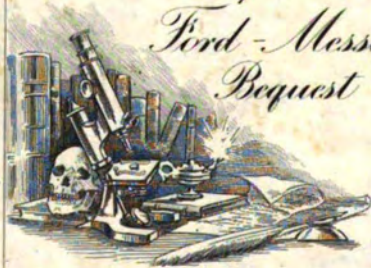

Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford-Messer
Bequest

H. P. FARRER

BR
60
.M61

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULAREM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAQVE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

IUXTA AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INVIDUO CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIMILIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ RECUSU CONSTANter SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA. SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NICILIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BISSARIONIS.

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ clerici universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1140 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO NEMPE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM 5 FRANCIS SOLEMNIMODO EVIATUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO PROUTUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLIUTUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA EQUAUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM ENAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM ORDINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBDICENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOVUS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLVI.

MANUEL II PALÆOLOGUS. GEORG. PHRANTZA. ALII.

EXCUEDEBATUR ET VENIT APUD J. - P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV. ANNI 1415-1453.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ

ΜΑΝΟΥΗΛ

ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

PIISSIMI ET SAPIENTISSIMI IMPERATORIS

MANUELIS PALÆOLOGI

OPERA OMNIA,

THEOLOGICA, POLEMICA, PANEGYRICA, PÆDAGOGICA.

ACCEDUNT

GEORGII PHRANTZÆ CHRONICON

CUM EJUSDEM ABBREVIATIONE VATICANA;

NEC NON

JOANNIS ANAGNOSTÆ, JOANNIS CANANI, MANUELIS CHRYSOLORE

SCRIPTA HISTORICA, EPISTOLÆ.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV, ANNI 1415-1453.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLVI CONTINENTUR.

MANUEL CHRYSOLORAS.		
<i>Manuelis Chrysoloræ Vita et Scripta, ex Fabricio in Bibliotheca Græca, et Hankio De Script. rerum Byzant. Insunt Chrysoloræ Elogia varia et inscriptiones funereæ.</i>		
Manuelis Chrysoloræ Epistolæ.	9	
	23	
JOANNES CANANUS.		
Historia obsidionis urbis Cpolitanzæ ab Amurate II, anno 1422, die 10 Junii inchoatæ, die 24 Augusti solutæ.	61	
MANUEL II PALÆOLOGUS.		
<i>Notitia biographica ex Henrici Warton Supplem. ad Cave de script. eccles.</i>	81	
<i>Notitia bibliographica ex Joan. Alb. Fabricii Bibliotheca Græca.</i>	83	
MANUELIS PALÆOLOGI OPERA.		
Dialogus cum matresua, sive de nuptiis (titulus et principium, cum epistola Demetrio Cydonio inscripta quæ Dialogo præmittitur).	83	
Epistola ad Andream Asanem περί όνειράτων, de insomniis.	87	
Oratio Panegyrica περί της του βασιλέως ύγιείας.	91	
Oratio in SS. Virginis Deiparæ dormitionem.	91	
Canon deprecatorius in SS. Dominam Deiparam pro presentibus periculis.	107	
Dialogi quos cum Persa aliquo habuit, Muterizæ munere fungente in Galatiæ oppido Ancyra. Præmittuntur C. B. Hasii editoris Prolegomena vernaculo sermone scripta.	125	
Præfatio ad Theodorum fratrem,	125	
Dialogus primus. De angelis et animabus.	133	
Dialogus II. De cœlo et terra; item de Adami lapsu Christieque judicio et Moamethis paraiso.	149	
Laudatio funebris fratris sui Theodori Palæologi Despote. Præmittuntur Franc. Combesisii Præfatio et Georgii Plethonis Prothectoria.		181
Præcepta educationis regiz ad Joannem filium, ex editione Joannis Leunclavii Basileensi 1578, quæ Francisco Medicæo, Magno Tusciæ Duci inscribitur.		309
Orationes septem ethico-politiæ, ad Joannem filium, ex eadem editione.		385
Preces matutinæ.		563
Capita compunctionis metrica.		575
Anacreonticon in quemdam ignorantem et loquacem.		575
Imago veris in aulæo textili operis phrygii.		577
In persona Tamerlanis, ad Bajazetem in prælio victum allocutio.		579
De fulmine Agareno (Bajazete) in forma psalmi.		581
Epistola ad Manuelem Chrysoloram, ab imperatore scripta cum in aula regis Anglorum Henrici IV versaretur, auxilium emendicans.		581
JOANNES ANAGNOSTA.		
<i>Joannis Anagnostæ Vita et Scripta, ex Hankio De Script. rer. Byzant.</i>		585
Narratio de extremo excidio Thessaloniciæ, anno 450 ab Amurate II expugnata.		788
GEORGIUS PHRANTZA.		
<i>De Vita et Scriptis Georgii Phrantzæ, ex Joan. Alb. Fabricii Bibliotheca Græca.</i>		633
Chronicon majus, ex editione Jacobi Pontani et Francisci Caroli Alteri.		637
Chronicon minus seu abbreviatum, ex edit. card. Angeli Mail.		1025

MANUEL CHRYSOLORAS

NOTITIA

(FABRIC., *Bibliotheca Græca*, ed. Harles, tom. XI, p. 409.)

Tres, Chrysoloras cognomine, eodem fere tempore fuisse notandum est (ut docet Allatius contra Creyghthonum p. 3 sq.), Manuelem, Demetrium et Joannem. Manuel (a), scriptore Paulo Jovio in elogiis, post septingentos annos [imo diutius, v. Hodium l. c. p. 54] in Italiam Græcas litteras reportavit, et Byzantio emissus a Joanne imperatore, Europæ reges adivit, pereunti Græciæ maturam opem imploraturus; sed Græcia præsentī metu liberata, quod Tamerlanus, terror Orientis, Bajazetum Ottomanum vivum cepisset, in Italia pedem sistit, et Venetiis primum, et mox Florentiæ, Romæque, ac demum vocante Galeatio principe, Ticini Græcarum litterarum ingentibus præmiis studium excitavit, tanta felicitate, ut ex ejus schola summæ laudis ingenia prodierint. Inter quæ fuerunt Leonardus Aretinus, Franciscus Barbarus, Pallas de Noferi, Strozzius Franciscus, Guarinus Veronensis, Philephus et Poggius. His adde Nicolaum Nicolium, Petrum Paulum Vergerium, Albertum Rubeum, Leonardum Justinianum, Philippum Ugolinum, Ambrosium Camaldulensem, Andream Dominicum Florentinum, Antonium Corbinellum, Jannoctium Manettum, sive, ut eum vocat Leander Albertus, Janettum Manettum. Postremo, cum Constantiæ synodus, ad tollendam pseudo-pontificum controversiam indicta, tanti spectaculi cupidum excivisset, Constantiæ interiit: ibique tumultus est in Prædicatorum monasterio ante aram, cujus legitur hoc epitaphium: *Manuel Chrysoloras miles Constantinopolitanus ex vetusto genere Romanorum. Qui cum Constantino imp. migravit, vir doctissimus, prudentissimus, optimus, qui tempore generalis concilii Constantiensis diem obiit ea existimatione, ut ab omnibus sacerdotio dignus haberetur, die 15 April. Conditus est auno 1415.*

*Ille ego (c), qui Latium priscas imitatur artes
Explosis docui sermone ambagibus, et qui
Eloquium magni Demosthenis et Ciceronis
In lucem retuli, Chrysoloras nomine notus,
Hic situs, emoriens peregrina sede quiesco.
Huc me concilii deduxit cura, trium dum
Pontificum ecclesiam vexaret schisma per orbem.
Roma meos genuit majores, me bona tellus
Byzantina tulit, cineres Constantia servat.
Quo moriare loco, nil refert. Undique cælum
Pænarumque locus mensura distat eadem.*

(a) Hujus Manuelis Chrysoloræ elogium in Roberti Creyghthoni Præf. ad synodum Florentinam Silvestri Syropuli, qui sect. II, c. 7, Manuelis etiam meminit, licet in Latina versione Michael Chrysoloras exhibeatur. Videndi præterea Isaacus Bullart, *Academ. des sciences*, tom. I, pag. 265. Paulus Freherus theatro virorum doctorum p. 1423 seq. et viri clarissimi, qui historiam concilii Constantiensis tradiderunt, Latine quidem Hermannus ab Hardt Prolegom., p. 10 sq.; et Gallice Jacobus Lefant, lib. II, p. 125. Andreæ Juliani oratio dicta in Chrysoloræ funere et edita ab eodem Lefantio ad calcem Poggianorum, p. 327. Idem denique Hermannus ab Hardt in Memoria Chrysoloræ Byzantini, qui ann. 1390 Græca studia in Occidente suscitavit primus; et Wesseli Groningensis, *Helmut.* 1718, 8 (FABR.) De eo multo plures egerunt; scil. Hankius, *De scriptor. rerum Byzantinar.* cap. 37, p. 626 sqq. — Jo. Moller. in *Homonymosopia*, sect. 2, cap. 5, § 11, p. 430 sq. Henr. Wharton et Rob. Geriuss in Append. ad Cavei *Histor.*

lit. SS. Eccl. vol. II, p. 81, ad ann. 1389. — Humphr. Hodius, *De Græcis illustrib.* lib. I, cap. 2, p. 42-63, qui Jovii narrationem valde castigat emendatque. — Christ. Frid. Bærner, *De doctis hominibus Græcis, litterarum Græc. in Italia instauratoribus*, Lips. 1750, p. 1-35. — Jagemann, in *Geschichte der freyen K. u. Wissensch. in Italien*, tom. III, part. III, p. 543 sqq., qui præcipue laudat de eo optime agentem Franc. Anton. Zachariam s. Zaccariam, in *Bibl. di Storia letter.* tom. III, part. II, p. 410 sqq. — Jac. Brucker. in *Hist. crit. philos.* tom. IV, p. 5 sq. et in Append. sive vol. VI, p. 675 sqq. — Hamberger. in *Zuvert. Nachricht.* tom. IV, p. 649 sqq. et Saxius in *Onom. lit.* part. II, p. 589 sq. ad ann. 1400, ac p. 573, qui alios præterea VV. DD. laudarunt. [Add. infra ad not. (HARL.)

(b) Conf. Foppii, *Histor. vitæ*, etc. Fr. Philephi, in *Miscell. Lipsiens.* tom. V, Lips. 1717, 8, p. 325. (HARL.)

(c) Horum versuum auctor Æneas Sylvius.

Notat Jovius, nulla opera præter *Ar. is grammaticæ regulas* (d) gravioris doctrinæ monumenta reliquisse. Ego ipsius *comparationem veteris et novæ Romæ*, nec non *Epistolas*, alteram ad Joannem Chrysoloram, alteram ad Demetrium Chrysoloram, Græce scriptas elegantissime, editasque a Petro Lambecio in postrema Codini impressione *De antiquitatibus Constantinopolitanis*, Paris. 1665, fol. [rec. inter scriptor. Byzant. *histor.* tom. XVIII, p. 81, ed. Venet.] nec non *Tractatum de processione Spiritus sancti* contra Græcos, brevem, sed satis acutum et solidum legi. Incipit: *Ἐρωταίος γράψων ὁ μακάριος Παῦλος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φησίν.* His adde *Versionem Græcam liturgiæ S. Gregorii papæ*, de qua infra p. 700. (FABR.) Mosquæ in cod. synod. 302 n. 62, Man. Chrysol. *De processione Spiritus sancti*. Inc. *Τούτο δὲ καὶ ἐξ ἀναντιρρήτων.* V. Matthæi Notit. codd. Gr. Mosq. p. 198. — Idem opus Paris. in bibl. publ. cod. 1500. — Ibid. *Encomium utriusque Romæ*, in codd. 2912, n. 2, et 2968. — *Erotemata* ibid. in codd. 2609, n. 1, passim inter lineas interpretatio Lat. 2610, n. 1, et 2611. — Venet. in bibl. Marcian. cod. 457. *De process. Spirit. sancti*. Cat. codd. Gr. Marc. p. 89. — Ib. in cod. 78, *Missalis Romani orat. Gr. et Ordo Missæ*, sec. ritum Roman. (v. cod. 57 et sq. In Cat. codd. Gr. Marc. p. 26.) redditæ a *Manuele Chrysolora*: de quibus docte pleneque disputat cel. Morell. in *Bibl. ms. Gr. et Latina*, tom. I, p. 59 sqq. — *Erotemata* Oxon. in cod. 1, Baroc. — Sec. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss. Erotemata*, p. 54 D, p. 35 A. *Romæ* in bibl. reginæ Sueciæ in Vaticana, p. 175 E.; in bibl. Barberina, Man. Chrysol. quædam, p. 187 C.; ibid. in cod. Ottobon. — p. 200 A. Ibid. in *Bibl. Patr. S. Basilii*, Chrysoloræ epistola ad Anton. de Ascula, et hujus responsio, p. 493 C. in bibl. Ambros. Mediol. theorematum et grammatica, quater. — *Comparatio veteris et novæ Romæ*, p. 255 D, 256 D, 266 D, 357 et 558 B. Florent. in bibl. Laurent. Medic. — Chrysoloræ *Quæstiones*, p. 769 D. Paris. in bibl. publ. — Ib. p. 55, in cod. Vatic. 4874, bibl. Reg. Sueciæ, Plato *De republica*, Lat. per Man. Chrysoloram, et p. 56, n. 1886. Ibid. Francisc. Aleardi, Veronensis, *Translatio laudationis urbis Romæ et CPolis*, auctore Man. Chrysolora ad Galeazium Sforzium (conf. *Mabilion. in Museo Ital. tom. I, p. 98.*); ib. p. 91 B. in bibl. Alex. Petavii, in Vatic. ejusd. ad Constantinum imper. *Laudatio CPol. et Romæ*, interprete Franc. Leon. Veronensi bis. — p. 1323 E. in bibl. Mazar. cod. 157, *De processione Spirit. sancti*. — p. 1326 C. in bibl. de Mesme, Man. Chrysoloras, non adhibito operis nomine. — Ibid. p. 597 D, Lipsiæ in bibl. Paulina, et p. 917 A. in bibl. publ. Paris. n. 10542, *Andrææ Juliani pro Man. Chrysol. Oratio funebris*. — Quatuor *Epistolæ*, Florentiæ in bibl. Laurent., cod. 20, n. 1, 2, 3 et 6, plut. 6, atque cod. 25 plut. 59. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 139, et in vol. II, p. 541 (V. supra, vol. VI, p. 326 sqq.), et de Palante Strozza, qui in Græcis litteris audiverat Manuelem. V. eundem in *Specimine litterat. Florent.* tom. I, p. 71 sq. — Mich. Apostoli Epp. ad *Manuelem et Joannem Chrysoloras*, Vindob. in cod. 69 n. 6. V. Lambec. VII, p. 249. — Ferraria mss. *Epitome-Grammaticæ*, compositæ a Man. Chrysol. et ejusd. *Erotemata*. V. Franc. Anton. Zachariæ, *Iter litterar. per Italiam*, Venet. 1762, 4, p. 157 et 158, n. 9 et 10. (HARL.)

Alius est Joannes Chrysoloras, ad quem exstant Epistolæ Manuelis Chrysoloræ et Nicephori Gregoræ de eclipsibus Solaribus: cujus illud est principium: *Τὴν μὲν παραμύζαν, ἀεὶ τῆς Διόνης, φάσκουσιν.* An aliquid scripserit, clam me est. Et forte ille est, cujus meminit Georgius Phranza non sine jure, quamvis addat, eum sententiarum Barlaami, monachi Calabri, sectatorem, a Gregorio Palama fuisse oppressum, lib. 1, cap. 12. *Quod Joanni Chrysoloræ, eadem sententiæ, dicendum et disputandum similiter bene perito perinde fecit.* Et supra de Calabro scripserat: *Persuasibilia verba et nugæ Calabri Palomæ veluti aranearum telas discussisse.* Etsi, quæ de Joanne dicit Protovestiarium, ad Manuelem referat Jacobus Pontanus. Hic Joannes socer fuit (non Manuel Chrysoloras, ut Vossio et aliis persuasum), Francisci Phililphi viri clarissimi. (Vide *Giornale de letterati d'Italia*, tom. XIV, p. 319 sqq. in *Apostoli Zenii Dissert. Vossianæ*, tom. I, p. 276.) Ad eundem Joannem Epistola Michaelis Apostoli CPoli data, ms. in bibl. Cesarea. (FABR.) In cod. 69 n. 6. V. Lambec. VII, p. 249, Kollar. Conf. Hodium l. c. pag. 63 sqq. qui postea pag. 50 (per errorem typothetæ) docet, Jo. Chrysoloræ discipulum CPoli et geneum fuisse Franc. Phililephum: et Moller. in *Homonymoscopia*, p. 431. (HARL.)

Tertius est Demetrius Chrysoloras, φιλόσοφος, καὶ περὶ τὴν ἀστρονομικὴν ἐπιστήμην, ἄλλως δὲ καὶ φίλιος τοῦ σοφοῦ βασιλέως Μανουὴλ. *Philosophus et astronomicæ scientiæ operam navans, alio etiam nomine sapientis imperatoris Manuelis pernecessarius.* Hic interrogatus, an aliquid sciret ex artis peritia circa futurum, respondit: *Ὡς ἔβδωμος Παλαιόλογος μέλλει ποιῆσαι τὴν μετὰ τῶν Ἀπείνων ἔνωσιν, καὶ μέλλει γενέσθαι καὶ πολὺ κακὸν εἰς τοὺς Χριστιανούς.* *Septimum Palæologum initium concordium cum Latinis, et postmodum magnam calamitatem Christianis maxime exitabilem futuram.* Syropulus sect. I, cap. 8. Hic Demetrius scripsit *Dialogum* (e), in quo colloquantur Thomas, Nilus, Cydones, Chrysol-

(d) Conf. quæ notavi volum. VI, p. 481 (FABR.) s. vol. VII, p. 802 sqq. ed. nov. ubi nota h plura de eo ejusque scriptis horumque cod. Laurent. attuli. Jovium quoque jam erroris arguit, et plura Man. Chrysol. scripta recensuit Hodius l. c. p. 19 sqq. Add. supra, vol. IV, p. 665, in primis supra vol. VI, p. 325 sqq. ubi de ejus opp., maxime de illis *Erotematibus* horumque codd. atque edi-

tionibus copiose agitur, et quæ scripsi in *Introd. in Hist. L. Gr. II, part. I, p. 545 seq.* atque in *supplem. part. II, p. 62 sq. Erotemata* eisd. add. gr. Argentor. 1506, 8, Paris. 1511 et 1512, 4, ap. Gourmont. (HARL.)

(e) Conf. supra ad Demetrium Cyl. n. 17; et Bandin. I. ibi cit. I, p. 32, animadvertit, Demetrium Chrysoloram in eo dialogo disputare cum

ras, *Adversus Demetrium Cydonium* (f), qui pro Thoma Aquina calamum adversus Nilum Cabasilam strinxerat; incipit: Μέγας μὲν ὁ τῶν ἑμοφύλων καθ' ἡμῶν πλεμος καὶ πολὺ τῶν ἀλλογενῶν ἰσχυρότερος. Exstat et alter *adversus Latinos dialogus*, cujus titulus: Οὐ δίκαιόν ἐστιν ὀρθοδόξους ἐτέρων ὀρθοδόξων κατηγορεῖν ἐν εὐδενί πράγματι. Incipit: Τί δὲ τὸ κατηγορεῖν, ὡ Θεοδόσιε, καὶ τίνες οἱ τοῦτῃ χρώμενοι. Item *Tractatus ex libris Nili contra Latinos de processione Spiritus sancti*, qui inscribitur: Κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικὸς ἀφ' ὧν ἐποιοῦσιν ὁ ἁγιώτατος Νεῖλος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, οὗ καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ἐνστάσεις καὶ τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοῖς σχήμασιν ἀποδεικνύς ἐν συντόμῳ κατὰ τὰ συλλογισμῶν ἔκαστον. Incipit: Ἀρχατὰ δέξα τῆ Ἐκκλησίᾳ (g) Legitur etiam ipsius in *sanctum martyrem Demetrium*. laudatio non inelegans, incipit: Δημήτριος, τὸ γλυκὺ πρᾶγμα καὶ θαυμαστὸν ὄνομα. [V. supra, vol. X, p. 218. HARL.] Editā etiam est ejusdem *Epistola ad Barlaamum*, episcopi Giracensem, Latina, *qua ponens omnia dubia de processione Spiritus sancti petit ab eo scire per quas ipse cogitationes ex opinando, quod ex solo Patre Spiritus sanctus procedit, reversus est ad tenendum, quod etiam ex Filio procedit*, fortasse ab eodem Barlaamo Latina facta; mihi enim usquedum Græcam videre non contigit. Epistolæ respondit ipse Barlaamus, et legitur responsio in *Bibliotheca Patrum* editionis Coloniensis. Legitur præterea Demetrii Chrysoloræ alia *ad Antonium Asculanum Epistola* dubitantem, ὡς ἐπειδὴ τὸ δὲν κρείττον τοῦ μὴ ὄντος, πῶς ὁ Κύριος εἴρηκε περὶ τοῦ Ἰουδα, ὅτι καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἔγεννηθῆ. Incipit: Ἀπορῶντέ σοι ὡς ἐπειδὴ τὸ δὲν τοῦ μὴ ὄντος κρείττον. Hæc Allatius, *Adversus Gregghionum*, p. 3 sq. et *De consensu*, cap. 18, §. 12, p. 664. Demetrii Chrysoloræ *Epistolæ centum ad Manuelem Palæologum imp.* ms. in bibl. Bœdleiāna, [cod. Baroc. 425, et Paris. in bibl. publ. cod. 1191, n. 10. HARL.] Vide catalogum mss. Angliæ, p. 14. Plura de Demetrii hujus Thessalonicensis scriptis, ut de *Homiliis*, ut de *Epigrammate in Theodorum despotam funebri* (h), Rob. Gerns in Appendice ad partem secundam *Historiæ literariæ scriptorum ecclesiasticorum Cavei*, ubi notat, illam *Disceptationem cum Antonio Asculano habitam coram Manuele imp. de verbis Christi, melius esse Judæ, ut natus non esset*, cum tamen ens non enti præstet, Latine exstare et versione Georgii Trombæ, vulgatam Florent. 1618, 4. (FABR.) Conf. Henr. Wharton et Rob. Gerium in Append. ad Cavei *Hist. litt.* citatam, p. 129 sq., ed. Basil. Prior illorum scribit, Dem. Chrysol. claruisse circa an. 1450; posterior autem ætatem ejus assignat ann. 1398. Contra Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* III, col. 2504 sq. eum censet floruisse ann. 1420 ac seqq. (HARL.)

Demetrio Cydon., et e quantumvis, ait, dialogus inscribitur Θωμαῆς, Νεῖλος, Κυδώνης, Χρυσολώρας, hoc non eo pertinet, quod Thomas Aquinas et Nilus Cabasilas simul disserant, sed quia in disputando illius partis Demetrius, hujus Chrysoloras tnetur. Et de ingenio styloque judicat. — Idem, ibid. p. 495, tria Demetrii Chrysol. opuscula in cod. Laur. 31, plut. 10, servata recenset, n. 3, *sermonem in magnum Demetrium et in unguenta* (a Fabricio h. l. et supra in vol. X, p. 218, memoratum); n. 12, *demonstrat. de veritate miraculi Deiparæ, quod factum est CPoli tertio die*. Inc. Παρθένω Κόρη, etc.; et n. 13, *Sermon. in annuntiationem S. Deiparæ*. Init. Ὁ μὲν ἐξαίσιος ἐκεῖνος Δαβὶδ. — Venet. in cod. Naniān. 505, n. 2, hæc est inscriptio dialogi: Δημητρίου τοῦ Χρυσολωρᾶ διάλογος ἀναριστικὸς Λατίνων ἐνστάσις Ῥωμαίων Λύσις. Init. Λατίνος. Ὁ πάπας, Πέτρον τοῦ ἀποστόλου διαδόχος, etc. V. Cat. cod. Gr. Nan. p. 514. — Paris. in bibl. publ. cod. 1284 n. 2, *Dialogus* ejusdem contra Demetrium Cydon. — Ibid. exstat in cod. 1218, n. 18, opusc. *Adversus Latinos*. — In bibl. Escorial. plura asservantur Dem. Chrys. scri-

pta: *Sermo de transfiguratione Domini in ejus resurrectione et nativitate; in annuntiatione B. Mariæ et in ejus dormitionem; gratiarum actio ad ipsam; de magno Demetrio, et de unguentis, et de Christi sepultura Sermo*. V. Piüer, *Itiner. per Hispan.* p. 165; Oxon. in bibl. Bodlei. cod. Guil. Laud. 78, s. n. 720, Cat. mss. Angliæ, vol. I, *Dialogus inter Latinum et Græcum, et Refutatio Epistolæ, ad ipsum missæ per legatos papæ, de processione Spirit. sancti*. — Ibid. in cod. Jo. Selden. 48, s. n. 3577, *Catal. contra Latinos*. — In cod. Mazarin. *Adversus Latinos*, et in cod. 157 *De processione Spirit. sancti*. V. Montlauc. *Bibl. biblioth.* mss. p. 1507 A, et p. 1525 E. — Ibid. p. 496 B *Mediotami in bibl. Ambros. Orat. de transfiguratione Domini*. (HARL.)

(f) *Antirrheticum* Demetrii Chrysoloræ adversus Demetrium Cydonium citat Allatius contra Hottingerum, p. 49, 531, 475, et nonnulla excerpta exhibet. [V. cod. Naniān. supra citatum.]

(g) Exstat Moscæ in cod. synod. 13, fol. 95, et habet 49 capita. Item ibid. in cod. 346, n. 4. V. Matthæi Not. codd. Gr. Mosq. p. 29 et 254; nec non in aliis codd. in nota antec. memoratis. (HARL.)

MANUELIS CHRYSOLORÆ

VITA.

(Hankius, *De Byzantinorum rerum scriptoribus*, p. 626.)

1. Manuel, nonnullis Emanuel, Chrysoloras origine Romanus, patria Constantinopolitanus fuit. Autor cisticchi, quod e Pauli Jovii Musco imago Chrysoloræ nostri subscriptum habet:

Patria Roma nova est: vetus altera patria Roma:

In Latium per me Græcia docta venit.

Hæc duplex patria quid sibi velit, explicat Epitaphium, quod Chrysoloras noster in Dominicanorum monasterio ad aram in urbe Constantia consecutus est: *Manuel Chrysoloras, miles Constantinopolitanus, ex vetusto genere Romanorum, qui cum Constantino imperatore migrarunt. Et post quædam:*

*Roma meos genuit majores: me bona tellus
Byzantina tulit. . . .*

I. Fuit, ut in hoc Epitaphio dicitur, Constantinopolitanus miles. Quo vocabulo scriptoribus Latinis recentioribus *eques*, id est, interdum miles, qui non peditem, sed equitem agit: interdum etiam nobilis, quem dignitas equestris ornat, denotari solet. Guilielmus Brito lib. III *Philippidos*, versu 246 et 247:

*. . . solus Garlandicus heros
Servat eam [urbem] et pauci pedites cum milite raro.*

Lib. IV, versu 281 et sequentibus:

*Sed prius expensas tribus annis sufficientes
Militibus numerat quingentis de propria re,
Mille quibus decies pedites adjungere curat.*

Lib. VII, versu 7 et sequentibus:

*Intermissa brevi languescunt bella quiete,
Depositis rediens armis ad propria miles,
Et peditum turmæ sua rura revisere gaudent.*

Henricus Gundellingius in Appendice, quam *Historiæ Austriacæ* subjunxit [Petrus Lambecius lib. II, commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, cap. 6, publicavit], de Comitum Tyrolinensium successione: *Illa* [Milteschia, Carinthiæ dux] *cum baronibus suis habitis occultis tractatibus, et præsertim cum Engelmaro milite Athesis* [id est ditionis Athesinæ], *ejecto Bohemo de comitatu Tyrolis, Ludovicum marchionem Brandenburgensem, Ludovici Bavari prædicti in regem electi filium, de facto in matrimonium accepit.* Patris Latinitatis auctoribus militia nominatur ipsa nobilitas, id est, equestris ordo. Erchinfrius Melicensis abbas in historia [quam Petrus Lambecius edidit lib. II Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, cap. 8.] de Colomanni martyrio et miraculis: *Hujus tam præclari stipendique miraculi fama ad aures Henrici marchionis pervenit rumoribus allata: qui statim missis clericorum ordinibus et quibusdam militiæ suæ primatibus præcepit, ut in suam civitatem honorifice transferrent miraculis glorificatum corpus.* Quare Chrysoloras noster, ut ex antiquissima Romanorum proœpia, qui cum imperatore Constantino Magno Constantinopolin migraverunt, fuit ortus, sic cum miles dicitur, eques, id est, ordinis equestris homo dici judicandus est. Accedit, quod eum nobili domo natum, quidam diserte commemorant. Leonhardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum: Chrysoloras Byzantinus, vir domi nobilis.* Hartmannus Schedelius in Chronico: *Manuel Chrysoloras Byzantinus patria Constantinopolitanus, vir domi nobilis.* Jacobus Philippus Forestus Bergomas in Chronico Supplemento: *Emanuel Chrysoloras natione Græcus, patria Byzantinus, vir domi nobilis.*

III. Tempus, quo Chrysoloras noster vixit, etiam e doctissimis viris nonnullos fugit. Quod si Jacobum Pontanum in notis ad Georgii Phranzæ chronicon, librum I, caput 12, audimus, inter hos, qui lumen, quod Christum in monte circumfulsit, creatum, non increatum, affirmarunt, sub imperatore Andronico Palæologo juniore, qui statim post concilium ea de controversia celebratum, anno C. 1341, vita decessit, fuit celebris. Phranza loco dicto, interprete laudato Pontano: *Tum quoque monachus quidam Calaber, ait, dicitur Barlaamus, ex Italia Constantinopolin venit, qui in dogmatis Latinorum exercitatus, et ad ea defendenda disertus admodum et eloquens sibi videbatur. Asserebat idem, lumen illud in monte Thabor creatum esse, nostrosque ad disputandum super hoc axioma provocabat. Negotium imperator [Andronicus Palæologus junior] Gregorio Palamæ dedit qui tunc Thessalonicensem Ecclesiam moderabatur. Cum diu inter se velitatæ essent, persuasibilia verba et nugæ Calabri Palamas velut aranearum telas discussit. Quod Joanni Chrysoloræ eadem sententiæ, dicendique ac disputandi similiter bene perito, perinde fecit. Ad hæc Pontanus, Joanni Chrysoloræ, tum alia, quæ nostro Manuele Chrysoloræ conveniunt, tum etiam Epitaphium, cujus mentionem § I fecimus, attribuit; sive, quod prænomina per oscitantiam neglexerit, sive quod Joannem Manuelem Chrysoloram nostrum fuisse dictum persuasus, prænomen alterum in Epitaphio, alterum a Phranza omissum existimaverit.*

IV. At vero, neque Joannem Manuelem Chrysoloram nostrum fuisse dictum reperimus, et Joannem Manuelemque Chrysoloras fuisse diversos, ipsa temporum indicat conditio. Fac enim, imperatore Andronico Palæologo juniore vitam claudente, id est, anno C. 1341, Joannem Chrysoloram 25 annorum, quanvis tum grandioris ætatis præsumere non præter causam possis: Constantiensi concilio, ad quod Manuel Chrysoloras noster spectatorem acturus accessit, ut infra commemorabimus, initium capiente, id est, ann. C. 1414, centenarium senem habebis.

V. Neque Jacobus Pontanus solum, etiam Gerardus Vossius Joannem atque Manuelem Chrysoloras confundit. Uterque Manuelem Chrysoloram Francisci Philelphi socerum fuisse docet. Pontanus loco dicto: *Ejus* [Manuelis Chrysoloræ] *gener, non discipulus modo, fuit Franciscus Philelphus, cui Theodoram filiam nuptum dedit.* Vossius lib. IV, *De historicis Græcis*, cap. 19: *Manuel Chrysoloras Fran-*

cisci *Philelphi* socer. Tam eum laudat, quam *Philelphum* vituperat *Poggius* prima in *Philelphum* *invectiva*. Certe non *Manuelem*, sed *Joannem Chrysoloram* *Francisco Philelpho* filiam stupratam in matrimonium dedisse, *Joannes Franciscus Poggius* prima in *Franciscum Philelphum* *invectiva* refert, quem ibi compellat his verbis : *Pulsus olim Patavio turpiter, ubi Gasparinum audiebas, propter adolescentis, quo deperibam, insanum amorem, Constantinopolin, tanquam in asylum, egenus atque inops confugisti. Callide id quidem et astute, ut ad ea loca adires, ad quæ citius auctor, quam fama scelerum, perveniret. Ibi in Joannis Chrysoloræ doctissimi atque insignis equitis familiaritatem, discendi cupiditatem præ te ferens, insinuasti. Qui tua verbositate motus, simul mendicitate commotus [nihil enim eo, præter linguam inanem et cutem aridam deportaras], te domi suæ recepit, ignarus futuri; hospitem enim pudicum, non *Paridem* adulterum se receptorum putabat. At tu cum regiones, non mores, immutasses, ne quis locus esset vacuus sceleribus tuis, ejus virginem filiam stuprasti, tuis pollicitationibus et blanditiis deceptam. Cum re ille miser, qui serpentem domi nutrierat, mæchum filia deprehendisset, de te interficiendo consilium cepit, cum tu aufugisses supplicii metu. Sed quid ageret vir licet prudens? Inops consilii erat; scelus detectum, virgo compressa, dos amissa virginitalis. Intercedunt Italici mercatores, consulunt, ut eam despondeat, hoc maxime pacto obumbrari putantes turpitudinem susceptam. Itaque *Chrysoloras* mæore confectus, compulsus precibus, malo coactus, filiam tibi nuptui dedit a te corruptam. Ex quibus simul patet, *Francisci Philelphi* [quem ann. C. 1398 natum esse constat] socerum *Joannem Chrysoloram*, non illum, cujus supra meminimus, anno Christi 1341 clarum, sed alium multo juniorem fuisse.*

VI. Indicium ætatis, qua noster *Chrysoloras* fuit superstes, imperator *Joannes Palæologus* nobis præbet. Ad hunc enim longam ille scripsit epistolam, qua *Constantinopolin* cum *Roma* comparat. Sed duo fuerunt imperatores *Joannes Palæologi*. Prior, *Andronici Palæologi* junioris filius, *Manuelis Palæologi* fratror, imperator sub *Cantacuzeni* tutela puer accepit ann. C. 1341: vitam ann. C. 1391 clausit. Posterior, *Manuelis Palæologi* filius, imperator ann. C. 1419 creatus, e vivis ann. 1448 excessit.

VII. Posterioris *Joannis Palæologi* temporibus *Chrysoloras* noster claruit, si nonnullos e scriptoribus recentioribus audimus. Inter hos reperiuntur *Joannes Henricus Alstedius* et *Gerardus Joannes Vossius*. Ille in *Thesaurio Chronologico*, *chronologia* 50, quæ philosophorum est, ad ann. C. 1440: *Theodorus Gaza*, *Georgius Trapezuntius*, *Emanuel Chrysoloras*, et *Mataracius florent*. Hic lib. IV *De historicis Græcis*, cap. 19: Anno 1440 ac deinceps floruit *Manuel Chrysoloras*.

VIII. Sed uterque longius a vero digreditur, cum *Chrysoloras* noster adeo non ann. C. 1440 claruerit, ut nullis annis ante mortuus, ne tum quidem, cum *Joannes Palæologus* junior imperare cœpit, hoc est ann. C. 1419, in vivis exsisteret: sicut ea, quæ mox afferemus, ostendent.

IX. In litteris modo laudatis, ad *Joannem Palæologum* imperatorem scriptis, *Chrysoloras* noster, qui ante biennium in *Britannia Londini* fuerat, in urbe *Roma* se commorari testatur. De quibus, inquit, *proximus ad te referendum orat, optime imperator, ea aliis litteris perscripsi, quas una cum hisce ad te periculum iri puto: quin imò cum multa quidem jam ante hinc ad te scripserim, et non pauca etiam nuper litteris: placuit tamen hæc subungere voluptatis, non utilitatis gratia: quam non exiguum me percipere sentio, dum mea scripta sacræ tuæ majestati offero. Materiam vero præsentis scriptionis ex hac urbe capiam, quam antea quidem ex aliorum relationibus admirabar; sed nunc ex ipsa inspectione multo eam magis admirandum judico, quam ex iis, quæ de illa narrantur, simpliciter aliquis conficiat. Ibidem post multa: Duo autem luminaria, vel soles, aut celos integros Dei gloriam enarrantes, *Petrum*, inquam, et *Paulum*, quorum reliquiæ hic sitæ sunt, et ad quorum monumenta hæc scribo, quis digne admirabitur? Post multo pauciora: Et memoria hic repeto pompam et solemnè festum, quod *Londini* in *Britannia* ipsius externi maris oceanique insula, ante biennium, me ac comitatu meo præsentis et spectante, ab ejus loci incolis hisce apostolis celebrabatur.*

X. In *Italiam* vero *Chrysoloras* noster, ab imperatore *Joanne Palæologo* de conquirendis adversus *Turcas* auxiliis ad populos *Europæ* missus, venit, ut *Paulus Jovius* in doctorum virorum elogiis cap. 23 indicat. Is [*Emanuel Chrysoloras*], ait, *Byzantio* emissus a *Joanne imperatore*, ut totius *Europæ* reges adeundo, pereunti *Græciæ* maturam operam imploraret.

XI. Sedem in *Italia* sibi met legendam esse ratus, litteras *Græcas* septingentis annis neglectas, primum *Venetis*, mox *Florentiæ*, postea *Romæ*, tandem *Ticini* docebat: *Leonardum Brunum Aretinum*, *Franciscum Barbarum*, *Franciscum Philelphum*, *Baptistam Guarinum*, *Joannem Franciscum Poggium* et alios habebat discipulos. *Joannes Franciscus Poggius* in *Chrysoloræ* nostri tumulum:

*Hic est Emanuel situs,
Sermonis decus Attici,
Qui, dum quærere opem patriæ
Affectæ studet, huc iit.
Res belle cecidit tuis
Votis, Italia; hic tibi
Linguæ restituit decus*

*Atticæ ante reconditæ.
Res belle cecidit tuis
Votis, Emanuel, solo
Consecutus in Italo
Æternum decus ea, tibi
Quale Græcia non dedit,
Bello perditæ Græcia.*

Leonardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum* sui temporis: *Litteræ quoque per hujus bellis intercapedines, mirabile quantum per Italiam increvere, accedente tunc primum cognitione litterarum Græcarum, quæ septingentis jam annis apud nostros homines desierant esse in usu. Retulit autem Græcam dis-*

ciplinam ad nos Chrysoloras Byzantius, vir domi nobilis, ac litterarum Græcarum peritissimus. Hic obsessus a Turcis patria, Venetias mari delatus primo, mox audita ejus fama, invitatus benigne ac postulatus, e salario publico affectus Florentiam venit, sui copiam juvenibus exhibiturus. Ego per id tempus juri civili operam dabam, non rudis tamen cæterorum studiorum. Nam et natura flagrabam disciplinarum amore, et dialecticis ac rhetoribus non segnem operam impenderam. Itaque in adventu Chrysoloræ anceps quidem factus sum, cum et studium juris deserere flagitiosum ducerem, et tantam occasionem litterarum Græcarum ediscendarum prætermittere scelus quodammodo arbitrarer. Ibidem paulo post: His tandem rationibus expugnatus, Chrysoloræ me tradidi, tanto discendi ardore, ut quæ per diem vigilans percepissem, ea nocte quoque dormiens agiterem. Iterum paucis interpositis: Apud hunc ego magistrum supra biennium fui, institutus sane probabili atque optima disciplina. Paulus Jovius in doctorum virorum elogiis, cap. 25: Venetiis primum, et mox Florentiæ Romæque ac demum Ticini, evocante Joanne Galeatio principe, Græcorum litterarum studium excitavit, tanta felicitate, ut ex ejus schola summæ, nec ideo interituræ laudis ingenia prodierint; ut quis fuere Leonardus Aretinus, Franciscus Barbarus, Philadelphus, Guarinus et Poggius.

XII. Tempus, quo Chrysoloras noster in Italia litteras Græcas profiteri cœperit, non distincte quidem, at tamen indicant, qui sub Bonifacio IX [is Romanum pontificatum anno Christi 1389 natus, anno Christi 1404 mortem obiit] eam rem accepisse tradunt. Inter hos Baptista Platina in Bonifacii IX vita: In tantis autem malis, quibus provincia nostra afflictabatur, unum tamen bonum in Italiam advectum est. Ad nos enim Chrysoloras Byzantius litteras Græcas attulit, quæ annis jam quingentis [alii septingentis] in Itali contigerant. Hinc Græcæ Latinæque linguæ scholæ exortæ sunt. Raphael Maæus Volaterranus Comm. notariorum lib. XXI: Hos [Italos per Joannem Ravennatem] ita jam Latinis legitime litteris imbutos Emanuel Chrysoloras schola rursus excepit, qui præceptor Græcæ linguæ Byzantius genere, sub Bonifacio IX in Italiam venerat, primumque Venetiis, deinde Florentiæ docuit.

XIII. Quamobrem, cum Joannes Palæologus senior, id est, Andronici Palæologi junioris filius, anno Christi 1389 Byzantiis impeverit, quem ann. C. 1391 mortuum chronologi meliores tradunt, nihil repugnat chronologia, quominus Chrysoloras noster a Joanne Palæologo seniore postremis ævi sui temporibus in Occidentem ad auxilia, quæ Turcis opponerentur, expetenda missus, in Italiam sub Bonifacio IX venire potuerit.

XIV. Annum sane, quo Græcas litteras in Italiam Chrysoloras retulit, Bonifacii IX primum fuisse Paulus Langius in Chronico Citicensi statuit, cum ad ann. C. 1389 scribit: Eodem anno Chrysoloras Byzantius disciplinam Græcarum litterarum in Italiam retulit, quæ per septingentos jam annos apud eandem in usu non fuerunt.

XV. Accedit, quod obsessa per Turcas Cpoli, terras Italianas intravisse Chrysoloram nostrum, præceptorem suum Leonardus Brunus Aretinus in Historia rerum Italicarum sui temporis narret, ubi de rebus ante annum Christi 1400 gestis agit: quem locum § 11 produximus. Certe Bajazetes Turcarum princeps Cpolin per integrum decennium obsidionibus vexavit, quarum initium Georgius Phraaza refert ad annum mundi Græcum 6900, in quem anni Christiani, et 1391 exitus, et 1392 principium incidit. At enim, ait lib. I Chronici, cap. 19, interprete Jacobo Pontano, videns, [Bajazetes] Manuelem [Palæologum, quem Joannes Palæologus multis ante mortem suam annis successorem designaverat, mortuusque successorem habuit] cæterosque principes, de quibus supra, conventis non stetisse, ut se sequerentur, et doctus de omnibus, quæ adversus se deliberassent; bellum grave indixit: et anno mundi 6900 urbi terra marique, obsidione admota, omnimode eam longo tempore oppugnavit. Cum eo cum exercitu pergeret, terram Byzantinam singulasque regiones gravissima vastitate afflixit, suburbanaque omnia diripuit. Et quoniam urbis oppugnatio parum procedebat, reversus est domum, singulisque annis misit exercitus obsidionemque illam toto decennio continuavit.

XVI. Quin imo plures scriptores, quanquam diversis, tamen iis annis, quibus Bonifacius IX vixit, Chrysoloræ nostri vel adventum in Italiam, vel excitatam in ea scholam Græcam ascribunt. Hujus initium ad annum Christi 1397 refert Joannes Nussicensis [ita vocatur a Melehiore Goldasto in commentariis de Bohemia, lib. IV, cap. 4, § 35] in magno Chronico Belgico: Anno [millesimum trecentesimum nonagesimum sextum] sequenti Chrysoloras Byzantius disciplinam Græcarum litterarum in Italiam retulit, quæ per septingentos jam annos apud nostros homines in usu non habebatur. Cui sententiæ subscribit Sethus Calvisius in opere chronologico ad ann. C. 1397. Ad annum Christi 1398 refert Jacobus Philippus Forestus Bergomas in Chronicorum Supplemento ad hunc annum: Emanuel Chrysoloras, natione Græcus, patria Byzantinus, vir domi nobilis, sed omni doctrina et virtute nobilior atque præclarior, iisdem temporibus Constantinopolitana urbe a Turcis durissime vexata et obsessa, ex ea profugiens Venetias venit, et tanquam eruditissimus doctor litteras Græcas ibidem docere cœpit. Ad annum Christi 1399 refert Matthæus Palmerius Florentinus, Eusebii Chronici continuator, ad hunc annum: Chrysoloras Byzantius disciplinam Græcarum litterarum in Italiam retulit, quæ per septingentos jam annos apud nostros homines in usu non habebatur. Huic calculos suos addunt Christianus Massæus Chronicorum libro XVIII, ad ann. C. 1399: Joannes Funccius in Chronologia ad ann. C. 1399: Abrahamus Bucholcerus in Indice chronologico, ad

ann. C. 1399 : Petrus Opmeerus in Chronographia, ad ann. C. 1399 : Aubertus Miræus in Auctario de scriptoribus ecclesiasticis, cap. 430.

XVII. Potentiæ, qua Bajazetes Turcarum tyrannus Græcos premelat, impar Constantinopolitanorum imperator Manuel Palæologus Constantinopolin Imperiumque Joanni, fratris sui Andronici filio, cui Bajazetes patrocinabatur, relinquebat, et in Italiam migrabat : ubi tum alias in urbes, tum etiam Mediolanum veniebat. Ducas Michaelis nepos in *Historia Byzantina*, cap. 14, interprete Ismaele Bullialdo : *Jam diu ille [Bajazetes] quibus artibus Constantinopolin invaderet, animo versabat. Non omisit itaque nomen obtinere Joannis, qui Manuelis ex fratre nepos erat, jubetque Manuelem urbe cedere, et Joannem in illam introduci, ad quem naturæ lege imperium pertinebat ; pollicebatur insuper cum civibus Constantino- poleos deinceps se pacifice acturum.* Ibidem paulo post : *Manuel deinde coram cætu nobilium primorumque plebis oratione habita, tristem conscendit cum uxore et liberis, urbe cessit et imperio, Joannique summam rerum tradidit.* Iterum post pauca : *Navium magnarum suam conscendit, et Venetias appulit, lustrati- que deinceps Mediolanum, Genavam, Florentiam, Ferrariam, totamque Italiam peragravit.* Georgius Phranza, lib. 1 Chronici, cap. 20 : *Tempore procedente cupido imperatorem cepit in Italiam proficiscendi, et auxilii [contra Turcas] implorandi.* Paulo post : *Abiturus, Joannem ex fratre nepotem ad urbem interea regendam, et impetum hostium propulsandum relinquit. Ipse eum despæna conjugæ in Peloponnesum sulrens, Spartæ eam apud fratrem Theodorum deponit, et in Italiam porro navigationem subit ; ac primum Venetiis exscendit : post ad ducem Mediolanensium pergit, a quo honorificentissime splendidissimeque habitus et muneribus cultus est.*

XVIII. Ad Manuelem Palæologum imperatorem Chrysoloras, qui tum apud Florentinos agebat, invitatus Mediolanum proficiscebatur. Leonardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum* sui temporis : *Apud hunc ego magistrum [Manuelem Chrysoloram] supra biennium fui, institutus sane probabili atque optima disciplina. Tandem imperatore Constantino in Italiam advecto, revocanteque ad se Chrysoloram, abiit ille Florentia, et Mediolanum ad imperatorem suum se contulit.*

XIX. Cum quibus ægre conciliaveris Paulum Jovium, qui, postquam Tamerlanes [etiam Temires dici solitus] Tartarorum rex Bajazetem Turcarum principem victum cepisset, Chrysoloram in Italia Græcas litteras docendi consilium cepisse narrat in doctorum virorum elogiis cap. 25 : *Officium quidem [legati], ait, laboriosa peregrinatione ita implevit, ut in Italia subsisteret, Græcia scilicet præsentem metu liberata, cum Tamerlanes terror Orientis Bajazetem Othomanum a terribili celeritate fulguris cognomen adeptum, at Stellam montem vivum cepisset. Itaque Chrysoloras diro Græciæ hoste sublato tætus [Græcarum litterarum studium excitavit] Venetiis primum, et mox Florentiæ, Romæque ac demum Ticini. Tamerlanes enim Bajazetem die Julii 28, anno mundi Græco 6940, Christi 1402, cepit, quemadmodum Georgius Phranza commemorat. Nam lib. 1 Chronici cum dixisset cap. 21 : *Manuele hoc imperante, dum urbs obsideretur, ego in lucem editus sum, anno post homines natos 6909, die Augusti 30* : his ibidem cap. 22 subjungit : *Vicesimo octavo Julii, Temires Massagetarum, Persarum et Aquilonarium Scytharum rex, Ameram Bajazetem cum uxore et filio Mose, aliisque aulæ optimalibus non paucis cepit, totumque exercitum illius dissipavit.* Ad eundem annum Tamerlanis hanc victoriam [quam aliis annis alii recentiores ascribunt] refert Joannes Leunclavius in *Historiæ Musulmannicæ* libro vii : cum quo consentiunt Paulus Interianus, Ubertus Folieta, Petrus Bizarus, Augustinus Justinianus in *Rebus Genuensibus*, et Jacobus Gordus in opere chronologico.*

XX. Illud extra dubitationem positum, post Bajazetem a Tamerlane captum, multis annis Chrysoloram nostrum intra Italiam professione litterarum Græcarum fuisse functum. Constantiæ, quo se contulerat, ut ibidem concilii, quod de trium simul existentium pontificum Romanorum controversiis ann. C. 1414 celebrari cœpit, spectatorem ageret, diem supremum æno imperatoris Manuelis Palæologi 24, Christi 1415 obiit. Raphael Maffæus Volaterranus commentariorum lib. xxi : *Postremo in concilio Constantiense et ipse profectus, in eodem loco exstinctus est.* Jacobus Philippus Forestus Bergomas in Chronicorum Supplemento ad ann. C. 1398 : *Indeque curiam Romanam cum secutus fuisset, et apud Constantiam, ubi generale concilium celebratur, accessit.* Ibidem paulo post : *Constantiæ tandem deficiens, a Poggio Florentino discipulo suo melliflua oratione cohonestatus est.* Quæ totidem verbis in Chronicis suum Hartmannus Schedelius transtulit. Paulus Jovius in doctorum virorum elogiis cap. 25 : *Postremo cum ad tollendam pseudopontificum controversiam indicta synodus tanti spectaculi cupidum exivisset, exauctorato Balthasare Cossa, Constantiæ interiiit.* Posterior pars Epitaphii, quod Chrysoloræ nostro in urbe Constantia positum est, cujus partem priorem § 1 in medium protuli : *Vir doctissimus, prudentissimus, optimus qui tempore generalis concilii Constantiensis diem obiit, ea existimatione, ut ab omnibus sacerdotio digni haberetur. Die 25 Aprilis conditus est anno 1415.*

MANUELIS CHRYSOLORÆ

EPISTOLÆ.

I.

A

A'.

Erditissimi viri Manuelis Chrysoloræ epistola ad Joannem imperatorem, qua veteris ac novæ Romæ comparatio continetur.

De quibus prolixius ad te referendum erat, optime imperator, ea aliis litteris perscripsi, quæ una cum hisce ad te perlatum iri puto: quin imo cum multa quidem jam ante hinc ad te scripserim, et non pauca etiam nuperrimis litteris, placuit tamen et hæc subjungere voluptatis, non utilitatis gratia: quam non exiguam me percipere sentio, dum mea scripta sacræ tuæ Majestati offero. Materiam vero præsentis scriptionis ex hac urbe capiam, quam antea quidem ex aliorum relationibus admirabar: sed nunc ex ipsa inspectione multo eam magis admirandam judico, quam ex iis quæ de illa narrantur simpliciter aliquis conjiciat. Et sane maxima de ea referuntur, non ab iis solum qui vernacula lingua hisce de rebus scripsere, sed etiam a nostris ferme omnibus, maxime a viris doctis, qui in ea versati fuere: ita ut alii quidem orationes integras, alii libros de ejus laudibus, ut nosti, reliquerint. Alii autem paucis verbis maxima de ea dixerunt: quale et hoc Sophistæ illius tibi admodum chari et familiaris, quod in epistola quadam brevi verborum ambitu maximum de ea pronuntiat, hisce verbis, si recte memini, in principio epistolæ usus: Fac nostri memoriam serves, postquam Romam pervenisti, atque istiusmodi vides, qualia ante non videras; non terram illam, sed cæli particulam esse tibi met ipsi persuadens. Non enim mirum est nos tui meminisse. Nam dum semper in iisdem, neque ulla in re nova versamur amicos respiceremus.

Atque hæc ad Græcum vel Syrum, civemque suum scripsit: nomen enim ipsum non satis recordor; cum tamen Antiochiæ pulchritudinem cum ab aliis multis, tum ab eodem auctore celebrari audimus, ea oratione qua patriæ suæ laudes commemorat, cui ab eadem nomen imposuit. Quin et alius ejusdem civitatis, nunc vero etiam cælorum civis, cujus os atque lingua ab auro cognomen accepere, plurima passim de ea prædicat: vel ad eorum aliquem qui Asiam eo tempore incolebant: in qua Ithodus tunc erat et Smyrna, et pulcherrima orbis terrarum signa. Erat quoque in eadem Ephesium Dianæ templum, et colossus Rhodius, et in Halicarnasso Mausoli sepulcrum, quorum omnium aut plerorumque reliquiæ tum adhuc conspiciantur,

Τοῦ λογιωτάτου Μανουῆλ Χρυσολοῦρά ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἰωάννην βασιλέα, ἐν ἣ σὺγκρισις τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης.

Ἄριστε βασιλεῦ, ἃ μὲν ἔδει διὰ πολλῶν πρὸς τὸ σὸν κράτος ἀνενεγκεῖν, ἐν ἄλλοις γέγραφα, ἃ καὶ αὐτὰ εἰκὸς ἀρῆξεσθαὶ μετὰ τῶν παρόντων, μᾶλλον δὲ πολλὰ μὲν πρότερον ἐντεῦθεν γέγραφα· οὐκ ὀλίγα δὲ εὐθὺς πρὸς τούτων. Ἔδοξε δὲ ὁμοῦ καὶ ταῦτα προσθεῖναι ἡθροῦς, οὐ χρείας ἔσκεν· ἦν οὐ μικρὰν οἶδα καρπούμενος ἐκ τοῦ τοὺς ἐμοὺς λόγους πρὸς τὴν σὴν θειότητα ἀναφέρειν. Ὑλὴν δὲ τῶν παρόντων λόγων ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης λήψομαι, ἦν πρότερον μὲν ἀπὸ τῶν ἰστορουμένων περὶ αὐτῆς θαυμάζον· νῦν δὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὄψεως γενέσθαι θαυμασιωτέραν, ἣ ὡς ἂν τις ἀπλῶς εἰκάσειεν ἀπὸ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς κριῶν. Καίτοι εἰρηται μὲν ἀληθῶς μέγιστα περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον παρὰ τῶν τῆ πατρίω φωνῆ περὶ τούτων συγγεγραφότων, ἀλλ' ἡδὴ καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων σχεδὸν πάντων, καὶ τῶν ἔλλογιμων, ὅσοι κατ' αὐτὴν γεγονάσιν· ὥστε τοὺς μὲν λόγους ὄλους, τοὺς δὲ βιβλία, ὡς οἶσθα, ἐγκώμια αὐτῆς καταλιπεῖν. Ἄλλοι δὲ ἐν βροχέει μέγιστα περὶ αὐτῆς εἰρήκασιν· οἷον καὶ τὸ τοῦ σοφιστοῦ ἐκείνου τοῦ πάνυ φίλου καὶ οἰκείου, ὅπερ ἐν ὀλίγῳ μέγιστον ἐκεῖνος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τινὰ φησι περὶ αὐτῆς, οὕτω πως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς, εἰ καλῶς μέμνημαι τῶν ῥημάτων αὐτῶν, λέγων· Ἄρα μέμνησαι ἡμῶν εἰς Ῥώμην ἀπηρχῶς, καὶ θεώμενος, οἷα οὐ πρότερον πέθων τε σαυτὴν ὡς οὐκ ἔστι γῆ αὐτῆ, ἀλλ' οὐρανοῦ μέρος τι. Ἡμᾶς μὲν γὰρ σου μεμνησθαι θαυμαστὸν οὐδέν. Ἐν γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἡμεῖς καὶ οὐδενὶ καινῷ καταφρονούμεν ἂν τῶν φίλων.

Καίτοι πρὸς Ἕλληνα δῆκου ταῦτα ἔγραψεν, ἣ Σύρον, καὶ αὐτοῦ πολίτην· οὐ μέμνημαι γὰρ καλῶς τοῦ ὀνόματος ἐκείνου· ἀκούομεν δὲ τὸ τῆς Ἀντιοχείας κάλλος παρὰ πολλῶν τε ἄλλων, καὶ αὐτοῦ δὲ ἐκείνου, ἐν οἷς ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ταύτῃ λόγου ἐγκώμια τῆς πατρίδος γράφει. Καὶ ἄλλος δὲ αὐτῆς πολίτης, νῦν δὲ καὶ τῶν οὐρανῶν πολίτης, οὐ τὸ στόμα καὶ ἡ γλῶττα ἔτυχον τῆς ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ προσηγορίας, πλείστα πολλαχοῦ λέγει περὶ αὐτῆς· ἣ πρὸς τινα τῶν τὴν Ἀσίαν τότε οἰκούντων, ἐφ' ἧς Ῥόδος ἦν τότε καὶ Σμύρνα, καὶ τὰ ἀγάλματα τῆς οἰκουμένης. Γεγόνασι δὲ ἐν ἐκείνῃ καὶ ὁ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς, καὶ ὁ ἐν τῇ Ῥόδῳ κολοσσός, καὶ ὁ ἐν Ἀλικαρνασσῷ τοῦ Μουσώλου τάφος, ὧν πάντων ἣ τινων ἐτι λείψανα ἔωρατο. Εἰ βούλει δὲ, θῶμεν

ἐκείνων ἐξ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης εἶναι, ἐφ' ἧς ἀκούομεν τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν, καὶ τῶν ὑμνουμένων θεαμάτων τὰς ἑκατομύλους Θήβας ἐκείνας καὶ πυραμίδας γεγενῆσθαι· ὧν τὰς σκιὰς ἀκούομεν ἰδόντων ἡμερῶν ὡς εἰπεῖν εἶναι, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου καὶ δυσμένου· καὶ ὧν μὴ καὶ τῇ σμικροτάτῃ λέγεται τὴν Μέμφιν αὐτὴν καὶ τοὺς περιόικους πάντας τόπους ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων εἶναι καὶ νῦν πρὸς πᾶσαν οἰκοδομήν ἴσα καὶ λατομαῖαι χρῆσθαι, καὶ μὴ ἐπιλείπειν· μάλλον δὲ πόλεις ὅλας καὶ συνοικίας, ὡς φασιν, ἐξ αὐτῆς οἰκοδομοῦντες, μόλις βραχὺ τι μέρος· ἐκείνης ἀνηλωκάναι. Εἰκὸς δὲ ἦν ἐκείνων, ὅστις ποτὲ ἦν, πλέοντα εἰς Ῥώμην καὶ διὰ τῶν νήσων καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀναχθῆναι· καὶ πρότερον δὲ εἰκὸς ἦν αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν, καὶ τὸν τῆς Ἑλλάδος τότε ὀφθαλμῶν, τὰς Ἀθήνας λέγω. Ἡ τινα εἶδει τοῦτον τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἶναι· καὶ τοῦτον οὐ τῶν πολλῶν καὶ ἀθεάτων ἢ ἀνηκῶν τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τῶν πεπαιδευμένων, πρὸς ὅσον ἐκείνων τε γράφειν εἰκὸς ἦν, καὶ αὐτὸν τοῖς τοιούτοις θεάμασι καὶ ταῖς τοιαύταις ἀποδημίαις χαίρειν. Τί τοίνυν ἔρα ἦν ἐκεῖ· οὐδὲ τοῦτον τοσοῦτον ἐμελλεν ἐκπλήξαι; ὥστε τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θεαμάτων ἐπιλαθέσθαι, ὁσώμενον οἷα οὐ πρότερον, καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φίλων καταφρονῆσαι· πείθειν τε αὐτὸν ὡς οὐκ ἔστι γῆ αὐτῆ, ἀλλὰ οὐρανοῦ μέρος τι; Ἐρριται οὖν, ὅπερ εἶπον, παρ' ἡμιφωτέρων τῶν γλωσσῶν τούτων μέγιστα περὶ αὐτῆς. Οὐμαὶ δὲ καὶ τοῦ; βαρβάρους αὐτοῦ; ὅσοι μὴ γραμμῶν παντελῶς ἄμοροι, πλείστα περὶ αὐτῆς ἔχουν ἐν συγγραφαῖς. Ἄλλ' ἐγὼ ὦμην ταῦτα παρ' ἐκείνων πρὸς ὑπερβολὴν λέγεσθαι· νῦν δὲ ὁρῶ μηδὲν πρὸς ὑπερβολὴν εἰρησθαι τοιαυτὰ εἰσι τὰ ὁρώμενα. Καίτοι μεμύνηκε μὲν οὐδὲν σχεδὸν σῶων ἐν αὐτῇ, οὐδ' ἂν εὐροις τι ἀθῶον παντάπασι ἐπηρείας, τῶν μὲν αὐτομάτων ὑπὸ χρόνου κατεβρυχότων, τῶν δὲ χειρὶ τινων βεδιασμένων. Συμβέβηκε γὰρ καὶ ταύτῃ, ὅπερ καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, αὐτὴν ἑαυτῇ ἀνελ μετὰλλων καὶ λατομιῶν εἶναι, καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ παντός τούτου λέγομεν, αὐτὴν ὅφ' ἑαυτῆς τρέφεσθαι καὶ ἀναλοῦσθαι. Κέκμηκε δὲ ὡς εἰπεῖν ἐν πᾶσι· φαίνεται δὲ ὁμῶς καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐρειπίοις καὶ κολωνοῖς, οἷα ἐξ ἀρχῆς γέγονε, καὶ τὸ τῶν οἰκοδομιῶν μέγεθος καὶ κάλλος. Τί γὰρ οὐκ ἦν τῶν ἐν αὐτῇ καλόν; Καὶ οὐ μόνον συγκαίμενα καὶ συνεστηκότα ἦν ἔρα καλὰ, ἀλλὰ καὶ διαιρεθέντα καλὰ φαίνεται· ὅσον σώματος ὅλου καλοῦ, χεῖρ ἢ ποῦς, ἢ κεφαλὴ καλὴ· καὶ μεγάλου σώματος ἕκαστον τῶν μελῶν μέγα. Οὐκ ὀλίγα δὲ αὐτῶν καὶ τῶν πλείστων μέρει μεμύνηκε. Καὶ πολλὰ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι γεγόντων, ὡς ἔνεστιν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμῶν ἰδεῖν, ἐν αὐτῇ δεῖκνυται· κίονες καὶ λίθοι περιφανεῖς, καὶ στήλαι καὶ ἀγάλματα, καὶ ἀνδριάντες, καὶ γράμματα πλείστα Ἑλληνικὰ τοῦ καλλίστου καὶ ἀρχαίου τύπου. Πολλὰ δὲ καὶ τῆς ἐν αὐτῇ παρ' Ἑλλήνων γέγονεν, ὡς ἔξεστιν ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἰδεῖν· καὶ φαίνεται τοὺς τε πολίτας αὐτῆς, ὡς παρὰ τῶν ἱστοριῶν ἀκούομεν, σφόδρα τοῖς Ἑλληνικοῖς ἡδύσθαι, καὶ πλείστους τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνας ἐν αὐτῇ γενέσθαι.

Græcis fuisse delectatos, plurimosque nostrorum Græcorum in ea vixisse apparet.

A aut si velis ex Ægypto vel Libya eum fuisse ponamus: in qua Alexandrinam civitatem, et inter celebriora spectacula Thebas illas centum portis inclytas ac pyramides fuisse audimus: quarum umbras sole exoriente et occidente fere ad aliquot dierum iter projici aiunt: et quarum una eaque minima ipsam Memphim atque omnia vicina loca jam inde ab illo tempore et adhuc nostra ætate ad quæcumque structuram non secus ac lapidicinis uti referunt, ita tamen ut nunquam deficiat, quin imo integris, ut aiunt, civitatibus vicisque ex ea exstructis, vix exiguam ejus particulam consumpsere. Verisimile autem erat, quicumque deum fuerit, illum cum Romam navigaret, insulas ac Græciam obiisse. Nec a vero abhorret eum jam antea Græciam perlustrasse, et Græciæ tunc temporis ocellum, Athenas. Vel ex ipsa Græcia oriundum esse oportebat; neque illum de vulgo aliquem, qui hujusmodi nec vidisset nec audivisset unquam, sed quemdam ex eruditioribus, cum quo litterarum commercium ei intercederet, et qui ipse ejusmodi spectaculis atque itineribus delectaretur. Quidnam ergo illud erat quod aileo eum posset percellere, ut Græciæ rerumque in ea visu dignarum oblivisceretur, videns qualia ante non viderat, et ipsam, et relictos in ea amicos contemneret, ac sibimet persuaderet non terram illam, sed cœli particulam quamdam esse? quare in utraque, ut dixi, lingua, maxima de ea prodita fuerunt. Quin et Barbaros ipsos, quocumque litterarum non plane expertes sunt, plurima de illa in scriptis habere existimo. Sed ego qui hæc ad hyperbolen ab iis dici putabam, nunc nihil supra quam res habet dici video: talia sunt ea quæ videntur. Licet nihil ferme integrum salvumque in ea remanserit, nec quidquam omnino ab injuria immune reperire liceat: cum alia quidem sua sponte præ temporis vetustate collapsa, alia violentas quorundam manus experta fuerint. Nam et huic urbi idem quod nostræ accidit, ut ipsa sibi metallorum ac lapidinarum loco esset: et quod de universo hoc dicimus, ipsa a seipsa nutrire et consumeretur. Defecit autem ferme in omnibus: nihilominus in ipsis etiam ruinis ac ruderibus apparet, qualis principio D fuerit, tum structurarum magnitudo et pulchritudo. Quid enim in ea non pulchrum fuit? Nec solum integra et conjuncta pulchra erant, sed disjecta quoque ac divisa pulchra apparent. Quemadmodum in integro corpore pulchro manus vel pes, vel caput pulchrum est; et in magno corpore unumquodque membrum magnum. Sed non pauca horum etiam maxima sui parte remanserunt: tum multa eorum quæ in Græcia olim exsistere, ut ex inscriptionibus videre licet, in ea visuntur: columnæ, lapides ætini, statuæ, signa, imagines, plurimæque inscriptiones Græcæ, pulcherrimæ ac veteris notæ. Multa quoque hic in ipsa urbe a Græcis facta fuisse, ut ex inscriptionibus videre est. Et cives ejus, ut ex historiis cognoscimus, vehementer rebus

Verum non opes solum et dexteritatem, atque artificium, aut si velis magnitudinem ac majestatem, tum etiam prudentiam, splendorem, et luxum atque profusionem urbis ex hisce statuarum, columnarum, sepulcorum atque ædificiorum reliquiis perspicere licet: sed et superstitionem ejus et magnanimitatem, et ambitionem, tum sententiam, victorias, atque universam felicitatem, item imperium, dignitates et armorum peritiam. Nam non solum sublimes aquæductus e longinquo adventantes videre licet, et murorum crassitiam, tum porticus, regiasque aedes, et curias, et fora, et thermas, et theatra ob numerum, et magnitudinem atque pulchritudinem conspicua: verum et templa splendida multa et frequentia, alia aliis cognominibus insignita: item sana, signa, imagines, delubra et statuas veterum illorum et illustrium virorum, ob merita erga civitatem ex publico positas, uti etiam virtutis monumenta, arcusque triumphales in triumphorum et pomparum illarum memoriam constructos: quibus prælia ipsa, mancipia, spolia et mœniorum expugnationes insculpta sunt. Sacrificiorum præterea, victimarum, altarium et donariorum sculpturas. Ad hæc tam navales quam pedestres et equestres pugnas, et ut ita dicam, quodcumque tandem pugæ instrumentorum armorumque genus: item subactos principes, Medos forte vel Persas, vel Iberos, aut Gallos, Assyriosve suo quemque habitu: gentesque subactas et triumphantes de hisdem imperatores. Item currus et quadrigas cum aurigis, tum alipatores ac subsequentes satellites, nec non antecedentia spolia omnia tanquam viva in effigibus videre, et quid unumquodque fuerit ex adjuuctis litteris dignoscere licet. Ut manifeste queat perspicere, quibus armis, quoque habitu olim uterentur, quibus magistratum insignibus, quibus acierum instructionibus et pugnæ, quæisque urbes obsidendi et castra metandi modis: quibus denique ornamentis et quo amictu militiæ vel domi, in comitiis, vel in senatu, vel etiam in foro: in terra, in mari iter facientes, vel navigantes, sive operi faciendo, sive corpori exercendo intenti, sive ludos spectantes, sive in concionibus, sive in officinis, idque secundum diversos nationum ritus. Quos dum Herodotus alique nonnulli historici explicant, magnum operæ pretium fecisse videntur. Sed in hisce omnia iis temporibus sese habebant, quæque apud diversas populos fiebant, videre licet: ita ut accurata quædam historia sit: vel potius non tam historia, quam ocularis, ut ita dicam, inspectio et præsens cognitio rerum omnium quæ tunc temporis contigerunt: et sane invitationis artificium cum ipsa rerum natura certat et contendit, ita ut videaris integræ hominem, urbem, equum aut exercitum videre, vel loriceam aut gladium vel armaturam integram: vel etiam captos, fugientes, ridentes, flentes, commotos, vel iratos. Tum præter hæc omnia vicialibus litteris ascriptum: Senatus

Οὐ μόνον δὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολυχείριαν, καὶ τὴν τέχνην, εἰ δὲ βούλει τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα, ἔτι δὲ τὸ φρόνημα καὶ τὴν φιλοκαλίαν καὶ ἀθρότητα καὶ πολυτέλειαν τῆς πόλεως, ἔστιν ἀπὸ τῶν λειψάνων τούτων τῶν ἀνδριάντων, καὶ κίωνων, καὶ τάφων, καὶ οἰκοδομῶν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δευσιδαιμονίαν αὐτῆς, καὶ τὴν μεγαλοφυλίαν, καὶ φιλοτιμίαν, καὶ τὴν γνῶμην, καὶ τὰς νίκας, καὶ τὴν πῖσαν εὐδαιμονίαν, καὶ ἡγεμονίαν, καὶ ἀξίαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις πείραν. Οὐ γὰρ μόνον ἀγωγούς ὑδάτων ἀέρλους ἔξεστιν ὄρῳν πόρρωθεν ἐρχομένων, καὶ περὶ τῶν ὄγκων, καὶ στοῶν, καὶ βασιλείων, καὶ βουλευτηρίων, ἔτι δὲ ἀγορῶν, καὶ βαλανείων, καὶ θεάτρων πλήθους τε, καὶ μέγεθος, καὶ κάλλος, ἀλλὰ καὶ νεῶς περιφανεῖς πολλούς καὶ συνεχεῖς, ἄλλους ἀπ' ἄλλης προσηγορίας ὀνομασμένους, καὶ ἱερὰ, καὶ ἀγάλματα, καὶ ἀνδριάντας, καὶ τεμένη, καὶ στήλας τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ περιφανῶν ἀνδρῶν, εἰ τι ὑπὲρ τῆς πόλεως τι εἰργασται, ἐκείνοις παρὰ τοῦ δημοσίου γενόμενας, καὶ ὀρυσταῖας, καὶ γαφύρας θριαμβικὰς, εἰς ὑπόμνημα τῶν θριάμβων ἐκείνων καὶ τῶν τομῶν πεποιημένας, αὐτῶν τῶν πολέμων, καὶ τῶν αἰχμαλώτων, καὶ τῶν λαφύρων, καὶ τῶν τετραμαχιῶν ἐγκυκλολαμμένων, ἔτι δὲ ἱερῶν ἐν αὐταῖς καὶ θυσιῶν καὶ βωμῶν γλυφὰς καὶ ἀναθημάτων. Πρὸς δὲ τούτοις ναυμαχίας, καὶ πεζομαχίας, καὶ ἱππομαχίας, καὶ πᾶν εἶδος, ὡς εἰπεῖν, μάχης, καὶ μηχανμάτων τε καὶ ὀπλῶν, καὶ τοὺς ὑπηγμένους δυνάστας Μήδους τυχόν, ἢ Πέρτας, ἢ Ἴθρας, ἢ Κελτούς, ἢ Ἀσσυρίους, κατὰ τὴν αὐτῶν στολήν ἐκάστους καὶ τὰ δεδουλωμένα γένη, καὶ τοὺς θριαμβεύοντας ἐπὶ τούτοις στρατηγούς, καὶ τὸ ἄρμα, καὶ τὰ τέθριππα, καὶ τοὺς ἠνιόχους καὶ τοὺς δορυφόρους, καὶ τοὺς ἐπομένους λοχαγούς, καὶ τὰ προΐοντα σκύλα, ἅπαντα ὡσανεὶ ζῶντα ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἔστιν ἰδεῖν, καὶ συνεῖναι τί ἕκαστον ἦν διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμῶν ὥστε δύνασθαι σαφῶς ὄρῳν τίσι μὲν ὅπλοις, τίσι δὲ στολαῖς ἐχρῶντο τὸ παλαιὸν, τίσι δὲ ἐπιστήμοι, τῶν ἀρχῶν, ὁποῖαις δὲ παρατάξεται, καὶ μάχαις, καὶ πολιορκίαις, καὶ στρατηγείαις: τίσι δὲ ἀρα ἢ θήσεσιν, ἢ περὶ θοαῖς, εἴτε ἐπὶ στρατείας, εἴτε οἴκοι, εἴτε ἐν ἐκκλησίαις, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, εἴτε κατ' ἀγορῶν, εἴτε ἐν γῆ, εἴτε ἐν θαλάττῃ, εἴτε ὁδοποροῦντες, εἴτε πλέοντες, εἴτε πονοῦντες, εἴτε ἀσχοῦντες, εἴτε θεώμενοι, εἴτε ἐν πανηγύρεσιν, εἴτε ἐν ἐργαστηρίοις, καὶ ταῦτα καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν διαφορὰς. Ὡν ἕνεκα ἐχθεῖς Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἱστορίας συγγραψαμένων δοκοῦσι τι προὔργου πεποιηθέναι. Ἀλλ' ἐν τούτοις, ὡς περ καὶ ἐκείνους τοὺς χρόνους δευα, καὶ ἐν διαφόροις ἔθνεσι γινόμενα πάντα ὄρῳν ἔξεστιν ὥστε ἱστορίαν τινὰ πάντα ἀπλῶς ἀκριβοῦσαν εἶναι: μᾶλλον δὲ ὡχ ἱστορίαν, ἀλλ' ἴν' οὕτως: εἴπω, αὐτοφλίαν τῶν τότε ἀπλῶς ἀπανταχοῦ γενομένων πάντων, καὶ παρουσίαν. Ἡ γὰρ μὴν τέχνη τῶν μιμημάτων ἀληθῶς ἐρίζει καὶ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ὥστε δοκεῖν ἀνθρώπων, ἢ ἵππων, ἢ πόντων, ἢ στρατῶν ὄλον ὄρῳν, ἢ θώρακα, ἢ ξίφος, ἢ πανοπλίαν, καὶ ἢ ἀλισκομένους, ἢ φεύγοντας, ἢ γελῶντας, ἢ κλαίοντας, ἢ κινουμένους, ἢ

ὀρχιζομένους. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις γράμματα μεγάλη λέγοντα, Ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ δῆμος, Ἰουλῆ εἰ τύχοι Καίσαρι, ἢ Τίτῳ, ἢ Οὐεσπασιάνῳ ὀρετῆς καὶ ἀνδραγαθίας ἔνεκεν, νικήσαντι ἀπὸ τῶν δεσπῶν, ἢ φυλάξαντι τὴν πατρίδα, ἢ ἐλάσαντι τοὺς βαρβάρους, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον τῶν ἐπαινουμένων. Τί δὲ τοὺς παλαιούς, ἐκείνους, Μελεάγρους, καὶ Ἄμφιονας, καὶ Τριπολέμους, εἰ δὲ βούλει, Πέλοπας, καὶ Ἄμφάρεως, καὶ Ταντάλους, καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐπὶ τῆς μυθικῆς καὶ ἀρχαίας ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας λέγεται; Μεστὰ μὲν τούτων ἴδοι, μεστὰ δὲ μνήματα καὶ τάφου παλαιῶν, μεστοὶ δὲ οἰκιῶν τοῖχοι· πάντα τῆς ἀρίστης καὶ τελεωτάτης τέχνης, Φειδίου τινός, ἢ Λυσίππου, ἢ Πραξιτέλους, ἢ τῶν ὁμοίων ἔργα. Ὡστε ἀνάγκη διὰ τῆς πόλεως ἰόντι ποτὲ μὲν πρὸς τοῦτο, ποτὲ δὲ πρὸς ἐκεῖνο ἔλκεσθαι τῷ ὀφθαλμῷ· ὅπερ συμβαίνει τοῖς ἔρωτικοῖς τούτοις, καὶ τὰ ζῶντα ἀλλήθωρα θαυμάζουσι, καὶ περιέργως θεωμένοι. Ὁ γὰρ μὴ τῶν τειχῶν κύκλος, ἢ γὰρ μὴ τῆς ὅλης πόλεως θέσις, τὸ δὲ τοῦ ἀστείου, καὶ τῶν ἐπαύλεων τῶν ἐν αὐτοῖς χάρις.

Ἦν δὲ οὐδὲ λιμένων ἀμοιρος ἡ πόλις, οὐδὲ νεωρίων ἢ νεωσοίκων, τῶν μὲν εἰσὼ τειχῶν, τῶν δὲ ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς αὐταῖς τοῦ ποταμοῦ, τῶν δὲ διλίγῳ πρὸ τῶν τειχῶν, ὧν ἔτι καὶ νῦν λείψανα ἑρᾶται· ἢ καὶ τὸ καθελεῖν οἶμαι ἔργον ἂν ἦν ὁμοῦ πᾶσι τοῖς νῦν λεγομένοις δυνατοῖς, εἰ χρὴ δυσχερὲς λέγειν, ὅτι; ἂν εἴποι ἀδύνατον. Ἡ γὰρ καὶ θυμηθίας καὶ ψυχραγωγίας, εἰ δὲ γυμνασίας τῶν πολιτῶν ἔνεκεν καὶ ναυμαχίας, εἰσὼ τειχῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ἐχρήσθη, οὐ λέγω ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πελάγους τινός, ἢ λίμνης, ἔνδον τῆς πόλεως ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεποιημένης. Καὶ ἦν, ὡσπερ γυμνάσια, καὶ θέατρα ἀγώνων, καὶ μονομαχιῶν, εἰ δὲ θηριομαχιῶν, καὶ ἱπποδρομιῶν, οὕτω καὶ τριηρομαχιῶν. Ὡστε ἀληθῶς; ἐξεῖναι λέγειν, Οὐδὲν ἄλλο ἢ Ῥώμῃ τὰ τῆδε, ὅτις ἕτερος τῶν ἡμετέρων καὶ παλαιῶν εἶπε περὶ αὐτῆς. Τὰ μὲν οὖν ἀρχαῖα τοσαῦτα ἦν· τὰ δὲ νεώτερα, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας καὶ ἀληθοῦς θρησκείας τί ἂν λέγοι τις; ἢ ὅσα εἰκό; τὰ ἐκ τοσαύτης μὲν ἀφθονίας λίθων τοιούτων καὶ ὕλων, τοιαύτης δὲ τέχνης τότε ἀνθρώπου, τοσαύτης δὲ φιλοθετίας καὶ εὐσεβείας πεποιημένα; τῶν μὲν τῶν ἀρχαίων μετεσκευασθέντων, τῶν δὲ ἐξ ἀνιέρων καὶ βεβήλων ἱερῶν ἁγίων γενομένων, καὶ ναῶν θείων ἐξ εἰδωλείων. Πόσοι μὲν ἀποστόλων ναοί; πόσοι δὲ μαρτύρων; πόσοι δὲ ὁσίων καὶ ἁγίων; πόσοι δὲ γυναικῶν θείων καὶ περὶ ἁγίων; Τὰ γὰρ μὴ σίματα τούτων, καὶ τὰ λείψανα, εἴτε καθόλου, εἴτε κατὰ μέρη, καὶ εἰ τι πρὸς ὑπόμνησιν αὐτῶν λέγεται, καὶ τὰ πρὸς ἐνδειξιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κοινοῦ δεσπότη, τίς ἂν δύναίτο καταλέγειν; Φαίη τις ἂν σορὸν ἁγίων λείψάνων, ἢ ἁγισμάτων θησαυρὸν ἀπλῶς εἶναι τὴν πόλιν. Ὡσθ' ὅπερ ἐκεῖνος, οὗ κατ' ἀρχῆς ἐμνησθῆναι, εἶπε τότε, δικαιοτέρον ἐπὶ τῶν καιρῶν τούτων οὐρανοῦ μέρος βῆθῆναι δύνασθαι διὰ τούτου τοὺς ἐνοικοῦντας.

Populusque Romanus, Julio Casari forte vel Tito, aut Vespasiano, ob rem bene et fortiter gestam: v. c. etis hisce vel illis populis, vel ob patriam servatam, vel ob Barbaros profligatos, aut aliud hujusmodi præclarum facinus. Sed quid priscos illos Meleagros, Amphionas et Triptolemos, aut si velis Pelopas et Amphiaros, et Tantalos dicam et quidquid hujus generis fabulosa et vetusta Græcorum historia commemorat? Hisce vix omnes plenæ sunt, plena antiquitatum monumenta et sepulcra, pleni ædium parietes. Omnia præstantissimi et absolutissimi artificii, Phidiæ cujusdam aut Lysippi, vel Praxitelis, simillumve opera. Adeo ut per urbem incedendo nunc huc nunc illuc oculo traharis: quod amore captis et vivam pulchritudinem cum admiratione curiose contemplantibus contingit. Accedit mœnium ambitus, et totius urbis situs, tum etiam amnis Ænentium, et agrorum atque suburbiorum quondam et villarum in hisdem amœnitas.

ποταμοῦ βεῦμα, ἢ δὲ τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν πρὶν προ-

Sed nec portuum navaliumque expers hæc urbs fuit: quorum alia intra mœnia erant, alia in ipsis fluvii ostiis, alia proxime sub urbis mœnibus: quarum adhuc reliquæ visuntur: quarum demolitionem quoque omnibus nostri sæculi principibus difficilem futuram existimo, si difficile vocandum sit ubi quis rem facta impossibilium dicit. Quin etiam voluntatis et oblectamenti gratia, tum ob civium quoque exercitium naumachiis intra mœnia in ipsa civitate utebatur, non dicam in flumine, sed in mari aut lacu quodam intra civitatem ad hoc præparato. Atque ut certaminum, et gladiatorum, pugnarumque cum feris et currulium ludorum gymnasia et theatra erant, ita etiam ubi triremes confingerent. Ita ut vere affirmare liceat quod alius quidem veterum nostrorumque de ea dixit: nihil tum temporis fuisse præter Romam, et antiqua quidem hujusmodi fuerit: recentiora autem et quæ ad nostram veramque religionem spectant, quis dicere poterit? vel quæcumque ex tanta lapidum hujusmodi et materiarum copia, et florente tum temporis præstantia artis, tum ex tanta pietate et devotione facta fuerit? cum alia quidem antiquitatis monumenta ad novas structuras transferrentur: alia autem ex profanis et immundis sanctorum ædes, et ex fanis idolorum veri Numinis templa fierent. Quot enim apostolorum templa sunt? quot martyrum? quot sanctorum et beatorum? quot divarum mulierum et virginum? tum vero corpora eorundem reliquias, sive integras, sive particulis divisas, et quidquid alii ipsorum memoriam, et communis humani generis gloriam commemoratur, quis enumerare poterit? Sane reliquiarum sanctorum conditorium, et rerum sacrarum thesaurum hanc urbem paucis verbis quis appellaret. Ut quod ille, cujus initio memini, tum dixit, id meliori jure hisce temporibus diceat, cum cœli partem esse ob hujusmodi incol-

Sed ista quidem prætermitto. Duo autem luminaria, vel soles, aut cœlos integros Dei gloriam enarrantes, Petrum, inquam, et Paulum, quorum reliquæ hic sitæ sunt; et ad quorum monumenta hæc scribo, quis digne admirabitur? quid de totius orbis ad eosdem, veluti communes quosdam præfectos, ducesque, aut præsides concursu dicam? Miraculum profecto est videre ab Hispania, sive Iberia et Gallia, insulisque Britannicis, et si quæ ulterius versus occidentem vel aquilonem distent: tum etiam ex Germania, Sarmatia et Pannonia, nonnullos vero etiam ex Græcia et Asia et quibuscumque aliis ex locis (quis enim omnes enumerare posset?), non viros solum cujusvis ætatis et professionis, sed et feminas per tam longinqua itinera, per tot pericula et labores; per frigus, lutum, pulverem, æstum et molestias huc venientes, ut arcam et loculum, et conditorium apostolorum, idque eminus et per cortinas ac cancellos adorent. Ut pulveri, ac solo, et circumambientibus lapideis ferreisque claustris faciem et capita apponentes, servatores dominosque, et, ut dixi, soles orbis terrarum eos prædicent. Ut post tot annos ob prædicationem veritatis, et ab errore ac tenebris conversionem gratias agant, idque in ea urbe, et in illo imperio, ubi ipsi hæc prædicantes mortem oppetiere, ubi a veritatis adversariis tanta superstitione, tantusque error introductus fuit, quantus ex idolis, statuis templisque ipsorum demonstrari potest. Unde edicta contra Christianos per totum orbem ferebantur, et carnifices in eosdem immittebantur. Ubi alio quidem in loco Neronis impii illius homicidæ, alibi verò Diocletiani, alibi Maximiani persecutorum collapsæ jam dejectæque ædes, et mutilæ, ac semifractæ statuæ visuntur. Sed hæc quidem monumenta, licet imperatorum, et qui istos aliquando sistebant iudicio, et ut mancipia tractabant, cursim prætereunt: et quid dico præterire? quia potius infestis calcibus proterunt, et pugnis feriunt, atque, ut dixi, mutilant, conspuunt et subvertunt: hisce autem pauperculis et peregrinis, vel potius servis ac subditis illorum, professione vitæque instituto, aulæorum tectoribus et piscatoribus quam maximo gaudio et voluptate, aut si malis, cum percussione pectoris, et devotione, lacrymisque capita inclinant servatores, ut dixi, et præsides, nec præsentium tantum atque terrenorum dominos, sed et cœlorum janitores eos vocantes, et sibi, amicis, et familiaribus, atque orbi universo salutem exposcentes. Illi autem edito et conspicuo in loco lapillis tessellatis, vel marmoribus coloribusve, quin etiam argento mero atque auro ad antiquam speciem majori forma magnifice efformati sedent, tanquam reges vel principes, aut communes omnium domini, claves ligandi solvendique potestatis symbolum gerentes, signumque virtutis et auctoritatis ejus qui potestatem illam dedit. Et populi quidem Romani, aut Julii Cæsaris, vel Augusti, vel cujuscunque alterius monumenta etiam hic in

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐὼ · τοὺς δὲ δύο φωστῆρας, ἡ ἡλιους ἡ οὐρανοὺς ὄλους, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν διηγουμένους, Πέτρον φημί καὶ Παῦλον, ὧν τὰ λείψανα ἐνταῦθα κεῖται, καὶ ὧν ἐπὶ τῆς μνήμης ταῦτα γράφω, τίς ἂν ἀξίως ἀγαθῆι; τί δὲ τὴν εἰς τούτου; ὡς περ εἰς κοινούς τινὰς σατράπας καὶ ἡγεμόνας. ἡ ὑπάτους, συνδρομὴν πάσης τῆς οἰκουμένης; Θαῦμα ὄντως ἐστὶν ἰδεῖν ἀπὸ Ἰσπανίας καὶ Ἰθρηρίας, καὶ Γαλιτίας, καὶ τῶν Βρετανικῶν νήσων, καὶ τῶν ἐπιδυτικωτέρων εἰ τινες εἶεν ἡ ἀρτικωτέρων, ἐπι δὲ ἀπὸ Γερμανίας καὶ Σαρματίας, καὶ Παννονίας, τινὰς δὲ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας, καὶ τῶν ὀθεν-οῦν ἄλλοθεν (τίς γὰρ ἂν οἶός τ' εἴη πάντας καταλέγειν;) οὐκ ἀνδρας μόνον πάσης ἡλικίας τε, καὶ τέχνης, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἦδη διὰ τοσοῦτων μὲν ὁδῶν, τοσοῦτων καὶ κινδύνων, διὰ τοσοῦτων δὲ πόρων, καὶ ψύχους, καὶ πηλοῦ, καὶ κόνεως, καὶ πνίγους, καὶ ταλαιπωριῶν, δεῦρο ἀφικνουμένας, ἵνα τὴν λάρνακα, καὶ τὴν θήκη, καὶ τὴν σορὸν, καὶ ταῦτα πύργωθεν καὶ διὰ καταπετασμαμάτων καὶ κιγκλίδων τῶν ἀποστόλων προσκυνήσωσιν. Ἰνα θέντες ἐπὶ τῆς κόνεως, καὶ τοῦ ἔδαφους, καὶ τῶν περιφραττόντων λίθων, καὶ σιδήρων τὰ μέτωπα, καὶ τὰς κεφαλὰς, σωτῆρας αὐτοῦς, καὶ δεσπότας, καὶ ἡλίους, ὡς περ εἶπον, εἰς οἰκουμένης ἀναφθέγγωνται. Ἰνα μετὰ τοσαῦτα ἔτη τοῦ κηρύγματος χάριν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ τοῦ σκότους ἀπαλλαγῆς ὁμολογήσωσι, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς πόλεως ἐκεῖνης, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκεῖνης, ἐν ἧ ταῦτα ἐκεῖνοι λέγοντες ἀπέθανον. Ἐνθα τοσαύτη γέγονεν ἡ περὶ τῶν ἀντί τῶν ἀληθῶν δεισδαίμονια τε καὶ πλάνη, ὅση παρὰ τῶν ἐπὶ τούτοις εἰδώλων, καὶ ξοάνων, καὶ ναῶν δύναται δεικνύσθαι. Ὅθεν τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης δόγματα ἐφέροντο, καὶ οἱ κατὰ τούτων δῆμοι ἐπέμποντο. Ὅπου ὡδα μὲν Νέρωνος τοῦ σφαγῆως ἐκείνου, καὶ ἀνοσίτου, ἐνταῦθα δὲ Διοκλητιανοῦ, ἐκεῖν δὲ Μαξιμιανοῦ τῶν δικωκτῶν καταπεπιτωκότες ἦδη καὶ κατασκαφέντες θάλαμοι, καὶ λειωθημένοι, καὶ ἡμιῤῥαγεῖς στήλαι ὀρώνται. Ἄλλὰ ταύτας μὲν, καὶ ταῦτα βασιλέων γενομένας, καὶ αὐτοῦς ποτε παραστησαμένων, καὶ δουλευσαμένων, παρατρέχουσι καὶ τί λέγω παρατρέχουσι; μάλλον μὲν οὖν λάξ ἐνάλλονται, καὶ πῦξ παλοῦσι, καὶ περιβῤῥηγνύουσιν, ὡς περ εἶπον, καὶ καταπτύουσι, καὶ ἀνατρέπουσι. τούτοις δὲ πένουσι, καὶ ἀλλοδαποῖς, μάλλον δὲ δούλοις, καὶ ὑπηκόοις ἐκεῖνων, τὴν πολιτείαν καὶ τὸ ἔθνος γενομένοις, σκηνοποιοῖς καὶ ἀλιεῦσι, μεθ' ὅσης ἂν εἴποι τις τέρψεως καὶ ἡδονῆς, εἰ δὲ βούλει στεροτυπίας, καὶ εὐλαθείας, καὶ δακρύων κλίνουσι τὰς κεφαλὰς, σωτῆρας, ὅπερ εἶπον, καὶ προστάτας, καὶ οὐ τῶν παρόντων καὶ γηγῶν κυρίους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐρανῶν πυλωροὺς ἀνακαλούμενοι, αὐτοῖς τε, καὶ φίλοις, καὶ οικείοις, καὶ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ παρ' αὐτῶν εὐχόμενοι σωτηρίαν. Οἱ δὲ κάθηται ἐκ περιωπῆς ἄνωθεν μεγάλοι μεγαλωστί ψηφίσιν ἡ λίθοις ἡ χρώμασιν, ἐπι δὲ ἀργύρῳ μόνῳ καὶ χρυσῷ εἰς τὸ ἀρχαῖον εἶδος τετυπωμένοι, ὡς περ βασιλεῖς τινες, ἡ ἡγεμόνες, ἡ κοινοὶ πάντων δεσπόται κλεῖς

ἔχοντες, σύμβολον τῆς δυνάμεως τοῦ δεσμεῖν, καὶ ἄλυσιν, καὶ σύμβολον τῆς ἰσχύος, καὶ ἀξίας τοῦ δεδωκότος. Καὶ τὰ μὲν τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ἢ τὰ Ἰουλίου Καίσαρος, ἢ Αὐγούστου, ἢ οὐτινοσοῦν πλείστων ἀγνωσόμενα ἀπήνθηκε πανταχοῦ, καὶ ἀπεβρύη· τὰ δὲ τούτων διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀνοεῖ καὶ θάλλει.

Μέμνημαι δὲ τῆς ἐν Λονδίνῳ τῆς Βρετανικῆς ἐπ' αὐτῆς τῆς ἔξω θαλάσσης, καὶ ὠκεανοῦ, δευτερον ἔτος τοῦ ἐμοῦ, καὶ τῶν σὺν ἐμοὶ παρόντων, καὶ θεμιμένων γενομένης αὐτοῖς πομπῆς καὶ πανηγύρεως· παρὰ τῶν ἐκεῖ. Καίσαρα δὲ τὸν πρῶτως ὑπαγαγόμενον αὐτούς, καὶ οὐ φρούρια ἔτι καὶ νῦν ἔστιν ἐκεῖ, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς διαβάσεως, τὸ δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἀγνωστοί. Καὶ ἔγωγε οἶμαι, καὶ ἐκεῖνα πάντα, καὶ τὴν τῆς Ῥώμης ἀρχὴν, καὶ τὴν τῶν αὐτοκρατόρων μοναρχίαν καὶ ἡγεμονίαν, καὶ τὴν τῶν ἔθνων ὑπακοὴν διὰ ταῦτα γεγονέναι, ἵνα ταῦτα ἀκολουθήσῃ. Τί δὲ χρὴ τὴν ἀξίαν τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν ἀπονεμομένην αὐτοῖς εὐλάβειαν, καὶ τιμὴν ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις, καὶ τοῖς σώμασι, καὶ τοῖς τάφοις αὐτῶν θαυμάζειν καὶ ὀρᾶν; Ἐξεστὶ γὰρ τοῦτο ὀρᾶν τε καὶ θαυμάζειν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ τοῖς πολλοστέροις μετ' ἐκείνους δι' αὐτούς· οἶμαι γὰρ μηδέποτε ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ῥώμης ἐκείνης, λέγειν τῆς παλαιᾶς, τοσαῦτα θεσπίσματα τῶν αὐτοκρατόρων ἐκείνων, καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς, καὶ διὰ τοσοῦτου μέρους τῆς οἰκουμένης φοιτᾶν, ὅσα καὶ ὅσαχού νῦν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσὶ δὲ οἱ θεσπίζοντες ἀεὶ καὶ οἱ κύρια ποιοῦντες διὰ τῶν σφραγίδων αὐτῶν, αἱ εἰκόνες, καὶ αἱ κεφαλαὶ Πέτρου καὶ Παύλου, οὐκέτι δυναμένων λέγειν· Ἀργύριον ἢ χρυσίον οὐκ ἔστι μοι. Τίς δ' ἂν ἀριθμήσειε τὰ παρ' αὐτῶν διδόμενα; Δίξω μὲν ἴσως τίσι λέγειν ὑπερβολὰς, οἶμαι δὲ συνελθούσας ὁμοῦ πάσας τὰς ἐγνωσμένας ἡμῖν ἀρχὰς ἐκ τῶν ἀπονενεμημένων αὐταῖς· ἐξ ἑσῶν, καὶ ἃ κύριοι κατὰ νόμον διανέμειν, μη τοσαῦτα δοῦναι δύνασθαι. Διδόσαι δὲ ταῦτα ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος. Καὶ ἀνάγκη δὲ ταῦτα διδόναι· οὐδ' ἂν ἐκεῖνα καταχοῦεν ἑαυτοῖς οἱ ταῦτα διαδιδόντες. Ἀνάγκη δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ τοῦ κλήρου τούτων διανέμειν. Καὶ οἱ τε λαμβάνοντες δοκοῦσι παρὰ δεσποτῶν λαμβάνειν· οἱ τε διδόντες ὡσάν κύριοι διδῶσιν. Ἔστι δὲ οὐδαὶς ὁ ἀντιλέγων, πλην εἰ τινες κατὰ τὸ δεδῶσθαι, ἢ μὴ δεδῶσθαι, καὶ τίνι δεδῶσθαι ἀλλήλοις ἀμφισβητοῦεν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ δι' ἐκείνους· αὐτοὶς ἐπικρίνειν, καὶ τῶν γενομένων παρ' αὐτῶν αὐτοῦ; εἶναι κριτὰς καὶ ὀριστὰς· πολλάκις δὲ καὶ τῶν παρ' ἄλλων γενομένων εἰς αὐτούς τὴν ἔφεσιν διαβαίνειν. Τί δὲ τὰς πνευματικὰς δόσεις, τί δὲ τοὺς τῶν φυλῶν κριτὰς; Ἔστι γὰρ ὀρᾶν κριτὰς γλώσσας ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῶν ἀποστόλων ἐν αὐθιᾷ μὲν καθήμενον ἐπὶ θρόνου τὸν ἀκούοντα τοὺς ἀπὸ τῶν Βρετανικῶν νήσων ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἤχοντες ἔξομολογουμένους· ἐνταῦθα δὲ τὸν τοὺς ἀπὸ Ἰθρηρίας ἢ Γαλατίας· ἐκεῖ δὲ τὸν τοὺς ἀπὸ Δαλματίας ἢ Δακίας· αὐτούς δὲ ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ἢ ἐπὶ τῆς πόλεως, ἢ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας συμμιγεῖς, ἄλλου; ἄλλην φωνὴν

A patria ipsorum plurimis incognita, pristini decoris flore amisso, passim collapsa jacent. Horum autem florent vigentque per orbem universum.

Et memoria hic repeto pompam et solemne festum, quod Londini in Britannia, ipsius externi maris oceanique insula, ante biennium, me ac comitatu meo praesente et spectante, ab ejus loci incolis hisce apostolis celebrabatur. Caesarem vero qui primus eos subegit, et cujus castella adhuc ibidem exstant, alterum quidem ad trajectum, alterum vero dicto in loco ignorant. Atque ego quidem existimo et ista omnia, et Romanum imperium, et imperatorum monarchiam ac principatum, gentiumque subjectionem propterea existisse, ut haec dein e sequerentur. Quid vero apostolorum gloriam et venerationem atque honorem in ipsis corporibus eorumque sepulcris eis exhibitum admirari et contemplari attinet? Id enim ex imperio et principatu Ecclesiae, et propter principes hosce in longa successorum serie videre et admirari licet. Nequaquam enim sub imperio veteris illius Romae tot imperatorum elicta, tot plebiscita et senatusconsulta per tantam orbis terrarum partem prodiisse existimo, quot nunc longe lateque ab Ecclesia prodeunt. Ea autem semper obsignant et confirmant sigillorum loco effigies et capita Petri et Pauli; qui dicere jam amplius nequeunt: *Argentum et aurum non est mihi*. Quis vero opes ab ipsis collatas enumerare poterit? Videbor forte nonnullis rem nimium verbis extollere: puto tamen omnes orbis principes, quotquot ad nostram notitiam pervenere, simul junctos ex consuetis suis redivitis bonisque, quorum distribuendum potestas jure ad ipsos spectat, non posse tantum conferre. Conferunt autem haec Petrus et Paulus: et conferre necessum est: nec servare sibi vellent qui ea conferunt. Necessum autem est Petri et Pauli successores eorumque familiam haec distribuere. Et qui ea accipiunt, tanquam a dominis accipere videntur: conferentes autem tanquam domini conferunt. Nec quisquam contradicit: nisi quod nonnulli de rata aut irrita collatione invicem litigent. Et hoc ipsum rursus illos dijudicare, et eorum quae ipsi fecere, judices ac definitores esse oportet; sapientem autem et ab iis quae alii constituerent, provocationem ad eos fieri. Quid autem spirituales largitiones, quid nationum judices commemorem? Nam in templo sanctorum apostolorum pro linguarum diversitate cernere licet hic quidem sedentem in throno, et auscultantem confessiones eorum, qui ex Britannicis insulis hanc ipsam ob causam accesserunt: isthic eorum qui ex Hispania vel Gallia: alibi vero qui ex Dalmatia vel Dacia advenerunt. Hos autem in plateis, vel per urbem, vel in ecclesia promiscue alios aliam vocem proferentes audias.

¹ Act. III, 6.

Quocirca non tunc solum apostoli super duodecim thronos sedebunt, juxta Christi promissionem, judicantes duodecim tribus Israel: sed et hoc tempore illi in multis thronis judicum instar sedent, judicantes orbem terrarum: nec solum in primitiva Ecclesia, sed nunc quoque sua cuique lingua loquuntur, ita ut intelligi queant. Quin etiam decreta et constitutiones sanctorum apostolorum quaquaversum, ut dixi, foras prædeunt: et huc undequaque non solum multorum dierum, sed et mensium itinere confluent nemine persequente, accusantes semetipsos, quod Plato in Gorgia eos, qui justii evadere cupiunt, facere præcipit, ut sententia istorum recepta injunctam pœnam opere explcant. Nihil enim de iis dico, qui ex præcepto inde ab ultimis terræ finibus vel ultro accurrunt, vel inviti pertrahuntur. Quis vero non obstupescat, dum in publico consistorio papam responsa dantem et oracula fundentem audit? quis non admiretur dum ista videt? Sed quid plura de his dicere atinet? Id vero quod de apostolorum reliquiis dicebam, quantum huic urbi conferant, videre licet ex Commentariis Chrysotomi in Epistolam Pauli ad hos ipsos Romanos, si recte memini, sub finem, ubi vir non solum ore, sed et animo vere aureus, totum sermonem et aureum illud scriptum concludens, veluti divino furore concitatus, bis terve et sæpius exclamat, in qua hæc et alia de apostolis eorumque eorum sepultura et præsentia referuntur: cuperem illos pedes, cuperem manus, cuperem capita videre. Nec cessat, instar eorum qui impotenti amore laborant, singula membra recensere, et sexcenties eadem dicere.

Sed hæc quidem nunc missa faciamus; neque enim litterarum modus tam prolixum sermonem admittit: et qualiscunque tandem dixerimus, nihil de iis pro dignitate dixisse videbimur: tum vero pauca dumtaxat principio dicturus eram: sed non observavi me longius modum excessisse. Hæc autem velut appendicem litterarum mearum animi oblectandi gratia scribere volui: præsertim cum in tuis ad me litteris id quoque inter alia positum repererim, quod parum scribam. Hasce autem litteras dare festino, ne antequam Venetias perveniant, ejus civitatis triremes jam discesserint. Sed profecto in hujusmodi re id longe difficillimum est, recte incipere, et bene finire; nam tota res extremitatibus definitur, et formam inde accipit. Et multum ut nesciunt unde incipiendum, ita neque ubi finis imponendus sit, quos, postquam cœperint, semper loqui necessum est. Ego autem tanto temporis spatio isto modo apud celsitudinem tuam silui, ut cœpta vix tandem iterum oratione cito desinere nequeam. Sed ut in præteritis intermissæ orationis silentio, ita nunc loquacitati meæ ignosces. Sed cum hujusmodi rebus apud te expositis finis necessario faciendus sit, nolo tamen propterea nostræ

προϊεμένους. Καὶ οὐκ ἄρα ἐπὶ δώδεκα μόνον θρόνων τότε οἱ ἀπόστολοι καθίσονται, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς, κατὰ τὴν Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ νῦν οὗτοι κάθηται ἐπὶ πολλῶν θρόνων, ὡς περ τινὲς δικασταί, κρίνοντες τὴν οἰκουμένην. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ τὴν αὐτῶν φωνὴν πᾶσι συνετὰ φθέγγονται. Καὶ ἐξω τε, ὡς εἶπον, πανταχόσε τὰ τῶν ἀποστόλων ψηφίσματα καὶ θεσπίσματα διαφοιτᾷ. Καὶ δεῦρο πανταχόθεν ἔρχονται πολλῶν ἡμερῶν, ἥδη δὲ καὶ μηνῶν ὄντων μὴδενὸς διώκοντος· αὐτοὺς, κατεροῦντες· μὲν ἐαυτῶν, ὃ Πλάτων ἐν Γοργίᾳ τοῖς βουλομένοις καὶ μέλλουσι δικαίους εἶναι παραινεῖ, δεξιόμενοι τὰς ἐκείνων ἀποφάσεις, καὶ πληρώσαντες τὰς ἐπιτιμίας. Ἐὼ γὰρ τοὺς ἐκ προσταγῆς πύρρωθεν ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς οἰκουμένης τρέχοντας ἢ ἀγομένους. Τίς δ' οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τοῦ πάππα ἀκούων ἐν κοινῷ συνεδρίῳ χρηματίζοντος καὶ χρησιμφοδοῦντος; τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε ταῦτα ὁρῶν; Ἄλλὰ περὶ τούτων τί χοῦ πλείω λέγειν; Ὁ δὲ ἔλεγον, ὅσον ἐστὶ τὰ τῶν ἀποστόλων λείψανα τῇ πόλει ταύτῃ, πάρεστιν ἀπὸ τῆς Ἐξηγήσεως τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τῷ τέλει τῆς πρὸς αὐτοὺς τούτους τοὺς Ῥωμαίους, εἰ καλῶς μέμνημαι, Παύλου Ἐπιστολῆς ἰδεῖν, ἐν ᾧ τὸν ὄλον λόγον, καὶ τὸ χρυσοῦν σύγγραμμα ἐκεῖνο ὁ χρυσοῦς ὄντως οὐ τὸ στόμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἀνὴρ ἐκεῖνος καταπαύει, ἐν οἷς ὡς περ ἐνθουσιῶν δις καὶ τρις καὶ πολλάκις λέγει, Ἐβουλόμην τὴν πόλιν ἐκείνην ἰδεῖν, τὴν Ῥώμην λέγων, ἐν ἣ τὰ καὶ τὰ, περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐν αὐτῇ ταφῆς καὶ παρουσίας φάσκων. Ἐβουλόμην τοὺς πόδας ἐκείνους, ἐβουλόμην τὰς χεῖρας, ἐβουλόμην ἐκείνας τὰς κεφαλὰς ἰδεῖν. Καὶ οὐ παύεται, ὡς περ οἱ δυσέρωτες, κατὰ μέλη διεξιῶν, καὶ μυριάκις ταυτὰ λέγων.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐῶμεν ἥδη· οὔτε γὰρ κατ' ἐπιστολὴν τοσαῦτα λέγειν, καὶ ὅσα ἂν ἐποιμεν, οὐδὲν ἂν περὶ τούτων εἰρημεν πρὸς ἀξίαν εἰρηκότες· ἄλλως τε ἠρξάμην μὲν ὡς ὀλίγα ἔρω, ἔλαθον δὲ ἐμαυτὸν σφόδρα ἐκθᾶς τοῦ μέτρου. Οἶα δὲ ἐπιθήκη τῶν ἐμῶν γραμμῶν τοῦτο ποιούμενος, θυμηθῆς τινὸς χάριν, ταῦτα ἐβουλήθην γράφαι· μάλισθ' ὅτι ἐν τοῖς σοῖς πρὸς ἐμὲ γράμμασι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο ἔβρον ἐγχείμενον, ὡς ὀλίγα ἐπιστέλλω. Σπεύδω δὲ ταῦτα δοῦναι, μὴ πρὸ τῆς εἰς Βενετίαν αὐτῶν ἀφίξεως αἱ τριήρεις τῆς πόλεως ἐκείνης φθάσωσιν ἀναχθᾶσαι. Ἄλλ' ὄντως ἐν παντὶ πράγματι ἐκεῖνὸ ἐστὶ μάλλον δύσκολον, οἰκίω; τε ἀρξασθαι, καὶ δίδόντω; τελευτῆσαι. Καὶ τὸ ὄλον δὲ ἀπλῶς τοῖς ἀχρῶ; ὀρίζεται καὶ μορφήν λαμβάνει. Καὶ πολλοὶ ὡς περ ὄθεν δεῖ ἀρξασθαι οὐκ ἴσασιν, οὕτως οὐδ' ὅπου δεῖ τέλος ἐπιθεῖναι. Ἀνάγκη δὴ τούτους ἀρξάμενους ἀεὶ λαλεῖν. Ἐγὼ δὲ καὶ τοσοῦτον κρίνον τον τρόπον τοῦτον πρὸς τὸ ὄν ἔψα; εἰσώπησα, ὥστε μὴ; ποτε αὐθις ἀρξάμενος οὐ δύναμαι ταχέως λῆξαι. Συγγνώμη δὲ μου ὡς περ ἐν τοῖς φθίστασι τῇ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μέχρι τινὸς τοῦ λέγειν σωπῆ, οὕτω νῦν τῇ πολυλογίᾳ. Ἄλλως τε καὶ περὶ τοιούτων πρὸς σὲ λέγοντο; ἀνάγκη γὰρ μὴ τέλος ἐπιθεῖναι. Οὐ βούλομαι εἰ

δρως διὰ τοῦτο τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀδικῆσαι. Ἄδι- A
κοίην δ' ἂν αὐτὴν ἐν τοῦτοις λήξαι. Ἐγὼ γὰρ τῶν
ὄρων, ὅσα ἐν οἰκ.δομαίαις καὶ αὐτοφυεῖσι κάλλεσι καὶ
χειροποιήτοις εἶπον, ἀγαμαι μὲν τῆς ποτε μεγαλο-
πρεπειᾶς καὶ δυνάμεως τὴν πόλιν, καὶ χαίρω ἐπὶ
τούτοις μάλιστα ὅτι σφόδρα ὁμοία τοῖς παρ' ἡμῖν
ἔρω. Καὶ αὐτὴ δὲ, ὡς οἶσθα, ἡ τινῶν ὁμοιότης μόνη
τρέπειν πέφυκεν, ὅταν τινὰ σφόδρα ὁμοία ὀρώμεν·
μάλιστα ὅταν υἱὸν πατρὸς, ἢ θυγατέρα μητρὸς, ἢ ἀδελ-
φούς ἀλλήλοις βλέπωμεν ἐμπερεῖς εἶναι· καὶ τού-
τους μᾶλλον εἰ τύχοιεν ἡμῖν ὀπωσοῦν προσήκοντες.
Καὶ νομίζω δὲ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας εἶναι, καὶ τοῦτο δὲ
οὐκ ὀλίγον, ὃ τρέπειν δύναται ἀνθρωπὸν μάλιστα
φιλόπατριν, τῶν οἰκείων ἀποδημοῦντα. Οἶμαι γὰρ
μηδεμίαν πώποτε θυγατέρων μητρὶ οὕτως ἀκριβῶς,
ὥσπερ ἐκείνην ταύτην, ὁμοίαν γεγενῆσθαι. Ἄλλὰ καὶ B
τούτων τοιοῦτων ὄντων (οὐ φθόνος γὰρ οἶμαι μητρὶ
θυγατρὸς ἐπαίνουμένης· ὥσπερ αὐ οὐδὲ τούναντιον
δικαίον θυγατρὶ φθόνον ἐγγίνεσθαι μητρὸς ἐγκωμια-
ζομένης), ἡγοῦμαι νικῆσαι τὴν ἡμετέραν. Τὰς πα-
λαιὰς γὰρ ὡς ἐνεσσι παραβάλλω. Τί γὰρ ἐν ταύτῃ
εἶτε τῶν φυσικῶν, εἶτε τῶν τεχνητῶν γέγονεν, ὃ μὴ
καὶ παρ' ἡμῖν; καὶ τὰ λεῖψανα δὲ αὐτὰ τοῖς λεῖψα-
νοι; ὁμοία. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τινῶν αὐτὴ δοκεῖ πλεονε-
κτεῖν, ἀλλὰ καὶ τούτοις αὐ ἔχομεν ἡμεῖς ἕτερα ἀντι-
τιθέναι. Πολλὰ δὲ γέγονε καὶ ἔστι παρ' ἡμῖν, ὃ μὴ
καὶ παρ' αὐτῆς. Καὶ πλείω δὲ ἀληθῶς; ἐπὶ τῷ βέλτιον
προήνεκται. Εἰκότως αὐτὴ μὲν γὰρ πρὸς οὐδὲν πα-
ράδειγμα τὸ ὅλον ὡς; εἰπεῖν ἴδιον ἀφορώσα, ἤρκειτο
τῆ κατὰ πάντων ἀπὸ τοῦ ὑπεροχῆς. Ἐκείνη δὲ πρὸς C
παράδειγμα ταύτην βλέπουσα, καὶ ὥσπερ πρὸς ἀρ-
γέυον, ὡς ἔστιν ἀκριβῶς ἴσθαι ταύτην, γινόμενη,
πολλὰ πρὸς βέλτιον καὶ λαμπρότερον προήνεκται.
Ἔργα δὲ ἀνθρώπων ἄλλοις ἀμιλλώμενα δύνανται
ἐπὶ τὸ κάλλιον προβαίνειν· καὶ κάλλη δὲ γονέων
κάλλεσι τέκνων ὡς; ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὸ βέλτιον συμ-
βάλλεται, καὶ μεγέθει μεγέθη, μάλιστα, ὡς ἀκούο-
μεν, μητέριον, οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπ'
ἄλλων ζώων. Οὐδὲν τοίνυν θαυμαστὸν, οὕτω μὲν
μεγάλῃ, οὕτω δὲ ἄρα καλῇ ὤσαν, μεῖζω καὶ καλ-
λίω τετοκνεῖν· καὶ τοῦτο δὲ τῆς μητρὸς αὐ ἐπαινος
γίνεται. Καὶ τὰ τῆς μητρὸς αὐ κάλλη προστίθῃσι
τοῖς τῆς θυγατρὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλη παρ' ἄλλη,
ἀλλ' αὐτὴν τρόπον τινὰ παρ' ἑαυτὴν, τὴν νέαν παρὰ
τὴν ὀρχαίαν Ἐρώμην παραβάλλειν. Ὡστε οὐ γρη D
κακοῦς διαίτητάς ἐν τοῖς τοιοῦτοις γίνεσθαι, ἡμᾶς
μάλιστα, οἱ καὶ τῶν ἐκείνη; ἀγαθῶν καὶ τῶν ταύ-
της κληρονομοῦμεν, τῆς μὲν υἱοῖς, τῆς δὲ υἱῶν
τυγῶνοντες. Ἄλλὰ δεῖ μᾶλλον ἐπ' ἀμφοτέρας καλ-
λωπίεσθαι, ὥσπερ οἱ τὴν αὐτῶν εὐγένειαν πρὸς
πλείους ἔχοντες ἀναφέρειν, καὶ οὐ γονεῖς μόνον με-
γάλους καὶ καλοὺς, ἀλλὰ καὶ προγόνους τοιοῦτους ἢ
ἐγγύς, ἴσως δὲ καὶ ὑπερέχοντας δυνάμενοι καταλέ-
γειν. Γονεῖσι δὲ αὐ εὐχῆς ἔργον, ὡς τι; ἐφη, παῖσιν
ἠτάσθαι, ὥστε δίκαιον ἡμᾶς ἐν τοῦτοις ὑποπτεύειν.

Λέγω τοίνυν καλῇ μὲν σφόδρα καὶ ὤρασαν γενέ-
σθαι τὴν μητέρα· καλλίω δὲ πολλοῖς ἢ θυγατέρα·
μήτε μὴν ταύτην προσήκειν ἄλλης μητρόπολιν καὶ

civitati injuriam facere. Facerem vero, si in hisce
desinerem. Ego enim oculis hæc perlustrans, quæ
de structuris et nativis ac arte paratis ornamentis
dixi, admiror equidem priseam illius urbis ma-
gnificentiam et potentiam, et iisdem delector;
præsertim quod iis quæ apud nos exstant, perquam
similia esse videam; scis enim vel solam quarumdam
rerum similitudinem delectationem conjunctam ha-
bere, ubi quædam persimillima videmus, præser-
tim dum filium patri, vel filiam matri, aut fratres
sibi invicem similes esse conspiciamus; idque multo
magis, si nos propinquitate quadam contingant. Exi-
stimo autem nostram urbem habere, et ea quidem
non pauca, quæ delectare aliquem possint, præsertim
hominem patriæ amantissimum, dum a suis peregre
abest. Neque enim ullam unquam filiam matri adeo
per omnia similem fuisse arbitror, quam illa huic.
Et hæc licet ita se habeant (nullam enim matri in-
vidiam suboriri puto, dum filia laudatur: ut econtra
filiam matris laudibus invidere iniquum est), no-
stram tamen palmam obtinere existimo: nam veteres
quantum licet inter se comparo. Quid enim vel na-
tura, vel ars in hac urbe produxit, quod et apud
nos non existeret? tum reliquæ ipsæ reliquiis simi-
les. Si qua enim in re hæc excellere videatur, nobis
quoque non desunt alia quæ iis opponamus. Nam
multa apud nos fuere, et sunt quoque hodie, quæ
in ea non reperias: tum vero plurima in melius pro-
vecta fuere. Idque non immerito. Hæc enim ad nul-
lum omnino proprium exemplar respiciens id satis
habebat, ut cæteras omnes excelleret: illa autem
hanc exempli instar intuens, et veluti ad primum
exemplar, ut satis superque perspicere licet elabo-
rata, multa et meliora et splendidiora produxit. Nam
hominum opera ubi cum aliis certant pulchriora eva-
dere possunt: et parentum pulchritudo pulchritudi-
nem liberorum, ut et magnitudo magnitudinem, ma-
jorem ut plurimum producit: quod in matribus
præsertim, non hominum duntaxat, sed et aliorum
animantium fieri audimus. Quocirca non mirandum
est, si cum ea magnitudine et pulchritudine sit præ-
dita, majorem et pulchriorem produxerit. Hæc enim
matris laus est, sicut vice versa matris pulchritudo
filix pulchritudinem auget. Nec aliam cum alia, sed
ipsam quodammodo cum semetipsa, novam scilicet
Romam cum veteri comparare licet: ita ut iniquos
in hujusmodi rebus arbitros esse nequaquam oporteat,
præcipue nos, qui et filius et hujus bonorum
participes sumus: illius scilicet filii, hujus nepotes.
Sed utraq; nobis gloriandum est; quemadmodum
illi solent qui nobilitatem suam ad plures referunt,
nec parentes solum magnos pulchrosque, sed
et majores atque cognatos istiusmodi, aut fortassis
etiam meliores possunt recensere. Parentibus autem
maximopere exoptandum est, ait ille, ut liberis
vincantur, quod in his quoque nos suspicari oportet.

Quocirca admodum quidem pulchram et formo-
sam matrem esse aio: filiam tamen multo pulchri-
orem, ut nec isti alterius metropolim et matrem,

nec huic alterius coloniam filiamque esse, nec unquam, sicut modo dixi, tanta in matre et filia, quanta in hisce, similitudo fuerit. Ita ut hujus pulchritudo, instar ignis aut radii aliunde accensi, ab illa acceperit augmentum. Nam si nihil aliud nobis dicendum suppeteret, situs ille versus utramque continentem, Europam dico et Asiam, et connexio septentrionalis et meridionalis maris, ita ut hinc continentium, isthinc æquorum, vel potius utrorumque beneficio orbem terrarum gentesque illius, tanquam communi quodam vinculo conjungat, rursumque a se invicem secludat ipsa velut ad portas sita, quibus, quæso, id non utile solum et pulchrum, sed etiam regium non videretur? Nam portus meo iudicio cæteris totius orbis magnitudine et securitate antecellens, omnium ubivis locorum contextarum triremium naviumque capax: tum quod tota, ut ita dicam, mari et continenti circumcirca cingitur, ita ut eadem et continens undique, et insula item terrestris simul atque maritima sit. Mœnium quoque corona revera et ambitus, qui nescio an ulla in re Babylonis cedere possit: et turrium in iisdem frequentia, magnitudo et altitudo; ita ut quælibet earum si vel sola esset, præ quavis alia integra structura admirationem spectatoribus incutere queat: cum vel sola graduum quibus conscenduntur magnitudo, crassities et structura admiratione digna sit: tum vero mœnium, portæ turriumque in illis eminentium splendor: et pro mœnibus antemurale, quod solum alteri civitati pro securo munimento sufficeret: tum adhuc fossarum egestio et structura, earumque latitudo et profunditas, et aquæ in iisdem copia: ut qua tantum parte ea deerat, isthic quoque illius beneficio urbs maritima videatur: quemadmodum vice versa, qua parte maritima est, propter insulas, vicinas continenti adhærere videatur: ut quod de Atheniensium civitate quidam dixit, eam et præternavigari et circumnavigari pedibusque circui posse, hæc etiam gemino ambitu circueatur, eademque nihilominus propter aquæ copiam maritima sit: hæc, inquam, omnia quid reliquum faciunt quo superari a quoquam possint? quin potius quo saltem accedi de proximo possint et exæquari? Interiora autem urbis mœnibus et exemplari ad quod principio exstructam fuisse dixi, et metropoli matrique tum conditorum gloriæ et potentia omnino respondebant.

Dux enim potentissimæ prudentissimæque gentes, quarum altera tunc temporis imperium obtinebat, altera paulo ante obtinuerat, omni artium et ambitionis deliciarumque genere excellentes, Romani, inquam, et Græci conjunctis studiis hanc perfecerunt, atque ea in re et reliquarum gentium omnium et suorum opera ac ministerio fuerunt usi. Et principio quidem locum urbi cœndendæ elegerunt dignum sane et urbe quam animo moliebantur et imperio, ut in ea residentes totum terrarum orbem commode regere possent. Elagerunt igitur hanc non solum ad orbis universi gubernationem,

A μητέρα είναι, μήτε εκείνην ἄλλης ἀποικίαν καὶ θυγατέρα· μήτε μὴν ἐν μητρὶ καὶ θυγατρὶ, ὅπερ ἔφη, ὅσην ἐν ταύταις ποτὲ ὁμοιότητα γενέσθαι· τὸ γὰρ μὴν ταύτης κάλλος, ὡς περ τινὸς πυρὸς ἢ ἀκτίνου; ἔξαψιν, ἀπ' ἐκείνης ἐπίδοσιν εἰληφέναι. Εἰ γὰρ μὴν ἕτερον λέγειν ἔχομεν, ἀλλ' ἢ πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἡπείρους, τὴν τε Εὐρώπην λέγω καὶ Ἀσίαν, θείεις, ἀλλ' ἢ συνάφεια τῆς; τε ἀρκύτας καὶ μεσημβρινῆς θαλάσσης, ὥστε τῆ μὲν διὰ τῶν ἡπείρων, τῆ δὲ διὰ τῶν θαλασσῶν, μᾶλλον δὲ δι' ἀμφοτέρων, ὡς περ ἐν κοινῷ τινι συνδέσμῳ συνάπτειν καὶ κλείειν αὐθις ἀπ' ἀλλήλων, ὡς περ ἐπὶ πολλῶν Ἰταμένην, τὴν οἰκουμένην, καὶ τὰ ἐπὶ ταύτης ἔθνη, τίσιν οὐκ ἂν δόξειε μόνον χρήσιμον καὶ ὠραῖον, ἀλλὰ καὶ βασιλικὸν εἶναι; Ὁ γὰρ μὴν λιμὴν, νικίων, οἶμαι, τοὺς ἀπανταχοῦ μεγεθεὶ καὶ ἀσφαλείᾳ, πάσας ἂν τὰς ἀπανταχοῦ πῶποτε γενομένης τριήρεις καὶ ὀκτάδας οἷός τε ὦν δέξασθαι· τὸ δὲ κύκλω καθ' ὅλην ὡς εἰπεῖν ἑαυτὴν θάλασσαν τε καὶ ἡπείρον πανταχόθεν ἔχειν, ὥστε τὴν αὐτὴν πάντῃ τε ἡπείρον καὶ νῆσον εἶναι, πρόσγειόν τε τὴν αὐτὴν ἅμα καὶ πελαγίαν· ὁ δὲ τῶν τειχῶν στέφανος ἀληθῶς καὶ κύκλος; οὐκ οἶδ' ἐν τίνι δυναμένῳ λείπεσθαι τῶν Βαβυλωνίων· ἢ δὲ τῶν ἐν αὐτοῖς πύργων πυκνότης καὶ τὸ μέγεθος καὶ ὕψος, ὥστε ἕκαστον, εἰ καὶ μόνος ἦν δῆπου, καθ' ἑαυτὸν ἀντ' ἄλλης τινὸς ὅλης οἰκοδομῆς δύνασθαι; θαῦμα παρέχειν τοῖς θεωμένοις. Ἄν δὲ καὶ μόνων τῶν ἀναγούσων εἰς αὐτὰ κλιμάκων ἄξιον εἶναι θαυμάσαι τὸ μέγεθος, καὶ τὸν δῆλον καὶ οἰκοδομὴν· αἱ δὲ τῶν τειχῶν πύλαι καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς πύργων λαμπρότης· τὸ δὲ πρὸ τοῦ τείχους τείχος ἕτερον, ἑτέρα πόλις μόνον ἂν ἀντὶ ἐρύματος ἀσφαλοῦς ἀρκέσαν· ἢ δὲ τῶν ἐπὶ τούτοις τάφρων διωρυχὴ καὶ οἰκοδομὴ, καὶ τὸ τούτων εὐρὸς τε καὶ ὕψος, τὸ δὲ πληθὸς τῶν ἐν αὐταῖς ὑδάτων· ὥστε ὅ μέρει μόνον εἰλείπετο, καὶ ταύτης δοκεῖν πελαγίαν τὴν πόλιν εἶναι διὰ τούτων, ὡς περ αὐτὴ ἐν ὅ μέρει πελαγία φαίνεται, πρόσγειον διὰ τῶν νήσων· ὡς δ' ἔπερ εἶπε τις περὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως, καὶ παραπλεῖν αὐτὴν δύνασθαι καὶ περιπλεῖν, καὶ περὶ εὐεῖν, ταύτην δὲ δίχα περὶ εὐεῖν, καὶ αὐθις πελαγίους εἶναι διὰ ταύτης, τίνι δύναται καταλιπεῖν ὅλως ὑπερβολὴν; μᾶλλον δὲ τίνι συγχωρησάι δύναται ἐγγύς αὐτῆς ἔλθειν ἢ ἐξισωθῆναι; Τὰ γὰρ μὴν ἔνδον ἦν δυνατὰ ἄξια τῶν τειχῶν καὶ τοῦ παραδείγματος πρὸς ὃ τὴν

D ἀρχὴν, ὡς εἶπον, γέγονε καὶ τῆς μητροπόλεως, καὶ μητρὸς, καὶ τῆς ἀξίας, καὶ δυνάμειος τῶν οἰκισαμένων.

Δύο γὰρ τὰ δυνατώτατα καὶ φρονιμώτατα ἔθνη, τὸ μὲν τότε ἀρχον, τὸ δὲ εὐθύς ἀρξαν πρὸς ἐκείνου, καὶ πάση τέχνῃ, καὶ φιλοτιμίᾳ, καὶ ἀδρότητι κομῶντα, Ῥωμαῖοί τε καὶ Ἕλληνες, συνελθόντα, ταύτην πεποιθήκασι, καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, καὶ τοῖς ἐκείνων εἰς αὐτὴν ἐχρήσαντο πρὸς ὑπερβολὴν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξελέξαντο τόπον ἕδαφος τῆς πόλεως, ἄξιον τῆς μελλούσης πόλεως, ἦν ἐβάλλοντο κατὰ νοῦν, καὶ τῆς ἡγεμονίας, ὅπως ἐπὶ ταύτης καθήμενοι ἔχουσιν εὐφῶν; κυβερνᾶν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· ἐξελέγοντο δὲ ἄρα ταύτην οὐ μόνον πρὸς κυβερνήσιν τῆς οἰκουμένης πάσης, ἀλλὰ καὶ ἐκ πᾶ-

σης, ὡς εἶπεῖν, τῆς οἰκουμένης, ἀτε κύριοι ταύτης ὄντες, καὶ μὴ ἀγνοοῦντες ὃ κατ' ἀρχῆς τῆ Ῥώμῃ καὶ πολλαῖς ἄλλαις τῶν πόλεων ἐνδόξοις ἀπὸ τύχης γενομέναις οὐ συνέβη. Ἄλλὰ κατ' ἄλλας τύχας ἢ αἰτίας ὡς ἔτυχεν ἄλλαι ἄλλαχού γενόμεναι, εἶτα αὐξηθεῖσαι, οὐ δίκαιον ἔκριναν ἐκλιπεῖν αὐτάς καὶ τὴν οἰκίαν πρὸς τὸ βέλτιον ἀμεῖψαι· ἀλλὰ τὴν μὲν ἀπὸ τῆς τέχνης ὡς οἶδόν τε ἦν ἐπήνεγκαν παραμυθίαν, τοῖς δὲ ἀπὸ τῆς χώρας καὶ τῆς θέσεως ἠγάπησαν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ διὰ τέλους ἠνέσχοντο παρὰ τῆς φύσεως τοῦ τόπου ἀηδιῶν πολλῶν· ὥστε μὴ πᾶσιν εἶναι καλὰς, ἀλλὰ τοῖς μεγίστοις ἐλαττωθεῖσαι, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατ' ἄλλοιων αὐξανομένων οἰκιῶν συμβαίνει. Ἡ δὲ ἡμετέρα πρῶτον αὐτὸ τοῦδαφος, ὡς εἶπον, τοιοῦτον κρινόντων, καὶ αἰρουμένων ἔσχε κατ' ἐκλογὴν, ὅσον ἔπρεπε πρὸς πᾶσαν τέρψιν τε B καὶ χρείαν, καὶ ἄξιον τῆ μελλούσης τῆς οἰκουμένης ἀρξέειν εἶναι. Ὅτι δὲ καλῶς ἔκριναν δείκνυται καὶ ἡμῖν νῦν ἀπὸ τῆς πείρας. Εἶτα τὰς ἀπανταχόθεν τέχνας εἰς καλλωπισμὸν αὐτῆς συνήνεγκαν, εὐθύς πλουτοῖσι πλουσίως, καὶ μεγάλοι μεγάλως, καὶ βασιλεῖς βασιλικῶς οἰκοδομοῦντες. Πῶς δὲ ἔμελλον ἀπὸ τοιαύτης πόλεως, καὶ τοιούτων οἰκιῶν ἐλθόντες φαύλως καὶ συμκροπρεπῶς οἰκῆσειν; Οἱ δεῦτεροι δὲ αἰ ἐμμοῦντο τοὺς προτέρους, ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκοδομιῶν μάλιστα συμβαίνει. Προπαρασκευάσας δὲ ἄρα ἢ φύσει αὐτοῖς καὶ τὴν πρὸ τῶν θυρῶν εὐθύς μαρμαρίνην νῆσον πρὸς τὰς οἰκοδομίας, ὡς περ εἰδυῖα, ὅσα πόλεις καὶ παρ' οἷων ἔμελλον ἐκεῖ κτισθῆσθαι, καὶ τὴν ἕλην καὶ τὴν ἀποσκευὴν πρὸς τὸ ἐκεῖνός κάλλος, καὶ τὸ ἀξίωμα συμβαίνουσαν προαποτιθεῖσα. Τοῖς δὲ ἄρα οὐκ ἤρκεσε τοῦ λευκοῦ μαρμάρου οὐδὲ τῶν ἀπὸ Θετταλίας, καὶ Πάρου, καὶ Πελοποννήσου λίθων τούτων τῶν ποικίλων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἀραβίας, καὶ Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ Μάρμαρικῆς, καὶ αὐτῆς τῆς διακεκαυμένης τὰ πρὸς οἰκοδομὴν ταύτης ὠρῶντο· ὥστε ἐπήρξαντο μὲν εὐθύς οἰκίας οἷαι ἤρκεσαν ἂν πόλεις; εἶναι τῷ μεγάλῳ, ἐδειμαντο δὲ ναοὺς, οἷους ἀπιστεῖσθαι ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ καὶ παρ' ἀνθρώπων γεγενῆσθαι, ἤδη καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας συμβαλλομένης, καλῶς τοῦτο ποιοῦντες. Εἰ γὰρ τῶν ἱεροσούλων καὶ ὀθίων γεγονάσι τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι, ποίους τινὰς; καὶ πόσους ἔχρην εἶναι τοὺς τῶν τὸν ἀληθῆ Θεὸν σεβόντων; καὶ εἰ τοῖς δαιμονίοις παρὰ D τῶν ἐκείνοις δουλεύοντων δεδομηται καὶ προσήνεται τοιαῦτα, τίνα εἶδει τῷ Σωτῆρι χριστήρια τῆς ἀπ' ἐκείνων ἀπαλλαγῆς προσενεχθῆναι; Ἄλλ' ἐὼ ταῦτα. Ἐὼ δὲ σκοπεσθῆναι καὶ φρακτοὺς δρόμους διὰ πάσης ποτὲ τῆς πόλεως δεικνυμένους· ὥστε ἐξεῖναι ἄνευ πηλοῦ καὶ αὐτῶν πᾶσαν διέναι. Ἀφῆμι δὲ μονολίθους κίονας, πύργων, ἢ φρούριον ἕκαστον αὐτῶν καλῶς εἶναι δυναμένους. Παραλείπω δὲ στοὰς, καὶ στηλῶν βάσεις, καὶ πυραμίδας. Ἀφῆμι δὲ βασιλείων ἄλλων κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως πληθὺς τε καὶ μέγεθος, καὶ κάλλος, καὶ θέατρα, καὶ στρατήγια, καὶ ἀγωνιστήρια, καὶ γυμνάσια, καὶ ἱπποδρόμους· ἔτι δὲ νεώρια, καὶ προχώσεις τειχῶν καὶ ὀρμῶν, καὶ διαφυλάξεις, καὶ τοὺς προβεβλημένους

A sed etiam ex orbe universo, tanquam ejusdem Domini, nec ignorantes quid ubi Romæ multisque aliis celeberrimis civitatibus, quæ fortuito cœperunt, in principio non obtigerit. Nam cum aliæ aliis in locis diversos ob casus causasve existissent, auctæ deinceps iniquum judicantur deserere sedem suam, et in melius mutare: sed quantum licuit remedium ab arte adhibuerunt; loci autem situsque qualitatem boni consuluerunt. Aliæ vero multas incommoditates ex loci natura provenientes perpetuo sustinuerunt, ita ut non omni commoditatum genere abundarent, sed maximis destituerentur: quod etiam in ædibus quæ sensim ampliores sunt, contingit. Nostra autem urbs primo solum ipsam, ut dixi, hujusmodi nacta est ex libere dijudicantium eligentiumque arbitrio, quale ad omnem delectationem et commodum, dignitatemque ei quæ orbis imperium habitura esset, conveniebat. Nec falsos fuisse etiam experientia ipsa nobis jam ostendit. Deinde omnes artes ad exornandam eam contulerunt divites statim sumptuose, magnates magnifice, et reges regie ædificantes. Quomodo enim homines ex tali urbe talibusque ædibus profecti incommodè et sordide habitare potuissent? posteriores autem semper imitabantur priores, quod in structuris præcipue fieri silet. Quæ propter naturam Marmoream insulam autè Januas ipsas ad ædificandum eis præparavit, veluti non ignara qualis urbs quibusque auctoribus isthic excitari debebat: et materialique apparatus ad pulchritudinem dignitatemque ejus necessarium jam ante se ponens. At illi nequaquam contenti marmore candido, et Thessalicis Parisisque, et Peloponnesiacis illis variegatis lapidibus, etiam ex Arabia et Ægypto, tum ex Libya et Marmarica, quinimo ex ipsa torrida mundi regione ad hujus exædificationem saxa erui curabant. Ita statim fundabant domus, quæ ob magnitudinem oppida integra esse poterant. Tempia autem hujusmodi struebant, ut humana arte et ab hominibus structa vix credas. Quod cum ex pietate in Deum fuerit profectum, recte ab ipsis factum fuit. Si enim sacrilegorum atque impiorum hominum tot ac talia fuerint, quotnam et qualia eorum esse oportebat qui verum Numen colunt? et si dæmonibus a suis cultoribus hujusmodi ædificia exstructa atque oblata fuere, quænam Servatori nostro grati animi monumenta offerenda erant quod ab iisdem nos liberasset? Sed omitto hæc, omitto etiam tecta et operta ambulacra, quæ per omnem urbem quondam ostendebantur, ita ut totam sine luto vel æstu liceret peragrarè. Omitto etiam columnas ex uno solidoque saxo, quarum singulæ turrim vel castellum aliquod non male constituere possent. Transeo porticus, bases statuarum et pyramides: prætermitto regiarum ædium in diversis urbis partibus multitudinem, magnitudinemque et pulchritudinem, item theatra, castra, prætoria, circos, gymnasia, hippodromos: ut et navalia et moles mœnibus portibusque objectas: tum fossas,

et fundamentorum ac murorum substructiones usque ad mare porrectas, et opportunas ex quavis parte navibus recipiendis stationes: quin etiam turres in medio maris et profundo pelago, et in ipso reciprocantium fluctuum vorticoso æstu, et in turribus hisce dulces aquas. Præter hæc sublimes et pensiles per murorum arcus aquaram ductus, quos fluvios aërios appellare possis, ex locis remotioribus ad aliquot dierum iter, ut aiunt, perductos: tum perfossa obstantium montium dorsa. Omitto etiam receptacula et cisternas quibus aquæ istæ primum excipiuntur: quæ ad aquæ ductus maris vel stagni insar obtinent: quarum aliæ tectis adopertæ visum latent, aliæ in propatulo et apertæ scaphis navigari possunt. Earumque nonnullæ jam intus sub convexo fornicum, aliæ superius in tectis maximas arbores nutriunt, et vicinis agrorum vel hortorum vicem præstant. Omitto in cisternis illis columnarum et fornicum multitudinem: tum alios subterraneos et effossos canales qui totam urbem tabulati instar pensilem et subtus concavam efficiunt: item cloacas et meatus publicos: quæ omnia etiam in hac urbe longe plurima exstant. Quid vero de balneis dicam: quorum vel numerum si referam, fidem non inveno? tum aquarum copiam, quæ ex fontibus per ædes et publice per urbem derivatur? Quid de suburbis? quæ, si magnitudinem spectes, aliquot dierum itinere extra urbem protenduntur: si pulchritudinem, commoditatem et apparatus, cum ædificiis urbanis quovis genere certant. Nam inde ab Abydo, et Sesto, et Hellesponto usque ad Bosporum Thracium, et Fana, insulasque Cyaneas, sive ab Asia, sive ab Europæ latere Propontidis ambitum, ejusque insulas circa urbem sitas, tum etiam corum portus, et quidquid inde ad Pharum usque protenditur, quis circueverit, continua huic urbi suburbia erant. Quorum templa et ædificia si quis enumerare vellet, illi historia, et ea quidem non parva texenda esset. Quin ipsa hæc suburbia non exigua sui parte per murum longum, ut vocant, ab inferiori mari ad mare superius Pontumque Euxinum porrectum, in unam continuam urbem coalescunt: quæ integram posset constituere provinciam: quippe quæ magnitudine sua tantum in se complectitur, quantum in reliquis omnibus simul reperire forsitan haud facile esset. Ipse autem murus longus, non solum longus, sed etiam largus altusque murus jure posset cognominari: cum talis ac tantus sit, ut si promiscue ex quibuscunque lapidibus fluminumque glareæ, et minutis petris constructus esset, utique admirationem mereretur. Sed ille hujusmodi saxorum mole constat, et tali arte est exstructus, ut si vel ad paucas orgyas extenderetur, stuporem spectantibus haud immerito afferret: quippe cum mons verius sit, quam murus. Adeo quidem ut si funis vel projectæ trabis instar pensilis esset convenientem longitudini crassitiem obtineret: quæ quidem in istis, ne disrumpantur, requiritur. Cum tamen murus

τῶν θεμελίων καὶ τῶν τειχῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης λίθους, καὶ τοὺς ὑποδεχομένους ἐκ παντὸς μέρους νεωσοίκους, καὶ τοὺς ἐν μέσῳ τῆς θαλάττης, καὶ τοῦ κελάγου. καὶ τοῦ βουθοῦ, ἐπὶ τῆς εἰνης αὐτῆς: καὶ τῆς καλιβρόλιας πύργους, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς γλυκία ὕδατα, πρὸς δὲ τούτοις ὀγκωτοὺς ὑδάτων, ὑπογείου καὶ κρεμαστοῦ: αὐτὰ δὲ τειχῶν, ἀερίους ποταμοὺς λέγεσθαι δυναμένους, πόρρωθεν ποθεν ἐκ μακροτάτου διαστήματος ἡμερῶν ὁδόν, ὡς φασι, ἀφικνουμένους· καὶ τὰς τῶν μεταξὺ παρεμπιπτότων ὁρῶν διωρυγὰς, καὶ τὰς ὑποδεχομένας πρότερον τοῦτους δεξαμενάς, θαλασσῶν ἢ λιμνῶν λόγον πρὸς ἐκείνους τότε γε ἐχούσας, τὰς μὲν καταπέτους καὶ ἀφανεῖς, τὰς δὲ ἀναπεπταμένας καὶ φανεράς ὀγκάσι δυναμένας πλεῖσθαι· ὧν ἐνταῦθα νῦν αἱ μὲν ἐπὶ τοῦ κύτους ἐνδόν, αἱ δὲ ἄνω ἐπὶ τῶν στεγῶν μέγιστα δένδρα τρέφουσι καὶ τοῖς ἔχουσιν ἀρκοῦσιν αὐτὰ ἀγρῶν καὶ κήπων εἶναι· καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς κίωνων καὶ ἀψίδων· ἄλλας δὲ αὐτὰς ὑπογείους καὶ ὄρυγτάς· πᾶσαν τὴν πόλιν ὑπερφῶν καὶ κρεμαστήν, καὶ τὰ κάτω διάκενον ποιοῦσας· καὶ τοὺς δημοσίους ὑπονόμους, ἃ καὶ πικρὰ τῆδε πλεῖστα. Τί δὲ περὶ λουτρῶν ἀν λέγοιμι, ὧν τὸ ἱστορούμενον ἐν αὐτῇ γενέσθαι πλῆθος ἀπιστεῖται: καὶ τῶν ἀπὸ κρηνῶν ὑδάτων, ἃ κατ' οἰκίαν τε καὶ διὰ τῆς πόλεως ἔχετο; Τί δὲ περὶ τῶν προαστείων, τῶ μὲν μεγέθει ἡμερῶν ὁδόν οὐκ ὀλίγων διατεινόντων, τῶ δὲ κάλλει, καὶ τῇ χρείᾳ, καὶ τῇ κατασκευῇ τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως κατὰ πᾶν εἶδος ἀμιλλωμένων; Ἀπὸ γὰρ Ἀθύδου, καὶ Σηστοῦ, καὶ Ἑλλησπόντου μέχρι Θρακίου Βισπόρου, καὶ Ἰερῶν, καὶ Κυανέων, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσίας, εἴτε ἀπὸ τῆς Εὐρώπης κύκλῳ τὴν Προποντίδα, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κυκλάδας τῇ πόλει νήσους, καὶ τὴν κέραν τοῦ λιμένος, καὶ ὅσον ἄνωθεν μέχρι φάρου περιουοῖσι, συνεχῆ προάστεια ἦν τῇ πόλει· ὧν εἰ τις τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκοδομὰς βούλοιο καταλέγειν, ἱστορίαν ἂν, καὶ ταύτην οὐ σμικρὰν, ἀναγκάζοιτο συγγράφειν· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ προάστεια, οὐκ ὀλίγω μέρει διὰ τοῦ μακροῦ λεγομένου τείχους ἀπὸ τῆς κάτω θαλάττης εἰς τὴν ἄνω καὶ τὸν ἑὸς ἐξείνων διήκοντος πόλις ἐγένετο ὑπαρχία δυναμένη εἶναι, τῶ μεγέθει τοσαῦτα περιχλείουσα, ὅσα ἐν ὁμοῦ πάσαις ταῖς ἄλλαις ἔργον ἦν ἴσως εὔρειν. Αὐτὸ δὲ τὸ μακρὸν τεῖχος οὐ μακρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ πλατὺ τεῖχος δικαίως καὶ ὑψηλὸν κατ' ἐπωνυμίαν ἠδύνατο καλεῖσθαι· τοσοῦτον μὲν ὄν, ὥστε εἰ καὶ τοῖς τυχοῦσι λίθοις, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων βάλαις, καὶ χερμαδοῖς ἀπλῶς συνέκειτο, ἄξιον ὄν θαυμάσαι· τοιοῦτους δὲ, εἰ δὲ βούλει, τηλικούτους τοὺς λίθους ἔχον, καὶ τοιαύτην τὴν δομησάμενην τέχνην, ὥστε εἰ καὶ ὀλίγων ὀργυιῶν ἦν, δικαίως ἂν παρασχεῖν ἐκπληξῆν τοῖς θεωμένους ὅρος ὄν μᾶλλον ἢ τεῖχος· ὥστε εἰ κρεμαστὸν ἦν ὡσπερ τι σχοινίον ἢ δοκὴς διατεταμένον, ἀνάλογον τῶ μῆκει τὸ πάχος εἶναι, ὡσπερ ἐν ἐκείνοις ζητεῖται πρὸς τὸ μὴ διαρραγῆναι· αὐτὸ τε καὶ τῆς πόλεως, ἢ μᾶλλον τὰ τῆς πόλεως, ὡσπερ εἰρηται, ἐπὶ τοσαύτης καὶ οὕτω δυνατωτάτης τότε ἀρχῆς· μεγαλοπρεπείας μᾶλλον χάριν, ὡσπερ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὴν πόλιν θαυμαστῶν, γενόμενα ἢ

χρείας. Ὅσα γὰρ ἦσαν μεγέθους τειχῶν τότε ἔδειτο, τοσούτω πλείω, ἔτι δὲ μείζω ταῦτα περιεβάλετο, οἰομένη πόλιν τε πρώτως ἀπὸ τῶν πειχῶν φαίνεσθαι, καὶ καλεῖσθαι, καὶ πρὸς τὸν ἅπαντα δὲ χρόνον, οὐ πρὸς τὴν παρούσαν μόνον ἡλικίαν ταῦτα γίνεσθαι· ἐφ' οὐ πολλά κατ' ἀνθρώπους δύνασθαι συμβῆναι· καὶ τῶν μεγίστων μὲν εἶναι τὸν παρὰ τῶν πολλῶν φρόνον, μεγίστας δὲ εἶναι καὶ τὰς μεταβολὰς· ὥστε οὐ μόνον τῆς δυνάμεως τῶν πεποιηκῶτων, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον προνοίας καὶ φρονήσεως αὐτῶν μέχρι πολλοῦ σύμβουλα διαμένειν.

solum potentiae conditorum, sed etiam providentiae deperessent.

Ἄλλ' οὐδὲ μνήματα, ἢ τάφους, ἢ στήλας, ἢ ἀνδριάντας, ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως ὄντας ἢ γενομένων βουλόμενος ἂν εἰπεῖν ἠπόρουσιν ἰσως· ἀλλ' ἐλάττω μὲν ἰσως ἔμελλον τῶν παρὰ τούτοις λέγειν, καλλίω δὲ εἶναι καὶ περιφανέστερα πολλῶ τῶν τῆδε. Τί γὰρ ὁ τοῦ κτίστου μὲν καὶ πολιούχου βασιλέως τάφος, καὶ οἱ τῶν ἄλλων τῶν περὶ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ πολυανδρόνῳ, ὃ μόνον θαυμά ἦν ἰδεῖν, πολλοὶ μὲν κύκλω σωζόμενοι περὶ τὸν ναὸν τῶν Ἀποστόλων, πολλοὶ δὲ ἦδη καὶ ἀπολωλότες, καὶ ἄλλοι δὲ ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν προνάων; Τί δὲ ἡ τοῦ νομοθέτου βασιλέως στήλη; Καὶ περὶ τοῦτον δὲ αὐτῶν ἄλλαι στήλαι γεγόνασιν, εἰ μέμνημαι, πρὸς ἀνατολὰς πολλαὶ κίωνων ἐξαισίων ἀνεχόντων. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλοι πλείστοι ἐπὶ τῆς πόλεως τοιοῦτοι ἀνδριάντες ἦσαν, δεῖκνυται ἀπὸ τῶν φαινόμενων βάσεων αὐτῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιγραμμάτων· ὧν ἄλλαι μὲν ἀλλαχοῦ, πλείσται δὲ ἦσαν ἐν Ἰπποδρόμῳ· καὶ ἄλλας καὶ πλείστας εἶδον αὐτὸς πρότερον, ἃς νῦν οἶδα ἀφαιρηθείσας. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσι καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Ξηροῦ λόφου κίονα, καὶ τὸν ἀντικρῦ τούτου πρὸς ἧλιον ἀνίσχοντα ἐπὶ τοῦ ἑτέρου λόφου, ἀπὸ ταύρου κεκλημένον, βάσεις σφυρηλάτων ἀργυρῶν ἀνδριάντων γεγενῆσθαι, τὸν μὲν τοῦ μείζονος, τὸν δὲ τοῦ ἐλάττονος, οὕτω γὰρ λέγονται, τοῖν Θεοδοσίω· οὗς πόσον ἐχρῆν γενέσθαι μεγάλους, καὶ τιμίους, καὶ καλοὺς, φαίνεται ἀπὸ τοῦ κάλλους, καὶ τοῦ ὕψους, καὶ τῆς λαμπρότητος, καὶ τῆς πολυτελείας τῶν κρηπίδων. Ταῦτα δὲ ἐνθυμηθεὶς ἐμνήσθην μεταξὺ καὶ τῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τε καὶ γραμμῆς πρὸς δυσμὰς γενομένης ποτὲ πύλης τῆς πόλεως, πύργους ὄλους ἢ φρούρια εἰσπίπτα, εἰπερ ὄν τε ἦν κινεῖσθαι, καὶ ἰλκιάδας αὐτοῖς λέφεσι καὶ ἰστοῖς δυναμένης δέξασθαι, καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῆς λαμπρόσης στοᾶς πόρρωθεν καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἐν αὐτῇ μαρμάρων· ἔτι δὲ τοῦ πρὸ αὐτῆς κίονος, ὃς καὶ αὐτὸς στήλην ἀνεῖχε. Καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δὲ λόφου, τοῦ ὑπὲρ τῆς οἰκίας ἦν νῦν οἰκεῖς, κίων οὕτω καλούμενος, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ στρατηγίου, καὶ ὁ ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων, καὶ πολλοὶ ἕτεροι, βάσεις ἀξίων αὐταῖς ἀνδριάντων ἦσαν. Τί γὰρ ἂν λέγοιμι περὶ τοῦ πρὸς ἔω ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλατείας αὐθις εἰς ὕψος μῆκιστον αἶροντος τὸν σταυρὸν πορφύρου κίονος, ἐπὶ τῆς αὐτῆς τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου βασιλείων αὐτοῦ πηξαμένου καὶ ἰδρυμένου, πάντας μὲν ἀνδριάν-

ille et reliqua urbis munimenta, quae dixi, validi ac potentissimi imperii tempore, ut caetera admiranda opera illius urbis, potius ad magnificentiam quam usum exstructa fuerint. Quanto enim minus murorum magnitudine tunc indigebat, eo et pluribus et majoribus cincta fuit. Quippe cum crederent urbem primum ex muris apparere, nomenque inde accipere et hosce non praesenti tantum aetati, sed ad omne futurum tempus exstrui: cuius progressu multa hominibus evenire possint; in quibus multorum invidia vel praecipuum locum obtinet, tum etiam maximas rerum mutationes contingere, ita ut haec non futuris et prudentiae argumenta quam diutissime su-

Quod si monumenta, sepulcra, columnas et statuas nostrae urbis commemorare vellem, quae vel nunc exsiant, vel olim fuere, fortassis nec hic materies mihi dediceret; sed quamvis numero forte pauciora, quam hic sint, attamen nonnulla iis longe pulchriora et splendidiora commemorarem. Nam quid Caesaris illius sepulcrum, quem conditorem ac tutelarem ea urbs agnoscit? quid vicina reliquorum monumenta eo loco ubi imperatorum sepultura visuntur? res vel solo visu admiranda: quorum non pauca adhuc supersunt circa aedem SS. Apostolorum; multa quoque jam interierunt; alia etiam passim in templorum vestibulis exstant. Quid vero statua illius imperatoris qui legum auctor fuit? quam vicissim multae aliae statuae ab ortu, si recte memini, maximis columnis impositae undique cingebant. Sed et alias hujus generis statuas quamplurimas per urbem exstitisse bases ipsarum et inscriptiones, quae adhuc visuntur, ostendunt: quarum aliae aliis in locis, sed plurimae in Hippodromo exstant. Quin et ipse olim multas alias vidi, quas nunc ablatas scio. Nec desunt qui columnam quae in colle Xerolopho exstat, ut et alteram, quae exadversum ad solem orientem, in colle qui a Tauro nomen habet, ductas ex argento statuas sustinuisse affirmant: quarum quidem altera majoris, altera minoris Theodosii fuerit, hisce enim nominibus vulgo distinguuntur. Quantas autem, quam pretiosas, et quam pulchras; cas fuisse oporteat, id vero ex basium pulchritudine, altitudine, splendore et magnificentia apparet. Verum mihi haec cum animo revolventi interim in memoriam venit porta urbis, quae in eadem via, et in eadem linea versus occasum quondam exstabat; adeo ampla, ut turres integras et castra, si moveri potuissent suo loco, navesque onerarias cum armamentis et malis recipere posset: tum etiam porticus supra eam longe lateque resplendens, et marmorum in ipsa porticu magnitudo: ut et columna ante portam, quae et ipsa statuam olim sustinuit. Quin etiam pila in altero colle, qui aedibus tuis, in quibus nunc habitas, imminet: ut et illae quae in strategio exstant; tum quae ad dexteram SS. Apostolorum visuntur, multaeque aliae dignae convenientibus statuis bases fuere. Sed quid ego de porphyretica columna commemorem, quae versus orientem in eadem re-

gione exstat, et crucem editissimam sustinet: quæ in area palatii Constantini Magni erecta et dedicata fuit, et cæteras statuas omnes, omnesque columnas superat? nam et calati operis magnam copiam habemus, quale in columnis illis circumcirca effigiatis visitur, quæ accuratissime effictæ sunt, ad imitationem earum, quæ hic exstant. Sed illud opus superant statuæ istæ, quæ ex lapide porphyretico factæ sellis ad trivium insident, et secundum aliquos agoranomia et principatus nuncupantur: tum etiam altera in eadem via, paulo supra caput rivuli, qui urbem perlabitur, ex candido lapide vel marmore, quæ cubito inniti videtur. Sunt et alia hujus generis multa, quæ ipse quidem non vidi, sed in locis quibusdam abditis exstare audivi. Nam eas quæ sunt ante portam auream omitto. Sed et ipsam hanc portam, et marmoreas illius turres; tum Herculis labores, et Promethei tormentum, atque alia hujus generis summa et admirabili arte in marmore expressa quis digne admirari poterit? Sed quod civitas illa non etiam plura istorum operum habeat, ejus hæc est causa, quod tum condita fuerit, cum etiam hic propter religionem ista neglecta jacerent. Credo quod homines statuarum et signorum similitudinem aversarentur; quinam ergo isthic ea tum facturi essent, quæ hic cum jam exstarent neglecta jacebant? Fecerunt tamen et invenerunt alia: tabulas, inquam, imagines, picturas et tessellatum sive musivum opus, artem revera pulcherrimam et maxime durabilem. Et hic quidem opera illa tessellata admodum rara sunt: quæ profecto solius Græciæ, aut potius illius urbis sunt propria: nam si vel hic vel aliis in locis tale quid visitur, et materiam et artem inde habuit. Quod etiam in re statuaria contigisse existimo; videlicet eam principio isthic cœpisse et huc pervenisse: at tamen et hic admirabile accepisse incrementum: quod

Sed ut cætera quæ sine fabulis et exaggeratione de ista urbe commemorari possent, omittam; templum illud, cui Sophiae nomen a divina Sapientia conditor imposuit (nequaquam enim humanæ sapientiæ opus est), ubi quis contemplatus fuerit, quænam alia post hæc commemorare, vel mirari poterit, vel quorum deinceps poterit meminisse? Neque enim post homines natos simile quid fuisse, vel unquam futurum existimo. Unde et ipse postquam ejus memini, omnem deinde orationem de hisce rebus omittam. Neque enim quidquam pro rei dignitate de illo dici potest; et postquam ejus memineris, nihil amplius ultra de recidere licet. Nam ubi hoc animo tecum consideras, ibi nihil aliud cogitari potest. Sed de illo, ut dixi, pro dignitate quidquam dici nequit; et si quis dicere inciperet, plus temporis illi quam cæteris omnibus impendere cogeretur, nec tamen quidquam ut par est diceret. Sed et hoc libenter concedam, ne utique tamen neque in fine orationis, neque obiter, nec sine certo consilio ut superiora dicendum erat. Verum si nec statim a principio, et certo consilio, neque alteri consilio intenti ullam tempore illius partem verbis describere possumus, utique

τας, πάσας δὲ στήλας νικῶντος; ἐπεὶ καὶ τῶν γλυπτῶν τούτων ἔργων, ἔχομεν δὲ πολλὰ, οἷον ἐπὶ τῶν περιγλύφωσιν ἐκείνων κίωνων, ἀκριβῶς εἰς μίμησιν τῶν τῆδε πεποιημένων· ὁμοίως δὲ ὑπερβαλλομένων καὶ τῶν διὰ μέσου τούτων τῆς πορφυρίτιδος λίθου πεποιημένων ἀνδριάντων, ἐν θρόνοις; ἐπὶ τριόδου καθομένων, οἷς ὄνομά τι κατὰ τούτους ἀγορανομίας καὶ ἀρχῆς ἐπισημαίνεται· καὶ ἄλλου δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰδοῦ μικρὸν ἐκ λευκοῦ λίθου ἢ μαρμάρου, ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ διὰ τῆς πύλαιος χειμάρρου, δοκοῦντος εἰς ἀγκῶνα ἀνακείσθαι. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα, ἃ μὴ ἔτυχον αὐτὸς ἰδῶν, ἀχίκοα δὲ ἐν τόποις τισὶν ἀπικρύφοις εἶναι. Ἐγὼ γὰρ τοὺς πρὸ τῆς χρυσῆς πύλης. Ἦν καὶ αὐτὴν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μαρμαρίτους πύργους τίς ἂν ἀξίως δύναιτο θαυμάσαι, ἄθλους Ἡρακλείους ἀρίστης καὶ θαυμασιωτάτης τέχνης, καὶ Προμηθέω; βάσανον, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἀπὸ μαρμάρου; Τοῦ δὲ μὴ καὶ πλείω τούτων ἔχειν αἰτίον τὴν πόλιν ἐκείνην τότε γεγενῆσθαι, ὅτε ταῦτα καὶ ἐνταῦθα διὰ τὴν θρησκείαν ἠμάλειτο, φεφυγόντων, οἶμαι, τῶν ἀνθρώπων τὴν τῶν ξιάνων καὶ εἰδῶλων ὁμοιότητα. Πῶς τοίνυν ἐκεῖνοι ποιεῖν ἐμελλον, ἃ ἐνταῦθα ἤδη πρότερον ὄντα καθοραίτο; Ἐποίησαν δὲ καὶ ἐξεύρον ἄλλα· τὰ διὰ τῶν πινακῶν, καὶ εἰκόνων, καὶ γραφῶν, καὶ τὰ διὰ ψηφιδῶν λέγω, τέχνης ὄντως λαμπροτάτης καὶ μονιμοτάτης· ἃ καὶ διὰ τῶν ψηφιδῶν δῆπου σπάνια ἐνταῦθα καὶ ἀληθῶς μόνης τῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς πόλεως; ἐκείνης. Ἐπεὶ καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἐνταῦθα ἢ ἀλλαχού δεικνυται, ἐκεῖθεν τὴν ὕλην ἔσχε καὶ τὴν τέχνην. Ὁ νομίζω καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδριαντοποιικῆς συμβῆναι· ἀρξασθαι μὲν καὶ ἐλθεῖν τὴν ἀρχὴν ἐκεῖθεν, ἐπιθεῖναι δὲ θαυμασιῶς καὶ ἐνταῦθα. ἴσως δὲ τοῦτο ἂν εἴποι τις καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων.

fortassis etiam de multis aliis quis affirmare posset.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ὅπερ εἶπον, ἐγὼ· ἐγὼ δὲ καὶ πάλλα, ὅσα τις ἀμύθητα καὶ ἀνυπέβλητα λέγειν δύναται περὶ ἐκείνης· ἄλλα νῶς ἐκεῖνος, ὅ καλῶς ποιεῖν ἐκεῖνος τοῦνομα τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπέφημι· (ἔστι γὰρ ὄντως οὐκ ἀνθρωπίνης σοφίας ἔργον), τίνα ἰδόντα ἔασσι ἕτερα τοῦ λοιποῦ λέγειν, ἢ θαυμάζειν, ἢ ἐτέρων τοῦ λοιποῦ μεμνησθαι; Οἶμαι γὰρ μήτε γενέσθαι, μήτε μὴ γενήσεσθαι ποτε ὁμοίον τι κατ' ἀνθρώπου;· ὅθεν δὴ καγὼ τοῦτου μνησθεῖς, ἔασω λοιπὸν πάντα τὸν περὶ τούτου λόγον. Οὕτω γὰρ περὶ αὐτοῦ ἔστιν ἄξιόν τι τοῦ πράγματος εἰπεῖν, οὔτε τοῦτου μνησθέντα ἔξεστιν ὅπως λοιπὸν περὶ οὐτινοσοῦν λέγειν. Τοῦτό τε γὰρ κατὰ νοῦν βαλόμενον οὐκ ἔστιν ἕτερον διανοηθῆναι. Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ, ὡς εἶπον, πρὸς ἀξίαν τι λέγειν ὁτινοσοῦν ἀμύθητον· καὶ ἀρξάμενον δὲ δεήσει πλείονα περὶ τούτου χρόνον ἢ περὶ τῶν ὑπολοίπων πάντων ἀναλώσαι, καὶ τέλος μὴδὲν ὁμοίως εἰπεῖν. Ἐγὼ δὲ καὶ σπεύδω, ὡς εἶπον, ταῦτα δοῦναι. Οὐκοῦν ἔδει πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου, οὐδὲ ἐν παρέργῳ, καὶ οὐκ ἄνευ προνοίας, ὡς περὶ ἐπὶ τῶν προειρημένων, ἀλλ' εἰ καὶ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς καὶ μετὰ προνοίας, καὶ μὴδὲν ἄλλο προσηθάμενοι ἠδυνήθημιν τι τῶν ἐκ ἐκείνων ἐπιδείξασθαι, εἰχο-

μεν ἂν σφόδρα ἀγαπήσαι. Τίνοι γὰρ λόγου ὕψος ἢ μέγεθος ἐξισώσεται τῷ ἐκείνου ὕψει καὶ μεγέθει; ποῖον δὲ κάλλος τῷ κάλλει; ποῖον δὲ λόγου ἀξίωμα τῷ ἀξιώματι ἐκείνου; ποῖα δὲ ἀπλότης, ἐν οὕτως εἶπω, τῇ ἀπλότητι; τίς δὲ δεινότης βημάτων καὶ ποικιλία παρισώσεται τῇ ἐκείνου ποικιλίᾳ; τίς μὲν λέξεων ἀκρίβεια τῇ τῶν ὕλων διὰ πάντων ἀκριβείᾳ καὶ ὑπεροχῇ; τίς δὲ συνθήκη τῇ ἐκείνων ἁρμονίᾳ καὶ συνθήκῃ; οὐ καὶ ἐν τῷ μέρος ἢ μέρει λέγω τὸ σμικρότατον ἀπολαβόντες, οὐκ ἔχομεν ἂν εἶπειν ἀξίως. Οὐτε γὰρ τὰς πύλας μόνον καὶ τὰς ὁδοὺς, οὐτε τοῦδαφος, οὐ τὰ πρόθυρα καὶ τὰ πρὸ τῶν πυλῶν κάλλι, οὐ τοὺς κίονας, οὐ τὰ ψηφίδα, οὐ τὰς τῶν τοίχων μαρμαρώσεις, οὐ τὴν ὑελον, οὐ τὸν ἐν αὐτῇ χαλκόν, οὐ τὸν μολυβδον, οὐ τὸν αἰθρον, οὐ τὴν σάπφειρον, οὐ τὸν χρυσοῦν, οὐ τὴν ὑελον αὐθις τὴν ἐν ταῖς ψηφίσιν, οὐκ ἄλλο οἷον μέρος ἀκριβῶς δυναίμεθα καταλέξει. Τί τοίνυν ἂν τις περὶ τῶν λίθων καὶ τοῦ ὅλου σχήματος, καὶ τῆς ὅλης οικοδομῆς καὶ τοῦ πλάτους, καὶ τοῦ ὕψους, καὶ τῆς ὀροφῆς λέγοι; ἦν οὐ μόνον ὡς ἔχει λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ ὄραν δυνάμεθα· μᾶλλον δὲ ὀρώντες, ὅπως ἔστηκεν ἀπιστοῦμεν. Ὡς περὶ γὰρ τὴν οὐρανοῦ σφαιραν θαυμάζομεν στρέφεται ἐφ' ἑαυτῆς, οὕτως ταύτην τὴν ἀμίμητον καὶ οὐρανίαν ἀψίδα καὶ ὀροφήν, ὅπως τὴν ἀρχὴν γέγονε καὶ ἔστηκεν ἀποροῦμεν. Καίτοι πλείστον τοῦ μεγέθους τῆς ὕψους ἀνάγκη τὸ ὕψος ἀφαιρεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕψους ὁμοῦ ἀμήχανον τὸ τῆς ὑπερβολῆς φαίνεται· ὥστε μὴ μόνον τὸν τοσοῦτον ὄγκον, καὶ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν θαυμάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοσοῦτον ἔργον ἀπ' οὐδενὸς ὁμοίου παραδειγματός εἰς νοῦν βαλλομένους, καὶ διανοηθέντας, καὶ νομίσαντας δυνατὸν εἶναι ἀληθῶς εἰς ἔργον προελθεῖν, καὶ διαπραξαμένους. Ὁ φημί μὲν περὶ τοῦ ὅλου ἀπλῶς ἔργου, μάλιστα δὲ φημί περὶ τῆς ὀροφῆς, ἦν ἀνάγκη τὸν ἀρχιτέκτονα ἐκείνον εὐθύς ἀπὸ τῶν θεμελιῶν, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς τῶν θεμελιῶν αὐτῶν καταβολῆς, ὡς νῦν ἔχει, διανοηθῆναι, καὶ θαρρῆσαι συστήναι δύνασθαι· ὃ νῦν ἐρώμενον ἀπιστεῖται. Σφόδρα ἐκείνον εἰκὸς τῇ τέχνῃ, καὶ ταῖς ἀναλογίαις ταῖς κατ' αὐτὴν πιστεῦσαι· σφόδρα δὲ εἶναι γεωμετρικὸν ἢ μηχανικόν· καίτοι τί λέγω; ἐκείνο γὰρ τὸ ἔργον οὐ τὴν ἐκείνου μόνον, καὶ τῶν ἄλλων δομησάμενων, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ τὴν τοῦ ζώου τούτου ἀπλῶς ἀγγέλοιαν καὶ μεγαλοῦργίαν τοὺς ὀρώντας δύναται ποιεῖν θαυμάζειν· ὅτι τοσοῦτον αὐτῷ φύσει, ὅπερ οὐκ ἂν τις πρότερον ᾤκηθη, ἐπινοίας, καὶ μεγαλονοίας, ἢ ἀξίας, καὶ δυνάμεως περίεστιν. Οἶμαι γὰρ οὐδὲν τῶν χειροκμητῶν τούτων ἔργων παρ' ἀνθρώποις ὁμοῖον οὐδ' ἐγγύς γενέσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς διανοητικῆς σοφίας ἐν αὐτῷ δείκνυται θαυμάσια. Τοῦτο τοίνυν τὸ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἔργον βέλτιον οἰωτῆ θαυμάζειν· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῆς ὕψους ἢ τῆς μνήμης μόνης ἀνόους καὶ ἀφώνους τοὺς ἐνθυμουμένους καὶ ὀρώντας ποιεῖν δύναται· ὡς περὶ ἀβλεπεῖν συμβαίνει τοὺς πρὸς τὸν ἥλιον ἢ πρὸς τι τῶν λαμπρῶν ὀρώντας. Καὶ περὶ τῶν ἐκείνη δὲ τῇ πόλει λειψάνων ἀγίων καὶ ἀγιασμάτων, ὃ πλείεστα μὲν ἐξ

hoc ipsum quam charissimum nobis esse debet. Cujusnam enim orationis sublimitas aut magnitudo illius altitudinem magnitudinemque adæquabit? quæ orationis elegantia illius pulchritudinem? quæ majestas illius majestatem? quæ simplicitas, ut ita dicam, illius simplicitatem? quæ vis et varietas verborum illius varietatem adæquabit? quæ dictionum cura et delectus illius accuratam per omnia perfectionem et excellentiam? quæ orationis structura illius proportionem et structuram? cujus si vel unam partem aut minimam potius particulam sumamus, nequaquam digne describere possumus. Neque enim vel solas portas et aditus, non pavementum, non vestibula, et portarum ornamenta, non columnas, non vermiculata tessellarum opera, non marmoreas parietum incrustationes, non vitrum, non æs in iis consumptum, non plumbum, non ferrum, non sapphirum, non aurum, neque vitrum in tessellarum commissuris, nullam denique aliam partem accurate describere poterimus. Ecquid igitur de lapidibus, quid de tota figura et structura universa, quid de latitudine et altitudine quid de cæli fastigio aliquis dicat? Cujus structuram non solum oratione, sed nec visu assequi valeamus: quia potius oculis contuentes nobis ipsis persuadere non possumus quomodo subsistat. Nam ut cæli orbem in se ipso converti miramur, ita etiam qua ratione absis illa et contignatio inimitabilis et cælestis principio facta fuerit, et quomodo subsisterit, dubitamus. Et quamvis necessarium sit ut altitudo quamplurimum de magnitudine aspectus, vel potius de ipsa altitudine subtrahat; attamen quantum cernitur immensum et vastum quid apparet; ita ut non solum tantam molem tantamque structuram aliquis miretur, sed et illos, qui nullo simili exemplo proposito tantum opus animo conceperunt, et mentis conceptum re ipsa in opus produci posse existimarent, et perfecerunt. Et hoc quidem absolute de toto opere intelligo, sed præcipue de tholo: quem necessario architectus ille statim ab ipsis fundamentis, vel potius etiam ante facta fundamenta talem qualis nunc est, animo concepit, et extrui posse confidit. Quod nunc dum oculis cernitur fidem excedit. Et verosimile est hominem illum arti et proportionibus artificiosis admodum fuisse confisum, tum etiam geometrica et mechanica scientia fuisse instructissimum. Et quid multis? unum hoc opus sufficit, unde non illius solum et reliquorum architectorum, sed totius humani generis et ingeniosi hujus animantis solertiam et magnificentiam admireris: cui tantum ingenii et tam vastas cogitationes, vel etiam tantum dignitatis et potentia, quantum vix quisquam ante credidisset, naturæ beneficio suppetit. Ita enim existimo, nullum humanæ industriæ opus ad hoc ipsum accedere, multo minus æquare: in quo etiam multa tam naturæ quam ingenii ac sapientiæ miracula apparent. Præstat igitur nos tantum ac tale opus silentio admirari: cum vel

ipso aspectu vel etiam sola recordatione mentem vocemque illis, qui vel animo, vel oculis contemplantur, adimere possit: quemadmodum si cæcutire solent, qui solem vel aliam rem lucidam intuentur. Quin etiam de reliquiis sanctorum, et rebus sacris illius urbis, quæ quidem plurimæ a principio fuerunt, similis imperatoribus undequaque colligerentur, sed ad alia loca transmissis nihilominus etiam nunc multæ supersunt, neminem omnino ignorare existimo.

Cæterum nunc illud de utraque urbe dicam, si quis antiquorum illorum opera spectet, tam in hac quam in nostra urbe, illum et voluptatem et utilitatem inde percepturum. Est enim quod mortalium opera admireris, est vicissim cur contempnas et pro nihilo habeas: nam si quis ea spectans, urbis Romæ imperium et potentiam, tum etiam hominum illorum dignitatem, opera ac studia consideret, ac deinde videat, quem finem ista omnia tandem habuerint: ita ut non solum ipsi, verum etiam potentia et imperium, atque ipsæ civitates propemodum emorian- tur (nam, ut ille ait, etiam civitates moriuntur); quo tandem loco ille res humanas reputaverit? quomodo ille vel secundis extolletur, vel deprimetur adversis? aut qua re magnopere gloriabitur? vel quid tandem ex rebus humanis magni faciet? Sæpius ego dum triumphales hasce vias transeo, reges ac principes cæterosque ex Armenia aut Perside, vel ex aliis remotissimis regionibus captivos isthac deductos animo recorder. Cogito etiam belli duces de ipsis triumphantes, et quis animus iis fuerit, quam voluptatem perceperint: econtra quo animo fuerint isti. Cogito astantem et circumfusam illius urbis multitudinem, et desuper ex ædibus spectantium turbam: ad hæc concentus instrumentorum, fremitum, acclamationes et plausus, et horum quidem de victoria in tam longinquis regionibus parta voluptatem, contra vero illorum atque amicorum in patria de clade ac tali spectaculo dolorem, et diversam, ut tum credebatur utriusque partis conditionem: atque ut hi miserissimi et infelices, illi felices et beati tam aliis quam sibimetipsis videbantur. Verum nunc omnia ista paria: omnia in pulverem redacta: neque magis Pompeii et Luculli quam Mithridatis aut Tigranis fortunam noveris. Quin etiam domus ipsæ, et statuæ, atque ædificia in pulverem redacta: quæ in tantum adhuc supereminent, in quantum tellus, qua obruta teguntur, non ubique æqualis est, sed in tumulum attollitur. Multas quoque statuas horum felicium ac beatorum victorum una cum tropæis ac laureis in cæno et luto dejectas ac provolutas cernere licet, alias compactas ac divulsas, non paucas calcis operibus tectorii, vel etiam lapidum vicem aliorum ædificationibus nunc præstare videas. At queis melior sors obtigit, illæ deperdita primogenia, ut Aristoteles vocat, lapidum forma, equum conscensuris gradum seu scabellum, vel muri crepidinem, vel asini aut bovis præsepe efficiunt; disjectæ plerumque, ut dixi, et confractæ. Alias spinæ et sentes, vel arbusta undique ena-

Α ἀρχῆς γέγονε, σπουδῆ πανταχόθεν τῶν κατὰ καιροὺς ἀοιδίμων βασιλέων ταῦτα συλλεξαμένων, πλείστων δὲ αὐθις ἐκείθεν, ὡς περ ἀπὸ κοινῆς πηγῆς τινος, πανταχόσε διαδοθέντων, πλῆθὸς ἔτι καὶ νῦν μεμνή- κεν, οὐδὲς ὄλωσ, σ'μαί, ἀγνοεῖ.

eo quod summo semper cum studio ab augustis plurimis inde tanquam a communi quodam fonte

'Ἄλλ' ἐκεῖνο λοιπὸν ἂν εἰποιμι περὶ ἀμφοτέρων, ὅτι παρὰ τῆς πόλεως ταύτης, ὡς περ καὶ παρὰ τῆς ἡμετέρας, ἔστι μὲν τέρψιν ἴσχοῦντα τὰ τῶν πλαιῶν ἐκείνων, ἔστι δὲ καὶ ὠφέλιαν κομισασθαι. Καὶ ἔστι μὲν θαυμάσια: τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα, ἔστι δὲ αὖ καὶ καταφρονῆσαι τούτων, καὶ τὸ μὴδὲν αὐτὰ λογιῶσθαι. Εἰ γάρ τις ταῦτα ὄρων ἐνδυμη- θεῖη τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ῥώμης, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὰς σπουδὰς· εἶτα ὄρῃη ταῦτα πάντα εἰς ἃ τετελευτήκασιν, ὥστε οὐ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν δυναστείαν, καὶ ἡγεμονίαν, καὶ τὰς πόλεις αὐ- τὰς σχεδὸν ἀποθανεῖν (θνήσκουσι γάρ, ὡς ποὺ λέγει τις, καὶ πόλεις): τί λοιπὸν ἂν λογιῶσαιτο τὰ τῶν ἀνθρώπων; πῶς δ' ἂν εὐτυχῶν ἐπαρθεῖη, ἢ δυστυ- χῶν ταπεινωθεῖη; ἐπὶ τίνι δ' ἂν μέγα φρονήσαιτο; τί δ' ἂν τῶν ἀθροῦσιν ὄλωσ περὶ πολλοῦ ποιη- σαιτο; Πολλάκις τοὺς θριαμβικοὺς δρόμους τούτους ἐπιὼν, διανοοῦμαι μὲν τοὺς διὰ τούτων ἡγμένους ἀρχοντας ἢ δυνάστας, καὶ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώ- τους, πολλάκις ἀπὸ Ἀρμενίων ἢ Περσῶν, ἢ τινῶν ἄλλων σφόδρα ἀφεστηκότων· διανοοῦμαι δὲ τοὺς θριαμβεύοντας ἐπὶ τούτοις στρατηγούς, καὶ τίνα μὲν καρδίαν εἶχον οὗτοι καὶ ἡδονὴν, τίνα δὲ ψυ- χὴν ἐκείνοι. Ἐνθυμοῦμαι δὲ τὸ περιεστῶς καὶ πε- ριχευμένον τούτοις τῆς πόλεως πλῆθος, καὶ τοὺς θεωμένους ἀνωθεν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, καὶ τὴν τῶν ὀργάνων συμφωνίαν, καὶ τὸν θροῦν, καὶ τὰς εὐφη- μίας, καὶ τοὺς κρότους· καὶ τὴν τούτων μὲν ἐπὶ τῇ νίκῃ, καὶ οὕτως ὑπερρορῆ ἡδονὴν, ἐκείνων δὲ καὶ τῶν οἰκείων αὐτῶν οἴκῳ τὴν ἐπὶ τῇ ἡττῇ καὶ τῇ τοιαύτῃ πομπῇ λύπην, καὶ τὴν νομιζομένην ἐν τούτοις τότε διαφορὰν· καὶ ὅπως οὗτοι μὲν τρισά- θλιοι καὶ κακοδαίμονες, ἐκείνοι δὲ εὐδαίμονες καὶ μακάριοι τοῖς ἄλλοις καὶ ἑαυτοῖς ἐδόκουν. Νῦν δὲ πάντα ἐκεῖνα ἐν ἰσότητι, πάντα δὲ ἐν κόνει· καὶ οὐ μᾶλλον ἂν γνοίης τὴν τοῦ Πομπηίου, ἢ Λουκούλλου, ἢ τὴν Μιθριδάτου, ἢ Τιγράνου τύχην. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ στήλαι, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ ἐν κόνει παρὰ τοσοῦτον ὑπερέχουσαι παρ' ὅσον ἡ δε- ξαμένη ταῦτα γῆ οὐκ ἰσόπεδος, ἀλλ' ἀνεστηκυῖα. Καὶ πολλοὺς τῶν ἀνδριάντων τῶν εὐδαιμόνων ἐκεί- νων καὶ μακαρίων νικητῶν αὐτοῖς τροπαίοις καὶ στεφάνοις ἔστιν ἰδεῖν ἐν βορβόρῳ, καὶ πληρῶ καλι- δουμένους, καὶ ἐρρίμμένους· ἄλλους δὲ ἐκρωτη- ριασμένους καὶ διεσπαρμένους· οὐκ ὀλίγους δὲ τί- τανον, ἢ κονίαν, ἢ τῶν οἰκοδομιῶν ἄλλως λίθους γενομένους· ὅσοι δὲ βελτίονος τύχης εὐτυχον, τὴν κατὰ Ἀριστοτέλην πρωτάρχειον τῶν λίθων εὐτυ- χίαν ἀποβαλόντας, ἢ πῦρ ἐπιβαθρον πρὸς ἀνάβα- σιν, ἢ κρηπίδα τοίχου, ἢ θύον φάτιν, ἢ βόθρῳ πλη-

ροῦντας, ἐσπασμένους, ὅπερ εἶπον, τοὺς πολλοὺς ἂν
καὶ διεβήγγεμένους. Τινὰς δὲ ἀκανθαὶ καὶ βάρμοι
τινὲς, ἢ θάμνοι ἀνασχοῦνται καὶ περισχοῦσαι οὐκ
ἔωσι φαίνεσθαι. Μυρίαὶ δὲ εἰσιν ὑπὸ γῆς, πρὶν ἐπὶ
λαμπροῦ καὶ μετεώρου, ὥστε τοῖς πολλοῖς φαίνε-
σθαι, ἐν Καπιτωλείῳ, ἢ ἐν ἀκροπόλει, ἢ ἐν ἀγορᾷ
σταθεῖσαι. Καὶ ἐδόκουν οἱ τυχόντες τούτων, εἶτε
τοῦ πράγματος, εἶτε τοῦ προσέβου λέγω, μεγάλου
εὐμοιρῆσαι. Ἴσμεν δὲ οἷα περὶ τῶν νικῶντων ἐν
Ἰσθμῷ, ἢ ἐν Νεμέᾳ, ἢ Ὀλυμπίᾳ φησὶ Πίνδαρος ἐν
ταῖς ψάλλεσσι, ἰσοθέους αὐτοῦς ποιῶν, καὶ μακαρίζων,
καὶ ταῦτα μετὰ τοσοῦτους πόνους σελίνῳ, ἢ δρυὶ,
ἢ κοτινῷ στεφανομένους. Ἄλλ' οὐ τοιαῦτα τὰ τῶν
ἐπὶ στηλῶν ὥστε, εἶτε ἐν πόλεσιν, εἶτε ἐν ἀνδρά-
σιν, εἶτε ἐν ἀρχουσιν, εἶτε ἐν ἰδιώταις, εἶτε ἐν βα-
σιλευσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀρετῆς καὶ ταύτης ἀληθοῦς
καὶ θείας ἔχεται, ἀληθῶς μάταια τὰ τῶν ἀνθρώ-
πων. Τούτων τὰ μὲν τέρπει, τὰ δὲ παραμυθεῖται,
οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ἀνιᾶ. Δοκῶ δὲ πως ἐπὶ τῆς πατρι-
δος εἶναι· καὶ ἕνα τὸ δοκεῖν τοῦτο πλέον γίνηται,
ὅπερ ἐμοὶ μέγιστον καὶ ἥδιον ἐν ἐκείνῃ, τὴν σὴν
ᾧ ψιν προσορᾶν, καὶ σοὶ προσλαλεῖν διὰ τῆς σῆς
μνήμης, καὶ τῶν πρὸς σὲ γραμμάτων, καὶ τῶν
περὶ σοῦ πρὸς ἄλλους λόγων, ὡς οἶόν τε, μηχανῶ-
μαι· ὅθεν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ συνεχῶς, καὶ τού-
τοις, ὡς ἔρῳ, μακρὰ πρὸς τὴν σὴν ὕψος διελέχθην.
Νομίζω δὲ αἰεὶ καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἐργασμέ-
νους οὐ μόνον πράξαντας, ἀλλὰ παθόντας ὅτιοῦν
ἀμοιβῆν αἰώνιον ἔχειν. Ταύτης μοι τῆς ἀμοιβῆς
μὲν ἔμελλε, βασιλεῦ. Καὶ εἴη τε αὐτὸς τε καὶ οἱ
σοὶ τὴν ὑπ' ἡλίῳ ἀρίστην γενομένην πόλιν σώζοντες·
τε καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπανάγοντες. Συμπρά-
τοιμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὁμῶν ἐν ταῖς ὑπὲρ αὐτῆς πρά-
ξεις καὶ πόνους, οἷα εἰκὸς δεσπόταις φιλανθρώποις
καὶ ἀγαθοῖς ὑπηκόους εὖνους τὰ δυνατὰ. Ταῦτα γὰρ
ἐμοὶ παρόντι τε καὶ ἀπόντι, καὶ ἔρῳντι, καὶ ἀκού-
οντι, καὶ ζῶντι, καὶ ἀποικομένῳ ἔσται ἴδονή. Τὰ
νῦν δὲ ἀνάσχου μου τῆς πολυλογίας, βασιλεῦ. Ἐβ-
βωσο.

B.

Μανουὴλ Χρυσολωρῶς Ἰωάννη Χρυσολωρῶ χαί-
ρειν.

Ἐμοὶ τε ἡδίων ἔμελλεν ἢ Πρώμῃ φαίνεσθαι,
γράμματα ἐν ταύτῃ πυκνὰ τῶν οικειῶν, καὶ σοῦ
μάλιστα δεχομένῳ ὁμῶν τε νομίζω καθ' ἴδονήν
ἔσεσθαι, γράμματα ἐμὰ ἐντεῦθεν κομιζομένοις.
Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μόνον αὐτὸ τῆς πόλεως τοῦ-
νομα, ὅπερ κάμοι πρότερον συνέβαινε, πᾶσιν, οἶμαι,
τοῖς ἀκούουσιν ἴδονήν φέρει· ἔπειτα ἐμὲ μὲν τῆς
πατρίδος ἀποδημοῦντα, ἐν ἄλλῃ, καὶ αὐτῇ πατρίδι,
καὶ ὁμωνύμῳ, διὰ γραμμάτων, ὃ μόνον ἀπεσι-
σχηθῆναι τοῖς οικείοις· ἡμᾶς δὲ πόλιτος καὶ οικει-
στολῆς λαμβάνειν, πῶς οὐκ ἂν δύναίτο δικαίως
τέρπειν; Ἐγὼ γέ τοι ταύτην ὁσημέραι περιῶν, καὶ
νῦν μὲν τοῦτο ἔρῳν αὐτῆς, νῦν δὲ ἐκείνο νομίζω
ἐπὶ τῆς ἡμετέρας εἶναι, καὶ περὶ λαυθάνω ἐμαυτὸν
τοσοῦτον αὐτῆς πῶς διατρέθων. Ὅταν γε μὴν

scentia oculis subducunt. Infinitæ terra sepultæ la-
tent, quæ ante in illustri et edito loco, ut omnibus
conspiciæ essent, in Capitolio sive arce, vel in foro
positæ fuerant : et qui hoc obtinuerunt, veluti rem
seu prærogativam maximam adepti, se egregie res
suas stabilisise existimabant. Neque ignoramus
quantopere Pindarus in suis odis eos extollat, qui
Isthmia, vel Nemea, vel Olympia vicerant, quos
ille diis pares et beatos prædicat : scilicet quod
post tot et tantos labores apio, vel quærna fronde,
vel oleastro coronari meruissent. Sed honores
statuarum nequaquam cum hisce comparari pos-
sunt : adeo profecto ut quæcunque civitates aut
humines, sive principes, sive privati, vel etiam re-
ges ipsi veram et divinam virtutem non amplec-
tuntur, apud eos revera vana sint omnia humana :
quorum alia oblectamentum, alia solatium, non
pauca dolorem afferunt. Verum ego mihi in patria
esse videor : atque ut eo magis mea opinione fruor,
illud quod in patria summum et jucundissimum
habeo, tuum scilicet aspectum et alloquium, quæ-
cunque ratione possum crebra tui recordatione et
litteris ad te scriptis atque aliorum de te colloquiis
mihi ipsi comparo. Itemque cum alias multis ac
crebris litteris, tum hisce, ut vides, longissimis
celsitudinem tuam sum allocutus. Ego vero sic
sentio, eos qui pro patria laborem sustinent, sive
ipsi negotia gerant, sive adversa patientur, præmium
æternum reportaturos. Hujus præmii memineris,
o imperator, et tu cum tuis urbem omnium sub
sole præstantissimam servate, et ad felicitatem con-
ducite. Nos quoque negotiorum et laborum pro
patria socii et coadjutores erimus : ita ut clemen-
tissimorum atque optimorum principum subditos
ubicunque possunt optima voluntate esse convenit.
Ea enim mihi tam præsentem quam absentem, tam vi-
dentem quam audientem, tam vivo quam mortuo sum-
ma voluptas erit. At tu, optime imperator, huic
orationis prolixitati ignosce. Vale.

II.

Manuel Chrysoloras Joanni Chrysoloræ salutem.

Mihi quidem jucundior esse incipit Roma, ex quo
litteras crebras a familiaribus, et præsertim abs te,
in hac civitate accipio ; sicut vobis quoque volupe
fore arbitror, si a me quoque ad vos hinc missas
repperitis. Et primo quidem ipsum urbis nomen,
id quod mihi quoque accidit, in audientium auri-
bus læte sonat. Quo pacto autem non uterque læ-
temur ? ego, cui apud externos, licet in altera cog-
nomine patria degenti cum familiaribus commercii
epistolæ unico solamine uti datur ; tibi qui a
me contribuli ex hac urbe missas accipis epistolæ ?
Hanc quidem dum quotidie percurro, et modo hoc
modo illud oculis perlustro, in nostra mihi videor,
quantumvis longe inde distant, degere. Si quando
ineditum escendo locum, collem aliquem puta, unde
hæc nostra quoque septemcollis audit, et totam sub

pedibus sitam contemplor, non in Italia et Latio, A sed in colonia aliqua me esse imaginans, domus nostræ situm circumspicio, hortum pensilem, cypressos et si quid aliud indicio esse potest, quæro, et oculi fidem faciunt ei quod olim de paradisi situ auribus acceperam. Quid enim hic vides quod non apud nostram quoque admirationem moveat? Templâ, porticus, hippodromi, palatia, theatra, statuarum quæ omnia mirum in modum e latoniis excisa, transportata ante oculos nostros in aerem consurgunt! Adde marmoris varia genera, quæ speculorum instar coruscant; imagines, stelas, statuas, obeliscos, quæ omnia et multitudine et opificio excellent; quibus si adiectis monumenta antiqua sepulchralia, hæc urbs illi nostræ præstare videtur. Porro ne silentio prætereamus opera circum parietes massiva ab artificibus elegantissime elaborata. Apud nos quidem statuarum warmoreæ, sarcophagi, cælato opere e Græcia invecti, Phidiæ et Praxitelis opera sunt, ut ex summorum artificum nominibus passim insculptis colligere licet. Horum in conspectu sæpe Synesii dictum mentem subit; qui in epistola ad fratrem, ni fallor, e Græcia missa, ubi Athenarum mentionem facit inter alia, Lycæum, dicit, vidi; vidi Porticum, Pæciten vidi, jam non Pæcilen; nam proconsul tabulas asportaverat. Ego ipse ibi litteras Græcæ priscæ originis marmoribus insculptas vidi, quas quicumque viderit ex Athenis et reliqua Græcia huc advectas dicet. Sic sexcentas reperio sculpturas aut inscriptiones Græcas, ut tumultum etiam qui Latine inscriptus hunc versum Græco sermone exhibet, « Macte, Prisciane, nemo immortalis. » Huc adde matronarum et libertarum sepulchra, quæ lapicidarum bene famatorum nomina typis Græcis insculpta præ se ferunt, de quibus longum hic instituere sermonem absurdum esset. Id certe ab historicis memoriæ proditum legitur quod hæc urbs olim non minus a Græcis quam ab Italis habitata fuit; qui quidem maximam partem Græcæ loqui sciunt, et sic dialecti communitate effecerunt ut multi Græci hocce domicilium elegerint. Et quia tandem incommodi generis diversitas afferre tum potissimum potuisset ubi utrarumque nationum unio res desiderata, necessaria erat; ubi præter mores eosdem idem quoque animus, eadem ambitio omnes ante jungebat! Id vero triste dictum ac creditum quod plerique nesciant fidem Christianam utrisque communem ideoque vinculum omnium antiquissimum ejus rei causam fuisse. Sed de his sermo non est hujus loci ac temporis. Sed iterum dicam, quod Roma mirum in modum mihi placebit, si frequentes a vobis epistolas accipiam, et quod vobis ipsis non minus gratum erit, meas ad vos legere. Equidem jam huic officio satisfacio, imo plurimum satisfeci, ex quo huc veni; sed tuas quoque haud raras accipio. Vale.

στὰ δύνασθαι λαλεῖν ἐκείνους. Νῦν δὲ ὅτε ἔδει, καὶ ἀναγκαῖον ἦν μάλιστα ἠνώσθαι, τί δέιστησε τῷ

ἐπί τινος ὑψηλοῦ γενόμενος, ἀκούεις δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ λόφους, ὅθεν καὶ τῇ ἡμετέρᾳ κατὰ μίμησιν ἐπτάλοφον καλεῖσθαι συμβέβηκε, πρὸς ἄλλην αὐτὴν ἀπίδω, οὐκέτι ὀφραὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Λατίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτῆς εἶναι. Καὶ ζητῶ τὴν ἡμετέραν οἰκίαν ἐν ᾧ μέρει τῆς πόλεως ἔστηκε· καὶ τὴν ἐν αὐτῇ κρεμαστὴν κήπον, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐκείνης γνῶρισμα, καὶ τὰς ἡμετέρας κυπαρίττους. Καὶ ὁ πάλαι ἤκουον πρὸς παράδειγμα ταύτης, ἐκείνην τὴν ἀρχὴν γενέσθαι, νῦν ἀκριβῶς ὄρω. Τί γὰρ τῶν ἐν ταύτῃ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁ μὴ καὶ παρ' ἡμῶν γέγονεν; Ὁὐ νεψ, οὐ στοά; οὐχ ἰσπόδρομοι; οὐ βασιλεια; οὐ θέατρα; καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τούτοις, οὐ λίθοι καὶ κίονες περιφανεῖς, ἀπιστούμενοι, ὅπως μὲν τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν λατομιῶν ἐτμήθησαν, ὅπως δὲ ἐκομισθησαν, ὅπως δὲ ἠγέρθησαν; οὐ μαρμάρων παντοῖα γένη, κάτοπτρα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δυναμένων εἶναι; οὐχ εἰκόνες, οὐ στήλαι; οὐχ ἀνδριάντες; οὐχ ἰδελίσκοι; ἐν ᾧ δὲ αὕτη, τῷ πλήθει τῶν ἀπὸ λίθων ἀνδριάντων λέγω, καὶ τῇ περὶ τούτους τέχνῃ, καὶ τοῖς τῶν παλαιῶν τάφοις, καὶ τῆς ἡμετέρας δοκεῖ πλεονεκτηῖν. Ἀνελήθσωμεν τὴν ἀπὸ τῶν ψεφίδων ἐν τοῖς τοῖχοις τέχνῃν, καὶ τὴν ἀπὸ τούτων ὄραν. Ὅπερ, ὡς περ παρ' ἡμῶν τὸ τῶν λιθῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν περιγλύφων θηκῶν, σπάνιον ἐν τούτοις, καὶ αὐτῶν δὲ τούτων τῶν ἀγαλμάτων, καὶ τῶν θηκῶν πλείστα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, Φειδίου καὶ Πραξιτέλους, καὶ τῶν ὁμοίων ἔργα, ὡς ἔστιν ἀκριβῶς ἰδεῖν ἀπὸ τῶν ἐγκεκολλημένων ἐν αὐτοῖς γραμμάτων, τὸν τεχνίτην ἐπιδομῶν. ὥστε κολλᾶς ταῦτα ὄραν ἐνεθυμήθη ἐκεῖνο τὸ τοῦ Συνεσίου. Ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀδελφόν, οἶμαι, ἐκεῖνος, οὐ γὰρ καλῶς μὲνημαι, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος γράφων, καὶ περὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀποδημίας διεηγούμενος, φησὶ μετὰ πολλὰ (!)· Εἶδον Λύκειον· εἶδον Στωάν· εἶδον Ποικίλην, τὴν οὐκέτ' οὔσαν Ποικίλην. Ὁ γὰρ ἀνθύπατος τὰς σανίδας ἀφείλετο· καὶ πολλὰ καὶ αὐτὸς εἶδον ἐνταῦθα ἐπὶ μαρμάρων γράμματα Ἑλληνικὰ τοῦ ἀρχαίου τύπου. Ἄ πᾶς τις ἀν βεβαίως ἀπὸ τῶν γραφομένων εἶποι ἐξ Ἀθηνῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος δεῦρα κεκομισθαι· καὶ ἄλλα δὲ μυρία εὐρίσκω ἐνταῦθα Ἑλληνικῶς γραφέντα καὶ τυπωθέντα, οἷον ἐφ' ἑνὸς τάφου μετὰ πολλὰ Λατινικῶς τετυπωμένα· εἰ προσκείμενον Ἑλληνιστὶ τοῦτ' ἐπος· Εὐφύχει, Πρισκιανῆ, οὐδεὶς ἀθάνατος; καὶ γυναικῶν δὲ παλαίων μέχρι καὶ ἀπελευθέρων τάφους· καὶ λιθοξῶν δὲ τῇ τέχνῃ σεμνυνομένων ἐπὶ τῶν μιμημάτων αὐτῶν ὀνόματα γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐγκεχαργμένα. Ὡν λέγειν εἰς τὸ παρὸν πολλὰ μὴ γελοῖον ἦ. Ὅθεν φαίνεται, ὁ καὶ παρὰ τῶν ἱστοριῶν ἀκούομεν, τὴν πόλιν ταύτην τὸ ἀρχαῖον οὐχ ἔλκτον παρ' Ἑλλήνων ἢ παρ' Ἰταλῶν οἰκεῖσθαι· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰταλοὺς τῷ πλείστῳ μέρει Ἑλληνικῶς εἰδέναι φθέγγεσθαι· καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πολλοὺς ταύτην αἰρουμένους οἰκεῖν, συν-

(1) Εἶδον τὸ Λύκειον, εἶδον τὴν Στωάν, Ποικίλην, τὴν νῦν οὐκέτ' οὔσαν Ποικίλην. Syn. ep. st. 135.

γένει; τί καί μετὰ τὴν ἐπιγενομένην οὐ τῶν ἡθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν δοξῶν ἁμῶν; Εἰ δὲ βούλει, τοσοῦτου πράγματος τῆς εἰς Θεὸν πίστεως αὐτοῦς συνάπτοντος ἀγνοεῖν ἐπίσειεν ἀλλήλους. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τοὺς πλείστους ἀγνοεῖν αὐτῶν, ὅτι ἦναι ἐν τοῖς μεγίστοις, ὅπως δεῖον στενάξαι. Ἄλλὰ περὶ τούτων μὲν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ λέγειν. Ὅ δὲ ἔλεγον, ἐμοὶ τε γλυκίων ἢ Ῥώμῃ πάντως φανήσεται, συχνὰ παρ' ὑμῶν γράμματα δεχομένη· καὶ ὑμῖν ἡδονὴν ἔξει, ἐντεῦθεν ἐμοῦ ἀκούουσι διαλεγόμενου. Τὸ μὲν οὖν ἐμὸν αὐτὸς ἤδη ποιῶ, καὶ πεποίηκα δὲ ἐξέστου δεῦρο ἀφίγμαι, διὰ πολλῶν. Ἐκδέχομαι δὲ καὶ τὰ παρ' ὑμῶν ἤδη διὰ πολλῶν. Ὑγιαίνε.

Γ.

A

III.

Μανουῆλ Χρυσολωρᾶς Δημητρίῳ Χρυσολωρᾶ, ἀνδρῶν ἀρίστῳ καὶ περιφανεστάτῳ, χαίρειν.

Ἄρα δύνασαι πιστεῦσαι περὶ ἐμοῦ, ὡς ἐγὼ τὴν πόλιν ταύτην περιῶν, κατὰ τοὺς ἐρωτολήπτους τοῦτους καὶ κωμαστάς τοὺς ὀφθαλμοῦς ὡς κάκεισε περιφέρω, καὶ τοὺς τῶν οἰκιῶν τοίχους εἰς ὕψος, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς θυρίδας περιεργάζομαι, εἰ τί που τῶν καλῶν ἴδοιμι παρ' ἐκείναις; Τοῦτο γὰρ νέος μὲν ὢν, ὡς οἶσθα, οὐκ ἐποίησα, καὶ τοῖς ποιούσιν ἐμεμφόμενος. Νῦν δὲ ὡμογέρων ἤδη γενόμενος, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς τοῦτο ἐξηνέχθην. Αἰνιγμά σοι δοκῶ λέγειν· ἄκουε δὲ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος καὶ τῆς ἀπορίας· ἐγὼ γὰρ οὐ ζῶντων σωμάτων κάλλη ἐν ἐκείνοις ζητῶν τοῦτο ποιῶ, ἀλλὰ λίθων, καὶ μαρμάρων, καὶ ὁμοιωμάτων. Φαίης ἂν ἴσως τοῦτο εἶναι ἀτοκώτερον ἐκείνου, καὶ ἐμὲ δὲ πολλὰς τοῦτο λογισσάσθαι ἐπήλυθε· τί δὴποτε ἵππου μὲν ἢ κύνῃ ἢ λέοντι καθήμεραν ζῶντα ὀρῶντες, οὐ πρὸς θαῦμα ἐγερόμεθα, οὐδὲ τοσοῦτον αὐτὰ ἀγάμεθα τοῦ κάλλους, οὔτε μὴν τὴν ὄψιν αὐτῶν περὶ πολλοῦ ποιούμεθα, οὐδὲ δένδρον, ἢ ἰχθύν, ἢ ἀλεκτρούνα, ταῦτα δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων, τινὰ δὲ αὐτῶν καὶ μυσαττόμεθα, ἵππου δὲ εἰκόνα ὀρῶντες, ἢ βοῦς, ἢ φυτοῦ τινοῦ, ἢ ὄρνιθος, ἢ ἀνθρώπου, εἰ δὲ βούλει μύιας, ἢ σκύληκος, ἢ ἐμπίδος, ἢ τινὸς τῶν αἰσχυρῶν τούτων, σφόδρα διαστρέβμεθα ὀρῶντες τούτων τὰς εἰκόνας, περὶ πολλοῦ ποιούμεθα. Καίτοι οὐ ταῦτα δὴπου ἀκριθέστερα ἐκείνων, ἅγε παρὰ τοσοῦτον ἐπαίνεται, παρ' ὅσον ὁμοιώτερα ἐκείνοις φαίνεται. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦτων κάλλη παρατρέχομεν παρόντα, ταῖς δὲ ἐκείνων εἰκόσιν ἐκπληττόμεθα· καὶ τὸ μὲν τοῦ ζῶντος ὄρνιθος ῥύγχος ὅπως εὐφρῆ; κέκαμπται, ἢ τὴν ὀπίπην τοῦ ζῶντος ἵππου οὐ πολυπραγμονοῦμεν· τὴν δὲ χαίτην τοῦ χαλκοῦ λέοντος, εἰ καλῶς ἠπλωται, ἢ τὰ φύλλα τοῦ λιθίνου δένδρου, εἰ τὰς ἴνας παρεμφαίνει, ἢ τὴν τοῦ ἀνδριάντος κνήμην, εἰ τὰ νεῦρα καὶ τὰς φλέβας ὑποδείκνυσιν ἐπὶ τοῦ λίθου, τοῦτο τοὺς ἀνθρώπους τέρπει, καὶ πολλοὶ πολλοὺς ἂν ἵππους ζῶντας καὶ ἀκρατοὺς ἀσμένως ἔδωκαν, ὥστε ἓνα λίθινον τὸν Φειδίου ἢ τὸν Πραξιτέλους, καὶ τοῦτον εἰ τύχοι διεβρωγῶτα καὶ λειωθμένον ἔχειν. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀγαλμάτων καὶ ζωγραφῶν κάλλη οὐκ αἰσχροὺν θεᾶσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ εὐγένειάν τινα τῆς θαυμαζούσης ταῦτα διανοίας ὑποφαίνει· τὰ δὲ τῶν γυναικῶν κάλλη ἀκόλαστον καὶ αἰσχρόν. Τί δὴ τούτου τὸ αἴτιον; Ὅτι οὐ σωμάτων κάλλη θαυμάζομεν ἐν τούτοις, ἀλλὰ νοῦ κάλλος τοῦ πεποιηκότος. Ὅτι καθάπερ κηρὸς καλῶς διαπλασθεὶς ἐν ἑλαθε δὲ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ τοῦ φαν-

Manuel Chrysoloras Demetrio Chrysoloræ, viro optimo, illustrissimo, salutem.

Nunc putas me amantium atque bacchantium instar urbem hanc percurrendo avililis oculis ædificiorum vestibula et portæ perlustrare si quam forte meretriculam ibi reperiam? At hoc, ut bene novisti, nec dum adolescentulus essem, faciebam. imo vituperabam quotquot id facientes obvios haberem. Jam vero, in limine senectæ constitutus, libidinis laqueis detineor. Ænigma me narrare dicis; sed ænigmati solutionem ac discrimen exspecta. Scito enim quod non corporum viventium, sed lapidum, marmorum, picturarum venustatem quaerens id facio. Sed tu unum altero magis absurdum esse dicis; et revera ego ipse ita sæpius sensi. Visi enim, ut sit quotidie, equi aut canis aut leonis nullo modo formam admiramur, ut nec arboris aut piscis, aut galli, aut hominis alicujus aspectus nos tangit. Alia e contra detestamur. Cum vero equi, aut bovis, aut plantæ, aut avis, aut hominis, imo muscæ, vermis, culicis scædi imaginem videmus, semper animus aliquantisper movetur. Nec tamen hæc quæ modo enumeravimus iis quæ naturaliter existunt veriora sunt. Attamen hæc licet pulcherrima nulla habita cura præterimus, ubi ab artifice picta videmus, stupemus. Avis vividæ ubi rostrum optime formatum aut equi ungulam viventis videmus, parum curamus; sed perquam juvat videre leonis ænei jubam elegantem, aut arboris saxæ folia, aut statuæ crur formosum, si nervi et venæ per lapideum ostenduntur; nec desunt qui plures equos viventes pro uno lapideo a Phidia aut Praxitele manufacto, etiamsi non integer, imo aliqua parte læsus fuerit, libentissime darent. Statuarum porro et tabularum pictarum partes bene efformatas videre minime piget, imo spectantis animum notat egregium; feminarum corpora perquam formosa aspectare impudentis et lascivi est. Quid in causa est? Quod non corporum, sed artificis ingeniosi pulchritudinem in iis admiramur, qui ceram compactam in oculos efformat ut animi affectus affabre nunc in saxo, nunc in ligno aut ære, nunc per colorum mixturem indiget; et quemadmodum unuscujusque anima ideo corpus regit suum, ut tristitiam, gaudium, iram visibiliter exprimat, sic lapidis naturam rebellem ac duram; sic avis et colorum varietatem artis ope tanta cum felicitate unit, ut animi affectus ibi sub oculis cadant; nam risum artifex, gaudium, iram, tristitiam pro voluntate aut

quæ istis opposita sunt, in cruda materia effingit. Hoc igitur potissimum in istis operibus mirum nobis videtur; et sane si quis in rebus illis naturalibus plasmatores et opera ipsa pulchra ingenii humani aciem attestantia, contemplabitur, maxime stupebit. Talia enim cum ardore amplecti vera est philosophia; hæc enim secundum virtutem et sapientiam primum locum tenent. Talium aspectus nos permovet, et hujusmodi exempla, quando integra et secundum rationem sunt, magis quam rerum naturalium causæ ad mentem aliquam creatricem referri debent. Et si in his auctoris excellentia manifestatur, quæ materia præexistente quomodo libet utitur; quanto magis divinæ illius mentis præstantia elucet quæ materiam ipsam et rerum formas producit et facit ut mens nostra rerum formas effingat et sic externas faciat? Sed cur tandem hæc tibi dico qui hæc melius me ipso novisti? Sed, ut jam dixi, hæcce urbs talibus aliisque diviniorem exemplis animum movere potest; et quoad morum disciplinam, videmus quod viro- rum spectatorum, ut puta architectorum, trapezitarum, gubernatorum, magistratuorum studium et ambitio prosperrime procedunt, postremo tamen in nihil abeunt, nisi Deus per fidem aliorum nos ad rerum statum meliorem conducit quem, si sanæ mentis sumus, magis admirari et magni facere poterimus. Vale.

μᾶλλον ἢ εὐγένεια τοῦ νοῦ ἐκείνου διαδεικνύεται, οὐ καὶ αὐτὴν τὴν ὕλην καὶ τὰ εἶδη παράγοντος, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν, ὥστε τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη ἀπομάττεσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἔξω δύνασθαι πεποιηκός; Ἄλλὰ ταῦτα τί ἂν πρὸς σέ λέγοιμι, βέλτιον ἐμοῦ εἰδός; Ὁ δὲ εἰς τὸν μὲν ἐν ἡμῖν θεωρητικὸν διὰ τοιούτων καὶ πολλῶν ἄλλων θειοτέρων ἢ πόλις αὐτὴ κινεῖν δύναται. Τὸ δὲ γε ἠθικὸν ὁρῶσιν, ὅτι ἡ περὶ τὰ ἔξω ταῦτα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων σπουδὴ καὶ φιλοτιμία, εἰ ἐν οἰκοδομήμασιν, εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν ἡγεμονίᾳ, εἴτε ἐν ἀρχαῖς, εἰς τοῦσχατον πάσης εὐδαιμονίας; προσελθούσαι, τέλος, ὥσπερ εἰ μὴδὲ ἐγγόνει τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ μὴδὲν ὄντως ἀπερβύη, ἐγείραντος διὰ τῆς πίστεως ἀπὸ τούτων ἄλλα τοῦ Θεοῦ ἅπερ ἔδοξεν ἂν τῷ πολλῷ καλλίῳ, καὶ ἃ δυνάμεθα νοῦν ἔχοντες μᾶλλον θαυμάζειν τε καὶ περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. Ὑγίαινε.

ANNO DOMINI MCDXXII.

JOANNES CANANUS.

NOTITIA.

(H. Warton in supplement. ad Cave *De script. eccles.* p. 81.)

Joannes Cananus, natione Græcus, historicus Byzantinus, claruit anno 1422. Scripsit historiam obsidionis urbis Cpolis ab Amurato II, Turcorum rege, anno 1422, die 10 Junii inchoatæ, die 24 Augusti solutæ. Exstat Historia ista gr. lat. interprete Leone Allatio, ad calcem Georgii Acropolitæ. Paris. 1651, fol.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΑΝΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟ Γ' ΕΤΟΣ.

ΟΤΕ Ο ΑΜΟΥΡΑΤ ΠΕΙΣ ΠΑΡΕΠΕΣΕ ΤΑΥΤΗ ΜΕΤΑ
ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΒΑΡΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΑΡΟΛΙΓΟΝ ΤΑΥΤΗΝ ΕΚΡΑΤΕΙ, ΕΙ ΜΗ Η ΥΠΕΡΑΓ'ΝΟΣ
ΜΗΤΗΡ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΤΑΥΤΗΝ ΕΦΥΛΑΣΕ.

JOANNIS CANANI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO ANNI AB ORBE CONDITO 690,
CHRISTI 1422,

CUM AMURAT-BEIS FORTISSIMORUM MILITUM EXERCITU
IN FAM IRRUPIT, QUAM ET EXPUGNASSET UTIQUE, NISI IMMACULATISSIMA
DEI MATER CONSERVASSET.

Μυστήριον βασιλέως κρύπτειν καλόν, τὰ δὲ ἔργα Ἀ
τοῦ Θεοῦ ἀνακηρύττειν ἔνδοξον· εἶπε γὰρ ὁ ἄγγελος
τῷ Ἰωβήτ. Τοῦτο νῦν καὶ ἐμὲ λίαν ὤθει καὶ θαρ-
ρύνει καὶ τολμηρὸν ποιεῖ κήρυκα, ὅπως τὸ πανθαύ-
μαστον θαῦμα τῆς παναγίας μου διηγήσομαι. Ἐκ-
κίπτει δέ με ἡ ἀπειρία τοῦ λόγου, ἀντιθεὶ δέ με
πάλιν καὶ ἔλκει τὸ ἴδιον τῆς ὀρέξεως, τὸ ἀνθρώπινον
πάθος. Καὶ ἤτημαι, καὶ τὴν ἤτην ὁμολογῶ, καὶ
ἀπὸ τούτων τὴν ἱστορίαν ἠρξάμην. Καὶ δέομαι τοὺς
ἀναγινώσκοντας ταύτην καὶ τῶν γραμμάτων τὴν
πεῖραν ἔχοντας, μῆτε τὸν κόρον τοῦ λόγου ἀκηδιά-
σωσι μῆτε τὴν σολοικοδόμητον καταγνώσκονται
φράσιν, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀπειρίας μου τῶν γραμμά-
των ὁμολογῶ τὴν ἀσθένειαν. Ἄλλὰ οὐδὲ διὰ σοφοῦς
ἢ λογίους ἔγραψα ταῦτα, ἀλλὰ διὰ ἰδιώτας καὶ μύ-
νον, ὡς καὶ ἐγὼ ἰδιώτης, ἵνα οἱ ἰδιῶται ὡς ἰδιῶται
ἀπεριέργως καὶ ἀκαταγνώστως ἀναγιώσκωσι ταύ-
την. Διὰ δὲ ὅτι ταῦτα πάντα τολμηρὸς ἐγενόμην
γραφεὺς τε καὶ κήρυξ, καὶ τὸ πολυθρύλλητον θαῦμα
τῆς παναγίας καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τῶν Ἀγαρηνῶν
ἐπιδρομὴν καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως Ἰστόρησα
κατὰ τὴν τοῦ λόγου μου δύναμιν, καὶ ἀπὸ τούτων
ἠρξάμην.

Ἐν ἔτει τριακοστῷ δευτέρῳ τῆς ἡγεμονίας τῶν
βασιλέων Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ Ἰωάννου, ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἑννακοσιοστῷ
τριακοστῷ ἔτει, ἰνδικτιωνῶς πεντεκαίδεκάτης, δε-
κάτη μηνὸς Ἰουνίου ἡμέρᾳ τρίτῃ, τῆς ἡμέρας
ὥρα δευτέρα, κατέδραμεν αὐθις ἄφωσ στρατιὰ καθ'
ἡμῶν Μουσουλμάνων, δις πέντε τὸν ἀριθμὸν χιλιά-
δες, ἔχοντες καὶ στρατάρχην ἀνδρα μανὸν καὶ αι-
ματοδόρον, καὶ τὸ ἄνομα τούτου Μιχάλατζ· ἐκαλεῖτο,
καὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τὴν ὑπὸ τὴν βασιλεῖαν

Sacramentum regis abscondere bonum est :
opera autem Dei revelare honorificum est, dixit an-
gelus Tobiae. Hoc itidem nunc me compellens ani-
mos addit, et audacem praecorem efficit, ad maxi-
me admirandum miraculum sanctissimae meae enar-
randum. Verumtamen inscitia orationem interrup-
pit ; sed rursus me concitat trahitque desiderium,
humani scilicet affectus. Victus sum, et victoriam
confiteor, et ex his historiam ordior : rogoque le-
ctores meos, qui litterarum usu satis imbuti sunt, ne
satietaem orationis fastidiant, neque dicendi for-
mulis solæcas ac barbarie plenas condemnent, cum
ipse inscitiae meae imbecillitatem profitear : imo
ipse hæc neque doctis, neque eruditis, sed imperi-
tis, mihi imperito similibus, scribam, ut imperi-
ti imperitorum more incuriose, et absque eo
quod criminis notam inferant, perlegant. Propter hæc
omnia audax scriptor factus et præco, omnium ore
decanatum ac concelebratum sanctissimae virginis
miraculum et adversum nos Agarenorum irruptionem
et urbis obsidionem, pro orationis meae mo-
dulo, scripto tradidi ; et ab his exorsus sum.

Anno tricesimo secundo imperii Manuelis Palæo-
logi et Joannis illius filii, orbis conditi sexies mil-
lesimo nonagesimo tricesimo, indictione decima
quinta, decimo mensis Junii, feria tertia, diei hora se-
cunda rursus adversum nos Musulmanorum exer-
citus ad decem millia hominum numeratus, ductore
viro vāsano et sanguivoro, Michalpei nuncupato, ex-
templo irrupit, et universas urbes totamque regionem
imperio obnoxiam momento temporis subegit, spo-
liavitque nos omnibus circa hanc urbem locis bo-
nisque evertit, partim rebus deletis, partim præda

surreptis, partim in servitute abactis; ex hominibus hos quidem neci tradidit, alios longe et ultra Iconium et Aratzapetas Cyphas transmisit, mulieribus vero ad impuritates omnes et turpia sibi expositis, ad vota quisque sua quantum libido tulit, abutitur; pueros circumcidendos Maomeltho offerunt; animalia tum jugum ferre nata tum injugata trucidata penitus abolerunt; damna vero quæ ex concisis fruticibus et vineis devastatis consecuta sunt, quis unquam aut quæ oratio consequi poterit? Nam statim atque urbs concludi cœpta est, præter expectationem impetu facto nos obseravit, omniaque quæ extra erant in potestatem suam redegit. Tantæ vero calamitatis, internecionis et atrocissimorum infortuniorum, quibus miseri ac infelices Romani oppressi sunt, modum, originem et causam silentio præterire satius esse duxi, enarrare vero necessarium pugna illius acerbissimæ et horridissimi confictus exitum. Primæ etenim Musulmanorum copiæ, ut diximus, decimo Junii die irruentes nos in urbe occlusere. Vicesimo ejusdem alia Musulmanorum manus adveniens, veluti nubes grandinis plena, et perniciose perstrepsens universam Romanis obelientem regionem devastavit, et veluti flamma ardens fulguris omnia incendit et funestatavit, et omne lignum fructiferum et arborem lætos et uberes fructus ferentem et vitium truncos radicitus effodit, reliquaque atrocia ac pernicioosa in nos exaggeravit. Sed primarius copiarum dux eorumque ameras et dominus, tandem pervenit. Pervenit vero furens, efferratus, superbus, tumens, inflatus et jactabundus. Supercilium in cœlum extollens super omnes se eminere existimabat, et a se gubernari omnia suspicabatur, totum denique orbem sibi obnoxium reputabat: quin imo quamplurimis machinis aliisque bello apprime necessariis advectis, mœnium civitatis partem posse se disjicere, indeque eam suo dominatu subjicere, Romanos in captivitate adducere et Christi nomen abolere confidebat. Hic innumeris fultus exercituum phalangibus, nationumque omni genere constipatus, et numeroissimum tum pedum tum equitum multitudine fretus, omnia ea loca contegebat. Tunc mandata hortatque Turcarum domini Murat-Bei agger exstruitur, plures alios eosque maximos superans: quippe ab extremitate una urbis, Chrysiæ nempe portæ, ad aliam Xyloportæ extendebatur, non plus sagittæ jactu a mœnibus distans, valide undique constructus ac firmissimus, lignis ingentibus, crassis tabulis et complicatis virgis ac viminibus anteriore sui parte communitus, ut sagittæ arcuum izagrorumque a Romanis emissæ saxaque bombardarum exciperentur. In aggeris posteriore parte, ut ille præceperat, milites omnis generis ex exercitu selecti audaces fortesque permanebant, tum ut pro more aggerem defenderent, tum ut ab eo defenderentur, indeque pugnant retro stantes cum tzagris et arcibus aliisque machinis, et parvis et ingentibus, prope innumeris, hanc ob causam advectis,

A ἔξουσίαν ἐν μιᾷ καιροῦ βοῆθῆ ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐποιήσαντο, καὶ ἡμᾶς ἀπεστέρησαν τῆσδε τῆς πόλεως πάντα τὰ πλησίον, καὶ ταύτης ἐφθείραν, ἐλεηλάτησεν, ἠχμαλώτευσαν, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἀνδρῶν κατέφαξαν, τοὺς δὲ καὶ πόρρω τοῦ Ἰκονίου καὶ Ἀρατζάπτας Κύφας διαβιβάσαντες, τὰς δὲ γυναῖκας ἀσελγῶς ἀσχορουργήσαντες, τὰ δὲ βρέφη εἰς περιτομὴν τῷ Μωάμεθ προσέφερον, καὶ πᾶν ζῶον ὑπὸ ζυγῶν καὶ ἀζυγῶν διέφθειραν καὶ ἠφάνισαν. Τὴν δὲ ζῆμιαν τῶν γεννημάτων καὶ τῶν ἀμπελώνων τὴν λύμην τίς ἄρα καὶ ποία δυνήσεται γλώσσα ταύτην ἐξιχνιάσαι; Καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς συγκλείσεως ἀπαραπροσδοκῆτως κατέδραμον καὶ ἡμᾶς ἀπέκλεισαν, καὶ ὑπὸ τὴν δεσποτείαν αὐτῶν πάντα τὰ ἔξω ἐγένοντο. Τὸ δὲ καὶ πῶς καὶ πόθεν καὶ δι' ἣν αἰτίαν B ἡ συμφορὰ καὶ ψυχρὰ καὶ ταῦτα τὰ δεινότετα χαλεπὰ τοῖς δυστυχῶσι καὶ ἀθλοῖσι ἐπέβη Ῥωμαίοις σιωπῆν ἡμῖν ἀμεινον ἐδοξεν. Τῆς δὲ πικροτάτης μάχης ἐκεῖνης καὶ τοῦ φρικωδεστάτου πολέμου τὸ πέρασ χρὴ διεγγῆσασθαι. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον στράτευμα τῶν Μουσουλμάνων ἐκαίνων τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἰουνίου κατέδραμε καὶ ἡμᾶς ἀπέκλεισεν, ὡς προέφημεν, τῇ δὲ εἰκοστῇ τούτου ἑτέρα ἐφάνη στρατιὰ Μουσουλμάνων ὡς νέφος χαλάξης πλήρης καὶ τετραγῶς ὀλέθριον, καὶ πᾶσαν καὶ παντοίαν τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἡμαύρωσαν γῆν, καὶ ὡς φλὸξ ἀστραπῆς καιομένης πάντα κατέκαυσε καὶ ἐνεπύρισε, καὶ πᾶν ξύλον κάρπιμον καὶ δένδρον εὐχαρπον καὶ τὰς κουρβούλας τῶν ἀμπελώνων ἐκ ῥίζης ἀπέτεμον, καὶ πᾶν ἄλλο δεῖνον καὶ ὀλέθρον καθ' ἡμῶν ἐποίησαντο. Ὁ δὲ C στρατάρχης ὁ μέγας καὶ πάντων ἐκαίνων ἀμυρᾶς καὶ δεσπότης ἐφθασεν. Ἦλθε μανθὸς καὶ ἠγγιωμένος, ἀλαζῶν, ἐπὶρμένος, ὑπέρογκος καὶ γαυριώμενος καὶ τὴν ὄψυν εἰς οὐρανὸν ἀφρων, καὶ ὑψηλὸς παρὰ πάντας ἐνόμιζεν εἶναι, καὶ ὑπελάμβανε παρ' αὐτοῦ διοικεῖσθαι τὰ πάντα, καὶ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν αὐτοῦ ἄγεται ἅπας ὁ κόσμος. Ἀλλὰ καὶ πᾶμπολλα ἀγων μηχανικώτα καὶ μαχιμώτα ἐργά, προσδοκῶν δι' αὐτῶν μέρος τοῦ τοῖχου χαλάσαι τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ τούτου ταύτην κατακρατῆσαι καὶ τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλωτῆσαι καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἀποστέσαι. Ἀλλὰ καὶ στρατιὰς στρατιῶν καὶ γενεὰς γενεῶν καὶ πληθὴ πληθῶν, πεζῶν καὶ ἰππέων, ἔσχε τοσοῦτον ὥστε ἅπας ὁ κόσμος ἐκαίνος ἐσκέπετο ὑπ' ἐκείνων. Τότε δὲ αὐτοῦ τῇ κελεύσει τοῦ Μουράτ Πέτ, D τῇ κλήσει τε τοῦ δεσπότη τοῦ Τούρκων, ποιοῦνται παστῖαν μίαν. Ἀλλ' αὕτη ἡ μία πολλὰς ὑπερέβην μεγέτους· καὶ γὰρ ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τῆς πόλεως τῆς Χρυσίας ἕως τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς Εὐλοπόρτης ἐκράτει. Καὶ ἦν δὲ ἡ παστῖα πλησίον τοῦ κάστρου ὅσον τόξου βολῆν, καὶ οὐ πλέον. Καὶ ἦν δὲ πᾶσα στερεὰ καὶ δχυρωτάτη ἀπὸ ξύλων μεγίστων καὶ χονδρῶν σανίδων. Καὶ πλοκοτὰς ἀπὸ βέργας ἴθηκαν ἐμπροσθεν τῆς παστῖας, ἵνα δέχωνται τὰς σαγίτας τῶν τόξων καὶ τῶν τζαγρῶν τῶν Ῥωμαίων, καὶ τῶν βουμπάρδων τὰς πέτρας. Ὅπισθεν δὲ ταύτης ἐθέσπισεν ἵνα ἴστανται στρατιῶται ἐκ πασῶν γενεῶν τοῦ στρατεύματος τούτου τολμηροὶ καὶ ἀνδρείοι, τὸ μὲν, ὡς τὸ ἔθος, εἰς προσοχὴν τῆς παστῖας τὸ δὲ

ἵνα φυλάσσονται δι' ἐκείνης, αἱ δὲ ἵνα μάχωνται ἐξ ἐκείνης; ὅπισθεν μετὰ τζαγρῶν τε καὶ τῶν καὶ τῶν σκευῶν τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν τῶν ἀπερίων ὄν ἔφερον διὰ τοῦτου. Τὰς δὲ σκευὰς τὰς μέγιστας ἐκείνας, ὁποίας εἶχον τὰς ἐλπίδας ὅτι δι' ἐκείνας τὰ τεῖχη τῆς πόλεως θέλουσιν χαλάσειν καὶ ἀπὸ τοῦτου τὴν πόλιν αἰχμαλωτῆσαι. Ἔστησαν περιέργως εἰς τόπον ἐν ᾧ σοῦδαν οὐκ εἶχον ὁμοίαν σοῦδῶν τῶν ἐτέρων, ἀλλὰ κεχασμένη ὑπῆρχεν, καὶ ἔκπαλαι γέμουσαν χῶμας, καὶ ἀντικρυς ταύτης πύργος ἐδρέθη ἐκ συμβάστατος λίαν σεσαθρωμένος καὶ ἐσχισμένος ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω. Καὶ προσδοκῶντες οἱ Τούρκοι ὅτι τῶν μεγίστων βουμπάρδων αἱ πέτραι τὸν σεσαθρωμένον πύργον ἐκείνον θέλουσιν χαλάσειν, καὶ ἔπει δὲ τόπος σοῦδαν οὐκ ἔχει τοὺς Τούρκους νὰ ἐμποδίσῃ, ἀκωλύτως εἰς τὸ ἔξω κάστρον θέλουσι φθάσειν, καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος τοὺς Ῥωμαίους θέλουσιν διώξειν, καὶ τὴν πόλιν θέλουσιν δουλώσειν. Πλὴν εἰς κενὴν ἐκατήντησε τέλος ἡ τῶν ἀσεβῶν προσδοκία, ἔπει δὲ ἑβδομήκοντα βολαὶ τῆς βολῆς τῆς μεγίστης ἐκείνης τὸν σεσαθρωμένον ἐκείνον ἔκρουσε πύργον, καὶ οὐδέμιν βλάβην τοῖς Ῥωμαίοις τοῦτο προῦξένησεν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς Τούρκοις ὠφέλειαν. Ἦν γὰρ ὁ τόπος καὶ σοῦδα καὶ πύργος πλησίον Κυριακῆς τῆς ἁγίας, μέσον Ῥωμανοῦ τοῦ ἁγίου καὶ τῆς Χαρσῆς τε τὴν πύλιν, καὶ πλησιέστερον τοῦτων εἰς τὸν ποταμὸν τὸν ἐπονομαζόμενον Λύκον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν βουμπάρδων τὴν ἀπραξίαν. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων τῶν κατασκευῶν τῶν μαχίμων, τῶν παντοίων ἐκείνων τῶν κατὰ τῆς πόλεως εἰργασμένων εἰς πολιορκίαν ἐκείνης καὶ ἀφανισμόν τῶν Ῥωμαίων, τίς διηγήσεται ἄρα; πλὴν ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγας διηγήσομαι ἄρτι. Πύργους ξυλίνους μεγίστους μὲ τροχοὺς σιδηροδεσμομένους πολλοὺς ἐποίησαντο τότε, ὅσον τὸ ὕψος τῶν πύργων τῆς πόλεως; μᾶλλον καὶ ὑπερέχον ἐκείνους. Καὶ ζεύγη βῶν καὶ βοῦθάλων ἀλείρων εἶχον ἐξ ἑτοίμου, ἵνα τοὺς πύργους ταυρίσουσι μετὰ σχοινίων καὶ πλησίον τῆς σοῦδας φέρωσιν καὶ ἐξ ἐκείνων τὸ ἔξω κάστρον πολεμήσωσι καὶ ἀφανίσωσιν. Ἀλλὰ καὶ φαλκούνια ἐποίησαντο καὶ χελώνας καὶ ἀρκουδάμαξα καὶ ἄλλα πολλὰ ξύλινα καὶ μηχανικώτατα ἔργα, καὶ ἐλεπόλεις ἐκατεσκεύασαν καὶ μηχανικὰς ἀγκάλας μὲ τροχοὺς μικροὺς, καὶ μεγάλας σκεπαστὰς καὶ μεσσίας ὑπὲρ ἀριθμὸν διεπράξαντο, καὶ κατέναντι τῶν πύργων τῆς πόλεως τερίστια μεγάλα εἰργάσαντο, κάστρον ξύλινα ὑπερμεγέθη ἐποίησαντο μὲ τροχοὺς σιδηροδεσμομένους, ὥστε τοὺς θεωροῦντας ἐκείνα καὶ ἀγνοοῦντας τῶν κάστρον τοὺς πολέμους, καὶ τὸ ἀχρησίμευτον γὰρ ἐκείνων καὶ λίαν ἐξέπληξε καὶ μέγα ἐθρόησε. Ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἄλλοι ἔσκαπτον ἐκ τῆς παρτίας ὅπισθεν, καὶ εἰς βάθος πολὺ ἐκατέβησαν, ὡς ἵνα κάτωθεν ἀπὸ τὴν κάτω ὕψιν τῆς σοῦδας περάσωσιν ἀθεώρητοι τὴν νύκτα ἄνω ἱσταμένων Ῥωμαίων καὶ μαχομένων, καὶ φθάσωσιν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ καθολικοῦ καὶ μεγίστου κάστρου τῆς πόλεως, καὶ κόψωσι τοῦτο λαθραίως πάντων, καὶ πουντελείωσιν κατὰ τὸ ἔθος τῶν πολεμούντων, εἶτα πῦρ εἰς τὰ ξύλα τῶν πουντελείων ἀνάψωσιν, ὅπως τὴν ξυλίνην κατασκευὴν τὴν κρατοῦσαν τὸ κάστρον καταφλέξωσιν, καὶ ἀφνω πεσοῦνται τὰ τεῖχη τῆς

A consererent. Apparatus vero reliquos, eosque ingentes, quibus se sperabant mœnia urbis posse disjicere indeque civitatem capere, accurate eo in loco erexere in quo nulla fossa aliis consimilis erat, cum ruinis convulsa ab antiquo tempore terra opereretur. Evenerat quoque ut turris illi adversa maxime putris et ruinosa ab ima sede ad verticem summum diffunderetur. Hinc Turcæ sperabant ingentium bombardarum saxis putrem illam ac fragilem turrin facili sese negotio in planum effusuras, et cum nulla esset fossa quæ retardaret impetus, ex facili in exteriorem urbem illapsuros, deque illa ruina Romanum militem repulsuros civitatemque debellaturos. Verumtamen impiorum confidentiæ exitus non respondit; namque licet turris putrida machinæ maximæ septuaginta ictibus contusa fuisset, nulla inde Romanis noxa, nullum hostibus emolumentum accessit. Erat vero locus et fossa prope templum sanctæ Cyriacæ, inter sanctum Romanum et portam Charsæ, propius fluminis cui Lyco nomen. Et hæc quidem de bombardarum irritis et siue profectu ictibus. De reliquo vero apparatu bellico, vario quidem illo ac multiplice ad obsidendam urbem Græcosque dissipandos congesto, quis enarraverit? Ipse ex multis pauca admodum in medium proferam. Turres ligneas maximas, rotis ferro colligatis, multas eo tempore compegerunt ad altitudinem urbis turrium, quas etiam superabant; juga bovm ac bubalorum innumera, qui traherent eas funibus et ad fossas eveherent cum opus fuisset, congesterant, ut illis munimenta urbis exteriora oppressa disjicerent. Item phalucania, testudines, arcudamaxa diversaque aliâ lignea ex abdita mechanicorum disciplina instrumenta et obsidionalia fabricarunt; necnon ancalas cum rotis parvis, ingentes etiam et coopertas et medias supra numerum confecerunt, et adversus urbis portas monstrosas magnasque machinas condiderunt, castella lignea quam maxima rotis ferro circumligatis innixa; ita ut ea intuentes et urbium violentas invasiones ignorantes, licet ex illis nulla consequeretur utilitas, in stuporem acti præ metu occiderent. Alii terram post aggerem suffo lientes in profundum ingens sese immerserant, ut subterraneo gressu infra aggerem invisî nocte, Romanis sursum confligentibus, ad muros ingentis castri urbis pervenirent, illudque clanculum effoderent et pro more obsidentium stipitiibus suffulcirent, tum facibus illatis incenderent, ut apparatus ligneo castrum sustinente combusto subito civitatis muri corruerent, sicque illico audacterque Turcarum exercitus in Græcos irruerent, et ex ruina illa fugatis hostibus urbe potirentur. Alii conductus, qui antiquo ævo in civitatis cisternas aquam deferebant, seduli conquirebant, ut per eos si sors se obtulisset clam noctu urbem ingressi, incxspectati cives adorirentur et servitute opprimerent.

πόλεως, καὶ ἅμα εὐθύς τῶν Τούρκων τὰ στρατεύματα θρασέως κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐμβάλλουσιν καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος ἐκείνου διώξουσιν καὶ τὴν πόλιν κρατήσουσιν. Ἄλλοι τοὺς ἀγωγούς ἐγύρευον τοὺς ἔκπαλοι τὸ νερὸν εἰς τὰς στέρναις τῆς πόλεως ἔφερον, ὅπως τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐπιτύχωσιν, καὶ λαθραίως τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ ἀγωγῶ ἐντὸς γενέσθαι τῆς πόλεως νυκτὸς, ἀπαρπροσδοκῆτως ταύτην κρατήσουσιν καὶ αἰχμαλωτίσουσιν.

Misit præterea ad omnes Turcarum princeps A præconem, qui ita declararet et iurejurando firmaret : « Urbis divitias omnes et universum populum ameras prædam rapinamque Musulmanis concedi: ad pulchram itaque prædam alacres accedite. » Et hæc quidem ille eo consilio, et simul omnes Musulmanorum exercitus, quod et factum est, concurrerent. Namque ut nuntius ille ad Musulmanorum nationes allatus est, reginam urbium in prædam esse datam et servitatem, fere ex universa terra et Musulmanorum nationibus ad lucrum propositum advolarunt, non tantum bellandi prædandique gnari, sed et inexperti aliusque generis ac artificii homines, veluti mercatores, numularii, unguentarii, calceolarii, sed ex Turcis etiam qui se solitariae vitæ astrinxerant. Ob similem omnes B causam accurrerunt, milites prædandi causa, alii ut prædam servituti addictam, alii mulieres, alii viros, alii pueros, alii animalia, alii suppellectilem redimerent; solitarii moniales nostras prædam rapinamque sibi concedi a Turcarum principe impetrarent. Hac expectatione ex universo terrarum orbe innumera prope Musulmanorum multitudo collecta est, ut quicunque copias affluentes intueretur, obstupesceret. Tum et sagittarum abundantia tanta cumulata est, ut prope incredibilis de ea rumor nobis videretur, donec tempore belli id experti credidimus. Hoc vero modo ea abundantia procurata est. Singulæ domus cujuscunque hominis, qui sub potestate et ditione Turcarum erant, sive is in Oriente sive Occidente habitaret, sagittas arcuum non minus decem ad viginti etiam præbuit; et plures etiam his, cum prælium iniretur, volarunt, quas Turcarum armamentarium et exercitus pharetræ continebant. Convehebat una secum eo tempore imperatoris oratores ferro miseris modis compeditos, quos ipse pro inveniunda pace ac fœdere postulaverat. Sed tum veluti barbarus immitis atque immisericors vinculis ferreis astrictos in custodiam dederat, innoxiosque tanquam noxios condemnaverat, quibus etiam mortem minitabatur, causatus insulse admodum; aiebat siquidem: « Græci me impudenter atque irreverenter allocuti sunt, propterea que eos in carcerem et vincula conjeci. »

Tum porro quidam ex Musulmanis procero grandique corpore, et apud illos terribilis, quod de progenie et de prosapia Mahometis esset. Hunc illi veluti patriarcham colebant et veluti prophetam venerabantur, æqualemque illi cultum ac Mahometo præstabant. Hic tanta apud eos auctoritate pollebat, ut amerae Turcarum principis filiam virginem præter illius sententiam raptam

Πλὴν καὶ κήρυκας ἐξαπέστειλε πανταχόθεν ὁ δεσπότης τῶν Τούρκων, καὶ διελάλησαν οὕτως, καὶ εἶπον ἐνόρκως ὅτι τῆς πόλεως τε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα ὁ ἀμηρὰς εἰς διακομὴν παραλίδη καὶ κούρσος τοῖς Μουσουλμάνοις, καὶ φθάσετε εἰς τὸ κέρδος. Ταῦτα μὲν εἶπε, μετὰ τεχνάσματος δὲ τοιοῦτου ὅπως νὰ συναχθῶσι τὰ στρατεύματα πάντα τῶν Μουσουλμάνων, ὅποσον καὶ ἐγένετο τότε. Ὡς γὰρ ἐξεχύθη ἡ φήμη εἰς τὰ ἔθνη τῶν Μουσουλμάνων πῶς ἐπαρὰδῶθη ἡ πόλις εἰς διαγομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν, σχεδὸν ἐκ πάσης γῆς καὶ γενεᾶς Μουσουλμάνων ἔφθασαν πρὸς τὸ κέρδος μὴ μόνον οἱ ἐπιστήμονες εἰς τὰ κούρση καὶ τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνεπιστήμονες καὶ σαρλίδες, τουτέστι πραγματεῦται, καταλλάκται, μυροφιοὶ καὶ τζαγκάροι, ἀλλὰ καὶ Τουρκῶν πολλοὶ καλογέροι. Ὑπὲρ αἰτίας τοιαύτης ἐσυνήχθησαν πάντες, οἱ μὲν στρατιῶται διὰ τὸ κούρσος, οἱ δὲ σαρλίδες ἵνα ἀγοράσουσιν τὰ κούρσηματα, ἤγουν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ οἱ μὲν τὰς γυναῖκας, ἄλλοι τοὺς ἄνδρας, ἄλλοι τὰ βρέφη, καὶ ἄλλοι τὰ ζῶα, καὶ ἄλλοι τὰ πράγματα, οἱ δὲ Τουρκοκαλογέροι τὰς καλογραίας ἡμῶν κέρδος καὶ κούρσος εὐεργεσίαν νὰ ἔχουν παρὰ τὸ δεσπότην τῶν Τούρκων. Διὰ γούν τὴν προσδοκίαν ταύτην ἐσυνάχθησαν ἐκ πάσης τῆς γῆς Μουσουλμάνων ἀναριθμήτα πλῆθη, ὥστε ἐκατεθαύμαζον πάντες οἱ θεωρῶντες τὴν πλησμονὴν τοῦ φωσάτου. Τότε δὴ καὶ σαγίττας συνήξαν τοσοῦτον ἀναριθμητον πλῆθος ὥστε ἐδυσπιστοῦμεν τὸ πρῶτον τὴν φήμην τοῦ λόγου ἕως τοῦ πολέμου τὴν ὥραν. Ἡ δὲ συναγωγὴ τούτων ἐγένετο οὕτως· Πᾶσα οἰκία παντὸς ἀνθρώπου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν δεσποτείαν τῶν Τούρκων ἀνατολῆς καὶ δύσεως πάσης δέδωκε τούτων ἐκίστη ἀπὸ δέκα ἕως εἰκοσι σαγίττας τῶν τόξων. Ἀλλὰ καὶ πλείονας τούτων ἐτόξευσαν τοῦ πολέμου τὴν ὥραν, ὅποίας τὸ ἀρματοφυλάκιον εἶχε τοῦ Τούρκου καὶ τὰ ταρφάσια τοῦ φωσάτου. Εἶχε καὶ μετ' αὐτοῦ τότε σιδηροδεσμουμένους τοὺς ἀποκρισιάρχους τοῦ βασιλέως, ὅποιοις αὐτὸς ἠτήσατο μάλλον ἵνα πέμψῃ περὶ εἰρήνης τε καὶ ἀγάπης. Αὐτὸς δὲ ὡς βάρβαρος ὤμος καὶ ἀπάνθρωπος σιδηρα καὶ φυλακὴς αὐτοῦς κατεδίχασε, καὶ τοὺς ἀναιτίους ὡς ὑπαιτίους ἠπειλεῖ εἰς θάνατον, προβαλλόμενος δὲ τάχα καὶ αἰτίαν, ἀλλὰ ψυχρὰν· Ἐλεγε γάρ· Διότι με οἱ Ῥωμαῖοι ἀναισχύντως συνέτυχον, διὰ τοῦτο αὐτοὺς εἰς φυλακὴν κατεδίχασα.

Ἀλλὰ καὶ τότε τινος τῶν Μουσουλμάνων ὄψηλό; τε καὶ μέγας καὶ φοβερὸς παρ' ἐκείνοις, ὡς ὅτι ἐκ σειρᾶς τε καὶ γένους τοῦ Μουχουμέτ κατήγετο. Τοῦτον καὶ ὡς πατριάρχην αὐτὸν ἐτιμοῦσαν, καὶ ὡς προφήτην αὐτὸν προσεκύουν, καὶ ἐσέβοντο τοῦτον ὡς αὐτὸν τὸν Μωάμεθ. Τοσοῦτον καὶ τοιοῦτος μέγιστος ἦν ἐκεῖνος, ὅτι τὴν θυγατέρα τοῦ ἀμηρὰ καὶ δεσπότην τῶν Μουσουλμάνων παρθένον οὖσαν ἤρπασε

παρὰ γνώμην ἐκεῖνου καὶ ἐφθειρε καὶ ἐκράτη-
σε, καὶ ἔσχεν ἐκεῖνην ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ τῷ
κλινιδίῳ ἐκεῖνου, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτὸν σκώ-
ψαι ἢ τι εἰπεῖν πρὸς ἐκεῖνον. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
ὁ ἀμυρᾶς καὶ ἀδελφὸς ὁ τῆς κόρης εἶπεν· « Ἦγια-
σε ταύτην ἡ συνουσία τοῦ πατριάρχου τοῦ συγγε-
νοῦς τοῦ Μωάμεθ, καὶ τὸ γεννηθὲν ἐξ ἐκεῖνης ἄγιον
ἔστω ὡς ἐξ αἵματος τοῦ Μωάμεθ κατὰ τὸν νόμον
καὶ ἀγιασμὸν τοῦ Ῥασούλ Μαχουμέτη. » Αὐτὸς δὲ ὁ
μέγιστος καὶ πολὺς παρ' ἐκεῖνοις ὁ εὐγενής· πατρι-
άρχης, ὃν εἶχον προρατικὸν καὶ προφήτην, τοῦ-
νομα Μηρσαίτης τῆ Περσικῆ διαλέκτῳ, ἀπέστειλεν
ἀποκρισιάρχους ἀπὸ τῆς Προύσης ἧς ἑκατοῖκαι πρὸς
τὸν δεσπότην τῶν Τούρκων, καὶ εἶπεν· « Ὅρα μήπω
συνάψῃ; πόλεμον μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸν στρα-
τὸν ἀπολόσῃς καὶ τὰ γένη τῶν Μουσουλμάνων, ἕως
ὅτε ἐγὼ νὰ φθάσω καὶ δηλώσω τὴν ὥραν τῆς συμ-
πλοκῆς τοῦ πολέμου, ὡς ὁ μέγας ἡμῖν διδάσκει
Ῥασούλ ὁ προφήτης. Καὶ γινώσκω δὲ τοῦτο ὡς
προρατικὸς καὶ προφήτης. » Ταῦτα δὲ ἀκούσας τῶν
Τούρκων ὁ δεσπότης ἔπραξεν ὡς ὠρίσθη, καὶ ἀνέ-
μενε τὸν ψευδοπροφήτην. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας
ἐφθασεν. Ἦλθεν ὁ Μηρσαίτης καὶ πατριάρχης τῶν
Τούρκων μετὰ πεντακοσίους Τουρκοκαλογέρους, ἐπὶ
ἡμίονου καθήμενος, καὶ τῷ σχήματι σοβαρώτατος
καὶ τὸ μεγαλεῖον δεινότατος. Τὰ δὲ πλῆθη τῶν Μου-
σουλμάνων εἰς ὑπαπαντὴν ἐξέδραμον τὴν ἐκεῖνου,
καὶ ὡς ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα τὰ μεροβύ-
μαστα γένη τῶν Τούρκων ὑπεδέξαντο τοῦτον, καὶ
μὴ μόνον τοὺς πόδας ἐκεῖνου ἠσπάζοντο καὶ τὰς
χεῖρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡμίονου τοὺς χαλινούς καὶ
τοὺς πόδας οὐ ἐποχεῖτο. Ὁμοίως καὶ ὁ δεσπότης
τῶν Τούρκων δουλοπρεπῶς ὑπεδέξατο τοῦτον. Αὐτὸς
δὲ σοβαρὸς καὶ μεγαλοῦπέροχος ἐωρᾶτο τοῖς πᾶσι.
Πλὴν δὲ ἐπηρμένος καὶ γεγυρισμένος ὡς ὑψηλός
τε καὶ μέγας καὶ ὡς ἀπόγονος τοῦ Μωάμεθ ἑκατε-
δέξατο μόλις, καὶ ἐφθέγγατο ταῦτα· « Γινώσχετε,
Μουσουλμάνοι. καὶ σὺ αὐτὸς ὁ πάντων τούτων δε-
σπότης. Ἐγὼ μὲν ἀπεστάλην παρὰ τοῦ μεγάλου
προφήτου Ῥασούλ Μαχουμέτη, ἵνα ὑμῖν εἶπω τοῦ
πολέμου τὴν ὥραν, ὡς προρατικὸς καὶ προφήτης,
ὅπως δουλώσωμεν τοὺς Ῥωμαίους καὶ αἰχμαλωτί-
σωμεν καὶ τὴν πόλιν. Ἐτοιμάζεσθε δὲ πρὸς τοῦτο
ἕως οὗτο νὰ φθάσῃ ἡ ὥρα, ὅποιαν ἐγὼ γινώσκω. »
Καὶ ταῦτα εἰπόντος ἀπέβη τοῦ ἡμίονου οὐ ἐποχεῖτο,
καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τένταν τὴν Ἰσταμένην ἀπὸ κεν-
τούλου, καὶ ἤρξατο ἀναγινώττειν τὰς βίβλους τοῦ
Μωάμεθ καὶ τὰ Ῥάμπλια πράττειν. Μετὰ ὑποκρί-
σεως δὲ ταῦτα ἐποίησε, ὡς ἵνα ἀπατῶνται οἱ Τούρκοι
καὶ προσκυνοῦν καὶ δοξάζουν ὡς προφήτην ἐκεῖνον,
καθὰ καὶ ὁ δεσπότης τῶν Τούρκων καὶ πάντες οἱ
Μουσουλμάνοι ἀληθῆ καὶ βέβαια κρατοῦσιν πάντα
τὰ λαληθέντα ἐκ τούτου, καὶ πάντες τὴν χέλευσιν
ἔμενον τὴν ἐκεῖνου, ἵνα προστάξῃ τοῦ πολέμου τὴν
ὥραν καὶ δράμωσι πάντες καὶ κρατήσωσι τὴν πόλιν
καὶ τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλωτίσωσι πάντα. Ταύτη
δὲ ἡ κενὴ καὶ ματαία ἐλπίς μέγα θράσος καὶ τόλ-
μην καὶ εὐφροσύνην τοῖς Τούρκοις ἐνέπλησε τότε,
καὶ ἀπὸ τούτου ἔχαιρον καὶ ἔσπατάλου.

A devirginaverit secumque retinuerit, et licet cum
ea in cubiculo lectuloque consuesceret, nemo eum
vel reprehendere vel aliquid enuntiare ausus fuerit.
Imo potius amaris et puellæ fateri dicebant : « Con-
cubitus patriarchæ Mahometi consanguinei eam
sanctificavit, et quod nascetur ex ea sanctum erit,
quippe ex sanguine Mahometi, secundum legem
sanctificationemque Rasulis Mahometi. » Hic itaque
maximus et maxima apud eos auctoritate præditus
nobilis patriarcha, quem illi rerum futurarum
prospectorem et præcentorem reputabant, Mer-
saita dialecto Persica nuncupatus, misit Prusa, in
qua sibi domicilium elegerat, ad Turcarum prin-
cipem legatos, qui dicerent : « Cave ne cum Ro-
manis pugnam incas, et exercitum gentemque perdas
B Musulmanorum, donec ipse advenero indicave-
roque tempestatem confictus, ut magnus nos do-
cet Rasulus propheta : hoc vero cognosco, quippe
qui divina mente res prospiciam et prædicam. »
Hæc audiens Turcarum princeps jussibus obediit,
et pseudopphetam expectabat, qui non multos
post dies adventit. Accessit Mersaita et patriarcha
Turcarum cum quingentis Turcis solitarium insti-
tutum professis, mulæ assidens, figura insolentis-
simus, fastu vehementissimus. Musulmanorum
copiæ illi obvix factæ sunt, et tanquam angelum
de cælo nationes illæ Turcarum, quibus res inep-
tissimæ stultissimæque admirationem movent,
proni excipiunt, neque manus illius pedesque tan-
tummodo deosculantur, sed et mulæ qua veheba-
tur frena et pedes. Eadem ratione et Turcarum
princeps serviliter eum excipit. Ille gravis alios-
que maximo intervallo supereminens omnes, nec-
non superbia tumens, et magnifica sese jactans
atque ostentans, veluti procerus et magnus et de
prosapia Mahometi, vix tandem sermonem in se
assumpsit, dixitque : « Scitote, Musulmani, et tu
qui omnibus præes, me a magno propheta Rasule
Mahometo missum fuisse ad confictus tempus,
tanquam qui futura prænosco et vates sum, præ-
nuntiandum, ut Græcos in servitutem, urbem in
captivitatem delamus. Accingite ergo vos et præ-
parate, dum quod ipse novi tempus advenerit. »
D His dictis mula qua vehebatur descendit, et in
tentorium introit ex centumculis confectum, cœpit-
que libros Mahometi percurrere et Ramplia con-
ficere, sed cum simulatione, ut Turcæ decepti
ipsum tanquam prophetam venerarentur et adora-
rent ; quemadmodum Turcarum princeps et reli-
qui Musulmani vera firmaque credebant quæ ille
edixerat, jussaque illius expectabant, ut tempus
pugnæ præciperet ; tum enim fore ut ipsi convo-
lantes urbe potirentur, Græcosque omnes in capti-
vitatem abducerent. Hæc vana spes ac futilis ma-
gnam Turcis eo tempore vim et audaciam necnon
lætitiâ abunde conciliavit, et ex eo tempore gau-
dio gestiebant et deliciose vitam agebant, imo die
noctunque palmas percutiebant, vocemque Mersaitæ
expectabant tanquam veracissimi angeli ad Græ-
cos captivandos

Singulis quoque diebus ac noctibus, imo horis A linguam adversus nos veluti utrinque præacutum ensem agitabant, voces efferas atque inhumanas impudenter injuriosque emittentes, non tantum patriarcham et imperatorem, sed fidem etiam nostram audacter improperantes et inverecunde blasphemant: s. « Ubi est Deus vester? O tenebricosi Romani! Ubi Christus vester? Ubi sunt sancti vestri, qui vobis opem tulerunt? Cras urbe potiemur, et vos servos captivosque abducemus: uxoribus vestris et filiis vestris, vobis inspectantibus, vim inferemus: vestras moniales cum Turcarum monachis desponsabimus. Per fidem nostram vere hæc propheta noster prædicat. » Hæc autem tanquam firma certa que impii tenebant, ideoque jurgia illa impia in Deum nostrum effundebant. Cum tandem postrema belli B Turcici dies advenit, quam illis magnus prævaticinatus fuerat Mersaita Turcarum vates, dixit copiarum ductori Musulmanorumque principi: « Ne diu moras traherent, sed quantocius juberet ordinibus, ut se arment et machinas omnes et ad bellum necessaria instruant, ut prompta sint: postea prope urbem ad teli jactum conferantur. Signum esto, quod jubeo. Cum me super equum altum sedere et in dextera mea nudum ensem conspicietis, terque vocem meam cum clamore et strepitu et impetu et applausibus et organis audieritis, in Græcos impetum facite; et ultro urbis mœnia corrueant, et vos nullo obstante ingressi prædam agite. » Et has quidem nugas Mersaita tanquam certas ac stabiles Musulmanis pro concione garriebat, quippe qui C Mahometi vaticinia et Rasulis Mahometi libros possideret. Et hæc ille; at copiarum ductor princeps Musulmanorum imperio audiens ordinibus omnibus præcipit, ut sese arment et apparatus omnem bellicum manibus tractent. Subito copiarum Musulmanorum et universi exercitus jussa exsequuntur, et armorum omne genus et apparatus copiosissimos et machinas ordine disponunt: alii scalas ferebant, scalas varias, magnas, parvas, alii stipites, alii trabes, alii ignem cum mazaladis, alii sclopetos, alii armamenta ferrea ingentia, omnia ferro circumsepta, alii plocotas, alii pavetia, alii ferreos uncas et omne bellicum instrumentum, armatura undique muniti valida et ferrea et ingentibus galeis. Militum numerus in tantum creverat, ut ab uno extremo portæ Chrysiæ ad aliud Xyloportæ omnia occuparet. Bello præfecti Turcarum phalanges ordinatim prope castrum, ut pseudopropheta vaticinatus fuerat, disposuerunt. Sagittarios illos innumerabiles præceperunt omnes simul sagittas ejaculari supra castrum et propugnacula, ut vulneratis occisisque nonnullis Græcorum, alii præ metu in fugam se verterent et mœnia destituerent. Hinc facultas illis fuerit ascendendi nullo impediente urbemque capiendi. Græcorum interim multitudo prospectans bellica Turcarum facinora et apparatus, necnon ex innumeris nationibus exercitus abundantiam, Tartarorum impetum et Musulmanorum audaciam, et quæ paulo

'Αλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα τὰς παλάμας ἐκρότουσαν, καὶ τοῦ Μηρσαίτη τὴν φωνὴν ἀνέμενον ὡς ἀγγέλου ἀληθεστάτου, ὡς ἵνα αἰχμαλωτίσουσι τοὺς Ῥωμαίους. 'Αλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ ὤραν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καθ' ἡμῶν ὡς δίετομον ξίφος ἐκίνεισαν, καὶ φωνὰς ἀγρίους καὶ ἀνημέρους ἔλεγον ἀναιδῶς καὶ ὑβριστικῶς. Μὴ μόνον κατὰ πατριάρχων τε καὶ βασιλέως αἰσχροτάτας φωνὰς ἀνέπεμπον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν τολμηρῶς ὀνειδίζοντες καὶ ἀναιδῶς βλασφημοῦντες ἔλεγον. « Ποῦ ὁ Θεός σου, ὡ σκοτεινοὶ Ῥωμαῖοι; ποῦ ὁ Χριστός σου; ποῦ εἶναι οἱ ἅγιοί σου νὰ σὲ βοηθήσουν; Ἀβριον τὴν πόλιν ἐπέφρομεν, καὶ ἐσὲς αἰχμαλώτους καὶ σκλάβους ἔχομεν, καὶ τὰς γυναῖκας σου καὶ τὰ παῖδια σου ἐμπροσθεν ὡμῶν ἀτιμάσωμεν, καὶ τὰς καλογραίας σου μὲ τοὺς Τουρκοκαλογέρους νὰ παντρέψωμεν. Μὰ τὴν πίστιν μα; ἀλήθεια ὁ προφήτης μας ἐστὶν λέγει. » Ταῦτα δὲ ὡς βέβαια καὶ ὁμολογούμενα οἱ ἀσεβεῖς εἶχασιν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἡμῶν ὀνειδίζον ἀσεβῶς ταῦτα. Ὡς δὲ ἐφθασεν ἡ τελεία ἡμέρα τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων, ὅποισιν παρ' ἐκείνους ὁ μέγας προεθέσπισε Μηρσαίτης ὁ προφήτης ἐκείνων, εἶπε πρὸς τὸν στρατάρχη καὶ δεσπότην τῶν Μουσουλμάνων: « Μὴ βράδυνε ἐπὶ πλέον, ἀλλὰ ταχέως τὰς τάξεις τάξιν καθοπλισθῆναι, καὶ πῖν μηχανικώτατον καὶ πολεμικώτατον ἔργον ἔχοντες ἐξ ἐτοίμου, καὶ σὺν τούτοις γενέσθω τῆς πόλεως τε πλησίον ὅσον τῆς βολῆς εἰς τὸ κάστρον. Καὶ σύνθημα εἶπε ἡ προστασία τοῦ ὄνδε. Ὅταν ἐφ' ἵππου ὑψηλοῦ με καθήμενον θεωρήσῃτε καὶ ἐν δεξιᾷ τῆ χειρὶ μου σπάθην γεγυμνωμένην θιάσῃτε καὶ τρὶς τῆς φωνῆς μου ἀκούσῃτε, μετὰ βοῆς καὶ κραυγῆς; καὶ ὁρμῆς καὶ πρώτων καὶ ὀργάνων κατὰ τῶν Ῥωμαίων εἰσβάλετε, καὶ αὐτομάτως πεσοῦνται τὰ τείχη τῆς πόλεως, καὶ ἀκωλύτως γενέσθω ἐντός καὶ ταύτην αἰχμαλωτίσατε. » Καὶ ταῦτα μὲν τὰς ληρολογίας ὁ Μηρσαίτης ὡς βέβαια ὁμολογῶν τοῖς Μουσουλμάνοις δημηγορῶν ἔλεγεν, ὡς ἔχων τὰς προφητείας ἐκ τοῦ Μωάμεθ καὶ Ῥασούλ Μαχουμέτη τὰς βίβλους. Καὶ αὐτὸς μὲν εἶπε ταῦτα: ὁ δὲ στρατάρχης καὶ δεσπότης τῶν Τούρκων τὸ κελευσθὲν ἐκπληρώσας καὶ προστασίας τὰς τάξεις ἀπάσας καθοπλισθῆναι, καὶ πᾶσαν τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου φέροντες ἀνὰ χεῖρας, εὐθύς τὰ πλήθη τῶν Μουσουλμάνων καὶ τὰ στρατεύματα πάντα τὸ προσταχθὲν ἐκπληροῦσι, καὶ μὲ ὅπλα παντοῖα καὶ παρασκευὰς τὰς μεγίστας καὶ τὰ μηχανικώτατα ἔργα ἐσράπαξαν κατὰ τάξιν. Καὶ οἱ μὲν σκάλας ἔφερον, καὶ σκάλας παντοίας, μικρὰς καὶ μεγάλας, ἄλλοι δὲ τζόκους, καὶ ἕτεροι συστάς, καὶ ἄλλοι πῦρ μετὰ μαζαλάδων, ἕτεροι δὲ σκλώπους, ἄλλοι δὲ σιδηρὰ μάχιμα ὅπλα δρεπανφόρα μετὰ κονταρίων μακρῶν τὰ ἐπονομαζόμενα φάλλκας, ἕτεροι δὲ σκουτάρια στερεὰ καὶ μεγάλα, καὶ τὰ πάντα μετὰ σιδηρῶν, καὶ πλοκοτὰς δὲ ἄλλοι, καὶ παβέτζια ἄλλοι, ἄλλοι δὲ ἀγγύρας σιδηρέας, καὶ ἄλλο πολεμικὸν ἔργον ἔφερον ἀνὰ χεῖρας. Καὶ κατάφρακτοὶ πῖντες μετὰ ἰσχυρὰς καὶ σιδηρὰς πανοπλίας καὶ περικεφαλαίας μεγίστας. Καὶ τοσοῦτον ὑπῆρχε τῆς

στρατιδὲς ἐκείνης τὸ πλῆθος, οὗ ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἅμα ἀντιπαραστάσαντες ἄλλοις ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς Χρυσίας ἄχρι καὶ τὸ ἕτερον τὸ ἄκρον τῆς Ξυλοπόρτης; ἐκράτει. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ φασάτου τὰς συντάξεις τῶν Τούρκων ἐστήσαν κατὰ τάξιν πλησίον τοῦ κάστρου, ὡς ἐδέσπειεν ὁ ψευδοπροφήτης. Τοὺς δὲ τοξίτας ἐκείνους τοῖς ἀναριθμήτους τῶν Τούρκων ἐκέλευσαν πάντας ἑμοῦ τοξεύειν ἐπάνω τοῦ κάστρου καὶ τῶν προμαχονίων, ὡς ἵνα λαβώσων καὶ φονεύσων τινὰς τῶν Ῥωμαίων, καὶ φοβηθῶσιν οἱ ἄλλοι καὶ φύγωσιν ἐκ τοῦ τείχους, καὶ ἀπὸ τούτου ἄδειαν εὗρουσιν καὶ ἀναβῶσιν οἱ Μουσουλμάνοι ἐπάνω ἀνεμποδίστως, καὶ κρατήσωσιν τὴν πόλιν. Ὁ δὲ λαὸς τῶν Ῥωμαίων ὁρῶν τὰ πολεμικὰ καὶ μάχιμα ἔργα τῶν Τούρκων, καὶ τὴν πλησμονὴν τοῦ φασάτου γενοσὶν τῶν ἀκείρων, καὶ τὴν ὀρμὴν τῶν Ταρτάρων καὶ τῶν Μουσουλμάνων τὴν τόλμην, καὶ τὰ πρὸ ὀλίγουπραχθέντα, ὅτι ἐντὸς εἰς τὰς σούδας ἀπέκτειναν οἱ Τούρκοι Ῥωμαίους καὶ ἄλλους ἔμπροσθεν εἰς τὰς πόρτας, ἰδεύσαν μέγα, καὶ σχεδὸν πρὸς φύγην οἱ πλείους ἐθεώρουν. Ὡς ὅρας τῆς πικροφύτης ἐκείνης, ὡς λύπη τῆς ἀφορήτου, ὡς ἀπελπισίας μεγίστης! Τίς οὐκ ἔφριξε τὴν ἡμέραν ἐκείνην; τίς οὐκ ἐτρόμαξε τὴν ὕψην ταύτην ὁρῶν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τοσαύτην δεύσαν καὶ τοὺς Μουσουλμάνους εἰς θάρσος τοσαύτου; Καὶ τίς τῶν ἀκαταπλήκτων τότε οὐ κατεπλήγη καὶ τῶν ἀνδρείων οὐκ ἐφρόνηθη, οὐχὶ τὸν θάνατον λέγων, φυσικῶς γὰρ ὑπέρχει, ἀλλὰ τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ γένους, τῶν γυναικῶν τὰς ἀτιμίας, τῶν σωφρόνων τὰς αἰσχουργίας, τὴν περιτομὴν τῶν βρεφῶν, τῶν ναῶν τὴν ἀπόλειαν, τῶν ἁγίων εἰκόνων τοὺς ἐμπαιγμούς, τοῦ μεγίστου Θεοῦ τὴν σοφίαν ὀμνητήριον τοῦ Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον τῶν δαιμόνων καὶ μασηθῆτον ἀποκαταστήσαι τοῦ Ῥασούλ καὶ Μωάμεθ. Ἦ δὲ χεῖρον καὶ βλαβερὸν καὶ μυριοπλάσιον τοῦ κακίστου θανάτου κάκιστον τῆ μεταθέσει καὶ ἀπωλείᾳ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως τῶν Χριστιανῶν πρὸς τῶν Μουσουλμάνων τὸ σέβας καὶ τὴν περιτομὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὡς ὅρα τὸν μεγίστον ἀξίως ἢ ὡρα ἐκείνη, ὡς τρικυμίας ἀκατασχετοῦ! Τίς ἡμῶν τὰς οἰμωγὰς οὐ συνεπέθησε τότε; τίς ἀκοῆ φέρει τὸ ἄκουσμα, ποία ὄψις τὸ θέαμα; Καὶ γὰρ εἰς τὰς τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀνάγκας οὐδένα βοηθοῦντα ἡ διεγείραι παροτρῦναι ἡμεῖς εἶχονεν, ἐπεὶ ὁ μὲν εἶς βασιλεὺς κατατροχόμενος ὑπῆρχεν ἐκ νόσου καὶ γήρους, καὶ ἡδύνατο ὀπλισθῆναι ἢ ἀναβῆναι ἐφ' ἵππου, ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ παλατίου ἐδρίσκετο καὶ τὸ κατὰ δύναμιν ἔπραττεν. Ὁ δ' ἄλλος ἀνέβη ἐφ' ἵππου καθωπλισμένος ὡς ἐκεῖ, καὶ τὴν πύλιν ἐξῆλθε πόρτης.

Ὡς δὲ ἐφθασεν ἡ ὥρα ὅποια ἦν ὁ θεὸς ἀνέμενε Μηρασιτῆς, ἤγγον ἢ μία ἐκάσθηεν ἐκ τὸ μέσον ἡμέρας, ἀνέβη ἐφ' ἵππου ὕψηλόν καὶ μέγαλον, καὶ οἱ περὶ ἐκείνον πενταχόσιοι ἄνδρες τοὺς ἔφειρον Τευροκαλογέρους, ὡς ἵνα ἔχωσιν οὗτοι κίρνος καὶ κούρος τὰς καλογρησίας τῆς πόλεως, ἀνεβόησαν ὕμνον τῆ Περσικῆ διαλέκτω πρὸς τὸν Μωάμεθ καὶ εὐφημίας πρὸς Μηρασιτην. Καὶ τρεῖς ἐποίησαντο τοῦτο, ἕως ὅτε αὐτὸς ἔβη πρὸς τὴν μάχην. Πλὴν καὶ σχολιῶν ἐδάσταζον ἔμπροσθεν τούτου μεγίστον παρὰ φύσιν, ὡς ἵνα θαυμάζωσιν ἀπὸ τούτου τὰ μωροπαύματα ἔθνη τῶν Μουσουλμάνων τὸν Μηρασιτην ἐκείνον. Αὐτὸς δὲ ὅταν πλησίον ἦλθε πρὸς τὰς συντάξεις τῶν Μουσουλμάνων, ἀνεβόησε μέγα, ἢ Ῥασούλ, Ῥασούλ Μαχουμέτη. Καὶ γυμνώσας τὸ ἔλιφος καὶ ὠθήσας τὸν ἵππον, καὶ κράζας πρὸς τὰς συντάξεις τὸ ἄλλὰ ταχέρι Ῥασούλ Μαχου-

PATROL. GR. CLVI

ante ausi fuerant, cum inter urbis fossas Græcos occidissent et ante portas alios, magno timore arrepti, potiori ex parte fugam præmeditabantur. O tempestatem illam amarissimam! O mororem intolerabilem! O maximam desperationem! Quis die illo non horruit? Quis non tremuit ea hora, videns Græcos tanto timore concussos, Musulmanos tanta confidentia præmunios? Et quis, licet imperterritus, non expavit? Quis, licet generosus, non exhorruit? Non mortem, inquam, quæ naturalis est, sed magnæ hujusce urbis excidium, generis servitatem, mulierum dehonestamenta, castarum violationes, puerorum circumcisionem, templorum ruinam, sanctarum imaginum irrisiones, maximi Dei Sapientiam ad Mahometi laudem, demonum sedem et profanum Rasulis et Mahometi cultum destinatum; quod vero pejus et magis noxium, et pessima morte imminitis propinodum modis execrabilium, piæ Christianorum fidei ruinam atque immutationem in Musulmanorum religionem et Mahometi circumcisionem. O maxime illam horam deplorandam! O procellam ineluctabilem! Quis ejulatibus nostris non lacrymavit? Quæ auris auditionem sufferre, quis oculus aspectum potuit? In tot enim et tantis infortuniis nullus adfuit, qui adjuvaret aut excitaret aut cohortaretur, quandoquidem unus ex imperatoribus vi morbi oppressus et senectute confectus neque arma sumere neque equum ascendere poterat, sed intra palatium vitam agens pro viribus rem gerebat, alius armatus equo consenso porta sancti Romani exiit propeque eam stetit.

Ubi accessit hora quam impius expectabat Mersaita, quæ erat una post meridiem, equum alium ingentemque ascendit; et cum eo quingenti quos secum adduxerat Turcorum monachi, ut prædian rapinamque civitatis moniales sibi haberent, Mahometi laudes ter Persica dialecto conclamarent, necnon fausta Mersaitæ præcæi sunt. Et ter hoc, antequam ipse in pugnam procederet, peregerunt: et ante ipsum scutum maximum et præter usum gestabant, ut inde Mersaitæ nugarum admiratoribus Musulmanis majorem admirationem cicerent. Ipse porro ad Musulmanorum ordines proxime accedens, voce magna clamavit: « Rasul Rasul Mahomete. » Et nudato gladio equoque concito ad instructas phalanges intonuit: « Alatançy Rasul Mahomete. » Simul cum eo Musulmanorum multitudo conclamavit, et cum impetu et strepitu et

plausibus et organis et sexcentis aliis clamoribus et tubarum sonitu ad muros urbis pervenere, a Xyloporta ad Chrysiam una eademque illius diei hora, et tum bellica instrumenta manibus advecta mœnibus apponere, scalas appingere, castrum ascensu pertentare, turres perforare; nec fuit qui eorum impetum amoliretur, Græcis omnibus ingenti metu ac tremore oppressis. Quis enim ea hora vacuus timore fuit? Quis aspectu illo animo percussus non est? Quæ auris auditionem sustinuit, quis visionem oculus? Momento namque temporis sagittarum myriades in Romanos adversos projectæ extra intraque muros urbis ceciderunt, crebrae adeo ut aerem cooperirent, lumen solis obtenebrarent, nosque in metum adducerent et animis dissolutis detererent. Interim e conspectu eorum paululum subducimur, non longo tempore, et post propugnacula contegimur. Ut Turcæ nudum castrum hominibus conspexere, suspicati esse custodibus destitutum, ingenti cum audacia irruentes, hi quidem cum scalis castrum ascendere, alii cum ancovis, quas falcas diximus, alii systis turres perforare, et omne audax ac generosum facinus impii illi ad terrorem incutiendum audere. Hæc infelices Romani intugiti et fortunæ suis diffisi, in se reversi, comperto nullum sibi aliunde affore auxilium, neque qui populum tremenda illa hora ad pugnam Turcæ excitaret et promoveret, e latebris se eduxerunt, ad robur et audaciam animantes. Namque qui antea erant timidi, fugitivi, hostium invasionibus obnoxii, repente audaces et generosi et robusti bellatores, et plagarum et inihonestorum vulnerum et mortis omne genus contemptores facti sunt; et sancti-simæ Virginis ope audaces impios denudatis eusibus saxisque invadunt. Et veluti fumo examinibus dissipatis, unus post alium concitatur, et sexus omnis consurgit et ætas, singuli cum armis quibus poterant, alii sine armis, alii cum ensibus et hastis. Alii, quibus similia in promptu non erant, tabulis in quibus cibum sumebant, et dolii tympanis funibus alligatis pro sentis utebantur. Quidam sine his in bellum processere, et lapidibus solummodo audacter ac viriliter, æque ac si armatura varia essent muniti, cum hostibus certabant. Sic unus cum alio et inter se singuli animose contendebant, et ad pugnam vehementissimam hortabantur. « Agite o amici! o fratres! o cives! certemus hodie. Vindicemus nobis ipsis, uxoribus, filiis sanguinis patriæ et magnæ hujusce urbis, et quod magis est, veræ Christianorum fidei libertatem. Nosmet pro nobis ipsis in periculum adducamus. An si nunc mortem non obimus, vita in posterum non deficiet? Faciamus ut hæc necessitas honoris studium videatur: curramus in belli discrimen, quemadmodum martyres ad tyrannorum stadia convolarunt. » Hæc dicendo alius alijum adhortari, contendere omnes, decertare, quemadmodum exsaturati et vino madidi, et ex composito simul ab uno extremo civitatis

μέτη, συνανέβησαν ἄμα καὶ τῶν Μουσουλμάνων τὰ πλήθη, καὶ μετὰ ὀργῆς καὶ κραυγῆς καὶ κρότων καὶ ὀργάνων καὶ μυρίων ἄλλων ἀλαλαγμάτων καὶ σαλπείγων ἐφθασαν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἕως καὶ τῆς Χρυσίας, τὴν αὐτὴν λέγω καὶ μίαν ὥραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Καὶ πᾶν πολεμικὸν ὄργανον ἔφερον ἀνά χειρας, καὶ ἠκούσθησαν εἰς τὰ τεῖχη, ἔθηκαν σκάλας, ἀνέβαιναν εἰς τὸ κάστρον, ἐτρυπούσαν τοὺς πύργους. Καὶ οὐδεὶς εὐρέθη ὁ ἐμποδίσας ἐκείνους ἐκ τοῦ μεγίστου φόβου καὶ δειλίας ὅποιας ἔλαβον οἱ Ῥωμαῖοι. Τίς γὰρ οὐκ ἐτρέμαζε τὴν ὥραν ἐκείνην; τίς οὐκ ἐφριξε ταύτην τὴν θέαν; τίς ἀκοή φέρει τὸ ἀκουσμα, ποία ὄψις τὸ θέαμα; Καὶ γὰρ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπή μυριάδας βελῶν, τουτέστι σαγγίττας, ἐτόξευσαν ἐπάνω τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐπέσον εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἐντός, ὥστε καὶ τὸν αἰθέρα ἐκάλυψαν καὶ αὐτὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐσκέπασαν, καὶ ἡμᾶς πάντας φόβος ἐκράτησε καὶ δειλία ἐξέπληξε, καὶ μικρὸν ἀπεκρύβημεν. Ἄλλ' οὐ μακρὰν, ἀλλ' ὅπισθεν τῶν προμαχιονίων ἐστάθημεν. Ἔς δὲ οἱ Τούρκοι γυμνὸν τὸ κάστρον ἀπὸ ἀνθρώπους ἰδόντες ὑπέλαβον ἀφυλάκτως εἶναι, καὶ μετὰ θράσους μεγίστου καθ' ἡμῶν εἰσβάλλουσι πάντες. Καὶ οἱ μὲν μετὰ σκαλῶν ἀνέβαινον εἰς τὸ κάστρον, οἱ δὲ καὶ μὲ τὰς ἀγγύρας καὶ τὰς φάλκας ἐκείνας. Ἄλλοι δὲ ἐτρυπούσαν μὲ συστάς τοὺς πύργους, ἄλλοι ἐχαλούσανε μὲ τζόκους τὸ κάστρον, ἄλλοι ἐκαψαν τὰς πόρτας τοῦ ἔξω κάστρου, καὶ πᾶν τολμηρὸν καὶ ἀνδρείον οἱ ἀσεβεῖς ἐποιοῦντο πρὸς κατάπληξιν τὴν ἡμετέραν. Ταῦτα ὀρῶντες οἱ δυστυχεῖς καὶ ἀπάλτισμένοι Ῥωμαῖοι εἰ; ἑαυτοὺς ἐπανήλθον, καὶ περιεργασθέντες πῶς πόθεν, ἀλλαχόθεν χεῖραν οὐκ ἔχοντες βοηθείας οὔτε τινα πρὸς τὸ διεγείραι καὶ παροτρῦναι τὸν λαὸν πρὸς τῶν Τούρκων τὴν μάχην τὴν φρικτοτάτην ὥραν ἐκείνην. Καὶ ἐξενεγκόντες οὗτοι ἑαυτοὺς διεγείρονται πρὸς ἀνδρείαν καὶ τόλμην. Καὶ γὰρ οἱ δεῖλοι τὸ πρότερον καὶ φυγοὶ καὶ κατατρυπούμενοι ἀφνω τολμηροὶ εὐρέθησαν καὶ γενναῖοι πολεμισταὶ καὶ ἀνδρείοι καὶ περιφρονηταὶ τῶν πληγῶν καὶ δεινῶν λαθωμάτων καὶ τῶν παντοίων θανάτων. Καὶ τῆς παναγίας τῆ βοηθείᾳ τῆ τόλμῃ ῥωσθέντες ὀρμῶσι ἐψήρεις κατὰ τῶν ἀσεθῶν καὶ μὲ λίθους, καὶ ὡς καπνοῦ κινήσαντες σμήνος ἄλλος ὑπ' ἄλλῃ διεγείρεται, καὶ ἀνίσταται γένος ἅπαν καὶ ἡλικία πᾶσα, καὶ ἕκαστος μεθ' ὧν ἠδύνατο ὅπλων, ἕτεροι δὲ καὶ ἀνευ τῶν ὅπλων, ἄλλοι μετὰ ξιφῶν τε καὶ κονταρίων. ἕτεροι δὲ οὐδὲ ἐξ αὐτῶν εὐποροῦσαν, ἀλλὰ τὰς ταύλας ὅπου ἐτρώγαν καὶ τὰ τυμπάνια τῶν βουτζῶν ἔδωσαν μὲ σχοινία, καὶ ἐβάσταζαν ἀντὶ σκουταρίων. Τινὲς δὲ οὐδὲ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν πόλεμον ἦλθον, ἀλλὰ μὲ λίθους καὶ μόνον ἐμάχοντο τολμηρῶς καὶ ἀνδρείως, ὡς κατάφρακτοι μετὰ παντοίων τῶν ὅπλων. Καὶ ἕτερος ἕτερον, καὶ ἄλλο ἀλλο, καὶ πρὸς ἀλλήλων ἀλλήλους ἀνδρείως καὶ θαρσαλέως ἠγωνίζοντο, καὶ ἐπαροτρύναντο πρὸς τὴν σφοδροτάτην μάχην ἐκείνην, λέγων « Ναὶ ὦ φίλοι! ὦ ἀδελφοί! ὦ συμπατριῶται, ἀγωνισώμεθα σήμερον, σπουδάσωμεν, προκινδυνεύσωμεν ἑαυτοὺς ὑπὲρ

ἑμαυτῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ ὑπὲρ ἑλευ-
θερίας τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ τῆς
μεγαλοπόλεως ταύτης, καὶ τοῦ μείζονος, τῆς ἀληθοῦς
πίστεως τῶν Χριστιανῶν. Τί οὖν, ἐὰν μὴ νῦν ἀπο-
θάνωμεν; Οὐ τεθνηξόμεθα πλέον; ποιήσωμεν τὴν
ἀνάγκην φιλοτιμίαν. Ἀράμωμεν πρὸς τὸν κίνδυνον
τοῦ πολέμου ὡς οἱ μάρτυρες πρὸς τὸ στάδιον τῶν
τυράννων. » Ταῦτα διαλεγόμενων καὶ παροτρυνο-
μένων πρὸς ἀλλήλους ἔσπευδον πάντες, καὶ ἠγωνί-
ζοντοπῶς κεκραυγαῖα καὶ βεβαπτισμένοι ἐξ οἴ-
νου, καὶ ὡς ἐκ συνθήματος ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς
πόλεως ἄχρι καὶ τοῦ ἑτέρου ἐν μῆ φωνῇ καὶ ὄρμῃ
καὶ κραυγῇ κατὰ τῶν πολεμίων εἰσβάλλουσι, καὶ
σφοδρότατου συβραγέντος πολέμου καὶ καρτερωτά-
της τῆς μάχης ἐφ' ἱκανῆς τε τῆς ὥρας πολλοὶ ἐκ
τῶν δύο μερῶν ἐλαδύθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὸ δὲ
Ἰκατάπληκτον τῶν ἀνδρικωτάτων καὶ γενναιωτάτων
Ῥωμαίων δειλοῦς καὶ τρεπτοῦς τοὺς Μουσουλμά-
νους ἀπέδειξεν. Καὶ τοὺς μὲν ἀναβαίνοντας μετὰ
τῆς φάλακας ἐπάνω τοῦ ἔξω κάστρου τὰς κεφαλὰς
ἀπέτεμον τούτων καὶ πρὸς βραχέα ἔφερον, τοὺς δὲ
Μουσουλμάνους τοὺς ἄλλους τοὺς ἐτρυπούσαν τὸ
κάστρον καὶ τοὺς πύργους, ἀπέκτεινον ἐντὸς εἰς τὰς
τρύπας. Τὰ δὲ πλεῖστα τὰ ἄλλα τὰ γεγαυρωμένα
καὶ ἐπηρμένα τῶν Τούρκων ἐλάθωσαν, ἐφόνευσαν,
ἐδίωξαν, καὶ τὰ πολεμικὰ καὶ μαχημώτατα τούτων
ἔργα ἐπέφρασι. Καὶ μὴ μόνον οἱ στρατιῶται καὶ οἱ
ἐπιστήμονες τοῦ πολέμου εἰργάζοντο ταῦτα, ἀλλὰ
καὶ τῆς πολιτείας οἱ ἄρχοντες καὶ τῆς χώρας οἱ
ἐπιστήμονες καὶ τὸ κοινὸν ἅπαν καὶ τῶν ἱερῶν καὶ
τῶν μοναχῶν τὰ συστήματα καὶ τῶν ἀρχιερέων οἱ
κρείττους καὶ πνευματικῶν τῶν ὁσίων οἱ δοσιτά-
τοι καὶ τῶν ἔξω χωρῶν οἱ ἄνθρωποι τολμηροὶ καὶ
γενναῖοι καὶ περιφρονηταὶ τῶν πληγῶν καὶ τραυ-
μάτων καὶ τῶν θανάτων ἐφάνησαν. Ἀλλὰ καὶ γυ-
ναῖκες πολλαὶ εἰς ἀνδρῶς θύρτους μεταλλαττόμεναι
ἐπὶ τοῦ πολέμου τὴν ὥραν φρικτοτάτην ἐκεῖνην
οὐκ ἀπεκρύβησαν, οὐδὲ ὡς γυναῖκες ἐδειλίασαν,
ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τοῦ πολέμου τὴν ὥραν εἰς τὸ ἔξω
κάστρον ἔφρασαν, καὶ αἱ μὲν πέτρας εἰς τὸ τεῖχος
ἀνέβαζον πρὸς τοὺς πολεμιστὰς τῶν Ῥωμαίων,
καὶ ἠδύρευναν αὐτοὺς, καὶ ὠθοῦσαν αὐτοὺς πρὸς
τὴν μάχην καὶ τὸν πόλεμον. Ἄλλαι δὲ ἐκρατοῦσαν
ὡς καὶ στουπικῆ, καὶ τοὺς λαθωμένους λάτρευον. Ἄλλαι ὕδατα καὶ οἶνους ἐπότιζον αὐτοὺς φλεγόμε-
νους τῆ δίψῃ ἐκ τοῦ πολέμου. Ἄλλαι δὲ τοὺς γνησίους αὐτῶν ἀδελφοὺς καὶ τέκνα καὶ τοὺς ὁμοζύγους
κατεπόδιζον μὴ καταθῆναι ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ κάστρου καὶ τοῦ πολέμου σχολάζαι, ἀλλὰ ἀρόδως
καὶ ἀκλονήτως καὶ θαρσαλέως πολεμίζεον τοῖς Τούρκοις ἔλεγον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ στρατιᾶς
ἐκεῖναι περιεπάτουσαν ἐκεῖσε. Ἐστρατεύοντο δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλας, μία τὴν ἄλλην ἐνουθέτει, καὶ ἔλεγον.
« Βλέπε μὴ πλησιάζῃς τὸ κάστρον τὸ μέγα, ὅτι τῶν Τούρκων αἱ σαγίταις κρῖνον ἐκείσε καὶ εἰς τὸ μέ-
ρος ἐκείνῳ, ἀλλὰ περιπατεῖτε πλησίον εἰς τὸ μέρος τοῦ ἔξω κάστρου, ἵνα σκέπῃσθε ὑπὸ τούτου. » Πλὴν
ἐλαδύθησαν αἱ τινας μὲ σαγίταις. Καὶ οὐδὲ αὐτὴ τὰς ἄλλας ἐθρόησεν, ἵνα εἰσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ κά-
στρου τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἐσπούδαξαν καὶ ἐκεῖναι τὸ
τοῦ πολέμου.

Ἐπαὶ δὲ καὶ πρὸς δυσμὰς ἐξέκλινε τὸ φῶς τοῦ
ἡλίου, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀκλονήτως ἴσταντο πρὸς
τὴν μάχην τὴν φρικτοτάτην τῶν Τούρκων, καὶ ἠγω-
νίζοντο καὶ ἀνδρείως, οἱ ἀσεβεῖς ἀπὸ τούτων καὶ
ἄπρακτοι εὐρεθέντες καὶ ἀισχυρόμενοι καὶ ἡττημέ-
νοι ἀναιδῶς στραφέντες ἔφευγον. Καὶ δῆλον ὅτι

A ad aliud una voce et impetu, clamoreque in hostes
irrumperere, et sævissimo prælio commissio et
dirissimum conflictu ad longam horam multi ex utra-
que parte vulnerati mortem obire. Tandem im-
perterritus validissimorum et generosissimorum
Romanorum animus Musulmanos timore incusso
profligavit. Eorum qui cum falca ascenderantexte-
rius castrum amputata capita ad imperatorem delata
sunt : qui castrum turresque perforabant, inter
ipsa foramina contrucidati. Examina alia Turcarum
superba ac tumida vulneribus confecerunt, in
fugam verterunt, eorumque bellica instrumenta ac
machinas deprædati sunt. Neque tantum milites
et pugnis exerciti hæc operabantur, sed et rei-
publicæ viri principes, et civitatis periti, et sacer-
dotum universitas, et monachorum cœtus, et an-
tistitium potiores et sanctorum confessorum sacer-
rimi. Externæ quoque regionis homines imparidi
et generosi et plagarum et vulnerum mortisque
ipsius contemptores agniti sunt. Quin imo pleræ-
que mulieres virilem audaciam induentes, horribili
illa belli tempestate non se abdidit, neque uti
mulieres metu percussæ sunt, imo eo ipso tempore
ad exterius castrum venientes partim saxa Græcis
bellatoribus in mœnia convelere, animos addere,
compellere ad conflictum et pugnam, partim ova
et stuppam deferentes vulneribus medicinam ad-
movere, partim aqua vinoque ob bellum siti exsic-
catis recreare ; partim germanos sibi fratres et
filios et lecti consortes impedire ne e castris
descenderent bellandive finem facerent, sed in-
trepide inconcusseque et audacter Turcis pugnam
intenderent. Et hæc ipsæ attente ordinateque ag-
mine composito per ea loca incedere, alia aliam
exhortans ac instruens, « Cave, dicebat, ne in
magnam castrum proxime veneris : spissæ enim
eo Turcarum sagittæ pervolant et loca infestant.
Via vestra ad exterius castrum deflectat, ut ab eo
contactæ tuto agere possitis. » Ex his nonnullæ
telorum ictibus vulneratæ non ideo aliis timorem
incusserunt, ut in castrum recederent, sed vires
omnes suas in pugna illa exantlarent, donec belli
finem conspexerent.

Cum porro lumen solis ad occidentem deflecteret,
ut Græci in terribili illo cum Turcis conflictu incon-
cussi starent et viriliter decertarent, impii his præ-
pediit, nihil proficientes, dedecore onusti et sum-
ma infamia devicti, fugam arripiunt. Notum est
bellica eorum instrumenta, ac machinas quæ pro-

pe castrum erant, ipsos Græcis reliquisse, quæ longius aberant, inflammasse. Et sane hoc prodigium visum est et inusitatum facinus. Quanam enim ratione, qui antea superbe se efferebant jactabantque, repente mœsti atque inutiles redditi sunt? Et quomodo qui antea impense cum Græcis bellum cupiebant, inexpectata fuga se ab illis subdlexerunt? Enimvero opus hoc divina virtute eaque invisibili concessum est. Et Græci id intuiti mirum obstupescerant, et ob hostium fugam exsiliabant gaudio, in lætitiâque effusi dicebant: « O suavem hanc diem et horam! o admirandam! o insperatam immutationem! o inexpectatam lætitiâ! o claritatem! o voluptatem, quæ verbis exprimi nequit, qua quidquid dixeris minus erit! » His vocibus illi multis certaminibus celebres Romani simul lætari, prosilire, alacres palmas pulsare, et diserte Deo gratias agere, laudibus sanctissimam Virginem extollere, et ex animo glorificantes dicere: « Hoc hymnis abundans nominatissimum, memoratum, egregium, inusitatum, admirandum miraculum vere et sine ulla dubitatione sanctissimæ Virginis est. » Et testimonia nobis de hoc suppetunt testium omni exceptione, ut piæ leges præseribunt, majorum: testimonia enim quæ habentur ab hostibus, fide digniora sunt. Cum vero hostes atque adversarii nostri hoc testimonio suo constabiliverint, multo reverentissimum est hoc sanctissimæ Virginis miraculum. Namque Mersaitæ et patriarcha (1) Turcarum affirmabat propositam tunc illis fuisse civitatem ad prædâ, quemadmodum viri docti Persæ ætate Mahometi calculaverant, invenerantque hoc anno mense dieique hora urbem a nobis debellandam esse; et futurum id erat omnino astrorum vi et astronomorum artificio; sed mulierem illam violaceis vestibus amictam per castrum obambulantem et super propugnacula intrepide, dum pugna inquit, vim astrorum obtudisse et astrologorum artificia; quamvis illa non a terra neque ex hominibus, sed e caelo et invisibili potestate vim obtinebat. Similiter exercitus universi Turcarum jurejurando Mersaitæ dictum confirmabant, et omnibus narrabant pugnae hora, postquam cum audacia et impetu, qui coerceri non poterat, ad muros castri pervenerant, ut ascenderent Græcosque fugarent urbemque caperent, vidisse se mulierem violaceis vestibus indutam, deambulantem super propugnacula exterioris castri; qua visa statim tenebris procella timore ac tremore correptos omnes in fugam se et non ad bellum dedidisse, et vi influxuque illius mulieris formidinem sibi immixsam et urbem liberatam. Hæc autem peracta sunt anno nongentesimo tricesimo supra sexies millesimum, mensis

(1) Quem hodie *Moustium* solent nuncupare; hunc patriarcham Turcarum vocat etiam supra, col. 67 D: Αὐτός δὲ ὁ μέγιστος καὶ πολὺς παρ' ἐκείνοις ὁ εὐφύην; πατριάρχης, ὃν εἶχον προσωρατικὸν καὶ προφύην τὸν ὄνομα Μηρσαίτης τῆ Περσικῆ διαλέκτῃ Sæpius idem Cananus memorat Turcarum καλοῦσθους sive monachos, etiam uno nomine Τουρκοκαλο-

τὰ πολεμικὰ καὶ μάχιμα τούτων ὄπλα τὰ μὲν πληστον τοῦ κάστρου τοῖς Ῥωμαίοις ἄκοντες καταλείψαντες, τὰ δὲ μακρότερα εὐρόντες τῇ πυρὶ παρέδωκαν. Καὶ τέρας ἔδοξε τοῦτο καὶ ἐξαισιον ἔργον, πῶς οἱ ἐπηρμένοι καὶ γαυρωμένοι τὸ πρότερον φωνὴ κατηφείς εὐρέθησαν καὶ ὄχρηλοι, καὶ πῶς οἱ πρότερον ἐπεθύμουν τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων, ἀπαραπροσδοκῆτως τὸ λοιπὸν ἐφυγον ἀπὸ τούτων. Καὶ γὰρ ἀληθῶς τοῦτο ἔργον ἀοράτως ἐπέμθη ἐκ δυνάμεως θείας. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτο ἰδόντες διεπλήττοντο μὲν τὸ θαῦμα, ἔχαιρον δὲ τὴν φύγην τε τῶν πολεμίων ἐκείνων, καὶ χαίροντες ἔλεγον· Ὡ γλυκύτητα ἡμέρας ταύτης καὶ ὥρας, ὧ μεταλλαγῆς θαυμασίας καὶ ἐναλλαγῆς ἀνεπίστου, ὧ ἀπαραπροσδοκῆτου ἐλευθερίας καὶ εὐφροσύνης, ὧ εὐθυμίας ἀνεκλαλήτου καὶ ἡδονῆς ἀνεκφράστου! Καὶ γὰρ ταῦτα τῶν πολυθέλων Ῥωμαίων λεγόντων ἔχαιρον ἅμα καὶ σκιρτῶντες εὐθύμουν, τὰς παλάμας ἐκρότουν, καὶ τρανῶς τὸν Θεὸν εὐχαρίστουν, καὶ τὴν παναγίαν ἀνεκπεμπον ὕμνους, καὶ ἐκ ψυχῆς δοξάζοντες ἔλεγον· « Τοῦτο τὸ πολυῦμητον καὶ πολυθρύλλητον καὶ ἐξαισιον καὶ ἐξαιρετον καὶ θαυμασίον καὶ θαύματος ἄξιον θαῦμα τῆς Παναγίας ἀληθῶς καὶ ἀναμφίδωλως ὑπῆρχεν, ὧ; καὶ τὰς μαρτυρίας ἔχομεν παρὰ μαρτύρων ἀπαραγράφτων κατὰ τοὺς φιλευσεθεῖς νόμους. Φάσκοντες γὰρ εἰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαί ἐξιοπιστότεραί εἰσιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι ἡμῶν δέδωκαν μαρτυρίαν τοιαύτην, πάνυ ἐστὶν ἀληθέστατον τὸ θαῦμα τῆς παναγίας. Ἐλέγειν γὰρ ὁ Μηρσαίτης, ὁ πατριάρχης τῶν Τούρκων, ὅτι ἡ πόλις ἐπρόκειτο παρ' ἡμῶν αἰχμαλωτισθῆναι, ὧς οἱ σοφοὶ τῆς Περσίας εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μωάμεθ ἐψηφοφόρησαν περὶ τούτου, καὶ εὐρον ὅτι εἰς τὸ ἔτος καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν ταύτης τῆς ὥρας ἡ πόλις παρ' ἡμῶν πρόκειται κρητηθῆναι. Καὶ ἐμελλε τοῦτο γενέσθαι κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ἀστέρων καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀστρονόμων. Ἄμῃ ἡ γυναικί ἐκείνῃ ἡ ὄξια φοροῦσα καὶ περιπατοῦσα τοῦ κάστρου καὶ τῶν προμαχιονίων ἐπάνω ἀφῶδως τοῦ πολέμου τὴν ὥραν, ἐκείνη ἀντέπραξε τὰς δυνάμεις τῶν ἀστέρων καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀστρολόγων. Πλὴν οὐκ ἀπὸ γῆς οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων τὴν δύναμιν εἶχεν, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀοράτου δυνάμεως. Ὁμοίως καὶ τὰ στρατεύματα πάντα τῶν Τούρκων ἐσυνεμαρτύρουν ἐν ὄρκῳ τὸν Μηρσαίτην ἐκείνον, καὶ ἐδιηγούντο πρὸς πάντας ὅτι τοῦ πολέμου τὴν ὥραν, ὅταν μὲ θράσους καὶ ὀρμῆς ἀκρατήτου ἐρθεσαν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου, ἵνα ἀναθῶσιν ἐπάνω καὶ διώξωσι τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὴν πόλιν αἰχμαλωτίσουν, τότε εἶδον γυναῖκα ὄξια βούκα φοροῦσαν καὶ περιπατοῦσαν ἐπάνω τῶν προμαχιονίων τοῦ ἐξω κάστρου. Καὶ ταύτην

γέροντος. Similiter Chaliphias Turcarum Urspergen-sis appellat *Papas et apostolicos eius gentis*. Vicissim fuit cui Papa diceretur *is Gran Turco dei Christiani*, et Mahometis III legatus Leoninum, Gallie regis ministrum, *Magnum Visirium* appellavit, ut refert Tan. Faber ad Longinum pag. 47.

ιδόντες, σκότος καὶ ζέλι καὶ τρόμος καὶ φόβος ἄνω εἰς τὰς ψυχὰς εἰσηλθε τῶν πάντων, καὶ πρὸς φυγὴν ἐβλεψαν, καὶ εἰς πόλεμον αὐδὲ βίωσι, καὶ ἀπὸ δυνάμεώς τε καὶ τέχνης. Τῆς γυναικὸς γὰρ ἐκείνης ἔλαβον τὴν δειλίαν, καὶ ἠλευθερώθη ἡ πόλις. Ἐγένετο δὲ ταῦτα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑννακκοιστοῦ τριακοστοῦ ἔτους, μηνὸς Αὐγούστου καὶ, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ὥρα τῆς ἡμέρας ἑβδόμῃ. Καὶ παρὰ μὲν τῶν Τούρκων ἐλαβώθησαν καὶ ἀπέθανον ἐπέκεινα μίαις χιλιάδων, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων μετὰ ἀληθείας ἐλαβώθησαν μὲν ἐλάττονες ἀπὸ ἑκατὸν, ἀπέθανον δὲ οὐ πλείονες τῶν τριάκοντα. Καὶ χαίρετε, ὦ φίλοι, χαίρετε τὸ μὲν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πόλεως, τὸ δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ γενναῖον καὶ ἀκατάπληκτον, τὸ δὲ τὸ πανθαύμαστον θαῦμα τῆς Παναγίας, καὶ ταύτην ὑμνήσατε, δοξολογήσατε, καὶ ὕμνους εὐχαριστηρίους ἀναπέμψατε εἰς τὸ μέγιστον ἔργον τῆς ἐλευθερίας, ἧς εὐεργετήθημεν παρὰ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀειπαρθένου Μητρὸς τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Augusti vicesima quarta, feria secunda, hora diei septima. Ex Turcis quidam vulnerati et caesi sunt supra mille; ex nostris, ut verum fatear, vulnerati sunt minus centum, mortuique non plures quam triginta. Et gaudete, o amici! gaudete tum ob liberationem urbis, tum ob generositatem impertertitam Romanorum, tum ob modis omnibus admirandum sanctissimae Virginis miraculum. Hanc laudate, huic gloriam dicite, et hymnos gratias agentes conficite pro maximo nostrae liberationis opere, quam consecuti sumus a gloriosa semperque Virgine matre Domini et Dei et Salvatoris Jesu Christi, cui sit gloria in saecula. Amen.

ANNO DOMINI MCDXXV.

MANUEL PALÆOLOGUS

NOTITIA HISTORICA.

(Henr. Warton. in supplem. ad Cave *De script. eccles.* pag. 52.)

Manuel II Palæologus, Joannis V Palæologi imp. filius natu tertius, imperium rara erga patrem pietate meruit. Cum Joannes enim pater anno circiter 1380, praefecto Constantinopoli Andronico filio natu maximo, in Occidentem proficisceretur, ut subsidia a Christianis principibus adversus ingravescentes Turcorum vires conquireret, et inter redeundum Venetiis a mercatoribus ob usurariam pecuniam nondum exsolutam detineretur, Andronicus, de imperio securus, patris captivitatē in sinu risit: Manuel vero, corrasis et praefectura sua Thessalonicensi pecuniis, Venetias properavit, et expunctis mercatorum tabulis patrem redemit. Andronici scelere incarceratus, Manuelis pietate liberatus Joannes imp., illum cum Joanne filio exhaeredavit, istum imperii successorem sibi mortuo designavit, socium sibi vivo ascivit anno circiter 1384. Andronicus, ejusmodi ignominia in rabiem actus, ad Bajazetem Turcorum regem cofugit; et copiis illius auxiliaribus adjutus, Constantinopolim expugnat, patrem fratremque carceri mancipat, et imperium invadit. Exacto in carcere triennio Joannes et Manuel filius salvi evadunt, et Bajazetis tyranni, Andronico jamdudum infensioris facti, favore et auxiliis usi, imperium recuperant, et Andronicum in carcerem perpetuum abducendum Turcis committunt. Anno 1391 defuncto Joanne patre, Manuel solus deinceps regnare coepit: cumque imperii majestatem adversus Bajazetis ferociam constanter tueretur, decennalem statim regiae urbis obsidionem passus est. Ipse urbis cura defensioneque Joanni, Andronici fratris filio, commissa, in Occidentem paterno exemplo subsidia a Latinis impetraturus navigat; paterno etiam infortunio usus. Postquam enim Italiam, Galliam, Angliam, Germaniam et Pannoniam pergrasset, Constantinopolim demum re infecta rediit. Desperatis fere rebus Constantinopolitanis aliunde eluxit salus. Tamerlane enim Tartarorum principe ad supplicias Manuēli ferendas cum iugenti exercitu advolante, Bajazetes anno 1401 obsidionem solvit, et commisso anno sequenti cum Tartaris praello vincitur ac captivus abducitur. Manuel extincto tyranno perpetuam cum Mahometo ejus filio pacem iniiit: et imperium deinceps securus tenuit. Obiit, uti volunt, anno 1418, rectius vero 1425, postquam senio debilis imperii laqueum Joanni filio anno 1419 tradidisset.

NOTITIA ALTERA

(Fabric., *Bibliotheca Græca*, ed. Harles, tom. XI, p. 619.)

Manuel Palæologus, Joannis F., ab a. 1391 imperator, defunctus a. 1425, scripsit 1. Ἐπιτομὴ βασιλικῆς ἀγωγῆς, *præcepta educationis regis ad filium Joannem, capita centum*. Cum versione Jo. Leunclavii, ex bibl. Jo. Sambuci prodierunt (a) Basil. 1578, 8, pag. 12-133. Incip: Βίαι τοῖς ἀνθρώποις διάφοροι. Præterea exstant ejusdem in eadem editione (b):

(a) Subjuncta sunt Græcis Man. Palæologi scriptis Latina Belisarii Aquivi Aragonii, Neritiorum ducis, de principum liberis educandis et de venatione, de aucupio, de re militari et de singulari certamine ad Franciscum Medicum, magnum Tusciæ ducem, et Michaelis Marulli carmen heroicum de principum institutione. Fabr — Matthæus patriarcha CPolit. ab a. 1395 sub Manuele Palæologo, antea metropolita Cyzicenus, refert Manuelis profectiorem in Italiam in Testamento s. ultima doctrina, in cod. Cæsar. 69, n. 4, ex quo plura excerptit Lambec. VIII, p. 1095 sqq. et in nota 5 plures excitavit, qui illius itineris mentionem fecerunt. — De ejus morte, d. 20 Jul. 1425, vide notam in cod. quodam bibl. San-Germanensis, in Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 1151 C. — Confer præterea Henr. Wharton, et Robert. Gerium ad Cavei *Hist. litt. SS. eccl.* II, p. 79 seq., atque Saxium in *Onom. lit.* part. II, p. 393 seq., ad a. 1402. et que scripsi in *Introd. in hist. L. Gr.* II, part. I, pag. 546. Harl.

(b) Paris, in bibl. publ. cod. 1255 *Man. Palæol. cum Persa quodam dialogi xxvi* (1), quibus christianæ religionis veritas asseritur. — Secund. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* ib. bis, n. vol. II, p. 732 A, n. 2414, dialogus de religione Christiana et pag. 778 F, n. 49. dialogi xxvi. — Idem inscripti: *Emm. Palæol. imperatoris, ad fratrem suum Theodorum Palæologum dialogus, quem habuit cum quodam Persa, dignitate Muterixæ in Ancyra Galatiæ*. Inc. Καὶ τὸ πάλαιον σπουδὴν ποιῆσαι. in cod. Coislin., 150. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 201. In ead. bibl. apud Montfauc. in *Bibl. mss.* p. 1042 B, inter codd. Slavicos. — Sex tantum dialogi in bibl. Ambros. Mediol. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* pag. 496 B, et 528 E. — Vindobon. in cod. Cæ-

sar. 188, n. 14, capita centum parænetica ad filium suum Joan. Palæolog. V. Lambec. IV, p. 455 Kollar. — Eadem capp. ibid. in cod. 88, n. 2 cum epistola præfixa: in eod. cod. et cod. 89, sunt n. 3. ejusd. *Manuelis orationes septem. ethico-politicæ ad eundem filium suum*; — n. 4. ejusd. *orationum parænetica ad benevolos suos subditos*; n. 5. ejusd. *oratio glorificatoria ad Deum cum confessione et gratiarum actione*; n. 6. *dialogus* (adhuc ineditus) *cum matre sua de nuptiis* (2) qui deest in cod. 89; sed in hoc posteriore cod. exstant præterea n. 6. ejusd. *carmen catancticum* s. compunctorium in sex præcepta Christi; n. 7. ejusdem *canon paracleticus ad b. Virgin. Deiparam de suorum temporum calamitatibus* (3): (qui canon Manueli quoque tribuitur Mosquæ in typogr. synod. cod. 13. V. Matthæi Not. paullo post cit. p. 309). — n. 8. ejusd. *Descriptio imaginis veris, in textili purpureo*; n. 9. ejusd. *Meditamentum rhetoricum*, quibus verbis Temires s. Tamberlanes, Persarum et Scytharum imperator, Bajazetem Turcarum imper. a se victum alloqui potuerit; n. 10. ejusdem *gratiarum ad Deum actio* instar psalmi ob interitum Bajazetis; de quibus omnibus copiosius disserit Lambec. VII, p. 330-343. ed. Kollar. ejus notam A. p. 337 consules. — Forsitan quædam memorata insunt in cod. Escorial. quæ a Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 621 C, ita indicantur: *Manuelis aliorumque Græcorum opuscula, et Manuelis filii carmina varia pro variis argumentis*. — *Præcepta ad filium Joannem, Mosquæ in typograph. synod. cod. 13. V. Matthæi Notit. codd. gr. Mosq.*, p. 309. — Romæ in cod. bibl. Vatican. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 7. Harl.

(1) Ex his dialogis duos, primum et secundum, edidit D. Hasius in *Notitiis mss.* tom. VIII.

(2) Titulus et principium: Τοῦ αὐτοῦ Διάλογος πρὸς τὴν κυρίαν αὐτοῦ δεσποιναν καὶ μητέρα, ἣ περὶ γάμου. Βασιλεύς. Ὁ μήτερ, εἴ ποτε ἄλλως εἶγον δόξης περὶ τοῦ πράγματος, ἄλλος δὲ ἔχειν ἐπικλυμένην διαλεγόμενός σοι. ἀρὰ γε τὰ πάντα μοι χαρίζεσθαι βουλομένη ἀγνοῖαν τινα καὶ αὐτὴ πλαττωμένη οὐκ ἠλεγχῆς με ἢ ἐάνθανον ἀληθείας; *Δέσποινα*. Ὅστε ἡσθδμην, ὦ φίλτατη, ὡ φιλτατη, ὡ φιλομένη ἔχραζόμεν, etc.

Manuelis epistolam, Demetrio Cydonio inscriptam, quæ Dialogo præmittitur, e cod. Reg. Paris. 3041 edidit Boissonadius. « Dialogus ipse, inquit vir doctus, post multas lituras et correctionum tentamina, fuit demum a capite ad calcem totus cancellatus, manu, quis dubitat? ipsius auctoris augustissimi; ita tamen ut possit adhuc legi. » Epistola talis est: Ἦκει σοι τὰ εὐχόμενα, λόγοι τῶ τῶν λόγων πατρί. τὸ δ' ἔστιν ἡμέτερον πόνημα, ἐφ' ὅμοι τὰ νῦν ἡμῖν ἐπιχειρέμενα δυσχερῆ κέντρον γεγονότα καὶ βιασάμενα ἤγαγον. Οἶδα μὲν οὖν ὡς εὐφρανεῖ σε μᾶλλον οὗτος ὁ λόγος τῶν πρὸ τούτου παρ' ἐμοῦ γεγονότων, ὅτι σοι κομιζῶν ἔχει διαλεγόμενα πρόσωπα ἐν ἀλλοδαπῇ διατρέχοντι, ὧν τε ἡδέως ἤκουες καὶ ὧν τὴν θέαν ἔλεγες ἠγεῖσθαι τρυφήν, τὸ τε συνέιναι τούτοις πλοῦτου μὴ τίθεσθαι δεύτερον. ἔγωγε δ' ἂν βουλοίμην μὴ διὰ τοῦτο σε μόνον εὐφρανεῖν τούτων τὸν διάλογον, ἀλλὰ καὶ τῶ παρελθεῖν πάντας δὴ τοὺς φθάσαντας τούτων τόκους ἐμοῦς. Εἰ μὲν οὖν ἐκβήσεται μοι κατὰ σκοπὸν, σοὶ χάρις. « Ὁ γὰρ τὸ σπέρμα παρασχῶν, οὗτος τῶν φόντων ἀτίος, » ὁ σὸς ἑταῖρος φησὶν. « εἰ δ' εἰς τὸναντίον ἡμῖν ἤξει τὰ τῆς εὐχῆς, καὶ πρὸς τῶ μὴ ἐπιδοκίμειαν δόξομέν σοι καὶ τὸν νῦν πετηρῶσθαι πρὸς λόγων τόκον, ἐγὼ μὲν ἐπὶ τὸν δυσχερῆ τούτων χρόνον καὶ τὰ τοιαῦτα ἀναχωρήσω, καὶ ἔγωγε καλῶς παραίτησμαι. ἄλλος δ' ἂν τυχὼν τὴν τὴν ἀρδείαν ἐπισχόντα αἰτιάσαιτ' ἂν οὐκ ἀδικῶς. » σὲ δὲ λέγω τὴν τὴν ἀλλοτρίαν θέμενον πρὸ τῆς πατρίδος, ἥτιναι καὶ ἥτις σε πλεονεκτοῦσα νῦν ἔχει βοήθειαν περιπέσει πάσαις μηχαναῖς ἀξιοῖ (a). « ὁ σε παντως λαμπρῶς ἐλέγχει μὴ τὴν ἐνεγκλιμένην ἢ γρη φιλοῦντα. Μηδὲ γὰρ οἶον τῶ ταύτην ἐκτραφῶσθαι ἐξω βαλῶν σε καὶ ἡμεῖον τῆδε τὰ γυγόμενα ἀποπηροῦν, ἀλλὰ δεῖν σε κακῶς πρᾶττοσθαι τῶν τε κινδύνων μερίτην εἶναι καὶ ἔργοις εἰς ὄνομα βοήθειαν, εἰ τι σοι μέλει δεῖξαι τὸν στρατιώτην λειποταξίου γραφῆ; ὑψηλότερον.

(3) Latine edidit Hipp. Maraccius in *Cæsaribus Marianis*.

(4) De auxilio Græcis ferendo consilia a Papa et Italici principibus tunc agitantur. I

2. *Oratio I* protreptica sive adhortatoria ad eloquentiæ studium, et de virtute ac bono principe. Incipit: Τοῦ καλῶς ἐπίστασθαι λέγειν. Ibid. p. 134, 173.
3. *Orationum II, Bonum naturaliter diligere ab omnibus.* Incipit: Ἐγὼ νομίζω καὶ πάντας οἶμαι τῇ δόξῃ. Pag. 174-192.
4. *Oratio III, De electione et voluntario.* Incipit. Δέδεικται μὲν, ὡς ἠγοῦμαι. Pag. 192-227.
5. *Oratio IV, De voluptate, quod eam præstaret ab hac vita prorsus abesse.* Incipit. Ἀλλὰ γὰρ γινόμενον ἐστὶ προσῆχον. P. 228-260.
6. *Oratio V, Pro voluptate, qua superior oratio refellitur.* Ταυτὶ μὲν οὖν τὰ παρὰ τῶν μεμφομένων. p. 260-294.
7. *Oratio VI, Nec desperandum peccanti. nec peccantes odio habendos, sed miserandos.* Incipit. Περὶ ἡδονῆς προδιαλεχθέντες. Pag. 294-366.
8. *Oratio VII, De humilitate et dilectione.* Incipit. Τῶν κεφαλαίων τὸ ὕστατον. Pag. 366-419.
9. *Pioppiti principis ad benevolos subditos ætatis in flore constitutos brevis admonitio.* Incipit. Τὸ ὑμῖν συνοῖσον. P. 420. [V. Lambec. VII, p. 333 seq.]
10. *Preces matulinæ.* Incipit. Δέξα τῷ δείξαντι τὰ φῶς. pag. 422-437.
11. *Preces aliæ breviores.* pag. 438. Incipit. Εὐχαριστῶ σοι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. P. 438.
12. *Κεφάλαια κατανοητικά, Capita compunctionis, versibus exposita.* P. 438-442. Incipit. Διὰ τὸ μὴ εἶναι με ἄξιόν σου μετασχεῖν.
13. Ἐαρος εἰκὼν ἐν ὕφαντῷ παραπέτασματι ῥηγικῷ. *Imago veris in aulæ textili, operis phrygii.* Incipit. Ἦρος ὤρα καὶ δηλοῖ τὰ ἄνθη. Pag. 442, 446. [De hoc et antec. opusc. v. Lambec. VII, p. 342, 6, et p. 343, n. 8. HARL.]
14. *Ethopœia Tamerlanis, Persarum Scytharumque ducis, ad Turcorum tyrannum Bajazetem.* pag. 446. Incipit: Ὡς εἶπε τὸ πῆρῳθεν. [V. Lambec. l. c. p. 343, n. 9. HARL.]
15. *Psalmus eucharisticus* Περὶ κεραυνῷ Ἀγαρηνοῦ, de fulmine Agareno, Bajazete, extincto, pag. 448-451. Incipit: Ὑψίστος ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ. [V. Lambec. l. c., n. 10. HARL.]
16. *Oratio funebris luculenta in fratrem Theodorum Palæologum despotam.* Incipit. Ἀλλὰ τί καὶ φθέζομαι. Græce et Latine edidit cum notis Franciscus Combesius to. II *Auctarii novi*, pag. 1045-1214. Paris. 1648, fol., præfixa Man. Palæologi icone pulchre ære descripta. Eadem oratio (1) Latine ex Combesii versione in tomo XXVI *Bibl. patrum Lugd.* p. 491. FABR. Ms. *Vindobon.* in cod. Cæs. 88 n. 7, ubi corollarii loco accedunt Matthæi Chrysocephali et Demetrii magistri epigramm. duo funebria in Theodorum, despotam Laconicæ. In indice tamen, codici illi præmisso, quædam aliæ ejus partes, quæ quidem avulsiæ sunt, in his sex Manuelis opuscul. quæ tamen maximam partem in seq. codice deprehenduntur, et a nobis paulo ante ex eo sunt adnotata, commemorantur; sed tamen alia adhuc, quæ fuerunt in eo, significantur a Lambecio: n. *Demetrii Chrysoloræ ad Antonium Diasculin dissertation, quod melius sit esse quam non esse; cur Christus* (ap. Matthæum cap. xxvi, v. 24.) *de Juda proditore dixerit, quod bonum esset illi, si non fuisset natus; tum Antonii Diasculi de eadem re contradictio ad Demetr. Chrysoloram, et Manuelis Palæologi declaratio utriusque opinionis cum propria assertionem Conf. supra cap. 39. in catalogo Demetriorum de Demetrio Chrysolora.* — In cod. Coislin. 345 oratio funebris, etc., initio hæc habetur nota: *Flavius (sic) Manuel Palæologus fratri Joanni successit in imperio Orientis: imperare cepit a. salutis 1384, imperavit annos 37, et secundum alios 32. Vixit annos 75, obiit m. Januar. a. 1419. Agitur de eo apud Chalcondylam, Phranzen et Crusium. Habuit hanc orationem paulo antequam expeditionem susciperet adversus Persas in funere fratris Theodori Palæologi, etc.* V. Montfauc. *Bibl. Coislin.*, pag.

(1) Lambecius ad cod. Cæs. 88 :

Ejusdem imperatoris Manuelis Palæologi oratio funebris valde prolixa et tota fere historica in fratrem suum natu minorem Theodorum despotam, sive principem τῆς Λακαδαμονίας, sive Laconicæ provincicæ Peloponnesi, cum præfixa Georgii Gemisti Plethonis Protheoria et Joasaphi hieromonachi judicio de characteribus ejusdem orationis. Protheoria Plethonis inscribitur atque incipit his verbis: Κυροῦ Ἐσωργίου τοῦ Γεμιστοῦ προθεωρία τοῦ παρόντος λόγου. Περιπαθὲς μὲν τὸ προοίμιον, καὶ οἶον γένοιτ' ἂν ἀδελφῷ πρέπον, ἐπιτάφιον ἀδελφῷ διεξιόντι. Πατριδος δὲ καὶ γένους βραχὺ τι μνησθεὶς, ὁ τάδε λέγων θεϊότατος βασιλεὺς, οὐκ ἐπιπλέον ἐνδιατρίβει τῷ περὶ τούτων χωρίῳ, ἐπιγόμενος μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ἐπαινουμένου πράξεις, οὐσας οὐκ ὀλίγας, οὐδὲ βραχέων τῶν λόγων δεομένας: ἀπολογίαν δὲ πορισάμενος, ὡς διὰ τὸ πᾶσι τούτων περιφανὲς, καὶ μὴδ' ὑπ' ἐνὸς ἀγνοούμενον, οὐκ ἀναγκαῖον εἶη, etc. Qua Protheoria finita, sequitur Joasaphi hieromonachi judicium de characteribus ejusdem orationis, hoc modo: Τοῦ ἱερομονάχου κυροῦ Ἰωασαφὸς περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ λόγου. Ὅσα μὲν ὡς ἐν προθεωρίᾳ λόγου τοῦ παρόντος εἰπεῖν ἴδαι, πρὸς ἀνδρὸς εἰρηταί σοφοῦ, καὶ δεῖ τούτους προσθεῖναι. Δέον γε μὴν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ χαρακτήρος. Ἐστὶ τοῖνον, ὡς ἔμοι δοκεῖ, οὕτε πηρημένος, οὕτε ταπεινός, ἀλλὰ τὸ μέτρον τιμῶν. Ἀ? τε γὰρ ἐννοιαί, etc. Hinc porro sequitur ipsius imperatoris Manuelis præfatiuncula, qua fratri suo defuncto eandem orationem dedicat his verbis: Τοῦ βασιλέως. Ἦκω πενθήσων, καὶ σὲ μὲν, πάντων ἀριστε, εἰ καὶ πρὸς θεὸν ἐκδεδήμενος. Ἡ φύσις γὰρ οὐ δίδωσιν ἀδακρυτὴ τὸν τάφον θεάσασθαι, ἡμᾶς δ' αὐτοὺς καὶ πρὸ σου, οὐς τὸ κράτιστον, ὧν εἶχομεν, ἀφήρηκας αὐτόν. Δέον δ' ἂν καὶ τοῖς ἐπαινοῖς κοσμησαί σε, τὸ χρέος ἀφοσιώσονται. Τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν, οὐδ' ἂν οὐδ' εἰ πᾶς μὲν ἀνθρώπος νοὺς πᾶσαι τε γλώσσαι εἰς ταυτὸν ἀκριβῶς συνῆλθον, συνεισναγχεῖν ὀλιγὲς εἶχον. Inscribitur deinde atque incipit ipsa oratio his verbis: Τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου βασιλέως Μανουήλ, τοῦ Παλαιολόγου λόγος ἐπιτάφιός ἐστι τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ δεσπότην τὸν Πορφυρογέννητον, κύριον Θεόδωρον τὸν Παλαιολόγον, ῥηθὲς ἐπιδημήσαντος εἰς Πελοπόννησον τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ τί καὶ φθέζομαι πρὸς ὑμᾶς ὡ παρόντες, κ. τ. λ.

457. — Eadem in cod. Escorial. teste Pluero in *Itinerar. per Hispan.*, p. 166. — Eadem Romæ in cod. bibl. Vaticanæ. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 7 A. HARL.

17. Ejusdem *Orationem consolatoriam in mortem fratris Joannis* citat Allatius *De synodo Photiana*, p. 542.

18. *In nativitate Christi*. Incipit: Οὐδ' ἄν ἐν ἥπῳ γένοιτο χεῖρον. Meminit Allatius *De Simeonibus*, pag. 105. FABR. Exstat Venet. in bibl. Marc. cod. 505. V. Cat. codd. Gr. Marc., p. 269. HARL.

19. *In dormitionem B. Virginis*. Incipit: Ὁ Θεοῦ Μήτηρ, καλὸν γὰρ οἶμαι (1). Id. p. 114.

20. *In Mariam Ægyptiacam*. Incipit: Ὁ λόγος οὗτος.

21. *Capita CLVII de processione Spiritus sancti ad verens compendiarium Latini cujusdam expositionem*, in Gallia versanti imperatori oblatam. Incipit: Κρεττον ἂν ἦν σοι ταῦθ' ἢ σοι πρὸς ἡμᾶ: εἰρηται. Vide Allatium *De consensu* lib. II, cap. 18, § 3, p. 854. Caput centesimum citat p. 506, 494. FABR. Romæ in cod. bibl. Vaticanæ, Latini cujusdam, qui in suburbaniis Parisinis degebat, ad imp. Manuel. Paleologum, qui tunc in Galliis peregrinabatur, syllogismi circa processionem Spirit. Scti. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. II D. — De ejus commoratione in Francia exstat adnotatio in line cod. Coislin. 137, quam excerptit Montfauc. in *bibl. Coisl.* p. 209 (2). HARL.

22. *Laudatio in Gabrielem, episcopum Thessalonicensem*, citatur ab Allatio *De synodo Photiana*, p. 542.

23. *In S. Euphemiam martyrem*, id.

24. *In SS. Patres, qui VII œcumenicis synodis interfuerunt*, id.

25. *In Davidem, Thessalonicensem episcopum*, id.

[26. Ὁνειροκρίτης κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, *Somniorum interpretatio domini Manuclis Palæologi*, Paris. in bibl. publ. cod. 2419, n. 21 (3). HARL.]

(1) Latine edidit Maraccius in *Cæsaribus Marianis*.

(2) Ἐν ἔτει 527, Ν. η', μηνὶ Δεκεμβρίῳ δ', ἦλθεν ὁ βασιλεὺς κυρὸς Ἰωάννης, υἱὸς κυροῦ Ἀνδρόνικου τοῦ βασιλέως, ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰρηνικῶς, προγεγονότων ὄρκων μετὰ συμφωνίαν. Ἐν χβ' δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐξῆλθεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν βασιλεὺς κυρὸς Μανουὴλ, ἀναβὰς εἰς κάτεργα τῶν Βενετικῶν καὶ ἀπέλυσεν εἰς τὴν Φραγγίαν, ἔσχα βοηθείας τῆς εἰρημένης Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν. Id est: Anno 6908 (Christi 1400), indictione octava, mensis Decembris 4, venit Imperator D. Joannes, filius D. Andronici imperatoris, Constantinopoli pacifice, præmissis uno consensu juramentis. Vicesima autem secunda ejusdem mensis egressus est authenticus Imperator D. Manuel, consensisque Venetorum triremibus solvit in Franciam, ut Constantinopoli portibusque Orientalibus auxilium impetraret. Legenda etiam epistola quam ad Manuelem Chrysoloram scripsit Imperator cum in aula Henrici IV, Anglorum regis, versaretur. Exstat infra.

(3) Exstat in cod. Reg. Paris. 5041 Manuclis ad Andream Asanem epistola, in qua perὶ ὄνειράτων, de insomnia disputat. Eam hic exscribere operæ pretium duximus. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΥΡΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΤΩ ΑΣΑΝΗ. Τὸ ἐξαπίνης ψυχὸς προσβαλὸν ἤδη ἦρος, μέγα τε ἂν καθ' αὐτό. καὶ τῷ ἀπροσδοκῆται μείζονως ἰσχύσαν ἐκπλήξαι (καὶ γὰρ καὶ τὴν ἡ πρὸς τὸν χειμῶνα παρατάτοστα, σκευὴν, πιστεύσαντες τῇ ὥρᾳ, πάντες ἀπέθαντο), ἠπατημένους τοῦτους ἀπέφηνε, καὶ ἠττηθέντας ἐτρέψατο καὶ ὡς πρὸς καταφυγὴν συνώθει τὴν πυράν. Ὅθεν πρὸς ταύτη καθεζομένη πολλοὶ μοι παρεκάθηοντο, τοῦτο δὲναι, καὶ θερμαινομένη ταυτὸν ἐποίησαν. Ἄν εἰς δῆπου καὶ αὐτὸς ἦσθα. Ἡσυχίαν τοίνυν ἤχετε πάντες; ἐφ' ἱκανῶν, καὶ Πυθαγορικῶς τιαν εἰσκατε φρονηταίς. Ἡ τε γὰρ δριμύτης τοῦ χειμῶνος σωφρονιστικῆς τις αὐτάρχης ἀντι τοῦ Πυθαγόρου καθίστατο, καὶ ἡ ἔρωμένη πᾶν τότε πυρὰ ἀντι τῆς φιλοσοφίας ἀνθέλλα πρὸς ἐαυτὴν τὸν νοῦν· ὡς·, εἴπερ εἶδεν ὁμᾶς ὁ Κωμικός, εἶπεν ἂν οἶμαι τι τῶν εἰωθότων ἀστειῶν, ὑπαλλάξας μικρὸν, ὡς· ἡ φροντικῆ εἰκει τὴν ἱκρὰδ' εἰς τοὺς ἀνθρακας· Ἐν μὲντοι κύκλῳ πάντας ἰδὼν, μετὰ τὸ τῆς θέρμης σε, οἶμαι, ἱκανῶς ἀπολείλαυκέναι (οὐδὲν γὰρ ὄρνον· φροσὶν ὁ Πλάτων, φδει λυκούμενον), εἰτ' ὄμματα πῆξας εἰς ἐμέ, ἰδὼν, τινὰ προὔτεινας πᾶν οὐς εἰώθασι λέγειν οἱ σχολάζοντες. Ὅ δὲ ἦν ὡς· πάντες σοι δοκεῖ καὶ αὐτῷ μαντικίαν εἶναι ἀφειδῆ τὰ ὄνειρατα καὶ ἀληθῶς μνηύειν τοῖς προσέξουσιν τὰ ἐσόμενα· κἂν πάντες οἶοι τε ἦμεν ὁρθῶς τὰ παρὰ τούτων δηλοῦμενα ἐκλαμβάνειν τε καὶ στοχάζεσθαι, πάντες ἂν εἴημεν τῶν ἐσομένων μάντιες εὐθύβοιοι· νῦν δὲ, κἂν που ταῦτ' ἐψεύσῃσαι δοκῆ, τοὺς μὴ καλῶς, ἐρησθα, διακρίνοντας ὡ ταῦτ' αἰτιατέον ἂν εἴη, οὐδὲ λογιστέον τούτοις τὸ φμάρτημα, δέον ἡμῖν αὐτοῖς. Ταῦτ' εἰπὼν, εἶπει· εὐθύς ἦρου εἰ τὴν αὐτὴν σοι περὶ τούτων ἔχοιμι δόξαν. Ἐγὼ δὲ τοὺς μὲν, τῆ; ἱερὰς με καλοῦσης τελε-

τῆς πρὸς τὴν ταύτης ἀχρῆσιν, ἀφωσιτάμενος τὴν ἀπόκρισιν, ἀπὸ τὴν· νῦν δὲ ἤνω σοι τὸ χρέος ἐκτίτων εἰς δύναμιν. Πλὴν οὐ πάντα γε φράσω ἄ πάντες τε περὶ τῶν ὄνειράτων προειρήσασιν καὶ οἷς ἂν αὐτὸς ἄπαν εἶπον τὸ περὶ τούτων δοκοῦν μοι· τὸ γὰρ τῶν πραγμάτων πλήθος οὐ συγχωρεῖ. Πειράσομαι· ὅν σοι διὰ βρυχέων δηλώσαι τὸ δόξαν ἀρκέσειν σοι πρὸς τὸν ζητούμενον λόγον.

Πολλὰς μὲν οὖν ἀφορμαῖς τοῖς ἰατρῶν δοκεῖ παῖσι, καὶ δὴ καὶ φιλοσόφοις, φέσθαι τὰ ὄνειρατα, ὧν τὰς πλείους παρήμι, εἰς μακροτέρους ἢ διδωσιν ὁ νῦν καιρὸς λόγους ἐμπίπτειν ἀναγκαζούσας· περὶ δὲ τῶν αἰ καὶ τὴν χρόνον πάντως ἐκπεύδονται, καὶ τὸ ἀρκοῦν ἀποδύουσι, λέξων ἐρχομαι, προσήσων τι καὶ παρ' ἐμαυτοῦ.

Αὐτίκα μὲν οὖν οἶδε συμβίνοντες ταῖς ποιότησιν τε καὶ διαθέσεσιν καὶ τοῖς ἐκάστῳ ἐπιτηδεύμασι ἀνατίθενται τὰς ὄντα φαντασίας τοῦ νοῦ. Τὸν μὲν γὰρ σπᾶνει πεζόμενον τῆ τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ θναρ φασὶ φαντάζεσθαι ἐκρυπνὸν κλονοῦμεν τε καὶ συσταλόμενον καὶ ῥιγοῦντα, καὶ πῆ μὲν διφθέρας, πῆ δὲ κυρὰς ὄνειροπολεῖν· ἐν οἷς δὲ οὗτος ὁ χυμὸς τῶν ἄλλων πλεονεκτεῖ, οὗτος δὲ πάλιν ἄμαρτα καὶ ποταμούς καὶ πηγὰς, καὶ τοῖς πλεονεκτοῦσι χυμοῖς ὁμοίας χροιάς· δαίματά τε τὸν δε. λην καὶ τόπους καταφυγῆ; καὶ τρόπους ἐν οἷς αὐτὸν ἀφανίσῃ· τὸν δὲ ἀνδρείον ἄλλους δεδιῖν τεσθαι καὶ διώκειν καὶ πολλοῦς τούτων ἀνδραποδίζεσθαι, καὶ δὴ καὶ λάφυρα καὶ στεφάνους ἐκ νίκης καὶ πομπῆς τὸν τῶν ἐθρῶν εἰωθὸτα κρείττων φαίνεσθαι τε καὶ περιγίνεσθαι· ὡς δὲ καὶ τὰ κύματα τῶν ναυτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα λιμένας· καὶ λόγους δὲ αἰθῆς καὶ θρῆμα; τὸν θρηυετήν, δ; καὶ τὴν φιλὴν ὑλάκην ἕνηγον ἔχειν ἐνίοτε δοκεῖ· καὶ κινεῖ δὲ οὐτάς καίπερ ὑπῆνόν τε μέλη, καὶ φωνὴν τινα ῥήγνυσι, ταῦτη τοὺς ἡλικα, δῆθεν τρέχειν τε καὶ προκαταλαμβάνειν καὶ βάλλειν παρακαλῶν τε καὶ ἐπιχειροῦμενος. Οὗτ' ἐκ

[27. *Allocutiones.* 1, ad summum pontificem; 2, ad Bessarionem cardin.; 3, ad Despotam patrem. Paris. in bibl. publ. cod. 3043, n. 5-7. Harl.]

τούτων ἄρα γε, ὃ γὰρ ἐτίθει ἡμῖν ἔστιν ἀληθείας ἀπεύρομενον μηνυθῆναι, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐπειδὴν ἤττων γένοιτ' ἂν τροφῶν ἢ γαστῆρ καὶ συγκεχυμένα ταύτῃ πράγμαθ' ὄρωμεν.

"Ἴδους δ' ἂν καὶ τοὺς ἁγίους ἀδελφὰ τοῖς εἰρημένοις ἀνδράσι καὶ φρονούντας καὶ λέγοντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν ὄξιν ἔχοντας περὶ τῶν ὄνειράτων. Οὐ μὴν πάντα γε θεύδεσθα ταῦτα υποληπτέον. Τριχῇ δὲ διαιροῦντι γένοιτ' ἂν, οἷμαι, τυχεῖν τοῦ σκοποῦ. Δεῖ γὰρ τὰ μὲν ἐκ ποιότητων τε καὶ διαθέσεων καὶ ἐπιτηδεύματων, καὶ ἢ γαστριζομένοις ἢ ἐπιθυμαῦσιν ὄναρ φαινόμενα, λήθον ἀντικρυς ἡγεῖσθαι καὶ ἠθδὴν οὐ γιγίσκει, καθάπερ εἰρηται ἤδη. Εἰ γὰρ εἴη ἂν ταυτὶ παθήματα τῶ νῶ, ὡσπερ οὐκ ἔστιν, ἀνυχαλόν δεύεσθαι τοῦτον πολλῶν τινα ἐξ αὐτῶν τὴν ἀγλὴν, καὶ τεταράχθαι καὶ οἴοναι θολοῦσθαι τὴν ἐνέργειαν τοῦτου τὴν ὀπτικὴν, ἢ μικροῦ δειν ἐγγυθὲς ἐστὶ τοῦ τυφλοῦσθαι. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο ὀφθαλμοῦ, ὃ ὦν ἂν τοσαύτην δεύεται βλάβην, τοῦτοισ καὶ κλεινον βλέπειν; Οὐδέσιν, οἷμαι, νούν ἔχουσι ταῦτ' ἄλλως ἔχειν ὁδεῖται ἂν. τοῦτὶ μὲν οὖν τὸ πρῶτον ὄναρ δὲ ἡμῶν τὰ ψυχῇ τὴν ὄσα τῶν ἠριθμημένων ἀπηλλαγμένη, εἴτ' ἂν ὀπτικῶν βλάβη, ταῦτα δὲ ἀτεχνῶς τῆς προγνωστικῆς ταύτης καὶ θειοτέρας δυνάμειως εἴη ἂν κινήματα. Ἄπει γὰρ μᾶλλον ὄνουσαν τὴν ἔργηγορῶν ἡμῶν πρὸς τὰς συγγενεῖς ἐνεργείας, καὶ ταῖς αὐτῆς δυνάμεισι χρῆσθαι λοιπὸν πειράται. Οὐ μὴν ὀρθῶς λογίζεται ἂν ἐπιφικτοὶ γὰρ παντάπασιν ἐπιχεῖται, οἷς τὸ ἐπιτηροῦσθαι ἔτ' ἀχθος, τὸ σῶμα, συμπεριφέρει. Ἐγεῖ γὰρ ὁδὸν τοῦ πηλίου τοῦδε δασμοῦ ἢ δὴ συμπεφύραται καὶ συγκεχύνεται, καὶ τοῦ τὰ αὐτῆς πρᾶττειν εἰργεταί, ἀπολεῦσθαι δοκεῖ, οἷς οὐ ταύτῃ παρέχει τὰς ἐκλυθίας οὗτος φροντίδας καὶ τὰ διὰ τῶν αἰσθησέων πράγματα, ἐπειδὴν, τοῖς καὶ ἡμέραν πόνους ἐκλυτος γεγονῶς, ἐκδοτος γένοιθ' ὄπνη. Τὸν τοίνυν τρόπον τοῦτον αὐτὴ καθ' αὐτὴν δοκούσα γεγονέαι, ἢ ψυχῇ τῶν οἰκείων ἐφέταται πως καὶ τὸ πεφυκότι κινεῖται τὸ ἴδιον αὐτόματος ὄναρ, κατ' ἐξοικισμένη γινώσκει τὴν ἀπάτην ἂν ἀναπνεῖ μὲν γὰρ ἀμυδρῶς τῆς μεθ' ἡμέραν πλοηρίας, ἢ τις ἐκ τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ τῶδε σκηνῆς τὰς ἀφορμὰς λαμβάνει. Ζητεῖ δὲ τὴν πρῶτην εὐγένειαν, τὴν προγονικὴν λέγω, ἢ προῦλεγεν Ἄδᾶμ πρὸ τοῦ πτώματος. Πολλοὺ μὲν τοῖς δεῖν τοῦτον τυχεῖν καθάρως τὸ δὲ ἀκτιον, οἷμαι, περ οὔτε τοῦ σώματος τοῦ διανοχλοῦντος καὶ ἀεὶ προσισταμένου ἀπᾶς ἀπήλλακται, εἰ μὴ καὶ τῇ πολλῇ συμφύτῃ τοῦτου γεωδιστέρα γαγέρηται ὄναρ μὴ τῶν εἰρημένων παθμάτων καθαρῶσιν αὐτὴν εἰκοῦ, ἔως ἂν ἐμφεφυρμένη ἢ μετὰ τῆς σαρκός, τοῦ τοιοῦτου κακοῦ, εἴπεν ἂν ὁ Πλάτων ὡς ὅστις αἰεταί τοῖς ἐνυπνίους δύνασθαι τὴ καθαρῶς τὴν ψυχὴν προγιγνώσκειν, τῷ δὴθεν εἶναι ταύτην νοεράν καὶ κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ταύτης δημιουργοῦ, ἢ δὴ καὶ μειζρόν ἐρασθεῖσα παρὰ καιρὸν δικαίως ἀπώλεσεν, ὃ δὴ τοιοῦτος ἠπατημένος ὀφθαλμοῦ, βλάβην τε ὑποστήσεται, καὶ προσοφλήσει καὶ γέλωτα. Πολλῇ μὲν γὰρ ἢ ταύτης εὐγένεια καὶ νοερά τις ἀληθῶς, καὶ χρεῖμα θειότερον, καὶ τῷ μόνῳ θεῷ καὶ ἀγαθῷ συγγενεῖς δημιουργημα, καὶ μετὰ τὸ πρῶτον, καὶ τοῦτου τ' ἄλλα δεύτερα, εἰ καὶ μὴ τῷ χρόνῳ τὸ γὰρ ἐν ἐκατέρωσιν διάφορον ἔργον εἰπεῖν, οὕτω πολλῇ τις ἐν αὐτοῖς ἢ ταυτοῦτος ὄναρ γὰρ ἐκφύλοισ οὐπταί; οὐδ' ἀλλοτρίαις φύσει διακρίνονται; νούς γὰρ καὶ ἢ ψυχῇ, καὶ λογικῇ καὶ αἰδῶς, καὶ αὐτεξούσῳ τετιμηται, καὶ εἰκόνας καὶ ὁμοίωσιν ἐκτίσθη τοῦ ὑπεραγάθου καὶ δι' ἀγαθότητα μόνην ταύτην δημιουργησαντος. Καὶ συνελόντα φάναι οὐκ οἶδ' ὅτι: πρόσεται τῇ τῶν ἀγγέλων φύσει καὶ μὴ τῇ τῆς ψυχῆς. Οὐ-

δέσιν ἄρα ταυτὰ γε διακρίνονται ἢ τοῦτοῦτο τοῖς τρισίν, εἰ τις ἀκριβῶς ἐθέλει σκοπεῖν ἢ πεπερ ἢ ψυχῇ συνδέεται μὲν θωρατῷ, οὐ πάνυ δὲ δυσκίνητος πρὸς τὸ οὐκ ἀγαθὸν (δηλοῖ γὰρ ἢ προπατορικῇ (α) ζυνοῦς) ἀγγελοῖς δὲ μόνως μὲν νῆας (σαοκῆς γὰρ ἐλεύθεροι καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ δι' αὐτὴν ἐπιουομένων ἡμῖν συνεγῶς κακῶν), δυσκίνητος δὲ γε πάνυ πρὸς τὸ κακὸν, ὡς ὁ θεολόγος φησί. Ταυτὶ μὲν οὖν τὰ δύο οἷς ψυχῇ τε καὶ νῆας διακρίονται τὸ δὲ πρῶτον οὐ τὴν κατ' εἶδος εἰσάγει διαφορὰν, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον ἢ πρῶτα γὰρ φῶτα μετὰ τὸ πρῶτον ὄναρ τούτῳ δὲ καὶ ἐν ἐκείνῳ εἰρηται ὄναρ γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ τάξι; τινὲ εὐρανοπρεπει ἀλλήλων τε διαφέρουσι, καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι, καὶ μετὰ τοῦτους ὑποδεεστεροὶ εἰσὶ τε καὶ ἀνομάζονται. Οὐ μὴν ὁμοῖα τις ἢ τῆς ψυχῆς ὑπεροχῇ πρὸς τὰ λοιπὰ κτισματα, ἀλλὰ τῶν μὲν μὴ θωραῖ ὑποκειμένων ἀπ' ἀλλῶν, ἀλλοίωσιν δὲ μόνον ἐκδεχομένων, δηλαδὴ τῶν οὐρανίων σωμαμάτων, ὑπερέχει αὐτῶ τε τοῦτω τῷ ψυχῇ εἶναι καὶ τῷ λόγῳ κοσμεῖσθαι, τῶν δὲ ἐμψύχων τε καὶ αἰσθητικῶν τῷ τε λογικῷ καὶ τῷ θωραῖ ὑποκεισθαι: τὰ δὲ ἀπλόστος χωρὶς καὶ ψυχῆς, λόγου τε καὶ αἰσθησεως: ἀμυρα τοῖς ὄλοις αὐθῆς ὑπερικαῖ ἢ γὰρ φύσει αὐτὴ κατὰ χῶρον μένει καὶ μετὰ τὴν (ὡ τίς ἂν ἀξίως θρηνησεῖ;) δικαίαν ἐκπτώσιν, βιάζεται δ' οὖν τὸ σῶμα ταύτην ὄναρ κωκῶς, καὶ παντοῖον γίνεται καὶ φίλος καὶ ἐχθρός. Δεινὸν μὲν γὰρ ἐστὶ πεῖσαι τὴν συμφορὰν προτεῖνον καὶ ἀπὸ μάχης σπεισασθαι: μετὰ δὲ τοῦτο, πάσας κινουῖν μηχανὰς, φίλιᾳ ἢ βίᾳ κρατεῖν ἐγχεταί, ὄθεν καὶ σπένδεται βίβως καὶ κατὰ πρᾶττειν εἰργεταί βίον. Καὶ χυλεῖται μὴ ταύτην ὑποσκελίσαι, καὶ ἀποθεμένην τὸ φρόνημα, κάτω νεύουσαν δείξει καὶ προσηλωμένην τῇ γῇ. Ταπεινοῦται τοίνυν ταύτῃ γε ταύτης τὸ ὄψηλόν, ἢ μὴ τὴν ὄψην θεῶς ὀπτης, καὶ χυδαῖσται τὸ εὐγενεῖς, καὶ τὸ ἐλεύθερον λοιπὸν πρᾶττει δουλοπρεπῇ καὶ τὸ κοῦφον βαρύνεται, καὶ παχύνεται τὸ νοερόν ὄναρ γενναϊότεροισ; γρησασμένη τοῖς λογισμοῖς ὡσπερ ὄλοις μὴ πείση, καὶ περιγιγέρηται, ἀλλ' οὐκ ἐφικτὸν διαφυγεῖν καὶ τὰς ἀπὸ τῶν παντοδαπῶν νυφῶδας βελλῶν, καὶ διαμείναι παντάπασιν ἀτρωτόν ὄναρ γὰρ βελλῇ τοῦ πονηροῦ τὰ ἠκονημένα σὺν τοῖς ἀνορθοῖς τοῖς ἐρημικαῖς; τί χρεῖ λέγειν εἰδῶσιν; ὡς μὴ ὄψην ἢ Μικρὰ τινα ἄρα καὶ τεθολομένην τῷ ὄφθαλμῷ, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ λοκῶ; αὐτὴ δύναται, εἰ γε καὶ τοῦτο δοτέον, ἐν τοῖς ἐνυπνίους μαντεῦσθαι καὶ χρησμοῦσιν. Ὅταν μέντοι θεῶν τε σημανθεῖ θεαῖ; ψυχῆς (τὸ γὰρ πρῶτον ἦδη λεκτέον), τότε ταύτας πείθονται μόνον χρησμοῦσ ἡμῖν ἀνεῖσιν οἷς ἂν ἔχομεν τὸ μέλλον εἰδέναι προσέχοντες. Γίνεται δὲ τοῦτο τοῖς μὲν καθαρῶτεροῖς καὶ θεῷ προσφικωμένοις, καὶ ἐργηγορῶσιν ἐνίοτε, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ τοῦτοισ; τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῖς ἐν τῷ καταδαρθάνειν ὄναρ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν βίον τοῦτον παντελῶς ἐπισημνῆσαι ψυχῆς, ἐπειδὴν ὡσιν ἐν ὑπὲρ δύναμιν συμφοραῖς; ὃ σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδασιν ποιῶν παραμυθεῖται καθ' ὄπνη, ὡστε δύνασθαι, φησὶν ὁ Παῦλος, ὄναρ ἐργεταί.

Δὲ ὄναρ δὲ θεῶς ταῦτα δρᾶ λόγον παρέλκον ἂν εἴη νῦν λέγειν πλατύτερον ἢ ἄλλο γὰρ ἡμῖν τὸ τοῦ παρόντος λόγου προκείμενον, καὶ ἄλλως δὲ ματα τοῦτο σαφῆς. Ὅ γὰρ οἰκείον εἶναι γινώσκουμεν τῷ Παρκαλήτῳ μόνῳ τὸ καὶ τὰ βάλθη ἐρευνᾶν, πῶς οὐ παραπλήξ; τῆς ἀντικρυς ὄναρ τοῦτο γινώσκειν; Ἄρχει δὲ τοσαύτον ἐπειπεῖν, ὡς δι' ἀγαθότητα μόνην ταῦτα γίνεται. Ἢ γὰρ τοῦς βλέποντας μόνον, ἢ ἐσέροισ; ἢ ἀμφοτέρωσ; τοῦς τε βλέποντας ἄμα καὶ τοῦς ἀκουομένους ὄναρσιν αἰετ φάνεν τι παρὰ θεοῦ, ἐργηγορῶσι τε καὶ καθυδούσιν, ἀγαθοῖ; τε ἀνδράσι

(a) Adamus videlicet et Eva.

[28. *Sermo apologetic. Manuelis imper. (2) cap. 156.* — *Ejusdem epistolæ et alia quædam.* Romæ in bibl. Vatic. teste Montfauc. loco ad u. 21 citato. — *Man. imp. epistola* in cod. 94 Th. Gale, s. n. 5923 *Cat. ms. Angliæ*, vol. II. — *Epistolæ Cydon.* ad Manuel. in bibl. Coislin. cod. 315. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 429. Alia jam memoravi ad n. 4 et 16. *HARL.*]

καὶ μὴ τοιοῦτοις, ὧν τοσαῦτα τὰ παραδείγματα καὶ τοῖς ἅπασι γνώριμα, ὡς εἶεν ἂν περιεργὸν ἀριθμεῖν. Ἀλλὰ καὶ τὸ φθονερόν τε καὶ πονηρότατον πνεῦμα πολλὰ πολλάκις τῶν ἐσομένων ἐσήμανεν οὐ μόνον ἐν ἐνουπνίοις, ἀλλὰ καὶ οἰωνοῖς· τισὶ καὶ τοῖς τῶν μελῶν ἀπροαιρέτοις κινήμασι· καὶ παλμοῖς, ἢν' ἀπατήσαν τὸ πρῶτον, τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν οἷς ἠλήθευσε μηχανώμενον, εἶτα διαφθεῖρη ψευσάμενον. Ἀληθεύει δ' οὐ προγινώσκον ἄπασι! ἀλλ' εἰκάζον καὶ στοχαζόμενον· ψεύδεται δὲ νῦν μὲν

ἐκόν, νῦν δὲ ἄκον ἀπατηθὲν, τοῦτ' αὐτὸ κάκεινο παθὼν ὅπερ πρᾶττον διατελεῖ· ὃ φυλακτέον πάση καὶ γνώσει καὶ σπουδῇ, καὶ δὴ καὶ ταῖς πρὸς Θεὸν ἐκτεταμέναις μετὰ πίστει εὐχαῖς.

Ταῦθ' ἡμῖν συντόμως, ὡς οἱοί τ' ἤμεν, σὴν εἰρηται χάριν. Πλατυτέρων δὲ σοι λόγων περὶ τούτων ἐρῶντι, παρὰ τῶν σχολῆν ἀγόντων τοῦτ' ἔσται· ἡμῖν δὲ καὶ τοῦτ' τὸ μέτρον ὑπερβεδηκέναι δοκεῖ τῷ βίαιῳ τῷδε καιρῷ παρατθήμενον.

(2) Manuelis orationem panegyricam Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὑγείας edidit Boissonadius in *Anecdosis novis*, cum ejusdem ad Demetrium Cydonium epistola, in qua mentio fit imperatoris a morbo atrocissimo insperate liberati.

MANUELIS PALÆOLOGI

ORATIO

IN SUMME VENERANDAM SACRATISSIMÆ DOMINÆ NOSTRÆ DEI
MATRIS DORMITIONEM.

Interprete Joan. Matth. Caryophyllo, archiep. Iconiensi.

(Hippol. Maracci *Cæsares Mariani*, seu de Christianis imperatoribus in ter augustam Deiparam Virgineam Mariam singulari pietatis ac venerationis cultu præcellentibus.)

Dei Mater (bonum quippe arbitror, et valde pulchrum, te potiori titulo, qui unus satis sit ad explicandam gloriam tuam, statim initio appellare), faveto iis, quæ in honorem tuum dicenda sunt, et finem huic orationi impone convenientem propositio, ut, dum admiranda tuæ dormitionis mysteria celebrare aggredior, non procul a scopo aberrem. Nam certe illum attingere hominibus est impossibile.

Accedamus igitur bona spe fulti, laborum supra vires susceptorum te adjunctrice implorata. Non est novum aut dissentaneum a Dei Matre, imo potius perquam decens et conveniens, migrationem ex hac vita, quam et futuram natura horret, et præsentem ferre præ dolore non potest, tibi contra fuisse materiam gaudii cujusdam ac voluptatis. Oportebat enim illam tuis moribus ac vitæ consonam esse, ipsique tuo partui omnis admirationis pleno, ut quidquid in te unquam fuit stupendum esset. Hac de causa, ut apertius loquar, separatio animæ a corpore, quam vocare mortem nostri moris est, et ad cujus vel nudum nomen turbamur, merito tibi celebritas plena hilaritatis et oblectamenti exstitit occasio terrenis sublimior. Siquidem usque adeo tibi cedunt omnes, vel illi etiam qui

A summam consecuti sunt laudem, ob ea, de quibus præclare gestit commendari generosus animus, ut sane distantia excellentiæ reperiri non queat. Ergo illud etiam, quod maxime novum est, cæteris profecto aliis ne venire quidem in mentem debet, ni mirum morientes gaudere; tibi vero uni obvenisse fatentur omnes, qui sapiunt, purissime cælis excellentiori Deum enixæ. Quod recte affirmatum esse, suo loco demonstrabitur, occasione diei præsentis, quo tu in cælum e terra migrasti, quod viventi etiam conveniens plane fuisset locus æque ac vitam cum Filio, ac Rege simul degere, simulque reguare. Hæc igitur celebritas longos sermones postulat, tum ad extollendam gloriosam tuam dormitionem, tum ad reliqua omnia, quæ in te sunt vehementi admiratione digna. Verumtamen nos omissis plurimis, ut quæ a nullis et eximii viris luculenter enarrata sunt, materiam exsequamur initio sumptam, nec res gestas attingentes nar-rando, nec immorantes laudando.

Te enim, Immaculata, ubi Dei Matrem appellaverimus, omnia comprehendimus quæcumque ad nectendas laudes spectant. Nam cum multis iisque amplissimis abundas titulis, qui Dei te Matrem

dixit, laudationi imposuit coronidem. Hæc enim revera est summa encomiorum, quæcumque non modo lingua hominum, sed ipsorum quoque de te proferat angelorum. Quid enim ad laudem tantum valet, quantum asserere ipsam te Divinitatis flammam suscepisse utero, et purissimæ illius lucis supra omnes creaturas compotem factam, nullum tamen inde detrimentum passam? Quid tandem fuerit, quod longe inferius non sit? Quare appellatione hac quasi generali quodam titulo, cum animi studium et voluntatem satis declaraverimus, specialibus non abutendum arbitramur: hoc enim plane esset existimantis, perveniri saltem posse prope id, quod concedet, cum nec fieri possit, nec a mentis sanæ viro sperari, perinde ac si quis ad restinguendam vehementissimam sitim, qua maxime premeretur, persuaderet sibi, posse facillime aquam omnem exhaurire potabilem, et proinde integros Euphrates et Tigres aggredere ebibere. Nam nec ille mentis compos haberetur a sapientibus, nec ipsi si vehementissimo erga te insanientis animi studio compulsi laborem subiremus, qui ad finem perducere non potest, conati videlicet hymnum tuis meritis respondentem offerre. Nam sicut ve cordis esset arbitrari lucidiores fieri radios multarum ope lucernarum, aut immensum hoc pelagus unius guttæ adjectione augeri, similiter et conari laudibus te, Virgo, extollere vas donorum omnium divinarum plenum, tantaque sublimatam dignitate, ut eam vel fingere nulla mens possit: siquidem incircumscriptum, nullis contentum spatiis, inaccessibilem ipsi etiam naturæ spirituali, postquam circumscripto tuo utero voluit circumscribi, circumscriptum efficere potuisti, et spatio contentum, et accessibilem tibi secundum hypostasim. Captus enim est (ut ita dicam) animæ tuæ pulchritudine, qui non subjacet affectibus animi, et conclusus spatio est in te, qui nullis includitur terminis, teque suorum donorum fecit thesaurum, et prouam condam. Hoc te mysterium, ut quæ nullis arctatum terminis utero suscepisti, et Cherubim fecit honorabiliorem, et Seraphim gloriosorem, vel comparatione ipsa haud facili. Nam quantum inter gloriam tuam, summumque angelorum ordinem intersit, solus noverit Deus, captum vero humanum fugit omnino, adeo superior es universa natura spirituum. Taceo enim genus nostrum mortale, cum Deo sis proxima, nihilque intermedium sinas inter te tumque Filium, quod demonstratione ulla indigere non arbitror. Nam si tu una cum Filio es (qui enim aliter?) ille vero cum Patre, et Paraclyto, liquet esse tibi locum apud illos, quo nullus sit dignior; quare et ineffabili illorum gloriæ tantam habes vicinitatem, quantam nec maximus cælestium mentium ordo. Hanc porro assecuta es, o immaculata, propter voluntatis tuæ propositum, quæ etiam ostendit naturam suapte sponte perhabilem ad revera bonum. Naturam enim esse angelis superiorem illi soli convenit, qui universum

produxit e nihilo. Tu vero cum illis de nobilitate naturæ nequaquam certaveris, memor ejus, quod a tuo proavo dictum est de Salvatore nostro, cum solam in eo mortalem partem consideraret: *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (Hebr. 11, 7), quorum ab initio natura condita fuit immortalis. Cæterum quod attinet ad gloriam et splendorem, quem habes in Deo, summumque in te miraculum, licet modestissima sis, illis nequaquam cesseris: nam si quis tibi conferre velit substantias corporis expertes, inveniet (ut Paulus inquit) eas esse administratorios spiritus, qui ad ministerium mittuntur, propter eos, qui hæreditatem capient salutis: te autem, o Virgo, primitiarum, et reconciliationis vim obtinentem apud eum, qui primitiæ et reconciliationis est apud suum Patrem humano infensum generi, ob injuriam prævaricationis. Ut enim ipse, quia Filius, apud Genitorem propitiatio, tu pariter apud ipsum utpote Genitrix. Quanto igitur præstantius hoc est illorum officio, tanto tu illis. Quapropter optimo consilio mentem ac linguam continere decrevi, quæ ad nectendas laudes prosilire cavent, et favent ad hoc mihi luculenter, qui a principio usque adhuc egregias tibi contexuerunt encomiorum coronas. Taceo angelorum ordines, qui mihi videntur præclarissimos tibi hymnos tacitis concinere vocibus, stupendisque præconiis, quæ mortalium mens capere non queat. Inferiorum mentionem faciam. Quinam vero illi? Prophetæ, apostolorum cætus, pontificum catervæ, oratorum sophistarumque ipsorum in re theologica celeberrimorum, et in omni doctrinæ genere eximiorum tam nostræ, quam extraneæ; et si venuste dicendum est aliquid, confessores suæ vitæ curriculo, martyres per ea, quæ passi sunt, voces ex ore illorum profectæ adhuc lac redolentes clamabant *Hosanna*: ipse inter natos mulierum major, qui salubris Conditorum celebravit, adhuc positus in matris utero, cum officio linguæ uti non posset, et summam quisquis Filio tuo quidpiam obtulit, dum illi gloriam tribueret, te quoque gloriæ participem declarabat, quando, quidem ad parentes etiam referenda sunt quæ nati habent.

Certe multos et egregios in dicendi facultate videmus quotquot in tuarum laudum pelagus sese dederunt, qui, et optima dicendorum inventionem, et luculenta narrationem, summoque ordine, et admirabili ornatu, tot tantaque congesserunt, quot vel a mente inveniri poterant immuni peccato obscurante, vel enarrari a lingua cunctarum perita disciplinarum climata.

Sed horum universonum quamvis tanta polleant vi dicendi, adeo sunt inferiora tuo merito, tantum ut distent, quantum a te, quæ laudaris, qui laudes offerunt, licet etiam collectis omnium perfectionibus una quis absolutissimam conficeret orationem. Adeo nihil invenire est tuis laudibus offerendum; quod possit prope accedere ad id quod te concedet. Namque animæ tuæ fulgor supra solares ra-

dios, et fere nullum habens finem, sive laudem, sive plausum, sive encomium, atque ut uno verbo dicam, quidquid ad coherentiam adhibemus plenam gratis animam, longo superat intervallo, et laborem omnem ostendit inanem. Ad tantum ergo celsitudinis magnitudinisque evectæ, quid nos afferre poterimus, quod sit non indignum? Vitam enim prima inter homines innocentissimam egisti, mentemque habuisti omni prorsus culpa vacuum, et corpus illi consentaneum, tantaque Spiritus radiatione, gloria, et splendore ornata fuisti, ut vel ipsas superaveris Deo pretiosissimas creaturas, idque, ut dictum est, longissimo intervallo. Ad quid ego moror, remque totam uno verbo non complector? Vas facta es aptum suscipiendo consubstantiali Patri coæterno illi Verbo, quod ex Patre quidem sine tempore, ex te vero in tempore, et ex utroque prodiit sine ulla lesione. Itaque nec Deo opus erunt nostra encomia. Quinam, et unde? Nec tibi ejus Matri, et illi quidem eo quia naturam habet supereminere, quod aliquando, caducis etiam rebus, et quæ apud nos sunt, tribuere consuevimus. Cum Dei natura infinitis infinita omnem mentem omni stupore repleat, et omne bonorum genus tanta excellat affluentia, quantum animo comprehendere non licet; nam illa nullo finitur termino, nec enim potest, sicut et seipsam negare. Cujus enim terminus est interminabilitas, et quod manifeste scitur, est esse occultum, qua ratione quis possit ejus definire substantiam? Rerum vero in te admirandarum, o Virgo, causa est voluntatis propositum. Nam ex rectitudine mentis, et probitate morum fit, ut superes vim encomiorum, non quod flos naturæ et honor, ac decus, et cætera id genus omnia et jure quidem optimo, namque ob naturæ excellentiam habenda Conditori gratia, ob animi vero propositum laudandas qui sic voluit. Omittam igitur laudationem meliori sane consilio: videntur enim mihi dicturi omnes, optime laudes a me elaboratas, quod animus fuerit ne attingere fere laudes, licet ut a scopo parum deflecterem, vehementissimus tui amor effecerit. Nec mirum, cum et inanimata ipsa sponte sua moveantur in tuas laudes. Sed, o coetus Dei, et festivitatis amans, nam secundo a primo pendet, et hoc præsefert illud, ad vos deinceps conversi, solvemus debitum vobis, et Virgini. Dixi autem *meliori consilio* de industria, ne fortasse videamur in progressu sermonis velle rursus encomia nectere, cum illa non adhibere amplius decreverimus. Hoc porro evenire omnibus necesse est, qui aliquem de illa sermonem habere voluerint. Alterum enim e duobus erit omnino, aut nihil dicere de Virgine, aut si dicas laudare. Nulla enim ratione fieri potest, ut loquaris de illa et laus non sit, quod loqueris, quandoquidem et ipsa et quidquid spectat ad ipsam, celebratissimam habent gloriam. Quare dignus plane venia sum, si inceptum primo consilio sermonem prosequendo, quæ

A dicam, insertas habebunt ipsius laudes, etsi nihil dici potest, quod dignam contineat laudationem; non enim permittit hoc magnitudo gratiæ, qua pollet. Quis enim dignis illam laudibus celebret, quæ cæli absidibus excelsior, radiis purior, res est omnium pretiosissima Deo? Nec si utriusque generis quisquis angelorum, inquam, et hominum decem ora, decem linguas haberet, aut eadem decies millies multiplicata. Et hyperbolice quidem hujus ansam locutionis mihi dedit Homerus. Arbitror tamen, quod sum dicturus, majorem esse hyperbolen, non tamen a veritate alienum; nam si universa angelorum multitudo, et universum hominum genus in unam omnino coirent rem, et proinde unum os et unam omnes linguam haberent, ac totum hoc animal compactum resolveretur in unam Stentoris vocem, sive etiam illa sine proportionem clamosiorem, et hæc illis darent ad peragendum Dei Matri hymnum, fieri non posse puto, illa dignum, aut digno proximum: satius ergo est præterire silentio, quam velle sermone longo illam celebrare, quæ tam illustribus factis gloriosa, tam admirandis, ac supra ordinem naturæ eluxit, perinde ac si quis ope scalarum vellet cælum conscendere. Et hæc quidem hætenus. Quod restat, ut ostendam, unam ex omnibus Dei Matrem obiisse gaudentem, ut exordiendo diximus, hoc certe succedet, ipsa supra vires nostras favente laboribus, cujus auxilio freti illos suscepimus. Hoc autem ut probetur, non opus esse arbitrator ambagibus et labyrinthis; sed vestra causa isthæc dicemus: Dei Matri, quæ ipsummet gaudium, hoc est Verbum sine tempore contubernale semper habebat, quid morientis posset acerbi contingere, aut qua vi res ulla omnino gaudium ejus perpetuum et sine intermissione potuisset infringere? Profecto enim illa relinquebat abeundo, quibus non erat alligata vivendo, imo vero quibus tristabatur, dum pro conditione naturæ iis uti cogeratur. Migrationem ergo exoptabat. Quam ergo diem votis omnibus perpetuo cupiebat, qua ratione advenientem libentissimè non excepisset, per quam fiebat, ut semper cum Filio victura esset, cum Filio eodemque Deo ac Conditore? Cedo, persuademus? arbitrator. Quid enim? hæc annon concludant necessario? annon veritati sint consona? illi toto vitæ tempore nihil contigit, de quo esset dolendum, cur ergo doluisset advenisse, quo venturo vehementer lætatur? quorum enim jucunda est expectatio, jucundissima est prorsus præsentia. Quod vero est perspicue jucundissimum, probare quod non sit molestum, omnino est supervacuum. Una res beatam illius animam viventis pupugit, non fuisse cum Salvatore simul carne passam et mortuam, ex quo fiebat, ut vita ipsi longior non permittens quam primum ire ad illum, haberetur intolerabilis molto magis, quam nobis mors; ita igitur affectam ne dolore vacuum migrasse liquet; nisi quis dicat illud fuisse dolori, quod nec Filius detrectavit,

nimirum summe unitorum disjunctionem, animæ dico et corporis; hoc autem cum natura necessarium sit, dolorem avertit non diuturnum: non enim adeo præteritum, quam absens et futurum terret; fere enim effugit instans et quodammodo sensum latet momento eveniens, et antequam fiat præsens avolat: licet affirmare, volentibus tempore non mensurari, adeo velox est. Quin etiam humana omnia justa quodammodo sunt, nec reperire est voluptatem ulla in re sine tristitia, et contra, ut sapiens quidam ex antiquis dixit: Non est in quoquam reperire vitam sine tristitia. Dixisset vero et oppositum, si opus fuisset: Non est in quoquam reperire vitam voluptatis expertem. Quid si prævaleat quod vincit, omnino necesse est inferius, et debilius statim plane cedat fortiori atque majori. Cum hæc ita sint, quidni dicendum dolorem tunc ab illa vehementi lætitia, qua Dei Mater perfundebatur vita excedens, fuisse absorptum? Nam si quæ a Filio reposita sibi erant in cælo post vitam hanc fruenda, habens perpetuo summam voluptatem percipiebat: cur præferendum non esset omnibus quod fecit, ut reipsa frui liceret illis per omne ævum? Hoc unum illi erat cordi, e rebus humanis hinc discedere, quod cum ab initio Innatum desiderium esset per totam vitam vere, ac germanæ sublimisque philosophiæ sensu indesinenter irrigatum vivebat, utpote quod fruenda spiritalia se ipsis tradebat, non obumbrante amplius intuentem animum corporea mole. Adeo cor ejus hoc desiderio tabescebat, ut aboleri non posset; ortum porro illud eo tempore quo Natus ejus ad Patrem ascenderat, cœlestem illam animam nunquam deseruit. Hoc etiam fuit pons ad immortalitatem vitam et incorruptionem illi, quæ fuit pons liberatis a corruptione. Hæc fuit scala ad Fillium scalæ ascendentium cum salute ad eum, qui cœlum habet sedem, et quem Virgo peperit, et qui cum animo semper versabatur, quod et ipse nunquam non agebat, nam post ejus etiam ascensum ad Patris sinum, unde venerat ad nos, Matris spiritus ab eo nunquam distabat, si enim ubi thesaurus, ibi et cor, ut illius est sententia, qui Virginis est thesaurus, et pretiosior cunctis thesauris, quæ ratione non esset illi conjunctus Parentis spiritus, quæ illum supra capacitatem mentis peperit, sicut et spiritus ejus cum illa, ut nec tempore disjungeretur, nec ulla vi casus abstraheretur? Et si nli ipse, illic erit et minister, quomodo non necessario Mater? Cæterum relicta fuit in terra, et cum suis non est abrepta visceribus, cum ascenderet per nubem, ne subducentibus sese repente anibobus discipulorum oculis, illi manerent semimortui. Nuper enim compactis, et imperfectis, quod pecciciens Spiritus nondum in eos advenisset, si utroque orbati fuissent, ob rei novitatem vita illis acerbissima visa esset, et fortasse sine solatio manentes etiam omnino desperassent; at illa discessum Filii ægerime passa, ut putatis, ita illum tamen tulit

A sicut et illusiones, et crubem, et mortem ejus.

Confidenter enim affirmarem æque ac quidvis aliud non minus animam ejus quam Filii pertulisse dolores, quando divinum illud corpus a nefariis illis et sanguinariis sigebatur vulneribus; et jure quidem, cum ob cæteras omnes causas, tum ob illam, nam sicut eo mundi principem a principatu exturbante gaudebat, ita et patiente patiebatur jure ut Mater omnium nati amantissima, sicut et virginum florentissima. Pertulit igitur charissimi corporalem disjunctionem ad tempus, non sine lacrymis: gaudebat tamen una cum illo revertente in cœlum, et cum illo vivebat spiritu conjunctissima, utpote Mater, sicut et ille cum ipsa; quin etiam simul ac nata fuit, dixerim quoque simulatque concepta B.

B Virgo, sua illam gratia implebat, qui sibi futuram præstituerat Matrem, imo vero cum illa erat ipse, antequam esset nata; factum quippe et compactum est illi corpus temporibus suis, ut loquitur Paulus, de sanguinibus Immaculatæ, nunquam tamen non fuit illi conjunctus, statim atque in sterilis matris utero cœpit esse. Cur enim aliter sit sentiendum? nam si eximium Joannem scimus in utero plenum sancto Spiritu fuisse, cur idem de purissima Virgine non sit merito affirmandum? Hoc sibi vult illud Gabrielis, *Dominus tecum*: quod ipse docet distinguendo tempus in hunc modum: nam volens Conceptionis modum intemeratæ Virgini declarare interroganti, tempore usus est non præsentis, sed futuro, et sanctum quidem Spiritum superventurum

C in ipsam, Altissimi vero virtutem obumbraturam, ipsi prædicebat: salutando autem Virginem siebat, *Avè*, et gratia plenam appellans, et benedictam in mulieribus, prædicans, tanquam super alias bonam ex his, quæ ipsi inerant laudem pangens; non enim gratia plenam quasi futuram, sed ut existentem quod erat, appellavit, et benedictam salutavit, quasi diceret: Cum gratia sis plena, o Virgo, *Dominus tecum*; quia vero illum habes in anima, *benedicta es in mulieribus*. Et hæc quidem ita se habent: quæ vero sequuntur ad futura spectant, et subacuta sunt consensum prius præbente illibata Virgine gratissimum Deo munus et quo nullum potius offerri poterat; quid enim illi æquetur, quo Deus indignuit, ut eo uteretur, quasi fundamento, et hæsi mysterii, per quod renovata omnia multoque melius instaurata, quam olim essent? quæ perspicuum est ita esse, quoniam simul ac ipsa sese sponte obtulit, et prompto animo fieri optavit, quod Deo placitum erat, *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, beneplacito Patris cooperante Spiritu, consubstantialis illis, cœternus, et contemporaneus, Deus Verbum conceptum in utero Virginis non expertæ nuptias, induit hanc nostram substantiam sine sorde prodiens, quæ cum assumpta natura, duas non confundens naturas creantem, et creatam, unum quod exstitit, secundum hypostasim deificans quod assumpsit, perque illud salvans universam massam

velut in fermento. O magnitudinem puritatis in Dei Matre, ob quam Creator ejus dedignatus non est, in ventre, quem condiderat, formari! O generosum sensum in puella adeo tenera! O animum in muliebri corpore immutabilem! Quid enim sincerius, purius, generosius anima salutationem hanc arbitrata non fraudulentam, sed credente fieri posse materiali ventre suscipi totum fulgur divinitatis, eodemque tempore Verbum sine temporis principio in sinu Patris principio carentis existere atque in hujus temporali utero gestari? Horum, ut mea fert opinio, causa est assignanda Dei Genitricis conscientia, quæ tantum animum addebat; fieri enim non poterat, ea puritatem non servante, et accedentem non præbente animositatem, magnum hoc opus, et generosum ab ea præstari: B quare et verba ipsa, quibus usa est perspicue ostendunt, ipsam se non indignam tanto judicasse beneficio, ut Mater, inquam, ejus fieret qui stupendum hoc opus patrabat. Non, non sit Manuæ, non Danieli, quanquam de visione eorum quid sentiendum nescio, si accurate consideretur, aut quo tandem modo ad illos accesserit qui apparuit. Certe non obscurum est, ipsi atque illis non æque apparuisse habitum et splendorem angelicum, sicuti et colloquium cum B. Virgine non ejusdem erat honoris, cujus et sermones habiti cum illis; siquidem, is dixit, Perimus, Deum vidimus, alterum vero fere defecit animus, penetrante nimirum timore repente in sensus intimos, et nisi ab utroque recessisset citius visum illud insolitum, fortasse vitam C uterque citissime terminasset. Nam et omnes in universoni quotquot visionibus dignati sunt, eadem passi sunt, quæ et isti; at Virgo turbata primo in sermone, inquit: non enim ut illi ob aspectum angeli, idque ut ne videretur, quanta res esset salutatio, ignorare; mox sese obtulit Opifici fide sincerissima plenam, ut materialis venter exciperet ignem immaterialem. Quantum vero hoc est, quod non Deus agat quæ supra naturam et rationem sunt, magna res est, nam et rerum naturam et rationem ipse condidit. At Virginem se confidenter obtulisse talem ministram et verbis Gabrielis habuisse fidem, res est plane omnium maxima. Ostendit igitur se ipsam Deo gratissimam Virgo, dum quod utrique naturarum posse contingere difficile creditu est, ipsa de se credit ac de Deo, creaturis excelsiorem, cum tamen creatura esset et ipsa. Itaque cum multa et magna sint, quæ Dei Matrem illam fecerunt, nullum est huic oblationi præferendum: quod inde liquet; nam neque archangelus ascendit, nec Deus descendit ut præfixum ante sæcula mysterium ad finem pro salute omnium perduceret, nisi postquam admiranda illa verba ex ejus ore prolata sunt, et jure quidem optimo: oportebat enim purissimam Virginem, cujus et anima et corpus omni labe carebant, quæ una ab omni æternitate inter homines sublimior existit, veteri maledicto, et humano generi cævo, ut quæ

A nata erat vas plenum benedictionis, de qua prima parens exciderat et quam ipsi Gabriel a summo Deo nuntiaverat esse omnino qualem diximus. Quidni enim eam, quæ sui partus novitate salutis sui generis ministra fuit, cum plane præfinitum esset ante productum hunc mundum, antequam essent angelici ordines, hoc tempore impleri? Conveniebat etiam, arbitrator, Patrem quoque Filii perpetuæ Virginis incarnationem sui ac Matris Unigeniti suo comprobante beneplacito, ipsum præterea qui incarnationem obivit Verbum genitoris puris editum de visceribus, ne non sanctissimum et perfectionis largitorem Spiritum, beatam videlicet Trinitatem, conscia etiam Virgine assensumque præbente mysterium perficere benignitatis, et justitiæ plenum, ut et libertas arbitrii locum haberet, et nulla prorsus intercederet violentia, ex quo nec serpens antiquus assuetus calumniis posset hoc insimulare, ac veluti notam quandam impingere benignitati, et justitiæ Dei, quod operata esset mysterium citra consensum immaculatæ Virginis; clamaret enim, convenire Deo nemini benefacere nolenti, nec dona per vim conferre; esse enim prorsus hæc illi inimica et odiosa. Verum dixerit forte quispiam vir scitus alterius hæc esse festivitatis. Respondemus: Alterius quidem, o amice, non tamen alienæ, sed maximæ huic affinis, nam connexæ sunt inter se invicem, et altera pendet ab altera ejusdem instar catenæ revera aureæ: quippe quæ pariter celebrantur ac gloriam gloriosæ. Non ergo ut indomiti equi faciant, divagata est oratio, quo non debebat, sed illic tendit, quo dirigitur: nam etsi visa est digredi, tamen in illis erat, per quæ inferebatur, quod volebamus, et hoc ita esse ostendam. Quid igitur ex his concluditur? Illum, quem beata Virgo sine viro peperit, conjunctum illi semper fuisse intime. Et quid inde? Quod ipsissimum gaudium, Filium, inquam, semper inhabitantem in se habens suum cum gaudio spiritum manibus ejus commendavit. Et si hæc ita se habent, id quod omnes puto affirmaturos, digni sumus venia, quod simile quid nobis contigerit, atque illi, qui forte in pratium cujusvis generis floribus ornatum profectus, dum vellet unum legere, ab alio illectus illum decerpit, victus nimirum ab ejus pulchritudine et fragrantia. Scio da uros veniam æquos auditores, si parum digressi sumus a materia præsentis celebritatis, et iis dicendis, quæ ad unam ipsam pertinent. Itaque revertamur ad nostra, et cum jam probaverimus consentaneum et conveniens fuisse, mortem Virgini nullum attulisse dolorem, hoc idem etiam, si placet, necessarium ostendamus.

Cum enim verum gaudium Dei Matri esset conjunctum, quo malo posset illam afficere dolor vocatam a Filio ad vitam immortalem illo migrationis modo? nam et ipsa revera ipsissimum erat gaudium; non modo quia e cunctis mulieribus sola effugit damnationem ob peccatum et partum in dolori-

bus, sed quia Mater etiam exstitit ipsissimi gaudii. A Dolor ergo omnis abfuit. Quod si omnino placet, esto dolor accesserit, sed statim etiam recessit, vix, ut ita dicam, suæ præsentiae sensum præbens. Quoniam ergo dolore vacua erat Virgo, perspicuum est, sincerissimam adfuisse lætitiā. Certus autem sum, omnes mihi assentiri rationibus, quibus verum demonstravimus, persuasos, nihil purissimæ Virgini optabilius fuisse, quam ex hac vita decedere; adeo grata erat illi mors, qua nos tristamur et jure quidem optimo. Nam quia nulla erat alia via qua posset abire ad Filium, nisi hinc demigrando, cum Filii consuetudinem exoptaret, quantum verbis exprimere nemo queat, necessario illud quoque exoptabat, per quod assequi poterat, quod ut summus finis optatissimum erat; hoc autem nemo miretur, non enim quasi finem optabat se jungi animam a corpore. Quorum? hoc enim fuisset aberrare a veritate: illa vero ab omni peccato semper fuit immunis: sed cupiebat, ardebat, exoptabat mortem, quasi vehiculum quoddam, aut navigium, quo transvehi posset ad immortale regnum, et vitam, Filium ac Deum, ad quem omnia desideria tendunt, ultra quem non licet progredi aut quidquam velle: non enim potest esse satiētas Dei, et honorum illorum, ut in hac vita contingit necessario, in qua res fluxas amamus, et non fluxis præferimus: sit enim, ut cum rebus fluentibus desiderium quoque animi vacillet, cum præsertim illud cito capiatur satiētatē. Nulla igitur res poterat solari ejus animam summo desiderio æstantem, nisi ex hac vita decēssio. Quid si B. Paulus cupiebat dissolvi, et esse cum Christo? cui etiam David ac Simeon preces fundendo congruentiā locuti videntur: ille dum ait: *Educ de custodia animam meam; et, Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* (Psal. c. lvi, 8); hic autem cum dixit: *Nunc dimittis servum tuum* (Luc. ii, 29); quibus utique vocibus usi fuissent, arbitror, si opus fuisset, illi etiam qui suum pro Christo effuderunt sanguinem, et dolores intolerandos sustinuerunt: et illi pariter, qui in spiritualia certamina descenderunt, confessorum cœtus, et omnino quibus uti scopus propositum est, quod est optimum, et solum illud spectant. Si igitur hæc ita se habent, auditores, qua ratione Dei Mater dicenda non sit longe maximo affectu in hoc laudabili desiderio plusquam alii fuisse? Certe in illis etiam vehementissimus fuit iste affectus; nec aliud optabant quam, si quid præcipuum erat, conferebatque suapte natura ad hoc, ut essent cum Christo. Verum illis Virgo tanto excellentius optavit, quantum discriminis est inter ipsam et illos: tum ratione sanctitatis et virtutum officiis, quantamcumque quis animo præfixerit hujus rei mensuram, tum ratione conjunctionis cum Deo, cum is satus ipsius exstiterit; qua quidem in re nullam est invenire mensuram. Cum igitur tanto desiderio flagraret migrationis e terra in cœlum, ubi tempus advenit, quod optabat perpetuo, quidni gauderet et lætare-

tur? Quod si vel optimo temperamento naturæ præditis dum morte solvantur, aliquod molestiæ vestigium brevissimo tempore subest, non est mirandum: homo enim Virgo erat, et oportebat illam naturæ congruentem esse, non adversariam illi videri, quod fuisset et secum pugnare. Naturæ igitur debitum divina Virgo penitus non aversata, cum si aliter factum esset, res absurditate non careret, secuta plane est rerum naturam et aliquantulum, uti jam diximus, molestiam cepit. Nec tamen ex hoc videor meis ipsis sermonibus adversari, quasi contraria affirmantibus, non enim possunt velle impossibilia. Sed exordium sermonis mei, et quædam addita postmodum exordio corona, luculenta mihi defensio sunt. Etenim probari non poterat, immaculatam Virginem omni dolore caruisse, sed pro naturæ legibus momento temporis communis hujus mortis percepisse dolorem, verum tanta affluentem lætitiā ut prorsus ab ea mœror omnis effugerit, cessit enim se fortiori. Ita et ejus Filius, assumpta nostræ carnis massa, noluit iis carere, quæ carnis sunt propria, sine quibus homo in suis naturalibus esse perfecte non potest: tristatus est, dolore affectus, non solum in cruce et Passione, sed etiam quando Lazarus mortuus est, lege nostræ naturæ lacrymas emisit ex oculis: ex itinere defatigatus est, ciboque indiguit, et somno ac potu, ac summatim iis, quibus fluxa nostra continetur vita, quæque in se corpus non recipit, nisi prius ex eorum indigentia condolescat. Adeo fuit nostri amans Salvator; non enim carnis et sanguinis particeps factus contentus fuit, et collatis in omnes beneficiis, non ulterius progredi, sed quasi fieri non posset, salvari hominem, ipso non patiente, Passionem et mortem optavit, tam exuberanti affectu ut non possit exprimi; et testatur illud: *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur* (Luc. xii, 50). Quare et contristatus est, doloresque expertus in cruce. Cæterum doloris tempus brevissimum, ut merito ne dici quidem fortasse tempus possit; sed gaudii tempus dolori succedentis et ineffabile est et interminabile. Quod si hæc de Salvatore dicta vera sunt, annon erit minus piæ mentis de Matre ejus diversa sentire? Decebat sane Dei Filii Matrem Filio et manibus ejus cum lætitiā commendare spiritum, sicut ipse in manus Patris. Quin illud etiam decebat Matri plusquam cæteris omnibus in quavis humana re convenire cum Filio. Etsi natus ejus pro gaudio sibi proposito, ut Paulus ait, ego vero dixerim pro gaudio tunc præsentē, sustinuit cruce, confusione contempta (Hebr. xii, 2), et omni dolore amato, ut paulo ante ostensum est; par certe erit et æquum, imo etiam plusquam par erit Matrem quoque ejus morientem pro spe proposita, quæ plane dubia non erat, nullam fere dolorem sensisse. Hæc porro esse rationi consona, nec abhorrere a sensu pietatem colere volentium, ostensum esse arbitror ex dictis. Verum ut immorantes pergratum faciamus iis qui

libenter audiunt, hæc insuper addimus. Atque utri-
nam quæ dicenda sunt non ut inania excipiantur,
sed primo quidem ad utilitatem vestram, qua mihi
nihil antiquius, cum iis vehementer ego delecter,
per quæ vos possitis esse felices. Deinde sicut
etiam opto non injucunda ut spero; quandoquidem
et illam cui offeruntur hæc loco muneris, licet ab
ejus dignitate plurimum distent, et rerum nostrarum
nihil prorsus indigeat, at libenter tamen accepturam
scio quod a benevolo famulo offeratur. Puto
autem confitendum esse nos a seopo non aberraturos,
favente Dei Genitricæ, per quam imbecillissimas
difficillimas facillimas sunt. Dico igitur tria esse propter
quæ omnes mortem pertimescunt. Primum
quidem, quod non est valde manifestum conscientie
quid futurum sit in altera vita quando universum
genus nostrum surget a Deo judicandum, nisi
cui divinitus fuerit revelatum. Secundum quod
discessio fiat ab omni genere voluptatis, et cognatione,
et amicis, et antiqua consuetudine, et hujusmodi.
Tertium commune hoc, quod anima separatur a corpore,
ex quo fit, ut compactum ex elementis corpus
corrumpatur, quod naturaliter omnia fugiunt.
Cum ergo tria hæc sint quæ supponimus, quibus
concludendum est quod volo, exordium a medio
statui. Sane iis qui tenentur vitæ desiderio propter
præsentia tantum, qui hæc etiam quasi finem
ultimum sectantur, intoleranda est merito mors,
ut quæ illos a consortio rerum sibi pretiosarum
sejungat, quibus veluti pueris, et generoso animo
volentibus uti, sed ficta hæc et umbratica præferentibus
veritati et stabilitati mors jure terribile est, et
detestanda magis quam cæteris. Ut enim affecti
sumus ad præsentia, ita et separantem ab illis
mortem toleramus. Nam si viriliter proclivitate
ad infima resistamus, levior nobis videtur mors
spe bona plenis. Quod si ad potiora segnes
fuerimus, illam non mediocriter exhorrescimus.
Porro iis qui turpius indignisque aguntur ab
affectibus, quam mancipia, naturaliter ratione
subjectis mors est, et videtur longe gravior ac
molestior; ita ut, quanquam res dictu miræ
est, cum multo majori adnixu voluptatem spectamus,
quodque videtur celeberrimum, rationem non
sequentes ducem, facimus tunc, ut ita dicam,
magis mortales quam sumus. Cum vero honestum ac
bonum spectamus fiat quodammodo in nobis
mortalitas. Tantum pollet in nobis arbitrii vis.
Satis dictum arbitror de morte, licet propositum
nobis non esset de ea philosophari, quomodo, et
quamobrem, et quibus magis, et quibus minus,
quibus etiam intoleranda sit, ac terribile valde
molestum. Cæterum reddendæ rationis anteactæ
vitæ timor, quod primo loco diximus, et
judicii dies, et horrendum tribunal, et satellites
regi et judici astantes qui statim quod ille
cogitaverit executione mandent, et insopitus
ille vermis, et tenebrosus ignis, et ad hæc
incertitudo sententiæ. *Quis enim cognovit sensum Domini?* (I Cor. ii, 16), et *Cogitationes*, inquit,

mortalium timida. Hæc et similia universos plane
terrent, et pavorom in-utiunt animis non eorum
tantum qui rerum præsentium illecebris delinuntur,
qui nec vivere vellent, ni sibi liceat indulgere
genio, sed virtuti quoque deditorum, qui concupiscentiam
et iram rationis frono regere voluit. Subit enim
omnibus et horrorem injicit, non tamen pari modulo.
Siquidem ad cujusque vitam hæc variantur. Itaque
et eos qui sancte vixerunt, et qui secus, incertitudinis
formido adortur, ad justitiam respicientes humanam,
quia non justificabitur, inquit, *in conspectu tuo omnis vivens* (Psal. cxlii, 2).
Si enim B. Paulus, cælum ille contingens animus,
vas electionis, nihil sibi quidem conscius est, sed non
in hoc justificatus est, ut ille ipse ait, *quis, quæso,
alius, si sapiat, de anima sua confidat, quando
Salvator sedebit ad judicandum æquissimus et nullius
deceptionis capax, rationem exigens ab unoquoque,
non eorum tantum quæ egit et dixit, et cogitavit,
sed etiam quæ agere, et dicere, et cogitare debebat?*
(1) qualiter tunc mei similes tremore pavescunt,
quibus nulla cura fuit hæc observare, nec libuit
(utinam haud ita esset) ad Creatoris voluntatem se
accommodare? Qui iudex, cum sederit, non habebit
opus accusatoribus, non libellis, non testibus,
sed gesta a nobis melius ipse novit, quam ipsi nos.
Hæc igitur causarum serie quod quas horribilior
nobis et seipsa videtur mors, omnino superior
erat gloriosissima Creatoris Mater. Nam neque
incerta iudicii sententia, per quam sane pendentur
tenebrarum præsentis vanitatis occulta, poterat
ejus cogitationes turbare, neque ex hac vita
migratio. Et jure quidem optimo: summam quippe
illi constantiam ac fiduciam præbebat consuetus
ab ineunte ætate ascensus ad Deum et proveniens
inde gratia, sive deificatio. Quare non erat
formidanda ferenda tunc sententia qua damnantur
qui contumeliosi sunt in legem Filii ejus, nec
ægre ferenda decessio ob caducarum rerum
deperditionem. Beata enim Virgo adhuc etiam
vivens pro nihilo ducebat et inane habebat quod
tenendo non tenetur, et elabitur, dum manu
prehensum est; tales vero sunt res hujus sæculi,
ut abstineret atque ab eis omnino refugeret, nisi
quantum necessitas cogeret, ne interiret corpus,
si negarentur illi per quæ sustentatur: quod et nova
et antiqua pariter lege vetitum est, et apud pluri-
mas etiam barbarorum nationes. Itaque omnibus
quæ sensum illicient et decipiunt aspectu suo, ac
inani hac gloria tenebras animæ effundunt,
superior erat. Quidquid enim non erat animæ
fructus, alimonia virtutis, aut non faciebat
ad profectum spiritualem, nullius plane momenti
sacratissima Virgini, et alienum habebatur ac
ludicrum et puerile solatium, umbra, somnium,
fumus, et si quod his levius dicat quispiam.
Et propterea Virgo hæc gloriosissima, dum
esset in vita, tantum abhorrebat ab iis per quæ
nos vincimur, quantum mortui vita olim defuncti.
Quomodo ergo moleste

terret decessum ab iis quorum nullo tenebatur affectu? aut cur angeretur ab eis quibus, cum posset, non oblectabatur, sed valere dicebat, voluptates, et falsi nominis gloriam, et quod hominem hominibus videtur reddere sublimiorem, cum ex luto eodem et massa compactus sit? Diceret illi theologorum supremus post theologum tonitruum filium Gregorius Nazianzenus, et blandimenta consuetudinis etiam ex re nostra, et haberi a nobis in pretio, qui amamus et admiramur, quidquid deorsum fertur, et serpit instar colubri: at quibus studium est spiritualia querere et sublimia, caput quæ erigunt sursum, illud ad inferiora flectere exosum est. Dolet igitur repentibus humi rerum caducarum amissio. Qui etenim futura non negligebant, quomodo præsentia spernerent? At cui terrenorum cura postponebatur, certe abjungi etiam ab illis nulla erat sollicitudo.

Quare tristitiæ nobis et terricula suapte natura accidunt, et quodammodo utrinque appetimur, tum præsentium amissione, ut diximus, tum pavore futurorum, ut jam ostendimus: quorum neutro beata Virgo petita est. Oportebat enim migrationem quoque ejus esse naturæ superiorem, et nostræ non assimilē: cum in ea quidquid fuit natura sublimius fuerit. Ita plane. Cæterum dolorem illum, qui profunde animam attingit in morte (quod tertium et postremum est) communem habere non dedignata est beata Virgo cum universo mortalium genere; licet non æque ac cæteri fuerit illum experta. At quid ego abutor æqualitatis nomine, ubi nulla mensura, nulla prorsus fieri potest comparatio? tanto enim intervallo distant a nobis quæ spectant ad Virginem, quanto amplius est bulla cælum. Non ergo illam mors, etsi omnes homines cum dolore tollit, alio modo sustulit, quam quo diximus, nimirum sicut Filium; et ad hoc tantum, ut homo esse dignosceretur. Sed de his satis, quod attinet ad separationem animæ et corporis beatissimæ Virginis; nam cœlesti ejus animæ superna ac divina pervaganti omni tempore mors jucunda potius (ut principio sermonis dixi), quam molesta procul dubio censetur, ut quam illuc transmittibat, quo abire cupiebat, ad suum Filium, ad ejus Patrem, ad Paracletum Spiritum, sacrosanctam ipsam Trinitatem apud quam est vera lux inaccessibleis, indeficiens voluptas sine satietate, corona immarcescibilis, vita æterna, beatitas, ubi plene liceret illi participem esse regni et honoris Filii excellentiori modo, utpote Matri, quam potiri possint, qui virtutis nomine primas omnium ferunt. Quid illos dico, quandoquidem et mentes incorporeas sua gloria longe superavit? Eo porro magnitudinis evecta est, ut supra diximus, imo vero ut nullus explicare valet sermo, non solum quia peperit salutem et redemptionem et sanctificationem animarum et corporum nostrorum, sed quia etiam puritate supra modum et inenarrabili erga Deum affectu animam et corpus talia reddidit,

PATROI. GR. CLVI.

A ut suum uterum exhibuerit locum universa implentis, et nullo circumscripti loco. Arbitror enim immensam animæ ejus pulchritudinem e virtute proveniente non fuisse posteriorem causam, cur ex ea Deus carnem assumeret. Quinimo ipse, qui incarnatus est, voluntatem ejus ducendi vitam Deo placentem, mandatisque ejus inhærentem anteposuit muneri gestandi illum in ventre et lactandi uberibus. Nam cum illa propter hæc beata exclamaretur, ipse, Quinimo, inquit, beata est, quia verbum Dei audit, et illud custodit: ex quo planum omnibus fecit, utrum ex duobus præferendum sit, et beatius jure habendum, partus videlicet, an virtus. Nemo enim adeo desipuerit, ut cum purissima Virgo beata ob partum affirmaretur, alium existimet beatiorē a Salvatore dictum propter mores. Verum probata mulieris voce, agnitione, benevolentia et probitate per verba illa, Quinimo, dictum ejus sapientissimæ comprobavit; deinde sequenti sermone quasi Matrem cum Matre conferens, verbis illis usus est quæ dignum erat ab uno ejus ore proferri. Dum enim docebat illam mulierem, omnes in sublimiorem evehebat sensum. Arbitror autem, si opus esset clarioribus verbis explanare sententiam, ita illum dixisse, qui homo fieri voluit: O mulier, quæ beatam prædicas, vere beatam oportebat Matrem esse mihi illam, cujus anima incredibili pulchritudine esset ornata, et qualem nulla unquam habuere tempora. Itaque prævio in ipsa summo candore ob eximiam animi integritatem, sublimitatemque ac modestiam, subsecutum est, ut mea fieret Mater, factumque est, ut ad lucem, quæ ejus animam inhabitabat, me lucem insuper acquireret omnium luminum creatricem. Amant enim omnia, quæ affinitate conjuncta sunt, accedere ad affinia. Ita sane. Cum vero exegisset necessitas, ut impassibilis et immortalis passibilem et mortalem assumeret carnem, ut (si explicandum mihi est non magis sermonibus Trinitatis hac de re consilium antiquum, verum et maximum) suscepta Passione, et morte, et quadam corporis gustata corruptione, omnes homines si vellent, a passionibus et morte et corruptione liberaret: non enim erat afferenda vis, sed volentibus conferenda salus: dedit potestatem (inquit) præcipuo dilectus illi amore iis qui credunt in eum, filios Dei fieri. Quare Trinitati quidem tum ob consilium istud pro nobis illi cœternum: neque enim habet principium temporis Dei consilium, sed ab omni æternitate commune est tribus consubstantialibus personis, quæ proprietatibus distinguuntur: tum quia illud suo tempore implevit, agendæ sunt gratiæ; beatissimæ autem Virgini, tum ob virtutis officia, tum ob inde proveniente vitam commendationem, propter quam Dei Mater est facta. Sed jam tempus arbitror contrahendi desiderium, ne simul cum immorandi aviditate protrahatur non deficiens oratio. Eveniret enim nobis dum satisfacere illi conamur, quod et pueris

6

qui suam in muro umbram vituntur apprehendere.

Quapropter suspensis prioribus animi sensibus, ad portum silentii sermonem nostrum deducere jam annitemur, nec audiemus amplius animi motus suadentes, ut encomiorum Virginis satietas nos capiat. Deponendum igitur illud desiderium, quod nullum afferre solatium potest, et studium assidue auget. Gaudeamus assatim, o cœtus, Deo, addo, etiam mihi charissime, et gratulemur Dei Matri ad Filium cum lætitia comitantem. Tragici et lugubris nihil admittatur, nec ullius vultus præseferat tristitiæ vestigium, sed omnia puram exprimant lætitiā, hilaritatem, jucunditatem, et ingens gaudium. Oportet enim benevolos famulos cum Domina gaudente gaudere, ut etiam simul tristari, si tristaretur. Quidni enim jure optimo exsiliendum sit, et exsultandum, hilarique vultu, et tripudiis canendum abeunti Virgini, una cum angelis et martyribus, et confessorum choris? Quandoquidem quod cæteris omnibus intolerabile fecit natura, hoc vehementissimi materies gaudii et oblectamenti supra modum (ut exordiendo dicebamus) gloriosissimæ Virginis existit; extincta (ut ita dicam) flamma diuturni desiderii, migrationis (inquam) ex hac vita. Cupiebat enim dissolvi et esse cum Christo, magis quam Paulus, qui hoc

A dixit, si conferre licet. Si quidem illi mors præstitit, ut oculis animæ desideratum sibi videret immortalibus immortalē longe quidem felicius, quam dum ulnis gestaret illum, et lacte nutrirēt. Non tantum igitur gratulemur gaudenti Virgini inenarrabile gaudium, sed illud quoque addamus. In cœlum ipsa eunte simul et nos ascendamus alacriter quotquot ardente ejus desiderio flagramus, et fieri hoc poterit, si purgata mente et ratione ad lucem ejus contemplativæ animæ vi, quantum fas est, prope accedamus. Quod si taliter affecti erimus, rejectis tenebrososis, puri cum pura perpetuo erimus, perque ipsam cum ejus Filio ac Patre et Spiritu sancto, Trinitate beatissima; fas quippe non est impuro et non purgato purum attingere. Porro tenebrosa rejiciemus et sordida, lucidique erimus et puri, si, ut compendio dicam, declinantes ab omni malo (ut inquit David) fecerimus omne bonum, ut per hæc velut instrumenta, et in præsentī vita favorem ejus et gratiam mereamur, et cœlestium flamus bonorum compotes maternis precibus Virginis potentissimæ apud Filium, quem decet omnis gloria, honor et adoratio cum ingenito ejus Patre, ac sanctissimo bono et vivifico Spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

MANUELIS PALÆOLOGI

CANON DEPRECATORIUS

AD SANCTISSIMAM DOMINAM DEIPARAM PRO PRÆSENTIBUS PERICULIS.

Ode I.

Omnis ordo atque ætas fidelium, ad Matrem Dei, omnium moderatoris, voces tollamus, populum tuum libera a calamitatibus, tuæque civitati victoriam adversus hostes concede.

Vides, Virgo, Chaganum alium hostem graviter prementem hæreditatem tuam: ut eum, qui hunc ipsum progeniit, ita istum et illius assecclas funditus dele.

Quam multis molestis ac duris populus tuus, o omnino inculpabilis, afflictus est, et nisi velociter ipsa precibus tuis succurras, pessumibunt omnia gravissima jactura.

O Virgo, quæ cœli terræque, et omnium quæ in cis sunt Conditorem omnisque carnis moderatorem secundum carnem peperisti, apud ipsum pro nobis fiducialiter intercede.

O Virgo, quæ Deum ineffabiliter peperisti, Advocatam agens apud eum pro iis, quorum gratia, ipse commiseratione motus, mortalis factus est, votum assequeris. Ideo nec moreris

Ode II.

Quoniam multis calamitatibus, ut nunquam antea, omnes, o augusta Puella, premimur populus tuus; tu nunc studiose ante sinem præveniens a malis nos eripe.

Sola Dei misericordia per tuas intercessionem, o Virgo, confidere nobis datur, etenim vita in malis versatur, ut famuli fideles spes nostras assequamur, o omni laude dignissima.

Tu, o purissima, Portus nobis es et Propugnaculum, in te spes nostras pie collocantibus: nunc igitur talis appare, gravissima jactatis tempestate.

Præses, et tegmen forte, et munimentum appares tu, Deipara, omnibus ad te accurrentibus cito affer opem.

Ode III.

Natura nostra primæva prævaricatione vulnerata est. Nihilominus Deus ille, cui tu, Puella, Mater es, multa misericorditer passus et crucifixus jam antea ipsam a corruptione et inferno liberavit.

Etlem ergo nunc supplica, ut liberet ab hostibus te fideliter laudantes.

Ode IV.

Sexcentis erroribus lassati in altum caput sublevare omnino non possumus. Tu ergo, o purissima, Deo ferventer supplica pro nobis.

Cœtus te laudantium, o mundissima, ad tuum templum fideliter accurrentes, atque ingruentium calamitatum propulsationem exposcentes, spes suas assequantur.

Impossibile est, o immaculata, præsidium tuum invocantes, irritò voto frustratos reverti. Quamobrem ante te procidentes, te fideles rogamus, ut ab hostibus nostris redimamur.

Plurimis gratis tuis antea potiti, o Deipara, Ave tibi acclamamus teque obsecramus, o gloriosissima, ut adversus hostes te inhonorantes, tuis victoriam largiaris.

Ode V.

Spiritus quidem carni malæ, caro autem passionibus, heu mihi, turpiter subjecta est, o purissima: quamobrem nos in malorum multorum discrimine constitutos libera, Dei Mater, intercessionibus tuis.

Corpus peccatis plenum est, anima vero malis gaudet: sermo, cor, mens ad pejora inclinat, et nunc in rebus calamitosis versamur, tu vero, o Virgo, ab his libera servos tuos.

Præveniat nos, o bona Domina, consueta Filii tui omniumque Dominatoris misericordia, quæ molesta omnia nobis instantia depellat, et libera nos ab erroribus, intercessionibus tuis.

Res graves multifariam nunc nobis impendent. Illas tu cito, o Puella, dissipa in morem fumi, venti vehementis impetum nullo modo sustinere valentis.

Ode VI.

Vitæ commotio, o Virgo, animam turbat, turbationes usquequaque inferunt difficilia nobis hoc tempore, hæc quantocius precibus tuis propulsa. Rerum molestarum fluctus navim illam demergere minantur, cujus tu, Dei Mater, manu tua gubernacula moderaris, hos igitur sterne, et tranquillitatem precibus tuis concede.

Multis lacrymis opus est, o Virgo, nobis qui Christi præcepta aspernati sumus, propter quod cum rebus sinistris luctamur, ab his nos redimo ad optimam vitæ rationem traducens.

Si teos, o sanctissima, nunc ab hostibus liberaveris, nihil erit novi; magis autem erit tua vetus consuetudo, o vertex bonitatis; ab his itaque ut liberemur celeriter largire.

Ode VII.

Unum quoddam præceptum transgressus est, vae nobis, o Domina, primus pater Adam, et facti sui pœnam statim dedit Deo. Cum vero ad iram

multoties Deum commoverimus, quantas pœnas dare oportet! Sed libera tu nos.

Nec propheta, nec princeps, nec dux auxiliari nobis hodie potest, nec ullus est, qui cohibeat res adversas, omnes enim Deo sunt obnoxii criminis. O quam graves pœnas expectare æquum est, nisi tu, o purissima, præripias!

Mystice nos baptisma e servis malis Dei pueros effecit, peccatum tamen fiduciam nos habere non sinit. Propterea, o sanctissima, calamitatum multitudine circumdatos intercessionibus tuis libera.

Nequaquam præcepta Dei, omnium Principis, servavimus, o purissima; undique igitur contra nos hoc adversitatum flammam vehementem excitat. Sed tuis ad Filium tuum precibus illam extinguas.

Ode VIII.

Salvatorem mundi peperisti, o Domina, bonum ac beneficium te glorificantibus. Hunc ergo jam manu exora, ut ab hostibus liberet tuos, dum multi exstant fideles.

Filius tuus, o Virgo, liberavit tres pueros ab igne voracissimo, omnia quippe potest. Hujus ejusdem manu libera nos omnes, o Sponsa Dei, a gentis immanissimæ furore.

Deus per plurimam misericordiam Incarnatus est ex te, o Puella universos salvare volens. Hunc vero, o purissima, erroribus nostris propitium reddere posse, confidentiam habes: accelera igitur, o Dei Mater.

Ille quem genuisti, magis gaudet donare gratiam quam ii, quibus ipsa datur, gaudeant accipere. Proinde tu apud illum pro nobis legatione fungens universa expedias. Perge itaque, o Deipara.

Ode IX.

Deum, o Virgo, secundum carnem genuisti, qui etiam pro nobis voluntarie passus est. Cum sustinisset autem mortem, mortis vinculis eos absolvit qui erant in inferno. Huic igitur supplica ut ii qui te laudant, a rebus sinistris valeant exsolvi.

Hominum genus Deo peccavit, et usque nunc procedunt, o intemperatissima, sed non sunt hominum errores hujusmodi, quos Dei sanguis eorum gratia effusus mundare non posset. Ideo nunc ipsum pro nobis, o Domina, exora.

Hostis tyranni antiqui potentiam disperdas, o purissima, velut mollem et enervem intercessionibus tuis, atque illius fastum in altum sublatum dejicias, o Virgo, tuosque servos cum rebus gravibus innumeris luctantes velociter invise.

Eos qui nos hoc tempore terrent, o purissima, tu trepidos ac timidos in fugam conjice et horum prosperum cursum ipsa reseca. Da autem populo tuo, ut statuere possit ex ipsis tropæa, ut olim majoribus nostris statuere dedisti.

NOTICE

D'UN OUVRAGE DE L'EMPEREUR MANUEL PALÆOLOGUE.

INTITULÉ :

ENTRETIENS AVEC UN PROFESSEUR MAHOMÉTAN.

Par M. C. B. HASE *.

L'ouvrage dont on vient de lire le titre, se trouve dans trois manuscrits de la Bibliothèque impériale. Le premier, qui est le plus ancien, fait partie de cette collection, au moins depuis le règne de Henri IV; sur la reliure existent encore les armes et le chiffre de ce prince. Ce volume contient 514 feuillets *in-fol.*, sur papier ordinaire; il était coté d'abord M. CC. LXIV, puis 2417, ensuite 1385, et enfin 1253. C'est ce dernier numéro qu'il porte encore aujourd'hui, et sous lequel on le trouve mentionné dans le Catalogue imprimé des manuscrits de la Bibliothèque du roi (1). L'écriture paraît être du XVIe siècle; elle est grande et un peu chargée d'abréviations; l'encre est encore d'un beau noir. Indépendamment des différents numéros que le volume a portés successivement, et que je viens d'indiquer, on lit le titre que voici sur un des feuillets blancs qui sont à la tête de l'ouvrage : Τὰδ' ἐνεστιν ἐν ταύτῃ τῇ βιβλίῳ · Μανουὴλ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου διάλογος περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, πρὸς τινὰ Πέρσην · διήρηται δὲ εἰς κς' διαλέξεις. Deux autres cotes, N° 164 *vicesima tertia*; et celle plus bas, N° 25, ont été ajoutées par une main qui me paraît être italienne. Il se peut, en effet, que cet exemplaire ait été écrit en Italie, et conservé dans quelque bibliothèque de ce pays, avant d'être transporté en France. Je crois même avoir trouvé un indice de la collection à laquelle il appartenait. Le hasard m'ayant fait consulter un ancien catalogue manuscrit de la bibliothèque du cardinal Nicolas Ridolfi, neveu du Pape Léon X, et mort en 1550 (2), j'y ai rencontré l'article suivant, presque entièrement conforme au titre rapporté plus haut : « N° 49. Μανουὴλ βασιλέως, τοῦ Παλαιολόγου, διάλογος περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, πρὸς τινὰ Πέρσην · διήρηται (sic) εἰς κς' διαλέξεις. » Si donc l'ouvrage de Paléologue s'est trouvé autrefois dans la collection du cardinal Ridolfi, comme les livres de ce prélat ont passé successivement au maréchal Pierre Strozzi, à la reine Catherine de Médicis, et enfin à la Bibliothèque du roi, il devient infiniment probable que le volume mentionné, sous le n° 49, dans cet ancien catalogue, est celui dont il est ici question, et qui porte aujourd'hui le n° 1253 parmi les manuscrits grecs. Je ne dois pas dissimuler cependant que je n'ai trouvé nulle part, à la tête de ce dernier, la marque 49 que l'exemplaire du cardinal Ridolfi doit avoir portée.

Le second manuscrit est du nombre de ceux qui ont appartenu à M. de Coislin; il conserve son ancien n° 130, sous lequel Montfaucon l'a décrit dans son catalogue (3). C'est un petit *in-folio* relié en bois, de 216 feuillets; il est en papier ordinaire; l'écriture en est serrée, mais facile à lire, malgré de fréquentes abréviations. La plus grande partie du verso du sixième feuillet, et les feuillets 8 et 9 sont en blanc; on supplée aisément à ces lacunes, peu considérables, par l'exemplaire dont j'ai déjà parlé.

Enfin, le troisième manuscrit coté 169, fait partie d'un dépôt supplémentaire dans lequel on a réuni les livres dont la Bibliothèque a fait, depuis peu, l'acquisition. Il est également en papier, de format in-4°, contenant 687 feuillets, d'une écriture très-moderne. On voit clairement que c'est une copie du premier, faite par quelqu'un qui n'était pas exercé dans la lecture des manuscrits. Ce copiste ne pouvant pas déchiffrer toutes les abréviations de l'original, a souvent cherché à les imiter trait pour trait; quelquefois même il s'est trompé entièrement sur la manière dont il fallait les lire. Je reviendrai dans la suite sur cet exemplaire, à cause d'une particularité qu'on y remarque; qu'il me soit permis maintenant de dire quelque chose de l'ouvrage qui y est contenu, et des raisons qui m'ont engagé à en donner la notice.

Ayant été chargé par mes chefs de faire le catalogue détaillé des manuscrits du Vatican arrivés en France et réunis à la Bibliothèque impériale, j'ai été dans le cas de parcourir, pour ce travail, un certain nombre d'ouvrages grecs inédits, composés dans les quatre

(1) *Catalog. Bibl. Regiæ, pars II, Paris. e typogr. regia 1759, in-fol. p. 265.*

(2) Ce catalogue a été rédigé en grec par Matthieu Devari et Nicolas Sophianus; il se trouvait autrefois à la bibliothèque de Colbert, sous le n°. 3769. Il a été traduit par le P. Montfaucon, et inséré presque en entier dans la *Bibliotheca bibliothecarum*

(tom. II, p. 766) de ce savant religieux; mais l'original autographe se conserve encore aujourd'hui parmi les manuscrits grecs de la Bibliothèque impériale, n°. 3074, et le passage que je cite s'y lit au fol. 70 verso.

(3) *Biblioth. Coislin. Paris. 1715, in-fol. p. 201.*

* *Notices et extraits des mss. de la bibliothèque Royale. tom VIII.*

siècles qui ont précédé la prise de Constantinople (1). Les versions latines et les extraits que j'ai faits de quelques-uns de ces traités, ne méritent pas tous, à coup sûr, d'être rendus publics; mais celui qui nous occupe est uno de ces compositions qui, sous plus d'un rapport, ne m'ont pas paru dépourvues d'intérêt, et j'ai pensé que les lecteurs me sauraient gré de leur en présenter ici le début. Dans l'état actuel de la littérature, le livre de Manuel, publié en entier, trouverait moins de lecteurs sans doute que dans le temps où il a été écrit. Cependant, outre l'avantage de représenter avec exactitude les idées et le langage des deux nations qui, dans le xve siècle, se disputèrent l'empire de la Grèce, on y rencontre encore plusieurs faits dignes d'être recueillis, et quelques digressions qui, en répandant du jour sur une partie obscure de l'histoire byzantine, donnent au Traité qui les renferme, une sorte de mérite qui l'élève presque au rang des monuments historiques. Enfin, comme l'origine de l'empire ottoman a été l'objet d'une infinité de discussions, et qu'on a si souvent recherché comment un peuple nomade a pu parvenir, par une suite de conquêtes, à fonder un Etat si vaste, et à former une masse de puissance inébranlable pendant trois siècles, on aimera à trouver, dans cet ouvrage, quelques détails sur un événement aussi important; on n'y lira pas sans intérêt les aveux tristes et sincères d'un souverain qui convient de sa propre détresse et reconnaît la supériorité toujours croissante de son ennemi.

L'auteur de ces dialogues est l'empereur Manuel Paléologue, second fils et successeur de Jean Ier. Du Cange (1*), Gibbon (2) et Henri Warton (3), ont rassemblé à peu près tout ce qu'on sait sur sa vie politique; et dernièrement encore, dans la continuation de l'Histoire du Bas-Empire (4), un savant distingué vient de jeter un nouveau jour sur plusieurs points de cette époque. Je me bornerai donc à rappeler ici que Manuel, né l'an 1348, fut associé à l'empire en 1373, qu'il succéda à son père en 1391, et que son règne fut aussi long que malheureux. Des ressorts extraordinaires avaient fait alors des Turcs un peuple de héros; Orchan profita habilement des divisions qui s'étaient élevées parmi les Grecs pendant la minorité de Jean Paléologue; Amurath Ier, ayant pris Andrinople vers 1360, acheva sans obstacle la conquête de la Thrace; et tandis que les Grecs, désespérant de leurs propres forces, imploraient des secours étrangers, toujours dangereux ou tardifs, les vertus guerrières inspirées par la religion du prophète, reparaissaient parmi les Turcs avec tout l'éclat dont elles avaient brillé lors de la naissance du mahométisme en Arabie. Il n'est pas étonnant que, dans une pareille situation, presque toute la vie de Manuel Paléologue se soit passée ou en sollicitations près des princes de l'Occident, pour les engager à se réunir contre son ennemi, ou en démarches à la cour du sultan, pour se faire pardonner ces mêmes négociations, ou en guerres dont l'issue lui fut presque toujours funeste. Après un règne d'environ trente-quatre ans, pendant lequel ce malheureux prince parcourut l'Italie et la France (5), soutint deux sièges dans sa capitale (6), et se condamna même, pendant quelque temps, à une vie privée, on le vit, accablé de fatigues et de chagrins, laisser les soins du gouvernement à son fils aîné Jean Paléologue II, et, retiré dans le monastère de Périblepte, il s'occupa des lettres et de l'étude de l'Écriture sainte jusqu'à l'instant de sa mort, qui arriva le 21 juillet 1423, vingt-huit ans avant la prise de sa capitale et l'asservissement total de sa nation.

Tandis que les souverains du reste de l'Europe étaient presque tous étrangers aux lumières de leur siècle, on se plaît à voir ceux de Constantinople, non-seulement protéger les lettres, mais cultiver souvent eux-mêmes différentes branches d'instruction, et se distinguer quelquefois par des ouvrages dont nous pouvons encore apprécier le mérite. Anne Comnène nous a laissé la Biographie de son père; Constantin VI Porphyrogénète, celle de son aïeul; Théodore Lascaris, des panégyriques; Maurice et Léon VI (7), des Traités de l'art militaire; Cantacuzène, des Mémoires qui le placent à côté des meilleurs historiens

(1) J'ai cru cette étude indispensable pour l'intelligence de plusieurs pièces historiques qui concernent principalement les règnes de Cantacuzène, de Jean et de Manuel Paléologue, et qui paraîtront pour la première fois dans ce catalogue.

(1*) Du Cange. *Famil. Byzant.* Lutet. Paris., 1680, in-fol. p. 241.

(2) Gibbon, *Hist. of the Declin. of the Roman Empire*, ed. de Bâle, in-8°, vol. XI, pag. 248 et seqq.

(3) *Supplement. ad Cave Script. Ecclesiast. hist. literar.*, Genève 1705, in-fol. Appendice. p. 52.

(4) *Hist. du Bas-Empire*, par H.-P. Ameilhon, tom. XXVI, Paris. 1807, in-8°.

(5) En 1400.

(6) En 1397 et 1423.

(7) Je ne cite pas l'empereur Nicéphore Phocas, quoiqu'il passe pour auteur d'un petit Traité adressé aux commandants des provinces grecques

limitrophes de la Cilicie, sur la conduite à tenir lors des incursions des Arabes. Du Cange a déjà reconnu, dans son Glossaire grec, tom. II, col. 50 de la notice des auteurs anecdotes, que cette pièce, intitulée Περὶ παραδρομῆς πολέμου, quoique composée sous le règne de l'empereur Nicéphore, n'est pourtant pas de ce prince; elle se trouve dans trois manuscrits de la Bibliothèque impériale, et serait utile à un éditeur qui voudrait rétablir le texte corrompu et mutilé de la Tactique de Léon, donné, pour la dernière fois par Lamy, dans les Œuvres de Meursius, Florence, 1745, in-fol. vol. IV, col. 529 et seq. Quelquefois même cette pièce pourrait servir de commentaire aux deux ouvrages de Constantin Porphyrogénète sur les thèmes et sur l'administration de l'empire, auxquels je regrette que Banduri ne l'ait pas jointe dans son *Imperium Orientale* (a).

(a) Vide tomum nostrum CXVII. Edit.

de la Byzantine. Il est vrai que ces écrivains, illustres par leur rang et zélés admirateurs des anciens, n'en offrent guère dans leurs ouvrages le caractère et le style ; à peine en est-il deux ou trois qui aient quelques traits de ressemblance avec ces grands modèles. Tant il est vrai qu'il peut se trouver pour les lettres des circonstances si peu favorables, que le commerce le plus intime avec les anciens ne suffit pas pour donner à l'esprit humain tout l'essor qu'il pourrait prendre. Il est certain cependant que l'exemple donné par tant de princes contribua beaucoup à conserver parmi leurs sujets l'amour de ces études, encore utiles même dans leur décadence et dans leur fausse direction (1).

Manuel Paléologue avait hérité des nobles goûts de son aïeul ; à l'exemple de Cantacuzène, non-seulement il accueillit les talents (2), mais les siens lui donnèrent encore un rang distingué parmi les écrivains de son siècle. Je n'entreprendrai point de donner ici la liste de ses ouvrages ; il en a laissé sur un grand nombre de sujets, et je ne pourrais que répéter ce qu'en dit M. Harles dans sa nouvelle édition du *Bibliotheca Græca* de Fabricius. On en compte vingt-huit, sans toutefois comprendre dans ce nombre les dialogues dont il est ici question : quinze ont été publiés par Jean Launclavius, à Bâle, 1578, in-8°. Ce sont tous des prières ou des déclamations, excepté un Traité qui se trouve à la tête de la collection, sous le titre : Ὑποθήκαι βασιλικῆς ἀγωγῆς. C'est un recueil de maximes morales, composé pour l'éducation de Jean II Paléologue, fils aîné de Manuel (3). Outre ces quinze pièces, il existe encore de notre auteur une oraison funèbre qu'il prononça à la mort de son frère Théodore Paléologue, despote du Péloponnèse ; ce discours, publié par le P. Combéfis, peut être regardé comme un monument historique, et M. Ameillon en a fait usage dans le XXVIe volume de l'Histoire du Bas-Empire. Après avoir rendu compte de ces opuscules imprimés, M. Harles fait l'énumération de douze autres qui n'ont point encore été publiés, et que l'on ne connaît, pour la plupart, que parce qu'ils sont cités dans différents Traités de Léon Allatius. Ils se trouvent tous à la bibliothèque du Vatican, à l'exception des pièces que M. Harles désigne sous les n.°s 26 et 27, et qui existent à la Bibliothèque impériale, l'une dans le manuscrit Grec 2419, folio 315 verso, l'autre dans le n° 3043, fol. 11 verso — 14 verso. Mais je pense qu'on a tort d'attribuer à Manuel ces deux compositions, dont la première (4) n'est autre chose qu'une explication des songes écrite dans un langage barbare et tout à fait disparate avec le style soigné et élégant de notre auteur. L'autre est indiquée dans la Bibliothèque grecque par les mots : *Adloquutiones, 1. ad summum Pontificem, 2. ad Bessarionem Cardinalem, 3. ad Despotam patrem*. Il est certain pourtant que ces trois petits discours ont été faits pour être prononcés, non pas par l'empereur, mais par Manuel, fils de Thomas, despote d'Achaïe, lorsque ce jeune prince, dernier rejeton d'une famille détrônée, vint avec son frère Andréas Paléologue se présenter, à Rome, devant le Pape Paul II, dont il recevait une pension (5).

(1) L'ouvrage anonyme du Logothète Théodore Métochite, intitulé Ἀστρονομικὴ κατ' ἐπιτομὴν στοιχείωσις, contient dans sa préface quelques détails sur la manière dont les mathématiques et l'astronomie furent cultivées à la cour d'Andronic Paléologue Ier. Le règne de ce prince faible, mais ami et protecteur des sciences, a eu sur la renaissance des lettres en Italie une influence qui mériterait d'être développée dans une discussion particulière.

(2) Manuel Chrysoloras, Siméon, archevêque de Thessalonique, Joseph Bryennius, Théodore de Gaze, Georges de Trébizonde, Phrantzes, Démétrius Cydonius, sont contemporains de Manuel, et plusieurs de ces écrivains vivaient dans son intimité. M. Harles (*Biblioth. Gr.* vol. XI, 599) parle de neuf lettres de Démétrius Cydonius, adressées à l'empereur Manuel, dont l'une a été publiée par M. Ch. Fred. Matthæi, à Dresde, 1789, in-4°, et les huit autres à Moscou, dans le recueil portant le titre : *Isocræis, Demetrii Cydonæ et Michaelis Glycæ aliquot epistole : ex codd. edidit et animadvers. adjecit C. F. Matthæi ; Mosquæ, 1776, in-8°*. Le manuscrit de Coislin-CCCXV, en contient dix de cet orateur, adressées à l'empereur ; mais n'ayant pu me procurer à Paris le livre de M. Matthæi, quelques recherches que j'aie faites, il m'est impossible de déterminer quelle est celle de ces dix lettres qui manque dans l'édition. Le manuscrit de Coislin en contient, en outre, environ vingt autres écrites à différentes personnes considérables de ce temps. Comme l'auteur s'annonce d'une manière élégante et simple, j'ai pensé qu'on me saurait gré de faire connaître une de ces lettres, d'autant plus qu'elle

fait voir que Démétrius n'était pas né à Constantinople, ni en Crète, comme quelques personnes l'ont pensé (voyez la *Bibl. Gr.* de M. Harles, vol. XI, pag. 598), mais bien à Salonique. Elle est adressée à un nommé Phacrasis, *primicerius* ou premier secrétaire de l'empereur Manuel, et paraît avoir été écrite en 1429 ou 1430 (selon Hanckius de Byzant. rer. scriptor. Lipsiæ, 1677, in-4°, p. 637), pendant le dernier siège de Salonique, que les Vénitiens soutinrent contre Amurath II (b).

(3) J'ai entre les mains une traduction française de cet opuscule, dont voici le titre : *Cent præceptes royaux de l'empereur Manuel Paléologue, à Jehan Paléologue son fils, et successeur en l'Empire Grec ; à Paris, chez Gilles Beys, 1582, in-12*. Il faut qu'elle soit très-rare, puisqu'elle a échappé aux recherches de M. Harles.

(4) Elle est intitulée dans le manuscrit : Ὁνειροκρίτης κυρίου Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου. Du Cange la cite *Glossar. Græciat.* tom. II, *Index auctor.* col. 29.

(5) On ne saurait trop estimer la fidélité, l'exactitude et les recherches laborieuses de M. Harles, dans sa continuation du *Bibliotheca Græca* ; cependant ce savant a été induit en erreur par le catalogue imprimé des manuscrits de la Bibliothèque impériale, part. II, p. 601. Le titre seul du premier de ces trois petits discours peut faire voir qu'il n'est pas de l'empereur Manuel : Τοῦ πανευχεστάτου ἀθηναιοπόουλου τῶν Ῥωμαίων, Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου, προσφωνήμα πρὸς τὸν μακαριώτατον Πάππν Ῥώμης, ἀναγνωσθὲν καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπὸ στόματος ἐν Ῥώμῃ. Le défaut de place m'em-

(a) Hæc epistola repetita est in *Anecdotis novis* Boissoudii, p. 288, unde cum jam edidimus cum Demetrii scripta collegimus in tomo CLIV.

L'ouvrage dont je vais rendre compte est peut-être, de toutes les compositions de Manuel Paléologue, celle qui se rencontre le moins souvent dans les bibliothèques. Fabricius n'en soupçonnait pas l'existence; et hors un manuscrit conservé à la Bibliothèque Ambrosienne de Milan, qui même ne contient que six dialogues, je ne connais que les trois exemplaires qui se trouvent à Paris. Cet ouvrage est adressé à Théodore Paléologue, frère de Manuel, despote de Lacédémone, ce qui prouve qu'il a été composé avant l'année 1407, époque de la mort de ce prince. Manuel rappelle à son frère qu'il était obligé de joindre l'armée de Bajazet avec un corps de troupes auxiliaires; il lui expose que dans l'hiver, tandis que le sultan séjournait à Ancyre, lui Manuel eut occasion de lier connaissance avec son hôte, qui occupait une place de muderris (1) ou de professeur dans le collège de cette ville, que celui-ci le questionna sur différents points de la religion chrétienne, et qu'il eut avec lui une suite d'entretiens dont il rend compte à son frère. Un passage de Ducas (2) nous apprend, en effet, que l'empereur Jean Paléologue se vit forcé, dans les dernières années de son règne, d'envoyer à la cour de Bajazet une troupe de cent soldats commandée par son fils aîné, pour suivre le sultan dans une guerre qu'il allait entreprendre contre un émir turc qui occupait la ville de Pergée en Pamphylie. Or Bajazet monta sur le trône au mois d'août ou de septembre de l'an 1389 (3), Jean Paléologue cessa de vivre en 1391; c'est donc entre ces deux époques, et probablement dans l'hiver de l'année 1390, qu'il convient de fixer le temps où ces conférences eurent lieu.

A la tête du manuscrit coté 169, on lit une note d'une écriture très-moderne, qui contient un éloge pompeux de l'ouvrage de Manuel. A en croire l'auteur inconnu de cette note, on y retrouve l'élégance du style, la vivacité des tours, la variété des expressions, la hardiesse des figures, enfin toutes les qualités rares et brillantes qui caractérisent les grands modèles de l'antiquité : *Hosce dialogos cum lego, legere mihi videor modo Platonis τὸ μέγας, modo τὴν Demosthenis δεινότητα, modo Isocratis κάλλος, modo Aristophanis ἄτακτοῦ ἀπειροῦτα, modo Xenophontis μελιτώδη γλυκύτητα, modo Gregorii Nazianzenii κομψόν, modo Chrysostomi τὴν ἀπλὴν σαφήνειαν, modo Basilii εὐκρίνειαν, semper ἀκριβέστατον purioris hellenismi κανόνα* (4). Il est certain qu'une critique sévère aurait beaucoup à retrancher de ces éloges : j'avoue cependant que j'ai lu avec plaisir tout l'ouvrage, que j'y ai trouvé un style vif et animé, un grec pur, une grande connaissance des auteurs sacrés et profanes (5);

pèche d'insérer ici toute cette petite harangue, dans laquelle le jeune prince dépeint sa situation désespérée : *Etiamsi, dit-il entre autres au Pape, tanto intervallo infra tuam amplitudinem simus positi, præstare nihilominus puto, afferre tibi aliquid, quale id cunque est, quam omnino nihil dare. Quam ob cansam flexis genibus ad sancta vestigia tua ipse accido, beatissime Pater, depresso capite, depresso animo, immortalæque fateor me tue bonitati habere gratias : prædico tuum patrociniū, adoramus beneficia, profitemur tota mente et lingua celebramusque tuam misericordiam. Tu secundum Deum in patrii loco fuisti nobis, tu peregrinis congregator, tu servis dominus providus, tu nobis nunc egenis præbitor magnificus, tu desperantibus et orbis pater secundum Deum, et patronus, et auxiliator, humanissimus et misericors : qui apparuisti nobis totus ad Dei imaginem expressus, tanquam communis revere curator, et pater servatorque communis secundum Deum*. Les expressions sont presque encore plus fortes en grec. *Εἰ δὲ καὶ κατόπιν ἡμεῖς τῆς οἰκῆς τοσοῦτον ἔσμεν ἄξιας, ἀλλὰ κρείττον οἶμαι πᾶν ὁπωποῦντε διδόμενον, ἢ παντάπασιν λειπόμενον. Ταγαροῦν, μακχιώτατε πάτερ, γονυπετών καὶ αὐτότε τοῖς ἱεροῖς σοῖς πρόποσι, κεκλικυῖα μὲν τῇ κεφαλῇ, κεκλικυῖα δὲ τῇ ψυχῇ, μεγάλας ὁμολογῶ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ τῆς χάριτός· ὁμῶν σου τὴν προστασίαν, προσκυνουμέν σου τὰς εὐεργεσίας, ὁμολογούμεν δὴ γνῶμη τε καὶ γλώττῃ καὶ κηρύττομέν σου τὸν ἔλεον· γέγονας ἡμῖν προστάτης μετὰ Θεόν, τοῖς ἔξενοις συναγωγέως, τοῖς οἰκέταις (peut-être faut il lire ἐκείταις supplicibus) προμηθεύς, τοῖς νῦν ἐνδύσει προχοεὺς μεγαλόδωρος, τοῖς δευτέροις τε καὶ ὄρθανοῖς πατὴρ μετὰ Θεόν, προστάτης καὶ ἀντιλήπτορ φιλανθρωπώτατος καὶ συμπθέστατος· ὅλος θεομίμητος, ἡμῖν ὄφειες, οἷα κοινὸς ὄντως ὡ κηδεμών, καὶ μετὰ Θεόν πατὴρ καὶ σωτὴρ κοινὸς καθ'ἑστέκως.*

Qu'aurait dit l'empereur Phocas, à qui saint Grégoire le Grand écrivit les lettres si soumises rapportées dans ses Œuvres, t. II, p. 1238, edit. Benedictin., 1765, in-fol.; qu'aurait dit ce Cons-

tantin qui dépouilla le Panthéon de ses ornements et Rome de ses trésors, s'ils avaient su que le petit-fils d'un de leurs successeurs s'humerait à ce point devant le souverain de cette même ville?

(1) Du Cange n'a pas su expliquer ce nom. Après avoir cité le titre et une phrase de notre ouvrage (*Glossar. med. et infim. Græc.*, Lugdun. 1688, in-fol. tom. II, appendix, col. 137), voici comme il s'exprime sur la dignité de Μουτρεπίτης. *Nescio au is, qui Leuclavii lē. XIII (ed. Francof. 1591, in-fol. col. 889). Hist. Musulman. Mutesibi appellatur, qui scilicet prætia fructibus aliisque rebus, adibus etiam locandis, statuit. Le mot Muderris est dérivé de l'arabe et signifie professeur. Mais ce n'est pas ici la seule fois que du Cange s'est trompé dans son immense et important ouvrage, faute de savoir les langues orientales.*

(2) *Hist.* c. 43, ed. Venet., pag. 49.

(3) La date de la mort d'Amurat Ier n'est pas fixée, et tout ce que les historiens disent de cet événement, arrivé dans le tumulte d'un combat ou d'une victoire, est plein d'incertitudes. J'ai suivi du Cange, *Famil. Byzant.*, Lutet. Paris., 1680, in-fol. pag. 559, et Cantémit, *History of the Ottoman empire*, part. I, Londres, 1754, in fol. p. 42. Leuclavii (*Pandect. histor. Turc.* à la suite de Chalcondyle, ed. Venet. 1729, in fol. p. 513) fixe cette mort à l'an 1590; d'autres écrivains la placent en 1551, 1575 et 1577; le chevalier de Zauna (dans son Histoire du royaume de Chypre, Leyde, 1785, in-4°, tome II, liv. xviii, chap. 6, page 902), paraît la mettre en 1583.

(4) La même main ajoute : *Optantium esset, ut aliquis Politianus, Cortesius, Bembus, Longolius aut Mannius hancce Atticam elegantiam Romana possset emulare. Le lecteur s'apercevra bien dans la traduction, que ce vœu n'a pas été accompli.*

(5) Pourtant au fol. 370 recto du man. 1255, en comparant les trois personnes de la Trinité à la lumière de plusieurs flambeaux, qui se réunissent et se confondent dans une clarté générale et indivisible, il cite S. Denis l'Aréopagite, comme s'étant servi

si quelquefois l'auteur met de la subtilité dans ses idées et se permet des expressions et des tours maniérés, il est impossible de ne pas reconnaître dans d'autres endroits un vrai talent et une imitation heureuse de Platon. Robert Gerius, dans ses suppléments à l'histoire littéraire de l'Eglise, par Cave, paraît avoir eu une opinion plus favorable encore de ce livre; il l'appelle un excellent ouvrage, *opus egregium*.

On trouve, en parcourant ces dialogues, un tableau curieux et vrai du luxe sauvage de la cour des sultans, et de l'extrême faiblesse des empereurs grecs à la fin du XIVe siècle. Bajazet était alors maître de presque toute la Grèce et d'une grande partie de l'Asie Mineure; tous les princes chrétiens, depuis le Bosphore jusqu'au golfe de Venise, étaient ses tributaires. Comblé de gloire et chargé de richesses, il passait la saison rigoureuse tantôt à Nicée, tantôt à Pruse, tantôt à Ancyre. « L'arbre de sa fortune, dit l'historien Ducas dans un style figuré qu'un auteur arabe ne désavouerait pas, l'arbre de sa fortune, élevant sa cime et étendant ses branches jusqu'à l'infini, lui fournissait une abondance prodigieuse des fruits les plus délicieux qui puissent flatter l'appétit et entretenir les plaisirs (1). » S'il faut en croire la description de notre auteur, on trouvait dans le camp du sultan le faste barbare et guerrier d'une cour orientale; on voyait dans ses banquets des troupes de mimes et de musiciens (2), des chœurs de chanteurs et de chanteuses (3), un nombre infini de danseurs (4); le fracas des timbales, le rire bruyant des convives troublaient la tête du prince grec, et ce n'était pas le seul désagrément qu'il eût à essayer. « Chargé depuis si longtemps de ce commandement militaire, dit-il lui-même à son hôte, je ne puis trouver un moment de repos, au milieu de l'hiver, dans un pays qui me sera toujours étranger, quand même vous voudriez l'appeler ami (5). » Il faut savoir, pour entendre ce passage, que, d'après la coutume établie dans les armées d'Orient, Manuel était chargé de pourvoir lui-même à l'entretien du petit corps d'auxiliaires avec lequel il avait joint l'armée de Bajazet. Ces dépenses, à ce qu'il paraît, excédaient pourtant les facultés du trésor impérial; et l'on est étonné d'entendre le successeur des Constantin et des Justinien se plaindre de la cherté des vivres à Ancyre (6), des sommes énormes que coûtait une semblable expédition, et des difficultés qu'il éprouvait pour se procurer des vivres au marché (7). Son embarras était surtout au comble quand il fallait paraître à la cour. L'orgueil, l'impudence, la cupidité, la jalousie des grands de la Porte lui causaient des disgrâces continuelles: on le regardait comme prisonnier; on traitait ses compagnons en esclaves; et lorsqu'à la chasse, quelqu'un de sa suite abattait un sanglier, tous les Grecs s'empressaient de cacher cette proie dans des feuillages, et de la transporter clandestinement dans la maison du prince, de peur d'être gourmandés ou même battus par les Turcs, que la vue seule d'un animal immonde aurait transportés de fureur (8).

Tandis qu'à l'aspect des neiges de la Galatie, les officiers grecs regrettaient le climat

de la même image, quoique le traité où se trouve cette allégorie (*de divinis nominibus*, cap. 2, §. 4, edit. Corder. Lutet. Paris, 1644, in-fol. t. I, p. 419 B) ait été reconnu pour supposé, non-seulement par Launoy (*De libris Dionysio Areopagitæ inscriptis Judicium in Opp.* Colonia: Allobrog. 1731, t. II, part. 1, pag. 562); par du Pin (nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques, Paris, 1688, in-8°, tom. I, pag. 100); par Fleury (Hist. ecclésiastique, Paris, 1704, in-4° t. X, p. 266); par Mosheim (*Institut. Histor. ecclésiast.* Helmstadii, 1755, in-4°, pag. 338); mais même par des évêques catholiques du VIe siècle, dans une conférence qu'ils eurent à Constantinople avec les Sévériens (*Concilior. nova Collect.* edit. Mansi, tom. VIII, col. 821 D.) On peut dire cependant, à l'excuse de Manuel, que les écrits de S. Denis l'Aréopagite, qui devinrent dans le XVIIe siècle le sujet de si violentes discussions, ont été fort admirés pendant tout le moyen âge, et que peu de temps après la composition de ces Dialogues, ils avaient trouvé un nouveau commentateur dans l'historien Georges Pachymère, qui ne doutait nullement de leur authenticité, et dont l'autorité peut avoir fixé l'opinion de notre auteur.

(1) C'est la traduction de Cousin; dans son Histoire de Constantinople, Paris, 1674, in-4°, t. VIII, pag. 342. Les expressions de Ducas sont plus énergiques encore en grec, ch. 15, ed. reg. p. 30: Ὁ δὲ Παγιάζης κλιθήμενος ἐν Προύση, καὶ τὰ τῆς εὐτυχίας ὄψιμα (leg. ὄψιμα) θέδρα ὄρων καρπῶς βριθόντα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδώς κατατροφῶντα ἐν διαφόροις στρουθῶν κελαιδίμασιν, κ. τ. λ.

(2) Fol. 199 recto: Μῦθων τε ἔχλους, καὶ αὐλῆ-

τῶν εὐστήματα, καὶ χοροὺς ἀδόντων, καὶ ἔθνη ὀρχηστῶν.

(3) Ducas ch. 15, p. 30, donne la liste des nations qui s'empressaient de peupler le palais et le harem de Bajazet: Κόροι δ' ἕτερ τὸν ἥλιον λάμπουσαι τῶν; Ῥωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανιῶν, Οὐγγρων, Σάξων (seraient-ce des colonies saxonnnes en Transylvanie?), Βουλγάρων καὶ Ἀσπίων, ἕνα ἕκαστον μελωδοῦντα τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

(4) D'après Chalcondyle, *De reb. Turc.* lib. viii, ed. reg. pag. 230 D, les Turcs excellaient alors dans la danse de corde: Ὑπὲρ τὰ ἄλλα γένη Τούρκοι δεινοί εἰσι τὴν τέχνην ταύτην. Ὡς τε καὶ πεπεδημένους πορεύεσθαι ἐπὶ τῶν σχοινίων καὶ τοὺς ὀφθαλμοῦ. Conrad Clauser dans sa version a mal rendu ce passage: *Saltantes etenim incedunt per funes suspensos*. Chalcondyle veut parler des gens qui marchaient sur la corde les yeux bandés.

(5) Fol. 198 verso: Πόθεν γὰρ ἐστὶν ἡρεμεῖν, ἔχοντί μοι στρατὸν τοσούτου χρόνον ἤδη, χειρῶν ὄρα, ἐν ἀλλοτρίᾳ, καὶ σὺ γε ταύτην εἰποις φίλιαν.

(6) Manuel avoue au même fol. 198 verso, que ces difficultés lui troublaient singulièrement l'esprit: Τῶν ὀνίων ἡ σπάνις, τό τε πολλοῦ χρυσοῦ ταῦτα πιπράσκεισθαι, δεινὸν γε κατακλύσαι τὸν νοῦν. La situation de Jean Paléologue à Florence, quarante-neuf ans après, fut la même. Sguropul. *Hist. Concil. Florent.* p. 226. Les gens de sa suite vendaient leurs habits pour vivre.

(7) Fol. 199 recto: Τοὺς ἡμετέρους μονονουχὶ πολεμεῖν ἐχρήν, εἰ τε μόγις ἐμελλον τῶν χειρῶν τῶν παλιγκαπηλῶν ἀρπάσειν.

(8) Fol. 320 recto: Ὡς ἂν μὴ ὑπὸ τῶν μηδὲ βλεπεῖν χυλῶν ἀνεχόμενοι, συγνάς ὄρης καὶ προπρῆκιστοῦ, τυχόν δὲ καὶ π. η. κ. ἄετιτο.

délicieux de leur beau pays (1), Manuel profitait des moments où il ne fallait pas paraître à la cour ou accompagner le sultan à la chasse (2), pour faire comprendre à son hôte les principaux dogmes de la religion chrétienne. L'hôte de Manuel, ainsi que je l'ai dit plus haut, était muderris, ou professeur dans un collège mahométan, et généralement respecté à cause de ses talents et de ses connaissances (3). Originaire de Babylon, on ne sait si c'est de Bagdad ou du Caire, car dans les auteurs de la Byzantine ces deux villes sont également désignées par ce nom, il était arrivé depuis peu à Ancyre (4). Ses deux fils, dont l'un exerçait les fonctions de juge (5), assistaient ordinairement à ces conférences, qui s'élevèrent jusqu'au nombre de vingt-six; Manuel eut souvent aussi pour auditeurs des habitants de la ville, et même des étrangers distingués par leur savoir (6), qu'attiraient dans la maison du muderris la curiosité ou le désir de s'instruire; ces auditeurs étaient presque tous des vieillards (7). Dans ces conférences Manuel parlait grec et les Musulmans turc, et on employait un interprète versé dans les deux langues, qui traduisait sur-le-champ les raisonnements et les réparties des interlocuteurs; tâche qui devait être assez difficile, si ces conversations ont effectivement eu lieu de la manière dont l'auteur les rapporte. L'interprète, quoique mahométan, conservait de l'attachement pour la religion chrétienne, qui avait été celle de ses parents (8); c'est probablement pour cette raison, et pour n'être pas entendus de lui, que les Turcs parlaient quelquefois entre eux en arabe et en persan (9); circonstance qui prouve que, si la langue turque était alors, comme aujourd'hui, l'idiome vulgaire de la plus grande partie de l'Asie Mineure, l'arabe et le persan étaient également familiers à ceux qui recevaient une éducation soignée et qui se destinaient à remplir les dignités civiles de l'Etat.

Il est impossible de juger du plan de cet ouvrage; l'auteur ne paraît pas l'avoir achevé, et il finit brusquement au même endroit dans les trois manuscrits. Dans ce qui nous est parvenu, le muderris est représenté comme un adversaire faible, facile à convaincre, et presque autant prévenu en faveur de la religion chrétienne, que Manuel contre celle de Mahomet (10). Dans les premiers entretiens, on le voit, à la vérité, faire quelques objections aux arguments du prince; mais à mesure que la discussion se prolonge, l'incrédulité des auditeurs diminue, et dans le dernier dialogue ils paraissent à peu près persuadés. Toutefois, quelques mots de la préface donnent à entendre que le résultat des conférences ne répondit pas tout à fait aux désirs et peut-être à l'attente de Paléologue; et celui-ci avoue à son frère (11) que le muderris, bien que très-ébranlé par la force de ses arguments, ne put se déterminer néanmoins à changer publiquement de religion. En effet, il aurait fallu joindre à une conviction intime une âme très-élevée, pour faire cette abjuration dans des conjonctures où tout semblait se réunir pour faire disparaître de l'Asie

(1) Fol. 78 *recto*: Ἡμᾶς θεωροῦμεν, καὶ τὴν μὲν οἰκίαν ἐπαίνουντας, ὡς περὶ τὴν τῶν ὠρῶν χρᾶσιν εὖ ἔουσαν, τὴν δ' ἄλλοτριαν καταδοῦντα, τοῖσιν τε ἄλλων ἕνεκα, καὶ τῆς οὐκ ἐν μέτρῳ χειμῶνος δρομύτητος.

(2) Bajazet Ier était passionné pour cet exercice. Le muderris lui-même dit, fol. 152 *verso*: Ὁ δὲ γὰρ νῦν ἡμῶν ἀρχων, ἀτιμάζων κατὰ ταύτης τὴν μέτρον, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις σχεδὸν ἅπασι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν θρησίων ἐρώντων ἀρᾶς οἶμαι δεξάιτο. Je ne sais si c'est par une figure de rhétorique, que Paléologue assure, fol. 197 *verso*, que le sultan préférerait à tout autre amusement la chasse aux loups et aux ours: Τοῦ δὲ ἀστράπου με πρὸς θῆραν σπουδῆ μεταπεμφάμενου, ἀρκτων οἶμαι καὶ λύκων · τὸ γὰρ δὴ ταῦτα θηρεύειν πρὸ τῶν ἄλλων ἐποίητο, γενναιότερον τοῦτο νομιζῶν σπουδάσασα. Les ours devaient être rares cependant dans les environs d'Ancyre.

(3) Fol. 150 *recto*: Προεδρία μεγίστη τῶν παρ' ἡμῶν διδασκάλων τετιμημένος. Voyez aussi la préface ci-après, p. 329, *lin.* 12.

(4) Νεήλυδι μὲν. Voyez dans la préface, *loc. cit.* Au reste, Ancyre paraît avoir été une ville assez considérable du temps de notre auteur; car en terminant le douzième entretien, fol. 260 *recto*, Manuel donne pour raison qu'il ne veut pas retourner plus longtemps dans une nuit d'hiver les personnes venues des extrémités de la ville pour l'entendre: Οὕτως ἀπὸ τῶν νυκτῶν τοὺς ἀπὸ τῶν περὶ τὴν πόλεως συναγλυθότας πρὸς τὴν ἀκρόασιν ὥρα χειμῶνος ἔτι κατέχειν. Le muderris dit presque la même chose à la fin du quatorzième dialogue, fol. 319 *recto*: Τὴν νύκτα προεβλημένος, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν τερματῶν τῆς πόλεως συναγλυθότας.

(5) L'empereur dit à ce jeune homme, fol. 50 *verso*: Σοφὸς εἶ σὺ, καὶ τῶν ἐπὶ τὸ δικάζειν σεμν-

νομένων οὐδενὶ που τῶν πρωτεῶν ἴσως παραχωρῶν · τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκηκόαμεν.

(6) Fol. 112 *verso*: Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ παρῆσαν ἔνιοι τῶν ἐπιτηδείων αὐτῷ πολλοὶ καὶ ξένοι, οἳ καὶ διημέρευον ἡδέως παρ' ἡμῖν, τῷ τῆς ἀκρόασις ἔρωτι κατεχόμενοι. Fol. 153 *verso*: Τινὲς τῶν ἀκροατῶν, ἦσαν δὲ τῶν παρὰ Πέρσας νομιζομένων λεγῶν. Fol. 240 *verso*: Ὅμιλος συχνὸς ἀνδρῶν τῶν παρ' ἡμῖν ἐν λόγῳ. Quelques-uns des auditeurs s'endormaient cependant durant la discussion: ὕπνος γὰρ ἔνιοις κατεχέχυτο · fol. 423 *recto*.

(7) Παρακμάζοντες ἡμεῖς · fol. 503 *recto*.

(8) Χριστιανῶν δὲ ἦν βλάστη, καὶ τὰ γονέων ἡγάπα, καὶ τῆ γνώμη τούτοις προσέκειτο · fol. 116 *verso*.

(9) Τῆ Περσίδι δὲ φωνῇ διελέγοντο · εἰκόθαι γὰρ τὸ τοιοῦτον ποιεῖν, ὅποτε δὴ τοὺς ἐρημνέας διαλανθάνειν ἐβούλοντο · fol. 152 *recto*. Περσικῆ γὰρ διαλέκτῳ, καὶ τῆ τῶν Ἀράβων πολλῶν πρὸς ἀλλήλους διελέγοντο, ὅποτε δὴ λανθάνειν ἐβούλοντο · fol. 521 *recto*.

(10) Aussi le prince grec s'exprime partout avec une grande liberté, et en parlant de Mahomet, hasarde des expressions qu'il ne se serait certainement pas permises dans le divan du Sultan. Ὁ τῆν τοῦ Θεοῦ προσηγοῦσαν ἀναίδην ὑποδύμενον, dit-il fol. 162 *recto*. Ὁ τὰ κατὰ ταῦτα δόγματα ταῖς ὑμετέρας ψυχαῖς ἐμψυτεύσας · fol. 102 *verso*. Ὅστις βίον ἔχει διεφθαρμένον · fol. 113 *verso*. Ὁ θαυμάσιος πάντα σοὶ, καὶ καλὸς, καὶ βελῆς ἀνὴρ, ὁ τὸν καλὸν σοὶ καὶ σεμνότερον νόμον κεκοιμικῶς, καίτοι καλῶς ἀρπάζειν εἰδώς, καὶ νομοθεσίαν, καὶ προφητείαν · fol. 394 *recto*. J'ignore si c'est là cette Ἀπτικωσύτη ἀσευότης dont parle la note à la tête du ms. (169 *supra* col. 117).

(11) *Infra*, col. 128 C.

Mineure les derniers restes du christianisme, et où la religion mahométane jouissait de l'éclat et de la prépondérance qui suivent toujours les victoires.

La préface de Manuel et les deux premiers dialogues se trouvant joints à cette Notice, je me crois dispensé de donner ici aucun détail à leur égard ; on y verra la manière dont l'auteur expose son sujet et dont il entre en matière. La discussion sur le paradis de Mahomet occupe le second et le troisième dialogue ; il est question, dans le quatrième, des animaux qui, selon l'opinion des mahométans, ont une âme peu différente de celle des hommes. Dans le cinquième, les Turcs, pour faire triompher leur religion, cherchent à se prévaloir de leurs victoires prédites par Mahomet, et opposent à ce tableau de leurs prospérités, la peinture de l'état déplorable de l'empire grec. Manuel convient de ces faits ; mais il s'efforce de démontrer que chaque peuple a eu sa période de splendeur et de décadence ; que Dieu punit quelquefois ceux qu'il aime, et que si la situation des Grecs n'est pas florissante, on trouve des princes dans l'Occident de l'Europe, professant la religion chrétienne, et néanmoins possédant autant et plus de puissance que les sultans turcs (1). Au reste, ajoute-t-il, ce n'est point par les prophéties seules qu'il faut juger le fondateur d'une nouvelle religion, c'est par la sainteté de sa doctrine et par l'ensemble de ses préceptes ; sans cela les prédictions des anciens oracles, qui se sont accomplies, prouveraient d'une manière incontestable la vérité du paganisme. Moïse, dit-il au commencement du sixième dialogue, est infiniment supérieur à Mahomet : les éloges que celui-ci ne cesse de se donner à lui-même, sont tout à fait éloignés du véritable caractère d'un prophète ; tandis que Moïse, chef de sa nation, occupant à la cour de Pharaon le rang qu'un fils même se croirait heureux d'avoir auprès de son père (2), entouré de tout ce qui pouvait exciter et satisfaire sa vanité, s'est toujours montré humble, modeste, sincère, désintéressé, et ennemi constant des flatteries et des louanges. Dans le septième dialogue, Manuel accuse la religion mahométane d'avoir pris dans le caractère de son fondateur cet esprit d'intolérance et de persécution qui la distingue ; il fait voir que le christianisme enseigne à cultiver sa raison, à modérer ses désirs, à vaincre ses passions, à persuader avec douceur, et il prouve la supériorité de ses préceptes par la comparaison des moyens doux qui l'ont propagé, avec les meurtres et les violences auxquels le mahométisme a dû son établissement. Toute cette partie de son discours est pleine de force et d'énergie. Les Turcs lui répondent que lors même qu'on ne voudrait pas reconnaître leur religion pour la seule véritable, il faudrait pourtant y admirer la sagesse de celui qui a su trouver un juste milieu entre la cruauté barbare de la loi de Moïse, et la trop grande douceur de la morale de Jésus-Christ. Manuel réplique que Mahomet n'a pris dans le christianisme que ce qu'il jugeait pouvoir être adopté par un peuple sensuel et passionné ; mais qu'il n'a pas osé transporter dans l'islamisme les préceptes de morale de la religion chrétienne, qui par leur sublimité attestent hautement leur origine céleste. Cette discussion est terminée par un morceau vraiment éloquent, dans lequel Manuel fait voir que l'homme ne saurait être heureux qu'autant qu'il conforme sa conduite à la morale évangélique.

Je ne suivrai pas l'auteur dans ses autres discussions ; elles ont pour objet la Providence, la prescience divine et la prédestination. On lit avec intérêt, dans le dixième dialogue, une digression dans laquelle Manuel défend avec chaleur les pèlerinages au Saint-Sépulchre et l'adoration de la croix, dont les Musulmans font un reproche aux chrétiens. Il commence, dès le douzième, à rapporter les passages de l'Écriture qui montrent que Jésus-Christ est la sagesse et la parole de Dieu, qu'il s'est incarné pour sauver le genre humain, qu'il devait naître de la race de David, dans la ville de Bethléem, etc. Mais peut-être l'auteur a-t-il trop multiplié ici les termes scolastiques et les explications forcées qui conviennent peu à la lettre de l'Écriture. Je conçois que les Grecs, qui aimaient les allégories et les contemplations mystiques, aient pu trouver du goût et du plaisir à lire cette partie de l'ouvrage ; mais on ne saurait se persuader que des auditeurs mahométans aient été à même de comprendre ces subtilités, et de juger de l'accord plus ou moins parfait de ces interprétations avec le texte sacré. Après avoir examiné encore quelques questions sur l'incarnation, l'auteur explique, au quatorzième dialogue, le mystère de la Trinité, et dans les six suivants, il justifie les chrétiens du reproche d'adorer trois Divinités au lieu d'une. Dans le vingtième, il défend le culte des images, à peu près par les mêmes arguments que saint Jean Damascène, en avouant toutefois que ce serait un péché de les honorer d'un culte véritable, qui n'est dû qu'à Dieu seul. Le mystère de la satisfaction est traité fort au long dans les quatre dialogues suivants. Dans le vingt-cinquième, Manuel parle de la mission des apôtres ; et dans le vingt-sixième, de l'institution de la Cène et de la présence réelle ; c'est par cette conférence même, ainsi que je l'ai dit plus haut, que l'ouvrage se termine dans les trois manuscrits.

Il me reste à présenter ici, ainsi que je l'ai promis, les deux dialogues qui forment le commencement de cette composition. J'ai choisi de préférence la partie de l'ouvrage dans laquelle l'auteur attaque les dogmes des Mahométans ; elle m'a paru plus intéressante que celle où il défend les vérités du christianisme par des arguments souvent répétés depuis.

(1) Εἰς τὸν ἄρχοντες περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, κομι-
δῆ τοῦς ὑμετέρου; εἰ; εὐδαιμονίαν ὑπερβάλλοντες ·
fol. 92.

(2) Καὶ χώραν ἔχων παρα τῷ βασιλεῖ, ἣν κἀν
παῖ; παρὰ πατρὶ κεκτημένος ἠγάπησεν · fol. 107
recto.

Si le sujet traité par l'empereur Manuel avait encore de nos jours l'intérêt qu'il devait inspirer dans le temps où ces dialogues furent écrits, j'aurais essayé peut-être de les comparer avec ceux des ouvrages polémiques de l'Eglise grecque qui y ont le plus de rapport, tels que les traités de saint Jean Damascène, de Théodore Abucara, de Thaddæus de Péluse (1), de Cantacuzène; j'aurais cité les endroits où ces auteurs se sont rencontrés avec le nôtre, et examiné la manière dont Manuel a tiré parti des écrivains qui l'ont précédé. Chez un peuple dont la littérature était toute théologique, ces rapprochements peuvent servir à faire connaître quels furent, d'un siècle à l'autre, les changements du goût et de l'opinion, les progrès ou la décadence des talents. Mais un pareil développement paraîtrait, avec raison, déplacé dans ce recueil; il n'est pas même très-nécessaire, puisqu'en effet Manuel Paléologue emprunte peu de ses prédécesseurs (2); et que lors même qu'il ne peut dire des choses très-neuves, la forme du moins et la manière dont il les traite lui appartiennent entièrement.

(1) Thaddæus de Péluse était patriarche de Jérusalem; il a écrit un traité contre les Juifs, qui est resté manuscrit. et qui, dans l'exemplaire de la Bibliothèque, porte pour frontispice ces deux vers lambiques :

Θαδάειος εἶργει τῶν Ἰουδαίων θράτος
Ὡσπερ χαλινῷ, τῆδε φριμώσας βίβλω'

*Thaddæus arcei Judæorum audaciam,
In freni morem tali constringens libro.*

Le temps où ce prélat a vécu n'a point été indiqué par M. Harles, *Bibl. Gr.*, vol. vi, pag. 749; mais on pourrait le fixer par la péroraison qui termine son livre : Γίνονται οὖν ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδάμ ἕως τῆς ἐσχάτης ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἔτη, εἰς εἴς, ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης οἰκοδομῆς τοῦ Σολομωνταίου ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας οἰκοδομῆς, φησὶ ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ Ἀντίοχον πολιορκίας, σμῆ' ἀπὸ δὲ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, αἰετῆ. L'an 1265 après l'ascension de J. C. est l'année 1298 de notre ère, époque à laquelle Thaddæus

a écrit. Voyez le Quien, *Oriens Christ.*, tom. III, col. 506.

(2) Il est vrai, par exemple, que l'on trouve une ressemblance frappante entre le paradis de Mahomet, tel que Paléologue le décrit dans sa deuxième conférence, et celui que S. Ephrem promet aux fidèles, *Serm. X de paradiso*, Romæ 1743, in-fol. t. III, p. 594. Selon ce père, des fleuves de miel et de lait coulent dans le séjour des bienheureux : *æstuant in beatissimo illo solo fontes, factoque gurgite lato gremio patescunt in flumina vini, lactis, butyri et mellis*. Le muderris dit du paradis, fol. 24 verso : Ποταμοὶ τινες δύο, ἀένωλοι τε καὶ παμμεγέθεις, κυκλοῦσι τε αὐτὸν περιβάροντες. Τούτων οὐδέτερος ὕδωρ... μέλι μὲν γὰρ ὁ ἕτερος, γάλα δ' ὁ λοιπὸς ὦν τυγγάνει. Mais on ne peut voir dans cette rencontre que l'effet seul du hasard; et dans la description d'un site délicieux, la poésie de toutes les nations orientales doit offrir à peu-près les mêmes images.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙΠΟΘΗΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΝ
ΠΑΝΕΥΤΥΧΕΣΤΑΤΟΝ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΝ,
ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΟΝ ΕΠΟΙΗΣΑΤΟ ΜΕΤΑ ΤΙΝΟΣ ΠΕΡΕΟΥ, ΤΗΝ ΑΕΙΑΝ ΜΟΥΤΕΡΙΖΗ, ΕΝ ΑΙΚΥΡΑ
ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ.

PIISSIMI ET CHRISTIANISSIMI IMPERATORIS

MANUELIS PALÆOLOGI

AD OPTATISSIMUM IPSIUS FRATREM FELICEM DESPOTAM
PORPHYROGENITUM, THEODORUM PALÆOLOGUM,

SERMO

QUEM CUM PERSA ALIQUO HABUIT, MUTERIZÆ MUNERE FUNGENTE, IN GALATIÆ
OPPIDO ANCYRÆ.

1. Et iis, qui persuasum aliquid habent, persuadere a α'. Καὶ τὸ πείθειν σπουδῆν ποιεῖσθαι τοὺς πεπεισ-
conari, omnino supervacaneum est, Theodore fra- μέλους, ὃ πάντων ἕμοιγε φιλοτάτη κεφαλὴ, πίνω

ter charissime : et illos docere, qui priore in sententia, etiam postquam falsitatis convicta est, permanent, vanissimum. Unde stolidum quodammodo videri possit, cum quibuslibet de Turcarum infidelitate vel falso nominata fide colloqui. Etenim, si quis de ista cum piis agat, cum iis quibus persuasum est colloquetur : sin vero cum impiis illis, non persuadebis, etiamsi persuaseris, ut ait Comicus. Nam errori, cui sese volentes ipsi dediderunt, adherent, ut polyphi petris. Id cum ex multis semper audissem, nuper ipsa rerum experientia videre mihi contigit. Cum enim, quod rebus nostris ita conducere magis videbatur, auxilium adversus Scythas illi ferrem, qui acquisitis tum nostro labore et periculo opibus contra nos nunc vitur : tunc igitur Ancyrae in urbe olim quidem nobili, nunc vero non item, quippe quæ sit impietatis dives, ubi diutius commorari oportebat, senex me hospitio excepit, qui quamvis ipse etiam recens accessisset (quippe Babylone tum venerat), magna tamen in oppido erat dignitate. Nam pendebant ex ejus ore quicunque judices erant, et ipsorum sapientiae magistri. Is Muderris vocabatur : hoc nomen est praesidentiae et honoris. Itaque, per hiemem otium nactus, in multam saepe noctem cum eo colloquebar : quod ut facerem ipse me rogabat, audiendi studiosus. Erat autem vir bonus, ut videbatur : nec enim contentione gaudebat, sed vera dicenti, etiamsi non ita facile (nam anticipatae opinioniones mirum quantum in omnibus resistunt), assentiebatur tamen.

2. Nil vero admiratione est dignum, quod, etsi dictis assentiens, partim sponte, partim invitus, ob ea quæ interroganti respondebat, ulterius progredi nollet. Nam eorum quidem, quæ dicebantur, magna eum tenebat admiratio, plusque capiebat gaudii vera discens, quam victus mœroris. Sed quæ mirari dignabatur, amplecti ea non sustinebat : religionesque suas non valde videbatur admirari, et tamen malum dæmonis depositum nihilominus custodire studebat. Etenim, opinor, absurdissimam esse rem putabat, in tanta senectute naturæque decremento a prima impietate desciscere. Quin etiam si sermonis nostri finem ab ipso statim initio, ipsisque carceribus, ut aiunt, eloqui oportet, non tanto, opinor, tuendæ religionis tenebatur desiderio, postquam saltem, quæ didicit, didicisset, quanto divitiarum, deliciarumque et praestigiarum inde fluentium, vinculo constringebatur. Quibus rebus accedebat molesta illa verecundia, quam ego intempestivæ contentionis matrem potissimum dixerim, vanæque gloriæ deceptio, qua nihil est validius ad superandum animum non recte philosophari scientem. His adde mores, quibus erat innutritus, et fortunam,

A περιέρχον· καὶ τὸ διδάσκειν ἐκείνους, οἱ ταῖς πρόσθεν ἐννοιαῖς ἐμμένοντι καὶ μετὰ τὸ ταύτας ἐλεγχθῆναι ψευδεῖς, λίαν μάταιον. Ὅθεν κινδυνεύει πως ἀβέλτερον εἶναι δοκεῖν, οἰσισινοῦν διαλέγεσθαι περὶ τῆς τῶν Τούρκων ἀπιστίας ἢ ψευδωνύμου πίστεως. Ἐἴτε γὰρ εὐσεβείαι τις περὶ ταυτησὶ διαλέγοιτο, πεπεισμένοις ἂν διαλέγοιτο· εἴτε τοῦτοισι τοῖς ἀθέοις, οὐ πείσεις, οὐδ' ἦν πείσης, φησὶν ὁ Κωμικός (1). Ἔχονται γὰρ τῆς ἀπάτης, ἢ σφᾶς αὐτοῦς ἐκόντες ἐξέδοσαν, καθάπερ οἱ πολυπόδες τῶν πετρῶν (2). Τοῦτο δὲ πολλῶν μὲν θεῖ λεγόντων ἀκήκοα, ἐναγχος δὲ μοι ξυμβῆθι καὶ πείρα ἰδεῖν. Ὅτε γὰρ ἄμεινον εἶναι δόξαν, κατὰ τῶν Σκυθῶν συνεμάχου τῷ καὶ αὐτοῖς δὴ τοῦτοις καθ' ἡμῶν νῦν χρωμένῳ, ἃ τὸ τινικαῦτα πόνους ἡμετέροις καὶ κινδύνους προσεκτήσατο· τότε τοίνυν ἐν Ἀγκύρᾳ, τῇ ποτε μὲν εὐγενεῖ, νῦν δ' οὐκ ἔτι, ἀσέβειαν πλουτουσῆ, δεῖσαν αὐτοῦ διατρέψαι χρόνον οὐ πάνυ βραχύν, ἔτυχον αὐτῆς ξενισθεὶς παρὰ γέροντι τινι, ναήλυδι μὲν (ἐκ γὰρ Βαβυλῶνος τότε ἀφίκετο) τιμῆς δ' (3) αὐτοῦ τετυχηκότι τῆς μείζονος. Τοῦτο γὰρ τῆς γλώττης ἐξήτηνητο, ὅσοι δικασταὶ, καὶ ὅσοι τῆς κατ' αὐτοῦς σοφίας διδάσκαλοι. Μουτερίζης οὗτος προσηγορούετο· ὄνομα δὲ τοῦτο τῆς προεδρίας τε καὶ τιμῆς. Τούτῳ τοιγαροῦν, χειμῶνος σχολῆς λαβόμενος, πόρρω που νυκτῶν πολλάκις διελεγόμεν· ἔδειτο γὰρ μου τοῦτο ποιεῖν, φιλήκοος ὢν. Ἐφίκει δ' ἄρα εὐγνωμόνι· οὐδὲ γὰρ ἔχαιρεν ἔριδι, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ βραδίως ἀληθεύοντι ἐπέθετο (αἱ γὰρ προλήψεις δεῖναι κατέχειν ἐν ἀπισίῳ), ἐπέθετο δ' οὖν.

B β'. Ὁ δὲ θαυμάζειν ἄξιον, ὅτι, καθάπερ τοῖς λεγομένοις ὁμολογῶν, πῆ μὲν ἐκῶν, πῆ δὲ ἀκῶν, οἷς ἐρωτώμενος ἀπεκρίνετο, περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἐβούλετο. Ἀλλὰ πολὺς μὲν ἦν θαυμάζων τὰ λεγόμενα, καὶ μᾶλλον ἤδετο μανθάνων τέληθῆ, ἢ ἠνίατο ἠττώμενος. Ἄ δ' οὖν θαυμάζειν ἤξιου, τοῦτοις συντίθεσθαι οὐκ ἠνείχετο· ἀλλ' ἔωρᾶτο μὲν αὐτὸ τὸ σέβας οὐ πάνυ θαυμάζων, οὐδὲν δ' οὖν ὁμοῦς ἦττον καὶ μετὰ τοῦτο τὴν κακὴν τοῦ Σατανᾶ φυλάττειν παρακαταθήκην ἐσπούδαζε. Τῶν ἀτοπωτάτων γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἐνόμιζεν εἶναι, εἰ ἐν οὕτω βαθυτάτῳ τῷ γήρᾳ καὶ τῇ τῆς φύσεως παρακμῇ ἐκ (4) τῆς πρώτης ἀθείας ἐκσταίη. Καὶ εἰ δεῖ με τὸ τέλος, ἐφ' ᾧ δὴ τῆς διαλέξεως ἔληξεν, εὐθύς ἐκ προοιμίων ἀρχόμενον καὶ ἀπὸ γραμμῆς (5) (ὁ φασιν) ἐξειπεῖν· οὐ τοσοῦτον, οἴμαι, τῆς θρησκείας οὗτος ἀντεποιεῖτο μετὰ τὸ μαθεῖν, ἃ (6) μεμάθηκεν, ὅσον ἐδεσμεῖτο τῷ πλούτῳ, καὶ ταῖς ἀπὸ τούτου τρυφαῖς· καὶ μαγγανείαις. Προσῆν δὲ καὶ τὸ πρόσαντες τῆς ἀσχυρίας, ἦν ἐγὼ φαίην ἂν μάλιστα πάντων εἶναι ἔριδος ἀκαίρου μητέρα· καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ματαίας δόξης ἀπάτη, ἧς οὐδὲν δεινότερον περιγενέσθαι ψυχῆς μὴ καλῶς εἰδυίας φιλοσοφεῖν. Καὶ πρὸς γε μὲν τὸ σύντροπον ἔθος, καὶ

(1) Aristophan. Plut., act. II, sc. V, vers 600, edit. Brunck. Argent. 1783, in-8., t. I. pag. 259.

(2) Aelian. Var. Hist. lib. I, c. 1. edit. Gronov., Lugd. Bat. 1751, in 4, pars I. p. 4.

(3) Co. Coisl. omittit δ

(4) Ex deest in C d. reg.

(5) Proverbior. Erasm. Chiliad. I, Cent. vi, proverb. 57.

(6) A deest in Coisl.

τὸ, τὸ γένος ἐκείνω μὲν εὐτυχεῖν, ἡμῖν δὲ νῦν δυσ-
πραχεῖν ἃ δὴ πάντα τῆν ἐκείνου γνώμην ἀνθεῖλκε.
Χεῖρας γὰρ καὶ πόδας (ὡς ἂν εἰποι τις) δεδεμένους,
τοῖς εἰρημένοις, ὧν μὲν λίαν κατέγνω, τοῦτοις αὖθις
ἐνέμενε· ἃ δ' ἐπῆναι πῶς οἶσι (1), καὶ διὰ θαύματος
ἦγε, καὶ τῆς ἀληθοῦς μερίδος τοῖς ὄλοις νομίζων
ἐφαίνετο, ἐπ' αὐτὰ βαδίζειν ὁμῶς οὐχ οἶός τ' ἦν ὁ
σχέλιος γέρον. Ὡς γὰρ εἶοικε, κακοδοξία καθάπαξ
αἰχμάλωτος γεγονώς, οὐχ ἃ προσελετο πράττειν
κύριος ἦν· εἰ δὲ βούλει, τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας μὴ
γεγευμένος, οὐδ' ὅσον ἦν γιγνόμενον (2), οὐδ' ἐγγὺς
ποθῶν ταύτην ἦν. Ὅθεν, ὅπερ ἐφθην εἰπῶν, κινδυ-
νεύει μικροῦ δεῖν εὐθρας εἶναι δοκεῖν, διαλέγεσθαι
περὶ τῆς τῶν Τούρκων ἀσεβείας καὶ τῶν παρ' ἐκει-
νοῖς δογματικῶν, ὧν τὸ κρείττον ὅτι περ γέλωτα
παρασχεῖν ἱκανὰ τοῖς ἀκούουσι.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

α'. Τὸ μὲν οὖν τὴν παραπλήγως Μωάμεθ ἐξελέγ-
χειν μανίαν σπουδὴν ἡμῶς νῦν ποιῆσθαι, ὅπως μοι
δοκεῖ περιεργον εἶναι, ἐπειδὴ καὶ οὐκ ὀλίγοι του-
τονὶ τὸν διαυλον ἐφθησαν ἡνυκότες· ἐν οἷς καὶ ὁ
θειότατος πάππος ἡμῖν, ὁ παντάρσιος καὶ θαυμα-
σιος βασιλεύς· ὅς εὐσεβείας ὧν κανῶν, καὶ τῶν ταύ-
της ἕνεκα πόνων μηδενὶ τῶν πρωτείων παραχωρῶν,
πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὸν ἐκείνου ζῆλον ἡμῖν περὶ
τὴν ὀρθὴν πίστιν λαμπρῶς ἀνακηρύττοντα συνεγρά-
ψατο· τοῦτοις δὲ προσέθηκε τελευτῶν καὶ ᾗ τὴν τῶν
εἰρημένων Ἀχαιμενιδῶν λατρείαν λῆρον ἀποφαίνει
σαφῆ. Ἐπειδὴ δὲ σε ἤδεις, τὸν ὡς ἀληθῶς ἀδελφόν,
ταύτην δὴ τὴν τῶν εἰρημένων ἀθέων ἀσεβείαν ὅπερ
τὸς ἄλλας μισοῦντα· καὶ πρὸς γε εἶτι δὴ τρυφήν καὶ
οἶον ἀθυρμὰ τι ποιούμενον, εἰ τί τις λέγοι τῆς
ἐκείνων φλυαρίας διήγημα, καὶ μάλιστα, ὅταν ἦ
τοῦτό γε τῶν ἐκείνοις ἀπορρήτων καὶ σεμνῶν· τὸ
μὲν ὡς ἔργον καὶ διὰ πάντων γράφειν ἡμῶς κατὰ
τῆς τῶν Τούρκων μανίας, δεῖν ἔργων παραδραμεῖν·
εἰδὲ γὰρ, εἰσὶν, ὡς περ εἶπον, οἱ κάλλιστα γε καὶ
ἱκανῶς τοῦτ' εἰργάσαντο· καὶ ἐνεστὶ σοι βουλομένῳ
θριαμβουομένην ἰδεῖν τὴν τούτων μελαγχολίαν, ἣν
τοῖς εἰρημένοις ἐδελήσης συγγράμμασιν ἐντυχεῖν.
Αὐτὸς μέντοι σοι τὸν κόρον, ὡς οἶόν τε, διαφεύγων,
ὅσα περ καιριώτερά καὶ βελτίω δοκοῦσιν εἰρηθεῖσαι
τῶν τῷ Μουτερίζῃ λεχθέντων, φράσαι πειράσομαι,
ὡς δὲ καὶ ὡν περ ἂν μνησθεῖν τῶν ἐμῶν γε πρὸς
τὸν γέροντα λόγων. Τάκτιν μὲν γὰρ ἐρῶ, χαρί-
ζεσθαι σοι βουλόμενος· ἀδικολίην γὰρ ἂν, εἰ οἷς
παρῶν (4) ἐτύφας, ταῦτα δηλώσαι παρὸν ἐν γράμ-
μασι παραλίποιμι.

(1) Πῶς οἶσι, sicut πῶς δοκεῖς, peculiarem habet
emphasin, et significationem τοῦ κατὰ πολὺ, *vehementius plurimum* : profertur quasi admirabunde.
Apud Aristophanem *Plut.* v. 742 *Glossator*. Πῶς
δοκεῖς] θαυμαστικόν· λίαν· vid. Brunck. ad h. l.
edit. *Argentorat.* 1783, in-8, tom. I, pag 265. Ἡσθην
ἄλλὰ πῶς οἶσι; Synes. *Epist.* 22, ed. Dionys. Pe-
tavi. *Lutet.* 1712, in-fol. p. 175.

(2) Voce ὅσον ἦν γιγνόμενον id significari, quod

(a) Cujus scripta contra Mahometem et ejus asseclas edidimus in tomo CLIV. Edit.

A qua gentis illius homines prospera utuntur, nos ad-
versa : quæ certe omnia ejus animum ad diversa
retrahabant. Siquidem manibus pedibusque (ut quæ-
siam dixeret) victus, ex dictis quæ quidem valde
damnabat, iisdem nihilominus inhærebat : quæ vero
mire laudabat admirabaturque, omnibusque vera
ea esse arbitrari videbatur, ad ea tamen accedere
miser ille senex non potuit. Nam, ut verisimile est,
pravæ opiniononi semel mæncipatus, ejus quod vellet
faciendi potestatem non habebat : aut, si mavis,
veram libertatem cum nunquam gustasset, multum
aberat ut eam quantum par erat desideraret. Unde,
quod jam dixi, parum forte abest quin ineptum esse
videatur, de Turcarum impietate illorumque opi-
nionibus colloqui, quæ nihil habent præstantius,
B quam quod risum audientibus possint præbere.

PRÆFATIO.

1. Itaque vesani Mahometis furorē redarguere
nunc conari, supervacaneum prorsus esse mihi vi-
detur, quoniam hoc stadium jam antea non pauci
decurrerunt : in quibus divinus vir avus noster,
optimus et admirabilis Imperator (3) : qui cum pie-
tatis esset regula, et in susceptis pro ea laboribus
primas nemini concederet, tam alia multa, quæ
ardens illius erga rectam fidem studium luculente
nobis declarant, conscripsit : tum illud demum
opus his adjunxit, quo Achæmenidarum istorum
religiones aliud nihil esse nisi meras nugæ eviden-
tissime demonstrat. Sed quia noram, te vere fra-
trem hanc impiorum, quos dixi, fraudem egregie
præter cæteros odio prosequi : insuperque delicia-
ram ac velut oblectamenti loco ducere, si quis de
illorum ineptiis aliquid enarret, et de iis maxime,
quæ arcana venerandaque apud illos habentur : his
de causis integro quidem solidoque adversus omnia
Turcicæ insanix capita opere conscribendo super-
sedendum esse decrevi : sunt enim, sunt, ut dixi,
qui optime hoc, et quantum satis erat, exsecuti fue-
runt : quorum scripta legere si volueris, per triumphum
ductam videre licebit tibi volenti Turcarum
dementiam. Ipse tamen satietatem, quantum fieri
poterit, effugiens, quæcunque opportuniora et me-
liora dixisse videtur Muterizes, ea tibi verbis ex-
primere conabor, sicut etiam quæcunque abs me
seni dicta fuisse meminero. Illius enim verba refe-
ram, gratificari tibi volens : siquidem in te injurio-
sus essem, si ex quibus præsens ipse voluptatem
cepisses, ea in scriptis, quibus facile declarari
possunt, prætermitterem.

est conveniens, congruum, patet pluribus locis in
Stephani Thesaurō, tum ex multis similibus loquen-
di formulis in decursu hujus operis.

(3) Joannem Cantacuzenum imper. intelligit (a),
nostri Manuelis maternum avum : nam Joannes
Palæologus Manuelis patris Helenam Cantacuzeni
filiam duxerat. Vide Ducang, *Famil. August. Byzantini.* pag. 259.

(4) Cod. reg. παρὸν.

2. Quamvis enim umbrosi montes et sonorum A mare corpora nostra longo separent intervallo, tamen in vero fraternitatis affectu efficere hoc non possunt : is enim ullo omnino modo claustris contineri nequit. Unde splendida illius cœnæ, qua nos convivias excepit senex, participem te fieri volo. Nam forte tibi videbitur illa delicatior, quam sæpius nobis apparavit Satrapes ille gravissimus et perditissimus, qui prodigia quædam ut in somniorum figmentis, raptum videlicet sibi congruentem, paradisumque canibus puellisque infinitis, quæ arborum ramis insiderent, aliisque compluribus nugis refertum narrabat. Duabus vero de causis necesse est, ut quæ abs me sunt dicta tibi referam. Primum, quia neque consentaneum neque fas est, dialogum aliquem fieri, nisi omnium colloquentium B sermones contineat. Deinde, in ipsis nonnihil fortasse reperietur iis utile, qui de spe in nobis reposita de improvise respondere volunt, quando Dei osores illi nugando aliquid huic objiciunt. Nam et ille omnem pharetram exinanivit, barbarica manu magnam sagittarum vim emittens : quas quidem Deus leves ac hebetes plane effecit : at contrarium illi accidit, nam confixus est sagittarius iste spiculis nostris : imo et suis, quod quidem acerbius omnino videtur : quanquam Sacrarum Scripturarum interpretationibus testimoniisque neque quantum licebat neque quantum oportebat sumus usi, sed quantum et quando volebat ille. Quippe operæ pretium quidem esse debebat hoc facere : sed præclaro isto invictoque auxilio lubens privatus sum, cum illud primum animo reputarem, quæcunque theologumenon librorum oracula errorem Mahometi, quantum est, nihil nisi merum errorem esse arguant, hæc ab iis, qui contra istum scripserunt, et jam inventa esse, et disposita, et ornatissimis verbis expressa. Deinde, quamvis inter omnes ætatis gentisque suæ homines magnus esset et haberetur senex ille, quod quidem ad liberales disciplinas atinet, et ad eam quæ apud ipsos viget sapientiam, barbarus tamen erat : barbara quoque gens ejus et dictio. Quamobrem, ut debebat accidere, non eam mentem habebat, quæ sacris litteris absconditam divinæque intelligentiæ convenientem sententiam recte posset assequi : itaque non ut oportebat, sed ut ea quæ D dicebantur, intelligere poterat, disseruimus. Erant etiam interpretes, qui sermones nostros ultro citroque transmitterent : quæ res volenti mihi sæpe aliquid non omnino terrenum neque abjectum, sed nobilium et sublimium eloqui (nam quæ venerantes colimus, ea sunt hujusmodi) obstare ubique et adversari videbatur : quandoquidem bis et ter eadem dicere oportebat, ut intellectu faciliora fierent. Præterea in multis, ubi sacrarum Scripturarum opus erat subsidio, coactus sum nudus, ut ita loquar,

B'. Et γὰρ δὴ καὶ οὐρεὰ τε σκιδόντα, θάλασσα τε ἤχησσα (1), ἡμῖν γε διίστασι τὰ σώματα, ἀλλ' οὐχ οἶά τε ταυτὶ κατὰ τῆς ἀληθοῦς φιλαδελφίας τοῦτο ποιῆσαι· ἀκάθεκτον γὰρ αὐτῆ χρῆμα πέφυκεν εἶναι. "Ὅθεν βούλομαι σε καὶ ταύτης τῆς θείνης ἡμῶν κοινωνεῖν, ἢ ὁ μὲν γέρον λαμπρῶς εἰστία, ἡμεῖς δὲ ἤμεν οἱ δαιτυμόνες. Ἄβροτέρα γὰρ σοι τυχὼν φανεῖται, ἣς πολλάκις ἐστίατωρ ἡμῖν ὁ σεμνότατος ἐκεῖνος Σατράπης καὶ ἐπιτριπτότατος γέγονε, τερατεῖαν τινὰ διηγούμενος ἐν ονειράτων πλάσματι, καὶ ἀρπαγὴν αὐτῷ πρόπουσιν, καὶ παράδεισον γέμοντα κυνῶν καὶ κορῶν ἀπείρων, κλάδοις δένδρων ἐφιδρυμένων, καὶ ἄλλης φλυαρίας μακρᾶς. Τὰμὰ δὲ πάλιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν δυοῖν ἕνεκα. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἀκόλουθον οὐδὲ θέμις, διάλογόν τινα γίνεσθαι μὴ καὶ τῶν προσδιαλεγόμενων τοὺς λόγους ἔχοντα. "Ἐπειτ' ἴσως καὶ τί που χρήσιμον ἐν αὐτοῖς εὐρεθήσεται τοῖς ἐκ τοῦ προχείρου βουλομένοις ἀποκριθεῖναι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ἐπειδάν τι ληροῦντες ταύτῃ προσφέρωσιν οἱ θεομίστες (2). Ἐκεῖνος τε γὰρ πᾶσαν τὴν φαρτέραν ἐκένωσε, βέλῃ συχνὰ ἐκ τῆς βαρβαρικῆς χειρὸς ἀφείλε· θεός τε ταῦτα κοῦφα τελείως ἀπέφηνεν· οὐ μὴν τὰ ἴσα ὤφθη πεπονθῶς, ἀλλ' ἐβλήθη μὲν τοῖς ἡμετέροις βέλεσιν ὁ τοξότης· ἐβλήθη δὲ καὶ τοῖς αὐτοῦ, ὃ δὴ καὶ πικρότερον εἶναι πάντως δοκεῖ· καὶ τοὶ γραφικαῖς ἐξηγήσει καὶ μαρτυραῖς οὐχ ὅσον ἐξῆν τε καὶ ἐχρῆν, ἐρησάμεθα, ἀλλ' ὅσον τε καὶ ὅτε τοῦτο ἐκεῖνος ἐβούλετο. "Ἔδει δὲ τοῦτο προὔργου ποιεῖσθαι· ἀλλ' ἐκὼν ἀφήρημαι τὴν ἀμαχον ταυτηνὴν καὶ καλὴν συμμαχίαν, ἐκεῖνο πρῶτον ἐνθυμηθεῖς, ὡς ὅσα τῶν λογίων ἐλέγχει τὴν τοῦ Μωάμεθ πλάνην αὐτὸ τοῦτο πλάνην οὖσαν, εὐρηται, καὶ τέτακται, καὶ ἀτήγγεται (3) κοσμίως τοῖς κατ' αὐτοῦ γεγραφοῖσιν. "Ἐπειθ' ὅτι, καίπερ ὦν καὶ νομιζόμενος μέγας ὁ γέρον ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν ἀπάσιν, ὅσα γε εἰς λόγους καὶ σοφίαν τὴν κατ' αὐτοῦς, βάρβαρος ὅμως ἦν· ὅτε καὶ τὴ γένος αὐτῷ ἄπαν, καὶ ἡ φωνή. Καὶ εἶχεν ἂν εἰκότως διὰ ταῦτα τὴν κούν οὐχ οἶον ἐφικέσθαι καλῶς δύνασθαι πρὸς τὴν ἐγκεκρυμμένην τοῖς γράμμασι θεοπρεπή δόξαν· ἂνθ' ὦν οὐχ ὡς ἐχρῆν, διειλέγμεθα, ἀλλ' ὡς οἶός τ' ἦν ἐκεῖνος· δέχεσθαι τὰ λεγόμενα. Καὶ γὰρ καὶ ἐρμηνεῖς ἡμῖν τοὺς λόγους διαπορθεύοντες ἦσαν· ὃ πολλάκις βουλομένη μοι λέγειν μὴ πάντῃ γήϊνον D μὴδὲ χαμερπᾶς, ἀλλὰ γενναϊότερόν τι καὶ ὀφηλιότερον (τοιαῦτα γὰρ δὲ πρεσβεύομεν), ἐμποδῶν ἐφαίνετό τε πανταχῇ καὶ προσίστατο· δις γὰρ εἶδει καὶ τρίς ταῦτα (4) λέγειν, ἵν' ἐβληπτα γένοιτο. Διὰ δὲ ταῦτα ἐν οὐκ ὀλίγοις, οἷς εἶδει τῆς ἀπὸ τῆς γραφῆς συμμαχίας, αὐτὸς ψιλὸς, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀπὸ τῶν λογίων ῥοπῆς καὶ τῶν ἐκεῖθεν ὀπλων συμπλακῆναι ἠνάγκασμαι, λογισμοῖς δ' ἀντὶ τούτου καὶ παραδείγμασιν, ὡς τὰ πολλὰ, χρῆσθαι διαλεγόμενος, καὶ τούτοις καταλλήλοισ ἐπὶ τῶν ἀκουόντων ἰσχύϊ. Πολλὴν μὲν οὖν μοι τοῦτο τὴν ζημίαν προὔξεν, ἦνεγκα δ' οὖν τι καὶ χρήσιμον.

(1) *Homer. Iliad. A. 157.*(2) *Cod. Coislin. θεομίστες.*(3) *Alludere videtur ad tres illas priores Elo-*

quentiæ partes : inventionem, dispositionem, elocutionem.

(4) *Codd. ambo, ταῦτα.*

Δύνατο γὰρ ἂν τις, σῆμαι, βραδίως μεμνήσθαι καὶ λόγων ἐκείνων ἀπειρος ὢν, οἷς γε πρὸς ἀλλήλους ἐχρησάμεθα, καὶ χρῆσθαι τούτοις δεῖσαν εὐχερέστερον τε καὶ προχειρότερον, ἢ ταῖς τῶν Γραφῶν ἐξηγήσει. Τοῖς γὰρ ἀπὸ τούτων τελέως διαλέγεσθαι θέλουσι, δεῖ μὲν καλῶς ἐκείνας ἐξησκηκέναι, δεῖ δὲ φρενῶν ὀφεινῶν, δεῖ δὲ βροπῆς θειοτέρως, ἢ συνελθεῖν κατ' αὐτὸ χαλεπόν. Ταῦτα μὲν οὖν, ὦ φιλότιμη κεφαλῆ, ὡσπερ τινὰ κρηπίδα τῷ λόγῳ δεῖν ὀφθῆναι προὔποθέσθαι, ἐν ἔχοις βῶρον τὴν τῶν ἡμῶν συμβῆσαν διάλεξιν ἐκλαμβάνειν, ἥτις ὠδέ πως ἔσχεν.

præclara illorum exercitatione, tum subtiliori mente in unum et idem difficile est convenire. Habes, mi

oraculorum auxilio et armis, quæ inde assumi potuissent, confingere, atque hujus armorum loco ratiocinationibus in colloquendo plerumque uti, et exemplis, iisque ad audientium captum accommodatis. Id mihi magnum quidem damnum, aliquam vero etiam utilitatem attulit. Quandoquidem vel imperitus quispiam illorum, quos invicem contulimus, meminisse possit sermonum, iisque, cum oportuerit, facilius promptiusque uti, quam e sacra Scriptura petitis argumentis. Qui enim divinos libros in disserendo recte adhibere velint, iis cum

et diviniore adjumento est opus : quæ certe omnia optime frater, quæ quasi quaedam operis fundamenta præstruenda esse existimavi, ut factum tunc inter nos facilius possis sermonem intelligere, quæ

hoc fere modo se habuit.

DIALOGUS PRIMUS.

De Angelis et Animabus.

α'. Ἐκαθήμην μετὰ δειπνον πρὸς τῇ πυρᾷ, καὶ ταυτὸν ὁ γέρον εἰωθότως ἐπολεῖ, ἀλλοῖς ἅμα τῶν ἡμετέρων, καὶ τοῖς αὐτοῦ παισίν· ἦσαν γὰρ οἱ δύο υἱεῖς, νοῦ τε καὶ σοφίας μετέχοντες, καὶ οὐ μικρὸν ἐνόστο τοῦ πατρικοῦ συναντιλαμβυνόμενοι λόγου. Καὶ μοί φησιν ὁ πρεσβύτης· Εἰ μὴ μέλλοιμι δόξειν ἐπαχθῆς (1), δεήσομαί σου ἀκοῦσαί μου, καὶ λόγον μεταδοῦναι, περὶ ὧν ἂν ἐροίμην· σχολῆν γὰρ ἤδη ἄγεις. Ἐφην δ' ἐγώ· Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ ἐσχόλαζον, ἠδέως ἂν σου ἀκοῦσαιμι· βούλομαι γὰρ σοι χαρίζεσθαι. Καὶ δὲ ἀρξάμενος ἔφη·

β'. Ἐρως ἦν μοι διηνεκῆς, τοῦ τὴν καθ' ὕμᾶς λατρείαν διδάξοντός με τυχεῖν. Καὶ Χριστιανῶν (2) μὲν οὐδέσιν οὐδεπώποτ' ἐνέτυχον, οἱ λόγου τε μετεῖχον, καὶ πείραν ταύτης τοσαύτην εἶχον, ὥστε μοί τι σαφές, καὶ οἷον ἂν βουλοίμην, δύνασθαι φράζειν. Περσῶν δὲ, καὶ Ἀράβων, καὶ Τούρκων, οἱ παρὰ τῶν ἡμετέρων, ὡς ἔλεγον, ἐδιδάχθησαν ἢ πρεσβεύετε, πολλῶν πολλὰ λεγόντων ἀκήκοα· οἷς οὐ πάνυ τοι πιστεῦειν ἤξιουν· τοῦτο μὲν, ὡς ἐναντίας οὖσιν ὕμῖν θρησκείας, τοῦτο δ' ὡς διαφωνοῦσι, καὶ μὴ ταυτὰ λέγουσιν. Ἄλλος γὰρ ἄλλο τι περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀκηκόεμαι δι᾽ ἐσχολίετο· πάντες δὲ παντάπασιν ἀλλήλοις ἀσύμβατα ἔλεγον. Ἄλλ' ἤδη τύχη ἀγαθῇ τοιοῦτου ξένου σου τυχῶν, σφόδρα εὐελπίς εἰμι, νῦν γοῦν ἐκείνου τεύξεσθαι, οὔπερ ἄνωθεν ἔρω. Ὅθεν δὴ καὶ δέομαι σου μὴ τῆς ἐφέσεως ἀμαρτεῖν, μηδὲ τῶν ἐλπίδων ψευσθῆναι, ἀλλὰ καθαρῶς ἀκοῦσαι παρὰ σοῦ πάνθ' ἢ φρονεῖ· καὶ γὰρ ἐδὲ βουλομένῳ σοι πάντ' ἐρῶ τὰ ἡμέτερα, ἢ δοκῶ μοι καλῶς εἰδέναι. Ἐνδέχεται δὲ σοι μισθὸν γενέσθαι τῶν πόνων, οἷον ἂν αὐτὸς εὔξαιο. Εἰ γὰρ δὴ τὰ παρὰ σοῦ λεχθησόμενα ἀληθείας ἐχόμενα φανεῖται,

1. Sedebam ad focum post cœnam, idemque pro more faciebat senex, una cum aliis ex nostro comitatu, et cum suis filiis : hi erant duo, ingenio sapientiaque præditi, nec parum aliquando sermonem patris adjuvabant. Tum senex, Nisi molestus esse videar, inquit, te rogabo ut me audias, sermonemque de quibus Interrogaro impertiare : nactus enim te sum otiosum. At ego, Etiamsi quam minime otiosus essem, inquam, tamen lubenter te audirem : nec quidquam tantum cupio, quam tibi gratificari. Tunc dicere exorsus est :

2. Semper, inquit, ego optavi, ut in unum aliquem inciderem, qui vestram me religionem edoceret. Etenim e Christianis quidem nullos unquam reperi, qui tantum ingenii, tantamque suæ religionis peritiam haberent, ut de illa mihi clarum aliquid, quale vellem, eloqui possent. Plura vero e pluribus Persis, Arabibus, Turcisque audiivi, qui a vestris, ut aiebant, religionis vestræ capita placitaque edocti fuerant : quibus tamen non plane credere volebam : tum quia contrariam vestræ religionem colunt, tum quia inter se dissentiunt, nec eadem dicunt. Nam alius aliud eadem de re audisse se affirmabat : omnes autem ea dicebant, quæ inter se invicem omnino cohærere non possent. Sed jam, quod felix faustumque sit, talem te hospitem nactus valde spero fore, ut quod jam pridem desiderabam, nunc certe consequar. Unde obsecro, ut voti composam, neque mea me spes fallat, sed et quæ sentiat, a te omnino liquido audiam : quin ego tibi, si quidem velis, omnia nostra eloquar, quæ pulchre mihi videor scire. Et potest fieri, ut quam utique optares, eam laboris tui mercedem feras. Si enim

(1) Cod. Coisl. ἐπαχθεῖς.

(2) Cod. Coisl. Χριστιανοῖς.

quæ a te dicta fuerint, veritate niti videbuntur, necesse profecto est, ut aliter se habere a me dicta appareant. Jam vero quis ita demens est, ut quod nou est verum vero præferat? Hoc autem verum esse quod dixi, illo argumento demonstratur: nobis nefas est cum Christianis disputare, qui secum, ut aiunt, multam persuadendi vim habent. Ac nisi acerrimus essem veritatis amator, non sane legem illam negligerem, quæ id facere prohibet, nec ad tantum certamen temere suscipiendum accingerer.

3. Sed tu quidem, inquam, cum sis vestrorum dogmatum magister, quæ polliceris optime potes implere: mihi vero et mecum militantibus alia quædam genus vitæ præscribit: quapropter, si quidem nostra discere studes, ejusmodique facere quidpiam cogitas, ad eos potius accedere te oportebat, quorum officium est hæc docere: ii magno sunt numero: nostris in urbibus habitant. Tamen ne sic quidem nos disserter pigeat de quibuscumque interrogaveris: quanquam hoc simpliciter apud omnes facere non liceat. Nam hæc data nobis lex est, ut semper quidem ad rationem nostræ spei reddendam parati simus (2): neque enim trepidare, neque invadentes timere debetis, qui Dei miles est, et ipsa veritate armatus: neque hoc solum, sed ubique etiam terrarum: et quotidie licet Evangelium prædicare. Sed tamen fidei thesaurum ad omnes promiscue ac temere sic exhaurire, licitum non est. Nos autem ea tu ratione captos habes, qua nobis persuasisti, ut laborum mercedem a Deo nos consecuturos esse speremus. Dic igitur, facto initio, undecumque libuerit.

4. Ego primum quidem, inquit (hoc enim quendam ordinem habet), quidnam de angelorum natura, et de cæli terræque et universi hujus mundi coagmentatione sentiatis, scire sane aveo: deinde cætera una tecum expendere usque ad ipsam resurrectionem, eamque, quæ tunc erit, conditionem rerum, et faciendam unicuique pro suis facinoribus retributionem, quæ ultimus erit finis eorum quæ moventur. Sin autem de Deo primum et de quibus invicem dissentimus dicere tibi placeat, fiat etiam quod tibi videtur. Imo enim, inquam, ab illo potius oportet incipere, quod prius dixisti: quandoquidem post id facilius quam antea de Deo dicere aliquid poterimus: nam his demum cum cognoscimus. Etenim ipse Abraham (ut a vobis non puto ignorari) creatis ex rebus ad prorsus incogniti incomprehensibilisque Dei verique omnium opificis cognitionem pervenit. Optime vero, inquit: nam nos quoque illius historiam scimus, eaque tuo sermoni luculente adstipulatur: quare unde tu dixisti nobis est auspicandum. Et hæc quidem ambo præstituimus.

5. Deinde ipsum interrogavi, an Moysis librum amplecterentur: ille vero, Omnium veterum maxime, inquit. Igitur etiam prophetarum libros admittitis? inquam. Sane quidem, inquit: apud nos etiam scripti

(1) Τὸν δεστ in Regio.

ἀνάγκη δὴ τοῦ τὰ μὰ ἄλλως ἔχοντα δοῦσαι. Καὶ τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς προσιμῆσαι τὰ ληθούσ τὸ μὴ τοιοῦτον; Τοῦτι δὲ δὴλον, ἀποδειχθὲν ἐκεῖθεν οὐδὲ γὰρ ἡμῖν θεμιτὸν Χριστιανοῖς διαλέγεσθαι, πολὺ τὸ πειθῆναι ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν, ὡς φασί. Καὶ εἰ μὴ σφόδρα ἦν αὐτὸς τῆς ἀληθείας ἐραστής, οὐκ ἂν ἡμέλουν, οὐδ' ὠλιγώρουν τοῦ τοῦτο πράττειν ἐργοντος νόμου, οὐδὲ πρὸς τὸν (1) τοσοῦτον ἀγῶνα τηνάλως ἂν ποτ' ἀπεδυόμεν.

γ'. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, διδάσκαλος τῶν καθ' ὑμᾶς δογμάτων τυγχάνεις ὢν, καὶ δύναιο ἂν καλῶς ἄπερ ἐπαγγέλλη τελέσται· ἔμοιγε δὲ καὶ τοῖς ἀρτι μετ' ἐμοῦ στρεπτευομένοις ἄλλ' ἅττα ἢ τάξις ἐπαγγέλλεται· ἀνθ' ὧν σπουδαῖόν τε ὄντα καὶ τηλικῶν δέ τι πράξει· διανοοῦμενον, εἶδει σε δὴ τοῦ φοιτῆν πρὸς ἐκεῖνους, οἷς ἔργον ταῦτα διδάσκειν· πολλοὶ δὲ ἄρα εἰσὶν· ἔχουσι δὲ τοῦτους αἱ ἡμέτεραι πόλεις. Πλήν γε καὶ ἡμῖν οὐκ ἀποκητέον, περὶ ὧν ἂν ἔροιο λέγει· καίτοι περ οὐ θεμῶς ἄλλως πρὸς πάντας τοῦτο ποιεῖν. Ἐτοίμως μὲν γὰρ αἰεὶ παρασκευάζειν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς ἀπολογίαν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, νόμος ἡμῖν· οὐδὲ γὰρ φοβεῖσθαι δεῖ, οὐδ' ὀρθῶς εἰν ἐπίδοντας, στρατιώτην ὄντα Θεοῦ, καὶ τῇ ἀληθείᾳ καθωπλισμένον· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς, καὶ καθημέραν κηρύττειν τὸ εὐαγγέλιον ἐξεστι. Τὸν μέντοι γε τῆς πίστεως θησαυρὸν οὕτως πρὸς ἅπαντας ἀφειδῶς καὶ ὡς ἂν πως τύχοι κενῶν, οὐ μόνον ἐφέλει ποιεῖν. Σὺ δ' οἷς μισθὸν ἐλπίζειν ἐπεισας τῶν πόνων παρὰ Θεοῦ, λαβὼν ἡμᾶς ἔχεις. Καὶ δὴ τὰ λέγει λοιπὸν, ἐξ οὗπερ ἂν ἐθέλοις πρῶτον ἐνάρεσθαι.

δ'. Ἐφη τοίνυν· Ἐγὼ βουλοίμην ἂν πρῶτον μαθεῖν, εἴπερ οὐκ ἐπαχθέας σοι (τάξις γὰρ ἔχον τοῦτο μοι φαίνεται), τίνα δὴ ἅττα φρονεῖτε περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως, καὶ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου τοῦδε συστάσεως· εἶτα πάντα συνεχεστάται μέχρι δὴ τῆς ἀναστάσεως αὐτῆς, καὶ τῆς τότε καταστάσεως, καὶ ἀμοιβῆς ἐκάστῳ τῶν πεπραγμένων, ὅπερ ἔσχατόν ἐστι τέλος τῶν κινουμένων. Εἰ δὲ σοι φίλον πρῶτως λέγειν περὶ Θεοῦ, καὶ ὧν ἀλλήλοις διαφερόμεθα, γενέσθω δὴ τὸ δοκοῦν. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἔφη· Ἀρκτέον, ὅθεν ἐφησθα πρῶτον· ῥᾶον γὰρ ἂν μετὰ ταῦτα ἔχοιμέν τι λέγειν περὶ Θεοῦ, ἢ πρὸς τούτων· τοῦτοις γὰρ ἐκεῖνον πάντως γνωρίζομεν. Καὶ γὰρ καὶ Ἀβραάμ (οὐδὲ γὰρ ἀγνοεῖν ὑμᾶς οἶμαι τοῦτο) ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ παντάπασιν ἀγνώστου καὶ ἀκαταλήπτου Θεοῦ, καὶ πάντων ὄντως δημιουργοῦ. Ναί, καλῶς, ἔφη, λέγεις· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἰστορίαν ἴσμεν, καὶ λαμπρῶς αὕτη σοι τῷ λόγῳ συνηγορεῖ· ὅθεν τοίνυν ἐφης αὐτὸς, ἀρκτέον ἡμῖν ἂν εἴη. Καὶ ταῦτα μὲν ἀμφοτέροι προὑπεθέμεθα.

ε'. Ἐπειτα ἠρόμην ἐγὼ, εἰ τὴν τοῦ Μωσέως βίβλον ἀσπάζονται· ὁ δὲ, Μάλιστα γε, φησί, πασῶν τῶν παλαιῶν. Εἶπον δὲ· Οὐκοῦν καὶ τὰς τῶν προφητῶν ἀποδέχεσθε; Πάνυ γε, ἔφη· καὶ γὰρ καὶ

2) Alludit ad I Epist. S. Petri, cap. III, vers. 15.

γεγραμμένοι παρ' ἡμῶν οὐσαι τυγχάνουσιν, ἡμετέ- A
ροις ἑρμηνεύσιν ἀντιγραφείσαι. Βούλαι οὖν, ἔφη, B
ἄπερ λέγουσι, στέργειν; Ναί, φησὶ· πῶς γὰρ οὐ;
ὅτε καὶ τὸ Εὐαγγέλιον παρ' ἡμῶν ἔστι, καὶ ὑπερφυῶς
τι θεῖον χρῆμα νομίζομεν τοῦτο, καὶ δῶρον οὐρά-
νιον. Ἐκεῖθεν γὰρ καὶ τοῦτο κάτεται, νόμους τοῖς
ἀνθρώποις κομίζον. Πλὴν τις λόγος λέγεται καὶ πι-
στεύεται παρ' ἡμῶν, ὡς καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο, καὶ πᾶ-
σαν τὴν Παλαιάν, ἅμα καὶ τῇ βίβλῳ Δαβὶδ, οἱ ὑμέ-
τεροι πάλαι διερμηνεῖς, οἱ τὴν πρώτην ταύτ' ἐξελ-
λήνισαν, ἀφειδῶς πρὸς τὰ δοκοῦντα συνιστᾶν τὸ
ὑμέτερον σέβας ταῦτα διηρμηνεύασαι, τῶν πρωτο-
τύπων ὀλιγορήσαντες.

Σ'. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὦ τᾶν, ἔφη, πρῶτον μὲν
οὐκ εὐπερὲς ἂν εἶη λέγειν, οὐδ' ἄξιον. οἶμαι, πι-
στεύεσθαι· ἀνθ' ὧν ὑμεῖς, οἱ πρὸς χριστὸν ἡμῶν ἀ- B
ντικαθιστάμενοι, μάρτυρες. Ἐκεῖθεν δ' ἂν σοὶ γένοιτο
μαθεῖν ἀκριβέστερον τάληθές. Εἰ γὰρ δὴ καιροῦ
ποτε καὶ διερμηνῶν ἀγαθῶν εὐπορήσας, καὶ βί-
βλων Ἑβραϊκῶν, γυνοῖς ἂν καλῶς τὸν ταῖς Γρα-
φαῖς λυμηνάμενον. Σκόπει δέ μοι καὶ τὴν πάντα
καλῶς οἰκονομοῦσαν πρόνοιαν, ὅπως τοῖς ἀναίδη
ἐπιπηδῶσι τοῖς πράγμασι, καὶ εὐχερῶς διαβάλλου-
σιν, ἐμφράττει τελῶς τὰ στόματα. Ὅτε γὰρ τὴν
θεῖαν ἔβει πᾶσαν Γραφήν Ἑλληνίδι μεταδοθῆναι
φωνῇ, οὐχ ὡς ἐτυχέ πως, εὐ ἴσθι, οὐδ' οἱ τυχόντες,
ἀλλ' ὅς γε τῆς Ἐφῆς μικροῦ θεῖν πάσης ἐκράτει
(ἦν δ' εἰδῶσις λατρεύων, καὶ οὐκ εὐαριθμητον χρό-
νον ἄρξας πρὸ τοῦ Χριστοῦ, Πτολεμαῖος βνομα τάν-
δρι) τοῦτο (1) τηνικαῦτα εἰργάσατο. Σοφοῦς γὰρ C
ἄνδρας διερμηνέας τὸν ἀριθμὸν δύο πρὸς τοῖς ἔδο-
μήκοντα ἐκ τῶν Ἰουδαίων μεταπεμφθένους, τοῦτοις
τοῦτ' ἐπίστευσε τοῦργον· οὗς ὁ τῆς; ἐκαίμων τότε
μητροπόλιος ἐξηγουόμενος, θεῶθεν πάντως κινούμε-
νος, Ἐλεάζαρος δ' οὗτος προσηγορεύετο, ἐξ ἀφ'
ἐκάστης φυλῆς ἐκλεξάμενος, ἐπεμψε. Διὰ δὴ τοῦτο
οὐδ' αὐτὸ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναϊδέστατον γένος; τολ-
μῶσι τι προφέρειν αὐτοῖς, οὐδ' ὄντινον προστρίψαι
μῶμον τῷ πράγματι· λέξεις δέ τινάς που τῶν γε-
γραμμένων ὑπαλλάττειν ἐπιχειροῦσιν, αἱ καὶ ὡπερ
οὔτοι λέγουσι λαμβανόμεναι, τῆς ἀληθοῦς ἐνοίας
οὐδὲν ὁμῶς ἀπάθουσιν (2).

Σ'. Σὺ δέ μοι λέγε, τίνας κελύσαντος ἄρχοντος,
καὶ ὅθεν τούτοις γέγονε τὰ πριετότυπα κτήσασθαι, D
οἱ τῆ τῶν Ἀράβων εἰσὶν ἐκδεχόμενοι διαλέκτω τὰ
τῆς Γραφῆς; καὶ πότε; καὶ τίνες δὴ οὔτοι, καὶ
ὅποιοι τινες ἦσαν, καὶ πόσοι τὸν ἀριθμὸν; Ἀλλ'
οὐκ ἂν ἔχοις· πάντων γὰρ ἐξῆς ἀμορρεῖς, οἷς τὰ
καθ' ἡμᾶς τὸ βέβαιον ἔχει· τὸ δ' ὑποψίαν παρέχειν
καὶ μόνον ἅπασιν ἰκανόν. Μετὰ γὰρ τὴν τῆς θρη-
σκείας τοῦ Μωάμεθ φανέρωσιν ὑμεῖς αὐτοὶ πάν-
τως μόνον εἰς τὴν ὑμέτεραν φωνὴν ἡμελίφατε τὴν
Γραφήν, ὅπερ ἐναντίως ἔχον τοῖς παρ' ἡμῶν ἀποδέ-
δεικται. Ὅθεν τις ἂν νοῦ μετέχων τοῖς ἡμετέροις
ἀπιστῶν τοῖς ὑμέτεροις πιστεύσειεν; Εἰ μὲν οὖν
ἦσθα πιστεύων τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἂν ἡμῶν ἦσαν

(1) Cod. Coislin. οὔτος.

(2) Septuaginta versionem, ubi ab Hebraico
textu dissidet, a dolo semper, ab errore plerumque

A habentur, a nostris interpretibus translati. Vis igitur, inquam, in iis acquiescere, quæ dicunt? Libenter, inquit: cur non faciam? quandoquidem Evangelium quoque apud nos est, et in primis divinum aliquid esse existimamus ac cælestis donum. De cælo enim lapsum est, ad leges humano generi ferendas. Aliquis tamen rumor serpit fidemque obtinet apud nos, hoc ipsum Evangelium, et omne vetus Testamentum, una cum Davidis libro, a vestris interpretibus, cum huic libros Græce primum verterunt, sic fuisse translata, ut neglecta prioris textus auctoritate ad ea nimis attenderent, quæ vestram religionem confirmare viderentur.

B 6. Sed, inquam, optime vir, primum quidem hæc oratio neque honesta est, neque, ut opinor, sine digna: nam qua de re contra nos in iudicio decertatis, ejusdem rei vultis esse testes. Sed accuratius possis inde veritatem discere. Nam si temporis unquam, bonorumque interpretum, Hebraicorumque librorum copia tibi fieret, pulchre tum cognosceres, sacras quis corruperit Scripturas. Considera etiam, quæso, divini Numinis omnia præclare dispensantem providentiam, quomodo illorum ora obstruat, qui hunc rerum ordinem oppugnant et libenter reprehendunt. Cum enim divina omnes Scripturas in linguam Græcam verti oporteret, non temere utique nec vulgaris notæ homines hoc fecerunt, sed qui totius fere Orientis imperium tenebat Ptolemæus rex, antiquis diis tamen serviens, et multo ante Christum regnans. Nam postquam doctos ex Judæis viros numero duos et septuaginta interpretes accersivisset, iis hoc opus faciendum credidit: quos illorum tunc metropolitens moderator ac rector Eleazarus, instinctu divino motus, senos ex unaquaque tribu electos miserat. Quamobrem ne ipsa quidem Judæorum impudentissima natio quidquam ipsis objicere audeat, neque ullam unquam reprehensionis labem illi facto aspergere: sed Scripturarum quasdam forte dictiones leviter immutare conantur, quæ etiamsi accipiuntur prout hi dicunt, nihil tamen discrepant a vero sensu.

7. Tu vero dic mihi, obsecro, cujusnam principis jussu et quo ex loco Scripturæ textum arripuerunt ii, qui divinos libros ediderunt Arabica lingua? quando fecerunt? quinam, quales, quot erant? At enim hæc expedire non potes: omnibus omnino destitutis subsidiis, quibus nostra versio firmatur; solam vero suspicionem movere, vel omnibus licet. Siquidem post Maomethicæ religionis ortum ipsi certe soli sacræ Scripturæ libros vestram in linguam transtulisti, quod contra versionem nostram accidisse demonstravimus. Quæ cum ita sint, quis, quæso, mentis compos nostris libris diffidat, vestris fidem habeat? Quamobrem, si Scripturis crederes, non multum hercle nobis negotii faceretur: Scriptura enim omnis vindicari posse, innumeri demonstraverunt: inter alios Ludovicus Cappellus in *Critica sacra*, Parisiis, Seb. Cramoisy, 1650, in fol.

(mibi crede) vestram apertissime oppugnat religionem. Quam quomodo admirati et amplexi ab initio fueritis, etsi multi multum mirentur, mihi tamen non idem usu venit. Eam enim cum plurium deorum signorumque adoratione commutastis : unde non ideo præcise vituperandi estis, sed quia postea non eandem servastis legem, nempe ut iterum ab isthac vestra religione ad præstantiorem aliam transiliretis. Sed quoniam Scripturis fidem interim derogas, hac lege utamur, ut si quem Scripturæ locum ab altero allatum alter admittet, recte in disputatione nostra e sacris oraculis petatum auxilium, quoad fieri possit, adhibeatur. Ubi aliter accidet, quod reliquum est, ratiocinatione utendum erit, proque facultate probabilibus enitendum argumentis, ut qua parte stet veritas reperiamus : si tamen, hospes, hoc tibi quoque ita videatur. Quæ cum ego dixissem, annuit ille, et huncin modum disserere inter nos convenit.

8. Tum is, Tibi etiam, inquit, nostro de sermone considerandum est, quomodo eum integrum ab angelis incipiens contexas. Ego vero, si quid eorum, quæ dicuntur, non probavero, statim exponam, et de illo, quod nostris placitis dissonum cognovero, quid ipsi sentiamus insuper enarrabo. Esto, inquam, vir optime : utcumque vobis libuerit, facere conabor. Et primum quidem angelos aliquid creatum esse dicimus; et, ut cætera omnia, ob Creatoris bonitatem creatos (nam quibus ad subsistendum non indigebat, eos, nisi fuisset summe bonus, nunquam creasset), simplici eademque natura præditos omnes, etiamsi ordine, et ministerii gradu, et ad Deum appropinquatione alius alium antecedit, luminosos et lumen, et sive difficulter mobiles ad malum, sive etiam post dæmonis defectionem lapsurumque omnino non mobiles. Et enim moto illo (scitis jam istud, opinor), hi plane immoti permanserunt : meritoque sane conjiciat quis, quemadmodum juste derelicti sint et ad pejora perpetuo ferantur, qui semel male moti fuerint; ita hos, quod firmi manserint, hoc majoris progressus donum a Deo accepisse, ut quanquam eorum natura suo loco maneret, ipsi tamen idem quod lapsi nunquam pati possent. Neque id tantum, sed et bonos esse hoc existimamus. Nam suam naturam naturæ opificis omnium Dei magis cognatam esse intelligimus quam cæteras res ab eadem creatas. Quare immortales etiam esse credimus, ut illorum, quibus ad vitam indigemus, minime indigos.

9. Hic senex, Est istud quidem verum, inquit,

(1) In hunc fere modum de non crederentium persuasione Photius Amphilocho. quæst. xcix, Cod. Coislin. 270, fol. 104 recto : Τοῖς τε γὰρ ἤδη χρόνῳ πεπιστευκόσι, καὶ μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου παραδεχομένοις, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς τελείως τῇ ἀπιστίᾳ κεκρατημένοις, καὶ μὴ θέλουσι διὰ τῶν σημείων πρὸς τὴν εὐσέβειαν χειραγωγηθῆναι, κενὸν καὶ μάταιον ἢ τῶν σημείων ἐπίδειξις. Τοῖς δὲ γε ἐν τῇ ἀπιστίᾳ τεθραμμένοις, εἴτα ἡρέμα πως τοῖς λογισμοῦς πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐνδιδόναι διανισταμένοις, τούτοις οἰκεία καὶ πρόσφορος τῶν παραδόξων ἔργων ἢ φανέρωσις. Am-

A πολλά πράγματα · διαβρήδην γὰρ (εἰ ἴσθι) μάχεται τὰ τῆς Γραφῆς πάντα τῇ καθ' ὁμᾶς θρησκείᾳ. Ἦν ὅπως τε ἠγάσθητε καὶ παρειλήφατε τὴν ἀρχὴν, πολλῶν πολὺ θαυμάζοντων, αὐτὸς οὐ τοῦτο πάσχω. Πολυθείας γὰρ τοὶ καὶ εἰδώλων ἀνηλλάξασθε ταύτην· ἀνθ' ὧν οὐ παρὰ τοῦτο δίκαιοι διαβάλλεσθαι, ἀλλ' ὅτι μὴ τὸν αὐτὸν ἐτηρήσατε νόμον, ὡς ἀπὸ ταύτης μεταπηδήσατε πάλιν ἐπὶ τὴν κρείττω. Ἐπειδὴ δὲ ταῖς Γραφαῖς οὐ βούλει πείθεσθαι τέως, ἐνθα μὲν τι λέγοντος θατέρου τῆς Γραφῆς, ὁ ἕτερος ἡμῶν ἀποδέχοιτο, καλὸν τῆς τῶν λογίων βοηθείας μετασχεῖν ἡμῖν, ὡς οἶόν τε, τὴν διάλεξιν. Ἐνθα δ' ἂν ἄλλως τοῦτο συμβαίη, ὁ λοιπὸν, τοῖς λογισμοῖς (1) χρηστέον, καὶ τῷ εἰκότι πειρατέον εἰς δύναμιν, ὅπη ἂν ἐξη τάληθες εὐραῖν· ἐὰν ἦ, φημι, καὶ σοὶ τοῦτ' ἠδομένῳ. Καὶ δε ἐπήνεσε τὸ ῥηθὲν, καὶ συνέδημεν τὸν τρόπον τοῦτον διαλεχθῆναι.

η'. Καὶ σοὶ σκεπτέον, ἔφη, περὶ τοῦ λόγου, ὅπως τοῦτο ὕφανεις ἄρτιον, ἀπὸ τῶν ἀγγέλων ἀρξάμενος. Ἐγὼ δὲ ὁ τι τῶν λεγομένων οὐκ ἀποδέξομαι, λέξω, καὶ προσθήσω τὴν ἡμετέραν δόξαν εἰπεῖν περὶ ἐκείνου γε, ὅπερ ἂν ἀπᾶδων γνοίην τῶν ἡμετέρων δογματῶν. Εἶεν, ἔφη, ὦ βέλτιστε· ὡς ἂν ἡ βουλομένοις ὑμῖν πρᾶξι πειράσομαι. Καὶ δῆτα τοὺς ἀγγέλους ἡμεῖς τὸ πρῶτον εἶναι λέγομεν δημιουργήματα, καὶ τούτους δὲ καὶ πάντα δεδημιουργῆσθαι δι' ἀγαθότητα τοῦ Δημιουργοῦ (ὧν γὰρ οὐκ ἔδεικτο πρὸς τὸ συνίστασθαι, οὐκ ἂν ποτ' ἐγένετο τούτων δημιουργός, μὴ ὑπεράγαθος ὧν) ἀπλοῦς τὴν φύσιν πάντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντας, κἂν ἄλλος ἄλλου τάξει προέξη, καὶ βαθμῶν διακονίας, καὶ τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἐγγύτητι, φωτοειδεῖς, καὶ φῶτα, καὶ ἦτοι δυσκινήτους πρὸς τὸ κακὸν, ἢ ἀκινήτους μετὰ τὴν τοῦ Σατάν ἀποστασίαν καὶ ἐκπτώσιν. Ἄνθ' ὧν ἐκεῖνου κινήθentos (ἴστε γὰρ, ὡς ἐψῶμαι) ἀκίνητοι τελῶς οὔτοι διέμειναν· εἰκάσειε γὰρ ἂν τις δικαίως, ὡς καθάπερ οἱ κακῶς κινήθentes δικαίως ἐγκατελείφθησαν, καὶ πρὸς τὰ χεῖρῳ κινουῦνται διηνεκῶς, οὕτως οὔτοι πάγιοι μέιναντες δῶρον θεοθεν ἐλαθον ἐπίδοσεως, τῆς φύσεως αὐτῶν κατὰ χώραν μενούσης, μὴ ταυτὸ τοῖς ἐπτακόσι ποτὲ παθεῖν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθοὺς τούτους δοξάζομεν. Σαγγελνεστέρων γὰρ φύσιν τῇ πάντων δημιουργῶν τῶν ἄλλων τῶν ὑπὸ ταύτης κτισθέντων νοοῦμεν. Διδὲ καὶ ἀθανάτους εἶναι πιστεύομεν, ἀνευθεῖς τελῶς ὑπάρχοντας ὧν ἡμεῖς δεόμεθα πρὸς τὸ ζῆν.

θ'. Πάντα μὲν, ὁ γέρον ἐφη, τὰ εἰρημένα καλὰ·

philochia Photii, a multis laudata et tentata, sed ad hoc tempus nunquam edita, exstant in quatuor bonis codicibus Bibliothecæ Caesar. Parisiensis : Coisliniano n. 270, optimæ notæ, Photio fere coævo, de quo Montefalcon. Biblioth. Coisl. Paris. 1715, fol. pag. 325 ; altero Regio n. 1228, sæc. XI : tertio item Regio 1229, descriptio ex cod. montis Atho jussu Chrysanthi Notaræ, qui erat Hierosolymis patriarcha a. 1107 : vid. Le Quien *Orient. Christ.* t. III, col. 526 : quarto n. 60 supplementi, duobus tomis, descriptio avorum nostrorum ætate ex Regio 1228, quem supra dixi.

πλὴν εἴτι βουλοίμην τι τούτων ἀκοῦσαι σαφέστερον· Ἄλλα τούτο μὲν ὀδῶ βαδίζων ὁ λόγος τυχὸν ἡμῖν ἀποδώσει. Ἄθανάτους μέντοι τούτους πῶς ἄρ' ἐνδέχεται εἶναι; Δεῖ γὰρ φύσιν ἅπασαν, ἥτις οὐ μέλει πάντῃ διαφθορῆσθαι, ἀρχὴν λαβοῦσάν ποτε, καὶ τέλος ταύτην λαβεῖν· Ἐν ὧσπερ ἐν κύκλῳ τῇ γενέσει, καὶ φθίσει, καὶ ἀναβιώσει εἰς ταυτόν ποτ' ἐλθοῦσα, ἀλλοιωθεῖσά τε καὶ ἀναστάσεως κρείττονος ἀπολαύσασα, φθορᾶς ἀπάσης ἀνωτέρα γένηται τοῦ λοιποῦ. Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ Ἰαβὲ, καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοὺς θνητοὺς εἶναι δοξάζετε; Καὶ ὃς ἔφη, Ναί. Ἡ πολὺ τοι, ἔφη, ἐγὼ, ἐναντίως ἔχουσί γε ἡμῖν αἱ περὶ τῶν ἀγγέλων δόξαι· ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου τίς ἂν γένοιτο μείζων διαφορά; Τίς οὖν σε πείσαι δύνησεται, ὡς ἄλλως ἔχει, ἢ λέγεις, πιθανόν τε λέγειν δοκοῦντα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν οὐκ ἐθέλοντα δέξασθαι μαρτυρίαν, καὶ προσέτι φωνῇ διαλεγόμενον, ἥτις ἄλλοτρίᾳ οὔσα τῷ προσδιαλεγόμενῳ σοι, τὰ λεχθησόμενα παραινεί ἐπίτηδες ταπεινότερα, ἥπερ ἐστί, ποιεῖν φαίνεσθαι.

Ἦ. Πειρατέον καὶ οὕτως, ἔφη, τάληθές εὐρεῖν. Πολλοὺ μὲν γὰρ, εὐ ἴσθι, πριαίμην ἂν, εἰ τίς μοι παρῆγεν ἀμέσως σοι δύνασθαι διαλέγεσθαι. Πλὴν ἐγχωρητέον, ὡς ἐγχωρεῖ, καὶ οὕτως, ὅπῃ ἂν ἔχῃ, τάληθές εὐρεθήσεται. Ἀποκρίναι δὴ μοι, ἔφη. Ἄναρχον εἶναι λέγεις πᾶσαν ψυχὴν, καὶ μηδὲ ἐκτίσθαι ποτὲ, μηδ' εἶναι, ὅτε οὐκ ἦν; ἢ γεγονέναι ταύτην ποτὲ, καὶ κτίσμα εἶναι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι; Τίς δ' ἂν τὸ πρῶτον εἴποι; φησίν. Καλῶς λέγεις, ἔφη· δοκῶ δὲ μοι, ὡς καὶ πρῶτους τῶν ἄλλων πάντων κτισμάτων δοξάζεις τοὺς ἀγγέλους ἐκτίσθαι, καὶ κρείττω φύσιν εἶναι πασῶν τῶν μετ' αὐτοὺς γεγεννημένων, καὶ συγγενεστέραν τῇ πρώτῃ (1). Ἄρτι γὰρ ἐμοὶ τοῦτ' εἰπόντι, οἷς οὐκ ἀντέφης, οἶμαι, συνέθου. Ναί οὕτως, ἔφη ὁ γέρον, ἔχει. Οὐκοῦν, ὦ βέλτιστε, ἔφη, καὶ τὴν ψυχὴν σου θανεῖν δεῖ, καὶ πᾶσαν ἄλλην, καὶ πολλῶν γε μᾶλλον ταύτας ἢ τοὺς ἀγγέλους, ἐπεὶ πολλοῦ γε καὶ δεῖ ψυχᾶς ἀγγέλοις παρισωθῆναι· πολὺ γὰρ δήπου ταύτας ἐκείνων ἤττους γνωρίζομεν. Καὶ ὁ Πέρσης· Ἄλλ' οὐ δοξάζειν παρελήφαμεν οὕτω· καὶ γὰρ τοι αἱ ψυχαὶ διαμένουσιν ἀθάνατοι, μετὰ τὸ ταύτας τῶν σωμάτων ἀκαλλαγῆναι. Ἐὖ ποιῶν ταῦτα λέγεις, εἶπον ἐγὼ. Πλὴν, πῶς αὐταὶ μὲν, καίπερ ἐνδεῶς πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἔχουσαι τελειότητα, φθορᾶς εἰσὶν ὑψηλότεραι; ἢ δὲ τούτων ὑπέρχεται φύσις, φθορᾶν καὶ θάνατον ὑποστήσεται; Τὸ γὰρ τὸ δευτέρον τε καὶ ἤττον τι πάσχειν, ὅπερ οὐ τὸ πρῶτον καὶ κρείττον φαίνεται πάσχειν, οὐδὲν θαυμαστόν· οὐδ' ἂν εἴη τὸ δευτέρον τε καὶ ἤττον ὀλω; ἐλευθερον, σχολῇ γ' ἂν τούτῳ δουλεύσειεν ὁ πολὺ τοι ἐκείνου εὐγενέστερον ὠμολόγηται. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι; aliquid, quod prima et superior non patitur: sed libera, ei ipsi rei ægre obnoxia esse possit natura, Annon tibi ita videtur?

(1) Nempe divinæ.

quodcumque dicis: nisi quod unam rem aliquanto clarius velim intelligere: sed illud in sermonis progressu fortasse nobis continget. Attamen, quomodo fieri potest, ut angeli sint immortales? Oportet enim hercle omnem naturam, quæ non omnino interitura sit, quemadmodum aliquando initium accepit, ita finem etiam aliquem habere: ut quasi in circulo per generationem, interitum et resurrectionem, ad idem tandem aliquando perveniat, et immutata, præstantiorique resurrectione fruens, interitu omni superior in posterum evadat. Tum ego, Igitur, o bone, angelos ipsos etiam mortales esse opinamini? Nos vero maxime, inquit. Næ multum differt, inquam, nostra de angelis opinio: quidnam enim discrimen esse possit majus illo, quod inter vitam et mortem intercedit? Et quis, quæso, persuadere tibi poterit, aliter se habere ea quæ dicis, præsertim cum tu tibi probabile aliquid dicere videaris, sacræque Scripturæ testimonium nolis admittere? præterquam quod lingua uteris mihi tecum colloquenti aliena, quæ nativa vi sua efficit, ut res dicendæ humiliores, quam revera sunt, esse videantur.

10. Sic etiam, inquit, veritatem conemur invenire. Nam magno quidem, mihi crede, emerem, si quis hoc mihi tribueret, ut absque ullius interventu colloqui tecum possem. Sed tamen, quoad ejus facere poterimus, rem aggredi par est, et sic veritas, quomodocumque se habeat, reperietur. Age vero, inquam: responde, si tibi videtur. Omnem animam utrum initii expertem esse dicis, neque unquam creatam, nec ullum omnino assignari ei posse tempus, quo non esset? an contra olim factam creatamque esse, et existendi sumpsisse initium? Quis, inquit, prius illud dixerit? Opinor, inquam: sed, ut mihi videtur, cæterarum etiam omnium creaturarum primos angelos creatos fuisse opinare, eorumque naturam omnibus quæ post ipsos factæ sunt præstantiorem esse, primæque illi magis congenitam. Modo enim hoc mihi dicenti cum non contradixeris, assensus es, arbitror. Recte tu quidem arbitrare, inquit. Vide, inquam, optime vir, quantum fallare: an non tuam etiam animam, omnemque aliam interire oportet? multoque magis has quam angelos, quoniam multo hercle abest, ut animæ angelis exæquentur: has enim illis longe inferiores esse constat. Non tamen ita est, inquit: non illam nos disciplinam a majoribus accepimus: animæ, postquam corporibus liberatæ sunt, permanent immortales. Bene facis, inquam, quod hoc dicis. Sed, quo tandem modo animæ quidem, etsi angelorum perfectione inferiores, supra omnem interitus aleam positæ sunt, animis autem superior natura corruptionem mortemque patietur? Mirum quippe non est, secundam inferioremque substantiam pati qua ab re secunda inferiorque natura soluta sit et quam longe secunda nobiliorem esse constemur.

11. *Mihi quidem, inquit, summa ratione dicta videntur, quæ dixisti. Animam post separationem a corpore non amplius morituram esse dicimus, hoc potissimum argumento adducti, quod utrumque simul, anima videlicet et corpus, non horum alterum, est homo : qui dum mortuus est, mortis quodammodo particeps sit anima. Si enim hoc aliter fieret, hominem mortuum esse nequaquam recte diceretur, sed hujus aut illius hominis corpus. Nunc autem non hoc omnino, sed hominem mortuum esse dicimus, quod utrumque simul significat : itaque, ut jam supra dixi, omnium quæ corpori accidunt facta particeps anima, mortem quoque illa qua demonstratum est ratione cum eo communem habet. Sed inde usque anima immortalis permanet, quoniam in corporis morte fuit immutata. Versuta illa quidem, inquam, sed fallax tamen, opinor, conclusiuncula. Nam quid demum dicemus esse mortem? quid vitam? Nonne hoc quidem vitam, corpori animam inesse, illud mortem, ambo hæc a se invicem esse disjuncta? Id ipsam, inquit, si proprie loquamur; sed multa etiam alia multis aliis modis mori dicimus, quæ nimirum sive tempore veterascunt sensimque et latenter consumuntur, sive casibus quibusdam marcescunt, ideoque, quod accedenti corruptioni in perpetuum resistere non possunt, penitus evanescent.*

12. *Intelligere mihi videor, inquam, quæ dicis. Namque omne animatum, et contra, quocumque tandem modo corruptum fuerit, hoc tu mori dicis, remque ipsam mortis nomine appellas. Non prorsus, inquit, in hac sum sententia, quam dicis : illa enim, ubi semel corrupta fuerint, nunquam reviviscunt. Igitur, inquam, neque nostra corpora resurgent? Atqui scias velim, inquit Persa, eorum qui apud nos eruditi habentur, quosdam ita opinari : oportet enim vera fateri. Et difficile sane est ab illis non supplantari refellique eos, quicumque cum ipsis concertare vellint : eos dico qui non fide, tanquam acuto aliquo, protecti accesserint, sed ratiocinationibus tantum armati. Verumtamen qui nobis legem dedit, is corporum resurrectionem nos exspectare jussit, cui nec fidem derogare licet, nec adversari. Nos vero, inquam, humana corpora resurrectura esse vel maxime credimus : quod si alter ex nobis nunc non concederet, hunc alter quomodo, quæso, ad auctoritatem suam posset adducere? Nemo possit inquit, persuadere ei qui resurrectionem esse non credat, manifestasque hac de re demonstrationes postulet.*

13. *Vide igitur, vir optime, inquam, quam optimo jure nobis ad demonstrandam angelorum immortalitatem satis omnino esse possit, doctores nostros nostramque fidem proferre, sicque omni negotio ac labore defungi : non oportet enim, ut vobis quidem id facere liceat, vobis autem ancora hujus-*

(1) Coislin. φησάμεν.

ια'. Φρόδρα μοι δοκεῖ εὐλογον εἶναι, ἔφη, ὁ λέγεις. Τὴν δὲ ψυχὴν μετὰ τὸν τοῦ σώματος χωρισμὸν φάμεν μηκέτι τεθνήξεσθαι, διὰ τὸνδε τὸν λόγον, οὗ τὸ συναμφοτέρον ἐστὶν ἀνθρώπου, ψυχῆ δηλονότι καὶ σώματος, οὐχὶ τὸ ἕτερον τούτων· ὅς ἐπειδὴν ἀποθάνῃ, κοινωνεῖ πῶς τοῦ θανάτου καὶ ἡ ψυχῆ. Εἰ γὰρ ἄλλως ἦν τοῦτο, οὐδαμῶς ἦν εὐλογον λέγειν τὸν ἀνθρώπου τεθνηκέναι, ἀλλὰ, τὸ σῶμα τοῦ θεῖνος. Νῦν δὲ πάντως οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπου λέγομεν τεθνηκέναι, ὃ δὴ σημαίνει τὸ συναμφοτέρον· ὡσθ' ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, πάντων ἡ ψυχῆ τῷ σώματι κοινωνοῦσα κοινωνεῖ πῶς τούτῳ καὶ τοῦ θανάτου τὸν εἰρημένον τρόπον. Καὶ λοιπὸν ἀθάνατος καὶ αὐτῆ διαμένει, ἀνθ' ὧν ἐν τῷ τοῦ σώματος ἡλλοίωται θανάτῳ. Ποικίλον, ἔφη, λέγεις· πλὴν οἶμαι τοῦτο σόφισμα εἶναι. Τί ποτε γὰρ τὸν θάνατον εἶναι φώμεν (1); καὶ τί δὴ τὴν ζωὴν; οὐ τοῦτο μὲν ζωὴν εἶναι φήσομεν, τὸ ψυχὴν ἐνεῖναι τῷ σώματι, ἐκεῖνο δὲ θάνατον, τὸ ταῦτα ἀμφοτέρα ἀλλήλων διακεκρίσθαι; Ναί, κυρίως, ἔφη· λέγεται δὲ καὶ ἕλλα θησκεῖν πολλὰ πολλοῖς τισὶν ἄλλοις τρόποις, ἢ χρόνῳ δηλονότι παλαιούμενά τε καὶ λεληθότως ἀναλασκόμενα, ἢ συμπτώμασι τισὶ μαραινόμενα, καὶ τῷ πρὸς τὴν ἐναντίαν φθορὰν ἀντέχειν αἰεὶ μὴ δύνασθαι, τελείως ἀφανιζόμενα.

ιβ'. Μανθάνω, οἶμαι, ἔφη, ὁ λέγεις. Ἄπαν γὰρ ἐμψυχόν τε καὶ μὴ, ὅπως δὴποτε τελείως διαφθαρέν, τοῦτο δὴ θησκεῖν λέγεις, καὶ τὸ πρᾶγμα θάνατον ὀνομάζεις. Οὐδ' ὀπωσιτιῶν ἢ φησ, ἔφη, λέγω· ταῦτα γὰρ οὐδ' ἀναδιώσεται ποτε διαφθαρέντα. Οὐκοῦν οὐδὲ τὰ σώματα ἡμῶν ἀναστήσεται; ἔφη. Ἄλλ' εἰσὶν, εὐ ἴσθι, ἔφη ὁ Πέρσης, οἳ γε οὕτω τοῦτο δοξάζουσι τῶν παρ' ἡμῶν λογίων· δεῖ γὰρ τάληθες ἡμᾶς λέγειν. Καὶ χαλεπὸν ἀμέλει μὴ πάντας τούτους ὑποσκελίσαι τοὺς εἰς χεῖρας τούτοις ἐλθόντας· λέγω δὴ τοὺς μὴ τὴν πίστιν προβαλλομένους, ἀλλὰ λογισμοῖς ὠπλισμένους. Πλὴν ἡμῶν ὁ δοὺς τὸν νόμον ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἐκέλευσε προσδοκᾶν, ὅπερ ἀπιστεῖν οὐκ ἐνι, οὐδ' ἀπιτεῖναι ἐφέλται. Παντός γε μᾶλλον ἡμεῖς πιστεύομεν, ἔφη, ὡς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστήσεται σώματα· εἰ δ' ὁ ἕτερος ἡμῶν τοῦτο γε νῦν ἠπίσται, πῶς ἂν ῥαδίως εἶχεν ὁ ἕτερος πρὸς τὴν πίστιν τούτου χειραγωγῆσαι; Οὐδεὶς ἂν, ἔφη, τοῦτον ἀναπεῖσαι δυνήσεται ποτέ, ὅπως ἀπιστοῦντα τῷ πράγματι, καὶ περὶ αὐτοῦ τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς ἀπαιτοῦντα.

ιγ'. Ἄθρει τὸίνυν, εἶπον, ὧ βέλτιστε, ὡς ἤρκει πάντως; (2) ἡμῶν ἀθανάτους τοὺς ἀγγέλους δεῖξαι προκειμένον ἔχουσι, τοὺς διδασκάλους καὶ τὴν πίστιν προβαλλομένοις, πραγμάτων ἀπηλλάχθαι καὶ πόνων· οὐδὲ γὰρ ὁμῶν μὲν ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν, ἡμεῖς δὲ ταύτης ἀφηρήμεθα τῆς ἀγκύρας. Πίστει γὰρ

(2) Cod. ambo, πάντας.

ἤμεις μᾶλλον ἢ μεθόδῳ καὶ τέχνῃ καὶ λογισμοῖς ἄδραϊοῦμεθα· πλὴν ἕως ἐφεῖται, χρῆσθαι τῷ εἰκότι πάνυ καλόν. Ἐνθα μὲν γὰρ πίστις οὐ προσηγείται, ἀναντιρρήτου τε πάντη καὶ ὁμολογθυμένης δεόμεθα ἀποδείξεως· ἔνθα δὲ πίστις τὸ πᾶν ἰσχύει, ἐναργέσι μὲν ἀποδείξεσι τόπος οὐκ ἔστι. Ἀντίκεινται γὰρ ἀλλήλοισι ἢ τε πίστις καὶ ἡ ἀπόδειξις, καὶ οὐκ ἂν ποτε συνέλθοι κατὰ ταυτὸν ἀμφοτέρω· τὸ δὲ εἰκὸς τῇ πίστει προμαρτυρῶν ἐκ περισσείας (1) γίνεται λιμὴν τοῖς πιστεύουσιν, καὶ γαλήνην λογισμοῖς ἐμποιεῖ, ἀγχοῦρας ἐπ' ἰσχυράς, λέγω δὴ τῆς πίστεως, τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας ἀναθεμένους. Ἐνθα γοῦν ἐφεῖται, πάνυ γε καλὸν τοῦτω χρῆσθαι· ὃ δὴ καὶ ποιῶμεν, εἰ βούλει, ἐπαναλαβόντες ἤδη τὸν λόγον.

18. Εἰπας τοίνυν κυρίως μὲν θάνατον εἶναι τὸν B τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν· καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἄλλα θνήσκειν λέγεσθαι, καὶ τινα μὲν τούτων μηκέτι· εἶναι μὴδ' ἀναβιώσεσθαι μέλλειν, καταφθορὰν ὑποστάντα· ἔνια δὲ πάλιν ἀλλοιωθέντα, καὶ ταύτη κρείττονος καταστάσεως ἀπολελαυκότα, μηκέτι ταῦτα δουλεύουσιν θανάτῳ τε καὶ φθορᾷ. Τὴν δὲ ἀλλοίωσιν ταύτην θανάτον σοὶ φίλον προσαγορεύουσιν καὶ ἀναβίωσιν, ἧς καὶ τὰς ψυχὰς μεθέξουσιν ἀναγκαῖόν σοι φαίνεται· Ἐν' ἐπειδὴ περ ἀρχὴν εἰλήφασαι, τέλος ἀκολουθῶς ἐκδεχομένην, ἀπαθανατισθῶσι διὰ τῆς ἀνακαινίσεως, καὶ δευτέρας ταύτη καταστάσεως τύχωσιν, ἐπεικῶς ἀμείνονος τῆς προτέρας. Ταῦτι δὲ ἐφησθα πάντως τῷ εἰκότι χρώμενος· οἷς γὰρ τοῖς σώμασιν αἱ ψυχαὶ κοινωνοῦσι καὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν μὴ τοιούτων, καὶ ἀπλῶς πάντων ἐξῆς, C καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῖς κοινωνήσουσι. Ταῦτα ἦν, ὧ γὰρ, εἰ γε μὴ παντάπασιν ἐπιλήθησμαι, ἃ δι' ἄλλων ὀνομάτων (συνέτεμον γὰρ τὸν λόγον) περὶ τῶν ψυχῶν σοὶ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀλλοιώσεως ἐρρηται· εἰ δ' ἐπελαθόμεν, αὐτὸς ἀνάμνησον. Καὶ ὁ Πέρσης, Ἄλλὰ ταῦτά ἐστιν, ἐφη.

19. Εἰπὲ δὴ πρῶτον, ἐφη ἐγὼ, ποῖω δὴ τινὶ θανάτῳ δουλεύουσιν ὑπόχρεως εἶναι λέγεις τοὺς ἀγγέλους; τῷ κυρίως, ἢ τῷ μὴ; Καθαρῶς μὲν, ἐφη ὁ γέροντος, οὕτε λέγεται εἶ, οὕτε μὴν γέγραπται περὶ τούτου, πλὴν, ὅτι καὶ οἱ ἀγγελοὶ τεθνήσκουσι. Δοκῶ δὲ μοι, καὶ μάλιστα· ἐξ ὧν σοὶ νῦν δὴ ἐρρηται, ὡς εὖ ἂν ἔχοι λέγειν, ὅτι περ τὸν οὐ κυρίως ἀποθανοῦνται θάνατον οἱ (2) ἀγγελοὶ. Καὶ πῶς σε ἄλλως, εἶπον D ἐγὼ, ἐνδέχεται ἔνοσθιν τε καὶ λέγειν, ἄνδρα νοῦν ἔχοντα καὶ σοφόν; Ὅσα μὲν γὰρ ἐκ πλειόνων τε καὶ διαφόρων τὴν ὑπαρξιν ἔχει, εὐδελον ὡς συντέθειται, καὶ δεῖ ποτε ταῦτα διαλυθῆναι. Σύνθεσις γὰρ, φασίν, ἀρχὴ διαστάσεως. Εἰ δὲ ἢ καὶ ἐξ ἐναντίων συντέθειται καὶ φύσει πολεμίων, οἷα δὴ τὰ πρῶτα στοιχεῖα (ἐξ ὧν τὰ σώμαθ' ὕμιν, Θεοῦ δυνάμει τε καὶ κελύσει), θαῦμα, ὅτι καὶ συνήλθε τὴν ἀρχὴν κατὰ ταυτὸν, καὶ ὅπως οὖν συνέστη, καὶ διαρκεῖ, τὰ μὲν ἐπὶ πλεῖον, τὰ δὲ ἐπ' ἑλαττον· ὃ δὲ καὶ ἐκπληξιν ἐμποιεῖν οἶόν τε νοῦ μετέχουσιν, ἐκείνο πάντως ἂν

modi auferatur. Nam fide magis quam arte, methodo et ratiocinationibus stamus: sed tamen quantum licet probabilitatibus uti sane laudabile est. Ubi enim fides non præsit, indubitata nullique omnino contradictioni obnoxia demonstratione indigemus: fides vero ubi omnem vim habet, manifestis quidem demonstrationibus locus non est. Nam adversantur sibi fides et demonstratio, nec unquam in idem ambo convenire possunt: sed probabile argumentum, fidem ex abundantia comitans, credentibus sit portus quidam: ratiocinationibus eorum quietem parit, quoniam spem suam solutis in forti ancora, hoc est fide, reponunt. Igitur ubi licitum est, probabili argumento uti quam maxime decet: quod nos

14. Mortem igitur proprie esse dixisti discesum animi a corpore: per abusionem vero, inquietas, alia etiam mori dicuntur, quorum quædam non sunt amplius, neque, postquam corrupta sunt, reviviscunt: quædam contra immutata, melioremque sic adepta constitutionem, mori corruptionique non amplius erunt subjecta. Hoc porro immutationis genus mortem appellare tibi placet et resurrectionem, cujus animas quoque fore aliquando participes necessarium tibi videtur: ut quoniam ortum habuerunt animæ, ideoque finem quoque habere possunt, renovatione illa demum immortales fiant, sicque in alterum quemdam statum perveniant, priore longe meliorem. Hæc autem dixisti, verisimili prorsus argumento utens: cum quibus enim corporibus bona, mala cæteraque omnino omnia communia habuerunt animæ, cum iisdem communem etiam mortem habebunt. Hæc fere sunt, hospes, nisi admodum me meæ memoriæ sensus fallit, quæ aliis verbis (nam contraxi orationem tuam) de animarum morte mutationeque dixisti: quorum si quid mihi excidit, in memoriam revoca. Ego vero nihil aliud dixi, inquit.

15. Igitur, inquam, dic mihi primum, si placet, quali tu tandem mori obnoxios fore angelos affirmas, utrum proprie dictæ illi, an secus? Liquido quidem, inquit, hæc de re neque dicitur quidquam, neque scribitur, præter hoc, quod angeli quoque moriuntur. Mihi vero ex iis maxime, quæ mox dicebas, rationi consentaneum videtur, ut statuamus, improprie dictam mortem angelos subituros. Nec, inquam, pro prudentia illa et doctrina, quæ est in te summæ, aliter potes sentire et loqui. Quæcunque ex pluribus diversisque rebus existentiam trahunt, ea quidem composita esse aliquandoque dissolutum iri manifesto liquet. Nam dissolutionis initium, ut aiunt, est compositio. Jam vero si quædam vel ex contrariis composita fuerint naturaque inter se pugnantibus, cujusmodi sunt prima elementa (e quibus nostra corpora Dei numine jussuque constant), mirum certe accidit, ea in unum ab initio locum convenisse, aliquoquo tandem modo utcumque con-

(1) Cod. reg. περιουσίας.

(2) OI deest in reg

stiltisse, et alia longiori, alia breviori temporis intervallo permanere : id, qui sunt rationis compotes, nisi admiratione obstupesci contemplari non possunt. Quod enim ad omnia corrumpenda natum est bellum, hic mutato ordine conservandis rebus videtur inservire. Nam consideremus, qua ratione bellum et pugna finem habeant : necesse est, alterum sit de duobus, ut vel ad pactionem res veniat, vel ad victoriam, ut alter quidem vincat, alter vineatur. Atqui ut ad pactionem inter se elementa veniant, fieri nequaquam potest : neque enim suam ipsa naturam abnegare possunt. Atque ab altero quidem alterum vinci necessarium foret : Deus autem hoc fieri prohibet. Nam elementum, quod in ipsis victoriæ compos foret, id et victum elementum tolleret, et una cum illo quod consumpsisset, sicut flamma cum materia, ipsum exstingueretur : adeo ut belli ope sola elementa perdurent, hujusmodique modo, eoque admirabili conserventur.

16. Unde mirum esse dixi, quod ex ejusmodi principiis ab initio nostra corpora constiterint, et vel brevi quopiam tempore permaneant. Angelorum vero natura simplex elementisque præstantior, neque ab iis, elementis dico, existentiam habet (quo enim, obsecro, pacto consentaneum esset, ex post factis ipsos esse factos?), neque alia quopiam re indiget, ut consistat aut bene se habeat. Igitur haud recte opinetur quis, angelos corruptioni subjectos esse posse. Si enim composita, ex ipso quod composita sunt, mortem quidem obeunt finemque habent, ideoque aliis corruptibilibus ad consistendum indigent, palam est immortalia esse quæ sunt hisce contraria. Est ergo angelorum natura immortalis. Nam a Deo existentiam habent, et sola hujus participatione vivunt, moventur, sunt. Hujusmodi autem natura quomodo ægrotabit? quomodo senescet? quomodo veterascet? quomodo morietur? Eadem ratione animas quoque immortales esse existimandum est. Natura enim sunt simplices, rationisque participes, soloque Dei interventu (si sic quod Græci μέθεξιν vocant appellari placet) existunt. Quin etiam corruptibilium mortaliumque rerum quæcunque corruptionem ac mortem superabunt, hanc immortalitatem incorruptibilis naturæ participatione adipiscuntur. Quanam igitur ratio esse potest, ut angelis, qui substantiis mortalibus præstantiores sunt, mortem attribuamus? Sin autem horum naturam in melius mutari dicis, atque hoc mortem vocare tibi placet, nomine non pulchro pulcherrimam rem abs te appellari scito : nam quæ in melius sit immutatio, ea vitæ potius quam mortis appellationem accipere deberet. Sed nulla erit mihi tecum de verbo controversia : nec longum ego de illa re sum sermonem facturus, dummodo a vera opinione intentio sententiaque tua non sit aliena.

17. Hic Persa, Optime, inquit, omnium tu mihi abs te dictorum probasti rationem, orationeque tua, cum angelos, tum animas, immortales esse demonstrasti. Amborum tamen natura non omnis omnino passionis expertis esse mihi videtur : nec enim sem-

Α ελη. Τὸ γὰρ πάντα πεφυκὸς διαφθεῖρειν, ὁ πόλεμος. ἄνω ποταμῶν ἐπὶ τοῦτο ἐκ τῶν συστατικῶν ἀναφαίνεται. Σκοπῶμεν δὲ, ὅπως πολέμου τέλος καὶ μάχης δυοῖν θάτερον, ἢ σπείσασθαι ἢ κρατῆσαι· θάτερον μὲν κρατῆσαι, θάτερον δὲ ἡττηθῆναι. Καὶ σπείσασθαι μὲν τὰ στοιχεῖα ἀλλήλοις παντελῶς ἀδύνατον· μηδὲ γὰρ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀρνήσασθαι δυνατόν. Κρατῆσαι δὲ πάντῃ θάτερα τῶν ἐτέρων ἀναγκαιότατον μὲν· Θεὸς δὲ εἰργεῖ τοῦτο γενέσθαι. Τὸ γὰρ κρατῆσαν ἐν αὐτοῖς ἀνάγκη διαφθεῖραι τὸ κρατηθὲν, καὶ τούτῳ συμφραρῆναι τὸ ἀναλῶσαν, καθάπερ ὕλη τὸ πῦρ· ὥστε τὰ στοιχεῖα μόνῃ (1) τῷ πολέμῳ διαμένει, καὶ τῷ παραδόξῳ τούτῳ διασώζεται τρόπῳ.

Β ις'. Καὶ θαυμαστὸν, ὅπερ εἶπον, ὅτι καὶ συνέστη τὴν ἀρχὴν τὰ σώματα ἡμῖν ἀπὸ τῶν τοιούτων, καὶ διαρκεῖ βραχύν τινα χρόνον. Οἱ δὲ ἄγγελοι φύσις ἀπλή καὶ τῶν στοιχείων κρείττων, καὶ οὔτε παρὰ τούτων ἔχει τὴν ὑπαρξίν (πῶς γὰρ ἀκόλουθον ἐκ τῶν ὑστερογενῶν);, οὔτε τινὸς ἀθίσι δέεται, ὥστε καὶ συνίστασθαι ἢ εὖ εἶναι. Οὐκ ἄρ' εὖ ἔχει τούτους δοξάζειν ὡς τε εἶναι φθορᾷ δουλεύουσαι. Εἰ γὰρ τὰ σύνθετα θνητὰ καὶ λήξιν ἐκδεχόμενα, τούτῳ αὐτῷ τῷ σύνθετα εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο δέονται φθαρτῶν ἐτέρων, ὥστε συνίστασθαι, σαφὲς ἂν εἴη πάντως, ὡς τάναντία τούτοις ἀθάνατα. Ἡ τῶν ἀγγέλων ἄρα φύσις ἀθάνατος. Θεὸς γὰρ τὴν ὑπαρξίν ἔχουσι, καὶ τῇ τοῦτου μόνῃ μεθέξει ζωῆς (2), καὶ κινούνται, καὶ εἰσίν (3). Ὅθεν ἡ τοιαύτη φύσις πῶς μὲν νοστήσει; πῶς δὲ γηράσει (4); πῶς δὲ παλαιωθήσεται; πῶς δὲ τεθνήξεται; Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τὰς ψυχὰς ἀθανάτους ὑποληπτέον. Ἀπλᾶ γὰρ δὴ καὶ αὐταὶ τὴν φύσιν, καὶ λογικαί, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μεθέξει μόνῃ συνίστανται. Καὶ μὴν καὶ τῶν φθαρτῶν τε καὶ θνητῶν, ὅσα μέλλει πάντως γενήσασθαι κρείττω φθορᾷ καὶ θανάτῳ, τῇ τοῦ ἀφάρτου μετοχῇ τοῦτο ἂν πάθοι. Ὡστε τίς ἔχει λόγον, θάνατον ἀγγέλοις περιάπτειν ἀμείνοσι τῶν θνητῶν (5) ὑπάρχουσιν; Εἰ δὲ δὴ τὴν τούτων φύσιν φῆς ἀλλοιοῦσθαι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ σοὶ φίλον θάνατον τοῦτο καλεῖν, ἴσθι μὲν, ὡς οὐ καλῶ κάλλιστον πρᾶγμα προσαγορεύεις ὀνόματι· τὴν γὰρ ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλοίωσιν ζωῆς προσηγορίαν δέχεσθαι μᾶλλον ἢ θανάτου προσῆκε. Λέξω δ' ἔνεκεν οὐ διοίσομαι· ἀλλ' οὐδὲ πολὺν τινα ποτε ποιήσομαι λόγον, ὅταν σοὶ τῆς ἀληθοῦς ὁ νοῦς ἐχηται δόξη.

ιζ'. Σφόδρα πάντα, ἔφη ὁ Πέρσης, ἔχεται σοὶ λόγου τὰ εἰρημῆνα, καὶ ἀθανάτους τοὺς ἀγγέλους ὁ λόγος ἀπέφηνε, καὶ δὴ καὶ τὰς ψυχὰς. Ἡ φύσις μὲν τοὶ καὶ ἀμφοῖν οὐκ ἀπαθῆς παντάπασιν οὐδ' αὖ μοι φαίνεται· οὐδὲ γὰρ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, καὶ κατὰ

28. In ipso enim vivimus, movemur et sumus.

(1) Cod. Coisl. γὰρ κρατῆσαι.

(2) Sic correxi : in miss. legitur τῶν θνητῶν.

(1) Forte μόνῳ.

(2) Cod. Coisl. ζῷα.

(3) Alludit ad S. Pauli dictum, Act. Apost. xvii,

ταυτά, καὶ ἀκίνητος. Ναί, ἔφην ἐγώ· τὸ ἴσθαρ μη-
δαμῆ μηδαμῶς τροπὴν ἢ κίνησιν ἠντινοῦν ὑπομένειν
δύνασθαι, τοῦτο δὴ τῆ θείᾳ καὶ ἀνάρχῳ καὶ δε-
μιουργῷ φύσει μόνῃ δοτέον. Τοιαῦτα δὴ πού λέγοντι,
ἔφη, σοὶ μὲν ἔγωγε χαίρων ὁμολογῶ· ἐμοὶ δὲ πάλιν
οὐκ ἀπειθήσουσιν, ὅς ἂν καὶ μεταδοίην τοῦ λόγου·
οὐ γὰρ ἀντιτείνειν ἐπιχειρήσουσι. Καὶ γὰρ νομίζω,
μηδένα οὕτως εἶναι θρασύν τῶν εἰς ἐμὲ φοιτῶντων
(φοιτῶσι δὲ ἄρα πάντες, ὅσοις τῶν ἐμοὶ πολιτῶν δογ-
μάτων τε μέλει, καὶ νόμων, καὶ λόγων τῶν ἡμετέ-
ρων), μηδένα τοίνυν τούτων σκαιὸν καὶ ἀνόητον εἶναι
τοσοῦτον, ὥστε καὶ τολμησαί μοι πρὸς λόγους ἔλθειν.
ἴσασι γὰρ, ὡς μῦς πίττης, φασίν (1). Ἰκανῶς μοι
τοιγαροῦν τὸν περὶ τῶν εἰρημένων ἀποδέδωκας λό-
γον· καὶ χάριν σοὶ τῶν πόνων ὁμολογῶν, δέομαι σου
χωρεῖν ἐπὶ τὰ πρόσω. Ταυτὶ μὲν οὖν τὰ τῆς πρώτης
νυκτός. Τῆ δ' ὑστεραίᾳ μοι προτελῶν ὁ γέρων ἀμ'
ἡλίῳ σὺν τοῖς υἱέσιν, ἐδέοντό μου, μὴ μέλλειν, ἀλλὰ
τὸ τάχος ἄρξασθαι, ὅθεν ὁ λόγος ἡμῖν ἐτελεύτησεν.
autem ejus diei, cum senex una cum filiis oriente
in loco sinem disputandi fecissem, sine mora inde ad

per eodem similique modo se habet, neque immota
consistit! Ita plane, inquam: etenim nullam prorsus
mutationem motionemve pati posse, hoc soli
divinæ, rerumque omnium procreatrici initioque ca-
renti naturæ, concedendum est. Tibi sane, in-
quit, assentior hæc dicenti: nec aliter atque ego
sentient, quibuscum posthac hunc sermonem
communicaro: nec enim obsistere conabuntur.
Ex iis enim, qui frequentant domum meam (fre-
quentant autem, quicumque nostrorum civium do-
gmatibus, legibusque disciplinis nostris stu-
dent), ex his igitur neminem ita esse audacem opi-
nor, aut ita hebetem, aut insipientem, ut necum
in controversiam venire audeat. Norunt enim, ut
mus picem, quod aiunt. Itaque tua de his rebus
oratio abunde mihi fecit satis: meritamque adeo
tibi habeo pro cura tua gratiam, pergasque obsecro
ad ea quæ sequuntur. Et hunc quidem in modum
se habuerunt, quæ prima nocte acta sunt. Postridie
sole ad me accessisset, rogaverunt omnes, ut quo
reliqua pergerem.

DIALOGUS II.

De cælo, terra, et de iis quæ ibi continentur; item de Adami lapsu,
Christique judicio et Moamethis paradiso.

α'. Ἔστω τοίνυν, ἔφην ἐγώ. Τίνα δὴ οὖν ἄττα C
φρονεῖς περὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν
αὐτοῖς; τοῦτων γὰρ οἶμαι σε τὸν λόγον ἐπιζητεῖν·
εἰ τι οὖν σοὶ φίλον πρῶτον εἰπεῖν, ἢ ἐρέσθαι, ἔξεστι
φράζειν. Ταῦτα εἰπόντος ἐμοῦ, ὁ γέρων κεκυφῶς
ἐκάθητο,

Κατὰ χθονὸς δμματα πῆξας (2).

καὶ ἐφκει δὴ πως φροντίζοντι τε καὶ διαπορουμένῳ.
Ἦν γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἔμπερός τε λόγων, καὶ
νόμων, καὶ δογμάτων τῶν κατ' αὐτούς, καὶ τὴν κο-
ρυφὴν, ὡς ἐλέγετό τε καὶ ἐνομίζετο, τῆς σφῶν αὐ-
τῶν σοφίας κατελιγφῶς· ἦν δὲ τὰ τοιαῦτα σοφὸς ἐν
τῇ γενεᾷ, φησι (3), τῆ ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο τοίνυν,
εἶμαι, στενοχωρούμενος, τοῖς Πυθαγόρου ἐφκει μα-
θηταῖς, πολλὴ τὴν σιωπὴν ἀσπαζόμενος. Ὡς οὖν ἐφ'
ἰκανὸν οὐκ ἀνέκυπτεν, ὁ πρεσβύτερός φησι τοῖν D
υἱοῖν, βλέψας εἰς ἐμὲ· Ἄλλ' εἰ τοὶ σοὶ οὐκ ἐπαχθεῖς,
καὶ περὶ τούτων γε ἡμῖν αὐτὸς ἀπόδος τὸν λόγον.
Ἔφην ἐγώ πρὸς αὐτόν· Καὶ (4) τίνα δὴ τοῦτον (5)
ἀπαιτεῖς λόγον; τὸν ὅπως ἕκαστα στοιχεῖα φύσει
ἔχει, καὶ ᾧ δὴ ταῦτ', ἀλλήλοις πολέμιά τε ὄντα, καὶ

1. Esto igitur, inquam. Quænam vero sentis de
cælo, de terra, omnibusque quæ in illis continen-
tur? horum enim, opinor, rationem exquiris. Qui-
bus de rebus si quid dicere velis, aut interrogare,
facio tibi, hospes, potestatem. Quæ cum dixissem,
demisso vultu sedit senex, et

Humi sua lumina fixit.

hærereque in aliqua re videbatur, cogitareque ne-
scio quid attente admodum. Erat enim, ut superius
demonstravimus, doctrinarum, et legum, dogma-
tumque peritus, quæ apud istos vigent, secundum-
que omnium sermonem et opinionem altissimum
inter ipsorum magistrorum gradum consecutus, et
quod ad hæc attinet, in *generations sua sapiens*¹, ut
Deus cecinit. Quam ob rem, opinor, animo ange-
batur, silentiumque mirum in modum amplectens
Pythagoræ discipulorum similis apparebat. Itaque
cum aliquantum temporis caput non erigeret, filius
natu major in me intuens, Nisi molestum est, in-
quit, de his ipse nobis rationem reddas. Quamnam
vero, inquam, rationem vis reddi? an ut tibi ex-

¹ Luc. xvi, 8.

(1) Plenius apud Erasmum Chiliad. II, cen-
tur. iii, prov. 68: Μῦς ἄρτι πίστεως γενόμενος, « in
eos, qui cum antea fuerint audaculi et confidentes,
postea degustato periculo plane timidi videntur. »

(2) Iliad. Γ, vers. 217.

(3) Φησίν, subintellige, ὁ ἐπὶ τοῦ λόγου, ἢ ἀγία.

Γραφή, aut ejusmodi aliquid: nam hoc φησὶ scriptæ
utuntur Græci, ut sacræ Scripturæ verba proferri
a se innuant.

(4) Καὶ deest in Reg.

(5) Forte τούτων *rationem de his rebus, ut supra*
lin. 3.

plícem, quænam sit singulorum elementorum natura? quomodo hæc, etiamsi pugnent inter se, naturaque longe discrepent, in idem tamen convenient quodammodo, vicinæque sint? alia quidem *immediate*, ut ita dicam, quibuscunque videlicet cognatio quædam et occulta *identitas* inest? alia *mediate* ea dico, quæ diversi omnino sunt generis, et prorsus aliena? quæ tamen similitum qualitatum interventu latenter, ut quispiam dixerit, et occulte inter se reconciliantur: unde singula singulis, quod est dictu mirabile, contrariam ipsis naturam communicant, commistionemque et unitatem cum dissimilibus faciunt, quod omnem hercle admirabilitatis excessum superat: siquidem id dissimilitudinis specie dulcem quemdam concentum efficit, quem nemo pro rei dignitate satis possit admirari. Num igitur horum tibi, hospes, rationem explicari nunc postulas? vel eam, qua ratione opifex ædificatorque omnium Deus ex nihilo hæc produxerit? vel eam, quæ horum omnium creationem enarret, et quid primum, quid medium, quid ultimum factum fuerit? Istuc tertium opinor, inquit, pater expetit. Qui cum filii dictum assensu suo comprobasset, tam ergo rursus ita sum exorsus dicere:

2. Rectum quidem mea sententia, optimi viri, consilium iniistis, quod inclinastis ad id, quod non perdifficile est, vel omnino extra facultatem nostram positum: multo enim hercle sermone indigeret priorum quæstionum explicatio, multumque nobis faceretur negotii, philosophorum etiam lingua et auditu opus haberet. Illam porro rationem, qua hæc omnia produxerit Deus, sapientiamque illam, qua universum hunc mundum ædificavit, si ille ipse noverit: nec quidquam est profecto, cujus in cognitionem devenire minus possimus. Quid enim? novitne domus, novitne navis artem, qua facta est? Et tamen ambæ nihil præter hanc vel illam formam (non acceptam initio existentiam, non statum, non conservationem) manu cogitationeque nostra acceperunt. Deus autem, quod omnia ex nihilo produxit, et in rerum natura conservat, non minorem inde admirationem movet, quam quia quamdam sine ulla specie, atque carentem qualitate materiam, certa aliqua forma posterius insignivit. Et, si nostra non cognoscimus, aliena quomodo recte nosceremus? Sed tamen hoc certo scimus, divinum Numen ob solam bonitatem suam angelos creavisse, omnemque alium ordinem, qui natura sentiente teneatur: deinde hunc, quem videmus, mundum produxisse, certa que specie ac forma decorasse, providentiaque sua adhuc conservare æternisque concordie vinculis, naturalique conjunctione, quæ supra omnem hominum rationem captumque putanda est, cuncta continere. Reliquum est igitur, ut quo hæc ordine fabricata fuerint, eloquamur. An non vobis ita videtur? Nobis quidem videtur, inquebant, idque interim audiamus: quæ vero supra nos sunt, eorum cognitionem Deo relinquamus.

3. Verum de illis, inquam, nihil nostrum audies. Nam quæ Deus Moysi scribenda mandavit, hæc ego tibi narrabo. Quorum si quid aliter credatis, dicas. Neque tamen illud abs te ignorari volo,

(1) Τε δεest in Reg.

Α μακρὰν ἀλλήλων τῇ φύσει διεστηκότα, εἰς ταυτὸν συνέρχεται πως, καὶ γειτνιάζει; καὶ τὰ μὲν ἀμέσως, ὅσοι; δηλονότι συγγενεῖά τις ἐνεστι, καὶ ταυτότης ἐγκεκρυμμένη; τὰ δ' αὖ ἐμέσως, λέγω δὲ νῦν τὰ πάντη ἐκφυλά τε (1) καὶ ἀλλότρια; ἃ τῶν ὁμοίων μεσιτεουσῶν ἀμφοτέροις ποιότητων, λεληθότως, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ κρυφίως καταλλάττεται· καὶ κοινῶν ἐκαστον ἐκάστω τῆς ἐναντίας αὐτῷ φύσεως θαυμασίῳ τρόπῳ, καὶ μεταβίδωσιν ἡρέμα τῆς πρὸς τὰ ἀνόμοια συγκράσεως τε καὶ ἐνώσεως, ὃ δὴ πᾶσαν θαύματος ὑπερβολὴν εἰσω πίπτουσιν ἀποφαίνει, τῇ δοκούσῃ ἀνίσότητι εὐχρόν τινα ἁρμονίαν ἀποτελοῦν, καὶ οὐκ ἀέλιως δυναμένην θαυμάζεσθαι. Τούτων οὖν τὸν λόγον νῦν ἀπαιτεῖς; ἢ ἐκείνον, καθ' ὃν ὁ πάντων δημιουργὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ταῦτα παρήγαγεν; Β ἢ τὸν ἱστοροῦντα τούτων τὴν ποίησιν, καὶ ποῖον μὲν πρῶτον, ποῖον δὲ μέσον, ποῖον δ' ὄστατον γέγονε; Καὶ ὅς, Τὸν τρίτον οἶμαι, ἔφη, τὸν πατέρα ἀπαιτεῖν. Οὐ συνθεμένου τῷ παιδί, καὶ ὁμολογήσαντος, ἔφη ἐγώ·

β'. Εὐ μοι βεβουλεύσθαι δοκεῖτε, πρὸς τὸ μὴ πάντῳ χαλεπὸν ἢ ἀδύνατον νεύσαντες· τῶν μὲν γὰρ προτέρων ζητημάτων ὁ λόγος πολὺς ἂν εἴη, καὶ πολλὰ παρέχων ἡμῖν πράγματα, φιλοσόφων, καὶ γλώττης, καὶ ἀκοῆς δεόμενος. Λόγον δὲ πάλιν ἐκείνον, καθ' ὃν πάντα παρήγαγεν ὁ Θεός, καὶ σοφίαν, ἢ ταῦτα δεδημιούργηκεν, αὐτὸς ἂν μόνος εἰδείη· ἡμῖν δὲ ἄρα τόδε παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον. Οὐ γὰρ οἶδεν ἡ οἰκία, οὐδ' ἡ ναῦς, τὴν τέχνην, ἢ γέγονε· καίτοι καὶ ἀμφοτέρα ταῦτα τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ εἶδος μόνον (οὐ μὴν καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν ὑποστῆναι, καὶ συντηρεῖσθαι, καὶ διασώζεσθαι) παρὰ τῆς ἡμετέρας χειρὸς τε καὶ διανοίας ἀπέληψε· Θεὸς δὲ πάντα παραγαγὼν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ συντηρῶν ἐν τῷ εἶναι, οὐκ ἤττον γε ἐκ τούτου θαυμάζεται, ἢ ἀπὸ τοῦ τὴν ἀνείδεον ὄλην, ἢν ὑπεστήσατο, εἰδοποιῆσαι μεταγενέστερον. Καὶ εἰ τὰ καθ' ἡμᾶς οὐ γινώσκομεν, πῶς ἂν καλῶς περὶ τῶν ἄλλων εἰδείημε; Πλὴν γε τοῦτο παντὸς μᾶλλον ἴσμεν, ὡς δι' ἀγαθότητα μόνην τοὺς τε ἀγγέλους προῦπεστήσατο, καὶ πᾶσαν ἄλλην διακόσμησιν νοστήν· εἶτα καὶ τῆνδε τὴν ὀρωμένην παρήγαγέ τε, καὶ εἰδοποίησε, καὶ προνοεῖ, καὶ συνέχει πάντα δεσμοῖς φιλίας ἀρρήτοις (2), καὶ συμφυῆ, λόγον νικῶση καὶ νοῦν ἀνθρώπειον. Λεῖπεται τοίνυν φράζειν, ὅστις ταῦτα τάξει δεδημιούργηται. Ἡ πῶς λέγετε; Δ ἦτοι· ταῦτα εἶπε, τῶς ἀκούσωμεν· τὴν δὲ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς γνῶσιν Θεῷ καταλίπωμεν.

γ'. Ἄλλ' οὐδὲν ἀκούση περὶ τούτων, ἔφη, ἡμετρον· ἃ γὰρ Μωυσῆ Θεὸς προσέταξε γράψαι, ταῦτά σοι διηγήσομαι. Εἰ τι γοῦν τούτων ὑμῖν ἄλλως πιστεύεται, φράσον. Πλὴν σε γινώσκω ἐθέλω, ὡς οἱ

(2) Sic ambo; forte ἀρρήτους.

τὰ πρωτότυπα κακτημένοι, τοὺς Ἰουδαίους λέγω, A καίπερ ἔχθροί τῆς πίστεως ὄντες, πρὸς τῶν τῆς κτίσεως λόγων οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς διαφέρουνται. Ἄλλὰ καὶ ἡμῖν διαφερόντως ἐκείνοι ἔχθροί τυγχάνουσιν ὄντες, ἔφη, πρὸς μέντοι τοῦτο συμβάλλουσιν. Οὐκοῦν, ἔφη ἐγὼ, εἰ καὶ ἀμφοτέροις ἡμῖν οἷσι κατὰ τοῦτο συμβάλλουσι, καὶ ἀλλήλοις ἡμεῖς συμβησόμεθα. Ἀπὸ δὲ ἧ, ἔφη ὁ γέρον. Ἄμα δὲ καὶ οἱ παῖδες τὸν τε λόγον ἐπήρουν, καὶ τὴν ἱστορίαν ἀπήρουν, ἦν δὲ κατ' ἀκριβείαν, ὡς οἶόν ἐ' ἦν, ἀποδέδωκα. Εὗρισκον μέντοι τοὺτους τὰ πλείω γε συγκεχυμένως εἰδότες, καὶ ὡς ἦν εἰκὸς διάνοιαν ἄθεον, καὶ οὐχ οὐκ θεοῦ τινὰ δέξασθαι πράγματα, καὶ σαρκικῆς δυνάμεως τε καὶ γνώσεως ὑψηλότερα, ἢ ἀλλότρια. Οἱς ἴαρον δὲ τῶν λεγομένων τὰ σφῶν βιβλία ξυνέβαινε, τοῖτοις εὐθύς ὠμολόγουν, φιλονεικίας πάσης ἀπῆλλαγμένοι· τοῖς B ἐξ ἄλλοις ἐπέ καὶ μόλις. Πάντα δ', ἵνα θάπρον ἐπὶ τε καιριώτερον εἰδοίμι, τελευτώντες ἀπαντες ἀπεδέχοντο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῆς ἐντολῆς καὶ τὸν τῆς παραβάσεως λόγον, τῆς προπατορικῆς λέγω, καὶ τῆς διὰ ταύτην ἀρᾶς καὶ ἐξορίας, καὶ τῆς τοῦ Ἄβελ τελευτῆς, καὶ δὴ καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ τῆς τοῦ Νῶε κιβωτοῦ, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παροικίας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐξόδου, καὶ τῆς διαβάσεως τῆς ἐν Ἐρυθρᾷ, καὶ τῆς ἐν ἐρήμῳ διόδου, καὶ τῶν ἐν πάσι τοῖτοις ἔργων Θεοῦ· πάντων τοῖτων τούτων τὴν ἱστορίαν, καὶ τινὰς ἄλλας τῶν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἴσασι μὲν, νενοθευμένως δ' οὐκ ὅμως· νῦν γὰρ ἐν οἷς ἐχώλεον, ἕκαστα λέγειν περιέρχον. Καὶ μὴν καὶ τὴν Ἐνώχ μετὰθεσιν Ἰσασί, καὶ ἄρμα τοῦ C Ἥλιου (1), καὶ ζῆν αὐτοῦς ἐπὶ λέγουσι· καὶ πρὸς γε ἐπὶ Ἀβραάμ οὐκ ἀγνοοῦσιν, οὐδὲ Δαβὶδ, οὐδὲ τὸ εἶναι τούτων παῖδα τὸν Ἰησοῦν. Καλὸν δὲ οἶμαι λέγειν καὶ τὴν τιμὴν, ἦν Ἐνώχ τε καὶ Ἥλιον εὐρέσθαι φασί, καὶ διὰ τῶν πάντων ἀνθρώπων ὄρων ζωῆς γεγόνασι χρεῖτους, καὶ νόμοιο σώματος καὶ σαρκός. Ζῆν γὰρ αὐτοῦς φασιν, ἠθέλησεν ὁ Θεός, ὥστε τὰ ἱμάτια βράπτειν τῶν ὄποι δῆπου μέλλουσι τοῦ παραδείσου τεύξεσθαι· οὗτοι δὲ ἄρ' εἰσὶν οἱ τοῖς τοῦ Μωάμεθ ἔπονται νόμοιο, ὡς γε ἡμεῖς λέγομεν. Θεός δὲ μόνος ἐπίσταται τάληθές.

δ'. Ἀκιστάι τοῖτων οἷσι ἦσαν, ἔφη, ὧ βέλτιστε, καὶ ἀκούμενοι μισθοῦ διέζων, ἐνθάδ' ἀνθρώποις συνδαιτώμενοι; Οὐ, φησὶν ὁ Πέρσης, οὐδαμῶς· ἀλλ' ὁ Θεός αὐτοῖς μετὰ τὴν ἐνθὲνδε μετὰστασιν τοῦτ' ἐπεχειρίσει τοῦργον. Εἶπον δ' ἐπὶ τοῖτοις ἐγὼ, ὅν ποτ' ἔφη λόγον ὁ θαυμασίος ἡμῖν δεσπότης καὶ βασιλεὺς (2) (τὸν φύσαντα λέγω), ὅν πολλοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐκόσμησεν ὁ Θεός, καὶ μᾶλλον βασιλεύοντα τοῖς πλεονεκτήμασιν ὧν ἤρξεν ὄντων γενναίων ἐδειξεν, ἢ τῷ σῆματι· πολλῶ δ' ἀμείνωνός τε καὶ χρεῖττονος (εὐοῖδα καὶ πάνυ πέπεισμαι) μετέδωκεν αὐτῷ βασιλείας, κατὰ καιρὸν τῶν τῆδε πρὸς αὐτὸν κεκληκῶς. Πείθομαι γὰρ, ὡς τὴν γῆν παροῦσαν ἡμῖν, εἴτ' ὄργῃν, εἴτε παιδείαν, ἐπαγαγεῖν βουλόμενος, φθάσας ὅν ἐφῆμι

eos qui sacrae Scripturae primos textus possederunt, Judaeos dico, quantumvis nostrae religionis hostes, ubi de doctrina creationis agitur, nequaquam a nobis dissentire. At enim, inquit, quamvis maximas etiam nobiscum inimicitias gerant, hac tamen de re nobis consentiunt. Tum ego: Itaque si nobis amobus hac de re consentiunt, nos etiam invicem consentiemus. Ita est, inquit senex. Quem sermonem simul etiam filii collaudabant, narrationemque de creatione exposcebant, quam ego quam accuratissime poteram exposui. Eos tamen plerumque deprehendi confuse rem tenere, et ut necesse erat a Deo non illustratae menti contingere, quae diviniore vaticinia, carnalique facultate ac notitia vel altiora, vel aliena, capere nequeat. Nam quae dicta suis libris congruebant, iis illi statim absque ulla contentione assentiebantur; reliquis tarde et difficulter. Sed, ut ad aliquid majoris momenti confestim veniam, omnes omnia suo assensu tandem aliquando comprobabant. Attamen historiam de Dei mandato et de peccato, primi parentis dico, de maledictione ob hanc prolata, et de exsilio, de Abelis morte, porro de diluvio, de arca Noe, de Israelis in Aegyptum migratione, de exitu inde, de maris Rubri transitu, itinereque per solitudines, de operibusque, quae in his omnibus Numen patravit divinum: horum igitur omnium historiam nonnullasque alias in sacra Scriptura memoratas norunt quidem, adulteratas tamen: sed nunc singula in quibus claudicabant, enumerare supervacaneum. Quin Enochi etiam translationem sciunt, Eliæque curram, eosque adhuc vivere perhibent: ad haec neque Abrahamum ignorant, neque David, neque ex his ortum esse Jesum. Nec alienam opinor abs re, eum honoris gradum referre, quem Enochum Eliamque consecutas esse dicunt, causamque, cur communes hominum vitae terminos, corporis et carnis legem superarint. Eos enim, inquam, vivere veluit Deus, ut vestes suerent eorum, qui paradysum consecuturi essent: hi autem sunt ii, qui Moamethis legem sequuntur, ut nos quidem dicimus. Sed Deus solus veritatem novit.

4. Hic ego: Sartores igitur, optime vir, erant, D vestesque pacta mercede sarciebant, quaudiu cum hominibus hic vixerunt? Dii meliora, inquit Persa: sed postquam ex hoc mundo translati sunt, hoc ipsis Deus opus faciendum tradidit. Quae cum dixisset, sermonem retuli ego olim habitum a mirabili nostro domino imperatoreque (patrem dico), quem multis quidem bonis ornaverat Dei numen, praclarisque potius virtutum dotibus generosis, quibus praerat, civibus imperantem ostendit, quam imperatoriae dignitatis majestate: multoque melioris praestantiorisque regni (certo scio et persuasum habeo, frater) participem effecit, quando eum ex hoc mundo ad se vocavit. Et opportune quidem,

(1) Cod. reg. τὸ Ἥλιου (sic).

(2) Joannes Palaeologus, imp. solus ab .a. 1357, mortuus a. 591

mi frater. Facile enim hoc mihi persuadeo, Deus, A cum præsentem hanc, sive iram, sive castigationem, nobis vellet immittere, dilectum sibi principem tam gravibus e malis prius eripuit: nisi si quis illud dicere malit (dicit autem quisquis eum recte norit): Si superstes fuisset magnus imperator, a principio fortasse non longius serpsisset calamitas: vel etiamsi vehementissimo nos impetu invasisset, quis, dii boni, illo imperii clavum tenente, temporatam aliquam fluctuumque et ventorum alios super alios impetus timuisset? Verum illius quicumque mentionem fecerit, is ut quasi in mare immensum laudum incitat necesse est: cumque nulla lingua digna inveniri possit virtutibus ejus, operisque propositi scopus alio nos trahat, jucundus urbanusque omnibus visus est, et magnos

5. Meministi, opinor, mi optime frater, fontem B illum et quercum, sub qua consererat ætatis ardore divinus princeps, cibum capturus ex venatione, ad quam ipsum vocaverat satrapes ille, qui genuit istud in Christianos nunc emissum fulmen, ex malorum acerbitate sic nominatum. Tunc igitur ille, ut scis, longum sermonem habuit, quod Enochum et Eliam demonstrare vellet in cælum esse raptos, omnibusque ibi vestimenta suere: qua de causa splendide eos extollebat, delatumque ipsis honorem admirabatur. Cui imperator subridens dixit: Itane vero tu id honoris divinique muneris loco ducis, sudorumque et laborum pro virtute susceptorum præmiium arbitrare? unde hoc, obsecro? quippe id hominibus in Dei offensionem graviter lapsis pro alia quapiam ultione ac pœna satis esse possit. Pone tibi ante oculos unamquemque sartorum: nullus profecto est, opinor, qui a Deo data sibi optione, utrum ex hoc mundo rapi vellet, alicubique vivere, tamque vilem artem continuo labore tractare, aut semel mori, delinde resurgere, vestimentisque indui, quæ paradisi futurarumque in eo deliciarum pignus forent: quin alterum hoc manifesto eligat: quin acum illico abjiciat, artemque non bene scire se juret, illamque translationem tanquam opprobrii et laborum, non autem quietis neque honoris occasionem vehementer aspernetur.

6. Quæ cum audisset arrisit senex, et ad suos respiciens, Per Deum immortalem, inquit, ita tamen alicubi scripta est hæc res, nobisque antiquitus tradita: nunc autem mihi nimio quantum absurda videtur. Tum filii: Sed credin' vere fuisse dictam a majoribus nostris? nam qui sartoribus indigeret Deus cuncta nutu suo trahens? nisi forte lino etiam et textoribus amicalia nobis contexturis: nec enim auri ramentis indigebit, negotiandoque lucrari aliquid cogetur, ut a mercatoribus emat, quæ conficiendis vestibus inserviunt. Sed nullus

(1) Cod. Coisl. ἐκεῖνον · suppl. ἔξεστι s. ἐνι..

(2) Cod. Reg. κρήνης.

(3) Sultan Murat-Chan, seu Amurathes I, rerum politicarum a 1360-1389.

προαφῆρτασε τῶν δαινῶν · εἰ δὲ τῷ φθῶν, λέγειν ἐκεῖνο (1) (ἔρει δὲ ἄρα πᾶς τις, ὅς γε καλῶς ἐκεῖνου πεπεραται) · εἰ περιτὴν ὁ μέγας βασιλεὺς, ἴσως οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἂν παραισέδου τὰ δαινά · εἰ δὲ καὶ μετὰ πολλῆς ἐπέθετο τῆς σφοδρότητος, τίς ἂν ἐδισέ τινα ζάλην καὶ κυμάτων καὶ πνευμάτων ἐπ' ἀλλήλους ἐπιφορὰς, ἐκεῖνου γε τοὺς οὐρακας ἔχοντος ἐν χερσίν; 'Ἄλλ' ἐκεῖνου μὲν τις μνησθεῖς, εὐθύς εἰς ἐγκωμίων ἐμπέτειν ἀναγκάζεται πέλαιος · μήτε δὲ γλώττης ὕσης τῶν ἐκεῖνου καλῶν ἀξίας, καὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ πρὸς ἄλλα μεθέλλοντος, τοῦ προτέρου πάλιν ἀφώμεθα λόγου, ὅς ἡδύς τε καὶ ἀστεῖος πᾶσιν ἔδοξεν εἶναι, καὶ λαμπρὸν τῶν ἀσεβῶν ῥηθεῖς κατέχευε γέλωτα.

ad istum, frater, revertamur sermonem, qui et tum risus concitavit de Barbaris.

ε'. Οἶμαι σε μεμνησθαι τῆς κρήνης (2) καὶ τῆς δρυὸς, ὅψ' ἦν ποτ' ἐκάθισεν ὁ παντάριστος βασιλεὺς θέρους ὥρα, τροφῆς μεταληφόμενος ἀπὸ θήρας, εἰς ἣν αὐτὴν κεκληκῶς ἦν ὁ σατράπης ἐκεῖνος (3), ὅς τὸν νῦν Χριστιανὸς ἐπιχειρῶν ἐφύσε (4) τὸν κεραυνοῦν καλούμενον (5) ἐκ τῆς δξύτητος τῶν κακῶν. Τότε τοῖνον ἐκεῖνος, ὡς οἶσθα, λόγον ἐποίησατο μακρὸν, τὸν Ἐνώχ καὶ τὸν Ἥλιαν μεταταθέντας δεικνύναι βουλόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν, πᾶσι δὲ τὰ ἱμάτια βράπτοντας, καὶ ἐξάειραν διὰ τούτων μάλα λαμπρῶς, καὶ θαυμάζων γε αὐτοὺς τῆς τιμῆς. Ἦ μειδιάσας ἐφη ὁ βασιλεὺς · Εἶτα σὺ τοῦτο τιμὴν νομίζεις, καὶ δῶρον θεῖον, καὶ ἀμοιβὴν ἰδρώτων ἀρετῆς; πόθεν; ὃ καὶ τοῖς προσκεκρουκόσιν ἐπεικῶς τῷ Θεῷ ἀντ' ἄλλης γέ τινος εἰσπράξεως καὶ δικῆς ἤρκεσεν ἂν. Οἶμαι γάρ, ὡς πᾶς ἀκεστής, αἰρέσεως αὐτῷ προτεθείσης παρὰ Θεοῦ, μετατεθῆναι μὲν τῶν τῆδε, ζῆν δὲ πού, καὶ μοχθεῖν ἀνέχεσθαι διηνεκῶς, καὶ χυδαίαν οὕτω τέχνην μεταχειρίζειν · ἢ ἀπαξ ἀποθανεῖν, εἰς ἀνασθῆναι, καὶ ἱμάτια ἀμφιάσασθαι, ἀρραβῶνα παραδείσου καὶ τῆς ἐν ἐκείνῳ τρυφῆς · σαφῶς ἂν τὸ δεύτερον εἴλοιο · ῥίψαι γὰρ ἂν εὐθύς αὐτὸν τὴν ἀκέστραν, καὶ ἀμύναι μὴ καλῶς εἰδέναι τὴν τέχνην, καὶ ἀπώσασθαι σπουδῆ τὴν μετάθεσιν, ὡς ἀφορμὴν αἰσχύνης καὶ πόνων, οὐκ ἀναπαύλης οὖσαν, οὐδὲ τιμῆς.

ζ'. Τοῦτων τοῖνον ἀκούσας τῶν λόγων ἐγέλασέ τε ὁ γέρων, καὶ, Νῆ τὸν Θεὸν, ἐφη, βλέψας εἰς τοὺς αὐτοῦ, οὕτω μὲν ὁ λόγος οὗτος καὶ γέγραπται πού, καὶ κάτεισιν ἀνωθεν εἰς ἡμᾶς · δοκεῖ δὲ νῦν ἀτόπῳ ἴλιαν εἰκῶς. Καὶ οἱ παῖδες · Ἦ δοκεῖ πού ἀληθῶς ἄλλως εἰρησθαι τοῖς ἀρχαίοις οὗτος ὁ λόγος; πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀκεστῶν δεήσῃε τῷ Θεῷ, ὅς ἄγει πάντα τῷ νεύματι; εἰ μὴ καὶ λίνου ὕφαντων δεήσεται, οἵτινες τὰς ἀμπεχόνας ὕφανοῦσιν ἡμῖν · οὐ γὰρ δεήσεται πού καὶ χρυσοῦ ψηγμάτων, καὶ εἰς ἀνάγκην ἤξει τοῦ χρηματίζεσθαι, ἐν' ἀπὸ τῶν πιπρασκόντων τὰ πρὸς

(4) Cod. Coisl. ἔφησας, (forte ἐφῆκε). Reg. ἐφύσε. quod in textum recepi.

(5) Alludit ad nomen Ilidrim-Ilidrim-Chan-Gasi Bajazetis, rerum politici a. 1389-1402.

τὴν κατασκευὴν τῶν ἱματίων ὠνήσῃται. Ἄλλ' οὐδ' ἂν εἷς ἀνθρώπων φθέγγαιτό τι τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ σωφρονούντων. Εἰ δ' ὑπὲρ λόγον ἢ κτῆσις τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἡ διαμονὴ (διαμένουσι γὰρ, τὸ παραδοξότατον, ἀφθαρτα, ἢ [1] πιστεύομεν), πῶς οὐκ ἀτοπώτατον πάντων μὴ τὸ πᾶν ἰσχυεῖν λέγειν περᾶναι τὸν ἀρισιοτέχνην Θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἀκεστήν ἐπιζητεῖν, ὅς εἰδοποιήσει (2) τὴν ὕλην; ὥσπερ οὐκ ἐνδὸν καὶ τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις τελέσαι μόνῃ βουλήματι.

ζ'. Καὶ ὁ Πέρσης ἦσθη τε διαφερόντως τοῖς τῶν υἱῶν λόγοις, καὶ, Καλῶς μοι δοκοῦσιν, εἶπεν, οἱ νέοι βεδοθηθέναι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, εὖ καὶ δίκαια πράξαντες, τῆς πρὸς αὐτοὺς μοι παραινέσεως μνημονεύοντες. Ἦδομαι γὰρ, πῶς οἶσι, ὅτι καὶ τοῦ βύβαντος ἐμοῦ τάληθες προτιμῶσι. Ναὶ ὄντως, ἔφη, ὦ ἄσπευτε· οὗτοί τε γὰρ μου τῆρ λόγῳ λαμπρῶς συνείπον· σὺ τε δίκαιος ἤθεσθαι, οἷς οἱ παῖδες σοι τῆς ἀληθείας ἄγουσιν οὐδὲν τιμιώτερον. Πλὴν μοι τὸν παράδεισον φράζε, καὶ τὴν αὐτοῦ διατριβὴν, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν πᾶσαν, καὶ πρὸς γε εἰ τὴν δόξαν, ἥς μεθέξουσιν ἅπαντες, ὅσοι δὴ τὰ ἱμάτια ἀμφιέσονται· οἷς καὶ θαῦμα μέμικται, εἴπερ ἀλήθης ἐστίν, ὡς ἄρα κρείττω ταῦτά γε διαμενοῦσι φθορᾶς· πολὺ μοι γὰρ, εὖ ἴσθι, ταῦτα παρέχει διαπιστεῖν. Δίδαξον δέ με πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τότε· πάντες ἀμφιέσονται ταῦτα, ὅσοι δὴ τῆς ὑμετέρας θρησκείας; ἢ ἔνιοι μὲν αὐτῶν, ἔνιοι δὲ οὐ; καὶ εἰ ἔστιν ἀπολαῦσαι μειζόνιον ἀγαθῶν φανέντας ἄνδρας ἀγαθοῦς καὶ βεβιωκότας βίον φιλον Θεῶν, ἢ μέχρι καὶ τοῦ παραδείσου στήσεται τούτοις ἢ εἴτε χάρις εἴτ' ἀμοιβὴ τῆς τῶν ἐρῶν ἀρετῆς; καὶ διὰ τὰ ἔργα τούτοις, ἢ διὰ τὴν πίστιν ἔσται ταυτεῖ τὰγαθὰ;

vitam vixerunt, vel ipso paradiso circumscriptetur illa aut gratia aut virtutum remuneratio? denique, an propter opera, vel propter fidem, hæc eis obtinent bona?

η'. Ἄλλὰ σοι πάντα πειράσομαι, φησὶ, διηγήσασθαι, ἣν ὁ καίριος ἐπιτρέψῃ. Καὶ γὰρ τὸ λέγειν τοιαῦτα, ἢ ἀκούειν ἄλλου τοῦ λέγοντος, ἔμοιγε καὶ μέλιτος ἦδιον. Ῥητέον δ' ἂν εἴη πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου. Ἰσθι τοίνυν, ὡς ἔλλοι κομιδῇ μετεῖχον ἂν τῆς μακαρίας ζωῆς καὶ τῶν ἐν παραδείσῳ καλῶν, εἴπερ ὁ Χριστὸς ἀκριβῶς τῶν ἡμῶν πεπραγμένων τὰς εὐθύνas ἀπῆται. Αὐτὸς γὰρ καθεδεῖται πάντων κριτῆς δικαιοτάτος· ἴσμεν τοῦτο πᾶν καλῶς· πνοή τε γὰρ ἴσθι, καὶ ψυχὴ, καὶ Λόγος ζῶντος Θεοῦ, καὶ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς, φυλάξας ταύτην καὶ μετὰ τὸν, ὡς δὴ καὶ πρότερον ἦν· ἀλλὰ τὸν Μωάμεθ πλείστα φιλῶν, ὑπὲρ τῶν ἐπτακιδῶν παραιτούμενον, αἰσχυνθήσεται, καὶ οὐκ ἀποπέμψει τοῦτον κενὸν ἐλπιδῶν· θθεν οἱ πάντες σχεδὸν σωθήσονται, λέγω δὴ τὸς ἡμετέρους. Ὁ δὲ δὴ τρόπος τῆς σωτηρίας καὶ ὁ παράδεισος οὕτως ἔχει. Τάφορος αὐτὸν τὸν παράδεισον περικυκλούσα βαθεῖα, ἥτις γε αὐτόματος γέγονε, τοῖς πᾶσι τοῦτον ἄβατον ἀπεργάζεται· καὶ γὰρ τοι πίπτῃς πλήρης ἐστίν, ἥτις δὴ πυρὶ ἀσβέστῳ ἐκπυρουμένη τὸν πάντα χρόνον σφόδρα τε

A homo tale quidpiam dixerit : esset enim a ratione et sapientia remotissimum. Quod si humanum captum superat vestimentorum hæc gestio et conservatio (permanent enim, quod vel omnium maxime mirandum, incorrupta, ut nos quidem credimus), quomodo, quæso, non valde absurdus esset is, qui præpotentem optimumque opificem ædificatoremque mundi Deum non omnia perficere posse diceret, sed sartorem etiam requirere, qui materiam forma insigniat? quasi non posset, ut cætera, sic hoc quoque voluntate sola sua efficere.

7. Quæ cum dixissent, summam mihi e filiorum sermonibus voluptatem capere visus est Persa, et, Næ medius fidius, inquit, pulchre tuis dictis adolescentibus isti sunt patrocinati, idque recte ac jure merito, quod meam ad ipsos adhortationem meminerunt. Nam quod veritas ab illis vel mihi patri antefertur, vehementer lætor. Ita est, inquam, optime vir : isti luculenter meæ suffragati sunt orationi : filiosque tuos veritate nihil antiquius ducere merito lætare. Sed enim nunc de paradiso mihi narra, et de beatorum in eo statu, et de voluptatibus quas percipiunt : item de muneribus coronisque eorum qui vestibus illis, quas dixisti, induentur : quibus tamen vestibus aliquid admistum esse oportet miraculi, si quidem verum est, corruptionis expertes eas esse permansuras : quocirca de tota re, mihi crede, addubitare nimio plus incipio. Illud autem me præter cætera edocæs obsecro : an hujusmodi vestibus induentur omnes quicunque religionem vestram profitentur? vel partim quidem induentur, partim vero non item? an majoribus quibusdam bonis frui possunt, qui viros probos se demonstrarunt, gratamque Deo

8. Conabor, inquit, si quidem per tempus licebit, enarrare tibi hæc omnia. Etenim de hujusmodi rebus vel dicere, vel aliquem dicentem audire, vel melle mihi est dulcius. Primum autem de primo. Scire igitur te volo, felicis illius vitæ, bonorumque quæ in paradiso percipientur, participes fore admodum paucos, si Christus accuratam actionum nostrarum rationem a nobis exigeret. Ipse enim sedebit omnium justissimus iudex : pulchre id scimus : spiritus enim est, et anima, et Verbum viventis Dei, natus ex Virgine, quam post partum eifam, ut erat ante, conservavit : sed Moamethi, quem eximie diligit, pro lapsis intercedentis deprecantisque rationem habebit, neque eum sua spe frustratum dimittet ; unde omnes fere, nostros dico, servabuntur. Salutis autem ratio et paradisi sunt hujusmodi. Paradisus fossa circumdat profunda, nativa, aditu omnes arcens : ea fossa picce repleta est, quæ inextinguibili flagrans flamma perpetuo bullit, omniique tempore circumfluit in fossa, infandumque exhibet auribus fragorem, et horribile

(1) Cod. Coisl. ἢ.

(2) Forte, εἰδοποίηση.

quoddam spectaculum oculis. Est porro paradisi A porta, una, pons unus : is pons gladius est mirum quantum acutus, super quem nudis pedibus transire oportet, ut quis paradisi fiat particeps : alio modo eo pervenire non licet. Quibuscunque igitur leve corpus erit, et aligerum, ut ita dicam, hi nulla re læsi transibunt, ad beatorumque regionem pervenient : quicumque autem peccatorum pondus secum circumferunt (sunt autem ii numero plures), acie hi læsi deorsum præcipitabuntur. Sed pro iis tamen, ut dixi, propheta noster amantem sui iudicem deprecabitur, obtinebitque quæ volet : id quomodo fiet, jam nunc dicam.

9. Postquam totum confectum fuerit iudicii negotium, Jesus Moametho, quem singulariter diligit, hanc optionem dabit : utrum malit eos qui eadem fide fuerint, etiamsi ex alio genere, diversaque superstitione ad nos accesserint, ex fossa eripere fructisque paradisi deliciis donare : an eos qui genere ipsum attingant, quamvis non ejusdem religionis cultores esse deprehendantur. Tum Moamethus discipulos potius eligit quam propinquos : Christianique auctoritate fretus ad fossam cito devolabit, et stans in crepidine inclinato capite suam ipse comam prehendi sinet, et uno quoque capillorum (non dubito quin mirere quod audies) incredibilem discipulorum numerum, qui facinorum pœnas pendunt, ex fossa tollet. Atque ita fit, ut servatus fuerit quicumque in Moamethum sincere sperarit, beatus ille ab immortalitate et honore, beatus a deliciis quibus perfruetur in paradiso, quas jam nunc tempus est ut dicendo persequar. Sed, dii boni, quidnam ex illis rebus primum enarrabo? omnia sunt divine pulchra : singula suadent, ut, cujuscunque prius memineras, id primum humana celebret lingua.

10. Florum enim varietas, fructuum abundantia, omnis generis frugum nobilitas, plantarum semper virentium gratia, cespes nullo unquam modo arescens, aquarum limpidissimarum effusio et murmur, suavius quam Sirenum cantus aures permulcens, omnia denique quæ olfactum atiumve quemvis sensum oblectare possunt, in summa, quidquid venustum, quidquid magnum, quidquid splendidum a Dei immortalis manu constructum est, id omne, hospes, in ornamentum cedit paradiso : id omne cum mirabiliter exornat : id omne locum facit qualibet tristitia superiorem. Duo porro amnes perennes, maximi, latera ejus alluentes, eum complectuntur, et cœlestem, ut ita dicam, concentum edunt : paradisiisque scindentes medium, postea ipsi divisi in multas partes dilabuntur, denuoque in unum confluant, in seque præcipitant, quasi animati perpetuam aliquam saltationem exercerent, spectatoribusque exhiberent. Nec eorum alteruter aquam habet : ambo, ut cum inspexeris et audieris, ita cum gustaris, incredibili te voluptate permulcent : melle alter, lacte alter manat : remunerationisque ambo

(1) Cod. reg. δωρησιν

ζει, και περιβρεῖ ἐν τῇ τάφρῳ διηνεκῶς, και δοῦπον ἀποφράδα παρέχει ταῖς ἀκοαῖς, και φρικτὴν τινα θέαν τοῖς ὀφθαλμοῖς. Μία δὲ τις θύρα τῷ παραδείσῳ, και γέφυρα μία· ἥ δ' ἐστὶ ξίφος τομώτατον πῶς οἰεῖ, ὃ δεῖ γυμνοῖν τοῖν ποδοῖν διελθόντας τοῦ παραδείσου μετέχειν· ἄλλως δ' οὐκ ἔνεστιν ἐκείνου τυχεῖν. Ὅσοις τοίνυν τὸ σῶμα κοῦφον, και ὑπόπτερον, ὡς ἂν εἴποι τις, μηδὲν παραθαβέντες διαθήσονται, και τεύξονται γε τοῦ χώρου τῶν μακαρίων· ὅσοι δ' ἀχθος ἀμαρτιῶν περιφέρουσιν (εἰσὶ δ' ἄρ' οἱ πλείους), τῷ σιδήρῳ τεμνόμενοι κατενεχθήσονται. Ἄλλὰ περὶ τούτων, ὡς ἔφη, ὃ ἡμέτερος προφήτης τὸν φιλοῦντα κριτὴν παραιτήσεται, και τῆς αἰτήσεως ἐπιτεύξεται· τὸ δ' ὅπως, ἔρχομαι λέξων.

9'. Μετὰ τὸ τέλος πάντα σχεῖν τὰ τῆς κρίσεως, προθήσει τῷ Μωάμεθ ὃ διαφερόντως αὐτὸν φιλῶν Ἰησοῦς αἰρῶσιν τήνδε· ἢ τοὺς ὀμοπίστους αὐτῷ, εἰ δὴ και ἐξ ἄλλου γένους και θρησκείας προσεληλύθησαν, ἐξελεσθαι ἐκείνης τῆς τάφρου, και τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοῦναι τρυφῆς ἀπολαύειν· ἢ τοὺς αὐτῷ προσήκοντας κατὰ γένος, εἰ και τῆς αὐτῆς αὐτῷ θρησκείας οὐχ εὐρηναί. Ὁ δὲ τοὺς φοιτητὰς μάλλον ἢ τοὺς ἐκ γένους αἰρήσεται· και λαθῶν τούνομιμον ταχὺ δραμεῖται παρὰ τὴν τάφρον, και πρὸς ταῖς ταύτης ὀχθαῖς στάς, κλίνας κάτω τὴν κεφαλὴν, δώσει τῆς κόμῆς λαθέσθαι, και ἐκάστη τῶν τριγῶν (θαυμάσεις εὖ οἶδ' ὅτι ἀκούσας) μυριάδας ἀνελεῖται τῶν αὐτοῦ, τινόντων δίκην τῶν πεπραγμένων. Τοῦτον τοίνυν ἀμηγέτη τὸν τρόπον πᾶς ὃ καθαρῶς ἐλπίσας εἰς τὸν Μωάμεθ σωθήσεται, μακάριος μὲν τῆς ἀθανασίας και τῆς τιμῆς, μακάριος δὲ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῆς, ἣν δὴ καιρὸς ἂν εἴη διεξιέναι. Τί δὲ πρῶτον τῶν ἐκεῖ διηγητομαι; πάντα γὰρ καλά λαν· και τὴν γλῶτταν ἕκαστον πείθει, ὅτου τις ἂν πρῶτον μνησθῆ, περὶ αὐτοῦ γε πρῶτον εἰπεῖν.

10'. Αὐτὰκα τοίνυν ἀνθέων τε ποικιλία, και καρπῶν ἀφρονία, και παντοδαπῶν ὤραιων εὐγένεια, και φυτῶν ἀειθαλῶν χάρις, και πᾶσα μηδαμῶς μηδέποδ' ὑπομένουσα φθισιν, και διειδεστέων ὑδάτων ῥοῆ σὺν ἤχῳ τῶν Σειρήνων ἄμεινον τὴν ἀκοὴν γοητεύοντι, και πάνθ' ἃ τὴν ὀσφρησιν (1) θέλγει και τὴν ἄλλην αἰσθησιν πᾶσαν, και ὄλως, εἴ τι χαρίεν, και μέγα, και λαμπρὸν, ἄτε δὴ χειρὶ Θεοῦ κατασκευασμένον, τῷ παραδείσῳ γίγνεται κόσμος· και ὠραῖζει τοῦτον πῶς οἰεῖ· και ποιεῖ χωρίον λύπης ἀνώτερον. Και δῆτα ποταμοὶ τινες δύο, ἀέννοιοι τε και παμμεγέθεις, κυκλοῦσι τε αὐτὸν περιβρέοντες, και κομῶνται δαιμόνιον ὡσπερ ἀναπέμπουσι μέλος· εἴτα τοῦτον τέμνοντες μέσον, και αὐ οἶδε τεμνόμενοι τε και εἰς πολλὰ διαιρούμενοι, και πάλιν εἰς ταυτὸ συνεργόμενοι, και εἰς ἀλλήλους ἐμβαλόντες, καθάπερ ἐμφυχοί τινες χορείαν ἐξελλίττειν διηνεκῆ δόξαιεν ἂν τοῖς ὀρώσι. Τοῦτον οὐδέτερος ὕδωρ· ἐκάτερος δ', ὡσπερ τρυφῆ τις ἀκρα θεώμενός τε και ἀκούμενος, τὸν ἴσον τρόπον και μεταλαμβάνομενος· μέλι μὲν γὰρ ὃ ἕτερος, γάλα δ' ὃ λοιπός ὡν τυγχάνει· οἱ δὲ μισθός ἐστων (2) και ἀντίδοσις τοῖς ἐνταῦθα καθαρεύουσιν οἴνου. Βαβαῖ

(2) Cod. Coisl. ἐστι.

τῆς εὐεργεσίας! οἷς πρόσκαιρον ἀκόλαστον ἡδονὴν ἀπεκρούσαντο, αἰωνίου σὺφρονος ἀπολαύουσιν.

ια'. Τί χρὴ καταλέγειν τὰς ἡμῖν ἐπηγγελμένας θείας τρυφάς; Ἄν τε γὰρ τις φιλιππος ἦ, καὶ θήρα χαίρων, καὶ τόξοις, καὶ κυσὶ, καὶ χειροῆθεσι πτηνοῖς (τούτοις φημι τοῖς θηρευτικοῖς, οἷς τὰ ἐδώδιμα χειροῦμεθα), ἂν τε τὴν ἐσθῆτα φιλότιμος, καὶ τῷ συνεῖναι κόραις ἐντροφῶν, καὶ πᾶσιν, ἵνα συνέλω, ἄπερ εἰς ἡδονὴν ὁ νοῦς ἡμῖν δυνήσεται πλάσαι, πάραστιν εὐθύς βουληθεῖσιν· οὐ γὰρ ἐστὶν οὐ δεηθέντων ἐκεῖνο μὴ φθάσαι τὴν ἐφρασιν, πολλῶ τῷ περιόντι ταύτην νικῶν. Τοσαύτην γε τὴν ἀμοιβὴν ἀπολήψονται παρὰ τοῦ δικαίου Δεσπότη καὶ ἀγαθοῦ, ὅσοι δῆπουθεν καλῶς τὰ διατεταγμένα τηρήσουσιν. Ἄλλ' ἢ τῶν προσκαιρῶν ἀπάτη πείθει τοὺς πολλοὺς καταλιγῶρεν τῆς ἀπορρήτου δόξης ἐκείνης καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ πρόσκαιρον καὶ μικρὰν ἡδονὴν τῆς ὡς ἀληθῶς μεγίστης τε καὶ αἰδίου ἀναλλάττεσθαι· οὐ τί γένοιε· ἂν εὐθέστερόν τε καὶ σχετικώτερον; Ἰδοὺ σοι κατὰ σκοπὸν (ὡς δοκῶ μοι), τὴν ἀπῆκρισιν ἀποδέδωκα, περὶ ὧν αὐτὸς ἐπυθάνου· εἰ δέ τι καὶ ἐπὶ πλείον ἀκούεις ἐθέλεις, εἰπέ, καὶ ἐν χεροῖν ἐδωθόμενον. Ἦδη γὰρ πάρεμί σοι πρόθυμος, πᾶν ὅπερ ἂν κελεύσεις (1) ἐκτελέσω.

ιβ'. Ἄλλ' ἄλις, ἔφη, διεξῆλθες τὰ τῆς Ἐδέμ· ὅπως δ' ἀμυνεῖς γενναίως τοῖς εἰρημένοις, περὶ ὧν ἂν ἔχοιμι νῦν προφέρειν· οὐδὲ γὰρ πάντ' ἐλέγχειν βουλήσομαι τὰ προειρημένα σοι, οὐδ' ἐκεῖνά γε πάντως, ὅσ' ἐκ τούτων μοι δοκοῦσιν ἀνίσχειν τὰ ἀτοπήματα· ἦν γὰρ ἂν, ταυτεῖ βουληθεῖς, εἰς λόγων πλάγος ἐμπέσω· οὕτω μοι πολλὰ φαίνεται. Ταυτεῖ μὲν οὖν σιωπήσομαι· πειράσομαι δέ σοι δεῖξαι, ὡς ἂν οἶός τε ὦ, σαθροὺς τοὺς θεμελίους τῶν εἰρημένων σοι· καὶ τοῦτο γένηται, οὐδεὶς σοι πάντως τῶν λοιπῶν ἔσται λόγος. Οὐδὲ γὰρ μελήσει σοι τῆς οἰκοδομῆς, ἀνατετραμμένης τῆς ὑποβάθρας. Ἐφησθα τοίνυν, ὡς ὁ Χριστὸς καθέδεται πάντων κριτῆς δικαιοτάτος μετὰ τὴν τούτων ἀνάστασιν. Εἶτα λέγεις, αὐτὸν αἰσχυρῆσθαι τὸν Μωάμεθ παραιτούμενον, ὡς ὄντα λίαν τούτῳ πεφιλημένον· καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ἐκείνου μαθητῶν τε καὶ ὁπαδῶν ψῆφον πρὸς χάριν ὄσειν δισχυρίζη. Τὸ δὲ πρὸς χάριν οὐ δικαίων· ὅτε καὶ τὸ δικαίον οὐκ ἂν ποτε εἴη χάρις. Ὅθεν οὐδαμῶς συμβαίνει τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ διαφερόντως ἀλλήλοις διαφέρεται. Τὸ γὰρ ἔσθην δοῦναι δίκην τοῖς ἐν τάφρῳ τε καὶ τῇ πίττῃ, ὡς ἔσα δῆπουθεν πεπλημμεληκότας· εἶτα, τοὺς μὲν αὐτῶν ἄχρι τοῦ παντὸς εἶσαι· κολάζεσθαι, ὡς μὴ δυνήσοντας λαθέσθαι τῶν τοῦ Μωάμεθ τριχῶν, τοῖς δὲ τυχοῦσι τούτων, καὶ ἀνελοῦσι, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν παράδεισον δοῦναι κληρονομήσαι (ὅς τοῖς ἀριστεῦσι μόνοις ἄθλόν τε καὶ γέρας ἄφώρισται), ποῦ δὴ ταῦτ' ἔστι τὰ δίκαια τιμῶντος ἀνδρός; μήτοι γε κριτοῦ τοιοῦτου, καὶ ψυχῆς τε καὶ πνοῆς καὶ λόγου Θεοῦ, τοῦτο

(1) Cod. Cuiusl. κελεύσει.

locus erunt illi qui in hac vita vino se abstinerunt. Quantum, bone Deus, beneficium! illi quod brevem et intemperantem voluptatem rejecerunt, ideo sempiterna temperantique perfruentur.

II. Quid opus est amplius promissas nobis divinas delicias recensere? Si quis equis studet, sive venatione gaudet, arcuque, canibusve, aut alitibus mansuetis (de venatoriis illis loquor, quibus bestias victum nobis suppeditantes capimus), sive vestium splendorem affectat, puellarumque congressu delectatur, omnia denique, ut breviter dicam, quæcumque in voluptate mens effingere nobis potest, ea volentibus statim adsunt: nec enim ullam rem desiderant, quæ non ipsorum etiam desideria prævertat, abundantissimeque superet. Hujusmodi, hospes, remunerationem ab justissimo optimoque Deo omnium rerum Domino accipient, qui ejus præcepta recte servarint. At enim rerum terrestrium error plerisque persuadet, ut ineffabiles illas delicias gloriamque negligant, brevemque ac parvam voluptatem vere maxima et sempiterna illa chariorrem habeant: quo quid stolidius fieri, quid miserabilius possit? Hæc mihi fere in mentem veniebant, quibus congruum (ut opinor) voluntati tuæ responsum redderem de illis rebus, de quibus interrogabas: quod si quid amplius audire velis, dicas per me licet, et quod optas in manu erit. Adsum enim tibi, hospes, ad quodcumque jusseris exsequendum.

12. Satis tu mihi, inquam, quæ ad Eden pertinent, dicendo percurristi: sed vide sis, hospes, ut dicta tua fortiter defendas adversus ea saltem, quæ nunc tibi possim objicere: nec enim omnia abs te dicta volo redarguere, nec in universum illa subinsulsa, quæ sequi videntur ex principiis tuis: nam si vellem, in quoddam quasi verborum pelagus inciderem: adeo multa mihi videntur. Illa igitur silentio prætermittam: tibi vero, quantum in me erit, ostendere conabor, quam infirma, hospes, mihi videantur dictorum tuorum fundamenta: quod si factum fuerit, cæterorum nullam omnino rationem habere poteris. Nam eversa basi, de ædificio, credo, non curabis. Dixisti igitur, Christum post hominum resurrectionem justissimum omnium judicem esse sessurum. Deinde dicis fore, ut Moamethi, quem diximus diligit, pro hominibus deprecantis rationem habeat, eumque a gratia flexum de illius discipulis sæcutoribusque sententiam laturum esse affirmas. Hoc autem, a gratia flexum, justum non est: quia, quod justum est, gratia esse nequit. Unde quæ dixisti nequaquam congruunt, sed vehementer etiam inter se pugnant. Nam primum quod ii, qui in fossæ et pice delinentur, æquales pœnas persolvunt, utpote qui æqualiter peccaverint: tum, eorum quosdam ad æternum supplicium detrudere, quod Moamethi capillos prehendere non potuerint: deinde, cæteris, qui eos prehenderint et ascenderit, hæreditatis loco paradysum dare (qui præstantibus tantum viris ut præmium et corona reservatus est): sunt hæc viri

jus et æquum æstimantis? nedum hujusmodi iudicis qui paulo ante Dei anima, spiritus et Verbum a vobis nominabatur? Atqui si Moamethus cognatos suos potius quam discipulos malis eripere voluissent, certe in æternis suppliciis discipuli remansissent: nunc vero, propinquis dimissis, cum qui eadem religione essent ex tenebrosa illa flamma voluerit educere, ne hoc quidem perfecit.

15. Nam habito quidem ad quosdam respectu ex animi sententia rem confecit: cæteri autem in gurgite derelicti sunt, etiamsi omnes ille ex fossa extrahere voluerit. Sed fac, secundum propositum et voluntatem Moamethi hoc accidisse, quoniam, obsecro, justo iudicio fieri potuit? Omnes enim eadem religione erant, nimiamque aliquam peccatorum multitudinem ferebant. Proinde vel omnes propter fidem liberare oportebat, vel omnes prænæ tradere propter peccatorum magnitudinem. Nunc vero, quia criminibus similibus obstrictos non eodem modo remunerat, certe aut his gratificatur, aut illos injuria afficit, aut (quod tertium superest) non potuit perficere id quod volebat: quanquam hac quoque via omnes e malis liberari necesse erat. Nempe Alin, ut prophetam et Dei amicum, plurimos supplicio eripere beatæque vitæ participes efficere decebat, idemque facere Fatmen, tui prophetæ filiam, quæ multos ipsa conjugi suo Alii prophetas peperit. Ita unusquisque eorum quantum ab iudice diligitur, tantum poterit apud ipsum: adeo ut alius quidem plures, alius pauciores, quilibet tamen a Deo dilectus aliquos e sontibus liberare possit, tanto quisque (opinor) numero, quantum dilectus est. Hoc sequitur ex iis quæ dixisti. Nam si tuus propheta eo, quod a Deo valde diligitur, infinitum eorum qui puniuntur numerum servabit, cæteri quoque prophetæ omnes idem facere possunt; nullus enim eorum est, quem non ipse iudici omnium hominum amicum esse affirmes.

14. Igitur, si vera tibi iustaque dicere videor, nec, ut certe scio, meis dictis infensius adversaris (non enim mecum præter rem contendere voles: id ex multis tuis et præclaris virtutibus conjicio): quid facere non posset infinita illa vestrorum prophetarum multitudo, pro iis qui puniuntur amicum iudicem deprecans? quid non, quicumque antiqua lege servabuntur, si vera est, nec subinanis, tua opinio? Cedo, quæso, ubi collocabis Moysen, tantum virum? ubi David regem? ubi cum illo reliquam omnem seriem generis, ex qua secundum carnem Christus est natus? Num solus Moamethus dolore fractus pro iis qui puniuntur intercedet? hi vero lapidei quodammodo erunt, suppliciiisque affectos homines absque ullo doloris sensu aspicient? nonne pulcherrimum illius factum, quod bene successerit, ad miserationem eos etiam commovebit? non persuadebit, ut si quid orarint, rei

(1) Supple, ἐχρῆν.

(2) Cod. Coisl. Φατουσῶν.

(3) Hic in codd. miniatis litteris scriptum est

Α δὴ τὸ πρὸ μικροῦ ὑφ' ὑμῶν εἰρημένον, Καὶ μὴν εἰ δὲ Μωάμεθ εἴλετο τοὺς συγγενεῖς ἢ τοὺς φοιτητὰς αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἐξελεσθαι, ἔμειναν ἂν οἱ φοιτητὰι ἀπέραντα κολαζόμενοι· νῦν δὲ, χαίρειν ἔστας τοὺς αὐτῷ προσήκοντας, τοὺς δὲ τῆς αὐτῆς θρησκείας αὐτῷ τῆς σκοτεινῆς φλογὸς ἐκείνης ἐθελήσας ἐξαγαγεῖν, οὐδὲ γοῦν τοῦτο κατέπραξεν.

εἴ'. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ἐξέβη τούτῳ τὸ πέρας κατὰ τὴν πρόβεισιν· οἱ δ' ἐναπελείφθησαν τῷ βαρῶν, τούτου πάντας βουληθέντος ἐξελεσθαι τῆς τάφρου. Εἰ δὲ κατὰ γνώμην τούτου γέγονε ταῦτα, τίνοι δικαίᾳ γέγονε ψήφῳ; Πάντες γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς θρησκείας ὄντες ἐτύγχανον, καὶ οὐ φορητὸν τι πληθὸς ἁμαρτιῶν φέροντες. Ἡ γοῦν τοὺς πάντας ἀνελείσθαι ἐχρῆν διὰ τὴν πίστιν, ἢ τοὺς ἅπαντας εἶσαι κολάζεσθαι διὰ τὸ τῶν ἁμαρτιῶν μέγεθος. Νῦν δὲ τοῖς ἴσοις ἐνεχομένους οὐ τοῖς αὐτοῖς ἀμειβόμενος, ἢ τουτοιοῖ χαριζόμενος, ἢ ἐκείνους ἀδικῶν φαίνεται, ἢ (τὸ γε τρίτον) μὴ δυνήθει, ὅπερ ἐβούλετο, πράξει. Καίτοι γε καὶ τῆδε πάντας ἐχρῆν τῶν κακῶν ἐλευθερωθῆναι. Τὸν γὰρ Ἄλῆν, προφήτην τε καὶ φίλον υἱοῦ Θεοῦ, πλείστους τῶν δεινῶν ἀφαρπάσαι (1) καὶ τῆς μακαρίας δεῖξαι μετόχους ζωῆς, καὶ πρὸς γε εἶτι τὴν Φατουμῶν (2) τοῦτο δράσαι, θυγατέρα μὲν οὖσαν τοῦ σοῦ προφήτου, πολλοὺς δὲ πάλιν προφήτας φύσασαν ἐκ τοῦ συζύγου ταύτης Ἄλῆ. Ἐκαστος γὰρ καθ' ὅσον φιλούμενός ἐστι τῷ κριτῇ, κατὰ τοσοῦτον δυνήσεται παρ' αὐτῷ· ὥσθ' ὁ μὲν πλείους, ὁ δὲ ἐλάττους, πᾶς τις δὲ ὁμοῦς δυνήσεται τῶν τῷ Θεῷ φιλουμένων τινὰς τῶν ὑποδίκων ἐλευθερῶσαι, καὶ τοσοῦτους ἕκαστος (εἶμαι), καθόσον ἐστὶ φιλητός. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ σοῦ συμπεραίνεται λόγου. Εἰ γὰρ τῷ φιλεῖσθαι ἐπιεικῶς ἀριθμὸν ἀμύθητον σώσει κολαζομένων ὁ σὸς προφήτης, ταυτὸν ἂν δράσαιεν καὶ οἱ ἄλλοι πάντες προφήται· οὐδεὶς γὰρ δῆπουθεν τούτων, ὃν οὐκ ἂν αὐτὸς φήσαις φίλον εἶναι τῷ κριτῇ τῶν πάντων ἀνθρώπων.

ιδ'. Εἰ τολῶν σαι δοκοῦμεν ἀληθῆ καὶ δίκαια λέγειν, καὶ οὐκ ἀντιτείνεις, εὖ οἶδα (οὐδὲ γὰρ ἀκαίρως καταδέξῃ φιλονεικεῖν· πολλοῖς σοῖς τοῦτο τεκμαίρομαι· τί οὐκ ἂν ἰσχύσαιεν πράξει αἱ τῶν ὑμετέρων προφητῶν μυριάδες (3), ὑπὲρ τῶν κολαζομένων τὴν φίλον κριτὴν παραιτούμενοι; οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ νόμῳ σωθήσονται, εἴπερ ἡ δόξα σου ἀληθῆς καὶ οὐ ψευδῆς τις, οὕσα τυγχάνει; Ποῦ γὰρ θήσεις, εἰπέ μοι, καὶ Μωῦσῃ τὸν τοσοῦτον; καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλεῖα; καὶ σὺν αὐτῷ τὴν ἄλλην πᾶσαν σειρὰν τοῦ γένους, ἐξ ἧς τὸ κατὰ σάρκα Χριστός; Ἡ δὲ μὲν Μωάμεθ ὑπὲρ τῶν κολαζομένων καμφοθῆς παραιτήσεται, οὔτοι ἐδὲ λίθινοι τινες ἔσονται, ἀναγγητὴι τοὺς ἐν τῇ κολάσει θεόμενοι; καὶ οὐδὲ τὸ ἐκείνου κατόρθωμα ἐρεθίσει τοῦσδε πρὸς ἔλεον, οὐδὲ πείζει πάντως θαρβῆν ὡς οὐχ ἁμαρτήσοσι δεησόμενοι; Ἄλλ' οὐκ ἂν εἶποις, ὅταν γε μὴν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν προσθευταῖς

ad oram: Σημειώσαι· οἱ Τοῦρκοι λέγουσιν εἶναι τοὺς προφήτας αὐτῶν ρμδ'. Id est: Nota: Turcæ dicunt, suas prophetas numero esse CXLIV.

(τοῖς ἡμετέροις λέγω), καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος μητέρα ἄ
 ἐνθυμηθῆς, συγγνώμην γε ἐξαιτουμένην ὑπὲρ τῶν
 εἰς γέενναν ἐμβληθέντων· ἦτις δὴ μήτηρ ἀπόχρη
 καὶ μόνη τὸ πᾶν ἐργάσασθαι, εἴπερ εἰκὸς ἦν τοῦτο
 γενέσθαι. Τί ἄν εἴποις; ἢ δῆλον, ὡς οὐδεὶς τῶν φαύ-
 λων ἀνθρώπων δίκην εἴσειεν ἄν, ἀλλ' ἅπαντες μὲν
 ἀνδροφόνοι καὶ μέθυσοι, ἅπαντες δ' ἄρπαγες, καὶ
 ἀκόλαστοι, καὶ λωποδύται, καὶ ἱερόσυλοι, καὶ ὁ τῶν
 τοιούτων ἐσμὸς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσουσι;
 Τὸ γὰρ ἐτέρως φρονεῖν ἐπιεικῶς ἀνάρμοστον. Δυστὶν
 δὲ ἕτερον, φίλ' ἔταίρε, λέγειν ἀνάγκη· ἢ τὰ
 δίκαια τηροῦντος τοῦ κριτοῦ, μηδένα τῶν εἰς κόλασιν
 ἐμβληθέντων ἐκεῖθεν ἐξελθεῖν τῇ τοῦ Μωάμεθ φίλῃ
 (τὸ γὰρ ἡμέτερον λέγω δόγμα)· ἢ καὶ πρὸς πάντας
 τοὺς ἐκεῖ ἴσως ἐκείνους διατεθῆναι, καὶ μηδοντινοῦν
 κολασθῆναι. Ταύτη γὰρ ἂν ἦν περισώζων καὶ τὸ φιλάν-
 θρωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα καὶ πάν-
 τας δίκαιον· ἄλλως δ' ἂν πάντως χλωδεῖον ἦν ποῦ κατὰ
 τι ἢ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ, ἢ τὸ δίκαιον, ἢ καὶ πάνθ'
 ὁμοῦ, φασί, χρήματα· καθάπερ γὰρ φύρεται καὶ
 συγγεῖται τὰ τοῦ Θεοῦ πράγματα τῷ προειρημένῳ
 σοι λόγῳ. Εἰ γὰρ οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ φαῦλοι χεί-
 ρους ἐφαίνοντο, μάταιον μὲν τὸ φεύγειν ἤττω φανῆ-
 ναι τῶν ἡδονῶν, μάταιον δὲ τὸ περὶ πλείστου ποιεί-
 σθαι κρείττω γενέσθαι θυμοῦ, κενὸν δὲ ἄρα καὶ τὸ
 τῶν ἀλλοτριῶν ἀπέχεσθαι. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων
 παρέλκον ἂν γένοιτο καὶ τὸ τὸν Χριστὸν καταθεῖν ἐκ
 τῶν οὐρανῶν, κρίναι πᾶσαν τὴν γῆν, ὅπως δικαίαν
 ἀμοιβὴν τῶν πεπραγμένων ἕκαστος λάβοι. Πόθεν ἂν
 οὖν δίκαιον, ὦ ἀγαθὲ, νοῦν ἔχοντ' ἄνδρα τοιαῦτα
 λέγειν;

actorum remunerationem accipiant. Itaque, mi humanissime hospes, quænam potest subesse causa, ut vir, in quo est summa ratio, sic loquatur?

ιε'. Βούλομαι δὲ τι νῦν εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ
 παραδείσῳ τρυφῆς, καὶ τῆς ἐν ἐκείνῳ διαίτης τε
 καὶ ζωῆς· ἦν δὴ θεῖαν μὲν καὶ μακαρίαν εἶναι
 φατε, οἷς δὲ αἴθρις λέγετε, πόρρω που θεϊότητος
 ταύτην καὶ μακαριότητος ἀποφαίνετε. Εἰ σὺ δὲ
 βούλοιο πρῶτον ἀπολογήσασθαι, περὶ ὧν σου ταυ-
 την τὴν δόξαν διεβέβηκεν, ἄσμενοι σοι λέγοντος
 ἀκουσόμεθα. Καὶ δὲ ἔφη· Ἄλλ' οὐκ εὐχερῶς ἂν
 ἔχοιμι νῦν, οὐδ' ἐκ τοῦ προχείρου σοι τὴν ἀπολογία
 δίδοναι. Πλὴν οὕτω παρειληφάμεν τε καὶ ἐδοξάζο-
 μεν· τὰ σοι δὲ νῦν εἰρημένα (οὐδὲ γὰρ φεύσομαι γε)
 τοῦ ὀρθοῦ μοι μᾶλλον ἐχόμενα λόγου ἤπερ τὰ ἡμέ-
 τερα φαίνεται. Καιρὸς σοι τοίνυν λέγειν τὰ κατὰ
 νοῦν περὶ τῆς Ἑδέμ. Καὶ ὁ παῖς, λαβὼν τὸν δόσι-
 μον παρὰ τοῦ πατρὸς, βοήσας τι βαρβαρικώτερον
 καὶ θρασύτερον, ἔφη· Οὐ σὺ γε φθάσας εἰρηκας
 πρὸς ἡμᾶς, τὸν Θεὸν δι' ἀγαθότητα μόνην δεδη-
 μιουργηκέαι τὰ σύμπαντα; Νῦν δ' ὁμῶν αὐτοῦ
 τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγαθότητα σεσιώπηκας· ὁ δ'
 οὐχ ἤττω ἀγαθὸς ἔστιν ἤπερ δίκαιος. Εἰ οὖν δὴ
 σῶσαι πάντας θελήσει δι' ἣν καὶ πάντας δεδημιούρ-
 γηκεν ἀγαθότητα, ὑπεύθυνος ἡμῖν ἔσται τῶν αὐτῷ
 πεπραγμένων; Οὐδ' οὐτινοσῶν, ὦ τᾶν, ἔφην, τῶν
 αὐτῷ πεπραγμένων ὑπεύθυνος ἂν εἴη Θεός· εἶνι
 γὰρ ἂν ἑαυτοῦ μερίζονι ἀποτίσειε λόγον; λαμπρὰς
 μανίας ἢ δόξα· ἀσεβὲς τὸ ἐνθύμημα. Τὰ γὰρ δὴ παρὰ

compotes fore se quoque confidant? Sed hoc ne-
 quaquam dixeris, dummodo præter omnes cæte-
 ros deprecatores (nostros dicō) in mentem tibi
 veniat Servatoris ipsius mater, pro dejectis in gehē-
 nam supplicans: quæ quidem mater sola huic toti
 negotio conficiendo, si quidem ullo omnino modo
 fieri posset, prorsus sufficeret. Jam vero quid dicis?
 nonne palam est, improborum hominum sic ne-
 minem esse pœnas daturum, sed homicidas omnes,
 ebriosos, raptores, libidinosos, grassatores, sacri-
 legos, totumque hujusmodi gregem sempiternis
 bonis esse fruituros? Siquidem aliter sentire non
 potes. Necesse est enim, dulcissima amice, ut alte-
 rum dicas de duobus: aut, iudice æquitatem ser-
 vante, neminem ex illis, qui in pœnis hæserint,
 B propter Moamethi amicitiam inde liberari (vestrum
 dogma refero): aut erga omnes, qui ibi fuerint,
 æqualiter eum affectum esse, nec ullum omnino
 pœnas dare. Qua re et suam iudex erga homines ami-
 citiam, et erga propriam matrem cunctosque justiti-
 am tueretur: alioquin vel humanitas ejus vel
 justitia ex aliqua parte claudicaret, vel omnia si-
 mul, ut aiunt: nam iis, quæ molo dixisti, confun-
 ditur quasi et perturbatur tota de Deo disputatio.
 Etenim si improborum nulla re deterior esse vi-
 deretur quam proborum cōditio, inepte sane face-
 ret, qui iugeret voluptatis invidiosum nomen, ine-
 ple qui magni faceret iracundiam cohibere, ridiculus
 qui alienis abstineret. Quin si hæc ita essent, su-
 pervacanea herclé foret Christi e cœlis descensio,
 C ut omnem terram judicet, singulique suorum fa-

15. Dicam nunc de paradisi deliciis, et de tradu-
 cenda ibi vita: quam divinam quidem et beatam
 esse dicitis, sed vestris ipsi sermonibus a divinitate
 et felicitate procul abesse demonstratis. Si
 tamen illam tuam opinionem ante defendere volu-
 eris, et quas contra objeci reprehensiones infirmare,
 valde sum cupidus te in ejusmodi oratione audiendi.
 At enim, respondit, meæ opinionis nunc neque
 perfacilis est, neque sine commentatione suscipi
 potest defensio. Nos sic a majoribus accepimus, sic
 credidimus: quæ tamen tu dixisti, rectæ ca-
 rati-
 D oni magis consentanea videntur (vere tecum agam),
 quam quæ nos dicimus. Quapropter, si quid in
 animo habes de Eden dicere, jam nunc explica.
 Quæ cum Persa dixisset, filius ejus, a patre ac-
 cepta loquendi facultate, barbarum quid et auda-
 cius clamans, Nonne tu, inquit, nobis antea dixi-
 sti, ob solam bonitatem Deum omnia creasse? Nunc
 vero celebrata illius justitia de bonitate silui-
 sti: sed hic non minus bonus est quam justus.
 Quare si ob eam, per quam omnes creavit, boni-
 tatem, omnes etiam servare voluerit, an idcirco
 reddendis factorum suorum rationibus erit obno-
 xius? Dii meliora, inquam, adolescens: nulli om-
 nino in factorum suorum rationibus reddendis ob-
 noxius esse potest Deus: cuiusnam enim se majori

rationem redderet? Insana hujusmodi opinio: A impia cogitatio. Nam quæ a Deo profisciscuntur, pulchra sunt omnia et bona. Qui autem nihilominus de aliquo ex ipsius factis quærere, investigare et dicere conantur, hoc justa ratione ut faciant oportet, nec id illi attribuire, quod ne homini quidem probo conveniret. Quoniam igitur id quod dixistis Dei justitiæ repugnare demonstratum est, non recte, opinor, diceretur, Deum, utpote benignum erga homines, ejusmodi res facere debere. Nulla ex parte enim justitiæ adversatur ejus benignitas. Hoc tibi simul ac patri persuasum esse opinabar, ad aliaque pergere volebam: tu autem quoniam contra me surrexisti, aliquid supra dictis addendum esse arbitror, demonstrandamque, eos etiam qui in meliore religione deflexissent de legis via, punitum iri: qui utrum multi an pauci sint, nihil ad rem. Hoc enim semel demonstrato, inutilis erit capillorum virtus Moamethi sancte venerandi.

16. Sapientia præstas tu, eorumque, qui juris dicendi potestate decorati sunt, nemini fortasse primas concedis: id a patre audivimus. Si quis igitur peccati convictus fuerit, dic, quæso, num pœnas repetis ab illo? Ego vero repeto, inquit. Et Deo gratum, sancteque esse factum putas, necne? Qui, quæso, facerem, respondit, nisi intelligerem ita esse? Rectissime, inquam: et ipsum quidem Deum jam in hac vita complures videmus punire ex iis qui in ipsum credunt, si minus ad ejus voluntatem vixerint. An non ita est? Est vero, inquit. Adeo, inquam, ut vel pie et sancte te geras, peccatores puniens? Ille, Quis, quæso, hæc non scit? Quoniam est igitur, inquam, tua consuetudo? Utrum si qui peccaverunt alios plectis, et ab aliis pœnas non sumis? an omnes injuria affectos vindicas, et injuste agentibus congruum supplicium inferis? At justam legitimamque de omnibus omnino sententiam ferre te semperque laturum esse palam est, nisi forte velis ut personarum acceptor in jus vocari. Quare quomodo justus erit Dens, si alios quidem in hac vita punit, de aliis neque in hoc neque in illo sæculo pœnas sumit? idque cum æqualem tu te ipse omnibus exhibeas: item, cum constet, a multis jus, et legem, et ipsa naturæ præcepta adeo contemni, ut ob ardentem avaritiam D obvia quæque impune diripiant, ferinamque quasi propter suam erga humanum genus inhumanitatem vitam vivant, utque ad monstrosas usque libidines eorum malitia extendatur, quoniam voluptatibus omnino sunt dediti et veluti affixi: qui tamen nullas tantæ perversitatis pœnas dederint. Et quod hic caput est, illi ipsi homines in beatis vulgo habiti, extrema senectute in pace summoque honore vita excesserunt, alienasque operas opesque suis

Θεοῦ κατὰ τε πάντα καὶ ἀγαθὰ. Πειρωμένοις μέντοι λέγειν, καὶ ζητεῖν, καὶ ἐρευνᾶν περὶ τίνος τῶν αὐτῶ πεπραγμένων, τῶ γιγνομένων (1) δεῖ τοῦτο λόγῳ ποιεῖν, καὶ μὴ περιάπτειν ἐκείνῳ, ἃ μὴ δ' ἂν ἀνθρώπῳ χρηστῶ προσήκεν. Ὅσα τοίνυν δέδεικται τὸ ὑφ' ὁμῶν εἰρημένον τῆ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη μαχόμενον, οὐκ εὐλογον, οἶμαι, εἰπεῖν, ὡς ἔδει τοῦτο πράξει τὸν Θεόν, ἅτε δὴ φιλόανθρωπον ὄντα. Τῆ γὰρ ἐκείνου δικαιοσύνη οὐδαμῶθεν ἀντιπίπτει τὸ φιλόανθρωπον (2). Ἐγὼ μὲν οὖν ἕμην πεπεισθαί σε ἅμα τῶ πατρὶ, καὶ ἐδουλόμεν χωρεῖν ἐπ' ἄλλα· σοῦ δ' ἐπιτηδῆσαντος τοῖς ἐμοῖς, δεῖν ψήθην προσθῆναι τοῖς εἰρημένοις, καὶ δεῖξαι κολασθῆσθαι μέλλοντας καὶ τοὺς ἐν τῆ κρείττονι πίστει τῆς ἐδοῦ τοῦ νόμου παρατραπέντας· πολλοὺς δὲ ἢ ὀλίγους, οὐδὲν πρὸς τὸ ζητούμενον διαφέρει. Τοῦτου γὰρ, οἶμαι, δευχθέντος, μέταίος ἢ τῶν τριχῶν ἀρετῆ τοῦ σεμνοτάτου Μωάμεθ.

17. Σοφὸς εἰ σὺ, καὶ τῶν ἐπὶ τὸ δικάζειν σεμνομένων οὐδενὶ που τῶν πρώτων ἴσως παραχωρῶν· τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκηκόαμεν. Λαμβάνεις οὖν δίκην, ἢ ἀμαρτάνων τις ἐλεγχοῦ; Πάνυ γε, φησί. Καὶ θεοφίλης εἶναι νομίζεις καὶ δαίον, ἢ οὐ; Πῶς γὰρ ἂν τοῦτ' ἐκατέπραττον, ἔφη, εἰ μὴ τοιοῦτον ἐγίνωσκον; Ὅρθῶς λέγεις, εἶπον· καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς πολλοὺς ἐνταῦθα φαίνεται τιμωρούμενος τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, μὴ κατὰ τὸ αὐτῶ δοκοῦν πεπολιτευμένου. Ἡ οὐχ οὕτως; Ἄλλ' οὕτως, ἔφη. Ὅσθ' δαίον τι πράττεις, εἶπον ἐγὼ, τιμωρούμενος τοὺς ἐξαμαρτάνοντας; Τίς οὐκ οἶδα ταῦτα; φησί. Τί δὲ, ἔφη, πράττων διατελεῖς; ἐνίοις μὲν ἐπεξέρχη τῶν ἀδικούντων, παρὰ δὲ τῶν οὐ λαμβάνεις δίκην; ἢ τοῖς μὲν ἠδικημένοις πᾶσιν ἀμύνεις, τοῖς δὲ ἀδικία συζῶσι κατὰλληλον ἐπάγεις τὸ τίμμημα; Ἄηλον ὅτι πᾶσιν ἐξῆς τὴν γιγνομένην ψήφον ἐκφέρεις, καὶ ἐξοίσεις γε αἰεὶ, εἴγε μέλλεις μηδαμῶς προσωπολήπτου γραφὴν ἀποίσεσθαι. Πῶς οὖν δίκαιος ὁ Θεός, εἰ τοὺς μὲν ἐνθάδε κολάζει, παρὰ δὲ τῶν μὴτ' ἐνταῦθα μὴτ' ἐκεῖ δίκην λήψεται; καὶ ταῦτα, σοῦ γε σαυτὸν παρέχοντος ἅπασιν ἴσον· ἦπου γε πολλοὺς ἴσμεν ἐπὶ τοσοῦτον ὀλιγωροῦντας τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ νόμου, καὶ τῶν θεσμῶν τῆς φύσεως, ὡς διὰ πλεονεξίαν πολλῆν Μυσῶν μὲν Δ λείαν (3) τὰ προστυχόντα ποιεῖσθαι, θηρίων δὲ βλον ζῆν τῆ πρὸς τὸ γένος ἀπανθρωπίᾳ, ἐπεκτείνεσθαι (4) δεῖ πως τοῦτοις τὰ τῆς κακίας ἄχρη καὶ τῶν ἀλλοκότων ἀσεληγμάτων, τῶ ταῖς ἡβοναῖς παντάπασι προσηλωσθαι, καὶ μηδεμίαν δεδωκότας δίκην τῆς τηλικαύτης παρατροπῆς. Καὶ τὸ ὑπερβάλλον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ μακαριζόμενοι παρὰ τῶν πολλῶν, ἐν γῆρα τε πάνυ βαθεῖ, καὶ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐν τιμῇ τοῦ τῆδε βλου μετέστησαν, πόνους ἀλλοτρίους καὶ θησαυροὺς τοῖς ἐαυτῶν καταλιπόντες πασι· τού-

(1) I. e. *justa, recta, convenienti*. Est locutio nostro familiaris, sicut illa, πῶς οἶσι, et verbum ἀποφαίνεσθαι. Vid. paulo post lin. 36, τὴν γινομένην ψήφον ἐκφέρεις.

(2) Conf. infra col. 171 A.

(3) Codd. ambo λίν. Cod. Coisl. μιστὴν μὲν λίν, ut sit sensus: ut vulgares culpas committere oderint.

(4) Cod. Coisl. ἀπεκτείνεσθαι.

τους γε βιαίους ὄντας οὐκ εὐαριθμητοὶ τινες τῶν Ἀ
 ὑπ' αὐτῶν ἡδικημένων τὰ μέγιστα προσκυνῶντες
 διετέλεσαν, λύτρα τε οἶμαι καὶ σώστρα τῆς ἑαυτῶν
 ἐλευθερίας τε καὶ ζωῆς ὡς περ ἀντισφέροντας τὴν
 τιμὴν· καίτοι πολλοὺς ἂν εὐροῖς καὶ τῶν ἡδικη-
 μένων παρὰ κακίστων, σπουδαίους τε ἄνδρας καὶ
 ἀγαθοῦ, καὶ ἐπιεικέα πολλῇ συζήσαντας.

15. "Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ οὐ μὲν
 πᾶσιν ἀπονέμεις τὰ δίκαια, Θεὸς δ' οὐ τοῦτο φαίνε-
 ται τὸ τήμερον πρώτων, εἰ οὐδ' ἐκαὶ δίκην τίθειον
 οἱ τὸν Θεὸν ἀτιμάσαντες τῇ παραβάσει τῶν ἐντολῶν,
 σύ γε Θεοῦ δικαιότερος. Ὁρᾷ; τῆς ἀτοπίας τὸ μέ-
 γεθος, καὶ οἱ (1) κακῶν σου προῦθη τὸ δόγμα; Τὴν
 δὲ αἰτίαν εἰ θέλεις μαθεῖν, ἤδη πάρεστι. Τισὶ μὲν
 γὰρ ἁμαρτήμασιν ἐνθάδ' ἐπάγεται τὰ δεινὰ, ἵνα μὴ
 τῇ κολάσει διαπιστώμεν· ὅπου γὰρ καὶ νῦν εἰσιν
 οἱ μὴ πιστεύειν βουλόμενοι, εἰ μηδεὶς ἐδίδου δίκην
 ἐνταῦθα, τίς ἂν ἐπίστευε δώσειν ἐξαμαρτήσας, καὶ
 ἄλλοις δ' εἰς τὸ μέλλον ταυτὶ ταμιεύεσθαι; Καὶ
 τοῦτο πάντες πιστεύουσιν. Ἐκ γὰρ δὴ τοῦ φαινο-
 μένου καὶ τῆς ἀφανεῆς οὐκ ἀμφίβολον. Ἔσται ἄρα κρι-
 σίς καὶ ἐκτίσις ἁμαρτιῶν ἀπαραίτητος, καθάπερ
 δὴ καὶ ἀμοιβαὶ τοῖς ἀγαθοῖς μετὰ τὴν ἐνθένδε ζωὴν.
 Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἴσως ὑμῶν, ὡς ἂν μὲν οἱ φαῦλοι κα-
 κῶν, οἱ δὲ σπουδαῖοι χρηστῶν ἀπολαύσωσι, τὸ μὲν
 δίκαιον τοῦ κριτοῦ φανερόν, τὸ δὲ φιλόφθωρον
 ποῦ; Καὶ ἡ ἐρώτησις αὕτη οὐκ ἐξω λόγου τοῦ πρέ-
 ποντος. Δεῖ γὰρ αὐτὸν ἐνεργεῖα εἶναι ὅπερ ἔστιν,
 αὐτοδικαιοσύνη τε καὶ αὐτοαγαθότης· ἐπεὶ δὲ δεῖ
 κατ' ἀμφω τὸν Θεὸν ἐνεργῶν εἶναι, ἐξεῦρεν, ὅπως
 τὸ φιλόφθωρον δέξας καὶ τὸ δίκαιον ἐπιδείξεται. Ἦς
 μὲν οὖν τόνδε τὸν κόσμον ἀφθόνως τε καὶ δαψι-
 λῶς τὴν ἀβήρητον ὕει φιλοφροσύνην πᾶσιν ἀπλῶς,
 ὡς ἔξεστιν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ σκοπεῖν· τὴν
 δικαιοσύνην δὲ τῇ παλιγγενεσίᾳ (2) τετήρηκεν. Οὐπω
 λέγω, ὡς καὶ ἡ κολάσις αὕτη πολλῇ φιλοφροσύνη
 τε καὶ χρηστότητι καὶ κατεσκευάσται, καὶ ἠπέ-
 ληται.

ligi potest: justitiam novæ post mortem vitæ reservavit. Atque non memoro nunc, quanta bonitate
 et clementia ipsa punitio et constituta est, et prænuntiata.

17. Ταῦτ' ἐμοῦ εἰρηκότος, σιγήσαντος τοῦ πρώ-
 του, βλέψας ὁ νεώτερος υἱὸς εἰς τὸν αὐτοῦ πατέρα
 εἶπέ τι πρὸς αὐτὸν τῇ τῶν Ἀράβων φωνῇ· καὶ δ;
 ἀποδεξάμενος, ὡς ἔοικε, τὸ βήθην, πρὸς ἡμᾶς διὰ
 τῆς τῶν Τούρκων μετέδωκε, τοῖς ἐρμηγεύσι συνήθως
 εἰς τοῦτο χρησάμενος. Τὸ δὲ ἦν ἐκεῖνο τὸ λεχθὲν
 παρ' ἐμοῦ, ὡς ἄρα παρέλκον ἂν εἶη καὶ περιττόν,
 τὸ τὸν Χριστὸν ἤξειν κρινοῦντα πᾶσαν τὴν γῆν, εἰ
 μέλλοι πάντα σώσειν ἐξῆς· καὶ ὅτι καὶ τὸ δίκαιος
 εἶναι τὸν τρόπον τοῦτον ἀπόλλυσι. Ταῦτα δὲ, ἔφη
 ἐκεῖνος, οὐχ ἱκανῶς ἀποδέδεικται. Κρινεῖ γὰρ ἀμέ-
 λει, καὶ παραδώσει κολάσει τοὺς ἀντινομοθετοῦντας
 ταῖς τοῦ Μωάμεθ παραδόσεσιν ἅπαντας. Πρὸς ὄν-
 περ ἔφην αὐτός· "Ἠδιστόν μοι δοκεῖ, καὶ πολὺν
 καρπὸν δυνάμενον ἐνεγκεῖν, τὸ τὸν προσδιαλεγόμε-
 νον εἰπεῖν τὸ παριστάμενον· καὶ ἄλλως τοῦτο

(1) Cod. Coisl. εἰ.

(2) Παλιγγενεσία hic non baptismum, sed futura
 post resurrectionem vita, ex Matth. xix, 28, Ἐν τῇ

liberis reliquerunt: hosque violentos non pauci de
 iis, quos maximis injuriis affecerant, perofficiose
 semper coluerunt, hunc iis honorem. opinor, con-
 servatæ quasi libertatis et vitæ præmium rependen-
 tes; atqui multos ex illis, quibus a pessimis homi-
 nibus illatæ injuriæ sunt, honestos probosque viros
 magnaque æquabilitate vixisse reperias.

17. Quæ cum ita sint, quoniam tu quidem justiti-
 am aliquam omnibus tribuis, Deus autem secun-
 dum ea quæ hodie sunt parum juste agere videtur,
 si neque in futura vita pœnas luunt, qui cum
 præceptorum suorum violatione aspernati sunt, tu
 profecto es Deo justior. Vides nunc quanta ex his
 sequatur absurditas, et quonam mali processerit
 opinio tua? Cujus rei causam discere si velis, in
 promptu est. Quibusdam peccatis jam in hac vita
 pœnæ infliguntur, nempe ne omnino de punitione
 diffidamus: cum enim vel nunc sint, qui illud de
 futura vindicta credere nolint, si nemo ullas hoc
 in sæculo lueret, quis, obsecro, et se commissi pec-
 cati pœnas esse daturum, et aliis eas in futurum
 tempus reservari crederet? Jam vero illud omnes
 fere credunt. Nam intuitu apparentis rei dubitatio
 tollitur de re non apparente. Erit igitur judicium,
 nullisque precibus deprecanda malorum punitio,
 item ut probis remuneratio, post hanc vitam. Dicit
 forte aliquis vestrum: At si scelerati malis afficien-
 tur, boni bonis, justitia quidem iudicis palam fit,
 clementia autem ejus erga homines ubi apparebit?
 Nec a ratione aliena est hæc interrogatio. Oportet
 enim Deum actu et effectu esse id quod est, sum-
 mam ipsamque justitiam et bonitatem: et quoniam
 secundum ambas has virtutes agere cum necesse
 est, viam invenit, qua via et bonitatem ostenderet,
 et nihilominus patetaceret justitiam. In hunc mun-
 dum enim dici non potest quam abunde et liberali-
 ter suam erga homines benignitatem omnibus im-
 bris instar profundit, ut ex ipsius operibus intel-

18. Quæ cum ego dixissem, filiusque natus major
 sileret, minor in patrem intuens aliquid ci Arabico
 sermone dixit; quod ille, ut videbatur, comprobavit,
 ad nosque Turcica lingua transmisit, interpretibus
 ex more adhibitis. Id erat illud ipsum quod dixe-
 ram, inutilem prorsus Christi ad omnem terram
 judicandam et supervacuum esse adventum, si qui-
 dem omnes omnino ille sit servaturus; verendum-
 que esse, ne justis nomen hoc modo amittat. Hæc
 enim, inquit ille, non satis demonstrata sunt. Ju-
 dicabit certe videlicet, supplicisque eos omnes tra-
 det, qui disciplinam Moamethi institutis contrariam
 docuerint. Ad quem tunc ego: Per mihi, per inquam.
 gratum est, magnumque utilitatis fructum videtur
 præbere, si quocum colloquor is quidquid sibi in
 mentem venit eloquitur: quod si aliter facere volu-

παλιγγενεσία, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ.

erit, non videbit, disputationis frustra a se suscipi laborem. Nam vulnus quod occultatur ad sanitatem pervenire nequit. Tibi autem de ejusmodi filiis gratulor: etenim pulchre, quæ hic dicuntur, assequi videtur adolescens: ipsum tamen scire volo, *impios in judicio non esse resurrecturos*, ut ait David. Quem si admittis testem, vanus erit hic sermo, justum judicem judicaturum esse paganos, supplicisque eos esse traditurum: at servaturum omnes sine discrimine, qui male vixerint quidem, sed recta tamen in fide fuerint. Quod si Davidis auctoritatem rejicis, quod reliquum est faciamus, armisque nostris (probabilibus rationum momentis dico) pro nostra sententia propugnemus. Quocirca pleaque dicere omitto: illud unum addo supra dictis, quod vel solum homini non plane contentionis cupido persuadere possit.

49. Fac aliquem structarum regi insidiarum reum esse: si res in dubio versetur, defensionis ei dabitur locus: actori et reo eundem clepsydram numerum concedet, ambobus æque aures præbebit iudex, nec ulla re superior erit is qui pro rege dicit. Sin autem manifestissimum crimen est, adeo ut neque argumentis neque ullo testimonio indigeat, nullam omnino deprecationem tentabit reus, sed contra se ipse lata sententia ad laqueum festinabit aliquando, mortemque tantum non invocabit: ideo quod pudorem, gravissimasque conscientiæ reprehensiones et intolerabiles stimulos terre nequeat. Quapropter nemo unquam in tribunali consedit, ut hostem captum redargueret, mortisque pœna dignum esse convinceret. Hæc enim pœna peccati naturam sequitur, et lege ac tempore confirmatur. Tribunal autem, et iudicium, et argumenta, et multa de ipsa re inquisitio eo pertinent, ne ferendæ sententiæ dominus, homo cum sit, benevolum virum pro inimico imprudens interficiat. At enim hoc, optime adolescens, locum non habebit apud illum iudicem, qui pro testibus probationibusque nulli exceptioni obnoxiiis uniuscujusque conscientia utitur. *Omnia nuda* 1, omnia aperta sunt oculis illius, qui eo in tribunali sedebit: illum nemo tunc decipere conabitur. Omnibus enim, quibus nunc ignotus est, manifestus erit. Itaque futurum iudicium non incredulorum causa fiet. Jam vero si quæ diximus tibi persuadent, nec eâ promus nugatoria existimas, quod superest nunc dicamus: vel nimirum propter fideles, lapsos, vel omnino nullum fore iudicium. Atqui futurum esse iudicium in confesso est: igitur fieri non potest, ut omnes qui piam fidem colunt serventur: alioquin Christus non posset

¹ Hebr. iv, 13.

(1) Psal. i, 5. Sic paulo post, p. 380, lin. 22: Ἡ κρίσις ἡ μέλλουσα οὐ τῶν ἀπίστων εἴνεκα · quod videtur ad illud Evangelii alludere: *Qui enim non credit, jam iudicatus est*, Joân. iii, 18. Nec enim, opinor, nupiorum resurrectionem omnino negat Manuel, sed illud dicit: Ad integram damnationem resurgent quidem impii: ad iudicium autem proprie dictum, ideo quod jam sunt iudicati, non venient.

(2) Cod. Reg. φαύλους.

ποιεῖν βουληθῆ, λήσει τοὺς πόνους ἀναλώσας ἐπὶ κενῷ. Τραῦμα γὰρ κκαλυμμένον ὑγείας οὐκ ἐπιτεύξεται. Σοὶ δὲ συγχαίρω τοιοῦτους φύσαντι · δοκεῖ μοι γὰρ οὗτος ὁ νέος καλῶς γε ἐπιβάλλειν τοῖς λεγομένοις · πλὴν γινώσκω αὐτὸν ἐθέλω, ὡς οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει (1) · ὁ Δαβὶδ οὕτω λέγει. Ὅν εἰ μάρτυρα παραδέξῃ, μάταιος ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τοὺς ἀπίστους κρινεῖ, καὶ παραδώσει τοῦτους καλᾶσειν ὁ δίκαιος κριτής · σώσει δὲ πάντας ἐξῆς τοὺς φαύλους (2) μὲν βεδιωκότας, ὀρθῆ δὲ πίστει συζήσαντας. Εἰ δὲ τὸν Δαβὶδ παραγράψῃ, ὁ λοιπὸν ἐστὶ ποιῶμεν, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς (τούτων φημι δὴ τῶν εἰκότων) συμμαχῶμεν ἤδη τῷ λόγῳ. Παρεῖς οὖν λέγειν τὰ πλείω, ἐκεῖνό γε προσθήσω τοῖς εἰρημένοις, ὃ δὲ καὶ μόνον βῆθ' ἐκάνδον πείσαι τὸν μὴ πάντῃ φιλόδεικον.

10'. Ἦν οὖν τις βασιλέως ἐπιβουλῆς φεύγη, καὶ ἢ τὸ πρᾶγμα ἀμφίβολον, ἀπολογίαις τόπος τοῦτω δοθήσεται · καὶ ἴσον ἀμφοῖν ἔσται τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ὑποσχεῖν τὰ ὅσα τὸν δικαστὴν, τῷ φεύγοντι τε καὶ τῷ διώκοντι · πλεονεκτήσει δὲ οὐδαμῶς ὁ τοῦ βασιλέως ὑπερμαχῶν. Ἦν δ' ἢ σαφέστατον τοῦγκλημα, ὡς μὴτ' ἐλέγχων δεῖσθαι μήτε μαρτυρίας ἡτινοσοῦν, οὐδὲ γοῦν πειράσεται τὴν ἀρχὴν παραιτήσασθαι, ἀλλὰ καθ' αὐτοῦ τὴν ψήφον ἴδοις ἂν τὸν τοιοῦτον ἐξενεγκόντα ἔστιν οὗ, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐπιεγόμενον, καὶ μονοῦ τὴν τελευταίην ἐπικαλούμενον (3), τῷ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρειν, καὶ τοὺς βαρεῖς ἐλέγχους τοῦ συνεδότης, καὶ τοὺς ἀφορίτους τοῦτου νυγμοῦς. Διὰ τοι τοῦτο οὐκ οὐκ ἐπὶ βήματος πώποτε τις ἐκάθισεν, ὥστε τὸν ἐχθρὸν ἐξελέγξει, ὡς ἄρα δίκαιός ἐστι θανάτου δεξασθαι τμήμα. Τοῦτο γὰρ τῇ φύσει τοῦ πταίσματος ἔπεται, νόμῳ τε καὶ χρόνῳ βεβαιωθέν. Βῆμα δὲ, καὶ κρίσις, καὶ ἐλεγκοί, καὶ ἡ πολλὴ τοῦ πράγματος βάζανος, ἵνα μὴ τὸν εὐνοῦν ἀντὶ τοῦ δυσμενοῦς λάθῃ φωνέουσας ἀνθρωπος ἂν ὁ τῆς ψήφου κύριος. Τοῦτο δ', ὡ καλὴ νεανία, χώραν οὐχ ἐξῆι παρ' ἐκεῖνῳ τῷ κριτῇ, ὃς ἀντὶ μαρτύρων ἔχει καὶ ἀπαραγράπτων ἐλέγχων ἐκάστου τὸ συνειδὲς. Πάντα γὰρ γυμνὰ καὶ διὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκεῖνου καθιεῖσθαι μέλλοντος · ἂν οὐδ' ἂν εἰς τηλικαῦτα πειραθείη (4) παραλογισσασθαι. Πᾶσι γὰρ ἔσται δῆλος, οἷς νῦν ἔστιν ἀγνωσόμενος. Ἡ κρίσις τοίνυν ἡ μέλλουσα οὐ τῶν ἀπίστων εἴνεκα. Καὶ εἰ σε τὰ λεγόμενα πείθει, πάντως δὲ οὐ λήρον ταῦτα ἡγήσῃ, ὃ λοιπὸν ἤδη λέγωμεν · ὡς ἢ διὰ τοὺς ἐπαικώτας πιστοῦς, ἢ οὐδαμῶς ἔσται δίκη. Ἀλλὰ μὴν ὡς ἔσται κρίσις προωμολόγηται · τὸ πάντας ἄρα σωθῆναι τοὺς εὐσεβεῖς (5) οὐκ ἐνδέχεται · ἢ γὰρ ἂν οὐκ

(3) Cod. Reg. προκαλούμενον, provocabit.

(4) Cod. Const. παραθεῖη.

(5) Εὐσεβεῖς; sæpe appellantur a theologis Græcis non qui innocenter vixerunt, sed qui veram fidem sunt professi, perversis licet moribus: ἀσεβεῖς contra hæretici et pagani, quantumvis justis forte et probis. Conf. Suiceri *Theaur. eccles.* tom. I, c. 543.

ἦν τὸν Χριστὸν κριτὴν εἶναι, καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι. Τῶν τοίνυν νέων ἐπὶ τούτῳ σιγὴν ἀγόντων, ἔφη ὁ γέρον·

κ'. Ἀποδεικνύεται μοι τοῦτο δοκεῖ· λέγε τοίνυν τὰ σοὶ δοκούντα περὶ τε τοῦ παραδείσου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ καταστάσεως καὶ τρυφῆς. Πάντως δὲ, εἰ μὲν ὀρθοῦ σοι λόγου τὰ ἡμέτερα ἐχόμενα φαίνεται, οὐκ ἂν μακρῶν δέοιο λόγων· ἄλλως δὲ σοι δοκούντων, μὴ φείδου βήμάτων, μηδ' ὑπολογίσεις πόνους, ἐνθα προσδοκίμος ἐστὶ καρπὸς ἀληθείας, ὅν οἶδε φέρειν διάλεξις καθαρὰ φιλονεκίας ἀπάσης. Ἄλλ' ἡμεῖς σοι ξένοι, καὶ παρὰ σοι καλὴν εὐρηκότες ὑποδοχὴν, καὶ γνώμην τὴν αὐτὴν, καὶ τιμὴν (καὶ οὐδὲν οὐδ' ἐν λόγοις οὐδ' ἐν ἔργοις ἡμᾶς παρελύθησας), δεῖ οὖν ἡμᾶς τοῖς ἴσοις, ὡς ἔνεστι, σὲ σπεύδειν ἀμείβεσθαι. Ἐμοὶ δ' ὑπονοεῖν ἔπεισιν, ὡς ἄρα σέ που καὶ ἀποκινᾷς τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα. Ἄνίας πλησθεὶς ἐφάνη τοῖς εἰρημένους ὁ Πέρσης, καὶ μηνύων τῷ προσώπῳ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν ἔφη· Οὐ χρὴ τοιοῦτον ὑπονοεῖν· ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς εὐφροσύνης ἐκτείνεσθαι, ἐφ' ὅσον με τῆς ἀληθείας ἐχόμενον καθορᾶ· δεῖ δὲ μηδὲν ὑποστειλόμενον λέγειν. Καὶ γὰρ κάκεινος ταυτὸ ποιεῖν καὶ ποιῶν διατελέσειν διαλεγόμενος, ὅτε δέ με καὶ ἐπαγγειλόμενον ἔχει, καὶ ἀπαιτεῖ τὴν παρρησίαν, ἀλλ' οὐκ αἰτεῖ, δίκαιος ἂν εἴην (1), καὶ αὐτὸς τὰ ὑπεσχημένα φυλάττειν, καὶ μὴ δυσχεραίνειν πρὸς τὴν μετὰ θάρρους ἀπόκρισιν· ὃ δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπαγγειλαντι δώσειν αὐτὸς ὑπεσχόμενον. Οὐκοῦν γὰρ εἶπον καὶ αὐτὸν πρῶτος ἀκούειν λοιπὸν· οὐ γὰρ ἴν' ἐξελέγξω εἰς ἀγῶνας ἑμαυτὸν καθῆκα ἄλλω προσήκοντος σχήματι, ἀλλ' ὅπως σοι τελέσω τὸ βούλημα· ὅτι καὶ τις ὑποσάλει τῶν χρηστοτέρων ἐλπὶς. Ὅθεν πάντων εἴνεκα οὐδ' οὐτενοσοῦν ἂν εἴην δίκαιος φείσασθαι, ὅσα περ πρὸς τοῦτο φέρειν ὑπολαμβάνω. Δίκαια, πάντες ἔφασαν, λέγεις· καὶ σου δεόμεθα, καθάπερ ἔρησ, ποιῆσαι. Ἐνταῦθα μὲν οὖν πρὸ δειλῆς ἐφᾶς τὰ τῆς δευτέρας ἡμῖν διαλέξεως ἐτελεύτησεν.

tu quidem istud, inquit omnes : petimusque a te, ut quod pollicitus es, repræsentes. Quæ cum essent dicta, ante matutinum crepusculum secundus dialogus sic conclusus est.

(1) Videtur hic ἔρην, sive πρὸς ἑμαυτὸν ἐλογισάμην, sive tale aliquid, ab lectore subintelligi debere.

A iudex esse, vereque appellari. Ad hæc cum silerent juvenes, illo modo senex locutus est :

20. Demonstratum mihi videtur nec quidem : die ergo sodes, quid tu de paradiso sentias, et de futura hominum in illo conditione et deliciis. Quod si rectæ consentanea rationi nostra tibi videbuntur dogmata, non longa hercule opus tibi erit oratione : sin de his aliter tibi videatur, verbis non parcas, nec ullam laborum rationem habeas, nempe unde spes est eum veritatis fructum perceptum iri, quem colloquium a pertinaci concertatione liberum ferre potest. Nos vero, inquam, hospites tui, liberale apud te hospitium, paremque in te animi candorem et dignitatem nacti (nec enim verbis nec factis honorificentius tractari potuissimus), quid est hospes, quare non quantum possimus par pari reddere conemur. Sed enim submoleste forte laturum te suspicor meum sermocinandi genus. Quæ cum ego dixissem, contristabatur Persa, vultuque sensum animi indicante, Nihil ejusmodi, inquit, vereri oportet : eatenus benevolentiam suam porrigi, quatenus me veritati adhærere cerneret : quamohrem, inquit, loqui nihil præ verecundia reticendo. Ipse etiam idem et facere se et in serie disputationum semper factorum affirmabat : cumque eam, quam illi eram pollicitus, plenam loquendi libertatem non pateret tantum, quantum vicissim repeteret, æquum esse intellexi, me quoque promissa servare, nec moleste ferre liberum responsum : quod jam in principio, cum se daturum diceret, spoponderam. Deinceps igitur, inquam, tu quoque benigne me audies : nec enim ut redarguerem te descendi in hoc certamen, conveniens alius personæ paulo fortasse magis quam mihi : at descendi ut morem tibi gererem : et præterea nescio quæ optimarum rerum spes mihi injicitur. Quibus omnibus de causis non attinet ulli rei parcere, quam ad hoc conferre posse arbitror. Rectissime

MONITUM

AD

MANUELIS PALÆOLOGI IN FRATREM SUUM ORATIONEM FUNEBREM.

(COMBRÆSIS. Auct. Bibl. PP.)

Luculentissima oratione, cum suam fratrisque pietatem egregie testatam, meliori ævo ac fortuna dignus imperator, facit, ejusque alias virtutes celebrat, tum occidentis in Oriente Romani imperii, Orientisque ac

mirum quantum promoventis Osmanici, speciem proponit. Plura edisserit ex quibus politico imperio regnoque possit consulere, eique, a Christiani nominis communi eodem hoste, quo deletum est Orientale imperium, vel modo cavere, cum is bellum in Christianos instauratum, novis jam victoriis, ac ab anno altero, celebrare cœpit. Fecere, cum Græcorum discordiæ mutua, tantæque illæ de summa impetii concertationes, tum dynastarum aliorum, iisdem ac sibi mutuo haud satis convenientium, mala studia ut ne aliorum neglectum dicam, haud putantium ipsorum rem agi, cum arderet proximus paries, ut sic nostris accisis rebus, coactaque in easa angustias Christiana republica, formidabile adeo imperium in mundi partes omnes bestia proferret, ac tam multis provinciis Christiani imperii lumen exstingueret. O utinam vel sero tandem, funesta adeo imago, terrorem quem est nata, nostris imprimat, multatque illam, sed tardiozem in hostem nonnihil hactenus remotiozem, eorum virtutem provocet! Hoc tibi, Gallia, Ludovici Justi ac Adeodati tui auspiciis, gloriæ tantis cumulis, tantaque imperii prolatione, divina virtus pugnaverit, pugnetque, quo ipsa iterum, in ejusdem ac Christiani nominis hostes illos, tua illa victricia signa, inferas. Ut sub Manuele, ac eo abs te rogante auxilium, sic habuisses, parque illud tuum a Deo datorum ac conservatorum fratrum, uti modo tibi præfulsisset, haberet forte suos adhuc Græcia imperatores, lunæque illa cornua, bestia domitrix contrivisses. Nunc itaque fauste conteras, majorique gloria instaures deperdita, quam eras sospiratura hactenus integra.

Hujus in Peloponneso a Manuele habitæ funebris orationis, ubi ad confirmandum Theodoro juniore imperium a decessu patris eo concessisset, in hæc verba meminit Laonicus *Historiæ Turcicæ* lib. iv : 'Επάνειμι ἐπὶ Θεόδωρον, τὸν βασιλέως παῖδα, ἡγεμόνα Σπάρτης τε καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου, ὃς ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ πατρῶου ἐξετρέφετο, ἀμα καὶ ἐπαιδεύθη. Μετὰ δὲ ταῦτα, κατελείφθη ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἡγεμῶν. Ἐς τοῦτο δὲ ἀφικόμενος ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ Βυζαντινοῦ βασιλεὺς, τὸν τε παῖδα καθέστη ἐς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ ἤδη τετελευτηκότι λόγον ἐπιτήδειον ἐξετραγῶσαι, διεξιῶν ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ, ἀπολοφυρόμενός τε ἅμα τὸν ἐπιτήδειον ἀδελφόν. Porro redeo ad Theodorum imperatoris filium, Spartæ ac reliquæ Peloponnesi principem, qui a Theodoro patre educatus, ac disciplinis institutus, ejus postea demortui principatum accepit. Qua de re Emmanuel pater Byzantinus imperator Peloponnesum veniens cum filium præfecit provinciæ, egregiamque super fratre jam defuncto orationem funebrem declamavit, eam recitans ad ejus sepulcrum, fratremque ac necessarium lugens. Plura subinde de nostro ac seniori Theodoro perstringit, ne vitia quidem dissimulans, quibus ille non omnino caruit. Habet creatum despotam ac ducem Peloponnesi, cum jam filii Cantacuzeni obiissent ἐν Σπάρτῃ, Spartæ : quod interpret male omisit. Manuel alterum tantum, et qui esset præfectus Peloponneso, significat mortuum sine liberis alio superstiti, cujus essent probati mores, sed quem filius, ac consobrinus Theodori rerum summam post patrum in Peloponneso ambiens, secus ageret.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΛΟΓΟΥ (*).

ARGUMENTUM ORATIONIS.

Exordium quidem vehementius lugubre, ac quale maxime fratrem, super fratris funere orantem, deceat. Ubi autem oratorem agens, divinissimus imperator, parum quid etiam generis meminit, haud in eo diutius moratur. Porro devectus sermone ad viri acta, nec pauca illa, nec ut brevi oratione explicanda forent, excusans, ut quia eorum splendor omnibus pateat, nec a quoquam negetur, haud necesse sit singula enarrare, eo ipso etiam valde exornat : sicque deinceps ejus aggressus laudes, primum de ejus pueritia disserit, utque omnino habuerit moribus, ac qualis vir factus, fuerit universis : tum vero ad acta ac res gestas procedit : primumque eorum mentionem facit, quæ quondam in patrem, eumdemque ipsum, ac propinquos alios, cum li rebus adversis uterentur, ab eo gesta sunt, narratque ut ille in rebus habuerit : tum gradum

Περιπαθὲς μὲν τὸ προοίμιον, καὶ ὅσον γένοιτ' ἂν ἀδελφῷ μάλιστα πρέπον, ἐπιτάφιον ἐπ' ἀδελφῷ διεξιόντι· πατρίδος δὲ καὶ γένους βραχὺ τι μνησθεὶς, ὁ τὰδε λέγων θειότατος βασιλεὺς, οὐκ ἐπὶ πλέον ἐνδιατρίβει τῷ περὶ τούτων χωρίῳ. Ἐπιγενόμενος μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ἐπαινουμένου πράξεις, οὐσας οὐκ ὀλίγας, οὐδὲ βραχέων τῶν λόγων δεομένας· ἀπολογίαν δὲ πορισάμενος, ὡς διὰ τὸ πᾶσι τούτων περιφανὲς, καὶ μηδ' ὑπ' ἐνδὸς ἀρνούμενον, οὐκ ἀναγκαῖον εἶη καθέκαστον διεξιέναι περὶ αὐτῶν, αὐτῷ τούτῳ καὶ μάλα σεμνύνει. Ἐπειθ' οὕτω τῶν κατ' αὐτὸν τῶν ἐπαινουμένων λόγων ἀψάμενος, πρῶτον μὲν περὶ τῆς ἐκ παιδὸς τροφῆς, καὶ τοῦ ὅλου ἤθους διέξεισι, καὶ οἷος τοῖς ὄλοις ἦν ὁ ἀνὴρ· εἶτ' ἐπὶ τὰς πράξεις τε καὶ τὰ ἔργα χωρεῖ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκείνων μέμνηται, ἃ ποτε περὶ τε τὸν πατέρα, καὶ αὐτὸν, καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων τοὺς τότε δεδυστυχηκότας,

(*) Auctore, juxta cod. 88 ap. Lambectum, Gemistio Plethone.

ἐπέπρακτο αὐτῷ, καὶ ὡς προσηνήχθη τοῖς τότε πράγμασι· μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπὶ τὰ Πελοποννησιακὰ ἤδη χωρήσας, πρώτης μὲν τῆς εἰς τὴν χώραν ἀφίξεως μέμνηται, ὡς καὶ προσδοκῆθεῖσα μόνον ὤνησε πρῶν γενέσθαι, καὶ ὡς ἀφίκτο, καὶ ὡς παρὰ τῶν ἐγγυρῶν ἀσμένως ὑπεδέχθη. Οὐ δὲ, καὶ τῶν περὶ τοῦ τε σφῶν θείου, καὶ ἀνεψιοῦ ἀψάμενος λόγων, εὖ μάλα φυλάττεται, τὸ μηδὲν εἰς αὐτοὺς ἀπηχῆς καθ' ὅσον ὁδὸν τε, μηδὲ φορτικὸν εἰπεῖν. Ἐπειτα τῆς Ἰλλυριῶν αὐτόθι μετοικίσεως, ὡς δύσκριτόν γε ἔν, εἴτε παραδεκτέον αὐτοὺς εἰς τὴν χώραν, εἴτε μὴ· ὁ δ' ἐδέξατό τε οὐ δοκοῦν οὕτω τοῖς πολλοῖς, αὐτὸς μάλᾳ εὐστόχως βεβουλευμένος περὶ τοῦ συνοίσοντος, καὶ εἰς δέον τούτους ἐχρήσατο· καὶ μετὰ τοῦτο τῆς τῶν προσοίκων ἐχθρῶν ἤττης, καὶ τῆς πρίγκιπος συλλήψεως, δι' ὧν ἐγκρατεστέραν ἀποφαίνει καταστήσαντα τὴν ἀρχήν. Εἴτα παρελθὼν ἐπὶ τοὺς ὡς τοὺς βαρβάρους αὐτομόλους ἤκοντας, καὶ πρῶτον κοινήν περὶ τῶν τοιούτων ἐπεξελεύσας, φειδοῖ τοῦ μηδενὸς ἀν' ὀνομαστὶ καθάψασθαι, ἔπειτ' ἐπ' αὐτὸν τὸν βάρβαρον χωρεῖ, καὶ οἷς κατ' ἀμφοῖν ἐπεχείρησεν, ὑπὸ τῶν ὡς αὐτῶν ἠκόντων αὐτομόλων ἐναγόμενος· ἐνίων δὲ καὶ οἰχοθεν μετακαλουμένων. Ἐπειτα τῆς ὡς αὐτὸν ἀφίξεως μέμνηται, τῆς τε τούτου καὶ ἑαυτοῦ, ἀνάγκης τε γεγενημένης, καὶ παρὰ τὰ δεδογμένα σφίσι, οὕτω δὲ συμπεπτωκυίας· τοῦ τε παρὰ ταύτην κινδύνου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκεῖσε ἀπληγῶν τῶν δυσχερῶν· καὶ ὡς αὐτὸς μὲν βασιλεὺς γνώμη τοῦ βαρβάρου ἐπὶ τὴν μεγάλην αὐ πόλιν παρὰ δόξαν ἀνασώζεται· ὁ δ' ἤδη δοκῶν ἐν ἀφύκτοις ἐχέσθαι, μάλᾳ ἀνδρείως τε καὶ εὐμηχάνως ἐκεῖθεν ἐπὶ Πελοπόννησον ἀποδιδρῖσκει, καὶ ὡς ἡ ἐπάνοδος τούτου πάντα ἤδη, οὐ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσα ἐντὸς πυλῶν, τὰ πλείστα κινδυνεύοντα διέσωσε· καὶ ὡς τοῦ βαρβάρου ἐκ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἀνακεχωρηκός, πέμψαντος δὲ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον οὐκ ὀλίγην οὐδὲ φαύλην στρατιάν, ὁ δ' οὐ πλήθει ἀντιπάλῳ στρατίᾳ, ἐπινοῶν δὲ στρατηγίᾳ πρεπούσῃ κεχηρημένος, κεκαλύκει ταύτην τῆς χώρας ἐπιθῆναι· καὶ ὡς διὰ τοῦτο τοῦρον καὶ τὰ παρακεχωρημένα τῷ βαρβάρῳ, καὶ ἤδη ἐχόμενα, ἀπειλήφει τε καὶ ἐπανάσωσε τῇ ἀρχῇ. Εἴτ' ἐπὶ τὸν κοινὸν τοῦ βαρβάρου πόλεμον μετεληλυθώς, καὶ ὡς πολλαῖς μὲν Χριστιανῶν συμφοραῖς, πολλαῖς δ' ἄλλων βαρβάρων ἐνευτυχηκός, χαλεπῶς ἐνευθεν τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἔσχε, μνησθεὶς καὶ προσέτι τοῦ γε ἑαυτοῦ διὰ ταῦτα ἀπόπλου τε καὶ ἀποδημίας τῆς εἰς τὰ ἑσπέρια, ἔπειτα τὰ τούτω ἐν κείνοις τοῖς καιροῖς πεπραγμένα διέξεισι· καὶ πρῶτον μὲν, ὡς Κόρινθον ἐν προφανεί οὖσαν κινδύνῳ Φερρείοις ἐγγειρῖσας, αὐτὴν τε ἔσωσε τῆς τῶν βαρβάρων χειρὸς, καὶ τοῖς ὅλοις πράγμασιν οὐ μικρὰν ἐνευθεν τὴν βοήθειαν ἐμηχανήσατο· ἔπειθ' ὡς χρόνῳ ὕστερον, καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἀρχῆς τοῖς αὐτοῖς δόξας παραχωρεῖν, τὸν πρὸς τὸν βάρβαρον πόλεμον, κάλλιον ἢ ὡς ἄν τις προσεδόκησε κατέθετο, καὶ τὴν χώραν ἀπολαβὼν αὐθις κατέστησεν, οὐδὲ Φερρείους οὐτὼ

A faciens ad Peloponnesiaca, primum meminuit ejus in provinciam adventus, ut sola expectatio juverit cum res tantum in prociucto esse : utque reipsa adveniret, sitque lætanter ab indigenis susceptus : quo loco, cum cœpisset de avunculo ac consobrino dicere, optime cavet, ne quid in eos, quoad fieri potest, absonum, aut grave dicat. Postmodum Illyriis ad eum commigrantibus, ut cum dubium esset, num essent recipiendi in provinciam, necne, eos ipse, cum multi secus putarent, optime conjectans, ac quod conducens esset, consulens, receperit, sitque eorum opera opportune usus : post vero, relatum de vicinis hostibus victoriam memorat, ac captum principem, quibus ostendit corroborasse imperium. Tum transiens ad eos, qui ad Barbaros perfugissent, ac ubi primum aliqua de illis communi sermone locutus esset, nullum ex nomine pro modestia notat : pergitque deinde ad ipsum Barbarum, ac ea quæ ille in ambos molitus esset, inducentibus perfugis, cum et quosdam a se etiam illum provocarent. Ad hæc, meminuit, ut cum ipse, tum frater illum convenerint, cum necessitas tulisset, ac secus illi constitutum haberent ; periculi item inde conflati, ac tristium aliorum quæ illic occurrerunt ; utque, ipse quidem imperator ex Barbari voluntate, Constantinopolim iterum præter opinionem sospes reversus sit ; frater autem, qui jam ineluctabili laqueo teneri videretur, summa inde fortitudine ac solertia profugerit in Peloponnesum, eoque reversus, omnia jam, nedum quæ in Peloponneso, sed et si qua intra januas erant (1), maximam partem in periculum adducta, sospitaverit. utque cum Barbarus, ipse quidem ab Hellade movens, non exiguum aut imbellem exercitum in Peloponnesum misisset, prohibuerit ille, non numeroso quidem exercitu hosti occurrens, sed duci exercitus congruo stratagemate, rem conficiens, ut ne in provinciam invaderet ; utque demum eo facinore, jam concessa Barbaro et ab eo occupata, receperit, ac imperio vindicaret. Post hæc reversus ad commune illud bellum Barbari, factaque mentione ut ex crebris cladibus eo victore cum Christianis, tum Barbaris aliis illatis, res Romanorum graviter affectæ essent, nec non susceptæ ab ipso navigationis ac itineris ad Occiduas partes, narrat postea, gesta interim a fratre : ac primum quidem, ut Corintho, quæ versaretur in manifesto periculo, concredita fratribus, cum eandem ipsam a Barbarorum salvarit manu, tum inde rebus universis non modicam opem compararit : ad hæc, ut cum postea visus esset, reliquam totam provinciam illis cedere, res cum Barbaro omni melius spe composuerit, utque recepta provincia, iterum res ejus stabilierit, cum nulla injuria Fratres affectisset, autve omnino damni aliquid intulisset. In his porro diutius versatur sermo, quod tollendæ opinionis causa, per ignorantiam veritatis rei, ut omnino

(2) Ipsi Bajazeti assistentes inque ejus existentes curia.

habuisset, apud nonnullos obtinentis, plane præstaret, horum quoque meminisse, nedum aliorum, quæ essent perspicue bona, quam silentio dissimulare. Siquidem enim nunc tacerentur, ut quis postmodum tentaret meminisse ad calumniam, utique posset apud aliquos gestæ rei ignaros, tanquam vera dicens habere fidem, velut non fuissent tacenda hic, ut qua de his dici potuissent: cum relata, ac palam exposita ut gesta essent, in gloriam potius, ex eo quod forsitan secus videbatur, cessura essent. Deinde procedit ad comparandum cum antiquis, quando et morbi mentione facta, iterum lugubrior, orationem componit; simulque ostendit, nihil minorem fortitudinem in morbo ostendisse, quam rebus gerendis: cumque hic subdito quoque auditorum cœtui annuisset, ut ei ipsi aliquid sibi congruum, pro pluribus ac magnis beneficiis, quibus ille eos demeruisset, loquerentur, eandem rursus nœniam resumit. Id porro facit, cum remissione aliqua egens, impedita voce præ doloris vi; tum vero, quia etiam multos alios cupiat audire lamentantes, ob impensius illud ac insanum in fratrem philtum, pluribus ac magnis de causis, quas ipse edisserit. Quamobrem etiam affectuosius quoque ac lugubrius iterum orditur, tanquam omnino neque narrationem, neque laudes potuerit aggreddi, priusquam fuisset indultum lamentis. Postmodum tamen ad consolandum descendens, finem dicendi facit, congruis ac aptis laudibus cuique loco intextis, ut neque excedat quod sit probabile, nec eorum aliquid deficiat, quæ dicto opus, ac congrua erant, ut in singulis quisque arte legens perspexerit.

A ἀδικήσας, οὔτε τι βλάβας ὄλωσ. Ἐπὶ πλέον δὲ που τούτοις ὁ λόγος ἐνδιατρίβει ὑπὲρ τοῦ τὴν ὑπ' ἀγνοίας τοῦ ἀληθοῦς ὡς ταῦτα ἐπράχθη κρατούσαν παρ' ἐνίοις δόξαν ἀνελεῖν, ἀμεινον ὄν ἐπιμνησθῆναι, καὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄλλοις τοῖς ἐκ τοῦ φανεροῦ καλοῖς ἢ σεσηγημέναι. Καὶ γὰρ ἂν νῦν σεσηγημένων, εἰ ποτέ τις ἐπὶ διαβολῇ μνησθῆναι τολμήσειε, τάχ' ἂν τισι τῶν τάληθῆ μὴ εἰδόντων, καὶ ἐπαληθεύειν δόξειεν, ὡς οὐκ ἂν ἐκ τῶ παρόντι σεσηγημένων, εἰ τι ἐπὶ λέγειν περὶ αὐτῶν. Εἰρημένα δὲ καὶ φανερά καταστάνα ὡς ἐπράχθη, καὶ εἰς εὐδοξίαν μάλλον ἐκ τοῦ ὡς ἐτέρως ἴσως δοκοῦντος περιέστηκεν. Εἴτ' ἐπὶ τὰς πρὸς τοὺς παλαιούς παραθέσεις χωρεῖ, ἡνίκου καὶ τῆς νόσου μνησθεῖς, ἐς τὸ περιπαθέστερον αὐ ἀποκλίνει· ἀποφαίνων ἅμα οὐδὲν ἐλάττω τῆς ἐν τοῖς ἔργοις ἀνδρίας τὴν παρὰ τὴν νόσον ἐπιδεδειγμένον. Κάνταῦθα δούς τι καὶ τοῖς παρούσι τῶν ὑπὸ κῶν φθέγγασθαι προσῆκον ἐκείνοις αὐτοῖς, πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν ἕνεκα ὧν εὐ πεπόνθασι παρ' αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν αὐθις ἐπαναλαμβάνει θρήνον. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἅμα μὲν, ὡς ἀναπαύλης δεηθεῖς, διὰ τὸ τοῦ πάθους μέγεθος ἐπεχόμενος τὴν φωνήν, ἅμα δὲ, καὶ ὡς ἐπιθυμήσας καὶ ἐτέρων πολλῶν θρηνοῦντων ἀκοῦσαι, διὰ τὸ περὶ τὸν ἀδελφὸν μανικὸν φιλτρον, πολλῶν καὶ μεγάλων αἰτιῶν ἕνεκα, ὡς αὐτὸς διέξεισι βασιλεύς. Οὐ χάριν καὶ ἀπὸ περιπαθοῦς εὐθὺς ἐνήρξατο προοιμίου, ὡς μὴ τὸ παράπαν δυναθεῖς τῶν τε διηγῆσεων, τῶν τε ἐπαίνων ἀψασθαι πρὸ τῶν θρήνων. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ παραμυθίαν ὁμοῦ μεταβάς, ἀποπαύεται, ἐπιπλεκομένων ἐκάστη χωρίῳ τῶν ἀεὶ προσηκόντων τε καὶ προσαρμοτόντων ἐπαίνων, ὡς μήτε τὸ πιθανὸν ὑπερβάλλειν, μήτε ἐλλείπειν τι τῶν ἐνότων τε καὶ ἅμα δεόντων ῥηθῆναι, ὡς ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἐστι τῶ κατὰ τέχνης ἀναγιώσκοντι θεωρεῖν.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΝ ΑΥΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΝ

ΚΥΡΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ

Ῥηθεις ἐπιδημήσαντος εἰς Πελοπόννησον τοῦ βασιλέως.

PHISSIMI AC CHRISTI AMANTIS IMPERATORIS

DOMINI

MANUELIS PALÆOLOGI

FUNEBRIS ORATIO

IN PROPRIUM EJUS FRATREM DESPOTAM PORPHYROGENNETAM

DOMINUM THEODORUM PALÆOLOGUM

Dicta cum imperator esset in Peloponneso.

Ἄλλὰ τί καὶ φθίγξομαι πρὸς ὑμᾶς, ὧ παρόντες; Ἄ μήτ' αὐτὸς λέγειν ἰσχύων, μήθ' ὑμᾶς ὁρῶν δυναμέ-
νους καθαρὰν τὴν ἀκοὴν ὑποσχεῖν τοῖς λόγοις; Ἐμέ
τε γὰρ ἀφωνία κατέσχευεν ὑπὸ τῆς μεγίστης ταύτης
συμφορᾶς, ὑμᾶς τε τοῦτ' οἶδα παθόντας, οὗς ὁ νῦν
θρηνούμενος διαγέγονεν εὖ ποιῶν. Ἐπεὶ δὲ πάντως
οὐ συγχωρήσετε σιωπᾶν, ἐλπίζοντές τε ῥηθῆσεσθαι
παρ' ἡμῶν, ὅπερ ἂν ἴσως συμβαίη τῇ παρουσίᾳ
συμφορᾶ, ἐροῦμεν ὡς ἐπικτόν· ἔπει καὶ τοῦτό γε
τεκμαιρόμεθα, ὡς ἐμοὶ γέ πη χαλεπαίνετε, τῷ μὴ
καὶ θάπτον εἰρησθαι γιγνόμενόν τι. Δῆλοι γὰρ ἔστε
τοῖς ὄλοις, τὴν τοῦ λόγου μέλλησιν μόνον οὐχὶ δια-
βάλλοντες, τῇ γλώττῃ μὲν οὐδαμῶς, οὐ γὰρ συγχω-
ρεῖ τὸ πάθος, ἐναχμάζονταί; ψυχαί; τῷ δὲ ἀτενὲς
εἰς ἡμᾶς ὁρᾶν, καὶ τοῖς κοπετοῖς, καὶ ὀλοφυρμοῖς,
καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν.

Ἦ μὲν οὖν ἀπαίτησις εὐλόγος ἂν καὶ παρ' ὑμῶν
γένοιτο, καὶ παρ' ἡμῶν τέλος λάβοι· δικαία γὰρ
δοῦναι, πρὶν αἰτηθῆναι· μᾶλλον δὲ ἀποδοθῆναι,
καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἀπειτηθῆναι. Καὶ ἐγωγε τὴν
πρώτην ἂν ἀποδεδώκειν τὸ χρέος, εἰ οἷός τι ἦν ἀπο-
δοῦναι· οὐκ εὐχερῶς δ' ἂν δυνηθείην, τῷ τῆς μεγί-
στης ταυτησὶ συμφορᾶς βεβλημένος πάθει. Ἄφ' ἧς
γὰρ καταγόμενος ταῖς ναυσίν, εἰδὼν τι μέρος τῆσδε
τῆς γῆς, ἦν ποτ' ἐκεῖνος πεπάτηχε, θηρῶν πάντως
ἢ στρατηγῶν, τὸ μὲν δίκρυον προχέεται κρουνηδόν·
ἀφωνία δὲ κατέχει, καὶ οὐκ ἔξ φθέγγεσθαι. Αὐτὸς
γὰρ οὗτος ὁ χώρος, ὃν ἐκείνος εὖ ποιῶν διατετελέ-

Enimvero quid ad vos etiam loquar, auditores,
qui nec ipse valeam dicere, vosque videam non
valentes puram sermonibus aurem accommodare?
Cum me enim calamitatis hujus immensitate atton-
nitum vox fugit; tum vos eadem quoque ratione
scio affici, quos vir in præsentiarum lamentis pro-
sequendus, præclare adeo demeruit. Quia tamen
haud omnino estis silentii facultatem facituri, qui
forte aliquid præsentī congruum calamitati auditu-
ros speretis, utique pro virili quoque dicendum sit.
Nam et mihi videor videre succensentes, quod non
citius operæ pretium aliquid dixerim. Quippe omni-
bus liqueat, ut tantum non detis crimini sermonem
hactenus distulisse: haud quidem id lingua; non
enim dolor vicens animis, sinit; sed vultibus in
B nos intentis, planctibusque, et ejulatibus, ac omni-
bus aliis.

Cum sane hæc a vobis merito exigantur, tum a
nobis opere compleantur; quæ sit justum præstare,
vel si nemo exigat: seu potius reddere, antequam
etiam aliquis repetat. Equidem a prima jam die
debitum redditurus eram, ut per facultatem licuis-
set: haud verò, quem grave adeo vulnus diræ
hujus calamitatis incescit, possim facile. Ex quo
enim applicatis navibus, vestræ hujus oræ,
quam ille quondam aut omnino venatu, aut copias
ducens, ambulavit, partem aliquam aspexi, profluent
lacrymæ fluminis instar, osque mutum sermo-
ne interdicat. Illa enim hæc regio quam sic ille

demeruit, vix non oculis, ejus coram subjiciens formam, qui nunc informis jacet, nec omnino sanæ mentis statum retinere sinit. Vosque, viri auditores, ignoscite, quem ablatus defunctus magna parte vita sensuque destituit; eique, qui non facile desiderii vestris sit faciendo satis. Porro jure merito ignoveritis, qui nec ipsi, a mortis ejus doloribus penitus saucis nobis quidquam possitis loqui. Conor quidem ut me debito exsolvam, sed invenior nihil conficere. Neque enim mentis omnino potis sum: ex quo amara adeo ac dira sagitta lethale infixit vulnus, longe illa lethalius amara quam celebrata Pomerio.

Ex qua sane die, quem nunc lugemus, in humanis desiit esse, recepturus virtutis præmia, cum qua vixit, ac est vita functus, bifariam divisus, vix etiam spiritum ducere valeo: sic nimirum immensa calamitatis vis velut præfocet. Necdum vero omnino consueta possim obire; at neque spes est, ut possim unquam. Quomodo enim animus sanum quid unquam pariat, post tantum mali lesionem? Quidve etiam loquatur lingua, quæ grandi adeo malo torpeat? ut neque excipiam, præsens argumentum potiores conatus exigere, quam pro mea dicendi facultate: quod nimirum vir laudum encomiis celebrandus, omni longe laudatione superior sit, debeantque omnino qui ejus virtutem funebri oratione sunt dilaudaturi, cum dicendi peritia, tum præcipue sensus animi vigore præpollere. Hoc tantum, ut lugentium medius constitutus sim, ac cum meis ipsis, tum universorum lacrymis dire mihi animus distrahatur, qui fratrem lugeam; qui amicum; qui discipulum; qui filium: (quantum etiam per occasionem, quæ patrum quoque ac magistrorum erant, ætate ipse junior ostendit:) quem, inquam, hæc tanta perturbatione non impleant, ejusque obtulerint vim ingenii, vel si æquior orator eorum aliquis existimetur, qui pro dicendi facultate celebres olim habiti sint? Cæterum puto vos, lugubris concio, ut quantum volens omnino possem, haud permissuros illaudato fratre a sepulcro abire quem sic opera clarum effecere. Quippe res est, in quam cogit jus omne. Sequar ergo quod juris est, effaborque aliqua, ac lugens virum dilaudabo, qui discessu ab hinc suo, grandi adeo luctui utrosque obnoxios fecit. Verum haud putem vestro me desiderio facturum satis, quod ex nullis conjicio.

Equidem jubet encomiorum ratio, ut orator, primum, ac antequam eos exornet, quorum habet propositam laudationem, eorum patriam ac parentes palam omnibus declaret; idque cum primis, cum illi, nec exigua virtute, nec modica gloria, clari exstiterent. Porro non paucos fore existimo, qui eam legem, ut usquam alio, hoc maxime argumento, optimam illam ac præclaram, arbitrentur operæ præbentem esse. Siquidem enim ubi eorum genus est et

και, μονονου μοι την μορφήν υποφαίνων του νυν άμορφου ουδ' εν τῷ καθεστηκότι καθαρώς εἶ μένειν. Καί δοτε μοι συγγνώμην, ὡ άνδρες, ημιονῆτι γενομένη τῇ του οίχομένου στερήσει, και μη βραδύως Ισχύοντι το ὑμῖν κεχαρισμένον διαπράξασθαι. Δίκαιοι δ' αν ελητε συγγνώσκειν, οί γε μηδ' αυτοί προς ημάς το παράπαν δύνασθε φθέγγεσθαι, τῇ πληγῇ και ταί; δδύναις του πάθους βαλλόμενοι. Το μὲν γάρ χρέος; αποτινύνουαι πειρώμαι, εύρισκομαι δε μηδεν άνύων. Ουδέ γάρ ὦν εμαυτου τυγχάνω, καιριαν ταύτην δεξάμενος βέλαι πικρῶ τε και άπηνεϊ· ο δὴ νυν εχεπευκὲς πολλῶ αν μάλλον σὺν τῷ καιρῷ η το πριν εἶπεν "Ομηρός.

Ἐγὼ γε δίχα τμηθεὶς ἀφ' ἧς ο νυν θρηνούμενος ἐξ ανθρώπων ἐγένετο, ληψόμενος γέρα τῆς ἀρετῆς, ἧ και συμβεβήωκε και συναπελήλυθε, μόγις ἀναπνεῖν Ισχύω· άγχει γάρ η συμφορὰ· χρησθαι δε τοί; ειωθόσιν οὔπω καιῶς δύναμαι· άλλ' ουδέ ελπῖς βεβαίη εἰ δυνησομαι ποτε. Πῶς γάρ αν τέκοι διάνοια, τηρικῶδε καιῶ πηρωθεῖσα; Τί δ' αν και φθέγγαίτο γλώττα, καιῶ τσοῦδε ναρκῶσα; Χωρίς δε και του δεῖσθαι κρείττονος η κατά την ἐμὴν δύναμιν το παρὸν ἐγγείρημα· τῷ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ὑπερκεῖσθαι παντός ἐπαίνου τον εύφημούμενον, και δεῖν εἶναι καθάπαξ τοὺς μονωδησοντάς τε και ἐπαινεύοντάς την ἀρετήν τοῦδε τάνδρῆς, Ισχυροὺς σοφία λόγων, Ισχυροτέρους την φρόνησιν, αὐτὴ το μέσαι; δλολυγαί; ἐστάναι, και δακρυσι μὲν τοί; εμοί; δακρυσι δε τοί; τῶν πάντων δεινῶς μοι παρασύρεσθαι τον νοῦν, θρηνοῦντι μὲν ἀδελφῶν, θρηνοῦντι δε φίλον, θρηνοῦντι δε μαθητῶν, θρηνοῦντι δε παῖδα (εἰ και κατά τινάς καιροὺς τὰ τῶν πατέρων εδεικνυ και διδασκάλων, καιτοι νεώτερος ὦν), τίν' ουκ αν ἐμπλήσειε ταραχῆς, και ἀμβλυτέραν ἐργάσαιτο την αὐτου διάνοιαν, εἰ δὴ τις ἦν ο λέγειν ἐπιχειρῶν, και τῶν πάλαι ὑμνουμένων εἰς λόγων δύναμιν; Πῶς οὖν αν εγοιμει χρησασθαι τοί; ἐπιταφίαι; ὡς αν βουλοίμην; Οἴμι δ' ὑμᾶς, ὡ πενοοῦντες, μηδὲ ἐπιτρέψειν ὅλω; βαδίζειν, εἰ γε ἦν ἐμοί βουλομένῳ μετασθῆναι μικρὸν του τάφου, πριν η τιμησαιμι λόγῳ τον ἀδελφῶν, ἅτε δὴ λαμπρὸν ἀπὸ τῶν ἔργων φανέντα. Συνέχει γάρ ὑμᾶς εἰς τοῦτο, και συνωθεῖ ἅπαν δίκαιον. "Ωστ' ἐγὼ μὲν εἴψομαι τῷ δικαίῳ, και ἐρῶ τι, και πενοθήσω μετ' ἐγκωμίων τον ἐμέ τε και ὑμᾶς; ἐν πολλῶ τε και ἀλγῶ πένθει καταλιπόντα· ὑμᾶς δε πάντως ουκ αν ἐμπλήσαιμι. Πολλοί; τοῦτο τεκμαίρομαι.

Προτρέπει μὲν οὖν ο νόμος τῶν ἐγκωμίων, πρὸ του κοσμεῖν τοὺς προκειμένους εἰς εύφημίαν, την ενεγκαμένην αὐτοὺς, και δὴ και τοὺς γονέας, πᾶσι δηλοῦν, και μάλισθ' ἔταν τύχαισιν οὔτοι και ἀρετῆς οὐ σμικρᾶς, και δόξης οὐ μετρίας μετεσχηκότες· οἶμαι δε τοὺς πλείους δεξάξειν, ὡς μάλλον γε ἐνταῦθα χρησθαι προσήκει τῷ πάντ' ἀρίστῳ και καιῶ τῶδε νόμῳ ἧπερ ὀπουδῆποτε. Εἰ γάρ ἵνα το γένος, και η πατρίς, τῶν ἐπιτήμων μὲν και περιφανῶν,

οὐ μὴν δ' εἰς τοῦσχατον δόξης ἐληλακῶτων, καὶ τὸ A
 μηδὲνα λελθῆναι τὰ κατὰ σφῆς, ἀγαθός γε πάντως
 ὁ νόμος· ἵνα τοσαύτη περιουσία λαμπρότητος, ὡς
 μηδέσι τῶν πρωτείων παραχωρεῖν, μηδὲ λελθῆναι
 τῆς γῆς τὰ πέρατα, τὰ σφῶν πλεονεκτήματα καὶ
 τὴν ἀρετὴν, μάλιστα πάντων ὁ νόμος οὗτος οὐ περιο-
 πτέος δόξειεν ἄν. Τὸ γὰρ ὑπερέχον τούτων ἐν ἅπσι
 πάντων ἕνεκα ἢ πού γε θαύματος ἄξιον. Καὶ τοῦτό
 γε συνίστησιν ὁ πάντα λήθη παραδοὺς χρόνος, ἀτο-
 νήσας ἐνταυθοῖ τὸ εἰλωθὲς αὐτῷ δρᾶσαι. Καὶ γὰρ
 τοσοῦται μέγα ὑπερηκόντισαν συχρῆ. περιφανεία
 καὶ κοσμιότητι, καὶ τῇ τῶν τρόπων χρηστότητι, καὶ
 τῇ τῶν τροπαίων λαμπρότητι, ὅση μὴδὲ βῆδιον εἶναι
 δεῖξει. Καὶ τοῦτο λέληθε μὲν οὐδ' ὄντιν οὖν τῶν ἀπάν-
 των· παρέχει δὲ πάντας θαυμάζειν, οὗς γε οὐ λέ-
 ληθεν. Ἐνθα δὴ ταῦτα συνέδραμεν, ὁ νόμος ἀναγ-
 καιότατος. Ἔστι ταῦτα.

Ἐγὼ δὲ βούλομαι νῦν εἰπεῖν βίαιον μὲν τισιν ἰσως
 δόξον, ἀληθὲς δ' οὖν οἶμαι φανησόμενον. Ὁ γὰρ νό-
 μος ἀναγκαῖος ὡς ἀληθῶς, οὐ μὴν δ' ἐπὶ πάντων
 οὕτως ἀπλῶς. Ἴνα γὰρ συνέδραμε τοσοῦτος μὲν σω-
 ρὸς ἀγαθῶν, καὶ μηδὲνα λέληθε τῶν ἀπάντων,
 παρέχει δὲ πᾶσι θαυμάζειν, ἐκπληκτομένους τὰ κα-
 τορθώματα, οὐκ ἀναγκαῖος ὁ νόμος οὗτος αὐτῷ γε
 τούτῳ, ἢ γε τοῖς ἄλλοις ἀναγκαῖος εἶναι δοκεῖ. Δι-
 καιῶς. Διὰ τί; Ὅτι τὸν νόμον οἶμαι τετάχθαι, ὅπως
 οἱ βίης ἀγαθῆς ἐν ἀγαθῷ πεφυτευμένης χωρὶς
 ἔγαθοῖ πᾶσι δειχθῶσι, καὶ πρὸ τοῦ τὸν βίον αὐτοῖς
 φανῆναι, καὶ παρὰ πάντων ἐπαινεθῆναι. Ὅποιον
 γὰρ ἂν ἦ τὸ φυτὸν, καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ πεφυτευται, C
 τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν καρπὸν αὐτὸ φέρειν. Ἐν-
 ταῦθα τοίνυν παρέλκον οἶμαι τοῦτο καὶ περιττόν.
 Ὁ γὰρ τῷ νόμῳ σκοπὸς ὡσπερ αὐτόματον φθάσαν
 γέγονε. Τίς γὰρ τῶν πάντων οὐκ οἶδεν, ὡς εἴη μὲν
 ἡ μεγίστη πόλις, τὴν Κωνσταντινού φημι, πατρὶς
 ἐκείνῳ τάνδρῳ, καὶ δὴ καὶ γένει τῷ ἐκείνου, ὥστε
 καὶ δαῖσθαι παρ' ἑτέρου τοῦτο μανθάνειν; Τίς δὲ
 ταύτης ἔχει μνησθῆναι, καὶ τῶν φουσάντων, ἄνευ
 ἐγκωμίων μεγίστων; Θαυμάζων δὲ τις τὴν τε πα-
 τριδα, τοὺς τε γονεάς, πῶς οὐχὶ καὶ τὸν ἐκ τῶνδε
 τούτοις συνεθαύμασεν ἄν; Ὅτι τοίνυν ταῦτα οὕτω,
 καὶ οὐδένα λέληθε τὰ κατὰ τὸν νῦν εὐφημούμενον,
 μήποτε περιεργον ἢ κατασκευάσειν λίαν σαφεῖς, καὶ
 δεκνύειν ἐπιχειρεῖν τὸ μηδὲν κρυπτόμενον. Ὁ γὰρ
 διδάσκειν, οἶμαι, βουλόμενος, ὡς ἡ Κωνσταντινίου
 τῷδε πατρὶς, καὶ γονεῖς οἱ ταύτης κοσμητορες, καὶ
 ἀγαθὴ γε τούτῳ καὶ ἡ πατρὶς καὶ οἱ φύσαντες, πα-
 ραπλήσιον ἂν εἴη ποιῶν, ὡσπερ ἂν εἰ τοὺς ἀνθρώ-
 πους διδάσκειν ἐβούλετο, πληθούσης τῆς ἀγορᾶς, καὶ
 τῆς ἀκτῆος; ἅπαντας θερμαινούσης, ὑπὲρ γῆν τὸν
 ἥλιον εἶναι.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆδε παραδραμῶν τις ἐνταῦθα
 τουτοῦ τὸν τοῖς ἀρχαίους τεθέντα νόμον ἀριστόν
 ὄντα, οὕτε παρὰ τῶν θεμένων οἶμαι τὸν νόμον, εἰ
 εἰ μεθ' ἡμῶν ἦσαν, οὕτε παρ' οὐτινεσοῦν εὐφρο-
 νοῦτος, δέξαιτ' ἂν ποτε μέμψιν. Οὕτε γὰρ ἡ πατρὶς
 αὐτῷ, οὐθ' οἱ γονεῖς, ἐπιδοεῖς τῆς παρ' ἀλλήλων τι-
 μῆς· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ἐκεῖνος τῆς παρ' αὐτῶν ἀναγ-
 καιῶς, εἰ καὶ παρ' ἀλλήλων ὅμως τετίμηνται, κα-

patria, qui illustres quidem ac clari, haud tamen ad
 summum gloriae culmen evasere, ac ut ne quem
 eorum res lateant; bene prorsus illa habet; ubi
 autem eorum gloriae tantus exsuperat cumulus, ut
 ne cui primas partes cedant, nec eorum praerogativæ
 ac virtus, orbis lateant fines; tunc maxime non
 spernenda videatur. Tanta quippe eorum in omni-
 bus, ac omni parte excellentia, jure merito admi-
 rationi habeatur. Idque sane etiam confirmat
 tempus, quod universorum oblivionem faci-
 ens, hic tamen nequiverit praestare quod est
 comparatum. Tanto siquidem excessu superarunt,
 crebra gloria ac honestate, morumque bonitate, ac
 tropæorum splendore, ut nec facile ostendi possit,
 eaque res neminem latere potuit; convertitque in
 admirationem, si quos non latuit. Ubi sane ea con-
 currerint, videatur lex summe necessaria. Ita vero.

Cæterum libens dicam, quod forte nonnullis du-
 rius videatur, ut tamen veritatis speciem habiturum
 putem. Plane quidem necessaria lex; haud
 tamen simpliciter adeo, ut spectemus omnes. Ubi
 enim ingens adeo concurrat bonorum cumulus, nec
 ullos omnino latet, omnesque convertit in admira-
 tionem, stupentibus omnibus meritis; haud prorsus
 necessaria videatur, eo ipso, quo aliis videatur ne-
 cessaria. Ita merito. Quorsum vero? Quod nimirum
 ea ratione existimen positam, ut qui ex bona radice
 bono sæta solo prodierunt, boni omnibus ostendan-
 tur, cum needum etiam eorum vita sit prodita, ac
 omnium ore laudata. Qualis enim est arbor, ac
 quali orta solo, talem quoque necesse sit ut fruc-
 tum ferat. Hac ergo parte supervacaneam ac otio-
 sam molitionem puto. Hic siquidem, ejus legis finis,
 sua ipse sponte, ac ultro occupavit. Quis enim ne-
 sciat omnium, ut vir ille, sed et ejus genus, ma-
 xima urbium, Constantini, inquam, urbe, patria
 gloriatur, ut et illud ab alio docendus videatur?
 Quis autem ejus parentum nisi maximis laudibus
 meminisse possit? Ut quis vero, cum patriam, tum
 parentes miretur, qui non etiam illis ortum pari
 admiratione prosequatur? Cum sic ergo hæc ha-
 beant, nec viri impræsentiarum celebrandi res
 ullum lateant, utique otiosum sit ut id probemus,
 quod perspicue clarum est, ac nitamur ostendere, D
 quod nulli sit occultum. Qui enim docere velit,
 habuisse patriam, Constantini urbem, parentesque,
 viros ejusdem principes, bonamque ei patriam ac
 parentes fuisse, haud aliud mea sententia fecerit,
 quam ut pleno foro, radiisque æstum facientibus,
 exstare solem super terram, ceu inscios docere
 velit.

Sane ut ea quis ratione, eam antiquis, optimam
 illam, positam legem, præsentī argumento omitten-
 dam putaverit, haud ullam, ab iis ipsis quibus sit
 posita, ut ii adhuc in vivis agerent, ullo sapiente,
 reprehensionem unquam tulerit. Neque enim talis
 celebrando viro patria, aut parentes, ut eis ab in-
 vicem honorem mutuari necesse sit: at neque is
 necesse ab illis habeat; tametsi mutuo honorem

sibi addunt, quomodo juncta lumina, mutuum splendorem ac lucem, vicissim intendunt. Uti ergo præfati sumus, ut sit bona lex, haud tamen impræsentiarum exornando viro necessaria : quin ille, ex propria magis virtute, suisque ipse meritis, quam ex patria, ac avis, magnoque illinc splendore, clarus fuerit. Ut autem etiam illa, parentesque ac avi, notum illum, ac suis ipsum meritis clarum notio-rem illustrioremque, sua ipsorum reddiderunt virtute, ac juxta modo positam imaginem, gloriæ ei cumulus fuerint ; iidem nihilo secius ipsi, ac patria, illustrioribus augmentis, ac omnis retro ætas tulisset, omnibus ubique per illum claruerunt. Quibus ille ornamentis claret, iis quoque patria ac parentes. Sic enim libens in optimis accidit. Rursus vero, claret ille omnibus, sed et patria, et parentes. Verum sint omnia ascribenda radici. Quanquam enim illustrior quoque redditur patria, aut parentes, ut ingenuum quid præclarumque ediderint : quod tamen ab eis productum est, ad eos recurrit, a domo in domum velut circulo, quod aiunt. Hæc hactenus.

Patriam quidem urbem regiam habuit, ac urbium matrem. Ejus ea celebritas, ut sibi ipsa sit satis, nec nostris ad gloriam laudibus egeat. Tanto enim urbibus omnibus, si quæ habent admirationem, antefertur, ac præstat, omnique bonorum cumulo citra comparisonem superat, quanto etiam finibus universis, gentibusque ac regibus terræ, dominata est, non tantum exercitus numerositate ac ferro, quantum virtute ac ratione præpollens ; quodque Constantino gloriatur, manu tenente sceptræ, eodem revera, cum imperatore, tum duce, universisque bonorum custode ; quoque majus omnibus est, Deo eximie caro, cum sinceræ pietatis ergo, tum propter virtutis totius cumulum. Is utique urbis conditor, nec nisi divino nutu ac impulsione ; quod ipsum abunde sit, sexcentorum encomiorum loco, sexcentarum vice laudationum, quibus innumeram quamdam ostendamus civitatis virtutem. Ubi enim talis est conditor, cœlitusque animo condendæ studium immissum fuit : quippe exstitit vir Deo afflatus, ac cui omnia cum Deo gererentur ; superfluum liquido

Parentes autem, ac majorum, qua genus traxit, catenam, haud per tempus facile possim percensere ; nec vero illorum tropæa, resque eas, quibus illi, antiquis præclare gesta, suo splendore obscurant. Sane ut quis hæc perscrutatur, impossibilia tentat. Mibi vero satis hactenus videtur dictum. Viri itaque in laudis argumentum nobis propositi parentes avique, haud ullis, si qui ullo unquam ævo laudem habuerunt, deteriori loco ; quin et potiori, universorum suffragio habendi videantur : qui nimirum antiqua successione Augusti ab Augustis optimis, continua

Α θάπερ φῶτα συναύζοντα τὴν ἐξ ἀλλήλων ἀστραπὴν τε καὶ λαμπρόδινα. Καθὼς ἄρα εἶπον, ὡς ὁ νόμος ἀγαθός, ἐπαύθα δι' αὐτὸν οὐκ ἀναγκαῖος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ ἐπαίνου δεχόμενος παρ' ἡμῶν ἦδη ἐκ τῆς προσοῦσης ἀρετῆς καὶ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων μᾶλλον λαμπρύνεται ἢ τῆς πατρὸς, καὶ τῶν φυσάντων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἄγαν λαμπρότητος. Εἰ δὲ καὶ αὕτη, καὶ οἱ γονεῖς, γινώριμον ὄντα καὶ λαμπρὸν ἐκ τῶν καθ' αὐτὸν, γνωριμώτερον τὸν ἀνδρα πᾶσιν ἀπέφηναν τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀρετῇ, καὶ προσθήκη τούτῳ δόξης ἐγένοντο κατὰ τὴν ἦδη ῥηθεῖσαν ἡμῖν εἰκόνα. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι καὶ ἡ πατρὶς πολλῶ γε μᾶλλον γνωρίζονται δι' αὐτὸν τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἀνθρώποις ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάντα χρόνον. Ὅσοις μὲν γὰρ ἐκεῖνος, καὶ ἡ πατρὶς, καὶ οἱ φύσαντες· οὕτω Β γὰρ ἐπὶ τῶν ἀρίστων φιλεῖ συμβαίνειν· πᾶσι δ' αὖ ἐκεῖνος· καὶ δὴ καὶ ἡ πατρὶς, καὶ οἱ φύσαντες. Πλὴν τὰ πάντα λογιστέον τῇ βίῳ. Εἰ γὰρ δὴ καὶ λαμπρότερα καθίσταται τὴς πατρὸς ἢ πατέρες· γενναῖον ἀγαθόντες, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν ἐξεληθὼν, εἰς αὐτοὺς ἀνατρέχει, οἰκαθε, φαῖον, ὡς περ ἐν κύκλῳ βαδίζον· τοσαῦτ' ἔχει ἡμῖν περὶ τούτων· ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν ἀπειθεῖν τῷ νόμῳ, ἀφοσιωσάμενοι, ταχέως ἀλλαξόμεθα.

Πατρὶς μὲν αὐτῷ ἡ βασιλεύουσα πόλις τε καὶ μητρόπολις· ἦτις αὐταρχὴς αὐτῆς, καὶ οὐ δεῖται γε τῶν παρ' ἡμῶν ἐπαίνων εἰς εὐδοξίαν. Τοσοῦτ' ἄρα καλλίων ἐστὶ τῶν θαυμαζομένων πόλεων ἀπασῶν, καὶ προῦχει τούτων, καὶ ὑπερέβηκε πρὸς πᾶν ἀσύγκριτον ἀγαθόν, ὅσῳ καὶ τερμάτων ἤρχεν ἐξῆς ἀπάντων, καὶ ἐθνῶν, καὶ βασιλέων τῶν ἐπὶ γῆς, οὐ τοσοῦτον γε πολυχειρὶα καὶ σιδήρῳ νικῶσα, ὅσον ἀρετῇ καὶ λόγῳ, καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ εἶναι τὸν ταῖν χερσῶν τὰ σκήπτρα κατέχοντα, βασιλέα τὸν αὐτὸν ὡς ἀληθῶς ὄντα, καὶ στρατηγόν, καὶ ταμίαν τῶν ἀγαθῶν ἅπασι· καὶ τὸ πάντων κάλλιστον, τῷ θεῷ διαφερόντως πεφιλημένον, καὶ εὐσεβείας ἀκραιφνοῦς, καὶ ἀρετῆς ἕνεκα πάσης· ὅς γε δομήτωρ ταύτης ἐγένετο, οὐκ ἄνευ θείας κινήσεως καὶ ῥοπῆς· καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐφαρκεῖ ἀντὶ μυρίων μὲν ἐγκωμίων, μυρίων δὲ ἐπαίνων, μυρίαν ἀρετὴν ἀποδεικνύων τὴν πόλιν ἔχουσαν. Ὅπου γὰρ τοιοῦτος μὲν ὁ δεινός, ἡ δὲ ὄρη τῆς οἰκοδομίας θεόθεν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ γέγονε· θεόληπτος γὰρ ἀνὴρ, καὶ πάντα τούτῳ σὺν θεῷ διεπράττετο· περιεργὸν ἂν εἴη σαφῶς, κοσμεῖν πειρᾶσθαι τὴν πόλιν ἐτέρῳ τρόπῳ, εἰ καὶ παρέχει μυριάς τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπαίνων.

Γονεῖς δ' αὖ, καὶ τὴν σειράν ὄθεν τὸ γένος αὐτῷ, οὐκ ἂν σὺν τῷ καιρῷ καταλέγοιμι· οὐκ οὐκ οὐδὲ τροπαῖα τάχεινων καὶ κατορθώματα, ἀμαυροῦντα τὰ τῶν πάλαι τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀστραπῇ. Εἴεν γὰρ ἂν ἀνεφίκτοις ἐπιχειροῦντες οἱ τοῦτο διώκοντες. Διὰ δὲ μοι ἀρκεῖν τοσοῦτον εἰπεῖν. Οἱ τοίνυν εὐφημούμενον φύσαντες οὐδαμῶς που πάντως ἐλάττωτες· μᾶλλον μὲν οὐκ καὶ ἀμείνους φαίεν ἂν πάντες, οἶμαι, τῶν διὰ παντὸς ὑμνουμένων τοῦ χρόνου· ἀνωθεν μὲν βασιλεῖς, ἐκ βασιλέων ἀρίστων συνεχεῖ διαδοχῇ κατιόντες· κόσμοι δὲ καὶ λαμπροί, οὐ διὰ

τὸ σχῆμα μᾶλλον, ἢ τῷ λόγῳ ζῆν ἐθέλειν, καὶ τὴν βασιλείαν ἰθύνειν, καὶ ποιεῖν εὖ τὴν πατρίδα, καὶ τῶν χρηστοτέρων πάντων πρυτάνεις εἶναι τοῖς ὑπὸ χεῖρα. Εἰ γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τοῦτους καὶ ἡ πορφύρα λαμπροτέρους ἀπέφαινον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πως αὐτοῖς ἀπέφαινον ἐκεῖνα λαμπρότερα οὐ μόνον ὠραώματος, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς κοσμιότητι. Ἡσχύνοντο γὰρ, εἰ μόνον γε τοῖς ἔξωθεν καλλωπίζοντο καὶ προσκαίροις, ἀλλὰ καὶ πολλῶν γε μᾶλλον τοῖς οἰκοθεν καὶ μονιμωτέροις. Τῆς οὖν θείας ἀρετῆς, εὖ ποιοῦντες, μὴδὲν αἰεὶ προτιμῶντες, ἤρχον ἐνδόμως καὶ εὐσεβῶς, πατέρων μᾶλλον ἢ δεσποτῶν τοῖς ὑπηκόοις σώζοντες τόπον· καὶ προκινδυνεύειν αὐτῶν αἰρούμενοι ἢ ῥαθυμεῖν ἕτεροι. Ἐὼ δὲ λέγειν τὰ περὶ τῶνδε· οὐδὲ γὰρ προκειμενον ἦν ἡμῖν τοὺς ἀνδρας τοῦτους ἐγκωμιάζειν· αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν νῦν ἡμῖν εἰς εὐφημίαν προκειμενον, ἐξ αὐτῶν τῶν ἑαυτοῦ, ἡλικίος ἦν τὴν ἀρετὴν, ἐπιδεικτέον ἡμῖν ἔστιν.

Ἐτραφῆ μὲν βασιλικῶς, ἐκ παίδων δὲ ἐδείκνυ τὴν εὐφυλίαν· μᾶλλον δὲ, παιδίον ὢν, πᾶσιν ἐδίδου μαντεύεσθαι, ὅστις ἂν εἴη προῖων· ὡς ἄρα πάντῃ βέλτιστος πατρίδι καὶ γονεῦσι καὶ φίλοις, καὶ ὅλων οἷς συγγένοιτο· ἂν καὶ μεταδοίη τῆς ἐμφύτου χρηστότητος. Καὶ μὴν πρὸς πᾶσαν μάθησιν οὕτω δεξιῶς εἶχε, καὶ μετ' ἐξυτήτος ἔτρεχε, ὥστε καὶ τὴν προθυμίαν τῶν σοφιστῶν, καὶ τῶν παιδοτριβῶν, καὶ τῶν ὀτιοῦν χρηστῶν ἐπιτήδευμα διδασκόντων, ὑπερφυῶς ὑπερήλαυεν. Ὅθεν τοῦτους συνεχῶς διαμείθων, ἐξήτει τὸν διδάξοντά τι καινότερον, ὡς αὐτίκα πᾶν λαμβάνων, ὅπερ ἂν εἶχον διδόναι. Καὶ ἦν τὰς ἡλικίας σαφῶς ἐλέγχων, ὕλην οὐ τὸν χρόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν ἐχοῦσας· καὶ τήνδε μᾶλλον ἢ περ ἐκείνων. Ὡσθ', ὅπερ τις τῶν ποιητῶν ἐδίδαξε, τῇ γλώττῃ ἀνθρωπῶν ἀνθρώπου διαφέρειν τοσοῦτον, ὅσον ἀετοὶ κοράκων, αὐτὸς ἔργῳ ἔδειξε, τῷ πεφυκότι τοὺς ἡλικιώτας παρενεγκῶν, ὅσον οὐδ' ἐδίδου τοῦτοις, ἐρίζειν πρὸς αὐτὸν ἀμιλλωμένους. Παῖς γὰρ ὢν ἔτι, τὰ τῶν μειρακίων ἐξήσκει· καὶ αὖ ἐν τοῖσδε τὰ νεανίσκων, καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὰ πρεσβυτέρων, καὶ ὅλων τὰ τῆς κρείττονος ἡλικίας· ἐν τῇ πρὸ ταύτης. Οὕτως ἐκείνος ἐπὶ τῶν ἔργων φθάνων ἦν αἰεὶ τῷ δέον ἐμπειρία καὶ σπουδῇ καὶ φρενῶν ἐξυτήτι. Ἦν μὲν γονεῦσιν ἠδύς· ἦν δὲ ἀδελφοῖς· ἦν δὲ ἐταίροις· ἦν δὲ πολίταις καὶ ξένοις, ἡλικίῃ τε καὶ πρεσβύταις· καὶ ὅλων πᾶσιν ἐν ὅλοις, παντὶ κενρῶ καὶ συμπῳματι.

libus ; erat civibus ; erat peregrinis, equalibus pariter, senibusque, ac cunctis universim in omnibus omni tempore, ac rerum omni incursu.

Καὶ μὴν τοσοῦτον ὑπερικών ἦν κἂν τοῖς γυμνασίοις, κἂν ταῖς ἀμιλλαῖς, κἂν ἅπασιν, ὡς μὴδὲ δεῖσθαι παραβεβλήσθαι. Οὐκ οὖν γ' ἐφθονεῖτο τοιοῦτος ὢν, ἀδυνατοῦντος τοῦ φθόνου δρᾶν ἐπ' αὐτῷ, ὅπερ ἐπεφυκεῖ· ἀλλ' ἐθαυμάζετο παρὰ τῶν ἀπάντων μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς, ὀπίσσης, οἰμυ. τὸ νικῶν ἦν. Ἦν δ' εἰς τοῦσχατον ἀριγμένον. Καὶ αὖς εἰκὸς ἂν εἴποι τις τὸν πολὺ τοῦ ἀλλοῦς ὑπερ-

descenderint serie, honestique ac clari existerint, non tam dignitatis prerogativa quam quod vitam ratione instituendam sanctum habuerint, probeque regendum imperium, ac demerendam patriam, bonaque omnia subditis concilianda. Quamquam enim etiam a dignitate ac purpura clariores fierent, ipsi nihilominus claritatem vicissim rependebant, nedum corporis venusta specie, sed et animi cumprimis honestate. Id quippe ducebant probro ut externo tantum ac temporaneo ornatu ambitum praeferrent, ut non potius suis ipsi meritis ac firmiori decore polleant. Cum itaque probo res suas instituentes consilio, nihil divinæ virtuti præhaberent, legitime ac pie, patres magis, quam dominos in subditos agentes, regnaverunt ; lubentiusque pro eis advenientes pericula, quam aliis otia adire moris sis. Verum prætereo eorum res. Nec enim id nobis fuit constitutum, ut eos laudaremus, sed ut potius virum nobis in argumentum laudis propositum, ex ipsius propriis, quanta enituerit virtute ostendamus.

Ille equidem regie educatus, multa a puero in iololis bonitate effulsit : atque adeo puerili adhuc ætate agens, quis processu temporis evasurus esset, omnibus ominandum præbuit : ut omnino utique optimus, patriæ, parentibus, amicis, ac prorsus omnibus, quibuscum esset versaturus, ac quos innata illa bonitate esset impertiturus. Tanta sane disciplinis omnibus capessendis habilitate fuit, ac sic celeriter omnes percurrit, ut et sophistarum ac ludimagistrorum, ac si qui honestum aliquid docturi videbantur, eximia quadam facilitate ac genio, sedulitatem præverterit. Quamobrem continue alios ex aliis magistris mutans, quærebat a quo novi aliquid disceret ; tanquam qui cito perciperet omnia, si qua illi tradere possent : palamque alternantium ætatum, nedum annos, sed et naturam ac indolem, atque hanc potissime ; subjectum arguebat. Quamobrem poetæ illam sententiam, ut nihil minus homines inter referat, ut sermonis vim ac linguam species, quam inter aquilam ac corvum : veram ipse rebus ostendit ; sic indole cœtaneis præstans, ut neque ullus contentioni locus relictus videretur. Adhuc enim existens puer, adolescentium colebat studia ; adolescensque, juvenum, ac virorum, ac seniorum ; prorsusque anteriore agens ætatem, quæ sequentis ac maturioris essent. Adeo semper ætatis rebus occupavit quod esset opere pretium, scientia illa ac studio, mentisque sagacitate. Erat plane dulcis parentibus, erat fratribus ; erat sodalibus ; erat civibus ; erat peregrinis, equalibus pariter, senibusque, ac cunctis universim in omnibus tantis sane gloriæ cumulis præstabat, gymnasiorum exercitamentis, certaminibusque, ac studiis omnibus, ut neque opus haberet comparatione. Nec vero cum talis esset, patiebatur invidiam : non valente ea in illum quod nata est : quin potius habebat omnium admirationem, idque tanta exsuperantia, quanta puto victoria erat. Ea porro ad summum evaserat. Qui vero, inquit, vero consonum sit, ut grandi adeo excessu

superans, a nullo prorsus invidiam pateretur? secus plane comparatum dicemus. Qui enim supra modum superat, nihil invidiæ obnoxius sit. Quæ enim res multam habet admirationem, multo quoque amori esse necesse est. Quod autem est valde charum, ac amori habetur, qua sibi ratione pro accedente gloria invidiam conflaverit? Quamobrem invidia aberat, ut quis victus esset; aderat vero amoris accessio, quam ejus novum accedens admiratio faceret; universique ejus gaudebant victoriis.

Cum natu minimus fratrum esset, nulli tamen cessit, ut ea spectes, quibus quis admirabilis sit. Nam erat prudens, justus, fortis; ac vel in iis, quæ maxime terrendo videantur, inflexi pectoris: ple-rasque voluptates (nec enim usque adeo erat homino major, ut omnium semper esset dominus.) omnino spernens; quod spectat ad alias, se ipse continens; haud se dedens pigritiæ; idem ipse moderatus ac magnificus; nihil molestus, aut quidquam intolerabilis, vel ipsis quoqueservis emptitiis: gravis, mitisque; œconomia præstans, ac magnanimis; ut aliquando deficiente fortuna ad Romani imperii hostes (sic enim illa solemne habet), idem ipse immotus permanserit; eadem ad ipsum redeunte (gaudet enim semper mutationibus); nihil inde altum sapuerit. Atque cum quidem victor esset, alienus erat a fastu, qui humanam vitam Euripum sciret; victus vero, nihil graviori ruina labascebat: ac si vis, erat invictus, cui nullo modo animus adversorum incur-sione consideret. Porro amicis si quando mutatis rebus iniquiori fortuna uterentur, pristinam benevolentiam integram volebat, eosdem omnino mores, quacumque rerum vicissitudine ostendens. Nec enim Proteus quis erat, ut pro temporum varia ratione mutationem subiret. Noverat temperare remedia, ac contraria contrariis emendare. Noverat nihil in rebus humanis firmum consistere, ac fortunam vicissitudinibus gaudere: atque adeo, cum tranquillo mari navigaret, immanes exspectabat fluctus, ac cogitabat tempestatem, seque ipse ad turbationem præparans, cum illa invasisset, imperturbatus erat. Nam in mediis quoque adversantium ventorum turbinibus, ac minitante procella, ut quamprimum omnino prævaleret, nihil tamen ille animum despondebat; quin multam tranquillitatem sperabat. Quam-obrem ferebat omnia, ut nihil abjectum, nihil degeneris animi vitio committeret, vel cogitaret, vel diceret. Nullo rerum statu supercilium attollebat, ac nec verbum jactantiæ protulit; utque alius quis meliora de illo diceret, erubescerebat statim, actutumque sermonem ad alia vertebat. Noverat tota sinceritate servare dignitatem, illæsumque omnino tueri ordinem; nihil præcipitantis agere, quodve comparatum esset molestiam creare; excepto ut utile secus suaderet, quod sibi semper dulci anteponendum duxit: quin magis gratum se omnibus ac lætum miscere; excepto ut lupus aliquis in oves irruens, ejus studio arcendus esset: tardus ad vindictam, ac nunquam prorsus omittens, cum ma-

ελάσαντα μη παρ' ούτινοςοῦν τῶν ἀπάντων δέξα-σθαι φθόνον; Τοῦναντίον μὲν οὖν, ὃ γὰρ ὑπερβε-θηκῶς κομιδῇ φθόνῳ οὐχ ὑποπίπτει. Τὸ γὰρ πολὺ θαυμαζόμενον πολὺ φιλεῖσθαι δέον· ἐστὶ· καὶ τὸ σφόδρα φιλητὸν πῶς ἂν εὐδοκιμοῦν φθονηθεῖη; "Ὡσθ' ὃ φθόνος μὲν ἀπῆν, ὅποτε γέ τις ἤτρωτο· προσῆν δὲ φίλτρον προσθήκη, τῷ περὶ ἐκείνων συμ-βαίνουσα θαύματι· καὶ τοῖς ἐκείνου πλεονεκτήμασι πάντες ἔχαιρον.

"Ὀν δὲ τῷ χρόνῳ ὕστατος τῶν ἀδελφῶν, οὐδένοσ ἦν ὕστερος, ἐφ' οἷς τις ἂν φιλοῖτο θαυμαζόμενος. Νουνεχῆς τε γὰρ ἦν, δίκαιος, ἀνδρείος, ἀκλινῆς καὶ τοῖς μάλιατα φοβεροῖς, τῶν κλειδῶν ἡδονῶν, οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἦν, ὡς αἰεὶ κρατεῖν ἀπασῶν, ὕπερορῶν παντάπασι· πρὸς δὲ τὰς ἐγκρατῶς ἔχων, βῆθυμιζ τε αὐτὸν οὐκ ἐκδεδωκῶς, ὃ αὐτὸς μέτριός τε καὶ μεγαλοπρεπῆς· ἀνεπαχθῆς καὶ μηδαμῶς ἀφόρητος, καὶ αὐτοῖς τοῖς ὠνητοῖς δούλοις· ἐμβρι-θῆς καὶ ἤπιος· οἰκονομικός τε καὶ μεγαλόφυχος· ὡς καὶ τῆς ἀγαθῆς ποτε τύχης αὐτομολησάσης· πρὸς τοὺς ἡμῖν ἐναντίως (τοῦτο δὴ τὸ ἐκείνη σὺνηθες), οὗτος αὐτὸς ἀτρεπτος ἦν· αὐτῷ δ' αὖ ἐπανειθούσης (χαίρει γὰρ αἰεὶ ταῖς μεταβολαῖς) οὐδαμῶς μέγα φρονῶν. Καὶ ἐν μὲν νίκαις ἀτυφος, εὐρίπων τὸν βίον ἐπιστάμενος, καὶ τὸ μέλλον δεδιῶ· ἐν δὲ ἤτταις ἀκατάπτωτος, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀήττητος, ὡς τῆς ψυχῆς οἱ μηδαμῶς ὑποπεπτωκυίας. Τοῖς δὲ τῶν φίλων εὐδαιμοσιν, εἰ δυστυχίαις ἐκείνοι πε-πείρανται, τῆρῶν τὴν γνώμην διετέλεσε, τὸν αὐτὸν ἐν ἅπασιν ἐπιδεικνύμενος τρόπον, τῶν πραγμάτων ἀνωμάλως φερομένων. Οὐδὲ γὰρ ἦν τις Πρωτεύς ἐκείνος, ταῖς μεταβολαῖς τῶν καιρῶν συµμεταβάλλων αὐτόν. Ἦδει κεραυνῶναι τὰ φάρμακα, καὶ τὰ ναντία διορθοῦσθαι τοῖς ἐναντίοις. Ἦδει μὲν ἂν βίβαιον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τὴν τύ-χην χαίρουσαν ταῖς μεταβολαῖς· καὶ διὰ ταῦτα, εὐπλοῶν, προσεδόκα μὲν τρικυμίας· ἐλογίζετο δὲ ζάλην, καὶ πρὸς ταραχὴν αὐτόν ἐτοιμάζων, ἐπελ-θούσης οὐκ ἐταράττετο. Ἐπεὶ κὰν μέσαις δυσνη-μίαις, ἀπειλούντων τῶν κυμάτων ὑπεροχῆσιν αὐ-τίκα μάλα, οὕτως οὐκ ἀπηγόρευεν· ἀλλ' ἦν ἐλπίζων συχὴν γαλήην. "Ὅθεν πάντα μὲν ἔφερον, οὐ ποιῶν, οὐ λογιζόμενος, οὐ λέγων ταπεινὸν οὐδὲν, οὐδὲ ἀγεννές. Ἐν οὐδενὶ δὲ τὴν ὄφρην ἤφρον, οὐδὲ τι βῆμα κόμπου προήνεγκεν· ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος εἴεγε περὶ αὐτοῦ τὰ βαλτιῶ, ὃ δ' ἠρυθρία τε εὐθὺς, καὶ μετέβαλλεν ἐπίτηδες τὸν λόγον ἐφ' ἕτερα. Τῆρειν μὲν ἔγνω τὸ σχῆμα μάλα γνησίως· φυλάττειν δὲ τὴν τάξιν ἀθραυστον ὄλω· μὴδὲν προπετὲς πράτ-τειν, μὴδὲν τῶν ἀνιᾶν πεφυκότων, εἰ μὴ πρὸς συμ-φέρον ὑπῆρχεν· ὃ γε τῶν ἡδέων αἰεὶ προὔθειε; ἀλλὰ μιγνύμενος πᾶσιν αὐτὸν ἄλυπον, εἰ μὴ τις ὑπ' ἐκείνου ποιμένος ἀπεσοθεῖτο, λύκος ἐπὶ ποιμνῆν ἀλλόμενος· δίκην μὲν βραδέως λαμβάνειν, καὶ που καὶ παραδραμεῖν ὀξὴν ἀμεινον. Καὶ γὰρ ἦν δῆπου πρὸς τὰ τοιαῦτα νωθρός τις ἀγαν· πρὸς δὲ τὰ βρα-βεῖα παρέχειν, καὶ πρὸς πάντας ἐλευθεριότητι χρη-σθαι, παντελῶς ἀκάθεκτος, Νεῖλος, ἅπαντας ἄρδων

τοῖς παρ' αὐτοῦ νάμασιν. Ἦδει τῷ μέσῳ τῶν καλῶν ἀκρωσ τυγχάνειν· τὰς δὲ ἀκρότητας μὴ προσέσθαι· ταυταῖσι γὰρ δῆπουθεν κίνδυνον μῦρον ἀνηρητημένον. Ἠγάπα τετριμμένην βαδίζων, τὸ ἀσφαλὲς ἐν ἅπασι ζητῶν κινδύνους δὲ βραδίως ἐδέχετο, οὐ πάντοτε καὶ πάντας ἀπλῶς· τουτὶ γὰρ παραπλήγιον ἀνθρώπων ἂν εἴη· ἀλλ' ὅτε τούτους οὐκ ἔξην μετὰ τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦ γιγνομένου διαφυγεῖν. Ἐπειεκῆς τις ἔγαν ἦν; Οὗτος δὲ τί οὐ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς; Θυμοῦ κρατῶν ἕτερος; Καὶ μὴ ἐν τούτῳ φιλοτιμησόμεθα μᾶλλον, εἴπερ τις ἄλλος ἀνθρώπων. Γλώττα πολλοῖς μὲν γέγονεν ἀγαθῆ, τούτῳ δὲ ὡς μάλιστα. Οὐ γὰρ ἦν ἀπειθεῖν φβεγγομένῳ. Ἡμέρου καὶ τῷ μειδιάματι ἀδίκως ἀγριαίνοντα. Τῇ δὲ τῆς γλώττης δυνάμει χρησάμενος, μετέβαλεν ἂν εἰς φιλανθρωπίαν καὶ τὴν Σκυθῶν ὠμότητα τὴν πολλὴν· ἦν γὰρ ἀστεῖος· ἦν ἡδιστος, προσηνής, μειλίχως, πάσιαι ταῖς χάρισι κεκραμένος· ὅλος μὲν εὐτονος, ὡς μηδ' ἠντινοῦν παρέχειν λαθὴν εἰς μῶμων· ὅλος δὲ εὐληπτος τοῖς αὐτὸν λαθεῖν ἰθελουσιν εἰς οἰκοδομὴν καλῶν ἔργων. Ἠγεῖτο γὰρ πρέπειν αὐτῷ τοῖς μὲν κακοῖσι καὶ διεστραμμένοις ἀνθρώποις παντελῶς ἀχείρωτος εἶναι, εὐχερῆς δὲ ἀγαθοῖς, εἰς ὅτι ἂν αὐτοὶ νεύσαιεν. Καὶ μὴ τῶν συμπεπτότων αὐτῷ δεινῶν· πολλῶν δ' αὐτὸς πεπειράται καὶ μεγάλων· τοῖς γὰρ μεγίστοις μάλιστα ἢ βράσανος· κρείττων οὐ μικρῶς ὤφθη· τῶν δὲ καιρῶν μεταβαλλομένων, ἐκείνος ὁ αὐτὸς ἔμενε· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις.

porro ille, ac gravia tulit; quippe maximos maxime ostendit, cumque tempora mutarentur, ipse nihilominus idem sibi erat; quod plane rarum in huma-

Τὸν ἀνδρα τοῖνον τοῦτον, ἐμοὶ δοκεῖν, ὅς ἂν ἀνδριάντα φαίη, ἐξ ἀδάμαντος ἀψξεσμένον, οὐκ ἂν ἀμάρτοι, ἀφορῶν εἰς τὸ τῶν καλῶν ἀπαράβλητον. Ὅτι δὲ τοιοῦτος ἦν ὅσον ὁ λόγος ὑμῖν εἰδειξε, μᾶλλον δ' ὡς οὐκ ἦν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ πολλὸ βελτίων, αὐτὸς ἐκείνος ἀπέδειξεν, οἷς τε ἔπραττεν, οἷς τε ἔφερε διὰ βίου σχεδὸν παντός· μᾶλλον δὲ, οἷς ἔπραττε καὶ ἐν τῷ πάσχειν· καὶ αὐθις οἷς ὑφίστατο καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πράττειν. Οὐδὲ γὰρ ἡμέλει τῶν δέοντων οὐδέποτε· οὐδ' ὤφθη γέ ποτε καταπεπτωκῶς ἢ π' ἀθυμίας ἀμέτρου, καὶ φόβου, καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς λογισμοῖς διακεχυμένος ἐπὶ πολὺ, οὐτ' ἐν εὐθυμίας, οὐτ' ἐν ἔορταῖς, οὐκ ἐν παιδιαῖς, οὐκ ἐν θήρα, οὐκ ἐν οὐδενὶ τῶν τοιούτων. Οὐδ' ἦν ἀργὸς ἐν τοῖς καιροῖς τοῖς χαλεπωτάτοις, καὶ σκυθρωποῖς τισὶ πράγμασιν· οὐ μόνον οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ μάλα νοσεῖν, ὡς μηδὲν τοῦ χρόνου μάτην ἀναλίσκοιτο, οὐ τὸ παρελθὲν ἀμήχανον πάλιν εὐρεῖν.

Καὶ μὴ τὸ, Μέτρον ἄριστον· καὶ τὸ, Μηδὲν ἄγαν, καὶ ὅλος, ἕσαπερ τοῖς πάσαι σοφοῖς εἴρηται εἰς τὴν τῶν ἡθῶν εὐκοσμίαν, ὡσαπερ ἐξ ἐρῆνου συλλέξας, ποιῶν διατετέλεκεν· ὥστε ἐκαίτων ἕκαστος ἐν που τούτων εἴρηκεν· οὗτος δὲ πάντα ἔπραξεν· οὕτω τοῖς ὅλοις ἐνίκα. Ἦν δὲ τοιοῦτω δεξιός,

Agis e re visum esset; quippe erat in ejusmodi valde seguis; erogandis vero præmijs ac ingenuitate incitior erat, nec omnino teneri valens, Nili instar suis universos fluentis ubertim irrigans. Sciebat medio, extreme ac summe assequi bona; nec tamen admitterebat extrema, quibus innumera pericula hæerere sciret. Lubeus incedebat tritam viam, quærens in omnibus quod tutum esset: pericula tamen facilis adibat; at non semper, nec simpliciter omnia: quippe quæ res temerarios ac audaces deceat: sed ubi cum decore, ac per occasionem vitare non liceret. Ullumne valde modestum dicas? Hic vero quid non multo excessu ea parte habuit? Aliumne iræ com- potem? In eo maxime supra quosvis mortales possimus gloriari. Fuit multis præclara lingua? huic quam maxime. Tanta siquidem pollebat sermonis facultate, ut omnes in sententiam suam orans cogeret. Vel solum leniter ridens, injuste exasperatum sedabat. Ubi autem linguæ vi uteretur, vel Scytharum multam feritatem, in humanis proximis affectus ac benignitatem mutabat. Erat enim urbanus; erat dulcissimus, mansuetus, blandus, omnibus gratis temperatus. Erat totus torno facilis, ut ne qua ansa ad crimen pateret; totusque idem prehensu facilis erat, ut quis ad ædificationem bonorum vellet tenere. Hoc quippe sibi congruum reputabat, ut malignis perversisque hominibus omnino se irreprehensibilem servaret, bonisque nihilominus facilis existeret, ac indulgeret, quocumque tandem illi inclinassent. Denique ingruentibus malis, multa

Ut quis ergo incomparabilem illam spectet honorum decorem, haud puto a veritate errans, politam ex adamante statuam, subjectum argumento virum nuncupare possit. Ut porro talis fuerit, qualem vobis sermo ostendit: imo, ut nedum talis, sed et longe præstantior fuerit; idem ipse liquido probavit, tum iis quæ egit, tum quæ tota fere vita mala sustinuit; atque adeo iis quæ egit perpetuando, quæque iterum etiam agendo perpressus fuit. Numquam enim quidquid accidisset quod operæ prætium erat, neglexit; nec unquam omnino visus est animo concidisse, obruente mæstitia nimia, aut metu, aliove ejusmodi: at neque effuso admodum animo, cum etiam jucundior videretur, vel agerentur festi conventus; non in ludis, non venatione utens, non re ulla ejusmodi. At neque molestissimis temporibus, tristibusque nonnullis rebus otiosus erat; ne valde quidem affecta sanitate, ne quid temporis vacuum peressueret, quod ut præterit, nulla post hac diligentia revocari potest.

Cæterum illud: Optima mediocritas: ac, Ne quid nimis, omninoque, ut quid antiquis sapientibus, componendis honestate moribus, dictum sit; id illo tanquam ex symbolo colligens, totum re præstabat: atque adeo cum quisque unum quid eorum, ac singulare quidpiam effatus sit, ipse unus omnia

egit : sic vincebat universis. Ita vero aptus erat, sicque universorum animis congruebat, opportune agens omnia, ac omnes sincere colens, quanquam nullis noxie indulgeret, ut ipsi non raro actores, beneficii se reos agnoscerent, ac agerent gratias, cum etiam causa cecidissent, ac essent frustrati sine supra quam alii, cum voti compotes affecti optata accipere. Accidit enim, ut nihil etiam dans, delectes, utque vicissim dando displiceas. Universis se communissimum permittebat, ac maxime gratus congressionibus erat : nec quidquam tamen, morum illa ingenuitate, rebus officiebat. Erat siquidem plenus architectonica scientia, tum ad politicos mores, tum ad negotia publica, sibi que satis ipse erat, ut et singulis consuesceret pro cuiusque moribus utique integrum se universis servaret. Noverat ut et videretur hilarior diffundi, utque nihilominus semper principaliora opera pretium poneret ; atque ut nonnunquam res magnas ac admirandas ludi non inhonesti specie gereret.

Cum sic ergo natus esset, sicque voluntatis haberet, ac ita fuisset institutus, bonaque adeo indole ac ingenio facili præditus esset ; in parentes quidem probe implevit, ut quid parentes natorum pietate præstanda optare possint : summo amicis amori fuit ; universis exstitit portus, omnisque eis generis bona conciliavit. Præclaræ adeo res, hostes quoque infensissimos, ad pacis ambienda fœdera, omnique modo exquirenda, impulerunt, atque ut semel inita, rata manere omnino eniterentur. Id porro agebat viri virtus, cujus illi formidine eos postmodum horrebant, quibus fortuna efferebat, terrorum pridem injecerant. Jam enim facta rerum mutatione ; quippe in contrarium omnino versæ erant, ac nostræ quidem florebant, illorum autem dimiserant : utique necesse erat, ut et ii de sententia decedentes, tempori inservirent. Ea itaque in cum præstabant, quæ olim decessores in ipso soliti erant ; eamque diem festæ lucis loco habebant, qua per nuntium aliquid ab eo epistolarum accepissent. Quod si etiam aliquid pollicebatur (id sane ab impensiori præstantia, ut magis præcipere quam polliceri videretur), occinebant gaudio accepta epistola, rem gestam pacis argumentum habentes, quam quidem hand propter se diligebant, sed ne perire contingeret per ejus absentiam : quod pridem secus existimabant. Sic virtus, quam fortuna præstat, per quam superbia hostium, cum eos postea spes fefellerisset, plurimum fecit risum.

Hæc hactenus velut summa diximus, quibus abunde declaratam puto viri indolem, ut multis laudibus esset digna : sin autem singula quoque prosequi oporteat, dicam compendio, quanta fuerit facultas. Ut enim beatæ memoriæ viri hujus præclara gesta diffusius narrentur, iis potius congruat, quorum sit insituti, ut rerum gestarum contextant historias. Quin et eadem quoque ratione ne illi quidem gesta omnia percensuero. Uti enim rerum ab eo gestarum magnitudo prohibet, ut ne

Α καὶ οὕτω ταῖς ἀπάντων συμβαίνων γνώμας, μετὰ τοῦ καιροῦ τὰ δέοντα ποιῶν, καὶ γνησίως πάντας μετερχόμενος, οὐ μὴν τι· πρὸς βλάβην χαριζόμενος, ὡς καὶ πολλάκις χάριν ὁμολογοῦντας εἰδέναι τοὺς ἐπαγγέλλοντας ἔχειν, εἴ ποτε καὶ τοῦ σκοποῦ διημάρτανον, ἤπερ ἄλλοι τοὺς λαβόντας ὦν ἐπεθύμουν. Ἔστι γὰρ καὶ δόντα μηδὲν εὐφραίνει, καὶ τὸναντίον αὐθις εὐρεῖν. Ἦν μὲν κοινότητος ἀπασιν· ἦν δὲ ταῖς συνοσίαις χαριστάτος, καὶ διὰ τὸ τοῦ ἡθους ἐλεύθερον οὐδ' ὀπωστίουν πράγμασι λυμαινόμενος. Ὑπῆρχε γὰρ πληρέστατος ἀρχιτεκτονικῆς ἐπιστήμης εἰς τε τὰ πολιτικὰ ἡθῆ εἰς τε τὰ κοινὰ πράγματα· καὶ ἐξήρκει γε συνεῖναι καὶ χωρὶς ἐκάστοις πρὸς τρόπον, καὶ αὐθις πᾶσιν ὁμοῦ. Ἥξει τε δοκεῖν διαχεῖσθαι, καὶ αἰεὶ τὰ καιριώτερα Β προὔργου τίθεσθαι· καὶ κατασκευάζειν ἐνίοτε μεγάλα τε καὶ θαυμαστά πράγματα μετὰ παιδιᾶς οὐκ ἀσέμνου.

Οὕτω τοίνυν φύσει· ἔχων καὶ προαιρέσει· παιδεύσεώς τε καὶ δεξιότητος, ὑπῆρχε μὲν τοῖς αὐτοῦ πατράσι καλῶς πληρῶν, ἀ δὴ πατέρες εὐξάνειν· ἀνὰ τῶν υἱῶν ἴσχειν, ὑπῆρχε δὲ τοῖς φίλοις ἐρασιμώτατος· ἦν δὲ τοῖς πᾶσι λιμῆν, καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν πρῦτανις. Ταῦτα καὶ δυσμενεστάτους ἀνέπειθε σπονδῶν μὲν ἄγαν ἐπιθυμεῖν, πάντα δὲ τρόπον ζητεῖν, ὅπως αὐτῶν τύχοιεν· καὶ τυχόντες, ἀπαντα πράττειν, ὡστ' ἐπιμεῖναι τῷ πράγματι. Αἴτιον δὲ ἡ ἀρετὴ τοῦδε ἀνδρός, δι' ἃν ὠρῶρόδου οὐς γε ἐρόδου οἱ διὰ τὴν τύχην ἐπαίρομενοι. Μετακληθέντων γὰρ τῶν πραγμάτων· καὶ γὰρ ἀνέστραπτο παντελῶς, καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα ἦνθι, τὰ δὲ ἐκείνων κατεβρύχη· χρεῶν ἦν δὴπου κάκεινους μεταβαλόντας συμφέρεσθαι τούτοις. Ἦν οὖν ἐκείνῳ παρ' αὐτῶν, ἀ πρὶν ἐκείνοις ἐκ τῶν πρὸ τοῦδε· καὶ ἦγον ταύτην ἑορτὴν τὴν ἡμέραν, ἐν ἧί τις παρ' ἐκείνου πρὸς αὐτοὺς ἦκε βραχὺ τι γράμμα κομιζῶν. Εἰ δὲ καὶ ἐπήγγελλέ τι, οὕτω δ' ἐξ ὑπεροχῆς, ὡς μᾶλλον γε προστάττειν ἢ ἐπαγγέλλειν ἐπῆδον οἱ δεχόμενοι τὴν ἐπιστολήν, τεκμήριον ἡγούμενοι εἰρήνης τὸ πραχθῆν· ἦν οὐκ ἡγάπων δι' αὐτὴν, ὅπερ ἔδει· τὸ δὲ μὴ διαφραρῆναι ταύτης ἀπόουσης, ὅπερ ἐναντίας πρόσθεν ἐνόμιζον. Οὕτως ἀρετὴ κρείττων τύχης, ἥς ἔνεκα οἱ δυσμενεῖς ἀλαζονευόμενοι, εἶτα τῶν ἐλπίδων ψευθεύοντες, γέλῳτα Δ προσωφλήκασιν οὐ συμικρῶν.

Ταῦτα ὡς ἐν κεφαλῇ ἡμῖν εἴρηται· καὶ νομιζόμεν καλῶς ἀποδεῖχθαι τὴν τοῦδε φύσιν, ὡς ἦν ἀξία πολλῶν ἐπαίνων· εἰ δὲ προσδεῖ καὶ τῶν καθέκαστα, λέξων ἔρχομαι κατ' ἐπιτομήν ὅσον οἶόν τε. Τὸ γὰρ δὴ λέγειν ἐκτάδην τὰ εἰργασμένα τῷ μακαρίτῳ τοῖς ἔργοις ἐχουσιν ἱστορεῖν οἰκειότερον ἂν γένοιτο. Οὐ μὴν ἄλλὰ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὐ πάντα καταλέξομεν, ὅσα περ ἐκείνῳ διεπράττετο. Ὅσπερ γὰρ τὸ μέγεθος τῶν αὐτῷ πεπραγμένων εἴργει πρὸς ἕκαστον ἐπεκτείνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ

πλήθος οὐ συγχωρεῖ διαχωροφρεῖν ἐξῆς ἅπαντα. Οὐ γὰρ εὐαρίθμητα πάντως. Οἶμαι δὲ μὴ τὸ εἶναι τοῦτο πρὸς γνώμην ὑμῖν, λέγω τὸ μὴ τάκεινον πάντα διεξιέναι. Ἐπιθυμεῖτε γὰρ ἰδεῖν, εὐ οἶδα τοῦτο καὶ πάνυ πέπεισμαι, ὡσπερ τινὲς ἐν πίνακι γεγραμμένας τὰς τῶν ἔρωμένων εἰκόνας, τὸν βίον πάντα τοῦδε ἀνδρὸς, ὡς ὄλον ὄντα θαύματος ἄξιον. Δύομεν δ' ἴσως καὶ ἀδεικνύν τὸν τῶν ἔργων ἀρχιτέκτονα, εἰ μὴ τὸ πᾶν ἐξείπομεν ἀκριβῶς, ὅσον ἐκείνῳ κατεργαστο. Ἐγὼ δ' ὑμῖν συμφωνῶν, ὅσα γε πρὸς μόνον τὸ θέλειν, εἶτα παραιτήσομαι διὰ τὸ τοῦ πράγματος πρόσαντες, εἰ μὴ δυναίμην ἀκολουθεῖν τῇ θελήσει. Νικᾷ γὰρ δῆπουθεν ἀτεχνῶς τὸ παρὸν ἐγγεῖρημα τῆν ἡμετέραν ἰσχύν, οὐσάν γε καὶ οἰκοθεν ἀδρανῆ, καὶ πλέον γινομένην ἐξίτηλον τῷ τοῦ λόγου σχήματι. Οὐκοῦν ἐκ τῶν πολλῶν τε καὶ κελῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα πάντες ἐκείνῳ σύνοστε πεπραγμένα, δὲ πρὸ μικροῦ μεθ' ἡμῶν ἦν νυνὶ δὲ γέγονε· φεῦ! τῶνδε τῶν θρήνων ὑπόθεσις, ὀλίγα λέξομεν ἤδη καὶ κατ' ἐπιτομήν, ὡσπερ εἰρηται. Τοιαῦτα μέντοι γε πάντως, οἷά περ δείξει τὸν ἐργασάμενον ἀληθῆ καρπὸν ὄντα τῇ κοινῇ ταύτῃ φύσει, καὶ τινα φιλοτιμίαν ἐξαίρετον. Οὐ τοίνυν τῷ μὴ πάντα κατὰ μέτρον διεξιέναι νομιστέον ἡμῖν ἂν εἴη τὸν ἄνδρα τοῦτον ἔλαττον σχῆσιν εἰς εὐδοξίαν. Τὸ γὰρ περιὸν ἐκείνου τῆς ἀρετῆς τὸ ἡμέτερον ἐνδέον ἀναπληρώσει. Ἀρκέσει γὰρ τὸ πᾶν ἐξεργάσασθαι καὶ ἕκαστον τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, ὡς μὴδὲν ὅν τῶν αὐτῷ πεπραγμένων, ὃ μὴ μεγίστων εὐφημιῶν ἄξιον· εἰ μὴ τις μετρακιδῶς ἔχων, ἐξ ἐπιπολῆς τι θεάσαιοτο. Κάκεινο δ' ἂν εἴποιμι, ὅτι πολλάκις καὶ τῶν μικρῶν καὶ ἀπλουστέρων εἶναι δοκούντων, εἰ γέ ἐστι καίρια, οὐχ ἤττον φύσις γνωρίζεται ἢ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἔργων, ρυθμῶ καὶ τάξει δεδηλωμένων. Λέγω δὲ καίρια, ὅσα πέρ ἐστι δηλωτικὰ φυσικῶν ἰδιωμάτων, δι' ἃ τις ἔχει ψυχὴν εἰδέναι, ἐρῶσαν ἀγαθὴν εἶναι. Ὅθεν ἀνθίζομαι τῆς βουλής, ὀλίγα τῶν ἐκείνου διεξιῶν, καὶ συνελών, ὡς οἶόν τε.

Ἐκεῖνος τοίνυν, ὃ ἄνδρες, ὃ πᾶσαν γλῶτταν περιωμένην αὐτὸν ἐπαινεῖν εἰσω πίπτουσαν ἀποφαίνων, καὶ περιῶν ἔτι, καὶ μεταστάς ἤδη, πάλιν ὡν ἀρίστην βασιλεῖ, πολὺ τι τοῖς υἱεῖσι δεικνύντι φιλοτρον, ὡσπερ ἀμιλλώμενος ἦν αὐτῷ, μηδαμῶς εἰς τὸ φιλεῖν, κατόπιν αὐτοῦ λειφθῆναι. Ὅθεν θαυμάζων καὶ φιλῶν εἴπερ τις ἄλλος Ἀλέξανδρον, πάντα μὲν ἡδέως τὰ ἐκείνου καὶ ἀκούων ἦν, καὶ λέγων, ὅπότε ἔξην· τὸ δὲ, τοῦ πατρὸς Φιλίππου πρὸς αὐτόν ποτε εἰρηκότως, Φιλῶ σε σφόδρα, ὡ παῖ, τὸν Ἀλέξανδρον εἰπεῖν, Κάγῳ φιλῶ σε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· τοῦτο δὲ ἐκείνου ἄξιως ἑαυτοῦ φάναι τοιοῦτον ὄντα, οὐδ' ὀπωστίου ἠγεῖτο, οὐδὲ βρῆξις ἔφερσεν· ἀλλ' ἠσχύνετο διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα φιλίαν· οὐ γὰρ ἂν παραιτήσασθαι τὸν Ἀλέξανδρον ὑπὸ τοῦ διαβαλλόμενον, τῷ γε ἀπολογήσασθαι, ὡς οὐκ ἐβούλετο ψεύσασθαι, ὡσπερ οὐκ ἔνδον, τὴν τοῦ πατρὸς ἀγάπην, τῆς τῶν φιλάτων προτιέντα, Κάγῳ σε, πάτερ, εἰπεῖν, φιλῶ, καὶ φιλήσω γε αἰεὶ, καὶ οὐ παραχωρήσω

singulis ejus rebus enarrandis memet extendam, sic nec pernitior per multitudinem, ut ordine omnia delineem adscribamque. Nec enim numerus facile iniri potest. Quamquam puto haud vobis gratum fore ut, inquam, non ejus res omnes gestas edisseram. Desideratis enim, probe novi ac certum habeo, pro eorum ratione, qui amantes in imagine depictas eorum quos amant, imagines impendio videre avent, ut et ipsi totam videatis viri præcipitiam vitam, quæ tota admirationem habeat. Sed et forte principi rerum opifici videamur injuriam facere, nisi res ejus totas accurate edisseramus. Equidem sola vobis voluntate gerens morem, opus postmodum propter rei arduam molitionem detrectabo, qui voluntatem assectari nequeam. Vincit enim liquido tanta moles nostram virtutem, quæ olim a se debilis, ab orationis nunc specie, multis evasit exilior. Ex multis ergo, iisque præclaris ac magnis, quorum gestorum conscii estis viro nuper nobiscum existenti; quique nunc *suit* heu! triste argumentum planctuum! pauca quædam ac compendio, uti sumus præfati, dicemus: ea tamen omnino, quibus qui gessit, verus generi concessus fructus, eximiaque quædam ac ambitiosa largitio, cognosci possit. Nemo igitur, quod plura omitamus, minus virum ad celebritatem nominis habiturum putet. Ejus quippe luculenta ac excellens virtus nostram abunde implebit inopiam. Singula enim ejus gestorum confecerint totam, quorum ne unus est non maximam habens gloriam: nisi quis puerorum more ex sola rem externa facie velit spectandam. Sed et id affirmari, ex iis quoque quæ modica ac simpliciora videntur, dum tamen illa certa sint ac propria, nihil sæpe minus cognosci naturam, quam ut multa quis ac omnis generis opera ordine producat. Certa dico ac propria, si qua proprietates naturæ satis indicant, ac quibus ceu caractere insigniatur animus boni amans. Pro consilii ergo ratione pauca quædam ac compendio, ut licuerit, edisseram.

Ille igitur, auditores, cujus res præclaræ linguam omnem laudare studentem debilem faciant, ac obtorpentem, sive cum adhuc superstes esset, sive modo cum defunctus est: cum imperatoris optimi, multamque amoris vim in natos ostendentis, proles esset, omnino enitebatur ac contendebat, ut ne quidquam amore cederet. Quamobrem cum admiraretur, ac si quis alius, amaret Alexandrum, ejusque lubens omnia, quantum liceret, audiret, diceretque; illud tamen, ut cum Philippus pater quandoque dixisset: *Ego te fili amo*, responderit ille: *Ego quovue te amo meum patrem*: haud illo digne dictum, cum tantus esset, omnino arbitrabatur, nec æquus ferebat; quin ejus cum pudebat pro viri reverentia; nimirum illo accusante, non detractesse pro mendacio excusare, tanquam patris dilectionem præhabenti charissimorum amoris, ea verba in promptu non fuisset: *Ego te quoque, pater, amo, sumque semper amaturus, nec facile amar-*

do superari permittam, qui velim præstare quod A
ius habet, tum quia per te sim, tum quia amer plurimum, quia disciplinis excultus magna a te acceperim, ac majora sperem accepturum. Sic itaque habebat ad patrem, nec quidquam dissimili ratione habuit ad matrem. Cum enim ad omnes modestus esset, nec quidquam contentionis emans, amaris tamen ac benelcentiæ partibus universos vincere contendeat; facilisque vitam amisisset, ut amoris vim quantam haberet, ostenderet. Cum vero multa ac magna superent, quibus possim rei facere fidem, ubi tamen duorum tantum meminero, rem satis confecerò: quanquam et illa multis de causis sum compendio dicturus; cum nec alioqui mihi sermo sit ad eos qui nesciant.

Vigebant mala, tristisque nobis fortuna ad summum provexerat. Jam siquidem capta urbe (1), arx ita vix non provocabat capturos hostes, cum miles Persicus muris hæreret. Interim ergo se dux sacramento obstringit, obstringunt quoque præcipui præfecti tribunique, incolumem remissuros in provinciam. Erat hæc civitas Macedoniæ metropolis, ac urbesalæ: cumque adeo parentibus, meque ipso, ac quorum de eo deliberare intererat, assentientibus, res in promptu esset, cœpit postmodum patrem pœnitere: sui vero ipse in causa, tametsi nolens. Sic porro res habuit.

Me caput ac pedes vulneratum in sua ille exceperat genua. Manebat vero immotus, ne minimum quidem corpus agitans, pro affectione in me sua. Sciebat enim augendum mihi dolorem ut se ipse moveret. Cum sic ergo ab amore indivulsus esset, manebat meas lacrymas curans. Haud enim facile ferebat a me separari, qui esse ab eo separatum feram. Jam enim ille cum mortuis conditus est, nosque adhuc exstamus, ac sustinemus sensilem hunc solem aspicere, postquam sol ille meus occidit, quem supra splendentes hosce radios charum habebam. Interim ergo dum moras trahit, ad me venit qui nuntiet, ut pater consilium mutarit, vitæ aleam veritus, ut suspicio foret iniisse Theodorum fugam ipso probante. Vix a me audierat, cum nullius suasu, autve expectans, qui adhortaretur, quique rogaret ne stationem desereret in summum adducantem discrimen, suæ ipsius salutis ac vitæ, paternam antequam voluntatem, ne meum quidem ea parte consilium requirens, ac nec matris, quod probis filiis majus omnibus est. Sedebat ergo fixis in terram luminibus, dirumque quemdam carnificem animo versabat, cum per eum staret, quomi-

(1) *Capta urbe.* Ab Andronico majore natu filii-
rum Calo Joannis, ac Manuelis fratre, ambos obsi-
dente, impetrato a Bajazete milite, postquam ab
infuso oculis aceto patris jussu ob conjurationem
in ipsum nonnihil convaluisset: quam historiam
narrat Laonic. lib. II; ex quo videatur dux iste qui
Theodorum abire permittebat, fuisse ipse Andro-
nicus, qui soli patri, ob acceptam injuriam, ac Man-
ueli designato imperatori, insensus esset. Erat

σοι βραδύως τῶν πρωταίων ἐν τῷ φιλεῖν, δίκαια πρά-
τειν ἐθέλων· τοῦτο μὲν, τὸ εἶναι ἔχων παρὰ σοῦ·
τοῦτο δὲ, τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι· τοῦτο δὲ, τὸ πεπαι-
δεῦσθαι, καὶ μεγάλων ἀγαθῶν ἀπολελαυκέναι, καὶ
ἠλπιέναι λήψεσθαι μείζω. Ἔχε μὲν οὕτως αὐτῷ τὰ
πρὸς τὸν πατέρα· εἶχε δὲ αὐ ὁμοίως καὶ τὰ πρὸς
τὴν μητέρα. Ὃν γὰρ πρὸς πάντας μέτριος, καὶ
μηδαμῶς δύσερις, κατὰ τὸ φιλεῖν καὶ εὖ ποιεῖν κα-
ἀποδιδόναι, κρατεῖν ἀπάντων ἐφιλοεῖκει· καὶ βῆστα
ἂν ἀφήκε καὶ τὸ ζῆν, ὅπως τὸ φίλτρον ὄσον, ἐνδεί-
ξῃται. Πολλῶν δὲ θύτων μεγάλων, δι' ὧν ἂν ἐχοίμι
τάληθές δηλοῦν, δυοῖν γε μόνον μνησθεὶς, αὐτίκα
τὸ πᾶν ἐπιειξομαι· καίτοι καὶ ταῦτα συνελὼν
ἐρῶ πολλῶν ἕνεκα· ἐπεὶ καὶ ἄλλως γε οὐ πρὸς
ἀγνοοῦντας ἡμῖν ὁ λόγος.

B Ἦν ἐν ἀκμῇ τὰ κακὰ, καὶ τὰ τῆς δυστυχίας ἡμῖν
ἐς ἄκρον ἐληλακότα. Καὶ τοίνυν τοῦ μὲν ἄστος ἦδη
κατεῖλημμένου, τῆς δὲ ἀκροπέλειως μονουοχι προ-
καλουμένης τοὺς ληψομένους, τῆς στρατιᾶς τῆς
Περσικῆς προσπελασάσης τῷ τεῖχει, ὁμνύντος μὲν
τοῦ στρατηγοῦ, ὁμνύντων δὲ τῶν ἐκκρίτων, ἐκείνον
σῶν εἰς τὴν αὐτοῦ παραπέμψειν ἀρχήν· ἦν δὲ ἡ
μητρόπολις Μακεδονίας καὶ πόλις ἄλλαι· ὅ τε πα-
τήρ, ἡ τε μήτηρ καγῶ, καὶ οἷς ἐμέλησε περὶ ἐκεί-
νου βουλευσάσθαι, συναινοῦντες ἡμεν τῇ πράξει,
θύτος δὲ ἐν χεροῖν τοῦ ἔργου, ἔπειτα μετάμελος ἦκε
τῷ πατρί· ἦν δὲ αἴτιος ἐγώ, μηδαμῶς βουλόμενος
εἶναι. Συνέβη δὲ ὡδί.

C Τετρωμένον με τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πόδε, εἶχεν
ἀνακειμένον ἐπὶ τῶν γονάτων. Καὶ διέμεινεν ἀτρέ-
μας, μηδαμῶς τὸ σῶμα κινῶν οἰκτῶ τῷ πρὸς ἐμέ.
Ἔγνων γὰρ ὡς κινήθεις, ὀδύνην προξενήσει μου ταῖς
πληγαῖς. Ὃν δὲ δυσσάπτοσπαστος διὰ τὸ φιλεῖν, ἐμ-
ενεν ἐπιμελόμενός μου δακρύων. Οὐ γὰρ βραδύως
ἔφερε τὸν ἐμὸν χωρισμὸν, τοῦ τὸν ἐκείνου φέροντος.
Καὶ γὰρ ἐκείνος μετὰ τῶν νεκρῶν ἦδη κέκρυπται·
ἡμεῖς δ' ἐν ζῶσιν ἐτι φαινόμεθα, καὶ τουτοῖν ἐν
ἡλίον ὄραν ἀνεχόμεθα, ἐκείνου θύτος ὑπὸ τὴν γῆν,
ὅς ἦν τῶν ἐμῶν ἐμοὶ ταυτησὶ τῆς λαμπρᾶς ἀκτίνας.
Ἐν δὲ τῷ μέλλειν ἐκείνου, ἡκέ τις ἀγγέλλων πρὸς
ἐμὲ, ὡς ὁ πατήρ μεταμέλοιτο, δεδιῶ; περὶ τοῦ ζῆν,
ἂν ὁ θρασυδὸς ὑποπτευθῇ γεγενῆσθαι τῇ ἐκείνου
γνώμῃ. Καὶ δε μαθῶν ὑπ' ἐμαυτοῦ, μήτε τοῦ πείσοντος
δεθελὶς, μήτε τοῦ παρακαλέσοντος ἀναμείνεις. Ἡ
D τοὺς ἀξιώσοντας ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς εἰς πᾶν δεινὸν
ἀπαγούσης, τὸ τοῦ πατρὸς βούλημα τῆς ἰδίας ζωῆς
προῦθηκε, μήτε τὴν ἐμὴν βούλην εἰς τοῦτο ζητήσας,
μήτε μὴν τὴν τῆς μητρὸς, πάντων οὕσαν ἐκρυπτε-
ραν υἱέσιν ἂ δεῖ πράττουσιν. Ἐκάθητο δὲ κατὰ
χθονὸς ὄμματα πῆξας, καὶ τινα ἀπάνθρωπον δῆμιον
φανταζόμενος· καὶ τοῦτ' ἐποίησεν, κύριος ὢν πάσης

etiam Theodorus acceptus Turcis, sub quibus jam
meruisset, postmodumque creatus dux a Bajazete
expeditione in Thessaliam. Vide eumdem Laonicum:
nec non Frantz., qui ipsis temporibus florens ad ipsam
usque urbem expugnationem, Palæologus charissimus ac
domesticus milibus, sciuntillæ imperii, quam ipse
appellat, superstes fuit, resque Palæologorum
prosecutus est.

δυσχερείας ἀπαλλαγῆναι, ἢν ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος και-
 ρὸς ἡμῖν ἐπήνεγκε πολλαχόθεν· ἀγαθῶν δὲ τεύξε-
 σθαι καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσειν ἐλπίζων, εἴ γε ἔξω γέ-
 νοιτο δεσμῶν. Ὁ δ' εἴλετο συγκαθερθῆναι μᾶλλον
 ἡμῖν ἐν εἰρηκτῇ, ἢ δὴ καὶ καθ' αὐτὴν θάνατος ἦν,
 ὡς εἰπεῖν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ ξίφους προσάπειλοῦσα.
 Ὡστε γνώμη τέθηκε διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὑπόψιαν·
 πρὸς ἣν ἂν εἶχε μυρία λέγειν, εἴ γε ἐβούλετο πρ-
 ατελεσθαι. Ἐπεὶ καὶ ἦσαν οἱ τάναντία τῷ βασιλεῖ
 λέγοντες, οἷς γε καὶ αὐτὸς συνεστοίχουν. Ὅντα γὰρ
 αὐτὸν ἐκτὸς τί οὐκ ἂν ὑπὲρ ἡμῶν πρᾶξαι; Ἐξουσι
 μὲν αἱ νύκτες ἐναγρυπνοῦντα ταῖς βουλαῖς, αἷς ἂν
 ἡμᾶς ῥύσαιτο, θοῖροι δὲ, ἐπιχειροῦντα ἅπασιν τοῖς
 δόξαισι νύκτωρ, φρονιτίζοντα μὲν τῶν δεόντων, ὅπως
 δὲ τέλος προσῆκον σχοίη τὰ δόξαντα, πάντα ποιοῦντα·
 ὑπισχνούμενον, ἐγγνώμενον ὑπὲρ τῶν ὑπεσχημένων·
 ὁμνῶντα τούτου δεῖσαν πρὸς τοὺς δυναμένους ἀμύ-
 νειν· μηδὲν ἔωντα τῶν συνοισόντων. Τὴν δὲ δὴ
 βοήθειαν, ἢ προσῆν ἂν πάντως ἡμῖν, ἐκ τοῦ τὰ
 δεινότατα ἀπειλεῖν, εἴ τις ἂν τῶν συμμάτων ἡμῶν
 ἀφαιτο, ποῦ τις ἂν θεῖη; Οὐδὲν ἂν ἦν αὐτῇ παρα-
 πλήσιον εἰς τὸ τὴν ζωὴν ἡμῖν συντηρεῖν. Ἡ που
 τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀρκεῖ καὶ μόνον τούτο καλῶς δε-
 λῶσαι; Εἰ γὰρ ὑπὲρ ὑπόψιας ταύτης προῦλαβε καὶ
 νέυμα πατρὸς, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ἐτεβνήκει· καὶ πό-
 σους ἂν θανάτους οὐχ ὑπήνεγκεν, ὥστε προφανοῦς
 αὐτὸν κινδύνου ῥύσασθαι; Οὐ ζηλωτῆς Ἰσαάκ; οὐ
 τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ; Οὐ γὰρ τολμηρὸν εἰπεῖν· τύ-
 πος γὰρ ἡμῖν ἐκεῖνος καὶ ὑπογραμμὸς πρόκειται,
 καὶ εἴη ἂν πως κεχαρισμένον τῷ ἐκείνου πατρὶ, εἴ
 τις ζηλώσειε τὸν υἱόν. Ὡν δὲ περὶ τοὺς γονέας τοι-
 οῦτος, ἄλλος πρὸς ἡμᾶς ἀνεφάνη; Οὐδαμῶς. Καὶ
 γὰρ οἰκοῦσι τὴν φρουρὰν ὀλίγου δειν τρία ἔτη, πολλὰ
 νοσήμαθ' ἡμῖν ἐπέσκηψε, καὶ διηνώχλει πικρὸν ἀκρι-
 βάθους εἰσδύμενα, καὶ δὴ καὶ σπλάγγων αὐτῶν
 καὶ κεφαλῆς μὴ φειδόμενα· ἐπεὶ δὲ ἐλπίζειν οὐκ ἦν
 λυθῆσεσθαι, ὅσα γε εἰς λογισμοῦς ἤκει, κατηνάγ-
 καζε τὸ πρᾶγμα καὶ αὐτὴν δὴ τῆν ζωὴν, τὸ πᾶσι
 φίλον, ὥσπερ μισεῖν οὕτω λυπηρὰν οὖσαν.

sent ægri tudines, atque ad ima pervadentes gravi molestia torquerent, ac neque intestinis ipsis ac capiti parcerent; cumque nulla spes esset, ut humanam rationem spectes, futuræ unquam libera- tionis, eo res adegit ut ipsa omnibus amica vita, prætristi adeo ac deplorato statu, velut odio esset.

Ἄλλ' ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὔσιν ἡμῖν ἤκε τις παρα-
 μυθία πρὸς Θεοῦ, καὶ τὰς μικροῦ βεβαπισμένους
 ἡμῖν ψυχὰς ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν δυσχερῶν ἐκού-
 φισέ τε ἱκανῶς, καὶ προσανέσχεν ἐπὶ καιρόν. Ἡ δὲ
 ἦν (τὸν δὲ τρόπον σιωπῶ, παρέλιπον δὲ γε ρηθῆναι)·
 αὐτὸν ἐξελεῖν ἐκεῖθεν μετὰ συνθηκῶν τινῶν βε-
 βαιωμένιων ὄρκω· καὶ αἱ συνθηκαὶ δὲ μὲν ὑπὲρ
 ἡμῶν μηδὲν τι τὸ παράπαν ἐπιχειρήσαι, ἐξεῖναι δὲ
 αὐτῷ καταλλαγῆς ἕνεκα δέουσι ἐκτὸς διαλέγεσθαι τῷ
 βασιλεῖ τε καὶ ἀδελφῷ πᾶν ὃ τε βούλοιο. Τοῦτό γε
 εὐθύς ἀκουσθὲν ἐμοί, ἐποίησεν ῥῶον διακείσθαι τὴν

(1) Cum fere triennio in præsidio ageremus. De-
 tinente Andronico, Bajazetes truncandos suadebat,
 ut habet Laonic. l. ii, sed necdum Andronicus sic
 exuerat hominem, ut ita posset in viscera sævire.
 Plura ac scitu digna epistolæ Demetrii in Regia Bibli.
 ac ea in primis, qua gratulatur iis, qui post car-

PATROL. GR. CLVI.

Annus ab omni illa molestia, quam triste illud tem-
 pus nobis invexisset, liber evaderet, possetque:
 bona consequi, ac spes esset, nos quiniceps libera-
 turum, ut ab illis ipse vinculis liber evasisset.
 Maluit nihilominus eodem nobiscum teneri carcere,
 qui ipse per se mors videbatur, ac abunde mortis
 gladio consciscendæ metum ingereret. Quam-
 obrem ut spectes animi propositum, mortem obiit
 ob nudam patris suspicionem, cui innumera oppo-
 nere licebat, ut quidem voluisset imperium detre-
 ctare. Nam neque deerant qui, imperatori secus
 consularent, in quorum ipse partes concedebam.
 Quid enim ille mox elapsus non pro nobis molitu-
 rus esset? Erant noctes habituræ insomnia in ea
 consilia vigilem quibus nos liberare posset; dilu-

B cula vero, omnia aggredientem, quæ per noctis
 silentia e re visa essent: ea curantem quæ operæ
 pretium putasset, nihilque non agentem ut con-
 gruum illa finem acciperent; promittentem, pro-
 missis sponsione caventem; sese sacramento, cum
 res ferret, ad eos qui possent ulcisci, obstringen-
 tem; nihil denique opportunum negotio, omitten-
 tem. Id vero auxilii quod suppetebat, gravissimis
 intentatis minis, ut quis corporalem nobis lesio-
 nem infligere auderet, quo loco ponam? Nihil
 sane adeo nobis præsens ad vitæ præsidium erat.
 Num vero unum hoc ac singulare præclari loco cha-
 racteris, vitam ejus quantum opus est, satis insi-
 gniat? Siquidem enim ob levem eam suspicionem,
 nudum ipsum occupavit patris nutum, mortemque

C obivit, quæ suæ erant partes; quas non mortes, ab
 aperto eum periculo liberaturus, lubens obiret?
 Nonne Isaaci præclarus æmulator? Nonne ipsius
 quoque Salvatoris? Nec enim temere dictum ve-
 lim: quando ille in exemplum nobis propositus est,
 placetque patri, ut eum æmulemur. Qui sic
 porro animi in parentes habebat, secusne in fra-
 tres habuit? Minime gentium. Etenim cum trien-
 nio fere in præsidio essemus (1), multæque invasis-

sent ægri tudines, atque ad ima pervadentes gravi molestia torquerent, ac neque intestinis ipsis ac capiti parcerent; cumque nulla spes esset, ut humanam rationem spectes, futuræ unquam libera- tionis, eo res adegit ut ipsa omnibus amica vita, prætristi adeo ac deplorato statu, velut odio esset.

Cæterum ita rebus nobis comparatis, quædam
 cœlitus consolatio affulsit, peneque obrutos tot
 tristibus animos, quod satis videretur tristitia le-
 vavit, malumque ad tempus mitius reddidit. In eo
 erat illa consolatio (modum taceo quem sit su-
 perfluum referre) ut Theodorus, pactis quibusdam
 juramento firmatis, inde exiret. Ita porro, utique
 dolo hostium, pactum erat, ut nihil ille pro nobis
 moliretur: licere tamen, ut cum imperatore ac
 fratre pacis causa loqueretur, quidquid placuis-
 set. Ut mox audivi, cœpi animæquior fieri, nec

cerem ab eo liberati, jam cum imperatore versa-
 rentur. Videndus quoque Franz. l. i, c. 48, ea per-
 stringens, et ut Manuel cum patre fuga clapsi, adie-
 rint et ipsi Bajazetem, ac gratiam cum imperio
 impetrarint.

tantum auditio molestiæ fecit quod solus relinquendus essem, quantum solatii ac gaudii, quod ille revivisceret, nempe a præsidio exiret. Mili certe videbar eum videre (currit enim velox phantasia ad quæ quis cupit), consueta sectantem ejusque ætati congrua, versari cum æqualibus in armorum palæstris, in venationibus, in certaminibus, quorum exercitamentis augentur corpora robore ac sanitate, habetque conciliari gloria. Hæc ego hisque similia somnians gaudium habebam, putabamque aspiciere præmia reportantem, cingi caput corona, ac præconis voce renuntiari victorem. Multum siquidem ei omnes in ejusmodi delatum volebatur. Jam enim a puero sortilius erat, ut omnibus, quibus quis certans coronandus sit, magnifice præstaret: eaque in eo paribus cum corpore ad perfectum ac robur augente clementis promovebant. Læta hæc mecum ipse cogitans, sensim tristitia, ut liceret, oblivioni dabam: illi autem subibat uri, quod non posset sic desolatum videre.

Sed et illud angebat. Non enim poterat, qui Dei timore nutritus esset, spreta juramenti religione, cum dolo opem ferre. Qui enim? qui nihil unquam per fraudem ac vafro animo, etiam capite annuisset: videri autem eorum penitus neglexisse curam, quibus nihilo pretiosiorum animam ducebat, id vero prorsus intolerabile putabat. Sic porro erat magnanimus, ut et injustæ sententiæ latoribus reverentiam haberet. Cum itaque studiis divisi essemus, sero tandem, vixque suasi, qua probans ita melius mihi pariter, ac patri per id tempus absentem, consultum iri, ut ille cum amicis ac inimicis versans, ad utrosque quæ operæ pretium essept, negotiaretur; qua affirmans, sic me affectum, ut malis dirissimis tentandus essem, ut ille obtemperans exire detrectaret. Sic ille ne falso quidem ullam opinionem iniuri sustinebat, famaque ab ejus indole ac animo, institutioneque abhorrente, aspergi timebat. Sic in nos fraterne affectus erat, ut mecum versari, quam cum aliis voluptate frui potius haberet: carcerisque angustiae, vix illæ alia quam sepulcri, regia illi angustiores erant, tenebræque quam solis splendor desiderabiliores; ac demum, omnia mecum dulciora, quanquam essent durissima, omnibus deinceps dulcibus, quorum ipse exors eram. Sic vero rursus iis, quæ visa mihi essent obsequabatur, ut vel tantum annuere abunde esset. Atque facturum quod volebam, quanquam illi flens amare. At ego, etsi mirum videatur, ut niente illo, æquo ipse animo essem, gaudebam tamen ejus ipsius qui fieret, ac patris imperatoris amore. Forc enim putabam patri solatio, ut ei filius, ut ita loquar, ad vitam rediret. Cæterum, cum res in promptu omnibus videretur, haud tamen exitum habuit, Deo melius aliquid de nobis disponente, ut ne nimirum ille absque me ac patre exiret. Quod enim impedivit consilium, omnibus nobis elabendi e carcere communis causa iuit. Verum rem accuratius edisserere, neque no-

Α ψυχὴν, καὶ μὴ τοσοῦτον ἀχθεσθαι, τῷ μόνον καταλειφθῆναι, ὅσον τῆς λύπης κουφίζεσθαι τῷ ἐκείνον ἀναβιῶναι, λέγω δὴ τὸ τῆς φρουρᾶς ἐξίεναι. Καὶ ἐδόκουν αὐτὸν δρᾶν (τρέχει γὰρ ἡ φαντασία ἐφ' ἃ τις λίαν ἐπιθυμεῖ) ἐν τοῖς εἰωθόσιν ὄντα, καὶ τὰ νέοις πρέποντα μετὰ τῶν ἡλικίων δρᾶν ἐν ὄπλων γυμνασίοις, ἐν θήραις, ἐν ἀγῶσι χορηγοῦσι τοῖς ἀσχοῦσι σώμασι ῥώμην καὶ ὑγίαιαν, καὶ τὸ μετὰ δόξης βιῶναι. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνειροπολῶν, ἔχαιρον· καὶ ὄμην βλέπειν αὐτὸν ἄλλὰ τε δεχόμενον, καὶ κεφαλὴν στεφανούμενον, καὶ νικητὴν κηρυττόμενον· ἐπεὶ πολὺ ἐν τοῖς συγκεκριηκόσι ἦν αὐτῷ παρὰ τῶν ἀπάντων ἐν τοῖς τοιοῦτοῖσι. Τὸ γὰρ ἐν ἅπασιν κρατεῖν, ἐξ ὧν στεφανώσεται τις ἀθλῶν, τοῦτο δὲ οἱ ἐκ παιδὸς ὡσπερ εἰ συνεκεκλήρωτο, καὶ συνεπέδιδου τῷ σώματι, πρὸς τελειότητα καὶ ῥώμην αὔξοντι. Ταῦτ' ἐμὲν οὖν τὰ εὐφραίνειν δυνάμενα ἐνθυμούμενος, ἐπελανθανόμην ὡς οἶόν τε τῶν ἀνιάρων· ἐκείνων δὲ καί εἰναι ἐπέμει, τὴν ἐμὴν οὐ φέροντι μόνωσιν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κείνο τόνδε προσῆγγεν· οὐτε γὰρ ἐνὸν ἦν αὐτῷ, ἐντεθραμμένῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν φόβῳ, ὑπεριδόντι τοὺς δροκούς, μετὰ δόλου βοηθεῖν. Πόθεν; ὅ μὴδὲν ἀπατηλὸν μηδὲ καλινάγρετον, ὃ τι κλιν κεφαλῇ κατένευσε· καὶ τὸ ὅλων ἀμελεῖν δόξει, ὧν καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν οὐδὲν ἤγε βελτίω, οὐ μὲν οὖν ἤγειτο φορητὸν τὸ παράπαν· ἦν γὰρ τοσοῦταν ἐν αὐτῷ τὸ φιλότιμον, ὅσον εὐλαβεῖτο καὶ τοὺς οὐ δικαίαν ἐξοίσοντας ψῆφον. Ἐναντίας τοίνυν οὐσίας ἡμῖν τῆς θελήσεως, ὅφρ' ἐμὲν καὶ μόγις αὐτὸν ἀνέπεισα, τὰ μὲν δεικνύς ὡς βέλτιον ἂν γένοιτο καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ πατρὶ, οὐκ ὄντι μεθ' ἡμῶν τρηναῦτα εὐνοίας τε καὶ δυσμενείας αὐτὸν συνείναι, καὶ πρὸς ἑκατέρους διαπράττεσθαι τὰ εἰκότα· τὰ δ' ἰσχυρίζόμενος, ὡς ἐμαυτὸν πως αἰσθάνομαι πειρατόμενον δεινῶν ἀντικείστων, ἦν ἀπειθήσας ἐμοὶ, τὴν ἐκείθεν ἐξοδὸν ἀποσεισῆται. Οὕτως ἐκείνος οὐ κατεδέχετο, οὐδὲ γοῦν ψευδῆ τινα δόξαν τῶν οὐ καλῶν προσηγορευμένων· ἀλλ' ἐδεδοίκεν καὶ φήμην ἀπέδουσαν τῆς αὐτοῦ καὶ φύσεως καὶ γνώμης καὶ παιδείας. Οὕτω πρὸς ἡμᾶς ἀδελφικῶς εἶχεν, ὡς βέλτιον ἀγεῖν συνείναι μοι τοῦ μεθ' ἐτέρων τρωπᾶν· καὶ ἦν αὐτῷ δεσμοτῆριον τῶν παραπλήσιον τῶν βασιλείων λαμπρότερον, καὶ σκότος ποθεινότερον τῆς ἀκτίνας· καὶ ἀπλῶς πάντα ἠδῶν τὰ μετ' ἐμοῦ, εἰ καὶ λίαν δεινότερα ἦν, τῶν γὰρ ἠδέων ἐξῆς ἀπάντων, ὧν οὐκ ἂν μετεῖχον αὐτός. Ἄλλ' οὕτω πάλιν, οἷς ἂν γνοίην ἐπέθετο, ὡς ἀρκούν εἶναι καὶ νεῦσαι· καὶ ἐφη πράξειν εἰ θέλοιμι, οὐκ ἄνευ τοῦ δακρύειν πικρῶν. Ἐγὼ δ', εἰ καὶ παράδοξον ἐκείνου κλαίοντος εὐθυμείην, ὁμῶς ἔχαιρον δι' αὐτὸν τὸν κλαίοντα, καὶ βασιλέα τὸν φύσαντα. Ἔσεσθαι γὰρ παραμυθίαν ἐνόμιζον ἐκείνων μάλα λαμπρὰν τὴν τοῦ παιδὸς ὡς εἰπεῖν ἀναβίωσιν. Ἄλλ' ἔτι γὰρ ὅτε πᾶσιν ἐδόκει ἐν χερσὶν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸ δ' οὐκ εἰς τέλος ἐξέβη, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον' τι προβλεψάμενον, ἵνα μὴ χωρὶς ἐμοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἐκείνος ἐξέλθῃ. Τὸ γὰρ τοῦτ' ἀνακόψαν τὸ βούλευμα, αὐτὸ δὴ τοῦτα γέγονεν αἰτίου τοῦ τῆς εἰρκτῆς ἡμᾶς διαδρᾶναι πάντας ὁμοῦ· ὅπερ ἀκρι-

Ἔως φράζειν οὔτε προκειμενον ἡμῖν, οὔτ' ἂν εἴη λε-
χθῆναι σὺν καιρῷ· ἄλλως θ' ὅτι καὶ περιεργον, εἰ-
δόσειν ἅπαντα λήγειν.

Ὅστις μὲν οὖν οὗτος ἦν πρὸς τε γονίας καὶ ἡμᾶς,
καὶ τὴν συγγένειαν ἐξῆς πᾶσαν, δυσὶν γε τοίνυδε τοῖν
εἰρημένοιιν ἀποδειχθῆναι μοι φαίνεται, ὡς ἐξ ὀνύ-
χων, φασί, τὸν λέοντα· μετῆτεον δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὰ
πρῶτω, παραδραμούμενον μὲν τὰ πολλὰ τῶν ἔργων,
ὀλίγων δ' αὖ ἀψόμενον· τοιοῦτων μέντοι, ὥστε τὴν
ἐκείνου δύνασθαι ἀρετὴν φανεράν ποιεῖν· εἶεν γάρ
ἂν οὐ συμπτωμάτων, οὐ τύχης, οὐ καιριῶν ἐπιθε-
μένων τοῖς ἐναντίοις· ταῦτα δὲ, τὰ Νέρωνα καὶ
Σαρδανάπαλον βασιλεύσαντα· ἀλλὰ κατορθώματα
ἀνδρός, ἀρετῆ συμβιούοντος. Μείζω γὰρ τῶν ἀπὸ τῆς
τύχης ταυτ', ὀπόταν ἦ καὶ πάνυ σμικρά· ἐκεῖνα δὲ
πάνυ λαμπρά, ὀπόσον ἂν τις ἐνθυμηθεῖη. Τὸ γὰρ
εὐγενῆ τινα καὶ εὐπατριδην, καὶ περιφανείᾳ πολλῇ
συζῆν, καὶ ἀνδραπόδων πλήθει περιβρεῖσθαι, καὶ
πλούτῳ συχῶ κομᾶν, καὶ πᾶσιν ἐκείνοις ἐνευδοκιμεῖν,
φι' ὧν τε τρόπαια ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἱσταται, καὶ οἷς
ἂν προσκυνοῖντο οἱ μετέχοντες· ἐκ τῶν πανταχοῦ τῆς
οἰκουμένης περάτων, καὶ ἀνθρώποις ἀλλοκότοις ἔστιν
ὅτε παραγίνεται ἀλόγιστα περαινουσι τὸν αὐτῶν
βίον· ἀρετῆ δὲ καὶ τοῖς τοιοῦτοις οὐδὲν ἂν εἴη δῆ-
που κοινόν. Διὰ τοῦτό γε ἐκεῖνος, ὁ πρὸς τὸν Θεὸν
μὲν ἀπιῶν, ὁμῶν μὲν αὐθις ἐπιμελόμενος, τὸ εἰω-
θὸς αὐτῷ ποιῶν, ὅπου καὶ μάλλον ἔξεστι, τῶν μὲν
ἀπρηριθμημένων ἐξῆς ἀπάντων καταφρόνει τε λαμ-
πρῶς, καὶ οὐδὲν αὐτὰ μέγα ἐνόμιζεν· οὐδ' ἠξίου γε
ἐπτοεῖσθαι πρὸς οὐδὲν, ὃ μὴ καλὸν οἰκοθεν· εἴχετο
δὲ ἐπιμελῶς τῶν ὅσα ἂν βελτίω ποιήσειεν ἄνδρα
καλόν τε καὶ ἀγαθόν, καὶ ἐξ ἀγαθῶν καὶ καλῶν γε-
γονότα. Οὕτω γὰρ πεπαιδευτο, καὶ μεμαθήκει εὐ-
θὺς τεχνεῖς, ὡς εἰπεῖν. Ἐπαναληπτέον δὲ τὸ προκει-
μενον.

Ἐίχε τὰ πράγματα κακῶς τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ
ἐδόκει δεῖν αὐτὸν ἴναί παρ' αὐτῆν· λῦσαι γὰρ ἂν
τὰ δεινὰ παραγεγονότα, καθάπερ ἀκτὶς ὀμίχλην·
καὶ τὸ δόγμα κυρωθὲν, τοσοῦτον τοῖς ἐκεῖ βεβοή-
θηκε πράγμασι, τῆς ψήμης ὡσπερ ὕποπτέρου παν-
ταχόσε διαδραμούσης, ὅσον οὐκ ἂν τις οἶμαι ῥαδίως
ἐπιδημήσας. Αὐτὸς δὲ, ἐλπίζω οὕτως ἐκθήσεσθαι,
δηλαδὴ καλῶς ἐκ τῶν πραγμάτων σχῆσειν, τῷ τοῦς Πε-
λοποννησίους μεμαθηκέναι τὰ περὶ τοῦδε, καὶ μετ'
οὐ πολὺ μαθὼν κατὰ τὴν δόξαν ἐκδεθῆκότα, κέκρι-
ον ἔτι προσπαραινόμενοι, ἕως ἂν, πάντα γεγονῶς
καὶ διαπραξάμενος, ἴδῃ μὲν τὸν βασιλέα καὶ πατέρα
ἐν τοῖς εἰωθόσιιν ὄντα, πραγμάτων μὲν ἀπαλλαγέντα
τελέως, γαλήνης δὲ λευκῆς ἀπολαύοντα· ἴδῃ δὲ καὶ
τὴν μητέρα σὺν τῷ αὐτοῦ πατρὶ καὶ ἰσαῖν ἀδελ-
φαῖν οἰκαδε ἐπανεληθούσαν ἐκ τῆς φρουρᾶς, ἐν ἣ
κατεῖχοντο παρὰ τῶν Λατίνων. Οὐδὲν γὰρ ἔρω γε
πλέον πολλῶν ἔνεκα.

Ταυτὶ μὲν οὖν ἐξέβη κατὰ σκοπὸν, καὶ πέρας
ἔλαθεν ἀγαθόν, συναιρομένης τῆς θείας ῥοπῆς, μετὰ
τὸ πολλὴν μὲν αὐτὸν ἀνδρῆα· καὶ γενναϊότητα, πολ-
λὴν δ' ἐγρήγορσιν καὶ σπουδῆν, πολλὴν δὲ φρόνησιν
ἐπιδείξασθαι τῷ πρὸς τοῦς Λατίνους τότε πολέμῳ

A bis propositum est, nec possit opportune; cum et
alloqui scientibus omnia sit supervacaneum dicere.

Puto itaque, satis [superque duplici hac narra-
tione probatum, qualis hic in parentes, nosque, ac
reliquam cognationem esset, tanquam ex ungue
leonem, quod aiunt; porro traducenda oratio ad
ulteriora, ut tamen pleraque ejus operum præscr-
iens, pauca tantum rursus perstringat, ex quibus
tamen ejus perspicue virtus eluceat. Quippe erunt
non casus, non fortunæ, non temporum adversa-
riis iniquiorum. Hæc namque Neronis ac Sarda-
napali regna insigniant; sed viri virtute viventis
præclara gesta. Hæc enim majora sunt, quam quæ
a fortuna, ubi etiam fuerint admodum modica.
Cum autem valde splendida, quanti illa fieri de-
buerint? Nam ut quis nobili prosapia ortus sit ac
illustri patria, admodumque splendide vivat, ac
sit circumfusus servorum agmine, abundetque
copia divitiarum, ac iis omnibus clarus habeatur,
quibus excitari habent tropæa de hostibus, ac qui-
bus ii qui habent, hæc orbis universi finibus, hono-
ribus augeantur; hæc utique monstrosus quoque
hominibus, ac aliena a ratione viventibus, suppe-
tant; quibus plane ac virtuti nulla communio fue-
rit. Quamobrem vir ad Deum profectus, nostrique
illic, prout moribus habebat comparatum, ubi et
amplius licet, iterum curam gerens, recensita
omnia magnifice spernebat, ac nihil magni puta-
bat; nec re ulla volebat admirationi esse, quam
si quæ ipsa ac ex propriis præclara esset: studio-
se vero sectabatur, si qua præclarum ac bonum,
exque bonis ac præclaris ortum decerent. Sic
namque institutus fuerat, sicque mox natus, ut
ita dicam, didicerat. Resumenda nobis subjecta
materia.

Male res Peloponnesi habebant, ejusque illuc
profectio operæ pretium videbatur. Fore enim ut
statim præsens mala dissolveret, uti radius nebu-
lam. Tantum sane ejus mittendi decretum, fama
ubique pervagante, illius provinciæ rebus contulit,
quantum, puto, nemo facile potuisset præsentia.
Eumque ille successum sperans, ut inquam Pel-
ponnesi res, sola ejus fama nominis, quam illic ap-
prime notam sciret, componerentur: ac ubi paulo
post sic re ipsa successisse cognovit, moras aliquas
trahendas duxit, dum interim factus omnia, ac
universa gerens, imperatorem ac patrem in pri-
stina restitutum videret, a negotiis perfecte libe-
rum, ac blanda fruentem tranquillitate; videret
vero et matrem, matrisque patrem, ac sorores, do-
mum omnes reversos a præsidio, quo Latini tene-
rent. Nec enim plura hæc referam, idque multis
de causis.

Sic utique res successerunt, ac bonum acceperunt
sinein, Deo bene auspice, ubi ille bello tunc
contra Latinos, multam fortitudinem, ac strenui
robur animi, multamque ac vigilem diligentiam,
multam denique prudentiam, pro patria, ac gente,

parentibusque, decertans ostendisset. Cum nihil itaque deesse videretur, quo vir bonus et bonus videri possit, delatam Peloponnesi provinciam accipit, non tam hæreditario jure, quam in partem, ac justissimum præmium, cum impensioris illius gratitudinis in parentes, tum exhibitæ fortitudinis, ac totius ejus reliquæ virtutis. Arbitror enim hic concurrisse, ut qua quis lubens dicat, quo jure admodum delatam viro provinciam velit probare. Accepit ergo neque patris congruentem desiderio, nec vero filii virtuti, sed præsentī magis fortunæ, ac rebus sic afflictis. At enim videor non accurate verba usurpasse. Ut quis enim vero proximius dicat, non tam illi Peloponnesus data est, quam ille Peloponneso. Nihil enim illa per id tempus auxiliari poterat, sed ejus magis auxilio egebat; tametsi et ille sic haberet, ut ei nihilo secius auxilio opus esset: qui nuper nudus omnibus egressus præsidio, nihil per tempus, com meatus necessarii comparare potuisset. Commeatum dico, armorum robur, sufficientesque pecunias, in necessaria militum impendendas subsidia, ac omnino in quæ impendi commodum videatur. Quod enim ad ingentes thesauros spectat, confertumque marsupium, ac aurum argentumque male congesta, ac pejus servata, hæc si affluebant, haudquaquam apponebat cor, Davidis obsecutus consilio⁸². Cæterum divino plane nutu ac instinctu, avo inde rogante, patruc obsecrante, patris judicio, matris voluntate, sed et mea ipsius, ad vos desideratus venit, quamquam non facile fuit paternis maternisque avelli manibus, addam vero et meis; nedum ab impensiori illo affectu, sed et quod ex antea actis jam probasset, quam posset juvare gravissimis temporibus ac rebus a quibus necdum perfecte emergeramus. Quia tamen operæ pretium erat, ut obtineret quod erat potius, obtinuit quoque, bonoque omine, unum quid membrum ab universo corpore vestri causa avulsum, vobis illuxit. Sileo res interca gestas, ut ne narrando prolixus efficiar.

Sic ergo ille, patris pariter matrisque ac universorum precibus optime instructus, præmittebatur, quibus etiam educatus esset, ac promovisset ad meliora a teneris ipsis unguibus, donec ad vos missus est. Iis precibus deducebatur, cum a patria dimissus navim conscendisset: iis adnavigabat, lugentibus cognatis ac deducentibus; iisque sibi præsto fore sperabat divinum numen. Nihil sine illis aut cogitabat, aut omnino agebat; qua etiam de causa conficiebat omnia, cum difficilia quæque ac tremenda in contrarium ei cederent.

Quid vero opus singula prosequi, quæcunque Peloponnesi urbes, vel a vicinis Latinis, vel a Turcis, mala sustinerent, cum hi, qua a con-

⁸² Psal. Lxi, 11.

ὑπὲρ τῆς πατρίδος τε καὶ τοῦ γένους καὶ τῶν φουσάντων. Μηδὲν οὖν ἔλωσ παραλιπόντι τῶν ὄσοις ἂν εἶχεν ἀνὴρ ἀγαθός, αὐτὸ γὰρ τοῦτ' ἀνὴρ ἀγαθὸς φανῆναι, δίδοται τούτῳ ἢ Πελοπόννησος, οὐ μᾶλλον κληρὸς ἢ μερὶς, ἢ γέρας δίκαιτατον τῆς τε πρὸς γονέας εὐγνωμοσύνης, τῆς τε ἀνδρίας, ἧς ἐπέδειξατο, καὶ συλλήθδην τῆς λοιπῆς ἀρετῆς. Οἶμαι γὰρ ἐνταυθοῖ συνδεδραμηκέμαι, ὅσαπερ ἂν ἴνι φίλον λέγειν, δι' ὧν ἔχει δεῖκνύναι ταύτην δεδύσθαι τῷδε τάνδρῃ μετὰ πολλοῦ τοῦ δικαίου. Ἔσχεν οὖν ἐκεῖνος τήνδε, οὔτε τοῦ πατρὸς τῇ προθυμίᾳ ξυμβαίνουσαν, οὔτε μὴν τῇ τοῦ παιδὸς ἀρετῇ, ἀλλὰ τῇ παρουσίᾳ τύχῃ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀπορίᾳ. Ἄλλὰ γὰρ, ὧς εἰοικεν, οὐκ ἀκριθῶς τοῖς ὀνόμασιν ἐχρησάμεθα. Εἰ γὰρ τάληθέσιρον εἶποι τις, οὐ μᾶλλον τούτῳ ἢ Πελοπόννησος ἤπερ οὗτος δέδοται τῇ Πελοποννήσῳ. Οὐ γὰρ βοηθεῖν ἐκεῖνῳ τότε δυνάμει· εἶχεν· ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας μᾶλλον ἦν χροῖζουσα· καίτοι κάκεινος τοιοῦτος ἦν τηνικαῦτα, ὥστε βοηθείας δεῖσθαι, ψιλὸς μὲν πάντων τῆς φρουρῆς ἐξελεύων, μηδὲν δὲ δυναθεῖς διὰ τὸν καιρὸν κτήσασθαι. Λέγω δὲ κτήσιν τὴν ἀπὸ τῶν ὄπλων ἰσχύν, καὶ ἀρκοῦντα χρήματα, καλῶς ἀναλισκόμενα εἰς τὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπιτήδεια, καὶ ὄλωσ, ὅπη συνοίσῃ. Πλοῦτον γὰρ δεῖ πολλὸν, καὶ βελάντιον ἀδρῶν, καὶ χρυσίον, καὶ ἀργύριον, ἀθροίζόμενα κακῶς, καὶ χεῖρον φυλαττόμενα, ταῦτα δὲ εἰ ἔρβει, οὐ προσετίθετο καρδίαν, τῷ Δαθιδ περὶθόμενος. Πλὴν οὐκ ἄνευ θεοῦ νεύματος καὶ ῥοτῆς, δεομένου μὲν ἐκεῖθεν τοῦ θεοῦ, ἀξιοῦντος δὲ τοῦ πάππου, κρίσει μὲν τῇ τοῦ πατρὸς, γνώμῃ δὲ τῇ τῆς μητρὸς, γνώμῃ δὲ καὶ ἡμετέρᾳ. ἦκεν εἰς ὑμᾶς ὁ ποθοῦμενος· καίτοι οὐ βράδως ἀπέσπαστο τῶν χειρῶν πατρικῶν τε καὶ μητρικῶν, προσθήσω δὲ δεῖ καὶ τῶν ἐμῶν· οὐ διὰ τὸ φίλτρον μόνον ἤλικον ὄν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δεῖξαι τοῖς φθάσασιν, οἷος ἦν ἐκεῖνος βοηθεῖν ἐν χαλεπωτάτοις καιροῖς καὶ πράγμασιν, ὧν οὐπω τελέως ἦμεν ἀπηλλαγμένοι. Ἄλλ' ἐπαὶ τὸ κρεῖττον εἰδει νικήσαι, ἦδη καὶ νεύκηκε· καὶ ἐπέλαμψεν ὑμῖν ἀγαθῇ τύχῃ βίᾳ τι μέλιος ἐπραγέν τοῦ καθύλου σώματος ὑμῶν ἕνεκα. Τὰ δὲ μεταξὺ σιωπῶ, τὸ τοῖς διηγήμασι συνεκτείνεσθαι φεύγων.

Οὕτως, εὐχαῖς ταῖς τοῦ πατρὸς, ὥσπερ οὖν καὶ τῆς μητρὸς, καὶ ταῖς τῶν ἀπάντων, ἀριστα καὶ πεφραγμένως καὶ ὠπλισμένως, προσεπέμπετο, αἷς καὶ ἀνετρέφετο, καὶ πρὸς τὰ βελτίω προύχωρει ἐξ ὀνύχων ἀπαλῶν ἀχρι καὶ τοῦ μεθ' ὑμῶν εἶναι. Ταύταις ἀνήγετο ταῖς εὐχαῖς, ἀφελὲς ἐκ τῆς πετρίδος εἰς πέλαγος· ταύταις ἀπέπλει, τῶν συγγενῶν δακρυόντων ἅμα καὶ προπεμπόντων· ταύταις καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἤλιπιζε σχήσειν. Οὐδὲν ἢ ἐλογίζετο ἢ τὸ παράπαν ἐργάζετο τούτων ἄνευ· διὸ καὶ πᾶν ἦνε, τῶν τε δυσκόλων καὶ φοβερῶν ὥσπερ αὐτομάτων εἰς τούναντιον μετενηνεγμένων.

Πάντα μὲν οὖν καὶ ἕκαστα φράζειν, ὅσα τε ὑπὸ τῶν γειτονοῦντων Λατίνων αἰ ἐνταυθοῖ πόλεις, ὅσα τε ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐφίσταντο κακῶς, ἐπίδωνται μὲν

Ἰπποῖς ἐκ τῆς ἠπαύρου, ἐπιόντων δὲ ναυσὶ ληστρικαῖς ἀπὸ τοῦ πελάγους· καὶ τίσιν ἢ τοῦ Πέλοπος κατατρίβεται τρόποις· τοῦ μὲν τῆς μητρὸς ἡμῶν ἀδελφοῦ, ἀρίστου μὲν ὄντος τὴν φύσιν, καλῶς δὲ ἀρχειν εἰδότες, τοῦ καὶ ταυτησὶ τῆς τοῦ Πέλοπος ἀρχοντος, ἡδὴ τὸν βίον ἀποικιπόντος, οὐκ ἐπὶ παιδί τινι, τοῦ δὲ ἀδελφοῦ ἐκείνου τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, ὄντος μὲν πάνυ χρηστοῦ, καὶ τὸ σχῆμα ὑπερτέρου, καὶ τὸν χρόνον γεραιτέρου, ὑπὸ δὲ παιδὸς ὁρασέως, δεῖ γὰρ τάληθες εἰπεῖν, κωλυομένου ποιεῖν τὰ δέοντα, καὶ διὰ τοῦτο πάντων ἁμῶν φθειρομένου, αὐλητοῦ, φασίν, Ἀραβίου· τί δὲ δεῖ καὶ ἀναξάειν ὑμῖν τὰ τραύματα, ὥσπερ ἔνυξι χρωμένους τοῖς διηγῆμασιν; Ἄλλως τε καὶ περιέργως ἂν ὑμῖν λέγοιτο, τοῖς ἐν πείρᾳ τῶν πραγμάτων γεγονόσι, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα καλῶς εἰδόντι. Ἐκεῖνα τεῖνον ἐν μέρει κελσῶ· τὰ δὲ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐπιδημίαν τοῦ ἑαυτὸν ἡμῖν ὑπόθεσιν τοῦ παρόντος ἀγῶνος προθετικῶτος ἐξῆς ἂν εἰρητέα.

Ἐκεῖνος τῆς νεῶς ἀποβάς, καὶ μάλα ἀσμένως ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀπάντων, οὐ πρόϊων ἡμαύρωσε τὸν εἰς αὐτὸν ἔρωτα· τοῦτο δὴ τὸ σύνθετος οἶμαι ὡς τὰ πολλὰ πανταχοῦ γενέσθαι· ἀλλ' ἦν λαμπρῶν ἄχρι παντός, ἅπαντας ποιῶν εὖ· καὶ πάντες ἦσαν ἐν ἑορταῖς· ἀνευ μέντοι τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῶν ἀδελτηρίᾳ τε καὶ κακοῦθελᾳ πολλῇ συζώντων, ἐκείνων μὲν, ἅτε δοκούντων εἶσω σαγήνης ὕμᾶς ἔχειν, μηδὲν τῶν ἔνδον ἐώσης φεύγειν, εἶτα τῆς ἐλπίδος διαμαρτόντων, τούτων δὲ μηδὲν εἰδόντων, ἢ ταῖς ἄλλων συμφοραῖς ἐντροφᾶν, ὄντων καὶ αὐτῶν ἐν ταῖς ἰσῆσι· ὅπερ καὶ λίαν κακότηδες, καὶ οὐδὲν ἤττον εὐηθες. Χρεῖον γὰρ ὅν ὑπὲρ ἑαυτῶν τρέμειν, οἱ δὲ τοὺς ἤττους ἡσθῖον, ὅσοι τοὺς μείζους διέφυγον, κατὰ τοὺς ἐζωγρημένους ἰχθύς, οἱ πολλὰκις εἶσω κύρτων κατελιγμένοι, τὸ κατ' αὐτοὺς, ὡς εἰκεν, ἀγνοοῦσι, καὶ τοὺς βραχυτέρους οἱ μείζους ἐσθίοντες, καὶ αὖθις τούτους οἱ μᾶλλον μείζους, ἔρμαιον, ὡς εἰπεῖν, ἠγοῦνται τὸ θήρατρον, ὡς βῆσον ἐν αὐτῷ τὰς γαστέρας ἐμπιπλῶντες τροφῆς ἤπερ ἐπ' αὐτοῦ πελάγους. Τῶν μὲν οὖν ἐχθρῶν ἀπάντων ἀπὸ τοῦ φοβεῖν ἐπὶ τὸ φρίττειν μεταβαλόντων, τῶν δὲ κακουργεῖν εἰδόντων εἰς χηραμοὺς καταδύντων, καὶ τῶν ἀγαθῶν κχιρῶντων, ὡς μετὰ πολλῆς ἀδείας ἐξὸν ἐκεῖνα ποιεῖν, δι' ὧν ἂν εὐπορώτεροι γένοιτο πύλεις, εἰρήνης βιθείας ἀπολαύουσαι, ἢ δὴ ἔκρεῖτων ἀτεχνῶς καὶ εὐπορίας ἀπάσης, ἀνεψίδος αὐτῷ, οὐ μικρῷ πρόσθεν ἐμνήσθημεν, πολλοῖς ἐπέθετο τρόποις, Τούρκοις καὶ Λατίνοις ἑαυτὸν μίξας. Εὐθύς οὖν πάντα συνέχευε, ἀπὸ γαλήνης αἰγίς φανεῖς, οὐπω τῶν πραγμάτων ἐπὶ κρείττω παγέντων. Ἦν δὲ ταῖς ἀπειλαῖς φοβερός, καὶ τοῖς ἔργοις οὐδὲν ἤττον, ἅτε ξένῃν ἔχων στρατιάν, καὶ τῶν ἐπιχωρίων πολλοὺς, καὶ κατέχων φρούρια ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῷ δεδομένα· καὶ συνελόντα εἰπεῖν, πλην τοῦ παρὰ λόγον θρασυνοῦσθαι, καὶ ἀδίκως μάχης ὑπάρχειν, τᾶλλ' οὐκ ἀγένης ὦν, οὐδ' ἀμέτοχος μηχανημάτων καὶ ποικιλίας. Πάντων οὖν ἀπεγνωκότων, καὶ συμβουλευόντων αὐτῷ φεύγειν, ὡς οὐ δοκούντων δυνατὴν πρὸς τσσαύτην σύρροαν ἀν-

tinenti, equis invaderent, qua a mari piraticis tentarent navibus, ac quot modis ea provincia vexaretur, cum matris quidem frater, optima vir indole, ac reipublicæ regendæ probe gnarus, qui et Peloponnesi præfecturam gerebat, jam vivis excessisset, nullo relicto filio hærede, sed ejus fratre imperii successore, viro quidem probò, atque, ut spectes personam, præclaro ac senecta venerabili, quem tamen morosior filius (licendum enim quod res habet), quæ essent operæ pretium præstare prohiberet; quamobrem omnia simul pessum ibant, Arabio, ut dicunt, *tibicine*. Quid vero vobis, ceu unguibus, narratione vulnera refricem? Alioqui frustra hæc narrentur, cum feceritis ipsi rerum periculum, adeoque probe sciatis. Sint itaque hactenus in parte posita: quæ vero post ejus deinceps adventum contigerunt, hæc prosequenda operæ pretium habeamus.

Ubi itaque navi emissus esset, summa ab omnibus lætitia susceptus est; nec eum in se amorem processu obscuravit, quod plerumque videas accidere: quin potius universos demerendo, copiosis semper augmentis illustravit. Festis omnes gaudiis epulabantur; si tamen excipias hostes, virosque multa vesania ac morositate ducentes vitam: quorum primi, cum jam inevitabili sagena conclusos vos putarent, spe deinceps frustrarentur; secundi vero, haud aliud quam alienis calamitatibus delectari nosset, cum et ipsi paribus implicati essent; quod plane cum valde morosum, tum æqualis dementiæ est. Cum enim pro sua ipsorum salute tremere habuissent, ii potius comedebant minores, si qui majores evaserant, uti in captis piscibus solet. Quos enim sagena clausos habeat, haud suam satis scientes sortem, majores ipsi munitiores alios comedunt, quos ipsos rursus grandiores alii sint comesturi: huncque modum, Mercurii rete, ut sic dicam, tanquam in eo, quam in mari expeditius ventrem impleturi, trahunt. Cum ergo universi hostes ab eo ut terrent in terrorem ipsi agerentur, hominesque nocendi artem docti in latibula se subducerent, bonis interim gentilitibus, quod ea deinceps tuto admodum præstare possent, ex quibus urbes divitiis augeantur, altam agentes pacem, quæ et ipsa divitiis omnibus melior est: consobrinus, cujus paulo superius facta est mentio, Turcis se ac Latinis miscens, multis ei modis negotium facessit. Statim ergo confudit omnia, ceu turbo a tranquillitate emergens, cum necdum res firmiori statu in bono haberent. Erat porro minis tremendus; ac neque res ad terrorem minores erant, quod novum haberet conscriptum militem, pluresque indigenæ ab eo starent, ac relicta a patre præsidia teneret. Atque ut verbo dicam, excepta illa non e ratione audacia, atque ut injusti belli auctor esset, erat alioqui non degeneris animi, nec vero expers peritiæ bellicæ ac prudentiæ. Cum ergo omnes in desperationem adacti, fugam consulerent, tanquam vide-

retur non posse fieri, ut tantæ illi malorum inundationi unus ipse obsisteret: secus ille, mori promptus, quam ut committeret aliquid, quod minus personam suam ac vitam deceret; sicque, cum parentes ac genus universum, tum præterea ejus admiratores virtutis, suamque ipse indolem, probro afficeret. Bene itaque de Deo, ac parentum precibus, suisque adeo ipsius moribus, fretus, ac quod invasor injuste imperium pararet, juste se vim propulsatum sperabat: reliquis enim omnibus hostium præstabant partes.

Enimvero, cum eo res statu haberent in novacula, ut aiunt: negotium totum probe dirigens sapientia, ac quod cuique conducens esset egregie dispensans, juvenem quidem ab humanis tollens, inhibuit agere, quod animo constitutum erat: dixerit alius, quod ei malum esset, vobis autem despotam, Peloponnesi totius dominum præfecit, appellationem rebus confirmantem; nihil quippe omnino agebat, autolvebat animo, quam quod modeste ac e virtute rempublicam gerentem deceret: quæ res fama volans, eos quoque ad sobrietatem compulsi, qui rem ejus nihil scirent: plurisque faciebant omnes, ut quod ille gratum haberet, præstarent, idemque dictu sit, quod Deo gratum esset.

Fama igitur ubique pervagante, ut vir quidam admirabilis hæc ac illa bona universis præstaret, non querens quod suum esset, sed quod aliorum: non enim latent summorum res: ad eum confluebant, cum vicinæ, tum longius positæ gentes. Nam virtus res est desiderium habens, bonisque attrahendis majori supra magnetem efficacitate pollet. Cum ergo continens, tum mare confluentes ferebant populos; eratque dulce quid ad spectaculum, quod per illud tempus fiebat. Desertæ pridem urbes ac loca novos colonos habebant, saltusque aratro scindebantur, ac tota mundabatur regio: sed et multa loca aspera, nullis olim præterquam latronibus commota, leniora effecta, ac peritorum arandi manibus cicurata, mandatas arbores, ac omnis generis semina recipiebant. Sed et Myriorum densa circiter millia, mutata confertim solo, adductis filiis ac uxoribus, substantiisque ac pecore, Isthmum petierunt; fixisque illic tabernaculis, ac stratis lectulis, suarum ipsi rerum nuntii pro inopinato adventu fuerunt. Ad hæc, nulla mora, perquam magnificam legationem ad eum instruentes, percontabantur, quid de illis operæ pretium ipsi videretur: sibi quoque constitutum aiebant, ut impetrata venia sedes figerent ac omnino præstarent quod illi visum esset. Ille gaudio recepta legatia, per eos, ejus sibi populi duces adesse jubet. Tum vero ut se repræsentassent, prudenti admodum consilio amanter amplexans, innatasque dulcedinis gustum faciens, sibi illectat, ne petitis quidem obsidibus, aut qui fide juberent, eorum satis ad fidem sacramentum habens: quanquam erant auctores multi, nihil id alienum a ratione dicentes, ut ne ullo modo reciperet, tum quod multitudo formidini esset,

θίστασθαι κακῶν, ὁ δὲ τεθνάναι πρόθυμος ἦν πρὸ τοῦ ποιῆσαι ὃ μὴ προσῆκε τῷ τε αὐτοῦ σχήματι καὶ τῷ βίῳ, καὶ ταύτῃ γε περιφανῶς καταστῆναι τοὺς τε γόνους, καὶ πᾶν τὸ γένος, καὶ προσέτι τοὺς τὴν ἀρετὴν θαυμάζοντας, καὶ φύσιν τὴν ἐκείνου. Ἐπεποθεὶ δὲ Θεῷ, καὶ ταῖς τῶν φυσάντων εὐχαῖς, καὶ τοῖς αὐτοῦ τρόποις, τῷ τε ἀδίκως τοῦ ἐπιόντος τὴν ἀρχὴν σφετεριζομένου, αὐτὸν δικαίως ἀμύνεσθαι. Ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἕπασιν οἱ πολεμοῦντες ἐπλεονέκτου.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἱσταμένων τῶν πραγμάτων ὡς ἐπὶ ξυροῦ, φαίν, ἡ καλῶς ἰθύνουσα σοφία τότε τὸ πᾶν, καὶ πρυτανεύουσα τὸ συμφέρον ἐκάστω, τὴν μὲν νεκρίαν ἐκείνον, τῶν τῆδε μεταστῆσασα, οὐκ εἶασε πράττειν τί κατὰ νοῦν· ἄλλος δ' ἂν εἶπε, τὰ καθ' αὐτοῦ· τὸν δὲ δεσπότην ὑμῖν δεσπότην πίσως εἰδείξε τῆς Πελοποννησίου, ἔργους βεβαίοντα τὴν κλησίαν. Οὐδὲν γὰρ ὄλιως πράττων ἦν ἡ διανοούμενος, ὃ μὴ προσῆκεν ἐπιεικῶς ἀρχοῦναι. Τοῦτο δὲ δῆλον γεγονὸς, σωφρονεῖν ἠνάγκασε καὶ τοὺς οὐκ εἰδότες· καὶ πολλοὺ ἂν πάντες ἠλλάξαντο τὸ ποιεῖν τὸ τούτῳ κεχαρισμένον, ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ Θεῷ.

Διαδραμούσης οὖν πανταχόσε τῆς φήμης, ὡς ὃ δεῖνα θαυμαστός τὰ καὶ τὰ ἐιργάσατο πᾶσιν ἀγαθῶς οὐ ζητῶν τὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν ἐτέρων· τὰ γὰρ τῶν μεγίστων οὐ κρύπτεται· συνέβηρον ἔβη πολλὰ ὡ· αὐτὸν τῶν τε ἐγγυτέρῳ καὶ πορρωτέρῳ. Ἡ γὰρ ἀρετὴ ποθεινὸν, καὶ παραλαύνει μαγνίτιν λίθον, ἐφελκομένη τοὺς ἀγαθούς. Ἐκόμεζε δὴ καὶ ἡπειρος καὶ θάλασσα τοὺς ἐπιδημοῦντας· καὶ ἦν ἡδύ τι θεάσασθαι τὸ κατ' ἐκείνο καιροῦ πραττόμενον. Ἔκουν οἱ νεηλοδὲς τὰς ἀεικίτους, καὶ ἄλλα κατετέμεντο, καὶ ἐκαθαίρετο χῶρος ἅπας· πολλὰ τε αὐτῶν ἀνημέρων χωρίων, ἅπερ οὐδέσιν ὑπῆρχε χρήσιμα πλὴν λησταις, ἡμεροῦτε, καὶ ἐδέχτο φυτὴν, καὶ παντοδαπὸν σπέρμα, εἰκοντα χερσὶ γηρόνων ἀροῦν εἰδότες. Ἄλλὰ καὶ Ἴλλυριοὶ περὶ μυριάδα ἀρόοι μετακίχσαντες ἅμα καιοὶ τε καὶ γυναιξί, καὶ ταῖς αὐσάις καὶ θρέμμασι, τὸν Ἴσθμὸν κατέλαβον· αὐτοῦ δὲ πηξάμενοι τὰς σκηνάς, καὶ τὰς κλισίας ἐκτείναντες, αὐτοὶ τῶν καθ' αὐτοὺς ἦσαν ἀγγελιοὶ· οὕτως ἐξαίφνης παρεγένοντο. Εἶτα μηδὲως μελλήσαντες, πρεσβεῖαν πᾶνυ λαμπρὰν πρὸς δὲ ἀφικνούντο πέμφαντες, ἐπυθάνοντο, τί ποτ' ἂν εἴη τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ περὶ αὐτῶν· καὶ παρεδήλου, ὡς βούλονται, τοῦνδὲσιμον λαθόντες παρ' αὐτοῦ, καὶ εἰσέναι καὶ μείναι, καὶ ἅπερ ἂν εἶδε γινῆ πράττειν αὐτούς. Ὁ δὲ καὶ δέχεται τοὺς πρέσβεις ἀσμένως, καὶ καλεῖ παρ' αὐτὸν διὰ πρέσβειων τουτωνὶ τοὺς ἐξηγουμένους τῶν ἄλλων. Καὶ φιλοφρονησάμενος αὐτούς παραγεγονότας δεξιῶς ἄγαν, καὶ τῆς ἐμφύτου γούσας γλυκύτητος, ἐπιπαῖται τὰς αὐτῶν γνώμας· μήτε δ' ὄμηρα λαδῶν, μήτε ἐγγύας αἰτήσας, ὄρκους ἠρκέσθη τοῖς παρ' αὐτῶν· καίτοι περ οἱ πλείους παρήνουν, οὐδὲν ἀλόγιστον λέγοντες, μηδαμῶς αὐτοὺς δέξασθαι, τό τε πλῆθος δεδιότες, καὶ τὸ ἔθεον

ἐτέρους ἐκείνους ζῆν ὑποπεύοντες αἰτιον σκανδάλου ἂν γενήσασθαι. Ἐκείνους δὲ πιστεύει μὲν, οἴκοθεν ἔχων τὸ πιστὸς εἶναι· ὃ γὰρ τις ἔχει, δίδωσι, καὶ ὃ ἐστὶ, λογιζέται καὶ τοὺς λοιποὺς εἶναι· παίθει δὲ καὶ ἑαυτὸν, καὶ ἄλλους, λογισμοὺς προτείνων ἀναντιρρήτους, ὡς κἂν βουλήθεεν ἐκείνοι κακὸν τι δράσαι, οὐκ ἂν ποτε δυνηθεῖεν· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ βουλήσονται. Ἐξέβη δ' ὡσπερ αὐτὸς ἐνόμισέ τε καὶ ἰσχυρίζετο. Καὶ τοῦτο τρία ταυτὶ προσημαρτυρήσειεν ἂν αὐτῷ, ἀξιοπιστίαν, ἀνδρίαν, φρόνησιν· τῷ πιστεῦσαι, τῷ θαρρῆσαι, τῷ καλῶς στοχάσασθαι. Κτᾶται τοιγαροῦν στρατιὰν τοσαύτην, οὐκ ἄπειρον μὲν τραυμαμάτων, ἀγαθὴν δὲ τὰ πολέμια, μηδὲν προσαναλώσας ἢ τρία ταῦτα, γνώμης ὀξύτητα, γλώττης δεινότητα, τρόπων χρηστότητα· ἕκαστον χρῆμα ἀκί-
νωτον.

Ἐχων γε τοίνυν αὐτοὺς πρὸς τῇ τῆς Πελοποννήσου δυνάμει, οὐ μικρὰ καὶ καθ' αὐτὴν οὖση, προσθήκην ἐτι μεγίστην, βῆον ἢ τις ἂν ἐνόμιζεν εἰ τὰ κατὰ νοῦν διέθετο πάντα. Εἰ γὰρ δὴ καὶ μικρὰ τις ἐπιβολὴ τὸ πᾶν ἰσχύει πολλάκις, ἢ τοσαύτη μὲν τῷ πλήθει, καλὴ δὲ καὶ τῇ τῶν πολεμικῶν ἐμπειρίᾳ, τί οὐκ ἂν ἔβρα; Οὐ γὰρ, καίτοι καθ' ἑαυτοὺς προθύμους τε καὶ ἀγαθοὺς στρατιωτᾶς ὄντας, οὐ προσέθετο ποιῆσαι τούτους βελτίους· ἀλλ' ἐπηύξησεν αὐτοὺς, ὡσπερ οὖν τὸ πρὸς αὐτὸν φιλτρον, οὕτω δὲ καὶ τὰ χρηστότερα πάντα, λέγων καὶ ὑποδεικνύς τὰ πρακτέα. Καὶ δηλοῖ τὰ δι' αὐτῶν ἐκείνων πεπραγμένα, εἰ καὶ μὴ τὸ πᾶν αὐτοῖς ἀνατίθημι. Πῶς γάρ; Οὐ γὰρ δυσμενῶν εἴλε πόλεις, τὰς μὲν πολιορκήσας τε καὶ παραστῆσάμενος, τὰς δ' αὐτοβοῦν τῷ πολέμῳ, τὰς πλείους δὲ καὶ φθασάσας τὴν τῆς στρατιᾶς ἐφοδον, καὶ πρὶν τοῦ ταύτην ἐγγὺς γενέσθαι παραδοθεῖσας; Οὐ δεδιότας ἔδειξε τοὺς δεδιττομένους; Οὐ πάντα ταῦτ' ἐποίησε τοὺς δυσμενεῖς θρασυνομένους· ταῖς πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας νίκαις, κατεπτηχότας φαίνεσθαι καὶ κατησχυμένους, ἅτε δὴ τοῦ θράσους αὐτοῖς, καὶ τῶν ἐφ' οἷς μέγα ἐφρόνου, πρὸς τοῖναντίον τραπέντων; Οὐ παρητύοντο; Οὐ προσεκύονουν; Οὐκ ἀπεδίδοσαν ἅπαντα (μετὰ προσθήκης τὴ ἡρακαγμένα; Οὐ φόρους προσεδίδοσαν, οἷ καὶ ὄναρ τοῦτ' ἰδόντες, ἀπεπέθων ἂν τῆς κλίνης, τῷ ἀπροσδοκῆτην βληθέντες; Οὐ τοῦτο ἦδιον αὐτοῖς; ὡς κινδύνων ἀπαλλάττον ἢ τὸ εἰληφέναι πρόσθεν; Οὐκ ἐδοῦλεον μεθ' ὅπλων, οἷς γε ληίζεσθαι τὴν ἡμετέραν καὶ ἀνευ ὅπλων πανήγυρις τις ἐδόκει; Καὶ σιωπῶ τὴν πρίγγιπος ὑπερηφάνειαν τὴν πολλήν, αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ἐλεγχθεῖσαν. Οὐ γὰρ ἦν ἀκροβατῶν; οὐκ ὑπὲρ νεφῶν; Οὐκ εἰς τοῦσχατον ἀφίκτο ἀλαζονείας ἀπάσης; Ἄλλ' ὃ τοιοῦτος μὲν τοῖς λογισμοῖς καὶ τοῖς λόγοις, τοιοῦτος δὲ τοῖς σχήμασι, καὶ πᾶσιν οἷς ἂν φαίνοιτο μέγα φρονῶν ἀνθρώπος, τοῖς ἔργοις ἄλλοις δέδεικται, οὐδὲ πολλοῦ τοῦ μεταξὺ ἐγαγονότος. Ὀλίγοις γὰρ ἐντυχῶν, ὧν τινες ἐφ' ἱππαρίων πονηρῶν, τότε πρώτως οἶμαι γυμνώσαντες; ἐπὶ τοὺς ἔχθρους τῆ ξίφος, ὃ θρασύς, ὃ γαῦρος, ὃ πολὺς, μετὰ πολλῶν ἱππέων ἐπιών, καὶ πολλοῖς ὀπλίταις περικυκλούμ-

tum quod scandalum creaturi viderentur, pro eo quod aliis moribus viverent. Cæterum ille commodat quidem fidem, qui a se ipse eadem haberet. Quod quis enim habet, etiam dat, ac quod est ipse, hoc alios quoque existimat: cum vero sibi, tum aliis suadet, firmissimis rationum momentis, ne si velint, posse eos quid mali facere; eoque fore ut et nolint, evenitque uti censerat ipse ac affirmarat; quæ sane res tria hæc illi abunde astruit; auctoritatem ad fidem, fortitudinem, prudentiam, quod habuerit fidem, quod fiduciam, quod bene conjectarit. Adeo ergo numerosum militem comparat, nihil illum vulnere rudem, bello autem cum primis opportunum, cum præter hæc tria, nullos posnisset sumptus, sagacem animum, linguæ vim, morum bonitatem, thesaurum plane singula inexhaustum.

Cum itaque excepta Peloponnesi virtute, quæ et ipsa per se non modica esset, maximæ eos haberet accessionis loco, majori supra omnem existimationem facilitate, bene ex animo omnia constituebat. Quando enim modica quoque accessio non raro totum præstat, quid non tanta illa, rei que adeo bellicæ peritia præstans, confectura erat? Neque enim: quanquam per se alacres ac strenui erant, omisit, ut meliores efficeret; quin imo, ut eorum in bæ amorem, sic et meliora omnia eis adauxit, qua verbis, qua rebus monstrans, quæ facto opus essent: produntque per eos ab illo gesta; quanquam eis non omnia accepta refero. Qui enim? Nonne enim hostium cepit urbes? alias quidem expugnando ac cum obsidisset; alias ipso belli clamore, ac prima statim irruptione; plures quoque cum exercitum invadentem occupassent, ac necdum propius admoto, sese dedidissent, ? Nonne solitos terrere in terrorem egit? Nonne iis omnibus fiebat, ut qui ante ejus in provinciam adventum, ex prioribus victoriis insolentiores evasisent, attoniti deinceps confusique viderentur, quibus audacia illa, ac quibus attollebant animos, in contrarium cederent? Nonne deprecabantur? Nonne venerabantur? Nonne rapta omnia cum accessione reddebant? Nonne insuper pendebant tributa, qui ut in somnis vidissent, inexpectato visu territi, e strato prosilissent? Nonne dulcius hoc habebant, quo essent a periculis immunes, quam quod prius acceperant? Nonne serviebant sub armis, quibus fuerat festa dies ut vel inermes terram nostram diriperent? Porro sileo principis multam superbiam, abunde ex rebus coargutam. Nonne is extremis digitis ac fastu incedebat? Nonne supra nubes? Nonne promoverat ad summam arrogantiam? Ille nihilominus sic animi sensis ac verbis habens, sic vero verbis, inflexione ac habitu, omnibusque, quibus quis animum tumens prodit, alius ex rebus proditus est, nec id multo deinceps elapso tempore. Paucis siquidem obviam factus, quorum erat equisonum aliqua manus, ac eorum qui nunquam forte gladium in hostes strinxissent, audax ille, ille arrogans, ille jactabundus, qui multo equi-

te instructus invaderet, multisque undique armatis circumfusus ac vallatus esset, numerosaque illa cataphracti militis cohorte præsumeret, nec manus quidem sustinuit conserere, sed et puto prior omnibus arripuit fugam, cum necdum congressus esset, opportunum arbitrans, ut lanceæ ac ensis loco stimulos ac scuticam adhiberet. Sane ubi equum habenis retro inflexisset, tergaque evertisset volentibus insequi, haud prius a fuga destitit, quam cum unus nostrum, non hastæ cuspidi, sed manibus cepisset. Hic vero quis? Num dux exercitus? Haudquaquam. Siquidem enim Achaïæ princeps eo prælio manibus usus esset, uti et armis habebat uti, haud ab alio, puto, quam ab exercitus duce, capiendus fuisset. Erat quippe vir plane strenuus ac fortis; nempe Raoum. Is enim cum apud me merens, tum ubi Peloponnesum petisset, clarum omnibus viri optimi specimen præbuit. Quia tamen ille nihil retro aspiciens, totus in fugam effusus erat, haud licuit duci exercitus, ut deserto ordine longius insequeretur. Num vero quis nostrum vir nobilis, aut omnino fortis dedititium accepit? Ne id quidem: nemo talium; ac neque prorsus aliquis spiritus habens, sed qui tuba haberet agenda præmonere, ac caduceator, cum turpiter dedititium ille nihil præter vitam rogaret.

Cæterum ingenui quoque ac nobiles quidem, cum præter decorum omne in hostium tunc castris militarent, quod et habeat admirationem, et ipsi capti sunt. Plane vero secus oportebat, multis de causis. Nam nos sanguine contingebant; eos demereramus, cum illi priores nihil contulissent; acceperant non modicos honores; ultro se sacramento obstrinxerant, cujus religionem etiam homo ferus revereatur ac velit integram: offenderant, cum nihil fuissent læsi; pro eo ut darent pœnas, cum nobis esset in promptu ulcisci, auxilium potius secundo impetrarant, eo eis bello infesto, quo cum paulo post, bello in nos conflato, turpe id factum ac atrox, manus auxilio junxerunt. Plane operæ pretium erat, ut et vitam nostri causa spernerent; ii vero, cum ita operæ pretium esset, nihil ejusmodi in animi inducentes, nihil nisi nugas omnia cogitabant, cum vir quisque sapiens, ne minimum quid negligendum putaturus esset. Cæterum, cui plurium aliorum, eorumque majorum ac clariorum tropæorum accessione, hoc quoque, splendidum illud excitatum esset, ingenue ac clementia illis utens, domum abire permisit; quanquam nihil grati animi monumento ab eis accepturum speraret. Quamvis enim ex iis quæ præcessissent haud obscura futurorum notio haberetur, ille nihilominus a natura comparatum habens, ut bonus esset, haud sibi faciebat satis, nisi ipsos quoque hostes demereretur. Quamobrem, etsi anteriora liquido futura indicarent, ipse tamen id solum spectabat quod honestum esset, ac ne re ulla a decore decederet. Eos porro qui boni esse renuerent, timebat quidem quam minimum, quam maxime autem miserabatur.

Α νός τε καί περιστοιχιζόμενος, καί θαρρῶν πολυχειρία καί σιδηρῆ φάλαγγι, οὐδὲ γοῦν συμπλακῆναι τότε ὑπέστη· ἀλλ' οἶμαι καί τῶν ἄλλων πρῶτος ἐτράπετο πρὸ τῆς συμπλοκῆς, ὡραν εἶναι οἱ νομίσας ἀντιδράτος καί ξίφους κέντροις τε καί μάστιγι καταχρησασθαι. Καί τοίνυν ἐκ τοῦπίσω ταῖς ἡνείαις τὸν ἵππον στρέψας, δοῦς τὰ νῦτα τοῖς διώκειν βουλομένοις, ὁ δὲ ἐφευγεν. Ἔως εἶλε τοῦτόν τις ταῖν χερσῶν, ἀλλ' οὐκ αἰχμῆ. Οὗτος δὲ τίς; Ὁ στρατηγός; Οὐδαμῶς· εἰ γὰρ ἐχρήτο ταῖν χερσῶν, ὡσπερ ἐχρήν καί τοῖς ὀπλοῖς, ὁ τῆς Ἀχαΐας τότε ἀρχῶν, μὴ ἂν αὐτὸν οἶμαι ἐλεῖν μηδένα ἕτερον τῶν ἀπάντων πρὸ τοῦ τῆς στρατιᾶς ἡγεμόνος. Ἦν γὰρ πάντα ἀγαθὸς καί ἀνδρεῖος· Ῥαοῦν γὰρ ἦν ὁ χρηστός· ὁ δὲ καί παρ' ἐμοῦ μένων ἔτι, καί ἐνταυθοῖ παραγεγῶνως οὐδένα λήθηθε, βέλτιστος ὢν. Ἐπεὶ δ' ἐκείνος περῶν ἔδειτο, ἀμεταστρεπτὶ φεύγων, οὐκ ἔξῃν τῷ στρατηγῷ μακρὰν ποιεῖσθαι τὴν δίωξιν, καταλιπόντι τὴν τάξιν. Ἄλλ' αἰχμάλωτος ἐκείνος γεγωνός, τινὶ τῶν παρ' ἡμῖν εὐγενῶν, ἢ τῶν ἀνδρείων ὄλως ἐγένετο; Οὐδαμῶς· οὐδὲν οὐτε τῶν τοιούτων, οὐτε τῶν ὄλως μετεχόντων φρονήματος· ἀλλὰ τῷ τῆ σάλπιγγι τῆ στρατιᾶ τὰ πρακτέα σημαίνοντι αἰσχυρῶς αὐτὸν ἔδωκεν, ἵκετεῦον ὑπὲρ τῆς ζωῆς μόνης.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καί εὐγενεῖς, τινες ἄνδρες, παρὰ τὸ προσήκον ἅπαν ὄντες τότε καθ' ἡμῶν, ἐάλωσαν; ὁ δὲ καί παρείχε θουμᾶζειν. Τοῦναντίον γὰρ ἐχρήν πολλῶν ἕνεκα. Τίνων; Προσῆκοντες ἦσαν ἡμῖν καθ' αἷμα· εὐπεπόνθασιν παρ' ἡμῶν, μηδὲν προεισενεγκόντες· τιμῆς ἀπέλαυσαν οὐ μικρᾶς· ὄρκου, ἐκουσίους παρέσχον, οὐς κἂν ἀνήρ ἀγροίκος ὀμωμοκῶς, ἠδέσθη τε διαπαντός, καί διετήρησεν ἀκριβῶς· προσκεκρούκασιν, ἡδικημένοι μηδ' ὀτιοῦν. Ἀντι τοῦ δίκην δοῦναι, παρὸν, οἱ δὲ καί βοήθειας αὐτοῖς ἐεύχχανον παρ' ἡμῶν, ὑπ' ἐκείνου πολεμούμενοι, ᾧ γε μικρὸν ὕστερον καθ' ἡμῶν συνεμάχουν, αἰσχυρὸν τι καί ἀνόσιον μάλα δρώντες. Ἔδει μὲν γὰρ καί τῆς ζωῆς; ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοὺς ἀλογῆσαι, τοῦτου δεῖσαν· οἱ δὲ, μηδὲν, ὡς εἰκοι, προσήκον ἐνθυμηθέντες, οὐδὲν ἢ λῆρον πάντα ἐνόμισαν· ὢν καί σμικρότατον οὐκ ἂν ὑπεροπτεῖον ἐδόκει οὐδ' ὀτιοῦν νοῦν ἔχοντι. Ἄλλ' ᾧ καί τοῦτο τὸ λαμπρὸν ἔστη τρόπαιον πρὸς πολλοῖς καί μείζοσι καί καλλίσοις ἑτέροις, εὐγενῶς καί φιλανθρωπῶς αὐτοῖς χρησάμενος, οἴκαδε τοῦτους εἶασεν ἀπελθεῖν, καίτοι μηδὲν ἐλπίζων παρ' αὐτῶν εὐγνωμον ἀπολήψασθαι. Εἰ γὰρ καί τὸ μέλλον σαφές ὑπῆρχε τοῖς ἤδη πεπραγμένοις, ἀλλὰ ὁ πεφυκῶς ἀγαθὸς εἶναι οὐκ ἠγάπα, εἰ μὴ καί τοὺς ἐχθροὺς εὐποιήσεις. Καί διὰ τοῦτο, τῶν προλαβόντων σαφῶς δηλούντων ὅπως ἔσται τὰ μετ' ἐκείνα, ἐκείνός γε πρὸς μόνον ἔβλεπε τὸ καλόν, καί τί ἂν πράξας, μὴ παρεξέλθοι τοῦ γε καθήκοντος. Τοὺς τε οὐκ ἐθέλοντας ἀγαθοὺς εἶναι ἔδειδει μὲν ὡς ἤκιστα, ἠλέει δὲ ὡς μάλιστα. Βλαῖον γὰρ τι τὸ πεφυκός· κλιν ἐκείνου πρὸς τι καθέλκη, οὐ δύναται τις βραδίως ἀνθίστασθαι. Ἐκείνον δὲ τὸ πεφυκός εἰς ἀγαθὸν εἶλκε, καί προσῆν ἢ τοῦ βελτίονος ἕξις. Ἄμφω δὲ

ταυτὴ συνέδραμν κόττα, κατείχεν ἀκριβῶς ἐν τῷ εὖ A

ταυτὴ συνέδραμν κόττα, κατείχεν ἀκριβῶς ἐν τῷ εὖ A
ποιεῖν πάντας βούλεσθαι.

Τραhebat illa in bonum, illique ejus ponderi, melioris habitus cumulo accedebat, quæ ambo sic conserta, in proposito demerendi omnes perfecte tenebant.
Περὶ δὲ τῶν αὐτομολησάντων εἰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μετὰ τῶν λύκων ὡς εἰπεῖν γινόμενων, καὶ ἐπιθυμοῦντων μὲν ἐσθίειν τὰς τῶν ὀμοφύλων σάρκας, ἐσθιόντων δὲ τὰς ἰδίας, τί ἂν τις λέγοι; Μακρὸν τάκεινον διεξελθεῖν· καὶ βέλτιον ταῦτα παραδραμεῖν ἢ περὶ ἐπιτίθεσθαι μελαγχολία νοσησασιν ἀνθρώποις. Ὅλωσ δὲ, εἴπερ οὐ καλὸν ἦν ἐκεῖνοις τὰ κάκιστα δεδρακέναι, οὐδὲ ἐμοὶ δήπου φέρεσθαι κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἐρῶ δὲ, τί τὸ πείσαν αὐτοὺς καθ' ἡμῶν θρασύνεσθαι, μῆδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντας, ἢ τὸ μὴ θέλειν ἀρχεσθαι ὑφ' οὗ γε δίκαιον ἦν.

Ἰσατε ποῦ τὴν Πέρσην ἐκείνον, τὸν Παγιαζίτην λέγω, τὸν Ἀσίας ἀρχοντα, τὸν Εὐρώπης κύριον, ὃς ἀφόρητός τις ὢν, οὐδὲ φορητὸν ἠγεῖτο, ἀρχοντά τινα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι. Οὗτος ἦν ἡ τοῦτων θρασύτης· τοῦτο τῇ δυνάμει θαρβύοντες, καὶ πρὸς γε ἔτι τῇ δυσμενείᾳ τῶν γειτονοῦντων ἡμῖν Λατίνων, τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπεχειροῦν· ἀλλὰ μὴν καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ δυσμενέστατος θῆρ, ἀμφοτέροις θαρβύων, τοῖς ἡμῶν ἐπέθετο πράγμασι· καὶ θατέρῳ θάτερον μέρος καὶ ἤκονατο, καὶ παρωξύνετο κατὰ τοὺς τῶν χοίρων ὀδόντας.

Εἶεν· βούλομαι δὲ καθόλου λόγον εἰπεῖν, τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα παραδραμῶν· φημί δὴ, τοὺς αὐτομολούντας Χριστιανούς τουτοῖσι τοῖς καθ' ἡμῶν ἀσεβείαι περιφανῶς μίλιεσθαι· μᾶλλον δὲ καὶ χεῖρῳ ποιεῖν τῶν βεβλαμμένων τὰς φρένας. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, ἐὰν καὶ ζήφος ὤσῃσι καθ' αὐτῶν, οὐτὲ τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐβλαψαν, καὶ μίσους μὲν οὐδαμῶς, ἐλέους δὲ παρὰ τῶν ὀρώντων τύχοιεν ἂν· τοῦτους δὲ πολλῇ ἀνάγκῃ μίσος ἔχειν ἐν σωφρονούσιν, ἐθελοντὶ τὰς ἑαυτῶν μολύνοντας ψυχὰς διὰ πασῶν τῶν ἀισθήσεων. Ἐπιθυμοῦσι γὰρ εὐρεῖν, ὧν ἔνεχ' ἦκον τὸ καταρχὰς εἰς τοὺς τῆς πίστεως ἐχθροὺς· πλοῦτόν τε λέγω, καὶ δόξαν, καὶ ὅσα γε τῷ τῆδε βίῳ τερπνά· ἀμύχανον δὲ τοῦτων τυχεῖν, μὴ ἡδεῖς φαινομένους ἐκεῖνοις, πρὸς οὓς γε ἠτύχησάν· ἡδεῖς δὲ τοῦτοις φαίνεσθαι οὐ τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ, μὴ πρότερον ἄπαντα διαπραττομένους, οἷς ἐκεῖνοι χεῖροισι· τοῦτο δὲ ἐστὶ πάντως βαρβαρικῶς τε ζῆν, καὶ ἀθεμίτοις πράττειν ἔκοντὶ τὰς ἑαυτῶν μολύνειν ψυχὰς. Τὰ τοῦτοις ἄρα συμβαίνοντα τὰ τοῖς μαινομένοις ὑπερηκύντισε· καὶ μίσους μὲν ὅτι πολλοῦ, ἐλέους δὲ οὐδεὸς ἄξιοι· πᾶσι κριθήσονται, τῷ τε γνώμῃ τοῖς κακοῖς ἑαυτοῦς ἐκδιδόναι, τῷ τε τῆν ψυχὴν ἀντὶ τοῦ σώματος βλάπτειν· τὸ δὲ πάντων σχετικώτατον, ὅτι τὸ μὲν τὰς ψυχὰς προδιδόναι, καὶ τὴν αὐτῶν τιμὴν καθυβρίσαι, καὶ πᾶν τὸ γένος, πᾶσα ἀνάγκη· ἀνθ' ὧν δὲ ταῦτα πράττειν προάγονται, ἢ οὐδὲ τὴν πρώτην αὐτοῖς παραγίγνεται, ἢ οὐκ ἐπὶ μακρῷ παραμῆνει, ὅποταν καὶ παραγένηται. Ὅθεν καὶ δίκην πομφόλυγος ὀξέως ἄγαν ὑπερφυσώμενοι, λέγω δὲ τοὺς γε δοκοῦντας παρὰ τοῖς ἀσεβέσι χίωραν εὐρηκέναι καλλίστην, ὀξέως ἄγαν καὶ διαρρήγνυνται,

Nam natura quid violentum est; nec ut quis aliquo velit trahere, in adversam partem facile inflexerit. Trahebat illa in bonum, illique ejus ponderi, melioris habitus cumulo accedebat, quæ ambo sic conserta, in proposito demerendi omnes perfecte tenebant.

Quid enimvero de iis dicere spectat, qui ad hostium castra perfugissent, ac cum lupis, ut ita dicam, versarentur, qui quidem gentillum suorum carnes comedere cuperent, suasque ipsi comederent? Prolixum esset ab eis perpetrata referre, præstatque omittere, quam sic atra bile laborantibus insultare. Prorsus vero ut neque illi operæ pretium habebant pessima patrare, sic nec ego habeam ut in illos ferar. Dicam vero, unde ille eis animus coaluisset, ut in nos ita insolerescent, qui nihil criminandum haberent, quam quod nolent ejus subdi imperio, cui jure subliti essent.

Scitis plane Persam illum, Bajazetem dico, Asiæ imperantem, ac Europæ dominum, ut gravis ac intolerabilis existens, ne ferendum quidem in Christianis principis nomen putaret. Hic illis addebat animos. Ejus freti potentia, nec non vicinorum nobis Latinorum hostili feritate, nostris imminebant rebus: sed et ferissima bellua utrisque fidens, in nos invadebat; ambæque partēs, partem alteram, ringentium porcorum more, vicissim acuebant ac irritabant.

Sic vero habet (porro lubet universe dicere, ut præteream singulos); habet, inquam, ut Christiani in infidelium nobis hostium castris perfugæ liquido insani sint, atque adeo iis deteriora agant, qui læso cerebro sunt insani. Illi quippe, vel si gladium in se adigant, nihil tamen læserint animas: nullumque inde contrahant odium, sed multam potius miserationem videntibus faciant: cum illos omnino necesse sit apud sobrios quosque sibi odium conflare, qui sponte per sensus omnes animas suas polluant. Ea enim oppido cupiunt invenire, quorum causa a principio ad fidei hostes defecere; nempe divitiās, et gloriam, ac si qua sunt delectabilia hujus vitæ: fieri autem non potest, ut hæc ab illis consequantur, nisi se iis gratos componere studeant, nisi præstent omnia quibus illi gaudent; id autem haud omnino aliud sit, quam more barbari vivere, ac sponte se nefariis actionibus contaminare. Quæ ergo illis accidunt, longe iis sunt deteriora, quæ furiosis, summoque omnibus odio, nulla autem miseratione prosequendi videantur, tum quia sua se voluntate malis dedant, tum quia corporis loco lædant animam: ac quod omnibus miserabilissimum videatur, quod omnino necessum habeant ut periant quidem animas, suumque ipsorum honorem, ac genus universum probro afficiant. Cæterum, quæ ad hæc impellat causa, vel a principio nulla existat, vel ut aliquando exstiterit, haud admodum sit duratura. Quamobrem etiam ad instar hulke cito inflati ac tumentes; qui, inquam, locum optimum ac fortem apud infideles nacti videntur: cito dirumpuntur, iuacæ-

que illis animi ac status in nihilum credunt. Jure id quidem. Ut enim eorum segnius voluntates sequantur, suspensiores effecti, mox contemnuntur, tanquam eorum studiis minus congruant: ac quanto putas habentur despiciatui? Sin autem faciles accedant, iis quæ visa sint Barbaris, velint illi eorum legibus ac moribus uti, utque dira immanitate genus perdere satagant; hac quoque non immerito odium referunt, propter illam in genus ac suos crudelitatem: nec propter mutatos mores, ac quod ad institutum aliud commigrarint, laudem ab eis habent, tanquam visi faciles ad quæ quis velit. Quamobrem etiam non eis credunt, ut sint in secundis perseveraturi. Jure equidem. Qui enim facile adeo mores conculcavit quibus consuevisset, qua sit ratione accurate servaturus, quos nuper amplexus est? Item qui malus est in genus ac suos, utique et in seipsum. Nam pars continetur in toto. At qui malus est in seipsum, in quem alium possit bonus esse? Quin imo ut diligentius attendamus, hic talis suæ ipsius conscientiæ odibilis est: qui vero non universis? Verum quid hæc dico, qui possim quod est majus ostendere? Neque enim sinceram in Christum fidem ac confessionem servare possunt. Uxquid vero? Qui enim pactis cum Christo juratis, supremam in eum amicitiam odiumque in dæmones polliciti sunt; serus tamen deinceps præstant. Imo sit apertius dicendum ac mali indicanda gravitas, quanta sit: qui lubentes cum Mahometanis agunt, eisque, cum fidei hostes existant, contra nos auxilium ferunt, inimica aëie adversus Salvatorem ac Dominum Jesum, qui existat fidei auctor, consistunt, palamque in eum bellum gerunt.

Sed et aliud non bonum sequitur, nisi velis valde malum. Suis quippe illi rebus ac gestis Mahometem prophetam ostendunt. Nam scelestus homo, gentibus a se deceptis, ac compulsis in errorem, victoriam de nostra ac Christianorum gente promisit. Qui ergo illis ad victorianam opem ferunt, mendacio utique fidem astruunt. Quamobrem, uti dicebam modo, nostri illi hostes in infidelium castris perfluxæ, insano palam furore feruntur, ac iis qui laesos habent renes, deteriora faciunt: ac plane, cum in se ipsi gladium impellant, suas magis ipsorum animas quam nos impetunt.

Resumpto autem sermone, quæ sunt deinceps prosequamur. Favicem se ad mala provocabant, satrapa pariter, qui que apud eum perfluxæ erant: ac qua ratione vector actuario remis utens, scapham quidem remigio agit, ipseque vicissim ab scapha rapitur: sic illi quoque, cum in nos, per summam injuriam infideles illos agerent, ipsi ab eis vicissim irritantes, ac sibi mutuo stimulos, uti in pueros in vos invaserant, ac multa vi, vestra omnia transversum agentes, labefacturos putabant, tametsi nihil conficiebant, ejus siquidem virtus obsistebat, quem illi expugnabant;

καὶ εἰς οὐδὲν αὐτοῖς τελευτᾷ τὸ κενὸν φρόνημα. Εὐλόγως. Εἰ μὲν γὰρ κωροὶ τινες εἶεν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, ὑποπτοὶ γενόμενοι, εὐθὺς καταπεφρόνηνται, ὡς μὴ συμβαίνοντες αὐτοῖς· καὶ παρορῶνται, πῶς οἶσι· εἰ δὲ βραδύως προστρέχοντες, οἷς ἂν οἱ βάρβαροι βούλοιντο· βούλοιντο δ' ἂν καὶ ἔθεσι καὶ νόμοις τοῖς αὐτῶν τούτου· χρῆσθαι, καὶ τὸ γένος ἀφειδῶς διαφθεῖραι· μισοῦνται μὲν μάλα δίκαιως· ἔνεκα τῆς εἰς τὸ γένος ὀμότητος· τῆς δὲ τοῦ ἡθους μεταβολῆς, καὶ τῆς τοῦ βίου μεταπτώσεως, ἐπαίτων οὐ τυγχάνουσι παρ' αὐτοῖς, ἅτ' εὐχερεῖς φαινόμενοι πρὸς ὃ τι ἂν τις βούλοιο. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ πιστεύονται, ὡς ἀρξ γὰρ μενοῦσιν ἐν τοῖς δευτέροις. Εἰκότως. Ὁ γὰρ εὐκόλως ἔθη καταπατήσας, οἷς συμβέβηκε, πῶς ἂν τηρήσειεν ἀκριδῶς, ἅπερ ἐξ ὀπογυίου ἐδέξατο; Καὶ αὖθις ὁ τῷ γένει κακὸς καὶ ἑαυτῷ δηλονότι· ἐν γὰρ τῷ καθόλου τὸ μέρος. Ὁ δὲ ἑαυτῷ κακὸς πῶς ἂν ἐτέρῳ χρηστός; Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο θεωρησάμεν ἀκριδέστερον, ὁ τοιοῦτος καὶ τῷ ἰδίῳ συνειδῶτι μισητὸς καθίσταται. Καὶ πῶς οὐκ ἂν ἅπασιν; Ἀλλὰ τί ταῦτά φημι, ὅπου γὰρ τὸ μείζον ἔχω δεικνύσαι; Οὐδὲ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν καὶ πίστιν οἷόν τε τηρεῖ αὐτοὺς ἀκραιφνή. Διὰ τί; Ὅτι τῷ Χριστῷ συνταττόμενοι, φιλίαν μὲν αὐτῷ τὴν ἐσχάτην, ἔχουσαν δὲ τὴν πρὸς τοὺς δαίμονας ὑπισχνούται· εἶτα τὸναντίον ποιοῦσι. Μᾶλλον δὲ σαφέστερον εἰπεῖν χρὴ, καὶ δηλώσαι τὸ κακὸν, ὅσον· τοῖς γὰρ τοῦ Μωάμεθ' οὗτοι συνδιατρίβειν ἐθέλοντες, καὶ τῶν καθ' ἡμῶν συνεφαπτόμενοι τούτους ἔργων, ἔχουσι τῆς πίστεως οὐσίαν, τῷ Σωτῆρι διαμάχονται, τῷ δεδωκότι τὴν πίστιν, καὶ φανερώς αὐτῷ πολεμοῦσιν.

Ἔπειτα δὲ τι καὶ ἕτερον οὐ καλὸν, ὅτι μὴ καὶ λίαν κακόν. Ἐξ ὧν γὰρ οὗτοι διαπράττονται, προφήτην τὸν Μωάμεθ' ἀποφαινοῦσιν. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ μικρὸς τοῖς ἐξηπατημένοις τε καὶ βεβιασμένοις ὑπ' ἐκείνου γένεσι νίκην κατ' ἡμῶν ἐπηγγεῖλατο· αὐτοὶ δὲ, οἷς συλλαμβάνουσι ἐκείνοις εἰς τὴν νεικῆναι, ἀφορμὰς παρέχουσι εἰς τὸ πιστεύειν τῷ ψεύδει· ὡς δ' ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, οἱ καθ' ἡμῶν αὐτομολοῦντες πρὸς ἀσεβεῖς περιφανῶς μαίνονται, καὶ τῶν βεβλαμμένων τὰς φρένας χεῖρῶς ποιοῦσι· καὶ δὴ καθ' ἑαυτῶν τὴν εἴφορ ὡσπερ ὠθοῦντες; μᾶλλον ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ἢ περ ἡμῶν διαμάχονται.

Ἀλλὰ γὰρ ἐχώματα τῶν ἐξῆς, ἐπαναλαβόντες τὸν λόγον. Παρώξινον ἀλλήλους πρὸς τὰ κακὰ ὃ τε σατράπης, οἱ τε πρὸς ἐκεῖνον αὐτομολήσαντες· καὶ ὡσπερ τις χρώμενος ἐν ἀκατίῃ κώπαις, ἀγει μὲν τῇ εἰρεσίᾳ τὸ σκάφος, φέρεται δ' αὖθις ὑπὸ τοῦ σκάφους· οὕτως ἐκεῖνοι τοὺς ἀσεβεῖς καθ' ἡμῶν τε ἦγον ὡς οὐκ ὤφειλε, καὶ ὡς ὑπ' ἐκείνων αὖθις ἐφέροντο. Καὶ τοίνυν ὑπ' ἀλλήλων παρακλούμενοι, καὶ ἀλλήλους παροτρύνοντες, καὶ οἰοῦντι κέντρον γινόμενοι ἑκατέρους, ὡς ἐπὶ παιδᾶς ἐφ' ὕμᾶς ἦσαν· καὶ φροντὸ γὰρ κατατρέψασθαι, παρασύροντες πολλῇ τῇ ῥύμῃ τὰ καθ' ὕμᾶς ἅπαντα· ἦσαν δ' ὁμοῦ οὐδέν. Ἀντεῖχε γὰρ ἡ ἀρετὴ τοῦ πολιορκουμένου;

νου· ἥς δῆπουθεν τὸ περιὴν τοσοῦτον ἦν παρ' αὐτῆ, ὡς δδῶναι πανταχοῦ κρατεῖν βουλομένῳ, εὐμενῆς τὸ θεῖον ἔχοντι.

Ἐπεὶ δὲ ἅπαντα μὲν διαπραξαμένους τοῖς κακοδαίμοσιν εἰς οὐδὲν ἔχώρει τὰ καθ' ὁμῶν, ἐδόκει δὲ ἡ ἐν τῇ Εὐρώπῃ βαρβαρική δύναμις, πολλὰ κύκλωθεν πράγματα ἔχουσα, μὴ δύνασθαι βράδιως εἰσιέναι τὸν Ἰσθμὸν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν, καὶ τοῖς τοῦ σατραπίου βουλευμασιν ὑπηρετεῖν· ἀμηχανία κατασχεθέντες, εἰσηγοῦνται τοῦτω διαβῆναι τὸν Ἑλλησποντον ἐξ Ἀσίας ἐπὶ Θράκη, καὶ ταυτηνὶ παρελθόντα, ἐς Μακεδονίαν ἐπιδημήσαι, κάκειθεν μεταπέμψασθαι διὰ πρεσβείας τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ὡς αὐτὸν ἔλθειν, ἀπειλήσαι τε δεῖνὰ ὑποῦλφ τρόπῳ διὰ τινῶν, ἂν μὴ παραγένηται ὑπακούσας· φανερώς δὲ οἱ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑποσχέσθαι, τὰ μὲν διὰ τῶν πρέσβεων, τὰ δὲ μικραῖς ταῖς ἐπιστολαῖς· εἶναι δὲ καὶ ταῦτ' ἐν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἀνιάσειν μὲν ὡς ἥιστα, τιμῆσειν δὲ ὡς μάλιστα, καὶ παραπέμψειν αὐτὸν ὡς τάχιστα, δεῖνός τῶν ἀπάντων.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐκείνοι πρὸς τὸν σατραπῆν· ὁ δὲ ἐπέσθη, καὶ πάντα πράττει κακοηθέστερον ἤπερ αὐτῷ συνεβούλευον. Εἰ γὰρ φαῦλον ἐπὶ φαῦλα καλέσει τις, ἢ καὶ χρηστὸν ἐπ' ἀγαθῷ, *Λυδὸν εἰς πεδίον*, φασί. Καὶ δὴ καὶ οὗτος ἐπὶ κακῷ τῶν Ῥωμαίων, ἢ καὶ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων, προκεκλημένος, ἔτρεχε, πολλῇ κακοηθείᾳ βλάβας τὸν δόλον. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλεν οὐχ ὅπως τρέχειν, ἀλλὰ καὶ πέτεσθαι, εἴπερ ἐνῆν φῦσαι περὶ, ὁ τῷ Σατραπῆν ὑπηρετούμενος, ἔτινι τοῦργον οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ μηχανὰς κατὰ τῶν πιστῶν πλέκειν; Καίτοι καὶ οὗτος οἰκοθεν οὐδὲν ἢ δόλον ὤδινεν, ἕως ἐδεδώκει δικην, ὦν εἰς τοὺς τῶν εὐσεβῶν ἐξύθρισε παῖδας. Καὶ τοίνυν καὶ τὴν λεοντῆν καὶ τὴν ἀλωπακῆν ὑποδύς, καὶ συχῶς αὐτὰς ὑπαλλάττων, κρύπτειν ἐνόμιζε τὴν αὐτοῦ σκοπόν. Ὁ δὲ καὶ λίαν σαφῆς ἦν· ἵνα γὰρ ἔλῃ τὸν τρέχοντα, καὶ τὰς ἐκείνου παραστήσῃται πόλεις, καὶ ψυχὰς ὁμοῦ καὶ σώματα διαφθεῖρη.

Ταῦτα μὲν οὖν τὸν ἀδελφὸν οὐ διέλαθε· πῶς γάρ; δεῖν μέντοι τοῦ μὴ δόξαι μᾶλλον φιλόζωος ἢ φιλόανθρωπος καὶ φιλότιμος· εἶναι δέχεται τὸν κίνδυνον ὑπὲρ τῶν πολλῶν· ὅς οὐ τοῦτον πρώτιστον, ὡς περ οὐδ' ὕστατον, ὑπέσθη. Αἰεὶ γὰρ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ὀλίγον ἐμελεν αὐτῷ ὑπὲρ δόξης, καὶ τοῦ γένους, καὶ ἀπλῶς τοῦ γιγνομένου παντός, εἰδῶς καὶ τοῦτ' ἀκριβῶς, ὡς τὸ τῶν ἀρχόντων συμφέρον· ἐν τῷ τῶν ἀρχομένων ἀντικρυς κείται. Ὅθεν τὴν ἐκείνων εὐδαιμονίαν ἴδιαν εἶναι νομίζων, τοῖς πᾶσι πάντα ἐγένετο, ἵνα πάντες εὖ πράξαιεν. Οὕτω τὰ ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς περ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνόμιζε τε καὶ ἐπραττεν, εὖ ποιῶν· καὶ τὰ ἀλγύνοντα ἔφερε, καὶ τοὺς μετὰ δόξης κινδύνους βράδιως ὑφίστατο.

Ὅλος οὖν γέμων λογισμῶν, ὦν κἂν Πλάτωνες, κἂν Ἀλέξανδροι, ὁ πατήρ ὁμῖν, ὁ φίλος, ὁ παιδευτήης, ὁ φροντιστής, ὁ κηδεμών, ὁ δεσπότης, ὁ τὸν τῶ-

cujus tanta in eo præstantia erat, ut ubique volenti, bene ei propitio Numine, victoriam præberet.

Quod vero omnia in vos nefariorum molimina in nihilum cederent, videreturque Barbarorum in Europa positus exercitus, multis undique obseptus negotiis, haud facile in Isthmum posse invadere, jugique incursione regionem vastare ac satrapæ servire consiliis: consilii inopes, auctores sunt, ut ex Asia in Thraciam per Hellespontum transmittat, præteriensque petat Macedoniam, ac inde per legatos fratrem meum sibi adesse jubeat, occulte vero immissis susurratoribus mala gravia comminetur, nisi morem gerens accedat; pluraque ac magna, qua per legatos, qua brevibus destinatis epistolis, promittat. Hæc autem fore promittenda: fore ut nihil contristet; ut maximis augeat honoribus, ac quam brevi remittat, nec quidquam amplius ulla prorsus re molestiam faciat.

καὶ μηδὲ μῶς μηκέτι διεννοχλήσειν αὐτῷ περὶ μη-

Ita quidem illi ad satrapam: Ille porro creditur nequiusque ac illi suavisset, universa gerit. Ut enim quis in mala provocet malum, aut etiam in boua bonum, *Lydum in campum*, aiunt. Hunc ille sane modum, in Romanorum, seu etiam humani totius generis provocatus malum, sua ipse sponte incitator currabat, multaque malitia suelat dolum. Qui enim, nedum cursu, sed et volans, ut et alæ adnasci potuissent, appeteret, qui Satanæ obsequium præstaret, cui id unum operæ pretium est, ut machinas dolosque nectat in Christi fideis? Quamquam et ipse nihil a se aliud quam dolos parturiret, donec ulciscente Numine pœnas dedit earum injuriarum, quibus fideles vexasset. Leoninam itaque ac vulpinam indutus, ambasque crebro mutans, destinatum se finem celaturum putabat. Ille nihilominus valde utique perspicuus erat. Eo quippe rem totam moliebatur, ut occurrentem caperet, ejusque urbes in deditionem acciperet, ac animas simul ac corpora perderet.

Haud itaque fratrem illa latuerunt: qui enim potuissent? Veritus tamen, ne vitæ amantior quam officii ac honoris videretur, periculum pro multis adit. Nec vero illud primum, uti nec postremum adit. Semper enim minoris æstimavit vitam præ gloria ac gente, ac siquid universim operæ pretium videretur: qui hoc quoque perspicue nosset, ut magistratum principumque utilitas in subditorum vicissim commodis posita sit. Eorum itaque felicitatem suam ipsius ratus, omnibus omnia flebat, ut omnibus beneficeret: sic illis ac sibi ipsi conducibilia reputabat pariter agebatque, cum ita honestum suaderet; ferebatque, quæ molesta essent, ac pericula habentia gloriam facile sustinebat.

Totus ergo iis cogitatibus plenus, quibus vel Platonēs, vel Alexandri, pater ille vester, ille amicus; præceptor, prudentiæ doctor, curator, dominus;

ille apud vos agens; cum medici, tum pastoris, gubernatorisque, ac omnium deinceps salutarium rerum pariter ac nominum, perfecte locum tenens, quemque, ut omnia verbo complectar, nullum desideret bonum: se ipse pro suis, atque adeo plurimis aliis, spernens, satrapam adit, cum nullam prius adeundi fecisset spem, imo negasset iturum, ut ex insperata præsentia dulcius afficeret, proque rei inexpectatione gratior tyranno occurreret, simulque ostenderet profectum se voluntate, non quia ille blanditiis aut minis decepisset. Illum itaque, nosque ei socios, qui priores venissemus, Pherris arbe invenit. Etenim ipsi quoque, accersente illo, veneramus, cum gravis quædam necessitas, pro subditorum depellendis periculis, eo me tunc præmisisset. Hoc porro interdictum nobis voveramus, ut ne, inquam, adiremus simul. Quippe videbatur haud ita tuta nostra ad eum profectio, cum ille pridem iniquam in nos necem parturiret. Accidit tamen plenum illud timore, cum ego adhuc cum domi putarem, isque vicissim idipsum de me cogitaret, ac velut ex condicto essenius profecti, eadem die, ut bene meminere, ac si vis, eadem ipsa hora. Sed et accidit quid pejus, ut nempe omnes ullo modo Christianorum duces circum Persam stiparent; qui nimirum ad eum itare, eique adessee soliti erant. Multo quippe studio congregaverat, communem omnium interitum meditans. Porro illi operæ magis pretium putaverant, ut ejus conventus aleam subirent, quam ut jubenti morem non gererent. Res sane plena periculo omnibus merito videbatur, ut ad eum universi simul confluerent. Neque enim erant qui virum nescirent, ejusque in eos voluntatem: ejus tamen mandatis nolle morem gerere, id vero gravioris longe periculi ducebant. Neque enim esse, qui contemptæ jussionis injuriam ferret, aut sibi ipse quietem imperaturus esset: fore autem, ut omnes vellet perire, utque volens perdere posset. Malum itaque malo præoptantes, suamque Deo commendantes sortem, ac in spe perageutes iter, viæ se incerto commiserant. κακοῦ κακὸν προσέδρομενοι, ἤπιοντο τῆς ὁδοῦ, Θεῷ δειδύοντες.

Enimvero, quod de me quoque ac fratre persuasum haberent, haud fore simul tunc adituros immanissimam belluam: qui nimirum scirent, non quod accidisset fortuna, sed quod esset nobis constitutum, magnam partem timorem dispellebat, justamque submovens suspicionem, venire invitabat. Noverant enim fore, ut inferni instar universis absorbendis hians tyrannus, jure merito timendum haberet, ne ei in contrarium consilium verteretur, ut in omnes impudenter putaret sæviendum, cum nos in potestate positos non haberet. Ubi autem venientes, me cum fratre apud Persam viderunt, ac scientes rem accidisse præter eorum mentem, lingua ad longum tempus hærente, nihil mutui sermonis conferre potuerunt. Ut autem re-

Α πον ἀκριβῶς διασώζων, ἤνικα σὺν ὑμῖν ἦν, τῶν τε ἰατρῶν, τῶν τε ποιμένων, τῶν τε κυβερνητῶν, τῶν τε σωτηρίων ἐξῆς ἀπάντων καὶ πραγμάτων καὶ προσρήσεων, καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἴποιμι, ᾧ μὴδὲν τῶν ἀγαθῶν οὐ παρῆν, ἀπειδήσας ἑαυτοῦ ἕνεκα τῶν ἑαυτοῦ, καὶ δὴ καὶ πλείστον ἐτέρων, ἔρχεται πρὸς τὸν σατράπην, μὴ δοῦς αὐτῷ πρότερον θαρβῆν ὡς ἀφίξεται· ἀλλὰ τὸναντίον, ἀπαγορεύσας τὴν ἔλευσιν, ἐν ἧ καὶ πλέον ἡδὺς φανεῖς, μηδὼλως ἐπιειδέμενος, καὶ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τοῦ πράγματος ἐκείνῳ μᾶλλον χαρίζεται· δεῖξῃ δὲ γνώμῃ πρὸς αὐτὸν παραγεγῶνως, καὶ οὐ ταῖς θωπείαις αὐτοῦ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς ἐξαπατηθεῖς. Εὐρίσκει τοίνυν τοῦτον ἐν ταῖς Φερραῖς, καὶ ἡμᾶς, ἐκείνον φθάσαντας, σὺν αὐτῷ. Περμπταῖοι γὰρ ἦμεν ἐλθόντες, ἀνάγκης δὴ τίνος ἰσχυρᾶς ὕπερ τοῦ βυσθῆναι κινδύνων τοὺς ὑφ' ἡμᾶς ἐκείσῃ με τότε παραπεμφάσης. Καίτοι τοῦτο ἡμῖν παντελῶς ὡς ἀπερίητο· λέγω δὴ τὸ ἀμφοτέρους πρὸς ἐκείνον ἅμα παραγενέσθαι. Ἐδόκει γὰρ οὐκ ἀσφαλὲς ταύτῃ γενέσθαι τὴν ἡμετέραν ἐπιδημίαν παρὰ τὸν πάλαι καθ' ἡμῶν ἀδικον. ὠδίνοντα φόνον. Συνέβη δ' ὅμως τὸ φοβερόν, ἐμοῦ μὲν οἴκοι μένειν ἐκείνον ἔτι νομιζόντος, χάκεινου δ' αὐτὸν πάλιν περὶ ἐμοῦ τὰ ἴσα λογισμένου· καὶ ὡσπερ ἐκ συνθήματος· οἴκοθεν ἐξελθόντων ἡμέραν, εἰ μέμνημαι καλῶς, τὴν αὐτὴν· εἰ βούλει δέ γε, καὶ ὥραν. Συνέπεσε δὲ τι καὶ γέρον. Εἶναι γὰρ ἀμφὶ τὸν Πέρσην τοὺς καὶ ὁπωποῦν ἐξηγουμένους Χριστιανῶν· λέγω δὲ τοὺς εἰωθότας ὡς αὐτὸν ἀφικνεῖσθαι.

Κ Ἐκείνός τε γὰρ αὐτοὺς ἐπιμελῶς ἡθροίζεν, ἀρδην ἀφανίσαι πάντας βουλόμενος· αὐτοῖς τε δεῖν ἐδόκει παραγενέσθαι, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦδε μᾶλλον δέξασθαι κίνδυνον ἢ τὸν ἐκ τοῦ παρακοῦσαι τοῦ ἐπιτάσσοντος. Εἶναι μὲν γὰρ κινδύνου μεστὸν καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἅμα παραγεγῶναι πάντας εὐλόγως ἐνόμιζον. Οὐδὲ γὰρ ἠγνόουν τὴν ἀνδρα, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν ἐκείνου διάνοιαν. Τὸ δὲ μὴ τοῖς τούτου προστίγμασιν εἴκειν πολλῷ χαλεπωτέρου κινδύνου. Μῆτε γὰρ οἴσειν αὐτὸν τὴν ἐκ τῆς παρακοῆς ὕβριν, μήτ' οὐκ ἀνασχόμενον ἡσυχάζειν, ἀλλὰ θελήσειν μὲν αὐτοὺς διαφθεῖραι, θελήσαντα δὲ, δυνήσεσθαι. Καὶ διὰ ταῦτα τὸ κατ' αὐτοὺς ἐπιτρέποντες, καὶ σὺν ἐλπίσιν

Δ Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ πιστεύειν ἐκείνους περὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς οὐχ ἅμα τῆνικαῦτα ἀφικνόμεθα πρὸς τὸν δαινότατον θῆρα, οὐ γὰρ τὸ συμβᾶν κατὰ τύχην, ἀλλὰ τὴν κεκυρωμένην ἡμῖν ἠπίσταντο γνώμην, τὸ πολὺ τοῦ φέβου διεσκέδαζε, καὶ παρεκάλει παραγίνεσθαι, δικαίαν ὑποψίαν ἀπακρούμενον. Ἥδεσαν γὰρ ὡς ὁ δίκην ἄδου κεχρῶνως, καταπιεῖν τοὺς πάντας ἐφιέμενος, δεδιῶς εἰκότως ἔσται, μὴ πρὸς τὸναντίον αὐτῷ τὸ βούλημα περισταίῃ, ἀν κατὰ πάντων ἀναισχυνητήσῃ, οὐκ ἐν ταῖν χερσῖν ἡμᾶς ἔχων. Ἄλλ' ἐλθόντες, καὶ τὸν ἀδελφὸν σὺν ἐμοῖ παρὰ τῷ Πέρσῃ θεασάμενοι, γνόντες τὸ πρᾶγμα ἐκθεσηκὸς παρὰ τὴν ἐκείνων δόξαν, ἀφωνία συσχεθέντες ἐπὶ μακρῷ, οὐδὲν τι πρὸς ἀλλήλους ἐφθάγγοντο. Ὡς δ' ἀνεγενκόντες, ὥψὲ καὶ μόγις ῥῆξαι

φωνήν ἐδυνήθησαν, ταύτην δὴ πρώτην ἀφέντες, **A** Διαπεφωνήκαμεν, ἐδόθησαν ἅπαντες.

sumptis animis, sero tandem vixque licuit rumpere vocem, hanc primam mittentes, clamaverunt omnes : *Desperavimus.*

Τούτων δὴ συναθροισθέντων τηνικαῦτα μεθ' ἡμῶν (ὡ πῶς πάντα συνέρρει, καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς ἂν τις εἰποι τὴν κορυφὴν τῆς ἀκμῆς ἀνεθίβασε τοὺς φρόβους!) νέηλος ἐκ Σηλυβρίας παραγίνεται καὶ βασιλεὺς ὁ ἀδελφιδοῦς. Τοῦτο δὲ αὐτῷ ἡμᾶς ἐπὶ τοσοῦτον συνέχεον, ὅσον καὶ ἀπειρηκένοι παντάπασι, καὶ δεθῆναι διαθηκῶν, ὃ ποιεῖν ἀνάγκη πᾶσα τοὺς τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς ἀποθεβληκότας. Καὶ ἡμεῖς ἄρνες ἐν μέσῳ λύκων, τοῦτο δὴ τὸ τῷ Σωτῆρι χρηματιζομένῳ πρὸς τοὺς μαθητάς, πατοῦντες μὲν τῶν ἐχθρῶν κεφαλὰς, θραῶν τε καὶ σκορπίων ἄντικρυς τόπον διασωζόντων, καὶ μηδεμίαν παρ' αὐτῶν ὑπομένοντες βλάβην, πίστει πορευόμενοι τοῦ δυνάμιν ἔχοντος σώζειν. Ὑποδέχεται δὴ μοι τὸν ἀδελφὸν ὁ θῆρ ἐκείνος οὐτ' ἀσμένως, εἶχε γὰρ μετόπισθε κότον θφρα τελέση ἐν στήθεσιν οἷσιν, οὐτ' ἀηδῶς τό γε δοκεῖν ἠσχύνετο γὰρ, εἰ καὶ μὴ τὰς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑποσχίσεις, ἀλλ' ἡμᾶς τε, καὶ τὸ δόξει μηδὲ γοῦν πρὸς ὤραν ἰσχύσαι τὸν ἰδὸν ἔνδον κατασχεῖν, ἀλλ' αὐτίκα τοῦτον ἐμέσαι.

Cum ergo ii in hunc modum una nobiscum congregati essent, (o quomodo confluebant omnia, inque summum aciei cuspidem, ut sic loquar, timores ferebant l) venit recens ex Selybria imperator nepos. Hoc porro abunde sic confudit, ut in desperationem omnino cogeret, ac ceu desperata viti ad testamentorum cogeret tabulas. Erasmus agni in medio luporum, quales Dominus oraculum discipulos habet, hostiumque capita instar aspidum ac scorpionum calcantes, nihil damni ab eis ferebamus, ejus ambulantes fide, cuius est potestatis salvare. Meum porro fratrem haud letus suscipit **B** homo bellua : cui nimirum alte esset animo repositum ut veterem deinceps iram ulcisceretur : at neque morosius, ut videbatur. Reverebatur enim, sin factas fratri promissiones, at me saltem, ac ne videretur ne ad horam posse intus venenum condere, sed illud statim cogi evomere.

Οὕτω τοιγαροῦν διακειμένος, βούλευμα δέχεται οὐκ ἐρῶ γε ὑπὸ τίνων ἔστω δὲ ὑπὸ τοῦ δαίμονος, ὃν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἔφερον ἄποκτείναι μὲν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμετέραν πᾶσαν οἰκίαν, ἀποκτείναι δὲ τοὺς τῶν εὐσεβῶν ἄρχοντας. Τοῦτο γὰρ βουλόμενος πόρρωθεν, τότε δεῖν ψήθη διαπράξασθαι τὸ ἄγος ἔν ὧς ἐφασκέ, τὸν χώρον αὐτοῦ καθάραντος **C** ἐκ τῶν ἀκανθῶν, ἡμᾶς δὴ λέγων, ἐξῆ τοῖς τοῦδε παισὶ μὴ τοὺς πόδας αὐτῶν αἰμάττειν, ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν κατορχεῖσθαι. Ἐκείνος μὲν τοιαῦτα ἐβουλεύετο τῷ δ' ἀληθινῷ δεσποτῇ καὶ οὐ μισθωτῷ ποιμένι οὐ ταῦτα περὶ τῶν προβάτων ἐδόκει. Ἐκείνος μὲν γὰρ τῷ στρατηγῷ, εὐνοῦχος δ' οὗτος ἦν, προσέταττεν ἡμᾶς ἀνελεῖν νύκτωρ, καὶ μηδὲ μὴ ἄλλως πράξει ἢ εἰ δὲ μὴ, ἠπειλήσεν αὐτῷ θανάτου τιμήσειν. Ἄλλ' ὁ θεὸς ἐπέταττεν αὐτῷ μηδὲ μὴ τοῦτο πράξει. Καὶ γέγονεν, οἶμαι, παραπλήσιον τῷ ποτε ὑπὲρ τῆς Σάρρας γεγενημένῳ. Ὁ δὲ μαθῶν ὁ φονεὺς, ἀντὶ τοῦ κακῶς ποιῆσαι τὸν παρῆκοον, ὃ δὲ αὐτῷ καὶ χάριτας ὠμολόγει τῆς ἀγαθῆς μελλήσεως, φάσκων, ὡς εὐθὺς εἰπὼν, σφοδρῶς τι βίλοιτο μεταμείψω ὅς γε οὐχ ἐτέρωθεν ἦν ἢ παρὰ **D** θεοῦ πάντως.

Cum sic itaque animi haberet, consilium inist. Nolim dicere quo auctore. Esto ut ejus auctor diabolus fuerit, quem ferebat pectore : ut nimirum nos totamque nostram stirpem deleret, simulque omnes, qui fidelium rebus præessent, occideret. Jam enim olim ita animo habens, patrandum tunc facinus putavit; ut nimirum, mundata ab spinis regione (nos spinas intelligens), ejus filis incruento pede Christianorum solo saltare liceret. Ac ille quidem consilium hoc agitabat ; verus autem Dominus, nihilque mercenarius pastor, secus de nobis decernebat. Jussit porro duci exercitus, qui eunuchoz erat, ut nos noctu interficeret, nec ullo modo rem omitteret : sin autem, combinatus est fore, ut ejus capiti staret. Verum præcepit Deus, ut ne faceret, acciditque non absimile ei, quod in Sarrha olim accidisset²². Ut autem homicida rescivit, nedum ministrum non affectit pœna qui non obsecutus esset, ut etiam habuerit gratias, quod bene distulisset : affirmans mox data sententia, haud se leviter rei pœnituisse; quæ plane mutatio haud alio evenit quam Deo auctore.

Ἦν ταυτί καὶ ὁ Αἰθίοψ τὴν ψυχὴν οὐκ ἐδύνατο τὴν μελανίαν ἀπονήσασθαι ἄλλὰ πρῶτον ἐξεμέσας τὴν ὀργὴν, δι' ὧν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἐξέβρισην, ἐκκόψας μὲν ὀφθαλμοὺς ἐκ τοῦ ναυτικοῦ, ἀποκόψας δὲ χεῖρας, καὶ πολλὰ τισι τῶν ἐν τέλει ἐπαγαγῶν εἰς αἰσχύνην, καὶ ταύτῃ τὸν οὐκ εὐλογον θυμὸν ἀνάπαύσας, ἐπειτὰ μετὰ τὴν εὐθύως, ὃν ἤδικοι καὶ κατήσχυον μυρλοῖς ἀδικήμασιν, ἐπειρᾶτο διαλλάττειν, δῶροις δεξιούμενός τε καὶ πέμπων οἰκადε, ὥσπερ οἱ τὰ παιδία τραγαλλοῖς ἡμεροῦντες μετὰ τὰς πηγάς κλαίοντα. Ὁ λογισμὸς φανερός ἔνα

His ita gestis, nihil tamen animo Æthiops nigredinem eluere potuit : verum ubi primum iram evomisset, gravibusque injuriis pulsasset nostros, nonnullis classiorum effodisset oculos, ac manus amputasset, virisque optimatibus multa irrogasset probra, velut ea vindicta alienum a ratione furorem sedasset, stulte admodum postea, quem tot modis læsisset ac confudisset, conciliare enitebatur, muncribus delinitum ac donatum, domum remittens : tanquam flentes quis pueros a virgis, bellariis placet. Ejus porro animus haud obscurus erat.

²² Gen. xx, 2.

Nimirum eo tota ferebat fabula, ut fratrem postmodum in vincula mitteret. Haud enim tutum videbatur, ut ambos simul appeteret, quanquam poterat præstare; Deo tamen cæcante, se posse nesciebat. Nec id vero barbarus intellexit, fore ut me deinceps anicum non haberet. Cæterum arbitrabatur fore, ut summæ ineptiæ verbis deluderet, post tot nostris irrogatas injurias, ac cum fratrem adhuc in manibus teneret, ejusque præcipuas urbes, ceu paterna hæreditate ad ipsum spectantes, repeteret: eaque daret jura, quæ nec bello captis sapiens qui simponat.

Sic ergo affectus, Macedoniam, ac tum Thesaliam pertransit, venitque in Helladem ac majorem Achaiam. Illic vero educto rursus exercitu, ac metari volens, quod regionem videret pascuis uberem, ac venationi commodam, necessarioque commeatui abuude opportunam, quadam tandem, haud omnino nota die, ingenium prorsus detegit, impudentiusque ac omni retro tempore eo utitur, nullo plane deinceps colore valens tegere. Misso itaque lictorum uno, universos feritate ac crudelitate vincente, cui nomen Mures, urbem Argos donari petit, ac alias plures. Jam quippe Monembasiam acceperat, inane pretium redemptionis datam, cum adjacentibus, nec paucis, nec exigua virtute, oppidis. Equidem dimissurum pollicebatur, ubi accepisset: accipiens vero rursus petebat, qui ad ultimum devorans, ne unum quem superesse vellet, homo animo Cyclops, cui impietas cæcitas esset, impudentia antri rationem haberet. Nam hic quoque pastor erat, sin ovium uti Polyphemus, at hominum sane vix quidquam a belluis differentium.

Quid fratrem interea operæ pretium erat facere? Num seductorem ac mendacem illum vocitare? Num eoarguere? Submovere? Despuere? Nullum probri genus in eum omittere? Quid enim vero inde commodi retulisset? Præterea ne spem quidem abjecit, ut conserto etiam pede procederet. Enimvero erat obstinatius, ac usque in finem contradicendum? Sic quoque ille habuit, quandiu facere licuit. At nullo modo erat cedendum, quidquid accidisset? Verum erat non sani capitis, ut cui nudatus ensis incumberet, usquequaque obstinatus persisteret. Haud enim aliud erat, quam eum in se impellere. Sedenim erat præstandum quod hostis vellet, ac prodenda omnia ut una solus constaret? At hi primum quidem nihil quidquam hoc sani loquuntur: nec ille unquam consensurus erat cui majus omnibus haberetur, ut ne quid unquam turpe committeret, quique brevissimos annos cum gloria longissimis sine gloria lubens præoptasset. Præterea haud is animus homicidæ erat, ut acciperet omnia, ac tum quiesceret: sed ut postquam accepisset, datorem occideret. Erat itaque Hellas per id tempus similis freto Sicilia. Illa sane satrapæ insania, lictorisque minabunda monitio, gravius quid Charybdi ac Scilla videbantur, quarum nudis ipsis nominibus terror contempertus est.

Α γὰρ μετέπειτα δήση τὸν ἀδελφόν. Οὐ γὰρ ἀσφαλὲς ἐνόμιζεν εἶναι τὸ κατ' ἀμφοῖν ἐκτείνειν τὰς χεῖρας· ὡπερ ἐδύνατο μὲν, θεόθεν δὲ τυφλούμενος, ἠγνόει τοῦτο δυνάμενος· ὡπερ οὐδὲ τοῦτο συνήκεν, ὡς οὐχ ἔξει τὴν ἐμὴν ἐτι φίλιαν. Ἄλλ' ἐνόμισέ με ἐξπατήσιν λόγοις; ἐσχάτης ἀβελτηρίας, τοσαῦτα μὲν εἰς τοὺς ἡμετέρους ὕβριδας, τὸν δὲ ἀδελφὸν κατέχων ἐν χεροῖν ἐτι, πόλις τε αὐτοῦ τὰς μείζους ὡπερ τινὰς πατρίδας ἀπαιτῶν, καὶ προσεπιτάττων, ἃ οὐκ ἂν τις εὐ φρονῶν δορυαλώτοις ἀνδράσιν.

Οὕτω τοίνυν διαθέσειος ἔχων, διέρχεται μὲν Μακεδονίαν, διέρχεται δὲ Θεσσαλίαν, καταλαμβάνει δὲ τὴν Ἑλλάδα. Αὐτοῦ δὲ αὐ στρατοπεδευσάμενος, καὶ διατρέψαι βεβουλευμένος, ἄτε τὸν χώρον εὐδοτον θεασάμενος, καὶ πρὸς θήραν ἀγαθὸν, τὰ δ' ἐπιτήδεια τῷ στρατῷ παρέχειν ἀφθόνως δυνάμενος, ἐπειθ' ἡμέραν, οὐκ οἶδα πόσην, γυμνοὶ τὴν φύσιν ἐπιεικῶς, καὶ χρῆται ταύτῃ λοιπὸν ἀναλθῆν ἤπερ πρὸ τοῦ· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὄψοιεν περικαλύμματι ταύτην ἐτι κρύπτειν ἐδύνατο. Πέμψας οὖν ἕνα δέμιον, πολὺ παρενεγκόντα τοὺς ἄλλους θηριωδία καὶ ὠμότητι, ὁ Μούρης ὄνομα αὐτῷ, αἰτεῖ τὸ Ἄργος παρ' αὐτοῦ σῶμα πλείοσιν ἄλλοις. Μονεμβασία γὰρ ἤδη εἰληπτο, λύτρον μάταιον δοθεῖσα πρὸς τοὺς περίεξι πολιχνίους, οὐτ' ὀλίγοις, οὔτε φαύλῃν δύναμιν ἔχουσιν. Ὑπισχεῖτο μὲν γὰρ ἀπολύσειν μετὰ τὸ λαβεῖν· λαμβάνων δὲ, αὐθις ἦται· καὶ τοῦτο συνεχῶς ἔπραττεν, οὐτὴν γε αὐτὸν ἀποφῆναι θέλων, πύματον ἐδόμοτος, ὁ τὴν ψυχὴν ὡς ἀληθῶς Κύκλωψ ὢν, ἔχων τὴν ἀσέβειαν τύφλωσιν, καὶ τὴν ἀναίθειαν ἄντρον. Ἐπεὶ τοι καὶ ποιμῆν οὗτος ἦν, εἰ μὴ προβάτων ὡπερ ἐκείνος, ἀλλ' ἀνθρώπων μηδὲν διαφερόντων θηρίων.

Τί οὖν ἐχρῆν τὸν ἀδελφὸν διαπράξασθαι; Ἄπατεῦνα καὶ ψεύστην τοῦτον ἀποκαλεῖν; ἐξελέγχειν; ἀπωθεῖσθαι; διαπτύειν; μηδὲν τι προηλακισμοῦ παραλιπεῖν εἶδος; Καὶ τί ἂν ἦν ἐκεῖνος κερδᾶναι ταύτη ποιῶντα; Ἄλλως τε οὐδὲ ἀπέγνω, ὥστε καὶ ὁμοσε χωρῆσαι. Ἄλλ' ἀντιλέγειν γε ἄκρι τέλους; Τοῦτο δὴ καὶ γέγονεν ἔως ἐξῆν. Ἄλλὰ μηδαμῶς ὑπενδούναι κἄν ὁ τι γένοιτο; Ἄλλ' οὐκ ἦν νοῦν ἔχοντος ἀπειθεῖν διαπαντός, ἐπισειομένου γυμνοῦ τοῦ ξίφους. Ἦν γὰρ ἂν ἀτεχνῶς ὤσαι τοῦτο καθ' ἑαυτοῦ. Ἄλλὰ πράξει τὰ δοκοῦντα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα προσέσθαι, ὑπὲρ μόνου τοῦ σωθῆναι; Ἄλλὰ πρῶτον μὲν τοῦτο οὐδὲν ὕγιές φασι· καὶ οὐκ ἂν ἠξιώσε ποτε πράττειν, ὅς γε τοῦ παντός ἐτίμα τὸ μηδὲν τι τῶν ἀισχρῶν ποτε πράξειν, καὶ χαίρων ἂν ἠλλάξατο τοῦ ζῆσαι μῆκιστον χρόνον οὐ μετὰ δόξης βίον μετ' εὐκλείας βραχυτάτον. Ἐπειτα καὶ τῷ φρονεῖ οὐκ ἄρα τοῦτ' ἦν ὁ λογισμὸς, λαβεῖν τὰ πάντα καὶ ἠρεμεῖν· ἀλλὰ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν δεδιωκότα ἀμελεῖν. Ὡστε πορθμὸς Σικελικὸς ἢ Ἑλλάς πως πέφηνε τῆνικῶτα· καὶ ἡ τοῦ σατράπου μανία, καὶ ἡ τοῦ δημίου δὴθεν παραίνεσις ἀπειρή συγκεκραμένη, χαλεπώτεροι πεφῆναι Χαρόδωτος τε καὶ Σκύλλης, ὢν καὶ τοῖς ὀνόμασι φρίκη κέκρικται.

Ἄλλ' ὁ νέος Ὀδυσσεὺς οὕτως, ὁ καλὸς σοὶ πάντας καὶ εὐμήχανους, πολλῶν μὲν πλάνων πεπειράται καὶ παντοδαπῶν· μάλλον δὲ ἐκῶν πεπειράται τῶν δεινῶν ὑπὲρ τῶν προστηκόντων αὐτοῦ τῷ σχήματι καὶ τῇ βίῃ. ἤς γε ἐξέφυ. Πάντων δὲ ἀπαλλαγείς, καὶ σπηλαίου, καὶ πρῶθμῶν, καὶ πολλῶν πολλὰ ὕντων νεφῶν τινων δίκην τὰ φοβερά τε καὶ δυσχερῆ, καὶ γὰρ ἐκτέον ἐστὶ τοῦ παραδείγματος, ἀσινῆς παρῆλθον ἅς τε καὶ παρελθούσας πάσας· κῆρας· καὶ γερονῶς ποτε οἴκοι, εὖρε Πηνελόπην τὴν Πελοπόννησον, ἄμωμον αὐτὴν αὐτῷ διατηρήσασαν ἀκριβῶς, οὐκ ἐξαναλούσαν τὴν ἰσθμῶν, καὶ διδοῦσαν τοῖς πειρῶντας ἐπιτίθειν, ἀλλὰ φανερῶς αὐτοὺς ἀποτρέπουσαν· ὃ δὴ τοῦ προτέρου πολλῶν προέχει, καὶ τοσοῦτ' γε ὑπερήλασεν, ὅσ' ἂν μὴδὲ λόγῳ δόξαι τὴν σωφροσύνην μολῶναι· ὃ γε ζητήσας ἐν τῷ προτέρῳ, οὐκ ἂν εὐροις. Ὡς γὰρ ἔοικεν, ἡ φρόνησις, οὐκ ἀπαγορεύσασα, ἅπαντα βραδύως ἀνύσει· πάντων γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος ἐπικρατέστερος.

Ὁ τοίνυν ἀγαθὸς σοὶ δεσπότης, μήτε τραχυνηθὲς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις, εὐσας γε τοσοῦτον ἀδικώτατος, ὅσον ὁ ταύτας ἀπαιτῶν ἀδικώτατος· ὅδε δὲ ταύτας πυκνὰς, καὶ ἐψέκασαν νιφάσι χειμερινοῦ τινος ὡς ἐκ νέφους, μήτε πρὸς τὰς ἀπειλὰς φοβηθεὶς· ἤσαν δὲ αἰεὶ τὴν χεῖρ' αὐτῶν καὶ ἀγριώτεραι αἱ νεώτεροι καὶ δευτέραι τῶν πρῶτων· καὶ τὸ προτέρων· μὴδὲν γοῦν στυφόν, μὴδὲ τραχὺ, μὴδ' ἀντίτυπον, μὴδ' αὐθις ἀνελεύθερον, μὴδὲ μαλακόν, μὴδὲ ἐκλυτον, ἢ ὀπισθοῦν ἐνδεξιόμενος, ἢ τὸ παράπαν φθεγγόμενος· καὶ συλλήδην γε εἰπεῖν, μὴδὲν ἀπῆλθον τοῦ καιροῦ· ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ πάντα πράξας, καὶ αὐτῶν παιδαριῶν ἀφελέστερον ἀπέδειξε τὸν Ἰσα καὶ παιδί συμκρῶν ἐξ ἀναιδεῖας εἰς αὐτὸν παίζοντα. Ἰσχυρῆται δὲ ὡδε τῇ φρονήσει· οὐτε παντελῶς ἀπειθεὶ μέχρι τέλους, ὃ πᾶς τις ἂν ἐπαθεν ἐπιεικῶς ἀπογνοῦς· οὐτ' αὖ ὑπενδίδωσι τὴν ταχίστην· ὡς μήτε τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐνστάσεως τὸ ὀργῶν τε καὶ φεγγαμῖνον προσπεροξύνῃ, μήτε τῷ βραδύως οὕτω ὑφείναι παράσχη δικαίως ὑπονοεῖν τὸν ἐχθρὸν, ὡς ἄρα τι προκαίμενον ἔχων, ταῖς εὐκολαῖς κατακέχρηται, ἕτερα μὲν λέγων, ἕτερα δ' ἐνὶ φρεσὶ κεύθων.

Οὕτω τῷ νῦν χρησάμενος, ὡς οὐκ ἂν ἦν κέλλιον, οἶμαι, οὐδ' ἂν τις ἄλλος ἐκέχρητο τῶν ἀπάντων, διαφυγῶν ἐπίσης σκληρότητά τε καὶ τούναντιον μαλακότητά, ὧν ποτὲ μὲν θάτερον, ποτὲ δὲ αὖ τὸ λοιπὸν ὡς ταπολλὰ τοῖς ἀδικουμένοις φιλεῖ συμβαίνειν· χωρεῖ τὴν μέσην ἰλιαν σοφῶς, καὶ ταύτην ὁμαλῶς πορευόμενος· ἡμεροὶ τὸν δράκοντα τέως, εἰ καὶ μὴ ἐπιπολὺ τὸ πρῶτον ἐπιδειξάι οἷός τε ἐγεγόνει. Τοῦς οὖν αὐτὸν φυλάττοντας ὡσπερ χειροῦθεις τῆδε ποιήσας, δεῖν ἐψήθη καιρὸν εἶναι ἢ τεθνάναι, ἢ ἀποδρᾶναι. Τυχάνει δὲ τοῦ δευτέρου, ὡς ὁ λόγος προῖων δείξει. Πέμπει γὰρ ἐπιστολάς οἴκαδε, εἰς αἰς οἱ προσταττοντες ἐδοῦλοντο· τοῖς δὲ παρὰ τοῦ σατραπόου πεμψθεῖσιν, ὥστε τὰ φρούρια λαβεῖν καὶ τὴν Ἀγαμέμνονός ποτε πόλιν, συνεχπέμπει τοὺς αὐτοὺς ἐγχειροῦντας, ὡς ὦντό γε, τὰς ἀκροπόλεις. Οἱ δὲ, σχολῇ βραδίζοντες, οὕτω γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐπι-

Cæterum, novus hic, omni tibi parte bonus ac solers Ulysses, multos ipse ac omnis generis seductores expertus, suaque adeo sponte malis defunctus, pro iis, qui ejus personam, ac radicem qua esset ortus, contingerent, ab omnibus liberatus, ab spelunca, a fretis, multisquæ nubium more tremenda multa ac molesta depluentibus (adhuc quippe hærendum exemplo), incolumis præternavigavit, omnesque prætergressus noxas, tandem aliquando domum reversus, Penelopem invenit : Peloponnesum, inquam, eise incontaminatam diligenter servantem, non quidem retextentem telam procosque tentantes spe alentem, sed eos palam repuliantem ; quod longe præstantius est, tantoque illi antecellit, quanto ne verbo quidem visa est castitatem polluere, quod frustra requiras in Penelope. Non defecta enim constansque prudentia omnia facile confecerit, quippe cum ratio universis superior sit.

Tibi itaque bonus despota, nec pro petitionibus exasperatus, quanquam erant tanto injustissimæ quanto offerens injustissimus erat ; porro confertim depluebant, nivis instar ab hiberna nube copia glomerantis, sed neque minus perterritus : erant vero semper novæ ac posteriores, parte aliqua antiquis ac prioribus deteriores truculentioresque : nihil acrius asperiusve, aut durius, nihilque rursus illiberale, aut molle, ullo modo dissolutum prodens, aut va omnino loquens : utque verbo dicam, nihil minus temporis congruum : quin opportune omnia generis pueris ipsis simpliciorum eum ostendit, qui per impudentiam haud ei aliter ac puerulo putaret illudendum. Hic itaque prudentiam adhibet : neque omnino in finem usque renuit, quod quisque animo defecius passus esset : nec statim dat manus, ut neque nimia renitentia tumens viri animos abunde acueret ; nec tanta illa facilitate justam hosti suspicionem præberet, quasi dolum animo condens, ac quid machinans, sic ei indulgeret, loquens aliud, ac aliud cogitans.

Hunc ille modum solertia usus, ut nec melius posset, nec ullus universorum re ipsa usus esset, ut perinde morum duritiam ac contrariam molitibus caveret, quorum plerumque alteram alteramque subinde patiuntur, qui injuria afficiuntur, sapientior admodum medium tenet iter, ac eo æqualiter incedens, draconem hactenus ad lenitatem componit : quanquam ille haud eam diu exhibere potuit. Sic itaque velut cicurato custodiente milite, opportunum indicavit, aut mortem oppetere, aut fuga evadere, quod ultimum accidit, ut oratio deinceps ostensura est. Mittit itaque domum epistolas, quales mittentes vellent. Missis autem a satrapa, ut præsidia, ac Agamemnonis dictam urbem, acciperent, eos adjungit comites, qui eorum sententia essent tradituri arces. Li autem prout injunctum erat, lentius incedentes, vixdum puto Corinthum aspe-

xerant, cum præter omnium spem, excepta tamen A matris ac mea, virum strenuum vident. Neque enim generosum viri animum nesciebamus, honorisque amantem ac periculi: sed neque res præter conscientiam evenerat. Erasmus ergo velut suspensa aura, ut vel deprecabilem ac tristem nuntium audiremus, vel quod nemo, ante rei eventum ac ipsam rem visam, crediturus videbatur.

Multos equidem tempus exhibuit, fuga lapsos a tenentium manibus, compedesque, ac catenas, et carceres, nihil eorum industriæ ac ingenio comparata, ostendit. Sed et quidam hunc modum fuga lapsi, ipsos quoque miraculorum auctores, pro præsidii ratione, quo tenebantur, visi sunt superare. Ut quis tamen Theolori conatum, cum ætate prioribus velit conferre, nihil mihius eis generosum exhibuisse invenerit, ut diligenter attendat, cum tenentem qua polleret malitia, tum modum quo teneret; utque tertius, tenentis conatus omnes inanes ostenderit. Sic porro tenebant. Erat illi jubente tyranno fixum tabernaculum ad ripam cujusdam fluminis: nomen fluminis Sperchius, profundo ubique gurgite defluens. Ejus ripa tota late regione assurgens, quod tota fluente ambiretur, vix non insulæ formam exhibebat: nocturna vero custodia, nunquæ cohorte constans, undique tabernaculo turnatim affusa, totaque angustias illas diligentia præsidio tenente, ignique ac cantilenis vigilias solante, nec ad horam quidem somno indulgebat. Nedium enim vigilabant vigilias, verum et noctes totas, ita jubente satrapa, ducebant insomnes. Ac ne in longum sermonem protraham, erant et reliqua omnia perquam his similia, si qua nedum aliorum accessione, sed et ipsa per se singula, satis ad custodiam videbantur: quæ omnia viri unius virtute fuerunt exsufflata. Quamquam neque hostibus probabilis ulus inesset timor, ut ille unquam tot impedimentis prohibitus, posset aufugere, nec nostris omnino tenenda fuga putaretur. Illud quoque jure admodum admirationem habeat; nulli enim ab eo gestorum cedere videatur, ut cum sæpe solus, vel etiam paucis sociis fugere licuisset, haud tamen sustinuerit malueritque, aut redire domum cum quibus exivit, aut cum eis mori.

Norunt sane universi ut aufugerit, qua nemo alius ratione, nullo amisso vel eorum qui ab impedimentis sequerentur, ac nec ullo desiderato, cui genuum robur minus suppeteret ad necessarium incessum: utque fuga lapsus ceu volucris quædam, jam ante profectos sit assecutus, atque ea re inani cursu fatigatos persequentes ostenderit, eorumque molitiones ac consilia, haud secus ac eorum læpitis pridianam temulentiam confuderit: subtile vero illud fugæ molimen ac modus, quo, quem parerat, desputum ostendit: utque totum illud inventum, resque interim gesta, sapientiæ plena

ταταγμένον, οὐκ ἐφ' ἄσαν ἰδόντες, οἶμαι, τὴν Κόρινθον, καὶ ὁρῶσι τὸν γενναῖον παρὰ τὰς τῶν πάντων ἐλπίδας· οὐ μὴν παρὰ τὰς τῆς μητρὸς καὶ τὰς ἡμετέρης. Οὕτε γὰρ τὴν τοῦ ἀνδρὸς γενναίτητα, καὶ τὸ φιλοτίμον τε καὶ φιλοκίνδυνον ἠγνοοῦμεν· καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔξω τῆς ἐμῆς ἐγένετο γνώμης. Ὡς περ οὖν μετέωρον τὴν ἀκοὴν εἶχομεν, ἢ ἀπευκταίαν ἀγγελίαν ἀκούσεσθαι, ἢ τὸ μηδενὶ πιστευόμενον πρὶν γενέσθαι καὶ θεαθῆναι.

Πολλοὺς μὲν οὖν ὁ χρόνος τὰς χεῖρας τῶν κατεχόντων διολισθήσαντας εἰδείξε, καὶ πέδας, καὶ ἀλύσεις, καὶ δεσμοπτώρια, οὐδὲν ὄντα πρὸς τὴν ἐκείνων εὐμηχανίαν· τινὲς δὲ διαδράντες, καὶ τοὺς θαυματοποιοὺς παρενεγκεῖν ἔδοξαν· οὕτως ἰσχυρῶς ἐπρουρούοντο. Ἄλλ' εἰ τις τὴν παρούσαν μηχανὴν παραβάλοι ταῖς τῶν προτέρων, οὐδαμῶς ἀγενεστέραν εὐρήσει, θεωρήσας ἀκριβῶς τὸν τε κατέχοντα ὅστις ἦν ἐπὶ πονηρίᾳ, τὸν τε τρόπον ᾧ κατεῖχε, καὶ ὅπως τοῦτον ἔωλον ὁ κατεχόμενος εἰδείξεν. Ἐρχετο δὲ ὠδὸν Σκηνή τις ἦν αὐτῷ πεπηγυῖα περὶ τινὰ τοῦ ποταμοῦ δρθὴν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ τυράννου. Ὁ δὲ ποταμὸς τὸν Σπερχεῖδς (1), βαθύν τινὰ τὸν ῥοῦν αὐτοῦ διαπαντός ποιοῦμενος· ἡ δρθὴ δὲ πρὸς ὕψος ἡρμένη διὰ παντός τοῦ χωρίου· δ, τῷ κεκλυκῶσθαι ῥοθίῳ, ὀλίγου ἀποδέον ἦν τοῦ ἡψω τοικεῖναι. Ἡ δὲ νύκτωρ φυλακὴ, ἦν δὲ φάλαγξ πολυάνθρωπος, στοιχηδὸν περικυκλοῦντες τὴν σκηνὴν, καὶ τὸν ὀλίγον ἰσθμὸν ἐκείνον διακατέχοντες ἀκριβῶς, πυρὶ τε χρώμενοι καὶ ψδαῖς, οὐδὲ γοῦν πρὸς ὦραν ἐκάθευδον. Οὐ γὰρ φυλακὰς ἠγρύπνουσαν, ἀλλὰ τὴν νύκτ' ὄλην, οὕτω δοκοῦν τῷ σατράπῃ. Καὶ ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτελεῖαι λόγον, καὶ τὰλλα ἅπαντα τούτοις ἦν ἀκριβῶς ἐφ' ἀμίλλα, ὅσα ἐνομιζέτο πρὸς φυλακὴν ἐξαρκεῖν· οὐχ ὅπως ἅμα συντεταγμένα, ἀλλὰ καὶ διηρημένα καθέκαστον. Ἄ δὴ πάντα μάταια ἐνὸς ἀνδρὸς ἀπέφηνεν ἀρετῆ. Καίτοι οὕτε τοῖς ἐχθροῖς τὸ εἰκὸς λογισμένοις φοβητέον εἶναι ἐδόκει τὸ δυνηθῆναι τουτονί ποτε διαδράναι, τοσοῦτων ὄντων τῶν κωλυμάτων, οὕτε τοῖς ἡμετέροις ἐγγχειρητέος ὁ δρασμὸς τοπαράπαν ἐνομιζέτο. Θαυμάσειε δ' ἂν τις κἀκεῖνο μάλα δικαίως· οὐδενὸς γὰρ ἑλαττον ἔχει τῶν αὐτῷ διαπεπραγμένων· πολλάκις γὰρ δυνάμεδος μόνος, ἢ καὶ μετ' ὀλίγων διαφυγεῖν, οὐκ ἠνέσχετο· ἀλλ' εἶπετο, ἢ μεθ' ὧν ἐξῆλθεν ἐπαντεῖναι, ἢ σὺν ἐκείνοις ἀποθανεῖν.

Ὅτι μὲν οὖν εἰργάσαστο τὸν δρασμὸν ὧ· οὐκ ἂν ἔτερος, μηδένα μῆτις τῶν ἐπὶ τὸ σκευοφορεῖν ἐπομένων ἀποβαλόν, μῆτε γέροντά τινι, ᾧ τὰ γόνατ' ἂν ἱπιστεῖτο πρὸς τὴν ἀναγκαίαν βάδισιν, καὶ διαδράξ, ὡς περ ὑπόπτερος ἐφθασε τοὺς προαπελθόντας, καὶ τοῦτο πράξας, ἀπέφηνε τοὺς διώκοντας αὐτὸν εἰκῆ τὸν δρόμον πεπονημένους, καὶ τὰς τῶν ἐχθρῶν μηχανὰς ὡς περ ἑλωκρασίαν κατέχευε τῆς αὐτῶν κορυφῆς, ἅπασαι δὴλον· διηγῆσασθαι δὲ τὴν μηχανὴν τοῦ δρασμοῦ καὶ τὸν τρόπον, δι' οὐ κατάπτυστον εἰδείξεν, ὃν ἐχρῆν, καὶ ὡς ἐπινοῖα τε πᾶσα καὶ πρᾶξι· ἢ περὶ ταῦτα πλήρης μὲν σοφίας, πλήρης δὲ

(1) Schol. insti: Οὗτός ἐστιν, ὁ νῦν καλούμενος; Ἑλλάς. Est hoc flumen quod nunc appellatur Hellis.

ἀνδρίας, γέμουσά τε συνέσεως καὶ δεξιότητος, ὅτι Ἀ
πλειστέης, ἔνθεσι μὲν, οὐ συγχωρεῖ δὲ τὸ σχῆμα τοῦ
λόγου.

Ἐκεῖνο δὲ πάντως εἰπεῖν, καὶ ἀποχρῶν καὶ δίκαιον,
ἔνεκα πάντων· τοῦτο τὸ ἔργον, καλῶς μὲν καταρχῆς
διανοιθὲν, κάλλιον δὲ πραχθὲν, καὶ πέρας εἰληφὸς
ὅτι κάλλιστον, δῆλόν ἐστιν ἅπασιν, ὡς οὐκ ἄνευ θείας
ρόπης γέγονε. Τὸ γὰρ δὴ πολλὰ συνδεεραμηκέναι
πρὸς ἓν τι τέλος θαυμάσιον οὐτ' ἀνθρωπίνης δυνά-
μεως, οὔτε μὴν τι σύμπωμα ἐξ αὐτομάτου καὶ
τύχης. Τοῦτο τὸ ἔργον ἐλευθεροῖ μὲν πᾶσαν τὴν Πε-
λοπόννησον τῆς προφαινομένης δουλείας· ἐλευθεροῖ
δὲ Θήβας, Ἀθήνας, Μίγαρα, πόλεις τε Ἑλληνίδας
ἑτέρας, ὧν ὁ τῶν δεσπότης κηδεστής ἄρχων ἦν Πανέρ-
ρης ὄνομα αὐτῶν, νουνεχῆς ἀνὴρ· ἐλευθεροῖ δὲ πᾶν Β
ἰμοῦ τὸ Ἰλλυρικόν, καὶ ἄλλα γε πολλὰ τῶν βαρβάρων
ἔθνη. Δῆλον δὲ ὅς γὰρ δὴ τὸν ἀδελφὸν ἐν γε-
ροσίν ἔχων, τὸν τύραννόν φημι Πέρσην, ἧ μὴν ἐπώμνυ
καὶ ἰσχυρίζετο μετὰ πολλοῦ τοῦ φρονήματος, μηδα-
μῶς ἐπανελθεῖν οἴκαδε, πρὶν ἢ χειρώσασθαι πάντα
καὶ διαφθεῖραι· καὶ ἦν οὐδὲν ὑπέρογκον οὐδὲ χλε-
πὸν ἀλαζονευόμενος, ἀλλ' ὅ γε βῆδιον ἦν αὐτῶν·
ὑστερον κύπτων εἰς γῆν μετὰ τὴν πληγὴν, πληγὴ
γὰρ ἀντικρὺς αὐτῶν ἡ ἀδελφοῦ τοῦ ἰμοῦ φυγῆ, οὐδὲ
τῶν πρὸς χάριν τὰ τοιαῦτα λεγόντων ἡδέως ἔτ'
ἤκουσεν, εἰδῶς γε κολακείας ἐσχάτης σαφῶς τὰ ῥή-
ματα.

Τοιγαροῦν λαμπρὸς ὄμνῃ ὁ δεσπότης πολλῶν καὶ
μεγάλων ἔνεκα· τοῦ προελθεῖν τεθνάναι διὰ τὸ C
σχῆμα· τοῦτο γὰρ ἦν ἀτεχνῶς τὸ πρὸς φονῶντα
βάρβαρον παραγεγονέναι σωτηρίας ἔνεκα τῶν τε
ἑαυτοῦ, καὶ ὧν οὐκ ἦν ἐξηγούμενος· τοῦ διαπεφυ-
γῆναι τὰ· τοῦτου χεῖρας, ἐπειπερ ἦλω καὶ ἦν ἐν
δικτύοις, πιστευομένοις ἀφύκτοις εἶναι· τοῦ τὸν κε-
χηγνῶτα θῆρα καταπιεῖν ἅπαντας καὶ τὸ κωλύσον
εἶναι μηδὲν λογιζόμενον, ἀπρακτὸν παντάπασιν ἀπο-
φῆναι, καὶ κενὴν τὴν τοῦδε γαστέρα· τοῦ κινδυ-
νεύοντος μὲν αὐτοῦ, προφανῆ κίνδυνον βλέπειν ἔθνη
τε καὶ πόλεις ὅτι πολλὰς· ἐπεὶ δ' ἐξῆλθε τοῦ λαίμου
τοῦ βαρβαρικοῦ, εἰς δὲ οὐδεὶς πω καταδύς ἐπανήκε·
σαφῶς αἰχμαλωσίας ῥυσθῆναι. Καίτοι οὔτε εὐτυχοῦν
τι συνελάμβανον ὑπὲρ ἀπάντων ἀεὶ σπουδάζοντι οἱ
σεσωσμένοι παρ' αὐτοῦ τηνικαῦτα (οὐ λέγω δὲ περὶ D
τῶν ἰδίων), οὔτε ὑπὲρ τούτων κινδυνεύοντι, τὸ τυ-
χὴν αὐτῶν συνηγωνίσαντο ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν
δεινῶν· ἴν' ἢ τὸ τούτους σεσῶσθαι πρὸς παρ' αὐ-

(1) *Raneres nomine.* Laonicus l. iv Πανέρτιον
vocat, cui ac Manueli major habenda sit fides, quam
Gregoræ ac Facello apud eundem citatis marg. ut
is esset Rogerius de Empuriis. Florentinum trahit
præfatus Laonicus, atque ex familia τῶν Ἀζαϊό-
λων, Azaiolorum, sive Arciailorum, ut reddit in-
terpres. Ait quoque nullos Theodororum ex Rainerii
filia liberis suscepisse, ac defunctum esse nulla
suscepta legitima prole. Ex his porro Manuelis ac
Laonici de Theodori conjugio, haud corrigendum
quod habet Phranz. lib. II, cap. 10, de uxore Theo-
dori Porphyrogenetæ Cleopæ filia Malatestæ, sed
exponendum secus ac Pontianus exponat, qui de

ac fortitudinis, prudentiamque ac dexteritatem
quæ maximam habens exstiterit, ut possit enar-
rari, haud tamen orationis figura permiserit.

Illud enimvero quod satis habere videatur, ac
omnino justum sit dicere, operæ pretium dicam :
palam omnibus esse, bene a principio excogitatum
opus, meliusque peractum, ac sine donatum optimo,
non nisi divino evenisse nutu. Ut enim ad unum
aliquem mirabilem finem multa concurrerint, neque
humanæ sit virtutis, neque eorum quæ a casu ac
fortuna sint. Ea res universam quidem Peloponne-
sum ab imminente servitute liberat ; vindicat vero
ac asserit libertati, Thebas, Athenas, Megaram, ac
alias Græciæ urbes, quibus despote gener Raneres
nomine (1), vir utique prudens, præfectus erat :
vindicat denique totum Illyricum, nec non alias plu-
res gentes Barbaras. Liquet vero. Qui enim tenebat
fratrem, tyrannus, inquam, Persa, cum jurasset,
ac multo animi fastu, domum se reversurum, nisi
subjugatis omnibus ac deletis, negaret : nec vero
jactantem putis majora quam pro facultate, quæque
non facile præstare posset ille, inquam, postmo-
dum a plaga demittens oculos. Plagæ enim similis
illi fuit fratris mei fuga : neque si qui talia ad gra-
tiam loquerentur, libens audivit, qui summæ ea
a lulationis verba perspicue sciret.

Multis itaque ac magnis titulis vester despota præ-
clarus fuit. Quod mori elegerit ad dignitatem
tendam ; id enim palam imminere adesti Bar-
barum, spirantem, cum ei subditorum cædes, tum
aliorum : quod ejus effugerit manus ; nam captus
erat, iisque retibus tenebatur, ex quibus nulla spes
effugii esset ; quod bestiam devorandis omnibus
inhiantem, ac nihil impedimento fore arbitrantem,
inefficacem omnino, ejusque ventrem inanem red-
diderit ; quod eo in periculum adducto, gentes plu-
rimæ ac urbes præsens discrimen aspexerunt ; emer-
gente autem singulari exemplo e Barbari faucibus,
e quibus nemo semel ingressus, postliminio rever-
sus esset, palam a servitute vincatæ sint ; quan-
quam quibus alle tunc saluti fuit, ne minimum quid
auxilii ejus afferrent rebus, qui omnium semper re-
bus studeret (nihil porro de suis liquor), ne pro
eis quidem periclitanti, auxilii quidquam impende-
runt liberando a malis ; quo gratis partam salutem

nostro ac seniori Theodoro intelligit, eoque putat
Phranzom adversari Laonico, cum re ipsa ambo con-
sentientissima dicant. Jam enim Phranzes l. i res
Theodori senioris prosecutus erat : quin et eores
Manuelis, qui diu superstes fuerat Theodoro, voluit
comprehensas. Porphyrogenetæ nomen utri-
que commune fuit, undecunque tandem ita dice-
rentur imperatorum filii, nec ii omnes, nec soli pri-
mogeniti. Præter istos Theodoros, est tertius An-
dronici filius, nepos Theodori nostri, ac ei sucesor
despota, quem ille alius Manuelis filius ac con-
sobrinus postmodum exceperit.

acciperent, qui nulla gratia essent digni, nec omnino in eam rem aliquid contulissent.

Sed et voluntate martyr exstitit, qui se ipse pro multis tradiderit, proximeque adierit pericula ac tristia expertus sit sustinueritque infamiam, ac alia quibus animus mordeatur, possit. Iuc non spreto sæculi dejici : atque adeo liquet ex omnibus, ut ejus sospitas, universitatis hominum salus esset ac felicitas : nedum omnium illi subditorum, sed et eorum qui non essent ejus ditionis. Sic erat maxime admirabilis ; sic multis utilis, nec quidquam suis quam spiritus minus necessarius, hostibus autem insuperabilis, ac eorum avertens impetus. Rem autem probat, quod solo ipse in provinciam ac suos adventu, formidabilem illud submoverit ac avocavit. Mox enim ut superbus homo rem rescivisset, desperans se quidquam confecturum (1), elata jam olim undique supercilia demittit, multa que ignavia, ex multis tropæis, ipsi pariter ac majoribus, ob multas ac magnas gentes devictas constitutis collectos ei spiritus, abjicit ; traditque oblivioni sacramenta illa, quibus se, collum extendens, ac indecore caput cogitans, grandi clamore, ac supra præconis vocem, obstrinxisset ; sitque nihil ex feroce ac vix non balans ovis instar. Eum qui pridem lupis truculentior habebat, dixisses cicuratum bellum, in eum repente devectum statum, cum nuper aspectu terribili in humanum rugiret genus. Cupiebat ergo citius demigrare, qui nihil se confecturum sciret, sed pudebat repentinae adeo mutationis, ac ut Euripus ac stultus habendus esset, eos pavens, qui ab eo interim fugissent fugiensque nemine persequente, ac superioribus verbis rebusque, contrarie tunc habentes res, ac verba ostendens. Atque ut paucis dicam, nihil ille postmodum prioribus simile, aut cogitare, aut loqui, aut omnino facere videbatur. Fingit vero (2) egregium prætextum tegendi probrum. Ait acceptis a sultano litteris in Orientem vocari, auxilio futurus adversus Temerem Scytham, qui bello lacerasset. Fuit is Temeres, cui brevi post dedit pœnas eorum quæ impia gessisset, atque id justo admodum sænore. Quia tamen sultani illæ litteræ prætextus erant ac scena, dicebat quidem prope præmissurum Hellespontum, cum nollet transmittere. Lente itaque incedens, multum tempus insumit : atque ut velis, sic clam fugiens, moratur vero in Thracia, illicque exercitum cogit, unde, ac quantum per facultatem posset, ingentesque adeo

(1) *Desperans se quidquam confecturum.* Sibi Manuel ac fratri blandiatur, ut ea Bajazetis regressio desperationis fuerit a Theodori metu, non magis prudentiæ bellicæ, qua majorem exercitum cogendum putaverit, ac belli molis parem. Sic bene indicat Laonicus l. II, ubi etiam Bramezis ducis exercitus Bajazetis, qui paulo post ponitur, res perstringit ac exordia, quem ἡρσενέζην appellat : de quo iterum ad calcem l. IV. Narrat Phranzes l. I, c. 49, quæ hic Manuel tacet : nimirum causam ex qua Bajazetes Theodoro infensor factus esset : nempe quod Paulus Mammonas de vi questus apud eum

α τοῦ δεδωμένου, μηδεμίαν αὐτῶν ὑπαρξάντων χάριτος, ἢ τι τοπαράπαν εἰσενηγοχότων εἰς τοῦτο.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μάρτυς οὗτος τῇ προαιρέσει. ἀνθ' ὧν καὶ προδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, καὶ τῶν κινδύνων ἕγγυς ἐγένετο, καὶ λυπηρῶν πεπειραται, καὶ ἀδοξίαν ὑπέστη, καὶ ἕτερ' ἄττα δάκνοντα τὴν ψυχὴν, καὶ κατενεχεῖν οἷά τε τοὺς μὴ τῶν παρόντων καταγελῶντας. Ἐκ δὲ πάντων πρόδηλος, ὡς τὸ περιεῖναι τοῦτον καὶ εὖ ἔχειν ἦν δῆπουθεν καὶ σώζεσθαι, καὶ εὖ εἶναι πλήθος ἀνθρώπων οὐ μόνον γε τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεσποζομένων ἀπάντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ὑπ' ἑτέροις ταττομένων. Οὕτως ἦν ἐκεῖνος θαυμασιώτατος· οὕτω πολλοῖς ὠφέλιμος, ἴσα καὶ πνοῇ τοῖς ψιλοῖς ἀναγκαιότατος· τοῖς δὲ ἐχθροῖς ἀχειρωτός, καὶ τὰς ἐκείνων ἀποτρέπων ἐφόδους. Καὶ δηλοῖ τὸ τὸν πολὺν ἐκεῖνον ἀποσοθῆσαι καὶ ἀποτρέψαι, μόνῳ τῷ καταλαθεῖν τὴν αὐτοῦ. Εὐθύς γὰρ τοῦτο μαθὼν ἐκεῖνος ὁ σαβάρης, ἀπογυνοῦς τοῦ πράξαι τι, καταβάλλει μὲν ὄφρ' ἂν πῶρ' ἡμέρην ἡμέρην αὐτῷ πολλαχόθεν· ῥίπτει δὲ φρόνημα ἀγεννώς ἄγαν, ὅπερ ἐκεῖν' ἄνευ συνοφορήθη συχνοῖς τροπαλοῖς, ἄπερ αὐτῷ τε καὶ τοῖς φύσασιν ἔστηκεν ἀπὸ πολλῶν τε καὶ μεγάλων ἐθνῶν· ἀμνημονεῖ δὲ ὄρων ἐκείνων, οὓς γε ἀνατείνων ἀχένα, καὶ κινῶν τὴν κεφαλὴν οὐ σὺν κόσμῳ, βῶων ὑπὲρ τοὺς κήρυκας, ὤμνυ. Καὶ ἦν τις ἡμέρος τότε μεταβαλὼν ἐξ ἀγρίου, καὶ μονοῦ βληχόμενος. Ὁ πρότερον ὑπὲρ τοῦς λύκους δεῖνον κερτυνῶς ἐψέει χειροῦθεσι θηρίοις, εἰς τοῦτ' ἐξαίφνης ἐλθὼν, ὁ βλέπων τὸ βλοσυρὸν, καὶ κατ' ἀνθρώπων βρουχόμενος. Καὶ ἐπεθύμει μὲν ταχέως ἀπαλλαγῆναι, εἰδὼς ἀνύσων οὐδέν· ἠσυχνοῦς δὲ τὴν ταχίστην μεταβολὴν, καὶ εἰ δόξει Εὐριπὸς καὶ ἀλλόκοτος ἀνθρώπος, ὁρῶντων τοὺς ἀπ' αὐτοῦ τότε φεύγοντας, καὶ φύγων, ὑπ' οὐδενὸς διωκόμενος, καὶ τοῖς πρὸ τοῦ καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν ἐναντίως τὰ τότε πράγματα καὶ τοὺς λόγους ἀποδεικνύς. Καὶ εἰ δεῖ συλλήθεθ' ὅτι πᾶν εἰπεῖν, οὐδὲν διανοούμενος, ἢ λέγων, ἢ ἐργαζόμενος· τοῖς ἐμπροσθεν, ὑστερον οὗτος ἐφαίνετο. Πλάττει δὲ πρόφροσιν εὐπρεπῆ, ὥστε συσκιᾶσαι τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ κλάσμα. Ἐφασκεν ἐπιστολὰς δεδέχθαι σουλτανικὰς, προσκαλουμένας αὐτὸν ἐς ἔω, ὥστε βοηθεῖν ἐκεῖν' ὅπου τὸ Σαῦθου Τεμῆρη πολεμουμένῳ· ὃς ἦν, ὡς μικρὸν ὑστερον αὐτὸς ἐδεδώκει δίκην ὧν ἠσέθηκε· καὶ ταύτην σὺν τάκῳ μάλα δικαίῳ. Ἄλλ' ἐπέπερ σκηψὶς ἦν καὶ σκηνὴ τὰ τοῦ σουλτάνου γράμματα, τὸ διαβῆναι σπεύδειν τὸν Ἑλλησποντον. Ἐλεγε μὲν, οὐκ ἐβούλετο δεῖ. Ἀναλίσκει δὲ χρόνον οὐ μικρὸν, βᾶδην πορευόμενος· εἰ δὲ

fuisse, ac erepta Monembasia civitate, quam ille regendam accepisset, ac Bajazeti devota teneret.

(2) *Fingit vero.* Late tunc sultanus Ægyptio ac Syriæ dominabat, cui ut Bajazetes adjuvasset suas copias, haud forte Temeres, seu Tamerlanus, ambos deviciasset. Fortior quippe virtus unita. Putavit Bajazetes, quod plerique nostrum, sibi melius consultum, ut accessione aliqua imperii proprii terminos proferret, quam ut alienum a potentiori invadente, a quo ipsius postmodum invadendum esset, auxilio defenderet.

βούλει, φεύγων οὕτως λάθρα· διατρέβει δὲ ἐν Ἀθρήνῃ· συνάγει δὲ στρατιάν, ἔθεν τε καὶ ὄπως ἦν θυναντὸν αὐτῷ, νομιζομένην πάντα ποιῆσαι τὰ καθ' ὁμῶν οἶαν τε εἶναι· πέμπει δὲ ταύτην ληϊζομένην τῆσαν τὴν γῆν τοῦ μηδὲν ἕτερον ἰδικηκίτος αὐτῶν ἢ τὸ μὴ τούτῳ παρεσχηκέναι τῷ θανάτῳ καὶ τοῖς αἵμασιν ἐντροφῆσαι τοῖς αὐτοῦ. Καταγγέλλει τῷ στρατηγῷ, Βρανέζης βνομα αὐτῷ· ἴστε δὲ τὸν τοῦδε τρόπου, καὶ τὴν κατὰ τῶν πιστῶν ἔχθραν, ὡς ἔστιν ἀπαράμιλλος, μηδανὸς φείδεται· οὕτως ἦν ἐκείνου ζέων ὁ θυμός.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἦν τι καὶ ἀναγκάζον ἀθροῖσαι τε καὶ πέμψαι πολλὴν τινα στρατιάν μάλα αὐτίκα. Οὐ γὰρ ἦν καὶ τὰ φρούρια αὐξέσθαι, καὶ ἄς κατεῖχεν ἐνταυθῶι τότε πόλεις, μὴ τὴν ταχίστην βοήθειαν τυχεῖντα. Ἐβόοντο γὰρ ἐπικουρίας παντοδαπῆς, ὕφ' ὁμῶν πολιορκούμενα, καὶ τῆ τῶν ἀναγκαίων ἐνδοξία ταλιπυρούμενα. Αἱ μὲν οὖν παρασκευαίαι θειναί, ὁ δὲ στρατηγὸς ὠμός· ἢ δὲ στρατιὰ πολλή καὶ εὐοπλος οὐχ ἤττον ἢ εὐίππος. Τὰ δὲ πράγματα ἡμῖν ἐξίτηλα πολλαχόθεν· καὶ προσῆν τὸ τοῖς ἐχθροῦς ἡγεμόνας ἴσχειν πολλοὺς τῶν ἀπὸ τῆς χώρας, παρακαλοῦντας, πῶς οἶε, καὶ παροξύνοντας εἰς τὰ καθ' ἡμῶν, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, εἰς τὰ καθ' αὐτῶν.

Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνο τὸ δεινότερον ἀπῆν, ἦσαν γὰρ οἱ προσεκαλοῦντο τοῦτους· εἰσιεῖναι τὸν Ἰσθμὸν, ὑπισχυόμενοι χορηγήσειν αὐτοῖς ἀφθονα τὰ ἐπιτήδεια. Τοῦτων δὲ οὐ σμικρὸν ἕκαστον, ἀλλ' ἰκανὸν τῷ πέμποντι μὲν τὴν στρατιάν χρηστὰς παρασκευεῖν ἐλπίδας, τοῖς δὲ προσδοκῶσι τὴν ταύτης ἐφοδὸν ἀπόγνωσιν ἐμπιῆσαι. Ἦν μὲν οὖν ταῦτα καθάπερ ἔφη· οὐκ ἀποβέβηκει δὲ κατὰ γνώμην τάνορῳ τοῦ γυγείρημα. Καὶ τί λέγω κατὰ γνώμην, ὅτε καὶ πρὸς τὸν αὐτῶν αὐτῷ τὰ τῶν ἐλπίδων ἀντέστραπτο; Οὐτε γὰρ εἰσήσαν ἢ στρατιὰ, προειληγμένον ὕφ' ὁμῶν τῶν χώρων ἐκείνων, οὐ στενή τις ἦν ὁδὸς, καὶ λιθώδης, καὶ ἀνάυτης καὶ δίως δύσβατος· τὸ τε κενὴν αὐτὴν ὑποστρέψαι ἀποβέβηκει πάσας τὰς πόλεις τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεσχημένας τῷ δικαίως καὶ καλῶς, καὶ κεκτημένῳ ταύτας πρὸ τοῦ, καὶ κτησαμένῳ μετέπειτα· τὸ δὲ πάντων κάλλιστον, ὅτι καὶ σὺν τόκῳ ταύτας ἀπέληψε. Λέγω δὲ τόκον νῦν τοὺς δορυαλώτους φρουροὺς ἐκείνους, οὐ φαύλην ὄντας μείραν τῶν πολεμίων.

Ἔστι ταῦτα, καὶ βόδαι πολλοχῶ γῆς. Ἀλλὰ τὸ πολὺ τῆς εὐτυχίας τῶν ἀσεβῶν, μάλλον δὲ τὸ τῶν εὐσεβῶν δυστυχῆς ἐκ τοῦ τῷ θεῷ προσκροῦσιν, τὸν κακοδαίμονα δυσμενῆ πολλῶν θεοσότην ἀπέφηεν, ὃν ἂν ἦν δοῦλος πάνυ δικαίως. Τοῦτο τὴν αὐτοῦ στρατιάν, τῷ τε πλήθει, τῇ τε δυνάμει, πολὺ βελτίω πεποίηκεν, οὐσάν γε καὶ πρότερον οὐ σμικρὰν, οὐδὲ ἀγεννή, οὐδὲ τῶν πολεμικῶν ἀπειρον, ἡρέμα πως γυμνασθεῖσαν τῷ μακρῷ χρόνῳ καὶ πόνῳ φέρειν τὰ λυποῦντα τὸ σῶμα, καὶ διαμένειν ἐν ἀλλοτρίῳ, ὡς οὐκ ἂν ἕτεροι ἐν φιλίῳ [ισθίῳ] φουοση πᾶν ἀγαθόν. Ταύτην μὲν στρατιάν πατήρ μὲν αὐτῷ καταλέλοιπε δεξιάμενος· ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ πρὸς πατρὸς αὐτὴν διαδεξάμενος, ὡς κἀκεῖνος αὐτὸν ἐκ τοῦ φύσαντος. Ἐροτογρούλης αὐτῷ

A copias, ut iis, Peloponnesi negotium totum conferatur videretur. Mittit autem qui ejus hanc universam regionem populentur, qui nihil quidquam laesisset, quam ut ne mortis ipse suæ ac crucioris grandium belluæ faceret. Porro jubet misso duci, Branz's nomine (ejus vero habetis compertos mores, utque incomparabili odio prosequeretur fideles,) ut ne cui pareat : sic nimirum ejus furor efferverat.

*C*æternam erat quo grandem exercitum necesse haberet cogere, ac subsidio mittere. Non enim poterat et præsidia servare, ac quas hic tunc temporis occupabat urbes, nisi illa præsentissimum auxilium præsto haberent. Vobis quippe expugnantibus, ac cum necessariis commعات penuria laborarent, omnino necesse erat, ut præsentis ille auxilio præsidio esset. Erat itaque ingens apparatus, dux exercitus servus, copiosus miles, nec minori armorum quam equorum apparatu instructus : nostræ autem res ex multis exiles erant. Ad hæc, apud hostem duces merebant complures indigenæ. Quam vero putas ii impellebant ac incitabant, ut nostram invaderet? aut quod verius sit dictum, quæ eorum essent propria.

Ac neque illud gravissimum aberat. Erant siquidem qui invitantes ingredi Isthmum, necessarium commientum ubertim subministraturos recipere. Erant hæc singula haud ipsa per se exigui momenti, quia etiam erant abunde, ut immittenti exercitum spem bonam præberent, immissumque expectantibus ac iovanurum, desperationem ingererent. Sic res habebant, uti dixi : nec tamen conatus viro ex voto successit. Quid autem ex voto dico, quando etiam tota in contrarium cessit expectatio? Neque enim copiae ingredi potuerunt, cum vos occupassetis angusta itineris, petrosaque, et ardua, ac penitus inaccesca : quarum cassus reditus, urbes omnes quas Turci occupabant, juste olim ac bene possidenti, ac postmodum possessuro, postliminio reddidit : omniumque præclarissimum id videatur, ut cum multo etiam sænore receperit. Porro appello sænus, captas munitiones, quæ essent non spernenda pars hostium.

Ita res habuere, ac ubique gentium prædicantur. Cæterum multa infidelium ac impiorum felicitas; seu potius, piorum ac Dei cultorum, ex eorum in Deum offensa, infelicitas, invisum Deo hostem multorum dominum constituit, quorum ille jure admodum servus erat. Fecit ea res ab eo conscriptum militem, numero ac virtute longe auctiorem, cum neque alioqui olim exiguius esset, aut ignavus, vel rei bellicæ rudis; longo sensim tempore laborisque exercitio duratus ferendis molestis corpori, ac doctus, lubentius morari in aliena, quam in sua alii, vel si omnium honorum seracissimam dicas. Has illi copias reliquit pater, cum ille accepisset a patre, qui et ipse a patre acceperat, ut ille iterum

acceperat a genitore, Ertogrules nomine. Ii porro omnes (1) hactenus promoverunt, sua utique diligentia et labore ac periculis quæ desudarunt: nam dicendum est quod res habet, haud tamen adeo potiori ac consummatori virtute: quo plane sit spes, ut bona quandoque fortuna mutanda sit, iisque destitutis ad nos iterum defectura, pristino rerum statu restituto, qualis habuit sub nostris majoribus. Quando enim virtus in omnibus superat, cum sit in nostra positum facultate ut vitam e virtute componamus, haud immerito speremus fore, ut eorum quondam victores evadamus, qui per tempus nostri victores existunt; qui viderimus vitium, paternæque ac avitæ virtutis imitatores efficiamur, ac æmulatores honorum operum. Cæterum, rebus illi, Bajazeti, inquam, felices successus habentibus, nostræ admodum imminutæ erant, ut universi non immerito desperarent. Idem quippe prosperi hostium successus, ac imminutæ ac e contra.

Porro jam accedo dicturus, quod plane lacrymas cieat. Quidam enim, haud illi vulgi homines, ac ex plebe infima primum quidem occulte, ut poterant (nam puto eos rei pudebat), tum vero palam ac libere, hostibus accedentes (solent enim primum clam gesta, postmodum frontem induere), irremediabile nobis vulnus inferebant: ac nescio quid illos dicturi estis, num Romanos ac Christianos, ob genus ac baptismum; an e contra, propter voluntatem ac acta? Num hostes, ob perversum ac furioso proximum in patriam animum, an amicos, quod vobis exstiterint gloriæ auctores, tametsi non ex animo illis evenit? Ex iis namque quæ impia in vos patrarunt, vestrum ex adverso effulsit bonum. Verum præstet forte hæc omittere: interrim autem prosequamur quæ reliqua sunt.

Invalescebat malum, nec Barbarus sædus admittebat, quin impotenti in nos ferebatur æstro, nec erat qui contineret, autve fratri auxilium ferret. Tantum quippe erat ut in me consideret, cujus res multis partibus affectæ essent, ac cui virtus longo attrita bello sic concidisset, ut in summum malorum ventura videretur, nec quidquam, ut humanam spectes rationem, ad spem reliquum esset. Cum me sane, tum illum, duplex subibat timor, ut quisque pro se, ac ambo pro invicem solliciti essemus. More enim gigantis procedens calamitas, omnem pene omnino spem salutis excluserat. In-

(1) Cui Ertogrules. Ii porro omnes, etc. Laonicus levi mutatione Ὀρτογούλην vocat, cujus res prosequitur libro primo, ac reliquorum deinceps quos ex margine codicis hic repræsentat: τὰ πρόσωπα, Ἐρτογούλης, Οὐμάνης, Ὀρχάνης, Μωράτης, Παγαζίτης, αὐτός. Sunt hæc personæ: Ertogrules, Otmanes, Orchanes, Morates ac ipse Bajazetes. Videndus Leunclævius, ac alii qui res Turcicas scriptis commendarunt; simulque notandum, quibus tanta imperii moles initiis creverit, ut et nostri caverint, ac vel a Turcis, quod initia illa bonum habuerunt, mutuari non erubescerint.

αὐτονομα. Πάντες δὲ ἐπιθύησαν ἄχρι τοῦδε, σπουδῆ μὲν πάντοις καὶ πόνοις καὶ κινδύνοις ἑαυτῶν· δεῖ γὰρ τάληθὲς εἰπεῖν· οὐ μὴν γε κραίτεροις ἀρεταῖς καὶ τελειωτέροις. Ὁ δὲ καὶ θαρρῆειν ἡμᾶς δίδωσι μεταπεσεῖσθαι ποτε τὴν ἀγαθὴν τύχην, καὶ μεθ' ἡμῶν ἐκείνην αὐθις τετάξεσθαι, αὐτοὺς ἐρήμους ἀφείσαν, ὡς κατὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων ὑπῆρχε τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρετὴ πανταχοῦ τὸ κρατοῦν ἐστὶ, ὅντος γε τῶν ἐφ' ἡμῖν τοῦ μετὰ τῆς ἀρετῆς ζῆσαι, εἴη ἂν πάνυ δικαίως ἐν τοῖς ἐλπίζομενοις τῶν νῦν κρατούντων ἡμᾶς κρατήσιν, τὴν μὲν κακίαν μισήσαντας, φίλους δὲ τῆς τῶν φυσάντων ἀρετῆς γεγονότας, καὶ ἐραστάς τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Πλὴν ἐκείνη τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων, τῷ Παγαζίτῃ λέγω, τὰ ἡμέτερον πρὸς μείωσιν ἀφίχτο, πάντων ἀπυρορευόντων οὐκ ἴπο λόγου. Αἱ γὰρ τῶν πολεμίων ἐπιδόσεις ἴσῃ πως δύναμιν ἔχουσι ταῖς τῶν ἀντιπάλων μειώσεσιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπαιον.

adversariorum vires cladesque eorum, valeant,

Ἦκω δὲ λέξων ἤδη διακρύων βῆξιον δυνησ. Ἔτι γὰρ, οὐκέτι τῶν τελούντων εἰς δῆμον, οὐδὲ τῶν φάλων εἶναι δοκούντων, τοῖς πολεμίοις προστιθέμενοι, τὴν μὲν ἀρχὴν, ὡς οἶόν τε, λάθρα· ἡσχύνοντο γὰρ εἶμαι· Ἐπειτα ἀναλίδην περὶ τὰ τελευταῖα· φιλεῖ γὰρ τὰ γινόμενα κρύφα χρόνου περιπροσρόντος παρρησιασθαι· δυσάτατον τι πάθος ἡμῖν ἐγένοντο· οὐδ' οὐκ οἶδα ὅ τι καλέσετε· Ῥωμαίους καὶ Χριστιανοὺς διὰ τὸ γένος καὶ τὸ βάπτισμα, ἢ τὰναντία διὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὰς πράξεις· ἐχθροὺς, διὰ τὸ πρὸς τὸ πατρίδα διεστραμμένον καὶ μανικὸν, ἢ προσημαίεις, ὡς αἰτίους γενομένους ὑμῖν εὐκλείας, εἰ δὲ καὶ ἀκότων ἐκείνων τοῦτο συμβέβηκε; Τοῖς γὰρ καθ' ὁμῶν αὐτῶν ἀσεθήμασι τὸ ὑμέτερον ἐξήστραψεν ἀγαθὸν ὡς ἐν παραθέσει. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτων παραλιπεῖν ἴσως ἄμεινον· ἐχώμεθα δὲ τῶν ἐξῆς ἐντεῦθεν.

Ἦξανε τὸ δεῖνόν, καὶ σπονδῆς ὁ βάρβαρος οὐκ ἐδέχτο· ἀλλ' ἦν ἀκάθεκτος εἰς τὰ καθ' ἡμῶν· καὶ οὔτε τοῦτον ἦν ἐπισχῆσων, οὐθ' ὁ βοηθήσων τῷ ἀδελφῷ. Ἐμοὶ γὰρ εἶχε μόνω θαρρῆειν, ᾧ πολλὰ ἔτι ἐνόσει τὰ πράγματα, καὶ οὕτω πέπτωκεν ἡ ἰσχύς τῷ μακρῷ τοῦ πολέμου χρόνῳ, ὡς εἰς αὐτὸ δοκεῖν ἦκειν τὸ ἔσχατον τῶν δεινῶν, καὶ μὴδ' ἴγνινοῦν ἐλπὶδα ὑπολειπεῖσθαι κεχηρημένῳ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους. Ὑπῆρχε γοῦν ἐμοὶ τε χάκείνῳ διττὸς ὁ φόβος· ἐκτέρῳ τε αὐτοῦ, καὶ ἀμφοῖν ὑπὲρ ἀλλήλων. Κατὰ γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς τῶν δρομέων, προῖδον τὸ δυσχερὲς πάσαν σωτηρίας ἐλπὶδα μονοῦ παντάπασιν ἀφῆρξαι.

Multam genti virtutem cum primo fixit sedes in Asia omnes perinde scriptores astruunt, ut ejus forte merito, Dei providentia, infidelem gentem, temporalis domini præmio donatam voluerit. Delicias vitamque molliorem a nostris didicere, cum mulieres Christianas in uxores accepissent, quod ipsi notant scriptores Græci. Pulchra Phranzes digressione lib. 1, a cap. 23. ad 34 Osmanidarum gentis principum historiam perstringit, usque ad Mahometem secundum, a quo tandem urbs capta est, ac lucerna Græcis extincta.

'Αλλ' ἐμοὶ μὲν δέδοκται, καὶ τοῖς ἡμετέροις, προσ-
 ἔτι δὲ καὶ τοῖς φρονιμωτέροις τῶν συμμαχοῦντων,
 ἐς Ἰταλίαν πορεύεσθαι, καὶ δὴ καὶ Γαλλίας τὰς κάτω,
 καὶ Βρετανίαν αὐτήν. Πείσαι γὰρ εἰκότως δι' ἑμαυ-
 τοῦ τοὺς δυναμένους; ἡμῖν ἀμύνειν, χρῆσθαι τῇ δυνά-
 μει θαλῆσαι, καὶ μὴ πρὸς ἀναβολὰς καὶ ὑπερβάσεις
 χωρεῖν· τοῦτο δὴ τὸ εἰωθὸς ἐκεῖνοις ποιεῖν. Πάντων
 οὖν ἐπαινεσάντων τὴν γνώμην· ὡς γὰρ ἐξ ἐμοῦ τὴν
 ἀρχὴν πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν
 συμμάχων, οὕτω καὶ τῶνδε μετέπειτα πρὸς οὓς γὰρ
 ἐχρῆν μετεδόθῃ· τὸ δόξαν διεπράττετο. Οὐδὲ γὰρ ἐρῶ
 γὰρ περὶ ἑμαυτοῦ πλεόν, οὐδὲ μηχανῶ τὸν λόγον, ἐν-
 διατριβῶν τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τοῖς κατὰ τὴν μακρὰν
 ἐκείνην ἀποδημίαν. Οὐ μὴν ἀφῆκα τὴν νυῖν οὕτω
 πλεῖν ὡς; ἂν ποτε τύχοι, ἢ κυβερνᾶσθαι ὑπό τινος τῶν
 εἰς ἀρχὴν καταστάτων μικρὰς τινοῦ; ὀκνάδος ἐν-
 ἴοιτε, ἢ κατὰ χειροτονίαν ἦτοι κληρῶν, ἢ κατὰ
 τύχην.

'Αλλ' ἐπεὶ μοι παῖς οὐκ ἦν ἐφ' ἡλικίᾳ οἷα τε
 ἀρχειν, τὸν ἀδελφιδοῦν ἑμαυτῷ διαλλάξας κρατίστη
 τύχη, ἐπὶ τῶν οἰάκων αὐτὸν ἐκάθισα, ἕως εἰ βού-
 λοιτο τὸ θεῖον ὑποστρέψαι με. 'Ο δ' οὖν ἀδελφὸς; κἄν
 τοῦτιμ πολὺ βληθεῖς, τῷ μεταβῆναι με λέγω, ἠθῶμαι
 μᾶλλον ἢ προσθεῖν. Ἦν γὰρ ἀντικρυς αὐτῷ ὡσπερ
 ὄρφανία τὸ πρᾶγμα. Μακρὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ ἀπόπλους·
 μακροτέρα δὲ πολλῶν ἢ κατὰ τὴν ἡπειρὸν ἀποδημία.
 Καὶ τοσοῦτον ἦν ἐν ἀδήλω τὸ καθ' ἡμᾶς, ὡς καὶ τὸ
 μετὰ μακρόν με χρόνον ἐπανελθεῖν εὐκτόν γε δέ-
 πουθεν εἶναι. Ἦν μὲν οὖν πάντα τὰ ἐκείνου ἐν οὐκ
 ἀγαθαῖς; ἐλπῖσι τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐπομένων τοῖς
 τότε πράγμασιν· ὁ δὲ μὴ πάντη καταπεσῶν, ὃ καὶ
 ἄλλος ἐπαθεῖν ἐνὶ τῷ προσπαλαίων τῶν δαινῶν ἄπερ
 ἐκεῖνος ὑφίστατο, καρτερικὸς φαινόμενος ἐν καιροῖς;
 οὐκ ἀνεχομένους ἀναβολῆς, ἐξήτει πῶς ἴαζεται τὸ
 λυποῦν. Καὶ μέντοι καὶ ἐξεῦρεν. 'Ο δὲ τρόπος οὖν
 μὲν δῆλος ἄπειτα μετὰ τὸ γενέσθαι, τότε δὲ, οἶμαι,
 ὀλίγοις. Οὕτω γὰρ ἠνάγκαζε τὸ συμφέρον. Εἰ γὰρ
 ὄλως ὑπωπτεύετο τοῖς ἐχθροῖς τὸ δρᾶμα· δρᾶμα γὰρ
 ἦν ἀτεχνῶς τὸ πρᾶγμα, ἀρίστη τέχνη τότε γενόμε-

(1) *In Italiam Galliasque extremas.* Multis Laonicus eam Manuelis profectionem lib. II enarrat, ejusque occasione plura edisserit de Occidentalium moribus ac potentia. Καλλία τὰς κάτω· intelligat Manuel, distinctione a Galliis Italiæ adjacentibus; Celticam scilicet ac Belgicam, ipsamque stricto Franciam, ac regni sedem Lutetiam, ubi regem convenit.

(2) *Optima arte conciliatum patruelem.* Veteres erant Manuele inter ac Andronicum fratrem, ejusque filium Joannem inimicitia, ex quo Manuel, tametsi junior, a patre praelatus fuerat, ut succederet imperio. Vix tandem ergo Andronici filius Joannes anticitiam instauravit cum patre Manuele, ad quem coactus esset confugere, cum factus fuisset Bajazeti suspectior, ne per eum obsidio Constantinopolitanae urbis irrita cederet, uti Laonicus lib. II, et Phranz. I. item I, c. 20, ubi quæ hæc spectant, quæque ad Manuelis in Italiam ac Franciam profectionem ad conquiritanda auxilia, nec non ad venditionem ditionis Spartæ, ejusque rescissionem tum multuantibus Spartanis, dilucide ac paucis enar-

terim tamen, mihi, meisque, ac auxiliatorum prudentissimis succurrit, in Italiam Galliasque inferiores (1), ipsamque adeo Britanniam, proficisci. Fore enim ut per me ipse apud eos qui possent afferre opem, legatione fungens, auctor iis fierem, ut qua pollent uterentur potentia, nec deinceps, quod habent solemne, moras necterent, ac colluderent. Cunctis itaque consilium laudantibus; uti enim a me primum ad principes ac reliquorum optimos, ita postmodum ab illis ad reliquos quibus par esset, res pervaserat; quemadmodum visum erat, sic et factum est. Non enim plura loquar de meipso nec aliis immorans, ac iis quæ spectant ad longam illam profectionem, orationem protraham. Cæterum haud commisi, ut navim quo sors ferret jactandam relinquerem, autve rudī alicui traderem gubernandam, ac cul minoris hæctenus scaphæ gubernatio, sive electione, seu hæreditate, seu casu fortuna obtigisset.

Enimvero quod filius matura satis ætate publicæ rei administrandæ dersset, optima mihi arte conciliatum patruelem (2), regendæ civitati, usque dum Deo donante reverti contingeret, præfeci. Frater ergo, hoc quoque dire percussus, meo, inquam, ab urbe ac patria recessu, priori majorem tristitiam concepit. Quippe meam hinc absentiam maximæ ejusdam orbitatis loco habebat: erat plane longa navigatio ac trajectory, multoque longior terrena profectio. Adeo autem res nostræ incerte fluctuabant, ut et tardior, nec nisi post multum tempus decursum, reditus in votis habendus videretur. Res sane ejus omnes spes non bonas prætendebant, eorum expectatione, quæ ventura erant. Ille enimvero, haud omnino despondens animus, quod vel unius tantum eluctanda inperio alii inieciisset, forti animo iis momentis habens, quæ moras non ferrent, malis aliquod remedium quærebat. Ac vero etiam invenit. Modus autem nunc liquet omnibus, cum res successit: tunc autem, arbitror, admodum paucis. Sic enim e re erat.

rata habes: uti c. 19, quæ spectant ad principum Christianorum fœderationem, ac Sigismundi et nostrorum cladem ad Nicopolim, cum talis ac ita confertus lectusque esset exercitus, ut metum gravem inieceret Bajazeti. Assuerunt et Galli suppetias missi, inque illis didicimus, quid vel Gallica virtus possit nisi Deus corroboraverit: quamque præstet communem hostem nonnihil semotum petere, dum ipse vicinos appetit, quam iis nostra derelictione deletis, lateribus ipsis nostris incumbentem innumerabili turba, experiri. Cæterum ars illa optima quam dicit Manuel, haud aliud sit quam Joannis delinitio, maxima honorum parte oblata, ceu primi ordinis principi: aut etiam Bajazetis in regiam omnem stirpem ostensa mala voluntas, aliave similis suasio, qua tandem virum absterruerit ab ejus obsequio, ac sibi devinxerit. Sic produnt *Anales Turcici* lib. VI, interceptas ejusdem Manuelis ad Pannoniorum regem epistolas, quibus cum in Bajazetem irritaret, quæ et causa fuerint maturandæ obsidionis regis urbis, Bajazete nova Manuelis injuria gravius offenso.

Ut enim ulla suspicio fabulæ hostes in sedisset: A palam quippe res fabula erat, optima tunc arte adornata, nihil unquam juvisset. Tota enim ratio ut posset obtinere, ab eo erat, ut esset clam. Quam obrem etiam cum multi specie tenus rem viderent, nec scirent quod occultum esset, haud verum aliquid cogitabant. Nimirum, quod non amplius ferret continua pericula, consilium iniisse, ut honesto posthabens utile, iis se subtraheret. Sic ille ad tempus communis studio utilitatis, gloriam prodidit, celando consilium, qui nusquam non gloriæ causa esset pericula amplexus. Processu quidem sumus exposituri fabulam; interim autem altius reducenda oratio, quæ ordine procedamus.

Erant Rhodi in communi agentes vitam, viri castitatem, paupertatem ac obedientiam pro voto quo se Salvatori obstringunt, professi, bellumque in crucis hostes; quam in vestibus armisque ac insignibus ubique ad honestatem ac decorum gestant. Ii, triennio jam, ni fallor, donante fratre, Corinthum suæ ditioris habebant, illaque ejus donatio matris pariter ac meo consilio steterat. Nec vero quis miretur. Haud enim adeo miserabiles aliqui, mollesque ac ignavi sumus, ut eos nobis prelatos velimus. Verum cum omnino necessum esset, ut ve' civitas ab expugnantis Turcis caperetur, aut ut aliis traderetur, qui a præsentis eam discrimine, nobis non valentibus, liberare possent; visum omnino est omnibus aliis præferendos, tanquam qui nobis amice uterentur (10), quosque fama esset religionis sacramenta observantes esse, eaque pollere potentia, quæ oppido necessaria videretur, excepta coram in rem majori alacritate, quam aliorum qui potentiores essent. Res porro gesta, tan-

(10) *Nobis amice uterentur.* Multa habet Rhodiorum militum historia, quibus impensior illa in Constantinopolitanos ac Manuelem, eorum amicitia satis eluceat, nimirum l. iv ubi retexitur cum urbis Constantinopolitanæ obsidio per Bajazetem, tum Corinthi ac Spartæ per Theodorum nostrum venditio, utque Spartæ episcopus Latinorum odio obstiterit, commotisque Spartanis, ad rescindendam venditionem Theodorum adegerit, cum Corinthus haud gravate Rhodios admitteret. Eam ego putem causam negati Manuelli, Interdicente Romano pontifice, a Latinis subsidii (ut ejus negati sit alia causa præter discordiam ipsam Latinorum, ac qua laborabat Italia, excepta etiam eorum solita tarditate, ac quam Manuel perstringit, ad bella peregrina; ut et regis Galliæ morbum taceam, qui primus foret ac caput auxiliatorum, pro antiqua in ejusmodi expeditionibus, gentis laude) nec aliud velle quod refert Bzovius ann. 1391, ex historia politica Constantinop. l. i, ita sub diris interdixisse pontificem, quod is nolisset osculari crucem in cujusdam chorepiscopi manica depictam. Nusquam enim ejus hæresis rumor Manuelem saltem aspersit: ut autem Itali ac Pontifex ei sint indignati, indignumque putaverint ipsorum auxilio, in quos frater Iulius Rhodiis nuper offendisset, vero satis congruum videri possit. Quanquam Manuel ne ipsos quidem Rhodios gravius offensos monstrat, sic Theodorus rem dextere egit. Historia quoque Rhodiorum militum, reddita habet a Magistro cimelia quæ Imperatrix obsidione presso apud eum depi-

νον· οὐκ ἂν ποτε εἴχε λυσιτελεῖται. Τὸ γὰρ δυναστεύειν περᾶναι ὅλως ἦν ἐν τῷ λελθῆναι. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον ὁρῶντες οἱ πολλοί, καὶ τὸ βάθος οὐ γινώσκοντες, ὑπενόουν, ἅπερ οὐκ ἐκείνῳ συνέβαινε. Μηδὲ γὰρ ἐτι φέρειν δυνάμενον τοὺς ἐπαλληλοὺς κινδύνους, τούτων ἀφεστάναι βουλευσασθαι, τὸ ἀσφαλὲς πρὸ τοῦ καλοῦ θέμενον. Οὕτως ἐκείνος πρὸς καιρὸν, ὅπερ τῆς κοινῆς ὠφελείας τὴν ἰδίαν προὐδωκε δόξαν ἂν τῷ κρύπτειν τὴν διάνοιαν, ὃ ὅπερ δόξης ἀεὶ δεχόμενος τοὺς κινδύνους. Τὸ μὲν οὖν δράμα προΐόντας δηλώσομεν νῦν δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν, ὡς ἂν εὐτάκτως βαδίσωμεν.

B Ὑπῆρχον ἢ ἐν Ῥόδῳ κοινότης, ἄνδρες, ἀζυγίαν, ὑποταγὴν, ἀκτημοσύνην ὑπισχυόμενοι τῷ Σωτῆρι, καὶ πολεμεῖν τοῖς τῷ σταυρῷ πολεμοῦσιν, ὃν οἶδε φέρειν εἰώθεσαν κατὰ τῶν ἐσθῆτων κατὰ τῶν ὅπλων, κατὰ τῆς σημαίας ἀπανταχοῦ, ἐν ἂν εἴη διασωθήσθαι τὸ σεμνόν· κέρινον ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τριῶν ἐτών, οἶμαι, προεσχηκότας, οὐδ' ἀπὸ γνώμης τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἡμετέρας. Τοῦτο δὲ μηδεὶς θαυμάζετω. Οὐ γὰρ οὕτως ἡμεῖς ἄθλιοι, οὐδὲ μαλακοὶ τινες καὶ ἀβέλτεροι, ὥστε καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐκείνους προκρίναι. Οὕσης δὲ πάσης ἀνάγκης, ἦτοι τοὺς πολιορκουμένους ἐλεῖν τὴν πόλιν· τοὺς Τούρκους λέγω· ἢ τίσι ταύτην δοθῆναι τῶν δυναμένων ἐκείνην σώσαι τοῦ προκειμένου κινδύνου, ἡμῶν γὰρ τοῦτο μὴ δυναμένων, αὐτοὺς δὲ τούτους πάντων τῶν ἄλλων ἀμεινον ἔδοξε C προκρίθῆναι, ἅτε δὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς φιλικῶς διακειμένους, καὶ φήμης οὕσης περὶ αὐτῶν μὴ παραβαίνειν τοὺς ὅρκους, καὶ δύναμιν ἔχοντας ἰκανὴν πρὸς τὸ ζητούμενον τηνικαῦτα, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα προθύμους ὄντας ὅπερ τοὺς ἐκείνων ἰσχυροτέρους.

suisset, antequam etiam repeterentur, ac mox ab urbis obsidione soluta; sed et operam suam eidem instaurandæ impendisse, tantumque conatos Fratres, datas Theodoro pecunias ac pretiosa alia recipere. Quam Manuel tam multis deprædicat fabulam, ut Theodorus non omnino sincerè egerit cum Rhodiis, volueritque tantum per eos terrorem Turcis injicere, non vere, quod erat in ipso, Peloponneso donare, ut tanquam amici ac socii deinceps tenerent ac tutarentur, haud possim omnino probare, aut satis e Christiani politici fide existimare. Fuerit certe illa fides, non quam Græcam vir D amicus ac Græcus ab Areopago sincerissimè homo fidei ac Græciæ velut morientis non modicum decus, libello edito nuper egregie ostendit, sed quam aliqui Græcis improperant, ac ejus usquam desint nonnulli rei, ut nulla omnino gens, ac omni ex parte, vacat crimine. Ut vi quædam, atque ad sedandos Spartanorum tumultus resciderit contractum, non valens continere, nemo jure culpaverit. Corripit ipse Manuel, ut non nihil serio sit gestum, agente Theodoro, ut reipsa Peloponnesus cessura esset Rhodiis, nisi seipsam a Bajazete tutari posset, vel superando, vel compellendo ad pacem; Latinorum ac fratrum Rhodiorum jugo utpote Christianorum, multis partibus Turcico ac infidelium prelato; quod ultimam sic Græcis omnibus esset visum, nec quorundam nostrum multa insolentia ac sacrorum illusio, nonnullis fecisset invisum.

Τούτο τέλος ειληφές, τοσούτη συνετέλεσε τῇ Πελοποννησίῳ, ὅση γε σαφῶς ὁ καιρὸς ἐδειξε. Τοῦτο τὰς ἐφ' ἑσθους τῶν ἐχθρῶν καὶ τὰς εἰσβολὰς, ὅσον ἡ πείρα παρέστησεν, ἀπεσώθησεν. Οὐτε γὰρ στρατιᾶν ἀγέριεν ἰσχυρὰν εἰλονεν εἶχον οἱ γειτονοῦντες βάρβαροι, οὔτε μὴ πρότερον εἰς πολλὴ συναθροισθεῖσιν ἐκείνοις πληθὸς, τὴν ἡμετέραν κατατρέχειν ἐξῆν, δεῖε τοὺς τοιοῦτους στρατιώτας· τὸ δὲ πᾶσιν τινὰ ταύτην συγκροτηθῆναι, καὶ διὰ χρόνου, καὶ πολλαχῶθεν τοῦτο γὰρ ὑπολείπειται· καὶ τὰς ὁδοὺς πόλεις λαβεῖν, δὲ ὧν ἡ φήμη μετεδίδοδοτο πρὸς τὰς ἡμετέρας, μικροῦ δεῖν εἶμαι ἀδύνατον. Γνωσθεῖσι δὲ τοῖς ἐχθροῖς παθεῖν τι μᾶλλον συνέβαινε, ἢ δρᾶσαι πούλυπρόν. Τοῦτο πολλῶ βέλτιον τοῖς τότε συνήνεγκε πράγμασιν, ἢ ὅτε ταύτην ἐπανεκτήσατο ὁ θαυμασιος οὗτος, πολὺν τινὰ χρόνον ἤδη προαποσπασθεῖσαν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς. Τοῦτο τὴν ἐκείνου σοφίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ κοινὰ ἐπιστήμην, ὑψηλοτέραν ἀπέδειξεν οὐδὲν ἤττον, ἢ ὅτε θαυμαζόμενος οὗτος ἦν τῷ κτᾶσθαι πόλεις ἐτέρας. Ἔστι γὰρ καιρὸς λαβεῖν, καὶ καιρὸς πάντως προέσθαι. Καὶ τοῦτο Σολομώντιος δόξα· εἰ μέμνηται τις ἐκείνου, τῷ καιρῷ πάντα νέμοντος. Θάτερον μὲν τοῖν εἰρημένον· λέγω δὴ τὸ σὺν τῷ καιρῷ δοῦναι· ὑψηλὸν, καὶ οὐ τῶν πολλῶν.

Ἐπεὶ γὰρ πάντως εἰς τὸ παρὸν οἱ πλείστοι βλέπουσι τῶν ἀνθρώπων, ὀλιγωροῦντες τοῦ μέλλοντος, ὡς ἐν ἀδήλιῳ τούτους κειμένου, δηλονότι τῶν ὀλίγων ἐστὶ μικρὰν ἀφαιρῆσαι δέξασθαι τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς ἀντὶ μεγίστης μήπω παρουσίας. Ἄλλ' οὕτως γε οὐ κατ' ἐκείνους τοὺς τὰ ἐν ποσὶ μόνον βλέποντας, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον προεωρᾶτο εἴπερ τις ἄλλος, καὶ περὶ πάντων ἐξῆ· ἐφρόντιζε τῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἐξησθηνηκυῖαν ὄρων τὴν πόλιν τῷ πολιορκεῖσθαι μακρῷ τῷ χρόνῳ, καὶ τὸ ἐσόμενον πάντως ὡσπερ ὑπ' ἔψιν ἔχων, ὡς οἱ πολιορκοῦντες βάρβαροι παραστήσονται μὲν αὐτὴν οὐ μετὰ πολὺν τινὰ χρόνον, παραστήσονται δὲ πλείους εὐθύς ἐκείνης κρατήσαντες, καὶ χωρήσει τὸ δεινὸν ἐπὶ πλείστον· ἠγήσατο τὸ ταῦτην προέσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ πλείους σὺναμα ταύτη, κέρδος οὐ μικρὸν εἶναι· καὶ ἔψκει ταῦτα πράττων τοῖς σφοδρῶ ληφθεῖσι κλύδωνι, οἱ ταῖς αὐτῶν χερσὶ πολλὰ τῶν ἀγωγίμων ἀποβαλλόμενοι, κέρδος τὴν ζημίαν ἠγοῦνται· οὐχ ἀπλῶς τῷ πράγματι· χαίροντες, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἐθέλοντες ἔχειν, τοῦ καιροῦ πρὸς τοῦναντίον βιαζομένου, τὸ πᾶν κακῶς ἀπολέσωσιν. Ὅσατε, καθάπερ τοπρὶν ειληφῶς ταυτηνὴ τὴν πολυύμνητον πόλιν, ἀναλώμασι μὲν πολλῶν, πλείοσι δὲ πόνοις, κινδύνοις δὲ ὅτι πλείστοις, μέγας ὧν, καὶ δέδεικται· οὕτω καὶ τότε, δεδωκῶς, ἠνίκα τε, καὶ οἷς ἐχρῆν, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἦν ἄλλως βέλτιον δεδωκέναι. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἐκείνη ἐτι διασώζεσθαι, καὶ τοῖς Φερρῖοις, καὶ μετὰ λαμπρῶν ὑποσχέσεων, βοηθεῖν ἡμῖν ἐκείνους ἅπασιν τρόποις.

Πόσον οὖν θαυμάζεσθαι δίκαιοι, εἰ ὅπερ πάντως ἐμελλεν ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν χερσὶν ἀπίστων ὄντων ἔσεσθαι, τοῦτο φιλῶς καὶ Χριστιανοῖς ἐνεχείρισε, καὶ ταύτη γε συμμάχους αὐτοῖς ἐκτίηται τοῦ πρὸς ἐκείνους πολέμου; Καὶ πάσαι γὰρ τοὺς ἀνδρας τοῖ-

A tum Peloponnesi commodis addidit, quantum tempus postmodum liquido ostendit. Ea res, hostium incursiones ac invasiones, quantum probavit experientia, submovit. Neque enim vicini Barbari fortlem satis a se exercitum poterant cogere, nec vero Rhodiorum metu licebat, ut nisi magno prius numero collecti, dittonis nostræ terras incursarent : ut autem per tempus, ac ex multis locis, quod unum reliquum erat grandem ejusmodi exercitum cogere, resque lateret confines civitates, per quas fama in nostras derivanda esset, id vero opinor, factu impossibile erat. Ut autem hostes detecti sint, triste potius aliquid ferant, quam fecerint. Ea res majus quid tunc ad momentum rebus contulit, quam cum vir mirabilis, a Romani pridem imperii dittonis avulsam civitatem, eidem adjecit. Ea res, nihil minus sublimem admirandi viri sapientiam, ejusque universalem scientiam ostendit, quam cum urbes alias suæ dittonis fecit. Plane vero, *Tempus est acquirendi, tempus perdendi*, quæ Salomonis sententia est, ut quis meminerit, cum ille universis tempus distribuit : quæquam duorum alterum, dare scilicet cum sit opportunum, res sublimis animi sit ac paucorum.

Cum enim plerique omnino respiciant ad res præsentis, futurasque negligent tanquam incertas, atque paucorum sit, ut parum quid sibi subtrahi patiantur, quo maximum quid necdum præsentis accesserit. Haud enim vero iis ille similis habebat, qui tantum vident in pedibus posita, quin futuri ut quis alius prævidens, universis deinceps curam adhibebat. Videns itaque fractam viribus urbem a longo obsidione, ac quod futurum esset ob oculos habens ; fore nimirum ut obsidentes Barbari ea brevi poterentur, utque statim ea expugnata, mirum quantum promovente malo, plures alias capturi essent ; lucri non modici accessionem ejus habuit jacturam, ut ne majori, plures una amitteret. Ea porro molitione iis similis videbatur, qui magna correpti tempestate, merces multas manibus ipsi salo jactantes, jacturam lucri ducunt : non quia re delectentur, sed ut ne merces totas retinere volentes, cum tempus adversetur, male totas amittant. Quamobrem uti antea longe celeberrimam urbem multis sumptibus, impensiorique labore, ac plurimis defunctus periculis in dittonem recipiens, cum esset magnus, sese magnum ostendit : sic quoque per id tempus, cum dedisset, quando ac quibus par esset, atque ut melius alioqui non posset trahi : tum nimirum cum non esset servando : atque adeo fratribus, qui et abunde magnificis pollicitationibus, modis se omnibus nobis deinceps auxiliaturos recipere.

Quam ergo jure admirandus, ut quod omnino cesserum erat in hostium potestatem, idque infidelium, hoc ille amicis ac Christianis crediderit, atque ea re belli in eos socios comparaverit ? Jam enim olim nobis cum eis necessitudo erat. Unde cum ali-

quando necessarium haberemus ab amicis auxilium, salutem salutem, præbuerunt illi haud modicum submissis classario milite, cum sola magnificentia ac iuvandi studio agerentur. Nulla enim ratio debiti suberat ut opem ferrent, neque ferendi ejus sacramentum ullum emiserant, ut in contractu pro Corintho celebrato. Liqueat autem ut hæc inter multum referat. Quippe multum præstat ab eis accipere qui præstant ex debito, quam ab iis, qui ex gratia. Non tam ergo viris civitatem dedit, quam per eam illos accepit.

Enimvero ostendendum puto apertius, ut foret malum rem secus habuisse. Ut enim probe temporum rerumque memineritis, erat omnino statim urbs Barbarorum manibus diripienda. Quod si menses aliquot (dolo utique) nihil aut igni aut ferro deformatam hostes servaturi essent, fuisset ea statim apprensus clementia proximis urbibus præsens occasio, ut et ipsæ deditioem facerent. Par enim erat, ut ita Barbarorum astu deceptæ, iis servire quam captæ vastari mallet. Quod enim capta Corinthus earum metropolis, nihil gravius passa esset, cum illarum merito detrahebat spiritus, tum spem multam addebat, ut neque illæ passuræ essent. Nam neque ratione duci, cujusque passum, nec vero exemplo componi, sapientiorum inveneris. Quod si res successisset, plane autem erat successura, in inmensum plane malum processisset. Iis itaque omnibus de causis, eam urbem ditionis Fratrum fieri concessit, quo minorum cum primis aliorum civitatum ac oppidorum, æque adeo ipsius quæ pro aliis tradebatur salutis esset consultum. Velut itaque jam captam ab hostibus, ab eorum abstulit manu, eam credendo Fratribus. Cum ergo ipsam hoc sit præclarum, ut simul alias complures urbes a periculo liberaverit, quomodo non clarum maxime fuerit?

νην τῆς αὐτῶν χειρὸς αὐτὴν ἐξανέσπασε, τῷ τοῖς καθ' αὐτὸ θεωρούμενον, ὅποτε δὴ καὶ πόλεις ἐτέρας

Ceterum accepta Corintho inunita urbe pulchraque ac magna, Isthmumque continente, pulchre in eo ædificata, incessit viros cupido ut totam deinceps Peloponnesum haberent. Bona plane cogitatio, ut eorum quis verba spectet, atque ut affirmabant, cum suum illi consilium tutæ fidei hominibus aperirent. Sacramentis enim juratis quæ abunde essent, cum substantiam omnem, tum corpora ac vitam insumpturos dicebant, ut esset necesse, ac magna quædam designaturos pro Christi gloria, ut propugnandæ Peloponnesi provinciam in se liquido reciperent. Porro etiam non jurati fidem habebant, ut nihil essent dicturi a sua ipsorum virtute dissonum, vel a fama ubique locorum de eis pervagante, aut denique ab habitu ac ordine, in quo et vivunt et sapiunt, accovertantur; gloriantur, ac habent honorem, omnique retro sæculi habituros sperant. Ne quis ergo in Rhodium aspiciens, ac paucas in ea trirèmes, exiguam quamdam ac imbecillam arbitretur Fratrum potentiam. Multi enim cum libet ab orbis partibus, quas sparsim colunt, congregantur: viri utique, quibus

αὐτοὺς, ἐν συνηθείᾳ πως εἶχομεν. Ὄθεν καὶ ποτε δεῖσαν παντοδαπὴν βοήθειαν ἡμᾶς ζητεῖν ὑπὲρ σωτηρίας παρὰ τῶν φίλων, οὐ σμικρὰν ἡμῖν ἐκείνοι διὰ θαλάττης παρέσχοντο φιλοτιμίας ἕνεκα καὶ τοῦ γιγνομένου. Οὐ γὰρ κατὰ χρέος βοηθεῖν ἡμῖν ὀφείλοντες ἦσαν, οὐδὲ ὠμωμύκισσαν ὑπὲρ τούτου, ὡς ἐν ταῖς συμβάσεσι ταῖς ὑπὲρ Κορίνθου· καὶ τοῖνδε τῷ διάφορον ὅσον, δῆλον. Τὸ γὰρ ἐκ τῶν κατὰ χρέος διδόντων τινὰ λαμβάνειν τοῦ κατὰ χάριν πολλῶν πρόχει. Οὐ μᾶλλον τοῖνυν αὐτὴν δέδωκε τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, ἢ δι' αὐτῆς αὐτοὺς ἔλαβεν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὁμαι προσηκεῖν δεῖξαι σαφέστερον, ὅσον ἂν ἦν τὸ κακὸν, μὴ ταύτῃ γεγονότος τοῦ πράγματος. Εἰ γὰρ ἀκριβῶς τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων μεμνημέσα, αὐτίκα πάντως ἐμελλεν ἦδε ἡ πόλις ἔσεσθαι βαρβαρικῆς χειρὸς παρανάλωμα. Εἰ δὲ δὴ καὶ πρὸς καιρὸν, πάντως δὲ κατὰ ἀπάτην κατεῖχον αὐτὴν λαβόντες οἱ δυσμενεῖς, μήτε σιδήριον διαφθείραντες, τοῦτ' ἂν αὐτίκα πρόφασις ἐγεγόνει ταῖς ὁμοίαις αὐτῆς πόλεσιν ὑπὸ τοῦ βαρβάρου γενέσθαι. Εἰκότως γὰρ ἦν αὐτὰς ἐξαπατηθείσας τῆ τῶν βαρβάρων δοκούσῃ φιλανθρωπίᾳ καὶ δουλεύσει τοῖς βουλευέσασθαι πρὸ τοῦ πορθηθῆναι πολέμῳ. Τὸ γὰρ ἀλοῦσαν τὴν Κόρινθον, μητρόπολιν αὐτῶν οὔσαν, μηδὲν τι πεπονημένα δεινὸν, τὸ τε τούτων φρόνημα κατέβαλεν ἂν εἰκότως, καὶ κομιδῆ παρέσχεν ἐλπίζειν, ὡς ἄρ' οὐδ' αὐταὶ πείσονται. Ἐπεὶ τοι τὸ μὲν ἀγεσθαι λόγῳ οὐ τῶν τυγχόντων ἂν εὔροις· τὸ δὲ ρυθμίζεσθαι παραδείγματι τῶν οὐ σοφωτέρων. Καὶ εἰ γε τοῦτο προὔθεθῆκε δ' ἂν πάντως, ἐπ' ἀπειρον ἂν ἐχώρει τὸ δεινόν. Καὶ δὴ τῶν εἰρημένων ἕνεκα πάντων συνεχώρησε λαθεῖν τοὺς Φερρίους τήνδε τὴν πόλιν ἐπὶ σωτηρίᾳ μάλιστα μὲν καὶ ἄλλων πολυχίνων τε καὶ πόλειον, οὐχ ἥττον δὲ καὶ αὐτῆς ἐκείνης τῆς καὶ ὑπὲρ ἄλλων ὁμῶς δοθείσης. Ὄσθ' ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων προσιλημμένων Φερρίοις αὐτὴν ἐγχειρίσαι. Καὶ εἰ τοῦτο γε καλὸν καὶ πολλῶν κινδύνων ἐβρύσατο, πῶς οὐ μάλιστα εἶεν;

Ἐχοντας δὴ τὴν Κόρινθον, πόλιν ἰσχυρὰν καὶ καλὴν καὶ μεγάλην, κατέχουσάν τε τὴν Ἰσθμὸν, πρὸς ᾧ καλῶς φροδομένη, ἔρωσ σφᾶς γε εἰσεληλυθεν ἅπασαν ἐξῆς κατασχέειν τὴν γῆν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ δὲ λογισμὸς ὡς ἀγαθός· λέγω δὲ κατὰ τοὺς λόγους ἐκείνων, καὶ ὡς ἰσχυρίζοντο, ἦνίκα τὴν αὐτῶν βουλὴν ἀπεκάλυπτον οἱ ἐθάβρουν. Ὅρκων γὰρ προηγουμένων ἀξίῳ πιστεύειν, ἔλεγον καὶ τὴν οὐσίαν ἅπασαν, καὶ σώματα ἀναλώσειν, ἂν οὕτως δέη, καὶ ἀπλῶς μεγάλα πράξειν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης, εἰ τὸν ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου πόλεμον καθαρῶς ἀναδέξαιτο. Ἐπιστεύοντο δ' ἂν εἰκότως καὶ οὐκ ὁμνόντες μηδὲν ἀπαθὸν λέγοντες, μήτε τῆς αὐτῶν δυνάμει, μήτε τῆς ἐκασταχόσε διακεχυμένης περὶ αὐτῶν φήμης, μήτε μὴν τοῦ σχήματος, ἐν ᾧ καὶ ζῶσι, καὶ φρονοῦσι καὶ πολιτεύονται, καὶ φιλοτιμοῦνται, καὶ τιμῶνται, καὶ τετίμηται, καὶ τιμῆσθεσθαι ἐλπίζουσι τὸν ἐξῆς χρόνον. Μηδεὶς οὖν εἰς τὴν Ῥόδον ὁρῶν καὶ ταῖς εὐαριθμητοῖς ἐκαὶ τριήρεις, μικρὰν τινὰ καὶ ἀδρανῆ τὴν τῶν Φερρίων ἰσχὺν νομιζέτω. Πολλοὶ γὰρ οὕτοι συναθροίζονται

βουλθέντες ἐκ τῶν τῆς οἰκουμένης μερῶν, ἃ δὴ Ἀ
 σποράδην οἰκοῦσιν ἄνδρες, οἷς οὐδὲν τι προύργιαί-
 τερον, ἢ ὅσα φέρει πρὸς εὐψυχίαν, καὶ ὄπλα, καὶ
 γενναϊότητα. Τὸ γὰρ δὴ τεθνάναι σὺν δόξῃ πολὺ
 βέλτιον ἄγουσι τοῦ τραπέντες παρασέσθαι τοῖς
 ἐχθροῖς ταῖς ἐπὶ τῶν νῶτων αὐτῶν πληγαῖς ἐρη-
 σθῆναι. Ἐχουσι δὲ καὶ πόλεις, οὐτε μικρὰς, οὐτε
 βραδίως ἀριθμουμένας· καὶ χρήμαθ' ὅτι πλεῖστα
 ἀναλίσκειν, τὰ ἀπὸ τούτων τῶν πόλεων εισφορὰς,
 ἃ δὴ τοῦτοις δέδονται παρ' ἀνδρῶν θεοφιλῶν μίᾳ καὶ
 μόνῃ προφάσει θεοφιλεῖ· λέγω δὲ τὴν πρὸς ἀσεβείας
 μάχην. Ταῦτ' ἤδη συνερχόμενα ἐπιθυμῆσαι Ῥοδίοις
 προῦξένησε τῆς Πελοποννήσου.

Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινο κέντρον ἐγένετο τῆ τῶν
 Φερειῶν ἐπιθυμία. Οἱ γὰρ τῶν Ἑσπερίων μερῶν
 Γαλάται, καὶ Ἰσπανοὶ, καὶ Βρετταννοὶ, καὶ συνελόντα
 εἰπεῖν, οἱ τῶν Λατίνων ἄρχοντες πάντες, καὶ τὰ ὑπ'
 ἐκείνους ἔθνη, κινουῦνται μὲν οὐ πάνυ βραδίως ὡς τὰ
 πολλά· κινουῦνται δ' οὖν καὶ εὐχερῶς ἔστιν ὅτε, σμι-
 κρὰς τινος προφάσεως λαβόμενοι· καὶ ἐρμηθέντες,
 δυσκάθεκτοι λοιπὸν γίνονται. Δύνανται δὲ πολλὰ
 βουληθέντες· καὶ τοῦθ' ὁ χρόνος ὁ παρελθὼν σαφῶς
 πολλὰκις παρέστησεν. Ἐπῆει τοίνυν τοῖς Φερείοις
 ἐλπίζειν τῆ παρ' αὐτῶν ὀρμῇ τοὺς πολλοὺς ἐπέ-
 πεσθαι, καὶ μηδὲ τοὺς τὴν μεγάλην δύναμιν ἔχοντας
 ἐν ἡσυχίᾳ λοιπὸν καθεδεῖσθαι, θῆρα καὶ τραπέζαις
 αὐτοὺς ἐκδόντας, καὶ τισι μεθ' ὀπλων ἀμύλλαις, τὸ
 μείζον τε εἰς φιλοτιμίαν ἐκείνοις ἔργον, καὶ τῶν
 προγόνων ἀνωθεν καταρχόμενον.

Ἠλιπίζον τοίνυν ἐκεῖνοι, καὶ κομιδῇ βεβαίως
 ἐθάβρον μεγάλην ἐφελκυσεν ἐκείθεν δύναμιν, καὶ
 φανήσεσθαι σπινθῆρα τὸ κατ' αὐτοὺς ἐν ὕλῃ, εἰς
 φλόγα μεγίστην ἀναφθῆναι δυναμένην, καὶ κατὰ
 πάντων ἀσεβῶν ἀποδηῆσθαι τοῦτο τὸ ἔργον, τῆ τῆς
 Κορίνθου προφάσει γεγεννημένον. Τούτους οὖν ὠδι-
 νοντες τοὺς λογισμοὺς, οὐκ ἔδυναντο κατεῖχειν αὐ-
 τοὺς· ἀλλ' ἐπειπερ οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ γὰρ βραδίον ἦν
 αὐτοῖς τῆ δύναμει χρησαμένοις, τὴν τῆς Πελοποννή-
 σου δεσποτίαν ἀκόντων ἡμῶν λαβεῖν, βουλεύονται
 διὰ χρημάτων αὐτὴν κτήσασθαι γνώμῃ τε τῆ τοῦ
 ἄρχοντος, καὶ τῆ ὑπήκων συνθήκῃ. Αἱ γὰρ ἡμέτε-
 ραι δυσπραγίαι τὸ τῆ καὶ ταῦτα ἔχειν αὐτοὺς
 ἐπειθον, ὧν οὐδ' ἂν ἐμμένητο, βέλτιον ἡμῖν τῶν
 πραγμάτων ἐχόντων. Ἦγούντο μὲν οὖν τολμηρῶν
 ἐξεῖπεῖν ἀμέσως τὸ βούλημα· πλὴν τὸ δι' ἐτέρων
 φράζειν κίνδυνον ἔχον εἰδότες, ἦκον αὐτοὶ παρὰ τὸν
 δεσπότην οὐκ ἀνευ δέου· καὶ τῷ τοῦ πράγματος
 ἀδήλω βαλλόμενοι, μόγις ἐδυνήθησαν ἐξαγγέλλειν,
 ὧν ἕνεχ' ἦκον. Ἀξιοῦσι δὴ πρώτῳ μὲν, εἰ μὴ κατὰ
 γνώμην λέγοιεν αὐτῷ, δοῦναι συγγνώμην αὐτοῖς,
 ἀγαθῶ λογισμῶ κινουμένοις· ἔπειτα καὶ δεύτερον,
 ἀπόβροχον παρ' αὐτῷ κατεῖχειν τὸ βηθησόμενον,
 καὶ τρίτον, θάπτον ἀποκρίνασθαι, εἴτε πράττειν
 βουληθείη, εἴτε μὴ. Ταῦτα δὲ ἐκείνου δότος, οἱ δὲ
 εὐθέως ἐχώρουν· οὐ μέντοι κατ' εὐθείαν καὶ ἀπλῶς,
 ἀλλ' ὡς περ ἑλικοειδῶς πορευόμενοι, ἐπειρῶντο τὴν
 αὐτοῦ δianoian κλέπτειν, εἰ ἄρα κεκμηκώς ἔστι καὶ
 ἀπαγορεύσας, καὶ βούλοισ' ἂν ἀπαλλαγῆναι τῶν
 δυσερῶν καὶ ἐπικινδύνων. Καὶ τοῦτο προοιῶσκειν

Nihil operæ magis pretium videatur, quam si qua
 ad generositatem, armaque ac strenuitatem ferunt.
 Longe enim pluris faciunt gloriose mori, quam ut
 in fugam versi, plagis aversis hostes suos delerent.
 Habent autem etiam urbes nec exiguas, nec paucas
 numero, atque ut pecunias plurimas possint impen-
 dere : ærario collecto ex earum urbium tributis, pio-
 rum hominum religiosa munificentia, unius ac so-
 lius religionis ergo, eisdem concessis belli nimirum
 subsidio adversus infideles ac impios. Hæc sane cum
 concurrerent, ambiendæ Peloponnesi causa Rhodiis
 fuerunt.

Sed et id præterea illi Fratrum cupiditati calces
 addebat : nempe Occidui Galatæ, Hispanique ac
 Britanni, atque, ut verbo dicam, Latinorum uni-
 versi principes, eisque subjectæ nationes, haud
 quidem facile plerumque excitantur, sed et quan-
 doque minima quædam occasio facile provocaverit :
 semel vero excitati, impetu deinceps feruntur, ut
 nequeant teneri. Porro ut velint, multa possunt ;
 ilique sæpius actum tempus liquido ostendit. Subi-
 lat itaque Fratribus, fore ut plures eorum incita-
 tionem sequerentur, nec qui magna pollerent vir-
 tute, se deinceps venationi ac mensis, ludicrisque
 armorum certaminibus deditentes, otio desiderant,
 quibus majus ad gloriam facinus, ab ipsis majori-
 bus ac olim solemne, postliminio rediret.

Sperabant ergo, ac multa fiducia persuasum ha-
 bebant, magnam se inde excituros virtutem, ac
 fore, ut quod gerebant negotium scintillæ simile
 videretur natæ accendi in flammam maximam, ac
 sylvam absumere, utque a Corintho cœpta molitio,
 in infideles omnes recideret. Hos ergo parturientes
 cogitationum motus se ipsi continere ne jubant. Quia
 tamen haud licebat, nec vero erat res facilis, ut
 potentia utentes, invitis nobis Peloponnesi domi-
 nium vindicarent, consilium ineunt, ut numerata
 pecunia, cum ejus principis voluntate tum subli-
 torum assensu, suæ ditioni adjungant. Rerum quippe
 nostrarum miserabilis status, id eos tunc audere fecit
 quod eo meliori ne in mentem quidem venturum
 esset. Temerarium quidem videbatur, ut ipsi per
 se, nullo medio, consilium edicerent. Quia tamen
 haud periculo vacare putarent, ut per alios expli-
 carent, ipsimet despotam adeunt, quanquam non
 omnino metu soluti ; deque rei incerto eventu an-
 xii, vix tandem efferre possunt, quorum causa ve-
 nissent. Porro primum rogant veniam, ut quid minus
 ex animo dixerint, tanquam qui probo animi pro-
 posito agantur : tum etiam secundo, ut apud se
 arcanum teneat, quod dicendum sit ; tertio denique
 ut cito respondeat, num rem velit fieri, necne. Ut
 autem his ille annuisset, procedunt statim ; non
 tamen recta ac simpliciter, sed velut per cuneos
 ac anfractus, ejus clam animum venari tentabant :
 num tandem defectus esset, ac spem abjecisset,
 velletque liberari a malis, ac res in tuto ponere.

Volebant autem ea præscire, ut possent læti inire pacta, dum ita habere cognoscerent, uti ex rebus ac temporum molestia habiturum conjicere putabant.

Quia vero latere non poterat virum multa ornatum prudentia, nec modica rerum experientia præditum, quo hæc ferrent, detegunt deinceps, rem totam explicantes, quid animi ac voluntatis haberent: ut totius Peloponnesi principatum accipere velint, siquidem libeat tradere, velitque facile provincia excedere, cui deinceps, tot confertim malis, ad ea, quæ continua præcessissent, cumulo ingruentibus, præsidere non posset. Multam ergo pecunie vim polliciti, ac omni modo ejus familiæ commotis adnixuros, nec ullis omissis quibus in sententiam possent trahere, tandem rogant, ut edicat quid videatur e re communi; in quæ verba faciunt dicendi finem. Respondente illo, in crastinum ab eo audituros: nec enim decebat ut sic inconsulte responderet: abierunt illi læti, quod non primo statim congressu, rei spem omnem abjiciendam dixisset, ac ne inconcessa præsumerent. Quanquam est quod hic miremur: par enim erat, ut magis injectas moras moleste ferrent, quodque non statim firma spes facta esset rei conficiendæ.

Quia tunc enim difficillimis ut inquam rebus utebatur, erat omnino ut certo considerent libentissime suscepturum eorum sermones; quia tamen qui occasionem nacti a tempore ac rebus, pro talibus ausi essent adire atque affari, inflexum reputantes ac tolerantissimum viri animum, contentiosumque ac asperum, plane putabant fore, ut temeritate ac inanem gloriam decore ac utili præhabenda putaret. Idcirco lubentes acceperunt constitutum terminum, quodque non statim ab eo audissent, *quærrere lupi alas*. Sic ergo confusis animis, dubii de futuro rei sine, abierunt. Ille porro eorum voluntatem alacresque in rem animos, ingens oblatum ratus, gratias Christo auxilianti. Sane quidem in eos audire erumpentes sermones, impendio desiderabat, ea se occasione, vos sperans liberaturum a præsentibus malis, ac iis, quæ in procinctu timorem faciebant: quod plane ita evenit, divina cœlestis gratia conatum adjuvante. Quod tamen eos rei cupidus sciret, nolebat prætereundere, ut ne hoc gloriari daret, tanquam videretur ipse invitasse, uti solet in iis quos scimus defunctorie velle. Quod itaque in votis erat, nec habebat ut efficeret, ut nimirum priores illi a se inciperent, hoc sponte factum videns, eam rei expeditionem, uti par erat, providentiæ ascripsit. Nisi sane res bene ac ex animo beatæ memoriæ viro successisset, merito veritus essem sic simpliciter, uti superius usus sum, verba usurpare: ac neque ejus bonum desiderium dicturus erant: bonum, inquam, ut spectes tempus, cum quo sunt omnia bona: nec vero ut ingens illud oblatum existimandum esset; quod scilicet Fratres ipsi a

ἐβούλοντο, ὡς ἂν ἔχοιεν θρόπυτεσθαι ἐπὶ τὰς συμβάσεις ἐλθόντες, εἰ γνοίεν ὄντα τοιοῦτον, ὅσον ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τῶν καιρῶν ἐπιθέσεως ἐτεκμαίροντο.

Ἐπεὶ δ' οὐκ ἦν δυνατόν λαθεῖν, πόθεν, τὸν πολλῆ μὲν συνέσει κεκοσμημένον, πολλῆ δὲ ἐμπειρίᾳ κομῶντα, ἀποκαλύπτουσι· λοιπὸν, διαπετρανύντες πᾶν πρόβλημα, τὴν αὐτῶν βούλησιν τε καὶ γνώμην ὡς εἶεν δέξασθαι θέλοντες πᾶσαν τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου, εἰ βούλοιτό γε τοῖσδε παρέχειν αὐτὴν ἑκείνος, καὶ οὐπερ οὐκ ἰσχύει δεσπόζειν, τούτου γε βέβαιος ὑπεξίεναι, πολλῶν τῶν ἀπευκαίτων ἄθρονον ἐπεισπεσόντων τοῖς προλαβοῦσιν ἐπαλλήλοις δεινοῖς. Συχνὸν οὖν ὑπισχνούμενοι καταθήσειν ἄργύριον, καὶ λυσιτελήσειν ἅπαντα τρόπον παντὶ τῷ γένει, καὶ μηδὲν παραλιπόντες οἷς πείθειν εἶχον, τελευτώντες, εὐχονται τὸ κοινῆ συνοίσειν αὐτὸν εἰπεῖν, καὶ καταλύουσι ἐνταυθοῖ τὸν λόγον. Κἀκεῖνου πρὸς αὐτοῦς εἰρηχότος, ἐς αὖριον ἀκούσεσθαι παρ' αὐτοῦ, μηδὲ γὰρ ἂν πρέπειν αὐτῷ οὐτως ἄσκέπτως ἀποκρίνασθαι, οἱ δ' ἀπίοντες ἔχαιρον, τῷ μὴ τὴν πρώτην αὐτοῖς ἑκείνου εἰπεῖν παντάπασιν ἀπογινώσκειν τοῦ πράγματος, καὶ μηδαμῶς τοῖς ἀνεφίχτοις ἐπιχειρεῖν. Καὶ τοι δεῖον ἐνταῦθα θαυμάσαι. Τρῶναντιον γὰρ ἐχρῆν, τῇ ἀναβολῇ δυσχερᾶναι τοὺς ἄνδρας, καὶ τῷ μὴ βεβαίως ἐλπιδας εὐθὺς λαθεῖν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἑκείνος τῷ τηνικαῦτα χαλεπωτάτους εἶπερ ποτὲ τοῖς πράγμασιν ἐκέχρητο, ἔδει πάντως αὐτοῦς θαρρῆναι, ὡς ἀσμενέστατα δέξεσθαι τοὺς παρ' αὐτῶν λόγους. Οἱ δὲ, ὡς εἴκοι, τὸ μὲν ἐπὶ τοιοῦτοις προσελεθεῖν καὶ διαλεχθῆναι τολμήσαι ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων λαθόντες, τὸ δὲ ἀκλίνας καὶ καρτεριώτατον ἑκείνου φιλόνηκόν τε καὶ σκληρόν νομισάντες, φροντο δῆπουθεν αὐτὸν τὸ αὐθαδέες τε καὶ κενόδοξον τοῦ καλοῦ τε καὶ συμφέροντος προτιμήσεσθαι. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀναβολὴν ἠσμενίσαντο, καὶ τὸ μὴ τούτους ἀκηκοέναι παρ' αὐτοῦ, λύκου πτερὰ ζητεῖν. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες συγκεχυμένους τοὺς λογισμοὺς, περὶ τοῦ τέλους ἀμφιβάλλοντες, ἀπῆλλαξαν· ὁ δὲ τὴν τούτων βούλησιν, καὶ τὸ περὶ πρᾶγμα προθύμους εἶναι, ἔρμαιον ἠγησάμενος, ἀνωμολόγει χάριτας τῷ συνεργῶντι Σωτήρι. Ἐπεθύμει μὲν γὰρ ἑκείνος εἰς τοῖσδε τοῦς λόγους ἐλθεῖν, ἐλπίζων ἀπὸ τούτων ὑμᾶς ἀπαλλάξαι δυνήσεσθαι τῶν τε παρόντων, τῶν δ' ὑφορευμένων δεινῶν ὡσπερ οὐκ καὶ γέγονεν, οὐρανόθεν θεῆς χάριτος συναφαπτομένης τοῦ ἐχειρήματος. Γινώσκων δ' ὅμως ἑκείνους ἐφιεμένους τοῦ πράγματος, οὐκ ἐβούλετο προτεῖναι, καὶ ταύτη δούναί τούτους πλεονεκτεῖν, τῷ δοκεῖν παρακλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ. ὁ ποιεῖν εἰώθαμεν ἐπὶ τῶν μὴ πάνυ προθύμως. Ὅπερ τοίνυν ἐβούλετο μὲν, οὐκ εἶχε δ' ὅπως ἐργάσεται, λέγω δὴ τὸ κείνους πρώτους ἐνάρξασθαι, τοῦτ' αὐτόματον ἰδὼν παραγεγονός, τὴν ἐκκλίαν, εὖ ποιῶν, τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ λελόγιστο. Ἐγὼ δ' εἰ μὴ καλῶς τὸ πρᾶγμα ἐξέβη, καὶ κατὰ νοῦν, ἑκείνῳ τῷ μακαρίτῃ, ἐδεξίεν ἂν εἰκότως ἄλλως τοῖς λόγοις χρησασθαι, ὡς δὴ προλαβὼν ἐχρησάμην· καὶ οὔτε τὴν ἐπιθυμίαν ἑκείνου τὴν ἀγαθὴν εἶπον ἂν· λέγω δὲ

ἀγαθὴν διὰ τὸν καιρὸν, μεθ' οὗ τὰ πάντα τὰ καλὰ, ἄρτα μὴν τὸ ἔρμαιον ἐκείνον νομίσαι τὸ τοῦ Φερρίου πρὸς τὰς συμβάσεις πρώτου; ἐλθεῖν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ὑπερὸν εἰς εὐκολίαν τραπῆναι τὸ πρὶν δοκῶν δυσχερὲς; ἰσχυρισαίμην ἂν ποτ' ἐγὼ τὴν πρόνοιαν ψυχονομίχηναι. Οἱ πλείους γὰρ οὐχ ὄπερ τις, καὶ διὰ τί, καὶ τίνα τοῦτο τρόπον εἰργάσατο, ἀλλ' εἰς τὰς ἐκδόσεις ἀπλῶς ὀρώσιν. Αὐτοῦ δὲ μοι τοῦ πράγματος ἀπὸ τοῦ τέλους ἔβη συνηγοροῦντος, θαρβύοντως τουτοῖσιν ἐχρησάμην τοῖς λόγοις. Ῥητέον δὲ ἡμῖν ἂν εἴη σαφέστερον, καὶ ἀποδοτέον ἐξῆς τὰς περὶ τοῦ δράματος ὑποσχέσεις μεταξὺ τῆς ἄλλης διηγήσεως. Δεῖ γὰρ δηλώσαι σαφῶς, τίνας τε χάριν τὰ πράγματα τουτοῦ τοῦ δράματος ἔνεκα.

Ἐώρα πᾶν τὸ ὑπ' αὐτὸν ἐξησθηγκὸς πολλὰς τῶν ἐπιφοραῖς συμπτωμάτων· ὧν μία τις ἦν πρὸ φρασῆς ἢ τῶν ἀσεβειῶν ἐπιθέσεις, κατὰ συνέχειαν ἐς μακρὸν ἐπιτεταμένην. Ἠπίστατο δ' αὖ πάλιν ἐκείνους μηδεμίαν ἑτέραν δύναμιν ὡς τὴν τῶν Φερρίων ὑποπτεύοντας. Οὐδὲ γὰρ ἤγνουν τὸ κατ' αὐτοῦς, καὶ ὡς εἰσὶν οὗτοι κλάδοι βίβης εὐγενεῦς καὶ μεγίστης, καὶ κατεχούσης, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ δυτικά μέρη. Εἰκότως ἄρ' ἐδόξαζεν εὐλογον εἶναι νομίζειν τοὺς ἀσεβεῖς εἶσιν γε τὴν πρᾶξιν ταύτην καρπὸν ἐκείνοις μὲν ὀλέθριον, εὐσεβεῖσι δὲ ὠφέλιμον. Ταῦτ' εἰδὼς ὁ θαυμάσιος, ψῆθῃ δεῖν τίνα ψῆμην οὐκ ἀγαθὴν πρὸς τίνα καιρὸν δεξασθαι, ὅπως μετέπειτ' εὐκλείων, ἀπὸ τοῦ σεσῶσθαι τὸ κινδυνεύον. Καλεῖ δὴ τοὺς Ῥοδίουσιν παρ' αὐτόν· λέγει τὰ τοῦτοι; ἐρετόν, προομιασάμενός τε καὶ καταλύσας τὸν λόγον, πρὸς τὴν αὐτοῦ βουλήσιν. Αὐτοὶ δ' ἀκούουσιν ἄσμενοι, καὶ τρέχουσιν εὐθὺ ἐπὶ τὰς συμβάσεις· τελειοῦσιν· ἐπανερχονται πρὸς τὴν ἰδίαν ὥσπερ πετόμενοι, καὶ τὸ πραχθὲν ἀναγγέλλουσι τοῖς αὐτῶν μείζουσιν. Οἱ δ' ἀφικνοῦνται διὰ τάχους ἐς Πελοπόννησον, μακρῶν νῶν ἐπιδάντες. Καὶ ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ, λαμβάνουσι τινὰς πόλεις, ὁμωμοκότες τὰ δέοντα, καὶ καταθέμενοι τίνα χρήματα, ἀναγκαιότατον δόξαν, ὥστε μὴ μόνον αὐτοὺς κατέχειν, ἀλλὰ καὶ κατέχεισθαι πῶς, καὶ ἢ πλεονεκτεῖσθαι τῇ κατοχῇ, ἢ μηδὲ μῶς πλεονεκτεῖν. Ἐπειθ' ἴσταται τὸ γεγονὸς ἄκρι τοῦδε. Ὅδε γὰρ ἐδόκει δεῖν τῷ ποιητῇ τοῦ δράματος.

Τῆς φήμης δὲ διαχυθείσης ἐκασταχόος, ὁροῦς καὶ λόγοι διάφοροι τοῖς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ δράματος, ἄτε δὴ τῆς ἀληθείας ἐπίτηδες κρυπτομένης. Ὅθεν εἰς μὲν τὸ φαινόμενον ἀφορῶντες, τὸ δὲ κεκρυμμένον οὐ βλέποντες, καὶ διὰ τοῦτο προσκόποντες οἱ πολλοί, οὐκ ἂν δέξαιντο μέμψιν δικαίαν. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐδόκουν ἀπειθεῖν καὶ νωτερίζειν, τὸ γε κινήσαι οὐχ ἕτερον ἢ ἀποτροφὴ μὲν πάντως πρὸς ἄλλοτρίους, ἀγάπη δὲ πρὸς τὸν αὐτῶν σωτήρα τε καὶ δεσπότην. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτον αὐτὸν, τίς οὕτω παῖς καὶ ἐμβρόντητος; Τὸ δ' ἀντὶ τοῦτου σὴντεῖν ἐτίρους, ἅπανσι διέφευγον τρόποι;· εὐ γε ποιῶντες. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς ἀδελφεός, οὐδενὶ τε ὠργίζετο. Πρῶτος γὰρ ἦν, καὶ τοῖς ἐπει-

ac ac ultro in pacta convolassent : nec demum, ut acrius molitio in faciem cecisset, providentiæ œconomiam affirmassem. Plures enim, nihil quid quis, aut quamobrem, quove rem modo effecerit, reputantes, rerum duntaxat eventus attendunt : quod autem jam mihi res a fine suffragetur, eos sermones fiducia dixi. Erit vero deinceps apertius dicendum, interque alia narranda implenda erit promissio, quam de fabula feci. Liquidum enim explicandum veniat, cum cuius gratia res sit constituta, tum ut propter eam restitute res statum meliorem adeptæ sint.

τοῦτο συνέστη, καὶ ὅπως εἰς τὸ βέλτιον ἀποκατέστη

B Videbat quidquid suæ ditionis esset, a multis casuum incurisibus, virtute defectum, ob præcipue impiissimorum invasionem in longum tempus continue productam. Aliunde vero sciebat, nullam eos potentiam perinde ac Fratrum suspectam habere. Haud enim eorum res nesciebant, utque ii rami existant ingēnæ ac maximæ radicis, quæque, ut ita dicam, Occiduas omnes partes occupet. Merito igitur existimavit, vero consonum arbitraturos infideles, fore ut ea molitio, iis quidem fructum exitiosum, piis autem ac fidelibus utilem afferret. Hæc vir admirabilis probe sciens, operæ pretium duxit, malum ad tempus nomen asciscere, quo postmodum accedente gloria a parta salute constitutus in periculis clarus fieret. Itaque accessit Rhodios : loquitur quod illi impendio cuperent, orationis cum exordio, tum sine e sua compositis voluntate. Audiunt illi lubentes, moxque ad conventa procurunt ; consummant, volucrum pernicitate in suam remeant, remque gestam majoribus suis denuntiant. Ii porro magnas conscendentes naves, ocius in Peloponnesum involant : atque ut ea taceam, quæ media exstiterunt, quasdam accipiunt urbes sub sacramentis debitis, ac parte pecuniæ numerata ; necessaria admodum cautione, ut nedom possiderent ipsi, sed et quodammodo possiderentur ; utque possessione, aut velut inferretur injuria, aut nullo modo inferrent. Hactenus autem processit res : sic quippe fabulæ **D** auctori visum erat.

Ubi porro fama ubique percrebuisset, multus spargitur rumor, jactantur multa verba nescientibus fabulam, veritate ex composito celata. Quamobrem nemo jure reprehenderit, ut sic multos, id tantum aspicientes quod videretur, nec videntes quod esset occultum, offendi contigerit. Sin autem essent qui repugnare viderentur, ac turbas cecere, agebat eos aversa omnino ad alienos voluntas, impensiorque in servatorem suum ac despotam amor, nec quidquam præterea. Nullus enim adeo puer ac attonitæ mentis, ut non cum ducem ambiret, aliorumque omnium ejus loco imperium detrectaret. Id plane merito. Cumque frater id sciret, nemini irascebatur : nam lenis erat, vel in eos,

qui per quemcumque molam offendissent. Veniam A itaque rogantibus statim indulgebat, qui esset clemens.

Sane quidem alii aliud existimabant, nescientium fabulam; ac plerique promptissimum sibi interitum rem autumabant. At ille bono animo erat malumque omnes statim in contrarium vertendum sperabat: nimirum, satrapam ut mox esset auditurus periculum esse, ne Latini Peloponnesum juris sui facerent, gravi pulsatum metu, in pacis fœdera statim concessurum. Haud quidem id vera voluntate: quid enim illi ac veritati commune? sed quia potius haberet Peloponnesum nostræ ditionis esse, quam ut sibi eam Latinorum capreolus ac manus implicaret. Porro erat in causa non ejus facilis mutatio, aut quia tranquillitatis amans induci posset ad utendum consilio: mox enim dicturus sum, ut nulla ei ad ullum bonum esset communio: sed quia timeret, ne quam Peloponneso vicinæ urbes a Fratribus, qui nobis potentiores essent, injuriam referrent. Sunt enim illi ceu rivi quidam perennium ac maximorum fluminum, Occiduarum, inquam, gentium ex quibus processerunt.

Hæc probe scienti fratri subibat fiducia, ut esset in bonum cessura fabula. Neque enim fieri posse, ut quæ tunc agerentur, serpentem laterent; neve ut sciens esset quieturus, ac expectaturus ut acciperent finem. Sic ille spem habebat, sicque evenit. Nam cum rem didicisset, qui a vobis neque litteras, neque sermonem, velut quid aliud ad pacem provocans dicas, accepisset, in totum mutatus, legationem ab Asia ad usque Spartam ad fratrem mittit, ferendæ pacis mandata perferentem, ac longam supplicationem emendandi quæ accidissent. Quod ipsum ita contigit; eoque eventu, quam omni retro tempore vobis despota clarior enituit, quo ita rem providisset ac dispensasset: cœpitque fabula celebrari, ac ejus auctrix sapientia; quodque ille neque personæ congruam gravitatem amisisset, ac ne verbum quidem protulisset, quo vel levi indicio proderet amaritudinem, ut ulla qui ratione offendissent. Eratque gaudens despota, in gaudentibus subditis; res plane ad spectaculum gratissima. Cum enim olim jam multo cum amore ac admiratione prosequerentur, multa tunc, exsuperantia utrumque præstabant; canebaturque miraculum, ac ei omnes vim impensiores amoris rependebant. Plane merito. Quibus enim antea ne vita ipsa tuta satis esset, felices repente evaserant: quod plane ipsa per se dulcia multis dulciora videri facit. Qui ergo non omnes miraculo plenam ac voluptate rem æstimarent, in vestræ salutis negotio gestam, cum ea ipsa, quibus res vestras deteriori statu habituras putabatis, longe eas meliori fecisse videretis? Pacem sane quam maxime desiderabatis, at quam minime sperabatis: obtinistis autem altam admodum ac pristina longe meliorem, multa nihilominus accessione gloriæ, ut is ad vos desinaverit legatos, qui ne videre quidem sustinebat,

κόσι μὲν καὶ οἰονόητινα τρόπον· αἰτήσασιν δ' οὖν συγγνώμην εὐθύς ἐδίδου, φιλόανθρωπος ὢν.

"Ἄλλο; μὲν οὖν ἄλλο τι ἐδέξαζε τῶν οὐκ εἰδέντων τὸ δράμα, καὶ ζωντό γε πολλοί, ἀπόλειαν σφίσιν ἔσεσθαι τὴν ταχίστην τὸ πραττόμενον· αὐτοὺς δὲ ἐθάρρει, καὶ πάντῃ ἤλιπιζεν, ὡς αὐτίκα πᾶν δεινὸν εἰς τούναντιον τραπήσεσθαι. Τὸν γὰρ σατράπην εὐθύς μαθόντα κινδυνεύειν τοὺς Λατίνους τῆς Πελοποννήσου δεσπόζειν, πολλῶ τῷ δέει κατασχεθέντα, πρὸς διελλαγὰς εὐθύς ἤξειν· οὐ κατὰ ἀλήθειαν μὲν· τί γὰρ ἐκεῖνον καὶ ἀληθεῖα κινόν; ἀλλὰ τῷ πολὺ τι βέλτιον ἄγειν τὴν τοῦ Πελοπος ὑφ' ἡμᾶς εἶναι, ἢ τὴν τῶν Λατίνων ἔλικα ταύτης δράξασθαι. Αἴτιον δὲ οὐ τὸ βλάβως μεταβεβληθῆαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ βεβουλεύσασθαι πείσασθαι, ἡγαπηκότα τὸ ἡρμεῖν· ἐρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὡς οὐδὲν κοινὸν πρὸς ὅτιοῦν ἐκεῖνον τῶν ἀγαθῶν· φόβῳ δὲ, τοῦ μὴ τὰς γείτονας πόλεις τῆς Πελοποννήσου δέξασθαι τινα βλάβην ἐκ τῶν Φερρῶν, ἰσχυροτέρων ἡμῶν δυντων. Εἰσὶ γὰρ ὡς περ ῥύακες ἀενάων ποταμῶν καὶ μεγίστων· λέγω δὲ τὰ δυστυχὰ πάντα ἔθνη, ἐξ ὧν οὐδε ὤρμηγται.

Ταῦτα καλῶς εἰδοῖσι τὰ δελφῶ θάρρειν ἐπῆει τελευτήσιν εἰς ἀγαθὸν τὸ δράμα. Μήτε γὰρ οἷόν τε ληθεῖν τὸν ὄψιν ἐκεῖνον τὰ τηνικαῦτα πραττόμενα· μήτε μὴν γνόντα μένειν τε αὐτοτρέμας, καὶ καταδέχασθαι ταῦτα πέρας λαβεῖν. Οὕτως ἦν ἐκεῖνος ἐλπίζων, καὶ οὕτως ἐξέβη. Καὶ γὰρ τὸ πρᾶγμα καταμαθὼν, ὃς οὐδὲ γράμματα ἐδέχετο παρ' ὑμῶν, οὐ λόγον, οὐδ' ὅτιοῦν τὸ πρὸς εἰρήνην παρακαλοῦν, ἐξ ἀντιρρόπου μεταβαλὼν, πέμπει τῷ ἐμῷ πρεσβείαν ἀδελφῶ ἐξ Ἀσίας ἐξ αὐτῆν Σπάρτην, διαλλαγὰς κομίζουσαν, καὶ μακρὰν ἀξίωσιν πρὸς τὴν τοῦ συμβάντος διόρθωσιν. "Ὁ καὶ γίνεται· καὶ γεγρονότος, λαμπρὸς ὑμῖν ὁ δεσπότης εἶπερ ποτὲ καὶ τῆς προνοίας ἔνεκα, καὶ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἐξάνη. Τὸ δὲ δράμα ὑμνητο, καὶ ἡ σοφία τοῦ ποιήσαντος· καὶ τὸ μήτε σχῆμα τοῦτον δεικνύναι, μήτε τι βῆμα προσέσθαι, ἰχνος ὑπεμφαῖνον πικρίας, εἴ τις ἐδ' ἠγνινοῦν αἰτίαν προσεκερούασι. Καὶ ἦν χαίρων ἐν χαιρουσι, δεσπότης ὑπηκόοι;· ἤδιστον ἰδεῖν. Πολὺ γὰρ καὶ φιλούμενος καὶ θαυμαζόμενος ἀνωθεν, τηνικαῦτα μετ' ὑπερβαλλούσης προσθήκης καὶ ἐφιλείτο καὶ θαυμάζετο. Καὶ τὸ θαῦμα ἦδστο· καὶ τὸ φιλτρον τοῦτω πάντες ἀπεδίδοσαν. Εἰκότως. Καὶ γὰρ οἱ πρὶν οὐκ εἶχον θάρρειν ὑπὲρ μόνου τοῦ ζῆν; εὐδαίμονες εὐθύς ἀνεδεικνυνο· τοῦτο δὲ καὶ τὰ ἡδέα ποιοῦν πολλῶ ἡδίστω φαίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐ πᾶσι κριθήσεται τὸ περὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν ἔργον ἐκεῖνο θαύματος γέμον καὶ ἡδονῆς, εἴ ταῦθ' ἄπερ ἐνομίζετε χεῖρω καταστήσειν ὑμῖν τὰ πράγματα, αὐτὰ δὲ ταῦτα πεποίηκεν ἐκεῖνα πολλῶ βελτίω; Εἰρήνης γὰρ ἐπεθυμεῖτε μὲν ὡς μάλιστα· ἠλιπίζετε δ' ὡς ἤκιστα· αὐτῆς δὲ πάντῃ βαθείας τετυχήκατε, πολλῶ γε βέλτιον ἢ πρὸ τοῦ, προσούτης γέ καὶ δόξης οὐ σμικρᾶν ἐκ τοῦ πρεσβείαν πέμπειν ὡς ὑμᾶς, τὴν μηδὲ ἰδεῖν ἀνεχόμενον εἴ τις ἐξ ὑμῶν εἰς αὐτὸν ὑπὲρ εἰρήνης ἐπρέσβευεν. Ἴστε, οὐς τῶν

ὐμετέρων ἐξέπεμπε, κακῶς καὶ λήγων καὶ ποιῶν, ἅνθρωπος ὄβριστης ὤν. Τὸ μὲν οὖν ἔργον σὺν Θεῷ πέρας εἰλήφει καλόν· καὶ ἄπερ εὐχόμεθα, γέγονεν. Ὁ δὲ καλῶς ἐργασάμενος σωτήρ ἂν εἴη καὶ ὀνομάζοιτο τοῖς ὑπ' αὐτοῦ σεσωσμένοις· καὶ τιμῶτο παρ' αὐτῶν μετὰ τὸ θεῖον, εἰκότως, καὶ τὰς μεζους, αἰτινές ποτ' ἂν εἶεν ἢ νομίζοιτο παρ' ἀνθρώποις, δέξαιτο τιμὰς.

Ἔχει τις ἡμῖν προφέρειν τὴν σκητὴν καὶ τὸ προσωπεῖον. Οἱ μὴν γε ἔσω μέτεσσι νοῦ· οὐδ' ὅς ἂν οἶδε κρίνειν ὀρθῶς, βλέπων οὐχ ἀπίῳς εἰς τὰς πράξεις, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ πράττοντος γνώμην· καὶ ὅπως γε, δι' ὧν ἂν εἴη καλὸν φανῆναι τὸ τέλος καὶ μὴ τοιοῦτον, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ὁ γε λέληθῆτινας πραττόμενον, τοῦτ' εὐθύς ἐν τινι μέμψει· ἀλλ' ἔστι καὶ κρυβῆναι καλὸν, καὶ τῶν κομιδῆ φιλουμένων, δεόν ὃν οὕτω γενέσθαι. Ὡς γὰρ οὐδὲν οἶμαι καλὸν, καὶ τῶν ὡς μάλιστα καλῶν μεμαρτυρημένων, ἂν μὴ καλῶς, ὁ φασι, γένηται· οὕτω καὶ πάντα καλὰ, ὧν ἂν τις μετὰ καλῆς διανοίας ἐφάψαιτο, εἰ τις ἐς τὴν τοῦτο γνώμην ὀρέσθῃ. Καὶ ταῦτα λέγω περὶ τῶν φίλων· περὶ γὰρ τῶν ἐχθρῶν τί χρὴ καὶ λέγειν, ὅς ἦν ἀπατήσας τροπώσεται τις νόμῳ πολέμου, μᾶλλον ἐπαινεῖται, ἢ φανερώς κρατήσας αὐτῶν; ἐκείνως μὲν γὰρ ζημία; ἀνευ ἢ νίκη τῷ στρατηγῷ· οὕτω δὲ πολλοὺς ἀνάγκη τῶν ἰσίων ἀποβαλεῖν. Καὶ μοι πρὸς ταῦτα συμμαρτυρεῖ καὶ ἱστορία καὶ ποίησις, καὶ γέμει τῶν τοιούτων ἢ τε ἱερὰ Γραφή καὶ τὰ τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων συγγράμματα. Ὅτι δὲ καὶ πρὸς τοὺς οὐκ ἐχθροὺς ὄντας ἐξεσι τοιοῦτόν τι πράττειν, ὁ βίος οὗτος ἅπας συνίστησιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἱατροί, καὶ πάντες οἱ βοηθεῖν ἔστιν ἔργον, πολλάκις διαπράττονται, τὸ συνοῖσον ἐργαζόμενοι πάντα τρόπον· καὶ εὐροῖς ἂν ζητήσας προσωπεῖα περιθεμένους οὐκ ὀλίγους τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν, ὥστε μεγίστων καὶ προδῆλων κακῶν ῥυσθῆναι, καὶ που καὶ τυχεῖν ἀγαθῶν, χωρὶς τοῦ πειραθῆναι δεινῶν ἐκείνους τοὺς οὐ κακῶς ἐξηπατημένους, φίλους γε ὄντας.

sibi bene deceptos amicos a maximis ac perspicuis quando malorum periculo exempti, bona obtineant.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τινὰς ἀγαθοὺς καὶ νοῦν ἔχοντας ἰδοὺς ἂν ἑτέροις παραινοῦντας τοιαῦτα πράττειν, οὕτω δεῆσαν· καὶ αὐτῆς οὕτω θαυμάζοντας τοὺς ἐργασάμενους, ὡς καὶ συγγραφῇ παραδοῦναι τὰ πεπραγμένα. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ πολλοὺς κεκτῆμα τῶν τε νεωτέρων καὶ τῶν παλαιωτέρων πολλοί; τισι τρόποις συνηγοροῦντας τῷ πράγματι, δηλονότι τὸ ἡμέτερον τοῦτο δρᾶμα, ἀριστα μὲν διανοσθὲν, ἀριστα δὲ πραχθὲν, ἀριστα δὲ ἐκθᾶν, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν εἰκότως δέξαιτο μέμψιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεζους ἐπαινούς. Ὀφείλησε μὲν γὰρ ὕμῳ, ἔδραψε δὲ τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς δὲ φίλους οὐδὲν ἐζημιώσεν. Ὅκνῳ γὰρ εἰπεῖν, ὡς καὶ τι προσεκέρανον, αὐτοὶ μὲν ὄντες οἱ τὰ δαπάνας ποιησάμενοι τῶν ὀπλιτῶν, τῶν τριήρων, τῶν ἄλλων ὧν ἐβούλοντο πάντων· αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ λογιζόμενοι ταῦτα, ὡς ἦν αὐτοῖς βουλευόμενοι, ἅπερ ἡμεῖς

ut quis vestrum legationem de pace ad eum obiret. Scitis quos vestrum, male verbis ac rebus habitos, vir contumeliosus emiserit. Res ergo, Deo bene auspice, bonum accepit finem, evenitque, quod precabamur. Qui porro sic bene remegessit, eorum merito audiat salvator, quibus eam salutem fecit; atque post Deum ab eis honoretur, majoresque, ut ulli tales hominum studio fuerint unquam aut putentur, honores accipiat.

Sit vero qui opponat, quadam rem deceptione gestam ac per srenam. Haud enim vero ut quis sanæ sit mentis ac recte sententiam ferre sciat; qui nimirum, nedum simpliciter in res quæ aguntur, sed et abunde in animum agentis, ac omnino ut verbo dicam, in ea, quibus finis habeat videri bonus, aut non bonus, aspiciendum sentiat. Nec enim cujus gerendi ratio quosdam latet, in crimen statim vocandum sit: quin iis quoque, quos valde amicos habemus, nonnunquam consilium occultare præstet. Ut enim nihil bonum, vel si dicas quæ maxime putantur bona, nisi ut aiunt, bene fiat: sic et omnia bona existimem, ut ea quis bono animo aggrediatur; quod, inquam, ad ejus animi propositum attinet. Hæc dico, quod spectat ad amicos: quid enim de hostibus dicto sit opus, quos ut quis licentia bellica decipiens in fugam agat fundatque, majorem consequatur gloriam, quam ut aperto Marte decernens, obtineat quod prior quidem victoria, nulla jactura imperatori constet; ad posteriorem autem necesse habeat suorum plures amittere. Habent asserti patronos cum historiam, tum poesim; suntque plena ejusmodi exemplis cum Scriptura sacra, tum oratorum ac philosophorum scripta. Ut autem in eos quoque qui non sunt hostes aliquid ejusmodi committi possit, universus sæculi usus confirmat. Sic enim etiam medici, ac universi juvare habentes, haud raro habeant, nihil non agentes, ut quod sit utile, faciant; atque ut adjicias animum, invenias non paucos viros optimos, personas assumentes, quo malis possint eripere, atque ut illi tandem ali-

Sed et viros plures frugi ac prudentia præstantes, hæc ipsa aliis consulere videas, cum res ferat: sicque alios demirari qui sic egerint, ut ei gesta in commentarios referant. Cum sic ergo hæc habeant, multique nobis cum recentiores, tum antiqui, multis astipulentur modis, planum sit, nostram fabulam, optime quidem adinventam, optimeque lusam, optimoque nihilominus eventu consummatam, uedum nulli merito reprehensioni obnoxiam videri, sed et præclaris laudibus esse dignam. Vobis sane commodo fuit, hostibus autem damno, nec quidquam denique amicis detrimento. Piget enim, ut et lucrî aliquid reportasse dicam: qui ipsi quas fecissent expensas in stipendia militum, triremes adornandas ac reliquum belli apparatus, quem voluissent, suo postmodum arbitrato computantes receperint, nobis integre reddentibus, ac ne missa

quidem voce ad iudicium angusti pectoris. Hæc ergo omnia nequid vituperii, sed et maximam ferant gloriam, quod sic commodo gesta sint. At neque tota illi inita ratio rem omnino fabulæ similem concesserit. Equidem optimi hujus consilii auctor multa spe erat, ut molitio per hunc modum esset successura, uti quoque successit profuitque.

Veritus tamen, quod esset futurum, incompertum est enim, hostisque nihilominus furorem timens : multo enim ille in nos furore erat : aliquid quoque in secundis habendum secum cogitabat. Ut nimirum siquidem excideret a proposito, ac neque blanditiis immitent illum emollire posset, neque cum ceu larva objecta perterritere, tum quod Fratres in vicinia habiturus esset, tum exspectato eorum causa Latinorum adventu, tunc demum, secundo, ut aiunt, cursu, Italia ageret. Viros omnes qui prudentia pollerent in unum eogeret, omnique sublato velamine, ac amoto furore, quid ab initio animi habuisset, sincera veritate ediceret. Nihil non egisse, ut ne ab amicis separari contingeret : tum vero ostenderet frustratos conatus, nihilque jam spei superesse, ut hostis reconciliari vellet : præterea omni verborum alioque conatu, quantum liceret per facultatem, eorum excitaret spiritus, essetque auctor, ut ne se unquam infidelibus dederent, qui moribus ac dogmatis, legibusque ac omnibus aliis nobis prorsus contrarii essent : quin præ tanto malo, nihil non designare, agere ac pati mallent : promitteret quoque cis se commoriturum, modo ne ipsi arma abjicerent, sed forti animo studerent vindicare, utique vel gloriose caderent, vel de hostibus triumpharent. Quod si tanta vi eloquentiæ polleteret, ut in suam illos sententiam traheret, nihil ultra negotium urgeret, sed in hoc tantum intentus esset, ut Rhodios quam posset blande remitteret. Sin autem ibi quæ essent in ipso egisset omnia, dixissetque, frustra se eniti adverteret, ignemque, quod aiunt, cadere, ac petras serere : tunc plane facultatem faceret, aliquid molendi pro sua ipsorum salute, postquam malo impares, nihil ultra possent resistere : moneret vero quando tanta vis mali, adeoque exhaustæ vires, eos, qui possent ferre opem compellerent quaerere, penes Fratres, qui ea occasione venissent, supra quam penes ullos alios mortales, ejus ferendæ spei sitam esse. Sic enim modis omnibus conducibilis esse. Bene ergo dicebam, rem non omnino fabulæ similem habuisse. Qui enim id absolute agentis fraude, cum res ad utramque haberet, essetne futura, necne? Quod enim a Bajazetis voluntate penderet, quam ille omni retro tempore ab omni humanitatis sensu alienam exhibuisset, longe vero simile erat, manentem impium in priori : illa contentione, vale ei diciturum, quod congruum esset. Sic autem eo manente, ac pro more, voluntate ac genio utente, par rursus erat, ut spes Fratrum, in quam erecti domo solverant, evasura esset ; quando pro Peloponnesi utilitatis ra-

ἀπεδίδομεν, μηδὲν λόγον ποιούμενοι μικροψυχῶν ἐμφαίνοντα. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα, ἥκιστα μὲν τινα μέμψιν, δόξαν δὲ μεγίστην φέρει τῷ πρὸς τὴν συμφέρον γεγεννημένῳ. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ καθαρῶς τοῦτο δίδωσιν ἰοικένας δράματι ὁ πᾶς ἐκείνου λογισμὸς. Ἦν μὲν γὰρ σφόδρα εὐελπίς ὁ τὴν ἀρίστην τήνδε πράξιν διανοηθεὶς ἐκθῆσσεσθαι οἱ τοῦ χειρήμα, ὡς περ ἀνέβη καὶ ὤνησέ γε.

Δεδιώξ οὖν ὁμῶς τὸ μέλλον· ἄορατον γὰρ· καὶ τὴν τοῦ ἐχθροῦ μάραν· θεινὴ γὰρ ἦν καθ' ἡμῶν· ἐνεθυμειτο καὶ δευτέρον τι. Ἦν δὲ τοῦτ' τὸ δευτέρον, ὡς ἂν ἀποτύχη τοῦ προκειμένου, καὶ μήτε ταῖς ὀψείαις μαλάξῃ τὴν ἀνήμερον ἐκείνην ψυχὴν, μήτε μορμολύξῃται ταύτην, τῷ τε τοῦς Φερρίους προσοίκους σχεῖν, τῇ τε διὰ τοῦτους προσδοκωμένη τῶν Λατίνων ἀφίξει, τότε λοιπὸν κατὰ δευτέρον, ὁ φασὶ, πλοῦν, πράξει τοιάδε. Πάντας οἷς νοῦ μὲ τὴν συναθροῖσαι, καὶ εἰλικρινῶς ἐξεπιστῆν περιελάων ἅπαν κλυμματα, τὴν ἐξαρχῆς ἑαυτοῦ γνώμην· ὡς ἄρα πάντα γένοιτο ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρισθῆναι τῶν φιλουμένων, δεῖξαι τε τὴν διαμαρτίαν τῆς ἐγγειρήσεως, καὶ ὡς οὐχ ὑπολείπεται τι· ἐλπίς διαλλαχθῆναι τὸν ἄνθρωπον. Εἶτα διεγείρει τοῦτο· τὸ φρόνημα, ἅπασι καὶ λόγοις καὶ τρόποις, ὅσον αὐτῷ δυνατόν· καὶ συμβουλεύσαι, μὴ σφᾶς αὐτοῦς τοῖς ἀσεβέσιν ἐθελῆσαι προδοῦναι μηδένα τρόπον, οἷ δὴ καὶ τοῖς ἔουσι, καὶ τοῖς δόγμασι, καὶ τοῖς νόμοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἡμῖν ἐναντιώτεροι τυγχάνουσι βντες· ἀλλὰ πρὸ τοῦδε κακοῦ ἅπαντα καὶ διανοηθῆναι, καὶ πράξει, καὶ παθεῖν ἐθελῆσαι· ὑποσχέσθαι τε αὐτοῖς συναποθανεῖσθαι, μὴ καταθεμένους τὰ ὄπλα, ἀλλ' ἀμυνομένοις ἀνδρείως, ὥστε μετὰ δόξης πεισῆν, ἢ ἐρόπαιον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν στήσαι. Κἂν οὕτω γένηται πιθανὸς, ὡς αὐτοῦς ἠμολογήσαι τῇ τούτου γνώμῃ, μὴ πραιτέρῳ προθῆναι, ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον ἰδεῖν, ὅπως ἀποπέμψαι Ῥοδίους ἡδέως ἔσον οἶόν τε. Εἰ δὲ δὴ ποιήσας καὶ εἰπὼν τὰ εἰς ἐκείνον ἤκοντα, γνοίη τὴν ἄλλως ἀγωνιζόμενος, εἰς πῦρ τε ξαίνων, καὶ πέτρας σπειρών, τότε δὴ δοῦναι συγγνώμην αὐτοῖς, εἰ πράξειεν τι πρὸς σωτηρίαν, μὴ δυναμένοις ἀντέχειν ἐτι· καὶ παραινεῖσαι, ὡς ἐπειδὴ τὸ σύντονον κακόν, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ἀσθενὲς, συνωθεῖ τὸς δυναμένους αὐτοῖς βοηθεῖν ζητῆσαι, πρὸς τοῦς ἐπὶ τῷδε παραγεγονότας Φερρίους τοῦτο γενέσθαι ἢ πρὸς ἕτερόν τινα τῶν ἀπάντων. Εἴη γὰρ ἂν ταύτῃ βέλτιον πάντων ἕνεκα. Καλῶς ἄρα εἶπον, ὡς οὐδὲ δράματι καθαρῶς ἴοικε τοῦτ' οὐργον. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ἀκριβῶς σοφισζόμενον τὸ ἀμφιρρέπες πάντως ἐν, ὥστε γενέσθαι καὶ μή; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εἰρήνην γενέσθαι τῆς τοῦ Παγιαζέτου γνώμης ἐξήρητο, ἀπανθρωποπάτης δειχθείση; τοῖς πρόσθεν ἅπασιν χρόνοις, οὐκ ἀπεικὸς ἦν μείναι τὴν ἄθειον ἐν τῇ προτέρᾳ φιλονεικίᾳ, ἐβρώσθαι τῷ προσήκοντι φράσααντα· καὶ μείναντος ἐν τῷ χρηθῆσαι τῇ γνώμῃ τε καὶ τῇ φύσει, εἰκός ἦν αὐτοῖς; καὶ τὰς ἐλπίδας τοῖς Φερρίοις τέλος λαθεῖν μεθ' ὧν οἰκοθεν κεκίνηθη· ἐπεὶ τὸ τῇ Πελοποννήσιω συνοῖσον, μὴ δυναμένη καὶ αὐτὴν διασώζεσθαι, τοῦτο οἶμαι εἶναι ἐδεδείχται· πάντων τοῦς Φερρίους προ-

τιμῆσαι. Συνοψον δὲ λέγει νῦν τὸ ἐν τοῖς βλάπτουσιν ἦτρον. Οὐτε τοίνυν τοῦ δράματος ἕνεκα, οὔτε τῆς αἰτίας δι' ἣν τὸ δράμα, μέμψαιτ' ἄν τι; αὐτὸν δὲ καίως· οὐκοῦν οὐδ' ὅπερ ἐβούλετο, ἦν ἀποτύχη τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος. Ὅσπερ γὰρ ἦδη κεφαλαιούμενος, συνελθὼν τὰ περὶ τῶνδε προσηρημένα, πυθολίμην ἂν ἤδῃω; παντὸς εἰδότος τὰ τότε πράγματα, καὶ νοῦ μετρίου μετέχοντος, τί ποτε τοῦτον ἔγρην ποιεῖν, ἢ τί καὶ συμβουλεύειν τοῖς αὐτοῦ, μετὰ τὸ πάντα μὲν ἐργάσασθαι τὰ δέοντα καλῶς, ἀνῦσαι δὲ μηδὲν δυναθῆναι, πολλῆς μὲν οὐστῆς δυνάμει; τοῖς ἔχθροῖς, πολλῆς δὲ ἄμα κακοηθείας; καὶ γοητείας, καὶ πάντων μὲν Ἰλλυριῶν, καὶ Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν ἦδη κερκατημένων, στρατιᾶς δὲ τῆς πολλῆς ἐν Νικοπόλει καταβληθείσης; τὴν ἐκ Παιόνων λέγω, καὶ Κελτῶν, καὶ Γαλατῶν τῶν ἐσπερίων συνειλεγμένην· ὧν δὴ πάντων ἔφριττον καὶ μόνα τὰ δυνάματα τὸ βαρβαρικὸν ἅπαν· καὶ τῶν μὲν συμμαχοῦντων ἀτυχισάντων, ἢ καὶ ἡττηθέντων ἐνίμων κικλήσθη μοῖρα καὶ ἐν ἡπεύρω καὶ ἐν θαλάσῃ, ἐμοὶ δὲ τῶν πραγμάτων ἐγλυθῆναι· δοκοῦντων ἐπ' ἔσχατον τῶν δεινῶν τῆς τρακικῆς συνδρομῆς τῶν κακῶν, καὶ ταῦτα χρόνον οὐ ἰσχυρῶν.

Συμβουλεύειν ἔδει τοῖς αὐτοῦ, φαίεν ἂν τινες ἴσως, καὶ διὰ πάντων ἐνάγειν αὐτοῖς εἰς τοῦτο, ἐξῆσθαι θελήσαι προθύμω; τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας; καὶ δόξης θάνατον, αὐτὸν γὰρ πρῶτον πρόθυμον ὄντα πρὸς τοῦτο. Ἰπέρευγε. Καὶ τί ποτ' ἦν ποιῶν ἕτερον τὸν προτοῦ πάντα χρόνον, ἔω; ἐξίν ἦν αὐτῷ καὶ συμβουλεύειν, καὶ πράττειν τὰ γὰρ δοκοῦντα κράτιστα εἶναι; Ἀλλὰ καὶ θωπεύειν χρῆσθαι, φησὶν, ἐγρηῖν, καὶ ὑπισχεῖσθαι μεγάλα μετ' οἰκονομίας ἀρίστης. Καὶ πῶς ἂν ἦν αὐτὸν ἐτέρως χρῆσθαι ταῖς συμβουλαῖς; Ἔστω, φησὶν· ἔδει δὲ αὐτῷ κάκεινο φορτικώτερον αὐτοῖς ἐπιτίθεσθαι, καὶ πού προσαπειλεῖν ἐπιτιμῶντα, ὀνειδίζοντα καὶ βῶντα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιοῦντα μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Ἀλλ' ἦδει βλάψων ἐπεικῶς· ὀνύσων δὲ οὐδαμῶς· ὄθεν τὸ τραχύτερον φάρμακον τραύμασιν ὀργῶσι καὶ φλεγμαίνουσιν οὐκ ἐπέθηκε τῆνικαῦτα, προτοῦ πολυλάκις ἐπιθεῖς συμφερόντως μετὰ θαυμαστῆς ἐπιστήμης. Τί οὖν, ὦ τάν, ἕτερον πρὸς Θεοῦ παρῆκεν ἐκεῖνος τῶν γὰρ δεινῶν πεπραχθῆναι; Ἰπενδοῦναι τοῦτοισι σοὶ δοκεῖ βέλτεστον εἶναι, τῶν ἀσεβῶν ὑποταγῆναι ζυγῷ; Ἀλλὰ κάκιστόν τε πάντων τοῦτο αὐτὸς ἐνομίζε, καὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς καὶ τοῦ σχήματος τελῶς ἀπῆδον. Ἀλλὰ Χριστιανικὴν ἀρχὴν δέξασθαι; ἢ καὶ τοῖς ἔθεσιν αὐτῶν ἄμεινον συμβῆσθαι ἐμελλε, καὶ πρὸς τὸ βοηθεῖν ἐξαρκέσειν, ἀριστά γε. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν δεινὰ ὑπερέσχε, δυνατὴν δὲ οὐκ ἦν πείθειν αὐτοῖς ἐκεῖνον, ἢ βιάσασθαι τοὺς πάλαι προγόνους; μιμήσασθαι, δυοῖν θάτερον ὑπολέλειπται, ἢ τὴν τῶν Τούρκων ἀρχὴν, ἢ τὴν ἐ-

lione, non valentis per seipsam servari incolumem; uti jam probasse arbitror, universis aliis Fratres prætulisset. Hic porro dico utile, quod in malis sit minus nocens. Neque ergo ut spectes fabulam, neve ut ejus causam merito quis viro detrahat; ergo neque illud vituperet quod versabat animo, ut spe bona frustratus esset. Velut enim summa colligens, quæ hoc hactenus dixi argumento, labens quæram ab omni gnaro, ut res tunc haberent, ac vel modicum prudentia ornato, quid eum par esset facere, quodve suis dare consilium, ubi jam præstitis omnibus, si qua operæ pretium viderentur, nihil tamen valuisse conficere, ac cum vires hostium ingentes essent, multaque illi astutia ac calliditate essent præditi, jamque Illyrii omnes, Mysique ac Triballi superati fuissent, ingensque cæsus exercitus ad Nicopolim, ex Pannoniis, Celtisque ac occiduis Galatis (1) collectus, quorum omnium nuda quoque nomina Barbari horrent; cum denique socii haud uterentur prospera fortuna, ac quidam etiam mala sorte, terra ac mari superati fuissent; mihi que tanto malorum concursu res ad extrema per longum id deductæ tempus viderentur.

Erat, inquit aliqui, consulendum suis. ac modis omnibus eis suadendum, ut alacres mori pro pietate mallent, cum primus et ipse alacris exemplo præiret. Belle quidem. Quid enim vero aliud toto jam acto egerat tempore, quandiu licuit eum consulere optima quæque, tum agere? Sed et blanditiis, inquit, erat utendum, optimaque œconomia erant magna quædam promittenda. Qui vero aliter poterat consulere? Esto, inquit: hoc quoque adjiciendum erat, ut, iuquam, molestior ingrueret, ac quandoque etiam increpans, minas adjungeret, exprobraret, clamaret, ac ejusmodi omnia multo excessu præstaret. Verum noverat hæc prorsus nocitura, ac ne minimum profutura. Quamobrem abstinuit austerius tunc remedium exasperatis ac inflammato humore tumētibus plagis adhibere, qui sæpe olim mirabili arte commodo adhibuisset. Quid ergo aliud sodes, per Deum omisisse videntur, eorum quæ præstare esset operæ pretium? Idem optimum putes, ut infidelium jugo subijci sinceret? Id vero ille omnium pessimum arbitrabatur, suæque prorsus cum virtute, tum persona indignum: Christianorum autem imperium subire, quod et magis eorum congrueret moribus, satisque haberet ad auxilium, longe optimum. Quia enim mala exsuperabant, ne fieri poterat, ut eos ille in sententiam traheret, autve ad majorum suorum imitationem egeret, duorum alterum erat reliquum, ut aut Turcorum, aut quod dicebamus, Christianorum subirent imperium. Videbatur ergo modis omnibus præstare Fra-

(1) *Celtis ac occiduis Galatis.* Eandem gentem intelligit, nempe Gallos, quorum ardor in eo prælio enituit, ut ambierunt primi pugnam committere obtinuerintque, sed exitu parum secundo, quem Manuel hic perstringit, alii que cum nostri, tum Turcici scriptores, pluribus narrant. Ignovit Bajazetes

capto Joanni Nivérnensi, Caroli Gallie regis patrueli, quem is subsidio miserat Sigismundo, ob reverentiam sanguinis regii, ac quoniam capitibus suorum donatum abire permisit, reliquis captivis dire jugulatis.

rum dominium. Duorum enim ingruentium malorum, melius illud, quod non pejus, juxta quod habet tritum adagium. Quocirca præoptatum quod levius, atque id multa ingenuitate, plenisque bonitatis moribus. Ut Fratrum illi dominationi mancipari vellent, constitutum habebat indulgere, nihil facto succensens; fundens vero ab oculis lacrymas, tum propter charorum a se separationem, tum quod suis pro iis periculis sospitare non posset. Sic enim parentes quoque comparatum habent, cum charissima pignora ablegant in alienam, quod nisi sejunctis ab invicem salus non constet. Sin autem meliora eligerent, ut nimirum spem bonam prætendentes, bellum instaurarent adversus Barbaros, ac vel Deo auspice vincerent, vel pro libertate ac gloria pugnantes, gravia quæque tolerarent, laudare consiliuntur, ac pro viribus excitare, simulque polliceri una commoriturum; ac vero alacrem valde præstare, illis præeuntem.

Qui sic ergo animi haberet, cum quod spectat ad ipsum, tum quod ad suos, quoque ad amicos, ac quod ad omnes, quam justæ accusationis videatur dedisse causam? Quis ita ad calumniam promptus, ut pro more calumniari possit? Quam exsuperantem procacitatem, quem adeo temerarium ac impudentem sic abunde præclara gesta non facile confundant? Quos adeo præfractos, quos procaces, non elingues reddant? Quod os, non aliud e re habens, quam ut in omnes deinceps insaniat, omni ablegato pudore, illa non obstruant? Imo, quod os, quam linguam maledicam, in benedictiam ac laudes non convertant? Nonne prudentia comite, bonitate morum, ac scientia politica gessit omnia? Plane ædnuixus est, quandiu navis potuit gubernaculis cedere; nec ab eis excipiente tempestate abscessit, nihil partium omittens probi gubernatoris, loquens, consulens, monens, defectos animis erigens; excitans dormientes, animo intentis jubens; omnes ad instantiam operis præcepto provocans; ægens ipse ac præstans, quo navigium vento adverso ac procella iectatum, posset præsentis naufragii periculum cavere.

His itaque supra omnium opinionem continue instans, ad multum satis tempus avertit mala: at cum deinceps venti rabie furerent, ac mare sævius ferociret; vasaque alia quidem fatiscerent, alia jam contrita essent; navisque, ut verbo dicam, frenum respueret, vixque non loqueretur, mox nisi fortuna mutata, esse mergendam: ille nihilominus quamquam illud exasperatus foret, seque ipso gravius fieret, providendo instabat, suamque illam omnimodam virtutem difficultatibus opponens, hactenus conabatur navigium servare, ac velut in portum, in pacis tranquilla subducere; quamquam parum aberat, ut ne pacis spem omnem abjecisset. Neque enim erat qui nesciret hostis, qua indolem, qua

A ρημένην λοιπὸν δεῖξασθαι. Ἐδίδκει τοίνυν εἶναι βέλτιον ἢ τῶν Φερρείων ἅπασι τρόποις. Κακῶν γὰρ δὴ προκειμένων, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιον, κατὰ τὸν θρυλούμενον λόγον. Ὅστε τὸ κουφότερον ἤρηται, καὶ τοῦτό γε μετὰ πολλῆς τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ τρῶπου γέμντος ἀγαθότητος. Βουλομένοις μὲν γὰρ δεῖξασθαι τὴν εἰρημένην ἀρχὴν, συγχωρεῖν ἐβούλετο, μήτε ὀργιζόμενος, καὶ δάκρυον ἐκπέμπων τῶν ὀφθαλμῶν, τῇ τε διαστάσει τῶν φιλουμένων, καὶ τῷ μὴ δύνασθαι ὑπὲρ σφῶν προκινδυνεύοντα τοῦτους σῶσαι. Τοῦτο καὶ γονεῦσι συμβαίνει, εἰς ἀλλοδαπὴν τὰ φίλτατα πέμπουσιν, ἐπειδὴν οὐκ ἐξῆ σῶξασθαι μὴ διακριθέτας ἀλλήλων. Προαιρουμένους δὲ τὰ βέλτεια, δηλαδὴ τὸ πολεμεῖν τοῖς βαρβάροις τὴν ἀγαθὴν προβαλλόμενος ἐλπίδα, καὶ ἤνικῶν τῇ τοῦ θεοῦ B συμμαχίᾳ, ἢ πάντα φέρειν τὰ δυσχερῆ, ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀποδουσαμένους καὶ δόξης, ἐπαινεῖν αὐτοὺς τῆς γνώμης, καὶ παροξύνειν ὅπως δύναίτο, καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς ὑποσχέσθαι, καὶ πράττειν τοῦτο μάλα προθύμως, ἠγούμενος αὐτοῖς; ἐπομένοις.

Οὕτως οὖν ἔχων λογισμῶν καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἰδίων, καὶ περὶ τῶν φίλων, καὶ περὶ πάντων, τίνα δικαίαν ἀφῆρμὴν παρέσχετ' ἂν κατηγοροῖς; Τίς ἂν τῶν διαβιλλόντων εὐκόλως χρήσαιτο τοῖς ἐλωθῶσι; Πόσης ἰταμότητος ὑπερβολῆν, τίνα θρασὺν καὶ ἀναίσχυντον οὐκ εὐχερῶς ἀπέτρεψεν ἂν τὸ μετὰ περιστάσεως λαμπρῶν τῶν ἔργων; Ποίους αὐθάδεις, τίνας προπετεῖς οὐκ ἂν ἀφῶνους ἐργάσατο; Ποῖον οὐκ ἂν ἀπέβραψε στόμα, μηδὲν τι προύργου ποιούμενον, ἀλλ' ἢ τὸ κατὰ πάντων ἐξῆ; ληρεῖν, ἐβρώσθαι πάσῃ φράσει αἰδοῖ; Μᾶλλον δὲ ποῖον μὲν στόμα, ποῖαν δὲ γλῶσσαν βλάσφημον, οὐκ ἂν πρὸς εὐφημίαν μετέβαλεν; Οὐ γὰρ φρονήσεως, οὐ χρηστότητος, οὐκ ἐπιστήμης πολιτικῆς ἅπανθ' ὅσα πέπρακται τῷδε τάνδρι; Ἄντειχε μὲν, ἔω; ἐξῆν τοῖς οὐραξίν εἰκειν τὸ πλοῖον· καὶ χειμῶνι χρώμενος, τοῦτων οὐκ ἀφίστατο, καὶ τὰλλ' ἐξῆς πάντα ποιῶν τὰ τῶν ἀγαθῶν ναυκλήρων, λέγιον, συμβουλευῶν, παραιῶν, ἀναθαρβύων τοὺς καταπίπτοντας, διυπνίζων τοὺς καθεύδοντας, διακελεύόμενος τοῖς σπουδάζουσιν, ἐπιτάττων ἐνεργεῖν ἅπαντας εἶναι, αὐτὸς ἐκεῖνος διαπραττόμενος, δι' ὧν ἂν ἦν μὴ καταβυπτιοθῆναι τὸ σκάφος, δυσνημέια καὶ σάλπι χρώμενον. D

Ταῦτά τοι διαπαντὸς ἐργαζόμενος ὑπὲρ τὰς ἀπάντων δόξας, ἐπὶ μακρὸν τίνα χρόνον ἀπέτρεπε τὰ δεινὰ· εἶτα τῶν ἀνέμων ὡσπερ λυσσάντων, καὶ μαινομένης ἀγριώτερον τῆς θλάσεως, καὶ τῶν μὲν σκευῶν αὐτῶν πονηράντων, τινῶν δὲ καὶ συντριβέντων, ἦδη τῆς τε νεῦς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀφηνιαζούσης, καὶ μονοῦ φωνῆν ἀφίσεως, ὡς αὐτίκα καταδύσεται μὴ μεταβαλοῦσης αὐτῇ τῆς τύχης· ὁ δὲ καὶ μᾶλλον ἀγριαίνουσης ἐκείνης, καὶ αἰεὶ χυλεπτέρως αὐτῆς γινομένης, ἔμενεν ἐν τῷ προκεισθῆναι, καὶ ταῖς δυσχεραῖς ἀντιθεῖς τὴν ἐν αὐτῷ παντοδαπὴν ἀρετὴν, ἐπειράτο διασῶζειν εἰ τὸ πλοῖον, καὶ ὡς ἐπὶ λιμένα τὴν εἰρήνην τοῦτο κατάγειν. Καίτοι ταύτης ἠλπίζε τεύξασθαι, μικροῦ δεῖν, οὐδὲ μῶς.

οὐδὲ γ' ῥ' ἔγνοιε τὴν τοῦ ἔχθρου καὶ φύσιν, καὶ γνώμην, καὶ ἀγριότητα, καὶ ὅσα ἕτερα αὐτὸν ἔχειν τῶν ὀπλων παριώτρυνεν.

Ὁ μὲν οὖν ἔχθρος καὶ τὰ ἐκείνου τοιαῦτα κακός, κακὰ καὶ πράττων καὶ βουλευόμενος. Ὁ δὲ γε, καὶ τοιαῦτα καλῶς γινώσκων, καὶ ὡς τῆς ἐμφύτου θηριωδίας ἐκείνος ἀνθέξεται, ἣν μὴ παντάπασιν ἀπογνῶ τοῦ πρᾶξαι τι κατ' αὐτοῦ δυνήθηται, ἀνάγκης οὐραθεν ἐπελευθούσης, ὅμως οὐκ ἀπληθύνετο, ζητῶν τὰς μετ' ἐκείνου σπονδὰς. Ἠγείτο γὰρ πρέπειν αὐτῷ μηδ' ἐτιοῦν τῶν εἰς αὐτὸν ἠκούτων παραλιπεῖν, μηδὲ μηχανῆς ἥστυνοσοῦν ἀμελεῖσαι, ὅπως οὖν εἰς εἰρήνην φερούσης.

Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἐδόκει, προσεβαίει μὲν πάνυ πυκναί, καὶ ὅσα πρὸς διαλλαγὰς ἐφέλικεσθαι πέφυκεν ὁ δὲ σατράπης ἀκριβῶς ἐχρήτο τῇ φύσει, καὶ ἐλπίς οὐδέσιν ὑπελείπετο, πρὸς βέλτιόν τι μεταβαλεῖν τὴν τοῦ θηρός ἐκείνου γνώμην ποτέ. Ὁ δὲ πλήρης φρονήσεως ὢν, ἐξεῦρεν ὅπως εἰς ἀνάγκην ἐκείνον ἀγάγη τοῦ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμήσαι. Τίς ὁ τρόπος τῆς ἀνάγκης; Αἱ μετὰ τῶν Φερρίων συμβάσεις, καὶ ἡ ἐνθάδε τοῦτον ἐπιδημία, δι' ἧς τὸν Βάρβαρον ἔπεισε καταβαλεῖν τὴν ἐπιτημένην ὄφρυν, καὶ τῶν προτέρων λογισμῶν καθυφέντα, τὰς μετ' ὁμῶν ζητῆσαι σπονδὰς γε, καὶ ταύτας κωλοῦ τινος ἐθέλειν τοῦτον ἀλλάξασθαι, ἄνω ποταμῶν φασί. Τοῦτ' ἦν τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ τοῦ Φερρίους ἐνθάδε παραγενέσθαι. Τὸ γὰρ ἐτόιμος ἐκείνους ἔχειν εἰς σωτηρίαν ὑμετέρων καὶ βοήθειαν, εἰ μὴ κατὰ νοῦν ἐκβαίη τὸ τῆς εἰρήνης ἐγχείρημα τῷ δεσποτῇ, δεύτερον ἦν ἀληθῶς, καὶ παντελοῦς ἀπυγνώσεως.

Ἄλλὰ γὰρ εἰκα οὐκ ἀκριβῶς τοῖς ὀνόματι χρῆσασθαι, βοηθούς τε καὶ σωτήρας ἐκείνους προσγορούσας. Τὸ μὲν γὰρ προκρίναι τούτους τῶν ἀσέβων, καὶ τῆς αὐτῶν δεσποτείας τὴν τῶν Λατίνων ἀρχὴν προθεῖναι, ἀλλ' οὐδὲ παραβάλλειν οἶμαι καλὸν οὕτω πολὺ διειχέτην· οὐ μέντοι γε σωτήρας καὶ βοηθοὺς κυρίως ἂν οἶδε καλοῖντο, εἰ τοῦ μὲν ζυγοῦ τῶν ἀσέβων ἀπῆλλαξαν ἂν, ὑπὸ δὲ τῶν σφῶν αὐτῶν μὴ βουλομένους ὑμᾶς ὑπήγαγον. Καλὸν μὲν γὰρ καὶ λίαν καλὸν τὸ τὸν ἀλλόκοτον θῆρα κωλύσαι καταπεινῶν, ὡς ἐβούλετο, πᾶσαν ἐξῆς τὴν τοῦ Πέλοπος· αἶε δὲ δακρύων ἀφορμὰς κατ' ἄλλους παρεχόμενον τρόπος, οὗτ' εὐφροσύνης καθαρὰς ἦν ἂν ποτ' ἐπερ ἐγένετο, οὕτε κυρίως βοηθῆσια. Ἐπεὶ καὶ φάρμακον ἀγαθὸν οὐκ ἂν ποτ', οἶμαι, πάντῃ κριθεῖη, ἣν ἀπαλλάξῃ δεινῶ τὸ σῶμα, ἕτερον δὲ τι πάθος ἀντεισαγάγη, κωφότερον μὲν τοῦ προτέρου, λυποῦν δ' οὖν ὁμῶς τὸ σῶμα. Δείκνυσσι δὲ κάκεινο. Εἰ γὰρ τὸ πρᾶγμα κυρίως ἦν ἀγαθόν, λέγω δὲ τὸ ἐκείνους ὁμῶν ἀρχειν, τοῦτό γ' ἂν εἰλόμεθα πάλαι, καὶ τοῦ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς ὀρόνου τοῦτοις ἐκόντες παρεχωρήσαμεν, μηδεμιᾶς που περιστάσεως εἰς τοῦτο βιάζομένης. Οὐ γὰρ τὸ ἡμᾶς ὁμῶν ἀρχειν τῆς ὑμετέρας ὠφελείας ἀμεινον ἐκρίναμεν ἂν· οὕτω περὶ πλείστον τὸ ὑμέτερον ἄγομεν. Νυνὶ δ' ἀνάγκης σαφοῦς τὸ πρᾶγμα, ἧς γε λυθεῖσθαι, ἐν ἀχρηστῆι τὸ κατ' αὐτοῦς ἦν εὐθύ· ὅθεν καὶ τὸ δέον προέκριντο καὶ

PATROL. GR. CLVI.

animum sævitiamque, ac si qua alia jure ei armorum studium faciebant.

Sane quidem hostis talis erat, ejusque talia studia; malus scilicet, molliens pariter ac agens mala. Verum quanquam ille hæc probe nosset, sciretque in innata illa ferocitate perseveraturum, nisi omnino extrinsecus impressa necessitas aliqua spem damni inferendi auferret: minime mutabatur, ut ne pacis cum eo sædera sollicitaret. Se quippe arbitrabatur decere, ut nihil omitteret eorum que sua essent, nullamque artem, qua pax concilianda videretur, negligeret.

Cum sic ergo constitutum esset, stabant crebræ admodum legationes, ac si qua in pacis studia trahere habeant: satrapa vero suo prorsus genio utebatur, nullaque erat spes reliqua, ut unquam bellæ animus in melius aliquid convertendus esset. Cæterum Theodorus, pro ejus prudentiæ ratione, qua plenus esset, modum invenit, quo in desiderii pacis necessitatem hominem cogeret. Quis porro hic modus? Initæ scilicet pactiones cum Rhodiis, eorumque huc adventus. Eo quippe Barbarum adegit, ut jam olim elatum supercilium demitteret, utque a prioribus cogitationibus decedens, sædus pacisci vobiscum quæreret, plarisque faceret rem obtinere, *adverso*, ut aiunt, *summa*. Fuit illa prima ratio adventus Fratrum. Quod enim illos expeditos habituri essetis in salutem vestram ac opem, si minus pacis illa molitio pro voto succederet despotæ, secundum reipsa erat, ac summa res desperationis.

Videor nihilominus haud satis vocibus accuratus, qui eos auxiliatores ac sospitatores appellem. Ut ii quidem infidelibus præferrentur, Latinorumque dominatio eorum dominationi potior haberetur, omni palam comparatione antiquius: sic magnam quid inter utrosque refert: haud tamen illi absolute sospitatores ac auxiliatores audituri erant, ut ab infidelium liberantes jugo, suo vicissim invitos manciparent. Bonum quidem erat, ac valde bonum, prohiberi inimicam bellam, ut ne quod agitabat, totam deinceps Peloponnesum glutiret: quia tamen alia ratione lacrymarum segentem ministrabat, neque puri auxilii res, neque absolute auxilium, ut unquam existisset, erat. Nam neque remedium unquam omnino bonum habebatur, ut corpus quidem ab ægritudine liberet, morbus: tamen alium subiude inducat; eum quidem prior, leviolem, qui tamen corpus afficiat. Quin et iniquam, vobis imperarent, plane etiam essemus assensuri, libentesque nostra eis sedæ, quanquam nulla necessitas cogeret, cederemus. Nec enim unquam majorem imperii, quam vestræ utilitatis rationem habendam putavimus: tantum nimirum vos facimus. Cæterum quod factum est, liquidè necessitatis fuit, qua soluta, totum statim negotium inutile evasit. Quamobrem præulitatis quod

c re erat, cum despota, tum et ipsi, beneque concurrerunt omnia, ac neutra parte lancem inclinatis: quin omnes, in iis quæ bona essent ac vestris congruis moribus, magnificis ut unquam coronis aucti, Dei opitulante gratia, permansistis. Hæc vero hæcenus.

Cateium illud minime silentio prætereundum putem, singulare illud, quod in fratrum negotio circa Peloponnesios per id tempus consilium ininitum fuit, eum solum decuisse qui iniiit. Quippe habuit profundius aliquid artisque impensioris, uti ex ipso rerum eventu cuique perspicuum fuit. Nihil enim Agamemnonis ille consilii super Ilium simile habuit. Cum nempe longo bello, necessariique commentus penuria defectum militem, ad constantiam ac generosæ mentis propositum, prætenso oraculo animare volens, ardens adeo natalis soli ac patriæ desiderium iniecit, ut ei plane consilium in contrarium cesserit, universis abjecta æmulatione ac animi fortitudine ad naves convolantibus, ac rei architecto amplam præmittendi segetem ministrantibus: plane vero secus novum hoc atque vetus illud consilium habuit, interque ea nec exigui quid discriminis, nec momenti levis intercessit. Habuit vetus illud necessariam Ulyssis prudentiam, quin et manum. Nam et sceptrum in aliquos necessitate extendit, quo trahentium naves impetum retardaret, prohiberetque præcipitem illum discessum. Hoc autem, cum valde bonum esset, finem quoque bonum valde adeptum est; remque salus per ipsum parta Peloponneso ostendit. Accuratissima namque scientia, quorumdam animis depulit exitiosam segnitiam, ab externa quadam malorum grassatione in eis auctiorem. Quod enim velut oraculo talia diceret, ac fere palam viderentur qui ejus essent ditionis, aliis mandandi, quibus illi longe præstarent, stimulus quidam ad ea, quæ par esset, appetenda fuit, statimque eorum in ipsum anorem velut instauravit. Ubi enim malis fatiscens generosus animus, in sua aliquid minus dignum ingenuitate ac abjectius inclinavit (porro accidant ejusmodi non pauca in humanis, sæpius quidem in illud procurrit); jam autem proxime facturus, quem rei turpitudinis pigeat, resilit, majorique fervore impetum in bonum resumit, priorque contentio multa accessione redit. Cursu itaque in illud reflexo, majori alacritate quærit invenire, ac deinceps invento Nordicus

Mox enim audito, quod etsi non futurum, fore tamen videbatur, novum eis dilectionis in eum flamma, velut a scintilla multis obruta cineribus temporis scilicet casibus exarsit: cæpitque gloriæ cupiditas generosius agitari, æstrumque illud amoris in despotam invalescere, quod tempus, obscurans omnia, velut effectum obsoletumque fecisset: fuisse ergo Peloponnesus defectæ similis, ut esset visa alios pro eo recipere dominos: cæperunt vero palam bellum Rhodiis indicere, communique conspiratione manavit decretum sacramentis firmatum,

παρὰ τοῦ δεσπότητος, καὶ παρ' ὑμῶν, καὶ πάντα τοῦτε καλῶς συνέβραμε, καὶ οὐδετέρῳ τῶν ζυγῶν ὑπεκύψατε, ἀλλ' ἐν τοῖς καλοῖς τε καὶ εὐθόσοι διαμεμενηκτε πάντες μετὰ λαμπρῶν εἴπερ ποτὲ στεφάνων, συναίρομένης τῆς θείας βοήθης. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτων ἔλις.

Ἐκεῖνο μὲν γε οὐ σιωπήσομαι, τὴν τῶν Φερρίων ἕνεκα πρὸς τοὺς αὐτόχθονας τῆς Πελοποννήσου γεγενημένην συμβουλήν τηνικαῦτα, μόνην εἰρῆσθαι πρέπουσαν μόνῃ τῇ ταύτῃ βουλευσαμένη. Εἶγε γὰρ βαθύτερον τι καὶ τεχνικώτερον, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἔστι μαθεῖν. Οὐδὲ γὰρ προσέοικε τῇ κατὰ τὸ Ἴλιον ἐξευρημένη τῇ Ἀγαμέμνονι, δι' ἧς ἐβούλετο μὲν ἐκεῖνος στηρίξαι πρὸς καρτερίαν καὶ γενναϊότητα τὸ στρατόπεδον, μακρῷ πολέμῳ κακοπαθοῦντας, καὶ τῇ τῶν ἐπιτηδελίων σπάνει, ἐπέβαλε δὲ τοσαύτην ἐπιθυμίαν αὐτοῖς τῶν οἴκοι τε καὶ τῆς πατρίδος, καὶ τῶν τιμιωτάτων, οἷς ἐχρημάτιζεν, ὡς περιστῆναι τούτῳ τὸ βούλημα πρὸς τοῦναντίον σαφῶς, καὶ τρέχειν πάντας ἐπὶ ναῦς, βίψαντας φιλοτιμίαν καὶ φρόνημα, καὶ πολλὴν παρεσχηκέναι μετὰ μελον τῇ τεχνησαμένη· ἀλλ' ἀτεχνῶς ἀνόμοιος ἡ νεωτέρα τῇ πρεσβυτέρῃ, καὶ τοῖν δυοῖν τὸ μέσον ἔστε μικρὸν οὔτε περὶ τῶν τυγχόντων πραγμάτων. Ἐκεῖνη μὲν γὰρ ἐδέησε τῆς Ὀδυσσεύως συνέσεως, καὶ δὴ καὶ τῆς χειρὸς· καὶ γὰρ καὶ σκήπτρον τάνδρὸς ἐκεῖνου κατ' ἐνίων ἀνεταίνατο ὑπὲρ τοῦ κωλύσαι τὰς ναῦς καθελκῦσαι, καὶ ἀποπλεῖν τὴν ταχίστην· ἡ δ' ἀγαθὴ κομιδῆ, καὶ κομιδῆ πρὸς ἀγαθὸν ἐτελεύτησε πείρας· καὶ δηλοῖ τὸ δι' αὐτῆς σεσῶσθαι τὴν Πελοπόννησον. Σὺν ἀκριβεστάτῃ γὰρ ἐπιστήμῃ τὴν ἐνίων νοθεῖαν εἰς τὰς αὐτῶν ψυχὰς κατασκήψασαν ἐκ τιῶν θύραθεν κακῶν ἐπιτεταμένων, ἐξήλασε. Τὸ γὰρ αὐτὸν χρηματίζειν τοιαῦτα, καὶ μονοῦ τοῦς αὐτοῦ δουλοῦσθαι δοκεῖν ἐξέροις, ὧν ἐκεῖνοι πολὺ βελτίους, οἷα κέντρον γέγονεν αὐτοῖς πρὸς τὴν τῶν δεόντων ἐπιθυμίαν, καὶ ἀνεκαίνιζέ πως εὐθὺς τὸν εἰς αὐτὸν ἔρωτα. Εἰκότως. Ὅταν γὰρ ἡ γενναϊότης ἀποκαμοῦσα, πρὸς τι φαυλότερον ἀποκλίνη, πολλὰ δ' ἂν τοιαῦτα γένοιτο παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· πολλάκις μὲν ἐπ' ἐκεῖνο τρέχει, ἐγγυὸς δὲ γενομένη τοῦ πράττειν, μισήσασα τὸ ἀλογον, ἀποπηδᾷ, καὶ θερμότερον ἀναλαμβάνει τὴν ὄρμην πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ μετὰ πολλῆς προσθήκης ὁ πρῖν ἐπάεισι τόνος· ἡ δὲ, παλινδρομοῦσα πρὸς αὐτὸ, προθυμότερον ζητεῖ τοῦθ' εὐρεῖν, καὶ εὐροῦσά γε λοιπὸν, ἀπρὸς τούτου ἔχεται· δὲ δὴ κἀνταῦθα συμβέβηκεν.

adheret. Sic plane hoc quoque negotio habuit.

Αὐτίκα γὰρ ἀκούσασι τὸ μέλλον μὲν οὐδαμῶς, δοκοῦν δ' ὁμῶς γενήσεσθαι, ἀνήρθη τοῖσι τοῖς πρὸς ἐκεῖνον ἄγαπης, ὡς περ ἀπὸ τινος σπινθηρος αἰθάλῃ συχῆ κατακεχωσμένου, τοῖς τοῦ καιροῦ συμπτώμασι· καὶ ὁ τῆς δόξης ἔρωσι ἐσφάδαζε, καὶ τὸ περὶ τὸν δεσπότην μεμνηὸς ἀνηθῶν ἤρξατο, ὡς περὶ παρηθηκὸς καὶ ἔξωρον οὖν ἐξεστηκότιν ἡ ἀμβλύοντι χρόνῳ. Ἐώχεσαν οὖν ἐξεστηκότιν ἡ Πελοπόννησος, εἰ δόξαιεν ἄλλους ἐθέλειν ἀντ' αὐτοῦ δέξασθαι. Καὶ πολεμεῖν Ῥοδίοις φανερώς ἤρξαντο, καὶ ψήφισμα γέγονε κοινὸν ὄρκος· τὸ βέβαιον ἐοχη-

κλι, ἢ τοὺς Φρερίους ἐξελάσαι τῆς αὐτῶν, ἢ τεθνάναι· τὸν δὲ φιλούμενον αὐτοῖς ἐπαναλαβεῖν δεσπότην, εἰ καὶ μηδαμῶς αὐτὸν ἀπεβάλοντο. Ὅρατέ μοι τὴν αὐτοῦ φρόνησιν, τὴν ἐμπειρίαν, τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ ἐπιστήμην! Τῷ γὰρ ἐνδοῦναι δεδύχθαι, καὶ ταῦτη γὰρ τὴν ἐλευθρον ὑποδείξει, τοὺς εἰς ἐκείνον βαδίζοντας ἔσωσεν, ἐφ' ἃ προσῆκε παλινοστήσαντας. Καὶ ἐπὶ τοιαῦτα εἰργάσαντο, τοῦ καθήκοντος ἀντιποιούμενοι, ὥστε καὶ δοῦναι τούτον θαρβεῖν, ὡς εἰ μὴ ὁ Παγιαζίτης διαλλάγη, αὐτοῦς ἢ δελεῖν τούτον τῆς κατ' αὐτὸν ἐλπίδος διαμαρτάνοντα, ἢ μετ' εὐκλείας τεθνῆξαι μαχομένους. Ὅπερ οὗτος θέλων ἦν, καὶ αἰετὸς πρὸς τοῦτο βλέπων, πάντα κατεσκευάζε τε καὶ ἔπραττεν.

Ἄλλην οὖν νέαν ἀρχὴν εἰληφίτος τοῦ γεγηρακότος ὡς ἂν τις εἴποι πολέμου, τοῦ τε ἀδελφοῦ καὶ πάντων βρωμοκότων ἀγαθῆ τύχῃ, ἀπερὲρ ἕρην ὁμωμοκέναι τῶν δέοντων ἕνεκα, τὸ τε ἔργον ἐθαυμάζετο, πανταχόσε διαδραμοῦσης τῆς φήμης, ὅ τε ἐξαρχῆς ἐργασάμενος, καὶ διὰ πάντων καὶ ὡς περὶ φανας, διαφερόντως ὑμνεῖτο. Ἐς Σπάρτην οὖν ἐπανιών ἐκ Μονεμβατίας, πείθει Ῥωμαίους τε καὶ Ῥοδίους τοὺς ἐν τῇ Πελοποννήτῳ κατέχοντάς τινας πόλεις, μὴ πρὸς ἀλλήλους διαμάχεσθαι τέως. Ἥθει γὰρ τοῦτο λῆξον πρὸς ἀγαθὸν αὐτῷ τέλος, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονε πάντως.

Καὶ τοίνυν ἀνακωχῆς δεδομένης τῷ μεταξὺ τούτων πολέμῳ, αὐτὸς δὴ πράττει τὰ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας, τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἐλπίζων, δεχόμενος δὲ καὶ τὸ θαναεῖν ἄσμενος, ὡς σωτηρίαν ψυχῶν, καὶ δόξης αἰτίον ἀθανάτου. *Μαχέσθω ὡς τεθνηξόμενοι, καὶ οὐ τεθνήξονται*. ἀπέστειλάν ποτε τοῖς αὐτῶν οἱ τῆς Σπάρτης. Τοῦτ' ἐκείνοις ἐνηχον ἔχων τὸ δόγμα καὶ ἐπαινῶν, ἔργῳ ἀληθὲς ἔδειξε. Οὐκ ἐφθῆ γὰρ τὴν Σπάρτην καταλαβῶν, καὶ ἢ τοῦ στρατοῦ πρεσβεῖα, σπουδῆ τὴν Λακεδαιμόνα καταλαβάνουσι, καὶ ποιοῦσι τὴν εἰρήνην, πολλὰ μὲν ὑπερχοῦμενοι, μηδὲν δὲ ἀπαιτήσατες, ἢ τὸ τοὺς Φρερίους ἐπαναστρέψαι πρὸς τὴν αὐτῶν.

Καὶ δὴ σπουδῶν γενομένων ἰσχυροτάτων, ὅσα γὰρ τὰ μετὰ τῶν Βαρβάρων ἰσχυροτάτα λέγειν ἔξεστι, μετὰ δόξης οὐ μικρᾶς τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἐκείνων ὑμῖν ἐτελεύτησε· καὶ ἀναβ. οὖν πως ἤρξατο τὰ μικροῦ νεκρᾶ γεγονότα, καὶ τὰ πρὶν μεμαρασμένα ἀναθάλλειν, καὶ τὰ κατεβύρηκτα ἀνθεῖν ἐσαῦτις· καὶ πολλοὶ ἐφόμα τοῖς καλοῖς, καὶ ἔβριθέ γὰρ πᾶσι ἡ Πελοπόννησος οὐ μετὰ πολλῶν τινὰ χρόνων. Ὡστ' οὐχ ὅπως ἀνεμέσθητος ὁ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ταῦτα πράξας, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπαινετὸς τῆς τοιαύτης διαγνώσεως ἀνθρώποις τε νοῦν ἔχουσι, καὶ χροῖς ἀγγέλων, καὶ Θεῶν, οὐ καὶ τῇ ροπῇ ταῦτ' ἐπράττετο. Τὸ γὰρ τοιαῦτα τοῦτον βρ. οὐδέσασθαι, καὶ διὰ τέλους καλῶς ἐργάσασθαι, καὶ δυνηθῆναι περᾶναι, πολλῆς τινας πάντως ἦν εὐμοιροῦντος οὐρανόθεν ἐπικουρίας. Εἰ δὲ καὶ πρῶτον ἐπῆλθε τὰ δυσχερῆ συχνόν τινὰ χρόνον μετὰ σφοδρότητος, τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο εὐνοίας τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα τεκμηρίον. Οὐδὲ γὰρ μένειν ἠθέλησε τὴν ἀρετὴν ἀγέραστον τε καὶ ἀνεπίδεικτον, ἢ μηδὲν αὐτῆς τιμιώτερον· ἀλλὰ παρῆν

ut aut Fratres expellerent, aut mortem oppeterent, charumque despotam recipere, quanquam cum minime amisissent. Videtis ejus prudentiam, experientiam, politicam peritiam? Quod enim sit visus cedere, cedensque ostenderit praesens discrimen, postliminio reversos ad id quod operae pretium esset, ipsumque adeuntes fecit esse sospites. Sic vero officii tenaces ac strenui habuerunt, ut et illi spem certam injicerent, nisi Bajazet s pacem iniret, aut a spe sua frustratum ostensuros, aut cum gloria pugnantes, mortem appetituros: quod utique volebat ille, inque eum finem perstruebat omnia agebatque.

Novo itaque veteris belli, ut sic dicam, ducto exordio, cum se frater ac pariter omnes, pro eo atque decebat, sacramento fauste obstrinxissent, fama que ubique pervagaretur, cum opus admirationi erat, tum ejus a principio auctor, ac qui bene per omnia consummasset, eximiam quendam referebat laudem. Monembasia ergo reversus Spartam, auctor est Graecis pariter ac Rhodiis, quasdam jam urbes occupantibus in Peloponneso, ut na hactenus ferro decernant; sciebat enim rem cessuram in bonum, uti plane etiam cessit.

Ejus itaque belli concessis induciis, bellum ipse in Persas conficit, sperans quidem a Deo auxilium, sed et mortem lubens, tanquam animosam utilem saluti, ac immortalis gloriae conciliatricem appetens. *Pugnent ut morituri*, scripsere quondam Spartani ad suos, *et non morientur*. Hanc ille sententiam auribus insonantem habens ac laudans, reipsa probavit veram. Necdum enim Spartam venerat, cum missi a satrapa legati Laedaeumonia occupant, pacemque sanciant, multa quidem praestare polliciti, nec aliud quidquam vicissim exigentes, quam ut Fratres redeant in suam provinciam.

Sane icto pacis firmissimo foedere, ut lecta cum Barbaris pacis foedera firmitatis robur dicantur obfirmare, bellum hoc non exigua gloria vobis confectum est; coeperuntque, quae velut aemortua essent, novam induere vitam, ac quae emarcescissent, revirescere; quae defluxissent, novum florere; ac brevi Peloponnesus tota multo decore ornari ac referta esse. Quamobrem talium opifex necdum videatur vacare culpa, sed et maxima dignus laude a tali judicio, eum hominibus sanae mentis, tum choris angelorum, tum etiam Deo, cujus etiam nutu res tota dispensata est. Ut enim ille consilium inierit, ac praeciare confecerit, potueritque terminare, ejus fuit procul dubio, cui divinum caelitus auxilium abunde supererit. Quanquam vero etiam gravia primum invaserat diu quidem, ac multa vi, hoc quoque divina in virum benevolentiae argumentum fuit. Noluisset enim Deus, sine praemio ac obsequio ejus virtutem fore, qua nihil pretiosius habetur. Cum ergo statim posset malum depellere, permisit

tamen inolescere, ac auctius fieri qui athletæ ad A victoriam ac coronam fortitudinem præstaret.

Sic itaque propositus pugil, cui et vos, uti membra capiti, fuisitis compungiles, duo quædam simul evicit, quorum vel alterum libens quis evicisset. Utrumque enim præclarum, uti res probant. Cum enim satrapa, parte aliqua deposita feritate, se mansuetum exhibere certabat (quippe melotem induerat, quanquam omnino lupus esset), tum Peloponnesus tota, eximiam quamdam gloriam, instar splendidæ tunicæ, amicta exaltabat, nedum ob priora omnia, sed et propter ipsam agitationem ac consilium belli Persici, quorum potentia plurimam vigeat. Merito igitur omnium laudibus celebræmini, cum caput, tum membra, vos, inquam, ac ille, omnium causa a principio ad finem, quo sic verbo dicam.

A. e vero : quia porro prorsus necesse erat, ut et quas Rhodii civitates adhuc tenerent, Romano imperto vindicarentur, utique etiam vindicatæ sunt : sic autem, eaque arte instructo negotio, ut neque illorum in nos amicitia quidquam imminuta sit, concesserintque ut urbes reciperemus, ac postmodum arces sponte in manus tradiderint. Virum ergo sic prudentem, sic justum, sic fortem, sic non inhiantem voluptatibus aut pigritiæ deditum, sic autem in laboribus ac periculis constantem, sicque in omnibus industrium, ac omnino uncta cum modestia animi bonis refertum ; quique nihil dulce ad voluptatem haberet, quam quod sciret e re communi, uti decursa tota declaravit oratio, rerumque ipsa experientia dilucide ostendit ; quænam lingua, quæ vox, quæve mens aut prudentia satis laudaverit, vel si una convenient commentarii omnes ac poetæ, Nestoresque, ac Ulysses, et Antenores, omnesque oratorum chori, Pythagoræque, ac Platones, universique ejusmodi ? Ceterum ipsæ, puto, res satis illi bene ad gloriam habebant.

Verum, ut etiam cippo ac titulo egeat, sibi ipse exiit, fixitque industrie admodum detondens ac poliens, supra quam vel Phidias possit : hanc, inquam, Peloponnesum. Ne quis vero inanem illam existimet ; quod ferunt dixisse quemdam regi Alexandro, formasse omnem superum ad ejus speciem, habitu decente tantum regem : sed animatam dico Peloponnesum ac rationalem : vos, inquam, probum cætum, qui instar statuæ, omni illi tempore ad celebritatem nominis, præclara morum honestate habeatis. Quorum enim politicæ virtutis scientia, ac morum prolatorum societas, fictorem cum, ac adiptem doctoremque ad optima habuerit, illi plane, cum unus perspicere titulus, multi positi estis, quos ille ad immensum unum decorem polierit excolueritque.

εὐθὺς ἀποκρούσασθαι πᾶν δεινόν, ὃ δὲ καὶ μᾶλλον εἶσασεν ἐπιταθῆναι καὶ ἐπιδοῦναι · παρέσχετο δὲ ἀνδρῖαν τῷ ἀθλητῇ, ὥστε περιγεγονέναι τε καὶ ἐστεφανῶσθαι.

Ὁ γοῦν ἀθλητῆς οὗτος, ᾧ γε καὶ ὑμεῖς συνηθλίετε, καθάπερ κεφαλῇ μέλη, δύο ἄμα ἔτυχεν, ὧν κλῆθατέρου τυχὸν ἡγάπησεν · ἕκαστον γὰρ λαμπρὸν καὶ δηλοῖ τὰ πράγματα. Ὁ τε γὰρ ἐχθρὸς σατραπῆς, τὸ θηριώδες ; ἐν μέρει θεῖς, πρᾶτον ἑαυτὸν ἐπειρᾶτο δεῖκνύναι (ἐνέδου γὰρ τὴν μελωτὴν, λύκος ἀντικρυς ὧν), ἣ τε Πελοπόννησος πᾶσα ἐπερφεῖται εὐξάν ὡς περ χιτῶνα λαμπρὸν ἀνεβάλλοντο · οὐ μόνον τε τῶν προλαβόντων ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ μόνῃς τῆς ὀρμῆς καὶ τῆς τριθέσεως ἕνεκα τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου, οἷς τὰ τῆς δυνάμεως σφόδρα ἐκμαζε. Πάντες οὖν εἰκότως θαυμάσασι τὴν τε κεφαλὴν, τὰ τε μέλη · ὁμᾶς τε λέγω κάκεινον, πάντων ἕνεκα τῶν ἀπ' ἀρχῆς ; ἀχρι τέλους, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν.

Εἶεν δέ. Ἐπεὶ δὲ πάντως ἐχρῆν καὶ τὰς ἐπι κατασχόμενας ὑπὸ τῶν Ῥοδίων πόλεις ἐπανασθῆναι τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ, τοῦτο δὴ καὶ γέγονεν, οὕτως ὑγιῶς κατασκευασθέντος τοῦ πράγματος, ὡς μήτε τὴν φιλιαν ἐκείνων τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀμεινυτέραν γενέσθαι, καὶ τὰς πόλεις ἡμῖν ἐκείνους συγγραεῖν ἐπαναλαμβάνειν, καὶ μετὰ τοῦτο, τὰς ἀκροπόλεις ἐβελοντὲς ἐγγχειρίζειν. Τὸν γοῦν οὕτω μὲν φοβούμενον, οὕτω δὲ δικαιοῦν, οὕτω δὲ ἀνδρείον, οὕτω δὲ μὴ πρὸς τὰς ἡδονὰς κεχρηγόντα, μηδὲ βραθυμίαις ἐαυτὸν δεδωκότα, οὕτω δὲ καὶ καρτερικὸν ἐν τοῖς πόνοις καὶ τοῖς κινδύνοις, οὕτω δὲ δεξιὸν ἐν πᾶσι, καὶ ὅλους βρῆθοντα τοῖς ; καλοῖς μετὰ πολλῆς μετριότητος, καὶ μηδὲν ἡγούμενον τρυφῆν, ἣ ὅσα περ ἡπίστατο συνοισσοντα τῷ κοινῷ, ὡς ὃ τε λόγος φθάσα ; ἐδήλωσε, καὶ ἡ πείρα σαφῶς παρέστησε, ποῖα τις γλῶσσα, ποῖα φωνή, νοῦς δὲ τίς ἢ φρόνησις, ἀρκέσειεν ἀνὸς ὑμῆσαι, οὐδ' εἰ συνέλθοιεν ὁμοῦ πᾶσα συγγραφή τε καὶ πύλησις, Νέστορες τε καὶ Ὀδυσσεῖς, καὶ Ἀθηνορες, καὶ οἱ τῶν βητόρων πάντες χοροί, καὶ Μυθαγόραι, καὶ Πλάτωνες, καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ ; ἅπαντες ; Αὐτὰ δ' ἂν, οἶμαι, τὰ πεπραγμένα πρὸς εὐδοξίαν καλῶς ἀρκέσειεν.

Ὁ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ στήλης αὐτῷ προσδεῖ, αὐτὸς ἑαυτῷ ἀνήγειρέ τε καὶ ἔφηξεν, ἀποθέσα ; δεξιῶς δ' ἄγαν, ἀμεινον ἢ κατὰ τὴν Φειδίου τέχνην · λέγω δὲ τὴν Πελοπόννησον τήνδε. Καὶ μὴ τις νομίση τὴν ἀψυχον, ὡς τινὰ φασιν εἰρηκέναι Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ, εἰδοποιῆσαι πάντα τὸν ἄνω πρὸς τὴν ἐκείνου μορφὴν, ἐν σχήματι προσήκοντι τοσῶδε βασιλεῖ · τοῦτο γὰρ ἀδύνατον · ἀλλὰ Πελοπόννησον ἦδη λέγω, τὴν ἐμψυχὸν τε καὶ λογικὴν · ὁμᾶς δὴ ποῦ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, τύπον ἀνδριάντος ἐκείνῳ σώζοντας ; τῇ τῶν ἐθῶν εὐκοσμίῃ, πρὸς εὐφημίαν τὸν πάντα χροῖνον. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ὁμῶν καὶ ἐμπειρία πολιτικῆς ἀρετῆς, καὶ τρόπων ἀγαθῶν μετουσία, ἐκείνῳ γε καὶ πλάστην, καὶ ἀλείπειν, καὶ εὐδασγαλον ἔχουσι πρὸς τὰ βέλτεστα, ἣ ποῦ γε ἐκείνῳ στήλη πεπλεγμένη τις ἀντικρυ, οἱ πολλοί, ἀπέσι σμένοι παρ' αὐτοῦ πρὸς ἕν ἀμήχανον κάλλος.

ὄντα δὲ τὴν ἀδελφῶν τοιοῦτον, ἀδικοίην ὄν αὐτὸν **A**
καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπλῶς, ἥτις τὴν ἀνδρα ἐκόσμησεν,
εἰ τοῖς νῦν ἀνθρώποις παραβάλλοιμι. Οὐ λέγω δὲ
περὶ τῶν φυσάντων, ἀλλὰ, μετ' ἀμύμονα Πηλεΐω-
να, φησὶν Ὀμηρος. Τοιγαροῦν τοῖς παλαιοῖς ἐκεῖ-
νον παραθετόν· καὶ τούτων αὖθις ἐκείνοισ, οἷς τὸ
συγκεχωρηκὸς πολὺ παρὰ πάντων ἦν. Ἐἴην δ' ἂν
οἶμαι ἐκείνοι, οἳ δι' ἀρετῆς ἐνδειξίν τὸν ἀπόπλουον
τὸν μακρὸν ἀνεδέξαντο, καὶ ὅσα περ ἐκ τούτου συμ-
βέβηκε, καὶ τὸ Ἴλιον ἐπόρθησαν, οὐκ ἀδίκων χειρῶν
ἄρξαντε. Ἠγοῦμεθα δὲ μηδεμίαν ἡμᾶς δέξασθαι
μέμψιν, εἰ τοῖς ἀρίστοις ἐκείνοισ τὸν ἀδελφῶν παρα-
βάλλοιμεν. Καλὰ γὰρ δὴ ἐκείνων ἐπιεικῶς, καὶ ὅσα
σχεῖν ἐπαινέτην αὐτὸν Ὀμηρον· διὸ δὴ καὶ διήρκεσε
θαυμαζόμενα ἄχρι δεῦρο. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἡμέ-
τερα ταῦτα· τὰ γὰρ ἀδελφῶν κοινά· ἦν ἕκαστα
ἐκάστοις παρατεθῆ τῶν ἐν ἐκείνοις καλῶν, οὐκ ἐνὶ
λέξει ὡς ἤσθηται. Καὶ δὴ βραδύην δῶμεν ὠδὸν τὸν
ἄνδρα, ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν ὑπερβολαῖς καταρτη-
σθαι, ὡς δὴθεν ἀδελφῶν χαρίζομενοι· τὴν δὲ παρα-
ταξίν πειρησόμεθα συναλόγους ὅπως ἐξιστιν. Ὁ
λόγος δὲ οὐ περὶ εὐσεβείας ἡμῶν ἔσται, πρὸς ἣν οὐδὲ
παραβάλλειν ἐξήν ἔστιν, οἶμαι, τὰς ἀρετάς· ὅτι οὐδὲ
ἀρεταὶ κυρίως, μὴ βίβης τούτοις οὐσης ἐκείνης.

Ἦν Ἀγαμέμνων βασιλεὺς, λεῶν κοσμήτωρ ὅτι
πλείστον, μεγάλθυμος, μεγαλοπρεπής, καρτερός·
Πηλείδης δὲ Ἀχιλλεύς ἀνδρείος ὅσον οὐχ ἕτερος,
ἄκρῃ τῶ ποδῶ, καλὸς τὸ εἶδος, βίβης λαμπρᾶς,
φιλότιμος, καὶ τὸ μετ' εὐκλείας ζῆσαι βραχύτερον
τοῦ γὰ βιώνει μακρύτερον ἐκείνης ἄνευ προθετικῶς.
Πρωτοσίλωις ἀνὴρ ὑπὲρ ἀγαθῆς δόξης, αὐτὸν ὄν
φρίττουσι πάντες θάνατον, φίλον ἡγησάμενος, καὶ
δοῦς ἰδίᾳ τελευτῆ κρατῆσαι τῶν Βαρβάρων τοῦς
Ἕλληνας· Νέστωρ, Ὀδυσσεύς, καὶ μετ' ἐκείνοισ
ἕτεροι, πολλῆ τινι κοσμούμενοι φρονήσει, καὶ τῇ
τῆς πειθοῦς δυνάμει φιλοτιμούμενοι. Ἐφρόνει μέγα
ὁ τοῦ Τυδέως ἐπὶ τῷ δόρατι· Αἴας ἐπὶ τῇ ρώμῃ,
καὶ τῷ εὐμεγέθει· εἶναι· ἐπὶ τῇ τοξικῇ Τεῦχος.
Καὶ τούτων αὖθις ἕτεροι ἐδόκουν εἶναι πολλῶ βελ-
τίους ἐν ἄλλοις διαφόροις πλεονεκτήμασι ἐν τοῖς
Τρωσὶ· καὶ μὴν καὶ Ἐκτωρ εἰς εὐψυχίαν· καὶ εἰς
ῥητορείαν Ἀντήνωρ. Κἂν τοῖς, συμμάχοις δὲ ἄλλοι
τε πολλοὶ λαμπροὶ πεφύησιν ἄνδρες ἐφ' ἵππικῇ
καὶ πολλοὶς ἐτέροις πλεονεκτήμασι· καὶ ἄλλων **D**
ἕνεκα πλείστοι. Τούτων ἡμίθειοι πολλοὶ δ.ὰ τὸ τῆς
ἀρετῆς περιὸν ὠνομάσθησαν, καίτοι παθῶν γέμοντες.
Λεκτέον δὲ μοι τὰ κρείττω περὶ αὐτῶν. Οὐδὲ γὰρ
λέγω νῦν ἀσχροκέρδειαν, μικροψυχίαν, φιληδοσίαν,
καὶ συλλήδην πάντα τὰ πάθη, ἃ τις ἂν ζητήσας,
εὐρίσσειε σποράδην ἐν ἐκείνοις πεφουτευμένα· καὶ
τούτῳ μου τῷ λόγῳ οὐκ ἀντιπίπτει, περιάπτοντος·
κακίαν τοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυματοζόμενοις ἐκείνοισ. Ἀ-
γαθὸς γὰρ ἕκαστος οὐχ ἀπλῶς καὶ ἀπολειυμένως
ὡσπερ τὰ τὴν κλησίαν ταύτην γνησίως εἰληχότα·
ἀλλ' ἐφ' οἷς ὡς ἀληθῶς ἔστι μόνοις, καὶ ἀπὸ τοῦ
πλείονος μέρους. Καὶ τοίνυν οἳ μὲν πλεονεκτοῦσι
τῶν ἄλλων κατὰ τινα ποιότητα ἀρετῆς, ἢ δυσὶν τυχόν
τῶν χεινωτέρων, οἳ δὲ, τῷ πλείους κακῆσθαι. Ἐἴη

Cum porro talis existat, Injurius sim, cum illi,
tum omnino virtuti qua ornatus fuit, ut ejus cum
praesentis aevi hominibus comparationem inire vel-
lim. Nihil parentes loquor, sed, post inculpatum
Pelidem, inquit Homerus. Videatur ergo antiquis
comparandus, iisque veterum, quibus universi
praemia virtutis delata velint. Eos autem existimo,
qui virtutis ostentandae causa longam illam navi-
gationem, aliaque deinceps gravia susceperunt,
quique nihil ipsi injuriae auctores, hium vastave-
runt. Nihil porro erimini dandum putamus, ut cum
viris illis optimis fratrem componamus. Fuerunt
plane eorum res praetarae, ut et Homerum lauda-
torem habere memuerint. Quamobrem etiam eorum
hactenus vigens admiratio manet. Sed et nostra
talia sunt: quippe fratrum sunt communia omnia,
ut singularis eorum praeclearis singula componens,
nihil illis deteriora pronuntiare possis. Sane vero
probatione in virtum utamur, ut ne quis, velut in
fratris gratiam, male quid hyperbolicum locutus
putaverit. Compnemus autem quam maxima bre-
vitate fieri poterit. At neque quidquam de pietate
sumus dicturi, quam ut spectes, ne liberum quidem
existimem virtutes comparari; nam neque sunt
proprie virtutes, quibus illa non sit radix.

Agamemnon plurimum populorum rector fuit,
magnum vir animi, magnificus, strenuus: Pelides
vero Achilles, ut quisquam alius fortis, velox pe-
dibus, decorus facie, praecleara stirpe, honoris
amans, ac cui potius fuerit annos paucos celebri
sana vivere, quam plures sine gloria. Protésilanus
quis ut quam universi horrent mortem, charam
ipse gloriae causa habuerit, ac sua nece victores
Barbarorum Graecos effecerit. Nestor, Ulysses, ac
deinceps alii multa quadam prudentia pollentes
fuerunt, ac vi suadae magnifice ornati. Tydei filius
lancea gloriabatur; Ajax robore ac procerâ cor-
poris statura: Tenerus, sagittandi arte: vicissim-
que Troes alii diversis aliis longo his praestare vi-
debantur. Sic nimirum Hector animi generositate,
Antenorque eloquentiae vi; adeoque et socio-rum,
alii plures equestri peritia, aliisque alii praecleari
effulsere: nec non plurimi aliis titulis. Eorum plu-
res ab excellenti virtute semidii audierunt, quan-
quam vitii scaterent. Porro habeam commemo-
rare quae sunt eorum meliora. Neque enim hic di-
eam turpe lucrum, angustum animum ac illibera-
lem, amorem voluptatum, eaque demum vitia, quae
quis quaerens, sparsa in eis facile invenerit. Nec
mibi ipse verbo contrarius sum, qui adeo pro vir-
tute admirandis viris vitia affligam. Sic namque
illi habent, ut quisque bonus sit, haud tamen ab-
solute ac simpliciter bonus, nisi ea, quorum illa
sincere ac tota veritate nuncupatio existit. Ceterum
quibus solis vera et a majori parte nomen hoc
inest: alii namque alios superent una aliqua qua-
litate virtutis, aut duplicis forte universaliori; alii
vero, quod plures possideant: sane merito, mul-
tarum cumulus virtutum, melior, ut quidem existi-

mo, habeatur, quam paucæ ac perfectiores; aut certe nequaquam videatur deterior.

Quia ergo nequit fieri, ut quis omnes omnibus partibus superet: (nam Achillem Nestor, Nestoremque vicissim Achilles omnino superabat: ille quidem, longo rerum usu ac prudentia; hic autem, ut arma ac animi robur spectes; sicque prorsus præfatorum quisque, alio ac alio nomine, cum vincebat allos, tum ab eis vincebatur:) ut plane vir nobis in laudationis argumentum propositus, ita quidem admirandorum illorum nonnulli impar videtur; hic illave spectata virtute, ut tamen deinceps omnes aut certe plures in pluribus superet; putem sane ea ratione, qua multos ejusmodi multa ac omnimoda virtute superat; addam et malotum fuga vel illos ipsos superare, vel nihil minus habere, ne et ipse admirationem habeat. Ut enim præcaram a moribus gloriam adeptos viros accurate comparare vellimus, nolumus virtutum quibus pollent qualitates censendæ sint, sed et abunde earum numerus ineundus: ac siquidem potiores illi, alii plures obtineant, componenda ex adverso sibi horum multitudo, cum potiorum illorum ac prædiorum qualitate atque præstantia. Nam etiam ut quis drachmas plures in alteram mittat lancem, talenti quoque pondus æquaverint: aurique plane talentum, quanquam reliqua deinceps metalla materiam pretiositate vincit, minoris fiat volenti ditescere, quam plura argenti. Ubi ergo hæc ita habent, justius putem, aliis præferri eum, qui multarum excellentiis virtutum præfulsit, quam ut illi tota reliquorum cohors, ut quisque eorum, paucis numero virtutibus, aut una forte, quanquam etiam sublimiori, turpissimis alioqui vitii implicatus, præ illo claruerit.

Sed et hujus meminisse oportet, ut nimiram tempus illud heroum ferax, homines virtutis studiosos, multo ostentandæ generositatis ardore provocaret, cum in athletas per eam coronatos, ac maximum quo aucti essent, honorem aspicerent. Id vero avo jam nostro minime occurrat. Cum enim honoris illa contentio in plerisque disperit, tum dulcia passim honestis præferuntur: atque adeo, ut quis utraque tempora, virosque in eis admirationi habitos, nec non res ab eis gestas, ac provocantia ad virtutem consideret, majori virum admiratione habiturus sit, quod jam talis evenerit, quam ut alios vidisset, quibus æmulatio ex aliorum virtute accederet. Qui enim multis destitutus est, quibuscumque ambitiosa ostentandæ virtutis certamina committat, velut remissior obeundis gloriæ causa laboribus evadit. Bonumque, quo rarius, eo ubique admiratione majus.

Cæterum ex adductis rationibus illud, puto, merito concludendum sit, nulli virum inferiorem videri, autve eorum cuiquam secundum: dicam enim quod impensioris est modestiæ, eorum reverentia qui

δ' ἂν εἰκότως τὸ τῶν πολλῶν ἀρετῶν ἄθροισμα ἢ κρεῖττον οἶμαι τῶν ὀλίγων τε καὶ τελευτήρων, ἢ γούν οὐχ ἦττον.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἀμήχανον τοῖς ὅλοις πάντων τινὰ κρατεῖν· (Νέστωρος γὰρ Ἀχιλλεύς, καὶ Ἀχιλλεύς Νέστωρ ἦττων γε πάντως ἦν· ὁ μὲν ἐμπειρία τε καὶ φρονήσσει, ὁ δὲ ἐν ὄπλοις καὶ γενναίωτι. Καὶ ὅλως τῶν προσηρημένων ἀνδρῶν ἕκαστος τῶν μὲν ἡττᾶτο, τῶν δὲ ἐκράτει, ἐν ἄλλω καὶ ἄλλω πλεονεκτηματι·) ἂν ὁ παρ' ἡμῶν εὐφημούμενος ἦττων μὲν τῶν θαυμασίων ἀνδρῶν ἐκείνων δόξῃ πρὸς τινος εἶναι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀρετὴν, πάντας δὲ ἐξῆς νικῶν, ἢ τοὺς πλείους ἐν τοῖς πλείοσι, δοκῶ μοι, τῷ πολλοῦς τοιοῦτους παρενεγκεῖν πολλαῖς τε καὶ παντοδαπαῖς ἀρεταῖς, προσθήσω δ' ὅτι καὶ τῇ φύγῃ τῶν κακῶν, ἢ πλεονεκτητεῖν ἐκείνων, ἢ μηδὲν ἀπολειφθῆσθαι πρὸς τὸ θαυμαστὸς ἀνὴρ εἶναι. Ἀκριβῶς γὰρ θέλοντας ἡμᾶς παραθεῖναι ἀνδρᾶς, ἀγαθὴν κεκτημένους δόξαν ἀπὸ τῶν τρόπων, οὐ τὰς ποιότητας μόνον τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀριθμὸν προσλογίζεσθαι χρὴ· κλῖν ὅτι ἐν τισὶ μὲν αἱ κρεῖττους, ἐν ἄλλοις δὲ αἱ πολλαί, ἀντιτιθέσθαι τοῦτ' ἐπὶ πλῆθος, τῷ τε μεγέθει, ταῖς τε ποιότησι, τῶν ἀμεινόνων μὲν πλεονεκτημάτων, ὀλίγων δ' οὖν ὁμοίως. Ἐπεὶ τοι καὶ δραχμαὶ πολλαί, ἂν ἐπὶ τὸ ἰσάναί τις ἐνέγκῃ, γένοιεν· ἂν ἀντίβροτοι ἐνὶ που πάντως τάλαντῳ· καὶ χρυσίου τάλαντον, ὕλης δὲ τιμιωτέρας πάντων ἐξῆς τῶν μετάλλων, τοῖς χρηματίζεσθαι βουλομένοις, ἀτιμότερον ἂν γένοιτο τοῦτοις ἀργυρίου πλήθους τάλαντων. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, πολλῷ γε δικαιοτέρων οἶμαι τὸν τοῦς ἄλλους ἐν πολλοῖς παρνεγκόντα πλεονεκτημασι, τοῦτον ἐκείνους προκρίνεσθαι, ἢ τοὺς ἅπαντας αὐτοῦ, εἰ γε τοῦτων ἕκαστος μᾶλλον ἐκείνου διέλαμψεν ἐν ὀλίγαις ἀρεταῖς, ἢ μᾶ τυχὸν τῶν ὑψηλοτέρων, καὶ ταῦτα πάθειν ἀλλοκότοις συμπεφυρμένως.

Ὅ μὴν ἀλλὰ κἀκείνου μεμνησθαι χρὴ. Ὁ γὰρ τηνικαῦτα καιρῶς, τοὺς λεγομένους ἤρωας ἐνεγκῶν, πολλὴν τὴν γενναίωτητα παρεῖχε σπεύδειν δεικνύσαι τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιοιμένοις, εἰς τοὺς δι' αὐτὴν στεφανίτας, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς τιμὴν μεγίστην οὖσαν ὀρώσιν· ὁ νῦν δὲ πάντως οὐκέτι. Τό τε γὰρ φιλότιμον μικροῦ δεῖν πάντων ἀπέπτῃ, τὰ τε ἡδέα τῶν καλῶν πολλῷ νῦν τιμιώτερα. Ὡστε καὶ εἰς τοὺς καιροῦς τις ὄρων ἑκατέρους, καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς θαυμαζομένους ἀνθρώπους, καὶ τὰ τοῦτοις εἰργασμένα, καὶ δὴ καὶ τὰ πρακτικῶντα πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον γε θαυμάσεται τὸν ἀνδρα τοῦτον, ἢ δὴ τοιοῦτον ἀναφανέτα, ἢ εἴπερ ἦν ἐκείνους ὄρων, τοὺς ζῆλον ἐκ τῆς ἀρετῆς τῶν ἄλλων λαμβάνοντας. Ὁ γὰρ μὴ πολλοὺς ἔχων τοὺς ἀμιλλωμένους αὐτῷ πρὸς ἀρετῆς ἐπίδειξιν, ἀμθλύτερός πως καθίσταται πρὸς τὸ πονεῖν ὑπὲρ δόξης· καὶ τὸ σπανιότερον ἀγαθὸν θαυμαστότερον ἐπὶ τῶν ἀπάντων.

Ἐκ δὲ τῶνδε τῶν λογισμῶν, ἐκείνο δῆπου καὶ συμπερῆναι δικαίον οἶμαι καὶ ἀναγκαῖον· ὡς οὐδὲν ἐκείνων ἐλάττων οὐδὲ γε δευτέρο; δόξειεν ἂν εἰρήσθω γὰρ μοι τὸ μετριώτερον αἰδοῖ τῶν πάλαι

γενναϊοτάτων· ὁ τοῦτοις ἤδη παραβαλλόμενος. Ἄ γὰρ ἐν ἐκείνοις μεμερισμένως, ταῦτ' ἐν τῷ ἐμῷ συναίμῳ ὡσπερ ἐκ συνθέματος συνέδραμέ τε καὶ ἔρωτο. Οἷον δὲ ἐλὸς ἀνδρὸς ἀρετὴν πρὸς πολλῶν καὶ διαφόρων καὶ τοιοῦτων παραβάλλεσθαι; Ὅταν γὰρ καὶ τῷ Ἀλκμήνης, ὡς ὁ λόγος, οὐ μικρὸν τὸ πρὸς δύο μάχεσθαι· πηλίκον σοὶ δείκνυσι τὸν δεσπότην τὸ πρὸς πολλοὺς ἀμιλλᾶσθαι καὶ τηλικούτου; Οὐ δὴ παραχωρήσομεν τῶν πρωτείων τοῖς πάλοι παρὰ πάντων θαυμαζομένοις, οὔτε βαρβάρους, οὐδ' Ἕλλησιν· οὐ μὲνον οἷδὲ τῷ παρὰ σφίσι ἀρίστῳ, οὔδὲ τῷ δὴ τινι τῶν ἀπάντων.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὑπὲρ ἀδελφοῦ τοσαύταις χρώμενος ταῖς ὑπερβολαῖς, ἔστω δὲ καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ἐὰν ἦ τι βουλομένη· ἐπειπερ ἐν ὅσων ἐξῆν ἀκριθῶς ἤμεν ἐν εὐπραγίαις, ἐν συμφοραῖς, ἐν εὐθυμίαις, ἐν λύπαις, ἐν νίκαις, ἐν ἤτταις, ἐν πάσῃ τύχῃ, καὶ ὅσα γε τῆν ἀδελφῶν γνησιότητα, ἀρόηκτον οὖσαν τὸ καθ' αὐτήν, ἐπὶ πλέον ἐνοῦν τε καὶ συνδεῖν πέφυκεν, ὥστε δὴ καὶ ἑαυτῆς ἐνικωτέρων τε καὶ ἰσχυροτέραν φαίνεσθαι· οὔτ' ἀλαζονεύεσθαι δόξω, οὔτ' ὑπεψίαν παρέξομαι, ἔξω τοῦ προσήκουτος φέρεσθαι, ἀληθῆ καὶ γνώριμα λέγων. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς συγκρίσεις οὐθ' ἠγησάμην φοβητέας εἶναι ῥηθῆναι, οὔτε μὴν ἠγήσομαι. Ὡς δὲ εὐλόγως, αὐτίκα δείξω. Πίην καὶ προφητείας αἰδοί, καὶ πλήθους ἕνεκα τῶν σημείων, παραδραμοῦμαι ἅπαντας, ὅσοι τὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἄρμα ἤλαυον· διαμνημονεύσω δὲ αὐτῶν πρὸς τοὺς εἰρημένους ἐκείνους Κύρον, Ἀλέξανδρον, Πύρρον Ἠπειρωτῆν, Ἀγησίλαον, ὃς ἐνταυθοῖ βεβασιλευκε, καὶ μέγας τοῖς ἔργοις φανεῖς, Μέγας δὲ καί τις καὶ προσηγόρευται· οὐ γὰρ μικρὸς. Οὗτοι μὲν οὖν, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ κατορθωκότες μεγάλα, καὶ ὅπου δῆποτε γῆς, ἀγαθοὶ, καὶ ἐξ ἀγαθῶν γεγονότες, τῷ γνησίως ἐπικέσθαι τῆς ἀρετῆς, κατὰ τὰ δευθάλῃ τῶν φυτῶν, ὡσπερ ἀμαράντινον τὴν ἑαυτῶν ἡμῖν καταλειλοῖσσι μνήμην. Ἐπράττετο δ' οὖν ἐκείνοις πάντα, τοῦ σώματος εὐ ἔχοντος, καὶ ἐπιρρετεῖν δυναμένου τοῖς τῆς ψυχῆς βουλήμασι καὶ κινήμασι. Ἐκείνῳ δὲ ἡνέστο τὰ θαυμαστά πράγματα οὐχ ὅθ' ὑπῆρχεν εὐ ἔχων τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κάκιστ' ἀπολουμένην νόσον· ἦτις ἄμα τῷ φανῆναι, δεινῶς παντὶ τῷ σώματι κατασκήψασα, καὶ τοῦτο πυκνὰ κατατρέχουσα, μετ' οὐ πολὺν τινα χρόνον, ὧ πῶς ἂν φέροισι λέγων! κλίνην οἰκεῖν ἔδωκε. Χρῆ δὲ σκοπεῖν ἀκριθῶς, ὅσον τε καὶ οἷόν ἐστιν εἰς ἐπίδειξιν ἀνδρίας καὶ γενναϊότητος τὴν νόσῳ μὲν δεδέσθαι τοσοῦτον χρόνον σπαρταύση κυνηδὸν ἔπαν μέλιος, πράττειν δὲ τὰ εἰωθότα, ὡσπερ μηδενὸς ὄντος αὐτῷ τοῦ κωλύματος. Μέγα μὲν γὰρ ἀπλῶς γενναῖος ἄσπας ἀνὴρ· ὅταν δὲ θύραθεν αὐτῷ δεινῶν πολλῶν ἐπιελθόντων, καὶ τᾶνδον ἐπαναστῆ, ὁ δὴ τοιοῦτος ἐκπτήξει σε, κἂν θατέρου περιγίγνηται μέρους, μὴ τοί γε καὶ ἀμφοῖν.

Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' Ἡρακλῆος ἐλάττω, εἰ γε μὴ μῦθος τὰ κατ' αὐτὸν τὸν ἀνδρα τοῦτον οἶμαι δεδειχθαι. Πολλοὺς μὲν γὰρ ἐκεῖνος ἀθλοῦς διήνυσε, καὶ τοιοῦτους, οἷους πανταχῇ γῆς ὑμνεῖσθαι· πλήν εὐ-

prisca temporibus claruerunt, quibuscum eum comparavimus. Quæ enim illi divisa habuerunt, hæc velut ex condito in fratre concurrerunt. Quantum vero unius etiam viri virtutem tot aliorumque virtuti ex adverso componere? Siquidem enim ne Alcmenes quidem filio leve sit, ut aiunt, contra duos pugnare, qualis habest despolata qui tot ac tantis æmulis contendit? Nulli sane eorum, qui omnium olim studiis admirationi fuerunt, primas concessurus sit, ut aut barbarum aut Græcum dicas; ac neque eorum optimo, neque ulli plane ex universis.

Enimvero quanquam tantis pro fratre superlatio-nibus utor, sed et mei ipso causa: siquidem unum quid ambo maxima quadam possibili unitate eramus, faustis rebus ac infaustis, lætitia ac tristitiis, in aliorum ac nostris victoriis, omni fortunæ discrimine, utique alia sint, quibus fraterna germanitas, ipsa per se indivulsa, magis habet uniri se implicari, ut plane ipsa se unior atque fortior videatur; haud tamen jactantior videar, nec justam ullam suspicionem faciam ut extra debitum ferar, qui et vera et comperta dicam. Quamobrem neque cavendum putavi ut ne comparationes proferrem, nec vero sum putaturus. Quam vero id congrue et e ratione, statim ostendam. Prophetiæ tamen reverentia, ac propter signorum multitudinem, omnes olim curus Israelis moderatores omit-tam. Rursum autem, iis quos memoravi, Cyrum addam, Alexandrum, Pyrrhum Epirotam, Agesilaum Spartiæ quondam regem, qui se magnum rebus gestis exhibens, Magni quoque cognomen jure adeptus est: neque enim vir mollicus erat. Sane hi omnes, quique præclara Romæ designarunt, ac usquam gentium, cum boni ac ex bonis prognati, sincero virtutum coluissent, in modum virentium semper arborum, immarcessibilem sui memoriam nobis reliquerunt. Cæterum gerebant illi omnia, cum corpus esset sanum, eaque haberet dispositione, ut animi consiliis omnibus ac agitationibus ministrare posset. Hic autem admiranda illa consuebat, nedum sano corpore, sed et cum illud pessime a morbo haberet. Is ut mox conspicuus fuit, dire corpus totum invadens, ac crebro percurrens, brevi post (o quomodo sustineam dicere!) lecto affixit. Illud vero diligenter attendas, quantum esset ad fortitudinis ac generosi animi specimen, ut cum tantum tempus dirus a leo morbus teneret, velutquæ dente canino membra singula dilaceraret, ipse nihilominus consueta, tanquam nullo impediens, præstaret. Plane magnum quid absolute vir quisque ingenuus: at cum multis malis extrinsecus ingruentibus, ipsa quoque interna insurrexerint, prodigio similis hic talis videatur, ut vel partem alteram, nedum ambas eluclaverit.

At neque minora Hercule, nisi res ejus fabule sunt, Theodorum nostrum arbitror designasse. Multa quidem is gessit certamina, adeo illa illustria, ut toto late orbe laudentur. Cessit tamen optima cor-

hōis valetudine utens, ac vigore pollens; haud vero cum jam sensitset, nec cum morbo uti Theodorus confictans, qui et Hydra longe molestior esset: atque id omnino gravius passum dicas, cuius cum Hercule res componimus, quod et multos lollas habens, nemo tamen hactenus certaminis illi socius accesserit. Ut quid vero? Quod ipsa repugnaret natura rei. Qua enim quis volens ratione ejus morbi partem aliquam tulisset? Aut qui posset laborans, ut quidem eventus voluntatem oppido secutus esset, a morbi eum laboribus liberare, ac vel ad horam solatii aliquid afferre?

Talis itaque effectus omnibus admirationi erat, familie ac gentis gloria existens, atque ut velis, humani totius generis; sed nec ulli, cum miranda adeo opera designaret. Plano id merito. Magnum sane ut talis evaserit, atque ut universos ejus genitum ac mores expertos in stuporem converterit. Haud enim vero, quod aliis præclarior effectus, uno quidem, unum quem titulo, ac alio alium, omnesque omnino in parte superarit, admiratione dignum putaverim. Ut enim res aliqua agat quod est comparata, nihil merito videntibus stuporis fecerit. Haud ergo jure habendus admirationi, ob designatas res mirabiles, ut quis ejus probe genus noverit, ac quibus parentibus procreatus esset, utque fuisset educatus, ac quibus operibus studiisque ætates alternasset. Par namque erat, ut qui bona omnia, cum maxima ingenuitate, tum studio improbo, nedum matris ejusque parentum, quos illa optimos existentes meritis superasset, sedet patris ejusque progenitorum, collecta haberet, ne quid etiam ab eorum virtute desiceret, aut ullo modo a paterna fortitudinis ac generositate decederet, quiet majores avosque, haud minus ratione mentis, quam dignitatis præclaros, ornantibus purpura, diademate ac sceptro, magnificentioribus gestis obscurasset. Cæterum eos omnes qui patientiæ certaminibus habuerunt admirationem, egregie tunc ac multo excessit superavit, cum, heu! ejus totum corpus morbus invasit; quocum lucta illi perpetua fuit, ut et tibi illis ejus (1), ad senectam usque ac mortem, cum is Romanorum felicitati velut invi-

deret. Enimvero, huc sermone delectus, sinem facio narrandi res ejus gestas, non quia desint quæ dicant, sed quia dicendi opportunum tempus, coactum ad luctus transire, atque enarrare quæ utroque multa vi lacrymarum sint impletura, deficiat. Arcebo enim gravissima illa dicturus, quorum vir quem lugemus, multam a contubernali morbo experientiam fecit, ab eo fere tempore, ut ita dicam, quo adolescentiæ primos annos excessit. Hic te, clarissimum caput, longo ten pore consumens,

(1) *Uti et tibi ejus filii*. Alloquitur Andronicum filium qui Theodoro patruo in ducatu successit, a quo etiam fuerat educatus, ut utraque de causa ejus non immerito filius appellatus sit. Accedens enim nullaligittima prole suscepta Theo-

σμάτων καὶ σφριγῶν· ἀλλ' οὐκ ἐν γῆρα κατηντηκῶς, καὶ πρὸς νόσον ἀποδυσάμενος, ὡσπερ οὗτος, πολὺ καὶ Ἰδρας χαλεπωτέραν· καὶ τὸ πολλῶν δευτέρων, ὅτι περ πολλοὺς ἰδέωεις ἔχων ὁ ταυτῶν τῶν Ἡρακλεῖ παραβαλλόμενος νῦν, οὐδένα τέως ἔσχε τὴν συναθλήσαντα. Διατί; Ὅτι περ οὐχ οἶόν τ' ἦν αὐτῆ τῆ φύσει τοῦ πράγματος. Πῶς γὰρ ἂν αὐτῶ τῆς νόσου μερίτης θέλων ἐγένετό τις; ἢ πῶς ἂν εἶχε νοσήσας, εἰ δὴ καὶ τῆ γνώμῃ τοῦτο παρείπετο, τοῦτον ἀπαλλάξαι τῆς νόσου, ἢ γούν πρὸς ὥραν παραμυθήσασθαι;

Τοιοῦτος τοίνυν ἀναφανείς, ἐθαυμάζετο μὲν ὑπὸ τῶν ἀπάντων, φιλοτιμία τοῦ γένους ὦν, εἰ δὲ βούλει, τῆς κοινῆς φύσεως, ὑπ' οὐδενός, δὲ, πράττων τὰ θαυμαστά, καὶ ἂ οὐδαίς ἑτερος. Εἰκότως. Τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτον γενέσθαι μέγα, καὶ οἶον ἐκπληξίην παρασχέσθαι τοῖς πεπειραμένοις αὐτοῦ τῆς φύσεως;· τὸ δ' ὑπὲρ τοῦς ἄλλους ἀναφανέντα τὸν δεῖνα μὲν ἐν τῷδε παρενεγκῆναι, τὴν δεῖνα δὲ ἐν ἑτέρῳ, καὶ ἄλλῳ; γε τοὺς πάντας ἐν μέρει, οὐ δίκαιον οἶμαι θαυμάζειν· τὸ γὰρ τὰ αὐτοῦ τινα πράττειν οὐ δίδωσιν ἐκπλήττεσθαι τοὺς ὀρώντας;· οὐ δὴ δίκαιον ἐκείνον θαυμαστά διαπραττόμενον ἔργα, τοὺς καλῶς ἐπισταμένους αὐτοῦ τὸ γένος, καὶ ἔθεν ἑφου, καὶ ὅπως ἐτάφη, εἶνα τε δρών καὶ μεταχειρίζων, τὰς ἡλικίας καλῶς ἡμίσφειν. Ἔδει γὰρ αὐτὸν τὰ καλὰ πάντα συνειλοχότα εὐφύια τε μέγιστη καὶ σπουδῆ πόνου; νικῶση, οὐ μόνον γε τὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἐκείνην ἐνεγκαμένωι, οὐς ἀρίστους ὄντας ἡδὲ παρήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ὦν αὐτοῦ τὸ γένος; κατήγετο, μηδὲ τῆς ἀρετῆς ἐκείνων ἀπολειφθῆναι, μηδὲ φανῆναι κατὰ τι δευτέρου τῆς τοῦ πατρὸς ἀνδρίας καὶ γενναϊότητος, ὅ; ἀπέκρυψε μὲν γονέας λαμπροὺς οὐχ ἦττον τὴν ἀρετὴν ἢ τὸ σχῆμα, ὅπερ ἀλουργίς ἐκόσμη καὶ διάδημα καὶ σκήπτρον, πάντα; δὲ τοὺς ἐπὶ καρτερία θαυμαζομένους μετὰ πολλῆς περιουσίας ὑπερήλασεν, ἡνίκα, φεῦ! ἡ νόσος κατέσκηψεν εἰς πᾶν ἐκείνου τὸ σῶμα, καὶ ἦν αὐτῷ ἀληκτος; παλαιστῆς, ὡ; δὴ καὶ σοὶ τῷ κείνου παιδί, ἔχρι καὶ γῆρας καὶ τελευτῆς, τῆ τῶν Ῥωμαίων εὐδαίμονία ὡσπερ φρονήσασα,

Ἐνταῦθα δὲ λόγου γενόμενος, πύουμα; λέγων τὰς πράξεις;· οἷχ ὅτι λέγειν οὐκ ἔχω, ἀλλ' ἔτι χρόνον οὐκ ἔχω λέγειν, οὐδὲ καιρὸν, ἐπὶ τὸ θρηνεῖν ἀναγκαζόμενος μεταθῆναι, καὶ τοιαῦτα ἄττα διεξιέναι, οἷ; καὶ ἐμαυτὸν καὶ ὁμᾶ; πολλῶν ἐμπλήτω διακρούειν. Καὶ γὰρ τὰ δυσχερέστερα λέξων ἔρχομαι; ὦν τῷ νῦν ὑφ' ὁμῶν θρηνομένῳ πεπραθῆναι προῦξένησεν ἢ σύντροφος; αὐτῷ γεγεννημένη νόσος; τὴν τῶν νεανίσκων ἡλικίαν εὐθύς ὡ; εἰπεῖν ἀμείψαντι. Αὐτῆ σέ, ὦ φίλτατε, πολλῶν θαυμασώτερον ἔδειξες

dorus senior ac frater Manuelis, superstes videbatur in nepote Theodoro juniore, Peloponnesi post ipsum despotas, quomodo pater est superstes in filio

μακρῷ τῷ χρόνῳ καταναλώσασα ἢ τὰ μέγала τρῶ-
παια, ἃ σοι λαμπρῶς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἔστηκεν,
ολομένων σου κρατῆσειν πᾶνυ βραδίας, ἅτε μὴ κα-
λῶς εἰδύτων, ὅσον ἀρετῆ σιδήρου καὶ πολυχειρίας
ἔσσι καλλίων. Αὕτη σε λαμπρότερον ἔφηγεν ἢ τὸ
γένος καὶ τὸ σῆμα, καὶ ἡ ἐπαυθοῦσα τῷ σώματι
χάρις, καὶ τὸ τῶν εὐεργεσιῶν πλῆθος, ἃ πανταχοῦ
γῆς ὑμνηται· εἰ δὲ συγχωροίμεθα λέγειν, καὶ Ἰωδ
ἐκείνου καρτερικώτερον, τοῦ ὡς ἀληθῶς μακαρίου
δὲ ὑπομονὴν γεγονότος, ἦν ὑπὲρ πάντας ἐπεδειξάτο.
κατατμηθεὶς τὸ σῶμα δεινῶς ἔπαν· δὲ ἐθαυμάζε-
το μὲν τὸ πρῶτον διὰ πλοῦτον ὑπερβάλλοντα, καὶ
ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν, πολλῶν δὲ μᾶλλον μετέπειτα
τούτων ἀποβαλῶν, καὶ συμφορᾶς ὑποστᾶς ἀνδρείως
ὡς οὐδὲς ἕτερος. Ἐπὶ γὰρ κοπρίας καθήμενος,
τὸν πικρὸν μὲν πολλαχῶθεν, μακρὸν δὲ διαυλον ἦνυ-
σεν, ὡσπερ οὐ σῶμα φορῶν, ἀλλ' ἐν χρώμασι γε-
γραμμένος, ἢ χαλκοῦς, ἢ σιδηροῦς, ἢ τις ἀδαμάν-
τινος ἀνδρίας· ὃ καὶ μᾶλλον προσήκει· λέγειν·
ἔπειτα διὰ τὸ εἶδος ἐπιγραφόμενος ἄνθρωπος.
Ἐταμψεν μὲν οὖν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀμεινον ἢ τῆς μυ-
ρίας εὐποιίας ἐκείνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἔργων·
τῇ δ' ἀστραπῇ τῆς ψυχῆς χρυσὸν μὲν ἔσβεσε πάντα,
λίθους δὲ διαυγῆς καὶ τιμίους οὐδὲν ὄντας ἔδειξε.

Ταῦθ' ἡμῖν ἐκ τοῦ παρήκοντος εἰρησθῶ περὶ αὐ-
τοῦ. Προῦργου δὲ τοῖς θεολήπτοις ἐξέγενετο λέγειν,
ὅτ' καὶ σιδηροῦν αὐτὸν ὀνομάζουσιν ἐπὶ καρτερία
ὑπὲρ τοῦς· πῶποτε γεγεννημένους ἀνδρείους. Ἐδει-
γε γὰρ σε, πάντων ἄριστος, τῆς ἐκείνων εὐμοιρεῖν
ἤδη γλώττης, καὶ τότε ἂν πάντως καλῶς ἐφάνη τὸ
κατὰ σέ. ὡς νῦν γε ὑπ' ἐκείνου κλοουεκτηί, γλῶτ-
ταν τὴν ἐμὴν ἐγκωμιάζουσαν ἔχων ἀσθενῆ καὶ γῆϊ-
νον, ἐκείνου τὴν αὐράνιον καὶ ἰσχυρὰν ἔχοντος.
Ἄλλ' αὐτοὶ μὲν σε ἐπαιέδονται παρὰ τῷ Θεῷ, κρο-
τούτων μὲν τῶν ἀγγέλων, σειομένου δὲ τοῦ τῶν
μακαρίων θεάτου· περ' ἡμῶν δὲ ἔστω σοι τοῦτ'
ἐγκώμιον τρόπον ἕτερον, ὅτι σφόδρα σε βουλόμενοι
δειξαι, ὅστις ποτ' ἦσθα τοῦς τρίπους τε καὶ τὴν
καρτερίαν, οὐ μόνον οὐ δυνάμεθα τῶν σῶν καλῶν
ἐφικέσθαι, ἀλλ' οὐδ' ἐγγυῶς ποῦ γενέσθαι, ἢ γούν
μετρίως λειψῶναι. Ἐχώμεθα δὲ τοῦ σκοποῦ, σὲ τῷ
τῆς ὑπομονῆς ἀγάματι παραθέντας· οὐδὲ γὰρ φλό-
νος ἐν ἀγαθοῖς.

Ῥῆμα μὲν οὖν οὐδ' αὐτὸς προέτετο γογγυσμὸν
ἔχων. Καὶ τί φημι γογγυσμὸν; ὁπότε δὴ καὶ χάρι-
τας ὅτι πλείστας ἀνωμολόγεις τῷ συγχωρήσαντι
τὴν νόσον ἐνοκῆσαι. Καὶ εἰ μὴ δοκίτην παραφρο-
νεῖν ἀπὸ τοῦ πρὸς σὲ μανικῶς ἔχειν, ἰσχυρισάμην
ἂν σε καθαρώτερον ἐκείνου τάνδρος εἰδέναι χάρι-
τας τῇ προνοίᾳ. Πολὺ γὰρ ἦν τὸ εὐσεβὲς ὑπερφυῶς
σπρὰ σοί· τῶν δὲ μελῶν σου νενεκρωμένων, πῶς
δ' ἂν ὑποσταίην τὸν λόγον! καὶ τῶν ἄρθρων βε-
θλαμμένων, ἀνδριάντος ἰσχυρότερος ἀνεφάνης, εἰ
καὶ τὸ σῶμα μὴ δυνάμενον ἀντέχειν πρὸς τὰ δεινὰ,
ἀνηλίσκατο, ἐκ χολῆς τὴν αὐστάειν ἔχων. Ἐκεῖνο μὲν
γὰρ ἄκον ἠετώμενον ἦν· ἢ δὲ ψυχῆ, ἐπεὶ μὴ εἶτα
τε βιασθῆναι, οὐδὲν ἀπὸ τῆς νόσου παρεδλάπτετο.
Μόθεν; Ἥτις γε καὶ λαμπροτέρα καθίστατο, χρυσοῦ

A majori longe admiratione dignum effecit, quam
quæ magnifica tropæa devictis hostibus præclare
erexisses, cum te illi, nescientes quam virtus ferro
ac numeroso exercitu præpollent, facile admodum
superaturos existimarent. Illic te illustriorem fecit,
quam genus ac dignitas, affusaque corpori gratia,
nec non multa illa toto orbe celebrata beneficentia;
sed et Jobo illo, ut liceat dicere, reddidit toleran-
tiores, viro utique per patientiam beato, cuius supra
mortales omnes toto dire corpore concisus, speci-
men dedit; quique cum primum obabundantes divi-
tias acres præclare gestas admirationi fuisset, lon-
ge postmodum majori, iis amissis, fuit, ac postquam
summa quadam, ut quis affus, fortitudine, cala-
mitates sustinuit. Nam sedens in stercore, ex mul-
tis amarum longumque stadium confecit, tanquam
non gestaret corpus, sed esset imago coloribus pi-
cta, æneave aut ferrea vel adamantina statua quod
et congruentius dicatur, cui postmodum propter
figuram hominis nomen inscriptum esset. Plane
vero præclarius ille afficiente morbo, quam ab innu-
merabili illa beneficentia effulsit, mentisque ful-
gore auri omnem fulgorem exstinxit, ac pellu-
cidos pretiososque lapides nihil esse ostendit.

Hæc nobis hactenus de viro eximio pro facultate
sint dicta. Operæ vero pretium evenit, ut affliti a Deo
homines de eo dicerent, qui et ferreum appellant pro
tolerantia, qua mortalibus omnibus, si qui unquam
fortes fuerunt, longe præcellentior fuit. Utinam vero
tu quoque, virorum optime, eorum feliciter linguam
nactus esses, tumque omnino res tuæ, quales habent,
clarescerent: uti modo ejus longe rebus deteriores
apparent, quod eas cœlesti ac valida lingua dilau-
dante, infirmam meam ac terrenam, tuarum ipse lau-
datricem sortitus sis. Enimvero illi te apud Deum
sint laudaturi, plaudentibus angelis, totoque beato-
rum admirante cœtu. A nobis autem, hæc tibi alia ra-
tione encomium accedat, ut cum valde cupiamus te
ostendere, qualis moribus ac malorum tolerantiam fue-
ris, nedum omnino bona tua assequi non valeamus, ac
neque propius ad illa accedere, aut veronon ita pro-
cul abesse. Porro insistamus scopo, tui illam compa-
rationem exigentes, cum viro in patientiæ exemplum
universis proposito: bona quippe invidiam non habent.

D Sane nec ipse verbum aliquod protulisti, quod
murmur haberet. Quid murmur dico, cum et gra-
tias amplissimas ei, cuius nutu morbus grassaretur,
haberes? Ac nisi pro mei in te amoris cæstro in-
census videor, purius te viro eximio gratias egisse
providentiæ affirmem. Magna enim quædam apud
te religiositas obtinebat. Plane eminentibus men-
bris, o quomodo sermonem sustineam! læsisque
articulis, statua fortior videbaris; quanquam cor-
pus malis impar, utpote conflatum ex pulvere,
absumentebatur. Illud quidem nolens vincebatur:
at animus cogi nescius, nihil a morbo lædebatur.
Qui enim? nam etiam siebat illustrior, tanquam si
aurum in igne versetur. Haud equidem lubens
afflictebatur; lubens tamen ferret et mala, nec nisi

maxima quadam grati animi significatione. Ut autem quis inuitus afficiatur, iubens autem pietatis ergo ferat, haud commune præmium consequatur; imo etiam omnino majus, quam ut proprio quis consilio ac voluntate malorum noxam sustineat. Talia plane tibi ingruebant, ac jactura, ipsa membra erant.

Enimvero ter ille magnus ac beatus Job, nullo membro fuit minutus; nec eorum aliquod a morbo labefactum, quarquam totum corpus vermium examine crebrisque plagis adesum esset, inutile remansit. Haud ergo tu, charum caput levioribus doloribus quam quibus ejus consumeretur corpus, olucastis: iis vero diuturniori præ illo tempore attritus fuisti. Sed et illud tuis illis doloribus cumulo accessit, ut nimirum, cum vel acutissimi essent, immineret reipublicæ cura, quam vir præclarissimus non gessit. Quamobrem, uti dicebam, statua fortior enituiti. At neque statua magnum quid unquam aut parvum dicatur ferre, quanto et sensu caret: tu vero regali educatus cura, eademque subinde ætatibus auctus, lenitate, qua nemo puto universorum, morbi molestias pertulisti. Mortalis quippe existens, ea magno animo ferre optimum arbitrabaris, quæ sunt conparata mortales invadere.

ὁ οὐ οὐδ' ἀνεῖς ὄμαι τῶν πάντων. Ἐοὐ γὰρ κάλλιστον εἶναι φέρειν γενναίως θνητῶν ὄντων τὰ τοῖς θνητοῖς ἐπερχόμενα.

Qui itaque omnibus rebus gestis fortis enituisse, membris deinceps resolutis, longe fortior ac tolerantior claruisti. Quanquam enim industrie admodum arma manu tractares, cum bona esses corporis valetudine, vixque non pedes cervorum pernicitati certarent, hæc tamen haud tantum sint tua: eorum autem jacturam qua tu ratione ferre, ut ne etiam verbum amarius proferre sustineres, id enimvero totum sit tuum, nec eorum ullius qui laudem a patientia habent.

Quin et morbi furiosa impressione ac violentia, cum vis dolorum intensior vigeret, tanquam non indutus carnem, ita patiebaris. Pro eo enim ut lugeres, vociferareris, succenseres vitæ, fortunæ malediceres, te ipse tenebricoso angulo abderes, stragulis opertus gemeres: quod quis longe levioribus obliuctans haud dubie passus esset: ipse magis domus januas omnibus patentes volebas, eaque perseveranter agebas, quæ vel sano morbi aliquid viderentur posse consciscere. Quodque amplius præstet, nedum urgentibus ac rebus momenti operam ponebas, sed et iis quæ quis venia a te accepta facile compositurus erat: tanta ubique sedulitate habebas. Sed et illud eximie præclarum, ut ubi hominum vulgi vitioribus negotiis tui corporiam fecisses, haud ea postmodum negligentius agens, non integre gereres: quin imo, cum modica quoque magna quædam indigentibus scires, haudquaquam dimittebas destitutos ope, donec omnia, si qua abunde subsidio forent, eis præbuis- ses: id vero, cum necessaria quandoque cibi

τινος δίκην προσομιλοῦντος πυρὶ ἐκοῦσα μὲν γὰρ οὐκ ἔπαυθεν, ἐκοῦσα δ' ἔφερε τὰ δεινὰ μεθ' ὄσης γε τῆς εὐχάριστίας. Τὸ δ' ἀκόντα μὲν τινα πάσχειν, ἐκόντα δὲ φέρειν δι' εὐσέθειαν, οὐχ ὅπως ἐλάττους ὄσει μισθοῦς, ἀλλὰ καὶ μείζους ἀτεχνῶς, ἢ εἰ τις γνώμη καὶ ἔκοντι κακῶν ὑπήνεγκε συμφορὰν. Σοὶ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐπέθετο, καὶ ἡ ζημία αὐτὰ τὰ μέλη.

Ἐκεῖνος δ' ὁ τρισμέγιστος καὶ μακάριος ὡς ἀληθῶς ἀνὴρ ἀφαιρέσεως μελῶν οὐδαμῶς παπειράται, οὐδέ τι τούτων ὑπὲρ τοῦ πάθους μαρσαρὸν ὑπομείναν ἐν ἐχρηστία διέμεινεν, εἰ καὶ τὸ σῶμα πᾶν αὐτῷ διεθέθρωτο τῷ τῶν σκολήκων ἐσμῶ, καὶ τῇ πυκνότητι τῶν πληγῶν. Οὐκ οὐδὲ κουφοτέραις ὀδύναϊς τῶν κατανολωκωῶν τὴν ἐκείνου σῶμα αὐτό; που προσεπάλαϊες, φίλατε· ἐπὶ μακρῶν δὲ ταύτας διήνεγκα; ἦ περ ὁ θαυμάσιος οὗτος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο σοὶ ὀδύνας μείζους ἐποίησε, ὅτι περ ἔδει φροντίζειν καὶ τῶν κινῶν ἐν αὐτῷ τῷ ἐξυτάτω τῶν δεινῶν, ὅπερ οὐ προσῆν ἐκείνῳ τῷ λαμπροτάτῳ. Ὅστε σὺ καὶ ἀνδριάντος ἰσχυρότερος, ὅπερ εἶπον. Μᾶλλον δὲ ὁ ἀνδρῖα; οὐδὲν οὐ μέγα, οὐ μικρὸν φέρειν· ἂν ποτε λέγοιτο. Πόθεν; ὁ μηδὲν αἰσθανόμενος. Αὐτὸς δ' ἐτράφη βασιλευσῶς, καὶ τὰς ἡλικίας οὕτω παρήμειψας· τοσοῦτον δὲ πρῶως ὑπήνεγκας τὰς κακοπαθείας τὰς ἐκ τῆς νόσου, ὅσον οὐδ' ἀνεῖς ὄμαι τῶν πάντων. Ἐοὐ γὰρ κάλλιστον εἶναι φέρειν γενναίως θνητῶν ὄντων τὰ τοῖς θνητοῖς ἐπερχόμενα.

Ἀνδρῖος τοίνυν ἀναδειχθεὶς ἐν πᾶσιν οἷς ἐπραξας, τῇ παρέσει τῶν μελῶν, ἀνδρείότερος ἐφάνη πολλῶν τῷ μέσῳ καὶ καρτερικώτερος. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὄπλα μετεχειρίζε σοὶ τῷ χεῖρι δεξιῶς ἄγαν, ἐσωματοῦντι, καὶ τὴν πόδε ἡμιλλᾶτο ταῖς ἐλάφοις μικροῦ δεῖν τῇ ταχύτητι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἂν εἴη οὐ σά γε μόνον· τὸ δὲ τούτων τὴν ζημίαν ὑπενεγκεῖν, ὡς περ αὐτὸς ἔφερες, μηδὲ γοῦν μικρὸν τι βῆμα καταδεξιόμενος ὄλωσ προέσθαι, σὺν ἀτεχνῶς, καὶ οὐδενὸς τῶν ἐπὶ τῷ καρτερεῖν ὕμνουμένων.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐπιφοραῖς καὶ ἐπηρείαις τῆς νόσου μαινομένης, ὡς εἶπεν, καὶ λυτῶσης, ὅποτε δὴ τὸ δεινὸν τῶν ὀδυνῶν ἤκμαζε, ὡς περ οὐ σάρκα φορῶν, ἔφερες. Ἄντι γὰρ τοῦ κλαίειν, καὶ βοᾶν, καὶ δυσχεραίνειν τῇ ζωῇ, καὶ καταρᾶσθαι τῇ τύχῃ, καὶ καθείρξαι σαυτὸν ἐν σκοτεινῷ ὄματι, καὶ ἐγκαλυπτόμενον δεινῶν οὐκ ὄματι· ὁ τίς οὐκ ἂν ἐπαθε, καὶ πολλὴ τῶν σῶν κουφοτέραις προσπαλαίων ὀδύναϊς; αὐτό; γε πᾶσιν εἶχες τὰς θύρας ἀνεωγμένας· καὶ διέμενες ποτῶν, ἢ καὶ ὑγιαίνοντι προὔξενήσῃ τινα νόσον. Καὶ τὸ τούτου πολὺ μείζον· οὐ μόνον γὰρ περὶ τὰ κατεπεύγοντα καὶ μεγάλα ἡσυχολοῦ πλάγματα, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκεῖνα, ἢ καὶ ἕτερος διῶρθου, τούδ' ὄματι λαβὼν παρὰ σὺ· οὕτω σὺ σπουδαῖος ἐν ἅπασι. Τὸ δὲ πολλὴν ποιεῖν ὑπερβολὴν, οὐ γὰρ κατεδέχου μὲν τοῖς εὐτελέσι πράγμασι σεαυτὸν ἐκδιδόναι ὑπὲρ τῶν εὐτελεστέρων ἀνθρώπων, ἠνέσχου δὲ τι μετέπει· ὀλιγορήσας, ἑλλίπῳσ πρόβας· ἀλλ' εἰδὼς ὅτι καὶ τὰ πᾶν μικρὰ τῶν; χρῆζουσι γε μεγάλα, οὐκ ἐξέπεμπες τοῖς βοηθείαι; ἤσπιντοσὺν δεομένους, πρὸ τοῦ πει-

ρασχεῖν ἔκεινοις, ὅσα δὴ νομίζοιτο πρὸς ἐπικουρίαν ἔξαρκέσειν, ἀμελῶν μὲν που αἰτίων, ὑπνον δὲ ἀποσοδῶν τῶν ὀμμάτων, καὶ δλωρ τῶν τοῦ σώματος πάντων καταφρονῶν, ὡς περ ὑγιαίνων, καὶ σφριγῶν, καὶ δυνάμενος ἄλλεσθαι, καὶ ὑπὲρ τῶν πάντων μεγίστων ἀγωνιζόμενος.

Ὁ δὲ παρεῖχεν ἐκπλήττεσθαι, ὅτι καὶ τῶν ἰατρῶν βοῶντων ὡς σεαυτῷ σαφῶς πολεμεις, μὴ πάντα δεύτερα θέμενος τῶν βοηθούτων τῆν σώματι, αὐτὸς οὐδὲν ἤττον ἐνεργὸς ἦσθα. Ὑπείχες γὰρ τοῖς ἀδικουμένοις μάλλον τὰ ὧτα ἢ τοῖς παραινουῦσι πρὸς ὑγίειαν. Ἐρρίψάς που καὶ τῶν χειρῶν ὀνησοῦσας ἰατρείας, ὑπὲρ δικαιοσύνης ἀγωνιζόμενος. Τοῦτο γὰρ ἐνόμιζες, ὀρθῶς διανοούμενος, ἀλεξιτήριον φάρμακον γίνεσθαι τῇ ψυχῇ, ἣν οὐκ ἤξιους πικραθλάπτεσθαι τοῦ σώματος ἔνεκα. Ἦσθα οὖν ἀήττητος ἐν τοῖς δεινοτάτοις, καὶ οὐκ εἶς τυραννισθαι τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ φαυλοτέρου ὁ ἀθλητῆς, ὁ στεβρῆς, ὁ ἀδάμας τὴν ψυχῆν, ὁ τὴν ἰσχὺν σιδηροῦς, εἰ τις εἰς τὸ παρὰ σοὶ πρόθυμον ἀφόρητος, καὶ τὴν ἔμφυτον προαίρεσιν, οὐκ εἰς τὰς τοῦ σώματος ἀσθενείας, αἷς ἦν ἀνάγκη τοῦ ὑπενδοῦναι, σύνθετον δὲ καὶ θνητόν. Μάλλον δὲ, εἰ καὶ εἰς ταύτας τις ἀφορῆς, ὑπερθαυμάσεται σε τῆς γενναϊότητος. Τὰ γὰρ ἀφόρητα ἔφερες ὡς περ ἄλλου πάσχοντος, ἢ θναρ ταῦτα ὄρων.

Καὶ μὴν περιστάμενοι σε πολλοὶ τῶν ἐπιτηδείων, ὧν ταῖς χερσὶν ἰεραπεύετό σου σῶμα πάσχον, ἀντὶ τῶν πεπονητότων σοι μελῶν ὑπηρέτουμένων, μόλις ποτὲ πως αἰσθόμενοι τὸ σφοδρὴν τῶν ὀδυνῶν ὅσον (οὐδὲ γὰρ ἐδείκνυς, εἰδῶς λυπήσων σφόδρα φιλοῦντας), οὐχ οἶοι τ' ἦσαν ἀδακρυτὶ τὰ δέονδ' ὑπουργεῖν ἄλλα χερσὶ μὲν παῖοντες στέρνα, ἀστακτὶ δὲ δακρύνοντες, τοῦδαφος ἔδρεχον καὶ ταῦθ' ἐπράττετο σιγῇ, μὴ σε λυπήσωσιν ἄκοντες, αἰσθόμενον αὐτοῦς ὑπὲρ σοῦ λυπούμενους. Πέφυκε γὰρ τὸ φιλοῦν χαίρειν τε χαιρόντων τῶν φίλων, καὶ ἀντιωμένοις τούτοις συνάχθεσθαι. Ἄλλ' ἐπεὶ σε ταῦτα οὐκ ἐλάνθανε, πῶς γὰρ; οὐδεμίαν σεαυτῷ πικραμυθίαν ἐδίδους, ἕως αὐτοῦς ἀπέλυες σὺν εὐθυμίᾳ. Δεινὸν γὰρ ὄρου, δεινὸν εἰ σοὶ μὲν νόσῳ πάσχοντι οἷδε συνελγήσουσι διὰ τὸ περὶ σὲ μεμνηδός, αὐτὸς δὲ τούτους σφόδρα φίλων, ἕασεις ἐν τῷ ὑπὲρ σοῦ πάσχοντι. Διὰ ταῦτα, τῶν ἀφορήτων σε συνεχουσῶν ὀδυνῶν, ἡρέμα πως αὐτὸς μειδῶν μετὰ τῆς ἐμφύτου σεμνότητος, βήμασιν ἡδίσοι ῥόδων αὐτοῦς ἔπαυτες καὶ ῥῶον ἔχειν ἰσχυριζόμενος, μετὰ χρηστοτέρων ἐπιδῶν οἰκτιρῶν πάντας ἐξέπεμπες. Ταῦτη τοι καὶ τὸ περὶ σὲ πάντων φίλτρον διηνεκῶς ἐπεδίδου, θαυμαζόντων σου τὴν γενναϊότητα καὶ τὸν εἰς αὐτοῦς ἔρωτα.

Οὕτως ὁ βίος σοι πᾶς ἀγῶν ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ τοῦ γίγνομένου, καὶ σοὺ τὸ φῶς ἐξέλαμψεν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, εὖ ποιοῦντος μὲν τοὺς σοὺς, ὅσον οὐκ ἔν ἦν βέλτιον, κρατοῦντος δὲ τῶν πολεμίων, ὅσον ἐκ τῶν ἔργων ἐφάνη· καίτοι κἂν αὐτῷ τῷ νο-

refectionem negligeres, ac somnum ab oculis submoveres, omninoque corporis omnia commoda, lanquam sanus, ac vegeto corpore, potensque gestire, ac velut pro maximis rebus certamen esset, ita sperneres.

Sed et illud stupendum, ut et medicis clamantibus, vim te tibi palam facere, qui non omnia necessariis corporis commodis posthaberes, ipse nihilo secius operi intentus esses. Quippe faciliores aures accommodabas querelis patientium injuriam, quam momentibus esse consulendo afflictæ salutem. Ab ipsis fere projeceras manibus, si qua medendo viderentur, qui certamen inisses pro justitia. Id enim probò sane consilio averruncum animæ remedium putabas, cui nolebas corporis studium quidquam obesse. Malis itaque gravissimis pulsatus, insuperabilis eras, nec tui deteriorẽ partem ei quæ est potior vi quadam dominari sinebas: o tu athleta, firmum pectus, animo adamas, robore ferreus, ut quis in animi tuum illud propositum, innatamque voluntatem, non ut in corporis infirma aspiciat, quibus illud cedere, pro sua concretionẽ ac mortalitate necessum erat. Imo ut in illa aspiciat, tuam illam generositatem omnino admiretur. Ita enim mala intolerabilia sustinebas, tanquam alius pateretur, ac velut in somnis ac nudo spectro non verã videres.

Sed et necessarii plures lecto circumfusi, quorum manibus ægrum curabas corpus, postquam defecta membra id obsequi negarent, ubi vix tandem dolorum vim, quanta esset cognovissent (non enim ostendebas, qui rem charis valde molestam scires), haud deinceps necessaria obsequia nisi in lacrymas resoluti poterant præstare, sed manibus tudentes pectus, ac ubertim lacrymaram perfusi imbre, solum irrigabant: quod ipsum gerebatur silentio, ne te invitati contristarent, quos tui causa contristari scires. Solent enim amici congaulerã gaudentibus amicis, ac cum iisdem tristibus pariter tristari. Quia enimvero te hæc non latebant: qui enim potuissent? nullum tibi concedebas levamen, donec æquanimiores facias à te dimissers. Grave siquidem omnino putabas, ut affectus ipse ac æger, ab impensiori amoris vi tibi condolentes, quos supra modum haberes charos, tui ergo affici sineres. Quamobrem, quem dolores intolerandi tenerent, quiete ac blande innata illa modestia subridens, verbis supra rosas dulcoribus eos aspergebas, affirmansque lenius habere, meliorum spe plenos omnes domum remittebas. Qua re omnium in te amoris vis jugiter augebatur, cum tuam illi ingenuitatem ac amorem in ipsos vehementius admirarentur.

Sic tibi vita tota certamen pro virtute, ac eo quod esset operæ pretium fuit, unumque illud lumen eluxit coram hominibus, qui tuos quidem, ut nequeat melius, demerereris ac bonis augeres, hostes autem victor superares, quantum liquido opera

ostenderunt : quanquam in ipso quoque morbo. sic male habens, ut nec verbis exprimi possit, sic tamen generose haberes, ut videntes in stuporem converteres, qui nulla intermissione, indefessoque studio, cum pro tuis, tum adversus hostes, gerenda prastares. Sic nimirum erat per omnia optimus vir vobis eximie charus.

Nulla quidem vos unquam eorum satietas capiat, quibus vester ille magnus ostendatur : verum non possim amplius dicere, autve ultra progredi. Cum enim exiguum terræ spatium, quo generosum corpus, mirabilis animæ illius quondam vehiculum tegatur, aspicio, parum abest ut ne amens efficiar, nec restat quid agam. Volo dicere, sed torpet lingua : volo loqui, vox vero dolore defecta nequit obsequi, neque sermonis reliqua organa, vincute pressura, voluntatis obsequuntur agitationi, cum nec animus ipse ac ratio statum retineant. Nihil vos sane in presentiarum, ipseque adeo cum primis, quam lamenta impensius desideratis. Horum ratio defuncti encomia. Quæ enim laudes defunctos optimos probant, eadem cum amorem in eos accendunt, tum jacturam ostendunt quam maximam. Quod porro jacturam auget ac damnum, utique etiam angeat tristitiam : sic rursus quod anget tristitiam, etiam lamenta. Quanquam ergo aliquis ipsos quoque lacrymarum afferat fontes, quanquam omnia sensus expertia, ipsique adeo oculis depositi mortui, ut res ferret, nobiscum lamententur, atque id infinitum luctum, nulla hæc vobis dolorum futura sint accessio ; quin et dolorem haud exiguum aliquam partem auferre videantur. Obrutis namque tristitiæ fluctibus animis, presentior nulla consolatio, quam luctus occurrat. Non enim id grave, ut lugreas, ut vel torrentes lacrymarum ab oculis mittas, sed quod intus mordeat animum, ut et lacrymis uti habeat : torrentis autem in modum flere, iis levamen quoddam exsistat, qui diris casibus obruti sunt. Mihi ergo haud valenti ulterius progredi, qui que æqueam solus condigne fratrem celebrare : quippe aliorum malorum hoc cumulo accedit, ut præ dolore animus velut oblaesus ac cæcatus sit : reliquum videatur, ut auxilium a vobis, quantum sit possibile, invenerim. In eo autem sit positum, ut vos quoque dicatis, si qua temporis ad dolori congrua sint, donec ad me rediens, ipse quoque singularis lamententer quæ decet.

Quotquot itaque ejus bona experti estis ; estis porro experti omnes : unam mihi rumpite vocem, uno corde, uno animo, tanquam ab uno quodam ore ; huncque ejus loculum amplexati, qui in vos, nihil minus patris, quam despotæ ac Domini partibus defunctus sit, temporis congrua verbis efferte.

Lamentantes (1).

Quid enimvero ? Jubes vocem rumpere hominum os pene mortuorum ?

(1) Lamentantes. Antiqua est hæc religio plangendi ac lamentandi super mortui funere, cum is

σεῖν, ἔχων μὲν οὕτω δεινῶς, ὅσον οὐδ' οἶόν τε φράζειν, ἔχων δὲ οὕτω γενναίως, ὅσον τοὺς ἑρώοντας θαυμάζεις, καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἰδίων, καὶ τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, διενεργῶν οὐκ ἐπαύου. Οὕτω διὰ πάντων ἀριστος ἦν ὁ διαφερόντως ὑμῖν φιλούμενος.

Κόρος μὲν οὖν τῶν ἐκείνων δεικνύοντιν μέγαν οὐκ ἂν ποθ' ὑμῖν γένοιτο· ἐγὼ δ' οὐχ οἶός τε λέγειν ἔτι, οὐδὲ χωρεῖν περαιτέρω. Ὅρων γὰρ χῶρον βραχὺν σῶμα γενναῖον καλύπτοντα, ὃ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ψυχὴν ἔφερε, μικροῦ δεῖν ἔξω φρενῶν γίνομαι, καὶ οὐκ ἔχω πῶς ἑμαυτῷ χρῆσομαι. Βούλομαι εἰπεῖν, ἀλλὰ ναρκᾶ μου ἡ γλῶττις. Θέλω φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἡ φωνὴ μοι οὐχ ὑπουργεῖν δύναται, ἐκλειπούσα τῷ πάθει, οὐδ' ὑπακούει τῇ ὀρμῇ τοῦ θελήματος τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ὄργανα, ἡττηθέντα τοῦ πιέζοντος, μηδὲ τοῦ νοῦ καὶ τῶν λογισμῶν ἐν τῇ καταστάσει μενόντων. Ὑμῖν μὲν γὰρ ἡ φρεσις νῦν ἔστι, καὶ ἐμοὶ γὰρ μᾶλλον ὑμῶν οὐδὲν ἢ θρήνοι πολλοί. Αἴτιον δὲ τὰ τοῦ οἰχομένου ἐγκώμια. Τὰ γὰρ δεικνύοντα τοὺς τεθνεώτας ἀριστοὺς ἃ ὄρας ἀνάπτει μὲν τὸν εἰς αὐτοὺς ἔρωτα, δείκνυσσι δὲ τὴν ζημίαν μεγίστην. Τὸ δὲ τὴν ζημίαν αὔξον καὶ τὴν λύπην δῆπουθεν· τὸ δ' αὖ τὴν λύπην, τοὺς θρήνους. Κἂν οὖν τις παρενέγκῃ καὶ τὰς πηγὰς δακρῶν· κἂν ἐμοῦ μὲν πάντα τὰ ἄλογα, ὁμοῦ δὲ ἅπαν ἀναίσθητον, καὶ οἱ ἐν σοροῖς νεκροί, εἰ οἶόν τε ἦν, μεθ' ἡμῶν θρηνησῶσι, καὶ τοῦτό γε ἀπειράντα, οὐχ ὅπως προσθήκη τῶν ὀδυνῶν τοῦθ' ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ τινὰ πῶς μοῖραν οὐ συμικράν τοῦτον φανταίται προσαφαιρῶν. Ψυχὰς γὰρ κύμασι λύπης βεδαπτισμέναις οὐδὲν ἂν δῆπουθεν παραμύθειον προχειρότατον ἢ τὸ δακρῦειν. Οὐ γὰρ τὸ δακρῦειν δεινόν, ὅποταν δὴ τις καὶ κρουνού· ἐκ τῶν ὀμμάτων ἀφῆ δακρῶν, ἀλλὰ τὸ δάκνον τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ δάκρυσσι χρῆσθαι· τὸ δὲ δακρῦειν κρουνηδὸν κωφισμός τις γίνεται τοῖς συμφοραῖς κατακλυζομένοις. Ἐμοὶ δὲ μὴ δυναμένῳ προβαίνειν ἔτι, καὶ μονοφθεῖν ἀξίως τὸν ἀδελφόν· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις δεινοῖς ὡσπερὲι καὶ ἡ διάνοια ὑπὸ τοῦ πάθους πεπῆρωται· λοιπὸν ἂν εἴη παρ' ὑμῶν ἐπικουρίαν εὑρεῖν, ὅση δυνατὴ. Ἡ δ' ἔστιν, εἰπεῖν ὑμᾶς, ἅπερ ἂν εἴη προσήκοντα τῷ καιρῷ καὶ τῷ πάθει, ἔως ἀνενεγκόντες τὰ εἰκότα καὶ ἡμεῖς μονοφθεῖσωμεν.

Ὅσοι τοίνυν τῶν ἐκείνου καλῶν ἐν πείρᾳ γεγέννησθε, πάντως δὲ ἀπολελαύκατε πάντες, ῥήξαιτέ μοι μίαν φωνὴν μιᾶ ψυχῇ, ὡς ἔξ ἐνός τινος στόματος· καὶ περιπτυσσάμενοι ταυτηνὴν τὴν σορὸν τοῦ οὐχ ἡττόν γε πατρὸς ὑμῖν ἢ δεσπότη, τὰ τῷ καιρῷ συμβαίνοντα φθέγγασθε.

Οἱ θρηνοῦντες.

Τι τοῦτο ; Στόμα κελεύεις ῥῆξαι φωνὴν μικροῦ νεκροῦ ἀνθρώπου ;

maxime clarus erat, ac re publicæ utilis, uti accidit in Josia sanctis imo rege, quem Jeremias haud

Ὁ λέγων.

Ὅσοις ὁλον τε λέγω.

Οἱ θρηγοῦντες.

Ἵπακουσόμεθα, ἦν ὅλοι τε γενόμεθα κρατεῖν τοῦ γε κρατοῦντος ἡμῶν ἡδὴ πάθους.

Ἔδει γε, καὶ βέλτεστον ἦν ἡμῖν, πρὸ σοῦ τὸν βίον ἀπολιπεῖν· ἐπεὶ καὶ νῦν ὡς ἀληθῶς οὐκ ἀληθῶς ἔστιν ἡμῶς ζῆν.

Εἰ γὰρ δὴ καὶ μὴ τεθνήκαμεν ἡδὴ, ἀλλὰ τὴν ζωὴν ἀναλίσκομεν ἐν τῷ θανατῶν ἑσσημέραι, καὶ τὴν ἐνθέου μεταστάσιν ποθεινοτέραν ζωῆς ἡγεῖσθαι, καὶ τὴν τελευτὴν εὐχεσθαι.

Ἡὺς τις γὰρ ἀπαλλαγείων ἔστι τῶν τῆδε, εἰ καὶ μὴ αὐτὸν ἀποσφάττει, τόμους εὐσεβείας φυλάττων.

Οὐκ ἐνὶ βιωτῶν ἀνδρῶν γεγευμένῳ τῶν σῶν ἀγαθῶν.

Συγχρὴν μὲν χρόνον, ᾧ δέσποτα, καὶ συνηχῶς τῶν σῶν κυλῶν μετεδίδους ἡμῖν, καὶ πάντα πᾶσι εὐεργετῶν τὰ γὰρ μετὰ εὐψιλείας δεῖ πολλῆς.

Οὐ μὴν γε πάντως ἐπέπλησας, οὐδ' εἰργάσω πώποτε διακορεῖς τοὺς μετελιχότας.

Οὐ γὰρ ἐνῆν, οὐδ' ἐγγύς.

Ἐπλοῦτες γὰρ παρὰ Θεοῦ ἀρετῆν, πλοῦτοιο ἀλάττορον· καὶ τοὺς συνόντας τοῖς γε τοιοῦτοις οὐκ ἐνὶ στήσῃ τὴν ἔρρασιν τῆς μετ' αὐτῶν συνοουσίας.

Ὅστε σὺ μὲν ὅς ἐστιν ἡμῖν ἀπαν ἀγαθόν· διψῶν- **C** τος δ' οὐκ εἶσας ἀπελάθων.

Πολλὰ μὲν ἡμῶς εὐφρανας καὶ εἰργάσω ζηλωτοὺς πόνοις σεαυτοῦ καὶ κινδύνοις, καὶ ταῦτά σοι τῆς τύχης ἀντιπιπτούσης ὡς τὰ πολλὰ· καὶ πολλοὶς γε οἰομένοις ῥῆστον εἶναι κερηρόσι καταπιεῖν σε σύναμα πᾶσιν, ὧν ἡρχες, πρὸς τοῦναντίον τὴν δόξαν αὐτοῖς μετέστησας· καὶ βοῶσιν αἱ τῶν ἔργων ἐπιδείξεις.

Νῦν δὲ, ἦ. λ. ε. καὶ γῆ. ἀλλὰ τίς ἄν ὁλός τε γένοιτο τὴν συμφορὰν τραγηθεῖν; ἢ τίς ἀξίως θρηγήσειέ σε τὴν πάντ' ἄριστον ἐξημωμένους; Τίς σιδηροῦς, τίς ἀδαμάντινον ἔχων ψυχὴν, ὥστε δυρηθῆναι φέρειν διὰ τέλους τὸ λυκοῦν;

Αἰ, αἰ, αἰ, τῶν κακῶν συνδρομῆς, τῷ σε τὸν βίον μόνον ἀμείψαι!

Ὅς γὰρ χθές καὶ πρότερον τὴν τοῦ Πέλοπος ἐδεικνύς εὐδαίμονα, τῷ ταύτης καὶ δεσποτῆς;

absimili θρηγῶδιᾳ prosecutus est. Multis quidem Chrysost. hom. 4 ad Heb. ac locis aliis invenitur in planctu agi solitos in funeribus fidelium, ipsam quoque interminatus excommunicationem in lamentatrices præcipue feminas, que solerent condecet in eum finem, tanquam mos ille fidei resurrectionis contrarius videretur quam Ecclesia toto clarissimo officio augustissime prædicat. Verum ea Chrysostomus dixerit, qua exaggerando qua eos perstringens, qui ejusmodi lamentis plus justo indulgerent, nec in eis tenerent modum, plangentes

A

Orator.

Quantum, inquam, per facultatem licet.

Lamentantes.

Erimus dicto audientes, ut a dolore obruente possimus nonnihil emergere.

Par sane nobisque optimum erat, ut te priores vitam relinqueremus: nam et modo revera haud vere vivere possumus.

Quanquam enim necdum mortui sumus, vitam tamen quotidie moriendo consumimus, atque ab humanis migrare, quam vivere desiderabilius ducentes, mortem deprecamur.

Nemo quippe est, qui non a vita liberari cupiat, quanquam pietatis legem observans, ipse sibi manus non inferat.

Fieri non potest ut quis vitalem ducat vitam post tua illa delibata bona.

Multo quidem tempore, o despota, jugi nos tuorum bonorum participatione donasti, earque omnibus omnia affluenter admodum impertis i.

Haud tamen omnino corda implexisti, aut eos qui essent participes in fastidium vertisti.

Nec enim res i a ferebat, autve ut ita ferret, prope erat.

Larga enim a Deo manu divitias immortales fueras consecutus, nec quibus iis consortes fieri obigisset, earum consortii cupiditas sisti poterat ac cohiberi.

Quamobrem qui omne nobis depuleres bonum, moriendo sinitre nos permisisti.

Multam nobis latitiam fecisti, tuisque ipse laboribus ac periculis ad æmulandum provocasti, tancti adversa fortuna plerumque uteris: multisque putantibus sibi facile, ut te, tibi que subditos omnes, hiantes absorberent, eorum in contrarium opinionem, uti res exhibitæ clamant, omnino vertisti.

Nunc autem, cælum terraque, quis tantam illam calamitatem dire satis lamentetur? Quisve tui per omnia optimi factam jacturam digne deflent? Quis ferreus, quis ita adamantino pectore, ut tristitia in finem ferre possit?

D

Heu, heu, heu, concurrentia mala, ipso hoc quod migraveris ab humanis!

Qui enim heri ac nudius tertius Peloponnesum beatus, ejus cum despolia duxque, tum sospitator exsi-

revera ac dolentes, seu etiam doloris ac tristitiæ signa monstrantes, tanquam ii qui spem non habent, ac velut ethi ei, non Christiani essent. Exstant Nicephori Gregoræ nætice huic similes, quas plangit in obitu upriusque Andronici, ac Metochias magni Logothetæ l. x et xi, ut eum morem neminarum cumprimis celebrem noveris sub Palæologis, ac novissimis imperii temporibus. Itic singulari ut præter μονοφθόνα Manuelem, alii quoque, ac chorus in monodia partem veniat.

stens, illius statim res, vita sumctus, in contrarium A demutasti.

Plane vero pro lrititia caliginem, pro lumine tenebras humanæ vitæ miscuisti

Quemadmodum enim tua nobiscum præsentia, universis pariter universorum bonorum auctor existebus, ita sæculo exemptus, consuetorum bonorum exsories fecisti. Videantur enim una tecum bona avo- lasse.

O qui provinciam hanc desolatam adeo reliquisti, cujus semper commoda, nedum ignaviæ vitæque molliori ac voluptati, sed et necessariis, quam maxime licebat, præhabuisti! addam vero, securitati etiam, ac quandoque saluti!

O qui eo tantum, quod a nobis separatus fuisti, ab omni nos pariter bono separasti!

O qui versans nobiscum omnino dares vivere, qui- que moriens, subditos omnes velut enecasii!

O qui tenebris eorum oppleveris oculos, qui tuos illos dulces, pulchrosque ac ridentes mortis obscuro viderunt prorsus immutatos!

O qui auditum omnem, tua statim audita morte, supra omnem tonitruum vim ad multum tempus obri- gescere fecisti!

O qui corda ac præcordia omnia, instar imma- nium fulminum, longissimo tempore concussisti pari- ter ac percussisti!

O qui omnes corporis sensus, omnemque animi facultatem, vel prorsus ad nullam horam exstinxisti, vel sola obitus fama, jugiter obtundas atque obscu- res!

O jure odibilem horam illam, quæ te mortuum no- bis repræsentavit: informem quidem a morte, a mul- tiplici autem ac longa ægritudine toto corpore ade- sum!

Quis tui corporis speciem illam olim florentem ac ridentem, illumque decoris cogitans fulgorem, atque indeficientes in eo recolens diffusas gruias: tumque rursus tristem illam diem, quæ corruptioni tradidit, in memoriam revocans, non omnino vitæ osor ac priori desiderans inveniat?

Præstabat ergo, charum caput, subditos omnes tibi commori, quam ut te mortuum aspecturi essent: aut certe quod in secundis esset ponendum, ut tecum confertim uno tellus sepulchro condendos exciperet.

Quid enim homo habeat vivere, qui tanti boni ja- cituram perpersus sit?

Hactenus peroravimus, quando plaga totum per- vadente corpus, ipsasque adeo animas, ut sic loqui liceat, consumente, atque mordente modisque omnibus depascente, non possumus dicere quanta sit opus.

καὶ ἡγεμῶν, καὶ σωτῆρ εἶναι, πρὸς τοὺς πάντας αἰθὺς μετέβαλες τὰ κατ' αὐτὴν πείγματα ἐνθέρ- δε μεταστῆς.

Ἀλλὰ μὲν πάντως ἀπὸ γαδρότητας, ἀπὸ δὲ φωτὸς σκοτὸς ἔμειας τῷ καθ' ἡμᾶς τῶδε βίῳ.

Καθάπερ γὰρ τῷ μεθ' ἡμῶν εἶναι, πάντων ὁμοῦ τῶν καλῶν αἰσῶν ὑπήγεως αἰτίας, οὕτως ἐξ ἡμῶν γεγρονῶς, τῶν εἰλωδῶν ἀγαθῶν ἐκ- τὸς ἡμᾶς ἔδιδας. Ὡς γὰρ εἶοικε, συναπέπη σοὶ τὰ καλά.

Ὁ μὲν τῆς ἐνθὲς τὴν γῆν ἐν ὀρυμνίῳ πολλῇ, ἧς τὸ συμπερὸν ἀπὸ προὔτιθεις, οὐχ ὅπως βραθυμίας, καὶ βραδύτης, καὶ τροφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκαίων ὅσον ἐνῆρ· προσθήσω δ' ὅτι καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς σῆς, καὶ τῆς ζωῆς ἔστιν οὗ!

Ἡ τῷ διωστῆναι μόνῳ, πάντων ὁμοῦ τῶν κα- λῶν διωστηκῶτας ἡμᾶς ἀποφῆρας!

Ὁ ζῶντας μὲν ὡς ἀληθῶς, ὁπότε σὺν ἡμῖν ἦσθε, θαῶν δὲ, πᾶν τὸ ὑπήκοον ὡσπερὶ νεκροῦς ἐργασάμενος!

Ὁ τοὺς ἐφθαλμῶν σκοτώσας, οἱ σου τοὺς ἰδέεις καὶ καλοὺς καὶ γεγυμμένους, πάντα πᾶσι ἐνῆλλυμένους ἐώρακας, τῷ κκαλύφθαι θυ- ράτῳ!

Ὁ πᾶσαν ἀκοὴν ἐξῆς τὴν σὴν ἀκούσασαι τε- λευτήν ὑπὲρ ἀπάσας τὰς βροντὰς εὐθὺς κωφώ- σας ἐπὶ μακρῷ!

Ὁ καὶ τὰς καρδίας καὶ τῶν ἐνθὲς πάντα δίκην κερματῶν ἐξαισῶν ἐπὶ χρόνον μικροῦ καὶ κα- τισείσας καὶ καταπλήξας!

Ὁ πᾶσας μὲν αἰσθήσεις τοῦ σώματος, πᾶσιν δὲ δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἢ σθέσας ὅπως ἐπιπολῶν, ἢ διηλεκῶς ἀμβλύνας τῇ φήμῃ μόνῃ τῆς μει- στήσεως!

Ὁ δικαίως μισουμένης ἕρας ἐκείνης· ἦτις σε νεκρὸν ἡμῖν ἔδειξεν, ἄμερπον μὲν τῷ θα- ράτῳ, κατεδιδομένον δὲ τῇ περικλίῃ καὶ μακρῇ τῶσφ

Τίς σου τὴν ὥραν τοῦ σώματος, ἐπότε ἦνθαι καὶ ἔθαλλε, τὴν τε ἀστραπὴν τοῦ κάλλους ἐν- θυμηθεὶς, τὰς τε ἐν αὐτῷ διακεχυμένας χάρι- τας λύγῳν ὅπως μὴ λειπομένας· αὐτὰ δ' αὐθὺς ἀγαμνηθεὶς ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῆς στρυγερῆς, ἢ σε φθορᾷ παρέδωκεν, εἴτ' οὐ θανα- τῶν εὐρεθήσεται, μισήσας ἄπει τὸ ζῆν;

Ἄμεινον ἄρ' ἦν τεθνήσκει τοὺς ὑπὸ σὲ πάν- τας, ἢ ζῶντας, φίλην κεφαλὴν, σὲ τεθνεῖστα θεάσασθαι· ἢ κατὰ τοῦν δεύτερον πλοῦν ἠ- θρόβους πάντας σὺν σοὶ γῆ τε καὶ τῶσφ δο- θῆναι.

Τί γὰρ δεῖ καὶ ζῆν ἄνθρωπον, ἐστερημένον καλοῦ τοσοῦτον;

Ταῦτα κατ' ἡμῶν εἶδη, ἐπεὶ μὴ οἶόν τε λέγειν ὅπως χρῆ, τῆς πληγῆς δικνουμένης δι' ὅλου τοῦ σώματος, ἢ καὶ ψυχᾶς αὐτᾶς, εἰ θέμις εἶπειν, ἀνα- λίσκει, δάκνουσά τε καὶ κατεσθίουσα πάντα τῶ- πον,

Εἶεν· ἐγὼ δὲ τί χροῖσω; αἱ; Τέτρωκε γὰρ ἡ οὐκ ἄγαθὴ τύχη, καὶ τὸ ἄλλο, ὡς ἀφόρητον· οὐ μὴν ἰάσεται γε, ὡσπερ Ἀχιλλεύς ποτε Τηλέφον. Οὐστὴς δ' ἀντίτου τῆς πληγῆς, καὶ τοῦτο πρόσσεστιν ἡμῖν τὸ ἀνώμαλον. Τὸ γὰρ ἀφόρητον τοῦτο πάθος βιάζεται μὲν τραγικεῖν, καὶ τοὺς γιγνομένους θρήνους συντιθέναι, ὑπὲρ ζημίας μὲν κοινῆς, ζημίας δὲ ἰδίως ἐμοί· ἐτέρῳ δὲ πάλιν τρόπῳ προσαναγκάζει σιγῇ δακρῦειν, νάρκην καὶ νέκρωσιν ἐμποιοῦν. Πρὸς οὖν ἀμφοτέρω συνωλοῦν πρὸς οὐδέτερον ἐλθεῖν διδῶσι. Τὸ γὰρ πρὸς τάναντία κατὰ ταυτὸν πορεύεσθαι βιαζόμενον τὴν πρὸς ἑκάτερά πως ἀφιξίνεῖν εἴργει. Οὕτω ποικίλον τὸ τυραννοῦν, καὶ κακῶν ἐπέκεινα. Τυφλοὶ γὰρ μάλα τοὺς λογισμοὺς, καὶ ταραττεῖ τὴν διάνοιαν, καὶ συγχέει πως καὶ κυκᾷ πάντα νοῦν.

Ἄλλ' ὧ καὶ θαυμαζόμενε καὶ φιλοῦμενε, οὐχ ὅπως ὅτε περιῆς, ἀλλὰ καὶ νῦν μεταστάς, καὶ μάλλον νῦν ἢ πρὸ τοῦ· τὰ γὰρ ἀγαθὰ χρυθέντα ποθενώτερα φιλεῖ γίνεσθαι· τί δὴ ποτε κανὼν δικαιοσύνης ὑπάρχων, ἐμέ πως ὠφθῆς ἠδίκηκώς; Καὶ γὰρ αὐτὸς ἀπελθὼν ὅπου γε πάντως ἀφιζόμεθα πάντες, ἐμὲ κατόπιν ἐλθεῖν ἀφῆκα· καὶ ταύτη μοι τὸν βίον ἀθίωτον καὶ πάντη χαλεπώτατον ἐφρνας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐμαυτὸν ἠδίκηκα τρόπον ἕτερον, μὴ πρότερόν σου τὸν βίον ἀπολιπών. Ἔδει γὰρ καὶ βέλτιον ἦν ἐμοί, μὴ σοῦ τοῦ νεωτέρου γενέσθαι δεύτερον, πρὸς τὸ μεταστῆναι τῶνδε. Ἄλλ' ἐφθασάς γε ἡμᾶς, ὡς οὐκ ὠφέλε· καὶ ἡμεῖς, ὡς ἔοικεν, ἀχώριστοί σου λέγοντες ἔσεσθαι, ἠλέγχθημεν ψευδόμενοι. Αὐτὸς γὰρ φρουρὸς πρὸς θεόν, ἀφεις τὸ σῶμα τῇ γῆ· ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα διατρίβομεν ἐτι· ἐχρῆν δὲ ἅμα τῷ δέξασθαι τὴν ἀγγελίαν τὴν πρώτην, ὡς ἄρα σοι τὸ πνεῦμα ἀπελήλυθε, καὶ αὐτοὺς τὸ σῶμα ἀποθεμένους, κούφη καὶ γυμνῇ τῇ ψυχῇ τὴν σὴν κατόπιν διώκειν, ὡς ταύτη γε τὴν ταχίστην καταλαβόντας, διηνεκῶς ἐκείνη συνεῖναι. Ἐλέγχει τόνου τὸ πρῶγμα, ὡς μάλλον γε εἰδελχόμεν φιλιζώσι τε καὶ φιλοσώματοι περιόντες σοῦ θανόντου; ἢ ἀληθεῖς καὶ φιλάδελφοι. Ἐκεῖνο δὴ λογιζέσθαι χρῆ, ὡς ἀφ' ἐχρῆν με καὶ τοῦτ' ἴδω, ὃ δὴ καὶ χεῖρον πολλῶν θανάτων. Εὐσεβῶς γὰρ νοουμένου τοῦ ῥήματος, ἐπέπρωτό μοι καὶ τότε τὸ δυστυχές, τὴν διὰ σὲ πληγὴν ἤδη δέξασθαι, τὴν ὄντως γε κειρίαν καὶ μείζω, ἐπὶ πολλαῖς τε καὶ πικραῖς προλαβούσαις. Τοῦθ' ὡς ἔοικεν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἐστὶν ἐσπραξίς, πρὸς ἣν οὐ δέον ἀφηνιάζειν. Ἐπεὶ δὲ οὕτω δέδοκται τῷ Πατρὶ μὲν κατὰ χάριν, δεσποτῇ δὲ κατὰ φύσιν καὶ κηδεμόνι, ἐν παῖσι μὲν χάριν εἰδότες διατελέσμεν· τῷ δ' αὖ καιρῷ καὶ τῇ συμφορᾷ, ὅσον εἶδος, ἀποθώσομεν, ὡσπερ ἡμῖν ἐφικτόν.

Ἡ ἡμέρας ἀπογράφος! δυστυχούς ὡς ἀληθῶς ὦρα; ἐν ἣ σὺ, πάντων φιλιτατε, μόνος μοι καταλειφθείς ἀδελφῶν, μετέστης; προαπελθόντων μὲν συγγεῶν, προαπελθόντων δὲ φίλων, προαπελθόντος ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐπὶ παῖσι. μητρὸς ὀρίστης, ἣν τίς οὐκ οἶδε ψυχὴν ἀντικρὺς

Sic vero. Ego autem quid agam? Quippe vnum-ravit mala fortuna, dolorque, non quam intoleralibis! nec tamen. uti quondam Telephum Achilles, sanatura sit. Porro autem insanabili plaga hoc nobis cumulo inæquale accedit. Nam dolor quidem pro intolerabili sua gravitate dire lamentari cogit, ac cum jacturæ communis, tum meæ singularis causa, ad pangendam nœniam congruam adigit: idemque rursus alia ratione, torporem ingerens, ac velut enecans, silentio lugere abunde compellit. Qui ergo ad utrumque compellat, neutrum assiqui sinit. Quod enim per idem tempus contrarium iter insequi cogit, ut ad neutrum perveniatur facit. Sic varium est quod vim facit, ac exsuperans malum. Valde enim rationem cæcat, ac turbat intellectum, animumque totum velut miscet atque confudit.

Enimvero, non admirationem pariter ac amorem habens, nedum cum eras vita superstes, sed et modo postquam in visis esse desiisti. jamque amplius quam toto retro tempore: majus quippe desiderium abscondita bona habent cære: ut quid norma existens justitiæ, me fratrem visus es injuria affecisse? Concedens enim quo oportet omnino concedamus omnes, meque retro te sequi sinens, vitam me non vitalem ac prorsus molestissimam vivere fecisti. Sed et mihi ipse per alium modum injuriam feci, qui non te prior visis excesserim. Par quippe ac mihi præstabilis erat, ut non migratione a vita juniore te posterior fierem. At enim quod minime æquum erat, nos prævenisti, volentesque indivulsos a te videri mendaces coarguisti. Tu quidem corpus relinquens humo, ad Deum abiisti, cum nos hactenus in terra versemur: par autem erat, primo statim nuntio accepto, ut abiisset ille tuus spiritus, ut et nos deposita corpore, levique anima ac nuda, pone tuam sequeremur, quo sic statim assequentes, ejus jugi consortio frueremur. Rerum itaque probatione liquet, qui mortuo te superstitis simus, vitæ nos ipsos ac corporis amantiores exhibuisse, quam veraces ac fratris amantes. Sed et illud cogitandum, aliorum cumulo hoc quoque me malum habuisse videndum, multis illud moribus deterius futurum, Ut enim pie verbum accipias, hoc mihi quoque infortunii fato decretum erat, ut ad multas acerbasque priores plagas, hanc modo tui causa, vera illam lethalem ac majorem reliquis acciperem. Videatur hæc nobis a Deo peccatorum indicta multa, adversus quam non sit renitendum. Postquam autem placuit, Patri quidem ut gratiam species, Domino autem ac curatori, ut naturam, in omnibus erimus gratias agentes; rursusque tempori ac calamitati, quod operæ pretium sit, pro facultate reddemus.

O inauspicatam diem! infaustam revera horam, in qua tu, omnium clarissimum caput, qui solus fratrum relictus esses, ab humanis migraisti, cum cognati prius obiissent; obiissent vero amici, essetque jam defunctus pater, ac omnium cumulo, defuncta pariter esset mater optima; quam quis

nesciat plane relictam velut animam, cum publicis rebus, tum nostris, ut vix non illæ nōtā relictæ sint, ut eam amisissent? O quam nunc multa me ac bona magnaque sentio cognatione nudatum! Quanquam enim illa pridem jam ad Deum commigrasset, tu tamen abundans mihi solatium relictus superabas, per omnia admirabilis existens: nunc vero tua illa sagitta cumulo ingruens, tametsi ipsa per se sufficiens perdere, abunde tamen omnes ab illis plagas mihi refricavit renovavitque: quinimo etiam amplius irritavit ac prioribus deteriores fecit. Nunc vero multis ac omnigenis vulneribus compunctus, quomodo deinceps vitæ reliquias vivam? Nonne liquet ut acerbe, ut moleste, ut omni fere animi ac corporis privatus sensu ac qua quis hostis ac invidus contra nos ratione optaverit?

O ainarum illum munitiam, qui per aeres in cor incurrens, cum illud statim concussit, tum maxima parte emortuum reddidit! Tu quidem ad amantem pariter ac vocantem concessisti, ejus virtutis præmia percepturus, qua dignitatem ornasti; hunc autem mundum ejus pulcherrimo cimelio privasti; te, inquam, ac tuo auxilio: ceteram malis animo sigilli instar in cera impressis, hærebit plaga memoriæ immobilis. Quidnam ergo vita sit, homini perpresso talia, taliaque super se reputanti ac negotiis publicis?

Una mecum lageant miles pariter ac mercator, virque agricola, atque monachus, nec non presbyter, pauper simul ac dives, omnisque ætas ac ordo. Quippe superstes ille, ceu quædam palam anima universis erat; eoque migrans, mortuos reliquit a quibus discessit. Militibus quidem victoriam præhebat; quibus ubique socius esset, ubi periculi vis maxima vigeat, quod ille primus adiret. Mercatoribus lucri causa erat, ob pacem, quam partim prudentia, partim armorum vi præstabat. Agricolis arande terræ libera per eum facultas fiebat, quam neque iis, cum necdum ille calcasset, calcare licebat. Quis autem illo majori monachos ac presbyteros honore habebat? quis vero luculentius illo, quo cura vacui possent tueri ordinem, suggerebat? Nihil pauperes emendicare oportebat, quippe quos ejus adhuc domi munificencia occuparet. At neque divitiis quoque affluentibus demereri mittebat. Se quippe putabat decere, ut invidiosos beneficiis impertiret. Egere namque vel ipsos opulentiores sublimiorum dono, qua, inquit, ratione, in aquis nata, cælestem imbrem necessarium habent, ut fructum ferant. Qui sic ergo ad præfatos omnes haberet, ulline se communem, cum usus deposceret, negabat? Haud plane, fraud inquam: sed omnibus expeditus erat ac comparatus, qua quis ratione ne vel unum duntaxat. Ubi enimvero tanta bona? Una tecum, uti cum oneraria, quas gestat merces, qui bonus esses, abierunt.

O diram castiginem ac atram noctem, quæ multa quidem acerbitate vitam impleat, sit vero semper

A ὑπολειφθεῖσαν τοῖς τε κοινοῖς, καὶ τοῖς ἡμετέροις πράγμασιν, ἀ μονοουχὶ νεκρὰ κατελείφθη, ταύτην ἀφαιρέοντα; Ἡ πῶς νῦν αἰσθάνομαι τῆς συγγενείας γεγυμνωμένος, τῆς πολλῆς τε καὶ καλῆς καὶ μεγάλης! Εἰ γὰρ καὶ πάλαι ἀποδεδήμηκε πρὸς Θεὸν ἐκεῖνη, ἀλλὰ σὺ μοι παραμύθιον ἱκανὸν ὑπολείψο, πάντα θαυμάσιος ὢν· τὸ σὺν δὲ βέλος ἐπισπεσὼν ἤδη, καίτοι καὶ μόνον ἀρκοῦν διέσαι, πῶς μοι τὰ; ἐξ ἐκεῖνων πληγὰς ἀνέξανέ τε καὶ ἀνεκαίνοσε, μᾶλλον δὲ προσπαροξύναν, καὶ χεῖρους ἤπερ ἦσαν εἰργάσατο. Καὶ νῦν κατὰστικτο; ὢν τρυμάσι πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς, πῶς ἐγὼ βιώσομαι τοῦδε τοῦ βίου τὸ λείψανον; Ἡ δὴλον, ὡς πικρῶς, ὡς ἀναρῶς, ὡς μικροῦ πεπηρωμένος καὶ νοῦν καὶ αἰσθησιν, καὶ ὡσπερ ἂν τις καθ' ἡμῶν ἐχθρὸς καὶ βίαιος ἦτο;

B Ἡ πικρὰς ἀγγέλλας ἐκεῖνης, ἧτις εἰσεραμοῦσα διὰ τῶν ὤτων εἰς τὴν καρδίαν, ἔσειέ τε αὐτὴν εὐθὺς, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος νεκρὰν εἰργάσατο. Σὺ μὲν ἀπελήλυθας πρὸς τὸν φιλοῦντά τε καὶ καλεῖσάντα, ληψόμενος γέρα τῆς ἀρετῆς, δι' ἧς τὸ σχῆμα κεκόσμηκας· ἀφῆρηκας δὲ τήνδε τὴν γῆν τὸ κάλλιστον ὢν ἐκτίσαστο, σαυτὸν, καὶ τὴν ἐπικουρίαν τὴν σὴν· μενεῖ γὰρ ἀμετάστατος ἡ πληγὴ τῆς μνήμης, τῶν δυσχερῶν ἐν τῇ ψυχῇ τυπωθέντων. καθάπερ εἰ σφραγὶς ἐν κερῶ. Τί οὖν ἂν εἴη τὸ ζῆν ἀνθρώπῳ τοιαῦτα μὲν πάσχοντι, τοιαῦτα δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν κοινῶν λογιζομένην πραγμάτων;

C Ὀδυρέσθων σὺν ἐμοὶ καὶ στρατιώτης, καὶ ἔμπορος, καὶ γεωργός, καὶ μοναχός, καὶ πρεσβύτερος, πένης τε καὶ πλούσιος, καὶ πᾶσα ἡλικία, καὶ πᾶσα τάξις. Ἐκεῖνος; γὰρ εἰς περιῶν ψυχῆ τις πᾶσιν ἀντικρούς ἦν· καὶ ἀπελθὼν, νεκροῦς ἀφῆκεν, ὢν γὰρ διέστη. Στρατιώταις μὲν ἐδίδου νικᾶν, ξυμπαιρῶν τε τούτοις πανταχῆ ἔνθα πολὺς ὁ κίνδυνος ἐνομιζέτο, καὶ τούτων πρώτος ἀναδεχόμενος· ἐμπόρους δὲ κερδαίνειν ἐκ τῆς εἰρήνης ἦν ἐχορήγει; τοῖς ὅπ' αὐτὸν τοτὲ μὲν φρονήσει, τοτὲ δὲ ὄπλοισι; γεωργοῖς; τὴν γῆν ἀροῦν, ἣν οὐδὲ πατρὶν ἐξῆν μήπω ταύτην αὐτοῦ πατήσαντος. Μοναχοῖς; καὶ πρεσβυτέρους; τίς μὲν τούτου μᾶλλον ἐτίμα; τίς δὲ πρὸς τοῦδε τούτους παρεῖχε τὰς ἀφορμὰς, δι' ὧν ἂν εἴη τρητὴν τὴν τάξιν φροντίδος ἀνευ; Πένησιν οὐκ ἐπιτεῖν εἶδει; ἔφθανεν γὰρ αὐτοὺς τὰ παρ' αὐτοῦ οἰκοὶ μένοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς πλοῦτω κομῶντας εὐεργετῶν οὐ παρέτρεχεν. Ἠγεῖτο γὰρ πρέπειν αὐτῶ πάντας εὐ παθεῖν παρ' αὐτοῦ· δεῖσθαι γὰρ καὶ τοὺς εὐπορωτέρους τῆς θουραῆς τῶν ὑψηλοτέρων, καθάπερ τὰ φύομένα φασὶν ἐν τοῖς ὕδασι τῶν ἀπ' οὐρανοῦ ὑετῶν, εἰ μέλλοιεν οἰσιν καρπῶν. Οὕτω δὲ πρὸς πάντας ἔχων τοὺς εἰρημένους, ἔστιν ὅτω μὴ παρεῖχεν αὐτὸν κοινόν, κατὰ τὸ καλοῦν τῆς χρείας; Οὐ μόνον, οὐδαμῶς· ἀλλ' ἅπασιν ὑπῆρχε διατελῶν εὐάρμοστος τε καὶ εὐρυθμος, ὡσπερ οὐκ ἂν τις ἐνὶ τῷ μόνῳ. Ποῦ δὴ ταῦτα τὰ καλά; Συναποδεδήμηκε τῷ καλῷ, ὡσπερ ὀκλάδι τινὶ τὰ ἐν αὐτῇ κομιζόμενα.

Ἡ δεινῆς ἀγλίας καὶ σκοτομαίνης, ἀγδίας; μὲν πολλῆς τὴν ἡμετέραν ἐμπεικλώσεως ζωὴν διοικε-

σοῦσης δὲ μέχρι παντός! Ὡ νεφέλης ζοφερᾶς καὶ ἀπαχέας, ἀφείσης χάλαζαν, βλάψασαν ἐξῆς πᾶσαν βλάστην, καὶ πῶν ὠραίων, καὶ λήϊον, καὶ φυτὸν, καὶ ὄλωσ ὅσον ἐκ γῆς εἰς χρεῖαν ἢ παραψυχῆν ἔστι τοῖς ἀνθρώποις! Ὡ βροντῆς ἀποτροπαίου, σεισάσης νοῦν τῷ πατάγῳ! Ὡ τυφῶνος, ὀφθαλμοῦ καρδίας πηρώσαντος! Ὡ κεραυνῶν φοβερῶν, ὀξέως φρένας λυμνηαμένων! Ὡ πρηστήρος ὀλεθρίου, διανοίας ἀποτεφροῦντος! Ὡ πληγῆς, λήρον δεικνύσης πᾶν ἀλεξητήριον φάρμακον! Ὡ μοι πένθους, πέρας οὐκ ἔχοντος! Ὡ ζωῆς οὐ φορητῆς, εἰ μὴ δι' εὐσέβειαν, ὡς οὐκ ἔτ' ἔν ἐφετὸν τὸ ζῆν, ἐμοὶ μὲν μάλιστα πάντων· ἔπειτα καὶ πᾶσιν ἐκείνοις, οἱτινές σου, φίλε Θεοῦ, τὴν φύσιν ὡς ἐξαίρετος ἤδασαν! Τοῦτο ἦν ἄρα ἐκεῖνα τὰ πόρρωθεν μνύοντα μεταβολῆν πραγμάτων ἐπὶ τὰ χεῖρω. Ἡμεῖς δὲ βλέποντες ἐπηδῶμεν, νομίζοντες ἔσεσθαι τὸ δεινὸν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, ἐνίῳν τοῦτο μαντευομένων. Νυνὶ δ' ἐκδοριφῶντος τοῦ καχοῦ καθ' ἡμῶν, καὶ καθαφαμένου περὶφανῶς πάντων, ὡς ἔντος μὲν οὕτω μεγίστου, ἔντος δὲ οὕτω πικροῦ, ἔντος δὲ ἀδιορθώτου, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ ζῆν ἐν ἀθυμίαις, ὀλοφυρομένους τε καὶ πενθοῦντας τὸν πάντα χρόνον. Οὐ μὴν γε δι' ἐκεῖνον αὐτὸν, δὲ τῶν ἡμετέρων τούτων ἀπαλλαγείς, τελμάτων τε καὶ ζόφου πολλοῦ μὴδὲν διαφρίντων, πρὸς τὴν αἰθρίαν ἐκείνην τὴν ἀληκτον καὶ τὴν ἀγήρω ζωὴν μετέβη· πῶς γάρ; ἀλλὰ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς, οἱ διὰ μόνον τὸ πενθεῖν, ὡς ἔοικε, καταλείφθημεν. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, σκοπῶμεν ἀκριβέστερον ταῦτα.

Ἐκεῖνος ἡμῶν διαστάς, τετύχηκε μὲν Θεοῦ· ἐγγέγραπται δὲ τῷ τῶν μακαρίων χορῷ, ἐν οἷς πολλοὶ καὶ τῶν αὐτῷ προσκόντων· πατήρ τε πάντα ἀγαθῶς, καὶ μήτηρ οὐδὲν ἥτιον· οὕτω γάρ με πείθει θαρραίνει τὸ παρ' αὐτοῖς εὐσεβές, καὶ τὸ τῶν τρώπων εὐθές· ἀρίστη τε ἀδελφότης, καὶ προγόνων δμιῶς, καὶ οὐκ ὀλιγοὶ τῶν φίλων. Εἰ γοῦν καὶ τῶν ἐρωμένων ἡμῶν κεχώρισταί, οἷς συνῶν ἠδόμενος διετέλει, ἀλλὰ τὸ συνεῖναι τοῦτον τοῖς φύσασι, καὶ πολλοῖς τῶν συγγενῶν καὶ συνήθων, ἡμῶν γε πάντως οὐχ ἥττοσι, καὶ πρὸς γε ἔτι τοῖς μακαρίοις, καὶ σὺν αὐτοῖς τῷ Θεῷ, πολλῶν ἂν ἦδον τούτῳ γένοιτο τοῦ μεθ' ἡμῶν εἶναι, εἰ γε καὶ παραβάλλειν ἐξόν ἔστιν. Ἡμῖν δὲ τούτων ζημιωθεῖσιν οὐδὲν τι παραπλήσιον συμβέβηκε. Τίνος γάρ ἂν καὶ τύχοιμεν τάνδρὸς ἐκείνου βελτίονος; Ἀἴλιον ὡς οὐδενός· πῶς γάρ, τοῦ μηδαμῶ ἔντος; Ἄλλ' οὐδὲ λυπηρὴν ἐκείνῳ συμβήσεται, ζωῆς τῆς ἀπεράντου μετεχρηκότης, καὶ δόξης αὐτοῦ, καὶ τρυφῆς, ἀλήκτης βίῃ συμβαινουσῶν. Ἡμῖν δ' οἰκοῦσιν ἔτι τὸ σῶμα, πολλῶν κακῶν αἴτιον εἶπεν ἂν Πλάτων, πολλοῖς ἀνάγκη μίγνυσθαι τοῖς δεινοῖς, ὧν οἱ μεταστάντες ἀπηλλάγησαν.

Οὐ μόνον τοίνυν ἀπῆλλαχται δυσχερειῶν ὅτι πλείστον, ἀς ἀνάγκη τὸν θνητὸν περινοστεῖν τόνδε κόσμον· ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνταυθοῖ καλῶν ὀνομαζομένων πολλῶν χρεῖτων τετύχηκε. Τὰ γὰρ ἐκεῖ καλὰ τε

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CLVI.

duratura! O caliginosam densamque nubem, qua grando missa depluit, omne deinceps deperdens germen, omnemque fructum, ac segetes, omnemque arborem, ac si quid omnino terra germinat quod humanæ vitæ refrigerio sit! O deprecabile tonitru, quod animum fragore concussit! O typhonem, qui oculos cordis cæcavit! O horrenda fulmina, quibus statim mens oblæsa sit! O exitiosum præsterem, animos incinerantem! O plagam, remedium omne averruncum, nugæ ostendentem! O luctum mihi infinitum! O vitam, nisi solo pietatis intuitu, minime ferendam, quod haud ultra in votis habendum sit vivere; cum præcipue mihi, tum illis universis, qui tuam, amice Dei, indolem perspectam haberent, quàm eximia esset. Erat hoc plane illa ostensa quæ futuram rerum in deterius mutationem pridem significabant. Nos porro videntes gestiebamus, qui quorumdam persuasi vaticiniis, malum in hostes vertendum putaremus. Nunc autem postquam illud in nos evenit, omnesque palam, ut quod ita maximum, ita acerbum, ac sine remedio existat, affecerit, nihil aliud reliquum est, quam ut lugentes ac lamentantes, totum deinceps tempus in moestitia vivamus: non quidem propter illum, qui ab humanis istis, vix quidquam a cæno, ac multa caligine, diversis liberatus, ad indefectibilem illam, ac senii nesciam serenitatem transivit. Qui enim ita possimus? sed propter nos ipsos, qui sola causa lugendi videamur relictis. Sic autem rem habere, per hunc modum accuratius exquiramus.

Ille ab humana consuetudine abjunctus, Deum consecutus est; fuitque inscriptus beatorum choro, inter quos multi sunt ejus cognati; cum pater vir optimus, tum mater nihil illo deterior. Sic enim fiduciam facit eorum pietas, ac morum rectitudo: optima quoque fratrum sodalitas, ac avorum turba, amicique plures. Quanquam ergo a nobis, quos amore prosequeretur, ac quorum delectabatur consuetudine, fuerit separatus; quod tamen cum parentibus, multisque cognatorum ac familiarium, nihil omnino nobis deterioribus agat; ad hæc vero cum beatis, ipsoque insuper Deo, longe utique jucundius habet, quam ut versaretur nobiscum, ut ullam rei comparisonem inire concedat: nobis autem, qui horum fecerimus jacturam, nihil ejusmodi evenit. Nam quid rei possimus consequi, ut illud viro præstet? Liqnet omnino non posse quidquam. Quomodo enim, cum nihil sit tale? At neque triste quid illi acciderit, qui factus sit particeps interminabilis vitæ, gloriæque et voluptatis, quæ vitæ illi indefectibili congruæ sint. Nobis autem qui corpus adhuc domicilium habeamus, quod Plato plurimum malorum causam appellavit, necesse sit multis implicari malis, a quibus defuncti sæculo sunt liberati.

Nedum erga a molestiis plurimis liberatus est, quas necesse est mundum hunc corruptibilem obvagari, sed et bona nostris sic nuncupatis longe potiora adeptus est. Quæ enim ævo illo pulchra sunt

ac bona tanto nostris præcellunt, quanto incorruptibilia corruptioni obnoxii: tantumque illud amborum discrimen, ut neque lingua doceri possit: mentem quoque carni alligatam intus cadentem ac victam ostendit. Sed et eo quoque vitæ illius deliciae præstant, quod a nostra illa colluvie puræ sint. Hic enim ne minima quidem lætitia est, ad usque finem omnique prorsus injucunditate vacans ac molestia. Atque adeo ut diligenter tantum consideremus, liquebit plane, ut molestior pars superior sit. Quin et illud nobis cumule incumbens malum, longe mœstitiam molestiorem facit. Præsentis quippe ævi tristitia, maximo hoc obrutis fluctu, multis partibus graviora sunt: ipsaque adeo, si qua bona ac dulcia humano usu nuncupantur, ne id quidem quod habent natura, amplius videntur. Quanquam, quid honorum memini atque dulcium, quando iis quoque, quæ delicias habeant, absque beatæ memoriæ viro frui, malum est non ferendum; utque vel hos radios dicas, quorum ille usura privatus sit. Sed nec bona valetudo, ac si qua sunt per se bona, magni deinceps a nobis fiant: quomodo enim, quibus ne ipsum quidem vivere prorsus videatur bonum? Quod enim eorum sint separata corpora, quorum inseparabili vinculo animi juncti essent, nullum delectabile omnino constare sinit, utque adhuc quod dicitur, reipsa delectabile putetur.

Illi quidem multa pedes gravitate sociis martyribus choros ducent, qui neque hic incedere poterat ubi morbus obtinisset. Mitto enim dicere ejus illos pro virtute cursus, quandiu facultas erat: effugiet vero animus nedum propter fidei zelum: quippe in eo multus vigeat; propterve pericula quibus pro gente defunctus sit: multa siquidem obiit ac crebra: sed quia toto etiam corpore a mali acerbitate dire lacerato, ne verbum quidem ut magnum aut parvum dicas, degeneris miserit indicio animi, quoniam angustum pectus proderet: atque adeo, quod non multam habet gratiarum actionem, uti jam superius oratio ostendit. Quamobrem ille, a palæstra ad coronas ac præmia, atque a deterioribus et fluxis ad potiora ac sine motu constantia vocatus fuit; nos autem ut et ante dicebam, toto deinceps tempore male habituri sumus; qui eo quidem careamus, quem nullo alio essemus redempturi; careamus vero iis quoque bonis, quorum ille auctor esset, qua præbens ad instar fontis, qui nonnunquam consulens seu omni modo providens.

Enimvero sentio haud sane conclusisse: vosque, cum præsens auditorum corona, tum si qui forte usquam huncce commentarium lecturi estis, veniam errati rogo. Ejus forsitan dolor in causa fuit, qui hebetiorem molestia animum fecerit. Quodnam vero illud erratum? Jam sum dicturus. Nimirum pronuntiavi, virum nobis optimum ac eximie dilectum, omnino immortalibus bonis oportere donatum. Id plane verum. Sic enim probatum arbitror eam spem decere. Nos autem, ipsius jacturam passos, qui maximorum atque plurimum nobis bonorum au-

καὶ ἀγαθὰ τοσοῦτον προδχεῖ τῶν ἐνταυθεῖ, ἕσον ἀθάνατα θνητῶν. Καὶ τοῖν δυοῖν τὸ διάφορον οὕτε γλώττη διδακτὸν, νοῦν τε σαρκὶ δεσμούμενον, εἰσω πίπτοντα δείκνυσι. Πλεινεκτεῖ δὲ κἀν τοῦτον τὰ τῆς ἀπολαύσεως τῆς ἐκεῖ, ὅτι παντάπασι καθαρὰ τῶν ἡμετέρων τουτουῶν συρρετῶν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐδ' ὅτιοῦν ἔστι τῶν εἰς εὐφροσύνην διὰ τέλους καθαρεῦον ἀηδίας. Μόνον γὰρ οὖν σκοποῦσιν ἀκριθέστερον, ἐπικρατέστερον εὐρεθῆσεται τὸ δυσχερέστερον μέρος. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐπικεῖται τὸ δεινὸν, χαλεπωτέραν κομιδὴν τὴν ἀθυμίαν ποιῶν. Τὰ τε γὰρ ἀνιαρὰ τοῦ παρόντος βίου πολὺ τι χαλεπώτερα γίγνεται, βεβαπτισμένοις ὑπὸ τοῦ μεγίστου κύματος τούτου· καὶ ἂ καλὰ τε καὶ ἡδέα προσαγορεύομεν, οὐδὲ γοῦν ὡς ἔχει φύσεως ἐπιφαίνεται. Καίτοι τί καὶ μέμνημαι καλῶν τε καὶ ἡδέων, ὅπου οὐδ' ἀνεκτὸν ἔστι τῶν ἀπολαυστῶν ἀπολαύειν ἀνευ ἐκείνου τοῦ μακαρίτου, οὐδὲ ταυτησὶ τῆς ἀκτινός, ἥστινος ἐκεῖνος ἐστέρηται; Ἀλλ' οὐδὲ τὸ εὐεκτεῖν, καὶ ὅσα καθ' αὐτὰ καλὰ, περὶ πλείστου γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἔτι. Πόθεν; Οἷς γε μὴδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ἀγαθὸν ὄλω φαίνεται. Τὸ γὰρ κευωρίσθαι τὰ σώματα, ὧν αἱ ψυχαὶ ἀχώριστοι, οὐδὲν εἴ τῶν τερπνῶν καθαρῶς ἐν τῷ καθεστῆκῳτὶ μένειν, καὶ τοῦθ' ὁ λέγεται τερπνὸν ἔτι κρίνεσθαι.

καὶ τοῦθ' ὁ λέγεται τερπνὸν ἔτι κρίνεσθαι.

Αὐτῷ μὲν οὖν οἱ πόδες χορεύουσι μετὰ τῶν μαρτύρων σεμνῶς ἄγαν, τῷ μὴδὲ βωδίζεῖν ἐνθάδε δύνασθαι, μετὰ τὸ τὴν νόσον κεκρατηκέναι. Ἐῷ γὰρ λέγειν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς δρόμους, ἕως ἐξῆν ἦν. Ἀστράπτει δὲ ἡ ψυχὴ οὐ μόνον διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως ζῆλον, πολὺς γὰρ ἦν κατ' αὐτῷ, καὶ τοῦς ὑπὲρ τοῦ γένους κινδύνους, πολλοὺς γὰρ ἀνεδέχετο καὶ πυκνοὺς· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ σώματος αὐτῷ κατατεμνομένου τῆ τοῦ κακοῦ δριμύτητι, οὐδὲν, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν βῆμα προήγαγεν ἀγεννές, ἡ μικροψυχίαν ὑποφαίνον· μάλλον δὲ οὐδ' ὅτιοῦν, ὁ μὴ κολλῆς ἔγμε τῆς εὐχαριστίας, ὡς ὁ λόγος προλαβῶν εἰδείξεν. Ὅσοι ἐκείνος ἐξ ἀγῶνων πρὸς σταφάνους τε καὶ γέρα, καὶ ὑπὸ τῶν φαυλοτέρων τε καὶ βρόντων ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ μὴ κινούμενα κέκληται· ἡμεῖς δὲ ἄρα, ὡς δὴ καὶ προῦφην, τὸν γε ἐξῆς ἅπαντα χρόνον κακῶς διακείσομεθα· ἐστέρημένοι μὲν αὐτοῦ, ὃν ἂν τοῦ παντός ἡλαξόμεθα, ἐστέρημένοι δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν αἴτιος ἦν ἐκεῖνος, τὰ μὲν διδοὺς ὡς ἀπὸ πηγῆς, τὰ δὲ πού συμβουλεύων ἡ προσοῦμενος ἅπαντα τρόπον.

Ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι οὐχ ὑγιῶς συμπερίνας· καὶ ὅτε μοι συγγνώμην ἡμαρτηκῳτὶ ὅτι τε παρόντες ἀπροσκαταί, καὶ οἱ τῷ συγγράμματι τοῦτον ὑπουδῆσποτε τυχὸν ἐνταυζόμενοι. Ἴσως μοι τὸ πάθος τοῦτο προῦξένησεν, ἐργασάμενον ἀμβλύτερον τὸν νοῦν. Τί δὲ τὸ ἀμάρτημα; Ἡδὴ λέξω. Ἀπεφηνάμην εἶναι δεῖν τὸν ἀριστον ἡμῖν καὶ διαφερόντως πεφιλημένον ἐν ἀγαθοῖς ἀκηράτοις· τοῦτ' ἀληθές· οὕτω γὰρ ἐλπίζειν προστήκειν οἱμαὶ δεδεῖχθαι· ὁμᾶς δ' ἐν λύπαις τὸν πάντα χρόνον, αὐτὸν γε δεῖπου ζῆμιωθέντας, ὃς ἦν αἴτιος ὁμῶν, καὶ ἦν ἂν, εἰ γε περιῆν,

μαγίστων καὶ πολλῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο ἀτοπώτατον, ἀ
καὶ ἀτεχνῶς αἰνίγματι εἰσικός· εἰ δὲ τίς γε βουλομένη
θα πᾶν ἀγαθόν, καὶ ὑπὲρ οὗ πᾶν δεῖνδον ὑπέστημεν
ἔν, αἰωνίων ἀγαθῶν ἐκείνου τετυχηκότος, ἡμεῖς
ἀντιώμεθα, διὰ τὸ πρὸς καιρόν τινα τούτου στέρε-
σθαι. Εἴη γὰρ ἂν ταῦτα ὁμολογούντος, ὡς τὰ ἡμέ-
τερα καλὰ πρὸ τῶν ἐκείνου ποιούμεθα. Καὶ φίλον
ἦν ἡμῖν αὐτὸν μεθ' ἡμῶν εἶναι, οὐ δι' αὐτὸν, καὶ
τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ἢ δι' ἡμᾶς καὶ τὸ ἡμέτερον.
Οὐκ ἔρ' ἀγάπης ὑγιούς τὸ διὰ τῶν λόγων τούτων
συμπεραινόμενον, ἀλλὰ μακρὰν ποῦ ταύτης ἀπυ-
κισμένον, καὶ οἷον ἔκπτωτον. Ἐχρῆν γὰρ πᾶν
πούσαντόν· μὴ τὰ κείνου δεύτερα τῶν ἡμετέρων
τίθεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν προσήκειν ἠγοῦμαι, ὑπὲρ
ἡμᾶς αὐτοὺς φιλεῖν αὐτὸν ἰσχυρίζομένους.

Καὶ τοίνυν ἐμαυτὸν ἐξελέγξας, παραιτησάμενος
ικανῶς σῆμαι, ἤκω παραινέτων ἐξ ἀντιβρόπου πρὸς
ἐμαυτοῦ διόρθωσιν, καὶ ὑμετέραν ὠφέλειαν συγ-
χαίρειν τε τῷ ὑμετέρῳ βεσπόσῃ τῆς ἀπολαύσεως
τῆς ἐκεῖ, καὶ μὴ καταχρησθῆαι τῇ λύπῃ, εἰς τὴν
ὑμετέραν ἀπαρῶντας ζημίαν τῆς μεταστάσεως ἐνε-
κα τῆς αὐτοῦ. Πάντων γὰρ ἀλογώτατον ἐνταῦθα
μὲν ἀλλοῦντι τούτῳ συνάχθεσθαι, ἐκεῖ δὲ ἡδομένῳ
μὴ συνήδεσθαι. Φθονοῦσι μὲν γὰρ ἀνθρώποις, μάλ-
λον δὲ εὐδ' ἐκείνοισι ἀσχάλλειν οἶμαι προσήκειν,
εἰ τις δὴ πετύχηκεν αἰωνίων ἀγαθῶν μεταστάς,
εἴπερ μὴδὲ ταῖς ἐξ ἀκενώτου πηγῆς πίνουσιν φθο-
νήσειεν ἂν τις πάντων. Τὸ γὰρ φθονεῖν εὐ πράτ-
τουσιν, ἀπὸ τοῦ νομίζειν τοὺς φθονοῦντας ἐλατ-
τούσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς, τῇ τῶν εὐδαιμονούντων
εὐπραγίᾳ, φιλεῖ γίνεσθαι. Ἡμᾶς δὲ τούτῳ συγ-
χαίρειν δεῖ, ἐν ὑτέροις γε θεμένοις τὰ ἡμέτερα
καλὰ τῆς εὐδαιμονίας ἐκείνου, μεταβολὴν οὐκ ἐκδε-
χόμενης. Ἐν καιρῷ δ' ἂν γένοιτο τῆς παραινέ-
σεως ἄψασθαι. Φημί δὲ πρὸς ἡμῖν οὐκ ἀναληγῆ
μὲν φέρειν τὴν ἐκείνου στέρησιν, ὡσπερ ἡλιθίους
ὑπάρχοντας. Οὐδὲ γὰρ ἐροῦμεν οὐδὲν, οὔτε φορτι-
κόν, οὔτε βλαβερὸν. Φέροις δ' οὐν πράως πειρασθῆαι
τὸ τῇ προνοίᾳ δόξαν, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσιν, ἃς
περὶ αὐτοῦ πάντες ἔχομεν, ἐπικεικῶς ἴδεσθαι. Εἰ
μὲν γὰρ τὰ μετὰ ταῦτα οὐδὲν εἶναι ἐνομίζομεν,
ἄλλος ἂν ἦν λόγος· ἐπεὶ δὲ πάντως καὶ δεδιδάγ-
μεθα, καὶ παντὸς μάλλον πιστεύομεν, σικάν εἶναι
τόνδε τὸν βίον, καὶ ὁδὸν πρὸς τὸν μετέπειτα, μι-
κρὰ τῶν εἴδε φροντίζειν χρῆ, καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ
ποιεῖσθαι τὸν πάντα λόγον. Καὶ δὴ δυοῖν θάτερον
χρῆ γὰρ δῆπου τόνδε φιλοῦντας, τοσοῦτον μέγα τε
καὶ πολλὸν, ὅπσοσον ἕκαστος ἔργῳ δείκνυσιν, ἢ μὴ
νομίζειν εἶναι μετὰ Θεοῦ, καὶ ταύτῃ τούτον ὀδυ-
ρεσθαι, μὴδὲν κατεχομένους, μήτε λογισμῶν, μήτε
λόγῳ, ἢ τάναντία δοξάζοντας, καὶ τάναντία τῶν
ὀδυρμῶν πράττειν. Ἀλλὰ μὴν ἐκείνου πιστεύομεν
εἶναι μὲν ἐν καθαρῷ λύπης ἀπάσης χωρὶς· εἶναι
δὲ ἐν φίλων χοραῖς· εἶναι δὲ ἐν συγγενῶν· εἶναι δὲ
ἐν τῷ φωτὶ, ὃ φανὲν κατὰ καιρὸν, σκοτώσει τόνδε
τὸν ἥλιον τῇ πολλῇ λαμπρότητι. Καὶ δὲ δὴ πάντων
ὑπέρεχεται, τοῦτον ἡμεῖς πιστεύομεν συνῆφθαι τῷ

clor esset, eraique futurus, ut esset sperstes, toto
deinceps tempore in tristitiis versaturos. Hoc vero
absurdissimum, palamque videatur ænigmati simi-
le, ut cum is, cui omne vellemus bonum, ac cuius
causa malum omne sustinuissemus, bona æterna
consecutus sit, nos interim, ejus ad tempus aliquod
privatione tristemur. Sint plane hæc argumento,
ut nostra pluris bona, quam ejus faciamus; ut-
que ejus lubentes presentiam habèremus, non pro-
pter ipsum, ac quod ei commodum esset, sed propter
nos ac nostram utilitatem. Haud ergo sinceræ di-
lectionis, quod his verbis conclusum fuit; sed ab
ea quam longe remotum ac velut abortivum. Om-
nino enim secus oportebat, ut ne ejus res nostris
posthaberemus. Hoc quippe arbitror nos decere,
qui ipsis nobis, eum nos impensius amare adstrua-
mus.

Me ipse igitur arguens, ac satis puto errorem
deprecatus, viciissim hortatum venio, meæ ipsius
emendationis ergo vestræque utilitatis, ut una cum
vestro despota, ejus gaudii causa quo illic perfri-
tur, gaudeatis; nec in vestram jacturam aspicien-
tes, quod ille hinc migraverit, tristitiæ perperam
indulgeatis. Quam maxime enim a ratione alienum,
ut cum eo male hic habente doleremus, eumque
eodem illic deliciante, non deliciemur. Ut enim
quis moleste ferat, bona aliquem æterna, a corpore
migrantem consecutum, plane res invidiæ sit; ac
neque invidiæ; nemo siquidem invidet bibenti ex
inexhausto fonte ac pereuai. Ut enim felici rerum
successu invidia conficitur; eo comparatum est, quod
invidi aliorum prosperis rebus suas minui arbi-
trentur. Nobis autem, qui nostra bona felicitati
ejus, nulli deinceps mutationi obnoxia, posthabea-
mus, illi oppido congaudendum sit. Sic porro ope-
ræ pretium monitionem auspicemur. Dico itaque
nobis congruum esse, non quidem ut nullo doloris
sensu, tanquam stulti essemus, ejus privationem
feramus; neque enim grave aliquid aut violentum
dicturi sumus; sed ut conemur leniter ferre, quod
providentiæ visum sit; bonisque, quas omnes de
illo habemus, expectationibus modeste delectemur.
Sane quidam, ut futuri ævi res nihil esse putare-
mus, alius nobis sermo esset. Postquam autem om-
nino etiam docti sumus, veroque omni certius ha-
bemus, umbram esse hoc sæculum, viamque ad
futurum illud, haud plane impensior his habenda
cura, illorum autem omnino habenda sit ratio. Duo-
rum quippe alterum necesse est: ut qui vitam ita
impense diligamus, uti quisque factio ostendit, vel
non credamus esse cum Deo, eaque illum dire lu-
geamus, cum nec cogitatio aliqua nec ratio teneat:
vel contraria sentientes, contraria quoque gemiti-
bus agamus. Cæterum credimus in hoc esse ad
omni tristitia vacuo: in amicorum ac cognatorum
versari choris; esse in lumine, quod aliquando ap-
parens, solem hunc fulgore multo sit obscuratum:
quodque universis sit præstantius, credimus esse
conjunctum Salvatore Christo, Ecclesiæ totius ca-

piti : cui illa *concorporalis ac cohæres* existit, juxta doctrinam Pauli ; in quo utique Salvatore ac Deo, lapide summo angulari , omnis ædificatio constructa : nam Pauli iterum usurpabo verba : *crescit in templum sanctum*. Atque ut hæc pariter videantur, haud plane operæ pretium sit, ut cum pro ejus ad Deum profectione, ac bonis quæ est consecutus, gaudendum esset, tum nostri causa, ac propter nostram jacturam, grandi tristitia impleamur ac mœstitia ; ne quando ista morosi sint, ac ejus qui sibi læta, dilecti commodis anteponat. Ut quis enim sincere amet, multam lubens molestiam tulerit, quo charis in gloria versari ac remissione pura a crimine concessum sit.

Sed et matrem quandoque a viduitate filiam, quam unigenitam ac pulchram habeat, pro qua vitam quoque traditura erat, alienam in regionem, clarissimum viro, jungendam destinare videas ; ac lacrymas quidem pro prolis separatione, quam non liceat, nec sit facile, forsque etiam nec possibile ut iterum videat, ab oculis mittere ; ejusque nihilominus felicem fortunam suæ ipsius voluptati præferre. Delectatur sane quanquam lugeat, ut cujus clarissima proles sit adeptura bona, superatque molestiam voluptas : neque enim alioqui destinatura erat. Existimo siquidem a gaudio vincit tristitiam, ut contingat clarissimos bene habere, ab eo quod amantes molestum quidpiam ac triste ferant. Ut porro hanc ænulemur matrem, multam quamdam consolationem consequemur, quin imo latitiam pro abjectiori tristitia. Volo autem adhuc rationibus uti, et majori solatio melior nobis opinio obtineat.

Equidem ut credamus charum nostrum, malorum illic dare pœnas, neque nos dolori depascenti ullas demus inducias : ac si quis nitatur consolari, ne ei aures accommodemus. Quanquam orator sit, quanquam philosophus, quanquam pro eloquentiæ vim magna possit ac gloriatur, insanire existimemus, ut se persuasurum speret. Quanquam delirans iustet, lapidibus submovcamus atque injuriis. Sin autem ille Deum timebat, fidemque in illum sincerissimam servavit ; parentes honore prosequeretur, ac suos quidem demerebatur, quin et extraneos quantum liceret ; nec ejus omnino vita sinit dubitare, sed sumus persuasi una cum martyribus agentem choros, paradisi, potiri bonis ne pro inclyti viri obitu immodica tristitia impleamur, sicut illis qui spem non habent, inquit divinum caput Paulus : sed vel omnino absorbeantur tristiora a spe meliori, aut certe prævaleat illa, quo sunt potiora quæ sperantur, ac animi contemplatione sciuntur, quam præsentia, ac ea quæ videntur. Quidni autem dico quod est amplius ? Certus quippe sum, ut data optione, vel post multos decursos annos, regnumque administratum, ac voluptatem perceptam, plurimamque felicitatem cœlestibus bonis perfrui liceret, aut statim mo-

Α Σωτήρι Χριστῷ· τῆς κεφαλῆ τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, ἧτις ἐκείνῳ σύσσωμος καὶ συγκληρονόμος, κατὰ τὴν Παύλου διδασκαλίαν, πρὸς ὃν γε δὴ Σωτήρα καὶ Θεὸν λίθον ἀκρογωνιαίον ὄντα πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη· καὶ γὰρ τὰ Παύλου πάλιν ἐρῶ· ἀξίει εἰς τὸν ἄγιον. Καὶ εἰ ταυτὶ ξυνοδοκεῖ, μὴ οὐχὶ γιγνόμενον ἦ, ἕτε χαίρειν ἦν εἰκὸς ἕνεκα τῆς πρὸς Θεὸν ἐκείνου πορείας, καὶ ὧν τε τετύχηκεν ἀγαθῶν, τότε δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἡμετέραν ζημίαν λύτης τε καὶ ἀθυμίας μακρᾶς πληροῦσθαι· μήποτε ταῦτα αὐθάδους ἦ, τὸ ἑαυτοῦ προκρίνοντος ἡδὺ τοῦ, ὃν φιλεῖ, συμφέροντος. Τὸν γὰρ ἀληθῶς φιλοῦντα πολὺ τι δάκνον δέχεσθαι χρὴ, ὥστε ἐξείναι τοὺς ἐρωμένους ὁδῶν καὶ βρασιῶν συνείναι καθαρᾷ διαβολῆς.

Β Ἴδοις δ' ἂν που καὶ μητέρα μετὰ χηρείαν κόρην μονογενῆ καὶ καλὴν, ὑπὲρ ἧς καὶ τὴν ζωὴν ἂν ἐδίδου, εἰς ἀλλοδαπήν τινα πέμπουσαν, ἀνδρὶ λαμπρῷ συνιφθοσομένῃ, καὶ δάκρυον μὲν ἀφίεισαν τῶν ὀφθαλμῶν τῷ χωρισμῷ τῆς παιδός, ὡς οὐκ ἂν οὐτε βῆδον, οὐτε τυχὸν δυνατὸν ἐκείνην αὐτῆς θεάσασθαι· τὴν ταύτης δ' οὐκ εὐδαιμονίαν προτιθείσαν τῆς ἰδίας ἀπολαύσεως. Ἥδεταί μὲντοι καὶ κλαίονσα, ὡς τευξομένης ἀγαθῶν τῆς φιλιότητος· καὶ τὸ ἡδὺ τὴν ἀγῆδιαν παρέρχεται· οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ἐπεμπε. Δοκεῖ γὰρ μοι ἠτεᾶσθαι τὸ λυποῦν ὑπὸ τῆς χαρᾶς, ἂν ἐξῆ τοὺς ἐρωμένους εὖ παθεῖν, ἀπὸ τοῦ φέρειν δάκνον τι καὶ λυπηρὸν τοὺς ἐρώντας. Ταύτην εἰ ζηλώσαιμεν τὴν μητέρα, πολλῆς τινος τευξόμεθα τῆς παραμυθίας· μάλλον δὲ τῆς εὐφροσύνης ἀντὶ φαυλοτέρας λύτης. Βούλομαι δ' ἔτι χρήσασθαι λογισμοῖς, ὥστε μετὰ μελιζονος τῆς παραμυθίας τὴν ἀμείνω ὁδὸν κρατῆσαι.

Εἰ μὲν οὖν πιστεύομεν τὸν ἡμῖν ἐρωμένον δίκαιος ἐκτίνειν ἐκεῖ κακῶν, μίθ' ἡμεῖς ἀνακωχὴν τῷ κατεσθίοντι δῶμεν πάθει· καὶ εἰ τις ἕτερος ἡμᾶς παραμυθεῖσθαι πειρῶτο, μηδ' ὀποσχῶμεν αὐτῷ τὰ ὅσα. Ἐὰν βήτωρ ἢ κἂν φιλόσοφος, κἂν τῆ τῆς πειθοῦς δύναμις μεγάλη καὶ δύνηται καὶ φρονῆ, μαινεσθαι δοξάσωμεν αὐτὸν, ἐλπίζοντά ποτε πέσειν. Κἂν ἐπικητήται ληρῶν, λίθοις καὶ ὑβρεσιν ἀποπέμφωμεν. Εἰ δ' ἐφοβεῖτο μὲν ἐκείνος τὸν Θεόν, τὴν δὲ πρὸς ἐκείνον πίστιν ἀκραιφνεστάτην διατετήρηκε, καὶ διετέλει τιμῶν γονέας, καὶ τοὺς μὲν λίθους ποιῶν εὖ, μάλλον δὲ καθόσον ἐχρῆν καὶ τοὺς ἀλλοτρίους, καὶ ὅπως οὐδ' ἀμφιγνοεῖν ὁ τούτου δίδωσι βίος, ἀλλὰ πεπίσμεθα αὐτὸν τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καλῶν ἀπολαύσασθαι, συγχροετὸν ὄντα τοῖς μάρτυσι, μὴ κατηρείας ἀμέτρον πληρώμεθα ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ πάνυ, ὡς περ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα, φησὶν ἡ θεία κεφαλὴ Παῦλος· ἀλλ' ἢ τελείως καταποθήτω τὰ δυσχερέστερα ὑπὸ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων, ἢ πλεονεκτεῖτω γοῦν, ὅπως κρείττω τὰ ἐλπίζόμενα τε καὶ θεωρούμενα τῶν γε παρόντων καὶ βλεπομένων. Καὶ τί μὴ λέγω τὸ μεζίζον; Πείθομαι γὰρ, ὡς αἰρέσεως ὑμῖν προτιθείσης, ἢ μετὰ μακρὰν ζωὴν, καὶ βασιλείαν, καὶ τρυφήν, καὶ εὐδαιμονίαν ὅτι πλείστην τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, ἢ εὐθὺς

ἀπαλλαγέντας τούτων τυχεῖν, πρὸ τοῦ τινὸς τῶν εἰ-
ρημένων μετασεῖν, τῆς δευτέρας πάντως ἂν γενή-
σεσθε μοίρας, κάκει τῶν τῆδε προκρίναντες. Πῶς
οὖν οὐ παντάπασιν ἀτοπον, εἰ ἅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ
βούλεται, ταῦτα μὴ ὑπὲρ τῶν φίλων θελήσειεν;
Ἐνθυμώμεθα δὲ κάκεινο· εἰ ἐκ τοῦ σφόδρα τόνδε
φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν, ἀπελθόντος ὀδυρόμεθα, καὶ
τὴν ζωὴν χεῖρω νομίζομεν, ἢ εἰ θανόντες ἀπηλλά-
ξαμεν, πρὸδῶλον, ὅτι κάκεινος φίλων ἡμᾶς, φίλτρον
μηδισμῶς ἐλαττον τουτοῦ τοῦ παρ' ἡμῶν πρὸς ἐκεί-
νον, τὴν ταχίστην ἂν ἠγάπησεν ἀπελθεῖν, ἡμῶν
ἐκείνου προαπελθόντων. Καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ
ἦν ἡμῖν εὐρεῖν πικραμυθίαν τῆς λύπης, κάκεινῳ ἂν
γένοιτο· εἰ οὐχ οἶδόν τε ἡμῖν, οὐδ' ἐκείνῳ πάντως
ἂν ἦν.

Τὸ μὲν οὖν ἐπόμενον τοῖς εἰρημένους ἐστίν, ὡς
ἄρα κρεῖττον ἀπελθεῖν πρὸ τῶν φιλουμένων, ἢ ζῶντα
τούτων στερεῖσθαι τῇ μεταστάσει τῶν τῆδε. Ἐγὼ δ'
οὖν ὁμῶς χρήσομαι μετριωτέρῳ τῷ λόγῳ. Φημί οὖν,
ὡς εἰ τις ἡμῖν κάκεινῳ προῦθηκεν ἀφρεσιν, ἡμᾶς
ἐκείνου προαπελθεῖν, ἢ τούναντιον, ἡμῶν ἐκείνου,
ὀπίθεσιν παρέσχετ' ἂν ἀμφοτέροις, οὐ ράδιαν ἔχου-
σαν κρίσιν. Εἴτε γὰρ καλὸν τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ σὺν
λύπῃ διηγεῖται παντάπασιν ἀφόρητον· εἴτε ἐπιθυ-
μητὸν ἀπηλλάχθαι τῶν λυπούντων, ἀλλὰ τὸ διὰ θά-
νάτου, ὄνγε πέφικεν ἅπας ἀνθρώπος, οὐ μοι δοκεῖ
ῤῥῆδιον εἶναι θελήσει. Ὡς οὖν μηδὲν εὐκριτον ὄν
ἡμῖν περὶ τούτων εὐρεῖν ζητοῦσι τὸ βέλτιον, στέργω
μὲν τὸ τῇ προνοίᾳ δόξαν, ἀμεινον οἰκονομοῦση τὰ
καθ' ἡμᾶς, ἢ ἡμεῖς βουλόμεθα. Θεὸς μὲν γὰρ ἐπί-
σταται, καὶ δύναται, καὶ βούλεται, τὸ πᾶσι λυσιτε-
λῆσον· ἡμεῖς δὲ τῶν χειρόνων ὀρεγόμεθα πολλάκις,
τὰ βελτίω διαπτύοντες, παρὸν ἔχειν, καὶ τὰ καθ'
ἡμῶν αὐτῶν ἀντὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγνοοῦντες ἐρ-
γάζομεθα. Ὡσεὶ οἶμαι καὶ τὸ ἀμεινον οὐδαμῶς ἐν-
ταῦθα λέλεκται.

Μὴ δὴ πρότερον τῷ νεῷ προέλθωμεν, πρὶν ἢ τοῖς
λογισμοῖς ἐπιτρέψαι τοσούτῳ μόνον χρῆσθαι τῇ λύπῃ,
ὅση μὴδὲ τὸν Θεὸν παροξύναι τῷ τῆς ἀθυμίας ὑπερ-
βάλλοντι, μῆτε τὸν ἐρώμενον ἀνίστασι. Ἡ γὰρ
ἀνίσταται, εἰ τὸ θεῖον παροργισαίμεν, καὶ ταῦτα δι'
αὐτὸν καὶ τὴν ἐνθένδε τοῦδε πορείαν. Δειξώμεν δὲ
καὶ τοὺς ἐραστάς, τῷ ἀναλίσκειν ὑπὲρ τῆς τοῦ ἐρω-
μέλου ψυχῆς, ὅπως ἂν ἕκαστος δύναιτο, καὶ κρίνοι
πρέπειν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐκείνῳ μόνον συνεισε-
νεγκεῖν πάντες ἔχομεν, καὶ τοῦτο αὐ ἐπίδειξις ἀλη-
θεστάτη λαίπεται τῆς εἰς ἐκείνον ἀγάπης· καὶ συν-
οίσει μὲν κάκεινῳ ἀνθρώπῳ πεφουκότε, καὶ πληῶν
τῷ σώματι τούτῳ συγγεγονότι, ᾧ μὴ οἶδόν τε συν-
όντα καθαρὸν παντάπασιν εὐρεθῆναι· συνοίσει δὲ
καὶ ὑμῖν, ἅτε δὴ καὶ δέον ἀποπληροῦσιν ἀνδρὶ πάντα
ἀγαθῷ καὶ δεσπότῃ, καὶ αἰτίῳ γε πολλῶν καὶ με-
γάλων ἀγαθῶν γεγονότι, καὶ νῦν μεγίστην ἔχοντι
χώραν παρὰ Θεῷ, καὶ τευξομένῳ μείζονος, ὅταν ἢ
κοινή τοῦ γένους ἐστία καὶ μήτηρ ἦδε γῆ ἀποδῶ
τῷ πνεύματι τὸ συνεργήσαν σῶμα πρὸς τὰ καλὰ,
εἰς δόξαν τε καὶ εὐφροσύνην αἰώνιον, ὧν καὶ ἡμεῖς

A rientes ea consequi, nullis hactenus praefatorum
perceptis, postremum hoc omnino electuros, post-
habentes quæ sunt ævi præsentis, iis quæ futuri.
Nonne ergo prorsus absurdum, ut quæ sibi quis-
que velit, ea nolit pro amicis? Sed et illud pense-
mus, siquidem eo quod impense amemus, pro
defuncto lugemus, vitamque deteriolem putamus,
quam si mortui essemus; liquet palam ut et
ille nos amans, idque ea amoris vi, quæ nihil nostro
mortalium cedat, quam citissime mori voluisset, ut
illo nos priores decessissemus. Atque id merito. Si-
quidem enim levamen tristitiæ invenire possumus
posset et ille; sin non possumus, nec ille omnino
posset.

B Id ergo ex dictis consequens fit præstare ut ante
charos decedas, quam ut vivens iis priveris eorum
migratione a vita. Ego nihilominus moderatori
sermone utar: dico ergo, ut quis nobis illique
eligendum proponeret, ut aut ipsi priores illo de-
cederemus, aut e contra, ille nobis prior argumen-
tum utrisque præberet haud judicio facile. Quan-
quam enim bonum est vivere, jugi tamen vivere
tristitia, omnino intolerabile. Quamquam vero opta-
bile a tristibus liberari, ut tamen per mortem, quam
omnes horrent, haud ullus puto facile in animum
inducat, ut velit. Tanquam ergo quibus potiora
inquietibus, haud facile sit e re judicare, libentes
amplectamur quod visum est providentiæ, nostras
res melius dispensanti quam vel ipsi velimus. Sa-
ne enim Deus omnia scit, potestque ac vult quod
universis conducat: nos autem non raro deteriora
appetimus, spretis bonis cum illorum copia suppe-
tit; proque eo ut nobis bona operemur, per igno-
rantiam quæ nobis sunt mala agimus. Quamobrem
existimo nequaquam hic fuisse dictum quod melius
est.

D Ne prius ergo templo exeamus, quam ut ita jun-
taxat tristitiam animis permittamus, ut ejus excessu
minime Deum irremus, autve dilectum offenda-
mus. Sane enim futurum est ut ille offendatur,
siquidem irritaverimus Deum; idque ejus empri-
mis causa, ac propter migrationem ipsius ab huma-
nis. Eo autem ipsi nos amatores ostendamus, ut
pro chari anima impendamus, quantum cuique
liceat ac pulet se decere. Id enim solum universis
in eum conferre habemus: eaque omnino verissi-
ma restat, nostræ in illum dilectionis ostensio.
Porro autem illi quoque contulerit, qui fuerit
homo, inque cæno corpore habitaverit, quocum
nemo omnino purus possit versari: sed et vobis
conferat, tanquam qui officio defungamini in virum
optimum ac despotam, plurimumque ac magnorum
bonorum auctorem; inque eum, qui nunc magnam
apud Deum locum habeat, sitque adepturus am-
pliolem, quando communis generis domus ac ma-
ter, terra spiritui corpus reddet, quo bonis operi-
bus est usus instrumento, ad gloriam ac lætitiā

æternam, quam nos utinam consequamur propitium A τύχοιμεν, Ωλων ποιούντες τὸν Θεὸν ἐκαίνου τὰν nobis reddentes viri illius Deum. δρός.

Hæc nos tibi, divina anima, quæ multas prius ornatasque laudationes susceperis, sisque postmodum a multis susceptura, ac iis qui ornate dicere possint : quando nihil aliud defunctis ad gloriam valet conferri. Porro videns quæ erant aliorum, gavisus sum : erant siquidem bona valde, et ut argumento essent facultatis dicendi, quanquam diverentes subjectæ rei longe impares erant. Sic enim omnino accidat, ut quis tuam indolem laudare tentaverit. Mea autem hæc haud scio qualia aliis sint habenda. Quin imo plane scio, palam deficere a rei dignitate, atque jejuniora esse quam ut tuam satis virtutem laudaverint, autve propius ad eam accesserint. Tu autem bene scio, pro tui in me B amoris œstro, quo meis magis gaudeas, quam amicæ quietis qui illam persequuntur, cum ea lætus suscipies, tum habebis orationibus potiora. Sed et vos, auditores, arduam spectantes molitionem veniam daturi estis, ut minus licuerit mare cotylis metiri, tantumque velut e perenni flumine modicum quid haurientes, gustandum præbuerimus, quo ejus aqua quam sit dulcis, quamque limpida, ex parte ipsa innoverit.

Ταυτὰ σοι, θεία ψυχή, παρ' ἡμῶν, πολλάς τε καὶ καλὰς εὐφημίας καὶ δεξαμένην πρότερον, καὶ δεξαμένην μετέπειτα, παρὰ πολλῶν τε καὶ καλῶν εἰς τὸ λέγειν ἐπεὶ μηδὲν ἔττερον εἰσενεγκεῖν εἰς δόξαν λέλειπται τοῖς οἰχομένοις. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν ἄλλων ἰδὼν, ἤσθην· καλὰ γὰρ ἦν κομιδῆ, καὶ γλῶσσαν ἀγαθὴν μαρτυροῦντα τοῖς εἰρηκόσιν, εἰ καὶ παλὸ τοῦ προκειμένου διήμαρταν οἱ λέγοντες. Τοῦτο γὰρ παθεῖν ἀνάγκη τοῖς σοῦ τὴν φύσιν ἐπαινεῖν πειρωμένοις. Τὰμὰ δὲ ταῦτα οὐκ οἶδα τοῖς ἄλλοις ἄποια δόξει. Μᾶλλον δὲ εὐ οἶδα πάντως ἐπιεικῶς λειόμενα τῆς ἀξίας, καὶ τοῦ τὴν σὴν ἀρετὴν καλῶς ἐξυμῆσαι, ἢ γοῦν ἐγγὺς ἐφικέσθαι τοῦ γιγνομένου. Σὺ δ' εὐ οἶδ' ὅτι τῷ πρὸς ἡμᾶς μεμνηότι, καὶ τῷ χαίρειν τοῖς ἐμοῖς μᾶλλον, ἢ τῷ βραθυμεῖν οἱ τοῦτο δύναντες, καὶ ὑποδέξῃ ταῦτα σὺν εὐφροσύνῃ, καὶ προτιμήσει; τῶν ἄλλων πάντων. Συγγνώσασθε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὧ παρόντες, τοῦ ἐγγειρήματος τὰ ἀναντες ἐννοοῦντες, εἰ μὴ κοτύλαις τὸ πέλαγος μεμετρήκαμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ ποταμοῦ τινοῦ ἀεχνάσου ἀρυσάμενοι ὄσον οἶόν τε, δεδώκαμεν ὑμῖν γέυσασθαι. ὡς ἂν τὸ πόσιμον ἐκαίνου καὶ διειδὲς ἀπὸ τοῦ μέρους γένοιτο δῆλον.

SCITÆ SENTENTIÆ

AC VELUT PROVERBIALES

Quibus ceu gemmis illustrissimis intexta Manuelis Oratio, præclare splendorem habet.

Maximos maxime decet probatio. Accidat, ut nihil etiam dans, delectes, utque vicissim dando displiceas.

Sic virtus quam fortuna præstat.

Non latent magnorum res.

Virtus res est desiderium habens, bonisque attrahendis, majori supra magnetem efficacitate pollet.

Quod quis habet, dat etiam : ac quod est ipse, hoc alios quoque existimat.

Natura quid violentum est; nec ut quis aliquo velit trahere, in adversam partem facile inflexerit.

Qui malus est in genus et suos, utique et in seipsum : Nam pars continetur in toto. At qui malus est in seipsum, in quem alium possit esse bonus?

Opus bene a principio excogitatum, meliusque peractum, ac sine donatum ultimo, non nisi divino nutu factum esse liquet. Ut enim ad unum aliquem mirabilem finem multa concurrerint, neque humanæ sit virtutis, neque eorum quæ a casu et fortuna sunt.

Idem valent prosperi hostium successus, ac imminutæ adversariorum vires, ac clades eorum; ac e contra.

Solent primum clam gesta, postmodum frontem induere. Ut hostes detecti sint, triste potius aliquid ferant, quam fecerint.

Multum præstat ab eis accipere, qui ex debito præstant, quam qui ex gratia.

Ubi malis fatiscens generosus animus, in sua minus aliquid dignum ingenuitate ac abjectius inclinavit : sæpius quidem in illud occurrit : jam autem proxime facturus, quem rei turpitudinis pigeat, resilit, majorique fervore impetum in bonum resumit, priorque contentio multa accessione redit.

Lacedæmoniorum scilum responsum : *Pugnent ut non rituri, et non morientur.*

Qui nullis destitutus est, quibuscum ambitiosa ostendendæ virtutis certamina committat, velut remissior obundis gloriæ causa laboribus evadit, bonumque, quo varius, eo ubique admiratione majus.

Magnam quid absolute vir quisque ingenuus : ac cum multis malis extrinsecus ingruentibus, ipsa quoque interna insurrexerint, prodigio similis hic talis videatur, ut vel partem alteram, nedum ambas, eluctaverit.

Ut quis invitatus afficiatur, libens autem pietatis ergo ferat, haud commune præmium consequatur, imo etiam omnino majus, quam ut proprio quis consilio ac voluntate, malorum noxam sustineat.

Solent amici congaudere gaudentibus amicis, ac cum iisdem tristibus pariter trisari.

Obtritis tristitibus fluctibus animis, præsentior nulla consolatio, quam luctus occurrat.

Bona abscondita majus desiderium habent.

Egere vel ipsos opulentiores sublimiorum dono, qua, inveniunt, ratione, in aquis nata, celestem imbrem necessarium habent, ut fructum ferant.

Quod eorum separata sint corpora, quorum inseparabili vinculo animi functi essent, nullum delectabile omnino constare sinit, utque adhuc quod dicitur, reipsa delectabile putetur.

Ut rerum felici successu invidia conflatur, eo comparatum est, quod invidi aliorum prosperis rebus suas minui arbitrentur.

Existimo a gaudio vinci tristitiam, ut contingat charissimos bene habere, ab eo quod amantes molestum quidpiam ac triste ferant.

IMP. CÆS. MANUELIS
PALÆOLOGI AUG.
PRÆCEPTA EDUCATIONIS REGIÆ
AD JOANNEM FILIUM

Ex Jo. Sambuci V. C. Bibliotheca. Joan. Leunclavio interprete *.

HIS ACCEDIT RELIQUII, MERITINORUM DUCIS, EJUSDEM ARGUMENTI LIBER, CUM ALIIS AD
 PRINCIPUM STUDIA PERTINENTIBUS, NEC UNQUAM HACTENUS EDITIS.

AD FRANCISCUM MEDICEUM, MAGNUM THUSCIÆ DUCEM

(Basileæ, ex officina Petri Pernæ, 1578, in-12.)

AD SERENISSIMUM PRINCIPEM

FRANCISCUM MEDICEUM, MAGNUM THUSCIÆ DUCEM.

Inter multiplices Italiæ plausus, exterarumque nationum faustas acclamaciones, gratulantium tibi, FRANCISCE dux, ob natum nuper Philippum filium, Medicæ columen familiæ; nec nostræ silere Musas voluerunt, eum præsertim nactæ interpretem atque internuntium, qui et propter imperatorii generis majestatem ab aulæ tuæ aditu non excluderetur: et præter hoc gratulationis officium, id secum munus adferret, quod olim augustæ indolis puero in spem successioni amplissimi Thuscæ regni educando, magna recte administrandi et conservandi imperii paterni, admiacula suppeditare possit. Est is Palæologini sanguinis insigne lumen illud, Manuel imperator Byzantinus, summi princeps ingenii, summæque doctrinæ, cui nullum illa sæcula parem tulisse, si recte virtutes ejus æstimare volumus, nemo non lubenter fatebitur. Non jam prolixè generis nobilissimi seriem cum rebus gestis commemorabo. Notus est ex historiis Michael Palæologus, qui primus splendorem imperatorii nominis intulit in familiam suam, quam, si Otomanici generis incomparabilem felicitatem excipias, solam Deus continua ducentorum prope annorum successione heavit. Hunc secutus est in regno Andronicus filius, Andronicum Michael secundus, Michaelẽ secundum Andronicus item secundus, Andronicum Joannes, cui quatuor omnino fuere filii, Andronicus, Demetrius, Manuel hic noster et Theodorus. Imperante Joanne, successus Barbari contra nostros habere majores, quam unquam antea, cepere. Quapropter optimus princeps, ut salutem suorum ac totius adeo reipublicæ Christianæ consuleret, quærenda statuit auxilia, quibus formidabiles Barbarorum progressus reprimeret. Itaque triremes conscendit, Venetias proficiscitur, Italos principes adit, omnes periculi communis admonet. Hinc in Galliam et semotam ab reliqua Europa Britanniam contendit. Ubique naviter susceptæ pro salute publica legationis munus exsequitur, sed irritò, proh dolor! eventu; propter detestabiles principum Christianorum discordias, quibus hodieque res nostras pessum ire videmus. Quippe Gallia tunc discidiis intestinis gravissime laborabat, sub rege Carolo sexto, qui puer erat, proceribus quibusdam funestas inter se similitates exercentibus. Omnia frustra molitus, Venetiasque reversus, per summam insolentiam a Venetis quoque mercatoribus indignum in modum excipitur, qui prius eum se dimissuros negarent, quam nummos, iter in Galliam Britanniamque facturo creditos, cum immodicis usuris reddidisset. Nefarium profecto facinus, inquit: sed Andronicum filium magis erga se impium et ingratum expertus est. Nam cum domo profecturus ad conquirenda nostrorum procerum subsidia, Byzantio hunc præfessisset ac deinde, quibus in angustiis versaretur, ei significasset: nullam filius paternæ calamitatis rationem habuit, sed tantis in ærumnis auctorem ortus sui, secundum Deum, mortaliū scelestissimus hærerẽ passus est. Hoc casu paterno Manuelis hujus, quem nunc ad te mittimus, singularis in parentem pietas atque virtus enituit. Nam cum Thessalonicam administraret collectis e ditone sua nummis, qui patri redimendo sufficerent, Venetias profectus, eum ab usurariorum injuriis vindicatum in patriam reduxit. Hoc factò, patris animùm ærcissime sibi devinxit; habuitque pietas hæc

* De alijs Manuelis scriptis quæ in hoc libro insunt, vide Fabricii notitiam supra.

ca præmia divinitus, ut Manuel imperio paterno potiretur, Andronico primogenito et Joanne Andronici filio prorsus exclusis. Quanquam enim ad Bajazetum, Amuratis filium Barbarorum tyrannum, hi duo profugerunt, ejusque copiis auxiliariis adjuti, Constantinopolim occuparunt, imperatore Joanne patre, ac Manuele filio, qui capti sunt, in duros carceres compactis: tamen favore propitii Numinis factum est, ut exacto triennio salvi tandem evaderent, frustra multoties monente Bajazeto tyranno, ut interficerentur. Nimirum nequit in eos humana sævire crudelitas, quos divina providentia legit. Bajazetus ipse, mutata voluntate pristina, Manuelem restituit: Andronico et Joanne in aulam suam deportatis, ubi victum haberent, quam diu superstites essent. Tanta vero magnitudine animi præditus erat Manuel imperator, ut cum Bajazetus immensam ab eo pecuniæ vim posceret; atque uti suam in aulam veniret, adhibitis gravibus minis; mandaret, in neutro tyranni postulatis pareret. Existimabat enim fortissimus princeps, etiam debilitatis imperii Byzantini viribus, nihil contra dignitatem ejus loci atque ordinis, in quem a Deo collocatus esset, admittendum. Hac de causa rursus in periculum amittendi regni venit, cum denuo manifestam benigni numinis opem sentit. Bajazetus enim barbaro furore percitus, summis viribus Constantinopolim obsidet ac oppugnat; quæ quidem obsidio totos decem annos duravit. Interea Manuel animum nullo modo despondet, sed paternum imitatus consilium, Joanni, Andronici fratris filio, urbis obsessæ cura defensioneque commissa, in Italiam ad pontificem, Mediolani ducem et Venetos proficiscitur. Hinc abit in Gallias, ubi Carolum regem phrenesi laborantem reperit. Nusquam quidquam opis impetrat. Cumque morbum regis diuturniorem fore prospiceret, per Germaniam et Pannoniam domum revertitur. Oium destitutus humano præsidio, Deum sibi præsentissimum experitur. Nam Bajazetus obsessor urbis prælio victus, in Tamberlanis Scytharum principis potestatem venit, nec ad mortem usque se rursus ulla ratione in libertatem asserere potuit. Ingens hoc Dei beneficium Manuel hymno celebrat, quem hic in extremo legimus. Nec multo post, ut suos a Barbarorum injuriis tutaretur, Isthmum Peloponnesi muro claudit, extinctoque Bajazeto, perpetuam cum Mahometo, ejus filio, pacem facit. Talem tantumque principem, tamque Deo charum, ad te, Franciscæ, procerum Italorum decus, ablegamus ut tibi libros hosce suos, qui rationes educandæ regiæ sobolis continent, offerat: non quod tu præceptis hisce indigeas, qui jamdudum maturi sapientisque principis numeros imples, sed ut aliquando Philippi tui, cum feliciter adoleverit, studiis et usui serviant. Erit autem, ut spero, non ingratus hic hospes tibi, qui cum angustæ familiæ ornamentis doctrinæ laudem conjunxit. Semper enim hoc peculiare fuit Medicæ genti vestræ, ut omen doctrinam liberalem, et viros ex ea claros, humanissime complecterentur. Magno illi Cosmo, qui primus suis præluce majoribus cepit, Chrysoloras et Argyropulus, homines Græci, litterarumque Græcarum per Italiam, Germaniam et Galliam propagatores, in deliciis et amoribus fuere. Nepos autem ejus Laurentius quanto Janum Lascarium natum ex imperatoria stirpe Græca, Demetrium Chalcocondylam, Michaellem Marullum Tarchaniotam illustrem virum, in honore habuit? Denique Cosmus pater, ut alios omittam, majorum vestigiis insistens, cum aliis rempublicam litterariam beneficiis affecit; tum nobilissimos illos Pandectarum Florentinarum libros, tam sancte sæculis tot adservatos, immortalis sua cum laude nobiscum communicavit. Horum exempla tu quoque procul dubio semper imitabere, qui cæteris in rebus avitas patrisque virtutes, et egregia facta, jamdudum non solum æquasti, verum etiam magnum iisdem laudis gloriæ dignitatis amplificatæ cumulum adjecisti. Vale. A. D. VII Id. Januar. Vienna Pannonum.

Jo. LEUNCLAVIUS Germanus.

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΡΑΣΜΙΩΤΑΤΟΝ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΑ, ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ

ΥΠΟΘΗΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΕΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΙΣ Ρ'

MANUELIS PALÆOLOGI

RELIGIOSI ET CHRISTIANI IMPERATORIS

AD AMABILISSIMUM FILIUM ET IMPERATOREm JOANNEM PALÆOLOGUM

PRÆCEPTA EDUCATIONIS REGIÆ.

C COMPREHENSA CAPITIBUS.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΟΙΜΙΑΚΗ.

Ἐν Πελοποννήσῳ σὲ λιπῶν, ἐξ Ἰταλίας ἐρχόμενος (ὃ πῶς ἐνεργεῖν ἐδυνήθησιν;), ἦσθα δὲ παῖδιον ἔτι, καὶ παιδείας οὐ συγχρῆς μετέχων διὰ τὴν ἡλικίαν, ἄλλως τὲ σοι καὶ τῆς τύχης ἐμποδῶν εἰς τοῦτο γεγενημένης, ὑποθήκαις τῇ δυνάμει συμβαινούσαις ἐδρῶμιζον· ἐν αἷς ἐτέρας ἐπηγελλόμεν σοὶ δῶσειν τὴν ἡλικίαν ἀμείβομαι, τελεωτέρῳ βίῳ κτεπούσας. Ἄρτι δὲ γε μισρακίῳ γεροντί, καὶ πρὸς ἡμᾶς παραγεροντί, φέροντί τε τῇ ψυχῇ παιδείας οὐ φαῦλον μέρος, ἐμπειρίαν τε τόξων, καὶ θήρας, καὶ τῶν τοιούτων, ἦλθε μὲν σοι παρ' ἡμῶν πρὸς ἅπαν ἐπιτήδευμα στρατιωτικῶν τὰ γιγνόμενα, εὐθὺς νεῶς ἀποβάντι· αἱ δὲ ὑποσχέσεις οὐκ ἔστιν οἱ τις ἀρ. οἶμαι, δεινόν γε τὰς πρὸς ῥόμην, καὶ πόλεμον καὶ ἄλλως τὰς τοῦ σώματος ἐπιμελείας προτιθέναι τοῦ, ὅτι ἂν ψυχὴν καὶ νοῦν λαμπρότερα ἀποθήκῃς. Καὶ τὰ μὲν μηδέποθ' ὑποσχήμενα, ταῦτα δὲ πάντα σοὶ δοῦναι δίκαιον ἂν ἀπλῶς· αὐτὰς δὲ τὰς ἐπαγγελίας, ὧν καὶ ὄντα ἐμαυτὸν ὑπόχρεων πλείστων ἔνεκα, διπλοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν ἐργασάμην, μηδέπω σοὶ καὶ νῦν παραγερονέναι· καὶ ἱκνον μὲν τῶν εὐγενῶν, καὶ ῥεπρακτικῶν, καὶ πατρικῶν παραινέσεις, συννεργεῖν μὲν δυναμένης νλεῖ, συννεργεῖν δὲ τῷ κοινῷ, ὡσπερ ἐξ ἐπιτήδεος ἀναβάλλεσθαι. Ἐγὼ δὲ τοῦτον εἰποιμ' ἂν οὕτως τὸ πρέπον εἰπεῖν, οὐ μὴν γε πάντα καλῶς σκοπήσαντα. Ἐδει γάρ σου τὴν ψυχὴν ἀκαλωτέραν οὖσαν, κειροτηκίαν καὶ πλῶ μακρῷ, καὶ ἀποθημῖα γονέων, δοῦναι τι διαχυθῆναι, ὅπως δὴ τὴν ἀθυμίαν παρῶσα μάρη, ἀκμάζουσαν λαβοῦσα προθυμίαν, ἀσμένως

A

EPISTOLA PROEMIALIS.

Cum 25 Italia veniens, in Peloponneso te relinquere potui (quomam id pacto ut facerem, animum inducere potui) puellum adhuc, et per ætatem litteris tenuiter imbutum, quod ipsa quoque fortuna in hoc tibi fuisset impedimento, præceptis informabam, quæ tuis tum viribus responderent: simulatque me tibi facto grandiusculo, daturum alia pollicebar, vitæ maturiori convenientia. Nunc adolescentiam ingresso, et nuper ad nos reverso, nec vilem eruditionis partem animo secum ferenti: cum sagittandi, venandi, aliorumque talium peritia: missa quidem a nobis sunt, ubi primum navi fuisses egressus, quæ ad rei militaris studium quocumque modo pertinerent: at illa de quibus dictum, promissa necdum apparuerunt. Objecturum hic alia quem nobis arbitror, mirum sane videri, quæ ad robur, et bellum, et corporis omnino curam spectent, eo potiora duci, per quod menti et animo splendor aliquis accedere possit: itidem, quæ nunquam tibi pollicitus sim, merito data, ratione quadam simplici; at ipsa promissa, quibus præstandis cætero quin obnoxium, pollicendo me dupliciter obligarim, ne nunc quidem exhibita: equum denique genero.um, et accipitrem, et canem suppeditatum; at orationes ad præclara cohortantes, et monitus paternos, cum ipsi filio, tum reipublicæ profuturos, quasi de industria procrastinari. Ego vero fateor, hæc non indecore dici; sed ab homine, qui non omnia recte consideraverit. Par enim erat, animo tuo tenello, quique tam navigatione diuturna quam absentia parentum, debilitatus esset, sui non nihil exhilarandi copiam fieri: ut expulso mærore alacritateque vegeta recuperata, non ignaviæ, sed honesti præcepta tradituræ orationes cupide admit-

teret. Itaque non citra rationem hoc a me factum fuit, atque etiam vel invito me res diutius, si verum fateri debemus, impediētibz nos occupatūmibus nostris, extracta. Cum autem magis eas, magisque cumulari viderem ne ista longius durarent obstacula, veritus; vel quod certo potius id futurum, de præcedentibus nossem: promissa tandem implenda putari nimbis interim negotiorum, prout fieri posset, exceptis. Esset sane consentaneum, ne nunc quidem adultis convenientia præscribi adolescentulo, novi hoc equidem, non me latet. Sed cum futurorum eventus in occulto sit, debitum istuc omne modo pro viribus exsolvi præstat. Ea vero prolaturum me arbitror, Deo cursum orationis moderante, quæ et nunc et in posterum proderunt, quæque iuveni, et seni, fortunæ cuivis, et ordini, et huic præsentis, æculturæque vitæ convenient. Nolim autem arrogantis me quispiam instimulet, quasi qui magna quædam pollicear. Non enim hæ nostræ cogitationes in universum erunt (non hoc dissimulabo: nec enim id fieri par esset), sed pars major ab ornatis virtute viris petetur, quorum memoriam cum celebratione, posteaquam e corporibus migrarunt, ei ipsa morum bonitas et sapientia conservat. Nec de nostris duntaxat hominibus loquor, verum etiam de plerisque veterum.

Rursus hic quispiam nobis fortasse dicturus est, satis esse, si mandemus, eos ut adeas viros, et quamprimum pellegas ipsorumque te præceptis excolas, nobis interim hoc labore molestiaque liberatis. Nihil equidem absurdi ab hoc homine proferrī fateor: esse nimirum magnopere necessarium, ut admirabiles hosce vtros inspicias, eosque tibi præfectos morum magistros, illis, quæ tibi nunc adsunt, auxiliatores adjungas, ad rerum præclararum indagacionem, siquidem vir bonus et egregius fieri velis. Nam quis jurentum melius ad virtutem manu quasi ducere norit indicatis hisce viris, qui et prudenter, et perite, et studiose, et ingeniose, et sollicitè, quidquid ad disserendi civilemque doctrinam confert, investigarunt? sed arbitrabor id quod meum est, licet alioqui non magni momenti sit, hic tamen plus illis valituum: affectionem inquam poternam, cujus ignis admodum effcax: vehementer amplificat ea, quæ tu mihi de tua natura das vaticinari: quo quidem in vaticinio me Deus (utur autem petitis ex poetarum libris, non quod ea pro placitis habeam, sed historię simpliciter causa) tam Tiresia, quam Calchantie veraciorem favit: Itidem omnis erga nos officii præstatio tua, ineffabili quadam obedientia decorata, nobis incitamento esse possit, ut agenda tibi præcipiamus. Pater igitur, et qui supra morem paternum diligit, filio diligenti, et ardentius quidem, quam filii soleant, ea præcipiens et exponens, quæ ex usu futura sunt, quonam pacto non plurimum efficiet? Nec enim fidem ulli præcepto derogare fas est, nec detrectare imperium, etiamsi quid offerat sese, quod mordere videatur, nec recusare, quo minus ipso facto verbis obtemperes. Præterea quiddam aliud est, quo nos il-

δέξεται λόγους, τὸ καλὸν, οὐ τὴν ῥαστώνην νομοθετούντας. Τοῦτο μὲν δὴ λογισμῶ πέπρακται μοι: εἰ δεῖ δὲ τάληθός εἰπεῖν, καὶ μὴ βουλομένῳ προῦθῃ μακρότερον, ἀσχελιῶν μοι προσισταμένων. Ὅρων δὲ ταύτας ἐπιεταμένως χωρούσας, δεδιώς μὴ διαρκέστερον τὰ προϊστάμενα ἐπιμείνη, μᾶλλον δὲ σαφῶς εἰδώς ἀπὸ τῶν φθασάντων· δεῖν φήθην εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ ὑπεσχημένα, ὡς ἐνὸν δεχόμενος τὰς τῶν πραγμάτων τιθάδας. Ἦν μὲν οὖν ἀκλόουθον μηδὲ νῦν, τὰ τῶν τελείων μερικῶ γγνωμοδοτεῖν. Ἐγγων, οὐ λέληθός με. Ὅν δὲ τὸ μέλλον ἀόρατον, ἀμεινον ἦδη καταβαλεῖν τὸ χρέος ἅπαν εἰς δύναμιν. Ἐροῦμεν δὲ οἷμαι τοιαῦτα, Θεοῦ τὸν λόγον ἰθύνογτος, ἀ συνόλσει μὲν καὶ νῦν, συνόλσει δὲ ἐς τὸ μέλλον καὶ συμβεῖσεται καὶ νῦν, καὶ γέροντι, καὶ τύχη πάσῃ, καὶ τάξει, τῷ τε ὄντι, τῷ τε ἐσομένῳ γε βίῳ. Καὶ μὴ με τις ἀλαστορίας τραψάσθω, μετὰλα δῆθεν ἐπαγαλλόμενον. Οὐ γὰρ δὴ τὸ πᾶν ἡμέτερον ἔσται τῶν νοημάτων (οὐ κρύψω τοῦτο, οὐδὲ γὰρ ἀξίον), ἀλλὰ καὶ τὸ πλείστον μέρος, ἀρετῇ κεκοσμημένον, οἷς ἢ τῶν τρόπων χρηστότης, καὶ τὸ τῆς σοφίας χρῆμα, τῶν σωμάτων ἀπελθόντων περὶ τὴν μνήμην μετ' ἐγκωμιῶν. Οὐ λέγω δὲ μόνον τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν παλαιότερων.

Πάλιν ἐρεῖ τις τυχὸν ἡμῖν· Ἐρζει τοιγαροῦν ἐπιτάξαι, παρὰ τουτοῦ τούς ἀνδρας φοιτήσαι σε, καὶ τὴν ταχίστην αὐτοὺς διαλεῖσιν, καὶ ταῖς σφῶν διδασκαλαῖς σαυτὸν κοσμηῆσαι, καὶ πραγμάτων ἡμᾶς ἀπηλλάχθαι. Καὶ φημι, μηδὲν ἀπᾶν τουτοῦ τὸν ἀνδρα ἐρεῖν. Εἶναι γὰρ πολλὴν ἀνάγκην τουτοῦσι τοὺς θαυμασλοὺς ἰδεῖν σε, καὶ τῶν σῶν ἡθῶν διδασκάλους αὐτοὺς ποιήσαντα, τοῖς νῦν ὄσσι προσκλήσασθαι βοηθοὺς εἰς τὴν τῶν καλῶν θήραν, εἰ μέλλεις καλὸς ἀγαθὸς ἔσθαι. Τίς γὰρ που κάλλιον γροῖη πρὸς τὸ ἀγαθὸν χειραγωγῆσαι νεώτητα τουτωῦ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν, φρονήσει τε καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ σπουδῇ, καὶ εὐφυῖα, καὶ φιλοτιμίᾳ, πρὸς λογικὴν τε καὶ πολιτικὴν μάθησιν τὸ λυσιστελὸς ζητησάντων; Ἠγησάμην δὲ τοῦμόν, καίτοι τάλλα ταπεινῶς ἔχον, ἐνθα δὴ τι πλεον σχήσειν τοῦκείνων. Λέγω δὴ τὴν πατρικὴν σχέσιν, ἧς τὸ πῦρ μέγα ἀνάπτον, σφόδρα γε πρὸς μείζον ἐξαιρεῖ, ἀ σύ μοι διδως μαντεύεσθαι περὶ τῆς σῆς φύσεως. Καὶ γε Θεός ἀναδείξαι με (χρησομαι δὲ τοῖς τῶν ποιητῶν, οὐχ ὡς δόγμασιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἱστορίαν ἀπλῶς) καὶ Τειρεσλοῦ, καὶ Κάλχαντος ἀληθέστερον εἰς ταυτηνὴ τὴν μαντείαν. Καὶ μὴν γε καὶ τὸ ὄν πρὸς ἡμᾶς ἅπαν, ὑποταγῇ κοσμούμενον ἀμυθήτω, παράκλησις ἀν γένοιτο τοῦ παραινῶν τὰ δέοντα. Πατήρ οὖν, καὶ πλεον ἢ κατὰ πατέρα φίλων, υἱὸ φίλουῦντι, καὶ πλεον ἢ καθ' υἱαῖς, προστάττων τε καὶ εισηγούμενος ἀ συνόλσει, πῶς οὐκ ἀνύσει; οὔτε γὰρ ἀπιστεῖν ἔστι τινὶ τῶν λεγομένων, οὔτε ὄλως ἀπειθεῖν, ὁπόταν καὶ τι δάκνον φανῇ, οὔτε μὴ θέλειν χαρίζεσθαι, τῷ ὑποτετάχθαι τοῖς λόγοις ἔργοι

Οὐ μὴν ἀλλ' ἔστι καὶ ἕτερον, ἐν ᾧ πλεονεκτηῖ-
 μεν ἑαυτοῖς. Τὸ γὰρ δὴ μὲν ἐξουσίας εἰπεῖν, ὃ
 πολλὴν τὴν δύναμιν ἔχει καὶ παιδοτριβῆ, καὶ
 διδασκάλῳ, καὶ παντὶ διορθομένῳ φύσεις νέων,
 ἢ πλάττει, ἐμοὶ μὲν ἔξοσι παντελῶς, ἔχει-
 οὖν δὲ οὐδαμῶς, οὐδ' ἂν ἡ πάντων σοφία εἰς
 ἕκ γε τούτοις συνέλθῃ. Πῶς μὲν γὰρ ἂν προστά-
 ξαισιν ἀδελφῶς, πῶς δὲ πιστῶς, πῶς δὲ θερμῶς,
 κατὰ βασιλέα, καὶ πατέρα, καὶ φίλον, οἵτινες
 ἐστέργηται καὶ σχήματι ἀφοβίαν διδόντος, καὶ
 σχέσεως πιστῶν κρατούσης τῷ τῆς φύσεως φιλ-
 τρηῶ, καὶ φιλίας συνθηθεῖα θερμῶς; Δη-
 λούσι δὲ Δίων, Ἰσοκράτης, πολλοὶ ἕτεροι, βα-
 σιλικούς μὲν λόγους ὀνομασθέντας, καὶ πρὸς
 αὐτοὺς βασιλέας, πολλοὺς τινὰς γεραιότες·
 τηρεῖν δὲ ὁμοῦ ἐθέλοντες τὰ πρόκτονα σφίσι
 αὐτοῖς, καὶ τοῖς βασιλεῦσι, καὶ μὴ δοκεῖν θρα-
 σύνεσθαι, μηδὲ προκετῶς ἔχειν, τέχνη μακρῇ
 διεξιόμενοι ὑπεροχῆς τῶν κρατούντων, ἔπειτα
 καὶ ταύτην συνεσταλμένῳ τὸ δόσον ἀποφαινομέ-
 νοι. Παρ' αὐτῶν ἐγὼ τὰς γράμας ταύτας ἔγρα-
 ψάμενος, καὶ προσέτι θειότερον ἀνδρῶν, προσ-
 θεῖς τι καὶ παρ' ἑμαυτοῦ, ἴσως οὐ πάντῃ φαῦ-
 λον, οὕτως ἔλευθέρως καὶ πατρικῶς (ὡς ἂν εἴποι
 τις) ἀποδέδωκα, ὀφελήματά τε καὶ δῶρον, ἐν κεφα-
 λαῖων ἑκατέρωθεν, ἀκροστιχίδι τινὶ ταυτομένων,
 ἐν ᾗτι μέρος ἔστιν εὐχῆς, ἣν θεὸς οὐκ ἀτιμά-
 σαι, εἰ δεῖ τι καὶ ὑπὲρ εὐχῆς ἡμᾶς εὐχασθαι,
 κατὰ τὸν εἰπόντα θανόμενον προφήτην καὶ βα-
 σιλέα· Εἰσακούσων, Κύριε, τῆς προσευχῆς μου·
 οὐ ταῖς συμβουλαῖς εἰ προσχόλης, μάλα σεαυτὸν
 ὤφελήσεις. Ἐξῆρ μὲν οὖν σαφέστερον πάντα
 φράξω, ἔργων δὲ ἄμεινον εἶναι, μὴ τὸ ἐστοῦν
 πατάλασι τῆς γε σαρκὸς ἀφελῆσθαι, ὥς εἶναι
 τι ταύτη τῇ θολῇ τῷ δαιτυμόνι διεγείρον τὴν
 δρεξίν, σπουδαιοτέραν ζητεῖν τροφήν. Οὐδὲ γὰρ
 ἐγρήν ἡμᾶς πρὸς γενναϊότητά σε παρακαλοῦν-
 τας, ἠωθρὰ σιτία καὶ ἀνεμμένα σοὶ παρασχεῖν.
 Σὺ δὲ διανοίας στεφρόντη τὸ δυσχερέστερον
 λῦον, βρώσιμον σαυτῷ καλῶς τὸν μυελὸν ἀπο-
 φήναις, ὃς δὴ πολλῶ σου τὴν ψυχὴν ἀμείνω γε
 πάντως δείξει, ἢ τὸ Ἀχιλλεῶς σῶμα οἱ μυθικοὶ
 τῶν λέοντων. Πείθομαι γὰρ εἶναι τοσοῦτον. ἐν-
 ταυθοῖ τὸ συνοῖσον, ὅσον γε, εἰ φιλοπόνως αὐτὸ
 δρέψαιο, βῆδως ἀποφῆναι σε ἄριστον ἀνδρῶν
 τε καὶ βασιλέων. Εἰ δ' ὅ ταῦτα γράφω ἐγὼ πολλῶ
 χεῖρον ἔχω τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ σοὶ μὴ τοῦτο
 ἔστω πρὸς τὸ καλὸν κώλυμα, ἢ εἰργόν τι τοπα-
 ράπην· ἀλλ' εἰ πού τι καὶ βέλτιον εὑρηται παρ'
 ἐμοῦ, ἐπεὶ μηδεὶς ἐστέργηται πάντων ἐξῆς τῶν
 καλῶν, ἠγοῦ σοὶ πρόπειν τοῦτο κληρονομήσαι,
 καὶ πρὸς ἐπίδοσιν ἀγαγεῖν πολλῶ γε κρείσσω
 φιλοτιμήσεσθαι ἢ τὴν οὐσίαν τὴν πατρικὴν καὶ
 βασιλείαν αὐτήν. Τὰμὰ δὲ ἐλαττώματα διορῶν
 (πολλὰ δ' ἔστι, καὶ μεγάλα) θέλε τι καὶ παρὰ
 τούτων κερδᾶναι, διδάσκαλον αὐτὰ προστησά-
 μενος βλοῦ τε ἀμείνονος, καὶ πολιτείας ἀσφαλε-
 στέρας. Καλὸν σοὶ γὰρ ἐκελθόντος μνησθεσθαι, οἱ
 τοῖς ἑτέρων ναυαίοις διασώζονται, ἀπὸ τῶν ἐκεῖ-

lis superiores sumus. Nam cum auctoritate loqui,
 quod sane permagnam in ludi magistro, doctore,
 quovis alio vel moderante, vel fingente juvenum in-
 genia, vim habet, mihi quidem omnino licet: at non
 iidem illis, etiamsi vel universorum in unum sa-
 pientia coeat. Quo enim pacto vel libere, vel fide-
 liter, vel confidenter regis, patris, amici more, præceper-
 rint ii, qui et imperii majestate, interitum animarum
 suppeditante, carent, et affectione, vi naturalis amo-
 ris universas alias superante et amicitia, fiduciam
 prætextu familiaritatis augente? Exemplo sunt Dio,
 Isocrates, complures alii, qui scripsere quidem illi
 multis regias (sic enim appellatae sunt) orationes, ad
 ipsos etiam reges: sed quod personæ tam suæ, quam
 regis decorum servare cuperent, nec vel insolentes
 vel protervi videri: prolixa regiam eminentiam ar-
 te demulcent, ac deinde ne sic quidem libere satis id,
 quod dicendum erat, pronuntiant. Ex his equidem
 virisque præterea diviniotibus, collectas hasce sen-
 tentias, quibus et a nobis fortasse non contemnendum
 aliquid adjectum est, libere ac paterne (ut ita
 loquar) offerre tibi volui, ceu debitum pariter ac mu-
 nus, centum capitibus inclusum, quæ Acrostichide
 quadam digeruntur, in qua ipsa pars quædam est
 voli, quod a Deo minime rejici opto, si quidem et
 pro voto preces concipiendæ sunt, more patris et regis
 illius admirandi, qui dixit: Exaudi, Domine, pre-
 cationem meam. Tu si animum iis, quæ consulun-
 tur, adverteris, magnum ipse tibi emolumentum affe-
 res. Poterant autem omnia paullo dilucidius expo-
 ni, sed existimabam equidem, melius esse, non quid-
 quid esset osseum, e carne prorsus eximi: ut restaret
 aliquid in hoc epulo, quod ad querendum majores mo-
 menti cibum convivæ animum excitaret. Nec enim par
 erat a nobis, ad strenuitatem te cohortantibus, ineffi-
 caces ac molles tibi cibos offerri. Tu mentis robore
 quidquid difficilius est, digerens recte medullam
 ipsam esculentam tibi reddito, quæ animum tuum
 multo sane meliorem efficiet, quam corpus Achillis
 leonum, ut in fabulis est, medullæ. Nam mihi quidem
 persuasum est, tantum hic inesse fructus, ut, si quidem
 eum studiose decerpseris, facile præst antissimus et
 hominum sis evasurus et regum. Quod si auctor ho-
 rum ego multo sum inferior iis, quæ hic a me per-
 scripta sunt: minime id quidem impedimento tibi
 sit ad virtutem, vel ulla in parte obstet: sed si quid
 apud me rei melioris fuerit inventum (quando nemo
 bonorum prorsus omnium exors est), id uti hæredi-
 tate adeas, et multum adaugeas, studiosius ex ratione
 decori putabis elaborandum quam vel bonæ paterna
 vel ipsum regnum. Vitia vero mea perspicies (quæ
 sane permulta et magna sunt), ex iis quoque lucrum
 aliquod percipere velis; præficiendo scilicet illa tibi
 ceu quemdam vitæ melioris tutorisque gubernationis
 magistrum. Nam recte feceris, si eos fueris imitatus
 qui naufragiis alienis servantur, illorum delictis ad-
 versisque casibus, quid opus facto sit, edocti: dum
 vel longum vale navigationibus dicunt, vel pro viri-
 bus sibi consulunt. Quin et illud aliquando accidit,

ut quis lapsus proximus, si alium prius videret lapsum, resili- ret : quo sane pacto usu venire solet, ut aliorum ruina mente præditis saluti sit. Itidem rectius ali- quando medicis, artem suam magnopere jactanti- bus, difficiles aliqui nonnullis morbos curarunt; experientiam duntaxat inde nacti, quod eadem et ipsi perpassi fuissent. Imo medici quoque tritum vulgo proverbium refellerunt, qui dente vel oculo ex phramaco quodam amisso, vel aliud quiddam perpassi, deinde propriis ex erratis facti peritiores, quos mor- bos suis in corporibus curare non potuerant, iis alios plures liberarunt; per accessionem experientiæ ad artem, vi mali superata. Ad summam, qui malus esse vult, nullum ex ulla re capiet emolumentum, bo- nus autem ex omnibus.

των ἀμαρτημάτων τε καὶ ἀτυχημάτων τὸ ὄσον καταμαθόντες· καὶ ἢ τὸ πλεῖν ἀρηυσάμενοι, ἢ τὸ γε κατ' ἐκείνους . . . . . Καὶ μὴν ὀλλισθοῦ τις ἐγγὺς γεγονώς, φθάσαντος ἄλλου κατανεχθῆναι, αὐτὸς ἰδὼν ἀπεπήδησε· καὶ γέ- γονε τὸ πτώμα τῶν ἄλλων σωτηρία τοῦν ἔχου- σιν. Ἀλλὰ καὶ κρείττον λατρῶν, πολὺ τῇ τέχνῃ φρονούντων, ἐνίοις γε τιρὲς ἐθεράπευσαν ἐκ νοσημάτων δυστρόπων, ἀπὸ μόνου τοῦ παθεῖν τὴν πείραν εὐληγόντες. Καίτοι καὶ παῖδες λατρῶν τὴν πα;ομίαν ἐξήλεγεδν που, ὀδόντα τε καὶ ἐφθαλμὸν ἀποβαλόντες τιρὶ φαρμάκῳ ἢ ἑτερόν τι καθόντες, ἔπειτ' ἐμπειρότεροι γεγονόντες ἐκ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων, καὶ ὦν γε ἦτους ἐφθ- ῆσαν παθημάτων ἐπὶ τῶν ἰδίων σωμάτων, τοῦ- των πολλοὺς ἀπαλλάξαντες, τοῦ δεινοῦ περιγεγονόντες τῇ προστεθεισῇ τῇ πείρᾳ τέχνῃ. Κεφά- λαιον τοῦ λόγου, Ὁ κακὸς βουλόμενος εἶναι ἕκ' οὐδενὸς ὠφελήσεται, ὁ δ' ἀγαθὸς ἐξ ἀπάντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΔΙ' ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΑΟΣ.

CAPITA CENTUM

PER ACROSTICHIDEM *.

CÆSAR, CÆSARI,
MANUEL, JOANNI,
PATER, NATO,
ANIM, ANIMO,
FRUCTUM, CIBUM,
MEI, TUO,

QUALIS QUALIS, VEGETO :
CUI DEUS MODERATOR ESTO (1).

I.

Constat diversa vivendi mortalibus esse genera, quæ partim a prudentia, disciplina, probitate, partim a stupiditate, inscitia, improbitate prove- niunt et distinguuntur; rursusque dividuntur ac subdividuntur, eo quidem numero ac varietate, quæ animi vi comprehendi nequit. Videtur autem aliud alii præstantissimum esse, duas, non plures ob causas, vel honesti, vel voluptatis, nonnunquam et amborum causa. Difficulter quidem fieri potest, ut æqualiter animus in utramque partem propendeat; si accurate quis ad id, quod integerrimum est, respicere velit. Si tamen hoc quoque concedat aliquis, semimprobus erit, qui in utramque partem distra- hitur; prorsus autem malus, qui totus voluptatibus inhiat; qui denique bonum sectatur, ex ipsa re bo- nus erit.

II.

Aliis vivendi rationibus primo commemorata loco vita longe præstat, quæ asperissima quidem omnino

(1) Sic construe: Cæsar Manuel pater, Cæsari Joanni filio fructum animi mei qualis qualis, cibum animo tuo vegeto, tribuo scilicet, cui Deus moderator esto.

* Id est quorum primæ litteræ verbis subjectis continentur.

B

ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΒΑΣΙΛΕΙ,
ΜΑΝΟΥΗΛ, ΙΩΑΝΝΗ,
ΠΑΤΗΡ, ΥΙΩ,
ΨΥΧΗΣ, ΨΥΧΗ,
ΚΑΡΠΟΝ, ΤΡΟΦΗΝ,
ΕΜΗΣ, ΤΗ ΣΗ,
ΟΠΟΙΑΣΟΥΝ, ΑΚΜΑΖΟΥΣΗ,
ἢ Ο ΘΕΟΣ ΕΙΗ ΚΟΣΜΗΤΩΡ (2).

A'.

Βίοι τοῖς ἀνθρώποις διάφοροι· οἱ μὲν φρονήσει, καὶ παιδεύσει, καὶ χρηστότητι, οἱ δὲ ἀβελτηρίᾳ, καὶ ἀπαιδευσίᾳ, καὶ πονηρίᾳ γιγνόμενοι τε καὶ μεριζόμενοι· καὶ αὖθις διαιρούμενοι τε καὶ ὑπο- διαιρούμενοι εἰς ἀριθμὸν οὐχ ὑποπίπτοντα λογισμῷ. Δοκεῖ δ' οὖν ἄλλος ἄλλω κράτιστος εἶναι, δυοῖν αἰ- εταίν, οὐ πλείοσιν, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ ἡδέος ἕνεκα· ἔσθ' ὅτε δὲ τισὶ καὶ ἀμφοῖν. Χαλεπὸν δὲ τὴν ψυχὴν ἴσα πρὸς ἑκάτερα ῥέπειν, εἰ τις ἀκριβῶς πρὸς τὸ τελεώτατον ἀφορῶν. Πλὴν κἀν τοῦτο δοιή τις, ἡμί- φαυλο; ὁ δίχα τεμνόμενος· φαῦλο; δὲ παντάσιν ὁ κεχηγῶς καθάπαξ πρὸς ἡδονάς. Ὁ δὲ διώκων τάγα- θὸν αὐτὸς γε τοῦτο ἀγαθός.

B'.

Ἄριστος μὲν βίος τῶν εἰρημένων ὁ πρῶτος· ὁ; τραχύτατος; μὲν παντάσιν εἶναι δοκεῖ, διὰ τὸν

(2) Σύνταξον ὧδε· Βασιλεὺς Μανουήλ πατήρ βασιλεῖ Ἰωάννη υἱῷ, καρπὸν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ὀποιασοῦν, τροφήν τῇ σῇ ψυχῇ ἀκμαζούσῃ, δι- δωμι δηλοῦντι. ἢ ὁ θεὸς εἰη κοσμητῶρ.

πρὸς τὰς ἡδονὰς πόλεμον, οὐ πάντη δὲ οὕτως ἔχει. Οὐ γὰρ ἡδονῆς ἀμοιβραί, τῷ συνειδῶσι καὶ ταῖς ἐλπίσι τέρπειν εἰδῶς. Πρόσεσι δὲ γε τοῦτο καὶ τὸ σεμνόν, καὶ τὸ διαρκές, ὅτι γε παντάσῃ χρηστῷ. Τοιαῦτα τὰ μὴ νενοθευμένα τῶν ἀγαθῶν. "Ὅν ἂν ἐραστὴν αὐτῶν ἀπαξ λάβοι, χειροῦται τε, καὶ οὐκ ἔξ τὴν ἔφεσιν αὐτῶν πλανᾶσθαι πρὸς τι μάταιον. Τῷ δὲ δευτέρῳ, τὴν ἡδονὴν τέλος ἔχοντι, οὕτε σύνεστιν οὐδὲν ὑγιές, οὐτ' ἐφέψεται. Οὐδὲν γένοιτό τι ἡσθῆναι διὰ τέλους ἐνί τῃ πράγματι, ἄλλοτε ἄλλων ὀρεγομένων, τῶν μὴδὲν ὡς ἀληθῶς ὄντων ἡδέων, καὶ διὰ τοῦτο μεταπεμπόντων αἰεὶ πρὸς ἕτερα. Ὁ τρίτος μὲντοι καὶ μέσος ἔστω· ἵνα μὴ σκληρῶς ἐκ προοιμίων ἐπιτάττοιμεν, οἱ τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἐργάται. Ἔστω δὴ τέως ἡμῖν μὴ παντελῶς ἀπόβλητον τὸ ἡδῶ, ἄλλα οὐ προσίσταται τὸ κακόν.

Γ'.

Σαφῶς ἴσθι βίον τὴν αἴρεσιν γνώμης, οὐ φύσεως οὖσαν. Ἡ φύσις γὰρ Αἰθιοπί, καὶ Σκύθη, καὶ Κελτῶ, καὶ πᾶσιν ἐξῆς ἀνθρώποις, μία τις οὖσα τυγχάνει. Ὀλίγοις δὲ τισιν ἰδιώμασι τοῖς γένεσι ποιεῖ τὴν διαφορὰν. Τὴν δὲ προαίρεσιν χαλεπὸν καὶ ἀδελφοῖς μὴ μερίζεσθαι. Οὐκοῦν ὅπερ ἡμῖν εἴρηται, οἱ βιοι τοῖς ἀνθρώποις οὐ διὰ τὴν ἀμέριστον φύσιν μερίζονται, ἀλλὰ διὰ τὴν μερίζομένην προαίρεσιν. Παντὶ δὲ βίῳ τὸ ἡδίστον ἐκ συνηθείας οἶμα προσγίγνεσθαι, οὐ τῷ ξυμπεφυκέναι καθάπαξ. Ἰδοὺς γὰρ ἂν ἐπίμοχθὸν τε καὶ φαῦλον βίον πεφιλημένον τῷ κεκρημένῳ, ὅπερ οὐκ ἂν ἠλλάξατο ἀθήτη γέμοντα ἡδονῆς, καθαρειούσης μέμφεως. Χρηστέον οὖν ἂν εἴη τῷ κρείττονι, ὡς τοῦ ἡδέως τῇ χρήσει ἐφευόμενου τε καὶ συμδησομένου.

Δ'.

Ἰσθι καιρὸν ἐπιτήδειον ὄντα σοι τὴν ἡλικίαν ἀκμάζοντι, βίον ἐλέσθαι τὸν ἀριστον, καὶ διελθεῖν ὡς ἀριστα, καὶ ἐντήξαι τῇ ψυχῇ, καὶ ἀμετάστατον δεῖξαι· ὅτι σε μὴ προκατεῖληφε τὸ δυσχερές. Πρὸ γὰρ τοῦ σαυτῷ προστρέψαι κοκὰ, ῥᾶστα ἂν σοι γένοιτο κατορθῶσαι τὰ ἀγαθὰ. Ἦν δὲ μετάσχης φανλότητος, διπλῆ μοχθήσεις. Πολλὰ πονήσεις, καὶ ἐργὸν ἔσται ἀπαλλαγῆναι τοῦ χειρόνος· δυοῖν χειροῖν ἀπονίψαι, καὶ οἰκειῶσαι σαυτῷ τὸ βέλτιον ἀκριβεῖ προσαρμογῇ, χρόνῳ καὶ μόγις γινομένη.

Ε'.

Λίαν μοι δοκεῖ σαφές εἶναι τὴν τῶν κρατούντων εὐδαιμονίαν τῆς παντοκρατορικῆς χειρὸς ἐξηρηθῆσθαι, ἐπειδὴ καὶ τὴν καρδίαν φασὶν ἐκείνην δῆπου κατέχεσθαι. Χρὴ σε οὖν εὐδαιμονίας ἐρωῶντα ταύτην εἰδέναι ζητεῖν, ὅθεν λαβεῖν ἔξεσι, δηλαδὴ παρὰ Θεοῦ, σαυτὸν παρέχοντα τοῦ εὐδαιμονεῖν οὐκ ἀνάξιον. Ὁ γὰρ μὴ συμβαίνων τοῖς πράγμασι, ὧν ἐρεῖ, ἢ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ κτήσει, κλν μάλιστα ταῦτα

videtur esse, belli ejus causa, quod cum voluptatibus gerit, sed in universum ita comparata non est. Nequaquam enim voluptatis expertus est, cum et recti conscientia et spe delectare consueverit. Cum eadem vita, penitus bona, conjuncta sunt gravitas atque constantia. Nimirum ejusmodi sunt non vitiosa bona. Quemcumque semel amatorem sui nacta fuerint, is et totum se dedit eis, nec ad ullam rem vanam evagari cupiditatem sinit. Alteri, cujus finis est voluptas, nec inest boni quidquam, nec comitabitur. Fieri certe nequit, ut quis una re perpetuo delectetur, alias appetens alia, quæ non reapse jucunda sunt, ideoque ad alia semper hominem avocant. Tertia sane, media quædam esto, ne, qui bona non facturus ipsis, statim ab initio præcepta duriora tradamus. Nimirum eatenus voluptatem non omnino rejiciendam ducamus, quatenus mali quidpiam ei non adest.

III.

Electionem horum vitæ generum certo scias esse consilii, non naturæ. Quippe naturam Æthiops, Scythia, Gallus, homines universi, unam quamdam habent, nationibus ipsis ob exiguas quasdam proprietates invicem discrepantibus. Animi vero institutum difficile fuerit etiam in fratribus non esse diversum. Rationes ergo vivendi, ceu dictum est, non indistinctæ naturæ ratione distinguuntur, sed ratione scindentis se in diversa studii et electionis. Cuius vitæ quod jucundissimum est, ex consuetudine conciliari arbitror, non a natura prorsus indi. Nam videas laboriosam malamque vitam alicui charam, qui ea sit usus: nec insuetam cum illa commutaverit, licet et voluptatis plena sit, et vituperio chareat. Utendum ergo ratione vitæ meliori, quam usus ipse jucundam ac gratam paulatim efficiet.

IV.

Scire debes tibi, qui nunc in ipso ætatis es flore, peropportuno hoc esse tempus eligendi vitam optimam, quam et præclarissime agas, et imprimas animo, et tibi propriam ac perpetuam reddas. Necdum enim te difficultas anticipavit. Nam prius, quam ipse te vitiis infeceris, facillimum fuerit res bonas atque præclaras agere. Sin pravitatis particeps factus fueris, duplicem molestiam experieris. Magnopere laborabis, et operosum erit, ambarum ut munum abstersione libereris a malo: et bonum tibi concilies adjunctione quadam accurata, quæ vix longo fieri tempore solet.

V.

Admodum mihi videtur esse perspicuum, felicitatem eorum, qui rerum potiuntur, ab omnipotente manu pendere, quando et cor ipsorum eadem contineri perhibent. Itaque te felicitatis cupidum scire necesse est, eam ibi quærendam, unde hauriri potest, nimirum a Deo: præbendo temetipsum non indignum, qui prosperitate fruatur. Nam cui cum iis quas expetit, rebus haud convenit: is vel prorsus

eas non assequetur, etiamsi maxime quærat : vel male, postquam assecutus fuerit, amittet : quod haud dubie pejus est, quam plane non adipisci.

VI.

Res in primis utilis est, opportune ac recte ab omnibus omnia fieri : maxime, cum divinitus aliquid est petendum. Quippe magis expedit, nihil unquam ullo modo petere, quam rem non justam, nec aquam petere : nam Deum facilius ad iram provocaverit, qui sic petit quam optati quidquam intraverit. Deus enim id, quod decet non quod indecorum est præbet. Exaudire nimirum, præbereque solet, non cum quis vociferando, lacrymando, plangendo, incumbendo precibus, id postulat, quod esse nocumento possit, cum ipse profuturum putet (multa vero talia sic a Deo per summam ignorantiam petimus) : sed cum boni publici private studiosus, ea facit, per quæ voti compos futurus est. Hoc scilicet est preces efficacitatis robur habere. Nam qui contraria facit iis, quæ precibus optat quo pacto æcum ipse dissentiens, Deum sibi possit assentientem habere ?

VII.

Copia boni divinitus, instar pluviam, beaberis ; si et sceptrum a Deo te consecutum agnoveris, et te servum ejus esse sciveris, eique serviro, magis tibi volupe fuerit, quam quod aliis imperes. Scire vero debes, multo te magis Deo servum esse, quam is tibi sit, quem precio comparasti. Et tantum quidem inter utramque servitutem interest, quantum Dei sanguis ab argento distat. Imo potius, excepta imperii dignitate, et redemptum ære mancipium et conservus, et frater, et honore tibi par est, ratione naturæ communis, e terra factæ ; quodque primus sit omnium pater is, qui Dei manu formatus fuit, itemque rationa unius et ejusdem baptismi, ac obitæ omnium causa Dei mortis. Minime certe propter inæqualitatem dignitatis, efferre se lutum supra lutum debet, Dei que donum aliquid, supra donum ejusdem, quod cunctis ex æquo conceditur.

VIII.

Ante omnia tibi, si subditos tuos cum amore pariter ac metu te colere voles, quodque visum tibi fuerit, pro lege ducere, necessarium erit, ut eadem ratione Deum ipse colas. Quales enim tibi vis esse subditos, talem scilicet ipse te geres erga Dominum huius universi ; absque quo fuerit, multum revera laborabis ; at parum omnino perficies, et eventum instituto tuo contrarium experieris. Quippe te ipsum ei subditum esse velle, cui natura subjecta sunt universa ; id vero vel imprimis efficit, ut tui sponte sua tibi subjecti pareant : itidemque Deum offendere, nihil est aliud, quam contra te ipsum experitem quoque sensus naturam concitare. Patet hoc de Jonæ, Dathanis, Abiromi aliisque talibus exemplis quæ modo minime recensenda veniunt.

IX.

Et manere tibi bona, gratis concessa, plane salva vis ; et majoribus a Deo cumulari ? fac ei pro viri-

Α ζητή, ἢ κακῶς μετὰ τὴν κτήσιν ἀποβαλεῖ, ὃ δὴ χειρὸν ἀτεχνῶς καὶ τοῦ μὴ λαβεῖν.

Γ.

Ἐπιεικῶς ὠφέλιμον πάντα πᾶσι γίνεσθαι μετὰ τοῦ καιροῦ, καὶ μάλιστα ὅταν προκέρχεται παρὰ τοῦ κρείττονος αἰτεῖν. Μᾶλλον γὰρ λυσιτελεῖς μῆδεν μηδέποτε μηδαμῶς αἰτεῖν, ἢ περ αἰτεῖν οὐ γινόμενον· βῆλον γὰρ ἂν παροργίσειεν ὃ τῆδε αἰτῶν, ἢ τι προσκέρχεται τῶν εὐκτῶν. Ὁ γὰρ θεὸς τοῦ κρέκοντος, οὐ τοῦ γε ἀκρεποῦς χορηγός ἐστι. Φιλεῖ γοῦν ἐπακούειν καὶ χορηγεῖν, οὐχ ὅταν τις βοῶν, θακρῶν, κοπτόμενος, ταῖς εὐχαῖς ἐγκείμενος, αἰτῆ τι βλάβει δυνάμενος ὠφέλιμον ἡγούμενος (πολλὰ δὲ τῶν τοσούτων οὕτως αἰτούμεν παρὰ Θεοῦ, κατ' ἀγνοίαν μεγίστην)· ἀλλ' ὅταν ἢ τῶν κοινῶν καλῶν, ἢ τῶν ἰδίων ἐπιθυμῶν, πράττη δι' ὧν ἐπιτεύξεται. Τοῦτ' ἀρ' ἐστὶ τὴν δέησιν ἰσχύειν ἐνεργουμένην. Ὁ γὰρ ἐναντία ποιῶν ὧν περ εὐχεται, ἑαυτῷ διαφωνῶν, πῶς ἂν σχολῆ τὸ θεῖον σύμφωνον ;

Ζ.

Ἦσαι σοὶ θεὸς ἀγαθόν, ἔχειν μὲν τὸ σκήπτρον· ἐκείθεν ἐπισταμένῳ, δοῦλον δὲ σαυτὸν ἐκείνου σαφῶς εἶδότε, καὶ τῇ δουλείᾳ εἴη πρὸς ἐκείνον χαίροντι μᾶλλον, ἢ τῷ βασιλεύειν τῶν ἄλλων. Ἰσθι δ' ὧν ἐκείνῳ δοῦλος ; πολλῶν γε μᾶλλον ἢ σοὶ τίς ἐστιν ἐωνημένος. Καὶ τῆς δουλείας τὸ διάφορον ἐκατέρως, ὅσον αἵματος Θεοῦ καὶ ἀργυρίου τὸ μέσον. Μᾶλλον δὲ καὶ ἀνδουλος, καὶ ἀδελφός, καὶ ὁμότιμος, κλην τοῦ σχήματος, ὃ ἀργυρώνητός ἐστὶ σοὶ τῇ γῆθεν φύσει τῇ κοινῇ, καὶ τῷ τὸν χειρὶ Θεοῦ πεπλασμένον εἶναι πάντων προπάτορα, καὶ τῷ ἐν βαπτίσματι, καὶ τῷ ὑπὲρ πάντων Θεοῦ θανάτῳ· καὶ δεῖ μὴ καταπαρῆσθαι δι' ἀνισότητά σχήματος, πηλὸν ὁμοίου πηλοῦ, καὶ Θεοῦ τι χάρισμα, τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος πᾶσιν ἰσως διδομένου.

Η.

Σοὶ τοὺς ὑπὸ σὲ πάντας θέλοντι φίλτρῳ καὶ φόβῳ σὲ θεραπεύειν, καὶ τὸ δοκοῦν σοὶ νόμον ἡγεῖσθαι, μάλιστα γὰρ πάντων ἀνάγκη τῆδε πὸν θεὸν θεραπεύειν. Ὅποιους γὰρ ἂν εἶναι σοὶ θέλεις τοὺς ὑπὸ σὲ τεταγμένους, τοιοῦτος δὴ παύθην εἶση τῷ τῶν ὄλων αὐτὸς δεσπότη· εἰ δὲ μὴ, πολλὰ μὲν ἔντως πονήσεις, ὀλίγα δὲ πάντως ἀνύσεις, καὶ πρὸς τοῦναντίον τὸ πρᾶγμα σοὶ περιστήσεται. Τὸ τε γὰρ τοὺς κατὰ σὲ ὑποτετάχθαι σοὶ γνώμη τὸ ὑποτετάχθαι σε θέλειν, ᾧ τὰ πάντα ὑποτετάχθαι φύσει, μάλιστα γὰρ πάντων ἐργάζεται, καὶ τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν κινεῖν ἔστι κατὰ σαυτοῦ καὶ τὴν ἀναίσθητον φύσιν. Καὶ δηλοῖ τὸ Ἰωνᾶ, τὸ Δαβὶν καὶ Ἀδελφίμ, καὶ τοιαῦτα ἕτερα, ἅπερ οὐ καιρὸς καταλέγειν.

Θ.

Βούλει σοὶ τὰ προῖκα καὶ χάριν διαμένειν ὄλων ἀβάλευτα, καὶ προσγενέσθαι τὰ μείζω παρὰ Θεοῦ ;

ἀποδίδου γοῦν αὐτῷ τὸ χρέος· ἅπαν εἰς δύναμιν. A hūc; quidquid omnino debes, exsolvas. Nam fieri quidem omnino nequit, ut operibus nostris beneficiorum a Deo profectorum magnitudinem exæquamus: animi tamen alacritas, quod quidam dixit, magni fieri meretur, quamvis absit ipsa facti præstatio. Quamobrem cave pulcherrimum æs alienum pessime dissolveris, nec id faciendo, quod potes, nec quod deest, saltem per ipsum velle complendo. Recipit autem Deus id, quod a nobis debetur, non manibus suis, sed pauperum et opis egentium. Nam sic eum et nobis accipere consentaneum est, et nobis ipsum vicissim largiri. Quod si facultatem habentes exigua quedam reddendi, et quidem ex illi, quæ ab ipso nobis concessa sunt ea sponte denegamus, ex diævurna quadam secordia, nobis familiari: quoniam pacto jure poterimus alio rursus potiri beneficio? qui fiet, ut omnino prius concessum non amittamus, et inexorabiliter pœnalconveniente multemur?

X.

Satis ex se parebit, quod dicturi sumus, ac profertur sane. Qui Deum diligere non vult, ei sunt infesta Dei creatura. Qui Deum non metuit, etiam ipsas rerum umbras formidat. Qui leges ipsius non servat, tametsi magnus sit, tametsi clarus, tametsi plenus omni sapientia: tamen nec habiturus est, qui decretis ipsius obtemperent: et servitutum potius ærriet non melioribus, quam ipsa sint principia. Quapropter qui benevolos habere vult eos, quibus imperat, semper illius benevolentiam conservet, in cujus potestate status omnis est, et qui vitam suppediat, omnemque animum ad bonum impellit. Nam in ipso vivimus, et movemur, et sumus. Item ipse est, qui efficit in nobis, et ut velimus, et ut præstemus, pro sua in nos propensione, quemadmodum divus Paulus ait.

XI.

Anteferenda tibi cunctis rebus est Ecclesiæ, quæ te quoque cunctis antepmit, et instar omnium est tibi secundum Deum. Ea tibi mater, nutrix, magistra, informatrix, alipta, via, viæ dux, adjutrix, incitatric ad pulcherrima quævis, et maxime durabilia perpetuaque. Nam nihil eorum, quæ hac continentur, vel fluxum, vel obnoxium est interitui; sed æternum, corruptionis et interitus expertum; D æternis et corruptionis ac interitus expertibus conveniens. Omnia namque spiritualia sunt, eaque propter et æterna, et bona, et immota: quæ et potiora ducenda sunt corporeis, velut ad vitam hanc pertinentibus, nec alterius sese porrigentibus.

XII.

Repugnare dogmatis Ecclesiæ, perinde est, ac si quis velit stimulis calces impingere. Quapropter hoc facientibus longum valere justis, si corrigi nequeant; eorum mihi furorem aspicio, in quale malum præcipites ipsos agat. Quippe dum calcibus Ecclesiam Dei ferire volunt, quam ipse suo sanguine acquisivit, nihil agunt aliud, quam quod audacia quadam insanis a se metipsum pedes cruentant. At ego volo scias, illa dogmata portum quasi

Γ.

Αὐτόθεν δῆλον τὸ βῆθησόμενον· λεκτέον δῆ. Ὁ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ οὐ θέλων ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μισεῖται κτισμάτων. Ὁ μὴ φοβούμενος αὐτὸν ὁρῶσθαι καὶ τὰς σκιάς τῶν πραγμάτων. Ὁ μὴ τοὺς ἐκείνου φυλάττων νόμους, καὶ μέγας ἦ, καὶ λαμπρὸς, καὶ πάσης ἢ σοφίας πεπληρωμένος, οὐχ ἔξει μὲν τοὺς πειθόμενους αὐτοῦ τοὺς δόγμασι, δουλεύσει δὲ μᾶλλον ἐκεῖνος; ἀνδραπόδων οὐκ ἀμείνοσιν. Οὐκοῦν ὁ θέλων εὐνοῦς ἔχειν, ὧν ἀρχει, εὐνοῦς ὧν διατελείτω τῷ πνοῆς πάσης κρατοῦντι, καὶ ζωὴν παρέχοντι, καὶ πρὸς τὰγαθὸν κινοῦντι πᾶσαν ψυχὴν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Καὶ, αὐτὸς ἔστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, ὁ θεὸς ἀπεφῆνατο Παῦλος.

ΙΑ'.

Σὲ πρὸ πάντων ἀγειν δεῖ τὴν σὲ πρὸ πάντων ἀγούσαν Ἐκκλησίαν, πάντα σοι μετὰ Θεὸν γιγνομένην. Αὐτὴ σοὶ μήτηρ, τίτηρ, διδάσκαλος, κλάστης, ἀλείπτρις, ὁδὸς, καὶ ὁδηγὸς, καὶ συνεργὸς, καὶ παράκλησις, πρὸς ὃ τι κάλλιστόν τε καὶ μονιμώτατον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐκείνης λῆξιν δεχομένων ἢ ἐπίκτηρον ἢ φθαρτόν ἐστιν, ἀλλ' ἀίδιον, ἀκήρατον, ἀφθαρτον, αἰδίους, καὶ ἀκηράτους, καὶ ἀφθάρτους προσήκον. Καὶ γὰρ τὰ πάντα πνευματικά· καὶ διὰ τοῦτο αἰώνια, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἀκίνητα· ἃ καὶ προτιμᾶσθαι δεῖ τῶν σωματικῶν, ὡς συγκεκληρωμένων τῇ παρῴσῃ ζωῇ καὶ πλέον ὄντων μηδέν.

ΙΒ'.

Ἴσον τῷ πρὸς κέντρα λατρεῖν τὸ πολεμεῖν τῆς Ἐκκλησίας τοῖς δόγμασι. Χαίρειν οὖν τοῖς τοῦτο ποιοῦσιν εἰρηκῶς, εἴπερ οὐκ ἐνὸν αὐτοὺς διορθώσασθαι, ὅρα μοι τὴν τούτων μανίαν, εἰς ὅσον τούτους κακὸν ἐνέβαλε. Αἰετὶ γὰρ παλεῖν ἐθέλουσι τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἣν ἰδίῳ αἵματι περιεποιήσατο, οὐδὲν ἄλλο λείπεται τούτοις, ἢ αἱμᾶττειν πόδας ἰδίους παραφορᾶς θρασυτέτι. Σὺ δὲ μοι ταῦτα ἐπίστασο λιμένας τε καὶ πρόβολον, καὶ ἀμυντήριον ὄπλον. Νικᾶς γὰρ

quemdam esse ac propugnaculum, scutumque. A defensionis aptissimum. Quippe cum adversantium invicem sibi cogitationum nimbis obruimur, ubi primum ad ea confugimus, serenitatem puram invenimus. Per eadem licet omnem linguam superbam, nosque mendacis adgredientem, abigere. Quis igitur Ecclesiam, quæ causam talium taurorumque bonorum præbet, valde diligens atque solvens, et ad eam pertinentibus nimio opere benefaciens, debitam ei gratiam retulerit?

XIII.

Insigniter et expedit et pulchrum est, nihil agere mali. Quippe quidam quasi gradus ad virtutem est malorum exterminatio. Melius, boni quid agere. Principia namque fines comitantur. Pulcherrimum, rem maximam feliciter efficientem, Deo præclarum facinus acceptum ferre: sine quo nihil boni fieri potest. Qui præditus virtute, modeste se gerit; splendidiorem reddit animum. At iis qui propter facinora sua (quæ sane magna sint, et admirabilia) magnifice semet efferunt, metuendum, ne laudabilia gerentes, ipsi sibi detrimento potius sint quam commodo. Quippe Deum adversum experientur, et (ut prophætæ verbis utamur) quo pacto subsistere poterunt?

XIV.

Malum est, boni quidpiam non facere, cujus efficiendi facultas aderat. Non enim frustra creati sumus, nec ut in otio vitam transeamus, planeque nulli simus usui, lapidum instar in jurgie jacentium. Pejus, improbe agere: nam ad opera bona conditi sumus. Pessimum, ubi quid mali perpetraveris, id operam dare, ut culpam in alium conferas. Id malum primis illis humani generis parentibus plus nocuit, quam quod initio legem violassent. Nimirum non malum malo, quod aiunt, quasi de industria rem noxiam semper cumulemus; sed aut quod bonum est, agamus, aut saltem mali quid designantes, nobis id ipsum ascribamus. Nam bonus est, quicumque vult; et qui vult, malus.

XV.

Admonet Isocrates sententia quadam sua, dandum operam, ut omnibus jucundum te præbeas; at optimis utendum. Ea cum laude digna sententia sit, verum non itidem facilis, scita commonstranda est ratio, qua præstari possit. Nam se quisque meliorem existimat aliis, dignumque censet, qui majores et honores et munera consequatur; adeoque difficillimum factu, gratus ut omnibus habere. Sed enim strenue laborandum, expendendæ pecuniæ, dexteritate quadam utendum, ut egregie rem præstes. Nam qui maxima quædam appetit, non tantum admirari causas, sed eniti quoque debet, ut adipiscatur.

XVI.

Nunc id dicendum venit, quod et per se dictu pulchrum est, et oratoris sententiam comprobatur. Nemini denegato, quibus ipse dignus est; sed esto popularis erga universos, atque aditu facilis; et

βαλλόμενοι λογισμῶν ἐναντίων, εὐθὺς αὐτοῦ κατὰ-ξυντες, λευκὴν γαλήνην εὐρίσκομεν. Ἐξεσι δὲ γε τούτοις ἀποσοβεῖν καὶ πᾶσαν ὑπερήφανον γλώσσαν ψευδέσι ῥήμασιν ἐπιούσαν. Τίς ἂν οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, τοιούτων τε καὶ τηλικούτων αἰτίαν οὖσαν, σφόδρα φιλῶν τε καὶ περιθάλπων, καὶ ἀγαθῶν ὑπερολλὴν τοῖς πρὸς ἐκείνην ἐπιδεικνύμενος, ἀποδῶ τῆν γιγνομένην ἐκείνῃ χάριν;

II'.

Λυσitelές γε καὶ καλὸν μηθέν τι τῶν κακῶν ἐνεργεῖν. Οἶον γὰρ τις βάσις εἰς ἀρετὴν ἢ τῶν πονηρῶν ἐκκοπή. Κρεῖττον ἐργάσασθαι τι χρηστόν. Ἀρχαῖς γὰρ ἐπαται τέλη. Κάλλιστον, τι μέγιστον κατορθοῦντα, τῷ Θεῷ λογιζέσθαι τὸ κατορθώμα· οὐ χωρὶς οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν ἀγαθῶν. Ὁ μετράζων ἐπ' ἀρετῆ λαμπρὰν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν. Τοῖς δὲ δὴ μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ τοῖς αὐτῶν κατορθώμασιν (ἔστω δὲ μεγάλα καὶ θαυμαστά) θεός ἐστι μὴ μᾶλλον βλάψαιεν σφᾶς αὐτούς, ἢ ὠφέλησαιεν κατορθοῦντες. Ἐξοῦσι τὸ Θεῶν ἀντιταττέμενον, καὶ κατὰ τὸν ἐιπόντα προφήτην, πῶς ἂν δύναιτο στήναι;

IIA'.

Ἐπειδὴν ἐξῆ τι πράττειν καλὸν, καὶ τὸ μὴ πράξει τούτο κακόν. Οὐδὲ γὰρ μάτην παρήχθημεν, οὐδ' ἀργῶς διαβῖναι, καὶ ἀχρήτως ἔχειν ἐξῆς ἅπαντα, κατὰ τοὺς ἐν τῷ βυθῷ λίθους. Χείρον ἐργάσασθαι πονηρόν. Ἐπ' ἀγαθοῖς γὰρ ἐργοῖς ἐπέλασθημεν. Κάλιστον, ποιήσαντα φαῦλον, ἀνατιθέναι τιτὶ τὴν μέμψιν ἐπιχειρεῖν. Τούτο τὸ κακὸν τοὺς προπάτορας μᾶλλον ἐβλάψεν, ἢ τὸ τὴν ἀρχὴν παρασθῆναι· μὴ δὴ κακῶ τὸ κακόν, φασί, ὥσπερ ἐξέπληθες τὸ βλάπτον ἀεὶ προσαυξόντες· ἀλλ' ἢ ποιῶμεν τὰγαθόν, ἢ γούν τὸ κακὸν ἐργαζόμενοι, ἡμῖν αὐτοῖς· αὐτὸ περιάπτωμεν. Καλὸς γὰρ ἅπας ὁ θέλων· καὶ κακός γε ὁ βουλόμενος.

IIE'.

Ἴσοκράτης διδῶσι γνώμην, ἔχειν μὲν ἡδέως πρὸς ἅπαντας παραινοῦσαν· χρῆσθαι δὲ τοῖς βελτίστοις. Δεῖ δὴ τῆς γνώμης οὐσης ἐπαινετῆς, οὐ μὴν γε ῥηδίας, σοφὴν τιν' ἐπιστήμην ἐνδείκνυσθαι πρὸς τὴν ἐκείνης ἐκπλήρωσιν. Οἴεται γὰρ ἕκαστος εἶναι τῶν ἄλλων ἀμείνων, καὶ μειζόνων ἀξιοῖ τιμῶν καὶ δώρων τυγχάνειν· καὶ γίνεται παγχάλεπον ἡδὺν νομίζεσθαι πᾶσι. Δεῖ μέντοι πόνοις ἔγκαρτερεῖν, καὶ χρήματα ἀναλίσκειν, καὶ δεξιότητι χρῆσθαι, ὅπως τοῦτι κατορθώσης. Τὸν γὰρ μεγίστων ἐρῶντα οὐ χρὴ θαυμάζειν μόνον τὰ αἴτια, ἀλλὰ καὶ κτᾶσθαι σπουδάζειν.

IIG'.

Μέλλει νῦν εἰρήσεσθαι, ὃ καὶ καθ' αὐτὸ ῥηθῆναι καλόν, καὶ τῆς τοῦ ῥήτορος γνώμης συστατικόν· Μηδένα τῶν αὐτῷ πρεπόντων ἀποστειρεῖν, ἀλλ' εἶναι μὲν σε πᾶσι κοινόν, εἶναι δὲ εὐπρόσιτον· μεταδιδ

δόντα μὲν τιμῆς, μεταδιδόντα δὲ ἀστείτητος, καὶ ἄ
προσοδοιοῦντα πᾶσιν ὡς ἔξεστι. Καὶ δεῖσαν ἀνα-
λοκεῖν ὑπὲρ ἀνθρώπων, χαίροντα τούτο ποιεῖν,
ὄπως μεγαλοφυχίας, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης τοῦργον νο-
μίζοιτο. Οἷς μὲντ' ἂν αὐτὸς ἡσθεῖης ἕνεκά σου πα-
πραγμένους ὑπὸ τοῦ φίλου, τούτοις χρῆσθαι πρὸς
τοὺς ἑτέρους. Οὕτω πολλὴν ὡς μάλιστα, καὶ κελὴν
οὐχ ἥμιστα σεαυτῷ φίλαν ἐπισωρεύσεις.

IZ.

Ἄμελει γε κίχκεινο δοκεῖ συμβαίνειν τῆδε τῇ
γνώμη. Χρῆ γὰρ, οἶμαι, τοὺς παραινούντας συνοῖσον
ἔργον ἀπίκζεσθαι, κἂν ὡσι φαῦλοι: τὴν τύχην, καὶ
μηδαμῶθεν σοι γνώριμοι. Ἦν δὲ τις βλάψον συμ-
βουλεύῃ τι, εἰ μὲν ὡς ἐξαπατῶν, τὰ τῶν ἐχθίστων
ἐργάζεται: εἰ δὲ δι' ἀγνοίαν, εὐνοῦς ὢν, τῆς μὲν
ἀγαθῆς προαιρέσεως ἐπαινεῖσθω (ταύτη καὶ τὰ παρ'
ἡμῶν πρὸς Θεὸν κρινεται)· τῆς δ' εὐθελείας μῆτε
ἐξουθενείσθω, μῆτε ἐπιτιμάσθω. Οὐδὲ γὰρ ὁ Θεὸς
κρινῶν καθοδεῖται ἀνοήτους καὶ μεταγχιλῶντας
ἀνθρώπους.

IH.

Νυν. σοι τόνδε τὸν τρόπον οἱ τῶν ἀνδρῶν ἄριστοί
τε καὶ χρήσιμοι, καὶ οἱ τούτων ἐναντίοι, γένοιντ'
ἂν, οἶμαι, καταφανεῖς, ὅπερ ὠφέλιμον ἔρχουσι μά-
λιστα πάντων ἐστί. Διεξετάσας τὰς τούτων σχέσεις,
τὰς πρὸς τὸ Θεῖον, τὰς πρὸς τὸν βίον, τὰς πρὸς τοὺς
φίλους, τὰς εἰς τοὺς καθ' αἷμα προσήκοντας, καὶ
εἰς τοὺς πολίτας καὶ ξένους, καὶ ὡς αὐτοῖς γε σφίσι
τὰ καθ' αὐτοὺς φρονόμητο, καὶ τίσι μὲν χαίρουσιν,
ἐφ' οἷς δὲ ἀσχάλλουσι, τὰς τῶνδε φύσεις εὐρήσεις.
Καὶ μοι μηδένα μισήσας, τοὺς φιλητέους φιλήσεις:
καὶ χρώμενος οἷς ἄμεινον, οὐκ ἀμελήσεις τῶν ἄλ-
λων. Οὕτω καὶ κοσμίως φιλήσεις, καὶ ἐν τῷ φιλεῖν
καὶ φιλεῖσθαι διαμενεῖς. Ὁ γὰρ εὐχερῶς συναπτό-
μενος εὐχερέστερον διίσταται. Τούτο δὲ φευκτέον
νοῦν ἔχουσιν.

IΘ.

Ὁ μὲν μηδενὶ πιστεύων ῥιθίως ἂν αὐτόθεν αὐτὸν
ὀλέσειε: πάντες γὰρ ἀλλήλων δεόμεθα, εἰ μέλλει
διαρκέσειν ἡμῖν τὸ ζῆν: τὸ πᾶσι δ' αὖ πιστεύειν
ἐλθῆριον, οὐκ ὄν δυνατόν ἀφραστάναι τὴν κακίαν τοῦδε
τοῦ βίου. Οὐκοῦν ἀπόλων ἅπας, ὁ πᾶσι τε πι-
στεύων, καὶ μηδενί. Ὅντοιον δὲ δυοῖν θανασίμοιον,
εἰ ἀναγκαῖαν θεῖη τις τούτων τὴν αἴρεσιν, κρείσσον
παθεῖν ἀπὸ τοῦ θαρβέειν, ἢ τοῦ πάντας ὑποπτεῦειν
ἐξῆς ἀνθρώπους. Ἐκεῖνο γὰρ ἀπλότητος ἀμέτρου
τεκμήριον: τοῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης πονηρίας ἀπό-
δειξις ἐναργής· καὶ πονηρίας τὸ πολλοστέον πᾶσαν
ἀφέλειαν κάτω τιθῆσιν ἕνεκα τοῦ βλαβεροῦ, τὴν
ἀμιλλαν ἐργαζόμενον. Ὅλως δὲ ἐνταῦθα τὸ κακὸν
τῆ μὲν ἀπλότητι διὰ τὴν ὑπερβολὴν, οὐ τὴν φύσιν,
τῆ δὲ πονηρίᾳ κατ' ἄμφω.

K.

Ἐπιφύγων δεδειγμένων τῶν περὶ τῆς πρὸς ἀλ-
λήλους πίστεως ἀκροτήτων, δέον ὄν μέσσην βαδίσαι·
λέγω δὴ τίσι πιστεύειν, καὶ τίσι ἀπιστεῖν τὸν μὴ
θατέρω τῶν κακῶν διαφαρῆσθαι μέλλοντα: ὄπως

PATROL. GR. CLVI

A honorem impertiens, et urbanitatem adhibens, et
universis, quantum potes, succurrens. Quod si
hominum causa eroganda pecunia fuerit, hoc et
lætus et hilaris facies: ut opus ipsum magnani-
mitatis, non coactionis existimetur. Quæ ab amico
tua causa præstita, voluptati tibi forent: ea fac
aliis exhibeas. Sic et amplam in primis nec minus
honestam tibi cumulabis amicitiam.

XVII.

Uidetur et illud ad hanc certe pertinere senten-
tiam. Arbitror enim eos, qui rem conducibilem
monendo suggerunt, amplectendos esse; quamvis
fortunæ sint tenuis homines, quamvis ex re nulla
tibi noti. Sin quis noxium quidpiam tibi consulet,
B si quidem ut decipiat, hostis atrocis officium
facit: sin per ignorationem, ceteroqui benevolus,
propositi boni nomine laudetur (nam ex eo nostra
quoque Deus æstimat), ob incautam vero simplici-
tatem nec contemptui sit, nec reprehendatur.
Quippe ne Deus quidem pro tribunali sedebit, ut
de stultis et insanis hominibus sententiam ferat.

XVIII.

Et hoc quidem modo viros tam optimos et utiles,
quam eorum dissimiles, inculente satis (ut equidem
arbitror) agnosces: quod principibus viris in
primis est utile. Nempe cum exploraveris, quo
pacto sint erga Deum affecti, quo pacto comparata
ipsorum vita, quo pacto se gerant erga amicos,
C erga sanguine junctos, erga cives et extraneos, quo
pacto res ipsi suas administraverint, et quibus oblec-
tentur, a quibus abhorreant: tum vero naturas eorum
deprehendes. Diligendos diliges, neminem odio prose-
quens: et illis utens, quibus uti præstat, ceteros
non negliges. Sic et rite diliges, et perpetuo tum
ipse diliges, tum diligeris. Nam qui alteri facile
jungitur, facilius ab eodem se disjungit. Hoc autem
vitandum mente præditis.

XIX.

Libitum cui fuerit, habere nemini fidem, is facile
seipsum hoc pacto perdiderit. Nam omnino indi-
gemus alter alterius, si vitam incolumen nobis esse
volumus. E diverso fidem omnibus adhibere, per-
niciosum est, cum fieri nequeat, ut ab hac vita
D improbitas absit. Perit ergo, quisquis omnibus cre-
dit, et nemini. Cum autem utrumque sit exitiale,
si necessario sit eligendum alterutrum, præstat
aliquid ob fiduciam pati, quam omnes prorsus ho-
mines suspectos habendo. Nam illud immediate
simplicitatis est indicium; hoc evidens nimie pra-
vitatatis argumentum. Minima vero pravitatatis pars
omnem simplicitatem superat, nihil non studio no-
cendi moliens. Et omnino vitiosa simplicitas est,
non natura, sed quia nimia: pravitas autem, utra-
que de causa.

XX.

In ea fide, quam alter adhibemus alteri, cum ex
trema demonstratum sit esse vituperabilia, media
incedendum via; quibusdam scilicet ut credat, et
quibusdam non credat, qui malorum alterutro cog-

rumpi nolit. Bonis fidem adhibebis, vitabis malos. Quippe si bonis fidem non habueris, omnino malis credes, cum necesse sit, aliquibus credere: contraque, quam fieri par erat, aut diffidens, aut credens, quibus non debebas; facile corrumperis, et gravius quidem, quam cogitare possis. Etenim farina de frumento, duobus comminuto lapidibus, efficitur: horum vero, non dicam amborum, sed alterutrius seorsum mira perdendi vis est.

XXI.

Omnino tibi certus amicus est, qui admissus in societatem rerum gerendarum, blanditias ei, quod expedit, postponit. Qui vero gratiæ captandæ, quæ sit nocitura, servit, nihil ab odio persequentibus et hostibus ipsis differt: siquidem non etiam pejor est hostibus, qui assentando decipit, mentemque tantam non corrumpit. Imo præterquam quod noxius est, etiam hac illos in parte superat. Hostes enim molesti sunt nobis atque graves, et quisque sic comparati sumus, ut re molestiam nobis exhibente liberari cupiamus. At hic, etiam cum nocet, jucundus esse putatur, ideoque potius amorem, quam odium merevi videtur. Hostis præterea fieri potest: ut reconciliatur, nec eo minus, ut prosteratur: hic vero, cum latitare possit, extra omnem teli jactum consistit, et ad fraudem sese convertit, absumens a quibus alitur, et in eosdem belluino more sæviens. Atque hoc sane gravissimum est, quod fallendo lucrificat; lucrificando, in fraudem allicit: æ proinde malum modo non in infinitum progreditur.

XXII.

Ad decus pratorum flores pertinent: cælum, sidera, principem studium veritatis ornat. Ac navium quidem robur in carina consistit; ædium, in fundamento: ejus autem, cui perpetuo curæ populorum est et urbium salus, in hoc, ut quidquid adnuerit capite, vel ipsis servetur hostibus, quod existimare debeat, ne vivendum quidem sibi, violata fide. Verax autem reapse ducetur, non qui promissorum præstationem convertit in quæstum, ut ex ea vel alat sese, vel opes consequatur. Nam cum finis ei propositus, non ipsa per se veritas, sed pecunia sit: sic ubi verum sibi non futurum emolumento putaverit, mox pedibus ab eo proculcantur omnia pacta conventa, omne promissum, instrumentum omne, quidquid actum denique: simul sacramenta præstita pro nihilo ducuntur, et quidquid animis terrorem metu religionis injici, tantum ne jactura pecuniæ fiat. Itaque vere veritatem amore prosequitur, non qui habet eam quæstui, sed qui mendacium, malitiam, fraudem odit, ut res odio per se dignas. Nam ipsum mentiri, multiforme quiddam est: et oportet eos, qui ab ejus immunes esse varietate versutiaque volunt, charæ nimirum veritatis amatores, et cogitationes suas, et nutus, e actiones, ab omni mendacio factis ipsis asserere, juxtaque verbum illud, quod jurare vetat, servanda fide seipsos vincere.

XXIII.

Non aliter atque ferrum, rubiginem, æmulus et invidus animus odium, fraudem aliaque talia gi-

A πιστεύσεις τοῖς ἀγαθοῖς, τοὺς πονηροὺς διαφύλαττόμενος. Ἦν γὰρ ἀπιστήσης τοῖς ἀγαθοῖς, πιστεύσεις πάντως τοῖς πονηροῖς, ἀνάγκης οὐσης τίσι πιστεύειν· καὶ ἐναλλάξ τῷ πρέποντι χρώμενος, ἀπιστῶν γε καὶ πιστεύων ὡς οὐ δέον, εὐχερῶς διαφθορήσῃ, ὅσον οὐδ' ἐνθυμηθῆναι σε ῥάδιον· πυροὶ γὰρ ἀλευρα γίνονται, δυσὶ θρυπτόμενοι λίθοις· τοῦτω δὲ οὐχ ὅπως ἄμφω, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἐκάτερον ὀλέσαι δεινόν.

KA'.

Ἡ που φίλος σοι σαφῆς, ὃς κοινωνῶν σοι τῶν ἔργων, κατόπιν τοῦ συνοίσοντος αἰεὶ τὸ χάριεν τίθησιν. Ὁ δὲ πρὸς χάριν βλάβουσαν ὑπηρετούμενος μισούντων τε καὶ πολεμίων αὐτῶν οὐδὲν διενήνοχεν, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑπερήλασε, κολακείαις πλανῶν, καὶ μονονουχί τῶν νῦν λυμαινόμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ κἀν τῷδε τῷ μέρει ἐκείνων μάλα πλεονεκτεῖ πρὸς τῷ βλαβερόσ ἐῖναι. Ἐκαίνοι γὰρ ἡμῖν λυπηροὶ, καὶ τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαξέοντες ἔσμεν ἕκαστος· ὁ δὲ καὶ βλάπτων ἡδὺς νομίζεται· καὶ διὰ τοῦτο φιλητέος γε μᾶλλον ἢ μισητέος δοκεῖ. Καὶ τὸν μὲν ἐχθρὸν καὶ καταλλάξαι δυνατὸν, καὶ κατενεγκεῖν οὐκ ἀδύνατον· οὗτος δὲ λανθάνειν δυνάμενος, ἔστηκεν ἔξω βελῶν· πρὸς δὲ τὴν ἀπάτην ἐπεκτείνεται, ἐξ ὧν τρέφεται λυδῶμενος, καὶ κατ' αὐτῶν θηριούμενος. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ μάλα δεινόν, ὅτι τῷ μὲν ἀπατᾶν κερδαίνει, τῷ δὲ κερδαίνειν παρακαλεῖται πρὸς τὴν ἀπάτην· καὶ λοιπὸν ἐπ' ἀπειρον μονονουχί τὸ κακὸν πρόβεισιν.

KB'.

Λειμῶνας μὲν ἄνθη κοσμεῖ· καὶ οὐρανὸν ἀστέρων χοροὶ· τὸ δὲ φιλόληθες ἀρχοντα. Καὶ τρόπις μὲν ἡ δύνναμις ναυσί· καὶ θεμέλιος οἴκιος· ὧ δὲ φρονεῖς ἐστὶν ἀληθὺς σῶζεσθαι λαοὺς τε καὶ πόλεις, ὅτι κεν κεφαλῇ κατανεύσῃ, πιστὸν εἶναι καὶ πολεμίοις, οἰομένῳ οὐκ ἄξιον αὐτῷ τὸ ζῆν ψευσαμένῳ. Ἀληθὺς δ' ὄντως νομίζοιτο οὐχ ὁ τάληθεύειν ἐμπειρίαν ποιούμενος, ἐν' ἐκ τοῦδε τρέφοιτο καὶ πλουτεῖ. Τέλος γὰρ οὐ τὴν ἀλήθειαν καθ' αὐτήν, ἀλλὰ τὰργύριον ἔχοντι, δόξην τάληθες οὐκ ὠφέλιμον, καταπεπᾶτηγται μὲν εὐθύς τῷ τοιούτῳ συνθῆκαι πᾶσαι, πᾶς λόγος, πᾶν γραμματεῖον, πᾶν ἔργον· καταπεφρόνηνται δὲ ὄρκοι, καὶ ὁ τι περ φριτεῖν ποιεῖ, ὥστε μόνον μὴ γενέσθαι τὰργύριον ἔλαττον. Ἀληθῶς οὖν ἀληθείας ἐραστῆς, οὐχ ὁ κατηλεύων αὐτήν, ἀλλ' ὅτω μισητὸν τὸ ψεῦδος, καὶ χακοθήθεια, καὶ δόλος, ἅτε καθ' αὐτὰ μίσους ἄξια. Ἔστι γὰρ τὸ ψεῦδεσθαι τι πολύμορφον· καὶ δεῖ τῆς τούτου καθαρῶντας ποικιλίας, τῆς φίλης ἀληθείας τοὺς ἐραστὰς, καὶ λογισμὸν, καὶ νεῦμα, καὶ πρᾶξιν, ἀψευστα τοῖς ἔργοις δεικνύναι, καὶ κατὰ λόγον, ὄρκους οὐ συγχωροῦντα, πιστοτέρους ἑαυτῶν φαίνεσθαι.

KI'.

Ἴδον μὲν σίδηρος τίττει, μίσος δὲ καὶ δόλον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ψυχὴ ζηλέτωπό; τε καὶ φθοραζί. Ὅμοῦ

ὅτι ταῦτα λυμáινεται μὲν καὶ τοὺς ἐκτὸς ἔστιν ὅτι, καθ' ὅσον ἂν ἐκείνων καθάψαιτο· τοὺς δὲ τεκόντας αὐτοὺς οὐκ ἔσο' ὅπως μὴ τῷ χρόνῳ παντελῶς ἀναλώσειεν, ἐντετηκότα διηνεκῶς, καὶ δρῶντα ὃ πέφυκε δρᾶν. Ἄλλ' ἐκείνῳ μὲν ἀκούσιον τὸ διαφθεῖρον αὐτόν· τοῦτ' ὃ οὐκ ἀγνοοῦσιν ἐπιφύεται. Καὶ διὰ τοῦτο χειρὸν τὸ κατ' ἡμᾶς, καὶ σχεδὸν συγγνώμης οὐκ ἔξιον. Γίγνεται γὰρ παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐθέλων ὄντινον ἐμπρῆσαι τῶν ἐχθρῶν, καταδέξαιτο ξύλον γενέσθαι, καὶ δοθῆναι τῷ πυρὶ, ὥστε τὸν μισοῦμενον κατακαῦσαι. Ἄντικρυς ὁ φθόνος σατανικόν. Οὐ γὰρ ἐκείνος τὴν κόλασιν καταδέχεται, ἢ διὰ τὸ κολασθῆναι τινὰς ποιῆσαι. Καὶ μὴν καὶ ἄρρων ὁ φθόνων. Τὸ μὲν γὰρ αὐτὸν ἀναλίσκεσθαι ἀναγκαῖως γίγνεται· τὸ φθαροῦναι δὲ τὸν ἄλλον οὐκ εὐθελον. Ἐπεὶ καὶ ξύλα μὲν πολλὰ πολλάκις, οἶμαι, τετέφρωται· τὴν δὲ οὐκ εὐπρηστον ὕλην οὐκ ἐξανάλωσε. Γεννᾶ δὲ φθόνος τὸν δόλον, καὶ συκοφανσίαν, καὶ μίσην, αὐτὸς τῷ ζήλῳ γεννώμενος. Πλὴν οὐτε τῶν μεγίστων πρὸς τοὺς ἄγαν φαυλοτέρους, ἐν ᾧ γε μείζους εἶσιν, ὁ φθόνος πάθος ἔστιν, οὔτε μὴ τῶν παμπληθῆς ἐλασσόνων πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας σφόδρα, οὔτε τῶν χρωμένων ἐπιτηδεύμασι· διισταμένοις ἀλλήλων, ἀλλὰ τῶν ἐρίζειν πρὸς ἀλλήλους δυναμένων, καὶ δοκούντων ἐλαττοῦσθαι τῆ τῶν ἀμιλλωμένων λαμπρότητι.

Ignit. Ea conjuncta, nonnunquam illa quidem et aliis afferunt exitium, prout eos impetiverint : at ipsos auctores, fieri non potest, quin paulatim prorsus absumant ; animis scilicet infixa perpetuo, quodque natura solent, efficientia. Sed enim ferum quasi per vim a rubiginē corrumpitur, at istud non ignorantes adoritur ; ideoque malum hoc nostrum pejus est, ac prope veniam nullam meretur. Quippe consimile quiddam accidit, ac si quis hostem quemcunque concremare volens, lignum fieri sustineat, ac igni tradi, quo conflagret is, quem odio persequitur. Procul dubio Satanicum quiddam est invidia. Quippe Satanas aliam nullam ob culpam plectitur, quam quod efficit, ut alii plectantur. Quin et amens est, qui laborat invidia ; nam quin absumatur ipse, fieri nullo modo potest : an autem exitium sit adlaturus alteri, certo non constat ; quando quidem et vim lignorum magnam sæpius in cineres redactam scimus, cum interim materiam crematu difficilem non absumpsisset. Gignit autem invidia fraudem, et calumniam, et odium, cum ipsa procreetur ab æmulatione. Verum invidiæ vitio nec amplissimi laborant erga tenuis admodum conditionis homines, quod his ipsi majores sint ; nec omnibus rebus inferiores, erga plurimum eminentes ; nec ii, qui professiones et studia diversa sectantur : sed in eos cadit, qui possunt inter sese contendere, perque splendorem adversariorum sibi quid decedere putant.

ΚΔ'.

Ὡς ἀγαμαι τὸν φεύγοντα τὰς ὑπερβολάς. Καὶ λόγοι μάλα σοφῶν συνιστῶσί μου τὸν ἔρωτα τουτοῖ. Μέτρον γὰρ ἀριστον, καὶ Μηδὲν ἄγαν, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. Ὡστε τὸ-μεμετρημένον καὶ μέσον ἀκρότης τρόπον ἕτερον πρὸς τὸ ἀγαθὸν γίγνεται. Συνάδει δὲ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα, καὶ δείκνυσι κάκεινο μάλα λαμπρῶς. Κακοῦθης γὰρ ἄνθρωπος καὶ εὐθήης, ἐς ἔσχατον ἀλλήλων διεστηκότας, ὁμοῦ ἄμφω κακῶ. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὸ ἐναντίως ἔχειν, οὐκ ἐπαινετὸ ἕμα εἶναι. Εἰ δὲ τις φεύγοι μὲν πονηρίαν, φεύγοι δὲ ἀφέλειαν, νοῦν ἔχων μετ' εὐθύτητος εὐρεθήσεται, καὶ ἔσται παντάπασιν ἀγαθός. Ὡστε τὰ πέρατα κακὰ, καὶ τὰ μέσα τούναντιον ἀγαθὰ. Ἐπεὶ τὸ φθονεῖν τοῖς τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθήμασι, καὶ τούναντιον μὴ δάκνεσθαι, ἄπερ ἐναντίως διάκεινται, ὑπὸ μεγίστην αἰτίαν ὄντα τυγχάνει. Τὸ μὲν γὰρ ἀρχαιότατον δεινόν, θάτερον δὲ μαλακόν· καὶ ἀμφοτέρα βλαβερά, δι' οὐδὲν ἕτερον οἶμαι, ἢ τὸ πρὸς τὴν ἀμετρίαν ἄκρως ἀφίχθαι· ἐπεὶ γε τὸ ζηλότυπον ψιλῶς ἐμπεφυκὸς τῆ ψυχῆ δι' ἐπαίνων ἔρωτα, οὔτε πρὸς φθόνον ὑπερελάσαν, καὶ τὴν ἀναγῆσιαν, ἐφ' οἷς οὐ δέον, διαφυγόν· μεσότης, οἶμαι, γένοιτ' ἂν τουτωνῶν τῶν ἐναντιῶν κακῶν, καὶ κριθῆσεται χρηστόν. Εἴη γὰρ ἂν δηπουθεν φρονήματος καρπός, παρακαλοῦντος εἰς ἀρετὴν· εἰ γε δίδως εἶναι τοιοῦτον τὸ μὴ καθεῦδεν δύνασθαι τὸν Θεμιστοκλέα τῷ Μιλτιάδου τροπαίῳ ἐακνόμενον. Erit enim fructus animositatis, ad virtutem impellentis, siquidem esse dabis ejusmodi, quod Themistocles, Miltiadis tropæo stimulatus, somnum capere non potuit.

XXIV.

Non possum non amplecti hominem vitantem, quidquid est nimium. Atque hunc amorem meum dicta sapientissimorum confirmant, modum esse rem optimam : et Ne quid nimis, aliaque talia. Quo fit, ut quod modum habet, et medium qui est, alio quodam modo boni respectu fiat extremum. Verbis ipsæ res consentiunt, et in primis hoc rem totam clare probat. Homo namque malitiosus et stolidus, licet extreme distent alter ab altero, tamen ambo mali sunt ; nec quod invicem sibi adversantur, quo minus simul ambo laudis expertes sint, impedit. At si quis et malitiam devitet, et stolidam simplicitatem, is cum dexteritate mentem habere deprehendetur, et omnino bonus erit. Unde constat, fines esse malos, et media, vice versa, bona. Rursus, invidere præstantissimorum fortibus factis, et e contrario nullum sentire stimulum, quæ invicem sibi adversantur, maxime vituperabilia sunt. Illud enim malum est antiquissimum : hoc alterum a mollitie proficiscitur : utraque noxia, nullam (opinor) ob aliam causam, nisi quod ad nimium extreme tendant. Nam æmulatio, simpliciter animo propter cupiditatem laudis insita, si nec ad invidiam exorbitet, ac stuporem doloris omnis vacuum, ubi doloris sensus abesse non debebat, evitet : medium quiddam fuerit, opinor, inter hæc vitia contraria ; proque re bona ducetur.

XXV.

Id existimabis esse malum involuntarium, quod per ignorationem duntaxat admissum est, cum perpetranti bonum videretur. Nam quod pudore sit, aut hortatu alterius, aut vi quacunq̄ue, non pure involuntarium est. Non enim si quid violentum est, vel impellendi vel illiciendi vim habens, vel quid aliud ejusmodi; continuo visum est honestum illi esse, qui perpetravit, propter hanc appendicem, quod aliis malis sit levius. Quamobrem nisi quis opinione deceptus, malum cum bonum faciat, non facit ignorans. Quod autem ex ignoracione non proficiscitur, non est involuntarium, velut ab initio dictum. Quin etiam quod bona conscientia non agitur, etiamsi mali mensuram non attingat; longe tamen pejus est re vel omnium pessima gravissimaque si nobis ea nolentibus accidat. Itaque mali nihil agamus, ut majori malo modicamur: sed quæcunq̄ue fieri possunt humanitus, facere studeamus, ut ne quid mali sponte nostra nobis accessamus. Quorum autem effectio, solius est in Dei sita potestate, ea Deo, bona spe freti, permitamus: et quidquid ipse dederit, animo grato feramus.

XXVI.

utare debes, neminem hominum, ne illorum quidem, qui majore potestate præditi sunt, vel abjectissimum lædere posse, nisi Deus permittat, vel iratus, vel nostram ad utilitatem respiciens. Is enim et pilos nostros numeratos habet, et tam passerum quam viliorum quoque rerum curam gerit. Que cum ita sint, quis animæ quasi manus injicere possit, vel uni saltem ejus facultati, vel affectioni bonæ, licet adhibeat promissa, minas, vim denique; si non ipsa prius assentiatur, et corruptelæ labem admittat? Et quid ego de homine loquor? ne quidem illi nectendis dolis vaferrimi spiritus hoc possunt. Quapropter ea primum agentes, quæ justa et consentanea sunt, deinde Deo freti, non terroribus, non vi, non illecebris a recta semita deflectamus. Quod si vitiis aliquando succubuerimus (vix enim in angelos immunitas ab omni lapsu cadit), nobis ipsis peccatum ascribamus, nisi per ignoracionem prorsus accidit. Nam iis, qui malum esse norant, ac nihilominus ob aliquam causam admiserint, excusatio nulla superat.

XXVII.

Arbitrare cor tuum, bonum quasi quoddam solum esse per se, quod ob ariditatem illam naturæ communem (de peccato primorum parentum loquor, propter quod omni sexcidimus gratia), nihil boni producat. Deinde per baptismum, velut aratum quoddam, repurgatum esse Deo; et per irrigationem unguenti, de duro mole factum, et odoris loco, nihil habentis grati, odorem fragrantiorum consecutum; mandata denique divina, quasi quoddam semen, accepisse; quod intra se jactum, vi poculi mensæque sacræ nutriat, incrementum et maturitatem perducat atque conservet. Per lolium autem

A

KE'.

Ἀκούσιον κακὸν νομιζέσθαι σοι τὸ μόνον πεπραγμένον κατ' ἄγνοιαν, καλὸν γὰρ τῷ ποιοῦντι νομιζόμενον. Τὸ γὰρ δι' αἰσχρόνῃ γιγνόμενον ἢ πρὸς παράκλησιν, ἢ πρὸς ἐπιούν βίαιον, οὐ καθαρῶς ἀκούσιον. Οὐ γὰρ ὁ τι βίαιον, ἢ παρακλητικόν, ἢ ἐφελκτικόν ἄλλως, ἢ ἑτερόν τι τοιοῦτον, παρὰ τοῦτο καὶ καλὸν τῷ πεπραχότι δίδοται· τῇ παραθέσει κορυφότερον ἐτέρων οἶμαι κακῶν, ὥστ' εἰ μὴ τις τὸ κακὸν ὡς καλὸν ἐργάζοιτο, οὐκ ἀγνοῶν ἐργάζεται. Καὶ τὸ μὴ κατ' ἄγνοιαν οὐκ ἀκούσιον, ὡς περ τὴν ἀρχὴν εἴρηται. Καὶ μὴν τὸ μὴ κατὰ συνείδησιν ἀγαθὴν ἐνεργούμενον, κἂν ἀνευθῶς πρὸς τὸ κακὸν ἔχη, χειρόν ἐστι μεθ' ὑπερβολῆς τοῦ χειρίστου τε καὶ χαλεπώτερον τῶν πάντων, ἐπειδὴν μὴ βουλομένοις ἡμῖν ἐπέλθοι. Μὴ τοίνυν πράττωμεν κακὸν, ἐπὶ τῷ λῦσαι μείζον· ἀλλ' ὅσα μὲν εἰς ἀνθρώπου ἡκεί, ἀγαπῶμεν πράττοντες, ὡς μὴ τι μήσαιμεν κακῶν ἐκόντες ὄντες ἡμῖν αὐτοῖς. Ὡν δὲ τελέσαι Κύριος μόνος; ὁ Θεὸς ἐστι, ταυτὶ δὲ ἐκείνῃ καταλιμπάνωμεν μετ' ἐλπιδῶν ἀγαθῶν· καὶ ὅπερ ἂν αὐτὸς διδῷ, εὐχαρίστως φέρωμεν.

B

KΓ'.

Νόμιζε μηδένα ἀνθρώπων, καὶ τῶν τὴν μείζω δύναμιν κεκτημένων, δύνασθαι βλάψαι καὶ τὸν φιλότατον, μὴ συγχωροῦντος τοῦ κρείττους, ἢ δι' ὀργὴν, ἢ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀφορώντος συμφέρον. Ἐκείνῃ γὰρ καὶ τριχῆς ἠρίθμηνται, καὶ τῶν στρουθίων φροντίς; ἐστὶ, καὶ φουλοτέρων πραγμάτων. Ὅτε δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τίς ἂν ψυχῆς καθάψαιτο, ἢ τοῦν μιά; ταύτης δυνάμεως, ἢ διαθέσεως χρηστοτέρας, κἂν ὑπισχνῆται, κἂν ἀπειλῇ, κἂν βιάζηται, μὴ συνθεμένης πρῶτον αὐτῆς, καὶ προστριβείτης τῇ λύμῃ; Ἀλλὰ τί τὸν ἀνθρώπον λέγω; οὐδ' αὐτὰ τὰ κακουργεῖν σοφώτατα πνεύματα τοῦτο δύναται. Ὅστε τὰ γιγνόμενα πρῶτον πράττοντες, εἶτα Θεῷ θαρρήσαντες, μὴ φόβου, μὴ βίας, μὴ δειλάσματος παρενεχθῶμεν τῆς ἀτραπῶ. Ἄν δὲ τοῦ γε φανῶμεν ἤτους οὐ καλῶν ἔργων (μάλιστα γὰρ ἀγγέλων τὸ ἀπταιστον), ἡμῖν αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ἀναθετόν, εἰ μὴ κατ' ἄγνοιαν ὄλως γέγονεν. Εἰδῶσι γὰρ αὐτὴν κακὸν, διὰ τι δ' οὖν ἐνεργήσασιν, οὐ λείπεται παραίτησις.

D

KZ'.

Νόει μοι τὴν σὴν καρδίαν οἶονε· χρησίμην γῆν τὸ καθ' αὐτὴν οὔσαν, καὶ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως αὐχμῷ (λέγω δὴ τὴν προπατορικὴν ἀμαρτίαν, δι' ἣν τῆς χάριτος ἐκπεπιόκαμεν) φύουσαν μηδὲν ἴγιός. Εἶτα τῷ βαπτισματι ὡς περ ἀρότρω τινὶ ἀνακαθαρθείσαν Θεῷ, καὶ τῇ τοῦ μύρου ἀρδείᾳ ἀπὸ σκληρᾶς εἰς ἀπαλὴν μετενηνεγμένην, καὶ ἐξ ὄσμῆς οὐδὲν ἐχούσης χάριεν εἰς εὐωδιστέραν ἐλλοῦσαν· σπόρον δὲ τὰς ἐντολὰς δεξαμένην· καὶ τῇ τοῦ ποτηρίου δυνάμει, καὶ τῆς τραπέζης, τρέφουσαν καὶ αὔξουσαν τὸ καταβληθὲν, καὶ τειλειούταν, καὶ διασώζουσαν. Ζιζάνια δὲ τῶν ἐχθρῶν τὰς ὑπερβολὰς.

καὶ τὰς μηχανὰς, οὐχ ἤττον οἶμαι τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων, ἢ τὰς τῶν δαιμόνων αὐτῶν· ὧν καιρὸς εἰς τὸ σπαρῆναι τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ἀμελές ἐστι. Πρὸς γε τὴν αὖξιν ἡ δύναμις τὸ πρὸς τὰς ἐπιτολάς ὀλιγώρως ἡμᾶς ἔχειν. Ὡστε τὸ κακὸν ἀληθῶς μάλλον ἡμέτερόν ἐστι, τῶν ἐκλελυμένων καὶ ἀναπεπτωκότων, ἢ τῶν ἐξωθεν ἐχθρῶν, οἷς ἡ τῆς λύμης ἰσχὺς ἢ τῶν ἐκείνους δεχομένων χαυνότης πάντως ἐστίν.

ΚΗ'.

Ἡ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄν τὸ τε πεπεῖσθαι τοῖς δαίμοσι καὶ τοῖς φθόροις ἀνθρώποις, τὸ τε διαπτύσαι τὰ τούτων βουλευματα, παραινούτων ἡμῖν τὰ χεῖριστα. Τὸ τὸν αὐτῶν αἰτιᾶσθαι φθόνον, καὶ τὸ κακόηδες ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτία· ἐλευθεροῦντας, ἐπειδὴν τι τῶν κακῶν ἐνεργῶμεν, ματαία σκῆψις καὶ λῆρος ἐσχάτος. Οὐδεὶς γὰρ οὐδεπώποτε ἂν ἐπεισεν οὐδένα πάντων ἀνθρώπων, μὴ βεβουλημένον πεισθῆναι. Πῶς γάρ; Ὡστε γνώμης τὸ πεπεῖσθαι. Τοῦτο δὲ ἐκούσιον καὶ ἡμέτερον, οὗ τῶν θύραθεν. Εἰ μὲν οὖν πρὸς βίαν ἡμῖν ἐγίνετο τὸ πεπεῖσθαι, ἄλλος ἂν σοὶ παρ' ἡμῶν ἐγένετο λόγος· ἐπειδὴ δὲ προαιρέσεως ἡμετέρας, ταύτης δὲ κύριος μόνος ὁ κεκτημένος, ἀγαπητὰ τὰ λεχθέντα. Ἀρκεῖ γὰρ ταῦτα δεῖξαι τὸν ἀνθρώπον ἀγαθόν, ἢν ἐθέλη, καὶ κακὸν γινόμενον, ὅτι θέλει· ὅπερ ἔδει πάντως δεδειχθαι. Καταγελαστέον δὴ τὰ τοὺς πολλοὺς κηλοῦντα καὶ δεδιτόμενα, καὶ δοκεῖτω δικαῖα μὲν μόνον ἐκεῖνα, ἅττα δὴ τὴν ἀγαθὸν ἡμῖν συνάπτειν δεσπότην, φευκτὰ δὲ πάντα καὶ φοβερά, ὅσα τὴν μόνον φοβερὸν συγκροοῦν ἡμῖν δύναται.

conciliare, fugienda vero esse ac terribilia, quæcunque solum illum terribilem adversum nos concitare possunt.

ΚΘ'.

Πολλῶν γε θρήνων ἄξιον, ἐξουσίαν εὐληφάτας τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐπειτα δουλεῦν ἐθέλειν· καὶ τούτου τυχόντας βοηθοῦ κατὰ τῶν παθῶν τε καὶ τῶν δαιμόνων, ὡσπερ τὴν βοήθειαν φεύγοντας, ἤττους ἐκείνων φαίνεσθαι· καὶ χεῖρα ὀρέγοντος, τὰς ἡμετέρας συστέλλειν· καὶ δυναμένου δοῦναι τὴν ἤτταν ἀνακαλέσθαι, καὶ βουλομένου τοῦτο δωρῆσθαι, μονονουχὶ διαπτύειν ἡμᾶς τὴν χάριν. Ἄνευ δὲ καὶ ταυτησὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἀρωγῆς τε καὶ βοηθείας πᾶσιν ἐξὼν ἀγαθοῖς εἶναι προαιρουμένοις, σφέτλιον τὸ μὴ βούλεσθαι. Αὐτῶν γὰρ μόνω τῶν πάντων ἐξ ἀγαθῶν εἰς φαύλους ἐρχόμεθα. Ἡ γὰρ δὴ φύσις ἡμῖν τὴν πρώτην ἀγαθὴν τε ὅλως ἐγένετο, καὶ ἐν τῷ καλῷ διαμεῖναι δύναμιν εἴληψε. Καὶ εἰ πρὸς τὸ χεῖρον τὴν βούλησιν αἰτιᾶσθαι δίκαιον, δηλονότι καὶ πρὸς θάτερον· ἀρκεῖ λοιπὸν βουληθῆναι καὶ τὸ εἰκὸς ἐνεργῆσαι· βῆδιον ὄν τὸ νικῆσαι, εἰ τιμὴ καὶ τρόπιον ἀφ' ἡμῶν ἐστραχεν.

Α'.

Ἄπαντα μὲν τῆς αὐτῶν ἀρχῆς ἡρτηται, καὶ δὴ καὶ ταῦτα τὰ καθ' ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἐστίν, ἐκείνης οὐσίας σαθρᾶς, τὰ μετ' ἐκείνην ἰδρῶσθαι. Εἴη δ' ἂν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἀρχῆ, καὶ βάσις, καὶ ῥίζα. καὶ εἰ τι τοιοῦτον. ἢ πῶστη κίνησις τῆς ψυ-

A hostium intellige superjectus atque machinas, non minus improborum (ut equidem arbitrōr) hominum quam ipsorum dæmonum : quorum opportunitas ad sementem faciendam nostræ mentis est indiligentia ; succrescendi vero facultas a nostra in observandis præceptis oscitantia proficiscitur. Quæ fit, malum ut potius nostrum sit existimandum, qui dissoluti et supini sumus, quam externorum hostium : quorum omnis in corrumpendo vis omnino pendet ab illorum segnitie, qui eos admittunt.

XXVIII.

Tam obtemperare dæmonibus ac pestiferis hominibus, quam eorundem, ad pessima cohortantium, consilia respuere, nostra situm est in potestate. Eorundem et invidiam et malitiam accusare cum mali quid designamus, nosmet ipsos omni culpa liberando, prætextus vanus est, extremumque delirium ; quippe nemo unquam ullum omnium mortalium suadendo impulit, qui persuaderi nolisset. Quo enim in pacto fieri possit ? In hominis igitur est arbitrio situm, ut persuadeatur. Quod autem ita comparatum est, voluntarium est, ac nostrum, non extrariorum. Quod si vi fieret in nobis persuasio, alia uteremur oratione. Nunc cum a nostrâ pendeat electio, cujus dominus est duntaxat is, qui ea præditus est quæ dicimus, amplectenda veniunt. Quippe satis est, iis probari, bonum esse hominem, si velit et malum fieri, quia velit : quod omnino demonstratum oportuit. Ac proinde risum merentur, quæ vulgus hominum decipere territareque solent, ac statuendum, ea tantummodo expetenda, quæ bonum illum dominum nobis

XXIX.

Est omnino multis res digna lacrymis, nos potestatem adeptos, ut efficiamur Dei filii, nihilo minus servire velle : Deum nactos opitulatorem tam contra vitia, quam ipsos dæmonas, velut opem illam fugientes ab eis vinci : manum ipso porrigente, nostras a nobis attrahi cum ipse præstare possit, ut etiam victi eisdem resarciamus, idque largiri velit ; nos e contrario gratiam illam tantum non respuere. Quin et absque hac insigni ope atque auxilio, cum omnibus esse bonis liceat, siquidem hoc eligant, indigna res est, non velle. Nam hoc solo de bonis pravis efficiamur. Quippe natura nobis ab initio bona prorsus existit, et in bono perseverandi potestatem accepit. Quod si justum est, imputari voluntati conversionem ad malum, idem et in altero faciendum. Sufficit igitur velle, quodque par est, agere, cum facile sit victoria potiri, licet ab aliquo vel tropæum de nobis sit excitatum.

XXX.

Res universæ a suo principio pendunt, atque etiam nostræ. Nam fieri nequit, ut si fragile principium sit, fixa sint atque stabilia, quæ consequuntur. Sit autem negotiorum nostrorum principium et basis et radix, et si quid tale dicit alio

nomine potest, primus animi motus; si placet, etiam extranea quædam ejus impulsio: quibus attendendum est recte, nec temere quid inchoandum, si bonus quis esse velit. Agenda sunt enim omnia adhibita consideratione, judicio, consilio, conscientia, et ubique præcipuæ partes honesto tribuendæ. Tarde quidem procedendum in discernendo; verum ubi recte consulueris, ambobus currendum pedibus. Idem non agenda confuse, quæ forte se offerunt; sed semper prima, primum. Nam magna vis ordinis est, atque uti quis a dilationibus abhorreat: cum multis diversa factitantibus, cæteroqui præstantissimis, eæ res exitio fuerint.

XXXI.

Numinis sane divini fuerit, et quibus illa facultas ab eodem fuerit concessa, præ deterioribus meliora semper eligere. Nihilominus conandum, ut omnibus modis agnoscas, quæ optima videantur esse; atque agnita facias, et quidem talibus minime salteris; nam ut primum illud est Dei, sic alterum in hominem cadit. Necesse est enim magis eos aliis compotes virtutis effici, vel ad eam saltem propius accedere, qui oculis in id, quod honestum est, directis, præstantissimorum, non plurimorum actiones atque consilia semper intuentur, et eorundem exitum observant: ac iis quidem, quæ esse bona docuerunt eventus ipsi, quasi regulis utuntur: contraria magistrorum loco sibi constituunt, ne in mala consimilia ruant.

XXXII.

Admodum jucunda res est erudiri, non lapsum patiendi, sed acerbius aliquid devitandi, cum factus alterius errore peritior fueris. Major autem pars hominum, uti quidem apparet, hanc rem negligit, et calamitates proprias exspectat, ut per ea erudiantur: quam institutionem mercede damni sæpe parum reparabilis compensat. Idem consuevere dicere, medicum, qui nomen hoc consecutus sit e scientia, non illi parem esse, qui varios in morbos inciderit. Tu vero modo velis etiam non patiendi poteris evadere peritior, si calamitates aliorum pro tuis duxeris, earumque causas vitaveris; et quidem hoc tam accurate consequeris, ac si teipsum in res adversas incidisse contingeret.

XXXIII.

Tendere cupiditatem hominum, e pulvere spiritumque constantium, modo quidem sursum, modo vero deorsum, nihil sane novi fuerit. Sed oportet virum præstantissimum non continuo voluptatum, irarum, terrorum impressionibus expugnabilem sese præbere, quod effeminatis accidere videmus, qui se vel ipsis hostium præcursoribus dedunt: sed immotum manere ac esse stabilem, exitum rei cuiusque perquirentem. Nam confestim emergentibus rerum principiis accurere, quæ suavibus exordiis blandiri consuevere, cum occulti sint eorum fines, vix hominibus insanis competiverit. Itaque da operam, ut firmus sis atque stabilis, resque, finem in-

Α χῆς· εἰ δὲ βούλει, καὶ ἡ θύραθεν ἐγγινομένη ταύτη προσβολή· αἴς προσέχειν χρῆ καλῶς, καὶ μὴ προπετῶ; ἐγχειρεῖν, εἰ μάλλιν τις ἀγαθὸς ἐπιστάι· Πάντα γὰρ ποιεῖν προσήκει σκέψαι, καὶ κρίσει, καὶ γνώσει, καὶ συνειδήσει, καὶ διδόναι πανταχοῦ κρατεῖν τὸ καλόν. Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀποφάσεις σχολῇ βαδίζειν· βεβουλευμένον δὲ καλῶς, δυσὶ ποσὶ τρέχειν· πράττειν τε μὴ φύρδην, ἀ τύχοι· ἀλλ' ἀεὶ τὰ πρῶτα πρῶτως. Μέγα γὰρ ἰσχύει τάξις, καὶ τὸ μὴ χαιρεῖν ἀναβολαίς, καὶ πολλοὺς γε τάναντία καθεῖλε, τᾶλλα βελτίστους ὑπάρχοντας.

ΛΑ'.

Β Τὸ μὲν ἀεὶ τὰ βελτίω τῶν χειρόνων ἐκλέγεσθαι Θεοῦ ἂν εἴη, καὶ οἷ; ἂν μεταδοῖη ταυτησὶ τῆς δυνάμεως· πειρᾶσθαι μέντοι προσήκει γινώσκειν ἅπασιν τρόποις, ἅττα βέλτεστα πάντων εἶναι δοκεῖ, καὶ γινώσκοντα ποιεῖν, καὶ τοιαῦτα μὴ κορύνουσαι. Ὡς γὰρ τὸ πρῶτον Θεοῦ, οὕτω τὸ δεύτερον ἀνδρός. Ἀνάγκη γὰρ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπιτυχεῖς ἐκείνους γενέσθαι τῆς ἀρετῆς, ἢ γοῦν μὴ πόρρω βάλλειν αὐτῆς, ὅσοι δὲ πρὸς τὸ καλὸν ἀφορῶντες, τὰς τῶν ἀρίστων, οὐχὶ τῶν πλείστων πράξεις τε καὶ γνώμας ἀεὶ σκοποῦσιν, εἰτ' ἐπιτηροῦσι τὰ τούτων τέλη· καὶ ταῖς μὲν καλάς ἐκ τῶν ἐκδόσεων δεδειγμέναις ὥσπερ κανόσι χρῶνται· τὰς δ' ἐναντίας φανείσας σφῶν αὐτῶν διδασκάλους ποιοῦσιν, ὥστε μὴ περιπετεῖν τοῖς ὁμοίοις κακοῖς.¹

C

ΛΒ'.

Ἡδύ τι τὸ μαθεῖν ἐστίν, οὐκ ἐκ τοῦ παθεῖν πταίσαντα, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαπεφευγῆναι τὸ δυσχερέστερον, τῇ τῶν ἄλλων διαμαρτία γενόμενον ἐμπειρότερον. Οἱ πλείους δὲ, ὡς εἰοικεν, ὀλιγωροῦσι τοῦδὲ τοῦ πράγματος, καὶ τὰς οἰκείας συμφορὰς ἀναμένουσιν, ὥστε παρ' ἐκείνων μαθεῖν, μισθὸν παρέχοντες ταυτησὶ τῆς μαθήσεως ζημίαν, πολλάκις οὐδ' εὐανάκλητον. Μῦθος δὲ τίς ἐστίν αὐτοῖς, οὐ τοσοῦτον ἰατρὸν εἶναι τὸν ἐπιτετῆμη τοῦτ' ὄντα, ὡς τὸν περιπεπτωκότα ποικίλοις πάθεσι. Σὺ δ' ἂν μάθοις, εἰ βούλει, καὶ μὴ παθῶν, τὰς τῶν ἄλλων συμφορὰς οἰκτιρούμενος, καὶ τὰ τούτων αἰτία φυλαττόμενος, οὕτω παντάπασιν ἀκριδῶς, ὥσπερ ἂν εἰ σοὶ D συνέβη περιπεπτωκῆναι τοῖς χαλεποῖς.

ΛΓ'.

Ῥέπειν τὴν ἐπιθυμίαν ἀνθρώπων, ἐκ χόδς καὶ πνεύματος ὑπερχόντων, τοτὲ μὲν ἄνω, τοτὲ δὲ κάτω, οὐδὲν ἂν εἴη δήπου καινόν. Δεῖ δὲ τὸν ἄριστον ἄνδρα μὴ ταῖς ἐφόδοις τῶν ἡδονῶν, καὶ τῶν θυμῶν, καὶ τῶν φόβων εὐθύ; εὐάλωτον εἶναι, ὃ τοὺς γυναικῶδες δρώμεν πάσχοντας, προδιδόντας σφᾶς αὐτοῖς τοῖς προδραμοῦσι τῶν πολεμίων· ἀλλὰ μένειν τοῦτον ἀτρέμας, πάγιον εἶναι ζητούμενα τὸ τέλος ἐκάστου πράγματος. Τὸ γὰρ αὐτίκα φανείσας ἀρχαῖς πραγμάτων προστρέχειν, ὑποσαινούσαις προοιμίαις χαρεῖσαι, τῶν τελῶν αὐταῖς κρυπτομένων, μόλις ἂν ἀρμόσειε τετυφωμένοις ἀνθρώποις. Ζήτει οὖν ἰδραῖς εἶναι, καὶ σκοπῶν τὴ πέρας, πράττει· καὶ

πρὸ τοῦτου μηδὲ ἐγχείρει· ὄφρα σε, καθ' Ὁμηρον, A

tuens, agito : quod prius, quam feceris, nihil inchoabis, ut honore te afficiant, secundum Homerum,

... ἡμὲν νέοι, ἠδὲ γέροντες.

juvenesque senesque.

Προσθεῖν δ' ἂν ἔγωγς, ὄφρα σε πολέμιος φρίττη, καὶ ὑπήκοος φιλή· καὶ θαυμάζη μὲν φίλος, θαυμάζη δὲ συγγενής, καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ πεπραγμένοις πάντες ἐκπλήττωνται.

Quibus equidem adjecerim, ut te formidet hostis, et subditus amet : admiretur amicus, itidemque cognatus admiretur : et omnes ad ea, quæ abs te gesta sint, obstupescant.

ΑΔ'.

XXXIV.

Υψηλὸν γε οὐδαμῶς, οὐδὲ μεγίστης φρονήσεως, οὐδὲ πολλῆς γενναιότητος, τὸ μὴ ταῖς πρώταις, ὡς ἂν τις εἴποι, τῶν ἔργων καὶ λογισμῶν ἐπιπνεύσειν ἀκίνητόν τινα γίνεσθαι, εἰ μὴ καὶ τὸ προσδραμεῖν καὶ οἰκειωθῆναι καλὸν ἂν εἴποις εὐθὺς φανέντι πράγματι βλαβερῷ. Ὅπου γὰρ καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐμπέφυκε τις ἰσχὺς, τὸ συμφέρον ἀπὸ τοῦ βλάπτουτος διακρίνουσα, ἂν μηδὲ εἰς ἴσον αὐτοῖς ἐλθωμεν

Omnino sublime quiddam non est, nec vel maximæ prudentiæ, vel indolis valde generosæ, non ad primos operum atque cogitationum (ut ita dixerim) aditus et auras immotum sese præbere : nisi forte pulchrum esse dixeris, mox ad objectam rem noxiam accurrere, atque illam statim amplecti. Nam cum etiam brutis animantibus a natura vis quædam sit indita, qua quod expedit, a noxio discernunt : qui non indignum valde sit, non ignominix plenum, si nos, qui soli ratione sumus ornati, ne pares quidem eis simus, sed ipsis quidem natura sufficiat, in nobis autem rationis quoque facultas elanguescat.

ΑΕ'.

XXXV.

Ἴεραξ, ἵππος, ἰχθὺς κατὰ λόγον, οὐ σὺν λόγῳ τὰ συμφέροντα πράττειν πεφύκασιν· ὥστε δεῖ πολλῷ γε μᾶλλον ἡμᾶς σὺν λόγῳ πράττειν τὰ κατὰ λόγον, ἀπαιτούμενους παρὰ τῆς φύσεως ἀρχῆς βλαπτούσης ἀποπηδᾶν. Οὐ μὴν ἐκείνοις μέμψις δικαία, θυμῷ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ δουλεύουσιν. Οὐδὲ γὰρ ψυχὴν λογικὴν ἡγεμόνα τῶν ἔργων κέκτηνται. Ἐμᾶς δὲ λόγῳ κεκοσμημένους χρὴ τὸν νοῦν ἡνίοχον ἐπιστῆσαι τοῖς ἀλογωτέροις τουτοῖσι πάθεσιν, ἔν' ἢ τὸ λογικὸν ἐνεργόν, καὶ κατὰ χώραν μένη τὸ δῶρον, ὃ τῶν ἄλλων διειστάμεθα ζῶων. Ὡς ἦν γε κρείττον μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι τὴν χάριν, ἢ λαθόντας ἐκ Θεοῦ, ἔπειτα κακῶς αὐτὴν διαθεῖναι.

Accipiter, equus, piscis secundum rationem, non cum ratione, facere sibi conducibilia naturaliter solent. Multo magis nos facere rationi cosentanea cum ratione debemus, a quibus ipsa natura postulat, ut a noxio principio veluti resiliamus. Illa quidem reprehendi nullo jure possunt, cum iræ libidinique serviunt, non enim animam ratione præditam factorem ducem habent. At nos qui ratione sumus ornati, mentem præficere moderatricem affectibus hisce brutis oportet : ut vis rationis efficax sit, et donis illud incolume nobis maneat, quo cæteris ab animantibus distinguimur. Nimirum præstaret, hanc gratiam nos a Deo prorsum non accepisse quam acceptam male collocare.

ΑΓ'.

XXXVI.

Ὅσπερ τοῖς ἀλόγοις τὸ κατὰ λόγον, οὕτω καὶ τοῖς λογικοῖς τὸ σὺν λόγῳ. Ἐχει δὲ τουτὶ τοῦμὸν πολὺ καὶ μείζον τοῦ κατὰ ἐκείνῳ· ὅτι τοῦκείνων ἂν εἴη φυσικῶς τοιοῦτων ὀρέγεσθαι, ἃ τὸ ζῆν ἐκείνοις συνίστησι, καὶ ποιεῖ τὸ γένος διαρκεῖν ἐπιμήκιστον. Τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας ἐστὶ φύσεως. Τὸ δ' ἡμέτερον αὐτοῖς οὐδαμῶς ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ ἐν λόγῳ καὶ κατὰ λόγον· τὸ δὲ κατὰ λόγον οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐν λόγῳ. Οὐ γὰρ ἀντιστρέφειν ἀνάγκη· ὅπως δὲ τουτὶ τὸ δῶρον ψυχῆς ἀθανάτου μόνης· ἐκείνο δὲ καὶ φύσεως ἀναισθήτου. Πολλῆς οὖν γέμον αἰσχύνης τε καὶ ζημίας μηδὲ κατὰ λόγον ζῆν, οὗς χρεῶν ἐν λόγῳ ζῆσαι· οὐκ ἀπεικίτως δ' ἂν γένοιτο τοῖς ζῆν κατὰ τὰ ἄλογα προαιρουμένοις τῶν λογικῶν τὸ μηδ' εἰς ἴσον ἐκείνοις ἐρχεσθαι. Ὑψους γὰρ ἀποβραγύντας ἡμᾶς ἐκόντας, λέγω δὴ τοῦ μετὰ λόγου βιώναι, οὐκ ἀπεικίως παραδραμεῖν καταφερομένους τὰ κατὰ χώραν μένοντα τῶν ἀλόγων, καὶ τὴν τάξιν σώζοντα τὴν ἐξαρχῆς αὐτοῖς δεδομένην, καὶ κατὰ λόγον βιούντα.

Non aliter atque brutis, quod secundum rationem, ita ratione præditis, quod cum ratione. Verum in me quod est, multo majus est eo, quod in ipsis. Nam in eis est naturalis ejusmodi rerum appetitus, quæ res eorum vitæ præsidio sunt, et efficiunt, ut genus ipsum quam diutissime duret. Hoc autem nostra quoque natura commune cum ipsis habet, cum ab eo, quod nostrum est, illa plane destituantur. Quod enim in ratione, idem et secundum rationem : quod autem secundum rationem, non etiam necessario in ratione ; quippe non est necesse, prorsus ut ista ceu paria sibi respondeant. Atque hoc sane donum peculiare solius est immortalis animæ : illud autem in naturam quoque sensus expertem cadit. Itaque plena res est insignis et turpitudinis et noxæ, ne quidem eos secundum rationem vivere, quibus in usu rationis vivendum erat. Adeoque non abs re contigerit ratione præditis qui brutorum more vivere malunt, brutis ne pares quidem habeantur. Nam sponte nostra nos de culmine sublimi dejectos, quod scilicet est cum ratione vivere, facile dabimus præterire cursu, dum

præcipites ruimus, etiam rationis expertes bestias quæ suos intra limites manent, ordinemque sibi præscriptum ab initio servant, et secundum rationem vivunt.

XXXVII.

A

Imperio convenientis animi fructus verus est, ad bonum impelli, a malo abhorreere, diligenter intentum esse profuturis publice rebus. Amor gloriæ nobilissimus est, et qui causas ipsas sectatur, ob quas homines diligi solent, admirari stabilia, videre fluxa; odisse malum, honesti studiosum esse; apte comparatum esse ad bonum, versaque vice ad discendum, quæ mala sunt inepte, vel, si mavis, animo prorsus alieno. Et quidem in primis arbitrabere, quam longissime tibi recedendum ab ejusmodi doctrinis, discendaque plurima, quæ meliorem efficere possint: perfectiorum ad petendam perceptionem, et quidem adeo sitienter, ac si prorsus literarum studia non degustasses. Eum namque, cuius nutu iudicioque populi ducuntur, ut odisse mala, sic insatiabili quodam affectu bona prosecui oportet.

XXXVIII.

Meris pro nugis calumnias habeto, nisi te merito tanzant; atque hoc intelligo, cum aliquid boni præstare licet; at fieri nequit, ut eas ullo modo effugias. Quippe si falsum crimen vitari possit, magno id sane redimendum. Nam principi viro ne quidem injusta de se querela floccifacienda est. Multos enim mendaciam perdidit, aut si salvi manerent, læsit. Quod si res aliter fieri nequit, factis honestis insistito; potiusque vir bonus esse, quam haberi velis. Adeoque tibi satis esto, si te bonum esse, Deo, tibi et ipsi, bonisque viris constet, quos latere diu non poteris, etiam si velis. Hoc quoque cogitabis, rebus omnibus, quæ esse præstantissimæ videntur, aliquid etiam adhærere non boni. Et potestate præditos, quibus aperte mortales assentari consueverunt, ceu necessarium quiddam, obtreccationes clandestinæ comitantur. Enimvero si vera de te sparguntur crimina, patienter feras, et te ipsum corrige; proque beneficio non voluntario ducito correctionis occasionem. Sin falsis conviciis exagitaris, consoletur te Christus, qui ejusmodi multa perpressus est, et adhuc patitur: ac præterea, quod alia quædam tua, fortasse non talia, qualia debebant esse, vel aliquibus ignota sint, vel omnibus. Hæc ergo pro istis reponas, et facilius calumnias feras.

XXXIX.

Juniores priscorum sententiis ceu fundamento quodam utentes, si quid amplius possint, exstruere debent. Et quidem ego neminem omnium arbitrario merito nos incusaturum, si priscos illos intuentes, eorumque præcepta pro principiis habentes, nostra perliciamus. Quidam ergo vir insignis cui nomen Pythagoras, dixit:

Ob male facta dolens, te castigato, vicissim recta voluptati sint.

Carmen ipsum, sane præstantissimum, appellatum est aureum. Esset autem, mea quidem opinione, magis aureum et perfectius, si moneret, absti-

AZ'.

Ψυχῆς καρπὸς ἀληθῆς ἡγεμονία πραπούσης ἢ πρὸς τάγαθὸν κίνησις, ἢ πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοτριώσις, ἢ πρὸς τὸ κοινῇ συνοῖστον ἐπιμέλεια. Ἐὶ δόξης ἔρωσ ὁ γενναϊότατος, ὁ τῶν τοῦ φιλεῖσθαι προφάσεων, τὸ θαυμάζειν βεβηκότα, τὸ καταγελαῖν βρόντων, τὸ μισοπόννηρον καὶ φιλόκαλον εἶναι· εὐφρούς μὲν ἔχειν πρὸς τὸ καλὸν, καὶ τούναντιον ἀφρούς πρὸς τὴν τῶν κακῶν μάθησιν· εἰ βούλει δὲ, καὶ ἀπεχθῶς. Καὶ τοῦτο μάλα πως οἶει, πορρωτάτω μὲν ἐστάναι τῶν ποιούτων διδαγμάτων, πλεῖστα δὲ μεμαθηκέναι τῶν βελτίω ποιεῖν δυναμένων· ἐθέλειν μὲν μαθάνειν τὰ τελεώτερα, τῆς δὲ μαθήσεως διψᾶν, ὡσπερ ἂν εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν παιδείας ἔγεύσω. Δεῖ γὰρ, μισοῦντα τὰ κακὰ, ἀπλήστως ἔχειν πρὸς τὰ καλὰ, οὐ τῆ φήφω λαοὶ φέρονται.

AH'.

Υθλον ἡγοῦ τας διαβολὰς, εἰ μὴ σου δικαίως καθάπτειντο. Λέγω δ' ὅταν μὲν ἐξῆ τι πρᾶξι χρηστόν· ἐκείνας δὲ ἀμύχανον διαδρᾶναι μογήσαντα. Ἐπεὶ εἰ ἐνεστι φυγεῖν αἰτίαν οὐκ ἀληθεύουσας, πολλοῦ γε χρῆ τοῦτο πρίασθαι. Δεῖ γὰρ μὴδὲ τὴν ἀδικον μέμψιν παρὶ φαῦλον ἔχειν τὸν ἀρχοντα. Πολλοὺς γὰρ ψεῦδος διέφθειρεν, ἢ καὶ σωζόμενους ἠδίκησεν. Εἰ δ' οὐχ οἶόν τε τοῦτο γενέσθαι, ἔχου τῶν καλῶν ἔργων, εἶναι μᾶλλον χρηστὸς ἀνὴρ, ἢ νομιζέσθαι θεῖον. Ἀγαπήσθαι δ' ἂν, θεῶ καλῆς γνωριζόμενος, καὶ σαυτῷ, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀδρῶν, οὓς οὐ δυνατὸν λανθάνειν ἐπὶ μακρῷ, καὶ ἐθέλῃς. Ἐνθυμοῦ δὲ κάκεινο, ὅτι πᾶσι πράγμασι τοῖς ἀρίστοις εἶναι δοκοῦσι· συνέφω τι καὶ τῶν οὐ καλῶν· καὶ ταῖς ἐξουσίαις τὴ φανερὴν πολακευομένης τὴ κρύφα διαστρέσθαι ὡς τι τῶν ἀναγκαίων ἐφέπεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀληθῶς διαβάλλῃ, φέρε τε καὶ διορθοῦ, καὶ εὐεργεσίαν ἀκούσιον νόμιζε τὴν τῆς διορθώσεως ἐφορμήν. Εἰ δὲ δὴ ψευδῶς διατύρη, παρημυθίεσθαι σε Χριστῶς, ποῦ τοῦτὶ παθῶν τε, καὶ ἐτι πάσχων· καὶ ὅτι ἕτερα τῶν σῶν οὐκ ὄντα ἴσως οἰάπερ ἐχρῆν, λέληθῆ τινας, ἢ καὶ πάντας. Ταῦτ' ἐκείνοις ἀντιτίθει, καὶ βῆλον εἰσεις συκοφαντούμενος.

D

AO'.

Χρῆ θεμέλιον ἔχοντας τῶν ἀρχαιοτέρων τὰς γνώμας τοὺς νεωτέρους, οικοδομεῖν εἰ τι δύναντο. Καὶ μὴδ' ἂν ἕνα τῶν πάντων ἐγὼ νομιζῶ γραφὴν δικαίαν ἡμῖν ἐποίησιν, εἰ πρὸς τοὺς παλαιοτέρους ὀρώντες, καὶ τάκεινων ἀρχὰς ποιούμενοι, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἐνεργοῖμεν. Ἐφη οὖν τις, μάλα ἀνὴρ, Πυθαγόρας τοῦνομα·

Δειτὰ μὲν ἐκπρήξας, ἐπιπλήσσειο· χρηστὰ δὲ, [τέρπου.

Καὶ τὸ ἔπος ἀριστον ὄν, προσηγόρευται χρυσοῦν. Ἦν δ' ἂν οἶμαι χρυσειδέστερον ἐτι καὶ τελεώτερον ἀπῆχ εἶναι μὲν τῶν κακῶν, τῶν δὲ καλλίστων πρᾶ-

ξείων ἐχεσθαι παραιοῦν· καὶ τῇ μὲν τῶν οὐ καλῶν ἀποχῆ μῆδαμῶς αἴραιν αὐτὸν (τί γὰρ ἀργία κοινὸν καὶ φρονήματος ἀφορμῆ;), τῇ δὲ μετοχῇ τῶν βελτίστων ἀπαυστα χαίρειν· καὶ τούτῳ αὐτῷ βέλτιστα γινώσκειν τὰ μετεχόμενα. τῷ μὴδένα κόρον αὐτῶν λαμβάνειν. Τῶν γὰρ ἀληθῶς ἀγαθῶν οὐκ ἔνι κόρον ποτὲ λαβεῖν.

M.

Ἡ φύσις ὡσπερ ὄρος ἐαυτῇ καὶ τοῖς πράγμασι τῆσθεκε, καὶ δεῖ τὸν ἀριστα ζῆν ἐθέλοντα τὴν τῶνδε γνῶσιν θηρᾶν, καὶ φιλεῖν ταύτην τὴν θήραν, καὶ ζῆν ἐθέλειν ἐντὸς τῶν ὄρων· καὶ τὸ ἄλλως διακεῖσθαι μὴδὲ βιωτῶν ἡγεῖσθαι. Ὁ γὰρ μὴ εἰδῶς τὸ δέον πῶς μὲν ἂν ἐκεῖνο φιλήσῃ; πῶς δ' ἂν μὴ φιλήσας ἐργάσῃται; πῶς δ' ἂν μὴ πράττων, εἰς ἕξιν ἔλθῃ; πῶς δ' ἂν ὄν καλῶν ἀδικήμων, κατὰ τὸ ἔπος, καλῶς ἐκείνος γένοιτ' ἂν, ἢ νομιζοῖτο τοῖς καλοῖς; ἐλπίς δὲ τί; διορθώσεως τῷ μὴδὲ γοῦν αἰσθανομένῳ τὸ πλημμελεῖς, μὴδὲ δυσχεραίνοντι τῷ κακῷ, μὴδὲ ζητοῦντι πάντως διορθώσιν;

MA.

Συχνὰ ποιῶ τὴν ἔρευναν τῶν ὑπὸ σοῦ πεπραγμένων, καὶ τοῖς μὲν ὡς ἀριστα σοὶ πραχθεῖσαι κανόσι χρῶ πρὸς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον· τὰ δὲ πρὸς βλάβην σοὶ λήξαντα φυλάττεσθαι παραίνει σαυτῷ. Οὕτω τοι καὶ ἔμπορος, καὶ πᾶς πρὸς κέρδος ἀγωνιζόμενος. Λογίζου δὴ τὴν καθήμεραν ζημίαν τε καὶ τὰ κέρδη, καὶ ἐτύχησ, εὐφραίνου· πρὸς δ' ἄνεκρουσε τύχη, τούτω δὲ πειρῷ διορθοῦσθαι. Καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν χορηγία θεώτερον, τὴν δὲ κάκίαν αὐτὸ γὰρ τοῦτο κακὸν ἡγοῦ· ἴν' ἐν κήποις μὲν ἐκεῖνης χορεύσης, τὸ δὲ τῆς λοιπῆς ἀπορρίψῃς δυσώδεις· καὶ τήνδε μὲν φύγης, ἐκείνην δὲ συντόνως διώξῃς. Ἐθέλει γὰρ τις μένειν ἐν τῷ θαυμάζει, καὶ μεταβαίνειν ἐξ οὗ κακίσει.

MB.

Ψῖλλον τῆς θείας δυνάμεως, μάταιον περιπεφάχθαι αἰδέσθω, περιττὸν τὸ ἀγρυπνεῖν, τὸ φροντίζειν τῆκεσθαι. Ἄν ἔρημοι ταύτης ὤμειν, κενὸν ὁ δορυφόρος, καὶ ἡ ἀκρόπολις, καὶ ἡ πολυχειρία, καὶ τὰ σοφὰ μηχανήματα. Ἐκεῖνης εὐμοιροῦντι σοὶ, φίλτατε, καὶ τὰ δυσχερεῖας μετὰ εὐμαρῇ καὶ λεία φανέται. Τῆς ἀεττίτου δὲ βοπῆς ἐπιτυχῆς ἂν γένοιο, τὰς ἐγχειρήσεις ἀπὸ δικαίων ποιούμενος, καὶ λήγων εἰς φιλόφθωρον, καὶ πρὸ τοῦ ἰδίου καλοῦ εἰς τὸ κοινῇ συνῆκτον ἔργων· καὶ θεῶν μιμούμενος, καὶ σαυτὸν τοῖς σεαυτοῦ μέλημα ταύτῃ παρέχων.

MG.

Ἵδραν τέμνεις, παροίμια, τὸ ἀνέφικτον δηλοῦσα. Καὶ ὁ τὸ ἰδίον θέμενος, πρὸ τῶν κοινῇ συμφερόντων πρὸς ἑαυτὸν ἐφέλκεται ταυτην τὴν εἰκόνα. Ἐν γὰρ τῷ κοινῷ καλῷ καὶ τὸ ἐκάστου συνυπάγεται. Καθ' ἕνα μέντοι πράττειν εὐ οὐκ ἐνδέχεται, οὔτε ἰδιώτην οὔτ' ἀρχοντα. Δεῖ γὰρ δὴ τὴν κεφαλὴν τῶν μελῶν φρονιίζειν καὶ κίθεσθαι, καὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιμελεῖ.

nendum a malis, et pulcherrimis factis insistendum atque uti propter abstinentiam a rebus non bonis minime seipsum quis efferat (quid enim ignavia commune cum animi elatione?), sed optimorum usu se perpetuum oblectat, deque hoc ipso quam optima esse agnoscat ea, quorum usu fruitur, si eorum nulla ipsum capiat satietas. Nam quæ reapse bona sunt, iis exsatiari non licet.

XL.

A natura certi quidam quasi limites tum ipsimet nature, tum rebus sunt constituti, quorum is, qui optime vivere cupit, indagare notitiam debet, atque hanc indagacionem diligere; velle denique intra limites ipsos continere sese, nec aliter affecto vivendum arbitrari. Nam qui nescit, quid æquum rectumque sit, quonam id pacto diliget? quove pacto, si non diligit, præstabit? quomodo, si non præstet, ad habitum perveniet? quomodo bonorum ignarus, ut in carmine dicitur bonus evadet, aut bonus a bonis existimabitur? quænam spes emendationis de eo, qui delicti sensu caret, nec moleste fert malum, nec emendationem ullo modo quærit.

XLI.

Ne desinas frequenter examinare, quæ abs te facta sunt, ac rectissime quidem gestis, veluti normis utilior ad omnium deinceps vitam: quæ vero noxium finem habuerunt, ab iis ut caveas, ipse tibi præcipito. Sic nimirum et mercator factitare solet, et quicumque lucro potiri nititur. Quotidie damnum pariter, et lucra computato; sique res prospere cesserint, letus esto: sin adversus in re quapiam casus acciderit, ei mederi stude. Virtutem pro re diviniore, vitium pro eo, quod est, malum scilicet, habeto: ut in illius quidem hortis quasi tripodies, hujus vero foetorem rejicias: hanc fugias, illam enixe persequaris. Nam ei quisque diutius inhærere cupit, quod admiratur; et ab eo remotus esse, quod improbat.

XLII.

Inane quidam est, qui a potestate divina sit destitutus, ferro munitum esse; supervacuum, excubias agere, curis tabescere. Ab hac si desideramus, vana vis satellitum, arcium, magnarum copiarum callidarumque molitionum. Ejus si particeps sis, charissime fili, etiam plena difficultatis apparebunt tibi facilia simul et plana. Hanc autem invictam opem impetrabis, si cuncta justis impulsus causis occiperis, ac in humanitatem desieris, potiusque publicam ad utilitatem, quam privatam, respexeris: hac ratione tum ipse Deum imitans, tum tuis hominibus teipsum imitandum exhibens.

XLIII.

Mos vulgo receptus est, ut hydram resecare dicatur, qui rem, quam nequit assequi, molitur. Hanc imaginem in se transferi, qui privata comoda publicis anteposit; nam uniuscujusque bonum publico continetur. Scorsum certe nec homini privato, nec principi esse beato licet. Caput enim gerere curam membrorum oportet, ac vicissim membra ca-

pitis habere rationem, si saluum esse debet animal, A integrumque conservari. Nam membrum, quod resectum est, posteaquam reliquorum a societate revulsum, seorsum esse cepit; hoc ipsq; scilicet est mortuum. Idem capiti a membris dirempto contingere necesse est; quippe nec caput nec membra vivere seorsum possunt.

XLIV.

Omnino difficile est eum, qui paulum quid mali designavit, non in majora vitia labi: velut eum, qui boni quid fecit, non etiam in meliore potiri. Quippe factum vitiosum noxa conitatur, ac malum gravius efficit. Ipsæ vero res bonæ, catenæ cujusdam instar, invicem cohærent, cujus aliqua pars apprehendi non potest, quin proxima quoque per eam simul apprehendatur, ac per istam rursus alia; per quamlibet denique partem, simpliciter omnes. Intentus ergo factis præclaris, et gloriam patientibus, cave vel minimum quid illaudatæ rei peregeris. Habitus enim a parvis orditur, rerumque minimarum accessiones, nisi quoddam intercedat impedimentum, in infinitum progressæ, maxima quoque corpora necessario superabunt.

XLV.

Fieri præfectus cupis, bonisque maximis potiri. præcipe animo tuo, ne cogitationes vel exiguum fructum allaturas negligat: sed admittat omnia cupide, quibus meliores efficimur. Si quid autem animi contentionem vel parum relaxat, ac quo minus ad meliora propendeat, impedit, id omnino ne admittat. Nam et malum et bonum, cogitationibus illapsum, in opus exire consuevit et via quam progrediendo, in habitum stabilem quasi concresecere: qui cum animi facultatibus augescens, illis ipsis par esse studet, quæ sane confieri nequit, ut aliqua ratione mutantur.

XLVI.

Recte facies, ac valde quidem laudabiliter, si pro jucundis optima, cum utraque non licet, diliges. Hoc ab oratore prolatum est, atque uti Deo gratum, ita bonis a viris etiam factitatum. Si quid in perniciem nosti desitutum, ejus adversare principium; tametsi blandum, tametsi jucundum sit, tametsi voluptatem inlinitam polliceatur. Nam malum reapse malum est ac plane stultum, vel inchoare, quod perficere nolis, vel cum escam ferro videris affixam, propter appetitum alterius utrumque deglutire. Quod si mentes aliquo vitio corruptæ non fuerint, haud acceptum esse poterit ullo modo, quod ad tempus quidem jucundum est; ac comitem habet dolorem perpetuum.

XLVII.

Universis est commune mortalibus, ut invitis aliquid accidere possit: ac sponte, quæ noxia sunt, admittere, ne brutis quidem proprium: quando contrarium quoque prius est demonstratum. Semel captus es? cave bis capiare, ne capiare sæpius, consuetudine depravatus; neve furto frequenti vitiosus evadas, totusque turpitudine relictus, ad bonum redire diffi-

σθαι τὰ μέλη, εἰ δεῖ τὸ ζῶον συνίστασθαι, καὶ τὴν ὀκλήριαν ἑαυτῷ περισώζειν. Τὸ τε γὰρ τμηθὲν τῶν μελῶν, τῆς κοινότητος ἕκσταν, καὶ καθ' αὐτὸ γεγονὸς, αὐτῷ γε τοῦτω νενέκρωται. Καὶ κεφαλὴ τῶν μελῶν χωρισθεῖσα τοῦτ' ἂν εὐθύς πάθοι. Ζῶη γὰρ οὐτε κεφαλῆ, οὐτε μέλεσι, χωρὶς.

MA'.

Χαλεπὸν σμικρὸν τι πράξαντα τῶν κακῶν, μὴ τοῖς μείζοσι περιπεσεῖν· ὡς περ καὶ τι καλὸν μὴ μετασχεῖν τοῦ βελτιώτους. Κακῆ γὰρ πράξει τὸ βλάπτον ἀκολουθεῖ, καὶ τὸ δεινὸν ἐργάζεται χαλεπώτερον. Ἔοικε δὲ τὰ ἀγαθὰ σειρὰ ἀλλήλων ἐχόμενα, ἥς οὐκ ἐνὶ μέρους λαβόμενον, μὴ δι' ἐκείνου λαβέσθαι πως καὶ τοῦ πλησιάζοντος, καὶ δι' ἐκείνου πάλιν ἐτέρου, καὶ πάντων ἀπλῶς δι' ἑκάστου. Προσέχων τοίνυν τοῖς καλοῖς καὶ δόξαν φέρουσιν ἔργοις, μὴ καταδέχου καὶ τὸ φαυλότατον τῶν οὐκ ἐπαινουμένων ἐργάζεσθαι. Ἐξίς γὰρ ἀπὸ σμικρῶν ἀρχεται, καὶ αἱ τῶν ἐλαχίστων προσθηκαί, ἣν μὴ τὸ κωλύσαν ἐπέλθοι, εἰς ἀπειρον ἐξενηνεγμένα, καὶ τὰ μέγιστα τῶν σωμάτων ἀναγκαίως ὑπερβήσονται.

ME'.

Ἦν ἐπιθυμῆς τελειότητος, καὶ μεγίστων ἐν μεθέξει καλῶν γενέσθαι, παρκελεύου τῇ ψυχῇ, μὴ τοὺς μικρὰ συνοίσοντας ὑπερορᾶν λογισμούς· ἀλλ' ἀσπασίως δέχεσθαι πᾶν, ᾧ βελτιοῦς γιγνόμεθα. Τὸ δὲ βραχὺ ψυχῆς τὸν τόνον ὑπογαλῶν, καὶ τῇ πρὸς τὰ κρείττω ῥοπῇ προσιστάμενον, μηδὲ τὴν ἀρχὴν δέχεσθαι. Καὶ τὸ κακὸν γὰρ, καὶ τὸ ἀγαθὸν, ταῖς διανολαῖς συγγινόμενον εἰς ἔργον ἐκθαίνειν εἴθε, καὶ ὀδῶ βαδίζον, εἰς ἕξιν πήγνυσθαι· ἢ ταῖς τῆς ψυχῆς συναυξομένη δυνάμει, φιλονεικεῖ τὸ ἴσον ἐκείναις ἔχουσα φαίνεσθαι, ἢ μεταθεβλησθαι οὐχ οἶόν τε.

MG'.

Καλὸν καὶ λιανὸν ἐπαινετὸν ἀντὶ τῶν ἡδέων τὰ βέλτιστα, ἂν μὴ ἀμφοτέρα ἐξῆ, λαμβάνειν. Οὕτω που τῷ ῥήτορι εἴρηται, καὶ θεῶν φίλον, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι διεπέπρακτο. Ὁ δὲ γινώσκεις λήξον εἰς ὄλεθρον, τοῦτου τὴν ἀρχὴν ἀποστρέφου, κἂν ἡ χαρίεσσα, κἂν ἡ τερπνὴ, κἂν ἡ μυρίαν ἡδονὴν ἐπαγγελλομένη. Δεινὸν γὰρ ὄντως, δεινὸν, καὶ παντελῶς ἀνήτητον, ἢ τελέσαι μὴ βουλόμενον ἀρξασθαι, ἢ τὸ δέλεαρ ἰδόντα περιπαρὲν τῷ σιδήρῳ, εἶτα διὰ θάτερον καταπιεῖν ἀμφοτέρα. Ὅλως δὲ τὰς φρένας μὴ βεδλαμμένοις ὑπὸ τοῦ πάθους οὐκ ἂν ἐκεῖνο γένοιτο φίλον, ὃ πρὸς ὤραν μὲν ἡδύ, λυπηρὸν δὲ πάντοτε.

MZ'.

Ἄκοντα μὲν τι παθεῖν ἀνθρώποις πᾶσι κοινόν· γνώμη δὲ προσέσθαι τὰ βλαβερὰ οὐδ' ἀλόγοις ἴδιον, ὅπου γε καὶ τοῦναντιον προαποδείκνυται. Ἠλως ἅπαξ; φεῦγε τὸ δις ἀλῶναι, ἵνα μὴ πολλάκις ἀλῶς, τῇ συνηθείᾳ παρενεχθεῖς, καὶ τῇ συνεχεῖ κλοπῇ πρὸς ἀπειρίαν παρεκπαθῆς, καὶ αἰσχύνῃς γε πλησθῆς, καὶ πρὸς τὸ καλὸν δυσεπίτροπος μένης. Τὸν γὰρ εἰς

τοδοξατον τῶν κακῶν ἀφιγμένον εἰς τὴν τῶν καλῶν Α
 κορυφὴν ἐπανελθεῖν οὐ βῆδιον. Δεῖ δὲ νομίζειν τὸν
 ἄρχοντα, μηδένα λαθεῖν οἶόν τε εἶναι, κακὸν ὄντα.
 Πάντες γὰρ ἐς τοῦτον ὀρώσι, μᾶλλον πρὸς τοὺς ὑπὲρ
 τούτων ἄθλους ἀποδυσάμενον ἢ τοὺς ὑπὲρ δόξης
 ποτὲ ἐν Παναθηναίοις ἠγωνισμένους. Οὐ θαυμαστὸν
 δ' ἀγωνιζόμενον πεπτωκέναι. Τὸ κείσθαι δὲ θέλειν
 ὑπερφυῶς ἄτοπον. Τοῦ μὲν γὰρ πολλὰ ἂν αἷτια γέ-
 νοιντο· τοῦ δὲ τὴν γνώμην μόνην αἰτιατέον. Ἔστι
 δὲ που καὶ παλαιοντα κατενεχθῆναι, καὶ δόξαν ἀντι-
 ψόφου πορίσασθαι ἐπιστήμοσι δικασταῖς. Τὸ
 προθυμείσθαι γὰρ ἀνδρός. Τὸ δὲ σφαλῆναι καὶ τύ-
 χης.

MII'.

Ῥεῖ μὲν ὁ βίος ἡμῖν, καὶ στάσιν ἔχει τὴν κίνη-
 σιν· τὸ δὲ σύντονον αὐτῷ πρὸς παντελῶς ἀκίνητον,
 ἢ καλὸν, ἢ τούναντιον, μετὰ τὴν ἐνθὲνδε λήξιν ἀπο-
 καθίσταται. Παραβρεῖ δὲ τοῖς· πῶςιν, ὡς· βύακες,
 ἑκατέρωθεν τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν τὰ αἷτια. Ὁ
 κώθιον δὲ ἐν χειροῖν, καὶ ἔτοιμον ἀντελεῖν, ὀποτέρω-
 θεν ἂν τις βούλοιο. Ἔοικε δὲ καὶ ἀγορᾶ τὰ καθ'
 ἡμᾶς· πράγματα, καὶ ἔξεστι πρὸς κέρδος νοῦν ἔχουσι
 πάντα πράττειν, πωλεῖν, ἀλλάττειν, ὠνεῖσθαι.
 Μεμπτεῖν οὖν πάντως σαφῶς ἔστι χάλκεα χρυσεῖων
 ἀλλάττεσθαι. Αἰσχροὺν ταλάντων πιπράσκειν δόξαν.
 Δεινὸν ἐλευθερίαν προδοῦναι παντὸς ἕνεκα. Παντε-
 λῶς ἀνόητον, καὶ τὰ εἰρημένα πρὸς ἑαυτὸ συναλχύ-
 σαν, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ κακὰ, αἰωνίου πρίσθαι C
 πρόσκαιρον.

MO'.

Παλαιὰ τις δόξα καὶ διαρκής· ἀχρι νῦν, τὰ μὲν
 δεῖνά, μετὰ τὸ τρωῆσαι καὶ ἀπηλλάχθαι, ἡδονὴν ἀμε-
 ταμέλητον ἀνεσισάγειν· τὰ δὲ τεριπνὰ τούναντιον.
 Ἔμοιγέ τοι παραδοξότερον ἐνταυθοῖ νομίζειν παρῖ-
 σταται, οὐ ψευδομένης τῆς πάλαι δόξης. Ταῖς γὰρ
 ἡδοναῖς τὰς λύπας, καὶ τὸ ἡδεσθαι ταῖς λύπαις μί-
 γνυσθαί πως τὸν πάντα χρόνον, ἀφορώσης τῆς ψυ-
 χῆς εἰς ὅγε λήξει τέλος ἑκάτερον· καὶ διὰ μὲν τὴν
 ἀπαραίτητον κόλασιν τῆς ἐνταυθοῖ πονηρίας ἀδημο-
 νοῦσης ἐν τῷ τὴν τρυφὴν ἔργου ἔχειν, διὰ δὲ τὴν
 προκειμένην τοῖς θλιβομένοις ἀπόλαυσιν ἐν τοῖς
 ἐπιπόνοις εὐφραϊνομένης. Οὐδὲν ἄρα τῷ βίῳ καθαρ-
 ρὸν ἀκριδῶς ἂν γένοιτο, ὄντος καὶ τοῦ σώματος D
 ἡμῖν ἐξ ἐναντίων, ζητούντων ἀνγκαίως τὰ γνήσια,
 καὶ στασιαζόντων ἀλλήλοις.

N'.

Ὅρον ἀμαρτίας ἡγοῦ ἐπὶ παντὸς ἐφεξῆς· πράγμα-
 τος τὸ τὰ ὑπάλληλα τέλη, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ πολλὰ
 τῶν πρὸς τὸ τέλος μόνον ὑπάρχοντα, ὡς τελικώτατα
 τέλη τῶν ἀνθρώποις γε πρακτέων ὑπολαμβάνειν·
 τοῦτε γὰρ μόνον τῶν πάντων ἔμοιγε βίβια δοκεῖ πά-
 ρσι· ἀμαρτίας ὑπάρχειν. Ἄς δ' ἔγε διελεῖν ἢ χρῆν
 ἐπιστάμενος (ἐξ ὑποθέσεως δὲ εἰρήσθαι). Οὐ γὰρ δυνα-
 τὸν ἀνθρώπῳ εἰς τοσοῦτον γνώσεως ἐληλακέναι, μὴ
 βοηθουμένῳ θεοθεν· ὁ γοῦν διακρίνειν ὀρθῶ· δυνάμε-
 νο· τὰ τέλη τῶ καὶ τὰ πρὸς αὐτὰ, καὶ ἔτι, γε τὸ ἐν

A culter possis. Nam qui malorum ad extremum per-
 venerit, is honorum ad verticem non facile reverte-
 tur. Debet autem existimare princeps, neminem se
 latere posse, si malus sit. In ipsum namque conjecti
 sunt omnium oculi, ad suscipienda pro cunctis cer-
 tamina magis accinctum, quam illi quondam erant,
 qui gloriæ causa a Panathenæis festis decertabant.
 Neque vero mirum est, certantem labi : sed pro-
 stratum jacere velle, summopere absurdum. Nam
 illud quidem multis ex causis fieri potest, huius vero
 culpa soli est ascribenda voluntati. Quin et prosterni
 potest, qui luctatur, ac nihilo minus apud iudices
 rerum peritos gloriam vituperii loco reportare. Nam
 vivi est, animo quid alacri suscipere : spei frustra-
 tio, fortunæ.

B

XLVIII.

Cursu perpetuo vita nostra fluit, et extra motum
 quietem nullam habet. Continuus autem cursus il-
 le post exactam hanc vitam in prorsus immobile vel
 bonum vel malum desinit. Ad pedes utrinque rivu-
 lorum instar manant honorum ac malorum occasio-
 nes. Est et in manibus poculum, ac haurire licet,
 undecunque liberit. Foro quoque res humanæ si-
 miles sunt, et cuncta mente præditi facere suo cum
 lucro possunt ; permutare, vendere, comparare.
 Quapropter omnino reprehendi meretur, qui auro
 cum aureis permutat : turpe, talentis gloriam vende-
 re : indignum libertatem cuiusvis rei causa prodere :
 stultum prorsus, et tam indicata, quam omnia simul
 C complectens mala, temporarium æterno redimere.

XLIX.

Tum vetus est, tum hodieque durans opitio, mala
 postquam vulnus inflixerint et volarint, voluptatem
 rependere, cuius neminem pœniteat ; jucunda, di-
 versum facere. Mihi vero nova quædam ad animum
 accidit opinio, prisca nihilominus illa manente ve-
 ra. Nam arbitror, voluptatibus dolores, ac doloribus
 voluptatem quovis tempore quodammodo misceri ;
 dum animus, qui finis utriusque sit futurus, respi-
 cit, ac propter inevitabile quidem supplicium hic
 admixtæ improbitatis angitur, quoties deliciis oc-
 cupatur : propter voluptatem vero, propositam iis,
 qui affliguntur, in ærumnis lætitiâ percipit. Nihil
 certe ab omni mistura purum esse in hominum vita
 potest, cum corpus quoque contrariis ex rebus con-
 stet, affinia sibi necessario quærentibus, et inter se
 dissidentibus.

L.

Velim existimes, hanc finitionem esse peccati
 quavis in re ; subalternos videlicet fines, ut ita lo-
 quar, et eorum complura, quæ tantum ad finem
 pertinent, pro perfectissimis finibus agendarum
 mortalibus rerum ducere. Nam solum hoc inter
 omnia mihi quidem radix omnis esse peccati vide-
 tur. Quo fit, ut qui novit distinguere, velut oportet
 (hoc autem ex hypothesis dictum esto ; nequit
 enim ad tantam homo pervenire scientiam, nisi
 divinitus adjuvetur) : qui ergo recte potest discer-

nere tum fines, tum quæ ad eos diriguntur, ac præterea finem illum perfectissimum, ad quem omnia natura tendunt (Deum, inquam, supra universa positum), et qui facere vult, quod melius esse novit: is vero nec factis deliquerit, nec dictis, nec cogitationibus, nec animi ulla vel facultate, vel motu, vel dispositione, vel affectione.

LI.

Manifestum est regem esse legislatorem, judicemque subditorum constitutum: hominem hominum; mortalem mortalium; nulla re cæteris superiorem, nisi dignitate. Sed idem bonus quoque rex erit, et legislator utilis, et præstantissimus judex, si principem, et legislatorem, et judicem ipse sibi constituit, proque viribus imitabitur, æternum illum imperatorem, qui sceptrum ei dedit in manus, qui ut omnibus in universum, ita maxime regibus seipsum quasi formulam quamdam, et normam, et legem, non minus factis, quam verbis præbuit; cujus denique justo nutu rerum hæc universitas regitur. Quamobrem qui huic servire detrectat, aut diversa sectatur ab iis, quæ ab ipso facta sunt, aut probantur, is omnino servus, omnino mancipium, nec saneti, nec sani quidquam, nihil unquam boni ullo modo fecerit.

LII.

Corriguntur exemplis quidam, alios flectit oratio: nonnulli stimulo indigent, alii freno. Hæc divi Gregorii vox est. Omnibus omnia fias, quod in te quidem erit, prout singulis expediet: ut omnino quosdam, veluti divus Apostolus ille loquitur, iustificas. Nam fieri requirit, ut omnes: quando ne Deus quidem id, ob eam causam homo factus. Omnibus autem placere volis. Quippe si omnibus placere, non essem Christi servus, inquit idem Apostolus. Arrogantiam sibi duntaxat placentem, ubique fugito, contubernialem solitudinis, ut Plato censet. Nam et Servator noster ipse sibi non placuit, ut scriptum est, sed animum hoc perpetuo spectabat, ut bonos meliores efficeret, et malos, immutatos animis, corrigeret. Cum enim omnia sic comparata sint, ut affinitate quidem alliciant, diversitate vero avertant; atque ipsum confirmari ad improborum mores, ut eos ad societatem sui pelliceret, minime conveniebat (quippe hominem id decisset, nedum Deum). consentaneum erat, hoc potius eligi, ut ipsos ad consortium suum converteret, et ad salutem manu quasi duceret. Hic tibi modus usurpandus erit, cum male viventes corrigere voles.

LIII.

Insignis est corona regum, pulcherrimeque contexta, mistum intelligentiæ robur corporis. Quod si a potestate absit eruditio, tum ipsum robur, tum quidquid aliud ejus est generis, præterquam quod nihil secum fert boni, damni quoque sæpius occasionem præbet. Quippe nec equus animosus atque robustus nisi fuerit equiti vulgari. Quando igitur etiam id noxium est, quod inest nature bonum,

ἔκεινο τὸ ἐπιχώτατον τέλος, πρὸς ὅγε πάντα φύσει κινεῖται, ὑπερ ἔστιν ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ποιεῖν ἐθέλων ὑπερ ἐπίσταται βέλτιον ἢ ὁ τοιοῦτος οὐκ ἂν ἀμάρτοι οὐκ ἔργοις, οὐ λόγοις, οὐ λογισμοῖς, οὐδὲ μίᾳ τῆς ψυχῆς δυνάμει τε, καὶ κινήσει, καὶ διαθέσει, καὶ σχέσει.

NA.

Νομοθέτης μὲν ὁ βασιλεὺς, καὶ κριτῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀναδέδεικται, ἀνθρώπων ἀνθρωπος ὢν, θνητὸς θνητῶν, μὴδὲν πλέον ἔχων ἢ σχῆμα· εἴη δ' ἂν καὶ βασιλεὺς ἀγαθὸς, καὶ νομοθέτης χρηστὸς, καὶ κριτῆς ὡς ἀριστος, ἀρχοντα, καὶ νομοθέτην, καὶ κριτὴν ἑαυτοῦ ποιοῦμενος, καὶ ὡς ἔνδον μιμούμενος τὸν αἰώνιον αὐτοκράτορα, τὸν αὐτῶ τὸ σκῆπτρον ἐγχειρίσαντα, τὸν καὶ πᾶσι μὲν ἐξῆς, μάλιστα δὲ τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτὸν παρεσχηχότα τύπον, καὶ κανόνα, καὶ νόμον, οὐχ ἦττον ἔργοις ἢ λόγοις. Οὐ καὶ τῆ δικαίᾳ ψήφῳ τοῦτ' ἐπὶ τὸ σύμπαν ἰθύνεται. Ὡς ὁ γε πρὸς τὴν τοῦδε δουλείαν ἀφηνιάζων, ἢ τὴν ἐναντίαν βαιδίζων τῶν ἐκείνῳ πεπραγμένων ἢ φιλούμενων ἕλωσ δουλος, ἕλωσ ἀνδράποδον, οὐδὲν ὑγιές, οὐδὲν ἂν οὐδ' ὀπωπτιοῦν οὐδέποτε' ἐργάσαιτο χρηστὸν

NB.

Τοὺς μὲν ἀγαθὸν λόγος, οἱ δὲ ῥυθμιζονται παραδειγματι. Οἱ μὲν δέονται κέντρου, οἱ δὲ χαλινού. Γρηγορίου θεοῦ τοῦτο φωνή. Γενοῦ δὴ πᾶσι πάντα τὰ κατὰ σὲ πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάστων· ἵνα πάντως τινὰς κερδάνης, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Πάντας γὰρ ἀδύνατον, ὅπότε μὴδ' ὁ θεὸς, ὑπὲρ τούτου γεγινώς ἀνθρωπος. Μὴ θέλει δὲ πᾶσιν ἀρέσκειν. *Εἰ γὰρ πᾶσιν ἤρεσκον, Χριστοῦ θαυλος οὐκ ἂν ἤμην*, φησὶν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος. Φεῦγε δὲ μοι πανταγοῦ τὴν αὐθάδειαν, ἐρημίᾳ συνοικεῖς, κατὰ Πλάτωνα. Ἐπεὶ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ὡς περ γέγραπται, ἀλλ' ἔν γε τοῦτο σκοπῶν διετέλεσεν, ὅπως τοὺς τε χρηστοτέρους βελτίους δειξῆ, καὶ τοὺς φουλοτέρους ἐπανορθώσεται, μεταβαλλομένους τὴν γνώμην. Ἐπειδὴ γὰρ πέφυκε πάντα τῆ μὲν γνησιότητι θέλγειν, τῆ δ' ἄλλοτριότητι ἀποτρέπειν· καὶ μεταβεβλήσθαι τοῦτον πρὸς τὰ τῶν πονηρῶν ἦθη, ὡς ἐφελκύσεται τοὺτους πρὸς τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν, οὐδαμῶς γιγνώμενον ἦν (οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρὸς, μήτοι γε δὴ θεοῦ)· εἰκόσ ἦν ἐκεῖνο μάλλον ἐλέσθαι τοὺτους μεταβαλεῖν πρὸς τὴν αὐτοῦ μετουσίαν, καὶ πρὸς σωτηρίαν ὀδηγήσαι. Οὕτως σοι χρηστέος; ὁ τρόπος, διορθοῦσθαι θέλοντι φεύλως ζῶντας.

NI.

Ῥώμη σώματος συγκεκραμένη συνέσει πεπλεγμένως ἀριστα τοῖς τυραννεύουσι στέφανος. Κἂν ἀπὴ τῆς δυναστείας ἢ παιδείσεως, τὸ ῥώμης χρῆμα, καὶ πᾶν τοιοῦτον, πρὸς τῷ μὴδὲν τι προσενεργεῖν τῶν καλῶν καὶ βλάβην ἔστιν ὅσε προὔξηνσεν. Ἐπεὶ μὴδ' ἵππος ὑπέρθερμός τε καὶ ἰσχυρὸς ἵππεα βάνασσον ὤνησεν. Ὅταν οὖν καὶ τὸ καλὸν τῆς φύσεως βλαβερὸν, παιδείας ἀγευστον ἢν, πόσων πόγων καὶ σπουδῆς ὠνεῖσθαι τὴν

μάθησιν δε; Καλὸν δὲ καὶ τῆδ' ὄραμα καὶ παράκλησις ἅμα πρὸς τάγαθόν, νεότης φιλομαθῶς τε ἔχουσα, καὶ ἐνεργεῖν ἐθέλουσα, ὃ μεμάθηκε. Σύνεσις γὰρ ἀγαθὴ οὐ τοῖς συντοῖς ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν. Δουοῖν οὖν ὄντοιν, ἄρχειν τε, καὶ ἰδιώτην ὑπάρχειν, καὶ ἑκατέρου διαιρουμένου εἰς τὸ καλῶς τε καὶ μὴ, ζηλωτὴ μὲν ξυνωρί, εἰ ἐξ ἀμφοῖν αὐτὴν ξυναρμόσεια; ἢ τοῦ ἄρχειν καὶ καλῶς· οὐ μὴν δ' ἂν εἴη τῶν οὐκ ἐπαινουμένων τὸ καὶ τὴν μοῖραν στέργοντα τῆς ἰδιωτείας τὸ σχῆμα σώζειν ὡς ἄριστα. Λείπεται κακίστον εἶναι, δυναστεύοντα κακῶς, Θεῷ καὶ συνειδῶτι προσκροῦσιν, δόξης κενῆς, καὶ τοῦ χρηματίζεσθαι καὶ βραθυμεῖν ἕνεκα.

esse pessimum, qui potestate abutens, Deum pariter et conscientiam offendit vanæ gloriæ, opum et ignaviæ causa.

NΔ.

Οὐδὲν ὁμῖν τὰς λύπας ἐντήκειν εἰσθεν, ὡς τὸ ταῖς ἐπιθυμίαις ἑκδοτον εἶναι. Ζητεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη τὸν ἐπιμέμενον· ἐν δὲ τῷ βίῳ τὰ τῆς ἀποτυχίας πλεονεκτεῖ. Καὶ πολλὰ τις ἐλπίσας εὐρήσειν, ὀλίγων μάλιστα ἐπιτετύχηκε. Τοῦτ' ἐξ ἰδέας τοῦ τήκεσθαι. Τὸ ἄρα πάσχειν λυπούμενον ἐκ τῶν ἐπιθυμιῶν ὡς ἐπιτοπολὺ γίγνεται. Καὶ λοιπὸν νοῦν ἔχουσι τὰ τῆς ἐπιθυμίας κολάζειν· ἢ ἢ τὸ δάκνον ὀλίγον σπανίως ἀποτυγχάνουσι. Καὶ ἄλλως δὲ περινοστεῖ τὸν ἀνθρώπινον βίον συμπτώματά τινα πλῆττοντα, καὶ βραχὺν ἂν τις γένοιτο πτηνὸν ἐξ ἀνθρώπων, ἢ καθαροῦς ὀφθείη τουτωνί. Πειράται δ' οὖν αὐτῶν, ἢν ἐπέλθῃ, οὐχὶ τοσοῦτον ἀγρίων ὃ προῦργιατέρον θέμενος φέρειν, ἢ μὴ δύναται διορθοῦν· εἰδὼς μὴ εἶναι δυνατόν λύπῃ τὸ λυποῦν ἀποθέσθαι.

NE.

Φιλοσοφίαν ἐπιδεικνύμενός τις τῶν ποιητῶν, εἴρηκε τοιάνδε γνῶμην·

Ὁὐκ ἔστιν εὐρεῖν βίον ἄλυπον ἐν οὐδεὶ.

Πάντες μὲν οὖν ἐκείνῳ συμφθιγγέζονται, τῆς πείρας διδασκούσης τάληθές· δοκεῖ δὲ μοι λίαν σαφῆς κατεσκευασμέναι τὸν ἄνθρωπον. Ἐκαστος γὰρ ἐπίσταται ἐκ τῶν ἰδίων ἀτυχημάτων, καὶ γένοιτ' ἂν διδάσκαλος τῶν ἐν τῷ βίῳ κακῶν. Φιλόσοφον δὲ ἀληθῆ νομιστέον τὸν μᾶλλον ἔργοις ἢ λόγοις ἐπιδεικνύμενον. Εἴη δ' ἂν οὗτος ἐκεῖνος, ὃ καλῶν αὐτῷ κειμένων εἰς αἵρεσιν τὸ κρεῖττον ἐκλεγόμενος· κακῶν δὲ ἐπενεχθέντων, τὸ κούφωτερον δεχόμενος, καὶ τὸ μὲν καλὸν καλῶς ἐργαζόμενος, τὸ δὲ χαλεπὸν πειρώμενος φέρειν, ὡς ἐλάχιστα λυπούμενος.

NΓ.

Ἦδιον εἰρήνης οὐδὲν, οὐ μόνον λέγω τῆς ἰδιωτικῆς· αὐτῆσι τῆς καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς κοινῆς, ὅῃς τῶν ἀρχόντων πρὸς ἀρχοντας. Καὶ πολλῶν γε μᾶλλον ταύτην ἐκείνης προτιθημι, ἅτε τῆς πολλοῖς ὑφέλιμον, καὶ χορηγοῦσαν θατέρῃ τῆς ἀφορμᾶς. Εἰ γοῦν ἐνὸν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, μετὰ πάντων εἰρήνευε, καὶ μηδενὸς ὑπάρξεῖς κακοῦ· ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας πειρῶ κωλύειν. Μηδὲ πολέμει πρὸς ἀδελφοὺς τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ, μήτε μὴν πρὸς ὄν-

si ab eruditione destituatur: quantis laboribus, quanto studio, doctrinæ cognitio est comparanda? Pulchrum sane jucundumque spectaculum est, et incitamentum quoddam ad bonum, juvenus et discedendi cupida, et quod didicit, ipsis factis præstandi. Peritia namque non simpliciter peritis est bona, sed peritiam suam declarantibus. Cum ergo duæ res sint, imperare, ac privatum esse, quorum utrumque distinguitur in id, quod recte, quoque secus sit: egregium sane par fuerit, ex ambobus conflatum, imperare scilicet, ac recte imperare. Nec laudis expertus erit, qui sorte sua contentus, vitæ privatæ rationem quam optime tuctur. Restat, et conscientiam offendit vanæ gloriæ, opum et

B

LIV.

Blandiri cupiditatibus, eisque deditum esse, id vero majores in nobis excitare dolores solet, quam nulla res alia. Nam qui appetit, querat necesse est. At in hominum vita repulsæ frustrationesque spei frequentiores sunt. Iisdem qui multa se reperturum putabat, vix pauca nanciscitur: ea vero doloris est radix, quapropter ægritudinis sensus et cupiditatibus plerumque nascitur. Ideoque restat, ut mente præditi libidinem animi coerceant: quo spe sua frustrati, minores animi morsus ferant. Quippe cæteroquin etiam casus acerbi quidam in vita mortaliū velut objurgantur, et facilius ex homine fieri possit avis, quam ut ab hisce pure liberetur. Verum eos, si quidem accedant, non adeo diros experitur, qui præstabilius esse putat, ea ferre, quæ corrigere non licet, cum fieri non posse norit, ut dolorem dolore repellat.

LV.

Volens poeta quidam prædicare philosophiam, sententiam hujusmodi protulit:

Nusquam inveniri vita dolore carens potest.

Huic facile cuncti assentientur, experientia docente quod verum est. Mihi quidem vir hic diluciderem explicasse videtur. Etenim novit hoc ex suis quisque casibus adversis, ita quidem, ut etiam de vitæ malis alios movere possit. Is autem vere philosophus existimandus est, qui se philosophum factis potius quam verbis probat. Ac talis quidem is fuerit, qui honorum electione proposita, quod melius est, eligit; malis irruentibus, quod levius est, accipit, et qui eo, quod bonum est, recte utitur, quodque grave, sic tolerare nititur, ut quam minimum doloris sentiat.

LVI.

Multo jucundissima res est omnium pax; non illa tantum privata singulorum, sed publica quoque principum erga principes: quam equidem privatæ longe antepono, veluti pluribus utilem, et illi alteri magna præbentem rei familiaris subsidia. Quapropter si fieri potest, quod magnus Apostolus ille præcipit, pacem cum omnibus colas, nec mali auctor ullius esto: sed ejus auctores impedire nititor. Neve contra fratres Christianos bellum gerito, nec

adversus alium quemcumque, *ver̄ us̄batam* quoque nationem, foedere tibi junctam quod ipsa sanctum et inviolatum esse velit. Adversus illos autem, qui volunt injurias inferre, modis omnibus virum te præbeas. Non enim bonum est, ad defensionem plane non impelli, sed difficulter ad iram moveri.

LVII.

Minime dubito, fassuros omnes, hominem stultum esse, qui ullum prorsus hominem putet alienum. Nam ab uno progeniti sumus omnes, tametsi lingua distinguamur, et aliis quibuscumque rebus, vel ipsa religione. Quapropter hominem hominum rationem habere par est, et universis optare bona, quantum ejus et fieri potest, et fas est, et licet. Quippe natura communis est, et pavementum cunctis unum, et unum tectum, unaque lux, unus aer expansus a rerum opifice. Denique simpliciter ab eo quæ proficiscuntur, communia sunt. Nihilominus a remotiore discernendum, quod propius est (nam plurimi sunt necessitudinis gradus), ac studendum, ut erga universos, quod in te quidem erit, bonum te geras: sed propioribus, eorum habita

LVIII.

Eo tempore, quo navicularius aura prospere flante ac placide vela impleute fruitur, cum magna scilicet est serenitas, nec ulla res triste quid minatur, non prius ob eam prosperitatem libere lætus est, quam navi recte prospexerit, ut asperior mutatio metuenda non sit. Et quidem peractis omnibus, ad incolumitatem pertinentibus, etiamsi videat navim et ventis et concitatis eorum vi fluctibus firmiorem esse; non tamen aut temeritatem laudat, aut admiratur secundiam, sed vigilat, sed metuit, sed portum optat, quod ignota sit ei sortis ac fati alea. Cum ergo res tuæ cursu feruntur prospere, pacisque bonis frueris, bellica tibi curæ sunt, teque velut ad bellum gerendum exerceto, et subditos ad hoc tuos præparato. Simul spe bona fretus, ipse te confirmato, ne languescas: nec minus animum condoces facito, temerarius ut esse caveas, si victoria de hostibus potiaris. Incertitudinem denique fortunæ veritus, semper opinare, fieri posse, ut labaris. Est enim difficile, prosperam illos fortunam commode ferre, qui moderate se gerere nesciunt: iidem ut æquo animo calamitatem inexpectatam ferant, prope fieri nequit.

LIX.

Id quoque non levis esse momenti præclaram ad gubernationem duxeris. Omnes enim principes animis suis tranquillitatem, quantum maximam possunt, solerter procurare debent. Nam uti tempestatem nubes adducit, ita tranquillitatem serenitas efficit: utque lumini cogitationum maxime solent officere perturbationes, mollis ac remissa vita, formido, temeritas et quidquid est utrisque consimile, sic meditationes opportune institutæ, perturbationis expertes, vel in primis hominem e difficultate possunt explicare: quando confiteri potest, ut et parta prius gloria pro viribus augeatur,

Α τινεῶν, ἢ βαρβάρων ἔθνος, ἐν σπουδαῖς σοι καταστάν, καὶ τηρεῖν αὐτὰς ἐθέλον. Δεῖ δὲ δεῖκνύναι τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖν ἐθέλουσι πάντα τρόπον. Οὐ γὰρ ἀγαθὸν ἀκίνητον εἰς ἄμυναν εἶναι, ἀλλὰ δυσκίνητον εἰς ὄρηγην.

NZ'

Νομίζω πάντας ἂν φάναι ἡλίθιον ἄνθρωπον εἶναι τὸν νομίζοντα ἀλλότριον παντάπασιν ἄνθρωπον εἶναι. Πάντες γὰρ ἐνδὸς ἔκχονα, κἂν διαλέκτῳ διαφερώμεθα, κἂν οἰστισινοῦν, κἂν αὐτῷ σαδάσματι. Καὶ τοῖνον ἄνθρωπον ὄντα ἄνθρώπων κτθεσθαι δεῖ, καὶ συνεύχεσθαι τοῖς ὄλοις ἀγαθὰ, ὡς ἐνὸν, ὡς θέμις, ὡς ἐξεστὶ. Κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ πᾶσιν ἕδαφος ἐν, καὶ ὄροφὴ μῖσ, καὶ ἐν τι φῶς, καὶ εἰς ἀήρ ἐφήπλωται παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ ἀπλῶς τὰ παρ' ἐκείνου κοινά. Χρὴ μέντοι διαστέλλειν τοῦ πορρωτέρῳ τὸ ἔγγων (βαθμοὶ γὰρ πλείεσται τῆς αἰκειότητος)· καὶ πᾶσι μὲν ἀγαθὸν εἶναι τὸ καθ' αὐτόν· τοῖς μᾶλλον δὲ ἔγγυτάτω ἀναλόγως γνησιώτερον προσφέρεσθαι.

ratione, velut arctiore te vinculo junctum exhibeas.

NH'

Εὐ πνεύσης ἀπολαύων ναύκληρος ἀβρας, ἡμέρας ἰστία πληρούσης, αἰθρίας μὲν οὐσης πολλῆς, μηδεὸς δὲ πράγματος ἀπειλοῦντος τι δυσχερὲς, οὐ καθαρῶς τῷ εὐτυχῆματι χαίρει, πρὶν ἢ διαθῆται καλῶς τὰ κατὰ τὴν ναῦν, ὡς μὴ δεδιέναι τραχυτέραν μεταβολὴν. Κἂν πάντα πράξῃ τὰ σώζοντα, κἂν ὄρᾳ οἱ τὴν δολκάδα ἀνέμων, καὶ τῶν ἀπὸ τῶνδε κυμάτων, ἰσχυροτέραν, οὐτε θράσος ἐπαίνεσει, οὐτε βρθυμῖαν θαυμάσει· ἀλλ' ἀγρυπνεῖ, ἀλλὰ δέδοικεν, ἀλλὰ λιμένο; ἐφέταται, τὸν τῆς μοίρας κύβον οὐκ ἐπιστάμενος. Ὅταν τοῖνον κατὰ βούον σου τρέξῃ τὰ εὐτυχήματα, καὶ τῶν τῆς εἰρήνης καλῶν ἀπολαύης, τὰ πολεμικὰ μελετάσθω σοι, καὶ γύμναζε σαυτὸν ὡς πρὸς πόλεμον· καὶ ἐτοίμαζε πρὸς τοῦτο τὸ ὑπήκοον. Καὶ νευροῦ μὲν ταῖς ἐπίσι ταῖς χρησταῖς, ὅπως μὴ νωθρὸς γένοιο· μελέτα δὲ μὴ θρασύνεσθαι, εἰ τῶν πολεμίων κρατήσῃς. Τὸ δὲ τύχης ἀόρατον δεδιώς, τὸ σφαλῆναι προσδοκίμων ἔχε. Ἐνεγκεῖν γὰρ εὐτυχίαν χαλεπὸν τοῖς μὴ μετριάξῃν εἰδότας· δυστυχίαν δὲ ἀνέλπιστον φέρειν σχεδὸν ἀδύνατον.

D

NΘ'

Μηδὲ ἐκεῖνο μικρὸν ἦγού, πρὸς τὸ διοικεῖν καλῶς δύνασθαι. Χρὴ γὰρ πάντας ἀρχοντας γαλήνην ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς καὶ προνοεῖν καὶ οἰκονομεῖν, ὅσον οἶόν τε. Χειμῶνα μὲν γὰρ νέφος ἐπάγει, γαλήνην δὲ αἰθρία ποιεῖ· καὶ λογισμοὺς μὲν τυφλοῦν πεφύκασι μάλιστα ταραχὰ, καὶ βλος ἄπας ὑγρὸς, καὶ δειλία, καὶ θρασύτης, καὶ ὅσον ἀμφοτέροις παραπλήσιον· μελέται δὲ σὺν τῷ καιρῷ, ταραχῆς ἐλεύθεραι, δύναται· ἂν μάλιστα πάντων δυσχερείας ἀπαλλάττειν, ὅταν οὐκ ἀδύνατον παντελῶς καὶ τὴν ὑπάρχουσαν αὔξειν εὐκλείαν ὅσον ἐνεστι, καὶ προσπορίζῃν ἀγαθὰ σὺν τῷ διαμένειν· καὶ ταυτὶ καλῶς ἐπιστάμενος, μὴ

καταπίπτειν ταῖς συμφοραῖς, μηδ' εὐτυχίαις ἐπαίρε-
σθαι, μηδὲ ἀνέσει μαλακίζεσθαι, τὸ βῆθουμειν
προὔργου θέμενος· ὅπως ψυχῆς γενναϊότητι δεινῶν
ἀφύκτων δοκούντων ἀπαλλαττόμενος (ἀνάγκη γὰρ
αὐτῶν μετέχειν ἀνθρώπων ὄντα) δεξιῆς μεγέθει φύ-
σεως τὴν βασιλείαν ἀνθοῦσαν.

E.

Ἦκω σοι λέξω ὃ πράττεις, ὡς περ οἱ τοῖς θεοῖσι
διακελυόμενοι, Πλάτων εἶπη. Μηδένα κακῶς εἶπη,
θυμῷ δουλεύων, ἢ χαριζόμενος· μηδὲ πλῆνυς ὕθρεσι
κακοδαίμονά τινα, δικαίως ἂν ἐλεούμενον, εἴ τις μὴ
τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἐπιλάβοιτο. Ἔφη δέ τις· καὶ
τῶν ἐξω σοφῶν· Τὸ ὕβριζειν τῶν τοῦτο ποιοούντων,
οὐχὶ τῶν ὕβριζόμενων γίνεται ἐγκλημα. Οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τοὺς τοῦτῃ ἐντροφῶντας, καὶ συχνὴν τῶν ἀδελφῶν
γέλωτα καταχέοντας, ἢ πείθειν ἀποσχέσθαι τῆς νόσου
ταύτης, ἢ πειρᾶσθαι πάντως κωλύειν. Κακία γὰρ
προσεστώτος καὶ τοῦτ' ἂν εἴη, τὸ τὰς τῶν ἄλλων κα-
κίας, ἐνὸν ἐπέχειν, ἔῤῃ ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν.
ceas. Nam et hoc vitio dabitur illi, qui cum potestate est, si, cum aliorum inhibere vitia possit, ea libere progredi sinat.

EA.

Σὺν ἂν εἴη κάκεινο πράττειν, καὶ παντὸς ἐθέλον-
τος ἀρχειν, κερνᾶν ταῖς δωρεαῖς ἀστείότητα, καὶ τα-
χύτητι συνάπτειν αὐταῖς τὸ πέρας, ὅση δύνατι. Δεῖ
δὲ μέτρον αὐτοῖς μιγνῆσαι, τῇ σῆ δυνάμει συμβαίνων
καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, καὶ ποίησι τῶν δεχομένων
τῆσ χάριν. Ὡς εἰ μὴ τῷ γιγνομένῳ τοῖς ἔλοι· χρωτό,
ἀλλ' ἦτοι ἀγροικότερόν τις δωροῖτο, ἢ τὸν καιρὸν ἐνὸν
συνταμεῖν, ὅδ' ἐπίτηδες ἀναβάλλοιτο· καὶ δοίη μὲν
κῦνα τῷ ναυτικῷ, δοίη δὲ θηρεῦναι κώπην· καὶ
στρατιωτῆ μὲν ἵππους δέκα, ἱππάριον δὲ πονηρὸν
τῷ στρατιωτῶν ἡγεμόνι· ἄχαρι· ἢ χάρις ἦδε, καὶ
βλάβην ὅσοι μεγίστην πολλῶν ἔνεκα.

EB.

Τριχῇ τοῦ χρόνου μεριζομένου, εἰς σήμερον, καὶ
αὔριον καὶ χθὲς, οὐδὲν γε μέρος τούτων ἡμέτερον,
σκοπούντων τάληθες ἀκριβέστερον· τὸ μὲν γὰρ χθὲς
παρελήλυθε· τὸ δ' αὔριον οὐκ ἔγινε· τὸ σήμερον,
ἐν ᾧ δοκοῦμεν ἰδρύσθαι, τὰ τοῦ θαυματοποιοῦ Δαι-
δάλου τεχνάσματα εἰς ὑπερβολὴν ἀπάτης ὑπερῆλα-
σεν. Ἐν γὰρ ἀκαρεῖ τῆς ὥρας· τεμνόμενον διαρρεῖ,
κρατεῖσθαι νομιζόμενον, καὶ διολισθαίνει πρηνὴ κα-
λῶς νοηθῆναι. Καὶ μὲν δὴ βέλτιον ἀπολαύομεν ἐνίων
ἐπιζομένων ἢ πρὸς ἡμᾶς παραγινομένων, φεύγει
γὰρ τὴν αἰσθησιν, πρὸ τοῦ τελεῖσαι τὰ κατ' ἐπίδα,
καὶ λυπεῖ τῷ ἀποπτῆναι πλέον, ἢ χαρίζεται τῷ συγ-
γεγονέναι. Μᾶλλον δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα, ἦν
ἀκρῶς θεωρήτη τι· ὀρνίθων δίκην πετομένων
ἡμᾶς παρέρχεται. Καίτοι καὶ ἡμεῖς, αὐτὰ παρατρέχο-
μεν, διηνεκῶς ἡμᾶς παρατρέχοντα. Καὶ τὸ πολὺ δει-
νότατον, ἀνεπινώθητος ἡ δειρώσις. Νόμῳ γὰρ φύ-
σεως γίγνεται. Σκια τὰ τῆδε, ὄναρ, καπνός, ἀπάτη.

A et ampliora bona non tantum acquirantur, sed et
solida durabiliaque reddantur. Atque his recte co-
gnitis, cave calamitatibus succumbas, nec prosperis
efferraris, nec amplexus ignaviam dissolute vi-
vendo molliaris: ut animi vi generosa liberatus
e malis, quæ inevitabilia videntur (et eorum fieri
te participem, cum sis homo, necesse est), indo-
lis et ingenii magnitudine regnum florens efficias.

LX.

Tradam tibi, quod agas, eorum more, qui cur-
rentes incitant, ut ait Plato. Maledicus erga nemi-
nem fueris, iracundiæ serviens aut gratificans:
neve contumeliis exagitaris hominem infelicem,
commiseratione dignum potius, si quis naturæ
communis oblivisci nolit. Etiam de sapientibus
extrariis quidam dixit, contumeliosam insectationem
non eis crimini dari, qui patiantur, sed ipsis auc-
toribus. Quin et illos, quibus hoc vitium voluptati
est, quique frequente cachinno fratribus insultant
vel persuadere debes, ab hoc uti morbo abstineant,
vel omnino dare operam, ut eos a facinore coer-
ceas. Nam et hoc vitio dabitur illi, qui cum potestate est, si, cum aliorum inhibere vitia possit, ea libere progredi sinat.

LXI.

Velle debes hoc quoque tum ipse præstare, tum
quisquis imperare cogitat, ut muneribus urbana
quædam admisceatur comitas, ipsaque largitio,
quanta fieri maxima celeritate potest, ad exitum
perducatur. Modus eisdem adhibendus, qui viribus
tuis conveniat, ac professionibus et qualitatibus
eorum, qui donum accipiunt. Quippe nisi quis
omnino se gerit ex ratione decori, sed vel agres-
tius donat, vel cum tempus imminuere liceret, ipse
de industria rem extrahit; ac nautæ canem offert,
venatori remum; militi decem equos, duci militum
exigui momenti equuleum: ingrata scilicet erit ista
gratia, multisque de causis detrimentum maximum
afferet.

LXII.

Omnia temporibus in tria distributis, in hodie-
rum et crastinum, et hesternum, nulla pars harum
nostra est, si verum subtilius intueri volumus.
Quippe tempus hesternum præterit; crasti-
num necdum advenit; hodiernum, cui videmur insistere,
prodigiorum opificis illius Dædali commenta nimi-
opere fallendo superat. Etenim temporis momento
resectum diffluit, cum teneri putetur, ac prius, quam
recte percipiatur, dilabitur. Quin etiam melius non-
nullis in spe positis fruimur, quam ubi propius ad
nos accedunt. Nam sperata prius, quam perficiantur,
sensum effugiunt, plusque molestiæ creant avolando,
quam jucundi accessu suo largiantur. Vel potius
omnia nostra, si quis accurate consideret, instar
avium volantium nos prætereunt. Vicissim nos
ea quoque, perpetuo cursu prætereuntia, præter-
vehimur. Quod denique gravissimum est, excogi-
tari nullum potest remedium; nam hæc ita lege
naturæ accidunt. Nimirum vitæ hujus res umbra
sunt, somnium, fumus, inopostura.

LXIII.

Quævis substantia fluxa suum ad finem properat. Consimili cursu res hujus terrenæ vitæ feruntur; quippe nulla in eis quies, nullum reapse subsistens bonum, nulla perpetuitas. Complures in his turbæ sunt, variis vitam lædiis implent, nosque prætercuntentes prætereunt. Quod si cui quid offerat sese, quod paullo jucundius esse videatur, vix salutatis quæsi nobis abscedit, quemadmodum fieri solet, cum equis vecti cursores occurrunt invicem sibi, de partibus extremis ad alias item extremas nuntii quid novi perferentes, nec impediri se sineant. Adeo vile bonum est occursum eorum, quæ nobis esse bona videntur. Unde colligere est, quæ ortui subjecta sunt, et interitui, veræ ac immotæ vitæ desiderio urgeri ad eximendum sese de rebus istis fallacibus, quod

LXIV.

Vere nihil est, cuius ita parcum esse par sit hominem atque ne temporis jacturam faciat. Opes enim, et gloria et regnum, aliaque talia, recuperari amissa possunt, et auctiora quidem acquiri denovo, tametsi non exigua difficultas objiciatur. At temporis aliquid amissum reperiri amplius nequit. Semper enim fluit, instar amnis; quodque nos præterit, longius abscedit; quod idem usuevit et vitæ mortalium. Sunt nimirum ista duo similia navi et undis; his ad declivia delabentibus, illi velis adversus amnem nitenti: quorum ut occursum celer, ita celerior digressio; rursus quidem uti cocant, fieri non potest. Quæ cum ita sint, quasi derivandum est tempus ad cultum indolis atque morum, ne omnino præterlapsum, rursus ad usum nostrum non revertatur.

LXV

Ad nos in primis pertinere supra mortales cæteros existimabis, ut tempus, quod redimi pecunia nequit, nec laboribus acquiritur, nec amicitia compensatur, nulli rei supervacanti impendamus: sed secundum quietem, et cibum, et absque quibus bene nobis esse nequit; atque ante omnia, secundum expiationem numinis, publicorum negotiorum procuratori. Quod si quid urgeat, etiam corpus negligatur. Habebunt autem belle publica tibi negotia, si et interdum et noctu de his sollicitus fueris, bonisque viris libere tecum agendi potestatem feceris. Quin etiam tibi plurimum animæque tuæ publicisque privatisque singulorum rebus expediet, si oppresso vi alicujus pauperi, aditus ad te, nemine prohibente, pateat.

LXVI.

Liquet eum, qui cum imperio nationibus præest, non debere non incrementa rerum, quæ in manibus sunt, querere, cum is conatus justa reprehensione caret. Nimirum et iis, quæ adsunt, contentus esse debet, et ea suscipere, per quæ bonis omnibus potiatur. Iisdem potitus, supercilia tollere nolit. Sin irriti conatus fuerint, det operam, ut a dolore

A

ΣΓ.

Ἡ ἐπίκτητος οὐσία εἰς τὸ ἴδιον ἐπέιγεται τέλος. Ἄλλὰ καὶ τοῦ τῆδε βίου τὰ πράγματα τοῦ βίου τοῦτοις ἔχεται δρόμου. Οὐ στάσις γὰρ αὐτοῖς ἐστίν, οὐκ ἀγαθὸν ἐνυπόστατον, οὐ διαμονή. Πολλὰ μὲν τούτων αἰ ταραχαί, καὶ πολλῆς ἡμῖν ἐμπιπλώσιν ἀγρίας τὸν βίον, καὶ παρερχομένους ἡμᾶς παρέρχεται. Κὰν ἐντύχη τίς τι τῶν χρηστοτέρων δοκούστων, ἀμηγέτη προσεπιπῶν ἀπαλλάττεται, ἐν δὲ τρόπον γίγνεται, ἐπειδὴν που συναντήσωσιν ἀλλήλοις ἔφιπποι τινες δρομεῖς, ἀπὸ τερμάτων εἰς τέρματα ἀγγελλὰν δὲ τίνα κομίζοντες, οὐκ ἀνεχομένω βραδυτήτος. Οὕτω φαῦλον ἀγαθὸν ἢ τῶν δοκούστων ἀγαθῶν ἡμῖν συντυχία. Λογίσαιτ' ἂν τις ἐνευθεῖεν, ὡς ἄρα τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀκινήτου ζωῆς ἐφιέμενα τὰ γενέσκει καὶ φθορὰ ὑποκειμένα, τὴν ἀπαλλαγτὴν ἐπισπεύδει τῶν ἑξαπατώντων πραγμάτων, μυσαιόμενα τὸ πλάναις ἀεὶ δὴποτε φέρεσθαι.

ΣΔ.

Σαφῶς οὐκ ἐστίν οὐδὲν, οὔγε φειδεσθαι προσήκειν ἀνδράσιν, ὡς ἢ τοῦ χρόνου ζήμια. Χρήματα μὲν γὰρ, καὶ δόξαν, καὶ θρόνον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐνεστὶν ἀποβαλόντα ἀνακαλέσασθαι, καὶ μετὰ προσθήκης ἐπανακτήσασθαι, εἰ καὶ μὴ πᾶν βῆδιον· χρόνου δὲ τι παρεθὲν, οὐκ ἐνὶ πάλιν εὑρεῖν. Ρεῖ γὰρ ἀεὶ ποταμὸν καὶ τὸ παρελθὸν ἡμᾶς πρὸρριώτερον γίνεσθαι. Ἐπεὶ καὶ ἡ θνητὸν ζωὴ ταυτὸν ἐκείνω ποιεῖ. Καὶ εὐκασίην δὲ χάδι καὶ βόθῳ· τῷ μὲν, εἰς τὸ πρᾶνὲς καταβρέοντι, τῇ δὲ, ἰστίοις ἀνατρεχούσῃ τὸ βεῦμα. Οἱς ταχέια μὲν ἢ συνάντησις γίνοιτ' ἂν, ταχυτέρᾳ δὲ ἢ διάστασις. Καὶ τὸ πάλιν συνελθεῖν οὐ τῶν ἐφικτῶν. Ὅτε τοίνυν οὕτως ἔχει, χρὴ μετοχετεύειν τὸν χρόνον εἰς τὴν τῶν ἡθῶν ἐπιμέλειαν· ἵνα μὴ πάντως παραβρῆεις, οὐκ ἀναστρέψῃ πάλιν ἡμῖν πρὸς ἐργασίαν καὶ χρῆσιν.

ΣΕ.

Ἡμῖν ἡγοῦ προσήκειν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἀναλίσκειν τὸν καιρὸν, ὃς οὐ χρημάτων ὠνητὸς, οὐδὲ πόνους γε κτητὸς, οὐδὲ φιλίας ἀντιειδόμενος, πρὸς οὐδ' ὀτιοῦν περιττὸν, ἀλλὰ μεθ' ὕπνου, καὶ τροφῆς, καὶ ὦν χωρὶς οὐκ ἐστὶν εὐ ἔχειν, καὶ πρό γε πάντων τὴν εἰς τὸ θεῖον ἀφοσίωσιν, εἰς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν. Ἦν δὲ κατεπείγη τι, ὑπερρῆσθω καὶ σῶμα. Ἐὖ δ' ἂν σοι σχοίῃ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ νύκτωρ περὶ τούτων φροντίζοντι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι διδόντι παρὰ σο. προσήκντως παρρησιάζεσθαι. Ὅπως δὲ καὶ πένητα ὑπὸ τοῦ πιεζόμενον μηδεὶς κωλύσῃ σοὶ προσελθεῖν, σφόδρα τοῦτο ὠφέλιμον σοὶ τε, καὶ τῇ σῇ ψυχῇ, καὶ τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς κλυθέκαστον πράγμασιν.

ΣΣ.

Οὐ δεῖ τὸ ἐξηγοῦμενον ἐθνῶν μὴ ζητεῖν ἐπίδοσιν τῶν ἀνὰ χεῖρας πραγμάτων, ἐπειδὴν οὐκ ἔχει μέμφειν εὐλογον τὸ ζητεῖν. Χρὴ δὲ ἀγαπᾶν τοῖς οὐσι, καὶ ποιεῖν, δι' ὧν μειζρόνων ἐπιτεύξεσθαι καλῶν· καὶ τυχόντα μὲν αὐτῶν, μὴ θέλειν ἀφρεῖν ὄφρυν· ἀποτυχόντα δὲ τῶν ἐγχειρημάτων, πειρασθαι λύπης ἐλεύθερον εἶναι, Θεῷ τὸ πᾶν λογιζόμενον, ἢ μὴδ' ἂν

ἐν εἰργαστο, ὃ τι μὴ πάνυ καλόν. Πόθεν ἂν τις εὐ-
σεβῶν ἔχει τοῦναντίον εἰπεῖν; Εἰ γὰρ Ἑλλήνων
παισὶ, τύχη τε καὶ εἰμαρμένη δουλεύουσι, δεῖν εἰδοῦ
φέρειν τὰ παρ' αὐτῶν, σχολῆ γε ἡμῖν οὐ δύξει τὰ
τῆς προνοίας ἀσπάζεσθαι. Εἶτα τοὺς μὲν κρίνεις αἰ-
χροῖαι, καὶ τὸ τῆς ὥρας ἀμύχανον, καὶ τοὺς πτηνοὺς,
οὐ συνάγουσιν, οὐδ' ἀποθήκας ἔχουσι, τὸ τρέφεσθαι
παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ· ἀνθρώπου δὲ φροντίζε αὐτῶ
οὐδαμῶς ἂν γένοιτο; Εἰ δὲ θεὸς ὢν ἀγαθός, ἡμῶν
φροντίζει καὶ κηδεταί, τίς ἔχει λόγον ὑπεραλγεῖν,
ἢ καὶ τὸ μὴ χάριν εἰδέναι, ὥδε ἢ ἑτέρως τῶν πραγ-
μάτων ἡμῖν οἰκονομουμένων; Τοῦτο ψυχῆς πάνυ
σκληρᾶς, δοθέντος εἶναι πιστῆς.

habebimus, cum hoc illo modo res ab eo nostræ administrantur. Nimirum hoc admodum rigidi fuerit animi, si quidem concedatur, esse fidelis.

EZ.

Πλούτῳ ὁ μὲν ἡδεται, οὐ τὸ χρυσοῖον θαυμάζων,
ἀλλ' ὡς αὐτῶ δυνάμενος ἑαυτὸν καὶ δεομένους εὖ
ποιεῖν· ἄλλος δ' ὢν ἀκόρεστος, καὶ τὸ πλουτεῖν τέ-
λος ἔχων, καὶ πλουτῶν ἀδημονεῖ καὶ κατὰ τὴν
ἄφρονα πλούσιον οἰμῶζει κλάων, Τί πράξω; λέγων,
τί χρῆσομαι; ὅτι μοι τὸ λήθιον εὐφορον, καὶ ταῖς
ληνοῖς; οἱ βύτρουες οὐ χωρητοί, καὶ πᾶν μοι βρίθει
φυτῶν, καὶ κενὸν οὐδὲν οἶκοι. Καὶ μὴν δόξης τις
ἀφροσθηκῶς, καὶ τῶν τοῦ φθόνου διὰ τοῦτο βελῶν,
νομίσας οὐκ εἶναι οἱ βιωτῶν, εἰ μὴ προσκυνεῖτο,
ἐκείνης; θ' ἅμα τυχῶν, καὶ τῶν βελῶν πειραθείς,
οὐτ' ἐκείνη χαίρων ἦν, καὶ θανατᾶ ὡς φθονοῦμενος.
Ἐτέρῳ δ' αὖ ἐπέπρακτο τοῦναντίον. Καὶ πάντα δὲ τὰ
καθ' ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλοις ἄλλα δοκεῖ. Καὶ ταυτὰ ποτὲ
καλὰ, ποτὲ δὲ μὴ τοιαῦτα, οὐ διὰ τῆν ἑαυτῶν φύσιν,
διὰ δὲ τῆν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐκεῖνα πάντως διά-
θεσιν. Ὡστε καὶ τὸ ἡρεμεῖν, καὶ τὸ ἡδέσθαι, καὶ
τὸ ταράττεσθαι τε καὶ θλίβέσθαι, λογισμῶν ἂν εἴη
μᾶλλον ἢ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων.

tranquillitas, et oblectatio, et perturbatio, et afflicto, potius ab ipsis animis, quam a rerum natura

EH.

Οὐδὲν ἂν εἴη δεινόν, ὃ μὴ φορητὴν ἡμῖν, εἰπέ τις
τῶν ποιητῶν, ἄλλως φράσας. Ἐγὼ δ', ἐκείνου τῆ
φύσει τοῦτο διδόντος, τῆ προαιρέσει νέμω. Αὕτη γὰρ
καλοῦς ἡμᾶς καὶ μὴ τοιούτους ἐργάζεται. Ἡ μὲν
γὰρ κοινὴ φύσις δούλοις, δεσπόταις, πᾶσιν ἐξῆς
ἀνθρώποις, μία τις ἀπαράλλακτος. Ἀδύμ γὰρ παι-
δες, πηλῶ τὴν ὑπαρξίν ἐσχληκῶς, χειρὶ θεοῦ πε-
πλασμένον. Γενναῖος δὲ, καὶ σταθιρὸς, καὶ μὴ τοιοῦ-
τος ἀνοκαθίσταται τῆ προαιρέσει πᾶς ἄνθρωπος.
Ὁ γὰρ τῶν παρόντων ὄλος γενόμενος, πραγμάτων
οὐ βεδηκῶτων, πῶς ἂν ἀτρέμας μεῖνη; πῶς ἄλυπος;
Ὁ δὲ τῷ λόγῳ χρωόμενος, οὐδὲν τι τῶν ἐνθάδε
προὔργου ποιοῦμενος, τοῦ πηλοῦ καταγελῶν, ἀθα-
νασίας ἐπιθυμῶν, ἔδοιπόρον ἑαυτὸν ἐπιτάμενος εἰς
τὴν πατριδα τῆν ἄνω, ὑποφέρει μὲν δεινὰ, εἰδῶς ταυ-
τὶ παρερχόμενα, καὶ νέτρου τόπον σώζοντα τῆ ψυχῆ,
ἀνθρώπινόν τι παθούση· τῶν δὲ ἡδέων τοῦ τῆδε βίου
ὡς θνητὸς οὐκ ἀθανάτων μετέχων, οἴσει τὴν τούτων
ζημίαν πολὺ τῶν ἄλλων κουφότερόν τε καὶ ἀλυπό-
τερον.

dem jacturam tum levius multo cæteris, tum minore cum animi molestia feret.

sit liber, Deo totum acceptum ferens, qui nihil om-
nino facit, quod non valde sit bonum. Quibus ar-
gumentis fretus homo religiosus his contradicere
possit? Nam si pagani, fortunæ fatoque servientes,
ferenda putabant, quærunque ab his profecta fuis-
sent, nequaquam nos ea, quæ a providentia profi-
cisuntur, boni non consulenda censebimus. Præ-
terea liliis et colores et venustas inæstimabilis, a-
vibusque nihil colligentibus, nec habentibus horrea.
rerum ob Opifice nutrimenta dantur: et hominis
ille cura nulla tangitur? quod si bonus Deus cu-
ram nostri sollicitè gerit, qua ratione subnixi, ni-
mio dolore contabescemus, vel Deo gratiam non ha-

B

LXVII.

Jucundæ sunt uni divitiæ, non eam ob causam
quod aurum admiretur, sed quod iis tum sibi, tum
aliis bene facere possit. Alius, natura insatiabilis,
unumque finem spectans, ut opibus affluat, etiam
nactus eas angitur, ac divitis illius stulti more
plorans ululat, Quid faciam, inquires, quo me
pacto geram? seges mihi copiosa provenit, et ra-
cemos torcularia non capiunt. Omnes mihi fructi-
bus onustæ sunt arbores, nec vacuum domi quid-
quam. Alius a gloria remotior, et eandem ob cau-
sam ab invidiæ quoque telis, ratus ne vivendum
quidem sibi, ni adoretur; postquam et adæritus
est eam, et expertus invidiæ tela: nec voluptatem
ex illa percipit, et quod invidia premitur, mortem
ipse sibi optat. Rursus alius diversum facit. Adeo-
que cunctæ res nostræ alias aliis aliæ videntur esse.
Quin eadem plane, modo bona, modo non bo-
na, non id quidem ex natura sua, sed prorsus ex
ipsorum ad ea mortalium affectione. Quo fit, ut ea

C

LXVIII.

Sensus est hic poetæ cujusdam, aliis usi verbis,
nullam esse calamitatem, quæ a nobis tolerari non
possit. Hoc cum ad naturam ille retulerit, ego libe-
ræ voluntati tribuo; nam ea nos et bonos et non
bonos efficit. Quippe communis illa natura, servis,
heris, omnibusque mortalibus, una quædam est
indiscreta. Sumus enim illius Adami filii, qui de
luto exiitit, Dei manu formatus. At quilibet homo,
vel strenuus, vel constans, vel non talis, arbitrio
voluntatis efficitur. Nam qui se totum rebus vitæ
præsentis addicit, minime profecto stabilibus, quo-
nam pacto quiete solida fructur? qui doloris expers
erit? At qui ratione utitur, nec quidquam rei ter-
restris habet in pretio, lutum irrideus, immortalitatis
appetens, quique se viatorem novit esse, ten-
dentem ad superam illam patriam: is vero et æquo
tolerabit animo tristitia, cum esse transitoria sciat,
ac præstare nitri vicem animo, cui quid humani-
tus accidit; et illis, quæ in hac vita jucunda sunt,
veluti mortalis haud immortalibus fruens, eorumum-

LXIX

Quas passus fuit ærumnas Jobus, ob eas magis beatus prædicatur, quam ob facta sua, quanquam ea talia tantaque fuerint, ut eorum auctorem Deus ipse quoque collaudaret. Jam si prælatorum operum effectorem ærumnarum sensus illustriorem reddidit, quo pacto non idem hoc remedium proderit illis, qui multa perpetrarunt mala? Saltem Deo vitæ nostræ clavo commisso, quoties prospera navigatione utimur, providentiæ facilitatem illam acceptam ferentes, ipsi gratias agamus, ac modeste læti simus; at ubi fluctus aliquis ingruerit, vi mali ne demergamur. Et enim qui jucundis secundum rationem non utitur, is a tristibus quasi diluvio quodam obruitur. Ab altero namque provenit alterum. Ac si quidem in utramque partem parum nos probe gesserimus, ignominiam nunc sane maximam, et in futurum perpetuam nobis ipsi conciliabimus.

LXX.

Vir bonus tibi non ex fortuna, sed ex moribus æstimator: non qui magnam potentiam habet, sed eam, quæ obtigit, pro virili amplificat: non, qui multum auri defossi possidet, sed amicis largiendo, se magnifice gerit: non, qui mancipiorum quasi gregibus circumfunditur, sed qui servile nihil in animo gerens, sibi quidem ipsi imperat, malis vero servitutem minime servit. Idem superbos et iracundos mores, quales cadunt in homines injuriosos, equorumque more calcibus petentes, et insolentes incessus, et aliorum contemptions, et inflexas ubique cervices, et quos delicatos vocant gestus, ab egregiis et probis hominibus alienos ducit. Neque vero et ille frugi putandus, qui aliis magnitudine sua gravis est: sed cui fausta quæque viri præstantes optant, et secundis rebus utenti congratulantur, et triste quid ferenti condolent. Hicne tibi vir omnium præstantissimus esse videtur? teque cupis ab universis hominibus, optimum te virum existimantibus, itidem diligi, ut ille diligitur? Sic equidem persuasus sum. Decet ergo te bonos æmulantem, mores ipsorum æmulari. Nos, inquam, admirare, atque aliter affectos lugito.

LXXI.

Animo cave percellaris ob res secundas improborum, nec improbe agentem æmuleris, quamvis Alexandros, quamvis Cyros, quamvis Casares, quamvis beatissimum quemque divitiis et gloria superet. Nec si quis sacrilegiis, rapinis, grassationibus infamis, Numinis divini contemtor, et violator legum, Scythis imperaverit, ac totius orbis habitati, totius inhabitabilis fines in ditionem redegerit, ob imperii molem admirabilis tibi videatur. Non enim ille beatus est, non princeps, non rex, non reapse homo, licet id omnis lapis, omne animal, omnis hominum natura, quodvis animatum et inanime dicat: sed potestatem quod attinet, magis est iis quoque ridiculus, qui principum personas in scena sustinent: quod vitam, miserior

A

ΣΘ'.

Ἰὼδ ἐκ τῶν παθημάτων μακαρίζεται μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν· καίτοι τηλικαῦτα ἦν, ὡς καὶ Θεὸν ἐπαινεῖσαι τὸν ἐργασάμενον. Καὶ εἰ τῶν καλῶν ἐργάτην λαμπρότερον ἀνέδειξε τὸ παθεῖν, πῶς οὐκ ὀνήσει τὸ φάρμακον αὐτουργοῦς πολλῶν κακῶν γεγονότας; Πλὴν Θεῷ τοὺς σπλαγχνεῖς ἐχειρίσαντες τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἕταν ἐξουρίας ἡμῖν ὁ πλοῦς, τῇ προνοίᾳ λογιζόμενοι τὴν εὐκολίαν, χάριτας εἰδῶμεν αὐτῷ αὐτοὶ σεμνῶς ἡδόμενοι. Ὅταν δὲ τι κύμα ἐπέλθοι, μὴ βαπτισθῶμεθα τῷ δεινῷ. Ὅ γὰρ τοῖς ἡδέοις μὴ κατὰ λόγον χρώμενος, τοῖς λυπηροῖς κατακλύζεται. Ἐπιπλέον γὰρ τὸ λοιπὸν προξενεῖ· καὶ ἦν κατ' ἄμφω φανῶμεν ἀδόκιμοι, συνὶ μὲν πλείστην αἰσχύνην, εἰς δὲ τὸ μέλλον ἀθάνατον ἡμῖν αὐτοῖς περιέφομεν.

B

Ο'.

Ἄγαθος οὐκ ἐκ τῆς τύχης, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρόπων κρινέσθω σοι· οὐχ ὁ μεγάλην δύναμιν ἔχων, ἀλλ' ὁ τὴν ὑπάρχουσαν τὸ κατ' αὐτὸν βελτίω ποιῶν· οὐχ ὅτι πολὺς ἐστὶ χρυσοῦς κατορωρυγμένος, ἀλλ' ὅτι γε φίλοις λαμπρύνονται· οὐδ' ὁ περιβρέμενος ἀνδραπόδων ἀγέλαις, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἀνδραποδῶδες ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ, ἀρχει μὲν αὐτὸς αὐτοῦ, τοῖς δὲ κακοῖς οὐ δεδούλωται. Τὸν δὲ ὑπερόπτην τε καὶ ὀργίλον τρόπον, ὅς τῶν ὑβρίζόντων ἐστὶ, καὶ λὰξ παιόντων κατ' ἵππους, καὶ τὸ σοβεῖν, καὶ ὑπερρῆν, καὶ τὸν ἀκαμπτὸν αὐχένα πανταχοῦ, καὶ τὸ προσαγορευόμενον θρύπτεισθαι, ἀλλότρια νενόμικε καλῶν καὶ χρηστοτέρων ἀνθρώπων. Οὐ μὴν κάκεινός γε χρηστὸς, ὅς λυπεῖ τῷ μέγας εἶναι· ἀλλ' ὅτι συνέξαινε' ἂν ἀγαθὸι οἱ τῶν ἀνδρῶν ἀμείνους καὶ συνησθεῖεν εὐδαιμονοῦντι, καὶ συναλγήσαιεν πάσχοντι. Δοκεῖ δὲ σοι πανάριστος οὗτος εἶναι, καὶ βούλει πάντας ἀνθρώπους, ὡσπερ ἐκεῖνον, φιλεῖν σε, ἀριστον ἀνδρῶν σε νομίζοντας; Οὕτω πεῖσθωμι. Ὅποτε ζηλοτυποῦντι τοὺς ἀγαθοὺς ζηλοῦν προσήκει τῶνδε τοῖς τρόποις. Ζήλου μοι τοῦσδε, τοὺς δ' ἄλλως ἔχοντας φεῦγε.

C

ΟΑ'.

Σὺ τῶν πονηρῶν εὐπραγούντων μὴ καταπλήττω, μηδὲ ζηλώσης πονηρευόμενον, κἂν Ἀλεξάνδρους, κἂν Κύρους, κἂν Καίσαρας, κἂν πάνθ' ὁμοῦ τὸν εὐδαίμονα παρέλθῃ πλοῦτι καὶ δόξῃ Μῆτ' εἰ τις ἱεροσουλῶν, ἀρπάξων, λωποδυτῶν, καὶ πρὸς μὲν τὸ θεῖον ἔλιγυρῶν, εἰς δὲ τοὺς νόμους ὑβρίζων, ἀρξει Σκυθῶν, ἀρξει περάτων πάσης οἰκουμένης, πάσης ἀοικήτου, θαυμαστός σοι φαίνεται τῷ τῆς ἀρχῆς ἔγκω. Οὐ γὰρ εὐδαίμων, οὐκ ἀρχων, οὐ βασιλεὺς, οὐκ ἄνθρωπος ἀληθῶς, κἂν ἅπας λίθος, κἂν ἅπαν ζῶον, κἂν πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, πᾶν ἐμψυχόν τε καὶ ἀψυχόν, τοῦτο φαίεν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἐξουσίας ἂν εἴη καὶ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑποκρινόμενων αὐτὴν πολλῶν γελοιώτερος, τῆς δὲ ζωῆς σχετικώτερος τῶν λέπρα καὶ λῶθη κατεχομένων. Οἶδε γὰρ θρηνοῦμενοί τε καὶ οὐκ ἐπι-

τιμώμενοι· ὁ δὲ δικαίως μισούμενός τε καὶ συριττό-
μενος.

OB.

Ὁ τοῖς ἀγαθοῖς συνὼν ἀγαθὰ πορίζεται· ὁ δὲ μι-
γνόμενος κακοῖς καὶ τὸν ἴδιον ἀπέλλουσι νοῦν, ὡς τις
ἐφη τῶν ποιητῶν. Ὅποια γὰρ ἂν ἦ τὰ τῶν ἀνθρώ-
πων ἦθη, τοιαῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεται δύνανται.
Οὐδὲ γὰρ ἀντλήσεις ἀπὸ πηγῆς ἢ ὄπισθεν βλύζει
ρεῖλλον ἀειδήποτε. Συνδιὰτριβε τοῖσιν τοῖς ἀγαθοῖς,
ὅπως ἀγαθὸς γένοιτο· καὶ ταῖς πρὸς αὐτοῦς συνου-
σίαις νέμε τι σεμνὸν, καὶ πρέπον ἀρχῆ. Γλῶτταν
δέ σε βιάπτουσαν, ὡσπερ μέλιτταν κέντρῳ πλήτ-
τουσαν, ἔλαυνε. Ἄν οὕτω πράττων διατελῆς, οὐ μόν-
ον ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσι δόξεις
ἄριστος εἶναι. Ἄπὸ γὰρ τῶν φιλουμένων τοῖς ἄρχου-
σιν οἱ τῶνδε τρόποι κρινονται.

Τοιοῦτος (γὰρ φησιν) ἕκαστος, ὁσπερ ἤδεταί
[ξυῶν.

Ἄρχονται δὲ καὶ τὸ δοκεῖν οὐχὶ παράργως ἐν χρεῖα.
Μιᾶ γὰρ πτέρυγι πτηνὸν οὐτ' ἐκφεύζεται κακῶν,
οὐτ' ἂν ἀγαθοῦ τινος τύχη.

OF.

Ἵμνηται μὲν ἄνωθεν παρὰ πάσας ἀρετὰς φρό-
νησις, ἀνδρία, δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη· βουλοί-
μην δ' ἂν ἐγώγε μὴ κεχωρίσθαι τουτουῦ τοῦ χοροῦ
ἀγάπην καὶ μετριότητα· εἴτε γὰρ ἐχρῆν τὰς κρείτ-
τους ἀπαριθμεῖν, εἴτ' ἐκ μέρους τὸ πᾶν διδόναι, οὐκ
ἐχρῆν ἐκείνων ταύτας ἀπολειφθῆναι. Ἄγάπης γὰρ μὴ
παρούσης, οὐδὲν ὠφελοῦμαι· καὶ μετριότητος μὴ
προσούσης, κενὰ πάντα. Πασῶν οὖν ἔχου τῶν ἀρε-
τῶν, καὶ μάλιστα γε τῶν ἐξ.

OD.

Νήφειν καλὸν, καὶ τούναντιον κακόν. Πολλοὶ γὰρ
οὐ δι' ἀγνοίαν, ἀλλὰ δι' ἀμέλειαν, βλαμνον τὸ χεῖ-
ρον ἡγησάμενοι, τοῖς βλαβεροῖς ἑαυτοῦς περιπέι-
ραν. Παραπεπηγέναι γὰρ φασὶ ταῖς ἀρεταῖς τὰς
κακίας, καὶ ἀγχιθύρους πως εἶναι· καὶ οὐ πᾶν
χαλεπὸν ἀπατηθῆναι τὸν μὴ προϊέχοντα. Πολλοὺς
ἂν εὐροις μέγα φρονούοντας ἀντ' ἀρετῆς κεχημένους
τῇ γειτνιαζούσῃ ταύτῃ κακίᾳ. Εἶδον ἐσχάτην δου-
λειαν πρόνοιαν ὀνομαζομένην, καὶ θυμὸν ἀνδρῖαν
καλούμενον· καὶ μυρία ταῦτα. Πολλῆς οὖν νή-
φως δεῖ καθαρεῦσαι ταυτησὶ τῆς ἀπάτης. Σπου-
δῆς γὰρ περὶ τὰ χρηστὰ οὐδὲν ὠφελιμώτερον νέοις,
ὡσπερ τούναντιον τῆς βραθυμίας. Ὁ δ' ὕπνοις ἐκδο-
τος ὢν, καὶ ἀνακείσθαι θέλων, καὶ βραθυμεῖν, τὰ μὲν
αὐτῷ τεθησαυρισμένα πατρῶθεν ἴσως, ἢ κατὰ τι
συμπέπτον τύχης, βραδίως ἂν ἀποβάλοι, πολλοῖς τι-
σιν οἶμαι τρόποις· τῶν δὲ μήπω γε ληφθέντων προ-
κτῆσαι· ἂν μηδὲ ἔν.

OE.

Ἄριστος σώματι τροφή· ψυχῆ δὲ μάθησις ἀγαθῆ.
Ὅσπερ οὖν ἐρυθρίαν οὐ γιγνόμενον, ἐπειδὴν ἐσθίω-
μεν, οὕτω δεῖ καὶ τὰς μαθήσεις ἀνεπαισχύντως
λαμβάνειν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι μέγα ταῖς μα-

A infectis lepra. Nam horum sane sors deplorari solet,
non reprehendi: at illum odiis merito persequentes,
explodimus.

LXXII.

Licet ei, qui cum bonis versatur, acquirere
bona: qui vero se malis admiscet, mentem quo-
que suam amittit, ut a poeta quodam dictum est.
Quales enim mores sunt ipsorum hominum, tales et
aliis exhibere possunt. Nam aquam e fonte non
hauries aliam, quam ejusmodi semper ex eo pro-
manat. Quamobrem cum bonis conversare, quo bo-
nus evadas: et familiaribus horum colloquiis ali-
quid gravitatis decentisque principem dignitatis
adhibeto. Linguam vero noxiam, velut apim sti-
mulo ferientem, abigito. Quo sane pacto si te per-
petuo geres, non bonis tantum viris, sed etiam
universis præstantissimus habebere. Nam ex mo-
ribus eorum, qui principibus chari sunt, ipsorum
principum mores æstimantur, ut enim ille dixit:

Est quisque talis quales quis adest libens.

Principi vero etiam illud ipsum haberi, non abs-
re usui fuerit. Et quævis avis una tantum ala nec
malum effugiet, nec aliquo bono potietur.

LXXIII.

Jam olim supra virtutes cæteras laudatæ sunt
prudentia, fortitudo, justitia et temperantia. Ego
vero velim ab hoc virtutum choro non dijungi
charitatem et moderationem. Nam sive præstan-
tiores enumerandæ veniebant, sive totum parte
tradendum, ab illis hæc abesse non oportebat.
Quippe si charitas absit, nihil proficio: et si mo-
deratio non adsit, omnia vana fuerint. Virtutes igi-
tur universas, et has præcipue sex amplectere.

LXXIV.

Sobrietas egregia res est: ut malum, non sobrie
sibi prospicere. Nam multi non ex ignorance, sed
negligentia, quod malum pro bono ducerent, se
ipsos damnis assecerunt. Quippe virtutibus affixa
perhibent esse vitia, quasi que viciniam quamdam
horum esse; nec admodum est difficile, non atten-
tum decipi. Multos invenias jactabundos, qui loco
virtutis vitium virtuti vicinum amplexi sunt. Vidi
servitutum extremam, quæ providentia nominaretur,
et itacundiam, quæ fortitudo perhiberetur;
aliaque talia infinita. Quare magna opus est vigi-
lantia, ut ab hac impostura liberi simus. Nam ju-
venibus serio rerum honorum studio nihil utilius,
velut e diverso negligentia nihil noxium magis. At
qui somno deditus est, et jacere supinus amat, et
otiosus esse, partim collecta paterno fortasse stu-
dio, vel aliquo fortunæ casu, facile nullis (ut opi-
nor) modis amiserit; partim ex iis, quæ non dum
consecutus est, ne hilum quidem acquisiverit.

LXXV.

Ut panis alimentum est corporis, sic animi bona
doctrina. Quemadmodum ergo non convenit eru-
bescere, cum comedimus, sic omnem citra pudor-
em et doctrinæ sunt percipiendæ. Non potest

enim, non potest valde doctrinis pollere, qui cum æqualibus certamen suscipit, si quidem eum vinci pudeat. Enimvero in cibis ipsa necessitas modum cuique desinit; hic autem plus semper requirendum. Rursus ibi magis expedit valetudini, ac præferendum venit, quod expeditum, quod simplex est: hic vero potior omnigena rerum bonarum exercitatio. Itidem pastui quam minimum temporis impendi decentius est: discendi tempus universum sit vitæ spatium, si fieri potest. Non bonum est, animum bona re quapiam imbui, etiam tum, cum a corpore dirimitur.

LXXVI.

Eximium quid est magnis hominem viribus præditum fraudare neminem, nec adversus alios insurgere, nec quemquam lædere; nisi quis lædere nunquam desinat, et insultare tibi velit. Bonum, cui maxima convenient, cum præsentia boni consulere; si cum honesta fama non liceat accessione potiri. Et quidem accessione non minus esse quiddam arbitror, illæsa servare quæ adsunt, iis præsertim temporibus, quæ detrimenti plurimum afferre possunt. Nec illud præteriri silentio debet. Noris illatum publicæ rei damnum tuis a ministris, imputaturos tibi, qui damnum acceperint; si cum opera meliorum uti posses, aut istos saltem corrigere, nec illud facere volueris, et hoc neglexeris, adeoque præstare duxeris, ut improbi plus apud te possint quam boni.

LXXVII.

Gloriosa tuis a moribus absit arrogantia, sicut et dissimulatio. Nam ut hæc turpis est, quod ficta, quod inertis et degeneris animi, sic gravis altera, quod superba nimium, quod mordax. Satis est non te magis aliorum credere laudibus, quam tibi, cum illæ veræ non sunt, nec asperum aliquid, boniniquæ jactabundo conveniens, proferre: non incedere cum fastu, nec attollere supercilia, licet ii, qui plausum dani, verum dicant. Ad ingestas autem laudes ab aliis, quasi tergiversantem delicias facere, paucaque de se dicere, magna sentire, prope scenicum quiddam est, et egens larvæ, tibi quidem minime convenit. Honestum facinus illustris est præco. Hominis modestia, qui magna peregit, duplum tropæum statuit, tum factis ipsis, tum quod ob ea se non efferat. At vero qui magnas res gerit, et magna loquitur, tantumque non volare gestis præclare rebus ipse sibi videtur, etiam iis molestus ac gravis fuerit, qui ejus opera bonis fruuntur. Est enim adversa Deo quoque superbia. Quapropter si gloriæ cupidus es, factis eam persequi debes, non verbis accessere. Nam accessentes fugit, et ad illos, qui factis eam prensant, quam libentissime accedit.

LXXVIII.

Est omnino difficile mortalibus, de rebus judicare. Nam quibus in malis versamur, ea deteriora putamus aliis, quoniam malum, quod adest, seipso quoque jam modum gravius esse videtur, ipsaque præ-

Αθήσσει δυνηθῆναι τὸν πρὸς τοὺς ἡλικίας ἀμιλλώμενον, εἰ πρὸς τὴν ἤτιαν αἰσχύνοιοτο. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῆς τροφῆς μέτρον ἐκάστοις ἡ χρεια, ἐνταυθοὶ δὲ χρεια τοῦ πλείονος. Κάκει μὲν αὐθις τὸ λειόν τε καὶ μονοειδὲς ὀγεινότερόν τε καὶ σπουδαιότερον· ὄδε δὲ καλόν ἐστιν ἡ παντοδαπὴ τῶν καλῶν ἀσκήσις. Καὶ τῶν μὲν τιτῶν χρόνος ὁ βραχύτατος εὐπρεπέστερος· ταῖς δὲ μαθήσσει καιρὸς ὁ βίος ὅλος, εἰ δυνατόν· καλὸν γὰρ μνηθῆναι τὴν ψυχὴν τι καλόν, καὶ χωριζομένην αὐτοῦ τοῦ σώματος.

OΓ'.

Κράτιστον, ἰσχύοντα μέγα, μὴδὲνδὲ πλεονεκτεῖν, μὴδὲ καταπαρῆσθαι, μὴδὲ βλέπτειν ὄντιν οὖν, εἰ μὴ τις βλέπτων οὐ παύεται, καὶ κατοργεῖσθαι σου θέλει. Καλὸν, μεγίστοις συμβαίνοντα, τοῖς παροῦσιν ἀγαπᾶν, ἂν μὴ μετ' εὐκλείας ἐξῆ προσθεῖναι. Ἐμοὶ δοκεῖ προσθήκη οὐχ ἤττον εἶναι τὸ τὰ δυνάτηρεν ἀλώθητα ἐν καιροῖς πάνυ λωδᾶσθαι κεκτημένοις δύναμιν. Δεῖ δὲ μὴδ' ἐκεῖνο σιωπηθῆναι. Ἴσθαι τὴν ὑπηρετῶν εἰς τὸ κοινὸν βλάβην σοὶ λογισμένους τοὺς βλαπτομένους· ζεῖ παρὸν ἀμείνοσι χρῆσθαι, ἢ γοῦν ἐκείνους ὀρθῶσαι, τοῦτό τε μὴ πράξαι θελήσας, καὶ τοῦ ἐτέρου παραμελήσας, καὶ καλὸν ἡγήσαιο παρὰ σοὶ πλέον ἔχειν τοὺς πονηροὺς τῶν βελτίστων.

OΔ'.

Μῆτε εἰρωνεῖα συνεχεῖναι θέλε, μῆτε ἀλαζονεῖα συνέστω σοι. Ἐπειδὴ τὸ μὲν αἰσχρόν· ὑπουλον γὰρ, μικροπρεπές· ὀάτερον δὲ βαρὺ· ὑπέρογκον γὰρ τι καὶ πληκτικόν. Ἄρκει μὴ τοῖς ἐτέρων ἐπαίνους σεαυτοῦ μᾶλλον πιστεύειν, ἐπειδὴ οὐκ ἀληθεύωσι· μὴδὲ εἰπεῖν φορτικὸν μὴδὲν, μὴδὲ κομπάζοντος ῥήμα· μὴ ἀκροβατεῖν, μὴδὲ τὴν ὄφρυν αἰρεῖν, μὴδ' ἂν ἀληθεύωσιν οἱ κρατοῦντες. Τὸ δὲ πρὸς τοὺς παρ' ἐτέρων ἐπαίνους ὡσπερ ἀκκιζόμενον θρύπτεσθαι, καὶ μικρὰ μὲν λέγειν περὶ σεαυτοῦ, μεγάλα δὲ οφείσθαι, μικροῦ δεῖν σκηρικόν ἐστι, καὶ προσωπεῖου δέόμενον, ὃ σοὶ μηδαμόθεν προσήκε. Πρᾶξις καλὴ κῆρυξ λαμπρός. Τὸ μετριάζειν μεγάλα πράξαντι διπλοῦν τὸ τρόπαιον ἴσθαισιν, ἐκ τε τῶν ἀγαθῶν ἔργων, καὶ τοῦ μὴ τούτοις ἐπαῖρεσθαι. Ὁ δὲ μέγала μὲν ποιῶν, μεγάλα δὲ λέγειν, καὶ μονονουχὶ δοκῶν τοῖς κατορθώμασι πέτεσθαι, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ καλῶν ἀπολαύουσι λυπηρὸς ἂν γένοιτο. Τὸ γὰρ ὑπερήφανον καὶ Θεῶν πολέμιον. Δόξης οὖν ἐρῶντα, χρῆ ἔργοις τε ταύτην διώκειν, καὶ μὴ προσκαλεῖσθαι τοῖς λόγοις. Φεύγει γὰρ τοὺς καλοῦντας· τοῖς δὲ ἔργοις αὐτὴν δεξιούμενοις ἀσμενέστατα προσέρχεται.

OΗ'.

Ἀληθῶς τῶν ὄντων οὐδὲν εὐκριτον ἀνθρώποις ἂν εἴη. Οἷς γὰρ χρώμεθα κακοῖς, χεῖρω ταῦτα τῶν ἄλλων νομιζόμεν· ὅτι τὸ δεινὸν παρὸν σεαυτοῦ δεινότερόν πως δοκεῖ, αὐτῷ τῷ παρῆναι τῶν οὐ πα-

ρῶτων πλεονεκτοῦν· καὶ ἡλλάξειτ' ἂν τις πιέζοντος A
 κόφου ἐμβριθέστερον μᾶλλον. Διὸ καὶ τοῖς ἀποῦσι
 προστρέγομεν, κἂν ὡς μείζω τῶν ὄντων. Εἰ δ' αὐ-
 τοῖς ἐντύχοιμεν, ἐπαινοῦμεν αὖθις τὰ φθάσαντα.
 Καὶ πολλάκις γε τυχὸν τοῦτο δράσειεν ἂν τις. Καὶ
 θελοῦσιν, οἱ φεύγοντες τὸν σίδηρον, ὑποβρυχίους
 ἑαυτοὺς ποιοῦσιν· εἶτα ναυαγίῳ χρησάμενοι, καὶ
 κινδυνεύοντες καταδῦναι, διατόμου μαχαίρας δρᾶ-
 τονται. Καὶ πού τις καπνὸν φεύγων ἀπερὶσκέπτως,
 εἰς πῦρ ἐνέπεσε· καὶ αὐτὸν πυρὶ φλεγόμενος, ὡς ἐπὶ
 παραμύθιον τὸν κρημνὸν ἔδραμεν. Οἱ γὰρ πολλοὶ
 τῶν ἀνθρώπων, δεινῶ τῶ λογισμοῦ συσχεθέν-
 τος, ὅτι μὲν φεύγομεν, ἴσμεν· ὅποι δὲ καταφευξί-
 μεθα, τοῦτο δὴ ὡς ἔοικεν ἀγνοοῦμεν. Καὶ ἐπὶ τῶν
 εὐφραίνοντων δὲ τὰ ἴσα τούτοις πάσχομεν. Οὐδὲν
 γὰρ δῆπου τῶν ποθεινῶν στήσειεν ἂν ἡμῖν ἐφ' ἑαυτῶ B
 τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ δείκνυσιν αὐτὴ τρυφή, ἴν' ἀφ'
 ἐστίας ἡμῖν δειχθῆι τὸ προκειμένον. Τῶν γὰρ ἡδί-
 στων ἀπολαύοντες εἰς κόρον, ἤττον αὐτῶν ὀρεγόμεθα
 τῶν ἀφισταμένων ἀπλῶς ἡδέων. Κἂν εἰς ἡδονὴν
 ἔλαττον ἔχηι τὸ προσδοκώμενον, πέφυκε θέλγειν τῷ
 προσδοκᾶσθαι· καὶ πού τις ἐπεθύμησε πολλοῖς πε-
 ριβρέομένους ἀγαθοῖς, ὃ μῆδὲ τοῖς δούλοις ἂν ἔδοξε
 μεθεκτόν. Δεῖ δὴ φρονήσεως ἡμῖν, ὥστε τῷ νῦ πα-
 ραβάλλουσι τὰ ὄντα τοῖς ἀποῦσιν, ὀρθῆν τινα ψῆ-
 φον ἐξενεγκεῖν.

vellent. Nimium prudentia nobis est opus, ut mente comparantes præsentia cum iis, quæ absunt, rectam quamdam sententiam feramus.

ΟΘ.

Ζημία μεγίστη τοῖς πράγμασι τὸ διαχεῖσθαι τὸν
 νοῦν τοῖς ἄρχουσιν. Ὅτε δὲ ἀδύνατον φλογὶ φροντί- C
 δων ἐγκαρτερεῖν διηνεκῶς τὸν κρατοῦντα, τοσοῦτον
 ὁ νοῦς ἀπολελύσθω φροντίδων, ὅσον τε τὴν ἀθυμίαν
 ἀποσοῆσαι, καὶ μὴ συνεχέσιν ἄμβροισ τοῦ τῆδε
 βίου κατακλυσοθῆναι. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ποι-
 κίλων, τῶν μεθιμέραν καὶ νύκτων ἀναγκαζόντων
 φροντίζειν, εὐκόλως ἂν καὶ ὁ ἄρχων τὴν ζωὴν προσ-
 ἀπολέσειε, πράγμασι παλαιῶν ἀεί, μηδαμῶς τοῖς
 λογισμοῖς ἐκχειρίαν διδοῦσι. Φασὶ δὲ καὶ τινα τῶν
 πάλαι μεγίστων, ἀθρόως τοῖς φίλοις συνευχοῦμε-
 νον, εἰπεῖν, δεῖν τὸν νοῦν φροντίδων λύειν, ὥσπερ
 τὰ τόξα τῶν νευρῶν ἀπολύομεν, εἰ μέλλοιμεν αὐτοῖς
 ἰσχυροῖς αὖθις χρῆσθαι, ἐπαναλαβοῦσι τὴν οἰκίαν
 δύναμιν. Πλὴν γε τῆ βρασιάνῃ χρώμεθα, ὡς τιμὴ τῆς
 ἀθυμίας βοηθήματι· ἄλλως δὲ αὐτὴν ἀπορρίπτομεν, D
 ἵνα μὴ πολὺ τρυφᾶν ἐπιμένοις, πολὺ πρὸς τοῦναν-
 τίον ἡμῖν περιστῆι τὸ βούλημα. Τὸ γὰρ ἐς ἄκρον
 διαχεῖσθαι ἐς ἄκρον συνεστάθαι ποιεῖν εἰωθεν.

Π'.

Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἐν ἀνθρώποις, ὃς ἂν σπουδῇ καὶ
 πόνοις διηνεκῶς χρήσαιο· ἀλλ' ἡ φύσις ἐκάστω
 σπουδάζοντι καὶ παραμυθίας τινὸς ἐφίεται. Ἄλλοις
 μὲν οὖν ἄλλα πρὸς βραθυμίαν ἐξευρήται· σοὶ δὲ μετὰ
 πόνοους τοῖς βασιλεῦσι προσήκοντας ἀρκεῖτω τὰ βί-
 βλια, καὶ τὸ πεδίον, ἐκάτερον μετὰ καιροῦ· καὶ ἡ
 σκέδιος σκιὰ σκηνης, ἡ φύλλων, ἡ ἀντρων· καὶ ἡ
 ἀγρῶν, εἰ τύχοι· ἢ τ' ἀναπηδῶσα πηγῇ, καὶ αἱ περὶ
 ταῦτην βοτάναι· λιθὸν τε καὶ αὐτόματον ὄψον, ἡδίων

sua deprimit absentia mala : facile ut aliquis leve malum, quod premit, cum futuro graviore commutaverit. Ea propter et cursu ad illa quasi properamus mala, quæ absunt, tametsi præsentibus majora sint. Ad eadem vero delati, rursum præterita laudamus. Quod quidem usuvenire, vel illi sunt indicio, qui ferrum fugientes, in undas sese præcipitant, deinde naufragium passi, et submersionis in periculo constituti, gladium incipientemprehendunt. Alius inconsiderate fumum fugiens, in ignem ruit ; ac vicissim ab igni dum uritur, ad præcipitem rupem, veluti solatium quoddam, accurrit. Nam plerique mortales, dum ratio vi mali premitur, quod fugiamus, scimus : quo vero confugiamus, scire non possumus. Consimilia nobis et lætis rebus accidunt. Nam res plane nulla est, ex universo rerum numero, quas homines expetunt, quæ in se cupiditatem nostram sistere possit. Argumento est ipsa voluptas, ut a lare, quod aiunt, rem propositam ostendamus. Quippe cum jucundissimis rebus ad satietatem fruimur, minus eas appetimus, quam jucunda simpliciter, quæ non adsunt. Ac licet minus voluptatis habeat, quod in expectatione positum est, tamen ipsa sui expectatione delectare consuevit. Imo pluribus quis bonis affluens, id appetit aliquando, cujus fieri participes ne servi quidem

LXXIX.

Tristissimum rebus afferre damnum solet animo-
 rum in principibus exhilaratio. Sed quando fieri nequit, ut perpetuo curarum flammam sustineat is, qui rerum potitur, eatenus mens curis solvatur, quatenus et animi molestiam depellat, nec imbribus hujus vitæ continuis obruatur. Nam cum multa sint, eaque varia, quæ tam interdiu, quam noctu principem sollicitum esse cogunt, facile vitam amiserit, semper cum negotiis collectando, quæ nullas omnino cogitationibus inducias concedant. Perhibent quemdam maximum quondam virum, laute cum amicis epulantem, dixisse, mentem curis solvendam esse, sicut arcus enervare soleamus, siquidem illis iterum validis uti velimus, instauratis eorum viribus. Sed hac tamen relaxatione saltem utimur, veluti quodam ægritudinis animi remedio ; cum eam cæteroque rejiciamus, ne voluptates nimium captantibus, in diversam partem animus tendat. Nam extrema quædam exhilaratio causa vicissim esse mœroris extremi solet.

LXXX.

Omnino mortalium nemo est, qui seriis rebus atque laboribus intentus esse perpetuo possit : sed ipsa natura cujusque seria tractantis, aliquod etiam solatium desiderat. Aliis igitur alia levandi animi causa reperta sunt. At tibi post convenientes regibus labores libri sufficiant et campus ; utrumque, cum commodum erit ; et umbra simplex ac inelaborata vel tentorii vel frondium, vel antrocorum, et luscinia, si adsit ; et fons saliens, et circa fon-

tem herbæ; et vile quidem obsonium oblatumque fortuito; sed famem afferentibus, etiam dubia cœna, domi structa, jucundius. Mitto namque de ambrosia et nectare, fabulosus rebus, loqui. Accedat tibi charus equus, et canis et accipiter, et telorum in feras emissio, nunc clam, nunc pleno faciendâ cursu, prout ipsæ semet obtulerint. Sed his utere, non tanquam sine, sed melius aliquid respiciens, ut valetudinem bonam, ut popularitatem, ut experientiam, quæ militis deceat. Ita fiet, ut præda non potitus, quam semper adipisci non licet, voluptate tamen in iis minime careas, quæ abesse nequeunt, et quorum causa venandi laborem præcipue suscipis.

LXXXI.

Cave permiseris ad te venire propius hypocritam, sed omnis simulatio tibi execrabilis esto, ne imprudens lupo ac piratæ fidem, pro pastore ac gubernatore, habeas. In eos, qui false carpunt alios, nullo cum ipsorum fructu, salibus ipse paternis utitor: ut hos quidem ignominia liberet, qui carpuntur inquam, illos vero modestiores efficias. Credita fidei tuæ verba non aliter custodiet, ac si quis ingentem auri vini apud te deposuisset. Juramentis tu quidem abstinebis, sed interim mores tui universis optima quæque de te polliceantur. Votorum conceptionem putabis esse rem plenam horroris, sed tu tam Deo, quam hominibus, promissa præstabis. Decere te arbitraberis, ut acceptorum ab aliis beneficiorum memineris, sed aliis abs te præstitorum obliviscaris. Et quidem vincere compensandis beneficiis, non vinci velis. Quæ si facere non desines, occultum quoque dedecus fugiens (nam larva scenæque vix etiam scurris concedenda, qui vel colaphos accipere non dubitant, ut risum aliis moveant): orationem tuam jurisjurandi loco mortalibus universis suffecturam arbitror.

LXXXII.

Viris principibus haud male conveniunt gravitas atque magnificentia; sed miscenda tibi semper ei frigori, quod inesse gravitati videtur apta quædam suavitas: et severitati, quæ magnificentiæ videtur inesse, grata quædam popularitas: ut his quoque rebus imperio tuo decus concilies, et audientes dicto subditos in iis habeas, quæ vi mentis optime perspexeris; absque quo sit, nihil utilis rei fieri poterit. Et ex voto sane res tibi non parum succedet, si benignum et formidabilem in eos, quos convenit, te geres, nec jus tuum in omnibus accurate spectabis, et poenas non ab omnibus exiges: maxime vero, si non minus factis, quam verbis, eos persuadabis, rectius tibi, quam ipsismet, eorum esse perspecta commoda. Quippe si futurum paruerit, ut monitis tuis obtemperantes, ejus obedientiæ fructum ferant, etiam factis hortatus tuos antevertere studebunt. Hoc medicis, hoc gubernatoribus, hoc pastoribus largitur, ut etiam nutibus impellere possint.

LXXXIII.

Imitari nolis ejus animi studia, quem non amas,

δὲ πεινήσασι καὶ πανδαίσιαις τῆς οἰκοῦ. Ἐὼ γὰρ λέγειν ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ, τὰ μυθικά, πρὸς οἷς ὁ φίλος σοι ἵππος, ὁ κύων, ὁ ἰέραξ, ἢ πρὸς τὰ θηρία τῶν βελῶν ἀφεις, ποτὲ μὲν λάθρα, ποτὲ δὲ δρόμῳ χωρμένῳ, ἐπειδὴν κάκεινοις ταυτὸν γίγνεται. Μὴ χρῶ δὲ τοῦτοις ὡς τέλει, ἀλλ' ἀφορῶν εἰς τὴ βέλτιον, εὐεξίαν, κοινωνίαν, ἐμπειρίαν στρατιωτικῆς πρέπουσαν. Ταῦτη καὶ τῆς θήρας ἀποτυχῶν (οὐδὲ γὰρ ἀεὶ τυγχάνειν οἶόν τε), τῆς εὐφοροῦνης οὐκ ἂν ἀμάρτοις, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἀποτυχεῖν, δι' ἃ σοι προὔργου γίγνεται τὸ θηρᾶν.

ΠΑ'.

Ἐπόχριστις ἔστω σοι μισητὸν, καὶ μακρὰν ὁ ταύτην ἐργαζόμενος, μὴ ποτε λάθῃς πιστεύσας λύκῳ τε καὶ πειρατῇ ἀντὶ ποιμένου καὶ κυβερνήτου. Σκώπτει δὲ πατριῶς τοὺς σκώπτειν ἄλλους ἐθέλοντας, οὐκ ὠφελείας ἕνεκα ὅπως τοὺς μὲν αἰσχύνῃς ἀκαλλάξειας, λέγω δὴ τοὺς πάσχοντας, τοὺς δὲ σωφρονεστέρους ἐργάσαι. Πιστευθέντα δὲ σοι λόγον διαφύλαττε, ἢ εἰ τις ἂν σοι χρυσίον ἀδρὸν παρέθετο. Ὅρκων δὲ σοι φειδομένου, ἐπαγγελλας ἀγαθὰς πᾶσιν οἱ τρόποι διδόντων. Φρικτὸν μὲν εἶναι τὸ εὐξασθαι πάνυ νόμιζε, τὰς ὑποσχέσεις δὲ θεῶν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκτέλει. Μεμνησθαι μέντοι τῶν πρὸς σὲ τῶν ἄλλων εὐποιῶν προσήκον εἶναι σοι νόμιζε, τῶν παρὰ σοῦ πρὸς ἄλλους ἐπιλανθανόμενος ὅθελε δὲ πλεονεκτεῖν, οὐχ ὅστερῖν ἀμειδόμενος. Κἂν ταῦτα πράττων διατελῇς, φεύγων καὶ τὸ ὑψάλον αἶσχος (τὸ γὰρ προσωπεῖον, καὶ ἡ σκηνή, μόλις που συγχωρητέα γελωτοποιῶν ἀνθρώποις, οἳ καὶ ἐπὶ κόβρης βαπίζονται, ὥστε τοὺς ἄλλους γελάσαι), οἶμαι σοι καὶ λόγον ἀνθ' ὅρκου πρὸς ἅπαντας ἀρκέσειν ἀνθρώπους.

ΠΒ'.

Σεμνότης καὶ μεγαλοπρέπεια ἡγεμόσιν οὐκ ἀπέδει. Δεῖ σε δὲ κινᾶν αἰεὶ τοῦ μὲν σεμνοῦ τῆ δόξου ψυχρότητι τῆν γιγνομένην ἡδύτητα, τοῦ δὲ μεγαλοπρεποῦς τῷ ἀμειλίχῳ δοκοῦντι κοινωνίαν χαρίεσσαν ὅπως φαίνοιο καὶ τοῖσδε πρέπιον ἡγεμονίᾳ, καὶ σχολῆς γε τοὺς ὑπὸ σὲ πειθομένους, οἷς ἂν ὡς ἀριστα γνοίης ὅτ' χωρὶς οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δὴσθαι δυναμένων. Τοῦτου δὲ ἐπιτυχῆς ἂν γένοιο, οὐχ ἥμιστα μὲν ὦν χρηστὸς καὶ φοβερὸς οἷς προσήκει, καὶ μὴ τὸ σαυτοῦ σκοπῶν ἀκριβῶς ἐν ἅπασι, καὶ δίκας οὐ παρὰ πάντων λαμβάνων ἡμίσητα δὲ, εἰ πείθεις αὐτοὺς ἐργοῖς οὐχ ἤττον ἢ λόγοις, ὡς ἀρ' ἐκείνων ἀμεινον τὸ ἐκείνων συμφέρον ἐπίστασαι. Σαροῦς γὰρ γεγονότος ἐκείνου, ὡς πειθεμένοις σοι παραίνονται εὖ ἂν σχολῆ τούτοις τὸ πεπεῖσθαι, φθάσαι σου τὰς παραίνεσεις ἐθελήσουσιν ἐργοῖς. Τοῦτο λατροῖς, τοῦτο κυβερνήταις, τοῦτο ποιμέσι δίδωσι τὸ καὶ τοῖς νεύμασιν ἀγειν.

ΠΓ'.

Ἦς μὲν οὐκ ἐρᾷς ψυχῆς, ὡς οὐκ ἐρώσης τῶν

καλῶν, ταύτης· μή μιμοῦ ἐκ ἐπιτηδεύματα· ἢ δ' αὖ
 σύνοισθα ἀγαθὰ, τήνδε ζήλου. Μᾶλλον δὲ, ἐπειδὴ
 μηδεις ἀνθρώπων ἐστὶν ἢ πάνθ' ὁμοῦ τάγαθὰ, ἢ
 μηθέν τι κακτημένος, καὶ ἐνεστί που καὶ φαῦλον
 ἄνδρα χρηστὸν λόγον εἰπεῖν, καὶ τούναντιον γενέ-
 σθαι, κρείσσον εἰπόντι καλὸν πεισθῆναι, κἂν ἐκεί-
 νος οὐκ ἐργάζεται, ἢ τᾶλλα μὲν οὐτι χρηστῶ, φαῦ-
 λον δ' εἰπόντι συνθέσθαι. Κακὸν ἢ ἔρις καὶ τὸ
 ἀντίτυπον· κακὸν τὸ πᾶσιν ἀκολουθεῖν, καὶ τὸ μα-
 λάττεσθαι τε, καὶ ἔλκεσθαι νοῦ χανούτητι. Ἐκ δια-
 μέτρου μὲν ταυτὶ δέχεται, ἀμφω δὲ λύμη τοῖς
 κακτημένοις. Τὸ δ' εἰκαῖν λόγοις ἀγαθοῖς, ὅθεν ἂν
 ποτε λέγοιντο, τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶν, ἔντονον δλον
 ἀκριβῶς, μηδὲ τῶ μῶμω λαβῆν παρέχον. Πρὸς γὰρ
 τὸν φεύγοντα τὰς ἀκρότητας μηδ' ἂν ἐκείνον οἶμαι
 ἀναίσχυντεῖν. Καὶ πανταχοῦ δὲ χρώμενος ταῖς με-
 σότησι, φαίνοιο ἂν ταῖς ἀρεταῖς χρώμενος. Ὅρος
 γὰρ αὐτῶν τὸ μέσον ἔδοξεν εἶναι.

ΠΔ'.

Ἦκιστ' ἂν ἀρμόσειεν αὐτοκράτορι ἢ βουλαῖς ὑπο-
 τετάχθαι, ὡς ὑφ' ἀρμοσταῖς ἐαυτὸν ποιῶντι, ἢ τισιν
 ἀξιολόγοις ἐπιχειρεῖν, μή καλῶς βεβουλευμένω, καὶ
 τὰς γνώμας ἔχοντι τῶν φιλοῦντων. Βουλευτέον δ'
 ἂν εἴη τὸ μήτ' ἀδύνατον καλὸν, μήτε εὐχερὲς μὲν
 πραχθῆναι, κακὸν δὲ, μήτε τι τῶν ἀναγκαίως ἐπερ-
 χομένων· ἀλλ' ὁ σπουδῆς καὶ φρονήσεως ἔργον ὄν,
 ὀνήσει γε καλῶς πραχθέν· καὶ μὴ πραχθέν, ἢ κα-
 κῶς, ζημίαν ἐνεγκεῖν δύναται. Καλῶς δὲ ἂν τότε
 πραχθεῖη, ὅταν ἢ μεθ' ἑαυτοῦ κακτημένον τούτων
 δὴ τῶν τελικῶν καλουμένων ὀλόκληρον, εἰ δυνατόν,
 τὴν ἐξάδα· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖω τούτων, ἢ τὰ γε
 κρείττω καὶ τελειώτερα. Καλὸν δὲ καὶ πρὸ τῆς
 χρείας βουλευέσθαι· ὡς ἦν ἐπεῖγναι τὸ βουλευόμενον,
 ταριχῆς τὰς διανοίας ἐμπικλῶν ἐμποδῶν αὐτὸ γί-
 νεται τῇ οἰκείᾳ διορθώσει.

ΠΕ'.

Ὁ βασιλεὺς ἐννόμως ζῶν, καὶ νόμοις ἄγων τοὺς
 ὑπ' αὐτὸν, καθάπαξ ἐναντίος ἐστὶ τοῖς τυραννεῖν
 ἐθέλουσιν, οἱ νόμον ἀπαράβατον ἔχουσι τὰς ἐαυτῶν
 ἡδονάς. Ἐοικέναι γὰρ δοκεῖ τὸ βασιλεύειν τῶ τυ-
 ραννεῖν. Διίστασθον δὲ ἀλλήλων, ὅσον οὐδ' εἰπεῖν
 εὐχερὲς. Τῶ μὲν γὰρ τυράννω τὸ δύνασθαι τὸ τοὺς
 ὑπ' ἐκείνω χανούον ἐστὶ· κἂν ἰσχὴν προσλάβῃ τὸ
 κοινὸν, ὄνειροποιεῖ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν· ὁ δ' ἀλη-
 θῶς βασιλεὺς τοῖς ὑποταττομένοις οἱ πλήθεσι, πα-
 τρὸς, ποιμένος, ἰατροῦ, διδασκάλου, καὶ εἰ τι σῆμα
 δύναται σώζειν, τόπον σώζων τυγχάνει. Νομίζων
 δὲ ἐν τῶ κοινῶ συνίστασθαι τόκεινον συμφέρον, καὶ
 Χριστῶ διακονῶν, καὶ μιμούμενος αὐτὸν μᾶλλον τῶ
 διακονεῖν ἢ τῶ ἄρχειν, χαίρει βελτιῶν τὴν ἀρχὴν
 τῶν βελτιουμένων ἀμεινον. Εἴης μοι τοιοῦτος, ὦ
 φίλτατε.

quam imperando : plus voluptatis capit, regnum
 melius efficiendo, quam illi, ad quos ejus rei fru-

velut honestarum rerum minime studiosum. At
 cujus tibi virtutes notæ sunt, eum æmulare. Imo
 potius, cum mortalis nemo sit, in quo vel cuncta
 simul sint bona, vel omnino nullum, cumque fieri
 possit, ut vir malus egregium verbum proferat, ac
 vice versa : præstat ei parere, qui boni quid protu-
 lit, tametsi verbis facta non respondeant, quam
 homini cæteroque bono, sed qui mali quid pronun-
 tiavit, assentiri. Malum quid est contentio et ad-
 versatio : malum, omnes sequi, flecti, levitate men-
 tis impelli. Distant hæc quidem a se invicem ex
 intervallo, sed ambo perniciem afferunt iis, in
 quibus existunt. At orationibus cedere bonis, a
 quocunque tandem proferantur, id vero et politis-
 simum plane quiddam est, ac ne Momo quidem
 ipsi reprehensionis ansam præbet. Quippe ne hunc
 quidem arbitror impudenter adversus illum agere,
 qui extremitates vitæ. Denique si media rebus in
 omnibus amplecteris virtutes. Nam earum finitio-
 nem placuit ex eo, quod medium sit, constituere.

LXXXIV.

Decuerit haudquaquam imperatorem, vel consiliis
 alienis esse subjectum, quasi inoderatoribus sese
 submittentem, vel alicujus momenti res moliri prius
 quam recte consultaverit, eorumque sententias, a
 quibus diligitur, habeat. In consultationem vero de-
 ducendum, nec bonum, quod fieri nequit, nec si
 quid effectu facile, sed malum, nec quidquid ne-
 cessario constat eventurum : sed quod cum studio
 prudentiaque perfici possit, recte factum conducet,
 ac non factum vel factum male, detrimentum afferre
 poterit. Tunc autem recte factum erit, cum integre,
 si fieri poterit, sex illas virtutes, quas extremas
 vocant, continebit : sin autem, vel majorem illarum
 partem, vel præstantiores atque perfectiores. Etiam
 bonum est, deliberationes prius, quam sit opus,
 institui ; quippe, quod in consultationem venit, si
 nimium urgeat, perturbatione mentes implet, et
 quo minus haberi remedium possit, impedit.

LXXXV.

Et ipse secundum leges vivens, et subditos ex
 legum præscripto gubernans rex, plane diversus ab
 iis est, qui tyrannidem exercere volunt ; unam-
 que legem inviolabilem habent, suas nimirum libi-
 dines. Nam quedam inter regium dominatum, et
 tyrannidem, esse similitudo videtur : sed tantum a
 se invicem discrepant, quantum ne dicendo qui-
 dem explicari facile potest. Tyrannus in eo poten-
 tiam suam sitam putat, si suos ipse subditos debi-
 litet ; ac si res publica robur aliquod acquirat,
 eversionem protinus ipse suam somniat. Verus au-
 tem rex erga subjectos sibi populos, patris, pa-
 storis, medici, doctoris, et si qua saluti consulere
 persona potest, ejus locum obtinet. Cumque com-
 modum suum contineri publico putet, et Christi
 minister sit, et magis illum imitetur inserviando,
 quam imperando, plus voluptatis capit, regnum

LXXXVI.

A

Velis quidem ad id, quo in bonis extremum est, pervenire; sed scias, id studium in eorum esse numero, quæ perfici nequeunt. Interea ne doleas quod currens, metam non attingas. Non enim hoc spectandum, quod bonum sit aliquod, hominum virtute sublimius, sed quod is, qui cursu ad id contendit, propius semper accedat. Hunc sibi qui scopum statuit, eumque consentanea ratione petere non desinit, sapius quidem attinget; ac licet aberret, amplius tamen aliquid habebit, quam alii. Nam qui temere feruntur, instar navium instrumento suo carentium; quique vitiose viventes, bene vivere videri volunt, eaque re delectantur, his ne speranda quidem malorum emendatio. Qui vero rationis præceptionibus regitur, etiamsi peccet, malum tamen ipsum necessario sentiet, id quod emendationis est initium

LXXXVII.

Si qui mortem in bellis formidant, ii fugere solent; et qui fugient, magis cadunt, quam qui mortem contemnent, stare malunt. Est enim periculosa tergorum adversus manus pugna. Idem qui gladium metuant, ab eo conficiuntur, ne sepulture quidem honorem impetrantes: at qui veluti mortem appetituri pugnant, ii sapius victorias adipiscentes, et rem gerentes optime, non superstites modo sunt, verum etiam coronantur et æquissima quidem utrumque ratione. Nam de non metuendo sit, ut stetur, a stantium vero partibus, victoria; victores autem coronis potiuntur, atque hæc si strenuis et animosis contingunt, timidis evenire contraria paret. Quod si maxime quis cadat in pugna, et alius incolumis revertatur, tamen hunc homines ob ignominiosam vitam miserantur, illum causa mortis obitæ cum gloria beatum prædicant. Jam quod prodigii quasi plenum est, norunt hæc quidem omnes, et malum tamen admittitur, conversis velut in fugam animis ab aliqua re territante. Tibi vero nec temere nec injuste arina capienti, potior conjuncta cum gloria mors esto, quam ut hostibus triumphum de te concedas.

LXXXVIII.

Minime hoc tibi tantopere spectandum ne viribus adversariorum succumbas, atque ne ab iis, qui te amant, in illo præclaro dilectionis certamine supereris. Licet hostis hostem, licet adversarius alterum prostraverit, multi tamen fortunæ victoriam acceptam ferent. At illi, qui ab amantibus amando vincitur, ne quidem unus ignoverit eorum, qui recte diligere norunt. Quamobrem turpe quidem hostibus, sed turpius, amantibus inferiorum esse. Omnium vero turpissimum esse videtur, leve quiddam putare liberos. Studio laudabilium operum longo parentes ex intervallo sequantur. Et quonam pacto quis aliter de eis statuatur, si, cum ferre liberi nequeant, quin hæreditate majorum suorum facultates universas adeant, virtutem eorum quasi piaculum quoddam rejecerint? Habes tam a patre, quam a ma-

ΠΓ'.

Θέλα μὲν ἐς ἑξατον τῶν καλῶν ἐλθεῖν, γίνωσκε δὲ ἀδύνατον τὴν ἐφεσιν ταύτην οὖσαν· καὶ μὴ ἀθύμει, τρέχων μὲν, οὐκ ἐπικνούμενος δέ. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο δεῖ σκοπεῖν, ὅτι τάγαθὸν ὀφηλότερον τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ὅτιπερ ὁ τρέχων ὡς αὐτὸ ἐγγυτέρω γίνεται. Καὶ ὁ τοῦτο θέμενος ἑαυτῷ σκοπὸν, καὶ τῷ εἰκότι βάλλων οὐ παυόμενος, πολλάκις μὲν ἐπιτεύξεται, ἔξει δὲ τι πλεόν τῶν ἄλλων, κἂν ἀποτύχη· τοῖς μὲν γὰρ ὡς ἔτυχε φερομένοις, κατὰ τὰ ἀνεργάτιστα πλοῖα, καὶ ζῶσιν ἐν φαυλότητι ὥσπερ ἐν χρηστότητι, καὶ ἡδομένοις τῷ πράγματι, οὐδ' ἐν ἐλπίσι κείσεται τῶν κακῶν ἢ διόρθωσις. Ὁ δὲ λογισμοῖς ἰθυόμενος, κἂν ἀμάρτη, ἀνάγκαις πάσαις αἰσθήσεται τοῦ δεινοῦ, ὅπερ ἀρχὴ διορθώσεως.

ΠΔ'.

Ἐπὶ τῶν πολέμων οἱ φρίττοντες τὸν θάνατον, οἷδε φεύγουσι· καὶ φεύγοντές γε πίπτουσιν ἤπερ οἱ ἰστάμενοι, καταφρονούντες θανάτου. Δεινὴ γὰρ μάχη νώτων πρὸς χεῖρας, καὶ ὀρθωδούντες τὸ ξίφος, ἔργον τοῦτου γίνονται, μὴδὲ γοῦν ταφῆς ἀξιοῦμενοι. Ὁ δ' ὡς τεθνηξόμενοι διαμάχονται, ζῶσι τε καὶ στεφανοῦνται, πολλάκις περιγινομένοι τε καὶ ἀριστεύοντες μάλα γε εἰκότως ἀμφοτέρω. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ἰστασθαι, μετὰ δὲ τῶν βεθκότων ἢ νίκῃ. Τούτων δὲ οἱ στέφανοι γίνονται. Καὶ εἰ τοῖς εὐφύχοις ταυτεῖ, δηλον ὅτι τάναντία τοῖς δειλοῖς. Εἰ δὲ καὶ πεσεῖται τις ἐν τῷ πολεμῆν, καὶ φεύγων ἄλλος οἴως ἐπιστήξει· ἀλλ' ὅδε μὲν τῆς μετ' αἰσχύνῃς ζωῆς οἰκτεῖται, ἐκεῖνος δὲ μακάριος τοῦ μετὰ δόξης θανάτου. Τὸ δὲ δὴ θαύματος γέμον, πάντες μὲν ἴσασι τὰδε· γίνονται δ' οὖν τὸ δεινὸν, τῆς ψυχῆς ἡμῖν τραπέισις ὑπὸ τοῦ δεδιττομένου. Ἄλλὰ σοὶ μὴ προπεπῶς μὴδὲ ἀδίκως ἀραμένῃ τὰ ὄπλα, ὁ μετ' εὐκλείας θανάτου προτιμάσθω ἢ τοῖς πολεμίοις παραχωρῆσαι θριάμβου.

ΠΕ'.

Οὐχ οὕτω σοὶ προσήκει σκοπεῖν, ὅπως μὴ γένοιο τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐλάττων, ὥσπερ μὴ τῶν σε φιλοῦντων ἀπολειφθῆναι πρὸς τὴν ἀγαθὴν τῆς ἀγῶνης ἀμιλλαν· κἂν πολέμιος ἐχθρὸν κατενέγκῃ, κἂν ἀντίπαλος ἕτερον, πολλοὶ τῇ τύχῃ λογιούνται τὴν νίκην. Ἦττωμένῃ δὲ φιλοῦντων οὐδ' ἂν εἰς συγγονίαν τῶν φιλεῖν ἐπισταμένων· ὥστ' αἰσχρὸν μὲν τῶν ἐχθρῶν, αἰσχρὸν δὲ τῶν φιλοῦντων ἦττω φανῆναι. Δοκεῖ δὲ αἰσχιστον πάντων κοῦφον ἡγεῖσθαι τοὺς παῖδας κατόπιν ἰέναι γονέων εἰς τὴν τῶν σπουδαίων ἔργων ἐπιμέλειαν. Καὶ πῶς τις ἄλλως κρινεῖ; εἰ τῶν ἑαυτῶν μὲν προγόνων οἱ παῖδες οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο μὴ πάσης τῆς οὐσίας κληρονομεῖν, τὴν δὲ ἐκείνων ἀρετὴν ὡς ἄγος ἀπορρίψαιεν; Ἐχεις πολλοὺς καὶ πρὸς πατρός, καὶ πρὸς μητρός ἀγαθοὺς προγόνους. Ἔστι σοὶ φύσις ἀγαθὴ παρὰ Θεοῦ δεδο-

μένη. Εὐλαβοῦ φύσιν ἀγαθὴν καταισχύναι, τῷ μὴ ἄ
ζηλοῦν τοὺς ἀγαθοὺς τῶν προγόνων.

ΠΘ'.

Σημεῖον στρατιᾶς κακῆς, καὶ φεύγειν εὐσης ἐτοίμου, τὴ μεθήμεραν ἑαυτοὺς ἀφανίζοντας, νύκτωρ ἐπιφύεσθαι τοῖς ἐχθροῖς. Μῆτε γοῦν αὐτοὺς νυκτὸς ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐκδράμης, ἣν μὴ κατεπέιγῃ χρόνος, καὶ τὸ νικῆσαι πρόδηλον ἦ, ἢ καὶ ἕτερον εἰπεῖν, ἦν μὴδ' ἐν ἐλπίσι κέηται τὸ κρατῆσαι φανερωῶς, καὶ τὸ ἐπιτεταμένον τῆς μάχης ἀπειλῇ σοι θάνατον. Μῆτε μὴν τῶν ἐναντίων νυκτὸς ἐφαλλομένων ἐκπλήττου. Σκότω γάρ, καὶ ψόφῳ, καὶ φωναῖς ἐλπίζοντες τρέψειν, οὐ γενναίῳτητι ψυχῆς, οὐδὲ καρτερία, ἐπαιδὸν αὐτοῖς οὐ κατ' ἐλπίδας χωρήσῃ τοῦ γχείρημα, μηδὲνὸς διώκοντος μάλα φεύγουσι. Δεῖ δὲ πᾶν, ὃ εἶδωσι περιγενῆσεσθαι προσδοκᾶν, εἰς τοῦ μφανῆς ὄγειν τῇ στρατιᾷ, ὅπως ἂν σοι κοινωνοῦντες τῆς δόξης, ἀδεέστερον καὶ τοῦ πολέμου κοινωνήσαιεν. Οὐ μόνον γάρ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ δοκοῦν βλάπτειν εἰλωθε. Τὰ πλήθη γὰρ εἰς δόξαν μᾶλλον ἢ τάληθές ἀποβλέπει.

Λ'.

Εἰδότε ἂν που λέγοιμι. Ἰξεύει μὲν ὁ θηρευτῆς αἰετὸν, ἀλλ' ἀπροόπτως ποιούμενον τὰς εἰς τοὺς πόρθους καταγωγάς. Καὶ λέων μὲν ἀλίσκεται πάγχι, ἀλλ' ἀπρονοήτως βαδίζων. Κορυδαλοὶ δὲ πάγχι ἀνώτεροι ὡς ἐπιτοπλεῖστον εἰσιν, ὡς μὴ προπετῶς, μηδὲ λίχνως τῶν εἰς τροφὴν προκαλουμένων ἀπτόμενοι. Ἡ δὲ δορκὰς ἔργοις αὐτοῖς συνιστώσα τούνομα, βρόχοις οὐκ εὐάλωτος γίγνεται. Καὶ πολλὰ γε ἕτερα πολλῶ τούτων φαυλότερα, σοφὴν ἐπιδεικνύμενα δίκαιαν, τῶν ἐπιβουλεύοντων καταγελά. Ὅσα τοῖς ἀνθρώποις προσέχουσι μᾶλλον τῶν θηρίων ἐξέσται ἐπιβουλὰς διαδρᾶναι. Πολλῆς μὲν οὖν φροντίδος δεῖ καὶ ἰδιώταις ἀνδράσι, μόνον γε τὰ κατ' αὐτοὺς ἐνεργοῦσιν, εἰ δεῖ μὴ πειραθῆναι πολλῶν κακῶν τοῖς δὲ λαχοῦσι προιστασθαι ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἄλλων τὸ πᾶν ἐν τῷ φροντίζεῖν ἐστὶν ὑπὲρ τῶν κοινῶν τὸ προνοεῖν καὶ οἰκονομεῖν φυλακὴ τῶν ὑπαρχόντων ἀκριβῆς, τῶν οὐκ ὄντων πορισμὸς ἀφθονος, σωτηρία τῶν ὑπὸ χεῖρα, ἐχθροῖς ὀλέθριον βέλος. Τὸ δὲ μὴ προσέχειν καὶ ἀμελεῖν προκαλεῖται τὰ δεινὰ, ἐφέλκεται τὰ βλάπτοντα. Τὸ πᾶν συντόμως εἰπεῖν, διαφθεῖροι ἂν καὶ βουκόλῳ, καὶ αἰπόλῳ, καὶ ἵπποφορῶ τὴν ἀρχὴν, μήτοι γε στρατηγῷ. Τοὺς γὰρ βασιλέας παρέρχομαι, τηλικούτον ἄρμα ἐλαύνοντας ὧν γὰρ δὴ χρεῖα τοῖς ἤττοσι, πολλῶ γε μᾶλλον τοῖς κρείττοσιν.

ΛΑ'.

Ἴδου καὶ νῦν εἰρήσεται τῶν ἀναγκαίων σοι γινώσκει. Εἰ ἐπιστημόνως τις τοῖς ἀνά χεῖρας πράγμασι χρεῖται, οὐδὲν κωλύσει καὶ τάναντία εἰς ἕν τι φέρειν τῶν ἀγαθῶν. Καὶ σκόπει δὴ μοι τὸν λόγον. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιλελῆσθαι τῷ μεμνησθαι ἐναντιώτατον ἄλλ'

tre, multos egregios avos; habes indolem bonam, divinitus tibi concessam: cave, præclaram indolem, præclaros avos haud æmulando, dehonestaveris.

LXXXIX.

Omnino signum est exercitus ignavi, et ad fugiendum parati, si seipsos interdiu occultantes, noctu hostes adorianantur. Nec igitur ipse noctu in hostes procurreris, nisi tempus urgeat, et victoria te potiturum evidenter appareat; vel, ut aliter loquar, si nec speranda sit aperto Marte victoria, et pugnae vehemens impetus mortem tibi minetur, nec adversariis noctu te invadentibus, animo perturbaberis. Nam quia tenebris, et strepitu, et clamoribus, non animi strenuitate, nec laborum tolerantia, se tuos in fugam acturos sperant, cum primum pro spe concepta conatus iste non successerit, admodum persequente nemine fugiunt. Debes autem quidquid victoriae spem tibi pollicetur, ob oculos exercitui ponere, ut in opinionem tuam pertracti, promptius in societatem pugnae veniant. Quippe non tantum id, quod reapse validum est, ac formidabile, verum etiam quod esse videtur, nocere solet. Nam vulgus hominum magis opinionem quam veritatem spectat.

XC.

Dicam aliquid non nescienti. Visco quidem aquilam venator capit, sed imprudenter in arborum sese ramos demittentem. Itidem leo indagine capitur, sed temere progrediens. Galeritæ verò tendicula capi plerumque nequeunt, quod non temere nec avidè soleant escas attingere. Dorcas quoque nomini suo ipsa fidem faciens, laqueis hand facile capi potest. Itidem alia multa longe his ignobiliora, vafriciae documenta singularis edentia, rident eos, a quibus ipsis insidiæ struuntur. Quapropter si animum homines advertere velint, felicius quam ipsæ feræ, insidias evitare poterunt. Enimvero magna privatis quoque hominibus opus est cura, suas duntaxat res agentibus, ut complura mala non experiantur. At iis, quibus obtigit tum aliis præesse, tum curam eorum gerere, summa rerum in sollicitudine negotiis publicis est sita. Nimirum providere rebus, et easdem recte constituere, præsentium bonorum accurata est conservatio, et acquisitio copiosa eorum, quæ desiderantur, et subditorum salus, et hostibus exitiale telum. At secordia negligentiaque dira elicit mala, et attrahit noxia; brevibus ut totam rem complectar, hæc et bubulco, et caprario et equario regimen omne perdidit, nedum copiarum imperatori. Quippe reges qui talem tantumque curam agunt, etiam silentio prætereo. Nam quæ res in iis, qui sunt inferiores, multo magis in potentioribus requiruntur.

XCI.

Ecce nunc quoque dicetur aliquid cognitu tibi necessarium. Si perite quis præsentibus utatur rebus, nihil impediet, quominus et illis contrariæ bonum ad aliquod tendant. Et vide mihi, quæso, rationem. Oblivisci ac meminisse, maxime contraria

sunt. At vero si ambo in loco flant, erunt in primis bona; cæteroque utrumque noxium. Atque hoc tibi dicto quodam explicabitur, complectente præceptionem ænigmaticam, ut mentem tuam excitet, ne leviter et summatim, quæ dicuntur, inspiciat, sed intellectum eorum studiose pervestiget. Si obliviscens eorum, quæ a tergo sunt, ulteriora contento cursu persequaris, si memor a tergo relictorum, porro se offerentia vitanda statuas, non amissis, quæ pone sunt, etiam quod persequeris, omnino assequeris, et a præteritis liberatus, facile persequentia quousque vitabis. At vice versa, quod exitiale fuerit.

XCII.

Revera splendidum ornamentum et firma turris est taciturnitas iis, qui ea præditi sunt. Potius autem junioribus, quam qui vegetam ad ætatem pervenere, convenit. Imo et virili potius ætati convenit quam virili provecioribus. Nam quidquid ætate provecius, simpliciter ut dicam, experientia majore præstat. Et decentius dubio procul est, audire magis experientes, quam licenter rudiores garrere. Loquendi sane tempus hoc esse arbitror, cum respondendum est, cum crimine asperso suscipienda defensio, vel de re quapiam docendus alius, recte docentibus cognita, dicentisque dignitati conveniente; quæque prolata, fructum aliquem attulerit, silentio pressa, nocuerit. Cæteroque vero quiescere præstat, uti philosophus ille medicus dixit.

XCIII.

Ante res alias pulcherrimum quid est, in omnibus nosse quid præstet, ac facultatem habere præclare dicendi, et ea facultate multum videri ad persuadendum posse, rerumque pulchrarum amorem sapienter animis indere. Sed tamen eum, qui norit, et verbis exponit meliora, sponte deteriora facere, nec dictu, nec cogitatu mihi quidem facile videtur, quanti res ea dedecoris plena sit. Nam turpe quiddam est, malum facinus, quocumque modo fiat: turpius, non ignoranter admissum scelus: longe turpissimum, eum, qui docet alios, quid æquum rectumque sit, aliorumque vitam corrigere potest, seipsum correctionis expertem relinquere. Omnem hoc excusationem tollit.

XCIV.

Temperate ingenio doctrinæ nihil æquiparandum venit, nihil ingenio melius, quod doctrina collustratum est. Nam et alterutrum per se pulchrum et optabile quid fuerit: at vero si ambo cocant in unum, babæ! quam admiranda, quam egregia, quam præstans conjunctio. Animum ea purum puriorem efficit; sordibus refertum, facile abluit; adeoque tam animo, quam pari huic usvenit, quod capiti et ambabus manibus. Nam altera quidem alteram abstergit, cum eam ad rem et aqua et mappa, et nitro sit opus: faciem vero, et caput, totumque præterea corpus, manus ambe nitidum

Α εἰ μετὰ τοῦ καιροῦ γίγνεται ἄμφω γε, πᾶν καλόν· ἄλλως δ' ἂν ἐκάτερον βλαβερόν. Καὶ δηλώσει λόγος ἐκείνος, αἰνιγματώδους παραινέσεως ἐφαπτόμενος, ὅπως σοὶ τὸν νοῦν διεγείρη, μὴ ἐπιπολαῶς ἔρῃ τούτους λόγους, ἀλλ' ἐπιμελῶς θηρεύειν τὴν τῶνδε γῶσιν. Ἐὰν τῶν ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενος, τὰ πρόσω γε διώκῃς συντόνῃ δρόμῳ· ἐν μεμνημένος τῶν ὀπισθεν, φεύγειν βουλευσῇ τὰ ἔμπροσθεν· οὐκ ἀπολέσας τὰ ὀπισθεν, καὶ τὸ διωκόμενον καταλήψῃ πάντως· τῶν τε φθασάντων ἀπαλλαγείς, βῆδῶς διαφεύξῃ καὶ τὰ διώκοντα. Τὸ δ' ἐνηλλαγμένον ὀλέθριον.

ηΒ'.

Β Ἡ σιωπὴ κόσμος λαμπρὸς, πύργος ἰσχυρὸς κεκτημένοις. Προσῆκει δὲ νεωτέροις μᾶλλον ἢ τοῖς εἰς ἀκμὴν ἀφίγμένοις. Εἰ δὲ βούλει γε, καὶ τῇ τῶν ἀνδρῶν ἡλικίᾳ προσῆκει μᾶλλον ἢ ταῖς ὑπερβηκυταῖς τὸν ἄνδρα. Τὸ γὰρ δὴ πρεσβύτερον, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐμπειρότερον. Καὶ ἔστιν ἀτεχνῶς εὐπρεπέστερον ἐμπειροτέρων ἀκούειν, ἢ παρβήσιάζεσθαι τοὺς ἀπειροτέρους. Οἶμαι δὴ καιρὸν εἶναι τοῦ λέγειν, ὅταν ἀποκρίνασθαι δεῖ, ὅταν ἀπολογηθῆναι διαβαλλόμενον, ἢ τι διδάσκειν τὸν ἕτερον. Καλῶς γε τοῖς διδάσκουσι γιγνωσκόμενον, τῷ σχήματι τε πρέπον τοῦ λέγοντος, καὶ ὃ λεχθὲν ἂν ὤνησε, σιωπηθὲν δὲ ἐδῶκεν. Ἄλλως δὲ ἡσυχίαν ἀγειν βέλτιον, κατὰ τὸν φιλόσοφον ἱατρόν.

C

ηΓ'.

Κάλλιστον εἶδέναι τὸ βέλτιον ἐπὶ τῶν ἀπάντων, καὶ δύναμιν ἔχειν καλῶς εἰπεῖν, καὶ πιθανὸν ταύτη δοκεῖν, καὶ τὸν τῶν καλῶν ἔρωτα σοφῶς ψυχῆς ἐμφυτεύειν. Εἰδῶτα δ' οὖν, καὶ λέγοντα τὰ βέλτιστα, τὰ χεῖρω πράττειν ἐκόντα, οὐτ' εἰπεῖν, οὐτ' ἐνοήσαι βῆδῶν ἐμοὶ φαίνεται, ὅσης ἀισχύνης μεσὸν ἔστιν. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ πρᾶξις κακῆ, ὅπως ποτ' ἂν γένοιτο· αἰσχρὸν δὲ τὸ κακὸν, οὐκ ἀγνοίῃ γινόμενον· αἰσχιστον μὲθ' ὑπερβολῆς τὸ τοὺς ἑτέρους διδάσκοντα τὸ προσῆχον, καὶ βίους ἄλλων ὀρθοῦν δυνάμενον, αὐτὸν τηρεῖν ἀδιόρθωτον. Τοῦτο πᾶσαν παρατήσιν ἀναίρει.

D

ηΔ'.

Οὐδὲν σοφίας ἀντάξιον, εὐφυῆς συγκραθείσης· οὐδ' εὐφυῆς ἄμεινον σοφία λελαμπρυσμένης. Ἐκάτερον μὲν γὰρ καλὸν καὶ ζηλωτὸν ἂν εἴη· εἰ δὲ συνέλθοιεν ἄμφω, βαθεῖ τῆς συζυγίας! ὡς θαυμασία, ὡς ἀγαθῆ, ὡς ἀρίστη! Καθαρὰν μὲν οὖσαν τὴν ψυχὴν, καθαρωτέραν ἐμφαίνει· ῥύπου δὲ πεπληρωμένην, ἀποπλύνει βῆδῶς. Καὶ συμβαίνει τῇ ψυχῇ καὶ τῇ ξυνωρίδι ταύτῃ, ὃ γε δὴ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖν χερσίν ἀμφοτέροις· ἢ γὰρ ἑτέρα τὴν λοιπὴν ἀποσμήχει, ὑδατὶ τε, καὶ ἐκμάκτρον καὶ νίτρον γέ που δεῖσαν. Πρόσωπον δὲ καὶ κεφαλὴν, καὶ πρὸς γε ἔτι πᾶν σῶμα, ἀμφοτέροις καθαίρουσιν αἱ γέϊοες. Ὑδῶν δὲ, καὶ ἐκμακτρον, καὶ

νίτρον εἶναι λογίζου εύφύτας, καὶ σοφίας, καὶ ψυχῆς, ἅ reddunt. Aquam autem, et mappam, et nitrum esse cogitabis ingenii, doctrinæ animi actionem, studium, assiduitatem.

46.

Στοχάζου μοι τοῖς φθάσαι καὶ τοῖς παροῦσι τῶν μελλόντων· καὶ λείον μὲν σοι τὸν καιρὸν ἔσεσθαι προσδοκῶν, ὅπως μὴ τραχύτερον ἀποφῆνης, ἀμελής γενόμενος ταῖς χρηστοτέραις ἐλπίσιν, ὅπερ οἱ πολλοὶ πάσχουσι· δυσχερῆ δὲ καὶ προσάντη τὰ πράγμαθ' ὑποπτέων, πειρῶ συναιρομένου τοῦ κρείττονος μεταβαλεῖν εἰς τὸ βέλτιον, ψυχῆς θερμότητι τε καὶ ἐδραιότητι, καὶ προσέτι λογισμοῖς συνέσει κεινημένοις, δι' ὧν πολλοῖς ἐξεγένετο ἀφύκτων ἀπαλλαγῆναι. Χαίρειν δὲ πολυποσιν ἀνθρώποις καὶ χαμιλέουσι φράσαι, αὐτὸς ἀξίου φαίνεσθαι ὁ αὐτὸς ἐν ἅπασιν τοῖς καιροῖς· καὶ μὴ μεταβαλλομένοις τοῦτοις συμμεταβάλλεσθαι πρὸς ὃ τι ἂν μεταβληθεὶς χερῶν δόξης. Οὕτω δὲ διατεθείς, καὶ οὕτως ἔχων γε γνώμης, πειρῶ φέρειν, ὅπερ ἂν ὁ Θεὸς διδῶ, γενναίως.

47.

Μᾶλλον ἀνόητός ἐστιν, εἰ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, τοῦ μὴ εἰδώς τι χρῆσθόν, μηδὲ ἐνεργεῦντος, ὃ πάντα μὲν εἰδώς, ἃ χρῆ, μηδὲν δὲ τῶν δεόντων ἐργαζόμενος. Ἄστοπον γὰρ ἐπεικῶς, ἐπιστάμενον καλῶς ὃ τι συνοίσειν οἶόν τε, ἐργάζεσθαι τὰ βλάπτοντα. Σωφρονούντος γὰρ ἀνδρὸς, τὸν δλιεθον εἰδῶτα, ἀποπιδῶν· καὶ μελαγχολίαν νοσοῦντος κατ' ἀγνοίαν παραπαλεῖν. Τὸ δὲ ἐκόντα τοῦτο ποιεῖν, καὶ παρὸν ἀπαλλαγῆναι, μὴ βούλεσθαι, πῶς οὐκ αἰνίγματι ἔοικε; Καὶ κρείττονος τοῦ λύσοντος τὸ ἀπορον ἡμῖν δεῖται ἢ κατὰ τὸν Πάλαι Οἰδίποδα. Τὸν γὰρ μὴ δυνάμενον γνῶναι· κἄν ἐχθρὸς ἠλέησεν ἀμαρτήσαντα. Ὅς δ' ἂν γευσάμενος τοῦ χρηστοῦ, ἔπειτ' αὐθις αὐτὸν ἐκδοίη φαῖλοις πράγμασιν (οὐχ ἦττον δὲ περὶ ἑαυτοῦ λέγει ἢ περὶ πάντων ἀνθρώπων), κἄν αὐτὸς αὐτὸν εἰκότως μισήσειεν. Οὐ πρὸς ἀνδρὸς οὖν ἀγαθοῦ εἰδέναί καὶ διδάσκειν, ἃ χρῆ, ἔπειτ' ἀποφαίνειν αὐτὸν, εἰς οὐ χρῆ, δουλεύοντα.

virī boni non est, tum nosse, tum docere quæ iis, quibus haud par erat.

48.

Ἐν τις ἐχυρίζεται τῶν ἀνθρώπων, ἃ γε χρῆ ποιεῖν ἔγνωκεναι, ἔπειτα μὴ φαίνεται ταῦτα πράττων, ἢ ψευδόμενος ἐστιν, ἢ πρὸς βλάβην ἑαυτοῦ τὸ γνῶναι κεκτημένος. Καὶ πάντας μὲν ἂν ἔχοιμι πρὸς τοῦτο συμφεγγομένους· ἄθρει δὲ καὶ τὸν Σωτῆρα τοῦτ' ἀποραινόμενον ἀριθῆλως, τῷ λέγειν, μέλλειν δαρῆσεσθαι τὸν ὄλιγα γνῶσει προσκεκρουκότα μᾶλλον τοῦ τὰ μείζονα κατ' ἀγνοίαν ἐπταικότος. Ὡσθ' ὃ τὸ καλὸν καλῶς εἰδώς, καλῶς δὲ τοῦτο μὴ πράξας, ἐζημιῶται τῷ γνῶναι. Καὶ ταύτην τὴν γνώμην οὐκ εἰ παραλογίσασθαι, -οὐδ' ἦν συνέλθῃ τῇ σοφίᾳ τῆς γῆς ἀπάσης ἢ τῶν ἀγγέλων ἀπάντων. Θεόθεν γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἐξενηνεγημένη, ὅψω καὶ παντὶ τῷ γιγνομένῳ κεκοσμημένη. Στενὰ δὲ τὰ ἡμέτερα ἐκατέρωθεν. Ἡ τε γὰρ ἀβελτηρία κακὸν, ἢ τε γνῶσις φοβερὴν, οὐ μικρὴν τὸν κίνδυνον ἡμῖν ἐξαρτώσα.

XCIV.

Oportet ex præteritis et presentibus de futuris conjecturam te facere. Cumque placido te fruiturum tempore speras, cave faxis acerbius, negligens ob spem meliorem factus, quod compluribus accidere solet. At cum immittere difficilia suspicaris, arduaque negotia, divino juvante numine, iam melius ea commutare nitere, tum fervido impetu constantiaque animi, tum etiam profectis a prudentia cogitationibus, per quas inevitabilibus malis liberari pluribus contigit. Illis autem hominibus, qui polypi sunt et chamæleontes, valere jussis eundem ipse quoties mutantur, una mutari: præsertim si mutatione secuta, deterior esse factus videberis. Sic autem affectus, atque hoc animo præditus, enixe dabis operam, ut quid Deus dederit, fortiter feras.

XCVI.

Res quidem auditu nova et insolens, sed tamen eo, qui nec boni quidquam novit, nec facit, stolidior is est, qui novit omnia quæ scire convenit: at nihil eorum, quæ fieri par erat, facit. Etenim satis absurdum est, eum qui recte sciat, quidquid expedit possit, noxia facere. Viri namque prudentis est, si quid lubricum norit, ab eo resillire, sicut ejus, qui melancholia laborat, per ignoracionem delirare. At vero consulto id facere, cumque desistere liceat, nolle, quo pacto non ænigmati quiddam est simile? Subtiliore quidem nobis opus est interprete, ad dissolvendum hæc dubium, quam priscus ille fuerit Œdipus. Hominis enim iudicio cognitioneque destituti, si lapsus sit, vel hostis misertus fuerit. At qui degustato bono deinde se ipsum rursus pravis rebus addixerit (nec minus de me ipso quam mortalibus universis loquor), is vero non abs re sibi met ipsi odio fuerit. Quamobrem oportet, ac deinde se ipsum exhibere servientem

XCVII.

Esse sibi cognita si confirmet aliquis hominum, quæ faciunda sint, interimque non appareat, hæc cum factis præstare, vel mendax est, vel suum ad detrimentum ea cognitione præditus. In ea re nemi nemi mihi non assensurum putem. Sed vide pronuntiantem hoc Servatorem quoque nostrum claris verbis, cum ait, vulpaturum magis eum, qui sciens prudens offenderit, quam qui majora per ignorantiam admisit. Quo efficitur, ut qui, quod bonum est, recte novit, nec tamen id recte facit, per ipsam cognitionem damno quodam affectus sit. Atque hæc sane sententia perverti prave ratiocinando nequit, etiamsi cum universa terrestri angelorum omnium sapientia coeat. Divinitus enim prolata nobis est, omni æquitate condecorata. Res interim nostræ in artum utrinque coguntur. Nam et imperitia malum quid est, et cognitio, formidabile, cum periculum ex ea non exiguum nobis impendat.

XCVIII.

A

Sciunt omnes, ipsum per se vivere bonum esse. Verum alio quodam modo vita morte deterior invenitur, quæ scilicet ætatem unam cum alia mutans, quasique proficiens, animi bona dimittit. Itidem turpe, capillos quidem albari, sed animum denigrari. Solent autem hæc usuvenire, quando cum ætatibus ipsa vivendi ratio non sumit incrementum. Magnæ quidem infamiæ plena res est, hominem maturum et senem, in morem pueri sese gerere. Et omnino deterius sapere, quam ætas, qua quisque est, postulat, nec honestum est nec bonum, nec laudabile. Quapropter si vitam gloriamque veram appetis, quo tibi servire nostram hanc orationem arbitror, fac vita tua concessæ tibi divinitus ætati respondeat.

XCIX.

Tam pulvere, quam spiritu, rebus diversis, cum constemus homines, quasique duplices (uti quidem videtur) simus: parti viliori præstantiorem subijcimus, nulloque in pretio potiore illam habemus. Digna vero vituperio res, ne quidem a nobis pari ratione cum carne mortali, quæ pulvis a Deo formatus est, immortalæ animam, rem divinitus inspiratam, in honore haberi. Verum scientes esse vitium hoc ignorantiam plenum, magnique detrimenti causam præbere, quod nulli est usui corpus, ut oraculi divini verbis utamur, tenuiter modicæque foveamus, ne spiritum illum vivificum quasi morte multemus. Nam in repugnantibus universis, si alterutri quid accidat, in altero diversum quid sequitur: et carne

C.

Obtinendæ tam in hac vita, quam in altera, coronæ, vis perpaucorum verborum facillime suffecerit. *Deflecte a malo*, inquit divus ille Davides, *et fac bonum*. Quid huic sententiæ par esse possit? quid utilius? quid expeditius? O spirituales sapientiam, o singulare mentis acumen in eo, qui hujus auctor est sententiæ, quæ quidem perfecta perfectis a perfecto est tradita. Nimirum is mente præditus est, qui cum se pulverem norit, terræque matri debitum esse persolvendum, Davidi obtemperans, resipiscencia mortem antevertet: vitiositate omni exuta, bonisque operibus, ad quæ conditi sumus, opifrice rerum placato. Tu quidem, charissime filii, utrumque faciens, ob neutrum elatum te unquam gerito: ne tibi, Pharisæum illum, qui virtutem colebat ille quidem in moribus, sed nequaquam modestus esse didicerat, male imitato, multis egregie parta sudoribus, quemadmodum et ipsi usuvenit, levi momento adimantur.

LII.

Τὸ ζῆν αὐτὸ καθ' αὐτὸ καλὸν, καὶ πάντες ἴσασι τοῦτο. Ζωὴ δὲ τρόπον ἕτερον θανάτου χείρων εὐρίσκειται, ἢ τὰς ἡλικίας ἀμείψουσα, καὶ οἶνει προκόπτουσα, τὰ τῆς ψυχῆς μείωσι πλεονεκτήματα. Αἰσχροὺς δὲ καὶ τὴν τρίχα λευκαίνεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν μελαίνεσθαι. Ταῦτ' ἰδὲ πέφυκε γίνεσθαι, ὅταν μὴ συναύξηται ταῖς ἡλικίαις ὁ βίος· ὡς πολλῆς αἰσχύνῃς γέμον ἀνδρὶ τελείῳ καὶ γέροντι τοῖς τοῦ παιδὸς πολιτεύεσθαι. Ὅπως δὲ χείρω φρονεῖν τῆς ἐν ἧ τὴς ἐστὶν ἡλικίας, οὐ καλὸν, οὐκ ἀγαθόν, οὐκ ἐπαινετόν. Εἰ γοῦν ἀληθῶς ζωῆς καὶ δόξης ἐπιθυμοίς (ταῦτ' ἰδὲ τοῦτον τὸν λόγον ἀρμόττειν οἶμαι), πάρεχε βίον κατάλληλον τῷ παρὰ Θεοῦ δεδομένῳ σοι χρόνῳ.

LIII.

Ὅς εἴποιε, διπλοὶ τινες ἕντες οἱ ἄνθρωποι ἐξ ἐναντίων, χροὸς καὶ πνεῦματος, τῷ φαυλοτέρῳ τὸ κρεῖττον ὑποτάττομεν, παρ' οὐδὲν τὸ κρεῖττον θέμενοι. Οἶον δὲ πρὸς μέμφεως λόγον, μὴδὲ γοῦν ἐν ἴσῳ θνητῆς σαρκὸς, θεοπλάστου κόνεως, ψυχὴν τιμᾶν ἀείζωον, χρῆμά τι θεόπνευστον. Ἄλλ' ἀγνοίας γνόντες γέμον τοῦτ' ἰδὲ πάθος, καὶ πολλῆς ζημίας παραίτιον, ὀλίγα περιθάλλωμεν τὸ μὴδὲν ὠφελεῖν δυνάμενον σῶμα, κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν χρησμόν· ἵνα μὴ τὸ ζωογονοῦν ὥσπερ εἰ νεκρὸν ἀποφαινόμεν πνεῦμα. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἀπάντων, ἂν θατέρῳ τι ζυμῆῃ, θατέρῳ τοῦναντίον ἀκολουθεῖ· καὶ τῆς σαρκὸς εὐεκτούσης, νοσεῖν ἀνάγκη τὸ πνεῦμα. Ἀντικείμεται γὰρ ἀλλήλοισι.

LIV.

Ῥημάτων ὀλίγων δύναμις ῥᾶστα ἂν ἀρχέσειεν ὧδε κἀκεῖ στεφανῶσαι. *Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ*, φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ, *καὶ ποιήσου ἀγαθόν*. Τί τῆς γνώμης ταύτης γένοιτ' ἂν ἴσον; τί ὠφελιμώτερον; τί ταχύτερον; Ὡ πνευματικῆς σοφίας! ὦ φρενῶν δξύτητος τοῦ δεδοκῶτος τὴν γνώμην, τελείαν τελείοις παρὰ τελείου γεγεννημένην! Νοῦν ἄρ' ἔχων οὗτός ἐστιν, ὃς εἰδῶς, ὡς ἐστὶ χοῦς, καὶ δεῖ τὸ χρέος ἀποδοῦναι γῆ τῇ μητρὶ, τῷ Δαβὶδ πειθόμενος, φθάσει μετανοοῖα τὸν θάνατον· πᾶσαν μὲν κακίαν ἐκδύς, χρηστοῖς δὲ ἔργοις, ἐφ' οἷς ἐπλάσθη, ἴσων τὸν πλάστην ἐργασάμενός. Καὶ δὴ ποιῶν ἀμφοτέρω, μὴδὲ δι' ἕτερον ἐπαιρούμενος φάνηθι ποτε, φίλιτατε· ἵνα μὴ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον, τὸν ἀσχοῦντα μὲν τρόπων ἀρετῆν, μηδαμῶς δὲ μετριάξειν μεμαθηκῶτα, κακῶς ζηλώσας, τὸ πολλοῖς ἰδῶσι κατωρθωμένα σοι πάνυ ῥαδίως ἀφαιρηθῆς, ὥσπερ κἀκεῖνῳ συμβέβηκεν.

MANUELIS PALÆOLOGI

AD JOANNEM FILIUM

ORATIONES VII ETHICO-POLITICÆ.

A'.

Λόγος προτραπτικός εις λόγους, και περί ἀρετῆς και ἀγαθοῦ ἀρχοντος.

Τοῦ καλῶς ἐπίστασθαι λέγειν οὐδὲν ἂν γένοιτο λυσιτελέστερον ἀρχουσιν ἐθέλουσιν ἀγαθοῖς εἶναι, νοῦ τε βάρους ἔχουσι, και πρὸς τὸ κοινῇ συνοῖσον ὀρώσι, τῶν τε ἀγαθῶν ἐρώσι, και μηδὲν τῆς ἀληθείας προτιμῶσι. Τοῦτο τουτοιῶι τοῖς ἀνδράσι κρείττον ἀτεχνῶς ἢ πλουτεῖν, και τοὺς τοῦ Κροίσου θησαυροὺς εις ἀσφαλείας λόγον πολὺ νικῶν, ἰσχυρότερον τῆς Ξέρξου πολυχειρίας, σφενδόνης Γύγου τῆς μυθικῆς σὺν τῷ καλῷ βιαιότερον· και ὅλως τούτων ἀνυσιμώτερον τε και τιμιώτερον, ὅσον οὐδ' εἰπεῖν ἂν εἴη τῶν εὐχερῶν. Σκοπῶμεν δὴ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν ἕκαστον, και τί ποτε δεδύνηται κατορθῶσαι, δι' ὧν γε νενομίκασι μέγα τι και γενναῖον ἐυνήσασθαι δεδρακέναι. Ἐπειτα τὸν λόγους εὐδόκιμον τουτοιῶι παραβάλωμεν, ὅντα γε και τᾶλλα τοιοῦτον ἀρχοντα, ὅσον εὐθύς ἐπροοιμισασάμεθα. Καί γάρ τῆδὲ πη διακρίνοντας, οὐκ οἶμαι γε ῥηδῶς ἡμᾶς ἐξαμαρτήσειν τῆς ἀληθείας. Ὁ μὲν οὖν πολὺς ἐκεῖνος χρυσὸς τὸν ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονούντα Κροίσον ψευσθέντα τῶν ἐλπίδων ἀπέφηνε, και γέγονεν ἀντικρυς αὐτῷ συκίνη ἐπικουρία ἢ ἐπὶ χρήμασιν ἐλπίς, οὕτωσι νεκροῖς κειμένοις δι' ἀχρηστίαν. Καί μὴν και διὰ τοῦτον ἀπόλωλε πρὸς τῷ μηδὲν κατορθωκέναι τῶν κατ' ἐλπίδα. Καινὸν δὲ οἶμαι μηδὲν, μηδὲ ἀπεικὸς, εἰ περιέστηχεν αὐτῷ πρὸς τούναντιον ἢ δόξα, μηδαμῶς ἐπ' ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπὶ μετᾶλλοις τεθαβήκῳτι. Ταυτὲ γάρ τοις χρωμένοις αὐτοῖς, ὡς χρῆ, μετ' ἐπιστήμης ἀνδρὶ πρεπούσης δοκεῖ τι κάλλιστον εἶναι τῷ βίῳ τούτῳ. Εἰς τοῦτ' αὐτῷ δὲ μόνον ὀρώσι, τὸ θησαυρίζειν, και εὐδαιμονίαν και τέλος τοῦτο νομίζουσιν, ὑπέρτης ἀπώλειας ὁ πλοῦτος, και μεγίστων ὀνειδῶν αἴτιος. Ὁ δὲ γε και πρὸ τοῦ Θεοῦ τὸ θησαυρίζειν οἶμαι τιθεῖς, και εις μόνον τὸν χρυσὸν ἀνητημένος ὑπάρχων, χρυσὸν ἐκεῖνον τὸν ἐοικῶτα λίθοις, τοῖς ὑπεκεκαλυμμένοις συχνοῖς ὕδασι, εἰ πρὸς οὐδὲν ὀνήσουσιν, εἰ μὴ που και γένοιτο ναυαγίων οἰκτιοί, ἡλαζονεῦσατο πᾶν ἀνύσειν. Τοὺς γάρ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῦς ἀμελυώτων ὁ Κροῖσος τῷ τῆς φιλαργυρίας νοσηματι, πορρωτέρω τῶν παρὰ πόδας κειμένων οὐκ ἐδύνατο βλέπειν. Ὅθεν δὴ και τὸ κατορωρύχθαι πολὺν αὐτῷ χρυσὸν σωτηρίαν, και τρυφήν, και βασιλείαν ἐνόμιζε. Καί πολὺς ἦσ διὰ τοῦτο κατὰ πάντων ἐπαιρόμενος, και μηδαμῶς κοιμώμενος, μηδὲ κραυπαλῶν ὄνῳ, μονονοῦ παρεφθέγγετο· και ταῦ-

A

I.

Oratio hortatoria ad eloquentiæ studia, deque virtutis ac bono principe.

Qui boni esse principes volunt, et mentis aliquod pondus habent, qui publicam spectant utilitatem et bonarum rerum amantes, nihil veritate ducunt antiquius, iis nulla res usui magis esse potest, quam recte loquendi scientia. Potius enim hoc eis est, omnem extra controversiam, quam opum copiam; presidii plus habet quam Cræsi regis thesauri; plus roboris, quam immensus ille Xerxis exercitus: plus virium, cum honesto, quam Gygis illa fabulosa pala: denique tanto his et efficacius et majoris est pretii, quantum ne dicendo quidem explicari facile possit. Et consideremus sane quemlibet horum, quos diximus, quæque vis earum rerum fuerit, quibus illi rebus se patrare magnum quoddam ac nobile facinus posse putarunt. Deinde nostris hisce commendatum orationibus ad eos comparemus, principem cætera quoque talem, qualem statim ab initio delineavimus. Quippe si hoc quodam modo examen instituat, haud facile nos a vero aberraturos arbitror. Ingens igitur illa vis auri, magnos ob eam gerentem animos Cræsum expectatione sua frustratum elusit, quamque spem posuerat in pecunia, quæ nulli quod esset usui, mortua quasi jacebat, ea plane sculnum ei præsidium fuit. Imo propter hoc ipsum aurum, præterquam quod nihil eorum perfecti, quæ spe destinaverat, etiam periit. Neque vero novum aut absurdum, mea quidem sententia, rem aliter cecidisse, quam illius erat opinio, qui fiduciam non in virtute, sed metallis collocaverat. Nam illa recte utentibus, ceu par est, eaque cum prudentia, quæ virum decet, pulcherrimum vitæ hujus ornamentum esse videntur. Qui vero solam thesaurorum collectionem respiciunt, eamque tum felicitatem, tum finem ipsum statuunt, iis opes ad interitum serviunt, infamiamque maximam causam præbent. At Cræsus ille noster, qui majorem congerendarum opum, quam ipsius, ut arbitror, Dei rationem habebat, et a solo pendebat auro, illo inquam auro, quod iis erat simile lapidibus, qui profundis in aquis abdit, nullam ad rem sunt utiles, nisi fortasse naufragiis ut occasionem præbeant, omnia se perfecturam gloriabatur. Nam quod oculis animi excutiret, ob avaritiæ morbum, remotiora, quam quæ ante pedes erant sita, prospicere non poterat. Quo fiebat, ut immensam auri vim defossam, pro salute

pro deliciis, pro regno duceret. Ob hanc causam adversus omnes nimium quantum tumens, nec ullam capiens quietem, nec vino se inebrians tantum in sermone delirabat : et illo quidem cum viro colloquens, qui veram ad felicitatem aurum non nisi pro ludibrio habebat, etiamsi quis integra saxa in aurum conversa, ejus ad pedes abjecisset. Erat hic Atheniensis ille legislator, cui nomen Solon, quem homines admirabantur Athenis illis aureis, quæ plenæ id temporis admirabilibus viris erant. Et qui non æquum erat, omnes illum admirari? Nam inter tot præclaros et egregios viros, qui referti copia plurimum honestarum bonarumque rerum essent, unum aliquem quocumque modo cæteros anteisse, parum abest, quin fidem superare videatur. Hic tamen et inter illos, secundum Deum, venerabilis erat, non quod aurum possideret, ac suppeditaret. Non enim abundabat auro, nec argentum habebat in pretio, nisi recte colligeretur, et melius expendere, et in loco utrumque fieret. Quippe nec ipse, nec illi quos dicto audientes habebat, tantopere putabant expectandas illas auri massas, quarum sane mancipium cum Cræsus esset, pro domino se gerebat. Unde nec curæ Soloni fuit, ut artem aliquam civibus suis inveniret, qua omnino ditescerent : non hanc metallicam, nec illam, opinor, cui ab auro conficiendo nomen est datum. Non has ob res vir optimus ab optimis viris, maximus a maximis habebatur, et nunc quoque cunctis fuisse videtur : sed quod præter alia multa præclaraque facta, quæ præcesserant, leges bonas civibus omnimodo bonis tulerit. Tanto vero præstiterunt opere prisca legibus ab ipso factæ, quanti venit æstimandum, quod hæc postremæ fuerint, et æternum civitati duraverint. Nam visæ sunt illis, quibus erant latæ, publicis ipsorum ornamentis, quanquam ea civitatum aliarum ornamenta superarent, longe illustriores, ipsaque arce, quam munitiorem cæteris ubique terrarum existimabant, insigniter munitiores, longo denique intervallo rebus illis, quibus se jactabant, meliores. In hunc ergo modum Solon sapientiæ culmen attigit, quod ea præ quo vis auro in pretio haberetur. At Cræsus adeo tenuentis ex illo vitio suo, animadvertere non poterat, qualis ille vir esset, et apud qualem hominem gloriaretur. Quos enim vitium hoc semel occupat, eorum animis quamdam sui perpetuam sitim instillat : quam illud ipsum, quod percipitur, nunquam non magis ac magis augens, uti materies ignem et flammam, mentes correptorum hoc morbo vitiat ; quippe fieri nequit, ut qui æger est animo, mente sanus sit. Id etiam Cræso usuvenit. Argumento est, quod Solonis ad ipsum monitus consiliaque respexit, quæ vel Ulysses, vel Nestor, vel quivis alius, civili sapientia longe cæteris præstans, merito reverentis, apud quidem iudicio, fuisset, ac suismet decretis anæposuisset. At Cræsus non ita ; sed tantum non ridere se eam, spesque de pecuniis prorsus inutilibus conceptas, et vanas quidem, ducere potiores admonitionibus reapse aureis, quæque salutis et gloriæ paran-

τά γε, πρὸς ἄνδρα διαλεγόμενος ὃ γε πρὸς εἶδει· μονίαν τὴν ἀληθῆ γέλωσ ἦν σαφῆς ὁ χρυσός, εἰ τις δὴ καὶ λίθους ὄλους τέχνη χρυσοῦς ἐργασάμενος, φέρων ἐτίθει τούτω πρὸ τῶν ποδῶν. Νομοθέτης Ἀθηνῶν οὗτος, Σόλων προσαγορευόμενος, θαυμαστῶν τῶν τηρικαῦτα γεμοῦσαις ἀνδρῶν. Καίτοι πῶς οὐκ ἄξιον πάντας θαυμάσαι ; Τὸ γὰρ ἐν τοσοῖδε καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, ἐμπεπλησμένοι πολλῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν, ἕνα τινὰ καθ' ὅτιοῦν τοὺς ἄλλους ὑπερελάσαι μικροῦ δεῖν κινδυνεύει παρέχειν διαπιστεῖν. Ἄλλ' οὕτως γε καὶ ἐν αὐτοῖς μετὰ τὸ θεῖον σεβάσμιος, οὐ τῷ χρυσῷ κακτῆσθαι καὶ χορηγεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἐκείνων πολὺς χρυσός, οὐδὲ γε πρὸς ἄνδρα τὰργύριον, εἰ μὴ καλῶς ἀθροίζοιτο, καὶ κρεῖττον ἀναλίσκοιτο, καὶ ἐκότερον σὺν τῷ καιρῷ γίγνοιτο. Οὐτε γὰρ αὐτῷ τάνδρῳ, οὐτε μὴν τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, οὕτω περισπούδαστον ἦν τὰ τοῦ χρυσοῦ ψήγματα, ὡς ὁ Κροῖσος δούλος ὢν, ἡγεῖτο κύριος εἶναι. Ὅθεν οὐδὲ μηχανῆν ὁ Σόλων ἐξεζήτησεν εὐρηκέναι τοῖς πολίταις τοῖς αὐτοῦ πρὸς τὸ δυνηθῆναι χρηματίζεσθαι πάντα τρέπον· οὐτε ταύτην δὴ φημι τὴν μεταλλικὴν, οὐτε μὴν τὴν οἶμαι χρυσοποικὴν καλουμένην. Οὐκ ἄρα διὰ ταῦτα ἄριστος ἄριστοις, καὶ μέγιστος μέγιστοις ἀνὴρ ἀνδράσι νομίζοιτο, καὶ νῦν γε πᾶσιν ἐτι δοκεῖ· τῷ δὲ νόμους ἀγαθοῦς ἐπὶ πολλοῖς τε καὶ καλοῖς ἐφθασίαι πολίταις πάντα ἀγαθοῖς θεθεῖκέναι. Τοσοῦτον δὲ ὑπερήλασαν τῶν πρεσβυτέρους οἱ παρὰ τοῦδε γεγεννημένοι, ὅτω τελευταίους αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ διαγωνίσαι τῇ πόλει. Ἐδύξαν γὰρ τοῖς, οἱ οὐδ' ἐγένοντο, κόσμου μὲν τοῦ παρ' αὐτοῖς δημοσίου, καίτοι γε πλεονεκτοῦντος τῶν ἐν ἄλλαις πόλεσι, κομιδῇ περιφανέστεροι· αἰτίας δὲ ἀκροπόλεως, τῆς αὐτοῖς νομιζομένης ἀσφαλεστέρας τῶν ἀπανταχοῦ γῆς, ὑπερβυῶς ἀσφαλεστέροις· καὶ ὄλωσ γε βελτίους τῶν, οἷς ἐφρόνου, πολλῶν τῷ μέσῳ. Οὕτω μὲν οὖν οὗτος ἀνὴρ προῦθη πρὸς ἄκρον σοφίας, τῷ τιμᾶσθαι ταύτην παντὸς χρυσοῦ· οὕτω δὲ μεθύων τῷ πάθει Κροῖσος, οὐκ ὀδὸς τ' ἦν ἀισθάνεσθαι, οἷος ὢν ἐκείνος τυγχάνει, καὶ πρὸς οἷον ἐπεδείκνυτο. Τοῦτ' ἄρα γὰρ δῆπου τὸ πάθος ὢν ἂν καθάπαξ κρατήσσειε, τούτων ταῖς ψυχαῖς ἐνέηκει ἑαυτοῦ διηνεκῆ τινα δόξαν· ἦν τὸ μετεχόμενον ἀειδήποτε προσαῖξον, ὡς ὕλη πῦρ τε καὶ φλόγα, ταῖς τῶν ἐλαυκῶτων φρεσὶ λυμάνεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ νοσοῦντα τὴν ψυχὴν ὕγιως ἔχειν τὸς φρένας. Ταῦτ' ἄρα καὶ Κροῖσῳ συμβέβηκε. Καὶ δηλοῖ τὸ διαπτύσαι τὰς πρὸς αὐτὸν τοῦ Σόλωνος παραινέσεις, καὶ τὰ βουλευμάτα· ἂ καὶ Ὀδυσσεύς, καὶ Νέστωρ, καὶ ὅστισοῦν ἐπὶ σοφίᾳ πολιτικῇ πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκῶν, ἡσχύνθη τε οἶμαι δικαίως, καὶ τῶν ἰδίων δογμάτων προῦθηκεν Ἄλλ' ὁ Κροῖσός γε οὐχ οὕτως· ἀλλὰ μονοθεοῦ κατεγέλα τοῦ γέροντος, καὶ πολλῶν βελτίους ἦγε τὰς ἀπὸ χρημάτων ὄλωσ ἀρχήστων κενὰς ἐλπίδας νοθεσιῶν χρυσῶν τῷ ἔντι, καὶ σωτηρίας ἀφορμάς, καὶ δόξης παρεχομένων. Οὕτως· ἐάλω τοῦ χρυσοῦ, καὶ τόνδε μόνον θαυμάζων ἦν, ἕως ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς μεμάθηκε, καὶ ἐπέγνω ἑαυτὸν ἐξηπατημέ-

νον. Οὐδὲ χρόνος, οἶμαι, πολὺς, καὶ ὁ νεκρὸς ἐκεῖ-
 νος χρυσὸς μετάμελον αὐτῷ παρέσχεον ἀνόητον
 καὶ τῆς περὶ τόνδε πλάνης, καὶ τῶν ἀπονοίας ῥη-
 μάτων, οἷς ἀπειθῶν τῷ σωφρονίζοντι κατεκέχρητο.
 Ὅς γὰρ χθὲς καὶ πρότεριτα διὰ τὸν πλοῦτον ἐκόμ-
 παζεν, αἴρων ὄφρυν, καὶ ἀκροβατῶν, καὶ τὴν αὐ-
 χένα τείνων εἰς οὐρανόν, ὅπως ἐπαιρόμενος κατὰ
 τῶν αὐτοῦ βελτιόνων, Ἀθηναίῳ Σόλωνι διαλεγόμε-
 νος, οὗτος αὐτὸς μετὰ βραχύν τινα χρόνον, οἶμαι,
 δι' αὐτοὺς δὴ τοὺς σωροὺς τῶν μετάλλων ὤφθη γε
 κλάων μετὰ βοῆς, Ἀθηναίου μεμνημένος Σόλωνος,
 ὀπηνίκα πῦρ ἐξάλαιτο κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τῷ πλού-
 τῳ θαρρῆεν, ὀνειδίζοιτο παρὰ Κύρου, τοῦ τὰς εὐ-
 νοίας τῶν ὑπ' αὐτῷ, καὶ φρουρᾶν, καὶ θησαυροῦς,
 καὶ δὴν ἂν βασιλεὺς σῴζοιτό τε καὶ εὖ πράττοι,
 μεγέθει φρονήσεως κεκτημένου. Ἀλλὰ μὴν κάκει-
 νως γέγονε δῆλον τὸ τῆς σοφίας καὶ τοῦ πλοῦτου
 διάφορον. Δι' ἐκεῖνον μὲν γὰρ ὁ κεκτημένος αὐτὸν
 ἐκάκαυτο· τοῦνομα δὲ τοῦ Σόλωνος αὐτὸν ἐρρύσατο
 τῆς φλογός, κατὰ πάρεργον ῥηθέν. Οὐ γὰρ δὴ πρὸς
 σωτηρίαν ἐβόα Κροίσος τὸ, Σόλων, Σόλων, ἀλλ' ὡς
 μάλα γε θαυμάζων τὸν ἄνδρα, δι' ἐπὶ τῶν ξύλων
 ἐφήπλωτο, τοῦτοις συγκαθησόμενος. Ἐώρα γὰρ
 τὴν ἐν ἐκείνῳ σοφίαν καὶ προφητεῖουσιν· ἔξεσι-
 δέ σοι καθαρώτερον γυνῶναι τὰ περὶ τῶνδε, ἐάν γε
 ἢ βουλομένη διεξιέλθῃ, εἰ τίς τε ἄλλος περὶ τού-
 τῳ ἰστόρηκε, καὶ τὰς Ἡροδότου Μούσας. Ταῦτι μὲν
 οὖν ἡμῖν ἀρχοῦντως ἡμῖν ἔχει, ὅσα καὶ σοφίαν μι-
 κρὸν ὑμῆσαι, καὶ ἐξελέγξει τὸν πλοῦτον μηδὲν ἀλη-
 θῶς ὄντα, εἰ μὴ δι' ἑτερόν τι συνάγοιτο, καὶ δι'
 ἐκεῖνο πάλιν σκοπιζοῖτο, καὶ τοῖν εἰρημένον ἐκά-
 τερον οὐ διὰ θυμὸν, οὐδ' ὀργήν, οὐδ' ἐπιθυμίαν μὴ
 σώφρονα, ἀλλὰ λόγῳ γίγνοιτο. Δοκῶ γὰρ μοι εἰρη-
 κένας τσοῦτον ἕνεκα τοῦ προκειμένου σκοποῦ, ὅσον
 ἐξ ὀνύων, φασί, καὶ ἐκ τοῦ κρασπέδου, νοῦν
 ἔχουσι λέοντα καὶ ὕφασμα ἀρκέσειεν ἂν εἰδέναι.
 Οἷον γὰρ τις ὄρος μοι φαίνεται τοῦτι τὸ τελευταῖον
 ῥηθὲν τοῦ καλῶς τε θησαυρίζου, καὶ μὴ. Ὅσον
 ὄριστον τοῦτο φράσας περὶ τοῦ πλοῦτου τε ἀπλῶς,
 καὶ τοῦ τρόπου βασιλέως Λυδῶν, τοῦ περὶ αὐτῶν
 ἀπάλλασσεται λόγῳ.

dem hoc postremo loco dictum videtur esse quasi lex quædam rectæ collectionis thesaurorum, vel æcus institutæ. Ideoque supremum hoc tam de divitiis simpliciter, quam de Lydorum regis ingenio prolocutus, amplius de eis dicere supersedeo.

Δεῖ δέ που τόνδε μεταγαγεῖν ἐπὶ τὴν Ξέρξου
 στρατιάν τὴν πολλήν, τὴν φρίττειν παρασκευάσα-
 σαν δύναμιν, καὶ πάντα σείσασαν πέρατα, τῇ φήμῃ
 τε καὶ ταῖς ἀπειλαῖς· ἣ δὴ σκηπτῶ τινος δίκην
 ἐπενεχθεῖσα πολλαχοῦ γῆς, ἔνθα μὴ ἦν ἀρετῆ, οἷα
 μὲν ἐδίδοι θαρρῆεν τῷ συνειλοχῶτι ταύτην λαμπραῖς
 ἰλλίσι· ὅσον δ' ἔπειτα παρέσχε μετάμελον ἀνόη-
 τον· Εἰκότως. Ἐκ μὲν γὰρ ἀπλῶς τῶν κατορθω-
 μάτων μελιχρὸς παρεῖχε τεκμαίρεσθαι τῶν ἡδὴ γεγε-
 νημένων· ὅτι δὲ ταῦτι τῆς τύχης, οὐκ ἀρετῆς ἦν,
 τοὺς κατὰ ταύτης ἐπαιρομένους οὐκ ἀληθεῖς γε
 μάντις ἀπέφηνε. Πῶς γὰρ ἂν κρατήσειεν ἀρετῆς
 τύχη, ἣν μὴ τὸ θεῖον ὀργίζεται καὶ περιορᾷ; Καὶ
 τοῦτο γέγονε δῆλον, οὐχ ἦτον μὲν καὶ τοῖς προλα-
 βούσι κατορθώμασι τῶν Ἑλλήνων· μάλιστα δὲ κα-

A dæ rationes suppeditarent. Usque adeo ab auro redac-
 tus in potestatem erat, idque solum admirabatur, de-
 nec ipsa didicit experientia, seque deceptum cogno-
 vit. Nec multum, opinor, temporis intercessit, cum
 mortuum illud aurum fecit, ut eum nullo jam cum
 fructu pœniteret tum erroris de auro sui, tum pro-
 fectorum ab amentia verborum, quibus, castiganti
 non obtemperans, usus fuerat. Qui enim heri nu-
 diusque tertius se propter opes magnifice jactabat,
 atollens supercilia, summisque pedum digitis ince-
 dens, et ad cælum usque cervicem porrigens, totus-
 que tumens adversus homines se meliores, quo tem-
 pore cum Solone Atheniensi colloquebatur: hic ipse
 post breve tempus, ut arbitror, propter illos ipsos
 metallorum acervos alta voce plorare conspectus
 est, Solonis illius Atheniensis recordatus, cum ignis
 in eum insilliret, et quod in opibus fiduciam collo-
 casset, objurgaretur a Cyro, qui subditorum bene-
 volentiam, et præsidii loco, et thesaurorum, et qua-
 rumvis rerum, quibus et incolumitas et prosperitas
 regia continetur, animi magnitudinem comparaverat.
 Quin et illa re, quodnam esset tum sapientiæ, tum
 opum discrimen, apparuit. Nam propter opes is, qui
 eas possidebat, exustus fuisset: at Solonis nomen
 obiter expressum, e flammis hominem eripuit. Quippe
 non salutis impetraudæ causa Solonis nomen Cræ-
 sus ingeminabat, sed quod magnopere virum admi-
 raretur, quo tempore lignis impositus jacebat, cum
 eisdem concremandus. Videbat enim sapientiam So-
 lonis etiam vaticinandi vi præditam. Et hæc quidem
 clarius cognoscere poteris, si perlegere tum alios
 volueris historicos, tum Herodoti Musas. Nobis ista
 sane sufficient, quibus et sapientia paucis laudata
 sit, et ostensum reapse nihil esse divitias, nisi alte-
 rius rei causa colligantur, et ob eandem rursum dis-
 pergantur: atque horum utrumque non per iracun-
 diam, nec iram, nec cupiditatem parum honestam,
 sed cum ratione fiat. Quippe tantum a nobis de re
 proposito dictum arbitror, quantum mente prælitis
 satis sit agnoscendum ex unguibus, quod aiunt, et
 lacinia, tum leonem, tum pannum. Nam mihi qui-
 dem Traducenda vero ad ingentem Xerxis exercitum
 oratio, et ad illas copias, quæ fama pariter ac
 minis omnes fines et trepidare compulerunt et
 conquassarunt: quæque in complura terræ loca
 fulminis in morem delatæ, ubi nulla virtus erat,
 quantum illi fiduciæ, quæso, suppeditabant, qui eas
 splendida quadam spe collegerat? quantum pœni-
 tentiæ deinceps inutilis attulerunt? Et merito qui-
 dem; nam simpliciter ex rebus prospere gestis
 majora præteritis conjicere dabant. Sed quoniam
 illa fortunæ, non virtutis erant, idcirco superbien-
 tes adversus hanc, vates minime veraces existi-
 terunt. Quo enim pacto fortuna virtutem vicerit,
 nisi Deus iratus sit, et conniveat? quod sane mani-
 festo paruit tum de superiorum temporum faci-

noribus Græcorum egregiis, tum vel maxime, quando universæ copię Persicæ Athenienses adortæ sunt, admodum illæ quidem acriter, ut cervos leo solet; sed mox in pedes sese conjicientes, quasi-que cervorum more leonibus terga dantes, qui ne latratum quidem ferre possunt. Tum vero de iis, quæ passus est, recte rex didicit, non multitudinem, sed virtutem ubique vincere, nec cum bonis, etiamsi pauci sint, multos esse comparandos, licet omnes ordine fines in ditionem redigant. Nam et conjuncta eum virtute paupertas iis est honestior, qui absque virtute divitiis abundant, et obscuris nati parentibus hoc modo longe sunt clariores illis qui ob nobilitatem sese jactitant. In universum denique conjuncta cum virtute, clara sunt: et secus, virtutis expertia. Sed consideremus accurate, si placet, exercitum omni numero superiorem, si quis eum recensere velit; qui quoniam facile complures ad gentes irruere potuit, omnium postremo, pessimo fato suo, terram adiit alentem homines, qui honesto ac virtuti cuncta postponebant. Hæc vero tales ac tantæ copię, totum Asiæ robur, vel universa potius Asia, siquidem et ipsa quoque Libya non aderat, quæ sibi convenire putabant, ut per mare pedites incederent, terrasque solidas et continentes navigiis transjicerent, et urbibus numerari medimnorum in morem repererunt, et inusitatis rebus usque adeo studebant, ut pusillum ducerent, si non his solis omni subjecta soli terra potirentur (turpissimum namque fore, si vel bello esset opus adversus quoscunque mortales, aut adversus omnes pariter): hæc ergo multitudo barbarica, qua inferior omnis erat cogitatio, a paucis admodum victa militibus est, sed qui digni multis essent præmiis. Erant hi Athenienses, quos armorum peritia, et animi fortitudine, multis atque claris politis coronis, tum prisca, tum proximis temporibus, ne id quidem prælium iisdem spoliavit. Imo longe pulchrioribus et majoribus, quam illæ priores fuerant, hæc eis benefaciens pugna caput ornavit. Par enim erat, ut quod prælium pulchrius atque majus fuisset aliis omnibus, antea pugnatæ, id tam sibi, quam militibus, qui rem præclarissime gessissent, consimiliæ quoque præmia donaret: ob reverentiam partim veræ magnanimitatis, quæ insigni generositate splenderet; partim fortitudinis eximix, quæ et modestia maxima esset ornata, et consimili prudentia conspicua, semperque justitiæ comes, cum virtutibus eis subjectis. Nam quod particulare est, a magis generali et cognato necesse est comprehendatur. In hunc modum affecti erga omnem virtutem Athenienses, pacem pluris faciebant, quam multorum terræ jugerum acquisitionem: simulque Persas, injuriarum auctores et avaros, non a solo tantum suo patriisque sedibus; verum tota quoque Græcia depellebant. Et hæc sane facere non desicere summa cum moderatione, quæ cepisset olim ab ipsis majoribus cum præcedente bonis in rebus

A τάδῃλον γέγονεν, ἤνικα δὴ τοῖς Ἀθηναίοις προσέβαλεν ἡ Περσικὴ πᾶσα δύναμις δριμύ μὲν σφόδρα, καθάπερ λέων ἐλάφοις, ἐπειτ' ἐχρήτο τοῖς ποσὶν ὡς ἀπὸ λεόντων φουγούσα δίκην ἐλάφων, τῶν μὴδ' ὕλακην ἐνεγκεῖν δυναμένων. Ἐμαθε δὴ τότε καλῶς ἐξ ὧν γε ἐπεπόνθει βασιλεὺς, ὡς οὐ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἀρετὴ τὸ νικῶν ἐστὶ πανταχῆ· καὶ οὐ χρὴ τοῖς ἀγαθοῖς, κἂν ὦσιν εὐαρλίθμητοι, τοὺς πολλοὺς παραθεῖναι, εἰ δὴ καὶ πάντων ἐξῆς κρατήσαιεν τῶν τερμάτων. Καὶ γὰρ τοὶ καὶ πενία μετ' ἀρετῆς τιμιωτέρα τῶν πλοῦτω κομώντων ἐκείνης ἄνευ· καὶ οἱ ἐξ ἀσῆμων παῖδες τὸν τρόπον τοῦτον διαφερόντως λαμπρότεροι τῶν σεμνουμένων ἐπ' εὐγενείᾳ· καὶ ὅλως τὰ σὺν ἀρετῇ καὶ λαμπρᾷ· τὰ ταύτης δὲ μὴ μετέχοντα τούναντιον. Ἄλλὰ σκοπῶμεν ἀκριβῶς, εἰ δοκεῖ, στρατιάν ἤττω δεικνύσαν ἀριθμὸν ἅπαντα, εἰ βουλότο τις ἐκείνην ἐξαριθμεῖν, ἢ τῷ βραδίῳ εἰς ἔθνη πάμπολλα εἰσχωμάσαι δεδυνῆσθαι, ὕστατον πάντων ἐκώμασε κακίστη μοῖρα ἐαυτῆς εἰς γῆν ἀνθρώποις τρέφουσαν, ὕστερα πάντα θεμένων τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς. Αὕτη δὲ ἡ τηλικαύτη καὶ τοσαύτη δύναμις, ἡ πᾶσα τῆς Ἀσίας ἰσχύς, μᾶλλον δὲ Ἀσία πᾶσα, εἰ μὴ καὶ Λιβύῃ προσῆν, ἡ πεζεύειν θάλασσαν αὐτῇ προσῆκον ἤγειτο, καὶ πλεῖν ἡπειρούς οὐκ ἀπηξίου, πόλεσι τε ἀριθμεῖσθαι μεδίμνων δίκην ἐξεύρισκε, καὶ τοσόνδε τοῖς καινοῖς ἐφιλοτιμεῖτο, ὡς μικρὸν πάνυ νομίζειν, εἰ μὴ μόνοις τουτοῖσι τῆς ὕψ' ἤλιμ κρατήσαιεν (ἔσσεσθαι γὰρ τῶν αἰσχίστων, εἰ καὶ τινος αὐτῆς πολέμου δεήσειε πρὸς οὐστιασοῦν τῶν ἀπάντων, ἢ καὶ πρὸς πάντας ἐξῆς ἀνθρώπους)· αὕτη τοίνυν ἡ πληθὺς ἡ βαρβάρικη, ἥς λογισμὸς ἅπας ἤττητο, ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν ἤττηται, πολλῶν γε μέντοι γερῶν ἀξίων. Ἀθηναίων οὗτοι παῖδες, οὗς πολλῶν τε καὶ λαμπρῶν τετυχηκότας στεφάνων τοῖς πάλαι χρόνοις, καὶ τοῖς ἐγγύς, ὅπλων ἐμπειρίᾳ καὶ γενναϊότητι, οὐδ' ὁ τηνικαῦτα πόλεμος ἐκέλευν ἐστέρησε. Πολλῶ μὲν οὖν καλλίσι καὶ μελίσσοι τῶν φθασάντων αὐτῶν γε τούτοις εὖ ποιῶν ἐκόσμησε κεφαλῆν. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν κάλλιω καὶ μελίζω τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγεννημένων ἀπάντων, ἐαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀριστεύουσι παρέχειν ἄθλα κατὰλληλα, αἰδούμενον μὲν φιλοτιμίαν τὴν ἀληθῆ, γενναϊότητι λαμπρονομήν ἐπειτικῶς, αἰδούμενον δὲ ἀνδρίαν ὑπερφουδ, σωφροσύνη μὲν μεγίστη κεκοσμημένην, φρονήσει δὲ ὁμοίᾳ τὸ κατ' αὐτὴν ἐπιδεδειγμένην, καὶ αἰεὶ σὺν τῷ δικαίῳ πεζεουμένην ἅμα γε ταῖς ὕψ' αὐτῶν ἀρεταῖς. Τὸ γὰρ δὴ μερικώτερον ἀνάγκαις πάσαις περιληφθήσεται τῷ γενικώτερον καὶ συγγενεῖ. Οὕτω δὴ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἔχοντες Ἀθηναῖοι, ἐτίμων μὲν εἰρήνην, πρὸ τοῦ πλείονα πάμπολλα γῆς κερδᾶναι· τοὺς δὲ ὑβρίζοντας καὶ πλεονέκτας ἀνθρώπους οὐ μόνον τῆς σφετέρως αὐτῶν γῆς, καὶ τῶν πατρῶν ἡθῶν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἡμύνοντο τοῦ Ἑλληνικοῦ. Καὶ ταῦτα δὴ ποιούντες διατετελέκασιν μετὰ πόσης οἰεῖ μετριότητος, πόρρωθεν μὲν ἤργμένης ἐκ τῶν προγόνων μετὰ πάσης προηγησαμένης πλεονεξίας τῶν ἀγαθῶν, κατιούσης δὲ δικαίως, ὡσπερ τις κλέφρος, χρηστοῖς ἐκγόνοις,

χρηστους ζηλοῦσα γονέας. Ἦδεσαν γάρ, ὡς ταυτησι μὴ παρούση; οὐδ' ἅπαν τὸ τῆς ἀρετῆς χρῆμα οἶον τε συνείπειν ἀνθρώπων· περὶ ἧς γε μετριότητος ἐροῦμέν τι προῦργιατερον κατὰ σχολὴν μετὰ τοῦ καιροῦ, συνμιρομένου τοῦ κρείττους. Νῦν δὲ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα. Ἔδει μὲν οὖν, εἰ καὶ πάντα ἐλελήθει βαρβάρους τὸ τῆς ἀρετῆς περιόν, αὐτὸν γοῦν βασιλέα μὴ λεληθέναι, μηδὲ νομίζειν πλήθει κρατήσῃν προαιρουμένων πολέμου πίπτειν πρὸ τοῦ δεδέχθαι τι τῶν αἰσχυρῶν. Ἔδειξε γὰρ ὁ χρόνος τοὺς ἄνδρας τοσοῦτε πολλῶν γε κρείττον ἀσπαζομένους τὸ μεθ' ὀπλων ἀγωνιζομένους ταθνάνα ὑπὲρ τῶν σφίσι διαφερόντων, ἢ τινὲς ἀσπάζονται πανηγύρεις τρυφῆ καὶ βραθυμίας προσηλωμένοι. Ὁ δὲ τῆ τῶν εὐτυχημάτων κρατῆ, καὶ τῆ μανίας τῶν αὐτῶ προσδοκωμένων κατορθωμάτων καθάπερ κύμα τύπτειν ἡξίου, εἶλον ἀνέμοις παρὰ τὸ δόξαν αὐτῶ· οὐτω κἀναυθα νερόμικτε (θρασύτητος ἀκρασία) καπνοῦ τι μέρος ἀρκέσειν αὐτῶ τοῦ ἐν τῆ ψυχῇ πυρὸς ζέοντος, λέγω δὴ τοῦ παρὰ λόγον θυμοῦ, πασσοῦει τοὺς Ἕλληνας ἀναλώσει. Ἄλλ' ἢ τῆς ἀκαρίας φιλοτιμίας ὑπερβολῆ οὐδὲν ἐκαίειν τιμῆς ἀπένειμε· πρὸς δὲ τοῦναντίον σαφῶς αὐτῶ τὴν προσδοκίαν ἀνέστρεψεν. Ὁ γὰρ τῆ βροντῆ τῆς φήμης τὰ τῶν πολλῶν κυκῆσας φρονήματα, καὶ τούτους δειξας καλινδομένους πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, φθάνοντας τὰ τοῦδε προστάγματα, ἀκονητεὶ καὶ τὴν Ἑλλάδα προσκτεῖσασθαι φανταζόμενος, καὶ παμπληθεὶ τὸ Ἑλληνικὸν καθάπερ παίδας τινὰς ἐλεῖν, παίδας γε τῶν θρυπομένων ἐπ' ἀγορᾶς, καὶ προσεχόντων ἀθύρμασι, καὶ μηδενὸς γοῦν γεγευμένους προσήκοντος ἀνδράσιν ἐπιτηδεύματος, ἀλλ' ἔν γε τοῦτο μεμαθηκότας, ὀρχεῖσθαι τε καὶ ἀκκίεσθαι, γυναικώδει; καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὴν γνώμην, καὶ τὴν παιδείαν ὑπάρχοντας· ὁ σοβαρὸς, καὶ ὑπερνεφῶν, καὶ γεγαυρωμένος, ὁ τοσαῦτα ἐμβετεύων εἰς τὰ Ἑλλήνων πράγματα, ὅσα καὶ τὴν τῶνδε γῆν τοῖς σατράπαις διανέμειν εἰς ἀρχὴν, ὡςπερ ἂν εἰ ταύτην πάλαι προεἰληφεν· ὁπόσον οἴκοθεν σπουδῆ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα γῆν ἐτρεγεν, ὄνειροπολήσας τὰς ἐκεῖ νίκας, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐγερωθηρόμενα τοῦτω τρόπαια, τοσοῦτον ἄνω ποταμῶν παλινδρομῶν ἀνεδείκνυτο, οὐδὲ γοῦν αὐτὴν τὴν πρώτην οἶός τε γενόμενος ὑπενεγκεῖν προσβολὴν. Ὅπόσον γὰρ δὴ τὴν ταχίστην ἐπ' ἐκείνους ἤλαυνε, τοσοῦτε τούτους αἰσχυρῶς διέφεβε, σῶμα καὶ γνώμην καὶ ψυχὴν πρὸς τοῦναντίον ἅπαν τρακεῖς, καὶ πᾶσιν ἦν ἀφόρητος τῆ σπουδῆ. Ἐπεθύμησε γῆς Περσίδος, ἐπεθύμησε τοῦ ταύτης καπνοῦ, κατὰ τὸν Ὀμήρου πλανώμενον Ὀδυσσεά. Ἄν ἢ τι χεῖρον καὶ καπνοῦ, φίλον αὐτῶ δέξισθαι, εἰ μόνον εἴη τῶν οἰκοθεν. Ὡς ἔγωγε οἶμαι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὡδε μεταβαλεῖν, ὥστε χαιρεῖν ἐάσαντα στεφάνους τε καὶ θριαμβόν, καὶ τὴν ἐκ τῆ; νίκης πᾶσαν λαμπρότητα, μηδὲν θαυμάζειν ἕτερον πλὴν φυγῆς, ἀνδραπόδοις οὐκ ἂν προύσης. Ὅθεν οὐδ' ἀπεικός, εἰ τις ἔδωκεν ἐκείνον ἰδεῖν τὰς ἐν τῆ γυναικωνίτιδι κόρας, στέργειν κατὰ κόρῃς τυφθήσεσθαι παρ' αὐτῶν ἕνεκα τῆς γυναικώδους αὐτοῦ φυγῆς. Τῷ γὰρ αὐτῆ τετράφθαι τὴν ψυχὴν, καὶ τοὺς λογισμοὺς, καὶ τοσοῦτον ὀβριώσειν,

A omni excellentia, meritoque velut hæreditas quædam devoluta esset ad posteros frangi, frugi parentum æmulatores. Norant enim, si hæc non adesset ne quidem universam virtutis vim homini professa posse: de qua moderatione studiosius aliqui per otium, divino juvante numine, suo tempore profertur. Nunc iis, quæ proposita nobis sunt, insistamus. Licet ergo, quæ virtutis præstantia sit, omnes ignorarent Barbari; regem ipsum id saltem ignorare non oportuit, neque putare futurum, ut hominum copias eos in potestatem redigeret, qui bello cadere mallent, quam turpe quid admittere. Quippe tempus ipsum declaravit, his viris longe fuisse charius, si armati, pro rebus suis dimicantes, occumberent, quam aliis, voluptati et ignaviæ deditis, grati ludorum festi dies esse soleant. Xerxes vero prosperorum successuum crapula quasi quædam impulsus, et furore profecto de spe gerendarum feliciter rerum, veluti mare prius verberari jusserat, quod ventis præter voluntatem suam cederet; ita putabat hic quoque (o intemperantem audaciam) paulum fumi de igne qui ejus in animo flagraret, de iracundia rationis experte dico, Græcis funditus absumendis suffecturum. Sed nimia vis absurdi studii nihil ei peperit honoris, ac diversum potius exitum spei dedit. Nam qui rumoris tonitru complurium perturbaverat animos, eoque redegerat, ut imperata ipsius anticipantes, ad pedes ejus sese prosternerent; dum absque labore se Græciam quoque ditiori adjecturum imaginatur, totamque Græcorum nationem capturum, ceu pueros quosdam, qui delicias in foro facerent, et ludicris intenti essent, nec ullum aliquod opus virile degustassent, sed tantummodo saltare didicissent, ac lascivire, nec non muliebres et ingenii essent, et animis, et educatione: ferox, inquam ille, supraque nubes elatus, atque superbiens, qui tanto cum fastu Græcorum in bona pedem inferebat ut eorum terram quoque satrapis suis cum potestate tenendam distribueret, ac ei pridem illam occupasset; hic ergo, quanta cum festinatione domo profectus, Græciam cursu petebat, ubi victorias ipse sibi somniaverat, statuendaque de hostibus tropæa, tanta vicissim cum properatione repetebat adversos amnes, cum ne primum quidem conflictum sustinere potuisset. Nam quantopere versus hos impetu celeberrimo pergebat, tantopere vicissim ab illis turpi discedebat fuga; jam alius plane tam corpore, quam judicio animoque factus. Omnibus ob festinationem intolerabilis erat. Desiderabat terram Persidem, fumum ejus exemplo vagabundi Ulyssis illius Homerici desiderabat. Etiam si quid fumo deterius, admittere gestiebat, modo domi versaretur. Quo sit, ut equidem arbitrari, hunc virum adeo fuisse mutatum ut coronis et triumpho, etque omni victoriæ splendore, valere justis, aliud nihil quam fugam, ne quidem mancipia decentem, admiraretur. Nec absimile vero, si quis eum puellis gynæcei spectandum exhib-

buisset, æqui bonique facturum fuisse, si vel ab eis fugæ muliebri causa colaphos acciperet. Nam quia subito mutatus erat animus, una cum cogitationibus, jamque tantum metuebat, quantum antea se terroris incutere putabat: non ad fugiendum domum egere se pedibus arbitrabatur, nec equis, vi cursus ipsos cervos superantibus, sed alis simpliciter, et earum quidem avium, quæ levitate cæteras excedunt. Satis homini strenuo, Hellespontium vel rate transjicere, quod natave non posset. Usque adeo de alio in aliud, et in contrarium potius mutatus erat: nam qui densa navium coacta copia, et accurata earumdem commissura, seu ponte quodam tale tantumque mare constraverat, quod ex Asia in Europam eadem uti transjectione cum cæteris ante se recusaret; majore cum animi dejectione, atque humilius transfugit, quam vel ipso mancipia, vel calones faciant, nunquam respiciendo, cursum illum suum semper urgens. Optabat, arbitror, nequaquam amplius insequentum manus evadere, deque cæteris omnibus leviter sollicitus erat. Hac ipsum persequeretur, ut aufugeret, ut terga daret, ut versus orientem solem itinere contento, nec intermisso pergeret; ut non dormiret, non quiesceret, nusquam subsisteret. Nam charam illam prius Europam qui putas id temporis oderat? Inter currendum mente domi totus erat, domum clamabat, domum cursu tendebat, manus in anteriores dirigens, eisque vim magnam adhibens, tantum non pugnos ingerebat. Eosdem voce, quasi flagello, concitabat, quod nulla prorsus re contentus acquiesceret, quæ noneadem ipsam hora in patriam quasi fundæ jactu transferre posset. Unde flebat, ut cum eos ob singulare in cursu studium admirari deberet qui a tergo ipsum et adeo festinantem relinquerent, contrarium potius ageret, eosque graviter acuseret. Quippe celeritatem eorum ipsius ad fugam alacritas pro tarditate quadam habebat. Semper exhortabatur comites cursus, nec in eo se supervacaneum aliquid facere animadvertibat. Non enim illi ferendum ullo modo putabant, si non eundem cum rege cursum conficerent, quos idem cum illo metus in errorem impulisset, quique prorsus ab initio fugæ se cum eo dedissent. Si qui nequirent consequi, eos ad corvos abire jubens, sua se vir strenuus persona dignum quid agere putabat: nam totus erat in fuga, totas laxaverat habenas, alius rei nullius, quam temporis rationem habebat. Quin etiam pro campestri, per montuosum; pro arenoso, per saxum; pro levi, per iter asperum obliquumque tendebat. Diem pro nocte ducebat, noctemque profundam pro clara luce. At qualis vir, obsecro? qui calente meridie, cælo spado, campum æquabilem et planum, nec ulla re molestum, gradatim ac tarde, præ magnificentia fastuque, vix aliqui transiret. Atqui modo si comedendum esset, aliudve quid rei necessariæ faciendum, id, siquidem urgeret, equitans, credo, faciebat. Usque adeo præ formidine mentem velut amiserat, nec ullam vel honesti, vel

ἄσπον ἑνὸμιζε φοβεῖν, ἡγεῖτό οἱ μὴ δεῖν ποῶν πρὸς τὴν οὐκ ἄρα φυγὴν, μηδ' ἴππων αἰσχυνόντων ἐλάφου; ἀρετῇ δρόμου, ἀλλὰ πτερῶν ἀτεχνῶς, καὶ τούτων ὄρνέων ἐκείνων, τῶν ἐπὶ κουφότητι τῶν ἄλλων πλεονεκτούντων. Ἦγάπα ἂν ὁ γεννάδας σχεδὶ διαβῆναι τὸν Ἑλλησπόντον, ὡς οὐκ ἔνδον αὐτῷ νῆγεσθαι. Οὕτως ἀφ' ἐτέρου πρὸς ἕτερον, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸναντίον μετέβαλεν. Ὁ γὰρ νεῶν συνόδῳ πᾶνυ πικρῆ, καὶ ἀκριβεῖ γε τούτων προσαρμογῇ τὴν τοσαύτην καὶ τοιαύτην θάλατταν γεφυρώσας, οὐκ ἀξίων τὴν ἐξ Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην διάβασιν τὴν αὐτὴν αὐτῷ γενέσθαι τοῖς πρὸ αὐτοῦ μικροπρεπέστερόν τε καὶ ταπεινότερον τῶν ἀργυρωνήτων καὶ σκευοφόρων διεδρασκεν, ἀμεταστρεπτὸν τὸν δρόμον ἀεὶ ποιοῦμενος. Ἦῦχετ' ἂν, οἴμαι, διολισθῆσαι τῶν οὐκέτι διωκόντων αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πάντων κούφῃ τις ἦν ἐκείνῳ φρονεῖς. Αὐτὸ γε τοῦτο διώκων ἦν, τὸ ἀποδιδράσκεν, τὸ φεῦγειν, τὸ τὴν πρὸς ἑω πορεῖαν σύντονόν τε καὶ ἀληκτον αὐτῷ γίγνεσθαι, τὸ μὴ καθεῦδειν, τὸ μὴ ἡρμεῖν, τὸ μὴ ἴστασθαι. Τὴν πρὶν γὰρ φιλῆν Εὐρώπην πῶς οἶαι τότε μεμίσθηεν; Ὅλον οἶμαι τὸν νοῦν εἶχε θέων, οὐκ ἄδ' ἐδῶα, οὐκ ἄδε τὸν δρόμον εἰργάζετο, τείνων τῷ χεῖρε-τοῖς πρὸσω. καὶ μονοῦ κορυλλίζων τουτουοῖ, κομιδῆ βιαζόμενος. Ἦν αὐτοῦ καὶ τῆ βοῆ καθάπερ μάστιγι προσελαύνων, τῷ μηδὲν τῶν πάντων ἀρκεῖσθαι, ὃ μὴ δύναμιν ἂν εἶχεν αὐθωρὸν αὐτὸν διασφενδονῆσαι πρὸς τὴν πατρίδα. Ὅθεν δέον τούτους θαυμάζειν τῆς ἐπιμελείας τοῦ δρόμου, εἰτι δὴ καὶ τοῦτο εἶχον κατόπιν τὸν οὕτως ἐπειγόμενον, ὃ δὲ καὶ τὸναντίον σαφῶς ἐπολεῖ, καὶ διαφερόντως αὐτοῦς ἐμέμφετο. Τὴν γὰρ αὐτῶν ταχυτήτα βραδυτῆτά πως ἀπέφαιεν ἢ πρὸς τὴν φυγὴν προθυμία. Διεκαλεύετο μὲν ἀεὶ τοῖς αὐτῷ συνθέουσι, παρῆλκον τι καὶ περιττὸν οὐκ αἰσθανόμενον ποῶν. Οὐ γὰρ ἀνεκτόν γε πάντως αὐτοῖς μὴ τὴν αὐτὸν ἄνευ δρόμον τῷ βασιλεῖ, τῷ ἑω τοῦτω φόβῳ παρατραπέσει, καὶ πιντελῶς τὴν πρώτην σὺν αὐτῷ σφᾶς αὐτοῦς ἐκπέδουσαι τῆ φυγῆ. Ἦοὺς δ' οὐκ ἀρκοῦντας ἀκολουθεῖν, τούτους δ' ἐς κερρακας ἀποπέμπων, ἄξιον καὶ οἱ προσῆλον πράττειν ὃ γενναῖος ἐνόμιζεν. Ὅλος γὰρ ἦν τῆς φυγῆς, διατὰς ἡνίας ἐφείξ, ὄρων εἰ μόνον τὸν καιρὸν, καὶ μὴ πρὸς ἕτερον βλέπων. Ἀλλὰ μὴν ἀντὶ πεδίσου τὴν ὄρεινῃν, ἀντὶ δὲ ψαμμώδους τὴν λίθων γέμουσαν, ἀντὶ δὲ λείας ὁδοῦ τὴν τραχίαν καὶ σκολιάν ἤλαυν, τὴν νύκτα μὲν ἡμέραν λογιζόμενος, αὐτὴν δὲ σκοτομήνην ἀκίνα μάλα ἀστράπτουσαν, καὶ ταῦτα, τίς ποτ' ἀνδρῶν; ὃ μισθὸς σταθερᾶ; αἰθρίας οὐσης, πείδιον ὁμαλόν τε καὶ λείον, καὶ μηδὲν τι εὐτεχερῆ; σχολῆ καὶ βᾶδην ὑπὸ μεγαλοπρεπέως καὶ τύφου μόλις πορευόμενος. Καὶ μὴν δεῖσαν φαγεῖν, ἦ τι τῶν ἐπάναγκες πράττειν, ἐλαύνοντά γε οἴμαι τὸ κτεπεῖγον αὐτὸν ἐργάζεσθαι. Οὕτω τοι δεῖλα τὸς φρένας ὡπερ ἀπὸλωλε, καὶ οὐδὲν αὐτῷ περὶ τοῦ καλοῦ τε καὶ καθήκοντος ἔμελεν. Οὕτω πάντῃ λογισμῶν ἀπεπταικῶς τηλικῶδε σχήματι προσκόντων, πρὸς τῷ μηδὲως αἰσχύνεσθαι οὐδ' ὑπελογίζετο τῶν δεινῶν οὐδὲν, οὐ πῦρ, οὐ θῆρας, οὐκ ἐλισθον, οὐ βόρβορον, οὐ σκόπελον, οὐ κρημνὸν, οὐ λίμν,

οὐκ ἄδοξίαν αὐτῆν. Πάντα ἑορτὴν ἤγειτο τὰ δυσ-
 χερῆ· πάντα πανήγυριν τὰ δεινά. Μηδὲν πλὴν
 Ἀθηναίων φοβερὸν, μηδὲν φευκτὸν ἄνευ αὐτῶν.
 Μόνοι; τούτοις πάντας δεῖν πρωτεῖον πάντως πα-
 ραχωρεῖν ἐπὶ τῶν ἀπάντων· καὶ τοὺς τοῦτο πράτ-
 τοντας μηδαμῶς αἰσχύνεσθαι. Τί χρῆ πολλά λέγειν;
 Σεμνὰ μὲν πάντα τὰ ἄκοσμα, κέρδος δὲ ζημίαν πᾶ-
 σαν ἐνόμιζεν, εἰ σῶς ἐπαναστρέψειεν οἴκαδε· οὐκοῦν
 ἠρυθρίασεν, ἕτερος παντάπασιν ἐξ ἄλλου πάντη
 φαινόμενος. Οὐδ' ἤγειτο χαλεπὸν, εἰ ὀρθῶ χεῖρῳ
 πάσχω ἑκείνων, ἀ μικρῶ πρόσθεν ἠπαίλει τοῖς,
 ὑφ' ὧν ταῦτ' ἔπασχε. Καίτοι τί ποτ' ἂν αἰσχίον
 εἶποις τῆς οὕτως ἐς ἄκρον μεταβολῆς, οὕτως
 ἀθρόον γεγεννημένης; Γένος βατράχων μηθενὸς δε-
 διττομένου οὐκ ἐς βυθὸν καταδύονται, ὡς ἀφανι-
 σθῆναι τοῖς τέλμασιν. Οὗτος δὲ ἠνέσχετο πάσχω, ὁ
 μηδενὶ τῶν πώποτε γεγεννημένων ἀνθρώπων ταῖς
 παρ' ἑαυτοῦ φαντασίαις ἐξισούμενος, ὅπερ οὐδ' οἱ
 πτώχει; ποιούσιν· ἐφευγεν, ἔτρεχεν, δὴκ ἠρέμει,
 μηδὲ τὴν διώκοντα βλέπων, ἢ σκίαν ὄρων ἑκείνου, ἢ
 φωνῆ; ὄλωσ ἀκούων. Ἰσως γε παρεμυθεῖτο τὴν
 ἀνθρωπον ταῦτα πάσχοντα, οἶμαι δὲ καὶ προὔτρεπε
 πρὸς τὴν ἀνυπέρολητόν τε καὶ ἀπαράδλητον ἔκτρο-
 πῆν, τὸ τοὺς συναλαζονεουμένους αὐτῷ πρότερον
 τότε συμφεύγοντας ὄραν οὐδὲν ἑκείνου σχολαίτερον.
 Πάντων γὰρ προὔργου γέγονεν αὐτοῖς ἢ πρὸς τὸν
 οἶκον ἐπάνοδοσ. Ταύτης οὐκ ἂν ἠλλάξατο βασιλεὺς
 εἰδ' ὧν χωρὶς οὐκ ἂν ἤξίου τὸ πρὶν βιώναι. Ταύτης
 πάντα δευτέρα ἦγε καὶ βασιλείαν αὐτῆν, κλῆρον
 δικαιοτάτον, ἐκ πατρὸς αὐτῷ καταλθοῦσαν, μεγίστην
 οὔσαν. Ὡς γὰρ σοικεν, ὁ φόβος ψυχῆς κρατήσας
 καθάπαξ δεινόν τι ταύτης δάλασι πᾶν ἀγαθόν, εἰ
 μὴ σὺν λόγῳ τοῦτο προσκτῆσαιο τῷ γιγνομένῳ καὶ
 πρέποντι, εἶτα καὶ χρόνῳ τούτῳ συγγένοιτο, δὲ ἂν
 περιπόδοις καὶ μήκεσιν αὐτῇ γε τοῦτο προστήξας
 καὶ παγιώσας, ἀμετάδλητον ἀποφῆναι. Πείθει δει-
 λία τρώσασα νοῦν, ἀκράτῳ φόβῳ κατασχεθέντα,
 βῆδω; ἀνταλλάττεσθαι μεγάλων καὶ πάνυ λαμπρῶν
 φαῦλα καὶ γελοῖα πράγματα, καὶ τὰ δυσχερεῖα;
 μεστὰ, καὶ μισητέα, καὶ βδελυκτὰ, ὡς τὰ τοῦτοις
 ἐναντία, σὺν εὐφροσύνῃ δέχεσθαι, πρὸς μόνην ἀπο-
 θέποντα τὴν τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆν. Τουτὶ πα-
 θῶν βασιλεὺς, βασιλείαν μὲν αὐτῆν παρὰ φαῦλον
 θέμενος, τὸ προσκυνεῖσθαι μικρὸν ἠγούμενος, μι-
 κροῦ καὶ ὑπὲρ πάντων ἔθνῶν παρ' οὐδέν τι λογιζό-
 μενος τὸ ὑπὲρ τὴν ὑπ' αὐτὸν μονοῦ καὶ Ἰσαθιῶ
 Θεραπεύσθαι, ἑορτῶν τε ἀλογήσας καὶ πανηγύ-
 ρων, αἷς ἔχαιρε, βασιλεία τε καὶ λουτρά, καὶ
 παραδείτους ἑκείνους περιιδῶν, ἀ καὶ τοῦ παντὸς
 προετίμα, οἶμαι δὲ καὶ νῆσων ἑκείνων, ἃς τοῖς μά-
 κρισιν ἀπένειμαν οἱ τότε παραπαλοντες, ἀσφοδελῶν
 τὸν λειμῶνων, καὶ Ἥλυσιου πεδίου, καὶ τῶν τοιού-
 των ἀπάντων, τὴν ἰδιώτου μοῖραν ἐπῆνει, καὶ
 στέργειν ἔτοιμος ἦν δουλείαν, καὶ πάντα φέρειν,
 μόνον εἰ σώζοιτο. Λίθων δὲ ἑκείνων τῶν πολλῶν τε
 καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων, οἷς ἐκεκόσμητο, καὶ πλα-
 τίνου τῆς χρυσῆς, καὶ δὴ καὶ τύφου παντὸς ἐπι-
 λελησμέος, ἠσπάζετό τε πενίαν, καὶ προὔτιθε
 σχήματος μόνον οὐκ ἀθανασίαν αὐτῷ παρέχοντα·

A decori rationem habebat. Usque adeo prorsus a
 cogitationibus, tantæ majestati convenientibus,
 destitutus, præterquam quod nullius eum rei puderet
 nec periculi quidquam ad animum revocabat: non
 ignem, non feras, non ruinam, non cenam, non
 scopulum, non præcipitem locum, non famem, non
 ipsam infamiam. Omnia molesta pro festo, dira
 pro ludorum celebritate ducebat; nihil ei formida-
 bile, præter Athenienses; nihil exceptis illis, fugien-
 dum: his solis omnes omnino debere primas, in
 rebus omnibus, concedere; nec id facientibus ullo
 modo pudori esse posse. Quid multis opus est? om-
 nia indecora pro honestis, omne damnum pro lucro
 ducebat; modo salvus domum reverteretur. Itaque
 non erubescerat, quod alium prorsus ex alio se fa-
 etum ostenderet; nec grave putabat, si hominum in
 oculis etiam deteriora pateretur, quam quæ paulo
 ante minabatur iis, a quibus hæc patiebatur. At vero
 quid dici turpius hac mutatione possit extrema,
 tam subito facta? Raræ, si nulla res terrorem incu-
 tiat, in altum se non demergunt, ut additæ paludæ
 nusquam appareant. Illic vero, qui nulli mortalium,
 qui unquam exstiterunt, imaginationibus ex se con-
 ceptis par erat, id facere sustinuit, quod ne lepro-
 res quidem faciunt, fugiebat, currebat, non quie-
 scebat, cum nec persequentem cerneret, nec umbram
 ejus videret, aut vocem ullam audiret. Fortasse
 consolabatur hominem hæc perferentem, atque
 etiam incitabat, credo, ad summam et incompara-
 bilem hanc insaniam; quod eos, quos antea socios
 habuerat arrogantæ, nunc nihilo se segiores fugæ
 socios conspiceret. Nam nihil eis erat antiquius,
 quam uti domum redirent. Cum hac reversione rex
 nec illa commutasset, absque quibus antea ne vi-
 vere quidem voluisset. Huic omnia postponebat,
 ipsumque adeo regnum, jure debitum ei patrimo-
 nium, quod amplissimum a patre acceperat. Nimi-
 rum metus, uti videtur, si semel animum occupa-
 verit, admirabilem vim habet ex eo pellendi omne
 bonum; in consentanea decenteque ratione id ani-
 mus acquirit, eique tempus ad aliquod adsit: quod
 ubi spatiis quibusdam intercedentibus, animo bo-
 num ipsum infixit, solidumque fecerit, immuta-
 bile redditur. Trepidatio si mentem vulneraverit,
 immodica correptam formidine, facili eam momen-
 to impellit, ut cum magnis et valde splendidis re-
 bus vilia ridiculaque commutat; ac plena difficul-
 tatis, odioque et execratione digna, veluti si his
 contraria forent cum voluptate, solam molestæ rei
 propulsationem spectans, suscipiat. Hoc cum huic
 quoque regi accidisset, regnum ipsum vilipendens,
 adorationem parvificiens, qua prope cunctis a gen-
 tibus colebatur; pro nihilo ducens, quod suis a
 subditis ei cultus prope divino par exhiberetur;
 neglectis et solemnitatibus et ludorum celebritatibus.
 quibus alioqui delectabatur, regiasque cum lavacris
 et paradisis aspernatus, quæ cuivis rei præferre
 solebat; itemque, mea sane opinione, illas ipsas
 insulas, quas eorum temporum deliri homines beatis

attribuerunt, cum herbosis illis pratis, et Elysio campo, et aliis hujusmodi omnibus: privati hominis sortem laudabat ac servitutem tolerare paratus erat, omniaque ferre, modo salvus evaderet. Gemmarum vero, quibus et multis, et pulchris, et magnis ornatus erat, aureæque platani, et fastus omnis oblitus, paupertatem amplectebatur, eique majestati anteponebat, quæ ipsi tantum non immortalitatem largiebatur. Nec abs re quis dixerit, eum, quo tempore nemo non ipsi assentando blandiebatur, futurum putasse ut immortalitatis quoque propter regnum particeps fieret. Id enim semper in melius tum cura, tum virtute sua provehens, loco pontis et gradus ad speratam immortalitatem sibi fore credebat, atque hanc vicissim, post longam in terris commemorationem, regni præmium. Sed fieri non poterat, ut animo mutatus, mentem immotam retineret: itaque mox et regnum, et quidquid ejus esset generis, ut augustæ rei nomen regno conciliaret, memoria exclusit; quæque regno jucunda inessent, existimata cæteroque ab ipso tam ambrosia, quam nectare potiora, prorsus e cogitationibus ejecit; quodamque modo illius pristinae solidæque insanitæ ne quidem meminerat, ut equidem arbitraret, si quis de regno, deque regni bonis, ad eum id temporis disseruisset, et molestissimum ei futurum, et fortasse reprehensionem quoque subiturum fuisse. Atqui prius, cum ab omni sobrietate prorsus alienus esset, et admittebat, et amplectebatur, et largiter remunerabatur, si qui eum pari cum diis cœlitibus et cœlesti gratia perfrequentibus honore coluissent. Sedenim de prioribus ad contraria traductus, non jam pristinus ille Xerxes erat, qui hæc tum agebat, celebris, inquam, ille, magnus, audax, elatus, insolens, qui parum aberat, uti quidem apparebat, quin cum ipso Deo certamen susciperet, sed alius ab illo quondam Xerxe, planeque diversus. Nam ex pœnitentia, quasi si grave caput esset, oculos in terram defigere, non illius erat superbæ prioris, cui primis ab annis innutritus erat, et absque qua ne temporis quidem momento conspici poterat. Itaque materie Xerxes idem manens (nam fieri naturæ mutatio nequibat), forma extreme mutata, cunctis maximam de se præbebat admirationem: non philosophando, non moderate se gerendo, (quoniam id pacto?) sed vice versa, quod philosophiam, moderationis magistram, non degustasset. Ab ea destitutus, in vicissitudine rerum adeo se inhoneste gessit, ut et polypos obsecraret et chalybeolones, meras præ se nugas faceret. Nam heros iste, vel qui potius ipsos anteire se putabat heroas, animo tum dejectiore quam Irus ille mendiculus erat. Sic ad abyssum ex æthero decidit, tam superciliosus, quam tumore spiritumque dejectus; cum leonina pelle, ferocia quoque deposita: tam absolute denique mutatus ex alio in alium, vitam ut ipse suam odisset, amentiaque ac vanitatis pristinae pœnas ipse quolammodo de seipso sumeret, quamquam animo illa parò spontaneoque non faceret.

A Καὶ μὴν εἰκότως ἂν τις εἴποι κάκεινο, ὅτι δὴ καὶ ταύτης ἐνόμιζεν, ἤνικα παρὰ πάντων ἐκολακεύετο, μεθέξειν διὰ τὴν βασιλείαν. Ἔσσεσθαι γὰρ αὐτὴν ἐκείνω, ἐπιδιδούσαν αἰεὶ πρὸς ἄμεινον, ἐπιμελείας τῆς αὐτοῦ καὶ ἀρετῆς εἴνεκα. γέφυραν καὶ κλίμακα τῆς ἐλπίζομένης ἀθανασίας· καὶ αὐτὴν γε πάλιν γέρας τῆς βασιλείας μετὰ μακρὰν τὴν ἐνθάδε διατριβὴν. Ἄλλ' οὐκ ἐνῆν τραπέντα ψυχὴν τὴν γνώμην ἰσχεῖν ἀκίνητον· ὥστε τὴν μὲν βασιλείαν εὐθὺς, καὶ ὁ τί περ σεμνὸν αὐτὴν ἀποφαίνοι χρῆμα, ἐξέωσα τῆς μνήμης· τὰ ταύτης δὲ ἡδέα καὶ τερπνὰ, ἅπερ ἂν οἶμαι τοῦτον προτιθέσθαι καὶ ἀμβροσίας καὶ νέκταρος, τῶν λογισμῶν διώσατο τελῶς· καὶ ἀμωσγέπως οὐδὲ ἐμέμνητο τῆς πρὶν ἐμπλήκτου παραφορᾶς. Ὡ; ἔγωγε οἶμαι, εἰ τις αὐτῷ περὶ βασιλείας καὶ τῶν ἐκείνης ἀγαθῶν τηνικαῦτα διαλέγοιτο, κἂν ἐπαχθέστατος δόξαι, καὶ πού καὶ ἐπιτίμησιν τινα παρ' αὐτοῦ δέξασθαι. Καίτοι καὶ ἐδέχετο, καὶ ἠσπάζετο, καὶ συχνοῖς ἡμείβετο ὤμοις, ὅποτε παντελῶς ἀσωφρόνιστος ἦν, εἰ τινες ἐκείνον ἐτίμησαν ἴσα τοῖς ἐν οὐρανῷ πολιτευομένοις, καὶ τῆς αὐτῷ χάριτος ἀπολαύουσιν. Ἄλλ' οὐχ ὁ πρῶην Ξέρξης ἦν, μετενηνεγμένος ἐκ τῶν προτέρων πρὸς τάναντία, ὁ ταῦτα τότε διαπραττόμενος, ὁ πολλὸς, ὁ μέγας, ὁ θρασύς, ὁ ὑπερόπτης, ὁ ὕβριστής, ὁ κινδυνεύων, ὡς γε φαίνεται, καὶ πρὸς τὸ θεῖον ἦδη κεχρησθῆαι τισιν ἀμύλλαις, ἀλλ' ἑτερός τις τοῦ πάλαι Ξέρξου, καὶ πάντῃ ξένος. Τὸ γὰρ διὰ πρὸς γῆν κύπτειν μεταμελεῖα τὴν κεφαλὴν βαρυνόμενον οὐκ ἦν τῆς προτέρας ὑπεροφίας, ἢ γε σύντροφος ἐκείνος, καὶ ἥς χωρὶς οὐδ' ἐν ἀκάρει τοῦ χρόνου τοῦτον ἦν θεαθῆναι. Ὡστε τὴν ὕλην ὁ αὐτὸς Ξέρξης μένων (οὐ γὰρ ἐνῆν τὴν φύσιν μεταβαλεῖν), τὸ εἶδος ἄκρω ἀμείψας, πάντας γε παρέχευε θαυμάζειν, οὐ φιλοσοφῶν, οὐ μετριάζων, πόθεν; τοῦναντίον μὲν οὖν, ὡς μὴ γεγευμένος φιλοσοφίας, μετριάζειν διδασκούς. Ταύτης γὰρ οὗτος ἐρημος ὦν, οὕτως ἀκόσμως ἐχρήσατο τῇ μεταβολῇ, ὡς ἀποκρύψαι ταύτην πολυπόδας, καὶ λήρον ἅπαντας ἀποφῆναι τοὺς χαμῖλλοντας. Καὶ γὰρ ὁ ἥρωϊς οὗτος, μᾶλλον δὲ ὁ καὶ τοῦτος αὐτὸς παριῶν τοῦ ἥρωος, ὡς γε φέτο, καὶ Ἴρου τότε τοῦ πένητος ταπεινότερον ἐφρόνησεν. Οὕτως ἐξ αἰθέρο; πρὸς ἄβυσσον ἀποπέπτωκε, κατενεγκὼν μὲν τὴν ὄφρυν, κατενεγκὼν δὲ ὄγκον καὶ φρόνημα· βίψας μὲν τὴν λειοντήν, βίψας δὲ ἐμβρίθειαν· καὶ δίκως οὕτω μεταβαλὼν ἀκριδῶς πρὸς ἑτερον ἐξ ἑτέρου, ὡς μισῆσαι τὸν αὐτοῦ βίον, καὶ δίκως αὐτὸς παρ' αὐτοῦ τρόπον δὴ τινα λαμβάνειν τῆς προτέρας ἀπονοίας καὶ ματαϊότητος, εἰ καὶ μὴ γνώμῃ καθαρᾷ καὶ θελουσίῳ ταῦτ' ἐπραττεν. Ὡν δὲ ἐν τῷ σχήματι, καὶ ποιῶν ἂ κἂν ἠσχύνετο δούλος, ἀλλόκοτόν τι τέρας ἐφαίνετο. Τιμᾶν γὰρ δὴ τὸ μέτρον, ὡς δεῖ, καὶ προσέειν ἑαυτῷ μῦθεπώποτε μεμαθηκὺς ὅδ' ἀνὴρ, ἐξώκειλε μετατραπέως ἐξ ὑπερηφανίας καὶ ὕβρειος εἰς ταπεινότητα δούλοις πρέπουσαν, ἀκράν ἐξ ἀκρας, σὺν ἀκοσμίᾳ. Οὕτως ἅπαν βάρβαρον καὶ ἀπαιδευτον, εἰ μὲν εὐπραγεῖ, τοῖς ταπεινότεροις ἀφόρητον· εἰ δ' ἀσθενήσειεν αὐτῷ τὸ γε παρέχον

ὄβριζειν, βράδως ὄσει καὶ δούλων σκώματα. Καὶ ἄ
 δὴ καὶ οὗτος βασιλεὺς, τοιοῦτος μὲν τὸ γένος ὢν,
 καὶ τῆς ὡς ἀληθῶς παιδείας ἀμέτοχος, μόνης τῆς
 ἐπιθυμίας τοῦ σώζεσθαι γεγωνῶς, τὰ τοιαῦτα χαλεπὰ
 νενοσήκει, καὶ ἐναντιώσεσιν ἄκρις ἐνεπεπτώκει.
 Ὁ γὰρ οὐκ ἦν βιωτὸν, εἰ μὴ δωροφοροῖτο καὶ
 προσκυνοῖτο, παρὰ τε τῶν ἀστυγειτόνων, καὶ τῶν
 αὐτοῦ πάντων, τῶν τε πέριξ τῆς Περσίδος, καὶ τῶν
 πορρωτάτω καθημένων ἐθνῶν, οὗτος αὐτὸς δὴ
 γυμνωθεὶς τῷ πολέμῳ πάσης, ὡς εἰπεῖν, τῆς οὐ-
 σίας, ἔπειθ' ἐκὼν ἀπεβάλετο ὅπλα τε ἐκεῖνα τὰ
 λαμπρὰ, καὶ βασιλικὴν σκευὴν ἅπασαν, ὡς εἶναι
 ταύτη κουφότερος, καὶ βῆον δύνασθαι φέρεσθαι ἐφ'
 ἵππων, μάλα κομιεῇ ταλαιπωρησάντων συντόνῳ
 δρόμῳ. Ἢ ποῦ γε καὶ θνητὸς ὑπήνεγκεν εὐχερῶς
 παρὰ τῶν αὐτοῦ, εἰς οὐδ' οὐδ' ἂν ἤξιοι συχνῶς ὄρῳν, B
 βεβλημένος ὑπὸ τοῦ τύφου. Οὕτω πως αὐτῷ τὰ
 πρὶν εἰς τοῦναντίον ἀντίστραπται. Τὸ γὰρ περὶ τῆ
 ψυχῆ δαδέναι τοιοῦτον ἄνθρωπον ὅσα ἔπειθε φέρειν
 ἡδέως, ὅ τι ἂν ἐνθυμηθῆ τις ἀγδῆς, καὶ λυπεῖν, καὶ
 δίκηνειν δυνάμενον. Ἐπειθεὶν ἐφίεσθαι ψιλὸν ὀφθῆ-
 ναι τοῖς οἰκοι μένουσι, καὶ τοῦθ' ἠγεῖσθαι λαμπρῶ-
 τερον τῶν πρόποτε γεγεννημένων αὐτῷ λαφύρων·
 μεθ' ὧν γε Σούροις ἐπανερχόμενος (πῶς ἂν τις
 εἴποι τὴν ἐπὶ τοῦτοις τελομένην αὐτῷ μάχην;) οὐκ
 ὀλιγάκις ἐθριάμβευεν, εὐφημούντων καὶ κρο-
 τούντων τῶν ὑπανώντων, καὶ πάντα δὴ ποιοούντων
 αὐτῷ, μικροῦ δεῖν ἴσα Θεῶ. Τὸ γὰρ σφόδρα εὐτυ-
 χεῖν ἐρετήν. Ἰδίαν λογιζάμενος, καὶ τῷ παρὰ τὸ
 εἰκὸς εἰ πράττειν, μὴδ' ἔπωστιοῦν αἰσθανόμενος, C
 τῆς ἑαυτοῦ μαλακότητος, ἀλλὰ κατορχόμενος, εἴ
 τινες μὲν εἶεν κριτέτους αὐτοῦ, πληθεῖ δὲ τοσαύτης
 δυνάμεως ἤτους γένοιτο, τελχίνι δαίμονι φθοερῷ
 κατακερημένῳ, ὡς περ τις γίγας, ἢ Ἡρακλῆς, ἢ
 ἔξ Ὀλύμπου κατιῶν, ἐπεικῶς τῶν ἄλλων κατα-
 φρονῶν, οὐδὲν ἦν μέγα καὶ σεμνὸν, ὃ μὴ πρέπον
 ἐνόμιζεν ἑαυτῷ. Ἀπονοία γὰρ ἐσχάτη κατασχεθεῖς,
 ὀφῶ τὴν κεφαλὴν αἰρων, ἐπόση δύναμις ἦν αὐτῷ
 καὶ μονοῦ πετόμενος θέλων φαίνεσθαι, καθήμενος
 ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου, τὰς καθήμεραν τηλι-
 κάσδε τιμάς, ὑπὲρ τὴν ἄξιαν οὖσας, μήτε τῶν τοῦ
 σώματος αὐτοῦ πλεονεκτημάτων, μήτε μὴν τῶν τῆς
 ψυχῆς τοπαράπιν ἐνόμιζεν ἀπάδειν. Τὸ γὰρ δὴ
 Γνώθι σαυτὸν λῆρον ἀντικρυς ἠγεῖτο, ἢ οὐδὲ
 ἀκήκοεν, οὐδ' ἐβούλετο. Τὴν γῆν μὲν γὰρ ἤδει πα-
 τῶν, (πῶς γὰρ ἂν ἠγνοεῖ καὶ τοῦτο;) τὴν δὲ κορυφὴν
 αὐτοῦ οὐ πολλὴ τῆς οὐρανίας οἰμῆς δοκεῖν ἀψίδος
 ἀπικλεῖσθαι. Ταυτὶ γὰρ δίδωσι νοεῖν ὃ βίος τοῦδε
 τάνδρός. Ἐἴεν δὴ τούτων γὰρ ἴσως ἄλλοις.
 regio solio consideret, quotidianos illos ac tantos honores, qui supra dignitatem ipsius essent, omni-
 no corporis animique sui dotibus eximiis competere putabat. Quippe verbum illud, *Nosce teipsum*,
 pro fabula prorsus habebat : vel nec audierat, nec audire volebat. Norat ille quidem, se calcare terram,
 (quo enim id pacto nesciret;) sed verticem, credo, suum opinabatur ab illo cœlesti fornice non multum
 abesse. Nam ut hæc de eo cogitemus, ipsa hominis vita facit; ac sit ita sane, nam de his fortasse satis.

Ὁρα δ' ἂν εἴη καὶ τὸ τοῦ Γύγου κατόρθωμα
 παραγαγόντας εἰς μέσον, βασάνῳ τοῦτο προσαγα-
 γεῖν. Οὗτος τοῖνον ποιμῆν μὲν ἦν τὴν τύχην, Λυ-
 δῶν δὲ τύραννος γέγονε στροφῆ σφενδόνης, ὡς γέ
 φασιν, εἰ τέως γε τὸν μῦθον μὴ ἀτιμάσαιμεν.

Cumque regia dignitate præditus esset, eaque
 faceret, quæ vel mancipium aliquod pudore præpe-
 ditum non commisisset; prodigiosum quoddam
 monstrum esse videbatur. Nam quod vir hic mo-
 dum, ceu par est, amplecti, sui que rationem ha-
 bere, numquam didicisset: de superbia petulau-
 tiaque summa summam ad abjectionem, mancipiis
 convenientem, cum dedecore exorbitavit. Ita quid-
 quid barbarum et expers est doctrinæ, si prospere
 fruatur, intolerabilem in modum erga hu-
 miliores se gerit, sin ille quasi fons insolentia debi-
 litetur, vel mancipiorum ludibria facile feret. Sic
 et iste rex, tali prognatus genere, veræque doctrinæ
 ignarus, duntaxat incolumitatis studio ductus, tam
 gravibus laboravit vitiiis, et in extreme dissidentia
 incidit. Nam vivendum sibi non arbitrabatur, nisi
 deferrentur ad eum munera, nisi adoraretur et a-
 ffnitimis, et suis omnibus, tam circa Persidem un-
 dique sitis, quam remotis longissime gentibus:
 hic ipse nudatus in bello cunctis, prope dixerim,
 facultatibus, mox et arma illa splendida cum omni
 ornata regio libens abjicit; ut levior esset ac faci-
 lius ab equis gestari posset, qui contento cursu
 graviter affligerentur. Nonnumquam et probra
 suorum facile tolerabat, quos antea præ fastu saepe
 ne quidem intueri dignabatur. Usque adeo pristinus
 ei status ad longe diversum rediit. Nam quod animæ
 vitæque suæ vir talis metueret, illi ipsum ei persua-
 debat, ut libenter ferret, quidquid acerbitatis
 animo quis conceperit, quidquid afferre molestiam
 et mordere potest: persuadebat, ut nudus ab iis
 conspici cuperet, domi qui manserant, idque du-
 ceret illustrius omnibus, quæ unquam adeptus
 fuerat, spoliis: quibus eum Susa revertens (quibus
 obscuro verbis insaniam quis explicet, qua in his
 utebatur?) non modice triumphare solebat, accla-
 mantibus et plaudentibus iis, qui occurrebant, tan-
 tumque non ei cuncta deo paria deferentibus. Quod
 enim magnam prosperitatem pro virtute sua duce-
 ret, et ob successus immodicos suam ipse molli-
 tiem non sentiret, sed proculcaret meliores se
 quidem viros, tantarum tamen copiarum multitu-
 dini cedentes, et ab infesto invidoque dæmone illisos:
 quasi gigas quispiam, vel Hercules, vel ex Olympo
 qui descendisset, insigniter alios contemnens, nihil
 magnum, nihil augustum erat, quod se decere non
 arbitraretur. Extrema namque correptus amentia,
 quantis poterat viribus in sublime caput attolleus
 tantumque non volare videri volens, quotiens in
 honores, qui supra dignitatem ipsius essent, omni-
 no corporis animique sui dotibus eximiis competere putabat. Quippe verbum illud, *Nosce teipsum*,
 pro fabula prorsus habebat: vel nec audierat, nec audire volebat. Norat ille quidem, se calcare terram,
 (quo enim id pacto nesciret;) sed verticem, credo, suum opinabatur ab illo cœlesti fornice non multum
 abesse. Nam ut hæc de eo cogitemus, ipsa hominis vita facit; ac sit ita sane, nam de his fortasse satis.

Tempus autem fuerit, ut egregium illud Gygis
 facinus in medio productum, examini sistamus.
 Erat igitur hic fortuna et conditione quidem opilio,
 sed Lydorum tyrannus factus est, idque per inver-
 sionem palæ, ceu perhibent; siquidem fabulam

ipsam non repudiabimus. Itaque merito palæ quidem illius artem admirabimur, si quis hanc Lydiam fabulam, ceu quiddam verissimum, admittendam concesserit: at eum, qui hac arte rem peregit et confecit, nunquam beatum, si recte pronuntiare volumus, nunquam magni faciendum arbitrabimur. Quamobrem istuc? Quod ipsius machinæ perfectio non proprie bonum, nec beatum, nec admirandum quid esset mente præditis. Nam quod a virtute non est, nec bonum est proprie: quod inanità quoque res universæ clamabunt. Qui virtutis exors est, etiamsi potitus regno, quod ipsas ultra Gades se porrigat, omnes opes, omnia mancipia collegerit, et omnia, quæ in hac vita jucunda sunt; ac his deinde fruendi tantum sibi concesserit temporis, quantum libitum fuerit: nugæ istæc virtute præditis. Quidquid enim vel gestum est, vel percipitur, si cum virtute, bonum: sin autem, contrarium. At Gyges virtute non adeptus est tyrannidem, quod sane vel hinc paret: nihil enim virtuti commune cum tyrannide, nec tyrannide oppressorum bona cum voluntate, præesse tyrannus potest. Quinam istuc? Quia vi coactis imperat. Ubi autem vis, ibi voluntas abest. Quo fit, ut invento quodam et arte Gyges in potestatem gentis unius corpora redegerit, etiam invitæ; nec hominum supra vicinos fortium, nisi contrarium quoque dicendum est: hoc vero nec honestum, nec durable, quod oppressi tyrannide, illam ad conditionem inviti pervenerint. Quanquam et absque his, quæ dicta sunt, si quis accurate rem considerabit, minime Gyges rex hominum fuit; siquidem voluntas, animi est; animus autem proprie est homo. At ille, qui tyrannus esset, tantum aberat, ut oppressorum voluntates sucrificeret, quanto magis consentaneam erat, eum in odio esse omnibus, et insidiis eorum omnino peti. Hæc scilicet illa tyrannidis bona sunt, quæ cum ea simul et nascuntur, et augescunt quovis modo; et quando cum ea dissolvuntur, in fœdissimum quiddam desinunt. Enimvero si orationis hujus forma atque ratio simpliciter historiæ texendæ potestatem nobis concederet, multo rectius quam modo narrationibus institutis probare possem; et eum qui magnam in auro fiduciam ponit, et qui se ferro ac populoŕum collectione magnopere jactat, et qui fretus est machinis, quique solis his animum adjicit, et si quis horum similis est; eum, nisi virtus adsit, falli atque decipi. Verum quoniam hoc ab initio non instituimus, sed tantum uti per comparationes probarem, iis principibus, qui boni esse velint, ad perficiendum, quæ cupiant, nihil sapientia melius esse: instituto nostro convenire duximus, si nec omnes tales in medium produceremus, ne theatro molesti essemus, ineffabilem quemdam numerum proferendo; nec citra modum his eorum historiis uteremur, ne quod propositum a nobis est, in narrationum infinitarum quasi mare delatum, naufragium faceret. Ac recte quidem ad exitum id, quod ab initio volebamus,

Α Οὐκ ὄν τὴν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ μηχανὴν θαυμάσαιμεν ἂν δικαίως, εἰ δοίη τις τὸν Λύδιον τοῦτον μῦθον ὡς ἀληθέστατον διέξασθαι· τὴν δὲ δὴ περὶ πάντα καὶ κτωρθωκότα τῇ μηχανῇ, οὐκ ἂν ποτὲ δίκαια ποιῶντες; εὐδαίμονα νομίσαιμεν καὶ ζηλωτὸν τινα εἶναι. Διὰ τί; Ὅτι τὸ τῆς μηχανῆς ἀποτέλεσμα οὐ κυρίως ἀγαθόν, οὐδὲ εὐδαιμον, οὐδὲ ζηλωτὸν γε νοῦν ἔχουσιν. Ὁ γὰρ οὐκ ἐξ ἀρετῆς οὐδὲ ἀγαθὸν κυρίως, εἰ δὴ καὶ τὰ ἄψυχα πάντα τοῦτο κεκράζονται. Κἂν ὁ ταύτης ἄμοιρος, ἄρξας εἰ τι καὶ Γαδείρων ἐστὶν ἐπέκεινα, ἀθροίσῃ μὲν πάντα πλοῦτον, ἀθροίσῃ δὲ ἀνδράποδα, καὶ πάντα τὰ τοῦ βίου τερπνά· εἶτα ἑαυτῷ πάντα δῶ καρποῦσθαι χρίνον ὅσπον βούλει, λῆρος τοῖς μετέχουσιν ἀρετῆς. Τὸ γὰρ πεπραγμένον, ἢ μετεχόμενον, εἰ σὺν ἀρετῇ, καλόν· εἰ δὲ μὴ, τοῦναντίον. Ὁ Γύγης δὲ οὐκ ἀρετῇ τετυράννηκε. Καὶ τοῦτο δῆλον αὐτόθεν. Οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν κοινὸν ἀρετῇ πρὸς τυραννίδα, οὐδ' ἐνι τυραννεύοντα γινώσκων τῶν τυραννουμένων τοῦτο ποιεῖν. Πῶς; Ὅτι βιαζόμενος ἄρχει. Καὶ ἴνα βία, ἄπεισι γνώμη. Ὅστε σωματῶν κεκράτηκε μηχανῇ τινα καὶ τέχνῃ ἔθνους ἑνὸς, καὶ μὴ βουλομένου· καὶ τούτω οὐ γενναίων ὑπὲρ τοὺς γείτονας, εἰ μὴ τις εἴποι καὶ τοῦναντίον. Τοῦτο δὲ οὔτε σεμνόν, οὔτε μόνιμον, τῶν τυραννηθέντων ἀκόντων εἰς τοῦτ' ἑλθόντων. Ἄνευ δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ ἀκριδῶς θεωρήσῃ τις, ἀνθρώπων Γύγης; οὐ βεβασίλευκεν· εἴπερ ἡ γνώμη μὲν ψυχῆς, κυρίως δὲ ἀνθρώπος ἡ ψυχῆ. Ἐκεῖνος δὲ τύραννος ἂν τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ τῆς τῶν τυραννηθέντων γνώμας κερδᾶναι, ὅσον καὶ ἀκόλουθον ἦν παρὰ πάντων αὐτὸν μισεῖσθαι, καὶ ἐπιθουλεύεσθαι πάντα τρόπον. Ταῦτα δὲ τὰ τυραννίδος ἀγαθὰ, καὶ τῆδε συμπερυόμενά τε καὶ συνεπιδιδόντα τὴν πάντα τρόπον, καὶ τελευτῶντα πρὸς ἀσχιστόν τι, σὺναμα ταύτῃ διαλυόμενα. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τὸ σχῆμα τοῦ λόγου καθαρῶς ἐπέτρεπεν ἱστορεῖν, εἶχον ἐλέγξει τοῖς διηγήμασι πολλῶν γε βέλτιον ἢ νῦν, ὡς ὁ τε χρυσίῳ πάνυ θαρδῶν, ὁ τε σιδηρῷ μέγα φρονῶν καὶ λεῶν ἀθροισματι, ὁ τε μηχαναῖς ἐπιπύων, καὶ τοῦτοισι φίλοισι ἐγγειρῶν, καὶ εἰ τις τοῦτοις ἐφάμιλλος, μὴ προσοῦσης ἀρετῆς, ἐξηπάτηται. Ἐπεὶ δὲ νῦν οὐ προηγούμενον τοῦθ' ἤμιν, ἀλλ' ἀποδεικνύονα πειρᾶσθαι ταῖς παραθέσσειν, ὡς ἄρχουσιν ἰδέλουσιν ἀγαθοῖς εἶναι πάντων ἄμεινον ἂν εἴη σοφία πρὸς τὸ πειραίνειν, ἂ βούλοιντο· ἡγήμεθα μάλα συμβαίνειν τῷ προκειμένῳ σκοπῷ μήτε πάντας ἀγαγεῖν εἰς μέσον τοῦς γε τοιοῦτους, ἵνα μὴ τὸ θέατρον ἀποκναίσωμεν, ἀμύθητόν τινα ἀριθμὸν παρεισάγοντες, μήτ' ἀμέτρως χρεῖσασθαι ταῦταῖσι ταῖς κατ' αὐτοὺς ἱστορίαις, μὴ ποτε πρὸς πέλαγος διηγημάτων ἀπείρων τὸ προκειμένον ἡμῖν ἐμπεδόν, ναυαγήσῃ. Καὶ δὴ καλῶς μοι δοκεῖ συμπεπεράσθαι τὸ καταρχῆ; ἡμῖν βούλημα. Ὡς γάρ τι παράδειγμα λαβόντες ἤδη τοὺς ἄνδρας τοῦτους, [ἐκ] τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἀπάντων, καὶ τὰς ἱστορίας τὰς περὶ τούτων ἱκανῶς ἀφοσιωσάμενοι, πᾶσάν τε περιεργίαν παρέντες, κατὰ καιρὸν ἀπαλλαττόμεθα, ὡς ἐμὲ γε περὶ τοῦτου νομίσαι. Καὶ γάρ τοι μεμιμήμεθα ὀρθῶς δια-

πραξάμενοι τοὺς ἀργυρογνώμονας, οἷς γε ἔθος ἐκ τοῦ μέρους τὸ πᾶν εἶδέναι. Καὶ οἶμαι χρῆναι ἀγαπᾶν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ. Εἰ γὰρ οἱ τοῖς ὄλοις ἔδοξαν πολὺ τοὺς ἄλλους παρενεγκεῖν, τούτοις ἀτεχνῶς τὸ λαμπρὸν τετελευτήκει πρὸς οὐδὲν ἰερὸν, φασί, τισὶ δὲ καὶ πρὸς τὸνναντίον, τῷ μὴ γνησίως μηδὲ καλῶς τὴ τῆς ἀρετῆς μετεῖναι χρῆμα, σχολῆ γ' ἂν ἄλλοι τῶν ἑλασσόνων ἀληθῶς ἂν δόξαιεν εὐδαίμονες εἶναι τῷ πλουτεῖν, καὶ πλήθους ἄρχειν, καὶ ἐξ οἰασθῆτινος μηχανῆς σφίσι γε αὐτοῖς δουλοῦσθαι μὴ βουλομένους ἀνθρώπων. Ὡστε δεῖ τῶν ἱστοριῶν ἀφῆμενον, ἄτε καὶ παρόν σοι ταῦτα εἰδέναι παρὰ τῶν προὔργου τοῦτο πεπονηκότων, πειραθῆναι τουτοιῖσι τοῖς ἀνδράσι παραβλεῖν ἐκείνον δὴ τὸν ἀριστον ἄνδρα, ὃν ἐξ ὑποθέσεως ὑπεθέμεθα καταρχὰς εὐθύς· λέγω δὴ τὸν φρόνιμον, καὶ ἀγαθόν, καὶ σοφόν. Ὁ γοῦν τοιοῦτος βασιλεὺς, ἢ ὅλιως ἀρχῶν τινῶν, ἐβρωμένως ἔχων τὴν ψυχὴν, καὶ ὡς χρῆ φιλιῶν ὧν ἄρχει, θέλων τε αὐτοὺς ὄραϊν ἐν οἷς ἂν γένοιτο τὴν γνώμην ἀμείνους, καὶ ζητῶν ἅπαντα τρέπον, δι' ὧν εὐ πείσσονται παρ' αὐτοῦ· ἔπειτα καὶ τῇ δυνάμει τῶν λόγων πείθων αὐτοὺς, μήτ' ἀλαζονείας τοσόντολον μήτ' εἰρωειας ἀπτόμενος (ἔμφω γὰρ κακῶ) ὡς εἴη μὲν οἷός ἐστιν, ἐθέλοι δ' ὅπερ ἐθέλει· ὁ δὲ τιοιούτος οὐδένα λήσει τῶν ἀγαθῶν, ὡς ὧν γε τυγχάνει τὰ πρὸς αὐτοῦ; καὶ πατήρ, καὶ οἰκονόμος, καὶ φίλος, καὶ κυβερνήτης, καὶ ποιμὴν, καὶ λατρός, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Ἔσται μὲν γὰρ αὐτοῖς σωτήρ, ἔσται δὲ παντοίως ὠφέλιμος, ἐν ἅπασι καιροῖς τε καὶ περιστάσεσι, γινώσκων μὲν τὸ πᾶσι συνοίσον βέλτιον πάντων ἐκείνων, θέλων δὲ αὐ τοῦτο σφίσι, ἢ σφίσι αὐτοῖς ἐκείνοι· πρὸς δὲ τὸ πέρῃναι τὴ δόξαν βέλτιον εἶναι ἐπιστήμην κεκτημένος, σπουδῆ καὶ εὐφυῆ συνειλεγμένην, ἣν οὐ βραδύως περβαλεῖ οὐδ' ἡ τῶν ἀπάντων ὁμοῦ, λέγω δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα, ἀκριθέστατα συγκροτηθεῖσα πρὸς ἕν τι χρῆμα. Ὡσθ' ὑποληπτέον ἡμῖν ἂν εἴη, ὅπερ ἀναγκαῖον νοῦν ἔχουσι. Τί τοῦτο; Ὡς ἄρα τἀληθῆ πεπεισμένους τοὺς ἀρχομένους περὶ τοῦ ἀρχοντος, ὅτι καλὸς τε κάγαθός ἐστι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ τὰ κατὰ τούτου, οὐδὲν ἂν εἴη τὸ προσεστάμενον μεθέξιν αὐτοὺς πολλῶν τε καὶ μεγίστων ἀγαθῶν. Ταῦτι δὲ λέγω περὶ χρηστῶν τε καὶ ἐπισκεστέρων ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ Ἰούθαν, καὶ τοὺς τοιοῦτους, οὐδ' ἡ τοῦ Σωτήρος ἀρετῆ, ἢ οὐρανοῦς ἐκάλυψε, κατὰ τὸν προφήτην, ὠφέλησεν. Οὕτω δὲ χωροῦν τὸ πρᾶγμα, μηδ' ἑτέρω τοῖν πεδοῖν παραχωλεῖον, οὐ βραδέως καταντήσει πρὸς τι χρηστότερον πέρας. Καὶ τοῦτο λέγω, οὐ μαντευόμενος, οὐδὲ προφητεῶν. Τὸ μὲν γὰρ Τειρεσίου τοῦ πάλαι, τὸ δὲ Δαβὶδ βασιλέως. Ἔμοι δὲ θάτερον μὲν μὴ γένοιτο (οὐ γὰρ θεῖφ φῖλον), θάτερον δὲ μέγιστον μὲν, ἀλλ' οὐδὲ δεῖ κύναια χρῆ, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς. Δῆλον γὰρ. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τεκμαιρόμεθα τοῦτο, ὡς οἷόν τε εἶναι ἐξηπατήσθαι. Πολλὰ γὰρ ἂν τοιαῦτα τυμβαίη τοῖς διεσχυρίζομένοις περὶ τοῦ πράγματος; ἀπὸ τεκμηρίων. Ἄλλ' ἀνάγκη λογισμῶν τοῦτο λέγομεν. Καὶ σκοπεῖτω τις ἰδί. Δυσὶν γὰρ πάντως θάτερον κακῶς πράξουσι πόλει, (τῷ γὰρ δὴ κατ' ἄμφω νοσήσαι, οὐδὲ κακῶς πράξαι περιέσται· ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἀπολωλένα:)

A deductum mihi videtur. Postquam enim viros hosce velut exempla sumpsimus omnium, eis similitum; memorizæque de ipsis prodita, satis attigimus, omis-
sis, quæcunque supervacanea forent: opportune, velut equidem arbitror, desistimus. Etenim recte fecimus, qui argenti examinatores imitati simus; quibus est in more totum ex parte agnoscere: qua sane brevi docendi via debere nos esse contentos arbitror. Si enim illis, qui rebus omnibus longe ceteros anteire visi sunt, manifesto splendor is a sacri nihil, quod aiunt, tandem rediit, ac nonnullis in contrariam quoque partem cecidit, idque propterea, quod non sincere, nec recte virtute sectarentur: multo minus inferiores alii, propter opes, et populî dominatum, et in servitutum ab se, quæcunque tandem arte, redactos homines invitos, vere beati esse videbuntur. Quapropter omissis historiis, quas percipere de iis potes, qui eas ex professo tractant, conandum nobis est, ut cum his viris optimum illum virum comparemus, quem statim ab initio peculiariter nobis proposuimus, prudentem inquam, et bonum, et sapientem. Talis ergo rex, aut princeps omnino quorundam, forti et constanti præditus animo, quique subjectos imperio suo sic diligit, uti debet, et videre cupit eos in illis versantes, quibus meliores eorum animi reddantur; omnique ratione quærit, quibus rebus bene de ipsis mereri possit; ac deinde verbis etiam eos, et eloquentiæ vi flectit; ut ab omni proisus arrogantia, sic etiam dissimulatione alienus (etenim utrumque malum est), ut sit, qualis est; et quod vult, velit: talis inquam, honorum latere neminem potest, quin quod attinet ipsos, et pater sit, et administrator, et amicus, et gubernator, et pastor, et medicus, et ejusmodi omnia. Nam et servator eis erit, et utilis omnimodo, quovis tempore, quibusvis casibus: quod et profutura universis melius, quam ipsi omnes, intelligat; et magis hæc eis evenire cupiat, quam ipsi sibimet ipsis optent: ad perficiendum autem id, quod melius esse visum fuerit, ea præditus sit prudentia, tum studii, tum ingenii vi collecta; quam non facile vel accuratissime in unum conflata simul omnium peritia, subditorum inquam, superaverit. Quapropter id nobis est existimandum, quod existimare mente præditi necessario debent. Quid istuc? Si vere sint persuasi de principe subditi, quod præstans sit et egregius, cum suis, tum ipsorum in negotiis, nihil esse impedimento, quo minus et multorum, et maximorum honorum compotes fiant; atque hæc de bonis et modestis hominibus pronuntio. Nam Judæ, atque aliis talibus, ne ipsa quidem Servatoris virtus, quæ cælos operuit, ut prophetæ verbis utar, profuit. Hoc modo si res procedet, nec alterutro pede claudicabit; nequaquam lente bonum ad finem perveniet: quod equidem nec ut hariolus, nec ut propheta dico. Nam istud illius prisce Tiresiæ fuerit; hoc Davidis regis. Mihi vero nolim alterum illud contingere, quod acceptum Deo non sit:

alterum vero maximum sane quiddam est, sed supra nos esse positum, ne iudicari quidem debet, cum perspicuum sit. Necitem de conjecturis colligimus, ut falli possimus. Evenire namque talia queunt iis, qui de re quapiam ex conjecturis aliquid affirmant. Adducti vero rationibus necessariis hoc dicimus: ac in hunc sane modum consideratio instituat. Duæ res sunt, quarum rerum alterutra infelices urbes erunt (quippe si vitiis ambobus laborent, ne supererit quidem eis, ut infelices sint; sed erunt quamprimum perditæ); vel si fructum providentiæ bonæ, bonorum principum, non ceperint; vel si eis parcere non voluerint. Ac primum quidem illud est perdifficile: bonus ut omnino princeps inveniat. Alterum vero prope necessarium quoque dixerimus; ut principi, qui esse bonus agnoscitur, subditi et ipsi boni obtemperent. Nam si erga subditos et patris, et amicorum, et gubernatoris, et aliorum huiusmodi locum obtinet: quo pacto non eos dicto audientes habebit, modo hæc de ipso recte norint? Omnino namque pastorem, et equarium, et armentarium, quocunque perrexerit, itineris ducem sequentur, quæcunque animalia ipsius providentiæ curaque fruitura sunt. Itidem et gubernator navis, et medicus, et quicumque bene de aliis meretur, omnino persuadendi vim ad eos habebunt quos servant. Nimirum vel cæco paret, inquit comicus ille, a quo te recens præceptor tuus alios ad libros traduxit; futurum, ut tales subditi, si Deus alicujus peccati causa non obstitit, ab ejusmodi hero perbenigne tractentur et verissimè beatitate potiantur; idque diuturnis tum sudoribus, tum laboribus nec minus periculis illius, qui cum eis certamina pro eis suscipit, ac navim perite moderatur. Quippe si bonus princeps, erga bonos subditos, hoc modo sit affectus: eosque videat a suo nutu pendentes; ac principi tum cupientes, tum optantes faustissima quæque; quid non ille rei præclaræ perferet? quo pacto non et ipsi sibi, et imperio parentibus, maximorum bonorum auctor exsisterit; siquidem illum ad id quod profuturum sit, recta gradientem via, cuncti sequantur? Quis non ob generosum animum, et mores, cum suspiciens, in pretio supra res omnes habuerit, nisi valde insaniat? evidentissime denique paret, hos beatos esse. Arbitror autem ipse, nec quisquam inficiabitur, causam horum ad virtutem referendam; absque qua sit, apertum malum erit, quæ felicitas esse videtur. Indignis enim res prospere nocumento sunt. Neque minus eloquentiæ studiis hæc sunt accepta ferenda quam virtuti. Nam ea sunt, quæ mortalibus persuadent, ut virtutis frui bonis velint: quippe si hoc facere nolint, nihil ex virtute commodi percipient, bonorum ejus minime participes facti: quo enim hoc pacto cadat in invitos? Quamobrem bonus princeps, et qui bonis aliquibus præest, etiam præceptis eloquentiæ recte instructus esse debet, ut suos impellere persuadendo possit ad ea quæ facere præstabit: ne

ἢ τῷ μὴ προνοίας χρηστῆς ἀπολαυκῆναι χρηστῶν ἀρχόντων, ἢ τῷ τοῖσδε ἀπειθεῖν βεβουλεύσασθαι. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον παγγάλεπον, ἀρχοντα παντάπασιν ἀγαθὸν εὐραθῆναι· τὸ μέντοι δεύτερον μικροῦ καὶ ἀνυγκάλιον ἂν εἴποιμεν, ἀγαθῷ γινωσκομένῳ τῷ ἀρχοντι ἀγαθοῦς ὄντας πείθεσθαι τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους. Εἰ γὰρ πρὸς τοῦς ὑπὸ χεῖρα πατρὸς, καὶ φίλων, καὶ κυβερνήτου, καὶ τῶν τοιούτων ἐπέχει τάξι·ν, πῶς οὐχ ἔξει πεπεισμένους αὐτοὺς, εἰ καλῶς ταῦτ' εἶδεν; Καὶ γὰρ πάντως ποιμένοι, καὶ ἰπποφορῶν, καὶ βουκόλων, ἐψεται ἐξηγουμένῳ, ὅποι ἂν πορεύοιτο, τὰ παρ' ἐκείνου προνοίας ἀπολαύοντα ζῶα. Καὶ κυβερνήτης, καὶ λατρός, καὶ ὄλιως εὐεργέτης, εὖ μάλα πάντως πείσουσιν, οἷς γε σωτήρες ἐφάνησαν. Δηλονοτιῆ καὶ τυφλῶν, φησὶν ὁ κωμικὸς, ἀφ' οὗ σε νῦν ὁ σοφιστὴς ἄρτι πρὸς ἕτερα βιβλία μετενήνοχεν, ὡς ἦν μὴ δι' ἀμαρτίαν ἀντικρούση τὸ θεῖον, εὖ τὸ τοιοῦτον ὑπήκουον πείσονται παρὰ τοῦ τοιοῦτου δεσπότου. Καὶ τεύξονται γε εὐδαιμονίας ἀληθεστάτης, μακροῖς ἰδρωσὶ καὶ πόνοις, οὐχ ἥμισθα δὲ καὶ κινδύνοις τοῦ σὺν αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζομένου, καὶ σὺν ἐπιστήμῃ τὸ σκάφοι ἀγοντος. Οὕτω γὰρ πρὸς ἀγαθοῦς ὑπηκόους ἀγαθὸς ἀρχὼν ἔχων, καὶ τούτους βλέπων ἀνηρητημένους αὐτοῦ τῷ νουματι, βουλομένους τε αὐτῷ καὶ εἰχομένους τὰ κάλλιστα, τί οὐκ ἂν ἐργάσαιτο τῶν καλῶν; πῶς οὐχὶ καὶ ἐαυτῷ, καὶ τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, μεγίστων αἰτίος ἀγαθῶν ἀναγκάλως ἂν γένοιτο, τὴν ὀρθὴν πρὸς τὸ συνοῖσον αὐτῷ χωροῦντι ἐφεπομένῳν ἀπάντων; Τίς οὐκ ἂν ἀγάμενος αὐτὸν τῆς γενναιοῦτος καὶ τῶν τρώων τοῦ γε παντὸς τιμῆσαι, εἰ μὴ σφόδρα μαίνοιτο; Ὡστε πρόδηλον αὐτοῖς τὸ εὐδαιμονεῖν. Δεῖ δὲ, οἶμαι, πρὸς τοιαῦτα, καὶ πᾶς ἐρεῖ, αἰτιᾶσθαι μὲν ὀρετήν, ἧς ἀπούσης, προὔπτον κακὴν ἢ δοκοῦσα εὐμερία· τοῖς γὰρ οὐκ ἀξίοις τὸ εὐπραγεῖν οὐκ ὠφέλιμον· αἰτιᾶσθαι δὲ τοὺς λόγους οὐχ ἦτον ἢ τὴν ἄρετήν. Οἷός γε γὰρ οἱ πείθοντες ἀπολαύειν τῶν ἐκείνης ἀγαθῶν. Ὡς εἶγε τοῦτο μὴ βούλοιντο, οὐδ' ὠφελήσονται παρ' αὐτῆς, μὴ μετασχόντες τῶν αὐτῆς ἀγαθῶν· πῶς γὰρ ἀκοντες; Ὡστε δεῖ τὴν ἀγαθὸν ἀρχοντα, καὶ ἀγαθῶν τινων προϊστάμενον, καὶ τὰ περὶ λόγους ἀγαθῶν εἶναι, ἵν' ἔχῃ πείθειν αὐτοὺς, ἐφ' οἷς ἂν βέλτιον εἴη πράττειν· ἵνα μὴ χρηστὸς μὲν εἴη, χρηστῶν δὲ ἀρχῆ, ἀφηνιάζοντας δ' ὁμοῦς ἔχων αὐτοὺς, καὶ μὴ εἰκοντας οἷς γνοίη πρὸς τὴν σφετέραν αὐτῶν ὠφέλειαν, οὐδὲν ἐκείνους ὄνηση· ἐπεὶ καὶ παῖδες λατρίων, ἔσιων δὲ τὴν τέχνην ἀγαθοῖ, εἰ μὴ καὶ δεξιοὶ εἶνε; εἶεν, καὶ εἶδεν ὄπως πείσουσι τὰ παρ' ἐκείνων ἐχέσθαι φάρμακα, οὐδένα που τῶν πάντων ὠφελήσουσι. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, προηγείσθαι δόξης; μὲν χρηστῆς πειθῶ, ταύτης δὲ δύναμιν λόγων, εἰ μέλλοι τις ἀπότινος ἀναγκάλως ὠφελήσασθαι, δυναμένου τοῦτο δρᾶσαι, καὶ προσέτι θέλοντος. Ὡσθ' οἱ λόγοι καὶ πειθοῦς, καὶ τοῦ δοξάζειν ἀγαθὰ ἀγαθὸν ὑπήκουον περὶ ἀγαθῶν ἀρχόντων, αἰτιοὶ σαφῶς ἀναπέφανται· καὶ εἶεν ἂν χρυσίου, καὶ πολυχειρίας, καὶ μηχανῆς, ἅτα δὴ πρὸς σύγκρισιν ἡμῖν τοκαταρχὰς παρετέθη, ἀμείνους πρὸς ὠφέλειαν ἀρχουσι. Καὶ ὁ νῦν ἡμῖν διαχωγραφούμενος ἀρχων, εἰ; τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πλεο-

νεκτῆματα τῆς ἀγοθᾶς ἐλπιδας ἔχων ἀνηρημένας, ἅ κρείττων που πάντως ἂν εἴη τῶν ἐπὶ ταῖς ἔξω δυνάμεσιν ἐπεριδομένων, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἤμιν εἴρηται. Καλὸν σοι τοῖνον, ὃ φιλῆτατε, ἀρετῆς ἐπιμελούμενον, μηδ' ὀπωσιεῖν ἀμελεῖν τῶν λόγων, ὅντων τε ἀπλῶς χρυσῶν, καὶ πρὸς τὰ χρηστικὰ συνεργούντων ὡς οὐδ' ἂν ἐνοῖμαι τῶν πάντων. Οὐ μὴν ἀλλ' εἴπερ σοι τὰ εἰρημένα καλῶς γε ἔχειν ἴσω· δοκεῖ, ἔχου τῶν κελῶν δεδογμένων, μηδ' ἄτιμάζειν, ἅπερ θαυμάσεις. Ὁ γὰρ ἐπαινῶν τε χρῆμα, εἴτ' ἀμελῶς πρὸς αὐτὸ διακαίμενος, καὶ μὴ θηρεύειν ἐθέλων τοῦτο σπουδῆ τε πάτῃ, καὶ παντὶ τρόπῳ γραφὴν ἀνοίας ἀπολασται, καὶ ὀφλήσει γέλωτα παντὶ δικαίῳ νοῦν ἔχουσιν.

Quamobrem clare patet, ab eloquentiæ vi tum persuasionem, tum opinionem bonam honorum subditorum de bonis principibus proficisci, atque hanc et auro, et magno exercitu, et machina, quæ a nobis instituendæ causa comparationis in medium ab initio sunt allata, principibus usu suo longe præstare. Hædem qui nunc a nobis pictura quasi quadam expressus est princeps, cum ipsius bonæ spēs ab egregiis in eo dotibus animi pendeant; omnino præstantioris erit qui facultatibus extrariis innituntur, quod ab initio diximus. Itaque recte facies, charissimæ sibi, si ita virtuti studeas, ut eloquentiæ studia nullo modo negligas; quæ et simpliciter utilia sunt et ad res utiles atque bonas plus adjumenti quam ulla res alia, mea quidem opinione, afferunt. Nec non si, quæ dicta sunt, recte tibi dicta videntur, amplectere decreta præclara, nec quæ admirarijs, negligio. Nam qui rem aliquam laudat, ac deinde negligenter eam curat, nec omnino studio atque ratione persequitur, amicitiam notam auferet, et a mente præditis optimo jure ridebitur.

ΛΟΓΟΣ Β΄.

Ἵτι τὸ μὲν ἀγαθὸν πᾶσι φιλοῦμένον ἔστι φυσικῶς· ὁ δὲ κακὸς καὶ αὐτῷ μισητός. Φιλοῦμεν δὲ καὶ τὸ κακὸν ἔστιν ὅτε, ἀγαθὸν κάκιστο νομιζομένους. Καὶ περὶ εὐδαιμονίας καὶ ἀρετῆς.

Ἐγὼ νομίζω, καὶ πάντας οἶμαι τῇ δόξῃ ταύτῃ συνθέσθαι, μὴ μόνον τὸν σπουδαῖον καὶ ἀγαθὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν φαῦλον καὶ πονηρὸν ἀνθρώπον, μισοπόνηρον καὶ φιλόκαλον εἶναι αὐτῇ τῇ φύσει· καὶ τις εἰς τοσοῦτον κακίας ἐξενεχθῆ, ὡς μὴ περαιτέρω προδῆναι δύνασθαι, ἅτε δὴ πρὸς τοσοῦτον αὐτῆς ἀφικόμενος, καὶ αὐτὸν τῆς πονηρίας βδελύττεσθαι τὸν τοιοῦτον· μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ἀλλοῖσι καὶ ἀναισθητοῖς ἀγαθὸν εἶναι τὴν φύσιν, ἐξ ἀγαθοῦ τὸ εἶναι λαβοῦσαν. Καὶ τοῦτό ἐστι· τὸ ὀρυλλόμενον, ὡς ἄρα πάντα ἐπίεται τοῦ ἀγαθοῦ τε καὶ συγγενούς. Εἴη δ' ἂν τοῦτό γε ἡ πάντων μὲν ἀρχὴ καὶ ὑπεράρχιος φύσις, πάντων δὲ δημιουργός, καὶ συνέχουσα, καὶ εὐ ποιούσα δύναμις. Ὀλίγη τιμὴ γνησιότητος, καὶ ὑπεροχῆς, καὶ ἀγαθωσύνης πρὸς αὐτὴν ἐπισπωμένη τὸ πᾶν· ἐθέλει γὰρ τῷ πεφυκότι κινούμενον τὸ δημιουργηθῆναι τε καὶ ποιηθῆναι μὴ μακρὰν εὐρίσχεσθαι τοῦ δημιουργοῦ τε καὶ ποιητοῦ. Τὸ γὰρ ὀθεοῦν ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀντρέχει φιλεῖ, καὶ τοῦ προνοομένου καὶ συνέχοντος μηδ' ὀλίγως ἀφίστασθαι τὸ χωρὶς αὐτοῦ μὴ θυνάμενον περιεῖναι· καὶ τὸ ἥττον εἶναι παρὰ τῷ κρείττειναι, βαθμοῦ καὶ τάξεως μείζονος· τεύχεσθαι προσδοκῶν· καὶ κοινωεῖν τοῦ θεοτιέρου τὸ ὑλικώτερον· ὅπως ἂν τῇ μετουσίᾳ λαμπρύνουται. Καὶ ὅπως τὸ τοῖς ὄλοις ὑποδύεσθαι οἰκθὲν ἐπιγέται τρέχειν παρὰ τὸ προσεῖναι καὶ τᾶλεσαι δυνάμενον. Ὡς γὰρ δὴ ταῖς πρὸς θεὸν ἐγγύτησι τε καὶ οἰκειώσεσι τὸ περιεῖναι καὶ ὠψέσθαι γίνεται, καὶ μετέχειν ἀγαθοῦ· τὸν ἴσον τρόπον ταῖς διαστάσεσι καὶ τοῖς

B

ORATIO II.

Quod bonum est ab omnibus naturaliter diligere. Hominem malum etiam ipsi sibi odio esse. Nonnunquam vero et id, quod malum est, diligimus; quia bonum esse putamus. Itemque de felicitate deque virtute.

Ita equidem sentio, et opinioni meæ neminem non assensurum arbitror; non virtute modo prædijum et bonum, sed etiam vitiosum ac improbum hominem, ipsa natura tum improbitatem odisse, tum honesti studio teneri: ac licet aliquis ad eam vitiositatem abreptus fuerit, ut ulterius progredi nequeat, quasi qui ad metam ejus extremam pervenerit, tamen hominem ejusmodi seipsum ob improbitatem abominari: imo vel brutis ac sensus expertibus naturam bonam esse, quæ substantiam suam a bono sit consecuta. Atque hoc illud est vulgo celebratum, omnia boni cognatique desiderio luci. Quod sane bonum, universorum illud principium fuerit, et posita supra principium omnia natura, potestas illa creatrix omnium, omnia continens, benefica; et quæ omnia quadam illocebra cognationis, eminentiæ, bonitatis ad se rapit. Nam sic natura comparatum est, ut quod creatum est et factum, motu suo non longe abesse ab opificis conditoreque velit. Etenim quævis res, unde undò sit, ad causam primam recurrere gaudet: nec ulla modo a prospiciente sibi seque continente vult abesse, quod absque illo salvum esse nequit: et quod inferius est, esse cum præstantiori cupit, a quo gradum et locum ampliorem se consecuturum sperat: et particeps esse divinius, quod a crassiore materia constat, ut ejus fruitione splendidius evadat. Ad summam, quidquid omnino tenuius est, ex sese currere studet ad id quod adji-

ciendi et perficiendi facultatem habet. Ut enim ex A
 propiore ad Deum accessu et familiaritate salutem
 et incolunitatem, cum boni participatione, conse-
 quimur, eodem modo per conjunctionem ac diremp-
 tum interimus, et in nihilum redigimur. Ejus rei
 causa est admirabilis quædam harmonia rerum a
 causa profectarum et conditarum, cum ipso auc-
 tore et conditore : ineffabilis, ratione communi-
 cationis et effusione bonitatis ; nunquam rumpen-
 da, propter auctorem vinculi et unionis magnitu-
 dinem. Eadem jam paulum intelligitur, dum spiri-
 tui contemplanti lutum obstat ; sed purius immor-
 tallitate per resurrectionem donatis patefiet. Qua-
 propter amorem mereri dico, non modo bonum
 illud infinitum et fulgur illud pulchritudinis, ele-
 gantiae, gratiae, quod ipsi natura inest, verum etiam B
 quiddam pulchritudinis est ac boni particeps, pro-
 pter supremum illud bonum, supremamque pul-
 chritudinem, ac nostræ cum ea naturæ cognationem.
 Nam propter communem relationem et affectionem,
 ut ita dicam, ad primum illud, omnemque supra
 perfectionem positum bonum, omnia et bona fiunt,
 et diliguntur, mutua quadam affectione sibi devincta,
 Quæ enim alicui rei simplici cognata sunt, eorum
 et invicem quædam est cognatio. Cognata vero dili-
 gi, ne verbis quidem opus est, ut probetur. Omnes
 ergo bonos, et a bono, et ad bonum conditos, unum
 ad scopum tendere dico (nunc enim ad institutum
 revertor), qui est, amare bonum, et quiddam tale
 non est, odisse : honestum sectari, quodque affec-
 tum est aliter, fugere. Sæpe vero contrarium quod-
 que contingit : quippe nonnunquam et malum dili-
 gimus, quodque bonum est quasi fugimus, non
 quod aliquis agnitum bonum, quod bonum sit,
 quatenus est bonum adversetur, aut malum diligat,
 quatenus malum est, cum malum esse sciat (quo-
 nam id pacto ? minime sane), sed quia quod ma-
 lum est bonum esse putat. Naturam namque proba-
 vimus ex bono et bonam esse, quodque cognatum
 est, quærere, quiddam alienum, fugere. Licet
 autem vere sic comparata res sit, tamen homines
 plerisque videas deteriora præ melioribus eligentes
 ac facilius a bonis ad mala quam a malis ad bona
 transcentes : quique illos et admirantur et beatos
 prædicant, horum sortem miserantur qui reapse
 bona non recte degustarint, sed habitum malorum
 acquisierint. et ex eorum inebriatione continua
 ne quidem ad sobrietatem redire sincere possint ;
 imo hac ipsa quoque liberali temulentia, rursus
 ad offendendum parati sint, ob eam, qua adhuc de-
 tineantur, crapulam et profectas ex gravedine ver-
 tiginis. Idem et pravos homines bonos esse putant
 et miseros felices : quippe iudicio falluntur, nec
 eorum scopus cum scopo rectam ferentium sententiam,
 in iudicio de honesto et bono consentit.
 Apud illos enim qui fuci dicuntur (eos autem in-
 telligo qui res secundas pro felicitate ducunt),
 omnium hi felicissimi cæterorumque mortalium
 præstantissimi iudicantur esse, quibus prosperi-

χωρισμοῖς τὸ διεφθάρθαι, καὶ μικρὰ εἶναι. Τὸ δὲ αἰ-
 τιον θαυμαστὴ τις ἁρμονία τῶν αἰτιατῶν τε καὶ γε-
 γονότων πρὸς τὸν αἴτιον καὶ πεποιηκότα, ἄρρητος
 μὲν τῷ τρόπῳ τῆς κοινωνίας καὶ τῆ τῆς ἀγαθωσύνης
 ἐκχύσει, ἄρρητος δὲ διὰ τὸν συνδήσαντα, καὶ τὸ πολὺ
 τῆς ἐνώσεως ὀλίγον ἄρτι γινωσκομένη, τοῦ πηλοῦ
 προσισταμένου τῷ θεωροῦντι πνεύματι· φανησομένη
 δὲ καθαρώτερον ἀπαθανατισθεῖσι διὰ τῆς ἀναστά-
 σεως. Φιλητῶν γοῦν εἶναι φημι οὐ μόνον γε τὸ ἀπειρον
 ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀστραπὴν τοῦ κάλλους, καὶ τῆς ὥρας,
 καὶ τῆς χάριτος, ἥτις ἐκείνῳ ζυμπεφύκειν, ἀλλὰ καὶ
 πᾶν, ᾧ μέτεστι καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ, δι' αὐτὸ τὸ
 ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρχαλον, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ τῆς
 φύσεως ἡμῶν συγγενές. Διὰ γὰρ τὴν κοινὴν ἀναφο-
 ρὰν τε καὶ σχέσιν, ὡς ἂν τις εἰποι, τὴν πρὸς τὸ
 πρῶτον καὶ ὑπερέτεριον ἀγαθὸν πάντα ἀγαθύνεται
 καὶ φιλεῖται, ἔχοντα πρὸς ἄλληλα σχετικῶς. Τὰ γὰρ
 ἀπλῶς τινε συγγενῆ καὶ ἀλλήλοισ ἂν εἴη. Τὸ δὲ φι-
 λεῖσθαι τὰ συγγενῆ οὐδὲ λόγου δεῖται δεικνύναι.
 Πάντας μὲν οὖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ ὑπ' ἀγαθοῦ, καὶ
 ἐπ' ἀγαθῷ δημιουργηθέντας, εἰς ἓνα λέγω τείνειν
 σκοπὸν (ἤδη γὰρ ἐπᾶνεμι), τὸ φιλεῖν τὸ ἀγαθόν, καὶ
 μισεῖν τὸ μὴ τοιοῦτον· καὶ διώκειν τὸ καλὸν, καὶ τὸ
 ἄλλω; ἔχον φεύγειν. Συμβαίνει δὲ καὶ τούναντιον
 πολλάκις. Καὶ γὰρ φιλοῦμεν τὸ κακὸν ἔστιν ὅτι,
 καὶ τὸ ἀγαθὸν ὡσπερ φεύγομεν· οὐχ ὅτι τις τὸ
 ἀγαθὸν ἐγνωκῶς δὴ ὄχθηδόν, ἢ ἀγαθὸν ἀποστρέ-
 φεται· ἢ φιλεῖ τὸ πονηρὸν, ἢ πονηρὸν, τοιοῦ-
 τον αὐτὸ ἐπιστάμενος, πῶθεν; πολλοῦ γε καὶ δι'·
 C ἀλλ' ὅτι τὸ κακὸν ἀγαθὸν ἠγείται. Ἡ φύσις γὰρ ἡμῶν
 ἀποδιδέικται ἐξ ἀγαθοῦ τε καὶ ἀγαθῆ, καὶ τὸ συγγε-
 νές ζητοῦσα, καὶ τᾶλλοτεριον ἅπαν φεύγουσα. Πλὴν
 καὶ οὕτως ἐχούσης τῆς ἀληθείας, ἴδοις ἂν τοὺς πολ-
 λούς τῶν ἀνθρώπων τὰ χεῖρα τῶν κρείττωνων προ-
 αιρουμένους, καὶ βῆρον ἀπὸ τούτων εἰς τὰ κακὰ μετα-
 βάλλοντας ἢ ἐξ ἐκείνων εἰς ταῦτα· κἀκείνους μὲν
 ζηλοῦντας, καὶ μακαρίζοντας, τούτους δὲ ταλανζον-
 τας, τῷ μὴ καλῶς γεγεῖσθαι τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν,
 ἀλλ' ἐν ἔξει τῶν κακῶν γεγενῆσθαι, καὶ τῆ συνεχεῖ
 τούτων μέθη μὴδὲ νῆψαι καθαρῶς δύνασθαι· ἀλλ'
 ἐπειδὴν καὶ ταυτησί τῆς μέθης ἀπαλλαγεῖν, προσ-
 κόπτειν αὔθι; ἐτοίμους εἶναι διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν
 ἐπι κραιπάλην, καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐωλοκρασίας ἱλιγγούς.
 Οὗτοι καὶ τοὺς φαύλους ἀνθρώπους ἀγαθοὺς νομίζου-
 σιν εἶναι, καὶ τοὺς ἀθλίους εὐδαίμονας. Σφάλονται
 D μὲν γὰρ περὶ τὴν ψῆφον, οὐ συνάδει δὲ κἀκείνων ὀσκο-
 πῶς, τῷ τῶν ὀρθῶς ποιουμένων τὰς ἀποφάσεις περὶ
 τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ κρίσιν. Παρὰ γὰρ τοῖς
 κἀλουμένοις κηφῆσι, λέγω δὴ τοῖς τῆν βραστῶν ἡ-
 θεμένοις εὐδαίμονισιν, ὅδε τῶν πάντων εὐδαίμονεστε-
 ροι κρίνονται, καὶ πάντων ἀνδρῶν ἀριστοί, οἷς ἂν τοῖς
 ὄλοις εὐπράττουσιν εὐμαρῶς τὰ τῆδε φέροιτο πάντα·
 καὶ εἰεν μὲν ἀπῆλλαγμένοι φροντῖδων, ἐσθιουσῶν τὰς
 ψυχὰς σῆτῶν οὐδὲν ἤττον, εἰ τουτοῖσι που συγγένοιτο
 συνεχῶς· εἰεν δὲ πραγμάτων ἐκτελεστικῶν, ἀποκναίειν
 δυναμένων καὶ νοῦν, καὶ σώμα· καὶ τοῦ μὲν ποιεῖν
 ἀγευστοί· ὁ βίος δὲ αὐτοῖς τρυφή, καὶ πλεον οὐδέν.
 Μέγα δὲ κἀκεῖνο νομίζουσιν, ὅτι θαυμαστοποιός, καὶ
 μίμους, καὶ ὀρχηστὰς, σμῆνην τε κολάκων, καὶ ὕβρι-

ατῶν ἔθνη, καὶ παρασίτων ἐσμὸν, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τοιοῦτους εὐποιεῖν δύνανται οἱ παρ' αὐτῶν θαυμαζόμενοι, ἀπὸ τοῦ πλουτεῖν τὸ δύνασθαι κεκτημένοι.

Αὐταὶ μὲν οὖν αἱ κρίσεις τῶν φαυλοτέρων περὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ οὕτω τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζονται· ἐλαυνὸς δὲ ἀνθρώπος, καὶ ταλανίζεσθαι δίκαιος τοῦτοισι τοῖς μοχθηρῆς συζώσιν οὗτος δοκεῖ, ᾧ μὴ πράττειν ἔξεστιν, οἷς ἂν ἡσθεῖη διαπαντός, ἢ πένιός οὐ συγχωρούσης, ἢ τῆς ἡδῆς παρακμασάσης, ἢ τινος τῶν οὐραθεν συμπτωμάτων ἀπειργοντος. Παρὰ δὲ τοῖς ἡμιφαύλοις, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ τινος φιλοτιμίας μετέχουσι, τῶν τῆ τρυφῇ καὶ βριθυμίᾳ προσηλωμένων μακρσιώτερος δῆπου φαίνεται ὁ διὰ χοροῦ ἀνδραποδῶν, καὶ οἰκετῶν πλήθη, καὶ τὴν ἄλλην τῶν πραγμάτων ἀφθονίαν, καὶ πολλὸν ἀργύριον ἀπειθῶς ἀναλισκόμενον, τῶν ἐχθρῶν ἀνώτερος· γινόμενος, καὶ τῆ δυνάμει τουτουὶ κατορχούμενος, κατὰ βούην αὐτῷ χωρούτων τῶν βουλευμάτων, δι' ἠντιναοῦν φορὰν τε καὶ τύχην, ἢ τὸ μὴ γενναῖον ἰσῶς ἔχειν ἀντίπαλον. Οὐ γὰρ ἐκ τῆς γνώμης τῶν εὐροσύντων, καὶ τοῦ γενναίου σφίσι φρονήματος, οὐδ' ἐκ τῆς πολλῆς ἀνδρίας, καὶ τῆς τοσαύτης φρονήσεως, καὶ τῆς περὶ τὰ πρακτέα σπουδῆς τε καὶ γενναϊότητος, καὶ συλλήθδην τῆς λοιπῆς ἀρετῆς· οὐκ οὐν οὐδ' ἀπὸ τῶν πράξεων, καὶ τοῦ τρόπου οὐδ' ἀπὸ τῆς ὕλης τῶν ἀνά χειρὰς πραγμάτων· οὐδ' ἐκ τοῦ τὸν ἀνταγωνιστὴν βασανίζειν, ὅπως ἀρετῆς τε καὶ ἐπιστήμης, ἢ φαυλοότητος καὶ ἀπαιδευσίας μετέχει· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκθάσεως μόνης τοῦτοισι τὰ πράγματα κρίνεται, τὴν ἀρετὴν μετροῦσι τοῖς εὐτυχήμασιν, ἀχροῖς (ὁ φασί) δακτύλοις τῶν πραγμάτων ἐφαπτομένοις. Κἂν οὕτω τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀσύγκριτον ἀποφήνης, ὡς εἶναι μὲν τῆς Νέστορος καὶ Σολομῶντος φρονιμωτέραν, εἶναι δὲ τῆς Ἀχιλλέως καὶ Σαμφῶν ἀνδρειοτέραν, γέμουσάν τε ἀρετῶν, ὧν ἤρκεσαν ἐκάστη κοσμήσαι τὸν κεκτημένον· κἂν οὕτω τὰ πρακτέα διερεγγῆς, ὡς φοβῆσαι μὲν ἐναντίον, εὐφραῖναι δὲ φίλον, θαυμάσαι δὲ πάντας· ἐπειτα τῆς τύχης ἀντιπιπτούσης, ἢ πένιας· πειραθῆς, ἢ τῆς ὑπαρχούσης ἐκπίσης· δόξης, ἢ τινος ἡττων ὀρθῆς (πολλὰ δὲ ἂν γένοιτο τοιαῦτα περὶ τὸν εὐριπὸν τόνδε βίον, καὶ γέγονε τις πολλάκι· κρείττων ἀνδρὸς σπουδαίου καὶ νοῦν ἔχοντος, μὴδ' ἀνδριᾶσιν ἰοικῶς ἀπεξεσμένοι· εἰς εἶδος ἀνδρὸς γενναίου), ὁ εὐήθης, ὁ δεῖλος, ὁ μιαιφῶς, ἀκήκοας παρὰ τῶν ὡς ἀληθῶς τοιοῦτων ἀνθρώπων, οἳ δὴ τίνα θαυμάζοντες κατορθοῦντα, καὶ τῆς γενναϊότητος ἀγάμενοι σφόδρα, καὶ ἐγκώμια μακρὰ κατ' αὐτοῦ δημιουργοῦντες, ὀστράχου (φασί) μεταπεσόντος, μεταβαλόντες, κακίζουσι μεθ' ὑπερβολῆς οὐ μεταβεδλημένον τῆν ἀρετὴν, δὲ μικρὴν πρόσθεν ἐπήθον, καὶ οὐ μὴ καὶ οὐρανόθεν αὐτῷ τιμὰς ἀπονέμειν ἐξὴν ἦν αὐτοῖς, ἐδυσχέρινον. Πένθους δ' ἄξιον τοῦτον κρίνουσιν, ὅς ἂν δόξης ἔρημος γέ-

A late fruentibus, universæ res hujus vitæ commode succedunt; quique liberi sunt et immunes a curis, non minus animos depascentibus, quam linæe solent, si frequenter eis adhæreant; immunes a negotiis, quæ mentem et corpus cruciare possunt; expertes laborum, eaque fruentes vita, quæ nihil sit aliud quam meræ delicie. Magnum et illud quidpiam esse putant, quod præstigiatores, et mimos et saltatores, et adulatorum examina, et flagitiosorum nationes, et parasitorum gregem, et alios tales afficere beneficiis possint, qui eis admirationi sunt, cum id præstare queant, quia divitiis abundant.

Hæc eorum qui cæteris sunt praviore, de vita humana judicia sunt, atque ita felicitatem definiunt. Iisdem in omni nequitia vitam exigentibus homo miser et miserabilis esse videtur, qui ea peragendi facultatem non habet, ex quibus semper voluptatem caperet, vel inopia non permittente, vel ætatis amisso flore, vel extrario casu quodam impediante. At vero semipravis, uti quis eos appellaverit, quique gloriæ quadam cupiditate ducuntur, is esse voluptariis et ignaviæ deditis beatior existimatur, qui mancipiorum gregibus, et copiis servorum, et cætera rerum abundantia, multoque argento largiter expenso, suis superior hostibus evadit, et potestatem eorum proterit, consiliis prospere cedentibus casu quopiam, vel forte fortuna, vel quod adversarium fortasse parum strenuum habeat. Non enim ex indole strenuitateque prosperis utentium successibus, nec magna fortitudine, nec prudentia, nec in agendis rebus vel studio, vel industria, nec reliquis (ut summatim dicam) virtutibus: non etiam ex factis, atque moribus; nec de materie negotiorum quæ in manibus sunt, nec de adversarii exploratione, quam in virtute ac scientia, vel socordia et inscitia sit præditus, sed ex eventu solo de rebus statuunt, dum virtutem ex successibus metiuntur, et extremis (quod aiunt) digitis res attingunt. Licet animum tuum adeo positum omnem extra comparationem probes, ut animo Nestoris atque Salomonis prudentior sit, et Achillis ac Samsonis animo fortior, iisque refertus virtutibus, quarum quælibet ornando possessori suo sufficeret: licet agenda sic perficias, ut adversario terrorem incutias, voluptatem parias amico, omnes in admirationem tui rapias: sed mutata deinde fortuna, vel in paupertatem incidieris, vel partem gloriæ amiseris, vel victus ab aliquo fueris (qualia multa in hac volubili vita evenire possunt, in qua sæpius accidit, ut hominem tum virtute, tum mente præditum vincat aliquis, ne statuis quidem sculptis ad formam strenui viri respondens), et stultum, et timidum, et impurum illi te appellabunt homines, qui reapse tales sunt, quique res præclaras gerentem aliquem admirantes, et strenuitatem valde suspicientes, prolixasque laudes homini condentes, testa (quod aiunt) conversa mutati, supra modum male tractant minime mutatum virtute virum, quem paulo ante laudabant, et quod honores ei cælestes deferre non possent, moleste ferbant. Iidem lugendum censent eum qui gloriam amittit, non illam verissimam, et durabilem, et una cum spiritu hinc migrantem, sed hanc vanam, quæ-

que potius esse gloria videtur quam sit, et cum corpore dissolvitur, si bene duret; aut etiam non raro ante hominem ipsum, sic ferentibus eventis rerum, avolat, vel potius infinitis modis in contrarium cadit. Arbitrantur sane virtutem sese colere, dum eam affectant ambiciosius, ideoque nullo modo fortunæ, sed virtuti strenuitatem attribunt. Verum factis ipsis ostendunt, minime se bonis a viris gesta virtuti accepta ferre, sed fortunæ totum imputare; adeoque dum simpliciter prospero cursu navigationis utentem magnam ducunt, non eum qui perite navim moderatur, in errore versantur. **voι.** Καὶ τὸν ἀπλῶς εὐπλοοῦντα μέγαν ἔχουµενοι, οὐχ

Sedenim hunc in modum hi sentiunt, ac non abs re quidem, ut qui nec egregii viri sint, nec egregie boni rationem intelligere queant propterea quod eorum mens ulterius quam oculi penetrare non possit, imo, verius ut loquar, ne quidem apparentia sincerius atque purius inspiciant. At vero boni et cordatiores in universum electioni voluntatis et institutioni rectæ felicitatem attribuunt. Nam prosperis vel uti, vel non uti successibus, nequaquam princeps quasi cogitatio, veram tendens ad beatitatem, ab eis esse putatur: quando majore prosperitatis parte vitiosi potius quam præstantes et egregii viri fruuntur. Nimirum beatus animi respectu beatus est. Animus vero per virtutem in statu suo permanet, vel ad eum redit. Virtus autem nostra in potestate nostra electione sita est. Quemadmodum ergo qui malus esse vult, necessario fit malus (nam per ipsum velle statim fit: velut in oratione proxime sequente clarius explicabitur), sic etiam qui bonus esse vult (verum enim velle comitatur et ipsum opus), non poterit non fieri bonus. Quapropter si boni viri, mea quidem opinione, de vita et virtute sententiam ferre deberent, prorsus illum hominem ne quidem existere debere dicerent, qui virtutis est expertus. Qui autem bonus esse vult, necessario bonus evadet; tametsi fortunam minime propitiam experiantur, ubique tam ipsi quam conatibus ejus obstantem. Nam quod bonum est, non fortunæ, non casus, aut temporis aliorumve talium fructus est, sed virtutis et arbitrii liberi, quod impediri re nulla potest. Non enim haberet electionem, nec libertatem suam, quod animum attinet, si præpediri ab aliqua re posset. Sed tamen bonis quoque viris, gloriam acquisitam amittere, videtur esse de rebus earum numero quibus abhorremus. Quippe doctorem afferre, quasique mordere potest eos qui huic adhuc vitæ copulati sunt, cujus præcipua dignitas in occasionibus quærendi honesti nominis est sita. Gloriam vero et honestum nomen intelligo, ut Alexandri, ut Cyri, ut his similium, quorum nomen, jam olim extinctis corporibus, oblivioni non est traditum. Etenim illa gloria, quæ duravit hactenus, fructus quidam erat certaminum et laborum, et magnanimitatis in iis declarate rebus, in quibus necesse erat ut sese præstarent viros, qui

νοῖτο, οὐ τῆς ἀληθεστάτης δῆ, καὶ μονίμου, καὶ συναπερχοµένης ἐνθὲνδε τῷ πνεύματι· ταυτησί δὲ τῆς κενῆς, τῆς μᾶλλον γε δοκούσης ἢ ὑπαρχούσης, καὶ συλλυοµένης τῷ σώματι, ὅπότεν γε καὶ εὖ διαρκέσῃ, ἢ καὶ προαφιπταµένης αὐτοῦ πολλὰκις τοῖς ἀπὸ τῶν πραγµάτων συμπτώµασι· μᾶλλον δὲ που καὶ τρεποµένης εἰς τούναντιον μυρίοις τρόποις. Οὐνοῦται μὲν οὖν ἀρετὴν μετέρχεσθαι τῷ φιλοτιµεῖσθαι· Ὅθεν τὴν τύχην οὐδαµῶς, τὴν δ' ἀρετὴν αἰτιῶνται πρὸς γενναίως. Φαίνονται δὲ οἷς πρώτουςιν, ἥκιστα μὲν τι νέμοντες ἀρετῇ τῶν πεπραγµένων χρηστοὶ ἀνδράσι, τῇ τύχῃ δὲ τὸ πᾶν λογιζόµενοι τὸν οὖν ἐπιστήµῃ τὸ σκάφος ἄγοντα, οὕτω πλανῶνται.

B 'Αλλ' οἷδε μὲν ὧδε εἰκότως, ἅτε μὴ γενναῖοι, μηδὲ γενναίως ἀγαθὸν, ὅποι ἔχει, διακρίνειν οἷοί τε ὄντες, τῷ μὴ περιαιτέρω τῆς ὀφείας τὴν σφῶν διάνοιαν δεικνεῖσθαι δύνασθαι, καὶ τὸ γε ἀληθέστερον φάναι, μηδὲ γοῦν αὐτὰ τὰ φαινόμενα θεωροῦντες ὑγιέστερόν τε καὶ καθαρώτερον· οἱ δ' ἀγαθοὶ καὶ νουνεχέστεροι τῶν ἀνδρῶν τῷ ὄλιῳ τε καὶ τῷ παντὶ, τῇ προαιρέσει καὶ τῇ παιδεύσει τὴν εὐδαιμονίαν λογίζονται. Τὸ γὰρ εὐροεῖν τε καὶ μὴ οὐ προηγουμένη φροντίς πρὸς τὴν ἀληθῶς εὐδαιμονίαν αὐτοῖς νομίζεται· ἐπειδὴ καὶ τὸ πολὺ τῆς εὐροίας κακία μᾶλλον ἢ καλοκαγαθία καρποῦται. Ὅ δὲ εὐδαίμων διὰ τὴν ψυχὴν τοῦτ' ἂν εἴη. Ἡ δὲ ψυχὴ διὰ τὴν ἀρετὴν ἐν τῷ κατ' αὐτὴν μένει, ἢ ἐπανερχεται. Ἡ δ' ἀρετὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τῆς προαιρέσεως. Καθάπερ οὖν ὁ βουλόµενος κακὸς εἶναι ἀναγκαιῶς γίνεται (αὐτῷ γὰρ τούτω, τῷ θέλειν, εὐθὺς γίνεται· ὡς ἐν τῷ ἐφεξῆς λόγῳ ῥηθήσεται καθαρώτερον), οὕτω καὶ ὁ ἀγαθὸς βουλόµενος εἶναι (τῷ γὰρ ἀληθῶς θέλειν ἐπιταί καὶ τὸ ἐνεργεῖν) οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ γενήσεται. Ὅστε εἶπον ἂν, δεῖσαν (ἐμοὶ δοκεῖν) περὶ ζωῆς τε καὶ ἀρετῆς γνώμην δοῦναι τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, ὡς εἶδει μὴδὲ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι τὸν ἀνθρωπον, δεῖ μὴ μετεσσειν ἀρετῆς. Ὅ δὲ ἀγαθὸς βουλόµενος εἶναι πάσαις ἀνάγκαις γενήσεται, κἂν οὐκ εὐμενοῦς παῖράται τῆς τύχης, προσισταµένης οἱ πανταχῇ, καὶ τοῖς ἐγχειρήμασι. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν οὐ τύχης, οὐδέ τις συμπτώματος, ἢ καιροῦ, καὶ τῶν τοιούτων, καρπὸς ἐστίν, ἀλλ' ἀρετῆς τε καὶ αὐτεξουσιότητος, ἢ γενέσθαι· εἰργόν τι τῶν πάντων οὐδὲν ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ταύτη προαίρεσις, οὐδὲ αὐτεξουσιον, ὅσα γε εἰς τὴν ψυχὴν φέρει, ἔντος γε τοῦ κωλύοντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι τὸ τὴν παροῦσαν δόξαν ἐξηµιῶσθαι ἐν τι τῶν φευκτῶν εἶναι δοκεῖ. Λυπηῖσαι γὰρ δυνάµενον καὶ δακεῖν τοὺς συμπεπλεγµένους τῷδε τῷ βίῳ· οὐ τὸ γε σεµνότερον ἀφορµὰ εὐκλείαν φερουσαι. Δόξαν δὲ καὶ εὐκλείαν λέγω τὴν Ἀλεξάνδρου, τὴν Κύρου, τὴν τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐν λήθῃ γέγονε τοῦνομα, πάσαι τῶν σωμάτων λυθέντων. Ἐκεῖνη γὰρ ἡ δόξα, ἢ διαρκέσασα μέχρι δεῦρο, καρπὸς τις ἦν ἀγωνισµάτων, καὶ πόνοιον, καὶ πολλοῦ φρονήµατος, ἐφ' οἷς ἐχρῆν δεικνύναι τὴν ἀνδρα μῆτε φιλοσώµατον ὄντα, μῆτε χρῆµασιν ἐπιτοῦµένον, μῆτε ἡδοναῖς κεχρητότα, μῆτε μὲν αὐτὸ τὸ ζῆν εὐδουξίᾳ προτιθέντα. Ταῦτα

δε κλάδοι τῆς ἀρετῆς, ἣ τοῖς μετασχούσιν αὐτῆς ἄνησιν εἰκότως ἂν τηρήσεια τῶν ἰδρωτῶν τοὺς καρποὺς ἀθανάτους, αὐτὴ γὰρ πρῶτον οὐσα τοιαύτη. Χρῆμα γὰρ ἀθάνατον.

Ἄνδρασι τοίνυν ἀγαθοῖς, οἷς γὰρ ἡ ἐπιθυμία τὸ ζῆν εὖ, προσούσης γὰρ σοφίας καὶ γνώσεως, τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῖς καλῶς περᾶναι δυναμένων, εὐχερῶς τὸ συγγενὲς καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον γνωρίζεται. Τοῖς δὲ μὴ μετέχουσιν ἀγαθοῦ καὶ ἡ τοῦδε γνώσις οὐκ εὐκκριτος. Ὅθεν ὅν αὐτοὶ μακαρίζουσιν, ἀθλιὸν ἐκείνοι ἡγούνται καὶ ὁ ζηλοῦσιν ἐκείνοι, φεύγουσιν αὐτοὺς. Εἶεν. Πολλῶν δὲ θρήνων ἄξιος τοῦτοις φαίνεται ἐκείνος μάλιστα πάντων, ὁ μῆτε ὦν ἀγαθὸς αὐτῆς, καὶ τοῖς πολλοῖς λυμαινόμενος, καὶ δι' ἐντελέχειαν πράξεων μοχθηρῶν μῆτε' ἐθέλων χρηστὸς γενέσθαι, μῆτε δυναμένος ἀμειψαί τῆνδε τὴν ἕξιν πρὸς τι τῶν ἐπαινομένων τε καὶ καλῶν. Οὗτος κομῶδῃ κακίᾳ σύντροφος ὦν, παρὰ μὲν τῶν ἐλεεῖται· λέγω δὲ, τῶν οὐκ ἐλέους ἄξιων, ἀλλ' ἐγκωμίων· παρὰ δὲ τῶν μισεῖται· τῶν μισητέα διαπραττομένων, καὶ μισούντων ἐαυτοῦς, εἰ καὶ περιδοξοῦν εἰπεῖν. Ὁ γὰρ καθάπαξ πονηρὸς ἄνθρωπος πρὸς τῶν τοῖς εἰδόσιν αὐτὸν μισεῖσθαι καὶ διαβάλλεσθαι καὶ ἐαυτῷ μισητὸς ἐστίν, τρόπον δὲ τινα μετήσαντι τῶν συνειδότες τὴν βδελυρίαν. Ἄπας γὰρ ἄνθρωπος τὸ πονηρὸν, ὡς ἄλλοτριον (ἡ γὰρ κακία θύραθεν), οὐ δύναται μὴ μισεῖν· ὡσπερ καὶ τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴν αὐτὴν καλῶς καταμάθη ἀγαθὸν καὶ οἱ γνήσιον, οὐ δύναται μὴ φιλεῖν. Ὁ τοίνυν μοχθηρὰ συζῶν ἀτόπως ἄγαν διάκειται, ταῖς γνώμας διγα τεμνόμενος, καὶ κινδυνεύει τὸ κατ' αὐτὸν αἰνίγματι εἰσκέσθαι, φιλεῖ τε γὰρ ἅμα αὐτὸν, τῷ μὴ τὴν φύσιν ἀρνήσασθαι δύνασθαι, καὶ τρόπον ἕτερον μισεῖ διὰ τὴν φαῦλην προαίρεσιν, καὶ ζῶν μετὰ μελὸν ἐκείνῃ παρεχομένην ἔλκει διηνεκῶς. Τὸ γὰρ μὴ κατὰ κριτὸν χάριεν λυπεῖν ἀνάγκη μετέπειτα. Λήξαντι γὰρ ἀκολουθεῖ τούναντιον, κατὰ Πλάτωνα. Καὶ τοῦ ἡδέος τὸ λυπηρὸν διαρκέστερον. Ἐκείνο μὲν γὰρ τῷ βίῳ τούτῳ συντελευτᾷ, ἦν ἐπὶ μάλιστα εὐλοχρῶνον· τὸ δὲ λυποῦν συμπαραμένει τῇ ψυχῇ. Οὕτως ἀσύμφορον τὸ κακὸν, λέγω δὲ τὸ τοῖς κακοῖς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδιδόναι. Εἰ μὴ γὰρ ἑμαυτὸν ἐκδοῖν τοῖς οὐκ ὀνήσουσιν, οὐκ ἂν ἐκεῖνα δύναίτο βλάπτειν. Ὁ μὲντοι χρηστὸς ἄνθρωπος φιλεῖ μὲν καθαρῶς αὐτὸν τῆς περὶ τὰ πράγματα γνώμης, ἡδόμενος δὲ διατελεῖ ἡδονὴν σὺν τῷ καλῷ τοῖς τῆς εὐθύτητος τρόποις. Οὐ διαίρεται τοὺς λογισμοῦς, ὡσπερ ὁ φαῦλος ἐκείνος· ἀλλ' ἔστιν ὁ αὐτῆς αἰεὶ, καὶ ἐαυτῷ, καὶ τοῖς εἰδόσι σύμφωνος ὦν. Οἷς γὰρ θαυμάζουσι τοῦτον, τὴν δόξαν αὐτῷ πιστοῦνται. Καὶ μὴν ὁ πάντα ἀγαθὸς φθόνου μὲν ἀνώτερος ἔσθηκε, μίσους δὲ ἐκτός ἐστίν, καὶ οἰανοῦν ἀπέχθειαν παρ' οὐδέσι κέκτηται τῶν συμφρονούντων ἀνθρώπων· ἀλλ' ἔχει πάντας ἐξῆς ἐκείνου· καὶ βουλομένους, καὶ εὐχομένους αὐτῷ τὰ κάλλιστα τε καὶ τιμιώτατα διὰ τὴν τῆς ἀρετῆς τελειότητα, ἣ τε τούτῳ γίγνεται κόσμος, καὶ ὅφ' οὗ τὸ ἴσον αὐτῇ λαμβάνει. Καὶ τὸ δὲ μάλιστα καὶ

neque corporibus parcerent, nec opes admirarentur, nec voluptatibus inhiarent, nec vitam ipsam honestæ famæ anteponerent. Ea vero virtutis rami quidam sunt, quæ germane se potitis non abs re sudorem fructus immortales conservaverit, cum ipsa prius sit ejusmodi. Virtus enim res immortalis est.

A bonis ergo viris qui bene vivere cupiunt, accedente sapientia et doctrina, quæ recte hoc ipsorum desiderium ad finem oplatum perducere possunt, facile quod cognatum est, aut secus, agnoscitur. At qui participes boni non sunt, iis hæc agnitio parum facilis est et expedita: quo fit ut quem ipsi beatum prædicant, hunc illi miserum putent; et quod illi admirantur, hi fugiant. Ac sit ita sane. Multis autem lacrymis dignus his omnium maxime videtur esse, qui nec ipse bonus est, et multos corrumpit, ac propter facinorum vitiosorum assiduitatem, neque fieri vult bonus, neque mutare hunc habitum in laudabilem ac præclarum potest. Hic vitiositati prorsus innutritus, ab his commiserationem impetrat (de illis loquor, qui non miserationem, sed laudibus digni sunt), illis in odio est, qui odio nimirum digna peragunt, ac seipsos oderunt, licet hoc dictu quiddam novum sit et insolens. Homo namque prorsus improbus, præterquam quod iis quibus est notus, in odio est et reprehenditur, etiam ipse se modo quodam odit, cum ejus conscientia sceleritatem odio persequatur. Omnis enim homo quod improbum est, velut alienum quiddam (nam extraria vitiositas est), non potest non odisse: sicut et virtute, posteaquam recte cognoverit eam esse bonum quiddam, sibi que cognatum, non potest non amore prosequi. Qui ergo vitiositatis est velut in contubernio, miro quodam et absurdo affectus est modo, cum sententiis animi bifariam scindatur: adeoque parum abest, quod ipsum attinet, quin ænigmati similis sit. Nam simul seipsum et diligit, cum naturam inficiari nequeat, et alio modo quodam odit, voluntatis pravæ causa; vitamque perpetuo penitentiam ei parientem exigit. Nam quod bonum non est, quo tempore peragitur, id deinceps dolorem signat necesse est; postquam enim desiit, diversum sequitur, ut ait Plato. Et dolor voluptate durabilior est. Hæc enim cum hac vita desinit, si maxime diuturnum tempus attingat; at vero dolor cum ipso durat animo. Usque adeo noxium est quod malum hoc est, vitia nosmet addicere: quippe nisi meipsum addicerem non profuturis, illa me lædere nullo modo possent. Bonus autem vir et diligit sincere seipsum, propter id de rebus judicium, quo præditus est, et voluptate perpetua fruatur cum honesto, nec sine recti ratione; non illius improbi more cogitationibus dividitur, sed semper idem est, atque tam secum ipse quam cum iis, quibus est notus, consentit, quippe dum hominem illi admirantur, opinionem ejus confirmant. Quin etiam omnino bonus ille supra omnem positus est invidiam, et odio caret, nec inimicitias ullius probi ac modesti hominis experitur: sed omnes bonos ergo

se sic affectos habet, ut ei tum optima, tum honestissima quæque velint et optent, ob perfectionem virtutis, quæ ut illi ornamento est, sic et ipsa vicissim ab eo par ornamentum accipit. Quod denique maximum et insigne quiddam est, non hic a se ipso tantum diligitur, et bonis viris, verum etiam malis; nec id sane mirum. Quæ admodum enim homo pravus etiam ipsi sibi est odio propter vitiositatem, eodem modo bonus ab improbis quoque diligitur, cum ab eis talis esse conspicitur qualis est. Nequit autem fieri ut situm supra montem oppidum abscondatur. Non enim permittit Deus ut in occulto virtus patefacta nemini maneat, cum ut ipsam honore afficiat, ut equidem arbitror, et alumnus ejus, tum ut omnes ad bonum excitet. Cogit enim modis omnibus ut domum suam convivis repleat, ne ab illo eximio quisquam epulo exclusus absit. Atqui si virtus aliis patefieret, nec diligeretur a quoquam, nec admirationi esset, instar splendentis auri, quod adhuc terræ permixtum est, et gemmæ pellucidæ, in tenebris sitæ: imò potius ex ea, nequaquam in medium producta, nemo prorsus lucri quidquam capere posset; quippe virtus inefficax omni caret ornamento, quando ne lyræ quidem recte instructæ ullus est usus, si nemo sit qui chordas perire pulset. Nam egregia res virtus est, egregium quiddam virtutis cultor; sed alterum alterius indiget, ad manus atque dolabræ similitudinem. Est autem proprie virtus bonum quod a sciente ac prudente ex animi proposito et habitu perficitur; itidemque vir præditus virtute, qui virtutem existimat esse rem omnium præstantissimam, quodque præstantissimum est, diligit, et quod diligit, facit ac libenter quidem facit. Hic revera beatus est, hic recte judicantibus admirabilis. Hoc est esse virum; hoc nostra est perfectio, hoc hujusce vitæ beatitas, quoniam augustum quiddam, quoniam magnum. Quæ si vera sunt, quo pacto non eximium quiddam est homo, sacrarum ut Litterarum verbis utar, qui bonis se factis oblectat, ac vicissim, pravum quiddam, qui vitiositatem pro ipsa ducit vita, cum invisus sit et abominabilis omnibus qui eum noverunt, et suismet cogitationes habeat velut indices, ipsamque conscientiam, incorrupte severeque judicantem? Hæc cum ita sint, nimirum a natura sic omnis homo comparatus est ut improbitatem oderit, et honesti studio teneatur; omnesque consentiunt, virtutem esse rem bonam et improbitatem, malam. In judicando vero falluntur, diversaque vivendi genera constituunt, dum aliqui quod malum est, bonum esse propterea putant, quod vitia virtutibus adhæreant, ac pessimæ quoque res boni participes sint, velut a Deo conditæ: quod sane complures decipit, animumque non advertentes demulcet, ac pelliciens ad ipsorum interitum transversos rapit et depravat, quemadmodum ab initio statim a nobis est indicatum.

ORATIO III.

De electione, deque voluntario, tum quod malus non natura nec extrinsecus, sed suam ipse culpa sit malus.

Satis, opinor, ostensum est quod propositum nobis erat, lineamque sibi convenientem assecuta

Α ὑπερφυῆς, φιλούμενός ἐστιν οὗτος οὐχ ἑαυτῷ μόνον, καὶ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῖς κακοῖς. Καὶ τοῦτο οὐ θαυμαστόν. Καθάπερ γὰρ ὁ πονηρὸς ἀνθρώπος; καὶ ἑαυτῷ μισητός ἐστι διὰ τὴν κακίαν, τουτοῖ τὸν τρόπον ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπὸ τῶν φαύλων φιλεῖται, φανεὶς ἐκείνοις ὁλός ἐστιν. Ἀδύνατον δὲ κρυβῆναι πόλιν, ἐπάνω θρῶν κειμένην. Ὁ γὰρ θεὸς τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀνεπίδεικτον συγχωρεῖ μένειν· αὐτὴν τε, οἶμαι, τιμῶν, καὶ τὸν αὐτῆς τρέφειμον, καὶ πρὸς γε ἔτι παρακαλῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἅπαντας. Ἀναγκάζει γὰρ πάντα τρόπον, ἵν' ἐμπλήρη δαιτυμόνων αὐτῷ τὸν οἶκον, ὡς; μηδὲνα στερηθῆναι τῆς καλῆς θούλης. Καὶ μὴν εἰ ἀνεπίδεικτος ἦν ἡ ἀρετὴ, οὐτ' ἂν ὧλως ἐφιλεῖτο, οὐτ' ἂν ἐθαυμάζετο παρ' οὐτινοσοῦν τῶν ἀπάντων ὡσπερ καὶ χρυσοῦ λαμπροῦ, τῆ γῆ φυρόμενος ἔτι, καὶ διαφανῆς τις λίθος, ἐν σκότει κείμενος. Μᾶλλον ἔδ' οὐδ' ἂν εἰ; εἶχεν ἐξ ἐκείνης τὸ παράπαν κερθῆναι τι, μηδαμῶς ἐπιθεδειγμένης. Ἀρετὴ γὰρ ἀνεύρηγτος ἀμωγάεπὼς ἴακισμος. Ὅτι καὶ καλῶς ἡρμοσμένης λύρας οὐδὲν θφελος, τοῦ τὰς χορδὰς μετ' ἐπιστήμης κινήσαντος μηδαμῶς ὄντος. Καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ, καλὸν δὲ ὁ ταύτης ἐργάτης· δεῖται δὲ ἀλλήλων ἐκάτερα, κατὰ τὴν τῆς ἀξίτης τε καὶ χειρὸς εἰκόνα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ κυρίως ἡ ἀρετὴ, τὸ διενεργούμενον ἀγαθὸν κατὰ γε γνώσιν, καὶ πρόθεσιν, καὶ ἔξιν· καὶ ἐνάρτεος ἀνὴρ ὁ τὴν ἀρετὴν νομίζων πάντων ἀριστον εἶναι, καὶ φιλῶν τὸ ἀριστον, καὶ ποιῶν ὃ γε φιλεῖ, καὶ ἡδέως τοῦτο πράττων. Οἷος εὐδαίμων ὡς ἀληθῶς· οὗτος ζηλωτὴς εὐ φρονουσι· τοῦτ' ἀνὴρ, τοῦτο τελειότης ἡ παρ' ἡμῖν, ἡ μακαριότης τοῦ ἡδέε βίου· ἐστὶ σεμνὸν, ἐστὶ μέγα. Καὶ εἰ ταῦτα ἀληθῆ, πῶς οὐ μέγα ἀνθρώπος, κατὰ τὴν Γραφὴν, ἀγαθοῖς ἐργοῖς χαίρων; Καὶ τούναντίον φαῦλόν τι, ὁ τὴν κακίαν ποιοῦμενος ἑαυτῷ βίον ὦν μὲν ἀπεχθάνομενος καὶ βδελυκτὸς τοῖς εἰδῶσιν αὐτὸν ἅπανσιν, ὦν δὲ καὶ τοὺς λογισμοῦς κεκτημένος ὡσπερ ἐλέγχους, καὶ τὸ συνειδὸς δικάζον ἀδέκαστά τε καὶ ἀπεραΐτητα. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, δηλονότι πέφυκε ἅπας ἀνθρώπος εἶναι μὲν μισοπόνηρος, εἶναι δὲ φιλόκαλος· καὶ συμφῶνως ἔχουσιν ἅπαντες, ἐστὶ καλὸν ἡ ἀρετὴ, καὶ κακὸν ἡ πονηρία. Περὶ δὲ τὰς κρίσεις διαμαρτάνουσι, καὶ διατροῦνται τοὺς βίους, ἐνίων ἡγυμένων τὸ κακὸν ἀγαθὸν εἶναι, τῷ τὰς κακίας ταῖς ἀρεταῖς παραπεπηγέναι, καὶ τῷ τὰ φαυλότατα μετέχειν ἀγαθοῦ, ὡς θεόθεν ὑπρηγμένα. Ὅπερ ἀπατᾷ τοὺς πολλοὺς, καὶ τοὺς μὴ προσέχοντας θέλγει, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν ἔλκον, παρασύρει τε καὶ λωδᾷται, καθάπερ ἡμῖν εἰρηται καταρχὰς εὐθύς.

ΛΟΓΟΣ Γ.

Περὶ προαιρέσεως καὶ ἐκουσίου· καὶ διτι οὐκ ἐκ φύσεως, οὐδὲ ἔξωθεν ὁ κακός, αὐτὸς ἀλλ' ἑαυτῷ αἰτιος γίνεταί.

Διδεικται μὲν, ὡς ἡγοῦμαι, τὸ προκείμενον ἡμῖν ἰκνῶς, καὶ πρὸς ὁ λόγος εἰληφῆς προσήκον αὐτῷ.

ἔστι δὲ λοιπὸν φάναι, διατί οἱ μὲν τοῦτο, οἱ δὲ ἄλλοι
 ἐκεῖνο γινόμεθα, μιᾶς τιμῆς καὶ φύσεως ἡξιωμέ-
 νοι. Καὶ φαμέν, διὰ τὴν προαιρέσιν μόνην. Τῷ γὰρ
 ἀγαθῷ ἐθέλοντι εἶναι, καὶ τὰγαθὸν διώκοντι, οὐδὲν
 τι τῶν πάντων κώλυμα ἔσται, ὡς μὴ εἶναι ἀγαθῷ.
 Ἄλλ' οὐ δικαία παραιτήσις τῷ μὴ σπουδαίῳ γεγενη-
 μένῳ. Ἐκὼν γὰρ εἶναι οὐ γίγνεται. Εἰ γὰρ καὶ
 πολλὰ ἡμῖν ἐπιφύεται τῶν δεινῶν, ὡσπερ αὐτόματα
 καὶ αὐτόμολα· ἄλλ' οὐδὲν αὐτῶν ἂν εἴη οὕτω βίαιό-
 τατον καὶ τυραννικώτατον, ὡς καὶ τῆς θελήσεως
 ἡμῶν ἄρξαι. Εἴη γὰρ ἂν ταύτη γε δὴ πως ἀνηρημέ-
 νον ἡμῖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον, ὡς κὰν τῷ πρὸ τοῦδε
 ἡμῖν εἴρηται· λόγῳ. Τῆς δὲ προαιρέσεως μὴ νοσού-
 σης, μηδὲ δουλιχθείσης καθάπαξ, κὰν ὃ τι πάθοι
 κακὸν τὸ σῶμα, οὐδὲν ἡμῶν ἐμποδῶν ἔσται, ὥστε
 ἀγασθῶσι εἶναι. Καὶ δηλοῖ τὰ τῶν ἀγίων σκάμματα
 νενικηκότα πᾶν βίαιον. Συνίστησι δέ μοι τὸν λόγον
 καὶ τούναντίον. Τὸ γὰρ ἀκουσίως καλὸν ποιεῖν οὐ
 στεφανοῖ τοῦ ἐργαζομένου. Τὸ τοίνυν ἄκοντα
 ποιεῖν, ἢ πάσχειν τι μὴ βουλόμενον, οὔτε ἀγαθοῦς
 ἡμᾶς, ἄλλ' οὐδὲ φαύλους ἐργάζεται· τῷ δ' ἐκουσίῳ
 θελήματι, ὅπερ ἔστι τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ οὐκ ἡργμέ-
 νον ἐξωθεν, οὐδ' ἐπαγόμενον ὀθενοῦν, ἀγαθὸς καὶ
 μὴ τοιοῦτος ἕκαστος γίγνεται. Ὡστε τὸ πᾶν ἐκ τῆς
 προαιρέσεως. Πλὴν ὁ φαῦλος θέλων εἶναι, γέγονεν
 εὐθὺς τῇ θελήσει, κὰν μηδὲν ἐργάσῃται τῶν κα-
 κῶν. Ἀρκέσειε γὰρ ἂν εἶναι κακὸν, τῷ θέλειν
 ἀπεῖναι τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ τοῦτο εὐλογον οἶμαι. Καὶ
 γὰρ αὐτὸ τὸ κακὸν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ καλοῦ ὑπάρχειν
 πάντως· δοκεῖ, καὶ οἰονεῖ συνίσταται στερῆσαι μόνην,
 οὐχ ἔξει. Ὁ δὲ ἀγαθὸς ἀνήρ, ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν
 τέλειον (ἀγαθὸς γὰρ ὁ θεός, ἐν ᾧ μηδὲν ἄτελες), οὐ
 στήσεται μέχρι τοῦ θέλειν, ἀλλὰ καὶ περαιτέρῳ
 προδῆσεται, καὶ δεῖξει τὸν ἄνδρα αὐτοῖς ἔργοις,
 συνιστῶν τοῖς πράγμασι, ὡς τὸ θέλειν ἀληθὲς ἐν
 αὐτῷ, μηδεμίαν κιδδηλότητα κεκτημένον. Ἄλλως
 γὰρ ἂν δόξειεν ἀγαθὸς, οὐκ ἔστι δὲ πάντως. Δεῖ δὴ
 τοὺς ἀγαθοὺς εἶναι σπουδάζοντας μηδαμῶς πρὸς
 τὰγαθὸν ἑλλιπῶς ἔχειν· ἄλλ' εἶναι μὲν ἀκμάζου-
 σαν ἐν αὐτοῖς καὶ ὁρμὴν τὴν πρὸς αὐτὸ, καὶ προ-
 θυμίαν, καὶ βούλησιν, εἶναι δὲ καὶ τρόπον δεικνύν-
 τας αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ἀδελφῶν τῆ προαιρέσει, ἵνα
 μὴ τῷ κρείττονι χωλεῦσσι μέρος. Ὡστε τὸ βού-
 λεσθαι μόνον οὐχ ἱκανὸν ἀγαθοῦς ἀποφῆναι. Ἄλλ'
 εἰ μὲν ἀληθὲς τις καὶ καθαρὸν εἴη, ἀρκέσειεν ἂν εὖ
 φρονουσίαν ἀγαθοῦς ἐργάσασθαι. Καὶ τὸν ἀγαθὸν
 βουλόμενον εἶναι, τοῦτον δὲ μὴ εἶναι, ἀδύνατον.
 Ἐψεται γὰρ καὶ τὸ ἐνεργεῖν. Ὁ δὲ κακὸς βουλό-
 μενος εἶναι (ὁ λόγος δὲ ἡμῖν οὐ περὶ μελαγχολῶν-
 των καὶ τετυφωμένων ἀνθρώπων) αὐτῷ τῷ βεβουλεύε-
 σθαι τε καὶ θελήσει αὐτίκα γέγονεν ἀτεχνῶς ἐν τῇ
 καρδίᾳ αὐτοῦ, φησὶν ὁ Σωτὴρ. Εἴη γὰρ ἂν τοῦτό
 γε, ὡσπερ ἂν εἰ τὰ κακὰ οὗτος αὐτὸς προὔκαλεῖτο,
 καὶ προσερχόμενος ὑπέηκτα, καὶ χερσὶν ὑπταίς
 ὑπέδεχτο. Τὸ γὰρ ἐμβλέψαι πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι,
 τοῦτό ἐστιν ἄντικρυς τὸ θέλειν εἶναι κακόν.

ἰp̄semet accesseret, et accedentibus occurreret manibusque supinis ea susciperet. Nam in hoc aspi-
 cere, ut concupiscas, id vero prorsus est malum esse velle.

Ἄλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο ἀνέγκλητον, ἔχειν μὲν ἐν νῷ τὸ

Oratio. Rostat, ut exponamus quamobrem de qui-
 busdam e nobis hoc fiat, illud ex aliis, cum tamen
 unius dignitatis et naturæ simus. Ac dicimus hoc
 fieri solius electionis ratione. Nam qui bonus
 esse vult, quodque bonum est sectatur, illi nihili
 omnino esse impedimento potest quominus sit bo-
 nus. Nec ei qui non evasit in virum bonum, justa
 superat excusatio. Nam hoc volenti contingit. Quan-
 quam enim multa dira graviaque, velut ex se ultro-
 que venientia, nos adoriuntur, tamen nullum ex eis
 adeo violentum atque tyrannicum fuerit, ut etiam
 in voluntatem nostram imperium exerceat; nam
 cæteroque nobis ipsa libertas voluntatis evertere-
 tur, sicut in oratione hac præcedente dictum
 est. Quod si animi electio nullo laboret vitio, nec
 prorsus in servitutem redacta sit, quodcumque tan-
 dem malum acciderit corpori, minime nobis erit
 impedimento quominus boni simus. Argumento
 sunt virorum sanctorum scammata, quæ omnem
 violentiam superarunt. Idem quod dico, confirmat
 et id quod ei contrarium est: quippe non sponte
 quod bonum est facere, nulla facientes corona donat.
 Itaque vel invitum facere, vel volentem aliquid
 pati neque nos bonos neque malos efficit. Nimirum
 voluntate spontanea, quæ nostra est in potestate,
 nec provenit extrinsecus, nec unde unde ingeritur,
 quisque bonus et non bonus efficitur; adeoque res
 ab electione tota pendet. Sed tamen qui malus esse
 vult, statim voluntate fit malus; etiamsi nihil mali
 peragat, quippe satis fuerit ad hoc ut sit malus quod
 a bono remotus esse velit. Atque hoc rationi con-
 sistentaneum puto: nam malum ipsam ex absentia
 boni omnino videtur existere, quæsiq; constat
 privatione tantummodo, non habitu. At vero vir
 bonus, cum quod bonum est perfectum sit (Deus
 enim bonus est, in quo nihil imperfecti), non velle
 modo debet, sed ulterius quoque progredietur, et
 virum factis ostendet, rebus ipsis comprobans, esse
 verum in eo velle, minimeque fucatum: nam cæ-
 teroque bonus videbitur, cum omnino non sit bonus.
 Nequaquam certe, qui boni esse student, quod
 bonum est imperfecte debent amplecti, sed vegetum
 in eis et acrem ad bonum esse oportet impetum,
 et alacritatem et voluntatem; simulque factis
 ipsis mores instituto animi germanos probare de-
 bent, ne parte potiori claudicent. Unde colligitur,
 solum velle non sufficere ad hoc ut boni efficiamur,
 sed si verum sincerumque velle sit, satis habebit
 efficacitatis, ut homines sanos ac prudentes bonos
 efficiat: et hoc modo qui bonus esse vult, fieri non
 potest quin bonus evadat, nam et ipsa facta subse-
 quentur. Qui autem vult esse malus (loquimur au-
 tem non de hominibus insanis et lymphaticis), ipsa
 consulatione ac voluntate malus statim factus est
 dubio procul in corde suo, quemadmodum ipse Sal-
 vator ait. Etenim hoc perinde fuerit atque si mala

Nec illud quoque reprehensione caret, habere

quidem in animo bonum, sed adeo fragile esse, ut hanc boni cogitationem subvertere conaturis idipsum facile factu ostendatur: vel e contrario non esse paratum ad resistendum fortiter rei nocituræ, nec factus ostendere quæ nostra in potestate sint et electione, plus habere virium quam omnia quæ extrinsecus intenduntur. Nam si quis bonum simpliciter ita velit, cumque deinde factis præstandum est, segniter ac negligenter affectus sit, is vero longe remotus a perfectione non amplius est in bono, quod sane perfectum est. Sedenim quoniam hoc pacto facile possim effugere, dicit aliquis. Nam res eæ quæ per voluptates nobis impugnant et mandantur, omnino non mediocre robur habent, uti de rebus ipsis cognoscere licet. Alius enim aliis capitur, quæ utraque animi contentione utatur; nec quisquam omnibus est superior. Ne quidem ipse dico, posse mala facile vitari, sed non nisi maximo tam studio quam tolerantia, quantum homini fas est. Idque adeo verum est, ut licet ei mali quid aliquando acciderit, non propterea sit malus. Atenim, dicit aliquis, complura quasi quodam fuce nobis imponentia, nosque demulcendo fallentia, fortassis evitavero, si perpetuis me certaminibus addixero: verum si res admodum mordaces, et extremum in modum violentas tamque natura formidabiles, ut animos etiam sola sui recollectione concutiant, per quas uxores, liberos, charissima quæque, vitam ipsam amittimus: hæc res igitur si vehemente cum impetu irruant, quoniam eas pacto semper sustinero, nec omnino cessero, quocumque duxerint, victorum in morem subsequens? Hujusmodi denuo nobis objiciens quispiam fortasse protulerit. At hæc vicissim a viris ex præscripto rationis et fortitudinis viventibus, audiet: Neque tu quidquam sentis, neque dicis, cujus vel per somnum oblatis virum ratione præditum, et animo forti, non merito puduerit, et cujus causa non pœnas experrectus ipse de seipso sumpserit. Nam qui reapse viri sunt, nihil neque potentius neque formidabilius existimant eo qui revera potens est ac formidabilis, sicuti nec amantibus pudice quidquam amabilius et desiderabilius revera pulchro et bono. Quippe dira quidem ejusmodi sunt et plus quam dira, quin etiam demus, ut territare ac vulgus hominum percellere vehementer possint, et omnia plane bona præsentia cum ipsa vita resistentibus adimere, tuas ut tibi superlationes illas omnes concedamus, non tamen, etiamsi talia sint (quanquam plura quoque, si voles, demus), æquiparanda cum animo verissimaque gloria veniunt, quorum causa vel ipsam vitam, qui sapit, multa cum alacritate profuderit. Par enim istud res alias universas nimium quantum excellit et superat. At illa gravia, quæ tu commemorans exhorrescere videbaris, etiamsi quis irruere confertim extrema cum acerbitate concesserit, tamen nec animo detrimentum afferunt, si quidem ei non etiam vehementer conducunt, nec infamiam conciliant, si

ἀγαθόν, εἶναι δὲ οὕτω σαθρόν, ὡς τοῖς ἐπιχειρήσειν αὐτῷ τὸν λογισμόν περιτρέψαι· εὐκολόν αὐτοῖς ἀναδεικνῶσθαι· ἢ τοῦναντίον, μὴ εἶναι ἔτοιμον ἀντιστῆναι γενναίως τῷ βλάψοντι, καὶ δεῖξαι τοῖς ἐργοῖς, ὡς ἰσχυρότερα τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τῆς προαιρέσεως τῶν ἐξωθεν ἐπαγομένων ἐξῆς ἀπάντων. Εἰ γὰρ τις ἐθέλει τὸ ἀγαθόν οὕτως ἄπλῶς, ἔπειτα δεῖσαν πράττειν, ὁ δ' ὀλιγώρως διάκειται καὶ ἡμελημένως, πολὺ τῆς τελειότητος ὑστερῶν, οὐκέτι ἔστιν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὃ γὰρ τέλειον. Ἄλλὰ πῶς ἂν ταῦτα ῥαδίως διαφύγοιμι; φησί. Τοῖς γὰρ διὰ τῶν ἡδονῶν ἐξαπατῶσι καὶ ὑποσαίνουσι πράγμασιν οὐκ ἀγενοῦς τις πάντως ἰσχύς, ὡς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔχουμένη γνῶναι. Ἄλλος γὰρ ἄλλοις ἀλλίσκεται, κἂν ὅπουσιν θέλη φιλοσοφεῖν. Καὶ οὐδεὶς τῶν ὄλων ἀνώτερος.

Β Οὐδὲ ἐγὼ ῥαδίως φημι, ἀλλὰ σπουδῆ καὶ καρτερίᾳ, μεγίστη τὰ κακὰ διαφύγειν δύνασθαι, ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατόν· καὶ τοσοῦτον, ὥστε εἴ που καὶ ἀλοῖα παθῶν, μὴ διὰ τοῦτο κακὸν εἶναι. Ἄλλὰ τὰ μὲν πολλὰ, φησί, τῶν φανακίζόντων τε καὶ κηλούντων διοισθησάμι' ἂν ἴσως, ἐμαυτὸν δεδωκώς διηνεκείν ἀγῶσι· κομιδῆ δὲ πράγματα δακνηρὰ, βιαιότατα μὲν ἐς ἄκρον, οὕτω δὲ φύσει φοβερὰ, ὡς καὶ δονεῖν τὰς ψυχὰς αὐτῆ καὶ μόνῃ τῇ μνήμῃ, δι' ὧν γυναικας, παῖδας, τὰ τιμώτατα, αὐτὸ τὸ ζῆν ζημιούμεθα, εἰ μετὰ σφοδρᾶς κωμάσειε ῥύμης, πῶς ἂν ὑποσταίην ἀειδήποτε, ἀλλὰ μὴ παντάπασιν εἴξαιμι, καὶ ὄπερ ἂν ἀγάγοι, δεδεμένοις παραπλήσιον ἐπεφοίμην; ἐρεῖ τις ἴσως τὰ αὐτὰ ἀνθυποφέρων. Ἀκούσεται δὲ παρ' ἀνδρῶν ἐν λόγῳ ζώντων καὶ γενναϊότητι· Οὐδὲν οὐτε φρονεῖς, οὐτε λέγεις, ὃ μὴ κἂν ἄναρ ἰδὼν ἀνὴρ μετέχων λόγου καὶ γενναϊότητος, ἡσχύνθη τε πάνυ δικαίως, καὶ δίκην γὰρ τὴν γιγνομένην ἐξεχειρόμενος παρ' αὐτῆς αὐτοῦ ἐληφε. Τοῖς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀνδράσιν οὐδὲν εἰ δυνατότερον τε καὶ φοβερότερον τοῦ δυνως δυνατοῦ τε καὶ φοβεροῦ· ὥπερ οὐδὲ τοῖς ἐρῶσι σωφρόνως ἐρασμαϊότερόν τε καὶ ποθεινότερον τοῦ δυνως γὰρ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. Δεινὰ μὲν γὰρ, καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα· ἔστων δὲ καὶ καταπλήξει καὶ κατασεισάι σφοδρὰ δυνάμενα τοὺς πολλοὺς, καὶ ζημιῶσαι, πάνθ' ἐξῆς μετὰ τοῦ ζῆν τὰ παρόντα τοὺς αὐτοῖς ἀνθισταμένους, ἵνα σου τῶν ὑπερβολῶν μηδεμίαν ἀφελώμεθα· οὐ μὴν τοιαῦτά γε ὄντα (ἔστων δὲ καὶ πλεῖω, εἰ βούλει), ἀντάξια δὴ ποῦθεν ψυχῆς καὶ δόξης ἀληθεστάτης, δι' ἃ γὰρ καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ δοίη τις ἂν εὖ φρονῶν μετὰ πολλῆς προθυμίας. Αὐτῇ γὰρ ἢ ξυνωρῖς τοῦ παντὸς ὑπέρεται μετὰ μακρᾶς τῆς ὑπερβολῆς. Ἐκεῖνα δὲ τὰ δυσχερῆ, ἃ σὺ γὰρ λέγων ἐδόκει φέρτερον, κἂν ἀθρόα δοίη τις εἰσχωμάσαι μετὰ δριμύτητος ἄκρας, οὐτε βλάπτει τὴν ψυχὴν, εἰ μὴ καὶ σφοδρὰ ὀνίνησι, οὐτ' ἀδοξίαν προσενεῖ, εἰ μὴ καὶ λαμπρῶς στεφανοῖ. Ὅλως δὲ τὰ λυπηρὰ εἰς ἐπιτὰ στρεφόμενα, ὡς τὰ πολυφλοίσβοιο θαλάττης κύματα, διαλύεται. Εἰ δὲ καθίσταται καὶ μακρὸν μετ' ὄσης ἂν τις εἴποι σφοδρότητος καὶ πλεονεξίας, ἀλλὰ πᾶσα ἡ παρούσα ζημία τῆς ἡδῆ τρεχούσης ἐστὶν ἡμέρας, εἰ δὲ βούλει γὰρ σιγῆς· καὶ ἐν ἀκαρπείᾳ γίνεται, ἢ ἀκριβῶς τις ἐκπέσῃ τὰ περὶ τῶνδε. Καὶ συλλαμβάνονται μοι

ταυτησί τῆς ἐννοίας, ὅς τε σοφοὶ τῶν παλαιότερων, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἱεροὶ τινες ἄνδρες. Ἀχῆκοας δέ τι καὶ παρ' ἡμῶν περὶ τούτων σαφέστερον εἰρηκότων ἐν τῷ ἐξηκοστῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς σέ μοι κεφαλαίων. Ἡ δὲ τούτων δὴ τῶν λυπηρῶν δύναμις ἢ τὸ φοβῆσαι προσδοκίαις ἐστίν, ἢ τὸ παρόντα δακεῖν· καὶ τὸ μέγιστόν· κακὸν ἀφείλεσθαι καὶ τὸ ζῆν. Καὶ ὅταν τοῦτο γένηται, τότε πλέον οὐδέν τι δέδρακεν, ἢ ὁ πάντως· ἔπεισιν αὐτόματόν τε καὶ ἀπαραίτητον. Δεῖ γὰρ γυμνοὺς γεννηθέντας γυμνοὺς καὶ ἀπιέναι, κατὰ τὴν Ἰώδ' ἐκείνου φωνήν, τὴν ἄχρι νῦν ὕμνουμένην. Μᾶλλον δὲ οὐδ' αὐτὸ συμπεριφέρειν τὸ σῶμα δυνάμεθα, ἐνθένδε μεταστάντες· ἀλλὰ καὶ τοῦτο λοιπὸν ἀνάγκη, ἄχρις οὗ καιρὸς ἐπαναλαβεῖν, ἀποδοῦναι· γῆ τῇ μητρὶ. Οἷς οὖν ὀξυρόμοι· σύντονος ἐπειγόμενος εἰς φθοράν, καὶ ταύτην ἴσως· αὐτίκα μᾶλα γενησομένην, τοῖσις τί μόνιμον, τί σταθῆρὸν, τί πάγιον; Πῶς ἂν ἢ τι τῶν λυπηρῶν εὖ φρονουῖσι μέγα δόξειεν, ἢ τι τῶν ἡδέων προύργιατέρον ψυχῆς καὶ δόξης, ἀθάνατα διαμενούσης ἐξ ἀγαθῶν ἔργων; Καὶ τοίνυν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὅστισι γνῶσις καὶ φρόνημα, παιδαριῶσι παραπλήσια (τοῖς τῶν ἀντιλεγόντων δ' ἐντεῦθεν χρῆσομαι λόγοις), οὐκ ἀγεννῆς τις πάντως ἰσχύς, ὡς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔχομεν γνῶναι. Ἄλλος γὰρ ἔλλοις ἀλίσκεται. Ὡσθ' ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων ἔχει με συνᾶδοντά τε καὶ συμφωνοῦντα ὅσα γε πρὸς τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους· οὐ μὴν καὶ πρὸς τοὺς βουλομένους ἀγαθοὺς εἶναι. Τοῖς γὰρ μὴ βῆδῶς ἀλίσκεσθαι προαιρουμένοις, μὴδ' εὐχερῶς ἐθέλουσι καταπίπτειν, μὴδὲ τὸ κρεῖττον τῆς ψυχῆς; καὶ ὑψηλότερον μέρος τῆς συζυγίᾳ τῇ κατωτέρῳ καταδουλοῦσθαι (τὸ ἐπιθυμητικόν τε λέγω καὶ θυμικόν, ἃ προσῆκεν ὑποκεῖσθαι καὶ ἠνωχεῖσθαι τῷ λόγῳ), παιδιὰ τις ἀντικρὺς καὶ γέλως ἔσχατος ὅλων, ἅπαν δεινὸν δεδιττόμενον, καὶ ἔτι παρεκτρέπει μορμολυττόμενον ὁδοῦ καὶ ψήφου τῆς ἀληθείας. Τοῖς γὰρ δὴ κατ' ἄνδρας ἀμύνεσθαι βουλομένοις, καὶ πάντων ἀσχιστον ἰομένους, μὴ τοὺς ὕπερ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἰδρωτάς τε καὶ πόνους ὑφίστασθαι, ὥστε μὴ προδοῦναι καταπατεῖσθαι τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν, εἰκόνοσ οὐσίας τοῦ πλάσαντος, πῶς οὐκ ἔσται πάντων περιγενέσθαι, τὸν Θεὸν συληπτορα κερτημένοις;

quor, quas esse rationi subjectas et ab eadem gubernari convenit), iis extremus plane ludus atque jocus est, quidquid rei diræ terrorem infert, quasi que larva quadam formidinem incutiens, ab itinere iudicioque vero abducit. Etiam qui virilem in modum se propugnare volunt, omniumque turpissimum ducunt, non honesti virtutisque causa sudores atque labores sustinere, ne culpa sua proteri pedibus animi nobilitatem patiantur, qui Conditoris ipsius est simulacrum, quo pacto non illi superiores omnibus evaserint, cum Deum auxiliatorem habeant?

Ἄλλὰ τοῦτιον μὲν ἄλις, φησί· συνεπεράνθη γὰρ ὡς ἔργον, οἶμαι· τὸ δὲ κατ' ἀγνοίαν καθαρὰν, ἢ ἀπάτην θύραθεν ἐπιγιγνομένην, ἢ τὸ βιασθέντα εἶξει πολλῇ καὶ ἀκαταμάχητῳ δυνάμει εἰη ἂν ἀκούσιον ἀτεχνῶς, καὶ ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα παντελῶς ἀνέγκλητον. Τοῦτ' ἂν ἴσως εἴποι τις πρὸς τὰ εἰρημένα. Καὶ ἀκολουθῶς οἶμαι ῥηθῆν, ἀναγκάζει πάντως ἡμῖν τὸν λόγον διελεῖν, καὶ παραδοῦναι σαφέστερον, οὐ περὶ τῆς προαιρέσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ καθαρῶς ἐκούσιον, καὶ τί τὸ ἐναν-

A quidem non splendida potius corona donant. Ipsa vero tristitia, plane in seipsa conversa, instar fluctuum turbulenti maris, dissipantur. Quod si diu pungendo mordeant, tanta cum ingentis impetus vehementia, quanta verbis a quoquam exponi potest, tamen illa tota calamitas præsens dici modo currentis est: vel si mavis, puncti temporis; adeoque momento accidit, si quis accurate res ipsas consideraverit. Atque hæc sententiam meam comprobant tum illi prisce sapientes, tum de nostris sancti quidam viri. Præterea de his aliquid audivisti clarius expositum a nobis quoque sexagesimo secundo illorum capitum quæ ad te perscripsimus. Vis autem horum tristitium in eo sita est, ut expectatione terreant, vel ut præsentia mordeant, maximumque malum est, si vitam adimant: quod quidem ubi factum est, nihil rei majoris effecere quam quæ tum sponte sua, tum inexorabiliter omnino tandem supervenire solet; quippe nudos in lucem editos etiam nudos migrare necesse est, secundum illud Jobi verbum quod hæcenus celebratur. Imo vero ne corpus quidem ipsum cum hinc discedimus, una nobiscum abducere possumus, sed illud quoque necesse est terræ matri tradamus, usque dum resurgendi tempus appetat. Itaque qui contento cursu ad interitum properant, eumque confestim fortasse secuturum, quid habent durabile, quæso, quid stabilis, quid solidæ rei? Quo pacto vel triste quidpiam menæ præditis magnum videri possit, vel jucundum aliquid videri prius atque potius animo et gloria bonis ex factis æternum durante? Igitur adversus illos homines qui tali sunt intelligentia præditi et animo qualis puerulorum est (ut autem verbis eorum qui nobis contradicunt), non omnino debile robur horum est, ut ipsis ex rebus cognoscere licet. Alius enim aliis capitur. Qui hæc dicit, me sibi plane consentientem habet, quod ejusmodi quidem homines attingit, verum non illorum quoque respectu qui boni esse volunt. Nam qui nolle se facile capi suis cum animis constituunt, nec ad labendum proclives esse volunt, neque partem animi præstantiorem et sublimiorem geminis illis inferioribus in servitutem addicere (de vi tum concupiscendi, tum irascendi, lo-

Sed de his jam satis, dixerit aliquis. Est enim ita conclusum quemadmodum oportebat, opinor. At vero quod ex ignorantia mera fit, aut per accidentem extrinsecus fraudem; vel si quis vi coactus magnæ ac inexorabili potestati cesserit, id sane dubio procul involuntarium fuerit, ipsumque delictum omni culpa liberaverit. Hoc fortasse quispiam dixerit ad ea quæ indicata sunt. Cumque mea sane opinione convenienter dictum sit, omnino nos cogit ut orationem partiamur, et magis perspicue

disseramus, non de electione tantum, verum etiam quid tandem illud pure voluntarium sit, quidve huic contrarium; et rursus quodnam mistum ac in utramque partem propendens: et quibus hæc modis fiant, et quodnam horum agentes, quid mereamur, quibus rebus admirationem, quibus odium nobis conciliemus, quæ commiserationem impetrent, a nobis quoquo modo facta. Verum si hoc instituamus, in infinitum protracta oratio faciet, ut affecta (sat scio) molestia quadam juvenutis hæreat. Nam particulatim exponere velle quæcunque multiformi scenicæque huic vitæ contingere possunt, et quæcunque nobis eadem ostendit, dum larvam frequenter immutat, tantumque non fabulam quasi quamdam exhibet, alias aliis incidentibus, diversarum occasionum et personarum causa; cum ipsum quoque temporum adeo variæ sint vicissitudines, ut eadem perpetuo nos de rebus iisdem cogitare nullo modo permittant: id vero, mea quidem sententia, prorsus huc non quadraverit. Etenim ambitiose potius philosophari velle videbimur quam te ad virtutem instruere. Nam ipsa quidem orationis series multas ostendere divisiones et subdivisiones cogit, gradusque plures facere, quasque scalam quamdam horum exhibere: sed deterret copia, magnumque pelagus eorum quæ necessario dicenda veniunt. Quamobrem de his prolixè disserere, quidquid est operæ pretium, Aristotelis et Platonis et aliorum talium esse statuens, eos ipsos de rebus hujusmodi philosophari sinam, quando fieri nequit ut quisquam de his rectius atque melius eis disserat. Nos vero duntaxat obiter, prout fieri licebit, his quasi delibatis, ad ulteriora deinde progrediemur. Nam et ipsa hæc docendi ratio, et princeps orationis institutum, tantopere nos evagari non sinit, ut omnibus obliquis velut excursio- nibus insistamus, quamvis ipsæ per se necessariæ pro viribus ut res tota brevibus exponatur.

Delicta partim ex ignoratione perfecta proficiuntur, eaque sane fuerint a qua vis tum poena, tum reprehensione immunita; partim a scientibus et prudentibus admittuntur, et accurata voluntate; quæ probationis haud egent, qua ostendatur, esse prorsus ea voluntaria, cum a pura electione animi proficiantur. Nam ejusmodi manifesto voluntaria sunt; nec quidquam prohibet quo minus et vice versa dicatur, quidquid voluntarium sit, ad electionem pertinere. Non enim ubique requirendum est id quod ex altera parte respondet, nam quæ latius patent, una cum partibus suis et ipsa tum considerantur, tum sese offerunt: at in partibus non itidem, quod universalis est. Tale vero quiddam esse tam voluntarium quam electionem, visum est exercitatis in hoc genere viris, iisque tum plane bonis, tum virtute præditis. Aiunt enim, electionem non esse idem quod voluntarium, sed partem ejus. At in voluntaria subtiliter existimabuntur, quæcunque putat aliquis neminem sanum prorsus debere velle; quam quidem ob causam nec amat ea, nec facere cupit, imo vero pro insigni lucro ducit quod nihil sibi cum eis unquam

τιον, καὶ ποῖον αὐτῶν ἐπιμύκτων καὶ ἀμφιβρόχων, καὶ τίσι ταῦτα γίνεται τρόποις, καὶ τί τούτων ποιούντες, τίνων ἔσμεν ἄξιοι, καὶ τίσι θαυμαζόμεθα, καὶ τίσι μιτούμεθα, καὶ τίσιν ἔλεούμεθα, τῶν ὅπωςδὴ ποτε παρ' ἡμῶν γινόμενων. Πλὴν εἰ τοῦτο ποιήσαιμι, εἰς ἀπειρον ὁ λόγος ἐξενεχθεῖς, εἰ οἶδ' ὅτι τὴν νεότητά ἀποκναίσας, ἰλιγγίαν προξενήσει. Τὴ γὰρ κατὰ μέρος πειρᾶσθαι φράζειν, ὅσα περ ἐνδέχεται συμπεσεῖν τῷ πολυμόρφῳ καὶ σκηρικῷ τῷδε βίῳ, καὶ ὅσα περ ἡμῶν αὐτῶν δείκνυσσι, πικρὰ τὰ προσωπεῖον ὑπαλλάττων, καὶ μονονοχὶ δραματοποιῶν, ἄλλοτε ἄλλων παρεμπιπτότων, διαφόρων ἀφορμῶν καὶ προσώπων ἕνεκα, καὶ προσέτι τῶν καιρῶν παντοδαπῶς μεταβαλλομένων, ὥστε μὴδὲ συγχωρεῖν ταῦτα νοεῖν διηνεκῶς περὶ τὰ αὐτὰ πράγματα, παντελῶς ἂν εἴη ἔξω τοῦ προσήκοντος, οἷμα. Δόξομαι γὰρ φιλοσοφεῖν φιλοτιμείσθαι μᾶλλον, ἢ σὲ πρὸς ἦθος παιδεύειν· ἢ μὲν γὰρ ἀκολουθία τοῦ λόγου καταναγκάζει διαίρεσεις τε πολλὰς καὶ ὑποδιαίρεσεις δείκνυμαι, καὶ βαθμοὺς πολλοὺς ποιεῖν, καὶ οἶνεῖ τινα τούτων κλίμακα ἀποφῆναι· φοβεῖ δὲ μάλα τὴν πληθῆος καὶ τὸ πολὺ τῶν ἀναγκαίων εἰρησθαι πέλαιος. Ὅθεν δὴ τὸ πρόβουλον λέγειν περὶ τῶν τοιούτων εἰς μήκος Ἀριστοτέλους, καὶ Πλάτωνος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων εἶναι νομίσας, τούτους αὖ πάλιν ἐάσω τὰ γε τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, ὅτ' οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν ἐντινοῦν ἐκείνων ἀμεινον. Ἡμεῖς δὲ μόνον ὡς ἔνεστιν ἀφορισώμενοι τὰ περὶ τῶνδε, εἴτ' ἐπὶ τὰ πρόσω χωρήσομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὀμιλίας, καὶ ἡ τοῦ λόγου καταρχῆς ὁρμή, εἴργει τοσοῦτον ὑπερεκτείνεσθαι, πάσαις ἐπόμενον ταῖς παρεκδρομαῖς, κἴν ἀναγκάζει τὸ κατ' αὐτὰ λέγεσθαι. Ἀρκτέον δὴ καὶ πειρατέον, ὡς οἶδόν τε, διὰ βραχέων ἀποδοῦναι τὸν λόγον.

non sinit, ut omnibus obliquis velut excursio-
sint explicatu. Incipiendum igitur, operaque danda

Τῶν ἀμαρτημάτων τὰ μὲν ἔστι κατ' ἀγνοίαν παντελῆ, καὶ εἰεν ἂν ἐλεύθερα δίκης ἤστινοσοῦν καὶ μίμψως· τὰ δὲ ἐν γνώσει γινόμενα καὶ κατὰ βούλησιν ἀκριθῆ, ἅτινα οὐ δεῖται δείκνυμαι κατασκευῆς, ὡς ἄρ' ἐκούσια παντελῶς, ἅτε προαιρέσεως ἀκραιφνοῦς ὄντα. Τὰ γὰρ δὴ τοιαῦτα σφῶς ἐκούσια· καὶ οὐδὲν κωλύει τὸ μὴ καὶ τὸ ἐμπαιῖν εἶναι· λέγω τὸ καὶ πᾶν ἐκούσιον τῆς προαιρέσεως γίνεσθαι. Οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸ ἀντιστρέφον ἀπαιτητέον. Τὰ γὰρ ἐπιπλέον καὶ συνθεωρεῖται καὶ συνεισφέρεται τῷ σφῶν αὐτῶν μέρει· τὰ μέρη δὲ οὐκέτι τῷ καθολικωτέρῳ, τοιούτων δὲ τὸ ἐκούσιον καὶ ἡ προαίρεσις ἔδοξε τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσχολασίαι, ἀνδράσι πάντα ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις. Εἶναι μὲν γὰρ τὴν προαίρεσιν οὐ ταυτὸν τῷ ἐκούσιῳ, ἐκείνου δὲ τι μέρος. Ἄλλ' ἀκριθῶς μὲν ἀκούσια νομισθῆσεται, ὅσα δὴ τις οὐχ ἡγεῖται θελητὰ τοπαράπαν εἶναι τοῖς εὐφρονούσι· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε φιλεῖ, οὔτε πράττειν αὐτὰ βούλεται· ἀλλὰ καὶ πολὺ τι κέρδος νομίζει τὸ μὴδὲ συγγεγονέαι τουτοῖσι μὴδ' αὖ μὴδ' ἔποτε, μὴδὲ καθ' ἡντιναοῦν φαντασίαν, ἢ γοῦν ἐπινοίαν λογισμῶν. Ἦν δὲ τι πράττειν ἀναγκασθῆ μὴδὲν ὄλωσ βουλόμει-

νος πολλῆ περιουσίᾳ δυνάμει, σφόδρα βιαζομένου ἄλλο modo commercii fuerit, ne per imaginationem quidem quancunque vel cogitationem mentis que conceptionem. Quod si quid omnino non volens facere coactus fuerit, nimia vi potestatis adductus, vel re, vel persona quapiam acriter cogente, dolor equidem afficitur ob mali progressum, sed quovis modo rei molestæ finem quaerit, omnemque lapidem (quod aiunt) movet, ac molitiones molitionibus cumulat sed nihil proficere dolet : postquam denique malum illud vim asserens jam emendatum est, quantum putas voluptatis percipit? quantum lætitiæ? dum fronte hilari exsultat, et plane rebus omnibus declarat, permolestum sibi accidere, quod citius non liberatus sit, magnoque supra res omnes in pretio celeritatem eo perducentem habet; quippe si horum aliquid absit, reprehensione carere nequeunt homines, etiamsi causas proferant ob quas officium perfectum non faciant. Et hæc quidem de involuntario. De voluntario vero dicimus, non ea modo quæ cum lætitiâ facimus esse voluntaria, sed omnino et illa quæ facere non volumus, sed alterius voluptatis causa nobis ipsi accessimus. Et enim aliquos ea facere coactos (ut id sane demus) vi tyrannideque maxima, quæ si vis abesset, non faceret; non id profecto invito est facere, sed vice versa volentes haud dubie: siquidem volentes in hanc se vim præcipiunt, cum ipsimet ex sese principio coactionis occasionem præberent: quod quidem vel hinc apertissime patuerit. Qui tyranno mercedis causa servit, cum morit necessario sibi faciendum quod ipsi visum fuerit, vel cum ignominia et verberibus amittendam vitam, si deinde innocentes occidere, grassari, sacrilegia committere, nihil non impii peragere tyranni jussu usque adco cogatur, ut etiam gladium obvibrari sibi duas ob causas videat, vel ut injuste tyranno exosos suis ipse manibus jugulet, omniaque nefaria faciat, vel ut ipsiusmet sanguine gladius inquinetur, interim ipse vehementer a cæde (concedatur enim hoc sane) abhorreat, ac nihilo minus cædem committat, et manibus suis piaculum tale peragat, quo pacto non is sponte sua carnifex factus est? Equidem et aliud exemplum audire memini, quod ab expposito non multum distat, extraquam quod illo longe pejus est. At res quidem ipsa, sat scio, nova et insolens esse videbitur; sed qui eam narrabat, veram esse constanter aiebat. Quemdam enim commemorabat, exorsum ab ira, cupivisse contumelia majorem se virum afficere, cumque viri formidaret eminentiam, non id ausum facere, tandem invenisse rationem qua raperetur ad insaniam et indomitam quamdam ferociam. Multo enim mero repletus, ut mentis vim perderet, atque hoc modo sibi conciliaret audaciam, quo tum eminenti honore viro contumelias aspergeret, tum effugii loco haberet suum illum sive stuporem sive hæbationem quis dicere mavult; peregit intrepide quod decreverat, cum quidem longe quemvis insanum atque lymphaticum superaret. Post illam temulentiam et crapulam, cum

νοσ πολλῆ περιουσίᾳ δυνάμει, σφόδρα βιαζομένου ἄλλο modo commercii fuerit, ne per imaginationem quidem quancunque vel cogitationem mentis que conceptionem. Quod si quid omnino non volens facere coactus fuerit, nimia vi potestatis adductus, vel re, vel persona quapiam acriter cogente, dolor equidem afficitur ob mali progressum, sed quovis modo rei molestæ finem quaerit, omnemque lapidem (quod aiunt) movet, ac molitiones molitionibus cumulat sed nihil proficere dolet : postquam denique malum illud vim asserens jam emendatum est, quantum putas voluptatis percipit? quantum lætitiæ? dum fronte hilari exsultat, et plane rebus omnibus declarat, permolestum sibi accidere, quod citius non liberatus sit, magnoque supra res omnes in pretio celeritatem eo perducentem habet; quippe si horum aliquid absit, reprehensione carere nequeunt homines, etiamsi causas proferant ob quas officium perfectum non faciant. Et hæc quidem de involuntario. De voluntario vero dicimus, non ea modo quæ cum lætitiâ facimus esse voluntaria, sed omnino et illa quæ facere non volumus, sed alterius voluptatis causa nobis ipsi accessimus. Et enim aliquos ea facere coactos (ut id sane demus) vi tyrannideque maxima, quæ si vis abesset, non faceret; non id profecto invito est facere, sed vice versa volentes haud dubie: siquidem volentes in hanc se vim præcipiunt, cum ipsimet ex sese principio coactionis occasionem præberent: quod quidem vel hinc apertissime patuerit. Qui tyranno mercedis causa servit, cum morit necessario sibi faciendum quod ipsi visum fuerit, vel cum ignominia et verberibus amittendam vitam, si deinde innocentes occidere, grassari, sacrilegia committere, nihil non impii peragere tyranni jussu usque adco cogatur, ut etiam gladium obvibrari sibi duas ob causas videat, vel ut injuste tyranno exosos suis ipse manibus jugulet, omniaque nefaria faciat, vel ut ipsiusmet sanguine gladius inquinetur, interim ipse vehementer a cæde (concedatur enim hoc sane) abhorreat, ac nihilo minus cædem committat, et manibus suis piaculum tale peragat, quo pacto non is sponte sua carnifex factus est? Equidem et aliud exemplum audire memini, quod ab expposito non multum distat, extraquam quod illo longe pejus est. At res quidem ipsa, sat scio, nova et insolens esse videbitur; sed qui eam narrabat, veram esse constanter aiebat. Quemdam enim commemorabat, exorsum ab ira, cupivisse contumelia majorem se virum afficere, cumque viri formidaret eminentiam, non id ausum facere, tandem invenisse rationem qua raperetur ad insaniam et indomitam quamdam ferociam. Multo enim mero repletus, ut mentis vim perderet, atque hoc modo sibi conciliaret audaciam, quo tum eminenti honore viro contumelias aspergeret, tum effugii loco haberet suum illum sive stuporem sive hæbationem quis dicere mavult; peregit intrepide quod decreverat, cum quidem longe quemvis insanum atque lymphaticum superaret. Post illam temulentiam et crapulam, cum

pœnas impudentiæ læret, plorans et ululans sentiebat malum se revera consilium inisse nec minus improbe ferocissime. Talis igitur homo non in vino tibi videbitur immodestus esse, cum volens ac sciens id factus sit? Mihi quidem prorsus ita videtur, et huic opinioni meæ neminem non assensurum arbitrator. Neque tantum hic, mea quidem sententia, qui studio voluit injuriam inferre alteri, atque hoc animi proposita sibi met ebricitatem sua sponte accessit, verum etiam qui hoc quidem non vult, sæpius tamen inebriatus, atque post ebrietatem illatis injuriis, mox rursus, itidem ut ante, semet inebriat, et immodeste vinolentus est et insolens. Quamvis enim ea hora qua injuriam intulit, prope de potestate exierat, mente vini diluvio quasi quodam obruta submersaque, tamen per occasionem injuriæ, volens ad vinum accurrit, et craterem atque pateram implevit ipse, manibusque admovit ori, ac bibit, non valde sitiens, nec quantum satiatio sedandæ siti sufficeret, sed quantum ad insaniam et mentis alienationem satis esse videretur; de quo colligitur, ex animi sententia rem peractam. Sic qui semen suppeditat, auctor est rerum nascentium. Nam causæ finium pariter omnium, et omnium eventuum, omniumque simpliciter extremitatum, ad principia et occasiones sunt referendæ. Quamobrem si omnibus in rebus hæc obtinet ratio, multo magis in ornatæ ratione locum habet. Et hæc quidem dicta sunt de iis quæ manifesto voluntaria sunt et involuntaria.

Cæterum de non voluntariis (ita loquitur Aristoteles, qui sic appellavit in utramque propendentia partem, et quæ non omnino pure vel voluntaria vel involuntaria sunt) hoc dico. Mentionem vero faciam rei cujusdam prius expositæ, ad fundamentum eorum quæ dicentur. Nam quia prius dixi, quædam nobis ex animi sententia voluntateque accurata fieri, quædam plaue non ita, distincte de his quoque disserendum est. Hoc enim modo clarior erit oratio. Sunt ergo non pauca, nec honesta, nec bona, quæ voluntarie quidem fiunt, sed cum qualia essent non intelligeretur; alia vero fiunt illa quidem a sciente prudente, non tamen ex animi per se moti ut ita dicam, proposito; atque rursus hæc bifariam dividuntur. Aut enim a nobis ipsis fiunt, liberam potestatem ea vel peragendi vel non peragendi habentibus (de quibus dici non convenit, quod jam ante declarata satis arbitror), aut extrinsecus imponuntur a quocunque, par voluntati robur habente; ac deinde perpetrantur a nobis, haud perpetraturis si vis maxima non adhiberetur. Hæc vero sint sane mista voluntaria, si quis nobis quoque licentiam fugendi vocabula permittit, vel potius paulum quid in hisce vocabulis innovandi. Nam quæ vi nobis imponuntur, et a nobis deinde peraguntur, mista sane fuerint, ac non voluntaria, sicut est dictum, cum non in alterutram omnino partem, sed in utramque propendeant. Quotquot ergo nequaquam ex se aliquid attulere, de quo necessitas vel ad patiendum, vel faciendum aliquid malum cogens, sequeretur; si deinde malum ultro quodpiam irruerit, idque violentissimum prorsus omnemque tyrannidem superans, et quod calamitatem non contemnendam minetur, ac vitam, plane non permittentem, ut optabilis videri vita possit; atque ipsi causam afferre

A θελήσας· ἀλλ' ὁ καὶ μὴ τοῦτο βουλόμενος, πολλάκις δ' οὖν μεθυσθεὶς, καὶ μετὰ τὴν μέθην ὑβρίσας, εἶτα πάλιν χρώμενος τῇ μέθῃ καθάπερ πρὸ τοῦ, πάροινος ἂν εἴη καὶ ὑβριστής. Εἰ γὰρ καὶ καθ' ἣν προεπιλάκιζον ὦραν, μικροῦ δεῖν ἐξω φρενῶν ὑπῆρχε, κατακλυσθέντος τε καὶ ὑποβρυχίου γεγεννημένου τοῦ νοῦ τῷ οἴνῳ· ἀλλὰ τῇ προφάσει τῆς ὑβρείως ἐκὼν προσέδραμε πάντως, καὶ τὸν κρατῆρα καὶ τὴν φιάλην αὐτὸς ἐνέπλησε, καὶ τῷ στόματι προσενηνόχε τὰν χεροῖν, καὶ ἔπιεν, οὐ μάλα διεψῶν, οἷδ' ὅσον κορεσθέντα παῦσαι τὴν διεψῶν, ἀλλ' ὅσον εἰς μανίαν τε καὶ παραφορὰν, ἱκανὸν ἔδοξεν. Ὅστε τὸ πᾶν εἰργάσατο γκῶμη. Καὶ ὁ τὸ σπέρμα παρασχῶν, αὐτὸς τῶν φύντων αἷτιος. Πάντων γὰρ ὁμοῦ τῶν τελῶν, καὶ τῶν ἐκβάσεων ἀπισῶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ὄλων περᾶτων, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις αἰτιατέον ἂν εἴη. Εἰ γοῦν ἐπὶ τῶν ἀπάντων ὁ λόγος οὗτος, πολλῶν γε μᾶλλον ἐπὶ τῶν λόγῳ τετιμημένων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν σαφῶς ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων.

B
C
D
Περὶ δὲ τῶν οὐχ ἐκουσίων (Ἀριστοτέλους δὲ τοῦτο φωνή· οὕτω γὰρ ἐκάλεσε τὰ ἀμφιβρέπη καὶ μὴ παντελῶς καθαρεύοντα τοῦ τε ἐκουσίου καὶ ἀκουσίου) ἐκεῖνο λέγω. Μνησθήσομαι δὲ τινος τῶν προειρημένων εἰς ὑπόθεσιν τῶν ρηθησομένων. Ἐπεὶ γὰρ ἐφθην εἰπὼν, ὡς κατὰ γῶσιν καὶ βούλησιν ἀκριβῆ, τινὰ παρ' ἡμῶν γίνεται, καὶ ἕτερα πάντως οὐχ οὕτως, δεῖ καὶ ταυτὶ διελεῖν. Ταῦτη γὰρ συμβήσεται καθαρώτερον εἰπεῖν. Ἔστι τοίνυν οὐκ ὀλίγα τῶν οὐ καλῶν οὐδὲ ἀγαθῶν κατὰ βούλησιν μὲν πεπραγμένα, ὅποια δ' ὄντα τυγχάνει, μὴ γινωσκόμενα. Ἔτερα δὲ γινόμενα μὲν ἐν γνώσει, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν αὐθόρμητον εἰποι τις ἂν. Καὶ ταῦτα πάλιν τέμνεται δίχα. Ἡ γὰρ παρ' ἡμῶν αὐτῶν γίνεται, κυρίων ὄντων ταῦτα ποιῆσαι; καὶ μὴ, περὶ ὧν οὐ γινόμενον λέγειν (ἀποδέδοται γὰρ ἱκανῶς, οἷμαι)· ἢ θύραθεν ἐπάγεται ὑπ' ὄπουσιν, τὴν ἰσχὺν ἐφάμιλλον ἔχοντος τῇ βουλήσει, εἶτα παρ' ἡμῶν πράττεται, οὐκ ἂν πραττόντων, οὐκ οὐσης βίας μεγίστης. Ταῦτα δ' ἂν εἴη μισοεκουσία, εἰ δίδωσί τις καμὲ ὀνοματοποιὸν εἶναι, εἰ δὲ βούλει γε, καινοτομησάτι τι μικροῦν δυνηθῆναι περὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα. Ὅσα γὰρ πρὸς βίαν ἡμῖν ἐπάγεται, εἶτα παρ' ἡμῶν πράττεται, μιστὰ ἂν εἴη καὶ οὐχ ἐκούσια, ὥσπερ εἴρηται, μὴ πρὸς θάτερον ὀλοσχερῶς τῶν μερῶν, ἀλλὰ πρὸς ἐκότερον τὴν ῥοπήν ἔχοντα. Ὅσοι τοίνυν οὐδαμῶς εἰσὴνεγκάν τι παρ' ἑαυτῶν πρὸς τὸ τὴν ἀνάγκην ἔλθειν, τὴν ἢ παθεῖν αὐτοῦς, ἢ πράξαι τι κακὸν ἀναγκάζουσιν, ἔπειτα αὐτόκλητόν τι δεῖν ὀν ἐπέλθει, βεαίωτατον ὄλως ὄν καὶ τυραννικώτατον, συμφορὰν τε ἀπειλοῦν οὐχ ὑπεροπτεῖν δοκοῦσαν, ἢ βλοπ, ὄλως οὐκ ἐπιτρέποντα, τὸ ζῆν εὐκτέον ἡγεῖσθαι, ἔχοντας καὶ πρόφασιν προβαλέσθαι διόρθωσιν οὐκ ἔχουσιν, συγγνώμης γε τῆς γιγνομένης ἐπιτεύζονται, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐλεύους ἀξιοῦσθαι δίκαιοι· λέγω, ἐπειδὴ

τὸ ὑπὲρ τούτων παραιτούμενον μέγα ἦ, καὶ μονο-
ουχὶ κοινῶς ἀπάντων ἐξῆς κρατῆ. Τὸ γὰρ ἓνα που,
καὶ δύο, ὑπὲρ ἀπαντας φανῆναι, οὐ ποιεῖ τούτους
μεμπέτους. Οὐ γὰρ ὁ φύγων μυρίους τῶν πολεμίων
ἐειλὸς εὐθὺς κριθήσεται, εἰ τις δὴ τεθνᾶναι κέκρικε
πρὸ τοῦ τῆ φυγῆ χρῆσασθαι. Δείκνυσι δὲ κάκεινο.
Τοῖς γὰρ πενία πιεζομένοις, ἢ τινι νόσῳ τετραχυ-
μένοις, ὥστε μηδαμῶς δύνασθαι τὰς γούν ἐφημέρους
τροφὰς πορίζεσθαι, ἅτε τὸν βίον μὴ δυναμένοις ἀπὸ
τῶν χειρῶν ποιεῖσθαι, ἂν μετὰ λιμὸν τινα ὀλίγου
δεῖν ἀφόρητον ἐπαιτεῖν ἐπιχειρώσι. νεμεσήσει μὲν
οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων ἀνθρώπων, συναλγήσει
δὲ καὶ πᾶς τις, ὅς γε τὴν φύσιν ἐπίσταται καὶ τὴν
τύχην κοινὴν οὖσαν ἀνθρώποις, μηδὲ ἐκεῖνο ἀγνοῶν.
ὦ; ἔστι γε τὸ μέλλον ἀτέκμαρτον, καὶ τοῦτο μόνον
αὐτοῦ σαφές, τὸ πάντα μέλλειν αὐτὸ κυκλῆν, καὶ
στρέφειν ἄνω καὶ κάτω, τροχοῦ τινος δίκην. Οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν νυκτομαχίᾳ τὸν υἱὸν ἀποκτείναντα
οὐχ ὅπως ἂν τις μισήσειεν εἰς φρονῶν, ἀλλὰ καὶ πολ-
λοῦ ἐλέους ἄξιον ἐγγήσασθε ἂν, οἶμαι. Καὶ εἰ δεῖ
συντόμως εἰπεῖν περὶ τούτων τῶν ἀμυσηθησέμενων
ἀμαρτημάτων, ὥσπερ αἰσχύνης καὶ μέμφεως ἐλευ-
θεροῦν πέφυκε τὰ ἐναγχοῦς ἡμῖν εἰρημμένα περὶ τοῦ
ἀκουσίου, οὕτω καὶ τὰ ἐναντία τὸ ἐναντίον ποιεῖν
εἴωθε, καὶ τὸν ἐργαζόμενον ταῦτα πολλῶν κακῶν
ὀπεύθουν ἀποφαίνει. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴν κάκεινο
συμβῆ, ἀπειναί τι τῶν ἀθωῶν πεφυκότων, ὀλίγου
δεῖν τὸ βλαῖον ὥσπερ εἰ θελήσεως νομισθῆσεται· το-
σοῦτον γε τῆς πλάστιγγος· πρὸς τὸ ἐκούσιον, οἶμαι,
βεπούσης, ὅπόσον τι τῆς γνώσεως ἢ τῆς προαιρέ-
σεως μίξομεν τοῖς ἐφ' ἡμῖν πράγμασιν. Ἐφ' ὅσον
γὰρ ἂν τὸ θέλειν καὶ τὸ γινῶναι ἡμῖν παρεῖη, ἐπὶ
τοσοῦτον παρῆσται τὸ ἀπολλοῦν αἰτίας. Συμβαίνει δὲ
(καλὸν γὰρ οἶμαι συναγαγεῖν) τὸ μὲν ἐν γνώμῃ, καὶ
βουλή, καὶ προαιρέσει γιγνόμενον, οὐ καὶ ἡ ἀρχὴ
παρ' ἡμῶν ἐστι, καὶ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως τε καὶ
ἐξουσίας, τοῦτο εἶναι τὸ παρ' ἡμῖν ἐκούσιον ἀκρι-
θῶς· τὸ δὲ κατ' ἀγνοίαν παντελῆ, τοῦθ' ὑπάρχειν
ἐκούσιον καθαρῶς· καὶ τὸ μὲν καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν
ἐκούσιως γιγνόμενον, τοῦτο εἶναι τὴν ἀρετὴν· τὸ δ'
ἐναντίον παντάπασιν πῶ καλῶ ἐκούσιως γιγνόμενον,
τοῦτο εἶναι τὴν κακίαν. Καὶ καθόσον μὲν τῆς γνώ-
μης τὸ πεπραγμένον οὐκ ἐστι, τοσοῦτον μὴδ' εἶναι
ἀμάρτημα· ὅπόσον δὲ γε ταύτης ἐστι, τοσοῦτον καὶ
κολάσεως ἄξιον. Τὸ γὰρ δὴ σμικρὸν κακὸν, γνώμη
διαπρατόμενον, μέγα ἂν, δίκαιως παρενέγκαι τῆ
καθαυτὸ ποιότητι, καὶ τὰ πολλῶν μεγέθει τοῦτο περ-
ενεγκόντα, ἐπειδὴν ἀκούσια ταῦτ' ἐπέβη. Καὶ
γίνεται πως εἰς μέμφεως λόγον τὸ βραχὺ τῆ προαι-
ρέσει γιγνόμενον κακὸν μείζον μεθ' ὅσης ὑπερβο-
λῆς, τοῦ ἀκουσίου ἡμῖν συμβαινόντος, ἂν ὅτι μέ-
γιστον εἶναι τοῦτο δοκῆ.

sit dignum. Quippe malum aliquo-1 exiguum, quod
ut qualitate sua superet etiam multo se majora delicta quæ præter voluntatem eveniunt. Adeoque
viterperii ratione, pusillum malum per electionem
animi admissum, insigniter majus efficitur eo quod
præter voluntatem nobis accidit, etiamsi hoc ipsum esse maximum videatur.

Ὅστε τὸ πᾶν ἐκ τῆς προαιρέσεως, καθάπερ ἐξαρ-
χῆς ἡμῖν εἴρηται· καὶ ὁ κακὸς οὕτε ἐκ φύσεως,
οὕτε ἐξ ὄψεως, ἀλλ' ἐαυτῶ αἴτιος. Δουεῖν γὰρ θάτερον

A habeant cur nulla sit emendatio, veniam sane
convenientem impetrabunt, et nonnunquam com-
miseratione quoque digni censebuntur: tum, in-
quam, cum quod eos excusat, magnum quiddam
est, tantamque non universos superat. Nam unum
forte, vel alterum quempiam, cæteros antecelluisse:
id vero non facit ut hi reprehensionem mereantur;
non enim is, qui hostes infinitos prope fugit, idcirco
mox timidus habebitur, quod alius quis mori malu-
erit, quam fuga sibi consulere. Probat idem hoc
quoque. Paupertate pressis, aut morbo quopiam sic
afflictis, ut alimenta quotidianæ nonlo modo conse-
qui possint, veluti qui victum manibus suis parare
nequeant, si post famem propemodum intolerabi-
lem mendicare conentur, succensebit nemo, qui
molestus esse volet, sed nemo non potius condolebit,
B cui quidem ipsa natura cognita sit, et communis illa
sors mortalium; quique nec illud ignoret, esse
futurorum eventus obscuros, idque solum in eis
perspicuum et manifestum, futurum ut omnia
miscantur, et instar rotæ sursum deorsum volvan-
tur. Quin etiam si quis in prælio nocturno filium
suum interfecerit; eum tantum abest ut odio per-
sequatur homo mente præditus, ut etiam, mea
quidem sententia, dignum magna commiseratione
ceaseat. Quod si breviter aliquid de ambiguis hisce
delictis est dicendum, sicut ab ignominia et repre-
hensione liberare solent, quæ paulo ante de invo-
luntario dicta sunt a nobis, ita contraria quoque
C contrarium facere consueverunt, et perpetrantem
ea multis malis obnoxium reddere. Nec non si et
illud usuvenerit, ut aliquid eorum absit quæ
hominem culpa liberare solent, propemodum id
quod vi factum est quasi voluntati tribuetur, tan-
tumdem lance, ut arbitror, ad voluntarium incli-
nante quantum sane tum scientiæ, cum electionis
animi rebus in nostra potestate positis admiscebi-
mus. Quatenus enim voluntas et animi sententia
nobis adfuerit, eatenus et liberatiq a culpa aderit.
Sequitur ergo (nam recte facturos nos arbitror, si
tandem quasi colligamus), quod ex animi sententia,
et voluntate, et electione sit, cuius etiam princi-
pium in nobis est, nostræque tum facultatis, tum
potestatis, id uti sit nostrum illud accurate volun-
tarium; quod autem prope ignorationem prorsus, id
D uti pure sit involuntarium: itidem quidquid ho-
nesti et boni sponte fiat, id uti virtus sit; quod
autem sponte fiat honesto modis omnibus contra-
rium, id uti sit vitium. Quatenus etiam id quod
peractum est ab animi sententia profectum non sit
ut eatenus ne pro delicto quidem habeatur; qua-
tenus autem inde profectum, ut eatenus et pœna
ex animi sententia peragitur, satis magnum fuerit

Quamobrem tota res ab electione ac instituto
animi pendet, velut a nobis ab initio dictum est:
quique malus est, nec natura, nec extrinsecus est

malus, sed culpa sua. Nam e duobus alterutrum necessarium est, vel ut ex se, ceu diximus, vel nequaquam quisquam omnium sit malus. Et quonam pacto, dicit aliquis, ipse sibi malorum auctor existit homo qui sapere videtur? Quia bonum tantopere non diligit quantopere diligi meretur, sed malis gaudet. Atque hoc nemini mirum esto. Non enim homines eligendo malum quatenus malum, præ bono; vel præ pulcherrimo turpissimum, quatenus turpissimum; vel etiam noxium, præ conducibili; de bonis mali efficiuntur. Quo enim id pacto? Nequaquam vel stultissimos omnium, qui unquam existere, mortalium arbitror ea laborasse cæcitate. Nimirum ex impostura et errore malum hoc originem suam trahit, cumque loco radicis et irrigationis inscitiam et vecordiam habeat, postquam diuturnitate temporis alitur, et longius porrigitur, itaque solidatur et retundere quod melius est possit, tum deinde difficulter ab iis qui semel occupati sunt, prodigari potest. Nihil enim neque deterius, neque difficiliter emendatum, quam si ab aliquo vitio juvenum præsertim animi sint præoccupati. Nam ut occupati persistant in malis, jucundum est ac facile; sed ut eadem exuant, ac mutantur, id vero laboriosum ac difficile, vixque opus animi generosissimi fuerit. Atque hoc modo fieri equidem arbitror, ut major pejorum quam honorum vis sit; et qui ab initio bonus, non semper ejusmodi reperitur, sed ad malum transeat, ipsa natura semper in eodem statu permanente. Quæ cum ita sint, manifesto patet, quemque sibi met auctorem malorum esse. Quod quidem ita consideremus. Qui scire quod bonum est potest, verum scire non vult: aut vult ille quidem, sed non tantum quantum sufficeret: aut agnoscit bonum, et præclare quidem, sed malum non fugit: aut recte faciens, fugit, at non duobus (quod aiunt) pedibus, nec continuo, sed interdum victor, interdum victus conspicitur, modo levioribus vitis superior, modo inferior (quippe de vehementioribus et potentioribus malis, fortasse ne dicendum quidem erit), quo pacto non hic ipse procul dubio reum se malorum facit, dum affectione sua propendet ad ea quæ nocere possunt, omnibusque modis se captu facilem eis præbet; cumque in promptu esset ut ea vitaret, nullum adhibendo studium capitur, existimans esse facile quiddam ac leve, bono se subtrahere præviaque rebus adhærere? Quin etiam hoc quodam modo mihi rem inspicito. Si quis malum, quod levissimum esse putetur, in animum subdole primum irrepens, admiserit ob speciem boni quam præselet, tantum non emissæ voce promittens, facile futurum, ut qui periculum ejus facere voluerit, rursus illo liberetur; deinde semel deceptus hic homo quasi lupo quodam, paulatim progrediens seipsum rebus pressimis dederit, quorum in numerum, obsecro, referetur? Non eorum qui ex animi instituto mali sunt? Ita sentire convenit, opinor: nam alioquin

ἀναγκαῖον, ἢ οἰκοθεν, ὡς περ εἴρημεν, ἢ μηδαμῶς εἶναι κακὸν μὴδ' ἂν εἶνα τῶν πάντων. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο, φησὶν, ἄλτιος ἑαυτῷ τῶν κακῶν δοκῶν γε δὴ πῶς σωφρονεῖν ἄνθρωπος; Τῷ μὴ φιλεῖν τὸ ἀγαθόν, ὅσον ἄξιον, ἀλλὰ τοῖς κακοῖς χαίρειν. Καὶ τοῦτο μὴδεὶς θαυμάζετω· οὐ γὰρ τῷ αἰρεῖσθαι τὸ κακὸν ἢ κακὸν πρὸ τοῦ ἀγαθοῦ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ πρὸ τοῦ καλλίστου τὸ ἀσχιστον ἢ περ ἀσχιστον, καὶ μέντοι καὶ τὸ βλέπτον πρὸ τοῦ συνοίσοντος, ἐξ ἀγαθῶν γινόμεθα τούναντιον. Πῶς γάρ; Οὐ μοι δοκοῦσιν οὐδ' οἱ πάντων εὐθεῖστεροι τῶν πώποτε γεγενημένων ἀνθρώπων τοῦτ' ἂν νοσήσαι τὸ νόσημα. Ἄλλ' ἐξ ἀπάτη τε καὶ διαμαρτίᾳ τοῦτ' τὸ κακὸν φύεται· βέλζαν δὲ καὶ ἀρδείαν ἔχον τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ βραθυμίαν, τῷ χρόνῳ δὴπου τρεφόμενον, καὶ ἐπιχειρόμενον, καὶ πηγνύμενον πρὸς ἀντιτυπίαν τοῦ κρείττους, δυσπαλάκτον τοῦ λοιποῦ γίνεται τοῖς ἡδὴ κεκρατημένοις. Τοῦ γὰρ προειληφθαι ψυχᾶς, καὶ μάλιστα τὰς νέων, ὑπὸ τοῦ πάθους, οὐδὲν ἂν γένοιτο χεῖρον, οὐδὲ χηλεπώτερον εἰς διόρθωσιν. Ἐμμεῖναι μὲν γὰρ τοῖς κακοῖς τοὺς προειλημμένους ἡδύ τε καὶ εὐχερῆς· τὸ ἀπαλλάξαι τῶν κακῶν καὶ μεταβαλεῖν ἐπίπτονόν τε καὶ δυσχερῆς, καὶ μόλις ἂν γένοιτο γενναιοτάτης ψυχῆς ἔργον. Καὶ τοῦτον οἶμα τὸν τρόπον τῶν ἀμεινόνων τὰ χεῖρω κλονεκεῖν, καὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀγαθὸν οὐκ αἰε τοιοῦτον εὐρέσκεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς κακὸν μεταβάλλειν, διαμενούσης αἰε τῆς φύσεως ἐν ταυτῷ. Καὶ εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πρόδηλον ὡς ἀκρίως τῶν κακῶν ἕκαστος ἑαυτῷ γίνεται. Σκοπῶμεν δέ. Ὡς ἐξεστὶν εἰδέναι τὰγαθόν, ὁ δ' οὐ βούλεται· ἢ βούλεται μὲν, οὐχ ὅσον δὲ ἱκανόν· ἢ γινώσκει μὲν αὐτὸ, ἔστω δὲ πάνυ καλῶς, οὐ φεύγει δὲ τὸ κακόν· ἢ φεύγει μὲν εὖ ποιῶν, οὐ μὴν δὲ καὶ δυσὶ ποσὶν, ὅ φασιν, οὐδὲ συνεχῶς, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν ὁρᾶται κρατῶν, ἄλλοτε δὲ κρατούμενος· καὶ ποτὲ μὲν κρείττων τῶν κωφωτέρων παθῶν, ποτὲ δὲ ἥττων (περὶ γὰρ τῶν ἐμβριθεστέρων καὶ ἐπικρατεστέρων κακῶν ἴσως οὐδὲ χρὴ λέγειν)· πῶς οὐχ ὑπεύθυνος οὗτος ἑαυτῷ τῶν κακῶν ἀτεχνῶς γίνεται, βέβηκον τῇ παρ' ἑαυτοῦ διαθέσει πρὸς τὰ δυνάμενα βλέπειν, καὶ πᾶσι πρόποις ἑαυτὸν εὐάλωτον ἐκείνης παρασκευάζων, καὶ παρὸν διαφυγεῖν, ὁ δὲ τῷ μὴ σπουδάζειν ἀλίσκεται, εὐχερῆς καὶ κούφον ἡγούμενος καθυφεῖναι τοῦ καλοῦ, καὶ προσηλωσθαι πράγμασι φαύλοις; Ἄλλ' ἄθρει δὴ μοι καὶ τῆδε. Ἐάν τις τὸ κωφότερον κακὸν εἶναι νομίζομενον, ὑποούλως καταρχὰς εἰσχωμάσαν εἰς τὴν ψυχὴν, δέξεται, ἅτε καλὸν φαίνόμενον, καὶ μονονουχὶ φωνῆν ἀφίειν, ὡς: σχνοῦμενον ὡς ἀπαλλάξεται βραδίως ὁ τοῦτου πείραν λαβεῖν ἐθελήσας, ἐπειθ' οὗτος ἄνθρωπος φανακισθεὶς, ὁδῷ βαδίζων ἑαυτὸν ἐκδῶ τοῖς χειρῶσταις, τίσιν ἐγγεγράφεται; Οὐ τοῖς μετὰ προαιρέσεως κακοῖς γεγόνειν; Οὕτω μοι δοκεῖ πρέπειν. Ἄλλως γὰρ πάντα παιοῦντες τὰ κακὰ, πάντες ἂν ἦμεν ἀνεύθυνοι. Ἐπει οὐδεὶς ἐργάζεται τὸ κακὸν ἄρτιον ἐξαρχῆς· ἀλλ' ἀπὸ μικρῶν καὶ φαύλων ἀρχόμεθα, μικρὰν καὶ φαύλην ζημίαν νομίζοντες ὑποστήσεσθαι, καὶ καρπώσεσθαι ἡδονὴν, καὶ ἐπνεύξιν ταχέως εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Εἴτα

ἀλισκόμεθα, εἰς προὔπτον, ὡς εἰπεῖν, κίνδυνον ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδιδόντες, ἐκεῖνα δῆπουθεν πράττοντες, ἅπερ εἰ ἤμεν ἐλεύθεροι τῶν ἡδὴ κρατούντων παύων, ἠγχοῦμεθα ἂν ἀκούσαι. Τὰ γὰρ κρυφότερα δοκοῦντα τῶν φαύλων ἔργων εὐχερῶς πράττομεν, ἕξαπατώσης τινὸς ἐλπίδος, δεικνύσης τὴν διόρθωσιν ἐν χειροῖν εἶναι, καθάπερ ἡδὴ προείρηται. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν ἔστι. Μῆτά γὰρ τὸ σμικρὸν ὑπενδοῦναι, ὀλιγορήσαντες τοῦ καθήκοντος, ὑπὲρ τῶνδε τῶν δεινῶν κηλούμενοί τε καὶ τυραννοῦμενοι συνεχῶς, τῶν σωζόντων λογισμῶν ἐκτρεπόμεθα, οὐδὲ γοῦν τῶν ἀκρῶς ὑπερβολῶν φειδόμενοι· ἵνα δὲ καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν εἶπω, τῷ τοῖς ἀνοστοῖς χρῆσθαι φιλοτιμούμεθα, καὶ ἐφ' οἷς ἐχρῆν ἀισχύνεσθαι, ἡμεῖς δὲ πάντως καὶ σεμνυόμεθα, κατὰ τοὺς μελαγχολία κεκρατημένους. Εἰκότως. Τὸν γὰρ τοῦ προσήκοντος ἐκτραπέντα, καὶ πράγμασι λυμαινομένοις σφόδρα τὸν νοῦν καθάπαξ ἑαυτὸν ἐκδεδωκότα, οὐκ ἀπεικὸς τετυφλωμένους ἔχοντα τοὺς λογισμοὺς παραπαλεῖν, ἄκουσπερ ἂν πορεύοιτο καὶ βαδίζοι. Ἄρ' οὕτως ἔχοντες ἀνθρωποὶ λίαν ὀλιγῶρος περὶ τὰ δέοντα, εἰτά τι πάσχοντες ἢ ποιοῦντες, ὅπερ ἐν μοίρᾳ τῶν οὐκ ἀκλῶν, ἀκοντές σοὶ δόξομεν ὑπὲρ εὐθύνας εἶναι; Οὐδαμῶς· οὐδὲ γὰρ συμβαίνει τῇ φρονήσει, κἂν οὐπω γε εἰς ἀνδρας τελέῃ. Εἰ γὰρ δὴ καὶ ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς· τὰ πάθη μετὰ πολλῆς, ὡς ἂν τις εἴποι, τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ὑποκρίσεως, ἀλλ' αὐτὸ γε τοῦτο ἡμᾶς οὐ λέληθε πάντως, ὡς ὑπόουλος ἔρχεται, καὶ εἰς τὰς ψυχὰς καταμικρὸν ὑπαισθύεται. Καὶ τὴν ἀρχὴν εἰσδύοντα δουλοπερῶς, ἔπειτα κατάρχει δεσποτικῶς· καὶ ὁ τὸ τέλος εἰδώς, καὶ τὴν ἀρχὴν οὐχ ὑποσοδῶν, δικαίως ἂν εὐθύνοιτο καὶ περὶ τοῦ τέλους.

Nam quanquam accedunt ad nos mala multo, tamen ipsi nequaquam ignoramus ea subdole ac animos irreperere: cumque servilem in modum initio irreperere, deinceps heriliter imperium exercent. Jam qui finem perspectum habens, principium terit.

Ἄληθές οὖν, οἶμαι, φανείται πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς τὰ δοκοῦντα κακὰ, εἰ μὲν ἔστιν ἀληθῶς, ἐκ τῆς προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἔχει· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἐκ προαιρέσεως, οὐδὲ ὑπάρχει τῶσύνολον. Ἄλλὰ μὴν τὰ κακὰ τὴν θνητὸν περιπολοῦντα φαίνεται κόσμον, κατὰ τὸν Πλάτωνα. Ὅστε ἀναγκαῖον εἰς ταῦτα αἰτιάζσθαι τὴν προαίρεσιν μόνην, οὐ τῷ αἰρεῖσθαι τὸ κακὸν πρὸ τοῦ ἀγαθοῦ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀπάτη τε καὶ διαμαρτία, ὡς δὴ διὰ πλειόνων ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται περ' ἡμῶν, καὶ νῦν αὖθις εἰρήσεται. Ἄγνοια δὴ τις, ἄγνοια τὸ κακὸν, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν. Χρὴ δὲ τοῦτ' εἰπεῖν κατ' ἄγνοιαν σαφέστερον ἐποδοῦναι· μὴ ποτε δόξωμέν τισιν ἡμῖν αὐτοῖς περὶ πίπτειν, ἀνθ' ὧν ἀπεφηνάμεθα τὰ κακὰ τῆς προαιρέσεως μόνης εἶναι, ἔπειτα αὖθις λέγομεν, Ἄγνοια τὸ κακόν. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο πάθος, οὐκ ἔστιν ἐνταυθοῖ, κἂν δοκῇ, εἰ μὴ παντάπασιν ἄγροικος· ἐγὼ. Καὶ δὴ συμβιδιαστέον ὅλι τὸν λόγον, οὐδὲ πρὶν ἀτύμβατον ὄντα τοῖς γε καλῶς θεωρήσασιν. Φημι γοῦν τὸ κατ' ἄγνοιαν ἀμαρτεῖν διττόν γε δὴ-

omnes omnia mala perpetrantes, ab omni culpa, immunes essemus; quippe nemo malum facit quod ab initio perfectum sit et integrum, sed ab exiguis et quæ parvi momenti sunt ordimur, exiguum ac leve damnum facturos nos existimantes, voluptatemque percepturos, et celeriter ad pristinam conditionem reversuros. Deinde capimur in pravisum: ut ita dicam, periculum nosmet ipsos dantes, ea que committentes. quæ, si a vitis illis essemus immunes quæ jam rerum in nobis potiuntur, vel audire pudori nobis esset. Nam vitiosa facta, quæ leviora videntur, facile perpetramus, decipiente nos spe quadam quæ correctionem esse in manibus ostendit, quemadmodum jam ante dictum est. Verum minime res ita comparata est, sed plane contrarium in modum. Posteaquam enim pusillum remisimus neglecto officio, malis illis continuo nos demulcentibus, et in potestatem ac servitutum redigentibus, a cogitationibus salutis consentientibus ita defectimus, ut ne ab his quidem, quæ extreme nimia sunt, abstinere possimus. Atque uti malorum exsuperantiam indicem, usum scelestorum in laude ponimus, et ob ea quorum nos pudere debebat, plane gloriabundi nosmet ostendamus, eorum more qui melancholia laborant. Nec abs re. Nam qui ab officio deflexit, rebusque mentem valde corruptentibus seipsum semel addidit, eum consentaneum est in illa cæcitate cogitationum, quocumque tandem pergat iterque dirigat, a recta via deflectere. Num ergo nos homines usque adeo negligentes in omni officio, si quid deinde vel paulamur vel faciamus alienum ab honesto, inviti culpam sustinere tibi videbimur? Nequaquam. Non enim apud prudentem hoc habere locum potest, etiamsi virilem necdum ætatem attigeris.

ut sic loquar, cum apparatu scenico et simulatione, fraudulentè accedere, paulatimque nostros in non arcet, is etiam merito culpam finis præstiterit.

Itaque manifesto verum esse paret, opinor, hominibus universis, quæ mala putantur, si vere mala sint, ab animi electione primam originem ducere: sin ab electione non profiscantur, prorsus ea ne quidem existere. At vero mala mortalium hunc obire mundum palam est, quemadmodum Plato scripsit. Quapropter necessarium est ut eorum causam ad animi solam electionem referamus, non quod malum præ bono mortales eligant, sed quod impostura et error interveniant, quemadmodum pluribus antehac a nobis est indicatum, jamque rursus exponetur. Ignorantia sane malum, ignorantia quædam est, si paucis explicari res debet; atque hoc verbum ignorantia nostrum dilucidius declarandum est, ne quibus ipsi nos eveterere videamur, quasi pro eo quod malum solius animi electionis esse pronuntiavimus, nunc dicamus, malum esse ignorantiam. Non est autem hoc vitium, non est hic, tametsi videatur, nisi prorsus ego rudis ac imperitus sum. Et conciliandis

sane oratio est hoc quodam modo, nec ante sibi repugnans, si qui recte rem considerarint. Aio igitur peccatum ex ignorantia duplex esse, quorum utrumque contingit ex eo quod res ignoratae superent vel communiter humanam naturam et scientiam, et dexteritatem, vel particulatim facultatem alicujus qui hoc illudve didicerit aut cognoverit. Verbi gratia, ignoramus pariter omnes cœli naturam et magnitudinem, et quæ supra cœlum sunt et quæ sub terra. Rursus quidam sic comparatus non est ut orator esse possit, vel in extenso sine saltare oculis obligatis linteo, quem admodum facere nonnullos videmus. Ex his quæcunque supra non posita sunt, de iis ut dicamus minime necesse est. Quippe vel cæco manifestum est, uti proverbio fertur, ea nec esse nostra in potestate, nec ignorantia nomine nos teneri. Quæcunque vero ab aliquibus ignorantur, aliquibus nota sunt, ea paret esse nostra in potestate. In quibus omnibus haud equidem arbitror communem naturam et notitiam, et scientiam, et dexteritatem ullo modo culpandam, sed quorundam inscitiam et contemptum ejus quod præclarum et bonum est. Quippe nec instructum esse doctrina nec rerum egregiarum studiosum, sed profutura ignorare, illa, inquam, quæ nostri similibus ignota non sunt, id vero plerumque facit ut quis in excelsis bonis moribus et causis cognitionis negligens sit: de consilio loquor et doctrina, quæ prædesse se præditis potest; itemque de tali studio, quale sat idoneum sit ad efficiendum meliorem animum nostrum, dum rebus ex omnibus optima colligit. Jam si de imperitia neglectuque collectionis eorum quæ potiora sunt, optimorum ignorantio provenit: ex hac autem ignorantie deterioris electio: ipsum vero iudicium, si animi electionis est: si electionem denique probatum est, partem esse voluntarii: sequitur id quod malum est oriri ex ignorantie, oriri ex inscitia negligentiaque, oriri ex inconsulta quadam amentia et instituto animi, atque esse voluntarium. Quippe si exorsi ab ignorantie, quæ verticis instar est, ad resolutionem accedamus, per intermedia quasi progrediendo, ad animi dubio procul electionem atque voluntarium pervenimus, quæ vere sunt radix malorum. Nos autem ab initio non de hominibus mente alienatis institutum dicere, sed de iis duntaxat quibus animi salva est electio, et incorrupta prudentiæ vis restat. Neque vero culpæ ac reprehensioni subjectus erit, qui non omnia novit, tametsi sapit; nec pœna dignis ascribetur, si non aliis omnino viribus par sit: uti nec is qui parem cum iis cognitionem non habet, qui cognitionis causa sunt admirationi. Nam qui peritiam nequit extremam assequi, quæ viris eximiis duntaxat obtigerit, quotquot bonorum ad verticem modis omnibus soli conscendunt, nullius idcirco criminis erit. Quippe crimini nobis datur, non quod naturam nostram excedit, nec quæcunque per vitæ no-

ουθεν είναι. Καὶ θάτερον μὲν συμβαίνει, τῷ ὑπερβαίνειν τὰ ἀγνοούμενα ἢ κοινῇ τὴν ἀνθρωπιαν φύσιν, καὶ ἐπιστήμην, καὶ δεξιότητα· ἢ τὴν τινός που δύναμιν μερικῶς, πρὸς τὸ τοῦτο ἢ ἐκαίνο μαθεῖν ἢ γινῶναι. Ὡς ὁμοῦ μὲν πάντες οὐκ ἴσμεν οὐρανοῦ τε φύσιν καὶ μέγεθος, τὰ τε ὑπὲρ τόνδε, καὶ ὑπὸ γῆν. Ὁ δεῖνα δὲ οὐ πέφυκεν εἶναι βητορικὸς, ἢ ὀρχεῖσθαι ἐπὶ σχολίου τεταμένης, ὀθόνη δεδεμένος τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς τινὰς ὀρῶμεν ποιοῦντας. Καὶ ὅσα μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ λέγειν περὶ τούτων ἀνάγκη, καὶ τυφλῷ γὰρ δῆλον, φασι, ὡς οὐδ' ἐστὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, οὕτε λόγον τῆς ἀγνοίας ὀφειλομένην ὄντα δ' ὑπὸ τῶν ἀγνοεῖται, καὶ ὑπὸ τῶν γινώσκεται, δῆλον ὡς ἐστὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Εἰς ἃ δὲ πάντα τὴν κοινὴν φύσιν, καὶ γινῶσιν, καὶ ἐπιστήμην, καὶ δεξιότητα, οὐδ' ὀπωσιτοῦν μοι δοκῶ· τὴν δὲ τιῶν ἀπαιδευσιαν καὶ καταφρόνησιν πρὸς τὸ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν αἰτιατέον ἡμῖν ἐστὶ. Τὸ γὰρ μήτε παιδευμένον εἶναι, μήτε σπουδαῖον, ἀλλ' ἀγνοεῖν τὰ συνοίσοντα, λέγω δὴ τὰ τοῖς ὁμοίοις οὐκ ἀγνοούμενα, ἐκ τοῦ ὀλιγῶρας ἔχειν πρὸς τὰ χρηστότερα τῶν ἡθῶν, καὶ τὰ τῆς γνώσεως αἴτια, ὡς ἐπιτοπολὺ γίνεται· βουλῆν τε λέγω, καὶ μάθησιν, ὠρελῆσαι δυναμένην τοὺς κεκτημένους, καὶ δὴ καὶ τηλικαύτην σπουδὴν, ὅπως τὴν ψυχὴν ἡμῖν πέφυκε βελτίω ποιεῖν, συλλέγουσαν τὰ βέλτιστα πανταχόθεν· καὶ εἰ ἐκ τοῦ μὴ μαθάνειν τε καὶ συλλέγειν τὰ χρηστότερα τὸ ἀγνοεῖν τὰ βέλτιστα γίνεται· τῷ δὲ ταῦτα ἀγνοεῖν τὸ χειρὸν ἐλέσθαι συμβαίνει· ἢ δὲ χρίσις προαιρέσεως· τὸ δὲ προαιρεῖσθαι τοῦ ἐκούσιου δέδεικται μέρος· τὸ κακὸν ἐστὶ μὲν δι' ἀγνοίαν, ἐστὶ δὲ δι' ἀπαιδευσιαν τε καὶ ὀλιγωρίαν, ἐστὶ δὲ δι' ἀβουλίαν τε καὶ προαιρέσιν, ἐστὶ δὲ ἐκούσιον. Εἰ γὰρ ἐπὶ τὸ ἀναλύειν ἔλθοιμεν, ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀρξάμενοι, ὅπερ ἢ κορυφῇ, διὰ τῶν μέσων δεύοντες, εἰς τὴν προαιρέσιν σαφῶς καὶ τὸ ἐκούσιον κατανήσομεν· ἃ δὲ ῥίζα τῶν κακῶν ἐστὶν ἀτεχνῶς. Ὁ λόγος δὲ ἡμῖν ἐξαρχῆς οὐ περὶ παραφρονούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ περὶ τῶνδε μόνον, οἷς τὸ προαιρετικὸν ἐν ὑγείᾳ, ἀλωθήτου τοῦ φρονεῖν μένοντος. Οὐ μὴν δὲ ἂν μὴ πάντα γινῶ, εἰ καὶ σωφρονεῖ, ὑπὸ αἰτίαν καὶ μέμφειν ἐστὶ, καὶ τοῖς γε δίκην θροῦσιν ἐγγεγράφεται, ἢ μὴ πάντα ἐκείνοις ἢ τὴν ἰσχὴν ἐφάμιλλος. Οὐκ οὐδ' ὁ μὴ γινώσκων ἐν ἴσῳ τοῖς θαυμαζομένοις ἐν γινώσσει. Ὁ γὰρ μὴ δυνάμενος ἐφικεῖσθαι πρὸς ἐμπειρίαν ἀκρότητα, ἤτις ἂν ἐξηρημένοις ἀνδράσι γένοιτο, μόνους ἀνηγμένοις εἰς τὴν τῶν καλῶν κορυφὴν πᾶσι τρόποις, οὐκ εἰς ἐνοχὴν καταστήσεται. Ἐγκλημα γὰρ ἡμῖν οὐχ ὅπερ ὑπερβαίνει τὸ πεφυκὸς τὸ ἡμέτερον, οὐδ' ὅσα γε μὴ δίδωκεν ἡμῖν ὁ βίος μαθεῖν, οὐδ' ἄπερ οὐκ ἐπέτρεψε καιρὸς, ἢ σύμπτωμά τι καὶ τύχη· ἀλλὰ δι' ἐκείνα μόνον ἀποδώσομεν εὐθύνας ἐξῆς ἅπαντες, ὅσα περ ἐξὸν ἡμῖν εἰδέναι ἢ μαθεῖν, τῆ τε οἰκοθεν σπουδῇ, καὶ τῇ παρ' ἐτέρων διδασκαλίᾳ, ἡμεῖς δὲ μήτε εἰδέναι σπουδάσομεν πόνους ἡμετέροις, μήτε μαθεῖν ἐδελήσομεν παρὰ τῶν εἰδόντων. Τοὺς γὰρ τοιοῦτους οὐ παρατίθηται τὸ ἀμαρτεῖν κατ' ἀγνοίαν. Ἐστὶ γὰρ οὐ φύσιος, οὐδὲ τινός τῶν θύραθεν σύμπτωμά-

των, ἀλλὰ προσιρέσεως ἔγκλημα. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἂν ἐν ὄρκῳ μένει, καὶ παραιτήσεται πρὸς Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὴν ἐκάστω συνέλθεισιν, ἐὼν μὴ ἐν ἑῷ ποιεῖν τὰ καὶ τὰ ἢ δὲ προαίρεσις δύναται ἂν μεταβληθῆσθαι καὶ πεποικίλθαι. Διὸ τοὺς μὲν ἀγγέλοις, τοὺς δὲ δούλοισιν αὐτοῖς ἐγγεγράφθαι ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο τὰ αὐτὰ παρὰ μὲν τῶν ἐνεργεῖται, παρὰ δὲ τῶν οὐδαμῶς. Καὶ δὴ καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν τοτὲ μὲν ἄγαν θαυμάζεται, τοτὲ δὲ τούναντιον. Καὶ ταῦτ' ἀνδρείας οἶμαι ψυχῆς, ἢ γυναικώδους καὶ μαλακῆς, μὴ πονεῖν προαιρουμένης, ἐφ' οἷς προσήκον. Ἡ φύσις δὲ πᾶσι κοινὴ, καὶ τὰ ταύτης ἡμῖν κοινά· καὶ ὑπὲρ αὐτῆς οὐδεὶς οὔτε στεφανώσεται, οὔτε φεύξεταί τινα δίκην. Λέγω δὲ φύσιν νῦν τὴν ἐν τῷ καθόλου εἶδει θεωρουμένην, τὴν καθόλου ἀνθρώπων, τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν. Αἱ γὰρ ἐν ἐκάστωι διαφορά οὐ πρὸς τὴν φύσιν ἀναφέρονται, ἀλλὰ γνώμῃ γίνονται πάντως πολλαί· τε καὶ πολυειδέσιν αἰτίασι. Ὅστε ὡν περ κύριος ἕκαστος καλῶς τε καὶ μὴ διαθεῖναι, περὶ τούτων δὴ καὶ μόνον ὀφλήσει δίκην δικαίως, οἶμαι, μὴ διατεθεὶς τυχόν, ὡς περ ἐχρήν τε καὶ ἔδει. Ἐἴην. Δεῖ δὲ, οἶμαι, τὸ πᾶν εἰπόντας συντεταγμένως τε καὶ συντόμως, ἐνταῦθα στησαί τὴν λόγον· καὶ φαμὲν δι' ἄγνοιαν μὲν τὸ κακὸν γίνεσθαι, ἐκούσιον δ' ὁμῶς εἶναι, καὶ προαιρετικῆς τινος γνώμης καὶ οὐκ ἐλας διαθέσεως. Ὅστε δὴ κακῶ γαγονότι γνώμῃ τὸ τῶν καλουμένων περιστάσεων ἄπαν ἄθροισμα, καὶ πᾶσα τούτῳ πρόφασις, καὶ πραιτήσις, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ψιλῆ τις σκῆψις· καὶ οὐδὲν ἰερὸν, οὐδὲ ὑγιές, οὐδὲ πειθοῦς ἔξιον. Μόγις γὰρ τῷ μαινομένῳ καὶ παραπαλόντι συγχωρητέον, τῷ καθαρῶς ἀκούσιον ἁμαρτάνοντι. Καὶ εἰ μὴ εἰκὴ δοκοῦμεν λογιζέσθαι καὶ κατασκευάζειν, τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἔχεται, καὶ οὐδ' ἑαυτῷ περιπέπτωκε. Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἶδει δειχθῆναι, καὶ γέγονε κατὰ τὴν ἡμετέραν ἰσχύν.

stræ rationem discere nobis haud licuit, aut quæ temporis opportunitas haud concessit, vel casus et sors aliqua: sed omnes prorsus de iis tantummodo rationem reddituri sumus, quæ cum scire vel discere liceat, iam studio proprio quam aliorum instructione, nos neque laboribus nostris cognoscere studuerimus, neque discere voluerimus ab iis qui ea norunt. Tales namque nullam ex eo sunt habituri excusationem, quod per ignorantiam deliquerint. Est enim hoc non naturæ, nec alicujus extrinsecus accidentis rei, sed electionis animi crimen. Quippe natura quidem suos intra limites manet, ac nos erga Deum, et homines, et suam cujusque conscientiam purgabit, si hæc, vel illa, facere non poterimus: animi vero electio mutari variarique posset. Eam ob causam facit ut alii cœtibus angelorum, alii malis geniiis aggregentur. Eadem de causa res eadem ab his efficiuntur, ab illis non efficiuntur. Quin etiam eisdem modo sunt admirationi, modo secus. Atque hæc vel ab animo forti, vel a muliebri et molli proficisci puto, qui laborem in iis in quibus debebat, suscipere recusat. Natura vero communis est universis, et quæ illius sunt, itidem nobis communia: nec ejus nomine quisquam vel coronam adipiscetur, vel tanquam reus accusabitur. Et naturam nunc appello, quæ in universa specie consideratur, hominem universalem, totum genus humanum; nam quæ discrimina sunt in singulis, ea ad naturam referuntur, sed omnino de animi sententia proficiscuntur, et multis ac multiformibus causis. Quapropter in quibus libera cuique facultas est recte vel secus sese gerendi, eorum duntaxat nomine, mea quidem opinione, merito damnabitur, si forte non affectus ita fuerit uti par erat. Ac sit ita sane. Cæterum cum res tota composite viæ que compendiarie sit exposita, inhibendum hic cursum orationis arbitror; adeoque dicimus, per ignorantiam quidem fieri quod malum est, sed nihil minus esse voluntarium, et ab electionem habente animi sententia propriaque affectione proficisci. Quo fit ut qui de animi sui sententia malus factus est, ei circumstantiarum, quas vocant, congeries omnis, omnis tum occasio, tum excusatio, cum omnibus aliis talibus, nudus modo prætextu sit, nec quidquam sacri, nec sani, nec cui fides adhiberi debeat. Vix enim furioso ac deliranti est ignoscendum, qui pure præter animi voluntatem delinquit. Ac si quidem non frustra ratiocinari et argumentari videmur, veritati consentanea est oratio, nec ipsa semet evertit. Erant autem hæc nobis demonstranda, resque pro viribus a nobis est confecta.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Περὶ ἡθροῦς· ὅτι κρεῖττον ἂν ἦν μηδὲ τὴν ἀρχὴν συμπαρεῖναι τῷ βίῳ τούτῳ.

Ἄλλὰ γὰρ γινόμενόν ἐστι καὶ προσῆκον, μηδὲ τὴν ἐνίων περὶ τῆς ἡθροῦς δόξαν οὕτως παραδραμεῖν ἐθελῆσαι. Νομίζω γὰρ τούτους τε ἐξαρτάνειν τοῦ γε ὀρθοῦ λογισμοῦ, καὶ ἡμῖν ἀνάγκη εἶναι, τὰ γε δοκούντα περὶ ταυτησὶ λέγειν, σὴν τε χάριν καὶ ὠφελείας ἕνακεν τῶν ἐντευφομένων ἰσως τῷ λόγῳ. Δοκοῦσι τοίνυν ἐνίοι τῶν ἀνθρώπων, οἶμαι δ' ὅτι καὶ τῆς μόρας τῶν δοκούντων οὐ φαύλων εἶναι, οὕτω γε τυραννικὴν καὶ βασιλεύουσαν εἶναι τὴν ἡθροῦν, ὡς ὑπ' ἐκείνης ἄπαντας ἀγεσθαι ἀρχαλιώτων οὐδὲν ἄμεινον. Εἶτα δισχυρίζονται οὐκ ἀγαθόν, οὐδ' ὠφέλιμον ταύτην εἶναι· τῆ δὲ τῷ βίῳ τούναντιον αὖν

D

ORATIO IV.

De voluptate: quod eam præstaret ab hac vita prorsus abesse.

Sedenim æquum ac rationi consentaneum est, nec opinionem quorundam de voluptate silentio præteriri. Nam equidem arbitror et hos a recta sententia aberrare, et a nobis necessario requiri ut quid nobis de hac videatur, cum tua causa, tum utilitatis eorum qui fortassis hanc orationem pellecturi sunt, expouamus. Opinantur ergo qui tam homines, et eorum quidem e numero qui minime viles et contemnendi videntur, usque adeo tyrannicam et imperiosam esse voluptatem ut ab ea captivorum in morem universi trahantur. Deinde constanter asserunt, eam vitæ mortalium nec bonam,

nec utilem esse, sed e contrario malum quoddam, nimirum quantum, quodque prorsus universis nocumento sit. Ac si qui eos interrogent, quāobrem istuc? Quoniam, inquit statim, et mores corrumpit, et multos ob virtutem admirabiles de bonis, interveniente mutatione, malos efficit. Quanquam convenire potius arbitror, ut quæ adversus eam proferuntur, pluribus exponamus. Audent ergo dicere, quod ad ipsum quoque Deum se porrigit, melius res habituras, si voluptas plane nulla foret, nec huic adesset vitæ, nec prorsus existeret. Quippe vitam humanam, inquit, perturbatione doloreque non exiguo replet, magnamque nostris animis acerbitate offundit: nam voluptatis causa multarum magnarumque rerum consequendarum libidine dācimus, iisque nos confestim polituros speramus. Etenim ex cupiditatis vehementis nobis in manibus esse putatur, quod ex diametro sæpenumero consistit. Et quodlibet horum ad voluptatem maximam suffecturum existimatur. Interim paucis et exiguis, et vix quidem, potinur, quæ ipsa quoque languide nos et pusillo spatio temporis exhilarant. Nec minima nos afficit molestia, quod talia se nobis exhibeant. Quæ quidem omnia merito sic eveniunt: nam concupiscere facilius est omnibus in rebus quam adipisci; et ipsæ res cum jam adsunt, spes inferioris atque viliores apparent. Idem multum spe sua frustrari atque decipi, molestum est. Quæ sane quanquam nobis accidunt, non tamen nos extricamus, sed voluptatem quærentes studio quanto dici maximo potest quotidie, singulis horis, quibusvis molitionibus, modis omnibus; mox ubi plurimum a scopo aberramus, ringi nos omnino necesse est. Atque hoc malum, cum continuo nobis accidat, quod si quis servitutem appellaverit, recte sane loquetur: licet optanda libertas sit, et expetenda studiose immunitas, nos tamen rei demulcentis investigatione detinemur, et prius studio studium aliud ardentius semper adjungimus. Ac videtur quidem certe dirum hoc nobis esse malum, ignavamque vitam omnes vituperamus, ac voluptatibus esse deditum, meram vocamus insaniam; sed interim non facile sanam ad mentem redimus, nec sponte nostra desistimus ab hac insaniam quæ voluntaria jure nuncupatur. Quo enim pacto non illæc manifesta fuerit insaniam, si mali nomine nosmet jactemus, ejusque vestigiis insistendo nobismet placeamus, cum potius erubescens vultu quasi tecto retrocedere deceret? Jam quod maxime omnium reprehendi meretur, ne damno quidem affecti sapimus, quod tamen et stultis Hesiodus attribuit cum ait, stultum aliquid perpessum sapere. Quod sane verbum cum prudenter esse prolatum visum fuisset, ac sæpius usurparetur; tandem confirmatum paulatimque progrediendo in proverbium abiit. Atqui rem plane non perficiendam molimur, si libidinem et cupiditatem animi cohibere cogitemus; quod sane nemini omnium ignotum esse arbitror. Nimirum ut crudelis alicujus et inexorabilis heri,

οὖν μεθ' ὑπερβολῆς κακόν τι μέγα, καὶ λυμαινόμενον ἐξῆς ἅπασι. Καὶ εἰ τινες αὐτοὺς ἔροιντο, διατί; Ὅτι, φησούσιν εὐθύς, τὰ τε ἦθη διαφθείρει, καὶ πολλοὺς θαυμαζομένους ἐπ' ἀρετῇ ἐξ ἀγαθῶν εἰς φαύλους μεταβάλλει. Μᾶλλον δὲ προσήκειν ἡγαῦμαι διὰ πλειόνων ἐκθέσθαι τὰ κατ' αὐτῆς λεγόμενα. Τολμῶσι τοίνυν εἰπεῖν, ὃ καὶ εἰς Θεὸν ἀνατρέχει, ὡς ἦν ἂν κρείττον μὴδὲ ὄλως εἶναι, μὴδὲ παρῆναι τῷδε τῷ βίῳ, μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ὑφεστάναι τὴν ἡδονήν. Τὸν γὰρ ἀνθρώπινον βίον ταραχῆς καὶ ἀθυμίας πολλῆς ἐμπλήσει; καὶ πολλὴν τὴν ἀηδίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν κατέχει. Διὰ γὰρ τὴν ἡδονὴν πολλῶν μὲν καὶ μεγάλων ἐπιθυμοῦμεν τυχεῖν· αὐτίκα δὲ μάλα ἐλπίζομεν αὐτῶν τεύξεσθαι. Ἀπὸ γὰρ τοῦ σφόδρα ἐθέλειν, ἐν χεροῖν εἶναι νομίζεται ὃ ἐκ διαμέτρου πολλᾶκις ὄν, καὶ τούτων ἕκαστον εἰς μεγίστην ἐπαρκέσειν ὑπολαμβάνεται τέρψιν. Ὀλίγων δὲ, καὶ σμικρῶν, καὶ μόλις ἐπιτυγχάνομεν· καὶ τούτων αὖ πάλιν ἀδρανές τι καὶ πρὸς ὀλίγον ἡμᾶς εὐφραίνόντων. Οὐχ ἥκιστα δὲ γε λυπεῖ καὶ τὸ φανῆναι τοιαῦτα. Εἰκότως δὲ ταῦτα πάντα. Τὸ γὰρ ἐφῆσθαι τοῦ τυχεῖν εὐχερέστερον ἐπὶ τῶν ἀπάντων· καὶ τῶν ἐλπίδων. αὐτὰ τὰ πράγματα ἐλάττω καὶ φαυλότερα παραγενόμενα φαίνονται. Καὶ τὸ πολὺ διαμαρτεῖν τῆς ἐλπίδος ἀνιάρῳν. Καὶ ταῦτα δὴ πάσχοντες, οὐδαμῶς ἀπαλλαττόμεθα· ἀλλὰ ζητοῦντες ἤζεσθαι ὀπίσθη τις ἂν εἴποι σπουδῆ, ὀσημέραι, ὅσαι ὤραι, πάσαις μηχαναῖς, πᾶσι τρόποις, ἔπειτα πάλιν τοῦ σκοποῦ τοπλεῖστον διαμαρτάνοντες, πάσαις ἀνάγκαις ἀσχάλλομεν. Καὶ συνεχῶς ἡμῖν τούτου τοῦ δεινοῦ γιγνομένου, ὃ δουλείαν τις εἰπῶν, ὀρθῶς γε πάντως ἔρει, δέον ὄν ἐλευθερίας ἐφῆσθαι, καὶ ἀπαλλαγείντας εἶναι· ἡμεῖς δὲ τῇ ζητῆσαι τοῦ τότε θέλγοντος κατεχόμεθα, καὶ τῇ πρότερον σπουδῇ ἑτέραν θερμότεραν αἰεὶ προστίθεμεν. Δοκεῖ μὲν οὖν δεινὸν τὸ πάθος, καὶ κακῶς τὸν βέβηθμον πάντες λέγομεν βίον, καὶ σαφῆ μανίαν ἀποκαλοῦμεν τὸ ταῖς ἡδοναῖς ἐκδεδῶσθαι· οὐχ ἂν δ' εὐκόλως σωφρονισθῆμεν, οὐδ' ἂν ἐκόντες παυσαίμεθα ταυτησὶ τῆς ἐκουσίου μανίας δικαίως ἂν κεκλημένης. Πῶς γὰρ οὐ μανία σαφῆς, ὅταν σεμνυνόμεθα τῷ κακῷ, καὶ τῷ κατόπιν αὐτῆς λέναι φιλοτιμώμεθα, πρόπον ὄν ἐρυθριῶντας καλύπτεσθαι καὶ ὑποχωρεῖν; Τὸ δὲ πάντων σχετικώτατον, οὐδὲ γοῦν παθόντες γινώσκομεν, ὃ καὶ νηπίοις δέδωκεν Ἡσίοδος· *Παιδῶν γὰρ τε νῆπιος, ἔγνω.* Καὶ τὸ ἔπος ὑγιὲς δόξην, καὶ συνεχῶς λεγόμενον, ἔπειτα χρόνῳ παγὰν, ὀδῶν βαδίζον, εἰ; παροιμίαν ἐξεληλύθε. Καίτοι παντελῶς ἀνήνυτα πονοῦμεν, στήσαι τὴν ἐπιθυμίαν ζητούντες. Καὶ τοῦτο οἶμαι μὴδὲνα λελθῆναι τῶν πάντων. Ὅτι περ δὲ τίνος ὠμοῦ τε ἀπαραιτήτου δεσπότου, ξίφος ἐπισείοντος, καὶ τὰ καὶ τὰ ἐπιτάττοντος, οὐχ ἔνεστιν ἀπειθεῖν· οὕτως εἴκειν πάντας ἀνάγκη καὶ τρέχειν, ὅποι ἂν ἡ ἡδονὴ νεύσειεν. Ἐφεστώτος γὰρ τοῦ πάθους, καὶ διακελευομένου τῷ ὑφορμῶντι τοῦ παρ' ἡμῖν πεφυκότος πρὸς τίνος ἀπάλαιον τε καὶ μετοχὴν τῶν δοκούστων ἐφετῶν εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὰ μ. θελκόντων, ἔτι δὲ προσαπειλοῦντος λυπήσειν, εἰ μὴ κατανεύειν ἐθέλομεν, οὐδὲν ἂν εἴη λοιπὸν διαπραξασθαι, ἢ ἐφέπεισθαι τε καὶ ἀγεσθαι, κατὰ τοῦ

ἀπὸ τοῦ χειλοῦς δεδεμένους τῶν ἱππων, καὶ στρε- A
βλουμένους τινὲ ξύλω. Πρὸς γὰρ δὴ δάκνον ἤδη πα-
ρὸν (δάκνεται γὰρ ὁ ἐπιθυμῶν αὐτῷ τῷ ἐπιθυμῆναι),
καὶ πρὸς ἀπειλὴν κακῶν (ἀπειλεῖ γὰρ τὸ ποθοῦμε-
νον ἀποπνίξειν, εἰ δὴ παντελῶς ἀποσταίη), καὶ πρὸς
βίαν ἡδονῆς (τί γὰρ ταυτησὶ βιαιότερον;), καὶ πρὸς
παράκλησιν καλῶν φαινομένων (ὡσπερ γὰρ αὐτόμα-
τα πάντα εἶκει τῆ τῶν καλῶν θέα), καὶ συνελόντα
εἰπεῖν, πρὸς ὀρμὴν τῆς φύσεως ὑπὸ τοσοῦτων ἐφελ-
κομένην, τίς οὕτω σιδηροῦς, τίς ἀδάμας, ὡς μέλ-
λειν ἔδρατος φανήσεσθαι, ἀλλὰ μὴ καταπεσεῖσθαι, καὶ
διαπαντὸς κείσθαι βουλήσεσθαι, τὴν διόρθωσιν παν-
τάπασιν ἀπογοῦς; 'Αλλ' ὁ δὴ χαλεπώτερον καὶ πα-
ραμυθίας ἀνώτερον, καὶ ἀνίατον κακόν, τί μὴ λέγω;
'Ἐπειδὴν γὰρ καὶ τύχουμεν τῶν ἡδέων, καὶ τὴν ἀγα-
θὴν νομίσωμεν τύχην ἡμᾶς ἐπιδοδημηκῆναι, μόγις B
δὲ, καὶ διὰ χρόνου, ταχέως ἄγαν ἀφίπταται, καὶ λυ-
πεῖ τῷ ἀφροσύνῃ πολλῶ γέ μᾶλλον, ἢ εὐφραίνει τῷ
παρεῖναι. Εἰ δ' ἐπιμήχιστον διαρκέσει χρόνον, λυπεῖ
τῷ κόρῳ. Πλησιμονὴ γὰρ, ἔφη τις, τῶν γε τοιοῦτων
ἀπάντων. Εἰκόσ δ' ἂν εἴη, τῆς δόξης μετατραπείσης
εἰς τούναντίον, ἀπὸ τῆς πείρας. μεῖζω τὴν λύπην
εἶναι τῆς εὐφροσύνης· καὶ τῆς φρασάστῃς ἡδονῆς τὴν
ἐπιγεγονότα κρατῆσαι μετὰ μελλον, καὶ πλεονεκτηθῆ-
ναι καὶ ἡττηθῆναι ταύτην ἐκείνου. Τὸ γὰρ ἡδὺ μετὰ
τὸν κόρον ἀνιάρει, ὡς εἰρήκαμεν· καὶ ἀλγύνει μᾶλ-
λον τὸ ὑπερβάλλον τῆς πλησιμονῆς, ἢ παραμυθεῖται
τὸ μέτριον τῆς τρυφῆς· καὶ λυπεῖ τὸ διαρκέστερον
τῆς ἀπουσίας, ἢ χαρίζεται ἡ παρουσία, ὡς τάχιστα C
ἡμᾶς παρατρέχουσα. Ὅστε τὸ τέρπον, ἐνὶ τῷ μέρει
χαριζόμενον τῷ παρεῖναι, διττῶς ἡμᾶς ἀνιᾶ, τῷ
μὴ παραγεγονέναι ταχέως, καὶ τῷ κόρον ἐμποιεῖν,
ἐπειδὴν ἐλθὸν ἐπιμελεῖν· εἰ δὲ μὴ, τῷ ταχέως ἀπαλ-
λαγῆναι καὶ ἀφροσύνῃ· καὶ ἐν ἐκάστῳ δὲ τούτων
πλέον τὸ δάκνον ἢ ἐν τῷ τέρπειν τὸ χαριζόμενον.
dolorem lætitiā majorem esse, ac voluptate quæ præcessit, subsecutam poenitentiam esse superiorem,
et ab hac illam longo ex intervallo vinci. Quod enim est volupe, post satietatem, ceu diximus, molestum
ac tædiosum esse solet, majoremque dolorem affert illa nimia saturitas quam voluptas modica delectet:
absentiæ denique diuturnitas plus tristitiæ nobis
nos præterverita. Quo fit, ut quod delectat, unica tantum re grati quid nobis faciens, dum adest, mo-
lestia vicissim duplici afficiat, tum quod citius non
accesserit, tum quod sui satietatem gignat, ubi de-
latum ad nos, diutius durat: sin autem, citius saltem abscedendo. Atque in quolibet horum plus est
quod mordeat quam in delectatione quod gratum sit.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐλπίζομένων ἡμῖν ἡδέων, D
ἢ τῶν μὴ πάντῃ βεβαίων, εἰ καὶ παρεῖναι· περὶ δὲ
τῶν ἤδη παρόντων συχνόν γε δῆπουθεν χρόνον, καὶ
διὰ τοῦτο νομιζομένων μηδέποτε μεταδῆσεσθαι, ἀλλ'
ἔσεσθαι γε ἔδρατων τῆ παρακτάσει παντὸς βίου, τί
ἂν τις εἴποι; Εἰ γὰρ τι τούτων ἀποβαλεῖν τοὺς κεκτη-
μένους συμβαίη (συμβαίνει δὲ συνεχῶς), βεβαί ὄσον
ἀφόρητον, καὶ πείθον, τὴν ζημίαν μὴ φέροντας,
δικαφαρῆναι τῇ λύπῃ! Ὅστε τὸ τῆς ἡδονῆς χρῆμα
εἰς τούναντίον ἡμῖν περισταται, καὶ δι' αὐτὴν ὡς τὰ
πολλὰ τὸ λελυπεῖσθαι συμβαίνει. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
τὸ φρονεῖν ἡδικοχόσιν οὐδὲν, πλὴν οὐ μᾶλλον ἡμῶν
τρυφᾶν δύνανται, εἰγὲ βούλοιντο, τοὺς ἰδίους ἀγαθοὺς
καταχρῶμενοι, σαφῶς ἐκείνῃ ἡμῖν ἐπιγίγνεται.
Σφόδρα γὰρ ζηλότυπον τὸ φιλήδονον, καὶ νομίζει ζυ-
μιοῦσθαι ταῖς ἐτίρῳν ἀπολαύσει. Τοῦτ' ὁ δὲ τὸ πάθος

qui gladium vibrat, et hæc atque illa facere jubet,
imperium recusare non licet, ita cedere cunctis et
currere necesse est quocumque voluptas innuerit.
Quippe cum malum ipsum nos urget, et appetentem
naturæ nostræ partem exhortatur ad fruitionem ac
participationem alicujus eorumque videntur expe-
tenda, et ad se pertrahunt ac inviānt, et præter-
ea dolorem affaturum se minatur ni velimus ad-
nnere, nihil quod agamus aliud restat quam ut se-
quamur, et ducamur illorum equorum more quæ
labro constringuntur et ligno quodam torquentur.
Nam ad id quod jam præsens mordet (quippe mor-
sum quemdam sentit is, qui appetit, eo ipso quod
appetit) et ad ipsas malorum minas (nam enecatū-
rum se minatur id quod expetit, si omnino non
impetretur) et ad voluptatis vim (quid enim illa
violentius) et ad invitationem eorum quæ speciem
bonorum habent (omnia namque sponte sua cedunt
iis quæ pulchra videntur), ut summam denique di-
cam, ad impetum naturæ, quem tot res impellunt,
quis adeo ferreus fuerit quisve tam adamantinus,
ut stabilem se declaraturus sit, ac non collabi po-
tius, et perpetuo jacere velit, omni prorsus emen-
datione desperata? Jam quod etiam gravius, et om-
nem extra correctionem positum, malumque prorsus
insanabile, cur non proferam? nam cum rebus
jucundis potiti sumus, jamque putamus bonam ad
nos accessisse fortunam, vix id quidem et longo
temporis intervallo, celeriter admodum avolat, et
discessu suo longe majori nos dolore afficit quam
præsens exhiberet. Quod si longissimo temporis spa-
tio duret, ipsa sui satietate molesta est. Nam uti
quidam dixit, hujusmodi rerum omnium satietas
est. Consentaneum autem fuerit, opinione diversam
in partem mutata, ex ipsa quidem experientia, do-
lorem præcessit, subsecutam poenitentiam esse superiorem,
Et hæc quidem de iis rebus jucundis quæ in ex-
pectatione positæ sunt, vel de non omnino certis,
licet adsint. At vero de iis quæ longo jam tempore
nobis adsunt, ideoque nunquam abcessura putan-
tur, sed stabilia futura, quousque se vita porrexerit,
quidnam aliquis dicat? quippe si contingat, ut
horum aliquid amittant, qui possident; (et conti-
git hoc sane frequenter) habetæ quam ea res ipsis
intolerabilis accidit, quamque graviter hortatur, ut
eam jacturam non ferentes, interitum sibi dolendo
arcessant. Quo fit ut voluptas in contrarium nobis
cadat, et per eam plerumque contingit ut tristitiam
experiamur. Quin etiam ipsum videre mortalis
bus, qui nulla re non læserunt, nisi quod majorem
quam nos deliciis utendi facultatem habent si ve-
lint, bonis suis abutendo, manifesto nobis ex eodem

fonte proficiscitur. Nam gravi laborant invidia, qui voluptarii sunt, aliorumque delicias pro detrimento suo ducunt. Hoc autem vitium vehementi afficere dolore solet, si quem miserum hominem occupaverit. Elicit enim dupliciter ut ploret, nec res aliorum secundas æquo animo ferens, et suas deflens ærumnas. Multi etiam sanguinem illorum libenter hauserint, quibus invident, nec ipsas naturæ leges reveriti, nec ubique gentium latas; quæ communiter unicum quiddam præcipiunt, amorem scilicet proximorum, licet aliis quibusdam non paucis rebus inter se discrepent. Quin etiam si quis amore motus, cupiditati ac libidini nostræ non admodum honestæ obstiterit, ei cum maximæ sint habendæ gratiæ, nos maledictis molesti sumus, et hominem discerpere volumus, adeoque parum abest quin devorare cupiamus vere diligentem, et eam ob causam multa erga nos libertate utentem, diversum, quam par erat, agentes. Consimiliter et illi qui libere nos admonet, amore impulsus, et qui timidiuscule hoc idem facit, irascimur, quod admonitiones fortasse non libenter admittamus. Imo si quis nobis duntaxat suspectus sit, quasi libidini nostræ resistat, quid non ille miser a nobis mali ferret, modo id perficere possimus, maximumque tam ipsi quam rebus ejus damnum dare? Perfacile vero suspectus habetur etiam is qui nequaquam talis est, nec ejusmodi rei sibi conscius, ob quam voluntas illa suspicari apud nos eum criminatur et traducit. Nam qui voluptatibus inhiat, apud eum putari debet et amicum, et optimum plane virum peti calumniis facile posse; quippe morbus hic hominem magnopere excæcat, neque permittit ut ratio rectam sententiam ferat. Præterea nonnunquam nobis minime grave est, aurum et injuste et extra virtutis præscriptum colligere, quo parare voluptati accommodata possimus. Nam qui voluptatum mancipium est, necessario pecuniis indiget; et cui collectio pecuniarum in primis est curæ, omnia cupiditati descendendi postponit; quod equidem infinitorum malorum originem esse arbitror. Quin et illud malum nobis accidit. Pleraque mancipiis convenientia facimus, eorum obtinendorum causa quæ jucunda sunt; iidemque mordacia quædam perferimus. Sæpius et impudenter adversus eos agimus, quos ne quidem intueri conveniebat, nec unquam id ausi fuisset facere prius quam iste nos morbus in servitutem redegisset. Jam et illud omnino constat, iracundiam ex frustratione cupiditatum nasci. Atque uti rixandi materiam nemini præbeamus, hoc tantum dicere sufficit, vel iracundiam in universum, vel majori ex parte propter voluptates existere. Et hæc quidem omnia perniciosa esse scimus omnes, illisque consentanea quæ præcesserunt. Etenim quibus voluptas pro fine ducitur, iis illa facile persuadet, ut absurda quævis audentes, omnia molesta gravi-que perferant, tametsi valde noxia sint et opinionem famamque non bonam conciliant. Quod si æquum est, potiore ubique vici

σφόδρα γε λυποῦν ἐστίν, ὃν ἂν σχετικῶν ἔλοι. Οἰμώ-
 τειν γὰρ διπλῆ προξενεῖ, τὰς τε τῶν ἄλλων εὐτυχίας
 οὐ φέροντα, καὶ τὰς οικείας ὀδυρόμενον δυστυχίας.
 Πολλοὶ καὶ τῶν αἰμάτων τῶν ὑπ' αὐτῶν φθονουμένων
 ἡδέως ἂν πίσιεν, οὐτε τοὺς τῆς φύσεως ἀσχυνομένοι
 νόμους, οὐτε τοὺς ἀπανταχοῦ γῆς κειμένους, ἔν τε
 κοινῶς ἐπιτάττοντας, τὴν τῶν πλησίον ἀγάπην, καὶ
 πολλοῖς τισιν ἑτέροις πρὸς ἀλλήλους διαφέρωντας.
 Καὶ μὴν εἰ τις φίλτρῳ κινούμενος, ἐμποδῶν ἡμῖν γέ-
 νοιτο τῆς ἐπιθυμίας, οὐ πάνυ τοι καλῆς οὐσης, δέον
 αὐτῷ μεγίστην εἰδέναι τὴν χάριν· ἡμεῖς δὲ τοῦτον
 κακίζομεν, καὶ διαρρήξαι ζητοῦμεν, μικροῦ καὶ
 κατεσθλεῖν ἐπιθυμοῦμεν τὸν ὡς ἀληθῶς φιλοῦντα,
 καὶ διὰ τοῦτο χρώμενον πολλῇ τῇ πρὸς ἡμᾶς παρ-
 ῥησίᾳ, τοῦναντίον ἢ προσήκων ἡμῖν ποιοῦντες. Ὁρ-
 γιζόμεθα δὲ ὁμοίως καὶ τῷ παρρησίᾳ πολλῶν τῷ φι-
 λτρῷ, καὶ τῷ μεθ' ὑποστολῆς παρανοοῦντι· ἴσως τῷ
 μὴ δέχεσθαι τὰς παραινέσεις ἡμᾶς ἡδέως. Καὶ μὴν
 εἰ μόνον ὑποπτευσθεῖη προσίστασθαι τις τῶν πάντων
 τῆς ἐπιθυμίας ἡμῖν, τὸ οὐκ ἂν ὀδυτυχῆς παρ'
 ἡμῶν πάθοι, ἐνὸν ἡμῖν τοῦτο πράξει, καὶ κομῆ
 κακῶς αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ διαθεῖναι; Εὐχερῶς δὲ
 ὑποπτεύεται καὶ ὁ μηδαμῶς ὢν τοιοῦτος, μηδὲ συνει-
 δῶς αὐτῷ τι τοιοῦτον, ὅποιον τὸ τῆς ἡδονῆς ὑποπτεῖν
 αὐτὸν ἡμῖν διαβάλλει. Τῷ γὰρ πρὸς τὰς ἡδονὰς κε-
 χηνότι εὐδιάβολος καὶ φίλος, καὶ εἰ τις πάντα ἀγα-
 θὸς ἐκείνῳ νομίζοιτο. Τυφλοὶ γὰρ μάλα τὸ πάθος,
 καὶ οὐκ εἴ τὸν λογισμὸν ὀρθῶν ἐξενεγκεῖν ψῆρον.
 Καὶ μὲν δὴ καὶ χρωσθὸν ἀθροῖζειν καταδεχόμεθα,
 ἀδίκως τε καὶ ἀγεννῶς ἔστιν ὅτε, ὡς δυναθῆναι κτή-
 σασθαι τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπιτηδεῖα. Ὁ τε γὰρ δούλος
 τῶν ἡδονῶν ἀναγκαιῶς δεῖται χρημάτων, καὶ ὁ τὸ
 χρηματίζεσθαι προῦργου θέμενος πάντα δεύτερα νο-
 μίζει τοῦ πλουτεῖν· ἕπερ αἰτιὸν ἐστὶν ἀπέφρων, ὀφ-
 μαι, κακῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινα πάσχομεν τὸ δαι-
 νόν. Πυκνὰ τὰ δούλοις πρέποντα πράττομεν, καὶ
 δάκνοντά τινα φέρομεν τῶν ἡδέων ἕνεκα. Καὶ ἀναι-
 σχυντοῦμεν πολλάκις, εἰς οὐς οὐδ' ἀναδλέψαι προσ-
 ῆκεν, οὐδ' ἂν οὐδέποτε ἐτολμῶμεν πρὸς τοῦ δουλω-
 θῆναι τῷ πάθει. Καὶ μὴν πάντῃ που δῆλον τὸν θυμὸν
 ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐπιθυμιῶν φύεσθαι. Καὶ ἵνα
 μὴ τισι δῶμεν ὕλην φιλονεκτεῖν, ἀρκεῖ τοσοῦτον εἰ-
 πεῖν, ὡς ἢ τὸ πᾶν τοῦ θυμοῦ, ἢ τὸ πλεόν, διὰ τὰς
 ἡδονὰς γίγνεται. Καὶ ταυτὶ μὲν ἀπαντα ἀσύμφορα
 πάντες ἴσμεν, ἀκόλουθα δ' οὖν τοῖς ἡγησαμένοις.
 Οἷς γὰρ δὴ τέλος ἡ ἡδονή, βρδίκως γε τοούτους πεί-
 θει, πάντα τολμῶντας τὰ ἀτοπα, πάντα τὰ δυσχερῆ
 φέρειν, κἴν ὡσι λίαν ἐπιπλαθῆ, καὶ δόξης οὐκ ἀγα-
 θῆς πρόξενον. Καὶ μὴν εἰ δίκαιόν ἐστι πανταχοῦ τά-
 ληθὲς κρατεῖν, οὐδὲ ἐκείνο σιωπητέον. Τὸ γοῦν ἡδύ
 τε καὶ χάριεν ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἔχομεν. Τοῦτο γὰρ
 ὡς τὰ πολλὰ γίγνεται. Τὰς δὲ διὰ τὰς ἡδονὰς λύπας
 αὐτοῖς καρπούμεθα τοῖς πράγμασι. Συμβλίνει δὲ
 καὶ τοῦτο πολλάκις. Μᾶλλον γὰρ εὐφραίνόμεθα ταῖς
 ἐλπίσιν, ἢ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐλθόντες. Ὡς
 εἰ τις εἴποι ματαιότητα καὶ λογισμὸν οὕτως εἶναι
 τοῦτο δὴ τὸ παρ' ἡμῶν διωκόμενον, οὐ παντάπασ-
 τῆς ἀκριβεῖας ἐκπέπτωκε. Τὸ δὲ ἐναντίον οὐκ οὕτω.
 Τὸ μὲν γὰρ ἡδύ που παραγιγόμενον ὀφείλει καὶ χροῖον

μήκῃσι, καὶ περιόδῳ ἐκτεταμέναις, μονοῦ προσ-
 αγορεύσαν, ὡς περ ἀπέπη. Καὶ τὸ προσδοκώμενον
 οὐδὲν ἔσται, πρὸ τοῦ φανῆναι τελῶς. Οὐτὶ ταχὺ πρὸς
 ἀπαλλαγὴν, καὶ οὐδὲν ἱερὸν, φασί. Τὸ δὲ ἀλύγον τε
 καὶ λυτοῦν νιφάδων μὲν ὕει δίκην, σύνεστι δὲ διαρ-
 κέστερον, εἰσδύεται δὲ βαρύτερον, προσίσχεται δὲ
 ἀκριθέστερον, καὶ τοσοῦτον ἔπειτα μετὰ δριμύτητος
 τῆ ἑαυτοῦ ἐπιδείκνυται, καὶ τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ, ὅσῃσιν
 οὐδὲ πῶποτε τὸ πάντων ἥδιστον ἐχαρίσατο. Οὐ μὴν
 ἀλλ' εἰ μὴ παράδοξον λέγειν, κὰν αὐτῷ τῷ ἡδεσθαι
 κούτου γε κάλιν ἔνεκα τοῦ ἡδέος ἀνίξῃ ὄσης μετέχο-
 μεν, ἦν ἀκριθῶς θεωρήσωμεν: Οὐδὲ γὰρ οἶμαι λε-
 ληθέναί τὴν ψυχὴν, ὡς τῷ ἡδέῳ τὸ λυτηρὸν ἀναγ-
 κάτως ἀκολουθεῖ, κατὰ τὸν Ἀριστωνος Πλάτωνά.
 Οὕτω τοῖς ὀλοῖς πλεονεκτεῖ τῶν τῆς ἡδονῆς τὰ
 τῆς λύτης. Καὶ φανακίζόμενοι πάντες οἱ βραθυ-
 μότερον ζῆν αἰρούμενοι, ἀλλὰ μὲν διώκομεν, ἄλλοις
 δὲ ἀλισκόμεθα· ὅπερ ὁρῶμεν πάσχοντας τοὺς ἀγαν-
 λίχους τῶν θηρευομένων ἰχθύων. Εὐφραναί γὰρ
 ἐθέλουσι τῇ τρυφῇ τὸ στόμα καὶ τὸν λαιμὸν, ἀντὶ δὲ
 τούτου περιπέρουσιν αὐτὰ τῷ σιδήρῳ. Τοσοῦτον
 ἡμῖν περίσταται πρὸς τοῦναντίον ἡ ἡδονή. Οὕτως
 διὰ πάντων ἡμῖν λυμαίνεται τὸ πρὸς τὴν τρυφὴν
 κεχηγνῆναι. Καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἴποιμι, ὑπὲρ συχνῆς
 ἡδονῆς καὶ παθεῖν πᾶν ὀρεῖται, καὶ πᾶν ὁμοῦ δια-
 πράξασθαι πρόθυμοι πάντες ἐσμέν, μηδὲ τὸ τυχόν
 ὑπὲρ τῶν δεόντων καταδεχόμενοι φέρειν. Καὶ τέλος,
 εἰ διὰ τοσοῦτων ἀνταρῶν καὶ τηλικούτων κακῶν χρό-
 νῳ καὶ μόγις αὐτὴν κτησαίμεθα, λαμπράς γε δὴ τὰς
 ἀμοιβὰς εὐθὺς ἡμῖν ἀποδίδωσι. Γίγνεται γὰρ παραί-
 τιος καὶ φόβου παρὰ τῶν ἄλλων, καὶ νοσημάτων
 ἡμῖν πολλάκις, καὶ τὰ μυρία δεινά. Οὐ γὰρ πρὸς
 τὸ βέλτιστον ἀφορᾶν ἡμᾶς συνωθεῖ, ἀλλὰ πρὸς τὸ
 θέλγον ἀπλῶς. Τοσαῦτά τε καὶ πλείω τυχόν παρὰ
 τῶν πολλοῖς τισι: βέλῃσι βεβλημένων ὑφ' ἡδονῆς δια-
 βαλλόντων αὐτὴν ἔστιν ἀκούειν: οἱ τοὺς ἐναντίους
 ἀκούοντες λόγους, παντοδαπὰς ἐπάγουσιν ἀντιθέσεις,
 τυραννικώτατον πάθος αὐτὴν καλοῦντες, καὶ παν-
 τοδαπῶν θηρίων, καὶ ἕμα ὑφαλον, ὡς οὐδ' ἂν ἐν τῶν
 ἀπάντων. Δόλοισι γὰρ αἰεὶ χαίρει, ἐν οἷς καὶ μᾶλλον
 πᾶσι λυμαίνεται· ὡς περὶ γὰρ διαζωγραφούντες
 αὐτὴν, Ἵποδύεται, φασί, τὸ προσωπεῖον πᾶν
 πυκνὰ τοῦ καλοῦ τε καὶ συνοίσοντος. Καὶ τί ἂν
 πρῶτον εἴποιμεν; τί δὲ ὕστατον; τί δὲ μέσον τῶν
 ἐκείνη πρὸς ἡμᾶς γιγνομένων; Πῶς ἂν τις ὀλος
 γλῶσσα γενόμενος, τοὺς ἐκείνης τρόπους, τὰς μηχαν-
 νὰς, τὰς πλοκάς, τὰς ποικιλίας ἐξελοῖτο; Πειρᾶ μὲν
 ἄπαντα τρόποις ἡ δυσμενῆς (ὡς γὰρ εἰμυχοῦν αὐτὴν
 ὡς πῶς εἰς μέσον ἐξοίσωμεν) γοητεύει δὲ πῶς οἶσι;
 Δελεάζει δὲ κακοθηεῖα ἐσχάτη· καὶ πᾶσι γίνεται
 πάντα, πρὸς ἀνατροπὴν τῶν χρηστοτέρων ἡθῶν.
 Σύμβουλος αὐτόκλητος ἔπεισι, καὶ τὴν βρασιάνην
 θαυμάζουσα, κακίζει πᾶν ἃ δίδωσιν ἀγῶνα σώμα-
 σι: καὶ ψυχαί, νοσοποιᾷ ταυτὶ καλοῦσα. Τῇ τε γὰρ
 σαρκὶ, τῷ τε πνεύματι, συχὴν τινα ζάλην καὶ τα-
 ραχὴν ἐμποιεῖν αὐτὰ λέγει, καὶ μυρία τρικυμίαν
 ἐπάγειν, καὶ διηνεκῇ μαρμασμὸν ἐργάζεσθαι. Δοκεῖ
 δὲ πᾶν πιθανῆ, ἀπὸ τοῦ τὰ εὐχερῆ παραινεῖν τὴν
 ἰσχὺν ἔχουσα. Κολακεύει μάλα δουλοπρεπῶς. Διαξε-

veritatis esse, ne id quidem silentio prætereundum
 venit. Quidquid jucundum et gratum est, in spe
 tantum habemus; nam hoc plerumque solet usu-
 venire: dolores autem, quos voluptatum causa
 toleramus, reipsa percipimus. Sæpenumero et illud
 accidit; plus enim ex spe gaudii capimus, quam
 cum ad ipsas res pervenimus. Quamobrem si quis
 dixerit, et vanitatem et nudam hoc modo cogita-
 tionem esse, quod tantopere persequimur, non
 omnino ab accurata rei discussione aberraverit.
 Quod autem huic e contrario respondet, ita non
 habet. Nam quod volupe est, cum sero tandem, et
 post longa temporis spatia, quosdamque diu pro-
 tractos ambitus, accessit, nobis tantum non quasi
 compellatis, avolat: et quod expectatur, prius
 exstinguitur quam perfecte conspiciatur. Tanta ejus
 in abscedendo celeritas, adeo nihil est sacri, quod
 aiunt. At quidquid dolorem affert atque molestiam,
 et nimborum instar pluit, et adest diuturnius, et
 gravius penetrat, et adhæret accuratius, tantaque
 deinceps cum acerbitate vim suam declarat et offi-
 cium facit, quantum ne jucundissima quidem res
 unquam delectationis obtulit. Imo, si quidem non
 hoc insolens est prolato, in ipsa delectatione quan-
 tam rursus ipsius jucundæ rei causa molestiam
 percipimus, si accurata consideratione utamur?
 Nec enim, opinor, ignotum est animo, necessario
 voluptatis comitem esse dolorem, secundum Pla-
 tonem, Aristonis filium. Usque adeo voluptatem
 rebus omnibus superat dolor. Necnon universi, qui
 molliorem vitam eligimus, impostura quadam lu-
 dificati, alia quidem persequimur, at aliis capimur,
 id quod accidere videmus in piscatione gulosis et
 avidis quibusdam piscibus: etenim cibo delicato
 et os et gulam oblectare volunt, sed vice versa gu-
 lam affigunt hamo. Tantopere nobis diversam in
 partem voluptas recidit. Sic per omnia noxium
 nobis est, deliciis inhiare. Atque uti rem totam
 aperiam, plerarumque causa voluptatum ad per-
 petiendum quidvis, omniaque suscipienda, prom-
 pi et alacres sumus omnes, cum pro iis quæ recta
 æqua sunt ne tantillum quidem perferre sustineamus.
 Denique si tantis molestiis tantisque malis
 tandem, et vix quidem eam acquisiverimus, præ-
 claras scilicet vices confestim nobis reddit. Nam et
 invidiam nobis aliorum conciliat, et morbos quo-
 que nonnumquam, et infinita quædam mala. Non
 enim ad id quod optimum est respicere nos com-
 pellit, sed simpliciter ad id quod delectat. Tam
 multa sane atque plura licet ab iis audire, qui mul-
 tis a voluptate petiti læsique telis, eam criminan-
 tur. Eidem si rationes contrarias audiant, varias
 vicissim objectiones inferunt, dum eam violentis-
 simum morbum appellant, variamque bellam, et
 ita subdolan, ut aliarum omnium nulla. Nam sem-
 per fraudibus et imposturis gaudet, quibus in pri-
 mis esse noxia cunctis solet. Etenim eam pictu-
 ra quasi quadam exprimentes, frequenter admo-
 dum, iniquiunt, honesti atque utilis larvam induit;

et quid primum, quid ultimum, quid medium proferemus ex iis quæ nobis ab ea proveniunt? Quoniam aliquis pacto, totus in linguam mutatus, et artes ejus, et molitiones, et dolos, et versutias exposuerit? Modis omnibus infesta bellua sollicita (lubet enim illam velut animatam in medium proferre), eademque quibus non præstigiis utitur? Malitia quadam extrema inescat. Fit omnibus omnia, mores ut bonos evertat. Sponte sua, vocante nemine, se consiliariam offert; admirataque molitionem, probris incessit omnia quæ corporibus et animis certamen aliquod imponunt, dum ea morbifera nuncupat. At enim illa tam carni quam spiritui crebram quamdam tempestatem ac perturbationem suscitare, peneque vim infinitam fluctuum inferre, perpetuæque tabis causam esse. Simul ad persuadendum esse aptissima videtur, cum ex eo robur habeat quod ad facilia factu cohortetur. Admodum servilem in modum adulatur, movet amice, quo minus heriliter impetret, pudore nullo præpeditur. Nihil est impedimenti, nihil quod arceat, nihil quod obstet, quo minus ad diversissima facile transiliat. Erubescere non novit, verecundiæ ne quidem meminit: quid enim impudentiæ commune cum verecundiâ? Quiescere nequit, nec enim hoc ejus natura fert. Nullam nec quietem, nec otium, nec tranquillitatem, nec aliud tale agnoscit: nihil enim omnino didicit. Crocodilos, leones, quidquid iræ non moderatur, vel furore detinetur, omnem, sanguinariam belluam, stimulo pungentem, venenosam, insanabili morsu lædentem feritate superat. Nec mansuescitur, nec cicurari potest, et reconciliationibus æquis amat. Quapropter dum simul et vi et fraudibus utitur, multos qui magni esse propter animi generositatem videntur, et ob virtutem omnibus admirationi sunt, impetu primo dejecti ac vici. Quod si non everterit conatu primo nec in morem torrentis abripuerit, magnam ipsa tolerantiam præstat, et singulari diligentiæ nisu purimum delectatur; adeoque in iis quæ contra nos molitur, indefessam se gerere videtur. Nam ipsum, illud vehementer velle non permittit, ullos uti labores sentiat. Vix tandem, et elapso multo tempore, fortissimis athletis cedit. Vidit aliquando quis eam primas concessisse pugilibus, et illis quidem pugilibus qui sudores et labores in certaminibus susceptos nihili penderent: non quod ipsa fortitudinem victoria potitorum reverentia quadam prosequeretur (quid enim commune pudori cum eo quod ruboris et pudoris expers est?), sed ut eis occasionem ignaviæ præberet, ad reddendum negligentiore in constituendis rebus suis, quasi jam illic prius molestæ res essent e medio sublata. Quibus ita peractis, mox de improvise irruens, mentis suæ cogitata facilius perficit. Id ex ipsa manifestum est experientia: quippe post illas inducias belli (libet autem imagini semel institutiæ adhuc inhærere, si visum ei sit opportunum esse tempus ad faciendum impetum remque tenendam, statim ex im-

A λούεται φιλικῶς. Δεσποτικῶς ἐπιτάττειν οὐκ ἐπαισχύνεται. Οὐδὲν αὐτῇ κώλυμα, οὐκ εἶργον, οὐ προσιστάμενον, ὡς μὴ βῆδω; ἐς τὰ ἐναντιώτατα μεταπηδᾷ. Οὐκ οἶδεν ἐρυθριᾶν. Αἰσχύνῃς οὐδὲ μέμνηται· τί γὰρ ἀναίειλα πρὸς αἰσχύνῃν κοινόν; Ἄτριμειν οὐχ ὅσα τε· οὐδὲ γὰρ πέφυκεν. Ἡρεμίαν, ἡσυχίαν, γαλήνην, εἰ τι τοιοῦτον, οὐδαμῶς ἐπίσταται· οὐδὲν γὰρ ὄλω; μεμάθηκε. Κροκοδείλου, λέοντα; πᾶν θυμῷ κρατούμενον, ἢ λύττῃ κατεχόμενον, πᾶν αἰμοδόρον, ἅπαν κεντρότυπον, λοβίλον, δάκνον ἀνίστα, τῇ θηρωδίᾳ παρῆνεγκεν. Ἀτίθασόν ἐστι, καὶ ἀνήμερον, καὶ καταλλαγὰς ἀποσεύεται· οὐ γὰρ ἀγαπᾷ τὸ ἴσον ἔχουσα σπείσασθαι. Ἄνθ' ὧν βιαζομένη κατὰ ταυτὸ καὶ ἐξαπατώσα, πολλοὺς εἶναι τι δοκοῦντας μέγα εἰς γενναϊότητα, καὶ παρὰ πάντων θαυματομένους ἐπ' ἀρετῇ, κατήνεγκεν αὐτῇ προσβολῇ, καὶ ἐξήλεγε. Κἂν οὐ καταστρέψῃ τῇ πρώτῃ πείρᾳ, καὶ παρασύρῃ χειμάρρου δίκην, ἀλλ' αὐτὴ καὶ καρτερίαν πολλὴν ἐνδείκνυται, καὶ τῷ πονεῖν ἄγαν τέρπεται. Καὶ ὄλω; γε δοκεῖ τις εἶναι ἀκάματος εἰς τὰ καθ' ἡμῶν. Τὸ γὰρ δὴ σφόδρα ἐθέλειν οὐ δίδωσι τῶν πόνων αἰσθάνεσθαι. Μόγις που καὶ διὰ χρόνου τοῖς γενναϊοτάτοις τῶν ἀθλητῶν ὑπενδίδωσιν. Ἐώρακε τις αὐτὴν πρωτείων πύκταις παρχωρησασαν, πύκταις ἐκείνοις, οἷ; ἰδρωτέ; τε καὶ πόνοι παρ' οὐδὲν νομιζονται διηγωνισμένοι· οὐ τῷ ταύτην αἰδεσθῆναι τὴν ἀνδρίαν τῶν κρατησάντων (τί γὰρ δὴ κοινὸν αἰδοῖ πρὸς ἀπηρυθριακός τι καὶ ἀναίσχυντος;), τῷ δὲ παρασχεῖν καιρὸν αὐτοῖς βῆθυμίας, ὅσον ἀμελέστερον τὰ κατ' αὐτοῦ; διαθεῖναι παρασκευάσαι, ἅτε δὴ τῶν ἐνοχλούντων ἠφανισμένων. Ὅθεν ταυτὴ διαπραττομένη, ἔπειτ' ἐξ ἀφανοῦ; ἐισβάλλουσα, ῥῆον ἀνύει τὰ κατὰ νοῦν. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῆς πείρα; Μετὰ γὰρ τὴν ἀνανωχτὴν τοῦ πολέμου (ἀνθέξομαι δὲ τῆς εἰκόνο; ἔτι), δόξον εὐκαιρον προσβαλεῖν καὶ ἀποπειράσασθαι, ἀπριόπτω; εὐθύ; ἐπίσταται· καὶ ἐπισπεσοῦσα δριμύτερόν πως καὶ μακρῶτερον, τό γε εἰς ἐκείνην ἤκον, πάντ' ἐργάζεται τὰ δεῖνά· ἐκείνη γὰρ, ὡς εἰοικεν, οὐ δέδοικε τοὺς πολλὰκις αὐτῆ; κρατήσαντα; Οὐκ ὀρῶδει τοὺς νενικηκότα; οὐ τοὺς μακρὰν τινα δίκην ταύτην εἰσπράξαντα; τῆ; εἰς ἐκείνο; ταύτη; μανία;· ἀλλὰ τὸ πίπτειν συνεχῶ; παιδιὰν λογιζομένη, ὀρθῇ ταχέω; εὐρισκομένη, τοῖ; οὐτοῖ; καὶ πάλιν ἐπιχειρεῖ, ὡσπερ μηδαμῶ; ἠτηθηείσῃ. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀθυρμάτων οἱ παῖδε;, εἰ ὠσιμῷ τῶν συναθυρόντων καταβληθεῖεν, πρὸ; πάλιν αὐθί; ἀνίστανται, καὶ ἐτοίμω; ἔχουσι συμπλαχῆναι τοῖ; κατενεγκοῦσι πολλὰκι;· καὶ ἦδε οὐδὲν κορύννεται καταβεβλημένη, ἀλλ' αἰεὶ τ.ῖ; συμπλοκαῖ; ἐπαγάλλεται τῶν συνεχῶ; καταπαλαιόντων. Ὡ; ὀφελόν γε καὶ ἡμεῖ; τὸν ἴσον τρόπον ἠνύομεν τοῖ; πρὸ; ἐκείνην ἀγῶνα;. Οὕτω γὰρ φιλονεικεῖ πρὸ; τὰ καθ' ἡμῶν, ὡ; μὲδὲ βιωτῶν ἡγεῖσθαι, ἐὰν μὴ ἐξῆ καὶ τοὺ; κρείττου; ἄγειν περιφανῶ; ὡσπρ ἀνδράποδα. Κἂν ὑπενωῖ τις μικρόν πρὸ; τὰ; ἐκείνη; ὀρμὰ;, ἢ νεῦσαι τι πρὸ; καταλλαγὰ; δόξῃ, τουτὶ ἐδὲ μικρόν ἀρπάξαι, τὸ πᾶν εὐθύ; ὀνειροπολεῖ, καὶ μελετᾷ τινα ὄλιον πρὸ; τὴν τῶν ἡμεληκότων

καθαίρεσιν, καὶ τῶν ἐν σπονδαῖς γεγονότων κρατῆ-
σαι θέλει. Καὶ περὶ τοῦ πῶς, ὁ λόγος αὐτῆ βραχύς.
Ἦθεν πάντα δὴ κάλων, ἅπαντα λίθον· καὶ τοιαύ-
την ἅπασαν παροιμίαν εἰπέ τις ἂν οἶμαι δικαίως
περὶ τῶν ἐκείνης μηχανημάτων. Παρήνεγκε γὰρ
ἀτεχνῶς, ὅτου ἂν τις ἔχοι μνησθῆναι δυστρόπου τε
καὶ εὐμηχάνου πρὸς κακουργίαν. Ἀκήρυκτον μὲν
ἡμῖν ἐπάγει τὸν πόλεμον, τρῶσαι βουλομένη πρὸ τοῦ
φανῆναι· νυκτομαχίαν δὲ φιλεῖ, ὡς καταδαρθάνου-
σιν ἐπιστῆναι, ὡς φθάσαι τὸν πολέμιον πρὸ τοῦ γυ-
μνώσαι τὸ ξίφος. Πῶς γὰρ ἂν ἐκείνην διέλαθε, πό-
σου τιμᾶν ἄξιον τὸ καταλαβεῖν ἀφινδίδω; ; Καὶ γὰρ
ἔστι τοῦτο δεινὸν καὶ γεννασιότατων ψυχᾶς κλονῆσαι.
Κἂν ἢ τι κούφον τὸ προσπεσόν, μάλλον ἂν ἰσχύσειε
θροῆσαι καὶ τοὺς οὐκ ἂν βράδιως τοῦτο παθόντας ἢ
τι γινωσκόμενον τεὺς ἀγενεστέρους. Τὸ γὰρ παρὰ
προσοχίαν μικρὴν ἐκπληκτικώτερον μεγάλου προσ-
δοκωμένου. Ἐρᾶ τοῦ σκότους, νυκτὸς αὐτῆς ἀσε-
λήνου. Ὁμιλίῃ χαίρει παχεῖα, ἀόρατον ὁράσει τὸ
ὄρατόν γε ποιούσῃ. Συνόδοις οἶμαι ταύτην ἀγάλλε-
σθαι τουτωνῶν τῶν λαμπροτάτων ἀστέρων, ὡς ταύτη
γε τοῦ σώματος τῆς σελήνης, τῶν ὀφθαλμῶν καὶ
τοῦ ἡλίου μεσολαθοῦντος, μὴ δύνασθαι τὴν ἴδιον τὰς
ἀκτίνας πρὸς ἡμᾶς ἐργάζεσθαι. Συλλήδδην, ὅπερ
αἴτιον τοῦ λεληθότως δύνασθαι βλάβην ἡμῖν ἐμποιῆ-
σαι τὴν ἡδονήν, φίλον αὐτῇ. Εἰωθὸς γὰρ μάλα καὶ
σύντροπον ἀφεῖναι μὲν λάθρα βέλος, ἀφεῖναι δὲ πᾶν
τὸ πληξόν· ἀφεῖναι δὲ, ὃ δίδωσιν ἐπιτίθειν μάλα δυ-
νήσεσθαι καιρίαν τρῶσαι πληγὴν. Καὶ ὅπως πάντ'
ἐργάζεται κρύφα τὰ καθ' ἡμῶν, ἐπειδὴν ἐξῆ ποιεῖν,
καὶ οὐδὲν προσίσταται. Ἄν δὲ φωραθῆ πρὸ τοῦ
πρᾶξαι, πρὸς τούναντιον αὐτίκα τρέπεται, καὶ ἀναί-
δην πάντα ποιεῖ, καὶ ἀναίσχυντεῖ φανερώς, καὶ
ἀναίσχυντούσα πάρρησιάζεται, ἢ εἰ τις ἐπὶ πράγ-
μασι πολλὴν ἔχουσι φιλοτιμίαν. Καὶ λοιπὸν κινεῖ τὸ
δῶρον παρὰ πάντων ὀρωμένει, καὶ κοντὸν ἀφίησιν ἐπὶ
στόμα, καὶ λίθους ταῖν χερσῶν ἀμποτέραιν, καὶ τὴν
Ἡρακλέους ἐπισείει κορύνην. Ἔστι δ' ὅπου ταύτην
καὶ καταφέρει κεφαλῆς παντάσασιν ἀφυλάκτου. Εἰ-
τά που καὶ τὰς ἡνίας ἐφέισα, θρασέως ἄγαν ἐπιπη-
δᾶ, καὶ πειρᾶται φθάσαι τὴν συμπλοκὴν, καὶ εἰλεῖν
αὐτοβοεῖ. Οὕτω γε τρόπων οὐκ ἄπορα, πρὸς τὸν
σκοπὸν αὐτῆς συντείνοντων. Καὶ τὸ δὴ φοβερώτερον
πάντων, καὶ μονοῦ ταῖς ψυχαῖς ἀπόγνωσιν ἐμποι-
οῦν· νῶτα γὰρ δουρᾶ ποτε, ἀπράκτων τῶν ἐγγε:ρη-
μάτων αὐτῆ φανέντων ἐξῆς ἀπάντων (μόνου γὰρ ἂν
εἴη Θεοῦ τὸ παντελῶς ἀήτητον), οὐ καταπίπτει,
οὐκ ἄμελεῖ, οὐκ ἀπαγορεύει, οὐδὲ μακρὴν ἀφίστα-
ται, ἀλλὰ περινόσσει, καὶ ἐπιβουλεύει, πῶς οἶει;
πόση σπουδῆ; οὐ δὴ λήγει βράπτουσα δόλους, οὐδὲ λή-
ξει γέ ποτε, οὐ μὲν οὐδ' ὀπωσιτοῦν. Οὐδὲ γὰρ ἀπο-
γινώσκει, κἂν ὃ τι πάθοι· οὐδ' ἰλιγγιᾶ ταῖς ἀποτυ-
χίαις, κἂν ἀριθμοῦ κρείττους γένοιτο. Παρατηρεῖ δὲ
τοὺς καιροὺς, καὶ, ὅταν θύραθεν τι δεινὸν ἐπέλθοι, τό-
τε καὶ ἡδὲ κινεῖται, ἔρμαιον ἤχησαμένη τὸ συμπεσόν.
Ἐπεὶ καὶ μῦες, καὶ αἰλουροὶ, καὶ πᾶν τοιοῦτον κλε-
πίστατον, λύκοι τε καὶ ἅπαν ἀρπακτικῶν, ταραχῆ καὶ
ζᾶλῃ χαίρει, καὶ βράδαίους ὑετοῖς, καὶ ἀστραπαῖς, καὶ
βρονταῖς ἐξαισιόει, καὶ ὅσα τρικυμῶν ψυχᾶς ἐντῆ-

A proviso advenit, et acrius ac furiosius irruendo,
quod ipsam attinet, omnia dira perpetrat. Non enim
illa metuit eos, uti quidem videtur, qui sæpius eam
superarunt. Non victores reformidat, non eos qui
de ipsa diuturnum sumpsere supplicium furoris in
se prius exerciti, sed ipsum illud continuo succum-
bere pro ludo ducens, statim erecta rursus eosdem
adoritur, quasi si nequaquam victa fuisset. Ac ve-
lut in ludicris pueri, si colludentium impulsu pro-
sternantur humi, rursus ad luctam resurgunt, pa-
ratiq̄ue sunt cum iis manum conserere, qui sæpius
eos quoque prostrarunt: sic et ista minime pro-
strata satiatur, sed eorum congressibus qui eam
continua colluctatione superant, semper oblecta-
tur. Utinam quidem nos quoque consimilem in
modum adversus ipsam suscepta certamina persi-
ceremus. Nam ea contentione contra nos utitur,
ut ne vivendum quidem statuat, si non etiam præ-
stantiores aliis mancipiorum in morem trahere pa-
lam possit. Quod si quis ad ejus assultus vel pau-
lum cesserit, aut nonnihil adnuere visus sit pacifi-
cationi; hoc ipso pusillo arrepto, statim summam
rei somniat, et fraudem aliquam meditatit ad ever-
sionem negligenter se gerentium; quique cum ea
pacti sunt inducias, eos ipsos in potestatem redi-
gere cogitat. Nec magni putat referre quo id pacto
stat. Unde nullum non rudentem, nullum non
lapidem movet: cujus quidem generis omnia pro-
verbia recte quis, opinor, de molitionibus ipsius
protulerit. Superat enim procul dubio quidquid in
mentem alicui venire perversum possit et ad ma-
litiã ingeniosum. Sine denuntiatione bellum no-
bis infert, vulnerare prius volens quam conspiciat.
Prælium nocturnum amat, ut sopitos aggre-
diatur, ut hostem, prius quam gladius nudatus sit,
antevertat. Quo enim illa pacto ignoraverit quanti
æstimari debeat anticipatio repente facta? Nam
ejus admiranda vis est in percellendis etiam for-
tissimorum animis. Tametsi leve quiddam accidat,
plus tamen habebit virium ad illos quoque terren-
dos qui non facile terreri solent, quam quod præ-
visum est, recordes turbet. Nam parvum quiddam
præter expectationem formidabilius est maguo
quod expectatur. Tenebras amat, illumemque noc-
tẽm. Caligine crassa delectatur, quæ oculis in-
spectabile reddit quod aspectabile est. Ejuisdem
illam delectari congressibus siderum clarissimorum
arbitror, ut hoc modo corpore lune inter oculos
et solem semet interjiciente, radii vim suam erga
nos exercere nequeant. Ad summam, charum est
voluptati quidquid in causa est ut clam nos adfi-
cere detrimento possit. Admodum enim ei familiare
est, quasique cum illa hoc adolevit, ut clam telum
emittat ac quidquid sauciaturum sit, id quidem
emittat, quo letale se vulnus infligere posse speret.
Clam denique contra nos omnino facit omnia,
cum facere potest, nec aliquid impedimentum est.
At in facinore si deprehendatur antequam rem
peregierit, mox in contrarium sese vertit, et palam

impudenter ac improbe facit omnia, qua quidem impudentia majorem sibi licentiam libertatemque, sumit, quam alius in rebus honestissimis faceret; atque ita deinde in omnium conspectu hastam quatit, et in os jaculum dirigit, ambabusque manibus saxa projicit, et clavam Herculis vibrat, nunquam hanc etiam in caput omnino non munitum demittit. Secundum hæc laxatis habenis, audacter admodum insilit, et antevertere congressum nititur, hostemque primo impetu capere. Usque adeo non desunt ei rationes, ad destinatum ipsi finem scopumque pertinentes. Quod denique præ cæteris formidabilius est, animosque modo non ad desperationem adigit, interdum licet terga dederit, omnesque conatus ejus irriti fuisse visi fuerint (quippe solius Dei fuerit, prorsus invictum esse) non tamen corrui, non curam abjicit, non animum despondet, non procul abscedit, sed obambulat et insidiatur; quo putas pacto? quo studio? fraudes nectere non desinit, nec unquam nec ulla ratione desinet. Non enim desperat, quidquid ei tandem accidat. Nec ob repulsas et spei frustrationes hæret, tametsi veniant prope innumerabiles. Momenta temporum observat, et cum extrinsecus dirum aliquid accesserit, tunc et ipsa sese commovet, eumque casum pro insperato lucro ducit. Nam et mures, et feles, et quidquid ejus est generis furacissimum, itemque lupi et quodvis rapax animal, perturbatione tempestateque gaudent, et vehementibus pluviis, et fulgoribus atque tonitruis immunitibus, et aliis, quibus animi fluctuant, quod id temporis exercere maleficia sua facilius possit, ad alia respicientibus illis qui ceteroquin ab eis sibi cavent. Truculentia quædam in ursis est aliisque talibus, at quid de ista detestabili dicemus? Acris est in tigribus, et si quid his par, iracundia; at in hac quamnam est mansuetudo? Bestiæ quædam subdole sunt, de vilioribus istis loquor, ut vulpes sunt, ut simiæ, ut aliæ tales. Quod fallacias attinet, longe quidem has voluptas superat. Chamæleontem induit, alius quidam Proteus est. Quidquid perversum est, subitoque formam aliam asciscere potest, animalia marina pariter et volucra, quadrupedaque in orbe soli subjecto pravitatis et mollitiæ nomine nobilitatum est, ab ipsa seipsam respiciente pro re nauci ducitur. Hoc enim solum admiratur, quod animam ratione præditam celerrime fallere potest. Serpentem fortasse reveretur, quæ olim hoc potuit. Imo vel hoc ipso valentior mihi voluptas esse videtur: nam cum duæ res sint quas ob res parentes illi primi fuere lapsi, serpens, inquam, et fructus. meo quidem iudicio, princeps majorque causa lapsus in fructu fuit; quippe si fructus non adfuisset, nec oculos ad se spectandum invitasset, quidnam, obsecro, serpens efficere potuisset? ad qui hortari, quid consulere? Vicissim tamen venustate fructus illecti fuissent, qui usæ tam imbecilli cohortatione bellæ crediderunt. Nec enim vero consentaneum erat, Opificem sigmento suo invidere, et formatum e luto, percepto fructu quodam Deum evasurum, plane fidem non merebatur. At fructus ille venustus erat, ac valde blandiri poterat, et eximia quædam illis polliceri, qui eum percepturi essent: puta, si admoveretur ori, futurum ut voluptatem afferret, planeque venusta cuncta dulcedine superaret. Neque quiddam alienum, aut insolens aut abhorrens a vero; sed id præstiturum se pollicebatur, quod sibi proprium esset, et facile et consentaneum. Quod enim aspectu pulchrum est, id supra res cæteras si gustari quoque placiturum quis opinetur, minime mirum. Quapropter ad lapsum primorum parentum non parum momenti de fructu quoque sperata voluptas attulit.

Verum hoc etiam modo voluptatem mihi consi-

Α κει, ὡς τηνικαῦτα βραδίως δυνάμενα κακουργεῖν, ἀτε δὴ βλέπόντων εἰς ἕτερα τῶν τὰ αὐτῶν φυλακτῶντων. Ἰταμότης ἐν ταῖς ἀρκτοῖς καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Τί δὲ ἡ ἀποφράς αὐτῆ; Ὀξυθυρία παρὰ τοῖς τίγρισι, καὶ εἰ τῶν τοῦτοις ἐφάμιλλον. Ἐν ταύτῃ δὲ εἰς πρώτης; Ἰπουλά τινα θηρία ταυτί δὲ λέγω τὰ εὐτελέστερα, κερδῶ, καὶ πύθηκοι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Πολλῶ γε ταῦτα ὑπερῆκόντισεν ἡ ἥδονῃ πρὸς τὸ ὑφαλον. Χαμαιλέων γίνεται, Πρωτεύς ἄλλος. Ζηλοὶ πάν τὸ κακῆθες καὶ μεταβάλλειν αὐτίκα δυνάμενον. Καταγελά πρὸς τὸ ἀπατῆν τῶν σοφωτέρων εἰς τοῦτο, ἐναλίων θ' ἄμα, καὶ πτηγῶν καὶ τέτραπόδων ἀπάντων. Εἰ τι τῶν ὅλων αἰσθητικῶν ἐπὶ τὴν ὑψηλίον ἐξυμνηται εἰς πονηρίαν καὶ κακοῦθειαν, λήρος ἐκεῖνη νομίζεται εἰς ἑαυτὴν ἀποβλεπούση. Μόνον γὰρ τοῦτο θαυμάζει, δὲ δὴ λογικὴν ψυχὴν ἀπατῆσαι δύναται τὴν ταχίστην. Τὸν ὄφιν ἰσῶ, αἰσχύνεται ὡς πάλαι τοῦτο δεδουημένον. Πλὴν καὶ τοῦτο μοι δοκεῖ ἰσχυροτέρα ἡ ἥδονῃ. Δουλοὶ γὰρ δυτοῖν, δι' ἃ πεπτῶκασιν οἱ προπάτορες, τὸν ὄφιν λέγω, καὶ τὸν καρπὸν, πρῶτόν τε αἰτιον ὁ καρπὸς καὶ μεῖζον, ὡς γέ μοι φαίνεται. Τοῦ καρποῦ γὰρ μὴ παρόντος, μηδὲ τὰς ὄψεις ἐφελομένου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θέαν καὶ κατανόησιν, τί ποτ' ἂν εἶχεν ὁ ὄφιν ὄφιν; τί καὶ παραινεῖν; τί καὶ συμβουλεύειν; Τοῦτου δὲ ἀποστάντος, εὐχερῶς ἂν εἶχον κλαπῆναι τῇ ὠραιότητι τοῦ καρποῦ οἱ τῷ θηρίῳ πιστεύσαντες, σαθρὰ τινα παραινέσαντι. Οὐτε γὰρ φθονεῖν εἰκὼς ἦν τὸν πεποιηκότα τῷ πλάσματι, καὶ τὸ θεῖον γενέσθαι τὸν ἐκ πηλοῦ καρποῦ τινος μεταλήψει. Παντελῶς ἀπίθανον. Ὁραῖος δὲ ἦν καρπὸς, καὶ γοητεύειν μάλα δυνάμενος, καὶ χρηστὰς ἐπαγγελίας προτείνων τοῖς αὐτοῦ μεταληφόμενοις. Ὡς γὰρ εὐφρανεῖ τῷ στόματι προσφερόμενος, καὶ ὅλων ἔσται τῶν ὠραίων πάντων ἡδίων. Καὶ οὐδὲν ὑπέσχετο ξένον, οὐδὲ καινόν, οὐδ' ἀπίθανον, ἀλλ' οἰκεῖον ἔργον τελείσειν, καὶ εὐχερὲς, καὶ γιγνώμενον. Τὸ γὰρ δὴ καλὸν εἰς ὄφιν οὐ θαυμαστόν, εἰ ὑποληφθεῖται φανήσεσθαι βέλτιον τῶν ἄλλων εἰς γέυσιν. Ὅστε πρὸς τὸ πεπτῶκεναι τοὺς ἐξ ἀρχῆς οὐκ ὀλίγα συνεβάλετο καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ καρποῦ ἐπισηθεῖσα ἥδονῃ.

æmulatur. Quidquid in fallendo vafrum est inter universa, irridet. Quidquid omnino sensus particeps nobilitatum est, ab ipsa seipsam respiciente pro re nauci ducitur. Hoc enim solum admiratur, quod animam ratione præditam celerrime fallere potest. Serpentem fortasse reveretur, quæ olim hoc potuit. Imo vel hoc ipso valentior mihi voluptas esse videtur: nam cum duæ res sint quas ob res parentes illi primi fuere lapsi, serpens, inquam, et fructus. meo quidem iudicio, princeps majorque causa lapsus in fructu fuit; quippe si fructus non adfuisset, nec oculos ad se spectandum invitasset, quidnam, obsecro, serpens efficere potuisset? ad qui hortari, quid consulere? Vicissim tamen venustate fructus illecti fuissent, qui usæ tam imbecilli cohortatione bellæ crediderunt. Nec enim vero consentaneum erat, Opificem sigmento suo invidere, et formatum e luto, percepto fructu quodam Deum evasurum, plane fidem non merebatur. At fructus ille venustus erat, ac valde blandiri poterat, et eximia quædam illis polliceri, qui eum percepturi essent: puta, si admoveretur ori, futurum ut voluptatem afferret, planeque venusta cuncta dulcedine superaret. Neque quiddam alienum, aut insolens aut abhorrens a vero; sed id præstiturum se pollicebatur, quod sibi proprium esset, et facile et consentaneum. Quod enim aspectu pulchrum est, id supra res cæteras si gustari quoque placiturum quis opinetur, minime mirum. Quapropter ad lapsum primorum parentum non parum momenti de fructu quoque sperata voluptas attulit.

Ἄλλ' ἄδουρει μοι καὶ τῆδε τὴν ἥδονῃν, καὶ πόση

τις ἡ ταύτης ἰσχύς καὶ ἡμῶν ἐστὶν εἰς τὸ ἀπα-
 τῆν, εἰς τὸ πείθειν, εἰς τὸ βιάζεσθαι. Πολλῶ γὰρ
 εἶναι χαλεπωτέραν φημι πρὸς ἡμᾶς ἢ ἡ πρὸς
 τοὺς προπάτορας πάλαι. Ἡ γὰρ τοσοῦτον εἰργά-
 σατο πρὸς τοὺς μηδαμῶς μηδεπώποτε ὑπ' ἐκείνης
 κρατηθέντας, ὡς δὴ καὶ σχεῖν ἤττηθέντας αὐτούς,
 ὡσπερ ἡμεῖς τὰ ἀνδράποδα, τί ποτ' ἂν καὶ δράσεια
 πρὸς ἡμᾶς, τοὺς ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, αἰχμα-
 λιώτων φύντας, καὶ πρὸς τὸ χεῖριστον ἐλληλακότας τῇ
 παρὰ τῶν φύσαντων διαδοχῇ; Ὡσθ' ἡ ταύτης δύ-
 ναμις, καὶ ἡ τῶν παθῶν, ἐξαρχῆς κρατήσασα τῶν
 πρώτως γεγονότων ἀνθρώπων, ἔπειτα διὰ τῶν μέ-
 σων κατιούσα πρὸς τοὺς ἐσχάτους, ῥῆον ἔχει τού-
 τοις ἐμπαίζειν ἢ τοῖς πρὸ αὐτῶν γεγονόσι. Τὰ γὰρ
 ἀνθρώπεια πάθη πολεμίων σώζουσι σχήμα, οἷς τῆ
 κρατῆσαι καταρχὰς τῶν ἀνθισταμένων μετὰ μεγί-
 στων γίνεται τῶν κινδύνων. Εἰ δ' οὖν ἀπαξ γένοιτο
 τῶν ἀντιπάλων περιγενέσθαι, οὐκέτι φαίνεται χα-
 λεπὸν τοὺς αὐτοὺς φοβεῖν, καὶ τρέπειν, καὶ δεικνύ-
 ναι νῶτα διδόντας, καὶ τὴν δειλίαν ταυτηνὴ μετὰ
 προσθήκης παραπέμπεσθαι τοῖς ἐχθροῖς. Ὡσθ' ἡ
 ταύτης καθ' ἡμῶν δύναμις μείζων ἐστὶ καὶ δρα-
 στικωτέρα ἢ πρὸς τοὺς ἡμετέρους προγόνους, καὶ
 ἐτι πρὸς τοὺς ἐκείνων, ἕως ἂν εἰς τοὺς προπάτορας
 ἐπανέλθοις. Ἀλλὰ μὴ ἐκείνη γε πρὸς τοῖς εἰρημέ-
 νοις, λέγειν δὲ τὴν ἡδονὴν (καὶ ἐτι γὰρ ἀντέχομαι
 τῆς εἰκόνας), τοὺς τῶν ἱατρῶν ὑποκρίνεται παῖδας.
 Παραίνει τὰ πρὸς ὑγίειαν, ἵνα δῶ τῷ σώματι σφρι-
 γᾶν, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς παραλύση τόνον. Κἂν ἀπο-
 σοσθῆ, κἂν ἀποκρουσθῆ, κἂν ῥάβδον δέξηται κατὰ
 κορυφῆς, καὶ ταυτὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα λῆρος αὐτῇ·
 κἂν διαπτύσῃ αὐτήν, καὶ τοῦτο μυριάκις, συχνοῖς;
 τισὶ πάντεσι ῥόδοις. Ὅλωσ' ὁσάκις ὑβρισθῆ, τοσαυ-
 τάκις αὐτὴ προσβάλλει. Φιλοτιμείται τὴν ὕδραν
 παρενεγκεῖν· καὶ τοῦτό γε μεθ' ὅσης ὑπερβολῆς;
 Ἄν τμηθῆ τὴν κεφαλὴν, πολυκέφαλος εὐθύς ἀνα-
 φαίνεται. Κἂν ἤττηθῆ κατακράτος, καὶ τρόπαιόν τι
 ἐξ αὐτῆς ἐγείρῃ μάλα λαμπρὸν (εἰρήσθω γὰρ μοι
 καὶ τοῦτο τὸ ὑπερβάλλον), ἐκείνη δὲ τὸ καθ' αὐτὴν
 χαλεπωτέρα πειράται φαίνεται. Κἂν ἀλήτης γένη-
 ται καὶ φυγᾶς, κἂν πρὸς ἀνύδρους πορευθῆ τόπους,
 πάλιν ἐπανέρχεται ἐαυτῆς πολλαπλασίων, κατὰ τὴν
 εἰκόνα ἐκείνην τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος. Οὐκ οὖν
 γε διαλιμπάνει ταυτὶ ποιούσα, καὶ ἐτι χεῖρω. Οὕτως
 ἀναιδὲς, καὶ ἀναίσχυτον, καὶ μανικὸν, καὶ κακῆ-
 ος. Πάντα πράττει σὺν ἰταμότητι. Κυνὸς θυμῶν
 ἔχει, κραδίην δ' οὐκ ἐλάφοιο, ἀλλ' οἷς πολλὺς ὁ κό-
 τος ἐνὶ στήθεσσι πέλει. Πρὸς ἐν τι βλέπει, πρὸς
 ἐν ὄρᾳ, τὸ καταπαλαῖσαι τοὺς ταυτησὶ φανέντας
 ἀμείνους. Φιλονεικεῖ τὴν ἤτταν ἀνακαλέσασθαι, καὶ
 πολλῶ τῷ περιόντι γενέσθαι κρείττων ἐκείνων, οἷ
 γε κρείσσοις ταύτης ἐγένοντο. Τούτων δευτέρα
 πάντα τίθησι, καὶ εἰ κατορθώσασε μόνον, οὐδὲν ὑπο-
 λογίζεται τῶν δεινῶν, οὐ τῶν φοβερῶν, οὐ τῶν λυ-
 πηρῶν, οὐ τῶν ἀσχιστων πάντων ὁμοῦ. Καίτοι τί
 λέγει ἀσχιστων; ὅπου γε καὶ τούτοις ἐγκαλλωπί-
 ζεται, καὶ μᾶλλον χαίρει δι' αὐτῶν ἢ τούτων ἄνευ
 κρατῆσαι. Ἄξιον δὲ κάκεινο λεχθῆναι· τηνικαῦτα
 λύπην ἐνείθησι ταῖς ψυχαῖς, ὅπηνικα γε ἐχρῆν

Advera, quodque sit hujus adversum nos in decipiendo
 persuadendo, cogendo robur. Quippe nobis illam esse
 infestiozem aio quam olim majoribus illis nostris.
 Nam quæ tantum efficere potuit adversus eos qui
 ab ipsa necdum unquam victi fuerant, ut eos iidem
 in potestatem redactos haberet, uti nostra nos
 mancipia, quid non designet in nos, qui ex ipsius
 (ut ita dixerim) captivis nati sumus, et pessimam
 ad conditionem, ex eorum qui nos progenuerunt,
 successione redacti? Quo sit, ut tam ipsius quam
 vitiorum vis, ab initio superatis hominibus illis
 primum conditis, deinde per intermedios ad extre-
 mos descendendo progressa, facilius his illudere
 possit quam ipsorum majoribus. Humana namque
 vitia speciem quamdam hostium præseferunt, quo-
 rum de adversariis victoria non nisi maximis pe-
 riculis constat. Verum si semel usuveniat ut supe-
 riores inimicis evadant, non jam difficile videtur
 amplius eosdem et territare, et avertere, et cogere
 terga dare, atque hanc formidinem ad posteros
 etiam cum accessione quadam transmittere. Quam-
 obrem vis illius adversus nos major est et effica-
 cior, quam adversus nostros proavos, et illorum
 iidem majores, donec ad ipsos generis primos au-
 ctiores ascendendo pervenias. Enimvero præter
 ea quæ dicta sunt, medicos illa, voluptas inquam
 (adhuc enim imagini nostræ inhæreo), imitatur.
 Operam valetudini dandam monet, ut corpori oc-
 casionem lasciviendi præbeat animique contentioni
 relaxet. Quamvis abigatur, quamvis repella-
 tur, quamvis in caput sustis impingatur, tamen et
 hæc et alia talia nihili facit. Quamvis eam con-
 spuas, et millies quidem, nihil agis aliud quam
 quod rosas in eam crebras spargis. Quoties contu-
 meliis affecta fuerit, toties impetum in nos ipsa
 facit. Hydram ipsam vincere nititur, at quanta
 quæso cum exsuperantia? Si caput ei præcidatur,
 confestim multiceps concipitur. Si maxima vi
 superata fuerit, ac tropæum de ea valde splendi-
 dum statuatur (licet enim hoc quoque mihi per
 superlationem effari), tamen quod ipsam attinet,
 infestiozem se declarare conatur. Licet vagabunda
 fiat et fugitiva, licet ad iniqua loca pergat,
 tamen ita revertitur, ut se ipsam numero vincat,
 secundum illam immundi spiritus imaginem. Neque
 tamen et hæc et deteriora quoque facere desinit,
 adeo quiddam inverecundum et impudens, et fu-
 riosum, et malignum est. Insolenter omnia facit.
 Caninos quidem oculos habet, at cor non cervi-
 num, sed eorum quibus iræ vis ingens est in pecto-
 re. Unum hoc intuetur, unum hoc respicit, ut se
 fortiores ac superiores prosternat. Damnum acce-
 ptum redintegrare contendit, et illis longe supe-
 rior evadere qui prius eam devicerunt. His omnia
 postponit, quæ si duntaxat feliciter obtineat, nihil
 omnino dirum reputat, nihil formidabile, nihil
 triste, nihil vel sædissimum veretur. Et quid ego
 de sædissimis loquor? quando in eis ipsa sibi pla-
 cet, magisque per ea quam absque eis potiri

victoria gaudet. Illud etiam meretur indicari. A Tunc animis dolorem indit, cum nos coronatos tripudiare par erat. Cum enim ipsa superata et ovare nos æquum sit, et cum lætitia exsultare, nos e diverso tristes sumus; adeoque novum et insolens quiddam nobis usuvenit, qui mœrorem cum fructum quemdam victoriæ reportemus. Vel potius novi nihil nobis accidit. Corrigendum est enim quod diximus. Quippe non propterea dolemus quod victoria potiti simus (nam hoc modo nobis plane monstrum quiddam contingeret), sed furorem hujus contra nos, et atrocem iram, et incomparabilem simultatem intuentes, quodque fieri de se quidvis, quidvis facile pati vellet, dum nostrum spectat interitum, non tam læti sumus quam jure ringimur. Scimus enim, scimus eam finem pugnae contra nos nimime facturam. Nimirum semper illa bello nos petet, et aperte atque acrius manum victa conseret. Itaque præ formidine suspectarum rerum, quas nobis illam perpetuo scimus exhibituram, in dolore majori versamur quam de iis quæ prius evenere quod futurum est conjicit.

Hactenus de voluptate dictum esto, quandoquidem ulterius progredi non oportet. Nam mihi quidem videtur, nec cum qui de hac verba faciat, facile hoc assequi posse, ut accurate rem perficiat; nec prolixitatem vitare volentem, quæ de hac dicenda veniunt, explicare dilucide posse. Saltem hoc unum cæteris adjiciendum est. Multifforme quoddam sit monstrum, variis vultibus nimium quantum fallens ac nocens: atque uti minora prætermittam, invenias voluptatem, si ab origine naturam ejus exploraveris, interitus procurandi causa varie transformata. Hæc nimbus igneis olim Sodomitis pluit; hæc telluris abyssos aperuit, ipsumque cælum, ut etiam natura rationis expers inundaretur aquarum diluvio, quamvis, ut natura nostra, rea non esset. Expende mihi, quæso, Judæos illos qui in solitudine prostrati occubuerunt; ubique facinorum ejus vestigia videre licet, ne rursus his recensendis immoremur. Hoc autem in ea pessimum quod, cum hæc nota nobis sint, tamen eam relinquere non possimus, licet id valde velimus; vel e contrario, cum fortasse possimus, nolumus. Quapropter ea natura voluptatis est, ut in utramque partem malum sit et detrimentum certissimum, illis inquam, qui non præditi sunt animo firmo ac stabili et variarum rerum experientia, et institutione præclara, et mente vitis laud inquinata, et indole gloriæ cupida, et voluntate seipsam excitante, ac semper ad pulcherrima quævis et optima proclivi, quæque satis omnino virium habeat ad intelligendum quæcunque divinam ad virtutem cum principes causæ nos deducunt; nec minus cupiditatis, ad perseverandum in iis quæ pulcherrima esse atque optima cognoverunt. Quinam ergo tanti viri fuerint, ut quæ nimia sunt, recte voluptatis usu vitare potuerint? Perpaucos hujusmodi nos invenitur arbitror, qui quidem ipsi cæteros longo post

ἑστεφανωμένους ἡμᾶς χορεύειν. Ἡ:τιθεῖσθαι γὰρ αὐτῆς, παιδνας ἔδειν προσήκον, καὶ σικριτῶν μετὰ φαιδρότητος. Ἡμεῖς δὲ τέως λυπούμεθα, καὶ ἄτοπὸν τι πάσχομεν πάθος, λύπην ἀπὸ νίκης καρπούμενοι. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἄτοπον πάσχομεν. Δεῖ γὰρ διορθώσασθαι τὸ ῥηθὲν. Οὐ γὰρ διὰ τὸ νικῆσαι λυπούμεθα (ἦν γὰρ ἂν ταύτῃ τὸ πάθος περιφανῶς ἀλλόκοτον), ἀλλ' εἰς τὴν ταύτης λύπην τὴν καθ' ἡμῶν, καὶ τὸν ἀνείκιστον θυμὸν, καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἔριν ὀρώντες, καὶ ὡς πάντα ἂν γένοιτο, καὶ πάντα πάθοι βραδίως, πρὸς τὴν ἡμετέραν καθαίρεσιν ἀφορῶσα, οὐ μᾶλλον εὐφραίνόμεθα, ἢ δικαίως ἀσχάλλομεν. Ἴσμεν γὰρ, ἴσμεν αὐτὴν μηδαμῶς γε λήξουσιν μάχης τῆς πρὸς ἡμᾶς. Ἄει γὰρ δῆπου καὶ πολεμήσει, καὶ συμπλακῆσεται φανερώς μετὰ τὴν ἤτταν δεινότερον. Ἄγλούμεν τοίνυν τῷ δεῖν τῶν ὑφορωμένων πραγμάτων, ἃ δὴ ταύτην ἔγνωμεν παρεξομένην διηνεκῶς, ἢ χαίρομεν τῷ νενικημένοι. Πάντες γὰρ τοῖς φθάσασιν τὸ μέλλον γε δικαίως τεκμαίρονται.

lætitia sit ex victoria parata. Nam nemo non jure

Ἔως ὅδε τὰ περὶ τῆς ἡδονῆς ἔσται, ἐπεὶ μὴ δεῖ περαιτέρω. Οὐτε γὰρ ἐς τὰκριθὲς ἔλθειν μοι δοκεῖ ῥῥῥῥῥῥ εἶναι τὸν περὶ ταύτης λέγοντα, οὐτε τὸ μη-κος θέλοντα φεύγειν, τὰ κατ' αὐτὴν καθαρῶς εἰπεῖν δυναθῆναι. Πλὴν ἐκεῖνο γε μόνον ἐπιλεκτέον· πολύμορφόν τι γίγνεται τέρας, παντοδαπαῖς ἰδέαις παράγουσα, καὶ λυμαινομένη πόσον δοκεῖς; Καὶ ἴνα τὰ ἐλάσσω παρῶ, εὐροις ἂν τὴν ἡδονὴν, τὸ κατ' αὐτὴν ἀνωθεν ἐξετάτας, ἀπωλείας ἕνεκα παντοδαπὴν γενοῦσιν. Αὕτη τὰς νιφάδας τοῦ πυρὸς ὕσέποτε Σοδομίταις, ἀθύσσους γῆς ἀνέφεξε, καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, ὡς κατακλυσθῆναι καὶ φύσιν ἀλογον, οὐκ ἐνεχομένην, ὥσπερ ἡ ἡμετέρα. Σὺ δὲ μοι λογίζου τοὺς ἐν ἐρήμῳ πεσόντας τῶν Ἰουδαίων. Τὰ ταύτης πανταχοῦ κατορθώματα, ἵνα μὴ καὶ αὐθις διατριβόμεν καταλέγοντες. Τὸ δὲ ταυτοῖ χειρίστον, ὅτι ταῦτα γινώσκοντες οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἀπαλλαγῆναι δυνάμεθα, σφόδρα θέλοντες· ἢ τοῦναντίον ἴσως δυνάμενοι, οὐ βουλόμεθα. Ὡσθ' ἐκατέρωθεν κακὸν, καὶ ἀπαραίτητον βλαβερὸν ἡ ἡδονὴ πέφυκεν εἶναι· λέγω δὲ πάντως ἐκαίνοις, τοῖς μὴ βεβηκὸς τε καὶ πάγιον κεκτημένοις φρόνημα, καὶ πείραν πραγμάτων παντοδαπῶν, καὶ παιδείαν ἀγνηθὴν, καὶ νοῦν ἀδόλωτον πάθει, καὶ τρόπον δόξης ἐρώντα, καὶ ὅπως γε θέλησιν αὐτοκίνητον, καὶ αἰετὴν ῥοπήν εκκτημένην πρὸς ὃ τι κάλλιστόν τε καὶ βέλτιστον, εἴ μὲν δυνάμειος ἔχουσιν γυνῶνα, ὅσα αἰτιώτατα πρὸς τὴν θείαν ἀρετὴν ὄντα τυγχάνει, εἴ δὲ βουλῆσεως μένειν ἐφ' οἷς καλλίστοις καὶ ἀρίστοις ἔγνωσαν οὐσι. Τίνες οὖν ἂν εἴεν τοσοῦτοι, ὡς διαφυγεῖν τῆς ἡδονῆς τὰς ὑπερβολὰς δυναθῆναι τῇ γιγνομένην γε ταύτης χρήσει; Ὀλίγοι μοι δοκοῦσιν εὐρεθῆσασθαι, καὶ οὗτοι γε παρενεγκόντες τοὺς ἄλλους πολλῶ τῷ μέσῳ. Ὅτε γὰρ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς τυφοῖ, καὶ μαλακίζει τὸν ταύτης τόνον ἢ τῆς ἡδονῆς ἰσχύ, πῶς οὐ τὸ ταύτης ἐπαγωγόν τε καὶ θέλγον μονοῦ καὶ φύσεως ἰσχυρότερον; κα-

ει ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἡδίστων κάκιστοι γινόμεθα πάντες ἄνθρωποι (οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν αὐταῖς πρωμένοῦ, ἀγαθοῦς εἶναι), τὸ δὲ μέτριον ἀριστον χαλεποῦ, τοσοῦτον δὲ χαλεπὸν, καὶ μάλιστα γὰρ ἐνταῦθα, ὑπόσον ἀρτι δεδήλωκεν ἡμῖν ὁ λόγος· πῶς οὐκ ἄντικρυς κακὸν τῷ βίῳ ἢ ἡδονῇ, δι' ἣν παρακαλούμεθα τε καὶ βιαζόμεθα πρὸς τὰς ἐκείνης ὑπερβολὰς, δι' ἧς γὰρ δῆπου τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν, τῶν τε νῦν, τῶν τε μελλόντων ἐκπίπτομεν ἀπαντες; Ἦν ἄρα κρείττον τοιαύτην οὖσαν τὴν ἡδονὴν, ὅποσον γὰρ ἡμῖν διαγράψας ὁ λόγος εἰδειξεν, οὐκ ἀκριβῶς μὲν οἶμαι παντάπασιν, ὡς δ' οὖν οἶδόν τε ὑπῆρξεν ἐκείνην διατυπώσασθαι, μηδαμῶς ταύτην εἶναι, μηδὲ παρεῖναι τῷδε τῷ βίῳ, μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὑπερστέναι, καθαπερεὶ καταρχὰς εἰρηται. Οὕτω τινας τῶν σοβαρῶν μὲν ἄλλων καὶ ὑπερόγκων, πρὸς δὲ τὴν ἀκοσμον τρυφῆν πάντων ἐξῆς ἐπιλανθανόμενοι, ἑαυτοῦς γὰρ κρύπτειν ἐθέλοντες, μηδὲ κρίνειν ἐπιστάμενοι πρεπόντως οἶμαι τὰ πρέποντα, τὴν ἡδονὴν διαβάλλουσι, λόγους τε προταίνοντες, καὶ εἰκόνας πλάττοντες, τᾶλλα μὲν ἴσως οὐκ ἀγεννῶς, πρὸς ἔν τι δὲ βλαβερῶς, ὡς ἂν ἔγωγε φαίην. Τῆς γὰρ σφῶν αὐτῶν κακίας αἰτιῶνται μὲν αὐτοῦς οὐδαμῶς, ἢ μικρὸν τι, σοφὸν ποιοῦντες, τὴν δὲ ἡδονὴν κατὰ πάντα, μηδὲ Θεοῦ φειδόμενοι, ὡς προῖων ὁ λόγος δηλώσει. Τοῦτό μοι δοκεῖ κάκιστον εἶναι πρὸς αὐτοῖς εἰρημένον. Οὕτω πάντες μὲν σοφοὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν ἀπώλειαν, ὅσοι δὲ τὴν βραθυμίαν, ὅσοι τὴν βραστώνην αὐτῆν τοῦ καλοῦ προκρίνομεν, καὶ τὸ αὐτίκα ἄλυπον τῶν ἐσῦστερον μεγίστων ἀγαθῶν προτιμῶμεν· οἱ δὲ πολλοὶ τῶν τοιούτων οὐδὲ παθεῖν ἑαυτοῦς δύνανται, ὡς ὠφθη γὰρ τις ἀνθρώπων, κρείττων τῶν ἡδονῶν. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμετέρων ὡς ἐπιτοπολὺ τᾶλλόττερον κρίνομεν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ἡμῶν ἀνδρίαν ἀναφανῆν ὑπὲρ τὴν τῶν ὄλων εἶναι νομίζομεν.

mentaneum doloris vacuitatem potiore quam secutura deinceps maxima bona ducimus. Ex eorum clem numero complures ne persuadere quidem sibi possunt, ullum unquam hominem conspectum fuisse, qui voluptatum vim pervicerit. Nam de nostris aliena plerumque judicamus, quodque supra fortitudinem nostram existit, omnium superare fortitudinem putamus.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

Περὶ ἡδονῆς· ἀντιθεσις εἰς τὸν πρὸ τοῦδε λόγον.

Ταυτὶ μὲν οὖν τὰ παρὰ τῶν μεφομένων τὴν ἡδονὴν· ἐγὼ δὲ ταύτην πεῖρασμαι βοηθεῖν, δίκαια νομίζων ποιεῖν· καὶ ὅπως, ἤδη φανεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς ἡδονῆς οἱ μὲν οὕτως ἔχουσι γνώμη, οἱ δὲ ἄλλως· καὶ τινὲς τελείως ἐκτρέπονται τῆς ὀρθῶς ἐπὶ τάληθὲς φερούσης, κακὸν τι καὶ ἀσυμφρον ταύτην εἶναι νομίζοντες· οὗτοι δὲ ἠπάτηνται, ὡς ἔγωγ' ἂν ἰσχυρισταίμην πάνυ θαρβρόντως· πῶς οὐκ εἰσακτέον αὐτοῖς βοηθεῖαν, ὅση δυνατή; Εἰ γὰρ τὸ πλανᾶσθαι λίαν κακόν, τὸ δὲ πλανωμένους ὀρθοῦν πειρᾶσθαι, βοηθεῖν αὐτοῖς ἔστι, καὶ τὸ βοηθεῖν τοῖς ὁμογενέσιν εἰς δύναμιν ἅπασιν χρεὸς κοινόν· καλὰ καὶ δίκαια ποιεῖ ὁ τὰ εἰκότα ἀμύνων τῇ ἡδονῇ, καθ' ὃ γὰρ μέρος οὐκ ἔδει πολεμουμένη. Ὁ γὰρ ταύτην βοηθῶν βοηθεῖ τοῖς πλανωμένοις, καὶ ἀποδίδωσι χρεῖο; πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ὀφειλόμενον. Ὡστ' ἐμοῦ

se intervallo reliquerunt. Nam cum illecebra voluptatis oculum animi excæcat, ejusque contentionem molliendo frangit, qui fieri potest ut insignis ejus in pelliciendo demulcendoque vis non ipsa prope natura sit fortior? Ac si pessimi evadimus universi mortales per ea quæ jucundissimis in rebus nimia sunt (nequit enim, nequit omnino fieri ut qui hæc sectantur boni sint), et si quod medium est, optimum id quidem est ubique, sed tanta cum difficultate conjunctum, præsertim in re proposita, quanta non ita pridem a nobis est indicata, quo pacto non vere noxia vitæ voluptas est, per quam et invitamur et cogimur ad ea quæ in hac nimia sunt, ob quæ quidem ipsa tam præsentis quam futuræ vitæ bona omnes amittimus? Nimirum voluptatem, quæ talis sit qualem nobis eam quasi pictura quadam hæc exhibuit oratio, non omnino quidem accurate, arbitræ, quatenus tamen illam exprimere licuit, plæne non esse præstabat, nec huic adesse vitæ, nec prorsus existere, quemadmodum ab initio dictum fuit. Hoc modo nonnulli, severi quidem alias et inflati, sed cum ad inhonestam voluptatem ventum est, omnium obliviscentes, dum occultare sese cupiunt, nec rectum ferre judicium norunt, voluptatem criminantur, et rationes prætexendo, et imagines quasi quasdam fingendo: idque cæteroque fortasse non instrenne, verum unius rei respectu nocenter, ut equidem sentio: quippe seipsos vitiositatis suæ nomine nequaquam vel paulum saltem culpent, astute id quidem: ad voluptatem vero referunt omnia, ne Deo quidem parcentes, uti progressa ulterius oratio docebit. Hoc mihi pessimum esse videtur ex omnibus quæ ab ipsi's prolata sunt. In hunc modum omnes nostram ad perniciem arguti sumus, quotquot ignaviam, quotquot ipsam desidiam honesto anteponimus, et nio-

ORATIO V.

De voluptate; qua præcedens oratio rejellitur.

næc ergo sunt quæ in medium a voluptatem vituperantibus afferuntur. Ego vero opem ei ferre conabor, quod jure me id facere putem, cujus quidem instituti ratio mox apparebit. Cum enim de voluptate horum sit hæc sententia, illorum alia, cumque de recto ad veritatem itinere nonnulli plane deflectant, dum eam esse malum quoddam et rem noxiam arbitrantur, quos equidem in errore versari confidenter admodum affirmaverim, cur non eis succurramus, quantis sane viribus licebit? Nam si valde malum est hallucinari, et hallucinantium correctionem moliri, opem eis est ferre; proque viribus opem ferre generis conjunctione devinctis, si debitum quoddam est, præstandum communiter universis, nimirum honeste ac jure facit, qui consentaneis rationibus catenus voluptatem defendit

quatenus oppugnari non debebat. Nam qui huic fert A
 orem hallucinantibus succurrit, et æs alienum
 mortalibus universis debitum dissolvit. Quapropter
 hoc mex personæ convenit, non ita duntaxat ut
 aliis, verum etiam duplici cum accessione : partim
 ratione dignitatis, partim tua quoque causa, propter
 quem in hoc certamen descendi, licet ipsa temporis
 ratio prorsus id mihi non concederet ; nisi quis
 dicere velit, nullum nos tempus a suscipiendis uti-
 litatis tuæ causa laboribus arcere merito posse.
 Libet autem nonnullos errore quodam ita liberare,
 ut jam quasi præmunire auditores studeamus, ne
 alium in errorem incidant, cum ex iis quæ paulo
 ante protulimus, tum quæ dicturi modo sumus.
 Nam fortasse quidam, non recte quidem illi, sed
 cogitaverint tamen, quasi voluptate superiorem ose-
 tentare meipsum volens ac nequiter insolenscere,
 tractandum hoc argumentum susceperim. Itidem
 si quæ simpliciter a nobis dicuntur iniqua cum
 susceptione acceperint, una opinione non recta su-
 per aliam cumalata, nobis illi quidem nihil damni
 dabunt, (quid enim ?) et ipsi magis nocere sibi
 nullo modo poterunt. Quippe non modo non sana-
 buntur, verum etiam morbo graviore proculdubio
 corripientur ; quod ipsum emendatu difficile fuerit.
 Itaque rationem ipsius decori hoc primum a vobis
 poscere putavi, viam uti nobis repurgaremus ipsi,
 qua deinceps incederemus. Singulos igitur et uni-
 versos quæ orationes hasce lecturi sunt, scire volu-
 mus, non ostentandi causa nos hæc proferre, nec
 studio declarandi, nos esse strenuos et voluptatis
 contemptores, has orationes instituisse. Cur enim
 istuc, nisi forte mens mihi perierit, et ipse mei
 prorsus oblitus sim ? Nemo enim me magis, opinor,
 expertus est intemperantie tela ; nec adeo vulne-
 ribus, ut ego, confectus ab ea discessit. Recte meipsum
 equidem novi, sicut e diverso recte non tenco
 quantopere a cultu moderationis omnibus in rebus
 absim. Quare non mea, sed pro ratione virium
 mearum, simpliciter utilitatis causa disseram.

Aio igitur voluptatem esse bonum quiddam iis
 qui boni esse velint, et recte ac honeste ea utenti-
 bus, rem plane bonam ac honestam, vitæque con-
 servatricem, nec ullius conciliatricem mali, siquidem
 nos ita velimus. Ac oportebat illarum profecto et ex-
 sistere, et vitæ mortalium adesse, et cum anima-
 torum vitæ spatulo porrigi. Nam orationi proxime hanc
 præcedenti, quæ contra voluptatem est habita,
 plane jam contraria pronuntio : quæ si vera sunt
 (et sunt sane vera, quemadmodum mox nobis hæc
 compendio quodam ostendet oratio, si divinum
 nata favorem fuerit), argumentum omne con-
 factum erit, probatumque, voluptatem esse rem ho-
 nestam et optimam. Atque adeo vel unum quiddam
 brevissimum, mea quidem sententia, suffecerit.
 Quippe si consideraverimus, eum qui reapse bonus
 est, hanc animatorum naturæ insevisse ; quodque
 cujus auctor ipse est, id neque malum, neque
 rejicendum esse queat, sed potius e contrario valde
 sit bonum et expetendum, parebit omnino, volu-
 ptatem per se rem bonam et honestam esse, quod

τοῦτο προσήκει· οὐ μόνον ὡς περ τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ
 καὶ μετὰ διπλῆς τῆς προσθήκης· τοῦτο μὲν διὰ τὸ
 σχῆμα, τοῦτο δὲ καὶ διὰ σὲ, δι' ὃν γε δῆπουθεν
 ἑμαυτὸν εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα καθῆκα. μηδὲ τοῦ
 καιροῦ παντάπασιν ἐπιτρέποντος· εἰ μὴ τις ἂν
 τοῦτο φάη, ὡς οὐδεὶς ἂν εἰρήνη καιρὸς δικαίως τοῦς
 ἐπ' ὠφελείᾳ σῆ γιγνομένουσ ἡμῖν ἀγῶνας. Βούλο-
 μαι δὲ τινος πλάνης ἐλευθεροῦν ἐνίους, ἤδη πειρώ-
 μενος προασφαλίσασθαι τοῦς ἀκροατάς, ὡς μὴ
 πειραθεῖεν ἐτέρας· πλάνης, ἐκ τε τῶν ἀρτι λεχθέν-
 των, καὶ τῶν ἤδη ῥηθησομένων. Ἴσως γὰρ ἂν τι-
 νες οὐ καλῶς μὲν, ἐνθυμηθεῖεν δ' οὖν ὁμοίως, ὡς
 ὑπὲρ ἐκείνην δεῖξαι· βουλόμενος ἑμαυτὸν, καὶ κα-
 κοήθως ἀσχονησάσθαι, τοῦτον τὸν λόγον ἐνεστη-
 σάμην. Καὶ εἰ τὰ παρ' ἡμῶν ἀπλῶς λεγόμενα μετ'
 ὑποφίας ἀδίκου λάθοιεν, δίδξιν τινὰ οὐκ ὀρθὸν ἐφ'
 ἐτέραν δεξιόμενοι· ἡμᾶς μὲν οὐδὲν παραδιδάξουσι,
 (τί γάρ;) σφᾶς δὲ αὐτοῦς, οἶμαι, οὐδὲν ἂν ἔχοιεν
 ὃ τι μεῖζον ἀδικήσαιεν. Οὐτα γὰρ λαθήσονται, ἀλλὰ
 καὶ προσνοσήσειεν ἀτεχνῶς, ὃ δὴ γαλεπὸν εἰς
 διόρθωσιν. Πρέπει οὖν πρῶτον ὑψῆθην τὴν ἐδὸν
 ἡμῖν καθᾶραι, ἔπειτ' ἐπ' ἐκείνης βαδίσαι. Ἴσως
 τοῖσιν ἕκαστος, καὶ πάντες ὁμοῦ, ὅσοι τοῖς λόγοις
 ἐντεῦξονται, ὡς οὐ κατ' ἐπιδείξειν λέγομεν, οὐδ'
 ἡμᾶς αὐτοῦς γενναίους ἀποφῆναι βουλόμενοι, καὶ
 τὴν ἡδονὴν διαπτύοντας, τοῦτων τῶν λόγων ἡψά-
 μεθα. Πόθεν ; εἰ μὴ καὶ τὰς φρένας ἀπολωλέκειν,
 καὶ ἑμαυτοῦ παντάπασιν ἴθην ἔλαθον. Οὐδεὶς γὰρ
 οἶμαι μᾶλλον ἐμοῦ τῶν τῆς ἀκροσίας πεπειραται
 βέλων, οὐδὲ τραυατίας, ὡς ἐγὼ, ἐκείθεν ἀπελήλυ-
 θεν. Ἐγὼ γε καλῶς ἑμαυτὸν ἐπίσταμαι, ὡς οὐδ'
 ἐπίσταμαι γε καλῶς, ὅσον ἐνδέω τοῦ τιμᾶν ἐνδικασί-
 τῃν συμμετρῶν. Ἄστ' οὐκ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἀλλ'
 ὅπω ; ἂν δυνάμειω ἔχοιμι, ὑπὲρ ὠφελείας ἀπλῶς
 ἐρῶ.

Φημί οὖν εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν τοῖς ἀγαθοῖς
 ἐθέλουσιν εἶναι, καὶ τοῖς καλῶς τε καὶ σεμνῶς χρω-
 μένοις αὐτῇ καλὸν τι καὶ σεμνὸν ἀντικρυς, τῷ τε
 βίῳ συστατικὸν ἡμῖν, καὶ μηδενός γε πρόξενον τῶν
 κακῶν, εἴγε ἡμεῖς βουλόμεθα. Καὶ ἔδει γε αὐτὴν
 ὑφεστάναι καὶ παραῖναι τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ συμπα-
 ρεκαθῆναι τῇ τῶν ἐμφύχων ζωῇ. Τὰ γὰρ ἐναντία
 φημί τῷ πρὸ τοῦδε κατ' αὐτῆς εἰρημένῳ λόγῳ. Καὶ
 εἰ ταῦτα ἀληθῆ (ἔστι δὲ, ὡς ἡμῖν ὁ λόγος· διὰ βρα-
 χίων αὐτίκα δείξει, εἰ τῆς θείας ροπῆς ἐπολαύοι),
 τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως εἰργασται, καὶ καλὸν καὶ
 βέλτιστον τὸ τῆς ἡδονῆς ἡμῖν ἀποδέδεικται χρῆμα.
 Ἐν δὲ τι πᾶν βραχυτάτον ἀρκεσειεν ἂν, οἶμαι. Εἰ
 γὰρ δὴ τοῦτο σκοπήσασιν, ὡς ὁ τῷ ὄντι ἀγαθὸς τῇ
 τῶν ἐμφύχων φύσει ταύτην ἐνέσπειρε, καὶ οὐ περ
 ἀκείνος ἀτίος, οὐκ ἂν ποτ' εἴη τοῦτο κακόν, οὐδ'
 ἀπίδλητον, ἀλλὰ τούναντιον σαφῶς καλὸν τὸ σφό-
 δρα καὶ αἰρετόν· φανεῖται πάντως ἡ ἡδονὴ ἀγαθὸν
 τι καὶ καλὸν κατ' αὐτὴν οὔσα, κατὰ τὴν ἐπιγγελίαν
 τοῦ λόγου. Ὅτι δὲ θεόθεν ἡ ἡδονὴ, οὐδενός οἶμαι
 δεήσεισθαι λόγου. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πάντα ἡμῖν ἐκ

Θεοῦ, ὡς δὲ καὶ παῖσι τοῖς οὖσι, καὶ τοῦτό γε δόγμα ἄ
κοινόν· κοινόν καὶ τοῦτο γένοιτ' ἂν, οἶμαι, δόγμα,
ὡς ἡ ἡδονὴ καλὴν, καὶ δῆλον αὐτόθεν. Ἐὶ γὰρ οὐκ
ἔστι τὸ τῆς ἡδονῆς χρῆμα, ἢ παρ' οὐ τὰ πάντα,
κάκεινη. Ἄλλ' ἔστι γε πάντων ἡ ἡδονή. Θεόθεν ἄρα.
Καὶ τάκειθεν ἀγαθὰ. Ἀγαθὴ ἄρα. Οὐ τοίνυν σοὶ
πλειόνων οἶμαι δεήσει, πρὸς τὴν τῆς ὑποσχέσεως
ἔκτισιν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνδρα πιστὸν διδ-
ραὶ στόμα τολμῆσαι πρὸς τοῦναντίον. Οἶμαι δὲ μὴδ'
ἀπιστόν, ἔχοντά γε νοῦν διακρίνειν, καὶ λογιζό-
μενον, τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς παραχρήσεις τοῖς οὐ
καλῶς χωρμένοις εἶναι· τῆς δὲ ἡδονῆς τὴν οὐσταν
αὐθις εἶναι τῇ συμμετρῷ τῆς μεταλήψεως. Ὅστε
ἔξεστιν εἰπεῖν, Πρὸ τοῦ βαδίσαι ἐφθασας· ὃ τι-
τῶν θεῶν ἀνδρῶν εἴρηται, ὑπερβολὴν εἰς ταχυ-
τήτα θέλοντι δεῖξαι. Οἶμαι δὲ τινὰς τῶν παρόντων
σαφέστερον ἐθέλειν ἀκοῦσαι, καὶ χρῆναι τοῖσι πα-
ραμυθῆσασθαι μοι δοκεῖ, ὅσον ἱκανόν. Ὅθεν δὴ διὰ
πλειόνων ἐκθέμενος τὸν λόγον, ὁρθῶς γε ἔχον δεῖξω
τὸ δόγμα, ἀνάγκαις, οἶμαι, προπούσαις. Καί-
τοι δοκῶ μοι λίαν σαφῆς κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖν. Κα-
λὸν δὲ ὄμως εἰπεῖν καὶ τὸ καθ' αὐτὸ συνιστάμενον
ἀπὸ τῶν ἡδὴ ρηθέντων διὰ κοινῆς (ὡς εἰπεῖν) ἐν-
νοίας καὶ ἀξιώματος, ἔτι καὶ μάλλον συστήσαι καὶ
τῇ τῶν λόγων ἀκολουθίᾳ ἐν διαφόροις ἐπιχειρή-
μασι. Τὸ γὰρ δυοῖν συνιστάμενον, δύο δὲ τινὰς (ὡς
εἰπεῖν) ἔχον πῶς βεβηκότος, ὡσπερ ἐφ' ἐνὶ ποδί.
Εἰ δὲ καὶ πλειοσιν ἐπεριδέεται, πολὺ γε τοῦτ' ἀμει-
νον. Καὶ δὴ σκοπεῖμεν ὧδε. Ἀρξόμεθα δ' αὐθις ἐκ
τῶν προτέρων. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται
θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ἔφη Παῦλος. Καὶ ὁδῷ
βαδίζων ὁ λόγος, Θεοῦ συναιρομένου, συντόμως τὸ
γιγνόμενον ἀπεδώσει, ἀποδείξας μὲν ἐκεῖνα, ὧν μὴ
δειχθέντων, οὐκ ἂν ἀρκούντως ἔχειν τὰ ρηθησόμενα
δόξαι· σιωπήσας δὲ πολλὰ, καὶ μὴ λεχθέντα φυγῆ
τοῦ κόρου, οὐκ ἂν ἐνέγκαι ζημίαν, οἶμαι, τῷ προ-
κειμένῳ σκοπῷ.

eane nostra hoc quosdam modo instituitur. Ordiamur
autem rursus ex antecedentibus; quippe fun-
damentum aliud poni nequit quam quod factum est,
ut Pauli verbis utar. Et ipsa oratio via quadam
rationeque progrediente, opitulante Deo, compendiarie quod
rectum erit exponet: demonstrati^s illis, quibus non
probat, haud satis bene constituta quæ dicentur videri
queant, multisque silentio præteritis, quæ tametsi vitandi
tædii causa prælata non fuerint, nullum tamen proposito
scopo detrimentum, opinor, attulerint.

Εἰ γοῦν ἡ φύσις τῶν ὄντων παρὰ Θεοῦ, καὶ ἡ
ἐπιθυμία πᾶσι τοῖς ζώοις ἐνέσπαρται, καθάπερ καὶ
προεῖρηται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξωθεν τὸ ἐπιθυμεῖν,
οὐδὲ ὑπερογενὲς, οὐδ' ἐπικτητόν, ἀλλ' ἐμφυτὸς τις
δύναμις τῆς ψυχῆς, καὶ ἀχώριστος, καὶ μέρος γέ-
τε ταύτης (εἰ βούλῃς λέγειν) τῆς τριμεροῦς τε καὶ
ἀμεροῦς (λέγω δὲ νῦν περὶ τῆς λογικῆς τε καὶ ἡμε-
τέρας), δηλονότι ἀγαθὸν ἡ ἐπιθυμία, ἅτε δὴ παρὰ
Θεοῦ τῇ ψυχῇ δεδομένη ὄχη ἦτον ἢ τὰ ἀδελφὰ
αὐτῆς μέρη, τὸ λογικόν τε καὶ θυμικόν. Καὶ εἰ
τοῦτο δοτῆ τις, ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν (δώσει
δὲ γε πᾶς τις, οἶμαι, οὐκ ὧν αὐθάδης τε καὶ ἀλλό-
κοτος), ἀγαθὸν καὶ ἡ ἡδονὴ φαίνεται, δι' ἣν τε ἔστιν
ἐπιθυμεῖν, καὶ ἡς χωρὶς οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν
εἰκὸς ἦν εἶπαι τῇ ψυχῇ ξυμπεφυκέναι: τὴν πρώτην.

A quidem de hac nostra pollicebatur oratio. Esse
vero voluptatem a Deo, nullius egere probationis
arbitror. Nam cum omnia nobis, sicut et rebus uni-
versis, a Deo tributa sint, quod quidem communi
receptum est sententia, sequitur, et hoc commune
quasi quoddam esse placitum, voluptatem esse rem
bonam, idque vel hinc perspicuum est: vel enim
nulla voluptas est, vel a quo cuncta sunt, ab eodem
et ipsa. At vero voluptas est omnium: a Deo igitur.
Quæ autem a Deo, bona sunt: bona igitur. Non
ergo tibi pluribus, opinor, opus erit ad persolutio-
nem rei promissæ. Non enim licet, non licet homi-
ni fideli diversam ut in partem audeat os aperire;
imo nec infideli, mea quidem opinione, modo men-
te, quæ iudicium ferre possit, præditus sit; et
cogitet, quæ nimia sint, una cum abusibus, ad eos
esse referenda qui non recte utantur; voluptatis
autem ipsius quasi fundamentum, in perceptionis
moderamine consistere. Quo fit ut dicere mihi li-
ceat: Antequam iter occiperes, pervenisti; quod
divinus quidam vir dixit, nimiam quamdam celeri-
tatem volens ostendere. Arbitror autem quosdam
hic præsentibus dilucidius hæc audire cupere; quibus
equidem gratificandum, dum satis eis fiat, puto.
Quamobrem pluribus omnem rationem explicans
recte comparatam esse sententiam, necessariis et
convenientibus, ut arbitror, argumentis probabo.
Quamquam rem valde perspicuam astruere mihi
velle videor, nihilominus bonum est hæc explicare,
quodque per se consistit ex iis quæ jam dicta sunt,
per commonem, ut ita dixerim, notionem atque
sententiam, magis etiam consentaneis rationibus
probare, diversa per argumenta. Nam quod rebus
duabus constat, duos quosdam, ut ita dicam, pedes
habens, quodammodo stabilis est eo quod per
unum aliquid, velut ex semisse, quosque pede dun-
taxat uno consistit. Quod si etiam pluribus fulej-
tur, longe id quoque melius est. Et consideratio

B Si ergo natura rerum a Deo est, et appetitus
cunctis animantibus insitus, sicut et ante dictum
est, nec appetendi vis aut extrinsecus alicunde pro-
venit, aut orta posterius est, aut ascititia, sed in-
nata quædam et inseparabilis animi facultas et
pars quædam ejus, si quidem ita loqui voles, quæ
tripartita pariter et partium experta est (loquor
autem modo de anima rationis particeps ac nostra),
sequitur, appetitum esse rem bonam, veluti qui a
Deo non minus animo tributus sit, ac partes ipsius
germanæ, ratiocinatrix et irascens. Ac si quidem
aliquis dederit, appetitum esse rem bonam (dabit
autem quilibet, opinor, qui neque contumax, ne-
que insolens erit), parebit et voluptatem esse rem
bonam, propter quam appetimus, et absque qua

me ipsum quidem appetitum ab initio naturam animo indituram fuisse, consentaneum est. Frustra enim ab initio tributus nobis fuisset appetitus, si non et illud exstitisset, in quo animus hac etiam in parte posset in nobis efficax esse. At frustra factum aliquid esse a Deo, tam dictum quam cogitatum, nefarium fuerit. Sequitur ergo, vel animum a Deo non esse factum, (quis autem et animo præditus, et mentis particeps, hoc dixerit?) vel esse credendum, voluptatem animo divinitus tributam. Cum enim probatum sit, ne appetitum quidem esse debuisse, si plane nihil existeret, in quo appetitus se id esse quod est recte declarare posset, perspicuum prorsus est omnibus, nulla si voluptas esset, nec appetitum omnino existere debuisse, quippe manifestum est, appetitum lætitiæ voluptatisque causa moveri. Nec enim est aliud quidpiam, cuius hic causa moveri possit. Quapropter appetitu in hunc modum abolito, deque medio sublato, nec animus ipse remanserit. Etenim fieri nequit, ut animus aliqua re sua spoliatus, in eo permanere statu, quo conditus fuit, possit; quod sane de contrario patet. Nam neque consentaneum est, neque fieri potest, ut animus aliquid extrinsecus assumat, quo magis sit animus. Ideoque nec alterum fieri potest, ut aliquid scilicet amittat. Nam utrumque consimiliter absurdum est. Etenim animi erga se invicem, quod ipsam attinet substantiam et ortum primum, æqualiter et eodem affecti sunt modo. Nequit igitur animus animo, vel etiam se ipso, naturam quod attinet, aut deterior, aut melior fieri; ideoque nec assumere quidpiam extrinsecus, nec suum aliquid amittere potest. Nam si recte affectus erit per se animus, ubi vel suum aliquid amiserit, vel quiddam extrinsecus assumpserit, perspicuum est, eum recte affectum non esse, si suo in statu maneat. At vero dum in eo manet, in quo conditus ab initio fuit, in summo bono manet. Ergo manifestum est omnibus, futurum, ut tunc magis male sit affectus (loquor autem ex hypothesi), cum aliquid extrinsecus assumpserit aut suum amiserit. Nam assumendo nimius evadet; deficiendo quamdam quasi mutilationem sustinebit. Atqui si animus integer ac bonus inveniri posset, appetitu destitutus, superfluum et turpis esset ex appetitus accessione; sin illum nunc pulchrum et integrum videmus, perspicue manifestum erit, turpissimum et imperfectum fore, partis ademptione facta. Quippe contraria contrariis non minus demonstrantur quam similia similibus. Neutrum igitur horum contrariorum cum bono congruet, de amissione loquor et assumptione. Imo potius perspicue necessarium est, utrumque animo infestum esse, tam accessionem scilicet quam detractionem, ut neque superfluum aliquid assumat, neque mutiletur quod integrum est. Quamobrem hoc explicato, fieri scilicet haud posse ut animus incolumis sit absque appetitu, eadem ratione probatum arbitror, nec appetitum

Μάτην γὰρ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸ ἐπιθυμῆν ἐγγόνει, οὐκ ὄντος ἐκείνου, ἐν ᾧ περ ἂν εἶχεν ἡ ψυχὴ καὶ κατὰ τὸδε τὸ μέρος ἐνεργῆς ἡμῖν εἶναι. Μάτην δὲ τι παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι βιάσφημον εἰπεῖν ἢ νοῆσαι. Συμβαίνει δὲ ἢ μὴδὲ τὴν ψυχὴν ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι, (ὁ τίς ἂν εἴποι, ψυχὴν τε ἔχων, καὶ νοῦ μετέχων;) ἢ καὶ τὴν ἡδονὴν τῇ ψυχῇ θεῶθεν εἶναι πιστεύειν. Ἐπειδὴ γὰρ δέδεικται, ὡς οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐχρῆν εἶναι, οὐδενός τινος ὄλως ὄντος, ἐφ' ᾧ περ ἂν καλῶς ἐπεδείκνυτο αὐτὸ γε τοῦτο οὕτω ἐπιθυμία, δῆλον ἂν εἴη πᾶσιν ἐξῆς, ὡς καὶ τῆς ἡδονῆς μηδαμῶς οὐσης, οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν γε εἶδει τοπαράπαν συνεστηκέναι. Πρόδηλον γὰρ ὡς ἡ ἐπιθυμία δι' εὐφροσύνην καὶ ἡδονὴν ἔχει τὴν κίνησιν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἑτερόν τι τῶν πάντων, ὅπερ οὐδὴ ποθεν αὐτὴ ἂν κινήσῃ. Οὕτω δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀρβείσης, καὶ παντελῶς ἐκ μέσου γεγενῆσθαι, οὐδὲ τὸ τῆς ψυχῆς χρῆμα παρέμεινεν ἂν. Οὐ γὰρ ἔστι τὴν ψυχὴν ἀφαιρεθῆσθαι τι τῶν αὐτῆς, ἐν ᾗ γέγονε καταστάσει μέναι. Δῆλον δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου. Οὐδὲ γὰρ εἰδῆς, οὐδὲ ἐνδοχόμενον, προσλαβεῖν τι θύραθεν τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ μᾶλλον ψυχὴν γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ θάτερον δυνατόν ἐστι, τὸ ἀποβαλεῖν φημι. Ὅμοιος γὰρ ἐκάτερον ἀποποιεῖται. Αἱ γὰρ ψυχαὶ καὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ πρὸς αὐτάς, ἴσως ἀειδήποτε καὶ ὡσαύτως ἔχουσι ὅσα κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτὴν, καὶ τὸ ἐξαρχῆς εἶναι. Οὐκοῦν γε ψυχῆς ἢ χεῖρων, ἢ βελτίων, οὐδὲ ἑαυτῆς ποτε, κατὰ τὴν φύσιν γενέσθαι οἶός τε, οὐ τοίνυν οὐδὲ δέξασθαι τι τῶν θύραθεν, οὐδ' ἀποβαλεῖν τῶν οἰκείων. Εἰ γὰρ ὕγιως ἔξει γε τὸ καθ' αὐτὴν ἡ ψυχὴ, ἢ ἀποβαλοῦσά τι τῶν αὐτῆς, ἢ καὶ ἐξωθεν προσλαβοῦσα ὀδῆλον, ὡς οὐκ ὕγιως ἂν εἶχεν, ἐν τῷ καθ' αὐτὴν μένουσα. Ἄλλὰ νῦν γε μένουσα ἐφ' ᾧ περ τὴν ἀρχὴν ἐγγόνει, ἐν τῷ ἄκρω τοῦ καλοῦ μένει. Ὅστε πᾶσι φανερόν, ὡς τότε μᾶλλον κακῶς ἔξει (ἐξ ὑποθέσεως δὲ λέγω), ὅταν τι τῶν θύραθεν ἐπιδέξῃται, ἢ τῶν ἰδίων ἀποβάλλῃ. Τῇ μὲν γὰρ προσλήψῃ ὑπερβαλεῖ· τῇ δὲ ἐλλείψῃ ὡσπερ εἰ τινα πῆρωσιν ὑποστήσεται. Καὶ μὴν, εἰ τὴν τὴν ψυχὴν ἀκεραίαν καὶ καλὴν εὐρεθῆναι, τῆς ἐπιθυμίας ἀπούσης, περιττῆ πως καὶ αἰσχρὰ γένοιτ' ἂν τῇ τῆς ἐπιθυμίας προσθήκῃ. Εἰ δὲ νῦν αὐτὴν καλὴν καὶ ὀλόκληρον ὀρώμεν, εὐδολογ ἂν εἴη σαφῶς, ὡς τὴν ἂν αἰσχίστην καὶ ἐλλιπῆς τῇ τοῦ μέρους ἀφαιρέσει. Τὰ γὰρ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἀπάδειξις οὐκ ἤττον ἢ τὰ ὅμοια τῶν ὁμοίων. Τοιγαροῦν τῶν ἐναντίων οὐδέτερον τῷ καλῷ συμβήσεται· τὴν ἀποβολὴν φημι καὶ τὴν πρόσληψιν. Μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον σαφῶς ἐστὶ καὶ πολεμῶς ἔχειν ἐκάτερον τῇ ψυχῇ, δηλαδὴ καὶ τὴν προσθήκην, καὶ τὴν ἀφαίρεσιν· ἵνα μήτε περιττόν τι προσλάβῃ, μήτε πηρωθῇ τὸ ὀλόκληρον. Οὐκοῦν ὡς τοῦτο γέγονε δῆλον, μὴ οἶόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν διαμένειν ἐπιθυμίας χωρὶς, τὸν ἴσον, οἶμαι, δέδεικται τρόπον, μὴδὲ τὴν ἐπιθυμίαν συνίστασθαι δυνατόν εἶναι, τῆς ἡδονῆς μηδαμῶς οὐσης. Ὅστε οὐδὲ ταύτης ἀπούσης οἶόν τε ἐστὶ διασώζεσθαι τὸ τῆς ψυχῆς χρῆμα, εἴπερ τῇ μὲν ἡδονῇ τὴν ἐπιθυμίαν, ταύτῃ δὲ τὴν ψυχὴν ὁ λόγος γε ἡμῖν εἶδειξε συναι-

ρουμένην. Ταυτὶ δὲ εἰρηται μοι καὶ κατασκευάσασθαι, ἅ ἢ τοῦτὶ φανερόν, ὡς ἄρ' ἐμπέφυκε τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἢ ἡδονῆς, οὐσὰ γέ τις δύναμις αὐτοῦ οὐσιώδης καὶ ἀχώριστος παντελῶς. Ὅσα ἔπερ ὑπισχνούμεθα δεῖξιν, ἀγαθὸν εἰληφε τέλος, Θεοῦ συναιρομένου, βραχέσι λόγοις. Εἰ δὲ καὶ πλειόνων ἦν χρεία, ἐξῆν γε δήπου καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς ῥαστώνης γενέσθαι. Πέφυκε γὰρ τάληθες ὀκθεὶν πηγάζειν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως. Ἐπεὶ δὲ ἅλις ἔχει τὰ περὶ τούτου, καὶ δείκται ἢ ἡδονῆς ζυμπεφυκυῖα μὲν τῇ ψυχῇ, θεόθεν δὲ αὐτῇ δεδομένη, ἀγαθῆ δὲ ἀναγκαιῶς (τὰ γὰρ ἐκ Θεοῦ τοιαῦτα) φέρε καλὴν αὐτὴν ἀποδειξόμεν καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μετὰ λογισμῶν, ἦν ὅσοις ἐς γενώμεθα τοῦτο ποιῆσαι.

mo a natura inditam ac divinitus nobis concessam, adeoque necessario bonam esse (sunt enim ejusmodi quæ a Deo proficiscuntur), age, de ipsa sine ratiocinationibus, si quidem id facere poterimus.

Πολλὰ γὰρ μὲν οὖν ἔσται καταφανές, ὡς δύναται ἢ ἡδονῆς καθαρῶς κακῶν εὐρεθῆναι, εἰ τις γε ἔκτειν χροῖον, ὡς δέον χρῆσθαι. Τὸ γὰρ, οἶμαι, ἐφείσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν ὡς ἀληθῶς ἐφετῶν καὶ ἐπιθυμῆσθαι δικαίων, καὶ ταῖς ἀπὸ τούτων αὐθις ἡδοναῖς ἐπαγάλλεσθαι, οὐδεμίαν γε δικαίαν δέξαιτ' ἂν μὲμψιν, ὅπου γε καὶ τοῦναντίον πολλοὺς ἐπαίνους. Ὑφ' ἡμῶν γὰρ ζητούμενη ἢ ἐπιθυμῆσθαι τοῖς ζητούμενοις δι' ἐκεῖνο γε καὶ μόνον, ὃ τῇ φύσει δέδοται ζητεῖν ἐξαρχῆς εὐθις, δηλονότι τὸν Θεόν, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἑαυτῆς σύστασιν, πῶς οὐκ ἂν εἴη δικαία ἢ ἡδονῆς ἀγαθῆ νομιζέσθαι, καὶ καλοῦς ἐραζομένης τοῦς αὐτῆς σωφρόνως μετέχοντας; Αὐτίκα γοῦν ἐν ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν, ἐν ἀσπερ οὐκ ἐνδέχεται ἢ τῶν οὐκ ἀγαθῶν εἶναι, εὐροι; ἂν ἀμφοτέρω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν φημί, καὶ τὴν ἡδονὴν. Εἰς δὲ ἐπιθυμοῦσι, φησὶν, ἄγγελιο παρακύψαι. Καὶ ἀπέραντος, καὶ ἀληκτος καλεῖται ἢ ἡδονῆς, ἢ τοῖς ἀσωμάτοις ἀεὶ σύνεστιν. Αὐτὴ παρὰ τῶν ἀγίων ἀνδρῶν καὶ τρυφῆς, καὶ εὐφροσύνης προσαγορεύεται, καὶ εἰ τι τοιοῦτον. Αὐτὴ καὶ δικαίων ψυχῶν συνέσται διηλεκῶς, ἐντεῦθεν λαβοῦσαις τῆς ἡδονῆς τῆς ἐκεῖ τὸν καλὸν ἀρραβῶνα. Εἰ δὲ τις μέγα νομίζει τὸ τὴν αὐτὴν τοῖς ἀσωμάτοις τρυφῆν ἡμᾶς ἔχειν, καὶ ἀπολαύειν τῶν ἐκεῖνοις ἀπολαυστῶν μετὰ τὴν ἐνθὲνδὲς ζῶν, ἀκουσάτω γε κάκεινο, ὡς καὶ ἐνταῦθ' ἡμῖν ἐξεστὶ τοῦτο μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ. Τοῖς γὰρ εἰσάπαξ καθαροῖς, ἢ κεκαθαρμένοις, χάρις ἐκείθεν ἐπιφοιτᾷ, ἢ γε μέλλουσι συνεῖναι τὸν πάντα χρόνον, εἰ καὶ ἀβρανέστερον πῶς καὶ ἀμυδρότερον ἐνταυθοῖ τοῦτο γίνεται. Διὰ γὰρ τὸ ἐπιπροσθεῖν ἤδη σῶμα τῇ τῆς ψυχῆς θεωρίᾳ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦδε πάθη, καὶ τὰς διὰ ταῦτα φροντίδας, οὐδὲν ἂν δήπου καθαρῶς τῶν θεωρητῶν θεωρησάμεν, ἢ τῶν ἐφετῶν ἀπολαύσασαμεν. Τοῖς γε μὴν ἀδιόμοις μηδενὸς τοιοῦτου παρενοχλοῦντος καθαρῶτερον ἐφεῖται ἐπιθυμεῖν καὶ εὐφραίνεσθαι τὰ ἐπιθυμητὰ γε καὶ εὐφραντὰ, ταυτὶ δ' εἰπεῖν τὰ ἡδέα. Ὅθεν ἀεὶ μὲν θεωροῦσιν ὡς ἐνεστὶ τὸ βασιλικὸν κάλλος, καὶ τῆς ἐκείθεν ἀστραπῆς κοινῶς γίνονται, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἀπολαύουσιν ὥρας. Κόρον δὲ οὔτε ἔλαβον, οὔτε λήψονται. Μακά-

A consistere posse, si nulla voluptas sit; ideoque si ea nulla sit, nec animus ipse salvus esse poterit, quandoquidem appetitum cum voluptate, cum appetitu animum quoque tolli e medio probavimus. Hæc autem a me dicta sunt et constituta, ut manifestum sit, innatam esse voluptatem animo per ejus partem appetentem, quæ substantialis et inseparabilis omnino facultas illius sit. Adeoque bonum ad finem perductum est, adjuvante Deo, paucis sane verbis, quod ostensuros nos pollicemur. Quod si pluribus opus esset, etiam id perquam facile præstare possemus. Ea namque veritatis est natura, ut occasiones et causas stabiliendi seipsam ex se quasi fonte quodam profundat. Sed quia res satis est explicata, probatumque, voluptatem ani-

mo a natura inditam ac divinitus nobis concessam, adeoque necessario bonam esse (sunt enim ejusmodi quæ a Deo proficiscuntur), age, de ipsa sine ratiocinationibus, si quidem id facere poterimus.

De multis ergo parebit, posse voluptatem inveniri, quæ immunis sit a vitiis, si quis ea sic utatur quænamadmodum uti oportet. Nam, ut equidem arbitrator, ea tum appetere, tum concupiscere, quæ vero sunt optabilia meritoque concupiscenda, quæque de his voluptates existunt, iis delectari, nullam id quidem justam reprehensionem meretur, si non e diverso multas potius laudes. Quippe si voluptas a nobis ea quæretur quæ rebus investigandis ultro accedit, et propter hoc solum quod statim ab initio naturæ datum est, ut quæretur, puta Deum, virtutem, suimet conservationem: quoniam pacto non istæc jure bona ducatur esse voluptas, quæque bonos efficiat, quotquot eam rite percipiunt? Primum in ipsis copiis coelestibus, in quibus fieri nequit ut aliquid non bonum existat, utraque licet invenire, tam concupiscentiam dico quam voluptatem, nam perscriptum legimus: Quæ inspectare angeli cupiunt. Itidem finis expers dicitur ea voluptas quæ istis corporum expertibus semper adest. Hinc sancti viri et deliciarum, et lætitiæ, aliaque nomina tribuunt. Hæc et justorum animis æternum, aderit, cum in altera vita præclarum voluptatis coelestis arrhabonem acceperint. At si quis magnum aliquid esse ducit, quod easdem cum incorporis delicias habituri nos simus, et post hæc vitam iis fruituri, quibus illi fruuntur, is velim de nobis audiat, in hac quoque vita nos ejus boni participes esse posse. Nam semel puris aut repurgatis ea contingit gratia, qua omni sunt ævo fruituri, quamvis hoc et imbecillius quodam modo et imperfectius in hac vita fiat. Etenim propter corpus illud nostrum, quod jam in contemplatione animi quasi luminibus obstruit, et propter ortos inde morbos sequentesque deinde sollicitudines, nec res contemplandas pure contemplari, nec expectendis frui possumus; æternis autem cum nihil tale molestum sit, purius et expectanda expectare, et lætitiæ parientibus, hoc est jucundis, oblectari permittitur. Ideoque semper regiam illam venustatem pro viribus intuentur, ac profecti indidem

me ipsum quidem appetitum ab initio naturam A
 animo indituram fuisse, consentaneum est. Frustra enim ab initio tributus nobis fuisset appetitus, si non et illud exstitisset, in quo animus hac etiam in parte posset in nobis efficax esse. At frustra factum aliquid esse a Deo, tam dictu quam cogitatu, nefarium fuerit. Sequitur ergo, vel animum a Deo non esse factum, (quis autem et animo præditus, et mentis particeps, hoc dixerit?) vel esse credendum, voluptatem animo divinitus tributam. Cum enim probatum sit, ne appetitum quidem esse debuisse, si plane nihil existeret, in quo appetitus se id esse quod est recte declarare posset, perspicuum prorsus est omnibus, nulla si voluptas esset, nec appetitum omnino existere debuisse, quippe manifestum est, appetitum latitiæ voluptatisque B
 causa moveri. Nec enim est aliud quidpiam, cujus hic causa moveri possit. Quapropter appetitu in hunc modum abolito, deque medio sublato, nec animus ipse remanserit. Etenim fieri nequit, ut animus aliqua re sua spoliatus, in eo permanere statu, quo conditus fuit, possit; quod sane de contrario patet. Nam neque consentaneum est, neque fieri potest, ut animus aliquid extrinsecus assumat, quo magis sit animus. Ideoque nec alterum fieri potest, ut aliquid scilicet amittat. Nam utrumque consimiliter absurdum est. Etenim animi erga se invicem, quod ipsam attinet substantiam et ortum primum, æqualiter et eodem affecti sunt modo. Nequit igitur animus animo, vel etiam se C
 ipso, naturam quod attinet, aut deterior, aut melior fieri; ideoque nec assumere quidpiam extrinsecus, nec suum aliquid amittere potest. Nam si recte affectus erit per se animus, ubi vel suum aliquid amiserit, vel quiddam extrinsecus assumpserit, perspicuum est, eum recte affectum non esse, si suo in statu maneat. At vero dum in eo manet, in quo conditus ab initio fuit, in summo bono manet. Ergo manifestum est omnibus, futurum, ut tunc magis male sit affectus (loquor autem ex hypothesi), cum aliquid extrinsecus assumpserit aut suum amiserit. Nam assumendo nimius evadet; deficiendo quamdam quasi mutilationem sustinebit. Atqui si animus integer ac bonus inveniri posset, appetitu destitutus, superfluum et turpis esset ex appetitus accessione; sin illum nunc pulchrum et integrum videmus, perspicue manifestum erit, turpissimum et imperfectum fore, partis ademptione facta. Quippe contraria contrariis non minus demonstrantur quam similia similibus. Neutrum igitur horum contrariorum cum bono congruet, de amissione loquor et assumptione. Imo potius perspicue necessarium est, utrumque animo infestum esse, tam accessionem scilicet quam detractionem, ut neque superfluum aliquid assumat, neque mutiletur quod integrum est. Quamobrem hoc explicato, fieri scilicet haud posse ut animus incolumis sit absque appetitu, eadem ratione probatum arbitror, nec appetitum

Μάτην γὰρ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸ ἐπιθυμῆν ἐγε-
 γόνει, οὐκ ὄντος ἐκείνου, ἐν ᾧ περ ἂν εἶχεν ἡ
 ψυχὴ καὶ κατὰ τὸδε τὸ μέρος ἐνεργῆς ἡμῖν εἶναι.
 Μάτην δὲ τι παρὰ Θεοῦ γεγονέναι βλάσφημον εἰπεῖν
 ἢ νοῆσαι. Συμβαίνει δὲ ἢ μὴδὲ τὴν ψυχὴν ἐκ Θεοῦ
 γεγονέναι, (ὃ τίς ἂν εἶποι, ψυχὴν τε ἔχων, καὶ νοῦ
 μετέχων;) ἢ καὶ τὴν ἡδονὴν τῇ ψυχῇ θεῶθεν εἶναι
 πιστεύειν. Ἐπειδὴ γὰρ δέδεικται, ὡς οὐδὲ τὴν
 ἐπιθυμίαν ἐχρῆν εἶναι, οὐδενός τινος ὅλως ὄντος,
 ἐφ' ᾧ περ ἂν καλῶς ἐπεδείκνυτο αὐτὸ γε τοῦτο οὕτω
 ἐπιθυμία, δῆλον ἂν εἴη πᾶσιν ἐξῆς, ὡς καὶ τῆς
 ἡδονῆς μηδαμῶς οὐσης, οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν γε
 εἶναι τοπαράπαν συνεστηκέναι. Πρόδηλον γὰρ ὡς
 ἡ ἐπιθυμία δι' εὐφροσύνην καὶ ἡδονὴν ἔχει τὴν κί-
 νησιν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἑτερόν τι τῶν πάντων, ὑπὲρ
 οὗ δῆπουθεν αὕτη ἂν κινήθῃ. Οὕτω δὲ τῆς ἐπι-
 θυμίας ἀρθείσης, καὶ παντελῶς ἐκ μέσου γεγενη-
 μένης, οὐδὲ τὸ τῆς ψυχῆς χρῆμα παρέμεινεν ἂν.
 Οὐ γὰρ ἔστι τὴν ψυχὴν ἀφαιρεθείσαν τι τῶν αὐτῆς,
 ἐν ᾗ γέγονε καταστάσει μείναι. Δῆλον δὲ ἐκ τοῦ
 ἐναντίου. Οὐδὲ γὰρ εἰκός, οὐδὲ ἐνδεχόμενον, προσ-
 λαβεῖν τι θύραθεν τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ μᾶλλον ψυ-
 χὴν γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ θάτερον δυνατόν ἐστι,
 τὸ ἀποβαλεῖν φημι. Ὅμοιως γὰρ ἐκάτερον ἀποκον-
 αῖ γὰρ ψυχὰ καὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ πρὸς αὐτάς,
 ἴσως ἀειδίποτε καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν ὅσα κατὰ τὴν
 οὐσίαν αὐτὴν, καὶ τὸ ἐξαρχῆς εἶναι. Οὐκοῦν γε
 ψυχῆς ἡ χεῖρων, ἢ βελτίων, οὐδὲ ἐαυτῆς ποτε, κατὰ
 τὴν φύσιν γενέσθαι οἷός τε, οὐ τοίνυν οὐδὲ δέξασθαι
 τι τῶν θύραθεν, οὐδ' ἀποβαλεῖν τῶν οικείων. Εἰ
 γὰρ ὑγιῶς ἐξεῖ γε τὸ καθ' αὐτὴν ἡ ψυχὴ, ἡ ἀποβα-
 λουσα τι τῶν αὐτῆς, ἢ καὶ ἐξωθεν προσλαβούσα
 δῆλον, ὡς οὐκ ὑγιῶς ἂν εἶχεν, ἐν τῷ καθ' αὐτὴν
 μένουσα. Ἀλλὰ νῦν γε μένουσα ἐφ' ᾧ περ τὴν ἀρ-
 χὴν ἐγεγόνει, ἐν τῷ ἀκρω τοῦ καλοῦ μένει. Ὅστε
 πᾶσι φανερόν, ὡς τότε μᾶλλον κακῶς ἐξεῖ (ἐξ ὑπο-
 θέσεως δὲ λέγω), ὅταν τι τῶν θύραθεν ἐπιδέξῃται,
 ἢ τῶν ἰδίων ἀποβάλλῃ. Τῇ μὲν γὰρ προσλήψει ὑπερ-
 βαλεῖ· τῇ δὲ ἐλλείψει ὡσπερ εἰ τινα πῆρωςιν ὑπο-
 στήσεται. Καὶ μὴν, εἰ ἦν τὴν ψυχὴν ἀκερατὴν καὶ
 καλὴν εὐρεθῆναι, τῆς ἐπιθυμίας ἀπούσης, περιττή-
 πως καὶ αἰσχρὰ γένοιτ' ἂν τῇ τῆς ἐπιθυμίας προσ-
 θήκη. Εἰ δὲ νῦν αὐτὴν καλὴν καὶ ὀλόκληρον ὀρώ-
 μεν, εὐδῆλον ἂν εἴη σαφῶς, ὡς ἦν ἂν αἰσχίστη καὶ
 ἐλλιπὴς τῇ τοῦ μέρους ἀφαίρεσει. Τὰ γὰρ ἐναντία
 τῶν ἐναντίων ἀπάδειξις οὐκ ἤττον ἢ τὰ ὅμοια τῶν
 ὁμοίων. Τοιγαροῦν τῶν ἐναντίων οὐδέτερον τῷ καλῷ
 συμβῆσεται· τὸ ἀποβολὴν φημι καὶ τὴν πρόσλη-
 ψιν. Μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον σαφῶς ἐστὶ καὶ πολε-
 μίως ἔχειν ἐκάτερον τῇ ψυχῇ, δηλαδὴ καὶ τὴν προσ-
 θήκην, καὶ τὴν ἀφαίρεσιν· ἵνα μήτε περιττόν τι
 προσλάβῃ, μήτε πηρωθῇ τὸ ὀλόκληρον. Οὐκοῦν ὡς
 τοῦτο γέγονε δῆλον, μὴ οἶόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν
 διαμένειν ἐπιθυμίας χωρὶς, τὸν ἴσον, οἶμαι, δέδει-
 κται τρόπον, μηδὲ τὴν ἐπιθυμίαν συνίστασθαι δυνα-
 τὸν εἶναι, τῆς ἡδονῆς μηδαμῶς οὐσης. Ὅστ' οὐδὲ
 ταύτης ἀπούσης οἶόν τε ἐστὶ διασώζεσθαι τὸ τῆς
 ψυχῆς χρῆμα, εἴπερ τῇ μὲν ἡδονῇ τὴν ἐπιθυμίαν,
 ταύτῃ δὲ τὴν ψυχὴν ὁ λόγος γε ἡμῖν εἰειξε συναί-

ρομένην. Ταυτὶ δὲ εἰρηται μοι καὶ κατεσκευάσται, ἂν ἢ τοῦτῃ φανερόν, ὡς ἄρ' ἐμπέφυκε τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἡ ἡδονή, οὐσά γέ τις δύναμις αὐτοῦ οὐσιώδης καὶ ἀχώριστος παντελῶς. Ὅσῃ ὑπερ ὑπισχυόμεθα δεῖξαι, ἀγαθὸν εἰληφε τέλος, Θεοῦ συναιρομένου, βραχέσι λόγοις. Εἰ δὲ καὶ πλειόνων ἦν χρεία, ἐξῆν γε δήπου καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς ῥαστώνης γενέσθαι. Πέφυκε γὰρ τάληθες οἰκθεὴν πηγάζειν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως. Ἐπεὶ δὲ ἄλις ἔχει τὰ περὶ τοῦτου, καὶ δέδεικται ἡ ἡδονὴ ζυμπεφυκυῖα μὲν τῇ ψυχῇ, θεόθεν δὲ αὐτῇ δεδομένη, ἀγαθὴ δὲ ἀναγκαίως (τὰ γὰρ ἐκ Θεοῦ τοιαῦτα)· φέρε καλὴν αὐτὴν ἀποδείξωμεν καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μετὰ λογισμῶν, ἦν οἴοιτο γε γινώμεθα τοῦτο ποιῆσαι.

μο a natura inditam ac divinitus nobis concessam, adeoque necessario bonam esse (sunt enim ejusmodi quæ a Deo proficiscuntur), age, de ipsis sine ratiocinationibus, si quidem id facere poterimus.

Πολλαχόθεν μὲν οὖν ἔσται καταφανὲς, ὡς δύναται ἢ ἡδονὴ καθαρῶν κακῶν εὐραθῆναι, εἰ τις γε ἐκείνη χρῶσθαι, ὡς δέον χρῆσθαι. Τὸ γὰρ, οἶμαι, ἐφίεσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν ὡς ἀληθῶς ἐφετῶν καὶ ἐπιθυμῆσθαι δικαίων, καὶ ταῖς ἀπὸ τούτων αὐθις ἡδοναῖς ἐπαγάλλεσθαι, οὐδεμίαν γε δικαίαν δέξαιτ' ἀν μὲμψιν, ὅπου γε καὶ τοῦναντίον πολλοὺς ἐπαίνους. Ἐφ' ἡμῶν γὰρ ζητούμενη ἡ ἐπισυμβαίνουσα τοῖς ζητούμενοις δι' ἐκεῖνο γε καὶ μόνον, ὃ τῇ φύσει δέδοται ζητεῖν ἐξαρχῆς εὐθις, δηλονότι τὸν Θεόν, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἑαυτῆς σύστασιν, πῶς οὐκ ἂν εἴη δικαία ἡ ἡδονὴ ἀγαθῆ νομιζέσθαι, καὶ καλοῦς ἐργαζομένη τοὺς αὐτῆς σωφρονῶς μετέχοντας; Αὐτίκα γοῦν ἐν ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν, ἐν ἀσπερ οὐκ ἐνδέχεται τι τῶν οὐκ ἀγαθῶν εἶναι, εὐροί; ἂν ἀμφοτέρα· καὶ τὴν ἐπιθυμίαν φημί, καὶ τὴν ἡδονήν· Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσι, φησὶν, ἀγγελιοὶ παρακύψαι. Καὶ ἀπειραντος, καὶ ἀληκτος καλεῖται ἡ ἡδονή, ἡ τοῖς ἀσωμάτοις ἀεὶ σύνεστιν. Αὐτὴ παρὰ τῶν ἀγίων ἀνδρῶν καὶ τρυφῆ, καὶ εὐφροσύνης προσαγορεύεται, καὶ εἰ τι τοιοῦτον. Αὐτὴ καὶ δικαίων ψυχῶν συνέσται διηνεκῶς, ἐντεῦθεν λαβοῦσαις τῆς ἡδονῆς τῆς ἐκεῖ τὸν καλὸν ἀρραβῶνα. Εἰ δὲ τις μέγα νομίζει τὸ τὴν αὐτὴν τοῖς ἀσωμάτοις τρυφῆν ἡμᾶς ἔχειν, καὶ ἀπολαύειν τῶν ἐκείνοις ἀπολαυστῶν μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ζῶν, ἀκουσάτω γε κάκεινο, ὡς καὶ ἐνταῦθ' ἡμῖν ἐξεστὶ τοῦτου μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ. Τοῖς γὰρ εἰσάπαξ καθαροῖς, ἢ κεκαθαρμένοις, χάρις ἐκείθεν ἐπιφροῖται, ἢ γε μέλλουσι συνεῖναι τὸν πάντα χρόνον, εἰ καὶ ἀδρανέστερον πῶς καὶ ἀμυδρότερον ἐνταυθοῦ τοῦτο γίνεται. Διὰ γὰρ τὸ ἐπιπροσθεῖν ἤδη σῶμα τῇ τῆς ψυχῆς θεωρίᾳ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦδε πάθη, καὶ τὰς διὰ ταῦτα φροντίδας, οὐδὲν ἂν δήπου καθαρῶς τῶν θεωρητῶν θεωρησάμεν, ἢ τῶν ἐφετῶν ἀπολαύσασαίμεν. Τοῖς γε μὴν ἀδιόμοις μηδενὸς τοιοῦτου παρενοχλοῦντος καθαρῶτερον ἐφεῖται ἐπιθυμεῖν καὶ εὐφραίνεσθαι τὰ ἐπιθυμητὰ γε καὶ εὐφρανετὰ, ταυτὶ δ' εἰπεῖν τὰ ἡδέα. Ὅθεν ἀεὶ μὲν θεωροῦσιν ὡς ἐνεσσι τὸ βασιλικὸν κάλλος, καὶ τῆς ἐκείθεν ἀστραπῆς; κοινῶν γίνονται, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἀπολαύουσιν ὥρας. Κόρον δὲ οὔτε ἔλαβον, οὔτε λήψονται. Μακά-

consistere posse, si nulla voluptas sit; ideoque si ea nulla sit, nec animus ipse salvus esse poterit, quandoquidem appetitum cum voluptate, cum appetitu animum quoque tolli e medio probavimus. Hæc autem a me dicta sunt et constituta, ut manifestum sit, innatam esse voluptatem animo per ejus partem appetentem, quæ substantialis et inseparabilis omnino facultas illius sit. Adeoque bonum ad finem perductum est, adjuvante Deo, paucis sane verbis, quod ostensuros nos pollicebamur. Quod si pluribus opus esset, etiam id perquam facile præstare possemus. Ea namque veritatis est natura, ut occasiones et causas stabiliendi seipsam ex se quasi fonte quodam profundat. Sed quia res satis est explicata, probatumque, voluptatem animo a natura inditam ac divinitus nobis concessam, adeoque necessario bonam esse (sunt enim ejusmodi quæ a Deo proficiscuntur), age, de ipsis etiam rebus eam bonam demonstramus, non

De multis ergo parebit, posse voluptatem inveniri, quæ immunis sit a vitiiis, si quis ea sic utatur quemadmodum uti oportet. Nam, ut equidem arbitrator, ea tum appetere, tum concupiscere, quæ vero sunt optabilia meritoque concupiscenda, quæque de his voluptates existunt, iis delectari, nullam id quidem justam reprehensionem meretur, si non e diverso multas potius laudes. Quippe si voluptas a nobis ea quæretur quæ rebus investigandis uliro accedit, et propter hoc solum quod statim ab initio naturæ datum est, ut quæretur, puta Deum, virtutem, suimet conservationem: quoniam pacto non istæ jure bona ducatur esse voluptas, quæque bonos efficiat, quotquot eam rite percipiunt? Primum in ipsis corpibus cœlestibus, in quibus fieri nequit ut aliquid non bonum existat, utraque licet invenire, tam concupiscentiam dico quam voluptatem, nam perscriptum legimus: Quæ inspectare angeli cupiunt. Idem finis expers dicitur ea voluptas quæ istis corporum expertibus semper adest. Hinc sancti viri et deliciarum, et lætitiæ, aliaque nomina tribuunt. Hæc et justorum animis æternum, aderit, cum in altera vita præclarum voluptatis cœlestis arrhabonem acceperint. At si quis magnum aliquid esse ducit, quod easdem cum incorporeis deliciis habituri nos simus, et post hæc vitam iis fruituri, quibus illi fruuntur, iis velim de nobis audiat, in hac quoque vita nos ejus boni participes esse posse. Nam semel puris aut repurgatis ea contingit gratia, qua omni sunt ævo fruituri, quamvis hoc et imberillius quodam modo et imperfectius in hac vita fiat. Etenim propter corpus illud nostrum, quod jam in contemplatione animi quasi luminibus obstruit, et propter ortos inde morbos sequentesque deinde sollicitudines, nec res contemplandas pure contemplari, nec expectendis frui possumus; æternis autem cum nihil tale molestum sit, purius et expectanda expectare. et lætitiâ parientibus, hoc est jucundis, oblectari permittitur. Ideoque semper regiam illam venustatem pro viribus intuentur, ac profecti indidem

fulguris participes efficiuntur, admirandaque pulchritudine fruuntur. Eisdem nec ulla cepit unquam, nec capiet satiety. Itaque beati erimus si voluptatis hujus fructum percipere velimus, totisque viribus ea persequi, quæcunque nos ad illam solam ducunt. Quod si alia quoque voluptas esse moderata visa fuerit, ea moderatis itidem frui licebit; nam cum moderata sit, a moderatis moderate percipitur. Ac quæcunque sic facere licet, ut nulla nos obligent culpa, sed lætitiã afferant et utilitatem, nec impedimentum aliquod vituperio dignum habeant, ea vero et honesta, et bona et laudabilia mente præditi ducunt. Nam ejusmodi quiddam voluptas est: quotquot ea moderate sobriusque usi fuerint, præterquam quod illos nulla molestia, nullo detrimento afficiat, etiam aliquid gratæ atque utilis rei vel in hac, vel in altera, vel in utraque vita præstat.

Quamobrem voluptas, uti nos probaturos affirmabamus, bona res est. Quod si alicui noxia fuerit, ad ipsius hoc abusum referatur, qui modum non servet aut servare nolit. Debent enim illi qui ex præscripto rationis vivere cupiunt, omni abusu repudiato, tantum voluptatis per sensus omnes percipere, quantum implendæ necessitati satis est, nec ulterius progredi. Quippe si male quis utatur (malum autem, quidquid nimium), non quod recte nobis utendum datum est, sed intemperantia pariter, et is qui male utitur, culpandus venit. Itaque si me quis uti consiliario velit, vitia sibi propria voluptati attribuat nemo. Nam equidem magno redimerem, si voluptatis causa nulla mihi sustinenda culpa foret; quippe mihi præ cæteris omnibus hoc expediret. Nunc ita minime res habet, sed contrarium potius in modum. Etenim si voluptati culpam ascribere liceret, quoties peccamus, atque ita nos omni liberari negotio, ne unus quidem ex iis qui punientur omnino plecteretur. Imo vero si vel hoc locum haberet, ut ij merito excusarentur qui per intemperantiam peccant, tamen ne sic quidem malum hoc leve foret. Nam malum aliquod designanti, hoc ipsum malum est, tametsi nullas det pœnas, nec eo nomine teneatur. Enimvero mihi conduxerit ad tribunal iudicis haud sisti, ut causam male gestorum dicam. Cum enim Davidem ipsum audiamus obsecrare iudicem illum, ne secum experiri iudicio velit, quis, quæso, tam audax est ut non ad ipsam duntaxat iudicii mentionem contremisceat? Optandum esset illis voluptatis mancipiis (adversarium modo meum compello) ut ita res esset affecta, quemadmodum tu dicebas, nimirum ut ea vis voluptatis foret, ut illos omnino deliros esse probaret, qui ejus excessus vitare cupiant. Sed admodum vereor ne alia veritatis sit ratio quam quidam arbitrantur; nam esse rem plane diversa ratione comparatant, aio, quippe vis ejus illa tyrannica merum est delirium, quomodo quis ita velit. Atque hoc illud est quamobrem: justus ille iudex pœnas a nobis exigit, quoties illam mandatis ipsius anteponimus. Etenim si vis ejus invicta foret, cum in animos irrumpit, nec supplicium de nobis Deus

Αριον οὖν ἂν εἴη ταύτην ἡμᾶς ἐθέλειν καρποῦσθαι τὴν ἡδονὴν, καὶ διώκειν ὀπόση δύναμις, ὅσα πρὸς ἐκείνην μόνην ἐνάγει. Καὶ εἰ τις δ' ἂν ἐτέρα σὴν φρων φανείη, μεθεκτὴ ἂν εἴη τοῖς σὴν φροσι. Σωφρόνως γὰρ τοῖς σὴν φροσιν ἡ σὴν φρων μεταληφθήσεται. Καὶ ὅσαπερ ἐξεσι ποιεῖν τῶν οὐκ εἰς εὐθύνας ἡμᾶς ἀγόντων, ἀλλ' εἰεν μὲν εὐφρόσυνα, εἰεν δὲ ὠφέλιμα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς προσίσταται τῶν ἐν αἰτίᾳ καὶ μὲμψει, καλὰ τε δὴ που, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἐπαινετὰ τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. [Τοιοῦτον γὰρ τὸ χρέημα τῆς ἡδονῆς: οἷς ἂν μεμετρημένως συγγένοιτο καὶ σωφρόνως, πρὸς τῷ μηδαμῶς ἐκείνους λυπῆσαι, ἢ κατὰ τι ζημιῶσαι, ἐχαρίσατό τε καὶ ὠνησεν ἢ ἐνταῦθα, ἢ ἐκεῖ, ἢ καὶ ἐν ἀμφοτέραιν ταῖν ζωαῖν.

Β Ὅσα καλὴ ἡ ἡδονή, ὡς ἰσχυρίζομεθα δεῖξαι. Εἰ δὲ κακὴ τινι γένοιτο, τῇ ἐκείνου ἂν γένοιτο παραχρήσει, καὶ τῷ μὴ τιμᾶν τὸ μέτρον, ἢ μὴ βούλεσθαι. Δεῖ γὰρ τοὺς λόγῳ ζῆν αἰρουμένους, πᾶσαν παράχρησιν διαπτύσαντας, τοσοῦτον καρποῦσθαι τῆς ἡδονῆς διὰ πτωῶν τῶν αἰσθήσεων, ὅσον τὸ ἐνδόν ἀναπληροῦν, καὶ μὴ περαιτέρω χωρεῖν. Ἐπεὶ εἰ χροῖτό τις κακῶς (κακὸν δὲ ἡ ὑπερβολή); οὐχὶ τοῦ καλῶς πρὸς χρῆσιν ἡμῖν δεδομένου, τῆς δ' ἀκρασίας καὶ τοῦ χρωμένου γίνεται σαφῶς τοῦγκλημα. Μηδεὶς οὖν τὰ οικεῖα κακὰ, ἐμοὶ συμβούλῳ χροῖμενος, ἀνατιθέτω τῇ ἡδονῇ. Πριαίμην γὰρ ἔγωγε πολλοῦ τὸ μὴ μέλλειν εὐθνεῖσθαι τῆς ἡδονῆς ἕνεκα. Ἐμοὶ γὰρ μᾶλλον τῶν πάντων συνήνεγκεν ἂν τοῦτο. Νυλ δὲ τοῦτο οὐκ ἐστιν, ἀλλὰ τούναντιον ἐστίν. Εἰ γὰρ ἦν τὴν ἡδονὴν αἰτιᾶσθαι, ὅταν ἀμαρτάνωμεν, καὶ ταύτη γε πραγμάτων ἡμᾶς ἀπηλλάχθαι, οὐδ' ἂν εἰς δίκην εἰσεπράττετο τῶν εἰσπραχθησομένων γε πάντως. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο γε ἦν, παραιτεῖσθαι γε δικαίως τοὺς δι' ἀκρασίαν ἀμαρτάνοντας, ἦν μὲν ἂν οὐδ' οὕτω κοῦφον τὸ δυσχερές· τῷ γὰρ ἐργαζομένων τὸ πονηρὸν αὐτὸ γε τοῦτο κακὸν, κἂν μὴ δῶ τινα δίκην, κἂν οὐ καταστῆ πρὸς εὐθύνην· πλὴν ἐμοὶ συνήνεγκεν ἂν τὸ μὴ τῷ βήματι τοῦ κριτοῦ παραστῆναι, ὥστε δίκην ὑποσχέιν τῶν οὐ καλῶς πεπραγμένων. Ὅτε γὰρ ἐστιν ἀκούειν αὐτοῦ Δαβὶδ, τὸν κριτὴν παραιτουμένου, ὡς ἂν μὴ πρὸς εὐθύνας ἐκείνῳ γένοιτο· τίς οὕτω τολμηρός ἐστιν, ὡς μὴ καὶ τῇ μνήμῃ τῆς δίκης μόνῃ κλονεῖσθαι; Ἐρμαιον ἂν ἦν τοῖς τῆς ἡδονῆς δούλοις (ὁ λόγος δὲ πρὸς ἀντιλέγοντα), εἰ τὰ ταύτης, ὡς οὐ γε φῆς, εἶχε· λέγω δὴ τὸ δύναμιν ἔχειν τοιαύτην τὴν ἡδονὴν, ὥστε καὶ τοὺς βουλομένους διαφυγεῖν τὰς ἐκείνης ὑπερβολὰς, ἀπεδεικνύναι ληροῦντας. Ἡ που δὲ μέγα δέδοικται, μὴ οὐχ, ὡς τισὶ νομίζεται, τᾶληθὲς εἴη. Ἐναλλὰξ γὰρ ἔχειν τὸ περὶ ταύτης ἐγὼ φημι. Τὸ γὰρ τυφανοῦν αὐτῆς λῆρος, εἰ βούλοιτό τις. Καὶ τοῦτ' ἐστι τὸ ποιοῦν τὸν δίκαιον κριτὴν εἰσπράττειν γε ἡμᾶς δίκην, ἐπειδὴν ἐκείνην θάμεν πρὸς τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων. Ἐπεὶ, εἰ ἦν τὸ ταύτης ἰσχυρὸν ἀήτητον, εἰς τὰς ψυχὰς εἰσχωμάταν, οὐτ' ἂν δίκην ἀφ' ἡμῶν ἐλάμβανεν ὁ κρίνων Θεός, εἰ δι' ἡδονὴν παραυδοκίμετο τὸ ἐκείνου θέλημα, οὐτ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἡμᾶς

κατ' ἐκείνης ὥπλιζε ταῖς θαυμασταῖς τε ἐντολαῖς καὶ Α
 παραινέσει.

Σύμφημι δὲ γε τῷ λόγῳ τῷ καταρχὰς, ὡς ἄρ' ἔστιν ἡ ἥδονη τυραννικώτατον πάθος, καὶ τὴν περὶ ταύτης εἰκόνα οὐδαμῶς μέμφομαι. Οὐδὲ γὰρ ἀπάδει τοῦ ταύτης τρόπου. Οὐ μὴν [δὲ κατὰ πάντων ἐξῆς ἀνθρώπων τοσαύτην κέκτηται δύναμιν, ἐπόσης ὁ λέγων ἐβούλετο· μόνον δὲ τῶν οὐ γενναίως ἀντισταμένων ταῖς αὐτῆς ἐφόδοις καὶ προσβολαῖς. Δῆλον δὲ· ἀνδράσι γὰρ προσπεσοῦσα φορὰ δριμυλῆ, κῦμά τι πρόβολου ἔπεισε μεγίστοις λίθοις εἰς ἔν τι καθηρμοσμένον ἀρίστη τέχνῃ, καὶ διελύθη, μηδὲν ἰσχύσαν· ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς τῇ ποικιλίᾳ τῶν ὀρεκτῶν καθάπαξ ἀνηρημένη, ὡς μηδὲν εἶναι λοιπὸν, ἡ τὴν μὲν ἐπιτάττειν, τὰς δ' εἰκείν, εἰς ὃ τι χερίστον αὐτὰς παραπέμποι, καὶ οἶονε πρὸς τὸ πέλαιος· τὸ Ἀτλαντικὸν, τὸ πέρα Γαδεῖρων, τὸ ἄπλετον. Καὶ γὰρ τοὶ ταύτας τὰς ψυχὰς καὶ παρασύρει, καὶ ἀποπνίγει, χειμάζδων δίκην, ἐξ ὕστευ καταφερομένων πᾶνυ βραχδαλο σφοδρᾷ τινι βύμῃ καὶ φοβερᾷ, δούπῳ καὶ μόνῳ ποιούντων φρίττειν. Δῆλον γὰρ εἰς οἶον ἐμπέτομεν βάραθρον, ὅταν τὰς ἡλίας ὄλας ἀπῶμεν τοῦ ἐπιθυμητικῆς τῆς ψυχῆς μέρους. Πλὴν ἀλλὰ τῶν ἀρετῆ καὶ λόγῳ καθωπλισμένων οὐδ' ἂν οὐδένα τρώσειε τὸ ἐκείνης ὀπωσοῦν βέλος. Ὡς οἱ γε ἄνδρες, εὐ ἴσθι, τὴν σώφρονα καὶ ἀναγκαίαν ἡδονὴν σὺν τῷ καιρῷ καρπούμενοι, ταυτησί τῆς ἀκολάστου, τῆς ὑπὲρ χρεῖαν, καταγελῶσιν, ὡς οὐδὲν ἱερὸν οὐσης, ἐπειδὴν παντοδαπὴ μὲν γένηται, προτείνῃ δὲ σὺν μηχανῇ τε καὶ ποικιλίᾳ πᾶν ὀτιοῦν κάλλιστόν τε καὶ ἥδιστόν ταῖς τοῦ σώματος αἰσθήσεσι, δι' ὧν ἰσχύει καὶ περιγίγνεται, εἰ μὴ κοσμίως αἰσθάνοντο τοιούτων τῶν αἰσθητῶν, καὶ τοῖς ἡδίστοις ἡδύνοιντο μετὰ λογισμοῦ. Ὡστε τὸ πᾶν τῆς ὑπερβολῆς, καὶ τοῦ πολλοῦ, καὶ τῆς ἀμετρίας. Καὶ ταῦθ' ἡμέτερον ἔγκλημα, καθάπερ καὶ προείρηται, οὐχ ὡς αὐτῷ σοὶ δοκεῖ. Σὺ μὲν γὰρ, ὡ τῶν, ὡς εἶοικε, σαυτὸν αἰτίας ἐλευθεροῖς, καὶ τὴν ἀκρασίαν οὐδὲν λογίζῃ, καὶ τὴν ἐθελούσιον κίνησιν παρ' οὐδὲν τίθης· μόνην δὲ τὴν ἡδονὴν ἄνω καὶ κάτω στρέφεις, αἰτιώμενος ἀπλῶς πρὸς ἄπερ ἂν ποτὲ σοὶ πραχθεῖη εἰς αὐθάδειαν καὶ τέρψιν. Καὶ παραινῶ σοὶ φειδῶσθαι τῶν τοιούτων κρῖσεων, καὶ μακρὰν ἀπέχεσθαι τοιούτων τῶν λογισμῶν, πόρρω που καὶ τοῦτων δυνατῶν τῆς ἀληθείας. Ποιεῖν γὰρ παραπλήσιον, ὡσπερ ἂν εἰ φάρμακον ἔδει σε πεπωκέσθαι, ὑπὸ λατρῶν ἀρίστων ἐσκευασμένον, εἰτ' ἀκαίρως αὐτὸς χρησάμενος τῷ φαρμάκῳ, πρὸς τοῦναντίον ἐκδάντος σοὶ τοῦ βουλήματος, ἀφελὲς σαυτὸν ἐπιπλήττειν, σὺ δὲ διαβάλλεις τὸ φάρμακον, καὶ τοὺς ἐκείνο σοφῶς κεράσαντας. Οὐ μόνον δὲ τὰ παρὰ τῶν λατρῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶνθ' οἷς χρώμεθα, εἰ χρωτῶ τις οὐ καλῶς, οὐδὲ μετὰ τοῦ προσήκοντος μέτρου, βλαθερὰ ἂν γένοιτο πάντα τρόπον ἢ αὐτίκα, ἢ μετέπειτα, ἢ καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν, ἐφ' ὅτῳ οὐκ ἔστιν. Οὐκ ἄρ' ἡ ἡδονὴ τὸ κακὸν, ἀλλ' ἡ παράχρησις ἐπὶ τῶν ἀπάντων. Ἐπεὶ καὶ πῦρ τῇ παραχρησί

A ille iudex noster sumeret, voluntatem ipsius voluptatis causa reprobantibus, nec ab initio nos adversus illam admirabilibus mandatis et admonitionibus armasset.

Assentior equidem priori orationis parti, voluptatem esse vitium longe violentissimum, nec expressam illius imaginem reprehendo: non enim abhorret ab illius ratione ac more. Verum non adversus omnes pariter homines tantam illa vim obtinet, quantam orator iste statuit, sed duntaxat in eos, qui fortiter ejus impressionibus haud resistunt. Quod sane vel hinc patet: quoties enim acri cum impetu viros adoritur, instar fluctus alicujus objectam molem, de maximis lapidibus arte singulari compactam, ferit, irritoque conatu dissipatur. Alterorum vero animos ubi semel expellendarum rerum varietate cepit, nihil restat aliud quam ut ipsa imperet, illi pareant, ad quodcumque vel turpissimum ablegaverit, quasi quoddam ad pelagus Atlanticum, ultra Gades situm, planeque immensum. Nam illos animos et trahit et suffocat, torrentium in morem, qui vehemente pluvia cum impelluntur, ob aërem et formidabilem impetum vel solo strepitu horrorem incuriunt. Satis enim manifestum est in quale barathrum incidimus quoties illi animi parti qua vis appetens confluetur, frena plane laxamus. At illorum qui virtutis et rationis armis muniti sunt, neminem ullo pacto telum ipsius vulneraverit. Nam qui viri sunt, eos scire debes moderatam ac necessariam voluptatem opportune percipientes, istam effrenem et non necessariam ridere, quod nihil in eo sacri sit, quoties et varietatem induit, et arte quadam versutiaque corporis sensibus quidquid et pulcherrimum et jucundissimum est, objicit, atque horum adjumento corroboratur, et superior evadit, nisi res istas sensiles rite percipiant, et jucundissimis cum ratione semet oblectent. Quo fit ut tota res in nimio posita sit, et copia modique neglectu, quæ sane nostrum sunt crimen, uti supra quoque dictum est, non uti tibi videtur. Nam tu quidem, o bone vir, teipsum culpa liberare videris, et intemperantiam extenuas, ac motum voluntarium pro nihilo ducis: voluptatem vero solam sursum deorsum volutans, simpliciter ad eam refers, quæcumque contumaciæ ac libidinis explendæ causa unquam ab te gesta sunt. Quibus a judiciis ut abstineas, longæque cogitationes hujusmodi repellas, moneo, quando et ipsæ longe a veritate absunt. Nam perinde facis ac si, cum hauriendum tibi pharmacum esset, optimis a medicis paratum, tu intempestive pharmaco usus, eventu voluntati tuæ contrario subsequente, objurgatione tuimet ipsius omissa, pharmacum accuses et eos qui docte id miscuerant. Neque tantum pharmaca medicorum, sed etiam omnia quibus utimur, si quis haud recte utatur, neque cum modo conveniente, quin noxia futura sint, vel statim, vel in posterum, vel etiam a principio usque ad finem, sicri nulla ratione potest. Nec ulla est res.

in qua non idem hoc usu veniat. Non ergo voluptas malum quid est, sed abusus in rebus universis, quandoquidem et ignis abusus malus est, et aqua, et res omnino quælibet. Hæc enim ipsa cæteroque necessaria, et absque quibus nemo salvus et incolumis fuerit, perinde ac noxiæ natura res, interimunt si ultra quam par sit fluant magna cum abundantia. Dic, obsecro, mihi, quid luce, quid aere melius? Si tamèn et his abutatur, magnum quoddam sit malum, itemque nobis accidit quod iis qui horum minime participes sunt; nam utrisque calamitas intoleranda contingit, tam nobis quam illis. Et quonam id pacto, dicam. Radius, res omnium jucundissima, præbet oculis ut actu videndi vim habeant, et rebus aspectabilibus præbet ut conspiciantur id esse quod sunt. Nam et quæ pulchra sunt, et ipse oculus, potestate duntaxat id essent quod natura sunt, pulchra nimirum, et oculus, si beneficium suum radius ipse non præstaret; sed si quis hunc totum oculis immediate exceperit, facile videndi facultatem amittet. Atqui si longo tempore radius oculis nullus illuxerit, nihil inde detrimenti eis acciderit; verum si supra modum in eos irruerit, mox inopinatum quiddam accidit, quando quod jucundissimum nobis est, in dolorem desinit, et per quem videre possumus, per eundem videndi usum amittimus. Jam absque aeris usu ne brevissimo quidem tempore durare possumus, ut interim non dicam, mox interitura universa, ni circumfusum aer esset. Verum si et ille gravius nos afflaverit, et ingente cum impetu sic interna penetraverit per aures, per nares, per os, ut eum omnino nec emittere, naturali viscerum calore refrigeret, nec recentem, qui calorem insitum refrigeret, attrahere atque intrmittere possimus, facile omnes perierimus. Sic omnia bona sunt quæ rite fiunt, nec absque hoc quidquam. Nam et membra corporis, et quæcunque usibus horum serviunt, per se bona sunt et ad bonum facta. Quin etiam conditionem suam moderatione servant; nam solo excessu, vel defectu illius, quod fieri par erat, tam ipsa membra quæ agunt, quam quæ per ea efficiuntur, esse mala putantur, cum nequaquam sint. Etenim quod nimium est, quodque parum, ubique nocet, uti jam ante dictum est. At illa per istæc instrumenta nonnunquam fiunt, nonnunquam ratione materiæ, quæ instrumentis, hoc est membris, agendi vim suppeditat; nonnunquam ex ipsius animi sententia. Non tamen illa quis jure vituperaverit, opinor, in ulla re: nec enim materies, quæ expers est animi, culpanda venit, nec membra, sed movens istæc animus, qui arbitratu suo movetur, ad meliora quidem cum a ratione gubernatur, ad deteriora vero cum brutas ad partes magis propendet. Quamobrem de duobus alterum sequetur, vel ut minime sit accusanda voluptas, quoties modus a nobis negligitur, progressis ulterius quam par fuerat: vel ut idem eodem modo de creatis universis fiat; imo potius, creatis omnis-

Α κακόν, καὶ ἅπαν χρήμα. Αὐτὰ γὰρ ταῦτα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ὧν χωρὶς οὐδ' ἂν οὐδεὶς διασώζοιτο, ὡς περ τὰ φύσει βλάπτοντα διαφθείρει, ἦν ὑπὲρ τὸ δέον συνεπιβρέυση μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Τί μὲν, εἰπέ μοι, φωτὸς, τί δ' ἄερος βέλτιον; ἀλλὰ ἂν καὶ τοῖςδε παραχρήσωμεθα, μέγα τι γίγνεται κακόν, καὶ ταυτὴν τοῖς οὐ μετέχουσι τούτων πάσχομεν. Ἄφ' ἧστων γὰρ ἄμποῖν τὸ δεῖνόν ἡμῖν τε κάκεινους. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Ἄκτις, ὁ πάντων ἥδιστον, παρέχει μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνεργεῖα τὸ ὄρᾶν ἔχειν, παρέχει δὲ τοῖς ὀρατοῖς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι καὶ φαίνεσθαι. Μόνη γὰρ ἂν ἦν δυνάμει τὰ καλὰ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς, αὐτὸ τοῦθ' ὁ περὶ κασι, καλὰ καὶ ὀφθαλμὸς, μηδαμῶς που τῆς ἀκτίως τὸ ἐαυτῆς χορηγοῦσης. Ἄλλ' εἰ τις ταύτην ἀμέσῳ ὕλην τοῖς ὀφθαλμοῖς δέξαιτο, βρδύως ἂν τὴν ὀπτικὴν ἀπολέσει δύναμιν. Καίτοι συχνόν τινα χρόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μὴ φανεῖται, οὐδὲν ἂν τούτοις βλάπτον ἐπεγένετο. Ὑπὲρ δὲ τὸ μέτρον συγγεγονῆς, αὐτίκα καὶ γίγνεται παράδοξον, εἰ δὲ ἥδιστον ἡμῖν τελευτήσειεν εἰς λύπην, καὶ δι' ἦν ὄρᾶν ἔστι, δι' αὐτὴν καὶ τὸ ὄρᾶν ἀπολέσασιν. Ἄερος μέντοι χωρὶς οὐδὲ γούν βραχυτάτον χρόνον ἐνεστὶν ἡμᾶς διαρκέσαι· ἐγὼ γὰρ τάως εἰπεῖν, ὡς καὶ πάντα ἂν εὐθὺς ἀπόλωλε, μὴ περιχυθέντος ἐκείνου. Ἄλλ' ἂν καὶ οὗτο; φορτικώτερον ἡμῖν ἐπιπνεύση, καὶ μετὰ ῥύμης ὅτι πολλῆς ἐπιδιαδράμη τᾶνδον διὰ τῶν ὠτων, διὰ τῶν μυκτῆρων, διὰ τοῦ στόματος, ὡς μὴ δυνηθῆναι τοσούτον ἐκπέψαι μὲν αὐτόν, ὑπερξέσαντα τῇ φυσικῇ τῶν σπλάγγων θερμότητι, σπᾶσαι δὲ καὶ ἀντεισαγαγεῖν νεαρώτερον, ψύζοντα τὴν ἐμφυτον θέρμην, εὐχερῶς ἂν ἅπαντες ἀπολώλαμεν. Οὕτω πάντα ἀγαθὰ, μετὰ καιροῦ πεπραγμένα, καὶ οὐδὲν ἄνευ τούτου. Καὶ μέλη γὰρ τοῦ σώματος, καὶ ὅσοις χρήται ταυτί, ἀγαθὰ τὸ καθ' αὐτὰ, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ γέγονε. Καὶ μέντοι γε καὶ σώζει τὴν τάξιν τῆ συμμετρίας. Μόνη γὰρ πλεονεξία ἢ ἐνδεία τοῦ καθήκοντος· τὰ τε ἐνεργούντα μέλη, καὶ τὰ δι' αὐτῶν ἐνεργούμενα, νομίζεται κακὰ εἶναι, μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντα. Τὸ γὰρ πλεονάζον, καὶ τὸ ἐλλείπον, τοῦτ' ἔστι τὸ βλάπτον ἀπανταχοῦ, ὡς ἐφθη γε τοῦτο ῥηθέν. Ταῦτα δ' ἔστι μὲν διὰ τῶν ὀργάνων τούτων ἐνίοτε γιγνόμενα, ἔστι δὲ διὰ τὴν ὕλην, ἣ παρέχει τοῖς ὀργάνοις, τούτέστι τοῖς μέλεσιν, ἐνεργεῖν· ἔστι δὲ διὰ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ γνώμην. Οὐ μὴν ἐκείνους μέμψαιτ' ἂν τις, οἷμαι, δικαίως ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀπάντων. Οὕτε γὰρ τὴν ὕλην ἀψυχον οὔσαν, οὕτε τὰ μέλη, ἀλλὰ τὴν κινούσαν ταῦτα ψυχὴν· ἣ κινεῖται προαιρέσει ἐπὶ τὰ βελτίω μὲν, λόγῳ κυβερνωμένη, ἐπὶ τὰ χεῖρω δὲ, πρὸς τὸ ἀλογώτερον τὴν ὁρμὴν ἔχουσα. Ὅστε δυοῖν θάτερον· ἢ μὴδὲ τὴν ἡδονὴν διαβλητέον ἂν εἴη, παρ' ἡμῶν ἀτιμασθέντος τοῦ μέτρου, ὡς περαιτέρω τοῦ γιγνομένου προβεδηκότων, ἢ καὶ πᾶσαν ἐξῆς τὴν κτίσιν τὸν ἴσον τρόπον. Μᾶλλον δὲ ταύτην ἀφέντες, τὴν ποιητὴν διασύρωμεν. Ὅ γὰρ τῶν βλαπτόντων δημιουργὸς αἰτιὸς ἀντικρυς τῶν κακῶν, ἅπερ ἀναγκάτως ἂν παρ' ἐκείνων γένοιεντο. Καίτοι εἰ διὰ τὰ βλάπτοντα αὐτὴν αἰτιασόμεθα, δικαίον ἔστι παμπληθὲς καὶ δι' αὐτὰ τὰ βλαπτόμενα ἐκείνον αὐ αἰ-

τισθαι, τιαυτα παρ' αὐτοῦ γεγονότα, ὡς μὴ τὸ βλάπτον τε καὶ κακὸν οἷά τε εἶναι ἐκκρούσασθαι. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπὸν σοι δοκεῖ, καὶ οὐκ ἂν δέξαιο λέγειν (καλὰ γὰρ ἅπαντα φήσεις τὰ ἐκ Θεοῦ), ἀτοπὸν καὶ τὸ τὴν ἡδονὴν διασύρειν, ὑπὲρ ἀγαθοῦ σοφῶς ἡμῖν δεδομένην. Οὐδὲν γὰρ ταύτης ἀπουσίας εἶχεν ἂν συνίστασθαι τῶν ἐν αἰσθήσει τε καὶ ζωῇ. Πάντα γὰρ ἐπίπονα, τὰ τῇ ζωῇ βοηθοῦντα· ἂν ἀφέλης τὸ ἡδῦ, οὐδὲν ἐκεῖνων ἐφάψεται οὐτινοσοῦν, πόνον ἔχοντος. Συνίστησι δὲ μοι τὸν λόγον τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα. Ἡμεῖς γὰρ οὐτ' ἐπιθλομεν, οὐτε πίνομεν, τῆς ἡδονῆς μὴ προτρεπομένης. Καὶ τὸ θαυμάσαι δίκαιον, ἐπειδὴν ὑπερκορεῖς τῶν τροφῶν γενώμεθα, καὶ τὰ ἤδιστα πάντα ἀποστρεφόμεθα, καὶ μᾶλλον ἂν ἐλοιμέθα πληγὰς τῷ σώματι δέξασθαι ἢ τῷ στόματι τροφήν. Εἰ δὲ καὶ τὸ παρ' ἡμῖν ὀρεκτικὸν τε καὶ ἐκτικὸν τοῦ πεφυκότος παρεκτραπήσεται, παραινούντων μὲν λατρῶν, παρακαλούντων δὲ φίλων, πάντα ποιούντων τῶν συγγενῶν, οὐδεμὶα μηχανῆ γένοιτ' ἂν ἱκανῆ, οὐδὲ φόβος, ὡς ἀναπεισάσαι δυναθῆναι ταῖς τῶν κηδομένων παραινέσεσιν εἶξαι. Ἄλλ' εἰδότες ὡς τεθνηζόμεθα, εἰ μὴ λάβοιμεν τροφήν, ἡμεῖς δὲ θνήσκουμεν μὴ λαβόντες.

deri possit, monitionibus illorum, qui curam ejus gerant, cedendum esse. Imo tamen si nobis moriendum notimus nisi cibum sumpserimus, tamen eo repudiato potius mortem oppellimus.

Ὅταν τοίνυν οὕτως ἔχη τὰ τῶν λογικῶν πράγματα, ὁ ἰχθύς, καὶ τὸ πτηνόν, καὶ ὁ ἵππος, πῶς ἂν τι δέδρακε μοχθηρὸν ἢ ἐργῶδες, μὴ τῆς ἡδονῆς εἰς τοῦτο παρακαλοῦσης; Ἐπιθλοῖ γὰρ τὸ ἀλόγον οὐχὶ τοῦ ζῆν ἕνεκα (πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ), ἀλλ' ὅτι περ τρεφόμενον ἡδεται, ἡδῦ ποιούντος τοῦ λαίμου φυσικῆ τιμῆ διαθέσει τὸ δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν γαστέρα καταπεμπόμενον. Ἐπισημαίνει δὲ αὐτῶν τὸ ζῆν ἀπὸ τῆς τροφῆς. Καὶ τὴν ἴσον πάλιν μίγνυται τρόπον. Οὐ γὰρ ἴνα μὴ τὸ γένος ἐκλείψῃ, ἀλλ' ὡς κηλούμενον ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἐπειδὴν ἠγήσεται μὲν ἔνδεια, οὐ φθόση δὲ πλησμονή. Ὅστε ἐξέστιν εἰπεῖν εἶναι τὴν τῆς ἡδονῆς σύστασιν ἐν τῷ μέσῳ ἔνδειας καὶ πλησμονῆς χρόνῳ ἐπὶ παντός ἐφεξῆς πράγματος. Καὶ μὴν οὐ μόνον διὰ τὴν ἐμὴν ἡδονὴν εὖ ἔχει τὸ γένος ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν τοῖς ἀλόγοις. Ἐπεὶ γὰρ ταῦτα δι' ἡμᾶς γέγονε, διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν αὐτὰ διασώζεται, φαίνεται σαφῶς καὶ ἡ τῶν ἀλόγων εἰς ἀγαθὸν ἐκβεθηκυῖα τῷ ἡμετέρῳ βίῳ. Τὰ γὰρ ἔξωθεν ἡμῖν συνεργούντα ἐκεῖθεν βέλτιστα ἔχει. Τίς ἂν εἴποι τὰς παρ' ἐκεῖνων ἡμῖν τροφὰς, τὰς περιβολὰς; τὰλλ' ὅσ' ἀμέσως ἐκεῖνοις χρώμεθα, στελλόμενοι τε μακρὰς ὁδοὺς, καὶ ἐμπορευόμενοι, πολεμοῦντες, καὶ θηρεύοντες, καὶ γεωργοῦντες; καὶ τὰ ἐκ τῆς γεωργίας συλλέγοντες, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι καλῶς ἡμᾶς πράττειν; οἰκίας λέγω, νεῶς, λιμένας, πόλεις αὐτάς. Ὅστε καλῶς ἡμῖν εἴρηται καὶ τὸ περὶ τῆς ἡδονῆς τῆς ἐν τοῖς ἀλόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν αὐτάρκη καὶ ἀπέριττον ζωὴν ἀπωλέσαμεν, καὶ διὰ τοῦτο πολλῶν δεζόμεθα, τούτων δὲ τὸ πλεῖστον μέρος ὑπηρετεῖ τε καὶ δίδωσιν ἡμῖν παρ' ἑαυτῶν τὰ ζῶα, αὐτὰ δὲ ταῦτα τῇ ἡδονῇ διασώζεται, κομιδῇ σαφὲς γίνεται, ὡς καὶ τῇ τούτων ἡδονῇ ὁ βίος ἡμῖν συνίσταται καὶ

A rum conditor est, haud dubie malorum est auctor, quæ necessario scilicet ab illis flunt. Atqui si eum propter noxia culpabimus, plenissime justum est, eundem et læsorum nomine culpari, qui talia condiderit, ut quidquid noxium atque malum est repellere nequeant. Sin istud absurdum tibi videtur, qui tale quid proferre non sustineas (nam omnia facta divinitus bona esse fateberis), etiam absurdum est voluptatem criminari, plane boni causa nobis concessam. Etenim absque hac, nihil sensu, nihil vita præditum constare posset. Sunt enim omnia laboriosa quæ vitæ opitulantur, ac si quidem voluptatem abstuleris, laboriosum omnino nihil attingent. Atque hanc orationem meam res ipsæ mortalium confirmant. Nos enim neque comedimus, neque bibimus, nisi voluptas incitet. Et quod admirationem meretur, cum ciborum nos ceperit satiety, etiam jucundissima quælibet aversamur, ac verbera corpore mallenus excipere quam ore nutrimentum. Quod si etiam vis in nobis appetens et attrahens a nativo statu deflexerit, monentibus medicis, hortantibus amicis, cognatis omnia facientibus, tamen nec ars suffecerit ulla, nec metus, ut ægro persuaderi possit, monitionibus illorum, qui curam ejus gerant, cedendum esse. Imo tamen si nobis moriendum notimus nisi cibum sumpserimus, tamen eo repudiato potius mortem oppellimus.

Cum igitur ratione præditorum res ita comparatæ sint, quonam pacto piscis, et avis, et equus, laboriosum vel operosum aliquid fecerit, non incitante ad hoc voluptate? Comedit enim, quod rationis expertus est, non ut vivat (undenam istuc? minime quidem certe), sed quia de nutrimento voluptatem percipit, dum gula naturali quadam affectione snave reddit id quod per eam in alvum demittitur. Simul ex eodem hoc nutrimento id quoque consequitur, ut vivat. Consimili modo et Venere utitur. Non enim hoc eo facit ne genus ipsum deliciat, sed quia voluptate demulcetur, quoties inopia quidem præcesserit, ad satietatem vero necdum perventum fuerit. Quamobrem dicere licet, in omnibus omnino rebus, consistere voluptatem in eo tempore quod inter inopiam et satietatem velut intermedium est. Neque tantum voluptatis nostræ causa recte affectum est genus humanum, verum etiam illius causa voluptatis quæ brutis animantibus inest. Quoniam enim illa propter nos facta sunt, et propter voluptatem conservantur, apparet manifesto, brutorum quoque voluptatem vitæ nostræ bono esse. Nam quæ extriusecus nobis opem ferunt et conducunt, ex voluptate quam optime sunt affecta. Quis explicare dicendo possit, quæ ab illis alimenta, quos amictus habeamus, aliaque in quibus eis immediate utimur, dum itinera longa facimus, et mercaturas exercemus, et bella gerimus, et venamur, et agros colimus, et fructus agriculturæ colligimus, cum cæteris, absque quibus bene nobis esse nequit, domos dico, templa, portus, ipsa oppida? Quamobrem hoc quoque de voluptate quæ brutis inest, recte a nobis est pronuntiatum. Nam quia vitam illam copiose sibi ipsi sufficientem et simplicem amissimus, ideoque pluribus indigemus

quorum maximam partem ex sese nobis suppeditant animalia, quæ ipsa quoque voluptate conservantur, sane quam perspicuum efficitur, etiam ipsorum voluptate vitam nostram conservari atque ornari : qua prorsus abolita, nihil dubium est, aboleri quæ bruta sunt, unaque cum eis aboleri quæ ratione præditorum vitæ sunt necessaria, nec aliud superat nisi ut ærumnosam lubricamque vitam agamus. Et quid ego dico? Brutorum omnino vitæ vita nostra similis esset, si ea de medio sublata forent; imo, si dicere liceat, multo miserius quam ipsa sine ipsis viveremus; nam ipsorum bene vivere nihil est aliud quam ita vivere sicuti nunc vivunt. At vita nostra male affecta foret si vivendi ratio nostra belluinæ responderet, sublatis e medio scilicet iis quæ nostra causa facta sunt. Nec id tacendum : cum duplex sit voluptas, ab utraque commodum aliquod percipere licet. Nam et illa voluptas (loquor autem de inhonesta et turpissima, quæ a bonis male audit, quasi caput quoddam vitiorum), si quidem nos velimus, deliciis nobis æternas et sobrias cum gloria conciliaverit. Quo fit ut in utramque partem voluptas iis qui volunt emolumento sit. Si bona est, hoc ipso prodest; sin mala, et insidiatrix, quod cum talis sit, nihil profecerit. Nam si hastam in nos illa contorserit, quæ nos accurate recteque munitos attentione tolerantiaque conveniente reperiat, præterquam quod nihil ullo modo nocuerit, etiam maxime profuerit iis quibus insidias struēbat. Quippe cum emissum ab ea telum in soliditatem thoracis et scuti, quorum artifex virtus est, impactum fuerit, impetuque suo reflexum ad eam quæ emiserat, vulnus ipsa quidem accipit letali verbere, nobis autem invita suppeditat, ut marcescente nunquam corona exornati, deliciis nullum sinem habituris fruamur. Et merito id quidem. Nam si cornu contra nos voluptas extulit, et stimulum mortis acquisivit, propter gulositatem nostram, quam ex illa prima intemperantia velut hæreditate consecuti sumus, sequitur eos qui per continentiam semet immunes ab insatiabili libidine declaraverint, merito coronandos vitæque fructuosos immortalis cum deliciis tali vitæ congruentibus. Nec abs re Deus hoc faciet : nam si pœnas ab iis exigit qui vixerunt intemperanter, multo magis ei convenit, justa bonis præmia dare, qui necessitatibus modum constituere norunt, et a re quavis has superante semet abstinent, cum deliciis hi nullas admirentur, haud affecti erga quidvis promiscue quod ultra necessitatem boni speciem habet. Denique secundum expositas hætenus rationes, existimare convenit, voluptatem his bonam esse, illis e contrario malam. Nam qui malo feruntur impetu, navium in morem, instrumento suo carentium, utcumque libidinem appetitus afflare contigerit, iis haud dubie formidabilis hostis est, et audax pariter atque subdolos, et infinitis artibus eos tentans quibuscum pedem conserit, adeoque simpliciter illorum omnium formam retinens, quæcumque simulacrum illud voluptatis illo-

Α κοσμεῖται· ἥς ἀναιρεθείσης καθάπαξ, ἀναιρεῖται μὲν σαφῶς τὸ τῶν ἀλόγων γένος, συναναιρεῖται δὲ αὐτοῖς τὰ πρὸς τὸν λογικὸν βίον ἡμῶν ἐπιτήδεια· καὶ ὁ λοιπὸν, ἐπιμοχθὸν τινα βίον καὶ σφαλερὸν ἔλκει τὸ γένος ἡμῶν. Καίτοι τί λέγω; Τῷ τῶν ἀλόγων ἀντικρὺς βίῳ ὁ καθ' ἡμᾶς ἂν ἐτίθει, αὐτῶν ἐκ μέσου γεγενημένων· ἐὰν δὲ ἐξῆ μοι καὶ τοῦτ' εἰπεῖν, πολλῷ κάκεινων ἐλαεινότερον ἂν ἐζῶμεν ἄνευ ἐκείνων· ὅτι τὸ μὲν ἐκείνων εὖ ζῆν τοῦτ' ἐστι, τὸ ζῆν ὡς νῦν· ἡμῶν δὲ ἂν εἴχε κακῶς ὁ βίος, θηρίοις ἐοικόσι τῇ πολιτείᾳ τε καὶ τῇ διαγωγῇ, ὅτε δὴ τῶν δι' ἡμᾶς γεγενημένων ἔφανισμένων. Ἀλλὰ μὴ οὐδὲ ἐκεῖνο σιωπῆς ἄξιον· διπλῆς γὰρ οὐσίας τῆς ἡδονῆς, ἐστὶ καὶ παρ' ἑκατέρας ὠφελήθηαι. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἡ ἡδονὴ (λέγω δὲ νῦν τὴν ἀσεμνον, τὴν ἀσχι-
B στην, ἢ παρὰ τῶν χρηστοτέρων κακῶς ἀκούει, ὡς ὁ τι περ κεφάλαιόν ἐστι τῶν κακῶν), εἶγε ἡμεῖς βουλοίμεθα, γένοιτ' ἂν ἡμῶν πρόξενος αἰωνίων καὶ σωφρόνων μετὰ δόξης ἀπολαύσεων. Ὅστε καθ' ἑκάτερον μέρος ἡ ἡδονὴ λυσitelεῖ τοῖς βουλομένοις. Εἰ μὲν ἀγαθὴ ἐστὶν, αὐτῷ γε ταύτῃ· εἰ δὲ κακὴ καὶ ἐπίβουλος, ὅτι οὐδὰ γε τοιαύτη, οὐδὲν ἦνυσεν. Εἰ γὰρ ἐκέλη καθ' ἡμῶν ἀκοντίσει τὸ δόρυ, εὔροι δὲ ἡμᾶς τὸ δόρυ ἀκριβῶς τε καὶ καλῶς πεφραγμένους προσοχῇ καὶ καρτερίᾳ τῇ γιγνομένῃ, πρὸς τῷ μηδαμῶς μηδὲν παραβλάψαι, ἡ δὲ καὶ ὤνησεν ἐς τὰ μάλιστα, οἷς γε ἐπεβόλλευσεν. Ὅταν γὰρ τὸ ταύτης ὄπλον ἀφθὲν ἀντικρουσθῇ στερόβότητι τε θώρακος καὶ ἀσπίδος, ὧν ἐστὶ τεχνίτης ἡ ἀρετὴ, καὶ τῇ αὐτοῦ φορᾷ ἀντεπιστρέψῃ πρὸς τὴν ἐκπέμψασαν, ἐκείνην μὲν ἐργάζεται τραυματίαν πληγῇ καιρίᾳ, ἡμῶν δὲ ἀκουσα ἡ ἀρετὴ, ἀγῆρω στεφάνῳ κεκοσμημένοις, ἀγῆρω τρυφῆς ἀπολαύειν. Εἰκότως. Εἰ γὰρ τὸ κέρας ἐσχηκεν ἡ ἡδονὴ καθ' ἡμῶν, καὶ θανάτου προσεκτήσατο κέντρον, διὰ τὸ λιγνῶδες τὸ παρ' ἡμῶν, ἐκ τῆς ἀρχῆθεν ἀκρασίας κληροδοχοῦμενον· οἱ δι' ἐγκρατείας ἐλεύθεροι τῆς ἀπληστίας ἀναφανέντες δικαίως στεφανώσονται, καὶ ζωῆς μετέξουσιν ἀθανάτου, καὶ τρυφῆς οὐκ ἀπαδούσης τῇ ζωῇ. Δίκαιος ἂν εἴη θεὸς τοῦτο πράξει. Εἰ γὰρ δίκην γε εἰσπράττει τοὺς ἀκρασίᾳ συζήσαντας, πολλῷ γε μᾶλλον αὐτῷ προσήκει τοὺς γιγνομένους μισθοὺς δίδοναι τοῖς ἀγαθοῖς, εἰδότες μέτρα θεῖναι ταῖς χρεῖαις, καὶ παντὸς τοῦ ὑπὲρ ταύτας ἀποπηδῶσιν· ὡς οἷδε οὐκ ἐπτόγηται περὶ τὴν τρυφήν, διακεχυμένῳ ἔχοντες, πρὸς ὁ τι ἂν περ τῶν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν κλιῶν φανείη. Κατὰ δὲ τοὺς ἤδη ῥηθέντας λόγους προσήκει νομίζειν τὴν ἡδονὴν τοῖς μὲν ἀγαθὴν εἶναι, τοῖς δὲ οὐναντίον. Τοῖς μὲν γὰρ κακῶς φερομένοις κατὰ τὰ ἀνεργάστια πλοῖα, ὡς ἂν ποτε τύχη πνεῦσαι τὴν ἔφρσιν, ἀντικρὺς πολέμιός ἐστι φοβερός, θρασὺς τε ὄμα καὶ ὑφαλος, μυρλαῖς τε πειρώμενος μηχαναῖς οἷς συμπλέκεται, καὶ ἀπλῶς ἐκείνων πάντων διασώζων τὸν τύπον, ὅσαπερ ἡ ταύτης εἰκὼν ὑπὸ τῶν γραφάντων αὐτῇ ἡμῶν ἐδειξεν. Ἐξ ὧν δὴ πάντων συνάγεται, ὡς τὸ νικήσαι πρόδηλον ἔχει τῆς εἰκόνος πρωτότυπος, ἀνθ' ὧν γε πρὸς ἀντίπαλον ἀποδύεται εὐεπιχειρήτων καὶ νωθρῶν· τοῖς δὲ λόγον ποιομένοις τῆς ὡς ἀληθῶς ζωῆς, καὶ μόνης πρῶ-

ηκούσης ανθρώποις, ζῶσι τε προσήκοντι σχήματι, καὶ λογισμῶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἰθύνουσι πράγματα, ἀγαθὴν τε εἶναι καθ' αὐτήν, καὶ αὐτοῖς πρόξενον ἀγαθῶν μεγίστων, τὸν τῆς βίον ἀμείψασι, προσέτι δὲ καὶ ἡδονῆς ἀλγιστάτης τε καὶ μονίμου μετὰ δόξης γιγνομένης τῷ τότε βίῳ. Ὡς τὰ γε παρόντα ἀγαθὰ, καὶ λαμπρότης ἅπασα, καὶ ἡ ἡδονή, καὶ ἡ δόξα, ψευδώνυμά τινὰ ἔστι καὶ μικρὰ, καὶ μόγις που τῇ χρεῖα συμπαραμένοντα. Καὶ πάντα δὲ ἐκεῖνα, ὅσα ζητητέα ἡμῖν ἔστιν, οὐ μᾶλλον γε αὐτῶν ἕνεκα ἢ ἐτέρων τοιαῦτ' ἂν εἴη. Οἷς γε σύστοιχόν ἔστι καὶ τὸ τῆς ἡδονῆς χρῆμα. Νομίζομεν δὲ καλὸν εἶναι, ἐνταῦθα τὸν λόγον κεφαλαίως αὐτὰς, ὡσπερ ἐν συμπεράσματι ἀποδοῦναι.

vix ad usum necessitatemque durant, omniaque sua causa quam aliorum, talia sunt, quorum series ros arbitror, si capitibus orationis ad summam hoc mus.

Εἶναι μὲν οὖν φημι τὴν ψυχὴν, καὶ πάντα τὰ αὐτῆς μέλη, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ τὰς δυνάμεις, παρὰ Θεοῦ. Πῶς γὰρ οὐ ; εἶναι δὲ καλὰ καὶ ἀγαθὰ, ὡς ἀπὸ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ πάσαις ἀνάγκαις. Καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν, ἅτε τὴν ψυχὴν τελειοῦσαν τῷ παρ' ἑαυτῆς μέρει, καὶ κατὰ τοῦτο ἀγαθὴν · τὸ γὰρ ἀτελεές, οὐ καλόν. Ὡς δὲ καὶ τὴν ἡδονὴν ἔχειν, ἢ τε τὸν βίον ἡμῖν συνίστησι, καὶ δι' ἣν τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐνεργόν ἔστιν ἐν ἡμῖν, καὶ οὐχ ὡς νεκρὸν οὕτως κείμενον, δυνάμει μόνον τὸ ἑαυτοῦ κερταμένον. Καὶ ἐπειδὴ περ ταῦτ' οὕτως ἔχει, καὶ τὰ τῆς ζητήσεως τέλος ἴσχει, καὶ ἀγαθὸν τὸ τῆς ἡδονῆς ἡμῖν ἀποδίδεσθαι χρῆμα τῶν τε ἄλλων ἕνεκα, καὶ ὡς ἀπὸ Θεοῦ δεδομένον τῇ τε λογικῇ καὶ αἰσθητικῇ φύσει · τί δὲ ἡ φῆς ὁ τὴν ἡδονὴν ἀπλῶς διαβάλλων ; Εἰ γὰρ σιωπᾶς, αὐτὸς ἐρῶ σοι τελευταῖον ἐγώ, ὅπερ ἂν ἡδέως ἀκούσαις, οἶμαι. Ἐγὼ σοι τοὺς λόγους ἐπικυρώσας, δι' ὧν σὺ τὴν εἰκόνα τῆς ἡδονῆς μικροῦ συντόμως ἀνεζωγράφησας, ἐν γέ τι μόνον ἀποκυρῶ, τὸ κατὰ πάντων τοσοῦτον νομίζειν αὐτὴν δύνασθαι, ὡς μικροῦ μάταιον εἶναι πᾶσαν ἀνθρωπίνην σπουδὴν, ἐθελόντων πρὸς ἐκείνην ἀγωνίζεσθαι. Εἰ γοῦν καὶ αὐτῷ σοι ταῦτα δοκεῖ, κατ' τὴν ἡδονὴν νομίζεις τὴν ὑπὲρ χρεῖαν, τὴν ἀκοσμον, τὴν πάντα ἐπιβλαβή, δυνατὴν μὲν ἀσθενοῦσι τὴν προαίρεσιν, ἀσθενῆ δὲ δυναμένοις ὀρθὰ λογίζεσθαι, καὶ ποιεῖν ἐθέλουσιν, ἀλογίζονται · εὐγνωμον, οἶμαι, ποιήσεις, ἐν ἧς ἐκ μέρους ἐπιεικῆς, ἐμὲ πρὸς τοῦτο μιμούμενος, οὔτε πάντα σοι τὸν λόγον ἐπαινοῦντα, καὶ οὐ πρὸς πάντα μεμφομένον. Καὶ μὴν, εἰ ἔγωγε τοῖς σοῖς συμφαίην. Ἐξ ἡμισίας, καὶ σὺ ταυτὸ γε πράξαις πρὸς τὰ μὰ, συνάδοντες ἀλλήλοις εὐρεθησόμεθα · καλλίστην μὲν, καὶ ἀγαθὴν, καὶ ὀφέλιμον, τὴν ἀναγκαίαν καὶ κοσμίαν ἡδονὴν ἀνακηρύττοντες τε καὶ ἀποφαινόντες · τὴν δὲ πλεονάζουσαν τε καὶ ἀκοσμον τοῦναντίον οὐ καλὴν, οὐδὲ ἀγαθὴν, οὐδ' ὀφέλιμον · καὶ τοὺς αὐτῇ γε χρωμένους οὐκ ἐν καιρῷ, οὐδ' ἐν μέτρῳ, μὴ παρ' αὐτῆς, ἀλλ' οἰκοθεν τὴν βλάβην δεχομένους, ὡς σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδωκότας ταῖς παραχρήσεσιν. Ἐπεὶ καὶ πάντα τοῦ βίου τὰ ἀγαθὰ εἰς κακὸν ἂν, ὡς εἰπεῖν, μεταβάλλοι, εἰ τις γε

A rum opera nobis ostendit, quibus pictura quasi quadam exprimebatur. Ex quibus omnibus eane colligitur, ipsam voluptatem, cujus imago repræsentabatur, manifesto victricem esse propterea quod cum adversario superatu facili et ignavo in certamen descendat : cum aliis, qui veræ vitæ, quæque hominibus sola competit, rationem habent, et convenienti cum dignitate vivunt, resque suas ratione moderantur, bona per se sit, et maxima bona conciliet, ubi de hac vita migrarunt, prætereaque voluptatem verissimam ac durabilem, cum gloria vitæ securitæ convenienti, pariat. Nimirum præsentia bona, splendor universus, voluptas, gloria, vana quædam nomina sunt et res exiles, quæque adeo, quæcunque nobis quæreuda sunt, non tam voluptas quoque continetur. Recte vero nos factulo loco revocatis, velut in conclusione rem explicce-

B Ato igitur et animum et omnes ejus partes, uti quis eas appellaverit, omnesque facultates, a Deo esse. Cur enim non sint ? Itidem cum a Deo sint, esse res egregias et bonas ; nam hoc omnino necessarium est. Rursus appetitum quoque cum adjunctione partis suæ perfectum constituat animum, hac ipsa de causa bonum esse ; nam quod imperfectum, bonum esse nequit. Eandem esse rationem voluptatis, quæ vitam nostram fulcit, et per quam vis appetens in nobis est efficax, nec quasi si mortua jaceret, potestate duntaxat vim suam obtinet. Quæ cum ita sint, et ad finem perducta quæstione jam sit demonstratum, voluptatem esse rem bonam, cum alias ob causas, tum quod a Deo tam rationis quam sensus participi naturæ sit concessa, quid tu tandem ais, qui voluptatem simpliciter criminalis ? Nam si quidem ipse siles, dicam ego tibi postremum quod lubenter audies. Confirmatis equidem suffragio meo rationibus tuis, quibus imaginem voluptatis breviter expressisti, unum hoc duntaxat abrogo quod adversus omnes eam tantum posse arbitraris, ut vanum prope sit omne studium mortaliū qui certamen adversus eam suscipere velint. Saltem si hæc tibi quoque videntur, et si putas voluptatem superfluam, inhonestam, omnino noxiam, valentem quidem esse in iis quorum in eligendo vis animi debilis est, at invalidam in illis qui recte res æstimare possunt, et quæ ducunt esse bona facere volunt, æquum te geres, opinor, at ex parte scilicet moderatus sis, exemplum meum imitatus, qui nec omnem orationem tuam laudo, nec in omnibus reprehendo. Atqui si tuis ego assentiar ex semisse, tuque vicissim in meis idem feceris, alter alteri consentire deprehendemur, qui pulcherrimam, et bonam, et utilem prædicemus ac pronuntiemus eam voluptatem quæ necessaria, quæ decens ac honesta sit ; viceque versa non honestam, nec bonam, nec utilem, quæ modum excedat et expers sit decori : qui denique voluptate non opportune nec moderate utantur, eos non a voluptate, sed seipsis detrimentum accipere, cum seipsos abusibus dedant, quam-

doquidem omnia quoque vitæ bona in malum, ut ita dixerim, mutata transeunt, si quis illis præter necessitatem utatur. Age igitur, siquidem ita tibi videtur, verbis tandem in unum coeamus, quando rationes nostras eodem tendere arbitror. Nam quæ voluptati tu tribuis, exsuperantiam scilicet excessumque rebus in omnibus quorum fruitio expetit, ea vicissim ego nostra esse aio. Quamobrem verbis, non sententiis dissidemus. Tibi quidem si quod bonum est, appellare voluptatem placet, et eandem abusum dicere, non dissentiam; saltem et ipse

Α παρά τὴν χρεῖαν αὐτοῖς χρῶτο. Ἄγε οὖν, εἰ σοὶ δοκεῖ, συμβῶμεν ἅμα τοῖς λόγοις. Τοὺς γὰρ λογισμοὺς ἡμῖν εἰς ταυτὸν εἶναι νομίζω. Ἄ γὰρ σὺ φησὶ τῆς ἡδονῆς εἶναι, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἐπὶ τῶν ἀπολαυστῶν πάντων, ταῦτ' ἐγὼ φημι ἡμέτερα εἶναι. Ὅσ' ἐν λόγοις ἡμῖν ἡ διαφορὰ, οὐ τοῖς λογισμοῖς. Ἄλλ' εἰ τί σοι καλὸν δοκεῖ τοῦτο καλεῖν ἡδονὴν, τὴν δ' αὐτὴν παράχρησιν, οὐ διοίσωμι. Μόνον δὲς μοι καὶ αὐτὸς ἀγαθὸν τὴν σύμμετρον ἡδονὴν λέγειν.

mibi concedito, moderatam ut voluptatem esse rem

ORATIO VI.

Peccatum esse quiddam longe pessimum. Neminem vero desperare debere nec de seipso, nec de altero, sed judicare seipsum, et non alterum; nec eos odisse qui deliquerunt, sed miserari; deque pœnitentia, et providentia Dei, et dilectione, et in homines clementia.

Hactenus de voluptate disseruimus, ut quidem licuit, institutamque de hac orationem exhibuimus. Ac sit sane, non prorsus ut a decori ratione recesserimus, sed visi saltem signis auditoribus nostris mediocriter prospere navigationem susceptæ tractationis absolvissæ. Cæterum debere nos arbitror, ratione hujus omni explicata, siquidem officium facere velimus, etiam de desperatione disserere. Nam ex intemperantia voluptatibus abutente peccata nostris in animis emergunt; de frequenti peccato desperatio existit, quam deinde major alia comitatur; atque ita dum malum ipsum progreditur, necesse tandem est in infinitum porrigi, extremumque vulnus animis infligi, dum lues semper in deterius tendit, minus ut ea liberari liceat. Multos admodum voluptas prostratos subegit, multos etiam vulneribus affectit. Ac nonnulli, quod in animam suam viriliter certare non induxissent, ne primam quidem ejus aggressionem sustinuerit, sed captivi plane facti, spectatorum sibilis explosi sunt. Deinde cum voluissent, non modo cladis acceptæ labem abolere, verum etiam debitis victoriæ coronis redimiti sperant. At vero quotquot euse desperationis læsi sunt, eorum nemo curari potest: letalis enim ista plaga est nec ulla ratione sanabilis. Quamobrem ipsa pœnitentia necessitas, quod aiebam modo, ut cum hactenus de voluptate dissererem, nunc de desperatione verba faciam, proque viribus opem illis feram qui desperationis in periculo versantur. Quippe si de voluptate non recte sentientes, haudquaquam silentio transeundi erant, uti nec a nobis est factum, multo minus arbitror existimaturum aliquem, non illis opem ferendam, qui eo sunt periculo constituti, deterius ut quiddam ipsis accidat. Nam ex alio quodam errore diuturno plures, ex assidua desperatione revocatus est nemo. Nec vanum aliquid moliri nos arbitramur, nec in hoc conatu nostro quidquam esse vel tumoris vel audaciæ. Nam æquum esse censemus, ut minime silentio morbum illum prætereamus, qui procul dubio perniciem illis affert, quibus ad aliquod tempus ad-

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Β Ὅτι ἡ μὲν ἀμαρτία τὸ πάντων χειριστὸν· δεῖ δὲ μηδένα ἀπογινώσκειν, μήτε αὐτὸν, μήτε ἕτερον, κρίνειν δὲ αὐτὸν, καὶ οὐχ ἕτερον· καὶ τοὺς ἡμαρτηκότας οὐ μισεῖν, ἀλλ' ἐλεεῖν· καὶ περὶ μετανοίας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ ἀγάπης καὶ φιλιανθρωπίας.

Περὶ ἡδονῆς προδιαλεχθέντες, ὡς οἴοι τ' ἤμεν, ἀπεδεδώκαμεν τὸν περὶ ταυτησὶ λόγον· καὶ εἴ γε μὴ παντελῶς τοῦ πρέποντος ἀποπεπτωκέναι, ἀλλὰ μετρίως γοῦν καλῶς τὸν περὶ τῆς ἐγχειρήσεως πλοῦν δόξαι τοῖς ἀκούσασιν ἠνυκέναι. Δεῖν δὲ ἡμᾶς οἶμαι, περὶ ἐκείνης διεξιόντα, καὶ περὶ ἀπογνώσεως διαλέξασθαι, εἰ μέλλομεν ποιεῖν τὸ προσήκον. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς τῶν ἡδονῶν ἀκρασίας τὰ ἀμαρτήματα εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς κατασκήπτει· ἐκ δὲ συχνῆς ἀμαρτίας ἀπόγνωσις· καὶ ἐξ ἐκείνης ἕτερα μείζιον· καὶ οὕτω γε προβαίνειν τὸ κακὸν, ἀναγκαῖον εἰς ἀπειρον ἐκταθῆναι, καὶ τὴν τελευταίαν πληγὴν τὰς ψυχὰς δέξασθαι, χωρούσης γε αἰὲ τῆς λύμης ἐς τὸ θεινότερόν τε καὶ δυσπαλλακτότερον. Ἡ ἡδονὴ πολλοὺς μὲν πάνυ κατήνεγκε, πολλοὺς δ' αὖ εἰργάσατο τραυματίας. Καὶ ἔνιοι, τῷ μὴ κατ' ἀνδρᾶς ἀγωνίζεσθαι προηρῆσθαι, οὐδὲ τὴν πρῶτην εἰσβολὴν ἐκείνης ὑπέστησαν, ἀλλ' αἰχμάλωτοι καθάπαξ γεγονότες, παρὰ τῶν ὀρώντων ἐσυρίττοντο. Ἐπειτα θελήσαντες οὐ μόνον τὴν ἀπὸ τῆς ἤττης ἀσχυρὴν ἀπετρέψαντο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς νίκης στεφάνους ἀνεδέξαντο. Τῶν δὲ βεδλημένων τῷ ξίφει τῆς ἀπογνώσεως οὐκ ἔστιν οὐδένα θεραπευθῆναι. Καίρια γὰρ ἡ πληγὴ καὶ οὐδαιμῶς ἰσμός. Ὅσ' ὅπερ εἶπον, ἀναγκαῖον ἔμοι γίνεται, περὶ ἡδονῆς προδιαλεχθέντι, καὶ περὶ ἀπογνώσεως νῦν εἰπεῖν· καὶ βοηθῆσαι, ὅποση δύναμις, εἰ κινδυνεύουσι τινες ἀπογνώναι. Εἰ γὰρ τοὺς περὶ τῆς ἡδονῆς οὐ τὴν γιγνομένην ἔχοντας δόξαν, οὐκ ἔδει παραδραμεῖν, οὐκ οὐδὲ γέγονε, σχολῆ γ' ἂν, οἶμαι, τοῖς κινδυνεύουσι τι χεῖρον παθεῖν οὐ συλληπτέον ἂν δόξαι. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀπὸ μακρᾶς τινος ἄλλης πλάνης, οὐδεὶς δ' ἀπὸ συχνῆς ἀπογνώσεως ἐπαῆκε. Δοκοῦμεν δὲ μηδὲν εἰκῆ θοῦλεσθαι, μηδὲ μετέχειν ταυτησὶ τὴν ἐγχείρησιν ὄγκου τινὸς ἢ θρασυτέτος· εἶναι γὰρ γιγνόμενον, μὴ σιγῇ παραδραμεῖν ἐκείνην τὴν νόσον, ἥτις οἷς συγγένοιτ' ἂν τινα χρόνον, τούτους ἀτεχνῶς διαφθείρει. Δεῖ δ' ἐπιθεῖναι τῷ θραύματι κατάλληλον, οἶμαι, φάρμακον, εἰ μέλλομεν αὐτὴ καταστῆλαιν τε καὶ ἰᾶσθαι· ἀλλὰ μὴ προσπαροξύναι τοῖς ἐναντίοις, οἷοι δ'·

ὀργῶν καὶ φλεγμαίνων. Καὶ ἀπλῶς δὲ πᾶσιν ἐξῆς ἂ
οὕτω γε βοηθητέον ταῖς γυναικοῖς βοηθείαις, καὶ οὐκ ἀπιχιδούσαις τοῦ χρῆζοντος τῆς παρ' ἡμῶν συμμαχίας. Ἄλλως γὰρ ἂν εἴη μὴδὲ ἐγγχειρεῖν ἀμεινον· βλάψαι γὰρ ἂν, οὐκ ὀνήσαι τοὺς ὑφ' ἡμῶν γε δῆθεν βοηθούμενους. Οὐ χαλεπὸν δὲ οἶμαι εὐρεῖν τὸ κατάλληλον τοῦτο φάρμακον. Χρηστέον γὰρ οἰκοθεν αὐτὸ ἢ τοῦ Σωτήρος φιλανθρωπία, ἢ μόνῃ πάντων Ιατρῶν τῶν γε τοιοῦτων ἀβρώστημάτων· ἧς τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων τοσοῦτον ἔλαττον ἔχει, ὅσον οὐδ' ἔστιν ἐνθυμηθῆναι. Ὡστ' ἀπὸ βαλθίδος, φασί, τὸ ζητούμενον ἡμῖν εὐρηται.

modi morbis medetur, et qua tanto sunt inferiora mortalium delicta, quantum ne cogitando quidem concipi potest. Quapropter ab ipso limine, quod aiunt, inventum nobis est quod quaerebamus.

Ἄλλ' ὁ δεῖνά γε, φησὶν, ὕψους ἀπερβάρη, καὶ κατηνέχθη, καὶ γέγονέ τι πτώμα δεῖνὸν ἅπασιν τοῖς Β
τοῦτον ὀρώσει. Καὶ τί ταῦτι πρὸς τὸ ἀπογνῶναι; Βουληθῆναι δεῖ μόνον, καὶ πρὸς τῷ ἀπονίψασθαι τὰ κακὰ καὶ πτηνῶν ἂν τάχιστα ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν καλῶν ἀνέλθοι κορυφῆν. Λέγω δὲ βούλησιν νῦν τὴν διὰ τῶν ἔργων μαρτυρουμένην· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὡς ἀληθῶς, θελήσαντας, ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ. Ἐκ γὰρ τοῦ· μὴ βούλεσθαι λαθῆναι τὰ τῆς ψυχῆς παθήματα ἐπιμένειν εἰσθεν ἡμῖν· ὡς ἂν ἀντιστῶμεν γενναίως, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰσχωμάζει. Τὸ τε γὰρ γεγονέναι, τὸ τε διαμεινενκέναι κακοῦς, καὶ αὐτὸ ἀγαθοῦ εἶναι, καὶ διαρκέσαι, οἰκοθεν σαφῶς τοῖς ἀνθρώποις. Οὐ γὰρ ἔστι, καλοῦς ἐθέλοντας εἶναι, τινὲ τῶν θύραθεν βιασθῆναι κακοῦς γενέσθαι· οὐδὲ φαύλους γεγονότας διὰ κακίωτην προαίρεσιν, εἶτα μὴ διορθωθῆναι, τοῦτο θελήσαντας. C
Καὶ εἰ τοῦτο γε ἀληθές, εὐρηται τὸ φάρμακον, καὶ ἢ τῆς ἀπογνώσεως ὑπεχώρησε νόσος. Ναί, φησὶν· ἀλλ' οὕτως γε ὁ σφέλιμος τραυματίας γέγονε πάντων ἐξῆς τῶν παθῶν· καὶ πολλάκις λαθεῖς, πολλάκις ἀπλὸν τέρωται. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι διορθωθῆναι; Μὴ ἀπογνῶμεν τὸν ἀνθρώπον. Ἄν γάρ ἢ καιρία μὴ πεπραγένηται, τὴν ἀπόγνωσιν λέγω, ἰάσιμόν γε τὸ πάθος τοῖς βουλομένοις τὴν ἰατρειάν ἀσμένως δέξασθαι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἴχε τὰ καθ' ἡμᾶς, οὐδ' ἂν εἰς πάντως ἐσώθη. Ὡς γὰρ οὐδεὶς ἀγαθός, κατὰ τὸν θεῖον χρησθὲν, οὐδ' ἀμαρτίας ὄντως ἐλεύθερος, καὶ ὑπερβάλλη πολλῶ τοὺς ἄλλους εἰς ἀρετὴν. Δεήσει τοίνυν ἅπασιν τοῦ φαρμάκου τουτοῦ· καὶ τοῦτου καταλλήλου τετυχηκόσι, τὸ εὐεκτήειν D
εὐθὺς ἔπεισι. Κἂν τις ἀνθρώπων ὑπερλάσῃ πολλῶ ἢ πῶς ἄλλοι οὐκ ὄντας καὶ γεγονότας ἐπὶ κακίᾳ βεβηθόσιν, θρήνων μὲν δεῖ πολλῶν ὁ τοιοῦτος ἄξιος ὡς ἀληθῶς γέγονεν, ὅτι καλὸς καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς δημιουργηθείς, ὁ δὲ πολλῶν ἐκῶν κακῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐνέπλησεν, ὡς οὐδεὶς ἕτερος. Πλὴν καὶ οὕτως γε αὐτὸς, ἂν ἐραστὴς μανικώτατος τῆς ἰδίας διορθώσεως γένηται, εἰ μὲν ἀπογνῶ, εὐθήσῃ, μᾶλλον δὲ ἀνόητος, τὴν φιλανθρωπίαν τὴν ἀπειρον, ἀμαρτίας πέρας ἔχουσης, ἤττω νομίσας. Εἰ δὲ Θεῷ θαρβύσας οὕτως, τῶν μὲν κακῶν ἀποστατή, ἀνθίσταται δὲ τῶν καλῶν ὅση δύναμις, οὐδὲν κωλύσει τοῦτου ἐπανιόντα, τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπαναλαβεῖν, ἢ καὶ πολλῶ παρελθεῖν· εἰ δὲ καὶ ὑπερβολῆ

hæserit. Imponendum autem vulnere conveniens medicamentum puto, siquidem id sedare velimus ac sanare, non per se tumens et æstiuans magis etiam contrariis exacerbare. Simpliciter autem cunctis hoc modo succurrendum nativis remediis, et a quibus ille non abhorreat, auxilio qui nostro indiget. Nam cæteroqui præstitit, nihil nos omnino moliri, quippe detrimentum, non emolumentum acciperent quibus adhibere remedium vellemus. Nec inventu difficile conveniens illud medicamentum arbitror. Etenim id ex sese suppeditat ipsa Salvatoris erga nos clementia, quæ sola cunctis huiusmodi morbis medetur, et qua tanto sunt inferiora mortalium delicta, quantum ne cogitando quidem concipi potest. Quapropter ab ipso limine, quod aiunt, inventum nobis est quod quaerebamus.

At enim ille, dicet aliquis, avulsus est de sublimi, deorsumque lapsus, ac ruinæ spectaculum triste factus universis. Quid istæc ad desperationem? Voluntate duntaxat opus est animi, qua fiet, ut ablatus a vitiiis etiam supra volucrum celeritatem ad ipsam bonorum culmen ascendat. Voluntatem vero nunc eam dico quæ testimonia factorum habet; quippe fieri nequit, nequit omnino fieri, ut qui voluerint, scopum non attingant. Nam quis sanari noluit, idcirco in nobis animi vitia durare consueverunt: quippe si resistamus fortiter, prorsus in animos ea non pervadunt. Etenim ut fiant et maneant mali, itidemque ut boni sint ac perseverent in bono, dubio procul ex sese mortales habent. Nam fieri nequit ut qui boni esse volunt, ab extranea re quapiam cogantur evadere mali, nec ut il qui electione animi pessima mali facti sunt, deinde non emendentur, si quidem id voluerint. Atque hoc sane si verum est, inventum est medicamentum, jamque morbus ille desperationis victus abscessit. Sane vero, inquiet aliquis: at miser iste factus est omnibus plane vitiiis obnoxius, sæpiusque sanatus, multoties eadem expertus est vulnera; quoniam igitur fieri pacto possit ut emendetur? Nequaquam de homine desperemus. Quippe si letale vulnus haud adit (desperationem autem intelligo), sanabilis morbus est in iis qui medicinam lubenter admittere volunt; quippe si non in hunc modum comparatæ res nostræ forent, nec unus omnino salvus evasisset. Ut enim nemo bonus est, secundum illud divinum oraculum, ita nec reapse quis immunis a peccato, tametsi longe cæteris virtute præstet. Quapropter universis hoc medicamento, pœnitentia inquam, opus erit: quod si qui tale nacti fuerint quale debet esse, mox recta valetudo recuperatur. Etiamsi quis multis modis et eos qui nunc sunt, et qui fuerunt ex vitiositate celebres, superaverit, multis ille quidem lacrymis revera dignus, quod cum et bonus et ad bona conditus, sponte sua pluribus animum vitiiis, quam alius quisquam, impleverit: sed nihilominus idem, modo studio quodam insano correctionem suam sitiverit, si quidem desperet, stolidus est, vel amens potius, qui divinam illam benignitatem infinitam peccato finem habente putet inferiorem: sin collocata in Deum fiducia

resilierit a malis, et bonis adhæserit omnibus viribus, nihil erit impedimento quin reversus pristinum statum recuperet, vel etiam longo superet intervallo; utut hoc prolatum a nobis nonnulli nimium putabunt. Si delicta observaveris, quis sustinebit? inquit ille¹. Peccata quis intelliget²? item, Si nos peccasse negaverimus, ipsum mendacem facimus³; item, Nemo bonus, nisi solus Deus⁴. Et per universas Litteras sacras, si quæsieris, ejusmodi multa reperies. Venit, ut vitam habeamus, et superbum habeamus. Item, Si confiteamur peccata nostra, fides et justus est, ut peccata nobis remittat⁵. Nam dedit eum Pater ad ignominiam, et cruciatum, et mortem, pro iis qui obnoxii perpetiendis illis erant, ut quisquis in eum credit, non pereat⁶; item, Sanguis ipsius expiat nos ab omni peccato⁷. Quæm obrem quoties nos ipsos et quæ nostra sunt aspiciamus, justum est, omnes desperare, quando perscriptum legimus: Ne intres in judicium cum servo tuo, quoniam justus in conspectu tuo non deprehendetur eorum quisquam qui vivunt⁸; at cum Deum ejusque clementiam intuemur, nemini desperandum aio, qui salvus fieri saltem velit. Nam Deus et diligit eum quem manibus propriis de luto sinxit, quod ipsum quoque prius e nihilo produxerat; et omnes salvos fieri vult propter bonitatem suam; quam ob causam et homo factus est, et pro nobis passus, cum pariter et nostri similis esset et passionis expertus. Et quidem ejusmodi fuere cruciatus, ut vel sola recordatione sui cunctorum in animis nimium quantum pavoris et horrores excitare queant. Itaque si vult omnes fieri salvos, qui pœnitentiam egerint; quæcunque vero vult, potest: nihil ergo deest iis qui constituti sunt in peccatis, ad hoc ut salvi fiant, quam ut respicere velint et pœnitentiam factis ostendere. Quoniam igitur pacto non mente destitutus est, qui de illorum salute desperat, qui propter se quidem factaque sua desperarunt, at nihilominus in bona spe vivunt propter ipsum Salvatorem et eos cruciatus quos ille perpessus est, in crucem pro nobis actus? Quæm obrem nemo, qui sperat in ipsum, sua de salute desperet. Non enim ipse nostro more facta nostra judicabit, nec in judicio suo humanæ justitiæ benignitatisque, sed propriæ

Α τιοι δέξει τὸ εἰρημένον. Ἄν ἁμαρτίας παρατηρήσης, τίς ὑποστήσεται; φησί. Καί, Ἄμαρτήματα εἰς συνήσει; καί, Ἐάν ἐπλωμεν, ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιῶμεν αὐτόν. Καί, Οὐδεις ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Καί ἀνά πᾶσαν τὴν Γραφὴν εὗροις ἂν πολλὰ τοιαῦτα ζητήσας. Ἄλλ' ἤλθεν, ἵνα ζῶν ἐχωμεν, καὶ περισσὸν ἐχωμεν. Καί, Ἐάν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας. Δέδωκε γάρ αὐτὸν ὁ Πατήρ εἰς ὄφριν τε καὶ πάθος, καὶ θάνατον, ἀντὶ τῶν ὑποχρέων ταῦτα παθεῖν. ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται. Καί, Τὸ αἷμα αὐτοῦ καθαρῶς ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Ὡσθ' ὅταν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ; καὶ τὴ καθ' ἡμᾶς βλέπωμεν, δίκαιον πάντας ἀπογινώσκειν (Μὴ γὰρ εἰσέλεθες εἰς κρῖσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν)· ὅταν δὲ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν, μηδένα λέγω τῶν θελούντων σωθῆναι. Φιλεῖ τε γὰρ ὃν ἐπλασε χερσὶν ἰδίαις ἀπὸ πηλοῦ, προὔποστήσας καὶ τοῦτον ἐξ οὐδενός, καὶ πάντις θέλει σωθῆναι δι' οἰκειὰν ἀγαθότητα, ἐφ' ᾧ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ καθ' ἡμᾶς τε, καὶ ἀπαθής. Καίτοι τοιαῦτα τὰ πάθη, ὅσα καὶ μνημονεύόμενα μόνον, ἔκστασιν καὶ φρίκην μυρίαν ταῖς τῶν ἀπάντων ψυχαῖς ἐντήκειν. Εἰ τοῖνον θέλει πάντα; σωθῆναι μετανοήσαντας, δύναται δ' ὅσαπερ θέλει· οὐδὲν τι δῆπου λείπεται τοῖς ἐν ἁμαρτίαις πρὸς τὸ σωθῆναι, ἢ τὸ θελήσαι μετνοῆσαι, καὶ ἔργα δεῖξαι τῆς μετανοίας. Πῶς οὖν οὐκ ἐξω φρενῶν ἐστίν, ὁ τὴν σωτηρίαν ἀπεγινώσκων, τῶν ἀπεγνωκότων μὲν δι' ἑαυτοῦς καὶ τὰς πράξεις, χρῆσταῖς δ' οὖν ὅπως ζώντων ἐλπίσει δι' αὐτόν γε τὸν Σωτήρα, καὶ ἅπερ οὗτος πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθείς; Μηδαὶς οὖν εἰς ἐκείνον ἐλπίζων, ἀπογνῶ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν ἐκείνον κρινεῖ τὰ ἡμέτερα, οὐδὲ ἀνθρωπιὰ δικαιοσύνη τε καὶ φιλανθρωπία· ἀλλὰ τῆ ἰδία κρινεῖ, μηδὲν τι παρ' ἡμῶν ἀπαιτῶν νῦν ἢ τὴν γιγνομένην μετάνοιαν, πρὸς τὸ ἡμῖν λυσιτελεῖς ἀφορῶν· οὐ δι' ἑαυτὸν καὶ ταύτην ἐπιζητῶν. Οὐδὲ γὰρ τὰ τῶν ἀχρείων γένοιντο' ἂν αὐτῷ χρήσιμα. Ἡμεῖς δὲ πάντες ἐξῆς φροῦδοι ἂν εὐθύς ἐγενόμεθα, εἴ τις ἂν ἀφελίετο τὴν παρ' ἀλλήλων βοήθειαν. Ὡστ' εἴ τι ἀκριβῶς θεωρήσειε τὴν ἡμετέραν δικαιοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ παραθεῖη ταῖς τοῦ Σωτήρος, μηδ' ἂν οἶμαι τοῦτον ἐθέλειν δικαιοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν ταύτας δὴ ἡμετέρας ἀποκαλεῖν. Σκοπῶμεν δέ. Ἡμῖν τις νόμος φιλανθρωπία μεγίστη κείμενος, ἀποδεδωκόσι τὰ δίκαια συγγινώσκων. Κἂν μὴ δυνήθῃ τις ἐκτίσαι, πληγαὶ καὶ πένθος, καὶ δεσμωτήριον, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Καί που καὶ θάνατος ἐπεισε, τῷ τὰ δεινῶς πιέζοντα τὴν τῶν πιεζομένων νικᾶν δύναμιν. Καὶ σιωπῶ τὰς ὕβρεις, τὰς λοιδορίας, πᾶν ὃ τι φέρον αἰσχύνην, πολλῆ περιουσίᾳ θυμοῦ γιγνόμενον· ἀ τοῖς ταλαι-

¹ Psal. cxix, 3. ² Psal. cxviii, 43. ³ I Joan. i, 10. ⁴ Marc. x; 18. ⁵ I Joan. i, 9. ⁶ Joan. iii, 16. ⁷ I Joan. i, 7. ⁸ Psal. cxlii, 2.

πώροις ἐκείνοις πολὺ τι δακνηρότερα φαίνεται ἂν ἡ σφαγῆς αὐτῆς· καὶ θανάτου· εἰ μὴ τινες εἶεν ἐκείνων τῶν κάτω κύπτειν μεμαθηκότων, ἐπειδὴν καὶ ῥάπισμα κατὰ κέρβης δέξαιντο. Οὕτω τὰ ἡμέτερα φιλάνθρωπα καὶ δίκαια, οὐδὲν οὐ μέγα οὐ καθάρων· ἀλλὰ μικρὰ τινα, καὶ συγκεχυμένα, καὶ πρὸς τὸ ἡμῶν αὐτῶν συνοῖσον ἀφορῶντα μᾶλλον ἢ τὸ πρὸς οὓς γίνεταί. Θεοῦ δὲ γένοιτ' ἂν, ὁἶμαι, δεικαιοσύνη τε καὶ φιλανθρωπία τὸ μεταμελομένους ἡμᾶς ὡς δεῖ, ἐφ' ὅς γε ἐξυθρίσμεν εἰς τὸν αὐτοῦ νόμον τῆ παραβάσει τῶν ἐντολῶν, εὐδὲν αὐτὸν δέχεσθαι, καὶ μὴ ζητεῖν τιμωρῆσθαι, εἰ μὴ τὴν ἰσόρροπον ἐκείνην τιμὴν ἀντεισενεγκεῖν δυνήσκειμεν· ἐπεὶ καὶ ἄλλως τοῦτο ἀδύνατον. Τὸ μὲν γὰρ εἰς Θεὸν ὑβρίσαι εὐχερὲς· τιμῆσαι δὲ γε τοῦτον ἀμήχανον. Διατί; Ὅτι καὶ τὸ τιμῆσαι τοῦτον ἐκεῖθεν ἡμῖν. Ὡστε καὶ τὸ δυνήσκειν ποιῆσαι τι τῶν δόξαν Θεῷ νομιζομένων προσφέρειν γένοιτ' ἂν εἰκότως ἡμῖν οὐκ ἔκκοπή τινος χρέους, ἀλλὰ προσθήκη. Ὡτως δὲ τὰ τῶν ἐλαχίστων πρὸς τοὺς μεγίστους, εἰ μὲν ἀτιμίαν εἰσφέρει, ἔτιω δὲ μικρὰ τις αὐτῆ καὶ φαυλοτάτη, δόξειεν ἂν μεγίστη καὶ περιφανεστάτη· ἦν δὲ καὶ πᾶσαν εἰσενέγκοι τιμὴν μεθ' ἑσῆς ἂν τις βούλοιο τῆς ὑπερβολῆς, οὐ δύναται τι προσθεῖναι δόξης. Ὁ δὲ Θεὸς ὢν ἀγαθὸς, δέχεται τὸ προθυμεῖσθαι ταύτην εἰσφέρειν, ὥσπερ ἂν εἰ ἐδυνάμεθα τοῦτο πράξει. Προθυμουμένων γὰρ ἡμῶν τὸ χρέος ἅπαν ἐκτεῖσαι, εἰ ὑπερικήν τὸ ὀφειλόμενον τὴν ἡμετέραν ἰσχύν, οὐδὲν τοῦτο λογίζεται. Οὐδὲ γὰρ δεῖται παρ' ἡμῶν οὐδενός, ἢ ὢν ἔσμεν κύριοι. Πῶς οὖν εἰκὸς κολαθῆσθαι τοὺς σφᾶς αὐτοὺς ἐπιβρίψαντας εἰς τὴν ἐκείνου φιλάνθρωπιαν διὰ καθαρᾶς μετανοίας; καίτοι παρέλκον εἰπεῖν, καθάρην μετάνοιαν. Οὐ γὰρ ἔστι μετάνοιαν εἶναι τὴν μὴ παντάπασι καθάρην οὖσαν· ἔτι δὲ αὐτῆς καθαιρόμεθα. Καὶ πῶς ἂν εἴη καθαίρεσθαι τῷ μὴ καθαρῷ; Ἔστι μὲν οὖν μετάνοια τὸ μεταγόντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, καὶ δεικνύντας τὴν μετάνοιαν ἔργοις, παρὰ τὸν δυνάμενον σώζειν τρέχειν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, φησὶν ὁ παλαιὸς νόμος. Ὁ δὲ Θεὸς οὕτως ἐστὶν ἀγαθὸς, ὡς καὶ τὴν ὀπωσοῦν μεταμέλειαν ἐπεικῶς δέχεσθαι. Εἰς γὰρ τὸ θέλειν ἀφορᾶ, καὶ τὸ δυνατόν, ὁ φιλάνθρωπος, ὡς προεῖρηται. Πρόσεστι δὲ χάκειν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπειδὴν γὰρ ἡμεῖς ὀλίγον τι προεισενέγκωμεν τῆς ἀγαθῆς θελήσεως, αὐτίκα πῶς ἡμῖν παραγίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ ῥοπή, καὶ τὸ τελὲς θελήσει παρ' αὐτῆς δίδοται. Καὶ τί λέγω, ἐπειδὴν προεισενέγκωμεν; ὅπου γε καὶ μὴ βουλομένους ἐνάγει πρὸς τὰγαθὸν ὁ δημιουργὸς ἅπασι τρόποις. Ἄνευ μέντοι τοῦ βιάσασθαι, ὡς οὐ προσήκον ταύτη γενέσθαι. Ἡ γὰρ τῆς ψυχῆς θεραπεία ἰατροῦ μὲν δεῖται μόνου Θεοῦ· ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Δεῖ γὰρ τῶς αἰσθῆσθαι τῆς ἀρρώστιας, καὶ τὸν ἰατρὸν εἰδέναι, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐβελῆσαι δραμῆν, τοὺς γε ὑγείας ἐπιμένοντας. Ὡστε οἱ περαθησόμενοι τῶν κολάσεων (ὁ λόγος δὲ νῦν οὐ περὶ τῶν πιστῶν μόνον) αἴτιοι σφίσι αὐτοῖς αὐτοὶ γε πάντως, οὐχ ὁ

tie lex est ut eis qui satisfecerint injuriam condonemus. Quod si quis persolvere nequiverit, adsunt verbera, compedes, carcer, omniaque hujusmodi alia: nonnunquam et mors sequitur, cum quæ diriter premunt, oppressorum vires superent. Taceo contumelias, convicia, quidquid ignominiam affert, multa cum iracundiæ vehementia factum: quæ res miseris illis ipsa cade ac morte longe mordaciores videntur, nisi de numero sint eorum qui vultum demittere didicerunt, etiam cum alapas acceperint. Sic nimirum clementia justitiæque nostra nihil neque magnum neque purum est, sed ex parte quiddam et confusum, potiusque nostrum ad commodum spectans quam illorum quibus exhibetur. At Dei justitia clementiaque fuerit, opinor, ejusmodi, mox uti nos respicentes, ceu decet, ob admissa nequiter in ipsius legem per ipsam mandatorum violationem, recipiat, minimeque pœnis afficere velit, si parem ac respondentem ipsi honorem vicissim exhibere non possimus: quippe cæteroque etiam hoc fieri nullo modo potest. Nam facile quidem est, Deum offendere, sed eundem honore afficere nullo modo possumus. Quamobrem? Quod ab ipsomet nobis conceditur, ut eum honore afficiamus, quo sit ut ipsum illud posse quid facere, quod ad Dei gloriam cadere putetur, haud abs re non pro dissolutione debiti, sed accessione sit habendum. In universum vero, quæ a minimis erga maximos fiunt, si quidem infamiam adferunt sane quam pusillam et minimi momenti, pro maxima splendidissimaque haberi solet: sin omnis oblatus fuerit honos, etiam cum qualibet exsuperantia, nihil hoc adjicere gloriæ potest. Deus vero, qui bonus est, etiam cupiditatem exhibendi honoris ita probat et admittit, atque si rem ipsam præstare possemus. Quippe cum nos æs alienum omne dissolvere cupimus, si maxime quod debetur facultatès nostras superet, pro re momenti nullius id ipse ducit; nec enim a nobis quidquam desiderat, nisi quod nostra sit in potestate positum. Quinam ergo consentaneum sit, illos pœnas daturus qui seipos per puram pœnitentiam totos in eum rejecerint? Atqui supervacaneum est puram dicere pœnitentiam; nam fieri nequit ut sit pœnitentia, quæ omnino pura non sit: per hanc enim purificamur, et quo pacto fieri purificatio per rem non puram possit? Enimvero pœnitentia est, respicentes de admissis et factis pœnitentiam ostendentes, ad eum eurgere qui servare potest, idque toto corde tuo, toto animo totisque viribus tuis, uti lex prisca loquitur. Dei vero ea bonitas est, ut etiam qualem qualem pœnitentiam benignè recipiat. Nam cum clemens sit, ipsum velle respicit et quod nostris est positum in viribus, ceu diximus. Præterea bonum illud etiam accedit: nam cum nos primi vel paulum bonæ voluntatis attulerimus, confestim Dei nobis adest impulsio, per quam perfectum velle nobis tribuitur. Et quid ego dico, cum primi nos attulerimus? quando etiam non volentes opifex ille rerum moris omnibus ad bonum

impellit, absque coactione tamen et violentia, quod ita rem fieri minime conveniat. Animi namque sanatio medico quidem indiget solo Deo; sed interim rerum ex earum est numero quæ a nostra voluntate pendent. Oportet enim primum habere sensum imbecillitatis suæ, deinde nosse medicum, et ad eum currere velle, si qui valetudinem integram sunt (neque nunc de fidelibus tantum loquor), ipsimet omnino sibi pœnarum auctores sunt, non Deus, qui sane permittit hoc fieri, non justitiæ suæ causa tantum, sed etiam quod aliqui tacitæ utilitatis admittunt sit ipsis pœnis. Nam hoc uti credamus,

Quare si hæc ita se habere videntur (videntur autem omnino), quonam pacto fas sit ut de homine vel pravissimo atque pessimo in hac vita quis desperet, cum medelam is in manibus habeat, salutarem illam pœnitentiam, sicut et supra dictum a nobis est? Et quando Salvator ipse nobis promittit, se mox invocantibus adfuturum, adeoque inaspectabiliter adest, et manifesto ad salutarem hanc voluntatem juvat omnes qui hoc ab eo flagitant, quis obsecro, nisi vehementer insaniat, recte vel de jacentibus in ipso malorum gurgite desperaverit unquam, si soli misericordiæ potestati que fidentes illius qui gratis servat, respiciant? Quamobrem de nullis omnino desperandum, nisi qui magna quadam insania de seipsis desperarunt. Nam propter acervum multiplicium peccatorum desperare, stultum omnino fuerit, donec vitam hanc præsentem non deposuerimus. Nam velle Deum misericordia notum uti potestate sua pro iis qui eum invocant, satis, opinor, consentaneum est: idem si quid facere voluerit, in eo perficiendo viribus ut destituatur, fieri nullo modo potest. Nihil igitur iis qui hærent in peccatis, ad hoc deest, ut salvi fiant, quam ut germanam agere pœnitentiam velint: quippe qui Jonam e ventre belluæ atque imo maris eripuit, idem hos quoque de ventre hostis et imo vitiositatis fundo extrahere potest. Atqui Jonæ conservatio prodigium quoddam erat, neque necessario requirebatur ut Deus Ad faceret; non enim certe flagitabimus ab eo, quæcunque potest, eadem ut omnia faciat, verum uti prostratis a peccato, qui deinde corrigi velint, manum ipse porrigat, haud dubie necessarium est. Quamobrem? Quoniam istuc ipse facturum se promisit, dum ad petendum, et quærendum, et pulsandum hortatur universos. Non enim ut illa quidem faciamus nos adhortatus est, at quid inde sit eventurum tacuit, cogitationibus nostris in ambiguo relictis, sed illud ipsum quoque nobis ostendit, cum petitioni adjecit impetrationem, quæsitio[n]i inventionem, quodque fores aperiendæ sint ad illorum qui pulsant ictus. Itaque promissum hoc gratia est, cuius certior persolutio quam omnium inter homines debitorum. Nam nos sane quod attinet, qui nullis affixi sumus vitiis, ac non raro quidem respiciamus, verum plerumque justam ad persolutionem nimis imbecilles sumus, consentaneum est, neque gratiam, neque debitum exsolvi, quando malum hoc etiam accedit. Quippe cum nonnunquam id præstare possemus quod decebat, præstare non volumus. At ista locum in Deo non habent:

Θεός. Συγχωρεῖ δὲ τοῦτο γενέσθαι οὐ διὰ τὸ δικαίον μόνον, ἀλλ' ἔτι καὶ συμφέροντι λανθάνον μίγνυται ταῖς κολάσεσιν. Ἡ γὰρ δὴ περὶ τῆμᾶ; ἐκείνου χρηστότης πανταχόθεν ἀναγκάζει ταυτὶ πιστεῖν. desiderant. Quapropter illi qui pœnis afficiendi tantum, sed etiam quod aliqui tacitæ utilitatis admittunt sit ipsis pœnis. Nam hoc uti credamus, omnino nos ipsius erga nos bonitas cogit.

Εἰ οὖν δὴ ταῦτα δοκεῖ (δόξειε δ' ἂν πίντω;), ποῦ καιρὸν ἔχον ἐπὶ, τὸν ἐνταυθοῖ φαυλότατον καὶ χειριστον ἀπογνῶναι, ἐν χειροῖν τὸ φάρμακον ἔχοντα, τὴν σῶζουσαν μετάνοιαν, ὡς καὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἡμῖν εἴρηται; Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῖν ὑπισχνεῖται, ἐπικαλουμένοι; εὐθύ; παρέσεσθαι, καὶ πάρεσθαι ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, καὶ βοηθεῖ φανερώ; πρὸς τὴν σωτήριον ταύτην βούλησιν πᾶσι τοῖς αὐτῶν ἐκζητοῦσι; τί; εἰ μὴ σφόδρα μαίνοιτο δίκαιος ἂν εἴη ποτὲ καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ βυθῷ τῶν κακῶν κειμένους ἀπογινώσκειν, ἐλπί; μόνῃ θαρρόυντας, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ προῖκα σῶζοντος μεταμελομένου; ; Ὡστ' οὐδένας γε τῶν πάντων ἀπογνωστέον ἡμῖν ἀ; εἴη, εἰ μὴ τοῖς σφᾶ; γε αὐτοῖς ἀπεγνωκῶτας πολλῇ μαθίᾳ. Διὸ γὰρ σωρὸν ἀμαρτημάτων πάντοδαπῶν εὐθες παντάπασιν ἀπογνῶναι, ἕως ἂν μὴ τὴν παρούσαν ζωὴν ἀποθώμεθα. Θελήσει μὲν γὰρ τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐλπίου κινούμενον τῇ δυνάμει χρῆσασθαι ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐπικαλουμένων ἐπεικῶς εἰκό; ἐστίν, οἶμαι; ἀτοῦσαι δὲ ποτε θελήσαντά; τι διαπράξασθαι παντάπασιν ἀδύνατον. Οὐδὲν ἄρα λείπεται τοῖ; ἐν ἀμαρτίαι; πρὸς τὸ σωθῆναι, ἢ τὸ θελήσει γενησὶως μετανοῆσαι. Ὁ τοίνυν καὶ τὸν Ἰωνᾶν θηρὸς γαστρὸς ἀναρπάσας, καὶ θαλαττίου βυθοῦ, δύναται; καὶ τουτοῦσιν ἀνεγκύσαι τῆ; τε γαστρὸς τοῦ ἔχθρου; καὶ τοῦ τῆ; κακίᾳς βυθοῦ. Καίτοι τὸ τοῦ Ἰωνᾶ θαῦμα ἦν, καὶ οὐκ ἦν ἀνάγκη τοῦτο ποιῆσαι. Οὐ γὰρ ἀπατήσομεν αὐτὸν, ὅσα δὴ καὶ δύναται, ταῦτα ποιεῖν ἅπαντα. Τὸ δὲ τοῖ; καταβληθεῖσιν ὑπὲρ τῆ; ἀμαρτίας, ἔπειτα θελήσασιν ἐπανορθωθῆναι, χεῖρα; ὀρέγειν σαφῆ; ἀνάγκη. Πῶ; ; Ὅτι τοῦτ' αὐτὸς ἐπηγγείλατο, ἐν οἷ; αἰτεῖν τε καὶ ζητεῖν, καὶ κρούειν ἅπασι παραινεῖ. Οὐ γὰρ δὴ πρὸς ταῦτα μὲν παρακέκληκε, τὸ δὲ ἀπὸ τούτων ἐκθησόμενον σεσίγηκεν, ἐν ἀδηλίᾳ τοῖ; λογισμοῖ; ἀφεῖ; ; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡμῖν εἰδείξε, προσθεῖς τῇ μὲν αἰτήσει τὴν δόσιν, τῇ δὲ ζητήσει τὴν εὐρεσιν, καὶ τὸ τὰς θύρας ἀνοιγῆσεσθαι μέλλειν τοῖ; τῶν κοπτόντων κρούμασι. Χάρι; μὲν οὖν τὸ ἐπάγγελμα, πάντων δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποι; ὀφλημάτων ἀσφαλεστέραν τὴν ἀπόδοσιν ἔχει. Ἐφ' ἡμῶν μὲν γὰρ τῶν προσηλωμένων πολλοῖ; πάθει, καὶ μεταμελομένου; μὲν οὐκ ὀλιγάκι; πρὸς δὲ δικαίαν ἔκτισιν ἀδυνατούντων πολλάκι; εἰκό; ἐστὶ καὶ χάριν καὶ ὀφλημα μὴ ἀποδοθῆναι. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο γίνεται τὸ δεῖνόν. Δυνάμενοι γὰρ ἐστίν ὅτε τὸ πρέπον ἐργάσασθαι, οὐ βουλόμεθα. Ἐπὶ δὲ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα χώραν οὐκ ἔχει. Ὅπου γὰρ Θεὸ; ὁ ἐπαγγελλόμενος, οὐκ ἐσθ' ὅπως οὐκ ἐκτελέσει, καὶ δι' ταῖ; ὑποσχέσει τέλος ἴσχειν ὥστ' οὐδεὶ; ἐν ἀπογνώσει, εἰ μὴ ὁ ἀπογινώσκων νομίζων ἄξι; εἶναι. Μηδέ; οὖν ταῦτα γινώσκων

καὶ σωφρονῶν, ἐμοὶ πεπιθόμενος, ἀπογνῶν· ἀλλ' ἢ ἅμα
 τρυφάτω ταῖς ἀγαθαῖς· ἐλπίζω ζῶν, ἐν ἀγαθαῖς ἀεὶ
 πράξεισιν, ἢ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἡλθὼν εἰς τὸν κα-
 λὸν ἀμπελῶνα, ἐκδεχέσθω προίκα λαβεῖν, ὅσον
 δικαίως δέδοται τοῖς βασιτάσαι τὸ βᾶρος τῆς ἡμέ-
 ρας, καὶ τὸν καύσωνα. Ἐγὼ τοὺς πάντας ὑπερέλασας
 ἐπὶ κακοῖς, οὐκ ἐμαυτὸν ἀπογνώσομαι· καὶ διὰ
 τοῦτο, οὐδ' ὄντινόςιν τῶν ἀπάντων· ὡς θφελόν γε καὶ
 σὲ τὸν ἀπταιστον, ἵνα μὴ κρίνων τοὺς ἄλλους, αὐτὸς
 κριθῆς, καὶ καταδικάζων ἀπαραίτητα, αὐτὸ γε
 τοῦτο πάθης ὑπὸ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἐκεῖνου χρησμὸν.
 Εἰ γὰρ ἑαυτὸν οὐ δίκαιον ἀπογνῶναι, οὐ μὲν οὖν οὐ-
 δὲνα τῶν πάντων, οὐδ' ἂν ὑπὸ πάντων ἀπογινώ-
 σκηται· πῶς ἂν τις δικαίως τοὺς ἄλλους, μήτε τὰ
 ἐκείνων πλημμελήματα ἀκριθῶς εἰδῶς, ὡς τὰ
 οἰκεῖα κακὰ, μήτε τὴν τότε διάθεσιν τῆς ἐν ἐκάστῳ
 ψυχῆς, ἢ τὰνδον, ἢ τὰ ἰύραθεν αὐτοῖς ἐπισυμβαί-
 νοντα πράγματα; Καὶ διὰ ταῦτα οἱ τῶν ἀνδρῶν
 ἄριστοι οὐτ' ἀπογινώσκουσι τοὺς οὐκ ἀπογνόνας,
 οὐτ' εὐχέρως κατακρίνουσι. Τοῦτο γὰρ κεκριχασιν
 εὐλογον εἶναι, σφᾶς μὲν αὐτοὺς κατακρίνειν, ἐπειδάν
 που τοῦ προσήκοτος παρεξέλωσι, μακρὰν ἐλαυνο-
 μένης ἄπασι τρόποις τῆς καθ' ἡμῶν λυτῶσης ἀπο-
 γνώσεως· τοὺς δὲ ἐτέρους κρίνειν ἐξ ἂν τὸν Δημιουργ-
 γόν, ᾧ μηδὲν τῆς κτίσεως ἄβιατον. *Κριτικὸς γὰρ
 ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, ὁ μακάριος
 ἔφη Παῦλος. Μὴ κρίνετε, φησὶν ὁ Σωτὴρ, καὶ οὐ
 μὴ κριθῆτε. Μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ κατα-
 δικασθῆτε.* Τοῦτων τὸν οὖν τῶν φωνῶν διαπαντὸς
 μεμνημένοι, οὐδ' ὄντινόςιν κατακρίνουσιν, οὐδὲ μισοῦ-
 σιν. Ἄπαγε ἰ οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ὁμῶς χωρήσουσι
 κατὰ τῆς κοινῆς φύσεως, κἂν ὁ τι πάθῃ διὰ προαι-
 ρεσιν· ἀλλὰ τὴν μὲν μοθητρίαν βδελύζονται, τοὺς δὲ
 ἀμαρτάνοντας δακρῦσουσιν· ὁ ποιεῖν εἰώθαμεν,
 μέλους ἡμῖν σηπομένου πνήρηφ ἔλκει, ἢ ἡνίκα τις
 νοσεῖ τῶν μάλιστα συνήθειον καὶ συγγενῶν. Εἰδότες
 δὲ καὶ τὸν Χριστὸν ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων εὐξά-
 μενον, καὶ διὰ πάντων ἐνάγοντα πρὸς μετάνοιαν τὸν
 ἄλγους ἀργυρίοις αὐτὸν πεπρακῶτα, τὸν προδεω-
 κῶτα, τὸν φιλήματι παραδεωκῶτα, τὸν, κἂν ὁ τι
 γένηται, διαμενούοντα κακόν· ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοι-
 αῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, καὶ κίθονται τῶν
 ἡμαρτηκῶτων, καὶ πειρῶνται θεραπεύειν τὸ λυποῦν,
 καὶ γίνονται, καὶ πράττουσιν ἅπαντα πρὸς τὴν τοῦ
 κακοῦ λύσιν, καὶ χαίρουσιν ἀνύοντες, καὶ ἀνιῶνται
 μηδὲν περαινόντες· εἰκότως. Εἰ γὰρ μετὰ τὴν πολ-
 λὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τάλεξιτήρια φάρμακα, τὸ διανο-
 χλοῦν χωρεῖ, δέος ἐστὶν οὐ μικρὸν, μὴ ὑπερνικῆσαν
 τῷ χρόνῳ, εἰς τοὺς τῆς ἀπογνώσεως βυθοὺς τὰς τῶν
 ἐαλωκῶτων ψυχὰς παραπέμψῃ, πρὸς οὐς οὐδεὶς πω
 κατελθὼν ἐπανῆκεν. Οὕτως οἱ ἀκλιθῆλον τὴν ἀρετὴν
 κεκτημένοι. Ἄλλ' οἷς γε ταύτης μέτεστι· μὲν, νενο-
 θευμένης δ' οὖν ὁμῶς, τοὺς ἐν ἀμαρτίαις κατελιμ-
 μένους οὐχ ὡς σχετλίους δακρῦσουσι, οὐδ' ὡς νοσοῦσι
 τοῦτοις ἀμύνουσιν, οὐδὲ παρερχόμενοι τὰ συνοίοντα
 διδάσκουσι, καὶ περινοσοῦντες ζητοῦσιν ὀθενοῦν
 βοήθειαν τοῦτοις εἰσαγαγεῖν· ἀλλ' ὡς ἐπραγέειν τι

idem ubi Deus est qui promittit, fieri non potest quin
 idem perficiat et ad finem promissa perducatur. Itaque
 de nemine desperandum, nisi se dignum arbitretur
 de quo desperetur; eaque de causa nemo, qui novit
 hæc et sapit, mihi si parere velit, desperet, sed vel bo-
 na spe fretus gestiat, bonis in operibus vitam semper
 exigens, vel in egregiam illam vineam veniens ad un-
 decimam horam, gratis expectet accipere quantum
 jure datum est iis qui et onus et æstum diei intulerunt.
 Ego qui viliis omnes antegressus sum, de me ipse
 non desperabo; et eandem ob causam, nec de quo-
 quam omnium. Quod utinam tu quoque, qui lapsus
 es expers, facias, ne judicans alios, ipse judicaris,
 et inexorabiliter damnans, quod est in oraculo,
 itidem a Deo damneris. Nam si de seipso quemquam
 desperare haud par est, nec etiam de quoquam om-
 nino, non si maxime de eo desperent universi, quo-
 nam pacto de aliis jure quis desperaverit, quorum nec
 accurate delicta sic novit, ut mala propria, nec ejus
 temporis animi affectionem in quolibet, aut res vel
 intus vel extrinsecus eis accidentes? ideoque viri
 præstantissimi nec desperant de iis qui non despe-
 rant, nec facile condemnant: nam hoc rationi
 consentaneum esse judicant, se ipsos quidem uti
 damnent, sicubi præter officium fecerint, longè
 interim remota modis omnibus furente contra nos
 desperatione, at vero iudicium de aliis ut officii
 rerum permittant, cui nihil in rebus creatis est
 incognitum, quippe facultatem judicandi de cogi-
 tationibus et conceptis cordis habet, ut beatus ille
 Paulus inquit. *Non judicate*, ait Salvator, *et non
 judicabimini*¹. Quapropter horum dictorum semper
 memores, neminem condemnant, nec odio prose-
 quuntur. Absit ut hoc faciant. Non enim tantopere
 contra naturam communem quasi pede collato pu-
 gnabunt, licet ei quidvis accidit ex ipsius animi
 proposito, sed vitium quidem ipsum abominabuntur,
 peccantes vero desibunt: quale quiddam facere
 consuevimus, cum ulcere malo membrum aliquod
 nostrum putrescit, vel quis maxime familiaris aut
 propinquus ægrotat. Idem cum norint Christum e-
 tiam pro iis deprecatum, qui eum in crucem egerunt,
 et omnibus illum modis ad resipiscendum invitante-
 tem, qui paucis ipsum nummis argenteis vendiderat,
 qui prodiderat, qui osculo tradiderat, qui deni-
 que, quidquid tandem fieret, malus tamen permansu-
 rus erat: hæc igitur, et hujusmodi cum ante oculos
 habeant, et solliciti sunt de iis qui deliquerunt, et
 ægritudinem sanare conantur, omniaque fiunt et
 agunt mali levandi causa, atque uti re succedente
 gaudent, ita si nihil perficiant, dolent. Ac merito qui-
 dem: nam si post adhibitam curam diuturnam saku-
 briaque remedia, malum ulterius serpat, non parum
 verendum est, ne cum paulatim prævaluerit, in despe-
 rationis vortices correptorum animos deturbet, in
 quos præcipitatus nemo unquam emersit. Ita se
 gerunt illi qui germanam minimeque vitiatam vir-

¹ Matth. v, 1.

tutem possident : at qui participes quidem illius sunt, sed adulteratæ corruptæque, deprehensos in peccatis non ut miseris desent, nec ut ægris subveniant, nec prætercunctes profutura docent, aut obvagantes opem undecunque conquirunt, quam eis toto avulsum, et emortuum marcidumque jam factum, abdicant atque rejiciunt, canibus et corvis dilacerandum, vel uti magis proprie loquar, malis geniis devorandum. Poeta quidem diceret,

... Ipsos autem canibusque avibusque
cunctis obtulit in prædam.

At quos homines, obsecro? quorum vel hostis miserus fuerit, humique jacentibus manum porrexerit. Imo mortuos etiam homines honoribus afficere consuevimus, et multa eis justa necessario persolvimus: ab eisdem membrum quoque abscissum, ac quocunque modo mortuum, nonnunquam ab illis ipsis qui resecurerunt, et commiserationem, et sepulturam consequitur: quarum sane legum meminisse multo magis oportebat in iis qui et vivi sunt et ægri, quam in illis qui omnis opis sensu carent. At isti præclararum in hac parte legum obliviscuntur, ubi multo maxime illarum meminisse debebant, etiamsi cæterarum omnium obliviscerentur; non eo duntaxat quod ita rationem habituri vivorum essent ac plerumque sanabilem, verum etiam propterea quod hi morbo laborent minante non corpori mortem, quam obire necessario cogitur, accedentem sponte sua, perque resurrectionem abolendam, sed animo, cujus æterna mors est, cum et ipse sit æternus; animi namque mortem intelligere debemus esse diremptum a Deo. Quod si Deus vera vita est, qui prorsus Deo spoliati sunt animi, veram vitam amiserunt, ad quam reditus omnino nullus esse potest. Cæteroqui vero corpus ubi mortuum fuerit, ut cum eo moriatur animus fieri non potest. At ubi tristissimam illam mortem oppetierit animus, etiam corpus ipsum post resurrectionem quasi mortuum et miserum modis omnibus erit: nam quo pacto res aliter habere se possit, cum id quod ipsum corpus vivificat, veram vitam, quæ Deus est, amiserit? Eadem est et ædemonum ratio; nam eos, qui veram vitam amiserunt, non fas est mutatis animis ad eam redire: quod quidem illis si superasset, consimiliter fieri posset, ut emendati vita illa quoque potirentur. D

Quamobrem mors animi res est omnium maxime formidabilis, et qui morbo laborant ad malum hoc tendente, non mente præditi esse odio debent, sed misericordiam potius mereri. Ac par quidem erat dubio procul, ut qui et virtutem et vitiositatem, quasque ambo istæ promiscue possident, adversus cæteros sese non offerrent ob unam illam partem meliorem, nec vitiositatis causa vultum in terram defligerent. At isti contrario, quam par erat, modo se gerunt. Nam propter virtutis portionem, tantum non ipsum cælum somniantes, graves ac intolerabiles sunt, cæteros pro nihilo ducentes, ipsam vero vitiositatem, quæ in eis est, nec recte agnoscunt, cum ab ea mens ipsorum corrupta sit, e' agnitam oro re lev' ducunt,

... Αυτοὺς δὲ κλώρια τεύχε κύνεσσιν,
κλωροῖσι τε πᾶσιν. . . .

εἶπεν ἂν ὁ ποιητής. Καὶ ταῦτα, τίνας; οὐδὲ καὶ ἐχθρὸς ἠλέησεν ἄνθρωπος, καὶ χεῖρά γε κειμένους ὤρεξεν ἂν. Καίτοι καὶ νεκροὺς ἀνθρώπων ἔθο; τιμᾶν, καὶ πολλὰ τὰ νομιζόμενα ἐπ' αὐτοὺς ἀνάγκη τελεῖν· καὶ μέλος δὲ αὐτοῖς τμηθῆν, καὶ ἀποθανόν καθ' οἶον· δῆτινα τρόπον, καὶ ἐλέους, καὶ ταφῆς, καὶ παρ' ἐκείνων αὐτῶν ἔστιν ὅτε τῶν ἀποτεμόντων αὐτὸ τεύχε ἀνεῖ. Καὶ ἔδει γε μεμνηθῆσαι τῶν νόμων τοῦτων πολλῶν γε μᾶλλον ἐπὶ τῶν ζώντων τε καὶ νοσοῦντων, ἢ τῶν μηδαμῶ; αἰσθανομένων ἡστισσοῦν βοήθειας. Οἱ δὲ ἐνταῦθα τῶν καλῶν ἐπιλανθάνονται νόμων, ἐνθα πάντων μάλιστα' ἐχρῆν μεμνηθῆσαι, καὶ εἰ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων ἐπιλανθάνοντο· οὐ μόνον ὅτι ζώντων ἐπιμελήσονται καὶ ἰασιμῶν ὡς ταπολλὰ, ἀλλ' ὅτιπερ καὶ νόσον οὗτοι νοσοῦσιν, ἀπειλοῦσαν οὐ τῷ σώματι θάνατον, ὅς καὶ ἀναγκαῖος ἡμῖν ἔστι, καὶ ἔπεισιν αὐτόματος, καὶ ποτε λυθῆσεται τῇ ἀναστάσει· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ, ἧς ἀθάνατος ὁ θάνατός ἐστιν· αἰώνιος γάρ. Ψυχῆς γάρ θάνατον δεῖ νοεῖν τὸ κεχωρισθῆαι Θεοῦ. Καὶ εἰ ὁ Θεός ἐστιν ἡ ἀληθινή ζωῆ, αἰ τὸν Θεὸν καθάπερ ζημιωθεῖσαι ψυχὰς τὴν ἀληθινήν ζωὴν ἀπέβαλον· εἰς ἣν γε πάλιν ἐπανελθεῖν ἀμήχανον παντελῶς. Χωρὶς δὲ τούτων ἀποθανόντι μὲν τῷ σώματι οὐκ ἐνεσι συναποθανεῖν αὐτῷ τὴν ψυχὴν· τῆς δὲ ψυχῆς τεθνηκυίας τὸν οἰκτιστὸν ἐκείνον θάνατον, καὶ τὸ σῶμα μετὰ τὸ ἀναστήναι ὡς περ εἰ τεθνεὸς καὶ ἀθλιὸν παντάπασιν ἔσται. Πῶς γὰρ οὐ; τοῦ ζωογονοῦντος αὐτὸ, τὸ κυρίως ζῆν, λέγω δὴ τὸν Θεὸν, ἀπολωλεκτός. Οὕτω καὶ οἱ βαίμονες. Τὴν γὰρ ἀληθινήν ζωὴν ἀπολέσαντας, οὐκ ἐνεστιν ἐπανελθεῖν εἰς αὐτὴν μεταγόντας. Ὡς εἰ καὶ τοῦτο περιῆν, ἦν ἂν ἑμοίως διερωθόντας, καὶ τῆς ζωῆς ἐκείνης τετυχημένοι.

Ὁ τῆς ψυχῆς ἄρα θάνατος; τὸ φοβερώτατόν ἐστιν ἀπάντων· καὶ οἱ νόσον γε νοσοῦντες εἰς τοῦτο φέρουσαν τὸ δεινὸν οὐ μισητέοι νοῦν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι. Ἦν μὲν οὖν, οἶμαι, προσῆκον ἐπιεικῶς τοὺς κεκτημένους μὲν ἀρετῆν, κεκτημένους δὲ κακίαν, καὶ οἷον ἀναμῆξ ἄμφω, μὴ τῶν ἄλλων καταπαρεσθαι διὰ τὸ χρηστότερον μέρος· τῆς δὲ κακίας ἕνεκα κάτω κῦπτειν, οἱ δ' ἐναλλάξ ἐργάζονται τὸ προσῆκον. Διὰ γὰρ τὸ μέρος τῆς ἀρετῆς, μονοῦ τὸν οὐρανὸν ἐνειροπολοῦντες, βαρεῖς εἶσι καὶ ἀφόρητοι, μηδὲν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίζοντες· αὐτὴν δὲ τὴν κακίαν τὴν ἐν αὐτοῖς οὐτε καλῶς γινώσκουσιν, ὑπ' ἐκείνης γε τὰς φρένας βεβλαμμένοι, καὶ παρὰ φαῦλον ἀγροῦσιν ἔγνωσμένην. Καὶ οὐδὲ αἰσθάνονται ταῦτα πάσχοντες. Ἦν δὲ τοῖ; αὐτοῖς ἐκείνοις ἄλλ' τις ἕτερος πάθει,

καὶ αὐθαί; ταῖ; αὐταῖ; ἀρεταῖ; φανῆ κεχρημένους, αἱ ἄμοιροι καὶ ἀρεταὶ ἐν λήθῃ· ἤφ' ἑστέ τις κατ' αὐτῶν μετὰ σκωμμάτων ἐξενήκεται. Καὶ τοι, τί πολλά φημι πάθῃ;· ἂν γὰρ ἐλεγχθῆ τις δουλεύων ἐν τῷ πάθει καὶ μόνῃ, καὶ τούτω γε τῶν κουφοτέρων εἶναι δοκούντων, εὐθὺς ἀκήκοε παρ' αὐτῶν, Ὁ σφέλιος, ὁ τάλας, πολλὰ ἕτερα. Καὶ ὦ σὺ, ποῖαι; κολάσεις ὧν ὑπεύθυνος, οὐ καταποντίζεις σεαυτὸν; Οὐ τοίνυν ἀπαλλάττονται, πρὸ τοῦ τὸν ἀνθρώπον δεῖξαι μυρίων ὄντα κολάσεων ἄξιον, βήτορες εἰς βαυμαστῆ πρὸς τοῦτο χρώμενοι. Εἴτε γὰρ νοθεῖα τίς ἐστι τὸ διαβαλλόμενον, εἴτ' ἐλιγοῖα πρὸς τάγαθον, ἢ ὁ τί περ ἂν τῶν ὀπωσοῦν οὐ καλῶν, ἐξαιρούσιν αὐτὸ μεθ' ὑπερβολῆς τὰς δ' ἐνυπαρχούσας αὐτῷ ἀρετάς, καὶ τῶν ἄγαν δυσπορίστων, καὶ δυσκατορθῶτων ὧσιν ἀνθρώποις, νεοθευμέναι; οἷδε καλοῦσι διὰ τὴν τῆς κακίας ἐπιμειλίαν. Εἴτε πῶς ἐκεῖνος μὲν κακός, δ' ἀμυρβρεπής, οὐ δ' ἐκεῖνος πάντα ὧν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν πονηρίαν ἐφάμιλλος, βέλτιστος ἀνέτης, καὶ ἀγαθός; Ἡ γὰρ κακείνος ἀγαθός, θμοίος σοι· ἢ καὶ σὺ πάντως κακός, ἴσως ὧν ἐκεῖνος τῷ παρὰ σοὶ καταδίκῃ. Καὶ μὴν, κὰν τοῦτω πλεονεκτεῖς εἰς τὸ πονηρὸν, ὅτι μισεῖς οὐ μισούμενος, καὶ κατακρίνεις ἐκείνους, ὅφ' ὧν οὐ πάσχεις αὐτὸς τὰ ἴσα. Ἄλλ', ὡς ἔουκεν, εὐχέρεστερον πρὸς τὰ κακὰ βέπομεν, ἢ πρὸς τὰναντία τούτοις. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ὀξείως ὀρωμεν· πρὸς δὲ τὰ οικεῖα κακὰ οὐτε ὀφθαλμῶν ἔχομεν, οὐτε οὖς, οὐτε γνῶσιν· οὐτε μὴν ἐθέλομεν ἔχειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐστὶν ἰδεῖν ἐν ἡμῖν γινόμενον, οὐδὲν ἀμεινον τοῦ προτέρου, εἰ μὴ καὶ πολλῷ χειρῶν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων πλεονεκτῆματα ὡς ἐπιτοπλεῖστον οὐδὲ γινώσκουμεν. Πολλὰ δ', ὧν ἀρετῆ κίχουμεν, ὅσῳ καὶ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν τὰ ὑπερδύρα μέρη, ἡμῖν αὐτοῖς ἀνατίθεμεν· καὶ τὴν ὄφρῶν ὡς μάλιστα ἀνασπῶντες, κρατεῖν δοκοῦμεν καὶ οὐδὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων εἶναι νομιζόμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῦ τι μοῖρα· καὶ ὁ δὴ χεῖρεστον πάντων, αὐτὴν δὴ τὴν κελίαν, τὴν ἐν ἡμῖν, ὑπὲρ τὰς τῶν ἄλλων ἴσως ὑπάρχουσαν, ἀρετὴν προσαγορεύομεν· καὶ που καὶ πειρώμεθα ταύτην ὑπὲρ τὰς τῶν πάντων ἀποδεικνύουσαι. Οὐ μὴν γε μέχρι τούτου ἰστάμεθα, ἀλλὰ καὶ φθονοῦμεν τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὰς ἐκεῖνων ἀρετὰς κακία; ἀποκαλοῦμεν. Πρὸς ἐστέ δὲ τι καὶ βδελυκτῶν, τὸ μὴδὲ ἐρυθριῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναίδηγν οὕτω χωρεῖν, ἐφ' οἷς ἐχρῆν ἐγκαλύπτεσθαι, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἀνήρ ποιῶν ἐκεῖνα παρῆρησάζοιτο, δι' ὧν ἂν ἐμελλε στεφανωθῆσθεσθαι· καὶ ἐοικαμεν σοφοῖς εἰς τὸ κατακρίνειν τοὺς ἄλλους· τὰ δὲ καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελῶς πράττοντες, οὐδαμῶς αἰσθανόμεθα· οὐ τί ποτ' ἂν χειρῶν φανεῖη; Ὅπου γὰρ ἀσύμφορόν τε καὶ βλαβερὸν ἐν ἴσῳ τὰ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα κρίνειν (οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἑτέρου· καὶ, ἕκαστος τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει), ἔταν τοῖς μὲν ἄλλοις βαρεῖς ἐπικωλύμεθα, καὶ ὧμεν ἀπαρτίστοι δικασταὶ μικρὰ τοῦ γιγνομένου παρεξελθοῦσι, τὰ δ' ἡμέτερα κακὰ, οὐδὲ φορητὰ τυχὼν ὄντα, μετεγκυνοῦμεν εἰς πλεονεκτῆματα, πῶς οὐχ ὥσπερ ἐξέπληθες τὰ καθ' ἡμῶν αὐτῶν πράττομεν;

¹ Galat. vi, 5.

imo ne quidem sentiunt hæc sibi accidere. Sin alius quispiam in eadem inciderit vitia, et vicissim virtutibus iisdem semet exercuerit, ipsæ virtutes oblivioni traduntur, et adversus eos sententia plena cavillis proferuntur. Et quid ego plura dico vitia? Nam si quis convictus fuerit uni tantummodo servire vitio, quodque levius etiam esse videatur, statim ab illis audit, Miser ille, infelix ille, aliaque plura talia; item, O tu, qualium reus suppliciorum non teipsum demergis? itaque non desinunt prius quam ostenderint, hominem sexcenta meriti supplicia. Quam ad rem admirabili facundia quadam utuntur; nam sive ignavia est quæ crimini datur, sive seguities ad bonum, vel quidvis aliud quocumque modo non bonum, nimium quantum rem illam extollunt et amplificanc; quæ vero sunt in eis virtutes, quam vis admodum sint acquisitu difficiles, quamvis eas homines assequi vix possint, tamen vitiatas hi vocant propter vitiositatis admistionem. Et quoniam ille pacto malus est, in utramque quasi partem propendens: tu, qui ei per omnia par es, sive virtutem, sive pravitatem spectemus, egregium sis atque bonus? Aut enim et ipse bonus, qui tui similis, aut tu quoque malus omnimodo qui abs te condemnato par es. Quin etiam in hac parte superas illum alterum pravitate, quod odio prosequaris, cum ipse non sis illi odio, quodque damnes eos qui tibi par pro pari non referunt. Sed, uti videtur, facilius ad mala quam bona proclives sumus. Nam acute aliorum vitia cernimus, in nostris nec oculum habemus, nec aurem, nec ullam intelligentiam, ac ne quidem habere volumus. Imo videre est et aliud quiddam nobis accidere, nihilo melius illo priore, si non multo quoque deterius est. Nam quæ in aliis eximia sunt, plerumque non agnoscimus: at multa, longius a quibus absumus quam a partibus Hyperboreis Herculeæ columnæ, nobis ipsi vindicamus, elatoque maxime supercilio, nos aliis superiores esse putamus, ac ne quidem inter homines esse nos arbitramur, sed quadam in parte cœli: quodque omnium pessimum est, ipsam vitiositatem quæ in nobis est, vincentem aliorum fortasse vitia, virtutem appellamus, ac nonnunquam probare conamur hæc supra virtutes omnium positam esse. Ne hic quidem insistimus, sed bonis etiam viris invidemus, eorumque virtutibus nomina vitiorum indimus. Simul abominabile quiddam admistum est, quod ne quidem erubescamus, sed impudenter adeo progrediamur in iis quorum nos pudere debebat, quasi si quispiam sese licentius gerat, ea designans ob quæ coronam sit promeriturus: adeoque similis sapientibus sumus, in condemnandis aliis, at interim non persentiscimus, a nobis ea studiose fieri quæ contra nos ipsos sint. Quo sane quid videri deterius possit? Nam cum malum sit atque noxium, nostra et aliorum peccata paria facere (nam aliena nemo novit; item, *Onus quisque suum portabit*'), quoties aliis graves sumus, et inex-

orabiles nosmet iudices in eos gerimus, qui paulum ab officio deflexerunt, nostra vero vitia, fortasse ne toleranda quidem, factis eximii inserimus, qui non data velut opera facimus ea quæ contra nos ipsos sunt? Nimirum nonnullis mortalibus accidere mihi triste quiddam videtur, qui zeli vitio laborent, non secundum scientiam¹. Nam crudelitate commoveri videntur, et inhumanitate odii plena, dum vitiiis obnoxios oderunt et aversantur quos et miserari debebant, et uti corrigerentur operam dare: quippe, meo quidem iudicio, potiore in parte claudicant, qui dum odere malos, recte faciunt, at dum odere negliguntque quod eisdem est naturæ, contrariam in partem peccant. Atqui oportebat eos, priorum delictorum memores (quæ fortasse multa magnaque fuerint) prætereaque temperamenti huius essentiam communem intuentes, neque novum quid ducere, si quis lapsus sit, neque voluptatem quasi quamdam capere de malo quod cognato acciderit. Nam nullo modo se præbere mitem in eos qui cum eisdem naturæ sint, miseri facti sunt, victutis esse nequit. Atque equidem scire nequeo, sitne durities ista nimia religiosum aliquid, ac non contrarium potius; imo potius recte novi, non esse in hac religiosi quidquam, sed plane contrarium potius. Quippe morsum aliquem sentire delinquentium causa, justum est et consentaneum, quodamque modo delictis eorum eruditus, modestiores effici non exultare, non ovare, non gaudere, quasi si alia natura foret quæ lapsa sit. Enimvero arbitror equidem his contra quam par erat agentibus, hoc etiam absurdi accidere: cogitare nimirum eos, aliis labentibus, pudore suffusis, dira quædam incurrentibus, se meliores ac splendidiore habitos iri tam apud Deum quam mente præditos iudices. Atqui plane contrarium quidvis hic de eis est existimandum: fieri scilicet tales multo se ipsis deteriores. Quippe cum insidet animo invidia, non admirationem ejusmodi vitium meretur, imo quale sit iis barathrum invidia, qui sunt in hoc vitium præcipitati, cuius perspicuum est. Nimirum oportebat eos suis edoctos malis, ignoscere prono ad lapsum luto atque massæ, quæ quidem existit, ex compositione pugnaque quatuor elementorum quæ invicem sibi æternum repugnant: ideoque Paulus etiam ea mihi tantum non tragice descripsisse videtur, cum elementa dixit ærumnosa. Hi vero tam puri sunt, ut etiam præclarum Eliæ zelum malo quodam studio vincere gestiant, cum meliore non liceat. Sedenim uti sane voluerint, affecti sint, nos eos haudquaquam iudicemus; non enim grassando Christi tribunal invademus. Quod si nostram in hac parte sententiam admittere dignabuntur, saltem neminem omnium condemnent, quandoquidem veniam dare nolunt. Non enim usque adeo ferociant, ut ab illis se vitiiis immunes putent, quibus servire vident eodem ortos luto atque tempe-

A Δοκοῦσι· δὴ μοι τινες ἀνθρώπων δεινὸν τι πάσχειν, νοσοῦντες ζῆλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Καὶ γὰρ ὠμότητι· κεινῆσθαι, καὶ ἀπανθρώπια γεμούση μίσους, ἐν οἷς μισοῦσι τοὺς φαύλους ὄντας, καὶ ἀποστρέφονται, δέον αὐτοὺς ἐλεεῖν, καὶ διορθοῦσθαι πιρᾶσθαι. Οἴμαι γὰρ χωλεῖν αὐτοὺς τῷ κρείττονι μέρει, εἰ τὸ μὲν εἶναι μισοπόνηροι, καλῶς τε καὶ εὖ ποιούσι· τῷ δὲ μισεῖν τε καὶ παρορᾶν τὸ ὁμοφύες, τάναντία. Καίτοι περ ἐχρῆν αὐτοὺς τῶν ἰδίων μνημῆνους παραπτωμάτων (εἶεν δ' ἂν ἴσως πολλὰ καὶ μεγάλα), εἶτα καὶ εἰς τὴν κοινὴν οὐσίαν ὄρωντας τούτου τοῦ κράματος, μήτε τι ζένον νομίζεω, εἰ πέπτωκέ τις, μήτε ὡσπερ ἤδεσθαι τῷ δεινόν τι πεπινθέναι τὸ μάλα γνήσιον. Τὸ γὰρ μηδ' ὄπωσσιον ἐπικάμπεσθαι ἀθλοῖς γεγονόσιν ὁμοφύεσι μὴ οὐκ ἀρετῆς ἦ. Ταύτην ἐγὼ τὴν ὑπερβολὴν οὐ δύναμαι καλῶς συνιδεῖν, εἰ θεοφιλῆς τις οὔσα τυγχάνει, ἀλλὰ μὴ πᾶν τούναντιον. Μᾶλλον δὲ οἶδα καλῶς, ὡς αὐθεοφιλῆς τις οὔσα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ σαφῶς τούναντιον. Δάκνεσθαι μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτανόντων γιγνόμενόν ἐστι καὶ προσῆκον, καὶ γίγνεσθαι πω; σωφρονεστέρους, τοῖς ἐκείνων παραπτώμασι κειδευομένους· οὐ σκιρτᾶν, οὐ παϊνίζεω, οὐχ ἡδεσθαι, ὡσπερ ἄλλης φύσεως οὐσης τῆς πεπτωκυίας, ἀλλ' οἶμαι τούτους τούναντιον ἢ προσῆκε ποιούοντας, καὶ τοῦτο πάσχειν τὸ ἀποπον. Λογίζεσθαι γὰρ, τῶν ἄλλων ἐκπιπτόντων, ἀσχυνομένων, δεινὰ πασχόντων, ἀμείναις δόξειν καὶ λαμπροτέρους παρὰ θεῶν τε καὶ κριταῖς νοῦ μετέχουσι. Καίτοι τούναντιον **C** ἅπαν ἐστὶ περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα λογίσασθαι. Γίνεσθαι γὰρ καὶ ἑαυτῶν πολλῶν χείρους τοὺς γε τοιούτους. Φθόνου γὰρ ἐγκαθημένου ταῖς ψυχαῖς, οὐ ζήλου τὸ τοιοῦτον κακόν· καὶ οἶον βράβαθρον ἐστὶ τὸ φθονεῖν τοῖς εἰς ἐκεῖνο κατενεχθεῖσι παντὶ που δῆλον ἂν εἴη. Ἐχρῆν μὲν οὖν αὐτοὺς συγγινώσκειν ἐκ τῶν ἰδίων κακῶν, ὀλισθηρῶ πληρῶ καὶ φυράματι ἔχοντι τὴν ὑπαρξίν συνθέτει τε καὶ διαμάχῃ στοιχείων τεττάρων, ἀντικειμένων ἀθάνατα. Διὸ καὶ Παῦλός μοι δοκεῖ μονοουχὶ ταυτὶ τραγηθεῖν, ταλαίπωρα φήσας στοιχεῖα. Οἱ δὲ τοσοῦτόν εἰσι καθαροί, ὡς καὶ τὸν καλὸν Ἥλιου ζῆλον κακῶν τινι φιλοτιμείσθαι παρενεχεῖν, ὡς οὐκ ἐνὸν ἐν βελτίονι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν, ὡς ἂν ποτε βούλοιντο, διακείσθων· ἡμεῖς δὲ αὐτοὺς οὐκ ἂν ποτε κρίνομεν. Οὐ γὰρ τὸ Χριστοῦ καθαρπάσομεν βῆμα· εἰ δ' ἀξιώσαιεν δέξασθαι τὴν ἡμετέραν εἰς τοῦτο γνώμην, μηδένα γε τῶν πάντων κατακρινέτωσαν, ὅπταν γε μὴ βούλωνται συγγινώσκειν. Μὴ γὰρ θρασυμένωσαν ἐς τοσοῦτον, ὡς νομίζεω ἑαυτοὺς ἐλευθέρους παθῶν ἐκείνων, οἷς δουλεύοντας ὄρωσι τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πληοῦ τε καὶ κράματος, εἶπεν ἂν τις θεῖος ἀνὴρ. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο δεδῶσθαι, καὶ εἴησαν μηδοσιούων πεπλημμελήκότες, μήτε μεῖζον, μήτε ἐλάχιστον. Τίνι καὶ θαρρήσουσιν, ὡς ἄρα κἀπὶ τοῦ μέλλοντος φυλάξουσὶ τε τὰ ἴθνη, καὶ διαμενοῦσιν ἐν τοῖς καλοῖς; Τίς μάντεων; τίς προφήτης συμπαραμενεῖν αὐτοῖς ἀχρι τέλους τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐμήνυσε; Καὶ μὴν οἱ θαυ-

¹ Rom. x, 2.

μαζόμενοι δι' ἀρετὴν σχεδὸν ἅπαντες· οὐχ ἅπαντα δὲ
διέφυγον, ἀ φυγεῖν ἔδει. Οἱ μὲν γὰρ τοῦτου, οἱ δὲ
ἐκείνου, ὁμοῦ δὲ πάντες πάντων ἐπειράθησαν ἐν
μέρει, ὡς γνοῖεν ἅπαντες σφᾶς αὐτοὺς, ἀνθρωποί
τινες ὄντες. Ὅστε παιδός ἐστι καὶ παραφρονοῦντος
δυσχυρίζεσθαί τινα ἐκεῖνα διαφυγεῖν, ὧν οἱ πάντες
ἐλάωσαν. Εἰ γὰρ ὁ θεϊότατος Παῦλος οὐδὲν μὲν ἐαυ-
τῷ συνήδει, ἔδεδίει δὲ τὴν ἀγνοίαν, καὶ ἔλεγεν· *Οὐκ
ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι*· πῶς οὐ τρέμειν ἅπαντας
χρῆ, δεδιότας, μὴ τι καὶ λελήθασι σφᾶς αὐτοὺς, καὶ
ἐν ᾧ δοκοῦσιν ἐστάναι, κείνται; τοῖς γὰρ αὐτοῦ
πάλιν χρήσομαι. Ἐκεῖνος εἰς τρίτον μὲν οὐρανὸν
ἀναβέβηκεν· ἦν δ' οὖν ὁμοῦ ὀπωπιάζων αὐτοῦ τὸ σῶ-
μα, καὶ δουλαγωγῶν, ἧ φησι, μήπως ἄλλοις κηρύ-
ξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται. Τίς οὖν οὕτω θρασύς
ἐστι; τίς εὐήθης, ὡς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἀλαζονεύ-
σασθαι, καὶ θαρρῆσαι πάγιος μένειν παντὶ καιρῷ
καὶ συμπτώματι; Ὁ βίος οὗτος ὁδός ἐστι· καὶ ἔχει
μὲν ὀλίθους· ὅτι πολλοὺς, ἔχει δὲ προσκόμματα· καὶ
πλάναι τούτῳ φύονται συχναί, πολλὰ τὰ προσιστά-
μενα κεκτεγημένα. Καὶ εἴη ἂν σοὶ καλὸν, οἶμαι, τὸ
μηδὲν σαυτῷ συνεϊδῆσι μετὰ τοῦ Παύλου φθέγγε-
σθαι· *Οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι*· καὶ τῶν μὲν
ἔπισθεν ἐπιλανθάνεσθαι, τοῖς δ' ἔμπροσθεν ἐπιστελ-
νεσθαι· καὶ κατὰ τῶν ἀδελφῶν μὴ ἠρασύνεσθαι, μηδὲ
κτεπαίρεσθαι, μηδὲ ἀπογινώσκειν αὐτούς· ἀλλ'
ἔξιν καὶ τὰ σαυτοῦ, καὶ τὰ ἐτέρων κρίνειν ἐκείνον,
ᾧ τὴν κρίσιν πᾶσαν δίδωκεν ὁ Πατήρ. Ἡ γὰρ ἐναν-
τία τούτοις ὁδός, μὴ οὐχ αὖτις ἡ ὁρθὴ πρὸς ἀρετὴν, **C**
εἶπεν ἂν Πλάτων.

se tibi nullius rei conscius, cum Paulo dicas, *Non in hoc sum justificatus*, utque, præteritorum oblitus, in iis quæ ante pedes sunt enitaris, et adversus fratres neque ferocias, neque temet efferas, neque de iis desperes, sed tam de tuis quam alienis illum ferre iudicium sinas, cui Pater omne iudicium dedit. Nam si quod est iter his contrarium, id videndum, ne non rectum sit ad virtutem, uti Plato sane loqueretur.

Ἀλλὰ τί ταῦτά φημι; θεοῦ καὶ ἐκτὴ τοῖς ἀδελ-
φοῖς ὀργιζόμεθα πολλάκις, καὶ οὐδαμῶς αὐτοῖς προ-
τείνομεν δεξιὰν κάτω κειμένοι, καὶ δεομένοις τῆς
παρ' ἡμῶν βοήθειας. Φοβερός ὁ λόγος οὗτος· Ἀπὸ
τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὸν δοῦλε.
Ἐπειδὴν γὰρ κἀκείνοι γέωνται ἐκείνων τῶν κακῶν
ἤτιτος, ἀ δὴ τοῖς ἄλλοις προφέρουσι (γενήσονται δὲ
ἴσως, σάρκα περικείμενοι, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον
οἰκοῦντες), τί ἂν πράξαιεν; τί ἂν φάινεν, λόγον εἰσ-
πραττόμενοι τῆς ἑαυτῶν πανηρίας; Νῆ τὸν Σωτῆρα,
συγγνώμην αἰτήσονται. Οὐκ ἐνὶ τούτῳ, οὐκ ἐνὶ· ἀλλ'
ὧν τοῖς ἄλλοις ἐτίμησαν, τούτων καὶ αὐτοὶ πειρα-
θίσονται· εἰ δὲ μὴ, ποῦ τις ἂν θεῖη τὸ δίκαιον μέ-
τρον ἐκεῖνο, τὸ πεπισμένον τε καὶ σεσαλευμένον,
καὶ ὑπερεκχυρόμενον, ὅπερ ἀποδώσουσιν εἰς τὴν κλί-
πον ἡμῶν; Πᾶς τις ἀκριθῶς γινωσκέτω. Αὐτὸς γὰρ
ὁ κριτὴς ἀπεφῆνατο, ὡς· *Ἐὰν μὴ ἀφῆ τις οὐκ ἀρε-
θίσεται αὐτῷ*· καὶ τὴν δικαίαν δίκην οὐ φεύξεται.
Καὶ τοι τί μέμνημαι τῆς δικαίας ἐνταῦθα δίκης;
αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν κατακρινεῖ ὁ τοῖς ὁμοίοις ὁμοσε
χωρῶν. Καὶ ἡ γὰρ συνείδησις ἐλεγχος γίνεται ταῖς
ψυχαῖς, καὶ οὐδὲ βλάβως, οἶμαι, πραιτεῖσθαι ταυ-
ταῖσι συγχωρεῖ. Ἐπεὶ καὶ πᾶσαν ἐφθῆσαν πρόφρασι

ramento, divini ut hominis cuiusdam verbis utar. Sed enim hoc etiam eis concedatur. Sicut expertes omnis omnino delicti, tam majoris quam minimi. Quamquam re freti putabunt se in posterum quoque mores eosdem conservaturos et in bonis perseveraturos? quis aruspex, quis vates perduraturam cum eis optinam illam vivendi rationem ad finem usque significavit? Atqui propemodum universi qui propter virtutem in admiratione sunt, non abstinerunt ab omnibus quæ vitare debebant. His enim hoc, istis illud, omnibus autem omnino aliquid accidit, ut universi agnoscerent sese homines esse. Quare pueri est atque deliri hominis, affirmare quemquam, ea se vitaturum, quibus obnoxii fuerunt omnes. Nam si divinissimus ille Paulus nullius quidem rei sibi conscius erat, sed nihilominus ignorantia suæ metuebat, ideoque dicebat, *Non in hoc sum justificatus*¹, quo pacto non contremiscendum universis, veritis ne quid ipsis ignotum sit, et in eo jaceant in quo se stare putant? Rursus enim Paulinus verbis utar; in tertium ille cœlum ascenderat, nihilominus corpus suum sugillabat inque servitutem redigebat, ut ipsemet loquitur², ne qui aliis prædicasset, ipse relictus fieret. Quis igitur audax adeo, quis adeo stolidus, ut gloriari de incertis velit, atque fiducia concepta putare stabilem se mansurum quovis tempore a quo casu? Hæc vita quoddam est iter in quo conplures et lubrici lapsus et offendicula sunt, itidemque frequentes in eo existunt errores qui multa continent impedi-

menta. Atque adeo bonum tibi fuerit, opinor, ut ipse tibi nullius rei conscius, cum Paulo dicas, *Non in hoc sum justificatus*, utque, præteritorum oblitus, in iis quæ ante pedes sunt enitaris, et adversus fratres neque ferocias, neque temet efferas, neque de iis desperes, sed tam de tuis quam alienis illum ferre iudicium sinas, cui Pater omne iudicium dedit. Nam si quod est iter his contrarium, id videndum, ne non rectum sit ad virtutem, uti Plato sane loqueretur.

Ateniam quid istæc ego præfero, quando etiam temere fratribus sæpenumero irascimur, nec humi jacentibus operique nostram requirentibus ullo modo dextram porrigimus? Terribili verbum istuc: *Ex ore judico te, serve improbe*³. Nam cum aliqui malis etiam illis succumbunt, quæ aliis objiciunt (et succumbent sane, cum carne vestiti sint atque hoc in mundo degant), quid agent, obsecro, quid dicent, improbiatis propriæ rationem reddere jussi? Per ipsum Salvatorem veniam poscent. Non poterit autem hoc fieri, non poterit: sed prout æstimaverunt alios, itidem et ipsis accidet: nam absque eo sit, quoniam referenda justæ istæc censura, depressa, quassata, superinfundendo abundans, quam nobis in sinum reddent? Quilibet animum accurate advertat. Nam iudex ipse pronuntiavit, *nisi quis remiserit, futurum ut ei non remittatur*⁴, utque justam pœnam non effugiat. Et quid ego justæ pœnæ mentionem hic facio? nam ipse seipsum condemnabit qui sui similes oppugnat; etenim animos ipsa coarguit conscientia, nec facile, meo quidem iudicio, ullam iis excusationem concedit, quando prius omnem prætextum amisere, qui ipsos purgare posset:

¹ I Cor. iv, 4. ² I Cor. ix, 27. ³ Luc. xix, 22. ⁴ Matth. xviii, 35.

quippe pronuntiatae adversus pares sententiae, quorum iudices ipsi non sunt, crudelitatis, ut opinor, plenae, omne per fugium ad praetextus eis adimunt, prolatumque decretum ab ipsis adversus alios os eis obstruit. Nam dum iudicas alium, seipsum, inquit Apostolus, condemnas¹. Admittis enim eadem ipse, qui iudicas. At qui servum illum alienum nullo unquam modo iudicare debebas, si saperes, extraquam in his in quibus potestatem ab iis, quibus conveniebat, accepisti, nimirum a Deo et Ecclesia. Qui sit autem ut ipse tibi persuadeas, non resurrecturum aliquando miserum illum qui lapsus est? Nam et uti resurgat a lapsu, et uti non amplius cadat, non tuae facultatis est ac potestatis, sed omnium rerum opificis, et ejus qui jacet, arbitrii. Neque vero non consentaneum est, illum resurrecturum et immunem a malis futurum, cum perpetiundo didicerit quae fugienda, quae non. Hoc etiam mihi crede tibi dicenti, qui alios temere condemnas. Ne tua quidem ipsius scire potes, nedum ea quae universorum sunt hominum. Quamobrem praestaret, in nostra nos mala potius quam proximorum intentos esse. Quamvis enim detur, scire nos accurate boni malive quippiam a nobis factum, tamen nec ipsius facti qualitate, cuiusmodi sit, nec magnitudinem omnino perspicimus; unde sit, ut ex parte jam cognoscamus. Cum autem appetierit ipsa perfectio, tunc particulare illud abolebitur, uti Paulus, divinum illud caput, locutus est². Imo ne nostra quidem nobis nota facultas est, et quoniam pacto alienam recte cognitam habere possimus? Nam quisque suum portabit onus, ut eundem Apostolum dixisse³ scimus. Hoc autem est ostendentis, quod secundum cuiusque doctrinam, et prudentiam, et vitam, et institutum, et ipsius temporis cursus atque casus, omniaque pariter ea quae extrinsecus accidunt rerum Opifex atque Dominus singulis imponet onus, et iudicabit, et ad ista respiciens vitae rationem accuratam exiget. Nam cui multum datum est, ab eo multum etiam exigetur⁴, inquit virus ille sermo, et efficax, et omni acutior ancipiti gladio, et penetrans usque ad divisionem animi et spiritus, commissurarum et medullarum⁵. Nam iudex est cogitationum mentisque conceptorum, cui nulla creatorum pars est ignota, sed omnia nuda supinaque⁶, sacris uti cum Litteris loquamur. His adductus equidem mihi persuadeo, licet universi mortales orti ab Adamo, ad mundi usque finem, in iisdem sive bonis sive malis versentur, non tamen eadem consequuturos, sed cuique tam praemium quam supplicium tale continget, ut aliorum nulli respondeat. Atque hoc scilicet plures istae mansiones sunt, de quibus Salvator locutus est⁷. Quapropter hoc amplectendum potius, ut dimissa curiositate inquirendi in delicta fratrum, veluti quae supra perceptionem humanam posita sint, propria examinemus mala, nostraque cum nobis ipsis comparemus, non cum nostris aliena: quod sane si faceremus, a ve-

¹ Rom. II, 4. ² I Cor. XIII, 9. ³ Galat. VI, 5. ⁴

⁵ Luc. XII, 48. ⁶ Hebr. IV, 12. ⁷ Ibid. 13. ⁸ Ioh. XI, 2.

ἀποβεβληκυῖαι, τὴν ὑπὲρ σφῶν παραιτησομένην. Αἱ γὰρ κατὰ τῶν ὁμοίων ἀποφάσεις, ὧν οὐδὲ χρὴ καθεστᾶσθαι, ὁμότιτος οὐσαι πλήρεις, τὴν ἐπὶ τὰς προφάσεις ἀναίρουσι καταφυγὴν· καὶ ἡ παρ' αὐτῶν γε ψῆφος κατὰ τῶν ἄλλων ἐκφερομένη, ἐμφράττει τοῦτοις τὸ στόμα, ἐν ᾧ γὰρ κρῖνεις τὸν ἕτερον, σκιντὸν (φησὶ) κατακρῖνεις. Τὰ γὰρ αὐτὰ πράξεις ἐκ κρῖνων. Τὸν γοῦν ἀλλότριον οἰκίτην ἐκείνον μηδὲ μὴς μηδέποτε κρῖνειν, εἰ σωφρονόης, εἰ μὴ πρὸς ἄπερ εἰληφας ἐξουσίαν, ἀφ' ἧν προσῆκε, δηλονότι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Πόθεν δὲ καὶ σεαυτὸν πείθεις, ὡς οὐκ ἀναστήσεται ποτε πεπτωκὸς ὁ σφέλιος οὗτος; Τὸ τε γὰρ τῆς πτώσεως αὐτὸν ἀναστῆναι, τὸ τε μηκέτι πεσεῖν, οὐ τῆς δυνάμεως τῆς σῆς, καὶ τῆς ἐξουσίας, τῆς δὲ τοῦ πάντων δημιουργοῦ, καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ κειμένου. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ τοῦτον καὶ ἀναστήσασθαι, καὶ μηκέτι πειραθῆσθαι τῶν δεινῶν, τῷ πεπονημένῳ μεμαθηκότα, ἅττα δὴ φευκτέα καὶ μὴ. Πίστου μοι κάκεινός σοι λέγοντι, τῷ τοῦς ἄλλους εὐχερῶς κατακρῖνοντι· οὐδὲ τὰ στυτοῦ γινώσκων οἱδὲ; τί εἶ, μήτοι γε τὰ πάντων ἀνθρώπων. Ὡστε βέλτιον ἂν ἦν, εἰ τοῖς ἰδίοις μᾶλλον προσείχομεν, ἢ τοῖς τῶν πέλας κακοῖς. Ὅποταν γὰρ καὶ γοῖσθαι ἀκριβῶς ἡ κλόν τι πράξαντες, ἢ τοῦναντίον· ἀλλ' οὐτε τὴν τοῦ ἔργου ποιότητα, οἷα τίς ἐστι, παντάπασιν ἴσμεν, οὐτε τὴ μέγεθος. Ὡστε ἐκ μέρους γινώσκομεν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται, εἰπεν ἂν ἡ θεία κεφαλὴ Παῦλος. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἡμῶν αὐτῶν δύναμιν ἐπιστάμεθα. Καὶ πῶς ἂν τὴν τῶν ἐτέρων καλῶς δυναίμεθα γινῶναι; Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει, τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον ἴσμεν λέγοντα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ δεικνύοντος, ὅτι κατὰ τὴν ἐκάστου παιδείαν, καὶ φρόνησιν, καὶ βίον, καὶ ἐπιτήδευμα, καὶ τὰς τοῦ καιροῦ φοράς τε καὶ τύχας, καὶ μὲν δὴ καὶ τὸ οὐράθειν ἐπισυμβαλόντα πάντα ἐπιθήσει τὸ φορτίον ὁ δημιουργὸς καὶ Δεσπότης, καὶ κρῖνει, καὶ ἀπαίτησει πρὸς ταῦτα βλέπων, τῶν βεβιωμένων τὴν ἀκριβείαν. Ἡ γὰρ ἐδόθη πολὺ, πολὺ καὶ ζητηθήσεται, φησὶν ὁ ὢν τε λόγος καὶ ἐνεργητής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομος, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν. Κριτικὸς γὰρ ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας ὧ μὴ δὲν τῆς κρίσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ γυνῆ καὶ τετραχελισμένα τὰ πάντα, κατὰ τὴν Γραφὴν φάναί. Ἀπὸ δὴ τούτων ἐναγόμενος, ἐμαυτὸν πείθω, ὡς εἰ καὶ πάντες οἱ ἐς Ἀδὰμ ἄχρι τέλους τοῖς αὐτοῖς εἴς ἀγαθοῖς, εἴ τε φάλοισι χροῖσταιντο, οὐ τῶν αὐτῶν ἐπιτεύξονται· ἀλλ' ἐκάστη καὶ τὸ γέρας, καὶ τοῦναντίον, τοιοῦτον δὴ ποῦθεν ἔσται, ὡς μηδὲν τῶν ἄλλων ἀρμόττειν. Καὶ τοῦτο ἐστὶν αἱ πολλαὶ μογαί, αἱ δὲ Σωτῆρ εἶρηκεν. Ὡστ' ἀγαπητὸν ἂν εἴη, τὰ τῶν ἀδελφῶν ἀφέντας πολυπραγμονεῖν ἀμαρτήματα, ὡς ὑπὲρ ἀνθρωπίνην κατάληψιν, τὰ οἰκεῖα βατανίζειν κακί, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα παρατιθέναι, οὐ τοῖς ἡμετέροις τὰ τῶν ἑτέρων. Καὶ εἴη γε τοῦτο

ποιούντας, μὴ πολὺ τῆς ἀληθείας διαμαρτάνειν. Ἄλλ' ἡμεῖς γε τούναντιόν. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀλλοτρίων δξυδοροῦμεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἡμετέρων κακῶν ἀμβλυώτομεν. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, φησὶν ἡ χρυσῆ Γλώττα, τῶν μὲν ἰδίων ἀμαρτημάτων συνήγοροι γίνονται, τῶν δ' ἀλλοτρίων κατηγοροὶ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθελεῖς, καὶ ἄρρωστοὶ, καὶ κοιμῶνται ἱκανοὶ, ὡς ἡ τοῦ Παύλου φωνή· ὅς δὲ καὶ τοῦτο φησὶν ὑψηλότερόν τι κατασκευάζων· *Εἰ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.* Ὁρᾶς, ὅπως ἀγαθὸν ἔστιν ἡ αὐτομεμφία; Τὸν καταδικῆς ἄξιον αἰτίας· ἐλευθεροί. *Ὁ δὲ γὰρ ἂν ἐκρινόμεθα, φησί.*

Μὴ τοίνυν, ὦ φίλτατε (πρὸς σὲ γὰρ αὖθις ἐπανα-στρέψω), εἰ τῷ τι πέπραχται τῶν κακῶν, πολυπραγ-μονώμεν, ὡς περ αἱ τὰ θηρία βινηλατοῦσαι Λάκαιαι κύνες (εὐρινὰς ταῦτα; εἶπεν ἂν Σοφοκλῆς), μὴ θ' ἡμᾶς αὐτοὺς δικαιοῦμεν, ὀρθῶς δοκοῦντες βεβιωκέναι· ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν, ἢ τῆς βλάβου πειραθῶμεν τοῦ Θεοῦ, ὅπταν δὲ καὶ τύχωμεν εὐμενεστάτης τῆς θείας δίκης. Τότε γὰρ ὡς περ υἱέσιν ὁ Θεὸς τοῖς ἀμαρτάνουσι χρῆται, ὅταν παιδευτῆς αὐτὸς τοιοῦτοις γίνηται. Καλὸν μὲν οὖν πε-πλημεληχότας τοῦ τῆς παιδείας τυχεῖν φαρμάκου· ἄριστον δὲ μὴ πταίσαντας, ἐκείνου μὴ δεηθῆναι. Καὶ διὰ ταῦτα καλὸν ἡμᾶς ἡμῖν αὐτοῖς καὶ μόνοις προσέχειν, ὡς ἡ Γραφή παραινεῖ, καὶ μὴ πλημε-λιούτων τῶν ἀδελφῶν κατεπαίρεσθαι· μὴ δὲ κάρφους ὄρωντες ἐν τοῖς τῶν πέλας ὄφθαλμοῖς, φέροντες τὴν δοκὴν ἐν τοῖς ἡμετέροις· μάλλον δὲ οὐδὲ τὸ κάρφους οἷόν τε βλέπειν ἐστὶ προσθοῦσαν ἔχοντας τοῖς ὄφθαλμοῖς τὴν δοκόν. Χωρὶς δὲ τούτων κριτῆς ὁ πλάσας, οὐχ ἡμεῖς· καὶ καιρὸς τῆς κρίσεως οὐχ ὁ παρών, ἀλλ' ὁ μέλλων. Μὴ γοῦν τὰλλότριον ἀρπάζωμεν, μάλλον δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ, εἰ θέλομεν ἔχειν τὸ ἴδιον· μηδὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦς γε δοκοῦντας εἶναι κακοὺς ταλαζίζωμεν, ἡμᾶς δ' αὐτοὺς μακαρίζωμεν, κἂν ὦμεν ἐφ' οἷς οἱ μακάριοι. Ἔως γὰρ ἂν τις ζῆν, οὐκ οἶδεν ὅπη λήξεται τὰ κατ' αὐτόν. Ὁ δὲ μακάριος ἀνὴρ, οὐκ ἐκ τῆς ἀρχῆς, οὐδ' ἀπὸ τῶν μέσων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τὴν ἰδὴν καλῶς διανῶσαι καθίσταται. Πολυπλασιάζω τὸν λόγον, πολὺ τὸ πάθος κρατοῦν ὄρων. Δεῖ γὰρ καρτεριώτερον διαμάχεσθαι τοῖς τῶν ἐχθίστων ἰσχυροτέροις. Οἱ γὰρ τὰ οικεῖα οὐκ ἔσμεν, καὶ πολλῶ γε μάλλον τὰ τῶν ἐτέρων ἡμεῖς καὶ κατακρίνομεν, καὶ ἀπογινώσκουμεν, καὶ εὐχερῶς μισοῦμεν τοὺς ἀδελφούς, ἐπειδὴν ἀμαρτῶσι, χειρόν αὐτῶν πολλᾶκι διακαίμενοι. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτοὺς οὐ μισεῖ. Κἂν πᾶσαν τὴν ἀμαρτίαν ὑπερβάλῃ ἐν πώποτε γεγενημέ-νων ἀνθρώπων, προσθήσω δ' ἔτι καὶ πάντων τῶν ἄχρι τέλους γενησομένων, οὐκ ἔσθ' ὅπως μισοῦμενον ἐκαίνῃ γένοιτο. Ἐν γὰρ τῷ τῶν ὄλων Θεῷ, πῆρῳ που παθῶν ἐστηκίτε πάντων ἐξῆς, πῶς ἂν μῆτος εὐ-ροι τις, ὃ ἐὶν κράτιστόν ἐστιν ἐν τοῖς τῶν παθῶν χεί-ροσι; Σκοπῶμεν δὲ καὶ φυσικῶ τινι τοῦτο λόγῳ.

¹ I Cor xi, 30. ² ibid. ³ 4, 32.

(1) Hoc est, Chrysostomus.

ritate non procul aberraremus. Nos vero contra-rium sequimur. Nam in alienis acutum cernimus, ad nostra vitia cæcutimus. Etenim plerique mor- tales, inquit aurea istec (1) lingua, suorum peccatorum patroni, alienorum accensatores sunt, eaque propter multi sunt inter nos infirmi et ægroti, plu- resque consopiti dormiunt, uti Paulus ait¹; qui quidem et hoc adjecit, sublimius quiddam astruens: *Si nos ipsos dijudicaremus, non judicaremur. Cum autem judicamur a Domino, castigamur in eum finem ne cum mundo condemnemur*². Viden' quantum bonum sit sui ipsius accusatio? condemnationis reum culpa liberat. *Non enim judicaremur, ait.*

Non ergo, mi charissime (nam ad te modo re-vertor), curiose pervestigemus an quid ab aliquo mali factum sit, Laconicarum canum instar, quæ narium odoratu feras indagant, et sagacia idcirco naris a Sophocle appellantur; neque nos ipsos pro justis habeamus, quos recte vixisse putemus, ne cum mundo condemnemur, aut Dei virgam experiamur, si maxime mite supplicium divinitus impetremus. Tunc enim Deus erga peccantes ve-uti filios sese gerit, cum ipsemet castigatoris in eos munere fungitur. Itaque bonum est illos qui deliquerunt, castigationis medicinam consequi, sed optimum, non lapsos illa non indigere; eaque propter expedit in nosmet ipsos dumtaxat attentos nos esse, quemadmodum Litteræ sacræ hortantur, nec adversus fratres delinquentes effreri, ne festucam in oculis proximorum cernamus, cum trabem in nostris ipsi gestemus: vel potius ne festucam quidem cernere possumus, dum trabem luminibus oculorum officientem gerimus. Præter hæc vero iudex est is qui condidit, non nos; et iudicii tem- pus, non hoc præsens, sed futurum. Alienum ergo ne rapiamus, vel quod ipsius Dei potius est, si quidem obtinere quod nostrum est, volumus; nec eos qui esse mali videntur, ante finem vitæ pro miseris habeamus, nos ipsos interim beatos du-centes, licet beatorum loco res nostræ sitæ sint. Quam enim diu quis vivit, quem res ipsius exitum sint habituræ nescit. Virum vero beatum non ex principio nec de mediis, sed ex itinere toto recte confecto et absoluto, constituimus. Lubet-uti ora- tione prolixiore, cum ipsius morbi magnas esse vires videamus. Acris enim pugnandum adversus eos qui robustiores sunt inter hostes. Nos enim, qui ne propria quidem novimus, multoque minus aliena, et condemnamus fratres, et de iisdem de- speramus, et odiis eos facile prosequimur, ubi peccant, cum sapius ipsi pejus affecti simus. At Deus illos nequaquam odit. Etiam si quis omnino peccatum superaverit, hominum qui unquam existi- terunt, addam etiam omnium qui ad finem usque mundi futuri sunt; fieri tamen nequit illius ut

odium incurrat. Nam In universitatis hujusce Deo, qui prorsus ab omnibus immunis est animi morbis et affectibus, quo pacto quis odium invenerit, quod inter peiores animi morbos excellit? Atque hoc sane naturali etiam modo quodam consideremus. Quippe cum Deus sit dilectio, secundum charum illum apostolum, quid esse Deo commune cum odio possit? Neque vero mihi arguta velim istæ obijcias, quod scilicet ab initio malos vel hominem miserari consentaneum sit, at eos qui virtutis ex præscripto vixerint, deinde vero ad vitia cursu quasi quodam se contulerint, ne ipsum quidem Deum. Etenim verum est hos illis deteriores esse; nam illi ne norunt quidem accurate viam ducentem ad id quod optimum, nec honorum aliquem gustum perceperunt, quo adducti ea magnopere appetant. Quæ sane non contemnendam eis excusationem pariunt. At hi bonis in operibus a pueris exerciti sunt, et ad senectam usque virtutis in exercitiis vitam exegerunt; deinde bonis, quibuscum vixerant, quæ pro deliciis habuerant, instar alicujus piaculi rejectis, nihil turpitudinem facientes, nihil vitium quodque damnum ex eo provenit, servitatem erga voluptates divina cum gratia commutarunt, ideoque multo peiores illis facti sunt, qui ab initio boni non fuerant. Verum non ob hæc causas benigno quoque Deo sunt in odio. Sedenim persuaderi mihi non patior, inquiet adversarius, non hos abominabiles esse Deo, qui mala odit, cum pessimo consilio de bonis in malos mutati sint. Quandoquidem enim hi miseri non odio tantum, sed abominationi quoque sunt et cognatis, et amicis et parentibus (opinor) ipsis et liberis, et hominibus deinceps universis, propter vitiositatem solum et pravitatem, multo sane magis merentur ut invisus Deo sint, omnium causa: nam ei qui in luto volvitur, quodnam consortium quæve societas cum Deo fuërit? Etenim non puro, ceu vir quidam eximius ait, purum attingere, nequaquam fas fuerit. Imo vel hoc etiam modo perspicuum est, quod dictum fuit: nam qui hostiliter affectus est adversus aliquem summo opere dilectum, itidem et erga diligentem affectus erit. Quod ipsum e contrario patet: qui enim amicum tuum amat, etiam tibi sit amicus necesse est. Sic igitur et isti virtutem odio prosequentes, acceptam Deo, sponteque sua cursu ad malum delati, non jam amplius grati sunt Deo, sed dubio procul invisus. Non recte, vir optime, conclusisti; nam propositiones quidem ipsæ veræ, sed conclusio divinis in rebus, ad propositiones minime quadrare deprehendetur. Nostris enim de rebus recte talia dicuntur. Quæ vero Deum spectant, de iis sane nobis et loquendum et cogitandum ex ipsius dignitate. Fuerit autem ex Dei dignitate, nullam ut unquam oderit, quem ipse suam ad imaginem manibus propriis formarit. Non enim Instituto animi mutato, naturam quoque suam mutavit, ut maxime lapsus sit. Quin et illi homines qui pravitatem oderunt, eodem modo mihi se gerere videntur. At quorum

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, κατὰ τὸν φίλον Ἀπόστολον, τί ποτ' ἀν γένοιτο κοινὸν τῷ Θεῷ πρὸς τὸ μῖσος; Καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦτα, ὅτι τοὺς μὲν ἐξαρχῆς φαύλους κἀν τις ἐλεήσειε τῶν ἀνθρώπων· τοὺς δ' ἀρετῇ συζήσαντας, εἶτα τοῖς κακοῖς προσδραμόντας, οὐδ' ὁ Θεός. Ἔστι μὲν γὰρ ἀληθές, ὡς οὔτοι χεῖρους ἐκείνων. Ἐκείνοι γὰρ οὐδ' ἴσασιν ἀκριβῶς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιστον φέρουσαν, οὐδὲ ἐγεύσαντο τῶν κακῶν, ὥστε καὶ διαφερόντως τούτων ἐρᾶν. Καὶ ταῦτα τούτοις γίνεται οὐ παντελῶς τις φαῦλη παραίτησις. Οἱ δ' ἐκ παιδῶν ἐπειράθησαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, καὶ μέχρι γήρωσιν σὺν ἀρετῇ τὸν βίον διήνυσαν. Ἐπειτα τὰ ἀγαθὰ, οἷς συμβεβίωκεσαν, οἷς ἐτρύφων, ὥσπερ τι ῥίψαντες ἀγροῦ, παρ' οὐδὲν μὲν θέμενοι τὴν αἰσχύνην, παρ' οὐδὲν δὲ τὸ κακὸν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦδε βλάβην, τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς δουλείαν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἠλλάξαντο. Καὶ εἰς ταῦτα πολὺ τι χεῖρους γέγονασι τῶν οὐκ ἀγαθῶν ἐξαρχῆς γεγονότων. Οὐ μὴν γε τούτων ἕνεκα καὶ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ μισητοὶ καθεστῶσιν. Ἄλλ' οὐκ πείθομαι, φησὶ, μὴ εἶναι τούτους βδελυκτοὺς τῷ μισοπονήρῳ Θεῷ, ἐξ ἀγαθῶν εἰς πονηροῦς μεταβεβλήμενους κακίστη γνῶμη· ὅποταν γὰρ οἱ κακοδαίμονες οὔτοι μισητοὶ καὶ βδελυκτοὶ γίνονται καὶ συγγενεῖσι, καὶ φίλοις, οἶμαι δ' ὅτι καὶ γονεῦσι, καὶ πατρί, καὶ πατρὶ ἐξῆς ἀνθρώποις, διὰ μόνην τὴν φαυλότητα καὶ τὴν πονηρίαν· πολλῶν γε δικαιότεροι, μισεῖσθαι τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκα. Τῷ γὰρ βροβόρῳ καλινδομένῳ, τίς ἀν εἴη μετοχὴ ἢ κοινωνία πρὸς Θεόν; Τῷ γὰρ μὴ καθαρῷ, φησὶ τις μάλα ἀνήρ, ἐφάπτεσθαι τοῦ καθαρῷ μὴ οὐ θεμιτὸν εἴη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τόνδε τὴν τρόπον δῆλον ἀν εἴη τὸ εἰρημένον. Ὁ γοῦν ἐχθρῶς διακείμενος τῷ τινι διαφερόντως φιλουμένῳ καὶ τῷ φιλοῦντι πάντως ἀν εἴη· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ἐναντίου. Ὁ γὰρ φίλων σοι τὸν φίλον καὶ αὐτῷ σοι φίλος σαφῆς δῆπου γίνεται. Καὶ οὔτοι τοίνυν μισοῦντες τὴν ἀρετὴν, φίλην οὔσαν τῷ Θεῷ, καὶ τῷ κακῷ προσδεδραμηκότες ἐκόντες, οὐκέτι φίλοι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ σαφῶς ἐχθροὶ· οὐχ ὑγιῶς, ὡ βέλτιστε, συνεπέρινας. Αἱ γὰρ προτάσεις ἀληθεῖς· τὸ δὲ συμπεράσμα τὰς προτάσεις ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων οὐ συνᾶδον εὐρεθήσεται. Εἰς μὲν γὰρ τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα ὀρθῶς ἀν ἔχοι τοιαῦτα λέγειν· ἦσα δὲ εἰς τὴν Θεὸν ἔχει, ἀξίως δῆπουθεν αὐτοῦ καὶ λεκτέον ἡμῖν ἀν εἴη, καὶ νοητέον, ἄξιον δ' ἀν εἴη Θεῷ τὸ μηδέποτε μισεῖν, ὅν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ τὰς ἰδίαις χερσὶν ἔπλασεν. Οὐ γὰρ δὴ μεταβαλὼν τὴν προξίρισιν, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι μετέβαλεν, ὡς μάλιστα ἡμαρτηκῶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ μισοπόνηροι τῶν ἀνθρώπων οὕτω μοι δοκοῦσι ποιεῖν. Ὅσοι δὲ τὴν ἐναντίαν ἔχουσι γνῶμην, καὶ τὴν κακίαν μὲν οὐδαμῶς, τοὺς δ' ὑπὸ ταύτης κερκατημένους· σφόδρα μισοῦσι, δεόν γε αὐτοὺς ἐλεεῖν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἄπαντας, μὴ μᾶλλον μισεῖσθαι δίκαιοι, ἢ οὐς ἀδίκως οἶδε μισοῦσιν; Ἀντὶ γὰρ τοῦ τὴν αἰτίαν μισεῖν τῆς ἐκείνων ἐκτροπῆς, καὶ ζητεῖν ἐπιμελῶς, τὴν μὲν πρόφασιν τῶν κακῶν ἀνελεῖν, τὴν δὲ ῥίξαν ἀνασπᾶσαι τῶν τοιοῦτων παθημάτων, καὶ τοῦ νοσοῦντος φείβεσθαι, ὅπως δὴ ποτε νεόδοξον, οἱ δὲ πρὸς τάναντία ὡς τα-

πολλά βέπουσι. Τούτων μὲν γὰρ οὐδένα λόγον, ἢ σμικρὸν ἴσως ποιοῦνται· καὶ δηλοῖ τὰ τουτοισὶν εἰργασμένα· τὸν δὲ τὰς ὕβρισι πλύνουσι, καὶ κωμωδοῦσι, πῶς οἶσι; διὸ καὶ σχέτλιοι γίνονται οἱ τούτους γὰρ μισεῖν κρίναντες δι' ἠντινοῦν αἰτίαν ἢ πρόφασιν. Τοσοῦτον γὰρ οἶμαι ἐνδεῖν τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα τούτους ἀποφῆναι δικαίους μισεῖσθαι, ὅσον καὶ δεικνύειν σαφῶς τοῦ ἐλεεῖσθαι ἐξέλους ὄντας. Εἰ γὰρ ἐκόντες, ὡς σὺ φῆς, τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονίαν διέπτυσαν, καὶ τοῖς πεπυρωμένοις τοῦ πονηροῦ βέλεσιν ἑαυτοῦ, περιπειραζ, δι' ὧν ὁ τῆς ψυχῆς ἐπισηέχεται θάνατος, πῶς οὐ πάντα πάντων ἐλειονότεροι, καθάπερ καὶ τῶν ἄλλως φονευθέντων οἱ αὐτόχειρες; καὶ τούτων αὖθις, οἱ δῆθεν σώφρονες; Τὸ μὲν δὲ τοιαῦτα πάσχειν ἄκρω; δυστυχεῖν ἔστι· τοὺς δὲ τοιοῦτους δακρύομεν. Ἄξιόν γε τὰ τούτων κακὰ, ὄντα δυστυχίας μεστὰ, οὐ μόνον γε οὐ μισητέους αὐτοὺς δεικνύναι, ἀλλὰ καὶ προγενέστερα μίτη λύειν, εἰ δὴ καὶ πολλὰ τινα πρὸς αὐτοὺς ποτε ταῦτα ἦν. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ ἐνίων μισοῖντο οἱ τὸν βίον ἀναλίσκοντες ἐν οὐκ ἀγαθοῖς ἔργοις (ἐῖδον γὰρ ἐγὼ τινὰς καὶ γονεῦσι μισουμένους, ὡς φαύλους ὄντας), μὴ διὰ τοῦτο κακῶς νομίσης, ὡς ἄρα δεῖ καὶ τὸν Θεὸν πολλῶν γε μᾶλλον αὐτοὺς μισεῖν, ἅτε μισοπόνηρον ὄντα. Ὁ γὰρ Θεὸς τὴν πονηρίαν μισῶν, εὖρεμα οὖσαν τοῦ πονηροῦ, εἰ δὲ βούλει, βδελυττόμενος, καὶ τὴν ἀρετὴν φιλῶν, οἰκείαν οὖσαν αὐτῷ, τὸ μὲν ἐνάρετον φιλεῖ, τὸν δὲ πρὸς αὐτὸν πεπτωκότα τὴν τῆς κακίας βυθὸν οὐ μισεῖ, ἀλλ' ἐλεεῖ· καὶ οὐκ ἀποστρέφεται, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ πραγματεύεται σωτηρίαν ἅπασιν τρόποις. Τοσοῦτον δ' οὐ προσῆκε νομίζειν, ὡς καὶ τῷ Θεῷ μισητοὶ καθεστᾶναι, ὅσοι διὰ τὴν ἐν σφίσι κακίαν, ἐν ἀνθρώποις ἔχουσι μῖσος, ὅσπερ καὶ τὸναντίον εὐλογον εἶναι· λέγω δὴ τὸ τυγχάνειν αὐτοὺς ἐλέους. Τὸ γὰρ δὴ σφόδρα τούτους μισεῖσθαι παρ' ὧν ἦκιστ' ἐχρῆν, τοῦτ' ἔστι τὸν Θεὸν παρασκευάζον πρὸς αὐτοὺς εὐμενέστερον βλέπειν. Ὡσθ' ἢ τῶν γνησιῶν ἀποτροφῆ ἐλέους τούτοις πρόβξινος γίνεται τοῦ παρὰ Θεοῦ, αὐτῶν γε τούτων, τῷ μὴ δοκεῖν δικαίως τούτου τυχεῖν. Ὁ γὰρ τοσοῦτον ἀφεστηκῶς τῶν αὐτῶν προσηκόντων, ὁ ἐλεινὸς καὶ μηδὲ μὴ ἐλεούμενος, ἀλλὰ τὸναντίον μισούμενός τε καὶ ἀπογινουσκόμενος, ὡς μηδὲ τῆς ἀνωτάτω φιλανθρωπίας ἄξιός κρινεῖσθαι παρ' αὐτῶν, πῶς οὐκ ἔστι δίκαιος ἐλέους τυχεῖν παρὰ Θεῷ κριτῆ; ὡς φησὶν ὁ Θεός διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου πρὸς Ἱερουσαλήμ· Ὅτι διὰ τὸ εἶναι σε ἐγκαταλειμμένην, καὶ μεμνημένην, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν σοι. Εἰ δὲ δὴ καὶ δίκην αὐτοῦς ἀποτινύναι προσῆκε, μάλα γε πολλὴν οἶδε ἔτισαν τουτοῖσι τοῖς ἐπαχθέσι κριταῖς. Καὶ τὸ ποιοῦν τὴν ὑπερβολὴν, ὅτι καὶ οἱ παρ' αὐτῶν λαμβάνοντες ταύτην ἀδικοῦντες λαμβάνουσιν, οὐδαμῶθεν ὄν αὐτοῖς προσήκον αὐτοὺς κατακρίνειν. Θεοῦ γὰρ μόνον τοῦτ' ἔστι. Μᾶλλον δ' εἰ τις ἀκριδῶς ἐθέλει σκοπεῖν, ἢ σφῶν αὐτῶν συνειδήσεις καὶ τότε σφᾶς γε κρινεῖ. Οὐ μὴν γε ὑπὸ πάντων ἐξῆς μίαν τούτοις ἐξενήνεχται ψήφος. Οἱ γὰρ τὴν ὀρθὴν βαδίζοντες πρὸς τὸν εὐδαίμονα βίον τούτους δὴ τοὺς παρὰ τῶν πολλῶν μισου-

A diversa sententia est, quique non vitium, sed infectos vitio vehementer odere, cum eorum supra ceteros omnes misereri deberent, an non magis indigni sunt odio quam quos injuste ipsi oderunt? nam pro eo quod causam exorbitationis illorum odisse debebant, et diligenter operam dare, malorum ut occasionem tollerent, et morborum hujusmodi radicem evellerent, laborantique parcerent, quicumque tandem morbus esset, in contrarium hi plerumque tendunt. Nam nullam quidem horum rationem vel exiguam fortassis habent, quod ipsorum sane facta declarant: at hominem ipsum quibus, obsecro, contumeliis afficiunt et insectantur? Quapropter et ipsi culpabiles sunt qui quacunquē de causa vel prætēxtu, illos odio sibi persequendo statuerint. Tantum enim abesse puto, ut quæ abs te prolata sunt, hos odio dignos esse demonstrarint, ut etiam perspicue probent, eos commiserationem mereri. Nam si volentes, ut tu quidem ais, proveniente ex virtute felicitatem respuerunt, ac semet ignitis illius maligni telis transfixerunt, per quæ animi mors ingreditur, quo pacto non omnino miseres sunt omnibus, sicut et alio quodam modo necatis ii qui manus ipsi sibi afferunt? et rursus his qui mente sani sic pœreunt? Nimirum talia pati, extrema infelicitas est, et hujusmodi sane lacrymis deflemus. Nam mala ipsorum, plena miseriarum, non modo efficere possunt, nullis ut odiis persequendi censeantur, verum etiam odia priora, et multa quidem, olim in eos suscepta, queunt extinguere. Quod si maxime quibusdam odio sunt qui vitam in operibus non bonis exiguunt (nam vidi quosdam ego, quos ipsi parentes omissent, tanquam malos) non propterea parum recte putaveris, multo magis esse necesse, Deus ut ipsos oderit, qui pravitatem odit. Quippe Deus dum pravitatem odit, quæ maligni illius inventum est, vel potius abominatur, et virtutem diligit, quæ ipsi peculiaris est: virtute quidem præditum amat, sed interim eum qui ad imum vitiositatis gurgittem decidit, non odit, sed miseratur, non adversatur, sed in ejus salute procuranda modis omnibus occupatur. Usque adeo vero putandum non est, Deo quoque illos odio esse, quicumque propter vitiositatem suam hominum odia experiuntur, ut etiam contrarium rationi sit consentaneum, misericordiam videlicet eos impetrare: nam quia vehementer exosi sunt iis quibus minime debebant; hoc ipsum est, quod Deum provocat, ut clementius eos respiciat. Quapropter cognatorum odium et aversatio Dei misericordiam ipsis conciliat, et eo quidem ipso quod indigni videantur qui eam impetrarent. Nam qui ab officio tantopere discessit, miser pariter ac nulli miserabilis, sed e contrario potius exosus et pro deplorato habitus, ut ne suprema quidem illa clementia dignus ab eis judicetur, eum quo pacto non æquum est apud Deum judicem misericordiam consequi? quemadmodum Deus ipse per Isaiam vatem Hierosolymam alloquitur: Propterea

quod deserta sis et exosa, nec habeas qui tibi opituletur. Quod si etiam pœnam eos luere par erat, sane quam amplam gravibus hisce iudicibus luernnt. Quodque nimirum quantum rem auget, qui pœnas ab eis exigunt, per injuriam exigunt, cum nequaquam ipsis conveniat ut eos condemnent, nam id soli Deo competit. Vel potius, si quis accurate rem spectare velit, ipsorum hominum conscientia iudicii quoque tempore de ipsis sententiam feret. Neque vero ab omnibus una prorsus in hos sententia lata dici potest: nam qui beatam ad vitam recta gradiuntur via, illi erga hos multis exosos propter rationem vitæ non bonam, et insigni miseratione tanguntur, et maximam eis curam impendunt, dum eorum ad emendationem respiciunt, et altius sublimiusque longe quam alii rem considerant. Quare, ceu dictum a nobis, digni sunt qui favorem atque curam Dei iudicis impetrent, non modo propter illos immaniores qui non juste iudicant, verum etiam propter eos qui hac humanitate atque clementia utuntur; quando non par est, ab ipsorum bonitate superari positam illam extra sinem omnem bonitatem; atque huic rationi contradicet nemo. Quippe si optimi homines omnia gravia facile perferunt, modo istos emendare liceat, quid illam infinitam bonitatem atque clementiam de his statuere ac velle putas? An homo purus et labis expertus, eamne bonis quidem viris paria facere concedis? Nimirum vis eam fortassis, imitantem quorundam pravitatem (non enim tuam dico), crudelitate quadam uti, et contra quam appellatur, id agere quod ei minime convenit. At enim hoc in ipsam non cadit, sed nobis eam his opem undecunque laturam, omneque præstituram adjumentum, implentem id quod ad ipsam spectat. Quod si perseverabunt ipsi in malis, multo magis Deus in bonitate clementiaque sua persistet; inficiari namque seipsum non potest. Quapropter is qui vere curam nostri gerit, et vere bonus est, non erga hos, et aliquando, erga illos vero, nunquam: sed semper, et erga omnes, quod suum est facere non desinet, eritque per omnia prorsus hoc ipsum quod a natura est, bonus et curam gerens omnium. Servat omnes, quod in ipso est, eo perducens omnibus modis, ut respiscant et serventur, absque violentia tamen et coactione, quod et supra dictum est. Quippe nunc quidem venit, non ut iudicet, sed ut servet mundum. Quod si non jam ipse iudicat, sed iudicii tempus exspectat, cum omnia nostra magis quam nos ipsi, norit, tu, qui et tempus anticipas, et officium iudicis usurpas, cum nec tua recte agnoscas mala, nec illorum quos damnas, quo pacto non facinus invisum Deo perficis? Quorum te quis in numerum referet? non omnino stolidorum? quippe si iudicandi facultatem nactus a Deo, iudicandos ipse oppugnare, ne sic quidem ea faceres ob quæ admirationi esses illi qui iudicandi potestatem fecisset. Is enim benignus et propitius est erga ingratos et malos. At cum abs te ipso potestatem hancumpseris, siquidem ei non nihil admisceres humanitatis atque clementiæ, tamen nec ita

Α μένους διὰ τὴν οὐκ ἀγαθὴν πολιτείαν ἐλεοῦσαι τε, πῶς οἶε; καὶ μεγίστης ἀξιοῦσαι κηδεμονίας, πρὸς τὴν αὐτῶν διόρθωσιν ἀποβλέποντες, βαθύτερόν τε ἅμα καὶ ὑψηλότερον πολὺ τῶν ἄλλων διανοοῦμενοι: Ὡσθ' ἔπερ ἐζην. Ἄξιοι φειδῶς τυχεῖν καὶ κηδεμονίας; παρὰ Θεῷ κρίνονται οὐ μόνον γε διὰ τοῦς ἁμωτέρους ἐκείνους, τοῦς οὐκ ἐν δίκῃ δικάζοντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦς τῇ φιλανθρωπίᾳ χρωμένους ὡς οὐ προσήκον παρελθεῖν τὴν αὐτῶν χρηστότητα, τὴν ἐπέκεινα παντὸς πέρατος. Καὶ πρὸς τοῦτό γε οὐδεὶς ἀντερεῖ. Εἰ γὰρ οἱ βέλτιστοι τῶν ἀνθρώπων πάντα ἂν βράδιως ὑποσταίεν τὰ θεινὰ, εἰ γε ἐξῆν ἐκείνους ἐπανορθώσασθαι· ἡ ἄπειρος χρηστότης τε καὶ φιλανθρωπία τί σοι δοκεῖ περὶ τούτων διαγῶναί τε καὶ θελήσαι; Ἡ ποῦ γε ὁ καθαρὸς τε καὶ ἀναμάρτητος, οὐδὲ γοῦν ἐν ἴσῳ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν διαπράξασθαι ταύτην δίδως; Ἰσως γε ταύτην ἐθέλεις, τὴν τινῶν μιμησαμένην φασιδότητα (οὐδὲ γὰρ λέγω τὴν σὴν), ἁμώτερι τινι χήσασθαι· καὶ τούτωντιον ἡ κέκληται, παρὰ τὸ εἰκὸς αὐτῇ πράττειν. Ἄλλ' οὐκ ἐκείνη γε, ἀλλὰ πολλαχόθεν, εὖ ἴσθι, καὶ βῆθησει τούτοις, καὶ παρέξει συνδρομὴν ἅπασαν, τό γε εἰς ἐκείνην ἦκον ἀποκληροῦσα. Κἂν ἐπιμένωσιν ἐκείνοι τοῖς κακοῖς, πολλῶν γε μᾶλλον ὁ Θεὸς ἐν τῷ χρηστῷ εἶναι. Ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. Ὁ γοῦν ἀληθῶς κηδεμῶν τε καὶ ἀγαθὸς οὐ πρὸς τοῦς μὲν, καὶ ποτὲ, πρὸς δὲ τοῦς οὐδέποτε, ἀλλ' ἀεὶ, καὶ πρὸς τοῦς πάντας, τὰ αὐτοῦ διατελέσει ποιῶν· καὶ ἔσται διὰ πάντων ἐξῆς αὐτό γε τοῦθ' ὃ πέφυκεν εἶναι, ἀγαθὸς καὶ κηδεμῶν ἅπασιν. Καὶ τὸ ἐκείνου μέρος ἅπαντας σώζει, διὰ πάντων αὐτοῦς ἐνάγων ἐπὶ τὸ μετανοῆσαι τε καὶ σωθῆναι, ἀνευ μέντοι τοῦ βιάζεσθαι, ὃ μοι καὶ πρότερον εἰρηται. Ὡς νῦν γε ἦκεν, οὐχ ἵνα κρίνη, ἀλλ' ἵνα σώζη τὸν κόσμον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος οὐκέτι κρίνει, ἀλλὰ τὸν καιρὸν ἀναμένει, πάντα τὰ ἡμέτερα μᾶλλον ἡμῶν ἐπιστάμενος· σὺ καὶ τὸν καιρὸν προαρπάξων, καὶ τοῦ κριτοῦ σφετεριζόμενος σχῆμα, μήτε τὰ σαυτοῦ καλῶς ἐπιγινώσκων κακὰ, μήτε τὰ κείνων, οὐ; κατακρίνεις, πῶς οὐκ ἔργον Θεομισῆς ἐκπληροῖς; Τίνας δὲ καὶ θῆσει σέ τις μερίδος; οὐ τῶν παντάπασιν ἀνοήτων; Εἰ γὰρ καὶ παρὰ Θεοῦ τὸ κρίνειν εἰληφῶς, αὐτὸς ἡμῶς ἐχώρεις τοῖς κρινόμενοις, οὐδ' οὕτω πάντως ἔπραττες ἂν, δι' ὧν ἂν εἶχες θαυμάζεσθαι παρὰ τοῦ δόντος τὸ κρίνειν, ἐκεῖνος; γὰρ χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοῦς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς. Ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ σαυτοῦ τοῦτο εἰληφας, εἰ μὲν ἐκίρνας τούτῳ φιλανθρωπίαν, ἦ μὲν οὐδ' οὕτως ὄσιον, οὐδ' ἀγαθόν σοι τὸ τὸλμημα· πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· οὐ γὰρ δεῖ λητίζεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦς ἀνθρώπους ἐπ' οὐδεμίᾳ προφάσει φιλανθρωπίας· εἶχες δ' οὐν τι παραιτεῖσθαι πρὸς τὸν οἰκτιρόμονα καὶ φιλάνθρωπον, ἅτε δὴ ποιῶν ἐκείνη, οἷς αὐτό; εἰλωθε χαίρειν. Νυνὶ δὲ μήτε παρὰ Θεοῦ τὸ κρίνειν λαθῶν, καὶ ἡμῶς χωρῶν, κατ' ἄμφω τὰναντία φαίνῃ ποιῶν. Εἶτα σὺ μὲν τῆς οὐσίας διαρπαγείσης, ἡ καὶ πολλοστοῦ τινος ταύτης μέρους, ἔστω δὲ καὶ ὑπὸ τῶν φιλάτων αὐτῶν, οὐκ ἂν ἐνέγκαις, ἀλλ' ἐβόησας εἰδύς, Τὸν πατραλοῖαν,

τὸν ἄσωτον· ἐπὶ δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ οὐδὲ γοῦν τὰ ἴσα **A** δίδως, ἀλλὰ κακῶς διακειμένος καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ πρὸς ἀνθρώπους, τίνα ἀνέλοιοψῆφον παρὰ τοῦ Θεοῦ δέξασθαι, ἢ καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν; Οὐ τὴν συμπαθῆ; οὐ τὴν ἡμερον; οὐ τὴν πολλῶν οἰκτιρμῶν γέμουσαν; Ἄλλὰ σὺ μὲν ἴσως καὶ σεαυτὸν μισήσεις· παρὰ δὲ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ οὐκ ἐνί σε τοῦτο παθεῖν· οὐκ οὐδὲ παρὰ τῶν ἐπιεικεστέρων ἀνθρώπων. Δεινὸν γὰρ ὄντως, δεινὸν, εἰ ἅ σοι νῦν προφέρουσι ἐτεροί, πανταχῆ τὸ αὐστηρὸν ἐπαινοῦντι, αὐτὰ γὰρ ταῦτα πάθειεν ἐκείνοι, ἐπὶ τῷ σοὶ δικάζειν ἐλθόντες. Ὁ τοίνυν ἐν ἀνθρώποις ἄρῶν φιλανθρωπίας ἴχνος καὶ τὸ βραχύτατον οὐ τὰ εἰκότα φρονήσει περὶ τῆς ἀνεξερευνητοῦ μεγαλειότητος, εἰ μὴ παραπλήξ τις εἴη, καὶ τῶν τὰς φρένας ἀπολωλεκτότων; a Deo vel ipsis hominibus velis? Non humanam, non mitem, non misericordiae plenam? Enim vero tu quidem fortassis ipsi tibi eris odio, verum a benigno et clementi Deo nequit hoc tibi contingere, atque adeo nec ab hominibus paulo modestioribus. Nefarium namque, nefarium reapse foret, si quae tibi nunc obijciunt alii, severitatem in omnibus laudanti, ea vicissim et ipsis acciderent tecum disceptantibus. Qui ergo vel minutissimum clementiae vestigium in hominibus perspicit, an non consentanea ratione de illa inscrutabili majestate sentiet, nisi vesanus sit, et eorum e numero qui mentem amiserunt?

Ἄλλ' ἡμεῖς, ὦ φίλτατε, πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις χαί- **B** ρειν εἰπόντες, τὸν προκειμένον ἡμῖν ἐξεργαζόμεθα λόγον. Οὐδεὶς ἀπόδηλος τῷ δημιουργῷ· οὐδεὶς ἐν λήθῃ τοῦ προνοούτου πάντων ἐξῆς· οὐδεὶς ἐν μίσει τοῦ ἀπαθοῦς, οὐκ ἐν ἀμελείᾳ τινι, οὐκ ἐν οὐδενὶ τῶν τοιοῦτων. Πᾶς ἐν φροντίδι τοῦ κηδεμόνος· πᾶς ἐν ἀγάπῃ τοῦ τοῦτ' αὐτὸ καλουμένου· εὐπρόσδεκτος πᾶς ὅστις οὖν, μεταμεληθείς; ποτε τῶν κακῶν. Εἰ δὲ καὶ τοὺς πάντας παρήνεγκε τίς ἐπὶ κακίᾳ, τὸν δὲ τοιοῦτον εἰκότως χρησίμην ὕλην εἴποι τις ἀνγεγενῆσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ χρηστότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ πρὸς ἑαυτῆς; ἐπίδειξις. Οὕτω καὶ παῖδες ἱατρῶν, καὶ πάντες οἷς ἐπιστήμη, δύναμις μὲν ἀγαθῶν· ἦν δὲ καὶ ἡ ὕλη παρῆ, τότε λοιπὸν καὶ ἐνεργεῖ τὴν ἐπιστήμην δεικνύντες, τοῦθ' ὄπερ εἰσὶν, ἀγαθῶν πᾶσι φαίνονται· καὶ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ θαύματος παρ' **C** αὐτοῖς, οἱ διορθοῦνται τὸ χαλεπώτερον. Τοῦτ' ἄρ' ἡ μαίζων ἐπίδειξις τῆς ἀνεκίστου φιλανθρωπίας, τὸ τὸν σκευὸς χρηματίσαντα τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, εἶτα σκευὸς γεγονότα τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ διὰ κακίστην προαίρεσιν, ἄγγος πλήρες ἀναδείξει τῆς φιλανθρωπίας ἐκείνης, ἧς ἡ πρὸς πάντας ἐκχυσίς, τὴν ὠκεανοῦ παρατρέχει, ὅσον οὐχ ἦδε χειμάρρους. Τολμήσατε δ' ἂν τις, οἶμαι, τοῦτον εἰπεῖν καὶ ἐκλογῆς; εἶναι σκευὸς, καλῶς γὰρ διαστέλλων ἀπὸ τοῦ Παύλου. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοῦτο ἐκλήθη, δι' ἣν ἐδέξατο χάριν ὑπὲρ τοῦ τῆς πίστεως κηρύγματος· Τοῦ γὰρ βασιλεύειν, φησὶ, τὸ δρομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, ὡς τὸ Ἰσραήλ· οὗτος δὲ τὴν κλήσιν ταύτην δικαίως ἂν εἴη κληθῆναι, ὡς μηδενὸς ὄντος ἐτέρου ἐπιτιθειοτέρου τὸν ἔλεον δέξασθαι τοῦ Θεοῦ. Πολλὰ μὲν γὰρ τὰ σκευὴ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ, φησὶ τὸ σκευὸς τῆς ἐκλογῆς, οὐ πάντα δὲ πρὸς τὴν αὐτήν, ἀλλ' ἕτερά γὰρ πρὸς ἄλλας χρῆσας ἡτοίμαστό τε καὶ κατασκευαστό. Καὶ πρὸς μὲν μύρου δοχὴν ἀλάσαστρα τε καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐκ τούτων τῶν περιμαχῆ-

facinus aliquod pium aut bonum faceres. Quo enim pacto? multum quidem abest. Non enim hominibus ea rapere fas est, quae Deisunt, ullo tum pretextu clementiae. Nihilominus aliquid erga misericordem illum et clementem Deum excusationis haberēs, velut ea faciens quibus ipse delectari consuevit. Nunc cum nec a Deo iudicium acceperis, et alios oppugnes utrorumque ratione, contraria te facere declaras. Deinde tu quidem, direptis facultatibus tuis, aut earum exigua parte, atque adeo vel ab amicissimis tibi nequaquam id tuleris, sed confestim parricidam et perditum hominem clamas: at nisi, ad Deum quae pertinent, ne paria quidem concedis, sed male tam erga ipsam quam homines temet gerens, quamnam obsecro, ferre sententiam tuam? Non humanam, non mitem, non misericordiae plenam? Enim vero tu quidem fortassis ipsi tibi eris odio, verum a benigno et clementi Deo nequit hoc tibi contingere, atque adeo nec ab hominibus paulo modestioribus. Nefarium namque, nefarium reapse foret, si quae tibi nunc obijciunt alii, severitatem in omnibus laudanti, ea vicissim et ipsis acciderent tecum disceptantibus. Qui ergo vel minutissimum clementiae vestigium in hominibus perspicit, an non consentanea ratione de illa inscrutabili majestate sentiet, nisi vesanus sit, et eorum e numero qui mentem amiserunt?

Sedenim nos, o charissime, omnibus huiusmodi valere jussis, orationem institutum perficiamus. Neminem rerum opifex ille rejicit, neminis obliviscitur qui omnibus prospicit; nemo exosus est animi perturbationem experti, nec ab eo negligitur, nec aliud quid ejusmodi experitur: nemo non ejus cura continetur, qui curam omnium gerit, nemo non ejus dilectione continetur, qui hoc ipsum nomen habet. Acceptabilis illi quivis, a vitiis aliquando qui respuerit. Quod si quis omnes etiam vitiis superarit, eum non ab re factum quis dixerit idoneam materiam bonitati elementaeque divinae, ut in eo sese declaret. Sic etiam medici, et omnes scientia praediti, boni quidem esse possunt, verum si et materies adsit, actu quoque scientiam probantes, id quod sunt, omnibus esse boni videntur. Et admirationem illi longe maximam merentur, qui difficilius aliquid egregie perficiunt. Atque haec sane maxima declaratio inestimabilis est et infinita illius clementiae, quod eum, qui divinae instrumentum esse debebat gratiae, posteaque instrumentum efficacitatis maligni illius instituto pessimo factus est, vas plenum ejus clementiae declarat, cujus in omnes effusio majore vincit copia fluxum oceani quam hujus undae torrentes superant. Et quidem huiusmodi hominem recte quis, opinor, ausit dicere vas etiam electionis esse, si eum a Paulo recte distinguat. Paulus enim hoc nomine vocatus est ob eam gratiam quam praedicandae causa fidei acceperat. *Ut geres, inquit Deus, nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israelis. Hic vero appellationem hanc merito consequitur, cum nemo sit alius magis idoneus ad excipendam Dei misericordiam. Nam vasa quidem multa sunt in ampla domo, inquit vas illud electionis, non omnia vero ad eundem, sed ad alios usus alia parata sunt atque confecta.* Unguenti pro receptaculo, alabastra, et hujus ge-

¹ II Tim. II, 20.

neris alia, deque metallis exiniis alia facta : rursus ad usus inferiores, vasa illis ipsis congruentia. Sunt autem et alia vasa quædam ad ignominiam, nihilo materie inferiora dignioribus illis. Atque hæc omnia sunt illius justo iudicio, qui vasa possidet. Et sit sane vir bonus, electus a Deo, quasi pretiosum quoddam vas, ad excipiendam ipsius gratiam. Qui vero malus factus est, ac deinde per resipiscentiam eo reversus quo debebat, aliis omnibus est capax illius misericordiæ, quæ a clementia provenit. Ignominiosa denique vasa fuerint, opinor, illi qui et vitam in infidelitate malisque dogmatibus exegerunt, et quibus unum hoc perpetuo cordi erat, ut vitiose viverent, non etiam, ut resipiscerent, quando qui pessima peregerunt, ac deinde cum pœnitentia de hac vita migrarunt, non in ignominia sunt apud Deum, sed maximo etiam pretio, ut appareat, ait Paulus, principatibus atque potestatibus multipliciter varia Dei sapientia¹. Et adjectis set omnino clementiam quoque, si opus id facto fuisset

Atque hæc quidem in hunc modum exposita sunt. Nobis autem sane præstat, altcrius lustrationis non egere, sed intra priuam consistere. Quemadmodum Gregorius ille Theologus ait, quando et perpetuo sanos manere præstat, quam morbo correptos sanari. Nam et hoc valde malum est, ut idem ille pronuntiavit, pro peccato emendationem remitteri. Enimvero fervidis opus est lacrymis, et lotis enitendum viribus, ut morbus vitiositatis exuatur : cum incertum omnino sit an finis emendationem sit laturus. Bona tamen in spe sint, etiam qui quantumvis gravi quodam morbo laborant, scipis in Deum, qui omnium medicus est, rejectis, et allata sanationis cupiditate. Atque hæc confidenter aio, respiciens ad inexsuperabilem illam bonitatem, ad ejus erga nos dilectionem, quæ supra modum et mentem, et rationem, et omnem cogitationem stupore complet, ad divinæ denique voluntatis atque naturæ immutabilitatem. Nam fieri nequit ut ex hoc in illud immobilis naturæ mutetur amor, utque duæ res accidant Deo, pœnitentia et motus ; quippe divinum illud numen immobile est, et quæ ab eo sunt, omnis expertia sunt pœnitentiæ. Non igitur ipsa illa bonitas, et clementia, et ipsa charitas, odio prosequetur unquam, et aversabitur sibi tanto dilectum opere, quantum ne cogitari quidem potest. Non affectionem aliquam experietur, qui affectionis omnis expertus est, et apud quem nulla mutatio vel mutationis adumbratio est, uti divus ille Jacobus loquitur, cujus et illa vox est : *Deus malorum expertus est, et ipse neminem tentat*². Humanum hoc malum est, immutari scilicet et odisse prius dilectos. Etenim plerique homines testa, quod aiunt, inversa, confestim movemur, et quorum causa facile vel mortem appetissemus, pro his poscente necessitate nec obolum solvimus. Nam mitto dicere, quosdam esse, qui vel sanguinem eorum lubenter haurirent. Causa

¹ Ephes., iii, 10. ² Jac. i, 13.

Α των μετάλλων ἑτεραί· πρὸς δὲ τὰς χρείας τὰς κατωτέρω τὰ ταυταῖσι κατάλληλά τε καὶ συμβησόμενα. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα σκευὴ πρὸς ἀτιμίαν, οὐδὲν κατὰ τὴν ὕλην ἐλάττω τῶν τιμιωτέρων ἐκείνων. Καὶ ταῦτα γίνεται πάντα, κρίσει δικαίᾳ τοῦ κεκτημένου τὰ σκευή. Εἴη δ' ἂν ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ ἐκλεγμένος τῷ Θεῷ, ὡπερ τι σκευὸς τίμιον πρὸς τὴν αὐτοῦ χάριν δέξασθαι· ὁ δὲ κακὸς γενόμενος, εἴτ' ἐπανελθὼν διὰ μετανοίας ἐφ' ὅπερ ἔδει, τῶν ἄλλων πάντων χωρητικώτερος τοῦ τῆς φιλανθρωπίας ἐλέους. Τὰ δὲ ἀτιμώτερα σκευὴ εἶεν ἂν, οἶμαι, ἐκείνοι, οἱ τε τὸν βίον διήνυσαν ἐν ἀπιστίᾳ καὶ δόγμασιν οὐ καλοῖς, καὶ οἷς τὸ ζῆν ἐν τοῖς κακοῖς ἔργον ἦν διηνεκὲς, τὸ δὲ μεταμεληθῆναι οὐκ ἔτι· ὡς οἱ τὰ χεῖριστα μὲν διαπραξάμενοι, εἴτα μετανοία συναπελθόντες, οὐκ ἐν ἀτιμίᾳ παρὰ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν χρεῖᾳ μεγίστῃ· *Ἴνα γινῆ, φησὶ Παῦλος, ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἡ κολυποκόμιστος σοφία τοῦ Θεοῦ*. Εἶπε δ' ἂν πάντως, καὶ ἡ φιλανθρωπία, δεῖσαν εἰπεῖν.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶδε· ἡμῖν δὲ ἄρα βέλτιον μὴ δευτέρας δεηθῆναι καθάρσεως, ἀλλὰ στήναι μέχρι τῆς πρώτης, κατὰ τὴν τοῦ Θεολόγου φωνήν. Εἰ δὲ κάκεινο βέλτιον, μένεις ἐν ὑγείᾳ διηνεκῶς, ἢ λαθῆναι νοσήσαντας. Καὶ γὰρ κάκεινο πάνυ δεινόν, ὡς ὁ αὐτὸς ἀπεφήνατο, ἀντιμετρῆσαι ἀμαρτίᾳ διόρθωσιν. Δεῖ μὲν οὖν δακρῦναι θερμῶς, καὶ τὴν τῆς κακίας ἀγωνίζεσθαι νόσον, ὅση δύναμις, ἀποδύσασθαι· ὡς ὅν γε πάντως ἄδηλον, εἰ μενεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος. Πλὴν ἐν ἀγαθαῖς ἐλπίσι καὶ οἱ δεινόν τι νοσοῦντες, ὅπόσον βούλει, Θεῷ τῷ πάντων ἰατρῷ σφᾶς γε αὐτοὺς ἐπιβρίψαντες, καὶ τὸ προθυμῆσθαι θεραπευθῆναι εἰσνεγκόντες. Καὶ ταῦτα λέγω θηροβούτων, εἰς τὴν ἀνυπέβλητον ὁρῶν ἀγαθότητα, εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐκείνης ἀγάπῃ, ὑπερεκπλήτους καὶ νοῦν καὶ λόγον, καὶ πᾶσαν ἔννοιαν, εἰς τὸ τῆς θείας βουλῆς καὶ φύσεως ἀμετάτρεπτον. Οὐ γὰρ ἐκ τούτου πρὸς ἐκεῖνο ὁ τῆς ἀκινήτου φύσεως ἔρως μετατεθήσεται, καὶ πάθοι δύο ταυτὶ Θεός, μετάμελόν τε καὶ κίνησιν. Τὸ Θεῖον γὰρ ἀκίνητον, καὶ τὰ αὐτὸθεν ἀμεταμέλητα. Οὐ τοῖνον ἡ αὐτοαγαθότης τε καὶ φιλανθρωπία, καὶ αὐτοαγάπη, μισήσει γέ ποτε καὶ ἀποστραφήσεται τὸν αὐτῆ τοσοῦτον πεφιλημένον, ὅσον οὐδ' ἐνθυμηθῆναι οἶόν τε. Οὐ πειραθήσεται τινος πάθους ὁ ἀπαθής, παρ' ᾧ οὐκ ἐνι παραλλαγῇ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα, κατὰ τὸν θεῖον Ἰάκωβον, ὅς ἐηκόνη καὶ τοῦτό φησιν· *Ὁ Θεὸς ἀπειραστός ἐστι κακῶν*. Πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. Ἀνθρώπινον τοῦτ' ἐκ κακῶν μεταβελῆσθαι· τε καὶ μισεῖν τοὺς πρὸ τοῦ πεφιλημένου. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἑστράκου (φασί) μεταπεσόντος, εὐθύς κινούμεθα· καὶ δι' οὗ ῥῆδιως ἂν ἐτεβήκαμεν, οὐδ' ὀβολὸν ὑπὲρ αὐτῶν χρείας καλοῦσης καταβαλλόμεθα. Ἐγὼ γὰρ λέγειν κάκεινο, ὡς καὶ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἠδέως ἂν τινες πίοιεν. Καὶ τὸ αἷτιον πάνυ σαφές. Οὐ γὰρ δι' αὐτοὺς ἐκείνους, οὐς γε φιλοῦμεν, οὐδὲ διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγρῶν αὐτὸ, ἀλλ' εἰς τὸ δοκοῦν

λυσιτελές ἀπορώντες, καὶ τὸ ἥδύ, πάντα πρᾶττομεν. Ὅθεν δὴ καὶ τῆς ἀγάπης, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἀληθευοῦσης, εἰ καὶ τι λήφονται παρ' ἡμῶν οἱ δεόμενοι τῶν φίλων, ἢ προτέρων ἕνεκα δωρεῶν τοῦτο γίνεται, ἢ ἐπιζοιόμενων ἑτέρων. Ταῦτα δὴ τὰ τὴν φιλίαν ἡμῶν συνειπύοντα, εἰ γε καὶ φιλίαν ταύτην καλεῖν χρῆ, ἀλλὰ μὴ καπήλοις τισὶ πρέπουσαν ἐμπορίαν. Τὰ γοῦν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡμέτερα, τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα. Ὁ δὲ γε πλάσας ἡμᾶς Θεὸς χαίρει τῷ διδόναι μᾶλλον, ἢ ἡμεῖς λαμβάνοντες. Καὶ οὐδὲ λήψεται ποτε κέρρον εὐεργετῶν, ἀγαθότητι κινούμενος. Οὐ γὰρ, ἢ ἐκείνῳ προσγένηται τι ἀπὸ τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, οὐδὲ ὡς ὑπαρξάντων ἐκείνων ἡστυνοσῶν χάριτος· πῶς γὰρ; διὰ δὴ ταῦτα οὐδὲ τὴν ἀγάπην ἐκείνου τὴν πρὸς ἡμᾶς τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ κινήθηται. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ ἀγαπᾶν τε καὶ εἰ ποιεῖν τὸ κινεῖν οὐδὲν ἐστιν ἕτερον ἢ ἡ ἀπειροῦς ἐκείνου χρηστότης τε καὶ ἀγαθωσύνη· ταύτην δὲ πᾶσα ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν, καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι· φανερὸν ἅπασιν γίγνεται, ὡς ἔσται καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς ἐξ ἐκείνου, ὅποιόν τι ἐστὶ κακίον τὸ κινεῖν. Καὶ τοῦτο παντὶ που δῆλον. Ἐκ περιουσίας δὲ νῦν ἐρῶ. Ὅταν γὰρ τὰ τὴν ἀγάπην ἡμῶν κινούνται, μὴ δ' ὀπισθοστρεφῶν κινήθῃ, τότε καὶ ἡμεῖς δηλονότι παντάπασιν παγίως ἰστάμεθα ἐν τῷ ἀγαπᾶν. Καὶ εἰ ἐφ' ἡμῶν τοῦτο γίγνεται πολλῶν γε μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπη οὐκ ἐξωθέν ποθεν ἐστὶ πάντως, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῆς κινεῖται· ἀνάγκη ταύτην ὡσαύτως ἔχειν τὸν πάντα χρόνον, καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς ἐξ ἐκείνης ὑψὲς μᾶλλον συμβαίνειν ἢ τῇ ἡμετέρῃ φαυλότητι. Διὰ αὐτοῦ καὶ προτείνει πᾶσιν ἐξῆς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ Σωτὴρ κακίον ἀφθόνως τὸν θησαυρὸν, ὃν ἐκεῖνος ἀφίκετο φέρων ἐξ οὐρανοῦ. Καὶ τὸ εἰς ἐκεῖνον ἦκον, οὐδεὶς πω τῶν ἀνθρώπων ἐστέρηται τῆς τηλικούτης εὐεργεσίας· ἀλλὰ βεῖ τὸ θγαθόν, καὶ ἐκχεῖται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, καὶ ἔξοσι τοὺς πάντας προίκα πλουτεῖν, καὶ ἀκονεῖ τῶν ἀγαθῶν ἐμφορεῖσθαι· ἔδωκε γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ἐξουσίαν εἶκνα Θεοῦ γενέσθαι. Εἰ δὲ τὰγαθόν τις ὀρήφῃ ἐπ' αὐτὸν ὡσπερ αὐτομολοῦν, εἴτα διαπτύσει τοῦτο καὶ ἀποστρέφεται, οὐ λογιστέον τοβγκλημα τῷ γε διδοῦναι τὴν χάριν, ἀλλὰ τοῖς μὴδὲ τὴν ἀρχὴν δεξιζόμενοις, ἢ καὶ μετὰ τὸ λαθεῖν ἀτιμάσασιν καὶ παρωταμένοις, οὕτω μὲν ὃν ἀγαθόν, οὕτω δὲ μέγα, καὶ προσέτι μόνιμον, καὶ βεβδίας ἐπιδοῦν, εἰ τις τοῦτο βούλοιο.

his qui prorsus id non acceperunt, aut postquam accepissent, cum ignominia repulerunt, rem adeo bonam, adeo magnam, et præterea durabilem et augescentem facile, si quis hoc velit.

Καὶ τοίνυν ὁ τοιοῦτος Δεσπότης, καὶ τὸν τὴν μεγάλην δοκὸν ἐκείνον, καὶ τὸ κάρφος ἔχοντα τὸ μικρόν (τῶν γὰρ ἐξαρχῆς μνησθήσομαι λόγων) οὐ περιόφεται ποτε, ἀλλὰ πάντα πράξει καὶ πραγματεύεται ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας. Γίγνεται γὰρ παντοδαπὸς ἐπίκουρος ἡμῶν, καὶ νῦν μὲν τοῦτο τὸ φάρμακον, νῦν δὲ ἐκεῖνο προσάγει. Καὶ τοῖς μὲν φλεγμαινοῦσι τῶν τραυμάτων τὰ τῆς παρμυθίας προσάγει· τὰς δὲ σηπεδόνας ἐκκόπτει, τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω νομῆν συστέλλων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μέμψεται

A quidem ipsa valde perspicua est. Non enim propter illos ipsos quos diligimus, neque propter Christum et ejus mandata, neque ipsius boni causa, sed id quod expedire videtur, et voluptatem intuentes, omnia facimus. Quapropter et ipsa charitas, uti videtur, cum vera non sit, etiamsi quid a nobis egentes amici accipiant, tamen hoc vel præcedentium vel positorum in spe munerum causa fit. Hæc sunt illa scilicet amicitiam quæ nostram stabilium, si quidem appellanda est hæc amicitia, ac non potius decens carpones quæstus. In hunc modum res nostræ comparatæ sunt. At ipse, qui nos finxit, Deus, largiendo magis delectatur quam nos accipiendo. Nec unquam benefaciendi satietas eum capiet, qui ad hoc bonitate sua impellitur. Non enim hoc ideo facit, ut ei suis a creatis aliquid accedat, nec quod illa prius aliquid in eum beneficium contulerint: quo enim id pacto? quibus sane de causis, nec ipsius erga nos amor ut loco moveatur aut mutetur, confieri potest. Nam cum nulla res alia sit quæ ipsum ad amandum et benefaciendum impellat quam infinita benignitas ejus atque bonitas, eam vero plane necesse sit eodem affectum modo et eandem esse: manifesto patet omnibus, et ista quæ in nos ab ipso proficiscuntur, talia fore, quæ quiddam est id quod eum impellit, atque hoc perspicuum cuius est. Dicam autem aliquid ex supervacuo. Quippe cum ea quæ amorem in nobis excitant plane non amplius impulsæ motaque fuerint, tunc etiam nos scilicet in amore velut immoti subsistimus. Quod quidem in nobis si usivenit, multo magis in Deo. Verum quoniam Dei erga nos amor non extrinsecus alicunde proficiscitur, sed a seipso movetur, necesse est eum semper eodem affectum esse modo, et quæ in nos ab eo proficiscuntur, magis ipsius convenire sublimitati quam vilitati nostræ. Ideoque Salvator ille noster, præter alia bona, cunctis et illum thesaurum jugiter offert quem ipse de cælo descendens secum attulit. Et quidem quod ipsum attinet, nulli hominum unquam tantum beneficium denegatum fuit, sed fuit hoc bonum, et ubique terrarum effunditur, omnibusque gratis ditescere licet ac absque labore bonis satiari. Dedit enim eis, inquit, potestatem evadendi in filios Dei. Jam si quis bonum ipsum cernens ad se sponte quasi sua venire, mox illud respuat et aversetur, non imputanda illi culpa, qui beneficium dedit, sed

his qui prorsus id non acceperunt, aut postquam accepissent, cum ignominia repulerunt, rem adeo bonam, adeo magnam, et præterea durabilem et augescentem facile, si quis hoc velit.

Talis ergo Dominus nec illum magna cum trabe, nec alterum exili cum festuca (hicci eam ante dicta repetere) aspernabitur unquam, sed omnia pro ipsorum salute faciet atque molietur. Variis enim modis ac rationibus nobis opitulatur, ac modo quidem hoc medicamentum, modo illud adhibet. Si quæ vulnera suppurantia tument, ea mitigat: putredines excindit, ut quo minus in pejus serpent, impediat. Quin etiam sæpius objurgabit ægros, et castigatione, si sit opus, coeret.

bit. Nonnunquam et severioribus remediis utetur, cum bonitate clementiaque sibi familiari. Non vult illis esse male, quos de nihilo condidit, manibusque propriis formavit, sed eis perpetuo benefaciet, ac per omnia, dextra inquam et sinistra, ut divus ille Apostolus loquitur, sive recte vivant, sive secus. Quemadmodum scilicet et pluviam et solem eis suppeditat, rursus etiam ipsorum utilitatem spectans, ad tempus aliquod eadem inhibet. Ad summam, non una via, sed multis ac diversis, perque res contrarias nonnunquam, ad unum nos finem perducit, ut recte vivere possimus. Et quo pacto consentaneum esset, aliter eum agere, qui pro universis est mortuus; crucem sustinuit ac nuditatem, rem maleficis destinavit, quique dedecus et ignominiam omnino non curavit, infinitaque sustinuit, ad infinitam inventa contumeliam, illis solis competentem, qui ea ipsum affecerunt? Hæc ergo cum cognoscamus, auditores, quotquot adestis, illum omnium stolidissimum judicemus, qui facile condemnat, oblitus supremæ illius clementiæ, bonitatis incomparabilis, inexcusablem benignitatis, et ejus, qui peccatum omne sustulit, et mortis ab eo pro nobis obitæ, probrorum, cruciatuum, injuriarum, et quæcunque tunc comitata sunt absurdam iracundiam sceleratorum, ex invidia eadem ipsius sitientium, ut cavilli, atroces injuriæ, maledicta, sputa, alaræ, nulla non illusionum species, atque etiam corona contumeliæ, caputque feriens calamus. Nimirum destillabat tunc e beatifficæ divini capitis, vulnerati, mea quidem sententiæ, tam a calamo quam a spinis, de quibus salutaris illa nobis corona manibus homicidarum contexta fuit. Babæ, quanta fecit! quanta sustinuit! et quidem pro inimicis, pro condemnatis hominibus: propter quos et homo factus est, e muliere natus, et carnem ac paupertatem nostram suscepit, quo pati posset: ut nos liberaret a cruciatu et malis æternis animi pariter atque corporis, quibus universum genus hominum obnoxii, multorumque magnorumque causa delictorum eramus. Hæc autem omnia demonstrant ipsius erga nos amorem quemdam ineffabilem, et supra mentis intelligentiam positum. Poterat enim cælum incolens, nequaquam assumpta natura nostra, verbo duntaxat ac nutu liberare genus nostrum e diaboli vinculis ac tyrannide, nosque per omnia beneficiis afficere. Itidem pati non potuisset, non factus ejusdem nobiscum substantiæ particeps. Verum ut amorem erga nos, proh quantum! ostenderet, non contentus uno, nimirum ut nobis beneficeret, etiam alterum adiecit, cruciatum videlicet propter nos suos, quos carne passus est. Nam tale quiddam est verus amor: facit ut amans continere se non possit, quin propter dilectum patiatur. Atque hoc mihi caput demissionis et societatis erga nos Salvatoris nostri videtur esse. Nam si hunc amorem in hominibus etiam invenire licet, neque Dei tantum causa, sed hominum quoque, mortuos scimus ali-

γε πολλάκις τοὺς ἀθρώποισι, καὶ ἐπιπλήξει τοὺτους δεήσαν. Καὶ πού καὶ τοὺς αὐστηροτέροις βοθηθήσασιν χρήσεται μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας. Οὐ δὴ θελήσει κακῶς ἔχειν, οὐδ' ἐξ οὐκ ὄντων παρήγαγε, καὶ ταὶς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐπλάσσειν· ἀλλ' εὖ ποιήσει τοὺτους διηνεκῶς διὰ πάντων, τῶν τε δεξιῶν φημι καὶ ἀριστερῶν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ὁρθῶς βιοῦντας· καὶ μὴ ὥσπερ ἀμέλει καὶ δετὸν καὶ ἥλιον τοῦτοις παρέχει. Καὶ αἰθερῶς γε πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν ἔρων, ἐπὶ καιρὸν τινὰ ταῦτα ἐπέχει. Καὶ ὅπως οὐ διὰ μιᾶς ἔδοϋ, ἀλλὰ πολλῶν τε καὶ διαφόρων, καὶ πραγμάτων ἐναντίων ἔστιν οὗ, πρὸς ἓν τι τέλος ἡμᾶς ἐνάγει, τὸ ζῆν ὁρθῶς δυναθῆναι. Καὶ πῶς ἂν ἄλλως εἰκὸς ἦν πράττειν, ὅς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, σταυρὸν μὲν ὑπομείνας καὶ γύμνωσιν, πᾶγμα κακούργος διωρισμένον, αἰσχύνῃ δὲ παντάπασιν ἀλογήσας, καὶ μυρία πράγματα ὑποστάς πρὸς ὕδριν μυρίαν ἐξευρημένα, μόνος ἐκείνοις πρόποντα τοῖς ἐξυβρίσασιν εἰς αὐτόν; Ταῦτ' οὖν γινώσκοντες, ὧ παρόντες, πάντων εὐθεότερον τοῦτον κρίνωμεν, τὸν εὐχερῶς κατακρίνοντα, ἐπιλανθανόμενον τῆς ἀνωτάτω φιλανθρωπίας, τῆς ἀνεικάστου ἀγαθωσύνης, τῆς ἀνυπερβλήτου χρηστότητος, τοῦ τε ἀναίρετου τῆς ἀμαρτίας ἀπάτης, καὶ τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκείνου θανάτου, τῶν ὕδατιν, τῶν πιθημάτων, τῶν ὕβρεων, καὶ ὅσα τότε παρηκολούθησε τῷ παραλόγῳ θυμῷ τῶν φωνόντων ἐκ τοῦ φόβου καθαρχμάτων, σκώμματα, προπηλακισμοί, βλασφημίαι, ἐμπυτισμοί, βαρίσματα, ἅπαν ἐμπαιγμῶν εἶδος· καὶ δὴ καὶ στέφανος ὕβρεως, καὶ κλάματος κατὰ κρυφῆς πάλιν. Ἡ πού κατέστασε τοῦ μακαρίου τότε προσώπου τὸ τῆς θεϊκῆς καρπῆς αἷμα, τρωθείσης, ὡμαι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ταῖς ἀκάνθαις, αἷς ὁ σωτήριος ἡμῖν χερσὶ τῶν ἀλαστέρων ἐπλάκη στέφανος. Βαβαί, ὅτ' ἐπραξεν! ὅτ' ὑπέστη! ὕπερ ἔχθρων, ὑπὲρ κατακρίτων ἀνθρώπων· δι' οὓς καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐκ γυναικὸς γεννηθεὶς, σάρκα καὶ πνεῦμα τὴν ἡμετέραν καταδεξάμενος, ὑπὲρ τοῦ παθεῖν δυναθῆναι· ἵν' ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ πάθους, καὶ δεινῶν ἀθανάτων ὁμοῦ ψυχῆς τε καὶ σώματος, ὧν τὸ γένος ἅπαν ὑπόχρεψ ἦμεν, ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀμαρτημάτων. Ταῦτα δὲ πάντα δεῖκνυσι τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ, ἀρρήτον τινὰ καὶ ἀκατανόητον οὖσαν. Ἐδύνατο μὲν γὰρ, τὸν οὐρανὸν τε οἰκῶν, καὶ μηδαμῶς ἀναλαθόμενος τὸ ἡμέτερον, καὶ λόγῳ μόνῳ, καὶ νεύματι, τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν, καὶ τῆς τυραννίδος, λύσασθαι τὸ γένος ἡμῖν, καὶ διὰ πάντων εὐεργετεῖν· παθεῖν δὲ οὐκ ἂν εἶχε, μὴ τῆς αὐτῆς ἡμῖν κοινωνήσας οὐσίας. Τὸ δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἐπιδεικνύμενος φιλτρον ἔδον; Οὐκ ἠρκέσθη γε θατέρῳ, λέγω δὴ τῷ εὖ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄτερον προσέθηκε, τὰ δι' ἡμᾶς; ἐκείνου πιθήματα διὰ τῆς σαρκός. Τοιοῦτον γὰρ ὁ ἀληθὴς ἔρω. Οὐκ ἀνέχεσθαι ποιεῖ τὸν ἐρώντα, εἰ μὴ διὰ τὸν ἐρώμενον πάθει. Καὶ τοῦτο μοι δοκεῖ τὸ κεφάλαιον εἶναι τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος συγκαταβάσεως τε καὶ κοινωνίας. Εἰ γὰρ ἐν ἀνθρώποις ἔστιν εὐρεῖν τουτοῦ τὸν ἔρωτα, καὶ οὐκ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων χαίροντες τινες τεθῆσιν πολλὰ πα-

ἀνάγνητος, πῶς οὐκ ἂν ἀρμόσειε τοῦτο τῷ τῆς ἄκρας ἀγαθότητος; ἔρωτι; Διὰ πολλῶν μὲν γὰρ καὶ ἄλλων ἠδύνετο τρέπων σώσει τὴν ἀνθρωπίνην ὁ Σωτήρ, ἔσωσε δ' οὐκ ἄνευ σαρκωθεῖς, πρέπον δὲ οὕτω γενέσθαι, πολλῶν μὲν ἕνεκα καὶ μεγάλων, μάλιστα δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης αὐτοῦ, ὑπερφουῶς οὐσίας. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς πᾶς ἕστισούντων προβάτων ἐκείνων, ἃ δὴ τῆς αὐλῆς ἔστι· τῆς δεσποτικῆς, σκιρτάτω χαίρων καὶ παιδρυνόμενος. Ἄν μὲν γὰρ ἦ τῆ μάνδρα συνδιαϊτούμενος, καὶ πληρῶν τὸν ἀριθμὸν τῆς θυλλουμένης ἑκατοντάδος (εὖ γὰρ ποιῶν ὁ λόγος ἡμᾶς ἐνήγαγεν ἐπὶ τὴν παραβολὴν ἥδη ταύτην), ὅπ' αὐτοῦ ποιούμενος ἀχθήσεται, τοῦ καλοῦ τε, καὶ τὰ πρόβατα κτησαμένου πολλῶν τιμήματι. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ψυχὴν τέθεικε, καὶ τὸ ἴδιον ἐξέχεεν αἷμα, καὶ ἑαυτοῦ τὸν τρόπον τοῦτον πεποίηκεν, οὐδέποτε καὶ πρὶν θντα ξένα. Τί γὰρ καὶ παραδραμεῖται τὴν αὐτοῦ δεσποτεῖαν; τριπλῆ γὰρ πάντων δεσπότης οὗτός ἐστι· τῷ παραγαγεῖν καὶ δημιουργῆσαι, τῷ προνοεῖν τε καὶ εὖ ποιεῖν, τῷ δύνασθαι καὶ νεύματι διαφθεῖραι. Τὸ δὲ μυστήριον γέγονε τὸ φρικτὸν, ἐν ᾧ ἦ τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ καὶ γνώμῃ βασιλευόμενον. Εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι φέρειν τὸ, Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε. Τὸ γὰρ βασιλευόμενον μὲν, ἄκρον δὲ, δι' ἄγνωσιν τοῦ δημιουργοῦ, συνὶ τῆς ἐπιγνώσεως ἐπιλαμπάσης τῷ κόσμῳ, αὐτομολεῖ τε, καὶ ζητεῖ τὸ βασιλεύεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ὅστις μὲν οὖν τὴν τοῦ ποιούμενος φωνὴν οἶδε, καὶ ἀκολουθεῖ κατ' ἔχονος πορευομένῳ, ἐν χλοερᾷ τῇ πόδι κατασκηνώσει, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκτραφήσεται· καὶ οὐ φοβηθήσεται κακὰ, οὐδ' ἂν τύχη πορευόμενος ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου. Ἐάν δὲ πλάνης πειραθῆ, καὶ ἀπολωλὸς ποτε γένηται (ἀνθέξομαι γὰρ τῆς παραβολῆς), οὐδ' οὕτω τέως ἀμεληθήσεται· ἀλλὰ σπουδῆς ζητηθήσεται, καὶ εὐρεθῆν. ἐπὶ τῶν ὤμων ἀχθήσεται, καὶ τοῖς μὴ πεπλανημένοις ὁμοταγὲς ἔσται. Καίτοι καὶ μειζῶνος χαίρει τῷ ἐνὶ τοσῷ ἢ τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις, τοῖς ἐν τῇ μάνδρᾳ, τοῖς ἀεὶ σὺν αὐτῷ μένουσιν. Αὐτὸς τοῦτο εἶρηκε. Συνίστησι δὲ τὸν λόγον καὶ αὐτοῖς πράγμασι. Τοσοῦτον γὰρ ἐπεδείξατο φίλτρον πρὸς τὸ πλανώμενον, ὡς ἀφεῖναι μὲν ἐκεῖνα τὰ πολλὰ, ἐπὶ δὲ τὴν τοῦ ἐνὸς ζήτησιν ἐξελεῖν· οὕτω τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν τοῦ παντός ἡγεῖται ἀξίαν εἶναι. Καὶ δηλαδὲ τὸ μηδενὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο πιστεῦσαι. Οὐ γὰρ πολλοὺς μισθωσάμενος ἔπεμψεν, οὐδὲ ἀνέθηκά τισι τὴν τοῦ ἔργου ἐπιμέλειαν, οὐ δούλοις, οὐ φίλοις, οὐ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς, ἀλλ' ἑαυτῷ γέ μόνῳ τὸ πᾶν ἐθάρρῃσεν· παιδεύων ἡμᾶς, οἶμαι, οὐ μόνον πράττειν ἃ χρῆται, ἀλλὰ καὶ τῷ βελτίονι τρόπῳ· καὶ μήτε δόξαν τὴν φθειρομένην, μήτε τρυφήν, μήτε ἀσφάλειαν, τοῦ καλοῦ καὶ πρέποντος προτιθέναι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης ταύτην δεικνύς, ἣν πρὸς ἕκαστον ἡμῶν οὗτος ἔχει, τὴν εἰς ἀλλήλους σφόδρα ἀνάπτει. Τοσοῦτον γὰρ ἠκμαζεν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ ἐνὸς φίλτρον, ὡς ἅπαν ἄνθρωπος, πᾶν ἄλλοσος, πᾶν ἄβαντον, βάσιμον αὐτῷ φαίνεσθαι, καὶ μάλα κοῦφον νομίζειν ἀχοφορεῖν, ἐν αὐτῷ τὸ πλανηθῆν τοῖς πλείοσι συναριθμηθῆ. Εἴποι τις ἂν, οἶμαι, θαυμάζας τοῦτο τὸ ἔργον, ὡς ἡ μὲν ζήτησις ἀναγκασία, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ

A quos cum voluptate, multa prius perpressos, quo pacto non idem hoc illius supremæ bonitatis amori competierit? Quippe multis aliis etiam modis hominis salutem consulere Salvator poterat, et tamen eum servavit, assumpta carne, quod ita rem confiteri deceret, cum plures et magnas ob causas, tum imprimis ob ipsius erga nos amorem eximium. Atque hoc cum norit quilibet earum ex ovium numero quæ hujus ad heri stabulum pertinent, lætus et hilaris exsultet. Nam si caula non relicta, notum illum centenarium numerum implet (recte jam enim ad eam similitudinem ipsa nos invitat oratio), ab ipso pastore ducetur, illo, inquam, pastore bono, quique magno suas oves pretio comparavit. Etenim ipse pro eis animam suam posuit, et proprium sanguinem effudit, atque hoc modo suas fecit, quæ ne prius quidem unquam erant alienæ. Quid enim ipsius effugere dominium possit? Triplici namque ratione Dominus est omnium: quod in ortum produxerit et condiderit, quod curam gerat et benefaciat, quod etiam nutu perdere possit. Incarnationis vero tremendum mysterium contigit, ut quod natura ipsius erat, sponte se regno ejusdem subjiceret. Huc enim illa spectare verba puto: *Dominus regnavit*. Nam quod recto subjectum erat, invite tamen, propter ignorantem ipsius Opificis, nunc postquam ejus agnitio toti mundo illuxit, sua sponte accedit et regno ejus contineri cupit. Quisquis ergo vocem pastoris novit, et vestigiis præeuntis insistit, in viridi gramine commorabitur et ad quietis aquam pascetur: nullis a malis sibi metuet, ne quidem si eum in medio letalis umbræ contingat iter facere. Quod si aberrando deflexerit, ovisque perdita factus fuerit (inhærebo namque similitudini propositæ), ne sic quidem negligetur, sed studiose perquiretur, et humeris imposita perferetur, ac cæteris, quæ non aberraverint, aggregabitur. Imo majorem ex hac una voluptatem pastor percipit quam de pluribus illis in caula commorantibus et semper apud eum manentibus. Hoc ipsemet dixit et orationem suam factis comprobatur. Tantum enim amorem erga ovem, quæ erat perdita, demonstravit, ut illis pluribus amissis, ad hanc unam inquirendam exiret, adeo salutem hujus pretii quantivis ducit; estque hoc ipsum indicio quod nemini rem hanc commiserit. Quippe non plures pretio conductos ablegavit, nec curam operis hujus aliquibus imposuit: non servis, non amicis, non angelis suis, sed sibi soli totam rem credidit, nos, ut equidem opinor, crudelens, non tantum ut ea faciamus quæ oportet, sed etiam meliorem in modum, utque nec evanescentem gloriam, nec voluptatem, nec securitatem, honesto atque decoro anteponamus. Præterea, cum hac ratione suum in nos singulos amorem, nimium quantum, demonstrat, vehementer amorem erga nos mutuum accendit. Nam in ipso tantus unius erat ovis amor, ut omnem montem, saltum omnem et quidquid inaccessum, pro pervio duceret, ipsam-

que gestationem oneris minime gravem putaret, modo deperdita per errorem ovis ad cæteras rediret. Fortasse quis, opinor, dixerit, factum hoc admiratus, ovem necessario quæsitam, et in quærendo molestias non abs re obitas, quodamque modo tolerandas quærenti fuisse. Verum quæ res ursit ut inventa ovicula non more vulgari duceretur, sed in humeris portaretur, quanquam sola cæteras inter oves negotii tantum exhibuisset? Nimirum hoc ipso demonstrari videtur, pastorem hunc plurimi securitatem nostram facere. Præterea licet hinc etiam illud æstimare, quod scilicet errabunda ovis inventa, de ipsius obvagationis incommodis afflictâ graviter fuerit et eum in modum affecta, ut non facile reverti posset, sed auxilio boni pastoris ad hoc indigeret. Fortasse nec alacris, uti debebat, optimam ad reditionem erat, nam cæteroque pedibus usa pro virili fuisset. Ideoque cum cognoscamus, eam ne paulum quidem progressam, non abs re videri possit, cogitationes ejus adhuc quasi bifariam fuisse divisas. Nam consuetudo malum sæpe jucundum reddit, ac propterea qui oviculam servare volebat, in humeris illam portans, pedibus ipse suis alacriter usus pro ea fuit: ad omnia denique simpliciter, quæ illa quidem præstare debebat, sed minime poterat, operam ipse suam confert.

Quilibet ergo respicientia fretus, ampla cum spe bonum ad hunc pastorem accedat, qui et drachmam illam perditam quæsit, ejusque reperiundæ causa valde laboravit, et cum eam recuperasset, tanti dedit indicia gaudii, quantum ne illi quidem percipiunt qui bona quadam fortuna thesauros inter fodiendum reperiunt, licet auri magna copia sit, et pauperes hii quidem, at gravi avaritiæ morbo laborantes; accedat, inquam, ad eum qui ferre non potuit, ut filius ille prodigus domum veniret, quando adventantem autem acceperat, sed ad conspectum illius et occursum proliit, eumque multo cum honore excepit, et frequentî complexuum iteratione quemdam admirabilem in illum amorem ac desiderium declaravit, et ob ejus salutem, celebritatem quamdam communem instituit: ad eum accedat, qui nequaquam abominatus est scortum illud nobile, quod ipsum et aspiciebat et contrectabat, puerosque pedes ejus exosculabatur, et multis eosdem rigabat lacrymis, ac vicissim magno pietatis studio capitis sui capillis cas abstergebat. Et tamen per istæc omnia, quibus tunc castum illum amorem recte declarabat, cum prius libidine flagraret, multos perdiderat, et fortasse qui aliquid esse viderentur. Nichilominus hanc ipse non repulit, nec impudentem ac procacem appellavi, sed illi quoque Pharisæo prætulit qui magna in opinione virtutis erat, ac laudes denique quasdam ei tribuit. Idem et publicani humilitatem, si quidem ita erat appellanda propriorum malorum agnitio, pluribus ipsius delictis opponens, magis eum justificatum e templo deduxit, quam alterum, qui recte quidem vixerat, sed actæ præclare vitæ causa superbiebat. Ezechie lacrymas admittit, et conversionem filii ejus, consimili modo factam, velut aliorum opera eximia libenter

A χαλεπὰ ἀκολουθοῦσας ἔπεισι, καὶ δεῖ πως φέρειν τὸν γε ζητοῦντα· τί δὲ ἦν τὸ κατεπαίγον, μετὰ τὸ εὐρεθῆναι τὸ πρόβατον, οὐκ ἀγεσθαί· κατὰ τὰ πολλὰ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὤμων κομιζέσθαι, καίπερ τοσαῦτα παρεσχηκὸς πράγματα μόνον τῶν ἄλλων προβάτων; Καὶ δοκεῖ τοῦτο δεῖκνύναι, ὅσον περὶ πλείστου ποιῆται τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειαν. Προσέτι δὲ χάκεινο μαθεῖν ἐξεστὶν ἀπὸ τούτου, ὅτι τὸ πλανώμενον εὐρεθὲν πολὺ τετριχωμένον ὑπῆρχεν ἐκ τῶν τῆς πλάνης, οἶμαι, κακῶν· καὶ ἦν οἶον μὴ δύνασθαι ραδίως ἐπανερχέσθαι, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος δέουμένου ἐπικουρίας εἰς τοῦτο. Ἰσως οὐδὲ πρόθυμον ἦν τοσοῦτον πρὸς τὴν ἀρίστην ἐπάνοδον· ἢ γὰρ ἂν ἐχρήθη τοῖς ποσίν, ὅσον οἶόν τε. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μανθάνομεν οὐδὲ γοῦν μικρὸν τι βαδίσαν· δόξειαν ἂν εἰκότως

B ἔτι πως τοῦς λογισμοὺς δίχα τεμνόμενον εἶναι. Ἢ γὰρ συνήθεια τὸ κακὸν πολλάκις ἡδὺ ποιεῖ, καὶ διὰ ταῦτα ὁ θέλων τοῦτο σωθῆναι, ἐπὶ τῶν ὤμων κομιζων, τοῖς ποσίν ὑπὲρ ἐκείνου προθύμως κέχρηται. Καὶ ἀπλῶς πρὸς ἅπαντα, ἅπερ ἐχρήθη μὲν ἐκεῖνο, οὐκ ἦν ἐλδύναμις ταῦτα πράττειν, οἰκοθεν αὐτὸς συνεσφέρει.

C Πᾶς τις οὖν τῇ μεταγνώσει θαρρόσης, προσεῖτω μετὰ λαμπρῶν τῶν ἐλπίδων τῷ καλῷ τούτῳ ποιμένι, τῷ καὶ τὴν ἀπολλυμένην δραχμὴν ζητήσαντι, καὶ κομιδῇ μογήσαντι πρὸς τὴν εὐρεσιν ἐκείνης καὶ χαρὰν ἐνδειξαμένην τοσαύτην, ἥνικα ταύτην ἐπανεκτήσατο, ὅσην οὐδ' οἱ θησαυροὺς ἐν τῷ ὁρύττειν εὐρίσκοντες ἐξ ἀγαθῆς τινος τύχης, ὁπόταν ἢ καὶ τὸ χρυσίον ἄδρῶν, καὶ οἶδε τῶν πενήτων μὲν, μακρὰν δὲ πᾶνυ φιλαργυρίαν νοσοῦντων· τῷ μὴδ' ἀναμείναντι τὸν ἄσωτον οἰκαδ' ἔλθειν, ἐπειρήπερ ἔγνω τοῦτον ἐρχόμενον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου θέαν τε καὶ συνάντησιν ἐξελθόντι, καὶ ὑποδεξαμένῳ τοῦτον πολλῇ τιμῇ, καὶ ταῖς συχναῖς περιπλοκαῖς θαυμαστὸν ἐνδειξαμένῳ τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἔρωτά τε καὶ πόθον, καὶ κοινὴν πανηγύριν τὴν ἐκείνου σωτηρίαν ποησαμένῳ· τῷ μὴδαμῶς βδελυξαμένῳ τὴν ὄνομαστὴν τότε πόρνην, ὀρώσαν τε αὐτὸν, καὶ ἀπτομένην αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀχράντους πόδας καταφιλοῦσαν, καὶ συχνὸν τὸ δάκρυον αὐτῶν καταγεύουσαν, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς ἐξ αὐτῶν ἐκμάττουσαν τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐλαθείας. Καίτοι διὰ πάντων ἐκείνων, οἷς τὸν σώφρονα ἐκεῖνον ἔρωτα καλῶς ἐπαδείκνυτο, ἀκολασταίνουσα τοπρην, τοὺς πολλοὺς ἀπώλεσεν, ἔσως δ' ἂν καὶ τῶν δοκούστων εἶναι τι. Ὁ δ' οὐκ ἀπεσεῖσατο ταύτην, οὐδὲ ἀναιδῆ προσεῖπε καὶ ἱταμόν· ἀλλὰ καὶ τοῦ Φαρισαίου προῦθηκε, τοῦ πολλοῦ νομιζομένου τὴν ἀρετὴν, καὶ κατ' αὐτῆς ἐγκώμιά τινα εἰρηκεν. Οὗτος δὲ καὶ τοῦ τελώνου τὴν ταπεινωσιν, εἰγ' ἐχρήθη οὕτω καλεῖν τὴν τῶν ἰδίων κακῶν ἐπίγνωσιν, ἀντιτιθεὶς τοῖς πολλοῖς ἐκείνου πηλημελήμασι, κατήγαγεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ δεδικαιωμένον ὑπὲρ τὸν καλῶς μὲν βεβιωκότα, μέγαρα δὲ φρονήσαντα τῷ καλῶς βιοῦν. Δέχεται τοῦ Ἐζεκιου τὰ δάκρυα, καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τὴν ἐπιστροφὴν ὁμοίῳ τρόπῳ γεγεννημένην ὡς ἄλλων ἀριστίας ἡμενίσαστο. Τὴν γὰρ

ισόρροπον ἔκτισιν ζητεῖ τῶν ἀμαρτημάτων ἐκ τῆς προαιρέσεως τῶν μετανοούντων· τὰ δὲ ἔργα κατὰ δύναμιν, ὡς καὶ τοῖς φθάρσασιν εἴρηται. Ὡς ἂν μηδαμῶς ἐξῆ συνεισενηγεῖν καὶ ταῦτα, ἀρκέσει· τούτω καὶ γνώμη μόνη. Οὕτω τοι καὶ τὸν ληστὴν αὐθημερὸν ἐδέξατο, μᾶλλον δὲ καὶ αὐθωρὸν, εἰ δὲ βούλει γε, καὶ ἐν ἀκαρεῖ, ὁμολογίᾳ σφόδρα μόνη, δι' ἣν οὐδὲν ὑπέστη δεινὸν, οὐδ' ἦν εἰκὸς φοβηθῆναι. Τί γὰρ καὶ πλέον ὧν ἐπαιχε, καὶ αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως τοῦ θανάτου; Ἄλλ' ἐπειδὴ φωνῆς ἦν Κύριος τότε μόνος, ταύτην πιστῶς εἰσηγηνοῦς, αὐτὸν ἐκέρδανε τὸν παράδεισον, ἄθλον μακαρίοις ἀφωρισμένον· ὃν γε οἱ προπάτορες ἀπώλεσαν, οὐχ ὅτιπερ ἐξήμαρτον εἰς τὸν εὐεργέτην, ἀλλ' ὅτιπερ ἀπέγνωσαν τῆς σφῶν αὐτῶν σωτηρίας. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, εὐχ ἂν Ἀδάμ ἐπὶ τὴν γυναῖκα, ἐκείνη δὲ ἐπὶ τὸν ὕφιν, τὴν τῆς παραδόσεως αἰτίαν ἀνετίθεσαν· ἀλλ' ὠμολόγουν μὲν τὸ κακόν, προστήγγελλον δὲ ἑαυτοῦς, καὶ ἀπήτουν τὴν διόρθωσιν ἀπὸ παντὸς τρόπου.

Ἄλλ' ἵνα μὴ τῇ χρεῖα τῶν λόγων ὁ χρόνος οὐκ ἐξαρκῆσθαι, τὰς ἀδύσσοις τῶν τοιοῦτων ἐρευνηῶν, τὰ μὲν πολλὰ τῶν ἐπὶ τοῦτο φερόντων παρήμι, ὅτε καὶ τοῖς εἰρημένοις αὐτοῖς ἀρκούντω; οἶμαι δεδιχθῆναι, ἃ μοι σκοπὸς ἦν ἐξαρχῆς· ἐκείνο δ' ἂν τοῖς ἅπασιν συμβουλευέσαιμι, καὶ πρὸ πάντων ἑμαυτῷ, προσδραμεῖν ἐν μετανοίᾳ καὶ δάκρυσι τῷ καλοῦντι τοὺς ἀμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν, τοὺς διψῶντας ἐπὶ τῷ ζῶν ὕδωρ, ἐπὶ τὸν χρηστὸν ζυγὸν καὶ τὸ φορτίον τὸ ἐλαφρὸν τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους πόνῳ καὶ ἀχθεῖ τῆς ἀμαρτίας· τῷ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς παρεχομένην τάλεξιτήρια τῶν κακῶν οὐ μόνον προίκα καὶ ἀμισθί, ἀλλὰ καὶ χάριν γινώσκοντι, εἰ τινες αὐτὰ δέξαιτο· ὅς οὐκ ἐξεδέχτο μένων οἴκοι τοὺς ἀρτιζομένους ὡς αὐτὸν ὑπὲρ θεραπείας, ἣ γοῦν τὸν καλέσοντα καὶ μεταπεμφόμενον κατὰ τοὺς τῶν Ιατρῶν νόμους, τουτωνί τῶν δυναμένων ἀμύνειν· ἀλλ' αὐτὸς αἰεὶ παρερχόμενος, τοὺς χρεῖαν ἔχοντας αὐτοῦ προῦκαλεῖτο, παρεκάλει, μετεδίδου παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ εὐ ποιῶν γε πάντας ἐξῆς, εὐδύς αὐτῶν ἀπηλάττετο, ἵνα μὴ μισθὸν ἀκων λάβοι. Τίνα δὴ τοῦτον; Τὴν ἐκείνων εὐφροσύνην μετὰ κρότων γιγνομένην. λαίρομεν τοῖσιν ὁμοῦ πάντας. Τῶν γὰρ εἰς ἐκείνον πεπιστευκότων οὐ λογίζεται τὰ ἀμαρτήματα, ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶπε. Ταύτην δὲ δήπου τὴν χάριν δίδωσι μὲν ἅπαξ τὸ βάπτισμα, δίδωσι δὲ ἡ μετάνοια, ἐκείνῳ γε βοηθουμένη τῷ λουτρῷ, ὅτακτις ἂν τις γνησιῶς ἐκείνην χρῆσαστο. Ὡστε ἐκείνος ἀγαθὸς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ τοῖς μὴ τοιοῦτοις. Καὶ πῶς οὐ πάντας χαίρειν δεῖ, τοιοῦτον ἔχοντα δεσπότην, οἷον ὁ λόγος ἡμῖν ἐδειξε; Μᾶλλον δὲ οἷον οὐδ' ἂν εἴ; ἐδειξε λόγος, οὐδ' ἂν συνηθῶν ὁμοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἀνθρώπων αἰ γλῶσσαι. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔστιν ἐν τι καὶ λυπεῖν ἄξιον τοὺς ἐξ ἀμαρτίας μετανοήσαντας, καὶ τῆς ἀπελευθέρου φιλανθρωπίας τετυχηκότας. Τί τοῦτο; Τὸ μεμνησθαι, εἰς οἷον ὄντα πρὸς αὐτοὺς ἐξυθρίκασι. Καὶ τί ἂν ἦσαν, μὴ τοῦτο πρά-

A accepit: quippe luitionem delictorum velut æquilibrium requirit, ex instituto animi resipiscentium; opera vero, pro viribus, uti supra quoque dictum est: quæ sane si nequaquam simul afferre liceat, ipsa duntaxat voluntas ei sufficit. Sic et latronem illum eodem die recepit, vel potius eadem hora, vel si mavis, in momentò temporis, per solam confessionem oris, propter quam nihil perpeasus est mali, nec formidari quidquam par erat. Quid enim illi metuere majus poterat quam quæ tunc perpetiebatur et ipsa mortis sententia? sed quia vocis tuæ solius dominus erat, ea fideliter collata, paradysum ipsum lucratus est, præmium beatis destinatum: quem parentes illi primi amisere, non quod adversus benefactorem suum deliquissent, sed quod de salute sua desperassent. Nam absque hoc fuisset, non Adamus in uxorem, illa rursus in serpentem, transgressionis culpam contulissent, sed confessi delictum, seipsos reos fecissent omnique modo emendationem flagitassent.

Verum ne orationis usui tempus ipsum haud sufficiat, dum hujusmodi rerum abyssos investigo, complura, quæ huc spectant omitto, quando per hæcenus indicata satis ostensa puto quæ ab initio proposita nobis erant. Hoc quidem universis consulero, et imprimis mihimet ipsi, ut in resipiscentia et lacrymis ad eum curramus, qui peccatores ad resipiscendum invitat; sitientes ad aquam vivam; fessos et oneratos dolore pondereque peccati, ad commodum jugum et onus leve; ad eum qui animis nostris malorum remedia non modo gratis et absque pretio suppeditat, verum etiam si qui ea recipiant, gratiam habet; qui non domi manens, expectabat opis impetrandæ causa venturos, aut saltem aliquem se vocaturum et arcessiturum, eorum medicorum more qui succurrere laborantibus possunt, sed ipsemet semper prodians, in transitu eos qui ope ipsius indigerent, invitabat, hortabatur, participes omnis boni reddebat; et postquam omnibus benefecisset, mox ab eis discedebat, ne præmium invitatus acciperet. Quodnam illud? Ipsorum cum plausu faustam acclamationem. Itaque læti pariter omnes simus. Nam illis qui creviderunt in eum, peccata non imputantur¹, inquit apostolus Paulus. Hanc vero gratiam semel quidem nobis ipse baptismus tribuit, sed tribuit et resipiscentia succurrens illi lavacro, quoties ea germane qui usus fuerit. Itaque bonus est ipse tam bonis quam non bonis. Et quo pacto non omnes lætos esse convenit, qui talem Dominum habeamus qualem ostendit oratio, vel potius qualem nulla possit ostendere oratio, ne quidem si coeant in unum omnes et angelorum et hominum lingua? Sed tamen unum aliquid est quod non abs re dolorem illis affert, qui ex peccato resipuerunt, et illius infinitæ clementiæ participes facti sunt. Quid istuc? Quod recordantur in qualem erga se flagitiose se gesserint. Et quid essent, obsecro, si

¹ Rom. v, 13.

hoc non fecissent? Nam qui non pie vixerunt, ac deinde resipiscentes ex istis facinoribus, ipsa propensione ad bonum propitium experti sunt Deum ab se læsum, tantumque boni ab eo consecuti, quantum optarant, quem impetrassent honorem, obsecro, si plane polluti non fuissent? Quod si fieri potest ut in altera quoque vita eorum animi dolorem ullum omnino sentiant, hoc ecs quidem opinionione punget, quod vehementer amanti molestiam peccando crearint seque vitis ipsi polluerint. Quapropter universos equidem monuerim et ante omnes meum ipsius animum, ne committere velimus, propter quæ multas profusuri simus lacrymas atque gemitus, ubi viam ad optimam reversi fuerimus, sed ut illis inhæreamus, de quibus pura percipi voluptas possit, pure nimirum vivendo, sperandoque nos potituros æternis illis voluptatibus: quæ scilicet oculus neminis aspexit, nec auris audivit, inque cor hominis non penetrarunt, ut divus ille Apostolus loquitur¹. Cum autem hic orationi nostræ finem imponendum censeam, dicam aliquid de summa illa clementia, breve quidem illud admodum, sed recte tamen omnem rei scopum, mea sane sententia, commonstraturum.

Aio Dei nostrum erga genus clementiæ, quæ prorsus est infinita, non posse quidquam æquiparari vel cum ea comparari, nedum lapsus hominum, qui omnino fines suos habent. Quod cum ita sit, nequaquam divini clementiæ suffecerit, ad accuratissimum sui specimen, abolevisse delicta universorum hominum, qui videlicet in Deum revera spem suam collocarunt: nullo, inquam, modo, non si contingere posset, ut illa millies majora seipsis fierent. Non pertingit hominis mens ad aliquid eorum, de Deo quæ considerantur, nec propinquo ab illis intervallo abest. Quidquid ergo magnum est et augustum, sive nomen, sive res, aut quidcunque tandem fuerit, quod mentis potestate natura que formari et percipi possit, id ostensum est infra perceptionem accuratam clementiæ Salvatoris esse positum. Ipsi gloria, cum Patre sanctoque Spiritu, in sæcula tribuatur. Amen.

ORATIO VII.

De humilitate, atque etiam ex parte, de dilectione.

Postremum caput ex iis quæ tibi a nobis ad excolendum mores laudabiles tradita sunt, de humilitate disserebat. Itaque non abs re postrema quoque sic a nobis instituitur oratio, ut in ejusdem virtutis prædicatione cum illo consentiat. Quin etiam illa in oratione, qua te ad eloquentiæ studia cohortabar, obiter quasi quiddam de moderatione disserebam, ipso nos orationis impetu secum abripiente. Intelligere vero potui, fuisse tunc arrectas illorum aures, qui aderant, velut existimantium se illo de bono prolixius aliquid audituros. At ego tunc quidem eis non gratificabar, ne temere quasi transversus age-

¹ 1 Cor. II, 9.

ξαντες; Οὐ γὰρ οὐχ ὁσῶς βεδιώκεσαν, ἐπειτα τῇ μεταγνώσει τῶν ἔργων, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν νεύσει, ὡς τε πεπειρανται τοῦ ὑπ' αὐτῶν ὕψισθέντος, καὶ τοσοῦτον εὖ πεπόνθασαι παρ' αὐτοῦ, ὅπόσον ἂν εὐζῆαιτο, πόσης ἂν ἠξίωοντο τιμῆς, μὴ μολυνθέντες τὴν κρώτην; Εἰ δ' ἔνεστι κάκει τὰς τούτων ψυχὰς λύπην ἠντινοῦν ὀλῶς ἴσχειν, τοῦτ' ἂν οἶμαι τὸ πλήτερον, ὅτι τὸν σφόδρα φιλήσαντα εὐλόπου ἀμαρτάνουσαι, καὶ τοῖς κακοῖς μολύνουσαι ἑαυτάς. Καὶ διὰ ταῦτα τοῖς πᾶσιν ἂν παραινέσαιμι, καὶ πρὸ γε πάντων τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, μὴ ταῦτα πράττειν ἡμᾶς ἐθέλειν, δι' ἃ δεήσει πολλῶν διακρύων καὶ στεναγμῶν, ἐπὶ τὴν ἀρίστην ὁδὸν ἐπιστρέψασιν· ἀλλ' ἐκείνων ἔχεσθαι, ὡς ἂν εἴη καθαρῶς ἡδεῖσθαι, τῷ τε καθαρῶς βιοῦν, τῷ τε ἐπιτίθειν τεύξεσθαι αἰωνίων ἀπολαύσεων, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὐδ' οὐκ ἠκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, κατὰ τὸν θεὸν Ἀπόστολον. Ἐνταῦθα δέ μοι τὸν λόγον οἰομένῳ δεῖν καταλύσαι, εἰρήσεται τι περὶ τῆς ἀνωτάτω φιλανθρωπίας, βραχὺ μὲν πάνυ, καλῶς δ' οὖν ὁμοῦς τὸ πᾶν δεικνύον, ὡς ἐμοιγε παρίσταται, τοῦ σκοποῦ.

Λέγω δὴ τῇ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος φιλανθρωπίᾳ, ἀπέριφ' γε παντάπασιν οὐση, μὴ δύνασθαι τι τῶν πάντων ἐξισωθῆναι, ἢ γοῦν ἐκείνη παραδληθῆναι, μήτοι γε τὰ πταίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἔστι πεπερασμένα τὰ πάντα. Καὶ ὅτε τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐδαμῶς ἀρκεῖσαι ἂν αὐτῇ πρὸς τὴν ἐαυτῆς ἀκριβεστάτην ἐπίδειξιν τὴν ἀμαρτίαν ἀνηρηκεῖναι πάντων ἀνθρώπων, δηλαδὴ τῶν εἰς Θεὸν ὡς ἀληθῶς ἠλπικότων· οὐ μόνον οὐδαμῶς, οὐδ' εἰ δυνατὸν ἦν αὐτὴν μυριάκις ἐκυτῆς μεῖζω γενέσθαι. Οὐ νοῦς ἀνθρώπινος ἐφικνεῖται πρὸς τι τῶν περὶ Θεὸν νοουμένων, οὐδ' ἔγγυς. Πᾶς οὖν ὁ μέγα τε καὶ σεμνὸν εἶτε πρᾶγμα, εἶτε τ' ὄνομα, ἢ ὅτι ποτ' ἂν καὶ εἴη, νοῦ καὶ ἔξουσιᾳ καὶ πεφυκότι πλάσθηναι τε καὶ νοηθῆναι δυνάμενον, εἴσω πίπτον δεικνύεται πρὸς ἀκριβῆ κατὰληψιν τῆς τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίας. Αὐτῷ ἢ δόξα ἅμα τῷ Πατρὶ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

Περὶ ταπεινοφροσύνης· ἐκ μέρους δὲ καὶ περὶ ἀγάπης.

Τῶν κεφαλαίων τ' ὕστατον, ἃ σοι παρ' ἡμῶν ἀποδέδοται εἰς ἡθῶν σπουδαίων ἐπιμέλειαν, περὶ ταπεινοφροσύνης διελέγετο. Εἰκότως ἂν οὖν γένοιτο καὶ ὁ τελευταῖος ἡμῶν λόγος οὗτος, ἐκείνῳ συμφεταγγόμενος, τῷ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ ἀρετὴν ἐξυμνεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρὸς λόγους σε προτρέποντι λόγῳ εἶπόν τι ὡς ἐν παρέργῳ περὶ μετριότητος, βίᾳ τοῦ λόγου παρενεχθεῖς. Συνήκα δ' οὖν ποιήσας μετέωρον τὴν ἀκοήν τῶν παρόντων, ὡς νομιζόντων ἀκούεσθαι τι μακρότερον περὶ τουτοῦ τοῦ καλοῦ. Ἐγὼ δὲ τότε μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔχαρισάμην, ὡς μὴ ἐμπερομένην ὅποι ἀντύχοι· ἀλλ' ἐχώρουν, ἐφ' ὅπερ εἶδει, τοῦ

προκειμένου μόνου ἐχόμενος, καὶ ὑπισχνούμενος ἱερεῖν Ἀ
μετὰ τοῦ καιροῦ. Καὶ δὴ μοι τελεσθέντος τοῦ πρὶν
διαύλου, ὦρα κάκεινους χαρίζεσθαι, καὶ σοὶ τὸ δῖον
ἀποπληροῦν· τὸ δὲ ὑστατον εἶπεῖν περὶ τῆς πάντα
ἀγαθῆς ταπεινοφροσύνης οὐ κατὰ τύχην γέγονεν,
ἀλλ' οὕτω δόξαν ἀκόλουθον εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
τοῖς κεφαλαίοις ἐκείνους, καὶ ἐν τοῖς πρὸ τοῦδε λό-
γοις ἐπλαττον μὲν σου τὴν φύσιν, ὡς ἂν τις εἴποι,
ἐπὶ πληροῦν δὲ τὴν γνώμην πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τὸν
ἔρωτα τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐνετύπουν διὰ πάντων ἐν
ταῖς τῆς ψυχῆς σου δυνάμεσιν· ὁ δὲ τὰ καλὰ κτησά-
μενος πάντα οὐδὲν ἑαυτὸν ὤνησεν, εἰ μὴ καὶ τὴν τα-
πεινοφροσύνην προσεκτήσατο, ὡς οὐδ' ἂν γε ταύτην
μόνην μάλιστα πασῶν ἀρετῶν λαμπυτήρᾳ τε, καὶ φύ-
λακα τῶν ἀγαθῶν πάντων. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως
ἔχει, ἔδει με δῆπου περὶ τῶν ἄλλων εἰπόντα, οἷς ἂν
γένοιτο ἀνὴρ τε καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, τελευτῶν καὶ
περὶ τῆς καλλίστης τῶν ἀρετῶν ταυτησὶ διελεθῆναι.
Ἐπει τοὶ καὶ σαφὴς ἐστὶ κατὰ πολὺ χαλεπώτερον
τό γε φυλάξει τάγαθὰ καὶ διασώσασθαι μέχρι τέλους
τοῦ τὴν ἀρχὴν ταῦτα κτήσασθαι. Καὶ ταύτην τὴν
γνώμην εἶπε μὲν τις τῶν πάλαι θαυμαζομένων ἐπὶ
σοφίᾳ (Δημοσθένης οὗτός ἐστιν, ὃ μετὰ μνήμης
ἀγαθῆς ὁ διὰ μέσου πάς χρόνος διατετήρηκε τοῦ-
νομα)· ἐφάνη δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀληθεστάτη,
καὶ οὐδ' ἂν εἰς ἔχοι πρὸς αὐτὴν ἀντερεῖν. Οὐ χρὴ δὲ
οἷμαι θαυμάζειν, εἰ καθόχα ἑμαυτὸν εἰς ὃν ἔχρη
ἀποδιόρασκεν ἀγῶνα. Οὐ γὰρ ἐξ ἀπονοίας κατενε-
χθέντες τὰς φρένας ἀπολωλεκότες ἐσμὲν, ὡς καὶ
τοὶ ἀδυνατοὶ ἐπιχειρεῖν, καὶ ὀλεσθαὶ γε γλιώτταν
χαμαζήλων δύνασθαι ἐπὶ ἐκείνης προσήκον εἰ-
πεῖν, τῆς ὑψοῦ μὲν πετομένης, ὑψοῦ δὲ ἐπιρούσης
ἐκείνους, οἳ τάγαθον ἐργαζόμενοι, οὐκ ἴσασιν ἐπαί-
ρεσθαι. Οὐ τοίνυν ἢ τὸ μέγεθος τῆς νῦν ἔχγειρησεως,
ἢ ἑμαυτὸν ἀγνοῶν, ἔνταῦθα τόλμης ἐξεληλυθα.
Οὐδὲ γὰρ Φαῖδρον ἀγνοῶ, εἰ μὴ καὶ ἑμαυτοῦ
ἐπιλέλησμαι, κατὰ τὸν Ἀρίστωνος Πλάτωνα. Σὺ
δὲ μοι πάντως, ὦ φίλατα, καὶ τὸ περὶ σὲ
μέγα φίλτρον, ὑπέθεσάς μοι τοῦ τολμήματος ἤδη
πως γέγονε. Σὲ μὲν γὰρ εἰ μὴ ἴδοιμι πάντα ἀγαθὸν
ἄνδρα, οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ τερπνῶν ἠγησαίμην ἂν
ποτε τῶν τερπνῶν εἶναι. Τὸ φίλτρον δὲ γε τοσοῦτον,
ὅσον με καὶ παροτρύνει πράγμασι παντάπασι
μεῖζοσιν ἢ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἰσχὺν ἐχειρεῖν.
Τοῦτό μοι τὸ φίλτρον εἰργάσατο τοὺς τε λόγους του-
τουσὶ τοὺς πολλοὺς, καὶ τὰ πρὸς σὲ κεφάλαια σὺν
ἐπιστολαῖς. Τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν, μεθ' ἑαυτῆς τὸ
εὐλόγον ἔχουσαν, βιάζομενον, εἰς τοῦτό με πραγ-
μάτων ἐξήνεγκεν, ἐν καιροῖς οὐ συγχωροῦσι τὸν ἐπὶ
τῶν εὐκίων καθήμενον, ἄλλοσέ ποι τοὺς ὀφθαλμοὺς
τρέπειν ἢ πρὸς μόνας τὰς τῶν κυμάτων ἐπιφορὰς.

Ἡ γὰρ λαοὶ τ' ἐπιτετρέφεται, καὶ τόσσα μέ-
μηλα,

εἶπεν ἂν ὁ ποιητής, οὐ βραδίως δύναται οἷς ἂν ἐθε-
λήσειε χρῆσθαι. Αἱ γὰρ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀσχολίαι,
πρὸς ἑαυτῆς τὸν νοῦν ἐπιστρέφουσαι, ὡσπερ τινα
δεσμώτην πεδοῦσαι τοῦτον, ἀσφαλῶς διακατέχουσι.

rar; sed pergebam, quo res ipsa vocabat, instituto
nostro duntaxat inhærens, ac promittens ea de re
suo me tempore dicturum. Nunc absoluto priore
curriculo, tempus ipsum flagitat, et illis uti grati-
ficer, et ex officio tibi quoque satisfaciam. Quod
alocum de humilitate, re prorsus optima, postremo
loco dicamus, non fortuito factum est, sed quod ita
consentaneum nobis visum esset. Cum enim in istis
capitibus, et in orationibus hanc præcedentibus,
naturam tuam sinxerim, ut ita loquar, ac volunta-
tem ad meliora velut athletam ungens excitaverim,
omnibusque modis in animi tui facultatibus amo-
rem bonorum operum impresserim; at ille bonis
omnibus acquisitis, cum nihil sibi fructus attulerit,
si non et humilitatem compararit, uti quæ sola po-
tissimum sit lumen virtutum universarum, bono-
rumque custos omnium: hæc ergo cum ita sint,
sane par erat ut qui de cæteris disseruissem, per
quæ tam in virum quam regem bonum evaderes,
postremum etiam de hac pulcherrima virtute per-
tractarem. Quippe dubio procul difficilior est sarpe-
numero, custodisse bona et ad finem usque conser-
vasse quam eadem ab initio acquisivisse. Quam
sane sententiam protulit quidam, qui olim sapientia
nomine in admiratione erat (Demosthenes, in-
quam, cujus nomen honesta cum recordatione con-
servavit tempus id omne quod inter ipsum ætatemque
nostram intercessit), deque rebus ipsis apparuit,
nam esse verissimum, cui nemo contradicere possit.
Equæ vero mirandum, opinor, in id me descendisse
certamen quod fugere debebam. Quippe non im-
pulsus lemeritate, mentem amisimus, ut ea conemur
quæ præstari nequeant, humilemque linguam pute-
mus aliquid illa virtute dignum proferre posse, quæ
in sublimi volat, et in altum attollit eos qui quod
rectum est cum peragant, animis tamen efferrî ne-
sciunt. Non, inquam, vel conatus ipsius magnitudi-
nem, vel meipsum ignorans, huc audaciæ progres-
sus sum. Nec enim ignoro Phædrum, nisi meimet
ipsius oblitus sim, secundum filium Aristonis Pla-
tonem. Nimirum tu, charissime filii, et eximia erga
te meus amor, audacis huiusce facinoris causam
mibi præbuit. Nam nisi te per omnia virum egre-
gium videam, nihil in vita jucundum volupe mihi
unquam fuerit. Amor vero tantus est, ut ad ten-
tandum res omnino viribus nostris majores impel-
lere potuerit. Illic amor et complures hæc oratio-
nes, et illa mihi capita, cum epistolis, elaboravit:
hic me nimia vi quadam urgens, cum qua conjun-
cta probabilis esset ratio, ad has abrupit commen-
tationes, et illis quidem temporibus quæ minime
permittunt ut qui sedet ad clavum alio convertat
oculos quam solos ad impetus procellarum. Nam is,

Cui populi commissi, et talia tantaque curæ,

quemadmodum poeta loqueretur, non facile quibus
vult uti potest. Etenim occupationes pro republica
mentem ejus ad se retrahentes, quasi que vinculum
aliquem pedicis constringentes, accurate detinent,

Et pedicas atque vincula merito quis existimaverit, opinor, urgentes illas perpetuo rerum difficultates. Cum autem plures et magni viri, tam priscis quain nostris temporibus, orationes ante nos de humilitate habuerint, nemo tamen unquam omnia dixit. Atqui suis illam orationibus quam egregie putas ornarunt? Tamen cum angelis ea degens, nimio-pere supra laudes omnes quæ ipsi tribuuntur sita est. Scimus igitur illos præclare locutos, si quis et ipsorum hominum et orationum vim spectet, sed iidem scimus et hanc virtutem eos qui aliquid de ea dicere conantur, cupiditati suæ minime pares declarare. Quamobrem manifesto patet, neminem id associaturum, ut ex dignitate de hac disserat. Quippe virtutem per se tam egregiam, tam splendidam, tam omnino bonam et excellentem, quænam æquare possit oratio? Nec tamen idcirco silendum universis, sed prorsus e contrario dicenda conferrandaque in medium, quæcumque proferri possunt. Fortasse quispiam non celebris orator de ea quid dixerit ab ejus eminentia non alienum, et alius rursum, similiter, iterumque fortassis et alius. Nam a ratione non abhorret, aliquem una in parte magis illam ornaturum quam alios illo præstantiores. Vidi equidem hoc rebus in omnibus evenire, nec non eum feram nactum, qui non admodum arte sagittandi excelleret, ac feliciter quidem vel ipso Teucro et Ida prisco, et si quis alius arcu maximam adeptus est gloriam. Quapropter omnes conferre debent cum declarandæ rei toti majorum orationes non sufficiunt, ac siquidem sua quisque adjecerit, et congesta fuerint omnium dicta, quasi per collectam quamdam, ipsorumque oratorum ora visa fuerint os unum esse, fortasse propius accesserint, de ea qui disserunt, ad hoc, ut omnino quiddam ea dignum dicere videantur. Et quidem usuvenit, ut ænigmati consimile sit, hanc circa virtutem quod accidit. Non enim illam ex dignitate admirando, maximam esse declarant, sed dum pariter omnes eam convenienter laudare nequeunt, nullam orationem posse sublimitatem hujus assequi, ostendunt. Quo fit ut omnino sint hæc ænigmati similia, siquidem per non convenientes laudes convenienti corona se redimit. Ideoque rogatos auditores volumus, ne quid acerbius de nobis cogitent, neve temeritatis nos accusent, qui tanta de re disserendum cogitavimus, cum vires in nobis sane tenues sint; nam recte nos excusant quæ prius diximus. Et cætero qui jure facta a nobis hanc excusationem arbitror. Etenim primum id quod compulit nos ut in hoc pelagus nosmet immitteremus, acres ad persuadendum vires habet, ut audacter rem aggredieremur, et omnem laborem atque periculum pro levi ac tolerabili duceremus. Fecit enim hoc amor filii, tum virtute præstantis, tum sceptrum in manibus gerentis. Deinde considerandum hoc quoque venit. Non enim ostentationis causa certamen hoc suscepimus, nec eo spectabamus ab initio, quod admirationi nobis esset humilitas (non enim ea nostris laudatio-

Α Πέδας δ' ἂν οἶμαι καὶ δεσμὰ δικαίως πᾶς τις νομίσει τὰς ἀεὶ κατεπειγουσὰς ἀνάγκας. Πολλῶν δὲ δυνάτων καὶ μεγάλων τῶν περὶ ταπεινοφροσύνης προσηρηκότων καὶ ἐν τοῖς πάλαι, καὶ ἐν τοῖς νῦν, οὐδεὶς οὐδέπω τὸ πᾶν εἰρηκε. Καίτοι τοῖς παρ' ἑαυτῶν λόγοις πῶς οἶαι ταύτην ἐκόσμησαν; Ἄλλ' ἤδη τοῖς ἀγγέλοις συνδιαιωμένη, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ὑπέρκειται τῶν κατ' αὐτῆς ἐγκωμίων. Ἴσμεν τοίνυν ἐκείνους; μὲν καλῶς εἰπόντας, εἰ τις εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τῶν λόγων ἰσχὺν ἀπίδοι· Ἴσμεν δὲ καὶ ταύτην τῆν ἀρετὴν πολὺν κατόπιν τῆς προθυμίας ἀποδεικνύσαν τοὺς γε περὶ αὐτῆς τι λέγειν ἐπιχειροῦντας. Ὅστε φανερὸν ἡμῖν γίγνεται, μὴδ' ὄντινούν δυνήσεσθαι τὸν κατ' ἀξίαν εἰπεῖν. Ἄρετῇ γὰρ οὖση καθ' αὐτὴν οὕτω καλῆ, οὕτω λαμπρᾷ, οὕτω πάντα ἀγαθῇ καὶ βελτίστη, τίς ἂν ἐξισωθείη ποτὲ λόγος; Οὐ μὴν γε διὰ τοῦτο προσήκει σιγὴν τοὺς ἅπαντας ἀγειν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν λέγειν τε καὶ συνεισφέρειν τὸ κατὰ δύναμιν. Τάχα τις περὶ αὐτῆς καὶ τῶν οὐκ εἰς λόγους εὐδοκίμουτων ἐρεῖ μὴ ἀάμπαν ἀπᾶδον τοῦ ταύτης ὕψους· καὶ ἄλλος αὔθις ὁμοίως· καὶ πάλιν ἕτερος ἴσως. Οὐ γὰρ ἀπεικὸς τὸν δεῖνα ἐνὶ τῷ μέρει ταύτην κοσμήσει ὑπὲρ τοὺς μελίζους. Εἶδον τοῦτ' ἐγγινόμενον ἐπὶ τῶν ἀπάντων, καὶ τετυχηκότα θηρίου μὴ πάνυ θαυμαζόμενον ἐπὶ τοξικῇ, ἀμεινον οἶμαι καὶ Τεύκρου, καὶ Ἴδα τοῦ παλαιοῦ, καὶ εἰ τις ἄλλος ἐπὶ τοῖς τόξοις μεγίστην κέκτηται δόξαν. Ὅστε δεῖ τοὺς ἅπαντας συνεισφέρειν, ὅταν τὸ πᾶν ἐνδείξασθαι τὰ τῶν μειζόνων οὐκ ἐξαρκῆ· κἂν προσθῶσιν ἕκαστος τὰ παρ' ἑαυτῶν, καὶ συνενεχθῆ τὰ πάντων ὡς ἐξ ἐράνου, καὶ ἐν γε δόξῃ στόμα τὰ τῶν εἰπόντων, εἰθιοιεν ἂν ἐγγύς οἱ περὶ ἐκεῖνης εἰπόντας τοῦ λέγειν ὅλως ἀξίον περὶ ταυτησὶ δόξαν. Συμβαίνει δὲ τὸ δοκεῖν ἀνίγμα τὸ περὶ τῆνδε γινόμενον. Οὐ γὰρ τῷ ἀξίως θαυμάσαι, μεγίστην ταύτην οὖσαν ἐμφαίνουσιν, ἀλλ' οἷς γε πάντες ὁμοῦ τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου διαπίπτουσι, τὸ μηδένα δύνασθαι λόγον ἐφικέσθαι τοῦ ταύτης ὕψους δεικνύουσιν. Ὅστε σαφῶς ἀνίγματι ταῦτα ἔοικεν, εἰ δὴ τοῖς μὴ γινόμενοις ἐπαίνοις τὸν γινόμενον στέφανον ἑαυτῇ περιεθῆσι. Καὶ τοίνυν παραιτούμεθα τοὺς ἀκροατάς, μὴδὲν δυσχερὲς ἐνθεθυμησθαι περὶ ἡμῶν, μὴδὲ προσηγορίας γραφῆν ἡμᾶς γράψασθαι, οἱ προθύμηθημεν εἰπεῖν περὶ τοσοῦτου πράγματος, οἱ τὴν ἰσχὺν ἀδρανῆ κεκτημένοι. Παραιτέτα γὰρ καλῶς τὰ προσηγορεύσει. Καὶ ἄλλως δὲ σὺν τῷ δικαίῳ τὴν νῦν παραιτήσιν γεγενῆσθαι μοι φαίνεται. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ συνελάσαν ἡμᾶς εἰς τοῦτ' ἀφείναι τὸ πέλαγος δεινόν τι πελθεῖν τολμᾶν, καὶ πάντα πόνον καὶ κίνδυνον κοῦπον ἡγεῖσθαι καὶ φορητόν· παιδὲς γὰρ φίλτρον, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ σκῆπτρον ἔχοντος ἐν χερσίν· ἔπειτα καὶ τοῦτο σκοπεῖν δεῖ. Οὐ γὰρ δὴ κατ' ἐπιβείξιν πρὸς τοῦτον τὸν ἄθλον ἀπεδυσάμεθα, οὐδὲ τὸ θαυμάσαι τὴν ταπεινοφροσύνην οὕτως ἀπλῶς ὁ σκοπὸς ἡμῖν ἐξαρκῆς ἦν (οὐδὲ γὰρ δαίται τῶν παρ' ἡμῶν ἐπαίνων ἐκείνη γε)· ἀλλ' ὅπως αὕτη γένοιτο τῷ παιδὶ φιλῆ, καλλίστη τούτῳ φανεῖσα· καὶ ζητηθῆ, διὰ τὸ φιλεῖσθαι· καὶ εὐρεθῆ που πάντως αὐτῷ, σπουδαίως ταύτην ἰχνεύ-

οντι· καὶ ἡ κτῆσίς γε αὐτῆς χάρισά τις γίνηται· καὶ ἡ δόση διὰ τὴν μετὰ σπουδῆς ζήτησιν· καὶ φυλαχθῆ φιλοπόνως τῶν εἰρημένων ἕνεκα πάντων. Τοῦ γὰρ ὡς ἔτυχεν εὐρεθέντος οὐδὲ πολὺ τι δάκνον ἢ λυπηρὸν ἢ στέρησις καθίσταται, εἰ καὶ ταχὺ μετασταίῃ, ὃ γε καὶ συχνῶς φιλεῖ γίγνεσθαι. Κὰν ἦ τὸ κτῆμα πνευματικόν, πτηνοῦ τιος δίκην πολλάκις ἀφίπταται τῆς ψυχῆς, καὶ οὐδὲ ἀσθάνεται ὁ μὴ σὺν πόθῳ κτησάμενος, δεινόν τι πεπονθώς. Εἴη δὲ σοὶ τῷ φιλάτῳ κατὰ τὰς ἐλπίδας ἐκθῆναι τὰ παρ' ἡμῶν εἰρημένα. Καὶ εἰ δόξαιμεν ἡμεῖς μῆτε τὰ δέοντα εὐρηκῆναι περὶ ταυτοῦ τῆς ὕλης· εἰπεῖν, μῆτε μὴν τὰ εὐρεθέντα καλῶς ἀρμόσαι· πρὸς ἄλληλο, μῆτε εἰρηκῆναι ταῦτα τὴν κόσμῳ, ὥστε ἐβρῶμένως ἔχειν ἐφ' οἷς πάλλ' ἐμῶν, Ὁμηρικῶς εἰπεῖν· οὐ μόνον πρῶτος οἴσομεν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἀνοίσομεν τῷ τοιαύτην δαδωκότι σοὶ χάριν, ὡς ὠφελεῖσθαι δύνασθαι πανταχόθεν, καὶ οἷς οὐκ ἂν ἕτερος. Ἡμῖν δ' ἐν ταῦθα γενομένοις τοῦ λόγου δκνος τις ἐπέχρεται θαυμαστός, καὶ ἀποσιδῆξιν παραινέει εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν δύναμιν ἀφορῶσι, καὶ τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Ἐν ταῦθα γὰρ τὸ δυσχερὲς οὕτω νικῶν ἐστι μεθ' ὑπερβολῆς, ὡς οὐδὲν ἕτερον. Αὖτε τε γὰρ τόνον φυχῆς, καὶ χαυνοὶ τοὺς λογισμοὺς, καὶ τὴν διάνοιξιν ἐκλυτον ἀποφαίνει. Τίς γὰρ οὕτω παῖς ἐστιν, ἢ πόρθῳ που τοῦ δέοντος ὑπὸ θράσους ἀκαθέκτου παρασυρεῖς, ὡς οἴεσθαι γλώτταν γένην εἰς ὕψος ἀναδῆσσομαι τῆς ταπεινοφροσύνης; Τί δὲ καὶ εἰπῶν περὶ ταύτης οὕτω μεγαλοπρεποῦς οδοῆς, ἐγγὺς που τοῦ προσήκοντος εἰρηκῆναι δόξει; Οὐδὲν γὰρ οἶμαι σεμνὸν, ἢ μέγα, ἢ λαμπρὸν, μεθ' ὄσης δύναται τις ὑπερβολῆς εἰπεῖν, ὃ μὴ ἂν πρὸς τοῦναντίον περιστῆῃ τῷ βουλομένῳ ταύτην κοσμεῖν, τὴν ἀέριον, τὴν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς νῦν οἰκοῦσαν, εἴπερ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνης ἀπάσης, ὑπερουράνιος ἀληθῶς, καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς ἐστι κόλποις. Ἔστι γὰρ πᾶσα ἀνάγκη, ὅπουπερ ἂν ὁ Χριστὸς εἴη, ἐκεῖ καὶ ταύτην εἶναι διηνεκῶς. Καὶ ἦν ἀμέλει ἐν αὐτῷ ὁ ταύτης ἔρωσ ὑπερφυῶς; καὶ πρὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐκεῖνον γενέσθαι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἀληθές, οὐκ ἂν αὐτὸς ἡμῖν ἐπεδήμησε μετὰ τῆς σαρκός, κλίνας μὲν τοὺς οὐρανοὺς, κατὰ τὸν προφήτην, μηδαμῶς δὲ χωρισθὲς τῶν πατρικῶν κόλπων· οὐδ' ἂν ὑπένεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν ἄπαντα, ἃ καὶ τοῖς δούλοις οὐ φορητά. Ὡσθ' ὅπερ εἶπον, ὑπερουράνιον ἀποδέδεικται τὸ χρῆμα τῆς ταπεινοφροσύνης. Ἄλλοι δὲ καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον. Ὑπὲρ γὰρ τοὺς οὐρανοὺς ἀναβέδουσα, τὸν ὑπερουράνιον ὡς ἡμᾶς κατήγαγε· μᾶλλον δὲ αὐτῷ συμπαρομαρτούσα, ὅπουπερ ἐκεῖνος, κάκεινη. Εἴ τις μὲν οὖν σκοπήσειεν ἀκριθῶς, καὶ ἀπὸ τῶν προοιμίων αὐτῶν εὐρήσει ταύτην ἥτις ἐστὶ, καὶ εἰς οἷαν γέ τινα τὴν ὑπεροχὴν ἀναβέδουσαν· ἡμεῖς δὲ μακρότερον περὶ αὐτῆς ἤδη λέγωμεν, ἵνα καὶ διὰ πλειόνων αὐτὴν κοσμήσαιμεν. Τὸ γὰρ πλειοῖσι φανὲν μᾶλλον φιλεῖσθαι δίκαιον μᾶλλον καὶ φιλεῖται· et qualem ad eminentiam ascenderit. Nos autem

prolixius de ea nunc disseramus, ut pluribus eam

nibus indiget), sed ut illic chara fiat, visa ei pulcherrima; et quaeratur, quoniam chara sit; et omnino inventatur ab eo, studiosè hanc indagante; et acquisito ejus grata sit et jucundissima, propter indagatiōnem studiosam; et diligenter custodiat, propter omnia nunc indicata. Nam ejus quod inventum est fortuito, non admodum mordax est aut molesta privatio, tametsi eceleriter amittatur quod sane frequenter fieri solet. Ac siquidem res spiritualis fuerit, avis instar ex animo sæpius avolat; quique non eam cum desiderio comparavit, ne sentit quidem aliquid grave sibi accidisse. Opto autem ut tibi longe mihi charissimo, ex animi voto eveniant quæ a nobis dicta sunt. Nos quidem si nec invenisse videhimur quæ de hac materia dici poterat, nec inventa recte coagmentasse, nec ea cum dignitate concinnitateque exposuisse, robor ut aliquid habeant scilicet, in quibus equidem multum laboravi, ut Homericò verbo utamur: non solum id commode feremus, verum etiam illi gratiam habebimus, qui talem tibi concessit gratiam, ut emolumentum rebus ex omnibus capere possis, et illa quidem unde nihil alii fructus accesserit. Cæterum progressis nobis ad hanc orationis partem, formido quædam admirabilis se offert, quasique resiliendum ab instituto monet, siquidem et vires nostras et rei magnitudinem spectare velimus. Quippe tanta difficultas hic nimio opere regnat quanta vix alia fuerit. Nam et animi contentionem laxat, et cogitationes frangit, et mentem languidam reddit. Quis enim adeo puer est, vel effreni quidam audacia tam procul extra decori limites abreptus, ut linguam terrenam ad humilitatis sublimitatem conscensuram putet? quidnam de hac in medium proferens, quæ sane tam magna est, ex dignitate dixisse videbitur? Nam nihil, opinor, tam augustum, vel magnum, vel splendidum abs quoquam dici potest, quod in contrarium non cadat ei qui hanc ornare velit, æriam, ætheriam, cœlestem, ultracœstem, in sinu Patris nunc habitantem: siquidem omnis humilitatis thesaurus, Servator ille noster, revera ultracœlestis est, et in sinu Patris commoratur. Quippe necesse est omnino ut ubicunque Christus est, ibidem et hæc perpetuo sit. Et erat dubio procul in ipso hujus amor eximius etiam priusquam nostri similis fieret. Nam si absque hoc fuisset, ad nos cum carne non venisset, inclinatis quidem cœlis, uti vates loquitur, at nullo modo patris a sinu avulsus, neque pro nobis omnia pertulisset, nec mancipiis toleranda. Quo fit ut humilitatem, ceu dictum est, rem cœlestem esse, sit demonstratum; quod sane vel hoc etiam modo perspicuum est. Nam cœlos ipsos supergressa, ultra cœlestem illum ad nos deduxit, vel potius comitans eum, ubicunque scilicet ipso est, ibidem et ipsa. Quod si quis accurate rem spectaverit, de ipsi exordis, quænam hæc sit, inveniet, et qualem ad eminentiam ascenderit. Nos autem

prolixius de ea nunc disseramus, ut pluribus eam

bratum laudibus, nulla non parte venusta et incomparabili cum pulchritudine circumiens, omnes ad se pertrahit, et in amorem sui pellicit prudente quadam cum insania, licet ista duo vocabula, prorsus invicem sibi contraria, coire non posse videantur; quod equidem opinor minime mirum videri debere, nam omnino complura in hac, quæ repugnare sibi videntur, coeunt, sicut et in illo vitio quod huic adversum est, nimirum in elatione. Quippe vocabulo quidem tenuis hæc sublimis est, cum nihil ea sit humilium nec magis affixum humo, quandoquidem et illorum quibus adest animos dejicit et ad infimum usque barathrum ablegat. Indicio sunt ea quæ Pharisæum illum deturbavere, perpauca sane verba, gratiarum quidem actionem erga Deum continentia, propter eam virtutem qua præditus esset, sed itidem et superbi quidpiam complectentia, quod tacite mistum (uti quis dixerit) gratiarum illis actionibus æquis et justis esset. Modestix vero inest quidem ipsum nomen humilitatis, qua appellatione quid esse demissius potest? sed in sublimi habitans, suscitatur de terra inopem, deque stercore pauperem erigit. Atque huic orationi meæ testimonio est, quod publicano divinitus contigit. Quare vel insanissimus amor in hac ut summa cum prudentia coeat, fieri potest. Nam quæ in ea sunt omnia, quasi nova et hominum ab opinione abhorrentia videntur. Quin et hoc novum quiddam esse arbitror. Cum enim hæc in iis quibus chara est, si quidem velint, existere soleat, contrarium illi vitium nolentes occupat, quotquot eo laborant. Quippe tantum abest ut id nobis inesse velimus, ut etiam extrema nos affici putemus injuria, si quis superbix nos deditos dicat. Cæterum volenti mihi de proprietatibus hujus etiam prolixius disserere, quod istuc quoque convenire dicenti de humilitate videretur, interim alia quædam ad animum accidit cogitatio, quæ potior esse visa fuit. Quippe cogitabam, non instituendam esse de hoc vitio longiorem orationem, cum paucis officio satisfacere liceat. Etenim dum laudationem humilitatis conteximus, elationis quoque vituperationem perficimus. Nam cum hæc sibi repugnent invicem, etiam repugnantia sunt de iis quæ dicuntur. Unam enim ornare, probris est alteram afficere. Similiter et vice versa, vituperium unius certa laus est alterius.

Humilitas ergo, quam ornare decrevimus, animis exigit vitia, saneque mirabilia quædam efficit cum fidelibus adest, et malis genis ut exitialis, sic eorumdem expultrix est. Copias illas cælestes, quæ circa Deum sunt, in statu suo conservat: non enim in ista luce permansissent, si ab eis ipsa recessisset. Argumento est quod lapsus sit Lucifer, ob splendorem nimium animo supra dignitatis conditionem elato. Hoc ipse telo vulneratus, idem adversus nos quoque continuo torquet, contra quosvis id servitutum sibi putans: quam quidem opinionem suis ex malis haurit. Et est sane telum hoc alio quovis nocentius, nisi objecta huic modestia, vim ejus irri-

νοφροσύνη, πολλαχόθεν ὄψα κοσμία, καὶ σὺν ἀμηχάνῳ κάλλει περιουῶσα, πρὸς ἑαυτὴν ἐφέλκεται πάντας, καὶ ποιεῖται ἑαυτῆς ἔραστὰς μετὰ μανίας σώφρονος, εἰ καὶ τῷ ὀνόματι τοῦτω, ὄντε ἐναντίω καθάπαξ, δοκεῖ μὴ δύνασθαι συνελθεῖν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, οὐ χρὴ θαυμάζειν. Πολλὰ γὰρ πάντως ἐπ' αὐτῇ τὰ ἀντικείμεθα δεκούντα συνέρχεται· ὡσπερ καὶ τῇ πρὸς αὐτὴν ἐναντίως διακειμένη κακίᾳ, τὴν ἔπαρσιν λέγω. Ἡδὲ μὲν γὰρ ἐκ τῆς κλήσεως ὑψηλῆς, ἥς οὐδὲν ἂν γένοιτο ταπεινότερον, οὐδὲ χαμερπέστερον, ὅπου καὶ οἷς γε σύνεσσι, καταβάλλει τὰς τούτων ψυχὰς, καὶ παραπέμπει πρὸς τὸ κατώτατον βάραθρον· καὶ δηλοῖ τὰ Φαρισαίων ἐκείνων κατανεγκόντα βραχέα ῥήματα, εὐχαριστίαν μὲν ἔχοντα πρὸς Θεὸν διὰ τὴν αὐτῷ συνοῦσαν ἀρετὴν, ἔχοντα δὲ τι καὶ ὑπερήφανον, μεμιγμένον εἶποι τις ἂν λεληθότως ταῖς γιγνομέναις εὐχαριστίαις· τῇ δὲ μετριότητι πρόσεσι μὲν τὸ τῆς ταπεινώσεως ὄνομα, καὶ ταυτησὶ τῆς κλήσεως εἰ καὶ ἂν γένοιτο κατωτέρω; ἀλλ' ὑψοῦ τὴν οἰκισιν κεκτημένη, ἐγείρει μὲν ἀπὸ γῆς τὸν πένητα, ἀπὸ δὲ κοπρίας ἀνίστησι τὸν πτωχόν. Καὶ μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ τὸ παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν τελώνην γεγεννημένον. Ὅστε καὶ τὸν μανικώτατον ἔρωτα μετὰ σωφροσύνης ἀκροτάτης ἐπὶ ταύτης συνελθεῖν οὐκ ἀδύνατον. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τὰ αὐτῆς ὡσπερὶ παράδοξα πάντα. Καὶ μὴν καὶ τοῦτό γε καινὸν οἶμαι. Ταύτης γὰρ ἐπιδημώσεως τοῖς φίλοις, ἂν ἐθέλωσιν, ἡ ἐξ ἐναντίας κακία μὴ βουλομένοις τοῖς ταύτην ἔχουσιν ἐπιεισέρχεται. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχομεν ταύτην ἐθέλειν ἡμῖν παρεῖναι, ὅσον καὶ τὰ ἔσχατα προπηλακίζεσθαι νομίζομεν. εἰ ὑπερηφανία κεκρατημένους ἡμᾶς τις εἶποι. Βουλομένη δὲ μοι μακρότερον λέγειν καὶ περὶ τῶν ταύτης ἰδιωμάτων (ἰδὸκε γὰρ καὶ τοῦτο προσήκον τῷ περὶ ταπεινοφροσύνης λέγοντι) ἐπιβλέψας ἕτερος λογισμὸς ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ἔδοξεν ἐπικρατέστερος εἶναι. Ὅ δὲ λογισμὸς μὴ δεῖν ἐπεκτεινεσθαι περὶ ἐκείνης λέγοντας, παρὸν συνεσταλμένως εἰπόντας, τὸ δέον ἀποπληρῶσαι. Δι' ὧν γὰρ δήπου τὸν ὑπὲρ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐξωφανόμενον ἔπαινον, καὶ τὸν κατὰ τῆς ἐπάρεσως ἐξεργαζόμεθα ψόγον. Ἐπειδὴ γὰρ αὐταὶ ἀντίκεινται, καὶ τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα διγλόνει. Τὸ γὰρ τὴν ἑτέραν κοσμησαὶ καταισχυναὶ τὴν ἑτέραν ἐστίν. Ὅσαύτως δὲ καὶ τὸ ἔμπαινον. Ὅ γὰρ τῆς ἑτέρας ψόγος τῇ ἑτέρᾳ σιφῆς ἔπαινος γίνεται.

Ἡ τοίνυν ἡμῖν προκειμένη κοσμεῖσθαι τὰ μὲν πάθη τῶν ψυχῶν ἐξελαύνει, θαυματοουργεῖ δὲ κομιδῇ πιστοῖς ἀνδράσι συνοῦσα· καὶ γίνεται τοῖς δαίμοσιν ὀλέθριός τις καὶ ἀποτρόπαιος. Τὸς περὶ Θεὸν δυνάμεις ἐν τῷ καθεστηκότι τηρεῖ. Οὐ γὰρ ἂν διέμενον ἐν τῷ φωτισμῷ, αὐτῆς ἐκείνων δισταμένης. Καὶ δείκνυσσι τὸ πεπτωκέναι τὸν ἐσωφόρον ἀπὸ τῆς ἀγαν λαμπρότητος, ὑπὲρ τὸ σχῆμα φρονήσαντα. Τοῦτω τῷ βέλει τρωθεὶς αὐτός, καὶ καθ' ἡμῶν ἀφήσιν αὐτὸ συνέως, νομίζων ἐσεσθαι οἱ κατὰ παντός, ἐκ τῶν ἑαυτοῦ κακίων τὴν δόξαν ταύτης λαμβάνων. Καὶ μέντοι γε καὶ βλάπτων ἐστὶν ὡς οὐδὲν ἕτερον, ἐὰν μὴ τὸ μέτριον προβληθῆν

ἀπρακτον αὐτὸ δεῖξῃ. Ὅστε ἡ μὲν ἔπαρσις καὶ τοὺς ἄγγέλους ἀπέλλουσι· τὸ δὲ ταύτης ἐναντίον τὸ μέτριον ἀναγκαιῶς τάναντία διαπράσσεται, καὶ ἐπανασώσει τοὺς ἀνθρώπους τῷ πλάσαντι, ὧν τοὺς προγόνους ἀπώλεσεν ἡ ἐξεναντίας τῇ ταπεινοφροσύνῃ κακία. Ἰσοθεῖαν γὰρ φαντασθέντες, ἐκπίπτουσι μὲν ἐκείνοι τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ γε τοῦτοις συμβάν ἀκολούθως καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν ἐπισυμβαίνει πασι. Ἄλλ' ἐπὶ νύσσαν τὸν πῶλον. Ἡ τοῖνον ταπεινοφροσύνῃ καὶ τῆς Αἴαντος ἀσπίδος ἄμεινον προβεβλημένη. Ἦν μὲν γὰρ κάκεινῃ τοιαύτη, βύρσαις ἐπτά κατεσκευασμένη, οἷα τὰ τῶν πολεμίων βέλη μὴδὲν ὄντα δεῖξαι. Οὐ μὴν κάκεινο παρεῖχε θαρβεῖν, ὡς ἄρ' οὐδὲν ἔσται μηχανήμα, τὸ δυνησόμενόν ποτε ταύτην βλάψαι. Ἡ δὲ ταπεινοφροσύνῃ, μονοειδῆς τις οὖσα καὶ ἀπλῆ τῇ ψυχῇ δύναμις, εἴτ' οὖν ἐξίς, διασώζει τοὺς αὐτὴν κεκτημένους, ἀφ' ὧσιν ἂν φοβερῶν ἐνθυμηθῆναι οἶόν τε. οὐ μόνον δὲ τοῖς εἰς αὐτὴν γε τεθαρβήκοσι πάντ' ἂν γένοιτο τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ πάντες ἐξῆς οἱ καρποὶ, οὗς οἱ τῆς ἀρετῆς φέρουσι πόνοι, εἰ σὺν αὐτῇ καὶ καλοῖ, ἀνευ δὲ ταύτης οὐκέτι· ὅτε καὶ λυμῆσθαι δύνανται τοῖς μὴ μετὰ τῆς προεπίσης μετριοφροσύνης αὐτοὺς τρυγῶσιν. Οὐ μὴν ἄλλ' ἔστι καὶ μοχλὸς αὐτῇ, παντάπασιν ἀνεπιχείρητος κλέπταις. Τοὺς δ' ἐπιβουλεύοντας πάντα τρόπον ἀναγκάζει σωφρονεῖν καὶ μὴ βουλομένους, ἀπόγνωσιν αὐτοὺς ἐμποιοῦσα. Ἄρπαξί τε καὶ λησταῖς, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις ἀναιδεστάτοις, οὐδὲ πειρᾶσθαι δίδωσιν ἀφελέσθαι τὸ μετὰ μετριοφροσύνης τι κατηθέν. Λήρον ἀντικρυς σαφῆ καὶ γέλωτα ἀποφαίνει πᾶσαν μηχανὴν κατ' αὐτῆς εὐρημένην τὴν πάντα χρόνον. Σήμαντρον μὲν ἀκριβὲς ἔστι, σφραγὶς δὲ πάνυ θαυμαστὴ, ἐγκεκολλημένη καλῶς ἐς βάθος. Ὅλων δὲ τῶν εἰρημένων ἀπάντων διασώζουσα τύπον, ἀσφαλίζεται τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἐξ ἀγαθῶν συλλεγέντας ἔργων, ἀποσοδοῦσα τοὺς κακουργεῖν ἔργον ἔχοντας ἅπασιν τρόποις. Καὶ μὴν κάκεινως ἂν τις ἔχοι θαυμάσαι. Ἔστι γὰρ οὐ μόνον τούτων, οἷς ἐξασφαλίσαιτ' ἂν τις αὐτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, εἰκὼν τις μᾶλα ἐμφορεστάτη, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἳ περὶ τοὺς τυραννεύοντας ἴστανται καταπεφραγμένοι, ἅπαν ὄπλον ἔχοντες ἐν χεροῖν, ὡς ἂν γενναίως ἀμύνεσθαι δύναιτο, εἰ τινὲς ποτε κατ' αὐτῶν ἔλθοιεν. Καὶ ἦδε γὰρ τοῖς δαίμοσιν, ἐπειδὴν ἐπέλθοιαι καθ' ἡμῶν, ἀντεπερχομένη, οὐκ ἔῃ τούτους λητῶσθαι τὰ ἐξ ἀρετῆς ἡμῶν περιγενόμενα κέρδη. Ἦν καλῶς εὐρεθῆ ταυτὶ συμπεφορημένα ἐν ταῖς καλάῖς ἀποθήκαις τῆς μετριότητος, λῆρος αἱ ἐκείνων προσβολαὶ καὶ μέθοδοι. Ἀπέκρυψε μὲν ὑπασπιστὰς ἡ ταπεινοφροσύνῃ, τοὺς ἀκριβῶς τὴν τάξιν διατηρήσαντας, ἐν καιροῖς οὐ συγχωροῦσιν ἀτρέμας ἴστασθαι· ὑπερκρίντισε δὲ δορυφόρους, οἷσσι φιλοτιμία παρενεγκεῖν θερμότητι τε ψυχῆς, καὶ συχνῇ περὶ πολέμου, ἔρμην λεόντων καὶ δύναιμιν. Ἀφῆκέ τε κατόπιν τὸ τάγμα, οἷς γε καθεῦδειν οὐκ ἔξουν, ἔχουσι σχῆμα φυλάκων. Καὶ εἰ δεῖ τὸ πᾶν σκελεδόντα εἰπεῖν, ὅλην τε καὶ τῷ παντὶ ὑπερήλασεν, ἅτα ἂν ὑπερμαχήσειεν οὐτινοσοῦν πρᾶγματος,

tam reddat. Quamobrem elatio ipsos etiam angelos perdit, at ei contraria modestia necessario diversum efficiet, hominesque salvos officii suo restituet, quorum primos parentes oppositum humilitati vitium perdidit: quippe cum apud animos suos aequalitatem cum Deo quamdam imaginati fuissent, ipsi quidem excidere tam paradiso quam Deo. Quod autem eis accidit, idem consimili modo posteris etiam ipsorum usuvenit. Verum ad metam equus agitor. Humilitas ergo, telis istis objecta, vel ipsum Ajacis clypeum superat. Nam et ille de boum tergoribus septem ita confectus erat, ut hostium tela nullius esse momenti declararet. Neque tamen eam præbere fiduciam poterat, ut quis sibi polliceretur, se nullo unquam commento lædi posse. Humilitas vero, cum uniformis sit ac simplex animi sive facultas, sive habitus, se præditos a quibusvis formidabilibus, quæcunque mentis cogitatione concipi possunt, servat. Neque tantum hac fretis hactenus indicata contingunt omnia, sed omnes omnino fructus, quos exantlati virtutis labores ferunt, si quidem conjuncti cum hac fuerint, boni erunt: sin autem, non amplius boni; quandoquidem et noxii possunt illis esse, quotquot eos non conveniente cum modestia decerpunt. Eadem et repugnatum quoddam est quod omnino fures attentare nequeunt. Insidiatores vero modis omnibus cogit, ut etiam nolentes modesti sint, dum in eis desperationem excitat. Raptoribus, latronibus, et universis talibus, longe impudentissimis, ne id quidem concedit, ut auferre tentent, quod cum moderatione ab aliquo est acquisitum. Ad meras plane nugas, merumque risum redigit, quidquid adversus eam commenti quovis tempore excogitatur. Signaculum accuratum est, sigillum admirabile, recte atque alte incisum. Denique formam indicatorum omnium retinens atque conservans, thesauros ex bonis collectos operibus in tuto collocat; eos abigens, qui modis omnibus hoc unum agunt, ut stellationum more damnum dent. Quin etiam hac ratione quis illam admiretur. Non enim horum duntaxat, quibus securitati suæ, rerumque suarum omnium, prospicere quis possit, aptissima quædam imago est: sed illorum etiam hominum, qui muniti rerum potientes circumstant, nullum non genus armorum manibus tenentes, ut fortiter vim propulsare queant, si qui hos invaserint. Nam hæc quoque malis geniis nos adorientibus occurrens, non sinit, ut illi nobis eripiant ea lucra, quæ ex virtute consecuti sumus. Quippe si hæc recte congesta fuerint in egregias illas apothecas et horrea modestiæ, nil nisi nugæ sunt ipsorum aggressiones et artes. Obscurat vel illos protectores humilitas, qui locum suum accurate timentur, et illis quidem temporibus, quibus intrepide stare non permittitur: satellites superat, qui animi calore bellandique usu assiduo vincere leonum impetum atque vires student: legionarios a tergo relinquit, quibus dormire non licet, excubitorum officio fungentibus. Si denique tota res explicanda

brevibus est, in universum præstat omnibus, quæcunque propugnare quæcunque rem possunt, valde gratam acceptamque possidentibus, et cuius adipsicendæ causa cæteri omnes strenue pugnant. Quin etiam si fieri posset ut animus purpuram sumeret, atque hoc modo adversus vitia regnum obtineret: non hoc aliter futurum arbitror, quam ipsam humilitatem induendo. Quamobrem dicere factum est de hac disserenti, esse dubio procul longe meliorem illis, quæ ad securitatem hominum inventa sunt, et eandem eximitatem in modum ens ornare, quibus adest; omneque virtutum agmen proprietate sua, vique nativa, singulari cum maiestate ac magnificentia cohonestare. Itaque non abs re virtus hæc, quam prædicamus, indicatas hactenus appellationes omnes recipit. Ino si fieri posset, ut appellationes quæcunque honestæ, quæcunque bonæ, quæcunque gratæ, excogitarentur, et modestiæ tribuerentur: fortasse quidem is, qui hoc faceret, rem non levem peregerit; at humilitati, quæ Salvatoris ipsius est quasi collactanea, minime magnum aliquid contulerit; non enim quod alicui magnum, idem et universis magnum. Usque adeo vincit omnia ipsius sublimitas et magnitudo, quæcunque vel securitatis, vel pulchritudinis, vel honestatis significationem habentia vocabula vel sunt, vel erunt, vel excogitari possunt. Quoniam igitur hanc pretio quis relinquit, non egregium questum fecerit? aut quam virtutem aliam quis ista dicere præstantiorem possit? Quod si quis etiam cunctis hanc antepone re vellet, is mea sane sententia iure non reprehendetur. Ego quidem hanc virtutem ut cæteris digniorem, ita dilectioni parem arbitror. Nec abs re dixerit aliquis, has adeo cognatas esse, ut propemodum idem quiddam iis esse videri possint, quorum mens perspicacius res sublimiores penetrat. Quippe dilectio principium est ipsius virtutum circuli: modestia vero finis. Circulorum vero principia et fines idem sunt. Quin etiam cum principia sint, et fines, ac propterea de reatorum ad aliquid numero: propter hanc quoque rationem omnino separari non potuerunt, atque ubi dilectio, ibidem erit et modestia; similiterque vice versa. Quapropter hoc quoque perspicuum. Nam ubi non adest una, ibi et alteram abesse necessarium sequitur. Ideoque nequit horum alterutrum vel esse, vel cogitatione comprehendi, quidquid sane fiat, si alterutrum vel non sit, vel mente non percipiatur. Quare si absit humilitas, etiam abest dilectio. Si vero par istud absit, ne quidem universum corpus virtutum acquirere quis unquam potest. Nam si neque principium, neque finis existant, etiam intermedia cuncta fortassis hoc habere possunt, ut esse sibi videantur; non autem ut revera sint. Consequitur ergo, dilectionem abesse, si modestia non adsit; eaque conjunctione si careamus, nullam homini virtutem reliquam esse: quæ sane si adsint, nec virtutis esse particeps, quod secundum virtutem factum videatur.

Et hæc quidem in hunc modum esse comparata, de iis constat quæ dicta sunt. Scire vero debemus,

Ἀ σφόδρα μὲν περιποθῆτου τοῖς κεκτημένοις, περιμαχίτου δὲ κομιδῇ πᾶσιν ἄλλοις. Οὐ μὴν ἄλλ' εἴγε ἔν-εστι ψυχῇ περιβεβληθῆσαι πορφύραν, καὶ ταύτη βασιλεῦσαι κατὰ παθῶν, μὴ ἂν ἐτέρως οἶμαι τοῦτο γενέσθαι, ἢ τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτὴν ἐνδύσασθαι. Ὅστε ἐξεστὶν εἰπεῖν, περὶ ταύτης διαλεγόμενον, ὡς ἔστι μὲν ἀτεχνῶς πολὺ τι κρείστων ἐκείνων ἦδε τῶν εἰς ἀσφάλειαν ἐξευρημένων ἀνθρώποις, ἔστι δὲ οἷς ἂν προσῆ ὑπερφυῶς τοῦτους κοσμοῦσα, καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἅπαν σύνταγμα μετὰ πολλῆς σεμνότητος καὶ μεγαλοπρεπείας φαιδρύνουσα ἐπ' αὐτῆς ἰδιώματα καὶ τῷ πεφυκότι. Εἰκότως ἂν οὖν δέξαιτο ἡ νῦν ἡμῶν ὑμνουμένη τὰς περὶ αὐτῆς εἰρημένως προσσηγορίας ἀπάσας. Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ κάκεινα δυνατὸν ἦν, ἔσας σεμνάς, ὅσας ἀγαθὰς, ὅσας προσφιλεῖς, ἐξευρηκέναι καὶ προσδιδόναι τῇ μετριότητι, ἴσως μὲν ὁ τοῦτο ποιήσας κατῴρθωκέ τι τῶν οὐ βράδιων· τῇ δὲ τῷ Σωτῆρι συντρόφῳ, ἔν' ἀντὶ πάντων τοῦτ' εἴποιμι, οὐδὲν προσήνεγκε μέγα. Οὐ γὰρ δὴ τὸ μέγα τι μὲν ἂν εἶη καὶ πᾶσιν. Οὕτως ἅπαντα νικᾷ τὸ κείνης ὕψος καὶ μέγεθος, ὅσα πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ φαιδρότητα, καὶ καλοκαγαθίαν προσρήματα ἢ ἔστιν, ἢ γενήσεται, ἢ νοηθῆναι οἶά τε. Τίνος οὖν ἂν τις ταύτην ὠνησάμενος, μὴ πάνυ καλῶς ἐμπορευέσαιο; Ἡ πῶλον ἄλλῃ τῶν ἀρετῶν ἐρεῖ τις ταύτης ἀμείνω; Εἰ δὲ καὶ πασῶν τίνι φίλον ταύτην προθεῖναι, ὁ δὴ τοιοῦτος οὐκ ἂν δικαίως οἶμαι δέξαιτο μέμφιν. Ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν ἀρετὴν μεῖζω μὲν τῶν ἄλλων ὑπολαμβάνω, ἀγάπῃ δὲ ὁμότιμον. Εἴποι δ' ἂν τις ταύτας οὐκ ἀπεικότως οὕτω πως ἔχειν γνησίως, ὡς μικροῦ ταυτὸν εἶναι δόξαι, οἷς γε θεωρητικώτερον ὁ νοῦς ἐμβατεύει τοῖς τῶν πραγμάτων ὕψηλοτέροις. Ἀρχὴ γὰρ δὴ ποθεν ἢ ἀγάπη τοῦ τῶν ἀρετῶν ἐστι κύκλου· ἢ δὲ μετριότης τὸ τέλος. Καὶ τῶν κύκλων αἱ ἀρχαί, καὶ τὰ τέλη, ταυτὸν. Οὐ μὴν ἄλλ' ἐπειδὴ περ ἀρχὴ καὶ τέλος, καὶ διὰ τοῦτο τῶν πρὸς τι, εἴεν ἂν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον παντελῶς ἀχώριστα, καὶ ἕνα ἢ ἀγάπη, καὶ τὸ μέτριον· ὡς δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν· ὥστε κάκεινο σαφέζ. Ἴνα γὰρ οὐ πάρεστιν ἢ ἐτέρα, καὶ τὴν ἐτέραν ἀπεῖναι τῶν ἀναγκαίων. Οὐκ ἔστι τοίνυν θάτερον εἶναι, ἢ νοηθῆναι, κἂν ὁ τι γένοιτο, θατέρου γε μὴ ὄντος ἢ νοουμένου. Ἄν οὖν ἀπῆ τὸ ταπεινὸν, καὶ τὸ τῆς ἀγάπης ἀπεστὶ χρέμα. Ταύτης δὲ τῆς συνωρ-δος ἀπούσης, οὐδ' ἂν οὐδὲ τῶν ἀρετῶν ἅπαν οὐστή- D μα προσγένετο ποτέ τι τῶν ἀνθρώπων. Τῆς γὰρ ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους μηδαμῶς ὄντων, καὶ τὰ διὰ μέσου πάντα τὸ γε δοκεῖν μεθ' αὐτῶν ἴσως ἔχου-σιν, οὐ τὸ ἀληθῶς εἶναι. Συμβαίνει δὲ τὴν μὲν ἀγά-πην ἀπεῖναι, ἂν μὴ παρῆ καὶ τὸ μέτριον· ταύτης δὲ τῆς συζυγίας ἡμῶν οὐκ ὄνσης, μηδεμίαν ἀρετὴν ἀν-θρώπων προσεῖναι· καὶ τῇ τούτων αὐ ἀπουσίᾳ μηδὲ ἀρετῆς μετέχειν τὸ γε δοκοῦν πεπράχθαι κατ' ἀρε-τῆν.

Ἐπεὶ μὲν οὖν ταῦτα εἴδε, ὄλον ἦδη γέγονεν ἐκ τῶν εἰρημένων· δεῖ δὲ ἡμᾶς τὴν μακαρίαν ἀγάπην

κρηπίδα καὶ θεμέλιον ἀσφαλὲς εἶδέναι, ἐρηρευσμέ-
νην ἐπὶ τῆς πέτρας, αὐτοῦ Χριστοῦ · ρίζαν τε τῶν
ἀγαθῶν ἐξῆς ἀπάντων, δικνουμένην ἐς βάθος μέγα,
καὶ ὕψος ὅτιως ἀνεξερεύνητον, εἴπερ τὰ μὲν τοῦ
Θεοῦ τοιαῦτα · ἡ δὲ τοσοῦτον ἐν τῷ Θεῷ, ὅσον καὶ
αὐτοαγάπην ἐκείνον λέγεσθαι. Καὶ εἰ δεῖ τὸ πᾶν εἰ-
πεῖν, σειρᾶ μὲν ἔοικεν ἀντικρυς τὸ τῶν ἀρετῶν ἄθροι-
σμα, καὶ ἀλλήλων ἔχονται πᾶσαι, ταυτησὶ δὲ μόνῃς
ἐξήρτηται τῆς ἀγάπης. Ὅστε πάντα ἀν ἀρμόσειε τὰ
μέγιστα, καὶ βέλτιστα, καὶ κάλλιστα, καὶ τίμια, καὶ
σεμνά, εἰ τις ἀγέλρας καὶ συνελών, αὐτῇ γε ταῦτα
προσώσει. Οὐδὲν γὰρ οἶμαι, οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἐξῆς
πάντων, ἔπερ ἀν ἀπᾶσον εἴη τῶν ἐκείνῃ γε προσόν-
των ἰδιωματῶν · ὥσπερ οὐδ' ἔστι τῶν ἀπάντων, εἴγε
τῆς μερίδος τῶν ἀγαθῶν ἔστιν, ἔπερ μὴ πάνυ συμ-
θῆσεται τῇ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀκρότητι. Οὐσης
οὖν ἐκείνης ὁ τιπερ κεφάλαιον τῶν καλῶν, οὐδὲν που
ταπεινότερον ὄμω; τὸ τῆς μετριότητος μέγεθος τοῦ
τῆς ἀγάπης ὕψους καὶ ἀξιώματος. Καὶ γὰρ ἔστι καὶ
καθ' αὐτὴν ἀγαθὸν ἡ ταπεινοφροσύνη, καὶ θησαυρὸς
ἀποδείδειται τῶν συνειλεγμένων ἡμῖν καλῶν ἐκ τοῦ
τῆς ἀγάπης εὐθέως πόρθον. Ὅστε ἐξ ἀμφοῖν ἀρί-
στη. Εἴτε γὰρ ὡς τέλος αὐτὴν θεωρήσαιμεν, οὐδὲν
αὐτῆς ἄμεινον · εἴθ' ὡς πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς χρησάι-
μεθα, οὐκ ἔστιν ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ. Ἀγαθὴ γὰρ
ἔστι καθ' αὐτὴν, ὡς εἰρηνικὴ τε καὶ πραοτάτη, ὁ δὲ
Θεοῦ ἔστιν ἴδιον. Ἀγαθὴ δὲ αὐτὴ καὶ ἄλλων ἐνεκα πλει-
στον · καὶ διὰ τοῦτο θησαυρὸς πάντων ἐξῆς τῶν
καλῶν καὶ εἴρηται, καὶ ἔστιν · ἐπειδὴ ταύτης χωρὶς
παντελῶς ἀδύνατον ἡ διαρκέσαι χρηστόν τινα ἀνθρω-
πον ὄντα, ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν γεγενῆσθαι. Ἴσμεν δὲ αὐ-
τὴν καὶ τοῦτο χορηγοῦσαν ἡμῖν τὸ καλόν. Πρὸς γὰρ
τὸν εἰρηνικώτατον καὶ πραότατον κηδεμόνα τε καὶ
δεσπότην ἡμᾶς τὴν ταχίστην ἀναδιθάξει. Ταύτην
γὰρ ἐκεῖνος ὑπερφυῶς διανύσας, ἐξ ἀγάπης ἀμηχά-
νου κινήσει, ἡμᾶς ἐκ τοῦ βάρθρου τῆς γῆς ἀνήγα-
γεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπομένους αὐτῷ κατ' ἴχνος. Εἰ
γὰρ τὴν αὐτὴν ἐκείνῃ χωρήσει τις ἀσφαλῶς, πῶς
οὐ βράδως αὐτὸν καταλήψεται; οὐ τί μακαριώτερον
γένοιτ' ἄν; καὶ διὰ ταῦτα, ἐὰν παραδῶ τὰς σάρκας
μου, ἵνα καθύψωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν
ὠφελούμαι. Καὶ γινώσκειν παρὰ τοῦ Σωτῆρος δεδι-
δαγμαί, τοῦ ἔργου μὲ τὸ μέτριον μᾶλλον ἢ λόγοις
διδάξαντος, δεῦλον ἀρκεῖον ἐμαυτὸν, ὅταν εὐρεθῶ
πληρῶν καὶ πάντα τὰ ἐκείνου προστάγματα. Ὅτι
μὲν οὖν οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀγάπης καὶ μετριότητος,
ὁ ἴδιον.

Εἰ δὲ δὴ καὶ τοῦτο χρεῶν ἔστι, συνελόντας ἡμᾶς
εἰπεῖν ὥσπερ κεφαλαιωδέστερον, ἐκατέρας τοῦργον
καὶ τὸ ἴδιον ἔστι μὲν ἡ ἀγάπη, μήτηρ τε ἅμα, καὶ
τροφὸς, καὶ ρίζα, καὶ κρηπίς ἀντικρυς τῷ τῶν ἀρε-
τῶν συστήματι, ἀρχὴ τε τοῖς ὀδεύουσι πρὸς ἀρετὴν
ἅπασι, καὶ πλάστης, καὶ ἀλείπτῃς, ὡς ἄν τις εἴποι,
καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶν τοιοῦτον, οὐ χωρὶς οὐκ ἔνεστι
γενέσθαι τι τῶν χρηστῶν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ·
ἔστι δὲ ἡ ταπεινοφροσύνη οἰονεῖ τις ὁδὸς, καὶ πέρας.
καὶ ὁ τιπερ ἀν γένωιτο ἡ νοοῖτο ἔρεσιμα καὶ φυλα-

A beatam illam dilectionem esse crepidinem et fun-
damentum certum, innixum petrae, nimirum ipsi
Christo, radicemque bonorum omnium, pertingen-
tem ad magnam profunditatem, et altitudinem
reapse non perscrutabilem, siquidem quae Dei sunt
taliam sunt; et ipsa usque adeo in Deo est, ut is ip-
sissima quoque dilectio nuncupetur. Ad summam,
catenae consimilis est virtutum cretus; et ut omnes
invicem coherent, sic a sola dilectione pendunt.
Quamobrem huic omnia congruerint maxima, et
optima, et pulcherrima, et veneranda, et augusta;
si quis ea collecta, congestaque, huic attribuerit,
Nullum enim, opinor, nullum omnino bonum est,
quod iis a proprietatibus discrepet, quae huic adsunt:
sicuti nec omnino quidquam est, modo bonorum a
societate non excluditur, quod non insigniter hu-
militatis eminentiae supremae conveniat. Cum igitur
ipsa caput et vertex quasi quidam bonorum sit,
non tamen humilior est modestiae magnitudo, quam
dilectionis eminentia sit atque dignitas. Est enim et
per se bonum quoddam humilitas, et ostensum est,
hanc esse thesaurum bonorum a nobis de rectis
dilectionis ramis collectorum. Quamobrem utraque
ratione praestantissima est. Nam sive illam ut finem
consideraverimus, nihil ea melius: sive tanquam ad
finem ea fuerimus usi, aberrare a scopo non possu-
mus. Est enim et per se bona, tanquam pacifica et
mitissima, quod sane Deo proprium est: et bona
rursus, alias plurimas ob causas; ideoque thesau-
rus bonorum omnium et appellatur, et est: quando-
quidem absque hac fieri nulla ratione potest, ut
homo vel bonus esse perseveret, vel bonus omnino
fiat. Eandem scimus hoc quoque boni nobis suppe-
ditare. Nam ad summe pacificum mitissimumque
curatorem ac dominum nostrum quam celerrime
nos sustulit. Huius enim ille cursum cum mirifico
complexet, amore motus immenso, nos e terrae ba-
rathro subduxit ad caelum, vestigiis ejus inhaerentes.
Nam si quis eodem cum illo secure pergat itinere,
quo pacto non ad eum facile perveniet? quo sane
quid accidere beatius homini possit? ideoque si
tradam carnes meas, ut comburam, dilectionem vero
non habeam; nihil inde consequor emolumentum. Et
edoctus a Salvatore sum, qui modestiam factis
potius quam verbis me docuit, ut incipsum agnos-
cam inutilem servum, etiam cum mandata ipsius
omnia me implese constitit. Enimvero hanc
tum dilectionis, tum modestiae rationem esse, ma-
nifesto patet.

Quod si autem a nobis et hoc requiritur, ut breviter
quasi summatim utriusque tam officium, quam
proprietaem exponamus; dilectio quidem mater
est pariter, et nutrix, et radix, et crepido totius
virtutum corporis, atque principium pergentibus
ad virtutem universis, et formatrix, et unctrix, uti
quis dixerit, et simpliciter nihil non ejusmodi, abs-
que quo boni quidpiam nostris in animis existere
nequit. Humilitas vero quavis via quaedam est, et
huic et quodcumque vel esse, vel cogitari possit

fulerum, accuratumque præsidium bonorum omnium, virtutumque terminus, et requies, et portus salutaris, et locus tutus, ultra quem progredi longius minime fas est, sed victores hic firmiter insistentes, spe reconditorum sibi præmiorum semet oblectent. Quin etiam hac ratione velut in æquilibrio par istud est. Quemadmodum enim si dilectio non adsit, nihil boni fieri potest: ita si absit humilitas, nulla dilectionis bona nobis salva manebunt, sed confestim quasi dilapsa peribunt, instar hibernorum florum, quorum splendor diu non durat, et fragrantia exilis est, et fructus intempestivus, si maxime proveniat ac maturescat, perexiguus est ac ingratus, neque durare potest. Hæc, ut equidem opinor, proprietatibus harum congruerint. Quid autem eis commune sit, cognoscere si cupias: id mea sane sententia hoc ipsum imprimis fuerit.

Esse mihi videntur alæ illius egregiæ columbæ, nimirum Spiritus, quas et Davides optavit, ut avolare ac requiesceret. Sed reprehendent fortasse nos quidam, ut qui metum dilectioni non præposuerimus. Aiunt enim divini doctores, plures viros incipientes ad virtutem tendere, a metu supplicii, tanquam a carceribus, progredi; deinde per alias pergendo cogitationes, ad amorem quemdam admirabilem reconditarum fructuum pervenire, atque hunc in modum deposito metu, amorem erga Deum apprehendere. Quippe nequeunt ambo pariter adesse, sed ex eis alterum loco cedere necesse est, siquidem alterum adesse debeat. Hæc igitur illi, de hisce duobus disserentes, adeoque longe plura pulchrioraque tradunt. Ego vero reprehensuros illos orationem fortasse nostram, verbis huiusmodi compellavero. Heus tu, bone vir, hoc etiam considerandum venit. Mihi propositum erat ab initio, de virtutibus, et earum inter se cognatione quiddam quasi perfunctorie disserere, non de affectibus loqui. Et quia metum scio non laudabilem affectum esse per se, licet ad optima quæque cooperetur, si secundum Deum sit; minime referendum inter virtutes censui, quapropter non abs re silentio præteritus est. Itaque Deo te juvante in suscipiendis pro virtute certaminibus (nam illum venire tecum in partem laborum necesse est, si quid egregie sis præstaturus) cæteris præditus virtutibus, et exorsus a dilectione mordicus inhæreto modestiæ; quæ quidem hoc tibi tribuet, ut vere bonus factus, in bonis perseveres, talisque sis ac videaris, qui capite suo recipere dignus sit et servare coronas bonis viris repositas, et quidem expertes interitus; quarum materiam laudatissima dilectio suppeditat, et quas cæteræ virtutes contextunt, modestiæque capitibus illis, quibus conveniunt, imponit. Quo fit, ut solam inter virtutes omnes modestiam demonstratum sit eam esse, quæ coronam nos redimit. Modestiam vero appello, in sublime quidem attollentia facere, sed interim valde modestè

κτῆριον ἀκριδὲς πάντων ἐξῆς τῶν καλῶν, λῆξις τε τῶν ἀρετῶν, καὶ ἀνάπαυσις, καὶ σωτήριος λιμὴν, καὶ χωρίον ἀσφαλές, οὐ γὰρ δεῖ μὴ περαιτέρω χωρεῖν, ἀλλ' ἐδραίους ἱσταμένους ἐναυθὰ τοῦ ἀριστέως εὐφραίνεσθαι ταῖς ἐλπίσι τῶν ἀποκειμένων αὐτοῖς γερῶν. Καὶ μὴν καὶ κατὰ τὸδε ἰσθρῶπος ἐστὶν ἡ ξυνωρὶς αὐτῆ. Ὡς γὰρ τῆς ἀγάπης ἀπούσης, οὐδὲν ἄν δῆπου τῶν ἀγαθῶν γένοιτο, οὕτω καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀφεστηκυίας, οὐδὲν ἡμῖν παραμεινέει τῶν τῆς ἀγάπης καλῶν, ἀλλὰ αὐτίκα οἰχίσεται καταβρύεντα περὶ αὐτὰ, κατὰ τὰ χειμερινὰ τῶν ἀνθέων, ὧν οὐκ εἰς μακρὸν ἢ λαμπρότης, καὶ τὸ εὐῶδες ἀδρανές· καὶ ὁ μὴ σὺν ὥρᾳ καρπὸς εἴ ποῦ γε καὶ γένοιτο, καὶ τελεσφορήσει, ἐξίτηλός τις καὶ ἀηδής, καὶ διαρκεῖν μὴ δυνάμενος. Ταῦτ' ἔστι μὲν οὖν ἀρμόσειον ἂν οἶμαι ταῖς ἐκείνων ἰδιότησιν· ὁ δὲ κοινόν ἐστιν αὐτοῖς, εἴγε ζητοῦντες μαθεῖν, ἐκείνο ἂν εἴη μάλιστα πάντων, ὡς ἔμοιγε παρίσταται περὶ τῶνδε.

Δοκοῦσι μοι πτέρυγες εἶναι ἐκείναι τῆς καλῆς περιστερᾶς, δηλαδὴ τοῦ Πνεύματος, ὧν ὁ Δαβὶδ ἐπεθύμησεν, ὡς πετασθῆναι καὶ καταπαῦσαι. Ἄλλως γέ τινας ἡμῶν ἐπιλήφονται, ὡς μὴ τῆς ἀγάπης προτεθεικότων τὸν φόβον. Ἐπειδὴ φασὶν οἱ θεοὶ διδάσκαλοι, ὡς οἱ εὐσεβεῖς ἄνδρες ἀρχόμενοι πρὸς ἀρετὴν ἀνάγεσθαι, ἀπὸ τοῦ τῆς κολάσεως φόβου, ὡς ἀπὸ βαλθίδος, ὀρμῶνται. Εἶτα δι' ἄλλων δόξοντες λογισμῶν, καταντῶσιν εἰς θαυμαστόν τινα ἔρωτα τῶν ἀποκειμένων ἀπολαύσεων. Καὶ ταύτῃ γε τὸν φόβον ἀποθέμενοι, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης ἐπιλαμβάνονται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄμφω παρῆναι, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὑποχωρῆσαι τὸ ἕτερον, εἰ μέλλει παραγίνεσθαι θάτερον. Ταῦτ' ἔστι μὲν οὖν ἐκείνοι, τὰ περὶ τοῦδε φιλοσοφούντες, καὶ πλείω καὶ καλλίω πολλῶ τῷ περιόντι διδάσκουσιν· ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι ταῦτα πρὸς τοὺς ἐπιληφόμενους ἴσως τοῦ λόγου. Ἄλλ' ὦ τῶν, σκοπεῖν κάκεινο χρεῖ. Ὁ γὰρ ἐμοὶ σκοπὸς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἀρετῶν καὶ τῆς εἰς ἀλλήλας γνησιότητος εἰπεῖν τι, καὶ ἀφοσιῶσθαι ἦν, οὐ περὶ παθῶν λέγειν. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τὸν φόβον πάθος οὐκ ἐπαινετὸν οἶδα τὸ καθ' αὐτόν, εἰ καὶ συνεργεῖ πρὸς τὰ βέλτεστα κατὰ Θεὸν γινόμενος, οὐκ ἐν τῷ χρωῶ τῶν ἀρετῶν τοῦτον ἡξίωσα τάξει. Εἰκότως οὖν σεσίγηται διὰ ταῦτα. Θεοῦ σοὶ τοίνυν συναιρομένου πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἀθλοῦς (δεῖ γὰρ ἐκείνον μερίτην εἶναι σοὶ τῶνδε τῶν πόνων, εἰ μέλλεις τι κατορθώσῃν), ἔχων τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ἐκ τῆς ἀγάπης ἀρχόμενος, ἀπρὸς ἔχου τῆς μετριότητος, δι' ἣν ἂν σχολῆς ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς γενόμενος ἐναπομείναι τοῖς ἀγαθοῖς, εἶναι τε τοιοῦτος καὶ δοκεῖν, οἷος ἂν δέξασθαι τῇ κερφαλῇ καὶ τηρῆσαι τοὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι ἀποκειμένους στεφάνους, ἀψφάρτους ὄντας· ὧν τὴν ὕλην μὲν παρέχει τὸ τῆς ἀγάπης πολυθρόλλητον χρεῖμα, αἱ δὲ ἄλλαι ἀρεταὶ τούτους πλέκουσι, τὸ δὲ γε μέτριον ἐπιτίθησιν αἷς ἂν ἀρμόσειε κεφαλαῖς. Ὅστε καὶ μόνῃ τῶν ἀρετῶν στεφοθέτης δέδεικται ἡ μετριοφροσύνη. Λέγω δὲ μετριοφροσύνην τὸ ποιεῖν μὲν τὰ ὑψούοντα, φρονεῖν δὲ πᾶν μέτρια· καὶ μεγὰλὰ πρᾶττοντα, μηδὲ μῶς ἐπαίρεσθαι· καὶ τὴν εἰς

ὕψος πορείαν ποιούμενον, δοκεῖν ἐστάναι· μετὰ τῶν
κάτω· οὐ τῷ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι καλῶς· ποιοῦντι
(πῶς γὰρ ;), ἀλλὰ τῷ καλῶς εἰδέναι ὑψηλοτέρας
οὐσας τὰς ἀρετὰς τῶν ἡμετέρων ἔργων. Τοῦτο γὰρ
οἶμαι ταπεινοφρόνων, οὐ τὸ φαῦλα πράττοντας καὶ
πολλῶν δξια θρήνων, κάτω που κύπτειν ἐθέλειν,
καὶ μὴ τὴν ὄψρὸν ἀνασπῆν. Τῆ γὰρ δὴ μεγάλη φρο-
νεῖν οὕτως ἔχοντα οὐδὲ νοῦ μετέχοντός ἐστιν, οἶμαι.
Ἄλλ' οὐδὲ ἐκεῖνό γε μέτριον, οὐδὲ ἀγαθόν, τὸ
ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν ἢ μηδαμῶς; ἐπιστάμενον, ἢ μὴ καθαροῦ
προαιρέσει. Τὸ μὲν γὰρ πάντως ἀγνοία· τὸ δὲ τις
βία ποιεῖ. Τούτων δὲ οὐδέτερον ἐστὶν ἀγαθόν· οὐκοῦν
οὐδὲ μέτριον· ἐπὶ τὸ μέτριον ἀγαθόν.

alterum, ab ignorantione, alterum a vi quadam proficiscitur. Horum vero neutrum bonum est, ideoque nec modestum, quia bonum est, quod modestum.

Ἄλλ' ἔρεῖς, ὦ φίλτατε, πρὸς ἡμᾶς, δίκαιον γὰρ,
ὡς τὴν ταπεινοφροσύνην πολὺ θαυμάσας, δ δεῖ θαυ-
μάζειν τεθαύμακας. Ἐψώσας δὲ ταύτην ὑπερφυῶς,
πολὺν τὸν ταύτης ἔρωτα καὶ πρὶν ἐντετηχότα μου
τῆ ψυχῆ, πολλῶ γε μάλλον νῦν ἠύξισας. Τοῖς γὰρ
δὴ παρὰ σου τοῦ λόγου ἐργάσομαι (πῶς δοκεῖς ;)
ταύτης μανικώτατον ἐραστήν. Οὐ μὴν γε διὰ ταῦτά
μοι φαίνεται τὸ θεὸν ἅπαν ἡμῖν ἐκπλήσας. Χρὴ γὰρ
προσθεῖναι τοὺς τρόπους, δι' ὧν ἂν γένοιτο σαῖς
εὐχαῖς τὸν πλοῦτον τοῦτον ἡμᾶς· κλυτῆσαι. Δοκεῖ
γὰρ μοι δυσπόριστος κομιδὴ καὶ τοῖς μετὰ σφο-
δρῶ τινος ἔρωτος τοῦτον θηρᾶται περινοστοῦσιν.
Οὐ γὰρ τῷ ἔρῳ τε καὶ ζητεῖν ἀναγκαίως ἔπεται
καὶ τὸ τυγαίνειν τῶν ἐρωμένων· ἀλλὰ πολλὰ μὲν
τῶν πραγμάτων οὐκ εὐχερῶς εὐρίσκεται τοῖς ζητοῦ-
σιν· ἕνια δὲ τ.σι παραγίνεται, μὴδ' ὄντινοῦν ὑπο-
στᾶσι πόνον. Ἐπὶ δὲ τὸν καὶ μάλισθ' ὅταν ἢ τῶν
καλλίστων, οὐχ οὕτω φιλεῖ γίγνεσθαι, ἀλλ' ὅσῳ ζη-
τητέα δοκεῖ, τοσοῦτω καὶ δυσπόριστα. Χρεῖν εἶναι
σοι τοῖνον ὑπολαμβάνω, ὅπως ἂν κτησαίμην ταύτην,
φράζειν. Ἄλλὰ σοὶ μὲν, ὦ γαθε τοιαῦτα λέγοντι τὸ
γιγνόμενον εἰρήσεται· καὶ ἅπερ ἂν εὐξαίμην περὶ
σοῦ, ταῦτα πράξεις· τοῦτ' δὲ τὸ γιγνόμενον χαλε-
πὸν ἐμοὶ λέγειν. Καὶ εἶχον γε δεικνύνας τὸ δύσκολον
πολλοῖς τισιν οἶμαι τρόποις. Τὸν κόρον δὲ βουλόμε-
νος φεύγειν, ἐρῶ τοσόνδε. Εἰπέ τις μέγας ἀνὴρ, Ἰω-
άννης τοῦνομα (ἦν δὲ τῶν ζώντων τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ
ἑαυτοῖς) τριβόλῳ εοικέναι τὴν ὑπερηφανίαν. Καὶ δὴ
προσαγορεύσας αὐτὴν ταύτην, εἶτα καὶ καλῶς εἰπὼν,
ἔδειξεν. Ἐφη γὰρ (ἐρῶ δὲ τὸν ἐκεῖνο σκοπὸν, οὐ
τὰ ῥήματα)· Ἄν πράξω τι τῶν καλῶν, ἐκείνη παρ-
ελθοῦσα χροτεῖ, καὶ μετὰ βοῆς ἐξέρπει τούργον
ἐκεῖνο. Ἦν δὲ καὶ τῶν οὐ ῥαδίως κατορθουμένων ἢ
τὸ πραχθῆν, ὑπὲρ ἀνθρώπους με πάντως τίθησι·
κἂν ἀποκρουσθῆ τὴν πρώτην, οὐκ ἀφίσταται· καὶ
πολλάκις ἠττηθεῖσα, ἐπανέρχεται χείρων ἐαυτῆς,
πῶς οἶαι; ἅπαν ὑφαλον μεθ' ἐαυτῆς ἔχουσα. Ταῖς
γὰρ ψυχαῖς τῶν ἐξ ἀγαθῶν ὑψωθέντων ἔργων, εἶτα
μηδὲν ὑψηλὸν ὑπὲρ αὐτῶν φαντασθέντων, ἀλλὰ μει-
νάντων ἐφ' ὧν περ ἔδει, λεληθότως ὑπεισέρχεται, καὶ
ἡσύχως τὸ ζιζάνιον ὑποσπείρει, ἴσως που καὶ καθευ-
δοῦσαις αὐταῖς ἐκ τῆς πολλῆς καὶ συντόνου νήψεως.
Λέγω δὲ ζιζάνιον νῦν τὸ ὑπολογίσασθα· τάληθές, ὡς

A de se sentire; magnaque præstantem, nequaquam
efferri animo : in sublime denique pergentem, cum
infirmis stare videri : non quod nullius operis boni
nobis conscii simus, a nobis peracti (quo enim id
pacto?), sed quod recte sciamus, virtutes ipsas
nostris factis sublimiores esse. Hoc enim arbitror
esse humilium, non ut mala designans, et multis
digna lacrymis, oculos dejeciant, et supercilia non
attollant. Nam eum, qui sic affectus sit, magnifice
de se sentire, ne mente quidem præditi fuerit,
opinor. Nec item illud vel modestum fuerit, vel
bonum, facere scilicet boni quidpiam vel non in-
telligentem, vel instituto animi non puro, nam

Sed enim fortasse nos, charissime filii, verhis iur-
jusmodi compellabis, et merito quidem : magno-
pere nos admiratos scilicet humilitatem, id admi-
ratos esse, quod admirationem mereatur. Eamdem
eximie dum extulerimus, magnum ejus amorem
ptius etiam insitum animo tuo, nunc insigniter au-
xisse. Rationibus enim meis effectum, ut hanc in-
sanissimo quodam amore depereis. Non tamen id-
circo nos tibi videri satis omnino fecisse. Quippe
necessario modos etiam adjiciendos, quibus modis
conferri possit ex animi tui votis, ut opes hanc
consequaris. Nam videri tibi valde difficilem harum
adquirendarum rationem, etiam iis, qui vehemente
cum desiderio circumeunt, ut eas consequantur.

C Quippe desiderium et inquisitionem non neces-
sario comitari rerum exoptatarum adeptionem : sed
res plerasque difficulter a quærentibus inveniri,
nonnullas aliquibus contingere, nullum omnino la-
borem perferentibus. In illis autem, quæ præsertim
pulcherrimæ sint, non sic evenire solere : sed
quanto magis quærendæ videantur, tanto esse ac-
quisitu difficiliore. Quamobrem videri tibi neces-
sarium, ut quo pacto hanc comparare possis, expo-
nam. Indicabitur tibi, strenue filii, qui hujusmodi
profers, quod indicari conveniet. Το quod in votis
est mihi de te, facies; mihi quidem certe difficile
dictu, quod dicendum venit. Et poteram sane
difficultatem hanc multis, opinor, modis ostendere :
D sed vitandi lædii studio, tantum proferam. Dixit
quidam vir magnus, cui nomen Joannes (erat autem
eorum e numero, qui Deo vivunt, non sibi), tribulo
similem esse superbiam, et quidem hac ei primum
appellatione indita, deinde recte ab se verbum hoc
prolatum ostendit. Nam si quid, inquit, boni fecero
(scopum autem ipsius indicabo, non verba), mox illa
prodiens applaudit, et cum clamore factum extollit.
Quod sane si præstito difficile fuerit, omnes me
supra mortales collocat. Ac siquidem initio fuerit
rejecta, non desistit : et sæpius quoque victa, pejor
seipsa multis modis revertitur, nihil non subdoli
secum afferens. Nam animos illorum, qui bonis ex
operibus eminentes facti sunt, ac deinde nihil sub
lime de seipsis concipiunt, sed intra limites sese

continent, clanculum subit, taciteque lolium in eis serit, fortasse dormitantibus ob nimis assiduam vigilantiam. Lolium autem nunc appello, quod secum ipsi reputant, nullam inesse sibi superbiam: quandoquidem superbiam repulerint. Hoc autem, vel in primis superbum quiddam est: propeque gravius arbitror, quam ut sanari possit. Quid enim deterius, quam si humilem se putet, qui superbiam morbo laborat? Aut quo pacto medicinam quaeret, qui mali nihil se pati suspicatur? Quo sit ut tametsi sim factus humilis, rursus tamen extollar; quandoquidem me humilem factum novi. Adeoque ne sentio quidem elato me animo esse. Licet elationem statim agnoscam, eamque valde perosus abigam, ac meipsum propter hanc reprehendam: tamen rursus humiliatum me non ignorabo, neque recte agentem collaudabo. Atque hæc mihi cum accidunt (utinam quidem ne fierent), unde fueram exorsus, velut in circulo revertor. Quamobrem tribulus est superbia, stimulumque sursum erectum habet, quem difficulter evitare possunt, etiam qui magno mentis pondere sunt præditi. Cujus quidem orationis testes producere multos ex iis ipsis possem, qui hunc stimulum experti fuere. Sed cum res ipsa perspicua sit et manifesta, nullius egere te dicebas, humilitatem esse divitias acquisitu difficiles. Itaque traducenda erit ad modum oratio, que quis efficiens quod bonum est, evitare possit, ne magnam de se concipiat opinionem; et ut modeste de se sentiens, non efferatur; quod etiam

Arbitror igitur, unam quamdam hanc viam esse, que nos ad humilitatem evehat: ut recte facta scilicet ad Deum ipsum referamus. Nequit enim, nequit omnino fieri, nobis ut ipsis, que facta sunt, adscribentes, cogitationibus hoc vitio superiores evadamus. Opinio namque de recte factis dubio procul in nobis maxima superbiam occasio est, uti jam ante docuimus. Tantum vero malum hoc est, ut etiam Chrysostomus alicubi docuerit, contra controversiam melius esse, non facere boni quidpiam præterquam se maximam reum ducere, quam opera præclara facientem putare, se supra omnes esse positum. Quamobrem actiones bonas imputet Deo, non sibi, qui modestus esse cogitat. Hæc opinio immunis est ab omni errore, ac veritatis summe innititur, posita pariter extra pericula et tela que contra nos versuta torquet elatio. Nec enim decipit, nec in periculum venire potest, qui cuicumque vero fretus est. Quid autem magis verum, quam existimare, Deum esse largitorem bonorum omnium, et ab eodem universos mortales bona consequi? Argumento est, quod a Salvatore discipulis est dictum: *Sine me nihil potestis facere*. Quod sane verbum ut esse verissimum demonstretur, hoc unum dicere sufficit, a Salvatore prolatum esse. Non rationibus opus erit mihi nec prisorum, nec recentium; quibus hanc sententiam, ceu veram, probare liceret. Non exemplis utar, non syllogismis. Nihil omnino perquiram, quod hac in parte mihi patrocinaretur, si res ita posceret. Nam ubi veritas ipsa velut oraculo quid decernit, mera

A ἄρ' οὐδὲν ἐν αὐταῖς; ὑπερήφανον, ἐπειδὴ τὴν ὑπερήφανίαν ἀπεκρούσαντο. Τοῦτι ἐξ ὑπερήφανον μάλιστα γὰρ καὶ μικρῷ δεῖν κρείττον εἶμαι, ἢ λαθῆναι οἶόν τε εἶναι. Τοῦ γὰρ ταπεινοῦσθαι νομίζειν τὸν ὑπερήφανον νοσοῦντα τί χεῖρον; Ἡ πῶς ζητήσῃ τὴν ἴσιν ὁ μὴ δὲ πάσχειν ὑπολαμβάνων; Ὄστε κἄν ταπεινωθῶ, πάλιν αἰσρομαι· εἰδῶς, ὡς τεταπεινωμαι· καὶ ὑπερφρονήσας, οὐδὲ αἰσθάνομαι· κἄν γινῶ τῆς ὑπερήφανίας εὐθύς, καὶ ἀποσοθῆσω μάλα μισήσας καὶ τῆς ὑπερήφανίας; ἑμαυτὸν μέμψομαι, οὐτ' ἀγνοήσω πάλιν ταπεινωθεὶς, καὶ ἐπαινέσω ἑμαυτὸν κατορθοῦντα. Ἄ δὴ παθῶν, ὡς μὴ ὤφελον, ὅθεν ἠρξάμην ὥσπερ ἐν κύκλῳ κατήντηκα. Ὄστε τρίβόλος ἐστὶν αὕτη, καὶ τὸ κέντρον ὄρθιον ἔχει, καὶ χαλεπὸν διαφυγεῖν καὶ τοῦ; πολὺ τι βάρος νοῦ κεκτημένους.

B Καὶ πολλοὺς ἂν εἶχον μάρτυρας; ἀναστῆσαι τοῦδε τοῦ λόγου, αὐτοῦ; ἐκείνους τοῦ; βεβλημένους τῶδε τῷ κέντρῳ. Σαφῆς δὲ ὅν τὸ πρᾶγμα καὶ πρόδηλον, οὐ κατασκευαστέον εἶναι δοκεῖ, ἄλλως τε καὶ πρὸς σὲ δυσπρόριστόν τινα πλοῦτον τὴν ταπεινοφροσύνην προειρηκότα. Ἄκτέον δὴ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν τρόπον, ᾧ ἂν τις πράξας τὸ ἀγαθόν, διαφύγοι τὸ περὶ αὐτοῦ δοξάζσαι τι μέγα, καὶ τὰ μέτρια φρονήσας, μὴ ὑψηλῆναι, ὅ καὶ χαλεπώτερον δέδεικται τοῦ προτέρου.

probationis videtur, præsertim apud te, qui ante

esse demonstratum est illo priore difficilium.

C Δοκῶ τοίνυν μοι μίαν τινὰ τὴν ἰδὸν εἶναι, τὴν ἐπὶ τὴν ταπεινοφροσύνην ἀναβιβάζουσαν· τὸ πρὸς θεὸν ὅθεν δηλονότι τὰ κτλῶς πραττόμενα ἀναφέρειν: Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστὶν αὐτοῖς τε ἀναγράφειν τὰ πεπραγμένα, καὶ λογισμοῖς κρατῆσαι τοῦδε τοῦ πάθους. Τὸ γὰρ κατορθῶσαι νομίσαι γίνεται σαφῶς ἡμῖν ὑπερήφανίας μεγίστη πρόφασις, ὡς ὁ λόγος ἤδη διδάξας ἐφθῆ. Τοῦτο δὲ τοσοῦτω κακὸν, ὥστε καὶ τὸν Χρυσοῦρρήμονά που διδάξαι βέλτιον σαφῶς εἶναι μὴ πράξαι τι τῶν καλῶν, καὶ ὑπὸ δίκῃν ἑαυτὸν μεγίστην ὑπολαμβάνειν, ἢ κατορθοῦντα ολεσθαι πάντων ἐξῆς ὑπερκεῖσθαι. Ὄστε λογίζεσθαι χρὴ τὰς ἀγαθὰς πράξεις τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ ἑαυτῷ, εἰ μέλλει τις μετριάσειν. Αὕτη ἡ δόξα καθαρεύει μὲν πλάνης ἀπάσης, ἔχεται δὲ τῆς ἀληθείας ἐς ἄκρον, κινδύνων δὲ ἐκτὸς ἔστηκε καὶ βελῶν, ἃ καθ' ἡμῶν ἀπίησιν ἢ πολυμήχανος; ἑπαρσις. Οὔτε γὰρ ἀπατηθῆναι, οὔτε κινδυνεῦσαι οἶόν τε, τὸν ἐφ' ὅτι οὐκ ἀληθεῖ θαρρήσαντα. Τί δὲ ἀληθέστερον τοῦ δοξάζειν εἶναι μὲν πάντων τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα τὸν θεόν, εἶναι δὲ πάντας ἀνθρώπους ἐκείθιν δεχομένους τὰγαθὰ; Καὶ δηλοῖ τὸ τῷ Σωτῆρι πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένον· *Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν*. Ἀπίχρη εἰπεῖν ἡμᾶς τὸ τὸν Σωτῆρα τοῦτ' εἰρηκέναι, πρὸς τὸ ἀληθέστατον τὸν λόγον ἀποδεικνύσαι. Οὐ δὲ δεήσει μοι λόγων, οὔτε παλαιῶν, οὔτε νέων, οἷς ἂν ἦν συστήσαι τοῦτο τὸ δόγμα, ὡς ἀληθές. Οὐ παραδείγματι χρῆσομαι, οὐ συλλογισμοῖς· οὐδὲν ἐπιζητήσω τῶν πάντων, ὅ συνηγόρησεν ἂν μοι πρὸς τοῦτο δεῖσαν. Ὅπου γὰρ ἡ αὐτοαλήθεια χρηματίζει, ἀντικρὺς βλασφημεῖν ἐστὶν ἐπιχειρεῖν ἀμύνειν τῷ ἐκείνης λό-

γῶ. Ἐκείνοις γὰρ βοηθητέον ἡμῖν ἔστιν, οὐδ' ἂν
 γνοίημεν δεομένους τῆς παρ' ἡμῶν συμμαχίας, ἐλ-
 λιπῶς καθ' ὅτι οὐκ ἔχοντες πρὸς γε τὸ σφίσιν αὐτοῖς
 ἐπαρκεῖν. Θεῶ δὲ τίς ἀποθέσει, ὡς δεῖσθαι τοῦ τῆς
 παρ' ἡμῶν βοηθείας; Ἄλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο παρέλ-
 κων οἶμαι, τὸ καὶ τοῖς ὀλίγοις τούτοις ἐνταῦθα χρή-
 σασθαι λόγοις. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς εἰ μὴν ἀνθρώ-
 πινον, οὐ καλόν; εἰ δὲ Θεοῦ, καὶ καλόν; Λέγω δὲ
 ἀνθρώπινον μὲν τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βροπῆς παντάπασι
 ψιλόν ἂν· Θεοῦ δὲ τὴν ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς εὐδοκίαν.
 Τὸ γὰρ ἐγκαταλειφθαι, καὶ τῆς ὁρῆτης αὐτοῦ πει-
 ραθῆναι, ἡμέτερον. Οὐδὲ γὰρ ἔργον Θεοῦ. Ἐκείνος
 γὰρ ἀπειραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ οὐδέν, α
 κατὰ τὸν Ἀδελφόνθεον. Ὡστε τὸ καλῶς ποιεῖν ἀτεχνῶς
 παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ κακῶς ἐξ ἀνθρώ-
 πων, καὶ τῆς προαιρέσεως μόνης. Καὶ εἰ κάλλιστόν B
 ἐστὶ τὸ ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι ταπεινοφρονεῖν,
 σαφῶς καὶ τοῦθ' ἡμῖν πολλῶ γε μᾶλλον, ὡς ἂν γε
 μεθ' ὑπερβολῆς ἀγαθόν. Καὶ ἐπεὶ ταυτὶ ξυνοδοκεῖ
 (πῶς γὰρ οὐ ;), οὐ δεῖ τὸν κατορθοῦντα ἐπαίρεσθαι.
 Εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἂν μέγα
 ποτὲ φρονήσειεν ἀριστεύσαντος ἐτέρου (πόθεν; πολ-
 λοῦ γε καὶ δεῖ), πῶς ἂν εἴη δίκαιον ὑψηλοφρονησαι,
 τοῦ Θεοῦ καταρωθῶτος δι' ἡμῶν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν·
 Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἰσως ἀρπάσας τὸ, Δι' ἡμῶν, ὡς ἄρα
 εἰ καὶ τὸ ἡμέτερον συνεισφέρει. Συνεισφέρει μὲν,
 ὡ τᾶν, Οὐδὲν δὲ ἔχεις, φησὶν, ὃ οὐκ ἔλαβες. Τὰ
 γὰρ πάντα ἐκ Θεοῦ. Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν
 ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς
 εὐδοκίας. Καὶ, Ἐν αὐτῷ καὶ ζῶμεν, καὶ κινού- C
 μεθα, καὶ ἐσμέν. Καὶ ὅπως αἰ τε ψυχὰς, τὰ τε σώ-
 ματα, καὶ αἰ κατὰ Θεὸν πράξεις, καὶ ὅπερ ἂν μετέ-
 χον εἴη χρηστοῦ τινος, οὐδαμῶθεν ἀτεχνῶς, ἢ παρὰ
 Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις. Ὡστε καὶ τὸ συνεισφερόμε-
 νον, καὶ αὐτὸ τὸ συνεισνεγκεῖν προθυμεῖσθαι, θεῶ-
 ν ἡμῖν. Καὶ δεῖ γε ὑπὲρ τούτων εἶδέναι χάριν,
 οὐχὶ ὑψηλοφρονεῖν. Καὶ τί ταῦτα λέγω; ὅπου καὶ
 τοῦ δικῆ μαρτυροῦσαν ὀαντοῦ τὸν Θεὸν αἰτιατέον ἐστὶ,
 καὶ τὴν μεγίστην, αὐτῷ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ χάριν εἶδέναι
 ὀφείλομεν, εἰ τις ἀκριβῶς σκοπήσειε, καὶ οὐκ
 οἰητέον τούτου χάριν αὐτὸν ὀφειλέτην ἡμῖν καθιστά-
 ναι. Τὰ γὰρ πάντα ἐκ Θεοῦ, καθὼς οἱ πρόσθεν ἡμῖν
 σαφῶς ἀπέδειξαν λόγοι. Εἰ γὰρ τῷ ῥήτορι δοκεῖ εἶ-
 ναι τῶν φύντων αἰτιον τὸν παρατχόντα τὸ σπέρμα,
 καὶ ὁ λόγος ἦν, οὐ περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ ἀνθρώπων· D
 πῶς οὐχὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν πάντων τὸν Θεὸν αἰ-
 τιατέον; ὄντα μὲν δημιουργόν, ὄντα δὲ κηδεμόνα,
 καὶ ταμίαν, καὶ δοτήρα πάντων ἐξῆς τῶν εἰς ἡμᾶς
 αἰετὶ γινομένων. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔν γε ἐτι λείπεται βέλος
 τοῖς ὑπερηφανίαν νοσοῦσι· καὶ τοῦτό γε ὑστατον
 μὲν (κεκένωται γὰρ αὐτοῖς ἢ φαρμάκον) οἷον δὲ παρ-
 ἔχειν ἔλπιζειν, ὡς ἄρα τρώσειεν ἀφαιθέν. Οὐκοῦν
 κἂν τοῦτο τοῖς προλαβοῦσιν ἀκολουθήσαν, μηδὲν
 ἰσχύσαν φανῆ, ἀλλ' ἀπρακτον ἐξενεχθῆ τοῖς καθ'
 ἡμῶν ἀφαιτεῖν, εἴη ἂν ὁ λόγος οὗτος καλῶς ἡμῖν
 συμπερασμένος. Καὶ δὴ τὸ βέλος ἐκείνοις, τὸ φά-
 σκειν οἶμαι τοιάδε, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώποις ἐξείρ-
 γασμένα, εἰ μὴν παραβείη τις ταῖς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
 χάριτιν, οὐδὲν ὄντα εὐρήσει. Ἄλλως γὰρ, οὐκ ἂν

blasphemia est, orationem ejus tueri velle. Nimirum
 illi nobis defendendi sunt, quos intelligimus indi-
 gere nostro auxilio, viribus aliqua parte deficientibus,
 quo minus opem ipsi sibi ferre possint. At in Deo
 quænam est imbecillitas, nostræ ut opis indigeant?
 Enimvero supervacaneum et illud arbitror, quod
 etiam perpaucis hisce verbis hoc loco simus usi.
 Quis enim ignorat, si quid humanum sit, non esse
 bonum? sin Dei, bonum esse? Humanum autem
 id appello, quod auxilio Dei plane destituitur: di-
 vinum vero, ipsius erga nos propensionem. Quippe
 deserui, atque iram ipsius experiri, nostrum est.
 Nequit enim Dei hoc opus esse. Nam Deus malorum
 expers est, et neminem tentat, quemadmodum
 frater ille Christi loquitur. Unde colligitur, opera
 bona dubio procul in hominibus a Deo proficisci:
 mala vero ab hominibus, et animorum duntaxat
 instituto. Ac si pulcherrimum quiddam est, in egre-
 giis factis humiliter sese gerere: non dubium est,
 hoc ipsum quoque nobis a Deo multo magis conce-
 di, cum eximium bonum sit. Atque his necessario
 cum assentiri cogamur, qui res præclaras agit, ani-
 mo non debet efferrī. Nam si nos inter homines
 nullus unquam propterea magnifice de se senserit,
 quod alius egregie se gessit (quo enim jure? nul-
 lo certe); quinam fuerit æquum sublimia nos de
 nobismet sentire, cum Deus per nos utile nobis
 opus efficit? Sed dicet fortasse quispiam, raptio
 illo verbo nostro, Per nos; hoc ipsum scilicet,
 etiam nostrum aliquid secum inferre. Sane vero
 ita est, o bone. Sed nil habes, inquit Apostolus,
 quod non accepisti. Ex Deo namque omnia. Deus
 est, qui efficit in nobis, et ut velimus, et ut perficia-
 mus, pro sua in nos propensione. Item: In ipso et
 vivimus, et movemur, et sumus. Ad summam, et
 animos, et corpora, et actiones Deo gratas, et quid-
 quid boni particeps est, nusquam aliunde mortales
 habent, quam a Deo. Quapropter et quod a nobis
 confertur, et ipsa cupiditates conferendi, divinitus
 nobis conceditur. Quorum sane causa sunt habenda
 gratiæ, non superbiendum. Et quid hæc profe-
 ro? quando etiam mortis obitæ in martyrio causa
 referri ad Deum debet, maximæque illi habendæ
 propterea gratiæ, si quis accurate rem consideret;
 nec idcirco putandum, nostro in ære Deum esse.
 Nam a Deo proficiscuntur omnia, quemadmodum
 antehac clare probavimus. Quippe si oratori videtur
 eorum, quæ nata sint, ad illum referenda causa,
 qui semen suppeditavit, ubi quidem non de Deo,
 sed hominibus loquitur: quo pacto non omnium
 bonorum in nobis Deus auctor habendus? qui et
 opifex noster est, et curam nostri gerit, sup-
 peditat atque largitur omnia, quæcumque perpetuo
 nobis obveniunt. (Enimvero telum adhuc unum re-
 stat superbiæ morbo laborantibus, et postre-
 mum id quidem (nam exhausta ipsorum est pha-
 retra), quod tamen spem aliquam præbeat, quasi
 vulnus sit inflicturum, si emittatur. Itaque si hoc
 etiam secutum præcedentia, nullas habuisse vires

paruerit, sed irritum ceciderit iis, a quibus in nos torquetur: recte scilicet oratio nostra perducta ad finem erit. Telum autem hoc ipsorum: est, quod dicunt, si quis ab hominibus facta cum divinis gratiis conferat; deprehensurum, ea nihil esse. Nam cæteroquin non essent, quod appellantar, gratiæ scilicet. At si mea cum alterius, et quæ illius sunt, cum tuis, adeoque nostra inter se comparata fuerint: magnum, inquit, discrimen in his perspicemus. Quædam enim, ad gehennam; uti quæ bona sunt, ad eum deducunt locum; In quo lætitia finis expers est, et circa Salvatorem chorus ille beatorum. Itaque fieri nequit, ut quidcunque tandem fecero, nihil ex eo mihi contingat. Quippe si malum peregero, vultum ad terram demittam: sin boni quidpiam, animo efferar. Quoniam enim ex una massa sumus omnes, una Dei manu ad unam speciem formati; deinde vero volucris aliqui similes, angelicam vitam exhibent, aliis inter angues humi repentibus, eorumque furorē adversus homines superantibus: hæc ergo cum in hunc comparata sint modum, et hi quidem sint mali, diversum aliis iter sectantibus, quinam consentaneum est, paria de se sentire, non paria facientes? Quorum enim diversa vita est, eorum nec animi sunt eodem affecti modo. Quapropter et qui vitii inhiant, et qui amant bona, seipsos agnoscent, illi quidem viris bonis inferiores, hi vero malis se meliores, idque de factis ipsis. Hoc autem nihil est aliud, quam illos animis dejectis, hos elatis esse. Nam quomodo res aliter habere se possit? Ego vero hæc quæ abs te proferuntur, oppugnantem meam orationem, non omnino quidem nullius esse momenti dixerim, sed omnia non admodum ad id, quod quæritur, quadrare. Nam magnopere hujus facta differre a factis aliorum, et bona facientem, bonum effici; similiterque malum, qui mala faciat; cuius est perspicuum. Etiam illud verum est, tales a seipsis agnosci; quodque hos gehenna, illos beatorum hominum chorus excipiant. Sed quod ex his concluditur, nimirum hoc ipsum esse vel efferri hominem, vel animo dejecti, quod esse vel bonum, vel malum esse norit; id aio non necessarium esse, licet in aliquibus deprehendatur, errori non levi servientibus. Nam si necessarium hoc foret, ac recte conclusa essent abs te, quæ præcessere: nequaquam inveniri ullo in homine ulla posset humilitas. Norunt enim omnes, a seipsis vel boni quid factum, vel mali. Et si hoc esset efferri animis eos, qui virtutem colunt, quod seipsos norint, uti tu quidem dicis: omnes sane prudentia præditi seipsos adgnoscentes, omnino magnifice semet efferrent, adeoque de medio tolleretur omnis humilitas. At vero nec ipse ignoras, humilitatem atque modestiam in non paucis inveniri, qui mortalibus in corporibus vitam propemodum incorporeis convenientem præsentant. Quamobrem falsa tua conclusio est, ac præterea prorsus absurda. Nam si alios quidem

ἤσαν, ὃ γε καλοῦνται, χάριτες. Εἰ δὲ δὴ τὰ μὲν πρὸς τὰ δεινός, καὶ τὰ κείνου πρὸς τὰ σά, καὶ ὅλων τὰ ἡμέτερα πρὸς ἄλληλα συγκριθεῖη, πολὺ τι τὸ διάφορον ἐν τοῦτοισι θεωρήσομεν. Ἐπεὶ τὰ μὲν εἰς γέενναν, τὰ δὲ χρυσότορα πρὸς αὐτὴν ἀναβιβάζει τὸν χώρον, ἐν ᾧ φαιδρότης ἐστὶν ἀληκτος, καὶ μακαρίων χορὸς περὶ τὸν Σωτῆρα. Οὐ τοίνυν τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶν, ὅτι οὐ μὲν ἐργασάμενον, μηδ' ὅτι οὐ μὲν πρὸς ἐκείνου παθεῖν. Εἰ γὰρ κακὸν, κύψω πρὸς γῆν· εἰ δὲ καλὸν, ὑψωθήσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ πάντες ἐστὲν ἐξ ἐνὸς φουράματος, χειρὶ μιᾷ τῆ τοῦ Θεοῦ πεπλασμένοι πρὸς ἐν τι εἶδος· εἶθ' οἱ μὲν εἰκοσι πτηνοῖς, καὶ πολιτείαν ἀγγελικὴν ἐπιδείκνυνται, οἱ δὲ μετὰ τῶν θφρων ἔρπουσι, καὶ ὑπερακοντίζουσι τὴν αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μανίαν· ὅταν ταῦτα τοῦτον ἔχη τὸν τρίπον, καὶ οἱ μὲν ὡς κακοί, οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν ἐκείνου τρέχουσι, πῶς εἰκὸς ἐστὶ φρονεῖν τοὺς οὐκ ἴσα πράττοντας; Ὅν γὰρ ὁ βίος διέστικεν, οὐδ' ἂν αἱ γυναικαὶ συνέλθοιεν. Ὄστε καὶ οἱ πρὸς τὰ κακὰ κατηγνότες, καὶ οἱ τῶν καλῶν ἐρασταί, σφᾶς γε αὐτοὺς ἐπιγνώσκοντες, οἱ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν χεῖρους, οἱ δὲ γε κρείττους ἐκείνων δυναί, ἀπὸ τῶν ἔργων. Τοῦτ' ὁ ἐστὶ τοὺς μὲν ταπεινοῦσθαι, τοὺς δ' αἰρεσθαι. Πῶς γὰρ ἄλλως; Ἐγὼ δὲ ταῦθ' ἂ σὺ φησὶ, ὁ διαμαχόμενός μου τῷ λόγῳ, ἀγεννή παντάπασιν οὐκ ἂν εἴποιμι· μὴ πάνυ δὲ συνάδειν πρὸς τὸ ζητούμενον ἅπαντα. Ὅτι μὲν γὰρ διαφέρει πολλῶ τῷ μέσῳ τὰ τῷ δεῖνι πεπραγμένα πρὸς τὰ τοῖς ἄλλοις, καὶ ὅτι τὰ βελτίω καλὸν τὸν γε ποιοῦντα ἐργάζεται, καὶ αὐ ὁμοίως κακὸν τὰ χείρω, παντὶ που ὄλλον. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθές, ὡς ἐπιγνώσκουσι σφᾶς αὐτοὺς οἱ τοιοῦτοι· καὶ ὅτι τοὺς μὲν ἠ γέεννα, τοὺς δ' ὁ χορὸς ἐκδέχεται τῶν μακαρίων ἀνδρῶν. Τὸ δὲ ἐκ τούτων συμπεράσμα, ὡς τοῦτ' ἐστὶν ἐπαίρεσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι τὸν ἀνθρώπον, τὸ εἰδέναι ἑαυτὸν δυνατὰ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι φημι, ἐν τισὶν ἐδρίσκηται, συχῆ τι διουλεύουσι πλάνη. Εἰ γὰρ ἀναγκαῖον τοῦτ', καὶ καλῶς συνεπεράνθη σοι τὰ προτεταγμένα, οὐδαμῶς ἦν ταπεινοφροσύνην εὐρεῖν ἐν οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων. Πάντες γὰρ ἐπίστανται σφᾶς αὐτοὺς καλὸν τι πράξαντας, ἢ κακόν. Καὶ εἰ τοῦτ' ἦν ἐπαίρεσθαι τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας, τὸ σφᾶς αὐτοὺς ἐπίστασθαι, ἢ σὺ φησὶ· πάντες οἱ γε σὺ φρονες ἑαυτοὺς ἐπιγνώσκοντες πάντως ἂν μέγα ἐφρόνουν, καὶ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐξαπόλωλε χρῆμα. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ αὐτοὺς ἀγνοεῖς, ὡς τὸ ταπεινόν τε καὶ μέτριον ἐν οὐκ ὀλίγοις εὐρίσκηται τῶν ἐν θνητοῖς τοῖς σώμασι τὴν ἀσωμάτους πρέπουσαν πολιτείαν ὀλίγου δεῖν ἐπιδειξαμένων. Ὄστε σοι ψευδὲς τὸ συμπεράσμα, καὶ προσέτι παντάπασιν ἄτοπον. Εἰ γὰρ τοὺς μὲν ἠ κόλασις διαδέχεται, τοὺς ἐξαρχῆς φημι φαύλους, τοὺς δ' ἀρετῇ συζήσαντας, εἴτ' ἐπιγνώστας ἑαυτοὺς ἐναρτέτους, οὐκ ἔνεστι ταπεινοφροεῖν, τοῦτο δ' αὐ πάλιν ἐγγράφαις μετὰ τῶν φαύλων· οὔτε ταπεινοφροσύνην ἐστὶν εὐρεῖν ἐν τῷ βίῳ, οὗτ' ἐν ἀνθρώποις τὸν σωθησόμενον. Ἐπεὶ τῆς ταπεινοφροσύνης μηκέτ' οὕσης, οὐδ' ἂν εἰς δῆπουθεν τῶν ἀνθρώπων ἐσώζετο, ὡς ἔξεστιν εἰδέναι σαφῶς ἀπὸ τῶν πρὶν εἰρηγμένων. Ἀλλὰ

μήν οι σωσασμένοι και τον των δστρων αριθμόν τῷ A
 πλήθει παρεληλύθασι. Καὶ σὺ αὐτὸς εἰρηκς, ὡς
 τοὺς μὲν φαύλους ἢ χολασι, τοὺς δ' ὁ χορδς ἐκδέ-
 χεται τῶν πακαρίων ἀνδρῶν. "Ὅστε σου και ταῖς
 θέσεσι διαμάχεται, οἷς γε δοκεῖ αὐταῖς ἐπαμύνειν,
 και γίγνεται πάντοθεν σαφῆς, ὡς ἔστιν ἀγαθὸν
 ποιεῖν, και μὴ ὑψηλοφρονεῖν. "Ἄτοπον ἄρα σοι τὸ
 συμπέρασμα και κατὰ τῶνδε τον λόγον. Εἰ δὲ και
 πολλοὺς ἂν ἔχοις τοὺς συναιρούντας, ἀλλ' οὐδέν σοι
 πρὸς βοήθειαν ἢ τούτων συμμαχία. Αὐτοὶ γὰρ οὗτοι
 τυγχάνουσιν οἱ ἐγκακλήμενοι τῷ νυνὶ λόγῳ. "Ὅστ'
 οὐκ ἔξεστιν ἐπεινοὺς συλλήπτοράς σοι τῶν λόγων
 εἶναι. Τὸ πάθος μέντοι, τοιαῦτα λέγων, κράτιστον
 ἀπέφηνας· πρὸς δ' γε και αὐτὸς σοι ταῦτα φρονῶ·
 οὐ μὴν ἀήτητον παντελῶς τοῦτ' ἂν ἔγωγε φαίην,
 δε μηδ' αὐτὸς ἀπέδειξάς γε αὐτὸ εὐλόγῳ κρατοῦν B
 δύναμαι· οὐκ ἄρ' οὐδὲ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρατούμενους,
 ἀθῶους γε ὄντας σὺν δίκῃ. "Ἡ γὰρ ἂν ἐκράτει πάν-
 των ἔξῃς.

tuis aliquid opis asserant. Cæterum huiusmodi proferens, ipsius sane vitii maximas vires demonstra-
 sti: qua in parte tibi et ipsemet assentior. Non tamen invictum prorsus id equidem dixerim quando
 nec ipse probasti, quod vi justa vincat; nec quod ab eo victi, merito culpæ sint expertes. Nam si
 res ita comparata foret, omnes omnino vinceret.

Εἰεν. Σὺ δὲ γε, πάντων ἐμολ φίλατε, εἰ μὲν τίς
 σοὺ ποτε τῶν πλησίον, τὸ τῷ Θεῷ φίλον ποιεῖ, σοὶ
 δὲ μὴ τοῦτο πράττειτο, ταπεινοφρόνει και πένθει·
 δεῖ γὰρ εἰδέναι τῆδε σαυτὸν οὐκ ἐθέλοντα καλὸν εἶ-
 ναι· ἦν δὲ τούναντιον δρᾶ, βραβύμως ζῶν και ἡμελη-
 μένως, σοὺ γε τάγαθὰ πάντα πράττοντος, μὴ ὑψη-
 λοφρόνει. Οὐ γὰρ διὰ τὴν ἐκείνου κακίαν σπουδαῖος C
 αὐτὸς γέγονας, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τὰς πράξεις. Καὶ
 τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ στεφανοῦσθαι γίγνε-
 ται τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς τῶν πέλας καταπτώ-
 σεως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων. Φαίνεται
 τοίνυν μὴ οἶόν τ' εἶναι τούτους πρὸς ἀλλήλους παρ-
 εξετάζεσθαι, ὅσοι πρὸς τὴν ὑπερηφανίαν ἀπεδύσαν-
 το. Τοὺς γὰρ ἀθλητὰς ἐκείνους, οἷς τὸ γέρας κότι-
 νος, και ὧν ἡ πάλῃ πρὸς αἶμα και σάρκα, εἶπεν ἂν
 ὁ θεὸς Ἀπόστολος, εἰκὸς ἔστι και παραβληθῆναι κα-
 λῶς ἀλλήλοις. Δείκνυσί γὰρ τὸν εὐδοκιμηκότα ὑπὲρ
 τοῦ· ἄλλους πλεονεκτῆματὰ τινα, ἐπιδοδειγμένα
 τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἐρώτων· βίωμα σώματος φημι,
 και γυμνάσια, και πείρα τῶν γε τοιοῦτων ἀγωνι-
 σμάτων. "Ἦν δὲ και τὸ ἀκριβὲς μὴ παντάπασι τῇ
 ψήφῳ παρῆ, οὐ λίαν ἐπικίνδυνον τὸ ἀμάρτημα· οὐ D
 γὰρ λυμαινεται ταῖς ψυχαῖς, δλίγην δὲ τινα δόξαν
 και σβεννυμένην αὐτίκα ἢ χαρίζεται τοῖς οὐκ ἀξίοις
 ἴσως λαβεῖν, ἢ ὑποστειεῖ τυχόν, οἷς ἀποδοῦναι ταῦ-
 την προσῆκεν. "Ὅσοις δ' αὐ τὸ πολεμεῖν πρὸς τὰς
 ἀρχὰς ἔστι, και τὰς ἐξουσίας, τούτους δὲ πῶς ἂν τις
 ἔχοι, και πρὸς τίνας ὄλως παραβαλεῖν; πότερον πρὸς
 τοὺς ἀποδουσαμένους εἰς τον αὐτὸν αὐτοῖς ἄθλον, ἢ
 πρὸς ταυτασὶ τὰς καθ' ἡμῶν παραταττομένας δυ-
 νάμεις; Ἄλλ' ἐμοιγε δοκεῖ μηδ' ὀπιστιοῦν εἶναι
 τῶν γιγνομένων, δοξάσαι ὀάτερον τοῖνδε γενέσθαι
 οἶόν τε εἶναι. Ἐχθίστους μὲν γὰρ ἐκείνας ἡμῖν, τὰς
 πονηρὰς λέγω δυνάμεις, εὐλογον νοεῖν τε και λέγειν·
 ἀνταγωνιστῶν δὲ τόπον ἐπέχειν αὐτὰς πρὸς ἡμᾶς οὐ-
 θαμῶς. Ὅστε γὰρ δόξης ἐρώσιν, οὔτε εἰς τὸ γέρας;

supplicium manet, ab initio malos scilicet, alios
 autem addictos virtuti, qui deinde se virtute præ-
 ditos agnoverunt, humiliter de se sentire non est
 possibile, atque hos rursus inter malos referi :
 nec inveniri humilitas in vita poterit, nec inter ho-
 mines qui salvus fiat. Humilitate namque sublata,
 nec unus quidem mortalium servaretur, uti per-
 spicue de prius indicatis cognoscere licet. At vero
 qui servantur, etiam siderum numerum multitudi-
 ne sua superant. Et ipsemet dixisti, malos supplicium,
 saluti destinatos beatorum hominum cœlum exci-
 pere. Quo fit, ut tuismet cum tibiis ea pugnent,
 quibus illas tueri te putas : et undequaque pareat,
 posse aliquem facere, quod bonum sit, et tamen
 non esse animo elato. Quamobrem hæc quoque
 ratione absurda est tua conclusio. Quod si multos
 habes, qui tecum faciunt : non tamen eorum so-
 cietas tibi præsidio est. Nam illi ipsi sunt, qui hæc
 oratione accusantur; quare fieri nequit, ut dictis

atque hactenus hæc. Tu vero longe mihi cha-
 rissime filii, si quis aliquando proximus tuus rem
 Deo gratam facit, te non faciente, humilem te ge-
 ras, ac doleas. Nam hinc agnoscere debes, nolle
 te bonum esse. Sin, ille contrarium facit, socorditer
 ac negligenter vivens, te omnia bona peragente,
 cave animo efferaris. Non enim propter illius vi-
 tiositatem egregius ipse vir factus es, sed simpli-
 citer ob facta tua. Atque hoc vel inde perspicuum
 est. Nam corona non possuntur homines ex lapsu
 proximi, sed ex suis egregiis factis. Apparet igitur,
 non posse fieri, ut inter se comparantur, qui
 certamen adversus superbiam suscipiunt. Illos
 enim athletas, quibus olea præmium, et qui cum
 sanguine carneque colluctantur, ut Apostolus sane
 loqueretur, verisimile est recte inter se conferri. Qua-
 dam enim dotes singulares, expositæ spectatorum
 oculis, eum demonstrant, qui supra cæteros ex-
 cellit : ut corporis robur, et exercitationes, et in
 huiusmodi certaminibus experientia. Quod si etiam
 non omnino accurate lata sententia fuerit, non
 admodum periculosus hic error est. Non enim ani-
 mis exitium affert, sed exiguam quamdam gloriam
 et quæ statim exstinguitur, vel indignis fortasse tri-
 buit, vel iis adimit, quibus erat attribuenda.
 Qui vero bellum gerunt adversus principatus et
 potestates, eos quonam pacto quis, et cum quibus
 omnino compararet ? utrum cum illis, qui cum eis
 idem in certamen descendunt, an cum pugnantibus
 adversus nos potestatibus ? Mihi sane videtur,
 nequaquam convenire, ut existimemus, akeru-
 trum horum locum habere posse. Nam malas illas
 potestates non abs re nobis quidem infestissimas
 et cogitare possumus, et dicere : sed æmuli nostri
 nullo esse modo possunt. Nec enim gloriam expe-
 tunt, nec præmium spectant : sed interitum no-

aurum simpliciter desiderant, et injuriis inferendis gaudent, non ut honoribus potiantur. Iidem ex obsequio nobiscum colubantur, ac tela jacunt: nos autem invicem decertantes, alter ab altero conspiciuntur. Haec formidabile bellum cum eis gerimus. Non contentio, non certamen est, non utrisque proposita sunt praemia. Imo declaratis victoribus in hisce pugnis, nobis quidem praemio cedit splendor et immortalitas: at illis horum loco gehenna, tenebrae, ignis exterior. Idem nec inter homines quosdam certamen aliquod spirituale suscipitur, de pudicitia dico, de humilitate, de aliis talibus: nec probabilis ratione fieri potest, ut adversarii vel xanli vocentur. Quamobrem? Multas quidem ob aliis causas, maxime vero, quod in conatibus ostendi praecleara facinora nec obstant invicem sibi, esseve cunctis rationibus oppugnant, ut xanli et adversarii facere solent: et praeterea saepius opem totis viribus invicem sibi suppeditant. Ergo non consentaneum est rationi, ex comparatione spiritualium cuiuslibet operum, praestantissimum athleticam inveniri? Quo enim id pacto? Imo si fieri hoc posset, non hac ratione fieri debebat, ut, inquam, iidem et munerarii, et athletae, et iudices essent, ac sese iudicarent in praedictam proximorum: sed iudicaturam de athleticis, aliam quamdam oportebat esse, qui primum in solio consideret, ne deinde praeciperet, ut illi certamen auspicarentur. Tu vero, bone vir, utriusque sufficere vis officio. Sedes ut munerarius, nomine praeter teipsum ad hoc invitante; certamen adversus eum suscipis, qui contra te non sociatus est; tuis ipse manibus, cum factu quodam, caput tuum corona redimis; nec quoad advertis, quod tardissime teipsum ornes, si quidem ornatus appellari debet, quo seipsum quis extra omnem decorem et aequi rationem ornat, ac non mora potius debonestatio. Quis, obsecro, dignum se putet, ut multet atque coronet animos hominum sibi cogitatorum? quod soli Deo competere nemo non fasobitur. Nam iudex in corporeis et externis certaminibus ille fuerit, opinor, qui tantum experientiam nactus est accuratam, multoque maiorem, quam illi qui decertant. Haec enim opinio facit, ut ad iudicis ille syllogismum perveniat. In spiritualibus autem et insuspectabilibus, solus Servator et munerarius et iudex est. Quod sane demonstrare velle, supervacuum fuerit. Etenim vel caeco pareat, uti proverbio dicitur. Atque haec cum divus scriret Apostolus, huiusmodi verba protulit: Non audemus vel approbare, vel comparare nosmet ipsos cum quibusdam, qui seipso commendant. Itaque nihil melius, neque tutius factu, quam si iudicium de universis soli Salvatori permittamus, nec nosmet inter nos ipsi comparemus. Et quoniam mea sane sententia, modis omnibus demonstratum est, neminem elato esse debere omnino, licet eorum in numero sit, qui ad suprema pervenere, licet ad ipsos omnis virtutis fines accesserit; Idemque recte pronuntiatum a nobis esse, quodlibet sana praeditum mente lassitum arbitretur:

Α ὁρῶσιν· ἀλλὰ τῆς ἡμῶν ἀπλῶς κατατροφῆς ἐφίενται, καὶ τῷ ὄβρισι χαίρουσιν, οὐ τῷ τιμηθῆναι. Καὶ οὐδὲ μὲν ἐκ τοῦ ἀφαιρούσι ποικτεύουσι τε καὶ βῆλλουσι· ἡμεῖς δ' ἀλλήλοισ δρώμεθα ἀταγωνισόμενοι. Πόλεμος τοίνυν φοβερός μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ κείνων ἐστίν. Οὐκ ἔρις, οὐδ' ἀγὼν, οὐδ' ἀθλα ἀμφοτέροις προτεθειμένα. Καίτοι, καὶ φανεῖσιν ἀμεινοσιν ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους διαμάχαις, ἡμῖν μὲν ἀθλον λαμπρότης τε καὶ ἀθανασία, ἐκείνοις δὲ ἀντι τούτων γέεννα, καὶ σκότος, καὶ πῦρ· ἐξώτερον. Οὐκ οὐκ οὐδὲ τισ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται πνευματικός τις ἀγὼν, περὶ σωφροσύνης· λέγω, καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ τῶν τοιούτων· οὐδ' ἐνεσθιν αὐτοῦς εὐλόγως ἀντιπάλους καλεῖν. Διατί; Πολλῶν μὲν ἔνεκα καὶ ἄλλων, μάλιστα δὲ ὅτι τοῖς αὐτῶν ἐγγχειρήμασι πρὸς τὸ κατορθῶσαι οὐτε ἀντιπίπτουσιν ἀλλήλοισ καὶ διαμάχονται πάντα ποιούντες, ὃ τοῖς ἀνταγωνισταῖς ἐστιν. Ἔργον· καὶ προσέτι συνεργῶσι πολλάκις, ὁπόση δύναμις. Οὐκ ἄρα λόγον ἔχον ἐστὶ ἀπὸ τῆς τῶν πνευματικῶν ἔργων παραθέσσω; τῶν ἐκείτω γινομένων τὸν ἀριστον ἀθλητὴν εὐρεθῆναι· πῶς γάρ; Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο ἐνην, οὐκ ἐχρήν ταύτη γίνεσθαι· λέγω δὴ τὸ τοῖς αὐτοῦς καὶ ἀγωνοθέτας, καὶ ἀγωνισομένους, καὶ κριτάς εἶναι, καὶ δικαιοῦντας ἑαυτοῦς κατὰ τῶν πηλοῖον· ἀλλ' εἶδει γὰρ τὸν κρινόντα τοὺς ἀθλητὰς ἑτερόν τινα εἶναι· καὶ καθῆσθαι πρῶτον ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἴτ' ἐπιτρέψει τοὺς ἐτάρξασθαι. Σὺ δ', ὦ τῶν, ἀρκεῖ καὶ ἀμφοτέροις τοῖς σχήμασι· καὶ κἄθῃ μὲν ἀγωνοθέτης αὐτόκλητος, διαγωνιστὴς δὲ πρὸς τὸν οὐκ ἀποδυσόμενον ἐπὶ σὲ, περιτθῆς δὲ σου ἵη κεφαλῇ τὸν στέφανον ταῖς σαυτοῦ χερσὶ, σεμνυόμενος· καὶ οὐκ αἰσθάνῃ σαυτὸν κοσμῶν αἰσχίστα πάντων ἀνθρώπων, εἴγε καὶ κόσμον δεῖ καλεῖν, ὃ γέ τις ἑαυτὸν κοσμεῖ ἔξω τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ γινομένου, ἀλλὰ μὴ προσηλακισμὸν ἀντικρυς. Καὶ τοι, τίς ἄξιον ἡγήσασαι' ἂν αὐτὸν εἶναι, εὐθύνην τε καὶ στεφανοῦν ψυχῆς ἀνθρώπων ὁμογενῶν; ὃ δὴ μόνῃ τῷ θεῷ προσήκειν πάντες ἂν φαίεν; κριτῆς μὲν γὰρ ἐν τοῖς σαρκίκοις ἀγῶσι καὶ φαινόμενοις ἐκεῖνος ἂν, οἶμαι, γένοιτο, ὃ πείραν ἔχων τῶν τοιούτων ἀκαθῆ, καὶ πολλῶ τῶν ἀγωνισομένων ἀμείνων· αὐτὴ γὰρ ἡ δόξα τοῦτον ἐπὶ τὸν τὸν κρῖναι θρόνον ἀκαθιδάσει· ἐν δὲ τοῖς πνευματικῶν καὶ μὴ φαινόμενοις ἀγωνοθέτης τε καὶ κριτῆς ὁ Σωτὴρ ἐστὶ, μόνος. Καὶ ἀποδεικνύεται τοῦτο παρὰ σθαι, περιεργου. Καὶ τυφλῷ γὰρ δῖλον, φασί. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς ὁ θεός· Ἀπόστολος· ἐκεῖνον ἀφήκε τὸν λόγον· Ὁδὲ τοὺς μῶμεν ἐγκαίρειν ἢ συγκρίναι ἑαυτοῦς τισι τῶν ἑαυτοῦς συνιστανόντων. Ὡστε καλὸν τε καὶ ἀσφαλὲς μόνῃ τῷ Σωτῆρι διδόναι τὸ πάντας κρῖναι, καὶ μὴ ἀλλήλοισ ἡμῶς αὐτοῦς παρεξετάζειν. Ἐπεὶ δ' ὡς ἔγωγ' ἂν φαίην, διὰ πάντων ἀποδέδεικται, μηδένα δεῖν ὑψελυφρονεῖν, εἰ καὶ τῶν ἐς ἄκρον ἀφιγμένων, καὶ πρὸς ἀπὸ τὰ τέρματα πάσης ἀρετῆς εἴη, καὶ τοῦτ' ἂν οἶμαι πᾶς ὅστισὺν ὀγαλιῶν ὕγιως ἔχαι ὁμολογήσειεν· Ἰστημι τὸν λόγον ἐνθάδε, τασούτου ἐπειπῶν· Κἴν ὡσι λίαν σπουδαῖοι τινες ἀνθρώποι, μὴ τε τῶν ἄλλων καταγελάτωσαν, μὴ δ' ἑαυτοῦς νομιζέτωσαν

ἀγαθὸς εἶναι· Ὁ γὰρ ἀνακρίνων με, φησὶν, ὁ θεὸς ἐστίν· ὅς οἶδα μὲν τὰ πάντων ἀκριβῶς, οὐ δίδωσι δὲ τὰ γέρα, εἰ παρελήλυθε τις τοὺς ἄλλους τρέχων· ἀλλ' οἷς γε ἐξεγένετο καταλαβεῖν ἐκείνον τὸν χώρον, ἢ τὰ βραβεῖα ἐστῆκε, καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλεῦς θρόνου καθήμενος, ὁ σωτὴρ ἡμῖν στεφοθέτην ἑαυτὸν τοῖς ἀριστεύσαι παρέχει. Αὐτός σου τὴν φιλίην κεφαλὴν, ὧ συμβασιλεῦ τε καὶ παῖ, οὐ μόνον ἐνταυτοῖς στεφανώσαι, ἀλλὰ κάκει, τῷ καλῷ στεφάνῳ τῶν μακαρίων· ὑπὲρ οὗ καὶ τοὺς πολλοὺς, οὐκ οἶδα δ' εἰ καὶ καλοὺς, ἀγῶνας τούτους ἐνεστησάμην.

in altera vita, serio illo beatorum egregio : cujus an aliquo cum operæ pretio, suscepi.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΜΑΙΟΣ.

Ταῦθ' ἡμῖν, ὧ φίλτατε, σὴν χάριν εἴρηται νῦν, καὶ τὸ πείσαν εἰρηκίνας φιλτρον ὑπερφυές. Εἰ μὴ γὰρ τοσοῦτον ἦν, οὐκ ἂν ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τῆς σῆς πρὸς τουτοῖν τὸν ἀγῶνα ἀπεδυσάμην, οὐδ' ἂν διήρκεσέ μοι τὸ προθυμείσθαι μετὰ τοσαύτης ἀκμῆς ἄχρι τέλους· ἀλλ' ἢ τὴν πρώτην ἂν εὐθύς ἀπεπήδων, συγχῶν μοι τῶν προσισταμένων ἐπικαιμένων, ἢ περὶ τὰ μέσα παυ, ἀλλεπαλλήλων τῶν δεινῶν φραμένων· εἴη δέ μοι τὸν ἄλλον τοῦτον ἡδὺν γενέσθαι, καὶ τῶν πόνων ἄξιον· ὃ καλῶς ἐκδήσεται, σοῦ γ' ἐθίλοντος. Εἰ γὰρ αὐτός, τὰς παραινέσεις ἐκείνας, καὶ ὅσα δὴ τοῖς λόγοις τούτοις ἐμπεριελήσεται πρὸς τὴν τῶν ἡθῶν σου διακόσμησιν, οὐκ ἀτιμάσαι βουλεύσαιο, ἀλλὰ τιμῆσαι ἢ μὲν ἡμᾶς τοὺς γεγεννηκότες, καὶ τοὺς ἐξ ὧν ἡμεῖς ἐφυμεν, τιμῆσαι δὲ σαυτὴν καὶ τοὺς παιδευτάς ἅπαντας, ἐν τῷ τούτῳ καὶ μόνῳ, τῷ μὴ χεῖρω τῶν ἐλπίδων φανῆναι, ἃς δὴ πάντας ἔτραφον περὶ σοῦ γε τὰ βελτίω μαντεύμενοι, ἔτι τὰ τῶν παίδων ἀθύρματος· εἰ τοίνυν ταῦτα γίνετο· συναιρούμενου θεοῦ, τὸ τε λοιπὸν τῆς ἐμῆς ζωῆς ἡδὺ (πῶς οἰεῖ;) κατασκευάσεις, καὶ λαμπροὺς μοι τοὺς μισθοὺς ἀποδώσεις; οὐχ ὅπως τουτωνὶ τῶν ἰδρώτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν φῦναι, καὶ τοῦ τραφῆναι βασιλικῶς, καὶ πεκαυθῆσθαι, καὶ τετιμῆσθαι, καὶ ἀπλῶς τῶν ὑπὲρ σοῦ μοι πεπραγμένων ἐξῆς ἀπάντων, οὐκ ὀλίγων ἰσως ὄντων, οὐδὲ σμικρῶν. Ταυτὲ μὲν οὖν ἤπερ ἐφην ἐκδήσεται, εἰ κατὰ τὰς ἐλπίδας ἡμῖν ἐρῆσῃ. Ὁφθῆσῃ δὲ πάντως, εἰ τοῖς ὑπὲρ σοῦ λεγομένοις τούτοις ὑποτετάχθαι θελήσαιο, καὶ δείξαιο ἔργους αὐτοῖς τὸν ὡς ἀληθῶς ὑπακούσαντα. Κἂν τοῦτο γένοιτο τάχαθῆν, καὶ τῆ τῶν τρόπων ἀρετῆ μὴ κατασχόνης μου τὰς εὐχὰς καὶ τὰς παραινέσεις, εὐ οἶδ' ὅτι καὶ θεῶ καὶ τοῖς ἀνθρώποις προσφιλεῖς ἐσθι, καὶ τὸ βασιλεύειν ἀνθρώπων ἀνθρώπων ὄντι, ὃ δὴ δυσχερὲς ποιεῖ τὸ ὄμοφες, βέβητα ἂν σοι γένοιτο· πάντως, καὶ πρὸς καλὸν καὶ εὐκλείαν ἀποδήσεται. Ὁ γὰρ γονεῦσι περιθόμενος δηλονότι καὶ θεῶ. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ ἄρχοντι δικαίως, ἂν οἱ ὅπ' αὐτὸν πεθόιντο. Τὸ δὲ τούτους ἀγεσθαι κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν πᾶν ἀγαθὸν ἐργάζεται· ὡσπερ οὖν καὶ τούναντιον τὸ μὴ πεθεσθαι. Μὴ δὲ τὴν ἄλλως ἡμᾶς ἀποφῆναις τοὺς ὑπὲρ σοῦ λόγους τούτους ἀναλωσάσας, μηδὲ ζῆται τοῦθ' εὐρεῖν ἐν ἐμοί, τὸ ποιῆσαι τί φημι καὶ διδάξαι. Ἴμμεν γὰρ ἡμᾶς

A finem hic dicendi facio, hoc uno duntaxat adjecto : Tametsi magna præditi virtute sint homines aliqui, non tamen vel alios derideant, vel se ipsos egregios putent. Nam, ut ille ait, qui me iudicat et examinat Deus est ; qui accurate novit omnium facta, nec iis præmia tribuit, qui alios cursu prætergressi sunt : sed quibus ad eum pervenire locum contigit, ipsa ubi præmia consistunt, et ubi Servator ille noster in regio considens solio, seipsum coronatorem victoribus exhibet. Is charum caput tuum, o regni consors et filii, non hic tantummodo coronet, sed etiam ergo complures hosce quidem labores, sed haud scio

EPILOGUS EPISTOLARIS.

B. Hæc a nobis, charissime filii, tua nunc causa dicta sunt ; quodque nos ad dicendum impulit, eximius in te noster amor est. Quippe ut tantus esset, non me propter utilitatem tuam ad hoc certamen, ac cinctissimam, nec ad finem usque perdurasset istæ alicuius, tanto cum vigore conjuncta : sed vel initio statim, pluribus obstaculis me urgentibus, vel ipso fortassis in medio, difficultatibus sane continuis, emergentibus, resilliissem. Opto autem, ut hoc mihi certamen et jucundum, et exantlati dignum laboribus experiar ; uti quidem eventus recte respondebit, modo tu velis. Quippe si tui monitus nostros, et quæcunque comprehensa sunt istis orationibus, ad ornandum mores tuos, aspernari non decreveris, sed honestam et nostri, qui te genuimus, et eorum a quibus ipsi prognati sumus, et tuimet ipsius, et omnium magistrorum rationem habueris in hoc uno, ne spebus illis deterior evadas, quas de te puerilibus adhuc ludicris intento fovebant omnes, optima quæque sibi vaticinando pollicentes : hæc igitur, adjuvante Deo, si contigerint ; et quod nihil reliquum est vitæ sane quam jucundum efficies, et mercedis mihi splendidas percipies, non pro hisce dico sudoribus, sed etiam pro eo, quod natus ex nobis sis, et regium iam morem educatus, et institutus, et in honoris habitus, et simpliciter adeo, pro universis a me tua causa factis, quæ fortasse nec pauca sunt, nec levis momenti. Et quidem sunt istæ illam, quem dixi, eventum habitura, si expectationi nostræ satisfeceris. Satisfacies autem omnino, siquidem his tua causa prolatâ obtemperare volueris, et factis ipsis reapse te parere probaveris. Quod sane bonum si mihi contigerit, ac morum virtute vota monitusque meos non confuderis : tam ipsi Deo, sat scio, quam hominibus amabilis eris ; et tuum, qui homo es, in homines imperium, quod generis cognatio difficile reddidit, omnino facillimum experieris, præterquam quod exitus etiam ipsius præclarus et gloriosus erit. Nam qui parentibus, ideum et Deo parat. Tali vero principi non abs re subditi quoque parebunt. Et obsequium subditorum, ipsius instituto paratum, nullius non origo boni est ; sicut et contrarium accidit, si non obtemperent. Cave quæso commiseris, ut absque fructu orationes hasce confec-

timus : nec in me præstationem eorum, quæ trado cum docenti ratione conjunctam, reperire cogites. Nam scimus ipsi, nos ea facultate destitui. Nihilominus auctoritati erga te meæ concessum est, uti de rebus illis disseram, adeoque persuadeam ; quibus a rebus equidem longe absum. Nec enim tibi fas est, ille haud obtemperare, quæ a nobis tradita sunt. Nam si præcepta priscorum sacerdotum ac Pharisæorum aspernari non licebat, uti qui Moïsi in cathedra sedebant, quamquam nihil eorum, quæ docebant, facerent : multo magis decet, obtemperare te mihi, qui quod profuturum est tibi trade, licet idem ipse non recte faciam. Nam et ipse in throno sedeo, præcepta tibi modo proponens, tanto priscis illis præstantiora, quanti venit æstimandum, quod illa veteris, hæc novæ sint legislationis atque gratiæ. Vel si hoc mavis, illa legalem ad umbram, hæc nostra veritatis ad prædicationem pertinent. Itidem hoc solum in quo nunc ipse sedeo, præstantius est illo prisco longoque intervallo id superat, cum solli divini (si quidem hoc non nimis audacter dicitur) simulacrum sit. Nam ut de alia quadam auctoritate, quæ aliquid eminentiæ habeat, nihil dicam, pater filio princeps est atque dominus, ex ipsa natura. Pari ratione Deus quoque nobis et princeps et Dominus est. At declaretur sane res aliquanto manifestius. Quid igitur erga nos Deus ? non opifex ? non pater ? non rex ? non provisor ? non doctor ? Hæc omnia, te sane quod attinet, mihi quoque competunt. Quamobrem ego quidem ceu dictum est, in eo throno sedeo, qui throni divini simulacrum est : at isti sacerdotes atque Pharisæi, Moïsi in cathedra sedebant. Ea vero longe nostra inferior est. Nolim autem me quisquam temeritatis damnet, vel arrogantia. Non enim meipsum cum Moïse, qui Deum adspexit, comparo : (cur istuc facerem ? absit :) sed simpliciter ipsas cathedras. Et consideremus rem subtilius, si placet. Quippe tametsi divinitus utrique traditum sit imperium, mihi dico, et Moïsi : (nam et ille dux fuit, atque doctor. At istæc omnino proveniunt a Deo, quandoquidem ab illo potestas omnis, secundum Apostolum :) regnum tamen ducis imperio præstantius est, et hujus temporis doctrinae priscis illis longe sunt perfectiores, uti quæ pendent a novo sædere, quod

A αὐτοῦς οὐκ ὄντας γε τοιαύτης δυνάμεως. Ἔξεστι δέ μου τῷ πρὸς σὲ σχήματι τούτῳ καὶ περὶ ἐκείνων λέγειν, καὶ μάλᾳ πείθεσθαι, ὧν γε καὶ μακρὰν ἀπεισθήκειν. Οὐδὲ γὰρ θέμις ἀπειθεῖν σε τοῖς δεδογμένοις. Εἰ γὰρ τοῖς πάλαι ἱερεῦσι καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀπειθεῖν ἔδει, ὡς καθασθεῖσιν ἐπὶ τῆς Μωσείως καθέδρας, καίτοι μηδὲν ἐργαζομένοις ὧν περὶ εἰδωσκον, πολλῶν γε μᾶλλον πρότερον ἔστιν, ἐμοὶ, σοὶ τὸ συνοίσσον λέγοντι, πείθεσθαι, εἰ δὲ καὶ μὴ τοῦτο καλῶς πράττοιμι. Κάθημαι γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς, νυνὶ σοὶ παραίνεσις προταίνων, τοσοῦτόν γε ἀμείνους τῶν τότε, ὅσον αἱ μὲν τῆς παλαιᾶς, αἱ δὲ τῆς νέας εἰσὶ νομοθεσίας καὶ χάριτος· εἰ δὲ βούλει γε, σκιας ἐκείναι τῆς νομικῆς, αἱ δὲ παρ' ἡμῶν αὐταὶ τοῦ τῆς ἀληθείας κηρύγματος ἔχονται. Ἡ δὲ δὴ καθέδρα, ἐφ' ἧς ἔγωγε νῦν, κρείττων ἐκείνης τῆς πρεσβυτέρης, καὶ πολλῶν τῶν περιόντι νικῶσα, ἄτε δὴ τὴν τοῦ Θεοῦ (εἰ μὴ τολμηρὸν εἶπαι) εἰκονίζουσα. Καὶ γὰρ χωρὶς τινὸς ἄλλου σχήματος ὑπεροχὴν ἔχοντος ἄρχων ὁ πατήρ ἐστι τῷ παιδί, καὶ δεσπότης, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ὁ Θεός. Εἰρήσθω δέ πως καὶ φανερώτερον. Τί οὖν δὴ τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ; οὐ δημιουργός ; οὐ πατήρ ; οὐ βασιλεύς ; οὐ προνοητής ; οὐ διδάσκαλος ; Ταῦτι δὲ πάντα κάμολ πρόσεστιν, ὅσα τὰ πρὸς σέ. Ὅσ' ἐγὼ μὲν, ὅπερ εἶπον, ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθημαι, τοῦ τὸν Θεὸν εἰκονίζοντος, οἱ δὲ ἱερεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι ἐπὶ τῆς Μωσείως καθέδρας. Αὕτη δὲ τῆς ἡμετέρας ; ἐλάττω. Καὶ μὴ μὴδεις καταγνώτω τόλμησά, μηδ' αὐθαδείας. Οὐ γὰρ ἑμαυτὸν πρὸς τὸν θεόπτην συγχρίνω (πόθεν ; ἀπαγε), τὰς δὲ καθέδρας ἀπλῶς. Καὶ σκοπῶμεν ἀκριβέστερον, εἰ δοκεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θεόθεν ἀμφοτέροις τὰ τῆς ἀρχῆς, ἐμοὶ τε λέγω καὶ τῷ Μωσῆ (καὶ γὰρ κάκεινος ἡγεμῶν καὶ διδάσκαλος· ταῦτι δὲ πάντως ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἐξουσία, κατὰ τὸν Ἀπόστολον)· ἀλλ' ἡ βασιλεία ἀμείνων ἡγεμονίας, αἱ τε νυνὶ διδασκαλῶν τῶν παλαιτέρων πολλῶν τελειώτεραι, ἄτε δὴ τῆς νέας διαθήκης ἐξηρτημένα, τῆς τελειούσης τὸν νόμον. Ὅστε τὸ πρὸς σέ μου σχῆμα πολλῶν πρόχει οὐ μόνον τοῦ τῶν ἱερῶν καὶ Φαρισαίων, πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Μωσείως ὑπεροχῆς τῆς πρὸς ἐκείνους ἀπαντας. Εἰ δὲ καὶ προφήτης ἦν ὁ Μωσῆς, ἡμεῖς δ' ἐν πλήθει παραπτωμάτων· ἀλλ' ἡ πατρότης βεβαιώτερόν τι χρῆμα τίς κεκτημένος ἢ τὸ προφητεύειν τοῖς ἔχουσι. Τοῦτο γὰρ πολλῶν ἀπέπτη, ἐκείνην δὲ οὐχ οἶόν τε μεταπτωκῆναι. Διὰ δὲ ταῦτα, ὡς μὴ πρὸς υἱίας ὁ Μωσῆς διαλεγόμενος, οὐδὲν ἐπειθε, καὶ ταῦτα προφητεύων καὶ θαυματοουργῶν. Πατράσι δὲ ἀπειθεῖν ἐνὶ μὲν, σπάνιον δὲ, καὶ βεβοημένων ἀνθρώπων, οὐδὲν καὶ τρόπους ἀγαθούς κεκτημένων. Ἀλλὰ ταυτηνὶ τὴν ὑπεροχὴν ; καὶ τὸν θρόνον οἶσα μὲν, εὐ οἶδα, καλῶς. Νουνεχῆς τε γὰρ ἀνὴρ, καὶ ἀπὸ τῆς εὐλαθείας καὶ στοργῆς τῆς πρὸς τοὺς γεγεννηκότας ἡμᾶς, λογισασθαι σε τὸ εἶδος, εὐχερές ἐστιν, οἶμαι. Ἀμύχανον δ' οὖν ἀκριβῶς εἰδέναί, ὅσον ἡ πατρότης ἐστὶν υἱεῖσι, τὸν μηδέπω γεγονότα πατέρα. Τῷ γὰρ τῶν πραγμάτων γεγεῦσθαι βέλτιον ἐκεῖνα γινώσκω μὲν ἢ τῷ λογισμοῖς ἐξετάζειν. Δοτὶ σοὶ δὲ Θεός καὶ

αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ὡς τάχιστα ἐπιγινῶναι, τί ποτε πατήρ ἐσσι πρὸς τοὺς παῖδας· ὃ καὶ ἐλπίζω, καὶ εὐχομαι, καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνομαι, καὶ σοῦ γε μᾶλλον, ὡς οἶμαι. Δὸς δὲ πάντας, ὧ φίλτατε, εὐδαίμονά με νομίζεις, ὥσπερ τῷ καλῶν φῦσαι καὶ ἀγαθόν, οὕτω δὲ καὶ τῷ παιδεύσαι, καὶ τοιοῦτον ἀποφῆναι βασιλέα τὸν υἱόν, ὅσον ἂν οἱ νεονεχέας τῶν ὄπ' αὐτὸν εὐξαιντο.

indagatione cogitationum. Tribuat autem tibi Deus ut ipsa re quamprimum intelligas, quid sit erga liberos esse patrem : quod et futurum spero, et opto, et ipsa de spe voluptatem, majorem (ut opinor) quam tu, percipio. Fac, charissime filii, ut omnes me beatum existiment, cum quod egregium te procreaverim, tum etiam, quod educaverim, filiumque talem imperatorem fecerim, qualem cordati subditi optaverint.

ΩΣ ΕΞ ΕΥΜΕΝΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΥΝΟΥΣ ΥΠΗΚΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΚΜΗ.

ORATIO PROPITII PRINCIPIS

AD BENEVOLOS SUBDITOS QUI ÆTATIS IN FLORE SUNT.

Τὸ ὄμν συνοῖσον εὐχόμενός τε διατελῶν, καὶ ζητῶν ἅπασιν τρόποις, δεῖν ψῆθην διὰ βραχείων ὥσπερ τι δῶρον ταυτασὶ τὰς παραινέσεις εἰπεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὥσπερ ἐμπέφυκε τοῖς ἀνθρώποις τὸ καὶ τοῖς θύραθεν ἐπιιδέσθαι ζητεῖν τὰς ἐνδον ἐπιδόσεις προύργου τίθεισθαι χρῆ. Ταῦταις γὰρ ἐκείναι παρέπονται. Εἰ γοῦν ἀγαθός τις εἴ, καὶ παρελθεῖν ἐθέλεις τοὺς ἡλικίας ἐν τε δημοσίαις τιμαῖς, ἐν τε πᾶσιν, οἷς ζηλωτὸς ἂν γένοιτο· θήρευσ ταῦτα σπουδαίοις ἔργοις, ἐν ἅπασιν παρέχων σαυτὸν οὐχ ἦστον πρόθυμον ἢ πιστόν. Θυγὴ μὲν νοθείαν, καὶ βραθυμίαν, καὶ τὸ καθυδεῖν ὑπὸς ἐπὶ μαλακῶν στραμμάτων, θέλων εὐδαίμονεσθαι. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν εὖ πράττειν ἀνθρώπων βραθυμοῦντα, καὶ ἀναπεπτωκότα, καὶ θρυπτόμενον. Δίωκε δὲ ἐκείνα, ἃ πολλοὺς ἐκ φαύλης τύχης εἶδεν ἀνάγειν ἐπὶ λαμπράν. Μίσαι καὶ τὸ θέλειν ἐσθίειν ἀργός γε ἂν, εἰδώς ὡς ἔργον τοῦτο κηφήνων, οὐδ' οὐχ ὅπως εὖ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ κτείνειν φύσεως νόμος τοῖς τῶν μελισσῶν σμήνεσιν. Οὐκ οὐν γε λαμβάνειν ἀρμόττει τοῖς παρὰ σφίσι αὐτοῖς αἰεὶ τὰς χεῖρας κατέχουσι. Τοῦτο γὰρ λελωθήμενοι ἀνθρώποις καὶ παρεμμένοις προσήκειν ἔοικεν· οἷς δὲ καὶ βώμη σώματος, καὶ νεότης, καὶ ὑγίεια, καὶ τὸ ἀξιοῦν κτεσθαι μεγάλα, καὶ σοβαῖν παραπεμπομένους ὑπὸ πολλῶν, τούτους δὲ γενναίους ἀνδρας αὐτοὺς δεικνύνασι ὑπὲρ γένους, ὑπὲρ πατρίδος, ὑπὲρ τοῦ κρατοῦντος αὐτοῦ. Οὕτως γε δρώντες, ὧ φίλτατον ἔμοι χρῆμα, τοῦ ζητουμένου βραδίως ἐπιτυχεῖς ἐσεσθε, θεοῦ συλλήπτορος γεγονότος. Κἂν μὴ λάθης εὐθύς, αἰτήσας, μήτ' ἀγανακτεῖν (μικρόψυχον γάρ), μήτε καθυφεῖναι τοῦ

Qui semper e vestro quod commodo sit, optare non desino, et omnibus idem modis querere, proferendas paucis admonitiones hasce, cujusdam instar muneris, putavi. Cum ergo quasi mortalibus innatum sit, ut etiam bonorum externorum incrementa desiderent : quo augeantur interna, præcipua danda est opera ; nam hæc illa comitantur. Itaque si bonus es, et æquales superare cupis, cum publicis in honoribus, tum in omnibus, quibus effici poterit, ut aliquo sis in pretio : studiosis hæc factis emitere, teque non minus alacrem, quam fidum in omnibus gerito. Fac segnitiam desidiamque fugias, et mollibus in stragulis supinam cubationem, si beatitatem adipisci cogitas. Nequit enim cæte, nequit fieri, secundis ut rebus utatur homo desidie ingemii, supinus, delicate vivens. Illa vero prosequere, quæ de fortuna tenui multos ad splendidam perducere solent. Sit etiam odio tibi, manducare otiosum ; quod ipsum sane fucorum esse noris, quos non afficere beneficiis, sed occidere, ductu naturæ quodam, apum examina consueverunt. Accipere quidem certe non est par illos, qui manus in situ semper retinent. Hoc enim mutilatis hominibus et effeminatis convenire videtur. At quibus et corporis robur adest, et juvenillis ætas et valetudo, et magnorum acquirendorum, cumque plurium comitatu incendiis cupiditas : eos par est probare se viros strenuos atque fortes, pro natione sua, pro patria, pro ipso imperatore. Si hoc facietis, charissimi subditi, facile Deo juvante voti composites eritis. Quod si non statim acceperis id, quod

petiisti : neque succensere debes (hoc enim animi A
pusilli fuerit), neque de cursu remittere (quod
mollis), sed eum contentione perpetua urgere, spe
bona subnixus : atque etiā virum temet ostendere,
dum priori studio et alacritati alteram majorem
adjicies. Hoc modo si eris affectus, et officio mor-
dicus inhiarebis, ex animi voto consequeris om-
nia, maxime quidem ab illis pro virili, quibus te-
ipsum egregie trades : sed imprimis a Deo, cujus
voluntatem ipsa facultas in omnibus comitatur.

ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΩΘΙΝΗ

Δοξολογίαν ἔχουσα πρὸς Θεόν,

αὐτὸν ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβείας, εἶτα δέησιν συγκεκραμένην εὐχαριστίᾳ καὶ ἐξομολογήσει.

IMPERATORIS EJUSDEM PRECES MATUTINÆ

Dei celebrationem continentēs,

eum professione pietatis, ac deinde petitionem, gratiarum actioni et confessioni mistam.

Gloria lucis Auctori, gloria in excelsis Deo, et B
in terra pax, erga homines benevolentia. Gloria
tibi, Pater, gloria tibi, Fili, gloria tibi, Spiritus san-
cte; simplici, et consubstantiali, et individuae, et
inconfusæ Trinitati; gloria tibi, o Sapientia et
Sermo æterni Patris, ob administrationem tuam,
quam pro nobis ipse suscepisti, quod ita benigne
visum esset cœterno, et principii tecum experti
Patri tuo, cooperante Spiritu, qui pari tecum ma-
jestate ac solio fruitur; gloria bonitati et clem-
entiæ tuæ, pro iis quæ privatim ac publice nobis
a tua semper proveniunt dextera, nec istis exclusis,
quæ videntur illa quidem interdum, sed omnino
non sunt adversa. Nam quidquid abs te, qui es
ipsa bonitas, proficiscitur, non potest non esse
bonum.

Benignissime ac incomprehensibilis Domine, qui
usus demissione mentem superante, propter me,
mei similis, ad servandum me, venisti, imple, quod
proposuisti; perfice, quod cœpisti. Nec enim aliter
feri par est.

Ne magnis delictis et magna ingratitude dur-
ritique mea, quæ finem tamen habent, infinita
tua gratia inferior appareat; sed ostenso, posse
id per te perfici, cujus ipse causa venisti, eripe
me de ventre belluæ perdentis animas, tantum non
ipsius opinione absorptum; ac in posterum ejus ad-
versas me furqem, et contra te ferociam (quan-
doquidem eam metu præpediri debere puto, quo
minus tuis eripere manibus conetur, quod multis
modis tuum est, ac si ad ipsam pertineret) irri-
tam vanamque reddito; artisque pariter et dolos

Δόξα σοι ἐν τῷ δεξιαντι τὸ φῶς, δόξα ἐν ὑψίστοις Θ:ῷ,
καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Δόξα
σοι, ὁ Πατήρ, δόξα σοι, ὁ Υἱός, δόξα σοι, τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, τῇ ἀπλῇ καὶ ἁμουςίᾳ, καὶ ἀδιασπῆκ-
τῇ καὶ ἀσυγχύτῳ Τριάδι: δόξα σοι, Σοφία καὶ Λόγος αἰ-
ωνίου γεννήτορος, ἐνεκα τῆς σῆς οἰκονομίας τε καὶ
σαρκώσεως τῆς ὑπὲρ ἡμῶν, ἧς ἐνός αὐτουργίας
ὑπῆρξας, εὐδοκίᾳ τοῦ συναϊδίου καὶ συνανάγκου
Πατρός σου, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ὁμοδόξου καὶ ὁμο-
θρόνου σοι Πνεύματος: δόξα τῇ σῇ χρηστότητι καὶ
φιλευθροπείᾳ ὑπὲρ τῶν ἰσθῶν καὶ κοινῇ εἰς ἡμᾶς ἀεὶ
γινομένων ὑπὸ τῆς σῆς δεξιᾶς, καὶ αὐτῶν τῶν ἐναν-
τιῶν δοκούντων μὴ ἔστιν ὅτε, οὐκ ἔντων δὲ πάν-
τως. Ὁ γὰρ παρὰ τοῦ τῆς αὐταγαθότητος, οὐ δύνα-
ται μὴ εἶναι τῶν ἀγαθῶν.

Πανάγαθε καὶ ἀκατάληπτε Δέσποτα, ὁ νῦν νι-
κῶς συγκρατᾷς με, ἐπιπέσει, δι' ἐπὶ κατ' ἐπὶ
καταγεγνημένος εἰς τὸ σῶσαι με, ἐκπλήσων ὅ γε προ-
έθου: τέλει σου, ὡς ὑπὲρ ὑπῆρξας. Οὐδέ γὰρ γινώσκου-
μεν τοῦναντίον.

Μὴ πολλῆς μὲν ἀμαρτίας, πολλῆς δ' ἀχαριστίας
τε καὶ σκληρότητος τῆς ἐμῆς, πεπερασμένων δ'
οὖν ὅμως, ἡ ἀπειρός σου χάρις ἤτων φανήτω· ἀλλ'
ἐφ' ᾧ ὑπὲρ ἡμῶν, θεῖας ἀνύσμητον, τοῦ ψυχοφθόρου
με θηρὸς ἐκσπασσον τῆς γαστρὸς, μονουοιχὴ τῇ γνώ-
μῃ καταποθέντα· καὶ ἐς τὸ μέλλον τὴν αὐτοῦ μα-
υλαν τὴν κατ' ἐμοῦ, καὶ τὴν ἱταμότητα τὴν πρὸς σὲ
(οἶμαι γὰρ φιλονεικῆσιν αὐτὸν ὄσον φέρειται, τῶν
ἑῶν ἀρπάσαι χειρῶν τὸ πολλαχόθεν σοι κτήμα, ὡς
περ ἂν εἰ ἐτύγχανεν αὐτῷ διαφέρου), ἀπράκτους
ἀποφῆναι καὶ ἐπιόν τι· τὰς τε μηχανὰς αὐτοῦ,

καὶ τὰς πλοκάς, καὶ τὰς ποικιλίας ἐλάτγαις τὴν ἄλλως ἂν εἴξουρημένας τῷ περιωμένῳ πρὸς σὲ σοφίζεσθαι καὶ ἀναίσχυντείν. Ἐὶν ταῦτα, καὶ ἔσεσθαι γε πιστεύειν ἄμεινον.

Πλὴν εἴηθην δεῖν ἀνολεῖν ὑπὲρ ἑμαυτοῦ τι πλὴν τοῦ ταῖς ἀμαρτίας βεβαρημένου τῷ τοῖς τοιοῦτους εἰς ἀνάπαισιν κεκληρότι. Ὁ τοίνυν ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς μακροθυμῶν πλημμελήμασι, τὴν ἐμὴν περιμείνων ἐπιστροφὴν, εἶτα τοῖς προτέροις ἐμμένοντι, τῷ τῶν κακῶν ἐν ἔξει με γεγονέναι, τρόπος μοι παντοδαπούς ἐπιγνώσεως ὑπανοίγων· καὶ διὰ πάντων ἐνάγων, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐκπεπτώκειν σοῦ τε καὶ τῆς σῆς βασιλείας· ὁ καὶ τὴν σήμερον ἐμοὶ χαρισάμενος μετανοίας ἀφορμὴν, τὸ καταρχὰς σοὶ κύρωσον βούλημα, καὶ καθάραν ἐπιστροφὴν μοι χορηγήσον, καὶ ἰατρειάν τσοσάτην ἐπίδειξον, ὅπως χρεῖα τῷ τραύματι, ὀργῶντι τε καὶ φλεγμαίνοντι.

Ῥύσαι με τῆς ἐκθυίας κακίας (ἡλικῆς οὐσης!) καὶ τῆς συντρόφου καὶ δεινῆς γόθαδαίας, ὀλέσαι μόνῃς ἀρχούσης, καὶ προσέτι τοῦ βορβόρου τῶν ἐμοῖ πεπλημμελημένων, εἰς ὃν ἀεὶ καλινδοῦμενος οὐδὲ ἐπαισχύνομαι, κατὰ τοὺς τὰς φρένας παρατραπέντας ὄνῳ ἢ νόσῳ.

Δίδου μοι χεῖρα χαμάλ κειμένην, καὶ δεσμά μοι λύε κακουργημάτων, μηδὲ γούν εἰς νοῦν εἰληφῶτι τοσοῦτων ἔτων, ποῦ ποτε κατενηγμαι τῶν δεινῶν, ὅπ' ἀνασθησίας ἐσχάτης· μηδὲ δυνηθέντι κινηθῆναι πρὸς σὲ τοσόλονον, νάρχη χρονίων πλημμελημάτων.

Σπεύσον δὲ, καὶ σῶσον θελήσας. Ἐχεις γὰρ τὸ δύνασθαι συνδὲ ἀεὶ τῆ θελήσει. Τάχυνον τοῦ ἐξελθεῖν με, ὁ θεὸς μου, ἐξ ὕλης βυθοῦ τῶν ἐμῶν ἀθεμιτων πρῆξτων, εἰς ἣν ἐκῶν ἐναπέγη, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις, κατὰ τὴν ὁδὸν προφήτην· εἰπαίν· μᾶλλον δὲ καὶ ἔσπερα προσθῶμαι σοῖς ἐρημίταις, σὺ καὶ τὸ μανῆσθαι μόνον, κέρδος ἂν ἤνεγκε ταῖς ψυχαῖς.

Ἐκαλαιώθη ἐν πᾶσι τοῖς ἔχθροῖς μου· ἐγατόμην αὐτοῖς εἰς μυκτηρισμὸν, καὶ ταῖς ποσὶν αὐτῶν καταπάτημα. Καὶ νῦν γε κέχην σάμα δεινῶν ἀετῶν ἐμὲ καταπιεῖν ἐπεγομένον. Φησάτω ἢ χεῖρ τοῦ σώσαι με, μή ποτε πρὸς λέων ἀρκάση τὴν ψυχὴν μου, μὴ ὄνος λυτρουμένου, μηδὲ εἰζάντος. Ἰδαίς οὐκ ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου· εἰρήνη τῶν δούλων μου μακρὰν, καὶ τῶν μυελῶν αὐτῶν ἀπεσὶ τὸ ἡραμῖν. Πάντα δὲ τὰμὰ παραχῆ. Πάντα νόσας· καὶ ἡ ἄλλοις, τὸ παρρηθῆναι τῶν δεινῶν, μέγροῦ δεῖν περιήρηται καὶ ἀπώλων, ἐμοῦ προκαλούμενον εἰς τῶν κακῶν αἰτία. Ἀληθῶς γὰρ ὑπερῆρε τὴν κεφαλὴν μου τὰ ἐν ἀνοίᾳ, καὶ ῥάθυμῳ, καὶ καρτερῇ συντυχίᾳ, καὶ ἔτι γνώσει, καὶ σπουδῇ, καὶ θέσει ἡμαρτημένα μοι· καὶ τοῦτό μοι γέγονε τὸ δεινὸν ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς, καὶ ἐγκαταλείψω, καὶ ἀποστρεφῆς σου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου, δι' ἣν μοι καὶ οἱ μῶλωτες προσώζσαν ἦδη, καὶ σέσηπε τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς.

Φεῦ μοι! τάλας ἐγὼ, ὅτι σοῦ τοῦ ἀγαθοῦ ἡλλαξάμην κάκιστα ἔργα, ὧν ἐμοὶ προεπιθεμένων κατη-

et versutias ab illa frustra repertas arguito, quæ et imposturis uti, et impudentè in te debacchari conatur. Fac ista sic eveniant, et credere sic eventura, præstat.

Nihilominus mea causa quiddam amplius ad te referendum putavi, qui peccatis gravatus sum, cujusmodi tu mortales ad requietem invitasti. Qui ergo diuturna patientia meis in delictis uteris, dum conversionem meam expectas, ac in prioribus deinde perseveranti propterea, quod habitum malorum sim consecutus, varios sane modos agnitionis aperis, ad easque per omnia reducis, quæ ab initio amisi, te videlicet, regnumque tuum, quique diem hodiernum mihi largitus es, occasionem resipiscendi, fac primum illud propositum tuum robur habeat, et puram mihi conversionem suppedita, remedium tantum exhibeto, quanto ipsi vulneri opus est tumentis et exstuantis.

Libera me a consueti vitiositate, (proh! quanta insuet est!) et colluctanea diuturne contumacia, quæ ad pœnendum vel sola sufficit, ac præterea a cœno delictorum meorum, in quo me semper volutari ne pudeat quidem, eorum in morem, qui ex vino, vel morbo quodam, e potestate exiverunt.

Porrige mihi manum humi jacenti, vinculaque scelerum mihi laxato, qui tot ab annis ne quidem ad animum revocavi, quo malorum delatus sim stipore quodam extremo, nec omnino moveri ad te potui, ob profectam ex diuturnis peccatis torpiditatem.

Festina, queso, neque libens serva. Habes enim potestatem cum voluntate semper conjunctam. Accelera, mi Deus, ut eripias me de mole gurgitis nefariorum facinorum meorum, in qua sponte delixus hæreo, nec consistere licet, ut tuo cum vate loquar. Vel potius et alia nunc dictis adjiciamus, quorum vel mem'isse tantaxat, animis tuorum attulerit.

Inter inimicos meos universos concessisti. Factum sum eis ludibrium, et pedibus eorum protoseptædeoque dirum nunc es ipais diductum est, quod absorbere me properat. Anticipet, queso, manus tua, quo me servet, ne leonis insat' rapiat animam meam, nusquam existente, qui liberet, quive servet. Non ulla est in carne mea sagitta. Pax omnium meis procul abest, et ipse modicus requiesce ceperunt. Quænia mea non nisi perturbatio, non nisi morbus: et spes, malorum remedium, propemodum ablata mihi perit, dum ipse malorum causas accesso. Nam vere transcenderunt caput meum, quam per ignorantiam, et sacerdotiam, et rebus ita ferentibus, atque etiam ex animi scientia, studio et proposito commissa sunt: totumque malum hoc accidit mihi a facie iræ tuæ, ac desertionis, et aversionis: itidemque a facie stultitiæ meæ, propter quam et cicatrices meæ forant, et animum mei vulnera putruerunt.

Hei mihi misero, quod tecum, qui bonus es, pessima facinora committavi: quæ mihi delirata

dum adhærescunt, quidnam rei noxiæ non velut agglutinatum fuit? Quippe facinus improbum noxa comitatur, ipsumque malum grævius efficit. Enimvero valde miserabilia sunt, quæ diximus: at omiſſa propter multitudinem, miserabiliora. Quodque mirum quantum habeat virium, ad excitandam in animis desperationem, quis proferre sine lacrymis possit? Volens perpetuo labor, et humi jacere volo in morem eorum quæ iuanima sunt. Quo quid obsecro lamentabilis? Causa vero malorum meorum, qua me prorsus miserum reddidi, quod ad te, juvare paratum, accurrere nolo: imo potius modis omnibus te fugio, qui me nulla non ratione servare quæris. Quapropter ex me ipso malum hoc et morbus oritur: dum animi voluntas segnis est ad revocationem, ad lapsum B proclivis.

Merito me sane deploret vel Invidus quispiam et infestus; cuius tam belle comparatæ res sunt, ut animus meus etiam deterius affectus sit, quam ille meum videre corpus desiderarit. Attamen concipienda mihi fiducia propter te, sperandaque de salute mea meliora, propter quam admirabilia quædam, et horroris plena, partim peregisti, partim sustinisti. Quippe meum scilicet est, ac pravitatis meæ, delinquere; tuum vero, Domine, qui Deus es et homo, tuæque elementiar, misereri, manum porrigere, recuperare, servare: qui quidem et hostium tuorum causa in cruce mortem obiisti (rem horrendam), et cum Patre tuo colloquebaris ipsorum carnificum causa et conviciatorum, eo ipso tempore, quo ab illis, in te debacchantibus, occidebaris.

Præter hæc omnia, tuam quod extollit, ornatque clementiam, istud est. Quemadmodum enim pro creatis communiter omnibus, sic etiam pro quolibet ex omnibus, partim ignominia te afflictentibus, et ad iram provocantibus per transgressionem mandatorum tuorum, partim creata malosque genias pro te colentibus, conviciis, et injuriis, et cruciatibus, et morti temet ipsum tradidisti; ac morte tua servasti, quod in te quidem est, omnes omnino homines; non eos duntaxat, qui ante administrationem in terris tuam exstiterent (nam et illorum animas, in orco detentas, ipse cum anima deificata profectus eo manumisisti, Servator, quotquot te scilicet agnoverunt), verum etiam ex illo qui tempore hucusque nati sunt, et qui deinceps nascentur. Tu enim heri, et hodie idem es, et in finitibus sæculis.

Quapropter ex indicatis colligitur, par esse modis omnibus, ut propter factorum quidem sceleritatem, nimium certe progressam, desperata prorsus salute, ne os quidem sperire, linguam movere, proferre quid audeam: propter te vero bonitatemque tuam, quæ magna, quæ ineffabilis, quæ incomparabilis, quæ reapse tum abyssus, tum gurges quidam est, et de qua quidquid boni quis dixerit, intra dignitatem ipsius consistit, quam universa

A σχυμμένω, τι δὴ τῶν λυμαινομένων τὸ προσκεκλήται; Κακῆ γὰρ πράξις τὸ βλάπτον ἀκολουθεῖ, καὶ τὸ δεινὸν ἐργάζεται χαλεπώτερον. Πάνυ μὲν οὖν ἐλεεινά καὶ τὰ εἰρημένα· τὰ δὲ παρεθέντα διὰ τὸ πλήθος ἐλεεινότερα· καὶ ὁ δεινὸν μεθ' ὑπερβολῆς ἀπόγνωσιν ἐμποίησαι τοῖς λογισμοῖς, τίς ἂν ἀδύκρουτι φθέγγεται; Ἐκὼν γε πίπτω διηνεκῶς, καὶ κείσθαι θέλω δίκην ἀψύχων· οὐ τί σχετικώτερον; Αἴτιον δὲ τῶν ἐμῶν κακῶν, ᾧ δὴ καὶ τοῖς ὄλοις ἀθλιὸν ἐμαυτὸν ἀπέφηνα· σοὶ τῷ βοηθεῖν ἐτοίμω οὐ προσδραμεῖν βούλομαι, μάλλον δὲ καὶ φεύγω σε πάντα τρόπον, πανταχῶς με σῶσαι ζητοῦντα. Οἰκοθεν ἄρα μοι τὸ δεινὸν καὶ τὸ κακῶς ἔχειν γίνεται, νόθρᾶς γε οὐσης τῆς προαιρέσεως ἐπανακληθῆναι, καίτοι σπουδαίως καταβεβλήσθαι.

Θρηνεῖτω δὴ με δικαίως καὶ βέσκανός τις ἄνθρωπος, καὶ μισῶν, εἰ δὴ τὰ κατ' ἐμαυτὸν διεθέμην οὕτω καλῶς, ὡς καὶ ἐν χείρσιν εἶναι μου τὴν ψυχὴν, ἢ ἐκεῖνος ἂν ἐπεθύμησε τοῦμὲν θεάσασθαι σώμα. Πλὴν καὶ θαρβύητόν γε διὰ σὲ, καὶ ἐλπιστόν τὰ κρείττω περὶ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, δι' ἣν τὰ θαυμαστά καὶ φρίκης γέμοντα πράγματα τὰ μὲν ἐργάσω, τὰ δὲ ὑπέστης. Ἐμὸν γὰρ δῆπου, καὶ τῆς ἐμῆς φουδότητος, ἀμαρτάνειν· οὐδὲ καὶ φιλανθρωπίας τῆς σῆς ἐλεῖν, καὶ χεῖρα ὀρέγειν, καὶ ἀνακτάσθαι, καὶ σώζειν, θεάνθρωπε Κύριε· ὅς γε καὶ ὑπὲρ ἐχθρῶν ἀπέθνησκας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ (πράγμα φρικτὸν) καὶ διελέγου τῷ σῷ Πατρὶ τῶν δημιῶν ἕνεκα, καὶ τῶν ὀφρυστῶν, ἐν αὐτῷ τῷ παροινεῖσθαι καὶ σφάττεσθαι παρ' αὐτῶν.

Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τὸ τὴν φιλανθρωπίαν τὴν σὴν ἐξαίρον τε καὶ κοσμοῦν· ἐκεῖνο ἂν εἴη. Ὡς γὰρ ὑπὲρ πάσης κοινῆς τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ ὑπὲρ ἐκάστου τῶν πάντων, τῶν μὲν ἀτιμαζόντων σε καὶ παροργιζόντων τῇ παραβάσει τῶν ἐντολῶν σου, τῶν δὲ τῇ κτίσει καὶ τοῖς δαιμοσιν ἀντὶ σοῦ λατρευόντων, καὶ λοιδοραῖς, καὶ ὕβρεσι, καὶ παθήμασι, καὶ τεθνάναι σαυτὸν ἐξέδωκας, καὶ ἰσώσας γε τῷ σῷ θανάτῳ, τὸ κατὰ σὲ, ἐξῆς τοὺς πάντας ἀνθρώπους· οὐχ ὅπως τοὺς πρὸ τῆς οἰκονομίας τῆς σῆς (καὶ γὰρ καὶ τὰς ἐκείνων ψυχὰς ἐν ἔδου κεκρατημένας αὐτὸς ψυχῇ θεθεωμένη παραγενόμενος ἀπληυθέρωςας, Σῶτερ, τὰς ἐπεγνωκυίας σὲ λέγω), ἀλλ' ἦδη καὶ τοὺς ἔκτοτε καὶ ἐς δεῦρο γεννημένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦδε γεννησομένους. Σὺ γὰρ χθὲς, καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἔθεν δὴ συνάγεται ἐκ τῶν εἰρημένων πρέπον εἶναι παντάπασι διὰ μὲν τὴν τῶν πράξεων βδελύριαν εἰς ὑπερβολὴν ἐξενηγεμένην, ἀπογνόντα με τὴν σωτηρίαν εἰς τέλος, μὴδὲ γοῦν διαβαῖν σόμα, κινήσασθαι γλώτταν, καὶ φθίγγασθαι τι τολμήσαι· διὰ δὲ σὲ, καὶ τὴν σὴν ἀγαθότητα, τὴν πολλὴν, τὴν ἄρατον, τὴν ἀνεύχαστον, τὴν δυνατὴν ἀδύσασθαι καὶ βυθὸν (περὶ ἧς ὁ τίς ἂν εἴποι τῶν ἀγαθῶν, εἰσὼ τίπτει εὐὴ καθήκοντος, ἐφικέσθαι μὴ δυναμένης

πάσης λογικῆς φύσεως), τῶν χρηστοτέρων ἐλπίζων τὴν ψυχὴν ἐμπεπλησθαι καὶ διὰ μὲν θάτερον δοῦναι, θατέρῳ δὲ ἐλπίζειν, καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνεσθαι.

Σὺ γὰρ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν σου θεις ὑπὲρ τῶν πρεβάτων, ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὁ εἰπὼν, *Alteite, καὶ δοθήσεται ὑμῖν*. Καὶ μὴ μοι, μόνε φιλόνηρωπε, μόνω γε τῶν πάντων ἀνθρώπων, ἐν τῇ ὀργῇ σου συνέξης τοὺς οἰκτιρμούς σου, ὅς δὴ φανεροῦς ἰσχυρίζου διὰ Ἡσαίου τοῦ θαυμαστοῦ σου προφήτου καὶ αὐτὸ τὸ μητρικὸν ἀποκρύψαι σπλάγγων τῇ πρὸς τοὺς ἀεὶ σκληροῦς καὶ ἀπειθοῦντας ἀγάπῃ· ἀλλ' εἰς σεαυτὸν ἰδὼν, καὶ τὸν ἀπόρρητον ἔρωτά σου τὸν εἰς ἐμεῖ, αὐτὴν ἐκείνην τῶν ἀνεξερευνητῶν κριμάτων σου τὴν χρηστότητα, ἣ σε κατήγαγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀμεταβάτως ἐπὶ τὴν γῆν ὑπὲρ σωτηρίας πάντων ἀνθρώπων μονοουχί σε μισούντων, δέξει τὴν ἀθλίαν ψυχὴν μου, ἀυχμῶσαν, ρυπῶσαν, ἐσπιλωμένην, μεμολυσμένην, εἰς τὸ πέλαγος τῶν σῶν οἰκτιρμῶν ἐαυτὴν ὑπὲρ καθάρσεως ἐπιβρίψουσαν.

Μὴ γοῦν ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδός σου, μηδὲ ἀπόσῃ τὸ σὸν πλάσμα, μηδὲ καταδέξῃ γενέσθαι τὴν σὴν εἰκόνα παιγνιον ἐτι δαιμόνων, εἰκὴ φθονούντων, ἔχων γε παραιτουμένην ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ἀνεξιχνίαστὴν σου μακροθυμίαν, ὑπερφυεῖ ἀγαθότητι· ἐκτεταμένην εἰς ἀπειρον· δι' ἣν οὐ διστάς μοι τὴν γῆν, οὐδὲ κερανοὺς καταπέμψεις, δίκαιον ὄν, ὡς πάντας τοὺς ἐν ἀμαρτίαις βεβημένους ὑπερελάσαντι.

Ταύτης δὴ σε δυσωπούσης, οἰκτίρμων, τῆς ἀνεξαγγέλου μακροθυμίας, ἐλέησόν με, ὁ μᾶλλον χαίρων τοῦτο ποιῶν τῶν δεχομένων τὸν ἔλεον.

Καὶ μοι κάκεινο χορηγήσον, τὸ σεὶ μὲν βουλευσασθαι, ἐμοὶ δὲ κρῖνον ἐργάσασθαι, δυνατῶς οὐκ ἔχοντι πρὸς οὐδέτερον· ὅτι μοι καὶ νοῦς ἐκλείεται πάσαι, καὶ διόλωλεν ἰσχύς πνεύματος, εὐεκτούσης τῆς σαρκός, καὶ βαρυνούσης ἀμφοτέρα. Ἄδς δὴ διάνοιαν ἀληθῆ, ὁδὸς δὴ βούλησιν, ὁδὸς πᾶν ὁ τι μέλλει φῶς εἶσεσθαι λογισμοῖς, τυφλώττουσι πάθεισιν· ὥστε πρὶν εἰς γῆν ἀποστρέψαι θανάτῳ, ὃς ἐγγύς σου νῦν ἔστιν ἰσως, ἀλήκτω δρόμῳ παραγινόμενος, πρὸς σὲ τὴν ζωὴν ἐπιστρέψαι ἐν ἐπιγνώσει τοῦ βελτίονος. Ἄγγέλω πιστῶ, φύλακι, τὴν ἐμὴν παρακατάθου ψυχὴν.

Χάρισαί μοι, βασιλεῦ μου καὶ Κύριε, πᾶσαν ταύτην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου, ἐν ἀνραινεστάτῃ πίστει, καὶ γνώσει, καὶ μετανοίᾳ, εἰρήνῃ τε τῇ σῇ, καὶ εὐχαριστίᾳ διαλεῖν, χρῆσθαι τε δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ λογισμῶν, πράξεων, γλώττης, σὺν αὐτομεμψίᾳ καὶ μετρίότητι. Ἄνεξ, ἄφεξ, συγχώρησον, ὁ μόνος τοῦτο δυνάμενος, ὅσα σε παρώργισα καὶ παρεπίκρανα, Κύριε, ὅσα σοὶ προσέκρουσα, καὶ ἐκὼν ἢ ἄκων ἐξήμαρτον ἀπὸ παιδός σου νῦν ἐν ἔργῳ, ἐν λόγῳ, ἐν διανοίᾳ, καὶ πάσῃ μου τῇ ἀσθησίᾳ, παντὶ κερῶν τε καὶ πάσῃ

A natura rationis particeps assequi nequit, animo spes meliores concipiam : utque, propter illud alterum doleam, hujus vero causa sperem, ipsaque spe meipsum exhilarem.

Tu enim pastor ille bonus es, qui animam tuam pro ovibus ponis, qui non vis moriem peccatoris, qui dixisti : *Petite, ac dabitur vobis*. Noli, quæso, qui solus clemens es, erga me solum inter omnes homines, in ira tua miserationes tuas claudere : cum per admirabilem illum vatem tuum Isaiam manifesto affirmes, materna quoque viscera longe superari ab amore tuo erga perpetuo duos et inobedientes : sed oculis in teipsum defixis, et in amorem erga me tuum ineffabilem, ipsamque judiciorum tuorum non perscrutabilem benignitatem, quæ te de cælis in terram citra conmutationem ullam locorum deduxit, propter salutem omnium hominum, modo non odio te prosequentium, recipe miseram animam meam, squallentem, sordidatam, maculatam, inquinatam, seipsam lustrationis consequendæ causa in miserationum tuarum pelagus abjicientem.

Ne faciem tuam avertas a famulo tuo, neve sumentum tuum rejeceris, nec permiseris imaginem tuam fieri amplius ludibrium malorum genitorum, absque causa invidentium ; cum habeas deprecantem pro me longanimitatem tuam non pervestigabilem, immensa bonitate porrectam in infinitum : propter quam mihi terram non vis dehiscescere, nec in me fulmina torques, uti facere jure poteras, cum omnes in peccatis famosos prætergressus sim.

Hac igitur exorante te, o misericors, inenarrabili longanimitate, miserere mei, qui gaudium majus impertiendo in misericordiam percipis, quam illi ipsi, qui misericordiam consequuntur.

Hoc etiam mihi largitor, ut tibi grata delibero, et me decentia peragam, cum ipse neutrum præstare possim. Nam et mens mea jamdudum elanguit, et vis spiritus perit, dum caro nitide curata luxuriat, etambo deprimat. Da veram intelligentiam, da voluntatem, da quidquid allaturum est aliquot lumen cogitationibus, quæ propter affectus circulant : ut prius, quam in terram morte revertat, quæ perpetuo cursu accedens prope nunc fortassis abest, in ejus agnitione, quod melius est, ad te, qui es ipsa vita, me convertam. Angelo fideli cumo dique committe animam meam.

Largire mihi, mi rex atque Domine, totum ut hunc diem, quodque mihi vitæ reliquum est, in sincerissima fide, et agnitione, et resipiscencia, paceque tua, et gratiarum actione exigam : utque justitia et veritate utar in cogitationibus, factis, lingua, cum reprehensione mei ipsius et modestia. Dimitte, remitte, condona, qui solus hoc facere potes, quidquid a me profectum, te provocavit ad iram et exacerbavit, Domine : quocumque teoffendi, quidquid a me sponte, vel non sponte peccatum est a pueris in hunc diem, factis, dictis, cogitatione, quocumque

sensu meo, dum quovis tempore, quavis hora contrario mandatis tuis itinere perrexi, et eo sane modo, quo nullus unquam hominum, ac ne nunc quidem: non semel, non per vices, non brevi tempore quodam, hoc malo commisso, sed universa vita mea perpetuo in irratione tui consumpta, quasi si de industria vitis imbarerem.

Vindica me, præpotens et benigne Domine, omnipotenti tua vi atque manu, ab omni malo tam animi, quam corporis, ab anxietate, dolore, ambitione immodica, metu, confidentia, contentione, ac si quid est his affine; ab illorum oblivione, quæ recordanda veniunt; ab eorum recollectione, quorum meclium oportuit; ab imaginatione noxia, et cogitationis figmento, magna stultitia referto; ab anticipatis opinionibus non honestis, neque bonis, imaginationi jam dudum impressis et inhaerentibus; a vitiosa pravaque consuetudine mea, et voluntate, et habitu; ab hostium tam spectabilem, quam inaspectabilem maleficio et aggressione. Ad summam, libera me de imbecillitate luti hujus, et propensione ad vitia.

Dux esto meus in via tua, et ambulabo in veritate tua. Insiste me, tuæ ut voluntati paream: quando tu Deus meus es, ab utero matris meæ. Lapsus in periculo comitatus, vasa tua; inclinatum animo, erige; impulsu multorum majorum præcipitante, resuscita: ægrem animum excitaus, membris quoque rebur addito, præ debilitate de reversione desperantibus. Gravioribus animum curis expedis, quæ me suspicere non sinunt; et vim ejus igneam diviniotibus meditationibus accendens, alas ipsius per te perpositarum in altera vita voluptatum leviores efficias.

Scio me magna peiore, maxima promeritum mala; veniuntque, ne te amplius ad iram provocem, vitium petendo. Sed peccatores invitatum venisti, sed potentium preces anticipas, sed majorem, quam res petite sicut, gratiam largiris, sed omnium salus a clementia tua pendet. Nam, absque te, qui gratuito bona suppeditas, nihil a quoquam egregii prestari potest. Tuum hoc verbum est, Servator, qui et adfuturum te promisisti, necdum oratione precantium audita.

Quare etiam ita bonus sis, ita liberalis, et munificus, ita bonis ex semetipso perpetuis caritatis et æquum fueris, ut deprecanti culpam delictorum, absque mora non ignoscas modo, sed etiam gratie largi participem facias. Est hoc in opere tibi, facilianti jam ad continuo, ab ipsis usque peccata primordite.

Quapropter vocas in te desitis, et in tua bonitatis inimitatem (hæc autem vel lapideam moverit animum, ut ejus impetrande causa ad te succedat), justo ineto jure liberatas, offerre tibi ausus sum tantam hanc celebrationem et professionem ad te, eum gratiarum actione et confessione, te obsec-

Α ὦρα τὴν ἐναντίαν τῶν ἐντολῶν σου δορυμῶν, ὡς οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδέπω καὶ νῦν· οὐχ ἄπαξ, οὐκ ἐν μέρει, οὐδ' ἐν βραχεί τινι χρόνῳ τοῦτ' ἐδὲ κακὸν ἐργασάμενος, ἀλλ' ἔλον. μου τὸν βίον διὰ παντὸς εἰς παροργισμόν σου καταναλώσας, ὡς περ ἀμφιλοσιμούμενος τοῖς κακοῖς.

Β Ἐξιλοῦ με, δυνατὲ καὶ φιλόανθρωπε Κύριε, τῇ παντοκρατορικῇ δυνάμει τε καὶ χειρὶ, παντὸς κακοῦ καὶ ψυχικοῦ, καὶ σωματικοῦ, ἀκηδίας τε καὶ λύπης, καὶ φιλοτιμίας ἀκαίρου, φόβου, θράσους, ἐριδος, καὶ εἰ τι τούτων ἔχειται λήθης, ὧν δεῖ μνησθαι· μνήμης, ὧν προσῆκον ἐπιληθῆσθαι φαντασίας λυμαινομένης, καὶ ἀναπλάσματος διανοίας, πολλῆς ἀφορούσης γεμούσης, ἀπὸ προλήψεων οὐ καλῶν οὐδὲ ἀγαθῶν, ἐντατηκυτῶν καὶ ἐγκαθημένων αὐτῇ πάθῳθεν· τῆς φανύλης μου καὶ πονηρᾶς συνήθειας, καὶ γνώμης, καὶ ἔξωκ· τῆς τῶν ἀοράτων καὶ ἀρατῶν ἐχθρῶν κακοουργίας καὶ ἐπιθέσεως. Τὸ πᾶν εἰπεῖν, βῦσαί με τῆς ἀσθενείας τοῦ πηλοῦ τοῦδε, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ φαῦλα φροῆς τε καὶ προαιρέσεως.

Γ Ὁδήγησόν με ἐν τῇ ὁδῷ σου, καὶ πορεύσομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Διδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα σου. Ὅτι οὐ εἶ ὁ θεός μου ἀπὸ γαστρῶς τῆς μητρὸς μου. Καταπεπτωκέναι κινδυνεύοντα ὑπάνεχε· κεκλιμένον τὴν γνώμην ἀπακόρθου. Ὁδοσῶν πολλῶν δεινῶν κατενηνεγμένον ἀνάστησον· καὶ τῆς ψυχῆς τὸ βῆθμον διεγείρων, τίθει καὶ ζόνον τοῖς μέλεσιν, ἀπειρηκῶσι πρὸς τὴν ἐπάνοδον. Φροντίζων μὲν αὐτὴν ἀπάλλαττε τῶν ἐμβροχιστέρων, μηδὲ διδουσῶν ἀνανεῦσαι· τὸ δὲ πυρῶδες αὐτῆς ἀνάπτων ταῖς θεοτέρας μελέταις, εἰς πτερόν αὐτῆ κούφιζε ταῖς ἐλπίαι τῶν ἀποκειμένων ἀποκαύσεων.

Δ Ὅσα μεγάλα αἰτῶν, μεγίστων ὧν κακῶν ἕξιός· καὶ ἔστι θεός, μὴ προσπαροργίσω τῇ ὑπερβολῇ τῶν αἰτήσεων. Ἄλλ' ἀμαρτωλοῦς καλέσων ἐλήλυθα, ἀλλὰ φθάσεις τῶν αἰτουμένων τὴν θέσιν, ἀλλὰ παρήεις μεῖζω τῶν αἰτουμένων τὴν χάριν, ἀλλ' ἢ σωτηρία πάντων σῆς φιλοανθρωπίας σῆς σῆς ἡρητηται. Χωρὶς γὰρ τοῦ τοῦ προῖκα παρέχοντος τάχα οὐδ' ἐπιπῶν εἰς δύναται τῶν δεόντων ἐργάσασθαι. Σὺς ἐστὶ, Σῦτερ, ὁ λόγος, τοῦ καὶ πείρειναι ὑπερτημένου, κήπω τέλος' εἰληφένος τοῦ λόγου τῶν δεομένων.

Ε Ὅσοι οὕτως ἐν χρηστοῖς, οὕτω μεγαλόδωρος τε καὶ πλουσιόδωρος, οὕτω βλύζων οἰκοθεν ὃ τί περ ἀένναον ἀγαθῶν, δίκαιος ἂν εἴης παραιτούμενός ἐφ' ὅσπερ ἡμαρτον, πρὸς τῷ συγγῶναι καὶ κοινωνῆσαι τῆς παρὰ σοῦ χάριτος, μηδαμῶς ἀναβαλλόμενος. Εἰθός· σοὶ τοῦτο, καὶ συνεχῶς πραττόμενον ἔσθω.

Ζ Ὅθεν ἀπιδῶν εἰς τὰ σά, καὶ τὴν ἀπειρίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος (κινήσειε δ' ἂν ταῦτα ψυχὴν λιθίνην ὑπερ αὐτῆς ἐθελησά σοι προσελθεῖν), δικαίου φόβου δικαίως ἀπαλλαγεί, τετολημῆκά σοι προσφέρειν ταυτηνὴ τὴν ἐπιθιγὴν δοξολογίαν τε καὶ ὁμολογίαν τῆς πίστεως σὺν εὐχαριστίᾳ καὶ ἔξομολογῆ-

σε· δέδοτος, φιλεύσπλαγχε Κύριε, ἐλέους τοῦ
χεῖν παρά σοι, τῶν μεταμελεῖται σοι προσερχό-
μενος.

Καὶ εὐ γε, βασιλεῦ ὑπεράγαθε, δεόμενος τῆν
ὁποιοῦν ἐπιστροφῆν δέξαι τῆς ἐμῆς ἡλιετότη-
τος, καὶ χορηγήσεις τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων μετένοιαν,
τὴν σοὶ καὶ φίλην, καὶ ζητουμένην· καὶ κατευθύ-
ναις τὰ διαθήματα τῆς ταλαιπώρου ψυχῆς μου ἐπὶ
τὰς τρίβους τῶν ἐντολῶν σου, καὶ ἀξιώσαις τὴν σὸν
οικέτην κατὰ τὸ σοὶ εὐάρεστον πολιτεύσασθαι, μη-
κέτι ἐμαυτῷ, ἀλλὰ σοὶ μόνῳ ζῶντα· καλλίστοις τε
ἐφοδοῖς τῶν ἐνθένδε συναπελθεῖν τοῖς ζωοποιοῖς καὶ
ἀχράντοις σου μυστηρίοις· καὶ τῆς τότε ἐπιφραίας
τῶν χαιρεκάκων δαιμόνων ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἀκα-
τακρίτως παραστῆναι τῷ φοβερῷ βῆματι σου.

Ναί, Χριστέ Ἰησοῦ μου, ἐπάκουσόν μου, πὸ εἰ-
σε δέον ἐργάσασθαι, οὐχὶ τὸ εἰ παθεῖν ἐμὲ, λογισά-
μενος, χρησάμενός μοι δὴ θεϊκῶς, ὁ μόνος ἀγαθός
τε καὶ ἀναμάρτητος. Ὡς αὐτὸς ἐπέστασαι σῶσόν
με, μηδὲν παρὲς τῶν εἰς τοῦτο φερόντων, ὃ δὴ βε-
βαίως ἐλπίζων, οὐ δεῖ ἐμὲ τὸν τσοῦτος καὶ τηλι-
κούτος βεβουθισμένων κακῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀφάτον
σου χρηστότητα, τὴν τοῦ παντὸς ἐλπίδα, ἀνυμνῶ,
δοξολογῶ, μεγαλύνω σὲ, καὶ τὸν Πατέρα τὸν σὸν,
σὸν τῷ παναγίῳ σου Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

crans, benignissima Domine, misericordiam ut apud
te impetrem, qui cum poenitentia quadam ad te ac-
cedo.

Tu quidem, Rex optime, propitius miserabilis
personae meae qualem qualem conversionem ad-
mittito, et ut factis ipsis resipiscam, concedito,
qualem in poenitentiam et amas et requiris. Sim-
ilium ærummatum mei gressus ad semitas man-
datorum tuorum dirigas, præstareque digneris, ut
servus ego tuus, prout tibi placuerit, me geram,
non amplius mihi, sed tibi soli vivens: utque
pulcherrimo viatico, vivificis et puris sacramen-
tis tuis instructus hinc migrem, et ab incidente tunc
dæmonum, malis gaudenium, tentatione liberatus,
absque damnatione tremendo tribunali tuo sistar.

B Etiam, mi Christe Jesu, exaudi me, quid te face-
re, non quid me perpeti par sit, reputans; neque
divino more tractans, qui solus et bonus es, et om-
nis labis expertus. Serva me, prout ipse servandum
nostis, nihil eorum quæ meam ad salutem pertinent,
omittens. Quod sane futurum firmiter sperans, non
propter me, talibus ac tantis malis obrutum, sed
propter ineffabilem bonitatem tuam, quæ totius uni-
versitatis spes est, hymnis celeberrimo, collaudo, ex-
tollo te, Patremque tuum, cum sanctissimo Spiritu,
seculis infinitis. Amen.

ΑΔΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΥΧΗ ΕΩΘΙΝΗ.

EJUSDEM

ALLE PRECES MATUTINÆ.

Εὐχαριστῶ σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, σὸν τῷ μονο-
γενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ παναγίῳ σου Πνεύματι, ὅτι
μακροθυμήσας καὶ παριδὼν τὸ κῆθος τῶν παντοδα-
πῶν μου κακῶν, ἠξιώσας με τὸ φῶς ἰδεῖν τὸ ἡλια-
κὸν, καὶ ἐκ τούτου μου τὸν σοῦν ἀναχθῆναι τὸν
ἐσκοτισμένον τοῖς πάθεσι, πρὸς ἔννοιάν σου τοῦ ἀλη-
θινοῦ καὶ ἀνεσπέρου φωτός· καὶ δέδωκας τὴν δέησιν
ἐκχεῖαι με πρὸς σὲ, καὶ σοὶ τὰς θλίψεις ἀπαγγεῖλαι,
καὶ τὰς ἐφάσεις, τῷ εἰ λαλοῦσιν ἡμῶν κερταῖναι, καὶ
θυροκοποῦσιν ἀνοίγειν ἐπαγγεῖλαμένῳ.

Δὲς οὖν, πανάγαθε Δέσποτα, ἄφρονειν εἶναι τοῦ
λοιποῦ, σοὶ τῷ καλῷ κυβερνήτῃ τοῦς τῆς ζωῆς
μου οὐκ ἔχεις πάντα· κατ' ἡ ψυχὴ μου κολη-
θῆτω ὀπίσω σου, ὅπως ἀντιλάβοιτό μου ἡ δε-
ξιὰ σου. Ὁδήγησόν με ἐν τῇ ἐδῶ σου, καὶ πορεύ-
σομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Δίδαξόν με, πῶς ἂν διεξ-
άγομι καὶ ἐμαυτὸν, καὶ τοὺς ὑπ' ἐμὲ. Στήριξον
εἰς τὴν καρδίαν τοῦ δούλου σου τὸν εὐφρόσυνον φ-
θον σου· ὃ με καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην τὴν ἀγνὴν, σὲ δὲ

C Tibi Deo ac Patri gratias ago, cum unigenito
Filio tuo, et sancto tuo Spiritu, quod usus toleran-
tia tua diuturna, et connivens ad omnia genera
malorum meorum multitudinem, aspiciendæ lucis
solaris facultatem mihi concesseris; per quam mens
mea, vitiorum obducta caligine, subvehetur ad
intelligentiam tuam, qui vera et inoccidua lux es;
quodque copiam feceris has ad te preces fundendi,
et ærumnas ac desideria mea tibi exponendi; qui
te nobis adhuc loquentibus affuturum foresque pul-
santibus aperturum promisisti.

D Da igitur, benignissime, Domine, curis nris in po-
sterum solutis agam, tibi, gubernatori bono, vi-
te mee clavo permissis. Tibi meus animus adha-
rescat, ut tua mihi optuletur dextera. Dux restis
meus in vita tua, et ambulabo in veritate tua. In-
strue me, quoniam modo tam meipsum, quam sub-
ditos meos gubernare debeam. Hilaritatem illam me-
tuum tui constabit in corde servi tui, eodemque
me instruas, ut dilectioni tue, vel tibi potius, qui re-

ipse dilectio es, et eorum expetendarum vertex, A
tutus inhiem: ut ab omni malo in universum de-
fectam, concedito; meque mandatorum tuorum
effectorem eximium reddito, per intercessionem
unigeniti Filii tui, Servatoris nostri, Jesu Christi.
Amen.

μᾶλλον τὴν ὄντως ἀγάπην, καὶ τῶν ἐφετῶν τὴν
ἀκρότητα, κεχηρῆναι στοιχειώσω, καὶ κακοῦ παν-
τὸς ἐκκλίνει καθάρταξ ἀξιώσω. καὶ τῶν ἐντολῶν σου
ἐργάτην ἄκρον ἀνάδειξον, πρεσβεῖα τοῦ μονογενοῦς
σου Υἱοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Ἄμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΑ

ΔΙΑ ΣΤΙΧΩΝ (1).

CAPITA COMPUNCTIONIS

VERSIBUS EXPOSITA.

Quod ipse dignus haud sim,
Qui particeps tui esse
Queam: fame en perire
Animam vides misellam.
Vitæ hæc alas misertus,
Servator, oro, pane;
Fidelibus teipsum
Qui Christe das edendum.
Ut ille dives olim,
Siti liquesco acerba;
Flammaque adoror intus,
Quæ conscientia ipsa est.
Vitæ perennis at tu
Fons, irrigato me unda
Viva: sitim ferentes
Qui ad te jubes venire.
Incontinentia olim
Me ejecit horto Edenis,
Direptus atque nostro
Abs te Deo nefandus.
Tu colligas vicissim
Me, qui polo repostus,
Me propter, hospes imis
Partu novo fuisti.
Sum nudus ipse, mente
Amissa, eheu, bonisque;
Tu prodigum stola me,
Benigne Christe, vesti:
Qui propter hancæ causam
Carnem meam induisti,
Nudusque mortem obisti
Inter malos latrones.
Morbo simul, gravique
Me carceri illigatum
(Delicta namque propter,
Utumque mi ferendum)
Invis, queso, Christe,
Tua benignitate.
Medicus tu es ac redemptor,
Homo factus, universis.

B
Διὰ τὸ μὴ εἶναι με
Ἄξιον σοῦ μετασχεῖν,
Nûn ὄραξ μου τὴν ψυχὴν
Τελευτώσαν ἐν λιμῷ·
Ἦν καὶ θρέψον σπλαγχνισθεῖς,
Σῶτερ, ἄρτω ζωηρῷ,
Ὅ δὲ ὀκίτον τοῖς πιστοῖς
Δούς τροφὴν σαυτῶν, Χριστέ.
Ὡς ὁ πλούσιος, κἀγὼ
Δίψῃ τήκομαι πικρῶ,
Φλόγα ἔχω ἐνδοθεν,
Ἐμαυτοῦ τὸ συνιδός.
Ἡ πηγὴ δὲ τῆς ζωῆς,
Πότισόν με ὕδωρ ζῶν,
Ὅ φωνήσας ἄπαντας
Τοὺς διψῶντας σοὶ φοιτᾶν.
Ἄκρασία ξένον με
C
Τῆς Ἔδῃμ πεποίηκα·
Καὶ τὸ μακρυνθῆναι με
Ἄπὸ σοῦ, φεῦ! τοῦ Θεοῦ.
Σὺ δὲ με συνάγαγε,
Ὅς τὸν οὐρανὸν οἰκῶν,
Ἄφθης ξένος ἐπὶ γῆς·
Ξένω τόκῳ δι' ἐμέ.
Τὴν οὐσίαν φθείρας, φεῦ!
Σὺν φρεσὶ, γεγύμνωμαι.
Σὺ δὲ με τὸν ἄσωτον,
Σῶτερ, σκέπασον στολῇ,
Ὅς γὰρ τούτου ἕνεκα
Τὴν ἐμὴν ἐνδέδυσαι
Σάρκα, καὶ γεγύμνωσαι
Σὺν λησταῖς σταυρούμενος.
Νόσῳ με τραχόμενον,
Καὶ ἐν φυλακῇ δεινῶς
D
(Ἄμφο γὰρ ἔστιν ἐμοὶ
Ἄμαρτία ἡ ἐμὴ),
Σῶτερ, ἐπιδήμησον
Πρὸς με τῷ ἔλαί σου,
Ὅ φανεῖς πᾶσι σαρκὶ
Ῥύσῃς τε καὶ ἰατρῶς.

(1) In Anecdotis P. Matrangæ, t. II, legitur Manuelis Palæologi *Anacreonticon in quendam ignorantem et loquacem, quod hic representamus:*

Τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου
στίχοι Ἄνακρεόντειοι πρὸς τινὰ ἀμαθῆ καὶ
κλειίστα φληναφούντα.

Ἀκριτόμυθε θερσίτα,
Ὅς βοᾷς μὲν μάλιστά γε,
Σιωπᾶς δὲ ἤκιστα γε,
Πῶς αἰ τις παύσῃ ληρῶντα,
Φλυαρῶντα, φληναφούντα,
Καὶ μὴ βῆδδῳ σου συνθλάσῃ

Τὸ κρανίον εὐ ποιήσας;
Ἐὰν γὰρ τίς σου τὴν γλῶσσαν
Πρόβριζον ἐξανασπάσῃ.
Ἄλλὰ σὺ καὶ ταύτη πλέον
Παρελθὼν διανοχλήσεις,
Καὶ φωναῖς ἀσημοῖς αὐθις
Οὐκ ἀνίξεις· ὡς γλωττίζων
Ἐρθεὶς κόρακας τὸ τάχος,
Ὡδὲ γὰρ ἀνίχομαι σου.

ΕΛΠΟΣ ΕΙΚΩΝ

ΕΝ ΥΦΑΝΤΩ ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑΤΙ ΡΗΓΙΚΩ.

IMAGO VERIS

IN AULÆO TEXTILI, OPERIS PHRYGII.

Ἦρος ὥρα, καὶ θελοὶ τὰ ἄνθη, καὶ λευκὸς οὐτός Ἀ
 ἄρ διακεχυμένος ἐπ' αὐτὰ μάλα ἡμέρας. Διὰ τοῦτο
 ψιθυρίζει ἡδὺ τὰ φύλλα, καὶ δεκαὶ κυμαίνεσθαι πως
 ἢ πόα, αὖραν δὴ τινα δεχομένη, φιλαίαι ταύτην ὀπο-
 κινούσα ἐπιφοραῖς. Χάριον ἰδεῖν. Ποταμοὶ δὲ ἤδη
 ταῖς ὄχθαις σπένδονται, καὶ ὁ πολὺς ἐπέχεται ροῆς,
 καὶ τὰ πρὶν πλημμύραις ἀφανιζόμενα τῶν ὀδάτων
 ὑπερφαινεται, καὶ παρέχει χεῖροι θηρᾶσθαι τὰ παρ'
 ἑαυτοῖς ἀγαθὰ. Ταύτων ἂν τὸ χειρωθῆν ἤδη τῷ νε-
 νίσκῳ· ὁ κατέχων τῇ λαίῃ, κεκυφὼς ἡρέμα, καὶ
 συγκαθίσας, ὅσον μὴ τῷ βέλθῳ τοῖς μυκτῆρας βα-
 πτίσαι, τὴν δεξιὰν ἀφορητὴ γυμνήν τοῖς ὕδασιν ἐμ-
 βαλῶν, τὰς ὑπὸ τὸ ῥόθιον χαράδρας διερευνᾶται, ψη-
 λαφῶν καὶ τοῖς δακτύλοις τὰς τρώγλας, μὴ τι τῶν
 ὀδάτων εἰρασομένων τοῖς ποσὶ τοῦ νεανίσκου, φέδω
 τῶν πατάγων ἐγκέκρυπται. Οἱ δὲ δὴ κέρδιχος γαι-
 ρουσί, τὴν ἀποδηθεῖσαν αὐτοῖς ἰσχὺν ὑπερβολαῖς
 τῶν πεφυκότων λυπεῖν, ἀπολαμβάνοντες ἤδη, ἀκτι-
 νος ταύτην αὐτοῖς ἐπανασωζούσης, μηδὲν λυπούσης
 δι' ἀμετρίαν. Ὅθεν δὴ σὺν εὐθυμίᾳ τοῖς ἀγροῖς ἐν-
 δαιτύονται, καὶ τὰ νοσσία πρὸς τροφήν ἀγοντες,
 πρῶτοι ταύτης ἀπτονται, ἔργῳ δεικνύοντες τὴν
 τράπεζαν. Ὅδοιοι δὲ ὄρνιθες τοῖς δένδροισιν ἐγ-
 καθήμενοι, ὀλίγον μὲν ἀπτονται τῶν καρπῶν, τὸ
 πολὺ δὲ τούτοις τοῦ χρόνου εἰς τὸ ἔδειν ἀναλίσκε-
 ται. Κηρύττει οἰμαὶ βούλεσθαι τουτοιοὶ τὴν φωνήν,
 τὰ κρείττω παραγίνεσθαι, τῆς τῶν ὀρών βασιλεί-
 ος ἐπιλαμπάσης, καὶ λοιπὸν εἶναι αἰθρία μὲν ἀντὶ
 τῆς νεφέλης, γαλήνην δὲ ἀντὶ τρικυμίας, καὶ ὄλως
 ἀντὶ τῶν λυπούντων τὰ τερπνά. Πάντα παρρησιάζε-
 ται, καὶ αὐτὰ τῶν ζωφύων τὰ φαῦλα, ἐμπίδες, μέ-
 λιτται, τέττιγες, γένη τῶν τοιοῦτων παντοδαπά· ὦν
 τὰ μὲν τῶν σίμβλων ἐξορμηθέντα, τὰ δὲ τὴν γένεσιν
 ἐσχηκότα τῇ συμμετρίᾳ τῆς ὥρας, εἰ δὲ βούλει, τῇ
 τῆς θερμῆς εἰσοδοῖ ἢ πρὸς ἀνάλογον ὑγρότητα, περι-
 δομδεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὀδοιπόρου προσιπταται,
 καὶ ἔδοντι που τοῦτῳ συνάδει τὰ μουσιώτερα. Ἔνια
 μὲν ἀμιλλᾶται, ἔνια δὲ μάχεται, τὰ δ' ἐφιζάνει τοῖς
 ἄνοιαι.

Πάντα δὲ ἡδὺ θεαθῆναι. Τὰ δὲ παιδία παρὰ τὸν
 κῆπον ἀθύροντα, ἐκαίνα θηρεύειν ἐπιχερεῖ μάλα
 ἀπεραιῶς ἔμα καὶ χαρῆντως. Τὸ μὲν γὰρ ἤδη τῶν
 παιδίων γυμνῶσαν τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν τοῦ καλύμμα-
 τος, ἀντ' ἄλλουτινὸς θηράτου τοῦτῳ κατακίχρηται,

Veris hoc tempus est, et iudicio sunt flores, ac serenus hic aër, in eos leniter admodum diffusus. Propterea suave folia susurrant, et gramen quasi fluctuare videtur, auram quamdam excipiens, amicis illud commoventem flatibus. Res sano visu grata. Flumina vero jam scœdera cum ripis incunt, eorumque vehemens inhibetur impetus; et quæ prius aquarum inundatione lecta latebant, ea nunc extra undas eminentia conspiciuntur, facultatemque præbent manibus ipsorum bona prehendendi. Ex his unum est, quod adolescens hic cepit, qui quidem id manu sinistra tenens, et paulatim demisso capite considerens, tantum ut nares in flumine non mergat, nuda dextra sine strepitu aquis injecta, undarum explorat alveos; ipsis etiam digitis foramina perscrutans, ne quid undis ab adolescentis pedibus turbatis, strepitu metu in eis abditum lateat. Perdices vero gaudent, se robur amissum per res nimis natura sua lædere solitas, modo recuperare; solariibus radiis vires eis restituentibus, qui nunc ob temperamentum æquabilitatem minime sunt noxii. Quapropter alacres in agris degunt, et pullos ad pastum adducentes, ipsi primi cibos attingunt, facto mensam indicantes. Aves autem canoræ arboribus insidentes, raro fructus attingunt, maioremque temporis partem canendo consumunt. Earum vocem hoc prædicare velle puto, meliora nunc scilicet imminere, postquam anni temporum regina illuxerit: adeoque deinceps serenitatem pro nebula, tranquillitatem pro tempestate, pro molestia denique sequi jucunda. Omnia liberius se movent, etiam animalcula viliora: culices, apes, cicadae, huiusque modi variae species. Harum aliae de alveolis progressæ, aliae nunc primum natæ, propter ipsius temperamentum huius anni temporis, vel si moria, propter accessum caloris ad humorem sibi respondentem, circum hominem strepunt, et ante viatorum provolant; quæque magis canores sicut, cum eo canente canunt. Quædam inter se certamen suscipiunt, quædam pugnant, quædam floribus insident.

Omnia spectatu jucunda. Puelli vero propter hanc hortum ludentes istæ animalcula venari magna cum simplicitate pariter et lepore conantur. Nam ille quidem nudato capite, pro instrumento ad venandum, velamento capitis utitur; ac plerum-

que nihil efficiens, aequalibus risum movet. Alter A ad se manus attrahens, ac totum animalculo corpus injiciens, atque id volens hac ratione capere, quo pacto non voluptatem et risum cieat? Vident illum præstantem corpore? Tandem enim, ac viz sane, capto quodam ex illis quæ a siccis membranarum alis nomen habent, præ gaudio bacchanti similem se gerit, extremæque tunicæ simbriam sustollens, ut prædam captam huic involvat, abiturus alterius quærendi causa, non animal vertit eas se corporis nudare partes, quæ legendæ erant. Sedenim festiviore puer est, qui ætate minor. Nam admodum tenui filo animalcula duo colligata volare sinit, extremisque digitis stamen ipsum ex interstitio retinens, volatorem impedit, quo minus eis ex more succedat; et videt, et lætus est, et exsultat, lukiternm hoc pro re seria ducens. Ad summam, ars texti operis invitatur oculum, voluptatemque spectatoribus conciliat. Omnium autem horum causa ver est: quod tristitiam dissipat, vel si mavis, hilaritatem conciliat.

καὶ διαμαρτάνων ὡς ταυτὰ, γίνεται τοῖς ἡλιεῖς (εὐμεν) ἄλλο δὲ τῷ χεῖρε ἔχον παρ' αὐτῶν, δλον ἐπιρριπτον τὸ σῆμα τῷ ζωφίῳ, καὶ θηράσαι τοῦτο ταύτη βουλόμενον, πῶς οὐχὶ ἡδὺ καὶ γελοῖον; ἐρξ: τὸ ὑπερφέρον τῷ σώματι; ὅψὲ γὰρ δὴ καὶ μόγις τινὲς λαδόμενον τῶν, ἃ καλοῦσιν ἐνιοὶ πτελωτὰ, βακχεύοντι ἴσικεν, ὑπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ τὰ κράσπεδα ἀνελόμηναν τοῦ τελευταίου χιτῶνος, ὡς ἔλισσον τοῦτοις τὸ θηραθὲν, πορεύεσθαι ζητεῖν ἕτερον, οὐκ αἰσθάνεται γυμνοῦν ἃ δὲν κρύπτειν τοῦ σώματος. Ἐκείνο μέντοι γε ἀστειότερον, τὸ τὴν ἡλικίαν βραχύτερον. Νήματι γὰρ πᾶνυ λεπτῷ πεδῆσαν δύο τῶν ζωφίῳν, ἐξ ὧν δὴθεν πτείσθαι. Κατέχον δ' ἄκροισ δακτύλοις ἐκ-διαστήματος τὴν ἡτῆν, εἰργει τὴν πτῆσιν, κατὰ τρόπον τουνοῖσι γίνεσθαι, καὶ γελᾷ, καὶ γέγηθε, καὶ ἐρχεται, σπουδαῖον γέ-τε νομίζον τὴν παιδίαν. Ὅπως δὲ ἡ εὐχνη τῶν φασμαίνων ἐστι τῶν ὀφθαλμῶν, τρυφή γεγόμενα θαυταῖς. Ἄκτιον δὲ τὸ ἐερ, κατηφέτας λύσις, ἐξ δὲ βούλει, φαιδρότητος πρόξενον.

IN PERSONA TAMERLANIS (1)

Quibus, nunc sibi verbis Persorum Scytharumque C Turae an alicuius ditionis ὁ τῶν Παρσῶν καὶ Σκυθῶν ἐξηγουόμενος τῷ τυραννοῦντι τῶν Τουρῶν, μεγάλα τε καὶ σοβαρὰ φηρομένῳ, καὶ ἀφορήτῳ ὄντι ταῖς ἀκείλαις, ἠρίκα ἐξέπραττε, τραπέρετι δὲ πρὸς τοῦθ' ἀντίον μετὰ τὴν νίκην.

Quod ex longo temporis intervallo, et ipso quidem ab initio, simultates exercere vult, infestum est natura, ceu videtur, impetuque naturali commotum, continere se nequit; quo minus ægre facere quovis tempore nitatur. Idem tu quoque nullo non tempore, cum peragenda mente versareris, in hoc incumbens, meis ut institutis quæcumque posses arrogantia petulantiaque adversareris (non enim factis poteris), nunc illo tibi supercilio dejecto, quod prius clarum erat et grave, vanoque fastu in nihilum relacto, nihilominus alio quodam modo nobis infestus esse pergis. Victus enim dum ploras (cum vitam hanc varie reciprocis plenam fluctibus esse nesciveris, nec expectaveris, ut ipsa res indicat, fortunæ prosperæ mutationem, quamquam ea perusitata sit, et nec abs te contingat, nec ita comparata sit, ut nunquam accidere possit), præclarum facinus meum extenuas, nec modo minus, quam antehac, eo ipso me mordas, quod animum mox abjeceris. Vgo vero putabam, me clarum et durabilem habiturum gloriam, voluit victo viro claro, qui res magnas gessisset. Hanc opinionem tu meam minime veram redarguis, dum ignominia te ipsum afficis, teque victa facilem fuisse demonstras, minime viriliter hanc calamitatem ferendo. Quamobrem fortuito, non per virtutem antehac adeptus es victorias:

Ὡς ἴσικε, τὸ πόρρωθεν ἐθέλον καὶ ἐξαρχῆς πολεμεῖν φύσει πολέμιόν ἐστι, καὶ τῷ πεφυκότι κινούμενον, οὐ δύναται κατέχειν αὐτὸ, τοῦ μὴ λυπεῖν ἐπιχειρεῖν ἐν ἄκται τοῖς καιροῖς. Καὶ οὐ δὴ πάντα τὸν χρόνον, ἠρίκα τὰ πρακτέα σοι κατὰ νοῦν ἐτραχε, τοῖς ἐμοῖς ἐναντιοῦσθαι πειρώμενος ἀλαζονείαις καὶ ὑβρεσιν (οὐδὲ γὰρ τοῖς πράγμασιν ἰσχυρῶς), ἡδὲ τῆς ὀφρῦος σοι πεπτωκυίας, τῆς ἐπιτρυμένης τε καὶ πολλῆς, καὶ τοῦ κενού φρουράματος εἰς οὐδέν σοι λήξαντος, οὐχ ἡκιστα γὰρ καὶ ἐν ἔχθρῳ πρὸς ἡμᾶς διάκεισαι τρόπον ἕτερον. Κλάων γὰρ μετὰ τὴν ἡτταν (οὐ γὰρ ἐπέγνωσ τόνδε τὸν βίον πολλῆς παλιβροίας γέμοντα, οὐδὲ προσεδόχησας, ὡς δηλοῖ τὰ πράγματα, τὴν ἀγαθὴν σοι τύχην μεταπεσεισθαι, καὶ τοι εὐθὺς δὴ πρᾶγμα, οὐκ ἀπεικός, οὐδ' ἀνένδεκτον), τοῖς ἀνδραγάθημα σμικρύνεις, καὶ δάκνεις γὰρ οὐχ ἦττον νῦν ἢ πρὸ τοῦ, τῷ τὸ φρόνημα αὐτίκα ἀποβαλέσθαι. Καίτοι γὰρ φῆμιν ἐγὼ λαμπράν τινα καὶ διαρκέουσαν σχήσειν εὐκλειαν, ὡς δὴθέν γὰρ ἀνδρὸς λαμπροῦ περιγεγονῶς, ἀρετῇ μεγάλη καταρωθωκότος. Σὺ δὲ ἐλλέγεις τὴν δόξαν οὐκ ἀληθεύουσαν, ἀισχύνειν σεαυτοῦ καταχέων, καὶ ἀποφαίνων σεαυτὸν εὐεπιχέροτον ἄνθρωπον, ἐν οἷς οὐ φέρεις κατ' ἀνδρα τὴν συμφορὰν. Τύχη σοι ταῖων τὸ νικᾶν, οὐκ ἀρετῇ συγκεκλήρωται· καὶ μοι νῦν ἀντιπίπτεις, καὶ λυμάλῃ τοῖς ἐμοῖς κατορθώμασι,

(1) Qui Bajazetum regem Turcorum, Græcis infestum, ceperat.

τὴν δόξιν περιρέψας εἰς τοῦναντίον τὴν περὶ σοῦ. Ὁ γὰρ μὴ γενναῖος κρατήσας ἐγὼ πῶς ἂν ταύτῃ γενναῖος δόξαιμι; Ἐρρέτω τοίνυν χρυσός, ἐρρέτω λάφυρον ἔπαι, καὶ ὁ πολὺς οὐκ εὐλογοῦν παλαγγόθεν συνελεγεμένος, ἀποῦστος δόξης, ἥς ἔρουν. Δόξα μετερμάτων τῆς γῆς γεγραρακῶτα κατήγαγεν ἐπὶ σέ. Καὶ νῦν ὄρω μου τοὺς πόνοὺς ἠπατημένους. expetebam. Ea me senio confectum, ab ipsis terræ finibus adversum te duxit. Nunc meos labores irritos fuisse video.

EN EIDAI ΨΑΛΜΟΥ,

Περὶ Κεραυνῶ τοῦ Ἀγαρηνοῦ· ὁπότε ἐπισκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ τὸν πυρτοδαπὸν ἀπέκτεινε θῆρα.

Ἰψίστος ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ, ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, πρὶ τοῦ τὰς δυνάμεις παρῆγγε, ἦν· καὶ ὁ αὐτὸς μενεῖ. Νῦν οἱ κτηνώδεις συνήκαν. Καὶ γὰρ εἶδον τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, ἐπὶ αὐτοὺς γεγραμμένα, καὶ τὰ βέλη αὐτῶν ἐξηλασθηκατα· τὸν δὲ κεραυνὸν, ἐμπρησθέντα, τῇ ἰδίᾳ ματαιώτα· ὃς ἀναβαλλομένης τῆς ἀρεθῆτατος, καὶ τῆς προνοίας, οἰκονομώσης, καταλιγέτα. Ἐπέσχεν ὁ Θεὸς ὄργην, ὁ δὲ ὑπερεφρόνει· βλασφημοῦντος, ἐμακροθύμας· καὶ ὁ ἀσεθῆς ὑψοῦ τὴν κεφαλὴν ἔρυν. Ἄνευροπέλει τὴν γῆν, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀεσπέτην οὐκ ἰδίου ταύτης ἔρχειν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεγαλειεῖν ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, καὶ πολυχειρεθερβούνα, κατακαίρεσθαι τῆς ποίμνης τοῦ Θεοῦ, ἐφθασεν ἡ σύβροια τῶν κακῶν· καὶ τὰ ἐξαρχῆς ἀδικήματα ἔμα ἀποδίδωκε. Γνώτω δὴ πᾶσα ἡ γῆ, καὶ μὴ ὑφούσθω ἐν ἑαυτῷ γηγενής. Τῷ γὰρ Θεοῦ νεύματι ἔπαιν εἶχει· καὶ εἰς μακρὸν ἀνεχόμεος, ἐξέπαινα ἀποδίδωσιν. Ὁ δὲ ἐλπίζων ἐπὶ αὐτὸν μὴ φοβηθῆτω κακῶ. Τοὺς γὰρ ὑπομένοντας σώζει, ἐὰν παρ' αὐτῶν θύσων ἐξομολογήσας λάβῃ, καὶ ἀναποδοίῃ ὑπὲρ αὐτῆς, ὅτι χρηστότητος πέλαγος. Δότω δόξιν ὁ λαὸς αὐτοῦ, καὶ ἐλπιδῶν ἀγαθῶν ἐμφοραίσωσαν οἱ παλαιότεροι ἐπὶ αὐτῶν.

(1) *Hæritum*. Sic appellant Turci Bejazetum.

A mihi que nunc adversaria, et rebus a me fortiter gestis officis, opinione de te mea diversam in partem traducta. Nam qui victoria de viro non fortipotitus sum, quoniam pacto vir fortis hujusce facioris causa xidebor? Valeat igitur ærum, valeant universa spolia, magnæque divitiæ lux, undecunque collectæ, quando abest gloria, quam equidem

IN FORMA PSALMI.

De fulmine (1) Agareno : quo tempore Deus populum suum respexit, et per hostes suos illam veridicam belluam necavit.

Altissimus ille Dominus in principio, Deus post infinitis sæculis, in cælo et in universa terra, priusquam cœlestes illæ copiæ creatæ forent, erat; et idem manebit. Nunc tandem intellexere belluini. Viderunt enim ipsius prodigia, quæ in eos facta sunt, telaque sua debilitata; fulmen ipsum, soliditate sua successuum; qui vit procrastinante divitiarumque dispensante, nocci Deum faciebat. Iram Deus inhibere, contemptum hic illum habere; hoc Deum proscindens sompitiis, distigma Deus uti rationia, quo factum, ut impius iste caput in altum sustulerit. Terram universam per somnium devorabat, nec ejus imperium eoni Domino permittebat. Sed dum magnifice vires ob suas se jactat, copiarumque multitudine fretus, contra Dei gregem semet offert, hominem malorum colluvies anteverit, et injurils priscis mercedem una vice persolvit. Non hoc universa terra, nec intra se terra editus semet extollat. Quippe Dei nutui quilibet cedit, et diuturna utens ille tolerantia, subito retribuit. Qui vero sperat in eum, mala non metuit. Nam servat adversa sustinentes, si confessionis sacrificium ab eis acceperit, ac vicem pro eo rependet. Bonitatis enim pelagus est. Tribuat ei gloriam populus ipsius, et qui confidunt in ea, spe bona pleni sint.

Fragmentum epistolæ Manuclie Palæologi ad Manuclum Chrysoloram, ab imperatore scriptæ cum in antia regis Anglorum Henrici quartii verseretur, exasilium labenti imperio emendicant.

Μάλιστα δὲ πάντων ὁ ἄρχων παρ' ᾧ τανῦν διατρέδομεν, ὁ τῆς Βρετανίας ῥῆξ τῆς Μεγάλης, τῆς δευτέρας, ὡς ἂν εἶποι τις, οἰκουμένης, ὁ πολλὰς περιρρέομενος ἀγαθῶς καὶ παντοδαπαῖς κομῶν ἀρεταῖς, καὶ τοῖς μὲν αὐτὸν οὐκ εἶδσι τῆς φήμης θαυμαζόμενος, πρὸς δὲ αὐ τοὺς ἀπαθῆ ἰδύτας λαμπρῶς τὴν φήμην ἐλέγχων μηδαμῶς θείον οὔσαν, ἅτα, δὴ μὴ δυναμένην δεῖξαι τὸν ἀνδρᾶ ἡλίχων ἢ πείρα παρίστησιν· οὗτος ὁ λαμπρότατος μὲν τὸ σχῆμα, λαμπρότατος δὲ τὴν γνῶμην, καὶ τῇ μὲν βῶμην πάντα ἐκπλήττων, τῇ δὲ συνέσει φίλους ποιούμενος, καὶ χεῖρα πᾶσιν

ὀρέγων, καὶ ἑαυτὸν παντοδαπὸν ἐπίκουρον παρεχόμενος τοῖς χρήσοις βοηθίας, καὶ νῦν τῇ φύσει χρησόμενος ἀντὶ λιμένος ἡμῶν κατέστη μετὰ διπλοῦ τοῦ χειμῶνος, τοῦ τε τῆς ὥρας, τοῦ τε τῆς τῆς, εἰς αὐτὸν τε καὶ τοὺς τράπους τοὺς αὐτοῦ κατηρόται, ἡδὺς δὲ μάλα φαινόμενος τὰς συνοσίας, καὶ διὰ πάντων ἡμᾶς εὐφραίνων, καὶ τιμῶν ἕως μάλιστα, καὶ φίλων οὐχ ἥκιστα, καὶ ὑπερβολὰς ἐν ἅπασα καρχημῖνος τοῖς εἰργασμένοις, μικροῦ δοκεῖ καὶ ἐρυθρίσθαι πολὺ τοῦ δέοντος ἐλλείπειν μόνος οἰόμενος· οὕτω μεγαλόψυχος ὁ ἀνὴρ...

JOANNES ANAGNOSTA.

NOTITIA.

(Hankius, *De Rer. Byzantin. script.*, p. 636.)

I. Tempus, quo superstes Anagnosta fuit, cognoscimus ex Thessalonicae Macedonum urbis [quæ scriptoribus Græcis recentioribus etiam Thernia dicitur] extremis calamitatibus. Eam, ab imperatore Manuele Palæologo patre acceptam, Imperatoris Joannis Palæologi fratris [qui ab A. C. 1419 ad 1448 imperavit] ætate possidebat Andronicus Palæologus despota. Ducas Michaelis nepos in *Historia Byzantina*, cap. 29, interprete Ismaele Bullialdo: *Andronicus despota Manuelis imperatoris filius post Joannem imperatorem et Theodorum tertio genitus, quique sacro morbo consumptus est, Thessalonica dominabatur.* Laonicus Chalcocondylas *De rebus Turcicis*, libro IV, interprete Conrado Clausero: *Andronico autem [Manuel Palæologus imperator] imperio regendam concessit Thermam, qui virtute post Joannem secundus inter filios regios erat.*

II. Eandem urbem a Turcis, Bajazetem principem habentibus, graviter oppugnatam, cum Andronicus parum defendere valeret, imperio suo Veneti subdiderunt. His ab Andronico venditam commemorant Laonicus Chalcocondylas loco dicto: *Thermam quoque, ut quæ non amplius retineri posset, propter res civitatis admodum accisas, Venetis vendidit. Cum igitur judicaret eam venditionem tum sibi, tum urbi expedire, parvo pretio accepto eam Venetis tradidit.* Georgius Phranza lib. I *Chronici*, cap. 21: *Etiam Despota Andronicus Thessalonicam Venetorum Senatui quinquagenis aureorum millibus vendidit.* Contra deditione voluntaria, invito Andronico, traditam Ducas in *Historia Byzantina* refert cap. 29. *Indignati Thessalonicenses Turcorum incursiones quotidianas, nec ab ullo suorum liberatum iri sperantes, quod urbs calamitatibus intestinis premeretur, nec tolerare posset famem urgentem, omniumque necessariorum penuriam, consilio habito, Despota volente nolente, primarios urbis cives ad Venetos misere, qui Thessalonicam eis dederent.*

III. Thessalonicam Venetis, seu venditione, seu deditione traditam Murates II, Turcarum princeps, expugnabat die Martii XXIX, anno imperatoris Joannis Palæologi junioris 12, mundi Græco 6938, Christi 1430. Georgius Phranza lib. II *Chronici*, cap. 9: *Quo tempore etiam Amuras Amurates Thessalonicam obsedit, quam tum Veneti tenebant.* Ibidem paulo post: *Atque ita mense Aprili [non Aprili, sed Martio, si nostro credimus Anagnostæ, qui potliorem hac in re fidem meretur] ejusdem anni [6938] inclityam Thessalonicam armis subjugavit.* Ipse noster Anagnosta in libro *De excisa Thessalonica* cap. 13, interprete Leone Allatio: *Is [e Turcis, qui primus Thessalonicensium muros ascenderat] Latini inter propugnacula confossi vulneribus et extremum spirantis caput abscisum inter confluentes proiecit, innuens, se partis illius potitum, et desertis muris plane omnes in fugam sese, reditus immemores, coniecisse. Diem tum aperiebat mensis Martius nonum et vicesimum anni sex millesimi nongentesimi tricesimi octavi. Quare ille pedites omnes adhortans et destitutum a defensoribus locum significans, ut illico ascenderent, clamare. Ibi ut poterant subito scalis universis admotis, frequentes ascendere, clamore et strepitu, qui tympanis corio confectis elicitur.*

IV. Anagnosta noster, cum Murates imperio Thessalonicam Turcico subiceret, in ea vivebat, communium malorum, quibus incolæ tum fuerunt obnoxii, consors. Testis est ipsemet in libro jam laudato, cap. 2, ubi compellat his verbis amicam: *Ipse vero ea soluinmodo complectar, quæ hæc civitas hoc sui excidii tempore passa est, tuque nobis paulo ante quam ex ea excederes, insinuaras, proptereaque infortunii, quod eam oppressit, non admodum gnarus. Res siquidem Latinorum tu etiam, cum in urbe quotidie, quæ gererentur, conspiceres, optime [nec fallor] tenes.* Ibidem paulo post: *Neque enim Turcæ cum Latinis fœdus inire, licet sæpius legatione missa id pertentassent, supplicesque etiam rogassent: neque erat in nostra potestate, cupiis nostris in angustum opido conetis, et discordantibus votis ab unanimi sententia convulsis, aliquid agere, ut tute etiam nosti, qui una nobiscum eras, malorum perinde, atque alii, expertus.* Cap. 8: *Omniibus ergo ad pugnandum et adversus irruentes, animo virili præsentique paratis, aliud præter nostram expectationem Murates exsequitur. Nos enim omnes suspicabamur, tantam copiarum molem et machinarum, quas multitudo camelorum et currum quotidie advehebat, conspicati, primo sui appulsu furenter iratum muros appetiturum, cosque lapidum manufacto tonitru diverberaturum, nec non et supra muros stantes sa-*

gittis impulsis dimoturum, machinasque omnes ad urbem excidendam usurpaturum. Cap. 13, cum a Turcis urbem superatam memoravisset: Omnes itaque nos, ut cuique licuit, fugam maturantes, alii in ædibus sese abdere, alii in cuniculos et sepulcra, et si quid aliud saluti conducibilem videbatur, non absque tremore subreperere. Cap. 18, ubi de Muratis a Thessalonicensibus abitu loquitur: Primatibus suis [Muraten] quidam etiam sacramento ferunt dixisse: Injustum est, cum rebus debellatorum [Thessalonicensium] debellatos quoque in vincula conjici, et patria alio abductos spoliari: libertatem itaque illis stabiliamus, si ita videtur, aut sine pretio illos accipientes, aut illud nos erogantes: auditorum alios sententiam laudasse, adhortatos, ut faceret; sed unum ex ducibus, qui dignitate cæteros antecellebat, non tantum non approbasse verba de libertate, sed et quibus poterat rationibus, consilium principis impedivisse: et vero similia dicere, quod alios anteiret, visus est. Erat plane id quoque meorum scelerum fructus, ut ipse mihi suadeo, quemadmodum et quæ evenere reliqua; licet nonnulli sermonem hunc non patentibus auribus arripientes, neque semetipsos causam fuisse judicantes, divinis præceptis neglectis, hominibus eventuum causas ascribant. Ego vero, quidquid id fuerit, divinæ punitioni propter meam correctionem tribuo.

V. Post hæc, nudam civibus Thessalonicam Murates incolis instructam cupiebat, ideoque diversis in locis commorantes Thessalonicenses in eandem revocabat. Inter hos, qui Thessalonicam repetierant, postea vero suum in eam reditum damnabant, cum Murates aliquot annis elapsis post excidium, ingressus urbem, promissa Thessalonicensibus non servaret, noster Anagnosta fuit. Tradit hæc cap. 19: Porro abiire præcones, inquires, ad multa illius ditionis loca, ut dictum est, quos reperere Thessalonicenses, qui ante nonnullos annos rerum angustiis pressi ex ea secesserant, etiam vi reduces secere, captivos item quoquo modo in libertatem vindicatos. Ibidem paulo post: Opinabamur vero, urbem rursus pristinum decorem recepturam, et pietatem novis floribus emeruram, et, ut antea, longe lateque divagaturam. Et forte effectum habuisset, ni rursus meorum delictorum copia obstitisset, datusque esset locus improbitati. Ex quo enim civitas captivitate pressa fuerat, et Murates omnia, et ædificia, et possessiones, et sacra templa, et monasteria, et eorum reditus, nobis revertentibus quoquo modo liberis factis magnifice et scripto, et sermone elargitus est, et locis ex omnibus advenientibus libertatem palam edixit, et suas domus, et quæcumque immobilium omnes recuperarunt, et ordo omnis, et gens universa civitatis secundo augeri renovarique haud improspere cæpere, et pastor urbis creatus, et Ecclesia constitit suis institutis conspicua, et monachi monasteria tenuerunt, et studiose admodum eorum augmentis inhiabant, omnesque spe lactuabamur bona et, ut breviter me expediam, propter excidium nobis malorum illatorum memoria amissa, gaudebamur pro iis, quæ nobis insperato obtigerant, et pristinam felicitatem tranquillitatemque consecuturam urbem sperabamus; tum ex nobis, ut proverbio fertur, lorum sumptum est, et, quæ expectabantur bona, in contrarium reciderunt. Cap. 20: Nam Thessalonicam repetens Murates [secundus tum currebat vel tertius post excidium annus] ut eam inviseret, accuratiusque res illius addisceret, et bonis illius frueretur, et muneribus munificis contenderet cum suo progenitore, illiusque vestigiis insisteret: qui Thessalonica potitus gratias innumeratas largitionesque maximas fecit: hac, inquam, fretus mente, illiusque exsequendæ causa veniens, postmodum malis aliorum monitionibus distractus, consilium pristinamque sententiam mutat: et quæ, quo capti sumus tempore, non peregit, eo temporis perficere constituit. Igitur, licet ille diceret, ideo se venisse ut urbem et singula illius circumspiceret, otioque et laboris remissione uteretur, bonisque illius ad saturitatem luxuriaretur, sique non minus in eam benevole affectus, meliora speranda nobis in posterum relinqueret; nihilominus primum-mandatum dedit, quod nec per somnium quidem quispiam expectasset. Id autem erat, monasteria omnia templaque occupanda, eorum reditus omnes possessionesque auferendas, et in angustum oppido res nostras cogendas. Quod non multo post factum est ab illis insigniter. Cap. 21: Nunc porro, qui a longioribus oris illius, compotes fieri desiderio exardebant, eos sui desiderii, sed et nos quoque in eam reditionis pœnitet; cum spes melioris status penitus sublata sit. Ubi notes, auctorem nostrum capite 20, cum sit dubius, altero an tertio anno, post urbis Thessalonicensis excidium, id est annum Christi 1430, res, quas hoc loco narrat, acciderint; facere nobis aliquod indicium, eas se litteris commisisse post annos ab expugnata Thessalonica plures, quam tres ut, quoto anno gestæ fuerint, exacte non amplius recordari potuerit. Unde, non tantum anno Christi 1433, sed etiam aliquot annis post in vivis Anagnostam nostrum exstitisse colligas.

Joannis Anagnostæ scripta. De rebus Constantinopolitanorum Macedonicis.

VI. Ad quemdam virum laudabilem, cujus nomen silentio tegit, narrationem de extremo excidio Thessalonicæ scripsit. Hoc libello narrat, et obsidionem, et expugnationem istius urbis Macedonum primariæ, quam imperio Cpolitano subjectam, cum adversus Turcas Cpolitani defendere satis non possent, Venetorum potestati subditam, anno imperatoris Joannis Palæologi Junioris 12, Christi 1430, Murates II Turcarum princeps dominio Turcico subiecit. Prodiit Græce et Latine, interprete Leone Allatio, in eisdem Symmictis, Colonix Agrippinæ per Jodocum Kalcovium, MDCLIII, iy. 8.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΥΝΤΟΞΕΙΣ

ΠΡΟΣΤΙΝΑ ΤΩΝ ΑΞΙΟΛΟΓΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΙΤΗΣΑΝΤΑ ΠΕΡΙ ΤΑΥΤΗΣ, ΕΝ ΕΠΙΤΟΜΩ.

JOANNIS ANAGNOSTÆ

NARRATIO

DE EXTREMO THESSALONICENSI EXCIDIO

IN GRATIAM CUJUSDAM LAUDABILIS VIRI, QUI SÆPIUS EAM EFFLAGITAVIT, COMPENDIO CONCINNATA.

(Ex Leonis Allatii *Symmictis*, p. 318.)

1. Multa equidem nobis sæpenumero et alia gnava-
rum tuum atque industrium animum palam indi-
carunt, vir optime et doctrinarum studiosissime;
non minus vero erga eorum narrationem quæ per-
illustri antea urbi Thessalonicensium contigerunt
conatus, et ad ea enarranda ponendaque sub oculis,
ut nobis licet integrumque est, prudentia incita-
menta. Hæc namque manifesto pervulgant quo
pacto ad necessarias disciplinas dispositus sit ani-
mus tuus, et historiis ac sermonibus, quibus homi-
nes ad meliora deflectantur, incumbens, totus in
futura mutarique nescia plane ingeratur. Verum-
tamen, licet id studium sua laude et admiratione
non careat, attamen, quicunque sapit pleno pectore,
non illius æstimationis esse ducet, te illis, qui arte
dicendi plurimum valent et ante omnia perpetuo
scribendo tempus insumunt, neglectis, mihi parum
considerate, homini segni inertique et ad scriben-
dum plane ineptissimo, nec non rebus laudabilibus
comparandis prorsus hebeti, eam provinciam de-
mandasse, consimilem, ut reor, apibus, quæ dum
principia mellis emungere compelluntur, uttradunt,
suave odoratis floribus desertis thymum, herbam
acritudine plenam nulliusque prorsus odoris com-
poteum, circumvolitant. Sed gravis res est amicitia,
omnes ab se irretitos omnia amicorum gratia et
agere et dicere vi quadam cogens, et a multis ema-
nantem laudem illis conciliare sueta, hoc siquidem
te et ad tantam rem nobis persuadendum, præco-
nia ex auditoribus nobis forte procurantem inde-
que placita amicitia conferentem, compulit. Ego
porro silentium tanquam minus periculosum elegis-

α'. Πολλὰ μὲν ἡμῖν πολλάκις καὶ ἄλλα τὸ τῆς
ψυχῆς σου φιλόπονον ἀριδῆλως ἐγνώρισεν, ἀνδρῶν
ἄριστε καὶ φιλομαθέστατε, οὐχ ἦτον δὲ καὶ ἡ πρὸς
τὴν διήγησιν τῶν ἡδὴ τῆ περιφανεί τὸ πρότερον πό-
λει Θεσσαλονίκη συμβεβηκότων σπουδῆ σου, καὶ τὴ
λόγοις ἡμᾶς συνετῶς ἄγαν ἔχουσι διεγείραι, ταύτην
ὡς ἂν ἐπιδηλὸν σοι κατὰ δύναμιν θέσθαι τὴν ἡμετέ-
ραν σπουδασόμεν καὶ ὡσπερ ὑπ' ὄψιν ἀγάγωμεν.
Δείκνυσι γάρ σου περιφανῶς τὴν ψυχὴν, περὶ τὴν
τῶν ἀναγκαίων ὅπως μάθησιν ἔχει, καὶ ὡς ἐκ τοῦ
προσέχειν ἱστορίας καὶ λόγοις, οἷς ἄνθρωποι πρὸς
τὰ κρείττω σαφῶς μετατίθενται, τῶν μελλόντων ὅλη
καὶ μὴ μετισταμένω καθίσταται. Πλὴν ἀλλ' οὕτω
θαυμασίας ὕψους γε τῆς σπουδῆς, ἐκεῖνο πᾶς ἰστι-
σοῦν εὖ φρονῶν, τῶν οὐκ ἐπαινουμένων ἂν οἰηθείη
ὅτι γε τοὺς εἰς ἄκρον δυνάμειος λόγων ἐληλαχότας
παραδραμῶν, καὶ προῦργου παντὸς τὸ λογογραφεῖν
ἀεὶ ποιοῦμένους, ἐμοὶ τὴν τοσαύτην ἐγγείρησιν ἀπε-
ρισκεπῶς ἀνέθου, νωθρότητι διανοίας ἀμαθῶς ἀλη-
θῶς ἔχοντι περὶ λόγους καὶ πρὸς πᾶσαν ἡντινοῦν
ἀγαθῶν κτῆσιν βραθυμοῦντι καθάπαξ. Καὶ ταυτὸν
οἶμαι πέπονθας ταῖς μελλοσάειν ὅτε τὰς ἀρχὰς ζη-
τεῖν τοῦ μέλιτος κατεπέλγονται· παρατρέχουσι μὲν
γὰρ, ὡς φασί, τῶν ἀνθέων τὰ εὐσσμα, ἐπιπταται δὲ
τῷ θύμῳ, φυτῷ δριμύτητος; γέμοντι καὶ λίαν ἀνό-
σμων. Ἀλλὰ δεῖνὸν ἡ φιλία, πάντας ἀπλῶς τοὺς ἐπι-
σημένους γε ταύτη πάντα καὶ λέγειν ὅπερ τῶν φί-
λων καὶ πράττειν πρὸς βίαν κινουῦσα, τὸν παρὰ τῶν
πολλῶν ἐπαινοῦν αὐτοῖς προξενεῖν εἰσθυῖα. Τοῦτο
γὰρ ἦν τὸ καὶ σὲ τοσοῦτον ἡμᾶς ἀναπαίσει κατα-
ναγκάσαν, τὴν ἐκ τῶν ἀκούστων ἡμῖν εὐφημίαν
ἴσως προσηγέσθαι βεβουλημένον, κἀντεῦθεν τῆ φι-

λίξ χάρισασθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν βουλομένη ἂν τὴν Α σωπῆ ὡς ἀκίνδυνον μάλλον ἐλέσθαι καὶ τὴν παρούσαν ὑπέθεσιν, ὡς τὴν ἐμὴν ὑπερβαίνουσαν δύναμιν, παραιτησασθαι πᾶν δικαίως· λαβὼν δ' ἐπὶ νοῦν τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον ὅσος, καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ἀνάγκην συνελαθεις ἀπαράτητον, δεῖν ὄμην ἔσομον ἐμαυτὸν παρασχεῖν σου τῇ ἀξιώσει καὶ σου τοῦπίταγμα πεπληρωμένα ὡς δύναμις. Κάπειδὴ περ ἐπικλιθῆς ἐγὼ καὶ εὐγνώμων πρὸς τὸ ζητούμενον ὤφθην σοι, καὶ σὴν χάριν ὧν οὐκ ἐβουλόμην κατατετολημῆναι προφηρημαί, δίκαιον ἂν εἴη καὶ σὲ τῆς ἐγχειρήσεως ταύτης ἡμῖν ταῖς εὐχαῖς συνεφάσασθαι, ἴν' ὀδηγηθέντες, καὶ δύναμιν ἔσχηκότες λόγου καὶ διανοίας ὀξύτητα, τῆς σῆς φανώμεν ἕξις ἐπιθυμίας ἐργάσασθαι καὶ μηδὲ τὴν ὑπόθεσιν καθυθρίσωμεν. Παρακαλῶ δὲ καὶ πάντας τοὺς ἰνευθεμένους τῷ Β πάσης ἀμουσίας πεπληρωμένῳ τῷδε συγγράμματι συγγνώμην ἡμῖν παρασχεῖν ἐξ ἑτοίμου, τὴν ἡμετέραν εὐπειθεῖαν ἀποδεξαμένους. Οὐ γὰρ δύναμις λόγων τεθαρβήκότες ἐπὶ τοῦτο προήγημα, ἵνα καὶ μέψιν σχῶμεν δικαίως παρὰ τοῦ βουλομένου παντὸς; (πολλοῦ γε καὶ γὰρ δέομεν τοῦ λόγου εἰδέναι καὶ τούτοις γε χρῆσθαι κατ' ἐπιστήμην θαρραῖν), τῇ δ' ἐπιταγῇ τοῦ προσεταχότος ἡμῖν, καὶ τῷ μὴ μέψιν ἔχειν εἰ τις τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τι τῶν ἀναγκαίων ἐνδείκνυται δύναμιν, ἀνεγκλήτων εἶναι οἰόμενοι πανταχοῦ τὸ πᾶνθ' ἵντινοῦν μὴ πρὸς ἐπίδειξιν, πρὸς δὲ τὸ μὴ τάφῳ σιγῆς παραπέμπεσθαι τὰ πρὸς ἀκρόασιν ἕξις, τοῖς κατὰ δύναμιν ἐγχειρεῖν λόγοις ἐκάστοτε. Ποιήσομαι δὲ τὸν λόγον ἀπλοῦν τε καὶ εὐληπτον, ἀλλὰ δὴ καὶ συνεσταλμένον ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τὸν οὖν λόγον, τὰναγκαῖα μόνον περιλαβὼν, καὶ ὅσα δὴ παρεθέντα ζημία σοι λογισθήσεται πρὸς ἀκρόασιν κεχηγῶσι.

β'. Εἰ μὲν οὖν τις ἐτύχχανε ὧν τῶν οὐκ εἰδῶν τὴν πόλιν, τὰ καθ' ἕκαστόν τε ἠγνοῖας αὐτῆς ὡσπερ οἱ πρῶτον ἐξ ἀλλοδαπῆς εἰς ἑτέραν μετακίχσαντες πόλιν, ἕως ἂν τὸ τοῦ χρόνου μήκος, ταύτην αὐτοῖς κατὰ μέρος γνωρίσειεν, ἔδαμην λόγων ἂν ἐναυθῆα μακρῶν, ἵνα μὴ τὸν τῆς πῶλεως τὴν σὴν διαφύγη γνῶσιν. Ἐπει δὲ πρὸς θέματα ταύτης τὸν λόγον ποιῶμαι καὶ ἀκριθέστερον ἢ πολλοὺς ἄλλους τὰ κατ' αὐτὴν ἐγνωκότα, μάτην οἱ μακροὶ περὶ τούτων λόγοι καὶ ἡ περὶ τῆς θέσεως μεγέθους τε καὶ κάλλους; καὶ τευχῶν ἀσφαλείας καὶ προσέτι τοῦ εὐ κερῆσθαι καὶ τῶν ἄλλων ἀκρίβεια, καὶ μάλισθ' ὅτι πρὸ μακρῶν ἔτων τὰ περὶ τῆς πῶλεως ἕτεροι φιλοτόνω; ἄγαν δύναμις λόγου καὶ ῥητορικῆς εὐγλωτίας δεινότητι; ἠκριδιωμένω; ἐξέθιντο, καὶ μετὰ τὴν πρῶτην πασῶν εἰπεῖν λαμπροτέραν πολλαῖς ἀποδείξεσιν ἀποφῆναι ταύτην ἔσοπόθασαν. Ἐκαίνοις δ' ἐμαυτὸν ἔγωγε μόνον διηγούμενος δῶσω, ὧν περ ἡ πόλις ἐν τῷ τῆς νῦν ἀλώσεως χρόνῳ πεπεράτο, καθάπερ ἔφησεν καὶ σὺ πρὸς ἡμᾶς, μικρὸν πρὸ ταύτης ἀπάρας ἐνθῆδα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ κακὸν οὐκ εἰδῶς ἀκριθῶ; ὅπως κευῶρηκε. Τὰ τῶν Λατίνων γὰρ οἶδ' ὅτι καὶ αὐτοῖς οἶσθα σαφέστατα τῇ πόλει παρῶν καὶ καθ' ἕκαστην ὄρων τὰ γινόμενα.

Ἐπασχεν οὖν τῶν Λατίνων κρατούντων ἡ πόλις

sem, et praesens argumentum veluti vires meas exsperans alio, nec immerito, amandasset; sed mente revolvens quæ sint contumaciæ pericula, proptereaque inevitabili vi constrictus, necessarium mihi dixi nemetipsum petioni tuæ tradere mandatumque tuum pro viribus adimplere. Et dum ego proclivis et obsequens efflagitatis obtempero, et tui gratia, a quibus mihi longe animus est, aggredi praesumo, justum fuerit te quoque in partem similis laboris precibus atque supplicationibus ad Deum venire, ut directus et dicendi facultate instructus et acumine ingenii fultus dignum quidpiam tuo desiderio persolvam, argumentumque infamia non aspergam. Rogo vero universos qui hæc percurrerint, elingui planeque rudi commentario, nostrum obsequium prompte amplexatos, veniam dare. Neque enim dicendi facultate confisi ad hoc devenimus; tum enim, et jure, insimularemur a quolibet, cui id complacitum fuerit; nam quam longissime a sermonibus eorumque scientia absumus; tantum abest ut eate eorum usum nobis promittere audeamus; sed imperanti obtemperantes, et quod accusationi non subest si quis propriam facultatem ad aliquid ex necessariis expediendum experiaur, crimine vacare existimantes quemcumque, non sui ostentandi causa, sed ne quæ digna auditione reputantur silentii tenebris involvantur, singulis horis, in facultas est, scripto tradere. Erit itaque sermo simplex ac facilis et ut plurimum, dum sic admones, compendiosos, necessaria tantummodo complectens; quæ vero tacuerit, a te, qui dicentis orationem auribus devoras, inter damna reputabuntur.

2. Si quis itaque esses rerum urbis imprudens ignarusque omnium, quemadmodum qui primum ex alienis regionibus peregrinantes, terrarum in quas appellunt infantissimi sunt, donec decursa temporis singula illius addiscant, prolixis mihi opus esset sermonibus, ne quid eorum quæ in urbe sunt tuam scientiam fugeret: verumtamen cum ad illius alumnus sermonem dirigam eumque qui præ aliis multis accuratius res illius caller, frustra hic verbosi sermones instituerentur, deque illius situ, magnitudine, pulchritudine, murorum securitate, nec non optima aeris temperie, aliorumque ratio exquisita proponeretur; eoque potissimum quod ante plerisque annos alii res urbis quam maxime studiosè, et dicendi facultate et eloquentiæ Atticæ luminibus, doctè exacteque prosecuti, post regnum omnium, ut ita dicam, illustriorem multis demonstrationibus declarare conati sunt; ipse vero ea sollemniter complectar, quæ hæc civitas hoc sui excidii tempore passa est, inque nobis paulo ante quam ex ea discederes insinuas, proptereaque infortunii quod eam oppressit non admodum guarus, res siquidem Latinorum tu etiam, cum in urbe quotidie quæ gererentur conspiceres, optime (nec fallor) tenes.

Urbs itaque in Latinorum ditionem redacta, cum,

ut tu cate nosti, tantum malorum sustineret et di-
ris quotidie exitiis undique confertis affligeretur, A
et sermones multi conferrentur quonam pacto ex
tot malis emergere possemus, nullum remedium
occurrebat, nec aderat A verruncus. Neque enim
Turcæ cum Latinis fœdus iniere, licet sæpius legatio-
ne missa id pertentassent, supplicesque etiam rogas-
sent; neque erat in nostra potestate, copiis nostris
in angustum oppido coactis et discordantibus votis
ab unanimi sententia convulsis, 'aliquid agere, ut
tute etiam nosti, qui una nobiscum oras, malorum
perinde atque alii expertus.

3. Cum itaque res nostræ ita se haberent, et sin-
gula momenta innumeras prope noxas inferrent,
deque salute desperarem, malum aliud repente
irrupit, et validiorem adamante animum disjiciens, B
boni scilicet pastoris et, æque ac primus pastor,
quotidie profuse animam ponentis, divino consilio
obitus, illi quidem fortunate succedens, nobis vero
damna, eaque ingentia, concilians, qui illius ad
Deum precibus, quibus saluti nostræ providebatur,
privamur. Et divino consilio illum contigisse con-
jicies ex illis quæ illi adhuc superstiti inter som-
niantium evenerant. Visus est sibi, antequam urbs
bello concideret, domum præclaram et maximam
ingresso, singulas illius partes inspicere et decora
ac magnitudinem magnopere demirari; his intentum
vocem, deforis advenientem inaudisse: « Domus hæc,
cujus partes singulas illustres atque venustas con-
siderans admiraris, actutum concidet; et ne te sua
ruina opprimat, quam cito foras eripe te.» Visum C
hoc effectu non multo post comprobatum est. Ille
etenim ut justus appareret et virtutis suæ multorum
laborum præmia referret, sic, uti par erat, et ante
commune infortunium, ad Deum, quem tantopere
concupiverat, migravit. Neque enim justum apud
Deum reputabatur similitum malorum eum partici-
pem fieri, vita siquidem illius non erat similis aliis,
et semitæ immutata, ut cum Salomone loquar. Nos
vero improbitate plane repleti, et in cogitationi-
bus cordis nostri pessimi ambulantes, ut Jeremias
inquit, et perinde atque antiquus Israel murmu-
rantes, ut nobis allubescit, rebus non succedenti-
bus, jure merito mala ac solida calamitate macta-
mur, et tali viro orbamur qui solus afflictissimis D
hisce temporibus in tantis rerum discriminibus so-
ladium remanserat, omnes siquidem eum uti vita-
lem in nobis facultatem reputabamus, illiusque
mortem tantummodo ducebamus adversus nos
justissimæ numinis punitionis exordium. Hoc eos
redarguit apertissime qui indigna dicta in eum in-
gerunt et infamia onerant, quod prodicionem non
suaserit, et quod eos propriis consiliis, altius quid-
piam meditatus, jure represserit. Opinor equidem
ego, cum vellet Deus ut omnibus innotesceret quis
vir ille sacer esset et quorum dignus, qui vero nos
et quibus pœnis obnoxii, quibus miseriis juste
exeruciandi, id propter res utriusque in rem utri-
que disposuisse.

ὡς οἶδας, καὶ ὁσημέραι θλίψεις ἡμῖν ἐπήγοντο παν-
ταχόθεν, καὶ λόγων πολλῶν παρ' ἐκάστοις πῶς ἔν
ἀναθειμὲν γιγνομένων τρόπος ἦν οὐδ' ὅστι·σοῦν ὁ
τούτων ἡμᾶς τῶν δεινῶν ἀπαλλάξω. Οὕτε γὰρ οἱ
Τούρκοι τοῖς Λατίνοις ἐβούλοντο σπείσασθαι πολλὰ-
κις προσθευσαμένοις περὶ τούτου καὶ δεηθεῖσιν, οὐδ'
ἡμῖν ἐξῆν πρᾶξι τὸ κατὰ γνώμην, ὀλίγοις ἔγαν κα
θεστηκόσι καὶ ἀνισότητι γνώμης ἀποδεδηκόσι τὸ
ὁμοσεῖν, ὡς ἄρα καὶ σοὶ γνώριμον τοῦτο σὺν ἡμῖν
γε ἔντι καὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων τοῖς ἄλλοις παραπλη-
σίως εἰληφότι τὴν πείραν.

Γ'. Οὕτως οὖν ἡμῖν ἔχουσιν, ὅσοι τε ὦραι μυρία
τὰ χαλεπὰ φέρουσι καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπαγορεύου-
σιν, κακὸν ἐξαίφνης ἐπέλθον ἕτερον καὶ στερρότερον B
εἰπεῖν ἀδάμαντος πληξάν ψυχῆν. Τὸ δ' ἦν ἡ τοῦ κα-
λοῦ ποιμένος καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ποιμένα τῆν ψυ-
χὴν ἐφ' ἐκάστης ἀφειδίως ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τιθέντος
κατὰ θεῖον βούλημα τελευτῆ, ἐν καλῷ μὲν ἐκείνῳ γε-
γεννημένη, βλάβος δ' ἡμῖν ἐπενεγκούσα πολὺ, τῶν
ἐκείνου λιτῶν πρὸς θεὸν στερρηθεῖσιν, αἷς ἐσωζόμε-
θα. Ὅτι δὲ κατὰ θεῖαν αὐτῆ βούλησιν ἦν, ἄκουε τοῦ
φανέντος τῷ μακαρίῳ περιόντι κατ' ἄναρ ἐκείνῳ.
Ἔδοξε πρὸ τοῦ τῆν πόλιν τῆν πολέμῳ ληφθῆναι οἶκόν
τινα λαμπρὸν εἰσιέναι καὶ παμμεγέθη, περισκοπεῖν
τε αὐτὸν κατὰ μέρος καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὸ τε κάλ-
λος καὶ μέγεθος, ἐν τούτῳ δ' ἔντι φωνῆν ἐξωθεν
ἐνεχθῆναι λέγουσαν « Ὁ μὲν οἶκος οὗτος, οὐ τὰ καθ'
ἕκαστον, ὡ δέσποτα, ὡς λίαν λαμπρὰ καὶ ὠραῖα
θαυμάζεις περιθερῶν, πίπτει τὸ τάχος, καὶ ἵνα μὴ C
σε καλύψῃ πεσῶν, ἐξίθι τούτου ταχέως. » Οὕτως εἶ-
χεν ἡ ὄψις, καὶ εἰς ἔργον ἦκεν οὐκ εἰς μακρὰν.
Ἐκείνος μὲν γάρ, ἵνα ἀναφανῆ δίκαιος καὶ τῶν
πολλῶν τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καμάτων λάβῃ τὰς ἀντι-
δόσεις, εἰκότως οὕτω καὶ πρὸ τῆς κοινῆς συμφορᾶς,
πρὸς δὲ ἐπόθει Κύριον ἐξεδήμησεν. Οὐ γὰρ δίκαιον
τοῦτο παρὰ Θεῷ κέρριτο, τοιοῦτων ἵνα κακῶν πεί-
ραν σχῆ καὶ κοινωνήσῃ τῶν ἰσων ἡμῖν· ἀνόμοιος γὰρ
ἦν τοῖς ἄλλοις ὁ βίος ἐκείνου καὶ ἐξηλλαγμένοι αἱ
τρόβοι, τὸ Σολομώντος εἰπεῖν. Ἡμεῖς δὲ κακίας γέ-
μοντες ὄλω, καὶ ὁπίσω τῶν ἐνδομημάτων τῆς καρ-
δίας ἡμῶν τῆς πονηρᾶς, τοῦτο δη τὸ τοῦ Ἱερεμίου,
πορευόμενοι, καὶ κατὰ τὸν πάλαι γογγυσταὶ τυγχά-
νοντες Ἰσραὴλ, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμίαν ἀπι-
λαύειν ὅπως οὐκ ἔχωμεν τῶν πραγμάτων, δικαίως D
οὕτω πεπράγαμεν δυστυχέστατα, καὶ τοῦτου τάνδρῆς
ἐστερήμεθα, μόνου περιλεφθέντος ἐν τοιοῦτοις και-
ροῖς καὶ τοσοῦτοις ἀναροῖς εἰς παραμύθιον. Πάντες
γὰρ ὡσπερ τινὰ δύνημιζ ζωτικὴν ἐν ἡμῖν ἐνομιζο-
μεν τοῦτον, καὶ τὴν τελευτὴν ἐκείνου μηδὲν ἄλλο
νομίζεμεν εἰχομεν ἢ τῆς ἐφ' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύ-
νης παιδείας ὅλον προοίμιον. Τοῦτο τῶν κατεπιεῖν
ἡρημένων ἐκείνου σαφέστατος ἔλεγχος, καὶ τοὺς ἀδι-
κίαν κατ' ἐκείνου λαλοῦντας ὅτι μὴ προδοσίαν ἐσκέ-
ψατο, μηδὲ τῶν σφίσι δοκούντων συνιέντας βαθύτε-
ρον, ἐνδίκως ἐπιστομίζει. Οἶμαι γὰρ ἐγὼ, δεῖξει
βουληθεῖς ὁ Θεὸς ὅπως μὲν ὁ ἱερὸς ἐκείνος ἀνὴρ καὶ
ἐνίων ἄξιος ἦν, οἷοι δ' ἡμεῖς καὶ τίνας εἰσπραχούθῃ-
ναι δίκας δίκαιοι ἦμεν, διὰ τοῦτο τὰ καθ' ἐκάτερον
μέρος οὕτως ὠκονόμητε συμφερόντως.

δ'. Τούτου οὖν τοῦ δεινοῦ, τῆς τελευτῆς ἐκείνου φημί, προστεθειμένου τοῖς ἄλλοις, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει, ἀνδρῶν γυναικῶν παιδῶν Λατίνων τε καὶ αὐτῶν Ἰουδαίων, ἐλευθῶς πρὸς ἀλλήλους διομιλοῦντων, καὶ τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα τούτους ἐπίεζε δηλονότι: τῇ λήθῃ παραπεμπόντων, τὴν τοῦ ποιμένος δὲ στέρην ἐπὶ νοῦν λαμβανόντων καὶ συνεχῶς προφερόντων, τῆς τοῦ Θεοῦ τε παιδείας, ὡς προῦφην, καὶ τῆς γεγεννημένης ἀλώσεως καὶ λεγόντων σημείον τοῦτο καὶ πιστευόντων, — οὕτως οὖν διατεθέντων, καὶ ὀλίγου δὴ τινος ἐν τῷ μεταξύ παρεληλυθότος τοῦ χρόνου, χεῖρον ἢ πρότερον ἔσχε τὰ πράγματα, καὶ σύγχυσις πανταχοῦ, ἄλλων ἄλλα βουλευομένων καὶ μηδὲν ἐν ταυτῷ συνελθεῖν δυναμένων· καὶ παραπλήσιον τι τοῖς ἐπὶ νηῶν χειμαζομένους ἐπάσχομεν, ὅταν ὁ κυβερνήτης ἀπῆ· πάντα γὰρ ἔκει ταραχῆς μεστὰ, καὶ ἡ ναῦς οὐκ ἔχουσα τὸν ἰθύνοντα ταῖς τῶν ἀνέμων βλαῖς τοῦ πρῶσω χωρεῖν ἀκινδύνως οὐ συγχωρεῖται. Τῶν μὲν οὖν δὴ πλειόνων δυσχεραίνοντων ὅτι μὴ σφίσι ἐξῆν προδοῦναι τὴν πόλιν τοῖς Τούρκοις, δεδιότων ἴσως ὃ γέγονεν ὕστερον, ἄγγελος ἦκε τὸν Μουράτην ἐφ' ἡμᾶς κεκινήσθαι μηνύων, πλείττον ὅσον στρατὸν συναγείραντα, καὶ διὰ πάντων καλῶς παρεσκευασμένον. Τοῖς μὲν οὖν δεκτέως ἔδοξεν ἡ ἀγγελία καὶ πιθανῆ, τοῖς δὲ μὴ, καὶ μάλιστα Λατίνοις, ἔστε μεγαλοψυχεῖν προσποιουμένοι, εἴτε πείραν οὐκ ἔσχηκσι τῶν Τούρκων, ἢ καὶ μᾶλλον ἔγωγε πείθομαι. Πόθεν γὰρ εἰδῆσις τούτοις ἐν θαλάττῃ καὶ γεννωμένοις καὶ εἰς γῆρας διαιωμένοις, πρὸς συμπλοκάς τε καὶ μάχας, αἶ: τὸ τῶν Τούρκων κέχρηται γένος, ἔχουσιν οὐκ ἐπιτηδείως, καὶ μηδὲ δυναμένοις ἢ διὰ τριηρῶν ἀπελθεῖν εἰς ὕπερρῆαν, ἤνικ' ἂν καὶ ἔνθα βούλοιντο; μικρὸν τὸ μεταξὺ, καὶ πάλιν ἕτερος ἄγγελος, ταυτὰ τῷ προτέρῳ καὶ αὐτὸς διαγγέλλων, καὶ τοὺς λόγους ὅρκους πιστούμενος ἀσφαλῆσιν, ἐφ' οἷς ἐπείσθημεν μὲν ἡμεῖς, μηδὲν ἄλλο παρ' αὐτὸ προσδοκῶντες (τούτο γὰρ ὁ πολυετής ἡμᾶς ἐδίδασκε συγχερισμὸς καὶ τὰ πράγματα), ἐπείσθησαν δὲ καὶ Λατίνοι, καὶ πρὸς παρασκευὴν δεῖν ἔδοξε τούτοις διεγχεῖσθαι.

ε'. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν, οὐπερ ἤρξαντο πρότερον ἔργου, πρὸς τελείωσιν σπουδαιότερον διετέθησαν. Τὸ δ' ἦν ἡ περὶ τὰς ἐπάλξεις αὐτῶν ἐπιμέλεια. Μικρὸν γὰρ πρόσθεν διὰ φροντίδος πολλῆς πεποιήκεσαν τὰς ἐπάλξεις τοῦ τείχους παντὸς διαφράξαι σάνισιν, ὡς ἐν ἀσπίσι, τοὺς μὲν ἔξω πολεμίους ἀπειργούσας τοῦ βίεσι τιτρώσκειν τοὺς ἔνδον δεῖσαν προκῦψαι, τοῖς δ' ἐπὶ τῶν τειχῶν ἰσταμένοις πολλὴν τὴν ἄδειαν παρεχούσας ἀφανῶς λίθους ἀνωθεν βάλλειν τοὺς ἐπίοντα; καὶ τῷ προστυχόντι πανεὶ προσπελάσαι τοῖς τείχεσι βουληθέντας. Ἐπειτα δὲ δεῖν ἀριθμῆσαι τοὺς ἀνδρας ψῆθησαν καὶ καταμαθεῖν εἰ πρὸς τὰς τοῦ ὄλου τείχους ἐπάλξεις καὶ τὸν περίβολον τὸν πρὸς ἡπειρον ἐξαρκούσι. Καὶ δὴ στήναι πάντας ἐπὶ τῶν τειχῶν μεθ' ὧν εἶχεν ἕκαστος ἐπιτρέπουσιν ὄπλων, ὡς ἂν καὶ μάρτυρας τοῖς ἰδίοις ἔχωσιν ὀφθαλμούς. Οὗ δὲ γεγονότος ἦν ἰδεῖν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἐπάλξεις ἕνα ἀνδρα ἰστάμενον, καὶ τούτων τοὺς πλείους μὴθ' ὄπλα κεκτημένους (προσανάλωσε γὰρ

4. Itaque tam diro malo, obitu nempe illius, cæteris adnexo, et diuinibus in civitate viris, mulleribus, pueris, Latinis, Judæis quoque ipsis, miserandum in modum sermonem conferentibus, et reliqua omnia quæ eos tum affligebant e memoria deponentibus, pastoris tanti privationem in mentem revocantibus et sæpius proferentibus asserentibusque, ut jam innui, et non temere credentibus indicium illud esse et divinæ punitionis et subsecuti excidii; hoc, inquam, statu rerum, cum modicum tempus interim processisset, in pejus quam antea ruere omnia, magna confusio animos occupare, cum alia alii decernerent nec possent in unam sententiam convenire, nosque illis qui in navi adversis tempestatibus utuntur cum gubernator abest, non absimiles, variis rerum fluctibus jactari. Namque ibi omnia sunt turbarum plena, et navis, spoliata rectore ac vi ventorum concussa iter suum continuare absque discrimine non permittitur. Cum ergo plerique ægre ferrent non concedi sibi Turcis urbem dedere, eventum postmodum secutum perhorrescentes, nuntius advenit Muratem adversus nos iter capessere, quamplurimis copiis et rebus aliis omnibus instructissimum. Quidam nuntio fidem esse adhibendam dicunt; negant alii, et Latini potissimum, sive magnanimitatem simulantes, sive Turcarum, quod credibilis videtur, inexpertis. Namque unde illis, in mari genitis et ultimo etiam ætatis tempore vitam agentibus, nec non ad conflictus et pugnas, quibus Turcarum gens utitur, ineptis, nec valentibus cum triremibus alio extra suos fines, ut illis allubescit, divagari, cognitio venerit? exiguum abiit tempus, et rursus alius nuntius eadem quæ primus denuntiat, et jurejurando fidem alligat suam; quo nos persuasi sumus, nihil aliud exspectantes: hoc enim nostri per multos annos in angustum contractio resque ipsæ clamabant. Credidere et Latini; visumque est illis, sollicitè necessaria præparare.

5. Et primum quidem, quod antea inchoaverant opus, propugnaculorum duntaxat curam perficere concitatus animantur. Paulo enim antesummo cum labore ac nimio opere accurarunt ut murorum propugnacula, adinstar scutorum, tabulis obsærent, quæ advenas hostes impedirent ne sagittis cives, si quando opus esset capite emergere, vulnerarent, iis autem qui muris insisterent facultatem uberem facerent clam e superiori parte saxis advenientes impetere, admotosque ad muros obvivo quoque repellere. Deinde numerandos esse viros decernunt, ut discant an ad omnia murorum propugnacula et circuitum ad mediterranea vergentem sufficiant; et sic omnes in muris, suis quemque armis instructum, stare imperant, ut ad id testibus propriis oculis uterentur. Quo facto conspiciebatur in duobus et tribus propugnaculis unus tantum; eorumque potior pars neque arma gerere, quæ paupertas absumpserat, neque pugnae aut conflictui apta; assidua namque mala et vi-

veni egestas vires insimul extinxerant. Latini nihilominus, cum rei providere aliter non possent (neque enim alios viros bellatores præter accolas urbis possederant), necessarium duxere omnes ad pugnandum promptos esse, retinque venalinum forum alio asportare pro accuratiori civitatis custodia deliberarunt; licet id ad finem perducere non potuerit, cum ex improviso hostes, et nostra expectatione citius, irrupissent. Etenim, dicebant, si adversarii urbem copiis cinxerint et pugnis raro intermittentibus indulerint, nos vero ad forum longe dissitum necessaria coempturi abierimus, desertis muris et custodibus vacuis, nullo prævio labore illis civitatem trademus. Recte itaque omnibus, et ut vires concedebant, dispositis, omnes, unis animis omnia pro patria pati parati, spem universam in Deo et martyre martyrolyta collocavimus, et die noctuque Barbarorum irruptionem circumspiciebamus, quotidieque, ut nuntiatum fuerat, exspectabamus.

Θεῶ καὶ τῷ μυροβλυτῇ μάρτυρι σαλευόντες ἤμεν, καὶ περισκοποῦμεν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν ἐρῶδον τῶν βαρβάρων, καθ' ἑκάστην κατὰ τὰς ἀγγελίας αὐτοῦ ἐκδεχόμενοι.

6. Paucis diebus prætergressis tertius nuntius in civitatem advolat, Muratæ adventum in Langada indicans, nec satis esse campum illum longe lateque diffusum copiarum multitudini; apparatus quoque prænarabat esse super omnem expectationem nec posse verbis exprimi. Rursum nos sollicite agere, diligenterque quæ opus erant curare, Illuxerat die-rum domina; et nocte media terræ motus ingens urbem conculcit, metumque omnium animis injicit, qui infelicia illum atque incommoda portendere existimant. Ita enim, qui a multo tempore civitatem concitiebant terræ motus, homines affecerunt et tu-lem opinionem ingenerarunt, cum illi rerum immutationes denuntiarent et dirorum montes urbi intulerint. Et hoc quidem noctu. Primo mane, cum nondum sol terram radiis collustraret, pars exercitus in civitatem contendit, neque vexillum, ut moris est, erectum deferens neque turmatim procedens. Nec alio scopo: visum fuerat Muratæ amabilibus verbis incolas antea pertentare, ut quæ postea subsecuta sunt, urbisque excidium evitarentur: in spem enim venerat suis ipsius dictis eam aures illico daturam et bello capi opprimique declinatam. Idque duas ob causas præstitit, tum ne innumeras illas hominum copias bello subjiceret, et postmodum votis frustratus ignominiam sibi, eamque summam, compararet; tum sermonibus cogentium ut in urbem veniret persuasus: non deerant enim qui eum compellabant, asseverabantque tantummodo conspectum, prompte et nullo prævio bello ac labore, in ditionem suam eam redacturam. Misit itaque viros Christianos, haud ignotos, ex aliis urbibus, nobis salutaria consulturos, concitaturusque pro viribus adversus Latinos. Qui licet advenissent, timentes ne a sagittis et muris depromptis læderentur, retro cesserunt, cum nihil aut parum, pro quo accesserant, indicassent; proptereaque hoc suo reditu apud nonnullos ignominia notati sunt. Namque cum

ἡ πενία) μήτε πρὸς μάχην ἐπιτηδείους καὶ πόλεμον τοὺς γὰρ συνεχέει κακοὺς καὶ τῇ περὶ τὸ ζῆν ἀπορίῃ περιήρηται καὶ τὸ δύνασθαι. Οἱ Λατίνοι δ' ὁμοῦ οὐκ ἔχοντες διαπράξασθαι (ἄνδρας γὰρ ἐτέρους μαχιμους οὐκ εἶχον παρὰ τοὺς ὄντας τῇ πόλει) δεῖν ἐξ ἀνάγκης ζῶντο πάντας γούν ἐτοιμῶς ἔχειν πρὸς πόλεμον. Μεταστῆσαι δὲ καὶ τὴν ἀγορὰν πρὸς φυλακὴν ἀκριθεστέραν τῆς πόλεως δέον κεκρίκασι, εἰ καὶ πέρρις ἴσως τοῦτο λαβεῖν οὐκ ἔσχεν, ἐπιθεμένων αἰφνης τῶν πολεμίων καὶ ὄστων ἢ πάντες προτεδοκίμεν: « Ἄν γὰρ τὴν πόλιν ἔφησαν ἐκυκλώσασθαι μὲν οἱ πολέμιοι καὶ τοῦ πολεμίου συνεχῶς γίνονται, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν ἀγορὰν πόρρω κειμένην ἀπίωμεν τὰ πρὸς χρεῖαν ὠνούμενοι, παρέχομεν ὑπὲρ τῆς τῶν τειχῶν ἐρημίας τὴν πόλιν αὐτοῖς, μηδένα πόνον

μηδὲ μῶ; προῦπενεγκοῦσι. » Καλῶς οὖν διὰ πάντων, καὶ ὡς παρήχεν ἡ δύναμις, παρεσκευασμένων ὁπίωντων πάντα παθεῖν ὑπὲρ τῆς πατριδος, προθυμῶς ἐνεδειξάμεθα τὴν αὐτὴν, καὶ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἐπὶ

ς'. Ἡμέραι παρήλθον αὖθις ὀλίγαι, καὶ τρίτος ἄγγελος ἤδη πρὸς τὴν πόλιν ἀφίκετο, τὴν εἰς τὰ Λαγκαδά τοῦ Μωράτου δηλῶν ἀφίξιν, καὶ ὡς οὐκ ἱκανὸν ἐδεδίον εἰς πολὺ μῆκος ἐκτεταμένον ἐκεῖνο πρὸς τοσαύτην πληθὺν στρατευμάτων. Διήγγελε δὲ καὶ τὴν παρασκευὴν ὑπὲρ λόγον οὖσαν καὶ μὴ βραδύαν βῆθῆναι. Πάλιν οὖν ἡμεῖς ἐν σπουδῇ, καὶ πάλιν ἐν ἐπιμελείᾳ μεγάλῃ. Παρῆν δὲ ἡ κυρία τῶν ἡμερῶν, καὶ περὶ μέσσα νύκτας σεισμὸς [καὶ] τῇ πόλει γίνεσθαι μέγας καὶ φόβον ταῖς ἀπάντων ἐνήκε ψυχαῖς, τεκμηρίον τε τοῦτο οὐκ ἀγαθῶν ἠγγίσαντο πάντες πραγμάτων: ὅταν γὰρ οἱ πρὸ μακροῦ τὴν πόλιν ἐκείνοι συνέσειον σεισμῶ παρασκευάσαν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοιαύτην ἔδωκαν ὑπόληψιν ἔχειν, ἀνωμαλίας πραγμάτων ἐκείνοι προηγγελοῦντες καὶ δεινῶν ἐσμὸν ἐπαγαγόντες τῇ πόλει. Καὶ τοῦτο μὲν νυκτός: ἀρξαμένης δὲ τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ ἡλίου καθαρίως οὐρα τῇ γῆ τὰς ἀκτίνας ἐπαφέντος, τῆς στρατιᾶς τι μέρος ὄραται τῇ πόλει προσβάλλον, μήτε σημαίαν ὡς ἔθος ἠρμένην ἔχοντες μήτε βαδίζοντες ἰλαδόν. Ὁ δὲ τρόπος: ἔδοξε τῷ Μωράτῃ φιλικῶς τισὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἡμᾶς τῇ πόλει ῥήμασι ἐπελεθεῖν πρότερον, ὥστε μὴ τι τῶν ἐν ὑστέροις συμβεθεκῶ-

των γενέσθαι καὶ τὴν πόλιν ἀλῶναι: ὑπέστρεφον γὰρ ἐλπίδες τοῖς αὐτῶν λόγοις ταύτην εὐθὺς ὑπεκλίνας καὶ μὴ ἂν ἐλέσθαι κρατηθῆναι διὰ πολέμου. Τοῦτο δ' ἐποίησε δυσὸν ἕνεκα, τοῦ τε μὴ πόλεμον ὑποστῆναι τῶν μυριάθρων ἐκείνων στρατῶν, εἴτ' ἀποτυχόντα μεγάλην ἀσχύνην ἐφλῆσαι, καὶ τοῦ πεισθῆναι τοῖς λόγοις τῶν ἐπειγόντων αὐτὸν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀφίχθαι: καὶ γὰρ ἦσαν οἱ τοῦτον ἀεὶ συνωθούντες καὶ πειθόντες, ὡς εἰ μόνον ὀφθεῖν, ταύτην ἐτοιμῶς ἄνευ πολέμου καὶ πόνων λαβεῖν. Πέπομφε τοῖνον ἄνδρα: Χριστιανῶς οὐκ ἀγνώτα; πόλεων ἐξ ἐτέρων, ἡμῖν τὰ σωτήρια συμβουλεύσοντας καὶ κατὰ τῶν Λατίνων διεγερώντας ὡς οἶόν τε: αἱ καὶ παραγενόμενοι, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν τειχῶν πεμπομένοις βέλεσι μὴ τρωθῆναι τὰ σώματα δεδότες, ὅπισθ' ῥ-

μητοι γίνονται, μηδὲν ἢ ὀλίγα πρὸς ἐν ἡμῶν ἀποστα-
σαντες, ἢ π. . . . . δεδύνηνται. Ἐφ'
ὅ καὶ μεμπταῖοι . . . . . ἔδοξάν τισιν ὑποστρέ-
ψαντες· δέον γὰρ πολλάκις καὶ κατὰ πολλὰ τῶν τει-
χῶν μέρη περιεῖναι, καὶ τὰ ὑπεσχημένα τῆς Μου-
ράτης φανερὰ καταστῆσαι, λόγοις τε χρῆσασθαι συμ-
βουλίας, ὡς ἂν προθύμους παρασκευάσωσι πρὸς τὸ
κοιτῆ συνελθόντας σκέψασθαι τὸ συνοίσον, οὐ καλῶς
πρὸς ἡμᾶς διετέθησαν, εἶπον, ἡμεληκότες τοῦ ἐπιτάγματος. Πλὴν ἀλλ' αὐτῶ μὲν οὗτοι πράξαντες
ὠφθησαν, εἴτε' ἐβελονταί εἴτε καὶ ἀκοντες.

ζ'. Ὁ δὲ Μουράτης ἀνηνυτοῖς ἰδὼν ἐπιχειρεῖν ἐν
τοῦτῳ τῆς μέρει (οὐ γὰρ οἷς ἐξωθεν μόνον ἐκέρυττον
ἐπιβουλή τινες, ἀλλὰ καὶ πλύνειν τοῦτον ὕδρῳ ἐν
ὕπ' ἀβελτηρίας καὶ ἀλόγου θρασύτητος οὐκ ἀπώκ-
νου), τοῦ θυμοῦ τε γέγονεν ὄλος, καὶ τὸν στρατὸν
προσέταξε μεταστῆναι καὶ περὶ τὴν πόλιν στρατο-
πεδεύσασθαι. Οἱ δὲ προσεχώρουν, ἄτε.... μαισιῶν
σμήνη, τοῦ ἡμετέρου λίαν διψῶντες αἵματος καὶ
πάντας ἄρδην καταπιεῖν γλιχόμενοι. Τῇ πόλει δὲ
προσεγγίσαντες, καὶ τὰς σκηνὰς ὡσπερ ἔθος πηξά-
μενοι, δίπλην φρουρίου πᾶσαν περιέλαβον ταύτην,
ὡς μηδὲ μὲν σχεδὸν κενὸν ἀνθρώπων φαίνεσθαι τό-
πον. Ἐἶτα τοὺς στρατηγούς ἕκαστον ἐν ὠρισμένῳ
τῆς πόλεως μέρει πρὸς τὸ πολεμεῖν ἀποτάξας, αὐτοὺς
τὰς ἰδίας σκηνὰς ἀντικρὺ τῆς ἀκροπόλεως πήγνυσιν,
ὡς ἂν πάντας ἐκ μετεώρου καλῶς ὄρῃν ἔχοι καὶ
πᾶσαν τὴν πόλιν ἐντός. Ἡμεῖς δὲ ταῦθ' ἐωρακότες
καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπεραγωνισασθαι προθυμού-
μενοι (καὶ γὰρ οὐδὲ ἦν ἄλλως εἰκόσ) μεθ' ὧν ἐρχομεν
ὄπλων ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐθέομεν ἕκαστος, ἄλλος ἄλλον
παρελθεῖν τῷ τάχει φιλονεικοῦντες καὶ ὅσον ἀνδρι-
ζόμενοι.... τῶν ἐκτός, ἀγνοοῦντες ὅπῃ τὰ τῆς σπου-
δῆς ἐκείνης χωρήσει. Ὡς δ' ἀνέβημεν διημερεύειν
ἐκεῖσε καὶ διανυκτερεύειν συνθέμενοι, καὶ διεκρίναν
ἡμᾶς οἱ κρατοῦντες τῆς πόλεως, Λατίνους καὶ Ῥω-
μαίους, καὶ τοὺς τὴν ληστείαν μετερχομένους ἀνα-
μίξ στήσαντες (οὐ γὰρ πιστεύειν ἡμῖν καθαρῶς εἶ-
χον), καὶ θάνατον τοῖς φρονήσοις προδοσίαν ἠπειλήσαν, τοὺς Τζεταρίους, ὡς ἡ κοινὴ φωνὴ τοῦτους
ἐκάλει (ληστῶν δ' ἦσαν οὗτοι σύνταγμα ἐκ διαφόρων τόπων συναθροισθέντες) φύλακας εἰς τοῦτ' ἐπι-
σῆσαντες.

η'. Ὡς οὖν τοῦ πολεμεῖν γεγενῆμεθα πάντες καὶ
κατὰ τῶν ἐπιόντων ἀνδρίζεσθαι, ἄλλο τι πάλιν παρὰ
τὴν ἡμετέραν ἐφάνη πράξας ὑπόνοιαν ὁ Μουράτης.
Πάντες γὰρ ἡμεῖς ὑπενοοῦμεν, τοσοῦτον στρατὸν
βαρὺν θεασάμενοι καὶ τοσαύτας τὰς ἐλεπόλεις, ἃς
τῶν καμῆλων πλῆθος καὶ τῶν ἀμαξῶν ἐπεχομί-
ζον καθ' ἑκάστην, ὡς οὐκ ἂν φθάσει καὶ μανικῶς
αὐτίκα κατὰ τοῦ τεῖχους ὁρμήσει, παλεῖν μὲν αὐτὸ
προστάξας τῇ χειροποιήτῳ τοῦ λίθου βροντῇ, τοὺς
δ' ἀνωθεν κωλύειν τῆς ἐπὶ τῶν τειχῶν στάσεως διὰ
τῶν ἀφιεμένων βελῶν, καὶ παντὶ μηχανήματι πρὸς
τὸ κρατῆσαι κεχρῆσθαι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ τοῦτων
μὲν εἰδείξεν οὐδὲν, μικρὸν δ' ἠσυχάσας καὶ τὴν πόλιν
κύκλῳ περιβλεψάμενος κήρυκας καὶ αὐτοὺς ἐξέπεμ-
ψεν, ἐλευθερίαν ἡμῖν ὑπισχνόμενος καὶ φιλοτιμίας
ἐτέρας, τοῖς παρ' αὐτοῖς ταυτὶ πιστούμενος ὄρκοις,
εἰ τὴν πόλιν προλιμῆθα τοῖς τοῦτου λόγοις πεισθέν-
τες, καὶ θάνατῳ πάλιν αὐτῶν προσετίθει, καὶ
γεν....

A opus esset sapius et multas murorum partes circum-
ire, et quæ promittebantur a Murate palam edi-
cere, sermonibusque uti consultationis ad eos dis-
ponendum ut alacriter in usum convenientes publi-
cam utilitatem dignoscere, ipsi non bene erga nos
affecti mandata neglexerunt. Verum hi, quo divi-
tibus modo, sive sponte sua sive vi coacti, rem ita
peregerunt.

7. Murates cum vidisset se hac ratione operam et
oleum perdere (neque enim iis quæ deforis ille enun-
tiabat suaderi nonnulli, quinimo eum injuriis et
opprobriis dementer jactanterque continuo onerare),
intemperis insaniisque agitato loco moveri exer-
citiū mandat. Illi secedunt æque ac arum examina,
nostri sanguinis avidè sitiētes omnesque penitus
uno haustu deglutire desiderantes. Ubi urbi proximi
facti sunt, tentoriis pro more fixis instar propugna-
culi eam ita circumvallant ut nullis hominibus esset
vacuus locus. Tum duces singulos in præscripta ur-
bis parte destinans, ipse sua tentoria arci adversa
ponit, ut omnes tanquam e loco sublimiore, et inter-
iores partes urbis, circumspiceret. Nos hæc intuiti,
pro salute nostra tutanda alacriores facti (neque
enim fieri poterat aliter), armis utcumque suppeten-
tibus ad murum accedere, alius alium celeritate
prætergredi, adversus externas copias quem tandem
finem habitura essent tantæ sollicitudinis studia, ani-
mos addere. Ut ascendimus, diu noctuque ibi nobis
immorandum esse constituentes, qui urbi mode-
rabantur, Græcos atque Latinos ita distinxerunt ut
medium unum ex iis qui prædas convectant interpo-
nerent; Tætarios vulgus vocat, ut sunt prædonum
agmen ex variis regionibus coalitum; et his custo-
diam demandarunt, plane nobis non fidentes; mor-
tem etiam prodicionem meditaturis minati sunt.

8. Omnibus ergo ad pugnandum adversus irruen-
tes animo virili præsentique paratis, aliud præter
nostram expectationem Murates exsequitur. Nos
enim omnes suspicabamur, tantam copiarum mo-
lem et machinarum, quas multitudo camelorum
et curruum quotidie advehebat, conspicati, primo sui
appulsu furenter iratum muros appetiturum, eos-
que lapidum manufacto tonitru diverberaturum,
nec non et supra muros stantes sagittis impulsis
dimoturum, machinasque omnes ad urbem exci-
dendam usurpaturum. Verum hic nil tale conatus
est, sed parum percunctatus præcones ruitus de-
cruvit, qui nobis libertatem pacisceretur aliosque
honores jurejurando, ut apud ipsos fieri amat, pol-
licerentur, si sermonibus illius suasi urbem dede-
remus: his contraria subdebat, multa que pejora
si votis suis non obsecundaremus.

καλεπώτερα τούτων, εἰ μὴ καταπιεθεῖς ἐν τοῦτοις

Sed cum huc pervenerim, panis compellabo hu-
 jus alteriusve insimulatores. Ubinam eratis vos,
 cum hæc Murates offerebat? Nonne in urbe, et ve-
 stris ea auribus usurpatis? Qua igitur ratione cogi-
 tatis usi non estis? Quare, de quibus alios incu-
 santis quod non fecerint, vos ipsi, occasione pre-
 mense et nullo impediendo, non perfecistis? tum
 enim nullus pastor erat (namque ante sex menses
 inter vivos esse desiderat), nec diræ neque alia, quæ
 vos recensetis et per digitos exacte numeratis. Quid
 igitur vobis impedimento fuit, aut cujus opus even-
 tus? Nullius, quilibet respondebit pie rem compu-
 tans, quam nostræ improbitatis, quæ ab iracundia
 liberum Deum in iracundiam movit, et ad nostri
 punitionem, qui incorrecte labimur, excitavit, ut
 ad nosmetipsos redeuntes in posterum sapiamus.
 Quod si quis anteacta tempora commemorans ite-
 rum nobis opponat, et pastori causam appingat,
 qui dedere se volentibus, sententia etiam data,
 contradixit, insanientis cogitationes suscipit. Pri-
 mum enim non addeceat pontificem rerum milita-
 rium cura, et hunc quidem tyrannorum more prin-
 cipatu pellere, illum contra in possessionem immit-
 tere, et mutationum ac cædium nec non damnorum,
 quæ, dum rerum status immutatur, eveniunt, au-
 ctorem esse: neque enim ipse in tyrannicum, sed
 in sacerdotale, et mitis Domini, et qui pacem de-
 prædicavit, cujus vestigiis insistere modis omnibus
 et dicta factaque sequi debet, solum promovetur.
 Deinceps quid ille molitus est? An quod in legibus
 divinis perdurare adhortabatur, non a principibus
 desciscendum, quos veluti a Deo promotos exoscul-
 landum esse docebat? Et tamen in quid aliud illi in-
 incumbendum erat, cui mortalium animæ per Deum
 erant concredite? Nihilominus ille, hoc modo dispo-
 situs, fere singulis annis ab urbe recedere volebat et
 in patriam reverti, forte ut nos nostra accuraremus.
 Sed neque hac ratione passi estis. Ita mente non-
 nulli præditi sunt, quæ cum quolibet mutationem
 subeunte sese immutat et variat. Sed qui similia
 proferunt, rationem animo agitent, qua ea enun-
 tiant; vos vero ad propositum revertamur.

9. Cum vero alia atque alia vice, quod supra
 commemoravimus, Murates peregrisset, missisque
 cum sagittis in urbem plurimis litteris, eadem, et
 simili jurejurando, denuntiantibus ac stabilientibus,
 nihil proficeret (neque enim facultas erat civibus,
 etiamsi voluissent, Latinorum, et prædonum potis-
 simum adstantium custodientiumque meum, sua sen-
 tentia intrepide uti), ad bellum invitus accingitur,
 non tantum contumacia atque contentione inhabi-
 tantium motus quantum istiusmodi successu. Navis
 repente comparuit Latina, frumento onusta, ad ur-
 bem indigam advigans. Statim atque eam vidit,
 suspicatur copias auxiliares et arma pro bellatori-
 bus vehi; deque victoria dubius, si commilitones
 introducerentur, totis conandum esse viribus et

Ἄλλ' ἐνταῦθα μικρὸν ἐρήσομαι τοὺς κατηγοροῦν-
 τας τοῦ δεινός καὶ τῆς δεινός. Ποῦ ποθ' ὑμεῖς ἦτε
 δθ' ὁ Μουράτης τὰ τοιαῦτα ὑπέσχετο; οὐκ ἐν τῇ
 πόλει, καὶ ἀσκήκοι τῶν κηρυττομένων; πῶς ἂ διε-
 νοήσατε, οὐκ εἰς πέρας ἠγάγετε; πῶς οὖν οὐκ ἐχρή-
 σασθε τῷ λογισμῷ; πῶς ἂ τῶν ἄλλων κατηγορεῖτε
 μὴ πεπραχότων, ὑμεῖς οὐκ ἐπράξατε, καιροῦ κα-
 λοῦντος καὶ τῶν ἀπειργόντων οὐκ ὄντων; τότε γὰρ
 ποιμὴν οὐκ ἦν (μῆνας γὰρ εἶχεν ἐξ γενόμενος ἐξ
 ἀνθρώπων) οὐδὲ ἀραλ, οὐδ' ὄσ' ἕτερον ἀπαριθμεῖτε.
 Τί λοιπὸν τὸ κωλύσαν ὑμᾶς ἦν; ἡ τίνας ἔργον ὅσα
 συμβέβηκεν; Οὐδενός, πᾶς τις ἂν εἴποι λογιζόμενος
 εὐσεβῶς, ἡ τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας ἐκάστου τὸν ὀργη-
 τον εἰς ὀργὴν καθ' ἡμῶν κινήσας, παιδείαν ἡμῶν
 ἐπενεγκεῖν πταλοῦσιν ἀδιόρθωτα, ἵνα γοῦν ἐαυτῶν
 γενόμενοι καὶ τοῦ λοιποῦ σωφρονήσωμεν. Εἰ δὲ τις
 τῶν πρὶν ἀπομνημονεύων χρόνων καὶ πάλιν ἡμῶν
 ἀντιλέγη, καὶ τῷ ποιμένι τὴν αἰτίαν ἐπάγη, τοῖς
 προεδόδοσθαι ἐθέλουσι μὴ τὰ ἴσα φρονήσαντι καὶ βου-
 λευσασμένῳ, μεμηνόςτοι, οἶμαι, κέκτηται λογισμοῦς.
 Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ τοῦ σχήματος τοῦ ἀρχιερέως
 στρατηγικῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ τὸν
 μὲν τυραννικῶς ἐξωθεῖν τῆς ἀρχῆς, τὸν δὲ ἀντεισά-
 γειν, καὶ πραγμάτων καὶ φόνου καὶ ζημιῶν, τούτων
 δὴ τῶν ἐν ταῖς ἐναλλαγαῖς τῶν ἀρχῶν συμβαινόντων,
 αἴτιον δείκνυσθαι. Οὐ γὰρ ἐπὶ θρόνον αὐτὸν καθί-
 ζουσι τυραννικόν, ἀλλ' ἐπὶ θρόνον ἱερατικόν, καὶ
 Δεσπότου πραεὸς καὶ εἰρήνην διδάξαντος. Καὶ δεῖ
 τοῦτον ἐκ παντὸς τρόπου μιμεῖσθαι, καὶ λόγοις ἔ...
 καὶ πράγμασιν. Ἐπειτα... ὅπερ εἰργαστο; ὅτι τοῖς
 τοῦ Θεοῦ νόμοις ἐμμένειν παρῆνει, καὶ τὴν εὐσε-
 βειαν συνεβούλευς ἡ προέσθαι; ὅτι μὴ κατεξ-
 νίστασθαι τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ τούτους ὡς ἐκ Θεοῦ
 προβληθέντας ἐδίδασκε στέργειν; καὶ τί γε ἄλλο
 προσῆκεν ἐκείνῳ, ψυχᾶς ἀνθρώπων πρὸς Θεοῦ πισ-
 τευθέντι; Ὅμως ἐκεῖνος καὶ οὕτως ἔχων ἐφ' ἐκάστου
 σχεδὸν ἔτους ἤξῃου τὴν πόλιν ἀπολιπεῖν καὶ πρὸς
 τὴν ἐνεγκασμένην γενέσθαι, ἴσως ἐν' ἡμεῖς ὑπὲρ ἐαυ-
 τῶν φροντίσωμεν. Ἄλλ' οὐδ' οὕτως ἠνείχεσθε. Οὕτω
 γνώμης τινὲς τετυχήκεσαν πρὸς πᾶν δειοῦν τὸ
 τρεπτόν κεκτημένης καὶ συμμεταβαλλομένης τοῖς
 καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν. Ἄλλ' οἱ μὲν τὰ τοιαῦτα
 λέγειν ὀρμώμενοι λογισαιντό ποτε... ἡμεῖς δὲ τῶν
 προκειμένων ἐχόμεθα.

10. Πρῶτον καὶ δεύτερον ὁ Μουράτης πεπραχὸς
 ὅπερ εἰρήκειμεν, καὶ γράμματα τοῖς βέλεσι πεπομ-
 φῶς ἐντὸς πλείστα, τοῖς αὐτοῖς ὄρκοις καὶ ταῦτα
 συνδούμενα καὶ τὰ αὐτὰ διαγγέλλοντα, ὡς ἦν
 πλέον οὐκ ἐν (οὐ γὰρ ἐξῆν βουλομένοις τοῖς ἐν τῇ
 πόλει τῷ τῶν Λατίνων δέει, καὶ μάλιστα τῶν συμ-
 παρισταμένων αὐτοῖς ἐπὶ φυλακῇ ληστῶν, τῇ σφῶν
 ἀδεῶς χρήσασθαι γνώμῃ), τρέπεται τότε ἐξ ἀνάγκης
 ἐπὶ τὸ πολεμεῖν, οὐδὲ τότε τοσοῦτον ἀπὸ τῆς ἀπει-
 θείας τῶν ἔνδον καὶ τῆς ἐνοστάσεως ὅσον ἐκ τούτου.
 Ὀλκὰς ἐφάνη τις ἐξαπίνης Λατινικῆ σίτον ἐχουσα
 φόρτον καὶ κομίζουσα τοῦτον [ἐν] τῇ πόλει χρηζούσῃ.
 Οἱ δ' ὑπετόπασαν ταύτην ἰδόντες συμμάχους ἔχειν
 καὶ ἔπλα διὰ τὸν πόλεμον, καὶ δεδιότες τὴν ἦσαν
 συμμαχίαν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλοούσης, ὅλη δεινὸν φρονεῖ

χρήσασθαι τῇ τούτων δυνάμει καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἄ τεχνῆν πρὶν τὴν ὀλιγάδα καθορισθῆναι. Μικρὸν μὲν οὖν πρότερον, ὅτε καὶ τοὺς κήρυκας ἐπεμπεν, ὑπισσεύρομενοι τὸ προτειχίσμα μέρος τῶν πολεμουμένων ἀπὸ τῶν νυκτῶν, καὶ τοῦθ' ὑπορῦπτοι ἐν ἀδείᾳ (οὐτε γὰρ ἐπ' αὐτῶν φύλακες ἦσαν, οὐκ ἀρκούοντων τῶν ἔνδον, οὐτ' ἐξωθεῖν αὐτοὺς εἶχεν οὐδείς οὐδ' ὑπισσοῦν, τούτου προβεβλημένου); πολλὰ τούτου κατέσπαταν εἰς ἕδαφος μέρη, ὥστ' ἔχειν εἰσεῖναι παμπληθεῖς ἐν τῷ μεταξὺ τῶν τειχῶν τόπων, κλιμακά; τε εἰσκομίζεται μετ' εὐχερείας, καὶ ταύταις τὸ μέγα τεῖχος ἐπαναθῆναι. Βάσιμον οὖν τὸ ἐξω πεποιήσασαν διατειχίσμα τούτον τὸν τρόπον, καὶ τῆς τοξικῆς πολέμιας τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νυκτὸς οὐκ ἠμέλουν, τοῦ μικροῦ τεύχους ὅτε πρὸς κατάπτωσιν ἦσαν. πῶς γὰρ ἂν ἔχον μετὰ πλείονος ὑπορῦπτοι ἀδείας αὐτὸ, τοὺς ἐπὶ τοῦ μεζονος τεύχους εἰ μὴ τοῖς βέλεις ἀπειργον μὴ κατ' αὐτῶν καὶ τούτους ὁμοίως χωρεῖν καὶ τὰ παραπλήσια δρῶν; Πλὴν καὶ οὕτως οὐδ' ἡμεῖς ἠμελοῦμεν τοῦ κατὰ δύναμιν ἐργου. Πλέον δὲ τῶν ἄλλων ἐχρώμεθα τῇ καλουμένῃ σκευῇ, ἧς ἔχον μὲν ἠκούομεν μόνον, ἔργον δὲ οὐδέποτε εἶδομεν τι λαμπρὸν, καὶ ταῦτα πολλῆς ἐν ἡμῖν οὐσίας τῆς ἐσκευασμένης βοτάνης, ἀπειδῶς τε κατὰ πάντα καιρὸν ἀναλισκομένης.

Γ. Ταῦτ' οὖν ἐπὶ τρισὶν ἦσαν ἡμέραις γινόμενα. Καὶ τῆνικαῦτα δὴ τινες ἐν τισὶ τῶν τειχῶν μέρεσιν ἐξωθεν περὶ μέσας νύκτας ἰόντες, τῆς ἡμετέρας κηδόμενοι σωτηρίας, πᾶσαν ἡμῖν πρὸς πόλεμον παρεσκευάσθαι τὴν στρατιάν προαγγέλλουσιν, ὅσον τε περὶ τὸν Μουράτην πεζὸν, καὶ τῆς τετάρτης ἡμέρας διαυγασάσης βούλεσθαι καθ' ἡμῶν ὅλην δύναμει κευρωθέναι, καὶ ὡς πλοῖα παρασκευάσειαν, καὶ τούτοις ἐν' ἀπὸ τοῦ κατὰ θάλατταν μέρου; ἰόντες πρὸς διττὰς ἀναγκάσων ἡμᾶς ἀσχοληθῆναι φροντίδας. Ὅ καὶ σφόδρα τὰς ἡμετέρας ψυχὰς διετάραξε καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν ὄσσην, ὡς βλάβην ἡμῖν δυνάμενον οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπαγαγεῖν. Δείλης τοιγαροῦν ταυτησὶ γεγεννημένης τῆς ἀγγελίας, καὶ πάντων ἡμῶν ἐν περιστάσει καὶ λογισμοῖς ὄντων πῶς ἂν διατεθειμεν πρὸς τὴν πόλεμον, πάσης τε σχεδὸν ἠλικίας οὐσης ἐν ἐρηγόρσει, δεήσεις ἐκτενεῖς Θεῷ καὶ τῷ μυροβλύτῃ μάρτυρι καθ' ὅλην ἐκείνην προσαγόντων τὴν νύκτα (πάντες γὰρ ἤδασαν ἐν χρεῷ τοῦ κινδύνου καθεστηθέναι), οἱ Λατῖνοι περὶ πολλοῦ τὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ποιούμενος μέρος διὰ τὰς τρεῖς αἰ' παρήσαν τῇ πόλει τριήρεις, μὴ πυρὸς ἔργον ταύτας ἐλθόντες οἱ Τούρκοι ποιήσωσι, τοὺς σφῶν τοξίτας, μεμερισμένους ὄντας ἐπὶ φυλακῇ τῶν τειχῶν, ὑπαναχωρεῖν αὐτοὺς περιόντες ἐπέσκηπτον, τῶν ἄλλων τὴν σκέψιν ταύτην μὴ γινωσκόντων, μηδ' ὅπερ ἐκείνοις ἢ ἀπὸ τῶν τειχῶν βούλεται ἀναχωρησεῖς. Εἰ γὰρ καθαρῶς ἐγύμουν τὸ πρᾶγμα, ὡς ἐπὶ φυλακῇ τοῦ λιμένος καὶ τῶν τριηρῶν καταβιάζουσι τούτους τοῦ τεύχους, εὐέλπιδες ἂν ἦσαν οἱ περιελελειμμένοι τῷ τεύχει, καὶ οὐκ ἂν φυγὴν αὐτῶν ὑπετόπασαν. Ἄλλ' ἥμισυ γέγονεν οὕτω, κἀντεῦθεν ἢ ἐκείνων ἀπὸ τοῦ τεύχους εἰδάσασις δειλίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς ἀπάντων ἐνῆκε ψυχαῖ; καὶ κατὰ τὸ

militaribus artibus pertentandum, antequam navis in portum sese recipiat, decernit. Paulo quoque ante, cum praecones mitteret, hostium manus in exteriorem murum clam irrepens nocte intempesta, eumque pro nutu suffodiens (neque enim custodes aderant, imminutis habitatoribus, et qui intus erant, eos foras pellere, cum obvii objicerentur, minime valebant) potiore illius partem in solum disjecere, ut jam aditus quamplurimis in medium inter muros spatium pateret, liceretque tuto scalas invellere et magnum murum ascendere (exteriorem itaque murum hoc modo pervium sibi fecere); et saepius interdum sagittas impellere, a quarum jactu ne noctu quidem abstinere, dum ad parvum murum in planum effundendum procedunt. Quo etenim pacto secure illum suffodere potuissent, ni in majore muro stantes homines jaculis impedirent, ne illos adorti similia machinarentur, et facerent? Atamen neque ista ratione, ne opus nostrum pro viribus ageremus, effecerunt. Sed ante alia eo utebamur instrumento, cujus strepitum tantum auribus percipiebamus, factum vero, quod equidem innotuisset, nunquam vidimus, licet pulveris praeparati copia abundaret et largiter profuseque omni tempore insumeretur.

10. Haec igitur triduum gerebantur. Nonnulli deinceps in externas muri partes nocte media progressi, de salute nostra solliciti, universum exercitum peditesque, qui Muratem sequebantur, ad pugnandum esse paratissimos praenuntiant, statimque atque dies quartus illuxerit, adversus nos cunctis viribus aggressionem facturum; naves quoque praeparasse, quibus per mare irrumpens duplici nos molestia affligeret. Sed maximopere rationes nostras conturbavit, suspensosque diu tenuit animos, tanquam quod ingens apportaturum esset malum; et discruciatibus pectore consistere consilli nihil poterat. Hoc accepto nuntio sub vesperam, cum variis necessitatibus urgeremur, distraheremurque sollicitudinibus quo pacto nos in bello gereremus, et omnis hominum aetas evigilaret, preces Deo et martyri per totam illam noctem effundimus, imminens siquidem periculum certumque ante oculos erat. Latini vero partem littoris pendentes maximi, trium trirerum causa, quae in urbem penetraverant, ne eas flammis suo adventu Turcae absumerent, sagittarios ad custodiam murorum dispartitos secedere, alio atque alio migrantes, jusserunt, reliquis causam rei ignorantibus et quid e muris secessio innueret. Etenim si factum plane aperuissent, ad custodiendum scilicet portum et triremes eos a muris avocari, qui in muris defendendis remanserant, spe non mala lactati, fugam illam esse suspicari non fuissent. Sed id alio modo evenit, et eorum a muris secessus maximum in pectora omnium metum iniecit, adeo ut media ipsa nocte fuga clanculum arrepta, non parva murorum parte deserta, domum remearent. Haec potissima

causa mali quod eo die advenerat, si humana ratio non fallit, reputata est. Etiam si in muris permanentibus omnibus, et una animo ita dispositis ut pro custodia patriæ vitam voverent, vix urbs conservata fuisset, quamvis ratione, ubi simile accidisset, facili negotio capienda non erat? Sic hisce per Latinos peractis, et propter inexpectatum navium adventum unica triremi pro committenda navali pugna repleta, vera videntur retulisse venti. Nam circa auroram naves ad portum properantibus rēnis impelluntur, ut cogitata absolverent. Sed dum appropinquant, nec adversus se apparatus instructum penetrant, triremis velocitate summa in eos convolat, cogitque ut in fugam versi in terram naves impingant. Sic Turcarum illud consilium extenuatum evanuit. Utinam et diurni mali similia exitus subsecutus fuisset.

χωραὶ κατ' αὐτῶν, καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτὰ κατηγάχασεν καὶ εἰς φυγὴν ἐστρεφεν ὡς ἐποκεῖλαι κατὰ τὴν ἡπειρὸν καὶ τὴν τῶν Τούρκων ἐκείνην ἐπίνοιαν ἀποδείχθαι ματαίαν. Ἀλλὰ τοῦτου μὲν ἀνώτεροι τετηρήμεθα· εἶθε δὲ καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν κακοῦ!

14. Quarto igitur die appetente necdum clare lumen hominibus ministrante, ut nobis prænuntiatum fuerat, multitudinem universam in murum festinantem intuemur. Inter hos alii scalas, alii tabulas, alii implexa viminibus scuta gestare; omnes, ut sic dicam, machinas convehere, et ut moris est septi, et nostri excidii sibi veluti hachantes, se invicem ad cladem nostram excitare. Eodem momento nos quoque, uti concedebatur, assurgimus, et bellum ac mortem alacribus animis excipimus. Et hoc quidem viri. At mulieres, etiam de summo loco summoque genere, viriliter mutuas operas tradere, saxa totis animis ad depellendum hostilem impetum deferre; multæque, suæ conditionis oblitæ, virilia opera, adsidentes viris, robusteque, perinde atque illi depreliandi alacres, aggressæ sunt. Moxæ sunt copiæ, tantumque ad muros appropinquarunt ut possent et illæ ex infiore loco saxa manibus in nos intorquere. Tum eorum duces modum excogitarunt quo illis requiem abunde afferrent, nobis vero laborem assiduum, et nunquam intermissum conflictum. Primum enim decernunt necessario omnem urbis ambitum simul oppugnare, licet magnus labor illis esset suscipiendus tantam urbem percurrentibus et suos ad prælium animose excitantibus, si quando defecissent; deinceps universam multitudinem in partes dividere ut altera alterius laborem mutua vicissitudine diminueret. Tum demum jusserunt partem orientalem omnem et occidentalem ab arce excelsiore ad mare ipsum circumvallare. Cum vero capti faciliorem orientalem agnovissent, tanquam quæ multis suis partibus putrescentibus ægre consisteret, in ea copiosiores et bellicosiores ad confligendum destinant. Muras dispertitis, qui circa ipsum erant, peditibus eadem atque alii ratione a Frigonio ad locum in quo situm est Chortaitæ monasterium, pugna non abstinet. Namque cognoverat et ipse civitatem inde capi facilius posse,

μέσον αὐτὸ τῆς νυκτὸς φυγῆ πολλοὶ χρησάμενοι λεληθότως ἀπῆσαν οἴκαδε, μέρος τῶν τειχῶν οὐκ ἔλιγον ἐρημὸν καταλελειπότες. Τοῦτο μάλιστον ἔδοξεν, ἔσον κατ' ἀνθρώπινον λογισμὸν, αἰτίαι τοῦ μεθ' ἡμέραν κακοῦ. Καὶ γὰρ εἰ μενόντων ἀπάντων ἐπὶ τοῦ τείχους, μία ψυχὴ γενομένων καὶ θάνατον ἐλομένων ὑπὲρ φυλακῆς τῆς πατρίδος, μόλις ἂν ἡ πόλις ἐξ αὐτῆς διατετήρητο, πῶς ἂν τοιοῦδε συμβεβηκότος οὐκ εἶχε μετ' εὐκολίας ἀλῶναι; Οὕτως οὖν τῶν Λατίνων διαπραξαμένων, καὶ τῶν τριηρῶν μίαν πρὸς ναυμαχίαν πεπληρωκότων διὰ τὴν τῶν πλοίων ἀφνίδιον προσδοκίαν, ἀληθεῖς διεδείκνυντο καὶ οἱ περὶ τούτων ἡμῖν ἡγγελοότες. Ὁρθρὸν γὰρ ἐπιστάντος τὰ πλοία πρὸς τὸν λιμένα πάσαις κώπαι· καταλείβειν ἐπιγόνται τὰ βεβουλευμένα διαπερῶναι. Ὡς δὲ πησιον γένοιτο τὴν κατ' αὐτῶν συσκευὴν τῶν ἐν αὐτοῖς οὐκ εἰδόντων, καὶ ἡ τριηρης, ὡς εἶχε τάχους, αὐτίκα

ἰα'. Τῆς τετάρτης τοιγαροῦν ἐπιστάσης ἡμέρας τοῦ ἡλλου καθαρῶς τοῖς ἀνθρώποις μῆπω τὸ φῶς πειράζοντος, ὄρωμεν κατὰ τὴν ἀγγελίαν καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν προσχωροῦντας τῷ τείχει, τοὺς μὲν κλίμακας ἐπιφερομένους, τοὺς δὲ σανίδας, ἐτέρους πεπλεγμένας ἀσπίδας ἐκ πτόρθων, πάντα; ἀπλῶς κομίζοντας ἐλεπόλεις, καὶ πεφραγμένους ὡς ἔθος, καὶ τῆ τῆς ἡμετέρας ἀπειλας ἐπιθυμῖα οἷον βεβαχυεμένους, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σφαγῇ παροτρύνοντας. Αὐτίκα δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐφικτόν, διανέστημεν, καὶ ὅλοι τοῦ πολεμεῖν γεγενήμεθα καὶ τεθνάναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἄνδρες· γυναῖκες δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιφανῶν ἡμῖν ἀνδρικῶς συνεφήττοντο τοῦ πολέμου, λίθους ὄλη ψυχῇ πρὸς ἀμυναν τῶν ἐπιόντων κομίζουσαι. Πολλὰ δὲ καὶ οἱ γυναῖκες ἦσαν ἐπιλαθόμεναι, τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπεδείκνυντο, συμπαραιστάμεναι τε τούτους καὶ στερβῶς κατ' αὐτοὺς ἀγωνίζεσθαι προθυμοῦμεναι. Κεκλήνητο οὖν ἡ στρατιὰ, καὶ τοσοῦτο τοῖς τείχεσι προσπέλασαν ὡς δύνασθαι κάκεινους λίθους πέμπειν κάτωθεν ἐφ' ἡμᾶς ταῖν χερσῶν. Εἴτ' ἐπίνοιαν οἱ τοιούτων ἐξῆυρον στρατηγοὶ ἐκείνοις μὲν ἀνακωχὴν ἔχουσαν ἰκανήν, ἡμῖν δὲ πόνον διηνεκῆ καὶ πόλεμον ἀδιάπαυστον. Πρῶτον μὲν γὰρ δεῖν φήθησαν πρὸς τὸν τῆς πόλεως ἅπαντα κύκλον διαγωνίζεσθαι, εἰ καὶ πολὺς ἦν αὐτίς ὁ πόνος, τοσαύτην διέρχεσθαι πόλιν καὶ τοὺς σφῶν πρὸς τὸ πολεμεῖν γενναίως διανιστᾶν, εἰ ποτ' ὀκλάσειαν· ἔπειτα δὲ διέκριναν εἰς μοίρας ἅπαν τὸ πλῆθος, ὥστ' ἔχειν ἀλλήλους διαναπαύειν τοῦ κόπου τῆ δι' ἀλλήλων διαδοχῇ. Καὶ τότε δὴ προσέταξαν τὸ κατ' ἀνατολὰς ἅπαν μέρος καὶ τὸ πρὸς δύσιν περιλαβεῖν ἀπὸ τῆς ἀκροπέλιος ἀνωθεν ἄχρις αὐτῆς τῆς θαλάσσης. Εὐαλωτότερον δὲ τὸ κατ' ἀνατολὰς ἐθεάσαντο μέρος οἷα δὴ σαθρότερον ἐν πολλαῖς τυγχάνον τοῖς μέρεσιν· ὅθεν τὸ πλέον καὶ μαχιμώτερον αὐτόθι διατετάχασιν πολεμεῖν. Ὁ Μουράτης δὲ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἅμα πεζοῖς, διακριθεῖσι καὶ αὐτοῖς παραπλησίως τοῖς ἄλλοις, ἀπὸ τοῦ καλουμένου Τριγωνίου μέχρις οὗ ἡ μὴν τυγχάνει τοῦ Χορταίτου, τοῦ

πολεμῶν οὐκ οὐκ ἔλθον οὐδ' αὐτὸς· ἔγνω γὰρ ἅμα
 ἰσχυρότερον ἔκειθεν ληφθῆναι τὴν πόλιν, τὴν τε
 παρρησία τοῦ τείχους ἰδὼν, καὶ ὡς ἐνὶ τείχει τὴν ἀσφάλειαν ἢ πόλιν ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους
 αὐχεῖ.

ιβ'. Ἐλαβεν οὖν ἀρχὴν ὁ πόλεμος ἀρξαμένης
 ἡμέρας, ὡς διεκλήφειμεν. Κάκεινοι διακριθέντες
 καὶ ἀλλήλους διαδεχόμενοι, πλῆθος ὄντες, τοὺς κε-
 κμηκότας ἀκμήτες ἕτεροι διεδέγοντο καὶ παρεῖχον
 ἀλλήλοις ἐκχειρίαν. Καὶ οἱ μὲν ἐχρῶντο τῇ τοξικῇ
 τσοῦτον εὐστόχως ὡς μὴδ' ἐντιοῦν ἡμῶν προκῦ-
 φαι γ' οὐ τοῦ τείχους θαρρῆν· οἱ δὲ τῇ τῶν ἀνθρώ-
 πων ἐρημῇ τόλμῃ ψυχῇ; ὅπ' αὐτοῖς χωροῦντες
 τοῖς τείχεσι παντοίαις αὐτὰ μηχαναῖς κατασπῆν
 διεμχανῶντο, πλοῖαν ἐλέποιν τεκτῆναντες εὐφυῶς
 καὶ ἅπαν πρὸς τοῦτο μηχανήμα· ἕτεροι δὲ ταῖς
 κλίμαξιν ἀνιέναι προῦθυμοῦντο γενναίως. Καὶ
 πάντ' ἦσαν αὐτοῖς ἐνεργά· τῇ πρώτῃ γὰρ ἅμα
 προσβολῇ τοῦ πολέμου τοῦ; ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος
 τοῦ Τριγωνίου σχεδὸν ἅπαντας ἡμιθνήτας κατέστη-
 σαν διὰ τῶν βελῶν, δίκην νιφάδων πεμπομένων εἰς
 τὸν αἴρα. Καὶ κενὸν εὐθύς ἐκεῖνο τὸ μέρος, οὐκ
 ὄντων ἐτέρων εἰς φυλακὴν ἐπιστῆναι καὶ τὴν τῶν
 πολεμῶν ἐφοδὸν ἀποκρούσασθαι. Ἡμεῖς δ' ὀλίγοι,
 καὶ μὴδὲ πάντες ἐπὶ τῶν τειχῶν δι' ἦν αἰτίαν ὀλίγων
 πρότερον ἰδηλώσαμεν, διεγχερόμεθα μὲν καὶ ὑπὲρ
 τὴν δύναμιν, οὐδὲν δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς ἐκείνους.
 Οὐ βίβεισι δὲ μόνον ἐχρῶντο τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τῇ
 κλουμένην σκευῇ· μικρὰ δὲ τις ἦν αὐτῆ πρὸς συν-
 τριβὴν τῶν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις ξυλλίων διαφραγμά-
 των, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι στήναι τινὰς ἐφ' ὅπερ
 ἐπέμπετο μέρος. Ἔθεε δὲ καὶ ὁ τῆς δύσεως στρα-
 τηγὸς ἔριππος τὸ κατ' ἀνατολὰς διερχόμενος τῆς
 πόλεως μέρος, ὄπλοισι κατάφρακτος, λόχοι; πάντας
 διερεθίζων καὶ πρὸς εὐφυχίαν ἀλείφων καὶ ἀμοιβῆς
 προσεπαγγελλόμενος. Καὶ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἴν'
 ἔτι καὶ προθυμότερους ἐργάσθηται καὶ εἶον κατὰ τῆς
 ἡμῶν σωτηρίας ἐκμήνην, σερικὰ τινὰ προστάτας
 ἱμάτια κατὰ μέσον ἀχθῆναι, καὶ μισθὸν αὐτὰ προῦ-
 θηκε τοῖς ὑπορῦττοις τε τὸ τείχος καὶ λίθων ἐκ
 τούτου τοῖς δυνασομένοις ἐκεῖνω κομίζεται, μέγα
 βρῶν, ὁσάκις ἂν τις τοῦτο ποιήσει, καὶ τὴν ἀντίθεσιν
 ἔχειν. Ἀλλὰ καὶ τῷ πρώτῳ ἀνελεῖν τὸ τείχος
 δυνασομένῳ πολλαὶ τινες προῦκειντο δωρεαὶ καὶ
 ὑποσχέσεις μυρίαί. Τῷ τοι καὶ εἶδες ἂν ἐν ἐκείνοισι
 μαῖγμα παντὸς ἀξίον θαύματος· ἐπιλαθόμενοι γὰρ
 ὅτι σῶμα περικεῖνται πρὸς κείραν πληγὴν ἀντιχεῖν
 δυνάμενον, οὐδαμῶς καὶ θάνατον ἔχον αὐτῷ συνεπόμε-
 νον, ὡσπερ τινὲς ἄγριοι θῆρες ἐπὶ τὸ τείχος ἐχώρουσαν,
 τοσοῦτον ἐγγίσαντες ὡς καὶ λίθοι τῶν ξυλλίων
 διαφραγμάτων καταβαλεῖν οὐκ ὀλίγα. Οἱ μὲν οὖν
 οὕτως· οἱ δὲ τὸ τείχος ὑποδύντες, ἢ σαθρότερον
 εὕρισκον, κατώρυττον ἐν σπουδῇ καὶ κατέρριπτον.
 Καὶ ἡμεῖς τῇ τῶν βελῶν συνεχεῖα κατ' αὐτῶν
 οὕτε λίθους οὐδ' ἄλλο τι δυνατῶς εἴχομεν ἀφίεναι·
 τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ συνέχεια τούτων ὡς οὐδὲ τὴν
 χεῖρά τις εἶχε τῶν ἐπάλξεων ἐκβαλεῖν πρὸς ἄσπιν
 λίθου. Τοσοῦτο δὲ μόνον ἐδυνάμεθα πάντες, πέμ-
 πειν λίθους ἐξ ἀφανοῦς κατὰ τῶν ὑπερχομένων τὸ
 κωλύμεν. Καὶ οὐκ ἂν τις τὸ πρὸ ἡμῶν ἐκρίνεν

12. Cœpit ergo prælium cum ipso diei exordi-
 ut prænarravimus; et illi dispertiti ac sibi ipsis
 succedentes propter nimiam copiam, labore delas-
 satos recentes excipere, et alter alteri mutuo sub-
 sidio subvenire; alii ita scite sagittas ejaculari ut
 nullus ex nostris vel e muris capite emergere au-
 deret; alii propter hominum solitudinem audaciores
 sub ipsis muris correptentes, variis eos machinis
 exstruxerant; alii scalis ascensum animose pertentare
 nec exspectatione frustrari. Primo etenim impetu,
 qui in ea parte Trigonii aderant, universi sagittarum
 ictibus, nimborum instar in aerem emissarum, semianimes
 procidere; illicoque pars ea defensoribus vacua remansit,
 cum non suppetere alii ad custodiam, qui adversariorum
 impetum retunderent: nos vero pauci, neque cuncti in
 muris ob eam quam supra diximus causam; et licet supra
 vires animaremur, nullæ tamen erant res nostræ ad
 illas comparatæ. Nec jaculis tantum turba illa, sed
 instrumento etiam pusillo ad comminuenda lignea
 ubicunque intorquebatur, viros quosque obviis detur-
 turbabat. Dux item Occidentis, equo insidens, per-
 celeriter properabat, orientalem civitatis plagam
 circumfrens, armis circumseptus, verbis omnes ex-
 citans et ad fortitudinem acuens et præmia promittens.
 Et ut adhuc alacriores efficeret atque erga nostram
 salutem furiosiores, sericas vestes in medium afferri
 jussit, et murorum fossoribus mercedem proposuit,
 et qui lapidem ex eo erutum attulisset, alta voce
 reboans, quoties id egerit, munus reportaturum.
 Illis quoque qui primi murum ascendissent, multa
 bona spondebantur et pollicitationes innumeræ.
 Quare conspexisses in illis rem omni admiratione
 dignam: namque oblitus corpore se tegi quod letali
 vulnere resistere non valeret et mortem sibi sociam
 deferret, tanquam immanes bellæ in murum contendere;
 tantumque appropinquarunt ut non pauca ex ligneis
 sepimentis disjicerent. Et sic quidem isti, qui vero
 sub murum subreperant, pntridiores partes diligenter
 suffodientes solo æquare. Nos autem sagittarum
 continuata frequentia in ipsos neque alim quidquam
 projicere poteramus; nam earum assiduitate ne
 manum quidem adiaciendum lapidem offerre licebat.
 Sola facultas inerat, ex occulto lapides in eos qui
 muros adquirentur mittere, ut ascensa per scalis
 arcerentur. Et nullus, quod a nobis gerebatur,
 facinus bellicum existimasset: quam enim noxam
 intelisset lapis nullo scopo emissus, manna
 torpente et ejaculante, nec vidente, ad quem
 dirigeret et quem in locum contorqueret?

τείχος, ὡς ἂν τῆς διὰ τῶν κλιμάκων ἀνάδου
 τούτου ἔργον πολέμου· τίνα γὰρ ἂν καὶ ἐπηγάγε
 βλάβην

λίθος ἀνευ σκοποῦ ἀφιέμενος, ἐκ χειρὸς ναρκώσης, τοῦ πέμποντος, οὐχ ὄρξην δυναμένου πρὸς τίνα καὶ πῆ τοῦτον ἀφήσει ;

Hoc propter hostibus modis omnibus strenue se gerentibus et pugnam diligenter prosequentibus, et nobis omnibus discrimine metuque prostratis, et aliis bello finem positurum Muratem suspicantibus, aliis nostrum excidium expectantibus contendentibusque prorsum urbem capiendam esse. Sic rebus se habentibus, et nobis perturbatis et insigniter confusis, cum partim pugnae incumbere, partim torpentes cessassent, partim sagittarum ictibus mortem oppetiissent, partim e muris fuga sese surripuissent continuoque surriperent, timore statione relicta, nondum quarti diei hora præterierat tertia, et urbs ab hostibus, heu ! hoc capitur modo.

13. Cum in multa loca scalas adduxissent, nec possent eas alicubi muro appingere, e superiore parte depulsi ideoque metu oppressi labori renuntiarent : alicubi affixarum cum nonnullis gradibus ascendissent, non potuere facinus absolvere, quibusdam aliis animosioribus in illis partibus consistentibus, et saxis atque lapidibus cum ipsis scalis dejicientibus et internecantibus. Cum itaque hæc succederent et illi insania pleni furerent, non mediocre infamiam sibi irrogari rati si victoriam non reportassent, curiosius investigantes, scalam Trigonio applicant, cujus angulus erat ex turri, nec poterat ascensus impediri, potissimum cum hominibus prorsus viduaretur ; pedesque audacior aliis, ense dentibus carpo, vitæque mortem præponens, solum ut fortitudinis famam sibi compararet, fidentia quam maxima murum ascendit, nemine id persentiente civium, quin aliis in locis hostibus ascensum prohibebant. Is Latini inter propugnacula confossi vulneribus et extremum spirantis caput abscissum inter confilgentes projecit, innuens se partis illius positum, et desertis muris plane omnes in fugam sese reditus immemores coniecisse. Diem tum aperiebat mensis Martius nonum et vicesimum anni 6958 (Christi 1430). Quare ille pedites omnes adhortans, et destitutum a defensoribus locum significans, ut illico ascenderent clamare. Illi, ut poterant, subito scalis universis admotis frequentes ascendere, clamore et strepitu qui tympanis corio confectis elicitur ; hoc idem enim inter bellandum maxime animos concutit. Multi etiam temere audacterque manibus et genibus reptare, gravi aliena sibi comparandi siti succensa, et per propugnacula intro sese mittere. Veram quibus per scalas ascensus non permittebatur, per murorum foramina, quæ multa effoderant, in urbem solliciti immigrare alius alium celeri cursu et citatis passibus superare contendens, manibus enses ferentes, et quasi decertantes quis prior aliis in habitata urbis loca et oram maritimam procurreret : eo enim potiozem civium partem, et maxime Latinos, propter trire-

Α Ταύτη τοι οὖν τῶν πολεμίων διὰ πάντων ἰσχυρῶν δεικνυμένων, τοῦ πολέμου τε μηδαμῶς ἀμελούντων, καὶ πάντων ἡμῶν ἐν ταράχῃ πολλῇ καὶ φόβῳ καθεσθηκότων, καὶ τῶν μὲν παύσασθαι τοῦ πολεμεῖν τὸν Μουράτην ὑπονοούντων, τῶν δὲ τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν προσδοκῶντων, καὶ διατεινομένων μὴ ἂν ἄλλως γενέσθαι ἢ τὴν πόλιν ἀλῶναι, -- οὕτως οὖν τῶν πραγμάτων διακειμένων καὶ πολλῆς ἐν ἡμῖν συγχύσεως οὖσης, τῶν μὲν πρὸς τὸ πολεμεῖν ἰσως ἀσχολουμένων, τῶν δὲ καταναρκωθέντων καθάπαξ, ἐτέρων δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν βελῶν τραύμασιν ἐναποθανόντων, ἐνῶν δὲ καὶ φευγόντων ἀπὸ τῶν τειχῶν, μηκέτι μένειν ἐκεῖσε δυναμένων ὑπὸ τοῦ δέους, οὕτω τῆς τετάρτης ἢ τρίτης παρελήλυθεν ὥρα, καὶ ἡ πόλις φεῦ ! παρὰ τῶν πολεμίων τοῦτον ἐάλω τὸν τρόπον.

Β γ'. Ὡς εἰς πολλὰ τὰς κλίμακας ἦσαν κομίσαντες μέρη, καὶ πῆ ἐγγίσει τῷ τείχει ταύτας οὐκ ἔσχον, ἀπυθούντων τῶν ἄνω, μέχρις οὗ κατενάρκησε τοῦτους ὁ φόβος, πῆ δὲ θέντες καὶ τινὰς ἀναβεθηκότας βαθμίδας οὐκ ἴσχυσαν τὸ ἐγγεῖρημα συμπερᾶναι, τινῶν εὐψυχίαν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους κτωμένων ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν εὐρεθέντων, καὶ λίθοις χερμάσι καταβεθληκότων ὄμα ταῖς κλίμαξι τούτους, καὶ πολλοὺς τὸ ζῆν ἐζημιωκότων, -- ὡς οὖν οὕτω ταῦτα γένοιτο, καὶ πλήρεις ἦσαν ἐκεῖνοι θυμοῦ (μὴ οὐκ ὀλίγην ἠγούντο γὰρ ὀφλήσειν ἀσχύνην ἡττημένοι φανέντες), περιεργότερον στοχασάμενοι, καὶ τῶν κλιμάκων μίαν κατὰ τὸ Τριγώνιον θέντες, οὗ γωνία τις ἦν ἐκ πύργου, καὶ οὐκ εἶχεν ὅθεν ἂν τι· τῆς ἀνόδου κωλύσαι τὸν ἀναβαίνοντα, καὶ πολλῆ τις τῶν ἀνθρώπων ἐτύγχανεν ἐρημία, τόλμην ψυχῆς τῶν ἄλλων τις παζῶν ἐνδειξάμενος, τὸ ξίφος ἐνδακῶν τοῖς ὀδοῦσι καὶ τὸ θανεῖν ἀνῆρηρημένο· τοῦ ζῆν, ἵνα μόνον ἀνδρείας δόξαν κομίσεται, μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι τῆς εὐτολμίας τὸ τεῖχος ἀναβεθῆκει, μηδ' οὐτινοσοῦν αἰσθημένου τῶν ἐνδον, καὶ κατ' ἄλλο μέρος τῶν ἐναντιῶν τηρούντων τὴν ἀνοδον. Λατῖνον οὖν εὐθύς ἐν ταῖς πυργοθάρεσιν εὐρηκῶς τετραμήνιον ἐναγγοῦ καὶ τὰ λοιπὸν πνέοντα, τοῦτου τῆς κεφαλῆν ἐκτεμῶν τῶν πολεμοῦντων εἰς μέσον κεντρῆψε, δείξας ὅπως τε τοῦ μέρους ἐκείνου κεκράτηχε καὶ ὡς τὰ τεῖχη πάντες ἀπολιπόντες ἔρχοντο ἀμεταστρεπτί. Ἐνάτην ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μάρτιος τότε, ἔτος δὲ τριακοστὸν ὄγδοον πρὸς τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἑννακισιοστῷ ἐνειστήκει. Παραθαβρῦνας τοῖνον ἐκεῖνος πάντας πεζοὺς τὸ τάχος τε ἀνιέναι ἐδόξα καὶ τὴν ἐρημίαν ἐδήλου. Οἱ δ' ὡς εἶχον πάσας παραχρήμα κλίμακας θέντες, συχνοὶ δι' αὐτῶν ἀναβαίνειν ἠπεύγοντο σὺν βοῇ καὶ τῷ τῶν ἀπὸ δέβρης τυμπάνων ἤχῳ· φέρει γὰρ καὶ τοῦτο πολλὴν τινα ἐν τοῖς πολέμοις τὴν ἐκπληξίν. Πολλοὶ δὲ παραβόλως καὶ ἀναβρίχασθαι παρωρμῶντο προθύμως διὰ πολλὴν τοῦ κέρδους ἐπιθυμίαν, καὶ διὰ τῶν πυργοθάρων ἐπεισπίπτειν ἐσπούδαζον. Ὅσοι μὲν οὖν ἐδύναντο, τότε τὸν τρόπον ἀνέβαινον· οἳ δ' οὐκ ἦν ἐφικτὸν διὰ τῶν κλιμάκων, διὰ τῶν ὄρυγμάτων ὧν

εργάζαντο, πολλῶν δυντων, ἐπὶ τὴν πόλιν δρομαῖοι συνέρρουν, ἄλλο; ἄλλον τῷ τάχει νικῶντες καὶ ταῖν χερσῶν τὰ ξίφη φέροντες, καὶ ὅσων ἐρίζοντες τίς ἀν φθάσει πρότερος ἐπὶ τὸ τῆς πόλεως οἰκούμενον μέρος, καὶ μάλιστα τὸ πρὸς θάλατταν· πρὸς αὐτὸ γὰρ τοὺς πλείους· καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους ὑπέλαβον διὰ τὰς τριήρεις, προσπεφευγένοι. Πάντες οὖν ἡμεῖς, ὡς εἶχεν ἕκαστος τάχους, οἱ μὲν κατ' οἴκους ἐθέομεν, οἱ δὲ ναοὶς ἱεροῖς καταφεύγομεν, ἕτεροι ὑπονόμους καὶ μνήματα, καὶ εἰτι πρὸς σωτηρίαν ἦν ἐπιτήδειον, ὑποδύναι σὺν τρόμῳ ἠγωνιζόμεθα, ἄλλοι τὸ τοῦ αἰγιαλοῦ κατελάμβανον μέρος, οἰόμενοι δῆθεν τῶν τριηρῶν ἐπιθῆναι ἢ πλοίων ἐτέρων, μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι τῆς φρίκης· φοντο γὰρ πολλοὶ μὴ πω τοὺς πολεμίους εἰσιέναι ἐκεῖθεν. Τὸ δ' ἦν τούναντιον, καὶ τῆς γε ἐλπίδος διήμαρτον οἱ τοῦτο διανοοῦμενοι. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸν πύργον τὸν καλούμενον Σαμαρεῖαν εἶδον πάντες συμβάν. Πάντων γὰρ προσδοκῶντων ὡς ὅταν ἡ πόλις ἀλῶ, μὴ ἂν τοῦτον εὐθὺς προσθεδόμενοι ἢ τὴν ταχίστην διὰ πολέμου ληφθῆναι, πρὸς τὴν τῆς θαλάττης αὐτὴν κείμενον ἰσόνα καὶ διατειχίσμασι, καὶ ὄπλοις καὶ πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις καλῶς κατωχυρωμένον, — ταύτην οὖν τὴν ματαίαν ἐλπίδα πάλαι ἡμῶν κεκτημένων, οὐκ ὀλίγοι δὴ τινες καὶ πρὸς τοῦτον κατέδραμον ἐπιφυλακῇ τῶν ἰδίων σωμάτων. Πλὴν κἀνταῦθα τῆς ἐλπίδος διήμαρτον· μόγις γὰρ τῶν Λατίνων ὅσοι προὔπαρχόντων εἰς φυλακὴν, εἰς τοῦτον συνέφυγον ὁδοῦ. Οἱ καὶ διὰ τοῦ κατὰ θάλατταν προσεβλημένου διατειχίσματος (Τζερέμπουλον τοῦτο καλεῖν πάντες εἰώθαμεν) εἰς τὰς τριήρεις εἰσίσαι, πρὸ μικροῦ νος καθορμισθείσας.

15. Διὰ τῶν κλιμάκων οὖν καὶ τῶν ὀρυγμάτων, ὡς εἶχεν, τῶν πολεμίων τῆς πόλεως ἐντὸς γενόμενων, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς οἰκίας συνέτρεχον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ δ' ἐπὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως αὐτὰς ἀναπεταννύναι πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἰσελθεῖν ἄμα παντὶ τῷ στρατεύματι τὸν Μουράτην. Καὶ εἶδας ἂν δίκην μελισσῶν ἢ θηρῶν ἀγρίων εἰσιόντας αὐτοὺς ὠρυσμένους καὶ φόνον πνόνοντας τὸν ἡμέτερον, καὶ τὴν πόλιν τοὺς μὲν περὶ τοὺς δ' ἐφίππους διαλαμβάνοντας. Ὡς δ' ἡ πόλις πεπλήρωτο πᾶσα καὶ πᾶντ' εἶχον αὐτοῦς, καὶ νεῶ ἱεροὶ καὶ μοναὶ θεῖαι καὶ ἀγυαὶ καὶ οἰκίαι, τότε δὴ τὸ θρήνων πολλῶν ἐκείνου καὶ δακρύων ἄξιον πρᾶγμα ἐπράττετο. Διαλαβόντες γὰρ τὴν πόλιν πᾶσαν, ὥσπερ εἰρήκαμεν, καὶ ὅλα λύκοι βαρεῖς ἐφ' ἡμᾶς ἐφορμήσαντες, ἀρπάξεν ἅπαντας ἐσπευδὸν κατὰ τὴν τοῦ κρατοῦντος ὑπόσχεσιν· ἔφη γὰρ ἐν τῷ πολεμῆν ὡς εἶχε ἡ πόλις ληφθεῖη καὶ τὴν ἐπιθυμίαν εἰς πέρας ἀχθεῖσαν ἴδοι τὴν ἑαυτοῦ, ἔχειν μετ' ἐξουσίας ἕκαστον, εἴ τι ἂν λάθοι, καὶ παρὰ παντὸς ἀναφαίρετον. Ἐβλκον οὖν ἀναμῆξ ἀνδρας γυναικας παιδία, πᾶσαν ὁμοῦ ἡλικίαν, δεδεμένους ὥσπερ ἄλογα ζῶα, καὶ πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐξω τῆς πόλεως πάντας ἐξήγον. Καὶ σιωπῶ τοὺς πεσόντας, οὐκ ὑπὲρ ἀριθμῶν δυντας, κατὰ τε τὰ τελεχῆ καὶ τὰς ἀγυαῖς, μηδὲ ταφῆς ἡξιωμένους, ἐλώρια δὲ κειμένους κύνεσσιν οἰωνοῖσι τε πᾶσι καθ' Ὅμηρον, οὐκ ἂν ἀνδρας μόνον ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, καὶ τρῶτων μάλιστα τοὺς γηραιότερους τε καὶ ἀσθενεστέρους.

mes confugisse suspicabantur. Omnes itaque nos, ut cuique licuit, fugam inurantibus alii in aedibus sese abdere, alii in cuniculos et sepulcra, et si quid aliud salutis conducibilis videbatur, non absque tremore subrepere; alii triremum vel aliarum nauticularum ascensum sibi, horrore saevo perfusi, promittentes, ad littora proruerunt: namque opinabantur aditum fuisse ad eas hostibus interclusum. At res aliter cesserat; et qui similia imaginabantur, spe sua delusi sunt. Hoc idem et circa terram Samaritanam nuncupatam contigisse omnes experimento deprehenderunt. Nam existimabant, etiamsi urbs caperetur, non statim eam deditionem facturam vel adeo celeriter ab oppugnantibus opprimendam, in ipso maris littore sitam, muris et armis tectam necessariisque aliis optime communitam. Hac vana spe a multo tempore lactati non pauci in illam, ut propriis corporibus providerent, ruebant. Verumtamen in hoc quoque decepti sunt: vix enim ex Latinis, qui erant illustriores, et Tzetariis pauci, cum illis quibus illius custodia erat concredita, in illam confluxerunt, intromissisque aliis introitus denegarunt, et murum, in mare propendentem (ei Tzerempulo apud omnes nomen est) in triremes paulo ante ex portu eo deflexas cum aliis ingrediuntur.

14. Per scalas ergo atque foramina, ut diximus, hostes in urbem intro coniecti, alii in aedes et huiusmodi currere, alii ad portas civitatis aperiendas, ut Murales simul cum toto exercitu sese in eam conferret. Et vidisses eos, instar apum aut immanissimarum bestiarum, confertim irrumpere, ulolantes caedemque nostram spirantes, et civitatem universam tum equites tum pedites occupare. Ut civitas repleta est, et omnia eos in se, et sacra templa et divina monasteria et plateae et domus occludebant, tum lamentabile illud et lacrymabile admodum facinus aggrediuntur. Namque urbe tota, ut praenarravimus, occupata, veluti rapaces lupi, nos impetentes omnia rapere, quemadmodum dynastes promiserat, satagebant. Namque ille inter dinicandum dixerat, si urbs caperetur et vox compos fieret, quidquid unusquisquede praedatus fuisset legitime possideret, a nullo unquam spoliandus. Trahebant itaque promiscue viros, mulieres, adolescentulos, simul omnem aetatem, veluti animantia quae usu rationis privantur colligatos, et ad castra extra urbem convehabant. Taceo ad mortem datos, licet infra numerum, tum in muris tum in plateis nec sepulturae traditos, praedam dilaniandam canibus alitibusque omnibus appositam, ut Homericis verbis utar, non viros solummodo, sed mulieres, eorumque potissimum seniores atque imbecilliores. Festivus enim hostis praemeta multitudinis ca-

ptos statim extra educere et sociis in tabernaculis tradere, ne alteri valentiori præda cederet, principibus quidquid senio aut morbo præpeditum, aliorum non consequeretur vestigia, capite imminuere neque inter damna referre. Tum primum filii a parentibus, mulieres a viris, amici ab amicis et consanguinei a consanguineis miserum in modum disjungi, nosque injusta morte obtruncandos suspicio erat. Et conturbata quidem est civitas, clamorque omnium promiscuus; et ingemiscentibus omnibus cuncta plena strepitu et ejulationibus fremere: partim enim miseros vinculis astrictos trahentes exire, partim recens influentes in urbem, quod e manibus priorum effugerat, rapere. Sed non omnibus æqua emolumenta fuere: tantæ enim multitudinis una pars, quidquid erat hominum et pecuniarum, exhaustit, et maxime pedites, qui primum per scalas irrepserant.

Cum itaque hæc ita processissent et nos tenuissent, septem millia hominum recensita, cum mulieribus et pueris, ad castra deductos colligatosque in tentoriis degere reliquerunt; ibique pretium uniuscujusque statuunt. Ejulantes vero et lacrymæ ubique. Infantes etenim, qui maternis ubris fovebantur adhuc lactantes, misere vagientes matres poscerent; quæ superscites adhuc, sese exercitantes genasque sanguine madidas commonstrantes, eos querelare. Viri uxoribus ab aliis captis inspicientes, et connubii et unius concordisque vivendi rationis amore conciti, divisionem deplorare: uxores maritos repetentes, lacrymis, quæ verbis exprimi nequeant, de illis interrogantes, tabernacula circumire. Filii parvulis orbatæ nullo modo solitudinem æque ferre poterant: parentes de illis solliciti, naturali eos amore compellente, plorantibus aerem diserberant, et suspiriis continuis macerati lacrymas inconsolabiles effundere. Tum et pacis plurimæ, semper antea viris invisæ neque paternis audibus exire ausæ et legitimis nuptiis reservatæ multisque ignoratæ, matribus nascolorum teneri, cedere insimul cum illis in tabernaculis. Viduas in unoquoque tabernaculo mulieres promiscuas cum civibus, virosque iidem cum captivorum uxoribus. Nam cum raptus prædaque communis omnibus fuisset, similiter conjugatorum et puerorum et consanguineorum, alius quidem uxorem, alius maritum, filios alius rapuit, quare simul una omnes immisceri, qui separatim vitam agebant et sese invicem ignorabant. Monachi cum mulieribus tracti res dedecoris plena videbantur; quæ tamen a trahentibus risum multum exciteret. Nam cum scirent aut audissent eos solitarie vitam traducere et a muliebri commercio plane esse alienos, oblectabantur animæ, videntes eosdem communiter dira pati cum feminis et necessario pariter consuescere.

13. Hæc cum ita agerentur et, ut quispiam ex his conjectura assequeretur, alia atque alia, et

A Σπειδῶν γὰρ ἕκαστο; τῶν πολεμίων δέει τοῦ πλήθους; οὐ; ἐκράτησε, τὸ τάχος; ἀγαγεῖν ἔξω καὶ τοῖς συσκήνοις αὐτοῦ παραδοῦναι, μὴ τινοσ ἰσχυροτέρου τὸ κέρδος; γένηται, ὅπερ ἂν εἶδε τῶν ἀνδραπέδων ὑπὸ γήρωσ ἢ καὶ νόσου τάχα τινὸς; οὐκ ἔχον τοῖς ἄλλοις βαινεῖν παραπλησίως, τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμενε τούτου καὶ ζημίαν ἤκιστα ἐλογίζετο. Τότε πρώτον παῖδες μὲν γυναικῶν γυναικῶν; δὲ ἀνδρῶν καὶ φίλοι φίλων καὶ οἱ καθ' αἷμα τῶν ὁμοίων ἐλεινῶς ἐχωρίζοντο. Καὶ τὸ θανεῖν ἡμᾶς ἀδίκω; ἐν ὑποφθαί; ἐτύγχανε. Καὶ συνεχύθη μὲν ἡ πόλις, καὶ βοή παρὰ πάντων σύμμικτος; ἦτο, καὶ θοροῦβου πάντα κ. ἰ γῶν μεστά. Οἱ μὲν γὰρ ἀγοντες ἐξήρχοντο τοὺς δυστυχεῖς ἐν δεσμοῖς, οἱ δ' εἰσεχέοντο σπουδάζοντες ἀρπάσαι τοὺς προτέρουσ ἄπερ διέφυγε. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἐξ ἰσῆσ πᾶσιν ἦχε τὸ κέρδος; τοσοῦτο γὰρ ἦσαν τὸ πλῆθος; ὅτι μέρος αὐτῶν τὴν πλείν τῶν ἀνθρώπων ἐκένωσε καὶ τῶν αὐτοῖς προσόντων χρημάτων καὶ μάλισθ' ὅσον τὴν ἀρχὴν εἰσήει διὰ τῶν κλιμάκων πεζοῖ.

Ω; οὖν οὕτω ταῦτα προβαίη, καὶ περιέσχον ἡμᾶς εἰς ἑπτακισχιλίουσ ἀριθμουμένους ἅμα γυναῖξ; καὶ παιδῶσ; πάντας εἰς τὸ στρατόπεδον ἀγαγόντες ταῖς σκηναῖς ἐνδιάγειν παρέσχον, δεδεμένους; κάκει, καὶ τὰ τιμήματ' ἀπηρθῆμον ἕκαστων. Οἰμωγαὶ δὲ καὶ δάκρυα πάνταχοῦ. Νήπια μὲν γὰρ, ὅσα ταῖς μητρῶν αἰσ ἐναποκεῖμενα ἦσαν ἀγκάλαισ καὶ ὑποτίθια, ἐλεινῶς κλαυθμυρίζοντα ταῦτα; ἐζήτουν; αἱ δὲ περιουσαι κηπεύμενα; καὶ τὰς παρειὰς ἐξαιμοῦσ δεικνύσαι ταῦτ' ἀτηρούτων. Καὶ ἄνδρες μὲν τὰς ἑαυτῶν παρ' ἄλλων ληφθεῖσασ γυναικῶσ ὀρώντες, τῷ τῆσ συζυγίασ αὐτῆσ καὶ συμπνοίασ κινούμενοι φιλτρῶν τὸν χωρισμὸν ἐπωδύροντο; γυναῖκεσ δὲ τοὺσ ἄνδρασ ἀναζητοῦσαι δάκρυσιν ἀμυθῆτοισ περι αὐτῶν ἐρωτῶσαι τὰς σκηναῖ; περιήσαν. Καὶ τέκνα μὲν τοῦσ τεκόντασ ἀπηρημένα τὴν μόνωσιν οὐκ ἔχον ὑπομένειν οὐδ' ὀπισσοῦν; οἱ τεκόντασ δὲ περὶ τούτων ἀνερευνῶντα; τῆσ φυσικῆσ αὐτοῦσ διεγειρούσασ στοργῆσ, τὸν ἀέρα θρήνων ἐπλήρουν. Καὶ στεναγμὸσ ἦν αὐτοῖσ διηνεχῆσ καὶ ἀπρηγόρητον δάκρυσιν. Τότε καὶ κίρα πολλὰ μῆπω πρότερον ἀνδράσιν ὀφειλόσαι μὴ δὲ τῆσ πατρικῆσ οἰκίασ ἐξίνασ; κατὰβαρῆσσαι, γάμοισ; δὲ νομίμοισ τηρούμενα; καὶ τοῖσ πολλοῖσ ἀγνοοῦμενα, χερσὶν ἀνδρῶν ἐκρατοῦντο καὶ ταῖσ σκηναῖσ μετ' αὐτῶν συνδιήγον. Καὶ εἶδεσ ἂν ἐν ἑκάστῃ σκηνῇ γυναῖκασ συμμιγεῖσ

D ἀνδράσι πολλταῖσ καὶ ἄνδρασ; ὁμοίωσ γυναῖξ; τῶν ἄλλῶν; τῆσ γὰρ ἀρπαγῆσ κοινῆσ γενομένησ, ὁμοίωσ ἐν ὁμοζύγοισ; καὶ τέκνοισ; καὶ συγγενέσιν, ἄλλοσ μὲν ἦτοπασ τὴν γυναῖκα, ἕτεροσ δὲ τὸν ἄνδρα καὶ ἄλλοσ τὰ τέκνα, καὶ λοιπὸν ἦσαν ἀναμιξ; οἱ καθόλου καὶ ἀγνοοῦμενοισ παρ' ἄλλ' ἄλλων. Μοναχοῖ δὲ γυναῖξ; συνελκόμενοισ πρᾶγμα γέμον αἰσχύνῆσ ἐδόχεσ, καὶ τοῖσ ἄλλοισ τοῦτο γέλωσ ὑπῆρχε πλάτυσ; εἰδότασ; γὰρ ἢ πυθόμενοισ μοναχῶσ; αὐτοῦσ βιοτεύοντασ; καὶ τὴν μετὰ γυναικῶν παντελῶσ ἀπειταμένωσ; συνοικῆσιν, τέρψιν ἰδίαν ἠγοῦντο τούτοισ ὀρώντασ; συνδιαφέροντασ; αὐταῖσ τὸ δεῖνὸν καὶ συνδιήγοντασ; ἐξ ἀνάγκησ ὁμοῦ.

ε'. Τούτων οὕτω κερωρηκότων, καὶ ὅσα ἂν τις ἐκ τούτων ἀκολουθῶσ; εἰκάσειεν ἕτεροσ, καὶ πᾶσαν τὴν

λίαν ἐν ταῖς σκηναῖς συναγροχθέντων τῶν Τούρκων, ἃ τῆς δύσεως στρατηγὸς καὶ αὐτὴς τὴν πόλιν εἰσέδου, ταύτην ἐν ἀκριβέστερον κατοπτρεύσασι καὶ μηδὲν αὐτοὺς λάθῃ κρυπτόμενον ὀπουδήποτε, ὅτε δὴ καὶ τὰ τῆς πλειώς ἀρῆν ἄπαντα ἠφάνιστε, ὅτε δὴ καὶ ἐτραπτο, καὶ οὐδὲν οὐτε ναὸς ἱερὸς οὐτε μονὴ οὐτ' οἰκία καὶ τῶν φαυλοτέρων αὐτῶν ἀσάλευτος καταλέλειπτο. Τὸ δ' αἴτιον, ὅτι τῶν πολιτῶν ὅσοι περιουσίαν ἐκέκτηντο τῷ μακρῷ συγκλεισμῷ μὴ δαπανηθεῖσαν, τὴν ἐφοδὸν τῶν πολεμίων ἀνηκόητες, ὃ πεπόνθησαν δεδιότες, οἱ μὲν ναοὺς ἱεροῖς, οἱ δὲ μνήμασιν, ἕτεροι δὲ οἷς ἐδύναντο τόποις ἐναπέθετο ταύτην, εἰ μὲν αὐτοῖς θανεῖν γένοιτο κατὰ τὴν προσδοκίαν, τῶν ἔπειτα ταύτην ἵνα τινὲς εὐρηκότες, οἷα συμβαίνει, τῆς ἐκεῖνων ψυχῆς ὑπεραγωνίζωνται, εἰ δὲ τὸν θάνατον ἀποφύγοιεν, εὐρωσὶ τε καὶ χρήσονται πρὸς ἐλευθερίαν. Οἱ δὲ τῆς ἐλπίδος ἐψεύσθησαν· ἀλλοίτε; γὰρ τοῦ μὲν ἀέκωτος τεθνήσκει, Θεοῦ τὸν οἰκεῖον ἔλεον ἐπιδειξάμενον, πλὴν ἐνίων, κάκεινων ὄλων προδιειληφείμεν, ἀνώτεροι διεδείχθημεν, τοῦ δὲ τοῖς προσοῦσι χρῆσασθαι πρὸς ἀνάβρυσιν οὐκ ἐπέτυχον. Δεινὴ γὰρ ὄντες οἱ Τούρκοι καὶ πρὸς ἐπινοίας πολλὰς εὐπορώτατοι τῇ περὶ τὰ πράγματα τούτων πολυπειρία, οὗς τῶν πολιτῶν ἐποίησαν αἰχμαλώτους, καὶ μάλιστα τὰς γυναῖκας διὰ τὸ τούτων εὐεξαπάτητον, λόγοις ὑπελθόντες πολλὴ ἐπαγωγὴν κεκτημένοις, ἐλευθερίαν αὐταῖς ὑπισχοῦντο τελείαν εἰ χρήματα τούτοις γνωρίσειαν οἰκεία τε καὶ ἄλλα τρία. Αἱ δὲ πρὸς αὐτὸ τοῦνομα τῆς ἐλευθερίας ἀπατηθεῖσαι, γνωρίζειν εὐθὺς ἐκάστη τῷ ἰδίῳ δεσπότη σπουδῆς ἔργον πεποίητο καὶ τὰ ἐαυτῆς καὶ τοῦ γέιτονος, εἰ τίνα περὶ τούτων εἰδήσιν εἶχεν. Ὡς δ' ἄρχῃ τούτῳ γέγονε τοῦ κακοῦ, καὶ χρήματα πολλοὶ τῶν Τούρκων ἀνεῦρον γνωρίζουσῶν τοὺς ταῦτα κρύπτοντας τόπους τῶν γυναικῶν, λόγος γίνεται περὶ τούτου διὰ πάντες τοῦ στρατεύματος, καὶ πάντες οἱ κατασχόντες αἰχμαλώτους ἀνθρώπους πρὸς τὸν ὁμοῖον διανίστανται ζῆλον, τοὺς μὲν ὑποσχέσει περικεχωρσμέναις ἀπάτη, τοὺς δὲ λόγοις ὁμοίως ἐτέροις ἐπὶ φανερώσει τῶν ἰδίων παρακαλοῦντες χρημάτων καὶ φενακίζοντες. Ὅσοις δὲ δυσπειθεστέροις τῶν ἄλλων ἑώρων (ἡλιπίζον γὰρ τῶν νονεχεστέρων πολλοὶ τῆς θωπειᾶς αὐτοῦς ὑπενοῦναι καὶ τῶν πολλῶν ἐκεῖνων ἀπατηλῶν λόγων, κἀντεῦθεν τὰ κεκρυμμένα διατηρηῆσαι) τούτοις πολυειδεῖς τινὰς τιμωρίας ἐπέηγον, ἕως καὶ τούτους εἰς ἀνάγκην ἐνέβαλον καὶ τὴν ἔνστασιν ἔλυσαν. Ὅθεν καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων, οἱ μὲν ταῖς θωπειᾶς καθυπαχθέντες οἱ δὲ τὰς τιμωρίας οὐκ ἔνεγκόντες, φανεροῦν τὰ κεκρυμμένα σπουδάζοντες ἦσαν καὶ ἄκοντες· πρὸς γὰρ πᾶσαν ἀνάγκην, καὶ μάλιστα ὅταν θάνατος ἦ τὸ προκειμένον, εὐχερῶς οἶδεν ὑποπίπτειν ἢ φύσις. Τοῦτο τῆς τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ μονῶν κατασκαφῆς αἴτιον γέγονεν. Ἐνίων γὰρ διὰ τὸ ἀνύποπτον ἱεροῖς ἐναποθεμένων ναοῖς χρήματα, καὶ ταῦτ' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀθύτοις ὑπ' αὐτὰς τὰς ἱερωτάτας τραπέζας, καὶ τῆς ἀνάγκης ἐφραστηκυίας γνώριμα ταῦτα τοῖς τιμωροῦσι θεμέτων, ἀφανίζειν τὸ κάλλος αὐτῶν ἐπεχειροῦν οἱ Τούρκοι, καὶ τὰς θείας τραπέζας, ἐρ'

A jam universam prædam Turcæ in tentoria deduxissent, dux Occidentis rursus urbem immigrat, accuratius eam inspecturus, nihilne occultum, ubicunque illud esset, lateret. Sic urbis rebus universis recensis et ad nihilum redactis nihil, neque templum sacrum neque monasterium, neque domus etiam vilissima, inconcussa remansit. Et causa hæc fuit. Ex civibus qui divitiis aliaque suppellectile affuebant, quas longa obsidio non absumpserat, audita hostium irruptione, et quod perpassi sunt pertimescentes, alii in sacris templis, alii in sepulcris, alii aliis quibus poterant locis sua reposerunt; ut si forte ipsis mors contigeret, ut expectabatur, qui postmodum venturi erant, illis repertis, ut fieri amat, pro eorum anima aliquid accurrerent; si mortem effugissent, ipsi sibi haberent, et liberi facti in suos usus converterent. Sed spe sua frustrati sunt, capti siquidem injustam mortem oppetere Dei summa miseratione, paucis exceptis, ut supra narravimus, evasimus; sed propriis uti libertati restituti non contigit. Turcæ enim, solertes cum sint et ad invenienda multa, rerum quam possident experientia, promptissimi, quos captos adduxerant ex civibus, et præcipue mulieres decepti facillimas, verbis illecebrarum et lenociniorum plenis sese insinuant, libertatem illis polliceri perfectam, si ipsas pecunias proprias sive alienas revelassent. Illæ nomine libertatis deceptæ statim summo conatu domino et sua et vicini, si quam eorum cognitionem habebant, revelare. Ut malum coepit irrepere et multi ex Turcis pecunias reperere, mulieribus loca in quibus abscondebantur aperientibus, rumor per totum exercitum de hoc spargitur, et omnes qui captivos adduxerant ad similia animam advertunt, hos pollicitationibus fraude oblititis, alios similiter aliis modis ad revelandas pecunias consuales et compositis mendacis deludentes; quos vero pertinaciores agnoscebant, sperabant siquidem multi ex prudentioribus eos lenociniis et multis dolo fraudeque onustis sermonibus tandem finem imposituros, et sic a se reposita sibi conservaturos, pœnis omnis generis afficere, cogereque ut pertinaciam deponerent. Hinc multi ex præstantioribus, partim illecebris deliniti, partim pœnas non sustinentes, festinanter, licet inviti, abscondita manifestant. Novit enim natura necessitati, et potissimum cum mors proponitur, facili negotio cedere. Hoc et sacrorum templorum et monasteriorum everisionis causa fuit. A nonnullis enim propter expetitam securitatem in sacris templis, pecuniis repositis, et maxime in ipsis adytis sub sacrosanctis altaribus, et postmodum necessitate urgente ob cruciatum sævitiæ indicatis, eorum pulchritudinem Turcæ demoliti, divinasque mensas, in quibus mystica vivens et salutaris totius terrarum orbis victima offertur, pecuniarum desiderio studiose evertere et cuilibet (væ misero mihi) conculcandas proponere. Nam suspicabantur sub omni lapide pecunias esse, propterea que omnia late vastabant.

Tam dirum malum in sacris quoque imaginiibus locum habuit, ea non sine contumelia absumens; quarum plerasque igne concremarunt, qui earum adorationem nobis surripiunt; alias in usum rerum venalium (Deus, tuam tolerantiam!) in medio foro impudentissime reduxere; nonnullas etiam conseruarunt qui magis quam alii pecuniis inhiabant, et postea argento diuendiderunt.

νησιν ζημιούντες, τὰς δ' εἰς ὑποδοχὴν τῶν ὀνίων, ὡς ἔστιν ἐπισημασμένον, τινὰς δὲ καὶ διετήρησαν ἕως ὅτου τῶν ἄλλων τὰς ἀπέδοντο.

16. Quid porro diceres de nostri tropæalis et martyris myrothecio? neque illud immotum neque imperturbatum furoris exsuperantia conseruarunt, qui contra nos veluti bestiae immansuetæ sævierant; non eandem tamen ob causam ob quam alia antiquitus per nos sepulcra exstructa reserata sunt et disiecta, et cadaverum reliquiae in eis jacentes super terram dispersæ: in illis enim Turcæ pecunias a civibus repositas, causa jam prænarrata, reperere, propterea que fero omnia et reserarunt et subverterunt; at hic duplici de causa, tum propter ex non paruo auro et argento et lapidibus pretiosis nec non et gemmis circa illud compositum ornatum, tum propter sanitatem exhibens diuinum unguentum. Nonnulli enim ornatus tantum gratia illud despoliarunt; alii nobis unguentorum affluentiam invidentes, et quæ inde subsequitur, sanitatis nos privare cupientes, ut in posterum illa nobis medicina, cum opus esset, nulla suppeteret. Quapropter superstratis marmoribus disiectis unguenta non levi nisu exhauriunt, et sacrum diuinumque martyris corpus expromere conantur, opinabantur siquidem propositum consequi nosque unguentorum inexhaustorum in orbitatem redigere. Verumtamen, quem sibi temere proposuerat eorum libido, finem non habuit. Per plures itaque dies ambabus manibus unguentum exhauriebatur, et quibusdam plane ridiculum videbatur; at qui plus aliis sapiebant, curæ erat illud in patriam perducere et cum reverentia religioneque contractare: nam ab expertis audiverant ad quoslibet morbos medicinalibus ipsis pharmacis multo efficacius esse. Nihilominus unguentorum fontem non potuere neque exsiccare neque exinanire, quamvis id contentiosius multumque per tempus niterentur. Et merito; neque enim humana exæquant quæ Deus dignis elargitur, sicuti nec iisdem terminis subiacent.

Idem hoc nefarium facinus circa sanctæ et myrothecidis Theodoræ sacerrimum cadaver patratum est, quod cum in superficie jaceret, solo prostratum (o audaciam, o manus execrandas!) et in varias partes discerptum est; quas pii homines assumentes, alius alio prius, tanquam nulla mercede conductam medicinam asportarunt; postea eadem recollectæ, qui habuerant, aliis pretio restituentibus, aliis gratis dantibus propter ea quæ in se nutriebant pia con-

αἷς ἡ ὄρα μυστικὴ καὶ ζῶσα καὶ σωστικὴ παντὸς ἐπιτελεῖτο τοῦ κόσμου θυσία, τῇ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία κατὰ σπουδὴν ἀνατρέπειν καὶ καταπάτημα φεῦ τοῖς βουλομένοις τιθέναι· ὑπέλαβον γὰρ ὅτι παντὶ λίθῳ χρήματα κείσθαι, καὶ διὰ τοῦτο πάντ' ἀνάστατα πεποιήκεσαν. Αὕτη καὶ τῶν ἱερῶν εἰκότων συμβέβηκεν ἐν ὕβρει διαφθορά, καὶ τὰς μὲν πυρὶ παρέσχον, ὅσον ἡμᾶς εἰς τὴν τούτων προσκυ-

ῶ Θεοῦ ἀνοχῆς, ἐπὶ μέσῃ τῆς ἀγορᾶς ἀναλθὴν ἐχρήθη εἰς κτήσιν χρημάτων θερμότεροι, καὶ ἀργυρίου ταύ-

αἷς. Τί δ' ἂν εἶποις περὶ τῆς μισθολογίας τῆς ἀργυρίου τοῦ ἡμεδαποῦ τροπαίου καὶ μάρτυρος; ἤμισα καὶ ταύτην εἰσὶν ἀπερίτρεπτον καὶ μένουσαν, ὡς τὸ πρὶν, μανίας ὑπερβολῆς οἱ καθ' ἡμῶν ὡς περὶ θῆρας λυττήσαντες ἀγριοί, πλην οὐ δι' αἰτίαν καθ' ἣν καὶ τὰλλα ἐξ ἡμῶν γενομένων ἠγέμετό τε καὶ καταβέβητο μνήματα καὶ τὰ τοῦτοις ἐναποκείμενα λείψανα κατὰ γῆς ἀπεβρίβησαν. Ἐν αὐτοῖς γὰρ καθότι πολλοὶ τῶν Τούρκων χρημάτων ἐπέτυχον ἐναποτεθέντων παρὰ τῶν πολιτῶν δι' ἣν ἐλπίδα φθάσαντες δεδηλώκεμεν, διὰ τοῦτο πάντα σχεδὸν ἠγέμεν καὶ κατέστρεψαν· ἐνταῦθα δὲ δυοῖν εἰνεκα, τοῦ τε περὶ αὐτὴν οὐκ ὀλίγου χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις τιμίαις καὶ μαργάραις κατεσκευασμένου κόσμου, καὶ τῶν ὑγείας παρεκτικῶν θείων μύρων. Οἱ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου μόνον αὐτὴν ἀπεγύμνωσαν, οἱ δὲ βασκίησαντες ὅσον ἡμῖν τῆς ἀφθονίας τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἰσότητος ἀφῆρηκέναι καὶ ταῦθ' ἡμᾶς ἡθουλήθησαν, ὡς μὴδὲν ἔχειν τοῦ λοιποῦ τούτων ἀπολαύειν, ὁσάκις ἂν ἕκαστος δέοιτο. Διὸ καὶ καταβέβηκότες τὰς ἐπ' αὐτῇ μαρμάρους τῶν μύρων ἐσπεύδον αὐτὴν ἐκκεῖναι καὶ τὸ ἱερὸν καὶ θεῖον λείψανον τοῦ μάρτυρος ἐκβαλεῖν· ἤγουντο γὰρ τοῦ σκοποῦ τούτου κατατυχεῖν καὶ ἡμᾶς τῶν ἀκνωτῶν μύρων καταλαβεῖν ἐνδεεῖς. Πλὴν ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ὅσον αὐτοὶ σφαλερῶς προσεδόκων ἡ σφῶν ἐπιθυμία ἐξέβη. Ἐξήντηλον οὖν τὸ μύρον ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις ἐφ' ἱκανὰς τὰς ἡμέρας. Καὶ τοῖς μὲν ὡς τὸ γελῶν ἐδόκει· οἱ δὲ νοῦς ὑπὲρ τοῦ ἄλλου ὅπῃ, τοῦτοις ἦν ἐπιμέλεις πρὸς τὴν ἑαυτῶν τοῦτο μετακομίζειν καὶ μετ' αἰδοῦς ἀπεσθαι καὶ σεβάσματος· ἠκχόεισαν γὰρ πρὸς τῶν πεπειραμένων ὡς ἱατρικῶν φαρμάκων ἐστὶν ἐνεργέστερον, εἰς ὅσον ἂν τις χρῆσαιτο πάθος. Πλὴν ἀλλ' οὐκ εἰδύναντο τὴν τῶν μύρων πηγὴν ξηρὰν καὶ ἀνικμον ἀποφθῆναι, καί περ πολὺν ὑπὲρ τούτου ποιούμενοι τὸν ἀγῶνα. Καὶ εἰκότως· οὐ γὰρ ἴσα τοῖς ἀνθρωπίνους τὰ πρὸς Θεοῦ τοῖς ἀξίοις καχαρισμένα, ἐπειδὴ περ μὴδὲ τοῖς αὐτοῖς ὑπόκεινται ὄροις.

Ταύτην τὴν πονηρὰν ἐπεδείξαντο γνώμην καὶ περὶ τὸ τῆς ὁσίας καὶ μυροδότηδος Θεοδώρου ἱερώτατον λείψανον, ὃ καὶ ὡς ἐπιπολῆς κείμενον ἀπεβρίβη τε κατὰ γῆς, ὡς τὸ μῆκος καὶ μισρῶν χερῶν! καὶ κατεθραύσθη εἰ; μέρη, ἃ δὴ καὶ τῶν φιλοθέων τινὲς ἀνελόμενοι ἄλλος μὲν ἀλλαχού πρότερον ὡς ἱατροῖς ἄμισθον ἀπεκόμισαν· ὕστερον δὲ καὶ ταῦτα συνήχθη τῶν εὐληφῶν τῶν μὲν ἀποδομένων ταῦτα τιμῆς ἀργυρίων, τῶν δὲ χαρισμένων δι' ἣν ἔσχον φι-

λόθειον γνώμην, ἃ καὶ εἰς ἐνδὸς αὐθις συναρμοσθέντα ἅλωματός ὀλομέλειαν θυμαίων ἐνεργεῖα καθ' ἐκάστην ἀφθόνωσ πηγάζουσιν εἰς δόξαν καὶ αὐθις τοῦ πάντα πᾶσιν ἐπάγοντος λόγοις οἰκονομίας ἀρβήτου.

ιζ'. Τούτων οὖν ὡς προβεβηκότων καὶ ἀκοσμίαις πάσης γεγενημένης (διὰ πάντων γὰρ τῶν ἐν τῇ πόλει κειώρηκεν ἢ καταφθορὰ) οἶκτον ἐπὶ τούτοις ὁ Μουράτης λαμβάνει τῆς πόλεως. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς εἰσιόντας ἅμα τῷ κατὰ δύσιν στρατηγῷ Τούρκους τὰς τῶν αἰχμαλώτων οἰκίας ἑαυτοῖς διανείμαντας καὶ ταύτας ἔχειν διὰ βίου παντὸς ἡλικιότας ἐξελαινεῖ καὶ μὴ προθυμουμένους τῆς πόλεως, ἐπειπὼν ὡς Ἄρχει μὲν ὑμῖν τὰ χρήματα, καὶ οὖς παρ' ἐπίστα δούλους ἐκτίσασθε· τὴν δὲ γε πόλιν ἔχειν ἔγωγε βούλομαι, πολλῶν διὰ ταύτην διηनुκῶς ὁδὸν ἡμερῶν, καὶ πόνον ὑπενεγκῶν ὅσον ἐγνώκατε. Ἐπειτα δὲ πρὸς τὸν Γαλλικὸν ποταμὸν μεταβάς, ἐγγὺς τῆς πόλεως βέοντα κατὰ τὸν καιρὸν μάλιστα τοῦ χειμῶνος, βουλήν ἐσκέφατο πᾶσι τε ἀδόκητον ὄλωσ καὶ συστατικὴν τῆς ἐπιλωκίας. Ἰδὼν γὰρ πόλιν τοσαύτην καὶ οὕτω κειμένην τῇ θαλάττῃ τε προσομιλοῦσαν καὶ πάντα δεξιὰν οὖσαν, ᾤκειρε τε αὐτὴν καὶ πάλιν οἰκίσει βεβούλητο. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν ἀνθρώπους ἀριθμητοῦς τῶν ἐπισημοτέρων καθ' αἰμά τε καὶ συγγένειαν τῆς δουλείας ἀπηλλάχθαι προσέταξε, παρεσχικῶς αὐτὸς τὰ λύτρα, καὶ τῇ πόλει τούτους ἔγκατοικῆσαι, ἔπειτα δὲ τὰ καταπεπτωκότα ταύτης ἐν τῷ πολέμῳ μέρη ταχέως τε ἀνορθοῦσθαι καὶ ὡς πρότερον ἦσαν ἔγκαταστήναι. Καὶ τὸ μὲν πρόσταγμα οὕτως εἶχεν, αὐτὸς δὲ μεταστῆσας καὶ αὐθις τὴν στρατιάν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Βαρδαρίου ἐστρατοπεδεύσατο. Ἐνθα δὴ καὶ μεριστὸς παντέλης τῶν ἐπιλωκῶτων ἐγένετο. Ὅσοι μὲν γὰρ τῶν αἰχμαλώτων, ἢ δι' ὧν εἰπόντες ἐφθήμεν λύτρων ἢ ἐξ ἑαυτῶν ἢ Χριστιανῶν ἐξ ἐτέρων, ἐκ διαφόρων χωρῶν καὶ πόλεων συνειλεγμένων, τρόπον ἐξεῦρον ἐλευθερίας τινα, τετυχηκῶσιν ταύτης ἐν τῷ ποταμῷ Γαλλικῷ τοῦ Μουράτου ἐνδιατρίβοντος. Ὅσοι δὲ τρόπος ὑπ' ἀπορίαις τῆνικαῦτα οὐχ εὐρηται, τοὺς ἕκαστος ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι καὶ τόποις ἐξέπεμψαν, τὰς ἐκ τῆς δουλείας ἀνάγκας ὑφισταμένους, μέχρις ἂν ὑπονοστήσαντες τὰ σφῶν τιμήματα διαθῶνται· οὐ γὰρ ἐδύναντο καὶ τούτους ἔλκειν μακρὰν ἀπερχόμενοι καὶ πρὸς πόλεμον ἕτερον. Εἶδες ἂν οὖν τοὺς δυστυχεῖς τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ τῆς Ἐφῆς τοὺς δ' ἐπὶ τὰ τῆς Ἐσπέρας μέρη διασπαρέντας· οἱ μὲν γὰρ τοὺς τεκόντας, οἱ δὲ τὰ τέκνα, καὶ ἕτεροι τὸς γυναῖκας ἐλάμβανον, καὶ οὖς ἢ φύσις ἦνωσεν, ἢ συμφορὰ δια-

ιη'. Ταύτη τῶν καθ' ἡμᾶς, ὡς μὴ ὠφελει, συμβεβηκότων, καὶ τοιόνδε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βαρδαρίου πέρας εἰληφῶτων, ὁ Μουράτης ἐκεῖθεν διχῆ τὴν στρατιάν διελὼν τὸ μὲν αὐτῆς ἐπὶ τὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐξέπεμψε μέρη, αὐτὸς δὲ μετὰ τᾶτέρου μέρους ἐπ' ἄλλου ἀπῆει κατὰ στρέψων κάκείνους καὶ ὑπ' αὐτῷ ποιησόμενος. Πρότερον δὲ διὰ πάσης τῆς ὑπ' αὐτὸν κήρυκας ἐπεπόμφει, τοὺς πρὸ μακρῶν ἐτῶν καὶ τοῦ συγκλεισμοῦ τὴν Θεσσαλονικὴν ἀπολιπόντας καὶ μετοικήσαντας ἀλλαχοῦ πρὸς αὐτὴν ἐν ἑπανε-

PATROI. GR. CLVI

silia, denuo in unam integri corporis formam compositæ miraculorum efficacia quotidie affluenter innotescunt, in gloriam rursus ejus, qui omnia omnium regit moderaturque suæ providentiæ inenarrabili ratione.

17. His hoc modo peractis, omnibusque incompositis ac turpiter deformatis, per omnia siquidem, quæ in urbe erant, clades grassata est, afflictæ civitatis fortunæ Muratæ ad misericordiam alliciunt. Et primum quidem qui cum occasu duce immigraverant, quique captivorum ædes sibi diviserant sibi que eas habere per vitæ spatium speraverant, Turcas etiam invitos urbe pellit, inquit: « Large vobis sufficiunt pecuniæ et præter spem captivorum quæstus: urbem mihi ipse reservo, quod ob eam multorum dierum iter confeci, eosque labores sustinui quos vos optime nostis. » Tum ad Gallicum fluvium, qui prope civitatem, et hiberna potissimum tempestate, cursum tenet, pergens, consilium præter omnem expectationem inicit, sed captæ urbi valde salutare. Considerans enim urbis magnitudinem et situm mari proximum, eamque congruentem et aptam ad omnia, commiseratus illius reficiendæ consilium capit. Primum quidem homines non contemnendo numero, sanguine et ortu spectabiliores, a servitute suis sumptibus liberatos mandavit, ut intra urbem domicilium haberent; deinde ut partes illius bello collapsæ celeriter repararentur priatinoque decori restituerentur. Et mandata quidem hæc erant. Tum ipse rursus moto exercitu ad Bardarii fluminis ripas castra metatur; ubi captivorum partitio absolvitur. Nam captivi, sive pretio, quod supra innumis, sive per se ipsos, sive per Christianos alios, ex variis urbibus et oppidis coactos, pecunia erogata libertate potiti sunt, eam sibi habere, cum adhuc apud Gallicum fluvium Murates moras ageret: quibus vero ob egestatem, atque inopiam ea frui non contigit, eos singuli in patrias sedes et loca dimiserunt, servitutis incommoda subituros, donec ipsi postmodum reversi de eorum pretio disposuissent. Neque enim poterant secum una convehere per longum iter, et ad aliud bellum proficiscentes. Vidisses infelices, hos quidem ad ortum, illos ad occasum, distractos asportari: namque hi parentes, alii filios, alii uxores accipiebant, et quos natura unum aliquid insigniter fecerat, calamitas separabat.

18. Hoc pacto (quod utinam nunquam evenisset) rebus nostris procedentibus, et hoc loco apud Bardarii ripas terminatis, Murates inde, duas in partes diviso exercitu, unam ad Janninorum fines dimisit, alteram ipse secum ducens ad alios se conferebat, eos quoque absumpturus et potiturus. Sed ante omnia per omnem suæ ditionis plagam præcones mittit, eos qui ante multos annos, ipsoque obsidionis tempore, Thessalonicam deseruerant aliisque in locis sedes locaverant suas, quam celerissime possent

domum revenire coacturos, qui proprias in posterum, ut antea, possiderent. Nam proposuerat, quam optime et multa cum laude, rursus urbem habitatoribus restituere, et ut prius erat, hominum conferri copia complere. Quod utique non multum post belle cecidisset, nisi nostra in Deum facinora impedimento fuissent. Cum enim reparandæ urbis desiderio teneretur, revocans se ad humanitatem ac mansuetudinem, omnes libertatis compotes facere patriamque illis donare, ut dixi, et domibus propriis, ut antea, frui cum omni securitate, et quidquid aliud erat in immobilibus, in animo habuit. Quapropter primatibus cum suis, quidam etiam cum sacramento, ferunt dixisse: « Injustum est cum rebus debellatorum debellatos quoque in vincula conjici et patria alio abductos spoliari; libertatem itaque illis stabiliamus, si ita videtur, aut sine pretio illos accipientes, aut illud nos erogantes. » Auditorum alios sententiam laudasse, adhortatos ut faceret; sed unum ex ducibus, qui dignitate cæteros antecellebat, non tantum non approbasse verba de libertate, sed et quibus poterat rationibus consilium principis impedivisse; et verosimilia dicere, quod alios anteiret, visus est. Erat plane hoc quoque meorum scelerum fructus, ut ipse mihi suadeo, quemadmodum et quæ evenere reliqua; licet nonnulli sermonem hunc haud patentibus auribus arripiētes, neque semetipsos causam fuisse judicantes, divinis præceptis neglectis, hominibus eventuum causas ascribunt. Ego autem, quidquid id fuerit, divinæ punitioni propter meam correctionem tribuo: omnes etenim clades pene exitiabiles, ut divinæ Litteræ tradunt gesseruntque, ad frugem correctiones sunt, commune scelus communibus calamitatibus Deo puniente.

Rebus itaque civitatis, ut dixi, inter se divisis, Muratos urbem hominibus nudam solummodo sibi vindicans, omnes domos prioribus dominis liberis factis, et alla omnia immobilia, tradi jubet, hæc tantum male tum factis superaddens, dum sacras ædes occupat, tum magnum Virginis et Deiparæ manibus non factæ templum, in media civitate positum, tum sub nomine ab antiquo tempore venerandi Præcursoris sacrum et in veneratione habitum monasterium, illud in victoria signum illati quoque excidii, hoc, quod aliquot ante annos a Turcis captum fuerat: et hæc in congregationes et synagogas suas commutavit. Nea non illustre Adrianopoli balneum a fundamentis exstruens, mille marmora eripi adhucque ad balnei stratum ex hac urbe mandavit, quæ a sacris templis et monasteriis per curatores extracta sunt.

19. Porro abiēre præcomes ad multa illius ditioria loca, ut dictum est, et quos reperere Thessalovicenses, qui ante nonnullos annos rerum angustiis pressi ex ea secesserant, etiam vi reduces fecere, captivos item quoquo modo in libertatem vindicatos.

Α θεῖν πολλῶ τῷ τάχει καταναγκάσσει καὶ τὰ οικεῖα πάλιν ὡς τὸ πρότερον ἀπολάβωσι. Σκοπὸς γὰρ αὐτῶν πάντων τι καλὸς καὶ πολλῶν ἀξίος τῶν ἐπαίνων εἰσθεῖ, τὴν πόλιν καὶ ἀθλῆς τοῖς οἰκήτορσιν ἀποδιδωκέναι καὶ πλήρη καθάπερ καὶ τὸ πρὶν ἀποκαταστήσαι. Καὶ ἦν ἂν τοῦτο μετ' οὐ πολὺ, εἰ μὴ τὰ ἡμέτερα πρὸς θεὸν κώλυμο γέγονε πταίσματα. Πόθῳ γὰρ τοῦ συστήναι τὴν πόλιν φιλανθρώπου γνώμης τυχῶν ἐβούλετο πᾶσι τε ἐλευθερίαν χαρίσασθαι, καὶ δοῦναι τοῦτοις, ὡς προῦφην, αὐτὴν καὶ τὰς αὐτῶν οικίας ὡς πρὶν μετὰ πάσης ἀθείας κακῆσθαι, καὶ εἰ τι προσῆν ἀκίνητον ἕτερον. Τῷ τοι καὶ πρὸς τοὺς ἀμφ' αὐτόν φασὶ τινες ἐπομνύμενον λογάδας εἰπεῖν ὡς ἑ "Ἄδικον ἂν εἴη μετὰ τῶν προσόντων τοῖς κρατηθεῖσι καὶ τοῦτους εἰλεῖν δεσμῶν καὶ τῆς ἐνεγκαμένης ἀπαγαγεῖν. Ἐλευθερώσωμεν οὖν αὐτούς, εἰ δικαί, ἢ λαβόντες λύτρων ἀνευ αὐτοῦ, ἢ ταῦτα παρεσχέετε; ἡμεῖς; Ἐτῶν δ' ἀκηκοῦτων τοὺς μὲν ἄλλους ἐπαινέσαι τε τὸν λόγον καὶ παρακαλέσαι πρὸς τοῦτο, ἕνα δὲ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἐξοχώτατον μὴ μόνον οὐκ ἀποδέξασθαι τὸ βῆθαι διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐδύνατο λόγους κωλύσαι τὸ βούλημα, καὶ πιθανὸν ὄφθηται διὰ τὸ ὑπερέχον. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο πάντως τῆς ἐμῆς ἀμαρτίας καρπός, ὡς ἐμαυτὸν πείθω, καθάπερ καὶ ταῖλα ὅσα συμβέβηκεν· εἰ καὶ ἴσως τινὲς τοῦτον τὸν λόγον οὐκ ἀνεψγμένοις δεχόμενοι τοῖς ὡσί, μὴδ' ἑαυτοῦς αἰτίους κρίνοντες, τὰς θείας παρὰ φαῦλον ἐντολὰς τιθεμένους, ἀνθρώποις τὰς τῶν συμβαινόντων αἰτίας λογιζόμενοι. Ἐγὼ δὲ τὸ πᾶν τῆς τοῦ θεοῦ κρίνω παιδείας διὰ τὴν ἐμὴν ἐπανόρθωσιν· πᾶσαι γὰρ αἱ πολυάνθρωποι φθοραὶ, ὡς αἰ θελαὶ διαγινώσκουσι καὶ ἀποφραίνονται Βίβλοι, αἰ; τὸν τῶν ὑπολειπομένων σωφρονισμὸν γίνονται, τὴν πάνδημον πονηρίαν δημοσίαις μάστιγι τοῦ θεοῦ σωφρονίζοντος.

Πάντων οὖν, ὡς εἶπον, τὰ τῆς πόλεως ἑαυτοῖς διανειμαμένων, ὁ Μουράτης τὴν πόλιν ἀνθρώπων ἐρήμην ἰδιοποιήσατο μόνην, πάσας οικίας ἔχειν τοὺς ἀρχῆθεν αὐτῶν κυρίους προϊστάδας ἐλευθερίας τετυχηκότας καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀκίνητον κτήσιν, ταυτὶ μόνον προσθεὶς αὐτὸς τῆνικαῦτα τοῖς κακοῖς γενομένοις, ὅτι τοῦσα τοὺς ἱεροῦς οἴκους παρακατάσχε, τὸν τ' ἐπὶ μέσῃ τῆς πόλεως νεῶν τῆς ἀχειροποιήτου Παρθένου καὶ Θεοτόκου καὶ τὴν εἰς ὄνομα πάλαι τιμωμένην τοῦ τιμίου Προδρόμου μονὴν ἱερὰν, τὸν μὲν ὡ; σύμβολον νίκης καὶ τῆς γεγεννημένης ἀλώσεως, τὴν δ' ὡς καὶ πρὸ χρόνων παρὰ τῶν Τούρκων ληφθεῖσαν, καὶ εἰς συναγωγὰς αὐτῶν τοῦτους μετήμειψε, καὶ ὅτι περιφανὲς κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν βαλανεῖον ἐκ βῆθρων αὐτῶν ἀνεγείρας μαρμάρους χιλίας ἐξελεῖν ἐπέμψε καὶ κομίσαι πρὸς τὴν ἐδάφους οἰκοδομίαν αὐτῶν, ναῶν ἱερῶν καὶ μόνων ταύτας παρὰ τῶν πεμφθέντων ἀφειδῶς ἐκδηθείσας.

10. Ἄλλ' ἀπῆλθον μὲν οἱ κήρυκες κατὰ πολλὰ τῆς ὑπ' αὐτῷ μέρη, ὡς διεῖληφαιμεν, καὶ τοὺς εὐρισκομένους ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἐν αὐτῇ καθηνάγκασαν ἐπανερχέσθαι, αὐτοῦς πρὸ χρόνων μόνον ταύτης ἀπάραντα; ἐκ τῆς τῶν δεινῶν συνεχείας, ἀλλὰ δὴ

καὶ τῶν αἰχμαλώτων γεγεννημένων τοὺς θθενόηποτε τῆς ἐλευθερίας ἡξιωμένους. Ἡλευθέρωνται καὶ γὰρ ἱκανοὶ πολλῶν θεοφιλῶν ὑπὲρ ἀναρρύσεως ἡμῶν προθύμως κεινημένων, καὶ μάλιστα τοῦ τῶν Σέρρων ἀρχοντος, ᾧ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων ἐξαιρετον ἡ πρὸς τοὺς δεομένους ἐστὶν εὐποία ἐκαστοτε. Χρυσίον καὶ γὰρ οὐτό; τισιν οἷς ἐθάρρει χαιρίσας ἐπ' ἐλευθερίᾳ τῶν αἰχμαλώτων τοῦτο δοθῆναι παρεκελεύσατο. Καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἐκείνου γνώμης ἐγένετο· ἐπρίναντο γὰρ τοῦ χρυσοῦ οἱ πρὸς αὐτὸ τεταγμένοι πολλοὺς, οἱ δὲ καὶ ἐπανίντες ἐπὶ τὴν πόλιν, ὡς εἰκάζειν ἔχομεν, μέχρι τοῦ νῦν εἰσι μετὰ τῶν ἀπ' ἄλλων τόπων ἐληλυθότων ὡσεὶ χιλιοί. Εἰ δὲ καὶ συναριθμεῖν τις ἐθέλοι καὶ τοὺς τὴν πόλιν οἰκίσαντας Τούρκους, εἰεν ἂν ὡσεὶ δισχιλιοί. Διεννοῦμεθα δὲ τὴν πόλιν καὶ αὐθις τὴν πρὶν αὐτῆς εὐκοσμίαν ἀναλαθεῖν καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἀνθῆσαι καὶ πλατυνεῖν ὡς πρότερον. Καὶ γέγονεν ἂν ἴσως, εἰ μὴ καὶ πάλιν τὸ πᾶθος τῶν ἡμετέρων σφαλμάτων ἐμποδῶν ἐγγόνει, καὶ ἡ κακία μὴ χώραν εὔρεν. Ἐξ οὗ γὰρ ἡ πόλις δεδούλωτο, καὶ ὁ Μουράτης πάντα καὶ κτίσματα καὶ κτήματα καὶ νεῶς ἱεροῦς καὶ μονᾶς καὶ τὰς τῶν προσόδων αὐτῶν ἀφορμάς ἐπανιοῦσιν ἡμῖν τοῖς ὁπωσδήποτε τῆς δουλείας ἀπαλλαγείσι φιλοτίμως καὶ γράμμασι καὶ λόγοις; δεδώρητο, πανταχοῦ τε τοῖς ἀφικνουμένοις ἐλευθερίαν ἐκήρυξε, καὶ τὰς αὐτῶν οἰκίας καὶ ὅσα ἀκίνητα πάντες ἀνάλαθον, καὶ τάξις πᾶσα καὶ ἅπαν ἔθνος τῆς πόλεως πρὸς δευτέραν αὐξήσιν καὶ ἀνακαινισμὸν προβαίνειν ἀπήρξαντο, ποιμὴν τε τῇ πόλει κειροτόνητο, καὶ ἐκκλησία συνέστη καὶ τὴν προτέραν ταύτης τάξιν ἀπέλιπε, μοναχοὶ τε τῶν μονῶν ἐπελάθοντο καὶ διὰ σπουδῆς ἐποιοῦντο τὴν τούτων ἐπίδοσιν, καὶ πάντες ἐλπίσι χρησταῖς ἐτρεφόμεθα, καὶ συντόμως εἰπεῖν τῶν ἐκ τῆς ἀλώσεως ἡμῖν ἐπίδοτων κακῶν τὴν μνήμην ἀπεθαλόμεθα, καὶ χαίροντες ἡμεν ἐφ' οἷς ἀδοκίμως ἐτύχομεν, καὶ τὴν τότε ἐξ ἡμῶν, ἡ παροιμία φησὶν, ὁ ἱμάς ἐξετέμνητο,

κ'. Καὶ δὴ τῇ Θεσσαλονικῇ ἐπιδοδημηκῶς ὁ Μουράτης (δευτέρον, οἶμαι, τμηκαῦτα διέπνευεν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἢ τρίτον) ἐφ' ᾧ ταύτην ἰδεῖν καὶ ἀκριβέστερον τὰ κατ' αὐτὴν ἱστορησαι, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς καλῶν ἀπολαυθῆναι, καὶ δωρεαῖς μεγάλαις ἀντιφιλοτιμησασθαι, τὸν ἐκείνου τε τῷ φιλοτίμῳ τῆς γνώμης μιμήσασθαι πρόγονον, Θεσσαλονίκης κάκεινον κρατήσαντα καὶ χάρισι ταύτην πολλαῖς ἀμειψόμενον, οὕτως οὖν γνώμης ἔχων καὶ μετὰ τοιαύτης ἐλθὼν, ὁ δὲ μὴ οὐκ ἀγαθαῖς ὑπαχθεῖς συμβουλαῖς μεταβουλεύεται τε καὶ τὴν προτέραν μετατίθει γνώμην, καὶ ἂ καθ' ὃν ἐαλώκαμεν χρόνον οὐ πέπραχε, κατ' ἐκεῖνο δὴ τοῦ καιροῦ παρῶρητο διαπράξασθαι. Καὶ γοῦν ὡς τὴν πόλιν καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ταύτης θεάσατο καὶ πάσης ἐν ταύτῃ ῥοστώνης ἐπαπολαύσειεν, ὡς τῶν αὐτῇ προσόντων καλῶν εἰς κόρον κατατρυφήσειεν, ἀγαπητικῶς τε οὐχ ἥμισυ ταύτῃ διατεθείη, καὶ πᾶσιν ἡμῖν θαρβείν δολεῖ περὶ ἡμῶν τὰ βελτίω, πρῶτον μὲν ψῆφον ἐξήνεγκεν ὅταν οὐδ' ἐν ὀνείροις ἰδῶν οὐδεὶς ποτε προσεδόκησεν ἂν ἡ ὁ' ἦν πάσας μὲν ληφθῆναι μο-

Namque quam plurimi priorum hominum, infortunii commiseratione devictorum, liberalitate, et potissimum Servorum principis, cui prae aliis, quibus caeteros superat, virtutibus praecipuum est in egenos beneficentia, redempti fuerant. Is enim aurum fidis amicis conceditum pro libertate captivorum impendi mandaverat; neque consilio frustratus est, eo siquidem auro multis ab eo missi redemerunt; qui reversi in patriam, ut coniecimus, ad hoc tempus cum aliis, qui ex diversis locis huc accurrere, sunt numero mille. Et si quis simul Turcas huiusmodi urbis habitatores numeraverit, erunt fere bis mille. Opinabamur vero urbem rursus pristinum decorem recepturam, et pietatem novis floribus emersaturam et, ut antea, longe lateque divagatorum. Et forte effectum habuisset, ni rursus eorum defectorum copia obstitisset datusque esset locus improbitati. Ex quo enim civitas captivitate pressa fuerat, et Murates omnia et aedificia et possessiones et sacra templa et monasteria et eorum reditus nobis revertentibus quoquo modo liberis factis magnifice et scripte et sermone elargitus est, et locis ex omnibus adventibus libertatem palam edixit, et suas domos et quaecunque immobilia omnes recuperavit, et ordo omnium et gens universa civitatis secundo augeri renovarique haud improspere coepere, et pastor urbis creatus, et Ecclesia constitit suis institutis conspicua, et monachi monasteria tenuerunt et studiosae admodum eorum augmentis inhiabant, omnesque spe lactabamur bona, et ut breviter me expediam, malorum propter excidium nobis illatorum memoria amissa gaudebamus pro his quae nobis insperato obtigerant; et pristinam felicitatem tranquillitatemque consecuturam urbem sperabamus, tum ex nobis, ut proverbio fertur, lorum sumptum est, et quae expectabantur bona, in contrarium reciderant. προτέραν ἀπολαθεῖν τὴν πόλιν εὐτηρίαν ἡλπίζομεν, καὶ εἰς τούναντιον τὰ τῶν ἐλπίδων περιετράπησαν.

20. Nam Thessalonicam repetens Murates (secundus tum currebat vel tertius post excidium annus) ut eam inviseret, accuratiusque res illius addisceret, et bonis illius frueretur, et muneribus munificis contenderet cum suo progenitore, illiusque vestigiis insisteret qui Thessalonica potius gratias innumeras largitionesque maximas fecit: hac, inquam, fretus mente, illiusque exsequendae causa veniens, postmodum malis aliorum monitionibus distractus consilium pristinaeque sententiae mutavit; et quae, quo capti sumus tempore, non peregit, eo temporis perficere constituit. Igitur, licet ille diceret ideo se venisse ut urbem et singula illius circumspiceret, otioque et laboris remissione viveretur, bonisque illius ad saturitatem luxuriaretur, sicque non minus in eam benevole affectus meliora speranda nobis in posterum relinqueret, nihilominus primum mandatum dedidit, quod ne per somnium quidem quispiam expectasset. Id autem erat monasteria omnia templaque occupanda, eorum reditus omnes possessionesque au-

ferendas, et in angustum oppido res nostras cogen-
das. Quod non multo postea factum ab illis insi-
gniter. Postea omnes domus, et quidquid aliud
præterea in civitate erat, sanxit describi, et separa-
tim præsentium separatim absentium censeri. No-
vum enim consilii genus excogitaverat, aut ab aliis
excogitatum ipse probaverat, præsentium facultates
relinquendas iis in quorum dominio erant, licet ne-
que hoc integre observatum est; absentium, sive
illi in vivis agerent sive ex eorum numero exturbati
mortem oppetiissent, partim reservandas postmo-
dum futuris, partim Turcis vel eam inhabitare co-
actis dedendas. Quod item factum est. Postquam
vero universa urbis diligenter admodum descripta
sunt, nonnullis ex nostris suam operam præstanti-
bus, qui mente improbissima et plane invida con-
ceptum fovebant, numerata sunt accurate nimis
atque considerate, et duas in partes, ut mandatum
fuerat, divisa, tum monasteria magnitudine et decore
illustriora, similiter et ædes quæ alias pulchritudine
ornatuque superabant, suis familiaribus et in digni-
tate constitutis attribuit, tantum nobis quatuor tem-
plis, catholicis dictis, id enixissime pastore procu-
rante, concessis. Reliquas vero omnes ædes templa-
que fere omnia, qui ab aliis locis sedem sibi in ea
collocassent suæque patriæ præposuissent, et Tur-
cis, qui a Genitizis moti fuerant, tradi decrevit.
Genitizæ locus est æquata agri planitie quæqua ver-
sum expansus diei itinere ab occidentali urbis pla-
ga distans, sive sui habitate, sive illius qui primum
in habitationem sibi locum elegerat industria, Tur-
carum accolarum frequentia instructus; quem, ne-
scio qua de causa, animi recreandi ferarumque
immanuetarum capiendarum gratia Murates, cum
in civitatem progredieretur, visens fere habitatori-
bus spoliavit, solum eos vertere qua possent cele-
ritate jubens, et sedem Thessalonice ponere. Jussum
diligenter curatores, nulla interposita mora, exse-
cuti sunt, postquam ille abscesserat, omnesque
Turcas ibi habitantes suo adventu coactos potius
quam suasos Thessalonice advexere, et domus
alias, loco earum quas illi possederant, ut manda-
tum fuerat, dederunt. Ambo hæc itaque, ut opinor,
Murates meditatus est et ita fieri jussit, tum ut
securitate et custodia magis fida urbem communi-
ret maritimam ideoque multis egentem habitatori-
bus, tum ut foro omnium rerum abundantia cir-
cumfluenti, venalibus undequaque convectis, omnes
urbis ad se traheret, et mercaturis commerciisque
diversas nationes indigentes commiscens ex facili
ipsa collocupletata ditesceret.

πραγματειῶν καὶ συναλλαγμάτων ἀπάντων μεταδιδοῦσα τοῖς χρήζουσι καὶ ἑαυτὴν ῥηδίως πλουτίζουσα.

21. His itaque hoc modo digestis, cum Turcæ
mille numero civitatem occupassent et omnium
domos ac templa pro habitatione accepissent, nec
nou promiscue per universam urbem sedem locas-
sent, civitas, veluti lugubri amictu, confusione at-
que immunditia circumvestita est, suo decore,

Α νὰς καὶ νεῶς, πάσα; δὲ προσόδους αὐτῶν καὶ τὰ
κτῆματ' ἀφαιρεθῆναι, καὶ εἰς στενὸν κομιδῆ τὰ
ἡμέτερα κατανεθῆσαι, ὃ καὶ εἰς πέρας ἐκδέθηεν ὁ
μετ' οὐ πολὺ. Ἐπειτα δὲ καὶ καταγραφῆναι πάσας
οἰκίας καὶ εἰ τι προσῆν ἕτερον τῇ πόλει προστάτ-
τει, καὶ χωρὶς μὲν τὰ τῶν παρόντων χωρὶς δὲ τὰ
τῶν ἀπόντων ἀριθμηθῆναι· βουλὴν γὰρ ἐνενόησεν
ἢ ἐδέξατο τὰς μὲν τῶν παρόντων καταλειπεῖν ἔχειν
τοὺς τούτων δεσπόσαντας, εἰ καὶ μὴ καθαρῶς ὁ-
τως ἐξέβη, τὰ δὲ γε τῶν ἀπόντων, ζώντων καὶ
τεθνηκότων, τὰ μὲν τηρεῖσθαι τοῖς εἰσέπειτ' ἐλευ-
σομένοις, τὰ δὲ Τούρκοις δοθῆναι τοῖς ἡρημένοις ἢ
βιασθεῖσιν ἐνοικῆσαι τῇ πόλει, καθάπερ καὶ γέγονεν.
Ἐπεὶ δὲ κατεγράψθησαν μὲν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπι-
μελείας ἅπαντα τὰ τῆς πόλεως, ἐνίων ἐκ τῶν ἡμέ-
τέρων πρὸς τοῦτ' ἐπιτηδείων ὀφθέντων, οἱ καὶ τοῦτ'
ὠδινον ἐκ σκαιότητος, ὄμαι, γνῶμης καὶ φθορεᾶς,
ἠριθμητο δὲ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ διασκέ-
ψεως, καὶ διχῆ κατὰ τοῦπίταγμα διηρέθησαν, τότε
δὴ τὰς μὲν τῶν μόνων ὄσαι δὴ μεῖζους καὶ πρὸς κάλ-
λος φαιδρότεροι τοῖς οἰκίοις αὐτῶ καὶ οὖσιν ἐν
ἀξιώμασιν ἰδωρήσατο, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν οἰκιῶν
ὄσαι δὴ καλλίους ἦσαν τῶν ἄλλων εἰς τε κάλλος καὶ
μέγεθος, μόνους ἡμῖν τοὺς τέσσαρας νεῶς, οἱ καὶ
καθολικοὶ λέγονται, καταλειποῦς, πολλὴν τὴν σπου-
δὴν ὑπὲρ τούτων τοῦ ποιμένου εἰσενεγκόντος. Τὰς
δὲ γε λοιπὰς ἀπάσας οἰκίας καὶ τοὺς νεῶς σχεδὸν
πάντας διωρίσατο τοῖς τ' ἀπ' ἄλλων τόπων ἐβελή-
σασιν ἴσως τὴν πόλιν ἀνθ' ἧς οἰκοῦσιν ἐλέσθαι
παρασχεθῆναι, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν Γενητῶν ἀπανα-
στᾶσι Τούρκοις. Τόπος ὁ οὗτός ἐστι πεδιάς ὄρος,
ἡμέρας ὀδὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ δύσιν μέρους ἀπέχων τῆς
πόλεως, εἴτε τῇ τοῦτου ἐπιτηδειότητι εἴτε σπουδῇ
τοῦ τοῦτον ἀρχῆθεν ἐκλεξαμένου πρὸς οἰκισιν πολ-
λοὺς ἐσχηκῶς οἰκῆτορας Τούρκους. Ὅν δὴ τόπον,
οὐκ ὀδ' ὅπως ἐπὶ θεῶν καὶ ζῶων ἀγρίων θῆραν ὁ
Μουράτης ἐκεῖσε, καθ' ὃν καιρὸν ἐνεδήμει τῇ πόλει,
γενόμενος, σχεδὸν τῶν ἐνοικούντων καθίστησιν ἔρη-
μον, ἐπανίστασθαι τούτους τὸ τάχος κελεύσας καὶ
μετοικεῖν εἰς Θεσσαλονικίην. Ὅ δὴ πρόσταγμα καὶ
μετὰ σπουδῆς οἱ πρὸς αὐτὸ τεταγμένοι πεπληρωκῶ-
τες ἐφάνησαν μὴδὲν μελλήσαντες μετὰ τὴν τοῦτου
ἀποδημίαν, πάντας δὲ τοὺς αὐτόθι Τούρκους ἐκεῖσε
γενόμενοι καὶ βίβ' μᾶλλον ἢ παιδοὶ εἰς Θεσσαλονικίην
ἀγροχότες, καὶ οἰκίας ἐτέρας ἀνθ' ὧν εἶχον παρε-
σχηκῶτες κατὰ τὸ πρόσταγμα. Ἄμφω γούν, ὄμαι,
ταῦτ' ὁ Μουράτης ἐσκέφατο, καὶ τοῦθ' οὕτω γενέ-
σθαι προσέταξεν, ἰν' ἀσφάλειαν ἢ πόλις ἔχη καὶ
φυλακὴν ἀκριβεστέραν ἐκ τούτου, παράλιος ὄσσα
καὶ διὰ τοῦτο θεομένη πολλῶν ἐνοικούντων, καὶ ἰνα
τὴν ἀγορὰν πληθούσαν ἔχουσα τῶν ὀνίων ἀπάντων
εἰς αὐτὴν εἰσκομιζομένων πάντας ἔλκη παρ' ἑαυτῆ,

κα'. Τούτων οὖν οὕτω προδάντων, καὶ τῶν Τούρ-
κων εἰς χιλίους ἀριθμουμένων τὴν πόλιν κατελη-
φόντων, καὶ πάντων οἰκίας καὶ ναοὺς ἀντὶ οἰκιῶν
εἰληφόντων, καὶ ἀναμιξὲ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν λα-
χόντων τὴν οἰκισιν, ἢ πόλις ὡςπερ τινὰ πενήθηρη
χιτῶνα τὴν ἀκοσμίαν περιεβάλετο, τῆς εὐπρεπειας,

ἥς ἂν ἔτυχε τῆς κακῆς συμβουλῆς μὴ χώραν εὐ-
 ρούσης, ἀφηρημένη, καὶ τὸν στολισμὸν, ὃν οὐκ εἰς
 μακρὰν ἔσχεν ἂν, δυστυχῶς ἄγαν ἀποβαλοῦσα, καὶ
 στένουσα οἶον μετ' οἰμωγῆς ὅτι μὴ σεισμὸς ταύτην
 συνέχασεν ἢ πῦρ παρανάλωσεν ἢ ὕδωρ ἀναδοθὲν ἢ
 νεφελοῦθεν βράγην συνεχάλυψε καὶ κατέκλυσε· τοῦτο
 γὰρ ἀνεκτότερον, ἔπει τοι γε βέλτιον τοῦ τοιαύτην
 ὁρᾶσθαι τὸ μηδ' ὀπωσοῦν ἐπὶ γῆς ἔσθαι. Οἱ μὲν
 οὖν τῶν ἱερῶν οἰκῶν εἰς κοινὰ καταγώγια μετημει-
 φθεισαν, ὡσπερ εἰρήχειμεν, καὶ τὸ προφητικὸν εἰ-
 πεῖν, ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ τὰ θυσιαστήρια
 τοῦ Θεοῦ καταβέβληντο· οἱ δὲ λείψανα μόνον τοῦ
 πρώτου κάλλους αὐτῶν καὶ τῆς θέσεως ἀποσώζου-
 σιν. Ἔνοιοι δὲ, καὶ μᾶλλον οἱ πλείους, καταπεπτώ-
 κεσαν τέλειον, ὡς μηδὲ ποῦ ποτ' ἦσαν γνωρίζεσθαι.
 Διηρπάγησαν γὰρ αἱ τούτων ὕλαι καὶ κτίσμασιν
 ἄλλοις προσετέθησαν καινότεροι, καὶ μάλιστα γε
 τῷ νῦν ἐπὶ μέσης τῆς πόλεως ὁρωμένῳ καὶ κοινῷ
 βλαναίῳ. Καὶ μονοουχί τῶν γηραιότερων ἔξεστιν
 ἀκούειν ἀνδρῶν ὡς ὧδε μὲν ἦν ὁ νεῶς ὁ δεῖνα, ἔκει
 δὲ ὁ δεῖνα, καὶ ὅσα προσῆν ἐκάστω καὶ κάλλη καὶ
 χάριτες. Καὶ τοῦτο μὲν οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν
 νεῶ. Μοναὶ δ', ἃς πρότερον φθάσας ὁ λόγος ἐδήλω-
 σεν, ἀφορμὴ τοῖς ὁρωσιν Ἰστανται πένθους, μὴ ὅτι
 γε μοναχῶν ἔρημοι καταστᾶσαι κακῶς ἐξελαθέντων
 καὶ πρὸς ἑτέρας πόλεις μετοικησάντων, ἀλλὰ καὶ
 προσαφηρημέναι τὴν διὰ πάντων λαμπρότητα· αἱ
 τε γὰρ μάρμαροι τούτων ἐξηδαφίσθησαν, ἢ τ' ἄλλη
 ἔπασα ὕλη ἢ πρὸς ἀπαρτίσμων αὐτῶν ἀρχῆθεν συν-
 θεσιμῆντι καὶ κάλλος εἰς διαρπαγὴν τοῖς βουλομέ-
 νοις ἀνεῖτο, καὶ νῦν ἄκασμὸν τι θέαμα πᾶσιν ὁρῶν-
 ται καὶ τὰς ἀπάντων ψυχὰς κινουσί πρὸς δάκρυα.
 Πολλοὶ μὲν οὖν εἶλοντ' ἂν ἀνεῖ τῆς ἐνεγκαμένης τὴν
 πόλιν, καὶ πλήρης μὲν ἂν ἦν εὐσεβῶν ἤδη, πλήρης
 δὲ μοναχῶν, γέμουσα δὲ θυμηθείας καὶ τέρψεως τῷ
 Χριστωνύμῳ πρεπούσης πληρώματι, εἰ μὴ τοιαύτη
 κατ' αὐτῆς ἀπόφασις ἀπευκταία ἐξήνεκτο καὶ τὰ
 κατ' αὐτὴν οὕτω προὔχωρησε. Νυνὶ δὲ μὴ ὅτι γε
 πόθον οἱ ταύτην ἐκ μακροῦ καταλαθεῖν εἶχον, μετὰ-
 μελον ἔσχον τῆς προθυμίας, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τῆς εἰς
 τὴν πόλιν ἐλευσεως μεταμέλει, τῆς ἐλπίδος σαφῶς
 διημαρτηκόσι. Πάντα γὰρ ἄνω καὶ κάτω γεγόνασι,
 τὸ τοῦ λόγου. Καὶ ἡ πόλις ὡσπερ τις ναῦς ἐν πελά-
 γει περισχεθεῖσα κακῶν περιφέρεται, δίχην ἀνέμων
 τῶν καθ' ἐκάστην εἰπεῖν συμπιπτόντων ταραττόν-
 των αὐτὴν καὶ νευτίας πολλῆς καὶ ἰλίγγου πλη-
 ρούντων, καὶ καθαρᾶς εὐδίας ἐπιτυχεῖν οὐκ οὖν ἐών-
 των, οὐδὲ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ νηνεμίας Ἰστίον
 πετάσασαν πρὸς λιμένα καλῶν ἐφθακέναι στήναι τε
 ἐπ' ἀγκυρῶν ἀσφαλείας καὶ μένειν ἀσάλευτον. Θεοῦ
 δὲ ἄρα τοῦτο ἂν εἴη καὶ τῆς ἐκεῖνου σαφῶς πηδα-
 λιουχίας, καταπρῶνται μὲν τὰ τῶν ἐπερχομένων
 κορυφούμενα κύματα, ἰθὺναι δὲ πρὸς γαλήνην, καὶ
 σωτηρίαν χαρίσασθαι, καὶ δοῦναι πρύμναν κρού-
 σασθαι τοῦ λοιποῦ καὶ πλεῦσαι δεύτερον, ὃ φασί,
 πλοῦν, μεταβεβλημένων ἀπάντων ἐπὶ τὸ βέλτιον
 καὶ ὃ συνοίσει τῇ πόλει, μεσιτεύσαντος τοῦ ἡμεδα-
 ποῦ τροπικιοῦχου καὶ μάρτυρος, καὶ τῶν τῆς πα-
 τριδος οἰκῶν αἰθῆς εἰπεῖν ἐπιλαθομένου, καὶ πρὸς

A quem utique consecuta fuisset si malum consilium
 locum non habuisset, spoliata, et ornata, quem non
 multo post possedisset, orlata, et non sine genitu
 suspirans quod aut terræ motus non absorberit,
 aut ignis non absorberit, aut aqua alicunde erumpens
 vel e nubibus decidens non coopereruerit et
 inundaverit: hoc enim tolerabilius fuisset, quando
 multo melius est eam nusquam exstare quam hoc
 modo visui hominum obiecti. Sacra igitur templa in
 publica diversoria immutata sunt, ut prænaratum
 est, et ut cum propheta loquar, in securi et ascia
 Dei propitiatoria disiecta sunt: namque alia prio-
 ris sui decoris et situs tantummodo reliquias profu-
 runt, alia, quoniam imo major eorum pars, prorsus
 conciderunt, ut nec ubi aliquando steterint agno-
 scatur. Direpta siquidem eorum materia structuris
 aliis recentioribus applicata est, et potissimum balneo,
 quod nunc media in urbe commoditati publicæ
 erectum conspicitur; tantumque ab ætate provec-
 tioribus fas est audire: hac in parte templum tale
 erat, ibi tale, et quæcunque ea exornabant, venustates
 et gratiæ. Et hoc quidem, per omnia civitatis
 loca, templa passa sunt. Monasteria, de quibus au-
 tea nostra oratio disseruerat, in maximum mærorem
 intuentes abstrahunt, non tantum viduata monachis
 turpiter ejectis et ex patriis peregrinas in aedes
 pulsas, sed suo splendore ac pulchritudine spoliata,
 marmora siquidem eorum in solum disiecta et materia
 reliqua, ad perfectionem atque ornatum antiquitus
 exaggerata, rapinæ volentium cessere, et nunc spectaculum
 sine ullo cultu fœdum ac deformatum, circumspectantium
 animis lacrymas extorquent. Et multi sane hanc civitatem
 patriæ præposuissent; adeoque piis hominibus repleta,
 repleta monachis, lætitia júbiloque Christiano cœtui non
 dedecentibus onusta, in hilaritatem conversa maximo
 gaudio frueretur, nisi adeo execranda sententia lata
 fuisset. Et res quidem urbis ita se habuere. Nunc
 porro, qui a longioribus oris illius potiundæ desiderio
 exardebant, eos sui desiderii, sed nos quoque in eam
 reditionis pœnitet, cum spes melioris status penitus
 sublata sit. Susque deoque enim omnia facta sunt,
 ut proverbio circumfertur; et urbs, veluti navis alto
 malorum mari oppressa, circumagitur: ventorum enim
 instar, quæ singulis diebus occurrunt, eam inturbant
 et nausea vertigineque complent, et vera potiri quiete
 non permittunt, vobis licet pacis et tranquillitatis
 expanderet, ut ad portum bonorum appellat, et ancorarum
 securitate firmetur, maneatque inconcussa. Dei igitur
 suæ, et, illius plane gubernationis, rerum advenientium
 tumidos fluctus sedare, ad tranquillitatem dirigere
 salutem elargiri, concedereque ut in posterum pupim
 inhibeamus et secunda navigatione, quod dicitur,
 utamur, omnibus in melius immutatis, ut, quicquid
 fuerit, civitati conducat, deprecatore se pro nobis
 præbente nostro tropæali et martyre, rursusque patriæ
 gubernacula suscipiente, et adversus tunc calamitatum
 immodicos montes suam potentiam

usurpante; neque diu bonum differatur, Deo pro-
pitio oculo inspectante, et suo more nobiscum, qui
in eum delinquimus, humaniter agente.

22. Et hæc hinc usque processere: licet nos ex
illis quædam sponte, tempore id nostra dicendi im-
becillitate, silentio involverimus; cumque tuum nos
rogatum refringere non possemus et inobedientiæ
notam incurrere, ut nobis licuit, præsentem nos nar-
rationi dedidimus: hoc enim et in exordio promi-
simus, nihil nos ultra propriam facultatem cona-
turos. Quare, si quid tuo desiderio dignum aut argu-
mento compar, peregrisse videbimur, tuum id fuerit
et tuarum pro nobis supplicationum: sin res in om-
nibus infelicitate cecidit, id quod necessario futurum
erat, quidquid nobis delatum fuerit munusculi, ju-
stum erit te quoque participem fieri, qui nos infan-
tes atque imprudentes ad opus hoc excitasti, quia
aliquid esse nos, qui nihil sumus et id ubicunque
etiam contentiose profitemur, existimasti. Ego ve-
ro gratiam rei referri mihi preces tuas enixissime
exoro, quam maxime venerande pater: mihi enim
multorum scelerum conscius tuarum precum opem
imploro, ut illa abluantur.

*Joannis Anagnostæ pro viribus acta Monodia de
excidio urbis Thessalonicensis.*

Quis, sciens casibus eventibusque rerum fatali-
bus planctus exæquare, digne Thessalonicensium
urbem deploraverit? Urbs enim hæc, quantum re-
liquas alias felicitate, mensura non parva, supe-
ravit, rebus in omnibus semetipsam conspicuam
ac desideratissimam commonstrans, tantum hoc
ævi infelicissimo infortunio mactata, omnis generis
lacrymarum argumentum proponitur. Quibus enim
vel minimo tempore bonis illitas perfrui concessum
est, nihil de ea aliud occurrit quam quæ desperationem
auido conciliant et fontes lacrymarum ex
oculis extorquent. Namque et situ et pulchritudine
multas, magnitudine et rerum abundantia multo
plures civitates exsuperavit. Et quæ prius bonis
omnibus affuebat, atque ab omnibus decantatis
divitiis, nunc (quod utinam avertisset Deus) omni-
bus suis partibus jacet demortua et pessime per-
tractata. O quomodo illa, periinde atque magnes,
omnes ad se trahebat avellensque ab se nullo modo
permittens? sic enim eos detinebat, quos quacun-
que e regione advententis donis excipiebat, vincu-
lisque amicitie indissolubilibus constringebat, ut
præ ea patriam postponerent et de reditu prorsus
memoriam amitterent. Heu, heu! verumtamen nunc
non tantum advenas, quos, ut dixi, illius gratiarum
participes fieri contigit, sed etiam quos ipsa extulit,
omni studio fugam arripere eamque veluti Charyb-
dim alteram perhorrescere et detestari coegit. O
tempus, quænam repente parturis, et quænam
rebus immutationes inducis! optime te, qui retio

την τοσαύτην τῶν συμφορῶν θάλασσαν τῇ αὐτοῦ
χρησμένου δυνάμει. Γένοιτο δὲ μὴ οὐκ εἰς μα-
κρὸν, ἰλιπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιβέβητος ὄμματι, καὶ
φιλανθρωπευσσάμενου συνήθως ἐφ' οἷς αὐτὸν παραρ-
γίζομεν.

κβ'. Ταῦτα ἐς δεῦρο παρηκολούθηκεν, εἰ καὶ τινα
τούτων ἡμεῖς ἐκόντες διὰ τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἡμε-
τέραν περὶ τὸ λέγειν ἀσθένειαν παραλιπεῖν θέον
κεκρίκαμεν. Κάπειδὴ περ οὐκ εἰχομεν τὴν σὴν ἐξίω-
σιν διακρούσασθαι καὶ ἀνηκούσας γρηφὴν ἀπενέγ-
κασθαι, καθὼς ἡμῖν ἐξῆν, αὐτοῦ τῇ παρούσῃ δε-
δωκαμεν διηγῆσαι. Ταῦτο γὰρ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ὑπισ-
χοῦμεθα, μηδὲν πλέον τῆς ἡμετέρας δυνάμει
ἐπιβέβησθαι. Ὅθεν εἰ μὲν ἀξιὸν τι τῆς τε σῆς ἐπι-
θυμίας καὶ τῆς ὑποθέσεως φανῶμεν ἐργάσασθαι,
ὅσον ἂν εἴη τοῦτο καὶ τῶν σῶν ὑπὲρ ἡμῶν προαι-
χῶν· εἰ δ' αὖθις ἀτυχεῖς κατὰ πάντα δόξαιμεν, ὃ
πᾶσα παθεῖν ἀνάγκη, ὅποια τις ἂν ἀμοιβῆ καὶ πά-
λιν ἡμῖν ἀντιδοῦσθαι, δίκαιον ἂν εἴη καὶ σὲ ταύτης
μετεσχηκῆναι, ἡμᾶς ἀμαθεῖς ὄντας παρακαλέσαντα
πρὸς ἔργον τοσοῦτον διὰ τὸ ἡμᾶς εἶναι τι νομίσει
μηδὲν ὄντας καὶ τοῦτο πανταχοῦ διατεινομένους.
Ἐγὼ δ' εἰς ἀμοιβὴν τὰς σῆς λιτὰς ἀντιδοῦσθαι μοι
θερμῶς ἐξαιτούμαι, τιμωτάτε πατέρ· πολλὰ γὰρ
ἐμαυτῷ συνεγνωκῶς πταίσματα, τῆς ἀπὸ τῶν σῶν
λιτῶν θέομαι βοηθεῖς, εἰς τὴν τούτων ἀπόνησιν.

*Ἰωάννου Ἀναγνώστου κατὰ δύναμιν Μονοδία
ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως Θεσσαλονικίας.*

Τίς ἂν εἰδὼς πάθει θρήνου; ἐξίσουν τὴν Θεσα-
λονικέων ἀξίως πόλιν ὠδύροτο; Πόλις γὰρ αὕτη τὰς
ἄλλας ὅσον ἐν εὐτυχίᾳ πολλῶ τῷ μέτρῳ παρήνεγκε,
πανταχόθεν αὐτὴν λαμπρὰν καὶ ποθεινὴν δεικνύσα,
τοσοῦτο νῦν ἀτυχέστατα πέπραγε καὶ θρηνηθῆσας
ἀπάσης ὑπόθεσις πρόκειται. Οἷς γὰρ τῶν ἀπ' αὐ-
τῆς καλῶν καὶ μικρῶν γούν τινα χρόνον ἀπόνασθαι
γέγονε, λέγειν οὐδὲν ἔπεισιν ἄλλο ταύτης γε πέρι
ἢ ψυχὴν ὅσα περ ἐς ἀθυμίαν ἐμβάλλει πηγὰς τε
δακρῶν ἐξ ὀμμάτων προχεῖσθαι παρασκευάζει.
Πολλὰς μὲν γὰρ κάλλιαι καὶ θέσαι, πολλάς δὲ μεγέ-
θει καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀφθονίᾳ μὴδ' ὅσον εἰπεῖν
ὑπερέβαλε πόλεις. Καὶ [α] πρὶν μὲν ἐκόμα τοῖς
ἀγαθοῖς καὶ πλοῦτι τῷ θουλλομένῳ, νυνὶ δὲ, ὡς
μὴ ὠφέλι, φροῦδα γεγένητο πάντα καὶ κακῶς ἀνε-
σχεύαστο. Ὡ πῶς μαγνήτιδος τρόπον εἰς αὐτὴν
ἄπαντας εἴλκεν, ἀποστῆναι τε τούτους οὐδ' ὅπως
τιοῦν συνεχῶρει! τοσοῦτῳ καὶ γὰρ κατεῖχεν, οἷς
αὐτοῦς πανταχόθεν ἀφικνούμενους ἐδεξιοῦτο, δε-
σμοῖς τ' ἀλύτοις φιλίας συνδέει, ὡς ἀντὶ τῆς ἐνεγκα-
μένης αὐτῇ πάντας ἀφείσθαι, καὶ μὴδ' ἐκἀνότου
μεμνησθαι μηκέτι. Φεῦ! ἀλλ' ἤδη μὴ τοὺς ἐξ ἄλλο-
θαπῆς μόνον, οἷς ὑπῆρξεν, ὡς ἔφην, τῶν αὐτῆς ἀπο-
λελευκῆναι χαρίτων, ἀλλὰ καὶ οὐς ἤνεγκε, φεύγειν
ἐλεησε καὶ παρασκευάσκει προθυμῆ καὶ Χάρυδιν ὡς περ
ἐτέραν δεδοικῆναι καὶ τρέμειν. Ὡ χρόνε, οἷα τί-
κτεις ἐξαίφνης, καὶ μεταβολὰς οἷας ἐναπεργάζῃ τοῖς
πράγμασι. Καλῶς σε, πρὸς τὸ παλίντροπον ἀπιδόν-
τες, τροχὸν τὸ τῶν σοφῶν ὠνομάκασαι γένος· πάντα
γὰρ ἄνω καὶ κάτω μετατίθης καὶ περιφέρεις. Ὡ

πάλις ἢ πρὶν μὲν ὡσπερ ναῦς ἐξ οὐραίας πλεύουσα, ἔπειτα δὲ καταειδίως δεινῆς ἐγεργθείσης κακῶς συντριβείσα καὶ τὴν ἐναποκείμενον πλεῦτον ἀποβαλοῦσα καὶ ἀπολέσασα, οὐδ' ἂν εἰς τῶν σοι προσόντων ἀφιλοκίτο ποτ' εἰς λήθην ἔκω, εἰ μὴ τῶν φρενῶν ἐξέστηκεν ὄλω. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ σύνδακρυς σοῦ μεμνημένος καθίσταμαι, καὶ τὸ προφητικὸν εἰπεῖν, σκότος λεπτόν με καλύπτει, καὶ παραμυθίαν ζητῶν ταυτά μοι πάσχειν καὶ τοὺς ἄλλους εὐρίσκω. Ὡ πῶς σου τὴν πρὶν εὐκοσμίαν ἀφῆρησαι, καὶ ἡ λαμπρότης ἀπέσθη, καὶ τοὺς ὁρῶντας κατηφιᾶν ἀναγκάζεις. Συγκέχυται γάρ σοι κόσμος ὁ περιχαιμένος ἅπας, καὶ τὸ κάλλος, ᾧ σαυτὴν κοσμεῖν εἶχες, ἐξαίφνης ἀπόλωλε. Θάλατρον γὰρ πρότερον μὲν εὐδαιμονῆς, νυκὶ δὲ θεία πᾶσι γέγονας ἀπευκταία, καὶ τοὺς ἐνοικεῖν ἐλομένους σοὶ καὶ ἄκοντας ἀπελαύεις, ὁρᾶν σε μὴ φέροντας ἐν δυστυχίᾳ τοιαύτῃ. Οἱ γὰρ σε τροφὸν οἰᾶσι καὶ μητέρα, τοῖς ἐπὶ μητρὶ κοπιόμενοις ἀποιχομένη τὰ παραπλήσια δρῶσι, καὶ κατηφείας σε πάντες ποιοῦνται διήγημα. Ὡ παρόντες, ἐγὼ μὲν καὶ τῶν ἄλλων ὅταν εἰς μνήμην ἦκω τῆς πόλεως, πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, καὶ ὡν λόγος οὐδεὶς ἐφαρκεῖ πρὸς διήγησιν, ἰλίγγου πληροῦμαι καὶ ἐμαυτὸν ὅπ' ἀθυμίας κατέχειν οὐχ οἶδς τε γίνομαι, ἥνικα δ' ἂν καὶ τὸν κάλλιστον ὄν ἀποδέδωκε κόσμον λογίσωμαι, νεῶς, φημί, θεῖους καὶ πᾶ κατὰ πᾶν αὐτῆς μέγρος σεμνῶν ἀνδρῶν καταγώγια, μικροῦ καὶ ἄφροντος τοῖς παρούσιν ὁρῶμαι καὶ μόλις ἐμαυτὸν ἀνακτιῶμαι τοῦ πίθους. Ὁφθαλμῶν γὰρ εἰπεῖν ἦσαν οὕτοι βολαὶ τε καὶ γλῆναι τῇ πόλει, καὶ νῦν κατακοιμηθεῖσαι ζοφερὴν αὐτὴν ἀπειργάσαντο πάντη. Καὶ τί μὴ λέγω τὸ κρείττον; Ὁρακῶ τε καὶ γῆ ταύτην εἶκασεν ἐν τῆς τὴν πόλιν εὐστόχως· τὸ μὲν γὰρ ἄνω τοὺς ἐν ἀρετῇ διαλάμποντας οἰκήτορας πρότερον ἔχον μέρος οὐρανοῦ σῶζον ἦν στήμα, τὸ κάτω δὲ καὶ πρὸς θάλατταν γῆς. Εἰ τις δ' ἂν καὶ συνεκτικὰ εἰκοὶ στόλους τῆς πόλεως, οὐκ ἂν ἠμάρτοι. Ὡ πράγματος; ξένου ἔνθα πόνοι τῆς ἀσκητικῆς τοῦ παντός ἐτιμῶντο παλαίστρας, νυκὶ θεοστυγῇ διαπράττεται. Καὶ θεὸς ὑπετίθεται τὴν ἐκδίχησιν. Ὡ Θεοῦ ἀνοχῆ, πῶς τοιούτων ἡνέσχου; Βέλτιον ἂν ἦν τὴν γῆν διασχοῦσαν καλύψαι ἢ εὐτόν ταῦτα μετασχευασθῆναι τὸν τρέπον. Κρείττον ἂν ἦν ἐν τῆς γῆς ἀνατιναγμῶ ταῦτι καταπεπτωκέναι καὶ μηδὲ λείψανα γούν ἐναπολελειφθαι τῷ τόπῳ· τότε γὰρ οὐ τοσοῦτο τὰς τῶν ὁρῶντων ψυχὰς ἔδρακνεν ἂν τὸ πάθος. Ἡμῖν μὲν καὶ τὸ εἰσιέναι ἐνδοῦ τοῦ θειαστηρίου φοβερὸν εἶναι ἐδόκει, καὶ μόνοις ἦν εἰσιτητὸν τοῖς τεταγμένοις ἐν τούτῳ, ψυχὴν καὶ σῶμα πρότερον σφίσι καθηρέμενοι· τὰ νῦν δὲ τοῖς βδελυροῖς φεῦ ἄνευται, καὶ τῆς τοιαύτης οὐκ ἀπείργονται τόλμης. Καὶ οὕτε γῆ δίσταται καὶ τοὺς κατὰ Θεοῦ χωροῦντας χωννύει, οὐδ' ἥλιος ἀνωθεν καταφλέγει, ἢ οὐρανὸς σφοδρὸν ὑετὸν καταπέμπει καὶ καταδύει τάνόμημα. Ὅπη νοῦ καὶ αἰσθήσεων νῆψαι θείων λογίων ἦδετο μέλη καὶ συνάδοντες ἦσαν ἀνωθεν νόες, φωνῶν νῦν ἀφραταὶ ἀσῆμων κραυγῆ, καὶ τὸ δαιμόνων ἐφήδετα· φῶλον, σιγῶσας ὁρῶν παννύχων ψδῶν ὑπὸ ἡρέτιδα;

abs te omnia converti conspexere sapientes, rotam nuncuparunt, omnia siquidem susque deque agis ducisque. Urbs antea vento secundo adnavigans, postmodum dira tempestate coorta pessime contrita, repositis in te divitiis amissis atque deperditis! nemo equidem tuorum nunquam obliviscetur libens, nil mente captus abs te prorsus abierit. Ego vero totus lacrymis conspergor, dum tui recordor, et ut cum propheta loquar, subtiles tenebrae me obtegunt, et consolationem quaerens eadem et alios perpeti reperio. Quomodo tuo pristino decore spoliata es, et splendor extinctus, et influentes mœrorum concilias! ornatus enim omnis, qui te ambiebat, consurbatus est; et pulchritudo, qua te condecorabas, acutum abilit, theatrum siquidem antea felix, nunc omnibus abominandum spectaculum reidita es; et eos qui tuam habitationem elegerant nolentes abigis, tanquam qui te in simili calamitate videre non sustinent. Qui enim te altricem et matrem consistunt, perinde se gerunt atque illi qui matrem demortuam efferunt, et mœroris te narrationem omnes constituunt. O praesentes! ego equidem et rerum aliarum urbis memoriam cum recolo, quæ multa sunt et ingentia et dicendi genus omne superant, statim vertigine opprimor et me ipsum continere præ dolore nequeo. Sed cum pulcherrimus, quem amisit, ornatus menti occurrit, sedes, inquam, sacræ et per omnia sui loca verborum hominum sedes, tantum non mutus vocis usu amisso adstantibus videor, et vix me ex ea turbatione animi recolligo. Oculorum enim illa erant urbi, ut ita dicam, jactus atque pupillæ; at nunc obdormiscens illam obscuram unde quaque effecerunt. Et quid præstantissimum taceo? Cælo terræque urbem hanc nescio quis apte assimilaverit. Namque pars illius superior, quæ prius habitatores in virtutibus præstantes viros continebat, cæli, pars inferior et mari adiacens terræ figuram præ se ferebat. Si quis vero et columnas urbem continentes adjiceret, næ is a vero non aberraverit. O rem peregrinam! ubi labores exercitatoris palestræ ante omnia præferebantur, nunc Deo exosa conficiuntur; et Deus ultionem reficit in aliud tempus? O Dei tolerantiam! quomodo similia sustinisti? melius fuisset hiatu terræ omnino absorpta esse quam in hunc modum commutata. Optabilius fuisset uno terræ motu concidisse, ut ne reliquæ quidem exstarent. Tum etenim non tantumdem animos intuentium ruina lancinasset. Nobis antea et in Sancta sanctorum ingressus terribilis reputabatur, nec nisi qui illic inserviebant, aditus in illa habebant, animo et corpore depurgati: nunc vero execrandis hisce (væ misero mihi!) patent, et a simili audacia sese non retrahunt. Et terra non fatiscit, ac adversus Deum similia conantes non legit; sol desuper non succendit? Cælum magna turbulentaque tempestate demissæ caelus non mergit? Ubi mentis sensuumque sobrietate divinorum eloquiorum mele concinebantur unaque simul desuper in-

tegentiæ canebant, nunc vocum incomptarum A
 fragor sustollitur et dæmonum chorea subsultat,
 dum cantionum totam noctem pervigilantes admi-
 nistras linguas taciturnas conspiciunt. Væ mibi! qua
 ratione absque lacrymis eorum memoriam repetam?
 ubi vivens ipse, qui, sicut nos, propter nos factus,
 conspiciebatur et angelorum copiæ videre perti-
 mescebant, illic ab impiis dira facinora perpetratur;
 et fulmina de cælo non cadunt? O loca Deo
 consecrata! qua abundabatis, divina gratia spolia-
 mini, et pipulo a temerariis differimini. Heu, quo
 modo prosperitatis tempus aggressionis et incursio-
 nis factum est, et nos, qui remansimus, opprobrium
 et infamia! Abiere publici conventus et celebritates,
 abiere divinarum efflugierum splendores. Perlit li-
 bertas, monachorum cætus ejectus est; presbyte-
 rorum canities et diaconorum gravitas omnium ir-
 risione læduntur. An non vita injucunda et acerba,
 minusque est nobis emori quam vivere, tot diris
 doloribus quotidie oppressis? Sane idem atque ego
 sentient qui compati in similibus assolent. Sæpius
 itaque mecum ipse addubitavi qua de causa hæc
 nobis obvenerint et qua ratione In tanta mala inci-
 derimus; inv-nique dubitationi meæ satis fieri a
 divino eloquio: « Erit, dicente, terra vestra deserta
 et villæ vestræ desertæ, quoniam vos ambulavistis
 ad me obliqui, et ego ambulabo ad vos in iracundia
 obliqua. » Hinc plura dicendi finem faciens silentium
 præfero. Namque qui non ignoscibilia deliquerunt,
 eos Deum sibi propitium reddere, non prolixas
 contexere orationes in sui ostentationem addeceat.
 Nos enim eorum quæ evenere causa fuimus, ut ille
 dixit, qui similia semina projecimus. Quare quidquid
 pietatis et rectorum dogmatum est, nos, qui ex vir-
 tute nascentia opera negleximus, rursus omni stu-
 dio amplectentes, Deum nobis propitium reddere, quibus ille gaudet actionibus, modis omnibus con-
 tendamus, ut inde postmodum palinodiam summa cum animi lætitia cantemus.

γλώττα. Ὁμοί! πῶς ἂν ἀδακρυτὴ τὴν τούτων
 μνήμην ἐνέγκοιμι; Ἐνθα ζῶν αὐτὸς ὁ καθ' ἡμᾶς δε-
 ἡμᾶς γενόμενος καθωρᾶτο, δημὸς τε συνεστέλλετο
 βλέπειν ἀγγέλων, ἔργα τοῖς ἀνιθέοις παρανομίας
 τολμᾶται. Καὶ σκηπτοὶ οὐρανόθεν οὐ καταφέρονται.
 Ὡ τόπων Θεῷ ἀφωσιωμένων! ἦν ἐπλουτεῖτε θείαν
 ἀφῆρησθε χάριν, καὶ τοῖς τολμηταῖς παρὰ φαῦλον λο-
 γίζεσθε. Ὡ πῶς; ὁ τῆς εὐήμερίας ἡμῶν καιρὸς ἐπιθέ-
 σως; καὶ καταδρομῆς γέγονε, καὶ καταλειφθέντες
 ἀσχύνη καὶ θνητὸς γεγενήμεθα. Ὀχονταί πανηγύ-
 ρεις, ὀχονταί θείων ἐκτυπωμάτων λαμπρότητες.
 Ἀπόλωλε παρῆρησία· τὸ τῶν μοναχῶν ἀπελήλαται τάγ-
 μα, καὶ πολιὰ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων σεμνότης
 ἐν τοῖς ἀτίμοις λογίζονται. Ἀρ' οὐκ ἀδίκως ὁ βίος
 ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ἤττον τοῦ ζῆν τοῦ θαναίν ἐστὶ πι-
 κραις οὕτω βαλλομένοις καθ' ἑκάστην δύναις;
 Ἥπου γε πάντες ἂν μοι συμπθέγγζαιντο οἱ πάσχειν
 ἐν τοῖς τοιοῦτοις πεφύκισαν. Ἠπόρησα οὖν πολλὰ-
 κίς κατ' ἑμαυτὸν ἂν' ὅτου ταῦτα, καὶ πῶς εἰς
 τοσοῦτον ἤκομεν ἀκοπραγίας οἱ πεπονηότες. Καὶ
 εὖρον λύοντά μοι τὸν θεῖον λόγον τὴν ἀπορίαν,
 « ἔσται, λέγοντα, ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημος καὶ αἱ ἐπαύ-
 λεις ὑμῶν ἐρημοί, ὅτι ὑμεῖς ἐπορεύθητε πρὸς ἐμὲ
 πλάγιοι, κἀγὼ πορεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν θυμῷ
 πλάγι. » Ἐνθεν τοι καὶ τοῦ πλείω λέγειν ἀφέμε-
 νος τὸ σιγῆσαι τετιμηκα. Θεὸν γὰρ ἐξίλεισθαι ἀσύγ-
 γνωστα πταίσαντας καὶ μὴ μακρηγορεῖν κατ' ἐπί-
 δεξιν χρῆ. Ἡμεῖς γὰρ τῶν φύτων αἴτιοι, κατὰ
 τὸν εἰπόντα, τοιαῦτα σπέρματα καταβδελυκότες.
 Πᾶν τοιγαροῦν εὐσεβείας ὅσον καὶ δογμάτων ὀρθῶν
 τρόφιμον τῶν κατ' ἀρετὴν, ἂν ἡμεληκότες ἐφάνη-
 μεν ἔργων, αὐθὶς ἐπιλαθέσθαι σπουδῆν εἰσενέγκαν-
 τες, Θεοῦ τυχεῖν εὐμενοῦς, ἔργοις οἷς χαίρει, πᾶσι
 τρόποις ἀγωνισώμεθα, παλινψδιαν ὡς ἂν ἐντεῦθεν
 ἔσωμεν χαριστάτα.

SÆCULO XV

GEORGIUS PHRANTZES

NOTITIA

(Fabric. *Biblioth. Gr.* ed. Harles. t. VIII.)

Georgius Phrantzes, illustri genere, et imperatorem ipsum (a) per affinitatem contingente, natus est CPoli 30 August. a. C. 1401 (b). Parentibus a. 1417 pestilentia correptis et extinctis, inter imperatoris

(a) Soror Phranzæ nupsit Gregorio Palæologo Mamona, magni ducis Mamona filio, ut ipse testatur libro I, cap. 38. Illud Gregorium genti Augustæ Palæologorum accenset Cangius in *Familiis Byz.*, p. 254. Uxorem quoque Phranza duxit, a.

1458, Helenam, Alexii Palæologi Examplaconis filiam, ex qua filios tres filiamque unam suscepit. Vide eum II, 17.

(b) Phranzes ipse lib. I, cap. 21.

Manuelis Palæologi cubicularios (c) et biennio interfecto inter secretarios receptus, tum eilem Manuelli. tum filiis illius Joanni (cui a moriente patre singulariter commendatus (d) fuerat,) et Constantino charus, varias legationes pro illis obiit : consilio atque opera utrique adfuit, Glarentzam in Peloponneso recepit, Constantinum ad Patras a. 1429, objecto corpore suo, exemit hostibus, et pro eo capsi se (e) passus est. Restitutus interfecto tempore protovestiarii (f) munere a. 1452, et præfectura Spartana a. 1446, (g) auctus fuit ; cumque ad firmandum Constantinum post Joannem, fratrem, a. 1448 extinctum, successionem in imperium adversus fratrem illius Demetrium (h), adfuisset, et ad magni logothetæ (i) dignitatem ab eo fuisse eVectus, non diu post, capta a Turcis a. 1453 CPoli, et ipse cum omnibus suis venit in potestatem Turcarum (j). Inde venilitus et in libertatem iterum assertus, in Peloponneso primum apud Thomam Palæologum despotam, Constantini fratrem, versatus, uxorem a servitute asservit, et, Peloponneso etiam a Turcis capta, in Italiam se recepit, Romaque et Venetiis lustratis Corcyram reliit, atque monachi habitum amplexus, pro Georgii nomine Gregorius (k), uti uxor ejus pro Helena Eupraxiæ nomine appellari voluit a. 1468. In hoc monasterio a Corcyreis quibusdam nobilibus viris rogatus scripsit *Chronicon rerum Byzantinorum libris IV* ab a. C. 1401 ad 1477 (l), quo ipso anno, die 29 Martii, inopia, morbo et senectute fractum illud absolvisse se, ipse in calce libri postremi auctor est. Incipit similiter ut Acropolita : Τὸ τῆς ἱστορίας χρήσιμον καὶ πρὸς ἡμῶν οἱ πολλοὶ συγγραψάμενοι. Hoc opus Græce necdum lucem vidit (m). At Jacobus Pontanus, S. J., Græcum codicem nactus in bibliotheca Bavarica Monachiensi (n), quæ abundare ipsi aut aliena esse videbantur, omisit (o), cætera Latine vertit, et *tribus libris* distinxit capitulisque subdivisit, notis etiam et explicatione dignitatum illustravit, atque ita contractum Latine edidit, ad calcem Historiarum Theophylacti Simocattæ, Græce et Latine vulgatarum, Ingolstadt. 1604, 4 (p). Sed Pontanum ipsum de Phrantzæ opere et sua editione loquentem audiamus : « Opus autem auctore suo hunc in modum distributum est. Primo libro de quatuor (tot enim facit) sex imperatores Palæologos complectitur, quorum princeps est Michael, quem Comnenum cognominat (fuerunt quippe Palæologi materno genere Comneni, ut ex initio historiæ apparebit), is qui Constantinopolim per annos sexaginta, plus minusve, a Latinis obtentam recuperavit. Ultimus illorum sex est Manuel, in quo liber finitur. Secundo res Joannis, filii Manuelis, persequitur. Genuit autem filios senos Joannem, Andronicum, Theodorum, Constantinum, Demetrium, Thomam. Tertium fratri et successori Joannis, Constantino, dat : quo imperante, et quidem paucissimis annis, Constantinopolis vi et armis devicta, in Turcarum impiorum ditionem concessit. Quartum, eundemque postremum, in dissidiis et intestinis duorum fratrum Palæologorum, Demetrii puta et Thomæ, bellis in Peloponneso, et Mahometis II, qui Constantinopolim subegit, fraudibus ac rapinis ibidem describendis potissimum ponit, universamque narrationem paulo supra annum Christi 1259, quo Michael Palæologus imperium inivit, exorsus, ad annum 1477 producit, atque ita annos minimum 218 comprehendit, tantillo libro, chartis tribus : utinam vero etiam ita doctis et laboriosis, ut is de quo istud poetâ Veronensis cum admiratione affirmavit.

« At enim quoniam scriptor iste *περὶ ἀξίωσιν* seu digressionum refertior est, et earum multe ad historiam ipsam prorsus nihil pertinent, quin potius ejus gravitati et dignitati offiunt, ac proinde non sine jactura modo, verum etiam commode et utiliter abesse possunt, consilium fuit, his prætermissis totum corpus (tametsi per se haud ita magnum) compendio quodam cogere, quæque libro quarto insigniora magisque memorabilia reperiuntur, ea tanquam accessionem ad ædes cum tertio conjungere, et hac ratione ipsum tertium cumulationem efficere. Quem enim, obsecro, secta Mahometana, ex Joannis Cantacuzeni contra eandem sectam orationibus tot paginis descripta et reprehensa, delectet ? Odio plusquam Vatiniiano Mahometismum odit Protovestiarius, atque hoc propter Turcas. Ideo se tenere non potuit quin repertorem illius, et sane pluries, exagitaret, ejus genealogiam, mores, incrementa, dogmata insectaretur. Sed nunc non erat his locus, ait Flaccus. De cometa viso cum agit, quid illic complura meteora, ut fulgur, fulmen, tonitru, terræ motum, ipsorum cometarum generationem, elementorum quoque rationem, philosophica, inquam, οὐ πάνυ φιλοσόφως explicare attinet ? Res suas, easque minutas sæpe, et quas magnopere scire nullus cupiat, frequentius et ambitiosius adducit. Non schisma et defectionem Græcorum ab Ecclesia Romana (quod tamen toti occidenti est persuasissimum), sed peccata, ut Ninivitarum aliorumque populorum, et oraculum de Ismaelitarum (unde Turcæ sint propa-

(c) Lib. I, cap. 38 et 41.

(d) Lib. II, cap. 1.

(e) Lib. II, cap. 3 seq.

(f) Phranzes lib. II, cap. 10, et in præmio : *Ad hunc modum ego quoque Georgius Phranzes et protovestiarius, etc.*

(g) Lib. II, cap. 19. Lib. III, cap. 1.

(h) Lib. III, cap. 6.

(i) Confer. Hanckium, p. 661 seq.

(k) Phranzes ipse in præmio et lib. III, cap. 29.

(l) Non 1457, ut legitur in Vossii *Hist. Græcis*, lib. II, cap. 30.

(m) Tempore scilicet Fabricii, nunc editum esse

postea cognoscemus. Harr.

(n) Cod. 203. In catalogo mss. Bavaricæ, pag. 75, male excusum Φαντζῆ pro Φραντζῆ.

(o) Allatius *De Georgiis*, pag. 426 : Pontanus, in aliis laudem nec contemendam promeritus a nonnullis reprehenditur, primum, quod Græce non ediderit, secundum, quod opus obruncatum ac in epitomen redactum, non integrum emisit. Adde Casimiri Oudini commentar. de scriptoribus eccles., tom. III, pag. 2598 seq.

(p) Ex typographia Adami Sartorii. Dein illud opus ex Pontani edit. recusum est cum Græcæ *Hist. Byzantina*. Venet. 1753, fol. Harr.

gati) imperio augendo, qua de re scriptum est in Genesi, hæc, inquam, in causa fuisse cur perierint, Latinosque a Græcis potius quam Græcos a Latinis descivisse, longa disputatione contendit. De quatuor monarchiis, etiam ex prophetis Daniele et Zacharia, fusius disserit. Symbolum item Nicænum, secundum singula verba e Scriptura sacra tam Novi quam Veteris Testamenti contextum et collatum demonstrat. Tandem capita quædam fidei proficietur, quod solemne fuit ad monachorum ordinem sese aggregantium in quibus ipsis quædam non Romana et catholica cernuntur. Hæc et hujus farinae alia ad historiae nihil facere, lectorique molestiam magis creatura, qui non videt, nihil videt. Porro, quæ libro primo de Osmanidarum imperatorum origine, successione, rebus gestis de insula Creta, et adversum Barbaros propter eam perpetratis disseruntur, ac præterea alios quosdam locos, etsi historiae minus proprios, minus tamen ab ea alienos, nec inutiles, et graves reliqui. Nec vereor, ne quis factum hoc meum secus interpretetur, qui clarissimos utriusque linguæ historicos, aliosque scriptores egregios similiter ob solam longitudinem in epitomas contractos non ignorat, quos in præsentia nominare nihil necesse est. Quod lib. III, ex narratione senis cujusdem de rebus Indicis parum credibilia refert, sciendum, apud Plinium et Diodorum Siculum haberi similia. Ad hæc quædam obscura et intricata, scribæ an auctori vitio danda? detraxi, nullo rerum notabili detrimento, in quorum intelligentia, ut quis diu se torqueret, operæ pretium non est visum. Prudenter enim Nicetas in vestibulo seu præfatione operis sui, qua historiam eximie si quisquam alius commendavit: *Quidquid enim non apertum est, atque in promptu positum, historia abominatur; quidquid simplex et naturale est, et intelligentiæ obvium, libenter admittit.* Provestiarius ipsemet undecim libros Nicephori Gregoræ in sex prima capita libri primi, quasi in angustissimum carcerem nimia propemodum brevitate coarctatâ compegit. Quæ ipsa capita, quod erant longiuscula, nos in multa diduximus, et alioqui in capitum numero languidineque per totos libros constituta ac definienda nostro iudicio parvimus. Et quoniam epitomen conficiebamus adhuc alia quædam omisimus, cum præsertim involutiora essent, de quibus suo loco. Ter, quater libro primo ad supplementum, paucillum verborum ex Gregora et Laonico aspersimus. Atque hic te, lector, monitum volo, ad ea, quæ libro jam nominato traduntur, uberius cognoscenda, lectionem Gregoræ, nec hujus tantum, sed et Joannis Cantacuzeni, superiore anno a nobis in Latium conversi, multaque aliter quam ille narrantis magnopero profutura. Hæc Pontanus, qui pag. 504 notis suis Græce inseruit omissum in versione sive epitome sua Andronici junioris imperatoris pro Monembasiotis diploma sive bullam, et pag. 309, Besariensis cardinalis epistolam quam ad pædagogum filiorum Thomæ Palæologi, Anconam illo misit, et Meursius deinde Græce ac Latine subjunxit Hesychii illustris opusculis Lugd. Bat. 1613, 8, vulgatis. Denique pag. 317 et 325 Græce et Latine Pontanus addidit Georgii Trapezuntii epistolam ad Joannem Palæologum, qua eum invitat ut triremibus ab Eugenio IV missis imperator in Italiam ad synodum naviget.

De Phrantzæ opere, quod ms. Græce fuit etiam in bibl. regia Scoriaeensi, atque in Ambrosiana Mediolanensi, quemadmodum et Barberina hodie asservatur (q), ita statuunt eruditi (r), ut obsidionem et expugnationem CPoleos accuratissime ab eo descriptam esse nemo dubitet, alioqui multa, parum ad rem facientia, parumque accurate ab eo tradita esse conquesti sint multi. Nicephorum Gregoram ab eo etiam ubi errat, exscribi, notat Allatius ad Acropolitam, pag. 220, 264, 270, confundere omnia ac mutilare pro libidine pag. 250. Idem oscitantiam ejus reprehendit libro *De consensu utriusque Ecclesie*, p. 776. Ex Acropolita procœmium, et quæ ab urbe, a Latinis direpta, ad Græcis recuperatam, narrat, per summas transcripsisse, notat p. 426 *De Georgiis*.

Græce loca e commentariis Phrantzæ historicis producit Allatius in eodem opere *De consensu*, p. 4, et alibi, neque aliunde hausit, quæ Græca Phrantzæ laudat Cangius in Glossario Græco. Notandum autem est, Allatium habuisse opus diversum ab eo quod in epitomen contractum Latine Pontanus edidit. Ita enim ille diatriba Georgiis, loco laudato: *Servatur penes me ejusdem Phrantzæ Chronicon, diversum omnino ab edito. Incipit ab a. 1402, finit in annum 1477, nescio an ab ipso auctore, ne prolixitate operis lectorem fatigaret, in compendium post primum Chronicon concinnatum, an prius etiam, quam prolixam ederet, veluti memorie fulcrum, et materiæ argumentum præparatum fuerit. Quidquid tamen sit, eloquio barbarum, et locutione e trivio petita, habet in se nulla, quæ aliunde non occurrunt, et distincte omnia prosequitur: in eo tamen minime laudandum, quod minutissima quæque et nullius dignationis commemoret, satis in angustiis domesticis enarrandis curiosus et loquens. Sic exorditur: Οἱ κτρδ; Γεώργιος Φρανζῆς, ὁ καὶ πρωτοβαστάριος, Γρηγόριος τὰ χα μοναχός, ταῦτα ἔγραψεν ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν καὶ τινῶν μερικῶν γεγονότων ἐν τῷ τῆς ἀθλίας ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως κατ' ἔτα. Πρῖνσιπιῦν: Καλὸν ἦν μοι ἢ οὐκ ἐγεννήθην, ἢ παιδίον ἀποθανεῖν (1).* Contuli cum ms. codice Neapolitano

(q) Codex Monachiensis est, teste Altero, perquam vitiose scriptus. Præter ea adhuc exstant Phrantzæ cod. d. in bibl. Neapolitana Augustin. S. Joan. ad Carbonar; et in reg. Taurin. in cod. 102 et 246 V. cat. cod. Gr. Taur., pag. 213 et p. 366: quorum posterior conspirat cum eo quem Allatius habuit,

et diversum esse ab eo Chronico quod Pontanus in epitomen redactum Latine edidit, testatus est loco ab Fabricio postea memorato. Hant.

(r) Vide Hanckium, *De scriptoribus hist. Byz.* pag. 667 seq.

(1) Phrantzæ Chronicon abbreviatum dabimus infra ex editione card. Ang. Mai, *Auct. class. t. IX. Rom.*

bibliothecæ SS. Apostolorum Clericorum Regularium, et ut conjicio, asservatur quoque Scoriali in bibl. regia. Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ περὶ τινῶν γεγονότων ἐν τῷ κατ' αὐτὸν χρόνῳ. Idem Allatius Contra Creyghtonum p. 417, vocat expressim compendiosam Phrantzæ, et ms. apud se esse testatur.

In editione Pontani, III, 29, pag. 219, testatur Phrantzes, æ, antequam habitum monasticum indueret, *Confessionem fidei* edidisse, atque in *expositione symboli* ostendisse, unde a SS. Patribus illud fuerit compositum. Illam confessionem, sive expositionem, utrum a Simeone Thessalonicensi mutuatus Phrantzes sit, Allatius addubitat : cæterum Pontanus in versione sua historie, cui ab auctore inserta fuerat, eandem ut alia multa rescidit. FABR.

Phrantzæ Chronicon editum est ex cod. Monachiensi, Græce, in usum Græcorum, a cel. Altero, prof. Gr. litt. in universitate Vindobonensi, et sic inscriptum : ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ τοῦ πρωτοβεστιαρίου εἰς τέσσαρα βιβλία διακεθέν· ὑπὸ πρώτον ἐκδοθὲν ἐπιμελεῖα ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΑΛΤΕΡ, διδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου. Δαπάνη δὲ καὶ γράμμασι τῶν Μαρκιδῶν Πουλίου. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας. Παρὰ Μαρκίδ Πουλίου. ἀφῆς' 1796. fol. In proœmio, Græce scripto, disserit doct. Alter de Phrantza, ejus Chronico atque codd. de Pontano, de Bianconio, qui ante Alterum editurus erat id Chronicon, de cod. Bavarico, et de iis, quæ subjicit, opusculis, horumque auctoribus atque codicibus. Postquam pauca dederat Pachonii cujusdam scholia — ad Phrantzæ libros II, e cod. Bavar. descriptos, tum synopsis Phrantzæ librorum capitumque et indicem locorum SS: a Phrantza citatorum, tabulamque correctionum, ab ipso factarum, confecerat : addidit 1) p. 139 — 149, Ἐκθεσιν τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως τῶν Λατίνων, scriptam et missam a Gregorio, pontifice Romano, ad Germanum, patriarcham CPolitanum et Germani responsionem, ex cod. Vindobon. theol. Lambec. 64, et Nessel. CLXVIII. 2) p. 149. Nil, patriarchæ CPolit. epistolam ad Urbanum, pontif. Rom. primum editam e cod. Vindob. histor. apud Nesselium XLVIII. 3) Athanasii symbolum pag. 149, de quo plura disserit in præf. p. 13 sq., ex cod. Vindob. theol. Nessel. 245. 4) symbola SS. apostolorum, Nicænum et CPolitanum ex cod. Cæsar. theol. Nessel. 190. 5) Ἱστορίαν πολιτικὴν Κωνσταντινουπόλεως, recusam ex Martini Crusii *Turco-Græcin* Basil. 1584, fol. conf. len. A. L. Z. a. 1797, n. 57, et ipsum Alter. in indice suorum scriptorum, subiecto ejus libro : *Ueber Georgianische Litteratur*, Vindob. 1798, 8, p. 203 — 213. Idem p. 71 ac 205 et 209 spem facit secundæ edit. cui adjecturus est versionem Latinam, pluribus lectoribus necessariam. ac glossarium Græcitatæ Phrantzæ cum aliis ineditis, ad historiam Byzantinam spectantibus. HARL. (1).

(1) Alteri editio repetita est Bonnæ anno 1839, Jacobi Pontani interpretatione, ubi vacabat, suppleta. EDIT.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΟΥ

— ANNALES GEORGII PHRANTZÆ PROTOVESTIARIL

— ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

1-3 Τὸ τῆς ἱστορίας χρῆσιμον καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ Α ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ταῦς ἂν καὶ ἡμεῖς εἶρῃν ἔχομεν. πολλοὶ συγγραψάμενοι διωρίσαντο· καὶ ἄρα ἂν τί γὰρ καὶ εὐροίμεν καινότερον νόημα τοσοῦτον

PROŒMIUM.

Historiæ quanta sit utilitas scriptores ante nos cenda, eadē nos possumus in medium proferre. plerique docuerunt, et quæ illis se obtulerunt di- Quid enim novi excogitemus post tot viros, qui hi-

ιστορησάντων και σύμπαν τῆς ιστορίας ἀποφηνά-
μένων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασιν; Τάχα δὲ ὁ
πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προκειμένοις ἡμῖν λέξειν
ἄξιον, ὅτι τοῦτό γε ἂν τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς
προβαλούμεθα. Τὸ δὲ ἐστὶν ὅτι καινότερων ἡμῖν
προκειμένων πραγμάτων, ἃ μήπω τις γραφῆ πα-
ραδέδωκε, καινότερον συμβαίνει εἶναι και τὸ ὠφέ-
λιμον ἐκείνων ἐν γνώσει τῶν ἀνθρώπων γεγενημέ-
νων, ἅπερ ὁ βέων χυδῆν λόγος οὐκ ἀληθῶς ἀπο-
φαίνεται. Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶς
συγγραφάμενοι ἄλλην ἄλλως πεποιήνται τὴν ἀρχὴν·
οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἤρ-
ξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιολόγου τινὸς τῆς ἀρχῆς, ἢ Περ-
σῶν ἢ Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου οὐτινοσοῦν
τῶν ἐθνῶν, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ
οἰκεῖον καταρτιζόμενος σύγγραμμα. Καὶ ἡμῖν οὐχ
ἥκιστα οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς τελεσθήσεται. Τὰ
μὲν γὰρ ἅπαντα τὰ ἀπ' ἀρχῆς γεγενημένα εἰς τοῦ
κόσμου γενέσεως πολλοῖς τε και πολλὰκις ἐξιστο-
ρήθη· οὐκ ἦν λέγειν μοι· και ὡς πρὸς ἀλλήλους
οἱ πλείους οὐ συνεφώνησαν, τὰ τῶν βασιλείων συγ-
γράφοντες, ἀλλοιώσεις τε χωρῶν και πόλειων στάσεις
και πολέμων συβῆξις και ἀνδραποδισμοὺς και
νίκας και ἤττας, και ὅσα τοιαῦτα σύμμικτα τοῖς
καθ' ἡμᾶς· πολυσχεδῶς γὰρ τὰ αὐτῶν τελούτων
και μηδὲ παρ' αὐτῶν ἴσως τῶν ἐνεργούντων γινω-
σκομέων σχολῆ γε ἂν τοῖς ἐξιστοροῦσι τὸ ἀληθὲς
παντάπασι γενήσεται ἢ ἐπίτευξις. Ἐκ τοῦ μόνου

ἂν δὲ και ὅσα τῆ κοινῆ φήμῃ γνωρίζεται, ταῦτα τὸν
ἐξιστοροῦντα παραλήψεσθαι δεόν, εἰ μὴ ἀδικεῖν οὐ-
τος ἐθέλησει τὴν ἀλήθειαν ὡς οἱ τοὺς ὀδολοὺς κερ-
ματίοις ἐλλυμαινόμενοι 5 ἢ και παραχαράττειν
βουλόμενοι. Οὕτε γοῦν πρὸς χάριν οὕτε πρὸς φθό-
νον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ και πρὸς εὐνοίαν συγ-
γράφειν χρεῶν ἐστὶ τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας
μόνον χάριν και τοῦ μὴ λήθης θυθῶ παραδοθῆναι,
ἦν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν, τὴν ἱστορίαν, μένειν δὲ
ζῶσαν τε και λαλοῦσαν φωνὴν και ἐμφύχον και δι-
απύσιον κήρυκα δι' ἀπεράντων αἰώνων. Οὕτως τοί-
νων καὶ γὰρ Γεώργιος Φραντζῆς, ὁ χρηματίας και
πρωτοβεστιάριος και Γρηγόριος τάχα μοναχός,
ταῦτα ἔγραφε περὶ τῶν καθ' αὐτὸν και τινῶν μερι-
κῶν ἀναγκαίων γεγονότων ἐν τῷ τῆς ζωῆς μου
χρόνῳ πρὶν τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν και μετὰ τὴν
αἰχμαλωσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν διηγησώμεθα περὶ
τῶν ἀφορμῶν και αἰτιῶν τῆς τῶν Παλαιολόγων βα-
σιλείας ἐκ πρώτου βασιλεύσαντος ἐκ τοῦ γένους
αὐτῶν ἔχει τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ Τούρκων, και πόσοι και τίνας οἱ υἱοὶ και θυ-
γατέρες και δεσπότες ἐγένοντο αὐτοῖς· και τῶν
γεγονότων πολέμων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀνὰ τοῖν
δυοῖν ἀνταδελφοῖν, τοῦ δεσποτοῦ κυρίου Δημητρίου
λέγω και δεσποτοῦ κυρίου Θωμᾶ, και ἑτέρων
ἀναγκαίων και μνήμης ἀξίων βούλομαι διηγήτα-
σθαι.

istoriam tractarunt, universamque libris suis sunt
complexi? enimvero quod in hoc instituto dignius
est de quo dicamus, id nostræ prætendamus narra-
tioni. Nempe quoniam res recenti ætate gestas scri-
bere instituimus, quas nemodum litteris consignavit,
consensaneum est, recentem etiam fructum fore,
cum in notitiam hominum venerint, quæ nunc
vago rumore parum ad veritatem feruntur. Jam qui
res nostras scripserunt historici, alii aliunde ceperunt
initium: quidam a mundo inde condito inceperunt,
nonnulli a memorabili aliquo imperio, Persarum,
Græcorum, Romanorum, vel alius gentis
cujuscunque, ad suum quisque consilium opus accom-
modantes. Atque hæc utique ratione nos in his ute-
mur commentariis. Nam a rerum inde principio quæ
facta sunt, cum a multis sint et sæpe enarrata, non
erant mihi cuncta commemoranda. Accedit, quod
plerique non consentiunt, qui regnorum conscripserunt
historias, mutationes regionum et civitatum turbas,
contentiones bellorum, servitia, victorias, clades et
quæ alia id genus solent contingere. Res principum
enim multiplices sunt, et fortasse ne ab iis quidem,
qui gerendis illis intersunt, satis perspicuntur: ne-
dum historici veritatem ubivis at-

tingere possint. At enim non nisi ea, quæ communis
fama divulgavit, excipere debent, nisi veritatem
infringere velint, eorum instar, qui nummos circum-
cidunt vel cudunt adulterinos. Certe quidem neque
ad gratiam vel studium, neque ad invidiam vel
odium scribendum est, sed solius memoriæ causa,
ut res oblivione ne deleantur, in quam temporis
diuturnitate solent adduci, sed quasi viva et clara
voce præconis sæculorum æternorum personent
spatia. Itaque ego quoque Georgius Phrantzes, pro-
lovestiarii olim functus dignitate et deinde Gregorii
nomine monachus factus, de rebus memoria
mea gestis, et spectatim miseris quibusdam, quæ
partim ante, partim post captam Cpolim nos affli-
xerunt, hos conscripsi commentarios. Ac primum
quidem originem explicabo imperii Palæologorum,
et historiam eorum a primo ejus domus imperatore
ad Cpolim usque a Turcis expugnatam prescribam,
dicamque quot et qui ejus gentis filii filiarum
et despote fuerint, atque de bellis in Peloponneso
inter Demetrium et Thomam, fratres despotes, ges-
tis, aliisque de rebus necessariis et memoratu di-
gnis exponam.

BIBAIION A'.

6 α'. Ὁ τῆς ἀρχῆς ἐπιβήτωρ Ἀλέξιος Ἄγγελος ὁ Κομνηνός, ὁ τὸν ἀδελφὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον τυφλώσας καὶ τὴν βασιλείαν λαβὼν, ἐφ' οὗ καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κακὰ τῇ Ῥωμαίδι ἀρχῇ παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἐφύη, ἄρβεν μὲν οὐκ εἶχε, θυγατέρας δὲ δύο· καὶ τὴν μὲν πρωτογενῆ Εἰρήνην τοῦνομα ἐρυθροῖς πεδίλοις ὑποδεδέσθαι ἔταξεν, ἵνα αὐτὴ τε καὶ ὁ ταύτῃ μνηστευθησόμενος διάδοχος καὶ κληρονόμος τῆς βασιλείας ὣσι μετὰ τὸ τεθάναι αὐτὸν· ὅθεν καὶ εἰς λέχος δέδωκεν αὐτὴν Ἀλεξίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, καὶ εὐθύς αὐτὸν δεσπότην τετίμηκε. Καὶ εἰ μὴ ἐκ τοῦ βίου τούτου ἐγένετο, αὐτὸς ἂν ἐβασίλευσε μετὰ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ θανὼν ὁ Παλαιολόγος, Ἀλέξιος θυγατέρα μόνην κατέλιπεν, ἔλθον δὲ εἰς νόμον ἡλικίας τὸ κοράσιον Εἰρήνην ἡ μήτηρ αὐτῆς συνέζευξεν αὐτὴν Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, ὁ τὴν ἑτέραν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου εἰς γυναῖκα λαβὼν, μέγαν δομέστικον ἐτίμησεν ὑστερον· 7 ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν υἱοὶ τρεῖς, Μιχαὴλ ὁ Κομνηνός, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, καὶ Ἰωάννης διπλοπαλαιολόγοι ὄντες πατρόςθεν καὶ μητρόςθεν. Εἶχε μὲν κἀντεῦθεν ἀφορμὰς εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθε-

σιν, ὡς εἰρήσεται· ἀνδρυνθείς δὲ ὁ Μιχαὴλ, πρῶτος υἱὸς ὢν τῷ Ἀνδρονίκῳ κατὰ γέννησιν, μεταξὺ τῶν ἐν τέλει τῶν ἄλλων ἐπέκεινα εἰς ἦν, πολλὴν ἔχων τοῦ προσώπου τὴν ἰλαρότητα, τῇ ὁμιλίᾳ χρηστός, ἀστείος τὸ ἦθος, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν χεῖρα ἔχων φιλότιμον. Καὶ διὰ ταύτας οὐν τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ καὶ χάριτας πολλοὶ αὐτὸν ἠγάπουν καὶ ἤθελον, καὶ ἐν εὐκολίᾳ πάντας ἐπικίεε στρατηγούς ταξιάρχας, δημότας καὶ τῆς συγκλήτου πολλούς. Διὰ τοῦτο γοῦν διαβολαὶ τινες ἀνεφύησαν κατ' αὐτοῦ, ὅτι βασιλείας ὀρέγεται· ἦν γὰρ τότε ὁ βασιλεύων Ῥωμαίων Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ νέος. Καὶ ταῦτα ψιθυρίζοντες ἦσαν τινες τῶν φίλων αὐτοῦ, λέγων Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Ὅθεν προσταγμάτι βασιλικῷ ἀγούσιν αὐτὸν εἰς ἐξέτασιν. Ἦσαν δὲ οἱ ἐξετάζοντες ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρσένιος, ὁ καὶ πολλὰ δυνάμενος τότε παρὰ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἕτεροι τῶν ἐλλογίμων. Παραστάς δὲ Μιχαὴλ ὁ Κομνηνός, καὶ πολλὰ ἐρωτηθεὶς καὶ εἰπόντας αὐτῷ, εἰτα λέγει ὁ ἀρχιεπίσκοπος. «Μὴ γὰρ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀπολείπεται συγγνώμη τὸ σιγᾶν καὶ μηδὲν ὑπὲρ τῶν γεγενημένων φθάγεσθαι· εὐγενὴς οὖν ὢν καὶ ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος, τιμιώτατος ἄνερ, ἐρωτῶ

LIBER PRIMUS.

1. Alexius Angelus Comnenus imperator, qui, c excæcato Isaacio fratre, regnum occupavit, cunjsque imperio tot tantisque cladibus res Romæna ab Italis afflicta est, nulla virili prole suscepta, filias duas habuit. Natu majorem, Irenen nomine, calceos purpureos induere jussit, ut ipsa et is cui responderetur, semet mortuo, successores sibi essent et imperii hæredes. Itaque Alexium Palæologum filiaæ matrimonio junctum continuo dignitate despotæ honestavit, et tenuisset is post socerum imperium, nisi præmatura morte e vita cessisset. Reliquit Alexius Palæologus unam filiam: eam viro maturam Irene mater Andronico Palæologo collocavit, quem imperator Theodorus Lascaris, qui alteram Alexii imperatoris filiam duxerat, postea declaravit magnum domesticum. Hujus erant filii tres, Michael

largitionum. Propter has ejus virtutes et gratias a multis diligebatur et habebatur charus, inque sui studium omnes trahebat duces, centuriones, plebeios, ac senatorii ordinis permultos. Unde adversus eum criminationes quedam affectati imperii notæ sunt, quod tum Theodorus Lascaris minor tenebat. Falia qui susurrarent, in ipsius numerabantur amicis, in amicis, inquam, Michaelis Comneni. Itaque jussu imperatoris vocatur in quæstionem. Habebant eam quæstionem Arsenius archiepiscopus, cujus magna tum apud imperatorem auctoritas erat, et alii viri illustres. Adductum Michaelen Comnenum multa interrogant et cohortantur, tandemque archiepiscopus his verbis compellat: «Qui quid peccarunt, inquit, iis non hæc venia datur, ut taceant et nihil quidquam pronuntient de patrato crimine. Quare tu, vir honoratissime, cum sis generosus et ex generosis oriundus, interroganti mihi aperi veritatem: quinam tecum conjurarunt consilique istius conscii sunt et participes vel comprobatores? dic, quod res est, ac juro per Christum Servatorem meum, illos legibus pœnas daturus esse, te liberum fore ab omni quæstionis genere immunem.»

σε, καὶ δηλοποιήσόν μοι τὴν ἀλήθειαν. Τίνας ὑπάρχουσι συνωμόται καὶ συνίστορες καὶ συνήγοροι τῆς βουλῆς ταύτης καὶ οἱ συμβουλευσάντες ἐν τούτῳ; Φράσον μοι τάληθές· καὶ ὁμνῶ σοι ἐν τῷ σωτηρί μου Χριστῷ ὅτι αὐτοὶ μὲν κολασθήσονται ταῖς τοῦ νόμου ποιναῖς, σὺ δὲ ἐλεύθερος ἔση ἀπὸ παντὸς πειρατηρίου. » Ἡ ἀπελογίσατο οὕτως· « Ἐγὼ μὲν εἶπόν σοι καὶ λέγω ὅτι οὕτως ἐνεθυμήθην περὶ τούτου πῶποτε, οὕτως ἐν τῇ διανοίᾳ μου ὁ αὐτὸς σκοπὸς ἦλθεν, οὕτως τις μικρὸς ἢ μέγας περὶ τοιαύτης ὑποθέσεως ἀνέφερε μοι. Εἰς τὸν αἰῶνα μὴ γένοιτο. Μάρτυρα χρῶμαι τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἀοράτους· παρισταμένους μοι. Εἰ δὲ οἱ συκοφαντήσαντές με τοῖς ὡσὶ τοῦ βασιλέως μου ἐδάρναναν ψεύθη κατ' ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ, καὶ εἰ οὐ πιστεύετε μοι, οὐκ ἔχω τί λέγειν. Ἡ τίς ἔσται μοι μάρτυς τῆς ἀληθείας μου; Εἰ μὴ, ὦ δέσποτά μου, δέσμαι σου, ποιήσόν μοι χάριν. Βάλον σιδήρον ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου, καὶ ἔασον αὐτὸν ὑπερμέτρως ἔκκαῆναι, καὶ φέρετέ μοι αὐτὸν, καὶ πιάσω ταῖς χερσὶ μου, καὶ ἀθρακας πυρὸς » ἐπὶ τὸ στήθος μου θέλωμαι· καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν τὸν λυτρώσαντα τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ τῆς φλογὸς τῆς καμίνου· καὶ ὁ ἀλάστος καὶ ὁ ἀκοίμητος ἐκεῖνος ὀφθαλμῶν, ὁ ἐρευνῶν καρδίας καὶ νεφρούς, εἰδῶς ὅτι οὕτως ἐνεθυμήθην οὕτως ἐλογισάμην περὶ ὧν με ἐρωτᾶς, φυλάξει με, εἰ τύχοι, ἀλασθῆ ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ καιομένου. » Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· « Τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς σοφοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἔστι νόμος οὐδὲ ἔθος· ἵνα βασανίζωσι τοὺς ἐξεταζομένους, καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖς ὡσαύτως· ἀλλὰ

Ἄ βάρβαρικόν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ ἀτοπον, καὶ ἔθνηκός ὁ νόμος. » Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Κομνηνός· « Ἐπεὶ, ἄγχι δέσποτα, οὐκ ἔστιν ἔθος οὐτε νόμος Ῥωμαίοις ἃ εἶπόν σοι, καθὼς λέγεις, ἀλλὰ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἔθνων, κἀγὼ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ ταπεινὸς Ῥωμαῖός εἰμι, καὶ ἀνακρινάτέ με καὶ ἐξετάσατέ με, εἰ τῇ ὑμετέρῃ βουλῇ ἀρεστόν ἐστὶ, κατὰ νόμους Ῥωμαίων καὶ ἔθη. Καὶ εἰ μὲν νομίμως αἴτιος εὐρεθῶ καταδίκης, ἔλεος μὴ ἔστω μοι· εἰ δὲ καὶ ἀνάτιος κατὰ τοὺς νόμους πάλιν, μὴ μοι τὸ κριτήριον, καὶ μὴ ὄρα τοὺς λόγους τῶν συκοφαντούντων με ἀδίκως καὶ παραλόγως ἐνεκεν φθόνου καὶ ἐριδος. » Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος· ἀναφέρειν τοὺς λόγους πάντας τῷ **10** βασιλεῖ πεποίηκε· καὶ πάλιν ἀντέλεγον οἱ ἐλέγχειν ἐτέρωθεν προτείνοντες. **B** Ἄλλ' οὐκ ἐφάνησαν, ὡς ἀληθεῖα ἰδοῦμαι καὶ ὡς ψευδεῖς αἱ διαβολαὶ ἔδοξαν, εἰ καὶ σχεδιάσαντος τοῦ καιροῦ καὶ οὕτως ἦν. Ὅμως ὁ βασιλεὺς προστάξας ἐνόρκως βεβαιώσαι ὅτι αἱ διαβολαὶ ψευδεῖς· εἰσι καὶ οὐπώποτε ἐβουλήθη ποιῆσαι ἃ ἐσυκοφαντήθη. Ὁ καὶ ἐγένετο. Καὶ ἐλεύθερον εἶναι τοῦτον ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς τῆς καταδίκης καὶ ὑποψίας ἀπάσης καὶ τὴν προτέραν ἀπολαμβάνειν τιμὴν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν Νικαέων ἐπέστρεψεν αὐτὸν εἶχειν. Ποίησας δὲ τινα καιρὸν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, εἶτα φυγῶν ἀναχωρήσας διέβη ἐν τῷ Ἰκονίῳ πρὸς τὸν σουλτάνον. Ἡ δὲ αἰτία τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἦν ὅτι ἐώρα οὐκ ὀλίγους κατ' ἐκάστην ἡμέραν πάλιν ἐκ δευτέρῳ πολλὰς μηχανὰς πολυτρόπως συβράπτειν περὶ αὐτοῦ καὶ συκοφαντίας πρὸς τὸν βασιλέα ἐνεκεν φθόνου καὶ ψιθυρισμοῦ πολλοῦ καὶ λόγους φθόνου

Cui ille sic respondit : « Ego et antea tibi dixi, et nunc dico iterum, nec ipsum unquam me istius rei concepisse cogitationem consiliumve, nec alium sive humillis sive illustris conditionis hominem de tali negotio mecum egisse : idque unam nullo unquam modo fiat. Cujus rei testes invoco Deum optimum maximum atque angelos, qui invisī mihi adstant. Quodsi il, qui me criminati sunt, aures Imperatoris mendaciis adversum me, servum ejus, conficis onerant, nec mihi fides est, non habeo, quod dicam. Aut quis erit, qui vere me dicere testetur? verumtamen obseero te, mi domine, hanc mihi benevolentiam præsta, ut ferrum in camini flammis confectum et bene candefactum mihi apportetur: mansurus illud tractabo priusque in sinum immittam, Deo confisus, qui tres pueros in ardente fornace servavit. Namque oculus ille omnituens semperque vigil, qui scrutatur corda et renes, ea, quæ interrogor, me nec animo concepisse nec meditatam esse novit atque illæsum me, si voluerit, præstabit a vi ignis. » Occurrit episcopus : « Romanis et sapientibus Græcis nec lege, nec more receptum est, ut reos, nobites præsertim, extorqueant. Barbarus iste mos est et nefastus planeque gentilis. » Sic Commenus. « Quoniam, domine venerande, inquit, Romanis id, quod volui, nec legibus nec moribus sancitum est, ut tu quidem

dicis, sed barbaris gentibusque, ego autem Christi munere humilis Romanus sum, examine me et in me inquire, si ita vobis placet, secundum leges moresque Romanos. Si legitime videbor criminis reus esse, ne esto mitis; sin ex iisdem legibus non reus, ne vocato me in iudicium neu respicito sermones hominum, qui iniique mihi ac præter rationem obtreant, invidia commoti et æmulatione. » His auditis episcopus ad imperatorem cuncta renuntiat. Rursus contra dicunt, qui crimen illi intendent. At non videbantur vere dicere, sed commenticis uti calumniis, etiamsi postea, conciliante tempore, res ita evenit. Verumtamen decrevit imperator, ut illas neras esse calumnias, nec unquam se molitum esse, de quo argueretur, iurejurando interposito Michael asseveraret. Quo facto, eum et crimine et suspicione omni liberum esse pristinisque honoribus restitui iussit, ac præfecit in super civitati Nicæensium.

Commemoratus aliquandiu in Bithynia Michael mox fuga se Iconium ad sultanum recepit. Cujus fugæ causa erat, quod rursus non paucos sibi invidios multas quotidie machinas dolosque apud imperatorem struere animadvertibat, et aures ejus sentiebat susurrationibus sermonibusque malignis circumstrepī, atque imperatorem perpetuo contra se meditari supplicia intelligebat. Quamobrem quieti

μεστὸς λάθρα τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ περικλύζοντας, ἅ καὶ πάντοτε κολάσεις κατ' αὐτοῦ πρὸς τοῦ βασιλέως μελετωμέναις ἐμάθανε. Ἐφ' ἡσυχίας μένειν βίως οὐκ ἐδύνατο, ἀλλὰ μεστὸς λογισμῶν ὑπάρχων καὶ φοβούμενος· καὶ γὰρ ἰδεῖσι τὸ ἐξυῖβρον καὶ ἀπότομον καὶ ἀπηνές τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ οὐδὲν ἤμερον οὐδὲ συμπαθές ἐνενοεῖ γενησόμενον. Ἐπεὶ δὲ **11** μεγάλας συκυφαντίας καὶ μηχανάς εἰς τέλος κορυφωθείσας μακρὸν οἱ ἀντίδικοι αὐτοῦ ἐποίησαν καὶ τὰς τοῦ ἀνακτος ἐνέπλησαν ἀκοάς, διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ παθεῖν φυγῆ τὴν σωτηρίαν ἐχρήσατο. Ἀπελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰκονίῳ, εὗρε τὴν σουλτάνων σπουδῆ τὰς ἑαυτοῦ ἀθροίζοντα δυνάμεις, ἵνα ἐξέλθῃ κατὰ τὸν μαχόμενον αὐτῷ Σκυθῶν. Ἐδέξαστο οὖν αὐτὸν ὁ σουλτάνος μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ συλλέξας στρατὸν ἐκ τῶν Χριστιανῶν (ἦσαν γὰρ ὑπ' αὐτῷ πάσαι δεδουλωμένοι τινές Ῥωμαῖοι) καὶ ὑπὲρ στρατηγῶν τὸν Παλαιολόγον ἔταξεν αὐτοῦς, καὶ Ῥωμαϊκὴν καὶ ξένην στολὴν κελεύσας ἵνα φορέωσιν, ὅπως καταπλήξῃ τοὺς πολεμίους. Ὁ καὶ ἐγένετο ἰδόντες γὰρ οἱ Σκυθαὶ ἐξαίφνης στρατὸν ἐπαρόμενον ὃν οὐκ ἠλπίζον, φεύγοντες ἔρχοντο. Καὶ οὕτως τὰ ἐν τῷ Ἰκονίῳ γεγόνασι.

Οἱ δὲ Νικαεῖς γράφουσι τῷ βασιλεῖ, ἔθα ἦν, περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Παλαιολόγου. Καὶ ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς, περιλυπὸς ἐγεγόνει καὶ εἰς ταραχὴν λογισμῶν οὐκ ὀλίγην ἐπέπεσε. Καὶ ὀλίγου παρελθόντος καιροῦ γράφει πρὸς τὸν Παλαιολόγον, **12** ἀνακαλούμενος αὐτὸν καὶ πολλὴν ὑπισχνούμενος τῆν' στοργήν, καὶ ἔνοχον ἔχοντα τὴν ἀσφάλειαν ὧν διελάμβανεν. Καὶ οὕτως πάλιν τὸν Κομνηνὸν ἢ Ῥωμαίων γῆ ἔλαβε.

se dare plane non poterat, sed cogitationibus agitabatur metuque. Noverat enim præceps et acre atque ab omni clementia alienum ingenium imperatoris, nec ullam mansuetudinis vel misericordiæ spem fore sibi persuaserat. Namque cum calumnias machinasque ad summum fastigium commoliti essent ejus inimici imperatorisque occupassent aures, antequam funesta pateretur, fuga saluti prospexit. Iconium ut venit, sultanum studiose copias comparantem reperit, contra Scythas, quibuscum dissidebat, profecturum. Recepit eum magno cum gaudio sultanus et exercitui conscripto e Christianis (erant enim ei pridem nonnulli subjecti Romani) præfecit, jussitque milites Romanum ac peregrinum induere vestitum, quo hostibus incuterent terrorem. Nec eum spes sefellit. Nam Scythæ, cum subito exercitum contra se duci vidissent, quem non sperarant, in fugam præcipientem se tradiderunt.

Hæc dum Iconii geruntur, Nicæenses de fuga Palæologi ad imperatorem litteras dederunt; quo nuntio ille tristitia non mediocri affectus et animo admodum perturbatus, brevi tempore intermisso, Palæologum litteris ad reditum invitat summam ei pollicitus benevolentiam securitatemque, interposito jurejurando. Atque hoc modo Romano solo Comnenus restitutus est, postquam et ipse sacramentis horrendis se obstrinxit imperatori, ut in fide et obe-

Ἐμοίως πρῶτον καὶ αὐτὸς μετὰ ὀρκῶν φρικωδιστάτων δέδωκε τὴν ἀσφάλειαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε ἐμμένειν αἰεὶ πιστὸς καὶ ὑποταταγμένος, καὶ μὴ ζητεῖν ποτε βασιλεῦσαι, ἀλλ' ἔχειν τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν στοργὴν πρὸς τε τὸν βασιλέα Θεόδωρον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ τοὺς ἐφεξῆς διαδόχους τῆς βασιλείας. Καὶ ἐπὶ τοῦτο πάλιν ὁ βασιλεὺς μέγαν κοντόσταυλον ἐτίμησεν, καθὼς αὐτὸς εἶχε καὶ πρότερον.

Ἐν τούτῳ γοῦν ἀσχολούμενος ὁ βασιλεὺς ἀσθενεῖα περιπεσὼν βαρυτάτῃ ἐξ ἀνθρώπων ἐγεγόνει, καὶ πρὶν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ μοναχὸς γενόμενος, καταλιπὼν ἐπίτροπον τῶν βασιλικῶν πραγμάτων Ἀρσένιον τὸν πατριάρχην καὶ Γεώργιον τὸν Μουζάλωνα πρωτοβεσιτιάριον ὄντα, μέχρις ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης φθάσῃ εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἡλικίαν· ἦν γὰρ τῇ ἡλικίᾳ ἔκτου ἔτους ὁ παῖς. Καὶ ἐν τούτοις ὁ πατριάρχης τὴν σύγκλητον πᾶσαν συνάξας καὶ δημηγορήσας, πάντες ὄρκους ἐποίησαν φρικτοῦ; ἵνα φυλάσσωσιν τὴν πρόπουσαν εὐνοίαν καὶ πίστιν πρὸς τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὸν Μουζάλωνα ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὀλίγαι οὖν παρήλθον ἡμέραι, καὶ τινες **13** τῶν ἐν ἀξιώματι καὶ λαμπρότητι ταχέως ἐνεωτέρισαν, φρονήσαντες τὸν Μουζάλωνα. Ἐναυατος ἡμέρα ἦν μετὰ τὴν θαντὴν τοῦ βασιλέως, καὶ ἅπασαι αἱ τῶν ἐνδόξων συνήχθησαν γυναῖκες ἐπὶ τὴν μονὴν τῶν Σωσάνδρων, ὅπου θέσπειται ὁ βασιλεὺς, ἵνα ποιήσωσιν τὸ νενομισμένον πένθος καὶ τὰ μνημόσυνα. Παρόντες δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ ἔτι τῆς ἱερᾶς τελομένης λειτουργίας τὰ ξίφη γυμνῶσαντες πάντες οἱ στρατιῶται ἐν τῷ ναῷ, καὶ

dientia semper maneret, neu unquam appeteret imperium, sed benevolentiam et amorem tum ipsi imperatori Theodoro tum Joanni, ejus filio, et recuturis deinde successoribus præstaret. Quibus peractis imperator eum rursus magnum constaulum nominavit, qua etiam antea ornatus fuerat dignitate.

His curis distentus imperator, morbo correptus gravissimo e vita cessit, cum paulo ante mortem monachi habitum induisset et procuratores imperii Arsenium patriarcham et Georgium Muzalonem protovestiarium designasset, donec filius Joannes, qui tum annum sextum agebat, ad justam pervenisset ætatem. Itaque patriarcha, senatu convocato et habita concione, omnes in dira adigit sacramenta, quibus studium et fidem imperatoris filio, et obedientiam Muzaloni tutori ejus, adjurant. At paucis interjectis diebus quidam honoribus et nobilitate illustres viri, Muzaloni invidentes, res novas moliantur. Dies ab obitu imperatoris nonus erat. Cum quidquid erat nobilium matronarum, in Sosandrium monasterium, ubi sepultus est imperator, ad memoriam ejus solemnem luctum cohonestandam conflaxisset. Aderant proceres ac plebei. Medio liturgiæ sacrificio, milites in templo enses stringunt et trepidantem Muzalonem ad sanctam divitiarumque mensam crudeliter trucidant. Matronæ et reliquis po-

ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ τραπέζῃ φυγόντα τὸν Μουζάλωνα κατέσφαξαν ἀπινῶς. Καὶ οὕτως αἱ γυναῖκες καὶ ὁ λοιπὸς λαὸς τὸ πένθος εἶσαν καὶ ἔφυγον, καὶ πολλὸς θρήνος καὶ θόρυβος ἐγένετο. Φεῦ τῶν χθῆς καὶ πρότριτα τελεσθέντων φρικτῶν ὄρκων εἰς ἐκείνους καὶ παλαμναιοτάτων ἀρῶν, αἱ σήμερον ἀντ' οὐδενὸς ἐλογίσθησαν! Ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ τῆς μακροθυμίας σου! Ὁ δὲ πατριάρχης μόνος; ἐναπολειφθεὶς καὶ οὐ τοσοῦτον ἔμπειρος ὢν περὶ τὴν τοιαύτην διοίκησιν εἰς λογισμοὺς καὶ φροντίδας μεγάλας ἐπέπεσε, φανταζόμενος τὸν κίνδυνον τοῦ παιδὸς καὶ τῶν ὄλων πραγμάτων. Θλιβόμενος καὶ στενοχωρούμενος; ὑπῆρχε καὶ κατὰ νοῦν ἐθορυβείτο, τίς ἂν εἴη ἐκ τῆς συγκλήτου ὁ δυνάμενος **14** τοσοῦτους καὶ τοιοῦτους κλύδωνας καὶ θαλάσσης κυβερνῆσαι καὶ τὰς ναῦς καὶ τοὺς πλείοντας οὐ βλάψαι ἢ καταπονείσθαι. Ἐφάνη αὐτῷ περὶ τοῦ εἰρημένου Κομνηνοῦ Μιχαὴλ ἵνα διὰ συνδρομῆς αὐτοῦ τῷ παιδί βοηθήσῃ. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τοῖς πᾶσιν ἐπίσημος καὶ περιβλεπτός, καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ τὰς τῶν ἀπάντων ἀκοὰς ἐνηγίζουσα. Φιλούμενος ὑπὸ πολλῶν, ὡς εἴρηται, ὁμοίως καὶ ὁ πατριάρχης; τῶν ἐκείνων ἀγαπώντων οὐ μακρὰν διέκειτο, ἀλλὰ κρείττον καὶ πλείον τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸς ἐφίλει τοῦτον. Καίτοι γε καὶ τὰς κλεῖς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν αὐτῷ μόνῳ ἐνεπίστευεν· καὶ ὁπότε χρημάτων τὰ στρατιωτικὰ ἐδέετο πράγματα καὶ ἡ τῶν κοινῶν χρεῖα, αὐτῷ ἀπήτουν· ὅπερ εἰς τὰ μελετώμενά ποτε καιρὸν ἔμπροσθεν δι' αὐτοῦ ἀνυσιμώτατον, καὶ τοῖς θρῦλλομένοις ἐκ πολλοῦ πέραις ὀξύτατον παρέσχεν. Λαβόμενος γὰρ ἀδείας εἰς τοσαῦτα μεταχειρίζεσθαι

pulus omissis sacris foras se proripiunt. strepitu ac tumultu ingenti. Heu hominum perfidiam, qua horrendis sacramentis et dirissimis execrationibus, vix devincti, proterve illudunt! Pro, Christe rex, misericordiam et patientiam tuam! patriarcha solus relictus, nec admodum peritus administrandæ rei publicæ, curis ac sollicitudinibus vehementer æstuabat, cum reputaret pueri et rerum omnium periculum. Afflicto et perturbato animo anxie circumspiciebat, quis potissimum e principibus navem cum vectoribus in tanta fluctuum æstuatione sine aliqua offensione aut demersione moderari ac regere posset. In mentem occurrit is, de quo diximus, Michael Comnenus, cujus ope salutem pueri prospiceret. Erat is nobilis et illustris fama apud omnes inclutus. Accedebat, quod, sicut apud multos eum gratiosum fuisse docuimus, ita patriarcha minime abhorrebat ab ejus amore, sed cæteris etiam magis amice eum amplectebatur. Itaque illi soli claves fisci tradidit, ita ut, quæ opus erat ad rem sive bellicam sive civilem administrandam pecunia, omnis petenda esset a Comneno. Quæ res ad consilia olim inita perficienda occasionem ei opportunissimam dedit, et exitum iis, quæ pridem fama jactarat, celerem imposuit. Adeptus enim tantæ pecuniæ liberam potestatem proceres omnes et milites nos paucos, eosque, qui linguam facilem habebant ad pertentandam

χρήματα, πάντες τοὺς ἐν γένει καὶ τῶν στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγους ἐνέπλησεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὄσων τὴν γλῶσσαν βράβην εἶχον δημαγωγεῖν τὸν ὄχλον [ἐδύναντο]. Ἦν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ἱκανὸς ἐν γνώσει τε καὶ πράξει, καὶ ἐν τῷ λέγειν ἐπιτηδεύτατος, καὶ ἔμπειρος πραγμάτων παντοίων καὶ βασιλείαν καὶ λαὸν διοικήσας. Τί **15** χρὴ λέγειν; οἱ πάντες αὐτὸν ἐψήφισαντο. Οὕτω καὶ ὁ πατριάρχης αὐτὸν ἐβεβαίωσε καὶ σύμφηρον ἐποιεῖτο, ἕως οὐ ὁ τοῦ βασιλέως παῖς φθάσῃ ἐν ἡλικίᾳ τῇ προσηκούσῃ. Καὶ ἦν ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων πάσῃ ἐξουσίᾳ διεζωσμένος ὁ Παλαιολόγος ὁ Μιχαὴλ· καὶ αὕτη ἡ αἰτία γίνεται πρὸς τὸν Μιχαὴλ τῆς εἰς βασιλείαν ἀναγωγῆς καὶ κατάστασις. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας πάλιν ἑτέρας μηχανὰς ῥάπτουσιν οἱ σπουδάζοντες ἀναδιθάσαι αὐτὸν εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπῆν. Βουλὴν καινὴν ἀνὰ μέσον αὐτῶν ποιήσαντες ἔλεγον ἐν τε πλατεῖαις καὶ ῥύμαις· «Οὐκ ἔστι πρόπον οὐδὲ δικαίον εἶν τὰ κοινὰ διοικῶντα πράγματα καὶ πρεσβείας ἔθνων πολλῶν ἀναδεχόμενον μὴ ἔχειν καὶ τι ἀξίωμα μέγα ἐγγὺς τῆς βασιλείας, ἵνα πρῶτον ἔσῃται φήμη καὶ μεγαλοπρέπεια τῷ γένει τῶν Ῥωμαίων καὶ βεβαίωσις τῆς τῶν γινομένων καταστάσεως ἐν τοῖς ἔθνεσι.» Μετὰ τοιαύτη γὰρ αἰτία καὶ ὑποκεκρυμμένη ἔννοια καὶ τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα δέχεται γνώμη τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ δυστυχοῦς κληρονόμου τῆς βασιλείας.

β'. Ἐν ἐκείνοις δὲ τοῖς καιροῖς τὰ βασιλεία καὶ ὁ πατριάρχης ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ὑπῆρχε διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Καιροῦ δὲ παρελθόντος **16** πάνυ ὀλίγου

plebem, cumulabat præmiis. Erat etiam ipse Comnenus strenuus in consiliis tum incendis tum perficiendis, exercitatus in dicendo et rerum omnium ad administrandam rem publicam regendamque multitudinem necessariorum peritia insignis. Quid multa? omne ferebat punctum. Qua re etiam factum est, ut patriarcha eum promoveret sibi que deligeret muneris consortem, donec imperatoris filius justam ætatem attigisset. Itaque Michael Palæologus rei publicæ summam nactus est potestatem, eamque habebat occasionem occupandi imperii. Nam diebus aliquot post rursus alias moliantur machinas, qui ad fastigium imperii eum evehere nitentur. Communi consilio in plateis vicisque dictitabant, non decere nec æquitati consentaneum esse, qui omnem administraret rem publicam multarumque gentium legationes exciperet, eum non dignitate insignem esse, quæ prope accederet ad imperium: id quod primum ad augendam gloriam amplitudinemque Romanorum facturum esset, deinde pactiones cum exteris gentibus initas confirmaturum. Ex tali igitur causa et simulato consilio despotæ honorem adipiscitur, consensu populi, patriarchæ et infelicis heredis imperii.

2. Illo tempore imperii et patriarchæ sedes Nicææ in Bithynia erāt, Cpoli ab Italis occupata. Tempore perexiguo interjecto tum isti malorum

καὶ οἱ τὰ παντοῖα κακὰ συρράπτοντες, καὶ τινες τῶν Α κατὰ κράτος, νικήσαντες αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι πολλοὺς ἠχμαλώτισαν, ἐν οἷς εἷς ἦν τῶν ἀιχμαλώτων ὁ τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐα, πρίγκιψ. Καὶ εἰς ὠνήσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ὁ πρίγκιψ ἔδωρῆτατο χώρας τρεῖς τὰς ἰσχυροτέρας τῆς Πελοποννήσου τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων, τὴν τε Μονεμβασίαν καὶ τὰ Λεῦκτρα Μίθνης, ἣ καὶ Ταίναρια πάλαι ἄκρα ἐκαλεῖτο παρ' Ἑλλήσι, καὶ τὴν Λακωνικὴν Σπάρτην. Καὶ οὕτως πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τοῖς Πελοποννήσου χεῖρα ἐπέβαλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τριῶν καὶ ἅπαντα ἡ νῆσος Ῥωμαίοις ἐγεγόνει ὡς καὶ τὸ πρότερον ἦν, πλην ὀλίγων φρουρίων καὶ χωρῶν ὧν ἡ ἀριστοκράτεια τῶν Ἑνετῶν ἐγκρατῆς ἐγένετο.

17 Ἀναζωσάμενος δὲ τὴν ὄλην βασιλείαν, καὶ πολέμου μεγάλου συμβεβηκότος ἀνὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἠπείρου κρατούντος Μιχαῆλ τοῦ δεσπότη, ἔχοντος καὶ συμμάχους τοὺς δύο γαμβροὺς αὐτοῦ τὸν τῆς Σικελίας ῥήγα Μαφρὸ καὶ τὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιπα· καὶ

κατὰ κράτος, νικήσαντες αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι πολλοὺς ἠχμαλώτισαν, ἐν οἷς εἷς ἦν τῶν ἀιχμαλώτων ὁ τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐα, πρίγκιψ. Καὶ εἰς ὠνήσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ὁ πρίγκιψ ἔδωρῆτατο χώρας τρεῖς τὰς ἰσχυροτέρας τῆς Πελοποννήσου τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων, τὴν τε Μονεμβασίαν καὶ τὰ Λεῦκτρα Μίθνης, ἣ καὶ Ταίναρια πάλαι ἄκρα ἐκαλεῖτο παρ' Ἑλλήσι, καὶ τὴν Λακωνικὴν Σπάρτην. Καὶ οὕτως πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τοῖς Πελοποννήσου χεῖρα ἐπέβαλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τριῶν καὶ ἅπαντα ἡ νῆσος Ῥωμαίοις ἐγεγόνει ὡς καὶ τὸ πρότερον ἦν, πλην ὀλίγων φρουρίων καὶ χωρῶν ὧν ἡ ἀριστοκράτεια τῶν Ἑνετῶν ἐγκρατῆς ἐγένετο.

Καὶ πάλιν ἑτέρα νίκη περιφανῆς καὶ μεγάλη καὶ ἀξία μνήμης αἰωνίου ἐν τῷ κόσμῳ τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἐγεγόνει. Τὸν γὰρ Καίσαρα Ἀλέξιον τὸν ἐπίκλην Στρατηγόπουλον, ὃς καὶ τὰ ῥηθέντα νικητήρια Ῥωμαίοις ἐποίησε κατὰ τοῦ τῆς **18** Αἰτωλίας καὶ Ἠπείρου δεσπότη, στείλας πάλιν ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαῆλ, δοὺς αὐτῷ τινὰς τῆς τῶν Βιθυνῶν μοίρας ὡσεὶ ὀκτασχοσίους ἱπποτῆς καὶ ἑτέρους στρατιώτας ὀλίγους Θρᾶκας καὶ Μακεδόνας. Ὁ δὲ Καῖσαρ ὕβλων περᾶσαι νυκτὸς μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως ὀλίγον ἐγγύς, κατὰ συγχυρίαν συνήνησεν αὐτοῖς· γηραιὸς τι· ἀνὴρ· ὡς δὲ εἶδον αὐτὸν οἱ στρατιῶται, ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Καίσαρα. Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Καῖσαρ· « Πόθεν ἔρχῃ καὶ ποῦ πορεύῃ; » Εἶπε δὲ ὁ γέρον· « Ἐκ τῆς πόλεως. » Λέγει αὐτῷ ὁ Καῖσαρ· « Οὐκ ἔστιν ἀληθὴ ἃ λέγεις· νυκτὸς οὕσης· πῶς ἐξῆλθες τῶν τειχῶν; » Ὁ δὲ γέρον δειλιάσας ἔφη· « Ἔστιν ὀπὴ ὑποκεκρυμμέ-

omnium machinatores tum alii nonnulli homines auctoritate et generis splendore illustres Michaellem in clypeum sublatum imperatorem consalutant. Qua comperta injuria, Arsenius patriarcha quasi gladium sibi in præcordia deflgi sensit, atque execrationi horribili subjecit et eum qui consalutatus erat imperator, et a quibus erat consalutatus, ut homines perjuros et injustos seditiososque. Deinde re apud se pensitata et deliberata cum proceribus nonnullis tum clerici tum laici ordinis, satius arbitrabatur sacramentis gravissimis pueri tuefi vitam, ne Michael illi insidiaretur neve imperii ei eripiendi aut differendi consilium caperet. Quo facto, Michaellem Comnenum patriarcha ipse diademate ornavit regio, nec tamen perpetuum illi tribuit eam dignitatem, sed, cogente temporum rerumque ratione, rei publicæ eum fecit administratorem potestate imperatoria, donec hæres et successor legitimus ætatem maturiorem attigisset: tum sollo et omnibus insignibus imperatoris se abdicaret. Atque hæc rursus sanctiore etiam, quam priora, jurejurando confirmantur.

Rerum jam potitus Comnenus gravi bello decetavit cum Ætolorum et Epirotarum despota Michaelle, qui belli socios duos generos habuit, Manfredum, Siculorum regem, et principem Peloponnesi et Achaïæ. Romani, ingenti de hostibus repor-

ta victoria, multos eorum ceperunt, in quibus Peloponnesi et Achaïæ princeps redimendæ libertatis causa imperatori urbes tres minutissimas Peloponnest tradidit, Monembasiam, Leuctra Mainæ, quod antiquitus Tænarum promontorium dicebatur a Græcis, et Spartam Laconicam. Qua ratione enim Romani in Peloponnesi possessionem rursus pedem posuissent, ex tribus illis profecti urbibus insulam recuperarunt universam præter castella et regiones aliquot, quæ in potestate Venetorum manserunt.

Alia insuper victoria magna et præclara et per totum terrarum orbem perpetuo commemoranda illis temporibus reportata est. Alexium enim Cæsarem, cognomento Strategopulum, qui etiam priorem triumphum Romanis pepererat ex Ætolis Epirotisque actum, iterum imperator contra Michaellem rebellem mittit cum Bithynis equitibus circiter octingentis et aliis aliquot militibus et Thracia et Macedonia conductis. Is noctu cum copiis suis prope ad Byzantium trajecturas, in senem quemdam forte incidit, quem interceptum milites adducunt. Interroganti Cæsari, unde veniret et quo tenderet, ille ex urbe se venire respondit. Cæsar, « Falsa, inquit, narras: nox enim cum sit, quo pacto e mœnibus egredi poteris? » Terrefactus senex, « Occultus est, domine, inquit, cuniculus, præter me nemini, at mihi jam pridem co-

νη, κύριέ μου, τῆ γῆ, ἦν οὐδαίς οἶδεν εἰ μὴ ἐγώ, ἦν καὶ ἔκπαλαι γινώσκω· καὶ δι' αὐτῆς ἐξέρχομαι καὶ εἰσέρχομαι, ὅταν βούλωμαι, ἀνεμποδίστως. » Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ Καῖσαρ περὶ τοῦ τοιοῦτου πράγματος, χαρίσας ἐγένετο. Καὶ λέγει τῷ γέροντι πολλῶν δωρεῶν ἐπαγγελίας, ἵνα δεῖξῃ αὐτῷ τὴν τόπον, ὅπως καὶ ὁ Καῖσαρ εἰσέλθῃ ἔνδον τῆς πόλεως μετὰ τοῦ στρατεύματος. Ὁ καὶ ἐποίησε. Καὶ προστάξας πύρβαλεῖν ἐν τοῖς οἴκοις, εὐθύς ἐνέπρησε τὴν πόλιν κατὰ τόπους οὐκ ὀλίγους τὸ στρατεύμα· ἦν γὰρ καὶ πνεῦμα ἀνέμου βορέως πολὺ πνέον κατὰ τῆς πόλεως. Καὶ ἀνῆψεν ἡ φλόξ, καὶ ἀλαλάζοντες οἱ στρατιῶται, ἐνίκη Ῥωμαῖοις, ἔκραζον. 19 Οἱ δὲ Ἴταλοὶ τὸν θόρυβον ἀκούσαντες ἄφνω, μέγας ἐνέπεσε θόρυβος ἐπ' αὐτοὺς ἐκ τε τοῦ πυρός καὶ τῶν πολεμίων, καὶ γυμνοὶ ἐκ τῶν κοιτῶνων ἐξήρχοντο, καὶ φόβος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγένετο καὶ ἀπώλεια, καὶ ἡ νίκη τοῖς Ῥωμαῖοις περιφανής. Καὶ οὕτως ἡ βασιλεύουσα παντοκράτορικῆ βοηθεῖα καὶ διὰ στρατιωτικῆς ἐμπειρίας τοῦ Καίσαρος Ῥωμαῖοις ἐγένετο καὶ ἐκ τῶν Ἰταλικῶν χειρῶν ἠλευθέρωτο. Ἦν δὲ ἡ μεγαλόπολις κρατούμενη ὑπ' αὐτῶν ἔτη νθ', μῆνας γ' καὶ ἡμέρας δ'.

Ἀγγελεῖσα δὲ ἐν Νικαίᾳ ἡ τοιαύτη μεγάλη νίκη τῷ βασιλεῖ, ἐθαύμασε καὶ οὐκ ἐπίστευε πῶς μετ' ὀλίγου πάνυ στρατῷ ἐγένετο ἐγκρατῆς ὁ Καῖσαρ τῆς τοιαύτης καὶ τηλικαύτης πόλεως. Καὶ ἐκ δευτέρου ἕταρος ἑλθὼν ὁρμαῖος τὰς ἀγγελίας κομίζων τῷ βασιλεῖ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Καίσαρος γράμματα, ὡς εἶδεν, ἐπίστευσε καὶ τῷ Θεῷ χαριστήρια ἀπέδωκε, καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ γνώμης τῆς συγκλήτου πάσης διὰ τὴν νί-

κην τὴν θαυμαστὴν καὶ ἔργα μεγάλα ἃ ἐποίησεν ὁ Καῖσαρ εἰς ἀβύθσιν τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων, ἵνα εἰς πᾶσαν τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὁ τε πατριάρχης, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν τοῦ αυτοκράτορος φήμην εὐφημήσωσι καὶ μνημονεύσωσι 20 τὸν Καῖσαρα ὁμοῦ τοῖς βασιλεῦσιν ἐν ταῖς θείαις καὶ ἱεραῖς λειτουργίαις καὶ ἐν πάσῃ ἐτέρᾳ ἱεροτελεστῇ καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν μεγαλοφώνως· ὁμοίως καὶ τὰ παράσημα τοῦ Καίσαρος φορεῖν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ὥρα ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ ἐν παντὶ κειρῷ καὶ θριάμβους μεγάλους ποιήσαντες αὐτῷ, ὡς ἔθος ἦν ποιεῖν τοῖς νικηταῖς ἐν ταῖς τοιαύταις νίκαις. Ἐἶτα ἐξογκυθεὶς ταῖς τῆς τύχης νίκαις ὁ βασιλεὺς, γνωρίσας καὶ τῆς συγκλήτου τινας καὶ τοῦ δήμου πολλοὺς διαφυλάττοντας πρὸς αὐτὸν εὖνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ πίστιν, καὶ ἐπαρθεὶς τὴν διάνοιαν, μὴ φοβούμενος τοῦ φρικώδους καὶ φοβεροῦ ὄρκου οὕς κατενώπιον τοῦ τοῦ Χριστοῦ βήματος ἐποίησεν, ἀλλ' ἐξαποστείλας ἐλεεινῶς ἐστέρησε τῶν ὀφθαλμῶν τὸν διάδοχον καὶ κληρονόμον τῆς βασιλείας Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν δεκαετῆ ὄντα, καὶ οὕτω ἀνύποπτον φόβου παντὸς τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ κατεστήσατο. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ πατριάρχης τὴν τοῦ τάλαιπύρου κληρονόμου τῆς βασιλείας τύφλωσιν, χερσὶ μὲν ἔτυπτε τὰ στέρνα, ξίφει δὲ ὡς εἰπεῖν ἐτέτρωτο τὴν καρδίαν. Γῆ καὶ ἡλίψ τὴν ἀδικίαν ἐβόα καὶ τὰ στοιχεῖα πρὸς ἐπικουρίαν ἐπέκαλεῖτο, κλαίων καὶ στενάζων καὶ τὸν πώγωνα χερσὶν ἐκρίζων. Καὶ μετὰ λίθων ἀγρίων τὸ στήθος καὶ τὰ γόνατα ὀδυρόμενος ἔτυπτε, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους ἐβρίπτει κρίζων γοερώς. « Ὁ φρίξον ἦλιε, ὦ στέναζον γῆ, καὶ κλονουμένη

gnitus, per quem, quoties libet, libere egredior ingrediorque. » His auditis Cæsar gavisus senem magnis præmiorum conditionibus cohortatur, ut sibi in urbem cum exercitu intraturo eum locum demonstraret. Voti compos factus, ignem ædibus injici jubet, atque illico locis haud paucis urbem milites incendunt. Aquilo qui forte flabat vehemens suscitabat flammam, militesque exultantes victoriam conclamabant. Latini, repentino tumultu exciti, hostium et incendii conspectu vehementer consternantur; plerique nudi e cubilibus prosiliunt et ingenti cæde trucidantur: Romanis præclara constat victoria. Tali modo Cpolis auxilio Dei omnipotentis et Cæsaris peritii rei militaris Romanis restituta est et ab Itolorum manibus vindicata, in quorum potestate fuerat annos novem et quinquaginta, menses tres et dies quatuor.

Nuntiata Nicæam magna hæc victoria fide carere videbatur imperatori, miranti, quo pacto cum perexigua manu Cæsar tali ac tanta urbe positus esset. Postquam deinde alius advenit nuntius idque cum litteris ab ipso Cæsare conscriptis, tum demum his lectis dubitationem a se amovit, Deoque gratias egit, atque, consentientibus patriarcha et omni senatu, propter victoriam illam admirabilem et præclara faciورا, quibus Cæsar auxisset Romanum

imperium, ejus nomen toto regno a patriarcha, archiepiscopis, episcopis et universa concione in divinis sacrisque liturgiis et omnibus aliis sanctorum ecclesiarum actionibus post imperatorem unacum principibus clara voce commemorari ac laudari jussit. Præterea constituit, ut insignia Cæsaris gestarentur quotidie, quavis hora et loco, donec ejus vita suppeteret, eidemque triumphii eximii agerentur, quales victoribus in ejusmodi victoriis agi solebant. Deinde his fortunæ blanditiis inflatus imperator, præsertim cum optimatum quorumdam et plurimorum civium erga se propensionem, fidem et charitatem perspexisset, animos ac spiritus captebat, nec quidquam velitus dira et horribilia sacramenta, quibus coram Christi tribunali se obstrinxerat, hæredem imperii Joannem Lascarium, novem tum annos natum, ablegavit et miserabiliter oculis privavit, ac sic omnis expertus metus sibi met vindicavit imperium. Patriarcha ubi comperit infelicis pueri executionem, manibus pectus plangere et gladio, ut ita dicam, perfodi, terra ac cælo scelestum facinus queri et elementa ipsa ad ulciscendum invocare, gemitus et lacrymas fundere, barbam evellere et saxo aspero pectus ac genua contundere, caput demittere et lugubriter exclamare: « O sol, horresce, o tellus, ingemisce et con-

βόησον τὴν ἀδικίαν καὶ **21** ἐπιβουλήν καὶ ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπότητα. » Ὡς δὲ ὁ πατριάρχης μὴ ἔχων τί ἕτερον πράξει, ἐν ἀφορισμῷ ἀλύτῳ τὴν βασιλέα καὶ τοὺς συνίστορας καὶ συνηγόρους καθυπέβαλε, καὶ τὴν ἐκκλησίαν παρατηρήσάμενος καὶ τὸν θρόνον ἐν τῷ ὄπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἀσκητηρίῳ ἔχετο. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤλθεν ἡ βασιλεία, ὡς εἰρήκαμεν, ἐπὶ Μιχαὴλ τὸν πρῶτον τῶν Παλαιολόγων, ὡς μὴ ὤφειλεν.

γ'. Οὗτος μὲν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, μετὰ τὸ κερδήσει τὴν πόλιν καὶ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ, τὸν διαδράσαντα βασιλέα Βαλδουῖνον ἀκούσας εἰς Ἰταλίαν ἀφικόμενος καὶ μετὰ Καρόλου τοῦ ῥηγῆς τῆς Ἰταλίας καὶ ἐτέρων αὐθεντῶν ὁμονοήσαντα, καὶ συνθήκας ἀνά αὐτῶν ποιησάντων ἵνα κατὰ τῆς βασιλευσύνης τῶν πόλεων διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης παρασκευάζονται ἐλθεῖν, ἵνα πάλιν τὸν Βαλδουῖνον εἰς τὴν ἀρχὴν ἦν ἀπόλεσεν ἀποκαταστήσῃ, καὶ τὴ τῆς πόλεως ἀσθενὲς θεωρῶν καὶ οὐκ ἔχων ἕτερόν τι πράξει, διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν πάππαν Ἀλέξανδρον περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνωσεως, εἰ μὴ μόνον ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν τοιαύτην ἐπιχείρησιν. Καὶ ὁ πάππας ἀσμένως τὴν πρεσβείαν δέχεται, καὶ ὀπίσχεται ἐκτελεῖσαι ὅποσα τῷ βασιλεὶ ἀρεστά. Καὶ ἡ ἐνωσις ἐγεγόνει ἐπ' ὄρω τριῶν κεφαλαίων, πρῶτον ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνοῦσαι τὸν πάππαν μνημονεύεσθαι μετὰ τῶν ἐτέρων τεσσάρων πατριαρχῶν, **22** δεῦτερον δὲ τοῦ ἐκκλητίου τὸν βουλούμενον ἐξεῖναι πρὸς αὐτὸν καθάπερ ὡς μείζον ἀνατρέχειν δικαστήριον, τρίτον τοῦ πρωτεύειν ἐν πᾶσι· περὶ δὲ τῶν ὅσα αὐτοὶ καινοτομοῦσιν οὐδὲν ἐβρέθη. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἱερεὺς τῆς Ἐκκλη-

cnssa atrocissimum crimen, insidias, sævitiam, immanitatem ulciscere. » Quia vero non habebat, quod aliud faceret, imperatorem ejusque socios ac conscios anathemate perpetuo constringit; deinde relicto solio patriarchali in monasterium a se constructum secedit. Hoc igitur modo, quo nequaquam debebat, imperium ad Michaellem pervenit, primum e Palæologis imperatoremi.

3. Hic in recuperatam urbem ingressus, cum profugum Balduinum regem in Italiam pervenisse audivisset et cum Carolo, Itatorum rege, aliisque principibus se conjunxisse atque pactum esse, ut terra marique Cpolim proficiscerentur, regnum, quod amisisset, sibi restitutum, cumque urbis cerneret infirmitatem, nec, quid aliud ageret, videret, a. Alexandrum papam legatos misit de conciliandis ecclesiis, modo ille istam impediret expeditionem. Papa legationem benigne excipit et, quæ expetat imperator, facturum se pollicetur. Conciliatio convenit in tres has conditiones. Prima erat, ut in sacris hymnis papa cum reliquis quatuor patriarchis nominaretur; altera, ut integrum esset cuilibet, ad eundem ut summum judicem provocare; postrema, ut papæ in omnibus rebus concederetur principatus. Hæc quæ novabantur, cum initio celata essent, sacrum clericorum collegium non quiete ferebat, sed concitabat plebem, ita ut gra-

σίς κατάλογος οἷκ ἡρέμισε καὶ τὸν ἐχλον ἀνέσειεν, ὡς μέγαν ἐντεῦθεν ἐγείρεσθαι Ὀρόβον καὶ ἐπὶ μέγιστον κορυφοῦσθαι τὰ πράγματα κλύδωνα. Καὶ ὁ βασιλεὺς οἰκονομῆ ἔλεγε γενέσθαι τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ καινοτομίᾳ, καὶ τῶν μὴ πειθωμένων πολλοὺς ἐμαστίγωσεν καὶ ἐκάκωσεν καὶ ἐξώρισεν. Καὶ ταῦτα πᾶσι μεθοδεύων ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ὠφελήθη ἢ κατώρθωσεν. Ἀλλὰ τοῦ Καρόλου καὶ Βαλδουῖνου μετὰ στρατοῦ πολλοῦ κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐλόθοντων καὶ πολέμου γεγονότος, ἡ ἀμαχος δύναμις τῆς βουλᾶς καὶ τῆς δυνάμεις τῶν Ἰταλῶν ἀπρίκτους καὶ ἐξημιωμένους μετὰ ἀισχύνης ἀπέπεμψε, καὶ τὸ τοῦ Δαβὶθ θεῖον βῆτον ἐπληρώθη τὸ, « Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ἐλπίζων ἐπ' ἀνθρώπων. » Καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ πάλιν ὁ στόλος τῶν Ῥωμαίων τὸν τοῦ Καρόλου στόλον ἐτρόπωσεν· εἶτα ἐξελθὼν προσέλαβε καὶ τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσους μικρὸν πιάσας, Ῥόδον τε καὶ Κῶον, Χίον καὶ Λήμνον καὶ ἄσας ἑτέρας, αἱ τοῖς Λατίνοις ἐδοῦλευον. Ἀρσένιος δὲ ὁ πατριάρχης τὸν θρόνον **23** κατὰλιπὼν, χειροτονεῖται Γερμανὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως. Εἶτα δὲ πάλιν ὁ Γερμανὸς ἀκούων ὑβρίζεμενος ὡς παρανόμως τὸν θρόνον ἔχων τοῦ Ἀρσενίου ἐτι ζῶντος, παρεχώρει τοῖς βουλομένοις τὸν θρόνον· καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Ἰωσήφ, πατριάρχης, ἔτη δύο, εἶτα ὁ Βίκκιος ὁ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας χαρτοφύλαξ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείᾳ τοῦδε τοῦ αυτοκράτορος διὰ τοὺς πολέμους τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἀρχῆ τῶν δεινῶν τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐγεγόνει παρὰ τῶν Τούρκων ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ γὰρ πόλεμον ἔχων μετὰ τῶν Τούρκων, τὰ τῶν Ῥωμαίων

ves inde orientur tumultus et fluctus rerum omnium excitarentur vehementissimi. Imperator prudenti consilio, non studio novandi, duci se aiebat, atque eorum, quos non sedaret, multos flagellavit vel mutilavit vel ejecit. Cæterum hæc omnia frustra laboravit, nec quidquam effecit aut præcavit. Etenim cum Carolus et Balduinus magno cum exercitu contra imperium Romanum profecti bellum commovissent, invicta nostrorum virtute consilia copiæque Latinorum re infecta et cum damno atque ignominia repulsa sunt, et comprobatum est divinum Davidis dictum. « Exsecrandus est, quicumque confidit homini. » Etiam mari Romana classis classem Caroli dissipavit; atque mox cum navibus egressus imperator Ægæi maris insulas levi oppugnatione recuperavit, Rhodum, Coo, Chium, Lemnum, et quotquot alias Latini occuparant. Arsenius cum se abdicasset patriarchatu, excipitur a Germano, archiepiscopo Adrianopolis, qui rursus ipse, cum male audiret ut injuria, vivo Arsenio, ea ornatus dignitate, solium cupientibus concessit. Subrogatur huic Josephus, qui patriarchatui annos duos præfuit; dein Beccus, Magus Ecclesie chartophylax.

Commeno regnante, e bellis in Europa contra Latinos gerendis magna illæ calamitates ortæ sunt, quas Romano in Asia imperio Turcæ indixerunt.

εις ἄκρον ἐσφάλησαν καὶ εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν, καὶ ἐν τῷ φεύγειν πολλοὺς οἱ Τοῦρκοι ἀπέκτεινον καὶ ἤχμαλώτισον· αὐτοὶ δὲ πάντοτε ἐφευγον παρὰ τὸν ποταμὸν ἀμεταστρεπτοί. Καὶ ὄσσην ἀιχμάλωτον ἔσχον γῆν οἱ σατράπαι αὐτῶν, αὐτὴν διελόμενοι· ἐδήρωσαν πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης τῆς περὶ τὸν Πόντον καὶ Γαλατίαν ἕως θαλάσσης τῆς περὶ Λυκίαν καὶ Καρίαν καὶ τὸν ποταμὸν Εὐρυμέδοντα. Καὶ οὗτος ὁ πόλεμος ἀρχὴ ἦν καὶ αἰτία καὶ ἀφορμὴ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας καταστροφῆς. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπηγορευκῶς πολυχίνοις συχοῖς τὸν ποταμὸν Σαγγάριον ὠκύρωσεν, ἵνα μὴ ἀποβάντες κυριεύσασιν καὶ τῆς Βιθυνίας.

24 Ἐγέννησε δὲ υἱοὺς δύο, Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν πορφυρογέννητον, καὶ θυγατέρας τρεῖς, Εἰρήνην, Εὐδοκίαν καὶ Ἄνναν. Καὶ ἐν τῷ Θετταλικῷ πολέμῳ ἐρχόμενος καὶ ἐν τινι χωρίῳ εὐρισκόμενος λεγομένην Παχωμίον καὶ Ἄλλαγῆς, νόσος ἐνοσκήπει δεινὴ περὶ τὴν καρδίαν, θάνατον σύντομον ἀπαγγέλλουσα· καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ διὰ ἡμερῶν δύο τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν ἐπὶ ἔτους ᾿Ψψιχα, Ἰνδικτιῶνος ἰδ', ἐτῶν ὀπάρχων ἐξήκοντα καὶ ὄκτω, ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς κύριος Ἀνδρόνικος θνηκαῦτα παρῶν τῆς νενομισμένης τοῖς βασιλεῦσι ταφῆς τὸν πατέρα οὐκ ἤξιωσεν, ἀλλ' οὐδ' ὅποια δημόταις ἢ ἀπόροις ἐφείται· μόνον δὲ κελύσας νυκτὸς τινας ὀλίγους ἄνδρας πόρρω τοῦ στρατοπέδου τὸ πτώμα ἀπαγαγεῖν, πλείστην ἐπισώρευσαν γῆν, ἵνα ῤη θηρίων στόμασι τὸ βασιλικὸν σῶμα διαμερισθῇ.

Nam in Paphlagonia Romani cum Turcis bellantes graviter afflicti inque fugam conversi sunt, quorum in fluminis ripa trepidantium magnam partem Turcæ aut occiderunt aut ceperunt. Deinde eorum satrapæ quotquot occuparant regiones, eas omnes inter se distributas populabantur, a Ponto et Galatia ad mare usque Lycum et Carium et Eurymedontem fluvium. Atque hoc quidem bellum evertendi imperii Romani initium, causa et occasio fuit. Cæterum imperator, fessus tantis malis, ripas Sangarii fluminis frequentibus oppidis communivit, ne in ipsam quoque Bithyniam Turcæ descenderent.

Procreavit filios duos, Andronicum imperatorem et Constantinum Porphyrogenitum, filias tres, Irenen, Eudociam et Annam. Cum ad bellum Thessalicum proficiscens in locum quemdam Pachonium et Allagen appellatum venisset, gravi quodam morbo cordis correptus, qui citissimam præsignificabat mortem, ibidem biduo post animam efflavit, anno ab orbe condito 6791, indictione xiv, ætatis anno octavo et sexagesimo, imperii quinto et tricesimo. Filius ejus Andronicus imperator, qui tum præsens aderat, sepultura imperatoribus legitima patrem non honestavit, imo ne ea quidem, quæ plebeis et inopibus concedi solet, sed paucis quibusdam hominibus mandavit, ut noctu cadaver procul a castris elatum multa terra obruerent, ne

Α Τὸ δὲ αἶτιον ἡ τοῦ ἄρθου τῆς Ἐκκλησίας ἐδύματος παράτροπή, ἥ ζῶν μὲν ἐκεῖνος, ὡς εἰρήκαμεν, ἐχρήσατο.

δ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρὸς τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον ἡ τοῦ κράτους καὶ τῶν βασιλικῶν σκῆπτρων μετέθετο διαδοχὴ, εἰς ταραχὴν οὐκ ὀλίγην ἦλθον τὰ πράγματα· ἵνα δὲ μὴ νεωτερισμοῖς **25** γένηται ἀγανισμοὶ, αὐτὸς συνετὸς ὢν καὶ προθεωρῶν τὰ ἐρχόμενα ἤτοι μέλλοντα πάντα σάλον καὶ σκάνδαλον φρονίμως ἐκυθέρησε, καὶ τὰ ὅσα ἀρεστὰ τοῖς ὑπκόμοις ἐποίησε. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν τῆς Ἐκκλησίας κτᾶστασιν καὶ διόρθωσιν ἐπρομηθεύσατο καὶ ἐποίησε· ζῶντος γάρ τοῦ πατρὸς, ὡς ἔφημεν, ἐκρυθεῖ καὶ θεσπίσματα βασιλικά καὶ διδάγματα διεπέμποντο τὴν τῆς Ἐκκλησίας διόρθωσιν εὐαγγελιζόμενα καὶ ἅμα τοὺς διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ζῆλον ὑπερορίους κατάγοντα. Καὶ τὸν πατριάρχην Βέκκον εὐθὺς ἐκ τοῦ θρόνου καταβίβισαντες ὡς τὰ Λατίων φρονούonta, διαδέχεται δὲ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μοναχὸς τις Ἀθανάσιος τοῦνομα, παιδιόθεν τοῖς ἀσκητικοῖς γυμνασμένους πόνοις, διατρίβων δὲ ἐν τοῖς τοῦ Γάνου ἕρεσιν, ὀρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας λεγομένης Ἀνδρούσης· καὶ διὰ τοῦτο μὲν προστάξει βασιλικῆ καὶ ψήφῳ συνοδικῆ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα Ἀνδρούσαν ἐπισκοπὴν ἐτίμησε, καὶ τῆ μητροπόλεϊ Μονεμβασίας ὑποτάσσεισθαι. Μετὰ δὲ τὴν καθάρσειν καὶ ἐξορίαν τοῦ πατριάρχου Βέκκου τοὺς ἐτέρους ἀρχιερεῖς τοὺς συγκοινωνοὺς τῆ γνώμῃ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου μετ' αἰσχύνῃ πάντας τῆς ἀρχιερωσύνης ἐγύμνωσεν. Καὶ ἕτερα

augustale corpus a bestiis dilaniaretur. Cujus rei causa fuit, quod Michael, dum vivebat, ut supra a nobis expositum est, a vera Ecclesiæ doctrinâ desciverat.

§. Posteaquam deinceps ad Andronicum, filium ejus, imperium et regia potestas transiit, tumultus haud levis exorti sunt. At ille, ne quid novandis rebus detrimenti afferret, ut vir intelligens futuri- que prospiciens, omnes fluctus et offensiones prudenter temperabat atque civium voluntati se prestabat facilem. Ac primum quidem, cum patre vivo dissimulasset, ut diximus, consilia sua, corrigendæ et componendæ Ecclesiæ operam dedit. Atque circummisit, decreta edictaque, quibus correctio illa denuntiabatur et revocabantur ii, qui ob ejusdem Ecclesiæ studium exulabant. Itaque Beccum patriarcham, ut qui sentiret cum Latinis, solio statim depulsus monachus quidam, Athanasius nomine, excepit. Is a puero vitam colnerat asceticam in Gani montibus, e Peloponneso oriundus, patria Andrusa, quam ob id ipsam auctoritate imperatoris et suffragio synodi episcopatus dignitate honestavit, Monembasiæ metropoli subjectam. Exauctorato et ejecto Becco, Ecclesiæ antistites reliquos Michaelis imperatoris et patriarchæ assecelas omnes cum dedecore loco movit. Ac præterea alia lugenda facinora edita sunt ab Ecclesiæ tum principibus. Militum autem in tuenda re publica

οκίναδα ἀξία θρήνου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγῆνασι παρὰ τῶν τότε ἀρχιερέων. Καὶ τὸ φιλότιμον, ὡς σύνθετος, τοῖς στρατιώταις ἔπειτα μὲν ἀσμενος ἐδωρήσατο· καὶ τὴ ὑπήκοον πᾶν χαρᾶς ἐνεπλήσθησαν.

26 Ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ πόλει, καὶ εἰς μνήμην ἐληλυθὼς ὡν ὁ πατήρ ἔπραξε κατὰ τοῦ νέου Ἰωάννου τοῦ Λατκάρειος, ᾧ καὶ ἡ τῆς βασιλείας μᾶλλον προσήκει διαδοχῇ, καὶ τῆς συνειδήσεως κέντρον πληττόμενος, καὶ μείζονα τῶν ἀρετῶν τὴν διάκρισιν ἔχων, ἤκε παρὰ τὸν τυρλωθέντα δι' αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν τινι πολυχίνῳ τῆς Βιθυνίας, εὐρισκόμενος, καὶ ἰδὼν αὐτὸν καὶ τὰ ἀνήκοντα παραμυθούμενος καὶ μεγάλῳ σχήματι ταπεινώσεως συγχώρησιν αἰτῶν παρ' αὐτοῦ, οὐκ εἰδὼς ἃ ὁ πατήρ ἐποίησε· καὶ ἐὰν ἦν δυνατόν καὶ ἀρεστὸν ὑπάρχει, ἵνα τὴν βασιλείαν πάλιν μερίσῃ καὶ πᾶσα ἐξουσία εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἔσται· καὶ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἀφθόνως πάντα καὶ πλουσίως παρέσχεν αὐτῷ διὰ τοῦ βίου. Ὁ δὲ πεπραχὼς καὶ πράττεσθαι προσεταχὼς ἀσμενος ἀπῆει πρὸς ἑω.

Ἀνεψύθησαν δὲ τινες διαβολαὶ κατὰ τοῦ πορφυρογενήτου αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλείας ἔρωτι τρέφεται· καὶ στείλας πιάσας αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς συνομιλοῦντας γνησίως, ἐν οἷς ὁ προὔχων ὑπῆρχε τὰ μάλιστα καὶ πλούτῳ καὶ γένους λαμπρότητι καὶ ἐν στρατηγίαις περιδότητος Μιχαὴλ Στρατηγόπουλος ὁ Μελισσηνός, ὃς καὶ ἐν δεσμοτηρίοις καθιέργνυται, καὶ πολλὰ ὡν ἐκέκτητο ἀγαθῶν ἐδημοσιεύθησαν.

27 Ἐγέννησε δὲ υἱὸς ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος τούσδε, Μιχαὴλ τὸν βασιλέα καὶ

servorem Andronicus pro consuetudine libens remuneratus est, civisque omnes implevit lætitiis. In urbem reversus ac recordatus, quæ in puerum Joannem Lascarium pater admisisset, præsertim cum illi potius deberetur imperium, angore conscientie stimulatus, utpote æqui rectique sensu patre præstantior, juvenem suo commodo excæcatum in oppidulo quodam Bithyniæ convenit. Allocutus eum, quemadmodum decebat, vultu admodum demisso veniam petit eorum, quæ se in scio pater in illum statuisset; cohortaturque, ut, si fieri posset et ipsi acceptum esset, partiretur imperium summaque in illius manus rediret potestas. Ad vitam quæ erant necessaria, omnia illi, quoad in vivis erat, affatim suppeditabat. Hæc cum fecisset atque ut fierent, imperasset, hilaris in orientem profectus est.

Intendebantur criminationes quædam Constantino Porphyrogenito, imperatoris fratri, ut imperii appetenti. Missis satellitibus, ipsum comprehendit cunctosque ejus familiares, in quibus præ cæteris tum divitiis tum generis claritate et belli peritia eminebat Michael Strategopulus Melissenus, qui et ipse cum reliquis in vincula conjicitur, bonis, quæ possidebat, magna ex parte publicatis.

Procreavit imperator Andronicus filios hosce: Michaelē imperatorem et Constantinum despotam

Κωνσταντῖνον τὸν δεσπότην ἐκ τῆς Οὐγγρων πρώτης αὐτοῦ συζύγου· ἐκ δὲ τῆς δευτέρας Εἰρήνης τῆς ἀπὸ Λογγοβαρδίας, τῆς ἐπ' ἀδελφῇ θυγατρὸς τοῦ ῥηγῶς Ἰσπανίας, ἀπογόνου δὲ μαρκιωνος Μοντεφεβράτου τοῦ κληρωσαμένου τὴν Θεσσαλονικίαν, ὡς προσέφημεν, ἧς καὶ ῥῆξ Θεσσαλίας ἐγεγόνει ὅτε οἱ Ἴταλοι τῆς Ῥωμαίων γῆς ὀλίγον καιρὸν τινα ἐγκρατεῖς ἐγένοντο, ἐγέννησεν οὖν Ἰωάννην Θεόδωρον καὶ Δημήτριον καὶ θυγατέρα ὀνόματι Σιμωνίδα, ἣν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα ὁ δεσπότης Σεβασίας. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης γυναῖκα συζευχθεὶς ἄπαις τέθνηκεν· ἡ δὲ βασιλὶς καὶ δέσποινα Εἰρήνη ἐνήγατο εἰς τοῦτο μάλιστα. Ζηλότυπος ἦν ὡς μητρικῶς, καὶ περὶ τὸν προγόνον ἔτρεφεν. Ὅθεν οὐ διέλιπε νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἐνοχλοῦσα τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, ἵνα καὶ τοὺς υἱέας αὐτῆς κοινωνοὺς καὶ συμμεριστάς καταστήσῃ τοῦ κράτους. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀδύνατον εἶναι ἔλεγεν τὴν μοναρχίαν Ῥωμαίων πολυαρχίας ποιῆσαι. Πολλὰ δὲ πράξασα καὶ εἰπούσα καὶ τῶν ἐλπιδῶν ψευθεῖσα, θυμῷ ληφθεῖσα καὶ λύπῃ, πλείστα χρήματα τῷ ἑαυτῆς υἱῷ Θεόδωρῳ δώσασα εἰς Λογγοβαρδίαν ἀπέστειλε, καὶ μαρκίωνα **28** τοῦτον τῆ ἑαυτῆς πατρίδι κατέστησε. Ἐκεῖσε δὲ γυναῖκα συζευχθεὶς τὸ γένος Σπίνουλα καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἐγέννησεν.

ε'. Ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος ἐκ τῆς Ἀσίας τὰ μέγιστα τῶν κακῶν ἀνεβράγησαν πελάγη. Συνασπισμῶν οἱ τῶν Τούρκων σατράπαι ποιήσαντες πάλιν, ἐν οἷς ὑπῆρχεν εἰς τῶν σατραπῶν καὶ ὁ Ὀθμάνης, νεωστὶ πάντα τόπον κατέδραμον ἄχρι θαλάττης ἀκτῶν. Τῇ νίκῃ ἐκεῖνη

ex Hungarorum regis filia, conjugē priore; ex altera, Irene, e Lombardis oriunda atque filia sororis regis Hispaniæ et nepti marchionis Montisferratenensis, ejusdem, qui Thessalonicam, ut ante explicavimus, nactus est et Thessalorum rex fuit, quando Latini aliquandiu Romanorum tenuerunt provincias, ex hac igitur procreavit Joannem, Theodorum, Demetrium et filiam Simonidem, quam Serviæ despota sibi junxit matrimonio. Et Joannes quidem uxori junctus, nullis tamen susceptis liberis decessit. Cæterum Irene imperatrix studiosissime sua quædam sequebatur consilia. Invidiose, ut novæ, filium natu maximum habuit, nec unquam cessavit imperatorem maritum urgere, ut suos filios imperii consortes et participes faceret. Negabat imperator fieri posse, ut monarchia Romanorum ad polyarchiam redigeretur. Itaque multa rebus ac verbis experta, tandem, cum spe sua excidisset, ira et dolore abrepta Theodorum filium cum grandi pecunia in Longobardos misit et patriæ suæ consuitum marchionem. Ibi is e gente Spinularum ducta uxore, utriusque sexus liberos generavit.

5. Imperante eo, quem diximus, Andronico, ingentes calamitatum fluctus in Asia concitati sunt. Etenim Turcarum satrapæ, in quibus unus erat Othmanes, sædere conjuncti modo omnes tractus ad mare usque pervagari cœperant, ac victoria

Ορασω θέτες, διὰ τοῦ Ἐλλησπόντου ἐν τῇ Χερρόνησῳ ἡ ὡς ἀνδραπόδοις ἐχρήσαντο· καὶ οὐκ ἤλειον τινὰ τῆς Θράκης παράσαντες πᾶν κακὸν καὶ δεινὸν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι διέπραξαν, καὶ πολλὸν τόπον διήρχοντο ληίζοντες, ὥστε μήτε ἀροτριᾶν μήτε σπείρειν οὔτε τῶν πόλεων ἐξείναι ἐδύναντο ἐπὶ ἔτος ἕν καὶ μήνας δέκα. Ἐτυχε δὲ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς καιροῖς; ἐκείνοις, ἐμπειεῖν Λατινὸν τινα, Καταλάνον τὸ γένος, Ῥογέριον τοῦνομα. Ἀθροίσας; ἐκ τῆς κίτῳ Ἰβηρίας στρατοπέδον, καὶ τριήρεις τέτταρας πληρώσας, ληστρικὸν ἰδέως μετῆει βίον, δεινότατος ἐν τούτῳ γενόμενος; οὐ μόνον γὰρ ναυαὶ φορτίοις ἐπατίθετο, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς δὴ τὰς μεγάλας τῶν νήσων ἐσκύλευσε, καὶ φοβερὸς ἐν τῇ κάτω θαλάσῃ ἐδόκει εἶναι. Ἐδοξε τοίνυν τούτῳ τῷ ἀρχόντι διαπρεσβευσταμένῳ πρὸς τὴν βασιλεῖα Ἀνδρόνικου συμμαχῆσαι αὐτῷ κατὰ τῶν Τούρκων· καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν πρεσβείαν δεξάμενος, ἀρας ἐκείνος ἐκ τῶν ἐσπερίων 29 πρὸς τὴν Ἰουζάντιον ἔρχεται, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ δεσχιλοῦ; ἀνδρας μαχικοῦ;. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῷ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφφικίῳ τούτου ἐτίμησε. Μετ' ὀλίγον δὲ ἦκει καὶ ἕτερος; Καταλάνος τοῦνομα Πριγκέρως Τέντζας, συγγενῆς τοῦ Ῥογερίου. Καὶ ὁ βασιλεὺς μὲν τὴν τῶν χρημάτων δαπάνην τὴν ἀρκοῦσαν περὶ τὰ ἐκείνων ἐνδύματα καὶ δωρεὰς καὶ τὰ ἐπιλοιπα σιτηρέσια εἰς πλησμονὴν δίδωκεν· ὀλίγου δὲ καιροῦ παρελθόντος διέβισαν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ στρατοῦ τοῦ πολεμεῖν τοὺς ἐχθροὺς. Καὶ οὐ περὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῖς ἐμελεν, ἀλλὰ τὸ ὑπὸν πλεῖστα ἐλύπου. Καὶ τί χρὴ λέγειν ὅποσα εἰργάσαντο κακὰ παρόντες καὶ δεινά; Τοῖς Χριστιανῶς ἀνδράσι τε καὶ γυναῖξιν οὐδὲν ἀμεινον

ἢ ὡς ἀνδραπόδοις ἐχρήσαντο· καὶ οὐκ ἤλειον τινὰ δακρύοντα, ἀλλὰ τοῖς ὑπηκόοις; μᾶλλον ἐποιοῦν κακὰ ὑπὲρ ἀσεβεῖς καὶ ἐχθροὺς. Καὶ ἦν ἰδεῖν οὐ μόνον τὰς οὐσίας ἀρπάζοντας τῶν ταλαιπώρων Χριστιανῶν, ἀλλὰ θυγατέρας καὶ γυναῖκας ὑβρίζοντας. Πρεσβῦται δὲ καὶ ἱερεῖς; ἐδεσμεύοντο καὶ ἐμαστιγοῦντο. Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς θυμῷ ἐτήκετο καὶ τινος μηχανῆς βοηθούσας ἰδέετο. Διαβαίνειν πρὸς τὴν Θράκην τὴν Ῥογέριον μετὰ τοῦ στρατοπέδου ἐκέλευσε πρὸς τὸ τῆς Καλλιουπόλεως φρούριον. Καὶ τὸ στρατόπεδον ἐκεῖ καταλείπων πρὸς τὴν βασιλεῖα ὁ Ῥογέριος μετὰ τινῶν εἰς προυσκύνησιν ἔρχεται. Οὐ γενομένου 30 ὁ βασιλεὺς τοὺς παρεστῶτας εἰσφῆρεις προστάξας τούτους κατέκτεψαν. Μαθόντες δὲ οἱ ἕτεροι Λατινοὶ οἱ ἐν τῇ Καλλιουπόλει τὰ γενόμενα εἰς ἀποστασίαν ἐτρέπησαν, καὶ τοὺς ἐκείσε Ῥωμαίους; κατέσφαξαν, τὰ δὲ τείχη ὀχυροῦσαντες κράτιστον ἄρμητήριον εἶχον καὶ μετὰ τῶν Τούρκων ὁμονοήσαντες εἰς φανερὰν ληστείαν καὶ ἀρπαγὴν ἐξῆλθον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὰς Θρακικὰς καὶ Μικεδονικὰς δυνάμεις λαβὼν ἦλθε κατ' αὐτῶν, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐξημωμένους ἐπανάστρεψεν. Εἶτα οἱ ἀβχηγοὶ αὐτῶν διαφερόμενοι ἐμερίσθησαν, καὶ τινὲς μὲν πρὸς τὴν βασιλεῖα ἦλθον, ἕτεροι δὲ μετὰ τῶν Τούρκων ἐστράτευον, ἕτεροι δὲ ληστεύοντες τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπορίζοντο, ἕως καὶ εἰς τέλος ἐξουθενήθησαν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ στρατὸν πάλιν συναθροίσας ἔρχεται πρὸς τὴν Χερρόνησον κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τοσοῦτον ἐσφάλη· καὶ αἰφνιδίως τὴν στρατὸν οἱ ἐναντιοὶ περικυκλώσαντες, εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν οἱ

feroces, per Hellespontum in Chersonesum Thraciae trajecti, omne malorum scelerumque genus ediderunt latrocinisque multas regiones ita vexarunt, ut nec arare, nec serere nec ex oppidis egredi per unum annum et menses decem liceret. Accidit eodem tempore, ut Latinus quidam adveniret, natione Catelanus, nomine Rogerius. Is, ex inferiore Iberia collectis copiis et trifremibus quatuor impletis, libere piraticam faciebat, in qua exercitatissimus erat. Etenim non solum naves onerarias aggrediebatur, sed etiam magnas depopulabatur insulas et mare inferum habebat infestum. Huic igitur duci visum est, legatione ad imperatorem Andronicum missa, societatem cum eodem contra Turcas pacisci. Legatis ab Andronico auditis, ipse Rogerius, cum bellicoso exercitu duorum millium ex occidente Cpolim profectus, magni ducis dignitate ab imperatore ornatur. Paulo post alius Catelanus supervenit, Pirincerius Tentzas nomine, Rogerii cognatus. In horum vestimenta, donativa et rem frumentariam ubi imperator sumptum fecit liberalissime, brevi tempore interjecto, in Asiam cum exercitu trajiciunt ad debellandos hostes. At de hostibus illi parum solliciti, Romanos gravissime premunt. Quid commemorem, quanta quocumque venerunt, mala ediderint et scelera? Christianos tum viros tum feminas nihilo

nilius quam mancipia habuerunt; nullius lacrymas miserati, gravius, quam ipsi hostes et impii, Romanos vexarunt. Videres Christianorum infelicium non solum bona direpta, sed etiam filias et uxores vitiatas, senes et sacerdotes vinctos et flagellatos. Quæ ut rescivit imperator, ira contabuit nec consilium reperit, quo his malis mederetur. In Thraciam ad oppidum Calliopolim cum copiis transire jussus Rogerius, relicto illic exercitu, cum paucis ad salutandum imperatorem venit. Qua ille usus occasione, satellitibus, qui præsto aderant, statim mandat, ut Rogerium et comites ejus obruncent. Quod cum audissent reliqui Latini, qui erant Calliopoli, ad defectionem conversi Romanos trucidarunt; deinde oppido probe communito, utebantur eo ut receptaculo firmissimo, atque, facta cum Turcis conspiratione, in aperta latrocinia ac rapinas erumpabant. Michael, cum Thraciis et Macedonicis copiis contra eos profectus, frustra cum iis decertavit, imo verum cum damno et jactura rediit. Mox autem illorum duces discordes facti, partim in partes imperatoris, partim ad Turcas concesserunt: nonnulli etiam tum latrociniiis quæsierunt victum, donec postremo consumpti perierunt.

Imperator Michaeli, coacto rursus exercitu, in Chersonesum contra Turcas profisciscitur ac gra-

Ῥωμαῖοι, καταλιπόντες τὰς σκηνὰς τὰς βασιλικὰς καὶ τὰ βασιλικὰ χροῖματα καὶ πάντα τὰ βασιλικὰ παράσημα. Καὶ ἐκ τρίτου ἔτερον στρατὸν ὠκονόμησεν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὐ παραγίνεται, εἰ μὴ καταστήσας **31** ἔξαρχον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως Φιλῆν τὸν Παλαιολόγον, τὸν τότε τὴν πρωτοστρατορικὴν ἀρχὴν διεζωσμένον, ὃς καὶ στρατεύσας κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτισε. Καὶ οἱ ἀναπολιφθόντες ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ὀλίγοι ζῶντες κακῶς ἐκ τῆς Χερβρόνησου Θράκης ἐδιώχθησαν.

Ἀθανάσιος δὲ ὁ πατριάρχης ἐπὶ ἔτη τέσσαρα τὸν θρόνον διοικῶν, εἶτα ἐγγράφως παραιτησάμενος, ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἐλθὼν ἠσύχασεν· καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἰωάννης ὁ ἐκ Σιωζοπόλεως, ὅστις γυναῖκα καὶ τέκνα ἔχων, ἔπειτα **B** θανάτῳ τὴν γυναῖκα ἀποβαλὼν τὸ μοναδικὸν ὑπέδωκε τριθῶνιον, καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀρετὴ προδιόσασαντες αὐτὸν, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐχηρημάτισε. Καιρῷ δὲ τινι τὸν θρόνον διαπρέψας, εἶτα παραιτησάμενος, καὶ πάλιν Ἀθανάσιος ἐκ δευτέρου τὸν θρόνον ἔλαβε. Κρατήσας τοὺς οὐκασίας τῆς Ἐκκλησίας ἔτη ὀκτώ, εἶτα πάλιν σκάνδαλά τινα ἀνεφύησαν, καὶ οὗτος τὴν ἡσυχίαν πάντοτε ἦν ἀσπαζόμενος. Ἀδῆς τὸν θρόνον παρητήσατο, καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Νήφων ὁ τῆς Κυζίκου πρέεδρος. Ὁ; καιρὸν ὀλίγον διαπρέψας εἶτα καταβιβάζεται, καὶ ἀνάγεται ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς, **32** λογοθέτης ὢν τοῦ δρόμου, ἔχων καὶ αὐτὸς τέκνα τε καὶ γυναῖκα. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ πίνυ σοφώτατος, ἔλαχε δὲ φιλασθε- **C** νῆς εἶναι καὶ οὐκ ἐδύνατο τὴν αὐτὴν ὑπηρεσίαν τε-
venī cladem accipit. Nam repente ab hostibus circumventi Romani, tabernaculo et omnibus opibus et insignibus regis relictis, in fugam vertuntur. Jam tertio exercitum comparat, quem ipse non educit, sed præficit Philem Palæologum, protostratoris honore tum conspicuum. Is igitur in Agarenos castris motis, postremum eos prælio vicit multosque partim occidit, partim cepit. Qui reliqui tum erant exiguo numero et supersites, turpiter e Chersoneso Thraciæ ejiciuntur.

Ἀθανάσιος πατριάρχης, cum annos quatuor solium tenuisset, tradito libello munus deprecatus, in monasterium a se constructum quietis causa recessit. **D** In ejus locum subrogatur Joannes Sozopolitanus; qui cum uxorem et liberos haberet, illa mortua monasticum induerat pallium. Is igitur, procedente tempore, auctus virtute, patriarchæ Cpolitani honorem assecutus est; quo tamen, munere aliquandiu functus, ultro se abdicavit; et solium patriarchale iterum occupavit Athanasius. Tenuerat is deinde per annos octo clavum Ecclesiæ, cum rursus turbæ quædam orirentur. Itaque, ut quietis semper amantissimus, iterum loco cedit, in quem subrogatur Nephō, Cyzici episcopus: qui brevi post solio patriarchali dejectus, excipitur ab Joanne Glycy, logotheta dromi, qui et ipse uxorem et liberos habebat. Erat is vir sapientissimus, sed admodum in-

αὐτοῦ ἐκπληροῦν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν θρόνον παρητήσατο. Καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ μοναχός τις ἐκ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων τοῦνομα Γεράσιμος, πολλὸς μὲν τὴν τρίχα, ἀνωφελῆς δὲ τὸν τρόπον· καὶ πατριαρχεύσας ὀλίγον, ἐκὼν καὶ δίκων καὶ μὴ ἀρέσκοντι αὐτῷ τὸν θρόνον ἀφῆσας, ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἡσαίας ἀνὴρ γηραιὸς καὶ τίμιος, ἐκ τοῦ δρους τοῦ Ἀθωνος, κατὰ συγχυρίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει λαχὼν ἐγεγόνει πατριάρχης.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ συνέθη γενέσθαι σεισμόν τὸν παμμέγιστον, καὶ πολλοὶ οἶκοι περιφανεῖς καὶ ἀγίων ναοὶ οἱ μὲν πεπτώκασιν οἱ δὲ ἐβράβησαν, καὶ πολλοὶ στῦλοι τῶν ἱσταμένων εἰς τοὺς κίονας ἀνωθεν ἔπεσαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος αἱ τριήρεις ἠδύσησαν εἰς πλῆθος· καὶ τινες τῆς συγκλήτου βουλῆς τῷ κρατοῦντι βουλευούσιν εἰκῆ ἐτοιμάζουσιν καὶ διορθοῦν καὶ κρατεῖν αὐτάς. Ματαίως ἄρα τῶν νηῶν ἡ δαπάνη, ἔλεγον, μικροῦ τῶν ἄλλων πάντων ἐπέκεινα τὸ βασιλικὸν ἐπιτρέψουσα ταμεῖον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς λόγοις αὐτῶν πεισθεὶς τὰς τριήρεις ἀνεπιμελήτους καταλείψας, τῷ χρόνῳ διεφθάρησαν, καὶ αἱ μὲν διεβράβησαν αἱ δὲ κατέδυσαν εἰς πυθμένα θαλάσσης. Ὑστερον δὲ χρείας καὶ ἀνάγκης οὕσης οὐκ ἦσαν κυβερνήται, καὶ αἱ τριήρεις ὡς προειρημένον γεγόνασι, καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ βούλευμα πολλὰ κακὰ προσέξηνε καὶ δεινά.

33 Ὁ οὖν βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐγέννησε θυγατέρα δύο, Ἀνναν καὶ Θεοδώραν, ἄρβρενας δὲ δύο, Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ Μανουὴλ τὸν δεσπότην. Καὶ ἦν πλεῖστα φιλούμενος ὁ Ἀνδρόνικος ὑπὸ τοῦ πάππου καὶ βασιλέως, καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐκέλευσε τρέφειν **E** firmæ valetudinis, ut oblatam sibi provinciam recte administrare non posset. Itaque munus deprecanti Gerasimus, monachus e Manganio monasterio, suffectus est, homo canis capillis, sed pravis moribus. Hic cum aliquantisper Ecclesiæ præfuisset, sedem volens nolens concessit Isaïæ, viro seni et venerando e monte Athone monacho, qui forte in urbe aderat.

Illo tempore terra motu ingenti contremuit, multæque domus magnificæ et sanctorum ædes partim destructæ sunt, partim egerunt rimas, atque statuæ hæc pauca de columnis deciderunt.

Cum regnante hoc imperatore triremium numerus admodum auctus esset, optimatum nonnulli suaserunt, temere eas parari ac refici. Nequidquam enim, aiebant, impensas in naves factas propemodum magis, quam omnes reliquas, ærarium exhaustire. Horum ille consilio obsecutus, triremium curam abjecit, quæ tempore procedente partim situ corrumpentur fatiscentes, partim in mare demergebantur. Itaque premente postea necessitate, cum nec gubernatores adessent, et triremium esset ea, quam dixi, conditio, Romanis illud consilium multa eaque gravia mala peperit.

Imperator Michael procreavit filias duas, Annam et Theodoram, et filios item duos, Andronicum imperatorem et Manuelem despotam. Ex his An-

σθαι. Ἀνδρυνθείς δὲ νύκτωρ ἐκώμαζε πρὸς γυναῖκα ἅ
 τινα ἑταίραν ὠραίαν πάνυ, καὶ ταύτης ἑρασθεὶς ἦν
 καὶ ἐρώμενος· καὶ ζηλοτυπία γὰρ τις ἐπιρροῖαι
 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ξιφηφόρους καὶ τοξότας ἠνάγκασε
 προσμένειν καὶ προλογίζεσθαι περὶ τὴν τῆς
 ἑταίριδος οἰκίαν. Ἐν μίᾳ δὲ νυκτὶ ὁ ἀδελφὸς καὶ
 δεσπότης Μανουὴλ τὸν βασιλέα καὶ ἀδελφὸν ζητῶν
 ἔτυχε παριέναι τὴν τῆς ἑταίριδος οἰκίαν· ὃν οἱ τοῦ
 ἀδελφοῦ σκόποι θεασάμενοι, καὶ διὰ τὸ σκότος μὴ
 γινώσκοντες τίς ἦν, ἀλλ' ὑποποθήσαντες τινα τῶν ἐρω-
 μένων εἶναι τῆς γυναίκος, βίβηλιν συνεχώ· κατ' αὐτοῦ
 ῥίπτουσι, καὶ πλήξαντες αὐτὸν ἀπέθανε. Μαθὼν δὲ
 τοῦτο ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς καὶ πα-
 τὴρ αὐτοῦ ἐκ τῆς γολθῆ· καὶ τῆς πολλῆς λύπης ἀσθε-
 νείᾳ περιπεσὼν βαρυτάτῃ ἐξ ἀνθρώπων ἐγεγόνει.
 Ὡ· δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους παρήλθον, ὁ πάππος
 καὶ βασιλεὺς τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον προσκαλεσά-
 μενος, μετὰ 34 κλαυθμοῦ νοουθετῶν αὐτὸν καὶ δνει-
 δίσας, ὡς ἔθος τοῖς πατράσι ποιεῖν πρὸς τοὺς φιλ-
 τάτους παῖδας, οὗτος μὲν κατηφῆς γενόμενος οὐδὲν
 ἀπεκρίνυτο, ἀλλὰ θυμῷ ληφθεὶς καὶ φοβηθεὶς, ἵνα
 μὴ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τὰς ἐτέρας τῆς
 νεότητος ἀκαταστάσεις αἰ· ἐποίησε γυμνώσει τῆς βασι-
 λεῖας αὐτὸν ὁ πάππος καὶ τῷ θείῳ Κωνσταντίνῳ
 αὐτὴν δώσει, μετὰ τινῶν συνηλικιωτῶν καὶ συνωμό-
 των φυγόντες ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ ἀπῆλθον, καὶ στρα-
 τῶν συναθροίσαντες εἰς μάχην ἐξῆλθον κατὰ τοῦ βα-
 σιλέως καὶ πάππου αὐτοῦ, καὶ πολλῶν πολέμων ἐμ-
 φυλίων γεγωνόντων καὶ φόνων πάλιν εἰς συμβάσεις
 ἦλθον. Καὶ μετ' ὀλίγον διὰ μικρὰς αἰτίας αὐθις τὰς
 συμβάσεις καὶ συνθήκας ἤθετον, καὶ ἦν τὰ σκάν-
 δαλα πλείστα.

dronicum avus imperator habebat longe charissi-
 mum, et in regia educari jussit. Is, ubi adolevit,
 noctu ad mulierem egregie formosam, quæ ei erat
 in deliciis et amoribus, comissatum ibat, ac, zelo-
 typia incensus, satellites gladiis et arcibus armatos
 circum ædes meretriculæ jubebat excubare. Qua-
 dam nocte Manuel despota, fratrem quæritans, forte
 ad scortii ædes devenit. Speculatores cum eum con-
 spiciunt nec agnoscunt propter tenebras, amato-
 rem quempiam mulieris suspicati, tela in eum cre-
 bra conjiciunt et percussum occidunt. Quod cum
 imperator Michael pater Thessaloniciæ accepisset,
 ex ira et ægritudine morbo correptus gravissimo,
 e vita cessit. Postquam dies luctus exierunt, avus
 imperator Andronicum ad se accessitum multis cum
 lacrymis objurgat cohortaturque, quemadmodum pa-
 rentes liberos amatissimos cohortari solent. Ille de-
 missus nihil respondet, sed ira commotus ac me-
 tuens, ne propter necem fraternam et reliqua juve-
 nilis insolentiæ facinora, quæ patrasset, avus im-
 perium sibi abrogatum in Constantinum patrum
 transferret, cum quibusdam æqualibus sociisque
 Dilymotichum aufugit, ibique collectis copiis belu-
 m adversus avum imperatorem novet. Postremo,
 multis præliis civilibus factis cædibusque, cum eo-
 dem in pacem redit. At mox levibus de causis pa-

ς'. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς
 Θεόδωρος ὁ μαρκίων, ὁ πρὸ ἐτῶν συγῶν εἰς τὴν τῆς
 μητρὸς πατρίδα πεμφθεὶς, ὡς εἰρήκαμεν, μετὰ τὸν
 ταύτης θάνατον ἐπανῆκε πρὸς τὸν πατέρα, πατῆρας
 καὶ γυναῖκα ἐκείσε καταλιπεῖν· ἔστι καὶ γνώμη καὶ
 πίστις καὶ σχήματι καὶ γενεῶν κούρᾳ Λατίνος ἦν
 ἀκραιφνῆς. Καὶ κηδεμονίας ἀπάσης καὶ εὐμενείας
 καὶ χορηγίας χρημάτων ὁ πατὴρ ἐχαρίσατο· αὐτὸς
 δὲ τὸν Ἰούθαν ἐκείνον μιμησάμενος προδότης ἐβλετο
 γενέσθαι τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς, καὶ θερμότερος
 πάντων 35 ἔχθρὸς ἐγένετο, καὶ πᾶσαν αἰδῶ πατρι-
 κῆν ὀπίσω λιπεῖν πρὸς τὸν νέον βασιλέα καὶ ἀνεψιὸν
 αὐτόλογο παραγίγεται, καὶ πλείον τὸ σκάνδαλον ἐποί-
 ησε. Τότε μὲν διὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους κα-
 τὰς ἀκαταστάσεις ὁ Ὀσμάνος ὁ τῆς Βιθυνίας κρα-
 τῶν εὐκαιρίαν εὐρὼν ἐκ τοῦ ἐναπολειφθέντος μέρους
 τοῖς Ῥωμαίοις οὐκ ὀλίγον ἐλαθεν. Ἡ δὲ εἰσοδὸς τοῦ
 νέου βασιλέως ἐντὸς τῆς πόλεως οὕτως ἐγένετο·
 προδότηι δὲ δύο εἰς τὸ στρατόπεδον ἐλθόντες, τοῦνο-
 μα ὁ εἰς Καστελάνος καὶ ὁ ἕτερος Κάμαρις, οἱ ἦσαν
 φύλακες ἐν τινι τόπῳ τῆς πόλεως ἐγγὺς τῆς πύλης
 τῆς λεγομένης Ἀδριανουπόλεως, καὶ συμβάσεις μετὰ
 τοῦ νέου βασιλέως ἐποίησαν. Καὶ ἔλθων ὁ στρατὸς,
 νυκτὸς ἐν τῷ τόπῳ ἐκεινῷ τὰς κλίμακας ἐβάλον, καὶ
 ἔσω τῆς πόλεως μέρος ἐξ αὐτῶν γενόμενοι καὶ τὴν
 πύλιν ἀναπετάσαντες, ὁ ἐναπολειφθεὶς στρατὸς μετὰ
 τοῦ νέου βασιλέως ἐνδον γέγονε. Καὶ εὐθὺς συγκα-
 λέσας πάντα τὸν ὄψ' ἐαυτῷ στρατὸν παρεκείλυτο
 ὕβριστηριαν ἐπανερχεῖν μῆτε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεὶ
 μῆτ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· « Οὐ γὰρ » φησὶν
 « ἡμεῖς ἀλλ' ὁ Θεὸς ταύτην παρέσχε τὴν νίκην, » καὶ

ctiones et conventa rescinduntur turbæque excitantur plurimæ.

6. Illo tempore imperatoris filius Theolorus marchio, qui ante multos annos in matris suæ patriam missus fuerat, ut supra narravimus, post hujus obitum ad patrem rediit, relictis domi liberis et uxore. Is, animo, religione, cultu et tonsu barbæ plane Latinus, cum omni caræ, benignitatis ac munificentia: genere a patre ornatus esset, Judam illum iunitari et patrem imperatorem prodero maluit, atque hostis ejus factus reliquis vehementior, deposita omni D erga eum reverentia, ad juniorem imperatorem, fratris filium, transiit auxilique rei publicæ turbas. Tum enim, e bellis his domesticis et rerum perturbatione petita occasione, Othmanes, qui Bithynis imperabat, de terra Romanis reliqua partem haud exiguam occupavit. Urbem junior imperator hoc modo intravit. Proditores duo, alter Castelanus, alter Camaris nomine, quibus regio quædam urbis prope portam quam dicunt Adrianopolitanam custodienda tradita erat, in imperatoris junioris castra profecti, pactionem cum eodem composuerunt. Itaque noctu adveniens exercitus in illo loco scalas mœnibus admovet, per quas nonnulli in urbem trajecti portam aperiunt. Imperator, postquam cum reliquo exercitu intus adest, confestim convocatos milites

παρὶ τῆς τοῦ πάππου καὶ βασιλείας ζωῆς ἐφρόνι-
σαν. Ἐγκρατὴς δὲ τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας
γεγόμενος τοῦ πάππου ἐστὶ ζώντος, λητρικῶν τρόπων
τῆς βασιλείας τοῦτον ἐξέωσεν. Ἐβασίλευσε μετὰ
τοῦ υἱοῦ Μιχαὴλ ὁ γηραιὸς Ἀνδρόνικος, ἕως οὗ ἐξώ-
σθη **36** ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ καὶ νέου Ἀνδρονί-
κου, ἑτη μ', ἔπει ἀπὸ μὲν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως
αὐτῆς, ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου, 5015'.

ζ'. Καὶ παραλαβὼν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν πόλιν
ὁ νέος Ἀνδρόνικος καθ' ὃν τρόπον εἰρήκαμεν, καὶ
κύριος καὶ δεσπότης εἰς πᾶσαν ἐξουσίαν γεγόμενος
τὸν πάππον καὶ βασιλέα προμηθεύει· ἰκανῆς τοῦ βίου
καὶ τοῦ ζῆν ἠξίωσε, τὸν δὲ θεῖον αὐτοῦ Κωνσταντίνου
πίσας ἐν εἰρηκτῇ ἐξοφωμένῃ ἔθετο, καὶ τοῦ μεγάλου
λογοθέτου τοῦ Μετοχίτου, τοῦ ποτὲ ἀνακαινίσαντος
τὴν μονὴν τοῦ Ζωοδότου τὴν καλουμένην τῆς Χώ-
ρας, τὰ κτήματα πάντα καὶ χρήματα ἐδημοσίευσεν·
εἴτα ὑστερον πάλιν συμπαθὲς ὦν ὁ βασιλεὺς τοὺς
πάντας ἐπρομηθεύσατο. Ἄρτι δὲ τῆς ὥρας ἐπιστά-
σις τοῦ ἔσρος τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις συναθροί-
σας κατὰ τοῦ Ὁρχάνου τοῦ τῆς Βιθυνίας ἀμυραίνον-
τος περάσας ἐστράτευσας, καὶ τὴν προκαθεζομένην
τῆς Βιθυνίας πόλιν Νικαίαν διπλῶ πολέμῳ πολιορ-
κωμένην καὶ κινδυνεύουσαν εἰς ἄκρον ὀρών βοήθη-
σαι ἔβη. Ἐλθὼν δὲ βασιλεὺς καὶ συμβαλὼν τοῖς ἐχ-
θροῖς, καὶ ἀκροβολισμῶν γενομένων καὶ συμπλοκῆς
τῶν Ῥωμαίων στρατεύμα ἐκ τῆς ἑκτῆς ὥρας
τῆς ἡμέρας ἕως τῆς ἐσπέρας καλῶς καὶ ἀνδρείως
ἀντελέγοντο τοῖς Ἀγαρηνοῖς, καὶ οἱ Τούρκοι σχεδὸν

παρὶ τῇ κλίματι ὀλίγον **37** ἀρχὴν ἐποιοῦν, καὶ ὁ
ἀμυραῖος εἰς δεξιάν ἐνέπεσε. Τοῦ δὲ πολέμου λυθέν-
τος διὰ τὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐγγίξαι, εὐρέθη τε-
τριωμένος τὸν πόδα ὁ βασιλεὺς ἐλαφροῦ τιγρὶ βέλει·
καὶ θέλωντος εἰσελθεῖν εἰς τὸ τῆς Φιλοκριντῆς πολι-
χνίου πλείστα ἐγγὺς ὃν θεραπείας ἔνεκα τοῦ ποδὸς,
οὐκ οἶδα πῶς, ἐξ ἀμαρτιῶν ἐψιθυρίστη ἐν τῷ στρα-
τῶ, τὴν αἰτίαν μὴ εἰδότες, ἀλλὰ φεύγειν τοῦτον ἐνό-
μιζον ἀπὸ δεξιάς αὐτοῦ, καὶ ὁ στρατὸς πᾶς ἀσυν-
τάκτως καὶ μετὰ βία· φεύγειν ὄρμησαν ὑπὸ τινος
μὴ διωκόμενοι. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν διὰ τὸ σκότος ὑπ'
ἀλλήλων κατεπατήθησαν, καὶ πολλοὶ τινες ἀνὰ μέσον
ἐτρώθησαν. Καὶ ἐν τοῖς δρόγμασι τοῦ πολιχνίου μέ-
ρος φθάσαντες αὐτῶν ἀσυντάκτως κτεκρημνίζοντο·
ἄλλοι δὲ ἐν τῷ αἰγιαλῷ φθάσαντες, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν
ἀπεπνίγησαν διὰ τὸ ἐμῶν πλήθος ἐν τοῖς ἀκρίτοις.
Οἱ δὲ σκόποι τοῦ Ὁρχάνου, ὡσεὶ τριακίσιοι ἐριπποὶ
στρατιῶται ὄντες, τὴν ἀσύνηκτον φυγὴν καὶ θόρυ-
θον ὀρώντες μετὰ φωνῶν μόνον αὐτοῦ· ἐδίωκον,
καὶ ἐγκρατεῖς τῆς σκηνῆς τῆς βασιλικῆς καὶ πάσης
παρασκευῆς καὶ ἵππων βασιλικῶν καὶ ἑφεστρίδων
πολυτέμων παρ' ἐλπίδα κύριοι γαγόνασι, καὶ νίκην
μεγάλην χωρὶς πολέμου ἐκέρδησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς
ἐν τῷ πολιχνίῳ ἐκείνῳ προσημαίνας ἡμέρας τρεῖς,
μετὰ λύπης μεγάλης καὶ δακρύων ἀπαρμυθῆτων
τῶν Ῥωμαίων δυστυχίαν κλαίον ἐπὶ τὴν Κων-
σταντίνου ἐπανεστρέψε. **38** Καὶ ὁ ἀμυραῖος μετ' ὀλί-
γας ἡμέρας ἐγκρατῆς τῆς πόλεως ἐγένετο Νικαίας.

η'. Τοῦ δὲ φθινοπώρου ἱσταμένου συλλεξάμενος
ἄσαι ἂν ἦσαν τρεῖς Ῥωμαῖοι, κατὰ Μαρτίνου

severissime vetat, ne in imperatorem avum vel alium
quemquam vi aut contumeliis utantur. « Non enim,
inquit, ipsi, sed Deus hanc nobis victoriam paravit. »
Omnino curæ habuit avi salutem : quanquam avo
supersite urbe et imperio potius, in modum la-
tronis regno eum expulit. Imperaverat Andronicus
major cum Michaelē filio, donec ab Andronico mi-
nore deturbatus est, annos quinque et quadraginta,
h. e. ad annum a Christo nato 1328, ab orbe con-
dito 6836.

7. Urbem et imperium junior Andronicus eo, quo
diximus, modo adeptus atque dominus et despota
cum summa rerum omnium potestate factus, avo
de vita commode agenda prospexit, Constantinum
autem patrum comprehensum in carcerem tene-
brosam conjecit, et Metochitæ magni logothetæ,
qui quondam monasterium Christi Salvatoris, quod
Choræ nominatur, instauraverat, facultates opesque
omnes publicavit. Sed mox, misericordia commotus,
cunctis bene consuluit. Vix ineunte vere collectas
Romanorum copias contra Orchanem, Bithyniæ
ameram, ducit, et Nicæam, urbem Bithyniæ prima-
riam, duplici exercitu circumsessam atque in sum-
mum adductam periculum, liberare decrevit. Suc-
cubuit res Romana hoc modo. Postquam advenit
imperator et prælium commisit, Romani primum
eminus jaculando, deinde dimicando conserta manu,
a sexta diei hora ad vesperam usque præclare et

strenue pugnarunt, ut Turcæ jam inclinarentur
prope et ameras percelleretur timore. Sed dirempto
prælio propter ingruentis noctis tenebras, cum im-
perator, levi sagitta in pede vulneratus, Philocren-
on, oppidulum in proximo situm, curandi vulne-
ris causa intrare vellet, nescio quo modo factum est,
ut errore militum, ejus rei causam ignorantium,
fama exiret, perterritum imperatorem fuga salutem
querere. Itaque cuncti nullo ordine et magna con-
tentione, a nemine pressi, ad fugam incumbunt,
in fuga propter tenebras invicem conculcantur, et
non pauci læduntur graviter : pars in fossas oppidi
confuse se præcipitant : alii ad litus delati scaphas
inveniunt, quibuscum nimia multitudo gravatis
multi summerguntur. Speculatores Orchanis, equi-
tes circiter trecenti, animadversa eorum tumultua-
ria fuga et perturbatione, clamore duntaxat eos in-
secuti, tabernaculo imperatoris cum omni apparatu,
equis ejus et pretiosis vestimentis præter spem po-
tiantur et præclaram reportant victoriam circa pu-
gnam. Imperator in oppidulo illo tres dies commo-
ratus, atque cum ingenti mœnore lacrymisque as-
siduis Romanorum conquestus fortunam, Copolim
revertit. Ameras paucis diebus post Nicæam in vo-
tes atem suam redegit.

8. Autumno ineunte, collectis quotquot erant tri-
mibus Romanorum, contra Martinum quemdam,
Chii procuratorem, profectus, insulam nullo labore

τινός τὸν τὴν Χίον ἐπιτροπεύοντος τὸν πλοῦν ποιητά-
μενος τὴν τε νῆσον κατέσχε σὺν οὐδενὶ κίπῳ καὶ
πόνῳ, καὶ αὐτὸν τὸν Μαρτίνον χειρωσάμενος δεσμώ-
την παρέπεμψεν τοῖς Βυζαντίοις. Ἔπειτα κατὰ τῶν
Φωκαίων Λατίνων πλεύσας ὑποτελεῖς τῆς βασιλείας
αὐτοῦ ἐποίησε· καὶ ἐνέχυρον τοὺς αὐτῶν υἱοὺς τῷ
βασιλεῖ ἔδωσαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος· καὶ ἡ
Νικομηθεῖα τῶν Βιθυνῶν μητρόπολις ἐάλω ὑπὸ τοῦ
Ἰωάννου, τῷ πολλῷ λιμῷ καταπονθηθεῖσα. Ὁ δὲ
βασιλεὺς στρατεύει κατὰ τῶν Ἀκαρῶν καὶ Αἰτω-
λῶν καὶ Ἠπειρῶν καὶ Ἰλλυρίων καὶ αὐτοῦ· ἐδού-
λωσε, καὶ τινα φρούρια ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἔλαβεν.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει τοῦ
Κωνσταντινίου παιδίον συμφυῆ· μὲν ἀπὸ ποδῶν ἄχρως
ὄμφαλου, τὰ δ' ἐξῆ· διαιρούμενον ὤμους καὶ στέρνα
καὶ ῥάχιν, καὶ δύο μὲν ἔχουσα κεφαλὰς, χεῖρας δὲ
τέσσαρας· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας· ἐξεπεπνεύκει.

39 Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἰταλίας
εἰς Κωνσταντινούπολιν μοναχὸς τις Κλαβρόθς, τὸ νομο-
μα Βηρλαάμ, ὃς μέγας καὶ πολλὸς ἔδοκει εἶναι ἐν τῷ
λέγειν καὶ διαλέγεσθαι περὶ ὧν οἱ Λατίνοι καινοτο-
μοῦσι, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐν τῷ Θεοῦ λόγων εἶναι
κτιστόν· ἔθεν καὶ εἰς διάλεξιν πάντα· ἐκάλει. Καὶ
ὁ βασιλεὺς προστάξας τὸν ἄγιον Γρηγόριον τὸν Πα-
λαμᾶν, τὸν τότε τὸν τῆς Θεσσαλονίκης θρόνον περιέ-
ποντα, ἵνα μετὰ τοῦ Κλαβρόθου διαλεχθεῖη, καὶ πολ-
λὰς διαλέξεις ἀναμέσον αὐτῶν ποιήσαντες, τὰς πι-
θανολογίας καὶ φληναφίας τοῦ Κλαβρόθου Βηρλαάμ
ὡς ἱστὸν ἀράχνης ὁ Παλαμᾶς· ἐξετίναξε. Καὶ τοῦ
Χρυσολοῦ Ἰωάννου τὰ ὅμοια δοξάζοντος, καὶ δεινοῦ
ἐν τῷ λέγειν καὶ διαλέγεσθαι καὶ αὐτοῦ ὄντος, καὶ
αὐτὸς τὰ ὅμοια ἔπραθεν.

occupavit, ipsumque Martinum captum in vinculis
Byzantium misit. Deinde Phocæenses Latinos classe
abortus, obsidum loco eorum illis acceptis, vecti-
giles fecit.

Imperante Andronico etiam Nicomedia, Bithyniæ
caput, intolerabili fame vexata, Orhani cessit. Con-
tra imperator in Acarnanas, Ætolos, Epirotas, Illy-
riosque duxit sibi que eas gentes subiecit, ac castella
quædam eripuit Bulgaris.

Per id tempus Cypoli homo natus est ab imis pe-
dibus ad umbilicum concretus, inde discretus circa
humeros, pectus et spinam dorsi, præditus duobus
capitibus et manibus quatuor. Obiit intra dies paucos.

Eodem tempore ex Italia Cypolini monachus qui-
dam Calaber, Barlamus nomine, venit, qui in iis,
quæ Latini novarunt, explicandis defendendisque
exercitatus et eximius esse sibi videbatur, atque
lumen illud Thaboris montis creatum esse dicebat.
Qui cum omnes ad disputandum provocaret, impe-
rator id negotium venerabili Gregorio Palamæ, Thes-
salonicensem ecclesiam tum moderanti, dedit. Cum
dixi disputassent, captiosas Calabri nugas Palamas
velut araneorum telas discussit. Joanni Chrysoloræ,
eamdem sentienti et dicenti ac disputandi similiter
perito, idem accidit.

Ὁὗτος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς δεσποίνης Εἰρήνης τῆς
ἐξ Ἀλαμάνων ἄπαις ὦν, ἀποθανούσης δὲ αὐτῆς δευ-
τέραν γυναῖκα ἔλαβεν. Ἄνναν τοῦνομα, μεθ' ἧς
ἐγέννησε θυγατέρας δύο, ὧν τὴν μὲν προτότοκον τῷ
υἱῷ τοῦ τῶν Μουσῶν ἀρχηγοῦ εἰς γυναῖκα ἔδωκε,
καὶ Εἰρήνη μεγάλη ἀναμεταξὺ Μουσῶν καὶ Ῥω-
μαίων γέγονε, τὴν δὲ ἑτέραν ὕστερον ὁ ἀμνηστὴς Ὀρ-
χάνης εἰς γυναῖκα ἔλαβεν. Ἐπειτα ἐγεννήθη τῷ βασιλεῖ
ἄρβαν Ἰωάννης. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς τελευταῖας ἀδ-
τιῦ τὸν βασιλεῖα Ἰωάννην τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεωρῶν ἐν
νεαρῇ τῇ ηλικίᾳ ὄντα καὶ μὴ τὴν βασιλείαν διοικεῖν
εἶναι ἐπιτήδειον, εἰσεν ἐπίτροπον **40** αὐτοῦ τὸν
μέγαν δομέστικον Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν καὶ
αἰκονόμον τῆς βασιλείας αὐτὸν ἐποίησεν, ὃς καὶ πολλὰ
δυνάμενος ἦν τότε ἐγγὺς τοῦ βασιλέως, ἄχρι καιροῦ
ἡλικίας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, καὶ τῇ θυγατρὶ
αὐτοῦ προστάξας συζευθῆναι τὴν παιδα. Ἰπῆρχε
δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς χάριεις τῷ εἶδει καὶ τῇ γνώμῃ
φιλόανθρωπος, τῷ ἦθει ἰλαρὸς, συμπαθὴς τοῖς πᾶσιν.
Ἐμῖται περὶ αὐτῶν πληθῶς ἀνθρώπων ὄραν, ἠγάπα
δὲ πλείστα τὰ κυνήγια· διὸ καὶ ἔτραφε κύνας πλείον
τῶν χιλίων καὶ τετρακοσίων, ὄρνεα δὲ ἦτοι ἰέρπικας
πλέον τῶν χιλίων, καὶ τοὺς αὐτὰ ἐπιμελουμένους
ἐγγὺς τοσοῦτους εἶχεν. Ἐτεθνήκει δὲ κατὰ τὸ ζωμῆ
ἔτος· ὃ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἅπας χρόνος πέντε καὶ
τέσσαράκοντα ἔτη ἐτύγχανεν, ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη
εἴκοσι.

θ'. Ἰδὼν δὲ ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ὁ Καντακουζι-
νὸς τὴν βασιλείαν καὶ πᾶσαν τὴν διοίκησιν καὶ ἐξου-
σίαν ἀναξωσάμενος εὐθὺς βασιλεύει καὶ βασιλεὺς ἀνη-
γορεύθη, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ θέσποιαν ἔστεψε,
καὶ τῷ πρώτῳ υἱῷ αὐτοῦ ἔρρυθρον πεδῖλου μετέ-
δωκε, τὸν δὲ ἕτερον δεσπότην ἐν τῇ Σάρρῃ ἐποίησε,

Andronicus, ex Irene Alemanna nullis susceptis
liberis, post ejus mortem aliam uxorem duxit, An-
nam nomine, ex qua filias duas procreavit, quarum
majorem filio principis Mysorum nuptum dedit, unde
firma pax inter Mysos et Romanos coagmentata
est, alteram postea Orhanes ameras in matrimo-
nium accepit. Deinde filius imperatori natus est,
Joannes quem cum sub exitum vitæ adhuc impu-
berem nec administrandæ rei publicæ parem esse vi-
deret, Joannem Cantacuzenum, magnum domesti-
cum, cujus magna tum apud imperatorem auctoritas
erat, ei tutorem reliquit et imperii designavit ad-
ministratorem, donec Joannes filius justam ætatem
attigisset, ejusdemque filiam jussit adolescenti jungi
matrimonio. Erat Andronicus ore suavi, ingenio mi-
ti, blandis moribus, animo erga omnes misericordi.
Oderat hominum stipantium turbam; venationis
amantissimus erat. Qua de causa alebat canes am-
plius mille et quadringentos, aves sive accipitres su-
pra mille; quos qui curarent, propemodum totidem
numerabantur. Obiit anno 6849; vixit annos quio-
que et quadraginta, e quibus viginti annos imperavit.

9. Mortuo Andronico, Cantacuzenus, rerum om-
nium summa potestate et administratione regni auc-
tus, statim imperium cepit imperatorque procla-

βυλόμενο; πῶσον ἐξουσίαν καὶ ἀρχὴν ὑφ' **41** ἑαυ-
τῶ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ κληροποιῆσαι. Περὶ δὲ τοῦ
βασιλέως Ἰωάννου καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ οὐκέτι αὐτῶ
ἔμελεν. Ἀνδρυνεῖς; οὖν τῇ ἡλικίᾳ ὁ Ἰωάννης; ἀπήει
τὴν βασιλείαν λαθεῖν ὡς γνήσιος; διάδοχος καὶ κλη-
ρονόμος ἐκ τῶν τοῦ πενθεροῦ χειρῶν. Ἐκεῖνος; δὲ
οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ἑαυτῶ καὶ τοῖς υἱοῖς; αὐτοῦ θέλιον
κληρῶν ποιῆσαι. Καὶ πολλὰ μάχαι καὶ πόλεμοι ἐμ-
φύλιοι ἀναμεταξύ τῶν τοιούτων διαφύρων ἐγένοντο
καὶ κάκως; καὶ φθορὰ μεγάλη καὶ οὐαὶ καὶ κίαιου-
μοι εἰ; τὸ ὑπήκοον τὸ ταλαίπωρον. Καὶ ὁ Ὁρχάνης;
τότε ἀδείας καὶ εὐκαιρίας; δραξάμενος τὰ ἐναπομεί-
ναντα ὑποτελῆ Ῥωμαίους; ἐν τῇ Βιθυνίᾳ ὑφ' ἑαυτὸν
ἐποίησατο, καὶ αὐθις; ἐν τῇ Θράκῃ πρὸς τὴν Χερσό-
νησον περάσας; πολίχνιά τινα καὶ φρούρια ἔλαβε.
Καὶ τινὲς μὲν τῶν ἐνδύξων καὶ εὐγενῶν καὶ τοῦ δή-
μου τὴν Παλαιολόγον ὡς διάδοχον γνήσιον καὶ κληρο-
νόμον τῆς ἀρχῆς βασιλεῖα ἤθελον, βοηθοῦντες καὶ
συμπονοῦντες; αὐτῶ τινὲς; δὲ πάλιν τὰ ἐναντία φρο-
νοῦντες ἔλεγον τὰ ὅσα ὁ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς; ὁ προ-
πάππος αὐτοῦ ἐποίησε τῶ Ἰωάννῃ τῶ Λασκάρει,
τυφλώσας αὐτὸν καὶ τὴν βασιλείαν λαθῶν. καὶ αὐτὸς;
ὁ ἔχοντος; αὐτοῦ τὰ νῦν ὑπὸ ἐτέρων ἀναπαδίδοται.
καὶ τῶ μέτροι ᾧ ἐμέτρησαν οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν
βασίλειαν ἔλαβον, καὶ οὗτος; τὰ νῦν ἀντιμετρηθήσε-
ται. Καὶ ὁ Παλαιολόγος; ἀπορηθεὶς καὶ εἰς ἀπόγνω-
σιν ἐλθὼν, καὶ οὐκ ἔχων τι **42** ἕτερον πράξει, πρὸς
τὸν Τούρκων ἀμνηρῶν Ὁρχάνην διέδραμεν βοηθίαν
αἰτῶν, ἵνα τῆς βασιλείας; τῆς πατρικῆς ἐγκρατῆς γίνη-
ται, καὶ τὴν ἀδείφην αὐτοῦ εἰς γυναῖκα δῶσαι τῶ Ὁρ-

α γωνῆ. Καὶ αὐτὸς μετὰ καρῆς τὴν αἰτίαν δεξάμενος;
καὶ μάλιστα διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰ φρούρια ἃ ἐν
τῇ Θράκῃ διερχόμενος ἦτο περάσας; ἔλαβεν αὐθις
τῶ βασιλεῖ Ἰωάννῃ τῶ ἑαυτοῦ γυναικαδέλφῳ ἐγκρι-
στα. Καὶ τὰ πρὸς χρεῖαν δούς αὐτῶ οἶαν ἐβούλετο,
καὶ ἐν τῇ πόλει περάσας; τὴν Καντακουζηνὸν καὶ
πενθερὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς βασιλείας; ἐξέωσε καὶ ἐγκρα-
τῆς πάσης πατρικῆς ἀρχῆς; ἐγένετο ὃ δὲ Καντα-
κουζηνὸς ὡς φυγὰς; ἐν τῇ Σερίξ πρὸς τὸν γαμβρὸν
αὐτοῦ τὸν ταύτης κρατοῦντα ἐλθὼν τὰς διατριβὴς
ἐποίητο, ἡσυχάζων διὰ τὴν φόβον τοῦ Ὁρχάνου;
καὶ ἐξήτει πάντοτε καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα, εἰ δυνά-
την, πάλιν δοκιμάσας τὴν βασιλείαν ὑφ' ἑαυτὸν
ποιῆσαι ἐλθεῖν. Ἀκούσας; δὲ τὸν τοῦ Ὁρχάνου θάνα-
τον, καὶ πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν
B διεδέξατο, στρατὸν οἰκονομήσας; ἐκ τε τῆς Σερίξ
καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἵνα πάλιν κατὰ τοῦ γαμβροῦ
καὶ βασιλέως Ἰωάννου ἔλθῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάν-
νης ταῦτα μαθὼν ἔστειλε πρὸς τὸν πενθερὸν
μετ' ἐπιστολῆς πειραχούσης; οὕτως·

Γ'. εἰ Ἐγὼ μὲν πολλάκις κατὰ νοῦν συλλογιζόμενος
ἐθαύμασα πῶς ἡ συνείδησις καὶ ἡ δίκρισις καὶ τὴ
γῆρις οὐκ **43** ἠλέγησεν, ἵνα καὶ τὰ νῦν ἐνθυμη-
θῆς τὸν θάνατον καὶ τὴν κρίσιν τοῦ ἀπροσωπολή-
πτου ἐκείνου κριτοῦ, ἐν ᾧ μέλλομεν πάντες; γυμνοὶ
καὶ τετραχηλισμένοι παρίστασθαι, καὶ κατὰ τὰς
πράξεις καὶ ἔργα αὐτοῦ ἕκαστος τὴν ἀνάμειψιν
λήψεται. Ἔδει γάρ σε ὡς συνετὸν καὶ πρακτικὸν καὶ
τὰς Γραφὰς καλῶς εἰδῶτα καὶ εἰς πάντα ἐπιτήδειον,
ὡς σὺ λέγεις καὶ μεγαλαυχεῖς καὶ ἐπαίρῃσαι, ἵνα

matur, ac conjugem ut dominam coronat et filio natu
maximo calceos purpureos impertit, minorem de-
spotam Spartæ declarat, omne imperium potesta-
temque sibi et filiis suis comparare nisus. Impera-
torem Joannem, generum, nihil curat. Hic cum
adultus imperium ut hæres germanus et legitimus
e manibus soceri recipere cuperet, recusabat ille,
sibi ac filiis possessionem ejus tueri studens.
Multa certamina ac bella domestica ex his dis-
sidiiis orta sunt, unde magna calamitas, pernicies,
lamenta fletusque in miseros cives redundarunt.
Orchanes, tum facultatem nactus et occasionem, quæ
Romanis adhuc in Bithynia tributaria erant, in po-
testatem suam redegit, ac rursus in Chersonesum
Thraciæ trajectus, oppida nonnulla et castella expu-
gnavit. Cæterum e proceribus optimatibusque ac
plebe alii Palæologum, ut successorem et hæredem
imperii legitimum, imperatorem esse volebant eum-
que adjuvabant sustentabantque, alii, qui contraria
sentirent, dictitabant, quæ imperator Michael, illius
abavus, in Joannem Lascarium fecisset, cum eum ocu-
lis cum imperio privaret, eorum nunc pœnas abne-
potem ejus aliis luere; et qua mensura majores ejus
aliis mensi fuissent eripuissentque imperium, ea-
dem illi nunc metiendum esse. Palæologus, consi-
lii inops et rebus suis diffusus, cum aliud quod face-
ret non haberet, ad Orchanem Turcarum amaram
confugit, ejusque opem ad paternum regnum vindici-

candum implorat, sorore illi in matrimonium oblata.
Orchanes, eam conditionem, propter affinitatem ma-
xime, cupide amplexus, castella, quæ in Thraciam
trajectus occupaverat, imperatori Joanni, fratri
uxoris, donavit. Deinde Joannes, instructus ab
eodem rebus omnibus, quibus egeret, et Colpion
adortus, Cantacuzenum socerum imperio deturbavit
et paternum regnum recuperavit. Cantacuzenus fu-
ga se in Serviam ad generum, ejus regionis princi-
pem, recepit, ibique quiete agebat, metuens sibi ab
Orchane, atque tempus exspectabat opportunum,
quæ, si posset, efficeret, ut in manus suas imperium
rediret. Itaque audito, Orchanem obisse filiumque
D ejus Amuratem suscepisse imperium, e Servis et
Bulgaris exercitum parat, adversus Joannem gene-
rum profecturus. Imperator, re comperta, legatum
ad socerum: cum epistola misit in hunc sensum con-
scripta:

10. εἰ Σæπενυερο cogitanti mihi mirum visum
est, quomodo conscientia, prudentia et senectus te
non admonerint, ut tandem de morte tua cogita-
tionem susciperes, et judicis illius, qui nullius ho-
minis respicit personam, perpenderes judicium, in
quo omnes nudi et manifesti sistemur, et suorum
quisque facinorum et operum accipiet mercedem.
Oportebat enim te, hominem, ut tu quidem gloriari
soles, cordatum et rerum usu tritum et in sacris
litteris apprime versatum et ad omnia habilem at-

εἰς αἰσθησιν ἔλθη· τοσοῦτον καιρὸν τί ἂν εἴη ὁ παρ' ἐμοῦ αἰτεῖς, καὶ τί τὸ σὸν δίκαιον νομίμως· καὶ κανονικῶς κατὰ τάξιν Ῥωμαίων καὶ συνήθειάν ἐστι, καὶ οὐκ ἠρκέσθης ἕως τοῦ νῦν τὰ τοσαῦτα σκάνδαλα καὶ τοσοῦτους ἐμφοβίλους πολέμους καὶ φόβους καὶ αἱματοχυσίας· καὶ ἀνδραποδισμούς τῶν ὁμοφύλων καὶ Χριστιανῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ τοσαύτην φθορὰν εἰς πᾶν τὸ ὕπηκρον. Ἔατον διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ παναγάθου Θεοῦ ἵνα ἄνεσιν λάβωσι καὶ ἀνάπαισαν μικρὰν τῶν κακῶν καὶ δεινῶν οἱ ταπεινοὶ καὶ ἔλεεινοὶ καὶ δυστυχεῖς Χριστιανοί. Ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ, ὡς οἶδας, τὸ μέγιστον κακὸν καὶ θηρίον ἢ τοῦ Ὁ:θ: μάνου γονή τοὺς πάντας διέφθειρε καὶ ἀπώλεσε καὶ ἠφάνισε· καὶ ἄμφω, τοὺς τε φυγόντας ἐκ τῶν ἐκείθεν χειμῶνων καὶ συμφορῶν ἵνα ἀναψυχὴν λάβωσι. Καὶ ἐάν περὶ τῶν ἔθνῶν τῶν μὴ νόμον ἔχόντων ὁ Θεός· Δαβὶδ περικαλῶν φησὶν ἵνα διασκορπισθῶσι τὰ τοῦ· πολέμους θέλοντα, πόνσον **44** μάλλον κρίμα ἔχομεν ἡμεῖς, οὐδ' ὁ Χριστὸς καὶ Θεός· ἡμῶν δι' ἄφατον αὐτοῦ εὐσπλαγγνίαν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἐξηγύρασε, καὶ νόμον καὶ ἐντολὰς ἔχαρισατο ἡμῖν, τὴν τε εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐνομοθέτησε σημεῖον πρῶτον καὶ κεφάλαιον τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς θέλων εἶναι ἔφησεν· οἶδας γὰρ καλῶς καὶ τοῦτο, καὶ τοῖς πᾶσι φανερόν ἐστι. Καὶ ὁ ἐμὸς ἀείμνηστος πατήρ καὶ βασιλεὺς ἐκ μικροῦ ὄντα σε εἰς μέγα δέξιομα καὶ βραβεῖον ἀνεβίβασε, καὶ ἕως καὶ βασιλεία· ὀνόματος τῷ θινάτῳ αὐτοῦ ἤξιωσέ σε. Ἐνθυμήθητι καλῶς τὴν ἀγάπην καὶ πνευματικὴν διδασίαν ἣν εἶχε πρὸς σέ. Καὶ ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον καὶ δυστυχῆ εἰς χει-

que idoneum, tum longinquo tempore intellexisse, quid illud esset, quod a me peteres, quidve legibus, more et institutis Romanorum tibi conveniret, qui ne nunc quidem tantas turbas ac pugnas caedesque civiles et servitutes popularium et Christianorum fratrum, summam denique subjectorum omnium miseriam excitare cessas. Per misericordiam Dei clementissimi te obsecro, ut humiles, miseros et infelices Christianos a malis et infortunis aliquantum respirare et quiescere patiaris. In Asia quidem, ut nosti, detestabilis ista pestis et bellua, Othmanica gens, omnes pessumdedit, perdidit, delevit. Utroque, tum qui effugerunt illas calamitatum tempestates, tum qui hic remanserunt, sinamus, queso, animam recipere. Quodsi de gentibus, quæ lege carent, sanctus David, ut dissipentur, quæ bella excitent, præcatur: quanto rigidius iudicium nos manet, quos Christus, Deus noster, infinita commotus misericordia, sanguine suo redemit, et lege mandatisque donavit, quibus pacem caritatemque mutuum imperat ut summum ac præcipuum discipulorum suorum insigne? Hoc nec te fugit, nec ignotum est cuiquam. Accedit, quod pater meus imperator, perpetua colendus memoria, ex obscuro te ad magni muneris amplitudinem evexit, adeoque imperatorii nominis claritate morti jàm vicinus te honestavit. Remini. cere igitur, quo fuerit erga te animo et amo-

Α ρίς σου παρέδωκε, καὶ τὴν συγγένειαν προστάξα-, ὥστε καὶ ἐν ὑστέραις ὥραις τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀνά ἡμῶν καὶ ὁμῶν γενήσεται, ὦρισε· καὶ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν τοῦ διοικεῖν καὶ ποιμαίνειν ἐμὲ τε καὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων εἰς χειράς σου ἐνεμπότιστε. Σὺ δὲ οὐχ ὡς ποιμὴν ἀληθινὸς εἰς ἅπαντα ἐποίησας καὶ οὐ πᾶσαις ποιεῖν, ἀλλ' ὡς ἀντικρὺς λύκος καὶ ληστής καὶ κλέπτης· καὶ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, εἰ δυνατόν, θέλεις καὶ βούλεις ἵνα ἐμὲ τὸν κληρονόμον τῆς ἀρχῆς καὶ διάδοχον καὶ τεσσάρων βασιλείων ἀπόγονον τῆς βασιλείας γυμνώσῃς καὶ ιδιωτέσῃς καὶ σὲ τὸν ἰδιώτην ὄντα βασιλεῖα ποιήσῃς. Ἐγὼ δὲ τῇ ἀμάχῳ δυνάμει τὴν **45** ἀδικίαν ἣν ἐποίησας· εἰς ἐμὲ καὶ ποιεῖς, καὶ σὲ τὸν τὰ πάντα σκάνδαλα ποιοῦντα καὶ ἀρχὴν τούτων ὄντα ἀνατίθημι· καὶ τὸ εὐθὺς ἐνώπιον Κυρίου γενήσεται. »

α'. Λαβὼν δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ Καντακουζηνὸς καὶ τὰ γεγραμμένα ἰδὼν τὴν συνειδησιν οὐκ ἐκάμφθη καὶ τὴν καρδίαν οὐκ ἐμαλάχθη, ἀλλὰ τὴν παρασκευὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ πολέμου πάντοτε ἠτοίμαζεν, ἐλπίζων ἵνα καὶ βοηθειαν εἴη παρὰ τοῦ ἀμπερᾶ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὡς εἶδε καὶ ἤκουσε τὸν στρατὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ πενθεροῦ ἐρχόμενον καὶ ἐτοιμαζόμενον καὶ μὴ ἔχον ἀντιστήναι πρὸς τὸν ἀμπερᾶ Ἀμουράτην ἐπρεσβεύσατο, ἵνα ἔλθῃ καὶ συμμαχίῃ αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀμπερᾶς δεινὸς ὢν καὶ τὰς ἐννοίας ἑαυτοῦ ὑποκεκρυμμένας δολίως ἔχων, μετὰ χαρᾶς δεξάμενος τὴν πρεσβειαν καὶ δώδεκα χιλιάδας στρατῶν στασίας ἐμπροσθεν εἰς βοηθειαν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, εἶτα καὶ αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατοῦ περάσας ἐκ τῆς Ἀβύδου ἦλθεν ἐν

re, quomodo miserum me et infelicem in manus tuas tradiderit atque affinitate nos etiam post ipsius obitum conjunctos esse voluerit, et omne tum imperii, tum mei regendi custodiendique arbitrium tibi unum commiserit. At tu non verum omnium custodem, sed lupum et furem et latronem te præbisti nec talem te præbendi modum facis, aut quidquam prætermittis, quo, si possis, me, regni hæredem atque successorum et quatuor imperatorum progeniem, imperio exutum, ad privatam vitam detruas, te ex privato facias imperatorem. Ego vero injuriam, quam mihi et ante intulisti et infers etiam nunc, teque ipsam, omnium turbaram auctorem, divinæ potentiae committo, et quod Deo placitum est fiat. »

11. Acceptis perfectisque his literis, Cantacuzenus, nulla religione tactus, nihil mutavit mentem, sed bellum adornare continenter pergebat, etiam amaram opem sibi laturum esse confisus. Imperator Joannes, cum exercitum Cantacuzeni soceri instructum esse et adversus se proficisci cognovisset, nec copias haberet, quibus illis resisteret, ad Amuratem amaram misit, qui, ut se adjuvaret, eum invitarent. Is, ut erat homo versutus et callide occultabat animi consilia, legationem cupide et lætus excepit, ac duodecim millibus ad subsidium Joanni ferendum præmissis, ipse deinde cum magno exercitu Abylo in Thraciam trajecit, specie, ut

τῆ Θράκη, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ἵνα τὸν βασιλέα βοηθήσῃ, ὑποκεκρυμμένως δὲ ἵνα, ἐὰν τὴν καιρὸν εὖρη ἐπιτήδειον καὶ αὐτῷ ἀρέσκοντα, ὃ καὶ ἐγένετο, τόπους καὶ χώρας ἑαυτῷ περιποιήσῃται ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ αὐξήσῃ. Ὁ δὲ Καντακουζηνός, μετὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων ἐλθὼν κατὰ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ εἰδὼς τὸν 46 ἀμνηρᾶν ὅτι διπλῶς διέκειτο, καὶ οὐδὲν κατορθώσας τὰ πάντα καταλιπὼν μοναχὸς ἐγένετο καὶ ἀντὶ Ἰωάννου Ἰωάσαφ ὠνομάσθη, κρατήσας τὴν βασιλείαν, ἕως οὗ καὶ ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ πολεμῶν, ἔτη ἕξ καὶ μῆνας ἑπτὰ. Ὁ δὲ Ἀμουράτης τὸν καιρὸν εὐρῶν ἐπιτήδειον, καὶ ἐν τῇ Θράκῃ εὐρισκόμενος ἔοιμος καὶ παρσκευασμένος μετὰ τοσοῦτου στρατοῦ καλῶς, καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων βλέπων εἰς ἄκρον τεταπεινωμένα δὲ τοὺς ἑμφυλίους πολέμους καὶ συγχύσεις, καὶ οὐκ εἶχον ἀντιστῆναι ταῖς δυνάμεσιν αὐτοῦ. Τότε δὴ πρῶτον ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὸ τῶν Ὀθμανιδῶν γένος αὐθένταις χεῖρα ἐν τῇ Θράκῃ ἔβαλον, καὶ τὴν Καλλιούπολιν ἔλαβε καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους τόπους καὶ χώρας καὶ φρουρία ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ ἐκ τῶν ἐτέρων αὐθεντῶν Χριστιανῶν, καθὼς ἐν ὀλίγῳ ἐν τῇ τῆς ζωῆς αὐτοῦ διηγήσει βηθήσεται. Ἦσαν γὰρ περάσαντες, ὡς προέφημεν, καὶ ἐν ἐτέροις καιροῖς οἱ Τούρκοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ εἰς τὴν Χερρόνησον τῆς Θράκης, ἀλλ' οὐκ ἐδυνήθησαν στήναι οὐτε κυριαῦσαι τοσοῦτους τόπους καὶ φρουρία καὶ πόλεις ὡς τὰ νῦν, διότι πολλάκις μὲν νόμιμους πολέμους ἐδιώχθησαν, πολλάκις ὡς ληστὰς περᾶσαντες πάλιν ἔφυγον. Λοιπὸν δ' Ἀμουράτης καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἑγκρατὴς γενόμενος καὶ πολὺ

ἄ μέρος, ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, τέλος πάντων δὲ ἀγάπημ μετὰ τοῦ βασιλέως ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν ποιήσαντες καὶ ὄρκου: 47 ἀναμέσον αὐτῶν, ἵνα τὰς συνθήκας καὶ τὴν ἀγάπην φυλάξωσι καὶ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου ἔσται βοηθός.

Ὅστις δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἔσχε τοῦσδε τοὺς υἱοὺς, Ἀνδρόνικον τὸν δεσπότην, Μανουὴλ τὸν βασιλέα, Θεόδωρον τὸν πορφυρογέννητον καὶ Μιχαὴλ τὸν δεσπότην· ὃς τῷ μὲν πρωτογενεῖ Ἀνδρόνικῳ ὡς διαδόχῳ τῆς βασιλείας ἐν τῇ πόλει προστάξας· εἶναι, τὸν δὲ βασιλέα κύρ Μιχαὴλ τοῦ διοικεῖν καὶ κυβερνᾶν τὴν Θεσσαλονικίαν, τὸν δὲ Θεόδωρον τὸν πορφυρογέννητον μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸν ἐν τῇ Σπάρτῃ κύριον καὶ αὐθέντην ἀπέστειλεν. Ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ καὶ ἀγάπην καὶ φιλίαν εἶχε μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ πρῶτων τῆς πόλεως Σερβῶν, βουλὴν ποιήσαντες ἵνα τοὺς φύλακας Τούρκους τοὺς φρουροῦντας· τὸ φρούριον ἀποκταίνωσι καὶ τὸ ἄστυ τῷ κύρ Μανουὴλ δώσωσιν. Αὕτη δὲ ἡ βουλὴ οὐκ ἔλαβε τὸν ἀμνηρᾶν, καὶ στείλας τὸν Καρὰλ-πασιᾶν μετὰ στρατοῦ πλήθους πολλοῦ κατὰ τῆς Θεσσαλονικῆς ἔλθειν καὶ τοῦ Μανουὴλ, παρήγγειλεν αὐτῷ μὴ δεῖσθαι ἔλθειν ἕως οὗ τὴν Θεσσαλονικίαν ἀλώσῃ καὶ τὸν Μανουὴλ δέσμιον ἀγάγῃ. Ἀκούσας δὲ τοῦτο ὁ κύρ Μανουὴλ, καὶ θεωρῶν ὅτι οὐκ ἐδύνατο ἀντιστῆναι τοσοῦτῳ στρατῷ, εἰς δεξιάν αὐτοῦ φέρον ἐνέπεσε, καὶ μὴ ἔχων τι ἕτερον πρᾶξι φυχῇ τῇ σωτηρίᾳ ἐχρήσατο, θέλων ἔλθειν 48 πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα ἐν τῇ πόλει. Ὁ δὲ πατὴρ διὰ τὸν φόβον τοῦ

imperatorem adjuvaret, revera, ut, si faveret occasio, quemadmodum savit, oppidis et regionibus in Europa acquirendis regni sui fines prolaret. Cantacuzenus cum Servii ac Bulgaria contra Palæologum profectus, cum amæræ dolum animadvertisset nec quidquam effecisset, fortunæ suæ diffidens, monachum induit ac pro Joanne Joasaphi nomen asscivit, rerum potitus, donec a genero bello devictus et regno exiitus est, annos sex et menscs septem. Jam cum Anurates, occasione opportuna nactus, tanto cum exercitu in Thracia paratus instructusque adesset, et res Romanas propter turbas et bella civilia summopere afflictas esse videret, opibus D ejus non jam poterat resisti; ac tum primum in Europa Othmanidarum genus in Traciæ principis impetum fecit, atque Anurates Calliopolim cepit aliaque non pauca loca, oppida et castella tum Romanorum, tum aliorum Christianorum principum, sicuti in hoc in vita ejus exponemus. Etenim transierant quidem, ut supra docuimus, etiam alias in Europam Turcæ, in Chersonesum Thraciæ, nec tamen consistere potuerant, aut tot loca, oppida, castella, quot tum ceperunt, expugnare, quoniam nunc justo bello devicti repellabantur, nunc latronum instar trajecti fugiebant. Deinde Amurates, etiam Adrianopoli et magna parte Macedonia, Bulgaria et Servie potitus, postremo cum imperatore,

quod viverent, amicitiam fecit, interpositis utriusque sacramentis, quibus se fœdus et amicitiam culturos et invicem sibi auxiliaturos esse spondederunt.

Habuit imperator Joannes hosce filios: Andronicum despotam, Manuelem imperatorem, Theodorum Porphyrogenitum et Michaelcm despotam: quorum natu maximum Andronicum, ut hærcdem imperii, in urbe esse, Michaelcm imperatorem gubernare et administrare Thessalonicam voluit, Theodorum Porphyrogenitum post mortuum Cantacuzeni filium Spartam cum imperio misit. Thessalonicam Manuel ingressus cum magistratibus et primoribus civitatis Serrarum pacem amicitiamque firmavit. Itaque hi consilium inierunt, Turcas præsidarios, qui arcem tenebant, interficiendi urbemque dedendi Manucl. Non latuit hoc consilium aineram, qui Carali-pasiam cum magnis copiis adversus Thessalonicam et Manuelem misit, ac, nisi capta urbe et victo Manuele, eum redire vetuit. Hac re comperta, Manuel dominus, cum tanto exercitui non posse se resistere intelligenet, metu ac timore perccllitur, atque aliud agat, fuga salutem quaerit et Byzantium ad imperatorem et patrem reverti decernit. At ille, ameram veritus, recipere eum noluit, ei iratum se esse ostendens adeoque vehementer minatus. Sperans jam Ma-

ἀμνηρᾶ οὐκ ἤθελε δεχθῆναι αὐτὸν δεικνύων ὄργην αὐτῷ καὶ μᾶλλον ἀπειλήσας σφοδρῶς. Ἐλπίζων δὲ δεχθῆναι αὐτὸν οἱ τῆς Λέσθου δεσπότες ἐλθόντα ἐκείσε, αὐτοὶ ἀληθῶς καὶ φανερῶς οὐκ ἀνέσχοντο βεῖν ἢ συνομιλῆσαι αὐτῷ διὰ τὸν τοῦ ἀμνηρᾶ φόβον, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ κινδυνεύσωσιν. Ἀποτυχῶν δὲ καὶ τῶν ἐκείθεν ἐλπίδων, καὶ θεωρῶν ὅτι οὐδεὶς ἤθελεν δεχθῆναι αὐτὸν ταῦτα λογίζεται ἵνα αὐτοθελῆς ἐν τῇ Προῦση πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν ὑπάγῃ καὶ συγχώρησιν αἰτήσῃ. Ἐλθὼν δὲ ἔμπροσθεν τοῦ ἀμνηρᾶ ὠμολόγηε τὰ ὅσα ἀγνοῶν ἔπραξεν· ὁστος δὲ ὁ ἀσεβῆς φρόνιμος ὢν, καὶ ἰδὼν τὴν ὑποταγὴν ἣν ἔδεξεν ὁ κύρ Μανουήλ, καὶ αὐτοθελῶς ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλθόντος, μετὰ εὐσπλαγχνίας μεγάλης ἐνηγκαλισάμενος κατεφίλει αὐτὸν καὶ χαρᾶς ἔμπλεως γέγονε. Καὶ τῆμέρας τινὰς καθίσαντες τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ εὐθυμήσαντες καὶ πολλὰ εἰπόντες, καὶ χάριτας ἐπηγγέλιτο, καὶ σιτηρῆσια δώσας εἶπει ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ. Εἶτα ἐν τῷ μέλλειν ἐπανιέναι εἶπεν αὐτῷ κύρ Μανουήλ, « Τζελεπῆ, γίνωσκε τοῦτο ἐκ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν. Διὰ τὴν ὑποταγὴν ἣν ἔδειξας ἐλθὼν πρὸς με καὶ ὁμολογήσας ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων γινώσκοντος καὶ 49 ἐσφαλμένα σοι, πληροφορηθῆτι τοῦτο ἀληθῶς· ὡς υἱὸν ἔχω ἀγάπην πρὸς σε. Πλὴν πρόσσεχε ἐκ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, ἵνα μὴ τοιούτων ἔργων ἐπιχειρήσῃς, ὅτι μέγα σκάνδαλόν ἐστιν· οἶδας γὰρ ἔτι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐσμέν, καὶ ἀνά ἡμῶν οὐκ ἔστι δίκαιον διαφορὰν καὶ μάχην εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον φιλίαν καὶ ἀγάπην. Σὺ δὲ νέος φρόνιμος καὶ καλὸς εἰς 50 τὰ πάντα καὶ ἐπιτηδῆσιος ὑπάρχεις, καὶ οἶδας τοῦ

ποιεῖν καὶ λέγειν. Ἀρχοῦ τῶν σῶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ μὴ ζῆται τὰ ἀλλότρια. Καὶ ἐὰν ἀνάγκη ἔσται σοὶ τις ὑπὲρ χρημάτων ἢ ἐτέρας συνδρομῆς χρηθῆεις, ἐγὼ πάντοτε ἔτοιμος ἔσομαι μετὰ χαρᾶς πληρῶσαι σοῦ τὴν αἰτήσιν. » Καὶ ἕτερα πολλὰ εἰπόντες, ἀπέλυσεν αὐτὸν φιλοδωρήσας· τὰ μέγιστα καὶ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πατέρα γράψας, ἵνα ἀσπασίως δέξεται αὐτὸν παρακαλῶν, καὶ φιλεῖν ὑπὲρ αὐτὸν καὶ συγχωρῆσαι αὐτῷ περὶ ὧν κατὰ ἀγνοίαν ἔπραξε. Περᾶσα δὲ ὁ Ἀμουράτης ἦλθεν ἐν τῇ Ἀδρινουπόλει, βουλόμενος πόλεμον ποιεῖσθαι κατὰ τῶν Οὐγγρῶν· τινὰς δὲ τῶν στρατῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποστατήσαντας μετῴν, τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἀφείλε, μετὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Ἰωάννου ὡς φίλοι κατὰ τὰς συμβάσεις αὐτῶν περᾶσαντες ἦλθον κατ' αὐτῶν μετὰ πλῆθους στρατῶν, παρῶν καὶ ὁ κύρ Μανουήλ ἐγγὺς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

β'. Καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι αὐτοῦ, λέγω δὴ τὸν ἀμνηρᾶν 50 καὶ τὸν βασιλέα, κατὰ τῶν ἀποστατήσαντων στρατῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὁ μὲν ἀμνηρᾶς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν τζελεπῆν κατέλιπεν, ἵνα πάντα τὰ ὑποτελῆ αὐτῷ ἐν τῇ Εὐρώπῃ φυλάττῃ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν δεσπότην κύρ Ἀνδρόνικον τὸν πρωτογενῆ υἱὸν αὐτοῦ τὰ τῶν Ῥωμαίων κυβερνᾶν εἶασεν καὶ ἐν εμπίστευσεν αὐτῷ. Αὐτοὶ δὲ οἱ νέοι αὐθεντόπουλοι εὐκαιρίαν εὐρόντες καὶ εἰς ἄκρον φιλιωθέντες καὶ ὁμιλήσαντες συχνῶς ὠμονόησαν μετὰ ὀρκων ἀναμεταξὺ αὐτῶν ὡς ἀδελφοὶ ὧσιν ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης καὶ εἰς τῷ ἐτέρῳ βοηθῆς ἔσεται κατὰ πάντα, καὶ οὕτως ἀπεστάτησαν κατὰ τῶν πατέρων αὐτῶν, περιερχόμενοι τὰς χώρας καὶ πόλεις· καὶ τὰς μὴ ὑπο-

nuel, a Lesbi principibus receptum se iri, ad hos se confert. At nec hi palam eum videre et recipere ausi sunt, metu ameræ, ut sibi ea res periculo ne esset. Itaque cum, hac quoque spe dejectus, neminem se recepturum esse intelligeret, Prusam ultro abeundi et ameræ conveniendi atque ab eo veniam petendi consilium cepit. In ejus conspectum admissus, quæ imprudens patrasset, confitetur. Impius iste homo callidus, cum demissionem animi videret, qua sua sponte Manuel se adisset, magna eum benevolentia amplexus et osculatus ac summo gaudio perfusus est. Diebus aliquot in epulis, comotationibus, oblectationibus, colloquiis consumptis, ameras ei beneficia trihuit et victum e regia præbuit et abiturum ita allocutus est : « Sic dehinc, vir nobilissime, inquit, tibi persuadeto : propter obedientiam, quam præstitisti, ut adires me et coranî me et Deo, qui arcana hominum omnia perspicit, peccata tua confiterere, te non secus, ac filium, mihi charum esse scito. Itaque nunc jam cave, ne quid simile in posterum agas, quando magnæ indeturbæ orientur. Nosti enim, amicos et fratres nos esse, nec fas est, exerceri inter nos discordiam pugnasque, sed amicitiam potius et benevolentiam coli. Atque es tu adolescens prudens et generosus et ad omnia idoneus et dicendi agendique peritus. Quare quiete tua administra, aliena ne concupisce. Quo tsi pecu-

nix inopia labores vel alio egeas auxilio, semper paratus ero ad studiosè gratificandum tibi, quod rogaveris. » Hæc et alia multa postquam sermonibus agitarunt, ameras Manuelem liberalissime donatum dimisit, datis ad imperatorem, patrem ejus, litteris, quibus illum hortabatur, ut sua causa filium benigne reciperet et amaret, eique, quæ imprudens deliquisset, ignosceret. Deinde Amurates in Europam trajectus, Adrianopolim proficiscitur, Hungaros bello domiturus. Nonnullos autem de satrapis suis in Asia defecisse cum audisset, relicto illo apparatu, cum Joanne imperatore, ut amico, et socio, ad eos compescendos cum exercitu revertit. Comitabatur patrem Manuel dominus.

12. Hi cum discederent, adversus satrapas in Asia seditiosos profecturi, ameras Mosem Tzelepem filium reliquit, qui interim omnia Europæ loca sibi vectigalia in officio contineret, imperator Andronico despotæ, filio natu maximo, rem Romanam administrandam tradidit commisitque. Adolescentes regis potestatis vicarii, hac usi opportunitate, amicitiam arctissimam conjungunt, crebro in colloquium veniunt tandemque sacramento se obstringunt, ut ab illo inde tempore alter alteri quasi frater sit et in omni re socius. Deinde a patribus defleunt, atque provincias et urbes obeuntes, quæ ipsorum voluntati non obsequabantur, sed debitam

κυριώσας τῷ θελήματι αὐτῶν, ἀλλὰ φυλαττούσας A
 τὴν πρέπουσαν εὐνοίαν εἰς τοὺς πατέρας, ἡγμάλω-
 τιζόν σκυλεύοντες καὶ ἀνδραποδίζοντες. Μαθόντες
 δὲ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁ ἀμνηρᾶς καὶ ὁ βασιλεὺς λίαν
 ἐλυπήθησαν καὶ ἠγανάκτησαν. Ὁ οὖν ἀμνηρᾶς ὑπο-
 ψίαν ἔχων ἐν τῇ καρδίᾳ μὴ διὰ θελήσεως καὶ βου-
 λῆς τοῦ βασιλέως οὗτοι ἀπεστάτησαν, ἀποστείλας
 μηνύων αὐτῷ μετὰ θυμοῦ εἶπεν ἵνα τρόπον τινὰ
 ποιήσῃ ὥπως τὸν Ἀνδρόνικον παιδεύσῃ, καὶ πληρο-
 φορηθῆσεται εἰ ὁ βασιλεὺς οὐκ ἦν αἴτιος τῆς τοιαύτης
 βουλῆς· εἰ δὲ ἄλλως γενήσεται, αὐτῆς καὶ ὁ οἶκος
 αὐτοῦ καὶ πᾶσα ἡ ἀρχὴ τῶν Ῥωμαίων ὄψεται. Ὁ
 δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο λέγων ὅτι οὐκ οἶδεν οὕτε
 ἐπίστατο, μετὰ ὄρκων μεγάλων, τὸ γεγονός· καὶ
 ἔαν εἰς **51** χεῖρας τὸν υἱὸν τυχὸν εἶχεν, ἀνευ τινὸς
 ἐλεημοσύνης εἶχε παιδεύσει αὐτόν. Ὡς δὲ τὰ τῆς B
 Ἀσίας διῶρθωσαν καὶ εἰρήνευσαν, παράσαντες ἤλθον
 εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ στρατὸν εὐθέως οἰκονομήσαν-
 τε· ἔστειλαν κατὰ τῶν ἀποστατῶν υἱῶν. Καὶ
 πολέμου γεγονότος τὸν τῶν ἀποστατῶν στρατὸν ὁ
 ἀμνηρᾶς χρήμασι καὶ λόγοις ἀπατίσας, ἐπιβουλὴν
 τοιαύτην ἐποίησαν· ἀφέντες αὐτοὺς ἔφυγον, καὶ
 τοὺς αὐθεντοποῦλους ἐν τινι φρουρίῳ τοῦ Διδυμο-
 τεῖχου καταφυγόντας ἐπίασαν, καὶ τοῖς πατράσι
 δῶρον τούτους προσέφερον. Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς εὐθὺς
 τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπεκεφάλισεν, ὁ δὲ βασιλεὺς θέλων
 καὶ μὴ θέλων διὰ τὸν φόβον τοῦ ἀμνηρᾶ τὸν δεσπότην
 κύρ Ἀνδρόνικον τὸν υἱὸν αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστέρ-
 ρησε καὶ ἐν τοῖς πύργοις τοῖς λεγόμενοις Ἀδεμα-
 νίδος πηλὸν Βλαχερνῶν ἀπέκλεισε. Τυχόντες μὲν C
 καὶ ἕτεροί τινες σὺν αὐτοῖς νέαι συνλικιώται ἐπλα-

νήθησαν, παῖδες ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν Χριστιανῶν
 καὶ Τούρκων, καὶ αὐτοὶ σαγηνευθέντες τῷ ἀμνηρᾶ
 ἐδόθησαν· καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν παρόντες μετὰ δα-
 κρύων ἐκέλευθησαν ἵνα ἕκαστος τὸν υἱὸν αὐτοῦ
 οἰκειοχέλως θανατώσῃ· καὶ τοὺς μὴ πεποιημένους
 πᾶσαι κατὰ τὸ προσταχθὲν αὐτοῖς ἐν τῷ ἅμα κατὰ
 τὸν ποταμὸν δεδημένους ἐβύβιζεν ὀμοθυμαδόν, πα-
 τέρα τε λέγω καὶ υἱόν. Ταύτην ὀμότητα καὶ ἀπαν-
 θρωπίαν ὁ Ἀμουράτης ἐποίησεν, ἀεὶ εἰς τὰ πάντα
 καὶ ὡς πολιτευόμενος. Καιροῦ δὲ τινος παρελθόντος
 τινὲς τῶν ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν Χριστιανῶν καὶ
 Ἀγαρηνῶν τοῦ ἀμνηρᾶ δεηθέντες γράψαι πρὸς τὸν
 βασιλέα κύριον Ἰωάννην ἵνα τὸν δεσπότην κύριον
 Ἀνδρόνικον τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐλευθερώσῃ· ὁ καὶ
 ἐγένετο.

Καὶ τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων θεωρῶν ὁ
 βασιλεὺς τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα παντοιοτρό-
 πως ὑποκορίζεσθαι ταπεινούμενα καὶ εἰς ἀφανισμόν
 παντελῆ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐρχόμενα, τὰ δὲ τῶν
 Τούρκων εἰς ἄκρον προκίπτοντα, τρίηρεις τινὰς
 ἠτοίμασεν ἐμβὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔλθειν αἰτήσαι βοή-
 θειαν πρὸς τῶν ἐκεῖτε αὐθεντῶν, ἵνα μὴ ἡ βασιλεία
 Ῥωμαίων κατὰ κράτος εἰς τέλος ἐκπέσῃ. Καὶ ἐν
 τῷ μέλλειν ἐπανερχεσθαι τὸν δεσπότην κύρ Ἀνδρό-
 νικον πάλιν εἶπασε δικεῖν **52** καὶ κυβερνᾶν τὴν
 πόλιν καὶ τὴν βασιλείαν. Πλεύσαντος δὲ τοῦ βασιλέως,
 ἐφθασεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐν τῇ τῶν Ἑνετῶν ὄριαιά πό-
 λει, καὶ ἡ γερουσία ἅπασα τῆσδε τῆς πόλεως ἀσμέ-
 νους τοῦτον ἐδέξαντο· περὶ δὲ τοῦ βοηθήσει αὐτῷ
 οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἄκρασις. Κἀκεῖθεν ἐξελ-
 θὼν πρὸς τὸν ῥῆγα Φραγκίας Κάρολον ἐλθὼν οὐδὲν

patribus fidem servabant, diripiunt inque servitutum
 religunt. Hoc ubi in Asia Amurates et imperator
 comperere, dolore et iracundia exarserunt; et
 ameras quidem auctoritate et consilio imperatoris
 illos descivisse suspicatus, ei iratus significatum
 mittit: videret, quo modo Andronicum filium puni-
 ret et sic fidem sibi faceret, non esse se istius con-
 siliij auctorem. Sin aliter faxit, et ipsum et domum
 ejus et totum Romanum imperium experturum, quo
 ea res evaderet. Imperator respondet et gravi affir-
 mat sacramento, facti ignarum et inscium se esse;
 atque filium, si in manu haberet, quominus puni-
 ret, nulla se misericordia commotum iri. Rebus in D
 Asia compositis pacatisque, in Europam trajecti,
 exercitum confestim instructum contra filios sedi-
 tiosos miserunt. Commisso bello, adolescentium
 milites, pecunia et blanditiis ab amera corrupti,
 insidiosè eodem deseruerunt et profugos in castel-
 lo quodam Didymotichii comprehenderunt patri-
 busque dono obtulerunt. Ameras filium statim
 decollari jussit, atque ejusdem metu Imperator
 facere non potuit, quin suum filium Andronicum
 despotam oculis privaret et turribus, quæ Ademani-
 des dicuntur, juxta Blachernas sitis, includeret.
 Erant alii præterea decepti, illustrium ac nobilitum
 tam Christianorum quam Turcarum filii illis æqua-
 les qui et ipsi capti amera traditi sunt. Eorum

patres cum lacrymis astantes suum quisque filium
 manu sua interficere jubentur: qui imperio non
 paruerunt, cum filiis colligati, in prætefluentem
 fluvium sunt demersi. Adeo inhumanum crudelē-
 que se præstitit Amurates, alioquin in regenda re
 publica laudatus. Aliquanto post nonnulli spectati
 et nobiles Christiani atque Agareni Amuratem ro-
 gaverunt, ut litteris Joanni imperatori suaderet,
 Andronicum despotam e vinculis liberaret: nec
 non satisfactum est illorum voluntati.

Rebus ita constitutis, imperator, cum Romanum
 imperium omni modo vilescere et in angustum red-
 digi et in dies magis ruere in perniciem, contra
 Turcarum regnum ad summum crescere fasti-
 gium animadverteret, comparatis aliquot trire-
 mibus, in Italiam vela fecit, ab ejus terræ principi-
 bus, ne Romanorum imperium prorsus everteretur,
 petiturus auxilia. Commisit rursus, dum rediret,
 Andronico despotæ urbis et imperii procurationem.
 In Italiam delatus, primum Venetorum florentem
 urbem adiit, et honorifice quidem a toto senatu
 exceptus est, sed de subsidiis frustra verba fecit
 et plane non audiebatur. Inde ad Carolum, Franco-
 rum regem, profectus, ne ibi quidem quidquam
 obtinuit, quoniam principes inter se disidebant
 ac factionibus bellisque erant distracti. Itaque ni-
 hil aliud, quam grandi pecunia inutiliter absorpta

ἐκατέρωθεν διὰ τὸ περισπωμένους εἶναι αὐτοὺς καὶ ἀναμεταξὺ μάχας καὶ σκάνδαλα ἔχοντας. Καὶ χρημάτων μόνον πλῆθος ἀναλώσας καὶ δάνεια πολλὰ λαβῶν διὰ τὸ εἶναι μεγάλην τὴν ἐν Ἰταλίᾳ δαπάνην, καὶ εἰς Ἑνετίαν ἀναστρέψας ἔγραψε διὰ ταχυδρομίου τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀνδρόνικῳ ἵνα ποιήσῃ τρόπον στείλαι αὐτῷ χρήματα, ὅπως τὰ δάνεια ἃ ἔλαβεν ἀποδώσῃ, καὶ ἀναλώσῃ. **53** Ἐτι ἐν τῇ ὁδῷ. Αὐτὸς δὲ πάντοτε τῷ τῆς ἀρχῆς, τρεφόμενος ἔρωτι καὶ εἰς χεῖρας ταύτην λαβῶν οὐδὲν ἐφρόντιζε περὶ ὧν ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἔγραφεν, ἀλλὰ μάλλον, ὡς εἶπη τις, τὰς τοῦ πατρὸς προστάξεις καὶ γραφὰς ὡς ἐν ὕδατι γεγραμμένας ἐλογίσατο. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ κύρ Μανουὴλ ὁ νεώτερος υἱός, μετὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας συνάξας χρήματα πολλὰ τὴν ἀριθμὸν χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου ὡς ἐνὶ καὶ τριῆρεις ἑτομάσας, ἐμβὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸν πατέρα, ὅπου ἦν ὁ πατὴρ, ἐποίησε καὶ προσκυνήσας αὐτὸν καὶ καταφιλήσας χεῖρας καὶ πόδας, καὶ τοῖς δανεισταῖς τὸ δάνειον δώσας, τὸν πατέρα καὶ βασιλέα λαβῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπανεστρέψε. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ ὑποταγὴν ὁ Μανουὴλ τὰ μέγιστα ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πάσης τῆς συγκλήτου ἦν φιλούμενος, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὸ πάντων ἦν μισούμενος. Καὶ ὁ πατὴρ σὺν τῇ συγκλήτῳ πάσῃ τὴν Μανουὴλ εἰς βασιλεία ἐψηφίσατο, τὸν δὲ Ἀνδρόνικον ἀπέωσαντο. Καὶ προσμένειν ἐν τῇ πόλει προστάξας ὁ πατὴρ καὶ ἐρυθροῦ πεδίου μετέδωκεν αὐτῷ, καὶ διάδοχος τῆς βασιλείας ἀπὸ πάντων ἐλέγετο εἶναι. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος ὁ τυφλὸς μαινόμενος ἦν τῷ θυμῷ καὶ τῷ ζήλῳ καὶ τὴν ἀδικίαν βῶν, καὶ ἐκ τῆς περιφρονησεως πε-

ριοσλή; ἐγένετο. Διςχυριζόμενος; ἔλεγεν ὅτι κατὰ τοὺς νόμους Ῥωμαίων τάξιν τε καὶ συνθήσασιν ἡ βασιλεία ἐαυτῷ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἀρμόζει ὡς πρωτοκόκισ, **54** ὁ δὲ πατὴρ καὶ βασιλεὺς τὸν Μανουὴλ ὑστερογενῆ ὄντα προτιμῆσαι θέλει καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας ἀψησάσαι. Καὶ ἦν πάντοτε ἐστηκώς καὶ διαλογιζόμενος, ζητῶν καιρὸν ἐπιτήδειον τρόπον ποιῆσαι καὶ βουλήν ὅπως ἡ βασιλεία ἐαυτῷ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ πάλιν γενήσεται.

γ'. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἀμνηρᾶ Ἀμουράτη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μπαγιαζήτης Ἀλευτορῆς τὴν ἀρχὴν ἐδέξαστο. Ὁ οὖν κύρ Ἀνδρόνικος ὁ τυφλὸς καιρὸν εὐρῶν ἐπιτήδειον ἐφάνη αὐτῷ ἵνα τοῦ ποθουμένου τύχῃ καὶ μετὰ τινῶν τῶν φίλων αὐτοῦ συμβουλευσάμενος καὶ τῶν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ συγγενῶν καὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Μάρκου τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἔτι μέγας δεσπότης, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου φυγῶν πρὸς τὴν ἀμνηρᾶν Μπαγιαζήτην ἦλθον δεόμενοι ὅπως αὐτοῖς βοηθήσῃ καὶ τῆς βασιλείας γένωνται ἐγκρατεῖς, ἢ κατὰ ἀληθινότητα καὶ νόμους Ῥωμαίων καὶ συνθήσασιν αὐτοῖς ἀρμόζει ὡς πρωτοκόκισ ἢ δὲ πατὴρ καὶ πάππος; βουλευσάσαι αὐτοὺς καὶ τῷ ὑστερογενεῖ, ὡς εἶπομεν, δώσασιν. Ἐπηγγεῖλαντο ἔτι τελεῖν τῷ ἀμνηρᾶ κατ' ἔτος χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου κεντηνάρια οὐκ ἕλιγχε καὶ προνομία τινα ἔχειν ἐκ τῆς πόλεως. Ὁ οὖν ἀμνηρᾶς τὰς διχονοίας καὶ μάχας αὐτῶν θεωρῶν ἠγάλλετο κατὰ τὴν λόγον τὴν ἐπιχώριον τὴν λέγοντα, « Ὁ λύκος τὸ τοῦ ἀνέμου σφοδρῶν μετὰ κοινοροῦ ἰδὼν ἠγάλλετο **55** πηδίων. » Ἐἶπεν δὲ « Ἀγαθὸς καιρὸς δι' ἐμὲ, » καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν αἰτησίαν δεξάμενος καὶ δώσας αὐτοῖς στρατὸν ἰσχυρὸν χιλιάδας ἕξ καὶ πεζῶν τέσσαρας ἦλθον κατὰ τῆς πό-

et gravi contractio ære alieno propter sumptuum in Italia magnitudinem, Venetias reversus, faselo misso, Andronico filio litteris mandavit, ut pecuniam mittendam curaret, qua æs alienum, quod contraxisset, solveret et in reditu sumptum faceret. At ille, perpetuo imperii amore flagrans atque manu id tenens, nihil curabat, quod mandarat pater, sed ejus jussa in aqua, ut quispiam dixerit, scripta existimabat. At Thessalonicæ filius minor Manuel, re comperta, strenue ac studiose auri argentique quantum poterat acquisivit, paratisque triremibus, in Italiam ad patrem cursum tetendit. Revolverent eum salutavit, manus pedesque ejus osculatus, ac pecunia, creditoribus quæ debebatur, numerata, cum eodem Epolim rediit. Propter hanc causam et pietatem Manuel a patre et universo senatu non minus diligebatur, quam iisdem exosus erat Andronicus: unde, rejecto Andronico, Manuel a patre et senatu imperator designatus, in urbe manere jubetur, et purpureis ornatur calceamentis atque ab omnibus habetur hæres imperii. Contra cæcus iste Andronicus ira invidiæque insanire et injuriam sibi illatam, clamare, contemptum acerbe ferre, atque dictitare, e legibus, institutis et moribus Romanorum sibi ac filio suo, ut primogenitis, imperium deberi: a patre imperatore Manuelem, natu mino-

rem, sibi præferri et designari successorem, pertinaciter in sententia perstabat, neque cessabat occasionem ac viam meditari, qua imperium sibi et Joanni filio vindicaret.

13. Amurata amera mortuo, filius ejus Bajazetes Aleutores regnum suscepit. Jam Andronicus cæcus ille, occasionem, ut sibi videbatur, opportunam nactus, qua voti compos fieret, cum amicis quibusdam et conjugis propinquis et Marco socero, qui etiam tum partem Bulgaricæ tenebat, re deliberata, una cum Joanne filio ad Bajazetem confugit. Eumque rogavit, ut se adjuvaret ad recuperandum imperium, quod ex legibus et consuetudine Romanorum hæreditate ad ipsos pertineret, ut primogenitos, a patre autem et avo per suam injuriam Manuelli, minori natu, destinaretur. Promiserunt præterea, amera se quotannis auri et argenti centenaria multa pensuros esse et in urbe jura quædam præcipua concessuros. Ille gaudio exultabat, cum eorum discordiam videret litesque, ut est vulgare proverbium: « Exsiliobaî lupus, ubi venti excitari pulverem vidit. » « Opportuna, inquit, mihi ista res est, » atque late eorum voluntati obsecutus, equitum millia sex et peditum quatuordecim concessit, quibuscum adversus urbem proficiantur. Cum ex improvise noctu prope urbem adve-

λειος. Καὶ ἐξαίφνης ἔξω τῆς πόλεως νυκτὸς φθάσαντες εὗρον ἐν τοῖς παλατίοις τῆς Πηγῆς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφοῦ· καὶ πιάσας ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐν οἴκῳ τινὶ καὶ φυλάττεσθαι προσετάξατο μετὰ μεγάλης φυλακῆς· καὶ οὕτως ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος μετὰ τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου ἐγκρατεῖς τῆς πόλεως ἐγένοντο καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ ἔτη δύο καὶ μῆνας ἕξ. Καὶ τὸν υἱὸν Ἰωάννην ἐλογίζατο πολλάκις ἀναγορεύσαι εἰς βασιλέα. Πλὴν ἀδύνατον ἦν διὰ τὸν βασιλέα καὶ πατέρα ἐτιζῶντα. Καὶ ὁ ἀμηράς πολλάκις ἐμήνυσεν αὐτῷ ἵνα αὐτοὺς ἀποκτείνῃ καὶ ἐκποδῶν ἐκτινάξῃ, ἐὰν θέλῃ ἐν τῇ ἀρχῇ ἀνενόχλητος ἔσεσθαι· ὁ δὲ εὐλαβοῦμενος οὐκ ἠθέλησέ ποτε πατροκτόνος καὶ ἀδελφοκτόνος γενήσεσθαι. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἀπατήσαντες οἱ βασιλεῖς τοὺς φυλάσσοντας Βουλγάρους ἐφυγον καὶ περάσαντες καὶ οὗτοι πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην ἦλθον. Καὶ ὁ γηραιὸς βασιλεὺς ἀναμιμνήσκων τὴν συγγένειαν τοῦ πάππου Ὀρχάνου καὶ τὴν φιλίαν Ἀμουράτου τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι δικαίον οὐδὲ τίς νόμος συγχωρεῖ τοῖς πατράσιν οὕτω τοὺς φιλάτους πράττειν καὶ ποιεῖν. Ὁ δὲ καὶ βασιλεὺς Μανουὴλ ὑπέσχετο **56** δοῦναι τέλος ὑπὲρ τὸν ἀδελφόν· ἐξέχω; δὲ ὑπέσχετο καὶ τοῦτο, ἵνα κατ' ἔτος ἐπὶ τὴν ὕραν τοῦ ἑαρος ἔσται ἔτοιμος μετὰ στρατοῦ χιλιᾶδων δοικαίδεκα πεζῶν τε καὶ ἵππῶν εἰς συνδρομήν, ὅπου δ' ἂν καὶ ὁ ἀμηράς βουλήσεται ἀπελθεῖν, καὶ ἔσται τοῖς φίλοις φίλος καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐχθρὸς ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου. Καὶ μετὰ ὄρκων ταῦτα ἡσφαλίσαντο. Καὶ ὁ ἀμηράς ταῦτα ἀκούσας ἔστειλε πρέσβυν τινὰ ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ εἰς τὴν

nissent, in palatio Peges imperatorem cum Manuele filio reperiunt; comprehensos in domum quandam concludunt et diligentissime custodiri jubent. Hoc modo Andronicus despotā cum Joanne filio urbis potitus, imperium annos duos et menses sex tenuit. Joannem filium imperatorem declarare sæpe cogitabat, sed non poterat propter patrem adhuc superstitem. Suadebat sæpe ameras, occidendos et e medio tollendos eos esse, si quiete tenere imperium vellet: at prudenter ille nolebat parricidii et fratricidii crimine se contaminare. Itaque accidit, ut quodam die captivi principes, Bulgariis custodibus deceptis, e carcere aufererent. In Asiam trajecti, hi quoque Bajazetem ameras adierunt. Ibi imperator pater affinitatem Orchanis, avi Bajazetis, et ejusdem patris, Amuratis, amicitiam commemorabat monebatque, quam iniquum esset nec ulla lege permissum, parentes isto modo a liberis haberi; Manuel imperator tributum majus, quam frater, se illi pensurum esse pollicebatur, inque primis promittebat, quotannis verna tempestate paratum se fore ad comitandum eum cum peditum equitumque duodecim millibus, quocumque ameras voluisset; postremo suadebat, ut eosdem uterque amicos vel inimicos haberet. Horum fidem jurjurando stabiliunt. Hæc cum ameras audisset, legatum e regia Cpolim misit, qui animis, voluntatibus

PATROL. GR. CLVI

Α πόλιν, ἵνα γνωρίσῃ τὰς γνώμας καὶ τὰς θελήσεις καὶ βουλὰς τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ δήμου, ποῖον ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς βασιλέα ἡγάπουν. Ἐλθὼν δὲ ὁ πρέσβυς καὶ καταλεπτῶς μαθὼν κατέλαβε τὰς γνώμας καὶ τὰς βουλὰς σχεδὸν πάντων τῶν πολιτῶν, ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας τὸν κύρ Μανουὴλ ἠθέλον βασιλεύειν αὐτοῖς. Καὶ ποιήσας ταῦτα πάντα ἀναφορᾶν τῷ ἀμηρᾷ, εὐθὺς στρατὸν θύσας αὐτοῖς ἦλθον ἐν τῇ πόλει. Τοῦ οὖν δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μὴ ἐχόντων τί πρᾶξαι ἢ πῶς ἀντισταθῶσι, ὁ κύρ Μανουὴλ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐγκρατεῖς γεγῶσαι τῆς βασιλείας καὶ τῆς πόλεως· καὶ εὐθὺς προστάζει τοῦ πατρὸς ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ τῷ διαδήματι τῷ βασιλικῷ ὀπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολεῖν ταινιοῦτα. **B** Ἐβασίλευσεν λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης μετὰ τὸ ἐξεῶσαι τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τῆς βασιλείας, ἕως οὗ τὸ σκήπτρον καὶ τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν πᾶσαν ἔδωκε τῷ υἱῷ κύρ Μανουὴλ καὶ βασιλέα ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ ἔτους ἑξῶ. Τῷ δὲ δεσπότη κύρ Ἀνδρόνικῳ **57** τὴν Θεσσαλονικὴν μετὰ συμβάσεως δέδωκε τοῦ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ· καὶ οὕτως πάντα τὰ τῶν Ρωμαίων εἰρήνευσαν.

Ἐδρισκομένου δὲ τινι καιρῷ τοῦ ἀμηρᾷ Μπαγιαζήτου ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγγὺς τῶν Σεβρῶν μητροπόλεως, παρὼν ἦν ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ συμβάσεις ἃς εἶχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος καὶ ὁ κύρ Κωνσταντῖνος ὁ Δραγάσης καὶ ὁ τῆς Σεβρίας δεσπότης κύρ Στέφανος. Ἐλθόντος Παύλου τοῦ Μαμωνᾶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, οὗ τὴν Μονεμβασίαν κυβερνῶν

et consiliis tum optimatum, tum plebeiorum explorandis cognosceret, utrum e fratribus Romani imperatorem sibi exoptarent. Legatus postquam advenit, civium animis sententiisque occulte exploratis intellexit, tantum non omnes nullis de causis cupere, ut imperaret Manuel. Ameras, omnibus sibi renuntiatis, statim illis exercitum expedit, quocum Byzantium venerunt; cumque Andronicus despotā et filius ejus, quid agerent quove pacto se tuerentur, nescirent, Manuel cum imperatore patre urbe et imperio potitus, protinus ejusdem jussu a patriarcha in templo apostolorum diademate imperatorio **D** ornatus est. Regnavit cæterum Joannes post pulsum imperio socerum, donec solium et imperium Manuelli filio dedit eumque coronari imperatorem jussit, ad annum 6800. Andronico despotæ e pactione Thessalonicam habitandam dedit; atque ita inversa res Romani pacata est.

Cum Bajazetes ameras in Macedonia prope Setras urbem aliquando commoraretur, imperator Manuel secundum pacta conventaque, quæ fecerant, ejusque frater Theodorus et Constantinus Drageses et Stephanus, Servie despotæ, præsto fuerunt. Advenit etiam e Peloponneso Paulus Mamones, qui cum ejus pater diu gubernasset Monembasiam, ipse quoque eam provinciam jussu imperatoris acceperat, sed, diuturnitate possessionis occasio

ἐκ πολλοῦ ὁ πατήρ, εἶτα καὶ αὐτὸς τὴν διοίκησιν τῆν
 τοῦ πατρὸς προστάξει· τοῦ βασιλέως διεδίξατο, διὰ
 δὲ τὸ μάκρος τοῦ χρόνου ἀφορμὴν εὐρῶν περι-
 ποιεῖτο τὸ ἄστυ ὡς κτήμα ἴδιον. Ἐνεκάλει τὸν τοῦ
 βασιλέως ἀδελφὸν πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, ἀδικεῖσθαι λέ-
 γων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν Μονεμβασίαν ἐκ τῶν χειρῶν
 αὐτοῦ δυναστικῶς ἐξέλαβε, καὶ μετὰ ὕθρευς καὶ
 ἀτιμίας καὶ ἀισχύνης ἐκ τῶν ἐκεῖθεν ἐδίωξε. Ὁ δὲ
 Μαιμωνᾶς οὗτος γνῶριμος ἦν ἐκ πολλοῦ τῷ ἀμηρᾷ.
 Λυπηθεὶς οὖν μετὰ θυμοῦ ὁ ἀμηρᾶς μηνύσας εἶπεν
 τῷ βασιλεῖ οὕτως ὅτι « οὐκ ἀρκεῖ ὑμῖν εἰρηνεύειν,
 ἀλλὰ οὕτως θέλετε πράττειν κατὰ τῶν ἐμῶν ὑπο-
 χειρίων; ἐγὼ γὰρ ὀμνύω σοι εἰς τὸν Θεόν, παιδεύ-
 σαι ἔχω τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας. » Καὶ ἐτέρους
 λόγους σκληροῦς ἐφησε κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν
 ἐτέρων ἀθθεντῶν Χριστιανῶν, **58** περὶ ὧν εἰρήκα-
 μεν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἕως καρδίας ἐλυπήθησαν,
 καὶ ἔκτοτε ἐζήτουν καιρὸν ἐπιτήθειον καὶ εὐλογον
 αἰτίαν ἵνα τὰς ὑποσχέσεις καὶ συμβάσεις καὶ ὑπο-
 τάγην, ἣν εἶχον μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ, φύγωσιν. Καὶ
 συμβάσεις καὶ ὀρκούς φρικτοὺς λάθρα ἀναμέσων αὐ-
 τῶν ποιήσαντες τοῦ εἶναι γνῶμη καὶ ψυχῇ μὴ ἕως
 θανάτου, διὸ βεβαίωτερον τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ συν-
 δέσμου τούτου ἔστησαν ἵνα ὁ βασιλεὺς κύρ Μα-
 νουήλ εἰς νόμιμον γυναῖκα λίβη τὴν θυγατέρα τοῦ
 κύρ Κωνσταντίνου τοῦ Δραγάση.

Ἰ. Τοῦ δὲ ἀμηρᾶ Μπαγιαζήτου ἐλθόντος καὶ πο-
 λὺν τῆς Βουλγαρίας τόπον ἀλώσαντος ἔτι καὶ δου-
 λώσαντος, ὁ τῆς Γερμανίας βασιλεὺς Σιγισμόνδος
 ἔμαθε τὰ γενόμενα. Ὁ οὖν Σιγισμόνδος τῆς Γερμα-
 νίας ὁ βασιλεὺς πρέσβυν στείλας πρὸς αὐτὸν, ἦτοι

τὸν ἀμηρᾶν, ἔλεγεν ὅτι οὐκ ἦν δίκαιον φίλοι ὄντες
 ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπιβαλεῖν χεῖρα τὴν ἀμηρᾶν, ὅτι
 κατὰ τὸ προνόμιον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος
 τόπος ἐστίν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ πρέσβεως καὶ ταῦτα
 εἰπόντος τῷ Μπαγιαζήτῃ, οὐδὲν ἕτερον ἀπεκρίθη
 αὐτῷ εἰ μὴ μόνον ἐκ τῆς χειρὸς παραλαβῶν αὐτὴν
 ἐδειξεν οἰκόν τινα τούτῳ μέγαν γέμοντα ἔσθθεν
 ἀπὸ παντοίων ὄργάνων πολεμικῶν, ῥομφαλίων τε καὶ
 ξίφων, ἀ καλῶς ἠτοιμασμένα καὶ παρεσκευασμένα
 ὑπῆρχον. Εἶτα λέγει τῷ πρέσβει· « Ἀλέξων ταῦτα τῷ
 αὐθέντῃ σου τῷ βασιλεῖ, ὅτι τὸ ἐμὸν δίκαιον, ὃ ἔχω
 ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, **59** ταῦτα τὰ ὅπλα καὶ αἱ παρα-
 σκευαὶ ἅς εἶδας εἰσίν. » Καὶ τοῦ πρέσβεως ἀναφορὰν
 ποιήσαντος τῷ βασιλεῖ Σιγισμόνδῳ ἐν τῷ ἐπανελθεῖν
 πρὸς αὐτὸν περὶ τούτων, ὁ βασιλεὺς ἐλυπήθη λίαν
 διὰ τὸ ἀκούσαι ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τὰ τοιαῦτα καὶ
 τὴν τοῦ ἀμηρᾶ ὑπερηφάνειαν· καὶ εὐθὺς στρατὸν
 μισθοφορικὸν πολλῶν συνάξας, καὶ τὸν αὐτοῦ μάλλον
 ἐτοιμάσας καὶ πολλοὺς ἐτέρους αὐθέντας προσκαλε-
 σάμενος εἰς βοήθειαν, ἀνευ τινὸς μισθοῦ ἢ ὄψωνιου
 καὶ μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ γενναίας ψυχῆς καὶ
 ἀνδρικοῦ φρονήματος διήρξατο ὁ λαμπρὸς οὗτος
 στρατὸς, καὶ πάντα τοῖς ποσὶν ὑπέτασσαν τὰ τῶν
 Τούρκων φρούρια, ἀλῶν καὶ σκυλευῶν καὶ ἀφανί-
 ζων, ἕως καὶ τῆς Νικοπόλεως περάσαντες ἐφθασαν,
 καθάπερ ὕλη ἐπιτυχοῦσα φλογὶ ἰσχυρᾷ. Εἶτα ὁ βασι-
 λεὺς Σιγισμόνδος, καὶ ἐτέρους θέλων στρατηγήσει
 κατὰ τοῦ Μπαγιαζήτη, πρέσβυν ἔστειλε λάθρα πρὸς
 τὸν βασιλέα κύρ Μανουήλ καὶ τοὺς ἐτέρους αὐθέν-
 τας, οὓς προέφημεν, ἵνα ἔτοιμοι καὶ προπαρασκευ-
 ασμένοι οὗτοι ὡσι καὶ τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστεως, εἰ

nactus idoneam, urbem sibi ut propriam vindica-
 rat. Is igitur fratrem imperatoris apud ameram
 criminabatur, quod Monembasiam violenter sibi
 eripuisset, indeque se cum contumelia, dedecore
 et infamia expulisset. Erat autem Mamonas hic
 ameræ dudum notus: unde is indignabundus im-
 peratorem ita increpat: « Num vobis satis non est
 pace frui, sed isto modo meos habere subjectos
 audetis? Equidem per Deum juro tibi, posse me,
 talia qui audeant, punire. » Alia præterea aspera
 verba adversus imperatorem et reliquos principes
 Christianos, de quibus diximus, jactavit: quibus
 illi aliquamdiu afflicti, mox occasionem idoneam, et
 causam speciosam quæsierunt, qua promissa,
 pacta et officia, quibus ameræ se obstrinxerant,
 effugerent. Itaque postquam pactionibus et diris sa-
 cramentis clam se invicem devinxerunt, ut con-
 sensionem et concordiam servarent usque ad mor-
 tem, quo firmiter easet hujus fœderis vinculum,
 statuerunt, ut imperator Manuel Constantini Dra-
 gasis filiam matrimonio legitimo sibi junge-
 ret.

14. Cum Bajazetes ameram multa Bulgariae loca
 cepisset et in potestatem suam redegisset, Sigis-
 mundus, Germaniæ rex, de ea re certior factus,
 legato ad eum misso, æquum esse negavit, cum
 essent amici, ameram manum injicere Bulgariae

quæ jure ad sui regni provincias pertineret. Hæc
 dicenti legato Bajazetes nihil respondit, sed manu
 apprehenso domum amplam ostendit, omni armo-
 rum genere, rhumphæis gladiisque bene dispositis
 et adornatis, refertam. Tum legatum allocutus:
 « Hæc, inquit, regi, domino tuo, renuntia: jus
 meum, quod in Bulgaria exerceo, hæc esse arma
 apparatusque, quos vidisti. » Sigismundus rex
 hæc cum audisset a legato, ex eo nuntio et arro-
 gantia ameræ gravem dolorem percepit; et con-
 festim magno exercitu mercenario coacto et suis
 ipsius copiis instructis aliisque multis principibus
 auxilio vocatis, sine ulla mercede vel victu, præ-
 clarum hunc et generosi animi spiritusque plenum
 exercitum educit, qui omnia Turcarum castella ca-
 pit, subjicit, diripit, evertit, donec Nicopolim
 perventum est, vel etiam invalidens flamma. Tum
 Sigismundus rex etiam aliunde Bajazetem bello
 lacessere cupiens, clam ad imperatorem Manuelem
 et reliquos principes, quos supra commemoravi,
 legatum misit, ut prompti et parati essent ad
 hostem hunc fidei funditus, si possent, delendum.
 Illi talem occasionem, ut sitiens terra aquam e
 caelo, exspectantes, legatum lætabundi exceperunt
 et bellum ipsi quoque occulte parabant. Interim
 Bajazetes, Sigismundi regis adventu comperto, in
 varias cogitationes metumque incidit, et copiis

δυνατὴν, ἀφανίσωσι. Αὐτοὶ τὸν καιρὸν ὡς γῆ διψῶσα ἄρυγε, καὶ ἐλθὼν τὴν πόλιν δια ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀπέκλεισεν ἐν ἔτει ςϞ', πολιορκῶν αὐτὴν παντοίως καιρὸν καὶ χρόνον πολὺν.

61 ιε'. Ἐν τῷ τοῦ καιροῦ ἐκείνου διαλήμματι ὁ Ἰωάννης ὁ τοῦ δεσπότη τοῦ κυρ Ἀνδρονίκου υἱὸς καὶ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως κυρ Μανουήλ, περὶ οὗ πολλὰ κίς ἐφημεν, ἐγγὺς ὑπάρχων πάντοτε ἐκ πολλῶν τῶ ἀμηρᾶ (καὶ σιτηρέσια μεγάλη εἶχεν ἐξ αὐτοῦ, ἀκολουθῶν καὶ συνοδεύων αὐτῷ, καὶ οικιακὸς ἦν πάντοτε καὶ φιλούμενος), μαθὼν ὅτι τινὲς διεβαλλόν αὐτὸν πρὸς τὸν ἀμηρᾶν λέγοντες ὅτι εἰ οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ πρὸς σὲ, ὦ ἀμηρᾶ, ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐπιβουλὰς ἐστὶ καὶ εἰ οὕτως οὐκ εἶχεν, ἡ πόλις καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ θεὸς αὐτοῦ ὑπέκλυπεν ἂν καὶ ἐδουλώνατο, ἐνωτισθεὶς δὲ οὕτως τὰ γενόμενα καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ θρυλλούμενα, φοβηθεὶς τὸ δέξαι καὶ ἀπότομον τοῦ Μπαγιαζήτου, ἵνα μὴ τὴν ζωὴν κινδυνεύσῃ, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἔφυγε καὶ πρὸς τὸν θεῖον καὶ αυτοκράτορα ἔρχεται. Ὅν ὁ βασιλεὺς καὶ θεὸς ἀσμένως ἐδέξατο ὡσπερ τι δῶρον πολυτελὲς, καὶ κατεφίλησε καὶ ἠγκαλίσατο αὐτὸν καὶ τὰ πρέποντα σιτηρέσια σημειωσάμενος ἔδωκεν αὐτῷ. Ἡμερῶν οὖν παρελθουσῶν ὁ βασιλεὺς ἐβουλήθη ἔλθειν εἰς Ἰταλίαν καὶ τινα βοήθειαν αἰτῆσαι, λογιζόμενος τοῦ ἀπολαῦσαι τῆς βοηθείας, ἐπειδὴ εἰ αὐτοὶ αὐθένται ὀπῆρχον ἢ αἰτία τοῦ ἔραι τὸν ἀμηρᾶν τὴν μάχην κατὰ τῆς πόλεως, ἦν ἐποίησε καὶ ποιεῖ ἔνεκεν τοῦ ἀπεσταμένου παρ' αὐτῶν πρόσδεως, ὡς εἴπωμεν, δι' οὗ τὴν ὁμοφυλίαν ἐποίησαν ἵνα ὡς πάντοτε κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἔτερου βοηθὸς ἔσῃται, καὶ ἀλλήλοις **62** συναρωγῶν. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἐξίναται τὸν βασιλέα ἐκ τῆς πόλεως, τὸν ἀνεψιὸν αὐ-

suis prompte et strenue coactis ac bene instructis, adversus hostes proficiscebatur. Cum sibi propinqui essent exercitus, Germani et Galli pugnam primi civerunt, et congressu facto, imprudentia res Christiana labefactata et exercitus universus dissipatus est. Fugiebant sine respectu, et in fuga a Turcis multi occidebantur aut capiebantur, non obscuræ solum et gregarie multitudinis, sed etiam ex ipsiis claris et honoratis nobilibusque principibus, in quibus dux Burgundie, comes Aversa et magnus architriclinus regis Francorum alique haud pauci clari et illustres viri fuerunt. Quin ægre rex ipse Sigismundus cum magistro fratrum Rhodiensium crucem gestante, inventa parvula cymba, Istrum trajecit salutemque expedit. Ameras omnibus eorum sarcinis potitus tamque admirabilem victoriam præter opinionem consecutus, gloria et lætitia redundabat, cumque imperatorem Manuelem et cæteros principes, de quibus diximus, conventis quæ fecerant, ut se sequerentur, non stetit videret, atque cuncta audivisset, quæ illi omnes adversus se moliebantur, grave bellum imperatori indixit, et anno mundi 6900 terra marique obsidione urbi admota, diu eam omni modo oppugnavit.

15. Ea tempestate Joannes, Andronici despotæ

filii et imperatoris Manuelis ex fratre nepos, de quo sæpe verba fecimus, e longo inde tempore apud ameram assiduus, a quo victum habebat largum, quem sequebatur comitabaturque quacunque, et cui semper in familiarissimis et intimis erat, postquam apud ameram a quibusdam se accusari sensit, qui eum Bajazeti non bene velle, sed struere insidias dicebant: id enim nisi faceret, aiebant, urbem et imperatorem, patrum ejus, in officio futurum fuisse et servitio: hæc igitur et quæ alia de eo circumferebantur postquam audivit, propter acre et præceps Bajazetis ingenium vitæ suæ timens, nocte quadam aufugit et recepit se ad patrum imperatorem. Is eum cupide, tanquam munus aliquod pretiosum, osculo et amplexu excepit, victumque idoneum ei præberi jussit. Interjectis aliquot diebus, imperator subsidia petita in Italiam proficisci decrevit. Ea nacturum se esse propterea confidebat, quod ejus ipsius regionis principes in causa erant, cur ameras bellum adversus Copolim susceperat: quod is fecerat faciebatur propter legatum, ut docuimus, ab illis missum, cujus opera pactionem inierant, ut ameræ semper adversarentur et mutuo sibi opem et auxilia præstarent. Abiturus ex urbe imperator, Joannem ex fratre nepotem ad eam interea regendam et impetum

τοῦ κύριου Ἰωάννην καταλιπὼν ἵνα διωκῆ καὶ κυβερνᾷ τὴν πόλιν καὶ ἀντιμάχεται τοῖς ἐναντιοῖς, ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν δέσποιναν καὶ σύζυγον λαβὼν καὶ εἰς Πελοπόννησον ἐλθὼν ἐν τῇ Σπάρτῃ ἐγγὺς τοῦ ἀδελφοῦ κύριου Θεοδώρου ταύτην εἶασεν: ὁ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ ὄδευσι. Φθάσας οὖν ὁ βασιλεὺς ἐν Ἐνετίᾳ κάκειθεν πρὸς τὸν δούκα Μεδιολάνων ἐλθὼν παρὰ τοῦ δουκὸς μετὰ τιμῆς μεγάλης καὶ θαφιλείας ἔτι δὲ καὶ δορυφορίας ἐδέχθη, καὶ ἵππους καὶ στρατιώτας πολλοὺς ἠώσας αὐτῷ ἵνα πρὸς τὸν βῆγα Φραγκίας ἔλθῃ, ἐπαγγειλάμενος ὁ δούξ τῷ βασιλεῖ, ἔάν καὶ οἱ ἔτεροι ὁμοφρονήσωσι, καὶ αὐτὸς ὁ δούξ ἰδίως καὶ αὐτομάτως ἔλθῃ καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ βοηθήσῃ καὶ μὴ ἔαση κινδυνεύουσαν. Ἐλθὼν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ πρὸς τὴν βῆγα Φραγκῶν εὗρεν αὐτὸν ἐν ἀσθενεῖ βαρυτάτῃ ἔχοντα καὶ ἐξω φρενῶν ὑπάρχοντα· καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ οὐκ εἶχόν τι ἀποκριθῆναι μόνον. Ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπρακτος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανάστρεψεν ἐπὶ πτεροῦς αὐτῶν Σεπτεμβρίου γ'.

ις'. Ἐν τούτῳ τῷ ἔτει ὁ ἀμνηρᾶς Μπαγιαζήτης κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὸν Γιακούπ-πασιᾶν καὶ τὸν Βρενάζην ἔστειλε μετὰ στρατοῦ χιλιάδων πεντήκοντα· καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι **63** αὐτοὺς ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἔλθον τῆς Πελοποννήσου φθάσαντες πολλὰ κακὰ καὶ δεινὰ καὶ ἀνθρωποδισμούς τοῖς Χριστιανοῖς ἐπέθηκον, καθὼς ἐν ὀλίγῳ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μπαγιαζήτου ρηθῆσεται. Ὁ δὲ δεσπότης κύριος Θεόδωρος θεωρῶν τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα ὅτι οὕτως κακῶς διέκειντο, καὶ τὴν πόλιν τοσοῦτον καιρὸν κινδυνεύουσαν ἀποκεκλεισμένην καὶ στενο-

χωρουμένην ὑπὸ λιμοῦ πολλοῦ, ὁμοίως καὶ τὸν τῆς Πελοποννήσου πόλεμον, καὶ βλέπων ὅτι οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν αὐθεντῶν ἤθελεν αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ ἀπορηθεὶς ὅλως, περάσας ἐν τῇ Ῥόδῳ μετὰ τριήρεως τὴν τῆς Σπάρτης ἀρχὴν ἐπεπωλήκει τῇ ἀδελφότητι τοῦ προφήτου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Στείλωτες οὖν ἡ ἀδελφότης τινὰς τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ Σπάρτῃ ἵνα ἐγκρατεῖς τῆς ἀρχῆς ὡς κύριοι καὶ δεσπότες γενήσονται, ὁλαδὸς ὡς εἶδεν αὐτοὺς καὶ ἤκουσε τὰ γενόμενα, ὤρμησεν μετὰ ξύλων καὶ πετρῶν μετὰ θυμοῦ δραμόντες, ἵνα τοὺς ἀπεσταλμένους σταυροφόρους ἀποκτείνωσι. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τοῦ τόπου σταθεὶς καὶ ὀμίλησας, ἵνα μὴ τοιαύτη ἀταξία γενήσεται, ἐδυσώπει τὸν λαὸν, καὶ πειθόμενοι τοῖς τούτου λόγοις τοῖς σταυροφόροις τριῶν ἡμερῶν διορίαν ἔδωσαν, ἵνα ἐκτῶν ὁρίων τῆς Σπάρτης μετὰ εἰρήνης ἀναχωρήσωσιν· εἰ δὲ ἄλλως πράξωσιν, αὐτοὶ ὄψονται. Ἰδόντες οὖν οὗτοι ὅτι οὐδὲν κατώρθουν, ἀλλὰ μᾶλλον θόρουτος καὶ σκάνδαλα ἐγένοντο καὶ τὴν ζωὴν μάλιστα κινδυνεύουσαν, ἐγερθέντες **64** ἐπανάστρεψαν οἴκαδε. Οἱ δὲ Σπαρτιάται τὸν πρόεδρον αὐτῶν καὶ δούκα ἐψήφισαν εἶναι, καὶ πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἤθελον κρίνεσθαι καὶ κυβερνᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ δεσπότης κύριος Θεόδωρος ὡς εἶδε τὰς ἐλπίδας ψευθεῖσας, τὰ χρήματα ἃ ἔλαβε τῇ ἀδελφότητι ἐκτίνας ὅπισθεν, εἰς Σπάρτην ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ θέλων ἐλθεῖν, οὐκ ἤθελεν δεχθῆναι αὐτὸν ὁ δῆμος, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ὕβρουν ἐπέπλυνον. Καὶ πολλῶν λόγων γενομένων καὶ σκανδάλων τέλος ἐμεσίτευσεν ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πόλιν ἐδέχθησαν καὶ ἔστρεψαν αὐτὸν εἶναι ὡς καὶ τὸ

hostium propulsandum reliquit. Ipse cum imperatrice conjuge in Peloponnesum profectus; Spartæ cam apud Theodorum fratrem deposuit et Italiam versus processit. Primum Venetias venit; inde ad ducem Mediolanensium perrexit, qui eum honorificentissime atque magno cum sumptu et cum satellitibus excepit, eidemque equitum peditumque magnum eomitatum ad regem Francorum dedit, pollicitus, si cæteri consentirent, semet illi et imperio Romano sua sponte auxilio venturum ac discrimen depulsurum esse. Ad regem Francorum cum venisset, morbo gravissimo eum confictantem et mentis impotem reperit; nec habebant consiliiarii ejus, soli quod illi responsum darent. Itaque re infecta imperator Coplium rediit, anno 1405, mensis Septembris die 13.

16. Eodem anno Bajazetes ameras Giacup-pasianem et Brenazem in Peloponnesum cum exercitu quinquaginta millium misit: qui et in ipso itinere et in Peloponneso multis incommodis, calamitatibus ac servilibus Christianos afflixerunt, ut paulo infra in vita Bajazetis narrabitur. Theodorus despota, cum rem Romanam tam male affectam et urbem tam diu periclitantem, obsessam et gravi fame oppressam, deinde Peloponnesum bello vexatam, et Christianorum principum nullum sibi auxiliaturum videret, omni spe abjecta, una triremi

Rhodum trajectus, Spartæ principatum societati Joannis prophetæ et baptistæ vendidit. Misit ea societas Spartam crucigeros alioquit ad eam provinciam occupandam et sibi vindicandam ut dominis. Quibus incolæ conspectis et auditis, quæ acta essent, hortante iracundia, cum clavis et saxis eos occidendos procurrunt. At superveniens et intercedens ejus regionis episcopus, ne tales turbæ orientur, objurgabat multitudinem, quæ dictis ejus obsecuta, trium dierum spatium crucigeris concessit, quo e Spartæ finibus quiete excederent. Si secus fecissent, ipsos experturos, quo ea res evasura esset. Illi, cum nihil se efficere, sed turbas ac tumultus excitari atque vitam suam in discrimen adduci viderent, castris motis, domum redierunt. Spartani episcopum etiam præsidem suffragiis constituerunt et ab eo rem suam tam civilem quam ecclesiasticam administrari voluerunt. Theodorus, cum se spe falsum esse vidisset, pecunia, quam acceperat, societati restituta, Spartam in provinciam suam rediturus, non recipiebatur a populo, sed exagitabatur conviciis. Post multos tandem sermones et tumultus, conciliante episcopo, eum recipiunt et pristinum obtinere gradum patiuntur. Priusquam tamen restitueretur, sacramentis eum obstrinxerunt, ne unquam rememor esset, quæ fecissent.

πρότερον. Πλην πρὶν τοῦ τὴν κατοχὴν λαβεῖν αὐτὸν, Ἄ συνθήκας μετὰ ὄρκων συνέστησαν, ἵνα μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ἐνθουμηθῆ ὅσα ἐποίησαν.

ζ'. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπὶ ἔτους. . . . δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν, καὶ ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος τὴν Θεσσαλονικὴν τῆ τῶν Ἐνετῶν γερουσίᾳ ἐμπεπωλήκει διὰ φλωρία χιλιάδας πεντήκοντα.

Ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς πόλεως ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ οὕτως γέγονεν. Ἀκούσας ὁ ἀμηρᾶς ὅτι ὁ Ντεμῆρης ὁ βασιλεὺς Σκυθῶν καὶ Μασσαγετῶν ἔρχεται κατ' αὐτοῦ ἵνα μετὰ στρατοῦ μυριαριθμοῦ πόλεμον συνάρῃ, θάλων καὶ μὴ βουλόμενος τὴν πολιορκίαν καὶ τὸν πόλεμον καὶ ἀποκλεισμένῃ τῆς πόλεως ἔλυσε, καὶ ἀγάπην μετὰ τοῦ βασιλέως ἐποίησε μεθ' ὄρκων, καὶ ἐν 65 τῇ Ἀσίᾳ περάσας τοῦ δεχθῆναι τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐφοδὸν τοῦ Ντεμῆρη τὸν στρατὸν ἠτοίμαζεν.

θ'. Ἐπὶ τῆς βασιλείας λοιπὸν τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος κύρ Μανουῆλ, ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ τῆς πόλεως, τῷ τότε καιρῷ ἐγεννήθη ἐγὼ ἔτι ἀπὸ κτίσεως κόσμου 280', Ἀβγούστου λ'. ἀνεγεννήθη δὲ διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ὑπὸ τῆς ὁσιωτάτης μητρὸς ἀγίας Θωμαίδος, περὶ ἧς ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ καὶ ἀρμόζοντι διηγησόμεθα τάληθές. Ἄφ' οὗ δὲ τοῦ δεκάτου ἔτους μέχρι καὶ τοῦ ὀγδοηκοστού ἔκτου πολλῶν γενομένων ἀναγκαίων καὶ μνήμης ἀξίων βούλομαι διηγήσασθαι. Λέγω δὴ ἐν πρώτοις περὶ τῆς εἰς τὴν δύσιν ἀφίξεως τῶν πέντε υἱῶν τοῦ ἀμηρᾶ τοῦ Μπαγιαζήτου, ἧγον τοῦ Μουσουλμάνου, τοῦ Μωσῆ, τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ Μεσεμέτη καὶ τοῦ Ἰωσοῦφ, δς ἐγαγόνει Χριστιανὸς καὶ Δημήτριος ἐπωνομάσθη,

17. Illo tempore, anno. . . . propter eam, quam commemoravimus, causam, etiam Andronicus despota Thessalonicam Venetorum senatui quinquagenis florenorum millibus vendidit.

Urbs obsessione hoc modo liberata est. Ameras, audito, Demirem, Scytharum et Massagetarum regem, cum innumeris copiis contra se proficisci, quamvis invitus, tamen obsidionem et oppugnationem urbis solvit, atque pace cum imperatore facta et sacramentis confirmata, in Asiam tractus, ad extirpandos impetus Demiris exercitum parabat.

18. Cæterum regnante hoc imperatore, Manuele domino, dum urbs obsidetur, ego in lucem editus sum, anno ab orbe condito 6909, die Augusti tricesimo. Regeneratus sum per sacrum baptismum opera venerabilis matris Thomaidis, de qua loco opportuno ad veritatem referam (1). A decimo autem anno ad octogesimum sextum quæ acciderint multæ et memorabiles calamitates, enarrabo. Dicam primum de quibus Bajazetis ameræ filii in occidentem tractis, Musulmano, Mose, Jessai, Mehemete et Josupho, qui Christianus factus Demetrius appellatus est, de imperatore Joanne Thessalonicæ mortuo, et Manuele imperatore, filio ejus, illic profecto, et ejus filio, Andronico despota, ibidem

περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ καὶ τῆς ἐλεύσεως ἐκείσε τοῦ βασιλέως κύρ Μανουῆλ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Ἀνδρόνικου ἐκεῖ ἀποκαταστάσεως, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν ἧγουν εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κύρ Μανουῆλ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐλεύσεως. Καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ Μουσουλμάνου 66 παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μωσῆ διηγῆσομαι, καὶ περὶ τῆς τριετοῦς μάχης αὐτοῦ δὴ τοῦ Μωσῆ μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουῆλ, καὶ τῆς περὶ τὰ μέρη τῆς Λαρίσσης ἐκτυφλώσεως Ὀρχάνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουσουλμάνου παρὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Μωσῆ, καὶ τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεσεμέτη τοῦ καὶ Κυρίτζη, καὶ τῆς ἀποτροπῆς εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ πάλιν ἐλεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς πόλεως ἐν τῇ Θράκῃ ἧτοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ. Καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μωσῆ εἴπω, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δευτέρου υἱοῦ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουῆλ, τοῦ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου, τὸν θάνατον ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ. Ἄλλὰ καὶ περὶ δύο θυγατέρων αὐτοῦ, καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Μιχαῆλ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὸ λοιμῶδους νοσήματος. Ὁμοίως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ τζελεπῆ κύρ Δημητρίου τοῦ υἱοῦ τοῦ σουλτάν Μπαγιαζήτη καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἀμηρᾶ Μεσεμέτη· αὐτὸς δὲ γενόμενος Χριστιανὸς, ὡς πρὸ ὀλίγου ἐφημην, καὶ τῷ θεῷ βαπτίσματι ἀνεγεννήθη, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀμηρᾶς Μεσεμέτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πλείστα σιτηρέσια ἔδωσαν αὐτῷ, ζήσας μετὰ τὸ βαπτί-

restituto, de Theodoro porphyrogenito despota Lacedæmone sive Sparta extincto, et de imperatore Manuele, fratre ejus, profecto in Peloponnesum; deinde exponam, quomodo Moses Musulmano ameræ fratri suo mortem intulerit, cum Manuele imperatore per tres annos bellum gesserit et circa Larissam excæcaverit Orchanem, Musulmani filium; quomodo hujus frater Mehemetes, qui etiam Cyritzes appellatur, ex oriente in occidentem transierit, inde redierit in orientem, et rursus trans urbem in Thraciam vel Europam tractus, reportaverit victoriam. Tum obitum Mosis explicabo, et filii secundi Manuelis imperatoris, qui Constantinum præcessit, mortem, qua is Monembasie decessit. Dicam etiam de duobus filiis ejus, atque Michaelis principis natali ac morte pestilentia ei allata. Item mortem attingam Demetrii Tzelepis, Bajazetis sultani filii, et Mehemetis ameræ fratris, qui Christianus factus, ut paulo ante monuimus, et sacro baptismo regeneratus, ab imperatore et fratre Mehemete ameræ magna salaria accepit, et annos septem postquam baptizatus erat, ad Dominum concessit; dicamque de Thomæ principis natali: atque hæc quidem propter ætatis maturitatem bene et accurate doctus; quæ autem ante me natum facta nar-

(1) Vide cap. 5 lib. II.

σθῆναι ἐτη ἑπτὰ πρὸς κύριον ἐξεδήμησε. Καὶ περὶ Α τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοποῦλου κύρ Θωμά. Ταῦτα μὲν διὰ τὸ τῆς ἡλικίας μου ἐντελὲς καλῶς καὶ ἀκριβῶς εἰδότες μου· τὰ δὲ 67 πρὶν τῆς γεννήσεως τῆς ἐμῆς ὅσα εἰρήκαμεν, τὰ μὲν ὑπὸ ἀξιοπίστων καὶ σοφῶν συγγραφέων γεγραμμένα μέρος εἶδομεν, τὰ δὲ ὑπὸ ἀρχόντων τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ βουλῆς καὶ τῆς συγκλήτου σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ γηραιῶν ἀκούσαμεν. Καὶ πῶς σιγῶν παραλείπω;

18. Τῆ δὲ εἰκοστῇ ὀγδόῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ςϞ' ἔτους ὁ Ντεμίρης ὁ βασιλεὺς Μασσαγετῶν καὶ Περσῶν καὶ βορείων Σκυθῶν τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην ἠχμαλώτισε καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους ἀρχοντας τῆς αὐλῆς αὐτοῦ, καὶ πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Ἀλλὰ ποῖος ἦν αὐτὸς καὶ πῶς ὁ βασιλεὺς Ντεμίρης, οὐκ ἀφήσωμεν εἰπεῖν καὶ διηγῆσασθαι. Οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο πᾶν Μασσαγετῶν καὶ Σκυθῶν Τουρκῶν πέραν Ἀράξου τοῦ ποταμοῦ πρὸς ἀνατολὰς τὴν οὐκισιν ἔχουσιν, εἰσὶ δὲ γένος λίαν τοξικώτατοι καὶ κακοξενώτατοι, ἔθνος δὲ μέγα καὶ πολὺ καὶ ἄλιμιμον, παρ' οἷς Κύρος ἐκεῖνος ὁ μέγας βασιλεὺς ποτε καιρῶν κἀκεῖ ἐτελεύτησεν βασιλευούσης Ντεμίριδος. Αὐτῆ δὲ ἡ βασις Ντεμίρης μετὰ τὸ ἀποκεφαλίσαι τὸν Κύρον τὴν κεφαλὴν εἰς ἀσκὸν οἴνου ἐνέβαλε, καὶ καταπατοῦσα τὸν ἀσκὸν καὶ τὴν τοῦ Κύρου κεφαλὴν ἔλεγε « Ἀκόρεσε Κύρε, κορέσθητι. » Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ Μασσαγῆται γένος πάνυ ἀγριώτατον, καὶ ἐν τῷ Ἰππεύειν ἀγαθώτατοι καὶ πεσοὶ 68 ληστρικώτατοι. Ἐν δὲ ταῖς μάχαις καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τοῖς τοιοῦτοις χρῶνται ὀπλοῖς ἡγουν μαχαίραις καὶ θύ-

ravi, ea partim a fide dignis et eruditis scriptoribus memoriæ prodita didici, partim ex proceribus aulæ imperatoris et viris senatorii ordinis sapientibus ac prudentibus senibusque auditî, quæ silentio prætereunda non putavimus.

19. Die vicesimo octavo mensis Julii anni 6910 Demires, Massagetarum, Persarum et Scytharum septentrionalium rex, Bajazetem ameram cum uxore et filio Mose aliisque aulæ optimatibus non paucis cepit, totumque ejus exercitum dissipavit. At enim qualis et ille et Demires rex fuerit, ne omittamus exponere. Hic igitur atque populus ejus, Massagetæ et Scythæ Turcæ, trans Araxem fluvium orientem versus sedes habent, gens sagittandi peritissima et hospitibus infestissima, late se porrigens, frequens et strenua, quæ quondam Cyrum, magnum illum regem, occidit, Deneride regina. Hæc caput Cyri amputatum in utrem vino impletum demersit, deinde utrem cum capite conculcans, « Insatiabilis, inquit, Cyre, satiare. » Massagetæ sunt longe barbarissimi, equites velocissimi, latrones maxime rapaces. In bello et pugnis armis hisce utuntur: machæris, loriceis, arcibus, sagis æneis; eorum vestimenta et cingula aurea sunt; in præliis coronati præcedunt. Equorum frena, cincta

ραξί καὶ τόξοις καὶ σάγαις χαλκοῖς. Τὰ δὲ ἐνδύματα αὐτῶν καὶ αἱ ζῶναι ὑπάρχουσι χρυσαί, καὶ διαδήματα ἐν ταῖς μάχαις ἔχουσιν. Οἱ δὲ Ἴπποι αὐτῶν χρυσοχάλινοι, μασαλιστηρὲς δὲ χρυσοὶ καὶ τὰ πλῆκτρα. Καὶ ὁ σύμπαξ βίος αὐτῶν αὐθέλαστος μὲν, σκαίδς δὲ καὶ ἀγριος καὶ πολεμικὸς ὑπάρχει πάντοτε. Καὶ οὕτως τὰ τῶν Μασσαγετῶν καὶ τοῦ Ντεμίρη αὐτοῦ βασιλείως ἡ πολιτεία καὶ ὁ βίος ἔχει.

Καὶ τούτους ἀφέντες πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην ἐπανεβλώμεν καὶ τοὺς περιγόνους αὐτοῦ, πόθεν κατέγονται, καὶ τίνα τὰ ἔργα καὶ ἀνδραγαθήματα αὐτῶν κατ' ἐπιτομὴν διηγησώμεθα.

Οὗτος ὁ ἀμηρᾶς Μπαγιαζήτης ἦν πέμπτος αὐθεντῆς τοῖς κυριεύσασιν ἐκ τοῦ τῶν Ὀθμανιδῶν γένους· ὁ Ἐρτογρούλης γὰρ ἦν ὁ πρῶτος, υἱὸς τοῦ Γοῦ. Περί ὧν μὲν πολλοῖς καὶ ἑτέροις ἐξιστορήθη, καὶ διαφορὰς εἰληφασιν ἀλλήλων, ἀλλ' ὡς εἶδον καὶ ἤκουσαν ἕκαστος, οὐ συσφώνησαν· ὁμοῦς οὕτως καὶ ἡμῖν καλῶς ἐφάνη καὶ ἐκρίναμεν ἱστορήσαι· ἔν τὰ ὅσα ἐκ μακρᾶς ἀποκῆς ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν ἐμάθομεν καὶ ὅσα ἐγγράφως περὶ τῆς γενεαλογίας ταύτης εἶδομεν.

69 κ'. Ὁ ἀναξ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς τινὶ καιρῶν ἐν τῇ Ἐφέῃ εὐρισκόμενος κατὰ τὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας τῆς Νεοκαισαρείας πόλεως, μαχόμενος μετὰ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Ἰκονίου σουλτάνου, καὶ πολλὰ φρουρία τῶν Περσῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησαστο· εἶχε δὲ μεθ' αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ. Ἡμέρας δὲ πολλὰς διατρίβον τὸ στρατόπεδον ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι, καὶ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ Ἴππων ἐσπάνειον διὰ τὸν τόπον λυκρὸν καὶ

pectoralia et scuticæ item ex auro. Universa eorum vita simplex quidem, sed rigida, ferox et militaris semper. Talis igitur Massagetarum et Demiris, eorum regis, conditio et vivendi ratio.

His missis, ad Bajazetem ameram et majores ejus prævertamur, unde originem ducant et quæ eorum facinora et res fortiter gestæ fuerint, paucis dicturi.

Bajazetes ameras princeps quintus erat ex regia Othmanidarum familia. Primus enim Ertogrules erat, filius Gul. De his cum multi alii scripserint, sed valde in diversa abeant dissentiantque, quandoquidem singula ut quisque viderat et audiverat, ita narrarunt; tamen idem mihi quoque placuit, atque constitui, quæ ex longinqua fama de eorum genere aut a viris doctis didicissem aut litteris invenissem consignata, exponere.

20. Joannes Comnennus imperator in oriente quondam in præfectura Neocæsareæ urbis cum Persis et sultano Iconii hellæns, multa eis castella eripuit. Habebat secum Joannem, Isaacii Sebastocratoris, fratris sui, filium. Cum exercitus diu in locis illis moraretur res necessariæ quum reliquæ, tum equos pabulum deficiabat, propter solum gracile et saxosum, atque, ingruente hieme, propter cæli fri-

κρημνύδη εἶναι, καὶ τὸ κλίμα ἐκεῖνο ψυχρινὸν καὶ ἄδρυμάτῳ ἦν. Τότε καὶ χειμῶνος ἐπιγενομένου οἱ Ἴπποὶ πλείστα ἰσθρῶσαντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν τῶν Ἴππων μεθοδεύων κυλλότητα, περιῶν τὸ στρατεύμα τὰ εὐγενῆ τῶν ὄχημάτων συνέλεγε, καὶ ταῦτα διδοὺς Ῥωμαίους τε καὶ Ἰταλοὺς καὶ ὅποσοι κοντοφόροι εἶδσαν δεξιότροφοι, ἐπιστάμενος δὲ αὐτῶν ἀνθίστασθαι τοῖς πολεμοῖς καὶ ἀντιμάχεσθαι. Καὶ ταῦτα ὁ βασιλεὺς μεθοδεύων, καὶ συμπλοκῆς μελλούσης γενέσθαι, ἱππότην ἐπίσημον ἐξ Ἰταλίας ὀρμώμενον ἐπιππον θεασάμενος παρεστῶτα πεζῶν, Ἰωάννην τὸν ἀνεψῖον ἐκέλευσεν ἀποθῆναι τοῦ Ἀραβικοῦ Ἴππου τούτου ἐφ' οὗ **70** ἦν ἐποχούμενος, καὶ δοῦναι αὐτὸν τῷ Ἰταλῷ. Ὁ δὲ φρονηματίας ὢν καὶ γαῦρος πλέον τοῦ δέοντος, τῷ τοῦ βασιλέως καὶ θεοῦ ἀντέστη καλεύσματι, ἀθαδεστέραν τὴν ἀντίβρῃσιν ποιησάμενος· μὴ ἐπὶ πολλὴ δὲ ἔχων ἀντίστασθαι τῷ θεῷ καὶ βασιλεῖ (ἔώρα πρὸς ὀργὴν γὰρ ἐπιβράζοντα) ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος τὸν Ἴππον τῷ Ἰταλῷ δίδωσι, μετακλητήσας εἰς ἕτερον ὄχημα. Αὐτὸς ἀθυμίας πλήρης καὶ βράζων θυμῷ ἀντικρυς γενόμενος, φυγῶν πρὸς Πέρσας αὐτόμολος γίνεται. Ὅν καὶ ἀσμένως καὶ ἀσπασίως προσεδέξατο ὁ ἀμνηρᾶς καὶ πάντες οἱ βάρβαροι· καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν ἐξομοσάμενος ἀντὶ Ἰωάννου Τζελεπῆς ὠνόμασται, καὶ τινα ὀνόματι Καμερῶ τοῦ ἀμνηρᾶ θυγατέρα γυναῖκα Ἰλαβε, καὶ προῖκα ἔδωκεν αὐτῷ τόπους καὶ χώρας καὶ πόλεις καὶ χρήματα πολλά. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας οὐκ ἀμέθεκτος καὶ ἐν τῷ λέγειν τῆς Ἀραβικῆς διαλέκτῳ ἱκανῶς τατος. Ἦν δὲ καὶ φιλοδωρότατος καὶ δαψιλῆς ὁ νέος, ὃ πᾶσιν ἀρεστόν ἐστι, καὶ μᾶλλον τοῖς βαρβά-

ροις, καὶ ἄλλως κοινωνικῶς τὸ ἦθος τοῖς ὑπ' αὐτὸν παρεχόμενος, ἤδη κράτιστον τοῖς στρατηγούσιν, ἐν οἷς καὶ πρόπαια· ὄθεν καὶ αἶρειν εὐθύς τοῦ σκοποῦ, καὶ ὡς κοινὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐχόμενα ἐποίησε καὶ ἔλεγεν εἶναι. Τοῖς πᾶσιν ἦν συμπονῶν ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν, καὶ ἐδοθεῖ καὶ ἰατρὰς, καὶ τὰς διαφορὰς τὰς φουμένας ἀναμέσον **71** αὐτὸν ἰατρὰς καὶ δωρῶν καὶ εἰρήνευε. Καὶ οὐδεὶς ἀντιλέγετο τοῖς λόγοις καὶ θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ τοσοῦτον ἠγαπήθη καὶ τῶν ἐτέρων πάντων ὥστε τὰ ὅσα ἤθελεν ἐπραττε καὶ οἱ βάρβαροι ὡς δεύτερον Μωάμεθ ἐδόξαζον. Οὗτος δὲ γεννᾶ υἱὸν ὀνόματι Σωλιμάν-Σιὰχ ἐκ τῆς Καμερῶ, καὶ παιδεύσας αὐτὸν Ἑλληνικῆ καὶ Ἀραβικῆ σοφίᾳ, κατὰ πάντα ἰσοικῶς ἦν τῷ πατρὶ, καὶ πλείστα ἠελοῦντο αὐτὸν οἱ Βάρβαροι. Καὶ ἐν τῷ τόπῳ καὶ πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, ἐνθα τὴν κατοικίῃσιν ἐποίησε, αὐθέντης καθίσταται· καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν Ἀσίαν διέδραμε καὶ διέβρεε. Καὶ πλείστας νιαρὰς τῶν βασιλέων Ῥωμαίων μεταγωγτίσας Ἀραβιστὶ τοὺς Τούρκους τοῦ κρίνειν οὕτως· ἐδίδαξεν. Εὐρῶν δὲ καὶ εὐκαιρίαν τινα διὰ τὰς συγχύσεις ἃς ἐποίησαν οἱ Ἰταλοὶ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, τὰ ὅσα ἐγγὺς τῆς δεσποτείας αὐτοῦ Ῥωμαίων ὑπήκοα ὑπ' αὐτοῦ ἐποίησατο. Καὶ οὐδένα Χριστιανὸν ἀδικεῖν ποτὲ ἤθελεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς τυχόντας ὑποτεταγμένους αὐτῷ πολλὰς χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἐποίησε καὶ ἐχαρίζετο. Καὶ ἦν αὐξάνων ὀλίγον πρὸς ὀλίγον τὴν αὐτοῦ ἀρχήν. Αὐτὸς γεννᾶ τὸν Ἐρτογρούλην πατέρα τοῦ Ὀθθμάνου.

gus et asperitatem summam, equi maxime conficiabantur. Quorum perniciem imperator ita subvenit, ut exercitum obiens generosos deligeret eosque præheret Romanis et Italis et quotquot perire hastas versabant, horum opera hostibus obviam ire et resistere se posse confusus. Hæc ille administrans, cum prælium commissurus, equitem insignem, ex Italia advectum, peditem astare vidisset, Joannem de Arabico equo, cui is insidebat, descendere eumque Italo tradere iussit. Joannes, elati et supra modum ferocis animi, imperatoris et patrii imperio repugnat, sermone audacior oblocutus. Verum cum diu illi resistere non posset, quem jam ira effervescente videret, quamvis invitus, Italo equum concessit, atque ipse alium conscendit. Mox, stomacho tumens et inflamatus ira, ad Turcas transfugit, atque cupide et amice excipitur ab amera cunctisque barbaris. Deinde, ejurata Christi fide, pro Joanne, Tzelepes nomine, cum dote locorum, regionum, urbium et pecuniæ haud mediocri in matrimonium accepit. Erat juvenis ille Græcæ eruditionis haud expers, et peritissimus sermonis Arabici; idem munificentissimus et lautissimus, quæ res omnibus inque primis Barbaris, grata esse solet, atque exhibebat se facilem subditis cum reli-

quis, tum duobus maxime, in quibus spes tropæorum sita est. Unde statim instans operi, sua volebat et dicebat esse communia, omnibus in rebus angustis succurrebat, auxiliabatur et conferebat officia, atque exorientes inter eos controversias sedabat, componebat dirimebatque. Nec quisquam ejus vel verbis vel consiliis adversabatur; atque a socero cæterisque omnibus tantopere diligebatur, ut et faceret, quæcumque vellet, et Barbari eum ut alterum Mohametum haberent. Suscepit e Camero filium, nomine Solimanem Siachum, quem, Græcis Arabicisque litteris eruditum, sibi rebus omnibus simillimum reddidit, ac summopere Barbari colebant. Is in omni loco vel provincia, ubi sedem collocabat, constituebatur princeps, ac fama ejus totam pervagabatur Asiam. Idem plurimas imperatorum Romanorum novellas, in Arabicam linguam conversas, ut Turcæ in judiciis adhererent, effecit. Idoneam autem occasionem nactus propter turbas, quæ imperio Romano Itali exciabant, quidquid Romanæ ditionis suis finibus vicinum erat, in suam redegit potestatem, nec tamen ullum unquam Christianum lædere voluit, quin imo, qui subjecti sibi erant, eos beneficiis ac donis angebat, regni fines paulatim prolatans. Genuit hic Ertogrulem, patrem Othmanis.

Ἐτεροι μὲν ὑπὲρ τούτων συγγράφοντες ἑτέραν ἡνωσαν ἔχουσιν, ὅτι αὐτὸς ὁ διαληφθεὶς Τζελεπῆς αὐχ ὄστος ἦν ὁ 72 τοῦ ἀνακτος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἀνεψιός, ἀλλ' ἕτεροι συνώνυμος καὶ αὐτὸς τὸ ἴμιον ὄνομα ἔχων. Ὅστις ἦν ὁ ταιαῦτος, λέγουσιν.

κα'. Ὁ σουλτάν Ἀζατίνης Χριστιανῶν γονεῶν ἐπῆρχεν υἱὸς καὶ τῷ θεῷ τετελεσμένος βαπτίσματι, τύχης δὲ φορᾶ χρησάμενος καὶ αὐτὸς, οἷα παρ' ἐλπίδα συμβαίνει, σουλτάν καὶ ἀμνηστὸς καὶ ἀρχηγὸς ἐγεγόνει τῶν Τούρκων· ὃς καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐτήρει τὰ τῆς εὐσεβείας κυριώτερα, καὶ ἐν τῇ πόλει ἐλλῶν συμμαχίαν ἤησε τῷ βασιλεῖ διὰ τὸν πόλεμον ὃν εἶχον ἀναμέσων Σκυθῶν καὶ Τούρκων· αὐτὸς δὲ καὶ τὰς θείας εἰκόνας ἠσπάζετο, καὶ πάντα εἰς προὔπτον τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐργαζόμενος. Ἐν δὲ τῷ ἐπαυατρύειν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ὁ καὶ υἱὸς αὐτοῦ Μελὲκ παρῶν ἦν, καὶ διαθὰς τὸν Ἰετρον ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος ἐπέληρωσε. Ὁ οὖν υἱὸς αὐτοῦ Μελὲκ διαθὰς πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Σκυθᾶς, ἀφ' ὧν τὸ ἐνδοσίμον ἐλλησμός ἦκε ζῆτῶν τοῖς Τούρκοις τὴν πατρικὴν φερχήν. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σατραπῶν πάντων ὡς ἐξοπτότην καὶ αὐθέντην καὶ ἀμνηστὸν αὐτὸν προσκυνησάντων, τὶς δὲ τῶνομα Ἀμούριος οὐχ ὑπέσχετο, ἀλλὰ δῆμον ἀθροίσας ληστρικὸν πόλεμον ἤρατο κατ' αὐτοῦ, καὶ τέλος τραφάμενος ἐδίωξεν ἄχρι θαλάττης· καὶ εἰς τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν διασώθη καταφυγών. Ἐαρος δὲ ἐπιστάντος παρὰ τοὺς Τούρκους εὐθὺς ἐλλῶν τὴν πατρικὴν ἔλαθεν 73 ἀρχήν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μάκρος καὶ αὐτὸς τὸν βίον ἀπολιμπάνει, λαθραίως παρὰ τινῶν τῶν τῆς βουλῆς καὶ τῆς αὐλῆς

αὐτοῦ φονευθεὶς. Τῆς δὲ τῶν Τούρκων ἀρχῆς οὕτως φθαρσίσης, καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἐξ εὐταξίας καὶ τύχης λαμπρὰς εἰς ἀσάξιν μεγίστην κερωρηκότων, οὐ μόνον σατράπαι καὶ ὄσοι τῷ γένει καὶ δόξῃ διαφέροντες εἰς πλείστα ἔτεμοι, τῆμ ἄλλη διέλαβον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀδίσκων καὶ ἀνωνύμων, ἄλλους τινὰς συμπεριτύεις προτεταίρι-σάμενοι, πρὸς ληστρικὸν ἀπέκλιναν βίον καὶ τὰς ὁμόρους χώρας καὶ πόλεις τῶν Ῥωμαίων κακῶς διατίθεσαν. Ἐκ τούτων τῶν ἀρχόντων εἰς ὑπῆρχεν, ὡς ἱστοροῦσι, καὶ ὁ . . . . . κατατόμενος μὲν ἐκ γένους οὐ τοσοῦταν περιφανοῦς, ὡς φασι, ἐν δὲ ἀρεταῖς καὶ ἀνδραῖς περιτόητος· ἦν γὰρ συνετὸς καὶ ἐπιδέξιος καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ πράττειν πάνυ καλὸς καὶ ἐπιτήδειος. Ὀρμητὰ δὲ ὁ ὄχλος· ὁ ὢν μετ' αὐτοῦ ἐκ τινος ἐπαρχίας καλουμένης . . . . . καὶ διὰ τὴν σύνεσιν καὶ ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ πᾶν τὸ τῶν Τούρκων γένος ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες, αὐτοὶ καὶ ὁ συναθροισθεὶς ἐκεῖνος λαὸς, πλείστα ἠγάπουν καὶ ὑπετάσσοντο καὶ ἤκουον αὐτοῦ εὐλαδῶς. Οὗτος γεννᾶ τὸν . . . . . υἱὸν, ὃς καὶ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν διαδέξαμενος εἰς τὰ πάντα ἄριστος ἦν τῷ πατρί. Καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν ἠγήμη αὐτοῦ ἔδραμε, καὶ ὑπ' αὐτὸν 74 ὑποτεταγμένοι καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἠγάπουν καὶ εὐλαθοῦντο, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καλῶς διοίκει, καὶ παντοιοτρόπως καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἦν αὐξάνων. Αὐτὸς γεννᾶ τὸν Ἐρτογρούλην.

Ὅμως μὲν, εἶτε οὕτως ἦν εἶτε οὕτως, ἐάσωμεν τᾶῦτα, καὶ τοῖς φιλομαθεῖσι καὶ τοῖς ἀναγινώσκουσι τὴν κρίσιν ἀφίημι διὰ τὴν ἀμφιβολίαν τῆς διηγή-

Alii, qui de his rebus scripserunt, diversam opinionem secuti, Tzelopem hunc non Joannis Comneni imperatoris ex fratre filium, sed alium illi cognominem, fuisse dicunt, Quis is fuerit, ita narrat.

ΣΙ. Azalinea suktaous Christianis parentibus ortus et sacro baptismate initiatus fuerat, sed fortuna ludibrio, sicut multa praeter expectationem accidunt, sultanus et ameras et dux Turcarum factus erat. Occulietamen colebat praecipuas Christianae pietatis religiones, et Cypria profectus imperatoris auxilium adversus Scythas Turcasque petiit, quibuscum ei bellum erat, sacras imagines venerabatur et omnes Christianorum caeremonias palam obibat. Revertens in regnum suum, postquam Istrum transiit Melec, filio praesente, naturae satisfecit. Melec deinde in Asiam ad Scythas trajecit, a quibus impulsus, a Turcia paternum regnum poposcit. Cum reliqui satrapae omnes ut dominum et principem et ameram eum venerarentur, quidam, Anurius nomine, detrectabat obedientiam, et collecta manu, praedatorio more bellum ei intulit tandemque fugatum usque ad mare persequentis est. Ille Heracleam Ponti salvus devenit. Ineunte autem vere ad Turcas reversus, paternum regnum recepit, sed non multo post excessit o vita, a quibusdam consiliariis et proceribus aulicis dolo interfectus. Turcarum regno hunc in modum turbato, et rebus ex

ordine et splendida fortuna in maximam confusionem traductis, non modo satrapae et quotquot genere et auctoritate maxime insignes erant, totum imperium inter se distribuerunt; sed etiam multi ignobiles et obscuri homines, e saepe populi collectis gregibus, ad latrocinia incubuerunt ac finitimas regiones et urbes Romanorum misere vexarunt. In quibus unus erat, ut traditum est . . . . . genere, ut dicunt, non ita illustri oriundus, sed a virtute et strenuis facinoribus nobilis. Erat enim prudens et promptus, atque in dicendo et agendo plane egregius. Exierat grex ejus e provincia, cui nomen . . . . , cumque ejus prudentiam, virtutem et justitiam Turca viderent audirentque, omnes eum non secus atque ipsi socii ejus summo opere amabant, verebantur et audiebant diligenter. Hic filium . . . . habuit, qui paterno imperio potius, rebus omnibus patri similis erat, cujusque gloria per totam volitabat Asiam. Multos is sibi alios subjecit, a quibus similiter amore et observantia colebatur, atque regnum suum tum pulchre administrabat tum omni modo in dies augebat. Ille Ertogrulem genuit.

Sed mittamus haec, sive hoc sive illo modo se habent, rei que judicium lectoribus discendi cupidis committamus propter narrationis ambiguitatem et

σεως και τῶν ἱστορησάντων τὰς ἐννοίας, και ἐπὶ Α τὴν Ἐρτογορούλην ἐπανέλωμεν.

κβ'. Ὑπῆρχεν οὗτος ὁ Ἐρτογορούλης δαιυὸς εἰς τὰ πάντα και μεγαλόφυγος ὑπὲρ τὸν κάππον αὐτοῦ και πατέρα, και ἐν πολλέμοις ἐν ὀλίγω καιρῷ δόκιμος ἐγεγόνει, και τινὰς τόπους και χώρας ὑποτελεῖς Ῥωμαίων ἀφνιθίως ἤρπασε. Καὶ διὰ τὴν σύγχυσιν τοῦ καιροῦ και ὑπὲρ τῶν ἐτέρων σατραπῶν τῶν ὀμοφύλων αὐτοῦ πολλά τινα φρουρία οὗτος ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο, και ἦν φοβερὸς τοῖς πᾶσιν. Ἰστοροῦσι δὲ τινες ὄραμα ἰδεῖν τοῦτον τοῖονδε. Ἐρχομένου ἐν μῆ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ ἐδῷ, καύσωνος ὄντος, πολλοῦ, ἐδωξεν αὐτῷ ἀναπαυθῆναι μικρὸν (κεκοπιακῶς γὰρ ὑπῆρχεν ἐκ τῆς ὀδοπορίας), και ἀναπεσῶν ὑπὸ τὴν σκιάν τινος δένδρου ἐκοιμήθη. Ἐνθα ἐφάνη αὐτῷ ἁρῶν μετὰ πόνου μεγάλου αἶμα ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ · και ἄπου τὸ οὖρον ἔπεσε, δένδρον πᾶνυ ὄρατον μικρὸν ἀνέφυνεν, ἔχον τοὺς κλάδους ὡς χρυσοὺς και ἄκαλους και τρυφεροὺς, και ἡ ῥίζα αὐτοῦ στερεὰ, και δι' ὀλίγου καιροῦ τοσούτου οἱ τοῦ δένδρου κλάδοι ἠδξάνθησαν ὡστε φαίνεσθαι σκέπειν τὸν κόσμον 75 ἅπαντα. Καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ δένδρου σκέπης καθήμενα ἦσαν πᾶν πετεινὸν περωτῶν, και μέσον τῶν πτηνῶν τούτων τῶν πολλῶν και ἀναριθμητῶν και τινὰς ἀετοὺς ὑπῆρχον μικροὶ τε και μεγάλοι. Ἐκ μακρόθεν δὲ ἐξ ἐναντίας τοῦ δένδρου ἔπεροι ἀετοὶ τινες ἦσαν καθήμενοι, σκοπεῖοντες τὴν τοῦ δένδρου καλλονήν, και τοὺς ἀετοὺς και τὰ πτηνὰ τὰ ὑποκάτωθεν ὡς τάχα μεμφόμενοι κατεγέλων. Καὶ ἄηρ μὲν εἰς ἐκ τῆς τοῦ δένδρου ῥίζης ἐνεφύσησε πᾶνυ σφοδρῶς, και ἀστραπαὶ και βρονταὶ και χειμῶν πολλοὺς ·

οἱ δὲ ἀετοὶ ἐκ μακροῦ ἱστάμενοι, μὴ δυνάμενοι ὑποφέρειν τὴν τοῦ πνεύματος καταγιδο και τοῦ χειμῶνος τὸ ἰσχυρὸν, θέλοντες και μὴ θέλοντες ὑπὲρ τὴν σκέπην και αὐτοὶ τοῦ δένδρου τοῦ θαυμαστοῦ και εὐσκειοφύλλου ἦλθον · ὧν τινῶν οἱ θυγες ἐκ τοῦ χειμῶνος τοῦ πολλοῦ ἐκλάσθησαν, τινῶν δὲ αἱ πτέρυγες ἔπεσον, και οὐκέτι ἐδύναντο πέτεσθαι, τινὲς δὲ αὐτῶν και τὸ καθόλου ἐνεκρῶθησαν. Ἐξυπνος δὲ γενόμενος μετὰ φόβου τὸ ὄραμα τινι ὄνειροκρίτη τῷ τὴν ἀστρολογίαν εἰς ἄκρον γεγυμνασμένῳ προσελθὼν διεγγήσατο. Αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς τῶν πλανητῶν και ζυδίων και ἀστέρων κινήσεως γνωρίζας εἶπεν αὐτῷ οὕτως · « Οἱ ὑπὲρ σοῦ καταγόμενοι βασιλεῖς μεγάλοι δι' ὀλίγος γενήσονται, και ἡ βασιλεία αὐτῶν λίαν αὐξανοθήσεται ἐν τῷ κόσμῳ, και εὐθέντας και βασιλεῖς ἐτέρους δουλώσουσι και ἐξώσουσι τῆς 76 ἀρχῆς και ἀποκτενοῦσι, και πολλὰ ἔθνη ὑποτελή ποιήσουσι, και δουλεύουσιν ἑαυτοῖς, και ἔσονται εὐλαβοῦμενοι και φοβεροὶ εἰς πᾶν ἔθνος και γένος και γλώσσαν και φυλὴν. » Ἀκούσας δὲ ὁ Ἐρτογορούλης περιχαρῆς γενόμενος, και εἰς τὰ πάντα ἄεπολει ἰσχυροτέρως και μετὰ ἐλπίδων μεγάλων και ἀγαρῶχου γνώμης ἦν ἀγωνιζόμενος. Μετὰ τινὰς ἡμέρας νῆας ληστρικές ὡς ἐνὶ οἰκονομήσας, διεφρεῖς και μονήρεις εὐθὺς ἐτοιμάσας και μετὰ ἀνδρῶν μαχιμῶν καλῶς παρασκευάσας, πολλὰς τῶν Κυκλάδων νήσους τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγῃ τῆς Ἀσίας ἐλεηλάτησε και ἀνδραποδίστατο. Πέρατας δὲ και πρὸς τὴν Θράκην ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰγίου και Περιθεωρίου πολλοὺς Χριστιανούς ἠχμαλώτισε, και ἔως τῆς Εὐβοίας ἐλθὼν και τὴν Ἑλλάδα κατὰ τινὰς τόπους ἐξημίωσε. Φθάσας

diversas historicorum sententias, ad Ertogrulē ipsum jam reversuri.

22. Erat Ertogrulēs hōio ad omnia impiger, et supra avum et patrem magnanimus; armis brevi tempore excelluit, ac loca nonnulla regionesque Romanis vectigalia confestim iis eripuit. Idem, temporum perturbatione usus, fetiam suæ gentis satrapis castella non pauca extorsit eratque terribilis omnibus. Tradunt nonnulli, hujusmodi ei visum oblatum esse. Aliquando cum magno solis astu iter faceret, libuit ei, ut fesso de via, paulum quiescere. Itaque recubans sub umbra arboris obdormivit. Mox ei magno cum dolore de ventre urina profluere sanguinea visa est, et, qua in terram flueret, repente arbor sane quam speciosa enasci, ramis prædita aureis, teneris et mollibus, et radice solida; brevi intervalla arboris rami adeo succreverant, ut totum orbem terrarum viderentur obtegere. Sub tegmine arboris omne genus volucrum consederat, in quarum innumerali multitudine etiam aquilæ aliquot et parvæ et magnæ erant. Procul, e regione arboris, aliæ aquilæ consederant, arboris pulchritudinem contemplantes, et alteras illas, quæ sub arbore erant, æquilas volucresque quodammodo deridentes. Mox a radice arboris ventus vehementissimus exortus est, et excitabantur fulgura et tonitrua et gravis

tempestas. Aquilæ, quæ procul erant, cum procella impetum et vim tempestatis sustinere non possent, ipsæ quoque, quantumvis gravate, sub tegmen admirabilis et egregie umbrosæ arboris se receperunt. Harum aliis ungues vi tempestatis fracti erant, aliis pennæ deciderant, ut non jam possent volare, aliæ denique plane erant extinctæ. Expergefactus Ertogrulēs et percussus animo, somniorum interpretem astrologiæ peritissimum adiit, eique visum enarravit. Is, ex planetarum et siderum stellarumque motibus re cognita, sic respondit: A to oriundi reges brevi tempore magni evadent eorumque regnum mire augetur per orbem terrarum, principes et reges alios domabunt, ex ipsorum finibus eos ejicient et occident, nationesque multas sibi vectigales facient subjicientque. Denique venerabuntur eos et timebunt omneque populi, gentes, linguæ, tribus. His auditis Ertogrulēs magna lætitia perfusus, ad omnia, quæ agebat, etiam alacriori studio summaque cum fiducia et ferocia incumberebat. Post aliquot dies, navibus prædatoriis, quantum fieri poterat, adornatis, navigiisque quæ partim simplici partim duplici remorum ordine instructa erant, confestim paratis et idoneo militum numero impletis, complures de Cycladibus insulis in mari Ægeο sitis depopulatur earumque incolæ redigit in servitutem. Mox in Thraciam trajectus,

δὲ ἄχρι καὶ τῆς νῆσου τοῦ Πέλοπος καὶ πολλὰ σκῦλα ποιήσας, τὸν πλοῦν τρέφας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπανεστρέψε μετὰ πλήθους αἰχμαλώτων καὶ πλούτου. Καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐτέρων σατραπῶν καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἀσπασίως ἐδέχθη, καὶ μετὰ φωνῶν ἐτίμουν αὐτὸν οἱ βάρβαροι· καὶ ἐκ τῶν σατραπῶν ἔκτοτε μάλιστα ἦν εὐλαβοῦμενος, καὶ προτιμητέος ἐκ πάντων διὰ τὸ ἱκανῶς πλέειν καὶ θαλαττουργεῖν, διότι μὲν οὐκ εἰσιν ἀγαθοὶ τὸ γένο; τοῦτο τῶν Τούρκων ἐν τῇ θαλάσῃ πλέειν, αὐτὸς δὲ διὰ τὸ πλέειν **77** τότε πλέον ἦν θαυμαζόμενος. Οὗτος γενεᾶ τῶν Ὀθμάνων, ἐς οὗ καὶ Ὀθμανίδες τὸ γένο; ἐκλήθη ἅπαν.

κγ. Ἀποδιώσαντο; οὐν τοῦ Ἐρτογορούλου σταθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀθμάνης, ὡς εἴπομεν, τὴν ἀρχὴν τὴν πατρικὴν εἰς χεῖρας; ἔλαβεν, ἔπει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ςψογ', καὶ ἐν ὀλίγῳ καιρῷ ὁμοφωνήσας μετὰ τῶν ἐτέρων σατραπῶν, καὶ πολέμους τινὰς ποιήσας κατὰ τῶν ὑπηκόων Ῥωμαίων· καὶ ἦν τὰ πάντα τοῦ πολέμου διοικῶν καὶ κυβερνῶν ὁ Ὀθμάνης. Ἐἶτα οὐκ ἤρσεν αὐτῷ ἵνα κοινῶς οἱ πάντες ἐν ὧσιν καὶ οὐδαὶ ἀεὶ διαφέρει τοῦ ἐτέρου. Μετὰ μικρᾶς τινὸς ἀφορμῆς αἰτίαν εὔρεν, καὶ διαφορᾶς ἀναμέσον γενομένης εἰς σύμβασιν ἤλθον ὅπως τὰ ὅσα ἐκ τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων ἐκέρθησαν μερίσωσιν, ἵνα ἕκαστος εἰς τὸ τυχὸν κύριος καὶ δεσπότης μόνον γυωρῆσῃται. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ τοῦ Ἀμορίου παῖδες, ὁ Χασσάν καὶ Μαχουμέτ, ἔλαβον τὰ ἀπὸ τοῦ Σαγγάρεως ποταμοῦ μέχρι Παφλαγονίας, τὰ δὲ περὶ τὴν Μαγνησίαν καὶ Πιέργαμον καὶ Ἐφεσον ὁ Σασάν,

τὰ δὲ ἐκεῖθεν μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν παραλλῶν τῆς Ἰωνίας ὁ Σαρχάνης, τὰ δὲ πλεῖονα τῆς Μεσοφρυγίας καὶ ἔτι μέχρι Φιλαδελφίας; καὶ τῶν ἔγγιστα πάντων ἀπὸ τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ Ἀντιοχείας ὁ Καραμάνος Ἀλισσοῦριος, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς Αὐδίας καὶ Αἰολίδος **78** ἄχρι Μυσίας τῆς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον ὁ Καλάμης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καρασῆς, τὰ δὲ περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ ὅσα τῆς Βιθυνίας ἐξῆς ὁ Ὀθμάνης. Καὶ οὕτως τὴν αἰχμάλωτον γῆν ἐκείνην μερίσαντες; καὶ ὅρια ἐπιθέντες, ὁ Ὀθμάνος φιλάρχος ὢν καὶ πλεονέκτης οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλὰ ἀποπηδῶν τὰ ὅρια τῶν ἐτέρων, ἀδικῶν αὐτοῦς, πολὺν τόπον ἐξ αὐτῶν περιεποίησατο καὶ πολλὰ ἐλύπει αὐτοῦς. Καὶ θέλων παντοιοτρόπως ἵνα αὐξήσει τὴν ἑαυτοῦ μερίδα καὶ ἀρχὴν, εἶτα πόλεμον ποιήσας κατὰ Ῥωμαίων μέρος τῆς Βιθυνίας ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο, καὶ μετὰ τοῦ τῆς περιφήμου πόλεως Σεβαστείας ἀμνηρεύοντος πόλεμον ποιήσας καὶ πιάσας αὐτὸν ἀπέκτεινε, καὶ ἐγκρατῆς καὶ κύριος ἐγένετο τῆς τοιαύτης πόλεως; καὶ ἐπαρχίας, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ὑπέταξεν. Ἐκείθεν ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἀρχὴν λαβοῦσα ἐφημίσθη καὶ ἐμεγαλύνθη. Ἐἶτα ἄλλιν στραφεὶς τὰ ὅσα ἔδυνῆθη ὑπὸ τῶν ἐτέρων ὁμοφύλων σατραπῶν καὶ συντρόφων αὐτοῦ τῆς ἐκείνων μοίρας, ληστρικῶς; καὶ μετὰ συμβάσεως, τινὰς τόπους καὶ φρούρια ἔλαβεν. Ἐἶτα ἀπέθανεν, βασιλεύσας ἔτη κη', ἔτους ςωα', ἰνδικτιῶνος ια', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀρχάνης ἐγκρατῆς τῆς πατρικῆς ἀρχῆς γέγονεν.

ex Æni et Peritheorii provincia non paucos Christianos captivos abducit et, ad Eubœam usque progressus, etiam Græciæ loca quædam vexat. In ipsam adeo Peloponnesum pervenit, unde, magna ditatus præla, in Asiam cursum reflexit et cum captivorum et divitiarum magna multitudine rediit, a reliquis satrapis et universo populo benigne exceptus et Barbarorum honestatus acclamationibus. Ex eo tempore præ cæteris satrapis dignitate et auctoritate insignis erat propter rerum maritimarum navaliumque peritiam, quandoquidem Turcarum gens mari non exercitata est, ille autem ex navigandi arte sua tandem tanto majorem nanciscebatur. Hic Othmanem genuit, a quo universa familia nomen Othmanidarum invenit.

23. Ertogrulæ mortuo, ejus filius Othmanes, in regno, ut diximus, collocatus, paternum imperium suscepit, anno mundi 6773. Is aliquandiu cum cæteris satrapis concors, bella quædam adversus Romanos gessit, ipse omnem rem bellicam administrans et adornans. Mox eidem non placuit, ut communia cuncta haberent, nec quisquam sua ab alienis secerneret. Facili opera causam reperit, unde exorto dissidio, tandem pepigerunt, ut, quæcumque de Romano imperio detraxissent, distribuerent inter se, et, quæ cuique pars obtigisset, ejus is dominus et princeps esset. Ac primum quidem Amorii filii, Chās-an et Mahumetus, acceperunt, quidquid terrarum a Sangario fluvio usque

ad Paphlagoniam porrigitur; Magnesium, Pergamum, Ephesum et quæ his oppidis adjacent regiones, Sasan accepi; inde ad Smyrnam et maritimam oram Ioniæ quæ pertinent, obtinuit Sarchanes; majorem partem Phrygiæ Magnæ, adeoque Philadelphiam usque, et proxima omnia a Mæandro fluvio usque Antiochiam, Caramanus Alissurius; terram a Lydia et Æolide usque ad Mysiam, quæ est in Hellesponto, Calames cum Carasæ filio: finitima Olympi et inde quæ patet pars Bithyniæ, Othmanes habuit. Hunc in modum terra, quam armis occupaverant, distributa et constituta finibus, Othmanes, dominandi habendique cupidine incensus, quiescere non potuit, sed ultra fines evagatus, reliquos lædebat, ac multa iis loca eripiebat affligebatque eos graviter; atque omni modo nisus, ut augeret regnum suum, mox etiam Romanus armis adortus est et partem Bithyniæ sibi subjecit, ac principem Sebastiam, urbis clarissimæ, aggressus, ipsum captum occidit, urbem ejus et totam provinciam in potestatem suam redegit sibi que vindicavit. Ab his profectum initiis, regnum ejus inclaruit et auctum est. Deinde rursus ad aliorum satraparum populariumque provincias conversus, quidquid inde potuit locorum et castellorum, sive vi sive pactis usurpavit. Tandem, expletis in regno annis duodeciginta, mortuus est, anno 6801, i. dictione 11, hæredæ Orchane filio relicto.

κδ'. Ὀρχάνης δὲ, ὡς εἰπομεν, κύριος τῆς βασιλείας γενόμενος τοῦ πατρὸς τῷ πατρὶ εἰς πάντα ἦν μιμούμενος, καὶ **79** ἤτει τρόπον καὶ ἀφορμὰς ἵνα πλουσιῶς αὐξήσῃ τὸν κληρὸν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐχ ἡσύχαζεν ἀεὶ πολέμους ἔχειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μάχην ἐγείρας κατὰ τῶν ὀμοφύλων αὐτοῦ ἀμηράδων καὶ πολλὰς νίκας ἤρατο καὶ πᾶσαν τὴν Μυσίαν νόμῳ πολέμου ἐκέρδησε, Λυκαονίαν καὶ Φρυγίαν καὶ Καρίαν καὶ ἕως θαλάττης τῆς περὶ τὴν Εὐρυμέδοντα ποταμῶν, καὶ τὸ ἑναπολειφθὲν μέρος τῆς Βιθυνίας, Νικομήδειαν καὶ Νίκαιαν καὶ ἕτερα πολλήναι οὐκ ὀλίγα καὶ ἄστυα, καὶ τὴν περίφημον καὶ ὠραίαν πόλιν τῆς Προύσης, ἣ καίτοι ὑπὸ τοῦς πόδας τοῦ Ὀλύμπου, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀρχομένην ἐκέρδησεν. Ἐν ἐκείνῃ τῷ πολέμῳ τῆς Προύσης καὶ τὸν πόδα τὸν δεξιὸν ἐπλήγη. Περὰς δὲ καὶ ἐν τῇ Χερρόνησῳ τῆς Θράκης πολίχνια τινα πολεμήσας ἐπῆραν· ὕστερον δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου εἰς γυναῖκα λαβὼν διὰ τὴν συγγένειαν τῷ βασιλεῖ τῷ καὶ γυναικαδέλφῳ τὰ ἐν τῇ Χερρόνησῳ φρουρία αὐθὶς ἐχαρίσατο, ὡς ἀλλαχού. ἔφημεν, καὶ τῷ γυναικαδέλφῳ βοηθήσας εἰς τὴν βασιλείαν τὴν πατρικὴν ἀποκατέστησεν. Ἐἵτα ἀπέθανεν, ὃς ἐβασίλευσεν ἕτη πενήτηκοντα καὶ ἑπτὰ καὶ μῆνας ἑννέα καὶ ἡμέρας ἑβ', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν διεδέξατο.

κε'. Μετὰ τὸν θάνατον οὖν τοῦ Ὀρχάνου ὁ Ἀμουράτης **80** εἰς χεῖρας λαβὼν τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν, ἐν ἑταίρῳ Ἰνδικτιῶνος ἑβ', ὃς ἦν εἰς τὰ πάντα ἐπιτήδειος, ἀνδρείος καὶ ἀγχινοῦς ὑπῆρχε καὶ

24. Orchanes igitur regno paterno potitus, patrem in omnibus rebus imitabatur, ac modum quærebatur occasionesque, opes et regnum, quantum posset, augendi, nec unquam cessabat commovere bella et certamina. Itaque populares principes adortus, multas de iis victorias reportavit, armisque sibi paravit totam Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, usque ad mare et Eurymedontem fluvium progressus. Idem reliquam partem Bithyniæ, Nicomediam et Nicæam et alia non pauca oppida et urbes, inque primis celebratissimam et pulcherrimam Prusiam, ad radices Olympi montis sitam, quæ etiam tum Romanis parebat, suis provinciis addidit. In bello Prusensi in dextero pede vulneratus est. Copiis item in Chersonesum Thraciæ transductis, oppida nonnulla expugnavit, quæ tamen postea, imperatoris Joannis sororem in matrimonium adeptus, huic et uxoris fratri propter affinitatem ultro concessit, ut alibi diximus; atque auxilio suo effecit, ut leviter in paternum imperium restitueretur. Deinde mortuus est, postquam regno præfuit annos septem et quinquaginta, menses novem, dies duodecim; ac suscepit imperium filius ejus Amurates.

25. Post mortem Orchanis Amurates imperio potitur anno 6858, indictione 12. Is in rebus omnibus strenuus, fortis et solers, atque versutia et

πολύτροπος, καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δεξιῶς ὑπὲρ πάντας τοὺς προγόνους αὐτοῦ, καὶ πολλὰ κατῶρθωσεν ἔργα μνήμης ἄξια εἰς αὐξήσιν τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ βασιλείας. Οὗτος πρῶτος μὲν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐν τοῖς τῆς Εὐρώπης μέρεσι περὰς τὴν Καλλιούπολιν κατέλαβεν, εἵτα καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁμοίως καὶ ἕτερον οὐκ ὀλίγον μέρος τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἔλαβεν. Ὑστερον δὲ ἀγάπην καὶ ὀρκωμοσίαν μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου ἐποίησεν. Ἀποστατησάντων τινῶν τῶν σατραπῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐφῆ μετὰ τοῦ βασιλέως περὰς ἀμοθυμαδὸν τούτους ἔτροπώσατο· καὶ μάχην ποιήσας μετὰ τῶν τοῦ Ἀμορίου ἀπογόνων πᾶσαν Παφλαγονίαν καὶ ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ Σαγγάρεως αὐτοὺς νικήσας καὶ διώξας ἐκυρίαυτε. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν περὰσαι ἀθὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ μαθὼν ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωσῆς μετὰ τοῦ βασιλέως υἱοῦ τοῦ κύρ Ἀνδρονίκου ἀπεστάτησαν, λίαν λυπούμενος ἦν. Καὶ περὰσαντες ταχέως ἦλθον, καὶ στρατὸν στελιαντες κατ' αὐτῶν, νικήσαντες αὐτοὺς, ἐφυγον. Ὑστερον πιάσαντες αὐτοὺς ὁ μὲν ἀμηράς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εὐθὺς ἐθανάτωσεν, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐτύφλωσεν. Ἐἵτα μάχην κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας ποιήσας πολὺ μέρος ὅφ' αὐτὸν ἐποίησατο καὶ νίκας μεγάλας ἤρατο. Καιροῦ δὲ **81** τινος παρελθόντος πάλιν κατὰ τοῦ δεσπότη Λαζάρου τοῦ τῆς Σερβίας κρατοῦντος πόλεμον ἐποίησατο. Τρέψας καὶ νικήσας αὐτὸν ἐδίωξε, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκόρπισε, καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Σερβίας αὐθὺς ἐκράτησε. Τριάκοντα καὶ ἑπτὰ μάχας ποιήσας μεγάλας πάντοτε ἦν τροπαιούχος καὶ νικητής. Ὑστερον δὲ ὑπὸ τοῦ προδρόθεντος

peritia rei bellicæ supra omnes majores insignis, multa præclara facinora ad augendum regnum edidit. Namque primus in Europam trajectus, ut supra docuimus, Calliopolim, mox etiam Adriano-polim, atque aliam haud exiguam partem Thraciæ et Macedoniæ occupavit. Postea sœdus et amicitiam cum Joanne imperatore iniit; et cum eodem in Asiam trajectus, quosdam e satrapis suis, a fide desciscentes, conjunctis viribus ad officium revocavit, atque Amorii posteris certamine divictis fugatisque, tota Paphlagonia usque ad Sangarium flumen potitus est. Deinde in Europam reversurus, D Mogen filium cum Andronico, Joannis filio, desciscisse magno cum dolore audivit. Confestim trajecti, exercitum adversus eos mittunt, vincunt eos fugantique; mox iisdem comprehensis, ameras statim filium summi morte multavit, imperator suum privavit oculis. Tum Bulgaris et Serviis bello illato et præclaris reportatis victoriis, magnam iis provinciarum partem eripuit. Intermissis aliquo tempore, Lazarum, Serviæ despotam, bello denique aggressus, devicit fugavitque, et dissipato ejus exercitu, multas rursus urbes et regiones Serviæ in potestatem suam rededit, septem et triginta magnis præliis conflictatus, e quibus omnibus superior ac victor discessit. Tandem ab eo, quem ante nominavi, Lazaro dolo necatus est, regno potitus annos tres

δεσπύτου Λαζάρου ἐφρονεῦθη θάλα, βασιλεύσας ἔτη **A** τῶν Θεχόει ἀμηρᾶ καὶ Μεθόνου, νικήσας αὐτοὺς καὶ τρία καὶ εἴκοσι. Οἱ δὲ βεζιρίδες αὐτοῦ, μὴ εἰδότες τινός, στείλαντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μπαγιαζήτην ἡγάρχης καὶ ἐγκρατῆς τοῦ στρατοπέδου καὶ πάσης ἀρχῆς ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀσίᾳ ἐγένετο. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Μπαγιαζήτης λίαν τοῖς πᾶσι φιλοδωρότατος καὶ διαφιλή, καὶ τοῖς αὐθένταις καὶ ἀρχοῦσι Χριστιανοῖς τοῖς ὑποπεταγμένοις καὶ δεδουλωμένοις αὐτῷ καὶ εὐριπτομένοις ἐν τῇ αὐτῇ πλείστα σιτηρέσια καὶ ἐτέρας εὐεργεσίας καθ' ἑκάστην ἐπαρρίζετο, συνουσίῳν καὶ συνομιλίῳν αὐτοῖς μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ ἰλασοῦ προσώπου [οὗ διέλιπε ποιεῖν].

κς'. Ἀρξας τῆς βασιλείας ὁ λεγόμενος Ἀλευτορῆς ἐν ἔτει ρωπα', ἰνδεκτιῶνος ς' ἐν δὲ τῇ τῶν Τούρκων διαλέκτῳ ἀλευτορῆς ἀστραπῆ καὶ ἄρκον λέγεται· καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ὀξὺν εἰς πάντα καὶ ὀρμητικὸν, καὶ τὸ πᾶν ταχέως καὶ μετὰ βίας θέλειν ποιεῖν ὡς ἀστραπῆν, ἐπαυωμάσαν οὕτως. Φοβηθεὶς δὲ ἴνα μὴ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Μουστουλμάνος ἐνωτισθῆ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον καὶ τι ἐναντίον συμβῆ, μηχανῆ ἐλογίζετο. **82** στείλας εὐθύς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς προσεκαλέσατο, οὗτος δὲ μὴ εἰδὼς τὰ γενόμενα ἐν ἀκακίᾳ ἐλθὼν καὶ πισθὸς ὑπ' αὐτοῦ ἀπεπνίγη, καὶ οὕτως ἀμεριμῶς διῆγεν. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἤγγικε, πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ περάσας, εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐλθὼν, πολεμήσας πᾶσαν ἐκυρίευσε καὶ τοὺς Κολχούς ἐτροπώσατο καὶ τὴν Ἀμαστριν καὶ τὸν ἀμηρᾶν αὐτῆς τὸν Δίνον. Εἶτα στρατεύει κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ Σαρκάνου, νικᾷ αὐτὸν τε καὶ τὸν ἀμηρᾶν Μιαδές. Τοῦ δὲ **C** φθινοπύρου ἐπιστάντος, τοῦ χειμῶνος ἐλθὼν κατὰ

αὐτοῦ Θεχόει ἀμηρᾶ καὶ Μεθόνου, νικήσας αὐτοὺς καὶ διώξας καὶ κύριος τῆς αὐτῶν ἀρχῆς πάσης ἐγένετο καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν ἠχμαλώτισεν. Εἶτα ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐθὺς ἐπιστρέψας ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Οὐγγρῶν, καὶ ἄπαξ καὶ δις αὐτοὺς ἐνίκησε, καὶ τῆς Ἀλβανητίας μέρος ἐδοῦλωσε. Καὶ κατὰ τοῦ Μιλτζα τοῦ τῆς Βλαχίας ἀρχοντος στρατεύει, πολὺν τε τόπον ζημιώσας, εἶτα ὁ Μιλτζας ἦλθεν εἰς μάχην φανεράν ἐν τινὶ τόπῳ δυσκλίῳ, ὁ ἀμηρᾶς δὲ μεθοδεύων τὸ τοῦ τόπου ἀτύχημα, τὴν μάχην καταλιπὼν ἀνεχώρησεν. Ὑστέρων εἰς συμβάσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξεν ὁ Μιλτζας δίδοναι αὐτῷ, καὶ εἰρήνευσαν, καὶ ἐκ τῶν ἐναπολειφθέντων τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας πολὺν τόπον ἔλαβε. Καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Σιγισμύνδου πόλεμον ποιήσαντες, **83** καὶ ἔως τῆς Νικοπόλεως ὁ Σιγισμύνδος ἐφθάσε, καὶ τὰ στρατεύματα συνεντήθη, καὶ κακοθουλίας ἔνεκεν τὰ τῶν Χριστιανῶν εἰς ἄκρον ἐσφάλησαν, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς μετὰ φόβου πολλοῦ καὶ αἰχμαλωσίας ἐδίωξαν. Εἶτα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡμετέραν πατρίδα ἐλθὼν ἀπέκλεισε πολιορκῶν αὐτήν. Καὶ τοσοῦτον ὄξυς εἰς τὰ πάντα ἦν ὥστε οὐκ ἤρκετο μόνον τὴν πόλιν πολιορκεῖν, ἀλλὰ τὸν Γιακούμπ-πασιᾶν καὶ τὸν Βρενέζην σείλας μετὰ στρατοῦ χιλιάδων πεντήκοντα καὶ ἑξήλιον κατὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ νήσῳ τὰ ὄσα ἐδύναντο κακὰ ἐποίησαν, ἐφθασαν δὲ καὶ ἔως ἐγγὺς τῆς Κορώνης καὶ Μεθώνης, εἶτα στραφέντες τὴν παλαιὰν καὶ ὀνομαστὴν πόλιν τοῦ Ἀργοῦ, πολεμήσας ἔλαβον, καὶ ὑπὲρ τῆς τριάκοντα χιλιάδας αἰχμαλώτου; λαθόντες ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποίκους ἐποίησαν,

et viginti. Veziros ejus, sciento nemine, Bajazetem, ejus filium, arcessiverunt, qui exercitum et universum in Europa et Asia regnum in potestatem suam accepit. Erat Bajazetes erga omnes liberalissimus et sumptuosus, atque Christianis principibus sibi subjectis, qui in ipsius regia essent, benignissime alimenta et alia beneficia quotidie tribuebat, nec cessabat hilariter vultuque laeto cum eis vivere et convivere.

26. Suscepit imperium Aleutores qui dicitur, anno 6881, indictione 6; nimirum Turcico sermone Aleutores fulmen et fulgur significat. Quia enim ad omnia acer et promptus erat et fulminis instar celeriter cuncta et cum impetu fieri volebat, idcirco hoc eum cognomento appellarunt. Veritus autem, ne Muslimanus frater, patris morte audita, sibi pesseret, fraudem commisit. Statim misit, qui eum tanquam patris nomine arcesserent. Ille, rerum ignarus nec quidquam formidans mali, adest; comprehensus strangulatur. Ita deinceps sollicitudine vacuus Bajazetes, vere appropinquante, copias omnes in unum colligit, atque in Asiam trajectus, impressionem facit in Armeniam totamque sibi subijcit. Idem Colchos domat atque Amastrim et hujus urbis ameram, Dinum. Deinde contra Sarcapem ameram ducto exercitu, ipsam et Maedes, aliam ameram, devincit. Auctummo vergente et

inita hieme Thechoejum et Methenem ameras aggressus, ipsi victis ac fugatis, tota eorum terra potitur, uxores cum liberis in servitutem rapit. Tum in Europam reversus, in Hungaros movet, eosque semel atque iterum vincit, ac partem aliquam Albaniae occupat. Idem adversus Miltzam, Blachiae principem, profectus, multa loca ejus vexat; sed quum ad justum praelium in locum quemdam difficilem Miltzas prodisset, incommoditati loci cedens, ommissa pugna, revertit. Postea ad pactiones ventum est, quibus Miltzas tributum illi pensurum se esse promisit, et pax convenit. Idem de locis reliquis Bulgariae et Serviae non pauca accepit. Deinde adversus Sigismundum, imperatorem Germaniae, bello excitato, quum Nicopolim usque Sigismundus processisset, et occurrissent sibi exercitus, imprudentia factum est, ut Christiani funditus devicti, cum magna hominum partim occisorum partim captorum clade fugarentur. Jam Cpolim patriam nostram adortus, obsidione clausit, adeoque praecipis erat ad omnia, ut non satis haberet, urbem obsidere, sed Giacub-pasianem et Brenezem cum sex et quinquaginta millibus mitteret in Peloponnesum. Ili insulam adorti, omni eam malorum genere lacerarunt, prope Coronem et Methonem usque progressi. Inde reversi, vetustam et inclytam urbem Argos expugnavunt,

καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς χαλάσαντες ἔρημον κατέλιπον, ἄλλοι δὲ ἐπειρήσαντο αὐτὴν ἐν ἑταίροις, ἰνδικτιώνος ε'. Δίγος δὲ ὁ ἀμνηρᾶς καὶ οἱ ἕτεροι οἱ τῆς ἀρχῆς ἐξωσθέντες παρὰ τοῦ Μπαγιαζήτου, ἐλθόντες πρὸς τὸν βασιλέα Ντεμίρην, κλαίοντες τὴν ἀδικίαν ἣν ἤδικήθησαν· καὶ ὁ Ντεμίρης θέλων αὐτοῖς βοηθῆσαι, στείλας πρέσβυν τινὰ εἰς τὸν Μπαγιαζήτην λέγων ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιον κατὰ τῶν ὁμοφύλων μᾶλλον καὶ ὁμοπίστων πράττειν οὕτως, καὶ παρήγει αὐτὸν ἵνα τὴν ἀρχὴν ἐνδὸς ἐκάστου αὐθις δώσῃ, εἰ θέλει ἵνα φίλοι ἔσονται, 84 Ὁ δὲ ἀμνηρᾶς ἄκρον πλεονέκτης ὢν καὶ οὐδέποτε ἤρκετο πλοῦτου καὶ τρόπου ὁρμητικῆς καὶ δεινῆς ὡν τοῦ πρέσβεως τοὺς λόγους εἰς οὐδὲν ἐλογίσατο, καὶ τὸν Ντεμίρην τὸν αὐθέντην αὐτοῦ ὡς ἄγροικον λέγων ἐνέπαιζεν. Ὁ δὲ Ντεμίρης ἀκούσας ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τὰ ὅσα ἐφθέγγετο κατὰ τοῦτου ὁ ἀμνηρᾶς, καὶ τὴν κενοδοξίαν αὐτοῦ εἰδὼς ἐθυμώθη, καὶ πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας κατ' αὐτοῦ βαδίζων ἦν. Ὡς δὲ ἤκουσε καὶ ὁ Μπαγιαζήτης, τὰς αὐτοῦ δυνάμεις συναθροίσας μετὰ σπουδῆς εἰς συνάντησιν τοῦ Ντεμίρη ἦν ἐρχόμενος· ἀνδρείως καὶ θαρσαλέως μετὰ μεγάλης ψυχῆς. Ὑπῆρχε δὲ ὁ στρατὸς τοῦ ἀμνηρᾶ χιλιάδες πενήκοντα καὶ ἑκατὸν, τοῦ δὲ Ντεμίρη χιλιάδες ἦσαν ὀκτακόσκιαι καὶ εἰκοσι· καὶ πάλιν ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Μπαγιαζήτου εἰς οὐδὲν τὸν Ντεμίρην ἐλογίζετο. Φθάσαντες τὰ στρατεύματα εἰς τὰ μέρη τῆς Φρυγίας συνήντησαν, καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ σύνταξις καὶ ἡ συμπλοκὴ μεγάλη ἐγεγόνει. Τέλος οἱ τοῦ Μπαγιαζήτη εἰς φυγὴν ἐτράπησαν· καὶ ἐν τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὺς πιάσαντες, οἷς οὐδὲν ἕτερον ἀνιᾶρδον ἐποίουν εἰ μὴ μόνον τὰ ἱμάτια

καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν ἦρουν καὶ γυμνοὺς ἀπέλυσον. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν καὶ τὸν Μπαγιαζήτην πιάσαντες καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν καὶ ἑτέρους πολλοὺς ἀρχοντας τῆς αὐλῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ντεμίρην ἤγαγον. Καὶ ὁ Ντεμίρης ἐπλήσθη χαρᾶς διὰ τὴν νίκην, καὶ λέγει τῷ Μπαγιαζήτη· 85 «Κακὴ κεφαλὴ, διὰ τί τὰς ὀρέξεις τὰς κακὰς τῆς σῆς γνώμης οὐκ ἐκυβέρνησας, ἵνα μὴ εἰς τοῦτο ἐλθῆς; οὐκ οἶδας ὅτι οὐδεὶς θύναται τῷ ἐμῷ στρατῷ ἀντιστήναι;» Ἔπειτα θαυμάζων ὁ Ντεμίρης τὴν βασιλικὴν παρασκευὴν τοῦ Μπαγιαζήτου καὶ ὠραίαν καὶ τὰς σκηναὶς ἐκεῖνας τὰς θαυμαστάς, τὰ τοσαῦτα ὄρνεα καὶ κύνας κυνηγετικοὺς οὓς εἶχε, λέγει πάλιν αὐτῷ· «Εἰπέ μοι, ὦ σαλὲ καὶ παράφρων, τίς ἡ ὠφέλεια τῆς μεγάλης σου κενοδοξίας μετὰ τοσαύτης παρασκευῆς;» Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Μπαγιαζήτης λέγει τῷ Ντεμίρῃ· «Θεοὶ καλῶς, διὰ τὸ εἶναι σε ἄγροικον Σκύθη καὶ ἐξ ἀσήμεου γένους, ὅτι αἱ βασιλικαὶ παρασκευαὶ οὐκ ἀρέσουςί σοι, διότι οὐδέποτε ταῦτα ἔπρεπόν σοι· ἐγὼ γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ Ἀμουράτη καὶ ἔγγονος τοῦ Ὁρχάνου καὶ διατέγγονος τοῦ Ὁτβάνου καὶ τρισεγγονος τοῦ Ἐρτογρούλη, καὶ ταῦτα καὶ πλείονα πρέπον μοι ἔστι ποιεῖν καὶ ἔχειν.» Ὁ δὲ Ντεμίρης ἀκούσας τοὺς αὐθάδεις λόγους τοῦ Μπαγιαζήτου, θυμωθεὶς, κουβούκλιον ἐκ σιδήρου ποιήσας ἔσω αὐτὸν ἐνέβαλε καὶ μετ' ὀλίγον αὐτὸν ἀπέκτεινε, βασιλεύσας ἔτη ἕξ πρὸς τοὺς εἰκοσι, ζήτας δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ μῆνας ὀκτώ.

87. Τοιοῦτοτρόπως οὖν τῶν πραγμάτων, ὡς εἰρήκαμεν, ἐλθόντων, καὶ τοῦ ἀμνηρᾶ Μπαγιαζήτου αἰχμαλωτισθέντος, εἰς ἀταξίαν καὶ κίνδυνον μεγάλ-

eamque, triginta amplius millibus captivorum in Asiam missis deductisque in colonias, eversis mœnibus, desertam reliquerunt, anno mundi 6903, indictione 5. Interea Dinus ameras et reliqui, qui a Bajazete sedibus suis pulsati fuerant, Demirem regem adierant, injurias, quas acceperant, consequentes. Demires, succurendi iis cupidus, per legatum Bajazeti suadebat, injustum esse, erga homines ejusdem gentis et religionis isto modo agere, eumque cohortabatur, ut suam cuique satrapiam restitueret, sive amicum sibi vellet. Ameras, homo inexplibili avaritia et habendi cupiditate, idemque vehementer et præceps, orationem legati nihili aestimavit, et Demirem, dominum ejus, iudificans rusticum appellavit. Demires, cum audisset ex legato, quæ in se dixisset ameras, ejusque nosset ambitionem, irâ incensus, collectis omnibus copiis suis, adversus eum castra movit. Re comperta, etiam Bajazetes, confestim suis collectis copiis, Demiri strenue et fortiter confidenterque obviam proficiscitur. Constabat ameræ exercitus centum et quinquaginta millibus: Demiris octingenta et viginti millia erant; ac confidentia Bajazetis nihili faciebat Demirem. Cum in Phrygiam ab utrisque ventum esset, concurrerunt exercitus magnumque ortum est prælium. Tandem Bajazetis exercitus in fugam conversus est: in qua multi capti sunt, quibus

nihil aliud molestiæ factum, nisi quod vestibus et armis nudati dimittebantur. Ipse Bajazetes cum uxore et filio Mose aliisque multis aula suæ proceribus comprehensus, ad Demirem adductus est. Qui propter victoriam, quam reportaverat, lætitia exsultans, Bajazetem allocutus: «Homo nequam, inquit, cur pravis animi tui cupiditatibus non imperasti, ne huc devolverere? an nescis, meis copiis neminem parem esse?» Deinde regium ejus ornatum et elegantiam, et tentoria illa eximia tantumque avium et canum venaticorum multitudinem miratus, rursus. «Dic mihi, inquit, homo turbulente et execors, qui est fastus tui cum tanto apparatu fructus?» Tum ille: «Bene novi, non placitum tibi, ut agresti Seythæ et ex obscuro genere oriundo, apparatus regium, qui nunquam te decuit. At me decet, Amuratis filium et Orchanis nepotem et Osmanis pronepotem et Ertogrulis abnepotem, hæc et plura facere atque habere.» Sermois insolentiæ iratus Demires, caveam ferream fabricari jussit, in quam eum conjectum paulo post occidit. Regnaverat annos sex et viginti, captivus fuerat mense octo.

27. Rebus sic transactis, ut exposuimus, et Bajazete capto, in perturbationem et magnum discrimen Othmanidarum imperium incidit propter dissidia quedam et bella inter filios ejus enascentia,

λον ἢ τῶν Ὀθωμανλίδων βασιλεία **86** ἐνέπεσε διὰ τινὰς διαφορὰς καὶ πολέμους τῶν υἱῶν τοῦ Μπαγιαζήτου, ὃς ὡς ἤκουσαν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἤγωνίζοντο ἵνα ἕκαστος τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς κύριος γένηται. Καὶ περάσαντες εἰς τὴν Εὐρώπῃν οἱ τέσσαρες αὐτάδελφοι, διὰ τὸν Μωσῆν ὡς εἰρήκαμεν αἰχμάλωτον μετὰ τοῦ πατρὸς ἐναπομείναντα, Ἰωσοῦφ, ὡς εἶπομεν, φωτισθεὶς τῇ αἰγίῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Χριστιανῶς ἐγεγόνει, οἱ δὲ ἕτεροι ἀναμέσον διεφέροντο, καὶ μάχης γενομένης τὰ τοῦ Ἰεσσαὶ ὀλίγον καιρὸν ὑπερίσχυσε. Καὶ φιλιαν μεγάλην ἔχων μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουὴλ καὶ στρατὸν συναθροίσας κατὰ τοῦ βηγγὸς Οὐγγαρίας ἐλθὼν οὐδὲν κατώρθωσε. Καὶ κατὰ τοῦ δεσπότη Σερβίας ἐλθὼν οὐδὲν αὐτῷ χρησιμὸν ἐγεγόνει. Καὶ περάσας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἵνα ἔλθῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μουσοουλμάνου, καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς Καππαδοκίῃν ἐπαρχίας συναντήσαντος ἐκείνου Ἰεσσαὶ ἠττηθεὶς ἔφυγε, καὶ ἐν τῷ φεύγειν πιάσαντες αὐτὸν προσήγαγον τῷ ἀδελφῷ· ὁ δὲ ἐναπέπνιξεν αὐτὸν σταθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ μῆνας. . .

κη'. Καὶ ὁ Μουσοουλμάνος ἐγκρατῆς γενομένος τῆς ἀρχῆς, ὁ Ντεμιρῆς ἔπειτα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μωσῆν ἠλευθέρωσεν, ὃς περάσας κρυφῶς ἦλθεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ ὁ δεσπότης Σερβίας χεῖρα ἱκανὴν δώσας καὶ βοηθήσας αὐτῷ, λέγω τῷ Μωσῆϊ, ἐγκρατῆς κατὰ τῆς Εὐρώπῃς ἐγεγόνει. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσοουλμάνος ἐν τῇ Ἀσίᾳ περάσας διὰ τῆς πόλεως **87** ἐλθεῖν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ φιλιαν μεγάλην μετὰ τοῦ βασιλέως ἔχων, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Θεοδώρου δώσας αὐτῷ εἰς γυναῖκα, ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῇ πόλει

διατρίψας ἐξῆλθε κατὰ τοῦ Μωσῆ. Καὶ πολέμου γενομένου, ὁ Μουσοουλμάνος ὑπὸ τοῦ Μωσῆ ἐνικήθη, καὶ πιασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐθανατώθη.

κθ'. Καὶ ὁ Μωσῆς γενομένος τῆς ὁλῆς ἀρχῆς κύριος στόλον ἠτοίμασε διὰ θαλάσσης καὶ στρατὸν διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τὰς πόλεις. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, Ῥωμαϊκὸν στόλον ἐτοίμασας καὶ οἰκονομήσας, δρουγγάριον καταστήσας Μανουὴλ τὸν νόθον ἀδελφὸν, καὶ ἐγγὺς τῆς νήσου τῆς λεγομένης Πλάτης οἱ στόλοι συναντηθέντες, ὁ τοῦ Μωσῆ στόλος ἐσφάλῃ, καὶ μέρος μὲν τι κατεποντίσθη μέρος δὲ ἐβυθίσθη, καὶ τὰ ἐναπολειφθέντα πάνυ ὀλίγα πλοιάρια κακῶς ἔφυγον, καὶ ἡ νίκη Ῥωμαίοις ἦν. Καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς τὰ ὅμοια ὁ Μωσῆς ἔπαθεν. Ἀκούων ταῦτα ἀνεχώρησε μετὰ αἰσχύνῃς. Καὶ αὖθις ὁ βασιλεὺς μεθοδεύων μηχανὰς ἵνα πανταλῶς νικήσῃ τὸν Μωσοῦσῆν, στείλας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔφερε τὸν τοῦ Μουσοουλμάνου υἱὸν Ὀρχάνην καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐθέντην ἐπέβαλε. Καὶ πολέμου γενομένου τὰ τοῦ Ὀρχάνου ἐσφάλισαν, ἐπεβουλευθέντος παρὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ πρώτου βεζίρη αὐτοῦ Σιμπάνη, καὶ πιάσας αὐτὸν ὁ Μωσῆς ὁ θεὸς αὐτοῦ ἐτύφλωσε. Μεεμέτης δὲ ὁ ὑστερογενῆς υἱὸς τοῦ Μπαγιαζήτου διὰ τὸ εἶναι ἐκ πάντων νεώτερος καὶ ὑπὸ τῶν **88** ἀδελφῶν πάντων φοβούμενος φυγὴν ἦλθεν ἐν τινὶ τόπῳ μετὰ τινος τεχνίτου τοξοποιοῦ, καὶ ἐκεῖ μετρωτὸς ἐγένετο, ἵνα μὴ γνωσθῇ τοῖς ἀδελφοῖς· ἀνδρυνθεὶς δὲ τῇ ἡλικίᾳ ὀλίγον μετὰ τοιαύτης κακουχίας, θεωρῶν οὕτως ἔχοντα τὰ πράγματα, καὶ αὐτὸς τῇ τῆς τύχης φορᾶ χρησάμενος ταῦτα συλλογίζεται καὶ πρὸς τὸν ἀμυρᾶν Καραμάνον ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἔρχεται βοηθεῖαν αὐτῶν.

qui, audita morte patris, pro se quisque nitebantur, ut regno paterno potirentur. Transeunt in Europam fratres germani quatuor; Mosem enim captivum fuisse cum patre, monimus; diximus etiam, Josephum, Spiritus sancti lumine impletum, Christianum factum esse. Reliqui inter se dissidebant. Prælio facto, arma Jesses aliquandiu prævalebant. Is, arcta amicitia cum imperatore Manuele conjunctus, collectis copiis, adversus Hungarorum regem profectus est, nec tamen quidquam egit; nec Servie despotam aggresso, expeditionis fructus constitit: et, cum in Asiam trajecisset, Musulmanum fratrem adorturus, in Cappadocum sinibus cum eo congressus, fugatus est ei, in fuga comprehensus, ad fratrem adductus, qui eum strangulari iussit. imperio positum nienses. . .

28. Regno a Musulmano occupato, Demires Mosem, fratrem ejus, liberum dimisit, qui clam in Europam transgressus et a despotâ Servie sufficiente manu instructus et adjutus, ea parte superior sit. Hoc cum primum Musulmanus, frater ejus, in Asia accepit, in Europam trajecit, ut per Byzantium fratri obviam iret; et, quoniam eum non vulgaris amicitia cum imperatore conjungebat, isque Theodori despotæ filiam ei dederat in matrimonium, dies aliquot in urbe commoratus, contra Mosem

movit. Prælio commisso, Musulmanus a Mose devictus, captus et necatus est.

29. Moses, universo regno potitus, classem adornat, qua mari, exercitum, quo terra urbem aggrediretur. Qua re comperta, imperator quoque Romanorum classem parat et instruit, cui drugarium præfecit Manuelem, fratrem nothum. Ad Platen insulam classes sibi occurrunt: naves Mosis devictæ: partim demersæ, partim captæ sunt: pauca admodum navigia, quæ restabant, turpiter fugerunt: victoria penes Romanos stetit. Similem in terra eadem Mo ses accepit. Hæc ubi audiit, cum ignominia recessit. Imperator denuo excogitatis artibus, quibus prorsus devinceret Mosem, missis in Asiam legatis, Orchanem, Musulmani filium, arcessivit et in Europa dominum constituit, ac collatis signis, succubuit Orchanes, a duce suo et primario veziro Sabane proditus. Captum Moses patruus oculis privavit. Mehemetes autem, filius Bajazetis natu minimus, fratrum omnium metu, cum quodam artifice arcuarum in locum quemdam aufugit, ubi mercenarius vixit, ne fratribus innotesceret. Ætate paulo grandior factus in vili hac conditione, quum rerum statum considerasset, ipse quoque fortunæ se permisit, et ad Caramanum ameram in Cappadociam confugiens, ejus auxilium implorat: amice ab eo receptus et instruc-

Και ὁ ἀμηρᾶς Καραμάνος δεξάμενος αὐτὸν ἠδέως καὶ χεῖρα δώσας ἐξῆλθεν οὗτος κατὰ τοῦ αὐταδέλφου Μωσῆ. Πρώτης καὶ δευτέρας μάχης γενομένης ὁ τοῦ Μωσῆ στρατὸς ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Μεσεμέτης καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν. Ἐκ τρίτου δὲ τὴν τύχην λογισάμενος δοκιμάσαι, πρὸς τὸν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας αὐθέντην καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἑλλῶν βοήθειαν αἰτήσας παρ' αὐτῶν, καὶ δώσαντες αὐτῷ χεῖρα ἰκανὴν καὶ στρατὸν ἐξῆλθεν αὐθις κατὰ τοῦ Μωσῆ· καὶ μάχης γενομένης ὁ Μεσεμέτης ἀπατήσας μετὰ χρημάτων πολλοὺς τῶν πρώτων στρατηγούς καὶ κυβερνήτας τοῦ Μωσῆ, ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον πρὸς τὸν Μεσεμέτην. Ὁ δὲ Μωσῆς ἰδὼν καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν ἐτρέπη καὶ ἑλλῶν ἐν τινι τόπῳ ὑλῶδει ἐκρύβη· ὃν εὐρών τις στρατηγὸς τοῦ Μεσεμέτη ἐκεῖ ἀπέπνιξε προστάξει τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ. Ἐστάθη οὖν ἡ αὐτῆ βασιλεία κινδυνεύουσα διὰ τὰς διχονοίας τὰς ἐν ἀλλήλοις τοῖς τέσσαρσιν ἀδελφοῖς ἔτη τρία καὶ μῆνας δύο, Μεσεμέτης δὲ ἐγκρατῆς πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῆς 89 πατρικῆς μετὰ τοσοῦτων κόπων καὶ ὀδυνῶν γέγονεν ἐν ἔτει ςθζ', Ἰνδικτιῶνος γ'.

λ'. Πρῶτον μὲν ἔργον μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἀρχὴν ἐποίησε τοῦτο. Τὰ τέλη τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας, ὅσων ἦν δυνατὸν, ἐδάρυσε, καὶ πᾶσαν χώραν καὶ τόπον ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐν οἷς οἱ Σκυθαὶ ἐγένοντο ἐγκρατεῖς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ πατρὸς, πάλιν μετ' ὀλίγον ὑφ' αὐτὸν ἀπεκατέστησε· καὶ τοὺς ὀμοφύλους καὶ ὀμοπίστους αὐθέντας οὓς ὁ πατὴρ ἐξέωσε τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ Ντεμίρης ἑλλῶν πάλιν μετέδωκεν αὐτοῖς, οὗτος νόμῳ πολέμου αἰθις

Α ἔδωκε, τὴν Γαλατίαν Καππαδοκίαν τε καὶ Πόντον καὶ ὅσα τῆς ἀνωθεν Ἀσίας ἐκέρδησε. Τὸν Ἰσμαῖλ ἀμηρᾶν τοῦ Σινοπίου ὑποτελῆ ἐποίησε, καὶ ἀπὸ Αὐδίας ἕως Αἰολίδος καὶ ἀχρι Μουσίας τῆς τρῆς τῶν Ἑλλησποντον κύριος ἐγένετο, καὶ μετὰ τῆς γερουσίας τῶν Ἐνετῶν μάχην ποιήσας. Ὁ οὖν τῶν Ἐνετῶν στόλος εἶχεν ναυάρχην τὸν Πέτρον Λορδᾶν· καὶ ἀμφω οἱ στόλοι συναντηθέντες, λέγου τῶν Ἐνετῶν καὶ τοῦ ἀμηρᾶ, ἀναμέσον Προικονήσου καὶ Καλλιουπόλεως, καὶ ναυμαχίας γενομένης πολλὰι τριήρεις καὶ νῆες τῶν Τούρκων καταποντίσθησαν· μετὰ δὲ ταῦτα ἀγάπην ἐποίησαν. Ἠγάπα δὲ τὸν βασιλέα κύρ Μανουήλ οὗτος ὁ ἀμηρᾶς καὶ τοὺς ἐτέρους αὐθέντας Χριστιανούς τοὺς ἐγγύς τῶν ὀρίων αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τελευτᾶν 90 τῷ υἱῷ Ἀμουράτῃ παρηγγεῖλεν ἵν' ἔσῃται φίλος καὶ βοηθὸς τῷ βασιλεῖ κύρ Μανουήλ. Οὗτος πρῶτος ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει τὴν καθέδραν ἐποίησεν, ἣν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ Προύσῃ εἶχον. Ὑπῆρχε δὲ λίαν φιλόδωρος καὶ τοῖς φίλοις ἀριστος· ὁμοίως δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἕως τέλους ζωῆς καμηλοειδῶς διεκείτο, καὶ πάντοτε νέα ἐφευρηματα καὶ μηχανὰς γυρεύων, ἵνα βιάπιη καὶ ἀφανίσῃ τοὺς κακῶς διακείμενους μετ' αὐτοῦ. Ἀπέθανε δὲ βασιλεύσας ἔτη δέκα καὶ ἑπτὰ.

λα'. Ἀποθανόντος οὖν τοῦ ἀμηρᾶ Μεσεμέτη καὶ Κυρίτζῃ ὀνομαζομένου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης ἑλλῶν τὴν ἀρχὴν διεδέξατο ἐν ἔτει ςθκδ', Ἰνδικτιῶνος η', καὶ τοῦ φθινοπώρου ἱσταμένου οὐκ ἠρέμησε διὰ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναξας ἔρχεται κατὰ τοῦ θεῖου αὐτοῦ Μουσταφᾶ, καὶ νικήσας αὐτὸν ἐθανάτωσε. Καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν

tus copiis, adversus Mosem fratrem proficiscitur. Atque e primo quidem et secundo praelio Mosis exercitus superior discessit, Mehemetes ejusque exercitus fugati sunt; sed tertium fortunam experiendam esse ratus, principem Serviae et Bulgariae et imperatorem adiit eorumque imploravit opem, atque acceptis ab iis copiis idoneis, denuo adversus Mosem duxit. Praelio inito, e primariis multi duces centurionesque Mosis, pecunia a Mehemete corrupti, illo relicto, ad hunc transfugiunt. Hoc cum animadvertisset Moses, in fugam et ipse conversus, in loco silvoso delituit, sed a duce quodam Mehemetis repertus, hujus jussu suffocatus est. D Versata igitur in discrimine fuerat hujus imperii salus propter intestinas quatuor fratrum discordias annos tres et menses duos, atque Mehemetes universi regni et imperii paterni cum tantis ærumnis et molestiis potitus est anno 6907, indictione 3.

30. Primum post susceptum imperium opus hoc edidit. Moldoblachiae et Bogdaniae tributa quam poterat gravissima imperabat, et quidquid regionum in Asia Scythae, capto ejus patre, occupaverant, brevi intervallo recepit, atque suae gentis ac religionis principes eos, quos a patre sedibus expulsos Demires restituerat, de integro ejecit, et Galatiam, Cappadociam, Pontum totamque Asiam superiorem in potestatem suam redegit, Ismaclē,

Sinopes ameram, vectigalem fecit, et a Lydia ad Aelidem usque et Mysiam, quae est in Hellesponto, dominabatur, etiam cum Venetis praelio conflictatus, quorum classi Petrus Lordan praerat. Cum ambae classes, Venetorum et ameræ, inter Proconnesum et Calliopolim essent congressae et pugna commissa, multae Turcarum naves et trimemes depressae sunt. Deinde pax inter eos composita. Amice hic ameras amplectebatur imperatorem Manuelem et reliquos principes Christianos sibi vicinos, et moribundus Amuratae filio mandavit, ut is quoque amicus et socius esset Manuelli. Idem primus Adrianopoli sedem regiam collocavit, quam majores ejus Prusae habuerant. Erat munificentissimus, et sicut in amicos liberalissimus, ita hostibus usque ad finem vitae infensissimus, semperque novarum artium machinarumque studiosus, quibus male erga se animatis damnum atque interitum afferret. Mortuus est anno regni decimo septimo.

31. Mortuo Mehemete amera, qui cognominatur Cyritzes, Amurates, ejus filius, imperium capessivit, anno 6924, indictione 8, autumnumque ineunte, ut quiesceret, instante bieme commoveri non poterat, sed, collecto exercitu, patruum Mustapham aggressus est, victumque occidit. Ac statim post eam victoriam praemisso Copolim Michaelbego, ipse supervenit campumque urbem occupavit: cujus rei causa erat,

νίκην καὶ τὸν Μιχαήλ-μπέην στελέας, ἐλθὼν τὴν πόλιν ἀπέκλεισε. Ἡ αἰτία ἦν ὅτι τῷ Μουσαφᾶ, ὡς ἔμπροσθεν εἰς πλάτος βῆθησεται, οἱ βασιλεῖς ἐδοήθουν. Ἐἶτα καὶ αὐτὸς ἐλθὼν καὶ οὐδὲν κατορθώσας ἀγάπην μετὰ τῶν βασιλέων ἐποίησε, μεσιτευσάσης τῆς κυρᾶ; Μάρως τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ἐἶτα ἔρχεται κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης κρατουμένης οὐσης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἢν πολιορκήσας καὶ ἀποκλείσας ἔλαβε. Καὶ ἐκ τῆς Οὐγγαρίας μέρος οὐκ ὀλίγον ἐδούλωσε, καὶ μάχην ποιήσας 91 μετὰ τοῦ βῆγδς Λαδισλάου αὐτὸν ἐνίκησεν. Ἐλθὼν δὲ κατὰ τῶν Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων οὐδὲν κατώρθωσεν, ἀλλὰ ζημιωμένος ἐπανέστρεψεν. Ἐἶτα αὖθις δεύτερον στρατεύει κατ' αὐτῶν καὶ οἱ Βλάχοι εἰς βοήθειαν τοὺς Οὐγγάρους προσκαλεσάμενοι, καὶ πολέμου γενομένου ἡ νίκη τῷ ἀμηρᾶ ἦν καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν φεύγοντες. Λέγουσι δὲ ὅτι ἀπέθανον ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ πλεῖον ἢ τριάκοντα χιλιάδες Οὐγγαροὶ τε καὶ Βλάχοι, Τοῦρκοι δὲ πάνυ ὀλίγοι. Τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου μέρος καὶ Αἰτωλοῦς καὶ Ἀκαρνοῦς Θηβάν τε καὶ Ἀθῆναι καὶ πᾶσαν Βοιωτίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Ἰωάννινα ἐδούλωσε πολέμῳ, καὶ τὴν τῆς Καισαρείας ἀμηρᾶν εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ ἔφάνισε, καὶ κύριος τῆς ἀρχῆς ὄλης ἐκείνης ἐγένετο, ἀχρὶς δὲ τινῶν φρουρίων, ἃ ἦσαν ἐν τισὶν ἕρσιν ὑψηλοτάτοις, ἐνθα ἦλθεν ὁ Καραμάνος καὶ τὴν κατοίκησιν ἐποίειτο. Καὶ ὁ βῆγς Λαδισλάος ὁμοφωνήσας μετὰ τινῶν ἐτέρων αὐθεντῶν Χριστιανῶν ἔρχεται αὖθις κατὰ τοῦ Ἀμουράτου, καὶ ἕως τῆς πόλεως Βάρνης φθάσαντες καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ συναντηθέντες, ἐξ ἀγνωσίας ὁ Λαδισλάος

ἠεσφάλη καὶ νικήσας αὐτὸν ἀπέκτεινε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Ἐἶτα ἐξέρχεται κατὰ τῆς ἄνω Μυσίας, καὶ πολὺ μέρος ὑποτελεῖς ἐποίησε, καὶ τὴν Μπόσαν καὶ τὸν Καστριώτην Ἰωάννην εἰς ἄκρον ἐδούλωσεν. Οὗτος πρῶτος τοῖς Ἰαννιτζάροις τὰ προνόμια ἃ ἔχουσι ἐχαρίσθη, καὶ εἰς τάξιν ἦν ἕως τῆς σήμερον ἔταξε πορεύεσθαι πάλαιθεν μὲν τὴ ἀβὴ τὰ γὰμα ἐτέρας συνθέτας καὶ τάξεις καὶ ἐνδύματα εἶχον. Καὶ γυναίκας μὴ λαμβάνειν ἔταξεν, ἵνα μὴ ἀσχολῶνται διὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν τροφᾶς καὶ φροντίδας, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας ἐν τῷ πολέμῳ πάντοτε ἡμερίμῳς ἔσονται, καὶ υἱοὺς αὐτοῦ καλεσθαι ἐκέλευσε. Ὑπῆρχε δὲ εἰς τοὺς ὑπάρχους αὐτοῦ πᾶν δίκαιος, προθεωρῶν τὰ ἐρχόμενα. Οὐδένα ἀδικεῖν ποτὲ τοὺς σατραπῶν καὶ κριτῶν πάντας μᾶλλον ἐπρόστατε καὶ ἕαν τις τὸ πρόσταγμα μικρὸν παρέβαινε, χωρὶς τινοῦ συμπαθείας κεφαλικῶς αὐτοὺς ἐπαίδευεν. Ἦν δὲ ἐν ταῖς μάχαις ῥιψοκίνδυνος, καὶ ἡ τύχη πάντοτε αὐτῷ ἐδοθήσεν. Ὑστερον ἐφάνη αὐτῷ δερδίσας γενέσθαι ἡγῶν μοναχός, καὶ ἐν τῇ Προύση παράσας ἐγένετο, καὶ ζῶν ἐτι τῷ υἱῷ Μεεμέτῃ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ βασιλείαν ἔδωκε, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα καὶ τέσσαρα.

λβ'. Ἐλθούσης δὲ πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐπὶ τὸν Μεεμέτην ἐν ἔτει 539, Ἰνδικτιῶνος ιδ', διὰ τὸ εἶναι 93 αὐτὸν πᾶν νέον τινὲς τῶν γηραιῶν βεζιρίδων ἔλεγον τῷ Ἀμουράτῃ ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἐμπιστευθῆναι τὴν τοσαύτην ἀρχὴν ἐτι τῷ υἱῷ, ἵνα μὴ οἱ τῆς νεότητος καπνοὶ τὴν βασιλείαν κινδυνεύσαι ποιήσωσιν. Ὁ οὖν Μεεμέτης

quod Mustaphæ, ut postea fusius dicetur, imperatores auxilium tulerant. Verum cum nec ipse quidquam proficeret, amicitiam cum imperatoribus composuit, conciliante Maro domina, ejus noverca. Inde Thessalonicam, Venetis tum subjectam, aggressus est eamque obsessam oppugnatamque in potestatem suam redexit. Etiam Hungariæ partem non exiguam sibi subjecit ac, prælio cum Ladislao rege conserto, superior discessit. Contra Blachos autem et Moldoblachos profectus, successu caruit, imo cum detrimento recessit. Mox iterum in eos ducit: Blachi Hungaros subsidio vocant; sed conferta manu, victoria penes ameram est; illi dissipati fugiunt. In ea pugna Hungarorum Blachorumque amplius triginta millia, Turcarum perpaucos cecidisse dicunt. Partem veteris Epiri, Ætolos, Acarnanes, Thebas, Athenas, totam Bœotiam, Helladem et Johannina bello sibi vindicavit, atque ameram Cesaræ postremum devicit delevitque, et universa illa ditioe potitus est, exceptis quibusdam castellis, quæ in montibus altissimis erant, ubi sedem collocaverat Caramanus. Ladislaus rex, cum aliis quibusdam principibus Christianis fœdere junctus, denuo contra Amuratem suscepit expeditionem, sed Varnam usque progressus ibique cum amera prælatus, imperitia rei bellicæ rem male gessit. Namque certamine devictus et occisus, exercitusque ejus

dispersus est. Jam Amurates Mysiam superiorem ingressus, magnam ejus partem sibi vectigalem fecit, ac Bosnam et Joannem Castriotam plane sibi subjecit. Idem primus janitarius jura, quæ illi habent, præcipua impertivit, eosque eo, quo eitam hodie utuntur, exercitio uti jussit. Antiquitas enim ejus legionis aliæ consuetudines, alia exercitia, alia vestimenta erant. Vetuit eisdem matrimonia contrahere, ne detinerentur uxorum liberorumque cura et viciu, sed alacri et soluto semper animo in militia versarentur, voluitque eosdem filios suos appellari. In subjectos egregie justus, et futuri intelligens erat; severe satrapis et iudicibus omnibus edicebat, ne cuiquam injuriam facerent; quod elictum si quis vel minime violasset, nulla misericordia prohibebatur, quominus eum capite multaret. In præliis se obiciebat periculis, atque nunquam non favit ei fortuna. Postremo ei visum est, ut derbises sive monachus fieret. Itaque Prusam profectus, derbises factus est concessitque adhuc vivus Mehemeti filio regnum et omnem auctoritatem regiam, postquam ipse functus est imperio annos triginta quatuor.

52. Translato Mehemeti regno omnique potestate regia anno 6958, indictione 14, quoniam is admodum adolescens erat, quidam senories vezires Amuratem monuerunt, licitum non esse, tantam regni

ταῦτα αἰσθανόμενος ἐμαίνετο κατ' αὐτῶν, καὶ πολ-
 λούς ὕστερον ἐθανάτωσε, καὶ παιδαριουργῶν ἐν
 ταῖς μάχαις καὶ ταῖς διοικήσεσιν εἰς ἄκρον ἐγένετο.
 Ἦν δὲ ὁ νέος δραστήκιος καὶ δεινὸς κατὰ πάντα,
 τοὺς ἐναρέτους καὶ σοφοὺς ἀνδρας ἀγαπῶν· καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἀμέθοικτος ἦν σοφίας, καὶ τὴν τέχνην
 τῆς ἀστρολογίας οὐκ ὀλίγον γευσάμενος ἀναγινώ-
 σκειν ἀεὶ ἠγάπα. Τὰ τε κατορθώματα καὶ βίους
 Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνοσ καὶ τοῦ Ὑκταβίου
 Καίσαροσ, Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, τοῦ καὶ
 Φλαβίου καὶ Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰσπανίας βασιλέωσ
 Κωνσταντινουπόλεωσ ἀνεγίνωσκειν, αἰτῶν καὶ ἐρευ-
 νῶν μηχανὰς ἵνα τοὺς πάντας ὑπερβῆ καὶ τὰ ὅρια
 τῆσ βασιλείασ αὐτοῦ εἰσ ἄκρον ἀξήσῃ· ὃ καὶ
 ἐποίησεν. Ἀκούσασ οὖν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ
 Ἀμουράτη ὁ Καραμάνοσ Ἀλισούριοσ ἐκ τῶν ὁρέων
 καταβὰσ πολλὸν τόπον ἑαυτῷ περιποιήσατο. Ὁ δὲ
 νέοσ αὐθέντησ ὁ Μεσεμῆτησ στρατὸν ἐτοιμάσασ ἐρ-
 χεται κατ' αὐτοῦ· αὐτὸσ δὲ φυγῶν πάλιν εἰσ τὰσ
 κορυφὰσ τῶν ὁρέων διήρχετο, ἕωσ οὗ μετὰ τινα
 καιρὸν παντελῶσ ἠφανίσθη. Μετὰ δὲ τὸ διωχθῆνα,
 τὸν Καραμάνον περάσασ ἐν τῇ Καλλιουπόλει καὶ
 εἰσ Ἀνδριανούπολιν **94** φθάσασ ἠτοιμάσθη καὶ
 ἦλθε κατὰ τῆσ πόλεωσ καὶ Ῥωμαίων βασιλείασ,
 καὶ τῆσ τοιαύτησ περιφύμου πόλεωσ κύριοσ ἐγένετο,
 καὶ ἡμᾶσ ἐκεῖθεν ἠγμάλωτισε καὶ ἠφάνισε καὶ
 ἐξέωσεν. Εἶτα στρατεύει κατὰ τῆσ βασιλείασ Τρα-
 πεζοῦντοσ, καὶ ἐν εὐκολίᾳ μετ' ὀλίγον πόλεμον
 πᾶσαν ἐκαίην τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ τὸν βασιλέα
 αὐτῆσ Δαβὶδ τὸν Κομνηνὸν αἰχμάλωτον ἐν τῇ πόλει
 Κωνσταντίας ἔφραεν. Καὶ τὴν περιδῶτον πόλιν

Α Σινωπίου ἦν ὑποταλῆ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπορεύσαν, οὗτοσ
 πολέμω τὸν αὐτῆσ ἀμνηρᾶν νικήσασ κύριοσ τέλειοσ
 ἐκαίην τῆσ ἀρχῆσ ἐγένετο. Εἶτα τὴν ἀγάπην λύσασ
 ἦν εἴχε μετὰ τῶν δεσπότηων στρατεύει κατὰ τῆσ
 Πελοποννήσου, καὶ τοὺσ δεσπότησ διώξασ πᾶσαν
 τὴν Πελοπόννησον ἔλαβε. Καὶ τὸ ἐναπολειφθὲν τῆσ
 Σερβίασ μέρος, καὶ τὸν δεσπότην αὐτῆσ διώξασ καὶ
 τὴν μητέρα πολέμω, ἐγκρατῆσ εἰσ πάντα ἐγένετο.
 Χίον δὲ τὴν νῆσον καὶ Λέσβον ἀνευ πολέμου ὑφ'
 ἑαυτῷ ὑποτελεῖσ ἐποίησεν· ὕστερον δὲ τῆσ Λέσβου
 πάσησ καθ' ὅλου ἐγκρατῆσ ἐγένετο. Εἶτα ἔρχεται
 κατὰ τῆσ νήσου Κύπρου, καὶ μετὰ τὸ ῥήγηδ εἰσ
 συμβάσεισ ἐλθόντεσ, τέλος ἔταξε διδόναι αὐτῷ καὶ
 οὕτωσ ἀνεχώρησεν. Εἶτα στόλον ἕτερον ἐτοιμάσασ,
 κατὰ τῆσ νήσου Ῥόδου ἐλθὼν ἀπρακτοσ· ἐκ τῶν
 Β ἐκεῖθεν διέβη, καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ
 ἀπεκτάνθησαν διὰ τὸ ἐλθεῖν στόλον τινὰ ἐκ τῆσ Ἰτα-
 λίασ εἰσ βοήθειαν. Αὐτὸσ δὲ θυμῷ χαλιλάων, ἵνα
 τὴν ἀνταμοιβὴν τοῖσ Ἰταλοῖσ ποιήσῃ, στόλον βαρύν
 ἐτοιμάσασ μετὰ στρατοῦ πολλοῦ ἱππικοῦ τε καὶ
 πεζοῦ ἔστειλε κατὰ τῆσ **95** Καλαβρίασ καὶ τῆσ Ἀπου-
 λίασ, καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι τὸν στόλον Ζάκυνθον
 καὶ Κεφαλονίαν ὑποτελεῖσ ἐποίησε· φθάσασ δὲ ὁ
 στόλοσ ἐν τῇ Καλαβρίᾳ, τὸ φρούριον τὸ ἐν τῇ
 Ἀπουλίᾳ τὸ λεγόμενον Ὑδρούσ ἀποκλείσασ καὶ πο-
 λιορκήσασ αὐτὸ ἔλαβε, καὶ ἕτερα φρούριά τινα λα-
 βῶν πρόσω ἐπορεύετο. Καὶ ἐὰν μὴ ὁ Θεὸσ ἐξ ἀνθρώ-
 πων ἐποίησεν αὐτὸν οἷσ οἶδε τρόποισ, τὰ ὁμοια ὡσ
 καὶ ἡμεῖσ οἱ Ἰταλοὶ ἔπαθον ἄν. Ἀκουσθεῖσ δὲ ὁ θά-
 νατοσ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, οἱ σατράπαι καὶ οἱ κυ-
 βερνήται τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ μετὰ συμβά-

molem jam tum committi sibi, ne spiritus juveniles
 regno excitarent pericula. Mehemetes hæc ubi sen-
 sit, ira furebat, multosque de his veziribus postea
 interemit, in rebus tum domesticis tum bellicis ad-
 ministrandis sapientiam plane senilem præstans.
 Erat impiger et acer in rebus omnibus, atque amore
 amplectebatur homines virtutis et litterarum stu-
 diosos; nec ipse rudis erat litterarum, et in disciplina
 astrologica progressus non mediocres fecerat; as-
 sidua lectione occupatus, res gestas et vitas Alexan-
 dri Macedonis, Octavii Cæsaris, Flavii Constantini
 Magni, imperatoris Theodosii Hispani legebat, quæ-
 rens et indagans artes, quibus omnes antecelleret
 et regni fines proferret quam latissime: quod etiam
 præstitit. Audita morte Amuratis, Caramanus ali-
 surius e montibus descendit multaque sibi loca sub-
 jecit. Juvenis rex Mehemetes, comparata manu,
 adversus eum profisciscitur; qui in fugam versus,
 rursus in montium juga se abdit, donec aliquanto
 post omnino deletur. Caramanum persecutus, Callio-
 polim, deinde Adrianopolim concessit, unde, instru-
 ctis copiis, adversus urbem et imperium Romanum
 profisciscitur, ac tanta hac tamque nobili urbe po-
 titus, nosmet inde captivos expulit et exterminavit.
 Mox Trapezuntiorum regnum adortus, facili opera
 illud quoque brevi bello sibi vindicavit, et regem
 ejus Davidem Comnenum captivum Cpolim duxit

PATROL. GR. CLVI •

cumque celeberrimam urbem Sinopen decessores
 ejus tantummodo vectigalem habuissent, Mehemetes,
 armis devicto ejus amera, prorsus eam in potesta-
 tem suam redegit. Deinde rupta pace, quam cum
 despotis habebat, in Peloponnesum duxit, eamquæ,
 pulsus despotis, totam occupavit, sicut etiam reli-
 quam partem Servix, ejus despota cum matre fu-
 gato, imperio suo subjecit. Chium et Lesbum in-
 sulas citra bellum sibi tributarias fecit: ac Lesbo
 quidem mox universa potitus est. Deinde Cyprium
 aggressus, cum ejus rege de tributo sibi solvendo
 pactum iniit atque ita recessit. Mox alia classe com-
 parata et contra Rhodum ducta, re infecta inde re-
 diit, amissis non paucis militibus, quoniam classis
 ex Italia auxilio venerat. Ipse ira et cupidine æs-
 tuans Italos ulciscendi, classem ingentem multis in-
 structam peditibus et equitibus in Calabriam et
 D Apuliam misit, atque in itinere Zacynthum et Cephale-
 leniam vectigales fecit. Appulsa classe ad Calabriam,
 oppidum Apulix Hydruntem obsedit cepitque, atque
 aliis quibusdam oppidis occupatis, ultra processit.
 Ac, nisi Deus eum, quibus solet rationibus, e vivis
 abstulisset, ærumnæ nostris pares subeundæ Itali-
 fuissent. Comperta ejus morte in Italia, satrapæ et
 duces classis atque exercitus sub conditionibus qui-
 busdam oppida restituerunt et ex Italia decesserunt.
 Res in Calabria igitur ita evenerunt. Regnavit an-

σιως τὰ φρούρια ἀφέντες ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀνεχώρησαν· καὶ οὕτως τὰ ἐν τῇ Καλαθρία γεῖθνασιν. Ἐβασιλευσαν δὲ ἔτη δύο καὶ τριάκοντα, καὶ δέκα βασιλείας ὑπέταξε καὶ ἐδούλωσε, καὶ διακοσίας πόλεις ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἔλαβε. Πέντε δὲ διαλέκτους, χωρὶς τῆς αὐτοῦ, ὀρθῶς ὠμίλει, Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν, Ἀραβικὴν, Χαλδαϊκὴν καὶ Περσικὴν. Λίαν ἦν εὐφραϊνόμενος ὁμιλεῖν καὶ διαλέγεσθαι μετὰ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀνδρῶν· διὰ τοῦτο καὶ τὸν πατριάρχην κύρ Γεννάδιον ἠγάπα καὶ ἤκουεν αὐτοῦ καὶ συχνάκις ὠμίλει αὐτῷ. Ἔλεγε δὲ ὅτι ἐκ τῆς τῶν ἀστρῶν κινήσεως ἐγνώριζεν ὅτι βασιλεῖς ἐμελλεν ὑποτάξαι καὶ πολλοὺς τόπους δουλώσει καὶ οὕτως ἐγένετο.

Καὶ οὕτως μὲν, καθὼς ἱστορήσαμεν κατ' ἐπιτομὴν, ἡ ἀρχὴ τοῦ γένους τοῦ ἀμνηρᾶ Ὀθμάνου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπογόνων **96** ἄχρι καὶ τοῦ Μεσεμέτη ἀμνηρᾶ ἐν ταῖς ζωαῖς αὐτῶν μάχαις καὶ πολέμοις καὶ νίκαις ἐπολιτεύθησαν καὶ ἐποίησαν. Ἡμεῖς δὲ τῆς τῆς ἱστορίας ὁδοῦ κατὰ τάξιν αὐθις ἀρξώμεθα.

λγ'. Ἐν δὲ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ ςθ' αἰῶνος ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουήλ. Ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐπῆρεν αὐτὴν ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ςθ' αἰῶνος· καὶ αὐθις ἐκεῖθεν ἀπήλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονικίην, εἶτα εἰς τὸν Μωρέαν, ἐθα ψυχοδόμησε τὸ Ἐξαμίλιον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ὅπου καὶ ἐν ἑτέροις καιροῖς ψυχοδομήθη, ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς περάσας ἐκ τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μυριαριθμητοῦ ἐκείνου στρατοῦ ἤρχετο κατ' αὐτῶν. Εἶτα διὰ τὸ μάκρος τοῦ καιροῦ τὸ τὰ πάντα δαμάζον καὶ ἀνεπιμέλητον ἀρεθὲν διεφθάρη· ἐκ δευτέρου δὲ κτισθὲν ἦν παρὰ τοῦ ἐν βασιλευσίν

Α ἀειμνήστου μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, οὐχ ὑπὲρ ἀνάγκης (ὅτι αὐτὸς γὰρ σχεδὸν εἶπειν τὸν κόσμον ἄπαντα ὑπέταξε), ἀλλὰ μόνον ἐφάνη αὐτῷ καλὸν· ἐπεὶ καὶ ἄλλαις ἐτέραις κτίσει; καὶ οἰκοδομαῖς ἐποίησε, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν καλλωπίζων, ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἡ κτίσις τοῦ Ἰσθμοῦ. Προστάξας ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἐνθα· ἐν τινι καιρῷ καὶ ὁ πατριῆκος Νικήτας ὁ ἐπονομαζόμενος Ὀρειφᾶ; τὰς νῆας ἤγουν τὰς τριήρεις **97** τὰς Ῥωμαϊκὰς διὰ τῆς ξηρᾶς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάττης εἰς τὴν δυτικὴν περάσας τοὺς Κρήτας Ἀγαρηνοὺς ἐτροπώσατο. Ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί τὸ αὐτὸ μέγα στρατήγημα καὶ ἔργον περιφανὲς καὶ ἄξιον μνήμης ἐγεγόνει, οὐκ ἐγκαταλείψω, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ ἐνώσω διηγήσει, εἰτι δὲ καὶ πῶς ἡ νῆσος Κρήτη καὶ τίνι τρόπῳ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγαρηνῶν ἔτυχε γενέσθαι, καὶ αὐθις πῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ πῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς γερουσίας τῶν Ἐνετῶν ἐνέπεσε. Καὶ πάλιν τοῦ ἡμετέρου ἔργου ἀψώμεθα καὶ τὸν πλοῦν τῆς νέας ἱστορίας ποιήσωμεν.

λδ'. Οἱ τοῦ καταράτου Μωάμεθ ἀπόγονοι διάδοχοί τε καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς πρῶτον μὲν τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς ἐγκρατεῖς γενόμενοι καὶ Μηδίας καὶ Βαβυλῶνος καὶ Ἀσσυρίων κυριεύσαντες, ἤδη δὲ καὶ Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Ἀσσυρίας καὶ Παλαιστίνης καὶ Λιβύης καὶ Ἀφρικῆς καὶ μέρους οὐκ ὀλίγου ἐκ τῆς Εὐρώπης, μετὰ δὲ τινὰ καιρὸν ἀλλήλοις στασιάζσαντες, ἡ μὲν αὐτῇ μεγάλῃ ἀρχῇ εἰς πολλὰ διεμερίσθη, καὶ ἄλλον μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Περσίς, ἄλλον δὲ ἡ Βαβυλὼν, ἕτερον δὲ τὰ τῆς Ἀσίας ἄνω καὶ κάτω μέρος· ἕνα μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Ταρσός,

nos duos et triginta; acquisivit et subiecit sibi regna decem, et Christianis urbes ducentas eripuit. Quinque linguas præter suam probe noverat, Græcam, Latinam, Arabicam, Chaldaicam, Persicam. In congressibus et colloquiis cum hominibus eruditis ac prudentibus hilaris erat: quare etiam Genadium patriarcham diligebat et audiebat frequenterque conveniebat. Dicebat, didicisse se ex astrorum conversionibus, se reges et loca multa subacturum esse: id quod sane evenit.

Tale igitur, quale paucis adumbravimus, Ottomanis amerae ejusque posterorum genus usque ad Mehemetem ameram fuit, eorumdemque, dum vixerunt, ista bella, pugnae et victoriae. Nunc ad interruptum historiae ordinem revertamur.

35. Mense Julio anni 6921 imperator Manuel Cpoli discessit. Thasum insulam profectus, expugnavit eam mense Septembri anni 6922; inde rursus Thessalonicam abiit, deinde in Moream, ubi Hexamilium exstruxit eo loco, quo ante exstructum fuerat, quando Artaxerxes rex cum infinito illo exercitu ex Asia contra Græcos trajecit. Postea, cum diuturnitate temporis omnia consumentis et incuria hominum collapsum fuisset, instauratum erat a magno Justiniano, imperatore sempiterna colendo memoria, non quidem propter necessitatem aliquam, quandoquidem ei parebat orbis terrarum pene uni-

versus, sed quia laudabile esse susceptum ei videbatur: nam sicut alia quædam ædificia exstruxit, quibus ornabat imperium Romanum, ita Isthmum munire eidem placuit. Factum est jussu ejus in eo loco, in quo quondam patricius Nicetas, cognomento Oriphas, naves sive triremes Romanas per continentem terram Isthmi ex mari Græco in occidentale traxit fuditque Agarenos Cretenses. Quomodo autem et quare hoc præclarum strategema et perpetuo celebrandum facinus patratum fuerit, non prætermittam dicere, sed narrationi nostræ inseram; item commemorabo, quo pacto Creta insula in potestatem Agarenorum venerit, et rursus, qua ratione ad Romanos redierit, et tandem sub Venetorum ditionem concesserit: tum denique ad institutum redibimus et recentioris historiae filum pertexemus.

34. Exsecrandi Mohametis posteri et successores et imperii ejus hæredes, primum Persarum regno atque Media, Babylonia et Assyria potiti, deinde etiam Ægyptium, Syriam, Assyriam, Palæstinam, Libyam, Africam et Europæ regiones non paucas consecuti, aliquanto post discordes inter se facti sunt, unde unum illud magnum imperium in multa regna divisum est, et alium principem Persis nacta est, alium Babylo, alium superior et inferior Asia, alium Tarsus, alium Tyrus, alium Iconium, alium multis illa et præclaris rebus abundans Melitæne

Ἐσπρον δὲ ἡ Τύρος, ἄλλον τὸ Ἰκόμιον καὶ ἕτερον ἡ
Μελιτινή ἢ τὰ πολλὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ῥέουσα· ἕτε-
ρον δὲ τὸ Χαλέπι εἶχεν καὶ 98 ἄλλον ἡ Δαμασκός
καὶ ἕτερον ἡ Ἀργυρωτός καὶ ἄλλον ἡ Λιβύη, καὶ ἡ
Ἀφρικὴ ἕτερον, καὶ ἕτερον ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἡ Ἰθηρία
εἶχεν, ἣ λέγεται Ἰσπανία. Καὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ
γεινιωῦντες καθ' ἑκάστην διαφορὰς εἶχον ἀναμίσθον
αὐτῶν φυσίμεγας καὶ ἐμάχοντο. Οἱ δὲ τὴν Ἰσπανίαν
οἰκοῦντες Ἀγαρηνοὶ εἰς πολυανθρωπίαν ἐλθόντες,
καὶ ἦν ἑκατόφυκον γῆν λυπρὰν καὶ μετριῶς εὐδαίμο-
να ὄρωντες· καὶ διὰ τοῦτο τρέφειν αὐτοὺς μὴ δυνα-
μένην, προσῆλθον τῷ ἄρχοντι αὐτῶν Ἀποχάψ ἀμερ-
μουνη καὶ μετανάστασιν ἀπήγγουον γενέσθαι αὐτοῖς,
πολλὰ στενωγορούμενοι λέγοντες, καὶ τῶν ἀναγκαίων
ἐσπάζον. Ὁ δὲ μετὰ χάραξ τὸν λόγον διεξάμενος,
νῆας μάκρας εὐθὺς ἐπισκευάσας καὶ δύναιμι ἐξ
αὐτῶν ἐμδιθάσας, ἐπὶ ληστείαν ἔχων τὴν Ἰννοίαν,
πρὸς τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ κειμένας νήσους, ἐτράποντο
καὶ πολλὰ ἐποίησαν εἰς νήσοις, οὐδένα εὐρίσκοντες
ἀντιπαρασάσσομενον· πᾶσαι γὰρ ἦσαν βοήθειαν
καὶ οὐκ ἐλάμβανον διὰ τὸ τὸν βασιλεῖα Ῥωμαίων
Μιχαὴλ τὴν Τραυλὸν περισπώμενον εὐρίσκεσθαι ἐν
ἐμφυλίοις πολέμοις. Διὰ τοῦτο πολλὰ κέρδη ἐκ πα-
σῶν τῶν νήσων ἔκαρπούντο. Ἐφθασε δὲ ποτε καὶ
ἔως τῆς Κρήτης, καὶ ταύτην καταδραμῶν καὶ ἀν-
δραποδισάμενος ὡς ἐνι, καὶ τὴν τῆς νήσου καταμα-
θῶν ἀρετὴν καὶ χάριν, ἔφη πρὸς τοὺς ὑπηκόους· Ἴδοὺ
γῆ 99 ῥέουσα γάλα καὶ μέλι. » Καὶ ταῦτα ὁ βάρ-
βαρος εἶπε περὶ τῆς Κρήτης· ὁ δὲ ποιητὴς ταύτην
ἐγκωμιάζων φησὶ· « Κρήτη τιμήσεσσι πιθήνη Διὸς,
ἥ· τὸ μέγεθος περιούσιον, πολλῆ τε λιπαρὰ τε καὶ

εὐθότος. » Καὶ οὐδὲν πλέον ἔφη αὐτοῖς, καὶ οὕτω
τὸν στόλον ἐμπλήσας παντὸς ἀγαθοῦ πρὸς τὴν Ἰσπα-
νίαν ἐπανάστρεψεν. Ὡς δὲ ὁ χειμὼν παρήλθε καὶ τὸ
ἔαρ ἐπέλαμψε, τεσσαράκοντα νῆας πληρώσας ἀν-
δρῶν μαχίμων καὶ ἀνεμὸν ἐπιτήθειον τηρήσας πρὸς
Κρήτην τὸν πλοῦν ἐποίησε, τὰς ἄλλας τῶν νήσων
παρatreύων. Φθάσα· δὲ ἐν τῇ νήσῳ ἐν ἀκρωτηρίῳ
τῷ λεγομένῳ Χάρακι προσορμίζεται, καὶ οὐδὲν οὔτε
κατὰ τὴν ἀπόδασιν οὔτε κατὰ τὴν ἀγωγὴν ἐφάνη πο-
λέμιον. Ἐλθὼν δὲ πορρωτέρω σταδίον ὡς ἑκατὸν καὶ
πῦρ ἐμβάλλον τὰς νῆας πάσας κατέφλεξεν, οὐδεμίαν
φευγάμενος. Ὁ δὲ στρατὸς ταραχθεὶς ἐπὶ τὸ πραχθῆναι
καὶ καταπληγέντες τὴν αἰτίαν ἐπηρώτων, ἐλθόντες
καὶ εἰς λόγους νεωτερικοῦς. Αὐτὸς δὲ μανεὶς ἀκούων
εἶπεν· « Ὑμεῖς τούτων αἰτιοὶ ἔστε, ἀποικίαν ζητοῦν-
τες καὶ γῆν ἀγαθὴν. Ἐμοὶ δὲ ταύτης ἕτερα οὐ νε-
νόμισται κρεῖττον· καὶ ἐνταῦθα ἦλθον ἵνα τὰς ἄμμε-
τέρας θελήσει· καὶ ὀρέξειε πράξω. Καὶ τὰ νῦν, μὴ
εἰδότες ἂ ἐγὼ ποιῶ, φλυαρεῖτε. » Οἱ δὲ ἀκούσαντες
εἰσέγησαν· Ὡς δὲ γυναικῶν καὶ τέκνων ἐμμένητο
καὶ φιλότων τινὲς, εἶπεν αὐτοῖς· « Ὡς ὠραταὶ γυναί-
κές εἰσι, καὶ παῖδα ποιήσετε. » Εἶτα τάφρον ὕρυ-
ξαν βαρεῖαν καὶ χάρακα περιέπηξαν 100 (ὄθεν καὶ
ὁ τόπος τὴν ἐπωνυμίαν λαθὼν αὐρεὶ τὴν προση-
γορίαν, Χάνδαξ ὀνομαζόμενος) κάκεισε διενυκτέ-
ρευον. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετ' ὀλίγων τὰ
ἐν τῇ Κρήτῃ πραττόμενα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, παρὰ
Φωτεινοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ τῆς Κρή-
της, ὃς δύναιμι ἤξιον αὐτῷ στείλαι ἵνα τοὺς ἐχθροὺς
ἀποσοβῆσῃ· καὶ Δαμιανὸν τινα κόμητα τοῦ βασι-
λικοῦ ἱπποστασίου μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ πα-

alium Chalepi, alium Damascus, alium Ægyptus,
alium Libya, alium Africa, alium in Europa Iberia,
quæ Hispania dicitur. Itaque factum est, ut vicini,
quotidianis exoriscantibus inter eos controversiis, ad
mugnas descenderent. Hispaniam qui incolabant
Agareni, numero aucti, cum regionem, quam ha-
bitabant, steriliorem, nec admodum felicem esse
ideoque aliendis sibi haud sufficere viderent, Apo-
chapem amerimnem, principem suum, adierunt, ro-
gantes, ut sedes mutare sibi liceret, ut qui valde pre-
merentur angustiis et rebus tuendæ vitæ necessariis
egrent. Ille, petitione lætatus, statim naves longas
ædificandas curavit, et piraticæ faciendæ consilio
manum iis idoneam imposuit, quæ ad Ægæi maris
insulas conversa, multas eas calamitatibus afflixit,
cum nemo esset, qui resisteret. Omnes auxilium
flagitabant, nec noniscebantur tamen, quoniam
Michael Balbus, imperator Romanus, bellis civili-
bus distrabebatur. Itaque illi ex omnibus insulis
commoda sibi multa comparabant. Cum aliquando
ad Cretam usque venisset, eamque, quantum pote-
rat, pervagatus et populatus esset, comperta boni-
tate et fertilitate insulæ, ad suos conversus : « En
terra, inquit, fluens lacte et melle. » Hæc barbarus
de Creta : quam poeta his verbis commendavit :
« Creta, honorata nutrix Jovis, insignis magnitu-
dine, ubertate et pascuorum abundantia. » Nullo

verbo præterea addito, cum classe, omni rerum ge-
nere repleta, in Hispaniam revertit. Postquam autem
hiems exiit et instabat verna tempestas, quadraginta
naves strenuis bellatoribus complet, ventumque
nactus secundum, Cretam cursu petiit, cæteris insulis
prætermisissis. Ubi advenit, ad promontorium, cui
nomen Charax, appellitur : nec ei quidquam vel
descendenti, vel populanti hostile comparuit. Pro-
gressus stadia circiter centum, naves ad unam om-
nes, injecto igne, comburit. Ea re conturbati et ob-
stupefacti milites, causam sciscitabantur, voces
etiam seditiosas immiscèntes. Ille iratus, « Vos, in-
quit, hujus rei causa estis, qui coloniam queritis
et terram bestiam : namque mihi nulla hac melior
esse videtur, et hæc vela feci, ut vestræ satisfacere
voluntati. Itaque insci, quæ ego egam, ista
blateratis. » His auditis, contuèrunt. Cum autem
nonnulli uxores et liberos commemorarent, occurrit
iis : « Hic sunt formosæ femine, e quibus liberos
procreabitis. » Deinde fossa profunda ducta et χά-
ρακι, id est vallo communita (unde ductum nomen
Chandax locus hodieque servat), ibidem noctem
transegerunt. Imperator Michael brevi post de iis
quæ in Creta a Saracenis agerentur, per Photinum
protospatharium et præfectum Cretæ certior factus,
qui copias sibi mitti voluit, quibus hostes dispelle-
ret, Damianem quendam, comitem stabuli impera-

δὲ ἄχρι καὶ τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος καὶ πολλὰ σκύλα ποιήσας, τὸν πλοῦν τρέψας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπανέστρεψε μετὰ πλήθους αἰχμαλώτων καὶ πλούτου. Καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐτέρων σατραπῶν καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἀσπασίως ἐδέχθη, καὶ μετὰ φωνῶν ἐτίμουν αὐτὸν οἱ βάρβαροι· καὶ ἐκ τῶν σατραπῶν ἕκτοτε μάλιστα ἦν εὐλαβούμενος, καὶ προτιμητέος ἐκ πάντων διὰ τὸ ἱκανῶς πλέειν καὶ θαλαττουργεῖν, διότι μὲν οὐκ εἰσιν ἀγαθοὶ τὸ γένος τοῦτο τῶν Τούρκων ἐν τῇ θαλάσῃ πλέειν, αὐτὸς δὲ διὰ τὸ πλέειν **77** τότε πλέον ἦν θαυμαζόμενος. Οὗτος γεννᾷ τὸν Ὀθμάνον, ἐς οὗ καὶ Ὀθμανλίδες τὸ γένος ἐκλήθη ἄπαν.

κγ'. Ἀποβιώσαντος οὖν τοῦ Ἐρτογρούλου σταθεὺς ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀθμάνης, ὡς εἶπομεν, τὴν ἀρχὴν τὴν πατρικὴν εἰς χεῖρας ἔλαβεν, ἔπει ἀπὸ κίσεως κόσμου ἔσφογ', καὶ ἐν ὀλίγῃ καιρῷ δημοφιλῆς μετὰ τῶν ἐτέρων σατραπῶν, καὶ πολέμους τινὰς ποιήσας κατὰ τῶν ὑπηκόων Ῥωμαίων· καὶ ἦν τὰ πάντα τοῦ πολέμου διοικῶν καὶ κυβερνῶν ὁ Ὀθμάνης. Ἐπει οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ ἵνα κοινῶς οἱ πάντες ἐν ὧσιν καὶ οὐδὲς ἀεὶ διαφέρει τοῦ ἐτέρου. Μετὰ μικρᾶς τινὸς ἀφορμῆς αἰτίαν εὔρεν, καὶ διαφορᾶς ἀναμείσον γενομένης εἰς σύμβασιν ἤλθον ὅπως τὰ ὅσα ἐκ τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων ἐκέρδησαν μερίσωσιν, ἵνα ἕκαστος εἰς τὸ τυχεὶν κύριος καὶ δεσπότης μόνον γνωρίζηται. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ τοῦ Ἀμορίου παῖδες, ὁ Χασσάν καὶ Μαχουμέτ, ἔλαβον τὰ ἀπὸ τοῦ Σγγάρεως ποταμοῦ μέχρι Παφλαγονίας, τὰ δὲ περὶ τὴν Μαγνησίαν καὶ Πέργαμον καὶ Ἐφεσον ὁ Σασάν,

τὰ δὲ ἐκεῖθεν μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν παραλλίων τῆς Ἰωνίας ὁ Σαρχάνης, τὰ δὲ πλείονα τῆς Μισσοφρυγίας καὶ ἔτι μέχρι Φιλαδελφίας καὶ τῶν ἐγγιστα πάντων ἀπὸ τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ Ἀντιοχείας ὁ Καραμάνος Ἀλισσούριος, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς Λυδίας καὶ Αἰολίδος **78** ἄχρι Μυσίας τῆς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον ὁ Καλάμης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καρασῆς, τὰ δὲ περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ ὅσα τῆς Βιθυνίας ἐξῆς ὁ Ὀθμάνης. Καὶ οὕτως τὴν αἰχμάλωτον γῆν ἐκείνην μερίσαντες, καὶ ὄρια ἐπιθέντες, ὁ Ὀθμάνης φιλάρχος ὦν καὶ πλεονέκτης οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλὰ ἀποπηδῶν τὰ ὄρια τῶν ἐτέρων, ἀδικῶν αὐτούς, πολὺν τόπον ἐξ αὐτῶν περιποιήσατο καὶ πολλὰ ἐλύπει αὐτούς. Καὶ θέλων παντοιοτρόπως ἵνα αὐξήσῃ τὴν ἑαυτοῦ μερίδα καὶ ἀρχὴν, εἶτα πόλεμον ποιήσας κατὰ Ῥωμαίων μέρος τῆς Βιθυνίας ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο, καὶ μετὰ τοῦ τῆς περιφήμου πόλεως Σεβαστείας ἀμνηρεύοντος πόλεμον ποιήσας καὶ πιάσας αὐτὸν ἀπέκτεινε, καὶ ἐγκρατῆς καὶ κύριος ἐγένετο τῆς τοιαύτης πόλεως καὶ ἐπαρχίας, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ἐπέταξεν. Ἐκεῖθεν ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἀρχὴν λαβοῦσα ἐφημίση καὶ ἐμεγαλύνθη. Ἐπει πάλιν στραφεὶς τὰ ὅσα ἐδυνήθη ὑπὸ τῶν ἐτέρων ὁμοφύλων σατραπῶν καὶ συντρόφων αὐτοῦ τῆς ἐκείνων μοίρας, ληστρικῶς καὶ μετὰ συμβάσεως, τινὰς τόπους καὶ φρούρια ἔλαβεν. Ἐπει ἀπέθανεν, βασιλεύσας ἔτη κη', ἔτους ἔσφα', Ἰνδικτιῶνος ια', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀρχάνης ἐγκρατῆς τῆς πατρικῆς ἀρχῆς γέγονεν.

ex Æni et Peritheorii provincia non paucos Christianos captivos abducit et, ad Eubœam usque progressus, etiam Græciæ loca quædam vexat. In ipsam adeo Peloponnesum pervenit, unde, magna ditatus præla. in Asiam cursum reflexit et cum captivorum et divitiarum magna multitudine rediit, a reliquis satrapis et universo populo benigne exceptus et Barbarorum honestatus acclamationibus. Ex eo tempore præ cæteris satrapis dignitate et auctoritate insignis erat propter rerum maritimarum navaliumque peritiam, quandoquidem Turcarum gens mari non exercitata est, ille autem ex navigandi arte sua laudem tanto majorem nancisebatur. Hic Othmanem genuit, a quo universa familia nomen Othmanidarum invenit.

23. Ertogruele mortuo, ejus filius Othmanes, in regno, ut diximus, collocatus, paternum imperium suscepit, anno mundi 6773. Is aliquandiu cum cæteris satrapis concors, bella quædam adversus Romanos gessit, ipse omnem rem bellicam administrans et œdormans. Mox eidem non placuit, ut communia cuncta haberent, nec quisquam sua ab alienis secerneret. Facili opera causam reperit, unde exorto dissidio, tandem pepigerunt, ut, quæcumque de Romano imperio detraxissent, distribuerent inter se, et, quæ cuique pars obtigisset, ejus is dominus et princeps esset. Ac primum quidem Amorii filii, Châsan et Mahumetus, acceperunt, quidquid terrarum a Sangario fluvio usque

ad Paphlagoniam porrigitur; Magnesium, Pergamum Ephesum et quæ his oppidis adjacent regiones, Sasan accepit; inde ad Smyrnam et maritimam oram Ionie quæ pertinent, obtulit Sarchanes; majorem partem Phrygiæ Magnæ, adeoque Philadelphiam usque, et proxima omnia a Mæandro fluvio usque Antiochiam, Caramanus Alissurius; terram a Lydia et Æolide usque ad Mysiam, quæ est in Hellesponto, Calanes cum Carase filio: finitima Olympi et inde quæ patet pars Bithyniæ, Othmanes habuit. Hunc in modum terra, quam armis occupaverant, distributa et constitutis finibus, Othmanes, dominandi habendique cupidine incensus, quiescere non potuit, sed ultra fines evagatus, reliquos lædebat, ac multa iis loca eripiebat affligebatque eos graviter; atque omni modo nisus, ut augeret regnum suum, mox etiam Romanus armis adortus est et partem Bithyniæ sibi subjecit, ac principem Sebastie, urbis clarissimæ, aggressus, ipsum captum occidit, urbem ejus et totam provinciam in potestatem suam redegit sibi que vindicavit. Ab his profectum initiis, regnum ejus inclaruit et auctum est. Deinde rursus ad aliorum satraparum popularium sodaliumque provincias conversus, quidquid inde potuit locorum et castellorum, sive vi sive pactis usurpavit. Tandem, expletis in regno annis duodecimetris, mortuus est, anno 6801, i. dictione 11, hærede Orchane filio relicto.

κὸς. Ὀρχάνης δὲ, ὡς εἴπομεν, κύριος τῆς βασιλείας γενόμενος τοῦ πατρὸς τῷ πατρὶ εἰς πάντα ἦν μιμούμενος, καὶ **79** ἦτει τρόπον καὶ ἀφορμὰς ἕνα πλουσίως αὐξήσῃ τὸν κλήρον καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐχ ἡσύχαζεν ἀεὶ πολέμους ἔχειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μάχην ἐγείρας κατὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἀμηράδων καὶ πολλὰς νίκας ἤρατο καὶ πᾶσαν τὴν Μυσίαν νόμῳ πολέμου ἐκέρδησεν, Λυκαονίαν καὶ Φρυγίαν καὶ Καρίαν καὶ ἕως θαλάττης τῆς περὶ τὴν Εὐρυμέδοντα ποταμῶν, καὶ τὸ ἑναπολειφθὲν μέρος τῆς Βιθυνίας, Νικομήδειαν καὶ Νίκαιαν καὶ ἕτερα πολλὰ γινῆσθαι οὐκ ὀλίγα καὶ ἄστια, καὶ τὴν περίφημον καὶ ὠραίαν πόλιν τῆς Προύσης, ἣ καίτοι ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Ὀλύμπου, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀρχομένην ἐκέρδησεν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ τῆς Προύσης καὶ τὸν πόδα τὸν δεξιὸν ἐπλήγη. Περάσας δὲ καὶ ἐν τῇ Χερρόνησῳ τῆς Θράκης πολλὰ τινὰ πολεμήσας ἐπῆρεν. Ὑστερον δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου εἰς γυναῖκα λαβὼν διὰ τὴν συγγένειαν τῷ βασιλεῖ τῷ καὶ γυναικαδέλφῳ τὰ ἐν τῇ Χερρόνησῳ φρούρια αὐτὸς ἔχαριστο, ὡς ἀλλαχοῦ. Ἐρημεν, καὶ τῷ γυναικαδέλφῳ βοηθήσας εἰς τὴν βασιλείαν τὴν πατρικὴν ἀποκατέστησεν. Ἐἶτα ἀπέθανεν, ὃς ἐβασίλευσεν ἕτη πενήτηκοντα καὶ ἑπτὰ καὶ μῆνας ἑννέα καὶ ἡμέρας· ἰβ', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν διεδέξατο.

κε'. Μετὰ τὸν θάνατον οὖν τοῦ Ὀρχάνου ὁ Ἀμουράτης **80** εἰς χεῖρας λαβὼν τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν, ἐν ἑταίρων, Ἰνδικτιῶνος ἰβ', ὃς ἦν εἰς τὰ πάντα ἐπιτήδειος, ἀνδρείος καὶ ἀγλίνους ὑπῆρχε καὶ

πολύτροπος, καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δεξιὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς προγόνους αὐτοῦ, καὶ πολλὰ κατώρθωσεν ἔργα μνήμης ἀξία εἰς αὐξήσιν τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ βασιλείας. Οὗτος πρῶτος μὲν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐν τοῖς τῆς Εὐρώπης μέρεσι περάσας τὴν Καλλιούπολιν κατέλαβεν, εἶτα καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁμοίως καὶ ἕτερον οὐκ ὀλίγον μέρος τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἔλαβεν. Ὑστερον δὲ ἀγάπην καὶ ὀρκωμοσίαν μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου ἐποίησεν. Ἀποστατησάντων τινῶν τῶν σατραπῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐφῶξ μετὰ τοῦ βασιλέως περάσας ὁμοθυμαδὸν τούτους ἐτροπώσατο· καὶ μάχην ποιήσας μετὰ τῶν τοῦ Ἀμορίου ἀπογόνων πᾶσαν Παφλαγονίαν καὶ ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ Σαγγάρεως αὐτοὺς νικήσας καὶ διώξας ἐκυρίευσεν. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν περᾶσαι ἀδίδις ἐν τῇ Εὐρώπῃ μαθὼν ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωσῆς μετὰ τοῦ βασιλέως υἱοῦ τοῦ κύρ Ἀνδρονικοῦ ἀπεστάτησαν, λίαν λυπούμενος ἦν. Καὶ περάσαντες ταχέως ἦλθον, καὶ στρατὸν στείλαντες κατ' αὐτῶν, νικήσαντες αὐτοὺς, ἐφυγον. Ὑστερον πιάσαντες αὐτοὺς ὁ μὲν ἀμηράς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εὐθὺς ἐθανάτωσεν, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐτύφλωσεν. Ἐἶτα μάχην κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας· ποιήσας πολὺ μέρος ὑφ' αὐτῶν ἐποίησατο καὶ νίκας μεγάλας ἤρατο. Καιροῦ δὲ **81** τινος παρελθόντος πάλιν κατὰ τοῦ δεσποῦ Λαζάρου τοῦ τῆς Σερβίας κρατοῦντος· πόλεμον ἐποίησατο. Τρέψας καὶ νικήσας αὐτὸν ἐδίδωξε, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκόρπισεν, καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Σερβίας αὐτὸς ἐκράτησεν. Τριάκοντα καὶ ἑπτὰ μάχας ποιήσας μεγάλας πάντοτε ἦν τροπαιοῦχος καὶ νικητής. Ὑστερον δὲ ὑπὸ τοῦ προδρῆθέντος

24. Orchanes igitur regno paterno potitus, patrem in omnibus rebus imitabatur, ac modum quaerebat occasionesque, opes et regnum, quantum posset, augendi, nec unquam cessabat commovere bella et certamina. Itaque populares principes adortus, multas de iis victorias reportavit, armisque sibi paravit totam Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, usque ad mare et Eurymedontem fluvium progressus. Idem reliquam partem Bithyniæ, Nicomediam et Nicæam et alia non pauca oppida et urbes, inque primis celebratissimam et pulcherrimam Prusam, ad radices Olympi montis sitam, quæ etiam tum Romanis parebat, suis provinciis addidit. In bello Prusensi in dextero pede vulneratus est. Copiis item in Chersonesum Thraciæ transductis, oppida nonnulla expugnavit, quæ tamen postea, imperatoris Joannis sororem in matrimonium adeptus, huic et uxoris fratri propter affinitatem ultro concessit, ut alibi diximus; atque auxilio suo effecit, ut levir in paternum imperium restitueretur. Deinde mortuus est, postquam regno præfuit annos septem et quinquaginta, menses novem, dies duodecim; ac suscepit imperium filius ejus Amurates.

25. Post mortem Orchanis Amurates imperio potitur anno 6858, indictione 12. Is in rebus omnibus strenuus, fortis et solers, atque versutia et

peritia rei bellicæ supra omnes majores insignis, multa præclara facinora ad augendum regnum edidit. Namque primus in Europam trajectus, ut supra docuimus, Calliopolim, mox etiam Adrianopolim, atque aliam haud exiguam partem Thraciæ et Macedoniæ occupavit. Postea sœdus et amicitiam cum Joanne imperatore iniit; et cum eodem in Asiam trajectus, quosdam et satrapis suis, a fide desciscentes, conjunctis viribus ad officium revocavit, atque Amorii posteris certamine divictis fugatisque, tota Paphlagonia usque ad Sangarium flumen potitus est. Deinde in Europam reversurus, D Mosem filium cum Andronico, Joannis filio, defecisse magno cum dolore audivit. Confestim trajecti, exercitum adversus eos mittunt, vincunt eos fugantique; mox iisdem comprehensis, ameras statim filium suum morte multavit, imperator suum privavit oculis. Tum Bulgaris et Serviis bello illato et præclaris reportatis victoriis, magnam his provinciarum partem eripuit. Intermissa aliquo tempore, Lazarum, Serviæ despotam, bello denuo aggressus, devicit fugavitque, et dissipato ejus exercitu, multas rursus urbes et regiones Serviæ in potestatem suam redexit, septem et triginta magnis præliis conflictatus, e quibus omnibus superior ac victor discessit. Tandem ab eo, quem ante nominavi, Lazaro dolo necatus est, regno potitus annos tres

δεσπίτου Λαζάρου ἐφρονέθη ὄλιγ, βασιλεύσας ἔτη τρία καὶ εἴκοσι. Οἱ δὲ βιζήριδες αὐτοῦ, μὴ εἰδότες τινός, στελιαντες τὴν υἱὸν αὐτοῦ Μπαγιαζήτην ἤγαγον· καὶ ἐγκρατῆς τοῦ στρατοπέδου καὶ πάσης ἀρχῆς ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀσίᾳ ἐγένετο. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Μπαγιαζήτης λίαν τοῖς πᾶσι φιλοδωρότατος καὶ δαψιλιῆς, καὶ τοῖς αὐθένταις καὶ ἀρχουσι Χριστιανοῖς τοῖς ὑποπεταγμένοις καὶ δεδουλωμένοις αὐτῷ καὶ εὐρισκομένοις ἐν τῇ αὐτῇ πλειστα σιτηρέσια καὶ ἐτέρας εὐεργεσίας καθ' ἐκάστην ἐχαρίζετο, συνουσίῳν καὶ συνομιλίῳν αὐτοῖς μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ ἰλασοῦ προσώπου [οὐ δέλιπε πατεῖν].

κς'. Ἀρξας τῆς βασιλείας ὁ λεγόμενος Ἀλευτορῆς ἐν ἔτει ρωπα', ἰνδικτιῶνος ς'· ἐν δὲ τῇ τῶν Τούρκων διαλέκτῳ ἀλευτορῆς ἀστραπῆ καὶ ἄρκον λέγεται· καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν θῆρυν εἰς πάντα καὶ ὀρμητικὸν, καὶ τὸ πᾶν ταχύως καὶ μετὰ βίας θέλειν ποιεῖν ὡς ἀστραπῆν, ἐπωνόμασαν οὕτως. Φοβηθεὶς δὲ ἴνα μὴ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Μουστουλιμάνος ἐνωτισθῆ ἐν τοῦ πατρὸς θάνατον καὶ τι ἐναντίον συμβῆ, μηχανῆ ἐλογίζετο. 82 στείλας εὐθύς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς προσεκαλέσατο, οὗτος δὲ μὴ εἰδὼς τὰ γενόμενα ἐν ἀκακίᾳ ἐλθὼν καὶ πιασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἀπεπνίγη, καὶ οὕτως ἀμερίμνωσ διήγεν. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἤγγικε, πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ περάσας, εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐλθὼν, πολέμησας πᾶσαν ἐκυρίευσε καὶ τοὺς Κολχοὺς ἐτροπώσατο καὶ τὴν Ἀμαστριν καὶ τὸν ἀμνηρᾶν αὐτῆς τὸν Δίνον. Ἐἶτα στρατεύει κατὰ τοῦ ἀμνηρᾶν Σαρκάνου, νικᾷ αὐτόν τε καὶ τὸν ἀμνηρᾶν Μιεδές. Τοῦ δὲ φθινοπώρου ἐπιστάντος, τοῦ χειμῶνος ἐλθὼν κατὰ

αὐτοῦ θεῶν ἀμνηρᾶ καὶ Μιεθίνου, νικήσας αὐτοὺς καὶ δωξας καὶ κύριος τῆς αὐτῶν ἀρχῆς πάσης ἐγένετο καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν ἠχμαλώτισεν. Ἐἶτα ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐθις ἐπιστρέψας ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Οὐγγρῶν, καὶ ἀπαξ καὶ δις αὐτοὺς ἐνίκησε, καὶ τῆς Ἀλθωνητίας μέρος ἐδούλωσε. Καὶ κατὰ τοῦ Μιλτζα τοῦ τῆς Βλαχίας ἀργοντος στρατεύει, πολὺν τε τόπον ζημιώσας, εἶτα ὁ Μιλτζας ἦλθεν εἰς μάχην φανεράν ἐν τινι τόπῳ δυσκλίῳ, ὁ ἀμνηρᾶς δὲ μεθοδεύων τὸ τοῦ τόπου ἀτύχημα, τὴν μάχην καταλιπὼν ἀνεχώρησεν. Ὑστερον εἰς συμδύσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξεν ὁ Μιλτζας διδόναι αὐτῷ, καὶ εἰρήνευσαν, καὶ ἐκ τῶν ἐναπολειφθέντων τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας πολὺν τόπον ἔλαβε. Καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Σιγισμούνδου πόλεμον ποιήσαντες, 83 καὶ ἔως τῆς Νικοπόλεως ὁ Σιγισμούνδος ἔφθασε, καὶ τὰ στρατεύματα συνηγήθη, καὶ κακοβουλίας ἔνεκον τὰ τῶν Χριστιανῶν εἰς ἄρκον ἐσφάλησαν, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς μετὰ φόβου πολλοῦ καὶ αἰγμάλωσας ἐδίωξαν. Ἐἶτα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡμετέραν πατρίδα ἐλθὼν ἀπέκλεισε πολιτορκῶν αὐτήν. Καὶ τοσοῦτον ὄξυς εἰς τὰ πάντα ἦν ὥστε οὐκ ἤρκετο μόνον τὴν πόλιν πολιτορκεῖν, ἀλλὰ τὸν Γιακούμπ-πασιᾶν καὶ τὸν Βρηνέζην στείλας μετὰ στρατοῦ χιλιάδων πεντήκοντα καὶ ἑξήλιθον κατὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ νήσῳ τὰ ὅσα ἐδύνατο κακὰ ἐποίησαν, ἔφθασαν δὲ καὶ ἔως ἐγγὺς τῆς Κορώνης καὶ Μεθώνης, εἶτα στραφέντες τὴν παλαιὰν καὶ ὀνομαστὴν πόλιν τοῦ Ἀργου πολέμησας ἔλαβον, καὶ ὑπὲρ τῆς περιόχου χιλιάδας αἰγμάλωτους λαθόντες ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποίκους ἐποίησαν,

et viginti. Voziros ejus, sciens nemine, Bajazetem, ejus filium, accessiverunt, qui exercitum et universum in Europa et Asia regnum in potestatem suam accepit. Erat Bajazetes erga omnes liberalissimus et sumptuosus, atque Christianis principibus sibi subjectis, qui in ipsius regia essent, benignissime alimenta et alia beneficia quotidie tribuebat, nec cessabat hilariter vniuque lato cum illis vivere et convivere.

26. Suscepit imperium Aleutores qui dicitur, anno 6881, indictione 6; nimirum Turcico sermone Aleutores fulmen et fulgur significat. Quia enim ad omnia acer et promptus erat et fulminis instar celeriter cuncta et cum impetu fieri volebat, idcirco hoc eum cognomento appellarunt. Veritus autem, ne Musulmanus frater, patris morte audita, sibi pesseret, fraudem committitur. Statim misit, qui eum tanquam patris nomine accesserent, ille, rerum ignarus nec quidquam formidans mali, adest; comprehensus strangulatur. Ita deinceps sollicitudine vacuus Bajazetes, vere appropinquante, copias pumies in unum colligit, atque in Asiam trajectus, impressionem facit in Armeniam totamque sibi subjicit. Idem Colchos domat atque Amastrim et hujus urbis ameram, Dinum. Deinde contra Sarcapem ameram ducto exercitu, ipsum et Maedes, alium ameram, devincit. Auctummo vergente et

inita hieme Thechoeum et Methenem ameras aggressus, ipsis victis ac fugatis, tota eorum terra potitur, uxores cum liberis in servitutem rapit. Tum in Europam reversus, in Hungaros movet, eosque semel atque iterum vincit, ac partem aliquam Albanie occupat. Idem adversus Miltzam, Blachie principem, profectus, multa loca ejus vexat; sed quum ad justum prelium in locum quemdam difficilem Miltzas prodisset, incommoditati loci cedens, ommissa pugna, revertit. Postea ad pactiones ventum est, quibus Miltzas tributum illi pensurum se esse promisit, et pax convenit. Idem de locis reliquis Bulgarie et Servie non pauca accepit. Deinde adversus Sigismundum, imperatorem Germanie, bello excitato, quum Nicopolim usque Sigismundus processisset, et occurrisset sibi exercitus, imprudentia factum est, ut Christiani funditus devicti, cum magna hominum partium occisorum partium captorum clade fugerentur. Jam Cpolim patriam nostram adortus, obsidione clausit, adeoque preceps erat ad omnia, ut non satis haberet, urbem obsidere, sed Giscub-pasianem et Brenezem cum sex et quinquaginta millibus mitteret in Peloponnesum. Hi insulam adorti, omni eam malorum genere lacerarunt, prope Coronem et Methonem usque progressi. Inde reversi, vetustam et inclutam urbem Argus expugnarunt,

καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς χαλάσαντες ἔρημον κατέλιπον, **A** καὶ ἐν ἑταίρῳ Ἰνδικτιῶνος ε'. Δίγος δὲ ὁ ἀμυρᾶς καὶ οἱ ἕτεροι οἱ τῆς ἀρχῆς ἐξωσθέντες παρὰ τοῦ Μπαγιαζήτου, ἐλθόντες πρὸς τὸν βασιλέα Ντεμίρη, κλαίοντες τὴν ἀδικίαν ἣν ἠδικήθησαν· καὶ ὁ Ντεμίρης θέλων αὐτοῖς βοηθῆσαι, στείλας πρέσβυν τινα εἰς τὸν Μπαγιαζήτην λέγων ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιον κατὰ τῶν ὁμοφύλων μάλλον καὶ ὁμοπίστων πράττειν οὕτως, καὶ παρῆναι αὐτὸν ἵνα τὴν ἀρχὴν ἐνδὸς ἐκαστοῦ αὐθι; δώσῃ, εἰ θέλει ἵνα φίλοι ἔσονται, **84** Ὁ δὲ ἀμυρᾶς ἄκρον πλεονέκτης ὢν καὶ οὐδέποτε ἤρκετο πλοῦτου καὶ τρόπου· ὀρμητικὸς καὶ δεινὸς ὢν τοῦ πρέσβευ· τοὺς λόγους εἰς οὐδὲν ἐλογίσατο, καὶ τὸν Ντεμίρη τὸν αὐθέντην αὐτοῦ ὡς ἄγροικον λέγων ἐνέπαιζεν. Ὁ δὲ Ντεμίρης ἀκούσας ὑπὸ τοῦ πρέσβευος τὰ ὅσα ἐφθέγγετο κατὰ τούτου ὁ ἀμυρᾶς, καὶ τὴν κενοδοξίαν αὐτοῦ εἰδὼς ἐθυμώθη, καὶ πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας κατ' αὐτοῦ βαδίζων ἦν. Ὡς δὲ ἤκουσε καὶ ὁ Μπαγιαζήτης, τὰς αὐτοῦ δυνάμεις συναθροίσας μετὰ σπουδῆς εἰς συνάντησιν τοῦ Ντεμίρη ἦν ἐρχόμενος ἀνδρείως καὶ θαρσαλέως μετὰ μεγάλης ψυχῆς. Ὑπῆρχε δὲ ὁ στρατὸς τοῦ ἀμυρᾶ χιλιάδες πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, τοῦ δὲ Ντεμίρη χιλιάδες ἦσαν ὀκτακόσια καὶ εἴκοσι· καὶ πάλιν ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Μπαγιαζήτου εἰς οὐδὲν τὸν Ντεμίρη ἐλογίζετο. Φθάσαντες τὰ στρατεύματα εἰς τὰ μέρη τῆς Φρυγίας συνήντησαν, καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ σύνταξις καὶ ἡ συμπλοκὴ μεγάλη ἐγεγόνει. Τέλος οἱ τοῦ Μπαγιαζήτη εἰς φυγὴν ἐτράπησαν· καὶ ἐν τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὺς πιάσαντες, οἷς **C** οὐδὲν ἕτερον ἀνιερὸν ἔποιουν εἰ μὴ μόνον τὰ ἱμάτια

καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν ἦρουν καὶ γυμνοὺς ἀπέλυον. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν καὶ τὸν Μπαγιαζήτην πιάσαντες καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν καὶ ἑτέρους πολλοὺς ἀρχοντας τῆς αὐτῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ντεμίρη ἤγαγον. Καὶ ὁ Ντεμίρης ἐπλήσθη χαρᾶς διὰ τὴν νίκην, καὶ λέγει τῷ Μπαγιαζήτη· **85** «Κακὴ κεφαλὴ, διὰ τί τὰς δόξεις τὰς κακὰς τῆς σῆς γνώμης οὐκ ἐκυβέρνησας, ἵνα μὴ εἰς τοῦτο ἐλθῆς; οὐκ οἶδας ὅτι οὐδεὶς θύναται τῷ ἐμῷ στρατῷ ἀντιστῆναι;» Ἔπειτα θαυμάζων ὁ Ντεμίρης τὴν βασιλικὴν παρασκευὴν τοῦ Μπαγιαζήτου καὶ ὠραίαν καὶ τὰς σκηνὰς ἐκείνας τὰς θαυμαστάς, τὰ τοσαῦτα ὄφρα καὶ κύναις κυνηγετικούς οὐς εἶχε, λέγει πάλιν αὐτῷ· «Εἰπέ μοι, ὦ σαλλὲ καὶ παράφρων, τίς ἡ ὠφέλεια τῆς μεγάλης σου κενοδοξίας μετὰ τοσαύτης παρασκευῆς;» Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Μπαγιαζήτης λέγει τῷ Ντεμίρη· «Οἶδα καλῶς, διὰ τὸ εἶναι σε ἄγροικον Σκυθὴν καὶ ἐξ ἀσῆμου γένους, ὅτι αἱ βασιλικαὶ παρασκευαὶ οὐκ ἀρέσονται σοι, διότι οὐδέποτε ταῦτα ἔπρεπόν σοι· ἐγὼ γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ Ἀμουράτη καὶ ἕγγονος τοῦ Ὀρχάνου καὶ διατέγγονος τοῦ Ὀτβμάνου καὶ τρισεγγονος τοῦ Ἐρτογρούλη, καὶ ταῦτα καὶ πλείονα πρέπον μοι ἔστι ποιεῖν καὶ ἔχειν.» Ὁ δὲ Ντεμίρης ἀκούσας τοὺς αὐθάδεις λόγους τοῦ Μπαγιαζήτου, θυμωθεὶς, κουδούκλιον ἐκ σιδήρου ποιήσας ἔσω αὐτὸν ἐνέβαλε καὶ μετ' ὀλίγον αὐτὸν ἀπέκτεινε, βασιλεύσας ἔτη ἕξ πρὸς τοὺς εἴκοσι, ζήσας δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ μῆνας ὀκτώ.

86. Τοιοῦτοτρόπως οὖν τῶν πραγμάτων, ὡς εἰρήκαμεν, ἐλθόντων, καὶ τοῦ ἀμυρᾶ Μπαγιαζήτου αἰχμαλωτισθέντος, εἰς ἀταξίαν καὶ κίνδυνον μεγά-

eamque, triginta amplius millibus captivorum in Asiam missis deductisque in colonias, eversis mœnibus, desertam reliquerunt, anno mundi 8903, indictione 5. Interea Dinus ameras et reliqui, qui a Bajazete sedibus suis pulsati fuerant, Demirem regem adierant, injurias, quas acceperant, conquereutes. Demires, succurendi iis cupidus, per legatum Bajazeti suadebat, injustum esse, erga homines ejusdem gentis et religionis isto modo agere, eumque cohortabatur, ut suam cuique satrapiam restitueret, sive amicum sibi vellet. Ameras, homo inexplebili avaritia et habendi cupiditate, idemque vehemens et præceps, orationem legati nihili aestimavit, et Demirem, dominum ejus, ludificans rusticum appellavit. Demires, cum audisset ex legato, quæ in se dixisset ameras, ejusque nosset ambitionem, ira incensus, collectis omnibus copiis suis, adversus eum castra movit. Re comperta, etiam Bajazetes, confestim suis collectis copiis, Demiri strenue et fortiter confidenterque obviam proficiscitur. Constabat ameræ exercitus centum et quinquaginta millibus: Demiris octingenta et viginti millia erant; at confidentia Bajazetis nihili faciebat Demirem. Cum in Phrygiam ab utrisque ventum esset, concurrerunt exercitus magnumque ortum est prælium. Tandem Bajazetis exercitus in fugam conversus est: in qua multi capti sunt, quibus

nihil aliud molestiæ factum, nisi quod vestibus et armis nudati dimittebantur. Ipse Bajazetes cum uxore et filio Mose allisque multis aulæ suæ proceribus comprehensus, ad Demirem adductus est. Qui propter victoriam, quam reportaverat, lætitia exsultans, Bajazetem allocutus: «Homo nequam, inquit, cur pravis animi tui cupiditatibus non imperasti, ne huc devolverere? an nescis, meis copiis neminem parem esse?» Deinde regium ejus ornatum et elegantiam, et tentoria illa eximia tantamque avium et canum venaticorum multitudinem miratus, rursus. «Dic mihi, inquit, homo turbulente et excors, qui est fastus tui cum tanto apparatu fructus?» Tum ille: «Bene novi, non placiturum tibi, ut agresti Scythæ et ex obscuro genere oriundo, apparatus regium, qui nunquam te decuit. At me decet, Amuratis filium et Orchanis nepotem et Osmanis pronepotem et Ertogrulis abnepotem, hæc et plura facere atque habere.» Sermone insolentia iratus Demires, caveam ferream fabricari jussit, in quam eum conjectum paulo post occidit. Regnaverat annos sex et viginti, captivus fuerat menses octo.

27. Rebus sic transactis, ut exposuimus, et Bajazete capto, in perturbationem et magnum dissidium Ottomanidarum imperium incidit propter dissidia quædam et bella inter filios ejus enascentia,

λον ἢ τῶν Ὀθμανλιδῶν βασιλείᾳ **86** ἐνέπεσε διὰ τῆς διαφορᾶς καὶ πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ Μπαγιαζήτου, οἳ ὡς ἤκουσαν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἰφώνηζοντο ἵνα ἕκαστος τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς κύριος γένηται. Καὶ περάσαντες εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ τέσσαρες αὐτάδελφοι, διὰ τὸν Μωσῆν ὡς εἰρήκαμεν αἰχμάλωτον μετὰ τοῦ πατρὸς ἐναπομείναντα, Ἰωσοῦφ, ὡς εἶπομεν, φωτισθεὶς τῇ ἀγίῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Χριστιανῶς ἐγεγόνει, οἱ δὲ ἕτεροι ἀναμέσον διεφέροντο, καὶ μάχης γενομένης τὰ τοῦ Ἰεσσαὶ ὀλίγον καιρὸν ὑπερίσχυσε. Καὶ φίλιαν μεγάλην ἔχων μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουὴλ καὶ στρατὸν συναθροίσας κατὰ τοῦ ῥηγῆς Οὐγγαρίας ἐλθὼν οὐδὲν κατώρθωσε. Καὶ κατὰ τοῦ δεσπότης Σερβίας ἐλθὼν οὐδὲν αὐτῷ χηρῆσιμον ἐγεγόνει. Καὶ περᾶσας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἵνα ἔλθῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μουσουλμάνου, καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς Καππαδοκῶν ἐπαρχίας συναντήσαντος ἐκείνου Ἰεσσαὶ ἠττηθεὶς ἔφυγε, καὶ ἐν τῷ φεύγειν πιάσαντες αὐτὸν προσήγαγον τῷ ἀδελφῷ· ὁ δὲ ἐναπέπνιξε αὐτὸν σταθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ μηνῶν. . .

κη'. Καὶ ὁ Μουσουλμάνος ἐγκρατῆς γενόμενος τῆς ἀρχῆς, ὁ Ντεμίρης ἔπειτα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μωσῆν ἠλευθέρωσεν, ὃς περᾶσας κρυφῶς ἦλθεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ ὁ δεσπότης Σερβίας χεῖρα ἱκανὴν δώσας καὶ βοηθήσας αὐτῷ, λέγων τῷ Μωσῇ, ἐγκρατῆς κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐγεγόνει. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσουλμάνος ἐν τῇ Ἀσίᾳ περᾶσας διὰ τῆς πόλεως **87** ἐλθεῖν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ φίλιαν μεγάλην μετὰ τοῦ βασιλέως ἔχων, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Θεοδώρου δώσας αὐτῷ εἰς γυναῖκα, ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῇ πόλει

διετρίψας ἐξῆλθε κατὰ τοῦ Μωσῆ. Καὶ πολέμου γεγονότος ὁ Μουσουλμάνος ὑπὸ τοῦ Μωσῆ ἐνικήθη, καὶ πιασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐθανατώθη.

κθ'. Καὶ ὁ Μωσῆς γενόμενος τῆς δλης ἀρχῆς κύριος στόλον ἠτοίμασε διὰ θαλάσσης καὶ στρατὸν διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τῆς πόλεως. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, Ῥωμαϊκὸν στόλον ἐτοίμασας καὶ οἰκονομήσας, δρουγγάριον καταστήσας Μανουὴλ τὸν νόθον ἀδελφόν, καὶ ἐγγὺς τῆς νήσου τῆς λεγομένης Πλάτης οἱ στόλοι συναντηθέντες, ὁ τοῦ Μωσῆ στόλος ἐσφάλη, καὶ μέρος μὲν τι κατεποντίσθη μέρος δὲ ἐβυθίσθη, καὶ τὰ ἐναπολειφθέντα πάνυ ὀλίγα πλοιάρια κακῶς ἐφυγον, καὶ ἡ νίκη Ῥωμαίοις ἦν. Καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς τὰ ὁμοία ὁ Μωσῆς ἔπαθεν. Ἀκούων ταῦτα ἀνεχώρησε μετὰ αἰσχύνης. Καὶ αὖθις ὁ βασιλεὺς μεθοδεύων μηχανὰς ἵνα παντελῶς νικήσῃ τὸν Μωσῆν, στείλας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔφερε τὸν τοῦ Μουσουλμάνου υἱὸν Ὀρχάνην καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐθέντην ἐπέβαλε. Καὶ πολέμου γεγονότος τὰ τοῦ Ὀρχάνου ἐσφάλησαν, ἐπιβουλευθέντος παρὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ πρώτου βεζίρη αὐτοῦ Σμπάνη, καὶ πιάσας αὐτὸν ὁ Μωσῆς ὁ θεῖος αὐτοῦ ἐτύφλωσε. Μεσμέτης δὲ ὁ ὑστερογενῆς υἱὸς τοῦ Μπαγιαζήτου διὰ τὸ εἶναι ἐκ πάντων νεώτερος καὶ ὑπὸ τῶν **88** ἀδελφῶν πάντων φοβούμενος φυγὼν ἦλθεν ἐν τινι τόπῳ μετὰ τινος τεχνίτου τοξοποιοῦ, καὶ ἐκεῖ μετθεωτὸς ἐγένετο, ἵνα μὴ γνωσθῇ τοῖς ἀδελφοῖς· ἀνδρυνθεὶς δὲ τῇ ἡλικίᾳ ὀλίγον μετὰ ταιαύτης κακουχίας, θεωρῶν οὕτως ἔχοντα τὰ πρᾶγματα, καὶ αὐτὸς τῆς τύχης φορᾶ χρησάμενος ταῦτα συλλογίζεται καὶ πρὸς τὸν ἀμυρᾶν Καραμάνον ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἔρχεται βοήθειαν αἰτῶν.

qui, audita morte patris, pro se quisque nitabantur, ut regno paterno potirentur. Transeunt in Europam fratres germani quatuor; Mosem enim captivum fuisse cum patre, monuimus; diximus etiam, Josephum, Spiritus sancti lumine impletum, Christianum factum esse. Reliqui inter se dissidebant. Prælio facto, arma Jesses aliquandiu prævalebant. Is, arcta amicitia cum imperatore Manuele conjunctus, collectis copiis, adversus Hungarorum regem profectus est, nec tamen quidquam egit; nec Servie despotam aggresso, expeditionis fructus constitit: et, cum in Asiam trajecisset, Musulmanum fratrem adorturus, in Cappadocum finibus cum eo congressus, fugatus est et, in fuga comprehensus, ad fratrem adductus, qui eum strangulari iussit. imperio potitum menses. . .

28. Regno a Musulmano occupato, Demires Mosem, fratrem ejus, liberum dimisit, qui clam in Europam transgressus et a despotâ Servie sufficiente manu instructus et adjutus, ea parte superior sit. Hoc cum primum Musulmanus, frater ejus, in Asia accepit, in Europam trajecit, ut per Byzantium fratri obviam iret; et, quoniam eum non vulgaris amicitia cum imperatore conjungebat, isque Theodori despotæ filiam ei dederat in matrimonium, dies aliquot in urbe commoratus, contra Mosem

movit. Prælio commisso, Musulmanus a Mose devictus, captus et necatus est.

29. Moses, universo regno potitus, classem adornat, qua mari, exercitum, quo terra urbem aggrediretur. Qua re commota, imperator quoque Romanorum classem parat et instruit, cui drungarium præfecit Manuelem, fratrem nothum. Ad Platen insulam classes sibi occurrunt: naves Mosis devictæ, partim demersæ, partim captæ sunt: pauca admodum navigia, quæ restabant, turpiter fugerunt: victoria penes Romanos stetit. Similem in terra cladem Moses accepit. Hæc ubi audit, cum ignominia recessit. Imperator denuo excogitatis artibus, quibus prorsus devinceret Mosem, missis in Asiam legatis, Orchanem, Musulmani filium, arcessivit et in Europam dominum constituit, at collatis signis, succubuit Orchanes, a duce suo et primario veziro Sabane proditus. Captum Moses patrius oculis privavit. Mehemetes autem, filius Bajazetis natu minimus, fratrum omnium metu, cum quodam artifice arcuario in locum quemdam aufugit, ubi mercenarius vixit, ne fratribus innotesceret. Ætate paulo grandior factus in vili hac conditione, quum rerum statum considerasset, ipse quoque fortunæ se permisit, et ad Caramanum ameram in Cappadociam confugiens, ejus auxilium implorat: amice ab eo receptus et instruc-

Καὶ ὁ ἀμηρᾶς Καραμάνος δεξάμενος αὐτὸν ἠδέως καὶ χεῖρα δώσας ἐξῆλθεν οὗτος κατὰ τοῦ ἀυταδέλφου Μωσῆ. Πρώτης καὶ δευτέρας μάχης γενομένης ὁ τοῦ Μωσῆ στρατὸς ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Μεεμέτης ὁ καὶ στρατὸς αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν. Ἐκ τρίτου δὲ τὴν τύχην λογιζάμενος δοκιμάσαι, πρὸς τὴν Σερβίας καὶ Βουλγαρίας αὐθέντην καὶ πρὸς τὴν βασιλεία ἐλθὼν βοήθειαν αἰτῆσαι παρ' αὐτῶν, καὶ δώσαντες αὐτῷ χεῖρα ἱκανὴν καὶ στρατὸν ἐξῆλθεν αὐθις κατὰ τοῦ Μωσῆ· καὶ μάχης γενομένης ὁ Μεεμέτης ἀπατήσας μετὰ χρημάτων πολλοὺς τῶν πρώτων στρατηγούς καὶ κυβερνήτας τοῦ Μωσῆ, ἀφέντας αὐτὸν ἐφυγον πρὸς τὸν Μεεμέτην. Ὁ δὲ Μωσῆς ἰδὼν καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν ἐτρέπη καὶ ἐλθὼν ἐν τινι τόπῳ ὑλῶδει ἐκρύβη· ὃν εὐρών τις στρατηγὸς τοῦ Μεεμέτη ἐκεῖ ἀπέπειξε προστάξει τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ. Ἐστάθη οὖν ἡ αὐτῆ βασιλεία κινδυνεύουσα διὰ τὰς διχονοίας τὰς ἐν ἀλλήλοις τοῖς τέσσαρον ἀδελφοῖς ἔτη τρία καὶ μῆνας δύο, Μεεμέτης δὲ ἐγκρατὴς πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῆς 89 πατρικῆς μετὰ τοσούτων κόπων καὶ ὀδυνῶν γέγονεν ἐν ἔτει ςϞϛ', Ἰνδικτιῶνος γ'.

λ'. Πρῶτον μὲν ἔργον μετὰ τὸ λαθεῖν τὴν ἀρχὴν ἐποίησε τοῦτο. Τὰ τέλη τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας, ὅσον ἦν δυνατόν, ἐδάβρυε, καὶ πᾶσαν χώραν καὶ τόπον ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐν οἷς οἱ Σκύθαι ἐγίνοντο ἐγκρατεῖς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ πατρὸς, πάλιν μετ' ὀλίγον ὑφ' ἑαυτὸν ἀπεκατέστησε· καὶ τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμοπίστους αὐθέντας οὓς ὁ πατὴρ ἐξέωσε τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ Ντεμίρης ἐλθὼν πάλιν μετέδωκεν αὐτοῖς, οὗτος νόμιμ πολέμου αὐθις

Α ἰδίωξε, τὴν Γαλατίαν Καππαδοκίαν τε καὶ Πόντον καὶ ὅσα τῆς ἀνωθεν Ἀσίας ἐκέκρησε. Τὸν Ἰσμαῖλ ἀμηρᾶν τοῦ Σινωπίου ὑποτελῆ ἐποίησε, καὶ ἀπὸ Λυδίας ἕως Αἰολίδος καὶ ἀχρι Μυσίας τῆς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον κύριος ἐγένετο, καὶ μετὰ τῆς γερουσίας τῶν Ἐνετῶν μάχην ποιήσας. Ὁ οὖν τῶν Ἐνετῶν στόλος εἶχεν ναυάρχην τὸν Πέτρον Λορδᾶν· καὶ ἀμφω οἱ στόλοι συναντηθέντες, λέγω τῶν Ἐνετῶν καὶ τοῦ ἀμηρᾶ, ἀναμέσον Προικονήσου καὶ Καλλιουπόλεως, καὶ ναυμαχίας γενομένης πολλὰι τριήρεις καὶ νῆες τῶν Τούρκων κατεποντίσθησαν· μετὰ δὲ ταῦτα ἀγάπην ἐποίησαν. Ἠγάπα δὲ τὸν βασιλεῖα κύρ Μανουήλ οὗτος ὁ ἀμηρᾶς καὶ τοὺς ἑτέρους αὐθέντας Χριστιανούς τοὺς ἐγγύς τῶν ὀρίων αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τελευτᾶν 90 τῷ υἱῷ Β Ἀμουράτῃ παρήγγειλεν ἵν' ἔσηται φίλος καὶ βοηθὸς τῷ βασιλεῖ κύρ Μανουήλ. Οὗτος πρῶτος ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει τὴν καθέδραν ἐποίησεν, ἣν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ Προούσῃ εἶχον. Ὑπῆρχε δὲ λίαν φιλόδοξος καὶ τοῖς φίλοις ἀριστος· ὁμοίως δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἕως τέλους ζωῆς καμηλοειδῆς δίκαιετο, καὶ πάντοτε νέα ἐφευρήματα καὶ μηχανὰς γυρεῦεν, ἵνα βιάπητη καὶ ἀφανίσῃ τοὺς κακῶς διακειμένους μετ' αὐτοῦ. Ἀπέθανε δὲ βασιλεύσας ἔτη δέκα καὶ ἑπτὰ.

λα'. Ἀποθανόντος οὖν τοῦ ἀμηρᾶ Μεεμέτη καὶ Κυρίτζῃ ὀνομαζομένου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης ἐλθὼν τὴν ἀρχὴν διεδέξατο ἐν ἔτει ςϞϛδ', Ἰνδικτιῶνος η', καὶ τοῦ φθινοπώρου Ἰσταμένου οὐκ ἠρέμηςε διὰ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναξας ἐρχεται κατὰ τοῦ βίου αὐτοῦ Μουσταφᾶ, καὶ νικήσας αὐτὸν ἐθανάτωσε. Καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν

tus copiis, adversus Mosem fratrem profisciscitur. Atque e primo quidem et secundo praelio Mosis exercitus superior discessit, Mehemetes ejusque exercitus fugati sunt; sed tertium fortunam experiendam esse ratus, principem Serviae et Bulgariae et imperatorem adiit eorumque imploravit opem, atque acceptis ab iis copiis idoneis, denuo adversus Mosem duxit. Praelio inito, e primariis multi duces centurionesque Mosis, pecunia a Mehemete corrupti, illo relicto, ad hunc transfugiunt. Hoc cum animadvertisset Moses, in fugam et ipse conversus, in loco silvoso delituit, sed a duce quodam Mehemetis repertus, hujus jussu suffocatus est. Versata igitur in discrimine fuerat hujus imperii salus propter intestinas quatuor fratrum discordias annos tres et menses duos, atque Mehemetes universi regni et imperii paterni cum tantis ærumnis et molestiis potitus est anno 6907, indictione 3.

30. Primum post susceptum imperium opus hoc edidit. Moldoblachiae et Bogdaniae tributa quam poterat gravissima imperabat, et quidquid regionum in Asia Scythae, capto ejus patre, occupaverant, brevi intervallo recepit, atque suae gentis ac religionis principes eos, quos a patre sedibus expulsos Demires restituerat, de integro ejecit, et Galatiam, Cappadociam, Pontum totamque Asiam superiorem in potestatem suam redegit, Ismaelem,

Sinopes ameram, vectigalem fecit, et a Lydia ad Aelidem usque et Mysiam, quae est in Hellesponio, dominabatur, etiam cum Venetis praelio conflictatus, quorum classi Petrus Lordan praerat. Cum ambae classes, Venetorum et amerae, inter Proconnesum et Calliopolim essent congressae et pugna commissa, multae Turcarum naves et triremes depressae sunt. Deinde pax inter eos composita. Amice hic ameras amplectebatur imperatorem Manuelem et reliquos principes Christianos sibi vicinos, et moribundus Amuratae filio mandavit, ut is quoque amicus et socius esset Manueli. Idem primus Adrianopoli sedem regiam collocavit, quam majores ejus Prusae habuerant. Erat munificentissimus, et sicut in amicos liberalissimus, ita hostibus usque ad finem vitae infensissimus, semperque novarum artium machinarumque studiosus, quibus male erga se animatis damnum atque interitum afferret. Mortuus est anno regni decimo septimo.

31. Mortuo Mehemete amera, qui cognominatur Cyritzis, Amurates, ejus filius, imperium capessivit, anno 6924, indictione 8, autumnoque ineunte, ut quiesceret, instante hieme commoveri non poterat, sed, collecto exercitu, patrum Mustapham aggressus est, victumque occidit. Ac statim post eam victoriam praemisso Cpolim Michaelbege, ipse supervenit eamque urbem obsedit: cujus rei causa erat,

νίκην καὶ τὸν Μιχαήλ-μπέην στελλας, ἐλθὼν τὴν πάλιν ἀπέκλεισε. Ἡ αἰτία ἦν ὅτι τῷ Μουσαφᾶ, ὡς ἔμπροσθεν εἰς πλάτος βῆθησεται, οἱ βασιλεῖς ἐβοήθουν. Ἐἶτα καὶ αὐτὸς ἐλθὼν καὶ οὐδὲν κατορθώσας ἀγάπην μετὰ τῶν βασιλέων ἐποίησε, μεσιτευσάσης τῆς κυρᾶ; Μάρως τῆς μητρῴας αὐτοῦ. Ἐἶτα ἔρχεται κατὰ τῆς Θεσσαλονικῆς κρατουμένης οὐσης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἦν πολιορκήσας καὶ ἀποκλείσας ἔλαθε. Καὶ ἐκ τῆς Οὐγγαρίας μέρος οὐκ ὀλίγον ἐδούλωσε, καὶ μάχην ποιήσας 91 μετὰ τοῦ βῆγγος Λαδισλάου αὐτὸν ἐνίκησεν. Ἐλθὼν δὲ κατὰ τῶν Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων οὐδὲν κατώρθωσεν, ἀλλὰ ζημιωμένος ἐπανέστρεψεν. Ἐἶτα αἰθῆς δεύτερον στρατεύει κατ' αὐτῶν καὶ οἱ Βλάχοι εἰς βοήθειαν τοὺς Οὐγγάρους προσκαλεσάμενοι, καὶ πολέμου γενομένου ἡ νίκη τῷ ἀμηρᾶ ἦν καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν φεύγοντες. Λέγουσι δὲ ὅτι ἀπέθανον ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ πλείων ἢ τριάκοντα χιλιᾶδες Οὐγγαροὶ τε καὶ Βλάχοι, Τοῦρκοι δὲ πᾶν ὀλίγοι. Τῆς παλαιᾶς Ἡπειροῦ μέρος καὶ Αἰτωλοῦς καὶ Ἄκαρθους ἔθῆβαν τε καὶ Ἀθηῶν καὶ πᾶσαν Βοιωτίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Ἰωάννινα ἐδούλωσε πολέμῳ, καὶ τὴν τῆς Καισαρείας ἀμηρᾶν εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ ἔφάνισε, καὶ κύριος τῆς ἀρχῆς ὄλης ἐκείνης ἐγένετο, ἀχρὶς δὲ τινῶν φρουρῶν, ἃ ἦσαν ἐν τισὶν ὄρεισι ὑψηλοτάτοις, ἐθα ἤλθεν ὁ Καραμάνος καὶ τὴν κατοίκησιν ἐποιεῖτο. Καὶ ὁ βῆγγς Λαδισλάος ὁμοφωνήσας μετὰ τινῶν ἐτέρων αὐθεντῶν Χριστιανῶν ἔρχεται αἰθῆς κατὰ τοῦ Ἀμουράτου, καὶ ἕως τῆς πόλεως Βάρνης φθάσαντες καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ συναντηθέντες, ἐξ ἀγνωσίας ὁ Λαδισλάος

quod Mustaphæ, ut postea fusius dicetur, imperatores auxilium tulerant. Verum cum nec ipse quidquam proficeret, amicitiam cum imperatoribus composuit, conciliante Maro domina, ejus noverca. Inde Thessalonicam, Venetiæ tum subjectam, aggressus est eamque obsessam oppugnatamque in potestatem suam redegit. Etiam Hungariæ partem non exiguam sibi subjecit ac, prælio cum Ladislao rege conserto, superior discessit. Contra Blachos autem et Moldoblachos profectus, successu caruit, imo cum detrimento recessit. Mox iterum in eos ducit: Blachi Hungaros subsidio vocant; sed conserta manu, victoria penes ameram est; illi dissipati fugiunt. In ea pugna Hungarorum, Blachorumque amplius triginta millia, Turcarum perpaucos cecidisse dicunt. Partem veteris Epiri, Ætolos, Acarnanios, Thebas, Athenas, totam Bœotiam, Helladem et: Johanna bello sibi vindicavit, atque ameram Cæsareæ postremum devicit delevitque, et universa illa ditioe potitus est, exceptis quibusdam castellis, quæ in montibus altissimis erant, ubi sedem collocaverat Caramanus. Ladislaus rex, cum aliis quibusdam principibus Christianis fœdere junctus, denno contra Amuratum suscepit expeditionem, sed Varram usque progressus ibique cum amera præliatus, imperitia rei bellicæ rem male gessit. Namque certamine devictus et occisus, exercitusque ejus

ἰσφάλη καὶ νικήσας αὐτὸν ἀπέκτεινε καὶ τὴν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Ἐἶτα ἐξέρχεται κατὰ τῆς ἄνω Μυσίας, καὶ πολὺ μέρος ὑποτελεῖς 92 ἐποίησε, καὶ τὴν Μπόσαν καὶ τὸν Καστριώτην Ἰωάννην εἰς ἄκρον ἐδούλωσεν. Οὗτος πρῶτος ταῖς Ἰαννιτζάρους τὰ προνόμια ἃ ἔχουσι ἐχαρῆσατο, καὶ εἰς τάξιν ἦν ἕως τῆς σήμερον ἔταξε πορεύεσθαι παλαιῶθεν μὲν τὸ αὐτὴ τάγμα ἐτέρας συνήθειας καὶ τάξεις καὶ ἐνδύματα εἶχον. Καὶ γυναῖκας μὴ λαμβάνειν ἔταξεν, ἵνα μὴ ἀσχολῶνται διὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν τροφᾶς καὶ φροντίδας, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας ἐν τῷ πολέμῳ πάντοτε ἡμερῶνως ἔσονται, καὶ υἱοὺς αὐτοῦ καλεῖσθαι ἐκέλευσε. Ὑπήρχε δὲ εἰς τοὺς ὑπάρχους αὐτοῦ πᾶν δίκαιος, προθεωρῶν τὰ ἐρχόμενα. Οὐδένα ἀδικεῖν ποτὲ τοὺς σατραπῶν καὶ κριτῶν πάντας μᾶλλον ἐπρόστατε καὶ ἄν τις τὸ πρόσταγμα μικρὸν παρέδαινε, χωρὶς τινος συμπαιθείας κεφαλῶς αὐτοὺς ἐπαίδευεν. Ἦν δὲ ἐν ταῖς μάχαις βίφονκιδυνος, καὶ ἡ τύχη πάντοτε αὐτῷ ἐβοήθησεν. Ὑστερον ἐφάνη αὐτῷ ἄρβις γενέσθαι ἤγουν μοναχῶν, καὶ ἐν τῇ Προύση παράσας ἐγένετο, καὶ ζῶν ἐτι τῷ υἱῷ Μεσεμέτῃ τὴν πᾶσαν ἔξουσίαν καὶ βασιλείαν ἔδωκε, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα καὶ τέσσαρα.

λβ'. Ἐλθούσης δὲ πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ ἔξουσίας ἐπὶ τὸν Μεσεμέτην ἐν ἔτει 93 Ἰνδικτιωνῶς ιδ', διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν πᾶν νέον τινὲς τῶν γηραιῶν βεζυρίδων ἔλεγον τῷ Ἀμουράτῃ ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἐμπιστευθῆναι τὴν τοσαύτην ἀρχὴν ἐτι τῷ υἱῷ, ἵνα μὴ οἱ τῆς νεότητος καπνοὶ τὴν βασιλείαν κινδυνεύσαι ποιήσωσιν. Ὁ οὖν Μεσεμέτης

dispersus est. Jam Amurates Mysiam superiorem ingressus, magnam ejus partem sibi vectigalem fecit, ac Bosnam et Joannem Castriotam plane sibi subjecit. Idem primus janitzaris jura, quæ illi habent, præcipua imperavit, eosque eo, quo etiam hodie utuntur, exercitio uti jussit. Affiquitus enim ejus legionis aliæ consuetudines, alia exercitia, alia vestimenta erant. Venit eisdem matrimonia contrahere, ne detinerentur uxorum liberorumque cura et victu, sed alacri et soluto semper animo in militia versarentur, voluitque eosdem filios suos appellari. In subjectos egregie justus, et futuri intelligens erat; severe satrapis et judicibus omnibus edicebat, ne cuiquam injuriam facerent; quod illicitum si quis vel minime violasset, nulla misericordia prohibebatur, quominus eum capite multaret. In præliis se objiciebat periculis, atque nunquam non favit ei fortuna. Postremo ei visum est, ut derbises sive monachus fieret. Itaque Prusam profectus, derbises factus est concessitque adhuc vivus Mehemeti filio regnum et omnem auctoritatem regiam, postquam ipse functus est imperio annos triginta quatuor.

32. Translato Mehemeti regno omnique potestate regia anno 6958, indictione 14, quoniam is admodum adolescens erat, quidam seniores vezires Amuratem monuerunt, licitum non esse, tantam regni

ταῦτα αισθανόμενος ἐμαίνετο κατ' αὐτῶν, καὶ πολ- A
 λούς ὑστερον ἐθανάτωσε, καὶ παιδαριουργῶν ἐν
 ταῖς μάχαις καὶ ταῖς διοικήσεσιν εἰς ἄκρον ἐγένετο.
 Ἦν δὲ ὁ νέος δραστικὸς καὶ δεινὸς κατὰ πάντα,
 τοὺς ἐναρέτους καὶ σοφοὺς ἄνδρας ἀγαπῶν· καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἀμέθικτος ἦν σοφίας, καὶ τὴν τέχνην
 τῆς ἀστρολογίας οὐκ ὀλίγον γευσάμενος ἀναγινώ-
 σκειν ἄει ἠγάπα. Τὰ τε κατορθώματα καὶ βίους
 Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα καὶ τοῦ Ὀκταβίου
 Καίσαρος, Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, τοῦ καὶ
 Φλαβίου καὶ Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰσπανίας βασιλέως
 Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγίνωσκεν, αἰτῶν καὶ ἔρευ-
 νῶν μηχανὰς ἵνα τοὺς πάντας ὑπερβῆ καὶ τὰ ὅρια
 τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰς ἄκρον αὐξήσῃ· ὃ καὶ
 ἐποίησεν. Ἀκούσας οὖν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ
 Ἀμουράτη ὁ Καραμάνος· Ἀλισούριος ἐκ τῶν ὀρέων
 καταβὰς πολὺν τόπον ἐαυτῷ περιεποίησατο. Ὁ δὲ
 νέος αὐθέντης ὁ Μεσεμῆτης στρατὸν ἐτοιμάσας ἐρ-
 χεται κατ' αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ φυγῶν πάλιν εἰς τὰς
 κορυφὰς τῶν ὀρέων διήρχετο, ἕως οὗ μετὰ τινα
 καιρὸν παντελῶς ἠφανίσθη. Μετὰ δὲ τὸ διωχθῆναι
 τὸν Καραμάνον περάσας ἐν τῇ Καλλιουπόλει καὶ
 εἰς Ἀνδριανούπολιν 94 φθάσας ἠτοιμάσθη καὶ
 ἦλθε κατὰ τῆς πόλεως καὶ Ῥωμαίων βασιλείας,
 καὶ τῆς τοιαύτης περιφήμου πόλεως κύριος ἐγένετο,
 καὶ ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἠχμαλώτισε καὶ ἠφάνισε καὶ
 ἐξέωσεν. Εἶτα στρατεύει κατὰ τῆς βασιλείας Τρα-
 πεζοῦντος, καὶ ἐν εὐκολίᾳ μετ' ὀλίγον πόλεμον
 πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ τὸν βασιλεῖα
 αὐτῆς Δαβὶδ τὸν Κορνηθὸν αἰχμαλώτων ἐν τῇ πόλει
 Κωνσταντίνου ἔφερεν. Καὶ τὴν περιδῶτον πόλιν

Σινωπίου ἦν ὑποτελῆ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπορεύσαν, οὗτος
 πολέμῳ τὴν αὐτῆς ἀμηρᾶν νικήσας κύριος τέλειος
 ἐκείνης τῆς ἀρχῆς ἐγένετο. Εἶτα τὴν ἀγάπην λύσας
 ἦν εἴχε μετὰ τῶν δεσπότην στρατεύει κατὰ τῆς
 Πελοποννήσου, καὶ τοὺς δεσπότης διώξας πᾶσαν
 τὴν Πελοπόννησον ἔλαβε. Καὶ τὸ ἐναπολειφθῆν τῆς
 Σερβίας μέρος, καὶ τὸν δεσπότην αὐτῆς διώξας καὶ
 τὴν μητέρα πολέμῳ, ἐγκρατῆς εἰς πάντα ἐγένετο.
 Χίον δὲ τὴν νῆσον καὶ Λέσβον ἄνευ πολέμου ὄφ'
 ἐαυτῷ ὑποτελεῖς ἐποίησεν· ὑστερον δὲ τῆς Λέσβου
 πάσης καθ' ὅλου ἐγκρατῆς ἐγένετο. Εἶτα ἔρχεται
 κατὰ τῆς νήσου Κύπρου, καὶ μετὰ τοῦ βῆγός εἰς
 συμβάσεις ἐλθόντας, τέλος ἔταξε διδόναι αὐτῷ καὶ
 οὕτως ἀνεχώρησεν. Εἶτα στόλον ἕτερον ἐτοιμάσας,
 κατὰ τῆς νήσου Ῥόδου ἐλθὼν ἀπρακτοῦ· ἐκ τῶν
 B ἐκεῖθεν διέβη, καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ
 ἀπεκτάθησαν διὰ τὸ ἐλθεῖν στόλον τινα ἐκ τῆς Ἰτα-
 λίας εἰς βοήθειαν. Αὐτὸς δὲ θυμῷ καυχιάζων, ἵνα
 τὴν ἀνταμοιβὴν τοῖς Ἰταλοῖς ποιήσῃ, στόλον βρυῶν
 ἐτοιμάσας μετὰ στρατοῦ πολλοῦ ἱππικοῦ τε καὶ
 πεζοῦ ἔστειλε κατὰ τῆς 95 Καλαθρίας καὶ τῆς Ἀπου-
 λίας, καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι τὸν στόλον Ζάκυνθον
 καὶ Κεφαλονίαν ὑποτελεῖς ἐποίησε· φθάσας δὲ ὁ
 στόλος ἐν τῇ Καλαθρία, τὸ φρούριον τὸ ἐν τῇ
 Ἀπουλίᾳ τὸ λεγόμενον Ὑδροῦς ἀποκλείσας καὶ πο-
 λιορκήσας αὐτὸ ἔλαβε, καὶ ἕτερα φρούρια τινα λα-
 βῶν πρόσω ἐπορεύετο. Καὶ ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς ἐξ ἀνθρώ-
 πων ἐποίησεν αὐτὸν οἷς οἶδε τρόποις, τὰ ὅμοια ὡς
 καὶ ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ ἔπαθον ἄν. Ἀκουσθεῖς δὲ ὁ θεί-
 C νατος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, οἱ σατράπαι καὶ οἱ κυ-
 βερνήται τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ μετὰ συμβά-

molem jam tum committi sibi, ne spiritus juveniles
 regno excitarent pericula. Mehemetes hæc ubi sen-
 sit, ira furebat, multosque de his veziribus postea
 interemit, in rebus tum domesticis tum bellicis ad-
 ministrandis sapientiam plane senilem præstans.
 Erat impiger et acer in rebus omnibus, atque amore
 amplectebatur homines virtutis et litterarum stu-
 diosos; nec ipse rudis erat litterarum, et in disciplina
 astrologica progressus non mediocres fecerat; as-
 sidua lectione occupatus, res gestas et vitas Alexan-
 dri Macedonis, Octavii Cæsaris, Flavii Constantini
 Magni, imperatoris Theodosii Hispani legebat, quæ-
 rens et indagans artes, quibus omnes antecelleret
 et regni fines proferret quam latissime: quod etiam
 præstitit. Audita morte Amuratis, Caramanus Mi-
 surius e montibus descendit nuntiaque sibi loca sub-
 jecit. Juvenis rex Mehemetes, comparata manu,
 adversus eum proficiscitur; qui in fugam versus,
 rursus in montium juga se abdit, donec aliquanto
 post omnino deletur. Caramanum persecutus, Callio-
 polim, deinde Adrianopolim concessit, unde, instru-
 ctis copiis, adversus urbem et imperium Romanum
 proficiscitur, ac tanta hac tamque nobili urbe po-
 litus, nosmet inde captivos expulit et exterminavit.
 Mox Trapezuntiorum regnum adortus, facili opera
 illud quoque brevi bello sibi vindicavit, et regem
 ejus Davidem Comnenum captivum Cpolim duxit

cumque celeberrimam urbem Sinopen decessore
 ejus tantummodo vectigalem habuissent, Mehemetes,
 armis devicto ejus amera, prorsus eam in potesta-
 tem suam redegit. Deinde rupta pace, quam cum
 despotis habebat, in Peloponnesum duxit, eamquæ
 pulsus despotis, totam occupavit, sicut etiam reli-
 quam partem Servix, ejus despota cum matre fu-
 gato, imperio suo subjecit. Chium et Lesbum in-
 sulas citra bellum sibi tributarias fecit: ac Lesbo
 quidem mox universa potitus est. Deinde Cyprum
 aggressus, cum ejus rege de tributo sibi solvendo
 pactum iniiit atque ita recessit. Mox alia classe com-
 parata et contra Rhodum ducta, re infecta inde re-
 diit, amissis non paucis militibus, quoniam classis
 ex Italia auxilio venerat. Ipse ira et cupidine æs-
 tuans Italos ulciscendi, classem ingentem multis in-
 structam peditibus et equitibus in Calabriam et
 Apuliam misit, atque in itinere Zacynthum et Cepha-
 leniam vectigales fecit. Appulsa classe ad Calabriam,
 oppidum Apulix Hydruntem obsedit cepitque, atque
 aliis quibusdam oppidis occupatis, ultra processit.
 Ac, nisi Deus eum, quibus solet rationibus, e vivis
 abstulisset, ærumnæ nostris pares subeundæ Itali-
 fuissent. Comperta ejus morte in Italia, satrapæ et
 duces classis atque exercitus sub conditionibus qui-
 busdam oppida restituerunt et ex Italia decederunt.
 Res in Calabria igitur ita evenerunt. Regnavit an-

σως τὰ φρούρια ἀφέντες ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀνεχώρησαν· καὶ οὕτως τὰ ἐν τῇ Καλαβρίᾳ γεγέννησιν. Ἐβαλλευσεν δὲ ἔτη δύο καὶ τριάκοντα, καὶ δέκα βασιλείας ὑπέταξε καὶ ἰδοῦλωση, καὶ διακοσίας πόλεις ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἔλαθε. Πέντε δὲ διαλέκτους, χωρὶς τῆς αὐτοῦ, ὀρθῶς ὠμίλει, Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν, Ἀραβικὴν, Χαλδαϊκὴν καὶ Περσικὴν. Αἴαν ἦν εὐφραϊνόμενος ὠμίλει καὶ διαλέγεσθαι μετὰ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀνδρῶν· διὰ τοῦτο καὶ τὸν πατριάρχην κύρ Γεννάδιον ἠγάπα καὶ ἤκουεν αὐτοῦ καὶ συχναὶς ὠμίλει αὐτῷ. Ἐλεγε δὲ ὅτι ἐκ τῆς τῶν ἄσρων κινήσεως ἐγνώριζεν ὅτι βασιλεῖς ἐμελλεν ὑποτάξαι καὶ πολλοὺς τόπους δουλώσαι καὶ οὕτως ἐγένετο.

Καὶ οὕτως μὲν, καθὼς ἱστορήσαμεν κατ' ἐπιτομὴν, ἡ ἀρχὴ τοῦ γένους τοῦ ἀμνηρᾶ Ὀθμάνου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπογόνων **96** ἀρχὴ καὶ τοῦ Μεσεμέτη ἀμνηρᾶ ἐν ταῖς ζωαῖς αὐτῶν μάχαις καὶ πολέμοις καὶ νίκαις ἐπολιτεύθησαν καὶ ἐποίησαν. Ἡμεῖς δὲ τῆς τῆς ἱστορίας ὁδοῦ κατὰ τάξιν αὐθις ἀρξώμεθα.

λγ'. Ἐν δὲ τῷ Ἰουλίῳ μηνί τοῦ ςζ'κα' ἔτους ἐξήληθεν ἀπὸ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουήλ. Ἀπελήθων εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐπήρεν αὐτὴν ἐν μηνί Σεπτεμβρίῳ τοῦ ςζ'κβ' ἔτους· καὶ αὐθις ἐκείθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶτα εἰς τὸν Μωρέαν, ἐνθα ὑποδόμησε τὸ Ἐξαμίλιον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ὅπου καὶ ἐν ἐτέροις καιροῖς ὑποδομήθη, ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς περάσας ἐκ τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μυριαριθμητοῦ ἐκείνου στρατοῦ ἤρχετο κατ' αὐτῶν. Εἶτα διὰ τὸ μάκρος τοῦ καιροῦ τὸ τὰ πάντα δαμάζον καὶ ἀνεπιμέλητον ἀφεθὲν διεφθάρη· ἐκ δευτέρου δὲ κτισθὲν ἦν παρὰ τοῦ ἐν βασιλεῦσιν

ἀειμνήστου μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, οὗ ὑπὲρ ἀνάγκης (ὅτι αὐτὸς γὰρ σχεδὸν εἶπεν τὸν κόσμον ἄπαντα ὑπέταξε), ἀλλὰ μόνον ἐφάνη αὐτῷ καλὸν· ἐπεὶ καὶ ἄλλαις ἐτέρας κτίσει; καὶ οἰκοδομὰς ἐποίησε, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν καλλωπίζων, ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἡ κτίσις τοῦ Ἰσθμοῦ. Προστάξας ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἐνθα ἐν τινι καιρῷ καὶ ὁ πατρικίος Νικήτας ὁ ἐπινομαζόμενος Ὀρειφᾶς τὰς νῆας ἤγουν τὰς τριήρεις **97** τὰς Ῥωμαϊκὰς διὰ τῆς ξηρᾶς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάττης εἰς τὴν δυτικὴν περάσας τοὺς Κρήτας Ἀγαρηνοὺς ἐτροπώσατο. Ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί τὸ αὐτὸ μέγα στρατήγημα καὶ ἔργον περιφανὲς καὶ ἄξιον μνήμης ἐγεγόνει, οὐκ ἐγκαταλείψω, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ ἐνώσω διηγήσει, ἐτι δὲ καὶ πῶς ἡ νῆσος Κρήτη καὶ τινὶ τρόπῳ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῶν Ἀγαρηνῶν ἔτυχε γενέσθαι, καὶ αὐθις πῶς ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ πῶς ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς γερουσίας τῶν Ἐνετῶν ἐνέπεσε. Καὶ πάλιν τοῦ ἡμετέρου ἔργου ἀψώμεθα καὶ τὸν πλοῦν τῆς νέας ἱστορίας ποιήσωμεν.

λδ'. Οἱ τοῦ καταράτου Μωάμεθ ἀπόγονοι διάδοχοί τε καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς πρῶτον μὲν τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς ἐγκρατεῖς γενόμενοι καὶ Μηδίας καὶ Βαβυλῶνος καὶ Ἀσσυρίων κυριεύσαντες, ἦδη δὲ καὶ Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Ἀσσυρίας καὶ Παλαιστίνης καὶ Λιβύης καὶ Ἀφρικῆς καὶ μέρους οὐκ ὀλίγου ἐκ τῆς Εὐρώπης, μετὰ δὲ τινα καιρὸν ἀλλήλους στασιάζαντες, ἡ μὴ αὐτῇ μεγάλῃ ἀρχῇ εἰς πολλὰ διεμερίσθη, καὶ ἄλλον μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Περσίς, ἄλλον δὲ ἡ Βαβυλῶν, ἕτερον δὲ τὰ τῆς Ἀσίας ἄνω καὶ κάτω μέρη· ἓνα μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Ταρσός,

nos duos et triginta; acquisivit et subiecit sibi regna decem, et Christianis urbes ducentas eripuit. Quinque linguas præter suam probe noverat, Græcam, Latinam, Arabicam, Chaldaicam, Persicam. In congressibus et colloquiis cum hominibus eruditis ac prudentibus hilaris erat: quare etiam Genadium patriarcham diligebat et audiebat frequenterque conveniebat. Dicebat, didicisse se ex astrorum conversionibus, se reges et loca multa subacturum esse: id quod sane evenit.

Tale igitur, quale paucis adumbravimus, Othmanis amera: ejusque posterorum genus usque ad Mehemetem ameram fuit, eorumdemque, dum vixerunt, ista bella, pugnae et victoriae. Nunc ad interruptum historiarum ordinem revertamur.

33. Mense Julio anni 6921 imperator Manuel Cpoli discessit. Thasum insulam profectus, expugnavit eam mense Septembri anni 6922; inde rursus Thessalonicam abiit, deinde in Moream, ubi Hexamilium exstruxit eo loco, quo ante exstructum fuerat, quando Artaxerxes rex cum infinito illo exercitu ex Asia contra Græcos trajecit. Postea, cum diuturnitate temporis omnia consumentis et incuria hominum collapsum fuisset, instauratum erat a magno Justiniano, imperatore sempiterna colendo memoria, non quidem propter necessitatem aliquam, quandoquidem ei parebat orbis terrarum pene uni-

versus, sed quia laudabile esse susceptum ei videbatur: nam sicut alia quædam ædificia exstruxit, quibus ornabat imperium Romanum, ita Isthmum munire eidem placuit. Factum est jussu ejus in eo loco, in quo quondam patricius Nicetas, cognomento Oriphas, naves sive triremes Romanas per continentem terram Isthmi ex mari Græco in occidentale traxit fuditque Agarenos Cretenses. Quomodo autem et quare hoc præclarum strategema et perpetuo celebrandum facinus patratum fuerit, non prætermittam dicere, sed narrationi nostræ inseram; item commemorabo, quo pacto Creta insula in potestatem Agarenorum venerit, et rursus, qua ratione ad Romanos redierit, et tandem sub Venetorum ditionem concesserit: tum denique ad institutum redibimus et recentioris historiarum flum pertexemus.

34. Exsecrandi Mohametis posterum et successores et imperii ejus hæredes, primum Persarum regno atque Media, Babylonia et Assyria potiti, deinde etiam Ægyptum, Syriam, Assyriam, Palæstinam, Libyam, Africam et Europæ regiones non paucas consecuti, aliquanto post discordes inter se facti sunt, unde unum illud magnum imperium in multa regna divisum est, et alium principem Persis nacta est, alium Babylo, alium superior et inferior Asia, alium Tarsus, alium Tyrus, alium Iconium, alium multis illa et præclaris rebus abundans Melitæ.

ἑτερον δὲ ἢ Τύρος, ἄλλον τὸ Ἰκόνιον καὶ ἑτερον ἢ Μαλιτηνὴ ἢ τὰ πολλὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ῥέουσα· ἑτερον δὲ τὸ Καίεπι εἶχεν καὶ 98 ἄλλον ἢ Δαμασκός καὶ ἑτερον ἢ Αἰγύπτως καὶ ἄλλον ἢ Λιβύη, καὶ ἢ Ἀφρικῆ ἑτερον, καὶ ἑτερον ἐν τῇ Ἐδρώπῃ ἢ Ἰθρία εἶχον, ἢ λέγεται Ἰσπανία. Καὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ γειτονιώτεες καθ' ἑκάστην διαφορὰς εἶχον ἀναμέσον αὐτῶν φυσόμενας καὶ ἐμάχοντο. Οἱ δὲ τὴν Ἰσπανίαν οἰκοῦντες Ἀγαρηνοὶ εἰς πολυανθρωπίαν ἐλθόντες, καὶ ἦν ἑκατόκων γῆν λυπρὰν καὶ μετρίως εὐδαίμονα ὁρῶντες· καὶ διὰ τοῦτο τρέφειν αὐτοὺς μὴ δυναμένην, προσῆλθον τῷ ἄρχοντι αὐτῶν Ἀποχάψ ἀμερμουνη καὶ μετανάστασιν ἀπήθουν γενέσθαι αὐτοῖς, πολλὰ στενωχωρούμενοι λέγοντες, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐσπᾶνίζον. Ὁ δὲ μετὰ χαρᾶς τὸν λόγον δεξάμενος, νῆας μακρὰς εὐθὺς ἐπισκευάσας καὶ δύναμιν ἐξ αὐτῶν ἐμβιδάσας, ἐπὶ ληστείαν ἔχων τὴν ἔνοϊαν, πρὸς τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ κειμένας νήσους, ἐτράποντο καὶ πολλὰ ἐποίουν τὰς νήσους, οὐδένα εὐρίσκοντες ἀντιπατασόμενον· πᾶσαι γὰρ ἦσαν βοήθειαν καὶ οὐκ ἐλάμβανον διὰ τὸ τὸν βασιλεῖα Ῥωμαίων Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν περισπώμενον εὐρίσκεσθαι ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις. Διὰ τοῦτο πολλὰ κέρδη ἐκ πασῶν τῶν νήσων ἔκαρποῦντο. Ἐφθάσε δὲ ποτε καὶ ζωῆς τῆς Κρήτης, καὶ ταύτην καταδραμῶν καὶ ἀνδραποδισάμενος ὡς ἐνι, καὶ τὴν τῆς νήσου καταμαθῶν ἀρετὴν καὶ χάριν, ἔφη πρὸς τοὺς ὑπηκόους· Ἴδοὺ γῆ 99 ῥέουσα γάλα καὶ μέλι. » Καὶ ταῦτα ὁ βάρβαρος εἶπε περὶ τῆς Κρήτης· ὁ δὲ ποιητὴς ταύτην ἐγκωμιάζων φησὶ· ὁ δὲ ποιητὴς τιμήσεσσι τὴν Αἰδῆς, ἢ τὸ μέγεθος περιούσιον, πολλῇ τε λιπαρὰ τε καὶ

εὐδοτος. » Καὶ οὐδὲν πλέον ἔφη αὐτοῖς, καὶ οὕτω τὸν στόλον ἐμπλήσας παντὸς ἀγαθοῦ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἐπανέστρεψεν. Ὡς δὲ ὁ χειμῶν παρῆλθε καὶ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, τεσσαράκοντα νῆας πληρώσας ἀνδρῶν μαχίμων καὶ ἀνεμον ἐπιτήθειον τηρήσας πρὸς Κρήτην τὸν πλοῦν ἐποίησε, τὰς ἄλλας τῶν νήσων παρατρέχων. Φθάσα; δὲ ἐν τῇ νήσῳ ἐν ἀκρωτηρίῳ τῷ λεγομένῳ Χάρακι προσορμίζεται, καὶ οὐδὲν οὕτε κατὰ τὴν ἀπόδασιν οὕτε κατὰ τὴν ἀγωγὴν ἐφάνη πολέμιον. Ἐλθὼν δὲ πορρωτέρω σταδίων ὡς ἑκατὸν καὶ πῦρ ἐμβαλὼν τὰς νῆας πᾶσας κατέφλεξεν, οὐδεμίαν φεισάμενος. Ὁ δὲ στρατὸς παραχθὲς ἐπὶ τὸ πρᾶχθὲν καὶ καταπηγέντες τὴν αἰτίαν ἐπὶ πρῶτων, ἐλθόντες καὶ εἰς λόγους νεωτερικούς. Αὐτοὺς δὲ μανείας ἀκούων εἶπεν· « Ὑμεῖς τούτων αἰτιοὶ ἐστε, ἀποικίαν ζητοῦντες καὶ γῆν ἀγαθὴν. Ἐμοὶ δὲ ταύτης ἐτέρα οὐ νομόμισταί κρείττων· καὶ ἐνταῦθα ἦλλον ἵνα τὰς ἑμῶν τεράς θελήσαι; καὶ ὀρέξειτε πράξω. Καὶ τὰ νῦν, μὴ εἰδότες ἂ ἐγὼ ποιῶ, φλυαρεῖτε. » Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐσίγησαν· Ὡς δὲ γυναικῶν καὶ τέκνων ἐμμένηντο καὶ φιλάτων τινὲς, εἶπεν αὐτοῖς· « Ὅδε ὡραῖαι γυναῖκες εἰσι, καὶ παῖδας ποιήσετε. » Εἶτα τάφρον ὤρυξαν βαρεῖαν καὶ χάρακα περιέπηξαν 100 (ὅθεν καὶ ὁ τόπος τὴν ἔπωνυμίαν λαθὼν αὐξοῖ τὴν προσηγορίαν, Χάνδαξ ὀνομαζόμενος) κάκεισε διενυκτέρευον. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετ' ὀλίγον τὰ ἐν τῇ Κρήτῃ πραττόμενα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, παρὰ Φωτεινοῦ πρωτοσπαθarioῦ καὶ στρατηγοῦ τῆς Κρήτης, ὃς δύναμιν ἤξιοι αὐτῷ σταλαῖ ἵνα τοὺς ἐχθροὺς ἀποσοβῆσῃ· καὶ Δαμιανὸν τινα κόμητα τοῦ βασιλικοῦ ἵπποστασιοῦ μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ πα-

alium Chalepi, alium Damascus, alium Aegyptus, alium Libya, alium Africa, alium in Europa Iberia, quae Hispania dicitur. Itaque factum est, ut vicini, quoti die exorientibus inter eos controversiis, ad pugnas descenderent. Hispaniam qui incolabant Agareni, numero aucti, eum regionem, quam habitabant, steriliorem, nec admodum felicem esse ideoque alendis sibi haud sufficere viderent, Apochapem amermonem, principem suum, adierunt, rogantes, ut sedes mutare sibi liceret, ut qui valde premerentur angustiis et rebus tuendae vitae necessariis egerent. Ille, petitione laetatus, statim naves longas aedificandas curavit, et piraticae faciendae consilio manum iis idoneam imposuit, quae ad Aegaei maris insulas conversa, multis eas calamitatibus affixit, cum nemo esset, qui resisteret. Omnes auxillium flagitabant, nec nonnocebantur tamen, quoniam Michael Balbus, imperator Romanus, bellis civilibus distrabebatur. Itaque illi ex omnibus insulis cominoda sibi multa comparabant. Cum aliquando ad Cretam usque venisset, eamque, quantum poterat, pervagatus et populatus esset, comperta bonitate et fertilitate insulae, ad suos conversus : « En terra, inquit, fluens lacte et melle. » Haec barbarus de Creta : quam poeta his verbis commendavit : « Creta, honorata nutrix Jovis, insignis magnitudine, ubertate et pasenorum abundantia. » Nullo

verbo praeterea addito, cum classe, omni rerum genere repleta, in Hispaniam revertit. Postquam autem hiems exiit et instabat verna tempestas, quadraginta naves strenuis bellatoribus complet, ventumque nactus secundum, Cretam cursu perit, caeteris insulis praetermissis. Ubi advenit, ad promontorium, cui nomen Charax, appellitur : nec ei quidquam vel decedenti, vel populanti hostile comparuit. Progressus stadia circiter centum, naves ad unam omnes, injecto igne, comburit. Ea re conturbati et obstupefacti milites, causam sciscitabantur, voces etiam seditiosas immiscentes. Ille iratus, « Vos, inquit, hujus rei causa estis, qui coloniam quaeritis et terram beatam : namque mihi nulla hac melior esse videtur, et huc vela feci, ut vestrae satisfacere voluntati. Itaque inscii, quae ego agam, ista blateratis. » His auditis, conticuerunt. Cum autem nonnulli uxores et liberos commemorarent, occurrit iis : « Hic sunt fornicae feminae, e quibus liberos procreabitis. » Deinde fossa profunda ducta et Charaxi, id est vale communita (unde ductum nomen Chandax locus hodieque servat), ibidem noctem transegerunt. Imperator Michael brevi post de iis quae in Creta a Saracenis agerentur, per Photinum protospatharium et praefectum Cretae certior factus, qui copias sibi mitti voluit, quibus hostes dispelleret, Damianem quemdam, comitem stabuli impera-

ρασκευῆς ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ Κρήτῃ εἰς βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ Φωτεινοῦ, καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Ἀγαρηνῶν οὐδὲν χρήσιμον αὐτοῖς τέλος ἐγεγόνει· προσβολῆς δὲ γενομένης ὁ Δαμιανὸς καιρῶς πληγείς καὶ τοῖς λοιποῖς τροπῆ; γέγονεν αἴτιος, καὶ ὁ Φωτεινὸς μόλις ἐν δρόμῳ διασώζεται καὶ τῷ βασιλεῖ ἀγγελος γίνεται. Ἐγεγόνει δὲ αὐτὸς ὁ πόλεμος καὶ ἡ προσβολὴ μακρόθεν, ἔνθα ἡ πόλις τοῦ Χάνδακος ἐκκοδόμεται, ὡσεὶ σταδίου εἰκοσι, πρὸς τὰ μέρη τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Ἄλμυροῦ, ἐν ἔτει 571μ'. Καὶ πάλιν τοῖς Ἀγαρηνοῖς οὐ διέλιπον φροντίδας καὶ λογισμοὺς καὶ δειλία καὶ ταραχὴ καὶ μέριμνα. Καὶ αὐτῶν οὕτως ἐχόντων μοναχός τις ἐκ τῶν ὁρέων τῆς νήσου ἐπικαταβῆς ἀμαρτάνειν ἔφησεν οἱ ἀσφαλῶς ὑπολαμβάνουσι κατοικήσειν οἰκοδομήσαντες ἐν τῷδε τῷ τόπῳ· καὶ ἅμα λέγων τόπον δεξιῶν καὶ εὐφυῆ πρὸς πᾶσαν εὐετηρίαν ὑπέδειξε. Καὶ ἐν τούτῳ φρούριον **101** ἰδρύσαντες καὶ καλῶς ἀκροπολίσαντες, ὃ καὶ Χάνδακα ὠνόμασαν, καὶ ἐκ τούτου δρμύμενοι τὴν ὅλην νῆσον κατέτρεχον καὶ τὰς λοιπὰς πάσας πόλεις τῆς νήσου ἐδοῦλωσαν, πλὴν τῆς Γορτύνης καὶ Κυδωνίας. Καὶ οὕτως μὲν ἡ Κρήτη ἢ μία τῶν περιφῆμων ἑπτὰ μεγάλων νήσων ἔλαβ' ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν Σαρακηνῶν. Καὶ αὖθις μετὰ ἔτος ἐν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἕτερον στόλον ἐκπέμπει κατ' αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ἄξιον ἔργον ἐποίησαν· καὶ οἱ Σαρακηνοὶ τοῦ λοιποῦ ἀμερίμνωσ' διήγον, καὶ πάσης τῆς νήσου κληρονόμοι καὶ κύριοι γέγονασιν, καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ ὑπὲρ τῆς ὑγιουῶς ἡμῶν πίστεως τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐμαρτύρησαν. Ἔστι δὲ ἡ νῆσος αὕτη ὀρεινὴ καὶ δασεῖα, ἔχει δὲ καὶ αὐλῶνα; εὐκάρ-

A πους· τὰ δὲ ὄρη αὐτῆς οὐκ ἐλάττονα τοῦ Ταυγέτου ἐν τῷ ὕψει· ἔχει δὲ πόλεις παλαιάς, πλείονας ἢ τῶν ἐν νενήκοντα, μεγίστας δὲ καὶ ἐπιφανεστάτας τρεῖς, Κνωσσὸν, Γόρτυναν καὶ Κυδωνίαν. Ἦν ὁ Μίνος ὁ βασιλεὺς Κρήτης, θαλαττοκρατῶν ποτε, τὴν νῆσον τριχῆ διελὼν, ἐν ἐκάστῳ μέρει κτίσας πόλιν, τὴν Κνωσσὸν κατάντικρον τῆς Πελοποννήσου· αὕτη δὲ ἐστὶ προσθόρειος. Οὗτος ὁ βασιλεὺς ὁ Μίνος, ὡς ἱστορεῖται, πρῶτος τὴν Κρήτην ἐξημερώσας νομοθέτης; γέγενετο σπουδαῖος· διὸ λέγει καὶ ὁ ποιητὴς περὶ αὐτοῦ· « Διὰ τὴν ἄκραν δικαιοσύνην Μίνος καὶ Πάδαμανθος, Κρήται δντες, ὑπὸ τοῦ Αἰὸς κριταὶ καταστάθησαν **102** ἐν ταῖς τῶν μακάρων νήσοις. » Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Μίνωσος. Ἡ δὲ Γόρτυνα κεῖται ἐν πεδίῳ πρὸς τὸ Λιθύης πέλαγος, ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης σταδίου ἐξήκοντα, παλαιόθεν μὲν τετειχισμένη, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ τὰ τεῖχη φθαρέντα ἢ πολιτεία αὐτὴ ἤθελον πάλιν τειχίσαι, καὶ ἀρχὴν λαβούσα κτίσαντες τεῖχος στάδια ὀγδοήκοντα, καὶ στάσεως γενομένης ἀναμέσον τὸ ἔργον ἀτελὲς διέμεινε. Ἡ δὲ Κυδωνία μεγίστη τῶν ἐσπερίων τῆς νήσου πέρασι, τὰ δὲ ὄρη τὰ ἐγγύς αὐτῆς τὰ ὕψηλὰ Τίτυρος καλοῦνται· Ἰδρυται δὲ ἐπὶ θαλάσσης, βλέπουσα πρὸς τὴν Λακωνικὴν πεδιάδα, ἀγαθὴ καὶ λίαν πανεύμορφος καὶ πολλὰ κύκλωθεν-ἔχουσα. Λοιπὸν εἰς τρία ἢ νῆσος, ὡς προείπομεν, μεμερίσται, καὶ τὸ μὲν πρὸς ἡψάν μέρος ἐν τοῖς τῆς Γορτύνης μέρεσι Δωριεῖς ἐκάλουν, τὸ δὲ νότιον Ἐτεοκρητας, ἐν ᾧ ἐστὶ καὶ τὸ πολίχνιον Πράσου. τὸ δὲ δυτικὸν μέρος Κύδωνας· καὶ ἀναμέσον αὐτῶν πολλάκις μάχαι καὶ πόλεμοι

torii, cum ingenti exercitu et apparatu in Cretam ad illum adjuvandum misit. Verum enimvero, conjunctis licet viribus, nihil adversum Agarenos profecerunt. Quippe praelio commisso, Damianus, plaga mortifera vulneratus, etiam reliquis causa lugæ fuit, et Photinus in equo veloci ægre servatus, rei novitium Imperatori attulit. Facta est hæc pugna loco ab urbe Chandace stadiis circiter viginti dissito, cui nomen Almyri est, anno mundi 6540. Rursum Agarenos non deficiebant curæ, cogitationes, timor, perturbatio et angor; atque ita illis affectis, monachus quidam e montibus insulæ descendit et errare illos affirmavit, si eo in loco collocatis fedibus, secure se posse habitare existimarent; simulque locum idoneum et ad omnem ubertatem accommodatum demonstravit. Ibi oppidum extruxerunt et arce bene communiverunt, cui Chandacis nomen datum est: unde progressi, totam insulam incursabant, omnesque urbes ejus, præter Gortynam et Cydoniam, in ditionem suam redegerunt. Hoc igitur modo Creta, una ex septem nobilioribus insulis, ab Hispanis Saracenis occupata est. Uno anno post rursus Michael imperator aliam classem adversus eosdem misit, quæ tamen nihil memorabile gessit. Jam Agareni curis omnibus soluti vixerunt totaque insula sunt potiti: ac multi Christiani pro sana fide nostra illo tempore martyrium tulerunt. Est autem

hæc insula montana et silvosa atque valles fertiles habet: montes altitudine Taygeto non cedunt. Habet urbes antiquas supra nonaginta, atque in primis magnas et nobiles tres, Cnossus, Gortynam et Cydoniam, a Minoe, Cretensium rege, qui imperium maris olim tenebat, extructas: qui, in tres partes insulae divisa, in qualibet parte unam condidit, et Cnossus quidem e regione Peloponnesi et ad septentrionem. Hunc regem proditum est primum Cretam litteris excoluisse et legibus studiose moderatum esse: unde poeta dicit: « Propter summam justitiam Minos et Rhadamanthus, Cretenses genere, a Jove in beatorum insulis iudices constituti sunt. » Hæc de Minoe. Gortyna in planitie sita mare Libycum spectat, a quo abest stadiis sexaginta. Antiquitus muris cincta erat, quos, injuria temporis labefactos, magistratus instaurare cœperunt, sed ad octo stadia productos, exorta seditione, reliquerunt inchoatos. Cydonia incrementis, quæ paulatim cœpit, maxima fuit, in occidentalibus finibus insulæ posita. Alti montes, qui in vicinia sunt, Tityri nomen habent. Ad mare sita est, et Laonicam spectat, egregia et mirifice elegans et ampla in circuitu. Cæterum in tres partes, ut diximus, insula divisa est: partem versus orientem circa Gortynam Dorienses nominarunt; australem partem Eteocretenses, in qua etiam Prusus oppidulum est; occidentalem Cy-

ἐγίνοντο. Λέγουσι δὲ καὶ τοῦτο περὶ τῆς Κρήτης, ὅτι διὰ τὸ τῆς νήσου τραχὺ οὐκ ἐδύναντο μετὰ ἀμαξῶν προσβολὰς ποιεῖν καὶ ἀκονίζεσθαι, καὶ πρῶτον διὰ τοῦτο ἐπιπλοιοὶ οἱ Κρήτες ἐδειξαν μάχεσθαι.

Κόριοι δὲ γεγονότες τῆς τοιαύτης μεγάλης νήσου τρόπον **103** ὃν ἔφημεν οἱ Ἀγαρηνοὶ, καὶ νῆας μακρὰς ποιήσαντες, καὶ θαλασσοκρατοῦντες, νεωστὶ τὸν Μίνωα μιμούμενοι, ληστεύοντες ἦσαν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους ἐλήϊζον καὶ πολλὴν φθορὰν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καθ' ἡμέραν ἐποίουν. Χρόνων δὲ παραδραμόντων τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, Σαῆλ Ἀπόχαψ ὁ ἀρχηγὸς Κρήτης, υἱὸς τοῦ ἀμερμουῆ Ἀπόχαπος τοῦ τὴν Κρήτην κερδήσαντος, αὐτὸς αὐτὸς ληστρικός νῆας μακρὰς οἰκονομήσας, ἃς ἦδη γαλιέας κατονομάζειν εἰώθασιν ἦτοι τριήρεις, τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ τριάκοντα (κωπαρίων ἔκοσι καὶ δύο ἐκάστη αὐτῶν), καὶ ἑτέρας νῆας ληστρικές, ἐξορμήσας ἐκ τῆς Κρήτης, τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσους ἐληϊσαστο, εἶτα καὶ αὐτὴν τοῦ Πέλοπος νῆσον κατέβαλε καὶ τὰς κάτωθεν αὐτῆς νήσους ἐλύπει, Ζάκυνθόν τε καὶ Κεφαλληνίαν. Ἐμνηύθη δὲ τοῦτο τῷ βασιλεῖ διὰ ταχυδρόμου, καὶ ἐξαρτίσας στόλον ἱκανὸν στέλλει κατ' αὐτῶν, καταστῆσας δρουγγάριον τῆς αὐτῆς ναυτικῆς δυνάμεως τὸν πατρικίον Νικήταν, ἄνδρα δεινὸν καὶ δραστηρὸν καὶ ἔμπειρον παντὸς πολέμου, ὄδραίου τε καὶ χερσαίου, ὃς μηχανὰς οἶδεν ὡς οὐχ ἕτερος. Πνεύσαντος δὲ ἀνέμου βορείου ἡδίστου δι' ὀλίγων ἡμερῶν καταλαμβάνει τὴν Πελοπόννησον. Καὶ φθάσας ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγχρεῶν, ὡς εἰρηται, μαθὼν δὲ οἱ αἱ τῶν ἐχθρῶν τριήρεις τὰ δυτι-

κώτερα μέρη τῆς Πελοποννήσου ληϊζουσι, Μοδῶνης καὶ Πύλου **104** καὶ Γλαρέντζας καὶ Πάτρας, καὶ τὰ ἕτερα ἐκείθεν χωρῖα, βουλὴν βουλευέται ἐν τῇ διανοίᾳ συνετὴν καὶ σοφὴν. Καὶ ἦν ἡ βουλὴ καὶ ὁ λόγος ἔργον εὐθύς· ἰλιγγιάσας γὰρ περιουθεῦσαι τὴν Πελοπόννησον διὰ Μυρμιδόνων καὶ Ἐπιδαύρου καὶ Μαλέου καὶ Νεταρίου, διὰ δυσκόλου πλοῦ καὶ χιλίων μελιῶν μῆκος τὴν ἄλλως ἀναμετρήσας τε καὶ προσήκοντος ὑστερήσας καιροῦ, ὡς εἶχεν, εὐθύς τῇ αὐτῇ νυκτὶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ πολυχειρῶς χρησάμενος πρὸς τὴν ἐκείθεν δυτικὴν θάλασσαν, πλησίον τοῦ ὀρύγματος ὅπου τὸ τοῦ ἰσθμοῦ τείχος ἐγεγόνει, κατὰ τὸ ξηρὸν διαβιδάζει τὰς νῆας. Ἐμβιδάσας δὲ λαὸν καὶ ἄνδρας μαχιμῶς συντόμως ἐν αὐταῖς ὑπὲρ τὸ ἀρκετὸν, ὅσον ἦν δυνατὸν, ἔργον ἐληγετο. Καὶ μὴδὲν ἐλπίζοντες οἱ πολέμιοι Κρήτες (ἐπὶ Μαλέου γὰρ εἶχον τὰς ἡμεροσκόπους καὶ νυκτοσκόπους ταχεῖς νῆας φυλάττειν, ἐάν τις στόλος Ῥωμαϊκὸς ἔλθῃ κατ' αὐτῶν), οὕτως αἰφνιδίως ἐπιτίθεται αὐτοῖς, καὶ συγχύσας καὶ συνταράξας αὐτούς, εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν. Τὰς μὲν οὖν πυρπολήσας τῷ ὄγρῳ πυρὶ, τὰς δὲ καταποντίσας, τὰς δὲ ζωγρήσας τῶν πολεμίων νηῶν, τοὺς δὲ βαρβάρους τοὺς μὲν ἀνελὼν τῷ ξίφει τοὺς δὲ ὑποβρυχίους ποιησάμενος, καὶ τὸν ναυάρχην καὶ αὐθέντην αὐτῶν ἀνελὼν, τοὺς λοιποὺς διασκοδασθῆναι κατὰ τὴν νῆσον ἠνάγκασεν· εἶτα αὐτὸς πάντας ζωγρήσας καὶ σαγηνεύσας διαφόροις τιμωρίαις ἐπέβαλε. Καὶ **105** οὕτως οἱ Κρήτες Ἀγαρηνοὶ ἰδόντες ἰδειλάσαν, τὰς τῶν Ῥωμαίων στρατηγίας καὶ μηχανὰς θαυμάζοντες· καὶ τὴν τοιαύτην ἀπώλειαν ἐξαίφνης παθόντες, φοβηθέντες

donenses. Inter hos sæpe bella et proelia commissa sunt. Tradunt etiam hoc de Creta, propter asperitatem soli non potuisse in ea cum curribus impetus fieri et jaculari, unde Cretes primi ex equis pugnabant.

Potiti igitur magna hac insula eo, quo diximus, modo Agareni, navibus longis exstructis et vindicato sibi imperio maris, ad Minois exemplum piraticam exercebant et Cycladas insulas populabantur et multam quotidie perniciosam Christianis inferebant. Post annos septem et quadraginta, imperante Basilio Macedone, Sael Apochaps, Cretæ princeps, ejus, qui Cretam occupavit, Apochapis amermunis filius, denuo naves piraticas, quas nunc galeas sive triremes nominare solent, numero fere triginta et remigibus viginti duobus instructas, atque alias naves prædatorias comparavit: deinde e Creta progressus, insulas maris Ægæi populatus est, ipsamque adeo Peloponnesum invasit, et insulas infra eam sitas, Zacynthum et Cephaleniam, vexavit. Qua re imperatoris per faselum nuntiata, idoneam is classem adversus illos misit, drungario facto Niceta patricio, viro prudenti et strenuo ac scienti omnis rei bellicæ, tum terrestris tum navalis. Idem bellicarum artium peritus erat, ut nemo supra. Flante lenissimo borea, paucis diebus in Peloponnesum pervenit. Delatus in portum Cenchræarum,

ut dictum est, cum hostium triremes occidentales partes insulæ, Muthonen, Pylum, Glarentzam, Patræs et reliqua illius regionis loca populari audivisset, consilium animo cepit prudens et callidum. Atque consilium et verbum statim excepit ipsa res. Cum enim horreret circumire Peloponnesum per Myrmidones, Epidaurum, Maleam et Netarium, ne navigationem molestam subiret aut, mille miliarium longitudinem nequidquam emensus, adveniret sero, statim illa ipsa nocte, multorum usus opera, per Isthmum Corinthiacum ad occidentale mare, prope fossam, ubi murus Isthmi erat, per terram naves transfert. Imposito confestim strenuorum militum numero majori, quam satis erat, operi, quantum poterat, incumbere, atque nihil tale sperantes Cretes hostes, qui ad Maleam diu noctique veloces habebant, quæ observarent, si qua Romanorum classis contra ipsos cursum tenderet, subito invadit, confusosque et turbatos in fugam vertit. Naves eorum partim igne Græco incendit, partim depressit, partim cepit; Barbaros ipsos aut gladio interemit, aut undis submersit, atque, occiso eorum duce et principe, reliquos per insulam ut se dissiparent coegit: quos tamen postea omnes comprehenso, variis affecit suppliciis. His compertis, Agareni Cretenses terrore perculsi sunt, admirantes rei bellicæ peritiam artesque Romanorum; ac tali clade repenti

καὶ δειλιώσαντες ἠρέμησαν τοῦ λοιποῦ καιρὸν τινα καὶ φόρος τῷ βασιλεῖ Βασιλεῖ ἔταξαν δοῦναι.

Καιροῦ παρελθόντος ἐτῶν ὡσεὶ δέκα τὰ συνήθη αὐτῶν οἱ βάρβαροι πάλιν οὐκ ἔπαυον πράττειν καὶ ληΐζειν τὰς νήσους, καὶ τοὺς φόρους τοῖς βασιλεῦσι κατὰ τὰς ὑποσχέσεις ἠθέτησαν καὶ οὐκ ἐπέμπον. Ἐτῶν δὲ παρελθόντων ἑβδομήκοντα, ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλεῖ τοῦ παιδίου, τρισεγγόνου τοῦ βασιλέως Βασιλεῖ τοῦ Μακεδόνος, ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς στόλον ἰκανὸν καὶ ἀξιόλογον οἰκονομήσας καὶ παρασκευάσας στέλλει κατὰ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Σαρακηνῶν, καταστήσας ἔξαρχον καὶ δεσπότην τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ὕδραϊς τε καὶ χερσαίου, τὸν μάλιστα Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν τὸν καὶ ὕστερον βασιλεύσαντα. Καὶ ἔλθων ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ συμβαλὼν πολλὰκις τοῖς Ἀγαρηνοῖς καὶ προσβολῆς γενομένης πάντοτε ὑπερῖχεν ὁ στρατὸς τοῦ Φωκᾶ, καὶ οὐ δύναμει ἀντιστήναι οἱ Κρήτες φόβῳ ληφθέντες ἔφυγον, καὶ τῶν φρουρῶν ἐντὸς εἰσελθόντες ἐκλείσθησαν. Ὁ δὲ Φωκᾶς κατὰ πᾶσαν μηχανὴν πολιορκήσας πρὸς τευχμαχίαν ἐπιτήθειον τοῖς ἄστεσιν ἐπαγαγῶν, καὶ φοβερὸς φανεῖς τοῖς ἐναντίοις, ὅφ' ἑαυτὸν πᾶν φρούριον τῆς νήσου ἐποίησατο καὶ τὴν μητρόπολιν **106** αὐτὴν Χάνδακα ἐξέπόρθησε, καὶ ἑτέρα τινα πόλιν αἶμα ὑπέκυπτε τῷ αὐτοῦ θελήματι· καὶ τὸν ἀρχηγὸν Κρήτης Κουρούπην καλούμενον ἔχειρῶσατο, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν ἄλλοι πρῶτοι ἄνεμᾶν. Καὶ ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ Φωκᾶς διὰ μηνῶν ἑπτὰ, καὶ τὴν νήσον πᾶσαν τοῖς Ῥωμαίοις ἐποίησεν ὡς τὸ πρότερον, κρατούμενην ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν οὐκ ἔστιν ἔτη ραβδ' ἀπακατεστάθη δὲ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων διὰ τὰ ἀνδραγα-

fecti, præ timore ac metu postea quieverunt aliquandiu, et imperatori Basilio tributa pendere statuerunt.

Exactis annis prope decem, Barbari non desinebant rursus solita sibi facere, sed populabantur insulas atque mittere recusabant promissa imperatoribus tributa. At annis post septuaginta imperator Romanus pater, Basilii Macedonis princeps, classem non contemnendam contra Saracenis Cretonses misit, harum copiarum tum terrestrium tum navalium duce constituto Nicophoro Phoca magistro, eo, qui postea imperavit. Is in Cretam delatus et frequentibus præliis cum Agarenis conflictatus, semper superior discessit; atque Cretonses cum illi resistere non possent, timore percussi, in castella sese abdiderunt. Phocas omnes machinas urbibus expugnandis aptas mœnibus admovit, et incusso hostibus terrore, insulæ castella omnia in potestatem suam redegit, adeoque ipsum ejus caput, Chandacem, expugnavit: cum qua urbe alia quædam oppidula illius se permiserunt arbitrio. Idem cepit principem Crete, Curupem nomine, et dignitate illi secundum Anemancem. Confecit Phocas hæc omnia septem mensium spatium, ac tota insula Romanis, ut ante fuerat, restituta est, ab Agarenis annos 120 possessa. Revocata est virtute Phocæ sub imperium Romanum anno 6568, indictione 8. Phocas, duci-

θήματα τοῦ Φωκᾶ ἐν ἔτει ρετξη', ἰνδικτιῶνος η'. Ὁ δὲ Φωκᾶς στρατηγούς καὶ κυβερνήτας ἐν τῇ νήσῳ καταλιπὼν προστάζει βασιλικῇ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπανίστασθαι, καὶ τοὺς θριάμβους αὐτῷ ἐποίησαν τῆς νίκης. Ἐστάθη δὲ ἡ νήσος αὐτῇ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου τοῦ τυφλώσαντος τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν βασιλείαν λαβόντος, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἐβρέθη. Ἐπειτα μὲν τῶν Ἰταλῶν εἰς πολυμερίαν τὴν μοναρχίαν Ῥωμαίων κληρωσαμένων, καὶ τοῦ μὲν κόμητος Φλανδρίας Βαλδουίνου βασιλέως ἀναγορευθέντος Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ δὲ Ἐνρίκου Δαντούλου δουκὸς Βενετίας, ὅς καὶ αὐτὸς αὐτοτρόπως παρῆν, μερίδα οὐ μικρὰν ἔχειν ἐξ ὅλου πρὸς τὸ ὅλον, ὅσας χώρας τε καὶ τόπους τῶν Ἰταλῶν ἐκτήσατο γένος, τούτων ἔχειν τὸ τέταρτον καὶ τοῦ τετάρτου ἡμισυ, καὶ δεσπότης **107** παρὰ τοῦ βασιλέως τετίμηται· ὁ δὲ Δάβλας πρίγκιψ Πελοποννήσου ἐγένετο, ὁ δὲ Ῥωμανὸς Δελατζιόλης, ὁ ἐκ Φλωρεντίας ὀρμώμενος, χρήματα δαμνείσας τῷ συνδέσμῳ πολλὰ καὶ ἀναλώσας καὶ αὐτοτρόπως παρῶν ἦν, τὴν τῆς Ἀθήνας καὶ Θήβας μερίδα ἐπέτυχεν ἐνέχυρον. Καὶ οἱ Λιγούριοι ἦτοι Γενουδίται ὁμοίως τὴν τῆς Εὐρίπου νήσον καὶ ἑτέρων τόπων μοῖραν ἐνέτυχον ὕστερον δὲ καὶ αὐτοὶ τοῖς Ἑνετοῖς τὴν Εὐβοίαν ἔδωσαν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Βονιφάτιος μαρκίων τοῦ Μοντεφερράτου ἀξιολόγῳ μοίρα τὴν συμμαχίαν ἦν ἐνεγκάμενος καὶ κυβερνήτης παντὸς τοῦ χερσαίου στρατοῦ ἐγνωρίζετο, βῆξ Θεσσαλονίκης παρὰ τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου τετίμηται, καὶ ἡ νήσος αὐτῇ τῆς Κρήτης μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ μοίρᾳ ἐνέτυχεν. Μετὰ δὲ τινα και-

bus et gubernatoribus navium in insula relictis, jussu imperatoris Cpolim rediit ac victoriarum suarum egit triumphos. Mansit insula in potestate Romanorum usque ad imperium Alexii Angeli, qui, excaecato fratre, regnum invasit, ut in principio historiarum nostrarum docuimus. Deinde, cum Itali imperium Romanum in plures partes dividerent, et Balduinus, comes Flandriæ, imperator Cpolitani salutatus est, Henrico Dandulo, Venetorum duci, qui et ipse sua sponte aderat, pars non mediocris de toto regno destinata est: obtinuit enim terrarum locorumque omnium, quæ Itali occupaverant, quadrantem unam et dimidium atque ab imperatore insuper dignitate despotæ ornatus est. Dabulus Peloponnesi princeps declaratus est, Romanus Delatziotes, Florentia oriundus, qui grandem pecuniam læderatis principibus crediderat impenderatque, et nitro præsens aderat, Athenarum et Thebarum tractus pignori accepit. Ligures sive Genuenses Euripi insulam aliarumque regionum particulas sortiti, postea Venetis Eubusam dederunt. Bonifacius, marchio Montisferrati, cum manu non mediocri adjuvisset socios totiusque terrestris exercitus summus dux esset, rex Thessaloniciæ ab imperatore Balduino creatus est et Cretam insulam cum aliis locis propriam accepit, sed mox eam Ve-

ρὸν ἐπεπωλήκει αὐτὴν τῇ τῶν Ἐνστων γερούσι, καὶ οὕτως ἀχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐστὶ.

Καὶ ταύτην τὴν ἱστορίαν τῷ λόγῳ ἠνώσαμεν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ εὐρίσκεσθαι· καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ οἰκοδομὴν ἐπανέλθωμεν.

λε'. Τῷ ς'β' εἴτει, Μαρτίου ιγ', ὁ βασιλεὺς ἀπέσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγγραῶν ὀνομαζομένων· καὶ τῇ ὀγδόῃ Ἀπριλλίου ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν αὐτὸν δὴ **108** τὸν Ἰσθμὸν, οὐπὲρ ἐστὶ τὸ μῆκος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ εὖρος ἐκ μιᾶς θαλάττης εἰς τὴν ἑτέραν ὀργυιαῖς τρισχιλιαῖς καὶ ὀκτακοσιαῖς· τὰ δὲ μᾶκρος ἐκ τῆς χέρσου τῆς Ἑλλάδος ἦτοι τῆς Ἀττικῆς γῆς μετὰ τὸ καταβῆναι τὴν τραχεῖαν ἔδδν τὴν λεγομένην Πλάγιον Κακὸν, ἕως τῆς πεδιάδος κάτωθεν φθάσαι, ἐν ᾧ τόπων ἦν κτισθέντα τὰ τεῖχη ταῦτα τοῦ Ἰσθμοῦ, στάδια τριάκοντα. Ἀπὸ δὲ τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τῆς Κορίνθου τοῦ ὑπὲρ νεφέλας φρουρίου βουνῶν καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τέλος στάδια ὑπάρχουσι πολλά. Ἔοικε δὲ ἡ Πελοπόννησος πλατάνου φύλλῳ εἰς πάντα, τοῦ δὲ φύλλου τὸ κκεῖλος ὁ Ἰσθμὸς ἐστίν. Ἀνέστησε δὲ πύργους ἐν αὐτῷ ἑκατὸν πενήκοντα καὶ τρεῖς. Καὶ ἐν τινι μαρμαρῷ εὗρον γράμματα γεγραμμένα λέγοντα οὕτως· « Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν δοῦλον αὐτοῦ Βικτωρίνον καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας, τοὺς ἐκ Θεοῦ ζῶντας. »

Τῷ δὲ ς'β' εἴτει, μηνὶ Μαρτίῳ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ μετ' αὐ-

netorum senatui vendidit, in quorum hodieque ditione est.

Hanc igitur narrationem libro huic nostro intendendam putavimus; revertamur nunc ad communitationem Isthmi.

35. Anno 6913, die Martii 13, imperator incolumis in portum Cenchrearum pervenit et 8 die Aprilis expurgare et instaurare Isthmum ipsum cœpit, cujus longitudo, sive, ut melius dicam, latitudo ab uno mari ad alterum orgyias ter mille et octingentas patet, longitudo a terra Græca vel Attica, postquam descenderis via aspera, quæ Πλάγιον Κακὸν dicitur, donec in planitiem venias, quo in loco muri illi exstructi erant, stadia triginta; a muris deinde usque ad Corinthi colles arcemque supra nubes eminentem et sinem Isthmi stadia multa sunt. Peloponnesus folio platani simillima est, cujus caulem Isthmus refert. In eo exstruxit imperator turres centum quinquaginta tres. Invenērunt tum in niarmore has litteras insculptas: « Lumen ex lumine, Deus verus ex Deo verò custodiat imperatorem Justinianum et fidelem ejus ministrum Victorinum et omnes Græciæ incolæ qui vitam conformant ad voluntatem Dei. »

Anno 6914, mense Martio, imperator et, qui eum comitatus erat, procerum ordo universus, Cpolim redierunt: quo eodem mense, post illius adventum,

Α τοῦ οὔσα πᾶσα ἡ σύγκλητος, ἐν ᾧ μηνὶ μετὰ τὴν ἀφιξίν αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως ἀπέθανε καὶ ὁ πατριάρχης κύρ Εὐθύμιος· καὶ τῇ κα' τοῦ Μαῖου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγονέει πατριάρχης **109** κύρ Ἰωσήφ ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης. Καὶ τῷ ς'β' εἴτει ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἐν καιρῷ φθινοπώρου, ἐν ᾧ δὲ καιρῷ τὴν Θεσσαλονίκην διερχόμενος τὸν πλαστὸν υἶδν τοῦ Μπαγιαζήτου ἐκείνου τὸν Μουρταρᾶν, διωκόμενον ὄντα παρὰ τοῦ ἀμνηρᾶ Ἀμουράτου τοῦ τάχα ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐπῆρε, καὶ ἀποστείλας εἰς Λήμνον, εἶτα εἰς Μιζιθρᾶν.

Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους λοιμικῆς νόσου γενομένης ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἦτοι ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσῃ, καὶ πανοικί ὄντες ἐν τινι ἄστει τῶν ἐκεῖσε κεφαλατεύοντες ὁ γαμβρός μου Γρηγόριος Παλαιολόγος Μαρμωνᾶς, ἀνὴρ ἀριστος, υἱὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς Μαρμωνᾶ τοῦ κυριεύοντός ποτε τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν, καὶ σὺν αὐτῷ ἡ ἀδελφῆ μου ἡ γυνὴ αὐτῷ οὔσα· καὶ ἐν παιδίῳ αὐτῶν θῆλυ, ὃ εἶχον, ἀπέθανε, καὶ μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῆς θανῆς τοῦ παιδιοῦ ἀπέθανεν ὁ πατήρ, καὶ πάλιν μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας τῆς τούτου τελευτῆς ἐτελεύτησε καὶ ἡ μήτηρ, ἐτι δὲ καὶ ἐξ τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· καὶ δύο ἐξ αὐτῶν μόνοι ἐναπελείφθησαν, καὶ ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶπον ἐν μιᾷ φωνῇ ταῦτα τοῖς ἀθλοῖς μου γονεῦσι· καὶ ἐκ τῆς τσαούτης θλίψεως καὶ ἀπαρामυθῆτου λύπης ἐν ἀσθενείᾳ πεσόντες καὶ σχεδὸν εἰς κίνδυνον θανάτου **110** ἤλθον. Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἤλθεν ὁ γεννήσας με, κάγω εἰς τὴν

excessit e vivis Euthymius patriarcha, in cujus locum die Maii 21 ejusdem anni surrogatus est Josephus, metropolita Ephesi. Anno 6913, autumnali tempestate, imperator Joannes, cum in Peloponnesum profiscens, transiret Thessalonicam, Mustapham, spurium Bajazetis filium, quem Amurates ameras, frater ejus, persequabatur, recepit et in Lemnum indeque Mizithram misit.

Per hiemem ejusdem anni ad Pontum Euxinum sive Mare Nigrum sævientē pestilentia, cum in urbe quadam ejus regionis cum tota familia esset eamque regeret affinis meus Gregorius Palæologus Mamonas, filius magni ducis Mamouz, ejus, qui aliquando Monembasiam cum finitimis oppidis administrabat, et apud eum esset soror mea, ejus uxor, eorum filia, quam unicam prolem habebant, extincta est, et post filioz mortem die septimo obiit pater, rursusque post totidem dies etiam mater mortua est, et præterea sex domestici utriusque sexus, duobus tantum relictis, qui Cpolim profecti, uno ore miseris parentibus meis istum nuntium attulerunt. Hi ex magnitudine calamitatis et dolore solatii impatienti in morbum adeo non levem incidērunt, ut in periculum vitæ venirent. Qua de causa, cum pater meus esset præpeditus, ego cum Thoma principe in Peloponnesum profectus, illius fungēbar officio in cœnatione et cubiculo, quemadmodum

Πελοπόννησον σὺν τῷ αὐθεντοπούλῳ κύρ Θωμᾷ εἰς τὴν αὐτοῦ τάξιν ἦν, εἰς ὑπηρεσίαν ἐπὶ τραπέζης καὶ κελλιώτης αὐτοῦ, ὡς ὠρίσθημεν παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἡτοιμαζόμεθα, καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν πρῶτός μου ἀδελφὸς ἦν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τοῦ βασιλέως, ὁ δὲ μετ' ἐμὲ ἕτερος, ὡς ἐπῆλοσεν ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἀφείς πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς ἀπῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τὴν λεγομένην τοῦ Χαρσιαντίου, ὅπου ἦν καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν διδάσκαλος κύρ Ἰωσήφ, καὶ ἐκεῖσε ἐγένετο μοναχός.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔαρὶ καὶ θέρει λοιμοῦ γεγονότος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Ἄννα ἡ ἀπὸ Ῥωσσίας λοιμῶδες νόση, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Λιβῆς μονῇ.

λς'. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ ςζχς' ἔτους ἐστάλη εἰς Πελοπόννησον ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμᾷ παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ ἐπανέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, κάμῃ εἰς τὸ καλλίον αὐτοῦ προσήγαγετο Μαρτίου ἰς ὑπάρχοντός μου ἐτῶν ἰς' καὶ ἤμισυ, ἐκείνου δὲ τοῦ ἀειμνήστου καὶ μακαρίτου ἐτῶν ἐξήκοντα ὀκτώ ἤμισυ.

111 Καὶ τῷ ςζχς' ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία ἡ τοῦ Μοντεφεράτου μαρκίως θυγάτηρ, καὶ τῇ ἰσ' τοῦ Ἰανουαρίου ἠόλογῆθη αὐτὴν καὶ ἐστέρθη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ, καὶ μεγάλη ἑορτὴ ἐγένετο ἐν τῇδε τῇ στέφει, καὶ ὄντως ἑορτῶν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν πανηγύρεων ἐποίησαν.

λς'. Καὶ τῷ ςζχκ' ἔτει ἦλθεν ὁ ἀμνηστὸς κύριος Κυρίτζης καὶ Μεσμέτης, ἵνα διὰ τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως διέλθῃ εἰς τὴν ἀνατολήν· καὶ ἐπρομαθητεύθη παρὰ τῶν κατασκόπων ὅτι ὑπήγεν ἵνα τὰ τῆς ἀνατολῆς διορθώσῃ, καὶ ἐν τῷ ἐπανεῖθεῖν αὐτὸν κατὰ νοῦν ἐλογίζετο ἐλθεῖν κατὰ τῆς πόλεως, ὡς ἐμελέτα. Πάντες οὖν οἱ τῆς βουλῆς τοῦ βασιλέως οἱ ἐμπιστευθέντες τὸ μυστήριον, ἄρχοντες καὶ ἐκ τῶν ἱεριομένων, παροξύνοντες ἐβούλευον τῷ βασιλεῖ ἵνα πιᾶσῃ αὐτόν· ἐκείνος δὲ οὐκέτι κατεπέστη λέγων· « Οὐκ ἀθετῶ τοὺς ὄρκους οὓς πρὸς ἐκείνον ἐποίησάμην, εἰ καὶ ἂν ἐθεβαιούμην ὅτι ἔλθῃ καθ' ἡμῶν, μέλλει νικῆσαι καὶ αἰχμαλωτεύσει ἡμᾶς. Εἰ δὲ πάλιν ἐκείνος ἀθετήσῃ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ, πρὸς θεὸν τὸν περισσοτέρως ἐκείνου δυνάμενον τὰ πάντα ἀνατίθῃμι. » Δι' ἣν αἰτίαν οὐδὲ τινα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔστειλεν εἰς συνάντησιν τῷ ἀθεταί, εἰ μὴ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας, Δημήτριον τὸν Λεοντάρην, Ἰσαάκιον τὸν Ἀσάνην καὶ Μανουὴλ τὸν πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνὸν μετὰ πολλῶν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ὁρωσίων βασιλικῶν. Καὶ συναντήσαντες αὐτῷ 112 περὶ τὰ Κουτούλου ἦλθον μετ' ἐκείνου ἕως τοῦ διπλοῦ κίονος· καὶ δι' ὅλης τῆς ἰδοῦ ὠμίλει ὁ ἀμνηστὸς μετὰ τοῦ Ἀσάνου. Ἐκεῖσε περὶ τὸν διπλοῦ κίονα εὐρέθη καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν τινὶ τριήρει, ἔχοντες καὶ ἑτέραν ἡτοιμασμένην βασιλικῶς, ὅπως δι' αὐτῆς διέλθῃ ὁ ἀμνηστὸς. Ἐμὲ δὲ οὖν ὁ ἀμνηστὸς ἐν τῇδε τῇ τριήρει, πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ θαλάσῃ χαιρετισθέντες ἠσπάσθησαν, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ τριήρει ὦν· καὶ ὀμιλοῦντες ἦλθον ἄχρι τῆς Ἀσίας ἥτοι τῆς ἀνατολῆς πέραν, ὅπου τὰ νῦν Σκούταρι ὀνομάζεται, πρότερον δὲ Χρυσόπολις. Ἐκεῖνος μὲν ἐξελεύσας τῆς τριήρεως εἰσῆλθεν εἰς τὰς σκηνὰς ἥτοι παρεμβολὰς τὰς αὐτῷ προετοιμασθεί-

Jussi ab imperatore, patre ejus, et parati eramus. Frater meus nati maximus in Peloponneso erat cum imperatore, et alter, me minor, cum morte occubissent ejus fratres, relictis patre et matre et fratribus, in monasterium abditus, quod dicitur Charisianitæ, ubi etiam verus ille magister Josephus versabatur, monasticam vitam agebat.

Vere et æstate pestilentia Cpoli grassante, Anna dominæ, e Rossis oriunda, obiit et sepulta est in monasterio Libis.

36. Principio autem anni 6926, ab imperatore patre Thomas princeps juvenis in Peloponnesum nisus est. Quo quidem tempore Cpolim rediit imperator, ejus pater, et me in cubiculum assumpsit Martii die 17, annos natum sedecim et dimidium, cum ipse ille æternæ et beatæ memoriæ vir sexagesimum octavum cum dimidio ageret.

Anno 6927, mense Novembri, Cpolim venit dominæ a Sophia, filia marchionis Montisferrati. Eam die Januarii 19 solemnî cæremonia duxit inauguratusque est in æde S. Sophiæ imperator Joannes; quæ inauguratio summam habuit festi diei celebritatem fuitque revera solemnem et panegyricis panegyrium.

37. Anno 6928 adfuit ameras Cyrizæ Mehemetes, per Cpolim in Asiam profecturus. Prænuntia-

tum autem fuerat ab exploratoribus, eum orientem ordinatum advenire atque in reditu urbem invasurum. Omnes igitur consiliiarii imperatoris, quibus creditum est hoc secretum, principes et ecclesiastici suadebant magnopere, ut comprehenderet ameram. At ille renuens: « Non violarem, inquit, quod illi dedi, jusjurandum, etiamsi cum nos adorturum devictosque servituti addicturum esse certo scirem. Si ipse violarit sacramentum, cuncta Deo committam, qui est illo potentior. » Nullum tamen e filiis impio isti obviam misit, sed optimates quosdam, Demetrium Leontarim, Isaacum Asanem et Manuelem Cantacuzenum protostratorem cum multis ducibus et militibus muneribusque regiis. Circa Cutilum obvii facti, prosecuti cum sunt ad duplicem columnam: quo toto itinere sermonem ameras conferebat cum Leontari. Illic etiam imperator et ejus filii in triremi aderant, cum alia triremi cultu regali ornata, qua Mehemetes veheretur. Eam postquam conscendit ameras, vicinam se in mari consalutarunt, in sua quisque triremi vecti. Itaque inter colloquendum ad Asiæ seu orientis littus pervenerunt, ubi urbs est, quæ prius Chrysopolis, nunc Sentari dicitur. Ibi ameras e triremi egressus, in tentoria sive tabernacula sibi parata concessit; imperator cum filiis in triremibus edebat ac bibebat.

σας, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἔσαν τῶν τριήρων ἡσθιον καὶ ἐπινον, καὶ ἀποστολὰς τροφίμους εἰς πρὸς τὸν ἕτερον ἀπέστειλλον. Περὶ οὖν τὸν ἔσπερινον ὁ ἀμηράς ἐφιπποῦσεν ἀπῆλθε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς περὶ τὴν Νικομήθειαν φεροῦσης, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον οἴκαδε.

λη'. Τῷ δὲ ἑαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψας ὁ ἀμηράς εἰς τὴν δύσιν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιούπλευας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀνθριανούπολιν · ὁ δὲ βασιλεὺς ἐτοιμάσας τὸν Λεοντάρην Δημήτριον πρὸς ἐκείνον ἀπέστειλεν, ἵνα περὶ τῶν προμελετωμένων μάθῃ καὶ αὐτῷ προμηνύσῃ, ὃν καὶ ἐλέγξῃ **113** περὶ τῆς καλῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς ἣν πρὸς ἐκείνον ἐπεδείξατο καὶ περὶ τοῦ περάματος καὶ διὰ τοῦ τοιούτου πρέσβυτος, καὶ πρόσωπον λέγω καὶ τὰ δῶρα ἃ προσεκόμισεν αὐτῷ. Ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἀμηράς μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης πολλῆς ἐδέξατο τὸν τοιοῦτον. Καὶ τέλος εἶπεν αὐτῷ ὁ ἀμηράς ὅτι ἀσθενῶν εἶχε τινὰς ἡμέρας, καὶ μετὰ τὸ ὑγιᾶναι αὐτὸν ὁμοῦ συναυλίσσονται καὶ συνομιλήσουσιν. Ἐκείνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐζῆν ἐξιμέτρησε. Καὶ οἱ τοῦ παλατιοῦ αὐτοῦ βουλευφῆροι οὐκ ἀπεκάλυψαν τὸ συμβᾶν τῷ Λεοντάρει · ἀλλ' ἐν τῇ σκητῇ αὐτοῦ ἦν, τάχα θαυμάζων πῶς οὐ προσεκαλεῖτο αὐτὸν ὁ ἀμηράς, ὅπως καὶ τὰς δουλείας αὐτοῦ ἀκούσῃ. Κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν ὥραν τούτου τὸν θάνατον μαθὼν πολλοὺς γραμματοκομιστὰς ὁ Λεοντάρης ἀπέστειλεν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ ἐδυνήθησαν ἀπελθεῖν διὰ τὸ εἶναι κλεισμένους τὰς θύρας φεροῦσας ὁδοῦ εἰς τὴν πόλιν. Καὶ οὕτως ἡμέρας πλείσται παρήλθον, ἄφ' οὗ δὴ τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπεκαλύφθη μυστήριον, καὶ θροῦς μέγας ἐγένετο καὶ βουλή καὶ μελέτη, καὶ πολλοὺς ἐλέγχους ὁ βασιλεὺς

ἔλαθε παρὰ τῶν συμβουλευσάντων αὐτὸν ποτε ἵνα πιάσῃ αὐτόν · εὐρίσκατο δὲ τότε ὁ βασιλεὺς δι' αἰτίαν λοιμοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Περιβλέπτου. Μόλις οὖν δι' ἄλλης ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Μεσημβρίαν ἀπαγοῦσης ποτὲ ἔστειλεν ὁ Λεοντάρης δρομέα, καὶ ἐκείθεν διὰ θαλάσσης ἐλθὼν ἐκομίσαστο γραφὴν περὶ τοῦ θανάτου **114** τοῦ ἀμηρά · καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ · « Ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωτὶ ἀγαλλίσις. » Καὶ ἰδοὺ ἔπεσον εἰς ἑτέραν βουλήν καὶ μελέτην, πότερον ἔχειν μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτου ἀγάπην καὶ παραχωρήσασιν εἰνα· αὐτὸν αὐθέντην, ὡς καὶ τὰ ὀρκωμοτικὰ αὐτοῦ διαλαμβάναν, ἢ ἵνα φέρουσι τὸν Μουσταφᾶν ἀπὸ τῆς Μιζιθρᾶν καὶ καταστήσασιν αὐτὸν αὐθέντην εἰς τὴν δύσιν, καὶ ὁ Ἀμουράτης ἔσεται ἐν τῇ Ἀσίᾳ αὐθέντης, τοῦ μὲν βασιλέως καὶ πατρὸς τοῦ πρώτου βουλευομένου καὶ κρινόντος δικαίως ἐκ πολλῶν αἰτιῶν ἵνα ὁ Ἀμουράτης αὐθέντης γένηται, τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ Δημητρίου ἵνα ποιήσασιν τὸν Μουσταφᾶν, λέγοντες ὅτι εἶδεν αὐτοῖς καὶ τὴν Καλλιούπολιν. Μόλις δὲ ποτε οἶονεῖ κατὰ παραχώρησιν ὁ βασιλεὺς δέδωκεν ἐξουσίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ λέγων · « Ἐγὼ γὰρ εἶμι, υἱέ μου, γέρων καὶ ἀσθενῆς καὶ ἐγγὺς τοῦ θανάτου · τὴν οὖν βασιλείαν καὶ τὰ αὐτῆς δέδωκά σοι, καὶ πρᾶξον ὡς βούλει. » Ἐν δὲ τῷ Σεπτεμβρίῳ μηνὶ τοῦ ς' τοῦ ἔτους μετὰ πλείστων τριήρων ἀπῆλθεν εἰς τὴν Καλλιούπολιν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἄγων οὖν αὐτῷ καὶ τὸν ἀμηράν Μουσταφᾶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, καὶ αὐθέντην ἐξέβαλεν εἰς τὴν δύσιν. Καὶ ἡ Καλλιούπολις προσεκύνησεν αὐτόν · καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως τάχα κατὰ τὰς ὑποσχίσεις, ἀπε-

bat : atque invicem sibi partes delicatas mittebant. Sub vesperam ameras, equo insidens, et qui eum comitabantur, Nicomediam versus abierunt, imperator cum filiis domum discessit.

38. Vere ejusdem anni revertens ameras in occidentem, via quæ trans Calliopolim ducit, Adriam profectus est. Imperator ad eum expedivit Demetrium Leontarum, ut, quæ inisset consilia, cognosceret sibi que renuntiaret, eumque de gratia et honore, quæ ei præstitisset, et de transvectione moneret, legatus tum personæ dignitate, tum donorum, quæ afferret, amplitudine insignis. Excepit eum admodum et honorifice et amice ameras, tandemque ei dixit, ægrotare se dies jam aliquot : postquam convaluisset, sermonem se collaturus esse. At post diem tertium vitam posuit. Consiliarium ejus palatini, quod evenerat, non aperuere Leontari, qui in tentorio suo debebat, mirans, cur non vocaretur ab amera ad explicandum ei legationis consilia. Ipsa autem hora, qua eum obisse cognovit, tabellarios complures ad imperatorem misit, qui tamen, quoniam viæ, quæ Cpolim ferebant, clam præclusæ erant, eo pervenire non potuerunt. Itaque multi dies effluxere, ex quo arcanum invadendæ urbis consilium patuit, tumultusque ingens exortus est, multaque deliberatio et sollicitudo erat, et ve-

hementer reprehensus est imperator ab iis qui ameram comprehendendum esse olim suserant. Versabatur tum imperator pestis vitandæ causa in monasterio Peribleptæ. Vix tandem alia via, quæ Mesembriam ferebat, Leontaris mittere potuit cursorem, qui inde per mare profectus, litteras de obitu ameræ attulit : atque comprobatum est eo die dictum illud : « Vesperi fletus erit, et mane lætitia. » En autem, ad aliam curam conversi sunt et consultationem, utrum cum filio ejus Amurate amicitiam inirent eumque sinerent principem esse, quemadmodum sane ejus exigebant sacramenta, an Mustapham, Mizithra reductum, in occidente principem constituerent, Amurates princeps esset in oriente. Imperator pater, qui primus sententiam dixit, multis de causis æquum judicabat, ut penes Amuratem rerum summa esset, filius autem ejus et Demetrius Cantacuzenus, ut Mustaphas princeps fieret, quod is Romanis dedisset Calliopolim. Tandem, licet ægre, imperator filio agendi, quod vellet potestatem concessit his verbis : « Fili mi, ego senex infirma valetudine et morti propinquus sum : itaque tibi trado imperium et quæ ad id pertinent : facito, quod placuerit. » Mense Septembri anni 6929 multis cum triremibus Calliopolim venit Joannes imperator, Mustapham e Peloponneso secum

κρίναντο **115** πάντες οἱ Τούρκοι λέγοντες, ὅτι ἐγγύς τῆς πίστεως ἡμῶν ἡ Καλλιούπολις ἐστὶ καὶ μεγάλη τις εὐλάβεια, ἐπεὶ ὁ πρῶτος τόπος ὃν ἐλάβομεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐστὶ τοῦτο τὸ φρούριον, ἐνθα καὶ τὰς τῆς ἡμῶν πίστεως προσκυνήσεις καὶ τὰ λοιπὰ πρῶτον ἐποιήσαμεν εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης μέρη, καὶ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν κατὰ τὸν ἡμέτερον κορὰν δοῦναι αὐτήν. Ἀλλὰ δώσωμεν ὅμιν ἑτέρους τόπους καὶ χώρας ἀντ' αὐτῆς. Ἔτι καὶ ὁ Ἀμουράτης ἐκ τῆς ἀνατολῆς διὰ πρέσβων πολλὰ ἔτασσα τοῖς Ῥωμαίοις, δεόμενος ἵνα μὴ γενέσθαι τὸν Μουσταφᾶν αὐθέντην βοηθῶσιν· οἱ δὲ ἡμέτεροι ἰτὰ ἐναντία φρονούντες οὐδὲν ἀπεκρίναντο. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ μεγάλῃ μπετής Μπαγιαζήτης διαρχόμενος διὰ τοῦ ἐπάνω στενοῦ εἰς τὴν δύσιν, ἀνὴρ χρήσιμος καὶ πρακτικὸς ἐν πολέμοις· καὶ βιζήτις ὢν τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀμουράτου, ὃς τὴν Ἀγκυραν ἐκέκτητο εἰς κεφαλᾶτικον, βουλόμενος, εἰ δυνατόν ἦν, κρατῆσαι εἰς τὴν τοῦ Ἀμουράτη ἐξουσίαν, τὴν δύσιν δηλονότι. Καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πάλιν ἐξεληθόντος ἐκ τῆς Καλλιούπολεως, διήρχετο κατ' αὐτοῦ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν. Καὶ συναντηθέντες πύλλεμος ἐγένετο, καὶ ὁ Μπαγιαζήτης ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ νικηθεὶς καὶ πιασθεὶς ἀπεκτάνθη, καὶ τὴν εἰς τὴν δύσιν πᾶσαν ἀρχὴν τῶν ἀσεβῶν ἐκυρίευσε. **116** Καὶ πάλιν ἐπιστρέψας ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν Καλλιούπολιν τῷ αὐτῷ ἔτει, καὶ περάσας εἰς τὴν ἀνατολὴν κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτη εἰς Προῦσαν εὐρισκομένον, ἠτηθῆεις ἐπανέστρεφεν εἰς τὴν δύσιν. Καὶ τῷ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους διήλθε καὶ αὐτὸς ἴδῃ ὁ Ἀμουράτης· μετὰ Λιγυρικῶν ἦτοι Γενουιτῶν νηῶν, καὶ

διώξας τὸν θεῖον αὐτοῦ καὶ καταλήψας ἀπέκτεινε· Ψευθέντες δὲ τὰς ἐλπίδας, ἃς ἠλπίζον ἔχειν, διὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουσταφᾶ οἱ βασιλεῖς [οἱ] εἰς ταράχην λογισμῶν καὶ φόβον ἐπέπεσον διὰ τὴν ἐχθρὰν ἣν ἔδειξαν κατὰ τοῦ Ἀμουράτη, ζητούντες τρόπον καὶ αἰτίαν ἵνα, εἰ δυνατόν ἦν, εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἀναμέσον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ῥωμαίων γενήσεται· καὶ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἀμηρᾶν πρέσβεις Δημήτριον τὸν Καντακουζηνόν, Ματθαῖον τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν γραμματικὸν Ἀγγελον τὸν Φιλομμάτην. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς μαινόμενος ἦν τῷ θυμῷ κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς δι' αἰτίας ἃς εἴπομεν· καὶ εὐθύς ὡς εἶδεν αὐτοὺς, προστάξας ἐν εἰρκῇ ἐξοφωμένην δεσμίους ἔθετο, καὶ ἀσφαλῶς ἐπείσθη καλεῖσθαι.

λθ'. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, τῇ ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου, τῷ ς' ἔτει ἀποστειλάς ὁ Ἀμουράτης διὰ τὸν Μιχάλαμπεη, καὶ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν πολιορκῶν αὐτήν. Καὶ τῇ ε' τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ αὐτὸς ὁ ἀμηρᾶς μετὰ **117** πλήθους στρατοῦ, ἔχων σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς ἀποσταλέντας πρὸς αὐτὸν πρέσβεις δεσμίους. Καὶ τῇ κβ' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐπολέμησεν αὐτήν δὲ τὴν πόλιν πολέμῳ καθολικῷ. Καὶ τῇ ε' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ς' ἔτους ἀπῆλθεν ἀπρακτὸς ἀπὸ τῆς πόλεως, Θεοῦ βοηθεῖα. Καὶ τῇ λ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν ὁ Μουσταφᾶς· ὁ τοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτη ἀδελφός, καὶ διεσθῶν τὴν πόλιν ἔπεσεν ἔξω εἰς τὸν αὐθεντικὸν περιβόλον, καὶ ἐπὶ τὴν αὐριον τῇ α' τοῦ Ὀκτωβρίου ἦλθε προσκυνῆσαι τὸν βασιλέα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Καὶ τῇ οὕτῃ ἡμέρᾳ τὸ ἄριστον ἐπῆλθε τῷ βασιλεῖ τὸ τῆς ἡμιπληξίας νόσημα, ὃν ἰδόντες οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας

ducens, quem in occidente principem constituit. Coluit quidem Joannem ea civitas, sed cum post dies aliquot requireret eam, ut pactum erat, imperator, Turcæ omnes responderunt, ipsorum sacris addictam esse Calliopolim, et magna se astringi religione, siquidem primus locus, quem obtinissent in Europa, hoc oppidum esset, in quo primo inter omnia Europæ oppida religionis suæ auspicia et reliquas cæremonias fecissent: unde non liceret per eorūnem, eam urbem dare Romanis. Durosos se illis esse hujus loco alia oppida ac regiones. Interim Amurates ex oriente per legatos multum instabat Romanis orabatque, ne Mustapham ad principatum proveherent. At nostri, ut qui contraria sentirent, nihil responderunt. Circa initium hiemis ejusdem anni beglerbegus Bajazetes, vir strenuus et bello exercitatus, idemque vezires patris Amuratis et præfectura Ancyræ auctus, per superiores fauces in Europam transiit, eam, si posset, in potestatem Amuratis redacturus. Mustaphæ, qui Calliopoli exierat, ad Adrianopolim obviam fit. Pugna commissa, Mustaphas Bajazetem vincit captumque obtruncat, et universo Turcarum in occidente imperio potitur. Eodem autem anno Mustaphas Calliopolim reversus, susceptaque adversus Amuratem, qui Prusæ erat, expeditione in Asiam, victus in occidentem rediit; et æstate ejus anni patrum Amu-

rates cum Ligurum sive Genuensium navibus persecutus est, comprehensumque interemit. Jam morte Mustaphæ spe sua delusi imperatores, turbati ac sibi metuerē cōperunt, propterea quod hostilem in Amuratem animum prodidissent. Itaque modum et occasionem quærebant, qua concordia et amicitia inter Turcas et Romanos conciliaretur, miseruntque ad ameram legatos Demetrium Cantacuzenum, Matthæum Lascarium et Angelum Philommatem grammaticum. Amaras, ira incensus adversus Romanos propter eam, quam significavimus, causam, ubi primum legatos vidit, victos in obscurum carcerem detrudi diligententerque custodiri jussit.

D 39. Ineunte æstate, octavo die Junii, anno 6930, misit cum exercitu Michalbegum Amurates, clausitque et obsedit Cpolim. Die ejusdem mensis decimo quinto ipsemet cum magnis copiis accessit, legatos in vinculis adducens, et die vicesimo secundo mensis Augusti urbem universis viribus oppugnavit. Die tandem sexto Septembris anni 6931 Dei gratia re infecta ab urbe recessit. Ejusdem mensis die tricesimo Mustaphopulus, Amuratae frater, per urbem profectus, in septem Dominicum pervenit, et proximo die, qui fuit primus Octobris, ad imperatorem et filios ejus adorandos accessit. Eodem die post jentaculum imperator hemplexia cor reptus est: quem Turcæ Asiani mirabundi dice-

Τούρκοι ἔλεγον θαυμάζοντες ὅτι ὁμοίως τῷ τῆς αὐ-
τῶν πίστεως προφήτῃ Μαχουμέτῃ ἐστὶ τῆ θεωρίᾳ,
ὡς ποτε καὶ ὁ Μπαγιαζήτης· ὁ καὶ ἐθρῶ; αὐτοῦ περὶ
τούτου εἶρηκε· « Καὶ ὅστις οὐκ οἶδεν τὸν βασιλέα,
ἀπὸ μόνης τῆς θεωρίας αὐτὸν λέξῃ εἶναι βασιλέα. »
Ὁ δὲ Μουσταφῶπουλος· πλημμελήσας πλείσταις ἡμέ-
ραις ἐν τῇ πόλει ἔνεκεν τοῦ τῷ βασιλεὶ συμβάντος
τέλος ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σηλυμβρίας, καὶ μὴ διατρι-
ψας ἐκεῖσε ἐπανάστρεψεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ διελθὼν
ἀπῆλθεν εἰς τὴν Προῦσαν. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἐπῆλθε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ εἰς
τὴν Ἀσίαν, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτὸν προδοσίᾳ τῶν
ἰδίων αὐτοῦ.

μ'· Τῷ δὲ Μαίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐάλω τὸ
Ἐξαμίλιον **118** ἦτοι ὁ τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμὸς
ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη, καὶ πολλοὶ τῶν Ἀλβανιτῶν ἀπε-
κτάθησαν. Καὶ τῷ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐφυγεν
ὁ αὐθεντοῦπος κύρ Δημήτριος μετὰ Ἰλαριῶνος
Δόρια καὶ Γεωργίου Ἰζαοῦλ γαμβροῦ τοῦ αὐτοῦ Δόρια,
καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Γαλατᾶν, ἵνα ὑπάγῃσι πρὸς τοὺς
Τούρκους· καὶ πάλιν οὐκ ἀπῆλθον, ἀλλ' εἰς τὴν Οὐγγα-
ρλίαν. Καὶ τῇ ιε' τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ς'ζ'λβ' ἔτους,
δέδωκε ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης εἰς τὴν Οὐγγαρίαν,
ποιήσας δεσπότην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν αὐθεντό-
πουλον κύρ Κωνσταντῖνον, καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς
τὴν πόλιν ἀντ' αὐτοῦ. Τῇ δὲ κβ' τοῦ Φεβρουαρίου
μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιήσαμεν ὀρκωμοτικὴν ἀγά-
πησιν μετὰ τοῦ ἀμῆρᾶ Ἄμουράτη, καὶ τότε τοὺς
πρέσβεις ἠλευθέρωσε. Τότε οὖν αὖθις ἀπῆλθομεν
πρέσβεις, Λουκάς ὁ Νοταρᾶς ὁ καὶ ὑστερον μέγας
δοῦξ γενόμενος καὶ ὁ Μελαχρηνὸς Μανουὴλ καὶ ἐγώ,

Α δι' αἰτίας τοιαύτης, ὅτι ὁ μὲν Μελαχρηνὸς καὶ ἄλλο-
τέ ποτε προαπῆλθε πρὸς τὸν ἀμῆρᾶν καὶ ἔγνω ὅτι
ἐμελλε γεννηθῆναι ἡ ἀγάπη, ὁ δὲ Νοταρᾶς ἵνα τελέσῃ
αὐτὴν ὡς χρήσιμος καὶ καλὸς, ἐγὼ δὲ ὡς παρὰ τῆς
ἀγίας δεσποίνης τῆς συγγενοῦς τοῦ ἀμῆρᾶ ἐκ τῆς
μητρὸς αὐτοῦ ἀποσταλαίς· καὶ εἴ τι ἂν δεήσῃ, γρά-
ψω καὶ διὰ ὑφειλτῶν γραμμάτων πρὸς τε τὸν γη-
ραὶον βασιλέα καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα
κύρ Ἰωάννην εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εὐρισκόμενον. Ἐν
δὲ τῷ τέλει τοῦ Ὀκτωβρίου **119** τοῦ ς'ζ'λγ' ἔτους
ἐπενήλθεν εἰς τὴν πόλιν διὰ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὴν
Ἰατρον ποταμὸν κατεργουμένου ἐν χώρᾳ τινὶ Κελλίῳ
ἐπονομαζομένῳ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης, ἀπελθου-
σῶν τριήρων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐκεῖσε·
προέπεμψε γάρ ἀπὸ Οὐγγαρίας ἀνθρωπον ἀλλόγλωσ-
σον καὶ ἀλλογενῆ τοῦ ἔλθειν διὰ ξηρᾶς μετὰ πιττα-
κίου ὑφειλτοῦ, ὃς ἐλθὼν ἐζήτηε ἰδεῖν τὸν βασιλέα
λέγων ὅτι ἀνάγκη ἦν αὐτῷ εἶδέν αὐτὸν καὶ ὁμιλήσαι
σὺν αὐτῷ. Ἀπεκον· πῶς ἐδύνάτο τοιοῦτον ἀνθρω-
πον ἰδεῖν βασιλέα ἀσθενῆ; κατὰκοίτος γάρ ἦν, καὶ
μόνος πρὸς μόνον ἦθελεν συνᾶραι λόγον. Πολλῶν οὖν
λόγων δαπανηθέντων ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἀνθρωπον
δύο τῶν σεκρέτων σὺν ἐμοί, καὶ εἶπον αὐτῷ· « Ἡ
εἰπέ δ' βούλει τῷ παρόντι, » δεῖξαντες ἐμὲ, « ἡ ἀπε-
λθε ἔνθα βούλει, » ἠνείκα παραλαβῶν με κατ' ἰδίαν
δέδωκέ μοι χάρτην ὑφειλτῶν, ὃς δεδήλωκέ μοι ἔτι
δὲ πέθην καὶ πότε ἐξῆλθεν. Ὡς δὲ διώρθωσα τὸ
ὑφειλτὸν καὶ ἀπῆλθον ἀναγνῶναι τοῦτο, ἀνέφε-
ρον ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν, ἐπεὶ χαρίεντα ἐμελλον
μηνύεσθαι διὰ τῶν ὑφειλτῶν. Ἐκεῖσε καὶ τῆς δε-
σποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς, τοῦ

bant specie simillimum esse auctori religionis suae
Mahometi; quoniam admodum aliquando ejus hostis
Bajazetes de eodem affirmavit: quicumque non nos-
set imperatorem, enim tamen ex solo aspectu imperato-
rem illum esse intellecturum. Mustaphopulus per dies
multos propter casum imperatoris flagitiis in urbe
designatis, postremo Selymbriam usque abiit, sed
inde statim Cpolim reversus, Prusam se contulit.
Vere hujus anni frater ejus in Asia adversus eum
profectus est proditumque a suis morte multavit.

40. Mense Maio ejusdem anni captum est a Tu-
rachane Hexamilium sive Isihmus Peloponnesi, ac
multi ex Albanis occisi sunt. Aestate sequenti prin-
ceps Demetrius cum Hilarione Doria et hujus ge-
nero, Georgio Hizaulo, profugus Galatam venit, ut
ad Turcas abirent: ad quos tamen non venerunt,
sed in Hungariam profecti sunt. Die decimo quinto
Novembris, anno 6932, imperator Joannes in Hun-
gariam transiit, despotam facto et in urbe relicto
fratre Constantino, qui suum interim locum tene-
ret. Die vicesimo secundo Februarii ejusdem anni
amicitiam sacramento firmavimus cum Amurate
amera, qui legatos jam liberos dimisit. Tum rursus
legati missi sumus, Lucas Notaras, qui postea ma-
gnus dux factus est, Manuel Melachrenus et ego,
propterea quod Melachrenus jam prius ad ameram
venerat pacemque esse conventuram cognoverat, Na-

taras ad perficiendam eam in primis utilis et idoneus
esse videbatur, et ego a sancta despœna, quæ a ma-
terno genere ipsi ameræ cognata fuit, missus eram,
cui etiam hoc munus datum est, ut, si quid opus
foret, litteris id consignatam ad imperatorem senem
et filium ejus, Joannem imperatorem, in Hungariam
perscriberetur. Exeunte autem Octobri mense anni
6933, per regionem, cui Cellii nomen est, ad Istrum
fluvium pertinentem, imperator Joannes in urbem
reversus est, missis illic Cpoli triremibus. Præmi-
serat enim ex Hungario Joannes hominem peregrin-
um et peregrina utentem lingua, qui cum tabella ob-
signata terrestri via in urbem proficisceretur. Is, ubi
advenit, imperatorem videre cupiebat, affirmans, ne-
cesse esse, ut videret eum et eum eo colloqueretur.
At enim quo pacto fieri poterat, ut imperatorem,
qui ægrotus decumbebat, iste homo conveniret et
solus, id quod volebat, cum eo conferret sermonem?
Itaque, cum multum esset disceptatum, missi ad
eum sunt mecum duo viri imperatori a secretis,
qui ita eum compellarunt: « Aut aperi, quid velis,
huic viro » (me autem demonstrabant), « aut abi,
quo libet. » Sic tandem seducto mihi litteras tra-
didit obsignatas, e quibus didici, unde et quo tem-
pore Joannes discessisset. Deinde cum abissem ad
recitandas eas, præmium me expectare signifi-
cavi, ut qui lætum nuntium essem allaturus. Con-

δεσπότης ἀπόντος εἰς τὸ κυνήγιον, κἀγὼ ἀνέγνωσα ἅ τὸν χάρτην, καὶ ἀκούσαντες ὅτι ὕψαινε καὶ ἐμελλεν ἐλθεῖν καλῶς εἰς τὰ περὶ τὴν μεγάλην Βλαχίαν, καὶ ὅπως ἀπέλωσαι τριήρεις εἰς τὸν τόπον τὸν ἐπονομαζόμενον Κελλίον **120** καὶ ἄρασαι αὐτὸν φέρωσι, ἐχάρησαν λίαν. Καὶ μετὰ μικρὸν κελύσας ὁ βασιλεὺς τὸν ἱματοφύλακα, ἔδωκέ μοι καθάδιον μολιθὸν χιμουχάν μετὰ βαρεοκοιλίας ἐνδεδυμένον καὶ χρυσοῦ κεντηγάριον, ἔτι δὲ καὶ τὸν κάλλιστον γλωσσόκομον τὸν μέγαν καὶ ὠραῖον, ὃν πέρ ποτ' ἐμοῦ ἐζήτει· εἶχε γὰρ ὁδε ὁ γλωσσόκομος ἔνδον λάφυρα δεξιά θέα; πολλὰ καὶ καλὰ καὶ ἕτερα εἶδη θαυμάσια, ἅπερ ἐδώθησαν ὑστερον μετὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἔνθεν ζωῆς, τὰ μὲν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἁγίας ψυχῆς αὐτοῦ. Τοῦτον γάρ τὸν ὠραῖον καὶ θαυμαστὸν γλωσσόκομον ἀπὸ καιροῦ ὠρέχθη αὐτὸν· διὸ ἔδοξέ μοι ζητῆσαι τοῦτον, δεόμενος· τῷ βασιλεὶ· ὁ δὲ ἀπεκρίνατό μοι ὅτι· Αὐτὸς ὁ γλωσσόκομος ὄπῃρχεν τοῦ πατρός μου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς οἶδας, εἶχε πολλὰ καλὰ λάφυρα καὶ λίθους πολυτίμους καὶ ἕτερα πλείεστε βασιλικὰ εἶδη, πλείονα ὢν οἶδας. Ἐγὼ δὲ πάλιν θέλω δωρησασθαι αὐτὸν τῷ βασιλεὶ τῷ υἱῷ μου, ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχη κίκενος μετὰ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ τὰ ἐκτουτοῦ. Καὶ ἀπέπεμφέ με· καὶ τότε διὰ τὰς χρηστὰς ἀγγελίας, ἃς ἐκόμισα αὐτῷ, προσέταξεν ἵνα λάβω τὸν εἰρημένον γλωσσόκομον, ὃν καὶ ἔσηκα μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ εὐχῆς πλήρη πολλῶν χρησίων καὶ τιμίων πραγμάτων τούτου τοῦ ματαλοῦ βίου, κελύσασα ἔτι καὶ **121** ἡ

sidentes ibi imperatrix et filia ejus, absente venandi causa imperatore, cum ego litteras prælegissem, magnam ex iis voluptatem perceperunt, quippe e quibus discerent, Joannem bona uti valetudine et in magnam Blachiam profecturum esse atque cupere, ut in regionem, Cellium quæ appellatur, mitterentur triremes, quæ se reciperent et in urbem reducerent. Ac brevi post imperator præfectum vestimentorum donavit mihi vestem sericam egregiam et centenarium auri, atque arcam insuper vestiarum amplam et mire pulchram, quam olim mihi recusaverat. Continebat enim ea arca multam suppellectilem visu dignam et præclaram, aliasque res mirabiles, quæ deinceps post obitum imperatoris partim filiis ejus donata, partim ob salutem beatæ ejus animæ sacrificata sunt. Hujus igitur arcæ egregiæ et plane mirabilis cum diu flagrassem desiderio, visum est mihi ab imperatore eam expetere. At ille ita respondit: « Fuit ea arca imperatori, patri meo, qui, ut nosti, multa præclara opera, lapides pretiosos aliaque regia ornamenta plura, quam credas, in ea asservabat. Ego eam rursus imperatori, meo filio, donabo, ut is quoque ex votis tum suis tum meis in eadem res suas asservet. » Ita dimisit me. Tum autem propter lætos, quos ei attuleram, nuntius imperavit, ut traderetur mihi ista arca, quam cum pio ejus voto rebus utilibus et in hac inani vita laudatis repletam: cecepi. Similiter imperatrix vestem sericam exi-

δέσποιναι ἵνα σηρικὸν ἔνδυμα προσφέρωσί μοι καλὸν πράσινον καὶ νομίσματα πεντήκοντα, ἢ εἰ νέα δέσποινα μνησασά μοι ὅτι τὸ δεῖνα αὐτῆς ἔνδυμα ἔσηται τῇ ἐμοῦ συνεύῃ, ὅταν γυναικί συναρμοσθῶ, καὶ χρυσίνοι τεσσαράκοντα.

Τῇ δὲ κα' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους κεκοιμηταὶ ὁ ἐν τῇ μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀοιδίμος καὶ εὐσεβὴς βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ, ὃς διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετωνομάσθη πρὸ ἡμερῶν δύο τῆς θανῆς αὐτοῦ Ματθαῖος· μοναχὸς· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ περικαλλεῖ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, μετὰ πένθους καὶ συνδρομῆς· οἳ οὐ γέγονε πώποτε πρὸς τινὰ τῶν ἄλλων. Ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη οὗ καὶ ἡμέραι κε', ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη δύο καὶ τεσσαράκοντα.

Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ πρῶτον θυγατέρα ἐγέννησε τὴν . . . . ., εἶτα Κωνσταντίνον, Ἰωάννην τὸν βασιλέα καὶ Ἀνδρόνικον τὸν δεσπότην, καὶ θυγατέρα δευτέραν τὴν . . . . ., Θεόδωρον τὸν δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον, Μιχαὴλ τὸν αὐθεντόπουλον, Κωνσταντίνον τὸν δευτέρον τὸν καὶ βασιλέα γενόμενον, Δημήτριον τὸν δεσπότην καὶ Θωμᾶν τὸν δεσπότην. Ζῶν δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πατήρ αὐτῶν διεμέρισεν ἐκάστῃ τούτων τοῦσδε τοὺς τόπους, δι' ἣν αἰτίαν καὶ μέγα **122** κακὸν προξένησε τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν Ἰωάννην βασιλέα εἶασε, τῷ δὲ δεσπότην κύρ Ἀνδρονίκῳ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ ἐκυτῆς δέδωκεν.

miam prasino colore et nummos quinquaginta mihi dari jussit; ejus filia autem significavit, postquam uxorem duxissem, huic se vestem suam præstantissimam et nummos aureos quadraginta donaturam esse.

Die Julii 21 ejusdem anni beatorum sorte obdormivit gloriosus et pius imperator Manuel dominus, biduo ante mortem divino et angelico habitu indutus et appellatus Mathæus monachus. Sepultus est in venerabili basilica et pulcherrimo monasterio Pantocratoris, cum luctu et concursu, qualis nulli unquam alii contigit. Omnino vixerat annos 77 et dies 25, e quibus regnaverat annos duos et quadraginta.

Hic igitur imperator, Manuel dominus, primum filiam procreavit nomine, . . . deinde Constantinum, imperatorem Joannem et Andronicum despotam, tum alteram filiam, cui nomen erat, . . . Theodorum despotam et porphyrogenitum, Michaelen principem, Constantinum minorem, qui imperator fuit, Demetrium despotam et Thomam despotam. His imperator pater, cum in vivis adhuc esset, locos hosce distribuit: quæ res imperio Romanorum magnam calamitatem attulit. Ac primum quidem Joannem sivit imperatorem esse, Andronico autem despotæ Thessalonicam ejusque urbis territorium donavit. Visum autem est huic propter summam imbecillitatem, Thessalonicam urbem et quæ ad eam pertinent Venetorum civitati vendere nummis

Ὀδτος δὲ βλαβεὶς ὑπὸ βαρυτάτης ἀσθενείας, ἔδοξεν αὐτῷ πωλῆσαι τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ ἑαυτῆς τῆ τῶν Ἑνετῶν γερουσίᾳ διὰ χρυσίου χιλιάδας πεντήκοντα. Ἐἶτα περάσας ἦλθεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν χώρᾳ λεγομένη Μαντινείᾳ, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τὴν διατριβὴν ἔκει' ἐποιεῖ ἕνεκεν τῆς τοῦ ἀέρος εὐκρασίας. Ὑστερον δὲ μοναχὸς γενόμενος κατέφυκτον ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ λεγομένη· τῇ δὲ δεσπότη κῦρ Θεοδώρῳ τὴν Λακεδαιμονίαν καὶ τὰ ἑαυτῆς· τῷ δὲ βασιλεὶ κῦρ Κωνσταντίνῳ τὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου μέρος,

aureis quinquagies mille : quo facto, ipse, in Peloponnesum profectus, Mantineam urbem se contulit ibique cum Joanne filio vitam agebat propter commodam aeris temperiem. Postea monachus factus, Cpoli sedem collocavit in monasterio Pantocratoris. Theodoro despota pater Lacedaemonem ejusque territorium assignavit ; imperatori Constantino domino tractus ad Pontum Euxinum, h. e.

λέγω Ἀγγίλον καὶ Μεσημβρίαν καὶ τὰ αὐτῶν καὶ τῷ δεσπότη κῦρ Θωμᾷ τὰ ἑναπομείναντα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ.

Καὶ τῷ ςθλδ' ἔτει μηνὶ Αὐγούστῳ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία φυγοῦσα διέβη εἰς τὴν αὐτῆς πατριδα, δι' αἰτίαν τοιαύτην ὅτι ὁ βασιλεὺς κῦρ Ἰωάννης ὁ ἀνὴρ αὐτῆς οὐκ εἶχε τοσαύτην εὐνοίαν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτήν, καὶ εἰρήνην ἀνά αὐτῶν οὐ διέκειτο διὰ τὸ ἐρᾶσθαι τὸν βασιλέα ἐτέρων γυναικῶν, οὐνεκα οὐκ ἦν ἡ δέσποινα ἐκ φύσεως ἐστολισμένη τὴν ὠραϊότητα.

Anchialum et Mesembriam cum territoriis, ac Thomæ despota partes Peloponnesi reliquas,

Anno 6934, Augusto mense, imperatrix Sophia domina fuga se in patriam recepit, quoniam imperator Joannes dominus, ejus conjux, parum ei amoris charitatisque præstabat, nec concordia inter eos erat, quia ille alias amabat mulieres, cum imperatrici formam natura negavisset.

123 BIBAION B'

Ἀρχόμενον μετὰ τὴν θανάτῳ τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

α'. Ἐν τῷ καιρῷ οὖν ςθλδ' ἔτους μηνὶ Αὐγούστῳ διέβη τὰ βασιλικά σκήπτρα καὶ πᾶσα ἡ τῆς βασιλείας ἐξουσία πρὸς Ἰωάννην τὸν υἱὸν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει κῦρ Μανουὴλ βασιλέως, ὃς καὶ προεστημένος ἦν εἰς βασιλέα. Καὶ τῷ ςθλε' ἔτει, Αὐγούστου κθ', ἤγαγον διὰ θαλάσσης μετὰ τριήρων τὴν κυρὰν Μαρίαν τὴν Κομνηνὴν ἐκ Τραπεζούντος, θυγατέρα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ βασιλέως Τραπεζούντος· ἐν δὲ τῷ ςθς' ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ

ἠύλογηθη αὐτὴν ὁ βασιλεὺς κῦρ Ἰωάννης, ἣν καὶ Αὐγούστου ἀνηγόρευσε. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐξῆλθεν αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῇ κς' Δεκεμβρίου σὺν τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ κῦρ Κωνσταντίνῳ δι' αἰτίαν τοιαύτην, ὅτι ὁ αὐτῶν ἀδελφὸς ὁ δεσπότης 124 κῦρ Θεόδωρος ἐβούλετο γενέσθαι μοναχὸς, καὶ ὁ κῦρ Κωνσταντίνος ἑναπομείνη ἀθνήτης εἰς πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον· ὃς μεταμελη-

LIBER II

Incipiens post mortem imperatoris Manuelis Palæologi et ab initio imperii Joannis, filii ejus.

1. Anno igitur 6934, mense Augusto, imperium omnisque potestas imperatoria, in Joannem transit Manuelis, beatæ memoriæ imperatoris, filium, qui jam ante diademate imperatorio ornatus fuerat, atque anni sequentis die Augusti 29 per mare triremibus Maria Comnena Trapezunte advecta est, Alexii Comneni, Trapezuntiorum regis, filia. Eam mense Septembri anni 6936 imperator Joannes matrimonio sibi junxit declaravitque Augustam ; atque eodem anno, mense Novembri, imperator

C ipse ex urbe profectus, die Decembris 26 cum Constantino fratre in Peloponnesum pervenit, ut hic totius insulæ constitueretur princeps, quoniam Theodorus despota, illorum frater, monachus fieri voluit, quod tamen is consilium postea mutavit. Cum his ego tum primum in Peloponnesum veni, unus e ministris imperatoris, domini mei, et ut curam haberem Constantini despota, propter causam hujusmodi. Jussus a beato et glorioso eorum patre, morti vicino, hæc ego manu mea scripti,

Θεὸς ὑπερῶν οὐκ ἐγένετο μοναχός· Μεθ' ὧν καὶ γὰρ ἀρχὴ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦλθον, εἰς δουλοσύνην τοῦ βασιλέως τοῦ αὐθέντου μου ὧν, καὶ ἵνα ἀποβλέπω καὶ τὴν δεσπότην κυρ Κωνσταντῖνον δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ὅτε ὁ μακάριος· καὶ ἀοιδίμος πατήρ αὐτῶν ἤγγιζε πρὸς τὸ ἀποθανεῖν, προσέταξέ με καὶ ἔγραψα τοιαῦτα οικειοχείρωσ, οὐχὶ ὡς διαθήκη αὐτοῦ· οὐ γὰρ διατιθεῖσιν οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ προστάτουςιν. Ἐν ἧ προστάξει διωρίζετο τάδε ἄπερ καὶ ἔγραψα. ἵνα ἔχη ἕκαστος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν τότε ὁ δὲ τότε ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λαφύρων καὶ λίθων πολυτίμων καὶ ἀξιολόγων εἰδῶν, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἦθουν τῆς ἔσω παλατίου, ἱματισμοὶ καὶ παρασκευαὶ, ἵνα μερισθῇ εἰς τέσσαρα μέρη, εἰς πικραστῆματα καὶ λειτουργίας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεπέκεινα τῶν συνήθων, ἃ πολυτελῶς· καὶ καλῶς ἐδόθησαν. τὰ δὲ ἕτερα τρία μέρη εἰς πτωχοὺς, εἰς ἱατροὺς καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ κελλιώτας· ἐπίτροποι δὲ ὧσιν ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ ἐν τῇ τῶν Ξανθοπούλων μονῇ Μακάριος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ διδάσκαλος Ἰωσήφ ἐν τῇ τοῦ Χαρσιανίου μονῇ, καὶ ἐγώ. **125** Καὶ ἀναγνωσθεῖσθε ταύτης δὴ τῆς προστάξεως παρ' ἐμοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῶν καὶ μόνον, τέλος προστάξε τῆρ υἱῶ αὐτοῦ λέγων· « Ἰεὺ μου, ἤκουσας ἃ προστάξα μὲν ὑμῖν περὶ τῶν ὑπηρετησάντων μοι ἰδῶν » (Ἐγραψα γάρ)· « οἱ δὲ κελλιῶται μοι οἱ ὑπηρετήσαντές μοι καλῶς καὶ εὐνοικῶς διάκεινται ὡσεὶ κυρίως πρὸς με, ἵνα ἔχωσι παρὰ πάντων τῶν υἱῶν μου ἀγάπην τε καὶ ἀναδοχὴν καὶ προμήθειαν κατὰ τὸ ἀναλοῦσθαι ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν. Ἐξαιρέτως δὲ πά-

λιν λέγω σοι περὶ τούτου δὴ τοῦ Φραντζῆ, ὃς καλῶς μοι ἐδούλευσε καὶ εἰς πάντα τὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ σώματος ἰθεράπευσε, καὶ νῦν εἰς τὰ τῆς ἀσθενείας μου πλεῖον τῶν ἄλλων θεραπεύει, ὡς καὶ ἐλπίζω ὅτι καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μου μετὰ θάνατον καλῶς οἰκονομήσῃ. Ἡ νεότης γὰρ αὐτοῦ καὶ τὸ γῆρας τὸ ἐμὸν οὐκ εἴασαν γενέσθαι τι πρὸς αὐτὸν ἀντάξιον τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης ἣν ἐφύλαξεν εἰς ἐμεῖ· διὰ τοῦτο ἀφήμι αὐτόν σοι· καὶ ὅπως τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας τῆς ἐμῆς τύχης, ὃ δι' αἰτίαν τοιαύτην παρ' ἐμοῦ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ, αὐτὸς ποιήσων. » Καὶ ταῦτα ἔλεγε καὶ προσέταττε περὶ ἐμοῦ. Ἐπει εἰ καὶ μετὰ τοῦ δεσπότη τοῦ κυρ Κωνσταντῖνου πολλὴν ἀγάπην εἶχον καὶ καὶ πληροφορίαν, ἦν ὁ Θεὸς ἀπεδέχετο, ἐξ αἰτίας τοιαύτης ὅτι τοῦ πατρὸς μου ὁ ἀδελφός ἦν αὐτοῦ παιδαγωγός, καὶ οἱ υἱοὶ **126** αὐτοῦ οἱ ἐμοὶ ἐξάδελφοι συνανάτροφοι αὐτῷ καὶ φίλοι καὶ δοῦλοι αὐτῷ, καὶ ἐγὼ μετ' αὐτῶν. Ἐἶτα τοῦ καιροῦ φέροντος οἰκειώσιν ἐμοῦ πρὸς τὸν μακαρίτην καὶ ἀοιδίμον πατέρα αὐτοῦ, καὶ ὅσα αὐτῷ ἦν ἀναγκαῖα δι' ἐμοῦ εὗρισκεν. Ἠγάπα γὰρ ἔχειν με καθόλου εἰς τὴν αὐτοῦ δουλοσύνην· συνήθεια γὰρ ἦν καὶ τάξις ἐν τοῖς τῶν βασιλέων οἴκοις χωρεῖν τοὺς τῶν πατέρων κελλιώτας ἐν τοῖς τῶν υἱῶν κελλοις, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς τῶν υἱῶν κελλιώτας· ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς· τοῦτο δὲ ἐτι ζώντων τῶν πατέρων, ἀλλ' ὡχὶ μετὰ θάνατον. Ὡς οὖν ἀπέθανεν ὁ μακαρίτης καὶ ἀοιδίμος πατήρ αὐτοῦ, μετὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ μνημόσυνον ἐπεστρέψαμεν πάντες οἱ κελλιῶται αὐτοῦ εἰς τὸ παλάτιον· ἔθος γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ κελλιῶται αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως καταμένειν ἐπι-

non ut testamentum tamen : non enim testantur imperatores, sed jubent : hæc igitur, quæ ille constituebat, ego ab eodem jussus scripsi : ut singuli ejus filii alius aliud de ornamentis ejus et gemmis rebusque aliis pretiosis acciperent, reliqua autem bona, quæ quidem in palatio essent, vestimenta et apparatus, in quatuor partes dividerentur : quarum una consumeretur in liturgiis et ecclesiarum ornamentis supra solitum modum adornandis, quæ sane magno cum sumptu et splendore instituta sunt ; re² quæ tres distribuerentur pauperibus, medicis et domesticis ejus. Curatores autem essent spiritualis pater ejus Macarius, qui, ex Judæis oriundus, in Xanthopulorum monasterio erat, Josephus, monasterii Charsianensis magister, atque ego. Hæc cum coram ipso Manuele, imperatrice et eorum filio imperatore, et iis solis quidem, recitasset, postremo imperator ita filio suo præcepit : « Audisti, filii mi, quæ vobis super ministris meis jussa dedi. Cubiculariis autem, qui pulchre mihi et studiose servierunt, præcipuam gratiam habeo, atque volo, ut ab omnibus filiis meis id illis amoris, tutelæ et studii contingat, quod cuique convenit. Itaque in primis hunc tibi Phrantzen commendo, qui egregie mihi ministravit, omnibusque animi et corporis commodis cum ante prospexerit, tum nunc in ægritudine mea præ cæteris prospicit, ac spero, eum-

dem etiam, quæ ad animam meam post obitum expiandam pertinent, probe administraturum esse. Per ipsius enim juventutem et senectutem meam non licuit, quod amore ac studio, quæ mihi præstitit, dignum esset, illi referre. Quare tibi eum committo, atque spero, te, ut, quæ exopto precorque tibi, adipiscaris, suppleturum esse, quod illam ob causam Phrantzæ ipse præstare non potui. » Hæc ille de me dixit et præcepit. Intercedebat autem etiam cum Constantino despotæ, numinis divini gratia, magna mihi familiaritas, cum patris mei frater præceptor ejus esset, et hujus filii, fratres mei patrueles, una cum illo educarentur, in ejusdemque essent amicis et ministris : quibuscum ego in illius veni familiaritatem. Deinde, serente ita tempore, in beati et gloriosi patris ejus ministerium transii, qui in omni re sibi necessaria opera mea utebatur. Prorsus enim cupiebat in suo me habere ministerio. More autem et consuetudine receptum erat in imperatorum palatiis, ut patrum cubicularii in cubicula filiorum intrarent, non contra filiorum cubicularii in cubicula patris, idque vivis patribus, non post eorumdem mortem. Postquam igitur obiit beatus et gloriosus pater ejus, peractis illi primis justis, omnes cubicularii ejus in palatium reversi sumus. Nam hic quoque mos tenet, ut cubicularii imperatoris circa sepulcrum ejus mane-

τὸν τάφον αὐτοῦ μέχρι τοῦ πρώτου μηνιούσου. Καὶ οὕτως ἀπήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν, ἐνθα κατέμενον ὁ ῥήθεις δεσπότης κύρ Κωνσταντίνος, καθίσαντες ἕξω ὡς οἱ πολλοί. Μαθῶν δὲ τοῦτο ὁ δεσπότης ἀποστείλας τὸν θεῖόν μου, καὶ εἰρηκέ μοι δεσποτικῶ προστάγματι ὅτι Σὺ μὲν τετήρηκας τὴν τάξιν καὶ οὐκ εἰσῆλθες εἰς τὸ κελλίον μου ἐξ ὄρθου, ὡς ἔθος σοι ἦν ἔτι ζῶντος τοῦ αὐθεντός μου καὶ βασιλέως καὶ πατρός· πλὴν ἡμεῖς ὀφειλέται ὄντες τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης τῆς παρὰ σοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς, εὐεργετούμεν σε τοῦ δύνασθαι ἔρχεσθαι ἐξ ὄρθου καὶ εἰς τὸ κελλίον μου, ὡς καὶ πρότερον **127** ἐποίεις ἔτι ζῶντος τοῦ πατρός μου. Προσταχθεὶς οὖν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἵνα συνακολουθῶ αὐτῷ ἀπερχομένῳ εἰς Πελοπόννησον, δι' αἰτίαν ἦν ἐδηλώσαμεν, προστάξας μοι εἰρηκεν ἐξόχως ὁ ῥήθεις δεσπότης κύρ Κωνσταντίνος· περὶ τοῦ μέλλειν συνακολουθεῖν καὶ σὺν αὐτῷ εἶναι με· κάγω ἀναφέρας αὐτῷ εἶπα ὅτι καὶ ἐγὼ μεῖζον τούτων ἐπιθυμῶ, σωζομένου μόνον ἵνα μετὰ ἀποδοχῆ· καὶ προστάγματος τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ γένηται. Ὁ δὲ ζητήσας με παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μετὰ λόγων παρακλητικῶν καὶ αἰτιῶν ἀναγκαίων, ἐξ ὧν ἠναγκάζετο ἔχειν αὐτὸν χρεῖαν ἐμοῦ, ἐκείνος δὲ ἀπεκρίνατο ὡς τὸ ζητούμενον ἀδύνατόν ἐστιν, οὕβι' ἄλλον εἰ μὴ ἵνα μὴ ἀθετήσῃ τὸ τοῦ πατρός πρόσταγμα καὶ τὴν πρὸς ἐκείνον ἐμὴν διὰ στόματος παράδοσιν. Ὁ δὲ πάλιν ἐζήτησε τοῦτο διὰ τῆς δεσποίνης καὶ μητρὸς αὐτοῦ καὶ μετὰ αἰτιῶν ἀναγκαίων, καὶ μόλις προσέταξε τοῦτο εἰπὼν **128** ὅτι· Ἐλθέτω μεθ' ἡμῶν ὁ Φραντζῆς ἕως τῆς Πελοπον-

νήσου, καὶ εἰ μὲν ὁ ἀδελφός μου μένῃ ἐκεῖσε, μενέτω καὶ αὐτὸς μετ' αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ ἡ χυρία μου ἢ δεσποῖνα περιστάξῃ μοι οὕτως καὶ συγχωρεῖ αὐτό· εἰ δὲ ἐκναστρέψῃ ἐνταῦθα μετ' ἐμοῦ ὁ ἀδελφός μου, οὐ χρὴ εἰ μὴ εἶναι αὐτὸν σὺν ἐμοί, ὡς παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ αὐθεντός μου καὶ πατρός προσετάχθη, **128** δ καὶ δικαίως ὀφειλομεν ἡμεῖς ποιῆσαι αὐτό. Ἐρχομένων οὖν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῷ μὲν ἡμῖν τελείως ὑποχείριος, ὡς προείπον, τῷ δὲ ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι προσοπίεστον αὐτόν.

Ἀποσωθέντες οὖν εἰς Πελοπόννησον καὶ κατὰ τοῦ τόπου παντὸς τοῦ ἐντὸς Πελοποννήσου ὅς ὑπὸ τοῦ δεσπότητος Καρόλου ἐκρατεῖτο, ἀπελθόντες οὖν πάντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ καὶ βουλὴν ποιησάμενοι τοιαύτην, μὴ θαρροῦντες γὰρ εὐκλῶς ὑποτάξαι τὸν τόπον αὐτοῖς ὃν εἶχεν ὁ Κάρολος, ὁμοίως καὶ αὐτὸς οὐκ ἐθάβρει δυνηθῆναι φυλάξαι τὸν ἐπιλοιπον τόπον τὴν ἐναπομείναντα αὐτῷ· καὶ τινὰς τῶν αὐτοῦ τόπων ἔλαθον οἱ ἡμῶν αὐθένται, εἰς συμβάσεις ἐλθόντων, καὶ εὐδοκῆσαντος τοῦ δεσπότητος κύρ Κωνσταντίνου ἵνα λάθῃ εἰς νόμιμον γυναικᾶ τὴν ἀνεψίαν τοῦδε τοῦ δεσπότητος Καρόλου, καὶ ὅσα ἂν εἶχε κάστρα εἰς τὴν Πελοπόννησον λάθῃ εἰς προίκαν αὐτῆς, οὕτω γενομένης τῆς συμφωνίας.

β'. Τῇ οὖν πρώτῃ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους σταλθεὶς ἐγὼ παρέλαθον τὴν Γλαρέντζαν, καὶ ἄλλοι τάλλα. Καὶ ἐκναστρέψαντες εἰς Σπάρτην ἐνηργεῖτο ἵνα λάθῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος, καὶ τρόπον καὶ ἀναβολὴν ποιήσῃσι τοῦ παραλαβεῖν **129** τὴν Πάτραν, ἀναγκαῖον καὶ χρῆσιμον τόπον, ἵνα τὴν κατοικήσιν οἱ δεσπότηται καὶ ἀδελφοί

aut usque ad prima sacra funeralia. Ita demum ad aedes, in quibus Constantinus despota commorabatur, discessimus, forisque ut caeteri plerique, consedimus. Quod ubi audivit despota, misit ad me patrum meum, qui suo nomine ita mihi renuntiaret: « Recte in quidem morem observasti, ut non intrares statim in cubiculum meum, ut ante, vivo imperatore, patre meo, solebas facere; sed nosmet, obligati tibi propter amorem et officia, quae erga patrem nostrum et erga nos praestitisti, potestatem tibi damus libere intrandi cubiculum nostrum, quemadmodum ante faciebas, cum pater meus in vivis esset. » cum deinde mandasset mihi imperator, illius frater, ut in Peloponnesum abeuntem se comitaret, propter eam, quam supra commemoravi, causam, ipse Constantinus vehementer me invitabat, ut sibi vellem coines esse. Cui ego respondi, me quoque ipsum istud praecipere, modo id approbante et jubente imperatore, fratre ejus, fieret. Itaque ille me a fratre precibus petivit, propositis rationibus, ob quas necessaria sibi esset mea opera. At respondit alter, fieri non posse, quod rogaret, propterea quod non liceret negligere voluntatem patris ejusdemque commendationem, qua is suo ore ipsi me tradidisset. Instabat rursus Constantinus, opera matris imperatricis causisque idoneis usus, quibus ille commotus, aegre tandem edixit: « Sequitur

nos Phrantzes in Peloponnesum, atque ibi si maneat frater meus, maneto ille quoque cum eo, quandoquidem ita suadet conceditque mihi imperatrix; sin redibit mecum frater, illum necesse est apud me esse, quemadmodum jussi sumus ab imperatore nosque facere decet. » Cum igitur in Peloponnesum proficisceremur, alteri, ut ante dixi, perfecte obtemperabam, alterum cum amore et spe suspiciebam.

Delati igitur in Peloponnesum, vidimus loca omnia quae a Carolo despota tenebantur. Tum principes et fratres omnes, deliberatione habita, cum partem a Carolo occupatam subigere se posse dissiderent, nec ille confideret, se totam tueri posse, pactione facta, nostri principes nonnulla ab illo loca acceperunt; placuitque Constantino despota, ut ejusdem consobrinam legitimo sibi matrimonio jungeret, et quaecunque ille castra in Peloponneso haberet, ea dotis nomine acciperet: quibus quidem conditionibus concordia firmata est.

2. Kalendis igitur Maii ejusdem anni missus ego Glarentzam, alii reliqua loca receperunt. Spartam reversi, principes in hoc occupatos invenimus, ut Theodorus despota monasticum habitum indueret, rationemque ac viam invenirent, qua Patrae subigerentur, locus praecipuus et opportunus, ubi fratres domicilium collocarent, neve Sparta simul

ποιήσωσι καὶ διὰ τὸ μὴ εἰς Λακεδαιμονίαν ἔγουν Ἀ
 Σπάρτην εὐρεθῆναι ὁμοῦ τοὺς ἀδελφοὺς, ἥνικα ὁ
 ἀδελφὸς αὐτῶν ἐβούλετο μοναχὸς γενέσθαι. Τῇ
 πρώτῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεληθόντες ἦλθον
 κατὰ τῆς Πάτρας οἱ τρεῖς τῶν αὐταδελφῶν, καὶ περὶ
 τοὺς μύλους ἐξῶθεν τῆς αὐτῆς πόλεως σκηνώσαντες
 ἐκεῖσε καὶ τὴν ἀνεψιδίαν τοῦ Καρόλου κυρίαν Θεοδώ-
 ραν ἤγαγον, ἔνθα καὶ ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος
 συνεζεύχθη καὶ ἠυλογήθη αὐτήν. Εἰς δὲ Πάτραν οὐ-
 δὲν ἐκατωρθώθη πρὸς ἄλλωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς τι
 ἀπειοῦν ἦν τὰ παρὰ τοῦ δεσπότητος κύρ Θεοδώρου με-
 λετούμενα τοῦ γενέσθαι μοναχῶν· ἀθετήσαι γὰρ
 ἐβούλετο καὶ ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν σκανδάλου ἦν αἰτίον,
 ὥστε εἰς τὰ τῆς Πάτρας συμπέρασμα τι χρηστὸν οὐ
 κατωρθοῦτο, ἀλλ' ἦ μόνον τρία μικρὰ ἄστυα παρέ-
 λαβον, ποιήσαντες εἰρήνην καὶ συμβάσεις μετὰ τῶν
 ἔνδον οἰκούντων μετὰ συνθήκης, ἵνα τελῶσι πρὸς
 τὸν δεσπότην κύρ Κωνσταντῖνον κατ' ἔτος χρυσᾶ
 νομῖα πεντακῶσια. Καὶ οὕτως ἐγεροθέντες μὲν μετὰ
 τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ **130** δεσπότητος κύρ Θεοδώρου
 ἀπῆλθομεν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς τὴν Σπάρτην φε-
 ρούσης, ὁ δὲ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος δι' ἄλλης
 εἰς τὸ Χλομουτζίν μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ βα-
 σιλέως. Μετὰ δὲ τινα καιρὸν ὄλιγον ἐπεὶ ἐβούλετο
 ἐπανελθεῖν ὁ βασιλεὺς οἰκασθε, μνησθεὶς καὶ ὁ ἀδελ-
 φὸς αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ Χλο-
 μουτζίου· κάκειθεν διαβιβάσαντες ἀμφότεροι, καὶ
 οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ ὁμοῦ ἡμέρας ὀλίγας ποιήσαν-
 τες, τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ ς' β' ἔτους ἀναβάντες
 ὁμοῦ ἀπῆλθομεν μέχρι καὶ τῆς Κορίνθου· καὶ ὁ
 μὲν βασιλεὺς ἐμβὰς εἰς τὰς τριήρεις ἀπῆλθεν εἰς
 τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ δεσπότης ὁ κύρ Θεόδω-

ρος ὤπισθεν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγωγῆς εἰς τὴν
 Σπάρτην, καὶ ὁ κύρ Θωμᾶς ὁ αὐθεντόπουλος σὺν
 αὐτῷ μέχρι τινὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Καλάβρυτα.

Ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν Κωνσταντῖνου
 τοῦ δεσπότητος δι' ἄλλης ὁδοῦ ἤλθομεν εἰς Βοστίτζαν·
 καὶ γὰρ εἰ καὶ μοναχὸς οὐκ ἐγένετο ὁ δεσπότης κύρ
 Θεόδωρος, ἵνα ἀπομείνῃ ἅπας ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν
 κύρ Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατὰ τὰς συν-
 θήκας καὶ συμβάσεις τὰς ἀνὰ αὐτῶν, ἀλλ' οὖν καὶ
 οὗτος δέδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν Βοστίτζαν καὶ τὰ πέ-
 ριξ αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἕτερον μέρος τὰ ὅσα ἐν τοῖς
 ποταμοῖς πρὸς δυσμὰς ἤλιου εἰσὶ τοῦ ὑπερμεγέθους
 ὄρους τοῦ Ταυγέτου (καὶ ἐνέκειτο βέλτιον φρούριον
 καὶ χῶρον Πελοποννήσου, **131** τὸ Λευκτρον Μαί-
 νης, τὸ ὁποῖον Κεταρία πάλαι ἐκαλεῖτο) καὶ πάντα
 τὸν ἐκείνου ζυγὸν ἄχρι καὶ τῆς Πύλου τῆς λεγομέ-
 νης Ἰτίλου, ἐκ δὲ τοῦ ἔξω ζυγοῦ τὸ κάστρον Ζαρ-
 νάτας καὶ Γαστίτζα, τὸ Διάσειστον, Μελε, Δράχιον
 καὶ Πολιανοῦν καὶ τὰ περὶ αὐτόν. Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ
 καὶ τὰ ὅσα **132** πολιίσματα καὶ φρούριά εἰσιν εἰς
 πάντα τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον, ἔνθα βέει διὰ μέ-
 σου καὶ ὁ Πάμισος ἐκείνους ποταμὸς. Ταῦτα ἐπιτρο-
 πικῶς ἤρχετο, τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος Νικη-
 φόρου τοῦ Μελισσηνοῦ ὄντα, ὃν διὰ τὴν ποικιλότητα
 τῆς φρονήσεως καὶ τὸ ὄξύ τῆς διανοίας καὶ εἰς τὰ
 πάντα δεξιώτατον κοινοτέροις πειθεσθαι πράγμασι,
 καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον τὸν ἄνδρα· διστρι-
 ἐγγονος γὰρ ἦν τοῦ θαυμαστοῦ ἐκείνου ἀνδρός
 Νικηφόρου Καίσαρος τοῦ Μελισσηνοῦ, υἱὸς δὲ τοῦ
 σεβαστοκράτορος Λέοντος τοῦ Μελισσηνοῦ, καὶ αὐ-
 θέντης ἔκπαλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἰσχυροτάτης Ἰθά-
 μης, ἣ καὶ Μεσσήνη ἐκαλεῖτο, καὶ παντὸς τοῦ

omnes essent, quando eorum frater vellet mona-
 chus fieri. Kalendis Juliis ejusdem anni egressi
 tres fratres, Patras venerunt, et extra urbem apud
 molas fixerunt tentoria, quo deinde adducta Theo-
 dora domina, cognata Caroli, solemni caeremonia
 Constantino matrimonio juncta est. Verum ad sub-
 jugandas Patras nihil prospere gestum est, quin
 potius callida quædam simulatio erat vitæ mona-
 chicæ meditatio a Theodoro suscepta. Repudiatu-
 rus enim illum erat, magnosque inter fratres
 excitabat tumultus, ita ut res Patrensis felicem
 exitum non haberet, sed tria tantum exigua oppida
 caperentur, cum incolis pace ita pacta, ut Con-
 stantino in annos singulos nummos aureos quingentos
 penderent. Ita collectis vasis, cum imperatore et
 Theodoro despota Spartam discessimus; Con-
 stantinus autem despota alia via cum regina uxore
 Chlomotzim profectus est. Brevi tempore inter-
 misso, cum domum redire vellet imperator, etiam
 Constantinus de ea re certior factus, Chlomotzio
 Spartam venit. Inde, postquam quatuor fratres
 aliquot dies una fuerunt, mense Octobri anni 6937
 Corinthum trajecimus: ibi imperator triremi con-
 scensa Cpolim profectus est; Theodorus despota
 iter, quod Spartam fert, relegit, comitante eum
 Thoma principe usque Calabryta.

Nos cum principe nostro Constantino despota
 alia via Bostitzam venimus. Etiam si enim ad mo-
 nachos sese non aggregavit Theodorus despota,
 qua re omnes possessiones ejus ad Constantinum
 fratrem secundum pacta conventaque transituræ
 erant, tamen donavit ei Bostitzam cum locis adja-
 centibus, et ex altera parte quæcunque occiden-
 tem versus ad radices montis altissimi Taygeti
 jacent: est autem ibi situm Leuctrum Mainæ,
 castellum Peloponnesi præstantissimum, quod olim
 Cetaria vocabatur: et omnem illum tractum usque
 ad Pylum, quæ Itilus dicitur, et extra eum tractum
 castellum Zarnatas, Gasitzam, Diaseistum, Mele,
 Drachium et Polianum cum locis finitimi; insuper
 omnia oppida et castella ad sinum Messeniæ,
 per quam mediam regionem Pamisus fluvius
 labitur. Hæc procuratoris nomine administrabat,
 quæ Nicephori Melisseni, magni protostratoris,
 erant; quem propter animi versutiam et ingenii
 celeritatem dexteritatemque summam ad res novas,
 quas vellet, perficiendas etiam Melissurgum co-
 guominabant. Erat autem viri illius admirandi,
 Nicephori Cæsaris Melisseni, longo posterorum
 ordine nepos, illius Leonis Melisseni Sebastocratoris,
 atque jam pridem et ab initio dominus munitissi-
 mæ urbis Ithomes, quæ etiam Messene appella-

Μεσσηνιακοῦ κόλπου · ὅς γέγονε καὶ μητροπολίτης **A** καὶ ἐν ταῖς χρονικαῖς ἱστορίαις οὕτως ἔγραφον Ἀνδριανουπόλεως ἀποθανούσης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας αἰτίας εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, εἰ καὶ τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου ἤρπαξεν αὐτὸν καὶ ἀτελὲς τὸ ἔργον ἀπέμεινε. Ἐλπόντες οὖν ἕτεροι πολλοὶ τὰς αἰτίας εἰς πλάτος, ἐγὼ ἔγκατέλειπον. Ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐπιτροπικῆς τοιοῦτοτρόπως εἶχεν, τῆς πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Θεόδωρον. Ὁ προρῆθεις Νικηφόρος ὁ Μελισσηνὸς ἔσχεν υἱὸν ὀνόματι Νικόλαον, ὃν ἀνεγέννησε διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος · καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὰς ἄλλους μονὰς (ὁ γὰρ υἱὸς αὐτοῦ τριετὴς νήπιος ὢν) διαθήκην ποιήσας τοῦτον κατέλιπε τὸν δεσπότην κύρ Θεόδωρον κύριον καὶ δεσπότην καὶ ἐπίτροπον τοῦ παιδὸς καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ κτημάτων καὶ χρημάτων **133** κινήτων **B** καὶ ἀκινήτων, ὅτι ἔχεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ κληρονόμος εὐθύς ἀποθάνη χωρὶς κληρονόμων, πάντα τὰ αὐτοῦ ἄσπεα, κῶμαι καὶ χῶραι καὶ φρούρια ἔσονται τῷ δεσπότην κύρ Θεόδωρῳ, τὰ ἔκτος καὶ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου. Ἦσαν γὰρ τὰ ἐντὸς, Ἀνδρούσα λέγω καὶ Καλαμάτα, Μαντίνεια, Ἰάννιτσα, Πίδημα καὶ Μάνη καὶ Νησίον καὶ Σπιτάλιον καὶ Γρεμπενῆ καὶ Ἄετος καὶ Νεόκαστρον καὶ Ἰθώμη ἡ νῦν λεγομένη Μεσσήνη καὶ Ἀρχάγγελος καὶ Σαυλάουρος καὶ Ἰωάννινα καὶ Λιγούδιστα, τὰ δὲ ἔκτος μεγάλη Αἴνος καὶ ἡ περὶ αὐτὴν παροικία πᾶσα, κῶμαι καὶ χῶραι ἕως καὶ Περιθεωρίου · ἀ καὶ σταλεῖς ἐγὼ παρέλαβον αὐτά.

Ὅς ἐπὶ τὸ πλείστον τινὰς ἐκ τούτου τοῦ γένους **C** τῶν Μελισσηνῶν καὶ Στρατηγοῦλους ἐπωνόμαζον,

batur, et totius sinus Messeniaci. Idem post obitum uxoris metropolita Adrianopolis factus est, communi utilitate multis et necessariis de causis id postulante : quanquam mors intempestiva eum rapuit, atque ita res caruit eventui. Cæterum causas illas cum complures copiose explicuerint, ego illis supersedebo. Causa autem procurationis illius, quam Theodorus despota habebat, talis fuit. Quem nominavi Nicephorus Melissenus filium habuit Nicolaum, quem e sacro fonte susceperat Theodorus despota. Itaque ad sedes animarum transiens, cum filius tres annos natus esset, Theodorum despota testamentum tutorem pueri instituit, om-

niumque facultatum suarum, mobilium et immobilium, procuratorem, ut, si filius et hæres ipsius mox e vita decederet, nullis relictis hæredibus, omnia oppida, vici, loca, castella Theodoro cederent, sive extra, sive intra Peloponnesum sita. Intra Peloponnesum erant Andrusa, Calamata, Mantinea, Jannitza, Pidemia, Mane, Nesis, Spitalis, Grepene, Aetus, Neocastrum, Ithome, quæ nunc Messene dicitur, Archangelus, Saulaurus, Iohannina, Ligudista ; extra Peloponnesum magna Ænos et ejus vicinia tota, vici nimirum et loca usque Peritheorium ; quæ ego missus recepi.

Plerumque quosdam de hoc Melissenorum genere etiam Strategopulos cognominarunt, et in libris

PATROL. GR. CLVI.

χρονικαῖς ἱστορίαις οὕτως ἔγραφον τοὺς Μελισσηνοὺς Στρατηγοῦλους, δι' αἰτίαν τοιαύτην· τὸν γὰρ Ἀλέξιον Καίσαρα τὸν Μελισσηνὸν, τὸν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐλευθέρωσαντα **134** ἐκ τῆς Λατίνων χειρὸς, Στρατηγόπουλον ἐπωνόμαζον διὰ τὴν μάμμην αὐτοῦ, καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπίκλην τοῦτο εἰς τινὰς τοῦ γένους τούτου ἐπεκράτησεν τὸν δὲ Νικηφόρον καὶ μέγαν πρωτοστράτορα καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμασαν.

Διήρχετο δὲ τῆν εἰρημένην ἐπιτροπικὴν καὶ διοικήσιν καὶ ὁ πρωτοστράτωρ Λέων ὁ Φραγκόπουλος καιρῷ τινὶ προστάζει τοῦ δεσπότη κύρ Θεοδώρου, ἐπεὶ τῷ ἀδελφῷ καὶ δεσπότην κύρ Κωνσταντίνῳ ἔδωρῆσατο μετὰ πάντων τῶν προνομίων ὧν εἶχε, τούτέστιν, ἐὰν ὀγνήσιος ἐκεῖνος κληρονόμος ἀποθάνη πρὶν τοῦ εἰς νόμου ἡλικίαν φθάσει, πάντα ταῦτα τὰ τῆς ἐπιτροπικῆς κτήματα ἔσονται τῷ κύρ Κωνσταντίνῳ.

γ'. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει Μαρτίου τετάρτῃ τέθηκεν ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος, ὁ διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάκιος · καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, ἔνθα κατέμεινε. Βουλῆς δὲ ἀποκρούσας ἐμοὶ γενομένης παρὰ τοῦ ἀθελντὸς μου καὶ δεσπότη Ἰνα κατὰ τῆς Πάτρας ἀπέλθωμεν, καὶ εἰ μὲν παραλάβωμεν αὐτὴν, μείνωμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὁ τόπος ὃν εἶχεν ἐν τῇ μαύρῃ δηλονότι θαλάσῃ δοθεῖν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα, εἰ δὲ οὐ παραλάβωμεν τὴν Πάτραν, ἀπέλθωμεν· εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ αὐτὸς ἔχειν εἰς τὴν Πελοπόννησον **135** τὰ τῆς προικὸς αὐτοῦ κάστρα καὶ τὰ τοῦ

chronicis ita eos appellarunt, Melissenos Strategopulos, ob causam hanc. Alexium Cæsarem Melissenum, qui Cpolim a Latinis vindicavit, Strategopulum a matre ejus nominarunt, atque inde istud cognomentum in quibusdam posteris ejus obtinuit. Nicephorum vero et magnum protostratorem et Melissurgum appellarunt.

Gessit aliquandiu tutelam et procurationem illam etiam Leo Francopulus, jussu Theodori despota, cum eam Constantino despota fratri donasset cum omnibus privilegiis, hoc est, si legitimus ille hæres moreretur, antequam justam attigisset ætatem, ut tum omnia hujus pupilli bona Constantino domino cederent.

3. Eodem anno, quarto die Martii, e vita cessit Andronicus despota, qui per divinum et angelicum habitum dictus est Acacius. Sepultus est in monasterio Pantocratoris, ubi degebat. Cum clam constitutum esset a Constantino despota, domino meo, ut Patras proficisceremur, et si potiremur eo loco, in Peloponneso maneremus, et locus, quem habebat ad mare Nigrum, traderetur imperatori fratri suo : sin non potiremur, abiremus Cpolim, ipse in Peloponneso castra, quæ dole acceperat, quæque ad pontum Euxinum erant, retineret, a fratre autem Theodoro sibi donata, et quæ nomine tutelæ Nicephori Melissenii administrabantur, ad si-

24

Εὐξείνου πόντου ἤτοι τῆς μαύρης; θαλάσσης, τὰ δὲ
 ἐοθέτα παρὰ τοῦ δεσπότη κυρ Θεοδώρου κάστρα
 καὶ πάντα τὰ τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ
 Νικηφόρου ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ πάλιν δοθῶ-
 σιν, ὅπου δ' ἂν ὁ βασιλεὺς διακρίνη, παρηκολού-
 θησε καὶ τοῦτο, ὅπερ ἦν ἀπὸ μέρους αὐτοῦ βεβαίω-
 σις ἀποκρῦφου μελέτης. Διερχόμενοι τὴν ὁδὸν τῆς
 Πάτρας ἐκ Βοστίτζης, ἵνα εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ
 τὸ Χλομούτζιον ἀπέλθωμεν, ἐνθα καὶ ἡ βασίλισσα
 ἦν, σταλεῖς ὁ Ἄνδρόνικος Λάσκαρις ὁ Παδιάτης
 πρὸς τοὺς ἐν τῇ Πάτρᾳ ἄρχοντας περὶ τιῶν ὑπο-
 θέσεων κάκεισε προσμείνας, συνέτυχον αὐτῷ ἰδίως
 καὶ ἐξόχως ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοὶ περὶ τοῦ, εἰ ὁ αὐ-
 θέντης αὐτοῦ θέλει, αὐτοὶ εὐρήσωσιν τρόπον δι' οὗ
 παραλάβῃ αὐτὸς τὴν Πάτραν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ
 Λασκάρους, καὶ εἰπόντος μετὰ τῶν ἄλλων τὰ τῶν
 Πατριῶν ἀποκρυφα, ἀπεπέμφθη ὡς ἀδύνατα καὶ
 περιεσὰ ἄηκουσε καὶ ἔλεγε. Ἐστάλη οὖν εἰς κε-
 φαλήν τῆς Ἰθώμης καὶ Ἀνδρούσης ὁ αὐτὸς Λάσκα-
 ρις, ἐτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες οἱ εἰς τὰ ἐκεῖσε
 κάστρα κεφαλᾶδες· ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρ-
 χόντων τοῦ οἴκου αὐτοῦ ὁ Λάσκαρις Ἀλέξιος ἐλεί-
 φθη εἰς κεφαλᾶτικόν τῆς Βοστίτζης καὶ ἐπανέμει-
 νεν ἐκεῖσε. Διερχόμενος οὖν, ὡς θεδῆλωκα, ὁ ἐμὸς
 δεσπότης καὶ αὐθέντης μετ' ἐμοῦ μόνου ἐνεργῶν-
 τος τὸ περὶ τῆς **136** Πάτρας, εὐρισκόμενοι εἰς τὴν
 Γλαρέντζαν ἐγράψαμεν πολλάκις πρὸς τοὺς τῆς
 Πάτρας, σταλέντος ἐκεῖ τοῦ Πεδιάτου, ἃ συνέτυχόν
 ἐκεῖ λέγοντες αὐτοῖς καὶ περὶ ὧν ἔταξαν τῷ Πε-
 διάτῃ. Οἱ δὲ ἀντέγραψαν πρὸς ἡμᾶς πολλάκις. Πλὴν
 ἐκρίνοντο παρ' ἡμῶν ἀδύνατα, ὡς καὶ ὁ καιρὸς

ἄδειξε. Τέλος ἐστήσαμεν ἵνα διὰ νυκτὸς βαδίσαντες
 εὐρεθῶμεν εἰς τόπον πλησίον τῶν ὀρίων τῶν Πα-
 τρηῶν ἀμπελίωνων, καλούμενον εἰς τὰς τρεῖς ἐκ-
 κλησίαις, αἱ παλαιῶθεν ἦσαν ἐκεῖσε δὲ εὐρεθῶσι καὶ
 οἱ ἄνθρωποι, καὶ δηλώσωσι πλατύνασθε; τὰ διὰ
 γραφῆς, καὶ εἰ μὲν ἦσαν δυνατὰ, ἐνεργηθῶσι, εἰ δ'
 οὐ, ἀπέλθωμεν φανερῶς ἀποκλείσαι τὸ κάστρον,
 καὶ ὡς φέρη τὸ φέρον. Καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν προσ-
 τάγματα πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἰθώ-
 μης καὶ Ἀνδρούσης ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ καὶ
 τῶν ἔσω καὶ ἔξω ζυγῶν, ἵνα τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου
 μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλθωσι μετὰ ὀπλων καὶ τῶν
 πλειόνων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἐνὸς ἑκάστου αὐ-
 τῶν, καὶ οὕτως τακτικῶς διελθεῖν τὸν τόπον τοῦ
 πριγκίπου, καὶ δεχθῶσι καὶ συναπαντήσωσι τῶν
 νῦν αὐθέντην εἰσερχόμενον ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ
 κόλπῳ καὶ ζυγοῖς. Ὅμοιος ἐμνησθῆ καὶ τῷ Λασ-
 κάρει Ἀλέξιῳ τῷ ἐκ Βοστίτζης. Ἐλθόντες οὖν ἐκ-
 νήθημεν οὐ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Ἄσσον, ἀλλὰ
 διὰ τῆς ἐξ εὐωνύμων. **137** καὶ πάντες ἐθαύμαζον
 λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐπυθάνοντο ποῦ ἀπέρ-
 χοντο. Περὶ δὲ ὥραν ἀλεκτοροφωνίας ἤλθομεν περὶ
 τὸν συμφωνηθέντα τόπον, ἐνθα εὐραμεν τοὺς ἀν-
 θρώπους καὶ ἰδόντες αὐτοὺς ἀπράκτους εἶναι καὶ
 ἀπρακτα λέγοντας ἀσπετίψαμεν αὐτούς. Πρωτὰς
 οὖν γενομένης συμβουλευθέντες τί ἄρα πράξῃ, καὶ
 διακρίναντες ἵνα τὸ στρατόπεδον δράμῃ πρὸς τὸ
 αἰγματοῦσαι τοὺς ἔξω τῆς πόλεως οἰκουμένους καὶ
 πᾶσαν τὴν τῶν Ἐθραίων οἰκῆσιν, ὡς οὖν ἐφάνη
 εὐπρακτον διὰ πολλὰς αἰτίας, ἰδοὺ καὶ οἱ ἐκ τοῦ
 κάστρου ἰδόντες ἡμᾶς καὶ ἀπορήσαντες τί ἄρα καὶ

num Messeniacum sita, restituerentur omnia, quan-
 do imperatori videretur: secuta etiam sunt, quæ,
 quantum in ipso esset, rem clandestino consilio
 inter nos agitatam ad exitum perducerent. Nam
 cum Bostiza Patras transiremus, ut proficiscere-
 mur Glarentzam et Chlouwitzium, ubi etiam regina
 erat, Andronicus Lascaris Pediate interim arbiter
 ad magistratus Patrenses super quibusdam negotiis
 missus est: qui cum ibidem aliquandiu moraretur,
 convenerunt eum tum privato tum publico consilio
 sacerdotes et laici, promiseruntque, si dominus
 ejus vellet, se modum ac viam inventuros, qua is
 se in possessione urbis collocaret. Ubi Lascaris
 cum reliqua, tum secreta hæc Patrensiū consilia
 renuntiavit, rejecta sunt, quæ audierat dicebatque,
 ut quæ nec fieri possent et essent supervacanea. Ita-
 que in præfecturam Ithomes et Andrusæ idem mis-
 sus est, et alii præterea viri castris Istarum regio-
 num præfecti. Quin etiam Alexius Lascaris, inter
 proceres illius domus princeps, ad gubernandam
 Bostitzam relictus est ibique remansit. In viam igitur
 se dedit, ut significavi, Constantinus despota,
 dominus meus, necum solo in re Patrensi adju-
 tore; cumque Glarentzæ essemus, Pediate nuntio
 tsi, sæpe scripsimus ad Patrenses de illis quæ cum
 Pediate egerant constituerantque, atque illi sæpe
 nobis rescripserunt: quæ tamen judicabamus fieri

non posse: id quod tempus probavit. Tandem con-
 stituimus, ut nocturno itinere in locum finibus Pa-
 trensiū vicinam nos conferremus, a
 tribus ecclesiis nuncupatum, quæ ex longo inde
 tempore ibi erant: eodem illi se conferrent, et quæ
 scripsissent, plenius coram exponerent; atque ea
 si quidem essent ejusmodi, ut fieri possent, fierent:
 sin minus, aperte ad oppidi obsidionem aggredere-
 mur et permitteremus rem nostram fortunæ. Item
 ad omnes in circuitu Ithomes et Andrusæ, ad si-
 num Messeniacum et intra vel extra tractum illum
 habitantes, scripsimus, ut calendis Martii ejus-
 dem anni cum armis, manuque militari non exi-
 gua ditionis suæ quilibet adessent, et ita instructi
 ones principis transirent, occurrerentque novo prin-
 cipi, versus sinum Messeniacum et illum tractum
 præcedenti. Item Bostitzam Alexio Lascari nuntia-
 tum est. Nos viam non eam, quæ trans Assum fert,
 sed quæ est a sinistris, tenuimus; ac mirabantur
 omnes, percontabanturque inter se, quoniam iter
 facerent. Sub gallicinium ad confictum locum cum
 perventum esset, homines ibi illos invenimus. Quos
 cum inanes esse animadverteremus, et polliceri
 inania, dimisimus eos. Mane consultatione habita,
 quo facto opus esset, et constituto, ut miles ad ca-
 piendos suburbanos et quotquot illic domicilia ha-
 berent Hebræos discurreret, cum id multæ ac cau-

ἐνι (οὐ γὰρ προσνόμισαν τὸ τυχόν) ἀπέστειλαν ἓνα Ἀ τῶν τοξεύσας τὸν τοῦ δεσπότητος ἵππον, ὃς καὶ εὐ-
 τῶν ἀρχόντων καὶ ἓνα κανονικὸν Μάρκον τοῦνομα, θέως ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δραμόντες οἱ ἐχθροὶ
 μετὰ τινος ἀνθρώπου πρὸς τὸ μεταφράζειν καὶ ἔνα ἀποκτείνωσιν αὐτὸν ἢ πιάζωσιν, εὐρέθη ἔγῳ
 ἄλλων ἀνθρώπων, ὅπως μάθωσι τίνες οἱ ἐπερχόμε- ἐκεῖ ὑπέρμαχος. Κάκεινος μὲν Θεοῦ βοηθεῖα ἀπο-
 νοι καὶ διὰ τί. Ὡς οὖν εἶδον ἡμᾶς, καὶ πῶς ἡμεῖς πλάκεις τοῦ ἵππου ἔφυγε πεζός· ἐγὼ δὲ κατ' αὐτῶν
 ζητοῦμεν τὸ κάστρον ἢ μετὰ συνθήκης ἢ οἴῳ δὴ μαχόμενος ἐπίασα τινὰ υἱὸν Σαματελλοῦ. Ἄλλ'
 τρῶπι δυνησώμεθα παραλάβωμεν αὐτὸ, ἐπιστρέ- ἤμην βαρέως τραυματισθεὶς ἄμα τῷ ἵππῳ, ὃς οὐ-
 ψαντες μετὰ σπουδῆς ἔκρουσαν τὰς σάλπιγγας κέτι ἴσχυε, καὶ ἔπεσεν ὁ ἵππος ὁ ἄριστος, ὃς παρὰ
 καὶ πᾶν ὄργανον πολεμικόν, καὶ εὐθύς πάντες τοῦ ἀμηρᾶ ἐδίδθη τῷ Ἀσάνῃ Ἰσαακίῳ ἠνίκα συνήν-
 οὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς συνήχθησαν εἰς τὸ ὁπλίζε- τησεν ἐκείνῳ, ὃ δ' Ἀσάνης τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ
 σθαι. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν αὐριον ἤρξαμεν τοῦ πολέμου. Φιλανθρωπῶ Γεωργίῳ, κάκεινος **139** τῷ ἑαυ-
 τοῦ ἀνεψιῷ τῷ Κομνηνῷ τῷ τοῦ πρωτοστράτορος

δ. Ἐπὶ τὴν αὐριον οὖν τυχοῦσα ἡ ἑορτὴ τῶν Καντακουζοῦ γαμβρῷ, ὃν φεύγοντα πρὸς Γαλατῶν
 βατῶν ἐκόψαμεν βᾶϊα μυρσίνης, καὶ πᾶν τὸ στρατό- φθάσας ὁ ἀδελφός μου καὶ ἐπίασεν αὐτὸν, καὶ οὕτως
 πεδον φέροντες **138** ταῦτα ἀνὰ χεῖρας καὶ ἐλθόν- ὁ ἀδελφός μου εὐήργετήθη τὸν ἵππον παρὰ τοῦ βα-
 τες ἐπέσαμεν περὶ τὰς πύλας τοῦ κάστρου. Ὡς δὲ **B** σιλῆως· ἔγωγε λαθῶν παρ' ἐκείνου τὸν ἵππον ἀπήλ-
 ἐκέιμεθα τῇ κς' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου μετὰ θον εἰς Πελοπόννησον. Πесὼν οὖν ὁ ἵππος, ἐπίασθη
 τὴν τοῦ μεγάλου Σαβδάτου ἀκολουθίαν ἦτοι τὴν πολλαῖς πληγαῖς πεπληγμένος. Καὶ ἀπαγαγόντες
 θείαν μυσταγωγίαν, ἀριστήσαντες καθεζόμεθα ἐν με ἐμβλήσαν εἰς τὸν γουλαῖν ἦτοι τὸν πύργον ἐν
 τῇ παρεμβολῇ ἦτοι σκηπῇ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν συν- οἴκῳ σκοτεινῷ, ἔνθα ἦσαν μύρμιγκες καὶ σιτόφθει-
 ομιλοῦντες περὶ πολλῶν. Ἰδοὺ ἄφνω τινὲς ὀλίγοι ρες καὶ μύες διὰ τὸ εἶναι ποτε σίτου ἀποθήκη· καὶ
 ἐπιπιοὶ ἐξήλθον τῆς πύλης τῆς καλουμένης Ἑβραϊ- καὶ χειροπέδας σιδηρᾶς περιέθησαν τοῖς ποσί μου καὶ
 κῆς ἢ τοῦ Ζευγαλατείου (οὕτω γὰρ ὠνομάζετο), σειρὰν λίαν βαρυτάτην καὶ στερεάν μετὰ σκό-
 καὶ ὡς ἐφάνησαν, δωαχθέντες εἰσῆλθον διὰ τῆς τοῦ λοπος μεγάλου κατὰ γῆς πεπηγότες· ἔνθα κα-
 αἰγιαλοῦ πύλης· ἐκέισε κατασκευαστικῶς ἦσαν κῶς ἐκοιτώμην ἐν τῇ τοιαύτῃ φρουρᾷ, πικρῶς
 πάντες οἱ τοῦ κάστρου μετὰ τζαγκρῶν καὶ τόξων διαγὰν ἀπὸ τε τῶν πληγῶν καὶ τῶν δεσμῶν καὶ
 καὶ σκελετῶν. Εὐρέθεις οὖν ὁ δεσπότης κἀγὼ προ- τῶν ἄλλων, ὡς δεδῆλωται, ἃ ὑπῆρχον ἐν τῇδε τῇ
 βαδίζοντες πρὸ τοῦ διωγμοῦ τῶν εἰρημένων, διὰ τὸ φρουρᾷ.
 τοὺς ἵππους ἡμῶν εὐρέθηναί κατὰ συγκυρίαν
 ἦτοιμασμένους πλησίον τῆς γεφύρας τῆς ὁδοῦ τῆς
 ἀπαγοῦσης εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν, τις τῶν Πατρῆ-

sis commodum esse videretur, ecce oppidani nos
 videntes, et quid hoc rei esset dubii (nihil enim
 hujusmodi opinione præceperant), unum e magis-
 tratibus, et canonicum quemdam, Marcum nomine,
 cum alio quodam nomine ex aliis percontatum mi-
 serunt, qui essent qui venirent et quam ob causam.
 Qui postquam nos agnoverunt oppidumque a nobis
 queri sive pactione, sive quocunque alio modo, in-
 tellexerunt, festinanter reversi, tubis et reliquis
 instrumentis bellicis ad arma vocant, et cuncti,
 quique intra, quique extra mœnia erant, ad vim
 arcendam concurrunt. Nos sequenti luce bellum
 orsi sumus.

4. Postridie igitur, quoniam palmarum dies erat,
 ramos myrti amputavimus, quos manibus gestans
 totus exercitus portas castrorum adortus est. Ejusdem
 mensis Martii die 26, cum post officium magni Sab-
 bati sive divinam initiationem, a prandio in tentorio
 domini nostri consedissemus et varios miscerem-
 us sermones, repente aliquot equites per portam,
 cui nomen est Hebraicæ vel Zeugalatii (ita enim
 appellatur) prorumpunt; sed, ubi comparuerunt,
 mox repulsi, per portam littori oppositam refugiant.
 Ibi omnes incole, labaris, arcibus et palis armati,
 aderant. Jam cum despotæ et ego, antequam illi
 nos persequerentur, fugæ nos commissemus, quia
 equi nostri juxta portam viam, quæ ad S. Andream

ducit, forte parati erant, et a Patrensi quodam
 equus Constantini sagitta perfossus esset, ut statim
 collaberetur humi, Constantinum ab insequentibus
 hostibus, qui aut capere aut occidere eum vellent,
 ego defendi. Itaque divino auxilio ille rex equo ex-
 peditus, pedes se iis subtraxit; ego adversus hos-
 tes decertans, filium quemdam Samatelli cepi, sed
 et ipse graviter vulneratus sum cum equo genero-
 sissimo, qui mox defectu virium concidit. Eum
 equum dederat ameras Isaacio Asani, ad se profecto,
 Asanes Georgio Philanthropeno, genero suo, atque
 hic rursus Comneno consobrino, Cantacuzeni pro-
 tostratoris genero, quem Galatam fugientem frater
 meus comprehendit. Is equum dono accepit ab im-
 peratore, atque ego eodem a fratre donatus, in
 Peloponnesum eum abduxi. Collapso igitur equo,
 ipse multis plagis percussus, in potestatem hostium
 veni, qui abductum me in carcerem sive turrim
 ædificii tenebrosi conjecerunt, formicis, curculio-
 nibus et muribus scatentem, quippe quæ quondam
 fuisset granarium. Brachia et pedes vinculis et ca-
 tena gravi et solida ad palum magnum in terra
 defixum constrinxerunt. Male in ea custodia cuba-
 bam propter plagas, vincula, et reliqua, quæ ibi
 fuisse incommoda significavi.

ε'. Ἐνταῦθα δὲ χρὴ διηγησασθαι ἡμᾶς καὶ περὶ
 τῆς ὁσιωτάτης Θωμαίδος. Αὕτη ἐκ γένους χρησίμου
 ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἀσίας· καὶ ἀπορρα-

ducit, forte parati erant, et a Patrensi quodam
 equus Constantini sagitta perfossus esset, ut statim
 collaberetur humi, Constantinum ab insequentibus
 hostibus, qui aut capere aut occidere eum vellent,
 ego defendi. Itaque divino auxilio ille rex equo ex-
 peditus, pedes se iis subtraxit; ego adversus hos-
 tes decertans, filium quemdam Samatelli cepi, sed
 et ipse graviter vulneratus sum cum equo genero-
 sissimo, qui mox defectu virium concidit. Eum
 equum dederat ameras Isaacio Asani, ad se profecto,
 Asanes Georgio Philanthropeno, genero suo, atque
 hic rursus Comneno consobrino, Cantacuzeni pro-
 tostratoris genero, quem Galatam fugientem frater
 meus comprehendit. Is equum dono accepit ab im-
 peratore, atque ego eodem a fratre donatus, in
 Peloponnesum eum abduxi. Collapso igitur equo,
 ipse multis plagis percussus, in potestatem hostium
 veni, qui abductum me in carcerem sive turrim
 ædificii tenebrosi conjecerunt, formicis, curculio-
 nibus et muribus scatentem, quippe quæ quondam
 fuisset granarium. Brachia et pedes vinculis et ca-
 tena gravi et solida ad palum magnum in terra
 defixum constrinxerunt. Male in ea custodia cuba-
 bam propter plagas, vincula, et reliqua, quæ ibi
 fuisse incommoda significavi.

5. Hic loci de sanctissima Thomaide narrandum
 nobis est. Ex honesta familia Orientis in Asia proge-

νισθεσαν οἱ ἐαυτῆς συγγενεῖς ἤγαγον αὐτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔδωκαν αὐτὴν τῇ ἀδελφῇ τῶν τριῶν ἀρχιερέων καὶ ἀδελφῶν καὶ βασιλέων καὶ μητρὶ τοῦ σοφωτάτου Καθάρια Νικολάου, καὶ εἶχεν αὐτὴν καὶ ἐπαίδευε. Καὶ μετὰ τινα καιρὸν ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τὸ ἐκεῖσε εἶναι τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Καθάριαν **140** ἀρχιερέα, καὶ ὤκησεν εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεοδώρας μετὰ τῆς Παλαιολογίνης, ἐναρέτου καὶ λογίας γυναικὸς, περὶ ἧς πολλάκις πολλοὺς ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως· κύριον Μανουὴλ ἐπαίνους, καὶ πολλοὺς κανόνας εἰς τὴν τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ ἁγίαν Θεοδώραν καὶ εἰς ἄλλους ἁγίους ἀνέγνωσα ἐγὼ ἐκείνης ποιήματα· αἱ εἶχον οὖν αὐταῖς καὶ τὴν ἁγίαν Θωμαῖδα, καὶ ἐπαίδευον εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ λόγον. Ὅς δὲ ἤλθε τὸ τέλος αὐτῶν, κατέλιπον αὐτῇ πάντα τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ Κυπριανοῦ γυναῖκα, ἧτις ἀγανακτήσασα τὸ σκληρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ ἀπελθοῦσα πρὸς τὰς ῥηθείας μονᾶς μοναχῆ ἐγένετο, ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο, πάλιν ὑπετάγη τῇ ἐκείνων κληρονόμῳ καὶ τοῦ βίου, ὅπως δὴποτε καὶ ταῖς ἀρεταῖς ὑπετάγη, καὶ καλῶς διήνυσσε τὸν τῆς ὑποταγῆς ὄριμον μέχρι θανάτου. Ἡ Κυπριανοῦ λέγου γυνὴ ἦν αὕτη τοῦ ἐλθόντος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν μονὴν κτίσαντος τὴν εἰς ἄνομα τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Θεοδώρων, ἐπονομαζομένην τοῦ Κυπριανοῦ. Τῶν δὲ ἀσεβῶν τὴν Θεσσαλονίκην παραλαβόντων ἐξελθοῦσα ἡ ὁσία Θωμαῖς μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς αὐτῆς τῆς Κυπριανοῦ γυναικὸς ἀπῆλθεν εἰς Αἴμμον, ἵνα ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντινοῦ ἐπανέλθῃ. Ἐν δὲ

nerata erat. Parentibus orbatam cognati Cpolim perduxerunt, et sorori trium archiepiscoporum ac fratrum et imperatorum, matri sapientissimi viri Nicolai Cabasilæ, tradiderunt, a qua educata et instituta est. Ea, interjecto aliquo tempore, Thessalonicam abiit, in qua urbe Cabasilas, ipsius frater, esset archiepiscopus, abdiditque se in monasterium Sanctæ Theodoræ cum Palæologina, femina virtutis et litterarum studiosa, cujus ego multas sæpe laudes e venerando imperatore, Manuele domino, audivi, et hymnos non paucos in sanctum Demetrium et sanctam Theodoram et alios sanctos legi. Habebant autem secum sanctam quoque Thomaidem eamque ad virtutis et litterarum disciplinam erudiebant. Cum instaret ipsis vivendi finis, eidem quæ habebant omnia reliquerunt, una cum uxore Cypriani, quæ asperam viri sui naturam non ferens, in illud profecta monasterium, inter monachas nomen dederat. Postquam autem illæ diem obierunt, quemadmodum virtuti se subjecit, ita illarum tum bonorum tum vitæ se subjecit hæredi, et hujus subjectionis cursum præclare usque ad mortem confecit. Conjux hæc Cypriani, inquam, illius erat, qui Cpolim venit, et monasterium sanctorum martyrum nobilium Theodororum construxit, quod Cypriani cognominatur. Thessalonica ab impiis occupata, sancta Thomais cum alumna sua,

τῇ Αἴμμῳ ὁ πάππος μου εὐρίσκατο μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τέκνων. Ἡ οὖν πρώτη τῶν αὐτοῦ θυγατέρων ἰδοῦσα τὴν ὁσίαν καὶ τὴν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ τὸν λόγον ἐγκατέλιπε γονεῖς καὶ ἀδελφούς καὶ **141** ἀδελφὰς καὶ ἐν ἐμνηστεύσατο εἰς ἄνδρα ἄμα τοῖς πασι, καὶ ἀπελθοῦσα εἰς Θεσσαλονίκην γέγονε μοναχῆ, καὶ ἐν ὑποταγῇ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας κατέκεισε ἀπομεινάσα. Κακείθεν δὲ ἐξελθοῦσαι αἱ τρεῖς καὶ μόναι ἐν τῇ Κωνσταντινοῦ πόλει κατήνησαν ἀρχῇ ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπονομαζομένη τῆς Κλερένας. Διαδοθεῖσα δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς ὁσίας καὶ ἡ εἰς τὴν ὁσίαν Γραφὴν αὐτῆς ἐμπειρία εἰς τὸν βασιλέα καὶ πατριάρχην καὶ πάντας τοὺς τῆς πόλεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐζήτηε λαβεῖν ἄλλο τῶν μοναστηρίων μειζότερον καὶ εἰσοδηματικώτερον δοῦναι αὐτῇ, ὁ δὲ πατριάρχης ἐνταλμα πατριαρχικῆς ἐξουσίας ἐξέδωκεν εἰς τὰς βουλομένας τῆς πόλεως γυναῖκας προσεῖναι αὐτῇ· οἱ δὲ τῆς πόλεως ἤθελον δοῦναι αὐταῖς πᾶν ἀναγκαῖον εἰς τὸ ἐπισκέπτεσθαι καὶ θεραπεύειν τὰ πρὸς χρισίαν αὐτῶν· οὐχ ὑπῆρχεν γὰρ ἐκείναις οὔτε χρυσοῖον οὔτε ἀργύριον, οὐκ ἄλλο τι εἰ μὴ τὸ ἐργόχειρον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων προμηθεῖα. Λαθοῦσα δὲ μικρὸν τι κάθισμα, συνέδραμον εἰς ὑποταγὴν αὐτῆς τοσαῦτα δοῦσαι οὐκ ἐχώρησαν εἰς τὴν τοῦ Λιβὸς μονὴν καὶ τῆς κυρᾶς Μάρθας. Ἡ δὲ οὐ πλείους ἢ δυοκαίδεκα προσελάβετο· καὶ ἦσαν τοιαῦται εἰς τὸ ἀκτιμοσύνην καὶ ὑπακοὴν καὶ σωφροσύνην καὶ πᾶν εἴ τι εἰς **142** Θεὸν εὐαπόδεκτον, ὅτι κατέλιπον οἱ τῆς πόλεως λέγειν Ἡ ἁγία, ἀλλ' Αἱ ἅγαι· καὶ αὐτὴ δὴ τὸ ἄνομα εἶχον εἰς τὰς ἁγίας. Καὶ τὸ μὲν τῶν μονα-

Cypriani conjuge, in Lemnum discessit, inde Cpolim reversura. In Lemno tum erat avus meus cum uxore et liberis. Itaque natu maxima filiarum ejus cum sanctam hanc feminam vidisset et observasset virtutem ejus ac sermonem, relictis parentibus, fratribus, sororibus, et quocum conjuncta erat marito, atque liberis, Thessalonicam profecta, monachis se ascripsit ibique sub imperiis sanctæ hujus mulieris vixit. Inde hæc tres solæ Cpolim emigrantes principio in monasterium Clerenæ venerunt. Cum autem sanctæ illius feminæ virtus et litterarum sacrarum peritia imperatori et patriarchæ universæque civitati innotuisset, imperator ei aliud majus et locupletius monasterium tradi jussit; patriarcha patriarchali auctoritate omnibus, quæ vellet, urbis mulieribus potestatem dedit, illi se aggregandi; ciues quæ essent necessaria ad res ordinandas et administrandas præstare iis volebant. Neque enim illis erat vel aurum, vel argentum, vel aliud quidquam nisi opus manuum et divina per magistratus providentia. Itaque, cum non ita amplum domicilium haberet, ad vitam ex imperio ejus agendam tot confluxerunt, quot non concesserunt in monasterium Libis et Marthæ dominæ. At recepit illa non plus duodecim, atque erant omnes ad paupertatem, obedientiam, modestiam, denique quicquid Deo gratum est, tam egregie paratæ, ut jam

λῶν ἐκείνων γυναικῶν κοινὸν τὸ τῆς τροφῆς καὶ ἰσχυμάτων καὶ τὸ μὴ ἔχειν ὄσιον καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸ μικρότερον ἢ πρὸς κοινήν ἢ πρὸς ἰδίαν χρεῖαν· εἰ μὴ μετὰ συγχωρήσεως ὑπῆρχεν αὐταῖς, καὶ τὸ ἀνυπόδητον καὶ ὀλιγότροφον καὶ χαμαὶ κεῖσθαι καὶ ἐν εὐτελείᾳ καὶ τάλλα ὅσα τῶν ἀρετῶν εἰσὶν ἐκ μαρτυρίας τῶν περισσῶν ἔστι διηγεῖσθαι. Ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ τῆς αὐτῶν ὁσίας καὶ πνευματικῆς μητρὸς τῆς ἐκείνων συνδρομῆς καὶ ἐπισκέψεως τῶν βασιλείων καὶ δεσποινῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, αἱ μὲν χάριν ἐξομολογήσεως αἱ δὲ εὐχῆς καὶ ἐπισκέψεως, τίς ἂν ἀκριβῶς ταῦτά τε καὶ τὴν ἐκείνης ἀρετὴν δυνηθεὶ διηγῆσασθαι; ἐν δὲ μόνον διηγησάμενοι δεῖξωμεν τὰ πάντα ἀληθῆ. Τῷ ῥηθέντι μεγάλῳ Σαββάτῳ, ὡσπερ μοι συμβέβηκεν ἄπερ ἰδιηγησάμην, καθήμενης μετὰ τὴν τῆς λειτουργίας τελετὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ σὺν αὐτῇ πᾶσαι αἱ μοναχαὶ αὐτῆς προσμένουσαι ἵνα μικρὸν τι καὶ ἀπογεύσωνται διὰ τὴν τοῦ ἀντιδώρου μετάληψιν· εἶτα εἰς τὰς Πράξεις· τῶν ἀποστόλων τεθῆναι τὴν ἀνάγνωσιν· λέγει οὖν ἡ ὁσία· « Μοναχαί, ἔγειρασθε. » Αἱ δὲ· « Τί σοὶ ἐστὶ χρεῖα, κυρία ἡμῶν ἁγία; » Ἡ δὲ· « Τῷ κύρ Γεωργίῳ ἐπήλυθε **143** πειρασμὸς, καὶ δεηθῶμεν τῆς Θεοτόκου ὑπὲρ ἐκείνου. » Τόδε ἀκούσασαι πᾶσαι προσέδραμον αὐτῇ μετὰ δακρύων, ἐξαιρέτως δὲ αἱ τῆς μητρὸς μου ἀδελφαί· καὶ γὰρ ἑτέρα ἀδελφὴ ἦν, ὕστερον γεγενησῆα κίκελιν μοναχὴ καὶ ὑποτακτικὴ αὐτῆς καλῆ. Προσέδραμε καὶ αὐτὴ μετὰ δακρύων, πυνθανομένη· « Τί τοῦτο ὃ λέγεις, κυρία ἡμῶν ἁγία; » Ἡ δὲ πρὸς αὐτάς ἐφη· « Μὴ θροεῖσθε· ὁ Θεὸς ὁ

συγχωρήσας τὸν πειρασμὸν, χορηγήσει καὶ τὴν βοήθειαν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ δὴ τοῦ πειρασμοῦ. » Καὶ ἰστάμεναι ἐψάλλον εἰς τὴν Θεοτόκον παρὰ κλησιν δακρύουσαι. Τοῦτου τί κρεῖττον εἰς μαρτύριον τῆς εἰς Θεὸν αὐτῆς ἀρετῆς καὶ οἰκειώσεως; Ζήσασα οὖν οὕτως καλῶς, καὶ πολλὰ εἰς μαρτυρίαν τῆς ἀρετῆς αὐτῆς ἐπιδείξας ὁ Θεὸς, τέλος καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς τίμιος ἐναντίον Κυρίου γέγενετο καὶ τῶν ἀνθρώπων προσέβη. Ἡμέραις γάρ τισιν ἀσθενήσασα μικρὸν, καὶ πάσας τὰς μοναχὰς κοινῶς νοθεύσασα, καὶ καταλείψασα εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἀδελφῆς τῆς ἐμῆς μητρὸς, ἢ καὶ πρῶτα εἰς ἀρετὴν καὶ ὑποταγὴν αὐτῆς ἦν καὶ πάντα τὰ τοῦ κελλείου αὐτῶν ἐκείνη διοίχει, εἶτα ὡς ἐνθούς γενομένη ἐκάθητο, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κεκαλυμμένους, τὸ δὲ στόμα δει κινουῖσα πρὸς ὕμνους καὶ εὐχαριστίας πρὸς Θεόν· ἐμμεῖτο γὰρ πάντοτε ἡ ἁγία τὸ τοῦ Θεοῦ χρυσοῤῥήμονος Πατρὸς ῥητὴν τὴ λέγον· « Μὴ τάσιν φωνῆς νοήσης καὶ μέγεθος (χρῆμα γὰρ ἀνάριθμον ἁγίου ἢ κραυγῆ), ἀλλὰ τὸ νοεῖν τῆς διανοίας καὶ τὴν **144** θερμότητα τῆς ψυχῆς; καὶ τὴν συντονίαν τῆς δεήσεως, καθ' ἣν καὶ σιωπῶντων ἀκούει ὁ Θεός. » Ἡ οὖν ἁγία μήτε τι προλαμβάνουσα τροφίμου ἢ ποσίμου, μήτε ὀμιλοῦσα τὸ τυχεῖν ἀνευ τοῦ καθ' ἡμέραν ἐρχομένου ἱερῶς εἰς τὸ μεταλαμβάνειν αὐτὴν τῶν θείων μυστηρίων, τότε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφρουσα καὶ συγχώρησιν αἰτοῦσα λαθεῖν ὕστερον μετελάμβανεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου καὶ τῶν δεσποινῶν καὶ ἄλλων πολλῶν πολλὰκις προσερχομένην αὐτῇ, ἀλλὰ ὅτι καὶ

non sanctæ, sed sanctarum vocabulo uterentur civēs et monasterium Ad sanctas diceretur. Fuisse monachis illis feminis communem cibum, communem vestitum, commune etiam, ut nihil proprium possiderent, nihil, quamvis medicum, vel ad communem, vel ad privatam utilitatem facerent, nisi concessum iis esset; easdem calceamentis nullis et alimento tenui usas esse, humi cubuisse et omnino vitam vilem egisse et reliquis virtutibus monachicis dedisse operam, supervacaneum est dicere. Similiter ad ipsam matrem sanctam et spiritualem concursum imperatorum, imperatricum, principum virorum feminarumque conventus, quarum aliæ **D** benedictionis, aliæ ejus salutandæ et precibus ipsius sese commendandi gratia ventitabant, quis hæc, et virtutem illius digne possit enarrare? Una quadam re enarranda omnem ostendemus veritatem. Magno illo die Sabbati, quo quæ narravi mihi acciderunt, cum, finita liturgia, consedisset in ecclesia cum reliquis monachis suis exspectaretque panis benedicti communionem, deinde ad Acta apostolorum legenda se convertisset, subito : « Monachæ, inquit, expergiscimini. » Hæ cum rogassent : « Qua tibi re opus est, sancta domina? » pergit illa : Georgius dominus in sollicitationem incidit; precemur ob eam Matrem Dei. » His auditis, lacrymantes ad eam accurrerunt cum reliquis, tum in primis

matris meæ sorores. Nam altera quoque senior postea se fecerat monacham illiusque se subiecerat imperio. Hæc quoque eum lacrimis accurrat, quærens : « Quid illud est, quod dicis, sancta domina nostra? » At illa : « Ne tumultuamini, inquit; qui sollicitationi locum dedit Deus, ejusdem etiam præsidium et remedium præstabit. » Itaque illæ stantes Matrem Dei implorabant celebrabantque hymnis. Hæc re quid potest esse disertius virtutis pietatisque testimonium? Hæ igitur cum pulchre vixisset et sanctimoniam ejus multis rebus testatus esset Deus, tandem mors ei gloriosa coram Domino obtigit, qua e rebus humanis excessit. Nam cum leviter aliquot dies ægrotasset et monachas communiter ad virtutem esset cohortata, sororem matris meæ, quæ in ejus integritate imitanda et subiectione prima erat, et omnia in cella illius procurabat, in locum suum delegit; deinde tanquam divino afflatu concitata sedebat, clausis oculis et labiis ad Dei laudes et gratiarum actiones semper motis. Servabat enim omnino sancta hæc, quod pater aurea verba fundens dicit : Ne contentionem vocis et vehementiam noveris (res enim sanctis indecora clamor est), sed attentionem mentis et fervorem animi et ardorem preceationis, quibus fit, ut etiam læcentes Deus audiat. » Sancta igitur nec cibum nec potum sumebat, nec loquebatur quidquam nisi

τότε διὰ τελευταίαν εὐχὴν ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν καὶ ἐγκρίτων ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν, ἀνένευε καὶ συγχώρησιν καὶ εὐχὴν ἐχορήγει. Καὶ οὕτως διαρκέσατα ἡμέρας ἑπτὰ πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε, καὶ ἐτάφη φιλοτίμως συνδραμόντων σχεδὸν πάντων τῶν ἱερέων ἱερομονάχων, κλητῶν καὶ ἀκλήτων, ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἔχει καὶ ἀληθῶς.

δ'. Κειμένου μου οὖν ἐν τῇ φρουρᾷ ἡμέρας τεσσαράκοντα, ὡς ἦλθεν ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων ἀγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐδεήθην τοῦθε, ὡς καὶ ἡ Γεώργιος καὶ παιδισθὲν δούλος αὐτοῦ, ἵνα λυτρώσῃται με τῶν δευνῶν καὶ δεσμῶν· καὶ ἀφυπνιασθεις, ἐδοξέ μοι εὐρεθῆναι με εἰς τὸ περικαλλῆς ἅγιον τέμενος αὐτοῦ τὸ 145 εἰς τὸ νομα αὐτοῦ, τῶν Μαγγάνων ἑπονομαζόμενον. Ἐκεῖ ἱστάμενος τὴν φύσιν ἔχων καὶ τοὺς σιδηροὺς τοῖς ποσὶ, διερχομένου τάχα τοῦ βασιλέως ἵνα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἀπέλθῃ, ἐδεήθην αὐτοῦ ἵνα με τῶν ἀλύσεων ἐλευθέρωσῃ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀρχὼν τις ἐπιστρέψας πρὸς μὲ εἶπέ μοι τάδε· « Προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ὁ αὐθέντης ἡμῶν ἵνα ἐξέρωσῃ σου τοὺς σιδηροὺς, ὃ καὶ ἡ κυρία ἡμῶν ἡ δέσποινα ἐζήτησεν αὐτοῦ καὶ ἅπαντες ἡμεῖς. » Καὶ περὶ τὸν ὄρθρον αὐτῆς τῆς νυκτὸς ἰδοὺ ἐν τῇ συνῆθει ὡρᾷ οἱ τοῦ πύργου ἀρχοντες καὶ ἑτεροὶ μετὰ σιδηρῶν ὀργάνων ἐκβαλόντες με τῶν ἀλύσεων καὶ ἐξαιτιῶνται, καὶ λέγουσιν οὐχ ὅτι ἐχθρῶδῶς

Α ἔχουσι κατ' ἐμοῦ καὶ οὐ τρίφουσί με, εἰ μὴ ἵσται διὰ μὴ κεκτῆσθαι αὐτούς. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐλθόντες πάλιν ζητοῦσί με· καὶ ἐδεήθην τοῦ αὐθέντου μου διὰ γραφῆς ἵνα ἐξαποστείλῃ ἀρχοντας συλλαλῆσαι τοῖς αἰχμαλωτεύσασαί με πρὸς συμβίβασιν περὶ τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας. Ὅπερ καὶ γέγονε. Καὶ συμβιθασθέντες δεδώκασιν αὐτῷ τὸ Σαραβάλε φρούριον τοιοῦτοτρόπως, ἵνα ἐγερθῇ καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐν τῇ Γλαρέντζα· καὶ μέχρι οἴκου Μαῖου εἰ μὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ αὐθέντης αὐτῶν, ποιησάτω ἕκείνος ὡς θέλει· εἰ δ' οὐκ, παραδώσωσιν αὐτῷ τὸ κάστρον. Καὶ γεγονότων ὄρκων, καὶ παραλαβομένου καὶ τοῦ Σαραβάλε 146 τῇ πέμπτῃ Μαῖου, ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σκλαβίτζας Β τῆς Τεριόλου τὰ ὄρια. Δι' ἐμὲ δὲ ἐπαφῆκεν Ἰωάννην τὸν Ῥωσιωτᾶν, ἵνα με ἄρῃ, σωζόμενος ἕμωι· ὅτι μετὰ τὸ ἐλευθερωθῆναι με ἔξουσι τὸ βέβαιον τὰ πραχθέντα. Καὶ ἐλευθερωθεὶς ἡμιθανὴς σχεδὸν ἀπέσωσα ἐνθα ἦν ὁ αὐθέντης μου, ὃς εἶδέν με μετὰ χαρᾶς πολλῆς καὶ λύπης, τὸ μὲν ὅτι ἡμην οὕτως ἡμιθανῆς, τὸ δὲ ὅτι ἡλευθερώθην, καὶ πολλὰ εἶπε πρὸς ἔπαινον καὶ παραμυθίαν μου. Ἀπελθόντος μου οὖν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν ἐμὴν προσεφέρον μοι εὐεργεσίαν τοιάνδε. Ἰμάτιον ἐπιανώφορον διπλοῦν, χαμουχᾶν πράσινον ἀπὸ Λούκκας ἀξιώσιμον μετὰ πράσινου ὑφάσματος καὶ καλοῦ ἐνδεδυμένον, σκούφιαν Θεσσαλονικαίαν μετὰ χρυσοκοκκίον χασθίου ἐνδεδυμένην, καθάδιον, καρμίζην χαμουχᾶν μετὰ βαρέων καταρούχων ἐνδεδυμένον, κουρτζουδάκαν

cum sacerdote, qui ad eam divinis mysteriis impertiendam quotidie ventitabat; tum manus et oculos in caelum attollens et veniam delictis suis petens, divini mysterii participes fiebat. Quin etiam imperatori Joanni et despotis aliisque multis frequenter se invisentibus, et qui tum propter ultimas ejus preces eam visebant, viris et feminis illustribus, et prolatis hieromonachis et monachis abnuebant alevendi copiam precesque fundebat. Ita cum vixisset dies septem, ad Dominum abiit, et sepulta est honorifice, omnibus propemodum hieromonachis, vocatis et non vocatis, et primoribus utriusque sexus concurrentibus. Atque haec quidem talia sunt et ad veritatem narrata.

6. Ego cum in carcere fuisset dies quadraginta adessetque lux dicata memoriae magni martyris sancti Georgii, captivorum liberatoris, suppliciter hunc rogavi, ut cognominem me et a puero ipsius cultorem miseriis et vinculis eriperet. Tum somno oppressus, visus sum mihi esse in pulcherrimo templo Manganorum quod dicitur, illius nomini sacro. Ibi cum constitissem, pateram manu tenens et compedibus victus, imperatorem forte transeuntem, ut ecclesiae sacris interesset, observavi, ut catenis me levaret. Cum jam intrasset in ecclesiam imperator, reversus unus de proceribus ita me allocutus est: « Jussit imperator, dominus noster, vinculis te liberari; id quod imperatrix, domina nostra, et omnes nos ab eodem petivimus. »

C Et ecce, circa matutinum noctis ejusdem tempus, hora consueta, turris praefecti et alii viri, instrumentis ferreis instructi, catenis me expediunt, et excusant se mihi atque non hostili odio tam parce ac maligne victim se praebuisse, sed quia meliora quae darent, non habuissent ipsi. Post biduum adsunt iterum et me cohortantur, atque ego per litteras dominum meum oravi, ut mitteret viros honoratos, qui de conditionibus liberationis meae transigerent cum his, a quibus captivus detinebar: id quod factum est, et, composita amicitia, castellum Sarabale hoc ei pacto tradiderunt, ut Glarentzam domum recederet; et quidem si per Maium venisset metropolita et dominus ipsorum, faceret D is, quod vellet; si non venisset, castrum illi dederent. Dictis deinde utrimque sacramentis, et quinto Maii Sarabale accepto, Sclabitzam usque et ad fines Terioli abiit, ad me autem liberandum Joannem Rhosotanem misit, pactus, ut me libero demem, quae acta essent, forent rata. Liberatus igitur, pene semianimis perveni ad principem meum, qui magno me tum gaudio, tum dolore vidit, cum liber quidem, sed idem semianimis essem, multaque ad laudem et consolationem meam dixit. Postquam discessi in tentorium meum, haec mihi munera oblata sunt: duplex amiculum, supparum prasini coloris pretiosum, Luccae emptum et bombyce perpulcra inductum, birretum Thessalonicense, coccinio holoserico inductum, sagum sericum eleganter

χαμουχῶν χρυσοῦν πράσινον καὶ φωῶν προύσινον, Α καὶ σπάθην ἐγκεκοσμημένην, καὶ φλωρία ἤτοι νόμια χρυσοῦ χιλιάδας τρεῖς.

θ'. Ἐπὶ τὴν αὐριον οὐν ἀπελθόντες εἰς Γλαρέντζαν, ἰδοῦ τις ἄρχων τοῦ ἀμηρᾶ μετὰ τινὰς ὀλίγας ἡμέρας ἦλθε λέγων ὅτι ἡ Πάτρα τελεῖ τῷ ἀμηρᾶ τέλει, καὶ διαβαίη αὐτῷ εἶναι· διδ' ἄπεχε αὐτῆς καὶ μὴ πολιόρκει αὐτήν. Εἰ δ' οὐδ', πέμψομεν στρατὸν κατὰ σοῦ. Ὁ δ' αὐθέντης μου ἀποκριθεὶς 147 αὐτῷ εἶπεν· « Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι θέλουσι παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς Καταλάνοις. Οὐκ οὖν δοκεῖ μοι πρέπον εἶναι ἔσθαι ἡμᾶς τοὺς γε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν καὶ ἐχθροὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ καὶ ἡμῶν παραλαβεῖν αὐτοὺς τὸ τοιοῦτον κάστρον τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὀρίων ἡμῶν κείμενον. Διὰ τοῦτο ἀπήλθομεν ἔκει, καὶ ἐξετάσαντες τὸ πρᾶγμα ἔστησαμεν ἵνα μὴ γένηται· καὶ ἰδοῦ, ὡς βλέπεις, ἠγέρθημεν ἐπανελθόντες οἴκαδα. Οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἔχω κατὰ νοῦν ἵνα ἀποστειλῶ πρὸς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν τοῦτον δὴ τὸν ἀρχοντα, » δεικνύων ἐμὲ, « ὅς δηλοποιήσῃ αὐτῷ, καὶ πλείονα ἄλλα ἃ ἀναμεταξύ ἡμῶν δεῖ ἐνεργεῖσθαι. » Ὁ οὖν, Τουρκὸς ἀκούσας τούτους τοὺς λόγους, εἶτι δὲ καὶ φιλοδωρηθεὶς καλῶς, ἀπέλθε χαίρων Ἐκεῖνον δ' ἀναχωρήσαντος προσέταξέ μοι λέγων· « Ἴδου προετοίμαζε τὰ πρὸς χρεῖαν τῆς ἰδοῦ. » Καὶ μὴ εἰδὼς ἐγὼ τὸ τυχόν, ἀνέφερον αὐτῷ ὅτι εἰ μὴ ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης, Θεοῦ εὐδοχοῦντος, καὶ δώσωσι ἡμῖν τὸ κάστρον, κἀγὼ ἀναβρῶσθ' ὀλίγον. « Ἄλλ' ὁμοῦ, εἰπέ μοι, προετοίμαζε πάντα τὰ εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς προστάξεώς σου. »

ἦ'. Τῆς δὲ προθεσμίας ἐλθούσης καὶ μὴ ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου, τῆ α' Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπηρχόμεθα κινήσαντες εἰς Πάτραν. Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ ὁ 148 αὐθεντόπουλος ὁ κύρ Θωμᾶς τὸ τοῦ πριγκίπου Κεντηρίωνος πτολιέθρον τὴν Χαλατρίτζαν, τοῦ καὶ μετέπειτα γεγονότος πενθεροῦ αὐτοῦ, ἐπολιόρκει· ὁ δὲ αὐθέντης μου ἅμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ διήρχοντο διὰ τῆς ἰδοῦ τῆς εἰς Πάτραν φερούσης· κατελθόντες, οὖν ἐμείναμεν ὁμοῦ εἰς τὴν Καρηνίτζαν. Ἰωαννίκιος Βαλότας οὖν ὁ τοῦ πριγκίπου ἐκεῖσε ἄρχων, ὡς ἔμαθε τοῦτο, αἰτήσας ἀφιέρωσιν ἵνα ἀμφοτέρους τοὺς αὐθέντας ἔλθῃ προσκυνῆσαι αὐτοὺς, καὶ ἐλθῶν εὐθὺς τὰς τοῦ πτολιέθρου κλεῖς ἐκβαλὼν δέδωκε ταύτας τῷ αὐθέντη μου τῷ δεσπότη, εἰπὼν· « Τοῦτό ἐστι πτολιέθρον ἰδίως τοῦ αὐθέντου μου καὶ συγγάμβρου τῆς βασιλείας σου » (καὶ γὰρ ὁ τοῦ πριγκίπου υἱὸς προέλαθεν εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τῆς βασιλείσης κυρίας Θεοδώρας), « ὅς μοι προσέταξεν ἵνα παραδώσω τοῦτο τῇ βασιλείᾳ σου. » Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· « Οὕτως ἔχει, ὅτι συγγενοῦς μοῦ ἐστίν ὁ τοιοῦτος τόπος, ἀλλ' οὐ γνησιεστέρου τοῦ ἀδελφοῦ μου. Λοιπὸν εἰ προγενέστερον ἐποίησε τοῦτο, ὁ ἀδελφός μου κατ' ἐμοῦ οὐκ ἐνεχειρίζετο οὐδὲν ὃ ἐγὼ εἶχον, καὶ αὐτὸς καὶ ὁ αὐθέντης σου ἀλλοτρόπως εἶχον αὐτό. Τὰ νῦν οὖν εἰ παραλάβω αὐτὸ, ἀνάγκη ἐστίν ἵνα διαφέρωμεθα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐ τυγχάνει διὰ πολὺ τι, πολλῶν μᾶλλον διὰ τοσοῦτον. Ἄλλ' ἔπελθε ἐν αὐτῷ, καὶ ὡς δύνασαι ποιήσον. » Ὡς οὖν ἤκουσε ταῦτα, ἤτησεν ἵνα ἀκάκως εἰσέλθῃ ἐν

ornatum, curtzubacas sericus aureus prasinus, gladius ornamentis conspicuus et florenorum sive nummorum aureorum tria millia.

7. Cum postridie Glarentzam profecti essemus, ecce paucis post diebus quidam ex ameræ optimatibus nuntium nobis affert, Patram ameræ tributa pendere in ejusdemque concessisse ditionem. Abstineret proinde ea urbe, neve eam obsideret: si minus contra eum exercitum missum iri. Cui ita respondit princeps meus: « Nos audieramus, velle eos urbem Catelanis tradere. Nam parum, mihi æquum videtur, pati nos communes fratris mei, magni ameræ, nostrosque hostes tale castrum occupare, in mediis finibus nostris situm. Quæ de re hoc iter suscepimus, et, re cognita, id negotium ut impediremus, dedimus operam. Atque vides nos, collectis sarcinis, domum jam redire. Propediem autem ad fratrem meum, magnum ameram, mittere constitui hunc illustrem virum (me autem ostendebat) qui illi etiam alia multa exponet, de quibus inter nos agi necesse est. » Turca, his auditis, et muneribus bene cumulat, læto animo discessit. Qui cum abisset, Constantinus jussit me parare, quæ ad iter faciendum necessaria essent. Ego, quid rei esset ignarus, respondi, ita fore, si Deo placuisset, ut non veniret metropolita, ac castrum nobis traditum esset, et postquam ipse aliquantum

convalessem. At ille: « Nihilominus, inquit, ad perficiendum, quod mandatum tibi est, omnia præpara. »

8. Ubi venit dies præstituta, nec adsuit metropolita, Kalendis Junii ejusdem anni Patram movimus. Per eosdem dies etiam Thomas dominis Ceterionis principis, cujus idem postea gener factus est, oppidulum Chalatrictzam obsidebat. Dominus igitur meus cum fratre Patram processit, divertimusque una omnes Camenitzam. Itaque Johannicius Balotas, principis ibi procurator, ubi hoc didicit, postulata admissione, ambos dominos adoratum venit: et illico prolatas oppidi claves despectæ, domino meo, his verbis tradidit: « Oppidum hoc proprium est domino meo majestatis tuæ affini (etenim principis filius sororem Theodoræ imperatricis legitimis nuptiis sibi conjuxerat), qui mandavit mihi, ut majestati tuæ id dederem. » Respondet Constantinus: « Ita se res habet, locus iste affinis mei est, non fratris mihi cognationis. Ceterum si prius hoc fecisset, frater meus nihil, quod ego tenerem, contra me occuparet, atque ille et princeps tuus incommode id tenebant. Nunc autem si oppidum accipio, iater me fratremque meum dissidium exoriri necesse est, quod ne magnæ quidem rei causa, nedum tantillæ fieri oportet. Sed tu abi in urbem et, quod potes, effice. » Illis auditis, petivit,

τῷ αὐτοῦ πολιεῖθρῳ. Προσταχθεὶς **149** οὖν ἐγὼ ἅλθωσι τὸ πολιεῖθρον, ὅπερ καὶ πρότερον εἶχον. συνώδευσα αὐτῷ μετὰ στρατιωτῶν. Καὶ περὶ τὴν ὁδὸν εὐρέθεις Ῥαοὺλ ὁ Θωμάς, καὶ νομίσας εὐκολον εἶναι ἵνα ἄρῃ αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εἰς κίνδυνον ἦλθε τοῦ φεῖναι ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν τι μάχιμον καὶ λυπηρόν· ὁμῶς οὖν Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἐκείνον μὲν σῶν ἀπεκατέστησα οἰκαδε, καὶ γὰρ ἐπιστρέψας εὐρον τὸν αὐθέντην μου ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ναῦ καὶ τάφῳ ἀποσωθέντα τῇ δ' Ἰουνίου ἐσπέρας. Τῇ ε' πρωτὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡμέρᾳ πρώτῃ τῆς ἑβδομάδος, ἐξεληθόντες πάντες οἱ τοῦ κάστρου ἔγκριτοι μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἐλθόντες μέχρι καὶ τοῦ βήθέντος ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τὸν δεσπότην καὶ αὐθέντην μου προσεκύνησαν καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου παρέδωκαν αὐτῷ. Καὶ οὕτως κινήσαντες μετὰ πλείστης χαρᾶς ἀμφότερα τὰ μέρη, ἴδον τοῦ αὐθέντου μου καὶ τοῦ πολιεῖθρου, τινὲς ἑφιπποὶ καὶ τινες πεζοί, ἕκαστος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πηλικότητα, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ κάστρον μέχρι καὶ τῶν κατὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου δωμάτων ἀπήλθομεν, τῆς μὲν ὁδοῦ πάσης κατεστρωμένης οὖσης πάντων ἀνθέων, καὶ εὐκοσμίας ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων, ἐκ δὲ μὴν πάντοθεν βαινόμενων ῥοδοσταμμάτων καὶ ῥόδων καὶ τριακονταφύλλων. Ἀπὸ δ' ἀνωθεν τοῦ φρουρίου ἦτοι τοῦ πύργου διὰ σκαυῶν καὶ τζαγγρῶν **150** κακῶς ἔδειξιόντο ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲν ἔδραψαν· οἱ γὰρ τοῦ μητροπολίτου κρατήσαντες τὸ φρούριον, εἶτι δὲ καὶ τὰ αὐθεντικὰ παλάτια τὰ πλησίον αὐτοῦ οἰκήματα αἰταρχήσαντες καὶ ἀφιερῶσαντες κατέσχον, ἐπιζώντες· οἱ ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου διὰ τούτου πάλιν

ut tute urbem intraret. Itaque jussus ego una perrexi cum manu militum. In itinere in Thomam Raulum incidimus: qui cum facile se posse Johannicum a me distrahere arbitraretur, periculum erat, ne inter fratres pugnae et mala excitarentur. Sed favente Deo, illum salvum domum restitui, atque ipse reversus, in templo et sepulcro sancti Andreæ, qui primus ad apostolatam vocatus est, Constantinum inveni, quarto die Junii, ad vesperam. Die quinto, qui erat primus hebdomadis, mane omnes oppidi primores et plebs universa ad templum, de quo dictum est, progressi, despotam, dominum meum, venerabundi salutarunt tradideruntque ei oppidi claves. Itaque maxima pars utraque, et domini mei, et oppidi, alii equestres, alii pedites, pro sua quisque conditione, incelebant, atque castrum ingressi usque ad ædiculas juxta templum sancti Nicolai sitas processimus, tota via constrata omnis generis floribus et ad dextram lævamque ornata, cum e domibus insuper undique aqua rosacea et rosa et odorifera folia spargerentur. De summo autem castello sive arce telis arcubusque baleariibus male nos excipiebant, nec lædebant tamen. Nam qui a metropolitano stabant, castellum occupabant, et præterea palatia principis in illius vicinia ædificata, spe ducti, fore ut, cum redisset metropolitano, hujus auctoritate oppidum, quod etiam prius

ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὴν αὐριον συναχθέντων ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου ναῦ, καὶ παντὸς τοῦ τῶν πολιτῶν δήμου, ὡμοσαν μετὰ ὄρκων ἵνα ὡς πιστοὶ δοῦλοι καὶ ὑποτακτικοὶ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δεσπότη· εἶτα ἐζήτησαν καμὲ τοῦ κρίνειν ἐν αὐτοῖς καὶ ἰθύνειν. Ὁ δὲ αὐθέντης μου ἀπεκρίνατο λέγων· «Καὶ μᾶλλον τοῦτο αὐτῷ ὀφειλομεν, καὶ χάριν τῆς ὁμῶν αἰτήσεως ἔσται αὐτὸς εἰς κεφαλὴν ὁμῶν.» Τῇ δὲ ὁγδόῃ τοῦ αὐτοῦ Ἰουνίου μηνὸς διερχομένου μου εἰς Ναύπακτον, ἵνα πρὸς τὸν βασιλέα πρῶτον ἀπέλθω ἀκουστὸν ποιῆσαι αὐτῷ τὰ ἐν τῇ Πάτρᾳ παρακολουθήσαντα, εἶτ' ἀπ' ἐκεῖσε μετ' ἄρχοντος αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φθάσαντες ἐπείναμεν ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ναῦ. Ἴδον καὶ δύο Τοῦρκοι διερχόμενοι τὴν Ναύπακτον, ὁ μὲν τοῦ ἀμηρᾶ, ὁ δὲ τοῦ Τουραχάνη, προσαγγέλλοντες ἐν προσταγμάτι ἵνα μὴ τὴν Πάτραν παραλάβωμεν. Οἵτινες δὲ πάλιν ὑπέστρεψαν μετ' ἐμοῦ ἀπολογία λαβόντες τοιάνδε, ἔτι ἐπεὶ ὁ παρῶν ἡμῶν ἄρχων ἀπέρχεται πρὸς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν (δεικνύων ἐμὲ εἶρη αὐτοῖς ὁ **151** δεσπότης ὁ αὐθέντης μου), καὶ ὡς ἐκεῖνος προστάξει, οὕτως καὶ ποιήσομεν. Ἀναχωρησάντων οὖν ἡμῶν ἐν Ναυπάκτῳ ἐμείναμεν. Πρωτὶ σκοτίας εἶτι οὖσης ἰδοῦ ἐκεῖσε καὶ ὁ παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης τοῦνομα Πανδοῦλφος Μαλατέστας μετὰ τριήρεως Καταλανικῆς ἐφθασα· διερχόμενος γὰρ περὶ τὰ νησῦδρια τὰ μέσον τῆς ἑδοῦ, ὡς ἔμαθεν εἶτι ἐξέθη τὴ πολιεῖθρον τῷ δεσπότη, τὸν πλοῦν ἐποίησατο διὰ τοῦ ἐκεῖσε κόλπου παρὰ τὴν Αἰτω-

tenerant, recipere. Postera luce tota civitas, nobiscum in æde sancti Nicolai congregata, sacramentis fidem et obedientiam addidit despotæ, domino nostro. Deinde cum me præfectum et gubernatorem sibi exoptarent, respondit dominus meus: «Et ipsi admodum hoc debeo, et petentibus vobis satisfacio, ut vobis præsit.» Cum octavo die ejusdem mensis Junii Naupactum discessissem, primum imperatoris nuntium allaturus de rebus ad Patram transactis, deinde cum uno e proceribus ejus profecturus ad ameram, die quarto ejus mensis in templo sancti Andreæ commorati sumus. Advenerunt tum Naupactum forte duo Turcæ, vetantes unus ameræ, alter Turachanis nomine, ne Patram in ditionem nostram acciperemus. Hi mecum reversi, tale a Constantino responsum ferunt: «Quoniam præsens hic vir ad fratrem meum, magnum ameram, proficiscitur (me autem his verbis significabat), ut ille decreverit, [ita faciemus.] Sic igitur recessimus, constitimusque Naupacti. Antequam porro diluxerat, ecce etiam veterum Patrarum metropolitano, Pandolphus Malatesta, illuc advectus est triremi Creteliana. Obiens enim insulas, trans quas via scirebat, cum oppidum despotæ traditum esse audisset, cursum per sinum illum proxime terram Ætoliam flexit, Naupactumque, urbem Ætolia, ut factum explore cognosceret,

λικήν χέρσον ἔγγιστα, καὶ ἀπεσώθη εἰς Ναύπακτον ἃ πόλιν τῆς Αἰτωλίας, ὅπως καλῶς μάθη περὶ τοῦ γεγονότος. Ἐδεήθη οὖν ἐπιμεῖναι καμὲ ἐκείσε καὶ ἐπὶ τὴν αὐρίον· ἔγωγε ὑπεσχέθημι τοῦτο ἕνεκεν δύο αἰτιῶν· τῆς μὲν ἵνα μνηύσω τῷ αὐθέντη μου περὶ τοῦ γεγονότος, ὃ καὶ παρ' ἐμοῦ ἔμαθε πρῶτον, τῆς δὲ ἵνα μάθω τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὴ τοῦ μητροπολίτου. Διὰ ταύτας οὖν τὰς δύο αἰτίας· ἀπέμεινα παρ' αὐτῷ. Μέσον δὲ γενομένου καὶ τοῦ Βικάρδου Μαρκελλοῦ ἡγεμόνος Ναυπάκτου, καὶ εἶδομεν ἀλλήλους, ὃν καγὼ βλέψας ἐθαύμασα ὅτι ἔοικεν εἰς πάντα τῷ τοῦ Σιδῆ· μητροπολίτη. Συνανακείμενος οὖν ἐγὼ αὐτῷ καὶ συνομιλῶν, ἐν τῷ διαλέγεσθαι αἰεὶ μηχανούμενος ἦν ὅπως γνωρίσω τίνος ἕνεκεν ἤθελον ἐγὼ ἀπελθεῖν πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, καγὼ ἐκείνον πυνθανόμενος τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ περὶ τῶν κατὰ τῆς Πάτρας 152 συμβάντων, καὶ μὴ δυνάμενοι εἶς τοῦ ἑτέρου τὰ κρύφια γνωρίσαι. Ἔοικεν γὰρ ὡς τινες κερδαλέοι ἐποίησαν ἐμπορίας. Ὁ μὲν φορτίον εἶχεν ἀντὶ σερικῆς μετάξης· τὰς τῆς θαλάσσης· βρῦνας, ὃ δὲ ἀντὶ πεπέρεως σχολίου σπέρου ξηρόν· καὶ συναπαντηθέντες ὁμοῦ ἐπυνοθάνοντο ἀλλήλων· « τί τὸ φορτίον; » ὃ μὲν, « Μήταξ, » ἔφη « ἐστὶ, τὸ ἐμόν· » ὃ δὲ, « Πέπερι· » καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἐνόμιζε μὴ πω; τὴν ἑτέρον συμπαιξῆν. Καὶ οὕτως εἰς συνθήκην ἤλαθον ἵνα ἀνταλλάξωσιν τὰ φορτία, καὶ μὴ γινώσκων ὃ εἰς τὰ τοῦ ἑτέρου ἔλαθον φορτία, καὶ σπουδαίως ἐπορευέτο ἕκαστος ἵνα πόρρω μακρῶν ἀπὸ τοῦ ἄλλου, μὴ πω; ἢ μηχανῆ φανερωθεῖ· καὶ παραγενομένοι ὃ εἰς

ἔθεν καὶ ὁ ἕτερος ἐκείθεν πολλῶ διαστήματι τῆς ὁδοῦ καὶ ἀνοίξαντες οὐχ εὔρον οὐδέν. Οὕτως ἐπάθομεν χῆμεϊς. Λοιπὸν ὁ μητροπολίτης δέδωκε τοῖς ἀπεσταλμένοις Τούρκοις παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ τοῦ Τουραχάνη τοῖς μετ' ἐμοῦ οὖσι γράμματα πρὸς τοὺς ἑαυτῶν αὐθέντας τοὺς ἀποστελλαντας αὐτοῦς, κάμοι δὲ πολλὸς συνέθη λογισμὸς, μὴ ποτε ὑπόσχηται δοῦναι ἄττεά τινα τῆς Πάτρας, εἴπερ αὐτῷ βοηθήσῃ παραλαβεῖν αὐτήν, ἢ πλιθὸς τι γρημύτων. Καὶ μὴ παύμενος τῷ λογισμῷ ἕως οὗ μάθω τὴ τί περιεῖχον τὰ γράμματα, καὶ πολλὰ κοπιᾶσα· καὶ συνεσθίων αὐτοῖς ἐμέθουσα αὐτοῦς τὰ μέγιστα ἀκουσίως διὰ τὸ συγκαίνωειν 153 κάμει οὖν αὐτοῖς· πρὸς τὸ πιεῖν, καὶ σχεδὸν ἐμεθύσθη· καὶ τοσοῦτον ἐμέθουσαν ἐκείνοι ὥστε ἀπῆρα ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐπιστολάς, καὶ ἀνεγνωκῶς αὐτάς καὶ μεταγράψας, πάλιν σφραγίσας εἴσαα αὐτοῦς. Ὡς δὲ ἔφθισα εἰς τὴν πόλιν, ἰδὸθη μοι συμπρέσβυς Μάρκος ὁ Παλαιολόγος· ὃ Ἰαγρός ὃ καὶ ὑστερον πρωτοστράτωρ, τότε δὲ πρωτοβεστιαρίτης. Καὶ ἀντὶ τοῦ συμβοηθεῖν μοι ἐναντιὸς ἦν κατὰ τῆς ὑποθέσεως δι' ἣν ἐπερχόμην, καὶ οὐκ οἶδα τὴ ἀτίον. ἀλλ' ἦ τὸ ὃ φθόνος οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον. Ἀπελθόντες δ' ἐμοῦ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ἐλάβομεν ἀπολογίαν ἵνα αὐθις ἀποδώσωμεν τὴν Πάτραν οἷς προεῖχον αὐτήν. Ἀπελογισάμην οὖν καγὼ τῷ πρώτῳ τῆς βουλῆς τοῦ ἀμηρᾶ τοῦνομα Ἰδρατῆ-μασιᾶ ὅτι τοιαύτην ἀπίκρισιν ἐγὼ οὐ τολμῶ εἰπεῖν τῷ αὐθέντη μου· ὅμως, ἐπεὶ ἐκείνος ἀπέστειλεν ἐμὲ πρὸς τὸν μέγαν ἀμηρᾶν, προσταξάτω καὶ αὐτός τινα τῶν

devenit. Rogavit igitur, ut ego quoque ad diem sequentem ibi manerem: quod ei duabus de causis promisi: una, ut indicarem domino meo quid contigisset, quod is sane ex me primum cognovit; altera, ut consilium metropolitæ discerem. Ob eas duas causas igitur cum illo mansi. Vidi ibi etiam intervenientem Bicardum Marcellum, Naupacti præfectum, quem mirabar omnino simillimum esse metropolitæ Sidensi. Malatosta, cum accubissemus una et colloqueremur, in sermonibus studiose conabatur expiscari, qua de re ego ad ameram iter suscipere vellem, atque ego vicissim ex illo quærebam audire, quid ipse de rebus adversus Patram gestis sentiret: cumque neuter ex altero elicere posset secreta ejus consilia, accidit nobis, quod quæstuosus quibusdam accidit mercaturam facientibus, quorum alter pro serico plantam quamdam maritimam portabat, alter pro pipere junci baccam aridam. Hi cum sibi occurrissent, quæsisissentque vicissim, quidnam mercium portarent, unus sericum, alter piper dixit. Itaque cum uterque alterius deludendi cupidus esset, convenit inter eos, ut permutarent merces, atque uterque quid alter haberet ignarus, ejus onus accepit abibatque festinanter, ut longe recederet ne fraus fieret manifesta. Diversi igitur cum abiissent et longo jam intervallo distarent, postremo apertis sarcinis, quod quærebant haud repererunt. Tale quid etiam no-

bis usu venit. Deinceps metropolita Turcis, ab amera et Turachane missis, qui mecum erant, ad eorum dominos, a quibus missi venerant, litteras dedit: ac vehemens me subiti suspicio, ne forte oppida quædam Patrensis territorii, aut aliquantum pecuniæ promisisset, si se in occupanda ea urbe adjuvaret. Nec cessavi a suspicione, donec cognovissem, quid ex litteræ continent, multumque operæ impendens et cum iis convivans, inebriavi eos quamvis repugnantes, cum una cum iis potarem, nec aberat multum, quin inebriarer ipse. Illi autem eo ebrietatis processerunt, ut epistolas iis subtraherem, quibus lectis et descriptis rursumque ob signatis, ipsos missos feci. Postquam in urbem veni, Marcus Palæologus Iagrus, qui postea protostrator fuit, tum autem protovestiarii dignitate fungebatur, legationis socius mihi adjunctus est. Is tantum aberat, ut me jivaret in negotio, ob quod veneram, ut adversaretur mihi: cujus ego rei nullam aliam causam novi, nisi quod invidia honorare utilitatem non consuevit. Una igitur ad ameram profecti, responsum tulimus, ut Patram iis, quorum fuisset, restitueremus; qua de re ego ei, qui ameræ primus erat a consiliis, Ibraemi-pasiani nomine, edixi, tale responsum non audere me referre ad dominum meum: verum tamen, cum ad magnum ameram ille me misisset, ipse quempiam mecum juberet abire, qui magni ameræ decretum

αὐτοῦ, ἵνα μετ' ἐμοῦ ἔλθῃ καὶ ἀπαγγέλῃ τῷ αὐθεντή μου τὸ τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ δόγμα. Καὶ στερεώσας τοῦτο λέγει· « Φρονίμως καὶ χρηστῶς ἐρηκας. » Ὁ δὲ Ἰαγρος μεμφόμενος ἐμέ ὡς ἄπρακτον ἐλογίζετο καὶ μὴ δυνάμενον ἐκτελέσαι τι χρηστὸν εἰ μὴ ἐπιζήμιον· ἐγὼ δὲ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἔπραξα τοῦτο, καὶ ἦλθε σὺν ἐμοὶ τις παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ πρέσβυς. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ λαβεῖν τὴν διόρθωσιν τὸ περὶ τῆς Πάτρας.

154 ἡ. Τῷ δ' αὐτῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ δεσπότης Κάρολος εἰς τὰ Ἰωάννινα, καὶ τῷ 23ῳ ἔν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τοὺς κρατικοὺς ἔπραξαν τὸ συνοικέσιον τοῦ αὐθεντοῦ καὶ κῦρ Θωμᾶ οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ καὶ δεσπότηαι μετὰ τῆς θυγατρὸς πριγκίπου Ἀσάνη Ζαχαρίου τοῦ Κεντηρίωνος· ἐν ᾧ δὲ μηνὶ κατὰ πάλιν ἐπανέστρεψα εἰς Λάρισα ἀπὸ τὸν Τουραχάνην, καὶ τὸ περὶ τῆς Πάτρας τελείως ἐδιώρθωσα. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ βασίλισσα κυρία Θεοδώρα εὐρισκομένη εἰς τὸ Στάμηρον ἀπέθανε, καταλείψασα λύπην πολλήν εἰς τε τὸν ἄδρα αὐτῆς· καὶ πάντας ἡμᾶς τοὺς αὐτῷ οἰκείους διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι τινὸς ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεκρίμασαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῇ Σπάρτῃ τοῦ Ζωοδότου μονήν. Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη ὁ αὐθεντόπουλος κῦρ Θωμᾶς τὴν κυρίαν Αἰκατερίναν, θυγατέρα τοῦ ῥηθέντος πριγκίπου ἐν τῇ Σπάρτῃ.

Τῇ δὲ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡμέρα καὶ ὄρα οἱ Πατρινοὶ με ἐπίασον, ἐρχομένου μου

domino meo renuntiaret. Quam petitionem approbans, « Prudenter, inquit, commodeque dixisti. » Iagrus autem me calumnians pro inepto habebat, quique ad nihil, nisi ad damnum parandum factus essem. Ego vero auxiliante Deo hoc effeci, venitque mecum ab amera legatus. Atque hæc prima causa fuit, qua Patrense negotium eventum habuit.

9. Eodem mense Julio ejusdem anni Carolus despota apud Joanninam mortuus est, et anno 6938, mense Septembri, Thomæ principis fratres despota connubium inter ipsam et filiam principis Asanis Zachariæ Centerionis conciliarunt: quo mense ego Larissam ad Turchanem reverti, et Patrensem controversiam ad finem perduxim. Mense Novembri ejusdem anni imperatrix Theodora Stameri e vita excessit, ingenti desiderio sui tum marito, tum nobis omnibus domesticis propter eximiam suam venustatem relicto. Corpus in æde quadam Glarentzæ ad tempus conditum, postea Spartam in monasterium Christi Salvatoris delatum est. Ejusdem anni mense Januario Thomas dominus solemnī ritu Catharinam, dicti principis filiam, Spartæ uxorem duxit.

Die Martii vicesimo sexto ejusdem anni, die et hora, qua me Patrenses comprehenderant, cum legatus in despotatum proficisces, rogatu Caroli

εἰς τὸ δεσπότητον ὡς πρέσβυς ζητήσῃ τοῦ Κάρου δεσπότη, ἀνεψίου καὶ γυναικαδέλφου τοῦ αὐθεντό· μου, καὶ τῶν φυσικῶν υἱῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ Κάρου, Ἐρχοῦλου καὶ Μενώνου, ἵνα εἰρηνοποιήσω **155** τοὺτους εἰς τὰ διαφερόμενα αὐτῶν· ἐποίησαν γὰρ ἐνδρόκους συμφωνίας, λέγοντες ὅτι εἰ τι ἄρα γε διακρίνη ὁ ζητήσῃ τῶν σταλαῖς ἄρχων τοῦ δεσπότη κῦρ Κωνσταντίνου (δηλοῦσι ἐγὼ) περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν ὧν ἔχομεν, στερεώσωμεν ἡμῶν τὰ μέρη· ἐρχόμενος οὖν κατὰ τὰ πλησίον τῆς ἁγίας Μαύρας νησὺδρια ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Καταλάνων μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἀνθρώπων καὶ σκευῶν πολυτίμων, καὶ κρατήσαντές με μέχρι τινὸς ἀπήγαγόν με ἄχρι τῆς Κεφαλληνίας, ὡς δὴθεν διελθόντες εἰς τὰ περὶ τὴν Νεάπολιν.

Β Τέλος ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν Γλαρέντζαν, κάμῃ δὲ ἐπώλησαν καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ διὰ χρυσοῦς χιλιάδας πέντε.

Ἐν ᾧ δὲ καιρῷ μηνὶ Μαρτίῳ καὶ ὁ ἀμηρᾶς Ἰμουράτης ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην, κρατουμένην ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Καὶ ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς πρέσβυν τὸν πρωτοσέβαστον Νικόλαον τὸν Κωνιάτην καὶ Φραγκόπουλον τὸν πρωτοστράτορα πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, λέγων, « Οὐκ ἔξεστι μενούσης τῆς ἡμῶν φιλίας καὶ ἀγάπης, πολιορκεῖν σε τὰ ἡμέτερα. » ὁ δὲ ἀμηρᾶς ἀπεκρίνατο· « Ἀληθῶς λέγετε. Εἰ ἦτο ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως, ἐγὼ οὐκ ἐπιχειροῦμαι· εἰ δὲ καὶ ἐπιχειροῦμαι, ἐγκατέλειπον ἔν. Πλὴν τοῖς πᾶσι δῆλόν ἐστι καὶ γνωστὸν ὁμοίως καὶ τῷ ἀδελφῷ μου τῷ βασιλεῖ καὶ ὁμῖν, ὅτι ἐκ πολλοῦ ἐπώλησε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ περίε

despota, qui domini mei affinis et frater patruelis erat, et germanorum filiorum ejusdem, Herculis et Menonis, ut eos dissidentes inter se restituerem in concordiam: convenerant quippe et jurant, si quid vir princeps a Constantino missus (ego videlicet) de litibus, quas haberent, decerneret. se id ratum habituros: cum igitur prope insulas Sanctæ Mauræ venissem, Catalani me cum aliis multis hominibus et rebus pretiosis ceperunt, atque aliquandiu retentum, abduxerunt in Cephaleniam, Neapolim videlicet trajecturi. Tandem Glarentzam reversi sumus, ubi me et reliquos captivos quinque aureorum millibus vendiderunt.

Quo quidem tempore, mense Martio, Amurates ameras Thessalonicam obsedit, quam tum Veneti tenebant. Misit imperator legatos Nicolaum Choniaten protosebastum et Francopolum protostratorem, qui hæc amera renuntiarent: « Pace et amicitia inter nos vigente, non licet tibi nostra obsidere. » Respondit ameras: « Recte dicitis. Si ea urbs imperatoris esset, non invasurus eam fuisset, aut, si invasisset, dimissurus; sed constat et notum est omnibus, et imperatori, fratri meo et vobis, jam pridem Thessalonicam cum locis adjacentibus omnibus ut peculium ab Andronico despota venditam esse Venetis. Jam vero non licet nec concedam, eam in confinio nostri vestrique

αὐτῆς πάντα ὡς ἴδιον **156** αὐτοῦ κτήμα ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος τοῖς Ἑνετίοις. Νῦν δὲ οὐκ ἔξεστιν, ἕασι αὐτὴν ἐν μέσῃ τοῦ τόπου ἡμῶν καὶ ὁμῶν ἀρχεσθαι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. » Καὶ οὕτως τῷ Ἀπριλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβε τὴν θαυμαστὴν Θεσσαλονικὴν ὁ ἀμνηστὴς πολέμῳ.

Ὁ δὲ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κύρ Κωνσταντίνος Μαίω τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβε τὸ τῆς Πάτρας πολίχνιον, λιμοῦ αἰτία καὶ ἄλλης κακοπραθείας τῶν ἔθων αὐτοῦ. Καὶ τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβον οἱ Καταλάνοι τὴν Γλαρέντζαν, καὶ κρατήσαντές τινι καιρῷ εἶτα ἐπώλησαν αὐτὴν διὰ χρυσίων νομισίων χιλιάδας δύο καὶ δέκα τῷ αὐθέντῃ μου, καὶ μετ' ὀλίγον προστάξας πάντα τὰ τεῖχη αὐτῆς ἐπόρθησε. Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου πρὸς τὸν πάπαν Μαρτίνον πρέσβεις, Μίρκος λέγω ὁ Ἰαγρός καὶ μέγας στρατοπεδάρχης, καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελος καὶ ἡγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, καὶ ὁ ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς Μακάριος ὁ Μακρῆς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ ἀριστος κατὰ τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν· καὶ διερχόμενοι τὴν Πελοπόννησον ἐποίησαν δι' ὀρισμοῦ τοῦ βασιλέως δεσποτῆν τὸν αὐθεντόπουλον κύρ Θωμᾶν.

Καὶ τῷ Ἰουλίῳ ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίου εὐηγγελισθὴν ἔγω **157** τὴν τῆς Πάτρας ἡγεμονίαν. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει Ὀκτωβρίῳ μηνὶ ἀπῆρην ὁ μπαγιλέρ μπῆης τῶν Τούρκων τοῦνομα Σινάνης τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν αὐτῶν περιοχὴν. Καὶ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ τῇ αὐτῇ ἐν ἣ καὶ τὰ προγεγοῦστα μοι συνέβη, ἐδεξιάρχη καὶ τὸ λυπηρὸν

imperii teneri a Venetis. » Atque ita mense Aprili ejusdem anni inclytam Thessalonicam ameras vi cepit.

Constantinus despota autem, dominus meus, mense Maio ejusdem anni Patram in potestatem redegit, pesti aliisque civium incommodis subactam. Decimo septimo Julii anni ejusdem Catalani Glarentzam occuparunt, eamque aliquandiu retentam, duodecim aurorum millibus domino meo vendiderunt, qui brevi post mœnia ejus universa destrui jussit. Mense Augusto ejusdem anni redierunt ab imperatore Joanne ad Martinum papam missi legati, Marcus Iagrus, magnus stratopedarcha, et magnus protosyncelus et venerando monasterio Pantocratoris præfectus, hieromonachus et spiritalis pater Macarius, cognomine Macra, vir eloquentia, virtute et prudentia præstantissimus. Hi, per P. Iopponnesum proficiscentes, Thomam principem jussu imperatoris despotam fecerunt.

Anno 6959, mense Septembri, præfectura Patrensi cohoæstatus sum. Eodem anno, mense Octobri, Beglerbegus Turca, nomine Sinanes, Joannina regionesque adjacentes occupavit; et vicesimo sexto Martii die et hora eadem, qua ante narrata mihi acciderunt, per litteras domini mei, Bostitza scriptas, tristem nuntium accepi, præter-

Α ἔμοι μήνυμα παρὰ τοῦ αὐθέντοῦ μου δι' ἐκεῖνου γράμματος ἐκ τῆς Βοστίτζας, ὅτι τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ζ' τέθνηκε λο:μάδος νόσῳ ὁ ἀριστος κάμοι φίλος Μακάριος ὁ καὶ Μακρῆς καλούμενος, ὁ παρ' ὀφθαλμῶ μὲν πατριαρχικῷ ὑπὲρψάνῳ καὶ πλεῖστα ἀγερώχῳ καρδία αἰρετικῆς, παρὰ δὲ ὀφθαλμῷ παντοκρατορικῷ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθεῖ δικαζούσῃ ὀρθόδοξος ὢν. Ὁς τινι καιρῷ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀγίου ἕρους καὶ τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἔλαβε παρακινήσει καὶ συνεργίᾳ ἐμῇ, ὡς οἱ πάντες ἐπίσταντο· καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῇ τε καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε κάκεινου πᾶν καλὸν πρὸς σύστασιν καὶ εὐκοσμίαν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν προεχώρησε. Καὶ τῷ τέλει τοῦ ἔτους αὐτοῦ δὴ τοῦ ἔτους ἤλθεν ὁ Τυραχανῆς καὶ κατεχάλασεν αὐθις τὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχη. Καὶ πολλὴ λοιμικὴ νόσος γέγονεν ἐν τῇ Πάτρᾳ.

Γ. Καὶ τῇ λα' Ἰανουαρίου τοῦ ζ'ζμ' ἔτους σταλθεὶς ἐγὼ ἀπῆλθον πρέσβυς πρὸς τὸν ἀμνηστὴν καὶ τὸν βασιλέα, ἀφ' οὗ δὴ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου ὀφρῖκον **158** τότε εὐηγγελισθῆν. Ἐν ᾧ ἔτει καὶ τῷ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τόπων ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ δεσποτῶν κύρ Κωνσταντίνου καὶ κύρ Θωμᾶ ἐγένετο· ὁ μὲν ἀπῆρην τὰ Καλάδρυτα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε, ὁ δὲ τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὰ περὶ αὐτῆς πάντα.

Καὶ τῷ ζ'ζμ' ἔτει τέθνηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα θυγάτηρ, γυνὴ τοῦ δεσπότη τοῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου, ἡ κυρία Κλεώπα τοῦνομα· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῇ.

Iti Januarii die septimo mortuum esse pestifero morbo virum optimum et mihi amicissimum Macarium Macram: qui cum patriarchæ oculis superbis et animo ferocissimo hæreticus videretur, omnipotenti semperque vigili et ad veritatem judicanti oculo orthodoxus erat. Is quodam tempore Cpolim, a monte sancto reversus, me auctore et adiutore ut sciebant omnes, monasterium Pantocratoris regendum accepit, et auxilio quidem primum omnipotentis Dei, deinde meo et ipsius studio et diligentia, ad res monasterii ejus ordinandas administrandasque omnia præclarissime fecit. Exeunte vere ejusdem anni Turachanes, impressione facta dejecit rursus muros Isthmi, ac Patræ vehemens pestilentia fuit.

10. Die primo et tricesimo Januarii anni 6940 missus sum legatus ad ameram et imperatorem qui tum protovestiarii dignitate me ornavit. Quo eodem anno, mense Martio, permutatio locorum inter duos fratres et principes, Constantinum et Thomam, facta est: quorum alter Calabryta et que sunt in vicinia, alter Glarentzam et circumjacentia loca accepit.

Anno 6941 Malatesta filia, uxor Theodori despote porphyrogeniti, Cleopa domina, obiit et in monasterio Christi Salvatoris sepulta est.

Καὶ τῷ ς'ζ'μβ' ἔτει Ἰανουαρίου ζ' πάλιν ἀπῆλθον Ἀ πρέσβυς πρὸς τὸν κύριον Ἀντώνιον τὸν Κομνηνὸν τὸν τῶν Ἀθηνῶν αὐθέντην καὶ πρὸς τὸν ἀμυράν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα. Ἐν ᾧ ἤδη Ἰανουαρίῳ τῇ κθ' αὐτοῦ, νυκτὸς ὥρα τρίτη, ἐπυροπόλησαν παῖδες τινες ἀρχοντοῦλοι τὴν ἐν Βλαχέρναις εἰς ὄνομα τῆς Θεομήτορος θεῖον ναὸν τὸν περικαλλῆ καὶ θαυματουργόν, θέλοντες πιάσαι τινὰς νεοττοῦς περιστερῶν ὃς ναὸς ἔκειτο ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πλησίον τοῦ κροατικοῦ κίλπου ἐν τῷ αἰγιαλῷ. Καὶ τοῦτο ἀκηκίσαμεν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπερχόμενοι τῇ πρώτῃ Φεβρουαρίου, ὥρα μετὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Δεσποτικῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς. Καὶ ἐπεὶ ὁ εἰρηκῶς οὐκ ἐγνώσθη, ἐλογισάμεθα ψεύδος εἶναι, καὶ διελθόντες παρέμπροσθεν μονὰς πέντε οὐδὲν περὶ τούτου ἤκούσαμεν, καὶ 159 εἰς τὴν ἐν τῷ Ῥαιδεστῷ ἔκτη μονῇ ἡμῶν ἐμάθομεν τοῦτο ἀκριβῶς, πῶς καὶ πότε ἐγένετο, ὅπερ καὶ παράδοξον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ ς'ζ'μγ' ἀπέθανε καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν αὐθέντης καὶ Θεῶν ὁ προρόθηθεὶς κύριος Ἀντώνιος Λαντζιόλης ὁ Κομνηνός· καὶ ζητήσῃ τῆς ἐκεῖνου γυναικὸς Μαρίας Μελισσηνῆς, θυγατρὸς Λέοντος τοῦ Μελισσηνοῦ, πρώτου ἐξαδέλφου Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ ὃν προεδηλώσαμεν, ἐστάλην ἐγὼ μετὰ ἐνὸρκου ἀργυροδούλου καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα παραλάβω τὴν Ἀθήναν καὶ Θεῖαν, καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον αὐτῇ δώσω τόπον, κατὰ τὰ μέρη τῆς Λακωνικῆς, πλησίον ὧν περ εἶχε τῆς αὐτῆς πατρικῆς κληρονομίας καὶ προικὸς, αἱ εἰσὶν αἱ κάτω γεγραμμένα

Anno 6942, die Januarii septimo, rursus legatus ad Antonium Comnenum, Athenarum dominum, ad ameram et ad imperatorem profectus sum : cujus mensis die vicesimo nono, noctis hora tertia pueri quidam nobiles, pullos columbinos comprehendere laborantes, incenderunt Dei Matris nomine ædificatum in Blachernis templum pulcherrimum et miraculis nobile, situm Cpoli in littore prope sinum ceratinum. Audivimus hoc Cpoli in ipso discessu, kalendis Februariis, hora prima post meridiem diei festi, qui ὑπαπαντῆ dicitur ; cumque homo, qui rem narravit, ignotus nobis esset, commentitiam eam esse putavimus, et per itineris stationes quinque nihil de eadem edocti, tandem Ruzædesti, quæ erat statio sexta, certo cognovimus, quo modo et tempore acciderit, quantumvis res videretur incredibilis esse.

Ineunte ætate anni 6943 etiam Antonius Lantziola Comnenus, Athenarum Thebarumque dominus, e vita cessit ; ac rogante conjugæ ejus, Maria Melissena, filia Leonis Melisseni, primi et patrelibus Nicephori Melisseni, cujus supra mentionem fecimus, ego cum litteris juratoris, bulla argentea insignitis, multisque militibus missus sum Athenas et Thebas receptum, pro quibus illi alium locum in Peloponneso darem, in regione Laconica, finitimum iis quæ ex hæreditate paterna et dote sua

ἔχωραι καὶ πόλεις καὶ κῶμαι, Ἄστρον, Ἄγιος-Πέτρος, Ἄγιος-Ἰωάννης, Πλαταμόνας, Μελίγον, Προάστειον Λεωνίδα, Κυπαρισσία. Ῥέοντας καὶ Σίτανας, καὶ οὕτως ἐγγὺς αὐτῶν δώσω αὐτῇ τόπον ὅπισσον καὶ ὀλον φανήσεται μοι εἰς γνώμην καὶ βουλὴν αὐτῆς. Προλαβόντος δὲ τοῦ Τουραχάνη καὶ τὴν Θεῖαν ἀποκλείσαντος, ἦν καὶ παρέλαθε μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀπρακτος ἐγὼ ἐπανίστρεψα ἀπὸ τοῦ Ἴσθμου, τοῦτο παραγγελίαν γὰρ ἔχοντός μου. Εἰς δὲ τὰ Στυλάρια εὐρισκομένου τοῦ δεσπότη καὶ αὐθεντός μου καὶ τὰς τῶν Ἐνετῶν ἐμπορικὰς 160 τριήρεις προσδοκῶντος ἵνα ἐμβὰς εἰς τὴν πόλιν ἀπέλθῃ, ἐοὺς ἐγὼ ἀπρακτος ἐφθασα.

κα'. Καὶ ἐμβάντες εἰς τὰς τῶν Ἐνετῶν τριήρεις καὶ φθάσαντες εἰς Ἐβριπον, ἰδοῦσε τῷ αὐθέντῃ μου καλὸν εἶναι ἀποστείλαι με πρὸς τὸν Τουραχάνην ἐν Θεῖῃ εὐρισκόμενον, ἵνα τὰ περὶ τῆς Ἀθήνης αὐτῷ δηλοποιήσω. Καὶ παραγενομένου μου ἐδέχθη με μετὰ χαρᾶς, καὶ ἐπληροφόρησέ μοι μεθ' ὄρκου λέγων ὅτι· Εἰ ἐγνώκα τοῦτο πρὶν οἰκοῦν ἐξελεῖν με ἐνταῦθα, ἔνεκεν τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἀγάπης καὶ πρὸς σὲ γνωριμίας χαριέντως ὃ αἰτεῖς πληρῶσαι εἶχον, ἐπεὶ ἀνευ προστάγματος τοῦ μεγάλου αὐθέντου ἐποίησα τοῦτο, διότι ὅτε ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου πλείστας προφάσεις ἐδυνάμην εὑρεῖν, νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχω οὐδεμίαν. Φιλοφρονεῖς δὲ φιλοτίμως ἐγὼ παρ' ἐκεῖνου, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ προσέφερέ μοι εἰς προσκύνησίν μου, καὶ παρετίθετο αὐτοὺς ἐμοὶ καὶ τῷ αὐθέντῃ μου, ἐξ ὧν ἦν εἰς ὃ νῦν πολὺς καὶ μέγας ἀμῆρης. Καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖθεν ἐπανίστρεψα ἀπρακτος. Καὶ ἐπεὶ προλαβόντες

habebat : quæ quidem regiones, oppida et vici hæc sunt : Astrum, Sanctus-Petrus, Sanctus-Joannes, Platamonas, Meligum, Proasteum, Leonidas, Cyparissia, Rheontas, Sitanas. His igitur finitimum locum ei darem, qualem quantumque mihi videretur, et qui ad ipsius sententiam ac voluntatem esset. Sed quoniam antevertens Turachanes Thebas jam obsidebat, quas idem paucis diebus, expugnavit, ego, ut mandatum mihi fuerat, ex Isthmo re infecta redii, atque ad dominum meum Stylariis agentem triremesque Venetorum mercatorias expectantem, quibus in urbem veheretur, frustra suscepto itinere, perveni.

11. Cum conscensis Venetorum triremibus venissemus in Euripum, visum est domino meo, mittere me ad Turachanem Thebis versantem, ut de Athenis cum eo agerem. Is advenientem me hilariter excepit, affirmavitque jurejurando, istud si novisset, priusquam domo huc profectus esset, pro amore, quo in despotam esset, et propter notitiam mei, libenter, quod peterem, facturum fuisse, siquidem injussu magni ameræ hoc fecisset et domi plurimas potuisset causas prætere, nunc nullam posset. Habebat autem me benigne et honorifice, ac filios etiam me salutatum adduxit, eosque mihi et domino meo commendavit : e quibus unus fuit, qui hodie nobilis et magnus ameras est. Hoc igitur

ει ἐν τῷ Εὐρίπῳ ἦσαν τὴν γέφυραν ἀκουσίως; τῆ καὶ Αὐγούστου, ἡμεῖς ἐμείναμεν ἐν ἐκεῖνῃ τῇ νυκτὶ εἰς τὰς ἔξωθεν τῆς γεφύρας πέτρας· καὶ ἐν ἐκεῖνῃ τῇ νυκτὶ πολλὰ ἐναντία ἐπάθομεν ἀπὸ τε ψύχους καὶ πείνας καὶ ἀπὸ τῆς ξηρότητος τῶν πετρῶν ἀπὸ τε φόβου τῶν ληστῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Τουραχάνη στρατοῦ **161** διὰ τὸ ξένους τοὺς ἴππους εἶναι, οὗς ἐκ τοῦ Λιέθρου ἐδανεισάμεθα, ὅ τι καὶ παροιμία ἐγένετο ἐπὶ κακῶ τοῖς μετ' ἐμοῦ τότε οὖσιν εἰς τὴν μετέπειτα ἦτοι ἐπόντα χρόνον. Ἀναβάντες οὖν εἰς τὰς τριήρεις ἐπὶ τὴν αὐριον, τῆ καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, τοῦ ς' τοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐφθάσαμεν. **ιβ'** Τῆ δὲ κα' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ἡ τοῦ Παρασπονδήλου μεγάλου δουκὸς θυγάτηρ ὀνόματι Ζωή, μετὰ βασιλικῆς τριήρεως ἐσταλμένη μετὰ Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου, ἵνα κομίσωσιν αὐτήν, ἣν δὴ καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ὑλόγηθη ὁ δεσπότης ὁ κύρ Δημήτριος· μεθ' ἧς δὴ τριήρεως παρεγένετο εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ πόλει διάδοχον τῆς βασιλείας ὡς δεύτερος ἀδελφός, ὃ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπακύρου αὐτῷ ἀκουσίως, ὅτι τὸν κύρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου καὶ ἀδελφὸν αὐτοῦ πλεῖον ὠρέγετο ἔχειν ἐγγὺς αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει, ὡς καὶ ὁ λόγος προῖων δηλώσει. Ἐπεὶ δὲ οὕτως παρηκολούθησε τὸ πρῶγμα, ἐσπούδαζεν ἵνα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς ἐγκατοικήσῃ. Ὁ γοῦν αὐθέντης μου πάλιν ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κύρ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη (ἦν γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ πόλει ὁ πρῶτος ἄρχων τοῦ οἴκου ἐκείνου ὀνόματι 'Ραοῦλ Μιχαήλ) ἐσπούδαζον ἵνα οἱ δύο

Α μὲν σὺν τῷ βασιλεῖ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει, οὗτοι δὲ οἱ δύο αὐθένται εἰς τὴν Πελοπόννησον. **162** Διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν καὶ τῷ Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος; ὡς φεύγων μετὰ ἀκατίου τινός, καὶ γὰρ δὲ παρ' αὐτοῦ σταλείς πρὸς τὸν ἀμυρᾶν διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν, ἵνα αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔχωσι. Καὶ οὕτως ἀπελθὼν τὰ ἀνατεθειμένα μοι καλῶς ὑπονόμησα, καὶ διὰ ξηρᾶς εἰς Πελοπόννησον ἐφθασα. Εὐρον δὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ αὐθέντας ἔχοντας ἠγλῆσιν μάχης μεγάλην· ὀπισθεν γὰρ τοῦ κύρ Κωνσταντῖνου τοῦ αὐθέντου μου σταλείς μετὰ τριήρεως ὁ κύρ Θεόδωρος, ἵνα κατὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ μάχηται, καὶ στρατοῦ πλείστου συναθροισθέντος ἀμφω τοῖς μέρεσι, καὶ πόλεμός τις ἀνὰ αὐτῶν γέγονε. Τῷ ς' τοῦ εἰς ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ βασιλέως πρέσβεις πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ὁ ἄγαν χρηστὸς Διονύσιος; ἱερομόναχος, ὁ χρηματίσας καὶ μητροπολίτης Σάρδεων, καὶ ὁ Δισυπάτος Γεώργιος, καὶ οὗτοι τὴν μάχην μικρόν τι κατεπραῦσαν. Τέλος δὲ πάλιν ἄλλων ἐλθόντων πρέσβων, τοῦ Μελισσηνοῦ λέγω Γρηγορίου ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ, τοῦ καὶ χρηματίσαντος ὑπερτον πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὃς καὶ παρ' ἄλλοις στρατηγόπουλος ἐπωνομάζετο καὶ σὺν αὐτῷ δὴ καὶ τῷ Γρηγορίῳ πάλιν τοῦ Δισυπάτου καὶ ἐμοῦ συμβιβασάντων καὶ συμφρονησάντων αὐτοῦ; ἵνα ὁ μὲν αὐθέντης μου καὶ δεσπότης ἀπελθὼν παροικήσῃ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὁ δὲ κύρ **163** Θεόδωρος; καὶ κύρ Θωμᾶς οἱ δεσπότηαι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Καὶ τῆ ε' τοῦ Σεπτεμβρίου τῷ ς' τοῦ εἰς διέβη ἀπὸ τῆς

modo infecta re rediit. Cum autem Euripium qui accolebant, licet inviti, pontem sustulissent die Augusti 29, nos eam noctem extra pontem inter saxa transegimus, et multa adversa a frigore, fame et duritie saxorum, a timore item latronum et militum Turachanis pertulimus, quoniam equi nostri, quos e Liethro mutuati eramus, peregrini erant: quæ res procemium quoddam malorum fuit, quæ postea experti sunt, qui tunc necum erant. Constantensis postridie trirēmibus, vicesimo tertio die Septembris, anno 6944, Cpolim pervenimus.

12. Vicesimo quinto Martii ejusdem anni in urbem venit Paraspondeli, magni ducis, filia, nomine Zoe, trirēmi imperatoria, qua eam adduci voluit imperator, cum Manuele Palæologo advecta, atque nupsit post dies aliquot Demetrio despota. In eadem trirēmi venit etiam Theodorus despota, qui ut frater natus secundus imperii in urbe hæres erat, quod ei jus imperator non nisi invitus concessit, quippe qui Constantinum fratrem, dominum meum, secum in urbe habere mallet, id quod procedens narratio nostra declarabit. Quia vero sic evenerat, dedit operam, ut in Peloponneso tres fratres collocaret. Itaque Constantinus, dominus meus, et frater ejus, Thomas despota (erat enim nobiscum in urbe primus illius domus dux, Raul

Michael) nitebantur, ut apud imperatorem in urbe duo alteri manerent, ipsi discederent in Peloponnesum. Atque hac de causa Junio mense ejusdem anni Constantinus despota velut fugitivus parvo navigio Cpoli in Peloponnesum abiit, et ego ad amaram missus sum, ut hunc in ipsorum partes pertraherem. Discessi igitur et mandatum mihi negotium feliciter transegi; deinde per terram in Peloponnesum reversus, inveni fratres principes magnis bellorum turbis implicatos. Constantinum enim, dominum meum, ut insequereur et duos fratres debellaret, auctus est cum trirēmi Theodorus dominus, atque utrinque magnis collectis copiis, bellum exarsit. Anno 6945 ab imperatore ad fratres legati probissimus vir Dionysius hieromonachus, qui metropolita Sardium fuit, et Georgius Disypatus bellantium impetum aliquantum mitigarunt; tandemque alii missi legati, Gregorius Melissenus hieromonachus et pater spiritualis, qui etiam patriarchæ Cpolitani postea fuit et a nonnullis Strategopulus appellabatur, et cum eorursus Disypatus et ego, ita eos in amicitiam concordiamque reduximus, ut dominus meus discederet Cpoli habitatum, Theodorus et Thomas despota in Peloponneso essent. Itaque Constantinus die 5 Septembris anni 6948 Patra per terram ad Euripium nobiscum abiit, et vela fecimus ab urbe Euripi, in tri-

Πάτρις διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Εὐρίππον ἀπελθὼν, ὁ αὐθιγῆς μου λέγω, σὺν ἡμῖν· καὶ ἐμβάντες εἰς τινὰ τῶν Ἑνετῶν τρίτην ἀπὸ ἄστεος Εὐρίπου Εὐβοίαν λεγομένην, ἐν ἧ δὴ τρίτῃ ἦν καὶ ὁ ποτε ἐν τῇ Πάτρῃ κανονικὸς Μάρκος ἠνίκα ἀπῆλθομεν κατ' αὐτῆς, ὃς γέγονε καὶ λεγάτος παρὰ τοῦ πάπα Εὐγενείου τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου ἔτι καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διὰ πρεσβείας ἀπεστάλη, καὶ τῇ κδ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀπεσώθημεν εἰς τὴν πόλιν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷδε τῷ καιρῷ διάλεξις τις σεσημειωμένη ἐγένετο ἀναμεταξὺ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου καὶ τινος Ἑβραίου Ξένου τοῦνομα, τοῦ μετέπειτα διὰ τῆς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναγεννήσεως μετονομασθέντος Ἐμμανουὴλ, λοιπὸν οὐκ ἀφήσω τοῦ διηγεῖσθαι.

Ἐν πρώτοις ἠρωτήθη ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ Ἑβραίου τοῦδε· « Πῶς ἦν δυνατὸν τεκεῖν τὴν Μαρίαν τὴν Χριστὸν παρθένον οὖσαν; » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίθη· « Πῶς ἔτεκεν ὁ Ἀδάμ τὴν Εὐάν χωρὶς γυναικός; καὶ πῶς ἐξήγηθη ἡ γῆ χωρὶς σπέρματος; πῶς ἔβλυσεν ὕδωρ ἡ ἀκρότομος πέτρα; πῶς τοῦ Ἄαρὼν ἐβλάστησεν ἡ ῥάβδος; πῶς οὐρανὸθεν κατέπεμψθη τὸ μάννα; πῶς ἐπληθύνετο ἡ ὕδρα τοῦ ἀλεύρου; πῶς τὸ εἶλαιον Ἐλισσαίου ἔβλυσεν εἰς τοὺς κεράμους; πῶς ἡ 164 ῥάβδος τοῦ Ἰεσσαὶ ἐβλάστησεν ἄνθος; πῶς ἐπὶ Γεδωνὸν ὁ πόκος ἀπερβύθη δρέσον; πῶς ἐπὶ Σαμφὼν ἔβλυσεν ὕδωρ τὸ ὄστοιν; πῶς ἐφύλαττε τοὺς παῖδας ἀφλέκτους ἡ κάμινος; πῶς ἐπὶ Μανωὲ ἀνήφθη ἡ πέτρα δίχα ὕλης; πῶς ἐκαίετο ἡ βᾶτος ἐπὶ Μωυσέως καὶ οὐ κατεκαίετο;

remi Veneta, Eubœa dicta, in qua eadem Marcus erat qui olim, cum Patram oppugnaremus, in ea urbe canonicus, tum autem legatus Eugenii papæ, sibi cognati, ad imperatorem mittebatur. Die quarto et vicesimo Septembris incoluæ Byzantium delati sumus.

Quoniam autem illo tempore habita est memorabilis disputatio inter Joannem imperatorem et Hebræum quemdam, nomine Xenium, qui postea sacro baptismate regeneratus, Emmanuelis nomen accepit, eam litteris mandare non omitam.

Primum Hebræus imperatorem sic interrogavit : « Quomodo Maria Christum generare potuit, dum virgo erat? » Respondit imperator : « Quomodo Adamus Evam sine usura mulieris genuit? terra effloruit sine semine? saxi superficies percussa emisit aquam? aut quomodo virga Aaronis fronduit? quomodo cœlitus manna demissum est? hydria impleta est farina? quomodo in vasa fictilia oleum Elisæi manavit? Jessai baculum flores egit? irrorata est Gedeonis vellus? quomodo Sampsoni ex osse aqua salit? tres pueri in camino a combustione servati sunt? Quomodo Manoi saxum sine materia arsit? aut rubus Mosi flagravat, nec consumptus est? aut Elias in curru igneo non est combustus? quomodo Isaias dominum in throno excelso et elevato sedentem vidit? Daniel occultum

Α πῶς οὐ κατεφλέθη Ἡλίας ἐπὶ τὸ ἄρμα τὸ πύρινον ἐπιβάς; πῶς ὁ Ἡσαίας εἶδε τὸν Κύριον ἐπὶ θρόνου ὕψηλου καὶ ἐπηρμένου καθήμενον; πῶς ὁ Δαυιὴλ ἐφάνερωσε τὸ κεκρυμμένον ἐνὺπνιον τοῦ Ναβουχοδονόσωρ; πῶς ὁ οὐρανὸς τοὺς ἀστέρας κατέχει μὴ βασταζόμενος; πῶς ἡ νύξ ἐγέννησε τὴν ἡμέραν καὶ γίνεταί; πῶς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φωτίζει πάντα τὸν κόσμον; εἰ ταῦτα ἐρμηνεύσης μοι ἃ ἔρωτῶ σε, οἶδα ὅτι καταλαμβάνεις καὶ τὴν γέννησιν τῆς παρθένου. Ἄλλὰ ἀλλότριος κἀκείνων καὶ τούτων ὑπάρχεις.

Ὁ Ἑβραῖος πάλιν ἠρωτήσεν· « Εἰ οὐκ ἀναγκαίως ἀλλ' ἐκὼν, ὡς αὐτὸς φησὶ, ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, φονεὺς ἄρα ἐαυτοῦ νομίζοιτ' ἂν εἰκότως, καὶ ψυχικῆς διὰ τοῦτο τιμωρίας ἄξιος. » Ὁ βασιλεὺς ἀποκριθεὶς, « Πολύ τι, Ξένε, τοῖν λόγειν ἀμφοῖν μεταξὺ τὸ διάφορον· ἀλλὰ θαυμά γ' οὐδὲν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἀνοσίεν σε καὶ τοῦτο. Φονεὺς γὰρ ἐαυτοῦ λέγοιτ' ἂν δικαίως ὁ ἐαυτὸν διαχειρίσας, οὐχ ὁ ὑπὲρ τῆς τῶν φιλουμένων ἀγάπης ἀφειδήσας ἐαυτοῦ καὶ θάνατον ὑποστάς· ὁ γὰρ τοιοῦτος 165 οὐκ αὐτόχειρ ἀλλὰ φίλος προσηκόντως ἀληθῆς· καλοῖτ' ἂν ὡς ἐαυτὸν ὑπὲρ τῶν φιλουμένων προδοῦς, ἐν' ἐκείνῳ, εἰ οὕτως τύχοι, τῶν ἐπικρεμαμένων θανάτων ἐξέλθῃται. Ταῦτ' ἄρα φιλανθρωπίας, καὶ ὁ Χριστὸς ἀποίσταται μᾶλλον χάριν ἢ τοιοῦτοις ἐγκλήμασιν ὑποκίεσται. »

Ξένος ὁ Ἑβραῖος ἔρωτᾷ· « Πόσων ἀρα-δεινῶν αἰτιῶν ἀεὶ τὸ ψεῦδος καλίσταται! ὁ γὰρ προφήτης οὐχ, Ἡ παρθένος, ἀλλ', Ἡ νεάνις, φησὶν, τέξει, δηλονότι συνελθοῦσα ἀνδρὶ· ὁμεῖς δὲ τὰς ἐαυτῶν συστήσαι βουλόμενοι τερατείας, τὴν παρθένον τῆς νεάνιδος ἀντιτίθετε. Τί γὰρ ἂν τις καὶ λέγοι, πόσων ἐνταῦθεν

somnium Nabuchodonosori aperuit? quomodo cœlum astra continet, cum non sustentetur? nox diem genuit et gignitur ipsa? lumen solis totum mundam illuminat? Hæc mihi si explicaveris, te etiam virginis partum putabo explicare posse. Enimvero tu nec illa, nec hunc comprehendis. »

Rursus Hebræus rogavit : « Si non coactus, sed volens, ut ipse dicis, Christus mortuus est, merito semet interfecisse et ideo pœna spirituali dignus esse videatur. » Imperator respondens, « Magnum, inquit, Xenè, inter hæc discrimen est; nec mirum tamen, te hoc cum reliquis ignorare. Semet interfecisse enim jure dicatur, qui sua se manu occiderit, non is, qui, charitate in amicos commotus, vitæ suæ non parciit eorumque causa subit mortem. Talis enim non sui homicida, sed sincerus amicus merito nominatur, qui semetipsum pro dilectis tradit, ut eos, si possit, ab impendente morte eripiat. Quare illud animi benigni est, et Christus gratiam potius, quam istas criminationes meretur. »

Rursus Hebræus : « Quot mala semper mendacium creavit! propheta enim non virginem ait, sed adolescentulam parturam esse, virum videlicet expertam; vos autem, portenta vestra nobis commendaturi, pro adolescente muliere virginem supponitis. Quis hoc verbis assequatur, quanta

ὕψος καὶ μόνον λεγόμενον ἐμποιεῖ, καὶ τὴν ἀπίσταν ἠλικίην κατάγει τῶν ἀκρωμένων; Τίς γὰρ τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος παρθένος ἤκουσε τετοκυῖαν; Εἰ μοι μίαν ἔχει δεικνύουσα τις, πρὸς οὐδ' ὀτιοῦν ἀντερωῖ περαιτέρως. Ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη· Ἐὖ λέγεις. Δεῖξόν μοι σὺ Θεὸν ἕτερον ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθότα καὶ σάρκα φορέσαντα· κάγω σοι δεῖξω τὴν, ὡς αὐτὸς ἀξιότις, παρθένον αὐτὸν γεννήσασαν. Σὺ δ' ἄλλ' ἐπεί τούτῳ πιστεύειν ὑπισχνῆ, εἰ σοὶ τις καὶ ἄλλο τοιοῦτο ἔχει δεικνύουσα γεγεννημένον, δεκτόν ἂν εἴη σοὶ καὶ τοῦτο πρῶτον καὶ μόνον ὄν, ἐπεὶ κακείνο πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀφορᾷ ἐμελλεν, εἴπερ πρῶτον ἦν. Εἰ δ' οὖν, τοῦτο μὲν ἔατέον, δεῖξον **166** δὲ σὺ μοι πῶς Μωσῆς τοὺς ὑμετέρους πατέρας τῆν Ἐρυθρὰν περαιοθῆναι πεποίηκε, καὶ τῆς πέτρας τοσοῦτον ἐβλυσεν ὕδωρ ὡς ἅπαντα τὸν λαὸν κορεσθῆναι, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῖς ἱερεῦσιν ἀνεχομένη καὶ τὸν Ἰορδάνου διαστήσασα βροῦν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ διέβη, καὶ τὰ ἱερικούντινα κατεσθῆθη τείχη, καὶ τῆ μηλωτῆ τὸν Ἰορδάνην αὐθις ἔκτισσας; διέρρηξε καὶ διηρήθη τὰ ὕδατα ἐνθεν καὶ ἐνθεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ ξηροῦ διέβη. Ἄρα κατὰ φύσιν τι γενέσθαι τούτων ἔστιν εἰπεῖν; οὐδὲ μὴν. Εἰ δ' ἐκεῖνα ὑπὲρ φύσιν, οὐδὲ τὸ τῆς παρθένου κατὰ φύσιν. Ὑμῶν δὲ καλῶς τὴν ἀπειθειαν ὁ μεγαλοφρονότατος ἐστηλίτευσεν Ἡσαίας λέγων· Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. Ὁ πρὸς μὲν γὰρ πάσας τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ἐναργεῖς οὖσας καὶ σαφειστάτας μαινομένων τρόπον διάκεισθε, οἱ τῶν ὀδῶν τὰς τετριμμένας ἐκκλίνοντες κατὰ κρημνῶν πολλαίς ἑαυτοὺς βίπτου-

σιν· μᾶλλον δὲ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν παρούσαν σαφεστέρην περιληψὶν τῶν εἰρημένων. Ὅμως γὰρ μὴ ἀνωτέρω μικρὸν αὐτὴν ἀναλάβωμεν, ἵν' ἴδωμεν σαφεστέρην τίς ἢ τῶν εἰρημένων τῷ προφήτῃ διάνοια καὶ περὶ τίνων ἔστιν. Ἐπροσέθετο, φησὶ, Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχαζ, λέγων· **167** Αἴτησαι σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχαζ, Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαίας· Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος ὑμῖν σημεῖον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσους τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Βούτυρον βοῶν καὶ γάλα προβάτων καὶ μέλι φάγεται πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προσελῆσθαι πονηρὰ, ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθὸν· διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρὰ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Ἐπ' ἀρχῆς τοίνυν αὐθις κατ' ὄλιγον ἐκτιθέντες σκοπῶμεν. Ἐπροσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχαζ, λέγων· Αἴτησαι σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχαζ· Οὐ μὴ αἰτήσω οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον. Ἐξετάσαι τοίνυν πρῶτον δίκαιον, τίς ἦν ἡ αἰτία τῆς τοῦ Ἀχαζ παρακοῆς ὥστε μὴ θελήσει ποιῆσαι τὰ προσταγαμένα παρὰ Θεοῦ. Φαμὲν δὴ οὖν ὡς ἀνθρώπος ὢν ματαίῳ τῆτι καὶ ἀπονοίᾳ συνεζηκῶς καὶ ἐπὶ ψευδοπροφήτας καὶ χρησμολόγους καὶ τοιοῦτους ἀγυρτικὸς κεχρῆνῶς ὑπερφρονεῖν οὐκ ὄκνει τῶν θεῶν ἐπιταγμάτων ὅθεν τὸ καταφρονητικὸν οἶοναι καὶ τὴν ἀναίδειαν Ἡσαίας ὀνειδίζων ἐκείνου· Ἐδιὰ τοῦτο, φησὶ, δώσει Κύριος αὐτὸς σημεῖον, Ὁ ἀποστελλας με δηλονότι πρὸς σὲ τὸν βέβηλόν τε καὶ δυσσεβῆ, τὸν

quasi vertigine laborat, istud qui dicat, apud audientesque quam parum fidei habiturus sit? Quis enim post hominum memoriam audivit, virginem matrem fuisse? Si quis mihi unam proferre poterit, in nulla re tibi jam adversabor. Imperator: Ἐ Pulcre, inquit, istud dicis. Ostende tu mihi alium Deum de cælo profectum et corpore indutum: et ego tibi ostendam, quam tu desideras, virginem, quæ eum pepererit. Verum enim vero quoniam si te habiturum polliceris, si quis aliud simile factum demonstraverit, admittendum tibi erit etiam primum hoc et unicum exemplum, quandoquidem nec illud ad aliud poterit referri, cum primum sit. Sed mittamus hoc, atque tute nunc me doce, quomodo Moses patres vestros per mare Rubrum transducere potuerit, et e saxo profluxerit tanta aquæ copia, quanta ad satiandum universum populum satis esset; quomodo arca a sacerdotibus portata, flumine Jordanis diviso, per siccum delata sit; quomodo Jerichuntina mœnia concussa sint, et pelle ovili Jordanem rursus Elisæus perperit, et, separata utrinque aqua, ambulaverit, per aridam terram. Num quid horum vi naturæ factum esse dici potest? profecto non potest. Atqui si illa supra naturam sunt, nec alterum de virgine naturæ conveniens est. Cæterum ab incredulitate bene vos notavit grandiloquus Isaias: Ἐ Per

totum diem, inquit, protendi manus ad populum incredulum et contradicentem. In omnibus enim de Christo vaticiniis, cum evidentissima sint et apertissima, furentium instar agitis, qui, vias tritas declinantes, per rupes sæpe se projiciunt; idque magis, quam in reliquis rebus, in hac, de qua cum maxime sermo est, cæteris evidentiore. Verum enim vero paulo altius eam repetamus, ut quid propheta dicat et de quibus dicat, clarius perspiciamus. Mandavit, inquit, Dominus, ut Achazum appellarem his verbis: Expete tibi signum a Domino, Deo tuo, sive profundum, sive sublime. Respondit Achazus, Non expetam, nec tentabo Dominum. Perrexit Isaias: Idcirco Dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emanuele. Butyro boum et lacte ovium et melle vescetur, antequam noverit vel præcipit malum, aut eliget bonum; quoniam priusquam infans dignoscere didicit bona vel mala, pravitas facere recusat, quod bonum est. Jam nunc ab initio singula repetamus consideremusque. Mandavit Dominus, ut Achazum appellarem his verbis: Expete tibi signum a Domino, Deo tuo, sive profundum sive sublime. Respondit Achazus, Non expetam, nec tentabo Dominum. Æquum est, primum nos causam exquirere, cur non obediverit Achaz.

κατοργησάμενον τῶν θεῶν ἐπιταγμάτων. Μὴ γὰρ **A** δὴ νομίσας **168** ἀπεστάλθαι με πρὸς σὲ ὡς ἄξιον ὄντα· πῶς γὰρ εἶ σὺ τοῦ τοιοῦτος εἶναι, ὥστε οὐ σοῦ γε ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ οἴκου Ἰούδα καὶ πάντων ἀπέσταλμαι τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. « Διὰ τοῦτο οὖν δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Εἰ μὲν, ὡς σὺ φῆς, νεάνις ὁ προφήτης προὐλεγεν ἐν γαστρὶ ἕξειν ὡμιληκυῖαν ἀνδρὶ, μάταιον ἦν ἀτεχνῶς καὶ λίαν ἀλόγιστον τὸ σημεῖον τοῦτο καλεῖν. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ τὸ νεάνις ἀντὶ τοῦ παρθένου εὐρήσεις ἐφιστάς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ. Φησὶ γὰρ ὡς « Ἐάν τις βιάσῃται ἐν τῷ πεδίῳ νεάνιδα, » παρθένον δηλαδὴ· ἀλλαχοῦ δὲ, « Ἐάν τις εὐρῆ τὴν παιδα τὴν μεμνηστευμένην καὶ βιασάμενος νοιμηθῆ μετ' αὐτῆς, ἀποκτενεῖτε τὸν ἀνθρώπων μόνον, καὶ τῇ νεάνιδι οὐ ποιήσετε οὐδέν. Καὶ ὁ Ἐσδρας δὲ νεάνιδα καλεῖ τὴν τῷ βασιλεῖ καὶ προφήτῃ Δαβὶδ γεγηρακῆτι συγκοιμημένην παρθένον, ἣ περιθάψωσ αὐτῷ χάριν ὑπὸ γήρεος κατεψυγμένην συκοιματῶ καὶ οὐδὲν ἕτερόν τι. Φησὶ γὰρ ὅτι καὶ οὐκ ἔγνω ταύτην ὁ βασιλεὺς. Ἐπεὶ δὲ, ὥσπερ εἶπομεν, καὶ τὸ συλλαβεῖν γυναῖκα συγκοιμημένην ἀνδρὶ καινὴν οὐδὲν ἦν, οὐδὲ σημεῖον εικότως τοῦτ' ἂν ἐκάλεσεν ὁ προφήτης. λέγεται τοῦτο νομίζεν αὐτὸν εἰρηκέναι σημεῖον δεδῶσθαι παρὰ Θεοῦ, τὸ παρθένον ἄνευ ἀνδρὸς τεκεῖν· ὁ **169** δὴ

zus, nec facere voluerit, quod a Deo ei mandatum erat. Arbitramur igitur, eum, quod homo esset vanitate et amentia obstrictus, ac pseudopropheta C et fatidicis et istius generis aliis impostoribus inhiaret, divina mandata contemnere non cunctatum esse. Unde Isaias, insolentiam istam et impudentiam ei exprobrans: « Idcirco, inquit, Dominus ipse dabit vobis signum. » Qui videlicet misit me ad te profanum et impium et insultantem imperiis divinis. Noli enim existimare, me ad te missum esse, quia dignus sis: multum abest. Itaque non propter te, sed propter domum Juda, et universos filios Israel missus sum. « Idcirco igitur Dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuelem. » Quod si, ut tu dicis, propheta adolescentulam, marem passam, concepturam esse D prædiceret, prorsus ineptum foret et ab omni ratione alienum, istud signum appellare. Præterea adolescentulam pro virgine positam invenies, si attenderis, in Deuteronomio, ubi hæc leguntur: « Si quis in agro violaverit adolescentulam, » id est virginem; et alibi, « Si quis invenerit filiam sponsam eique vi facta concubnerit, occiditis solum hominem, in adolescentulam nihil statuetis. » Atque Esdras virginem illam cum Davide rege et propheta jam senio confecto cubantem, non ob aliud, nisi ut annis jam frigentem foveret, adolescentulam vocat. Dicit enim a rege eam non initam esse. Quoniam igitur, ut diximus, feminam a viro compressam concipere nihil novum erat,

καὶ πέρα; ἔσχε, καὶ ὑμεῖς τάληθῆς σαθοῖς τισὶ λόγοις καὶ ἀσυστάτοις, οἰκαιοτέρων δὲ εἰπεῖν ἀνοήτοις, περιτρέπειν ἐπιχειρεῖτε. Ἄξιον δὲ μὴδὲ τοῦτο παρατρέχειν ὡς εἰ μὴ ἐν τῇ παρθένῳ Μαρίας τὸ σημεῖον εἰληφε πέρασ, πῶς ἐξ αὐτῆς ὁ γεγεννημένος οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον Ἐμμανουήλ ὠνομάσθη, ἦγουν Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός: ἡ δηλονότι ὁ Θεός ἔσται μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, ἦγουν ὁμοιος ἡμῖν ἀνθρώπος ἔσται καὶ Θεός ὁ αὐτῆς ὑπάρχων. Ὡς αὐτῶς δὲ καὶ διὰ τοῦ καλέσουσι τὴν πληθὺν πᾶσαν εἴρηκε τῶν ἀνθρώπων, ὁ καὶ ἐγγόνει. Τοῦτοις δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Βαρούχ τοῦ Ἱερεμίου παντάπαι συμφωνεῖ. Ὁστος γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσιν ἰδὼν ἐπιστήμης, ὡσανεὶ εἶλεγε, οἶδε πᾶσαν ἐπιστήμην ὡς αὐτοσοφία ἦν, καὶ πάντας τοὺς λόγους αὐτῶν ὡς δημιουργὸς αὐτῶν ἦν, καὶ ἔωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, ἦτοι τῷ δούλῳ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. »

Ἔνος ἐρωτᾷ· « Μιθδενός πω τῶν ἐξ αἰῶνος, ὁ βασιλεῦ, ἀνθρώπων ὑπὲρ τὰ χίλια ἐτη ζήσαντος, πῶς αὐτὸν τὸν Μεσσίαν **170** τετρακοσίων ἑγγυ; ἦδη καὶ χιλίων παραφικῶτων ἐνιαυτῶν ἐτι ζῆν ὑπελιθφατε; Ἀδύνατον γάρ. Εἰ δ' ἀποθανεῖν φαίητε, ψεύ-

parumque convenienter hoc propheta signum nominaturus fuisset, relinquatur, ut putemus, eum hoc signum a Deo datum iri dicere, ut virgo, virum minime passa, filium ederet: quod sane eventum habuit, quantumvis vos veritatem marcidis maleque cohærentibus, aut, ut dicam rectius, stolidis argumentis evertere conamini. Nec illud fas est nos præterire, nisi in virgine Maria hoc signum eventum habuisset, quomodo ex ea natus, non ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Spiritu sancto secundum prophetæ oraculum vocatus sit Emmanuel, id est, Nobiscum Deus: quo nimirum significavit, Deum nobiscum fore qui sumus homines, sive similem nobis hominem fore et tamen eumdem Deum. Quod et factum est. Idem verbo « vocabunt » generis humani universitatem significavit: quod et ipsum eventum comprobatum est. Cum his etiam Jeremiæ quæ sunt apud Baruchum penitus consentiunt. Is enim, « Deus noster, inquit, non habebit diversus ab eo. Invenit omnibus viam scientiæ, » quasi diceret, novit omnem scientiam, ut qui est ipsa sapientia, et omnes sermones eorum, ut eorum conditor, « atque dedit eam Jacobo puero suo, » id est, servo suo, « et Israeli a se dilecto; postea autem in terra visus et cum hominibus conversatus est. »

Xenus interrogavit: « Cum post homines natos, imperator, nullus unquam ultra annos mille vixerit, quo pacto ipsum Messiam jam annis plus mille et quadringentis præteritis adhuc vivere opinamini? »

θος αὐθις περιφανές αὐτὸν εἶναι τὸν Μεσσίαν. Οὐδὲ γὰρ Ἠλίας ἦλθεν, ὡς φασιν, αὐτὸν γεννηθῆναι χρισταί. Ὁ βασιλεὺς ἀποκριθεὶς· « Παναθε, ἔνεε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἦξεν μὲν γὰρ τὸν Θεοδότην Ἠλίαν καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται, οὐκ ἐπὶ τὸ χρισταί γε μὴν τὸν Κύριον· ἀλλ' ἐπειπερ ἀπόκειται τινα γεννηθῆναι μουσαρὸν ἀνθρωπον ἐκ τοῦ γένους, ὡς φασί τινες, τῶν Ἑβραίων, πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ δεξιόμενον τοῦ δι:θίου τὴν ἐνέργειαν, καὶ ποιεῖν δι' αὐτῆς σημεῖα καὶ τέρατα, Θεὸν ἑαυτὸν καὶ Χριστὸν ὀνομάζοντα, ὥστε μὴ μόνον πολλοὺς τῶν τό:θων πλανηθῆναι Χριστιανῶν, ἀλλὰ τὸ καταλειμμένον ὀλίγων μέρους τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων ἦτοι ἔθους τῆ πλάνῃ τοῦ Ἀντιχριστοῦ συναπαχθῆ, ἤξεν φασί τηρικαῦτα τὸν τὰ Ἠλίαν καὶ Ἐνώχ ἀπεσταλμένους ὑπὸ Θεοῦ σπλάγγχια οικτιρμῶν λαθόντος, διδάξαι τε καὶ ἐπιστρέψαι τοὺς τε ἄλλους καὶ δὴ τὸ ταλαίπωρον τῶν Ἑβραίων ἔθους εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ, ταυτὴν δὲ εἰπεῖν, εἰς τὴν τῆ: ἀγία; Τράθο; πίστιν, ἵνα μὴ τὸ σύμπαν ὑπὸ τοῦ Διαβόλου καταποθεῖθ. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν φόνον ἐχθροῦ; ἑαυτοὺς ἐργάσαντο τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ἀγαπητοί εἰσι διὰ τὴν εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην. Οὐδ' μὲν οὖν οἶδαν ἡ **171** θεία πρόνοια ἀνεπιστρέφω; ἔχοντας πρὸς μετάνοιαν, κατέλιπεν· οὐ; εἰ ἦδει τὸ Θεῖον εὐγκωμόνους τὸ τοῦ Εὐαγγελίου κήρυγμα δεξιόμενους, οὐ παρεῖδε. Τότε τοίνυν πληρωθήσεται ἡ λέγουσα προφητεία τοῦ Ἠσαίου· « Ἐάν ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τὴν ἀμμοῦ τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ σωθήσεται. » Καὶ διὰ

ταῦτα γοῦν Ἠλίας ὑπὸ Θεοῦ παρφθῆσεται τότε, οὐκ ἔδ', ὡς ὑμεῖς, χριστων τὸν Μεσσίαν· τὸ γὰρ τοιαῦτα λογοποιεῖν ἀμαθῶν ἐστίν, ὡς τοῦ γε εἰρηκῶς ἔφθην, καὶ τῆς Γραφῆς παντάπασιν ἀμυήτων. Ὁ δὲ Χριστὸς, καθὸ μὲν Θεός, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῆ γῆ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ παντὶ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν (Τὸν γὰρ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος); καθὸ δὲ ἀνθρωπος, οὕτε γλῶσσα ἐξησεν οὕτε ἐνταῦθα ἤγουν ἐν τῆ γῆ ἐστίν, ἀλλ' ἐξησε μὲν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἐτη, σταυρωθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν κακίστων πατέρων ὑμῶν τέθυκε· καὶ τὸ μὲν ἅγιον αὐτοῦ σῶμα ἐτέθη ἐν μνημείῳ, φθορὰν μὲν δεξιόμενον, οὐ διαφθορὰν δέ· ἡ δὲ θεία ὑπόστασις, ἀχωρίστως τῷ προσλήμματι ἠνωμένη, κατήλθεν εἰς ἄδου σῶστη σὺν τῆ θεῖα ψυχῇ, πάντας μὲν τῶν χρόνων ἐλευθερώτῃσα δεσμῶν, ἀναστήσασα δὲ μετ' ἐξουσίας Θεϊκῆς τὸ σῶμα ὃ προσελάβετο, τὴν μὲν φθορὰν ἤδη καὶ τὸν θάνατον ἀποδεβλήκως, ἀφθορασίαν δὲ καὶ ἀθανασίαν ἐνδεδικῶς. Χριστὸς μὲν οὖν οὕτω τριτίμερος; ἀναστὰς καὶ τὸν Ἀδὰμ τῶν δεσμῶν ἀναίς καὶ τὴν πρὶν δίαταν **172** τὸν παράδεισον αὐτῷ δοῦς, τοῖς ὑπολειφθεῖσι τῶν μαθητῶν ἕνδεκα συγγενόμενος (ὃ γὰρ Ἰούδας ἀπῆλθεν εἰς οὐ οἱ προφήται τόπον εἰρήκειςαν, εἰς κόλασιν ἐηλονότι τὴν ἀτελεύτητον), μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀνεληφθῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, πάντων αὐτῷ τῶν μαθητῶν ὀμοῦ τῆ παναγία Μητρὶ συμπάρόντων τε καὶ ὀρώντων, καὶ νῦν ἐστίν ἐν οὐρανοῖς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συγκαθήμενος καὶ συμπροσκυνούμενος ὑφ' ἀπάσης τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας. »

Fieri non potest. Sin autem mortuum eum esse dicatis, hoc rursus manifestum mendacium erit, eum Messiam esse. Neque enim Elias venit ut, aiunt, natum uncturus. Respondens imperator: « Erratis, inquit, Xene, ignorantēs Litteras et potentiam Dei. Venturus enim esse Elias Thesbites et dicitur et creditur, non tamen Dominum uncturus; sed quia futurum est, ut nascatur homo exsecrabilis ex gente, ut quidam volunt, Hebræorum, qui omnem potestatem diaboli habebit et per eam signa et portenta efficiet, Deum se et Christum nominans, ut non solum multi Christianorum tunc viventium erraturi sint, sed etiam quæ restabant exiguæ reliquæ Judæorum Antichristi illius erroribus abripiendæ sint, venturos illo tempore aiunt Eliam et Enoch, a Deo misericordia commoto missos, ut doceant et cum allos tum miseram Hebræorum nationem ad Christum convertant, aut quod idem est, ad sanctæ Trinitatis fidem, ne tota a diabolo absorbeat. Etiam si enim propter cædem in Christum factam semet Dei et Evangelii hostes fecerint, tamen chari Deo sunt propter charitatem, qua is eorum patres amplexus est. Quos igitur Providentia divina pœnitentiam aversatos esse novit, eos deseruit: quos autem divinam Evangelii prædicationem studiosè amplexuros prævidit, eos non neglexit. Tunc igitur exitum habebit Isaiæ vaticinium, quod tale est: « Si numerus filio-

rum Israelis superaverit arenam maris, reliquæ Israelis salvabuntur. » Hanc ob causam igitur Elias tunc a Deo mittetur, non, ut vos jactatis, Messiam uncturus. Nam tales confingere fabulas, indoctorum hominum est, ut ante dixi, et sacrarum Litterarum prorsus expertium. Christus autem, qua Deus, in cælo et in terra est et in universo et supra universum (Cælum enim et terram ego impleo, dicit Dominus); qua autem homo, neque mille annos vixit neque hic, id est in terris, est, sed vixit, ultra annos triginta, deinde, a sceleratissimis majoribus vestris cruci affixus, mortuus est; et sanctum corpus ejus, in monumento repositum, admisit interitum, non corruptionem; divina autem hypostasis, insolubili vinculo cum eo, quod assumpserat, conjuncta, cum anima divina ad inferorum tenebras descendit, omnesque e diuturno carcere recepit, atque corpus, quod assumpserat, virtute divina suscitavit, interitu et morte liberatum, incorruptione et immortalitate indutum. Itaque Christus cum hunc in modum die tertio resurrexisset, et Adamum, vinculis solutum, in vitam pristinam paradisi restituisset, et cum reliquis discipulis undecim sæpe versatus esset (Judas enim abierat in locum, quem propheta dixerant, in supplicium videlicet scempiternum), post dies a resurrectione quadraginta, omnibus discipulis et sanctissima ipsius Matre presenti us

Παρῶν καὶ Ματθαῖος ὁ ἱερομόναχος καὶ μέγας πρωτοσύγκελλος βασιλικῆ προστάξει ταῦτα ἔφη καὶ ἀπελογίσατο. Καὶ ὁ μὲν Ξένος ἐρωτῶν εἶπεν οὕτως, ὡς ἡδὴ τὸν μὲν Μεσσίαν ἐληλυθῆναι φατέ, τὸν Θεοσβίτην μὴ ἦκοντα κατὰ τὰς τῶν προφητῶν βήσεις; Ὁ Ματθαῖος ἀποκριθεὶς· « Ἀκουσον, ὦ Ξένε, καὶ σύνεξ. Δύο τὰς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας οἱ προφητῆται κηρύττουσι, ταύτην τε τὴν ἡδὴ γεγενημένην καὶ τὴν εἰς ἔπειτα τῆ τελευταίῃ τοῦ κόσμου φανησομένην· καὶ τῆς μὲν μίας, τῆς δευτέρας δηλαδὴ, πρόδρομον ἔσσεσθαι τὸν Ἠλίαν λέγουσι, τῆς δὲ προτέρας Ἰωάννης ἐγένετο, ὃν ἄγγελον μὲν ὁ προφήτης ὠνόμασε Μαλαχίας, οὐ μόνον ὡς τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐγγὺς οὖσαν μνηνόντα, ἀλλὰ καὶ ὡς βίον ἀσπαζάμενον μικροῦ τοῦ τῶν ἀγγέλων ἐξ ἐπαμύλλου χωροῦντα. Ἠλίαν δὲ καὶ τοῦτον ὁ Χριστὸς ἐκάλει, οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίαν ἦν, ἀλλ' 173 ὅτι τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ πληρῶν ἐτύγχανε διακονίαν· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος πρόδρομος ἔσται τῆς δευτέρας παρουσίας, οὕτω καὶ οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. Οὐ παρὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ βίον μετῆι κατάκρας τῷ ἐκείνου συμβαίνοντα. Ἄλλ' οἱ μὲν προφητῆται καὶ ἀμφοτέρων μὲμνηνται τούτων καὶ τοὺς προωδευκότητας ἐκατέρας κηρύττουσιν· ὑμεῖς δὲ τὴν μὲν προτέραν σιγῇ κακούργως παρέρχεσθε, εἴς γε καὶ τῷ νῷ τῆς Γραφῆς ἀτεχνῶς ἐπιβάλλετε, τῆς δὲ δευτέρας μὲμνησθε μόνως, ἥς ὁ Θεοσβίτης προδραμεῖται πάντως Ἠλίαν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν χρησμῶν αὐτῶν ἀκουσώμεθα. Ὁ θεσπέσιος Μαλαχίας τὴν τοῦ Σωτῆρος βουλήθει παρουσίαν διδάξει, καὶ ὡς ἔξει τῆς δικαίας ἀναποδόσεως ὁ καιρὸς, πρῶτος μὲν τὴν

spectantibusque, in caelos susceptus est, ibique nunc assidet Deo Patri, cum eodem ab universo sancto caelestium choro adoratus.)

Qui huic disputationi intererat Matthæus hieromonachus et magnus protosyncellus, jussu imperatoris hæc dixit responditque. Interrogans Xenus : « Vos, inquit, Messiam jam venisse dicitatis, Thebiten non venisse secundum voces prophetarum ? » Respondit Matthæus : « Audi, Xene, et adverte. Duplicem adventum Christi prophetæ prænuntiant, eum, qui jam præterit, et qui in fine rerum futurus est ; et unius quidem, secundi nempe, præcursorem Eliam fore canunt, sicut alterius præcursor Joannes fuit, quem Malachias propheta angelum nominavit ; non solum, quia priorem Domini adventum jam vicinum indicavit, sed etiam, quia vitæ institutum sectatus est, quod cum angelica vita propemodum certaret. Atque hunc quoque Christus Eliam appellavit, non quod Elias esset, sed quod eodem ministerio fungeretur, quo ille fungetur. Sicut enim alter adventum secundum antecedit, sic alter priorem antecessit. Neq̄ ob unam istam causam ita eum appellavit, sed etiam, quia vitam colebat illius vitæ prorsus similem. Prophetæ igitur utrumque adventum memorant et utriusque prædicant præcursorem ; at vos priorem quidem adventum nequiter silentio præteritis, siquidem sensum Scripturæ haud dubie assequimini ; ac solum

A προτέραν ἐπιφάνειάν του προθεσπίζει καὶ δεικνύει τὸν μετὰ Ἰωάννην τὴν βαπτιστὴν ἐκείνης προηγουμένον· « Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ, λέγων, ἐξαποστελῶ τὴν ἀγγελὸν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάζει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου, καὶ ἐπιβλέψεται ἰδοὺ πρὸ προσώπου σου· καὶ ἐξέλψης ἕξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος. » Πάντων γὰρ ἀγνοούντων ὁ σωτήρτος τόκος ἐγένετο· ναὸν γὰρ τὴν ἀνθρωπεῖαν ὠνόμασε φύσιν, ἣν ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέλαβε. Πρὸς δὲ τῆ προτέραν καὶ τὴν δευτέραν ἔλευσιν ὑπογράφει· « Ἰδοὺ ἔρχεται Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἥ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ 174 ὄψει αὐτοῦ ; ἀδυσώπητος καθιέται κριτὴς ὁ ἀποδιδοὺς ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἶτα διδάσκει τὰ κατὰ τὴν προτέραν αὐθις παρουσίαν αὐτοῦ δρώμενα· « Διότι αὐτὸς πορεύεται ὡς πύρ χωνευτηρίου καὶ ὡς πᾶσα πλυνόντων, καὶ καθιέται χωνεύων καὶ καθαρῖζων τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον. » Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ προφήτης τὴν εἰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κάθαρσιν, ἣν θεανδρικῶς ὁ Λόγος πολιτευσόμενος ἡμῖν ἐχαρίσατο· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μυστικῶς τοὺς προσιόντας ἀναχωνεύει καὶ νουργεῖ, τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος χρώμενος, οἷα δημιουργὸς, ὁ Δεσπότης· καθάπερ τινὶ πᾶσα τῷ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος τὸν τῆς ἀμαρτίας ρύπον ἀποσμήχει, καὶ τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ταύτης ἰοῦ τῆς ἡμετέρας ἐλευθεροῖ ψυχάς. Μεθ' ἣν τοῖς μὴ φυλάξαι εἰς τέλος τὴν ψυχὴν ἀκηλίδωτον φοβερός ὀφθήσεται καὶ ἀπαραίτητος κολαστὴς, τὸ δεύτερον αὐθις ἐπανιών. Καὶ μετὰ τινά τῆς δευτέρας πάλιν ἐπιδημίας ὑπομνησθεῖ· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ

posteriorem commemoratis, cui omnino præcursorus est Thebiten Elias. Atenim audiamus ipsa oracula. Divinus Malachias de Salvatore a futuro nos docere volens, et quale futurum sit tempus justæ compensationis, primum quidem priorem alicujus adventum vaticinatur significatque, qui præcursori Joanni baptistæ successurus sit : « Ecce enim, inquit, angelum meum ante faciem tuam mittam, qui viam tibi sternet spectabitque eam ante faciem tuam ; et statim veniet ad templum suum Dominus. » Omnibus enim nesciis partus salutaris factus est. Nimirum templum naturam humanam appellavit, quam Deus Verbum suscepit. Cum priore autem adventu etiam secundum describit. « Ecce venit Dominus omnipotens : quis sustinebit diem ingressus ejus, aut quis proficit in ejus conspectum ? Inexorabilis judex sedebit referetque cuique secundum ejus opera. » Deinde in priori rursus adventu ab eo facta docet : « Quare ipse veniet ut ignis fornacis et sicut herba fullonum, ac sedebit conflans et purgans argentum et aurum. » Quibus verbis propheta purgationem per Spiritum sanctum futuram significat, quam Verbum utraque natura nobiscum versatum nobis impertivit. Hujus enim opera accedentes ad se mystice conflant ac renovat Dominus, igne Spiritus, tanquam artifex quispiam, usus ; aqua baptismatis tanquam herba quadam sordes peccatorum abstergens, atque igne spiritus eorum quas

ὁμῖν Ἠλίαν τὸν Θεοδίτην· ὁ καὶ σημαίνων τὸν καιρὸν ἐπήγαγε· Ἐπὶ ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὁ τὴν τῆς δευτέρας λέγων ἐπιφανείας. Διδόσκει δὲ ἄπερ ὁ μέγας Ἠλίας ποιήσει παραγενόμενος· Ἐὼς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν. Ἐπειδὴ γὰρ πατέρες τῶν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦτο εἶπεν λέγειν, ὅτι ἀποκαταστήσει τοῖς δόγμασι τῶν υἱῶν αὐτῶν ἢ τοῖς τῶν ἀποστόλων τὰς τῶν πατέρων καρδίας, τουτέστι τοῦ γένους **175** τῶν Ἰουδαίων τὴν διάνοιαν· ἀποκαταστήσει δὲ τοὺς εὐρεθησομένους τρικυβύτα πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν εὐγνώμονας εἰ; πατρῶιον ὡς περὶ τὴν εὐσέβειαν κληρὸν, πάλαι δι' ἀπιστίας ἐκπιπτωκότας αὐτοῦ. Καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· καὶ τοὺς ἀδελφοὺς γὰρ ἀδελφικὰ παρασκευάσει φρονεῖν. Καὶ δεκνὺς τὸν σκοπὸν δι' ὃν Ἠλίας πρότερος παραγίνεται, ἐπήγαγε· Ἐπὶ ἔλθων πατάξω τὴν γῆν ἄρδην, ὅτι ἵνα μὴ εὐρῶν ὕμῃ; ἅπαντας ἐν ἀπιστίᾳ εἰς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν παραπέμψω. Ἐνταῦθα περιφανέστερον τὴν δευτέραν καὶ φοδερὰν τοῦ Κυρίου παρουσίαν ἐπέφηνε· τῇ γὰρ προτέρᾳ οὐκ ἤλθε τὴν γῆν πατάξαι, ἀλλὰ σῶσαι. Ἄρ' οὐ φανερώς καὶ ἡκριθωμένως καὶ ἀμφοτέρας τὰς τοῦ Σωτῆρος ἐδήλωσε παρουσίαι; Ἡ μὲν γὰρ ἤδη γεγένηται, θαυμασίους ἡμῖν ἡμέρους ἐπιδύσασα χαρισμάτων· ἡ δὲ πρὸς τῷ τέλει τοῦ παρόντος αἰῶνος γενήσεται, εὐθύνας τῶν ἐκάστην βεβιωμένων εἰσπράττουσα. Εἰ οὖν τὴν ἐπὶ τὸ σῶσαι μόνον γεγενημένην παρὰ φαῦλον ἡγήσθε, τὴν δὲ

Ἐπὶ εὐθύνην ἀγούσαν τοῦ Μεσσοῦ παρουσίαν ἐπιζητεῖτε, σκοπεῖτε μὴ πρὸ ἐκείνης λάθητε λύκῳ προσιδόντες ἀντὶ ποιμένου· καὶ τῷ τοῦ Ἀντιχρίστου στόματι περιπέσητε καὶ σὺν ἐκείνῳ τῷ πυρὶ τῶν αἰώνιων παραπεμπόμενοι ἀνόνητα μετακλαύσησθε. Ἡ οὐ καὶ τοῦτον μετὰ τὴν τοῦ χρόνου περίοδον καὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐξερίθμησιν **176** ὁ προφήτης ἐπιδημήσειν εἶρηκε Δανιὴλ, θηρίον τροπικῶς ὀνομάσας παρὰ τὸ τῆς γνώμης ἀτίθασον, πάσης γέγον ἀπονοίας καὶ δυσσεβείας, καὶ τῷ τοῦ πυρὸς ποταμῷ τῷ ὕπ' ὄψιν μένοντι τοῦ χριστοῦ πρὸ τῶν ἄλλων δοθήσει; Ὡς περὶ γὰρ ὁ διάβολος παρὰ πάντα τὸν νῦν αἰῶνα τῆς ἡμετέρας γνώμης ἀφείθη βάσανο; καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς; αὐτεξουσίου γυμνάσιον, εἰ πραιρετικῶς ἔχομεν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς (τοὺς γὰρ ἀρίστους ἢ πάλῃ δείκνυσιν), οὕτω καὶ ὁ Ἀντιχριστος· ὅς καὶ τὸν ὕπὸ τοῦ Ἐνὸς καὶ Ἠλίου ἐλεγχον μὴ φέρων ἀναλεῖ αὐτοὺς ὡς τύραννος, τὴν τοῦ μαρτυρίου στέφανον προξενήσων αὐτοῖς· καὶ γὰρ οὕτω πῆρσαν θανάτου ἐγνωσαν. »

Λοιπὸν ἔνεκεν τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος αἰγλῆς καὶ τοῖς σοφοῖς ῥήμασι τοῦ αυτοκράτορος καὶ τοῦ ἱερομονάχου Ματθαίου φωτισθεὶς ὁ Ἑβραῖος τὴν ἀγίαν Τριάδα φανερῶ; ὠμολόγησε καὶ πάντα τὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως δόγματα, καὶ τῷ θεῷ βαπτίσματι ἀναγεννηθεὶς ἀντὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ ἐπωνομάσθη.

γ'. Λοιπὸν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Τῇ κ' τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης μετὰ τοῦ πατριάρχου κύρ Ἰω-

sergine animas nostras liberans. Post quam purgationem qui ad finem usque animam non servaverint a labe, iis terribilis et implacabilis vindex erit in secundo adventu : de quo mox idem propheta ita prædicat : « Ecce mittam ego vobis Eliam Thebiten ; » et tempus significans, addit : « Antequam veniat dies Domini magnus et præclarus, » alterius mundi adventus. Docet idem quæ facturus sit magnus Elias, cum advenerit : « Qui convertet animum patris ad filium. » Quoniam enim patres apostolorum Judæi erant, hoc videtur dicere, convertendum eum esse per filiorum ipsorum, hoc est, apostolorum doctrinam animos patrum, id est, mentem generis Judaici. Convertet autem quos tunc invenerit ad fidem Christi, quasi ad paternam pietatis sortem, unde pridem propter infidelitatem exciderunt. « Et cor ad hominem convertet, » fratres enim ut sensus fraternos induant faciet. Deinde rationem explicans, ob quam Elias prius venturus sit, addit : « Ne adveniens terram penitus percussiam, » id est, ne vos omnes infideles repertos ad supplicium sempiternum detrudam. Atque his quidem verbis secundum et horribilem Domini adventum clarius significavit. Prius enim terram non percussam, sed salvatam venit. Nonne igitur manifesto et accurate duplicem Salvatoris adventum significavit? Unus jam evenit, quo admirandis gratiarum imbribus irrigati sumus : alter sub finem huius mundi eveniet, quo totius vitæ ab unoquoque

peractæ ratio repetetur. Quod si adventum eum, qui tantum ob salutem hominum susceptus est, nihili aestimatis, illius autem, quo ratio danda erit, tene-mini desiderio, cavete, ne ante eumdem imprudenter lupum pro pastore inveniat neque in fauces Antichristi incidatis et cum ipso in ignem æternum conjecti nequidquam fundatis lacrymas. Annen hunc post exactam temporis periodum et absolutum numerum dierum Daniel propheta venturum dixit, translate bestiam appellans propter animi impotentiam effrenatamque impietatem, eumque fluvio igneo, in conspectu iudicis labenti, præ cæteris iniectum iri affirmavit? Sicut enim diabolus toto huius sæculi spatio ad examen mentis et ad liberæ voluntatis exercitium nobis relictus est, ut cognoscatur, num pulchri et honesti simus studiosi (strenuos enim lucta prodit), ita Antichristus quoque, qui Enocci et Eliæ non ferens refutationem, quasi tyrannus quidam eos occidet iisque conciliabit coronam martyrii. Nonnum enim illi mortem obierunt. »

Deinde sanctissimi Spiritus lumine et sapienti imperatoris ac Matthæi hieromonachi disputatione edoctus Hebræus, sanctam Trinitatem omniaque orthodoxæ fidei capita palam confessus est, et divino baptismate regeneratus pro Xeno nominatus est Emmanuel.

13. Sed redeamus jam ad propositum. Die vicissimo septimo ejusdem anni imperator Joannes cum Josepho patriarcha et Demetrio despota quib-

σηφ και τοῦ δεσπότου κύρ Δημητρίου και πολλῶν ἀρχόντων τῆς συγκλήτου και τῆς ἐκκλησίας 177 και τάντων σχεδόν τῶν μητροπολιτῶν και ἐπισκόπων διά τὴν μελετηθεῖσαν και μὴ ὠφελῆθεισαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μὴ ὠφελήσασαν σύνοδον τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συναθροισθεῖσαν, ἐνθα και οὐ συνεπέραςε τεῖ; πᾶσι. Οὐ λέγω τοῦτο κατά τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν· ταῦτα γὰρ παρ' ἄλλοις ἐδόθησαν κρίνεσθαι· ἐμοὶ δὲ ἀρκεῖ ἡ πατρικὴ μου διαδοχὴ τῆς πίστεως, διότι οὐ παρά τινος τῶν ἐκείνων μερῶν τῶν ἐξ ἐναντίας ἤκουσα λέγειν τὰ ἡμέτερα κακὰ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον καλὰ και ἀρχαῖα, και τὰ ἐκείνων πάλιν οὐ κακὰ, ἀλλὰ καλὰ. Καὶ ὡς εἰπεῖν ἐν παραδείγματι, ὅτι τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς πόλεως τὴν πλατεῖαν και εὐρύχωρον διηρχόμεθα πολλοὺς χρόνους μετὰ τινων, δι' ἧς καταντῶμεν εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν· εἶτα μετὰ τινος καιροῦς εὐρέθη παρά τινων και ἄλλη ὁδὸς καταντῶσα, ὡς λέγουσι, και αὐτὴ ἐκεῖ, και παροτρύνουσι με λέγοντες· « Ἐλθέ και σὺ διά τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἣν εὐρομεν· και γὰρ εἰ και ἐστὶν αὐτὴ δι' ἧς ἀπέρχη καλὴ και ἀρχαία, και ἡμῖν ἀρχήθεν εὐρωσθη και σὺν ὁμῖν διερχομένη, ἀλλὰ και αὐτὴ, ἣν εὐρομεν νῦν, καλὴ ἐστὶν· » ἐγὼ δὲ ἀκούων παρά μὲν τῶν ὅτι καλὴ ἐστὶ, παρά δὲ τῶν ὅτι οὐ καλὴ, και ἀσυμφωνία οὖσα ἐν τῷ μέσῳ, διὰ τί μὴ εἶπω μετ' εἰρήνης· « Ἀπέρχεσθε καλῶς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν ἔθεν βούλεσθε· ἐγὼ πάλιν διέλθω διά τῆς ὁδοῦ ἣν και μεθ' ὁμῶν πολλῶν χρόνων 178 διηρχόμεν, και καλὴν αὐτὴν και παρ' ὁμῶν και τῶν προγόνων μαρτυρουμένην και διερχομέ-

νην; » Οὐ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον τὰ ὡς μὴ ὠφελήσασαν, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ἀσυμφωνίας. Εἴθε ἕνωσις εἴη τῶν ἐκκλησιῶν, και ὑστερήσαι με ὁ Θεὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἀλλὰ διὰ τί; ὅτι και αὐτὴ ἡ τῆς συνόδου ὑπόθεσις ἦν αἰτία πρώτη και μεγάλῃ ἵνα γένηται ἡ κατά τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἀσεθῶν ἐφοδος, και ἀπὸ ταύτης πάλιν ἡ πολιορκία και αἰχμαλωσία και τοιαῦτη και τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν· και ἀκούσατε λόγους ἀληθεῖς, τὴν Αὐτοαλήθειαν προβαλομένου μου μαρτυρίαν.

Εἶπεν ὁ ἀοιδίμος βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν βασιλέα κύρ Ἰωάννην, μόνος πρὸς μόνον, καμοῦ μόνου ἰσταμένου ἔμπροσθεν αὐτῶν· και ἐκπεσόντος λόγου περὶ τῆς συνόδου εἶπε· « Γιέ μου, βεβλιῶς και ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐκ μέσου τῆς καρδίας· αὐτῶν δὲ τῶν ἀσεθῶν, ὅτι λίαν διστάζουσι, φοβούμενοι μὴ πως συμφωνήσωμεν και ἐνωθῶμεν τοῖς δυτικαῖς Χριστιανοῖς· δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὅτι εἰ τοῦτο γένηται, γενήσεται τι κακὸν μέγα κατ' αὐτῶν παρά τῶν εἰρημένων δυτικῶν δι' ἡμᾶς. Λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου μελέτα μὲν αὐτὸ και ζῆτει, και μάλιστα ὅταν χρεῖαν ἔχεις φοβῆσαι τοὺς ἀσεθεῖς, τὸ δὲ ποιῆσαι αὐτὴν μηκέτι ἐπιχειρησῆς αὐτὸ, διότι ὡς βλέπω τοὺς ἡμετέρους, οὐκ εἰσὶν ἀρμόδιοι πρὸς τὸ εὐρεῖν μέθοδον και τρόπον ἐνώσεως συμφωνίας τε και εἰρήνης 179 και ἀγάπης και ὁμονοίας, εἰ μὴ φροντίζουσι πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτοὺς, λέγω τοὺς δυτικούς, ὡς ἦμεν ἀρχήθεν. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον ὄντως· σχεδὸν γὰρ φοβοῦμαι μὴ και χειρὸν σχίσμα γένηται· και ἰδοὺ ἀπεκαλύφθημεν τοῖς ἀσεθεῖς. » Τοῦ

isque tam senatorii ordinis, quam Ecclesiae viris primoribus et universis propemodum metropolitae et episcopis, propter eam, quam meditabatur, sed cui non profuit, vel, ut aptius dicam, quae ipsa nihil profuit, Florentiae coactam synodum discessit. In ea igitur cum reliquis omnibus nihil profecit imperator: quod non de dogmatis Ecclesiae dico: ea enim aliis data sunt iudicanda, ac mihi sufficit quasi haereditate a maioribus accepta fides, quoniam a nemine contrariae partis assecla audivi, dogmata nostra prava esse, imo potius pulchra et antiqua, quanquam nec sua dogmata prava, sed et ipsa pulchra esse contendunt. Quam rem ita licebit exemplo illustrare. Si via illa per mediam urbem ferente plana et ampla per longum temporis spatium cum aliis quibusdam profecti essemus ad sanctae Sophiae templum, deinde, post aliquod tempus inventa a nonnullis alia via, et ipsa, ut illi quidem dicerent, eodem ferente, cohortarentur me his verbis: « Utare tu quoque hac, quam invenimus, via; etiamsi enim ista, qua tu uteris, pulchra et antiqua est ac nobis pridem nota et vobiscum usitata, tamen etiam haec pulchra est, quam nunc invenimus; » ego autem ab aliis audirem, pulchram eam esse, ab aliis, non pulchram, essetque inter utrosque dissen- sio et discordia: quidni ego quiete ita respon- derem: « Ite vos, qua placet, ad templum sanctae Sophiae; ego posthac quoque usurpabo viam eam,

quam vobiscum diu usurpavi, et pulchram illam et a nobismet ac maioribus probatam usurpataque? » Non hac de causa igitur synodum nihil profuisse dixi, sed propter discordiam. Utinam fieret conciliatio ecclesiarum! sic ego non recusarem, privari me a Deo oculis. Nimirum ipsa illius synodi quaestio causa prima et gravissima erat expeditionis ab impiis contra Cpolim susceptae atque deinde consecutae obsessionis et expugnationis et tantae huius cladis nostrae: agite audite; audituros vos esse narrationes veras, testor eum, qui est ipsa veritas.

Gloriosus imperator Manuel Joannem filium imperatorem solus solum, me unico astante, cum forte de synodo mentio incidisset, sic est affatus: « Fili mi, inquit, vere ac certo scimus exploratis impiorum intimis sensibus, vehementer eos angi ac formidare, ne quando conciliemur et jungamur cum Christianis occidentalibus. Hoc enim si fiat, ab iis, quos dixi, occidentalibus magno sese damno propter nos mactatum iri putant. Caeterum cogita de synodo et rem curae habe, praesertim, cum impii tibi timendi sunt; cogere autem eam ne jam aggrediare, quoniam nostrates, ut mihi quidem videtur, ad inveniendam rationem modumque conjunctionis, consensus, pacis, charitatis et concordiae nequaquam apti sunt, sed eos, occidentales dico, tales facere animum inducunt, quales fuimus antiquitus. Quod profecto fieri non potest; ac timeo pene, ne

ὅτι βασιλέως, ἔδοξε, μὴ δεξαμένον τὴν λόγον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μηδὲν εἰπὼν ἀναστὰς ἀπῆλθε. Καὶ μικρὸν σύννου; γεγονός; ὁ μακαρίτης καὶ ἀοιδίμος πατήρ αὐτοῦ, ἐμβλέψας πρὸς με εἶπε· « Δοκεῖ τῷ βασιλεὶ τῷ υἱῷ μου εἶναι αὐτὸν ἀρμόδιον βασιλεῖα, πλὴν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλα, καὶ τοιαῦτα ὅσα οἱ καιροὶ ἐχρηζον ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν. Πλὴν τῇ σήμερον ὡς παρακολουθοῦσιν ἡμᾶς; τὰ πράγματα, οὐ βασιλεῖα θέλει ἡμῶν ἡ ἀρχή, ἀλλ' οἰκονόμου· φοβούμαι γὰρ μὴ ποτε ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμός τοῦ οἴκου τούτου· προσίδον γὰρ καὶ τὰς ἐνθυμώσεις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐδόξατε κατορθῶσαι μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ, καὶ εἶδον καὶ τὰ τέλη τῶν δογμάτων, ἐν τίνι κινδύνῳ ἡμᾶς ἤγαγον. »

Ἐπερον βεβαίου τὴν ποτε βουλὴν τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς αὐτοῦ. Ὡς ἔκριεν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον, ἐστῆλθ' ἐπὶ τὸν ἀμηνρᾶν πρέσβυς Ἀνδρόνικος· ὁ Ἰαγρός δηλώσας τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς τάχα φίλον καὶ ἀδελφόν· κάκεινος ἀπεκρίνατο **180** ὅτι· « Οὐ φαίνεται μοι καλὸν εἶναι ἵνα ὑπάγῃ καὶ τοσοῦτον μοχθήσῃ καὶ καταναλώσῃ τὸν βίον αὐτοῦ, καὶ μετέπειτα τί τὸ κέρδος; Ἰδοὺ ἐγὼ ὑπὲρ αὐτοῦ, εἰ χρεῖαν ἔχει χρημάτων δι' ἔξοδον καὶ εἰσοδον καὶ ἄλλο τι πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἔτοιμός εἰμι θεραπεῦσαι αὐτόν. » Καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος καὶ βουλή, πότερον γένηται τὸ τοῦ ἀμηνρᾶ θέλημα, ἢ ἀπελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον. Ὅμως ἐγένετο ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλεὺς ἢ μᾶλλον ἢ κακὴ τύχη. Ἐξεληθόντος οὖν

τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπεργομένου, ἐβουλεύσατο ὁ ἀμηνρᾶς ποιῆσαι μάχην κατὰ τῆς πόλεως καὶ στρατόπεδα πέμψαι κατ' αὐτῆς. Καὶ τοῦτο παρὰ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἐβεβαίωθη καὶ ἐστερεώθη, ἀνευ μόνου τοῦ Χαλλί μπασιαῖ, ὅστις ἀντίστη, λέγων ὅτι· « Εἰ κατὰ τῆς πόλεως ποιήσῃ; μάχην, μᾶλλον ἐστὶν ἐπιβλαβές, μὴ πως ὁ βασιλεὺς ἐξ ἀνάγκης δεηθεῖς παρὰ τῶν Λατίνων βοήθειαν ἐπιχειρήσῃ τὰ δόγματα αὐτῶν, καὶ ὁμονοήσαντες ὁμοῦ γενήσονται, ὅπερ ἐνδοιάζομεν. Ἄλλ' ἄρες αὐτὸ νῦν, ἕως ἂν ἴδῃς τί πράξει αὐτός, καὶ εἰ μὲν ὁμονοήσωσι, σὺ ἀγάπην ἔχε μετ' ἐκεῖνων καὶ ὄρκους εἰς τὸ πρόσω πάλιν ὡς ἴδῃς, οὕτω καὶ πράξεις· εἰ δ' οὐχ ὁμονοήσωσι, τότε μᾶλλον ἐξέρχεται ὁ λογισμός, καὶ μετὰ πλειονος θάρρους ποιήσεις ὁ βουλή. » Καὶ αὕτη ἡ βουλή τὴν μὲν ἀμηνρᾶν τοῦ σκοποῦ ἐκώλυσεν, περὶ δὲ τοῦ Χαλλί μπασιαῖ τὴν βουλήν δόντος τῷ καιρῷ μαθεῖν ἡμᾶς ἄλλα τῶν ἄλλων.

181 Ὁ οὖν αὐθέντης μου ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξώρθησαν τὸν Παλαιολόγον Θωμᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα ἀπέστειλαν· καὶ λογισμός καὶ τρικυμία ἐν τῇ πόλει περιέπνευσε πλείστη. ἕως οὐ πάλιν ἐμάθομεν τὴν ἰσχύσασαν βουλήν τοῦ Χαλλί μπασιαῖ. Καὶ ἰδοὺ, ὡς ἐγὼ προσέειπον, μὴ ἔνεκεν τῶν τοιοῦτων σκανδαλίων, τὸ ὡς μὴ ὠφέλε γενέσθαι τὴν σύνοδον.

Καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως; εἰς Ἰταλίαν περίοδον, ὡς περισσὴν οὖσαν, γραφῇ παραδόναι διὰ τὸ μῆκος ταύτην ἔλασω· τὴν δὲ εἰς τὴν Ἐνετίον εἰστέλευσιν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τῶν

etiam deterius schisma eveniat : et nos ecce expositi foremus in piis. » Imperator non probata, ut visum est, patris sententia, tacitus surrexit ac discessit. Tum paulum secum reputans beatæ memoriæ et venerabilis pater ejus, meque intuens : « Videtur sibi, inquit, filius meus præclarus imperator esse : est haud dubie, sed non huic ætati aptus ille est. Spectat sapientique magna, et talia, qualia majorum nostrorum prospera tempora postulabant. Sed, ut hodie res sunt, non imperatore, sed gubernatore regnum nostrum eget. Metuo enim ne quando e facinoribus conatibusque ejus hujus quasi navis incertus exoriarur. Namque præsens cogitationes ejus et quæ se cum Mustapha perfecturum sperabat, atque intellexi, in quod periculum nos præcipientur sanctiones dogmatum. »

En tibi aliud, quo confirmatur gloriosi patris ejus consilium. Postquam ad synodum proficisci decrevit, ad ameram legatus missus est Andronicus Iagrus, qui id illi tanquam amico et fratri videlicet significaret. Respondit ameras, non sibi probari, cum abire, tantoque labore semel conficere. « Quid enim, » inquit, « inde emolumenti reportabit? Ego tamen, si pecuniis ad abitum et reditum vel ad alios usus indiget, paratus sum ei succurrere. » Multis deinde sermonibus et consultationibus agitata res est, utrum amerae auctoritati parendum, an ad synodum abeundum esset. Sed enim factum est, quod

imperator, sive potius fatum volebat. Egresso igitur ex urbe imperatore et iter prosequente, ameras Cpolium oppugnare copiasque adversus eam mittere constituit. Suaserunt hoc approharuntque omnes consiliiarii ejus, uno Chalilbasia excepto, qui cæteris repugnans : « Imo potius, inquit, urbem oppugnare exitiosum videtur, quoniam metus est, ne imperator, necessitate coactus opem Latinorum implorare, eorum dogmata amplectatur, et ita eveniat, quod veremur, ut concordēs illi fiant concilienturque. Quare nunc mitte eam rem, donec videris quid Joannes sua sponte facturum sit. Nam si in concordiam redierint, tute posthac rursus amicitiam cum iis ac fœdus servato, ac facio quod tibi videbitur : si inter eos non convenerit, tum melius evenit consilium, majorique confidentia facies, quod volueris. » Hoc consilium ameram cœpto prohibuit ; de Chalilbasia autem, consilii opportune auctore, alia ex aliis cognovimus.

Dominus meus igitur, Constantinus despota, et principes Thomam Palæologum excitarunt atque ad imperatorem miserunt. Interea in cogitationes et fluctus curarum ingentes Cpolitani inciderunt, dum cognovimus, quod obtinuit, consilium Chalilbasia. Vides jam, quod supra dixi, propter tantas offensiones non debuisse synodum istam fieri.

Iter imperatoris Cpoli in Italiam factum, ut rem supervacancam, litteris tradere, quia longum est,

σὺν αὐτῷ, ὡς λαμπρὰν καὶ αἰδέσιμον, ἔτι γε μὴν καὶ ἀξίαν, ταύτην δεηθῆσθαι κατὰ τὸ δηλοποιηθῆναι μοι παρὰ τοῦ δεσπότης κυρ Δημητρίου.

Ἰδ'. Κατὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἐρμήσασαι ἐκ τοῦ Παρεντίου πᾶσαι αἱ τριτῆρες ἰμού· ἡ δὲ βασιλικὴ τριτῆρης διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ταχυτέραν τῶν ἄλλων προαπέσπεσε τῶν ἄλλων εἰς Ἐνετίαν, καὶ ἐφθασεν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον τῆς ἡ' τοῦ μηνὸς, ὡρμ β' τῆς ἡμέρας. Ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς Ἐνετίας πλείστα πλοίαρια εἰς συνάντησιν τῷ βασιλεῖ· τοσοῦτον ἦν τὸ πλῆθος, ὅτι σχεδὸν εἰπεῖν μὴ φαίνεσθαι τὴν θάλασσαν δυναμένην ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν ὀκλάδων. Ἐξῆλθεν οὖν λόγος, ἐκ τῆς τῶν Ἐνετῶν γερουσίας ἦτοι **182** αὐθεντίας μὴ ἐξελεῖν τῆς τριτῆρας τὸν βασιλέα ἕως τὸ πρῶτ, ἵνα συνέλθῃ ὁ δούξ σὺν πάσῃ τῇ γερουσίᾳ ποιῆσαι τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ ἀσπασμὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐγένετο οὕτως. Καὶ μετ' ὀλίγην ὥραν παρεγένετο ὁ δούξ σὺν τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ καὶ γερουσίᾳ, καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ πάντες ἀσκαπεῖς. Ἐκίθητο δὲ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ δεσπότης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κυρ Δημήτριος, μικρὸν κατωτέρω τοῦ βασιλικῆς θρόνου· καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ βασιλέως ἐκάθισεν ὁ τῶν Ἐνετῶν δούξ. Καὶ συλλαλήσαντες ἀλλήλοις λόγους χαιρετισμοῦ καὶ ἔτερα μυστήρια, εἶπεν ὁ δούξ τῷ βασιλεῖ ὅτι: «Τῷ πρῶτ ἐλεύσομαι σὺν πᾶσι ποιῆσαι τὴν ὀφειλομένην τιμὴν τῇ βασιλείᾳ σου ἐν Θεῷ ἁγίῳ καὶ συναντήσῃ αὐτῇ μετὰ παρῆσις, καὶ ἐλεύσῃ ἐντὸς Ἐνετίας. » Καὶ οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ

δούξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Πρωτὰς δὲ γενομένης, ἐπιφωσκούσης τῆς Κυριακῆς, Φεβρουαρίου θ', ὡρμ πέμπτη τῆς ἡμέρας, ἦλθεν ὁ δούξ μετὰ τιμῆς μεγάλης, μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ συμβούλων τῶν τῆς γερουσίας καὶ συγκλήτου ἐτέρων ἀρχόντων πολλῶν, ἐντὸς τοῦ πορθμείου τινός, ἐν ᾧ ἔθος ἦν τῇ γερουσίᾳ εἰσιεῖν αὐτοὺς, κατὰ τὴν ἐκείνων διάλεκτον πορτιζιδῶρον καλούμενον· ὃ ἦν εὐτρεπισμένον καὶ κεκαλυμμένον διὰ ἐρυθρῶν καλυμμάτων, καὶ χρυσοῦς λέοντας εἶχεν ἐν τῇ πρύμνῃ καὶ χρυσοῦς περιπλέγματα, καὶ ὄλον ἐξωγραφισμένον ποικίλων καὶ ὠραιοτάτων ἱστοριῶν· δηλονότι τὸ εἰρημένον **183** πορτιζιδῶρον ἦν ἡ κύμνη ἦτοι πλοῖον αὐθεντικόν. Ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἔτερα ἡμι-τριτῆρες, αἱ κατὰ τὴν τῶν Λατίνων διάλεκτον τετραῆρες; ἐπονομαζόμεναι, ὡσεὶ δύο ἐπὶ δέκα, καὶ αὐταὶ εὐτρεπισμέναι καὶ ἐξωγραφισμέναι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς, κατὰ πάντα ὅμοιαι τοῦ δοκούσ· ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες; πλείστοι, καὶ κύκλωθεν σημαίας εἶχον χρυσοῦς καὶ σάλπιγγας ἀπέλους καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. Εἶχον δὲ καὶ τινα τετραῆρη ἐξαιρετον πᾶν, εἰς ὄνομα τάχα τῆς βασιλικῆς τριτῆρας, ἦν ἐποίησαν ὠραιοτάτην καὶ ποικίλην· κάτωθεν γὰρ οἱ ναῦται ἔμπροσθεν ἔχοντες φορέματα χρυσοπετάλινα, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν εἶχον σημεῖον τὴν εἰκόνα τοῦ πανευφήμου Μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ ὀπισθεν τοῦτου τὸ βασιλικὸν σημεῖον· εἶτα οἱ τσαρχάτορες ἄλλης θεᾶς ἐνδύματα καὶ σημαίας φέροντες· καὶ κύκλωθεν τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἦτοι τετραῆρας ἄλλης σημαίας βασιλικῆς, εἰς τὴν πρῶμναν χρυσοῦς ση-

supersedebat; ejusdem autem et comitum ejus ingressum Venetias, ut splendidum et gloriosum atque etiam dignum cognitione, narrabo, qualem eum ex ore Demetrii despote cognovi.

14. Septimo die mensis Februarii omnes simul triremes Parentia solverunt; sed imperatoria, utpote ceteris velocior, ante easdem Venetias pervenit, appulitque ad S. Nicolaum mensis die octavo, hora secunda. Venetiis imperatori obviam processerunt navigia pleraque, quorum tanta multitudo erat, ut, pene dixerim, mare conspici propter eam non posset. Rogatum deinde est a Venetorum senatu sive concilio, ne ante crastinum diem triremi sua imperator exiret, ut a duce cum toto patrum collegio digne salutari et honorari posset. Itaque factum est. Brevi dux cum proceribus suis et senatu adest, atque imperatorem sedentem adorat: similiter primates, idque omnes nuntiat capitibus. Sedebat a dextris frater ejus Demetrius despota paulo infra sellam imperatoriam; a sinistris Venetorum dux consedit. Postquam amice inter se consularunt et alia secretiora collocuti sunt, dux ait imperatori, se luce sequenti, Deo volente, affuturum cum omnibus, debitumque ejus majestati honorem habiturum et occurrurum celarius Venetiasque eum introducturum esse. Ita cum primoribus suis recessit. Postera die, quæ erat Dominica et Februarii mensis nona, hora quinta, dux magna cum pompa

adest, stipatus proceribus, consiliariis et senatoribus aliisque viris primoribus non paucis, in navigio, quo senatum vchi solemne erat, illorum lingua putzidore appellato. Ornatum id convestitumque erat stragulis purpureis; in puppi leones aurei et aurea textilia; totum denique navigium illud principale variis pulcherrimisque historiis depictum. Advenerunt autem una semitriremes, quæ Latinorum sermone quadriremes vocantur, circiter duodecim, et ipsæ ornatae ac depictæ intus atque extrinsecus, planeque similes navi ducis, quibus vehabantur nobiles quam plurimi, circumdati vexillis aureis, tubis innumeris et omni genere instrumentorum. Habebant autem unam plane insignem navem, quæ regia quadriremis dicebatur, quam varie et pulcherrime ornaverant. Infra enim remiges gerebant integras vestes frondibus aureis obtextas, et in capitibus signum celebratissimi Marci evangelistæ ac pœne id imperatorium signum; deinde transcratores alius generis vestimenta et insignia habebant; in ambitu navis autem imperatoria signa erant et in puppi quidem plurima eaque aurea, viri item quatuor vestimentis auro intertextis induti et capillis coccineis, auro intermicante, insignes: inter quos in medios vir decorus nunc sedebat, nunc stabat, et ipse veste ornatus auro picta et splendida, manu sceptrum teneis, quo quasi quadriremis dominum se prætebatur. Alii præterea ad nœ viri

μαίας και πλείστας και ανθρώπους τέσσαρας ἑστο-
 λισμένους; μεθ' ἱματίων χρυσοζωγραφίστων, και
 τρίχας κοκκινόχρυσας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν.
 Μέσον δὲ τούτων τῶν τεσσάρων ἀνὴρ τις εὐειδῆς
 ποτὲ μὲν ἐκαθέζετο, ποτὲ δὲ ἴστατο, φέρων ἱμάτια
 χρυσοφαντα και λαμπρὰ, και κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ
 σκήπτρον, ὡσπερ τριήρειως κύριος δεικνύων εἶναι.
 Καὶ ἔτεροι ἄρχοντες ὡς ἐξ ἄλλοδαποῦς χιώρας
 ὑπάρχοντες ἐωρῶντο, φέροντες **184** ἄλλης ἰδέας
 ἐνδύματα πάνυ ποικίλα, λατρεύοντες αὐτὸν μετ'
 εὐλαθείας τάχα. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς πρύμνης ἴστατο
 θρῆνις τι ὡς στύλος, ἀνωθεν δὲ τοῦ στύλου ἐκείνου
 ὡς τράπεζα τετράγωνος, ὀλιγώτερον ὄργουϊδς μίξ-
 ἐπάνω δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνὴρ ἴστατο
 ὠπλισμένος ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, ἀστράπτων ὡς
 ἥλιος, κρατῶν δὲ και ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὄπλον φοδε-
 ρόν· δεξιᾷ δὲ και ἀριστερᾷ αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο
 παῖδες; ἀγγελικὰ φοροῦντες, και περρωτοὶ ἦσαν ὡς
 ἕγελοι. Καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀληθῶς
 ἑθρωποὶ ἦσαν κινούμενοι. Καὶ δύο λέοντες ἦσαν
 ἐν τῇ πρύμνῃ χρυσοί, και μέσον αὐτῶν ἀετὸς δικέ-
 φαλος, και ἄλλα πλείστα ὡς φαντάσματα, και ἄλλα
 τινὰ ἃ οὐδεὶς δύναται γραφῇ παραθεῖναι· ἦν γὰρ
 ὠκύ; πάνυ ἡ τετραρήρη; ὡς ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν
 τῆς βασιλικῆς τριήρειως, ποτὲ δὲ πλαγίως, και ἐπο-
 ρεύετο κύκλωθεν μετὰ ἀλαλαγμοῦ και σαλπίγγων
 πολλῶν. Ἔτερα δὲ πλοίαρια και ὀκτάδες ἦλθον, ὧν
 οὐκ ἦν ἀριθμός· ὡς ἀδύνατόν τινα ἀριθμῆσαι ἄστρα
 οὐρανοῦ και φύλλα δένδρων ἢ ἄμμον θαλάσσης ἢ
 ψεκάδας ὑποῦ, οὕτω κάκεινα ἀριθμῆσαι τις οὐ δύ-

νατο. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω και διαλέγωμαι, ἴδου
 προσήγγισεν ὁ δοῦξ τῆ βασιλικῆς τριήρει μετὰ τῆς
 γερουσίας αὐτοῦ, και ἀνελθὼν ἐπροσκύνησε τὴν
 βασιλέα καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ὧν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ
 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, καθήμενος κατώτερον
 τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Καθίσας; οὖν **185** και ὁ
 δοῦξ ἐξ ἄριστερῶν αὐτοῦ, ἐπὶ ὁμοίου σκάμου τῷ
 τοῦ δεσπότη, και κρατῶν αὐτὴν τῇ χειρὶ, συνω-
 μίλιον ἀσπασίως. Καὶ οὕτως; κατά μικρὸν εἰσῆρ-
 χοντο μετὰ παρρησίας; μεγάλης, μετὰ σαλπίγγων
 και παντὸς γένους μουσικοῦ, ἐν τῇ λαμπρᾷ και
 μεγάλῃ Ἐνετίᾳ και ὄντως θαυμαστῇ και θαυμα-
 στοτάτῃ, πλουσίᾳ, ποικιλοεἰδῇ και χρυσοεἰδῇ, τε-
 τοννευμένη, πεποικιλμένη και μυρίων ἐπαίνων
 ἀξία, τῇ σοφῇ και σοφωτάτῃ, ἦν εἰ και δευτέραν
 γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὀνομάση τις, οὐκ ἀμαρτάνει.
 Περὶ αὐτῆς; οἶμαι και ὁ Προφήτης λέγει ἐν τῷ εἰ-
 κοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ· « Ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλάσσιον ἐθε-
 μελίωσεν αὐτήν. » Τί γὰρ ἀν ζήτηση τις και οὐκ
 εὐρήση ἐν αὐτῇ; Διὰ τοῦτο πολλῶν ἐπαίνων και
 μεγάλων ἀξία ὑπάρχει. Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη τῆς
 ἡμέρας; ὅτε ἤρξατο εἰσερχεσθαι ἐν τῇ Ἐνετίᾳ, και
 ἐπλεοπέρου ἐως; δούσεως; ἡλίου, και κατήντησαν ἐν
 τοῖς οἰκοῖς τοῦ τῆς Φεβέρβρας μαρκίωνος. Ἡ δὲ
 πόλις; πᾶσα ἐσεισθη, ἐξελθόντες εἰς συνάντησιν τῷ
 βασιλεῖ, και κρότος; και ἀλαλαγμός; μέγας ἐγένετο.
 Καὶ ἦν ἰδεῖν ἕκτασιν φοβερὰν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
 τὸν πολυθαύμαστον ἐκείνον τοῦ ἁγίου Μάρκου ναῦν,
 τὰ παλάτια τοῦ δουκὸς; τὰ ἐξαιτία, και τοὺς ἄλλους
 τῶν ἀρχόντων οἰκοὺς; παμμεγέθεις; ὄντας, ἐρυθροῦς

nobiles conspiciebantur, qui diversi generis varia
 admodum vestimenta gestabant eumque magna cum
 reverentia venerabantur. Ante puppim quiddam colu-
 mnae instar erectum stabat, mensam quadratam
 orgyia aliquanto minorem sustinens, cui insistebat
 cataphractus, instar solis coruscus, sinistra gla-
 dium tenens horribilem: ad dextram sinistramque
 duo pueri in angelorum modum induti, et alati, sicut
 angeli, considabant, qui non imagine efficti, sed re-
 vera homines erant movchanturque. In puppi item
 duo leones aurei erant, et inter hos aquila biceps;
 et alia plurima simulacra aliaque spectacula, quae
 describere nemo possit. Velocissima enim haec qua-
 driremis erat, et nunc imperatoriam triremem an-
 tecedebat, nunc in obliquum currebat, et cum laetis
 vociferationibus tubarumque frequentium cantibus
 in orbem se agebat. Caeterorum, quae adveniebant,
 navigiorum acatiorumque infinitus numerus erat:
 quae non magis, quam stellas caeli, aut folia arborum,
 aut arenam maris, aut pluviae guttas numerare.
 Sed, ne longus sim, dux ad imperatoriam navem
 cum senatu accessit, qua conscensa imperatorem
 in solio sedentem adorat, cui dextra, imperatorio
 solio paulo inferior, ut diximus, frater ejus
 assidebat. Considerens deinde dux quoque sinistra,
 in inferiore scamno, uti despota, prehensa manu
 ejus, humane et amice colloquitur, atque ita paulatim,
 magna cum pompa, tubarum et omnium mu-

storum instrumentorum cantu, inclitas ei amplas
 Venetias intrabant, urbem vere admirandam et
 summe admirandam, opulentam, multiformem, au-
 ream et quasi tornatam versicoloremqe, et mille
 merito afflicendam laudibus, urbem sapientem, imo
 sapientissimam, urbem denique, quam qui dixerit
 alteram terram promissionis, non erraverit. De hac,
 opinor, psalmo vicesimo tertio Propheta dicit:
 « Deus super mare fundavit eam. » Quid enim quaer-
 rat quispiam, quod illic non inveniat? qua de re
 multis et magnis laudibus digna est. Erat autem hora
 circiter sexta, cum Venetias navibus intrare cae-
 perunt, et navigarunt ad occasum solis usque, de-
 verteruntque a laedes marchionis Ferrariae. Tota au-
 tem civitas commota erat, imperatori obviam se
 effundens, erantque laetantium plausus clamoresque
 ingentes; ac licebat stupente animo videre eo die
 templum illud admirandum S. Marci, palatium du-
 cis egregium, caeterasque principum domus longe
 maximas, purpura et auro ornatissimas, elegantes
 et elegantibus elegantiores. Qui oculis non ipsi vi-
 derunt, non credent; qui viderunt, scribendo con-
 sequi nequeunt pulchritudinem illam et speciem vi-
 rorum ac mulierum prudentiam, hominum frequen-
 tiam; qui laeti omnes gaudentesque et exultantes
 super adventu imperatoris astabant. Obstupesciebant
 enim animi omnium, qui videbant novam hanc
 rem, ut etiam clamarent obstupefacti: « Caelum

καὶ χρυσῶ πολλῶ κεκοσμημένους, ὠρτίους καὶ ἄρτιον ὠραιοτέρους. Οἱ μὴ εἰδότες ἐπ' ἀληθείας οὐ πιστεύουσιν, ἀλλ' οἱ εἰδότες οὐ **186** δύνανται γραφῆ παραδοῦναι τὴν καλλονὴν καὶ τὴν θέαν καὶ τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν τὴν σύνεσιν, τὸ πεμπληθές τοῦ λαοῦ, ἐστιῶτων πάντων καὶ χαιρόντων ὁμοῦ καὶ εὐφραينوμένων ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ βασιλέως· ἐξέστη γὰρ ἡ ψυχὴ πάντων βλεπόντων τὴν τοιαύτην παρῆρσιαν, ὥστε λέγειν καὶ αὐτοὺς ἐν ἐκστάσει· «Ὁ οὐρανὸς σήμερον, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γέγονε. Ὁ ἄηλον ὡσπερ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύνανται τε; αὐτῶν καταλαθεῖν, ἀλλὰ μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας; ἐκεῖνης ἐκπλήττετο θεάματα βλέποντες· ἀλλὰ πολλὴ μεταξὺ τῶν ἑτέρων διαφορὰ. Ὅταν οὖν ἦλθον εἰς τὴν μεγάλην γέφυραν ἐκεῖνην ἦν καὶ Ῥεάλτον καλοῦσιν, καὶ ἦσαν αὐτὴν ἄνω, ὅφ' ἦς διέβη ἡ τριήρης· ἦν δὲ κίχαισε πλῆθος λαοῦ καὶ σημεῖα χρυσοειδῆ καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶν εἶδος ἐξαισίου θεάματος. Ἐτεῖ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴν τιμὴν ἦν ἔδειξαν πρὸς τὸν βασιλέα, τίς διηγῆσεται; Ἀπῆλθον οὖν, ὡς προεῖπον, ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ μαρκιωνος. Ἐκεῖσε γοῦν ἔστησαν τὴν τριήρη. Ἦν δὲ ὦρα δύσεως ἡλίου· καὶ ἀποχαιρετίσας ὁ δούξ καὶ οἱ ἄρχοντες ἀπῆλθον οἰκᾶς.

ε'. Φεβρουαρίου οὖν τῇ εἰκοστῇ ὀγδόῃ ἐξελθόντες τῆς Ἐνετίας ὁ τε βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης καὶ πᾶς ὁ κληρὸς καὶ **187** ἡ τυνοδία αὐτῶν ἐπλεον Φεβρουαρίου ὁδόν· ὁ δὲ πατριάρχης ἀπέμεινεν ἐν Ἐνετίᾳ δι' ἔνδειαν τῶν πλοιαρίων. Οὕτοι δὲ ἦλθον, ἵνα τὰ

holie, terra et mare facta sunt. » Unde apparet, quemadmodum quæ in cælo a Deo condita et creata sunt, nemo potest mente comprehendere, sed ea stupet tantummodo, sic illius diei spectacula qui intuerentur, stupuisse : quanquam magnum inter utrasque res discrimen est. Cum igitur ad magnum illum pontem venissent, quem Reatum vocant, sublato eo, triremis transitum fecit. Ibi quoque magna hominum multitudo erat cum vexillis auratis tubisque, ingens strepitus plaudentium et ovantium, denique omne, ut tribus verbis dicam, insignis spectaculi genus. Ipsas autem laudes et honores, quibus imperatorem exceperunt, quis explicabit? Deverterunt igitur, ut supra narraui, in ædes marchionis, ibique triremem stiterunt. Fuit autem circa occasum solis. Dux et primores, salutato imperatore, domum abierunt.

15. Februarii die vicesimo octavo egressi Venetiis imperator et despotæ omnisque clerus comitatusque eorum Ferrariam versus navigarunt. Patriarcha propter penuriam navigiorum Venetiis mansit. Illi igitur, ut taceam, quæ in medio acciderunt, quippe minus necessaria, ad castellum Frangulinum venerunt, quo appulsæ sunt et in ancoris constitæ naves omnes Venetiis Ferrariam proficiscentes. Ibi per continentem equis adiecti viri illustres circiter quinquaginta impera-

τὰ διὰ μέσου ὡς μὴ πάνυ ἀναγκαῖα ἐτάσω, εἰς τὰ κατέλλι Φραγγουλῆ· ἔνθα ἀπέσωσαν καὶ ἐστήσαντο ἅπαντα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῆς Ἐνετίας εἰς Φεβρουαρίαν ἐλθόντα. Ἦλθον οὖν διὰ ξηρᾶς ἄρχοντες; Ἐπιπποι ὡσεὶ πεντήκοντα, καὶ προσεκύνησαν τὴν βασιλέα. Καὶ ὁ λεγάτος ἦν μετ' αὐτῶν, ὅστις ποτὲ ἦλθε μετὰ τριήρεως τοῦ πάπα ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει· αὐτὸν γὰρ ἀπέσταλκεν ὁ πάπας ἰδεῖν τὴν βουλήν τοῦ βασιλέως. Τότε γοῦν προστάξας ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀγαγεῖν αὐτῷ τῷ πρωτῷ ἱπποῦς ἑκατὸν πενήκοντα, ὅπως πορευθῆ διὰ ξηρᾶς εἰς Φεβρουαρίαν, ἔνθα ἦν ὁ πάπας. Ἐμείναν οὖν ἐν ἐκεῖνῳ τῷ τόπῳ ἐκεῖνη τῇ νυκτί· τῷ δὲ πρωτῷ κελύσαντος τοῦ βασιλέως ἀπῆλθον τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Φεβρουαρίαν, αὐτὸς δὲ, ὡς εἴρηται, ἐπορευθῆ διὰ ξηρᾶς. Τὰ δὲ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐπορευθῆσαν Ὅ γὰρ βασιλεὺς διὰ ξηρᾶς ἀπελθὼν ὦρα ἕκτη τῆς ἡμέρας εἰσελθὼν Ἐπιππος εἰς τὴν Φεβρουαρίαν μετὰ τιμῆς μεγάλης καὶ παρῆρσιας· ἦσαν δὲ μετ' αὐτοῦ πολλοὶ μητροπολίται, δηλονότι ἐπίσκοποι τοῦ πάπα, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὡσαύτως ἤγουν ὁ μαρκιωνος, ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος κύρ Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ὡσεὶ διακόσιοι **188** τὸν ἀριθμόν. Καὶ οὕτως εἰσελθὼν μετὰ τῶν σαλπύγγων καὶ παντὸς γένους μουσικῶν. Ἦ δὲ πόλις πᾶσα τῆς Φεβρουαρίας συνέδραμεν ἰδεῖν τὴν τοῦ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ἔλευσιν μετὰ αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐλαβείας. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐφ' ἱπποῦ ὠραισιώτατο μέλανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοῦ φάντου

tozem venerabundi salutarunt : in quibus legatus erat, qui quondam in triremi papæ in Cretam et Cpolim venerat. Hunc enim papa ad explorandum animum imperatoris miserat. Mandavit imperator, ut sisterentur sibi postero mane equi centum et quinquaginta, quibus terra Ferrariam iret, ubi papa erat. Itaque, nocte in eo loco transacta, mane jussu imperatoris naves per fluvium Ferrariam subvectæ sunt, ipse per terram, ut dictum est, iter fecit. Dum igitur naves per fluvium aguntur, imperator, in continenti profectus, hora sexta Ferrariam magno cum honore et pompa equo insidens ingressus est. Comitabantur cum multi metropolitæ sive episcopi papæ, et ipsius loci princeps, marchio, porro sacerdotes imperatoris ejusdemque spiritualis pater Gregorius, magnus protosyncellus, atque alii, numero ferme ducenti. Ita igitur intrarunt cum tubarum et musicorum instrumentorum omnis generis strepitu ; concurreretque civitas Ferrariensium universa ad videndum sacratissimi domini nostri et imperatoris introitum, cum observantia, honore et verecundia. Sedebat imperator in equo formosissimo nigri coloris, cui injectum erat stratum serici villosi purpureum et auro intertextum. Stipabant eum principes et alii quidam, aulæ candidi coloris cum operantes, nigricante tanquam cæli imago. Alius equus

χασδίου · ἔρχοντες δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνηπίγοντο αὐτῷ, μετὰ οὐρανόθεν λευκοειδοῦς ἐπισκεπάζοντες αὐτόν, καὶ αὕτη ἐπιμελανίζουσα ὡς ἰδέα οὐρανοῦ. Καὶ ἕτερος ἔππος λευκός ὠριότατος, εὐτρεπισμένος καὶ αὐτός, τὰ αὐτά, καὶ χρυσοῦς ἀετοῦς ἐπὶ τοῦ χασδίου ἔχων καὶ ἕτερα χρυσοῦ πλέγματα, ἐπορευέτο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχων ἀναβάτην. Ὁ δὲ μακαριώτατος πάπας ἦν καθήμενος ἐπὶ τοῦ παλατίου αὐτοῦ μετὰ παντός τοῦ κλήρου, καρδινάλεων δηλαδὴ μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ ἄλλων τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, καὶ ἀρχόντων καὶ αἰθεντῶν πολλῶν, ἐκδεχόμενοι τὸν βασιλέα. Καὶ ἔλθοντες οἱ ἔμπροσθεν ἐφιπποῖ, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέξευσαν, καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης, καὶ εἰσηλθὼν διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἔνδον τοῦ παλατίου, οὗ ἦν ὁ πάπας· τὴν δὲ βασιλέα εἰσέγαγον ἐφιππον δι' ἑτέρας πύλης. Γνοῦς οὖν ὁ πάπας ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, ἀνέστη καὶ περιεπάτει. Ὅν καὶ εὗρεν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλων γονυπετήσαι, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάπας, ἀλλ' ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους 189 αὐτοῦ, καὶ δοῦς τὴν χεῖρα, ἠπάσατο αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. Οἱ δὲ καρδινάλιοι παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν, ποιήσαντες τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπαρμόν, καὶ ὁμιλήσαντες λόγους μυστικούς, τῆς εἰρήνης ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ ὁ μὲν πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συναρχομένων αὐτῷ ἐφιππων ἤχθη μετὰ σάλπιγγων ἐν ἐτέρῳ παλατίῳ εὐτρεπισμένῳ πάνυ καλῶς, κἀκείσε ἀνεπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν βασιλικῶς, μηνὶ Μαρτίῳ τετάρτῃ ἡμέρῃ.

candidus et ipse formosissimus et simili modo ornatus, in cuius strato aquilæ aliaque figuræ auro intextæ erant, imperatorem præcedebat, carens equite. Sanctissimus papa in palatio suo cum toto clero, hoc est, purpuratis metropolitans, episcopis, sacerdotibus, cæterisque ecclesiasticis, et viris principibus ac dominis multis, imperatorem expectans, sedebat. Advectis, qui agmen ducebant, equitibus, e principibus nonnulli descenderunt, inter quos ipse despota fuit, ac per magnam portam palatii, ubi papa erat, ingressi sunt; imperatorem per aliam portam equo insidentem introduxerunt. Papa, cognito, imperatorem ad portam adesse, surrexit et inambulavit, et ita spatia facientem offudit eum imperator: qui cum in genua vellet procumbere, non id permisit papa, sed eum complexus porrectaque dextera, quam ille osculatus est, ad sinistram suam collocauit. Purpurati autem ad pedes eorum condescerunt salutatione in Christo peracta. Deinde arcano de pace collocati, digressi sunt; et papa quidem in palatio suo mansit, imperator ab equitibus, quibuscum venerat, in aliud palatium, splendidissime instructum, cum tubarum cantu deductus est, atque ibi cum optimatibus et ministris suis regie diversatus est, mensis Martii de quarto.

189. Πλησιότατος τοίνυν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν ἐν τῷ ἐρύματι Φραγγουλή, ἔτι αὐτοῦ μακρὸν ἀπέχοντος, ἰδοὺ πρὸς συνάντησιν αὐτῷ ναῦς τις ἐρχομένη κατάχρυσος καὶ συρομένη ἐν τῷ ποταμῷ παρὰ τῆς σκάφης αὐτῆς, καὶ ἐζήτουν τὴν πατριάρχην εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ· ἦν γὰρ διήροφος καὶ τριήροφος, ὡς ἡ παλαιὰ ἐκείνη τοῦ Νῶε κιβωτός. Καὶ ἐκείνη ἀσφαλῶς ἦν περιηφαλισμένη. Αὐτὴ μὲν, ὅσον μὲν ἐν τῷ ὕδατι, πίσση κεχρισμένη ὑπῆρχεν, ὅσον δὲ τὸ φαινόμενον, ἐν χρώμασι διάφοροις ἦν κεκαλλωπισμένη· μικρὸν δὲ ἀνωτέρω παραθυροῖδες τετρανευμένα, ὡς ἂν τις εἰκάσαι, μετὰ κίωνων λεπτῶν ἦσαν αὐταὶ καὶ μετὰ μαρμάρων κοκκίνων, καὶ ἀνωθεν τοῦτων πρόκυψες ὠραιοτάτη, ὑπεράνω δὲ πάσης τῆς νηὸς κύκλωθεν πολεμικὰ ὄργανα, καὶ ἐν μέσῳ μαγερεῖον διὰ 190 τὴ ἀνωθεν εἶναι τοῦ καπνοῦ, καὶ κλιμάξ τις παρὰ τῇ πρύμνῃ καὶ ἑτέρα τῇ πρῶρῃ πρὸς τὸ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι τοὺς ὑπηρέτας αὐτῆς. Ἔσωθεν δὲ παλάτιον ἄλλο, ὡσὺν τις εἶπη νῆον περιεβαλλῆ, καὶ κοιτώνες διάφοροι περιεκαλυμμένοι βηλοῖς χρυσοῖς· κύκλωθεν δὲ ἀναθηρομίδεις καὶ προβαθμίδαι καὶ θρόνοι καὶ παραπετάσματα κατεστρωμένα τάποις μακροῖς, κύκλωθεν θεωρία λαμπρὰ καὶ περιφανὴς καὶ ἀξιώτατος. Κάτωθεν δὲ τοῦ παλατίου ἄλλο ὡς κατώγαιον αὐτοῦ καὶ ὑποθήκαι ὑπῆρχον πολλαὶ, αἱ μὲν οἶνου αἱ δὲ λχθῶν αἱ δὲ τροφῶν ἄλλων. Ἡ δὲ κλιθῶσις τοῦ ὀρόφου αὐτῆς καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀπόθεσις καὶ ἀνάπαυσις τῶν κοιτώνων ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον ὠριόταται. Κατὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν οὖν διάλεκτον ἐκλείτο ἡ ναῦς ἐκείνη ὀρομπούρκιον. Εἰσηλθὼς γοῦν ἐν αὐτῇ ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ παντός τοῦ

16. Accedente patriarcha nostro ad castellum Frangulinum, sed tamen longe adhuc absente, navis inaurata ei obviam mittitur, per flumen a scapha sua tracta, rogaturque patriarcha, ut eam conscenderet: habebat enim duo et tria tabulata, sicut vetus illa arca Noe, et bene undique erat communita, quantum sub undis erat, pice illita, quantum undis eminent, coloribus variis decorata. Paulo superius fenestræ opere, ut quis putaret, tornatili, cum columellis e rubro marmore; et supra has projectura pulcherrima. In summa navi circumcirca disposita erant arma bellica, et in medio culina ob ascensum fumi in cælum liberum. Scelæ erant tum ad puppim, tum ad proram, quibus nautici ministri ascenderent et descenderent. Intus quasi palatium erat, quod diceret templum elegantissimum, et diversa conclavia, convestita velis aureis; in circuitu gradus erant et scamilla, throni et longorum tapetorum aulæ: circumcirca aspectus splendidus, magnificus et elegans. Infra palatium aliud quasi subterraneum conclave, et cellæ complures, aliæ vini, aliæ piscium, aliorumve esulentorum. Lacunaria et cubiculoꝝ ad cubandum et quiescendum accommodatio pulcherrima erant. Appellabatur autem navis illa Italonum lingua Horoburcion. Intravit igitur eam patriarcha

κλήρου· καὶ ἦν ἰδεῖν πλεούσαν τὴν νῆα διὰ τοῦ ποταμοῦ ὡσεὶ παλάτιον, καὶ μηδ' ὄλωσ' εἰκάζουσιν εἶναι ἐν ὕδατι ἀλλ' ὡς ἐπὶ ξηρᾷ. Πλεύσαντες οὖν διὰ τοῦ ποταμοῦ ἤλθον εἰς Φεββάρϊαν, καὶ ἐπιμύσαν ἀπὸ Ἐνετίας πρὸς τὸν πάπῳ πρέσβεις τὸν Ἰρακλείας μητροπολίτην κύρ Ἀντώνιον καὶ τὸν Μονεμβασίας κύρ Θεοδόσιον. Τῷ πρώτῳ δὲ, ὡρᾷ πρώτῃ τῆς ἡμέρας, παρεγένοντο τέσσαρες καρδινάλιοι καὶ ἐπίσκοποι πέντε ἐπὶ εἴκοσι, καὶ ὁ μαρκίων ὁ τῆς Φεββάρϊας κύριος, καὶ σὺν αὐτῷ πλήθος ἀρχόντων ἐφ' ἵππων καὶ ἡμίονων ὄχουμένων, **191** συναντήσαντι τῷ πατριάρχῃ. Ἦν δὲ ὁ πατριάρχῃς ἐριππος, ἐρχόμενος ἐν τῷ μέσῳ δύο καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης. Καὶ εὐθὺς ἀνελθόντες εἰς τὸ τοῦ πάπα παλάτιον ἠσπάσαντο ἀλλήλους τῷ ἀγίῳ φιλήματι.

Ἀσπίμεν οὖν τὰ ἐν τῇ συνόδῳ συμβάντα, καὶ τὰ ἀπὸ τούτων εἰς ἡμᾶς παρακολουθήσαντα εἰπώμεν.

Ἰζ'. Τῷ δὲ Ἰβ' μηνὸς Ἰανουαρίου μηνός, ἠλόγηθη ἐγὼ Ἐλένην τὴν θυγατέρα τοῦ ἐπὶ κανακλείου Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Ἑξαμπλάκωνος· καὶ ἦν ἐν τῷδε τῷ συνοικεσίῳ παράνομος ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντίνος, ὁ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἔθος στεφανώσας ἡμᾶς. Καὶ Μαΐου πρώτῃ τοῦ Ἰβ' μηνὸς ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς τοῦνομα Ἰωάννης, ὃν καὶ ὁ προρόηθεὶς αὐθέντης μου ὁ δεσπότης ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος.

Τῇ δὲ Ἰζ' τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ Ἰβ' μηνὸς ἔτους τοῦ πρώτου μεταῦ βίου μετέστη ἡ δέσποινα ἡ κυρία Μαρία ἡ ἀπὸ τῆς Τραπεζούντος, καὶ τῇ πρώτῃ

cum archiepiscopis et universo clero, eratque eam nantem per flumen palatii instar intueri, ut neutiquam in aqua esse videretur. Itaque flumen emensi Ferrariam venerunt, ac miserunt Venetiis ad papam legatos Antonium, Heraclææ metropolitam, et Theodosium, episcopum Monembasiæ. Postridie, prima hora, adfuerunt patriarcham salutatum, purpurati quatuor, episcopi viginti quinque, marchio, Ferrariæ dominus, et cum hoc viri nobilissimi permulti partim equis, partim mulis vecti. Equitabat etiam patriarcha, procedens inter purpuratos duos magno cum splendore. Ingressi statim palatium papæ, invicem se salutarunt osculo sancto.

Sed mittamus jam, quæ in synodo acta sunt, et dicamus, quæ nobismet ipsis deinceps evenerunt.

17. Anno 6946, Januarii die 26, duxi ego uxorem Helenam, filiam Alexii Palæologi Examplocomis, canacleo prefecti. Ejus conjugii paranymphus dominus meus Constantinus despota fuit, qui ex more nostro nos coronavit. Primo die Maii anni 6947 natus est mihi filius, nomine Joannes, quem idem ille dominus meus despota e sacro fonte suscepit.

Die Decembris decimo septimo anni 6948 cessit ex hac iuvani vita despræna Maria Trapezuntia, et

Ἰουνίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρία Εὐγένεια ἡ τοῦ Κατελιούτζη θυγάτηρ τοῦ τῆς Λέσβου αὐθέντου, καὶ ἐτάφησαν αὐταὶ ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ· καὶ σφοδρὸς εἰς κέρ ποτε χειμῶν τότε ἐγένετο. Καὶ τῇ Ἰζ' τοῦ αὐτοῦ μηνός τὸ κοινὸν χρέος ἐπλήρωσε καὶ ἡ κυρία Ζωὴ ἡ βασίλισσα, καὶ **192** ἐτάφη ἐν τῇ τῆς κυρίας Μίρθας μονῇ. Καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανεστρεψαν πάντες εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀπελθόντες ἐνεκεν τῆς συνόδου, ὁ βασιλεὺς λέγοι καὶ ὁ δεσπότης καὶ οἱ λοιποὶ, ἀνευ τῶν ἐκεῖσε ἐν Ἰταλίᾳ ἑναπολειφθέντων τριῶν, τοῦ πατριάρχου κύρ Ἰωσήφ ἐν Φλωρεντίᾳ πρὸς κύριον ἐκδημήσαντος καὶ τοῦ Σάρδεων μητροπολίτου ἐν Φεββάρϊᾳ· καὶ ὁ Νικαίας πρόεδρος ἐν Ῥώμῃ ἐναπέμεινε τοῦνομα Βησσαρίων, ὃν μετὰ τὴν τοῦ πατριάρχου ἀπὸ τῶν ὧδε ἀποδημῶν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύνοδος αὐτὸν εἰς πατριάρχην ἐψηφίσαντο. Εἶτα ἐνεκὲν τινῶν συγχύσεων καὶ σκανδάλων μὴ ἔλθων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' εἰς Ῥώμην προσμείνας, ὁ ἄρκος ἀρχιερεὺς καρδινάλιον ἐποίησεν αὐτὸν καὶ πλείστα σιτηρέσια αὐτῷ ἐδωρήσατο. Τῇ δὲ κζ' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως Κυριακῇ, ἐγεννήθη μοι ὁ δευτέρος υἱὸς Ἀλέξιος, ὃς μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ἀπέθανε. Καὶ τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κύρ Μητροφάνης ὁ πρὶν Κυζίκου μητροπολίτης.

ἠ'. Καὶ τῇ ς' Δεκεμβρίου μηνός τοῦ Ἰβ' μηνὸς προσετίχθη ἀπελθεῖν με εἰς Λέσβον, ἔνθα καὶ κατέστησα ἐνα εἰς γυναῖκα λάβῃ ὁ δεσπότης κύρ

primo die Junii ejusdem anni etiam despræna Eugenia, Cateliutæ, Lesbiorum principis, filia, mortem obiit, sepultaque est utraque in monasterio Pantocratoris. Dura tum hiems erat, si unquam antea. Die decimo septimo ejusdem mensis commune debitum persolvit Zoe imperatrix, et sepulta est in monasterio Marthæ. Mense Februario ejusdem anni, quotquot synodi causa in Italiam profecti fuerant, Cpolim redierunt, imperator, Demetrius despota, et reliqui, tribus in Italia relictis, Josepho patriarcha, qui Florantiæ ad dominum concessit, Sardiensium metropolita, qui Ferrariæ obiit, et Bessarione, Nicææ episcopo, qui Romæ mansit; quem post Josephi patriarchæ obitum imperator et synodus subrogavit in locum ejus. At ille propter perturbaciones rerum et contentiones quasdam non venit Cpolim, sed Romæ hærens, a summo illo archiepiscopo purpuratus factus et stipendiis liberalissime donatus est. Eodem anno, die vicesimo septimo Martii, quæ erat Dominica resurrectionis, alter filius mihi natus est, Alexius, qui tamen intra dies triginta obiit. Vere ejusdem anni patriarcha Cpolis factus est Metrophanes, qui ante metropolita Cyzici fuerat.

18. Die sexto Decembris anni 6949 in Lesbium missus sum, ut Constantinus despota, dominus meus, Æcaterinam, Notaræ Palæologi Cateliutæ,

Κωνσταντίνος ὁ αὐθέντης μου τὴν κυρίαν Αικατε-
ρίαν, θυγατέρα τοῦ τῆς εἰρημένης νήσου **193**
αὐθέντου κύρ Νοταρᾶ Παλαιολόγου τοῦ Γατελιούτζη,
καὶ τὴν τοῦ γάμου μηστεῖαν ἐποίησα. Τῆ δὲ ις'
Ἀπριλλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῆ τοῦ πάσχα ἀγία
Κυριακῆ, ἐγεννήθη μοι θυγάτηρ τοῦνομα Θάμαρ,
ἣν ἀνεδέξατο καὶ αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος
ὁ εἰρημένος δεσπότης κύρ Κωνσταντίνος ὁ αὐθέντης
μου. Καὶ τῆ αὐτῆς ἡμέρα καὶ ὁ Παῦλος Ἀσάνης
παραλαβὼν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀσανίαν ἐφυγεν
εἰς Μεσημβρίαν, δι' αἰτίαν ὅτι ἐρώμενος αὐτῆς ὁ
δεσπότης κύρ Δημήτριος εἰς λέχος ἐζήτηε αὐτὴν, ὁ
δὲ βασιλεὺς καὶ κύρ Κωνσταντίνος ὁ δεσπότης καὶ
οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ ἅμα τῆ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ
οὐκ ἠθέλησαν ἀκοῦσαι. Ἐν δὲ τῷ ἀπελθεῖν αὐτῶν
εἰς Μεσημβρίαν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος
ἐκέλευε κρυφῶς παραγενόμενος εἰς νόμιμον γυναῖκα
ἔλαβεν αὐτὴν. Τῆ δὲ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐ-
τοῦ ἔτους ἀπῆλθεν εἰς Λέσον ὁ αὐθέντης μου ὁ
δεσπότης κύρ Κωνσταντίνος μετὰ βασιλικῶν τριή-
ρων, καὶ ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν εἰρημένην κυρίαν
Αικατερίαν τὴν Κατελιούτζεαν, δρουγγαρίου ὄν-
τος ἐν ταῖς ταῖς τριήρεσιν Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ τοῦ
μετὰ ταῦτα μεγάλου δουλῆς γενομένου. Καὶ τῷ
Σεπτεμβρίῳ μηνὶ τοῦ ςθ' ἔτους καταλείψας ἐκεῖσε
τὴν δεσποινῆ καὶ γυναῖκα αὐτοῦ ὁ αὐθέντης μου,
εἰς τὸν αὐτῆς πατέρα ἤλθομεν εἰς Πελοπόννησον
μετὰ τῶν αὐθεντικῶν τριήρων καὶ ἑτέρας ἄλλης
τριήρωσ τῆς Λέσου. Τῆ δὲ κ' Ὀκτωβρίου **194**
τοῦ αὐτοῦ ἔτους προσταχθεὶς ἐγὼ διεῖδον πρέσβυς,
πρὸς τὸν ἀμυρᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα, ἔχων καὶ
ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι ἂν δώσω τοῦτο ὁ βασι-
λεὺς, ἀπελθεῖν με πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημή-

τριον ἄνω εἰς τὴν Μεσημβρίαν, καὶ δώσω ἐκείνω
ἅπαντα τὸν τόπον ὃν ὁ αὐθέντης μου ἐν τῇ Πελο-
ποννήσῃ εἶχεν· αὐτὸς δὲ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὴν πόλιν,
καὶ ἔχη τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐκεῖσε τῆς
μαύρης θαλάσσης ἧσοι τοῦ Εὐξείνου πόντου ἄγροι
τῶν Δέρκων, διὰ τὸ ἐγγρὸς εἶναι τῆς πόλεως ἐνεκεν
τῆς ἐλπίδος τῆς βασιλείας, ὡς ἡγάπα καὶ ὁ βασι-
λεὺς, ὃς με καλῶς ὑπεδέξατο. Καὶ ἀπέσωσα ἐγὼ
τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ εἰς Μεσημβρίαν πρὸς τὸν
δεσπότην κύρ Δημήτριον· αὐτὸς δὲ ἦν ἐτοιμάζων
ἵνα κατὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦ βασιλείου καὶ ἀδελφοῦ
αὐτοῦ ἔλθῃ, καὶ ἀπέπεμψέ με ἄπρακτον ἐνεκεν
τοῦτου. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς διετίθειον ἐγὼ
ἐκεῖσε, ἐν ἀποληξίᾳ δαιτῆ περιπεσῶν ὁ Παῦλος
ἐναπέψυξεν. Ἐμοῦ δὲ ἐπαναστρέψαντος εἰς τὴν
πόλιν, καὶ προσμένοντός μου ὅπως ὀρισμῶ τοῦ
βασιλέως ἐπανάλω πρὸς τὴν αὐθέντην μου εἰς
Πελοπόννησον, ἰδοὺ τῆ κγ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς
τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέδραμεν ὁ δεσπότης κύρ Δημή-
τριος μετὰ στρατοῦ καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν,
φθαίρας καὶ ζημιώσας οὓς εὗρεν ἐξωθεν, ἔχων καὶ
μεθ' ἑαυτοῦ συμμάχους μέγας Ἰκανὸν ἐκ τοῦ τῶν
Τούρκων στρατοῦ· ἐν ᾧ δὴ μηνὶ ἐγεννήθη αὐτῷ ἡ
θυγάτηρ ἣν ἔλαβεν ὕστερον εἰς γυναῖκα ὁ ἀμυρᾶς
Μεσεμῆτης. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ **195** μηνὶ τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἐρχομένου τοῦ αὐθέντου μου καὶ δεσπότη
κύρ Κωνσταντίνου εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, καὶ
διὰ τῆς Λέσου διελθόντος, ἔλαβε καὶ τὴν δεσποινῆ
τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ ἐν τῇ Ἀθήνῃ
ἐλθόντος· ἐπολεμήθη ὑπὸ τοῦ στόλου παντὸς τῶν
Τούρκων ἡμέραις πολλαῖς ἐκεῖ εὐρεθέντος· τῆ δὲ
Θεοῦ βοηθείᾳ ἀπῆλθεν ἄπρακτος ἀπ' αὐτοῦ ὁ στό-
λος. Ἡ δὲ δεσποινῆ ἡ τοῦτου σύννευος ἀπὸ τῆς πε-

ejus insulae principis, filiam, in matrimonium
acciperet, ac perfecti conjugii sponsalia. Eiusdem
anni Aprilis die decimo sexto, ipsa Dominica Pas-
chae, Thamar filiam suscepi, quam et ipsam Con-
stantinus despota, dominus meus, e sacro bap-
tismate sustulit. Eodem die Paulus Asanes cum
Asania filia Mesembriam profugit, quoniam ejus
amorem captus Demetrius despota lecti sociam eam
expetebat, imperator autem et Constantinus des-
pota, ejus fratres germani, cum despota matre id
nec audire sustinebant. Die vicesimo septimo
Julii ejusdem anni dominus meus, despota, regis
triremibus in Lesbum profectus est accepitque in
matrimonium Aecaterinam illam Catelintzenam,
drungario navibus praefecto Luca Notara, qui
postea magnus dux factus est. Mense Septembri
autem anni 6950 dominus meus, despota uxore
apud ejus patrem relicta, assumpsit me in Pelopon-
nesum, triremibus principalibus et una Lesbica usus.
Vicesimo Octobris die ad ameram et imperatorem
ablegatus sum, cum secreto mandato, ut, si
essentiretur imperator, transirem Mesembriam ad
Demetrium despota, eique oppida et loca omnia
traherem, quae in Peloponneso dominus meus
habebat; ipse, Cpolim reversus, Silymbriam cum

locis ad mare Nigrum sive pontum Euxinum fini-
timis usque Derca haberet, urbi vicinus esse cu-
piens propter spem imperii. Probata haec sunt ab
imperatore, qui benigne me excepit. Itaque mense
Januario Mesembriam ad Demetrium despota sal-
vus perveni, qui tamen, ad bellum Cpoli et im-
peratori ac fratri inferendum cum maxime se parans,
re infecta me dimisit. Diebus autem, quibus illic
commorabar, Paulus, gravi tactus apoplexia, exspi-
ravit. Reverso me igitur in urbem, et exspectante,
ut jussu imperatoris ad dominum meum in Pello-
ponnesum redirem, ecce die vicesimo tertio Aprilis
ejusdem anni Demetrius despota cum exercitu
adfuit et eversis deletisque, quoscunque foris
offendit, urbem obsedit, auxiliis satis magnis Tur-
carum adjutus. Eodem mense filia ei nata est, quam
postea in matrimonium duxit Mehemetes ameras.
Mense Julio ejusdem anni Constantinus despota,
dominus meus, ad opem urbi ferendam per Les-
bum proficiscens, conjugem despotaem secum ab-
dixit. In Lemnum ut venit, universa eum classis
Turcarum, quae dies ibi complures steterat, oppu-
gnavit, sed divino auxilio factum est, ut conatu
irrito discederet. Despota autem, ejus conjux, ex
eo casu morbo correpta, abortu facto, Augusto

ριτάσεως ἁσθενήσασα καὶ ἐκτρωθεῖσα τῷ Αὐγού-
στῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ
αὐτοῦ τῆς Ἀθήνου νησίου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Καὶ
τῇ 18^ῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 1591^α ἔτους ἐγεν-
νήθη μοι ὁ ἕτερος υἱός· Ἀλέξιος. Καὶ τῷ Νοεμβρίῳ
μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ δεσπό-
της καὶ αὐθέντης μου. Καὶ τῇ α' Μαρτίου ἔλαβε ἀπὸ
τὸν βασιλέα τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἀπέστειλεν ἐμὲ
ἐκείσε διοικεῖν, καὶ οὕτως προσέταξέ μοι φυλάττειν
αὐτὴν μετὰ ἐπιμελείας, διὰ τὴν ὑποψίαν ἣν εἶχομεν
ἐκ τοῦ ἀμηρά καὶ τοῦ δεσπότη κυρ Δημητρίου καὶ
αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως.

19^ο. Τῷ δὲ Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς
Κωνσταντινούπολιν Λέων ὁ Φραγκόπουλος ὁ πρω-
τοστράτωρ, ὁ ἐπ' ἀδελφῆ υἱός τοῦ πάλαι μεγάλου
πρωτοστράτορος Νικηφόρου τοῦ Μετιστασηνοῦ, ὃν ἡ
ἱστορία ἀλλαχοῦ ἐδήλωσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπι-
τροπικὴν τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου διήρχεν, **196**
ὡς τοῦ βῆθέντος μεγάλου πρωτοστράτορος ἀνεψιός,
προστάζει τοῦ δεσπότη κυρ Θεόδωρου, ἕως οὗ παρ-
έδωκεν αὐτὴν τῷ δεσπότη κυρ Κωνσταντίνῳ, ὡς
προέγραπται. Τότε ὄρισθεις καὶ γὰρ ἐκ τῆς Σηλυμ-
βρίας ἐπαγγέλοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀνα-
μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν συμφωνοῦσι γαγύνασι τοιαῦται,
ὅτι ὁ μὲν αὐθέντης μου ὁ δεσπότης Κωνσταντίνος
ἀπέβη εἰς Πελοπόννησον καὶ τὸν τόπον ἅπαντα τοῦ
δεσπότη κυρ Θεοδώρου λάβη, ὁ δὲ κυρ Θεόδωρος
εἰς τὴν πόλιν ἔβη καὶ τὴν Σηλυμβρίαν λάβη. Ἄ
δὴ καὶ ἐγένετο. Καὶ τῇ δεκάτῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1591^β
ἔτους ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης ἐξήλθε μετὰ νηὸς
ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ πλεύσας εἰς Πελοπόννησον, καὶ
πάλιν μετ' αὐτῆς δὴ τῆς νηὸς ὁ δεσπότης κυρ Θεο-

δωρος τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπίσω-
σεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ τῷ Μαρτίῳ μηνὶ παρέδωκε
αὐτῷ τὴν Σηλυμβρίαν. Καὶ ἐμδάντος μου εἰς γ' τ
τὴν ἐκ Κρήτης Ἰαλινῶ Ἀντωνίου, εἰς τὴν τ' τ
Εὐρίπου Κάρυστον ἐπαφῆκέ με· καὶ τῇ τρίτῃ τοῦ
Ἰουνίου διὰ τῆς ξηρᾶς ὁδοῦ ἐφθασα εἰς τὴν Σπάρ-
την. Καὶ ὁ δεσπότης κυρ Θεόδωρος ἐξήτει με τὰ
πλεῖστα καὶ παρώτρυνε ἵνα καὶ τὴν Σηλυμβρίαν
ἔχω καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑποχειρίων εὐρήσω-
μαι. Διερχόμενος οὖν καὶ γὰρ εὐρον καὶ τὸν Ἰσθμὸν
οἰκοδομηθέντα παρὰ τοῦ αὐθέντου τοῦ δεσπότη κυρ
Κωνσταντίνου τῷ παρελθόντι ἔαρι. Φθάσαντός μου
οὖν εἰς τὴν Σπάρτην, μετὰ τινὰς ἡμέρας οὐ πολλὰς
ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλείων
τριήρων ὁ **197** καρδινάλιος καὶ βικεκαγκελλάριος
καὶ καθολικός τοῦ πάπα λεγάτος διὰ τὴν κατὰ τῶν
ἀσεβῶν τοῦ βῆθός τῆς Οὐγγρίας ἐξέλειυσιν. Ἐστί-
λην καὶ γὰρ αὐθις πρέσβυς πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ
τὸν ἀμηράν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βῆγα, ἀλλὰ δὴ καὶ
πρὸς τὸν πρεσβευτὴν ἦτοι λεγάτον καὶ πρὸς τὸν
καπητάνιον Ἀλουσίον Λαουρεαδανὸν διὰ τινὰς ἀναγ-
καίαις δουλείαις, πρὸς οὗ προβοῦσι τὰ πράγματα.
Διερχόμενος οὖν εἰς τὴν Κόρινθον τῇ λ' τοῦ Αὐγού-
στου μηνὸς ἵνα τὰς τριήρεις τοῦ στόλου φθάσω εἰς
Εὐρίπον, εὐρον τεθαμμένον τὸν καλοκάγαθὸν Κο-
ρίνθου Μάρκον, ὃς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμῶν ἐγεννήθη,
καὶ συνανετρέφη ἡμῖν καὶ ὅπῃ τοῦ κακοῦ τῆς
μητρειᾶς αὐτοῦ πολλὰ πιεζόμενος μεγάλας θερα-
πειὰς παρὰ τῶν γεννητόρων μου εὕρισκεν, ὃς καὶ
ἀναγκασθεὶς ἐκ τοῦ πολλοῦ κακοῦ ἐφυγε τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τῶν Ξανθοπόδων μονὴν ἀπήλθε
καὶ χρησιμώτατος κατεστάθη. Φθάσας οὖν ἐγὼ

mense ejusdem anni, Palaeocastri, quod est illius
insulae oppidum, defuncta et sepulta est. Duodecimo
die mensis Septembris 6951 alius filius mihi natus
est, Alexius: quo eodem anno, mense Novembri,
despota et dominus meus in urbem advenit, et
kalendis Martiis ab imperatore Selymbria donatus,
ad administrandam eam me ablegavit, cohortatus,
ut eam diligenter custodirem, propter suspicionem,
qua ameram et Demetrium despota ipsi quoque
imperatorem habebamus.

19. Mense Junio ejusdem anni Cpolim venit Leo
Francopulus, protostrator, filius sororis Nicephori
Melissenii, magni quondam protostratoris, de quo
alio hujus historiae loco dictum est: qua de causa
idem, nempe ut nepos illius magni protostratoris,
jussu Theodori despote Messeniaci sinus praefec-
turam procurabat, donec eas ut supra narravimus,
tradita est Constantino. Tum ego quoque jussu Se-
lymbria Cpolim rediit, factaque sunt inter fratres
haec pactiones, ut Constantinus despota, dominus
meus, in Peloponnesum discederet, et ditionem om-
nium Theodori despote occuparet, Theodorus Cpo-
lim veniret et acciperet Selymbriam. Itaque factum
est. Decimo die Octobris 6952 despota, dominus
meus, ab urbe navi in Peloponnesum profectus est,
qua navi Theodorus despota mense Decembri ejus-

dem anni in urbem rediit, cui ego mense Martio
Selymbriam tradidi, ingressusque navem Creten-
sem Antonii Hyalinæ et Carystum ad Euripum
delatus, tertio die Junii pedestri itinere Spartam
perveni. Theodorus despota autem vehementer
me rogabat cohortabaturque, ut etiam Selymbriam
gubernare vellem et e primis ejus subjectis esse. In
transeundo igitur isthmum a Constantino, domino
meo, aestate praeterita structum inveni; et diebus
non multis post, quam ego Spartam veni, purpura-
tus et vicecancellarius et catholicus papæ legatus
multis triremibus Cpolim appellus est propter Hun-
garorum regis adversum impios expeditionem.
Quare ego rursus ad imperatorem, ameram, ipsum-
que regem, quin etiam ad legatum et praefectum
Aloysium Lauredanum super negotiis quibusdam
necessariis missus sum, exploratum, quo res proce-
derent. Ut veni Corinthum die Augusti tricesimo,
triremes classis in Euripo consecuturus, sepulchrum
repperi piium et bonum Marcum, Corinthi episcopum,
qui et in aula nostra natus, et nobiscum educatus
fuerat, et, ab injusta noverca multum cruciatus,
a parentibus meis non mediocria expertus erat
solatia, sed tamen, adversissimis casibus exagitatus,
patre relicto, in Xanthopolorum monasterium se-
cessit, ubi vitam egit laudatissimam. In Euripum

εις Εὐρύπον καὶ μὴ εὐρῶν τὰς τριήρεις δι' ἄλλου πλευσίμου εἰς Λήμνον ἀπέσωσα, κάκεισε εὐρῶν τριήρην τινα βασιλικὴν ἀπεσώθην εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 539 γ' ἔτους.

Καὶ τῷ αὐτῷ μηνί, ἐνδεκάτῃ, ὁ ῥήξ τῆς Οὐγγαρίας ἀπεκτάνθη παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ εἰς τὴν Βάρναν, τοιοῦτοτρόπως συγκροτηθέντος τοῦ πολέμου ἀνὰ τῶν Οὐγγῶν καὶ Τούρκων. Ὁ τοῦ ῥήγος στρατὸς ὑπερέιχε κατὰ πάντα, ὁ δὲ Τούρκων 198 ἀμηρᾶ; καὶ πᾶσα ἡ συμβουλή αὐτοῦ ἐζήτου εὐκαιρίαν ἀναχωρῆσαι, εἰ δυνατὸν ἦν· πολὺς γὰρ φόβος καὶ τρόμος ἐνέπεσεν ἐπὶ τοὺς ἀσθεῖς. Οἱ δὲ τοῦ Οὐγγῶν ἐκ τοῦναντίου μετὰ χαρᾶς καὶ τόλμης καὶ ἀνδρίας θαρσαλέως ἐστήκεισαν, ἐλπίζοντες ἵνα τῆς νίκης τύχῃσι καὶ τὸν ἀμηρᾶν καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ αἰχμαλωτίσωσιν. Ἐπὶ δὲ τὴν αὐριον θέλοντες οἱ Οὐγγῶροι ἵνα τὸν πόλεμον κροτήσωσι, καὶ βουλήν γενομένης ἀνὰ αὐτῶν, ὁ ῥήξ καὶ ἕτεροὶ τινες διεκρίνον λέγοντες ἵνα αὐτομάτως ὁ ῥήξ τὸν πόλεμον συνάψῃ καὶ ἕως τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ, εἰ δύναίτο, φθάσῃ, ὅπως ἡ φήμη τῆς νίκης καὶ τῆς ἀνδρίας αὐτοῦ κηρυχθῆ ἔν τῷ κόσμῳ· ῥᾶδιον γὰρ καὶ ἐν εὐκολίᾳ ἐλογίζοντο τὴν νίκην καθ' ἑαυτούς. Ὁ δὲ Ἰάγκος ὁ καὶ κυβερνήτης αὐτοῦ ὡς φρόνιμος καὶ πρακτικὸς ἐν πολέμοις τὰ ἐναντία φρονῶν ἔλεγε· « Τῆς τύχης τὸ ἄστατον οὐδεὶς οἶδε· διὸ ἡ βασιλεία σου οὐκ ἔστιν ἀνάγκη ἵνα τοιοῦτως ἐπιχειρηθῆς. Ἐπικίνδυνόν ἐστι τὸ πρᾶγμα. Ἄλλ' ἐγὼ πρᾶξω ὅσα παρὰ τῆς βασιλείας σου προσταχθῶ· καὶ εἰ μὲν ἡ τύχη ἐμοὶ βοηθήσῃ, ἕως τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ ἐγὼ ἀπελεύσομαι. Καὶ εἰ μὲν ἡ νίκη

ἕως τέλους ἔσται εἰς ἡμᾶς καὶ ἐγὼ ἐπαναστρέψω, δόξα τῷ Θεῷ, ἡ νίκη τῆ βασιλείᾳ σου ἔστι καὶ ἔσται· εἰ δὲ ἀποκτανθῶ, οὐδέν ἐστι τὸ ἐμποδίζον ὑμᾶς. Ἐμβλέψατε τὴν γνώσιν τοῦ θρωῖος, ὃς πάντοτε τὴν κεφαλὴν σκέπων ὄλον τὸ σῶμα ὑγιαίνει· εἰ δὲ πληγῇ ἡ κεφαλὴ, ὄλον τὸ σῶμα ἀπόλλυται. Τοιοῦτος καὶ εἰ ἡ βασιλεία σου ἐπιχειρησθῆς καὶ τοῦναντίον συμβῆ, ἢ δέομαι τοῦ Κυρίου μου μὴ γένωιτο, πάντες ἡμεῖς προφανῶς ἀπολλύμεθα. » Ὁ δὲ ῥήξ μὴ δεχθεὶς τὴν τοῦ Ἰάγκου βουλήν, τῷ προτὶ συγκροτηθέντος πολέμου ἰσχυροῦ καὶ φεθεροῦ καὶ πολλῆ αἵματοχυσία καὶ σφαγῆ ἐκ τοῦ τῶν Τούρκων μέρους ἐγεγόνει. Ὁ δὲ ῥήξ φθάσα· ἄχρις ἐγγὺς τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ, ἐβούλετο φεύγειν ὁ ἀμηρᾶς· οἱ δὲ ἰαννιτζᾶρις οὐκ εἶσαν αὐτὸν, εἰ καὶ εἰς δεξιὰν ἐνέπεσεν θεωρῶν τὸν ῥήγα ἀνδρείως μαχόμενον, ἀλλὰ χειροπέδαις σιδηραῖς κρατήσαντες τὸν ἵππον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐδύνατο φεύγειν· οἱ καὶ ἤγωνίσαντο ἰσχυρῶς περὶ τῆς τοῦ ἀμηρᾶ σωτηρίας. Ὁ δὲ ῥήξ δι' ἄλλης ἀνδρείως μαχόμενος, ἵνα τὸν ἀμηρᾶν καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ κερδῆσῃ, καὶ τις τῶν ἰαννιτζᾶρων ἑμβρομα Χαμουζᾶς, ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὀρμώμενος, τὸν ὄπισθεν πῶσα τοῦ ἵππου τοῦ ῥήγος τρώσα· ἀξίτην, ἦν βίψας κατὰ τοῦ ἵππου, καὶ ἐν τῇ γῇ περὶ αὐτὸν τῷ ἀναδάτῃ, οὕτω δραμῶν αὐτὸν ἀπεκεφάλισε· καὶ μετὰ ἀλαλαγμοῦ, ὡς σύνθηρος τοῖς ἀσθεῖσι, τὴν τούτου κεφαλὴν ὑψώσαν ἐπὶ δόρατος. Καὶ ἰδόντες οἱ Οὐγγῶροι διεσκορπίσθησαν ἔνθεν καὶ ἐκείθεν, καὶ ἐν τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὶ ἐάλοντο καὶ ἐφρονέοντο· καὶ τοῦτο ἐκ τῆς κακῆς συμβουλῆς συνέβη. Τῷ δὲ εἰρημῆν ἰαννιτζᾶρη Χαμουζᾶ ὁ ἀμηρᾶς ἀνταμείψας

igitur ut veni, nec inveni triremes, alia navi Lemnum trajeci, ibique reperta triremi quadam imperatoria, Cpolim delatus sum ineunte Novembri anni 6955.

Eodem mense, die undecimo, Hungarorum rex apud Varnam ab amera cæsus est, pugna inter Hungaros et Turcas ita excitata. Regis exercitus ubivis superior erat, et ameras cum omni concilio suo opportunitatem quærebat recedendi, si possent: ingens enim timor et tremor impios invaserat. Hungari contra lætabundi audacter et fidenter stabant, victuros se esse sperantes ameramque et universas copias ejus oppressuros. Itaque, cum postridie pugnam committere Hungari cuperent, concione habita, rex et alii quidam statuerunt, ut ultro ipse rex prælium consereret et ad tentorium ameræ usque, si posset, penetraret, ut fama victoriam virtutemque ejus toto orbe prædicaret; facilem quippe et nullius negotii victoriam fore arbitrabantur. At Iancus, gubernator ejus, ut vir prudens et bello expertus, contraria sentiens, dixit: « Fortunæ inconstantiam nemo novit; nec ulla necessitas est, istud ut coneris. Periculosum enim facinus est. At ego faciam, quidquid a majestate tua jussus fuero; ac, si mihi fuerit fortuna, penetrabo ad tabernaculum ameræ. Quod si usque ad extremum

victoria nobis constiterit et ego rediero, gloria Dei, victoria majestatis tuæ est eritque. Sic occumbam, nihil idcirco vos remorabitur. Intuemini serpentis prudentiam, qui semper caput legendo totum corpus conservat, capite autem percusso, toto corpore perit. Eodem modo, si majestas tua impressionem fecerit, et secus res ceciderit, quod Deum rogo ut ne fiat, manifestum est, nos omnes perituros esse. » At rex, Ianci consilium aspernatus, sequenti luce prælio ingenti et horribili commisso, cum magna strage et cæde Turcarum, ita prope ad tentorium ameræ penetravit, ut is jam super se committere cogitaret. Verum non dimiserunt eum jannitzarii, quantumvis timore percussus, cum regem tam animose dimicantem videret; sed compedibus ferreis equum ejus adstrinxerunt, ut fugere non posset, ac strenue dimicavit de salute ejus. Interim rex viriliter pugnabat, amera cum omni ejus apparatu potiri cupiens, cum quidam de jannitzariis, Chamuzas vocabulo, ex Peloponneso oriundus, posteriorem pedem equi regis, vibrata securi, vulneravit, eumque, cum equo humi prolapsus, consecutus occidit. Tum lætis clamoribus, ut mos est impis, caput hastili præfigunt. Id ubi viderunt Hungari, huc illuc dissipantur, multique in fuga capti et interfecti sunt. Hic igitur mali consilii

τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν αὐτοῦ δρουγγάριον τῆς 200 αὐτοῦ βίβλου· τετίμηκεν, ὃ λέγεται τῇ αὐτῶν διαλέκτῳ Ἰαννιτζάραγας, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν καὶ βεζίρην αὐτὸν ἐποίησε.

Τῇ οὖν 15^ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους γέγονε παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης· ἐν ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κύρ Γρηγόριος ὁ Μελισσηνὸς πατριάρχης ἐγένετο. Καὶ τῇ 18^ῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐγενήθη μοι υἱὸς Ἀνδρόνικος τουνοῦμα, ὃς ἐξῆσεν ἡμέρας καὶ μόνον ὀκτώ. Καὶ τῷ 20^ῳ ἔτει ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ φθίνοντι ἐλλόνητος μου εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν τῆς Ἐνετίας ἐμπορικῶν τριήρων, καὶ Σεπτεμβρίου πρώτῃ τοῦ 20^ῳ ἔτους εὐρηγετήθη τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης καὶ διοικήσιν καὶ πάντων τῶν περὶ αὐτῆς, ἤγουν Κουλά, Ἑβραϊκῆς Τρίπης, Τζεραμίου, Πηγύκτων, Σκλαβοχωρίου, καὶ πάντων τῶν ἄλλων αὐτῆς χωρίων, καὶ πάντα τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν, ὡς οὐκ εἶχεν οὐδαὶς ἄλλος πώποτε τὴν τοιαύτην διοίκησιν. Εἶπέ μοι δὲ καὶ τοῦτο ὁ αὐθέντης μου· «Ἐνεκεν τῆς σῆς χρηστῆς δουλοσύνης καὶ τῆς ἐμῆς πρὸς σὲ ἀναδοχῆς καὶ ἀγάπης εὐρηγετήσαμέν σοι τὴν τῆς Σπάρτης διοίκησιν, καὶ οὕτως θέλω εἶναι καὶ αὐτῇ ὡς τῆς Κορίνθου καὶ Πάτρας, ὧν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις. Καὶ γίνωσκε ὅτι ἕτερον μεσάζοντα οὐ ποιήσω πᾶρες τὸν Σοφιανὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην, ὃν ἔχω. Ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα εὐρήσομαι αἶ, ἀλλὰ 201 εὐέρχομαι τὸν τόπον μου διὰ πολλὰ ὠφέλιμα· καὶ ὅταν μὲν εὐρήσωμαι εἰς τὴν Κόρινθον, προστάξω τὰς ἐμὰς· ὑποθέσεις γίνεσθαι καὶ θεωρεῖσθαι καὶ

τὰς τοῦ τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου, καὶ ὅταν πάλιν εὐρήσωμαι ἐν Πάτραι μετὰ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου, καταλειμμένῳ τὴν Καντακουζηνὸν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ὅταν δὲ ἔσομαι ἐνταῦθα, μετὰ σοῦ καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου καὶ ἄλλων. Ἐτι ὅταν Θεοῦ εὐδοκίᾳ λήψωμαι καὶ γυναῖκα, διὰ τοῦ ἔξω αὐτῆν, καὶ ἐνταῦθα τὸν κλεισινα χρόνον διαβιδάσω, καὶ σὺ ἐπὶ ὁ γνωστότερος ἐν πᾶσιν εἰς τὰ τῆς θεραπείας αὐτῆς. Νῦν δὲ ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι πρὸς κρείττονα οἰκοδομῆν τοῦ Ἰσθμοῦ σὺ δὲ ἐνταῦθα εὐρισκόμενος ἄρχων καλῶς τὴν ἀρχὴν σου, καὶ παῦσον τὰς ἀδικίας καὶ τὰς ἐνταῦθα πολλὰς ἀρχὰς, καὶ ποιήσον πάντας μὴ ἔχειν ἄλλην ἀρχὴν παρὰ σοῦ ὡς ἐμὲ μόνον αὐθέντην καὶ σὲ ἀντὶ ἐμοῦ. Καὶ ἐὰν θέλης τοῦ μὴ ποιεῖν ἀδικία· καὶ φιλοπροσωπίας καὶ φυλάττης μᾶλλον τοὺς νόμους, ἔξεις τὸν μισθὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐξ ἡμῶν εὐχαριστίαν. Ἄπεχε τῶν δώρων, δίδοι μὲν περὶ τῶν δωροδεκτῶν τάδε φησὶν ὁ χρυσοῦς τὴν γλώτταν· «Πῦρ κατακαύσει οἴκους δωροδεκτῶν καὶ καρδίας,» διὰ τὸ μὲν ἡ δωροδοκία διαφθείρει τὸ δίκαιον, καὶ τοσοῦτον ἀποτυφλοῖ ὡς καὶ ἀθώους ὑπὸ καταδικῆν ποιεῖ. Ἐτι δὲ καὶ ταῦτας τὰς τρεῖς ἀρετὰς 202 δεῖ ἔχειν τὸν κριτὴν τὸν κρίνοντα λαὸν Κυρίου καὶ ὁμοφύλους Χριστιανούς, πίστιν ὀρθὴν εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὸν προχειρίζοντα αὐτῷ τὸ ἄξιωμα, καὶ ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς γλώττης, καὶ σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ σώματος· καὶ ταῦτα πάντα καλῶς· σε οἶδα φυλάττειν ἐκ νεότητός σου. Καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς Διατάξεσιν οὕτως φησὶν· «Ἔστω ὁ κριτὴς ἀπροσωπώλητος,

eventus fuit. Jannitarum autem illum Chamuzam ameras, fortunam ejus et audaciam remunerans, drungarium • biglæ, qui ipsorum lingua jannitzagaras dicitur, ac brevi intervallo vezirem creavit. Decimo septimo die mensis Julii ejusdem anni, toto orbe æstus ingens et memorabilis fuit : qui ætate spiritualis pater Gregorius Melissenus patriarcha factus est. Die decimo quinto mensis Augusti genitus est mihi filius Andronicus, qui defertantum octo vixit. Anno 6954, mense Decembri exeunte, mercatorum Venetorum triremibus in Peloponnesum profectus, die primo Septembris anni 6955 Spartæ oppidorumque omnium adjacentium in circuitu, id est, Culæ, Hebratæ Tripes, Tzeramii, Pancolorum, Sclabochoorii cæterorumque locorum, omniumque vectigalium præfectura et administratione cohonestatus sum : qualem præfecturam nemo unquam alius habuit. Atque ita dixit mihi dominus : « Propter studiosa officia tua, meamque erga te voluntatem et amorem, ordiavi te præfectura Spartæ, quam similem esse cupio Corinthiæ et Patrensi : quarum alteram Joannes Cantacuzenus, alteram Alexius Lascaris habet. Et scito, me alium ministrum non creaturum, præter eum quem habeo, Joannem Sophianum Eudæmonem. Non autem semper hic ero, sed obiq regionem meam multis de causis. Cumque Corinthi ero, leges meas

servari et illius loci leges cum Cantacuzeno et Joanne Eudæmone examinari jubebo ; similiter cum Patris ero, cum Lascari et eodem Joanne, relicto Cantacuzeno in præfectura sua, et cum hic ero, tecum et cum Joanne aliisque. Porro, si Deo placuerit, ut uxorem ducam, per te eam ducam, ac plurimum temporis hic commorabor, et tu cæteris peritior eris earum rerum, quibus ei serviendum erit. Nunc ad instituentiam meliorem ædificationem Isthmi discedo : tu hic manens bene gubernare provinciam tuam, tolle injurias dominatumque multitudinem, ac fac, ut ne aliud imperium præter tuum noverint, sed me esse solum principem, te locum meum tenere agnoscant. Quod si nec injuste egeris, nec personæ habueris rationem, sed diligentissime leges servaveris, præmia a Deo habebis, a nobismet gratiam. Abstine ab accipiendis muneribus : de quo hominum genere Chrysostomus dicit : « Ignis comburet domos et corda eorum qui dona accipiunt, » propterea, quod accepta dona pervertunt justitiam adeoque excæcant, ut condemnes etiam insontes. Præterea his tribus virtutibus præditum esse oportet, qui de populo Domini et fratribus Christianis jus dicit : fide recta erga eum, a quo dignitatem est consecutus : veritate oris, et temperantia corporis : quæ omnia præclare te inde ab adolescentia servare novi. Idem in apostolicis con-

μήτε πλούσιον ἐντρεπόμενος· ἢ κολακεύων παρὰ τὸ προσῆκον, μήτε πνήτων φειδόμενος· Οὐ λήψη γάρ, φησι, πρόσωπον δυνάστου, καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσης ἐν κρίσει, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις. Δίκαιος τὸ δίκαιον διώζεται, καὶ οὐκ ἀρέσει τῷ δικαίῳ ἀδικόν ποτε. » Προσκυνήσας οὖν ἐγὼ αὐτὸν καὶ εὐχαριστήσας, ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ἴσθμῳ τῆ κη' τοῦ αὐτοῦ Σεπτεμβρίου.

Τῷ δὲ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Γλαρέντζα· ἡ κυρία Ἑλένη, θυγάτηρ τοῦ κύρ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Λάζαρον τὸν υἱὸν κύρ Γεωργίου δεσπότη ἀνδρα λάβῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο· καὶ διὰ τοῦτο καὶ δεσποτὴν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Λάζαρον ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἔνεκεν τοῦ φιλανθρωπικοῦ Γεωργίου τετίμηκε. Τῆ δὲ κζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ ἀμηρᾶς κατὰ τοῦ Ἴσθμοῦ ἦτοι Ἐξαμιλίου· καὶ τῆ δεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐπόρθησε. **203** Καὶ ἀπελθὼν εἰς Πάτραν τὴν Πάτρας πόλιν μόνην παρέλαβε καὶ ἐνέπρησε καὶ ἤφάνσε. Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην πάλιν ἐγὼ εἰς τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν ὑπὲρ πολλῶν τιῶν ὑποθέσεων καὶ περὶ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Γοθθίας καὶ περὶ τινος συνοικιστοῦ διὰ τὴν αὐθέντην μου, ἐπεὶ ἀπ' ἐκείσε προσεῦντυχον· ἔνθα καὶ ἱερομόναχους καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων μου ἔστειλα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι, ἐξαιρέτως δὲ καὶ τὸν ἱερομόναχον Ἰσίδωρον τὸν καὶ ὕστερον χαρακτηρίσαντα μητροπολίτην Ἀθηνοῦν, μεθ' ὧν ἔγραψα. Καὶ προσμένοντός μου ἐκεῖ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ ςθ' ἔτους ἀπέθανεν ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος ἐν τῇ Σηλυμβρίᾳ, καὶ κομίσαντες τὸ λείψανον αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῆ. Καὶ τῆ ιε' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανέ μοι ὁ υἱὸς Ἀλέξιος, ζήσας χρόνους ε' καὶ μῆνας ἔνδεκα· οὗ ὁ θάνατος σφόδρα μου καθήψατο, οὐκ εἰδότες μου τοῦ ἀθλήου τὰ μέλλοντά μοι συμβῆναι λυπηρότερα. Καὶ τῆ λα' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ ςθ' ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης, ἐτῶν ὑπάρχων νς' καὶ μηνῶν ι' καὶ ἡμερῶν ιε', καὶ ἐτάφη τῇ πρώτῃ Νοεμβρίου ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, αὐτοκρατορῆσας ἔτη ἑξήκονσι τρία, μῆνας τρεῖς καὶ ἡμέρας δέκα.

stitutionibus ita dicit: « Habeto judex personarum nullam rationem, neve aut diviti indulgeat blandiaturque, aut parcat pauperi. Non respicies enim, inquit, personam potentis, nec pauperum misereberis, quoniam est judicium Dei. Justus sequetur justitiam, nec placebit illi unquam injustitia. » Deinde cum osculatus eum essem egissemque gratias, die ejusdem Septembris 28 in Isthmum abiit.

Mense autem Octobri ejusdem anni Glarentza discessit Helena domina, Thomæ despote filia, ut in Serviam proficisceretur et Lazaro, filio Georgii despote, nuberet, ut etiam nupsit. Quare et despota et ipsum Lazarum imperator Joannes propter Georgium Philanthropenum honoravit. Vicesimo septimo die mensis Novembris ejusdem anni ameras Isthmum sive Hexamilium oppugnatum venit, cepitque eum delevitque decimo Decembris. Deinde Patram profectus, eam solam urbem cepit, combussit et evertit. Augusto mense ejusdem anni ego rursus Cpolim missus sum multis super ne-

gotiis, etiam de Trapezunte et Gottlia, et de quodam conjugio domini mei actum, illinc ante conditiones agitans: unde hieromonachos, et quosdam de meis domesticis, in primis Isidorum hieromonachum, qui postea Athenarum metropolita fuit, in istas regiones cum litteris dimisi. Ibi cum degerem, mense Julio anni 6956 Theodorus dominus peste consumptus est Selymbriæ: cujus corpus in urbem translatum et in monasterio Pantocratoris sepultum est. Decimo quinto die Augusti mensis ejusdem anni mortuus est mihi Alexius filius, cum vixisset annos quinque et menses undecim: cujus obitus vehementer me affixit, quando miser nesciebam, quæ mihi acerbiora eventura essent. Tricesimo primo die Octobris anni 6957 etiam imperator Joannes diem obiit, annos natus sex et quinquaginta, menses decem, dies quindecim, primoque Novembris die in monasterio Pantocratoris sepultus est, regno potitus annos viginti tres, menses tres, dies decem.

BIBAIION Γ.

*Περὶ τῆς βασιλείας κυρ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐτέρων τινῶν.*

204 α'. Νοεμβρίου μηνὸς δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ ἸϞϞϞ' ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ νηὸς ὁ δεσπότης κυρ Θωμᾶς, μὴ εἰδὼς τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον· καὶ διερχόμενος τὴν Καλλιούπολιν ἔμαθεν αὐτόν. Αὐτοῦ δὲ παραγενομένου ἔπαυσαν πολλῶ πλέον τὰ ὅσα ὁ δεσπότης κυρ Δημήτριος καὶ οἱ αὐτοῦ σφετεριζόμενοι ἐνήργουν βασιλεῦσαι τοῦτον τὴν δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον. Ἀλλὰ παρὰ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν οὐκ ἄξιον εἶναι ἐκρίναιτο, ζῶντος σου πρώτου καὶ τοιοῦτου ἀδελφοῦ τοῦ ἐπὶ πάσαις ἀρεταῖς πρωτεύοντος· εἰ καὶ δυστυχῆς ἦν, ὅμως τὸ προσήκον καὶ δίκαιον ἐπραξαν. Προστάξει τῆς ἁγίας δεσποίνης καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων βουλῇ καὶ γνώμῃ τῶ ἀμνηρᾶ ἐβουλήθησαν ἀκούσθαι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ **205** τὸ πρωτεῖον τοῦ χιόνου καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἀγάπη τῶν ἐν τῇ πόλει σχεδὸν πάντων τὸν κύριον Κωνσταντῖνον διὰ τὸν βασιλέα κρίνουσιν, ἵνα κακέως ἐπίσταται τοῦτο. Καὶ τῆς γ' τοῦ Δεκεμβρίου ἀπεστάλην ἐγὼ πρέσβυς πρὸς τὸν ἀμνηρᾶ ἀναγγεῖλαι τὰ εἰρημένα. Ὡς

οὖν ἀνήγγειλα αὐτὰ τῶ ἀμνηρᾶ, ἀκούσας ἐπεκύρωσε, καὶ μετὰ τιμῆς καὶ δῶρων ἀπέπεμφέ με. Ταῖς αὐταῖς δὲ ἡμέραις καὶ ἄρχοντας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ἐστάλησαν, καὶ Ἀλέξιος Φιλανθρωπῆνός ὁ Λάσκαρις ἐστάλη εἰς τὴν πόλιν παρὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν μετὰ τοῦ δεσπότη κυρ Θωμᾶ ὑπὲρ τινῶν ὑποθέσεων τοῦ δεσπότη δὴ πρὸς τὸν βασιλέα, μὴ εἰδότες τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον. Καὶ φθάσας εἰς τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων εὔρε τεθνηκότα τὸν ἀνακτα. Καὶ συγχύσεως πολλῆς οὖσης περὶ τοῦ τίνα στεφθῆναι εἰς βασιλέα ἐκ τῶν ἀδελφῶν, κατὰ τὸ διορισθὲν ὑπὸ πάντων, ὡς προεῖρηται, ἐπεστάθη παρ' αὐτῶν ὁ Ἀλέξιος ὁ Φιλανθρωπῆνός μετὰ Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ λεγομένου Ἰάγρου εἰς Πελοπόννητον, ἵνα εἰς βασιλέα στέψωσι τὸν δεσπότην κυρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου, ὃ καὶ ἐπρῆξιν ἐν τῇ Σπάρτῃ τῇ ἕκτῃ Ἰανουαρίου. Καὶ τῆς β' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν **206** μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ νέου ἐστεμμένου βασιλέως, μετὰ Καταλανικῶν τρι-

LIBER III.

De imperio Constantini Palæologi, expugnatione Constantinopolis, et rebus quibusdam aliis.

1. Novembris die decimo tertio anni 6957 Cpolim navi venit Thomas despota, mortem imperatoris ignorans, quam primum Calliopolim comperit. Qui cum advenisset, longe sedatiora erant, quæ Demetrius despota ejusque assecclæ moliebantur, ut is despota et porphyrogenitus obtineret imperium. Neque vero id fas existimabant Cpolitani, vivente natu maximo ac tali fratre, omnibus virtutibus principe; qui cum infortunatus esset, fecerunt illi tamen, quod honestum justumque erat. Jubente sancta despota volentibusque ac suadentibus ejusdem filiiis, despotis ac principibus, amera significare statuerunt, matris fratrumque voluntatem, primatum ætatis, virtutem civiumque pene omnium studia Constantino ad imperium suffragari. Quippe illum quoque id scire volebant. Itaque ego Decembris die 6 legatus a tameram missus sum, ista ut renuntiarem: quæ ille rata habuit, meque honoribus et donis ornatum dimisit. Iisdem diebus et alii viri illustres Cpoli in Peloponnesum missi sunt, et Alexius Philanthropenus Las-

caris a domino nostro cum Thoma despota de quibusdam despota negotiis Cpolim ad imperatorem, quippe cujus mortem ignorarent. Is igitur, ubi advenit in urbem, imperatorem mortuum invenit: cumque magna esset perturbatio dubitantium, quem e fratribus coronarent imperatorem, tandem ex omnium voluntate, ut ante commemoravi, Alexius Philanthropenus cum Manuele Palæologo, qui Jagrus dicitur, missus est in Peloponnesum, ad coronandum augustali corona dominum meum Constantinum despotam: id quod fecerunt Sparte die sexto Januarii. Die deinde 12 Martii mensis ejusdem anni cum domino nostro recens coronato urbem intravimus in triremibus Catclanicis, exceperuntque novum dominum universi benigne et hilariter, impleti exultatione et lætitia, magnosque agentes triumphos, quemadmodum imperatoribus recens coronatis fieri solet. Paucis diebus post Thomam principem, fratrem germanum, ad dignitatem despoticam evexit: qui eodem anno, Augu-

ρεων, καὶ παρὰ πάντων ἀσπασίως ἐδέχθη ὁ νέος Ἀ
 ναξ μετὰ χαρᾶς, ἐμπλησμένοι ἅπαντες ἀγαλλιάσεως
 καὶ εὐφροσύνης, καὶ θριάμβους μεγάλους ποιήσαν-
 τες, ὡς ἔθος ἐστὶν τοῖς νεωστὶ ἐστεμμένους βασιλεῦσι
 ποιεῖν. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας τὸν αὐτάδαλφον αὐ-
 τοῦ τὸν κύρ Θωμαῶν τὸν αὐθεντόπουλον εἰς τὸ δεσπο-
 τικὸν ἀξίωμα ἀνεθίβασε. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ
 Ἀυγούστῳ ἐξεληθὼν τῆς πόλεως ὁ προβήθεϊς δεσπό-
 τῆς κύρ Θωμαῶς ἀπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον. Τῇ δὲ
 πρώτη Σεπτεμβρίου τοῦ ᾿ςθνε᾿ ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ
 δεσπότης ὁ πορφυρογέννητος κύρ Δημήτριος, καὶ
 ἀπῆλθε κάκεινος εἰς Πελοπόννησον, καὶ συμβάσεις
 μεθ' ὄρκων φορικῶν πρὸ τοῦ ἐξελεῖν αὐτοὺς τῆς
 πόλεως ἐνώπιον τῆς κυρίας μητρὸς αὐτῶν καὶ βα-
 σιλλίσσης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ καὶ
 πάντων τῶν τῆς συγκλήτου ἐγκριτῶν ἀρχόντων
 ποιήσαντες, ἵνα μηδεὶς τοῦ ἑτέρου τοὺς τόπους καὶ
 ὄρια ὑπερπηδᾷ καὶ ἀρπάξῃ, ἀλλ' εἰρηνικῶς διάγειν.
 Οὗτοι δὲ μετὰ ταῦτα μὴ τηρήσαντες τοὺς ὄρκους
 καὶ τὰς συνθήκας ἠθέτησαν. Διὰ τοῦτο ἐν ὑσ-
 τέρσις, ὡς ἐφάνη καὶ εἶδον καγῶ, κακῶς ἀπέ-
 λαβον καὶ πρὸς ἀλλήλους διετέθησαν, ὡς πρῶτω
 διηγήσομαι τὰ παρακολουθήσαντα ἀναμεταξύ αὐ-
 τῶν.

Τῇ δὲ τετάρτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
 ἔτους ἐστάλην ἐγὼ παρὰ τοῦ αὐθέντου μου καὶ βα-
 σιλῆως πρὸς τὸν **207** τῆς Ἰθρηρίας κύριον Γεώρ-
 γιον Μέτεν, ὃς παρ' ἡμῖν ῥῆξ λέγεται, καὶ πρὸς
 τὸν βασιλεῖα Τραπεζοῦντος κύρ Ἰωάννην τὸν Κομ-
 νηνῶν, μετὰ δώρων ἀγλαῶν καὶ πολλῆς παρα-
 σκευῆς, μετὰ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερο-
 μονάχων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μουσικῶν καὶ
 λατρῶν καὶ τινῶν κρουόντων ὄργανα καὶ ἕτερα
 εἶδη μουσικά. Καὶ ἐλθόντες εἰς Ἰθρηρίαν ὑπὸ πάν-

των ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς, καὶ κρουομένων τῶν
 μουσικῶν εἰδῶν καὶ ὄργάνων πάντες οἱ ἐκαίθεν
 ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ θαυμάζον, λέγοντες ὅτι ἤκούομεν
 περὶ τούτων, ἀλλ' αἰσθητῶς ὡς τὰ νῦν οὐκ εἶδομεν
 οὔτε ἤκούσαμεν. Οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς Ἰθρηρίας πό-
 λεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς καὶ περᾶτων
 ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τὸ βνομα αὐτῶν
 ἤκουον, εἰ δὲ ἐστὶν οὐκ ἐγίνωσκον. Καὶ ἐλθόντων
 πολλῶν, ἐν αὐτοῖς ἦν καὶ τῆς γηραϊδὸς ὡσεὶ ἐτῶν
 ἐκατῶν, καὶ τότε μοι διηγήσατο. Ἦν τοῦνομα τῷ
 πρεσβύτῃ Ἐφραϊμ, ὄρμωμένος ἐκ τῆς περιφῆμου
 τῆς Ἰθρηρίας πόλεως λεγομένης. . . . ὃς ἐκ νεό-
 τητος αὐτοῦ ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ βαρβάρων καὶ ἀσε-
 βῶν τῶν ἐκαίθεν ἐθνῶν, καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς
 τὰ ἐνδότερα μέρη τῶν Περσῶν. Ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ
 Ἐμποροῦν, καὶ μετὰ ἑτέρων πολλῶν ἐμπόρων θέ-
 λοντες ἐλθεῖν κατὰ τὰ τῶν Ἰνδῶν μέρη ποιῆσαι τὴν
 αὐτοῖς νεομισμένην ἐμπορίαν, καὶ περιπατοῦντες
 ἡμέρας οὐκ ὀλίγας ἤγγισαν ἐνδὸν τῆς τῶν Ἰνδῶν
 χώρας. Ὁ αὐτὸς Ἐφραϊμ ἐπιθυμῶν **208** φεύγειν
 τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀχμαλωσίας ἐξήτει ἑκατομμύριον καὶ
 ἐν μιᾷ νυκτὶ πανσελήνῳ ὁ κύριος αὐτοῦ κερσοπιακῶς
 ἐκ τῆς ὁδοπορίας καὶ ἔτεροι συνοδοιπόροι, αὐτὸς
 τῆς τύχης φορᾷ χρησάμενος ἐγερθεὶς φυγὰς ἔχετο
 ἐκ τόπου εἰς τόπον, περιπατῶν ἡμέρας πολλὰς ἐν
 ἐρήμοις τόποις καὶ ἀδάτοις. Ἐφθασεν εἰς τινὰς
 νήσους, ἐν αἷς οἰκοῦσιν οἱ Μακροβίοι· μακροβίους
 γὰρ ὀνομάζουσι διὰ τὸ ζῆν πλείον ἢ ἑκατὸν πενή-
 κοντα ἔτη ἕκαστος αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δὲ γίνετα,
 λέγουσι, διὰ τὴν τοῦ αἵρος εὐκрасίαν καὶ καθαρῶ-
 τητα, διὰ τὸ μὲν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν οὐ λεί-
 πονται ὄπῳραι παντοῖαι δι' ἔθλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ
 τὰ μὲν ἀνθοῦσι, τὰ δὲ ὀμφακίζουσι, τὰ δὲ τρυγᾶται.
 Ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ μεγάλα Ἰνδικὰ γίνονται κάρυα

sto mense ex urbe egressus in Peloponnesum abiit.
 Kalendis Septembribus anni 695 etiam Demetrius
 despota porphyrogenitus discessit similiterque abiit
 in Peloponnesum. Illi antequam ex urbe excederent,
 coram matre imperatrice et imperatore fratre cun-
 ctisque senatorii ordinis viris primoribus horren-
 dis sacramentis se astrinxerunt, ut neuter alterius
 loca finesque invaderet aut vastaret, sed pacem
 servaret uterque. At mox, neglectis ac violatis sa-
 cramentis pactionibusque, postea, ut comparuit
 egoque ipse vidi, male inter se affecti et animati
 fuerunt; unde quæ exorta sicut inter eos, infra
 explicabo.

Die quarto Octobris ejusdem anni ab imperatore,
 domino meo, ad principem Iberiæ, Georgium Me-
 pen, qui a nobis rex dicitur, et Joannem Comne-
 num, Trapezuntis regem, missus sum cum donis
 splendidis multoque apparatu cum viris nobilibus
 et satellitiis, cum hieromonachis et monachis,
 cum psallitis et medicis, aliisque quibusdam organa
 et alia instrumenta musica tractandi peritis. Ubi
 in Iberiam venimus, cuncti nos læti exceperunt,
 pulsatisque organis cæterisque instrumentis, inco-
 iæ concursantes mirari ac profiteri, audisse se de

PATR. GR. CLVI

talibus rebus, nunquam, ut nunc, sensibus usur-
 passe. Neque solum ex urbe, sed etiam e locis et
 regionibus finitimis ad videndum audiendumque
 accurrerunt, quoniam illarum rerum nomina au-
 diverant, quales illæ essent, ignorabant. Cumque
 multi confluxissent, fuit inter hos senex quidam
 centum circiter annorum, qui hæc mihi narravit.
 Erat nomen seni Ephraim, et oriundus erat e no-
 bili Iberiæ urbe, quæ appellatur . . . Puer captus
 a barbaris et impiis illis gentibus, venditus est in
 interiores regiones Persarum. Cum herus ejus, qui
 mercator erat, et alii multi mercatores, apud Indos
 solitum sibi mercatum facturi, dies aliquot iter
 fecissent, jamque appropinquarent finibus Indorum,
 Ephraim, jugo servitii se subtrahere cupiens, fu-
 gæ opportunitatem quærebat, ac nocte plenilunii
 lumine illustrata, cum herus cum reliquis comitibus
 fessus esset ex itinere, ipse fortunæ confusus, sur-
 rexit fugiendoque loca mutavit, et dies non paucos
 per in via ac deserta circumvagatus, pervenit in in-
 sulas quasdam, quas Longævi habitant. Quippe Lon-
 gævos hos appellant propterea, quod singuli vitam
 supra annos centum et quinquaginta producunt:
 id quod fieri aiunt propter acris temperiem et pu-

26

καὶ δυσπέραστα ἡμῖν καὶ πάνυ ἐπιθυμητὰ ἀρώματα καὶ ὁ μαγνήτης λίθος. Οἵτινες ἄνδρες ἔθνος εἰσὶν εὐσεβὲς καὶ ζῶσι ζῶν ἀκτῆμονα καὶ τὸν θεὸν δοξάζουσιν. Ἐκ τῶν ἐκείθεν καὶ ὁ παταμὸς ὁ Νεῖλος ἀρχὴν λαμβάνει· ὁ δὲ τρώπος ὅπου ὁ παταμὸς οὗτος τῷ Ἰουλίῳ καὶ Αὐγούστῳ μηνὶ πλημμυρεῖ, καὶ οὐχὶ ἐτέρῳ καιρῷ ὥς οἱ ἄλλοι ποταμοί, λέγουσιν εἶναι οὕτως· ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ μῆνας ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ὑπάρχουσι ψυχρότεροι τῶν ἄλλων μηνῶν, διότι ὁ ἥλιος ὑπάρχει πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸ βόρειον. Ὑψώνεται διὰ τοῦτο τότε μεσοῦντος τοῦ θέρους, τὴν Αἴγυπτον ἐπικλύζει, ὥς τοῦ ἡλίου τὴν βορειοτέραν διαθέοντος 209 ζώνην καὶ τοῖς ἄλλοις παρενοχλοῦντος ποταμοῖς. Ἐπέρασε δὲ καὶ τινα ἄλλον ποταμὸν πάνυ ἐπικίνδυνον, ἵνα ὑπάγῃ αὐτόθι εἰς τοὺς Μακροβίους, διὰ τι ζῶν ἀμφίδιον μέγα σφόδρα, ὃ κατοικεῖ ἐν ἐκείνῳ τοῦ ποταμοῦ τῷ ὕδατι, καλούμενον τῷ ἐκείνῳ διαλέκτῳ ὀνοτοσύραννον, ὅσον καὶ ἐλέφαντα καταπιεῖν ὀλόκληρον. Εὐρίσκονται δὲ ἐν ἐκείνοις τοῖς ἐρήμοις τόποις καὶ ἕτερα πολλὰ φοβερώτατα ζῶα καὶ θηρία, ἐξ ὧν εἰσὶ δράκοντες πλείστοι καὶ μέγιστοι σφόδρα ὡσεὶ πηχῶν ἑξομῆκοντα, τὸ δὲ μέγεθος καὶ τὸ πάχος πολὺ καὶ φρικωδέστατον, σκορπιοὶ μὲν πηχῶται, οἱ δὲ μύρμηκες σπιθαμιαῖοι καὶ πλέον, νυκτερίδες δὲ ὡς κάρακες θειρινοί, μυταὶ δὲ ὡσεὶ στρουθία τὰ ἐπὶ ὀνόματι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνοι οἱ τόποι εἰσὶν ἀοίκητοι, διὰ τὰ φοβὰρὰ θηρία καὶ φαρμακώδη. Οἱ ἐλέφαντες δὲ κατ' ἐκείνην τὴν χώραν εἰσὶ τὸ πλῆθος ὡσπερ καθ' ἡμᾶς οἱ βόες καὶ ἀγέλαι προβάτων,

ritatem, propter quam illis in regionibus per totum annum non deficiunt omnis generis fruges, quarum aliæ florent, aliæ crudæ sunt, aliæ jam maturæ colliguntur. Ibidem proveniunt magnæ nuces Indicæ, et aromata nobis pæne negata sed optatissima, et magnes lapis. Gens ea pia est vitamque agit moderatam et Deum colit. Ex eadem regione Nilus originem caput, causamque, propter quam is fluvius Julio et Augusto mensibus increscit, non alio tempore, ut reliqua flumina, hanc esse dicunt, quod hi duo menses illis in regionibus cæteris mensibus frigidiores sint, propterea quod tum sol ad nostram regionem borealemque procedat. Qua de re augetur Nilus media æstate inundatque Ægyptum, utpote sole zonam magis borealem obeunte et instante aliis fluminibus. Trajecit autem ille, ut ad Longævos perveniret, etiam alium quemdam fluvium, valde periculoaum propter ingens quoddam animal amphibium, quod in eo flumine vivit, illorum sermone odontotyrannum appellatum, quod vel integrum possit elephantum devorare. Inveniuntur in illis locis desertis præterea aliæ multæ horrendæ bestię et bellæ, velut dracones plurimi et iugentes, longitudine cubitorum fere septuaginta, altitudine et latitudine longe terribilissimi, scorpiones cubitales, formicæ unius spithamæ et amplius, veapertiliones corvorum æstivororum iustar, muscæ passeribus pares magnitudinis. Quapropter

οἱ καὶ ἀγελῶν παρευόμενοι βδελονταί. Διατρίψας δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ καιρῷ τιμὴ καὶ τὴν διάλεκτον τοῦ τόπου ἐκείνου καλῶς ἔμαθεν, καὶ ἐνεθυμήθη ἵνα ἐν τῇ πατρίδι ἐπανέλθῃ. Καὶ τιμὴ τῶν ἐντοπίων τὴν γνώμην αὐτοῦ εἰπὼν, παρελάθεν αὐτὸν καὶ ἤγαγεν ἐν τόπῳ τιμὴ ἔνθα ἐκ τῶν ἐξωθεν Ἰνδῶν ἀκάτια ἐρχόμενα καὶ φέροντα ποιοῦντα ἀρομάτων ἦν. Καὶ ἐμβὰς ὁ 210 Ἐφραὶμ ἐν ἐνὶ τῶν ἀκατίων καὶ ἰθὺν εὐρε νῆα παρμέγεθον Ἰσηρικὴν, καὶ πλεύσας δι' αὐτῆς ἦλθεν εἰς Ἰσηρικὴν ἤτοι Ἰσπανίαν κατὰ τὴν Πορτογαλίαν, κάκειθεν δι' ἄλλης νηὸς πλεύσας κατὰ τὰς Βρετανικὰς νήσους καὶ πλησίον Γερμανίας ἐπέρασαν ἐν τῇ Ἰσηρικῇ ἔνθα καγὼ ἐφθασα, καὶ οὕτως ταῦτά μοι ἐξηγήσατο.

Ἀπῆλθον οὖν ἐγὼ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ συμπενοθερίαν, ὅπου δ' ἄρα μοι φανήσεται ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἐδεῖ οὖν ἵνα μετὰ γράμματος, διὰ τὸ ἀναίτητον μου πλέον, δηλώσω τὰ βασιλεῖ τὰ κατὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ ὁ αὐθέντης μου ἀπελογίσαστο. Καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐναυάγησα. Ἐκαίτε προσδοκῶν ἐγὼ τὴν ἀπολογίαν διέτριψα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα. Ἐν τῷδε τῷ καιρῷ τῇ χγ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ἐν μακαρίῳ τῇ λήξει ἡ ἀοιδίμοιο· δεσποτὴν Ἐιρήνην ἡ διὰ τοῦ θαλείου καὶ ἀγγελικεῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονὴ μοναχὴ καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως τοῦ συζύγου αὐτῆς. Καὶ τῷ Θεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ , ςθ' ἔτους

etiam habitari nequeunt illæ regiones, propter illas, dico, terribiles et venenatas bestias. Elephantorum autem ibidem tanta multitudo est, quanta apud nos bouum atque ovium, pascunturque etiam gregatim vagantes. Ille cum ea in regione aliquandiu commoratus esset jamque pulchre didicisset gentis sermonem, in patriam redire cupivit; cumque mentem suam incolarum alicui aperuisset, deductus ab eo est in locum quemdam, quo ab externis Indis naviculæ aromatis onustæ appelli solebant. Harum una conscensa et mari comissa, mox navem grandem Ibericam invenit, qua in Iberiam sive Hispaniam Portugallensem delatus est. Indeque alia navi in insulas Britannicas et prope Germaniam profectus, in Iberiam eam trajecit, in qua ego ipse eum inveni atque hæc ita ab eo audivi.

Discessi ego illam in regionem ob conjugium cum alterutra familia, prout mihi videretur, conciliandum. Necesse autem erat, quo tutior essem a culpa, ut imperatori utriusque generis commoda per litteras significarem, quorum ille duceret rationem. Ad Amisum feci naufragium, ibique imperatoris expectans responsum circa eas regiones annos duos et dies triginta commoratus sum. Illo tempore, Martii mensis die 23 ejusdem anni, ad beatorum sedes cessit gloriosa despœna Irene, per divinum et angelicum habitum mutato nomine Hy-

ἀπέθανεν ὁ ἀμηρᾶς ὁ Ἀμουράτης, ὁ καγὼ ἔμαθον
 Ἐτι ὦν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ. Ὡς οὖν ἤλθον εἰς Τραπεζοῦντα,
 εἰρήχέ μοι ὁ βασιλεὺς τοιάδε· «Κύριε πρόσβυ, **211**
 εἰπεῖν σοι θέλω χρηστὰς ἀγγελίας, εἰ μὴ δεῖ ἀπο-
 δοῦναι σε ἡμῖν τι δῶρον χάριτος. » Κἀγὼ ἀναστὰς
 προσεκύνησα αὐτὸν εἰπὼν· «Ὁ Θεὸς μακροήμερού-
 σοι τὴν ἀγίαν σου βασιλείαν, ὃς πολυτρόπως εὐεργε-
 τεῖς ἡμᾶς· οὕτως καὶ διὰ τὰς νῦν ἀγαθὰς ἀγγελίας
 αὐθις εὐεργετήσαις ἡμᾶς. Ἄλλ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀν-
 τίστις εὐεργετήσαις τῇ βασιλείᾳ σου τῇ ἀγίᾳ. » Καὶ
 εὐθύς εἶπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀμηρᾶ, καὶ
 πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγένετο αὐθέντης καὶ πλείστα·
 χάριτας ἐποίησε τῷ ἀνακτι, καὶ εἰρήνην αὐθις ἐπε-
 κυρώθη ἀναμεταξὺ αὐτῶν τηρεῖν αὐτήν, ὡς καὶ
 πρῶτην μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχεν ὁ ἐκείνων οἴ-
 κος. Κἀγὼ ἀκούσας οὕτως ἐγενόμεν ἄφωνος καὶ το-
 σαύτη δόρυνη μοι περιεσχέτο ὡς εἰ περὶ τοῦ θανάτου
 τῶν ἐμῶν φιλότατων ἠκούκειν. Καὶ μικρὸν κατηφιά-
 σασ λέγω· «Δέσποτά μου, αὕτη οὐ χάρισσα ἐπαγ-
 γελία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνηρά. » Ὁ δὲ λέγει
 «Καὶ πῶς, χρηστὲ ἄνερ; » καγὼ· «Διότι ὁ τεθνηκὼς
 ἀμηρᾶς ἦν γέρων, καὶ τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπε-
 πειράσθη αὐτῷ, καὶ οὐκέτι ἐβούλετο ἐγχειρισθῆναι
 τι κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἤθελε μᾶλλον εἰρηνεύειν·
 ὁ δὲ νῦν γεγωνὼς ἐστὶ νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν
 τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν
 αὐτοὺς, λέγων ὅτι ὅταν καιρὸν εὖρη ἐπιτήθειον καὶ
 τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψη-
 ται, τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ πάντων **212**
 Χριστιανῶν ἔχει ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσει. Τὰ νῦν

καὶ ἡ πόλις ἠπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν ἀθάντην μου
 καὶ βασιλεῖα νεωστὶ τὰ σκῆπτρα λαβόντα, ὃς καὶ ἐκ
 τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων πολλὰ ὀφείλει διὰ
 τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλόδωρα, ἃ ἐχαρίσατο τοῖς στρα-
 τιώταις καὶ πάσῃ τῇ αὐλῇ· διὸ δεῖται καιροῦ εἰρη-
 νικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομῆσαι τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ
 πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ ἂν διὰ τὰς
 ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεὸς παραχωρήσῃ, καὶ αὐτὸς ὁ
 ἀλιτήριος ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας
 ὀρημοῖσι ἀν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς πόλεως, οὐκ
 οἶδα τί γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναὶ ἀληθῶς εὐφρόδουνος
 ἀγγελία ἦν, εἰ ἀπέθανεν ὁ νῦν γεγωνὼς νέος ἀμη-
 ρᾶς, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ οὐκ εἶχεν ἄλλον υἱόν, καὶ
 τῷ γηραῶ ἐκ τῆς λύπης ἐδίδοτο ἀσθένεια, ἐξ ἧς καὶ
 ὀλιγοχρονία· καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς κίνδυνον καὶ
 δίχουστασιαν μεγάλην ἐνέπιπεν ἡ τῶν ἀσεδῶν ἀρχὴ,
 καὶ ἐν τῷ μέσῳ τούτου τοῦ καιροῦ ἐδύνατο ἂν διορ-
 θῶσαι καὶ οἰκονομῆσαι τὰ πάντα, καὶ ἡ αὐτοῦ βα-
 σιλεία διέβαιεν εἰς κρείττονα προτίμησιν. » Ὁ δὲ
 βασιλεὺς Τραπεζοῦντος ταῦτά μοι εἶπε· «Αὐτὸς
 ὑπάρχεις εἰς τῶν φρονίμων ἀρχόντων καὶ πρακτι-
 κῶν τῆς αὐλῆς ἐκείνης, καὶ γινώσκεις κρείττονον περὶ
 τούτων· ὁμοῦς ὁ Θεὸς, ὡς δυνατὸς, ποιήσει αὐτὸν
 εἰς ἀγαθόν. » Κἀγὼ ἀποκριθεὶς εἶπα· «Λίαν εὐχα-
 ριστῶ τῇ καλοκαγαθίᾳ καὶ προαιρέσει **213** τοῦ
 κράτους σου, διότι ἐγὼ οὐκ εἰμι τοσαύτης ποιότητος
 ὡς ἡ βασιλεία σου ἐκδέυσας. » Ἀκούσας γὰρ ἐγὼ
 εἶπε ὅτι ἡ τοῦ προβῆθέντος ἀμηρᾶ γυνή, ἡ καὶ τοῦ
 τῆς Σερβίας δεσπότης θυγάτηρ, μετὰ τὴν τοῦ ἀμηρᾶ
 καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς θανάτην ἐντίμως καὶ καλῶς ἀπε-

pomone monacha dicta. Sepulta est in monasterio
 Pantocratoris, juxta beatum et gloriosum impera-
 torem, conjugem ejus. Mense Februario anni 6959
 Amurates ameras obiit, quod ego in Iberia etiam
 tum degens accepi. Trapezuntem igitur ut veni,
 imperator his me verbis excepit : « Domine legate,
 faustum tibi nuntium impertire volo, nisi quod
 munus aliquod grati animi rependas mihi necesse
 est. » Ad quæ ego surgens eumque adorans : « Deus, »
 inquam, « dies producat sanctæ majestati tuæ, qui
 nobis cum multis modis benefacias, tum per istos
 nunc nuntios benefacias. Verum nihil nos habemus
 dignum, quod rependamus sanctæ majestati tuæ. »
 Tum statim dixit mihi de morte Amuratis, narra-
 vitque, quomodo ejus filius princeps factus esset,
 et plurima sibi beneficia præstitisset, et pax rursus
 inter ipsos esset confirmata, qualis etiam ante huic
 domui cum patre ejus intercesserat. Quæ ubi au-
 divi, obmutui, tantusque dolor me incessit, quam
 si hominum mihi charissimorum mortem compe-
 rissem. Deinde demisso animo, « Mi despota, in-
 quam, iste quidem non gratus nuntius est, sed ad-
 modum etiam acerbus. » Tum ille : « Quomodo, vir
 bone? » « Quia, inquam, is, qui obiit, ameras se-
 nex erat, urbemque satis tentavit, nec jam ador-
 turus eam erat, sed pacem quam bellum maluit.
 At qui nunc factus est ameras, is et juvenis est et
 a puero Christianorum inimicus, contumeliose eos

habere minatusque dicere solebat, se, cum primam
 occasionem invenisset et regno potitus esset, Ro-
 manorum, imo Christianorum omnium imperium
 perditurum et deleturum. Et vero urbs nunc in
 angustiis est propter principem meum et impera-
 torem recens regnum adeptum, cui de rebus
 imperii grande æs alienum solvendum est, propter
 expeditiones et donativa tum militibus, tum cunctis
 aulicis collata conflatum. Quare temporibus placatis
 opus est, ut rebus ad bellum necessariis et idoneis
 se instruat. Quod si Deus propter peccata nostra
 concesserit, ut nequam ille, juvenili audacia et ani-
 mi pravitate actus, urbem bello aggrediatur, nescio
 equidem, quid nobis futurum sit. Profecto felix
 nuntius foret, si juvenem, qui nunc ameras factus
 est, obiisse nuntiares, siquidem pater ejus alium
 filium non haberet et seni e luctu oriretur ægro-
 tatio, ex ægrotatione deminutio vitæ : unde in pe-
 riculum et magnam seditionem incidere imperium
 nostrum, nostra autem interim omnia restitui et
 administrari possent, ut auctoritas imperatoris inde
 haud paulo honoratior evasura fuisset. » Tum res
 Trapezuntius ita respondit : « Tu cum ipse sis unus
 et prudentibus et peritis viris filius aulæ, melius
 utique ista novisti. Enimvero Deus, qua est potentia,
 frugi illum faciet. » Illic ego, « Magnas, inquam,
 gratias ago integritati et consilio potentie tuæ,
 quoniam non tantus sum, quantum majestas tua

στράφη πρὸς τοὺς γονεῖς; αὐτῆς ἐν τῷ ἰδίῳ ὄκῳ, ἔδει με γὰρ ἐναπομείναι εἰς Τραπεζοῦντα διὰ τινὰς οὐκ ὀλίγας αἰτίας, καὶ εὐρών τινα νῆα μέλλουσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποπλεῦσαι, μεθ' ἧς ἐγὼ ἀπέστειλά τινας Ἰππους, καὶ δύο οὓς ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας μοι ἐδώρησατο ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀιχμαλωτισθέντων, ὅτε τοὺς ἀιχμαλώτους ἐσχύλευσεν. Καὶ ἕτερα πολλά τινα εἶδη ἀπέστειλα φιλοδωροθέντα ἡμῖν παρὰ τινῶν, καὶ πρὸς τὴν αὐθέντην μου τὴν βασιλέα τοιαύδε ἔγραφα περὶ ὧν εἰς Ἰβηρίαν ἔπραξα καὶ ὧν εἰς Τραπεζοῦντα ὑπώπτευσον ποιῆσαι, καὶ πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ εἰδήλωσα. Καὶ δούς τὰς γράφας ἐνὶ τῶν σὺν ἐμοί· ἀρχόντων ἔστειλα αὐτὸν, καὶ παρήγγειλα αὐτῷ ἵνα τὴν μὲν μίαν τῶν γραφῶν διώσῃ τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ προσκυνησάμεν αὐτὸν, ἔφην αὐτῷ, καὶ διὰ στόματος, ἵνα τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα ἀναφέρῃ διὰ ζώσης φωνῆς, τὴν δὲ ἕτεραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὐρίον τῷ βασιλεῖ αὐθις διώσῃ. Εἶχε δὲ οὕτως ἡ γραφή· « Ἐγὼ ἐν τῷ ἀποσωθῆναι με εἰς Τραπεζοῦντα ἔμαθον τὰ περὶ τοῦ θανάτου 214 τοῦ ἀμηνῆ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐνταῦθα, καὶ πῶς ἡ ἀμηνῆ ἡ τούτου ἐξαδέλφη ἐπανεστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ἐντίμως καὶ καλῶς. Ὡς ἤκουσα δὲ, ἐσυλλογισάμην κατὰ τὸν ἐμὸν σκοπὸν καὶ τὸ δοκοῦν μοι δηλοποιῆσαι τῷ κράτει σου, ὅτι τῶν δύο συνοικισίων, περὶ ὧν ἐνθάδε ἐλήλυθα, συμφερότερον τῇ βασιλείᾳ σου ἔσται καὶ λίαν κρείττον καὶ ὠφέλιμον εἰς πάντα διὰ πολλὰς αἰτίας; εἰ ἀριστὸν ἔστι τῷ κράτει σου ποιῆσαι τρόπον καὶ ἀναβολὴν ἵνα λάβῃς τὴν εἰρημένην ἀμηνῆσαν εἰς γυναῖκα. Τέσσαρα γὰρ μόνον εὐρίσχω αἰτία δι' ὧν ἡ

βασιλεία σου αἰσιωμένη οὐ πράξει τοῦτο, εἰ αὐτῇ δόξει· πρῶτον μὲν τὸ ἔλαττον τοῦ γένους· δευτέρον δὲ μὴ πῶς καὶ ἡ ἐκκλησία διὰ τὴν συγγένειαν τὴν τοῦ γάμου ἱερολογίαν κωλύσῃ· τρίτον ὅτι ὁ ἀνήρ αὐτῆς ἦν Τούρκος· τέταρτον ὅτι πεντηκονταετῆς οὖσα τῇ ἡλικίᾳ, εἰ τύχῃ καὶ συλλήψεται ἐν γαστρὶ, ἐν τῷ μέλλειν τεκεῖν κινδυνεύσῃ, ὡς οἱ φυσικοὶ λέγουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐπισυμβαίνει, ἐπεὶ ἦν στεῖρα μὴ τεκοῦσα ποτε. Τῶν τεσσάρων οὖν τούτων αἰτιῶν τὴν διάλυσιν λέξομαι. Πρῶτον μὲν οὐδὲν ἔστιν παράδοξον εἰ ταύτην λάβῃς εἰς γυναῖκα, ὅτι ἐλάττονος γένους οὐκ ἔστιν τῆς κυρίας σου καὶ αἰδίου σου μητρός. Δεύτερον, εἰ καὶ τὸ συνοικέσιον μετὰ τῆς τοῦ Τραπεζοῦντος βασιλείως θυγατρὸς γέννηται, ἐνεκεν τῆς συγγενείας 215 ἐπιζόμενον συγχωρηθῆναι τοῦτο παρὰ τῆς ἐκκλησίας, εἰ εἰς πτωχοῦς καὶ ὀρφανοῦς καὶ ἐκκλησίας χρήματα δοθῆσονται. Τοσοῦτον μᾶλλον εὐσκοπωτέρας συγχωρηθήσεται καὶ τὸ τῆς τοῦ δεσπότη Σερβίας θυγατρὸς, λέγω τῆς εἰρημένης ἀμηνῆσας, διὰ τὰς τοσαύτας χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἃς ὀφείλουσιν αὐτῇ καθ' ἑκάστην ἡ ἐκκλησία τε καὶ οἱ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ πᾶς ὁ τῆς ἐκκλησίας κλήρος. Τρίτον οὐκ ἔσται παράδοξον εἰ τοῦρκον ἔσχεν ἄνδρα, ἐπεὶ καὶ ἡ δεσποῖνα Εὐδοκία, ἣν ὁ πάππος σου ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, ἄνδρα προέσχε Τούρκον καὶ μικροῦ καὶ ὀλίγου τόπου αὐθέντην, καὶ παιδία μετ' ἐκείνου ἔτεκεν· αὕτη δὲ τοσοῦτου μεγάλου αὐθέντου καὶ ἀμηνῆς γυνὴ οὖσα, καὶ ὡς ἀκούομεν, οὐκ ἐγνώρισεν αὐτὴν, διὰ καὶ ἀτεκνός ἐστι. Περὶ δὲ κατὰ τὸ τέταρτον, εἰ καὶ ἐπιὸν πλείονων ὑπάρχει, ἐὰν συλλάβῃ γαστρὶ, τὸ τοῦ Κυ-

me putavit. » Acceperam præterea, ameræ, cujus ante mentio facta est, uxorem, despotæ Servix filiam, post mariti mortem præclaro et honorifico comitatu domum ad parentes rediisse. Cum propter quasdam non leves causas Trapezunte me manere necesse esset, inventa navi, quæ Cpolim solvere vellet, transmisi equos quosdam et pueros duos ab Iberorum rege de captivis, quos fecerat, mihi donatos, aliaque multa munerum genera a quibusdam liberaliter in me collata, scripsique ad imperatorem dominum meum, tum, quæ in Iberia transegissem, tum, quæ Trapezunte transacturum me confiderem, certioresque eum feci de rebus omnibus, quæ acciderant. Dedi epistolas uni de nobilibus, qui mecum erant, cumque dimisi cohortatus, ut alteram imperatori statim, cum eum adoraret, traderet, narraretque coram omnia, quæ ad nos pertinerent; alteram eidem die sequenti daret. Scripta autem erat epistola hoc exemplo: « Salvus Trapezuntem delatus, ex hoc rege mortem ameræ cognovi, et amerissam, hujus e sorore neptem, pulchre et honorifice in patriam ad parentes reversam esse. Quod ubi comperi, constitui apud animum, quod mihi visum est, potentix tuæ significare, duobus his, ob quæ hoc iter feci, conubiis multis de causis utilius fore majestati tuæ et longe melius ad omniaque aptius, si potentix tuæ placeat, rationem ac

curam adhibere, ut amerissam illam ducas uxorem. Etenim quatuor modo causas invenio, propter quas majestati tuæ illa conditio repudianda videri queat: primum, quod genere inferior est; deinde, ne forte Ecclesia istarum nuptiarum sacra propter cognationem impediatur; tum, quod conjux ejus Turca fuit; postremo, quod, ut quinquagenaria, si conceperit, cum periculo pariet, quod physici plerumque fieri dicunt, quandoquidem, adhuc sterilis, nullum unquam partum edidit. Quatuor his causis ita jam occurramus. Ad primum nihil singulare facies, si illam uxorem ducas, quæ nobilitate dominæ meæ, gloriosæ matri tuæ, nihil cedit. Deinde, si in matrimonium peteres Trapezuntiorum regis filiam, cognationis gratiam speramus tibi factum iri ab Ecclesia, si in mendicos, orphanos et ecclesias pecuniam erogaris. Hoc tanto magis et facilius concedetur tibi matrimonium filix despotæ Servix, amerissæ inquam, propter tanta illa officia et munera, quibus quotidie illi obligantur Ecclesia, hieromonachi, monachi, universus denique clerus. Illud autem, quod Turcam maritum habuit, minime singulare est, quoniam etiam Eudocia despœna, quæ avi tui uxor fuit, ante Turcam conjugem habuerat, parvæ et exilis regionis principem, cui etiam liberos pepererat. Contra hæc tam eximii principis et ameræ

ριου θέλημα γενήσεται, ἐπεὶ συμφέρον τῇ βασιλείᾳ σου ἐστὶ τὰ προειρημένα τρία αὐτὰ, ἐὰν γένηται, μᾶλλον. Καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς περιχαρῶς καὶ ἀσμένως δέξονται τοῦτο. Ἐξαπόστειλον οὖν εὐθύς τινα πιστὸν τῶν τοῦ παλατίου σου ἀρχόντων ἢ τῶν ἱερομονάχων ἢ μοναχῶν, καὶ τὰ περὶ τούτου διορθώσουσι, καὶ ἀναβολὴ οὐδεμίᾳ γνήσεται. Ἀποσωθέντων οὖν τῶν γραμματοκομιστῶν μετὰ τῆς νηὸς ἐν τῇ πόλει τῆ κη' Μαΐου, καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν εἰς χοιράγραν, ὡς ἐμνηύθη αὐτῷ **216** ὅτι τινὲς ἐκ τῆς Ἰβηρίας ἐληλύθασιν, ἕσασ τὸ σάγγριον ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἤλθε μετὰ χαρᾶς. Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ ἔφθασαν οἱ χαρτοκομισταί, τῇ κη' τοῦ Μαΐου, τῇ αὐτῇ νυκτὶ ὑπνώτων ἐφάνη μοι κατ' ὄναρ ὅτι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔφθασα, καὶ προσπεύσας τῷ βασιλεῖ ἀπασθῆναι με τοὺς πόδας αὐτοῦ οὐκ εἶσέ με, ἀλλ' ἐπιλαβὼν ἀνέστησέ με καὶ κατεφιλήσέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐγὼ γὰρ ἐξυπνός γενόμενος εἶπον τοῖς περὶ ἐμὲ ὑπνοῦσι τὸ ὄραμα, καὶ ὅπως τῆς ἡμέρας μνημονεύσουσι. Ἰδὼν οὖν ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς μὴ ἐλθεῖν με, ἀλλ' ἐκ τῶν σὺν ἐμοί, καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀναγνώσας περὶ λυπος ἐγένετο καὶ ἐδυσφόρει κατηγορῶν τὴν ἐμὴν βραδύτητα ὡς δὲ τὴν ἐτέραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὐριον ἀνέγνω, καὶ μαθὼν μέλλειν ἐλθεῖν διὰ τῆς γραφῆς, ἰδοὺ ἠρκέσθη καὶ χαρῆς ἐναπέμεινε καὶ εὐθύς οἰκονομήσας Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον τὸν τῆς Καντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίας ἀνεψιόν, ἐξαπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὸν τῆς Σερβίας δεσπότην, ἵνα δοκιμάσῃ καὶ ἴδῃ περὶ οὗ ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστολῇ γέγραφα συνοικεσίου. Καὶ ἀκούσαντες οἱ

γονεῖς αὐτῆς ἠδέως καὶ ἀσμένως τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἐτοίμως εἶχον ἐκπληρῶσαι καὶ τὸ ἔργον. Ἄλλον γὰρ οὐκ ἐκώλυσε τὸ τοιοῦτον συνοικεσίου εἰ μὴ ὅτι ἡ ἀμήρισσα ἐδέθη τοῦ Θεοῦ εὐχομένη τάχασα ἐτιζῶντος τοῦ ἀμπερᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς, εἰ ὁ Θεὸς οἴω δὴ ποτε τρόπῳ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἐκ τὰς τῶν ἀσθενῶν χεῖρας, ἐτέρῳ ἀνδρὶ μῆκετι ἐν τῇ **217** ζωῇ αὐτῆς συζευχθεῖν, ἀλλὰ μένειν αὐτὴν ἐν σωφροσύνῃ παρθενεύουσαν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν θεραπεύειν Θεῷ τῷ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς χορηγήσαντι· δι' ἣν αἰτίαν τὸ συνοικεσίου τοῦτο οὐκ ἐγένετο.

Τῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους Αὐγούστῳ μηνὶ διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως ὡς φυγὰς ὁ πατριάρχης κύρ Γρηγόριος, καὶ ἐγὼ τῇ ιδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ςθξ' ἔτους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέσωσα μετὰ τῆς νηὸς τοῦ καλοῦ Ἀντωνίου Ῥίτζου, τοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ πίστεως.

β'. Τελέσας οὖν ἐγὼ τὸ συνοικεσίου ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ, ἵνα λάβῃ ὁ αὐθέντης μου τὴν τοῦ ἐκεῖσε ῥηγὸς θυγατέρα, εἰδὼς ὅτι κρεῖττον ἦν τὸ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ τοῦ τῆς Τραπεζούντος. Εἶπέ μοι γὰρ ὁ τῆς Ἰβηρίας προειρημένος ῥήξ τοιάδε· «Οὐκ ἔστι συνήθεια παρ' ἡμῖν ἵνα διδώσιν χρήματα αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν οὐς μέλλουσι λαβεῖν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῖς γυναῖξιν.» Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῶν ἱλασμὴν παρ' αὐτοῦ λέγων· «Οὐκ ἤκουσα πώποτε τοιαύτην συνήθειαν καὶ νόμον ὡς ἡ βασιλεία σου προστάττεις.» Ὁ δὲ βασιλεὺς γελάσας, τάχα θαυμάζων τοὺς λόγους μου, εἶπεν· «Οὐκ οἶδας, τιμωτάτε ἀνερ, τί φησιν ὁ μέγας Καεσάριος; Διαφόρων ἐθνῶν τρόπον τε καὶ νόμον ἐξη-

uxor fuit, et ab eo, aiunt, ne tacta quidem est : quare nec liberorum quidquam genuit. Ad quartam jam rationem quod attinet, etiamsi annosa est, si conceperit, fiet utique voluntas Dei, quando tres ante commemorata rationes majestati tuæ commodæ erunt. Parentes ejus autem libenter et cupide eam conditionem arripiunt. Tu jam confestim mittito mihi fidelem quempiam de primoribus palatii, aut hieromonachis, aut monachis, resque hæc administrabitur, nec ulla mora erit. » Cum ii qui litteras portabant, salvi ad urbem appulissent die Maii 28, imperator, qui forte apros venabatur, certior factus, advenisse quosdam ex Iberia, relicta venatione, lætabundus palatium petiit. Quo tempore tabellarit advenerunt, die 28 Maii, eadem nocte per somnum visus mihi sum et ipse adesse Cpoli, cumque festinarem ad imperatorem, genua ejus amplexurus, retineri ab eo et sublevari et osculo salutari. Expergefactus, iis qui circa me dormiebant, somnium narraui, atque dixi, ut diei meminissent. Imperator autem, dominus meus, ubi non ipsum me, sed e comitibus aliquem adesse animadvertit, et priorem legit epistolam, mæstus factus, segnitiam meam ægre tulit accusavitque. Ubi autem alteram die sequenti legit meque venturum esse didicit, acquievit et lætitiæ se dedit, statimque rerum notitia instructum Manuelem Palæologum, Canta-

cuzenæ protostratorissæ consobrinum, ad despotam Serviciæ ablegavit, ut is de conjugio, de quo scripseram, inquireret ac videret. Parentes ejus libenter et cupide conditionem acceperunt, et ad rem perficiendam parati erant. Nulla enim alia res id conjugium impediēbat, nisi quod amerissa, vivo etiam tum amera conjuge, ad Deum præcata constituerat, si Deus quo tandem cunque modo liberasset se e manibus impiorum, alii nemini per totam vitam nubere, sed in castitate virginali, quod restaret vitæ, transigere et pro viribus Deo, liberatori suo, servire.

Ejusdem anni mense Augusto ex urbe profugus abiit Gregorius patriarcha, atque ego die 14 mensis Septembris anni 6960 Cpolim reverti in navi viri optimi Antonii Ritzi, ejusdem qui postea propter fidem Christi martyrium pertulit.

2. Confeci igitur conjugium in Iberia, ut dominus meus illius regis filiam duceret. Noveram enim, connubium Ibericum præstare Trapezuntio. Namque ita mihi dixerat Iberorum rex : « Nobis moris non est, ut dotem dent feminæ viris, quibus nupturæ sunt, sed viri feminis. » Ego præfatus veniam, nunquam me de isto more aut lege, qualem majestas ipsius diceret, audisse respondi. Tum rex subridens et quasi mirans verba mea : « Scisne, inquit, vir honoratissime, quid magnus dicat Cæsius ? Diversarum gentium mores et instituta explicans in

γούμενο; ἐν ἐπιτομῇ τοιαύτῃ φάσκει· Ἐν ἐκάστῃ γὰρ χώρα καὶ ἔθνεσιν ἐν τοῖς μὲν ἐγγράφως νόμος ἐστίν, ἐν τοῖς δὲ **218** ἀγράφως καὶ συνθήθεια· νόμος γὰρ τὰ πάτρια δοκεῖ εἶναι. Ὡς πρῶτον Σῆρες οἱ τὸ ἄκρον τῆς γῆς οἰκοῦντες νόμους ἔχουσι τὰ πάτρια ἔθῃ, μὴ πορνεύειν ἢ κλέπτειν ἢ λοιδορεῖν ἢ φονεύειν. Νόμος δὲ παρὰ Βακτριανοῖς ἢ ἐκ προγόνων παιδεία καὶ εὐσέβεια, μὴ κρεωφαγεῖν ἢ οἰνοποτεῖν ἢ λαγνεύειν ἢ παγοῖα κακὰ διαπράττεσθαι, καίτοι γε τῶν παρακειμένων αὐτοῖς Ἰνδῶν τάναντία διαπρατομένων ἀδεῶς. Ἐν δὲ τοῖς ἐνδοτεροῖς μέρεσι τούτων ἀνθρωποφάγοι εἰσι καὶ τοὺς ἐπιξενωμένους ἀναιροῦντες ἐσθλοῦσι. Νόμο; Χαλδαίους καὶ Βαβυλωνίους ἀσελγείας καὶ αἰσχρογυρίας ἀνάμεστος. Ἄλλος δὲ παρὰ Πηλαίοις νόμος, γυναῖκας γεωργεῖν καὶ οἰκοδομεῖν καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν πράττειν, ἀλλὰ καὶ πορνεύειν ὡς βούλονται, μὴ κωλυόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν παντελῶς· ἐν αἷς ὑπάρχουσι καὶ πλείστα πολεμικώταται καὶ θηρώσαι τὰ μὴ λίαν ἰσχυρότατα τῶν θηρίων. Ἐν Βρεταννίᾳ δὲ πλείστοι τῶν ἀνδρῶν μίξ συγκραθεύδουσι γυναίκε; καὶ πολλὰ γυναῖκες ἐνὶ ἐταιρίζονεσι ἀνδρῖ. Αἱ Ἄμαζῶναί μὲν ποτε καιρῷ ἀνδρας οὐκ εἴχασιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ περὶ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν ὑπερόριοι γίνονται, καὶ μεγνύμεναι τοῖς γεινιῶσιν ἀνδράσιν ὡς πανήγυριν τινα καὶ μεγάλῃν ἐορτὴν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἡγούνται· ἐξ ὧν καὶ ἐν γαστρὶ συλλαμβάνουσαι **219** παλινδρομοῦσι οἰκαδε πᾶσαι· τῷ δὲ καιρῷ τῆς ἀποκνήσεως τὰ μὲν ἄρρενα φθείρουσι, τὰ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι καὶ τιθνοῦσιν ἐπι-

Α μελῶς καὶ ἐκτρέφουσιν. Οὕτως καὶ τὰ ἐνταῦθα, ὡς εἰπὼν σοι, ὑπάρχει ἢ ἡμετέρα συνθήθεια, ὡς καθῶς καὶ αὐτῆς μέλλεις μαθεῖν παρὰ ἀξιοπίστων ἀνδρῶν. Καὶ μὴ θαύμαζε, τιμώτατε ἄνερ κύρ Γεώργιε. Διὰ τοῦτο ποιοῦμεν τὸ παρὸν συνοικέσιον μετ' αἰδῶς καὶ οὐκ ἀσυμβούλως τῶν, καὶ ὑπόσχομαι θοῦναι τῇ θυγατρὶ μου ἀνευ τῶν πολυτίμων σκευῶν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων καὶ μανακίων διαμαργάρων καὶ χρυσοῦ καὶ ἐτέρων λίθων, χωρὶς τῶν ἐνδυμάτων καὶ ὑφασμάτων πολυειδῶν εἰς ὑπερ-εσίαν αὐτῆς, καὶ πάρεξ τούτων χρυσᾶ νόμια χιλιάδας; πενήκοντα καὶ ἑξ. Ἐτι δὲ καὶ κατ' ἔτος ἑξῆς ἐτέρας χιλιάδας τρεῖς τοῦ ποιεῖν ἐλεημοσύνας εἰς πτωχοῦς, καὶ ὅπου δ' ἂν δόξῃ αὐτῆς. Ἐὶ δὲ ἀκούω ἔχειν παιδία δύο. Τὸ μὲν ἄρρεν ὁ βασιλεὺς ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ αὐτοῦ ἐκεῖνο ἔστι καὶ ἔσται· τὸ δὲ θῆλυ ἔστω ἐκ τῆς σήμερον τῇ θυγατρὶ μου, ἢ καὶ ὀφειλέτω τοῦ ὑπανδρῆσαι αὐτὸ, ὅπου δ' ἂν σὺ κρίνης εἶναι ἄξιον τόπον. Καὶ ὅταν ἑλθῆς σὺν Θεῷ ἄραι αὐτὴν, τότε ἐπιδώσω σοι φορτία σερικοῦ τέταρτα· ἔστι γὰρ ἢ μέταξα ἐκεῖνη οὐκ ἐξίτηλος, καὶ ὡς ἠκούσαμεν, πράττεται τὸ φορτίον διὰ χρυσῶν νομίων πεντακοσίων. »

220 Ὡς οὖν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰθρίᾳ καὶ Τραπεζοῦντι καταλεπτῶς ἐδιηγησάμην τῷ βασιλεῖ καὶ αὐθέντῃ μου ὡς ἄνωθεν, ἠρώτησα μαθεῖν καὶ περὶ τοῦ τῆς Σερβίας συνοικεσίου· καὶ ἀποκριθεὶς εἶπέ μοι· « Ἐγὼ σοι ὀφείλω πολλὰ διὰ τὴν πρός με σὴν ἀγάπην καὶ πίστιν παιδιόθεν καὶ τὴν τοσούτῃν δουλοσύνην· ἀλλὰ τοῦτο δὴ πλεον σήμερον τὸ τῆς Σερ-

breve contracta hæc docet. Civis terræ et genti aut scripta lex est aut non scripta et morè constituta. Lex enim esse videntur patria instituta, quemadmodum primum, qui in extremo orbe habitant. Seres legum loco patria instituta habent, ne mœchantur, aut furentur, aut calumnientur, aut occidant. Lex est apud Bactrianos a majoribus accepta disciplina et pietas, ne carnibus vescantur aut bibant vinum, neve libidini vel ulli generi pravitatis locum relinquunt, cum finitimi illis Indii impune contraria agant: quorum qui in regionibus interioribus habitant, anthropophagi sunt et advenas occidunt comeduntque. Chaldæis et Babyloniis lex lasciviæ et turpitudinis plena. Apud Pelæos autem lex est, ut mulieres agros colant et domos ædificent cæterisque virorum operibus fungantur, at vero etiam mœchantur, quantum libet, a viris plane non impeditæ: in quibus adeo plurimæ bellicosissimæ sunt ac bestias non plane validissimas venantur. In Britannia autem plerique viri uni concumbunt mulieri, et multæ mulieres uni viro. Amazones olim mariis carebant ac bestiarum instar semel quotannis, circa vernum æquinocetium, e finibus egressæ et concumbentes cum viris finitimis, quasi festum quemdam conventum celebrabant: unde conceptis fetibus cunctæ domum se recipiebant; deinde cum partum edidissent, mares necabant, feminas conservabant, diligenter lactabant educabantque. Si

etiam nobis hic, ut tibi dixi, nostra est consuetudo, id quod a viris fide dignis poteris cognoscere. Verum ne mirare, vir honoratissime Georgi: præsens horum connubium reverenter nec inconsulto instituimus, polliceorque, præter pretiosam argenti et auri supellectilem, præter gemmas et monilia margaritis, auro et lapillis composita, præter vestes et textilia varii generis, ipsius usui destinata, præter hæc igitur daturum me esse nummum aureorum quinquaginta sex millia. Ad hæc in annos singulos accipiet alia aureorum tria millia, quæ in stipes pauperum aut quodcunque ipsi videbitur, impendat. Te autem duos habere liberos audio, quorum masculum imperator e sacro fonte suscepit: is igitur illius est eritque; at puella ab hodierno die esto filia mæx, cujus erit eam collocare, in quem tu locum boni consulueris. Tum autem, cum eam receptum venies, si Deo ita placuerit, donabo tibi insuper onera serici quatuor. Est enim non vulgaris illa metaxa, solvique pro singulis oneribus nummos aureos quingentos accepi. »

Cum igitur omnia in Iberia et Trapezunte gesta subtiliter imperatori domino meo et a principio enarrassem, de Serviano connubio eum percontatus sum, atque ille ita mihi respondit: « Equidem multum tibi debeo propter eam, quam a puero erga me præstitisti, benevolentiam et fidem tantaque officia; verum nunc Servianum hoc negotium benevolentiam

θίας βεβαίωσις καὶ ἀσφάλεια καὶ ἐκφράγισμά ἐστι· **A** τῆς εἰς ἐμέ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, καὶ ἀνταμοιβῆν σοι ὀφείλω ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν εὐρίσκομαι, ἐπεὶ τοσοῦτον κακοπίακας ἀεὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ μᾶλλον τὰ νῦν ἐγκατέλιπες τὸν οἶκόν σου, τοσοῦτον δὴ καιρὸν πόρρω τῆς σῆς πατρίδος ξένας χώρας περιερχόμενος. Ὅθεν οἱ ἐκείσε κυριεύοντες μεγάλας εὐεργεσίας καὶ τιμὰς ἐπηγγέλλοντό σοι δοῦναι, λέγω οἱ τῆς Ἰθρηρίας καὶ Τραπεζοῦντος δεσπότης καὶ βασιλεὺς, ἕκαστος αὐτῶν ζητῶν σοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα συνοικέσιον μετ' ἐμοῦ τελέσῃς. Αὐτὸς δὲ ὡς σώφρων καὶ πιστὸς θεράπων διέκρινας τὸ συμφέρον μοι καὶ ὠφελιμώτερον, καὶ ἔδρασα, καὶ ἄ νενόηκας ἔγραψάς μοι συμβουλευῶν. Τοῦτο ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς πρὸς ἐμέ σου εὐνοίας καὶ ἀγάπης· καὶ πληροφορήθητι ἀληθῶς ὅτι καὶ παρ' ἐμοῦ ἔξεις ἀξίαν τὴν ἀντάμειψιν, ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν ὑπάρχω. **B** Περὶ δὲ τοῦ ἐν Σερβίᾳ συνοικεσίου οὐπερ ἔρωτάς με, τοιοῦτοτρόπως παρεκκολούθησε. Μετὰ τὸ θανεῖν τὸν ἀμηνᾶν καὶ τὴν **221** τούτου σύζυγον ἐπαναστρέψασαν πρὸς τὸν τῆς Σερβίας δεσπότην τὸν πατέρα αὐτῆς, προσῆλθέ μοι συλλαλήσασα ἢ πρωτοστρατορίσσα ἢ συγγενῆς αὐτῆς περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ πλείστας δόσεις καὶ προίκας ἐπηγγέλετό μοι, καὶ ἄλλα πολλὰ ὠφελιμώτατα ἔτασεν ὑποσχομένη ἐν τῷ μέλλοντι, ἅπερ καγὼ ἀπὸ πολλῶν αἰτίων ἐνόμισα ταῦτα ἀληθῆ εἶναι καὶ συμφέροντα. Ὅμως δὲ ἐν τούτῳ ἔδει καὶ ἐτέρα βουλή καὶ σκέψις, καγὼ οὐκ εἶχον μετὰ τινος συμβουλευθῆναι διὰ τὸ πάντας παθητικῶς διακείσθαι. Ἡ κυρία μου ἢ **C** δέσποινα καὶ μήτηρ τοῦ παρόντος βίου ἐξεδήμησε.

tuam ac studium etiam magis confirmat, communit et quasi obsignat, tibi que obligatus sum, quoad in vivis ero, cum semper mea causa summopere laboraveris, nunc vero etiam domum tuam per longum tempus reliqueris, procul a patria exteras regiones obiens: unde cum, qui illic regnant, magna tibi dona honoresque promitterent, Iberiæ scilicet et Trapezuntis despotæ regesque, uterque te rogans, ipsi ut conciliares hoc connubium, ut prudens et fidelis minister decrevistis et fecistis, quod mihi commodum et utilissimum esset, et quid tibi videretur, per litteras mihi suasisti. Illud magnum mihi testimonium erat tuæ erga me voluntatis et benignitatis: et certo scito, digna me tibi præmia soluturum, quoad in vivis ero. Quod autem de Serviano me connubio rogas, res ea ita evenit. Amera mortuo et conjuge ejus reversa ad despotam Serviæ, ejus patrem, adiit me super illo negotio cognata ejus protostratorissa, spondiditque mihi cumulatissima dona dotemque, et alia multa utilissima commemoravit et in futurum promisit: quæ ego multis de causis vera et e re mea fore existinavi. Attamen alio consilio et deliberatione in tali re opus erat, nec habebam, quem consulerem, quoniam omnes animo vehementiori erant. Domina et mater mea imperatrix e vita cesserat; Cantacuzenus, qui e reliquis non cupide judicabat, et ipse mortuus erat.

Ὁ μὲν Καντακουζηνὸς, ὃς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπροσπαθῶς ἐβούλευε, καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν· ὁ δὲ Λουκάς ὁ **D** Νοταρῆς φανερῶς καὶ ἀφανῶς λέγει ὅτι οὐδεὶς τῶν ἄλλων πάρεξ αὐτοῦ οἶδε τί ποιεῖ, εἰ μὴ τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα καὶ ποιοῦμενα διισχυρίζεται ἀληθῆ καὶ καλὰ εἶναι, καὶ πάντα λίθον κινεῖ, τὸ τοῦ λόγου, ὡς καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίσταται. Ὁ μέγας δομειτικός ἐχθρωδῶς διάκειται εἰς τὰ τῆς Σερβίας, καὶ ὁμοήσας μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου παροτρύνοντές με ἀεὶ ἵνα τὸ τῆς Τραπεζοῦντος συνοικέσιον γένηται. Τίνι γάρ τότε ἐδυνάμην συμβουλεύεσθαι; Μετὰ μοναχῶν καὶ τῶν τοιοῦτων; ἀπράγμονές εἰσι. Μετὰ ἀρχόντων; καὶ οὐδεὶς ἐφρόντιζε μὴ προκειμένος τινι, μὴ πως δημοσιεῖση αὐτὰ τοῖς ἄλλοις. **222** Λοιπὸν ἐγὼ ἐδεινοπάθουν εἰς τὴν σὴν βραδύτητα. Ἐλθούσης δὲ τῆς γραφῆς σου, ἰδοὺ καὶ σὲ καὶ τὴν γνῶμην σου ἔγνωκα· καὶ ἄ εἴχομαι καὶ ἡμεῖς προσονιστάμενα, φρονίμως καὶ καλῶς εἴσας. Καὶ εὐθὺς τὸν Παλαιολόγον καὶ τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην ἀπέστειλα, δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπ' τῆς θείας αὐτοῦ τῆς πρωτοστρατορίσεως εἴπη τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος, καὶ ἐπαύσαμεν. Λοιπὸν σὺν Θεῷ τελείσωμεν τὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰθρηρίας. Καὶ γαγονότος χρυσοδούλλου καὶ ὑπογραφέντος, περιεῖχεν οὕτως, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ ἔστω γυνὴ τοῦ βασιλέως καὶ δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἔστω ἀνήρ αὐτῆς, κατὰ πάσας τὰς συμφωνίας ἃς μετ' ἐμοῦ ἔστιθεν ὁ ῥηθεὶς ῥῆξ τῆς Ἰθρηρίας. Καὶ κληθεὶς προσῆλθε κατενώπιον τοῦ βασιλέως ὁ ἐκ τῆς Ἰθρηρίας μετ' ἐμοῦ ἐληλυθὼς

Lucas Notaras autem palam et occulte dicitur, præter se neminem omnium scire, quid facto opus sit, nihil, nisi quod ipse dicit facitque, verum ac bonum esse affirmat, omnemque lapidem movet, ut utar proverbio, id quod ipse bene nosti. Magnus domesticus infesto in Servios animo est conspirans: que cum Joanne Cantacuzeno quotidie me ad Trapezuntium connubium adhortatur. Cum quonam igitur deliberarem? Cum monachis et ejusmodi hominibus? at rem publicam non attingunt. Cum proceribus? at nemo rem perpensurus erat, qui nulli propensior esset, ut timendum esset, ne eam cum cæteris communicaret. Itaque ego iniquius ferebam moras tuas. Epistola autem tua ad me perlata, et te et sententiam tuam cognovi, quæque nos quoque prius constituta habebamus, prudenter et commode expediveras. Statim igitur Palæologum cum Joanne Eudæmone, aliarum rerum prætextu, nisi, a protostratorissa, matertera sua, illud nuntiatum. Ecce autem, causam quæ rem impediret, cognovimus, et destitimus. Cæterum, si Deo placet, perficiamus cum Iberorum rege connubium. Fit igitur bulla aurea, cui subscriptum est, In hanc sententiam, ut illius filia esset uxor imperatoris et imperatrix Cpolis, imperator esset ejus maritus, secundum condiciones omnes quas Iberorum rex mecum composuerat. Vocatur in conspe-

πρέσβυς. Καὶ ὁ βασιλεὺς οἰκιοχειρῶς ἔμπροσθεν
 τούτου ἐποίησε σταυρούς τρεῖς μετὰ κινάδαρεως
 εἰς τὸ ἀνώτερον τοῦ χρυσοδούλλου μέτωπον εἰς βε-
 θαίωσιν κατὰ τὴν ἐκείνων συνθήειαν, καὶ ἔδωκε τὸν
 χρυσοδούλλον ἐπὶ τὰς χεῖρας τοῦ πρέσβεως, καὶ
 φησιν αὐτῷ· « Ἰδοὺ οὗτος » ἐμὲ δεικνύων « σὺν
 Θεῷ τῷ ἐρχομένῳ ἔαρι ἐλεύσεται μετὰ τριήρων
 παραλαβεῖν τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν νεόνυμφον. »
 Προσκυνήσας οὖν ὁ πρέσβυς ἀνεχώρησεν.

223 Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους
 ἐψιθυρίζετο ὅτι ὁ ἀμνηρᾶς ἐβούλετο ἔλθειν κατὰ τὸ
 στενὸν ἔγγυς τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς τοῦ Ἄσω-
 μάτου κώμης οἰκοδομησά τι φρούριον, καὶ βουλῆς
 γενομένης ἵνα ὁ βασιλεὺς εἰς Πελοπόννησον σταίῃ
 μηνῶν τοῦ ἔλθειν ἕνα τῶν αὐταδέλφων αὐτοῦ, ὃς
 ἂν βουλησθῆται τούτων, καὶ ὁμοφωνήσῃ εἰς ὅσα αἱ
 βασιλικαὶ γραφαὶ διελάμβανον, ἵνα ἀνάγκης ἐπελ-
 θούσης ἴδωσιν εἰ ὁ ἀμνηρᾶς βούλεται πρᾶξαι τι κατὰ
 τῆς πόλεως ἥτοι τῆς βασιλείας, καὶ ἀπέλθῃ πρὸς
 τοὺς θυτικούς αὐθέντας καὶ συμμαχίαν αἰτήσῃ, ἐν
 τῷδε τῷ μέσῳ παρήλθον ἡμέραι τινές, εἶτα προστά-
 ξας ἔλθειν με ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπέ μοι τάδε· « Πρω-
 τοβεστιαρίτα, περὶ τῆς βουλῆς ἧς ἐστήσαμεν ἐτοι-
 μάσθητι τοῦ ἀπελθεῖν σε εἰς Πελοπόννησον· καὶ ὡς
 ἂν διορθώσῃ τὴν ἐκεῖσε ὑπόθεσιν, ἵνα τις τῶν ἀδελ-
 φῶν μου ἐλεύσῃται ἐνθάδε, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπελ-
 θεῖν σε ἐκεῖθεν εἰς Κύπρον πρὸς τὴν ἐμὴν ἀδελφί-
 παιδα τὴν ῥήγιισσαν. Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα ἐτοιμάστω-
 μέν σοι τὰ ἐπιτήδεια τῆς ὁδοῦ. Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν σε
 κάκειθεν πορεύσῃ αὐθις εἰς τὴν Ἰθρίαν, ὅπως
 ἄρῃς τὴν νεόνυμφον τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν μελλο-
 cium imperatoris qui mecum ex Iberia legatus ve-
 nerat, et coram hoc Imperator manu sua in supe-
 riore bullæ fronte rubrica tres cruces scribit ad
 confirmandam pactionem ex illorum consuetudine,
 traditque bullam in manus legati his verbis :
 « Hic vir (me ostendebat) Deo propitio proximo
 vere cum triremibus veniet, virginem mihi despon-
 sam abducturus. » Itaque legatus, adorato impera-
 tore, discessit.

Cum initio ejusdem anni fama manaret, ameram
 ad angustias prope superiorem partem vici Asomati
 esse venturum, ut ibi exstrueret castellum, cumque,
 concilio habito, visum esset, ut imperator in Pelo-
 ponnesum ad fratrem arcessendum mitteret, uter-
 cunque illorum venire vellet, et is comprobaret,
 quæcunque imperatoriis litteris constituta essent,
 atque, si necessitas adesset vidissentque ameram
 adversus urbem vel imperium aliquid moliturum, ad
 occidentales principes opem imploratum proficisce-
 retur: hæc igitur dum flunt, paucis diebus interjectis,
 imperator me ad se arcessitum ita allocutus est : « E
 consilio, quod cepimus, para te, protovestiarie, ut
 in Peloponnesum proficiscare, ibique negotium hoc
 perficias, ut alteruter fratrum ineorum huc veniat.
 Inde oportet te in Cyprum ad reginam, neptem
 meam, iter facere. Nos hic necessaria itineri pro-
 videbimus. Inde reversus autem in Iberiam dis-
 cedes, ut advehas recens mihi sponsam uxorem,

κυρίαν σου. » Ἐγὼγε ἀποκριθεὶς εἶπον αὐτῷ· « Ὅς
 δύναμαι παραβῆναι τὸ πρόσταγμα σου, τοῦ μὴ ἐκ-
 τελέσαι ὡς κελεύεις· ἀλλ' ἡ σύντεκνος καὶ δούλη
 τῆς βασιλείας σου, ἡ γυνή μου, ὑποπτεύω μὴ ποτε
 διὰ τὸ συχνάκις με ἀπουσιάζειν αὐτῆς ἀγανακτώσα
 ἀποκαρῆσθαι **224** μοναχῇ, ἣ καὶ ἔσθη με καὶ
 ἄλλον λάθῃ· χθὲς γὰρ ἐλήλυθα ἀπὸ Ἰθρίας, δια-
 τρίψας ἐκεῖ ἔτη δύο, καὶ εἰ ἀναχωρήσω αὐθις ἐν
 βραχήμερίᾳ οἴκοθεν, εὐλογον αἰτίαν εὐρήσει καὶ
 δικαίαν πρόφασιν τοῦ πρᾶξαι ἐν ἐξ ὧν εἶρηκα. »
 Ὁ δὲ βασιλεὺς γελάσας εἶπέ μοι· « Ἄλλ' αὐτὸς λέ-
 ξον αὐτῇ ἵνα ταύτην καὶ μόνην τὴν ὀδοπορίαν συγ-
 χωρήσῃ σοι ποιῆσαι, καὶ ἐνὸρκω προστάγματι τάσσω
 μηκέτι σε ἐνοχλήσῃ τοῦ ἐξελθεῖν σε πατριδόθεν.
 Καὶ μάλα καλῶς ἐπίστασαι τὰ ὅσα σοι ἐπηγγελά-
 μην εὐεργετήσῃ· σε, καὶ τί τὰ ἀνά ἡμῶν συλλαλη-
 θέντα, καὶ τί βουλόμεθα ποιῆσαι. Καὶ τοῦτο βέβαιόν
 ἐστι καὶ χωρὶς ἐνὸρκου προστάγματος, ὅτι αἱ πρεσ-
 βεῖαι καὶ ὀδοπορίαι αἱ ὑπὸ σοῦ παύσουσι. Μηγύσω
 δὲ καὶ πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Νοταρᾶν ὅτι ἐπεὶ
 τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὄψφικιον κτήται, οὐ δύναται
 ἔχειν καὶ τὸ μεσαστικόν. Καὶ τοῦτο λέγω ἵνα σοι
 δωρήσωμαι. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἐστὶν πρέπον ἵνα ἀραι-
 ρέσω αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ· ἔστι γὰρ ὡς καταφρονεῖν, εἰ
 μὴ ἀναβολὴν καὶ τρόπον ποιήσωμεν ἵνα αὐτοθελῶς
 ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ ἐκεῖνος. Καὶ ἐγέτω δὴ πάλιν τὸ
 πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλῆς, καὶ τι σιτη-
 ρέσιον δι' ἄλλου τρόπου, ἔπειτα χρῆ ποιῆσαι κατὰ δύο
 τῶν ἀρχόντων συμβούλους, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ
 ἀδελφός μου εἶχεν, ἵ' ὦσι μετ' ἐμοῦ δι' ἑλῆς τῆς
 ἡμέρας ἐν τῷ πλατικῷ τοῦ προδρέπειν διορθώσιν

futuram dominam tuam. » Ad quæ ego ita respondi :
 « Non possum equidem declinare mandatum tuum,
 ut non faciam, quod jubes; verum majestatis tuæ
 commater et serva, conjux mea, vereor, ne quan-
 do, propter crebram absentiam meam indignata,
 monachis se adjungat aut me deserto nubat alii.
 Nuperrime enim ex Iberia redii, annos ibi duo mo-
 ratus, atque si intra paucos dies iterum peregre
 abiero, causam idoneam et justam inveniet faciendi
 alterum horum, quæ dixi. » Subridens imperator :
 « At tu, inquit, facit unum hoc iter etiamnum facere
 tibi permittat, ac jure jurando tibi spondeo, post-
 hac me non jam creaturum tibi molestiam itinervis
 extra patriam faciendi. Scis autem, quæ tibi bene-
 ficia promiserim, quæ inter nos locuti simus et quid
 facere cogitemus, atque hoc quidem etiam sine sa-
 cramenti religione certum est, legationes et itinera
 tua finem habitura esse. Significabo autem Nota-
 ræ, magno duci, cum magni ducis munere funga-
 tur, non posse eum præesse etiam administratoris
 officio. Atque hoc dico, ut te eo munere ornem.
 Contemnere enim eum videamur, nisi expectemus
 aliquantisper et modum excogitemus, quo eam ipse
 sua sponte deponat. Enimvero habebit rursus pri-
 mas in consilio, et aliunde aliquod stipendium,
 quandoquidem me quoque duos e nobilitate consi-
 liarios, quales habuit imperator, frater meus,

καὶ πράττειν ἀναγκαῖα, δουλείας τε καὶ ὑποθέσεις ἅ
 τῆς βασιλείας. » **225** Καὶ οὕτως ἐμηνύθη ἡ μέγας
 δοῦξ διὰ τοῦ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ συντέκνου, τοῦ ἱερομο-
 νάχου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς Νεοφύτου τοῦ ἐν τῇ
 τοῦ Χαρσιανίτου μονῆ. Καὶ ἀκούσας ὁ Νοταρᾶς περὶ
 τοῦδε τοῦ ὀφφικίου ἑσπερξε, πλὴν ἐκουστικῶς ἢ ἀκουστικῶς
 οὐκ οἶδα· καὶ μᾶλλον δεδεικνυεν ὅτι καὶ πρὶν ἢ τοῦ εἰ-
 πεῖν αὐτῷ περὶ τούτου ἐλογίζετο ποιῆσαι, ὅπως καὶ ὁ
 βασιλεὺς ἀντιχαρίσεται τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἄλλην τινα
 τιμῆν. Ταῦτα οὖν πέρας οὐκ ἔλαβον διὰ τὴν ταχέως
 ἐπελθοῦσαν εἰς ἡμᾶς κοινήν συμφορὰν. Καὶ πάλιν
 εἶπέ μοι ὁ βασιλεὺς ὅτι ἤθελεν εὐεργετῆσαι μοι καὶ
 τὴν τοιαύτην χάριν, ἵνα συζεύξῃ εἰς γυναῖκα τὴν
 ἐμὴν θυγατέρα τῷ νεανίσκῳ ἑκαίην Νικολάῳ τῷ Με-
 λισσηνῷ, τῷ υἱῷ ποτε Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, ὃν
 καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον, τοῦ καὶ μεγάλου
 πρωτοστράτορος, ὕστερον δὲ καὶ μητροπολίτου γεγο-
 νότος, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς ἡμῶν ἱστορίας
 ἐμνήσθημεν· καὶ τὴν ἐπιτροπικὴν διοίκησιν, ἣν προ-
 ειρήκαμεν, τῶν τούτου τόπων καὶ χώρων δώσῃ μοι
 τοῦ ἰθύνειν καὶ κυβερνᾶν. Ἔως οὐ ἢ ἐμὴ θυγάτηρ τὸ
 δεῦταρον τέταρτον ἔτος φθάσῃ καὶ ὁ γάμος τέλειος
 γένηται. Καὶ αὐτῇ μὲν ἦν ἡ ὑπόθεσις, περὶ ἧς ἔλε-
 γεν ὁ βασιλεὺς ὅτι αἱ δι' ἐμοῦ πρεσβεῖαι καὶ ὄδοιπο-
 ρίαι παύσωσιν. Εἰρηκὲ μοι καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ Πε-
 λοποννήσῳ ἤθελεν ἀποστελεῖν ἑτερόν τινα τῶν γη-
 ραίων ἀρχόντων, ἵνα τὰ ἐκεῖσε, ὡς ἐφημεν, διορθώσῃ
 μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνάθεσιν δώσῃ. **226**
 αὐτῷ πῶς ἔχῃ πράξαι· εἰ ἐν κεφαλαίων οὐ δυναθῆ
 ποιῆσαι, πράξῃ κατὰ τὸ δεύτερον, καὶ εὕτω κατὰ
 διαδοχὴν ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον ἢ ἐξ ἀνάγκης τὸ
 creare necesse est, qui per totum diem mecum sint
 in palatio ad providenda, ordinanda, et facienda
 necessaria tum servitia tum consilia imperii.»
 Atque ita significatum est magno duci per meum
 et ipsius compatrem, hieromonachum et spiritua-
 lem patrem Neophytum, qui in Charsianitæ mo-
 nasterio erat. Edoctus de hoc officio Notaras, non
 repugnabat, utrum libenter tamen, an invitus,
 nescio: quanquam præ se ferebat, etiam antequam
 monitus esset, cogitasse se istud facere, ut impe-
 rator ipsius filiis aliam impertiret dignitatem. At
 enim hæc non habuerunt exitum propter commu-
 nem citius in nos ingruentem calamitatem. Rur-
 sus mihi affirmavit imperator, etiam hanc se mihi
 gratiam daturum, ut filiam meam juveni collocaret
 Nicolao Melisseno, filio Nicephori Melisseni, quem
 Melissurgum cognominabant, magni protostrato-
 ris, postea vero etiam metropolitæ munere functi,
 quemadmodum historiarum libro secundo com-
 memoravimus; pollicitus etiam, traditurum se mihi
 vicariam, cujus ante mentionem fecimus, admini-
 strationem locorum ejus oppidorumque, quæ habe-
 rem et procurarem, donec filia mea decimum
 quartum annum attigisset et nuptiæ fierent. Atque
 hoc illud fuit, in quo legationes et itinera mea
 finem esse habitura imperator affirmavit. Idem
 mihi dixit, velle se in Peloponnesum alium e senibus

πέμπτον. Καλεῖπέ μοι περὶ τούτου πάλιν· « Ἄλλ'
 ὑποψίαν ἔχω ὅτι ἐὰν ἑτερόν τινα πάρεξ σοῦ ἀπο-
 στελῶ, οὐ φυλάξει μοι τὴν τρέπουσαν εὐνοίαν καὶ
 πίστιν, μὴ πάω ἀπατήσωσιν αὐτὸν οἱ δεσπότες καὶ
 ἀδελφοὶ μου, ὑποσχόμενοι τούτῳ διὰ τούτῳ διὰ χρυ-
 σοβούλλου τινα κώμην ἢ χώρην αὐτῷ καὶ τοῖς
 κληρονόμοις αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν, καὶ πεισθεὶς
 ἀποδοκιμάσῃ τὰ τέτταρα εἰρημένα κεφάλαια, καὶ
 πράξῃ κατὰ τὸ πέμπτον, ὅπερ βαρύτατόν μοι ἔσε-
 ται. Αὐτὸς οἶδας καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Κύπρου ῥηγίσσας
 τῆς ἐμῆς ἀνεψιᾶς ἀποσταλέντα μοναχόν, λέγοντά
 μοι ὅτι ἐπεὶ ἡ ῥήγισσα οὐκ εἶχεν ἀνθρωπὸν πιστόν
 καὶ ἐπιτήδειον μηνύσαι μοι δι' αὐτοῦ τὰ ὅσα ἦν
 ἀναγκαῖα, οὕτε δυνατὸν ἦν ὡς ἐκαίην ἐπεθύμει συλ-
 λαθῆσαι μοι διὰ στόματος, ἐξαποστελῶ ἐγὼ πρὸς
 αὐτὴν ἀνθρωπὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς δοκίμον
 καὶ πιστόν. Διὰ τοῦτο ἑτερόν τινα οὐχ ἀρμόζει πά-
 ρεξ σοῦ εἰδῆναι τὰ μυστήρια ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς ἔς
 ἀρμοδιώτερός σου, εἰ μὴ μόνον σὺ ὁ πράξας
 καὶ στήσας καὶ ὀμιλήσας καὶ πληροφορήσας τὰ
 πάντα μετ' αὐτῆς καὶ ἐν ἐτέρῳ καιρῷ· διὸ οὐ
 δύναται δι' ἄλλου τινὸς ἢ ὑπόθεσις πέρας λα-
 θεῖν. » Ἐγὼ δὲ πάλιν ἀποκριθεὶς εἶπα τῷ βα-
 σιλεῖ· « Ὡς κελεύει ἡ βασιλεία σου, οὕτως ἔχει.
 Ἐνεκεν τούτων τῶν εὐλόγων αἰτιῶν ἡ ἐμὴ σύνευσις ἢ
227 δούλη σου ἄμα τοῖς ἐμοῖς συγγενέσιν οὐ κω-
 λύσουσί με, εἰ τύχῃ, καὶ ποιήσω τὸ προσταχθέν
 μοι. Ἦν εὖ μακαρίσω, ἀναφέρων αὐτῇ ἔτι περὶ ὧν
 διὰ τῆς καλοκαγαθίας τῆς βασιλείας σου ἑταξάς μοι
 περὶ τῆς ἐμῆς θυγατρὸς ὑπανδρίας καὶ τόπων καὶ
 τιμῆς δωρήσεως καὶ ἀναδοχῆς πλέον τῶν ἄλλων
 optimaum mittere, qui illic res, de quibus dixi-
 mus, cum fratribus componeret, et referret ad se,
 quid facto opus esset: quodsi non posset primum
 caput obtinere, obtinere niteretur secundum, atque
 ita deinceps aut tertium, aut quartum, aut, si ne-
 cessitas cogeret, quintum. Rursus: «Sed si, inquit,
 alium præter te misero, metuo, ut is debitam mi-
 hi benevolentiam et fidem præstet, neve cum deci-
 piant despotæ, fratres mei, per bullam auream
 vicum aliquem vel regionem ipsi et hæredibus
 deinceps polliciti: qua illè re commotus, quatuor
 capitibus rejectis, de solo quinto agat: quod mihi
 molestissimum accideret. Præterea scis ipse, a
 regina Cypri, cognata mea, ad me missum monachum
 dixisse, ut, cum regina non haberet hominem fidum
 et idoneum, per quem res quasdam maximi mo-
 menti mecum communicaret, nec posset, ut opta-
 ret, coram mecum colloqui, ego ad illam hominem
 ex nostra aula spectatum et fidum mitterem. Quare
 fieri nequit, ut alii, ac tibi, secreta nostra inno-
 tescant, neque est quisquam te aptior, quan-
 doquidem tu etiam alias omnia cum illa egisti,
 constituisti, communicasti, perfecisti. Quam
 ob rem per alium istud negotium absolvi nequit. »
 Ego ita respondi: « Sicut censes, imperator, ita
 res habet. Ac propter istas gravissimas causas
 conjux mea, serva tua, cum reliquis propinquis

ἀρχοντισσῶν. » Καὶ οὕτως καιροῦ δὴ ὄντος τοῦ ἀριστησῆσαι προσκυνησῆσαι ἐγὼ ἀπῆλθον οἰκασθε. Μετὰ δὲ τὸ ἀριστον ἐλθόντος τοῦ μεγάλου δουκὸς ἐν τῷ παλατίῳ ἐφήσατο αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὰ ὅσα μετ' ἐμοῦ ἐλάλησε περὶ τοῦ πρέσβου με ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ δι' ἣν αἰτίαν· καὶ προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὅτι Ἀναγκαῖόν ἐστι τιμῆσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Φραντζῆν, διότι τὸ ὄφφικιον ὃ κέκτηται οὐκ ἐστὶν εὐχαριστία οὐδεμία πρὸς ἡμᾶς, διότι παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ μου εὐεργετήθη τοῦτο αὐτῷ. Διὸ λέξον αὐτῷ ποῖον ἄλλο τῶν ὄφφικίων ὀρέγεται, καὶ ἀκούσωμεν. Καὶ ἐξελεῖθ' ὁ δούξ καὶ εὐρών με ἐπυθάνετο τί τὸ ὄφφικιον ὠρεγόμενον ἵνα δωρησῆται μοι ὁ βασιλεὺς. Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπον ὅτι « Κατὰ νοῦν εἶχον καὶ ἐγὼ αἰτήσαι μεῖζον ὄφφικιον, ὅπερ οὐ κέκτηται ἄλλος, καὶ οὐτε ζῶντος μου εὐεργετήση τινὶ ἐτέρῳ πλὴν ἐμοῦ· καὶ τὸ πρέπον οὕτως μοι δοκεῖ εἶναι, ὃ καὶ ὀρέγομαι, ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν με εἰς Τραπεζοῦντα τοσαῦτα ὄνειδη καὶ κατηγορίας ἤκουσα καὶ ὑπέφερα διὰ τὸ εἶναι καὶ ἐτέρους 228 δύο ἀρχοντας ἐν τῷ ὄφφικίῳ ὃ ἔχω, ὃ οὐκ ἤθελα. Ἄλλ' ἵνα βεβαιωθῇ ὁ λόγος μου, ὡς μοι εἰρηκας κἀγὼ ὀρέγομαι, εἰ καὶ ἀρεστόν ἐστι τῷ αὐθέντῃ μου τῷ βασιλεῖ, εὐεργετήση μοι τὸ ὄφφικιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου. » Καὶ οὕτως ἀπῆλθεν ὁ Νοταρᾶς καὶ ἀνέφερε πάντα τῷ βασιλεῖ· ὃ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· « Αὐτὸ γὰρ τὸ ὄφφικιον οὐ δίδωμι οὐδενί, ὅτι ὁ πρῶν μου πενθερός ἐστι μέγας κοντόσταυλος, γεγωνῶς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς μου, ὅτε ἐκδοῖται τὸν Ἰσθμὸν. Πλὴν δώσω αὐτῷ ἕτερον μεῖζον ὄφφικιον

non obstabit fortasse, quominus voluntati tuæ obsequar: quam beabo, cum docebo, quæ majestatis tuæ gratia de filia mea collocanda decreverit, deque ditionis et honorum præmiis, præ reliquis feminis nobilibus eam evectura. » Ita cum tempus prandii adesset, adoratione facta, domum discessi. Post prandium magno duci in palatium venienti imperator retulit, quæ de obeunda mihi legatione necum egisset, causam tamen non aperuit; addidit autem, necesse esse, ut ipse quoque me cohonestaret, quoniam munus, quo fungerer, non sua gratia, sed imperatoris, fratris sui, benevolentia mihi impertitum esset; mandavitque ei, ut quod munus optarem, ex me quæreret et sibi renuntiaret. Itaque dimissus dux, ubi me vidit, rogavit, quod munus ab imperatore mihi dari cuperem. Ad quæ ita respondi: « Possim equidem munus majus nunc petere, quod alius non habeat, quodque me vivo præter me nemini impertiat. Quod honeste petiturus mihi videor, quia, antequam Trapezuntem discessi, plurimas calumnias et criminationes expertus sum ac pertuli, quia alii duo proceres in officio essent, quod habeo: id quod nolui. Itaque, ut eventum habeat oratio mea, quando tu ita jubes, cupio equidem, si imperatori, domino meo, acceptum sit, ut impertiat mihi munus magni contostauli. » Ita discessit Notaras

κιον, τὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου. » Ὁ δὲ δούξ ἀποκριθεὶς εἶπε· « Καὶ τί γενήσεται μετὰ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Μετοχίτου; » Ὁ Νοταρᾶς εἶπεν ἔτι τῷ βασιλεῖ ἵνα εὐεργετήση με τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὃ ἐστὶ μετὰ τὸ τοῦ στρατοπεδάρχου, καὶ οὐ τοῦτο, λέξας ὅτι « Ἡ βασιλεία σου ζητήσῃ τοῦ δεσπότη τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐποίησας στρατοπεδάρχην τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸν διὰ τὴν συγγαμῆρας συγγένειαν καὶ διὰ τὸν πρωτοστράτορα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. Καὶ ἐὰν δώσης τῷ Φραντζῆ τὸ τοιοῦτον ὄφφικιον, ὃ ἐστὶ πρῶτον τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, τί γενήσεται; Ὅμως εἰ ἀρεστόν ἐστι τῇ βασιλείᾳ σου, εὐεργετήσον αὐτῷ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου ὄφφικιον, ὃ ἐστὶ μετὰ τὸ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου. » Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν· « Ἐγὼ σοι προεἶπον ὅτι ὁ Φραντζῆς οὐ δέχεται 229 οὐδὲν ὄφφικιον παρ' ἄλλου κρατούμενον, εἰ καὶ μεῖζότερον εἴη· πῶς οὖν καταβέβηται τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου; ὅμως ἐκ δευτέρου λάλησον αὐτῷ, καὶ ἴσωμεν τὴν γνώμην αὐτοῦ. » Λοιπὸν αὖθις ἤλθε πρὸς με ὁ μέγας δούξ λέγων· « Ὁ βασιλεὺς ἐφη ὅτι τὸ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ὄφφικιον, ἐπεὶ ὁ πενθερός αὐτοῦ ἔχει τοῦτο, οὐτε σοὶ οὐτε ἄλλῳ τινὶ εὐεργετήσῃ αὐτὸ, ἀλλὰ δώσει σοὶ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὅπερ καὶ πρῶτον τοῦτο ἐστὶ. » Κἀγὼ εἶπον αὐτῷ ὅτι « Εἰ καὶ πρῶτον ἐστὶ τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὄφφικιον, τοῦτο οὐ θέλω ἀφαιρεθῆναι ἀπὸ ἄλλου καὶ δοθῆναι ἐμοί· » καὶ οὕτως διελύθη ὁ σύλλογος. Βουλευθέντος δὲ μου μετὰ τῶν συγγενῶν μου καὶ φίλων καὶ οικείων περὶ ὧν ὁ βασιλεὺς μοι ἐπηγγείλατο, καὶ καλῶς πᾶσιν ἔδοξεν ἵνα τὸ συνοικεῖσιον et cuncta retulit imperatori: qui hæc ei respondit: « Illud quidem munus nemini impertio, quoniam pristinus affinis meus magnus contostaulus est, ornatus ea dignitate in Peloponneso a patre meo imperatore, cum Isthmum muniret. Verum dabo illi aliud majus munus, magni logothetæ. » Tum dux: « Quid igitur, inquit, de Palæologo Metochita fiet? » Addiditque, ut magni primicerii munus, quod post stratopedarchæ munus sequitur, non hoc, mihi daret. « Ipsa enim, inquit, majestas tua fratris despote rogatu stratopedarcham fecisti Cantacuzeni filium propter affinitatem et patrem ejus protostratorem. Phrantzæ igitur si dederis hoc officium, quod majus est dignitate stratopedarchæ, quid futurum est? Sed tamen, si placet ita majestati tuæ, magni primicerii munus illi imperti, quod magno stratopedarchæ proximum est. » Contra hæc imperator: « Jam ante tibi dixi, Phrantzen non accepturum dignitatem, quam cum alio communem habiturus sit, etiamsi sit præstabilior: quomodo igitur accipiet munus magni primicerii? verum tu iterum eum conveni, — ut cognoscamus voluntatem ejus. » Itaque iterum ad me veniens magnus dux: « Imperator, ait, dixit, magni contostauli officium, quo ipsius affinis fungatur, nec tibi nec alii cuiquam se daturum, sed ornaturum te esse magni primicerii munere, quod etiam tu-

τῆς ἡμῆς θυγατρὸς γένηται · περὶ δὲ τοῦ ὄφφικίου, ἄ ῥῶν τί διὰ τοῦ ἱερέως Ἄντωνίου μηνύει μοι ; » Ἐἶτα ὡς τὸ φέρον φέρῃ, καὶ ἀπέλθω καὶ εἰς Πελοπόννησον καὶ Κύπρον, καὶ σὺν ἐμοὶ ἄρω καὶ τὸν ἄριστόν μου υἱὸν τὸν καὶ κρείττονα σχεδὸν εἰπεῖν πάντων τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς κινήτης μου περιουσίας τὸ πλεόν μέρος, καὶ ἀπελθεῖν ἡμᾶς διὰ ξηρᾶς, ὅπως κάκεινος ἴδῃ τοὺς τόπους καὶ παιδευθήσεται εἰς πᾶν τὸ χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ · καὶ εἰ ἴδωμεν ὅτι ἀμυρᾶς καθ' ἡμῶν βούλεται τι ποιῆσαι, ἐάσω τὸν υἱόν μου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μετὰ τῆς κινήτης μου ὑπάρξεως παρὰ τοῖς μητρικοῖς 230 μου γνησίους συγγενέσι, τοῖς κατοικοῦσιν ἐν ταῖς χώραις τοῦ μελλογάμβρου μου · εἰ δὲ οὐκ ἔσεται τι καθ' ἡμῶν, ἐπαναστρέψῃ πάλιν σὺν ἐμοὶ ἐν τῇ πατρίδι. Ἐνεκεν λοιπὸν τῶν εἰρημένων πασῶν αἰτιῶν, δηλονότι τοῦ συνοικεσίου τῆς θυγατρὸς μου καὶ τῆς μάχης ὑποψίας καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς προείπομεν, ἡ σύνευνός μου συνεχώρησε τὴν πάλιν ἐξέλυσίν μου. Ὡς οὖν τὸ τῆς θυγατρὸς μου συνοικεσίον διωρθώσαμεν, ποιήσαντες τὰ προικοσύμφωνα καὶ ἱερολογίαν τοῦ ἀρβάδωνος, καὶ χαρὰν διὰ τοὺς γάμους ποιήσαντες, πάντα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἰδὴν ὑκονομήσαμεν, εἰ μὴ μόνον τὰς βασιλικὰς προστάξεις διὰ γραμμάτων προσεδόκουν λαβεῖν. Καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ παλάτιον εἰσελήλυθα ἔνθον τοῦ τοῦ βασιλέως κελλίου, ὡς σύνθηθές μοι, καὶ οὐχ εὔρον αὐτόν. Παρὶ οὗ ἠρώτησα, καὶ ἐβρέθη μοι ὅτι ἐν τῷ τρασάρῳ δωματίῳ ἐπέρω πλησίον τοῦ κελλίου αὐτοῦ συνεδάλει τῷ ἱερῷ Ἄντωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ. Κἀγὼ προσμαίνας μικρὸν, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος θυμοῦ 2 πενὼν λέγει μοι · « Ἐίδες τὸν μεσάζοντα τὸν Νοτα-

ius illo est. » Cui respondi, etiamsi majus esset id officium magni ducis officio, tamen non passurum me esse, alii id derogatum in me conferri, atque ita finem habuit colloquium. Consultante autem me cum cognatis, amicis et familiaribus de iis, quæ imperator mihi proposuerat, omnibus videbatur, ut conjugium filiae meae fieret, de officio autem fortunæ me committerem, atque in Peloponnesum et Cyprum proficiscerer et assumpto filio optimo ac, prope dicam, æqualibus suis omnibus præstantiore, et majore parte opum mobilium, per continentem iter facerem, ut ille quoque eas regiones cognosceret et ad omnem scientiam, quæ 2 quid habet ad vitam commodi, institueretur, atque, si sensissemus, ameram aliquid adversus nos moliri, filium cum bonis mobilibus in Peloponneso apud maternos cognatos, in agro futuri affinis mei habitantes, relinquerem ; sin nihil contra nos nisurus esset, eum mecum in patriam reducerem. Cæterum ob omnes illas causas, quos commemoravi, filiae conjugium, suspicionem belli et reliqua, conjux mea, ut supra dixi, denuo me peregre proficisci passa est. Postquam igitur filiae conjugium perfecimus, peracta dotis et arrhabonis sponsione, gaudio propter nuptias impleti, omnia ad faciendum iter necessaria providimus, nec jam opus erat, nisi scriptis mandatis imperatoris.

παλατιῶν τὴν ὄφφιν λέγει μοι πάλιν, « Σὺ ἐξήτησας τὸ ὄφφικιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου · ἐγὼ εἶπον τῷ Νοταρᾷ ὅτι οὔτε ἄλλῳ τινὶ δώσω διὰ τινὰς αἰτίας ὡς εἶπον · ἀλλ' ἔφην αὐτῷ ἵνα δώσω σοι τὸ ὄφφικιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου. Ὁ δὲ εἶπέ μοι ὅτι εἰ ὁ Παλαιολόγος 231 ὁ μέγας στρατοπεδάρχης ἀκούσῃ τοῦτο, τί γενήσεται, εἰ σοὶ εὐεργετήσω τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα. Καὶ σήμερον ἔστειλεν ὃν εἶδες ἐξελθεῖν, τὸν ἐν σχήματι καὶ θεωρίᾳ ἐπιτήδειον, τῷ δὲ τρέπῳ καὶ νοὶ ἄγροικον καὶ ἀνωφελέστατον Ἄντωνιον ἱερέα, αἰτῶν μοι ἵνα τιμῆσω τοὺς σκαιοτάτους καὶ ἀτυνέτους υἱοὺς αὐτοῦ, τὸν μὲν πρῶτον μέγαν λογοθέτην, τὸν δὲ δεύτερον μέγαν κοντοσταυλον, ἐπεὶ καὶ τοὺς ἐσθῆτας ἐκειῶνος ἄρχει, ὅπερ 2 ἔστιν ἡ ὑπηρεσία τοῦ αὐτοῦ ὄφφικίου. Λοιπὸν λέγω εὐεργετήσω αὐτοῖς ἄλλα ὄφφικια μετὰ καιρὸν, οὐ τοσαύτης ἀξίας ὅμως, ἀλλ' ἐλάττονα · σὺ δὲ ἔση ἀπὸ τοῦ νῦν μέγας λογοθέτης. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον παραγγέλλω σοι, ὅτι διὰ τὰ συμβάντα τοῦ καιροῦ καὶ τὰς ποικιλώδεις γνώμας τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλας αἰτίας μὴ προσκυνήσεις με εἰς παράστασιν ἑορτῆς, ὡς ἔξεστι τῷ ὄφφικίῳ σου, εἰ μὴ ὁ Νοταρᾷ γράψῃ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς αὐταδελφούς μου καὶ τὴν ἀνεψιάν μου τὴν βήγισσαν ἐπιστολαῖς, καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας οὓς μέλλω γράψῃ περὶ τῆς ἐκείσε ἀποδημίας, σὺ δὲ ἀντιγράψῃς πάλιν ἐκείθεν πρὸς με καὶ πρὸς πάντας τοῦ οἴκου σου. Εἰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέσῳ ἀκούσῃσι οἱ μὴ θέλοντες, καὶ εἰ φανήσεται αὐτοῖς αὐστηρὸν ἢ πικρὸν, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες καταπίωσιν αὐτό. » Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην τῷ

Palatium igitur et cubiculum imperatoris pro consuetudine mea ingressus, ipsum non invenio. Roganti mihi responsum est, colloqui eum in conclavi cubiculo vicino cum Antonio sacerdote, Rhodia. Itaque præstolor aliquandiu, cum esse prodians imperator ira incensus me exclamat : « Nostine, inquit, qui a mandatis mihi est Notaras quid per Antonium sacerdotem mihi significet ? » Deinde remissa superbia, addit : « Cupivisti tu officium magni contostauli : quod nec alii cuiquam daturum me esse propter causas, quas commemoravi, Notaræ dixi : tibi vero daturum me esse magni 2 logothetæ officium. Ad quæ ille respondit : Si hæc te dignitate ornassem, quid futurum esset, cum Palæologus magnus stratopedarcha id cognovisset ? Jam hodie misit ad me, quem exeuntem vidisti, habitu et specie idoneum, moribus et ingenio horridum et improbum Antonium sacerdotem, rogans, ut ineptissimos ipsius et stolidos filios, majorem magnum logothetam, minorem magnum contostaulum creem, cum ille etiam vestimentis præsit, quod proprium ejus manus est. Attamen consentio, procedente tempore daturum me iis esse alia officia, non tanti tamen ponderis, sed leviora ; tu autem dehinc magnus logotheta eris. Verum hoc unum te moneo, ut propter temporis eventa et varias procerum voluntates aliasque causas in festorum die-

βασίλει λέγων· « Κύριος ὁ Θεὸς μακροημερεύσει τὸ κράτος σου. Ὅμως δεόμενος παρακαλῶ τὴν ἄγιαν σου βασιλείαν, ἐὰν μέλλῃ συμβῆναι δι' ἐμέ τι **232** σκάνδαλον δι' οὗ προξενηθήσεται λύπη τῷ κράτει σου, μὴ γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ δέριμα μου ἀφαιρέσον, εἰ εἰς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῇ βασιλείᾳ σου εἴη. » Ὁ δὲ εἶπέ μοι· « Ὡς πιστὸς θεράπων εἰρηκας. Ὅμως μὴ φρόντιζε περὶ τούτου οὐδέν· λυποῦμαι γὰρ πῶς μὴ περισκεπτόμενοι τὰς πρὸς με τοσαύτας παρὰ σοῦ θεραπείας καὶ φιλίας, βούλονται κατὰ σύγκρισιν τῶν σῶν ταῖς ἑαυτῶν ὑπολήψεσιν ἀποπηδᾶν τοὺς προσήκοντας βαθμοὺς τῶν ὀφφικίων. Πλὴν προσκάλεσον ἐνταῦθα τὸν τὰ ταύτης τῆς ὑπηρεσίας ἐμπιστευθέντα νοτάριον. » Καὶ ἐλθὼν ὁ νοτάριος, προστάξας ὁ βασιλεὺς εἶπεν αὐτῷ· « Προειπομέν σοι πρὸς τίνα καὶ τίνα ἔδει σε γράφειν πρὸς τῆς πίστεως ἐπιστολάς, οἷς γράψον ὅτι μέλλουσι μαθεῖν τὰ πᾶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ· καὶ εἰ μὲν ζήσωμεν καὶ πρόσω, γράψεις αὐτὸν καὶ συγγενῆ ἡμῶν εἶναι. Καὶ ἐὰν τινι οὐκ ἀρέσῃ, ἀκοντες ὑπομείνωσι, καὶ ἀντὶ νέκταρος ἢ μυρεψικοῦ ποτοῦ τὴν χολὴν καταπιέτωσαν. Εἰ μὴ καὶ σὺ, νοτάριε, ἔχε τοῦτο ὡς ἀπόκρυφον μέχρι ἡμερῶν τινῶν. » Καὶ συγκατασκευάσας τὰ πράγματα ἔλαβα αὐτὰ, καὶ προσεδόκουν σήμερον ἢ αὔριον προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ ἤγουν λαβεῖν ἄδειαν ἵνα ἀπέλω. Ἰδοὺ ἐξῆλθε τῆς Ἀνδριανουπόλεως ὁ ἀμηρᾶς· βαδίζων καθ' ἡμῶν.

rum solemnitatibus ne me pro more officii tui adores. Quamquam notarius rei mentionem faciet in litteris ad fratres meos et cognatam meam reginam, denique ad omnes, ad quos de itinere tuo scripturus sum, ac tu illinc vicissim ad me et quemcumque domus tuæ scribens, titulum hunc usurpabis. Quodsi interea rem cognoverint, qui invident tibi, quamvis iis durum acerbumque videatur, volentes nolentes eam devoranto. » Respondi ita imperatori: « Deus Dominus producat imperium tuum. Sed tamen suppliciter rogo sanctam majestatem tuam, si mea causa ulla futura sit offensio, unde quid detrimenti capiat imperium tuum, unquam ne fiat, quod meditaris, imo potius pellam mihi detrahas, si ad majestatis tuæ tranquillitatem et pacem conducat. » Tum imperator: « Ut minister, ait, fidelis locutus es. Sed ne tibi ista res curæ sit ullo modo. Doleo enim, quod nihil circumspicientes tanta tua erga me officia et obsequia et tuorum meritorum comparisonem affectantes animis graius officiorum convenientes transillire conantur. Verum arcesse huc jam munere hoc fungentem notarium. » Venientem notarium imperator ita allocutus est: « Ante tibi significavimus, quæ et ad quos publicæ fidei epistolis tibi scribenda sint: his adde, eos totam rem cognituros esse e Georgio Phrantze magno logotheta; ac si vita suppeditaverit, scribes etiam, eundem nobis amicum esse. Hoc cui displicerit, ringatur licet, et pro neclare aut potu aromatico bilem concoquat.

Καὶ προσμεινάντες ὀλίγον ἵνα ἴδωμεν, μὴ ποτα κατὰ τὴν ὁδὸν συναντήσῃ ἡμῖν τι ἀπευκαταῖον.

233 γ'. Ἰδὼν καὶ ἀκούων ὁ ἀμηρᾶς Μεεμέτης τὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νίκας καὶ πολέμους περιφανεῖς καὶ τῶν ἐτέρων αὐτοῦ τρισκαταράτων προγόνων, ἐν ἑαυτῷ ἐφαντάζετο τί ἄρα καὶ αὐτὸς ποιήσῃ ἀξίον μνήμης. Ταῦτα οὖν κατὰ νοῦν λογιζόμενος βουλῇ κακῇ καθ' ἡμῶν χρησάμενος ἦν, ἵνα πόλεμον ἐγείρῃ κατὰ τῆς πόλεως. Ἐλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῷ· « Ἐὰν τὴν πόλιν νικήσω, ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἦδη ἐποίησα, διότι αὐτοὶ μὲν κατὰ τῆσδε τῆς πόλεως πολλάκις πειρασθέντες οὐδὲν ἐκατώρθωσαν. » Διὰ ταύτην οὖν τὴν ὑποκεχυμένην ἔνοιαν καλὴν ἐφάνη αὐτῷ ἵνα κατὰ τὸ τῶν Ἀσωμάτων στενὸν ἄστου κτίση, ὡς προεῖρηται, ἵνα καταφυγὴν ἔχη αὐτὸ περὶ ὧν ἐμελέτα ποιήσαι, ὅπως οὐδὲν τῶν πλοιαρίων μικρὸν ἢ μέγα δυνηθεῖν καταθεῖν ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἵνα ῥάδιον ἔχωσι τὸ πέραμα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην. Θέλων δὲ καὶ βιαζόμενος ἵνα τὰ μελετούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀρχὴν λάβωσιν, ἰδοὺ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ ἐξῆκισχιλιοστοῦ ἐννακοσιοστοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους ἐλθὼν ἔπεσον εἰς τὸ στενὸν, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸ ἄστυ. Ἰδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὰς πανουργίας αὐτοῦ ἐβουλήθη ἀποκαλύψαι αὐτὸς πρῶτον τὴν μάχην, ὅπως αὐτὸν ἐμποδίσῃ. Τινὲς δὲ τῶν τῆς συγκλήτου ἱερωμένων τε καὶ λαϊκῶν ἐκώλυσαν τὴν γνώμην καὶ βουλὴν τοῦ βασιλέως, **234** λέγοντες μὴ ἀποκαλυφθῆτω ἡ μάχη τῆς βα-

At tu quoque, notarie, hoc dies aliquot silentio tege. » Rebus deinde adornatis, instructus iis sum atque expectabam, eo ipso die aut postridie me adoratum imperatorem et abeundi potestatem accepturum esse, cum subito Adrianopoli egressus ameras adversus nos profisciscitur. Itaque prelati sumus aliquandiu, ne forte in itinere contingeret nobis quid infaustum.

3. Mehemetes ameras cum patris majorumque execratissimorum præclaras victorias et res gestas videret audiretque, reputabat secum, quid ipse faceret dignum memoria. Hæc cogitans apud anianium suum, malo consilio statuit, ut bellum adversus urbem pararet. Sic enim secum ratiocinabatur: « Si urbem vicero, priores omnes præcelluero, quoniam illi eam urbem sæpe aggressi frustra laborarunt. » Ex hac occulta cogitatione igitur visum ei est, juxta Asomatorum angustias castrum condere, ut supra monuimus, quo refugium haberet, dum faceret quæ meditabatur, neve ullum sive parvum sive magnum navigium e Ponto Euxino in urbem posset pervenire, utque faciliorem haberent ex Asia in Europam transitum. Festinans igitur et instans, ut meditati a se eventum daret, ecce die 26 Martii anni 6960 subito invasit angustias, castrum exstructurus. Animadvertens astutiam ejus imperator, ipse primum bellum commovere ad eum impediendum statuit. At quidam senatorii ordinis tum sacerdotes tum laici adversabantur sententiæ et consilio ejus. « Ne commoveatur, aichant, a majestate tua bellum, donec cogno-

ειλείας σου, ἕως ἂν ἴδωμεν τί βούλεται αὐτὸς πράξαι. Εἰ καὶ τὸ ἄστυ κτίση, ἐν εὐκολίᾳ παραλαμβάνομεν αὐτὸ διὰ τὸ ἐγγύτερον εἶναι ἡμῖν. » Ὁ καὶ ἐν ὑστέροις εἶδον τέλειον, καὶ ἀληθῶς ἔγνωσαν ὅτι ἐλπιδας κενὰ τρέφουσι τοὺς ἀνοήτους. Ἐγὼ δὲ ἐναπέμεινα τῆς πορείας ἢ ἡτοιμάσθη, « Σήμερον λέγοντες ἴδωμεν καὶ αὐρίον· καὶ ὅτι διὰ ἑρηρᾶς οὐχ ἀρμόζει, ἐπεὶ ἐπικίνδυνόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εὐρήσωμεν πλεῖσιμον. »

Ἐν Ἰουνίῳ μηνί τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἰδοὺ ἐδημοσιεύθη ἡ μάχη· καὶ καθ' ἡμῶν τοῦ στρατοπέδου δραμόντος, ἡχημαλίτευσεν πάντας τοὺς ἐξωθεν τῆς πόλεως οἰκοῦντας. Ἐν τῷ καιρῷ ἐτελείωσε καὶ τὸ ἄστυ, καὶ ἐν αὐτῷ ψυχοδόμησε πύργους τρεῖς ἰσχυροῦς, τοὺς δύο μὲν χερσαίους, τὸν δὲ ἕτερον κατὰ θάλασσαν, ὅς καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιείκων τῶν δύο ὑπῆρχε. Τὸ δὲ τευχῶν εὖρος ἦν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν, τὸ δὲ ἔσωθεν αὐτῶν εὐρύχωρον ὑπῆρχε τριάκοντα καὶ δύο ποδῶν. Εἶτα ἐν μολύβδῳ σκεπάσας τοὺς πύργους, καὶ πᾶν τὸ ἄστυ καλῶς ἀσφάλισας, καὶ ἐν αὐτῷ φρουροὺς κατέστησε. Καὶ ἐν τῇ εἰκοστῇ ὁδῷ τοῦ Αὐγούστου ἐγερωθεὶς ἐκαίθεν ἔπειθεν ἐπὶ τὰς σοῦδας τῆς πόλεως, καὶ τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ς' ἔτους διέβη εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὡς φαίνεται, ἵνα ταῖς δύο αὐταῖς ἡμέραις ἴδῃ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ **235** τάφρους, καὶ εἰ τι ἕτερον αὐτὸς ἐλογίζετο. Καὶ τῷ αὐτῷ φθινοπώρῳ Ὀκτωβρίου πρώτῃ στείλας τὸν Τουραχάνη καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ Ἀχουμάτιν καὶ Ἀμάριν μετὰ πλείστου στρατοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἵνα μαχόμενοι κατὰ τῶν δεσποτῶν τῶν τοῦ βασιλέως ἀδελφῶν κωλύσωσι τοὺς τοιοῦτους ἐμποδίζοντες· διὰ τοῦ πολέμου, ἵνα μὴ δυνάμενοι ἔξαι τὸν τόπον ἔλθωσι πρὸς συμμαχίαν

verimus, quid ille velit. Etiamsi enim castrum conderit, tamen facili opera id expugnabimus, quoniam propius nobis est. » Quod postea compererunt planissime, et revera cognoverunt, spe vana pasci amentes. Ego autem perseverabam in itineris jam parati consilio. Scilicet, « Hodie, aiebant, aut cras videbimus; nec per terram iter facere licet, quoniam periculosa res est, sed navigandi occasionem inveniemus. »

Mense Junio ejus anni bellum commissum est, atque invadente nos exercitu hostili, pro captivis abrepti sunt cuncti suburbani. Quo eodem tempore castrum perfectum est, exstructæque in eo tres turres firmæ, duæ continentem versus; tertia, illis paulo altior, ad mare. Murorum latitudo erat viginti quinque pedum, interioris spatium duorum et triginta. Eisdem plumbo textit et totum castrum bene munit et præsidio firmavit. Deinde vicesimo octavo die Augusti inde egressus, in vallos urbis impressionem fecit, ac primo Septembris anni 6961 Adrianopolim concessit, duobus illis diebus urbis, ut videtur, mœnia et fossas, et si quid aliud volebat, speculatus. Eodem autumno, Octobris die primo, Turachanem et duos filios ejus, Achumatem et Amarim, cum exercitu ingenti in Peloponnesum misit, ut despotas, fratres imperatoris bello adorti prohiberent, ne, relictis illis locis, imperatori auxilio venirent, man-

τῷ βασιλεῖ· καὶ οὕτως ἐπροσέταξεν ὁ ἀμηρᾶς ἵνα δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος ἐμποδίζοντες αὐτοὺς, καὶ μὴ εὖρωσιν εὐκαιρίαν τοῦ ἐλθεῖν βοηθῆσαι τῇ πόλει ἅμα τῷ βασιλεῖ τῷ καὶ ἀδελφῷ αὐτῶν. Ἐλθόντος οὖν τοῦ Τουραχάνη καὶ τὰ τεῖχη τοῦ Ἰσθμοῦ αὐτῶν ἀλύσαντος, καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν πλείστοι ἀπεκτάθησαν, λέγω Χριστιανῶν καὶ ἀπίπτων, μάλιστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν. Αὐτὸς δὲ καταλιπὼν τὴν Κόρινθον καὶ διὰ μέσου τῆς νήσου ἐρχόμενος αἰχημαλιτεύων, ἄλλους σκυλεύων καὶ ἀνδραποδίζων, οὐκ εὖρε, ἔφθασεν ἄχρι τῆς Ἀρκαδίας ἐπαρχίας καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, καὶ τὴν ὁδὸν βαδίζων τῆς Ἰθώμης, καὶ πάντα τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον ληϊσάμενος ἄχρι τῆς Μιντινείας. Ἰδὼν δὲ τὸ τοῦ τόπου στενὸν καὶ δύσχωρον, δι' οὗ στρατὸς οὐκ ἐδύνατο ὀδεύειν ὁμοῦ πάντες, τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀχουμάτῃ μέρος οὐκ ἀγενοῦς **236** στρατοῦ δώσας καὶ τὴν ὁδὸν ἐρχομένην ἐν τῷ Λεοντάρῃ παρήγγειλεν ἐδεύειν· ὁ δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἔφυγετο. Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ δεσπότης καὶ ἀδελφοὶ στείλαντες τὸν Ματθαῖον Ἀσάνην μετὰ στρατοῦ λαθραίως, καὶ ἐλθὼν ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐμελλον περάταί, καὶ αἰφνιδίως εἰς αὐτοὺς συβρᾶξαντες πολλοὺς ἀπέκτειναν καὶ ἡχημαλίωσαν, ἐν οἷς εἰς τῶν αἰχημαλίωτων καὶ ὁ Ἀχουμάτης ὁ Τουραχάνη υἱὸς· ὃν ἀπέστειλαν εἰς Σπάρτην πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον. Καὶ τῇ ιζ' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους καὶ τῆς βασιλείας διάδοχος καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων μικροῦ τούτου σπυθῆρος κληρονόμος, ὁ κύριος Ἀνδρέας ὁ Παλαιολόγος, ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότητος κύρ Θεωμᾶ τοῦ πορφυρογεννήτου.

davique iis ameras, ut per totam hiemem eos impedirent, ne invenirent occasionem ferendæ urbi opis una cum imperatore fratre. Turachanes igitur ut advenit, Isthmi propugnacula cepit, cecideruntque ex utraque parte, Christianorum et infidelium, permulti, sed illorum plures, qui iidem fugæ se mandarunt. Ipse deinde, relicta Corintho, per mediam insulam procedit, capiens, spolians, in servitutem redigens quoscunque obvios, pervenitque ad provinciam Arcadiæ et sinum Messeniæ, et via Ithomensi progrediens totum sinum Messeniæ Mantineam usque depopulatur. Perspectis autem regionis angustiis et natura in via, per quam totus simul exercitus transire non posset, militum strenuorum parte Achumatii filio commissa, via eum quæ trans Leontarim fert, procedere jussit. At aliam is viam ingressus est. Quo comperto, despotæ fratres Matthæum Asanem clam cum exercitu mittunt; qui ubi pervenerunt in locum, quem illi transire vellent, subito in eos incursione facta, non paucos partim occidunt, partim capiunt, in his ipsum Turachanis filium Achumatem, quem Spartam ad Demetrium despotam mittunt. Decimo septimo die Januarii anni ejusdem natus est Palæologorum et imperii parvæque hujus scintillæ Romanorum hæres, Andreas Palæologus, Thoma: porphyrogeniti despotæ filius.

Και ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον τὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψεν, ὁ ἀμηνᾶς, ὃν εἶχε κατασκευασμένον στόλον οἰκονομήσας τὰς ἐλεβόλους κατ' ἐλεβολίσκους καὶ ἐτέρας μηχανὰς, ἃς εἶχε προητοιμασμένας, εἶτε ἐμπροσθεν στείδας τὸν Χαρατῆ μπασιᾶν μετὰ φουσαίου, καὶ ἐλθὼν ἀπέκλεισε τὴν πόλιν. Καὶ πρὸ τοῦ ἔλθειν τὸν ἀμηνᾶν, τοὺς ἐξωθεν πύργους τῆς πόλεως τοὺς ἐν ἀγροῖς καὶ κώμαις, ἐν οἷς ἦσαν τινες ἀνθρωποὶ συναχθέντες διὰ τὸ αἰφνιδίων τοῦ στρατοῦ, ἐξεπολιόρκησε καὶ ἐπῆρεν. Ἐξ αὐτῶν μέρους μὲν **237** ἐδουλώσαντο, καὶ μέρος ἐκ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας ἐπῆρε, καὶ οὐκ ὀλίγους Χριστιανοὺς ἠγαλώτισε. Τὰ δὲ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια καὶ μηχανὰ ἀναμέσον ἤρχοντο πολλὰ· ἔφερον γὰρ ἐλεβόλους πολλὰς. Ἐξ αὐτῶν δὲ τινες τοσοῦτον ὄπῃρχον εἰς μέγεθος, ἃς οὐκ ἐδύνατο τεσσαράκοντα ζεύγη βοῶν σύρειν ἑκάστην αὐτῶν ἢ καὶ πεντήκοντα ζεύγη καὶ πλεον ἢ δύο χιλιάδες ἀνθρωποὶ. Καὶ τῆς θ' τοῦ Ἀπριλλίου ἐφθασε καὶ ὁ ἀμηνᾶς· μετὰ πλῆθος ἀναριθμητον στρατοῦ ἰππικουῦ τε καὶ πεζοῦ. Ἐλθὼν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ πῆγνυσιν ἐξ ἐναντίας τῆς πύλης τοῦ ἄγιου Ῥωμανοῦ, καὶ ὁ στρατὸς ὡσεὶ ἄμμος θαλάσσης κατὰ τὴν Ἑξαμίλιον τῆς χέρτου ἐκ τῆς μιᾶς θαλάσσης καὶ ἐκ τῆς ἐτέρας. Καὶ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατὸς ἐπήξατο τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ ἀμηνᾶ καὶ ἕως τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης πύλης τῆς Χρυσῆς, ὁ δὲ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἕως τῆς πύλης τῆς Ξυλίνης τῶν ἀκτῶν τοῦ Κερατιοῦ κόλπου. Καὶ ὁ ἀμηνᾶς περιεκυκλοῦτο ὀρυκτοῖς χαρᾶκώμασι καὶ ξυλίνοις περισταυρώμασι, καὶ ἐξωθεν

τοῦ χαρᾶκώματος περιεστάντο οἱ ἐναντιζᾶροι σὺν τοῖς ἄλλοις εὐγενέσι τοῦ παλατιοῦ αὐτοῦ. Ὁ δὲ μπασιᾶς ὁ τοῦ ἀμηνᾶ συγγενῆς ἐλθὼν ἐσκήνωσεν ἅμα τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ στρατῷ ἀνωθεν τοῦ Γαλατᾶ. Καὶ τῆ αὐτῆς ἡμέρας ἐφθασεν καὶ μέρος τοῦ στόλου αὐτοῦ, καὶ ἐπλησίασεν **238** ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς θαλάσσης τῆς πόλεως. Ἦσαν δὲ τριήρεις ὡσεὶ τριάκοντα καὶ δρόμωνες, νῆες δὲ καὶ πλοιάρια καὶ μονῆρες τριάκοντα καὶ ἑκατόν. Καὶ οὕτως παρέπεται τῇ πόλει πολιορκῶν αὐτὴν πᾶσι τρῶσι καὶ μηχαναῖς, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης περικυκλώσας· τὰ δέκα ὀκτὼ μίλια τῆς πόλεως. Καὶ ὁ βασιλεὺς προσέταξε τὴν σιρᾶν τὴν σιδηρᾶν τὴν βαρυτάτην ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος βαλεῖν, ἵνα τοῦ στόλου, λέγω τῶν πολεμίων πλοίων, κωλύσῃ τὴν ἐφοδον· ἔσωθεν δὲ τῆς ἀλύσου τὰς παρατυχοῦσας νῆας ἐνεβαλλον, ὅπως ἰσχυροτέρως κωλύσῃ τὴν εἰσοδον καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀντιμάχωνται. Ἦσαν δὲ νῆες τοιαῦται, ἐκ μὲν Λιγυρίας τρεῖς, ἐκ δὲ Ἰθρηρίας ἦτοι Καστελίας μία, ἐκ τοῦ Γάλλου τῆς Προβεντζίας . . . , ἐκ δὲ τῆς Κρήτης τρεῖς, ἐκ τῆς πόλεως λεγομένης Χάνδαξ ἡ μία καὶ αἱ δύο ἐκ Κυθωνίας, πᾶσαι εἰς παράταξιν πολεμικὴν καλῶς ἡτοιμασμέναι. Ἔτυχον δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἐνετῶν τριήρεις ἐμπορικαὶ μεγάλαι τρεῖς, ἃς οἱ Ἰταλοὶ εἰώθασιν γρόσσας γαλέρας καλεῖν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν γαλεάτζας, καὶ ἕτεραι τριήρεις ταχέαι πρὸς φύλαξιν καὶ ὄπῃρσίαν τῶν ἐμπορικῶν τεταγμέναι. Καὶ προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἵνα καὶ αὗται ἐναπομείνωσιν εἰς συνδρομὴν τῆς πόλεως. Καὶ οὕτως τὰ τοῦ λιμένος ὠκνότητο, ἐκ δὲ τῆς χέρτου ἔστησαν οἱ ἐναντιοὶ **239**

Ac res Peloponnesiacæ quidem tales fuerunt. Vere autem ingruente, ameras cum classe, quam instructam habebat, postquam expeditit helepoles et heleboliscos aliasque, quas paraverat, machinas, Charatehpasiane cum exercitu præmisso, advenit urbemque obsidione pressit : ante tamen turres extra urbem in agris vicisque sitas, in quas nonnulli propter repentinam hostium irruptionem se receperant, expugnatas evertit. Horum partem in servitutem redigit, partem peste et aliis incommodis confecit, ac non pauci Christiani captivi facti sunt. Res ad bellum necessariae et utiles cum machinis interiorum magno numero advehbantur : in his helepoles permultæ, quarum nonnullæ tantæ erant magnitudinis, ut singulæ a quadraginta vel quinquaginta jugis boum atque hominum plus duobus millibus trahi non possent. Secundo Aprilis ipse ameras affuit cum copiis equestribus et pedestribus innumeris, et tentorium ex adverso portæ sancti Romani fixit, atque exercitus ut arena maris ad Hexamilium per terram ab uno mari ad alterum pertinuit, atque orientalis quidem pars a dextra ameras usque ad portam, quæ est in littore, auream castrametata est, Europæa a sinistra usque ad ligneam portam in sinus Ceratini littore sitam. Erat ameras vallo et fossa palisque cinctus, et extra vallum stabant jannizari cum reliquis palatii proceribus. Pasis autem, cognatus

ameras cum exercitu sibi commisso supra Galatam castra posuit. Eodem die pars classis advenit et prope urbem ad littus maris appulit. Erant triremes et dromones circiter triginta, naves minores autem et uniremes centum et triginta. Ita ad urbem accedens obsidetque eam omni modo omnisque generis machinis, terra marique per octodecim milliarium ambitum inclusam. Imperator ponderosissimam catenam ferream ori portus prætendi jussit, qua accessus navium hostilium arceretur ; intra eam naves, quæ forte aderant, collocabantur ad validius defendendum aditum et impetus hostium propulsandos. Erant naves hæ : e Liguria tres, ex Iberia sive Castilia una, e Provincia Galli . . . , e Creta tres, ex urbe, cui Chandax nomen, una, Cydoniatarum duæ, omnes ad pugnam probe instructæ. Aderant præterea Venetorum magnæ triremes mercatoriarum tres, quas Itali magnas galeras, sive potius galeatas appellare solent, et aliæ triremes veloces ad custodiam et tutelam mercium constitutæ : quas et ipsas imperator ad succurrendum urbi manere jussit. Hoc modo igitur portui provisum est. In terra hostes magnam illam helepelim, cuius os patebat spithamas duodecim, et alias complures spectatu dignas collocarunt ; ac fossa militari alta ducta palisque superne munita, jaculabantur, et mœnia urbis locis quatuordecim graviter

την μεγάλην ἐκείνην ἐλεθόλιν, πλάτος χουσαν ἐπὶ ἅκοντα καὶ ὀκτώ, τὸ δὲ λοιπὸν ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ στόματος σπιθαμᾶς δυσκαίδεκα, καὶ ἑτέρας πολλὰς ἐλεθόλιας ἄξιας θεάματος· καὶ στρατήγιον ὄρυκτὸν ποιήσαντες ὕψηλόν καὶ μετὰ ζύλων σταυρώσαντες· αὐτὰς ἀνωθεν ἐβαλλον, καὶ ἐν τόποις τέσσαροι καὶ δέκα τὰ τεῖχη τῆς πόλεως σφοδρῶς ἐτυπτον. Καὶ ἐκ πετροβόλων μηχανημάτων πολλὰι οἰκίαι περιφανεῖς ἄγγυς τῶν τειχῶν ἠχρειώθησαν, καὶ μάλιστα τὰ ἀνάκτορα· ἐκ δὲ τῶν ἐλεθόλειων τὴν πόλιν ἐθορύθουν κροτοῦντες καὶ κλονοῦντες τοῖς ταίχεσι καὶ τοῖς πύργοις ἐνέδιδον, καὶ διαμφίς οὐκ ἔλιπον θάνατοι ἐκ τε τῶν ἐλεθόλειων καὶ ἐλεθόλισκων μπάλαιστρῶν τε καὶ τόξων καὶ ἑτέρων μηχανημάτων. Καὶ οὐκ ἔπαυεν ὁ πόλεμος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα, αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ συρρήξεις καὶ οἱ ἀκροβολισμοί, ἐπιζῶν ὁ ἀμηρὰς διὰ τὸ ὀλίγους εἶναι ἡμᾶς καὶ ἰσχυρῶς κεκοπιακότες εὐκόλως θηροῦσαι τὴν πόλιν· καὶ οὐκ εἶασεν ἡμᾶς ἀνεσιν λαθεῖν οὐδ' ὄλωσ. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ ἐλεθόλις διὰ τὸ συνεχῶς σφενδονίζεῖν καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ μέταλλον ὑπάρχειν καθαρὸν διεβράθη ἐν τῷ βάλλει τὸν τεχνίτην τὸ πῦρ καὶ εἰς πολλὰ διεμερίσθη κλάσματα, καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπάληθησαν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἀμηρὰς ἐλυπίθη λίαν, καὶ προσέταξεν ἵνα ἀντ' αὐτῆς ποιήσωσιν ἄλλην ἰσχυροτέραν, καὶ ἕως τῆς αὐτῆς ἡμέρας οὐδὲν ἄξιον ἔργον καθ' ἡμῶν κατώρθωσαν. Καὶ τῇ 15^ῃ τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ ὁ ἐναπαλειφθεὶς στόλος αὐτοῦ ἐκ τε τοῦ 240^{ου} Εὐξείνου πόντου καὶ Νικομηδείας καὶ Ἀσίας, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι καὶ τριακόσια, ἐξ ὧν ὑπῆρχον τριῆρεις δέκα καὶ ὀκτώ, διήρεις τεσσαρά-

κοντα καὶ ὀκτώ, τὸ δὲ λοιπὸν ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν ὑπῆρχον νῆες μακρὰι καὶ πλοῖα, τῶν γε τὸ φορτίον ἦν μαχίμων καὶ τοξοτῶν ἀνδρῶν παμπόλων τὸν ἀριθμὸν· ὑπῆρχον γὰρ ἐν τούτοις καὶ δρόμωνες φορτίοι πάντε καὶ εἴκοσι, οἳ εἶχον πεφορτισμένα ξύλα, τίτανον, πέτρας καὶ ἑτέρας ὕλας ἐπιτηδείας πρὸς πολιορκίαν πόλεως. Πλὴν ἐν τῷ λιμένι οὐ βράδιω· εἶχον τὴν εἴσοδον δι' αἰτίας ἦν εἰπομεν. Ἐλθόντες ἐκ τῆς ἐφῶν περαιῆς κάτωθεν ὀλίγον τι τοῦ διπλοῦ κίονος καὶ μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου ἐγγύς τὴν στάσιν μετὰ ἀγκυρῶν ἐποίησαν. Τῇ δὲ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμήσας τὸν στόλον καὶ τοῦ τῆς χέρσου στρατοῦ, ἰπέπων τε καὶ πεζικῶν, καὶ εὔρε τριῆρεις καὶ διήρεις, μονήρεις, δρόμωναζ νῆας καὶ πλοῖα, εἴκοσι καὶ τετρακόσια ἑστία· ὁ δὲ στρατὸς ὁ θέλων μάχεσθαι ἐκ τῆς χέρσου χιλιάδες ὑπῆρχον ὀκτὴ καὶ πεντήκοντα καὶ διακόσια. Οἱ δὲ πρὸς ἀντιπαράταξιν ἄνδρες ὄντες ἐνδον τῆς πόλεως τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος ἦσαν χιλιάδες τέσσαρες καὶ τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἑνακόσιοι, ἀνευ τῶν ξένων μόλις ὄντων χιλιάδων δύο. Ἐγὼν γὰρ ἐγὼ τοῦτο οὕτως εἶχει ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης. Τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαντος τοῖς δημάρχους καὶ στρατηγοῖς ἔγραψεν 241 ἕκαστος αὐτῶν τὴν δημαρχίαν αὐτοῦ ἀκριθῶς, τοῖς δυναμέων ἐν τῷ κάστρῳ κοσμικοῦς τε καὶ μοναχῶν, καὶ τίνα ὄπλα ἕκαστος αὐτῶν κέκτητο πρὸς ἄμυναν· καὶ οὕτως ἕκαστος τῶν δημάρχων δέδωκε τὸν κατάλογον τῆς δημαρχίας αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ κελεύσας με εἶπεν· «Αὕτη ἡ δικιὸνία πρὸς σὲ ἀφορᾷ τὰ φυλακῆς δεδόμενα καὶ ἀπόκρυφα (1). Ἀψὸν οὖν

percutiebant; destruebantque machinis, quibus lapides jaciebantur, multas domos egregias propter mœnia sitas, imprimis palatia, atque helepolibus urbem perturbabant et cum strepitu ac tumultu mœnia turresque petebant, et utrinque geminabantur cœdes helepolibus, heleboliscis, ballistis, arcibus, aliis machinis, nec cessabat bellum vel noctu vel interdiu, sed erant perpetuæ pugnæ, conflictus, jaculationes. Sperans enim ameras, quod pauci essemus iique admodum confecti, facile se urbem expugnaturum esse, nullam plane quietem nos capere passus est. Magna autem illa et valida helepolis propter continuam jaculationem, præsertim cum metallo non ita puro esset, dirupta igne extinxit magistrum, et in multa frusta disjecta alios complures aut delevit aut vulneravit. Qua re audita, ameras magnopere doluit, edixitque, ut illius loco aliam firmiorem facerent, nec quidquam egregii operis ad eum usque diem contra nos patratum est. Eiusdem mensis die 15 reliqua ejus classis e ponto Euxino, Nicomedia et Asia, navium trecentarum et viginti adest, e quibus erant triremes octodécim, biremes duodequingingenta, reliquæ naves longæ et onerariæ, quibus magnus numerus militum et sagittariorum vehebatur. Numerabantur in

his dromones onerarii quinque et viginti, lignis, calce, saxis aliisque rebus ad oppugnandam urbem idoneis onusti. Verum non facile habuerunt ad urbem portus propter causam quam dixi. Ex oriente adventæ paulo infra duplicem columnam usque prope ad ecclesiam Sancti Constantini in ancoris stationem habebant. Die mensis decimo recensita classe et exercitu tum equestri tum pedestri, invenit triremes, biremes, uniremes, dromones, naves et naviculas viginti et quadringentas, militum autem terra dimicare gestientium ducenta duodesexaginta millia erant. Ad horum impetus sustinendos qui erant in tantæ magnitudinis urbe, numerabantur quater mille non-genti septuaginta tres, præter extraneos, quorum vix duo millia erant. Cognovi enim hoc ita esse hæc ratione. Jubente imperatore, singuli prætores et duces accurate renuntiaverunt, ex ipsorum demarchia qui possent militiam tolerare tum laici tum monachi, et quæ quisque arma ad vim propulsandam haberet. Mandans autem mihi imperator, « Id negotium, inquit, ad te pertinet; cautione enim et silentio opus est. Accipe igitur catalogum censuum, domique diligenter computa, quot sint et quid armorum sive scuta sive arcus sive machinæ. » Functus igitur labore ab imperatore mihi mandato, tabellis

(1) Plenius Chronicon abbreviatum, infra, sub an. υγγ', αὕτη ἡ δουλεία πρὸς σὲ ἀφορᾷ, καὶ οὐ πρὸς ἄλλον τινὰ, διὰ τὸ ἐπιστάσθαι σε καὶ καλῶς ἀριθμεῖν καὶ καλῶς φυλάσσειν τὰ φ. δ. κ. ε. Εδριτ.

τὰ τοῦ καταλόγου κατάστιχα, καὶ κάθισον ἐν τῷ Ἀ οἴκῳ σου. Ψήφισον ἀκριβῶς πόσοι καὶ τί τὰ ὄπλα καὶ ἀσπίδες καὶ τόξα καὶ ἐλεβολικά. ἢ Ἐκτελέσας οὖν ἐγὼ τὸ παρά τοῦ βασιλέως προσταχθέν μοι παρέστησα τῷ αὐθέντῃ μου καὶ βασιλεῖ τὸ καταστιγίδιον μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς· καὶ ἔμεινε μόνον ἐναπόκρυφος μεταξύ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ ἡ ποσότης. Πλὴν ἦσαν καὶ τινες ὀλίγοι πάνυ ἐκ τε τῶν ἀρχόντων καὶ δήμου ἀνοφελέστατοι καὶ δειλοκάροδοι, οἱ διὰ τὴν φόβον τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐτέρων ἐναντίων πανοικί πρὸ καιροῦ ἐκ τῆς πόλεως ἔφυγον· ὡς δὲ τοῦτο ἐν τοῖς ὡσι τοῦ βασιλείως ἐβρέθη, στενάξας ἐκ καρδίας καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν. Ὑπῆρχε δὲ τις ἐκ τῆς Λιγυρίας ἐν ταῖς δύο ναυσί, ὅς ἦν ναυάρχης καὶ Κύριος, ἀνὴρ πάνυ δεξιός, ἀνδρεῖος καὶ ἐπιτήδευτος, τοῦνομα Ἰωάννης Ἰουστινιανός, ὅς γεννάδας εἶχε. Θεωρῶν δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ πάντα δεξιὸν δῆμαρχον αὐτὸν καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τριακοσίους ἀνδρας προσέταξεν εἶναι, καὶ προβλέπειν καὶ διοικεῖν αὐτὸν εἰς ἕτερα

242 τινὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ἐξουσίαν ἔδωκε, θαρβύσας μεγάλως εἰς αὐτόν· ὅς ὄντως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔργα ἀξία μνήμης ἐποίησε.

Ὅς δὲ ὁ ἀμύρᾳς τὴν κεκλασμένην ἐλεβόλιν ταχέως πάλιν ὕγιῃ καὶ σώαν ἐποίησεν, ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς μετὰ βίας τοῖς τείχεσιν ἔτυπτον καὶ θόρυβον πολὺν ἐν ἡμῖν ἐποίουν μετὰ πάσης μηχανῆς πολεμικῆς, ἀκροβολισμοῦ καὶ συβράξεις καὶ συμπλοκῆς ἰσχυριτάτας· καὶ ἦν πολυειδὲς τὸ κακόν. Οἱ δὲ ἡμετέροι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὰς μηχανὰς τὰς πολεμικὰς μαθάνοντες καὶ τὰς τῶν ἐναντίων θεωροῦντες, πᾶσαν δειλίαν καὶ φόβον ἔαζαντες καὶ

μηχανὰς καὶ τέχνας καινὰς εὗρισκον, καὶ τοὺς ἐναντίους οὐκ ὀλίγον ἔβλαπτον. Αἱ δὲ τέχνηαι μερικαὶ οὐκ ἐς μάκρος ἐστήκεισαν διὰ τὸ μὴ εἶχειν ἡμᾶς τελείως ἄνεσιν καὶ τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐπιτήδεια. Χαλάσαντες δὲ ἐν τισὶ τόποις τὰ τεῖχη μετὰ ἐλεβόλων καὶ πυριθόλων μηχανημάτων, εἶτα θέλοντες πληῖσαι τοὺς τάφρους ἵνα βράδιως ποιήσωσιν τὴν εἴσοδον καὶ διὰ τῶν χαλασμάτων εἰσελθῶσιν, ἀκροβολισμοὺς ἐν πρώτοις ἐποίησαν καὶ συβράξεις, μέσον δὲ κεινῶν ἕτερα χῶματα ἐν τοῖς τάφροις ἐβρίπτον καὶ κλάδους δένδρων καὶ ἑτέρας ὕλας, τινὲς δὲ ἐκ τῆς βίας καὶ τὰς σκηνὰς αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα, ὅτι καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκ τε τοῦ πλήθους καὶ τῆς στενωχωρίας ἦν εἶχον ἐπιπτον· καὶ οἱ ἐρχόμενοι ὀπισθεν ἀνηλεῶς ῥίπτοντες τὰ

243 ξύλα καὶ χῶματα αὐτοὺς οἰκτρῶς ἐσκέπαζον καὶ ἐν τῷ ἄρῃ ζῶντας παρέπεμπον. Ἔτεροι δὲ καὶ μετὰ προαιρέσεως οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ δυνάμενοι ἐκ τῆς ὀρμῆς καὶ σπουδῆς τοὺς ἀσθενεστέρους ἀντὶ κλάδων καὶ χῶματος ἐβρίπτον ἀπηνῶς. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα ποιοῦντες οὐκ ἔδύναντο φυγεῖν ἀδολαβεῖς ἐκ τε τῶν ἐλεβολικῶν καὶ τζαγκρατόρων, καὶ ἐκ τῶν τειχῶν βαρέων λίθων ἀποσφενδονούμενα οἱ ἐναντίοι αἰσχυρῶς ἐπιπτον καὶ πολλὰ κατεπλήττοντο, καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινὲς ἀδολαβεῖς οὐκ ἐναπέμενον. Σύροντες δὲ καὶ τὰς ἐλεβόλους αὐτῶν ἕως γῆς τῶν τάφρων, καὶ ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκὴ φρικαλέα ἐγένετο. Καὶ εἰς αὐτὰ οὐκ ἀγενῆ ἦσαν καὶ τὰ ἡμέτερα· καὶ θαυμαστὸν ἦν, χωρὶς ἐμπειρίας πολέμου ὄντες τὴν νίκην εἶχον διὰ τὸ μεγαλοψύχως καὶ γενναίως ἐντυχόντες ἐποίουν τὸ ὑπὲρ δύναμιν. Καὶ τοὺς τάφρους ἐνεγέμιζον δι'

imperatorī non sine dolore et mœstītia tradidi, mansitque præter nos duos reliquis occultus numerus. Cæterum nonnulli, sed perpauci illi, de nobilitate et plebe homines nequam et imbelles timore belli calamitatumque cum lotis familiis ante tempus ex urbe fugerunt : quod ubi ad aures pervenit imperatoris, nihil aliud quam ab imo pectore gemitum duxit. Erat autem in Ligusticis illis duabus navibus ipsarum præfectus et dominus, vir nobilis, dexterimus, strenuus, commodus, Joannes Justinianus, nomine. Quem cum imperator ad omnia esse idoneum animadvertisset, tribunum eum et ducem trecentorum militum insituit eidemque alia quædam belli munera administranda commisit, virtute ejus magnopere nisus : qui revera in hac præfectura sua facinora memoria digna patravit.

Ameras postquam diffractam helepolim brevi tempore refecit instauravitque, dies ac noctes vehementer muros quatere et magnum nobis tumultum injicere omni belli genere, jaculationibus, præliis, dimicationibus acerrimis non cessavit, eratque multiplex mali facies. Nostri quotidie machinas bellicas tractantes spectantesque eas, quas hostes habebant, timore et formidine soluti, machinas et artes novas excogitabant, et hostibus haud parum detrimenti afferebant. Cæterum singulares illæ artes

non diu valuerunt, propterea quod nobis nulla omnino quies concedebatur nec suppelebant, quæ ad pugnam et obsidionem tolerandam necessaria essent. Mœnibus igitur nonnullis locis per helepoles et pyrobolas concussis, hostes fossas impleturi, quo facilem ingressum haberent et per foramina murorum penetrarent, qui primi stabant, jaculationibus et pugnis nos vexabant. Inter hos medios alii terram in fossas congerebant aut frondes arborum et aliam materiam, nonnulli adeo ardore abrepti tentoria sua : eratque videre mirum spectaculum, quod

Deorum non pauci multitudine et loci angustiis compressi cadebant, et ab iis, qui sequebantur et crudeliter dejiciebant ligna et terram effossam, miserabiliter cooperti, vivi ad inferos mittebantur. Nonnulli etiam viribus validi ac robusti ex impetu et festinatione infirmiores ultro pro ramis vel terra saviter detrudebant. Sed cum hæc facerent, non poterant salvi devitare helepolium et telorum ictus, et a grandibus saxis, quæ de muro vibrabantur, calebant turpiter multumque vulnerabantur : quantum etiam de nostris nonnulli non illæsi manserunt. Traxerunt tamen helepoles ad oram fossæ, et conflictum ac decertatum est horribiliter. At haud imbelles nostri se præbuerunt, ac mirum erat, ut bello inexercitati victoriam tamen reportarent, et

ἡμέρας· ἡμεῖς δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰς Ἀ
 υλας καὶ τὰ ξύλα εἰλιζόμενα ἔσωθεν· καὶ αἱ ὀρύξεις
 τῶν τάφρων ἐπέμειναν ὡς καὶ ἦν τὸ πρότερον.
 Τοῦς δὲ χαλάσαντας πύργους ᾗδον μετὰ σπυριδίων
 βασιτάζοντες καὶ ἀγγείων ξυλλίων οἴνου καὶ ἐτέροις
 ξύλοις αὐθις ἀνεκαινίζομεν. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς θεωρῶν
 ἡσχύνετο διὰ τὸ τὴν βουλὴν αὐτοῦ ἀπρακτον
244 μένειν, καὶ ἐτέραν μηχανὴν πολεμικὴν θέλων
 ποιῆσαι προσέταξεν ἵνα ἔλθωσι τινες ἄνδρες οἱ δυ-
 νάμενοι ὀρθῶς ἰδεῖν καὶ ποιεῖν ὅπας ὑποκεχυ-
 μένας κάτωθεν τῆς γῆς, ὅπως δι' αὐτῶν ὁ στρατὸς
 εὐκόλως εἰσέλθωσιν ἔνδον τῆς πόλεως. Καὶ κατὰ
 τὸ προσταθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἤρξαντο ὀρύσσειν. Ἰωάν-
 νης δὲ τις Γερμανὸς ἀπρον ἡσχημένος τὰς τοῦ πο-
 λέμου μηχανὰς καὶ τὰς τοῦ ὕγρου πυρῆς, κνωτισθεὶς
 τὴν μηχανὴν, ἐτέραν ὀπὴν ἐναντίαν ὀρύξας καὶ μετὰ
 ὕγρου πυρῆς τεχνήντως συσκευάσας, ἐρχομένων
 τῶν Τούρκων διὰ τῆς ὀπῆς μετὰ χαρᾶς αὐτὸς τὸ
 πῦρ ἀνάβας τὸ εἰς τὴν ἐναντίαν ὠρυγμένην παρ'
 αὐτοῦ ὀπὴν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν κατέκαυσε καὶ τὰς
 τέχνας αὐτῶν εἰς οὐδὲν ἀπέδειξεν· ὀπὴν δὲ μίαν
 ἐναντίων ὁ γεννάδας Γερμανὸς λαθῶν οὐχ εὔρεν. Οἱ
 Τούρκοι δὲ καὶ αὐτοὶ τὸ ὕγρον πῦρ ἀνῆψαν, ὃ προη-
 τοίμασαν, πλὴν οὐδὲν κατώρθωσαν· πύργου δὲ τινος
 μόνον πλαιοῦ ὀλίγον μέρος ἐκ τοῦ κρότου τοῦ πυρῆς
 ἔπεσεν, ὃν ἡμεῖς εὐθὺς ἀνεκαινίσσαμεν. Ἦσαν δὲ καὶ
 τινες γηραιοὶ ὅλ' ἔλεγον ὅτι καὶ οἱ ἐναντίοι ἐν ἐτέ-
 ραις μάχαις τοῦτο ἔπραξαν καὶ οὐδὲν ἐκατώρθωσαν
 διὰ τὸ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πόλεως ὑποκάτωθεν τῶν
 τειχῶν πετρῶδες εἶναι. Σφαλεῖς δὲ ὁ ἀμηρᾶς καὶ C

ψευθεὶς ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας ἔτερεν νέα ἐφευρή-
 ματα καὶ μηχανὰς εἰς πολιορκίαν ἐποίησε· ἐλέπολιν
 γὰρ μεγίστην ἔχουσαν τροχοὺς πολλοὺς μετὰ ξύλων
 χονερῶν **245** κατεσκευάσας, πλάτος ἔχουσαν πολὺ
 καὶ ὕψος· ἐνέδουσε δὲ αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐκ
 τρίτου μετὰ βουβάλων καὶ βοῶν ὀρῶν, καὶ πύρ-
 γους εἶχεν ἄνωθεν καὶ παραπετάσματα, ἀναβάθρας
 καὶ καταθάβρας, ἵνα οὐ δυνασώμεθα τοὺς ἔσωθεν
 αὐτῆς βλέπειν. Εἶχε δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν μέρος ἡτοιγ-
 μένον, ἵνα ῥαδίως εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται οἱ
 βυλόμενοι. Κατὰ δὲ τὸ μέρος δι' οὗ ἐμελλον ἔλθειν
 ἐν τῷ ὀρύγματι, εἶχε πύλας τρεῖς μεγάλας μετὰ
 παρασκεπάσματος σφοδρῶς ἐνδεδυμένας, ὡς εἴπο-
 μεν. Εἶχον δὲ ἔσωθεν καὶ κύκλον πᾶν ὄργανον καὶ
 τέχνην πολεμικὴν καὶ πολλὰς ὕλας καὶ ξύλα, ἵνα
 ῥίψωσιν ἐν τῷ τάφρῳ ἐν τῷ προσθήκοντι καιρῷ,
 ὅπως ῥαδίως εἰσέλθωσιν· εἶχον δὲ κλίμακας ἐχούσας
 τὰς βαθμίδας μηρινθώδεις ὑποχαλουμένας διὰ κά-
 λων, καὶ αὐθις ἦρον μίαν εἰς ὕψος. Προσδοκῆνης
 τοῖς τείχεσι καὶ πάσης ἐτέρας μηχανῆς, ἣν ἠδυνή-
 θη ἀνθρώπου νοῦς νοῆσαι, ὡς οὐκ ἔλπιζεν βασι-
 λεὺς ποτε, οὐκ ἐποίησε τοῦ ἀλώσει τὸ φρούριον.
 Ποιήσαντες δὲ καὶ ἐν ἐτέροις μέρεσιν ἀμάξας μετὰ
 πλείστων τροχῶν, καὶ ἄνωθεν ὡς πύργους, καὶ αὐ-
 τοὶ ἐνδεδυμένοι ὃν τρόπον εἴπομεν. Ἐχοντας καὶ
 αὐτοὶ πλείστας μηχανὰς κατασκευασθείσας μετὰ
 τοῦ ὕγρου πυρῆς καὶ ἐν μῆ ὥρᾳ ἡτοίμασαν ἵνα
 πάντες τὴν σύβρῆξιν ἄμα ποιήσωσιν. Καὶ πρῶτον
 μὲν **246** μετὰ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἐλεθόλεως τύ-
 ψαντες σφοδρῶς ἐρριψαν εἰς ἕδαφος τὸν πύργον τὸν

magno animo et generose se objicientes supra vires
 laborarent. Itaque cum illi toto die fossas imple-
 rent, nostri tota nocte materiem, terram, ligna in-
 tro egerebant, unde fossae manserunt, quales ante
 fuerant. Turres autem concussas humo in corribus
 et vasis ligneis vinariis aggesta trahibusque instau-
 rabant. Quae cum animadverteret ameras, erubescen-
 bat, quod consilium suum eventu careret, atque
 aliam rationem experturus, imperavit, ut adessent,
 qui recto judicio oculorum uterentur et cuniculos
 agere callerent, per quos exercitus facile urbem
 intrare posset: coeperuntque ad praescriptum ejus
 fodere. At Joannes quidam Germanus in tractan-
 dis bellicis machinis et igne Graeco exercitatissi-
 mus, cum animadvertisset illorum consilium, alium
 cuniculum contrarium agendum et igne Graeco
 artificiose implendum curavit, Turcisque laete per
 cuniculum procedentibus, ipse in altero a se acto
 cuniculo accenso igne, multos eorum exussit opus-
 que ad nihilum redegit. Unus tamen hostium cu-
 niculus generosum illum Germanum latuit. Ipsi quo-
 que Turcae idem genus ignis pararunt et accende-
 runt, sed nihil profecerunt; nisi quod unius ve-
 rüstae turris parva pars ex pulsu incensi ignis con-
 cidit, quam tamen statim instauravimus. Erant au-
 tem senes quidam, qui dicerent, hostes idem ten-
 tasse aliis in bellis nec quidquam profecisse, quod
 major urbis pars subter muros solum saxosum

haberet. Spe igitur lapsus et frustratus ameras alia
 nova inventa et machinas ad expugnandam urbem
 adhibuit. Helepolim maximam, multis rotis susten-
 tam, in primis latam et altam, lignis instruxit, at-
 que intus et extra triplicato corio bubalorum et
 boum induit. Habebat eadem superne turres et vela,
 ascensus item et descensus, ne qui intus essent a
 nobis possent laedi. Patebat porro foras, ut qui vel-
 lent, facile et ingredi et egredi possent. In ea au-
 tem parte, qua in fossam intrare vellent, tres ma-
 gnæ portæ erant, tegumento, ut diximus, probe
 oblectæ. In circuitu intus et extra disposita erant
 omnia genera bellicorum instrumentorum et machi-
 narum, materiæ et lignorum magna copia, quæ op-
 portuno tempore in fossam dejicerent, quo habe-
 rent aditum. Habebant scalas gradibus stuppeis,
 quæ per funes demittebantur et rursus in altum
 trahebantur. Admovebantur moenibus præterea aliae
 omnes machinæ, quas excogitare mens humana
 potest, quales nunquam visurum se esse speraverat
 imperator nec ad capiendum castellum aliquod
 ipse fecerat. Fabricati sunt etiam aliis in locis cur-
 rus rotis permultis et superne turribus instructos
 et eo, quo diximus, modo munitos, cumque et ipsi
 machinas plurimas haberent igne, qui non extin-
 guitur, repletos, has compararunt, ut una omnes hora
 eruptionem facerent. Ac primum quidem ingentis
 illius helepolis pulsu turrem prope portam sancti

πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, καὶ εὐθύς ἅδιον εὐρωσι, καὶ ἰδόντες τὰς ἐλπίδας αὐτῶν κενὰς ἐθαύμασαν. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς λυπηθεὶς μᾶλλον καὶ αἰσχυνοθεὶς ἐθαύμασε τὴν ἐπιδειξιότητα τῶν ἡμετέρων, καὶ ἔλεγε θαυμάζων τάχα « Ἐάν καὶ οἱ τριάκοντα ἐπτὰ χιλιάδες οἱ προφῆται εἶπόν μοι ὅτι αὐτοὶ ὁ ἄσεβεις » λέγων ἡμᾶς « διὰ μιᾶς νυκτὸς δύνανται ποιῆσαι ἃ ἐποίησαν, οὐκ ἐπίστευον. » Ἐπειτα μὲν θεωρῶν μὴ ἔχοντας φόβον ἡμᾶς οὐτε δαίλιαν εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ συρῆσεις ἃς ἐποίουν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς ἀναριθμήτους ἐλεβολίστους βίλη τε καὶ πέτρας ἄνωθεν καθ' ἡμῶν βρεχομένας ὡς ὑετοὺς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀντ' οὐδενὸς πάντα κίνδυνον ἐλογίζοντο· εἰς οὖν παραχῆν καὶ σύγχυσιν λογισμοῦ μεγάλῃν ἐνέπεσαν αὐτὸς τε καὶ πᾶσα ἡ βουλή αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον.

Οἱ δὲ ἄσεβεῖς ἔκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῶν πλήγῶν ἡγανάκτησαν, καὶ ἡ συμπλοκή καὶ ὁ πόλεμος ἐλύθη, ἐλπίζοντες μὲν τῷ πρωτῷ μετὰ ὀλίγου κόπου τὴν βάσιν εὐκελον εὐρωσιν· ἀλλὰ τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθησαν, διὰ τὴν μὲν Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς τις ἀδάμας δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀναθαβρῦνας τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ παραινέσας· καὶ ὁ βασιλεὺς παρῶν μετὰ ἐτέρων πολλῶν τῶν ἐλθόντων εἰς ἐκείνον τὸν τόπον εἰς βοήθειαν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς πολλὰ κοπιάσαντες **247** τοὺς τάφρους ἐκένωσαν καὶ τὸν πεσόντα πύργον μυρίαῖς μηχαναῖς ἀνώρθωσαν, καὶ τὴν ἐλέπολιν τῶν ἐναντίων ὑποκάτωθεν, οὗ ἔκειτο ἐνδεδυμένη, ἐπυρπόλησαν. Περὶ δὲ τρίτην ἀλεκτροφωνίαν ἐλθόντες μετὰ χαρᾶς, ἐλπίζοντες ἵνα τὴν βάσιν, ὡς εἶπομεν, βί-

Καὶ τούτων γινομένων πολιορκουμένης τῆς πόλεως νῆες τρεῖς Λιγουρίας ἐκ Χίου φόρτον λαθόντες καὶ ἀνεμὸν τηρήσαντες ἐπιτήδειον τὸν πλοῦν πρὸς ἡμᾶς ἐποιούντο· διερχομένων δὲ αὐτῶν εὐρῶν καθ' ὁδὸν καὶ ἑτέραν μίαν βασιλικὴν **248** νῆα ἐκ Σικελίας μετὰ σίτου ἐρχομένην. Καὶ φθάσασαι ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἐγγὺς τῆς πόλεως, καὶ τῷ πρωτῷ ἰδόντες αὐτά· αἱ ἡμερόσκοποι τριήρεις τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου στόλου μέρος πολὺ κατ' αὐτῶν ὤρμησαν μετὰ πάσης χαρᾶς, μετὰ τυμπάνων καὶ κερατῶν σαλπύγγων κροτοῦντες, ἐλπίζοντες ἐν εὐκολίᾳ τάσδε τὰς νῆας σαγήνεῦσαι. Ὡς δὲ ἤγγισαν καὶ τὸν πόλεμον ἀνῆψαν καὶ ἀκροβολίζοντο, ἐν πρώτοις ἤλθον κατὰ τῆς βασιλικῆς νῆος μετὰ ἐπημένης ὀφρύος· ἡ δὲ ναῦς ἐκ τῆς πρώτης προσβολῆς μετὰ ἐλεβολίσκων καὶ βελῶν καὶ πετρῶν κακίως

rans, si triginta septem millia prophetarum sibi affirmassent, impios (nos scilicet) una nocte, quod fecerunt, facturos esse, se non habiturum fuisse fidem. Deinde cum nos omni vacare timore, nec impressiones pugnasque, quas per totum diem fecerunt, aut jaculationes innumeras et saxa desuper in nos imbrium instar demissa extimescere, sed omne periculum nihili facere animadvertisset, in magnam animi perturbationem et consternationem ipse et universus senatus ejus inciderunt. Atque hæc quidem ita evenerunt.

Romani sitam prostraverunt, atque helepolim illico promotam supra eam fossam collocarunt. Hinc pugna et dimicatio exitiosa et horribilis exarsit, quæ commissa ante lucem per totum diem duravit. Turcæ nunc conflictu et certamine acriter contendebant, nunc ligna, materiem, terram, quæ in helepoli erant, in fossam conjiciebant. E ruina turris materiam, quam congerebant, viam planam sibi pararunt. At vero nostri eos strenue impediabant, atque sæpe detrudebant de scalis ligneis, quarum nonnullas conciderunt, hostesque eo die usque ad ultimam noctis horam sæpe acriter repulsi sunt.

Itaque impii, ob laborem plagasque frendentes, pugnam solverunt, postero die levi opera ingressum facilem habituros se esse rati. At exciderunt spe sua, quod Joannes Justinianus, velut adamas tota nocte milites suos cohortatus, atque imperator coram ipse præsens cum aliis multis, qui eodem ad opem ferendam confluxerant, per totam noctem magno labore fossas vacuefecerunt, turrem collapsam molimentis innumeris instaurarunt et helepolim hostium, igne ubi operta stabat, submitto, exusserunt. Itaque sub tertium galli cantum cum lati et spe freti, facilem se, ut dixi, ingressum habituros esse, advenissent, ubi spe se frustratos viderunt, mirati sunt, atque ameras, magnopere tristatus et pudetactus, obstupuit virtute nostra, dixitque mi-

Interim dum urbs obsidetur, tres naves Ligustinæ in Chio oneratæ, ventum secundum nactæ, ad nos cursum tenebant. Inventæ in itinere alia imperatoria navi, quæ e Sicilia cum frumento solverat, nocte quadam prope urbem devenerunt. Mane ut a diurnis excubatoriis triremibus ameræ conspectæ sunt, e reliqua classe naves non paucæ cum lætitia, tympanorum et cornuum strepitu, incitato cursu, contra feruntur, nullo labore eas naves a se interceptum iri opinatæ. Cum appropinquassent et pugnam commisissent jaculando, in primis imperatoriam navem superbius adorti sunt; quæ tamen eos primo impetu jaculis, telis, saxis male excepit: cumque proris eam subiissent, illi eos eminens igne Græco bene repletis atque saxis prohibuerunt, magna in eos strage edita. Nos hæc de micantibus

ἔδεξιώσατο αὐτούς. Καὶ ἐλθόντες ταῖς πρώραις ὑπο- A
κάτωθεν τῆς νῆος, αὐτοὶ δὲ μετὰ χύτρων κατα-
σκευασμένων τεχνικῶς πυρὶ ὑγρῶ καὶ πετρῶν πάλ-
ιν αὐτούς μακρόθεν ἀπεμπόδιζον διὰ τὴ γίνεσθαι
πολὴν φόνον κατ' αὐτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν τευχῶν
ἔνωθεν ταῦτα θεωροῦντες ἰδεόμεθα τοῦ Θεοῦ ἐλεῆ-
σαι αὐτούς καὶ ἡμᾶς. Ὁμοίως δὲ ὁ ἀμηνῶς ἐπιπ-
πος ἐστὼς κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ἰθεώρει
τὰ γινόμενα. Καὶ πάλιν ἐκ τρίτου ἐμακροβολίζον-
το, εἶτα πάλιν θέλοντες συβῆρῆσαι αὐτοῖς μετὰ
ἐπιημένης ὀφρύος καὶ μεγάλων ἀλαλαγμῶν· οἱ δὲ
ναύκληροι καὶ κυβερνήται καὶ ναυάρχοι ἀνδρείως
καὶ βωμάλειος σταθέντες, τοὺς ναύτας παραθαρβύ-
ναντες ἀποθανεῖν μάλλον ἢ ζῆν, καὶ μάλιστα ὁ
ναυάρχος εἰς βασιλικῆς νῆος τοῦνομα Φλαντανελᾶς B
ἐκ πρύμνης εἰς πρώραν διερχόμενος καὶ ὡς λέων
μαχόμενος καὶ φωναῖς τοὺς 249 ἐτέρους διεγεί-
ρων, ὥστε οὐ δύναμαι εἰπεῖν τὰς φωνὰς αὐτοῦ καὶ
τοὺς τῶν ἐτέρων κρότους ἕως τοῦ οὐρανοῦ αἰρομέ-
νους. Καὶ συβῆρῆσις πάλιν μεγαλητέρα ἐγεγόνει,
καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τριήρων ἀπεκτάνθησαν καὶ
ἐπνίγησαν, καὶ δύο τῶν τριήρων πυριαλώτους
ἐποίησαν, καὶ θεωροῦντες τὰς νῆας ἐδειλίασαν.
Ὁ δὲ ἀμηνῶς θεωρῶν μηδὲν ἄξιον ἔργον ποιοῦντα
τὴν τοσοῦτον καὶ τηλικούτον στόλον, ἀλλὰ μάλλον
ἤττονα ὄντα, μανεῖς καὶ θυμῶν ληφθεὶς, βρυχώμενος
καὶ τοὺς ὀδύνας τριζῶν ὑβρεῖς ἐνέχεε εἰς τοὺς
αὐτοῦ, δειλοκαρδίως καὶ γυναικώδεις καὶ ἀνωφελεῖς
ἀποκαλῶν. Καὶ τὸν ἵππον κεντρίας ἦλθεν ἐντὸς
τῆς θαλάσσης (ἦσαν γὰρ ἐγγὺς τῆς χέρσου αἱ C
τριήρεις ὡσεὶ λίθου βολῆν), καὶ τὰ πλείονα τῶν
χιτώνων αὐτοῦ ἐβάφησαν ἐκ τῶν τῆς ἀλμυρᾶς θα-
λάσσης ὑδάτων. Ὁ δὲ στρατὸς ὁ παρὰ τὴν χέρσον

θεωρῶν αὐτὸν οὕτως ποιοῦντα ἠγανάκτουσαν λυπού-
μενοι καὶ τοὺς ἐν τῷ στόλῳ ἐβλασφημοῦν· καὶ πλεί-
στοι ἐφιπποῖ τῷ ἀμηνῶ καὶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες
ἕως τῶν νηῶν ἤγγισαν. Οἱ δὲ τοῦ στόλου τὸν ἀμην-
ρῶν οὕτως θεωροῦντες πράττοντα, καὶ αἰσχυρῶντες
τὰς ὑβρεῖς, ἀκοντες καὶ ἐκόντες μετὰ θυμοῦ μεγά-
λου μετέστρεψαν αὐτοὺς τὰς πρώρας κατὰ τῶν νηῶν
καὶ ἐμάχοντο ἰσχυρῶς. Καὶ τί χρὴ λέγειν; οὐ μόνον
εἰς οὐδὲν τὰς νῆας ἐβλάψαν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτος
φόνος καὶ πληγὴ ἐγεγόνει κατ' αὐτούς ὥστε οὐκ
ἐδύναντο αἱ τριήρεις ὀπισθεῖν ἐλθεῖν. 250 Ἐφ-
νεύθησαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς ἔμαθον ἐγὼ
ἐξ αὐτῶν, πλείον ἢ δυοκαίδεκα χιλιάδες Ἀγαρηνοί.
μόνον ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ἐλθοῦσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐξ
ἀνάγκης ὁ στόλος μικρὸν ἀνεχώρησε, καὶ αἱ νῆες
εὐκαιρίαν εὐρόντες εἰσῆλθον ἐν τῷ λιμένι ἀνευ οὐ-
δενὸς ἀποκτανθέντος, εἰ μὴ τινῶν ὀλίγων πληγέν-
των. Καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν
πρὸς Κύριον ἐξεδήμησαν. Ὁ ἀμηνῶς δὲ τοσοῦτον
μανεῖς καὶ λυπηθεὶς κατὰ τοῦ τοῦ στόλου θρουγγα-
ρίου ἤθελεν αὐτὸν ἀνασκοποῦσαι, λέγων ὅτι ἔνεκεν
τῆς ἐκείνου ἀνανδρίας καὶ ὀλιγοψυχίας αἱ νῆες ἐν
ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐξάλλοντο, καὶ δι' ἀπροσεξίας τού-
του καὶ ἀνωφελείας εἴασεν αὐτὰς εἰσελθεῖν ἐν τῷ
λιμένι. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς καὶ
τῆς αὐλῆς τοῦ ἀμηνῶ ἐδεήθησαν τοῦτον, ὥστε ἄλλο
τὸν θρουγγάριον ἐχαρίσατο· πλην τοῦ ἀξιώματος
αὐτὸν ἐγύμνωσε, καὶ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ τοῖς
ἰαννιτζάροις ἐχαρίσατο.

Καὶ πάλιν κατηφῆς ὑπάρχων ὁ ἀμηνῶς καὶ τὰς
χεῖρας αὐτοῦ ὡς κύνων δάκνων καὶ λάξ ποδὶ κατὰ
γῆς θεωρῶν καὶ τοὺς τεύχευς ῥήξας, ὄϊς καὶ τρι-
καὶ τοὺς τάφρους γαμίσας, καὶ εὐθύς πάλιν αὐτοὺς

spectantes, Deo preces faciebamus, ut ipsorum no-
strique misereretur. Similiter ameras, equo insi-
dens, e littore, quæ siebant, prospiciebat. Jamque
tertium jaculantur, fastuque iurgidi et magno cla-
more eos invadunt. At naucleri, gubernatores,
navarchi virili animo et robusto pectore stantes,
nautas cohortantur ad mortem vitæ anteponendam,
in primis imperatoris navarchus, Phlanta-
nclas nomine, qui e puppi ad proram processit, leo-
nis instar decertans et reliquos vocibus excitans,
quas verbis exprimere non magis quam cæterorum
clamores possim, quibus astra feriebantur. Itaque
exarsit rursus vehementius pugna, ac multi e tri-
remibus occisi aut suffocati sunt, duabusque adeo
triremibus captis, in magnum timorem inciderunt.
Ameras cum talem tantamque classem nullum opu-
ræ pretium facere, imo potius superari videret, ira
et furore incensus, fremens et dentibus frendens,
maledictis suos proscidit, ignavos, effeminatos, ne-
bulones increpans; ac subditis equo calcaribus,
in mare provectus est (prope enim a terra naves
aberant, circiter jactum lapidis), ut vestes ejus
maximam partem aqua salsa madeficerent. Quod
ubi eum facientem vidit exercitus, qui in littore
erat, indignatione et dolore commoti, convicia au-

tur his qui in classe erant, et plurimi equis ameram
secuti, ipsi quoque usque ad naves procedunt; ac
classarii, ita cum agentem eum vident, pudore
conviciorum compulsi, conversis rursus proris ad-
versus nostrorum naves, strenue decertant. Verum
quid opus est, ut eventum dicam? Non modo nihil
quidquam nocuerunt navibus, sed etiam tanta in
eos clades stragesque edita est, ut triremes redire
non possent. Occisi sunt illo die Agareni, ut ex ipsis
cognovi, plus duodecies mille in mari dumtaxat. In-
D
gruente nocte, classis, necessitate coacta, pauli-
recessit, et quatuor illæ naves, opportunitatem na-
clæ, portum intrarunt, nemine de suis occiso, per-
paucis vulneratis, quorum post aliquot dies duo
vel tres ad Dominum migrarunt. Ameras adeo ira-
scelatur succensebatque classis præfecto, ut palo
eum transfigere cogitaret, quod illius ignavia et se-
gnitia naves illa nocte evasisent, idemque socordia
et imperitia præpeditus non prohibuisset eas, quo-
niam portum intrarent. Verum quidam senatus et
aulæ proceres precibus impetrarunt ab amera, ut
eum vivere pateretur: qui tamen dignitate eum
exiit omnesque facultates ejus jannitariis donavit.
Rursum mæstus ameras, canis instar manus
mordet, pede terram pulseat, eum, bis et ter muris

ἀνωρθωμένους· εὗρισκεν, καὶ ἑκατὶν πεντήκοντα
 τριήρεις διήρεις τε καὶ μονήρεις οὐκ ἠδυνήθησαν
 ἀλώσει τὰς τέσσαρας ἐκεῖνας νῆας, ἀλλὰ μάλλον
 καὶ τοσοῦτον φόνον εἰς αὐτοὺς ἐποίησαν, **251**
 στενάζων ἐκ καρδίας καπνὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐ-
 τοῦ ἐξέβαινε· καὶ ἐλογίζετο τί ἔδει ποιῆσαι, ἵνα
 τὴν πόλιν πλείον ὀλίψῃ καὶ στενοχωρήσῃ καὶ διὰ
 θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὴν πολιορκίαν δώσῃ. Καὶ
 τοιαύτην ἐλογίζετο μηχανήν, ἵνα μέρος τοῦ στόλου
 εἰσφέρῃ ἔσω τοῦ λιμένος. Καὶ ἦν ὁ λόγος· εὐθύς καὶ
 τὸ ἔργον, καὶ ἐκ τοῦ ὄπισθεν μέρους τοῦ Γαλατᾶ
 διὰ τοῦ λόφου ὁδὸν εὐθείαν ὑπονόμησεν ἕως τοῦ λι-
 μένος ἐρχομένην, καὶ σανίσι καὶ ξύλοις πᾶσαν κατέ-
 στρωσεν, ὃς ἤλειψε σανίδας μετὰ στέατος βωῶν
 καὶ κριῶν· καὶ ὄργανα πολύτροπα ἕτερα ποιήσας
 καὶ μηχανὰς, τὰς τριήρεις καὶ διήρεις ἐν εὐκόλῃ
 ἔνωθεν ἐν τῷ λόφῳ σύρας ἔσω ἐν τῷ λιμένι κατα-
 διδάσας ἔφερον αὐτάς. Καὶ ἦν τὸ ἔργον θαυμαστὸν
 καὶ ναυμαχίας στρατηγήμα ἄριστον. Ἐγὼ δὲ λογι-
 ζομαι, τὸν Καίσαρα Ἀύγουστον ἐμιμήσατο, ὅταν
 μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας ἐμάχητο, ὃς
 διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς ἐναντίους
 ἀνέμους οὐκ ἔδυνήθη περιοδεῦσαι κύκλωθεν τῆς
 νῆσου τοῦ Πέλοπος, καὶ ἐλθὼν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τὰς
 νῆας σύρας ἔτι πρὸς ἔψαν τῆς Ἑλλάδος θαλάσσης
 ταχέως ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὀδεύει, ἣ καὶ τὸν Νικητᾶν πα-
 τρῖκιον, ὅταν καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάσ-
 σης τὰς τριήρεις ἐν τῇ δυτικῇ περάσας τοὺς Κρη-
 τας ἐν τῇ Μοθῶνῃ καὶ Πύλῳ ἐτροπώσατο.

Λοιπὸν ὁ ἀμηρᾶς τὰς τριήρεις φέρας ἐν μιᾷ
 νυκτὶ, ἐν **252** τῷ λιμένι τῷ πρωτῷ ἠδρέθησαν. Εἶτα

concussis, fossis impletis, illico ea instaurata in-
 venit, et centum et quinquaginta triremes, bire-
 mes, uniremes capere non potuisse illas quatuor
 naves, sed tantam ab iis cladem perpessas esse
 considerat. Trahit ex imo pectore gemitum, et su-
 mat ore, ac meditabatur, quid facto opus esset,
 ut urbem gravius urgeret et premeret ac terra et
 mari obsideret. Talem igitur rationem excogitavit,
 qua partem classis in portum trajiceret: quam
 rationem statim facto probavit. A tergo Galatæ
 trans collem viam rectam ad portum usque perti-
 nentem facit, totamque assibus trabibusque ster-
 nit, a lipe boum et vervecum peruncetis. Multis
 insuper aliis instrumentis machinisque varii generis
 constructis, triremes et biremes, facili opera in
 collem subvectas, in portum deducit. Erat opus mi-
 rabile et nauticum stratagema egregium. Equidem
 existimo, imitatum cum esse Cæsarem Augustum,
 contra Antonium et Cleopatram pugnans, qui cum
 propter fluctus maris et ventos adversos Pe-
 loponnesum circumnavigare non posset, navibus
 trans Isthmum in partem orientalem maris Græci
 tractis, confestim in Asiam pervenit, aut Nicetam
 patricium, qui et ipse e mari Græco triremes in
 orientale trajecit et Cretes ad Mothonen et Pylum
 in fugam vertit.

Tiremes igitur ab amera una nocte deportatæ,

A γέφυραν κατασκευάζει τρόπῳ τοιούτῳ· ἀκάντι γάρ
 τινα, ἀγγεῖα μεγάλη, ξυλοπίθους συνάξας πολλοὺς,
 καὶ ξύλοις μακροῖς ἦτοι δοκοῖς καὶ σιδηροῖς καὶ
 σχοινοῖς ἰσχυρῶς καὶ δυνατῶς συνσφιγξας καὶ δῆ-
 σας, ἵνα μὴ τὰ ἀλμυρὰ ὕδατα δυνηθῶσιν ἐκπέλ-
 ψαι τὸ ἔργον, εἶτα ἀνωθεν τῶν ἀκατίων καὶ ἀγ-
 γείων καὶ τῶν ξύλων σανίδας δυνατῶς δῆσας καὶ
 σχολόπεσι σιδηροῖς ἦτοι περόναις, καὶ γέφυρα
 ἐγγένοιε δυνατὴ καὶ τι καλὴ, ἔχουσα τὸ πλάτος ὀρ-
 γυῶν πεντήκοντα, τὸ δὲ μᾶκρος ἑκατὶν, ὥστε φαί-
 νεσθαι τὴν μέσσην πᾶσαν τοῦ λιμένος ὡς ἐν ξηρᾷ
 περιπατεῖν. Εἶτα καὶ ἐλεθῶν ἀνωθεν τῆς γεφύρας
 βαλὼν, καὶ αἱ τριήρεις ὁμοῦ πρὸς τὰ τεῖχη τῆς
 πόλεως ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔτυπτον. Ἰδόντες
 δὲ αὐτὰ ὁ βασιλεὺς· καὶ πᾶσα ἡ πόλις εἰς ταραχὴν
B λογισμῶν μεγάλων ἐνέπεσον· ἐδεδῖει γὰρ ὁ βασιλεὺς
 διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν. Καὶ βουλής γενομένης,
 ἵνα οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ δῆμαρχοὶ καὶ οἱ ἕτεροι ἄρι-
 στοὶ ἄνδρες Ἴταλοὶ τε καὶ Ῥωμαῖοι, ὀλίγοι πάνυ
 εὐρεθέντες, ὅπου δ' ἂν νεωσιὶ προσταχθῶσιν, ἐν
 ἐκείνοις τοῖς τόποις ἕκαστος αὐτῶν ἀπέλθῃ τοὺς
 τεῖχους φυλάττειν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀντιμαχεσθαι.
 Καὶ πρῶτον μὲν τῷ τῆς Ἐνετίας μπατῶν Ἰερωνύ-
 μῳ Μηνότῳ ἐνεμιστεύθη φυλάττειν καὶ οἰκονομεῖν
 τὰ ἀνάκτορα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε· τῷ δὲ τῶν Κα-
 ταλάνων κοινούλῳ Πέτρῳ **253** Γουλιάνῳ ἐδόθη ἵνα
 φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Βουκολέοντος καὶ Ἄρι-
 ἐγγύς τοῦ Κοντοσκαλίῳ, τῷ δὲ Ἰακώβῳ Κονταρίῳ
 ἵνα φυλάττῃ τὰ μέρη τῶν τευχῶν τοῦ ἔξωθεν λιμέ-
 νος καὶ ἔως ἐγγύς τῶν Ὑψωμαθίων (καὶ οὐ διέλιπε
 ποιεῖν τὰ ὅσα ἔξεστι στρατιώταις, καὶ μάλιστα τοῖς

postero mane in portu inventæ sunt. Deinde pon-
 tem hoc modo exstruxit. Acacia, alia lignea vasa
 ampla, dola magno numero comportari jussit, et
 lignis longis sive trabibus, ferramentis et funibus,
 firmiter et arcte constringi et colligari, ne opus
 fluctibus maris disjiceretur. Deinde super acatia,
 vasa, trabes assibus per clavos ferreos sive fibulas
 valide affixis, pons firmus et pulcher factus est,
 latitudine quinquaginta, longitudine centum pedum,
 ut per totum medium pontem tanquam in sicco
 ambulari posset. Tum helepoli ponti imposita trire-
 mibusque simul ad urbem admotis, mœnia ea parte
D percutere cœperunt. Hæc cum conspicerent impe-
 rator et urbs universa, vehementer animis pertur-
 bati sunt. Sollicitum enim imperatorem habebat
 paucitas nostrorum. Convocato concilio, decretum
 est, ut duces et tribuni et reliqui viri strenui tum
 Itali tum Romani, perpauca numero, qua nuper
 constituti fuissent, eadem in loca nunc redirent
 ad defendenda mœnia hostesque propulsandos. Ac
 primum quidem Venetorum bailo, Hieronymo
 Menoto, mandatam est, ut palatia et quæ ad ea
 pertinerent custodiret et servaret. Catelanorum
 consuli, Petro Guliano, pars Bucoleonis prope ad
 Contoscalium usque tuenda data est. Jacobo Con-
 tarino muri exterioris portus usque ad Hypsomathia
 commissi (nec is neglexit facere, quidquid milites,

εὐγενεσί), Μανουὴλ δὲ τῷ ἐκ τῆς Λιγουρίας φου-
λάττειν τὰ μέρη τῆς πύλης τῆς λεγομένης Χρυσῆ;
μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν τοξότων τε καὶ μπαλαιστρῶν
εἶχον γὰρ ἐν ἐκεῖνῳ τῷ μέρει ἐλέπολιν ἐναντίαν,
καὶ αὐτὴν μετὰ βουδάλων καὶ βοῶν δορῶν ἐνδεδου-
μένην, καὶ τὰ τεῖχη μετὰ μηχανῶν ἐτυπτον. Παῦλφ
μὲν καὶ Ἀντωνίφ καὶ Τρωίλφ τοῖς αὐταδέλφοις
ἐμπιστεύθη ἵνα φυλάττωσι τὸ Μυρλιάνδρον, ὅπου καὶ
ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἡ πόλις ἦν ἐπικίνδυνος, καὶ
νυκτὸς καὶ ἡμέρας πεζοὶ τε καὶ ἵπποταὶ τοῦ πλήθους
τῶν Τούρκων ἐμάχοντο γενναίως καὶ ἀνδρείως, καὶ
πολλάκις καὶ τὰ τεῖχη χαλάσαντες καὶ θέλοντες
εἰσπελεῖν κακῶς ἀπεδιώχθησαν, καὶ φόνον εἰς αὐ-
τοὺς οὐκ ὀλίγον ἐποίουν, καὶ μέρος μὲν τῶν κλιμά-
κων αὐτῶν ἔσυρον, μέρος δὲ ἔθλαζον, καὶ τὰ τῶν ἀν-
δρῶν ἄθλα καὶ γέρα μνήμης αἰωνίου ὑπῆρχον ἀξία.
Θεοφιλφ δὲ τῷ Παλαιολόγφ, ἀνδρὶ ἐμπειρῳ πείσης
γραμματικῆς πραγματείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παι-
δείας καὶ μαθηματικῆς εἰς ἄκρον γευσαμένφ, ἐνε-
πιστεύθη φυλάττειν κατὰ τὰ μέρη τῆς πύλης τῆς
λεγομένης Σηλυβρίας. Τῷ δὲ Ἰωάννῃ τῷ Ἰουστι-
νιανῷ τῷ αὐτοῦ στρατηγῷ **254** καὶ εἰς πάντα καλῷ
καὶ ἐπιτηδεῖφ, πρὸς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ θαρ-
βῶν ἦν διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ ἀνδρίαν καὶ τόλμην
αὐτοῦ, ἐδόθη ἵνα μετὰ τετρακοσίων στρατιωτῶν
Ἰταλῶν τε καὶ Ῥωμαίων φυλάττη ἐν τοῖς μέρεσι
τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου οἱ Τούρκοι
πλεῖον τῶν ἄλλων μερῶν ἐμάχοντο · καὶ τὴν ἐλεθό-
λιν τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἐλεθόλιν ἐν ἐκείνοις τοῖς
μέρεσιν ἐστῆσαν διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπιτηδεῖον
πρὸς τὸ πολιορκεῖν τὰ τεῖχη καὶ τὴν πόλιν καὶ διὰ τὸ
εἶναι καὶ τὸν ἀμυρᾶν ἀντικαὶ εἰσπνευμένον. Θεοδώρφ

strenuus præsertim, facere decet). Manuēli Liguri
porta aurea quæ dicitur cum sagittariis et fundito-
ribus ducentis custodienda tradita est. Erat enim
huic parti opposita helepolis, et ipsa bubalorum
boumque pellibus induta, ac muri quatiebantur
machinis. Paulus, Antonius et Troilus, fratres
germani, Myriandro præfecti sunt, quoniam ibi
quoque urbs gravius laborabat et die noctuque de
Turcarum exercitu pedites et equites strenuè ac
fortiter pugnabant, adeoque sæpe, mœnibus con-
cussis, in urbem penetrare nitebantur: quos tamen
male excipientes nostri, eandem in eos non medio-
crem edebant et scalas eorum partim intro trahe-
bant, partim diffringebant: merenturque horum
virorum certamina et res gestæ æternam apud po-
steros memoriam. Theophilo Palæologo, homini
litterarum et omnis Græcæ eruditionis et mathema-
ticæ peritissimo, custodia prope portam, quæ Se-
lybria dicitur, tradita est. Joanni Justiniano, duci
summo et ubicunque apto et idoneo, cui impera-
tor propter generosum animum, fortitudinem et
audaciam plurimum confidebat, dati sunt quadring-
nti milites Itali et Romani, quibuscum regionem
a portam sancti Romani defensaret, ubi Turcæ
acrius, quam in reliquis locis, pugnabant statu-
ra tique magnam illam helepolim, propterea quod

δὲ τῷ ἐκ Καρύστου, ἀνδρὶ πολεμιστῇ καὶ δραστηρίφ
καὶ τοξότῃ ἡσκημένφ ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ Ἰωάννῃ
Βερμανῷ, ἀνδρὶ τὰς τοῦ πολέμου μηχανὰς καλῶς
εἰδότι, ἐδόθη ἵνα φυλάττωσιν ἐν τῆς μέρεσι τοῖς
Καλυγαρίοις. Ὁ δὲ Ἰερώνυμος καὶ Λεονάρδος οἱ
Λιγουρίται ἵνα φυλάττωσιν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πύ-
λης τῆς λεγομένης Ξυλίνης. Τῷ δὲ καρδινάλῃ Ῥω-
σίας ἐδόθη ἵνα φυλάττη ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Κυνηγε-
σίου καὶ ἕως τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ὁ δὲ μέγας
δοῦξ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς ἵνα φυλάττη ἐν τοῖς μέρεσι
τοῦ Πετρίου καὶ ἔξω τῆς πύλης τῆς ἁγίας Θεοδο-
σίας. Ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τῆς πύλης τῆς λεγομένης
ὠραίας φυλάττειν ὠρίσθησαν οἱ ναῦται καὶ οἱ ναύ-
κληροὶ καὶ κυβερνήται, οἳ εἶχον ἡ ναῦς ἢ ἐκ τῆς
Κρήτης.

δ. Τῷ δὲ Γαβριήλ Τριβιζάνφ τῷ τῶν Ἐνετῶν
τριήρων καπετανίφ μετὰ καὶ ἐτέρων ἀνδρῶν πεν-
τήκοντα ἐδόθη φυλάττειν **255** τὸν πύργον τὸν ἐν
μέσφ τοῦ βεύματος, τὸν φυλάσσοντα τὴν εἰσοδὸν τοῦ
λιμένος, καὶ ἦν ἀντικρὺς τῆς πύλης τῆς βασιλικῆς ·
καὶ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ μέρος ὡς ποιμῆν καὶ οὐ
μισθωτὸς καλῶς ἐφύλαττε. Τῷ δὲ Ἀντωνίφ τῷ κα-
πετανίφ τῶν ἐμπορικῶν τριήρων ἐδόθη φυλάττειν
τὰς τριήρεις αὐτοῦ καὶ τὰς νῆας τὰς ἐντὸς τῆς ἀλύ-
σεως, ὡς εἴρηται · αἱ δὲ νῆες ἐκείναι διὰ τὸ εἶναι
αὐτὰς καλῶς ἡτοιμαζμένας εἰς παράταξιν πολέμου,
οἱ ὄντες ἔσωθεν μετὰ σαλπύγγων καὶ τυμπάνων καὶ
φωνῶν ἀναριθμητῶν τὰς τῶν Τούρκων τριήρεις καὶ
νῆας εἰς μάχην ἐκάλουν, καὶ ἀκροβολισμοὶ οὐ διελί-
πον ἀναμέσον αὐτῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν · πλήν
οὐ τελείαν συμπλοκὴν ἐποίουν. Οἱ δὲ ἕτεροι εὐγενεῖς

is locus ad oppugnanda mœnia in primis commodus
et tentorium amercæ e regione erat. Theodoro Ca-
rystio, viro bellicoso, et strenuo, ac sagittario
longe exercitatissimo, item Joanni Germano, ma-
chinarum bellicarum artificii perito, regio Calyga-
riōrum defendenda erat. Hieronymo et Leonardo
Liguribus porta commissa est, quæ a ligno nomen
habet. Cardinali Rossia regio Cynesii ad sanc-
tum usque Demetrium data est. Magnus dux, Lu-
cas Notaras, regionem inde a Petrio usque ad por-
tam sanctæ Theodosiæ accepit. Ad portam, cui no-
men pulchriæ est, nautæ, naucleri et gubernatores
navis, quæ e Creta venerat, constituti erant.

4. Gabrieli Tribizano, Venetarum trirēmium
præfecto, et aliis quinquaginta viris ad custodiam
assignata est turre in medio fluctu, e regione
portæ regiæ, sita, quæ aditum portus tuetur. Is
creditam sibi partem ut pastor, non ut mercenarius,
diligenter servabat. Antonius, mercatoriarum na-
vium præfectus, trirēmium suarum et navium, quæ
intra catenam constitutæ erant, tutelam accepit: quæ
naves quoniam ad conflictum bene instructæ erant,
ii, qui intus erant, tubarum, tympanorum, clamo-
rum strepitu frequenti Turcarum naves et trirē-
mes ad certamen provocabant, et jaculis quotidia
dimicantes, iusta tamen pugna non concurrebant.

βασιλεῖ λέγων· ὁ Κύριος ὁ Θεὸς μακροημερεύσει τὸ κράτος σου. Ὅμως δεόμενος παρακαλῶ τὴν ἀγίαν σου βασιλείαν, ἐὰν μέλλῃ συμβῆναι δι' ἐμέ τι **232** σκάνδαλον δι' οὗ προξενηθήσεται λύπη τῷ κράτει σου, μὴ γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ μάλλον καὶ τὸ δέσμα μου ἀφαίρῃς, εἰ εἰς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῆ βασιλείᾳ σου εἴη. » Ὁ δὲ εἶπέ μοι· « Ὡς πιστὸς θεράπων εἴρηκας. Ὅμως μὴ φρόντιζε περὶ τούτου οὐδὲν· λυποῦμαι γὰρ πῶς μὴ περισκεπτόμενοι τὰς πρὸς με τοσαύτας παρὰ σου θεραπείας καὶ φιλίας, βούλονται κατὰ σύγκρισιν τῶν σῶν ταῖς ἐαυτῶν ὑποληψέσθαι ἀποπηδᾶν τοὺς προσήκοντας βαθμοὺς τῶν ὀφφικίων. Πλὴν προσάλεσον ἐνταῦθα τὴν τὰ ταύτης τῆς ὑπηρεσίας ἐμπιστευθέντα νοτάριον. » Καὶ ἐλθὼν ὁ νοτάριος, προστάξας ὁ βασιλεὺς εἶπεν αὐτῷ· « Προσείπομέν σοι πρὸς τίνα καὶ τίνα ἔδει σε γράφειν τὰς τῆς πίστεως ἐπιστολάς, οἷς γράφον οἱ μέλλουσι μαθεῖν τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ· καὶ εἰ μὲν ζήσωμεν καὶ πρόσω, γράψεις αὐτὸν καὶ συγγενῆ ἡμῶν εἶναι. Καὶ ἐάν τινα οὐκ ἀρέσῃ, ἀκοντες ὑπομείνωσι, καὶ ἀντὶ νέκταρος ἢ μυρεψικοῦ ποτοῦ τὴν χολὴν καταπιέτωσαν. Εἰ μὴ καὶ σὺ, νοτάριε, ἔχε τοῦτο ὡς ἀπόκρυφον μέχρι ἡμερῶν τινῶν. » Καὶ συγκατασκευάσας τὰ πράγματα ἔλαβα αὐτὰ, καὶ προσεδόκουν σήμερον ἢ αὔριον προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ ἤγουν λαβεῖν ἀδειαν ἵνα ἀπέλθω. Ἴδου ἐξῆλθε τῆς Ἀνδριανουπόλεως ὁ ἀμηρᾶς· βαδίζων καθ' ἡμῶν.

Ἄ Καὶ προσμείναντες ὀλίγον ἵνα ἴδωμεν, μὴ ποτε κατὰ τὴν ὁδὸν συναντήσῃ ἡμῖν τι ἀπευκταῖον.

233 γ'. Ἴδὼν καὶ ἀκούων ὁ ἀμηρᾶς Μεεμέτης τὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νίκας καὶ πολέμους περιφανεῖς καὶ τῶν ἐτέρων αὐτοῦ τρισκαταράτων προγόνων, ἐν ἑαυτῷ ἐφραντάζετο τί ἄρα καὶ αὐτὸς ποιήσῃ ἀξίον μνήμης. Ταῦτα οὖν κατὰ νοῦν λογιζόμενος βουλῆ κακῆ καθ' ἡμῶν χρησάμενος ἦν, ἵνα πόλεμον ἐγείρῃ κατὰ τῆς πόλεως· ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῷ· « Ἐάν τὴν πόλιν νικήσω, ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἦδη ἐποίησα, διότι αὐτὸς μὲν κατὰ τῆσδε τῆς πόλεως πολλάκις πειρασθέντες οὐδὲν ἐκατόρθωσαν. » Διὰ ταύτην οὖν τὴν ὑποκεκρυμμένην ἐννοίαν καλὸν ἐφάνη αὐτῷ ἵνα κατὰ τὸ τῶν Ἀσωμάτων στενὸν ἄστου κτίσι, ὡς προεῖρηται, ἵνα καταφυγῆν ἔχη αὐτὸ περὶ ὧν ἐμελέτα ποιῆσαι, ὅπως οὐδὲν τῶν πλοιαρίων μικρὸν ἢ μέγα δυνηθεῖν κατασθῆναι ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἵνα ῥάδιον ἔχῃσι τὸ πέραμα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην. Θέλων δὲ καὶ βιαζόμενος ἵνα τὰ μελετούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀρχὴν λάθωσιν, ἰδοὺ τῆ κα' Μαρτίου τοῦ ἐξικισχίλιουτοῦ ἐνακωσιουτοῦ ἐξηκωσιτοῦ ἔτους· ἐλθὼν ἔπεσεν εἰς τὸ στενὸν, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸ ἄστυ. Ἴδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὰς πανουργίας αὐτοῦ ἐβουλήθη ἀποκαλύψαι αὐτὸς πρῶτον τὴν μάχην, ὅπως αὐτὸν ἐμποδίσῃ. Τινὲς δὲ τῶν τῆς συγκλήτου λερωμένων τε καὶ λαϊκῶν ἐκώλυσαν τὴν γνώμην καὶ βουλὴν τοῦ βασιλέως, **234** λέγοντες μὴ ἀποκαλυφθῆτω ἡ μάχη τῆς βα-

rum solemnitatibus ne me pro more officii tui adores. Quamquam notarius rei mentionem faciet in litteris ad fratres meos et cognatam meam regionem, denique ad omnes, ad quos de itinere tuo scripturus sum, ac tu illinc vicissim ad me et quemcumque domus tuæ scribens, titulum hunc usurpabis. Quodsi interea rem cognoverint, qui vident tibi, quamvis iis durum acerbumque videatur, volentes nolentes eam devorant. » Respondi ita imperatori : « Deus Dominus producat imperium tuum. Sed tamen suppliciter rogo sanctam majestatem tuam, si mea causa ulla futura sit offensio, unde quid detrimenti capiat imperium tuum, unquam ne fiat, quod meditaris, imo potius pellam mihi detrahas, si ad majestatis tuæ tranquillitatem et pacem conducatur. » Tum imperator : « Ut minister, ait, fidelis locutus es. Sed ne tibi ista res curæ sit ullo modo. Doleo enim, quod nihil circumspicientes tanta tua erga me officia et obsequia et tuorum meritum comparisonem affectantes animis gradus officiorum convenientes transsilire conantur. Verum arcesse huc jam munere hoc fungentem notarium. » Venientem notarium imperator ita allocutus est : « Ante tibi significavimus, quæ et ad quos publicæ fidei epistolis tibi scribenda sint : his adde, eos totam rem cognituros esse e Georgio Phrantze magno logotheta ; ac si vita suppeditaverit, scribes etiam, eundem nobis officinem esse. Hoc cui displicuerit, ringatur licet, et pro neclare aut potu aromatico bilem concoquat.

C At tu quoque, notarie, hoc dies aliquot silentio tege. » Rebus deinde adornatis, instructus iis sum atque exspectabam, eo ipso die aut postridie me adoraturum imperatorem et abeundi potestatem accepturum esse, cum subito Adrianopoli egressus ameras adversus nos proficiscitur. Itaque præstolati sumus aliquandiu, ne forte in itinere contingeret nobis quid infaustum.

3. Mehemetes ameras cum patris majorumque exsecratissimorum præclaras victorias et res gestas videret audiretque, reputabat secum, quid ipse faceret dignum memoria. Hæc cogitans apud animum suum, malo consilio statuit, ut bellum adversus urbem pararet. Sic enim secum ratiocinabatur : « Si urbem vicero, priores omnes præcelluero, quoniam illi eam urbem sæpe aggressi frustra laborarunt. » Ex hac occulta cogitatione igitur visum ei est, juxta Asomatorum angustias castrum condere, ut supra monuimus, quo refugium haberet, dum faceret quæ meditabatur, neve ullum sive parvum sive magnum navigium e Ponto Euxino in urbem posset pervenire, utque faciliorem haberent ex Asia in Europam transitum. Festinans igitur et instans, ut meditati a se eventum daret, ecce die 26 Martii anni 6960 subito invasit angustias, castrum exstructurus. Animadvertens astutiam ejus imperator, ipse primum bellum commovere ad eum impediendum statuit. At quidam senatorii ordinis tum sacerdotes tum laici adversabantur sententiæ et consilio ejus. « Ne commoveatur, aiebant, a majestate tua bellum, donec cogno-

ολείας σου, ἕως ἂν ἴδωμεν τί βούλεται αὐτός· πρᾶ-
ξαι. Εἰ καὶ τὸ ἄστυ κτίση, ἐν εὐκολίᾳ παραλαμβάνο-
μεν αὐτὸ διὰ τὸ ἐγγύτερον εἶναι ἡμῖν. » Ὁ καὶ ἐν
ὑστερίοις εἶδον τέλειον, καὶ ἀληθῶς ἔγνωσαν ὅτι
ἐλπιδες κενὰί τρέφουσι τοὺς ἀνοήτους. Ἐγὼ δὲ ἐνα-
πέμεινα τῆς πορείας ἡ ἡτοιμάσθη, « Σήμερον λέγον-
τες ἴδωμεν καὶ αὐρίον· καὶ ὅτι διὰ ἐρηῶς οὐχ ἄρ-
μόζει, ἐπεὶ ἐπικινδυνόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εὐρή-
σωμεν πλεῖσιμον. »

Ἐν Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἰδοὺ ἔδημοσιεύθη
ἡ μάχη· καὶ καθ' ἡμῶν τοῦ στρατοπέδου ὁραμόν-
τος, ἠχμαλώτευσεν πάντας τοὺς ἐξωθεν τῆς πόλεως
οικοῦντας. Ἐν ᾧ καιρῷ ἐτελείωσε καὶ τὸ ἄστυ, καὶ
ἐν αὐτῷ ὑψοδόμησε πύργους· τρεῖς ἰσχυροὺς, τοὺς
ὄνο μὲν χερσαίους, τὸν δὲ ἕτερον κατὰ θάλασσαν,
ὃς καὶ ὀλίγον τι μείζων τῶν δύο ὑπῆρχε. Τὸ δὲ τει-
χῶν εὖρος ἦν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν, τὸ δὲ ἔσωθεν
αὐτῶν εὐρύχωρον ὑπῆρχε τριάκοντα καὶ δύο ποδῶν.
Εἶτα ἐν μολύβδῳ σκεπάσας τοὺς πύργους, καὶ πᾶν
τὸ ἄστυ καλῶς ἀσφαλίσας, καὶ ἐν αὐτῷ φρουροὺς
κατέστησε. Καὶ ἐν τῇ εἰκοστῇ ὀγδόῃ τοῦ Αὐγούστου
ἐγεγρηθεὶς ἐκείθεν ἔπεσεν ἐπὶ τὰς σούδας τῆς πόλεως,
καὶ τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ςζ' αἰ-
ἔτους διέβη εἰς τὴν Ἀνδρανούπολιν, ὡς φαίνεται,
ἵνα ταῖς δύο αὐταῖς· ἡμέραις ἰσθ' τὰ τεῖχη τῆς πό-
λεως καὶ **235** τάφρους, καὶ εἰ τι ἕτερον αὐτὸς
ἐλογίζετο. Καὶ τῷ αὐτῷ φθινοπώρῳ Ὀκτωβρίου
πρώτῃ στείλας τὸν Τουραχάνη καὶ τοὺς δύο υἱοὺς
αὐτοῦ Ἀχουμάτιν καὶ Ἀμάριν μετὰ πλείστου στρα-
τοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἵνα μαχόμενοι κατὰ τῶν

despotarum τῶν τοῦ βασιλέως ἀδελφῶν κωλύσωσι τοὺς
τοιούτους ἐμποδίζοντες· διὰ τοῦ πολέμου, ἵνα μὴ
δυνάμενοι εἶσθαι τὸν τόπον ἔλωσι πρὸς συμμαχίαν
verimus, quid ille velit. Etiamsi enim castrum condi-
derit, tamen facili opera id expugnabimus, quoniam
propius nobis est. » Quod postea compererunt pla-
nissime, et revera cognoverunt, spe vana pasci amen-
tes. Ego autem perseverabam in itineris jam parati
consilio. Scilicet, « Hodie, aiebant, aut cras videbi-
mus; nec per terram iter facere licet, quoniam pericu-
losa res est, sed navigandi occasionem inveniemus. »
Mense Junio ejus anni bellum commissum est,
atque invadente nos exercitu hostili, pro captivis
abrepti sunt cuncti suburbani. Quo eodem tem-
pore castrum perfectum est, exstructæque in eo tres
turres firmæ, duæ continentem versus; tertia, illis
paulo altior, ad mare. Murorum latitudo erat viginti
quinque pedum, interius spatium duorum et triginta.
Eisdem plumbo textit et totum castrum bene muni-
vit et præsidio firmavit. Deinde vicesimo octavo die
Augusti inde egressus, in vallos urbis impressionem
fecit, ac primo Septembris anni 6961 Adrianopolim
concessit, duobus illis diebus urbis, ut videtur, mœ-
nia et fossas, et si quid aliud volebat, speculatus.
Eodem autumno, Octobris die primo, Turacbanem
et duos filios ejus, Achumatem et Amarim, cum
exercitu ingenti in Peloponnesum misit, ut despotas,
fratres imperatoris bello adorti prohiberent, ne, reli-
ctis illis locis, imperatori auxilio venirent, man-

τῷ βασιλεὶ· καὶ οὕτως ἐπροσέταξεν ὁ ἀμηρᾶς ἵνα
δι' ὄλου τοῦ χειμῶνος ἐμποδίζοντες αὐτοὺς, καὶ μὴ
εὐρωσιν εὐκαιρίαν τοῦ ἔλθειν βοηθῆσαι τῇ πόλει
ἅμα τῷ βασιλεὶ τῷ καὶ ἀδελφῷ αὐτῶν. Ἐλθόντος
οὖν τοῦ Τουραχάνη καὶ τὰ τεῖχη τοῦ Ἰσθμοῦ ἀσθι-
ἀλύσιντος, καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν πλείστοι
ἀπεκτάνθησαν, λέγω Χριστιανῶν καὶ ἀπίπτων, μί-
λιστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ εἰς φυγὴν ἐτρέ-
πησαν. Αὐτὸς δὲ καταλιπὼν τὴν Κόρινθον καὶ διὰ
μέσου τῆς νήσου ἐρχόμενος αἰχμαλωτεύων, ἄλλους
σκυλεύων καὶ ἀνδραποδίζων, οὐς· εὔρε, ἔφθασεν ἄχρι
τῆς Ἀρκαδίας ἐπαρχίας καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλ-
που, καὶ τὴν ὁδὸν βαδίζων τῆς Ἰθώμης, καὶ πάντα
τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον λησιόμενος ἄχρι τῆς Μιν-
τινείας. Ἰδὼν δὲ τὸ τοῦ τόπου στενὴν καὶ δύσχωρον,
δι' οὗ στρατὸς οὐκ ἐδύνατο δευεῖν ὁμοῦ πάντες·
τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀχουμάτῃ μέρος· οὐκ ἀγενοῦς **236**
στρατοῦ δώσας καὶ τὴν ὁδὸν ἐρχομένην ἐν τῷ Λευ-
τάρῃ παρήγγειλεν ἰδεῦσθαι· ὁ δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ
ἔρχετο. Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ δεσπότης καὶ ἀδελφοὶ
στειλαντες τὸν Ματθαῖον Ἀσάνην μετὰ στρατοῦ λα-
θραίως, καὶ ἔλθον ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐμελλον περάσθαι,
καὶ αἰφνιδίως εἰς αὐτοὺς συβράξαντες πολλοὺς
ἀπέκτειναν καὶ ἠχμαλώτισαν, ἐν οἷς εἷς ἦν τῶν
αἰχμαλώτων καὶ ὁ Ἀχουμάτης ὁ Τουραχάνη υἱός·
ὃν ἀπέστειλαν εἰς Σπάρτην πρὸς τὸν δεσπότην κύρ
Δημήτριον. Καὶ τῇ ιζ' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τοῦ
αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους
καὶ τῆς βασιλείας διάδοχος καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων
μικροῦ τούτου σπινθηρὸς κληρονόμος, ὁ κύριος Ἀν-
δρέας ὁ Παλαιολόγος, ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ
Θωμᾶ τοῦ πορφυρογεννήτου.

davitque iis ameras, ut per totam hiemem eos impe-
dirent, ne invenirent occasionem ferendæ urbi opis
una cum imperatore fratre. Turachanes igitur ut ad-
venit, Isthmi propugnacula cepit, cecideruntque ex
utraque parte, Christianorum et infidelium, permulti,
sed illorum plures, qui iidem fugæ se mandarunt.
Ipse deinde, relicta Corintho, per mediam insulam
procedit, capiens, spolians, in servitutem redigens
quoscunque obvios, pervenitque ad provinciam Ar-
cadiæ et sinum Messeniæ, et via Ithomensi pro-
grediens totum sinum Messeniæ Mantineam usque
depopulatur. Perspectis autem regionis angustis
et natura invia, per quam totus simul exercitus tran-
sire non posset, militum strenuorum parte Achumati
filio commissa, via eum quæ trans Leontarim fert,
procedere jussit. At aliam is viam ingressus est. Quo
comperto, despotæ fratres Matthæum Asanem clam
cum exercitu mittunt; qui ubi pervenerunt in lo-
cum, quem illi transire vellent, subito in eos incur-
sione facta, non paucos partim occidunt, partim ca-
piunt, in his ipsum Turachanis filium Achumatem,
quem Spartam ad Demetrium despotam mittunt.
Decimo septimo die Januarii anni ejusdem natus
est Palæologorum et imperii parræque hujus scin-
tillæ Romanorum hæres, Andreas Palæologus, Tho-
mæ porphyrogeniti despotæ filius.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον τὰ τῆς Πελοποννησίου. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψεν, ὁ ἀμηνῶν, ὃν εἶχε κατασκευασμένον στόλον οικονομήσας τὰς ἐλεθόλεις κατ' ἐλεθόλεις καὶ ἐτέρας μηχανὰς, ἃς εἶχε προητοιμασμένας, εἶτε ἐμπροσθεν στεφίας τὸν Χαρατῆ μπάσιδν μετὰ φουσάτου, καὶ ἑλλῶν ἀπέκλεισε τὴν πόλιν. Καὶ πρὸ τοῦ ἔλθειν τὸν ἀμηνῶν, τοὺς ἐξωθεν πύργους τῆς πόλεως τοὺς ἐν ἀγροῖς καὶ κόμαις, ἐν οἷς ἦσαν τινες ἄνθρωποι συναχθέντες διὰ τὸ αἰφνίδιον τοῦ στρατοῦ, ἐξεπολιόρκησε καὶ ἐπῆρεν. Ἐξ αὐτῶν μέρος μὲν **237** ἐδουλώσαντο, καὶ μέρος ἐκ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας ἐπῆρε, καὶ οὐκ ὀλίγους Χριστιανούς ἠγματολόγησε. Τὰ δὲ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια καὶ μηχαναὶ ἀναμέσον ἤρχοντο πολλά· ἔφερον γὰρ ἐλεθόλεις πολλὰς. Ἐξ αὐτῶν δὲ τινες τοσοῦτον ὀπῆρχον εἰς μέγεθος, ἃς οὐκ ἐδύνατο τεσσαράκοντα ζεύγη βοῶν σύρειν ἐκάστην αὐτῶν ἢ καὶ πενήκοντα ζεύγη καὶ πλεον ἢ δύο χιλιάδες ἄνθρωποι. Καὶ τῆς β' τοῦ Ἀπριλλίου ἐφθάσε καὶ ὁ ἀμηνῶν μετὰ πῆθος ἀναριθμητον στρατοῦ ἱππικοῦ τε καὶ πεζοῦ. Ἐλλῶν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ πῆγνυσιν ἐξ ἐναντίας τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, καὶ ὁ στρατὸς ὡσεὶ ἄμμος θαλάσσης κατὰ τὸ Ἐξαμίλιον τῆς χέρτου ἐκ τῆς μίδς θαλάσσης καὶ ἐκ τῆς ἐτέρας. Καὶ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατὸς ἐπέφαστο τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐν τοῖς δεξιῶς μέρεσι τοῦ ἀμηνῶν καὶ ἕως τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης πύλης τῆς Χρυσῆς, ὃ δὲ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἕως τῆς πύλης τῆς Ψυλλίνης τῶν ἀκτῶν τοῦ Κερατίου κόλπου. Καὶ ὁ ἀμηνῶν περιεκυκλούτο ὄρυκτος χαρᾶκωμασι καὶ φυλλίνους περισταυρώμασι, καὶ ἐξωθεν

τοῦ χαρακώματος περιέστησαν οἱ Ἰαννιτζάρου σὺν τοῖς ἄλλοις εὐγενέσι τοῦ παλατίου αὐτοῦ. Ὁ δὲ μπάσιδς ὁ τοῦ ἀμηνῶν συγγενῆς ἑλλῶν ἐσκήνωσεν ἅμα τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ στρατῷ ἄνωθεν τοῦ Γαλατᾶ. Καὶ τῆ αὐτῆς ἡμέρας ἐφθάσεν καὶ μέρος τοῦ στόλου αὐτοῦ, καὶ ἐπλησίασεν **238** ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς θαλάσσης τῆς πόλεως. Ἦσαν δὲ τριήρεις ὡσεὶ τριάκοντα καὶ δρόμωνες, νῆες δὲ καὶ πλοιάρια καὶ μονήρεις τριάκοντα καὶ ἑκατόν. Καὶ οὕτως παρέπεται τῆ πόλει πολιορκῶν αὐτὴν πᾶσι τρῆποις καὶ μηχαναῖς, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης περικυκλώσας· τὰ δέκα ὀκτὼ μίλια τῆς πόλεως. Καὶ ὁ βασιλεὺς προσέταξε τὴν σιερὰν τὴν σιδηρὰν τὴν βαρυτάτην ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος βαλεῖν, ἵνα τοῦ στόλου, λέγω τῶν πολεμίων πλοίων, κωλύσῃ τὴν ἐφοδον· ἔσωθεν δὲ τῆς ἀλύσου τὰς παρατυχοῦσας νῆας ἐνέβαλλον, ὅπως ἰσχυροτέρως κωλύσῃ τὴν εἰσοδον καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀντιμάχωνται. Ἦσαν δὲ νῆες τοιαῦται, ἐκ μὲν Λιγυρίας τρεῖς, ἐκ δὲ Ἰβηρίας ἦτοι Καστελλίας μία, ἐκ τοῦ Γάλλου τῆς Προβέντζιας . . . , ἐκ δὲ τῆς Κρήτης τρεῖς, ἐκ τῆς πόλεως λεγομένης Χάνδαξ ἡ μία καὶ αἱ δύο αἱ Κυθωνίας, πᾶσαι εἰς παράταξιν πολεμικὴν καλῶς ἡτοιμασμέναι. Ἐτυχον δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἐνετῶν τριήρεις ἐμπορικαὶ μεγάλαι τρεῖς, ἃς οἱ Ἰταλοὶ εἰώθασιν γρόσσας γαλέρας καλεῖν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν γαλεάτζας, καὶ ἕτεραι τριήρεις ταχέαι πρὸς φύλαξιν καὶ ὑπηρεσίαν τῶν ἐμπορικῶν τεταγμέναι. Καὶ προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἵνα καὶ αὐταὶ ἐναπομείνωσιν εἰς συνδρομὴν τῆς πόλεως. Καὶ οὕτως τὰ τοῦ λιμένος ὠκονόμητο, ἐκ δὲ τῆς χέρτου ἕστησαν οἱ ἐναντίοι **239**

Ac res Peloponnesiacæ quidem tales fuerunt. Vere autem ingruente, ameras cum classe, quam instructam habebat, postquam expeditit helepoles et heleboliscos aliasque, quas paraverat, machinas, Charatehastianæ cum exercitu præmissæ, advenit urbemque obsidione pressit: ante tamen turres extra urbem in agris vicisque sitas, in quas nonnulli propter repentinam hostium irruptionem se receperant, expugnatas evertit. Horum partem in servitutum redigit, partem peste et aliis incommodis confecit, ac non pauci Christiani captivi facti sunt. Res ad bellum necessariæ et utiles cum machinis interiorum magno numero advehébantur: in his helepoles permultæ, quarum nonnullæ tantæ erant magnitudinis, ut singulæ a quadraginta vel quinquaginta jugis boum atque hominum plus duobus millibus trahi non possent. Secundo Aprilis ipse ameras affuit cum copiis equestribus et pedestribus innumeris, et tentorium ex adverso portæ sancti Romani fixit, atque exercitus ut arena maris ad Hexamiliam per terram ab uno mari ad alterum pertinuit, atque orientalis quidem pars a dextra ameras usque ad portam, quæ est in littore, auream castrametata est, Europæa a sinistra usque ad ligneam portam in sinus Ceratini littore sitam. Erat ameras vallo et fossa palisque cinctus, et extra vallum stabant jannizari cum reliquis palatii proceribus. Pasiæ autem, cognatus

ameras cum exercitu sibi commisso supra *Galatiam* castra posuit. Eodem die pars classis advenit et prope urbem ad littus maris appulit. Erant triremes et dromones circiter triginta, naves minores autem et uniremes centum et triginta. Ita ad urbem accedit obsidetque eam omni modo omnisque generis machinis, terra marique per octodecim milliarium ambitum inclusam. Imperator ponderosissimam catenam ferream ori portus prætendi jussit, qua accessus navium hostilium arceretur; intra eam naves, quæ forte aderant, collocabantur ad validius defendendum aditum et impetus hostium propulsandos. Erant naves hæ: e Liguria tres, ex Iberia sive Castilia una, e Provincia Galli. . . , e Creta tres, ex urbe, cui Chandax nomen, una, Cydoniatarum duæ, omnes ad pugnam probe instructæ. Aderant præterea Venetorum magnæ triremes mercatoriarum tres, quas Itali magnas galeras, sive potius galatas appellare solent, et aliæ triremes veloces ad custodiam et tutelam mercium constitutæ: quas et ipse imperator ad succurrendum urbi manere jussit. Hoc modo igitur portui provisum est. In terra hostes magnam illam helepolim, cuius os patebat spithamas duodecim, et alias complures spectacula dignas collocarunt; ac fossa militari alta ducta palisque superne munita, jaculabantur, et mœnia urbis locis quatuordecim graviter

τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐλεθλίω, πλάτος χουσαν ἐπὶ ἄκοντα καὶ ὀκτώ, τὸ δὲ λοιπὸν ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ στόματος σπιθαμᾶς δυοκαίδεκα, καὶ ἑτέρας πολλὰς ἐλεθλίω ἀξίως θαλάματος· καὶ στρατήγιον ὀρυκτὸν ποιήσαντες ὕψηλὸν καὶ μετὰ βύλων σταυρώσαντες; αὐτὰς ἀνωθεν ἐβαλλον, καὶ ἐν τόποις τείσσαροι καὶ δέκα τὰ τεῖχη τῆς πόλεως σφοδρῶς ἐτυπτον. Καὶ ἐκ πετροβόλων μηχανημάτων πολλὰ οἰκία περιφανεῖς ἐγγύς τῶν τειχῶν ἠχρειώθησαν, καὶ μάλιστα τὰ ἀνάκτορα· ἐκ δὲ τῶν ἐλεθλίω τὴν πόλιν ἐθορύθουν κροτοῦντες καὶ κλονοῦντες τοὺς τεῖχεσι καὶ τοῖς πύργοις ἐνέδιδον, καὶ διαμφίς οὐκ ἔλιπον θάνατοι ἐκ τε τῶν ἐλεθλίω καὶ ἐλεθλίωσμων μπαλαιστῶν τε καὶ τόξων καὶ ἑτέρων μηχανημάτων. Καὶ οὐκ ἔπαυεν ὁ πόλεμος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα, αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ συρρήξεις καὶ οἱ ἀκροβολισμοί, ἐπιζῶν ὁ ἀμηρὰς διὰ τὸ ὀλίγους εἶναι ἡμᾶς καὶ ἰσχυρῶς κεκοπιακότες εὐκόλως θηρεῦσαι τὴν πόλιν· καὶ οὐκ ἔλασεν ἡμᾶς ἀνεσις λαθεῖν οὐδ' ὄλωσ. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ ἐλεθλίω διὰ τὸ συνεχῶς σφενδονίζειν καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ μέταλλον ὑπάρχειν καθαρὸν διεβράγη ἐν τῷ βάλλειν τὸν τεχνίτην τὸ πῦρ καὶ εἰς πολλὰ διεμερίσθη κλάσματα, καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἀμηρὰς ἐλυπίθη λίαν, καὶ προσέταξεν ἵνα ἀντ' αὐτῆς ποιήσωσιν ἄλλην ἰσχυροτέραν, καὶ ἕως τῆς αὐτῆς ἡμέρας οὐδὲν ἄξιον ἔργον καθ' ἡμῶν κατέρωθον. Καὶ τῆ ἰε' τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ ὁ ἐναπολειφθεὶς στόλος αὐτοῦ ἐκ τε τοῦ 240 Εὐξείνου πόντου καὶ Νικομηδείας καὶ Ἀσίας, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι καὶ τριακόσια, ἐξ ὧν ὑπῆρχον τριήρεις δέκα καὶ ὀκτώ, διήρεις τεσσαρά-

κοντα καὶ ὀκτώ, τὸ δὲ λοιπὸν ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τεκ' ὑπῆρχον νῆες μακραι καὶ πλοῖα, τῶν γε τὸ φορτίον ἦν μαχίμων καὶ τοξοτῶν ἀνδρῶν παμπόλων τὸν ἀριθμὸν· ὑπῆρχον γὰρ ἐν τούτοις καὶ δρόμωνες φορτίοι πάντε καὶ εἴκοσι, οἳ εἶχον πεφορτισμένα ξύλα, τίτανον, πέτρας καὶ ἑτέρας ὕλας ἐπιτηδεύασι πρὸς πολιορκίαν πόλεως. Πλὴν ἐν τῷ λιμένι οὐ βραδίως εἶχον τὴν εἰσοδὸν δι' αἰτίαν ἦν εἰσομεν. Ἐλθόντες ἐκ τῆς ἑψών περαιῆς κάτωθεν ὀλίγον τι τοῦ διπλοῦ κίονος καὶ μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐγγύς τὴν στάσιν μετὰ ἀγκυρῶν ἐποίησαν. Τῆ δὲ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμῆσας τὸν στόλον καὶ τοῦ τῆς χέρσου στρατοῦ, ἰπέπων τε καὶ πεζικῶν, καὶ εὔρε τριήρεις καὶ διήρεις, μονήρεις, δρόμωνασι νῆας καὶ πλοῖα, εἴκοσι καὶ τετρακόσια ἰστια· ὁ δὲ στρατὸς ὁ θέλων μάχεσθαι ἐκ τῆς χέρσου χιλιάδες ὑπῆρχον ὀκτώ καὶ πενήτηκοντα καὶ διακόσια. Οἱ δὲ πρὸς ἀντιπαράταξιν ἄνδρες ὄντες ἐνδον τῆς πόλεως τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος ἦσαν χιλιάδες τέσσαρες καὶ τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἑνακόσιοι, ἀνευ τῶν ξένων μόλις ὄντων χιλιάδων δύο. Ἐργων γὰρ ἐγὼ τοῦτο οὕτως ἔχειν ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης. Τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαντος τοῖς δημάρχοις καὶ στρατηγοῖς ἔγραψεν 241 ἕκαστος αὐτῶν τὴν δημαρχίαν αὐτοῦ ἀκριβῶς, τοῖς δυναμένοισι ἐν τῷ κάστρῳ κοσμηκοῦσι τε καὶ μοναχοῦσι, καὶ τίνα ὄπλα ἕκαστος αὐτῶν κέκτητο πρὸς ἀμυναν· καὶ οὕτως ἕκαστος τῶν δημάρχων δέδωκε τὸν κατάλογον τῆς δημαρχίας αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ κελεύσας με εἶπεν· «Αὕτη ἡ δικηνοία πρὸς σὲ ἀφορᾷ τὰ φυλακῆς δεδόμενα καὶ ἀπόκρυφα (1). Λῆψον οὖν

percutebant; destruebantque machinis, quibus lapides jaciebantur, multas domos egregias propter mœnia sitas, imprimis palatia, atque helepolibus urbem perturbabant et cum strepitu ac tumultu mœnia turresque petebant, et utrinque geminabantur cœdes helepolibus, heleboliscis, ballistis, arcibus, aliis machinis, nec cessabat bellum vel noctu vel interdiu, sed erant perpetuæ pugnae, conflictus, jaculationes. Sperans enim ameras, quod pauci essemus sique admodum confecti, facile se urbem expugnaturum esse, nullam plane quietem nos capere passus est. Magna autem illa et valida helepolis propter continuam jaculationem, præsertim cum metallo non ita puro esset, dirupta igne extinxit magistrum, et in multa frusta disjecta alios complures aut delevit aut vulneravit. Qua re audita, ameras magnopere doluit, edixitque, ut illius loco aliam firmiorem facerent, nec quidquam egregii operis ad eum usque diem contra nos patratum est. Eiusdem mensis die 15 reliqua ejus classis e ponto Euxino, Nicomedia et Asia, navium trecentarum et viginti adest, e quibus erant triremes octodocim, biremes duodequingenta, reliquæ naves longæ et onerariæ, quibus magnus numerus militum et sagittariorum vehebatur. Numerabantur in

his dromones onerarii quinque et viginti, lignis, calce, saxis aliisque rebus ad oppugnandam urbem idoneis onusti. Verum non facile habuerunt ad portum propter causam quam dixi. Ex oriente adventæ paulo infra duplicem columinam usque prope ad ecclesiam Sancti Constantini in ancoris stationem habebant. Die mensis decimo recensita classe et exercitu tum equestri tum pedestri, invenit triremes, biremes, uniremes, dromones, naves et naviculas viginti et quadringentas, militum autem terra dimicare gestientium ducenta duodesexaginta millia erant. Ad horum impetus sustinendos qui erant in tante magnitudinis urbe, numerabantur quater mille nongenti septuaginta tres, præter extraneos, quorum vix duo millia erant. Cognovi enim hoc ita esse hæ ratione. Jubente imperatore, singuli prætores et duces accurate renuntiaverunt, ex ipsorum demarchia qui possent militiam tolerare tum laici tum monachi, et quæ quisque arma ad vim propulsandam haberet. Mandans autem mihi imperator, «Id negotium, inquit, ad te pertinet; cautione enim et silentio opus est. Accipe igitur catalogum censuum, domique diligenter computa, quot sint et quid armorum sive scuta sive arcus sive machinæ.» Functus igitur labore ab imperatore mihi mandato, tabellis

(1) Plinius Chronicon abbreviatum, infra, sub an. vny', αὕτη ἡ δουλεία πρὸς σὲ ἀφορᾷ, καὶ οὐ πρὸς ἄλλον τινὰ, διὰ τὸ ἐπίστασθαι σε καὶ καλῶς ἀριθμεῖν καὶ καλῶς φυλάσσειν τὰ φ. δ. κ. ε. εἰρη.

τὰ τοῦ καταλόγου κατάστιχα, καὶ κάθισον ἐν τῷ **A** οἴκῳ σου. Ψήφισον ἀκριβῶς πόσοι καὶ τί τὰ ὄπλα καὶ ἀσπίδες καὶ τόξα καὶ ἐλεβολικά. Ἐκτελέσας οὖν ἐγὼ τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως προσταχθὲν μοι παρέρστησα τῷ αὐθέντῃ μου καὶ βασιλεῖ τὸ καταστιχίδιον μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς· καὶ ἔμεινε μόνον ἐναπόκρυφος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ ἡ ποσότης. Πλὴν ἦσαν καὶ τινες ὀλίγοι πάνυ ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ δήμου ἀνοφελέστατοι καὶ δειλοκάριοι, οἱ διὰ τὴν φόβον τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐτέρων ἐναντίων πανοικί πρὸ καιροῦ ἐκ τῆς πόλεως ἔξυγον· ὡς δὲ τοῦτο ἐν τοῖς ὡσὶ τοῦ βασιλέως ἐρβέθη, στενάξας ἐκ καρδίας καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν. Ὑπῆρχε δὲ τις ἐκ τῆς Λιγυρίας ἐν ταῖς δύο ναυσὶ, ὃς ἦν ναυάρχης καὶ Κύριος, ἀνὴρ πάνυ δεξιὸς, ἀνδρείος καὶ ἐπιτήδειος, τοῦνομα Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς, ὃς γεννάδας εἶχε. Θεωρῶν δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ πάντα δεξιὸν δῆμαρχον αὐτὸν καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τριακοσίους ἀνδρας προσέταξεν εἶναι, καὶ προβλέπειν καὶ διοικεῖν αὐτὸν εἰς ἕτερά **242** τινὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ἐξουσίαν ἔδωκε, θαρβύσας μεγάλως εἰς αὐτόν· ὃς ὄντως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔργα ἀξία μνήμης ἐποίησε.

Ὡς δὲ ὁ ἀμειβῶς τὴν κεκλασμένην ἐλεβόλιον ταχέως πάλιν ὑγιῆ καὶ σώαν ἐποίησεν, ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς μετὰ βίας τοῖς τεύχεσιν ἔτυπτον καὶ θόρυβον πολὺν ἐν ἡμῖν ἐποίουν μετὰ πάσης μηχανῆς πολεμικῆς, ἀκροβολισμοῦ καὶ συρράξεως καὶ συμπλοκῆς ἰσχυροτάτας· καὶ ἦν πολυειδὲς τὸ κακόν. Οἱ δὲ ἡμετέροι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰς μηχανὰς τὰς πολεμικὰς μανθάνοντες καὶ τὰς τῶν ἐναντίων θεωροῦντες, πᾶσαν δειλίαν καὶ φόβον ἔασαντες καὶ

imperatorī non sine dolore et mœstia tradidi, mansitque præter nos duos reliquis occultus numerus. Cæterum nonnulli, sed perpauci illi, de nobilitate et plebe homines nequam et imbelles timore belli calamitatūque cum totis familiis ante tempus ex urbe fugerunt : quod ubi ad aures pervenit imperatoris, nihil aliud quam ab imo pectore gemitum duxit. Erat autem in Ligusticis illis duabus navibus ipsarum præfectus et dominus, vir nobilis, dexterimus, strenuus, commodus, Joannes Justinianus, nomine. Quem cum imperator ad omnia esse idoneum animadvertisset, tribunum eum et ducem trecentorum militum instituit eidemque alia quædam belli munera administranda commisit, virtute ejus magnòpere nisus : qui revera in hac præfectura sua facinora memoria digna patravit.

Ameras postquam diffractam helepolim brevi tempore refecit instauravitque, dies ac noctes vehementer muros quater et magnum nobis tumultum injicere omni belli genere, jaculationibus, præliis, dimicationibus acerrimis non cessavit, eratque multiplex malæ facies. Nostri quotidie machinas bellicas tractantes spectantesque eas, quas hostes habebant, timore et formidine soluti, machinas et artes novas excogitabant, et hostibus haud parum detrimenti afferebant. Cæterum singulares illæ artes

μηχανὰς καὶ τέχνας καινὰς εὗρισκον, καὶ τοὺς ἐναντίους οὐκ ὀλίγον ἔδραπτον. Αἱ δὲ τέχναι μερικά οὐκ ἐς μάρκον ἐστήκεισαν διὰ τὴ μὴ ἔχειν ἡμᾶς τελείως ἀνεσιν καὶ τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐπιτήδεια. Χαλάσαντες δὲ ἐν τισὶ τόποις τὰ τείχη μετὰ ἐλεβόλων καὶ πυριδῶλων μηχανημάτων, εἶτα θέλοντες πλησαι τοὺς τάφρους ἐνα βλάβῃ ποιήσωσιν τὴν εἴσοδον καὶ διὰ τῶν χαλασμάτων εἰσελθῶσιν, ἀκροβολισμοὺς ἐν πρώτοις ἐποίησαν καὶ συρράξεις, μέσον δὲ ἐκείνων ἕτερα χῶματα ἐν τοῖς τάφροις ἐρρίπτον καὶ κλάδους δένδρων καὶ ἐτέρας ὕλας, τινὲς δὲ ἐκ τῆς βίας καὶ τὰς σκηνὰς αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα, ὅτι καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκ τοῦ πλήθους καὶ τῆς στενοχωρίας ἦν εἶχον ἐπιπτον· καὶ οἱ ἐρχόμενοι ὀπισθεν ἀνηλεῶς ῥίπτοντες τὰ **B 243** ξύλα καὶ χῶματα αὐτοὺς οἰκτρῶς ἐσκέπαζον καὶ ἐν τῷ ᾄτῃ ζῶντας παρέπεμπον. Ἄλλοι δὲ καὶ μετὰ προαιρέσεως οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ δυνάμενοι ἐκ τῆς ὀρμῆς καὶ σπουδῆς τοὺς ἀσθενεστέρους ἀντικλάδων καὶ χῶματος ἐρρίπτον ἀπηγῶς. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο φυγεῖν ἀβλαβεῖς ἐκ τῶν ἐλεβολικῶν καὶ τσαγκρατόρων, καὶ ἐκ τῶν τειχῶν βαρέων λίθων ἀποσφενδονούμενα οἱ ἐναντίοι αἰσχυρῶς ἐπιπτον καὶ πολλὰ κατεπλήττοντο, καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινὲς ἀβλαβεῖς οὐκ ἐναπέμενον. Σύροντες δὲ καὶ τὰς ἐλεβόλους αὐτῶν ἕως γῆς τῶν τάφρων, καὶ ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκὴ φρικαλέα ἐγένετο. Καὶ εἰς αὐτὰ οὐκ ἀγενῆ ἦσαν καὶ τὰ ἡμέτερα· καὶ θαυμαστὸν ἦν, χωρὶς ἐμπειρίας πολέμου ὄντες τὴν νίκην εἶχον διὰ τὸ μεγαλοψύχως καὶ γενναίως ἐντυχόντες ἐποίουν τὸ ὑπὲρ δύναμιν. Καὶ τοὺς τάφρους ἐνεγέμιζον δι'

non diu valuerunt, propterea quod nobis nulla omnino quies concedebatur nec suppetebant, quæ ad pugnam et obsidionem tolerandam necessaria essent. Mœnibus igitur nonnullis locis per helepoles et pyrobolas concussis, hostes fossas impleturi, quo facili ingressum haberent et per foramina murorum penetrarent, qui primi stabant, jaculationibus et pugnis nos vexabant. Inter hos medios alii terram in fossas congerebant aut frondes arborum et aliam materiam, nonnulli adeo ardore abrepti tentoria sua : eratque videre mirum spectaculum, quod **D** eorum non pauci multitudine et loci angustiis compressi cadebant, et ab iis, qui sequebantur et crudeliter dejiciebant ligna et terram effossam, miserabiliter cooperiti, vivi ad inferos mittebantur. Nonnulli etiam viribus validi ac robusti ex impetu et festinatione infirmiores ultro pro ramis vel terra saviter detrudebant. Sed cum hæc facerent, non poterant salvi devitare helepolium et telorum ictus, et a grandibus saxis, quæ de muro vibrabantur, cadebant turpiter multumque vulnerabantur : quantum etiam de nostris nonnulli non illæsi manserunt. Traxerunt tamen helepoles ad oram fossæ, et conflictum ac decertatum est horribiliter. At haud imbelles nostri se præbuerunt, ac mirum erat, ut bello inexercitati victoriam tamen reportarent, et

ὕλης τῆς ἡμέρας· ἡμεῖς δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰς A
 υλας καὶ τὰ ξύλα εἰλκίζομεν ἔσωθεν· καὶ αἱ ὀρύξεις
 τῶν τάφρων ἐπέμειναν ὡς καὶ ἦν τὸ πρῶτον.
 Τοὺς δὲ χαλάσαντας πύργους χούν μετὰ σφυρίδων
 βαστάζοντες καὶ ἀγγείων ξυλίων οἴνου καὶ ἑτέροις
 ξύλοις αὐθις ἀνεκαινίζομεν. Ὁ δὲ ἀμυρᾶς θεωρῶν
 ἡσχύνετο διὰ τὸ τὴν βουλὴν αὐτοῦ ἀπρακτον
 244 μένειν, καὶ ἑτέραν μηχανὴν πολεμικὴν θέλων
 ποιῆσαι προέταξεν ἵνα ἔλθοιαι τινες ἄνδρες οἱ δυ-
 νάμενοι ὀρθῶς ἰδεῖν καὶ ποιεῖν ὅπας ὑποκεκρυμ-
 μένας κάτωθεν τῆς γῆς, ὅπως δι' αὐτῶν ὁ στρατὸς
 εὐκόλως εἰσέλθοισιν ἔνδον τῆς πόλεως. Καὶ κατὰ
 τὸ προσταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἤρξαντο ὀρύσσειν. Ἰωάν-
 νης δὲ τις Γερμανὸς ἄκρον ἡσχημένος τὰς τοῦ πο-
 λέμου μηχανὰς καὶ τὰς τοῦ ὕγρου πυρὸς, ἐκωτισθεὶς B
 τὴν μηχανὴν, ἑτέραν ὀπὴν ἐναντίαν ὀρύξας καὶ μετὰ
 ὕγρου πυρὸς τεχνηέντως συσκευάσας, ἐρχομένων
 τῶν Τούρκων διὰ τῆς ὀπῆς μετὰ χαρᾶς αὐτὸς τὸ
 πῦρ ἀνάψας τὸ εἰς τὴν ἐναντίαν ὠρυγμένην παρ'
 αὐτοῦ ὀπὴν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν κατέκαυσε καὶ τὰς
 τεχνὰς αὐτῶν εἰς οὐδὲν ἀπέδειξεν· ὀπὴν δὲ μίαν
 ἐναντίων ὁ γεννάδας Γερμανὸς λαθῶν οὐχ εὔρεν. Οἱ
 Τούρκοι δὲ καὶ αὐτοὶ τὸ ὕγρον πῦρ ἀνῆψαν, ὃ προη-
 τοίμασαν, πλὴν οὐδὲν κατώρθωσαν· πύργου δὲ τινος
 μόνον παλαιοῦ ὀλίγον μέρος ἐκ τοῦ κρότου τοῦ πυρὸς
 ἔπεσεν, ἃν ἡμεῖς εὐθὺς ἀνεκαινίσσαμεν. Ἦσαν δὲ καὶ
 τινες γηραιοὶ οἱ ἔλεγον ὅτι καὶ οἱ ἐναντίοι ἐν ἐτέ-
 ραις μάχαις τοῦτο ἔπραξαν καὶ οὐδὲν ἐκατώρθωσαν
 διὰ τὸ τὸ πλεῖον μέρος τῆς πόλεως ὑποκάτωθεν τῶν
 τεχνῶν πετρώδες εἶναι. Σφαλεῖς δὲ ὁ ἀμυρᾶς καὶ C

φουσθεὶς ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας· ἕτεροι νῆα ἐφευρή-
 ματα καὶ μηχανὰς εἰς πολιορκίαν ἐποίησαν· ἐλέποιν
 γὰρ μεγίστην ἔχουσαν τροχοὺς πολλοὺς μετὰ ξύλων
 χοντρῶν 245 κατεσκευάσασε, πλάτος ἔχουσαν πολὺ
 καὶ ὕψος· ἐνέδυσσε δὲ αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔσωθεν ἐκ
 τρίτου μετὰ βουβάλων καὶ βοῶν δορῶν, καὶ πύρ-
 γους εἶχεν ἄνωθεν καὶ παραπετάσματα, ἀναθάβρας
 καὶ καταθάβρας, ἵνα οὐ δυνησώμεθα τοὺς ἔσωθεν
 αὐτῆς βλάπτειν. Εἶχε δὲ καὶ τὸ ἔσωθεν μέρος ἡνοιγ-
 μένον, ἵνα ῥαδίως εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται οἱ
 βουλόμενοι. Κατὰ δὲ τὸ μέρος δι' οὗ ἐμελλόν ἐλθεῖν
 ἐν τῷ ὀρύγματι, εἶχε πύλας τρεῖς μεγάλας μετὰ
 παρασκευάσματος σφοδρῶς ἐνεδυμένας, ὡς εἶπο-
 μεν. Εἶχον δὲ ἔσωθεν καὶ κύκλοθεν πᾶν ὄργανον καὶ
 τέχνην πολεμικὴν καὶ πολλὰς ὕλας καὶ ξύλα, ἵνα
 ῥίψωσιν ἐν τῷ τάφρῳ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ,
 ὅπως ῥαδίως εἰσέλθοισιν· εἶχον δὲ κλίμακας ἐχούσας
 τὰς βαθμίδας μηρινθώδεις ὑποχαλουμένας διὰ κά-
 λων, καὶ αὐθις ἦρον μίαν εἰς ὕψος. Προσδεδομένης
 τοῖς τείχεσι καὶ πάσης ἐτέρας μηχανῆς, ἦν ἡδυνή-
 θη ἀνθρώπου νοῦς νοῆσαι, ὡς οὐκ ἤλπιζεν βασι-
 λεὺς ποτε, οὐκ ἐποίησε τοῦ ἀλώσαι τὸ φρούριον.
 Πειθήσαντες δὲ καὶ ἐν ἑτέροις μέρεσιν ἀμάξας μετὰ
 πλείστων τροχῶν, καὶ ἄνωθεν ὡς πύργους, καὶ αὐ-
 τοὶ ἐνδεδυμένοι ἃν τρόπον εἶπομεν. Ἐχόντες καὶ
 αὐτοὶ πλείστας μηχανὰς κατασκευασθείσας μετὰ
 τοῦ ὕγρου πυρὸς καὶ ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἡτοίμασαν ἵνα
 πάντες τὴν σύρῃξιν ἅμα ποιήσωσιν. Καὶ πρῶτον
 μὲν 246 μετὰ τῆς φοβερᾶς κείνης ἐλεθόλειος τύ-
 φαντας σφοδρῶς ἐβρίψαν εἰς ἕδαφος τὸν πύργον τὸν

magno animo et genere se objicientes supra vires
 laborarent. Itaque cum illi toto die fossas imple-
 rent, nostri tota nocte materiem, terram, ligna in-
 tro egerebant, unde fossæ manserunt, quales ante
 fuerant. Turres autem concussas humo in corbis
 et vasis ligneis vinariis aggesta trahibusque instau-
 rant. Quæ cum animadverteret ameras, erubescer-
 ent, quod consilium suum eventu careret, atque
 aliam rationem experturus, imperavit, ut adessent,
 qui recto iudicio oculorum uterentur et cuniculos
 agere callerent, per quos exercitus facile urbem
 intrare posset: coeperuntque ad præscriptum ejus
 fodere. At Joannes quidam Germanus in tractan-
 dis bellicis machinis et igne Græco exercitatissi-
 mus, cum animadvertisset illorum consilium, alium
 cuniculum contrarium agendum et igne Græco
 artificiose implendum curavit, Turcisque læte per
 cuniculum procedentibus, ipse in altero a se acto
 cuniculo accenso igne, multos eorum exussit opus-
 que ad nihilum redegit. Unus tamen hostium cu-
 niculus generosum illum Germanum latuit. Ipsi quo-
 que Turcæ idem genus ignis pararunt et accende-
 runt, sed nihil profecerunt; nisi quod unius ve-
 rustæ turris parva pars ex pulsu incensi ignis con-
 cidit, quam tamen statim instauravimus. Erant au-
 tem senes quidam, qui dicerent, hostes idem ten-
 tasse aliis in bellis nec quidquam profecisse, quod
 major urbis pars subter muros solum saxosum

haberet. Spe igitur lapsus et frustratus ameras alia
 nova inventa et machinas ad expugnandam urbem
 adhibuit. Helepolim maximam, multis rotis susten-
 tam, in primis latam et altam, lignis instruxit, at-
 que intus et extra triplicato corio bubalorum et
 boum induit. Habebat eadem superne turres et vela,
 ascensus item et descensus, ne qui intus essent a
 nobis possent lædi. Patebat porro foras, ut qui vel-
 lent, facile et ingredi et egredi possent. In ea au-
 tem parte, qua in fossam intrare vellent, tres mag-
 gnæ portæ erant, tegumento, ut diximus, probe
 oblectæ. In circuitu intus et extra disposita erant
 omnia genera ballicorum instrumentorum et machi-
 narum, materiæ et lignorum magna copia, quæ op-
 portuno tempore in fossam dejicerent, quo habe-
 rent aditum. Habebant scalas gradibus stuppeis,
 quæ per funes demittebantur et rursus in altum
 trahabantur. Admovebantur mœnibus præterea aliæ
 omnes machinæ, quas excogitare mens humana
 potest, quales nunquam visurum se esse speraverat
 imperator nec ad capiendum castellum aliquid
 ipse fecerat. Fabricati sunt etiam aliis in locis cur-
 rus rotis permultis et superne turribus instructos
 et eo, quo diximus, modo munitos, cumque et ipsi
 machinas plurimas haberent igne, qui non exstinguitur,
 repletos, has compararunt, ut una omnes hora
 eruptionem facerent. Ac primum quidem ingentis
 illius helepolis pulsu turrem prope portam sancti

πλησίον τῆς πόλεως τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, καὶ εὐθὺς τὴν ἐλέπολιν ἐκείνην σύραυτες ἔστησαν ἄνωθεν τοῦ ὄρουματος. Καὶ ἡ μάχη καὶ ἡ συμπλοκὴ νοσιαία καὶ φρικαλέα ἐγεγονέει· ἦν δὲ πρὶν τὸν ἥλιον ἀνατελεῖν, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκράτησε. Καὶ ποτὲ μὲν ἐν μέρει τὴν συμπλοκὴν καὶ τὴν σύρρηξιν ἰσχυρῶς ἠγωνίζοντο, ποτὲ δὲ ἐν μέρει τὰ ξύλα καὶ τὰς ὕλας καὶ χρώματα τὰ ἔσωθεν τῆς ἐλεπόλεως ἐν τῷ τάφρῳ ἐβρίπτον· καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος τοῦ πύργου ὕλην, καὶ ἐξ ὧν ἐκείνοι ἐβρίπτον, ὄδον εὐθείαν αὐτοῖς ὑκονόμησαν. Τυχόντες καὶ οἱ ἡμέτεροι γενναίως αὐτοῦ; ἀπεμπόδιζον, καὶ ἐκ τῶν κλιμάκων φυλάκεις αὐτοῦ; ἀπεκρῆμιζον, καὶ τινας κλιμάκας φυλάκεις κατέκοψαν, καὶ καρτερῶς οἱ ἑναντίοι πολλαίς τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀπεκρούσθησαν ἕως τῆς πρώτης ὥρας τῆς νυκτός.

Οἱ δὲ ἄσθεεις ἐκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῶν πληγῶν ἠγανάκτησαν, καὶ ἡ συμπλοκὴ καὶ ὁ πόλεμος ἐλύθη, ἐλπίζοντες μὲν τῷ πρώτῳ μετὰ ὀλίγου κόπου τὴν βᾶσιν εὐκελον εὐρωσιν· ἀλλὰ τῶν ἐπιπέπων ἐψεύσθησαν, διὰ τὸ μὲν Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς τις ἀδάμας δι' ὅλης τῆς νυκτός ἀναθαβρῦνας τοῦ; ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ παραινέσας· καὶ ὁ βασιλεὺς παρῶν μετὰ ἐτέρων πολλῶν τῶν ἐλθόντων εἰς ἐκείνον τὸν τόπον εἰς βοήθειαν δι' ὅλης τῆς νυκτός πολλὰ κοπιᾶσαντες **247** τοῦ; τάφρου; ἐκένωσαν καὶ τὸν πεσόντα πύργον μυρίαίς μηχαναῖς ἀνῶρθωσαν, καὶ τὴν ἐλέπολιν τῶν ἑναντίων ὑποκάτωθεν, οὐ ἔκειτο ἐνδεδυμένη, ἐπυρπόλησαν. Περὶ δὲ τρίτην ἀλεκτροφωνίαν ἐλθόντες μετὰ

Romani sitam prostraverunt, atque helepolim illico promissam supra eam fossam collocarunt. Hinc pugna et dimicatio exitiosa et horribilis exarsit, quæ commissa ante lucem per totum diem duravit. Turcæ nunc conflictu et certamine acriter contendebant, nunc ligna, materiem, terram, quæ in helepoli erant, in fossam coniciebant. E ruina turris materiam, quam congerebant, viam planam sibi pararunt. At vero nostri eos strenue impediabant, atque sæpe detrudebant de scalis ligneis, quarum nonnullas conciderunt, hostesque eo die usque ad primam noctis horam sæpe acriter repulsi sunt.

Et quæ impii, ob laborem plagasque frendentes, pugnam solverunt, postero die levi opera ingressum facilem habituros se esse rati. At exciderunt spe sua, quod Joannes Justinianus, velut adamas tota nocte milites suos cohortatus, atque imperator coram ipse præsens cum aliis multis, qui eodem ad opem ferendam confluerant, per totam noctem magno labore fossas vacuefecerunt, turrem collapsam molimentis innumeris instaurarunt et helepolim hostium, igne ubi operta stabat, submisso, exusserunt. Itaque sub tertium galli cantum cum lati et spe freii, facilem se, ut dixi, ingressum habituros esse, advenissent, ubi spe se frustratos viderunt, intrati sunt, atque ameras, magnopere tristatus et vudefactus, obstupuit virtute nostra, dixitque mi-

διον εὐρωσι, καὶ ἰδόντες τὰς ἐπιπέπων; αὐτῶν κενὰ; ἐθαύμασαν. Καὶ ὁ ἀμνηρῆς λυπηθεὶς μᾶλλον καὶ αἰσχυρθεὶς ἐθαύμασε τὴν ἐπιπεξιότητα τῶν ἡμετέρων, καὶ ἔλεγε θαυμάζων τάχα ἑ Ἐάν καὶ οἱ τριάκοντα ἑπτὰ χιλιάδες οἱ προφῆται εἶπόν μοι ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄσθεεις ἢ λέγων ἡμᾶς ἢ διὰ μιᾶς νυκτός δύνανται ποιῆσαι ἃ ἐποίησαν, οὐκ ἐπίστευον. Ἐπειτα μὲν θεωρῶν μὴ ἔχοντας φόβον ἡμᾶς οὐτε δειλίαν εἰς τοῦ; ἀκροβολισμοῦ; καὶ συρρῆσεις ἃ; ἐποίησαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ; ἀναριθμήτους ἐλεβολισμοῦ; βίλη; τε καὶ πέτρας ἄνωθεν καθ' ἡμῶν βροχομένας ὡς ὑετοῦ; εἰς οὐρανῶν, καὶ ἀντ' οὐδενὸς πάντα κίνδυνον ἐλογίζοντο· εἰς οὖν ταραχὴν καὶ σύγχυσιν λογιζομένου; μεγάλην ἐνέπεσαν αὐτοῦ; τε καὶ πᾶσα ἡ βουλή; αὐτοῦ;. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον.

Καὶ τούτων γινομένων πολιορκουμένης τῆς πόλεως νῆες τρεῖς Λιγουρίας ἐκ Χίου φόρτον λαθόντες καὶ ἀνεμον τηρήσαντες ἐπιτήδειον τὸν πλοῦν πρὸς ἡμᾶς ἐποιούνο; διερχομένων; δὲ αὐτῶν εὐρον καθ' ὄδον καὶ ἑτέραν μίαν βασιλικὴν **248** νῆα ἐκ Σικελίας μετὰ σίτου ἐρχομένην. Καὶ φθάσαι; ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἐγγύς τῆς πόλεως, καὶ τῷ πρώτῳ ἰδόντες αὐτά; αἱ ἡμερόσκοποι τριῆρεις τοῦ ἀμνηρῆ καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου στόλου μέρος πολὺ κατ' αὐτῶν ὤρμησαν μετὰ πάσης χαρᾶς, μετὰ τυμπάνων καὶ κερατῶν σαλπύγων κροτοῦντες, ἐλπίζοντες ἐν εὐκολίᾳ τάσδε τὰς νῆας σαγηνεῦσαι. Ὡς δὲ ἤγγισαν καὶ τὸν πόλεμον ἀνῆψαν καὶ ἀκροβολίζοντο, ἐν πρώτοις ἦλθον κατὰ τῆς βασιλικῆς νηὸς μετὰ ἐπηρμένης ὀφρύος· ἡ δὲ ναῦς ἐκ τῆς πρώτης προβολῆς μετὰ ἐλεβολισκῶν καὶ βελῶν καὶ πετρῶν κακῶς

rans, si triginta septem millia prophetarum sibi affirmassent, impios (nos scilicet) una nocte, quod fecerunt, facturos esse, se non habiturum fuisse fidem. Deinde cum nos omni vacare timore, nec impressiones pugnæque, quas per totum diem fecerunt, aut jaculationes innumeræ et saxa desuper in nos imbrium instar demissa extimescere, sed omne periculum nihili facere animadvertisset, in magnam animi perturbationem et consternationem ipse et universus senatus ejus inciderunt. Atque hæc quidem ita evenerunt.

Interim dum urbs obsidetur, tres naves Ligustinæ in Chio oneratæ, ventum secundum nactæ, ad nos cursum tenebant. Inventa in itinere alia imperatoria navi, quæ e Sicilia cum frumento solverat, nocte quadam prope urbem devenerunt. Mane ut a diurnis excubatoriis triremibus ameræ conspectæ sunt, e reliqua classe naves non pauca cum lætitia, tympanorum et cornuum strepitu, incitato cursu, contra feruntur, nullo labore eas naves a se interceptum iri opinatæ. Cum appropinquassent et pugnam commisissent jaculando, in primis imperatoriam navem superbius adorti sunt; quæ tamen eos primo impetu jaculis, telis, eaxis male excepit: cumque proris eam subiissent, illi eos eminens olli igne Græco bene repletis atque saxis prohibuerunt, magna in eos strage edita. Nos hæc de noctibus

ἰδεξιώσατο αὐτούς. Καὶ ἐλθόντες ταῖς πρώραις ὑπο- A
κάτωθεν τῆς νηὸς, αὐτοὶ δὲ μετὰ χύτρων κατα-
σκευασμένων τεχνικῶς πυρὶ ὑγρῷ καὶ πετρῶν πάλ-
ιν αὐτούς μακρόθεν ἀπεμπόδιζον διὰ τὸ γίνεσθαι
πολὺν φόνον κατ' αὐτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν τειχῶν
ἄνωθεν ταῦτα θεωροῦντες ἰδεόμεθα τοῦ Θεοῦ ἐλεῆ-
σαι αὐτούς καὶ ἡμᾶς. Ὁμοίως δὲ ὁ ἀμηρᾶς ἐπι-
πος ἐστὼς κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ἐθεώρει
τὰ γινόμενα. Καὶ πάλιν ἐκ τρίτου ἐμακροβολίζον-
το, εἶτα πάλιν θέλοντες συβῆσαι αὐτοῖς μετὰ
ἐπιημένης ὄφρυος καὶ μεγάλων ἀλαλαγμῶν· οἱ δὲ
ναύκληροι καὶ κυβερνήται καὶ ναυάρχῳ ἀνδρείως
καὶ ῥωμαλέως σταθέντες, τοὺς ναύτας παραθαβῆ-
ντες ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, καὶ μάλιστα ὁ
ναυάρχης τῆς βασιλικῆς νηὸς τοῖνομα Φλαντανελάς
ἐκ πρύμνης εἰς πύρρον διερχόμενος καὶ ὡς λέων
μαχόμενος καὶ φωναῖς τοὺς 249 ἐτέρους διεγεί-
ρων, ὥστε οὐ δύναμαι εἰπεῖν τὰς φωνὰς αὐτοῦ καὶ
τοὺς τῶν ἐτέρων κρότους ἕως τοῦ οὐρανοῦ αἰρομέ-
νους. Καὶ σύβρηξις πάλιν μεγαλῆτέρα ἐγεγόνει,
καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τριήρων ἀπεκτάνθησαν καὶ
ἐπνίγησαν, καὶ δύο τῶν τριήρων πυριαλώτους
ἐποίησαν, καὶ θεωροῦντες τὰς νῆας ἰδεύσαν.
Ὁ δὲ ἀμηρᾶς θεωρῶν μηδὲν ἀξίον ἔργον ποιοῦντα
τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικούτον στόλον, ἀλλὰ μᾶλλον
ἤτονα ὄντα, μανεῖς καὶ θυμῷ ληφθεὶς, βρυχώμενος
καὶ τοὺς ὀδόντας τρίζων ὑβρεὶς ἐνέχεε εἰς τοὺς
αὐτοῦ, δειλοκαρδίους καὶ γυναικώδεις καὶ ἀνωφελεῖς
ἀποκαλῶν. Καὶ τὸν ἵππον κεντρίσας ἤλθεν ἐντὸς
τῆς θαλάσσης (ἦσαν γὰρ ἑγγὺς τῆς χέρσου αἱ C
τριήρεις ὡσεὶ λίθου βολῆν), καὶ τὰ πλείονα τῶν
χ. τῶνων αὐτοῦ ἐδάφησαν ἐκ τῶν τῆς ἀλμυρᾶς θα-
λάσσης ὑδάτων. Ὁ δὲ στρατὸς ὁ παρὰ τὴν χέρσιν

θεωρῶν αὐτὸν οὕτως ποιοῦντα ἠγανάκτων λυπού-
μενοι καὶ τοὺς ἐν τῷ στόλῳ ἐβλασφήμουν· καὶ πλεί-
στοι ἐφιπποὶ τῷ ἀμηρᾶ καὶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες
ἕως τῶν νηῶν ἤγγισαν. Οἱ δὲ τοῦ στόλου τὸν ἀμη-
ρᾶν οὕτως θεωροῦντες πράττοντα, καὶ αἰσχυθέντες
τὰς ὑβρεὶς, ἀκοντες καὶ ἐκόντες μετὰ θυμοῦ μεγά-
λου μετέστρεψαν αὐτοὺς τὰς πρώρας κατὰ τῶν νηῶν
καὶ ἐμάχοντο ἰσχυρῶς. Καὶ τί χρὴ λέγειν; οὐ μόνον
εἰς οὐδὲν τὰς νῆας ἐβλαψαν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτος
φόνος καὶ πληγὴ ἐγεγόνει κατ' αὐτούς; ὥστε οὐκ
ἐδύναντο αἱ τριήρεις ὑπισθῆν ἐλθεῖν. 250 Ἐφο-
νεύθησαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς ἔμαθον ἐγὼ
ἔξ αὐτῶν, πλείον ἢ δυοκαίδεκα χιλιάδες Ἄγαρῆνοι.
μόνον ἐν τῇ θαλάσσει. Ἐλοούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐξ
ἀνάγκης ὁ στόλος μικρὴν ἀνεχώρησε, καὶ αἱ νῆες
εὐκαιρίαν εὐρόντες εἰσῆλθον ἐν τῷ λιμένι ἄνευ οὐ-
δενδὸς ἀποκτανθέντος, εἰ μὴ τινῶν ὀλίγων πληγέν-
των. Καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν
πρὸς Κύριον ἐξεδήμησαν. Ὁ ἀμηρᾶς δὲ τοσοῦτον
μανεῖς καὶ λυπηθεὶς κατὰ τοῦ τοῦ στόλου δρουγγα-
ρίου ἤθελεν αὐτὸν ἀνασκολοπίσαι, λέγων ὅτι ἔνεκεν
τῆς ἐκείνου ἀνανδρίας καὶ ὀλιγοψυχίας αἱ νῆες ἐν
ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐξέάλοντο, καὶ δι' ἀπροσεξίας τοῦ-
του καὶ ἀνωφελείας εἴασεν αὐτὰς εἰσελθεῖν ἐν τῷ
λιμένι. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς καὶ
τῆς αὐλῆς τοῦ ἀμηρᾶ ἰδεήθησαν τοῦτον, ὥστε ἔη
τὸν δρουγγάριον ἐχαρίσατο· πλὴν τοῦ ἀξιώματος
αὐτὸν ἐγύμνωσε, καὶ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ τοῖς
λαυνιτζάρους ἐχαρίσατο.

Καὶ πάλιν κατηφῆς ὑπάρχων ὁ ἀμηρᾶς καὶ τὰς
χεῖρας αὐτοῦ ὡς κύων δάκνων καὶ λάξ ποδὶ κατὰ
γῆς θεωρῶν καὶ τοὺς τείχους ῥήξας, δις καὶ τρί-
καὶ τοὺς τάφρους γαμίσας, καὶ εὐθύς πάλιν αὐτοῦς

spectantes, Deo preces faciebamus, ut ipsorum no-
strique miseretur. Similiter ameras, equo insi-
dens, e littore, quæ siebant, prospiciebat. Jamque
tertium jaculantur, fastuque turpidi et magno cla-
more eos invadunt. At naucleri, gubernatores,
navarchi virili animo et robusto pectore stantes,
navatas cohortantur ad mortem vitæ anteponendam,
in primis imperatoris navis navarchus, Philanta-
nelas nomine, qui e puppi ad proram processit, leo-
nis instar decertans et reliquos vocibus excitans,
quas verbis exprimere non magis quam cæterorum
clamores possim, quibus astra feriebantur. Itaque
exarsit rursus vehementius pugna, ac multi e tri-
remibus occisi aut suffocati sunt, duabusque adeo
triremibus captis, in magnum timorem inciderunt.
Ameras cum talem tantanique classem nullum ope-
ræ pretium facere, imo potius superari videret, ira
et furore incensus, fremens et dentibus frendens,
maledictis suos proscidit, ignavos, effeminatos, ve-
bulones increpans; ac subditis equo calcaribus,
in mare proventus est (prope enim a terra naves
aberant, circiter jactum lapidis), ut vestes ejus
maximam partem aqua salsa madefierent. Quod
ubi eum facientem vidit exercitus, qui in littore
erat, indignatione et dolore commoti, convicia an-

tur his qui in classe erant, et plurimi equis ameram
secuti, ipsi quoque usque ad naves procedunt: ac
classarii, ita cum agentem eum vident, pudore
convictiorum compulsi, conversi rursus proris ad-
versus nostrorum naves, strenue decertant. Verum
quid opus est, ut eventum dicam? Non modo nihil
quidquam nocuerunt navibus, sed etiam tanta in
eos clades stragesque edita est, ut triremes redire
non possent. Occisi sunt illo die Agareni, ut ex ipsis
cognovi, plus duodecies mille in mari duntaxat. In-
gruente nocte, classis, necessitate coacta, paulo
recessit, et quatuor illæ naves, opportunitatem na-
ctæ, portum intrarunt, nemine de suis occiso, per-
paucis vulneratis, quorum post aliquot dies duo
vel tres ad Dominum migrarunt. Ameras adeo ira-
scēbatur succensebatque classis præfecto, ut pallo
cum transfigere cogitaret, quod illius ignavia et se-
gnitia naves illa nocte evasissent, idemque socordia
et imperitia præpeditis non prohibuisset eas, quo-
minus portum intrarent. Verum quidam senatus et
aulæ proceres precibus impetrarunt ab amera, ut
eum vivere pateretur: qui tamen dignitate eum
exiit omnesque facultates ejus jannizariis donavit.

Rursum mæstus ameras, canis instar manus
mordet, pede terram pulsat, cum, bis et ter muris

ἀνωρθωμένους εὕρισκον, καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα
 τριήρεις διήρεις τε καὶ μονήρεις οὐκ ἠδυνήθησαν
 ἀλῶσαι τὰς τέσσαρας ἐκείνας νῆας, ἀλλὰ μᾶλλον
 καὶ τοσοῦτον φόνον εἰς αὐτοὺς ἐποίησαν, **251**
 στενάζων ἐκ καρδίας καπνὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐ-
 τοῦ ἐξέβαινε· καὶ ἐλογίζετο τί ἔδει ποιῆσαι, ἵνα
 τὴν πόλιν πλείον θλίψῃ καὶ στενοχωρήσῃ καὶ διὰ
 θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὴν πολιορκίαν δώσῃ. Καὶ
 τοιαύτην ἐλογίζετο μηχανήν, ἵνα μέρος τοῦ στόλου
 εἰσφέρῃ ἔσω τοῦ λιμένος. Καὶ ἦν ὁ λόγος εὐθύς καὶ
 τὸ ἔργον, καὶ ἐκ τοῦ ὀπισθεν μέρους τοῦ Γαλατᾶ
 διὰ τοῦ λόφου ὄδον εὐθεῖαν ὑκονόμησεν ἔως τοῦ λι-
 μένου ἐρχομένην, καὶ σανίδας καὶ ξύλους πᾶσαν κατέ-
 στρωσεν, ὃς ἤλειψε σανίδας μετὰ στέατος βωῶν
 καὶ κριῶν· καὶ ὄργανα πολύτροπα ἕτερα ποιήσας
 καὶ μηχανὰς, τὰς τριήρεις καὶ διήρεις ἐν εὐκολίᾳ
 ἔνωθεν ἐν τῷ λόφῳ σύρας ἔσω ἐν τῷ λιμένι κατα-
 διδάσας ἔφερον αὐτάς. Καὶ ἦν τὸ ἔργον θαυμαστὸν
 καὶ ναυμαχίας στρατηγῆμα ἄριστον. Ἐγὼ δὲ λογι-
 ζομαι, τὸν Καίσαρα Λύγουστον ἐμιμήσατο, ὅταν
 μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας ἐμάχετο, ὃς
 διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς ἐναντίους
 ἀνέμους οὐκ ἔδυνήθη περιοδεῦσαι κύκλωθεν τῆς
 νῆσου τοῦ Πέλοπος, καὶ ἔλθων διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τὰς
 νῆας σύρας ἔτι πρὸς ἔψαν τῆς Ἑλλάδος θαλάσσης
 ταχέως ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὀδεύει, ἣ καὶ τὸν Νικητᾶν πα-
 τρῖκιον, ὅταν καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάσ-
 σης τὰς τριήρεις ἐν τῇ δυτικῇ περᾶσας τοὺς Κρή-
 τας ἐν τῇ Μοθωνῇ καὶ Πύλῳ ἐτροπώσατο.

Λοιπὸν ὁ ἄμυρᾶς τὰς τριήρεις φέρας ἐν μῆ-
 νυκτί, ἐν **252** τῷ λιμένι τῷ πρώτῳ ἠδύρεθησαν. Εἶτα

concussis, fossis impletis, illico ea instaurata in-
 venit, et centum et quinquaginta triremes, bire-
 mes, uniemes capere non potuisse illas quatuor
 naves, sed tantam ab iis cladem perpassas esse
 considerat. Trahit ex imo pectore gemitum, et sum-
 mat ore, ac meditabatur, quid facto opus esset,
 ut urbem gravius urgeret et premeret ac terra et
 mari obsideret. Talem igitur rationem excogitavit,
 qua partem classis in portum trajiceret: quam
 rationem statim facto probavit. A tergo Galatæ
 trans collem viam rectam ad portum usque perti-
 nentem facit, totamque assibus trabibusque ster-
 nit, adipe boum et vervecum perunctis. Multis
 insuper aliis instrumentis machinisque varii generis
 constructis, triremes et biremes, facili opera in
 collem subvectas, in portum deducit. Erat opus mi-
 rabile et nauticum stratagemata egregium. Equidem
 existimo, imitatum esse Cæsarem Augustum,
 contra Antonium et Cleopatram pugnantem, qui
 cum propter fluctus maris et ventos adversos Pe-
 loponnesum circumnavigare non posset, navibus
 trans Isthmum in partem orientalem maris Græci
 tractis, confestim in Asiam pervenit, aut Nicetam
 patricium, qui et ipse e mari Græco triremes in
 orientalem trajecit et Cretes ad Mothonen et Pylum
 in fugam vertit.

Triremes igitur ab amera una nocte deportatæ,

A γέφυραν κατασκευάζει τρόπῳ τοιῷδε· ἀκάτις γάρ
 τινα, ἀγγεῖα μεγάλα, ξυλοπίθους συνάξει πολλοὺς,
 καὶ ξύλοις μακροῖς ἦτοι δοκοῖς καὶ σιδήροις καὶ
 σχοινίοις ἰσχυρῶς καὶ δυνατῶς συνσφιγξας καὶ δῆ-
 σας, ἵνα μὴ τὰ ἀλμυρὰ ὕδατα δυνήθωσιν ἐκβλί-
 ψαι τὸ ἔργον, εἶτα ἀνωθεν τῶν ἀκατίων καὶ ἀγ-
 γείων καὶ τῶν ξύλων σανίδας δυνατῶς δῆσας καὶ
 σκολόπεσι σιδηροῖς ἦτοι περόναις, καὶ γέφυρα
 ἐγεγόνει δυνατὴ καὶ τι καλὴ, ἔχουσα τὸ πλάτος ὀρ-
 γυῶν πεντήκο-τα, τὸ δὲ μᾶκρος ἑκατὸν, ὥστε φα-
 νεσθαι τὴν μέσην πᾶσαν τοῦ λιμένος ὡς ἐν ξηρᾷ
 περιπατεῖν. Εἶτα καὶ ἐλεβόλιν ἀνωθεν τῆς γεφύρας
 βαλὼν, καὶ αἱ τριήρεις ὁμοῦ πρὸς τὰ τεῖχη τῆς
 πόλεως ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔτυπτον. Ἴδόντες
 δὲ αὐτὰ ὁ βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ πόλις εἰς ταραχὴν
 λογισμῶν μεγάλων ἐνέπεσον· ἐδεδῖε γὰρ ὁ βασιλεὺς
 διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν. Καὶ βουλής γενομένης,
 ἵνα οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ δῆμαρχοὶ καὶ οἱ ἕτεροι ἄρι-
 στοὶ ἄνδρες Ἴταλοὶ τε καὶ Ῥωμαῖοι, ὀλίγοι πάνυ
 εὐρεθέντες, ὅπου δ' ἂν νευστὶ προσταθῶσιν, ἐν
 ἐκείνοις τοῖς τόποις ἕκαστος αὐτῶν ἀπέλθῃ τοὺς
 τεῖχους φυλάττειν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀντιμάχεσθαι.
 Καὶ πρῶτον μὲν τῷ τῆς Ἐνετίας μπατῆφ Ἰερωνῶ-
 μφ Μηνόσφ ἐνεμπιστεύθη φυλάττειν καὶ οἰκονομεῖν
 τὰ ἀνάκτορα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε· τῷ δὲ τῶν Κα-
 τάλανων κοσσούλφ Πέτρφ **253** Γουλιάνφ ἐδόθη ἵνα
 φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Βουκολέοντος καὶ ἄρι
 ἐγγύς τοῦ Κοντοσκαλίου, τῷ δὲ Ἰακώβφ Κονταρίνφ
 ἵνα φυλάττῃ τὰ μέρη τῶν τεργῶν τοῦ ἔξωθεν λιμέ-
 νος καὶ ἔως ἐγγύς τῶν Ἰψωμαθίων (καὶ οὐ διετίμας
 ποιεῖν τὰ ὅσα ἔξῃστι στρατιώταις, καὶ μάλιστα τοῖς

postero mane in portu inventæ sunt. Deinde pon-
 tem hoc modo extruxit. Acatia, alia lignea vasa
 ampla, dola magno numero comportari jussit, et
 lignis longis sive trabibus, ferramentis et funibus,
 firmiter et arcte constringi et colligari, ne opus
 fluctibus maris disjiceretur. Deinde super acatia,
 vasa, trabes assibus per clavos ferreos sive fibulas
 valide affixis, pons firmus et pulcher factus est,
 latitudine quinquaginta, longitudine centum pedum,
 ut per totum medium pontem tanquam in sicco
 ambulari posset. Tum helepoli ponti imposita trire-
 mibusque simul ad urbem admotis, mœnia ea parte
 D percutere cœperunt. Hæc cum conspicerent impe-
 rator et urbs universa, vehementer animis pertur-
 bati sunt. Sollicitum enim imperatorem habebat
 paucitas nostrorum. Convocato concilio, decretum
 est, ut duces et tribuni et reliqui viri strenui tum
 Itali tum Romani, perpauca numero, qua nuper
 constituti fuissent, eadem in loca nunc redirent
 ad defendenda mœnia hostesque propulsandos. Ac
 primum quidem Venetorum bailo, Hieronymo
 Menoto, mandatum est, ut palatia et quæ ad ea
 pertinerent custodiret et servaret. Cætanorum
 consuli, Petro Guliano, pars Bucoleonis prope ad
 Contoscalium usque tuenda data est. Jacobo Con-
 tarino muri exterioris portus usque ad Hypsomathia
 commissi (nec is neglexit face-re, quidquid milites,

εὐγενέσι), Μανουὴλ δὲ τῷ ἐκ τῆς Λιγυρίας φου-
λάττειν τὰ μέρη τῆς πόλης τῆς λεγομένης Χρυσῆς·
μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν τοξότων τε καὶ μπαλαιστρῶν·
εἶχον γὰρ ἐν ἐκεῖνῳ τῷ μέρει ἐλέπολιν ἐναντίαν,
καὶ αὐτὴν μετὰ βουδάλων καὶ βοῶν δορῶν ἐνδεδυ-
μένην, καὶ τὰ τεῖχη μετὰ μηχανῶν ἔτυπτον. Παῦλῳ
μὲν καὶ Ἀντωνίῳ καὶ Τρωίλῳ τοῖς αὐταδέλφοις
ἐμπιστεύθη ἵνα φυλάττωσι τὸ Μυριανδρον, ὅπου καὶ
ἐν ἐκεῖνοις τοῖς μέρεσιν ἡ πόλις ἦν ἐπικίνδυνος, καὶ
νυκτὸς καὶ ἡμέρας πεζοὶ τε καὶ ἵπποταί τοῦ πλήθους
τῶν Τούρκων ἐμάχοντο γενναίως καὶ ἀνδρείως, καὶ
πολλάκις καὶ τὰ τεῖχη χαλάσαντες καὶ θέλοντες
εἰσελθεῖν κακῶς ἀπεδιώχθησαν, καὶ φόνον εἰς αὐ-
τοὺς οὐκ ὀλίγον ἐποιοῦν, καὶ μέρος μὲν τῶν κλιμά-
κων αὐτῶν ἔσυρον, μέρος δὲ ἔθλαζον, καὶ τὰ τῶν ἀν-
δρῶν ἄθλα καὶ γέρα μνήμης αἰωνίου ὑπῆρχον ἀξία.
Θεοφίλῳ δὲ τῷ Παλαιολόγῳ, ἀνδρὶ ἐμπείρῳ πίσης
γραμματικῆς πραγματείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πει-
δειας καὶ μαθηματικῆς εἰς ἄκρον γουσαμένῳ, ἐνε-
πιστεύθη φυλάττειν κατὰ τὰ μέρη τῆς πόλης τῆς
λεγομένης Σηλυβρίας. Τῷ δὲ Ἰωάννῃ τῷ Ἰουστι-
νιανῷ τῷ αὐτοῦ στρατηγῷ **254** καὶ εἰς πάντα καλῶ
καὶ ἐπιτηδεῖν, πρὸς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ θαρ-
βῶν ἦν διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ ἀνδρίαν καὶ τόλμην
αὐτοῦ, ἐδόθη ἵνα μετὰ τετρακοσίων στρατιωτῶν
Ἰταλῶν τε καὶ Ῥωμαίων φυλάττη ἐν τοῖς μέρεσι
τῆς πόλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου οἱ Τούρκοι
πλεῖον τῶν ἄλλων μερῶν ἐμάχοντο· καὶ τὴν ἐλεθό-
λιν τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἐλεθόλιν ἐν ἐκεῖνοις τοῖς
μέρεσιν ἐστήσαν διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπιτηδέιον
πρὸς τὸ πολιορκεῖν τὰ τεῖχη καὶ τὴν πόλιν καὶ διὰ τὸ
εἶναι καὶ τὸν ἀμηρᾶν ἀντικαὶ εἰσκηνομένον. Θεοδώρῳ

strenuus præsertim, facere decet). Manuelli Liguri
porta aurea quæ dicitur cum sagittariis et fundito-
ribus ducentis custodienda tradita est. Erat enim
huic parti opposita helepolis, et ipsa bubalorum
boumque pellibus induta, ac muri quatiebantur
machinis. Paulus, Antonius et Troilus, fratres
germani, Myriandro præfecti sunt, quoniam ibi
quoque urbs gravius laborabat et die noctuque de
Turcarum exercitu pedites et equites strenue ac
fortiter pugnabant, adeoque sæpe, mœnibus con-
cessis, in urbem penetrare nitentur: quos tamen
male excipientes nostri, cædem in eos non medio-
crem edebant et scalas eorum partim intro trahe-
bant, partim diffringebant: merenturque horum
virorum certamina et res gestæ æternam apud po-
steros memoriam. Theophilo Palæologo, homini
litterarum et omnis Græcæ eruditionis et mathema-
ticæ peritissimo, custodia prope portam, quæ Se-
lybria dicitur, tradita est. Joanni Justiniano, duci
summo et ubicunque apto et idoneo, cui impera-
tor propter generosum animum, fortitudinem et
audaciam plurimum confidebat, dati sunt quadrin-
gi militibus Itali et Romani, quibuscum regionem
a portam sancti Romani defensaret, ubi Turcæ
acrius, quam in reliquis locis, pugnabant statu-
ra tunc magnam illam helepolim, propterea quod

δὲ τῷ ἐκ Καρύστου, ἀνδρὶ πολεμιστῇ καὶ δραστηρίῳ
καὶ τοξότη ἡσκημένῳ ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ Ἰωάννῃ
Βερμανῷ, ἀνδρὶ τὰς τοῦ πολέμου μηχανὰς καλῶς
εἰδότε, ἐδόθη ἵνα φυλάττωσιν ἐν τῇ μέρεσι τοῖς
Καλυγαρίοις. Ὁ δὲ Ἱερώνυμος καὶ Λεονάρδος οἱ
Λιγυρίζται ἵνα φυλάττωσιν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πό-
λης τῆς λεγομένης Ξυλίνης. Τῷ δὲ καρδινάλῃ Ῥω-
σίας ἐδόθη ἵνα φυλάττη ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Κυνηγε-
σίου καὶ ἕως τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ὁ δὲ μέγας
δοῦξ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς ἵνα φυλάττη ἐν τοῖς μέρεσι
τοῦ Πετρίου καὶ ἔως τῆς πόλης τῆς ἁγίας Θεοδο-
σίας. Ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τῆς πόλης τῆς λεγομένης
ὠραιας φυλάττειν ὠρίσθησαν οἱ ναῦται καὶ οἱ ναύ-
κληροὶ καὶ κυβερνήται, οὓς εἶχεν ἡ ναὺς ἡ ἐκ τῆς
Κρήτης.

δ. Τῷ δὲ Γαβριὴλ Τριδιζάνῳ τῷ τῶν Ἐνετῶν
τριήρων καπετανίῳ μετὰ καὶ ἐτέρων ἀνδρῶν πεν-
τήκοντα ἐδόθη φυλάττειν **255** τὸν πύργον τὸν ἐν
μέσῳ τοῦ ρεύματος, τὸν φυλάσσοντα τὴν εἰσοδὸν τοῦ
λιμένος, καὶ ἦν ἀντικρὺς τῆς πόλης τῆς βασιλικῆς·
καὶ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ μέρος ὡς ποιμήν καὶ οὐ
μισθωτὸς καλῶς ἐφύλαττε. Τῷ δὲ Ἀντωνίῳ τῷ κα-
πετανίῳ τῶν ἐμπορικῶν τριήρων ἐδόθη φυλάττειν
τὰς τριήρεις αὐτοῦ καὶ τὰς νῆας τὰς ἐντὸς τῆς ἀλύ-
σεως, ὡς εἴρηται· αἱ δὲ νῆες ἐκεῖναι διὰ τὸ εἶναι
αὐτὰς καλῶς· ἡτοιμασμένας εἰς παράταξιν πολέμου,
οἱ ὄντες· ἔσωθεν μετὰ σαλπύγγων καὶ τυμπάνων καὶ
φωνῶν ἀναριθμητῶν τὰς τῶν Τούρκων τριήρεις καὶ
νῆας εἰς μάχην ἐκάλουν, καὶ ἀκροβολισμοὶ οὐ διέλι-
πον ἀναμέσον αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν· πλήν
οὐ τελείαν συμπλοκὴν ἐποίουν. Οἱ δὲ ἕτεροὶ εὐγενεῖς

is locus ad oppugnanda mœnia in primis commodus
et tentorium amercæ e regione erat. Theodoro Ca-
rystio, viro bellicoso, et strenuo, ac sagittario
longe exercitatissimo, item Joanni Germano, ma-
chinarum bellicarum artificii perito, regio Calyga-
riōrum defendenda erat. Hieronymo et Leonardo
Liguribus porta commissa est, quæ a ligno nomen
habet. Cardinali Rossicæ regio Cynesegii ad san-
ctum usque Demetrium data est. Magnus dux, Lu-
cas Notaras, regionem inde a Petrio usque ad por-
tam sanctæ Theodosiæ accepit. Ad portam, cui no-
men pulchræ est, nautæ, naucleri et gubernatores
navis, quæ e Creta venerat, constituti erant.

4. Gabrieli Tribizano, Venetarum triremium
præfecto, et aliis quinquaginta viris ad custodiam
assignata est turre in medio fluctu, e regione
portæ regiæ, sita, quæ aditum portus tuetur. Is
creditam sibi partem ut pastor, non ut mercenarius,
diligenter servabat. Antonius, mercatoriarum na-
vium præfectus, triremium suarum et navium, quæ
intra catenam constitutæ erant, tutelam accepit: quæ
naves quoniam ad conflictum bene instructæ erant,
ii, qui intus erant, tubarum, tympanorum, clamor-
um strepitu frequenti Turcarum naves et trirē-
mes ad certamen provocabant, et jaculis quotidiana
dimicantes, iusta tamen pugna non concurrebant.

καὶ ἄριστοι ἄνδρες τῆς πόλεως ἐν τόποις ἀναγκαίοις διημερίσθησαν φύλαττειν, καὶ πᾶν τὸ δυνάμενον οὐ διέλιπον ποιεῖν. Τοὺς δὲ μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς καὶ κληρικούς καὶ τοῦ λοιποῦ καταλόγου τῆς ἐκκλησίας ἄνδρας διέταξαν ἵνα διαμερισθῶσιν ἔνθεν ἀκείθεν ἐν τῇ περιδόλῳ τῆς πόλεως, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ δεδμένοι καὶ ἡμεροσκόπους καὶ νυκτοσκόπους ποιῶσι, καὶ δεήσῃσι ἐξιλεοῦσθαι τὸ Θεῖον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Τὸν δὲ Δημήτριον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Παλαιολόγον Νικηφόρον μετὰ καὶ ἑτέρων τινῶν κατέταξαν ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολεῖν καὶ ἐν ἑτέροις τόποις περιπατεῖν μετὰ ἑπτακοσίων ἀνδρῶν, ἵνα εἰς οἶον δὴ τόπον ἀνάγκη ὑπάρχει βοηθήσωσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς 256 ἅμα τῷ Φραγκίσκῳ τῷ Τολέδῳ τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ, ὃς κατάγεται, ἔλεγουσιν, ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ περιφανοῦς βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ μεθ' ἡμῶν ἐπιππος δι' ἕλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιπατῶν ἦν γύρωθεν ἔνδον τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν· καὶ τὰ εἰς ἀνάγκην τοῦ πολέμου ἡτοιμάζομεν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ γρημάτων ἐσπᾶνίζοντ' αὐτὸν βασιλεῖα διὰ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν, προσέταξεν ὁ βασιλεὺς λαβεῖν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν σκεύη ἄγια καὶ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, καὶ χρήματα ἐποίησαν. Καὶ μή τις ἐγκαλέσῃ ἡμᾶς ὡς ἱεροσόλους· ἔνεκεν τῆς τοῦ καιροῦ ἀνάγκης ἐγένετο, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ πεπνοθῶς, πεινάσας, τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, ἃ οὐκ ἔξῃσει φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱεραῦσι μόνοις. Ἔλεγε γὰρ ὁ μακαρὶτης ὁ βασιλεὺς· « Ἄν ὁ Θεὸς τὴν πόλιν λυτρώσεται, τετραπλοῦν ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ μου. »

Reliqui generosi et strenni cives in locis iniquis ad custodiam dispersi sunt, nec cessabant operam, quam possent, præstare. Monachi autem et sacerdotes et clerici et reliqui ordinis ecclesiastici homines per totam urbem passim distributi sunt, ut Deo supplicarent et die noctuque specularentur et precibus Numen pro salute urbis placarent. Demetrium Cantacuzenum et Nicephorum Palæologum, generum ejus, cum aliis quibusdam ad venerandum apostolorum templum et alia loca obeunda cum viris septingentis constituit, ut ubi res flagitaret, eo cum auxilio advolarent. Ipse imperator nobiscum et cum Francisco Toledo, cognato suo, qui ex illustri imperatore Alexio Comneno genus ducere fertur, tota die et nocte intra urbem et mœnia obequitabat, prospiciebatque rebus ad bellum necessariis.

Cum autem pecunia palatium deficeret propter stipendia militum, imperator sanctam et Deo consecratam ecclesiarum suppellectilem usurpari et in munismata redigi jussit. Ne vero quisquam ut sacrilegos nos increpato. Coacti enim necessitate facimus, haud secus ac David, qui esuriens panes propositionis comedit, quos nisi sacerdotibus nōmini licebat edere. Ac dicebat beatæ memoriæ imperator : « Si Deus urbem liberaverit, quadruplum Domino restituum. »

Καὶ αὖθις ἑτέρας βουλῆς γενομένης, ἵνα τὰς ἐν τῷ λιμένι φερομένας τριήρεις καὶ γέφυραν ἐμπρήσωσι μηχανῇ τινι, διότι μεγάλην ταρτῆχην καὶ κίνδυνον αἰ νῆες αὐταὶ τῇ πόλει ἐνεδίδον, καὶ μηχανὴν τινα εὔρον, καὶ τὴν βουλήν ἐξεφώνησαν 257 τῷ βασιλεῖ. Ἰάκωβος Κόκος ὁ Ἐνετὸς, ἀνὴρ ὀξύτερος τοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν, ὡς ἐνεμπιστεύθη τοῦ πέρας δῶσαι τῆς ὑποθέσεως, ἤρξατο τοῦ ἔργου πᾶν ἐπιτηδελῶς καὶ καλῶς τρόπῳ τοιψέδε. Ἀκάτια τρία πᾶν ταχέα καὶ γοργὰ οἰκονομήσας, καὶ τεσσαράκοντα νέους θαρσαλέους καὶ μεγαλοψύχους καὶ ἀνδρείους ἐν αὐτοῖς ἔβαλε, Γραικοὺς τε καὶ Ἰταλοὺς, καὶ καλῶς παραγγείλας αὐτοῖς τὰ πάντα καὶ τὰς κατασκευασθείσας μετὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς τέχνας δώσας, ἵνα ἔλθωσιν νυκτὸς καὶ περάσωσι πρὸς τὸν Γαλατᾶν καὶ πλησίον τῆς πέρας ἐκείνης γῆς ἔλθωσιν ἕως τῶν τριήρων καὶ τὰ ὀρισθέντα πράξωσιν. Καὶ ἐγεγόνει ἄν, εἰ μὴ καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἡ κακὴ τύχη ἡμῶν ἐμπόδιζε. Ἐλθόντες δὲ πᾶν ἐπιτηδελῶς καὶ τὴν γέφυραν περιπατήσαντες καὶ περάσαντες καὶ δύο νέους ἀφέντες ἐκεῖ μετὰ κατασκευῆς, ἵνα ὅταν οἱ ἕτεροι εἰς τὰς τριήρεις ἐγγίωσι καὶ σημεῖόν τι ἴδωσι, τότε ἐν μίᾳ ὥρᾳ θαυρῶν τὸ ὕγρον πῦρ ἀνάψωσι, φθάσαντες δὲ καὶ ἕως τῶν τριήρων ἐγγύς, ὁ Θεὸς ἡ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐκώλυσε τὸ ἔργον, ἡ ἐξ ἀπροσεξίας τινὸς τῶν νέων ἐκείνων οἰκέτης τις τὸ μυστήριον τοῖς ἐναντίοις ἐμήνυσε· καὶ φυλακὰς ἀγρόπνους καὶ νυκτοσκόπους ἔχοντες, ὡς εἶδον αὐτοὺς, μετὰ σκευῶν καὶ πετρῶν καὶ μετὰ ἑτέρων ἀκατιῶν τὸ ἐν ἀκάτιον ἐδύθησαν καὶ μερικῶς τῶν ἀνθρώπων ἐζώγρησαν· καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον 258 οἱ ἡμέτεροι

Rursus alia iulta consultatione, ut in portu collocatas triremes et pontem machinatione aliqua comburerent, quippe quibus in magnum discrimen et periculum urbis adduceretur, ratio aliqua inventa et cum imperatore communicata est. Jacobus Cocus, Venetus, vir ad agendum quam ad dicendum promptior, cui commissum est, ut perficeret consilium, opus admodum alacriter et apte ita aggressus est. Acatia tria apprime velocia et agilia paravit : iis quadraginta juvenes generosos et strennos, tum Græcos tum Italos, quibus omnia diligenter præcepit deditque machinas igne Græco instructas, imposuit, ut nocte Galatam trajecti, prope litus ad triremes accederent facerentque, quæ constituta erant. Ac bene cessisset inceptum, nisi sinistra fortuna nostra fuisset impeditum. Nam cum prospere pontem circumissent trajectissentque, relictis ibi duobus juvenibus cum apparatu, ut, cum reliqui ad triremes pervenissent ac dedissent signum, eodem utriusque tempore sulphure accenderent ignem Græcum, illi prope triremes jam advenerant, cum Deus rem impedit, sive peccata nostra ita meruerant, sive imprudentia juvenum servus aliquis consilium hostibus prodiderat ; itaque cum illos animadvertissent, telis, saxis et acatilis unum e nostris navigiis submerserunt, ipsos homines ceperunt : nec nostri quid-

ἐποίησαν εἰ μὴ μίαν τῶν τριήρων ἐπυρπόλησαν. Καὶ τὸ ἐν τῇ γέφυρᾳ πῦρ πλήθος τῶν Τούρκων δρμύοντες ἐναπέσθησαν. Τοὺς δὲ νέους ἐκείνους τοὺς θαυμαστούς καὶ ὠραίους ὁ ἀσθεὴς ἀμηνᾶς προστάξας τῷ πρώτῳ πάντα οἰκτρῶς ἐθανάτωσεν ἡμῶν ὀρώντων αὐτούς · καὶ ὀρθῶς ἐγεγόνει ἐν τῇ πόλει ὑπὲρ αὐτῶν ἀμέτρως. Ὁ δὲ βασιλεὺς λυπηθεὶς καὶ αὐτὸς προσέταξεν ἵνα ἀνωθεν τῶν πύργων κύκλωθεν τοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους θανατώσασιν ἦσαν γὰρ τὸν ἀριθμὸν οἱ ἀναιρεθέντες διακῆσσοι ἐξήκοντα. Καὶ διὰ ταῦτα οὖν σκάνδαλα ἀνεφύησαν, καὶ στάσις μεγάλη ἐγεγόνει ἀναμεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ Λιγουριῶν · ἔλεγον γὰρ οἱ Λιγούριοι καὶ δισχυρίζοντο τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἐμπειροτάτους ἢ τοὺς Ἑνετοὺς ἐν παντὶ πράγματι, καὶ δι' ἀπειρίαν μὴ εἰδέναι τὸν Κόκον Ἰάκωθον ἃ ἐποίει, οὔτε ἐκείνος οὔτε οἱ λοιποὶ τῶν Ἑνετῶν ἃ ἐπιχειρίζοντο · δι' ἣν αἰτίαν τοὺς τεσσαράκοντα ἐκείνους νέους ἀπόλεσαν, δι' ὅς τοσοῦτος οἰκτος ἐγένετο, καὶ τὰς τριήρεις καὶ τὴν γέφυραν τὰς ἐν τῷ λιμένι οὐκ ἐπυρπόλησαν. Ὡς οὖν ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὰ γενόμενα, ἐλθὼν ὠμίλησε τοῖς Ἑνετοῖς καὶ Λιγουριοῖς, καὶ λυπούμενος εἶπε · « Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰρηνεύετε. Καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ ἐξῴθεν πόλεμος · καὶ μὴ ἀναμεταξὺ ὑμῶν μάχασθε διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ἄλλα πολλὰ δημηγορήσας εἰρηνοποίησεν αὐτούς.

259 Ὁ δὲ ἀμηνᾶς ἰδὼν γεγενῆσθαι τὸ ἡμέτερον ἔργον εἰ, οὐδὲν χρήσιμον κατὰ τῶν τριήρων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐζημιώθημεν, περιχρῆς γεγωνῶς

quam aliud præstiterunt, nisi quod unam combusserunt triremem. Ignem enim ponti injectum Turcarum turba confestim exstinxit. Juvenes illos egregios et formosos impie ameras ad unum omnes postero mane in conspectu nostro miserabiliter trucidari jussit. Luctus hinc in urbe ingens fuit, tantaque erat imperatoris mœstitia, ut ipse vicissim captivos Turcas in turribus circumcirca occidi juberet, numero ducentos sexaginta. Ortæ sunt ex hac re turbæ, ac magna emersit inter Venetos et Ligures seditio. Dicebant enim et affirmabant Ligures, se omni in re Venetis peritiores esse, et Jacobum Corum ex imperitia nescivisse, quid faceret, nec perspexisse vel ipsum vel reliquos Venetos, qui auderent: unde quadraginta illi juvenes, propter quos tantus luctus esset, periissent, ac triemes et pons in portu non fuissent incensa. Hæc ubi audivit imperator, adiit Venetos et Ligures, et afflicto animo ita eos alloecutus est: « Obsecro vos, fratres, pacem colite: sufficit eternum bellum. Nolite, per misericordiam Dei, mutuum bellum exercere. » Alia multa dicendo tandem eos pacavit.

Ameras cum nostrum adversus triemes inceptum nihil nobis commodi, imo damnum attulisse videret, gaudio exsultans non sine fastu et indigna-

μετὰ σοβαρότητος καὶ ἀγερώγου γνύμης εἶπεν · « Τὰ ὅσα αὐτοὶ οὐκ ἐδυνήθησαν ἡμῖν ποιῆσαι, ἐγὼ ἀνταμείψομαι, » καὶ ἀνωθεν ἐν τῷ λόφῳ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου πέραν ἐν τῷ Γαλατᾷ ἐλεβόλαις μεγάλας στῆσας, ἵνα τὰς ἡμετέρας νῆας τὰς ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος βυθίσῃ καὶ ἔθεν ἦσαν ποιήσῃ ἀναχωρήσαι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐποίει οὐχὶ μόνον διὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰς τῶν Λιγουριῶν νῆας ἀνταμείψῃται, ὅπως δείξῃ ἡμῖν ὅτι εἰς τὰ πάντα δύναται καὶ ἀγγέλους καὶ πολύτροπός ἐστιν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν τῷ Γαλατᾷ ὅτι τὰς νῆας ἐβούλετο ζημιῶσαι, συναχθέντες εἶπον αὐτῶν · « Οὐκ ἔστι δίκαιον ὅτι τὰς τῶν Λιγουριῶν καὶ ἡμῶν ἐμπορικὰς νῆας ζημιῶσαι, φίλοι ὄντες. » Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς · « Αὐταὶ αἱ νῆες οὐκ εἰσιν ἐμπορικαὶ, ἀλλὰ ληστοὶ θαλάττιοι, καὶ χάριν ἐμπορίας οὐκ ἤλθον ἐνταῦθα, ἀλλ' ἵνα τὸν βασιλεῖα τὸν ἡμῶν ἐχθρὸν βοηθήσωσιν. Ἐγὼ δὲ ὡς προφανεῖς ἐχθροὺς, εἰ δυνατόν, θέλω παιδεῦσαι · ὑμεῖς δὲ ἀπέλθατε μετ' εἰρήνης ὡς φίλοι. » Λοιπὸν τοῦ ἔργου ἀψάμενος, καὶ ἦν ἰδεῖν σημεῖον ὅτι τῇ πρώτῃ ἐλεβόλαι ἢ ὁ τεχνίτης τὸ πῦρ ἐνέβαλε τὴν νῆα τὴν τῶν ἄλλων ἄρχουσαν ἐβύθισεν. Αἱ δὲ λοιπαὶ ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον καὶ θέλουσαι φυγεῖν, ἐπὶ τὸ **260** μέρος πλέον τοῦ Γαλατᾷ ὄλιγον ἐλθοῦσαι τὴν στάσιν ἐποίησαν, ὅπως διὰ τῶν ὑψηλοτάτων οἰκῶν σκέπωνται· αὐτὸς δὲ μὴ φειδόμενος τῶν οἰκῶν πολλοὺς ἐχάλασεν, ἵνα ἀκωλύτως τὰς νῆας μάχῃται. Καὶ ἦν θαυμάσαι ὅτι πλείον ἢ ἑκατὸν κατὰ τριάκοντα ἐλεβόλαις ρίψας οὐδὲν τι πλέον τὰς νῆας ἐβλάψεν οὔτε ἀνθρώπων ἐθανάτωσεν, εἰ μὴ γυ-

tione dixit, facturum se nobis, quæ nos ipsis facere non potuissemus. Itaque in colle sancti Theodori trans sinum apud Galatam magnas helepols collocavit, ut naves nostras ad introitum portus constitutas, nisi recederent, submergeret. Atque hoc faciebat non solum propter introitum portus, sed etiam, ut Ligurum navibus par redderet, nobisque ostenderet, se posse omnia et in primis solertem et versutum esse. Galatæi cernentes eum, ameram naves pessumdatum esse, frequentes eum conveniunt monentque, æquum non esse, ab iis, quippe amicis, Ligurum et suas adeo mercatorias naves pessumdari. At ille respondit: « Hæc naves non sunt mercatoriae, sed piraticæ, nec mercaturæ gratia huc advenerunt, sed imperatorem, hostem nostrum, adiuturæ. Quare ut hostes manifestos, si potero, eos puniam. Vos, ut amici, abite. » Itaque opus aggressus est, atque accidit, ut magister prima helepoli, cui ignem injecit, navem principem demergeret. Reliquæ naves, animadvertens periculo, fuga salutem quærebant et Galatam versus paulo propectæ constiterunt, ut altissimis ædificiis tegerentur. At ille nihil pepercit ædificiis, sed eorum multa diruit, quo libere naves oppugnaret. Verum mirum hoc accidit, ut centum et triginta amplius helepolibus usus, nihilo magis navibus noceret, nec hominem ullum interficeret.

ναϊκά τινα πέτρα πεσοῦσα ἐκ τῶν τειχῶν ἀπέκτισινεν.

Ἡμέρας γάρ τινας ὁ ἀμηρᾶς οὐ τελείαν συμπλοκὴν, ὡς σύνθηες, ἐνέδιδεν ἡμῖν ὡς τὸ πρότερον, εἰ μὴ ἀκροβολισμῶς μακρόθεν· καὶ ταῖς ἐλεθόλεσι ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτὶ οὐκ ἔπαυον τὰ τεῖχη σφοδρῶς τύπτειν. Καὶ τινες μὲν οἱ μὴ ὄντες ἔμπειροι τοσοῦτον τοῦ πολέμου, ὡς ἔβλεπον μὴ γίνεσθαι συμπλοκὴν, τοὺς διαταταγμένους τόπου; αὐτῶν ἀφίνοντες ἐν τοῖς οἰκοῖς αὐτῶν ἤρχοντο· οἱ δὲ Τυῦρκοι εὐκαιρίαν εὐρίσκοντες μετὰ δυνάχων σιδηρῶν ἦτοι ἀγκιστρῶν ἐν ἰστί τόποις τὰς μεστάς χώματος σπυρίδας, ὅπου ἦσαν εἰς σκέπην τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ συμπλοκῇ, κάτω ἔσυρνον· οἱ δὲ δῆμαρχοὶ ἀντ' αὐτῶν ἑτέρας εὐθὺς ἔβαλον. Μαθῶν δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ὃ τι συμβαίνει γενέσθαι τὴν τῶν ἐπιπέδων εἰρήνην, τοὺς τοιοῦτους σφοδρῶς ἠπέλιπεν. Αὐτοὶ δὲ ἀπεκρίναντο λέγοντες ὅτι διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς φαγεῖν καὶ πιεῖν, τέκνα τε καὶ γυναῖκας, τοῦτο ἐποίησαν. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἔρωεν ἵνα ἔσοι **261** τινὲς οἱ μὴ δυνάμενοι μάχεσθαι διὰ γῆρας ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν, τοὺς ἀρτους καὶ πᾶν βρώσιμον διαμερίζειν ἐν τοῖς οἰκοῖς καὶ ἐν τοῖς πύργοις κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐνὸς ἐκάστου. Καὶ ὁ πόλεμος ἡμέραν καθ' ἡμέραν ἠῤῥεξε διὰ τὸ καθ' ἑκάστην εἰς τοὺς ἐναντίους ἐκ τοῦ τῆς Ἀσίας ἀλίματος· νέος στρατὸς οὐ δέλιπεν ἔρχεσθαι· τὰ δὲ ἡμέτερα ὀλιγόστευον καὶ ἐταπεινούοντο, ὥσπερ σελήνην λειψίφωτος, διὰ τὸν καθημερινὸν θάνατον. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀπειθεῖς καὶ ἀπάνθρωποι τὰ ἡμῶν ταπεινοῦσθαι βλέποντες, εὐρόντες τὸν

καὶ αἰρὸν εἰς τὰς πονηρὰς ὁρέξεις, στάσεις καὶ ἀκαταστασίας καθ' ἡμέραν ἐποίουν, καὶ ὕβρεις καὶ λοιδορίας εἰς τὰς πλατείας καὶ ρύμας τῆς πόλεως κατὰ τοῦ δυστυχοῦς βασιλέως καὶ τῶν ἐτέρων ἀρχόντων ἐξέχεον ἐκ τοῦ μιαινοῦ αὐτῶν λάρυγγος, μῆτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι μῆτε τὸν βασιλέα ἢ τοὺς ἀνθρώπους ἐντροπέμενοι. Αὐτὸς δὲ ὁ τρισμακάριστος τὸ τοῦ Δαβὶδ ῥητὸν μιμούμενος τό· « Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἀλαλος ἐγενόμην, καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἀνθρώπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῇ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμοὺς, ὅτι οἱ ἐχθροὶ μου ζῶσι καὶ κεφαλαίωνται ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ μισοῦντές με ἀδίκως. » Καὶ τινὲς μὲν προσήρχοντο αὐτῷ λέγοντες ὅτι Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τάδε ἔφη· τινῶν δὲ περιπατῶν ἤκουε. Καὶ ἐν ἡμῖν ἐπληρώθη τὸ ῥητὸν τὸ φάσκον **262**· « Τῶν μὲν εὐτυχούντων πάντες ἀνθρώποι φίλοι, τῶν δὲ δυστυχούντων οὐδ' αὐτὸς ὁ γεννήτωρ. »

Τῇ δὲ εἰκοστῇ τετάρτῃ τοῦ Μαῖου ἐψιθυρίσθη ὅτι ὁ ἀμηρᾶς βούλεται διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τῇ εἰκοστῇ ἐναντίῃ τοῦ αὐτοῦ πολεμῆσαι ἡμᾶς σφοδρῶς μετὰ συμπλοκῆς καὶ συρρήξεως. Οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ δῆμαρχοι πάντες, καὶ μάλιστα Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανῶς, οὐκ ἔπαυον πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖν εἰς ἀντιπαράταξιν τῶν ἐναντίων, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τοὺς τεύχους τοὺς ἐμπροσθέντας ἐν τῷ τύπτεσθαι ὑπὸ τῶν ἐλεθόλεων ἐδιώρθωνον μυριεστῶπι. Εἶτα ὁ Ἰουστινιανῶς στεπλαζ πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Νοταρᾶν ἐζήτηε ἐξαποστελεῖται αὐτῷ ἐλεθόλεις τινὰς, αἱ ὑπῆρχον ἐν τοῖς μέρεσιν οὐ ἐφύλαττεν αὐτός. Ὁ δὲ κύρ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς οὐκ ἠθέλησε δοῦ-

nisi quod lapis de muro de lapsus mulierem aliquam occidit.

Diebus aliquot ameras non justa, ut solebat, pugna nos exereuit, sicut ante, sed eminus jaculationibus; helepolibus tamen nec die nec nocte cessavit acriter moenia arietare. Itaque quidam rei militaris non admodum periti, cum pugnam non committi viderent, relictis stationibus domos abiliant. Quam opportunitatem Turcæ aucupati, unciis ferreis sive harpagonibus nonnullis in locis corbes ad legendum in pugna militem terra impletas detraxerunt, pro quibus tribuni illico alias reposuerunt. Imperator ubi a duce, quid fieret, rescivit, graviter illos increpavit: qui responderunt, quoniam non haberent, quod ederent aut biberent, nec liberi nec uxores, ita se egisse. Hoc audito, imperator constituit, ut quotquot senectute vel alia re impedirentur, ne pugnarent, iis pro cuiusvis conditione panis et reliquos cibus per ædes et turres distribuere. Interim bellum in dies ingravescebat, cum ad hostes ex Asia quotidie recentes copiæ adventarent, nostræ autem res lunæ decrescentis instar imminuerentur et extenuarentur quotidiana cæde. Insuper quidam de nostris, contumaces et feroces homines, cum nos in angustias adduci viderent, perversis suis cupiditatibus occasionem nacti; perpetuo turbas et seditio-

excitabant, et ore scelesto per plateas et vias urbis maledicta et contumelias in imperatorem et reliquos principes conjiciebant, nec Deum nec imperatorem vel homines veriti. At ille ter beatus vir Davidis dictum imitabatur: « Ego autem sicut surdus non audiebam, et tanquam mutus eram, factusque sum sicut homo non audiens nec habens in ore redargutiones, quoniam inimici mei vivunt et prævaluerunt super me et qui injuria me oderunt, multiplicati sunt. » Et adibant eum, qui narrarent, hunc vel illum talia de ipso effutire: quosdam etiam præteriens ipse audiebat. Denique in nobis tum illud eventum habuit: « Felicium omnes sunt amici, infelicium ne ipse pater quidem. »

Die Maii vicesimo quarto fama manavit, ameram vicesimo nono ejusdem mensis terra marique a viis nos bello et dimicatione adorturum esse. Itaque duces et tribuni omnes, inque primis Joannes Justinianus, non desinebant moliri omnia ad resistendum hostibus, ac tota nocte muros helepolium pulsu concussos mille modis instaurabant. Misit tum Justinianus ad Notaram, magnum ducem, ut cederet sibi helepoles aliquot in iis locis constitutas, quibus is præerat. At recusavit Lucas Notaras cas tradere, quod etiam in sua regione necessariæ essent. Respondit Justinianus, minime

ναι αὐτάς, λέγων ὅτι καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι **A** ἀνάγκη ἦν εἶναι αὐτάς. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἀντέλεγεν ὅτι οὐδεμία χρεία ἦν ἐλεθλοῖς τοσαύτας εἶναι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τοῖς ὑδραίοις. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν τὰ αἰτία ἦλθον καὶ εἰς λόγους νεωτερικοῦς, καὶ ὕβρεις ἐξέχεον ἑκατέρωθεν τῶν στομάτων εἰς κατὰ τοῦ ἑτέρου, καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν Νοταρᾶν ἀνωφελῆ καὶ ἀλάστορα καὶ ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ἐκάλεισεν, **263** αὐτὸς δὲ πάλιν αὐτὸν ἐξ ἐναντίας ὕβρεσιν ἑτέραις ἐνέπλυνε. Ἀκώσας δὲ ὁ βρασιλεὺς ταῦτα παραλαβὼν αὐτοὺς κατ' ἴδιαν λέγει· « Ἀδελφοί, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀναμέσον ἡμῶν τοιοῦτως ποιεῖν καὶ λέγειν καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν καὶ τῷ Θεῷ δευθόμεν ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ προφανοῦς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου ἐράκοντος. » Καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους λόγους αὐτοῖς εἰπὼν εἰρηνοποίησεν αὐτοὺς, καὶ ἕκαστος τούτων ἐν τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ τόπῳ ἐπανέστρεψε, τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς φοβερὸς ἐφάνη τοῖς ἐναντίοις καὶ μάλιστα ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐν τῷ λέγειν καὶ διορθῶναι καὶ πράττειν, καὶ ἀκροβολισμοῦς καὶ συρρήσεις καὶ ἑκάστην ἡμέραν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐποίει, καὶ πολλοὺς μὲν ἐζώγρει, ἑτέρους δὲ μαχαίρας ἐποίει παρανάλωμα. Καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς οἱ πάντες ἐθαύμαζον, καὶ λυτρωτὴν καὶ σωτῆρα τῆς πόλεως ἔλεγον. Πλὴν οὐκ εἰς τέλος οὕτως ἐνέμεινεν, ἀλλὰ τὴν φήμην ἦν μετὰ ἀνδρίας ἐκέρδησεν, ὕστερον ἢ δειλία διέφθειρεν.

Ἦμῶν δὲ οὕτως ἐχόντων, ἰδοὺ τις φήμη ψευδῆς ἐβρέθη εἰς τὸ ἐναντίων στρατόπεδον, ὅτι ἐκ τῆς

opus esse tot helepolibus in locis illis aquis. Ex hac causa ad sermones fervidiores processum est, et utrinque se lacescebant conviciis, et Justinianus quidem Notaram hominem ineptum et pestiferam et inimicum patriæ appellavit, hic in illum alia vicissim convicia fudit. Quæ cum audisset imperator, cum utroque seorsum collocutus : « Fratres, inquit, minime tempus est ita inter vos agendi, loquendi et certandi, quin potius etiam iis, qui oderunt nos, ignoscamus, et Deum precemur, ut liberemur a faucibus hujus, quem ante oculos videmus, draconis. » Aliis pluribus verbis usus in amicitiam eos restituit, et uterque in commissum sibi locum ad muneris sui functionem rediit. Justinianus hostibus, illis præsertim diebus, terribilis erat dictis, consiliis, factis, ac quotidie eos jaculationibus et præliis vexavit et eorum multos tum cepit tum gladio confecit. Admirabantur omnes hujus viri consilia et facinora eumque vindicem et servatorem urbis prædicabant. Verum non ad finem usque talem se præstitit, sed quam sibi famam fortitudine pepererat, eam postea timiditate amisit.

Hæc cum rerum nostrarum conditio esset, falsus rumor per exercitum hostilem percrebuit, ad opem nobis ferendam ex Italia classem adventare, item

Ἰταλίας στόλος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως ἔρχεται, ὁμοίως καὶ ὁ Ἰάγκος ὁ κυβερνήτης τῶν Οὐγγάρων μετὰ πλείστων στρατῶν ἱππικῶν τε καὶ **264** πεζῶν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ υἱοὶ τῆς Ἄγαρ, φόβος διέσχε πλείστος αὐτοῦ· καὶ κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ ἀρῆς ἔλεγον καὶ διεγόγγυζον, λέγοντες ὅτι αὐτὸς ἔσται ὁ ἀφανισμὸς τοῦ γένους αὐτῶν διὰ τῆ ἀδύνατα ἐπιχειρῆσθαι αὐτοῦς. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀμηρᾶς μεστὸς ὑπάρχων διαλογισμῶν καὶ ταραχῆς καὶ δειλίας, καὶ πᾶσα ἡ βουλή αὐτοῦ περιλυπὸς ὑπῆρχε, πρῶτον μὲν διότι ἐβρέθη αὐτοῖς περὶ τῆς βοήθειας, δεύτερον δὲ θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον στρατεύμα φοδερὸν καὶ ἀναρίθμητον διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης τοσοῦταις ἡμέραις οὐδὲν ἐκατόρθωσεν, καὶ πολλάκις τοσοῦταις μηχαναῖς καὶ δυνάμεσι τὰς κλίμακας ἐν τοῖς τείχεσι βαλόντες κακῶς ἀπεπέμθησαν καὶ ἀπεκρημνίσθησαν, καὶ φόνος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγίνετο, ὥστε τοῖς Τούρκοις τοῖς ἐν τοῖς τείχεσι δειλία προσήγγισε· τρίτον δὲ ὅτι ἐθώρων σημεῖον. Φῶς ἀστράπττον καταβαλεῖον ἐξ οὐρανῶν καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἄνωθεν τῆς πόλεως ἐστὸς διέσκιπεν αὐτήν. Καὶ ὡς εἶδον αὐτὸ τὸ φῶς, ἐν πρώτοις ἔλεγον ὅτι Ὁ Θεὸς ὠργίσθη τοῖς Χριστιανοῖς καὶ ἤθελεν αὐτοὺς κατακαῦσαι καὶ ἡμῖν παραδῶσαι δούλους. Ἐπειτα δὲ ὡς εἶδον ὅτι πάντοτε μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμάκων ἀπεκρημνίζοντο καὶ τοσοῦταις μηχαναῖς ποιοῦντες καὶ οὐδὲν ἰσχυσαν, καὶ ὡς ἤκουσαν καὶ ψευδῆ φήμην περὶ τοῦ στόλου τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ **C** Ἰάγκου, πάλιν περὶ τοῦ φωτὸς **265** ἐκείνου ἔλεγον ὅτι Ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν πολεμεῖ καὶ σκέπει αὐτοὺς καὶ ἀντιλήπτωρ αὐτῶν ἔστι,

Jancum Hungarorum principem cum copiis equestribus et pedestribus maximis. Quæ ubi audiverunt filii Agar, timor ingens eos invasit : amaram maledictis prosciuebant murmurrantesque dicebant, ipsum generis sui perniciem fore, a quo coacti conarentur, quæ perfici non possent. Ipse quoque ameras agitabatur consilii ignopia, perturbatione ac metu, lotusque senatus ejus tristabatur, primum quidem, quod de adventante auxilio audiebant, deinde, quod videbant, tantum tamque terribilem exercitum terra marique tot diebus nihil proficere, sed sæpissime, scalis omni adminiculo et summo labore mœnibus applicatis, milites male repelli et detrueri et magna cæde posterni, ut jam qui in muris essent Turcæ, formidine trepidarent. Iluc accessit tertio loco, quod portentum viderunt. Lumen fulminis instar coruscum, de caelo supra urbem demissum, tota nocte eam obtexit. Quod lumen ubi animadverterunt, primum jactabant, Deum succensere Christianis eosque exussurum et sibi in servitium traditurum esse. Deinde autem, cum ubi vis se cum dedecore de mœnibus et scalis deturbari et tanta machinarum vi nihil prospere agere animadverterent, ac falsum perciperent de classe Italia et Janco rumorem, rursus lumen illud ita interpretati sunt, ut dicerent, Deum pro Christianis pugnavit,

δὲ καὶ ἡμεῖς ἄνω θελήματος αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι οὐδέν. Καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ ἀμνηρᾶς, ὡς εἶπομεν, καὶ πᾶς ὁ στρατὸς αὐτοῦ λυπούμενος καὶ κατήφης ὑπῆρχον· ὁ βουλευθεὶς ἐπὶ τὴν αὐριον ἐγεροθῆναι καὶ τὴν πολιορκίαν λύσαι. Τῇ δὲ αὐτῇ ἐσπέρα ἐν ᾗ ἐπὶ τὴν αὐριον ἐθούλοντο ἵνα ἀπέλθωσιν, ὁρῶσι πάλιν, ὡς σύνηθες, τὸ φῶς ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαῖνον. Καὶ οὐχ ἠπλώτω, ὡς σύνηθες τὸ πρότερον, ἕως ἀνωθεν τῆς πόλεως ἐστάναι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς, ἀλλ' ἐκ μακροῦ μόνον ἐφάνη καὶ εὐθὺς διασκορπισθὲν ἀφανὲς ἐγένετο. Ὡς οὖν εἶδον αὐτὸ ὁ ἀμνηρᾶς καὶ πάντες οἱ αὐτοῦ, χερὰς πολλῆς πλησθέντες ἔλεγον· «Ὁ θεὸς τὰ νῦν ἐγκατέλιπεν αὐτούς.» Καὶ αὐτὸ ἐκριναν οἱ τῆς μιαρᾶς αὐτῶν καὶ ἀσεβοῦς ὑρησκείας καὶ πλάνης σοφοὶ καὶ γραμματεῖς πῶς τὴν πόλιν κερδήσῃσι τὸ φῶς; ἐδήλου· καὶ οὕτως πάντες ἐλπίζας εἶχον χρηστάς ὧν καὶ ἐπέτυχον διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

Ἄλλ' πατεῖ; μὲν ὁ πρῶτος, τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ὁ ὑπὲρ πάντας δόκιμος καὶ πρακτικὸς, θεωρῶν τὸν ἡμνηρᾶν οὕτως διαλογιζόμενον καὶ τοὺς ἐτέρους πάντας μεστὸς φόβου καὶ δειλίας, εἰς τὸ φαινόμενον καὶ αὐτὸς ἐλυπεῖτο, ἔσωθεν δὲ ἤγαλλετο. Καὶ ἡ αἰτία ἦν ὅτι αὐτὸς πάντοτε τῷ ἀμνηρᾶ ἐν ταῖς βουλαῖς **266** ἔλεγεν ἵνα μὴ πόλεμον ἐγείρῃ κατὰ τῆς πόλεως, ὅπως μὴ οἱ δυτικοὶ αὐθένται ἀναχθῶσι καὶ συναχθόντες ἁπονοήσῃσι καὶ τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐξώσῃσι. Καὶ τότε πάλιν δεκτικῶν ὡς λυπούμενος ἦν ἔλεγε τῷ ἀμνηρᾶ· «Ἐγὼ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐνωτιζόμενος περὶ τούτων πῶς ἐμε-

λον γενέσθαι, καὶ πολλάκις ταῦτά σοι εἶρηκα, καὶ οὐκ ἤκουσάς μου. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἐὰν ἀρροστόν σοί ἐστιν ἵνα ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ἀναχωρήσωμεν, καλόν ἐστιν, ἵνα μὴ τι χειρόν γένηται.» Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς ἀκούων τοῦ λόγου τούτου ἠμιθάνης ἐκ τῆς λύπης καὶ τῆς περιφρονήσεως ἐπανέμενεν, πῶς μετὰ ἀσχύνης τοσαύτης ὡς φεύγων ἀναχωρήσῃ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν οὕτως ἐστῶτα καὶ διαλογιζόμενον Σογᾶν πασιᾶς ὁ δευτερός βεζίρης αὐτοῦ, ἐσυμβούλευσε τὸν ἀμνηρᾶν ἵνα τὴν μάχην κινήσῃ καθ' ἡμῶν, καὶ διὰ τὸ φθονεῖν τῷ Ἄλλ' πασιᾶ· κεκρυμμένην γὰρ ἔχθραν εἶχον ἀναμεταξύ. Καὶ οὕτως ἀναβαρβύνας αὐτὸν λέγει· «Ἰνα τί, ὦ ἀμνηρᾶ, ἔστηκας σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος, καὶ τίς ἡ δειλία ἢ ἐμπειροσύνη σου, καὶ τίνας οἱ ἀναβαίνοντες διαλογισμοὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου; ὁ θεὸς μετὰ σοῦ ἐστι. Μὴ λυπήσῃσι. Οὐχ ὄρῃς διὰ τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου σημεῖον ὅτι τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖρά σου δώσει; Οὐχ ὄρῃς τοσούτου μὴ ἀριθμητοῦ στρατοῦ πλήθος ὃ ἔχεις, καὶ καλῶς εἰ ἡτοιμασμένος, καὶ πᾶσα ἡ προπαρασκευὴ πολλὴ καὶ καλὴ; Ὁ στρατὸς **267** τοῦ Μακεδόνοιο Ἀλεξάνδρου τοσούτος οὐχ ὑπῆρχε ποτε ὡς ὁ σὸς, οὐδὲ τοσαύτας παρασκευὰς αὐτὸς εἶχε· καὶ τὸν κόσμον ἐκυρίευσεν ὅμως. Ἐγὼ μὲν οὐ πιστεύω οὕτε ἐλπίζω ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐνταῦθα στόλον ἐλθεῖν, ὡς τινες λέγουσιν καὶ ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἄλλ' πασιᾶς εἶρηκε, διὰ τὴν μὲν καλῶς οἶδατε ὅτι ἡ πολυαρχία τῶν Ἰταλῶν αὐθέντων καὶ τῶν ἐτέρων ἑσπερίων ἀνάρχους ποιεῖ αὐτοὺς εἶναι, καὶ ἀναμέσον αὐτῶν οὐκ ἐστὶν ὁμόνοια. Καὶ ὅταν πάλιν τινὲς αὐτῶν ὁμονοήσῃσι μετὰ κόπου

eos tueri et defendere, quo invito ipsi nihil possent proficere. His de causis ameras, ut diximus, cum universo exercitu in tristitia et mœrore erat, qui adeo postero die, soluta obsidione, recedere vellet. At ea ipsa vespera, cum sequenti mane discessuri essent, rursus, ut ante, lumen illud cœleste conspiciunt: verum non perinde ac prius diffundebatur, donec supra urbem consisteret tota nocte, sed a longinquo tantum comparuit et subito dispersum evanuit. Quod ut ameras et reliqui omnes viderunt, magna perfusi lætitia, exclamarunt, Deum nunc nos deseruisse. Item execrandæ et impiæ superstitionis et erroris eorum sapientes ac scribæ ex illo lumine vaticinabantur, Turcas urbe potituros esse. Ità omnes spem bonam conceperunt, qua propter peccata nostra non sunt frustrati.

Alii pasias, princeps senatus, vir præ ceteris spectatus et solers, cum ameram sic fluctuare et reliquos omnes metu et trepidatione agitari videret, in speciem tristis erat, revera exsultabat. Cujus rei causa erat, quod ameram in consiliis a bello contra urbem suscipiendo perpetuo deterrere studuerat, ne occidentales principes, re audita, fœdere conjuncti, Turcas ex Europa ejicerent. Itaque tum rursus mœstitiam simulans, ameram sic compellavit: «Ego ab initio ita hæc eventura esse præsagebam, ac sæpe tibi dixi, nec audisti me. Nunc denuo, si ita

placeat tibi, suadeo, ut hinc recedamus, ne præius quid accidat.» Qua oratione audita, ameras tristitia et sollicitudine præne contabuit, quod tanta cum ignominia in modum fugæ recedendum esset. Cum cum ita stantem et cogitabundum videret Sogan pasias, secundus vizires ejus, ut bello nos premeret, ei suasit, invidia erga Ali pasiam commotus. Occultam enim hi inter se exercebant inimicitiam. Itaque eum cohortatus, «Quid, inquit, amera, ita mœstus et afflictus es? Quæ te formido invasit, aut quæ cogitationes subierunt animum tuum? Deus tecum est: mitte sollicitudinem. Annon e laminis illius omine intelligis, cum tibi urbem hanc in manus traditurum esse? nonne innumeri hujus, quem habes, et egregie instructi exercitus multitudinem et tantum ejusdem et tam eximium apparatus cernis? Alexandri Macedonius olim copiæ non tantæ fuerunt, quantæ tuæ sunt, nec tantus ejusdem apparatus bellicus: et tamen orbem terrarum is expugnavit. Equidem ego non credo, nec spero, ex Italia classem affore, ut quidam aiunt, et affirmavit cum maxime Ali pasias, frater meus: si quidem bene nostis, multitudinem Italarum et reliquorum occidentaliu principum facere, ut sine imperio sint, nec vigere inter cos concordam. Quodsi quidam eorum multo labore multisque conditioibus pacem firmarint, non lingo, hercle, sed

καὶ συμβάσεων πολλῶν, ἐν ὀλίγῳ καιρῷ καὶ οὐκ εἰς μάκρος· λύεται δὲ τούτων σύνδεσμος· καὶ ἐν συνέσιμῳ ὄντες εἰς κατὰ τοῦ ἐτέρου περιεργάζε-
ται, πῶς ἀρπάξαι δυναίεται τὰ τούτου, καὶ ἀλλή-
λους προσέρχονται καὶ φυλάττονται. Πολλὰ μὲν
οὖν βουλευόμενοι καὶ λογίζονται καὶ λέγουσι, καὶ
ὀλίγα πράττουσιν, καὶ ἡ τῆς ἑσπέρας βουλή τῷ
πρωτῷ οὐκ ἀρεστὴ ἐστὶ πάλιν αὐτοῖς. Καὶ ὅταν ἡ
βουλή σταθῇ, ἐν τοῖς ἔργοις χρονίζουσι· καὶ τοῦτο
ποιούσιν, ἵνα κατὰ τὰς γνώμας αὐτῶν καὶ ὀρέξεις
καιρὸν ἐπιτήθειον εὑρωσι. Καὶ ὅταν ἔργον τι ἐπι-
χειρισθῶσι καὶ ἀρχὴν ποιήσωσιν, οὐδὲν κατορθώ-
νουν διὰ τὰς ἀσυμφωνίας αὐτῶν. Καὶ μάλιστα τὰ
νῦν, καθὼς γινώσκατε, νέας διαφορὰς ἀναμέσον
μέρος τι ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν. Καὶ ὅμως πάλιν ἐγὼ
ἔρω, ἕπερ ἐστὶν ἀδύνατον δι' αἰτίας εἰρηχ· εἰ
στολὸς κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἔλθῃ, **268**
τί ἐξ αὐτοῦ ἀνάγκη ἡμῖν, ὅτι οὐδέποτε ἐλευσεται
λαδὸς ὅσος τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμετέρου στρα-
τοῦ, ἀλλ' οὔτε τὸ τέταρτον μέρος. Διὰ τοῦτο, ὡς
ἀμηνρᾶ ἡμέτερε αὐθίνα, θάρσει. Οὐκ ἀνάγκη ἐστὶ
πρὸς τὸ παρὸν φόβον σε ἔχειν εἰ μὴ μόνον ἐκ Θεοῦ.
Καὶ ἀνδρίζου καὶ ἀγάλλου καὶ ἰσχυε, καὶ τῇ τέχνῃ
τῇ τοῦ πυρὸς οὐκ ὀκνησον σήμερον καὶ αὐριον, ἵνα
μετὰ τῶν ἐλεθόλων, ὅσον δυνατὸν, τὰ τεῖχη πλέον
ταπεινώσης. » Οἱ γὰρ τοιοῦτοι λόγοι καὶ βουλαὶ τῷ
ἀμηνρᾶ πλεῖστα ἤρρασκον, καὶ χάριεις ἐναπέμεινε,
καὶ ἀναψυχὴν ἐκ τῆς λύπης ἔλαβε. Καὶ προστάξας
λέγει αὐτῷ· « Ἀναθεώρησον τὸν στρατὸν ἐν τῇ
νυκτὶ ταύτῃ, καὶ γνώρισον αὐτοὺς, ἐν τίνι γνώμῃ
εἰσὶν. » Αὐτὸς δὲ ποιήσας τὸ προσταχθὲν καὶ ἐλθὼν

λέγει· « Εἶδον τὸν στρατὸν καὶ ἐγνώρισα. Τοσοῦ-
τόν ἐστιν· μάχου μετὰ χαρᾶς, καὶ ἡ νίκη ἡμετέρα
ἐστίν. » Ἀπεκρίθη οὖν ὁ ἀμηνρᾶς καὶ εἶπε· « Λοι-
πὸν, ὦ Σογάν, ἀρεστόν σοι ἐστὶν ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ
νῦν τὴν τύχην γνωρίσωμεν, εἰ ἀρεστόν αὐτῇ ἐστὶν
καὶ βοηθήσῃ ἡμῖν ὡς καὶ ἐτέροις πολλοῖς. Στείλον
οὖν ἐπὶ τὸν Γαλατῶν φυλακὴν τινα, ἵνα μὴ λα-
θραῶς ἐξ αὐτοῦ περάσωσιν καὶ τῇ πόλει βοηθή-
σωσιν. »

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἄλι πασιᾶς ἐλυπήθη λίαν,
αἰσχυνοθεὶς **269** ὅτι ὑπερβύχσαν οἱ λόγοι τοῦ
Σογάν πασιᾶ, καὶ ἐκ τοῦ φόβου ἤθελεν, εἰ δυνατὸν,
ποιῆσαι μηχανὴν ἵνα οὐδὲν πράξωσιν κατὰ τῆς
πόλεως. Ἐμήνυσε τῷ βασιλεῖ τὰ συμβάντα καὶ
περὴνει αὐτὸν μὴ φοβέσθαι, διότι ἐν τοῖς πολέμοις
ἄδηλός ἐστιν ἡ τύχη πολλάκις· καὶ διὰ τοῦτο οἱ
φύλακες φυλαττέτωσαν ἀγρύπνωσ. Ἦν δὲ τοῦτο τῇ
ἐβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαῖου ἑσπέρας. Ὁ δὲ Ἄμην-
ρᾶς προστάξας δι' ὄλης ἐκελευσθεὶς τῆς νυκτός· καὶ τῆς
ἐπιούσης ἡμέρας φῶτα καὶ φανούς ποιήσῃσι, καὶ
νήστεις δι' ὄλης τῆς ἡμέρας διατελέσωσι καὶ ἐπτά-
κις λουσθῶσι, καὶ τοῦ Θεοῦ νήστεις καὶ καθαροὶ
δεηθῶσιν, ὅπως τὴν πόλιν νικήσωσιν· ὁ καὶ ἐγένετο.
Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἑσπέρας ἐπὶ τὴν ἡλίου δῦσιν μετὰ τὸ
ἀριστήσαι αὐτοὺς ὁ οὖν ἀμηνρᾶς σταθεὶς δημηγοροῦν
ταῦτα ἔφη·

ε'. Ὁ τέχνα φιλάτα, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ αὐ-
τοῦ προφήτου Μωάμεθ καὶ ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ
δέομαι καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἐπὶ τὴν αὐριον δῶσον
ἔργον μνήμης αἰωνίου ποιήσητε, ὡς καὶ οἱ πρὸ
ἡμῶν πανταχοῦ ἔως τοῦ νῦν, ὡς φανερόν ἐστιν,

brevi tempore horum foedus rumpitur; quique vin-
culo juncti sunt, alii aliorum ditioni aliquid
detrahere conantur, ac mutuo sibi insidiantur ca-
ventque. Multa illi consultant, ratio inantur, lo-
quuntur, pauca praestant: quod vesperae ineunt con-
siliium, mane non jam probant: aut si stet sententia,
rebus cunctantur: quod propterea faciunt, ut cupi-
ditatibus et consiliis suis aptum nanciscantur tem-
pus. Si opus quodpiam aggressi sint et ejus fecerint
initium, nihil tamen propter sententiarum discre-
pantiam recte agunt. In primis hoc tempore, ut
nostis, pars eorum novam alit discordiam. Verum
fac, ut fiat, quod propter eas, quas dixi, causas
fieri nequit: si revera veniat classis ex Italia, quid
inde nobis periculi minetur, quandoquidem eorum
exercitus non dimidia pars, imo ne quarta quidem
hujus multitudinis erit, quam nos habemus. Quare,
ameras, domine noster, bonum animum habeto; nulla
causa nunc quidem est, cur periculum metuas nisi
a solo Deo. Itaque fortis, lætus et alacer esto, et
quidquid vi ignis effici potest, hodie et cras ne in-
termittatur, ut helepolibus mœnia, quantum pos-
sunt, alterantur. » Hic sermo et consilium ameræ
vehementer placuit, et animum ejus e priore inœ-
sistitia gaudio perfudit et recreavit. Itaque mandavit
ei, ut ea ipsa nocte obiret exercitum et exploraret,
quo animo essent milites. Ille jussis obsecutus, re-

diit et, « Lustravi, inquit, et exploravi exercitum.
Hoc scito: pugna læto animo, stat a nobis victòria. »
Respondit Ameras: « Jam igitur, mi Sogan, si vi-
detur tibi, nos quoque fortunam nunc exploremus,
ut cognoscamus, placeatne ei, nos a.l.juvarè, ut ad-
juvat alios multos. Quare mitte Galatiam custodiam,
ne clam huc trajiciant et urbi opem ferant. »

His auditis, Ali Pasiæ magnopere doluit, pudore
motus, quod Sogan pasiæ sententia prævaluisse,
constituitque ex invidia, ut, si posset, impediret,
ne quid proficerent adversus urbem. Significavit
imperatori, quid accidisset, eumque hortatus est,
ne metueret, quoniam in bellis varia et anceps fir-
tuna soleret esse. Proinde custodes excubias per-
vigiles agerent. Agebatur hoc vespera vicesimi sep-
timi diei mensis Maii. Ameras imperavit, ut per
totam eam noctem et sequentem diem ignes faces-
que arderent, milites toto die jejunaurent et lavaren-
tur septies, ac Deum jejuni lotique suppliciter roga-
rent expugnationem urbis. Ita cum factum esset,
altera vespera sub occasum solis post prandium
ameras talem ad milites concionem habuit:

Ξ. « Filii dilectissimi, per Deum et Mohametem,
prophetam ejus, et me, ejusdem servum, obsecro
vos hortorque, ut crastino die rem peragatis omnium
sæculorum memoria dignam, quales ad hunc usque
diem majores ubivis fecisse constat, et alacri, ge-

ἐποίησαν, καὶ μετὰ προθυμίας καὶ γενναιότητος καὶ
 μεγαλοφυχίας τοὺς τείχους ἄνωθεν μετὰ τῶν κλι-
 μάκων ὡς περρωτοὶ διέβητε· καὶ τὴν φήμην ἦν
 οἱ πρὸ ἡμῶν, ὡς εἶπομεν, ἐκέρδησαν καὶ ὁ Θεὸς
 ἐχαρίσατο, μὴ γένοιτο ἵνα ἡμεῖς ἀπολέσωμεν αὐ-
 τὴν, ἀλλὰ μάλιστα νῦν ἡ ὥρα ἡγγικεν ἵνα αὐτὴν
 πολυπλάσιος **270** αὐξήσωμεν. » Καὶ ἑτέρους πολ-
 λούς λόγους στρατιωτικούς εἰπὼν αὐτοῖς διέγευρε
 τοὺτους εἰς μεγαλοφυχίαν, ἵνα γενναίως πράξω-
 σιν. Εἶτα λέγει· « Καὶ ἐὰν καὶ ἐξ ἡμῶν τινες ἀπο-
 κτανθῶσιν, ὡς ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πολέμοις, γεγραμ-
 μένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καλῶς οἴδατε διὰ
 τοῦ ἡμετέρου κορᾶν τί φησὶν ὁ προφήτης, οὗτις ὁ
 ἀποθανὼν ἐν καιρῷ τοιοῦτω ὀλόσωμος ἐν τῷ πα-
 ραδείσῳ μετὰ τοῦ Μωάμεθ ἀριστήσκει καὶ πιεῖ,
 καὶ μετὰ παίδων καὶ μετὰ γυναικῶν ὠραίων καὶ
 παρθένων ἐν τόπῳ χλοερῷ καὶ μεμυρισμένῳ ἄν-
 θισιν ἀναπαυθῆ, καὶ ἐν λουτροῖς ὠραιοτάτοις λου-
 σῆ, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκ Θεοῦ ἕξει ταῦτα.
 Ἐνταῦθα ἐὶ πάλιν ἐξ ἑμοῦ πᾶς ὁ ἐμὸς στρατὸς
 καὶ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς μου, ἐὰν νικήσωμεν, ὁ
 μισθὸς ὃν ἔξρουσι παρ' ἐμοῦ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν
 ἐκάστου διπλασίον ἔσται οὐ τὰ νῦν ἔχουσι, ὅς ἀπὸ
 τοῦ νῦν ἄρξηται ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν. Καὶ
 ἡμέραις τρισὶν ἡ πόλις πᾶσα ὑμῶν ἔσται. Καὶ εἴ
 τι δ' ἄν σκευεύσητε καὶ εὐρητε χρυσοῦ καὶ ἀργυ-
 ρίου οὐκ οὐκ καὶ ἰματισμὸν, αἰχμαλώτους τε ἄν-
 δρας καὶ γυναῖκας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, οὐδεὶς
 δυνήσκει αὐτοὺς ὑμῖν αἰτήσαι ἢ τι ἐνοχλῆσαι εἰς
 οὐδέν. » Καὶ τελειώσας τοῦ λέγειν ὤμοσεν αὐτοῖς
 φυλάξαι τὰ ὅσα αὐτοῖς διετάξατο. Οἱ δὲ ἀκούσαν-
 τες ἐχάρησαν λίαν, καὶ ἐν μιᾷ φωνῇ πάντες ἀλα-

neroso et forti animo moenia per scalas tanquam
 alites escendatis, neve accidat, ut gloriam, a ma-
 joribus, ut dixi, quæsitam et a Deo donatam, nos
 nunc amittamus, cum eximie augendæ ejus tempus
 adsit. » Aliis multis bellicis dictis ad fortitudinem
 eos cohortatus est, ut strenue pugnarent. Deinde
 addidit : « Quodsi nonnulli de nobis, quæ est
 belli natura, occubuerint, bene nostis e corone,
 quid de his propheta dicat : tali tempore qui mori-
 atur, eum cum toto corpore in paradiso cœna-
 turum et bibiturum esse cum Mohamete, et cum
 pueris et muliebribus formosis virginibusque in re-
 gione virenti et floribus fragranti quieturum et la-
 vacris pulcherrimis usurum. Atque talia quidem in
 illo loco a Deo accipiet. Hic autem omnis exer-
 citus et aulæ proceres, si vicerimus, stipendium
 duplex ejus, quod nunc habent, accipient, ab hoc
 inde die ad finem vitæ usque. Tota urbs tribus die-
 bus vestra erit. Ac si quis spoliolum quidpiam
 egerit, vasa aurea vel argentea, vestes repererit,
 viros, feminas cujusvis ætatis ceperit, nemo hæc
 vos postulare aut molestiam vobis creare poterit. »
 Ubi finem dicendi fecit, sacramento se obstrinxit,
 facturum se esse, quæ promisisset. Milites hac
 conditione mirifice lætati, uno ore clamaverunt lin-
 gua sua : « Alla alla ! Mehemetes res ! alla ! »

λάξαντες ἦσαν κατὰ τὴν ἐκείνων διάλεκτον·
 « Ἄλλὰ ἀλλὰ· Μεεμέτη βεσοῦλ ἀλλὰ, » τοῦτ' ἔστιν·
 « Ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ ὁ Μαχουμέτης ὁ προφήτης
 αὐτοῦ. »

271 Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τῆς
 τοσαύτης κραυγῆς ὡσεὶ ἤχον μέγαν θαλάσσης, ἐλο-
 γιζόμεθα τί ἔρα ἐστὶ· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βε-
 βαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐρίον ὁ Ἀμνηρᾶς
 ἠτοίμασε χερσαίῳ τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς.
 ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ
 θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσπεδῶν, λέγω ὡς
 ἐμὰ δοκεῖ, ὅπως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι
 καὶ πλείον ἦσαν ἐξ αὐτῶν· καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν
 πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα. Καὶ Προστάξας
 ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων
 καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ
 μοναχοί, γυναικῆς τε καὶ παιδία, μετὰ δακρῶν διὰ
 τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ Κύριον
 ἐλέησον μετὰ δακρῶν ἔκραζον, καὶ τὸν Θεὸν ἰκέ-
 τεον ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ
 ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ
 πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ὡς γε-
 νήσεται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ. Καὶ μετὰ κλαυ-
 θμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαβρῦνοντο ἵνα ἀνδρείως ἀντι-
 σταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς.
 Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐπέ-
 ρα τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει
 ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους καὶ ἑκατον-
 τάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα
 ἔφη·

ς'. « Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ
 ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοὶ καὶ στρατηγοὶ καὶ γεν-

hoc est, « Deus deorum et Mahumetes propheta
 ejus. »

Cum nos in urbe tantos clamores, tanquam mag-
 num maris fremitum, audiremus, quid illud esset,
 cogitabamus. Sed mox certo ac vere cognovimus,
 in crastinum diem Ameram terrestre et maritimum
 bellum, quantum posset, urbi parare. Intuentes
 tantam impiorum multitudinem (dicam, quod mihi
 videtur), ut sine dubio contra singulos nostrum
 plures quingentis pugnarent, in superna Providen-
 tia spem omnem collocabamus. Præcepit imperator,
 ut cum sacris et venerandis imaginibus et simula-
 cris sacerdotes, episcopi et monachi, mulieres et
 pueri, cum lacrymis intra moenia urbis obeuntes,
 Kyrie eleeson clamarent et Deo supplicarent, ne
 propter peccata nostra in manibus hostium iniquo-
 rum et impiorum et, quos terra sustinet, scelera-
 tissimorum nos traderet, sed propitiis esset nobis,
 hæreditati suæ. Insuper collacrymantes invicem se
 cohortabantur, ut tempore committendi prælii for-
 titer hostibus resisterent. Cæterum etiam impera-
 tor luctuosa illa vespera, coactis omnibus primo-
 ribus, principibus et subditis, tribunis, centurio-
 nibus et reliquis præcipuis militibus, concionem
 habuit in hunc modum :

6. « Principes nobilissimi, tribuni et milites cla-

ναϊότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς **272** ὁ πιστὸς καὶ ἄτιμιος λαὸς, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατὸν, ὡς ἔφης τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς. [Βιάζεται] διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποίησατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδομι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πάλαιων. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρα τινὰ ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν πάντες ἵνα προτιμῶσμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεῦτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς Χριστοῦ Κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί, ἐάν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι. Ἐάν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεδέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι **273** ἡμῖν ἔδωρῆσατο, κινδυνεύομεν δεῖσθαι κεφάλαιον πάντων. Καὶ ἐάν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιοῦτως ὅστεροῦμεθα καὶ τὴν ἐλευ-

θερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ, νῦν δὲ τεταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενημένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλότατων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὕστεροῦμεθα. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀλιτήριος ὁ ἀμνηρᾶς πεντήκοντα καὶ ἐπτά ἡμέρας ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ἡμᾶς ἔλθουν ἀπέκλεισεν καὶ μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ ἰσχύος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐκ ἐπαύσατο πολιορκῶν ἡμᾶς· καὶ χάριτι τοῦ παντεπόπτου Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐκ τῶν τειχῶν μετὰ αἰσχύνης ἄχρι τοῦ νῦν πολλάκις κακῶς ἀπεπέμφθη. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἀδελφοί, μὴ δειλιάσητε, ἐάν καὶ τεῖχος μερῶν ὀλίγον ἐκ τῶν κρότων καὶ τῶν πτωμάτων τῶν ἐλεπόλειων ἔπασσε, διότι, ὡς ὑμεῖς θεωρεῖτε, κατὰ τὸ δυνατὸν ἰδιωρθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ἡμεῖς πᾶσαν τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἄμαχον δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀνεθέμεθα, οὗτοι ἐν ἄριστοι καὶ οὗτοι ἐν ἱπποῖς καὶ δυνάμει καὶ πληθῆι, ἡμεῖς δὲ ἐν δνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθήμεν, δεῦτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέρας χερσὶ καὶ ῥωμαλότητι, ἣν ἔδωρῆσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριαριθμητος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν **274** μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένους ὄφρους καὶ θάρρους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμητῶν, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρα ὀλίγοι ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμητοῦς πέτρας καὶ ἕτερα βέλη καὶ ἐλεβολί-

rissimi, commilitones generosissimi et omnes fideles et honorandi cives ! Probe nostis, venisse tempus, quo fidei nostræ hostis omnibus artibus et machinis vehementius nos urgere, et grave bellum magno conflictu et certamine terra marique summa contentione nobis inferre decrevit, ut, si possit, tanquam anguis, venenum in nos effundat, et, tanquam immitis leo, nos devoret. Quare rogo et hortor vos, ut forti et generoso animo, sicut lucusque semper fecistis, hostibus fidei nostræ resistatis. Trado et commendo vobis clarissimam hanc et illustrem urbem, patriam nostram, et regionam urbium. Non ignoratis, fratres, quatuor nominibus communiter omnes nos mortem vitæ antepone-re debere, primum pro fide et pietate, deinde pro patria, tum pro imperatore ut uncto servo Domini, postremo pro cognatis et amicis. Quodsi, fratres, pro una harum quatuor rerum decertare usque ad necem debemus, multo magis, ut liquido apparet, pro his omnibus mortem non recusabimus. Si propter delicta mea Deus victoriam impiis concesserit, in sancta fide nostra, quam Christus sanguine suo nobis paravit, periclitamur : id quod omnium caput est. Nam si quis totum mundum lucretur, animæ autem detrimentum patiat, quid illi proderit ? Secundo loco inclita patria et libertate privamur. Tertio imperium olim illustre, nunc

depressum et spretum et contemptum amittimus, in potestatem tyranni et impii hominis concessurum ; postremo liberis amatissimis, conjugibus et cognatis spoliatur. Est autem dies quinquagesimus septimus, ex quo scelestus iste ameras nos obsessos tenet et omnibus machinis omnique vi die ac nocte nos oppugnare non desistit : at omnia intuentis Christi Domini gratia hucusque sæpendimero cum dedecore a mœnibus repulsus est. Quapropter nec nunc, fratres, timori locum relinquatis, etiamsi mœnia aliqua ex parte propter helepolium pulsus et ictus corruerunt, quoniam, ut videtis ipsi, pro viribus ea instauravimus. Omnem spem in gloria invicta Dei collocavimus. Illi curribus, equis, copiis, multitudini, nos Dei, Domini et Salvatoris nostri, nomini, deinde demum manibus et robori fidimus, a divina potentia nobis donatis. Scio equidem, hanc innumerabilem impiorum turbam more suo contra nos processuram esse cum fastu, elato supercilio, spiritibus magnis et violentia, ut nos paucos urgeant et ærumnis premant, ingenti item cum clamore et ululatu, quo metum nobis injiciant : quas eorum nugas probe nostis, ut nihil attineat, de his dicere. Non paucitum ita facient, atque lapides aliaque tela et jacula, ut arena maris, innumera, in nos conjiciantur : quibus tamen nihil nos læsum iri confido, quam-

σκους ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν ἀνωθεν ἡμῶν πτήσουσι· δι' ὧν, ἐλπίζω γὰρ, οὐ βλάβῃσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίζω τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδσιοι βρωμαλέοι τε καὶ λοχυροὶ καὶ μεγαλήτορες, καὶ καλῶς προπάρτασκευασμένοι ὑπάρχετε. Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς; τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρῆξί. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἢ τὴν ῥομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμα· ἃ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὕτε κέκτηνται. Καὶ ὑμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε οκεπόμενοι, οἱ δὲ ἀσκαπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Διδὼ συστρατιῶται γίνεσθε ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς αἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. Μιμηθεῖτε τοὺς ποτε τῶν Καρχηδονίων ὀλίγους ἐλέφαντας, πῶς τοσοῦτον πλῆθος ἵππων Ῥωμαίων τῇ φωνῇ καὶ θεᾷ ἐδίωξαν· καὶ ἐὰν **275** ζῶον ἄλογον ἐδίωξε, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν ζῶων καὶ ἀλόγων ὑπάρχοντες κύριοι, καὶ οἱ καθ' ἡμῶν ἐρχόμενοι ἵνα παράταξιν μεθ' ἡμῶν ποιήσωσιν, ὡς ζῶα ἄλογα, καὶ χειρόνεις εἰσιν. Αἱ πέλοιαι ὑμῶν καὶ ῥομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογισθετε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθῶν κυνήγιον, ἵνα γνῶσωσιν οἱ ἀσεβεῖς, ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζῶων, ὡς αὐτοὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Οἴδατε καλῶς; ὅτι ὁ δυσσεβῆς αὐτὸς ὁ ἀμυρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν

πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας· τινὲς τὴν ἀγάπην ἣν ἔχουμεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν δύνηται βλάβειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείτους καὶ οἴκους ἤδη πυρκαλιώτους ἐποίησε· τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὄσους εὔρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλύτωσε· τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσεν. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφίλωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, Ὁ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὴν ὀκτανεὴς αὐτοῦ στόμα χάστων, πῶς εὗρεν καιρὸν ἐπιτήδειον ἵνα καταπίη ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριαιος **276** καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἕκσινος, καὶ τῇ πανάγῃ τε καὶ ὑπεράγῃ δεσποίνῃ ἡμῶν θεοτόκῃ καὶ ἀειπαρθένῃ Μαρ'ᾶ ἀφιέρωσεν καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίου εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τῆν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν. Καὶ οὗτος ὁ ἀσεβέστατος τὴν ποτε περιφανῆ καὶ ὀμφακίζουσαν ὡς βόδον τοῦ ἀγροῦ βούλεται ποιῆσαι ὑπ' αὐτόν. Ἡ εἰδούλωσε σχεδὸν, δύναιμαι εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίον, καὶ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς Πόντον καὶ Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ Παμφλαγονίαν, Ἀμαζῶνας καὶ Καππαδοκίαν, Γαλατίαν καὶ Μηδ' ἄν, Κολχούς καὶ Ἰθέρης, Βοσποριανούς καὶ Ἀλβάνους, Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ

doquidem vos dum intueor, animum non abjicio, sed bona spe sustento, quoniam, licet perpauci, tamen omnes dexteri, idonei, robusti, fortes et generosi et praelare ante exercitati estis. Scutis capita bene tegite in pugna et conflictu; dextera gladium tenens semper extensa esto. Galeæ, thoraces et tuniçæ ferreæ plane sufficiunt cum reliquis munimentis, et præliantibus valde erunt utilis: quæ hostes non usurpant, nec habent omnino. Præterea vos intra muros tecti consistitis, illi aperti et cum labore concursant. Quare, commilitones, per misericordiam Dei strenui et fortes generosique estote. Mementote, quantam olim eorum Romanorum multitudinem perpauci elephantum Carthaginensium voce aspectuque fugarint. Quodsi bruta animalia illud fecerunt, quanto facilius nos, qui animalium ratione expertium domini sumus, præsertim cum, qui nos oppugnatum veniunt, similes animalium brutorum et ipsis brutis magis etiam bruti sint? Atque ita existimate, venari vos aprorum greges, ut cognoscant impii, pugnare se non cum brutis bestiis, quales ipsi sunt, sed cum dominis et principibus suis, Græcorum et Romanorum posteris. Probe scitis, ipsum impium ameram, fidei nostræ hostem, sine ulla idonea causa pacem, quam colebamus, rupisse, et tot nobis data sacramenta flocci pepernisse et palam viola se, et

subito, impressione facta, castellum condidisse ad fauces Asomati, ut quotidie posset nos vexare. Agros nostros, hortos, vivaria et ædificia igne jam vastavit; fratres nostros Christianos, quoquoque inveniunt, necavit aut captivos abduxit; amicitiam diremit. Galatas sibi conciliavit, qui gaudent ea concillatione, nescit illi miseri fabulæ de puero rustico, qui cochleas cocturus dixit, Stulta animalia et quæ sequuntur. Adveniens igitur, fratres, nos obsedit, et ore ingenti hiat quotidie, dum idoneum tempus inveniatur deglutendi nos et urbem hanc, quam ter beatus et magnus ille imperator Constantinus excitavit et castissimæ et supra, quam dici potest, castissimæ dominæ nostræ, Deiparæ ac semper virgini Mariæ consecravit donavitque, ut domina, auxiliatrix et protectrix patriæ nostræ Christianorumque perfugium esset, urbem, quæ spes et gaudium Græcorum omnium et gloriatio eorum est, qui per Orientem habitant. Hac insigni quondam et florente urbe, ut rosa agri, nunc impius iste potiri conatur: quæ, prope dixerim, pene totum sub sole mundum subegit, et pedibus suis subjecit Pontum, Armeniam, Persiam, Paphlagoniam, Amazones, Cappadociam, Galatiam, Mediam, Colchos, Iberos, Bosporianos, Albanos, Syriam, Ciliciam, Mesopotamiam, Phœniciam, Palestinam, Arabiam, Judæam, Bactrianos, Scythias, Macedoniam, Thes-

Μεσοποταμίαν, Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἀραβίαν Ἄ τε καὶ Ἰουδαίαν, Βακτριανούς καὶ Σκύθας, Μακεδονίαν καὶ Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Βοιωτίαν, Λοκρούς καὶ Αἰτωλοὺς, Ἀκαρνανίαν, Ἀχαίαν καὶ Πελοπόννησον, Ἡπειρον καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, Λυχνίτας κατὰ τὸ Ἀνδριατικόν, Ἰταλίαν, Τουσκίνοις, Κελτοὺς καὶ Κελτογαλάτας, Ἰθρηίαν τε καὶ ἕως τῶν Γαδείρων, Λιβύαν καὶ Μαυρητανίαν καὶ Μάουρουσιαν, Αἰθιοπίαν, Βελέδας, Σκοῦδην, Νουμιδίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ Αἴγυπτον, αὐτὸς τὰ νῦν βούλεται δουλώσασαι, καὶ τὴν κυριεύουσιν **277** τῶν πόλεων ζυγῷ ὑποθαλεῖν καὶ δουλεῖν, καὶ τὰς ἁγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἐνθα ἐπροσκυνεῖτο ἡ ἁγία Τριάς καὶ ἐδοξολογεῖτο τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ Θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ Λόγον οικονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τῆς αὐτοῦ βλασφημίας καὶ τοῦ φληναφοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ, καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμῆλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται. »

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ἐν τοῖς δεξιόσι; μέρεσιν Ἰσταμῆνους ἔφη· « Ἐνετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ στρατιῶται δυνατοὶ καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι, οἱ διὰ τῶν ἐστιλθωμένων ὑμῶν βρομφαίων καὶ χάριτος πολλῆς πλήθος τῶν Ἀγαρηνῶν ἐθανατώσατε, καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμειδῶς ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἔβρευσσε, τῇ σήμερον παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα τὴν πόλιν ταύτην τὴν εὐρισκομένην ἐπὶ τοσαύτῃ συμφορᾷ τοῦ πολέμου ὀλοφύχως καὶ ἐκ μέσου ψυχῆς γένητε

ὑπερασπισταί. Οἴδατε γὰρ καλῶς, καὶ δευτέραν πατέρα καὶ μητέρα αὐτῶν θεννώως εἴχετε· διὸ καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ ἵνα ἐν αὐτῇ ὥρῃ ὡς φιλόπιστοι τε καὶ ὁμόπιστοι καὶ ἀδελφοὶ ποιήσητε. » Ἔτα στραφεὶς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι λέγει τοῖς Λιγουρίταις· « Ὁ Λιγουρίται, ἐντιμῆτατοι ἀδελφοί, ἄνδρες **278** πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρδιοι καὶ φημιστοὶ, καλῶς οἴδατε καὶ γινώσκατε ὅτι ἡ δυστυχὴς αὕτη πῖλις πάντοτε οὐκ ἐμοὶ ὀνόνη ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν διὰ πολλὰ τινὰ αἰτία. Ὑμεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας αὐτῇ ἐβοηθήσατε, καὶ συνδρομῆ ὑμέτερά ἐλυτρώσατε ἀπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τῶν αὐτῆς ἐναντίων. Τὰ νῦν πάλιν ὁ καιρὸς ἐστὶν ἐπιτήδειος ἵνα δείξητε εἰς βοήθειαν αὐτῆς τὴν Χριστοῦ ἀγάπην καὶ ἀνδρείαν καὶ γενναϊότητα ὑμῶν. » Καὶ πληθυντικῶς στραφεὶς πρὸς πάντας εἶπεν· « Οὐκ ἔχω καιρὸν εἰπεῖν ὑμῖν πλείονα. Μόνον τὸ τεταπεινωμένον ἡμέτερον σκῆπτρον εἰς τὰς ὑμῶν χεῖρας ἀνατίθηναι, ἵνα αὐτὸ μετ' εὐνοίας φυλάξητε. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ δέομαι τῆς ὑμέτερας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν δώσητε τοῖς ὑμέτεροις στρατηγόσι καὶ δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Γνωρίσατε δὴ τοῦτο. Καὶ ἐν ἐκ καρδίας φυλάξητε τὰ ὅσα ἐνετείλιμην ὑμῖν, ἐλπίζω εἰς Θεὸν ὡς λυτρωθεῖσθαι ἡμεῖς τῆς ἐνεστώσης αὐτοῦ δικαίας ἀπειλῆς. Δεύτερον δὲ καὶ ὁ στέφανος ὁ ἄδαμάντινος ἐν οὐρανῷ; ἐναπόκειται ὑμῖν, καὶ μνήμη αἰώνιος καὶ ἄξιος ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ τὴν δημηγορίαν τελήσας καὶ μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν τὸν Θεὸν

lian, Helladem, Bœotiam, Locros, Ætolos, Acarnaniam, Achaïam, Peloponnesum, Epirum, Illyricum, Lychnitas in mari Adriatico, Italiam, Tuscos, Celtas, Celtogalatas, Iberiam usque Gades, Libyam, Mauretanium, Maurusiam, Æthiopiā, Beledas, Scudam, Numidiam, Africam, Ægyptium : hac igitur nunc iste potiri conatur et reginam urbium subjugare in servitutumque redigere, atque sanctas ecclesias nostras, ubi sancta Trinitas adorabatur et sanctissimum celebrabatur Numen, ubi angeli divinam mentem et in carne susceptam Dei Verbi œconomiam caentes audiebantur, in fanum blasphemix suæ et garruli prophetæ Mohametis et brutorum camelorumque habitaculum convertere cogitat. Verum, fratres et commilitones, cogitate cum animis vestris, quo pacto memoriam nostri et famam et libertatem perpetuam consequamini. »

Tum ad Venetos conversus, qui a dextris adsistebant : « Veneti, inquit, illustres, fratres in Christo Deo dilecti, viri fortes et milites strenui et bello probatissimū, qui gladiis vestris micantibus et divina gratia sæpe magnas Agarenorum strages edidistis, quorum sanguis fluminis instar de manibus vestris defluxit, hodie vos obsecro, ut urbem hanc in tanta belli calamitate versantem, ex animo et intimo pectore defendatis. Scitis enim ipsi, hanc vos alteram patriam et matrem semper habuisse :

quare iterum vos obsecro, ut in ipso rerum discrimine amicos et fidei socios et fratres vos præstetis. » Deinde ad sinistram versus, Ligures ita allocutus est : « Ligures, fratres honoratissimi, viri bellicosī, generosi et nobiles, non ignoratis, infelicem hanc urbem semper non meam solius, sed etiam vestram fuisse multis de causis. Vos sæpe studiose ei opem tulistis, et auxilio vestro liberastis eam ab Agarenis, ejus hostibus. Nunc rursus tempus adest opportunum, quo ope ferenda illam in Christo charitatem, fortitudinem ac magnanimitatem vestram comprobetis. » Postremo ad omnes simul conversus : « Non est tempus, inquit, pluribus vos alloquendi. Tantummodo sceptrum nostrum dignitate sua exutum manibus vestris commendo, ut studiose a vobis custodiatur. Hortor autem et charitatem vestram obsecro, ut quem decet honorem et obedientiam militibus vestris, tribunis et centurionibus, secundum suum quisque ordinem et manipulum, præbeat : scitote, hoc quoque esse munus vestrū. Quodsi ex animo feceritis, quæ vobis mandavi, Deo confusus spero, minis et periculis jure ab eo in nos intentis nos liberatum iri. Deinde corona adamantina in cœlo vos manet, et memoria vestri perpetua et eximia in orbe terrarum erit. » His verbis cum finem dicendi fecisset et cum lacrymis gemitibusque Deo gratias egisset, cuncti velut uno

εὐχαριστήσας, οἱ πάντες ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος ἀπεκρίναντο μετὰ κλαυθμοῦ λέγοντες, « Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος; **279** ἡμῶν. » Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πλείστα εὐχαριστήσας καὶ πλείστα δωρεῶν ἐπαγγελίας αὐτοῖς ἀπηγγέλατο. Ἔπειτα πάλιν λέγει· « Λοιπὸν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, ἔτοιμοι ἔστε τῷ πρῶτῳ. Χάριτι καὶ ἀρετῇ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑμῖν δωρηθείση, καὶ συνεργούσης τῆς ἀγίας Τριάδος, ἐν ἣ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεθέμεθα, ποιήσωμεν τοὺς ἐναντίους μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐντεῦθεν κακῶς ἀναχωρήσωσιν. »

Γ. Ἀκούσαντες δὲ οἱ δυστυχεῖς Ῥωμαῖοι καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἤτουν εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλιζόντο, μήτε φιλετάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰ μὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανεστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐπίκουον ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναφῆ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαθεν. Ὅμοιος καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν. Ἐπειτα ἐλθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὀλίγον σταθεὶς καὶ ἐκ πάντων συγχώρησιν αἰτήσας, ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ τίς διηγῆσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; Εἰ καὶ ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἐδύνατο μὴ θρηνηῆσαι.

280 Καὶ ἀναβὰς ἐπ' ἵππου ἐξήλθομεν τῶν ἀνακτόρων περιερχόμενοι τὰ τεῖχη, ἵνα τοὺς φύλα-

κα; διεγείρωμεν πρὸς τὸ φυλάττειν ἀγρόπῳως. Ἴσαν δὲ πάντες ἐπὶ τοῖς τείχεσι καὶ πύργοις τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· καὶ αἱ πύλαι πᾶσαι ἦσαν κεκλεισμέναι ἀσφαλίστατα, δι' ὧν οὐ δυνατόν ἦν ἐξελεῖν τινα ἢ εἰσελεῖν. Ὡς δὲ ἤλθομεν ἐν τοῖς Καλιγαρίοις ὥρᾳ πρῶτῃ τῆς ἀλεκτροφωνίας, κατιόντες τῶν Ἰππῶν ἀνῆλθομεν εἰς τὸν πύργον, καὶ ἠκούσαμεν συχνῶς ὀμιλεῖν καὶ θόρυβον μέγαν ποιεῖν ἐξῶθεν ἐπιτηδεῖον, καὶ εἶπον ἡμῖν οἱ φύλακες ὅτι δι' ὄλης τῆς νυκτὸς οὕτως ποιοῦσιν ἦσαν γὰρ σύμνοντες τὰ ὄσα τῶν ὀργάνων πρὸς τειχομαχίαν ἠτοιμάσται, φέροντες αὐτὰ ἐγγὺς τοῦ ὀρύγματος. Ἐπὶ τούτοις σαλεύονται καὶ τῶν ἡόνων τὰ μέγιστα τῶν ἀντιπάλων σκάφη, καὶ αἱ τριήρεις καὶ αἱ γέφυραι ἐν τῷ

Β Περὶ δὲ δευτέραν ἀλεκτροφωνίαν ἀνευ σημείου τινός, καθὼς καὶ ἄλλαις ἡμέραις προεποιούν, τὸν πόλεμον ἀνῆψαν μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ βίας. Ἐπροώρισεν οὖν ὁ ἀμηνρᾶς ἵνα πάντες οἱ μὴ ὄντες τοσοῦτον ἐμπειροὶ ἐν πολέμοις καὶ τινες γέροντες καὶ νέοι ἐν πρώτοις τὸν πόλεμον ἀνάψωσι καὶ τὴν συμπλοκὴν ποιήσωσιν, ἵνα ἡμᾶς ὀλίγον κοπιάσωσι καὶ οἱ πλεον ἰσχυροὶ καὶ ἄνδρες οἱ ἐμπειροὶ τοῦ πολέμου μετὰ πλείονος θάρρους καὶ προθυμίας καθ' ἡμῶν ἔλθωσι. Καὶ ταῦτα ἐγένετο, καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκὴ ὡς κάμινος ἀνῆψε. Καὶ οἱ ἡμέτεροι γενναίως ἀντέλεγον καὶ κακῶς αὐτοὺς **281** ἔδεξιούντο καὶ ἐκ τῶν τειχῶν ἀπεκρήμνιζον, καὶ τινα τῶν πολεμικῶν ὀργάνων καὶ σκευῶν τῶν ἐναντίων κατέσπασαν· καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν θάνατος ἐγεγονέη, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ τῶν

ore, ipsi quoque collacrymantes, responderunt, pro fide Christiana et patria mortem se appetituros esse. Ad hæc imperator gratias amplissimas egit et amplissima promisit præmia. Tum rursus: « Quod restat, inquit, fratres et commilitiones, parati estote in crastinum diem. Gratia et virtute a Deo vobis impertita, et adjuvante sancta Trinitate, in qua spem omnem collocavimus, efficiemus, ut hostes cum dedecore hinc recedant. »

7. His auditis, miseri Romani animos leonum sibi fecerunt, veniamque petebant et dabant mutuo, et cum lacrymis invicem se complectebantur, non jam liberorum charissimorum, aut conjugum, aut facultatum memores, sed solius mortis, quam pro salute patriæ obire vellent. Ad suam quisque stationem redierunt, et in muris custodiam agebant diligenter. Imperator venerandum Sapientiæ Dei Verbi templum ingressus, precibus ibi et lacrymis effusus, intacti et divini mysterii particeps factus est: quod idem alii multi eadem nocte fecerunt. Deinde in palatium se contulit, ibique aliquantisper moratus, ab omnibus veniam petiit. Quis fletus et lamenta tum audita per palatium fando assequatur? Si quis ligneus aut saxeus homo fuisset, non potuisset sibi temperare a lacrymis. Conscensis equis, e palatio egredimur et obimus pænia, ad vigiles excubias custodes excitatum.

Erant omnes in muris et turribus ea nocte, et portæ tutissime clausæ, per quas nemo aut exire aut intrare posset. Ubi in Caligaria venimus sub primum cantum galli, ex equis descendimus alique ascendimus in turrim. Ibi foris crebros colloquentes et magnum strepitum audivimus, dixeruntque custodes, per totam noctem ita fieri. Quippe quidquid instrumentorum ad oppugnandos muros paratum erat, ad fossam comportabant. Interim etiam in littoribus omnia fervent: maxima hostium navigia, triremes et pontes in portu exstructi mœnibus et littoribus admoventur. Circa secundum galli cantum sine ullo signo, quemadmodum etiam superioribus diebus fecerant, oppugnationem impense et summo conatu ordiuntur. Præceperat autem ameras, ut qui rei militaris minus periti essent et senes quidam et adolescentes pugnam committerent, quo nos aliquantum sætigarent, et validiores, fortiores et bello exercitiores majori audacia et alacritate nos aggredierentur. Fiebat ita, ac prælium et conflictus camini instar exarsit. Nostri fortiter resistebant, male eos excipiebant et de mœnibus deturbabant, et nonnullas machinas et instrumenta bellica eorum dirringebant, et, cum utrinque caderent, e Turcis tamen plures cadebant. Ubi autem stellæ in cælo micare cessarunt, lucescente lumine diei, et ab oriente rosea aurora comparuit, omnis ho-

Τούρκων μέρους. Ὡς δὲ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἄρχῃ ἐποιοῦν μὴ φαίνεσθαι, τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας αὐγάζοντος, καὶ ἐκ τῶν ἀνατολῶν τὴ βοδοειδῆς τῆς πρῶτῆς ἐνέφαινε, πᾶν τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων ὡς σχοίνισμα ἔν ἐγεγόνει ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους τῆς πόλεως ἕως τοῦ ἑτέρου. Καὶ τὰ ὄργανα τὰ πολεμικὰ, τύμπανά τε καὶ ἄλλα κεράτινα καὶ πῦν ἕτερον, κρούσαντες καὶ φωναὶς ἰσχυραὶς ἀλαλάξαντες εἰς τὰς ἐλεθόλεις πάσας τὸ πῦρ ἐνέβαλον, καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ καιρῷ καὶ ὥρα διὰ τε χέρσου καὶ θαλάσσης τὴν ἐμβολὴν καὶ σύρῃξιν τοῦ πολέμου καὶ συμπλοκὴν ἐποίησαν. Θαρσαλέοι δὲ τινες πολεμήτορες τὰς μηνρινθῶδεις κλιμακὰς ἐπανίουσι. Τὰ δὲ βέλη παντοῖα κατὰ τῶν ἐν τοῖς πύργοις ἀφίετο. Καὶ ὥραις μὲν δύο ἡ μάχη ἐνεστήκει στενοῦσα καὶ φρικαλέα, ἣν δὲ πῶς τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπικρατέστερα· καὶ γὰρ αἱ κλιμακοφόροι τριφρεῖς σὺν τῇ γεφύρᾳ ἀπρακτοὶ τῶν τειχῶν τῶν ὕδραίων ἀπεκρούσθησαν, καὶ τὰ τῶν λίθων ἐκ τῆς πλείους ἀφειτήρια πλείστου· τῶν ἐναντίων Ἀγαρηνῶν διέφθειραν, καὶ ἐκ τῆς χέρσου μέρους τὰ ὅμοια τοὺς ἐναντίους καὶ χεῖρον ἐδεξιώσαντο. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον, ὡς περὶ νεφέλη σκοτεινὴ καλύπτουσα τὸν ἥλιον καὶ τὴν οὐρανόν. **282** Καὶ τὰς κατασκευασθεῖσαι μηχανὰς μετὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς βίπτοντες τοὺς ἐναντίους ἔκαιον, καὶ πᾶς ἀνακάθρας καὶ κλιμακὰς μετὰ τῶν ἀναθαινόντων λίθους βαρεῖς ἀνωθεν ἀκοντίζοντες κατέκοπτον, καὶ μετὰ ἐλεθολίσκων καὶ τόξων ἀπεδιώχον· καὶ ἐνθ' ἂν τὸ πλῆθος ἐθεώρου, ἔκεισε ταὶς ἐλεθόλεις πῦρ ἐνέβαλλον καὶ πολλοὺς ἐκλήττον καὶ ἀπέκτεινον. Οἱ δὲ ἐναντίοι ἐκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀντιστάσεως τοσοῦτον ἀγανακτήσαντες ὥστε ὀπισθεν ὀλί-

γον ἤθελον στρέψαι, ἵνα ἀναψυχὴν λάθωσιν· οἱ δὲ τζασούσιδες καὶ βαθδοῦχοι τῆς αὐλῆς μετὰ βράδων αἰδηρῶν καὶ βουεῦρων ἐνέτυπτο, ἵνα μὴ δίδωσι νῶτα τοῖς ἔχθροῖς. Τίς διηγήσεται τὰς τότε φωνὰς καὶ τὰς κραυγὰς καὶ τῶν πληγέντων διαμφί τὸ οὐαί; ὅθεν ἕως τῶν οὐρανῶν ἀνέβαινον αἱ φωναὶ καὶ ὁ κρότος. Καὶ τινες μὲν ἐκ τῶν ἡμετέρων θεωροῦντες αὐτοὺς οὕτως πάσχοντας μετὰ φωνῶν μεγάλων ἔλεγον· « Ταῦτα πολλάκις ποιήσαντες κακῶς ἀπεκρούσθητε· » αὐτοὶ δὲ μετὰ βίας, τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν θέλοντες δεῖξαι, ἐπὶ τὰς κλιμακὰς πάλιν ἀνέβαινον. Ἔτεροι δὲ τινες τολμηροὶ καὶ ἰσχυροὶ καὶ δραστηκοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς τοῦ ἑτέρου ἀνέβαινε, καὶ ἄλλος πάλιν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ δευτέρου ἀνῆρχετο ὅπως ἐδύνατο, ἵνα ἄνω ἐν τοῖς τείχεσιν ἔλθωσι. **B** Καὶ ταῦτα πάντα ποιούντες σφοδρῶς καὶ βιαίαι· συρρήγνυται περὶ τὰς εισόδους καὶ ἀνόδους μάχη καρτερὰ, καὶ τὰ ξίφη ἐσπασμένοι συνεπλέκοντο, φόνος δὲ πολὺς ἦν **283** ἐκατέρωθεν. Κλινομένης δὲ ἤδη τῆς ἡμῶν παρατάξεως Θεόφιλος μὲν ὁ Παλαιολόγος καὶ Δημήτριος ὁ Καντακουζηνὸς ἄνδρες ἀριστοὶ προπηθήσαντες νικῶσι τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ τρίπτουσι καὶ ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμακῶν κακῶς ἀπεκρήμνισαν καὶ διεσκέδασαν. Τότε οὖν καὶ ἕτεροι οἱ διαταταγμένοι εἰς βοήθειαν ἔφθασαν. Ἐκεῖ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐφιππος εὐρεθείς καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναθαρρύνων καὶ ἐγείρων, ἵνα προθύμως μάχονται, ἔλεγε· « Ὁ συστρατιώται καὶ ἀδελφοί, στῆτε ἀνδρείως, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὰ νῦν θεωρῶ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἀρχῇ λαμβάνειν συκοπὴν ποιῆσαι, καὶ ὄλιγον διασκεδάζονται, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ συνήθειαν ἔρχονται, καὶ ἡ νίκη ἐλπίζω

stium multitudo perinde ac funis ab una parte urbis ad alteram pertinuit. Organis bellicis, tympanis, tubis corneis, reliquis omnibus strepentes et magno frementes clamore, in omnes helepoles igne conjuncto, cuncti concorditer, eodem tempore et hora, terra marique impressionem faciunt et pugnam laecessunt. Quidam audaciores bellatores per scalas ascendunt. Omnis generis tela in eos, qui in turribus erant, conjiciuntur. Horas duas acriter et horribiliter pugnatum est, ac superior forsam erat res Christiana. Nam iriemes, quibus scalæ

reis et scorteis eos urgebant, ne hosti terga darent. Quis voces et clamores et vulneratorum utrimque gemitus verbis assequatur, unde ad sidera penetraret strepitus? Quidam de nostris, cum ita hostes affectos viderunt, clamabant: « Sæpe hoc conati. male semper repulsi estis. » Ad quæ illi, virtutis ostentandæ cupiditate, scalas rursus ascendebant. Alii audaces, strenui et prompti viri alter in alterius humeros et in hujus humeros tertius, qui posset, ascendebant, ut sic muros superarent. Hæc omnia dum fiunt, vehementer et acriter circa aditus et ascensus prælium commissum, et strictis ensibus pugnatum est, magnaue utrimque fiebat cades. Inclinate jam acie nostra, Theophilus Palæologus et Demetrius Cantacuzenus, viri fortissimi, prosiluerunt, Agarenos vicerunt et fugarunt atque e micenibus male deturbatos dispererunt. Tum etiam alii, qui illic dispositi essent, ad auxilium advolarunt. Imperator, qui forte ibi aderat in equo, milites, ut strenue dimicarent, his verbis cohortatus est: « Commilitones et fratres, per misericordiam Dei vos rogo, state viriliter, quandoquidem hostium copias nunc viribus labascere et paulatim dissipari nec ordine et more suo incellere video, ac, Deo confisus, spero, victoriam nostram fore,

εις Θεὸν τοῦ εἶναι ἡμετέρα. Λοιπὸν, ἀδελφοί, χαί- A
ρατε, ὅτι ὁ πολῦτιμος στέφανος ὑμῖν ἔσται, οὐχί
μόνον φαρὰς καὶ γήϊνος, ἀλλὰ καὶ ἐπουράνιος. Ὁ
Θεὸς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν πολεμεῖ, δεξιὰ κατέχει τὸ πλῆ-
θος τῶν ἀσεβῶν. »

Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως λέγοντος, Ἰωάννης ὁ
Ἰουστινιανὸς ὁ καὶ στρατηγὸς ἐπλήγη τόξου βέλει
ἐν τοῖς ἀέλεισιν ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα. Αὐτὸς δὲ ὁ
τοσοῦτον ἔμπειρος ὢν πολέμου, ὡς εἶδε τὸ αἷμα
βῆεν ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅλος ἠλλοιώθη, καὶ ἦν
προέδειξεν ἀνδρίαν ἐκ τοῦ φόβου ἔχασε, καὶ ἀνω-
φελῶς μετὰ ταῦτα ἔπραξε. Ὁς ἀνεχώρησεν ὅθεν ἦν.

284 Μετὰ σιωπῆς διήρχετο ζητῶν ἱατροῦς, μὴ
μνημονεύων τῆς γενναιότητος καὶ ἐπιδειξιότητος ἣν
ἀρχῆθεν ἔδειξε. Καὶ οὐκ εἶπε τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ
οὐδὲν, οὔτε ἀντ' αὐτοῦ εἰσέτι τινα ἕτερον, ἵνα μὴ ἡ
γεγονυῖα σύγχυσις γένηται καὶ ἀπώλεια. Στραφέν-
τες δὲ οἱ στρατιῶται καὶ μὴ ἰδόντες τὴν στρατηγὸν,
διὰ τοῦ ῥηθέντος λόγου ὅτι ἐφυγεν εἰς ταραχὴν καὶ
δειλίαν μεγάλην ἐνέπεσον. Ὁ οὖν βασιλεὺς κατὰ
συγκυρίαν πάλιν ἐκέισε εὐρεθεῖς ὄρᾶ τοὺς στρα-
τιῶτας συγκεχυμένους καὶ μεστοὺς φόβου ὡς πρό-
βητα διωκόμενα, καὶ μαθὼν τὸ αἶτιον καὶ τὴν στρα-
τηγὸν αὐτοῦ Ἰουστινιανὸν ἰδὼν φεύγοντα ἐγγίσα·
αὐτῷ λέγει· « Ἀδελφε, τί τοῦτο πεποίηκας; Στρέ-
ψον ἐν τῷ διατεταγμένῳ σου τόπῳ. Ἡ πληγὴ αὕτη
ὀλίγον τί ἐστί. Στρέψον, ὅτι τὰ νῦν ἡ πλείων ἀνάγκη
ἐστίν. Ἡ πόλις εἰς χεῖράς σου κρέμεται, ἵνα λυ-
τρώσῃς αὐτήν. » Πολλὰ δὲ εἰπόντος τοῦ βασιλέως·
αὐτῷ οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ἐν τῷ Γαλατᾷ περάσας· C
αἰσχρῶς ἔκει τέλευτᾶ ἐκ τῆς πικρίας καὶ περι-

φρονήσεως. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἰδόντες τὴν τοσαύτην
σύγχυσιν τῶν ἡμετέρων, θάρσος ἔλαβον. Ἐκεῖ καὶ
ὁ Σογὰν μπασίᾳς παρὼν τοῖς Ἰαννιτζαρίοις καὶ τει-
κέροις διαλεχθεὶς ἐπήγειρεν αὐτῶν τὰ φρονήματα.
Καὶ τις Ἰαννιτζαρίος τοῦνομα Χασάνης (ἐκ τοῦ
Λουπαδίου ὁ γιγαντώδης ὠρμητο λένδρος) ὑπὲρ
κεφαλῆς τῆ ἀριστερᾶ χειρὸς τὸν θυρεὸν βαλὼν, τῆ δὲ
δεξιᾷ τὸ ξίφος ἀσπασάμενος, ἐπὶ τὸ τεῖχος, οὐ ἐθεώ-
ρει τὴν σύγχυσιν, ἐχώρησεν. **285** Ἔποντο δὲ
αὐτῷ καὶ ἕτεροι ὡσεὶ τριάκοντα, τὴν ἀνδρίαν ζυ-
λώσαντες. Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἡμέτεροι ἐν τῷ
τειχεῖ κατηκόντιζον αὐτοὺς καὶ βέλεσιν ἐβαλλον καὶ
λίθους ὑπερμεγέθεις ἐκύλιον κατ' αὐτῶν· δέκα καὶ
ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν ἀπεκρήμνισαν. Ὁ δὲ Χασάνης οὐ
πρότερον ἐπέσχε τὴν ὄρμην ἢ ἀνελθεῖν ἐν τοῖς τει-
χεσι καὶ τρέψασθαι τοὺς ἡμετέρους. Ἦνίκα γοῦν
ἐκράτησε τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἀνο-
λουθήσαντες ἀνήρχοντο εἰς τὸ τεῖχος. Καὶ τοὺς
ἀναβαίνοντας οὐκ ἐφθασαν κωλύειν οἱ ἡμέτεροι διὰ
τὴν ὀλιγότητα· οἱ δὲ πολέμοις πλήθος ἦσαν. Τοῖς
δὲ ἀναβᾶσι συμπλέκοντες ἐμάχοντο, καὶ ἦν οὐκ
ὀλίγοι αὐτῶν ὁ φόρος. Καὶ ὁ Χασάνης μαχόμενος
προσπαισθεῖς πέτρα τινα κατέπεσεν. Ἐπιστραφέντες
δὲ οἱ ἡμέτεροι καὶ ἰδόντες αὐτὸν κείμενον πέτρας
ἐβαλλον πάντοθεν· ὁ δὲ εἰς γόνυ διαναστάς ἠμύ-
νετο, ὑπὸ δὲ τοῦ πλῆθους τῶν τραυμάτων παρελθῆ
τὴν δεξιὰν καὶ κατεχώσθη τοῖς βέλεσι. Καὶ ἕτεροι
πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν καὶ ἕνεκεν
τῶν τραυμάτων πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐκομίσθησαν.
Εἶτα τοσοῦτον ἀναβὴν τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων
τοὺς ἡμετέρους διεσκέδασαν, καὶ ἀφέντες τοὺς

Ac gaudete, fratres, quoniam corona pretiosissima
vobis reposita est, non fluxa et terrena solum, sed
etiam caelestis. Qui pro nobis pugnat Deus, im-
porum copias formidine cohibet. »

Hæc dicente imperatore, Joannes Justinianus
dux sagitta vulneratus est in dextero pede. Vir rei
militaris tam egregie peritus, ubi sanguinem e cor-
pore profluentem vidit, totus mutatus, quam ante
ostenderat virtutem, statim pavore abjecit, nec
quidquam postea operæ navavit, sed loco, in quo
erat, relicto, cum silentio discessit, medicum quaerens,
nec memor fortitudinis et dexteritatis, quam
a principio præstiterat : nec vero iis qui aderant,
ullum verbum fecit, aut sui vicarium reliquit, quo
impediretur, quæ secuta est, confusio et perniciēs.
Conversi enim milites, cum ducem non conspiciunt,
sed fugisse audiunt, in perturbationem et metum
ingentem inciderunt. Rursus forte aderat
imperator : qui ubi milites perturbatos et plenos
timore, velut oves bestiis agitata, vidit, causam
edotens et Justinianum profugum animadvertens,
sic eum aggreditur : « Mi frater, inquit, quid istud
agis? Redi in locum tuum : plaga ista modica est ;
redi, amabo te ; gravior enim nunc necessitas ur-
get. Urbs in manibus tuis est, a te servanda est. »
Alia plura monenti imperatori nihil respondit, sed
Galatam trajectus, ibidem in contemptum adduc-

tus, mœrore obiit. Interim Turcæ, animadversa
tanta nostrorum perturbatione, receperunt animos ;
atque Sogan basias jannitzaros aliosque adhortatus
erexit. Jannitzarus quidam, nomine Chasanes, Lu-
padio oriundus, ingenti corporis magnitudine, si-
nistra manu supra caput scutum protendens, dextra
gladium stringens, ad murum, qua turbatos nostros
vidit, processit, circiter triginta virtutis æmulis
sequentibus. Nostri manserunt in muro, ensque
jaculis et grandibus saxis exceperunt atque decem
et octo deturbarunt. Verum Chasanes non prius
remisit impetum, quam, escenso muro, nostros
D fugaret. Postquam igitur auso potitus est, etiam
multi alii, eum secuti, in murum evadebant, quos
nostri propter paucitatem prohibere non poterant,
cum hostium magnus numerus esset. Prælium ta-
men cum iis, qui ascenderent, commiserunt et non
exiguam in eos ediderunt cædem. Ipse Chasanes,
inter pugnam saxo offensus, procubuit. Quem
cum conversi nostri jacentem vident, lapides un-
dique in eum conjiciunt. Ille in genua enisus, pu-
gnabat, sed mox plagarum multitudine manibus
elanguit et telis obrutus est. Multi item alii aut
ocrisi, aut vulnerati et propter plagas in castra
asportati sunt. Tandem hostes catervatim muro
potiti, nostros dissiparunt, qui, relictis exteriori-
bus manibus, per portam in urbem irrumpenter

ἔξωθεν τείχους ἔσωθεν διὰ τῆς πύλης ἔβαινον κατα-
πατώντες εἰς τὴν ἕτερον. Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα
καὶ φωνή τις ἐβρέθη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ ἐκ τοῦ
μέρους τοῦ λαίμενος· « Ἐάλω τὸ φρούριον, καὶ τὰ
στρατήγια καὶ τὰ σημαία ἔνωθεν ἐν τοῖς πύργοις
ἔστησαν. » Καὶ ἡ φωνὴ τοῦς ἡμετέρους ἐτρέψατο,
τοὺς δὲ πολεμίους ἀνεθάρρυνε. **286** καὶ ἀλαλά-
ξαντες φωνὰς πολλὰς καὶ προθύμως ἄνευ φόβου οἱ
πάντες ἐπὶ τὰ τείχη ἀνέβαινον.

Ὡς οὖν εἶδεν ὁ δυστυχῆς, ὁ βασιλεὺς καὶ αὐθέν-
της μου, σακρυχέων ἐπαρκαλεῖ τὸν Θεόν, καὶ τοὺς
στρατιώτας ἵνα μεγαλοφυχήσῃσι πρόετρας· καὶ
οὐκ ἦν συνδρομῆς καὶ βοηθείας ἐλπίς οὐδεμία. Ὁ δὲ
τὴν ἵππον κεντήσας δραμῶν ἐφθασεν ἔνθα τὸ πλῆ-
θος τῶν ἀσεβῶν ἤρχετο, καὶ ὡσπερ ὁ Σαμφῶν ἐπὶ
τοῦς ἀλλοφύλους ἐποίησε, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἐν τῇ
πρώτῃ συμπολοκῇ ἐκ τῶν τείχων ἀπεκρήμισαν, ὡς
ἰδεῖν θαύμα ξένον τοὺς ἐντυχόντας καὶ βλέποντας.
Βρυχόμενος ὡς λῆων καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐσπασμένην
ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαξε·
καὶ τὸ αἶμα ποταμηδὸν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χει-
ρῶν αὐτοῦ ἐβρέε. Καὶ ὁ προβήθητις Δὸν Φραγκίσκος
ὁ Τολέδος ὑπὲρ τὸν Ἀχιλλεῖα ἐποίησεν· ἐν τοῖς
δεξιότις τοῦ βασιλέως ἔτυχε, καὶ ὡς τις ἀετὸς μετὰ
δύσχωι καὶ στόματος τοὺς ἀναντίους κατέκοπτεν.
Ὁμοίως καὶ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος, ὡς εἶδε τὸν
βασιλέα μαχόμενον καὶ τὴν πόλιν κινδυνεύουσαν,
μεγαλοφώνως μετὰ κλαυθμοῦ κράζας εἶπε· « Θέλω
θαεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, » καὶ συβρήξας ἑαυτὸν ἐν
μέσῳ μετὰ κραυγῆς τοὺς ὄσους εὔρε πάντας διεσκέ-
δασε καὶ διεσκόρπισε καὶ ἐθανάτωσεν. Ἀλλὰ καὶ
Ἰωάννης ὁ Δαλμάτης ἐκεῖ παρῶν ὑπὲρ πάντα στρα-

τιώτην γενναίως τοῖς πολεμίους **287** ἐσυμπλέκετο·
καὶ οἱ ἐντυχόντες καὶ βλέποντες ἐθαύμαζον περὶ
τῆς ἰσχύος καὶ γενναιότητος τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν.
Καὶ οἱ καὶ τρις τῆς ἐμβολῆς καὶ συβρήξέως τε καὶ
συμπλοκῆς γενομένης· μεγάλως τοὺς ἀσεβεῖς ἐτρέ-
ψαντο καὶ πλῆθος ἀπέκτειναν καὶ ἐτέρους ἐκ τῶν
τειχῶν ἀπεκρήμιζον, καὶ ἀγωνιζόμενοι σφοδρῶς
καὶ συμπλεκόμενοι ἀπεκτάνθησαν, καὶ πολλὸν φόνον
εἰς τοὺς πολεμίους πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν ἐποίησαν οὐ-
τως. Καὶ ἕτεροὶ τινες στρατιῶται οὐκ ἀγενεῖς μαχί-
μοι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ αὐτοὶ ἀπεκτάνθησαν
πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου τὴν
ἐλέβολιν ἐκείνην κατεσκεύασαν καὶ τὴν μεγάλην
ἐλέβολιν ἔστησαν, καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως χαλά-
σαντες ἐκείθεν ἐν τῇ πόλει πρῶτον εἰσῆλθον. Ἐγὼ
δὲ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οὐκ εὐρέθηον πλησίον τοῦ αὐθέντος
μου τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ προστάζει ἐκείνου εἰς ἐπί-
σκαψιν δῆθεν ἐν ἄλλῳ μέρει τῆς πόλεως ἤμην.

ἦ. Ἐλθόντων δὲ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἐν τοῖς
ἔσωθεν τείχεσι Χριστιανούς μετὰ ἐλεβολίσκων καὶ
βελῶν καὶ τόξων καὶ πετρῶν ἐναπολειφθέντας
ἐδίωξαν, καὶ ἐγκρατεῖς πάντων ἐγένοντο, ἄνευ δὲ
τῶν πύργων τῶν λεγομένων Βασιλείου Λέοντος καὶ
Ἀλεξίου, ἐν οἷς ἐστήκεισαν οἱ ναῦται ἐκεῖνοι οἱ ἐκ
τῆς Κρήτης· αὐτοὶ γὰρ γενναίως ἐμάχοντο μέχρι
καὶ τῆς ἕκτης καὶ ἐβδόμης ὥρας καὶ πολλοὺς Τούρ-
κους ἐθανάτωσαν, καὶ τοσοῦτον πλῆθος βλέποντες
καὶ τὴν πόλιν δεδουλωμένην **288** πᾶσαν, αὐτοὶ οὐκ
ἤθελον δουλωθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἔλεγον ἀποθανεῖν
κρεῖττον ἢ ζῆν. Τούρκος δὲ τις τῷ Ἀμηρᾷ ἀναφο-
ρὰν ποιήσας περὶ τῆς τοῦτων ἀνδρίας, προσέταξεν
ἵνα κατέλθῃσι μετὰ συμβάσεως καὶ ὡσιν ἐλευθεροῖ:

invicem se conculcabant. Hac dum aguntur, intus
et extra et ad portum clamatur : « Capta est arx,
signa et vexilla sublime in turribus elata. » Quæ
vox nostros fugavit, hostes erexit, qui magno cla-
more et impetu, nullo timore, in murum ascen-
dunt.

Hæc cum videt miser imperator, dominus meus,
cum lacrymis Deum precatur, et milites, ut gene-
rose pugnent, impellit : at nulla jam opis et auxilii
spes erat. Itaque ipse equo concitato advolat, qua
irruerat hostium turba, et quemadmodum Sampso
hostes prostravit, ita impios primo impetu e mœ-
nibus deturbat, ut qui aderant et vidēbant, mirum
cernerent spectaculum. Leonis instar fremens, et
dextra gladium strictum tenens, multos hostes
trucidavit, ac sanguis in modum fluminis e pedi-
bus et manibus ejus proflebat. Dominus Franci-
scus autem, Toledus, quem supra nominavi, ipsum
superavit Achillem, ad dextram imperatoris dimi-
cans et aquilæ instar unguibus et ore hostes con-
cidens. Similiter Theophilus Palæologus, ut impe-
ratorem decertantem et urbem periclitantem vidit,
magna voce et lacrymans clamavit : « Mori quam
vivere malo, » et impetu facto in medios hostes,
quotquot invenit, disjecit, dissipavit, occidit. At
enim Joannes Dalmata quoque, ibi præsens, præ

reliquis militibus generose adversus hostes decer-
tavit : ut, qui aderant et videbant, fortissimorum
virorum virtutem et audaciam mirarentur. Itaque
his et ter impressione et pugna facta, impios ve-
hementer fugarunt, multos occiderunt, alios de
muris depulerunt, atque occubuerunt tandem con-
stanter et strenue pugnantes et magna prius ho-
stium strage data. Item alii haud imbelles milites
eodem loco dimicantes ceciderunt, prope portam
sancti Romani, ubi helepolim illam Turcæ fece-
rant et magnam helepolim constituerant : qua
primum diruto muro, in urbem penetrarunt. Ego
illo tempore non versabar circa imperatorem, do-
minum in eum, sed jussu ejus ad lustrandam aliam
partem urbis discesseram.

8. Turcæ urbem ingressi Christianos intra inte-
riorem murum reliquos heleboliscis, jaculis, sagit-
tis, saxis persecuti, et cunctis potius sunt, præter
eos qui in turribus Basilii Leonis et Alexii quæ di-
cebantur constituti erant, nautas Cretenses. Ii
enim ad sextam et septimam horam strenue pu-
gnabant et multos Turcas interficiebant, cumque
tantam hostium multitudinem et totam urbem
subactam viderent, noluerunt tamen ipsi subigi,
sed mortem vita esse præstabiliorem ducebant. De
quorum virtute cum Turcæ aliquis Ameræ renu-

αὐτοὶ τε καὶ ἡ ναῦς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευὴ ἦν εἶγον. Καὶ οὕτως γενομένων πάλιν μόλις ἐκ τοῦ πύργου τούτου ἔπεισαν ἀπελθεῖν. Καὶ δύο μὲν αὐτῶν Ἰταλοὶ, Παῦλος καὶ Τρωῖλος τοῦνομα, ἐν τῷ διατεταγμένῳ αὐτοῖς τόπῳ μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν γενναίως ἐμάχοντο καὶ τοὺς πολεμίους κακῶς ἀπεδίωχον καὶ οὐκ ἀγεννῆ συμποκῆν καὶ σύβραξιν ἐποιοῦν, καὶ φόνος ἦν ἀναμεταξὺ, λέγω τῶν δύο μερῶν τῶν μαχομένων καὶ ὑπερμαχοῦντων. Στραφεὶς δὲ ὁ Παῦλος καὶ ἔρων τοὺς πολεμίους ἔσωθεν τῆς πόλεως λέγει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· « ὦ φρίξον, ἦλιε! ὦ στένασον, γῆ! ἔαλω ἡ πόλις, ἡμᾶς δὲ τοῦ πολεμεῖν παρήλθεν ἡ ὥρα. Ἄλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, εἰ δυνατόν, φροντίσωμεν. »

Καὶ οὕτως ἐγκρατεῖς οἱ πολέμιοι πάσης τῆς πόλεως γεγονότες ἡμέρα τρίτη, ὥρα ἦν τῆς ἡμέρας β' καὶ ἤμισυ, τοῦ ςθζα' ἔτους, τῆ καθ' μηνὸς Μαΐου. Καὶ τῶν μὲν προσπιπτόντων ἦν ἀρπαγὴ καὶ αἰχμαλωσία, τῶν δὲ καταλαμβανομένων καὶ ἀνθισταμένων σφαγὴ καὶ οὐδαμῶς ἡ γῆ ἐν τισὶ τόποις ἐκ τῶν νεκρῶν διεφαίνετο. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον καὶ θρήνους πολλοὺς καὶ ποικίλους καὶ ἀμετρήτους ἀνδραποδισμοὺς, **289** τῶν εὐγενῶν ἀρχουσῶν καὶ παρθένων καὶ ἀφιερωμένων τῷ Θεῷ συρομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τῶν ἑθειρῶν καὶ κομῶν καὶ πλοκάμων τῆς κεφαλῆς ἔσωθεν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ ὀδυρμῶν ἀνηλεῶς, τὴν βοήν καὶ κλαυθμὸν τῶν παίδων, τοὺς ἱεροὺς καὶ ἁγίους οἴκους λεηλασιμένους, τὸ φρικῶδες καὶ ἀκουρόμενον τίς διηγῆσεται; Ἦν ὄρῳ τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χεόμενον καὶ ριπτόμενον, καὶ τὰ

τιμαλφῆ δοχεῖα τούτου ἀρπίζοντες; τὰ μὲν διέθρουον, τὰ δὲ σῶα ἐνεκολλίζοντο, καὶ τοὺς ἐγκεκοσμημένους κόσμοις ὁμοίως ἐποιοῦν, καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων κατεπάτουν, καὶ τοὺς κόσμους εἰρωντες κλίνας καὶ τραπέζας ἐποιοῦν, καὶ μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ ἐνδυμάτων τῶν ἐκ σηρικῶν καὶ χρυσοῦ φάντων ὄντων τοὺς ἱπποὺς ἐσκέπαζον, καὶ ἄλλοι ἐπ' αὐτοῖς ἤσθιον, καὶ τοὺς πολυτίμους μαργάρους τῶν ἁγίων κειμηλίων ἀναρπάστους ἐποιοῦν, τὰ ἄγια λείψανα καταπατοῦντες. Καὶ ἕτερα ἀνοσιουργήματα πλείστα ἐποιοῦν ἄξια θρήνου οἱ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομοι. ὦ τῶν σοφῶν σου κριμάτων, Χριστέ βασιλεῦ, ὡς ἀνερμήνευτα καὶ ἀνεσίχναστά εἰσι! Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν παμμέγιστον ἐκείνον ναὸν καὶ θεοῦτατον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον, τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ Χερουβικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, τὴν Θεοῦ χειρῶνποίησιν, τὸ θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα, τὸν ὠραῖον **290** καὶ ὠραίων ὠραιότερον οὐ ἔσωθεν τῶν ἀδύτων καὶ ἄνωθεν τῶν θυσιαστηρίων καὶ τραπεζῶν ἤσθιον καὶ ἔπινον, καὶ τὰς ἀσελεγεῖς γνώμας καὶ ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ γυναικῶν καὶ παρθένων καὶ παίδων ἐπάνωθεν ἐποιοῦν καὶ ἐπραττόν. Τίς μὴ θρηνησῆ σε, ἅγιε ναεῖ; καὶ πανταχοῦ πᾶν κακὸν ἦν, καὶ πᾶσα κεφαλὴ ἤλγει. Ἐν οἴκοις θρήνοι καὶ κλαυθμοὶ, ἐν τριόδοις ὀδυρμοί, ἐν ναοῖς ὀλοφυρμοὶ, ἀνδρῶν οἰμωγαὶ, γυναικῶν ὀλοφυρμὸς ἐλκυσμοὶ ἀνδραποδισμοὶ διασπασμοὶ τε καὶ βιασμοί. Οἱ σεμνοὶ τῷ γένει ἀτίμως περιήσαν, οἱ πλοῦστοι ἀνόσιοι. Αἱ πλατεῖαι, αἱ γωνίαι κατὰ

tiasset, edixit is, ut ex pacto descenderent et cum navi et omni supellectile sua liberi essent. At sic quoque ægre iis persuaserunt, ut discederent. Duo fratres Itali, Paulus et Troilus nominibus, in loco sibi commisso cum aliis multis generose decertantes, hostes acriter repellebant et haud levi dimicabant prælio, et utroque, tum pugnantium tum defensantium, cædes edebantur. Respiciens autem Paulus hostesque intra urbem conspicatus, ad fratrem conversus: « O sol, horresce, inquit, o tellus, ingemisce! capta urbs est, et pugnandi tempus jam præterit. Attamen de salute nostra, si qua spes est, cogitemus. »

Ha hostes tota urbe potiti sunt die tertio, hora secunda et dimidia, anno 6961, mensis Maii die 29. Qui irruerant, rapiebant et captivos faciebant, qui capiebantur et resistebant, mactabantur, atque nonnullis in locis præ cadaverum multitudine non apparebat terra. Vidisset novum spectaculum, lamenta multa et varia, rapinas innumeras, quibus mulieres primariæ, virgines et Deo consecratæ, capillis et crinibus a Turcis atrociter magno eulatu ex ecclesiis avellebantur. Clamores et ploratus puerorum, sanctarum ædium sacrilegia et si quid aliud horrendum, quis hæc enarret? Erat videre Christum divinum sanguinem et corpus in terram effundi et projici, sacra vasa diripi et par-

tim diffringi partim integra in sinum abscondi. Perinde de ornatu faciebant, sanctas imagines, auro, argento et lapillis pretiosis decoratas, conculcabant, et ornamenta spoliantes in lectulos et mensas adhibebant, sacerdotalibus stolis et vestimentis, tum sericis tum auro intextis, equos sternebant aut pro mappis utebantur, pretiosas sacragazæ margaritas spoliabant, sacris reliquiis bumi protritit. Alia perivulva execratissima et lacrymis prosequenda facinora præcursores illi Antichristi patrabant. O sapientissima tua consilia, Christe Rex, quam sunt abscondita et inscrutabilia? erat porro videre maximum illud et divinissimum templum Sapientiæ Dei, cælum terrestre, sellam gloriæ Dei, Cherubicum vehiculum et firmamentum alterum, opus manuum Dei, spectaculum eximium et totius orbis terrarum lumen, templum illud elegantis et elegantibus elegantius, intra cuius adyta et supra altaria ac mensas ederent ac biberent, et incestas cupiditates et libidines suas cum feminis, virginibus et pueris exercerent. Quis te non luceat, templum sanctissimum! ubique catamites erat et dolebat omne caput. In domibus lamenta et fletus, in triviis planctus, in templis luctus, virorum gemitus, mulierum ululatus, rapinæ, captivitates, insultationes. Genere nobiles contempti erant, divites impii. Plateæ et anguli ubique omni malorum ge-

πάντα τόπον πανταχοῦ πασῶν κακιῶν ἦν ἔμπλεα· οὐδεὶς τόπος ἀνεξεραυνήτος ἢ ἀσυλὸς ἔμεινεν. Ὁ Χριστὸς βασιλεῦ, τῆς τότε Ὀλίφειας καὶ στενοχωρίας πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, ἦν οἰκοῦσιν οἱ Χριστιανοί, ἐλευθέρωσον. Καὶ πάντα κήπων καὶ οἴκων οἱ ἀσεβεῖς οὐκ εἴσαν ἀνώρυκτον, ἵνα τὰ κεκρυμμένα χρήματα εὕρωσι· καὶ πλείστων μὲν νέων θησαυρῶν καὶ παλαιῶν καὶ ἑτέρων πολυτίμων πραγμάτων, εὐρόντες, ἐνεπλήσθησαν.

ἦ. Ὁ; οὖν ἡ πόλις ἐάλω, ὁ ἀμηρᾶς ἔνδον εἰσεληθὼν εὐθύς πάση σπουδῇ ζήτησιν ἐποίησε περὶ τοῦ βασιλείως, ὃς κατὰ νοῦν ἄλλον οὐκ ἐλογίζετο εἰ μὴ μόνον μαθεῖν εἰ ζῆ ἢ τέθηκεν ὁ βασιλεὺς. Καὶ τινὲς μὲν ἐλθόντες ἔλεγον ὅτι ἔφυγεν, ἄλλοι δὲ ἐν τῇ πόλει ἔλεγον εἶναι κεκρυμμένον, ἄλλοι δὲ τεθνᾶναι μαχόμενον. Καὶ θέλων πιστωθῆναι ἀληθῶς ἔστειλεν ἔνθα **291** δὴ τὰ πτώματα τῶν ἀναιρεθέντων ἔκειτο σωροειδῶς Χριστιανῶν τε καὶ ἀσεβῶν. Καὶ πλείστας κεφαλὰς τῶν ἀναιρεθέντων ἔπλυναν, εἰ τύχη καὶ τὴν βασιλικὴν γνωρίσωσι. Καὶ οὐκ ἐδυνήθησαν γνωρίσαι αὐτὴν εἰ μὴ τὸ τεθνεὺς πῶμα τοῦ βασιλείως εὐρόντες, ὃ ἐγνώρισαν ἐκ τῶν βασιλικῶν περικνημίδων ἢ καὶ πεδίων, ἔνθα χρυσοὶ ἀετοὶ ἦσαν γεγραμμένοι, ὡς ἔθος ὑπῆρχε τοῖς βασιλεῦσι. Καὶ μαθὼν ὁ ἀμηρᾶς περιχαρὴς καὶ εὐφραϊνόμενος ὑπῆρχε· καὶ προστάξει αὐτοῦ οἱ εὐρεθέντες Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς. Οὐαὶ οὐαὶ κάμοι τῆς προνοίας ἐν τίνι καιρῷ με φυλαττούσης! Ἦν δὲ πᾶσα ἡ ζωὴ τοῦ ἀοιδίμου ἐν βασιλεῦσι καὶ γαληνοτάτου καὶ μάρτυ-

nere redundabant; nullus locus erat, quem non scrutarentur et expilarent. Christe Rex, ab illa, quam tum experti sumus, miseria et calamitate omnem urbem et terram, quam Christiani habitant, tuare. Nullos hortos, nulla domicilia non perquirebant impii, ut pecuniam abditam reperirent: ac maximis inventis thesauris, vetustis et novis, atque aliis rebus pretiosis impleti sunt.

9. Capta igitur urbe, Ameras, eam ingressus, studiosissime de imperatore quærebat, nec quidquam antiquius habebat, quam ut cognosceret, viveretne an interiisset imperator. Atque eum alii fugisse dicebant, alii in urbe latitare, alii prælio occubuisse. Itaque ut rem certo cognosceret, misit, ubi Christianorum et impiorum cadavera acervatim jacebant. Abluerunt occisorum capita plurima, si forte imperatoris agnoscerent. Non poterant autem, sed inventum imperatoris cadaver ex imperatoriiis ocreis et calcamentis agnovērunt, in quibus aureæ aquilæ depictæ essent, ut mos erat imperatoribus. Hujus rei certior factus Ameras, summopere gavisus et exhilaratus est, et qui aderant Christiani jussu ejus imperatorium cadaver honore imperatoribus legitimo sepeliverunt. Væ mihi quoque, quem quo tempore servavit divina providentia! Vixit venerandus hic et placidissimus imperator, dum martyr obiit, annos quadraginta novem, menses tres et dies viginti.

ρος τούτου χρόνου τεσσαράκοντα ἑννέα καὶ μῆνες τρεῖς καὶ ἡμέραι εἴκοσι.

Ὁ δὲ ἀμηρᾶς τῇ νίκῃ τῇ μεγάλῃ ἐπαρθεὶς καὶ πλείστης κενοδοξίας πλησθεὶς ὤμωσεν καὶ ἀνελεήμων ἐφάνη. Προσελθὼν δὲ αὐτῷ ὁ μέγας δοῦξ ὁ κύριος Λουκάς ὁ Νοταρᾶς προσεκύνησεν αὐτόν, καὶ δεξίας αὐτῷ θησαυρὸν πολλὸν ὃν εἶχε κεκρυμμένον, καὶ λίθους καὶ μαργάρους καὶ ἕτερα λάφυρα ἄξια βασιλεῦσιν, ἀ ἰδὼν ὁ Ἀμηρᾶς καὶ πᾶσα ἡ βουλή αὐτοῦ ἐθαύμασαν. Ὁ δὲ Νοταρᾶς εἶπε τῷ ἀμηρᾶ· « Ταῦτα πάντα ἐφύλαττον διὰ τὴν βασιλείαν σου, καὶ ἰδοὺ τὰ νῦν χαρίζομαι σοι δῶρον· καὶ δέομαι, δέξαι τοῦ δούλου σου τὴν δέησιν καὶ παρακάλεσιν. » Ἡλιπίζεν οὖν οὗτος δι' αὐτῶν ἐλευθερίαν τύχαι **292** μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ· ἀπελογίσαστο δὲ αὐτῷ ὁ μηρᾶς καὶ εἶπεν· « Ὁ ἡμικύριον καὶ ἀπάνθρωπος ἀμηχανορῶφας καὶ πολύτροπος, τοσοῦτον πλοῦτον εἶχες καὶ οὐκ ἐβοήθησας τῷ βασιλεῖ τῷ αὐθέντῃ σου καὶ τῇ πόλει τῇ πατρίδι σου; Νῦν δὲ μετὰ τοιούτων πονηριῶν καὶ πανουργιῶν ἃς οἶδας ποιεῖν, καὶ κρᾶταιν ἐκ νεότητος, βούλη ὑποσκελίσαι καμὲ, καὶ φύγῃς τοῦ πρέποντός σοι; Εἰπέ μοι, ὦ ἀσεβῆ, τίς ὁ χαρίσας μοι τὸν πλοῦτον τὸν σὸν καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς μου; » Λέγει αὐτῷ ὁ Νοταρᾶς· « Ὁ Θεός. » Ὁ δὲ Ἀμηρᾶς εἶπεν αὐτῷ· « Ἐπεὶ ὁ Θεὸς ταῦτά μοι ἐχαρίσατο καὶ τὲ καὶ πάντας ὑπὸ τὰς χεῖράς μου δούλους ἔδωκε, τί σὺ λέγεις, πονηρὲ, καὶ φλυαρεῖς; Πῶς οὐκ ἔστειλάς μοι αὐτὰ πρὶν τὴν μάχην κινήσω καθ' ὁμῶν ἢ πρὶν τὴν πόλιν νικήσω, ἵνα ὀφείλω σοι τὴν χάριν καὶ τὴν ἀνταμοιβήν; Νῦν

Ameras magna victoria elatus et inani tumefactus gloria, crudelem se et immanem præstitit. Accessit ad eum Lucas Notaras, magnus dux, et, adoratione facta, ingentem thesaurum, quem absconditum habebat, gemmas porro et margaritas aliamque gazam regibus dignam ei monstravit; quorum aspectu Ameras cum universo comitatu obstupuit. Tum Notaras: « Hæc omnia, inquit, servavi majestati tuæ et nunc tibi pro munere trado, ac rogo, ut servi tui preces et vota ne aspernere. » Sperabat autem, sic se cum domo sua libertatem consecuturum esse. At respondit Ameras: « Hæc te semicanem, hominem immanem, veteratorem et fraudulentum, qui tantas opes possederis, nec succurreris domino tuo, imperatori, nec huic urbi, patriæ tuæ! nunc vero cum istis nequitias et fraudibus, quibus deditus fuisti a pueritia, me quoque supplantare et pœnam effugere studeas? Dic mihi, sceleste, quis est, qui in manus meas tradidit divitias tuas et hanc urbem? » Respondit Notaras: « Deus. » Tum Ameras: « Quodsi Deus hæc mihi donavit, atque te et reliquos in manus meas dedit, quid tu, nequam, ais et nugaris? cur mihi hæc non ante misisti, quam bellum contra vos commoverem aut urbem caperem, ut tibi gratias et remunerationem deberem? Nunc enim non tu hæc mihi largiris, sed Deus. » Ita statim mandavit lictoribus, ut eum in carcerem conjicerent et diligenter custodirent. Postridie eum rursus coram se

οὐκ οὐκ εἰ σὺ ὁ χάριτας μοι ταῦτα, ἀλλὰ ὁ Θεός. » A
 Καὶ εἰθὺς ὤρισε τοῖς δημοῖς ἵνα εἰς φυλακὴν βάλωσιν αὐτὸν καὶ ἀσφαλῶς τηρῶσι. Τῇ δὲ ἐπαύριον προσταξάς ηνεγκαν πάλιν αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ· καὶ λέγει αὐτῷ· « Ἐπεὶ οὐκ ἠθέλησας βοηθῆσαι τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πατρὶδι σου μετὰ τοσοῦτου θησαυροῦ ἀναριθμήτου ὅν εἶχες, καὶ διὰ τί οὐκ ἐβούλευσας τὸν βασιλέα, ὅτε ἐμίγυσσα αὐτῷ ἵνα μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης μοι δώσῃ τὴν πόλιν καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῆς τόπον δώσω μετ' ἀγάπης καὶ φιλίας, ἵνα μὴ τοσοῦτοι φόνοι ἀνάμεισον ἡμῶν γενέσωνται ; » Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν 293 αὐτῷ· « Ἐγὼ αἴτιος οὐκ ὑπάρχω εἰς τὴν αὐτὴν ὑπέθεσιν, ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ Γαλατῆ, οἱ ἔτασσαν τῷ βασιλεῖ ἵνα στόλον καὶ στρατὸν εἰς βοήθειαν αὐτῷ στείλωσιν. » Ὁ δὲ Ἄμφοδ· « Πολλὰ οἶδας, » λέγει, « ψεύδους ἐφευρήματα· τὰ νῦν δὲ κειρὸς ψεύδους οὐκ ἔστιν ἵνα βοηθήσῃ σοι. » Καὶ προσταξάς ἐπὶ τὴν αὐριον ἐπὶ τὴν τοῦ Ξηροῦ λήφου ἀγορᾶν πρῶτον κατενώπιον αὐτοῦ θανατώσισι τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ, οὓς ποτε ἦται τῷ βασιλεῖ ἵνα τὸν ἵνα αὐτῶν τιμήσῃ τῷ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἔξιώματι καὶ τὸν ἕτερον τῷ τοῦ μεγάλου λογοθέτου, εἶτα καὶ αὐτὸν θανατώσισιν, ὡς καὶ ἐγένετο· καὶ οὕτω τὰ τοῦ Λουκῆ τοῦ Νοταρᾶ πέρας ἔλαθον. Εἶτα προσταξάς μετὰ ταῦτα ἐθανάτωσε πολλοὺς εὐγενεῖς ἀρχοντας, τὸν τῶν Ἐνετῶν ἀγγαρον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἀσπαστὸν τῆς Καταλονίας καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ. Εἶτα ἤθελεν θανατώσισαι καὶ τὸν Κονταρίνον καὶ τέτρους εὐγενεῖς τῶν Ἐνετῶν, οἱ χρήματα δώσαντες καὶ ἐπαγγελιαμένοι τῷ Σογᾶν μπασιᾶ τοῦ ζῆν ἐχαρίσθησαν. Καὶ στείλας ἐν τῷ Γαλατῆ καὶ πολ-

adduci jussit et his verbis compellavit : « Quandoquidem imperatori et patriæ tuæ ditissimo hoc thesauro, quem habebas, opitulari nolūisti, cur imperatori non suasisti, cum talem ego ei conditionem proposuissem, ut pacifice et ultro urbem mihi daret, ego illi alium locum cum benevolentia et amicitia restituerem, ne tantæ inter nos cades fierent ? » Respondit ille : « Hujus rei non ego culpam sustineo, sed Veneti et Galatæ, qui imperatori promittebant, se classem et copias ei auxilio missuros. » Rursus Ameras : « Multa, inquit, fingere mendacia didicisti. Verum nunc tempus non est mandaciis tibi consulendi. » Præcepit deinde ut sequenti die in foro Collis aridi, quod dicitur, prius coram ipso duo filii ejus trucidarentur, de quibus olim rogaverat, ut imperator alterum magni contostauli, alterum magni logothetæ dignitate honestaret : deinde trucidaretur ipse : id quod ita factum est. Hunc igitur finem res Lucæ Notaræ habuerunt. Deinde Ameras multos generosos viros principes interfici jussit, velut Venetorum stationarium et filium ejus, magistrum cursus publici Catelanorum cum duobus filiis. Mox etiam Contrinum et alios nobiles Venetos occidi voluit, qui tamen, pecunia data et promissa Sogaubasiæ, vitam impetrarunt. At vero Galatam misit et multos

λους πιάσας ἐθανάτωσε, καὶ πᾶσα ἡ αὐτοῖς ἐπαγγελία ἦν ἐπηγγελιατο εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑποτελεῖς ὤρισεν εἶναι. Τὸν δὲ Ἄλ' μπασιᾶν στείλας ἀπέκλεισεν ἐν πύργῳ τινί, καὶ μετὰ ὀλίγας ἡμέρας καὶ αὐτὸν ἐθανάτωσε, δι' ἣν αἰτίαν εἰπομεν. ἦγουν διὰ τὸ λέγειν αὐτὸν τοῦ μὴ 294 ἐγεῖραι μάχην κατὰ τῆς πόλεως, ἵνα μὴ οἱ τῶν ἑσπερίων αὐθένται Χριστιανοὶ συναχθῶσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ τῆς Εὐρώπης αὐτοὺς διώξωσι καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς προέγραπται. Ὁ θάνατος οὖν αὐτοῦ λύπη ἀμέτρητον παντὶ τῷ στρατῷ τοῦ ἀμφοῦ ἐνέδωκε διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ὑπὸ πάντων φιλούμενον καὶ εἰς πάντα καλῶς τὸν ἀμφοῦ συμβουλευόντα.

1. Ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλισμοῦ γίνεται ἔτη β'βμβ', καὶ ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ ἕως τῆς πυργοποιίας ἔτη φ', καὶ ἀπὸ τῆς πυργοποιίας ἕως τῆς ἐλευσεως τοῦ Ἀβραάμ εἰς Χαναὰν γῆν, ἐξ ἧς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν λαμβάνουσιν ἀρχὴν τὰ ὀνόματα, εἰσὶν ἔτη χις'. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἕως Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου ἔτη ατμβ', καὶ ἀπὸ τοῦ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου ἕως Αὐγούστου Καίσαρος ἔτη ψπζ', καὶ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος ἕως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου Φλαβίου τοῦ τρισολβίου καὶ αἰδίου τε καὶ αἰμνήστου, τοῦ μεταθέσαντος τὰ βασίλεια ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ποτε Βυζάντιον, ἦν αὐτὸς ἀνωκοδήμησε καὶ νέαν Ῥώμην ὠνόμασεν, εἰσὶν ἔτη τλβ'. Καὶ ἀπὸ Κωνσταντίνου Φλαβίου τοῦ Χλωροῦ ἕως Ἡρακλείου τοῦ μεγάλου ἔτη τε', ἐν οἷς χρόνοις ἦν καὶ ὁ τρισκατάρτος, καὶ ψευδοπροφήτης Μωάμεθ, ὁ ἀτόγος τοῦ Ἰσμαήλ, ὃς ὤπηρχεν ἐκ τῆς τοῦ Κηζάρ φυλῆς τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ Ἰσμαήλ. Νίζαρο; γάρ

ibi comprehensus trucidavit, nec quidquam jam meminerat, quam iis conditionem promisisset, sed illos quoque sibi stipendiarios esse voluit. Ali Basiam in turrin inclusum, post paucos dies interemit, propter causam a nobis significatam, quod suaserat, ne bellum adversus urbem susciperetur, ut occidentales principes Christiani ne conjungerentur ea occasione et se ex Europa ejicerent, et quæ alia supra commemoravimus. Ejus mors ingentem luctum exercitui universo Ameræ attulit, quoniam ab omnibus diligebatur et præclara semper consilia Ameræ dederat.

10. Ab Adamo ad diluvium anni sunt 2242, a diluvio ad exstructam turrin anni 500, ab exstructa turri ad Abrahami in Chanaan adventum, ex qua terra Græcorum deorum nomina originem ducunt, anni 616 ; ab Abrahamo ad Romulum et Remum anni 1542 ; a Romulo ad Augustum Cæsarem anni 787 ; ab Augusto Cæsare ad magnum Flavianum Constantinum, ter beatum, venerandum et æternæ memoriæ imperatorem, qui a veteri Roma imperii sedem Cpolim, quam, olim Byzantium dictam, ipse instauratam novam Romam appellavit, 332 ; a Flavio Constantino Chloro ad Heraclium magnum anni 505 ; quo quidem tempore vixit ter execrandus pseudopropheta Mohametes, et posteris Ismaëlis,

ὁ τῷ Κηδᾶρ **295** ἀπόγονος ἐγέννησεν υἱὸς δύο, ἄ τῷ ἀνδρὶ. Διὰ τοῦτο λέγουσι καὶ οἱ πάντες ὅτι ὁ Μόδδαρον καὶ Ῥαβίαν, ὁ δὲ Μόδδαρος Κοῦσαρον καὶ Καίτον καὶ Θεμίνην καὶ Ἄσαδον, ὁ δὲ Κοῦσαρος τὴν Ἀβεδουλᾶν, ὁ δὲ Ἀβεδουλᾶς τὴν ψευδοπροφήτην καὶ ἀντίχριστον Μωάμεθ. Γεννηθεὶς δὲ καὶ ἀνατραφεὶς πενία συζῶν καὶ κτηνοτρόφος ὢν καὶ μάλιστα τεληνιαζόμενος, φωτισθεὶς τὰ τοῦ σκότους παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Σατανᾶ, ἐκατέρωθως ἔτεροι πολλοὶ συνέγραψαν, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀναγκαῖον διηγεῖσθαι. Πλὴν ὀλίγων τινῶν ἐκ τῶν αὐτοῦ μιαρῶν ἔργων καὶ πονηρῶν μνησίων ποιησάμεν. Οὗτος ὁ παμμίλαρος ἐκ τῶν Ἐθρίβου δρέων ὄρητο, καὶ πρῶτον μὲν δούλος υπέρχων τινὶ γυναικὶ χήρᾳ καὶ ἑμοφύλῳ αὐτοῦ, πλουσίᾳ πάνυ, ὀνόματι Χαδιχᾶ· ὁ δὲ μετὰ τῆς πονηρίας καὶ πανουργίας αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ κυρίαν εἰς γυναῖκα ἔλαβεν, καὶ δαιμόνια ἔχων καὶ πίπτων καὶ τρέμων καὶ ἀφρίζων αὐτῆς τὴν πίστος μετεσχημάτιζεν, ὅπως μὴ αἰσχύνηται ἢ γυνὴ καὶ κυρία αὐτοῦ, μεμορμένη αὐτὸν πῶς συνεζεύχθη τοιοῦτον πένητι καὶ δαιμονήτητον ἄγγελον Γαβριὴλ ἔλεγεν ὅτι ἑώρα λέγοντα αὐτῷ τὰ μέλλοντα συμβαίνειν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἀποκαλύπτουσα, ὡς ἔθος ἐστὶ πᾶσι τοῖς μοναχοῖς καὶ προφήταις· ἐκ τοῦ φόδου ἔξιστατο καὶ ἰδειλία. Ἦν δέ τις ψευδαββᾶς ὀνόματι Σέργιος, διὰ κακοπιστίαν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξόριστος, καὶ φίλος ὢν τῷ Μωάμεθ· ὁ δὲ **296** ὁ Μωάμεθ ἐπαρεκάλει τῇ αὐτοῦ κυρίᾳ τῇ καὶ γυναικὶ ταῦτα λέγειν καὶ βεβαιώσασθαι, καὶ παραινεῖν ἵνα μὴ λυπηθῆται, ἀλλ' ἵνα χαίρῃ. Ἡ δὲ γυνὴ ἐπίστευε τῷ ψευδαββᾶ πλεον ἢ

ἄ τῷ ἀνδρὶ. Διὰ τοῦτο λέγουσι καὶ οἱ πάντες ὅτι ὁ Μωάμεθ ὤρισεν τοὺς μοναχοὺς πάντας ἀτελεῖς εἶναι καὶ ἀφορολογήτους διὰ τὴν τοῦ ψευδαββᾶ Σεργίου φιλίαν, καὶ οὕτως παρήγγειλεν. Ἐλεγεν οὖν ταῖς γυναῖξιν αὐτῆς ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς προφήτης ἔστιν. Καὶ παρὰ τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς ἀνδρας αὐτῶν κηρυχθεὶς, καὶ οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ παρὰ τῶν ἀφρόνων ὁ ψευδοπροφήτης ὠνόμασται, καὶ ἕως τοῦ νῦν τὸ αὐτὸ μέγα ψεῦδος παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἕδεται. Ἀποθανούσης δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ κληρονόμος τοῦ βίου καὶ πλούτου τοῦ τοσοῦτου αὐτῆς γενόμενος, φύλαρχος τῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν ἐκεῖ ἔχρημάτιζεν. Ἐἶτα ἐρχόμενος ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος τῷ τότε καιρῷ ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ νίκης μεγάλης, καὶ θέλων περᾶσαι πλησίον ὡσεὶ ἡμερῶν τινῶν ὄδον ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔνθα διέτριβε καὶ κατοικεῖ ὁ ἀλιετήριος, ὡς ἤκουσε τοῦτο ὁ πονηρὸς, πρόεισεν εἰς πρόσκύνησιν καὶ προὑπάντησιν τῷ βασιλεῖ μετὰ δώρων πολυτίμων πολλῶν ἄξιον βασιλεῦσι καὶ τιμῶν οὐκ ὀλίγων ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Ἐδέξατο οὖν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ μεγάλην δουλότην ἣν ἔδειξε· καὶ χῶραν αἰτήσας τῷ βασιλεῖ εἰς κατοικησιν, καὶ ἐδωρήσατο ὁ βασιλεὺς μετὰ γράμματος βασιλικῆς. Ἀναζωσάμενος **297** οὖν καὶ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν φιλίαν θάρρων καὶ πλέον ἐπαρθεὶς τῇ διανοίᾳ εὐθὺς ἔθετο καὶ προστάγματα· καὶ τοὺς μὲν λόγους ἀπατῶν, τοῖς δὲ μὴ πεθομένοις εὐχερῶς τὴν ἔξφορ ἀνατεινόμενος καὶ ὑποκλίνασθαι τοῦτους ἐκδιαζόμενος, ἄρχων τέλειος τῶν Σαρακηνῶν ἐγένετο. Καὶ μετ' ὀλίγον τινὰ και-

e tribu Cedar, qui filius primogenitus Ismaelis fuit. Nizarus enim, unus e posteris Cedar, filios duos genuit, Mobdarum et Rhabiam, Mobdarus Cusarum, Caitum, Theminen et Asadum, Cusarus Abedulam, Abedulas pseudopphetam et antichristum Mohametem. Is in egestate natus et educatus, adeoque pecuarius et quam maxime lunaticus, quæ innovaverit, tenebris sibi a patre Satana illustratis, alii multi conscripserunt, ut nos de iis dicere nihil attineat. Sed tamen pauca aliqua e scelestis et pravis facinoribus ejus commemorabimus. E montibus Ethribi igitur profectus scelestissimus iste homo, primum servus fuit viduæ alienigenis tribulis, feminae ditissimæ, nomine Chadichæ; sed mox, qua erat pravitate et versutia, heram uxorem duxit, atque, morbo comitali correptus, caducus, tremebundus et ore spumans, ipse ita moderabatur morbum, ut eum non ægre ferret uxor et hera. Neve conquereretur, quod homini egeno et lunatico conjugio juncta esset, Gabrielem angelum videri se aiebat, dicentem sibi et aperientem, quæ futura essent in mundo, quemadmodum monachis et prophetis nō est: atque prae timore sui impositus erat astupebat. Erat porro pseudabbas quidam, Sergius nomine, propter fidei pravitatem Cpoli exsul et Mohameti familiaris: hunc ille adhibebat, ut heræ et conjugii suæ diceret, commendaret et persuaderet, ne tristaretur, imo potius gauderet:

habebatque mulier pseudabbati majorem, quam marito fidem. Qua de re omnes affirmant, Mohametem propter pseudabbatis Sergii amicitiam constituisse, ut cuncti monachi immunes essent: quod sane imperavit. Mox Mohameti conjux mulieribus persuasit, maritum suum prophetam esse; atque a feminis Mohametes maritis commendatus, postremo per orbem terrarum ab fasciis eo nomine appellatus est, et ingens id mendacium hodieque ab Ismaelitis decantatur. Uxore mortua, tantarum opum et divitiarum hæres factus, Ismaelitarum suæ regionis dux evasit. Illo tempore rediens e Persis post magnam victoriam imperator Heraclius, aliquot dierum itinere ad ea loca procedere volebat, in quibus nefarius iste versabatur et habitabat. Quod ubi audivit nebulo, ad adorandum imperatorem cum aliis nonnullis tribus suæ hominibus obviam ei proficiscitur, donis pretiosis et imperatore dignis onustus. Excepit eum imperator propter modestiam et obedientiam insignem, quam præ se tulit, et terram, quam habitabat, rogatus, donavit ei eam cum litteris imperatoris. Itaque ille, munus jam scripto imperatoris et ejusdem filius amicitia, et magis etiam elatus consilii versutia, statim edicta constituit, atque alios verbis decipiens, alios, qui non facile obedirent, stricto gladio et vi redigens ad obsequium, summus dux Saracenorum evasit. Mox opportunitatem nactus, cum impera-

ρὴν εὐκαιρίαν εὐρὴν διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς περισπω-
μένουσιν ὑπάρχειν ἐν πολέμοις τῆς Ἰταλίας, τὴν αἰ-
ρεσιν αὐτοῦ ἐπαρβήσιασατο, ἣν εἶχεν ὑποκεκρυμ-
μένην χρόνους ἱκανοὺς, καὶ νομοθέτης αὐτῶν καὶ
διδάσκαλος ἐγένετο· καὶ τὰ ἐν τῷ Κοράν, τούτεστι
τοῦ ἐκτεθέντος παρ' αὐτοῦ νόμου, κεφάλαια ποιή-
σας, καὶ ἐν τέσσαροις λόγοις ταῦτα τὰ κεφάλαια
διαμερίσας, αὐτοῖς ἐπαρέδωκεν. "Α εἰσι ταῦτα.

1α. Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαιῷ τοῦ πρώτου λόγου
λέγει ὅτι ὁ Μωάμεθ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐπιληψίας, ἐν ἣ
ἐκυλίετο ἀφρίζων, τὸν ἀρχάγγελον Γαβριήλ ἐρχό-
μενον πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν ὀρᾶν, ὡς εἴρηται. Δεύτε-
ρον ὅτι συνεγράψατο τὸ βιβλίον, Ἄραβιστὶ Κοράν
ὀνομάσας, ὃ λέγεται Ἑλληνιστὶ Νόμος Θεοῦ σωτή-
ριος. Τρίτον ὅτι προφήτην Θεοῦ καὶ ἀπόστολον ἐαυ-
τὸν ἐκάλεσεν. Τέταρτον ὅτι τὰ Μωσαϊκὰ πάντα τὸ
τε ψαλτήριον καὶ τὰ προφητικὰ δίκαια καὶ ἅγια καὶ
ὀληθῆ ὠνόμασε, κατ' ἐξαιρέτον δὲ τῶν ἄλλων τὸ
Εὐαγγέλιον ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ εὐθές, 298 καὶ
ἀληθινὸν καὶ τέλειον ἀπεφήνατο, ὥστε καὶ ἐν τῷ
κεφαλαιῷ τοῦ Ἰωῶ Θεοῦ ὑπομνήσας ταῦτα ὠνό-
μασε. Πέμπτον ὅτι μὴ μόνον παρὰ τοῦ Μωάμεθ
ἐξετέθη ὁ νόμος ἀλλὰ καὶ παρ' ἐτέρων. Ἐκτον ὅτι
ὁ παρὰ τοῦ Μωάμεθ ἐκτεθείς νόμος στόματι πρὸς
οὐς ἐξετέθη παρὰ τοῦ δαίμονος. Ἑβδομον ὅτι εἰς
χαλιφᾶς τὸ ἀξίωμα, τούτεστιν ἄκρος διδάσκαλος,
ἐγένετο Χριστιανός. Ὅγδοον ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐντυ-
χῶν αἰρετικοῖς τισὶ Νεστοριανοῖς καὶ Ἀρειανοῖς,
ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰουδαίοις τισὶ, τὴν τούτων κακίαν ἐσώ-
ρευσεν. Ἐννατὸν ὅτι μεγαλοβρόχῳ παρὰ αὐτοῦ
ἔλεγεν ὡς εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν καὶ πάντα

Α τὰ πνεύματα καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι, οὐκ ἂν δύναιντο
ποιῆσαι τοιοῦτο Κοράν ὡς ἐγώ. Δέκατον ὅτι ἐν τῷ
ἀνωτέρῳ μέρει ἦγουν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ
Δεσποτικοῦ θρόνου ἔστι γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωά-
μεθ ὄνομα. Ἐνδέκατον ὅτι οὐκ ἤλθε διὰ θαυμάτων,
ἀλλὰ διὰ ξίφους δοῦναι τὸν νόμον, καὶ τοῖς μὴ πει-
θόμενοις αὐτῷ θάνατος ἔσται ἢ τιμωρία ἢ φόρου
διδόναι. Δωδέκατον ὅτι ὁ Νῶε καὶ Ἀβραάμ, ἀλλὰ
δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος, φησὶν,
ἦσαν οὐπερ οὗτος ἐξέθετο ὑστερον.

Τοῦ δευτέρου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα. Πρῶτον
ὅτι τὰ ἐν ταῖς Μωσαϊκαῖς παραδόσεσι τοῖς προφη-
ταῖς τε καὶ τῷ ψαλτήρῳ καὶ τῷ Εὐαγγέλιῳ γεγραμ-
μένα ἅγια καὶ δίκαια καὶ ἀπὸ Θεοῦ δεδομένα καλεῖ,
στέργει τε καὶ φυλάσσει αὐτὰ οὐδ' ὄλος εἰσὶν
B 299 οἱ τούτου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ ταῦτα πληρώσωσιν.
Δεύτερον ὅτι εἰς ἑβδομήκοντα πρὸς ταῖς τρισὶ μοί-
ρας μέλλουσι σχισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολου-
θήσαντες, καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σω-
θήσεται, αἱ δὲ ἄλλαι τῷ πυρὶ παραδοθήσονται. Τρί-
τον ὅτι εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ ἦν τὸ Κοράν, πολλαὶ ἐναν-
τιότητες εὐρίσκοντο ἐν αὐτῷ. Τέταρτον ὅτι μετὰ
τοῦ Γαβριήλ ἀναλθεῖν λέγει εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ
ἐντυχεῖν ἀγγέλιῳ μυριάδας μεζῶνιν παντὸς τοῦ κόσ-
μου, θρηνοῦντι τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας, καὶ τυχεῖν
παρὰ τοῦ Θεοῦ συγγνώμης δι' αὐτοῦ. Πέμπτον ὅτι
τέλος καὶ σφραγὶς τῶν προφητῶν ἔστιν οὗτος. Ἐκ-
τον ὅτι ἀρπαγὰς καὶ φόρους κωλύει καὶ ἐπιτορκίας,
καὶ πάλιν ταῦτα ἐνδίδωσιν. Ἑβδομον ὅτι ὁ Θεὸς
ἐνέδωκε τούτῳ ἐπιτορκῆσαι. Ὅγδοον ὅτι διαλεγόμε-
νος αὐτῷ ὁ Θεὸς εἶπεν ὡς παιδιᾶς χάριν ἐκοίτσε

tores bellis in Italia distinerentur, consilium suum
aliquandiu prudenter celatum, libere professus est
et eorum legislatorem exstitit, atque tradidit iis co-
niam, hoc est, legem ab ipso constitutam, in ca-
pita distributum, capita ea quatuor libris complexus,
quæ capita hæc sunt.

11. Capite primo libri 1 legitur, Mohametem di-
cere, epilepsia correptum, qua volvebatur spumanti
ore, se vidisse Gabrielem archangelum ad se acceden-
tem: sicut supra commemoravimus. 2. Conscrip-
sisse Mohametem hunc librum, quem arabice Co-
ranem appellat, quod Græce est Lex Dei salvatrix. 3.
Prophetam Dei et apostolum se appellat. 4. Mo-
saica omnia, deinde psalterium et prophetica justa,
sancta et vera esse dicit, præ cæteris vero Evan-
gelium sanctum, justum, probum, verum et per-
fectum appellat: adeo ut in capite Jonæ hæc no-
minarit commentarios Dei. 5. Non solum a Moha-
mete, sed etiam ab aliis legem constitutam esse. 6.
A Mohamete constitutam legem ore ad aurem
enuntiatam esse a dæmone. 7. Unum Chalipham
hoc est eximium magistrum fuisse Christianum.
8. Mohametem, cum in hæreticos quosdam Ne-
storianos et Arianos, imo et Judæos aliquot inci-
disset, horum coacervasse pravitatem. 9. Magnifice
de se prædicat, omnes homines, omnes spiritus,
omnes angelos conjunctim non posse talem librum

componere, qualem composuerit ipse. 10. In parte
superiori, a dextra throni Domini, scriptum esse
nomen Mohametis. 11. Venisse eum, non miraculis,
sed gladio legem constitutum, et qui non parent
sibi, iis capitibus aut pendendi tributis pœnam fore.
12. Noachum et Abrahamum, quin etiam aposto-
los eandem doctrinam secutos esse, quam ipse
postea docuerit.

Libri secundi capita hæc sunt. 1. In Mosaicis
libris, prophetis, Psalterio et Evangelio scripta
eum sancta, justa et a Deo impertita appellare,
observare et venerari, nec omnino esse ipsius
asseclas, nisi qui illa colerent. 2. In septuaginta
tres sectas discessuros esse legis suæ assecclas,
quarum una salva foret, reliquæ igni tradendæ. 3.
Nisi a Deo impertitus esset Coran, multa in eo in-
ventum iri, quæ sibi repugnarent. 4. Mohametem
cum Gabriele in cælum ascendisse et in angelum
decies millies majorem, quam universus mundus
sit, et peccata sua deplorantem incidisse, qui per
ipsum veniam a Deo impetravit. 5. Mohametem per-
fectionem et sigillum prophetarum esse. 6. Eum rapi-
nas et carces et perjuriam nunc improbare nunc probare.
7. Deum ei permisisse, ut perjuraret. 8. Deum ei
colloquentem dixisse, animi causa se mundum con-
didisse. 9. In capite quod dicitur Bacara, hoc est
Cerya, dicit, Judæos et Christianos salvos fore; in

τὸν κόσμον. Ἐννατον δτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ λεγο-
 μένῳ Μπακαρά, ὅπερ ἐρμηνεύεται Δάμαλις, λέγει
 ὡς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλου-
 σιν· ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἀμράμ αὐθὶς φησιν
 δτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἄνευ τῶν ἐν τῷ νόμῳ
 τῶν Ἰσραηλιτῶν. Δέκατον δτι πρὸ αὐτοῦ οὐ δύνα-
 ται τις εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον· καὶ αὐθὶς φη-
 σιν δτι εἶδειξεν αὐτῷ ὁ Θεὸς γυναῖκάς τε καὶ ἄνδρας
 πολλοὺς εἰσελθόντας πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν παράδεισον.
 Ἐνδέκατον δτι ὁ Θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἴκους
 περικαλλῆς καὶ λουτρᾶ καὶ παραθείσους καὶ γυναί-
 κας πολλὰς ὀπισθνεῖται δοῦναι τοῖς τῷ τοῦ Μωάμεθ
 νόμῳ ἀκολουθοῦσιν. Δωδέκατον δτι **300** ἐν τῷ
 κεφαλαίῳ τῷ Σάδ φησιν ὡς οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυ-
 ρῶς ἐδημιουργήθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ χοῦς. Δέ-
 κατον τρίτον δτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Νεμελέ, ὅπερ
 ἐρμηνεύεται Μυία, φησὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ
 τῶν μυιῶν ψευδὸς τι εὐθες, ὅπερ καὶ φησὶ. Δέκα-
 τον τέταρτον δτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ῥουβεπᾶ
 φησὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ σκώληκος ἰμείως
 τῷ ἀνωτέρῳ ψεύδει. Δέκατον πέμπτον δτι ἐν τῷ
 βιβλίῳ τῶν διηγῆσεων ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν
 ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς. Δέκατον ἕκτον δτι ὁ κτι-
 στὸς οὐρανῶς οὗτος γέγονεν ἐκ καπνοῦ, ἣ δὲ θάλασσα
 ἐξ ὕδρου τινὸς Κάφ ὀνομαζομένου. Δέκατον ἑβδομον
 δτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην Ἰσα φωτὸς καὶ δυνά-
 μεώς φησὶ γενέσθαι. Δέκατον ὄγδοον δτι προσκλη-
 θέντος τούτου παρὰ τοῦ Γαβριῆλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν
 οὐρανὸν καὶ τοῦ Θεοῦ θέντας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ'
 αὐτῷ, καὶ τὸσαύτης ψύξεως αἰσθησὶν λαθεῖν αὐτὸν
 ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ νοτιαίου μυελοῦ.
 Ἐννατον δέκατον δτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Σάδ φησιν
 ὡς ἄγγελοι ὄντες οἱ δαίμονες καὶ προσταχθέντες
 παρὰ τοῦ Θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν Ἀδάμ οὐκ ἠθέλη-

σαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ λοῖποὶ ἄγ-
 γελοι προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο
 δαίμονες. Εἰκοστὸν δτι ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν
 κεκώλυται αὐτοῖς ἐσθίειν τὰ βεῖα κρέη. Εἰκοστὸν
 πρῶτον δτι πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ ὁ
 Θεὸς πᾶσαν φύσιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Εἰκοστὸν
 δεύτερον δτι συνεγράψατο βιβλία δυσκαίδεκα χιλιά-
 δας λόγους ἔχοντα **301** θαυμαστούς, καὶ ἀπὸ τού-
 των οἱ μὲν τρισχίλιοι εἰσὶν ἀληθεῖς οἱ δὲ ἕτεροι
 ψευδεῖς. Εἰκοστὸν τρίτον δτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ Κε-
 ραμάρ φησιν ὡς ἔσχισε τὴν σελήνην εἰς δύο τμή-
 ματα, καὶ τὸ μὲν ἡμισυ ἀπὸ τούτων εἰσῆλθεν εἰς
 τὸν χιτῶνα αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ ἔπεσεν εἰς
 τὴν γῆν, καὶ αὐθὶς ἀποκατέστησεν αὐτὴν αἰῶνα.
 Εἰκοστὸν τέταρτον δτι ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι εὐχονται
 ὑπὲρ τοῦ Μωάμεθ. Εἰκοστὸν πέμπτον δτι ἐν τῷ κε-
 φαλαίῳ τῷ Ἐλμαῖδ, ὅπερ ἐρμηνεύεται Τράπεζα,
 μὴ εἶναι τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Χριστιανούς υἱούς
 Θεοῦ ἢ φίλους διὰ τὸ παιδεύεσθαι αὐτούς.

Τὰ τοῦ τρίτου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα. Πρῶ-
 τον δτι οὐκ ἔστι δυνατόν τὸν Θεὸν υἷον ἄνευ γυναι-
 κῆς ἔχειν. Δεύτερον δτι εἰ υἷον εἶχεν ὁ Θεός, σχί-
 σματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτῶν. Τρίτον δτι ἐν τῷ
 κεφαλαίῳ τῷ Ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἐρμηνεύεται Γυναίκες,
 λόγον Θεοῦ καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ πνοὴν Θεοῦ λέγει
 εἶναι τὸν Χριστόν. Τέταρτον δτι ἐκ τῆς παρθένου
 ὁμολογεῖ γεγεννησθαι τὸν Χριστὸν ἄνευ ἀνδρός.
 Πέμπτον δτι ἀρνεῖται τὸ τὸν Χριστὸν εἶναι Υἷον
 Θεοῦ καὶ Θεὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦτον σάρκωσιν· φι-
 λὸν δὲ μόνον ἄνθρωπον λέγει τοῦτον κατὰ τὸν Νε-
 στόριον, ἅγιον δὲ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους. ἕκ-
 τον δτι μὴ ἑσταυρώσθαι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἕτερον
 ἀντ' ἐκείνου. Ἐβδομον δτι ὁ Θεὸς τὸν Χριστὸν πρὸς
 ἐκτείν προσεκαλέσατο εἰς τοὺς οὐρανοὺς, περὶ δὲ

capite autem, quod Abrahamus inscribitur, quem-
 quam salvari posse negat, nisi qui Ismaelitarum
 legem sequatur. 10. Ante ipsum neminem posse
 intrare paradysum. 11. Deum domos pulcherrimas,
 lavacra, hortos et feminas permultas post resur-
 rectionem iis daturum esse, qui legem Mohametis
 sequantur. 12. In capite Sad dicit, angelos ex igne,
 homines e pulvere factos esse. 13. In capite Nemele,
 hoc est Musca, de Solomonte et muscis ridiculum
 quoddam mendacium narrat. 14. In capite Rhubepa
 de Solomonte et lumbrico mendacium priori simile
 tradit. 15. In libro narrationem rationem reddit,
 cur vino iis interdicator. 16. Conditum hoc caelum
 e fumo, mare e monte, cui nomen Caph, factum
 esse. 17. Solem et lunam ejusdem hominis et pot-
 tia esse affirmat. 18. Mohametem a Gabriele ar-
 cessitum in caelum ascendisse et, manu sibi a Deo
 imposita, tantum frigus duxisse, quod ad medullam
 dorsu penetrasset. 19. In capite Sad docet, daemo-
 nes olim angelos fuisse, sed jussos a Deo Adamum
 adorare, noluisse id facere, sicut reliqui angeli
 omnes, ac propterea daemones factos esse. 20. Ra-
 tionem explicat, quare carne suina vesci non liceat.
 21. Sub finem mundi Deum omne genus humanum

et angelicum extincturum esse. 22. Mohametem
 scripsisse duodecies mille libros disputationibus
 mirabilibus plenos, e quibus ter mille verae, reli-
 quae mendaces sint. 23. In libro Ceramar narrat,
 discidisse se lunam in duo segmenta, quorum alte-
 rum pallium suum penetrarit, alterum in terram
 deciderit: deinde eodem in pristinum statum
 restituisse. 24. Deum et angelos precari pro Mu-
 hamete. 25. In capite Elmaida, hoc est Mensa,
 docet, Hebraeos et Christianos non esse Dei filios
 aut amicos, quia educuntur.

Libri tertii capita haec sunt. 1. Deum filium ha-
 bere non posse sine femina. 2. Si filium Deus ha-
 beret, dissidia inter eos fore. 3. In capite Elnesa,
 hoc est Mulieres, verbum Dei et animam Dei et
 spiritum Dei Christum esse dicit. 4. E virgine
 sine viro Christum natum esse consentit. 5. Ne-
 gat, Christum esse aut Dei Filium, aut Deum, aut
 incarnationem ejus; sed nude eum hominem esse
 dicit, sicut Nestorius, at sanctum illum ante omnes
 homines. 6. Non Christum cruci affixum esse, sed
 alium loco ejus. 7. Deum ad se in caelos vocasse
 Christum, qui tamen sub finem mundi rediturus et
 antichristum occisurus deinde autem ipse quoque

τὰ τέλη τοῦ κόσμου μέλλει ἐλεύσεσθαι καὶ θανατώ-
σειν τὸν ἀντίχριστον, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸν τὸν
Χριστὸν ἀποθανεῖν. Ὅγδοον ὅτι **302** θεοποιῶσιν
οἱ Χριστιανοὶ τὴν Θεοτόκον, καὶ ὅτι ἐστὶν ἀδελφὴ τοῦ
Μωϋσέως καὶ Ἀαρῶν.

Τὰ τοῦ τετάρτου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα.
Πρῶτον ὅτι ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Μωά-
μεθ ἔστη ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκήκοέν ὅσα καὶ
ἀκήκοε, καὶ αὐθὶς κατήλθεν ἐν τῇ γῆ. Δεύτερον ὅτι
οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσι. Τρίτον ὅτι τοῦ κο-
ρῶν τὴν ἐξήγησιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει,
οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ Θεός.

Ταῦτα οὖν ποιήσας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθλοὺς καὶ
εὐλαϊπῶρους βαρβάρους διδάξας, καὶ ἀμαθῆς καὶ
ἄγροικος ὢν διδάσκαλος ἐγεγόνει· καὶ τὸ ῥητὸν
ἐπληρώθη ἐν αὐτοῖς τὸ λέγον· « Τυφλὸς τυφλὸν
ὁδηγεῖ, καὶ ἀμφοτέροι εἰς βόθρον ἔπεσον. » Καὶ
ἔτερα τρία καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν συνεγράψατο μυ-
θάρια, ἐκάστῳ τούτων ὄνομα ἐπιθεὶς ἄξιον τῆς ἀπαι-
δευσίας αὐτοῦ καὶ μυρολογίας, ὢν ἀπ' αὐτῶν τὴν
ἀκαθαρσίαν καὶ πρόδηλον φλυαρίαν τὸ δηγήσασθαι
αὐτὰ ἴσον ἐστὶ τῷ τὴν τοῦ Αὐγείου κόμπρον ἐκκομί-
σαι κατὰ τὸν Ἡρακλέα. Καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν κακῶς
σοφιστάμενος καὶ ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, καὶ νομο-
θέτης αὐτῶν γεγωνὸς, εἶτα καὶ ἑαυτῷ σὸνῆγαγεν
δύναμιν ἰκανὴν, τὴν τε Συρίαν πᾶσαν κατέδραμε
καὶ ἐληΐσαστο, καὶ πολλὰς χώρας Ῥωμαϊκὰς ἐκά-
κωσα καὶ ἠφάνισε. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τε-
λευτᾶν καὶ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν **303**
Σατανᾶν ἀναχωρῆσαι, Ἀβουδάκκρ τὸν αὐτοῦ ἀδελ-
φίδου προεχειρίσαστο ἀντ' αὐτοῦ. Ἀμηρέυσας δὲ
οὗτος ἐτὴ δύο ἡμίσι τελευτᾶ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ κρατεῖ

moriturus sit. 8. Christianos pro dea habere Deiparam, Moysis et Aaronis sororem.

Libri quarti capita hæc sunt. 1. Receptum in caelos Mohametem coram Deo constituisse et audisse quæ tandem cumque audiit, deinde rursus descendisse in terram. 2. Dæmones salvatum iri. 3. Coranis interpretationem nullum hominem callere, ne ipsum quidem Mohametem, sed solum Deum.

Hæc cum faceret et doceret miseros et infelices Barbaros, licet rudis et agrestis homo, eorum magister factus est, et probatum in iis est: « Cæcus cæcum ducit, et uterque in fossam incidit. » Idem alias centum decem et tres fabulas composuit, quibus singulis nomina inscripsit inscitia et vaniloquentia sua dignissima, quarum si quis velit sordes et manifestas nugas enumerare, labor par illi foret, quo ex Augiæ stabulis stercorea cgerenda erant, sicut est in fabulis de Hercule. Gente igitur male falsa et sibi subjecta, legislator ejusdem factus, copias idoneas sibi paravit, et omnem Syriam permeavit et depopulatus est multasquæ Romanorum terras vastavit et pessumdedit. Cum, morte instante, ad patrem suum, satanam, migraturus esset, Abucacarem, fratris filium, in locum suum evexit; qui postquam annos duos et dimidium Ameras fuit, mortuus est. Excepit imperium Umarus. Is Da-

Α Οὐμρος. Αὐτὸς τὴν Δαμασκὸν ἔλαβε καὶ τὰς χώρας
πάσας τῆς Φοινίκης, καὶ κατοικήσας ἐν αὐταῖς
εἶτα λαμβάνει τὴν Ἀίγυπτον, καὶ εἰς αὐτὴν οἰκίστας
εἶτα ἐρχεται κατὰ Περσῶν καὶ νικᾷ αὐτούς. Εἶτα
παραλαμβάνει τὴν Βόστραν καὶ ἄλλας πολλὰς πό-
λεις, καὶ ἐφθασε καὶ μέχρι τοῦ Γαθαθᾶ. Ἐπειτα
στρατεύει κατὰ τῆς Παλαιστίνης καὶ λαμβάνει τὴν
ἀγίαν πόλιν μετὰ συμβάσεως· καὶ ἔκτοτε οὐκ ἐπαύ-
σατο τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν γένος τὴν Ῥωμαίων γῆν
κατατρέχειν καὶ ληΐζεσθαι ἕως τῆς σήμερον, ὅπου
καὶ παντελῶς τὸ σκῆπτρον κατέλυσε καὶ τὴν βασι-
λείαν ἠφάνισεν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερος Οὐμρος
νέος, ὅστις ἠνάγκαζε τοὺς Σαρακηνοὺς ῥυπκίναιν
καὶ βεβηλοῦν τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς πειθομέ-
νους ἀτελεῖς ἐποίει· ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν βασι-
λέα Λέοντα τὸν Ἀρμένιον τοῦ βεβηλώσαι αὐτὸν,
ὅταν ἀποκεκλισμένην τὴν πόλιν εἶχε καὶ ἐπολιόρ-
κει αὐτὴν, καὶ λύσαι τὴν πολιορκίαν αὐτὸς μῖνος
ἐθέσεισε, μὴ Χριστιανοὶ κατὰ τῶν Τουρκῶν μαρτυ-
ρῶσιν. Ὀνομάζονται δὲ τρισσῶς, Σαρακηνοὶ Ἰσμαη-
λίται καὶ Ἀγαρηνοὶ· Σαρακηνοὶ μὲν ὅτι ἡ Σάρρα
ἐξαπέστειλε τὴν Ἄγαρ καὶ τὸν Ἰσμαὴλ κενούς
κληρονομίας· Ἰσμαηλίται δὲ ὡς ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ κα-
ταγόμενοι, Ἀγαρηνοὶ δὲ διὰ τὴν προμήτορα αὐτῶν
Ἄγαρ.

304 Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελέσθωμεν.
Ἀπὸ δὲ Ἡρακλείου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ψευδο-
προφήτου Μωάμεθ ἕως τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου
τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ὀγδοῦ βασιλεύσαντος ἐκ τοῦ
γένους τῶν Παλαιολόγων, ὃς ἐβασίλευσεν ἐτὴ δ' καὶ
μῆνας δ', εἰσὶν ἐτὴ ὡς'. Ἐβασίλευσε δὲ τὸ τῶν
Παλαιολόγων γένος ἐν τῇδε τῇ βασιλευούσῃ τῶν

mascum et omnes Phœnicie regiones cepit, in quæ translata sede, Ægyptum occupavit, atque hic rursus collocato domicilio, Persas bello adortus superavit. Tum Bostram et alias multas urbes expugnavit, ac processit usque Gabatham. Inde in Palestinam profectus, sancta urbe e pactione potitus est. Ex illo inde tempora Ismaelitarum gens ad hunc usque diem non cessavit Romanorum terram incursare et depopulari, donec tandem plane sustulit imperium et regnum evertit. Fuit etiam alius minor Umarus, qui Saracenos cogebat, ut polluerent Christianos, obediensque voluntati suæ immunes esse volebat. Scripsit idem imperatori Leoni Armenio, quando obsessam urbem oppugnabat, de polluendo ipso, atque edixit, ut obsidio solveretur, ne Christiani per Turcas martyres fierent. Nominantur triplici nomine, Saraceni, Ismaelitæ, Agareni, et Saraceni quidem, quod Sara Agar et Ismaelem hæreditatis expertes dimisit, Ismaelitæ autem, ut Ismaelis posteris, Agareni denique propter Agar, matrem gentis.

Sed redeamus jam ad propositum. Ab Heraclio magno et Mohamete pseudopropheta usque ad imperium Constantini Palæologi, imperatoris e gente Palæologorum octavi, qui annos quatuor et menses quatuor imperavit anni 857 numerantur. Impera-

πόλεων ἑτη ρσδ' καὶ μῆνας ι' καὶ ἡμέρας δ'. Καὶ ὑπὸ Κωνσταντίνου Φλαβίου ἠρξάτο ἡ βασιλεία ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου πέρας ἔλαθεν. Ἐν τῆδε τῇ τριταταίνῃ πόλει ἐπεκράτησεν ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία ἑτη αρμγ' μῆνας ι' καὶ ἡμέρας δ'.

Ποίησας οὖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀλώσεως ὁ ἀμνηρᾶς θριαμβὸν καὶ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν νίκην τὴν κατὰ τῆς πόλεως, καὶ κελεύσας ἵνα ἐξέλθωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι οἱ ὄντες κεκρυμμένοι ἐν τισὶ τόποις κρυφοῖς τῆς πόλεως καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνευχλίητοι ὡσὶν ὁμοίως καὶ πάντες ὅσοι ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγον, ὡς προείπαμεν, διὰ τὴν φόβον τοῦ πολέμου, ἕκαστος αὐτῶν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ βιώναι ἕκαστον κατὰ τὴν τάξιν καὶ θρησκείαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον ἦν. Ὅμοίως προσέταξεν ἵνα ποιήσωσι καὶ πατριάρχην ὡς σύνηθες ἦν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν ἦν γὰρ προαποθανῶν ὁ πατριάρχης. Καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἕτεροι ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸν 305 σφώτατον κύρ Γεώργιον τὸν Σχολάριον λαϊκὸν ἑτι ὄντα εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν.

Προὔπηρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι Χριστιανοῖς ἵνα δωροδοκῶσι τῷ χειροτονθῆντι πατριάρχῃ νεωστὶ δεκανίκιον χρυσοῦν μετὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων ἐγκεκοσμημένον, καὶ ἵππον ἐκλεκτὸν ἐκ τῶν βασιλικῶν μετὰ ἐπιπέλου καὶ ἐφεστρίδος βασιλικῆς ἐγκεκοσμημένον πολυτελῶς· καὶ μετὰ χρυσοῦ λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος ἦν ὁ ἵππος. Καὶ ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ βασι-

λικοῦ μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης καὶ εὐφημούμενος ἐν τῷ πατριαρχεῖν ἐπανεστρεφεν· καὶ ἡ χειροτονία ἐγένετο παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ὡς τάξις καὶ νόμος ἦν. Ἐλάμβανε δὲ ὁ μέλλων γενέσθαι πατριάρχης ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν τὸ δεκανίκιον τοιοῦτοτρόπως. Κιθίζομένου τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ δῖφρου, καὶ πᾶσα ἡ συγκλήτος ἱστώμενοι ἀσκεπεῖς καὶ ὄρθοι, καὶ ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τοῦ παλατίου ἐποίησε εὐλογητὴν, εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενήν, καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἐψάλλε τὴν ᾠδὴν Ἐπιφάνειαν· Ὁπου γὰρ βασιλέως παρουσία, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶτα τὴν ᾠδὴν Δόξα, ὁ λαμπιτάριος ἐκ τοῦ ἐτέρου χοροῦ, καὶ ὁ ἄλλος τῆς ᾠδῆς ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου ὁ βασιλεὺς ἀνίστατο, ἔχων ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δεκανίκιον, ὁ δὲ ὑποψήφιος ἐρχόμενος, καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους αὐτοῦ ὁ Καισαρίας, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης, 306 καὶ ποιεῖ πρὸς πάντας μετανόιας τρεῖς, εἶτα προσέρχεται τῷ βασιλεῖ καὶ ἐνώπιον τοῦτο ποιεῖ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ προσκύνησιν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ δεκανίκιον ὀλίγον ὑψῶν ἔλεγεν· Ἡ ἀγία Τριάς ἡ τὴν ἐμοὶ βασιλείαν δωρησαμένη προχειρίζεται σε εἰς πατριάρχην νέας Ῥώμης. Καὶ οὕτως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδίδου. Εἶτα οἱ χοροὶ ἐψάλλον τὴν ᾠδὴν Εἰς πολλὰ ἑτη, δέσποτα, ἐκ τρίτου, καὶ ἀπόλυσις. Ὁ πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διδύβουλα καὶ εὐρίσκων τὸν ἵππον ἡτοιμασμένον ἀνέβαινεν ἐπ' αὐτόν.

Οὕτως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος θέλων ποιῆσαι ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως, καθὼς ἐποίησαν καὶ οἱ Χρι-

runt autem Palæologi in hac regina urbium annos 194, menses 10 et dies 4, Cpoli imperium cœpium est sub Flavio Constantino, finitum sub Constantino Palæologo. Viguit igitur in miserrima hac urbe annos 1143, menses 10, dies 4.

Ameras die tertio post captam urbem triumphum et gaudium ingens propter reportatam victoriam agitavit, edicens, ut omnes, magni et parvi, qui latebant in locis urbis absconditis, prodirent neve a quoquam vexarentur; item ii qui timore belli impulsī, ut ante commemoravimus, ex urbe profugerant, suam quisque domum redirent et viverent secundum morem et religionem suam, sicut antea. Idem imperavit, ut patriarcham pro more suo crearent; vetus enim mortuus erat Itaque qui forte aderant episcopi et perpauci alii clerici et laici sapientissimum dominum Georgium Scholarium, etiamtum laicum, elegerunt et patriarcham creaverunt, mutato nomine Gennadium appellatum.

Erat autem munus et mos Christianorum imperatorum, ut recens creato patriarchæ pedum aureum, gemmis et margaritis decoratum, atque electum de regio stabulo equum, stella et strato sumptuose ornatum, et serico villosa albi coloris et filis aureis intertexto tectum, donarent. Huic equo insidens patriarcha cum universo senatu et faustis

acclamationibus e palatio imperatorio in patriarchale redibat, atque creatio per episcopos fiebat, ut lege et more sancitum erat. Accipiebat autem futurus patriarcha e manibus imperatoris pedum tali modo. Sedente imperatore in sella imperatoria et omni procerum ordine circumstante nudis capitibus, magnus protopapas palatii benedictionem, deinde parvam pregum seriem pronuntiabat, atque magnus domesticus canebat: « Ubi enim regis presentia, » et quæ sequuntur; tum: « Gloria » lampadarius ex altero choro, et « rex cœlorum, » etc. Finito cantu alterno, imperator surgebat. dextra manu pedum tenens, atque candidatus, cujus alterum latus metropolitani Cæsarensis, alterum Heracleensis tegebatur, corpore ad omnes ter inclinato, ad imperatorem accedebat et sollemni eum prosequabatur adoratione. Tum is, pedo paulum sublato, dicebat: « Sancta Trinitas, quæ imperium mihi dedit, ad patriarchatum novæ Romæ te evehit. » Ita e manibus imperatoris potestate patriarchali accepta, patriarcha eidem gratias agebat. Deinde chori: « In multos annos Dominus, » canebant, atque fiebat dimissio. Dehinc patriarcha cum lampadibus ad didybula descendebat paratumque ibi inveniens equum conscendebat.

Sœlestus iste igitur ut imperator urbis idem facere cupiens, quod fecerant Christiani imperato-

στιανοὶ βασιεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσατο, ἵνα συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστήσαι καὶ ὀμιλῆσαι. Καὶ ἐλθόντος τοῦ πατριάρχου ἐδέξατο αὐτὸν ὁ τυράννος μετὰ μεγάλης τιμῆς· καὶ πολλὰ ὀμιλῆσαντες ἀναμεταξὺ, καὶ ἐπαγγελίας ἀμετρήτους ἐπηγγελάτο δοῦναι τῷ πατριάρχῃ. Ὡς δὲ ἤγγικεν ὁ καιρὸς τοῦ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ παλατίου, ἐκβαλὼν ὁ ἀμηνᾶς δέδωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δεκανίκιον, καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐτὸν δεσθῆναι τοῦτο. Καὶ κατήλθε μετὰ τοῦ πατριάρχου ἕως κάτωθεν τῆς αὐλῆς, θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος τοῦ πατριάρχου, καὶ τὸν ἵππον εὐτρεπισμένον ἔχων ἀνεβίβασεν **307** αὐτὸν, καὶ προσέταξεν ἵνα πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἐξέλθωσιν εἰς συνοδίαν τῷ πατριάρχῃ, καὶ οὕτως ἀχρι τοῦ σεπτοῦ ἀποστολείου συνώδευσαν αὐτὸν, τινῶν προπορευομένων καὶ τινῶν ἐπομένων αὐτῷ. Αὐτὸ γὰρ τὸ τῶν ἀποστόλων τέμενος δέδωκεν ὁ ἀμηνᾶς εἰς πατριαρχεῖον. Τὸν δὲ περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν τῆς Θεοῦ Σοφίας, τὸ περιβόητον κειμήλιον, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον καὶ τὸ ξένον ἄκουσμα, ἐποίησεν ὁ ἀλιτήριος εἰς ἴδιον αὐτοῦ προσκύνημα. Ὁ δὲ ἐν Βλαχέρναις θαυματουργὸς ναὸς πυρπολημένος ἦν, ὡς προεγράφη. Ποίησας ὁ πατριάρχης ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολείῳ καιρῶν ὀλίγων, ἔπειτα θεωρῶν ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως οὐδεὶς ταλαίπωρος· Χριστιανὸς ἐναπέμεινε, καὶ φοβηθεὶς μὴ τι ἐναντίῳ συμβῆ αὐτῷ διὰ τὴν ἐρημίαν, διότι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὐρέθη τις Ἀγαρηνὸς πεφονευμένος ἐν τῷ τοῦ ναοῦ περιαισίῳ, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ πατριάρχης ἤτησε τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρί-

στου. Καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ τοῦ εἶναι εἰς κατοίκησιν· ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς μέρεσιν ἐναπέμεινάν τινες ὀλίγοι Χριστιανοί. Τὰς δὲ οὐσας μοναχὰς ἐν τῇ Παμμακαρίστῳ προσέταξεν ἀπελθεῖν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου προφήτου προδρόμου Ἰωάννου τοῦ ἐν τῷ Τρούλλῳ, ὅπου ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινομήτου ἡ πενθέκτη ἀγία σύνοδος συνηθροῦσθη. Παλάτιον γὰρ τοῦτο περιφανὲς τῷ τότε καιρῷ ὄπῃ ἔρχεν ἐκεῖ ἐγγὺς τῆς Παμμακαρίστου κατὰ τὸ βόρειον μέρος.

308 Οὗτος οὖν ὁ παμμίλαρος καὶ φθορεὺς τῶν Χριστιανῶν πονηρὸς ὢν καὶ πολύτροπος καὶ τῇ ἀλώπεκι ὑποκρινόμενος ταῦτα οὐχ ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας αὐτοῦ ἐποίησε, ἀλλ' ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ἀκούσωσι τὰς ἐπαγγελίας συναχθῶσιν τε ἐν τῇ πόλει καὶ κατοικήσωσιν αὐτήν· ἢ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ πολέμου ἡρημώθη, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀλώσει. Καὶ οὕτως ἐγένετο, καὶ τινες Χριστιανοὶ συνήχθησαν. Μετ' ὀλίγων δὲ καὶ τινες ἀποίκους εἰσήγαγε, κατ' ἐκείνην τὴν διάλεκτον λεγομένους σουργου-νιδας, ἐκ τοῦ Καφᾶ Τραπεζουόντος καὶ Σινωπίου καὶ Ἀσπροκάστρου· καὶ οὕτως τὴν πόλιν ἐκατῷκησε. Ἔδωκε δὲ καὶ προστάγματα ἐγγράφως τῷ πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένης· κάτωθεν ἵνα μηδὲς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ ἢ ἀντιτείνῃ, ἀλλὰ εἶναι αὐτὸν ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἀδικάσειστον τε ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ δώσεως· ἐλεύθερος ἔσται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὴν αἰῶνα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἄρχιερεῖς.

res, patriarcham, ut secum pranderet et colloqueretur, invitavit. Venientem tyrannus magno honore excepit, et multa cum eo collocutus, infinita ei promissa fecit. Ubi tempus discedendi affuit, Amernas porrexit patriarchæ pretiosum illud pedum, et eum cohortatus est, ut id acciperet, descenditque cum patriarcha, quantumvis recusante, ad extremum usque palatium, in equum rite decoratum ascendere eum jussit, atque edixit, ut cuncti palatii proceres eumdem comitarentur. Itaque eum usque ad venerandum Apostolorum templum, partim præcedentes, partim subsequentes, deduxerunt. Id enim templum ut patriarchalis sedes esset ameras donaverat. Pulcherrimum autem et divinum templum Sapientiae Dei, cimelium celeberrimum, cælum terrestre et ornamentum inauditum, scelestus iste in suæ superstitionis usum convertit. Mirabilis vero in Blachernis ædes incendio interierat, ut supra narravimus. Commoratus aliquantisper in venerando Apostolorum templo, cum in ea regione de miseris Christianis neminem manere vidisset, timeretque, ne quid mali sibi accideret propter solitudinem, quoniam aliquando Agareus in vestibulo templi inventus erat occisus, beatissimæ Virginis monasterium pro domicilio petivit et obtinuit. In ea enim

regione pauci aliqui Christiani remanserant. Monachas ejus templi in monasterium sancti prophetæ et præcursoris Joannis, quod in Trullo est, concedere jussit, ubi Justiniano Rhinotmeto imperante sancta synodus quinisexta habita est. Palatium enim hoc illustre tum erat, prope beatissimæ Virginis templum septentrionem versus situm.

Iste igitur scelestissimus homo, Christianorum mala pestis, veterator et vulpes, non pietate aut benevolentia commotus, illud fecit, sed ut Christiani promissis suis auditis, in urbem confluerent eamque habitarent: quæ propter quotidianas pugnas ejus præcipue temporis, quo capta est, deserta erat. Ac revera nonnulli Christiani congregati sunt. Brevi colonos, quos Turcæ sua lingua surgunides appellant, Capha, Trapezunte, Sinope et Asprocastro eodem deduxit, atque ita urbem civibus denuo implevit. Idem patriarchæ litteras cum regis auctoritatis subscriptione dedit, ut ne vexaretur aut impugnaretur a quoquam, sed liber et securus esset ab omni inimico, neve quidquam tributum aut vectigalium penderet, tum ipse, tum omnes in perpetuum sequentes patriarchæ cunctique eidem subjecti episcopi.

BIBLION Δ'

Ἀρχόμενον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων,
 περιέχον τὰς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ συγκαλύσεις καὶ πολέμους ἀναγασταξὺ τῶν ἀδελφῶν
 καὶ δεσποτῶν, καὶ πῶς ὁ ἀμηρᾶς ὑποτάξας αὐτοὺς
 ὑπέταξε καὶ τήνδε τὴν νῆσον, καὶ περὶ ὧν ἔκαθεν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἄλλας
 τινὰς ὑποθέσεις, ὡς κατὰ κεφάλαιον εὐρήσονται.

309 α'. Ἄλωθεις οὖν καὶ πάντα τὰ δυσχε-
 ρῆ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκῶν ὁ ἄθλιος
 τέλος ἐξηγοράσθη ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ
 593 β' ἔτους καὶ ἀπέσωσα εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐν
 τῇ Σπάρτῃ. Τῆς δὲ γυναικὸς μου καὶ τῶν τέκνων
 μου ἀλωθέντων ὑπὸ τινων γερόντων Τούρκων κα-
 λογνώμων ἦντων, καὶ παρ' αὐτῶν πάλιν παραθέντων
 τῷ πρώτῳ ἱπποκόμῳ τοῦ ἀμηρᾶ, ὃς λέγεται τῇ
 ἐκείνων διαλέκτῳ μεραχούρης, ὃς καὶ ἄλλας πολλὰς
 τῶν ἀρχοντισσῶν ἠγόρασε καὶ πολλοῦ ἐράνου ἐπέ-
 τυχε δι' αὐτῶν, τοῦ δὲ κάλλους καὶ ἄλλων χρηστῶν
310 ἡθῶν τῶν τέκνων μου μὴ δυναμένων κρυβή-
 ναι, μαθὼν περὶ τούτων ὁ ἀμηρᾶς ἐπήρην αὐτὰ,
 δοὺς τῷ εἰρημένῳ αὐτοῦ πρωτοῖπποκόμῳ χρήματα
 πολλὰ. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία αὐτῶν μήτηρ μόνη
 μετὰ μιδᾶς καὶ μόνῃς ἀνατραφεύσης αὐτῆς, αἱ δὲ
 ἄλλαι διεμερίσθησαν.

Καὶ καταφρονοῦντες μέμφονται καὶ κατηγοροῦν-

Α τες ἐλέγχουσιν ἡμᾶς οἱ Λατίνοι, καὶ λέγουσιν ὅτι
 διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς φρο-
 νεῖν ἡμᾶς ἀπωλέσαμεν τὴν βασιλείαν. Ἡμεῖς δὲ
 λέγομεν ὅτι ἁμαρτωλοὶ ὑπάρχομεν, καὶ οὐδὲ
 ἀναμάρτητος εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· περὶ δὲ τοῦ ὀρθῶς
 φρονεῖν γινώσκете, πατέρες καὶ ἀδελφοί, ὅτι ἡμεῖς
 καινστομίαν οὐδεμίαν ἐποιήσαμεν εἰς τὰ τοῦ Ἐδαγ-
 γελίου ῥητὰ, εἰ μὴ πιστεύομεν καὶ δοξάζομεν τὰ
 ὅσα οἱ αὐτόπται τοῦ λόγου καὶ ὑπηρεταὶ ἡμᾶς εἰδί-
 δαξαν, καὶ ὁ αἱ ἄγιοι καὶ οἰκουμενικαὶ ἑπτὰ σύν-
 οδοὶ καὶ αἱ κατὰ καιρὸν τοπικαὶ ἡμῖν ὄντως παρέ-
 δωσαν, ἀληθῶς καὶ βεβαίως κρατοῦμεν, ὡς εἰδὼς ἔ-
 ὁ ἀγιώτατος Σιθαιστρος ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ, καὶ ὁ
 ἀγιώτατος πάπας Δάμασος ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ,
 καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Καίσις ἐν τῇ τρίτῃ
 B συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Βιγίλιος ἐν τῇ
 πέμπτῃ συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Ἀγάθων

LIBER IV

*Qui a capta regina urbium incipit, turbas ac pugnas in Peloponneso
 inter fratres et despotas excitatas continens, atque enarrans quomodo ipsos et
 insulam Ameras sibi subjecerit, et quæ scriptori acciderint
 et res alias quasdam, capitibus distributas.*

1. Ego ipse in potestatem hostium veni, et om-
 nes calamitates et mala servitutis expertus, postre-
 mum primo Septembris anni 6962 venditus et in
 Peloponnesum Spartam sospes perductus sum. Item
 uxor mea et liberi capti sunt a Turcis quibusdam
 senibus, bonis viris, et venditi primario ameræ præ-
 fecto stabuli, quem illi sua lingua merachurem ap-
 pellant, qui præterea alias multas feminas nobiles
 mercatus est, et iis dividendis magnum quæstum
 fecit. Cum autem forma et compositi mores libe-
 rorum meorum latere non possent, audito de iis,
 Ameras, grandi pecunia numerata, ab eo, quem dixi,
 summo præfecto stabuli eos accepit. Remansit mi-
 sera eorum mater sola cum una et sola a se nutrita
 muliercula, reliquæ dispersæ sunt.

Contemnentes et calumniantes nos Latini aiunt D

atque exprobrant, propter peccata nostra et fidei
 perversitatem nos amisisse imperium. Nos vero con-
 sentimus, improbos nos esse : at nemo probus est,
 præter solum Deum. De fidei autem veritate scitote,
 patres ac fratres, nihil nos innovasse in sententiis
 Evangelii, sed credere et profiteri, quæcunque Verbi
 testes oculati et ministri nos docuerunt, et quæ sanc-
 tæ et œcumenicæ septem synodi et si quæ topicæ
 opus erant, revera nobis tradiderunt, vere et firme
 tenemus, quemadmodum in prima synodo sanctis-
 simus Silvester docuit, in secunda sanctissimus
 Damasus papa, in tertia sanctissimus Cælestinus
 papa, in quarta sanctissimus Leo papa, in quinta
 sanctissimus Vigilius papa, in sexta sanctissimus
 Agatho papa, in septima sanctissimus Adrianus
 papa. Scitis enim omnes, eos anathemata et exse-

ἐν τῇ ἕκτη συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Ἀδρια-
 νὸς ἐν τῇ ἐβδόμῃ **311** συνόδῳ· ὡς ἴστε πάντες ὅτι
 ἔθεντο καὶ ἀναθεματισμοὺς καὶ ἀφορισμοὺς ἀλύ-
 τούς, μὴ τις τολμήσῃ προσθῆσαι ἢ ἐκλείψαι ἢ ὅλως
 παρασαλεύσαι ἅπερ ἐκείνοι εὐαγγελικῶς καὶ ἀπο-
 στολικῶς καὶ ἀκριβῶς ἐξακλουθούντες διὰ Πνεύμα-
 τοῦ ἁγίου ἐσφραγίσαντο. Μάρτυρες τῶν αὐτῶν αἱ
 συνοδικαὶ βίβλοι καὶ τὰ συνοδικὰ γράμματα τῶν
 κατὰ καιρὸν ἄκρων ἀρχιερέων ἦτοι πάπων καὶ τῶν
 ἁγίων μεγάλων ἐκείνων συνόδων, ὡς ἠριθμήσαμεν,
 ἐκ τῆς ὑμετέρας οὗτε καὶ αὐτοὶ τῆς φυλῆς τῶν
 Λατίνων, ἄνδρες θεοφρουρούμενοι ἔργῳ καὶ λόγῳ
 τετιμημένοι. Ταύτην τὴν παράδοσιν ἡμεῖς ἀσφαλῶς
 κρατοῦμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀφορισμὸν τῶν ἀγιωτάτων
 ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συν-
 όδων καὶ τῶν ἀγιωτάτων ἐκείνων οὕτως ἄκρων ἀρ-
 χιερέων πέσωμεν. Καὶ ἡμεῖς εὐαγγελικῶς καὶ ἀπο-
 στολικῶς κατὰ ἀλήθειαν κρατοῦμεν τὴν παράδοσιν
 τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης· τὸ γὰρ ἡμέτερον δόγμα
 παρ' ἀμφοτέρων εὖ πάντοτε ὠμολογεῖτο, τὸ δὲ ἐξ
 αὐτῶν καινοτομηθὲν αὐτοῖς μόνοις ἀκατηγόρητον
 εἶναι δοκεῖ, καὶ ἡμᾶς ἔδει κριτὰς αὐτῶν εἶναι καὶ
 καταγγέλλοι, καὶ οὐκ αὐτοὺς ἡμῶν. Τὰ νῦν δὲ νεω-
 στί τινες αὐτῶν θεολόγοι ἢ καὶ μᾶλλον εἰπεῖν και-
 νολόγοι, καὶ οὐκ ἀσχύονται ἐπ' ὀκρίθαντος ἀνα-
 θαίνειν διδάσκοντες λέγειν ἐρῥόρουμ Γραικόρουμ,
 τουτέστι σφάλματα ἡμέτερα, εἶτα μὴ ἔχοντές τι
 ἕτερον εἰπεῖν εἰ μὴ μόνον, ὡς εἴπομεν, διὰ τὸ μὴ
 ἡμᾶς ὀρθῶς φρονεῖν τὴν βασιλείαν ἀπωλέσαμεν·
312 καὶ αὐτοὶ τάχα ὡς δὴθεν ὀρθόδοξοι ἴσως οὕτως
 αὐτοὶ ἐαυτῶν τὴν βασιλείαν κρατοῦσιν, οὐκ εἰδότες

crationes perpetuas iis minatos esse, qui quid ad-
 derent aut demerent aut omnino fluctuarent in iis,
 quæ ipsi, Evangelii et apostolorum præcepta accu-
 rate assecuti per sanctum Spiritum, constituissent.
 Testes sunt libri et litteræ synodici summorum sin-
 gulis temporibus episcoporum sive paparum et sanc-
 tarum illarum synodorum, quas enumeravimus,
 cum illi e vestra et Latinorum gente essent, viri
 pii et venerabiles dicto et facto. Hanc igitur tradi-
 tionem inviolatam servamus, ne in sanctissimorum
 apostolorum et septem sanctarum synodorum œcume-
 nicarum et sanctissimorum illorum revera sum-
 morum episcoporum execrationem incidamus. Ac
 tenemus sane evangelice et apostolice traditionem
 veteris Romæ. Nostra enim doctrina ab utrisque
 semper observata est; at quæ ab illis innovata sunt,
 solis ipsis non vituperanda esse videntur, ita ut nos
 illorum iudices et accusatores esse oporteat, non
 contra. Nuper vero in illis quidam rerum divina-
 rum, imo potius novarum studiosi exstiterunt, qui
 non vererentur, de nostris scilicet erroribus dispu-
 taturi, in suggestum ascendere, cum nihil haberent,
 quod afferrent, nisi amisissent nos imperium propter
 doctrinæ pravitatem: quasi vero ipsi, quod ortho-
 doxi sint, tueantur imperium suum, ignari illi,
 non omnes, qui imperant, orthodoxos, nec qui obe-
 diunt, hæreticos esse, id quod in nobis animadverti

licet. An orthodoxi sunt Ismaelitæ, quia nobis im-
 perant, aut priores illis idololatæ, qui premebant
 Christianos, aut Ægyptii vel Babylonii Ismaelitis
 olim imperantes? Enimvero non habent, quid re-
 spondeant. In aperto enim est, eos qui imperant,
 impios, quibus autem imperatur, pios esse. Quare
 non decet illos jactare imperium suum. Præterea
 contra eosdem dicamus: Quomodo qui Mysiam,
 Rossiam, Iberiam orientalem et Abasgiam habitant,
 et aliis in regionibus regnent, et sui juris sint,
 quandoquidem nostram sectam sequuntur? At enim
 ecclesiarum dissensionem temere movit Stephanus
 Syropho papa, qui primus pane non fermentato
 sanctum sacrificium peragi sivit, et additamentum
 illud ad sanctum symbolum palam proclamavit, ac
 primus barbam totondit, idemque omnibus sibi sub-
 jectis facere permisit, regnante tum Cpoli perpetuo
 memorabili imperatore Constantino Monomacho
 patriarchatum administrante Michaelē, qui cogno-
 mēto Cerularius appellabatur. Hic igitur patriar-
 cha e sententia imperatoris et reliquorum trium
 patriarcharum, archiepiscopi item Bulgaricæ et Cy-
 prii, totius denique, cui præerat, synodi, eum quem
 dixi, papam Stephanum, diplomatis ejecit, panis
 fermentati et facti additamenti rationem desiderans,
 anno mundi 6500. Ecclesiæ autem Alexandriæ et
 Antiochiæ et Hierosolymorum, fidelis Thebæis, san-

Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἢ Θηβαῖς ἢ πιστὴ, ἢ Λιβύη ἢ ὄσια, ἢ τοὺς πολλὰς θρέψασα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς Κοσμάς, ἐν ποίῳ καιρῷ ἐδουλώθησαν ὑπὸ τοῦ ἀμνηρᾶ Οὐμάρ, ὅστις ἦν ὁ τρίτος μετὰ τὴν τρισκατάρτατον Μωσῆμ, καὶ ἠχμαλωτίσθησαν : Καὶ τοῦτο φανερόν ἐστιν ὡς ἐγεγόνει ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, κόσμου ἔτει ς, ςλδ', πρὶν τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμένην ἐκτὴν σύνοδον συναθροισθῆναι, ὅπου οὐτε σχίσματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὑπῆρχον οὐτε διαφοραί. Μετὰ δὲ τινὰ καιρὸν οἱ βασιλεῖς μετὰ κόπου οὐκ ὀλίγου τὴν ἁγίαν πόλιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν ἠλευθέρωσαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ῥωμαίοις ἐποίησαν· καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ πορφυρογεννήτου τοῦ λεγομένου Βουλγαροκτόνου ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀμνηρᾶ Ἀζίζιος τὴν ἁγίαν πόλιν πάλιν ἔλαθε πολέμῳ, καὶ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγχερμένον πολυτελῶς θεῖον ναὸν κατεστρέψατο, καὶ τὰ σκευὴ ἐλυμήνατο, τὰ μοναστήρια κατηδάφιτε, καὶ τοὺς 314 ἀσκουμένους ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐκείνης μοναχοὺς, Ἱταλοὺς τὸ πλεόν ἢ Ῥωμαίους καὶ ἐξ ἑτέρων φυλῶν, ἐφόνευσε καὶ ἐφυγάδευσε. Πάνυ θαυμαστόν ἐστιν, ὡς λέγουσιν, ἠνωμένωιν οὐσῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῷ τότε καιρῷ, πῶς ὁ θεὸς ἐπαρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἀσεβῶν. Ὡστε ἐκ πάντων τούτων ἦν ἰδεῖν ὅτι οὐ διὰ παρανομίαν τινὰ παρεδόθημεν τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς μερικὴν παιδείαν, ὡς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἄγιοι· « Καὶ πάντα γὰρ ὃν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγεῖ δὲ οὐκ ὄν παρα-

Α δέχεται, » καὶ τὰ ἐξῆς. « Πιστὸς γὰρ, φησὶν, ὁ θεός, ὅς οὐκ ἀφήσει ὑμᾶς εἰς τέλος πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε. » Καὶ ὁ Δαβὶδ· « Παιδεύων ἐπαίδευσε με ὁ Κύριος, τῷ δὲ θανάτῳ οὐ παρέδωκε με. »

Καὶ τοῦτο ἄκουσον. Ὡσπερ τοίνυν ἡ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεία κατελύθη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ἢ δὲ τῶν Βαβυλωνίων ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἢ δὲ τῶν Περσῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἢ δὲ Μακεδόνων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οὕτως καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων κατελύθη ὑπὸ τῶν Ὀτμανλίδων. Τὸ δὲ τέλος ταύτης ἤξει ἐν τῷ προσήκοντι καὶ ὠρισμένῳ καιρῷ, καὶ καταλυθήσεται, καθὼς φησὶν ὁ θεσπέσιος Ἡσαίας ἐν τῷ τῆς Ἰουμαίας ὄραματι· « Εἰπέ μοι Κύριος; Ἐτη ἔνιαυτοῦ ὡς ἔνιαυτὸς μισθοῦ, 315 καὶ ἐκλείψει ἢ ὄξα Κηδάρ, καὶ τὸ κατάλειμμα τῶν τοξευμάτων υἱῶν Κηδάρ τῶν ἰσχυρῶν ἔσται ὀλίγον, διότι Κύριος ἐλάλησεν ὁ θεός Ἰσραὴλ. » Οὕτω δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Στέφανος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἐπακολουθῶν τῷ τοῦ προφήτου βητῷ, ἐπὶ ἔτους ς, ςρλ', Σεπτεμβρίου γ', ἡμέρα ς' θεμάτιον περὶ τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλείας ποιήσας καὶ κανονίσας, « Οὗτος κρατήσεται ἐν ἰσχύϊ μὲν καὶ εὐτυχίᾳ ἔτη τριακῶσια ἑννέα, ἐν δὲ συστροφῇ καὶ ἀκαταστασίᾳ ἕτερα ἔτη πεντήκοντα ἕξ, ὥστε εἶναι τὴν διακράτησιν αὐτῶν πᾶσαν εὐτυχούσαν καὶ δυστυχούσαν ἔτη τετάρτη. » Τινὲς μὲν λοξῶς τὸν χρησμὸν διαλαμβάνοντες λέγουσι, Κιρκῶς ἐθεμάτισεν ὁ ἀστρονόμος, λαμβάνοντας τὴν ἀρχὴν τοῦ χρησμοῦ ἐκ τοῦ εἰρημένου ἔτους· καὶ ἐάν οὗτος ἦν ὡς ἐμὲ παχὺ λεπτὸν, ἐδάνθανεν ἐκείνων. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τινῶν φιλοσόφων ἀρίστων

cta Libya, quæ cives imperii cælorum nutrit, ut ait divinus Cosmas, quonam tempore subactæ sunt ab Umara amera, post Mohametem ter exsecrandum tertio, et in servitute redactæ? Factum hoc est manifesto imperante Constantino Pogonato, anno mundi 6134, antequam sancta et œcumenica sexta synodus haberetur, quo tempore nec schismata nec dissidia in ecclesiis erant. Aliquanto post reges labore non levi sanciam urbem a manibus impiorum vinclicatam Romanorum tradiderunt imperio; sed imperantem Basilio porphyrogenito, qui Bulgaroctionus nominatur, rursus Ægypti ameras, Azizius, eandem expugnavit, sepulcrum Salvatoris nostri Jesu Christi et sumptuose ornatum templum sanctissimum in potestatem rededit, supellectilem polluit, monasteria evertit, ubi illic corpus exercentes monachos, in quibus Itolorum et aliarum gentium major, quam Romanorum numerus erat, aut occidit aut fugavit. Plane mirum autem est, ut aiunt, Christianos, cum conjunctæ essent ecclesiæ, a Deo tum in potestatem impiorum traditos esse. Adeo ex his omnibus intelligitur, non propter peccatum aliquod hostibus nos subjectos esse, sed ob singularem educationem, quemadmodum olim sancti docuerunt: « Quemcunque enim amat Deus, cum educat, et castigat filium, quem recipit, » et quæ sequuntur. « Fidelis enim, ait, Dominus est, qui

non permittet vos ultra, quam sustinere possitis, tentari. » Item David: « Educando educavit me Dominus, nec vero mortii me tradidit. »

Etiam hoc audi. Quemadmodum Assyriorum regnum a Babyloniis eversum est, Babylioniorum a Persis, Persarum a Macedonibus, Macedonum a Romanis, ita Romanorum quoque imperium ab Otmanlidibus: atque horum finis aderit justo et constituto tempore, evertenturque, sicut ait divinus Isaias in specie Idumææ. « Dixit mihi Dominus: Intra annum, qualis est annus mercenarii, deficiet gloria Cedar, et reliquæ jaculorum fortium filiorum Cedar exiguæ erunt, quoniam Dominus, Deus Israelis, locutus est. » Ad quod dictum prophetæ se applicans sapientissimus Stephanus Alexandrinus, anno 6131, Septembris die 3, hebdomadis 6, de Ismaelitarum regno hoc thema fecit et constituit: « Is potenter et prospere regnabit annos trecentos novem, in rerum angustiis et perturbatione deinde annos quinquaginta sex, ut omnino eorum imperium tum faustum tum infaustum futurum sit per annos 365. » Nonnulli vaticinium perperam interpretati, astronomum male ratiocinatum esse affirmant, initium ducentes ab eo, quem dixi, anno. Quod si ita esset, falsus ille foret. At equidem de ea re quorundam doctissimorum hominum sententias cognovi et didici, secundum quas sapiens ille vir initium

ἀνδρῶν οἰδῶς καὶ ἀνεγνώκως. Οὐκ ἀρχὴν τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν θρησκείας ἢ βασιλείας ὁ σοφὸς οὗτος ἐποίησεν ἀπὸ τῶν χρόνων Μωάμεθ, ἀλλ' ὡσπερ περὶ τῆς προφητείας Δανιὴλ τοῦ θείου. Τέταρτον θηρίον ὀνομάζει τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν· καὶ οὐκ ἀρχὴν ποιοῦσιν οἱ ἐξηγηταὶ ἀπὸ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου, οὕτε δυναστείας Ῥωμαίων, ἀριστοκρατείας, δημοκρατείας, διδακτορίας, ὑπατίας καὶ βασιλείας μνημονεύουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ Ὀκταβίου Καίσαρος διὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς μοναρχίας, καθὼς κάτωθεν βρῆθήσεται. Οὕτω μὲν καὶ ὁ σοφώτατος Στέφανος ἐκ τοῦ Ὀτμάνου **316** ἀμνησθὲν ἀρχὴν τοῦ κανονίου αὐτοῦ ποιεῖ. Ἔτι δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Λέων ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων θεμάτιον καὶ αὐτὸς ἐποίησε, τρισαριθμοῦ κύκλου εὐρῶν κρατῆσαι ἔχει βασιλεία δυνατὴ καὶ ἰσχυρὰ ἢ ἐκ τῆς Ἄγαρ, τουτέστιν ἔτη τριακῶσια. Ἡ δὲ συστροφὴ πεντήκοντα ἐξ οὐκ ἐμνήσθη. Ἐἴτα τὸ ξανθὸν γένος ἄμα μετὰ τῶν πρακτόρων ὅλον Ἰσμαὴλ τροπίωσους κατὰ τοὺς χρῆσμούς· τῶν θείων ἀνδρῶν. Καὶ διὰ μὲν οὖν τῶν τεσσάρων ἀνέμων τὰς τέσσαρας μεγάλας βασιλείας ὁ μέγιστος διδάσκει Ζαχαρίας καὶ Δανιὴλ ὁ θεός, τὴν Χαλδαίων λέγων, τὴν Περσῶν καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων. Τὰ δὲ δύο ἕρη τὰ χαλκᾶ τὰ δύο κλίματα τῆς οἰκουμένης εἶναι φασίν· εἰς δύο γὰρ τέμενται, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. Καὶ οἱ μὲν πυρρῶι ἴπποι τὸ μαιφίγονον τῶν Χαλδαίων σημαίνουσιν, οἱ δὲ μέλανες τὸν ἐπενεχθέντα παρὰ Περσῶν καὶ Μήδων τοῖς Βαβυλωνίοις θάνατον, οἱ δὲ λευκοὶ τὸ σαφὲς τῆς δόξης τῶν Μακεδόνων· οὐ γὰρ ὡσπερ αἱ ἄλλαι βασιλείαι καὶ αὕτη. Οἱ δὲ ψαροὶ καὶ

ποικίλοι τὸ ἰσχυρὸν καὶ εὐτόνον τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας δηλοῦσι. Τὸ δὲ προσταθὲν αὐτοὺς περιδεῦσαι τὴν γῆν διδάσκει πάλιν ὡς διὰ τοῦ Θεοῦ πᾶσα βασιλεία συνίσταται· φησὶ γὰρ ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου· Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου Ὀκταβίου Καίσαρος ἀρχὴν ἢ τετάρτη βασιλεία λαμβάνει, ἣν ὁ Δανιὴλ τέταρτον θηρίον φοβερὸν ὀνομάζει, διότι μὲν τότε πρῶτος αὐτὸς ἐμονάρχησεν καὶ τὸν κόσμον ὅλον σχεδὸν εἰπεῖν καθυπέταξεν. Οὗτος ἐν **317** μὲν τῶν ἡμερῶν ἀπελθὼν εἰς Δελφούς· τοὺς νῦν ὀνομαζομένους Δελφίους, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τίς μετ' αὐτὸν βασιλεύσει. Τοῦ δὲ Πυθίου μηδὲν ἀποκρινομένου ὁ δ' αὐθι; ἠρώτησε, διὰ τί σιγᾶ τὸ μαντεῖον; Τότε ἢ Πυθία ἔφη . . . . Ἐλθόντος οὖν τούτου ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἀποδιῶναι παρεγγύησε τοὺς ἐν τέλει αὐτοῦ χεῖρας κροτῆσαι καὶ γελάσαι ὡς ἐπὶ μίμου τελευτῆς. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι διωρίσατο ἀποσκοπῶν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡς γέλωτος ἄξιον.

Καὶ περὶ μὲν οὖν τῶν προειρημένων βασιλείων Δανιὴλ ὁ θεὸς προφήτης καὶ ὁ θεὸς Ζαχαρίας καὶ ἕτεροι, ὡς προείπομεν, τὴν τε ἀνόρθωσιν αὐτῶν καὶ κατάλυσιν καὶ τὰ συμβάντα πάντα διὰ Πνεύματος ἁγίου λέγουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ Ἡσαίας καὶ ὁ σοφὸς Στέφανος καὶ Λέων ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, ὡς προείπομεν. Ὁ δὲ θεόπτης Μωσῆς περὶ ἀναβάσεως καὶ εὐτυχίας ἐν τῇ Γενέσει τάδε διέξεισιν· Ὁ πατριάρχης ἡμῶν Ἀβραὰμ υἱοῦς ἐγέννησεν ὀκτώ, πρῶτον μὲν Ἰσμαὴλ τὸν νόθον ἐκ τῆς Ἄγαρ, δευτέρου Ἰσαὰκ ἐξ ἐπαγγελίας· ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σάρρας, ἧς καὶ εὐλογῆθη παρὰ Θεοῦ.

superstitionis et in perii Ismaelitarum non a Mohametis ætate duxit, sed ad modum vaticinii divini Danielis locutus est. Is quartam bestiam Romanorum imperium appellavit : nec interpretes a Remo et Romulo initium capiunt, aut Romanorum principatus, nobilium, plebis, dictatorum, consulum, regum imperia commemorant, sed ab Octavio demum Cæsare propter exitum monarchiæ, quemadmodum infra docebitur. Eodem igitur modo sapientissimus Stephanus ab Otmane amera canonis sui initium facit. Etiam doctissimus Romanorum imperator Leo thema fecit, qui florentem et vigentem Imperii Sacæcenorum statum ter computandum circulum tenere, hoc est, annos trecentos duraturum invenit. Perturbati imperii per annos quinquaginta sex non fecit mentionem. Deinde flava gens una cum vindicibus omne Ismaelis genus fugabit secundum divinorum hominum vaticinia. Quatuor ventis autem quatuor magna imperia Zacharias et divinus Daniel significant, Chalæorum, Persarum, Macedonum et Romanorum. Duos æneous montes autem duas terræ regiones esse dicunt ; in duas enim partes terra dividitur, Asiam et Europam. Atque rufi equi atrocitatem Chalæorum significant, nigri a Persis et Medis Babylois illatum interitum, candidi claræ Macedonum gloriam ; neque enim horum imperium cæteris simile est ; cineræci vero et versi-

colores robur et potentiam imperii Romanorum. Deinde mandato, ut terram obeant, significatur, per Deum omne constare regnum. Dicit enim Eusebius Pamphili, ab Augusto Octavio Cæsare quartum regnum initium capere, quoniam tum is primus solus imperavit, et totum præne orbem terrarum sibi subiecit. Is quondam Delphos, qui nunc Daulia appellantur, profectus, oraculum consuluit, quis post se imperaturus esset. Cum nihil responderet Pythia, iterum rogavit, quare oraculum siletet. Tum Pythia respondit . . . is Romam reversus, cum mors ipsi instaret, imperavit primoribus. ut plauderent et riderent ut in fine mimi. Hoc fieri voluit, quoniam vitam rem esse risu dignam putabat.

De his igitur, quæ modo commemoravi, regnis Daniel, divinus propheta, divinus Zacharias alique, ut dictum est, de eorum tum origine tum exitu et rebus gestis, a sancto Spiritu elocuti, dixerunt. Similiter quæ Isaias, et sapientissimus Stephanus et Leo imperator de exitu imperii docuerint, explicuimus. Qui Deum vidit Moses de incrementis et successu in Genesi hæc explicat : Abrahamus, patriarcha noster, filios octo procreavit, primum Ismaelem nothum, ex Agar, deinde promissum sibi Isaacum e Sarra uxore, cui benedictum est a Deo. Sarra mortua, Cheturam duxit, e qua filios sex ge-

Μετὰ δὲ τὸ ἀποθανεῖν Σάρραν ἔλαβε τὴν Χετοῦραν εἰς γυναῖκα, ἐξ ἧς ἐγέννησεν υἱὸς ἕξ, τὸν Ζομβρᾶν, τὸν Ἰεζαί, τὸν Μαδάι, τὸν Μαδιάμ καὶ τὸν Ἐβόει καὶ τὸν Σοαί. Ἄλλ' ἐπὶ τὸν Ἰσμαῆλ τὸν νόθον ἐπανέλωμεν. **318** Μετὰ τὸ συγγενέσθαι Ἀβραάμ τῇ Ἄγαρ εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, καὶ ἰδοῦσα Σάρρα ἐζηλοτύπει αὐτῆς, καὶ ὠνειδίξε τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἔθλιψε καὶ ἐλύπει τὴν Ἄγαρ. Ἡ δὲ Ἄγαρ, μὴ δυναμένη τοσοῦτον θλίβεσθαι καὶ κακοχεῖσθαι ὑπὸ τῆς κυρίας, ἀπέδρα, καὶ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν αὐτὴν ἐκ τῆς κυρίας, αὐτῆς τῆς Σάρρας ἀπήνησεν αὐτῇ ἄγγελος Κυρίου λέγων· « Ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς. » Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος Κυρίου· « Ἰδοὺ σὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαῆλ, ὅτι ἐπήκουσε Κύριος τὴν ταπεινώσιν σου. Ὅστος ἔσται ἄγροικος, ἄνθρωπος, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντα, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν· καὶ κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ κατοικήσει. » Καὶ πάλιν ἐπὶ κεφαλῇ ἑαυτῆς, εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ περὶ τῆς Σάρρας τῆς γυναίκος αὐτοῦ· « Σάρραν τὴν γυναῖκά σου εὐλόγησω, καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον, καὶ εὐλόγησω αὐτόν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖαι ἐθνῶν ἐξ αὐτοῦ ἔσονται. » Καὶ ἔπεσον Ἀβραάμ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐγέλασε, καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λέγων· « Εἰ θνητὸν, τῷ ἔκατονταετῆ ἡλικίᾳ γενήσεται, καὶ Σάρρα ἐνεθήκοντα ἐτῶν οὕσα τέξεται. » Εἶπε δὲ Ἀβραάμ πρὸς τὸν Θεόν· « Ἰσμαῆλ οὗτος ζήτω ἐναντίον σου. » Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς πρὸς Ἀβραάμ· « Ναί, ἰδοὺ Σάρρα ἡ γυνὴ σου τέξεται σοι υἱόν, καὶ

καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ, καὶ **319** στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτόν εἰς διαθήκην αἰώνιον, εἶναι αὐτῷ Θεὸς ὡς καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Περὶ δὲ Ἰσμαῆλ ἰδοὺ ἐπήκουσά σου, καὶ ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτόν καὶ πληθυνῶ αὐτόν σφόδρα· δώδεκα ἔθνη γεννήσει, καὶ δώσω αὐτόν εἰς ἔθνος μέγα. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαάκ, ὃν τέξεται σοι Σάρρα εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον. » Ὡδε δυνάμεθα καταλαβεῖν τὴ μέγα μυστήριον τῆς εὐσεβοῦς καὶ υἱοῦς καὶ ἁγίας ἡμῶν πίστεως, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἣν ἔχουσιν οἱ Ἀγαρηνοί. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός, ἀπαξ, ἀλλὰ καὶ δις. Ἐν πρώτοις μὲν εἶπε· « Τέξεις υἱόν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ, καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτόν εἰς διαθήκην αἰώνιον, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. » Ὁ δὲ Ἀβραάμ αἰτήσας τῷ Θεῷ αὐτως ποιῆσαι καὶ τὸν Ἰσμαῆλ καὶ εὐλογῆσαι αὐτόν, ὁ δὲ Θεὸς ἀποκριθεὶς εἶπεν· « Ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτόν, καὶ πληθυνῶ αὐτόν σφόδρα, καὶ δώδεκα ἔθνη γεννήσει καὶ εἰς ἔθνος μέγα ἔσται. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαάκ. » Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ Θεὸς δῶσαι καὶ ἐμπιστεῦσθαι τὴν διαθήκην αὐτοῦ τῷ Ἰσμαῆλ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Ἰσαάκ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἦν θαυμάσαι εἰ τίς οὐ δύναται καταλαβεῖν τὴν ἔννοιαν τῶν τοιοῦτων ῥητῶν. Οἱ δὲ Ἀγαρηνοί, βάρβαροι καὶ ἄγροικοὶ θνητοί, οὐκ οἶδασιν ὀρθῶς τὴν ἔννοιαν τῶν ῥητῶν, καὶ κλαύσονται, πῶς ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐξένωσε τὴν πατριάρχην αὐτῶν καὶ **320** αὐτοὺς τῆς διαθήκης αὐτοῦ καὶ τῆς χάριτος, ἀλλὰ οὔτοι κομπάζουσι πῶς καὶ αὐτοὶ ἀπόγονοί εἰσι τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς εὐλόγησε καὶ τὸν Ἰσμαῆλ ὡς

neravit, Zombram, Iezai, Madai, Madiam, Eboei, et Soiai. Sed redeamus ad Ismaelem nothum. Agar ab Abrahamo compressa, gravis facta est. Quod ubi animadvertit Sarra, invidia commota, exprobrabat, atque lædebat et affligebat Agar. Quæ cum heræ cruciatus et injurias sustinere non posset, aufugit. At profugienti a Sarra hera obviam venit angelus, et eam cohortatus est, ut rediret ad heram, et imperio ejus se subjiceret. Ac dixit ei angelus Dñi : « Ecce in ventre geris, et filium paries quem appellabis Ismaelem, quoniam Dominus exaudivit ægritudinem tuam. Erit is ferus homo, et manus ejus adversus omnes, et omium manus adversus ipsum intentæ erunt ; atque habitabit in conspectu omnium fratrum suorum. » Rursus capite 17, Deus Abrahamo de Sarra, uxore ejus, dixit : « Benedicam Sarræ, uxori tuæ, et ex eadem filium tibi dabo, atque benedicam illi, eritque is gentium origo, et regna gentium ex eodem existent. » Atque procuravit Abrahamus in faciem risitque, atque dixit cum animò : « Si fieri potest, centenario filius nascetur, et Sarra pariet ætatis anno nonagesimo. » Dixitque Deo Abrahamus : « Ismael hic coram te vivat. » Dixit Deus Abrahamo : « Profecto Sarra, uxor tua, filium tibi pariet, et nominabis eum Isaacum, atque faciam cum eo pactionem meam in tempus æternum, ut sim ipsi et posteris ejus Deus. De Ismaele

autem, exaudivi te, et ei benedixi, et magnopere eum augebo. » Duodecim nationes procreabit, atque in magnam gentem eum faciam. Pactionem autem meam cum Isaac faciam, quem Sarra tibi pariet in hocce tempus. » Ita comprehendere possumus magnum mysterium pie, sanæ et sanctæ fidei nostræ, et impietatem, cui Agareni obnoxii sunt. Neque semel ei Deus illud dixit, sed bis. Primum dixit : « Procreabis filium et appellabis eum Isaacum, et pactionem meam cum eo faciam in tempus æternum, cum ipso et posteris ejus. » Cum autem Abrahamus Deum rogaret, ut idem Ismaeli faceret cique **D** benediceret, respondens Deus : « Ecce, inquit, benedixi illi et magnopere eum augebo, atque duodecim nationes procreabit et gens magna existet. At pactionem meam cum Isaac faciam. » Noluit igitur Deus pactionem suam Ismaeli et posteris ejus dare aut confidere, sed soli Isaac et hujus posteris in tempus æternum. Atque mirandum sit, si quis æsequi nequeat horum verborum sententiam. Agareni tamen, barbari et feri homines, haud recte intelligunt verborum sensum, et lacrymanto, quod Deus a principio eorum patriarcham et ipsos pactione et gratia sua exclusit ; at gloriantur iidem, quod ipsi quoque Abrahami posterii sint et Deus Ismaeli haud secus atque Isaac benedixerit. Errant autem hac in re, ut in omnibus solent, quod

καὶ τὸν Ἰσαάκ. Καὶ ἐν τούτῳ πλανῶνται ὡς καὶ ἐν πᾶσι πλανθάνονται, διὰ τί μὲν ὁ Θεὸς εὐλόγησε τὸν Ἰσαάκ καὶ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐνεμπίστευσεν αὐτῷ, τὸν δὲ Ἰσμαὴλ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐλόγησεν αὐτὸν ἀπλῶς ὅτι: «Καὶ πληθυνῶ αὐτὸν σφόδρα.» Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ὁ Θεός, τετράποδα καὶ ἑρπετά, ἰχθύας τε καὶ πετεινά, εὐλόγησεν εἰπών: «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν.» Τὸν δὲ Ἰσαάκ οὐ τοιοῦτως ἠλόγησε μόνον, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν,» ἀλλὰ καὶ, «Κατακυριεύσατε αὐτῆς.» καὶ πάντα ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔδωκε τὰ ὕδα ἐν τῇ γῆ ἔστι κατεξουσιάζειν καὶ δεσπόζειν, ὥστε ἦν ἰδεῖν ὅτι καὶ αἱ εὐλογίαι τοῦ Θεοῦ διάφοροι εἰσι καὶ οὐχὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διὰ τί μὲν αἱ θεταὶ καὶ ἰεραὶ Γραφαὶ καλῶς δηλοποιοῦσι τοῖς εὐ φρονούσιν, ἐκάστου υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ λέγω καὶ Ἰσμαὴλ, πῶς διαφέρουσιν αἱ εὐλογίαι, τὰ γένη καὶ αἱ κληρονομίαι ἐνδὲ ἐκάστου αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ κ' καὶ κα' τάδε φησὶ περὶ τοῦ Ἰσμαὴλ. «Εἶπε δὲ τῷ Ἀβραάμ ἡ Σάρρα· Ἐκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς· οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἰσαάκ.» Σκληρὸν δὲ **321** ἐφάνη τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐναντίον Ἀβραάμ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσμαὴλ. Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· «Μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ τῆς παιδίσκης. Πάντα ὅσα ἀνέφη σοι Σάρρα, ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅτι ἐν τῷ Ἰσαάκ κληθήσεται σοι σπέρμα, καὶ τὸν υἱὸν δὲ τῆς παιδίσκης ταύτης εἰς ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτὸν, ὅτι σπέρμα σου ἔστιν.»

Deus Isaaco benedixit et pactionem suam dedit, Ismaeli non item, sed simpliciter benedixit et promisit, magnopere se eum aucturum esse. Nam bratis animantibus, quadrupedibus et reptilibus, piscibus et alitibus, Deus benedixit, cum diceret: «Augemini et multiplicamini et implete terram.» Adamo autem non sic benedixit solum: «Augemini et multiplicamini et implete terram,» verum etiam, «Domini ejus este,» atque in manus eorum tradidit, quæcunque in terra possideri et regi possunt, ut intelligatur, benedictiones Dei diversas esse, secus atque illi dicunt, quoniam divinæ et sacræ Litteræ recte sentientibus satis demonstrant. in utroque filio Abrahami Isaaco, inquam, et Ismaele diversas esse benedictiones, genera et heredia.

Capite 20 et 21 hæc de Ismaele narrantur. «Dixit Abrahamo Sarra: «Ejice puellam hanc cum filio ejus. Neque enim hæres erit filius puellæ cum filio meo Isaaco.» Admodum asperum id dictum Abrahamo videbatur in ipsius filium Ismaelem. Sed Deus Abrahamo dixit: «Ne asperum tibi videatur in puerum aut puellam; imo quæcunque dixerit Sarra, ausculta voci ejus, quoniam in Isaaco vocabitur tibi semen, et filium puellæ hujus magnam gentem facturum sum, quia semen tuum est.» Surrexit igitur mane Abrahamus, panem et utrem aquæ

Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τῷ πρωτῷ, καὶ ἔλαβεν ἄρτους καὶ ἄσκον ὕδατος καὶ ἔδωκε τῇ Ἄγαρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὦμον αὐτῆς καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτήν. Ἀπελθοῦσα δὲ ἐπλανᾶτο τὴν ἔρημον κατὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου· ἐξέλιπε δὲ τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἄσκου, καὶ ἐκ τῆς δίψης ἐλειποθύμει ὁ Ἰσμαὴλ. Καὶ ἔρριψε τὸ παιδίον καὶ ἐκλαυσεν. Εἰσήκουσε δὲ ὁ Θεὸς τοῦ παιδίου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἦν· καὶ ἐκάλεσεν ἄγγελος Θεοῦ τὴν Ἄγαρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἶπεν αὐτῇ· «Τί ἐστίν, Ἄγαρ; μὴ φοβοῦ· ἐπακήκοε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν φωνὴν τοῦ παιδίου σου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἐστίν. Ἀνάστηθι καὶ λάβε τὸ παιδίον καὶ κρίτησον τῇ χειρὶ σου αὐτό· εἰς γὰρ ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτό.» Καὶ ἀνέφηνε ὁ Θεὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ εἶδε φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπορεύθη καὶ ἐμπλησε τὸν ἄσκον τοῦ ὕδατος, καὶ ἐπότισε τὸ παιδίον. Καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ἠξύνθη, καὶ ἐκατόκησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Φαραῇ· ἐγένετο δὲ τοξότης δυνατός.»

Ὡδε δυνάμεθα καταλαβεῖν τὸν Ἰσμαὴλ. Καθὼς ἐπηγγεῖλατο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, εἰς μέγα ἔθνος εἶναι ἐποίησε, καὶ **322** βασιλεῖς μεγάλοι ἐξ αὐτοῦ γεγόνασι, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ πάντας θεωροῦμεν εἶναι, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐνεκατόκησεν ἐπὶ πρόσωπον ἡμῶν πάντων, καὶ οἱ ἐκ τούτου τοξοὶ ἀριστοὶ εἰσι λίαν λίαν. Πλὴν τῆς διαθήκης αὐτοῦ ὁ Θεὸς ὑστέρησεν αὐτόν· ὥστε καθῶς φησιν ἡ θεία Γραφή, καὶ ἦν ὠρισμένον ἐκ πολυῦ ἀνωθεν δι' ὧν κριμάτων οἶδεν ὁ Θεός, τοιοῦτως γενέσθαι· ἦν γὰρ ἀνάγκη λοιπὸν ἵνα πέρας λάδωσι τὰ ὅσα ὁ θεόπτης Μωσῆς; ἔφησε, καὶ οὐχὶ ὅτι οὐκ

Agar tradidit, humero ejus puerum imposuit, et dimisit eam. Quæ cum abiisset, per deserta delata est ad fontem sacramenti. Deficiebat aqua in utre et præ siti claugescebat Ismael. Abjecit puerum mulier et lacrymabat. Audivit autem e sede sua vocem pueri Deus, atque appellavit Agar de celo angelus Dei, eique dixit: «Quid rei est, Agar? ne timeas; audivit enim Deus vocem pueri tui ex loco eo, in quo est. Surge, tolle puerum, eumque manu tua comprehende; magnam enim gentem eum faciam.» Tum aperuit Deus oculos ejus, ut videret fontem aquæ. Abiit igitur mulier, et, repleto utre, potum præbuit puero. Deinde aderat Deus puero, qui adolescebat et habitabat in deserto Pharae, factusque est sagittarius eximius.»

Sic agnoscere possumus Ismaelem. Sicut Deus Abrahamo promisit, ita magnam gentem eum fecit, et reges magni ex eo exstiterunt, et manus ejus adversus omnes, et omnium manus adversus ipsum intentas videmus, et domicilium collocavit in conspectu nostri omnium, et posterum ejus sagittarii longe optimi sunt; pactione autem sua Deus eum exclusit: ut, quemadmodum in sacris Litteris est et longe ante constitutum erat ob rationes, quas Deus novit, ita evenerit. Necesse enim erat, ut eventum haberent, quæcunque divinus Moses dixerat. Minime vero nos prave sentiebamus, Ko-

ἐφρονούμεν ὀρθῶς Ῥωμαῖοι τε καὶ Σέρβοι καὶ Βούλ- A
γαροι, καθὼς λέγουσιν οἱ κατηγοροῦντες ἡμᾶς καὶ
ὀνειδίζουσιν. Ἐάν δὲ πάλιν καὶ ὑπὸ ἀμαρτιῶν ἡμεῖς
ἐπαιδευθῆμεν, καὶ ὑμεῖς οἱ Ἴταλοι μὴ ἀμερίμῳς
μείνατε, ἀλλὰ τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸ στήθος ὑμῶν βάλετε
καὶ κατὰ νοῦν ἐνθουμήθητε, καὶ κατηγοροῦντες ἡμᾶς
παύσατε. Αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰσραηλιταὶ ἀπίστοι ὄντες ἁ-
λεποὶ καὶ ἀνελεήμονες, προστάζει δὲ Θεοῦ τοὺς πι-
στοὺς παιδεύουσι καὶ τὸ πλεῖον μέρος τοῦ κόσμου
κυριεύουσι. Αἰδὸ οὐ δεῖ μεγαλοῤῥημονεῖν περὶ τοῦ-
των τοὺς Ἴταλους, ὅτι διὰ τὸ ὀρθῶς φρονεῖν καὶ
δίκαιοι καὶ ἄγιοι ἑαυτοὺς λέγουσιν εἶναι, καὶ οὐ
τὴν αὐτῶν ὀρθοδοξίαν καὶ δικαιοσύνην ἕως τοῦ νῦν
βασιλεύουσι.

Τούτους μὲν τοὺς λόγους εἰρήκαμεν οὐχὶ πρὸς τὸ B
κατακρίνειν ἢ κατηγορεῖν τινα, μὴ γένοιτο! ἀλλ'
ἵνα τοῖς καταλαλοῦσιν ἡμᾶς δείξωμεν ὅτι οὐκ ὀρθῶς
καὶ σαφῶς τὰς Γραφὰς 323 οἶδασιν. Αἰδὸ τοῦτο μὲν
ἡμᾶς μέμφονται, καὶ σοφοὶ εἶσι πάντες τοῦ νοουθε-
τεῖν, αὐτοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας οὐ γινώσκουσι.

β'. Ἐπὶ τὴν ἡμετέραν οὖν διήγησιν ἐπανεέλθωμεν.
Ἐάν τις αἰτήσῃ τί τὸ πρᾶχθὲν παρὰ τοῦ βασιλέως
τῷ διὰ μέσου καιρῷ τῆς μάχης, εἴπω αὐτῷ. Ἐν ᾧ
δὴ χρόνῳ καὶ καιρῷ ὁ Ἀμηρῶς παρεσκευάζετο καὶ
τὴν βοήθειαν ἐποίησαν οἱ ἔξωθεν αὐθένται οἱ Χρι-
στιανοί. Καὶ τῶν μὲν περικύκλωθεν αὐθέντων Χρι-
στιανῶν δὴλόν ἐστι τοῖς πᾶσιν οὐδὲν, ἀλλὰ μᾶλλον
καὶ πρὸς τὸν τῆς Σερβίας αὐθέντην Γεώργιον πρέσ-
βουν ὁ ἄμερῶς ἀπίστευεν, ἵνα μεσιτεύσῃ περὶ τῆς
εἰρήνης τῆς ἀναμεταξὺ τῶν Οὐγγάρων καὶ τοῦ C
ἀμηρῶ. Μετὰ δὲ τοῦ ἀπερχομένου πρέσβους Χρι-

mani, Servii et Bulgari, id quod, qui nos calumnian-
tur et accusant, dicunt. Vos vero Itali ne securi
agatis, sed, impositis pectori manibus, meditantini
cum animo, et desistite nos acrusare. Ismaelitæ
autem, homines impii, duri et inhumani, e volun-
tate Dei pios castigant et majorem partem orbis
terrarum occupatam tenent. Quare non decet de
his gloriari Italos, sese propter doctrinæ probita-
tem justos et sanctos se appellare et propter or-
thodoxiam et justitiam ad hunc diem regnare.

Hæc verba minime fecimus, quo, quod absit!
quemquam damnemus aut accusemus, sed ut os-
tendamus iis qui nos calumniantur, haud probe
nec recte eos Scripturas intelligere. Hiuc enim sit ut
nos vituperent et omnes sibi videantur ad repre-
hendendum satis sapere, ipsos se errare non
sentiant.

2. Revertamur ad propositum nostrum. Si quæ-
ras, quid Imperator tempore, quod in obsidione
consumptum est, egerit, dicam. Quo quidem tem-
pore Ameras bellum parabat et ad ferendam open-
se instruebant externi principes Christiani. Quan-
quam Christianorum, qui circa habitabant, princi-
pum, nullam open allatam esse, notum est omni-
bus: quin imo ad Servizæ principem Georgium
Ameras legatum misit, ut is de pace inter Hunga-
ros et Ameras concilitanda ageret. Cum legato

στιανὸς τις γραμματικὸς ἦν, ἀνατεθειμένος παρὰ
τινων Τούρκων τῶν τῆς βουλῆς εἶπειν τῷ δεσπότη-
ἵνα ποιήσῃ ἀναβολὴν εἰς τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐάν γένη-
ται ἢ μετὰ τῶν Οὐγγάρων συνθήκη τῆς ἀγάπης
ἦτοι εἰρήνης, εὐθύς ὁ Τούρκος κατὰ τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως καθορμήσεται. Κάκεινος οὐκ ἐφρόντισε
περὶ τούτου οὔτε ἔμελεν αὐτῷ, οὐκ εἰδὼς ὁ ἄλλος
ὅτι εἰ ἀφαιρεθῆ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος, τὰ μέλη εἰσὶ
νεκρά.

Τότε οὖν καὶ ἐν τῇ Ἐνετίᾳ βουλῆς μεγάλης γε-
νομένης περὶ τούτου ἀνέστη ὁ τῷ τότε καιρῷ δούξ,
τοῦνομα Φραγκίσκος Φούσκαις, λέγων· « Οὐ κατ'
ἄγνοιαν γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὤριζεν ἡμᾶς. »
Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι οἱ ἰδόντες καὶ ὀμίλησαντες 324
αὐτῷ φρονιμώτερον αὐτοῦ ἄνθρωπον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ
οὐκ εἶδον, εἰ μὴ διὰ κακίαν καὶ φθόνον· οὐκ οἶδε
γὰρ ὁ φθόνος προτιμᾶν τὸ συμφέρον. Ἦν δὲ τὸ
αἴτιον τούτου τοῦ Ἀλωύστου Διέδου τοῦ ποτὲ μεσι-
τεύσαντος ἵνα ὁ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου ὁ κύρ
Κωνσταντῖνος, δεσπότης ὢν τότε τῷ καιρῷ ἐν τῇ
Πελοποννήσῳ, λάθῃ εἰς γυναῖκα αὐτοῦ τὴν τοῦδε
τοῦ δονκὸς θυγατέρα μετὰ προικὸς πολλῆς. Ὁ οὖν
αὐθέντης μου οὐ δι' ἄλλο εἰ μὴ ἵνα γένηται οἶονε!
καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἐνετίας ἐν,
συνεκατέθεινε τῇ τοιαύτῃ ἀγχιστελίᾳ, ἐμοῦ τε καὶ
ἄλλων πλειόνων συναϊνούτων τοῦτο καὶ ἀναγκαζόν-
των σχεδὸν ἤδη ἐγένετο. Ὡς δὲ ἐγένετο βασιλεὺς καὶ
ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, τοῦτο ἀνοικεῖον ἦν· πῶς
γὰρ ἐδύναντο οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες καὶ ἀρχόντισ-
σαι κυρίαν καὶ θεσποῖναν αὐτῶν καταδεχθῆναι Ἐνε-
τοῦ θυγατέρα, καὶ τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους

Christianus aliquis litteratus erat, a Turcis quibus-
dam consiliariis additus, qui despota suaderet, ut
amicitiam conciliare studeret, ut, si fieret cum
Hungaris pacis et amicitiae pactio, Turca statim
CPolim invaderet. Quam rem miser ille nihili æsti-
mabat nec pensi habebat, nescius, capite a corpore
deciso, membra mortua esse.

Eodem tempore etiam Venetiis de hac re ma-
gnum concilium habitum est, in quo, qui tum dux
erat, Franciscus Fuscaris surrexit et dixit: « Non
ex ignorantia imperator Joannes nos expetivit. »
Enimvero etiam alii, qui eum vidissent et cum
eo collocuti essent, prudentiorem hominem in Italia
visum esse negabant. At obstabat nequitia et in-
vidia. Nescit enim invidia honorare utilitatem. Cujus
rei causa erat Aloysius Diedus, qui olim curave-
rat, ut beatæ memoriæ princeps meus, Constanti-
nus dominus, despota tum in Peleponneso, hujus
ducis filiam cum magna dote uxorem duceret.
Princeps meus non aliam ob causam, nisi ut ipse
et principatus cum Venetis jungerentur, eam affi-
nitatem admisit, nobis et aliis multis id approban-
tibus et ut fieret pæne cogentibus. Sed postquam
imperator factus est et in urbem venit, incommo-
dum erat. Quomodo enim fieri poterat, ut civitatis
viri et feminæ principes dominam et imperatricem
reciperent Veneti filiam, et generi ac filii ejus affi-

καὶ υἱοὺς συγγάμβρους καὶ γυναικαδελφούς εἶναι τῷ βασιλεῖ, ἐνδόξου μὲν Ἰωῶς καὶ δουκὸς ὄντος, ἀλλὰ πρῶσκαίριος ἦν. Καὶ αὖθις μετὰ τὸ βασιλεῖα γενέσθαι τὸν αὐθέντην μου ὁ δοῦξ ἐξήτει τὸ τοιοῦτο, ἀλλ' ἀπεπέμφθη. Ἐνεκεν τούτου λοιπὸν ὁ ἀνθρωπος ἐγένετο ἐχθρὸς· καὶ πολλὰ εἰπόντος τοῦ Ἀλωῦσιου Λαυρεδάνου καὶ τοῦ Ἀντωνίου Διέδου καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ ἀποδειξάντων ὅτι εἰ καὶ ἡ πόλις ἀλωθῆ, πλείστη ζημία συμβαίνει καὶ τῇ αὐτῶν **325** αὐθεντία, πλὴν οὐκ ἴσχυσαν παροτρῦναι τὴν δοῦκα συνδραμεῖν τῷ βασιλεῖ. }

Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης περὶ τούτου ἐφρόντιζεν. Ἐδρεθέντος γὰρ τοῦ καρδηνάλιου Ῥωσσίας εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐγὼ περὶ τούτου μεσιτεύσα· πρὸς τὸν αἰοιδίμον καὶ μακαρίτην τὸν αὐθέντην μου τὸν βασιλεῖα, ἵνα γένηται ὁδε καρδηνάλις πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· καὶ εἰ γένηται, τὰ καὶ τὰ γενήσονται παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε πάπα εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, εἰ κὰν ἐκ δευτέρου μνημονευθῆ ὁ πάπας· καὶ πολλῶν συζητήσεων λόγων καὶ βουλήσ γενομένων ἔδοξε τῷ αἰοιδίμῳ βασιλεῖ τῷ αὐθέντη μου τὸ ἐν τῶν δύο μὴ γένοιτο παντελῶς, ὅτι τῷ γενομένῳ πατριάρχῃ ἀνάγκη ἦν ἢ πείθεσθαι αὐτῷ τοὺς πάντας, ἢ ἕρις καὶ ἔχθρα γενήσεται ἀναμεταξύ αὐτοῦ καὶ αὐτῶν τῶν μὴ πειθομένων αὐτῷ. Καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ διαμέσῳ εἰ καὶ συμβῆ ἡμῖν μάχη ἔξωθεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔχειν ἡμᾶς καὶ ἔσωθεν, πόσον ἔσεται κακόν; Τὸ δὲ μνημονεύεσθαι τὴν πάπαν γενηθῆτω ἔνεκεν ἐλπίδος βοηθείας ἐν τῇ ἀνάγκῃ ἡμῶν· καὶ ὅστιι τοῦτο ποιήσωσιν ἐν τῇ ἀγίᾳ **326** Σοφίᾳ, οἱ ἄλλοι ἔσονται ἀνάτιοι καὶ εἰρηνικοί.

nes imperatoris et fratres imperatricis essent? Quandoquidem dux honoratus forsā erat, sed ad tempus lectus. Atque dux quidem etiam postquam dominus meus imperator factus est, huic connubio instabat, sed repulsius est. Propter hanc causam igitur is nobis inimicus erat, et cum multa dixissent Aloysius Lauredanus et Antonius Diedus et alii multi, demonstrassentque, si urbs caperetur, magna detrimenta etiam ipsorum rebus allatum iri, non poterant tamen duci persuadere, ut imperatori succurreret.

Etiam Ecclesie Romanæ hæc res curæ erat. Cum enim in urbe adesset cardinalis Rossia, et ego egissem cum venerando et beatæ memoriæ imperatore, domino meo, ut is cardinalis patriarcha Cpolis fieret, unde futurum esset, ut ab ipso et papa non nihil fieret ad urbem adjuvandam, si rursus papæ mentio fieret, multis sermonibus et consultationibus habitis, imperatori, domino meo, visum est, neutrum eorum quæ consecutura essent, fieri debere, quandoquidem necesse esset, ut aut patriarchæ omnes obedirent, aut lites et inimicitie inter ipsum et eos, qui non obedirent, orirentur. Interea si nobis foris bellum inferretur ab hostibus, et conflictaremur etiam domi dissidiis, quanta mala futura essent? Papæ tamen memoria fieret propter spem auxilii in hac necessitate. Quod qui facerent in Sanctæ Sophiæ templo facerent: reliqui ne accu-

Καὶ τῇ 13^ῃ τοῦ δεκεμβρίου παρελθόντων 23 μηνῶν, καὶ τοσοῦτου λόγου γενομένου περὶ βοηθείας ὅσον ἐποίησατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάερος ἦτοι τῆς Αἰγύπτου· ἀπὸ δὲ τῆς Σερβίας **326** δυνατὸν ἦν ἀποσταλθῆναι χρήματα κρυφίως πολυμερῶς, καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου· ἀλλ' οὐκ ἀπέλαυσεν οὐδὲ εἶδεν οὐδεὶς ἕνα ὄβολόν. Ναί, ἀληθῶς ἀπέστειλαν πολλὰ χρήματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν Ἀμην πολιορκοῦντα τὴν πόλιν· καὶ ἐθριάμβευσαν αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι, δεικνύοντες ὅτι Ἰδοῦ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὑμῶν εἰσὶ. Τίς τῶν Χριστιανῶν ἀθθέντων ἢ Ἰθῆρων ἀπέστειλεν ἕνα ὄβολόν ἢ ἀνθρώπους εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, ἢ φανερώς ἢ κρυφίως; Οἱ Οὐγγαροὶ δὲ ἔστειλαν πρέσβεις πρὸς τὸν ἀμην λέγοντες ὅτι, Σωζομένου ἕνα ἔχητε καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως εἰρήνην καὶ ἀγάπην, ἐποίησαμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγάπην μεθ' ὑμῶν· ἀλλ' ἐπεὶ οὐ τηρεῖτε κατὰ τὰς ἀναμεταξύ ἡμῶν καὶ ὑμῶν συνθήκας, καὶ ἡμεῖς ἀθετήσωμεν πᾶσαν τὴν εἰρηνοποίησιν. Καὶ ἔφθασαν οἱ πρέσβεις, ἤνικα ἐπολιορκεῖτο ἡ πόλις, ἐν ἣ ἔδομαδι ἐμέλλον τὴν ἐμβολὴν δῶσαι. Ὁ δὲ ἀμην; καὶ πᾶσα ἡ βουλή αὐτοῦ ἐχρόνιζον αὐτοὺς λόγοις κολακείας προσδοκᾶν τὴν ἀπόκρισιν σήμερον ἢ αὔριον. Καὶ τοῦτο ἐποιοῦν μετὰ ὄλου, ἄχρι ἰῶσι τὰ μέλλοντα συμβῆναι, ὅτι εἰ μὲν παραλάβοιεν τὴν πόλιν, εἴπωσιν πρὸς αὐτοὺς· Ἰδοῦ γὰρ ἐλάδομεν αὐτὴν· ὑμεῖς δὲ ἀπέλθετε, καὶ ὡς ἂν δόξῃ ὑμῖν ποιήσατε, ἢ εἰρήνην ἔχειν μεθ' ἡμῶν ἢ μάχην· ὁ δὲ καὶ ἐγένετο καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἐρρήθη. Εἰ δὲ οὐκ ἐπαρελάμβανον αὐτὴν, ἤθελον εἰπεῖν ὅτι ἔνεκεν τῆς ἀναμεταξύ ἡμῶν καὶ ὑμῶν εἰρήνης ὁ πόλεμος; sarentur nec turbarentur.

Die 12 Decembris, cum sex menses præterissent, et tot verba essent facta de auxilio, quot fecit sultanus Cairi sive Ægypti, et a Servia posset pecunia occulte multis modis, homines item alio modo summitti, nemo quidquam inde commodi percepit nec vidit vel teruncium. Imo miserant magnam pecuniæ et militum copiam Ameræ urbem oppugnanti, atque laudibus eos efferebant Turcæ, jactantes, etiam Servios nobis adversari. Quis Christianorum principum aut Iberorum vel teruncium aut homines ad urbis auxilium sive aperte sive occulte misit? Hungari tamen legatos ad Ameram miserunt, qui nuntiarent, se sic, ut illi cum imperatore pacem et amicitiam colerent, cum ipsis pacem fecisse: nunc cum illi non servarent mutua pacta, se quoque pacem factam omnino improbare. Advenerunt legati, cum urbs obsideretur, quæ hebdomade impressionem facturi erant. Ameras et totum concilium ejus blandis sermonibus eos differebant, ut in præsentem aut crastinum diem responsum expectarent. Callide ita agebant, donec viderent, quo res evasura esset, si urbem cepissent, dicturi, se eam expugnasse: illi abirent, et utrum ipsis videretur, facerent, sive pacem sive bellum mallent: id quod factum et legis responsum est. Si eam non capturi essent, dicere statuerant, ob pacem cum illis servandam se de-

ἔπαυσε, καὶ κατὰ τὰς συμφωνίας ἀνεχωρήσαμεν. **A** **327** Ὅμως ἐψιθυρίσθη ὅτι ὁ ἀμηρᾶς ἐλογίζετο λέγων· « Εἰ οὐ μὴ παραλάβω τὴν πόλιν τὰ νῦν, εὐθὺς ποιήσω ἀγάπην, καὶ κατὰ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν τηρήσω αὐτήν. »

Ὁ δὲ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς τί οὐκ ἔπραξε, κρυφῶς ἢ φανερώς, ὑπὲρ τῆς βοήθειας τῆς πόλεως καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Καὶ γὰρ ὅτι ἐστὶν ὅτι, εἰ ἤθελεν, εὐκόλως ἐδύνατο φυγεῖν. Πλὴν οὐκ ἤθελεν, ἀλλ' ἰγωνίζετο ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὃς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὡς καὶ ἐποίησε. Καὶ τίς τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα καὶ ἄλλα γενόμενα ἐπίστατο πάρεξ τοῦ Καντακουζηνῶ Ἰωάννου καὶ ἐμοῦ; Ὅτι ὁ ἐξ Οὐγγάρων Ἰαγκος προεζήτηε ἵνα δώσῃ αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὴν Σηλυμβρίαν ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ ἔσῃται εἰς τῶν ὑπερσοπίων αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκέλευε ἔχειν, καὶ ἐν καιρῷ τῆς μάχης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔσῃται ἐκείνων ἐχθρὸς καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσημβρία κατὰ τὴν ἐκείνου αἰτησίαν, καὶ τὸ χρυσόβουλλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη, καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου ὁ τοῦ Μιχαήλ υἱὸς ἐκόμισε τὸ χρυσόβουλλον πρὸς Ἰαγκον. Τίς ἐπίστατο τὴν τοῦ τῶν Καταλάνων βήγος ζήτησιν; ὃς δωρηθῆναι αὐτῷ τὴν Λήμνον ἐζήτηε, καὶ ἔσῃται κατὰ τῶν Τούρκων διὰ θαλάσσης ἀεὶ καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐν ἀνάγκῃ βοήθεια· καὶ ἐπράττετο. Τίς **328** ἐπίστατο ὅσα δὴ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα στείλωσιν ἀνθρί-

stitisse a bello et secundum conventa discessisse. Rumor tamen erat, Ameram cogitare ac dicere, si urbe nunc potiretur, statim se amicitiam nobiscum initutum et per totam vitam servaturum esse.

Beatæ autem memoriæ imperator, dominus meus, quid pro defensione urbis et imperii, imo, ut verius dicam, pro salute capitis, palam et occulte non est molitus? Manifestum est enim, si voluisset, facile eum fugere potuisset. Verum noluit, sed laborabat ad exemplum boni pastoris, qui animam deponit pro ovibus, ut deposuit sane. Quis autem alius hæc et reliqua facta præter Joannem Cantacuzenum et me noverat? Optaverat ex Hungaris oriundus Jancus, dari sibi ab imperatore Selymbriam aut Mesembriam, pollicitus se unum e subjectis ejus fore et multos de suis eo traducturum, atque bello cum Turcis confilato horum hostem, urbis vindicem futurum esse. Itaque, commisso bello, data ei est Mesembria, ut petiverat, bulla aurea a me conscripta et per Theodosii Cyprii affinem, Michaelis filium, ad Jancum perlata. Cui nota erat Catalanorum regis petitio? qui, si donaretur sibi Lemnus, adversus Turcas mari semper pugnaturum et urbi, cogente necessitate, opitulaturum se esse recipiebat: de qua re cum illo actum est. Aut quis noverat, quantam pecuniam et quæ promissa dederit imperator miseritque in Chium per

πους, καὶ οὐκ ἔστειλαν; ἢ τίς νηστίας καὶ δεήσεις ἐποιεῖτο δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων, διδοὺς αὐτοῖς χρήματα ἢ τοῖς πτωχοῖς, οὓς μᾶλλον ἐθεράπευσε; ἢ ἐπαγγελίας ἃς ἐποίησατο πλείστας πρὸς Θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἄσεδῶν. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα τὰ μὲν παρῆιθε Θεός, διὰ τίνων ἀμαρτιῶν οὐκ οἶδα αἰτίαν, τὰ δὲ ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἕκαστος ἔλεγεν ὡς αὐτῷ ἰδοὺ· Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν μοι ταῦτά φημι· κρῖτις γὰρ ἦν ὄντως Θεοῦ, πάλα κυρωθεῖσα πρὸς ἕσχατὰς καταβήνας δυστυχημάτων τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Διὰ τοῦτο λόγοις ἀπορρήτοις τῆς προνοίας τῶν μὲν λυπηρῶν καὶ ἐναντίων καὶ βλαπτόντων μεγάλη τις γίνεται συνδρομή, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ ὠφελούντων πλείστα τὰ ἐμπόδια.

B Πρὸ ὀλίγου λοιπὸν τὰ περὶ τοῦ τρισεκαταράτου Μωάμεθ εἰρήκαμεν, μέρος τῶν φιλιάτων αὐτοῦ μύθων τῶν γλωτῶς ἀξίων· τὰ νῦν οὖν τὰς ἀντιβήσεις αὐτῶν καὶ ἐλεγμοῦς εἰπωμεν.

Γ'. Φέρετε εἰς κατηγορίαν ἡμῶν, ὦ ἄσεβεῖς, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστὸς παρὰ τῶν Ἰουδαίων, Εἰ Υἱὸς Θεοῦ εἶ σύ; **329** ἠντήσατο καὶ εἶπεν ὅτι· Ὑμεῖς λέγετε τοῦτο. Καὶ φέρετε αὐτὸ εἰς μαρτυρίαν καθ' ἡμῶν. Ἰνα δεῖξητε τὰ παρ' ὁμῶν λεγόμενα ἀληθῆ. Ταῦτα γοῦν ποιεῖτε ἀπὸ τοῦ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὰς Γραφὰς· εἰ γὰρ εὐρίσκεσθε ἐξετάζοντες καὶ ἱερυνῶντες τὰς Γραφὰς ὡς δεῖ, οὐκ ἂν ἐπλανήθητε. Ὅμως ἀφήμι τοῦ λέγειν κατὰ τὸ παρὸν τὰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου μαρτυρίας, αἵτινες ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ **C** Χριστοῦ, δεικνύουσαι αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, πολλὰς οὕτως· διὰ ἀπὸ τούτων φάσαν-

Galatam, ut milites sibi mitterent, nec misisse illos? aut jejunia et preces, quas aut ipse faciebat, aut per sacerdotes fieri curabat, pecunia illis vel pauperibus, quos magis diligebat, distributa? aut vota, quæ Deo plurima fecit ad Christianos a servitio impiorum liberandos? Verum hæc omnia partim, nescio propter quæ peccata, neglexit Deus, partim homines ignorarunt, pro sua quisque libidine fabulantes. Ego vero pro mea quidem sententia ita statuo: fuisse hoc revera judicium Dei, quo pridem decretum erat, ut res publica Romanorum ad extremas devolveretur miserias. Arcanis autem **D** Providentiæ consilii ingratis quidem, adversis et noxiis magna auxilia parata sunt, sed bonis et commodis plurima impedimenta.

Paulo supra ter exsecraudi Mohametis nonnullas nugæ et fabulas ridiculas commemoravimus: earum nunc dubitationes et refutationes promamus.

3. Affertis in accusationem nostri, impii, Christum a Judæis interrogatum, num Filius Dei esset, negasse, et istos ita dicere respondiisse, testimonio hoc adversus nos usi, quo quæ ipsi dicitis vera esse ostendatis. At hoc quidem ex inscitia sacrarum Litterarum facitis: quas si investigaretis, et scrutaremini, ut decet, non errassetis forsan. Sed omitto nunc quidem inde a rerum principio quæ de Christo pronuntiata sunt per multa testimonia, quæ

τες εἶπωμεν μερικᾶς τινας. Ὅμως λέγω καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ δι' ἄλλο τι ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν ἢ ὅτι ἐδείκνυεν ἑαυτὸν Θεὸν τε καὶ ἄνθρωπον καὶ Θεοῦ Υἱὸν, καὶ πῆ μὲν ἔλεγεν ὅτι Ὁ ἐμὲ θεωρῶν θεωρεῖ τὸν Πατέρα μου· πῆ δὲ ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἓν ἐσμεν· πῆ δὲ ὅτι Εἰ ἐμὲ γινώσκετε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγινώσκετε ἄν· πῆ δὲ ὡσαύτως ὅτι Ἐάν τις τὴν λόγον μου τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἄλλα οὐκ ἔστιν ἄμαρτία σοι αἱ ἁμαρτίαι. Ἄπερ θεωροῦντες οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον πρὸς αὐτὸν, Τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; Ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; Τί δὲ ὁ Χριστὸς εἶπεν; Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ ἄν ἀποθάνῃ, ζήσεται· καὶ ὡς περ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ ὅτι Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ ὃς βούλεται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Ὁ γοῦν Χριστὸς **330** ὁ λέγων ταῦτα καὶ διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους ἐρωτηθεὶς ἔμελλε κρύψειν τὴν ἀλήθειαν; Καὶ ποὺς ἀφρων καὶ εὐήθης ὑπολάβει τοῦτο; Εἰ γὰρ οὐκ ἦν Θεὸς καὶ Υἱὸς Θεοῦ, οὐκ ἂν εἶπον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐρωτηθέντες παρ' αὐτοῦ, Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν ὅτι Οἱ μὲν λέγουσιν εἶναι σε Ἡλιαν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν ἢ ἓνα τῶν προφητῶν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ ὅτι Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ἐμελλε γὰρ εἶπεῖν ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ ἕτι πεπλάνησαι, βλασφημῶς εἰρηκας, κακῶς λελάληκας· οὐκ εἰμι Υἱὸς Θεοῦ. Καὶ γὰρ

ἔπειτα διδάσκαλος αὐτῶν ἦν ὁ Χριστὸς, τί ἕτερον ἔμελλε διδάσκειν αὐτοὺς εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν; Τί γοῦν εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ Σίμωνι Πέτρῳ; Ἐ Μιχαῆριος εἶ, Σίμων Υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐκ ἀγνοῶν δὲ ἡρώτα ὁ Χριστὸς τὸν Πέτρον τὸ τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι· ἀλλ' ὡς περ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πρὸ τοῦ θανάτου ἐκεῖνον ἔλεγεν· Ἐ Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν ἀπέθανεν· ἀλλὰ πορευόμεθα ἀναστήσωμεν αὐτὸν, καὶ πορευθεὶς δὲ ἡρώτα· Ἐ Ποῦ τεθείκατέ αὐτόν; εἶτα ἐξουσία ἐλάλησεν· Ἐ Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ ὑπήκουσεν ὁ ἄπνους τῷ τοῦ Κυρίου προτάγματι, δεκνύοντος τοῦ Χριστοῦ τὴν τε αὐτοῦ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα· οὕτω κατὰ τὸ παρὸν **331** ἡρώτησε πρὸς τοὺς μαθητάς, ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ ἵνα ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν ἀνάγωνται εἰς τὴν ὕψος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως. Ἀλλὰ δὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τί εἶπεν ὁ Θεωμᾶς, εἰς ὃν καὶ αὐτὸς τῶν δώδεκα μαθητῶν, ψηλαφῆσας τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ; Πάντως καὶ αὐτὸς οὕτως εἰρηκας· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. Τί γοῦν φησι καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Χριστὸς; Οὐκ εἶπεν αὐτῷ· Παῦσαι βλασφημῶν· ἀλλὰ τί; Ἐ Ἐώρακας με καὶ πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος τί εἶπεν ὁ Ναθαναὴλ νομοδιδάσκαλος τῶν Ἰουδαίων ὢν; Ἠρώτησεν αὐτὸν ὅσον ἤθελε καὶ ἐβούλετο· ἀκούσας δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἃ εἶχεν ἀπόρρητα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, λέγει τῷ Ἰησοῦ· Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπετίμησεν γοῦν

eum Filium Dei et Deum et hominem esse demonstrant: atque illis relictis, alia singularia quaedam commemorabimus. Hoc tamen monebo, non aliam ob causam Judæos Christum cruci affixisse, quam quod Deum se, hominem et Dei Filium esse prædicaret; et dicere eundem alibi, qui ipsum videat, eum Patrem suum videre; alibi, se et Patrem unum esse; alibi, si se nossemus, nosse nos Patrem; alibi, si quis præcepta sua observavit, eum nunquam mortem visurum; alibi denique ægroto cuidam, peccata condonata ei esse. Quæ cum animadvertent Judæi, rogarunt, qualem se faceret? annon Deum se faceret, cum homo esset? Quid tum Christus? Mihi qui fidem habet, vivet, etiamsi mortuus sit; sicut Pater suscitavit et in vitam revocavit cadavera, ita Filius quoque, quos ipsi placet: nemo Filium novit, nisi Pater, nec Patrem quisquam vidit, nisi Filius, et si cui detegit Filius. Jam vero qui talia diceret et homines doceret Christus, verumne celaturus erat? Quis ita stultus et ineptus sit, istud ut credat? Nam nisi Deus et Filius Dei erat, discipuli ejus ab ipso interrogati, qualem hominis Filium esse homines dicerent, non responsuri erant, alios eum Eliam, alios Jeremiam aut de prophetis aliquem esse existimare, nec, cum Christus interrogasset, quem ipsi se esse crederent, dicturus Petrus, eum Christum esse, Filium Dei vivi.

Certe quidem Christus Petrum moniturus erat ita fere: Ἐ Errasti, impie dixisti, male locutus es; non sum enim Filius Dei. Deinde cum eorum magister esset Christus, quid aliud, nisi veritatem eos docebat? Quid autem Simoni Petro Christus dixit? Ἐ Beatus es, Simo, Jona filii, quod non caro aut sanguis istud tibi aperuit, sed Pater meus, qui in cælis est. Haud inscius Christum Petrum interrogavit, qualem se homines esse dicerent, sed sicut de Lazaro ante mortem ejus dixit: Ἐ Lazarus amicus noster, mortuus est; sed eum suscitatum proficiscor; deinde profectus interrogavit: Ἐ Ubi eum collocastis? atque clara voce clamavit: Ἐ Lazare, ades dum foras; et qui exanimis fuerat, auscultavit imperio Domini, Christo declarante tum divinam, tum humanam naturam suam: ita tunc quoque discipulos interrogavit, ut Deum et hominem se esse ostenderet, eosque hinc paulatim ad veræ cognitionis altitudinem eveheret. Enimvero quid post resurrectionem Thomas dixit, qui et ipse unus e duodecim discipulis erat, atrectato latere Christi? Utique is quoque ita dixit: Ἐ Domine mi, et Deus mi. Aut quid deinde illi Christus? Non jussit profecto eum abstinere blasphemias, sed, Ἐ Vidisti me, inquit, et credidisti; beati illi, qui non viderunt et crediderunt tamen. Aut quid in principio institutionis Nathanael, homo legis Ju-

αὐτῷ ὁ Χριστὸς ὡς κακῶς λαλήσαντι; Οὐχί, ἀλλὰ
 εἰ λέγει αὐτῷ ὁ Χριστός; « Ὅτι εἶπόν σοι τὰ ἀπόβ-
 ῥητα τῆς καρδίας σου πιστεύεις; Μείζονα τούτων
 ὄψεαι. » Καὶ ὅτι μὲν ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Πιλάτου ὁ
 Χριστὸς εἶρηκεν ὅτι Σὺ εἶπας, τοῦτο τοιοῦτόν
 ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἀρνήσεως λόγος, ἀλλὰ συγκα-
 ταθέσεως καὶ ὁμολογίας, καὶ ὡσπερ πρὸς τὸν Ἰού-
 δαν εἶπε. Συγκαθήμενος καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ὁ Χριστὸς
 μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ λέγει πρὸς αὐτούς· « Εἰς
 ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. » Καὶ ἔλεγεν εἰς ἕκαστος
 περὶ ἑαυτοῦ· « Μῆτι ἐγὼ εἰμι; » καὶ ἄλλος·
 « Μῆτι ἐγὼ εἰμι; » Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἰούδας· « Μῆτι
 ἐγὼ εἰμι; » Λέγει ὁ Χριστός· **332** « Σὺ εἶπας. » Τότε
 πάντως· οὐκ ἦν λόγος ἀρνήσεως, ἀλλὰ συγκαταθέ-
 σεως. Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πιλάτου· λόγος γὰρ ἦν
 συνήσεως τοῦ τόπου, καὶ ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ
 ἐχρήσατο αὐτῷ ὁ Χριστός. Καὶ ὡσπερ ἄρτι· πολ-
 λάκις καὶ ἐπὶ τῶν Μουσοουλμάνων λέγει ἕτερος πρὸς
 τὸν ἕτερον μετὰ συμβουλής ὅτι Ποιήσωμεν τόδε,
 καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν ἕτερον ὅτι Γενέσθω, ἀποκρί-
 νεται ὅτι Σὺ ἤξεύρεις, καὶ οὐκ ἐστι Λόγος ἀρνή-
 σεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ. Ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ ἐχρήσατο τῇ
 τοιαύτῃ λέξει ὁ Χριστός, τῇ Σὺ εἶπας. Ὅμως ὁ
 αὐτός· Πιλάτος ἠρώτησε τὸν Χριστὸν λέγων· « Σὺ
 εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; » Ἀπεκρίθη ὁ Χριστός·
 « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τού-
 του. Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ
 ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ
 τοῖς Ἰουδαίοις. Νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν
 ἐνταῦθεν. » Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος· « Οὐκ οὖν

βασιλεὺς εἶ σύ; » Ἀπεκρίθη ὁ Χριστός· « Σὺ λέ-
 γεις ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ· ἐγὼ εἶς τοῦτο γεγέννη-
 μαί καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρ-
 τυρῶμαι τῇ ἀληθείᾳ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας
 ἀκούει μου τῆς φωνῆς. » Λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος·
 « Τί ἐστὶν ἀλήθεια; » Ὁρᾶς πῶς ἐνταῦθα ἐδείχθη
 σαφέστερον; Πάντως ὁ Χριστὸς βασιλεία ἐδείξας καὶ
 εἶπεν ἑαυτόν. Καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Πιλάτου
 πάλιν αὐτῷ τοῦτο ἀπεκρίθη· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν· Ναὶ
 βασιλεὺς εἰμι, εἶπε· « Σὺ λέγεις **333** ὅτι βασι-
 λεὺς εἰμι ἐγώ. » Τί γοῦν ὁ Πιλάτος, εἰπόντος τοῦ
 Χριστοῦ ὅτι Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο
 ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρῶμαι τῇ ἀλη-
 θείᾳ, λέγει πρὸς αὐτόν· « Τί ἐστὶν ἀλήθεια; »
 Τουτέστιν ὅτι εἰ εἰς τὸν κόσμον ἀλήθεια ἦν, οὐκ
 ἂν παραδίδου εἰς θάνατον· καὶ ὄλον ἀποκλαιόμενον
 τὴν τῆς ἀληθείας στέρησιν εἶπε Τί ἐστὶν ἀλήθεια;
 Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστός
 ὅτι Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἵνα ἡμῖν
 εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἀπα-
 κρίνατο ἢ ὅτι Ἐγὼ εἰμι.

Οἶδας ὅπως εἰς αὐτὸν οὐκ ἐπίστανται οἱ Μουσοουλμά-
 νοι, κατηγοροῦσι τοὺς ἀξιολογούμενους; Ἰδοὺ τοίνυν,
 εἰπερ ζητεῖς ἀλήθειαν, γνώθι αὐτήν. Εἰ δ' οὖν, σὺ
 εἶδας· οὐ γὰρ παρὰ τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ περὶ
 ταύτην ἀγνοία, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποστρεφόμενων
 αὐτήν.

δ'. Ἐπειδὴ περὶ τῶν ἄλλων ὢν παρ' ὑμῶν τῶν
 Μουσοουλμάνων ἐγκαλούμεθα οἱ Χριστιανοὶ ἱκανῶς
 ἀποδέδεικται, ὥστ' εἶναι ἡμᾶς ἀνωτέρους πάσης
 κατηγορίας, φέρε δὴ λοιπὸν σκεψώμεθα καὶ περὶ

daicæ peritus? interrogavit eum quod vellet: cum
 autem audisset e Christo, quæ sub corde secreta
 premebat, dixit ei: « Tu es Dei Filius, tu rex Israelis. »
 « Ecquid vituperavit eum Christus ut male dicen-
 tem? Minime vero, sed, « Quia dixi tibi, ait, secreta
 cordis tui, credis? Majora istis videbis. » Quod
 autem a Pilato rogatus Christus respondit, dixisse
 eum, ea non negantis, sed concedentis et con-
 sentientis oratio est, quali etiam in Judam usus
 est. Assidens enim discipulis Christus: « Unus ves-
 trum, inquit, me traditurus est. » Rogavit de se
 quisque, Ecquid ego sum? Et alius: Ecquid ego
 sum? Et rogavit Judas: « Ecquid ego sum? » Tum
 Christus: « Dixisti, » inquit: quo certe quidem loco
 non recusantis, sed affirmantis sermo fuit. Similiter
 igitur in Pilato. Nimirum erat id dicendi genus in
 illa regione usitatum, et usus est illo Christus ut
 ejus regionis proprio. Quemadmodum enim eiam in
 Musulmanis sæpe fit, ut, cum quis cum cohorta-
 tione dicit, ut faciant quippiam, alter non, Fiat
 istud, sed « Reperisti » respondeat: ita in Christo
 quoque res habet. Quippe dictione illius regionis
 propria utebatur, cum responderet « Dixisti. » Ro-
 gavit idem Pilatus Christum: « Num rex Judæorum
 es? » respondit Christus: « Regnum meum non
 est hujus mundi. Si hujus mundi regnum meum
 esset, operam delissent socii mei, ne Judæis tra-

derer. At nunc non est hujus loci regnum meum. »
 Rogavit Pilatus: « Non es igitur rex? » Respondit
 Christus: « Dicis, regem me esse. Ad hoc ego natus
 sum et ad hoc in terram veni, ut veritatis testis
 essem. Quisquis ex veritate est, audit vocem meam. »
 Dicit ei Pilatus: « Quid est veritas? » Vides aper-
 tius hic rem ostendi: omnino regem se esse affir-
 mavit et ostendit Christus. Interrogatus a Pilato,
 rursus ei respondit non hoc modo: Ita est, Rex
 sum, sed: « Dicis, me regem esse. » Quid porro Pi-
 latus, cum Christus dixisset, ad hoc se natum esse
 et ad hoc venisse in mundum, ut veritatis testis es-
 set, rogavit eum: « Quid est veritas? » hoc est, Si in
 mundo veritas esset, non tradereris morti. Etenim
 quasi lugeret veritatis absentiam, quid veritas esset
 rogavit. At enim etiam a pontifice maximo rogatus
 Christus in hunc modum: « Obtestor te per Deum
 vivum, ut dicas nobis, num Filius Dei sis, » nihil
 audivit, nisi « Sum » respondit.

Nostine jam quomodo de iis, quæ ignorant Mu-
 sulmani, accusent homines laude dignos? Ecce,
 si quæris veritatem, cognosce eam. Si minus, nosti
 certe, non veritatem causam esse, si quis eam igno-
 ret, sed eos, qui eam fugiunt.

4. Cum de reliquis, ob quæ a vobis Musulmanis
 vituperamur Christiani, satis demonstratum sit,
 esse nos omni accusatione superiores, age, exami-

των ἐτέρων. Ἔστι δὲ τάδε ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Μωάμεθ· «Τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ δι' ἐμέ,» καὶ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ οὐ παραδέχονται. Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα γεγραμμένον εὐρίσκειτο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦτο τοῦ Χριστοῦ τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Εὐαγγελίζομαι **334** ὑμῖν ἵνα γινώσκητε ὅτι μετ' ἐμέ μέλλει ἔλθειν ὁ ἀπόστολος καὶ προφήτης Μωάμεθ. Τὸ αὐτὸ ἐστὶ καὶ εἰς τὴν τοῦ Μωυσέως παλαιόν. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ὅτι μὴ μόνον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐν τῷ παλαιῷ εὐρίσκειτο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εὐρίσκειται γεγραμμένον. Καὶ ὅτι ἡ τῶν Μουσοουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ εὐρίσκειται, καὶ ὅτι παραβάντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν τοῦ Μωυσέως νόμον εἰσὶν ἀξιοὶ κατηγορίας καὶ μίμψως, κατηγοροῦσι δὲ τοὺς Μουσοουλμάνους τοὺς ἀξίους ἐπαινοῦ καὶ τιμῆς.

Ταῦτά εἰσιν ἄτινα παρὰ τῶν Μουσοουλμάνων κατηγοροῦμεθα οἱ Χριστιανοί. Ἀπολογούμεθα δὲ οὕτως, ὅτι Θεὸς ἐνδεὴς καὶ χρεῖαν τινὸς ἔχων οὐκ ἐστὶ Θεός. Ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν δημιουργηθέντων ἐν αὐτοῖς, ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, χρεῖαν τινὸς οὐκ εἶχε, ἀλλὰ διὰ μόνην ἀγαθότητα καὶ θέλησιν ἐποίησε τὰ πάντα. Ἐπεὶ γοῦν τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ ἀντιλέγων, κακῶς ἄρα ἐφθέγγετο ὁ Μωάμεθ ὡς δῆθεν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς ὅτι: Τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ δι' ἐμέ· ὁ γὰρ Θεός **C** χρεῖαν τινὸς οὐκ ἔχει. Ὅτι δὲ ἡ τῶν Μουσοουλμάνων

nemus alia quædam. Quippe Deum Mohameti dixisse aiunt: «Cuncta propter te feci, et te propter me, : quod Christiani non admittunt. At enim etiam Mohametis nomen scriptum fuisse, in Evangelio, Christo Judæis dicente: «Evangelium vobis impertio, quo cognoscatis, post me venturum esse apostolum et prophetam Mohametem: » idem in Moysis vetustis libris fuisse; sed Christianos invidia commotos eiecisse id ex Evangelio. Nec vero in solo Evangelio et vetustis libris fuisse Mohametis nomen, sed etiam in dextra parte throni Dei scriptum esse. Deinde Musulmanorum religionem repeti ab Abrahamo, et Christianos, qui legem Moysis negligant, ipsos accusatione et reprehensione dignos esse, cum Musulmanos laude et honore dignos criminantur.

Hæc sunt, quæ a Musulmanis nobis exprobrantur Christianis. Quæ ita refutamus, ut si ullius rei egens et indigus Deus sit, eum non esse Deum dicamus. Fabricator cæli et terræ et rerum omnium, quæ in iisdem factæ sunt, et qui angelos et homines creavit, nullius rei indigus erat, sed ex sola benignitate et voluntate cuncta fecit. Quod si hoc ita est, nec quisquam contradicit, male Mohametes affirmavit, Deum sibi dixisse: «Cuncta propter te feci et te propter me.» Quippe nullius rei Deus eget. Musulmanorum religionem autem non ab

Α πίστις οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ὡς ὁ Μωάμεθ λέγει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ ἔχσ τὸν ἐλεγχον· αὐτὸς γάρ ἔστιν ὁ ἀρχηγὸς καὶ νομοθέτης τῶν τοιοῦτων δογμάτων. Εἰ δὲ ἐστὶν **335** ἕτερος, δειχθήτω· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἕως τοῦ Μωάμεθ παρῆλθον χρόνοι τρισχίλιοι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐφάνη ὁ Μωάμεθ· οὐκοῦν οὐκ ἐστὶν ἡ τῶν Μουσοουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως λέγετε τοῦτο διὰ τὴν περιτομήν, ἐγὼ σοὶ ἐρῶ τὸν λόγον τῆς περιτομῆς.

Ὁ Ἀβραάμ θεασάμενος τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον, τοὺς ἀστέρας, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐναύτοισι, ἀνελογίσαστο καθ' ἑαυτὸν καὶ εἶπεν· «Ἄρτι τὰ τοιαῦτα ἔργα μεγάλα οὕτως καὶ ἐξαισία ὄντα ἀπλῶς οὕτως καὶ αὐτομάτως ἐγένοντο, ἢ ἔχουσι **B** καὶ τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά; » Θεασάμενος τοίνυν τὴν κολλομένην τῶν κτισμάτων ἐθαύμαζε καὶ ἐξεπλήττετο, κατὰ νοῦν τε ἐκκέπτετο μὴ πως οὐκ ἔχουσι τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά, ἀλλὰ μάλλον ταῦτά εἰσι θεοί, καθὼς ἐνόμιζον καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ εἰδωλολάτραι. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὰ πάντα καλὰ λίαν καὶ ἀξία τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ὡς ἀνδιὰ τῆς θεωρίας τούτων ἀνάγωνται πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰς θεογνωσίαν καὶ μεγαλύνωσι καὶ δοξάσωσι τὸν τούτων ποιητὴν καὶ δημιουργόν, τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ οὐκ ἄλλως· οἱ δ' ἄνθρωποι παρατραπέντες τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθῆς γνώσεως, καὶ ἀφέντες προσκυεῖν καὶ σέβασθαι τὸν ποιητὴν τῶν πάντων Θεόν, μάλλον προσεκύνησαν τὴν κτίσιν καὶ **C** ἐσεβάσθησαν ταύτην παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἀλλὰ Ἀβραάμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀγγίχους ὦν, καὶ ἰδὼν

Abrahamo repentendam esse, ut Mohametes dicit, ex ipso Mohamete demonstratur. Is enim auctor et dux hujus doctrinæ est. Num alter sit, ostendatur. Ab Abrahamo enim ad Mohametem anni ter mille fuerunt: tum Mohametes exstitit, ergo Mohametis religio non est Abrahami. Quodsi propter circumcisionem istud affirmatis, hujus ego historiam explicabo.

Abrahamus, cælum, solem, stellas, terram, mare et quæ insunt in iis, contemplatus, secum reputavit ac dixit: «Tanta hæc et eximia opera spontene et ultro facta sunt, an quem habent fabricatorem? » Contemplatus igitur rerum pulchritudinem mirabatur et stupebat, et animo meditabatur, ecquid non haberent auctorem, sed ipsæ dii essent, quemadmodum parentes ejus et omnes idololatrarum existimabant. Atque Deum fecisse omnia pulchra admodum et numine suo digna, quorum contemplatione omnes homines evehantur ad cognitionem Dei, ac prædicent celebrentque eorum auctorem et fabricatorem, id certum est, nec aliter habet. Sed homines, a vera et recta cognitione deflexi, intermisso Dei, rerum omnium fabricatoris, cultu et adoratione, quæ creata erant, potius adorabant et venerabantur ea pro Creatore. At Abrahamus non ita; sed cum homo intelligens esset atque animadvertisset, cælum non consistere, sed perpetuo mo-

καὶ κατανοήσας ὅτι ὁ μὲν οὐρανὸς **336** οὐχ ἴσταιται ἀλλὰ κίνησιν ἔχει διηλεκτή, ἔχει δὲ καὶ χρεῖαν ἡλιακοῦ φωτός φωτίζοντος αὐτόν τε θεωρίας ἐνεκεν καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν ἀέρα, ὁ δὲ ἥλιος ποτὲ μὲν ὑπὲρ γῆν εὐρισκόμενος ποτὲ δ' αὖ ὑπὸ γῆν κρυπτόμενος, καὶ ὅτι μὴ οὐσῶν νεφελῶν φαίνει, κρυπτομένων δ' αὖθις σκοτίζεται, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρεις μὴ ὄντος ἡλίου φαίνουσιν, ὄντος δὲ αὐτοῦ σκοτίζονται καὶ ὀφανίζονται πῶς ἐκείνων φῶς καὶ ἡ θεωρία, καὶ ἡ θάλασσα ἐμπαιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἡ γῆ δὲ χρεῖζουσα ὕδατος εἰς τὴν τῶν καρπῶν γένεσιν, κατέγνων τῶν πάντων ὡς αὐτῶν καθ' αὐτὰ ὄντων ἀδυνάτων καὶ χρεῖαν ἔχόντων πρὸς ἄλληλα, καὶ οὐκ ἐλογίσθη εἶναι ἀπὸ τούτων Θεὸν οὐδέν· ὁ Θεὸς γὰρ τίνος χρεῖαν οὐκ ἔχει. Πάλιν δὲ σκεψάμενος μήποτε ἐν ἑκαστῶν ἀπὸ τούτων ἀδυνάτως ἔχει ὥστε εἶναι μονομερῶς Θεὸν, ἀλλὰ πάντα ἐμοῦ, καὶ ἰδὼν ὅτι τῷ μὲν ξηρῷ ἀντίκειται τὸ ὑγρὸν, τῷ δὲ ψυχρῷ τὸ θερμὸν καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐστὶ φθοροποιὸν τοῦ πυρὸς, ἔκριεν ἐν ἑαυτῷ καὶ εἶπεν ὅτι Θεὸς στασιάζων πρὸς ἑαυτὸν καὶ μαχομένος οὐκ ἐστὶ Θεός. Κάντεῦθεν θεασάμενος τὴν τῆς κτίσεως εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, διαπορῶν ἦν καθ' ἑαυτὸν ὡς ἐστὶ τις δύναμις ἡ συνέχουσα καὶ κυβερνώσα τὸ πᾶν. Καὶ ἐπεὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι ὁμολογοῦσιν εἶναι Θεὸν, ἕκαστος δὲ ὁμολογεῖ ὄντινα βούλεται καὶ προαιρεῖται, ἔοικεν ὅτι πάντες πλανῶνται· καὶ ψεύδονται. Λέγεται γοῦν ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕτερος Θεὸς ἀληθὴς ἢ ὁ ποιήσας τὰ πάντα, ἄπερ εἰσὶ δοῦλα ἐκείνου, καὶ ἄγει καὶ φέρει καὶ εὐτακτεῖ ὡς βούλεται. **337** Τοῦτον γοῦν τὸν Θεὸν ἐγὼ προσκυνῶ.

Καὶ περὶ ἐπὶ τῆς γῆς Ἀβραάμ προσεκύνησά τῷ μόνῳ καὶ ἀληθεῖ Θεῷ. Ὁ δὲ πανάγαθος Θεός, ὁ διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου εἰπὼν ὅτι Ἔτι λαλοῦντός σου ἐγὼ πάρεμι, αὐτὸς παραυθὺς ἰδέξατο τὴν τοῦ Ἀβραάμ προσκύνησιν τε καὶ πίστιν. Ἐλογίσθη τοίνυν αὐτῷ αὕτη ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην ἀντιπασῶν τῶν ἀρετῶν, καὶ φίλος Θεοῦ ἐγένετο. Ἡμεῖς γὰρ πάντες χρῆζομεν τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν βοηθείας διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· ὁ δὲ δικαίος Νῶε καὶ Ἀβραάμ καὶ οἱ κατ' ἐκείνους καθαρὰν ἔχοντες τὴν καρδίαν οὐ δέονται γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράφονται καὶ ἐνυποῦνται. Τότε γοῦν εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός καὶ τὰς ἐπαγγελίας, εἰπὼν ὅτι· « Ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. » Τότε εἶδειν ὁ Θεός τῷ Ἀβραάμ πᾶσιν τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· « Σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω αὐτήν. » Κάντεῦθεν λαθὼν παρῆρσιν ὁ Ἀβραάμ παρεκάλεσε τὸν Θεὸν περὶ τῶν Σοδόμων, καθὼς ἐμπροσθεν φθάσαντες εἴπομεν. Ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς εἶδε Θεός (τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;) ὅτι μετ' ὀλίγον ἀποσταλῆναι μέλλουσιν οἱ τοῦ Ἀβραάμ ἀπόγονοι εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὡς ἂν ἐκεῖτε διαβιβάσωσι χρόνους· τετρακοσίους καὶ τριάκοντα καὶ γὰρ οὕτως εἴρηκεν ὁ Θεός τῷ Ἀβραάμ, ὅτι Ἔσται τὸ σπέρμα σου πάροικος ἐν γῆ ἄλλοτρίᾳ· τὸ δὲ ἔθνος ὃ ἐὰν δουλώτῃ αὐτοῦς, κρινῶ ἐγὼ· ἔ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Φαραῶ, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον **338** διατριβὴν τῶν Ἑβραίων μετὰ τῶν Φαραωνιτῶν, μὴ ποτε ἐνωθῆντες μάθωσι τὰ τούτων εἶθιμα καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐτάχθη ἡ περιτομὴ ὡς τι σημεῖον καὶ σύμβολον διειροῦν καὶ

v-ri et lumine solis egero, quo ipsum illustretur et inferior aer, solem autem nunc supra terram esse, nunc infra terram occultari, atque caelo nubibus oblecto obscurari, non oblecto lucere; deinde lunam et stellas, quando sol non luceat, splendere, quando luceat, illarum lucem obscurari et exstingui; porro mare ventorum flatu agitari; terram ad plantarum incrementum egere aqua; hæc igitur cum animadvertisset, intellexit, omnia ista per se sola esse non posse, sed mutuo contineri auxilio, atque iudicavit, eorum nihil Deum esse. Deus enim nullius rei auxilio eget. Rursus cum animadvertisset, nihil eorum per se solum Deum esse posse, sed cuncta simul, intellexisset autem, arido oppositum esse humidum, frigido calidum, et aqua exstingui ignem, statuit apud animum dixitque, qui secum dissideat pugnetque Deus non esse Deum. Deinde rerum ordinem et rationem contemplatus, ita secum ratiocinabatur: « Est vis aliqua, qua universum continetur et gubernatur. Jam cum omnes homines consentiant, Deum esse, sed qualem quisque vult et probat, consentaneum est, omnes errare et mentiri. Itaque hoc unum reliquum est, non esse alium verum Deum, nisi qui cuncta fecit, quæ idem, sibi subiecta, regit, gubernat et administrat, quemadmodum ipsi placet. Hunc igitur Deum equidem adoro. Atque humi prostratus Abrahamus adoravit

solum et verum Deum. Illico Deus optimus, qui per Isaiam prophetam dicit, « Altum tibi adhuc oranti. » Abrahami adorationem et fidem accepit. Quæ quidem fides illi ante omnes virtutes justitiæ appositæ est, et ipse factus est amicus Dei. Nos enim omnes sacrarum Litterarum auxilio egenus propter infirmitatem nostram; justi autem Noe et Abrahamus, et si qui alii tum mentem puram servabant, non egebant litteris, quæ ipsorum animis inscriptæ et insculptæ erant. Tum igitur Deus etiam promissa illi fecit, ita locutus: « In semine tuo benedicetur cunctis populis, » monstra-taque eidem tota terra: « Tibi, ait, et semini tuo dabo eam. » Deinde Abrahamus, libertatem dicendi nactus, Deum de Sodomis precatu est, quemadmodum supra explicuimus. Cum autem pro consiliis suis intelligeret Deus (quis enim mentem Domini perspexit?), brevi in Ægyptum missum iri Abrahami posteros, ut ibi annos quadringentos et triginta viverent, ita Abrahamum allocutus est: « Posteris tui hospites erunt in terra aliena, gentem autem, cui servient, ego iudicabo. » Quod factum est sub Pharaone. Ne autem propter longinqua cum Pharaonitis commercia Hebræi, cum iisdem conciliati, mores et superstitionem eorum addiscerent, circumcisio instituta est tanquam signum et symbolum quoddam Hebræos ab Ægyptiis scer-

διαχωρίζον τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν μὴ συνέρχεσθαι τοὺς τοὺς εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν, τὸ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν ἣν φθάσαντες εἶπομεν, τὸ δὲ ἵνα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὧσιν ἔτοιμοι καὶ γνώριμοι οἱ Ἑβραῖοι· καὶ γὰρ εἶπερ ἦνοῦντο μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, πῶς ἔμελλε φυλάττεσθαι τὸ τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα καὶ γένος; Διὰ τοι τοῦτο ἐν τῇ ἐρήμῳ εὐρισκόμενοι οὐ περιετέμνοντο τεσσαράκοντα χρόνους διαβιβάσαντες, ἀλλ' ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐρήμου ἔξοδον πάλιν. Καὶ ὁ μὲν τῆς περιτομῆς σκοπὸς ἔχει οὕτως καθὼς καὶ εἶπομεν. Ὁ δ' αὖ ἕτερος ἔχει οὕτως, ὅπως περιτεμηθέντες τῇ σαρκὶ Ἐλθωσιν εἰς συστολήν καὶ σωφρονισμὸν τῆς πολιτείας αὐτῶν, καὶ οὐκ ὡς ἰάγοι καὶ ἀκρατεῖς, καὶ ἐντεῦθεν λογιζῶνται τὰς πορνείας αὐτῶν ἀντ' οὐδενός, ἀλλ' ἀνάγωνται κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἐξῆς, εἰς ὑψηλοτέραν γνῶσιν καὶ πολιτείαν, ἕπει οὐκ ἐδόθη ὀρθοδοξίας χάριν παρὰ Θεοῦ ἢ περιτομῇ, ἀλλὰ μόνον δι' αὐτῶν εἶπομεν αἰτίας.

Ἵτι δὲ ἐλθόντος τοῦ Χριστοῦ ἤρρησεν ὁ νόμος καὶ οὐδὲ περιτομὴ ἐστίν, ἀφ' ὧν μέλλεις ἀκούσαι πρόσθετος. Τὸ μὲν **339** βάπτισμα παρὰ Θεοῦ δοθὲν ὀρθοδοξίας χάριν ἐδόθη, καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἄνδρες καὶ πᾶσαι γυναῖκες βαπτίζονται, ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐκ ἔστιν ὀρθόδοξος; ἢ δὲ περιτομὴ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ μόνον οἱ ἄνδρες περιτέμνονται, αἱ δὲ γυναῖκες οὐκ. Ἔοικε γοῦν ἵνα οἱ μὲν ἄνδρες ὡς περιτετεμημένοι ὧσιν ὀρθόδοξοι, αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἀπεριτεμητοὶ ἀσεβεῖς. Βλέπεις πῶς ἄλλος ἐστὶν ὁ τῆς περιτομῆς λόγος, καὶ ἄλλως ποιοῦσιν οἱ Μου-

nens, ne connubii societatem inirent, partim ob eam, quam exposuimus, causam, partim ut tum cum liberandi forent, parati et insignes essent. Nam si juncti fuissent alienis, quomodo servari potuissent Abrahami semen et genus? atque hac de causa circumcissione per eos, quos in deserta regione oberrabant, annos quadraginta non utebantur, sed utebantur ea in Ægypto, et deinde rursus, cum e deserta regione exissent. Circumcisionis alter finis igitur is est, quem diximus. Alter autem ita habet: ut in carne circumcisi ad moderationem et temperantiam vitæ se conformarent, neve lascivi et animi impotentis essent, sed libidinem nihili æstimarent ac paulatim deinceps ad meliorem cognitionem vitamque eveherentur, quandoquidem non orthodoxiæ causa, sed tantum ob eas, quas dixi, causas, circumcisio instituta est.

Cur autem post adventum Christi lex neglecta fuerit nec in usu sit circumcisio, id unde discas, audi. A Deo datum baptisma orthodoxiæ causa institutum est: quapropter omnes et viri et femine baptizantur, nec orthodoxus est, qui non est baptizatus. Diversa est ratio circumcisionis, cui in viris locus est, in feminis non est: unde quis colligat, viros utpote circumcisos orthodoxos esse, feminas, quippe quæ non circumcidantur, impias. Vides igitur, diversam esse circumcisionis

λογισμένοι· οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἀπεριτεμητοὺς ἀσεβεῖς λογίζονται. Καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἑαυτοὺς μάχεσθε, καὶ ἄπερ ὀρθοδοξίας χάριν τιμάτε, ταῦτα ἀπὸ μέρους ἀτιμάζετε.

Καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀναφαίνονται οἱ Μουσουλμάνοι ἐναντιοφρονούντες πρὸς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς, ἄπερ οὐκ ἐστὶ τις χρεια κατὰ τὸ παρὸν λέγειν περὶ ἐκσίνων. Ὅμως περὶ ἐνός εἶπωμεν. Λέγει ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι ἐὰν μὴ τις βαπτισθῇ, οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ οὐδὲ τῆς σωτηρίας· ὁ Μωάμεθ μαρτυρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον ἄγιον καὶ τέλειον καὶ εὐθές· οἱ Μουσουλμάνοι τοὺς περιτετεμημένους λογίζονται ὀρθοδόξους, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς. Εἰ μὲν οὖν στέργετε τὴν Μωάμεθ ὅτι ἀληθῶς λέγει, πῶς ὀνομάζετε τοὺς βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖτε τῇ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ, καὶ λογίζεσθε τοὺς μὲν περιτετεμημένους κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους εὐσεβεῖς, ἀλλὰ τάναντι φρονεῖτε; Οὐκ ἔστι πρόδηλον ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς **340** μάχεσθε καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀνατρέπετε; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰσμαήλ, ἐν λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ἔχειν προπάτορα, οὕτε μετὰ τῶν Ἑβραίων κατελήθεν εἰς Αἰγύπτου, ὅτι ἐν ἐκείνῳ χρόνῳ οὐκ ἦν ὡς περ τοῖς Ἑβραίοις, οὕτε συγκατελογίζετο μετὰ τῶν κληρονόμων τοῦ Ἀβραὰμ, διότι ὁ Θεὸς οὕτω ἐκετελλάτο τῷ Ἀβραὰμ εἰπὼν· «Ἐκβαλε τὴν παιδίσκη μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς· οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθερας.» Καὶ ἐξεδίχθη ὁ Ἰσμαήλ μετὰ τῆς μη-

rationem, et temere agere Musulmanos, qui omnes non circumcisos Impios esse existimant. Adeo vobiscum ipsis pugnatis, et quod ob orthodoxiam nunc colitis, id nunc negligitis.

Nec in hac una re Musulmani manifesto sibi repugnant, sed in multis præterea aliis, de quibus nunc dicere nihil attinet. De una tamen exponamus. Christus in Evangelio dicit, nisi qui baptizetur, neminem Dei aut salutis esse. Jam vero Mohametes Evangelium sanctum, perfectum justumque esse dicit, Musulmani autem circumcisos orthodoxos, baptizatos impios esse arbitrantur. Quodsi Mohametem ut vera docentem veneramini, quomodo baptizatos impios appellatis; nec præcepta Evangelii secuti eos, qui circumciduntur, impie, qui baptizantur, pie agere existimatis, sed his contraria sentitis? Nonne in aperto est, vos nobiscum pugnare et vestro vos gladio conficere? sed hæc quidem hactenus.

Deinde Ismael, quem Musulmani auctorem se habere dicunt, nec cum Hebræis in Ægyptum venit, quoniam illi non, ut Hebræis, opus erat, nec numeratus est in hæredibus Abrahami, quandoquidem Deus ita imperavit Abrahamo: «Ejice ancillam cum filio ejus; neque enim ancillæ filium cum filio ingenuæ mulieris heredem esse decet.» Ejectus igitur est Ismael cum Agar matre ab Abra-

τὴν αὐτοῦ ἄγαρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως ποτὲ πρὸς τὸν Ἀβραάμ θεωρίας χάριν ἦλθεν, ἀλλ' εὐχὴ ὡς υἱὸς καὶ σπέρμα καὶ κληρονόμος αὐτοῦ. Τούτου γοῦν οὕτως ἔχοντος, πόθεν ἔχουσιν οἱ Μουσουλμάνοι τὴν πίστιν οὐκ οἶδα. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναφαινεται ἀπὸ τίνος πράγματος πρὸ τοῦ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ εἶναι τὴν τῶν Μουσουλμάνων πίστιν· ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων δογμάτων, καὶ ὅτι ἀπὸ κοιτίας αὐτοῦ ἐδίδαξεν ὅσα ἐδίδαξεν, οὐκ ἀπὸ Θεοῦ.

Ὅτι δὲ λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ὡς γεγραμμένον εὐρίσκειται τὸ τοῦ Μαχόμμετ ὄνομα ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ περὶ ἑκείνου ὅτι Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν ὅτι μετ' ἐμὲ μέλλει ἔλθειν ἀπόστολος καὶ προφήτης, ὄνομα αὐτῷ Μωάμεθ· οἱ δὲ Χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου. 341-δεῦρο δὴ σκεψώμεθα καὶ περὶ τούτου, καὶ μοι δοκεῖ ὡς οὐ μὴ κρυβήσεται ἡ ἀλήθεια. Ἀκουσὲν τοίνυν νουνεχῶς. Τρεῖς εἰσιν νομοθεταὶ οἱ διδάξαντες νόμους καθολικοῦς· ὁ Μωυσῆς, ὃς ἠκολούθησε τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· ὁ Χριστὸς, ὃς ἠκολούθησαν πάντα τὰ ἔθνη καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες τὸ πλεῖον μέρος τῶν Ἑβραίων, ἐπεὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὴ πιστεύσαντες πολλῶν ἐλάττους εἰσὶν αὐτῶν δὴ τῶν πιστευσάντων καὶ σχεδὸν εὐαριθμητοί· καὶ ὁ Μωάμεθ, ὃς ἠκολούθησαν οἱ Μουσουλμάνοι. Ἄνευ τούτων δὴ τῶν τριῶν ἑτεροῦς τις διδάσκει καὶ δοῦς νόμον οὐκ ἐστίν. Ἄλλ' ὁ μὲν Μωυσῆς μαρτυρεῖται ἀπεσταλμένος εἶναι παρὰ Θεοῦ. Ἐξ ἀρχῆς ἐτι ὦν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐποίησε σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα, καὶ ἐμάστιξε τὴν Αἰγυπτῶν, ἐπά-

ξας ἐν αὐτῇ πληγὰς μεγάλας σφόδρα, καὶ ἐπληξεν καὶ ἰθεράπευσε, καὶ πρόλεγε τὰ γενησόμενα ὡς προφήτης, ὅτι Εἰ μὲν ἀπολύσεις τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπόλυσον· εἰ δ' οὐκ, τὰ καὶ τὰ συμβήσονται σοὶ τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὑπισχνόμενος Φαραῶ ποιῆσαι τὸ ῥήμα Κυρίου ἰθεραπεύετο παρὰ τοῦ Μωυσῆως, ὡς ἐξουσίαν λαβόντος ἀπὸ Θεοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέβαλεν ὁ Μωυσῆς μετὰ βραχίονος ὕψηλου τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς δουλείας τοῦ Φαραῶ, καταδιώξας δ' αὐτοὺς ὁ Φαραῶ ἐποντίσθη ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τοῦ Μωυσῆως. Μετὰ δὲ ταῦτα περιεπάτει ἐν τῇ ἔρημῳ χρόνους τεσσαράκοντα ποιῶν θαύματα ἀπειρα. Ἄλλὰ 342 καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν Ἑβραίων ἀνέστη ὁ Μωυσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, εἰπόντων τούτου τῶν Ἰουδαίων πρὸς αὐτὸν ὅτι Ἀνάβαινε εἰς τὸ ὄρος καὶ γινώθι τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα· ἡμεῖς γὰρ φωνῆν Θεοῦ ἀκούσαι οὐ δυνάμεθα, μήποτε τελευτήσωμεν. Καὶ ὁ λαὸς ἴστατο μακρόθεν τοῦ ὄρους μετὰ φόβου καὶ τρόμου προσκυνούντες τῷ Θεῷ τῷ λαλοῦντι τῷ Μωυσῆϊ· ὁ δὲ Μωυσῆς ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ἔλεγε τούτους τοῖς Ἑβραίοις, καὶ παρευθὺς τὸ λαλήθην ἐπληροῦτο. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐκίνησαν τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτῶν ἄνευ λόγου τοῦ Θεοῦ. Μωυσῆς γὰρ, φησὶν ἡ Γραφή, ἐλάλει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο φωνῇ. Μετὰ γοῦν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τε καὶ θαυμάτων ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἐδέξαντο τούτον καὶ προσεκύνησαν, καὶ παρέλαβον τὸν παρὰ τοῦ Μωυσῆως δοθέντα νόμον ὡς τοῦ Θεοῦ νόμον.

hamo; atque etiamsi Abrahamum videndi causa adierit, non adiit tamen cum ut filius et semen et hæres ejus. Quæ cum ita sint, undenam fidem suam Musulmani habeant, equidem nescio; nec ex ulla re ante Mohametem ab Abrahamo repetenda videtur Musulmanorum fides; sed ipse istius doctrinæ auctor est, et quæcunque docuit, e suo ingenio, non a Deo accepta, docuit.

Quod autem Musulmani dicunt, scriptum esse Mohametis nomen in Evangelio, cum Christus de eo dixerit: «Edico vobis, venturum esse post me apostolum et prophetam, cui Mohametis nomen,» sed expulsum esse ex Evangelio invidia Christianorum, age, etiam de hac re videamus: ac spero equidem, verum non in occulto fore, modo attente audias. Tres legislatores sunt, qui leges generales constituerunt: Moyses, quem Hebræorum natio secuta est; Christus, quem secutæ sunt omnes gentes et major pars Hebræorum, ad fidem ejus conversa, siquidem qui fidem ejus non amplexi sunt Judæi, iis qui eam amplexi sunt, longe pauciores sunt et, prope dicam, facili opera numerandi; atque Mohametes, quem musulmani secuti sunt. præter hos tres, qui legem constituerit ac docuerit, nemo est. Jam Moysen quidem a Deo missum esse, in confesso est. Statim ab initio, cum esset adhuc in Ægypto, signa et miracula magna edidit

atque Ægyptum plagis ingentibus castigavit, perterruit et domuit, ac futura ut propheta prædixit, ita locutus: «Si dimissurus es populum Dei, dimitte eum; sin minus, illa vel illa tibi et omni Ægypto eventura sunt.» Atque pollicitus Pharaon, facturum se jussu Domini, benigne habitus est a Moysæ, cui ita faciendi a Deo data erat potestas. Post hæc Moyses gravi brachio gentem Hebræorum ex Ægypto et servitio Pharaonis eduxit, et persequentem eos Pharaonem, cum toto exercitu ejus in mari Rubro submersit. Deinde in regione deserta annos quadraginta oberrans miracula innumera edidit. Et vero coram cunctis Hebræis in montem Sina ascendit, Judæis ita eum cohortatus: «Ascende in montem et discite Dei voluntatem; nos enim vocem Dei audire non sustinemus, ne moriamur.» Itaque populus procul a monte adstabat, cum metu ac tremore Deum cum Moysæ colloquentem adorantes. Moyses audita verba Dei statim communicavit cum Hebræis, mandataque illico fieri cæpta sunt. Nec per totos illos quadraginta annos castra moverunt injussu Domini. Moyses enim, ait Scriptura, loquebatur, ac Deus responderebat voce. Multis igitur cum signis et miraculis legem Judæis dedit, quam illi acceperunt et adorarunt: veneratique sunt legem a Moysæ datam ut legem Dei.

Ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ εἶχε τὰς παρὰ πάντων τῶν προφητῶν μαρτυρίας. Καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς ἔλαβε τὴν μαρτυρίαν ὀδοηκοντούτης· τοσοῦτων γὰρ ἐτῶν εὗρισκετο ὅποτε προσετάγη παρὰ Θεοῦ ἐξῆραι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ὁ δὲ Χριστός εἶχε τὰς μαρτυρίας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἀβραάμ ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι αἱ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδείκεται. Γεννηθεὶς δὲ πάλιν ἐμαρτυρήθη τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μαρτυρίαν μίαν καὶ δις· ἐποίησε δὲ καὶ θαύματα οὐ κατὰ τὸν Μωϋσέα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, **343** ἀλλὰ μεγάλα καὶ ὑπὲρ φύσιν, καὶ τοσοῦτον ἐκείνων μέζονα ὅσον διαφέρει Δεσπότης δούλου. Καὶ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας μαρτυρίας καὶ τὰ ἀπειρα καὶ ὑπὲρ φύσιν θαύματα ἔκτοτε ἐξεδόθη ὁ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος, καὶ προσεκύνησαν καὶ ἠσπάσαντο αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν δόντα τὸ Εὐαγγέλιον.

Ὁ δὲ Μωϋσῆς οὐτοσὶ πόθεν λαβὼν τὰς μαρτυρίας ἐδίδαξε τὰ ῥήματα ἅπερ ἐδίδαξεν, ἤτοι δόγματα, καὶ ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Μουσοῦλμάνοις; Πάντως οὐκ ἄλλοθεν ἢ αὐτῆς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ· εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν Θεϊαν Γραφὴν οὐκ ἀναφαίνεται περὶ αὐτοῦ μαρτυρία, ἀλλὰ τούναντιον. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὕτως εἶρηκε περὶ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν τῶν Ἑβραίων λαόν, ὅτι Ἄναστῆσε Κύριος ὁ Θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς ἐμέ· πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολιθρευθήσεται. Κἂν γοῦν καὶ

ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τούτου εἰπωμεν, ἀλλ' οὐκ ἀκνήσομεν πάλιν εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· ἐν γὰρ αὐτῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην Μωϋσῆν ὅτι Προφήτην ἐπιστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, εἰδικῶς ὅτι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέλλων ἐλθεῖν προφήτης καὶ ἐκείνου ἀκούσονται· ἄλλου δὲ ἐλθόντος παραδέξονται αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν πού διώξουσιν αὐτόν ἐξ αὐτῶν. **344** Λέγει ὁ Χριστός πρὸς Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ Ζαχαρίου, μαρτυρῶν αὐτὸν προφήτην καὶ μέγιστον προφήτην, ὅτι Πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν, ἀπὸ δὲ τῶν Ἰωάννου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται. Ὅρα πῶς ὁ μὲν Μωϋσῆς παραγγέλλει τῷ γένει τῶν Ἑβραίων ὡς ἓνα μόνον τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων ἐλθόντα προφήτην δέξονται, ἄλλον ἂν οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων εἰσὶν· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν καθαριώτερον εἶρηκεν ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, καὶ πλεον οὐχί. Διὰ τοῦτο ὁ μὴ ἔχων μαρτυρίαν παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν καὶ αὐτῆς τῆς Θεϊαῆς Γραφῆς, προφήτης οὐκ ἐστὶ παρὰ Θεοῦ· ὁ Μωϋσῆς ἄρα μὴ ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς Θεϊαῆς Γραφῆς μαρτυρίαν, οὐκ ἐστὶν ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο εἶρηκεν ὁ Χριστὸς τῷ Πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ περαιτέρω οὐκ ἔσονται· ἀλλὰ καὶ ἐτι σημεῖον γνωρίσματος δέδεικε τοῖς πᾶσιν οὕτως εἰπὼν· « Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἳ τινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνόμασι προβάτων, ἐσῶθεν δὲ εἰς λύκοι ἀρπαγεῖς· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. » Σχεδὸν μεθὰ τοῖνον τίς ἐστὶν ὁ καρπὸς τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ

Venit Christus habuitque omnium prophetarum testimonia. Moyses testimonium accepit anno aetatis octogesimo; tot enim annos natus erat, cum jussus est a Deo, filius Israelis ex Ægypto educere; Christus autem testimonia habuit inde a mundo condito, ante quam natus esset. Nam inde ab Abrahamo testimonia Christi fieri cœpta sunt, quemadmodum supra docuimus. Natus autem Dei Patris testimonium semel atque iterum expertus est; ediditque miracula non qualia in Ægypto et regione deserta Moyses edidit, sed magna et naturam excedentia, tantoque illis majora, quanto servus a Domino distat. Ac post multa hæc testimonia et infinita naturamque superantia miracula constituta est lex Evangelii, quam adorarunt et amplexæ sunt omnes gentes omnisque orbis terrarum, ac professi sunt, qui constituit legem, Christum.

Mohametes iste autem undenam testimonia nactus præcepta sive dogmata docuit, quæ docuit, constituitque legem Musulmanis? Omnino e nullo alio nisi e semetipso de se testimonium habuit. In tota enim sacra Scriptura nullum comparet de illo testimonium, imo alia, quæ ei contraria sint. Moyses enim de Christo ad Hebræorum populum ita locutus est: « Excitabit Deus Dominus e fratribus meis prophetam, sicut me, atque omnis anima, quæ

non audiet illum prophetam, pessumdabitur. » De qua re etiamsi jam supra diximus, non recusabimus tamen de eadem iterum dicere. Moyses igitur, cum dicit: « Deus Dominus e fratribus meis prophetam excitabit, » declaravit, e Judæis fore, qui futurus esset, prophetam, cumque iis audiendum esse; alium autem ne reciperent, imo longe a se propellerent. Christus de Joanne, Zachariæ filio, dicit, prophetam eum, et summum prophetam esse testatus: « Omnes prophetæ ad Joannem usque vaticinati sunt, sed inde a Joanne regnum Dei nuntiatur. » Vides, quare Moyses Hebræorum genti elixerit, ut unum modo prophetam ex ipsorum natione oriundum reciperent, nullum alium, cum tamen omnes prophetæ Judæi essent. Ac Christus rursus clarius prophetas omnes ad Joannem usque fuisse, nec fore ullum post, dixit. Jam vero, qui non a Deo nec a prophetis nec omnino a sacra Scriptura testimonium habet propheta, a Deo non est: quare Mohametes, cum non habeat a sacra Scriptura testimonium, non est a Deo missus.

At vero Christus non solum hoc dixit, omnes prophetas ad Johannem usque fuisse, nec fore ullum postea, sed etiam signum cunctis indicavit, his verbis: « Cavete vobis a pseudoprophetis, qui veste ovili induti vos adeunt, intus rapaces lupi sunt. E fructibus agnosceatis eos. » Examinemus jam qua-

μεθ' ὁδοῦ νόμου· καὶ τούτου ἀκριδῶς ἐξετα-
σθέντος φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια. Ὁ Μωάμεθ
λέγει· Ἐγὼ οὐκ ἤλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν
νόμον, ἀλλὰ διὰ σπάθης καὶ ξίφους· καὶ οἱ μὴ
ὑποκύψαντες τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, ὅς ἐστι παρὰ
Θεοῦ, θανάτῳ ἀποθανέτωσαν, **345** ἢ φόρους διδόν-
τωσαν, καὶ δεδομένων τῶν φόρων μενέτωσαν ἐν τῇ
πίστει αὐτῶν. » Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἦν τὸ Εὐαγγέλιον
ἄγιον καὶ δίκαιον καὶ ὀρθόν, δίκαιον καὶ πρεπόντως
ἐμελλεν ἔλθεῖν νομοθέτης ὅς διδάξει τὴν ἀλήθειαν
τοῖς ἀνθρώποις καὶ δικαιοσύνην· εἰ δὲ δίκαιον καὶ
ἄγιον ἦν, ἀτελὲς δὲ ὄμω, καὶ οὕτως πάλιν τὸ αὐτὸ
ἦν δίκαιον καὶ πρέπον, ἵνα ἐλθὼν νομοθέτης ἀνα-
πληρώσῃ τὸ ὑστέρημα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπεὶ δὲ
ἄγιον καὶ δίκαιον καὶ τέλειον καὶ ὀρθόν καὶ λέγεται
καὶ ἐστὶ, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Μωάμεθ περὶ αὐτοῦ
καὶ ἔμολογεῖ καὶ λέγει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ Θεοῦ
ἐστὶ δεδομένον καὶ ἄγιον καὶ πλήρες καὶ εὐθὲς, τίς
χρεῖα λοιπὸν νομοθέτου ἑτέρου; Πίντως οὐδεμία,
καὶ λοιπὸν ἄκαιρος καὶ ἀχρηστος ἡ τοῦ Μωάμεθ
νομοθεσία· τοῦ γὰρ ὀρθοῦ κατὰ πάντα οὐδὲν ὀρθό-
τερον, καὶ τοῦ τελείου οὐδὲν τελειότερον, καὶ τῆς
ἀληθείας οὐδὲν ἀληθέστερον. Ἄλλ' ὄμω; ἐξετάσαν-
τες ἴδωμεν τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα.
Πάντως οὐδὲν, ἀλλ' ἡ κατανοήσας ἑαυτὸν ὅτι μα-
κράν που εὐρίσκειται τῆς ἐνεργείας τῶν θαυμάτων,
βουλόμενος κρύψαι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μὴ ποτε
παρὰ τῶν ἀνθρώπων εὐρῆ κατὰγωνσιν, εἶπεν ὅτι
Οὐκ ἤλθον δοῦναι τὸν νόμον διὰ θαυμάτων ἀλλὰ διὰ
ξίφους καὶ σπάθης· ὡς καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐνο-
μοθέτησεν ἵνα μὴ διαλέγονται μετὰ τῶν Χριστιαν-

ων οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ οἱ ἐκείνων διδάσκαί,
πάντως οὐ δι' ἄλλο τι ἢ ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἡ **346**
ἐκείνων ματαιότης. Τὸ δὲ δοῦναι τὸν νόμον μετὰ
ξίφους καὶ σπάθης φόνους πάντως καὶ ἀρπαγὰς
διδάσκει. Καὶ τίς ἤκουσε τῶν ἀνθρώπων πιστεῦσαι
τινα βίβη; ἢ πίστις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐστὶ· καὶ
ἐπεὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς πράγμα ἐστὶν ἀδοῦλον,
πῶς ὁ ποιήσας αὐτὰ Θεὸς ἐλευθερὰ πέμψειν ἐμελλεν
νομοθέτην βίβηαι αὐτὰ, ὡσπερ ἐπιλαθόμενος τοῦ
ἔργου αὐτοῦ; Ἡ γὰρ πίστις θελήσει καὶ προαιρέ-
σει καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς καὶ τῇ γνώσει
αὐτῆς γίνεται, ἀλλοτρόπως δὲ οὐδὲμῶς. Τὸ γὰρ
σῶμα δουλοῦται καὶ δεσμεῖται καὶ ἐστὶν ὅτε καὶ τὰ
μὴ θέλοντα πράττειν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως,
ἀλλὰ θελήσει καὶ κρίσει καὶ γνώσει καὶ προαιρέσει.
B Καὶ τῶν πιστευόντων οὐτῶ ἐν κρίσει καὶ ἀληθείᾳ
ἐστὶν ὁ Θεός· καρδιογνώστης γὰρ ἐστὶν· οὐδὲ γὰρ
βλέπει εἰς πρόσωπον, ἀλλ' εἰς καρδίαν. Καὶ ἅπερ
τὰ ἄλογα ζῶα νόμῳ φύσεως οὐ ποιῶσι, ταῦτα ὁ
Μωάμεθ νομοθετεῖ. Τίς γὰρ οἶδε λέοντα λέοντα φα-
γόντα, ἢ ἄρκτον ἄρκτον, ἢ πάρδαλιν πάρδαλιν; Οὕτως
δὲ ἀναφανδὸν διδάσκει φονεῦειν τὸν ἀνθρώπον ἀνθρώ-
πον. Καὶ τίς μάταιος, ὅστις μέλλει διέξασθαι τούτον
εἶναι ἀπὸ Θεοῦ; Οὐδὲ γὰρ ἀρπαγὰς καὶ φόνους
διδάσκει Θεός. Πρὸς τούτοις ὅτι καὶ κακία κακίας
ἀλλάσσεται. Λέγει γὰρ ὅτι Ἡ ἀποθανέτωσαν ἡ φό-
ρους διδόντωσαν, καὶ ἀλλάσσεται φόνος φιλοχρηματίᾳ.
Οὐ μόνον δὲ καὶ μέχρι τούτου ἡ κακία **347** ἐστὶ,
ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προέβη. Ἐἴ γὰρ τῆς τοιαύτης
C ὠμότητος καὶ μισανθρωπίας χεῖρον γένοιτ' ἂν, ὥστε
φονεῦειν μηδὲν ἡδίκηκτότας; Καὶ γὰρ ἐπόταν ἀπέλ-

lis sit fructus a Mohamete constitutæ legis: qua re
bene illustrata, verum apertum erit. Mohametes ita
de se proficitur: « Equidem non veni, miraculis
legem constitutum, sed ense et gladio: et qui non
subjicient se legi nostræ, quæ a Deo est, aut capite
multantur, aut pendunt stipendia, et pensis stipen-
diis perseverant in religione sua. » Si Evangelium
non fuisset sanctum, justum et verum, æquum et
consentaneum fuisset, alium venturum esse legisla-
torem, qui quid verum et justum esset, homines do-
ceret; aut si justum sanctumque, sed imperfectum
fuisset, rursus æquum et par fuisset, ut legislator
quispiam expleret lacunam Evangelii. Sed cum san-
ctum, justum, perfectum rectumque et sit et habeat-
ur, atque ipse testetur ac dicat Mohametes, Evange-
lium a Deo datum, justum, perfectum et verum
esse, quid alio præterea legislatore opus est? Plane
nulla atque inepta et inutilis Mohametis lex est.
Recto enim nihil rectius, perfecto nihil perfectius,
vero nihil verius est. Sed tamen examinemus, quid
sibi velit legislatoris dicta. Nullam aliam ob causam,
nisi quod longe abesse se sentiret a miraculorum
faciendorum potestate, imbecillitatem autem suam
occultare vellet, ne in vituperia hominum incurreret,
sese non miraculis, sed ense et gladio legem
constitutum venisse dixit: sicut ideam, ne cum
Christianis discipuli sui et qui

iis successuri essent disputarent, nulla alia de causa
vetuit, nisi propterea, ne confutaretur eorum
vanitas. Ense autem et gladio legem constituere
cædes et rapinas exercere est. At quis unquam au-
divit, vi coactum queniquam fidem amplexum esse?
Fides animi et mentis est. Jam cum animus ac mens
servitii expertes sint, quomodo qui libera ea fecit,
Deus legislatorem ad vim iis inferendam mittat,
tanquam oblitus operis sui? Fides enim voluntate
et optione, animique arbitrio et cognitione, nec
ulla alia re, efficitur. Nam corpus quidem in
servitium redigitur et vincitur, facitque non
D nunquam, quæ nolis: mens non item, sed agit
semper e voluntate, judicio, cognitione et ar-
bitrio. Adeo Deus prudenter et vere pro-
fittentium Deus est. Corda enim novit, nec per-
sonam, sed corda respicit. Quod brutæ bestię non
faciunt, id Mohametes lege sancit. Quis enim leo-
nem a leone, aut ursum ab urso, aut pantheram a
panthera devoratum audivit? Sed iste aperte præ-
cipit, ut homo hominem occidat. Quis igitur tam
stultus sit, qui istum a Deo missum credat? De
s non præcipit rapinas et cædes. Deinde ab eodem
malum malo remittitur. Dicit enim, ut aut capite
multentur, aut stipendia pendant, remittitur que
cædes cupiditate habendi. Nec vero ad hoc duntaxat
privatis, sed etiam ulterius processum est. Quod

Θωσι Μουσουλμάνοι πρὸς πόλεμον καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πείσῃ τις· ἐξ αὐτῶν, οὐ λογίζονται ἑαυτοὺς ἀξίους μέμφεως ὡς αἰτίους τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ πεπτωκότος· σφάττουσι ζῶντας, ὄσους ἂν δυνηθῆ ἕκαστος· καὶ ὅσον πλείους κτείνει, τοσοῦτον λογίζονται ὠφέλειαν τῆς τοῦ τεθνεώτος ψυχῆς. Εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔχει ἀνθρώπους εἰς ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ βουλόμενος βοηθῆσαι τῇ τοῦ τεθνεώτος ψυχῇ, ἐξωνεῖται Χριστιανούς, εἴπερ εὖροι, καὶ ἡ ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σῶματος· σφάττει αὐτοὺς ἢ ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ; Ἔτι νομοθετεῖ ὅτι ὁ δούς τῇ πόρῃ μίσθωμα καὶ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ὁ βιασάμενος παρθένον ἁμαρτάνει, ὁ δὲ μετὰ τῆς θελήσεως αὐτῆς κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ἐὰν αἰχμαλωτίδας τις λάβῃ ἐν πολέμῳ, ἔξεστιν ἐπ' αὐταῖς ποιῆσαι· ὁ βούλεται ἀκωλύτως. Ὁ γοῦν πορνείας καὶ παρθενοφορίας νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ;

Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ὅτι τοὺς κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ περιπατήσαντας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀποδίωσιν αὐτῶν λουτρὰ καὶ οἴκους περικαλῆς καὶ γυναῖκας παρθένας ὅτι πολλὰς ὑποσχενταὶ δοθήσεσθαι ἕκαστῳ 348 παρὰ Θεοῦ. Καὶ ὅπερ οἱ τῶν εἰδωλολατρῶν Ἑλλήνων ὀνομαζόμενοι θεολόγοι οὐκ εἶπον οὐδὲ ἐνόμισαν εἶναι, ταῦτα ὁ Μωάμεθ ἀνακαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ νομοθετεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ οὕτως λέγουσιν, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐνθάδε βιώσαντες, ἐπὶν ἀποθάνωσι καὶ καθαρῶς ἀποδημήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἰς

τὸς θεοὺς ἀπέρχονται καὶ μετὰ τῶν θεῶν εὐρίσονται εἰς τὰς τῶν μακαρίων νήσους καὶ μετ' αὐτῶν συναγάλλονται· τῶν δὲ κακῶς ἐνθάδε βιώσαντων καὶ ἁκαθάρτων καὶ μεμολυσμένων ἀπελθόντων αὐτῶν ψυχαὶ εἰς ζοφώδεις καὶ σκοτεινοὺς ἀπέρχονται τόπους καὶ εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Πυριφλεγέθοντα. Καὶ οἱ μὲν εἰδωλολάτραι Ἑλληνες εἰπὼν ταῦτα· ὁ δὲ Μωάμεθ, ὃς ὀνομάζει ἑαυτὸν ὀρθόδοξον καὶ πλησίον τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμενον, λέγει· νομοθετεῖ τοιαῦτα ἀτοπήματα αἰσχρὰ, καὶ οἱ ἔχει ἐνθύμησιν ὅλως ὅτι ταῦτα πάντα ὀργῆς καὶ ἀποστροφῆς ἔργα καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποτελέσμεναι εἰσι. Πρὸ γὰρ τῆς παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας τοῦ Ἀδάμ τοῦ λουτρὰ, ποῦ ὄλως οἰκήματα, ποῦ εἰ πολλὰι γυναῖκες; Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάρτην ἐπανεστῆ τὸ σῶμα ὡσπερ θηρίον κατὰ τὴν ψυχῆς τῆς μὴ ἐχούσης καθολικῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίσκεψιν. Ἰσχυσε τὸ σῶμα, καὶ κατέσπασε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ κατήγαγεν εἰς τὰς παραλόγους καὶ ματαίας σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς· καὶ ὡσπερ ἀνδράπεδον, οὕτως κατεβουλώθη ἡ ψυχὴ εἰς τὰς σωματικάς ὀρέξεις· εἰ γοῦν μετὰ 349 τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐδὲν μέλλουσιν εὐρεῖν οἱ κατὰ ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ πολιτευσάμενοι ἄνθρωποι τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωὴν ἣν ὁ προπάτωρ εἶχεν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ ἀπίστευσε, ἀλλὰ πάλιν τὴν αὐτὴν ζωὴν μέλλουσι εὐρεῖν ἣν εἶχε μετὰ τὴν κατάρτην, οὐαὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις. Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ὅτι οὐδὲ μέχρι τῆς τολαιπύρου ἐκείνης καὶ ἐπει-

enim ista immanitate et sævitia cogitari crudelius potest, quam trucidare, qui nihil peccarunt? Quotiescunque enim ad pugnam procedunt Musulmani et eorum quis prælio occiditur, non se criminatione dignos putant, ut auctores belli, sed in occisi cadavere vivos trucidant, quot quisque potest, ac quanto quis plures necat, tanto majorem utilitatem fore putant ad animam occisi. Si non possidet homines, qui mortui animæ opitulari studet, Christianos, si quos reperit, coemit, eosque aut supra cadaver occisi, aut in sepulcro ejusdem jugulat. Talia qui præcipit quomodo a Deo missus sit? Docet idem, qui data pecunia cum meretrice concumbat, eum non peccare; qui per vim virginem stupret, eum peccare, qui autem cum consentiente concumbat, non peccare; quas quis bello cepit, iis ei uti licere, quemadmodum velit. Atqui supra et virginum vitiationes qui probat, quomodo a Deo missus sit?

Gravissimum autem est, quod qui ad voluntatem Dei in hac vita se composuerint, iis singulis post mortem balneas et ædes pulcherrimas virginesque plurimas a Deo datum iri pollicetur. Et quod Græcorum idololatrarum theologi non dixerunt nec crediderunt, id Mohammedes revelata fronte statuit. Illi enim ita aiunt, qui pulchre hic vixerint, eos post mortem, eum animi e corporum vinculis puri excesserint, ad deos migrare et cum diis versari

in beatorum insulis cum iisdemque lætari: contra qui male hic vixerint et impuri atque inquinati excesserint, horum animas in loca tenebrosa et obscura et Pyriphlegetontem fluvium abire. Hæc igitur Græci idololatræ dixerunt. Mohammedes vero, qui se orthodoxum esse et coram Deo stitisse jactat, probat docetque sædas istas nugas, nec ullo modo sentit, quam omnes hæc res libidinosæ et detestandæ sint et peccatum consecutæ. Ante Adami enim peccatum et delictum ubinam balneæ, ubinam omnino ædes, ubinam multæ femineæ? sed post peccatum et execrationem corpus tanquam bestia mentis, perfecta notione Dei non sustentatæ, inhiabat, superabat eam, atque animam, ex altitudine et magnificentia dejectam, in vasas et insanas libidines voluptatesque corporis adduxit: ac mancipii instar anima cupiditatibus corporis obstricta est. Quodsi, qui ad voluntatem Dei vixerunt homines, post resurrectionem mortuorum non inventari sint beatam illam vitam, quam Adamus pater ante peccatum egit atque amisit, sed eandem rursus vitam, quam ille post execrationem toleravit, va hominibus illis! Imo vero, quod miserimum est, ne acquievit quidem in ærumnosa hac et execrata vita Mohammedis insania, ut hanc scilicet Deus justis daturum se esse promiserit, sed invenit vitam malis longe insigniorem et vero turpem. Adamus enim post delictum et execrationem et e paradiso exsi-

του ζωῆς ἔστιν ἡ τοῦ Μωάμεθ παραλογία, ἣν δὴθεν Α καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἕκαστος, ἐσώθησαν ἀπὸ ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς δώσειν τοῖς δικαίοις. ἀλλὰ πολλῶ τῶ χειρόνι διαφέρουσαν καὶ αἰσχράν. Ὁ γὰρ Ἄδὰμ μετὰ τὴν παράθασιν καὶ τὴν κατάραν καὶ τὴν ἐξορίαν τὴν ἀπὸ τοῦ παραδείσου ἔγνω τὴν Εὐαν· ἄλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τὴν τεκνογονίαν, καὶ ἐτεκνοποίησε· πρὸ δὲ τῆς παραβάσεως ἀγγελικῶς ἔζων. Ὅμως καὶ ὁ Ἄδὰμ εἶπερ ἔγνω τὴν Εὐαν, ἀλλὰ καὶ αὐθις· μία καὶ μόνη εὕρισκετο γυνή καὶ οὐ πολλαί. Οὕτε γὰρ ἔν ἄρσεν ἐποίησεν ὁ Θεὸς καὶ πολλὰ θήλεα, οὕτε πολλὰ ἄρβρα καὶ ἔν θῆλυ, ἀλλ' ἔν ἄρσεν τὸν Ἄδὰμ καὶ ἔν θῆλυ τὴν Εὐαν· πληθυσυνόντος δὲ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ πεσόντος εἰς ἀσελγείας καὶ ἀθεμίτους πράξεις ἐβαρύνθη ὁ Θεὸς· καὶ ὠργίσθη κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ μακάριος Μωῦσῆς γράφων εὕρσκειται ἐν τῶ βιβλίῳ τῆς Γενέσεως ὅτι εἶπεν ὁ Θεός· Ἐοὐ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτοὺς διὰ τὴ εἶναι αὐτοὺς σάρκας, ὡς δῆθεν ὄλως σαρκικοὺς γεγονότας καὶ παντελῶς γῆινους, οὐκ ἔχοντες μνήμην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εἰς ἀσελγείας· **350** ἐμπροσόντας. Τότε λέγει ὁ Θεὸς τῶ Νῶε, Ἐ Ὅτι σε εὕρηκα δίκαιον ἐν ταύτῃ τῇ γενεῇ, ποιήσον κιβωτὸν μετὰ ξύλων τοιάνδε καὶ τοιάνδε. Καὶ ἐποίησε Νῶε τὴν κιβωτὸν κατὰ τὸ βῆμα Κυρίου. Καὶ εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ, Σὴμ Χάμ Ἰάφεθ. Καὶ εἰσῆλθαν ἡ γυνὴ τοῦ Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες τῶν υἱῶν Νῶε. Ὁρᾶς πῶς ὁ Νῶε μὲν ἐμαρτυρήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ δίκαιος ὁ ἔχων τὴν μίαν γυναῖκα. Ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἀνὰ μίαν

καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἕκαστος, ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κατακλισμοῦ τῶν ὑδάτων. Πάντως καὶ τὸν πάντη ἀνόητον τοῦτο διδάσκει ὅτι μίαν καὶ μόνην γυναῖκά ἐστιν ἀπὸ τοῦ δικαίου ἔχειν τὸν ἀνθρώπον καὶ ἕνα μόνον ἀνδρα τὴν γυναῖκα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν κατάραν ἐγένετο, διὰ τὴν τεκνογονίαν, ὡς εἴρηται. Ὁ δὲ Μωάμεθ διδάσκει ἀναφανδὸν ὅτι ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς δικαίοις ἀνταπόδοσις· λουτρά καὶ γυναῖκες πολλαί ἐν ἑκάστῳ καὶ οἶκοι περικαλλεῖς. Ὁ γοῦν ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ; Μάταιος δὲ ὁ ταῦτα παραδεχόμενος καὶ πιστεύων ὅτι τὸ γεγονός δι' ὀργὴν τῶ ἀμαρτήσαντι πολυπλασιάζεται ἐν τῶ καιρῷ τῆς μισθαποδοσίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ τοῖς ἀγίοις καὶ δικαίοις. Καὶ πρόσθεον τὰ γεγονότα. Λέγει ὁ Μωῦσῆς· Ἐ Καὶ εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. **351** Καὶ εἰς μὲν τὴν εἰσέλυσιν λέγει· Ἐ Εἰσῆλθε Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ· ὡς εἰς δὲ τὴν ἐξέλευσιν οὐχ οὕτως ἀλλ'· Ἐ Εἰσῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, ὡς πάντως οἰδὲν ἔτρον δηλοῦντος τοῦ λόγου ἡ ὅτι καὶ μίαν μόνην γυναῖκά ἐστιν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' ἐστιν ὅτι καὶ αὐτῆς ἀπέχεσθαι πρέπειν ἐστίν· ἔν γὰρ τῶ εἰπεῖν ὅτι Εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἔδειξεν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ οἷον τι διατείχισμα χωρίζον τὸν Νῶε ἀπὸ τῆς γυναικὸς

lium cum Eva concubuit, sed ob liberorum generationem, atque generavit liberos. Ante delictum autem in angelorum modum vixerant. Sed tamen etiamsi cum Eva Adamus concubuit, unica tamen femina erat, non multæ. Etenim nec unum marem et multas feminas, nec multos mares et unam feminam, sed unum marem Adamum, et unam feminam Evam Deus creavit. Aucto autem genere humano et ad facinora libidinosa et injusta declinante, indignabatur iisque irascebatur Deus, sicut divinus Moyses in libro Genesis scribit, Deum dixisse: « Ne maneto super eos Spiritus meus, quoniam caro sunt, » hoc est plane libidinosi et terrestres facti sunt, atque veri bonique immemores, lasciviæ se dederunt. Tum Deus Noe dicit: « Quoniam te justum hominem inveni in hoc genere, age, arcam ligneam exstrue. » Exstruxit igitur Noe arcam e præcepto Domini, et intravit eam cum tribus filiis, Sem, Cham, Japheth: intravitque eandem uxor Noæ cum tribus uxoribus filiorum Noæ. Vides, Deum Noæ ut justo homini testatum esse, quippe qui unam uxorem haberet. Nec vero ejusdem filii, qui et ipsi singuli singulas uxores haberent, ab ira Dei non servati sunt: cum omne genus humanum aquarum proluvie periret. Quæ res etiam stultissimum hominem docet, legitime unam uxorem virum, et unum maritum feminam habere. Sed hoc quoque post execrationem factum est, ob liberorum gene-

rationem, ut diximus. At Mohammedes aperte docet, a Deo justis pro præmio datum iri lavacra, et feminas singulis plures et ædes pulcherrimas. Talia igitur qui lege sancit quomodo a Deo missus sit? Imo stultus est, qui ista probat, atque credit, quod libidinose sit, id tum, cum præmia bona et pulchra sanctis justisque dabantur, peccanti multiplicatum iri. Attende vero, quæ porro facta sint. Dicit Moyses: « Atque ingressus est arcam Noe et filii ejus et uxor ejus et uxores filiorum ejus. » De ingressione igitur dicit: « Ingressus est Noe et filii ejus et uxores filiorum ejus; » de exitu autem non ita, sed: « Egressus est Noe et uxor ejus et filii ejus et uxores filiorum ejus cum eo. » Quibus verbis nihil aliud significatur, nisi hoc, etiamsi unam uxorem legitime vir habeat, nonnunquam tamen ea alitendum ei esse. Nam cum dicit: « Ingressus est Noe in arcam et filii ejus, » filios ejus tanquam parietem Noam ab uxore ejus separantem posuit; cum autem dicit: « Egressus est Noe et uxor ejus, » ostendit, dehinc nihil jam obstare, quominus uxori jungatur. Idem dicendum est de filiis ejus eorumque uxoribus. Enimvero ipse Moyses in montem Sina ascendens edixit Judæis, ut sanctificarent se ad tertium diem usque et vestes lavarent, neve attingeret quisquam uxorem. Quin etiam ipse Adamus Evam conspiciatus dixit: « Hæc est os e meis ossibus, et caro e mea carne: quare homo

αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι· Ἐξήλθε Νῶε καὶ ἡ γυνή αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδὲν ἐστὶ τὸ καλῶν ἐνοῦσθαι τῇ αὐτοῦ γυναίκεϊ. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ θρους τοῦ Σινᾶ ἀνερχόμενος οὕτως εἶπεν τοῖς Ἰουδαίοις· « Ἀγνίσατε ἑαυτοὺς ἕκαστος ἕως τρίτης ἡμέρας, πλύναντες τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ γυναικὸς μὴ ἀψήσαθε. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀδάμ τὴν Εὐαν θεασάμενος οὕτως εἶρηκεν· « Αὕτη ἐστὶν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου· ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Καὶ πρόσθε· ὅπως μετὰ τὸ ἐφάμαρτον καὶ τὸ εὐθέως κέκτηται· ἡ πολυγαμία· ὁ γὰρ Ἀδάμ οὐκ εἶπεν ὅτι ἔσονται πολλαὶ αἱ γυναῖκες μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς σάρκα μίαν, ἀλλὰ δύο, τοῦτ' **352** ἐστὶν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ τοῦτου γυνή· μία δὲ καὶ πολλὰ οὐ ταυτόν. Εἰ δ' ἴσως καὶ ὁ νομοθέτης Μωϋσῆς ἐπέδωκε τοῖς Ἰουδαίοις ἔχειν ἕνα ἕκαστον γυναῖκα, συγκαταβάσει ἔνεκεν τούτου πεποίηκεν, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ζώων θυσίας, ἵνα τῆς μιᾶς ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν παιδῶν μαιφονίας· ὁ δὲ Χριστὸς ἐλθὼν, ὡσπερ ἐκώλυσε τὴν τῶν ζώων θυσίαν, πληρῶν τὴν τοῦ νόμου σκοπὸν, οὕτως καὶ τὴν πολυγαμίαν ἐκώλυσε. Ὁ δὲ Μωάμεθ οὕτως ἀντὶ σωφροσύνης ἀκολασίαν νενομοθέτηκε μὴ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ταῦτα παρὰ Θεοῦ πολλαπλασιασθῆναι διδάξας. Καὶ ἐστὶν **C** ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ Δαβὶδ λόγιον τὸ φάσκον ὅτι ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται, « τουτέστιν ἐπαινεῖται καὶ ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κολακισύων αὐτῶν καὶ ἐρεθίζόντων αὐτοῦ τὴν κακίαν καὶ

patrem et matrem relinquet et sociabit se uxori, eruntque ambo caro una. » Quo loco animadvertet, quomodo aī pravitatem polygamiae accedat, ut eadem inepta sit. Adamus enim non dixit, multas feminas cum viro in unam carnem conjunctas fore, sed duo, hoc est, virum et uxorem ejus. Atqui una at multae non eadem res est. Quodsi Moyses legislator permisit Judaeis, ut singuli plures uxores haberent, indulgentia ea erat, sicut in permittendo animalium sacrificio, quo eos prohibeturum erat, ne liberos occiderent. At Christus, sicut animalium sacrificia vetuit, finem legis secutus, ita etiam polygamiam vetuit. At Mohammedes iste pro modesta licentiam non solum in hac vita lege sanxit, sed etiam in vita futura eadem a Deo multiplicatum iri docuit. Ac probatur in illo Davidis dictum: « Laudatur, qui cupiditatibus animi indulget, et benedicatur injuste agenti. » Hoc est, laudatur et praedicatur ab iis qui ei adulantur et pravitatem ejus stimulant ac ne sensum quidem morbi e silentio oriri patiuntur. Quare nec sanari talis homo potest. Qui enim malum ne sentit quidem, medicinam nec quaerit, nec admittit. Atque hec om-

μηδὲ αίσθησιν τῆς νόσου γούν διὰ σιωπῆς ἐμπίπτει· ἀνεχομένων. Διὸ καὶ ἀνάτος ὁ τοιοῦτος εὐρίσκεται· τὸ γὰρ μηδὲ αίσθησιν τοῦ πάθους ἔχον θεριπέλαν οὔτε ζητεῖ οὔτε προσίεται. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάντων δεινότατον, ὅταν ἡ κακία ἐπαινεῖται καὶ μηδὲ κακία εἶναι νομίζεται· ὁ γὰρ δηλωθεὶς Μωάμεθ τὰ πρὸς χάριν καὶ τέρπιν τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασε καὶ ἐδίδαξεν, ἵνα διὰ τῆς ἡδονῆς ἐπιστάσῃται τὸ πληθεῖν τῶν ἀφρόνων.

Ἔτι περὶ τῶν ἀνδρῶν μόνον μέλει τῷ Θεῷ ἡ πλασματικῶν **353** αὐτοῦ, περὶ δὲ τῶν γυναικῶν οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς πλάσμα Θεοῦ; Καὶ διὰ τούτο οἱ μὲν ἄνδρες μέλλουσι ἀπολαύειν τῶν παρὰ Θεοῦ τοιοῦτων ἀγαθῶν, αἱ δὲ γυναῖκες οἷδ' ὄλω; ἢ ἐπεὶ μία φύσις ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ εἷς ἀνθρωπὸς ἐστὶ πᾶς ἀνθρωπὸς, καὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι οἱ πάντες; καὶ ὁμοίως μέλλουσι ἀπολαύειν, οἱ μὲν καλῶς πολιτευσάμενοι τὰ ἀγαθὰ, οἱ δὲ κακῶς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστρέψῃ καὶ κόλασιν; Πάντως τούτο παντὶ που δήλον ἐστὶ πάντες ἀνθρωποὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐπεὶ καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἐστὶ, καὶ ὁμοίως μέλλουσι ἀπολαύειν, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἐπραξε, κακὰ τε καὶ ἀγαθὰ. Καὶ λοιπὸν τὸ δίκαιον ἐστὶ καὶ πρέπον ἵνα λάθωσι καὶ αἱ γυναῖκες ὅπερ οἱ ἄνδρες; καὶ ὡσπερ διδῶνται πρὸς τοὺς καλῶς πολιτευσαμένους; ἐνὶ ἑκάστῳ πολλὰ γυναῖκες ἀντιμισθία, καθὼς ὁ Μωάμεθ νομοθέτη, διέθεσθαι καὶ πρὸς τὰς καλῶς πολιτευσάμενας γυναῖκα; μὴ ἑκάστη πολλοὶ ἄνδρες. Εἰ δ' ὡς ἄστονον παρεσιώπησεν αὐτὸ, τὴν αὐτὴν ἐννοιοῦν καὶ κρίειν ἔπρεπε ἵνα ἀναλογισθῆται καὶ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν. Ἔτι οἱ πολλοὶ ἄνδρες οἱ δοθησόμενοι μὴ γυναῖκα ὡς ἀποδοχῆς ἄξιοι μέλλουσι δοθῆναι διὰ τὸ καλῶς αὐτοὺς πολιτευθῆναι ἢ ὡς καταδίκης; Καὶ

nium pessimum est, si pravitas laudetur et ne credatur quidem pravitas esse. At enim Mohammedes iste quae grata et jucunda essent hominibus, jactavit et docuit, ut voluptatis capiendae spe imperitam multitudinem in partes suas pertraheret.

Deinde utrum soli viri Deo curae sunt ut creati ab eo, minime autem feminae ut non creatae a Deo, ac propterea viris bona illa a Deo proposita sunt, feminis nihil ejusmodi propositum? An cum una sit viri et feminae natura, et unus homo sit omnino homo, omnes etiam pariter judicabuntur et paria consequentur praemia, et quidem qui bene vixerunt, bona, qui male, iram, abominationem et poenas? Ac sane aequum et consentaneum est, feminas idem, quod viri, accipere, et sicut qui bene vixerunt viri, eorum singulis plures feminae praemii loco dantur, e Mohammedis quidem doctrina, ita singulis feminis quoque, quae bene vixerunt, plures dandi sunt viri. Quodsi hoc ut ineptum praetermisit silentio, eandem rationem ac sententiam in viris cum sequi decebat. Deinde multi viri uni dandi feminae utrum ut praemio digni propter vitae probitatem, an ut digni poena dabantur? Si dantur ut qui bene vixerint, quare non singulis fe-

ei μὲν ὡς καλῶς αὐτοῦ; πολιτευσαμένους, διὰ τί **A** οὐκ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἐνὶ ἐκάστῃ πολλὰι γυναῖκες εὐεργεσίας χάριν καὶ ἀντιμισθίας, ὡς λέγεται, ἀλλὰ μάλλον τοῖς πολλοῖς ἀνδράσι γυνὴ μία; Εἰ δ' ὡς κατακρίτοις, καὶ μὴν αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἀποδοχῆς **354** καὶ ἀγαθῆς ἀντιμισθίας δόματά εἰσιν, ὡς ὁ Μωάμεθ διαγορεύει. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν γυναικῶν τῶν ἐδοθησάντων ἐνὶ ἀνδρὶ· εἰ μὲν ὡς καταδίκης ἄξιαι, πῶς δίδονται πρὸς αὐτὰς εὐεργεσίαι; Εἰ δ' ἀποδοχῆς ἄξιαι, διὰ τί δίδονται αἱ πολλὰι ἐνὶ ἀνδρὶ; Καὶ τί τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἀτοπιωτέρον τε καὶ ἀγθέστερον;

Βλέπεις πῶς ὁ παρατραπεῖς τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς πῶσα ἄτοπα παρεμπίπτει καὶ ἄκων. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶν· οὐ γάρ ἐστιν ἡ ταῦ Θεοῦ πρὸς τούτους ἀγίους μισθαποδοσία τροφαὶ καὶ πόσεις καὶ λουτρὰ καὶ γυναῖκες, ἃ τινὰ εἰσιν ἀμαρτίας καὶ ὀργῆς ἀποτελέσματα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ ἀγισσύνη καὶ καθαρότης καὶ ἀγγελικὴ πολιτεία, χαρὰ τε καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ἣν ὀφθαλμῶς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ποτέ.

Εἶδες τὸν καρπὸν τῆς νομοθεσίας τοῦ νομοθέτου. Γινώσκεται ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν πράξεων ὁ τρόπος αὐτοῦ ἡ ὄβ; Καὶ τίς οὕτω τυφλὸς καὶ ἀνόητος καὶ ἐσκοτισμένος ὁ μὴ συνιερὶ τὰ λεγόμενα; Ὁ δὲ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ;

Καὶ περὶ μὲν τούτου τίς χρεια λόγων πλειόνων; Περὶ δὲ τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀνόματος τοῦ Μωάμεθ ἐν τοῖς δεξιῶς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ τίς χρεια ἀπολογίας λόγων; Οἱ μὲν φρόνιμοι κρινέτωσαν φρονίμως, οἱ δὲ γε ἀνόητοι καὶ μωροὶ ὡς βούλονται.

minæ multæ dantur pro præmio et remuneratione, ut dicitis, sed potius multis viris femina una? Sin vero ut qui damnati sint, illa quidem beneficia et gratiæ munera sunt, ut Mohametes quidem docet. Eadem res in pluribus feminis, uni dandis viro. Si enim pœna dignæ sunt, quare beneficia iis contingunt? Sin remuneratione dignæ, quare multæ uni viro dantur? Tali quidem confusione quid inconcinnius et fastidiosus est?

Vides, qui a recta via deflexit in quot ineptias **D** etiam invitatus incidat? At non est ita, non est. Neque enim sanctos Deus cibus, potionibus, lacris, feminis remuneratur, quæ ex errore et ira orta sunt, sed sanctitate, integritate et vita angelica, gaudio porro, hilaritate et lætitia, qualem nec oculus vidit, nec auris audivit, eujusque in nullius hominis cor penetravit sensus.

Vidisti jam fructum legis legislatoris istius. Cognosciturne e fructu factorum mos ejus, necne? aut quis ita cæcus et imperitus et hebetatus, qui non intelligat quæ disputavimus? at talia qui sancit quomodo a Deo missus sit?

Ac de hac quidem re nihil attinet longius dicere. Nec attinet de nomine Mohametis in dextra parte throni Dei scripto dicere; prudentes enim prudenter ju-

355 Οὐχ ὡς ἐπιλαθόμενος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔγραψα περὶ τοῦ Μωάμεθ ὅσον ἔγραψα· εἶπον γὰρ ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ προκείμενος σκοπὸς τῆς νῦν πρὸς σέ μου ἀπολογίας, ἵνα ποιήσω καταδόρομην κατὰ τῶν Μουσουλμάνων καὶ εἶπω ἄπερ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἄτοπα, ὀλέθριά τε καὶ κακὰ, ἀλλ' ἵνα δεῖξω μόνον ὅτι παραλίγως καὶ ἀδίκως κατηγοροῦνται παρὰ τῶν Μουσουλμάνων οἱ Χριστιανοί, ἃ καὶ πεποίηκα. Εἰ δὲ καὶ τινα εἶπομεν περὶ τοῦ Μωάμεθ, ἢ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο, ἐπεὶ εἶπερ εἶχομεν κατὰ σκοπὸν τοῦ γράψαι περὶ τῶν ἀτοπημάτων τῆς διδασχῆς αὐτοῦ, πολλὰ εἶχομεν εἰπεῖν.

Ἵτι δὲ οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ Μωάμεθ λόγον τὸν τυχόντα, οὐδὲ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἶπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὅσον δῆτα καὶ εἶπομεν· ὁ δὲ λόγος δηλώσει τοῦτο καὶ εἶτι σαφέστερον. Ἄπερ εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄπερ ἀκηκόασιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν. Ἐξ αὐτῶν γοῦν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ τέσσαρες συνεγράψαντο τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ μὲν εἰς ὀνομαζόμενος Ματθαῖος Ἑβραϊκῶς ἐξέδωκε τοῦτο εἰς τὴν Παλαιστίνην ἦτοι τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης· ὁ δὲ ἕτερος Μάρκος Λατινικῶς εἰς τὴν Ἀχαίαν, καὶ ἐδόθη εἰς τε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ρώμην, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὰ ἐσπέρια ἅπαντα ἔθνη. Ὁ δὲ ἕτερος Λουκᾶς, Ἑλληνικῶς δὲ· καὶ ἐδόθη εἰς τὴν **356** Ἀσίαν καὶ Αἰθιοπίαν, Περσίαν τε καὶ Ἰνδίαν καὶ Ἀραβίαν. Ὁ δὲ ἕτερος Ἰωάννης καὶ αὐτὸς Ἑλληνικῶς, καὶ ἐδόθη εἰς τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τὰς νήσους καὶ ἐνθα εὐρίσκονται οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὕτως διεδόθη τὸ Εὐαγγέ-

dicanto, inscii et stulti autem quemadmodum volent.

Cæterum haud oblitus propositi mei de Mohamete scripsi, quidquid scripsi. Dixi enim, non esse hujus disputationis consilium, ut in Musulmanos invehar et quid inepte, pernicioso et male dicant agantive, doceam, sed ut ostendam, male et immerito Christianos a Musulmanis accusari: id quod feci. Si de Mohamete autem nonnulla diximus, coegit nos, ita ut faceremus, rei natura, cum, si in animo fuisset, de ineptiis doctrinæ ejus scribere, multa nobis dicenda fuissent.

Non dixisse autem Christum de Mohamete verba ista, nec in Evangelio scriptum esse nomen ejus, de hac re tum ante diximus, quæ diximus, tum in sequenti disputatione dicetur luculentius. Quæ viderunt apostoli et discipuli Christi, et quæ audiverunt ex ore ejus, litteris mandarunt et docuerunt. Ex ipsis enim discipulis Christi quatuor Evangelium conscripserunt: quod unus, Matthæus nomine, Hebraice in Palæstina, vel Hierosolymis et circa Libyam edidit; alter, Marcus, Latine in Achaia, quod in Italiam et Romam et ad omnes occidentales gentes perlatum est; tertius, Lucas, Græce, quod divulgatum est in Asia, Æthiopia, Persis, Indis et Arabia; quartus, Joannes, item Græce, quod in

λιον εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα οὐ μετὰ βίας οὐδὲ μετ' ἀνάγκης οὐδὲ μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ ἰλαρότητι καὶ ἐν ταπεινώσει εὐρίσκοντο διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀντίστραπται τὰ πράγματα. Τῶν γὰρ ἀποστόλων τυπτομένων, κλαφριζομένων, λοιδορουμένων, διωκομένων, διδασκόντων οὐ κατέπιπτε τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐμεγαλύνετο καὶ ἠύξανετο τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ πολλὰ σπουδάζοντες καὶ πολλὰ κακοπιακότες καλύψαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ ὁμολογήσῃ αὐτόν τις τῶν ἀνθρώπων Θεόν, ὁ δὲ τοῦτο τολμήσων θανάτῳ ἀποθανεῖται, αὐτοὶ ἐκεῖνοι κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν, προσέπεσον καὶ προσεκύνησαν, οἱ μὲν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις καὶ μαθηταῖς, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, ὁ Χριστός, αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, καὶ ἔλυπτοντο καὶ ἔκλαιον τὰς παρελθούσας ἡμέρας, ὅς περιεπάτησαν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Σατανᾶ. Ὁ δὲ πανάγαθος Θεὸς καὶ ἐλεήμων ἐδέξατο αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκοντας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα κατέστησε ποιμένας **357** καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ πάντες τὸ εὐαγγέλιον μετέγραψαν καὶ εἶχον αὐτὸ εἰς ἕκαστος, καὶ ἀνεγίνωσκε καὶ ἐμάθανε καὶ ἐδίδασκετο καὶ προσεκύνηε τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα. Καὶ οὕτως διεδόθη εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ εἶχον αὐτὸ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. Ἀπὸ γοῦν τοῦ Χριστοῦ ἕως οὗ ἤρξατο διδάσκειν ὁ Μωάμεθ παρῆλθον χρόνοι ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων· μετὰ

A δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου τῶν πεντακοσίων χρόνων τις ἐμελλεν τολμήσειν ἐκβαλεῖν τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴπερ εὐρίσκατο ἐν αὐτῷ γεγραμμένον; Τὸ μὲν ὅτι μίαν καὶ μόνην λέξιν ὁ τολμήσας προσθήσειν ἢ ἐκβαλεῖν οὐ δύναται πλεόν ἐλεῖνος ὀνομάζεσθαι Χριστιανός· τὸ δὲ ὅτι εἴπερ καὶ τις κακὸς, ὑποθώμεθα, ἐξέβαλέ τινα λέξιν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἕτερος ἅπας κόσμος ἀκολουθήσειν ἐμελλε τῷ τοῦ ἐνὸς ἀτοπήματι; Πάντως οὐχί. Ἀπὸ γοῦν τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἡ ὡς καλὸν ἐμελλε μαρτυρήσειν ὁ Χριστὸς ἐκεῖνον ἢ ὡς κακόν· καὶ εἰ μὲν ὡς καλὸν, ἐμελλον ἐκδέχεσθαι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρηθέντα, ἵνα λάβωσι τὴν ἀπὸ τούτου ὠφέλειαν· εἰ δ' ὡς κακόν, πάλιν ἐμελλον ἔχειν τὰ ἐκείνου **358** γνωρίσματα καὶ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαθῶσι· καὶ εἴτε ὡς ἐκδεχόμενοι τὸν καλὸν εἴτε ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν κακόν, οὐδὲν ἐμελλεν ἐκβαλεῖν ἅπας ὁ κόσμος ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα. Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ τούτου ὄνομα. Ἐτεῖ οὐδεὶς ἐστιν ὁ φθονῶν ἐτέρῳ πρὶν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· τίς γοῦν ἐμελλε φθονῆσειν τῷ Μωάμεθ πρὶ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως; Πάντως οὐδεὶς. Εἰ δ' ἴσως ἐφθόνησεν αὐτῷ τις μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, πῶς ἐμελλεν ἀκολουθήσειν ἅπας ὁ κόσμος τῷ πρὸς τὸ Μωάμεθ ἐνὸς φθόνῳ; Καὶ τίς παράφρων οὕτως ὥστε μὴ λογίσασθαι τοῦτο τὸ ἀδύνατον; Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμέ-

parte Europæ et per insulas ac regiones a Græcis habitatas innotuit. Ita Evangelium per totum orbem terrarum non vi et violentia, nec ense et gladio, divulgatum est, sed pie et læte et modeste apostolis verbum Dei docentibus. Eratque rerum quasi repugnantia quædam. Nam cum apostoli percuterentur, flagellarentur, conviciis afficerentur, exagitarentur inter docendum, non oppressa est eorum doctrina, sed in dies nova incrementa capiebat et lætius efflorescebat Evangelium Christi. Qui enim multum operæ impendebant multumque enitebantur, ut occultarent nomen Christi, ne quis eum Deum esse crederet (quod qui conabitur, morte periturus est), illi ipsi igitur, cognita veritate, adorarunt et venerati sunt apostolos vel successores et discipulos eorum, atque crediderunt, eum verum Deum et Christum et Filium Dei vivi esse, ac lugebant et lamentabantur de tempore præterito, quo tenebris et erroribus Satanzæ obstricti fuerant. Deus autem optimus et misericors accipiebat mutationem mentis eorum, et hos ipsos, qui persequebantur nomen Christi, pastores et magistros et nuntios verbi et nominis sui faciebat: qui omnes Evangelium sibi compararunt et descriperunt, ac legebat, discebat, docebatur et adorabat quisque, quæ in eo scripta erant. Ita igitur per totum orbem terrarum Evangelium divulgatum est, eratque in manibus omnium,

qui terram habitabant. A Christo autem ad lu tempus, quo Mohametes docere cœperat, anni amplius quingenti præterierunt. Jam vero cum annos quingentos lectum esset Evangelium, quis Mohametis nomen inde ejicere ausus sit, si quidem in eo scriptum fuerit? Nam primum qui vel unum vocabulum addere aut demere voverit, non jam poterit Christianus haberi; deinde fac, malum quempiam hominem vocabulum aliquod ejicisse ex Evangelio; num reliquus totus orbis terrarum hujus unius fraudem probaverit? Minime profecto. Hinc igitur patet, non scriptum fuisse in Evangelio nomen Mohametis. Deinde aut bonum aut malum eum appellaturus erat Christus: si bonum, omnes reges orbis terrarum, omnes principes, omnes Christiani a Christo probatum prophetam amplecturi erant, ut fructum ex eo perciperent; sin malum, servaturi erant indicia, unde eum cognoscerent, et cauturi, ne laberentur. Neutiquam autem, sive bonum probarunt, sive spreverunt malum, per totum orbem terrarum nomen Mohametis ex Evangelio ejecturi erant. Manifestum igitur est, nomen ejus non scriptum fuisse in Evangelio. Nec vero quisquam ulli homini nondum nato invidet. An quis Mohameti inviderit antequam natus esset? Profecto nemo. Si quis autem jam nato Mohameti inviderit, num totus orbis terrarum in unius hominis invidiam concessurus erat?

νον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἔτι εἰ μὲν ἔλεγον οἱ Ἰσραηλίταις ὅτι μόνον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εὐρίσκειτο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα καὶ ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ Χριστιανοί, καὶ οὕτως ἀρκεταὶ εἰσιν αἱ ἀποδείξεις ἃς λέγομεν, ἵνα φανῇ τὸ ἀληθές, ὅτι οὐδὲν αὐτοὶ λέγουσιν ἀληθές· ἐπεὶ δὲ λέγουσιν ὅτι ἐν τῇ γενέσει τῇ συγγραφῆσιν παρὰ τοῦ Μωυσέως εὐρίσκειτο γεγραμμένον, πῶς ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τῆς παλαιᾶς οἱ Ἑβραῖοι; Οὐδὲ γὰρ εὐρίσκειται ἐκεῖσε ὅλως ἶχνος σημείου περὶ τοῦ Μωάμεθ. Καὶ ἰδοὺ ὡς οἱ Μουσουλμάνοι λέγουσι, φθονήσαντες οἱ Χριστιανοὶ ἐξέβαλον τὸ ὄνομα ἐκεῖνον· οἱ δὲ Ἑβραῖοι διὰ τί; Καίτοι γε εἰς τε τὴν περιτομὴν καὶ ἄλλα τινὰ, εἰς τροφὰς φημι καὶ ἕτερα ἔθιμα, συμφωνοῦσιν οἱ Μουσουλμάνοι **359** μετὰ τῶν Ἑβραίων. Ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐτε ἐν τῇ παλαιᾷ Μωσαϊκῇ βίβλῳ εὐρίσκειτο τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα οὐτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, ἵνα καὶ τὸν πάντῃ ἀγνώμονα ἀγάγωμεν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν.

ε'. Ἀσεθῆς εἰς βάθος κακῶν ἐμπροσθῶν καταφρονεῖ, φησὶν ὁ θαυμαστός Σολομών· καὶ τίς ἀσεδέστερος τοῦ Μωάμεθ; ποῖον δὲ βάθος κακῶν, μᾶλλον δὲ σκότους, εἰς ὃ οὐκ ἐνέπεσεν ὁ δύστηνος οὗτος; καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων καὶ τεράτων ψευδῶν ἐπλάσθητο καὶ τὴν παρούσαν ἀθεσμον θεωρίαν, ἔχουσαν ἐπὶ λέξεως οὕτως, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν υἱῶν· Ἰσραὴλ εἰς ΑἼνος τῷ ποιήσαντι διεληθεῖν τὸν δούλον αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἐλαράμ, ὃ ἐστὶν οἶκος Μεκκῆ, μέχρι τοῦ πορρωτάτου εὐκτηρίου, ὃ ἐστὶν οἶκος ἅγιος Ἰερουσαλήμ, ἢ *Quis adeo stultus sit, qui fieri hoc non potuisse non intelligat? Itaque hinc quoque manifestum est, Mohametis nomen scriptum non fuisse in Evangelio. Jam si Ismaelitæ nomen Mohametis dicerent in solo Evangelio scriptum fuisse, sed ejectum esse a Christianis, sufficeret ea, quam instituimus, disputatio, ut intelligeretur, quod res est, haud vere istos dicere; sed affirmant iidem, nomen illud in Genesi, a Moyse conscripta, fuisse. Quomodo igitur e Testamento Vetere ab Hebræis ejectum est? Nam ne illic quidem vestigium indicii Mohametis comparet, Ecce autem, Christianos invidia commotos illius nomen ejecisse Musulmani dicunt: qua re commoti Hebræi? Qui quidem circumcissione et aliis quibusdam rebus, velut usu ciborum et institutis aliis, cum Musulmanis concordant. Enimvero vides manifesto, nec in vetusto libro Moysis, nec in Evangelio nomen Mohametis fuisse.*

Atque hæc quidem propterea disputavimus, ut etiam plane imperitos ad verum cognoscendum perduceremus.

5. Scelestus in extrema mala delabitur æquo animo, exitimius Solomo dicit. Quis autem Mohamete magis scelestus? Et quæ mala sive potius malorum tenebræ, in quas non delapsus sit nequam iste? nam cum reliquis commentis et mendaciis portentosis etiam perversam hanc itineris fabulam, ad verbum translata, in capite filiorum Israelis

εὐλογήσαμεν. Ὁ Μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὸ ψάλλαι αὐτὸν τὴν ὥραν αὐτοῦ, εἶπεν τοῖς ἀνθρώποις, Ὡς ὑμεῖς ἄνθρωποι, κατανοήσατε. Χθὲς μετὰ τὸ διαστῆναι με ὑμῶν, ἦλθε πρὸς με ὁ Γαβριὴλ μετὰ τὴν ἐσχάτην ἐσπερινὴν ψαλμωδίαν, καὶ εἶπέ μοι, Ὁ Μωάμεθ, ἐντέλλεται σοι ὁ Θεὸς ἐπισκέψασθαι αὐτόν. Ὁ εἶπον, Καὶ τοῦ αὐτὸν ἐπισκέψομαι; Καὶ εἶπεν ὁ Γαβριὴλ, Ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐστί. Καὶ ἤγαγέ μοι κτήνος, μεῖζον μὲν ὄνου, ἐλάττον δὲ ἡμῶν· καὶ τὸ ὄνομα **360** αὐτοῦ Μπεράκ. Καὶ εἶπέ μοι, Ἀνάβαινε τούτῳ, καὶ ἔλαυνε αὐτὸ μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου. Καὶ ὡς ἐφρόντιζον ἀναβαίνειν, ἐφυγε τὸ κτήνος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἰστασο ἀσφαλῶς· ὁ Μαχούμετ γὰρ ἐστὶν ὃ σε βουλόμενος ἀναβῆναι. Καὶ ἀπεκρίθη τὸ κτήνος, Μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην; Ἀπεκρίθη ὁ Γαβριὴλ, Ναί. Κατεῖπε τὸ κτήνος, Οὐ συχωρήσω αὐτῷ ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ Θεοῦ δεηθεῖ. Ἐγὼ δὲ ἐδέηθην τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ κτήνους, ἐπέδην τε ἐπ' αὐτό. Καὶ περιεπάτει ἐπικαθημένου μου πορεῖα λεπτή, ἐπεστήριξέ τε τὴν χηλὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς ὄψεως αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τὸν ἅγιον, ἐλάττονι διαστήματι ἢ ὅσον λίθου βολῆς τελεσθεῖη. Ἦν δὲ καὶ ὁ Γαβριὴλ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀπορῶγα ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγίῳ ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ. Καὶ εἶπέ μοι ὁ Γαβριὴλ, Κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ἀναβήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ κατέδην, καὶ ὁ Γαβριὴλ ἠσφαλίσατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν ἀπορῶγα τὸ κτήνος τὸ Μπεράκ, καὶ ἐβάστασέ με ἐν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ὅτε ἤλθομεν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐκρυσσε τὴν θύραν ὁ Γαβριὴλ,

narravit. « Laus esto Domino, qui servum suum una nocte a sacello Elarami, quæ est ædes Meccæ, ad longissime distans sacellum duxit, quæ sancta ædes Hierosolymorum est. Mohametes quodam die, postquam psallit horam suam, homines ita allocutus est: Audite, homines. Hæc, cum a vobis discessissem, adiit me Gabriel post extremam psalmodiam, et, Mohametes, inquit, jubet te Deus se videre. Cui respondi: Ubinam eum videbo? Tum Gabriel: In loco eo, in quo est, simulque adduxit mihi jumentum majus asino, sed minus mulo, cujus nomen Berac erat. Deinde dixit: Conscende hanc bestiam et vehere ad sanctam ædem. Sed bestia, cum eam conscendere vellem, aufugit. At ille clamavit: Consiste: Mohametes enim te conscensus est. Respondit bestia: Propter illumne missus sum? Ad quæ Gabriel, Es, inquit. Rursus bestia: Non permittam ei, ut me conscendat, nisi prius pro me Deum precatus sit. Itaque ego Deum precatus pro bestia, conscendi eam. Asportavit me facili itinere, et unguam pedis in orbe, quo finiebatur visus ejus, igebatur. Ita ego in sanctam ædem perveni breviori spatio, quam quo jactus lapidis conficitur. Comitabatur me etiam Gabriel et duxit me in præcipitium quoddam in æde Hierosolymorum, dixitque: Descende, ut ex hoc saxo ascendas in cælum. Descendi igitur, atque ligavit Gabriel annulo in præcipi-

διαχωρίζον τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸ μὴ συνέρχεσθαι τοὺς τοὺς εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν, τὸ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν ἦν φθάσαντες εἰπομεν, τὸ δὲ ἵνα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὧσιν ἕτοιμοι καὶ γνώριμοι οἱ Ἑβραῖοι· καὶ γὰρ εἴπερ ἦνοῦντο μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, πῶς ἔμελλε φυλάττεσθαι τὸ τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα καὶ γένος; Διὰ τοι τοῦτο ἐν τῇ ἐρήμῳ εὐρισκόμενοι οὐ περιετέμοντο τεσσαράκοντα χρόνους διαβιθάντες, ἀλλ' ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐρήμου ἔξοδον πάλλιν. Καὶ ὁ μὲν τῆς περιτομῆς σκοπὸς ἔχει οὕτως καθὼς καὶ εἴπομεν. Ὁ δ' αὖ ἕτερος ἔχει οὕτως, ὅπως περιτμηθέντες τῇ σαρκὶ ἔλθωσιν εἰς συστολήν καὶ σωφρονισμὸν τῆς πολιτείας αὐτῶν, καὶ οὐκ ὡς λαγνοὶ καὶ ἀκρατεῖς, καὶ ἐντεῦθεν λογίζονται τὰς πορνείας αὐτῶν ἀντ' οὐδενός, ἀλλ' ἀνάγονται κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἐξῆς, εἰς ὑψηλοτέραν γνῶσιν καὶ πολιτείαν, ἐπεὶ οὐκ ἐδόθη ὀρθοδοξίας χάριν παρὰ Θεοῦ ἡ περιτομή, ἀλλὰ μόνον δι' αὐτῶν εἰπομεν αἰτίας.

Ὅτι δὲ ἐλθόντος τοῦ Χριστοῦ ἤργησεν ὁ νόμος καὶ οὐδὲ περιτομὴ ἔστιν, ἀφ' ὧν μέλλεις ἀκοῦσαι πρόσχαρ. Τὸ μὲν **339** βάπτισμα παρὰ Θεοῦ δοθὲν ὀρθοδοξίας χάριν ἐδόθη, καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἰσότητος βαπτίζονται, ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐκ ἔστιν ὀρθόδοξος· ἡ δὲ περιτομὴ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ μόνον οἱ ἄνδρες περιτέμνονται, αἱ δὲ γυναῖκες οὐχί. Ἔοικε γοῦν ἵνα οἱ μὲν ἄνδρες ὡς περιτετμημένοι ὧσιν ὀρθόδοξοι, αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἀπεριτετμητοὶ ἀσεβεῖς. Βλέπεις πῶς ἄλλος ἔστιν ὁ τῆς περιτομῆς λόγος, καὶ ἄλλως ποιοῦσιν οἱ Μου-

σουλμάνοι· οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἀπεριτμητὸν ἀσεβῆ λογίζονται. Καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἑαυτοὺς μάχεσθε, καὶ ἀπερ ὀρθοδοξίας χάριν τιμάτε, ταῦτα ἀπὸ μέρους ἀτιμάζετε.

Καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀναφαίνονται οἱ Μουσουλμάνοι ἐναντιοφρονούντες πρὸς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς, ἀπερ οὐκ ἔστι τις χρεῖα κατὰ τὸ παρὸν λέγειν περὶ ἐκείνων. Ὅμως περὶ ἐνός εἴπωμεν. Λέγει ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι ἐὰν μὴ τις βαπτισθῆ, οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ οὐδὲ τῆς σωτηρίας· ὁ Μωάμεθ μαρτυρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον ἄγιον καὶ τέλειον καὶ εὐθές· οἱ Μουσουλμάνοι τοὺς περιτετμημένους λογίζονται ὀρθοδόξους, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς. Εἰ μὲν οὖν στέργετε τὸν Μωάμεθ ὅτι ἀληθῶς λέγει, πῶς ὀνομάζετε τοὺς βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖτε τῇ τοῦ Εὐαγγελλίου διδασκαλίᾳ, καὶ λογίζεσθε τοὺς μὲν περιτετμημένους κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους εὐσεβῶς. ἀλλὰ τὰναντία φρονεῖτε; Οὐκ ἔστι πρόδηλον ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὶ; **340** μάχεσθε καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀνατρέπετε; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰσμαήλ, ἐν λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ἔχειν προπάτορα, οὕτε μετὰ τῶν Ἑβραίων κατήλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅτι ἐν ἐκείνῳ χρεῖα οὐκ ἦν ὡσπερ τοῖς Ἑβραίοις, οὕτε συγκατελογίζετο μετὰ τῶν κληρονόμων τοῦ Ἀβραάμ, διότι ὁ Θεὸς οὕτω ἐνετείλατο τῷ Ἀβραάμ εἰπὼν· «Ἐχθαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· οὐ γὰρ μὴ κληρονομῆσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρης.» Καὶ ἐξέβλεψεν ὁ Ἰσμαήλ μετὰ τῆς μη-

nens, ne connubii societatem inirent, partim ob eam, quam exposuimus, causam, partim ut tum cum liberandi forent, parati et insignes essent. Nam si juncti fuissent alienis, quomodo servari potuissent Abrahami semen et genus? atque hac de causa circumcissione per eos, quos in deserta regione oberrabant, annos quadraginta non utebantur, sed utebantur ea in Ægypto, et deinde rursus, cum e deserta regione exissent. Circumcisionis alter finis igitur is est, quem diximus. Alter autem ita habet: ut in carne circumcisi ad moderationem et temperantiam vitæ se conformarent, neve lascivi et animi impotentis essent, sed libidinem nihili æstimarent ac paulatim deinceps ad meliorem cognitionem vitamque evererentur, quandoquidem non orthodoxiæ causa, sed tantum ob eas, quas dixi, causas, circumcisio instituta est.

Cur autem post adventum Christi lex neglecta fuerit nec in usu sit circumcisio, id unde discas, audi. A Deo datum baptisma orthodoxiæ causa institutum est: quapropter omnes et viri et femine baptizantur, nec orthodoxus est, qui non est baptizatus. Diversa est ratio circumcisionis, cui in viris locus est, in feminis non est: unde quis colligat, viros utpote circumcisos orthodoxos esse, feminas, quippe quæ non circumcidantur, impias. Vides igitur, diversam esse circumcisionis

rationem, et temere agere Musulmanos, qui omnes non circumcisos Impios esse existimant. Adeo vobiscum ipsis pugnat, et quod ob orthodoxiam nunc colitis, id nunc negligitis.

Nec in hac una re Musulmani manifesto sibi repugnant, sed in multis præterea aliis, de quibus nunc dicere nihil attinet. De una tamen exponamus. Christus in Evangelio dicit, nisi qui baptizetur, neminem Dei aut salutis esse. Jam vero Mohametes Evangelium sanctum, perfectum justumque esse dicit, Musulmani autem circumcisos orthodoxos, baptizatos impios esse arbitrantur. Quodsi Mohametem ut vera docentem veneramus, quomodo baptizatos impios appellatis; nec præcepta Evangelii secuti eos, qui circumciduntur, impie, qui baptizantur, pie agere existimatis, sed his contraria sentitis? Nonne in aperto est, vos nobiscum pugnare et vestro vos gladio conficere? sed hæc quidem hactenus.

Deinde Ismael, quem Musulmani auctorem se habere dicunt, nec cum Hebræis in Ægyptum venit, quoniam illi non, ut Hebræis, opus erat, nec numeratus est in hæredibus Abrahami, quandoquidem Deus ita imperavit Abrahamo: «Jice ancillam cum filio ejus; neque enim ancillæ filium cum filio genuæ mulieris heredem esse decet.» Ejectus igitur est Ismael cum Agar matre ab Abra-

τρὸς αὐτοῦ Ἄγαρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως ποτὲ πρὸς τὸν Ἀβραάμ θεωρίας χάριν ἦλθεν, ἀλλ' οὐχ ὡς υἱὸς καὶ σπέρμα καὶ κληρονόμος αὐτοῦ. Τοῦτου γοῦν οὕτως ἔχοντος, πόθεν ἔχουσιν οἱ Μουσουλμάνοι τὴν πίστιν οὐκ οἶδα. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναφαίνεται ἀπὸ τίνος πράγματος πρὸ τοῦ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ εἶναι τὴν τῶν Μουσουλμάνων πίστιν· ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς τῶν τοιοῦτων δογμάτων, καὶ ὅτι ἀπὸ κοιλίας αὐτοῦ ἐδίδαξεν ὅσα ἐδίδαξεν, οὐκ ἀπὸ Θεοῦ.

Ὅτι δὲ λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ὡς γεγραμμένον εὐρίσκεται τὸ τοῦ Μαχοῦμετ ἄνομα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ περὶ ἐκείνου ὅτι Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν ὅτι μετ' ἐμὲ μέλλει ἔλθειν ἀπόστολος καὶ προφήτης, ὄνομα αὐτῷ Μωάμεθ· οἱ δὲ Χριστιανοὶ φρονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου· **341** δεῦρο δὲ σεψέφωμεθα καὶ περὶ τούτου, καὶ μοι δοκεῖ ὡς οὐ μὴ κρυφθεῖται ἡ ἀλήθεια. Ἄκουσον τοίνυν νουνεχῶς. Τρεῖς εἰσιν νομοθέται οἱ διδάξαντες νόμους καθολικούς· ὁ Μωϋσῆς, ὃς ἠκολούθησε τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· ὁ Χριστὸς, ὃς ἠκολούθησαν πάντα τὰ ἔθνη καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες τὸ πλεῖον μέρος τῶν Ἑβραίων, ἐπεὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὴ πιστεύσαντες πολλῶν ἑλάττους εἰσιν αὐτῶν δὴ τῶν πιστευσάντων καὶ σχεδὸν εὐαριθμητοὶ· καὶ ὁ Μωάμεθ, ὃς ἠκολούθησαν οἱ Μουσουλμάνοι. Ἄνευ τούτων δὴ τῶν τριῶν ἑτεροῦς τις διδάξας καὶ δούς νόμον οὐκ ἐστίν. Ἄλλ' ὁ μὲν Μωϋσῆς μεμαρτύρηται ἀπεσταλμένος εἶναι παρὰ Θεοῦ. Ἐξ ἀρχῆς ἔτι ὢν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐποίησε σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα, καὶ ἐμάστιξε τὴν Αἰγύπτου, ἐπά-

ξας ἐν αὐτῇ πληγὰς μεγάλας σφόδρα, καὶ ἐπληξε καὶ ἰερατεύσε, καὶ προέλεγε τὰ γενησόμενα ὡς προφήτης, ὅτι Εἰ μὲν ἀπολύσεις τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπόλυσον· εἰ δ' οὐκ, τὰ καὶ τὰ συμβήσονται σοὶ τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὑπὸ ἀκούμενος Φαραῶ ποιῆσαι τὸ ῥήμα Κυρίου ἰερατεύετο παρὰ τοῦ Μωϋσέως, ὡς ἐξουσίαν λαβόντος ἀπὸ Θεοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέβαλεν ὁ Μωϋσῆς μετὰ βραχίονος ὕψηλου τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς δουλείας τοῦ Φαραῶ, καταδιώξας δ' αὐτοὺς ὁ Φαραῶ ἐποντίσθη ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τοῦ Μωϋσέως. Μετὰ δὲ ταῦτα περιεπάτει ἐν τῇ ἐρήμῳ χρόνους τεσσαράκοντα ποιῶν θαύματα ἄπειρα. Ἄλλὰ **342** καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν Ἑβραίων ἀνέβη ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, εἰπόντων τούτου τῶν Ἰουδαίων πρὸς αὐτὸν ὅτι Ἀνάβαινε εἰς τὸ ὄρος καὶ γυνῶθι τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα· ἡμεῖς γὰρ φωνῆν Θεοῦ ἀκούσαι οὐ δυνάμεθα, μήποτε τελευτήσωμεν. Καὶ ὁ λαὸς ἴστατο μακρόθεν τοῦ ὄρους μετὰ φόβου καὶ τρόμου προσκυνοῦντες τῷ Θεῷ τῷ λαλοῦντι τῷ Μωϋσῇ· ὁ δὲ Μωϋσῆς ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ἔλεγε τούτους τοῖς Ἑβραίοις, καὶ παρευθὺς τὸ λαλήθην ἐπληροῦτο. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐκίνησαν τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτῶν ἀνευ λόγου τοῦ Θεοῦ. Μωϋσῆς γὰρ, φησὶν ἡ Γραφή, ἐλάλει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο φωνῇ. Μετὰ γοῦν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τε καὶ θαυμάτων ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἐδέξαντο τοῦτον καὶ προσεκύνησαν, καὶ παρέλαβον τὸν παρὰ τοῦ Μωϋσέως δοθέντα νόμον ὡς τοῦ Θεοῦ νόμον.

hamo; atque etiāsi Abrahamum videndi causa adierit, non adiit tamen eum ut filius et semen et hæres ejus. Quæ cum ita sint, undenam fidem suam Musulmani habeant, equidem nescio; nec ex ulla re ante Mohametem ab Abrahamo repetenda videtur Musulmanorum fides; sed ipse istius doctrinæ auctor est, et quæcumque docuit, e suo ingenio, non a Deo accepta, docuit.

Quod autem Musulmani dicunt, scriptum esse Mohametis nomen in Evangelio, cum Christus de eo dixerit: «Edico vobis, venturum esse post me apostolum et prophetam, cui Mohametis nomen,» sed expulsum esse ex Evangelio invidia Christianorum, age, etiā de hac re videamus: ac spero equidem, verum non in occulto fore, modo attente audias. Tres legislatores sunt, qui leges generales constituerunt: Moyses, quem Hebræorum natio secuta est; Christus, quem secutæ sunt omnes gentes et major pars Hebræorum, ad fidem ejus conversa, siquidem qui fidem ejus non amplexi sunt Judæi, iis qui eam amplexi sunt, longe pauciores sunt et, prope dicam, facili opera numerandi; atque Mohametes, quem musulmani secuti sunt, præter hos tres, qui legem constituerit ac docuerit, nemo est. Jam Moysen quidem a Deo missum esse, in confesso est. Statim ab initio, cum esset adhuc in Ægypto, signa et miracula magna edidit

atque Ægyptum plagis ingentibus castigavit, perterruit et domuit, ac futura ut propheta prædixit, ita locutus: «Si dimissurus es populum Dei, dimitte eum; sin minus, illa vel illa tibi et omni Ægypto eventura sunt.» Atque pollicitus Phraeo, facturum se jussu Domini, benigne habitus est a Moyses, cui ita faciendi a Deo data erat potestas. Post hæc Moyses gravi brachio gentem Hebræorum ex Ægypto et servitio Pharaonis eduxit, et persequentem eos Pharaonem, cum toto exercitu ejus in mari Rubro submersit. Deinde in regione deserta annos quadraginta oberrans miracula innumera edidit. Et vero coram cunctis Hebræis in montem Sina ascendit, Judæis ita eum cohortatis: «Ascende in montem et discite Dei voluntatem; nos enim vocem Dei audire non sustinemus, ne moriamur.» Itaque populus procul a monte adstabat, cum metu ac tremore Deum cum Moyses colloquentem adorantes. Moyses aulita verba Dei statim communicavit cum Hebræis, mandataque illico fieri cœpta sunt. Nec per totos illos quadraginta annos castra moverunt injussu Domini. Moyses enim, ait Scriptura, loquebatur, ac Deus respondebat voce. Multis igitur cum signis et miraculis legem Judæis dedit, quam illi acceperunt et adorarunt: veneratque sunt legem a Moyses datam ut legem Dei.

Ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ εἶχε τὰς παρὰ πάντων τῶν προφητῶν μαρτυρίας. Καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς λαβὼς τὴν μαρτυρίαν ὀδοηκοντούτης· τοσοῦτων γὰρ εἰν εὐρισκετο ὅποτε προσετέγη παρὰ Θεοῦ ἐξῆραι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ὁ δὲ Χριστός εἶχε τὰς μαρτυρίας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἀβραάμ ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι αἱ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδίδεικται. Γεννηθεὶς δὲ πάλιν ἐμαρτυρήθη τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μαρτυρίαν μίαν καὶ δις· ἐποίησε δὲ καὶ θαύματα οὐ κατὰ τὸν Μωϋσέα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, **343** ἀλλὰ μεγάλα καὶ ὑπὲρ φύσιν, καὶ τοσοῦτω ἐκείνων μείζονα ὅσον διαφέρει Δεσπότης δούλου. Καὶ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας μαρτυρίας καὶ τὰ ἀπειρα καὶ ὑπὲρ φύσιν θαύματα ἔκτοτε ἐξεδόθη ὁ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος, καὶ προσεκύνησαν καὶ ἠσπάσαντο αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν δόντα τὸ Εὐαγγέλιον.

Ὁ δὲ Μωιάμθ οὐτοσι πόθεν λαβὼν τὰς μαρτυρίας ἐδίδιξε τὰ ῥήματα ἅπερ ἐδίδαξεν, ἦτοι δίγματα, καὶ ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Μουσοουλμάνοις; Πάντως οὐκ ἄλλοθεν ἢ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ· εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν οὐκ ἀναφαίνεται περὶ αὐτοῦ μαρτυρία, ἀλλὰ τούναντιον. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὕτως εἴρηκε περὶ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν τῶν Ἑβραίων λαόν, ὅτι Ἀναστήσει· Κύριος ὁ Θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς ἐμέ· πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. Κἀν γούν καὶ

Veniit Christus habuitque omnium prophetarum testimonia. Moyses testimonium accepit anno aetatis octogesimo; tot enim annos natus erat, cum jussus est a Deo, filius Israelis ex Ægypto educere; Christus autem testimonia habuit inde a mundo condito, ante quam natus esset. Nam inde ab Abrahamo testimonia Christi fieri cœpta sunt, quemadmodum supra docuimus. Natus autem Dei Patris testimonium semel atque iterum expertus est; ediditque miracula non qualia in Ægypto et regione deserta Moyses edidit, sed magna et naturam excedentia, tantoque illis majora, quanto servus a Domino distat. Ac post multa hæc testimonia et infinita naturamque superantia miracula constituta est lex Evangelii, quam adorarunt et amplexæ sunt omnes gentes omnisque orbis terrarum, ac professi sunt, qui constituit legem, Christum.

Mohametes iste autem undenam testimonia nactus præcepta sive dogmata docuit, quæ docuit, constituitque legem Musulmanis? Omnino e nullo alio nisi e semetipso de se testimonium habuit. In tota enim sacra Scriptura nullum comparet de illo testimonium, imo alia, quæ ei contraria sint. Moyses enim de Christo ad Hebræorum populum ita locutus est: « Excitabit Deus Dominus e fratribus meis prophetam, sicut me, atque omnis anima, quæ

ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τούτου εἶπωμεν, ἀλλ' οἷα ὀκνήσομεν πάλιν εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· ἐν γὰρ τῇ εἰπεῖν τὸν προφήτην Μωϋσῆν ὅτι Προφήτην ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔδειξεν ὅτι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέλλων ἐλθεῖν προφήτης καὶ ἐκεῖνον ἀκούσονται· ἄλλου δὲ ἐλθόντος οὐ παραδέξονται αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν του διωξοῦσιν αὐτόν ἐξ αὐτῶν. **344** Λέγει ὁ Χριστός περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ Ζαχαρίου, μαρτυρῶν αὐτὸν προφήτην καὶ μέγιστον προφήτην, ὅτι Πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προσεφῆτευσαν, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται. Ὁρᾷ πῶς ὁ μὲν Μωϋσῆς παραγγέλλει τῷ γένει τῶν Ἑβραίων ὡς ἓνα μόνον τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων ἐλθόντα προφήτην δέξωνται, ἄλλον δὲ οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων εἰσὶν· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν καθαρῶτερον εἴρηκεν ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, καὶ πλέον οὐχί. Διὰ τοῦτο ὁ μὴ ἔχων μαρτυρίαν παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν καὶ αὐτῆς τῆς θείας Γραφῆς, προφήτης οὐκ ἐστὶ παρὰ Θεοῦ· ὁ Μωιάμθ ἄρα μὴ ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς μαρτυρίαν, οὐκ ἐστὶν ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο εἴρηκεν ὁ Χριστὸς τῷ Πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ περαιτέρω οὐκ ἔσονται· ἀλλὰ καὶ ἐτι σημεῖον γνωρίσματος δέδωκε τοῖς πᾶσιν οὕτως εἰπὼν· « Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ τινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. » Σκεψώμεθα τοίνυν τίς ἐστὶν ὁ καρπὸς τοῦ παρὰ τοῦ Μωιά-

non audiet illum prophetam, pessumdabitur. » De qua re etiam si jam supra diximus, non recusabimus tamen de eadem iterum dicere. Moyses igitur, cum dicit: « Deus Dominus e fratribus meis prophetam excitabit, » declaravit, e Judæis fore, qui futurus esset, prophetam, eumque iis audiendum esse; alium autem ne reciperent, imo longe a se propellerent. Christus de Joanne, Zachariæ filio, dicit, prophetam eum, et summum prophetam esse testatus: « Omnes prophetæ ad Joannem usque vaticinati sunt, sed inde a Joanne regnum Dei nuntiatur. » Vides, quare Moyses Hebræorum genti edixerit, ut unum modo prophetam ex ipsorum natione oriundum reciperent, nullum alium, cum tamen omnes prophetæ Judæi essent. Ac Christus rursus clarius prophetas omnes ad Joannem usque fuisse, nec fore ullum post, dixit. Jam vero, qui non a Deo nec a prophetis nec omnino a sacra Scriptura testimonium habet propheta, a Deo non est: quare Mohametes, cum non habeat a sacra Scriptura testimonium, non est a Deo missus.

At vero Christus non solum hoc dixit, omnes prophetas ad Joannem usque fuisse, nec fore ullum postea, sed etiam signum cunctis indicavit, his verbis: « Cavete vobis a pseudopropheta, qui veste ovili induti vos adveniunt, intus rapaces lupi sunt. E fructibus agnossetis eos. » Examinemus jam qua-

μεθ' ἑαυτοῦ νόμου· καὶ τοῦτου ἀκριβῶς ἐξετασθέντος φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια. Ὁ Μωάμεθ λέγει· « Ἐγὼ οὐκ ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ σπάθης καὶ ξίφους· καὶ οἱ μὴ ὑποκύψαντες τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, ὅς ἐστι παρὰ Θεοῦ, θανάτῳ ἀποθανέτωσαν, **345** ἢ φόρους διδώτωσαν, καὶ δεδομένων τῶν φόρων μενέτωσαν ἐν τῇ πίστει αὐτῶν. » Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἦν τὸ Εὐαγγέλιον ἄγιον καὶ δίκαιον καὶ ὀρθόν, δικαίως καὶ πρεπόντως ἐμελλεν ἐλθεῖν νομοθέτης ὃς διδάξει τὴν ἀληθεῖαν τοῖς ἀνθρώποις καὶ δικαιοσύνην· εἰ δὲ δίκαιον καὶ ἄγιον ἦν, ἀτελεῖς δὲ ὅμως, καὶ οὕτως πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν δίκαιον καὶ πρέπον, ἵνα ἐλθὼν νομοθέτης ἀναπληρώσῃ τὸ ὑστέρημα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπεὶ δὲ ἄγιον καὶ δίκαιον καὶ τέλειον καὶ ὀρθὸν καὶ λέγεται καὶ ἔστι, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Μωάμεθ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁμολογεῖ καὶ λέγει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ Θεοῦ ἐστὶ δεδομένον καὶ ἄγιον καὶ πλήρες, καὶ εὐδές, τίς χρεια λοιπὸν νομοθέτου ἐτέρου; Πάντως οὐδεμία, καὶ λοιπὸν ἀκαιρὸς καὶ ἀχρηστος ἡ τοῦ Μωάμεθ νομοθεσία· τοῦ γὰρ ὀρθοῦ κατὰ πάντα οὐδὲν ὀρθότερον, καὶ τοῦ τελείου οὐδὲν τελειότερον, καὶ τῆς ἀληθείας οὐδὲν ἀληθέστερον. Ἀλλ' ὅμως ἐξετάσαντες ἴδωμεν τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα. Πάντως οὐδὲν, ἀλλ' ἡ κατανοήσας ἑαυτὸν ὅτι μακρὸν που εὐρίσκειται τῆς ἐνεργείας τῶν θαυμάτων, βολόλομενος κρύψαι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μὴ ποτε παρὰ τῶν ἀνθρώπων εὐρὴν κατάγνωσιν, εἶπεν ὅτι Οὐκ ἦλθον δοῦναι τὸν νόμον διὰ θαυμάτων ἀλλὰ διὰ ξίφους καὶ σπάθης· ὡς καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐνομοθέτησεν ἵνα μὴ διαλέγωνται μετὰ τῶν Χριστιανῶν οἱ τοῦτου μαθηταὶ καὶ οἱ ἐκείνων διδάσκαλοι, πάντως οὐ δεῖ ἄλλο τι ἢ ἵνα μὴ ἐλεγχθῆ ἡ **346** ἐκείνων ματαιότης. Τὸ δὲ δοῦναι τὸν νόμον μετὰ ξίφους καὶ σπάθης φόνους πάντως καὶ ἀρπαγὰς διδάσκει. Καὶ τίς ἤκουσε τῶν ἀνθρώπων πιστεῦσαι τινα βίβη; ἢ πίστις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐστὶ· καὶ ἐπεὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς πρᾶγμα ἐστὶν ἀδοῦλωτον, πῶς ὁ ποιήσας αὐτὰ Θεὸς ἐλεύθερον πέμψειν ἐμελλεν νομοθέτην βιάσαι αὐτὰ, ὡς περ ἐπιλαθόμενος τοῦ ἔργου αὐτοῦ; Ἡ γὰρ πίστις θελήσει καὶ προαιρέσει καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς καὶ τῇ γνώσει αὐτῆς γίνεται, ἀλλετρόπως δὲ οὐδὲ μῶς. Τὸ γὰρ σῶμα δουλοῦται καὶ δεσμεῖται καὶ ἔστιν ὅτε καὶ τὰ μὴ θέλοντα πράττειν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐκ οὕτως, ἀλλὰ θελήσει καὶ κρίσει καὶ γνώσει καὶ προαιρέσει.

B Καὶ τῶν πιστευόντων σὺ τῷ ἐν κρίσει καὶ ἀληθείᾳ ἔστιν ὁ Θεός· καρδιογνώστης γὰρ ἐστὶν· οὐδὲ γὰρ βλέπει εἰς πρόσωπον, ἀλλ' εἰς κάρδιον. Καὶ ἅπερ τὰ ἄλογα ζῶα νόμῳ φύσεως οὐ ποιοῦσι, ταῦτα ὁ Μωάμεθ νομοθετεῖ. Τίς γὰρ οἶδε λέοντα λέοντα φάγοντα, ἢ ἄρκτον ἄρκτον, ἢ πάρδαλιν πάρδαλιν; Οὗτος δὲ ἀναφανδὸν διδάσκει· φονεύειν τὸν ἀνθρώπον ἀνθρώπον. Καὶ τίς μάταιος, ὅστις μέλλει δέξασθαι τοῦτον εἶναι ἀπὸ Θεοῦ; Οὐδὲ γὰρ ἀρπαγὰς καὶ φόνους διδάσκει Θεός. Πρὸς τοῦτους ὅτι καὶ κακία κακίας ἀλλάσσεται. Λέγει γὰρ ὅτι· Ἡ ἀποθανέντων ἡ φόρους διδόντων, καὶ ἀλλάσσεται φόνος φιλοχρηματίᾳ. Οὐ μόνον δὲ καὶ μέχρι τούτου ἡ κακία **347** ἔστι, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προέβη. Τί γὰρ τῆς τοιαύτης ὀμότητος καὶ μισανθρωπίης χεῖρον γένοιτ' ἂν, ὥστε φονεύειν μηδὲν ἡδικοκότες; Καὶ γὰρ ἴποταν ἀπέ-

lis sit fructus a Mohamete constitutæ legis: qua re bene illustrata, verum apertum erit. Mohammedes ita de se profitetur: « Equidem non veni, miraculis legem constitutum, sed ense et gladio: et qui non subjiciunt se legi nostræ, quæ a Deo est, aut capite muliantur, aut pendunt stipendia, et pensis stipendiis perseverant in religione sua. » Si Evangelium non fuisset sanctum, justum et verum, æquum et consentaneum fuisset, alium venturum esse legislatorem, qui quid verum et justum esset, homines doceret; aut si justum sanctumque, sed imperfectum fuisset, rursus æquum et par fuisset, ut legislator quispiam expleret lacunam Evangelii. Sed cum sanctum, justum, perfectum rectumque et sit et habeatur, atque ipse testetur ac dicat Mohammedes, Evangelium a Deo datum, justum, perfectum et verum esse, quid alio præterea legislatore opus est? Plane nulla atque inepta et inutilis Mohammedis lex est. Recto enim nihil rectius, perfecto nihil perfectius, vero nihil verius est. Sed tamen examinemus, quid sibi velint legislatoris dicta. Nullam aliam ob causam, nisi quod longe abesse se sentiret a miraculorum faciendorum potestate, imbecillitatem autem suam occultare vellet, ne in vituperia hominum incurreret, sese non miraculis, sed ense et gladio legem constitutum venisse dixit: sicut ideam, ne cum Christianis discipuli sui et qui

iis successuri essent disputarent, nulla alia de causa vetuit, nisi propterea, ne confutaretur eorum vanitas. Ense autem et gladio legem constituere cædes et rapinas exercere est. At quis unquam audivit, vi coactum quemquam fidem amplectum esse? Fides animi et mentis est. Jam cum animus ac mens servitii expertes sint, quomodo qui libera ea fecit, Deus legislatorem ad vim iis inferendam mittat, tanquam oblitus operis sui? Fides enim voluntate et optione, animique arbitrio et cognitione, nec ulla alia re, efficitur. Nam corpus quidem in servitium redigitur et vincitur, facitque non nunquam, quæ nolis: mens non item, sed agit semper e voluntate, judicio, cognitione et arbitrio. Adeo Deus prudenter et vere se profitentium Deus est. Corda enim novit, nec personam, sed corda respicit. Quod bruta bestia non faciunt, id Mohammedes lege sancit. Quis enim leonem a leone, aut ursum ab urso, aut pantheram a panthera devoratum audivit? Sed iste aperte precipit, ut homo hominem occidat. Quis igitur tam stultus sit, qui istum a Deo missum credat? Deus non precipit rapinas et cædes. Deinde ab eodem malum malo remittitur. Dicit enim, ut aut capite muliantur, aut stipendia pendant, remittiturque cædes, cupiditate habendi. Nec vero ad hoc duntaxat præcavatis, sed etiam ulterius processum est. Quod

Θωσι Μουσουλμάνοι πρὸς πόλεμον καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πείσῃ τις· ἐξ αὐτῶν, οὐ λογίζονται ἑαυτοὺς ἀξίους μίμψως ὡς αἰτίους τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ πεπτωκότος σφάττουσι ζῶντας, ὄσους ἂν δυνηθῆ ἕκαστος· καὶ ὅσον πλείους κτείνει, τοσοῦτον λογίζονται ὠφέλειαν τῆς τοῦ τεθνεῶτος ψυχῆς. Εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔχει ἀνθρώπους εἰς ἔξουσίαν αὐτοῦ ὁ βουλόμενος βοηθῆσαι τῇ τοῦ τεθνεῶτος ψυχῇ, ἐξωνεῖται Χριστιανούς, εἴπερ εὖροι, καὶ ἡ ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σώματος σφάττει αὐτοὺς ἡ ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ; Ἔτι νομοθετεῖ ὅτι ὁ δοῦς τῇ πόρῃ μίσθωμα καὶ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ὁ βιασάμενος παρθένον ἁμαρτάνει, ὁ δὲ μετὰ τῆς θαλήσεως αὐτῆς κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ἐὰν αἰχμαλωτίδας τις λάβῃ ἐν πολέμῳ, ἐξέσσει ἐπ' αὐταῖς ποιῆσαι· ὁ βούλεται ἀκωλύτως. Ὁ γοῦν πορνείας καὶ παρθενοφορίας νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ;

Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ὅτι τοὺς κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ περιπατήσαντας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀποθίωσιν αὐτῶν λουτρὰ καὶ οἴκους περικαλλεῖς καὶ γυναῖκας παρθένας ὅτι πολλὰς ὑπίσχνεῖται δοθῆσοθαι ἕκαστῳ 348 παρὰ Θεοῦ. Καὶ ὅπερ οἱ τῶν εἰδωλολατρῶν Ἑλλήνων ὀνομαζόμενοι θεολόγοι οὐκ εἶπον οὐδὲ ἐνόμισαν εἶναι, ταῦτα ὁ Μωάμεθ ἀνακακαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ νομοθετεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ οὕτως λέγουσιν, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐνθάδε βιώσαντες, ἐπὶ ἀποθάνωσι καὶ καθαρῶς ἀποδημήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἰς

τοὺς θεοὺς ἀπέρχονται καὶ μετὰ τῶν θεῶν εὐρίσκονται εἰς τὰς τῶν μακαρίων νήσους καὶ μετ' αὐτῶν συναγύλλονται· τῶν δὲ κακῶς ἐνθάδε βιωσάντων καὶ ἀκαθάρτων καὶ μολοισμένων ἀπελθόντων αἰτούτων ψυχαὶ εἰς ζοφώδεις καὶ σκοτεινοὺς ἀπέρχονται τόπους καὶ εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Πυριφλεγέθοντα. Καὶ οἱ μὲν εἰδωλολάτραι Ἕλληνες ἔλεγον ταῦτα· ὁ δὲ Μωάμεθ, ὃς ὀνομάζει ἑαυτὸν ὀρθόδοξον καὶ πλησίον τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμενον, λέγει καὶ νομοθετεῖ τοιαῦτα ἀτοπήματα αἰσχροῦ, καὶ οὐκ ἔχει ἐνθύμησιν ὄλωσ' ὅτι ταῦτα πάντα ὀργῆς καὶ ἀποστροφῆς ἔργα καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποτελέσματα εἰσι. Πρὸ γὰρ τῆς παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας τοῦ Ἀδάμ τοῦ λουτρὰ, ποῦ ὄλωσ' οἰκήματα, ποῦ αἱ πολλαὶ γυναῖκες; Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάραν ἐπανάστη τὸ σῶμα ὡς περ θηρίον κατὰ τῆς ψυχῆς τῆς μὴ ἔχουσης καθολικῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίσκεψιν. Ἴσχυσε τὸ σῶμα, καὶ κατέσπασε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ κατήγαγεν εἰς τὰς παραλόγους καὶ ματαίας σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς· καὶ ὡς περ ἀνδράποδον, οὕτως καταβουλώθη ἡ ψυχὴ εἰς τὰς σωματικὰς ὀρέξεις· εἰ γοῦν μετὰ 349 τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐδὲν μέλλουσιν εὐρεῖν οἱ κατὰ ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ πολιτευόμενοι ἄνθρωποι τὴν μακαρίαν ἔκείνην ζωὴν ἣν ὁ προπάτωρ εἶχεν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ ἀπώλεσεν, ἀλλὰ πάλιν τὴν αὐτὴν ζωὴν μέλλουσι εὐρεῖν ἣν εἶχε μετὰ τὴν κατάραν, οὐαὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνοις. Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ὅτι οὐδὲ μέχρι τῆς τλαιπύρου ἐκείνης καὶ ἐπαρ-

enim ista immanitate et sævitia cogitari crudelius potest, quam trucidare, qui nihil peccarunt? Quotiescunque enim ad pugnam procedunt Musulmani et eorum quis prælio occiditur, non se criminatione dignos putant, ut auctores belli, sed in occisi cadavere vivos trucidant, quot quisque potest, ac quanto quis plures necat, tanto majorem utilitatem fore putant ad animam occisi. Si non possidet homines, qui mortui animæ opitulari studet, Christianos, si quos reperit, comedit, eosque aut supra cadaver occisi, aut in sepulcro ejusdem jugulat. Talia qui præcipit quomodo a Deo missus sit? Docet idem, qui data pecunia cum meretrice concubabat, eum non peccare; qui per vim virginem stupret, eum peccare, qui autem cum consentiente concubabat, non peccare; quas quis bello ceperit, iis ei uti licere, quemadmodum velit. Atqui supra et virginum vitiationes qui probat, quomodo a Deo missus sit?

Gravissimum autem est, quod qui ad voluntatem Dei in hac vita se composuerint, iis singulis post mortem balneas et ædes pulcherrimas virginesque plurimas a Deo datum iri pollicetur. Et quod Græcorum idololatrarum theologi non dixerunt nec crediderunt, id Mohametes revelata fronte statuit. Illi enim ita aiunt, qui pulchre hic vixerint, eos post mortem, eum animi e corporum vinculis puri excesserint, ad deos migrare et cum diis versari

in beatorum insulis cum iisdemque lætari: contra qui male hic vixerint et impuri atque inquinati excesserint, horum animas in loca tenebrosa et obscura et Pyriphlegetonem fluvium abire. Hæc igitur Græci idololatræ dixerunt. Mohametes vero, qui se orthodoxum esse et coram Deo stetitisse jactat, probat docetque scædas istas nugas, nec ullo modo sentit, quam omnes hæc res libidinosæ et detestandæ sint et peccatum consecutæ. Ante Adami enim peccatum et delictum ubinam balneæ, ubinam omnino ædes, ubinam multæ feminæ? sed post peccatum et execrationem corpus tanquam bestia menti, perfecta notione Dei non sustentatæ, inhiabat, D superabat eam, atque animam, ex altitudine et magnificentia dejectam, in vauas et insanas libidines voluptatesque corporis adduxit: ac mancipii instar anima cupiditatibus corporis obstricta est. Quodsi, qui ad voluntatem Dei vixerunt homines, post resurrectionem mortuorum non inventuri sint beatam illam vitam, quam Adamus pater ante peccatum egit atque amisit, sed eandem rursus vitam, quam ille post execrationem toleravit, vix hominibus illis! Imo vero, quod miserimum est, ne acquievit quidem in ærumnosa hac et execrata vita Mohametes insaniam, ut hanc scilicet Deus justis daturum se esse promiserit, sed invenit vitam malis longe insiguiorem et vero turpem. Adamus enim post delictum et execrationem et e paradiso exsi-

του ζωῆς ἔστη ἡ τοῦ Μωάμεθ παραλογία, ἣν δῖθεν Α καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἕκαστος, ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ὑδάτων. Πάντως καὶ τὸν πάντη ἀνόητον τοῦτο διδάσκει ὅτι μίαν καὶ μόνην γυναῖκά ἐστὶν ἀπὸ τοῦ δικαίου ἔχειν τὸν ἀνθρώπον καὶ ἕνα μόνον ἄνδρα τὴν γυναῖκα. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν κατάραν ἐγένετο, διὰ τὴν τεκνογονίαν, ὡς εἴρηται. Ὁ δὲ Μωάμεθ διδάσκει ἀναφανδὸν ὅτι ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς δικαίοις ἀνταπόδοσις λουτρά καὶ γυναῖκες πολλαὶ ἐνὶ ἐκάστῳ καὶ οἴκοι περικαλλεῖς. Ὁ γοῦν ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ; Μάταιος δὲ ὁ ταῦτα παραδεχόμενος καὶ πιστεύων ὅτι τὸ γεγονός δι' ὀργὴν τῷ ἁμαρτήσαντι πολυπλασιάζεται ἐν τῷ καιρῷ τῆς μισθοποδοσίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ τοῖς ἀγίοις καὶ δικαίοις. Καὶ πρόσεξον τὰ γεγονότα. Λέγει ὁ Μωῦσῆς· « Καὶ εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. » 351 Καὶ εἰς μὲν τὴν εἰσέλευσιν λέγει· « Εἰσῆλθε Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ· » εἰς δὲ τὴν ἐξέλευσιν οὐχ οὕτως ἀλλ'· « Ἐξῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, » πάντως· οὐδὲν ἔτιρον δηλοῦντος τοῦ λόγου ἡ ὅτι κἂν καὶ μίαν μόνην γυναῖκά ἐστὶν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ αὐτῆς ἀπέχεσθαι πρέπον ἐστίν· ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν ὅτι Εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἔδειξεν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὅτι ἐν τῷ διαταχίσματι χωρίζον τὸν Νῶε ἀπὸ τῆς γυναϊκῆς

lium cum Eva concubuit, sed ob liberorum generationem, atque generavit liberos. Ante delictum autem in angelorum modum vixerant. Sed tamen etiamsi cum Eva Adamus concubuit, unica tamen femina erat, non multæ. Et enim nec unum marem et multas feminas, nec multos mares et unam feminam, sed unum marem Adamum, et unam feminam Evam Deus creavit. Aucto autem genere humano et ad facinora libidinosa et injusta declinante, indignabatur iisque irascebatur Deus, sicut divinus Moyses in libro Genesis scribit, Deum dixisse: « Ne maneto super eos Spiritus meus, quoniam caro sunt, » hoc est plane libidinosi et terrestres facti sunt, atque veri bonique immemores, lascivias se dederunt. Tum Deus Noe dicit: « Quoniam te justum hominem inveni in hoc genere, age, arcam ligneam exstrue. » Exstruxit igitur Noe arcam e præcepto Domini, et intravit eam cum tribus filiis, Sem, Cham, Japheth: intravitque eandem uxor Noë cum tribus uxoribus filiorum Noë. Vides, Deum Noë ut justo homini testatum esse, quippe qui unam uxorem haberet. Nec vero ejusdem filii, qui et ipsi singuli singulas uxores haberent, ab ira Dei non servati sunt: cum omne genus humanum aquarum præluvie periret. Quæ res etiam stultissimum hominem docet, legitime unam uxorem virum, et unum maritum feminam habere. Sed hoc quoque post execrationem factum est, ob liberorum gene-

rationem, ut diximus. At Mohametes aperte docet, a Deo justis pro præmio datum iri lavacra, et feminas singulis pluribus et ædes pulcherrimas. Talia igitur qui lege sancit quomodo a Deo missus sit? Imo stultus est, qui ista probat, atque credit, quod libidinose sit, id tum, cum præmia bona et pulchra sanctis justisque dabuntur, peccanti multiplicatum iri. Attende vero, quæ porro facta sint. Dicit Moyses: « Atque ingressus est arcam Noe et filii ejus et uxor ejus et uxores filiorum ejus. » De ingressione igitur dicit: « Ingressus est Noe et filii ejus et uxores filiorum ejus; » de exitu autem non ita, sed: « Egressus est Noe et uxor ejus et filii ejus et uxores filiorum ejus cum eo. » Quibus verbis nihil aliud significatur, nisi hoc, etiamsi unam uxorem legitime vir habeat, nonnunquam tamen ea aliternum ei esse. Nam cum dicit: « Ingressus est Noe in arcam et filii ejus, » filios ejus tanquam parietem Noam ab uxore ejus separantem posuit; cum autem dicit: « Egressus est Noe et uxor ejus, » ostendit, dehinc nihil jam obstare, quominus uxorem jungatur. Idem dicendum est de filiis ejus eorumque uxoribus. Enimvero ipse Moyses in montem Sina ascendens edixit Judæis, ut sanctificarent se ad tertium diem usque et vestes lavarent, neve attingeret quisquam uxorem. Quin etiam ipse Adamus Evam conspiciatus dixit: « Hæc est os e meis ossibus, et caro e mea carne: quare homo

αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἐξῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδὲν ἔστι τὸ καλῶν ἐνοῦσθαι τῇ αὐτοῦ γυναικί. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ θρους τοῦ Σινᾶ ἀνερχόμενος οὕτως φησι τοῖς Ἰουδαίοις· « Ἀγνίστατε ἑαυτοὺς ἕκαστος ἕως τρίτης ἡμέρας, πλύναντες τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ γυναικὸς μὴ ἀψησθε. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄδᾶμ τὴν Εὐάν θεασάμενος οὕτως εἶρκεν· « Αὕτη ἐστὶν ὁστούν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου· ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Καὶ πρόσθε· ὕπως μετὰ τὸ ἐφάρμαρτον καὶ τὸ εὐρηθὲς κέκτηται ἡ πολυγαμία· ὁ γὰρ Ἄδᾶμ οὐκ εἶπεν ὅτι ἔσονται πολλαὶ αἱ γυναῖκες μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς σάρκα μίαν, ἀλλὰ δύο, τοῦτ' **352** ἐστὶν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ τοῦτου γυνή· μία δὲ καὶ πολλὰ οὐ ταυτόν. Εἰ δ' ἴσως καὶ ὁ νομοθέτης Μωϋσῆς ἐπέθηκε τοῖς Ἰουδαίοις ἔχειν ἕνα ἕκαστον γυναῖκα, συγκαταβάσειως ἔνεκεν τούτου πεποίηκεν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ζῶων φύσεως, ἵνα τῆς μιαιφονίας ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν παίδων μιαιφονίας· ὁ δὲ Χριστὸς ἐλθὼν, ὥσπερ ἐκώλυσε τὴν τῶν ζῶων φύσιν, πληρῶν τὴν τοῦ νόμου σκοπὸν, οὕτως καὶ τὴν πολυγαμίαν ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ Μωάμεθ οὕτως ἀντιστροφικῶς ἀκολασίαν νενομόθησε μὴ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ταῦτα παρὰ Θεοῦ πολλαπλασιασθῆναι διδάσκει. Καὶ ἐστὶν **353** ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ Δαβὶδ λόγιον τὸ φάσκον ὅτι ἐπιναίεται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται, « τουτέστιν ἐπιναίεται καὶ ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κολακυσόντων αὐτὸν καὶ ἐρεθίζόντων αὐτοῦ τὴν κακίαν καὶ

μηδὲ ἀσθησιν τῆς νόσου γούν διὰ σωπῆς ἐμπαίσει ἀνεχομένων. Διὸ καὶ ἀνάτοξ ὁ τοιοῦτος εὐρίσκεται· τὸ γὰρ μηδὲ ἀσθησιν τοῦ πάθους ἔχον θερπίειαν οὔτε ζῆτεῖ οὔτε προσίεται. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάντων δεινότατον, ὅταν ἡ κακία ἐπαινεῖται καὶ μηδὲ κακία εἶναι νομίζεται· ὁ γὰρ δηλωθεὶς Μωάμεθ τὰ πρὸς χάριν καὶ τέρψιν τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασε καὶ ἐδίδαξεν, ἵνα διὰ τῆς ἡδονῆς ἐπιστάσθαι τὸ πλῆθος τῶν ἀφρόνων.

Ἔτι περὶ τῶν ἀνδρῶν μόνον μέλει τῷ Θεῷ ὡς πλασματῶν **353** αὐτοῦ, περὶ δὲ τῶν γυναικῶν οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτάς πλάσμα Θεοῦ; Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνδρες μέλλουσιν ἀπολαύειν τῶν παρὰ Θεοῦ τοιοῦτων ἀγαθῶν, αἱ δὲ γυναῖκες οἱδ' ὄλω; ἢ ἐπεὶ μία φύσις ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ εἰς ἀνθρωπὸς ἐστὶ πᾶς ἀνθρωπὸς, καὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι οἱ πάντες καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαύειν, οἱ μὲν καλῶς πολιτευσάμενοι τὰ ἀγαθὰ. οἱ δὲ κακῶς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστροφὴν καὶ κόλασιν; Πάντως τοῦτο παντὶ κριθῆναι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐπεὶ καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἐστὶ, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαύειν, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἔπραξε, κακὰ τε καὶ ἀγαθὰ. Καὶ λοιπὸν τὸ δίκαιόν ἐστὶ καὶ πρέπον ἵνα λάβωσι καὶ αἱ γυναῖκες ὅπερ οἱ ἄνδρες, καὶ ὥσπερ διδῶνται πρὸς τοὺς καλῶς πολιτευσαμένους· ἐν ἑκάστῳ πολλὰ γυναῖκες ἀντιμισθία, καθὼς ὁ Μωάμεθ νομοθέσει, δόξασαν καὶ πρὸς τὰς καλῶς πολιτευσαμένας γυναῖκα; μὴ ἑκάστη πολλοὶ ἄνδρες. Εἰ δ' ὡς ἀποκτον παρεσιώπησεν αὐτὸν, τὴν αὐτὴν ἔνοιαν καὶ κρίσιν ἔπρεπεν ἵνα ἀναλογισθῆται καὶ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν. Ἔτι οἱ πολλοὶ ἄνδρες οἱ δοθησόμενοι μὴ γυναῖκα ὡς ἀποδοχῆς ἄξιοι μέλλουσι δοθῆναι διὰ τὸ καλῶς αὐτοὺς πολιτευθῆναι ἢ ὡς καταδικῆς; Καὶ

patrem et matrem relinquet et sociabit se uxori, eruntque ambo caro una. » Quo loco animadvertet, quomodo aī pravitatem polygamix accedat, ut eadem inepta sit. Adamus enim non dixit, multas feminas cum viro in unam carnem conjunctas fore, sed duo, hoc est, virum et uxorem ejus. Atqui una at multæ non eadem res est. Quodsi Moyses legislator permisit Judæis, ut singuli plures uxores haberent, indulgentia ea erat, sicut in permittendo animalium sacrificio, quo eos prohibiturus erat, ne liberos occiderent. At Christus, sicut animalium sacrificia vetuit, finem legis secutus, ita etiam polygamiam vetuit. At Mohammedes iste pro modesta licentiam non solum in hac vita lege sanxit, sed etiam in vita futura eadem a Deo multiplicatum iri docuit. Ac probatur in illo Davidis dictum : « Laudatur, qui cupiditatibus animi indulget. et benedicatur injuste agenti. » Hoc est, laudatur et prædicatur ab iis qui ei adulantur et pravitatem ejus stimulant ac ne sensum quidem morbi e silentio oriri patiuntur. Quare nec sanari talis homo potest. Qui enim malum ne sentit quidem, medicinam nec querit, nec admittit. Atque hoc om-

nium pessimum est, si pravitas laudetur et ne credatur quidem pravitas esse. At enim Mohammedes iste quæ grata et jucunda essent hominibus, jactavit et docuit, ut voluptatis capiendæ spe imperitam multitudinem in partes suas pertraheret. Deinde utrum soli viri Deo curæ sunt ut creati ab eo, minime autem feminæ ut non creatæ a Deo, ac propterea viris bona illa a Deo proposita sunt, feminis nihil ejusmodi propositum ? An cum una sit viri et feminæ natura, et unus homo sit omnis homo, omnes etiam pariter judicabuntur et paria consequentur præmia, et quidem qui bene vixerunt, bona, qui male, iram, abominationem et pœnas ? Ac sane æquum et consentaneum est, feminas idem, quod viri, accipere, et sicut qui bene vixerunt viri, eorum singulis plures feminæ præmii loco dantur, e Mohammedis quidem doctrina, ita singulis feminis quoque, quæ bene vixerunt, plures dandi sunt viri. Quodsi hoc ut ineptum prætermisit silentio, eandem rationem ac sententiam in viris cum sequi decebat. Deinde multi viri uni dandi feminæ utrum ut præmio digni propter vitæ probitatem, an ut digni pœna dabantur ? Si dantur ut qui bene vixerint, quare non singulis fe-

ει μὲν ὡς καλῶς αὐτοὺς πολιτευσασμένους, διὰ τί ἂν οὐκ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἐνὶ ἐκάστῃ πολλὰι γυναῖκες εὐεργεσίας χάριν καὶ ἀντιμισθίας, ὡς λέγετε, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς πολλοῖς ἀνδράσι γυνὴ μία; Εἰ δ' ὡς κατακρίτους, καὶ μὴν αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἀποδοχῆς **354** καὶ ἀγαθῆς ἀντιμισθίας δόματα εἰσιν, ὡς ὁ Μωάμεθ διαγορεύει. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν γυναικῶν τῶν ἐοθησομένων ἐνὶ ἀνδρὶ· εἰ μὲν ὡς καταδίκης ἄξιαι, πῶς δίδονται πρὸς αὐτὰς εὐεργεσίαι; Εἰ δ' ἀποδοχῆς ἄξιαι, διὰ τί δίδονται αἱ πολλὰι ἐνὶ ἀνδρὶ; Καὶ τί τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἀτοπώτερον τε καὶ ἀηδέστερον;

Βλέπεις πῶς ὁ παρατραπεῖς τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς πῶσα ἄτοπα παρεμπίπτει καὶ ἄκων. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους μισθικοδοσία τροφαὶ καὶ πόσεις καὶ λουτρὰ καὶ γυναῖκες, ἃ τινὰ εἰσιν ἁμαρτίας καὶ ὀργῆς ἀποτελέσματα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ ἀγισσύνη καὶ καθαρότης καὶ ἀγγελικὴ πολιτεία, χαρὰ τε καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ἣν ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ποτέ.

Εἶδες τὸν καρπὸν τῆς νομοθεσίας τοῦ νομοθέτου. Γινώσκεται ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν πράξεων ὁ τρόπος αὐτοῦ ἢ οὐ; Καὶ τίς οὕτω τυφλὸς καὶ ἀνόητος καὶ ἐσκοτισμένος ὁ μὴ συνιῆς τὰ λεγόμενα; Ὅ δὲ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ;

Καὶ περὶ μὲν τούτου τίς χρεῖα λόγων πλειόνων; Περὶ δὲ τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀνόματος τοῦ Μωάμεθ ἐν τοῖς δεξιotoῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ τίς χρεῖα ἀπολογίας λόγων; Οἱ μὲν φρόνιμοι κρινέτωσαν φρονίμως, οἱ δὲ γε ἀνόητοι καὶ μωροὶ ὡς βούλονται.

minæ multæ dantur pro præmio et remuneratione, ut dicitis, sed potius multis viris femina una? Sin vero ut qui damnati sint, illa quidem beneficia et gratiæ munera sunt, ut Mohametes quidem docet. Eadem res in pluribus feminis, uni dandis viro. Si enim pœna dignæ sunt, quare beneficia iis contingunt? Sin remuneratione dignæ, quare multæ uni viro dantur? Tali quidem confusione quid inconcinnius et fastidiosius est?

Vides, qui a recta via deflexit in quot ineptias etiam invitus incidat? At non est ita, non est. Neque enim sanctos Deus cibus, potionibus, lavacris, feminis remuneratur, quæ ex errore et ira orta sunt, sed sanctitate, integritate et vita angelica, gaudio porro, hilaritate et lætitia, qualem nec oculus vidit, nec auris audivit, cujusque in nullius hominis cor penetravit sensus.

Vidisti jam fructum legis legislatoris istius. Cognosciturne e fructu factorum mos ejus, necne? aut quis ita cæcus et imperitus et hebetatus, qui non intelligat quæ disputavimus? at talia qui sancit quomodo a Deo missus sit?

Ac de hac quidem re nihil attinet longius dicere. Nect attinet de nomine Mohametis in dextra parte throni Dei scripto dicere; prudentes enim prudenter ju-

355 Οὐκ ὡς ἐπιλαθόμενος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔγραψα περὶ τοῦ Μωάμεθ ὅσον ἔγραψα· εἶπον γὰρ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ προκείμενος σκοπὸς τῆς νῦν πρὸς σέ μου ἀπολογίας, ἵνα ποιήσω καταδρομὴν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων καὶ εἶπω ἅπερ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἄτοπα, ὀλέθριά τε καὶ κακὰ, ἀλλ' ἵνα δείξω μόνον ὅτι παραλλήλως καὶ ἀδίκως κατηγοροῦνται παρὰ τῶν Μουσουλμάνων οἱ Χριστιανοί, ὃ καὶ πεποίηκα. Εἰ δὲ καὶ τινα εἶπομεν περὶ τοῦ Μωάμεθ, ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο, ἐπεὶ εἶπερ εἶχομεν κατὰ σκοπὸν τοῦ γράψαι περὶ τῶν ἀτοπημάτων τῆς διδυχῆς αὐτοῦ, πολλὰ εἶχομεν εἰπεῖν.

Ὅτι δὲ οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ Μωάμεθ λόγον τὴν τυχόντα, οὐδὲ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἶπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὅσον δῆτα καὶ εἶπομεν· ὁ δὲ λόγος, δηλώσει τοῦτο καὶ ἐτι σαφέστερον. Ἄπερ εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἅπερ ἀκηκόασιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν. Ἐξ αὐτῶν γούν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ τέσσαρες συνεγράψαντο τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ μὲν εἰς ὀνομαζόμενος Ματθαῖος Ἑβραϊκῶς ἐξέδωκε τοῦτο εἰς τὴν Παλαιστίνην ἦτοι τὰ Ἱερουσόλυμα καὶ τὰ μέρη τῆς Λιθύης· ὁ δὲ ἕτερος Μάρκος Λατινικῶς εἰς τὴν Ἀχαίαν, καὶ ἐδόθη εἰς τε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ρώμην, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὰ ἐσπέρια ἅπαντα ἔβη. Ὁ δὲ ἕτερος Λουκᾶς, Ἑλληνικῶς δὲ· καὶ ἐδόθη εἰς τὴν **356** Ἀσίαν καὶ Αἰθιοπίαν, Περσίαν τε καὶ Ἰνδίαν καὶ Ἀραβίαν. Ὁ δὲ ἕτερος Ἰωάννης καὶ αὐτὸς Ἑλληνικῶς, καὶ ἐδόθη εἰς τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τὰς νήσους καὶ ἐνθα εὐρίσκονται οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὕτως διεδόθη τὸ Εὐαγγέ-

dicanto, inscii et stulti autem quemadmodum volunt.

Cæterum haud oblitus propositi mei de Mohamete scripsi, quidquid scripsi. Dixi enim, non esse hujus disputationis consilium, ut in Musulmanos invehar et quid inepte, pernicioso et male dicant agantve, doceam, sed ut ostendam, male et immerito Christianos a Musulmanis accusari: id quod feci. Si de Mohamete autem nonnulla diximus, coegit nos, ita ut faceremus, rei natura, cum, si in animo fuisset, de ineptiis doctrinæ ejus scribere, multa nobis dicenda fuissent.

Non dixisse autem Christum de Mohamete verba ista, nec in Evangelio scriptum esse nomen ejus, de hac re tum ante diximus, quæ diximus, tum in sequenti disputatione dicetur luculentius. Quæ viderunt apostoli et discipuli Christi, et quæ audiverunt ex ore ejus, litteris mandarunt et docuerunt. Ex ipsis enim discipulis Christi quatuor Evangelium conscripserunt: quod unus, Matthæus nomine, Hebraice in Palæstina, vel Hierosolymis et circa Libyam edidit; alter, Marcus, Latino in Arabia, quod in Italiam et Romam et ad omnes occidentales gentes perlatum est; tertius, Lucas, Græce, quod divulgatum est in Asia, Æthiopia, Persis, Indis et Arabia; quartus, Joannes, item Græce, quod in

λιον εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα οὐ μετὰ βίας οὐδὲ μετ' ἀνάγκης οὐδὲ μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ ἰλαρότητι καὶ ἐν ταπεινώσει εὐρίσκοντο διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀντίστραπται τὰ πράγματα. Τῶν γὰρ ἀποστόλων τυπτομένων, καταφιζομένων, λοιδορουμένων, διωκομένων, διδασκόντων οὐ κατέπιπτε τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἐμεγαλύνετο καὶ ἠύξανετο τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ πολλὰ σπουδάζοντες καὶ πολλὰ κεκοπιαότες καλύψαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ ὁμολογήσῃ αὐτόν τις τῶν ἀνθρώπων Θεὸν, ὁ δὲ τοῦτο τολμήσων θανάτῳ ἀποθάνειται, αὐτοὶ ἐκεῖνοι κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν, προσέπεσον καὶ προσεκύνησαν, οἱ μὲν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις καὶ μαθηταῖς, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεός, ὁ Χριστός, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἐλυποῦντο καὶ ἐκλαῖον τὰς παρελθούσας ἡμέρας, ἃς περιπάτησαν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Σατανᾶ. Ὁ δὲ πανάγαθος Θεὸς καὶ ἐλεήμων ἐδέξατο αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκοντας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα κατέστησε ποιμένας **357** καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ πάντες τὸ εὐαγγέλιον μετέγραψαν καὶ εἶχον αὐτὸ εἰς ἕκαστος, καὶ ἀνεγίνωσκε καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐδίδασκετο καὶ προσεκύνη τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα. Καὶ οὕτως διεδόθη εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ εἶχον αὐτὸ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. Ἀπὸ γοῦν τοῦ Χριστοῦ ἕως οὗ ἤρξατο διδάσκειν ὁ Μωάμεθ παρῆλθον χρόνοι ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων· μετὰ

Α δὲ τὴν ἀνάγκωσιν τοῦ Εὐαγγελίου τῶν πεντακοσίων χρόνων τίς ἐμελλεν τολμήσειν ἐκβαλεῖν τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴπερ εὐρίσκατο ἐν αὐτῷ γεγραμμένον; Τὸ μὲν ὅτι μίαν καὶ μόνην λέξιν ὁ τολμήσας προσθήσειν ἢ ἐκβαλεῖν οὐ δύναται πλέον ἐλεῖνος ὀνομάζεσθαι Χριστιανός· τὸ δὲ εἰπερ καὶ τις κακός, ὑποθώμεθα, ἐξέβαλέ τινα λέξιν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἕτερος ἅπας κόσμος ἀκολουθήσειν ἐμελλε τῷ τοῦ ἐνός ἀτοπήματι; Πάντως οὐχί. Ἀπὸ γοῦν τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἡ ὡς καλὸν ἐμελλε μαρτυρήσειν ὁ Χριστὸς ἐκεῖθεν ἢ ὡς κακὸν· καὶ εἰ μὲν ὡς καλὸν, ἐμελλον ἐκδέχισθαι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρηθέντα, ἵνα λάβωσι τὴν ἀπὸ τούτου ὠφέλειαν· εἰ δ' ὡς κακὸν, πάλιν ἐμελλον ἔχειν τὰ ἐκείνου **358** γνωρίσματα καὶ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαθῶσι· καὶ εἴτε ὡς ἐκδιχόμενοι τὸν καλὸν, εἴτε ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν κακὸν, οὐδὲν ἐμελλεν ἐκβαλεῖν ἅπας ὁ κόσμος ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα. Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ τοῦτο ὄνομα. Ἐτι οὐδεὶς ἐστὶν ὁ φθονῶν ἑτέρῳ πρὶν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· τίς γοῦν ἐμελλε φθονῆσειν τῷ Μωάμεθ πρὸ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως; Ἐάντως οὐδεὶς. Εἰ δ' ἴσως ἐφθόνησεν αὐτῷ τις μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, πῶς ἐμελλεν ἀκολουθήσειν ἅπας ὁ κόσμος τῷ πρὸς τὸ Μωάμεθ ἐνός φθόνῳ; Καὶ τίς παράφρων οὕτως ὥστε μὴ λογισαθαι τοῦτο τὸ ἀδύνατον; Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμέ-

parte Europæ et per insulas ac regiones a Græcis habitatas innotuit. Ita Evangelium per totum orbem terrarum non vi et violentia, nec ense et gladio, divulgatum est, sed pio et læte et modeste apostolis verbum Dei docentibus. Eratque rerum quasi repugnantia quedam. Nam cum apostoli percuterentur, flagellarentur, conviciis afficerentur, exagitarentur inter docendum, non oppressa est eorum doctrina, sed in dies nova incrementa capiebat et lætius efflorescebat Evangelium Christi. Qui enim multum operæ impendebant multumque enitebantur, ut occultarent nomen Christi, ne quis eum Deum esse crederet (quod qui conabitur, morte periturus est), illi ipsi igitur, cognita veritate, adorarunt et venerati sunt apostolos vel successores et discipulos eorum, atque crediderunt, eum verum Deum et Christum et Filium Dei vivi esse, ac lugebant et lamentabantur de tempore præterito, quo tenebris et erroribus Satanzæ obstricti fuerant. Deus autem optinuit et misericors accipiebat mutationem mentis eorum, et hos ipsos, qui persequebantur nomen Christi, pastores et magistros et nuntios verbi et nominis sui faciebat: qui omnes Evangelium sibi compararunt et descripserunt, ac legebat, disciebat, docebatur et adorabat quisque, quæ in eo scripta erant. Ita igitur per totum orbem terrarum Evangelium divulgatum est, eratque in manibus omnium,

qui terram habitabant. A Christo autem ad id tempus, quo Mohametes docere cœperat, anni amplius quingenti præterierunt. Jam vero cum annos quingentos lectum esset Evangelium, quis Mohametis nomen inde ejicere ausus sit, si quidem in eo scriptum fuerit? Nam primum qui vel unum vocabulum addere aut demere voluerit, non jam poterit Christianus haberi; deinde fac, malum quempiam hominem vocabulum aliquod ejicisse ex Evangelio; num reliquus totus orbis terrarum hujus unius fraudem probaverit? Minime profecto. Hinc igitur patet, non scriptum fuisse in Evangelio nomen Mohametis. Deinde aut bonum aut malum eum appellaturus erat Christus: si bonum, omnes reges orbis terrarum, omnes principes, omnes Christiani a Christo probatum prophetam amplexuri erant, ut fructum ex eo perciperent; sin malum, servaturi erant indicia, unde eum cognoscerent, et cauturi, ne laberentur. Neutiquam autem, sive bonum probarunt, sive spreverunt malum, per totum orbem terrarum nomen Mohametis ex Evangelio ejecturi erant. Manifestum igitur est, nomen ejus non scriptum fuisse in Evangelio. Nec vero quisquam ulli homini nondum nato invidet. An quis Mohameti invidet antequam natus esset? Profecto nemo. Si quis autem jam nato Mohameti invidet, num totus orbis terrarum in unius hominis invidiam concessurus erat?

νον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἔτι εἰ μὲν ἔλεγον οἱ Ἰσραηλίται ὅτι μόνον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εὐρίσκειτο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα καὶ ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ, καὶ οὕτως ἀρκεταὶ εἰσιν αἱ ἀποδείξεις ἃς λέγομεν, ἵνα φανῇ τὸ ἀληθές, ὅτι οὐδὲν αὐτοὶ λέγουσιν ἀληθές· ἐπεὶ δὲ λέγουσιν ὅτι ἐν τῇ γενέσει τῇ συγγραφῆσιν παρὰ τοῦ Μωυσέως εὐρίσκειτο γεγραμμένον, πῶς ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τῆς παλαιᾶς οἱ Ἑβραῖοι; Οὐδὲ γὰρ εὐρίσκειται ἐκεῖσε ὅλως ἶχνος σημείου περὶ τοῦ Μωάμεθ. Καὶ ἰδοὺ ὡς οἱ Μουσουλμάνοι λέγουσι, φθονήσαντες οἱ Χριστιανοὶ ἐξέβαλον τὸ ὄνομα ἐκεῖνον· οἱ δὲ Ἑβραῖοι διὰ τί; Καίτοι γε εἰς τε τὴν περιτομὴν καὶ ἄλλα τινὰ, εἰς τροφὰς φημι καὶ ἕτερα ἔθιμα, συμφωνοῦσιν οἱ Μουσουλμάνοι **359** μετὰ τῶν Ἑβραίων. Ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τοῦτου ἀναφαίνεται ὅτι οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ Μωσαϊκῇ βίβλῳ εὐρίσκειτο τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα οὔτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, ἵνα καὶ τὸν πάντη ἀγνώμονα ἀγάγωμεν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν.

ε'. Ἀσεθὴς εἰς βᾶθος κακῶν ἐμπροσὶν καταφρονεῖ, φησὶν ὁ θαυμαστάσιος Σολομῶν· καὶ τίς ἀσεθέστερος τοῦ Μωάμεθ; ποῖον δὲ βᾶθος κακῶν, μᾶλλον δὲ σκότους, εἰς ὃ οὐκ ἐνέπεσεν ὁ δύστηνος οὗτος; καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων καὶ τεράτων ψευδῶν ἐπλάσσειτο καὶ τὴν παρούσαν ἀθεσμον θεωρίαν, ἔχουσαν ἐπὶ λέξεως οὕτως, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν υἱῶν· Ἰσραὴλ εἰς Αἴνος τῷ ποιήσαντι διελεθεῖν τὸν δούλον αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἐλαράμ, ὃ ἐστὶν οἶκος Μεκκῆ, μέχρι τοῦ πορρωτάτου εὐκτηρίου, ὃ ἐστὶν οἶκος ἅγιος Ἰερουσαλήμ, ἣν

Quis adeo stultus sit, qui fieri hoc non potuisse non intelligat? Itaque hinc quoque manifestum est, Mohametis nomen scriptum non fuisse in Evangelio. Jam si Ismaelitæ nomen Mohametis dicerent in solo Evangelio scriptum fuisse, sed ejectum esse a Christianis, sufficeret ea, quam instituimus, disputatio, ut intelligeretur, quod res est, haud vere istos dicere; sed affirmant iidem, nomen illud in Genesi, a Moyse conscripta, fuisse. Quomodo igitur e Testamento Vetere ab Hebræis ejectum est? Nam ne illic quidem vestigium indicii Mohametis comparet, Ecce autem, Christianos invidia commotos illius nomen ejecisse Musulmani dicunt: qua re commoti Hebræi? Qui quidem circumcisione et aliis quibusdam rebus, velut usu ciborum et institutis aliis, cum Musulmanis concordant. Enimvero vides manifesto, nec in vetusto libro Moysis, nec in Evangelio nomen Mohametis fuisse.

Atque hæc quidem propterea disputavimus, ut etiam plane imperitos ad verum cognoscendum perduceremus.

5. Scelustus in extrema mala delabitur æquo animo, eximius Solomo dicit. Quis autem Mohamete magis scelustus? Et quæ mala sive potius malorum tenebræ, in quas non delapsus sit nequam iste? nam cum reliquis commentis et mendaciis portentosis etiam perversam hanc itineris fabulam, ad verbum translata, in capite filiorum Israelis

εὐλογήσαμεν. Ὁ Μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὸ ψάλλαι αὐτὸν τὴν ὥραν αὐτοῦ, εἶπεν τοῖς ἀνθρώποις, Ὁ ὁμοῖς ἀνθρώποις, κατανοήσατε. Χθὲς μετὰ τὸ διαστῆναι με ὁμοῦν, ἦλθε πρὸς με ὁ Γαβριὴλ μετὰ τὴν ἐσχάτην ἐσπερινὴν ψαλμωδίαν, καὶ εἶπέ μοι, Ὁ Μωάμεθ, ἐντέλλεται σοι ὁ Θεὸς ἐπισκέψασθαι αὐτόν. Ὁ εἶπον, Καὶ τοῦ αὐτὸν ἐπισκέψομαι; Καὶ εἶπεν ὁ Γαβριὴλ, Ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐστί. Καὶ ἤγαγέ μοι κτήνος, μεῖζον μὲν ὄνου, ἐλάττον δὲ ἡμῶν· καὶ τὸ ὄνομα **360** αὐτοῦ Μπεράχ. Καὶ εἶπέ μοι, Ἀνάβαινε τούτῳ, καὶ ἔλαυνε αὐτὸ μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου. Καὶ ὡς ἐφρόντιζον ἀναβαίνειν, ἐφυγε τὸ κτήνος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἰστασο ἀσφαλῶς· ὁ Μαχούμετ γὰρ ἐστὶν ὃ σε βουλόμενος ἀναβῆναι. Καὶ ἀπεκρίθη τὸ κτήνος, Μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην; Ἀπεκρίθη ὁ Γαβριὴλ, Ναί. Κατεῖπε τὸ κτήνος, Οὐ συγχωρήσω αὐτῷ ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ Θεοῦ δεηθεῖ. Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ κτήνους, ἐπέδην τε ἐπ' αὐτό. Καὶ περιεπάτει ἐπικαθημένου μου πορεῖα λεπτή, ἐπεστήριξέ τε τὴν χηλὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς ὕψεως αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τῶν ἁγίων, ἐλάττονι διαστήματι ἢ ὅσον λίθου βολῆς τελεσθεῖ. Ἦν δὲ καὶ ὁ Γαβριὴλ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀπορρώγα ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγίῳ ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ. Καὶ εἶπέ μοι ὁ Γαβριὴλ, Κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ἀναβήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ κατέδην, καὶ ὁ Γαβριὴλ ἠσφαλισατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν ἀπορρώγα τὸ κτήνος τὸ Μπεράχ, καὶ ἐδάστασε με ἐν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ὅτε ἤλθομεν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐκρυσσε τὴν θύραν ὁ Γαβριὴλ,

narravit. « Laus esto Domino, qui servum suum una nocte a sacello Elarami, quæ est ædes Meccæ, ad longissime distans sacellum duxit, quæ sancta ædes Hierosolymorum est. Mohametes quodam die, postquam psallit horam suam, homines ita allocutus est: Audite, homines. Hæc, cum a vobis discessissem, adiit me Gabriel post extremam psalmodiam, et, Mohametes, inquit, jubet te Deus se videre. Cui respondi: Ubina eum videbo? Tum Gabriel: In loco eo, in quo est, simulque adduxit mihi jumentum majus asino, sed minus mulo, cujus nomen Berac erat. Deinde dixit: Conscende hanc bestiam et vehere ad sanctam ædem. Sed bestia, cum eam conscendere vellem, aufugit. At ille clamavit: Consiste: Mohametes enim te conscensurus est. Respondit bestia: Propter illumne missus sum? Ad quæ Gabriel, Ex, inquit. Rursus bestia: Non permittam ei, ut me conscendat, nisi prius pro me Deum precatus sit. Itaque ego Deum precatus pro bestia, conscendi eam. Asportavit me facili itinere, et unguam pedis in orbe, quo sinitur visus ejus, ligebat. Ita ego in sanctam ædem perveni breviori spatio, quam quo jactus lapidis conficitur. Comitabatur me etiam Gabriel et duxit me in præcipitium quoddam in æde Hierosolymorum, dixitque: Descende, ut ex hoc saxo ascendas in cælum. Descendi igitur, atque ligavit Gabriel annulo in præcipi-

ἐβρόθη τε πρὸς αὐτόν, Τίς εἶ; Ἄπεκρίθη δὲ, Ἐγὼ εἰμι ὁ Γαβριήλ. Ἐβρόθη τε πάλιν αὐτῷ, Τίς ἐστὶ μετὰ σοῦ; Ἄπεκρίθη, Ὁ Μαχοῦμετ. Εἶπε δὲ ἰθυρωρὸς, Μὴ ὑπὲρ τούτου ἦν ἡ ἀποστολή; Καὶ εἶπεν ὁ Γαβριήλ, Ναί. **361** Καὶ ἤνοιξεν ἡμῖν τὴν πύλην, καὶ εἶδον ἔθνος ἀγγέλων, καὶ δις κάμφας ὑπὲρ αὐτῶν τὰ γόνατα ἐξέχεον προσευχῆν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαθέ με ὁ Γαβριήλ καὶ ἤγαγέ με πρὸς τὸν δεῦτερον οὐρανόν· ἦν δὲ τὸ διάστημα τῶν δύο μέσων οὐρανῶν ὁδὸς πεντακοσίων ἐτῶν. Καὶ ὡσπερ πρῶτον ἔκοψε τὴν θύραν καὶ ἀπόκρισις γέγονεν αὐτῷ. Οὕτως καὶ μέχρις ἐβδόμου οὐρανοῦ κατὰ πάντα γέγονεν ὁμοίως, ἐν ᾧ ἐβδόμῳ οὐρανῷ διαγράφει ἰδεῖν λαὸν ἀγγέλων, τὸ μήκος ἑνὸς ἐκάστου πολλαχιλοπλάσιον τοῦ κόσμου, ἀφ' ὧν τις εἶχεν ἑπτακοσίας χιλιάδας κεφαλὰς καὶ ἐν ἐκάστῃ κεφαλῇ ἑπτακοσίας μυριάδας στόματα καὶ ἐν ἐκάστῳ στόματι ἑπτακοσίας χιλιάδας γλώσσας, αἰνωσάσας τὸν Θεὸν ἑπτακοσίαις μυριάσιν ἰδιώμασι. Καὶ προσέειπεν ἕνα τῶν ἀγγέλων θρηνοῦντα, καὶ ἐζήτησε τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου αὐτοῦ, καὶ ἀπεκρίθη ἀμαρτιαν εἶναι· αὐτὸς δὲ ἐδεήθη ὑπὲρ αὐτοῦ. « Οὕτω τε, φησὶν, ὁ Γαβριήλ παρέθετό με ἀγγέλω ἐτέρῳ καὶ ἄλλῳ ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μέχρις ἔστην ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ. Καὶ ἠψατό μου ὁ Θεὸς τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὤμων, ἕως οὗ ἡ ψυχρότης τῆς χειρὸς αὐτοῦ διήλθε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῆς ράχιδός μου. Καὶ εἶπέ μοι ὁ Θεός, Ἐπέθηκα σοὶ καὶ τῷ λαῷ σου εὐχάς. » Καταθάνει δέ μοι πρὸς τὸν τέταρτον οὐρανὸν συνεβούλευσεν ὁ Μιουῦθης ἐπανελθεῖν με πρὸς τὸ κορυφαῖον τὸν λαόν, μὴ δυνατὸν ἐξαρκεῖν τοσαύτῃ εὐχῇ.

titio Berac bestiam, inque ipsius tergo deinde in caelum perlatus sum. Cum ad caelum venissemus, porta a Gabriele percussa, rogatum est : Quis adest? Respondit ille : Ego adsum Gabriel. Rursum rogatum est : Quis tecum est? Ille, Mohametes, respondit. Tum janitor : Nonne ob eum iter istud susceptum est? Est, Gabriel dixit. Illico aperta est janua ac vili angelorum multitudinem, coram quibus, his flexis genibus, preces fudi. Post hæc comprehendit me Gabriel et deduxit me in secundum caelum. Erant autem duo hæc caela quingentorum annorum itinere dissita. Sicut prius janua percussa et responsum datum est. » Ita ad septimum caelum eodem ubivis modo factum est, in quo quidem caelo vidisse se scribit angelos longitudine pluries millies longitudinem mundi æquantem, qui septingentes millena capita, in quovis capite decies septingentes millena ora, in quovis ore septingentes millenas linguas haberent, quibus Deum decies septingentes mille modis laudarent. Vidit unum angelum lacrymantem, qui causam quaerenti, cur lacrymaret, peccatum quodpiam causam esse dixit. Pro hoc precatus est. « Ita me, ait, Gabriel alii angelo tradidit, hic rursus alii, et sic deinceps, donec coram Deo et throno ejus adstabam. Tetigit me Deus manu inter medios humeros, unde frigus me ad medullam spinæ pene-

A Καὶ τῇ πρώτῃ ἐπανόδῳ ἔλαβον ἄνεσιν ἀπὸ τοῦ δέκα μέχρι καὶ **362** τῆς τετάρτης ἐπανόδου· καὶ τῇ πέμπτῃ ἐπανόδῳ τοσοῦτον ἤλθεν εἰς τὸ ἔλαττον τῶν εὐχῶν ὡς ὀλίγας ἐναπομείναι. Εἰπόντες δὲ τοῦ Μιουῦθως μὴδὲ τοσοῦτον δυνησέσθαι τὸν λαόν, ἐγὼ αἰσχυνοῦμαι ὡς τοσαυτάκις ἀναβάς οὐκ ἀνέβην πλέον. ἄλλ' ἔλθων εἰς τὸ Μπεράκ ἤλανον ἐπανιών εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μεκκέ. Τούτων δὲ πάντων χρόνος ἐλάττων ἢ τὸ δέκατον μέρος τῆς νυκτός. Καὶ διηγησαμένους πρὸς τὸν λαόν τοῦ Μιουάμεθ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ χιλιάδες ἀνθρώπων πολλοί, λέξαντες αὐτῷ, Ἄνάσθητι τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁρῶντων ἡμῶν, ὡς ἂν ἰδῶμεν τοὺς συναντήσαντάς σοι ἀγγέλους· οὐκ ἐπέγνωσ τὸ ἑαυτοῦ ψεῦδος.

B Καὶ εἶπεν ὁ Μιουάμεθ, Ἄνεσις τῷ Θεῷ μου, μὴ ἄλλ τι εἰμι ἐγὼ ἢ εἰς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόστολο-. Οἱ πρὸ ὑμῶν οὐκ ἐπίστευον θαύμασιν, οὐδὲ ὑμεῖς αὐτοῖς πιστεύετε, οὔτε πιστεύετε ἄλλως εἰ μὴ διὰ ξίφους. »

Καὶ τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῆς τοιαύτης ψευδοῦς καὶ ἀδοξοτάτης θεωρίας; ἔξ αὐτοῦ γάρ τοῦ Μιουάμεθ ἔχει τὸν ἔλεγχον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών, ὅτε ἐκυλίετο ἀφρίζων ὑπὸ τοῦ πάθους, ὅτι τοῦ Γαβριήλ ἐρχομένου πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλμένου παρὰ Θεοῦ δῖθεν οὐκ ἠδύνατο φέρειν εἴην τοῦ ἀγγέλου ὄρασιν [τοῦτον], καὶ διὰ τοῦτο πίπτειν ὡσεὶ νεκρὸν, τοὺς δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου λόγους ἀκούειν ὡσπερ τινὰ κώδωνα

363 χαλκοῦν ἠχοῦντα. Ὁ τοῖνον μὴ δυνηθεὶς φέρειν ἑνὸς ἀγγέλου ὄπτασιαν πῶς τοσοῦτων ἀγγέλων αὐτῇν ἠδύνηθη θεάσασθαι, περιεργάσασθαι τε καὶ μετρήσαι τὰς τοσαύτας κεφαλὰς τῶν ἀγγέλων τὰς ἐντός τε τῶν στομάτων αὐτῶν γλώσσας, ἀλλὰ δὴ travit; dixitque Deus : Imposui tibi et populo tuo preces. Descendenti mihi ad quartum caelum suavitatis Moyses, ut redirem ad levandum populum, quippe faciendis istis precibus imparem. Atque obtinui a primo reditu remissionem ad quartum usque; et quinto reditu adeo imminutus erat precum numerus, ut paucae superessent. Cum autem Moyses diceret, ne tot quidem precibus faciendis parem fore populum, pudore commotus, quod toties jam redissem, non redii amplius; sed ad Berac reversus et in aedem Meccæ revectus sum. His omnibus negotiis vix declina pars noctis consumpta est. Quod iter cum populo suo Mohammedes narraret, defecerunt a lege ejus multa hominum millia, qui dicerent : « Ascende interdiu in caelum, nobis spectantibus, ut videamus tibi obvius angelos. Ipse non sentis mendacium tuum. » Respondit Mohammedes : « Laus Deo esto! equidem nihil aliud sum, quam unus ex hominibus et legatus. Nec majores vestri fidem habuerunt miraculis, nec vos habetis, nec creditis omnino nisi ense coacti. »

D Quid dicas de tali mendacio et itinere maxime omnium incredibili? ex ipso Mohammede refutatur. Etenim ipse dixit, cum morbo correptus volveretur spumanti ore, Gabriele ad se accedente, utpote a Deo misso, non potuisse se ferre aspectum angeli, et propterea exanimem concidisse, sermonem angeli autem tanquam sonum campanæ aeneæ exaudisse.

καὶ τὰς διαφόρους ἐναλλαγὰς καὶ ἰδιότητας τῶν ὕμνων τοῦ Θεοῦ; μὴ μόνον γὰρ τοῦ Γαβριὴλ μείζονα εἶναι λέγει ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων εἰς οὐδὲν ὁ Γαβριὴλ οὐκ εἶχε παρῆσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν ἀποδείων ἐκείνων ὥστε τὸν Μωάμεθ αὐτὸν ἐτέρω ἀγγέλω παραδοῦναι, ὃ δ' αὖ ἐτέρω καὶ ἐφεξῆς ἄλλω, καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν Θεὸν καὶ συντυχεῖν ἀλλήλοις, ἔτι μὴ μόνον μείζονα πάντων ἐκείνων δεικνύειν ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐχόμενον. Ἐὼ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ θεόπου Μωυσέως, ὃν, ὡς φησιν, εἶδεν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ. Αὐτὸν δὲ ὑπερναθῆναι καὶ τοῦ ἐδδόμενου, καὶ ἀπελθεῖν μέχρι καὶ τοῦ Θεοῦ, ὁμιλήσαι τε αὐτῷ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελθεῖν καὶ καταλθεῖν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, ὡς εἴρηται, καὶ συντυχεῖν τῷ Μωυσεῖ, συμβουλευσαί τε αὐτὸν τούτῳ ἐπαναστραφέντα παρκαλέσαι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ γενέσθαι κουφοτέρην τὴν εὐχὴν ὡς ἀδυνάτως ἔχοντος πρὸς αὐτήν· καὶ δεξαμένου τούτου τὴν βουλήν ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ζητῆσαι τὴν περὶ τούτου, καὶ προσδεχθῆναι τὴν ζήτησιν αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἐλαφροτέρην τὴν εὐχὴν. Καὶ αὖ τοῦ Μωυσέως ἀναγκάσαντος αὐτὸν αὖθις ἐπαναστραφῆναι ἕως πεντάκις πρὸς 364 τὸν Θεὸν, καὶ πάλιν γενέσθαι πολλῶν ἐλάττω τὴν εὐχὴν. Καὶ μὴ ἀρκεσθέντα τὸν Μωυσῆν εἰπεῖν καὶ αὖθις ἵνα ἐπαναστραφῆ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ αἰτήσῃ συγγνώμονεστέραν γενέσθαι τὴν εὐχὴν. Οὐ κατένευσεν, ἀλλὰ καὶ κατελθεῖν εἰς τὸ Μπαράκ καὶ ἐλαύνειν, ἕως ἂν ἔλθῃ ἐνθα ἦν πρότερον. Σκόπει

Qui igitur unius angeli conspectum non tulit, quomodo tot angelorum splendorem spectare potuerit, aut examinare et metiri tot eorum capita et quæ in oribus eorum inerant linguas, et vero varias vicissitudines proprietatesque hymnorum Dei? Alienim non solum Gabriele majorem se esse dicit, sed etiam omnibus illis, ad quas Gabrieli non patebat aditus, cum is tanto illis inferior esset, ut Mohammedes ab eo alii, et ab hoc rursus tertio, et sic deinceps reliquis traderetur, et ita ad Deum intraret et cum eo colloqueretur: quia imo se non solum majorem esse angelis, sed etiam pro iisdem precatum esse affirmat. Omitto dicere de magno illo, qui Deum vidit, Moyse, quem se in quarto cælo invenisse narrat; ipsum autem etiam ultra septimum ascendisse et processisse usque ad Deum cumque eo collocutum esse; deinde exiisse et descendisse ad quartum cælum, ut commemoravimus, et convenisse ibi Moysem, qui sibi suaserit, ut reversus Deum super populo precaretur, ad levandum eum precibus, quippe ad quas faciendas non valeret populus; itaque, probato eo consilio, ad Deum redisse et, de ea re precatum, voti compotem factum esse, precesque imminutas esse; ac Moyse denuo cogente, redisse ad Deum quater deinceps, semperque multo faciliores factas esse preces. At ne sic quidem satis habuisse Moysem, sed rursus suasisse, ut ad Deum rediret, ad remissionem precum rogandam; ipsum autem non consensisse, sed ad Barac descendisse et avectum esse, donec re-

οὐκ ψεῦδος πάσης ἀγνώσιας μεμεστωμένον. Τὸν Θεὸν ὄντινα ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ἐνσώματον δεικνύει καὶ οὐκ ἀσώματον· τὸ γὰρ Θεῖον ἀσώματον, ἀποσὸν τε καὶ μὴ ἔχον μέγεθος, οὐδὲ ἐν εἶδει περιγραφτόν· τὸ δὲ οὕτως ἔχον τὰ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φύσει πῶς ἂν ἐκ μερῶν; εἰ γὰρ τις δοῖη τοῦτο ὑπάρχειν, πῶς κηθήσεται ἀσώματον; τὸ γὰρ ἐν σχήματι ὂν πάντως καὶ ἐν ποσῷ καὶ ἐν τόπῳ, καὶ ἐξ ἀνάγκης περιγραφτόν. Ταῦτα δὲ σωματικά. Καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια πῶς ἂν ἐπὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀσωμάτου φύσεως τοῦ Θεοῦ λογισθῆται τις διανοίας μέτοχος ὢν; καὶ ὁ μὲν πατριάρχης Ἀβραὰμ ἐν τῇ πάλαι θεοφανείᾳ γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐλογίσατο καὶ ἐκάλεσε· τοῦ δὲ Δανιὴλ τοῦ τοιοῦτου καὶ τοσοῦτου, ἀγγελοῦ ἰδόντος, ἐστράφη ἡ δόξα αὐτοῦ εἰς διαφθοράν, 'τοῦτ' ἔστι, πρὸς βραχὺ ἀπεβάλλετο τὴν ἑαυτοῦ ζώην· ὁ μὲν Δαβὶδ φησιν «Ὁ ἐπιθλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμει.» Ὁ δὲ Μωάμεθ, τὰς ἀγγελικὰς πάσας ὑπερναθῆς δυνάμεις, ἀμέσως τῷ Θεῷ προσωμλιησε 365 καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ κόσμου δεήσεις ἐποίησε καὶ τῆς εὐχῆς οὐκ ἀπέτυχεν. Ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐκ ἔφη τολμήσας ὁ αὐθάδης οὗτος καὶ ἀλαζῶν ὅτι κατέλαβε τὴν τοῦ Θεοῦ ἰρῆσιν ὡσπερ αὐτὸς ὁ Θεὸς οἶδεν αὐτήν. Ἄλλ' ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκχελάσεται αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς.

Ἐτι οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς γινώσκειν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν disset in eum locum, in quo ante fuisset. En jam mendacium omni incititia repletum. Quem ipse Mohammedes fabricatorem cæli et terræ esse dicit Deum, eum corporeum esse ait, non incorporeum: cum tamen numen divinum non habeat corpus nec magnitudinem, nec figura describi possit. Ita autem natura sua comparatum Numen quomodo partibus constet? Hoc enim qui statuat, quomodo idem esse incorporeum dicat? Nam quidemque figuram habet, magnitudinem et ambitum habet et necessario describi potest. Hæc autem corporea sunt. Corporis proprietates autem quomodo qui rationis non expers est in divinam illam et incorpoream naturam Dei transferat? Abrahamus quidem patriarcha in vetusto illo adventu Dei terram et cinerem se existimavit appellavitque, et cum Daniel, talis ac tantus vir, angelum videret, mens ejus in perniciem versa est, hoc est non multum aberat, quin vitam amitteret; atque David dicit «qui terram prospicit et tremefacit.» Sed Mohammedes, omnes angelicas vires superans, nemine intercedente, Deum convenit, et super angelis et universo mundo preces facit, nec non compos factus est voti. Equidem miror, quod petulans iste nebulo non ausus est affirmare, perspexisse se Dei naturam, quemadmodum eam ipse Deus noverit. Verum qui in cælis habitat, irridebit ipsum et asseclas ejus, atque ludibrio eos habebit Dominus.

Deinde Deus ignorabat vires populi, legemque imposuit cervici ejus, quam ferre non possent. At

νόμον ὃν οὐκ ἠδύναντο βασιτάζειν. Καὶ πῶς Θεός, ἢ οὐ γινώσκει τὰ ποιήματα αὐτοῦ μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ; Εἰ δὲ Θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ τὰ πάντα γινώσκων πρὶν τῆς γενέσεως αὐτῶν ἔδωκε νόμον μὲν ἀτελῆ διὰ τοῦ Μωσέως; διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, τέλειον δὲ τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, πῶς τὸ τέλειον ὡσπερ ἀγνοῶν ἢ μεταμεληθεὶς εἰς τὸ ἀτελὲς πάλιν κατήγαγε; Τὸ γὰρ τέλειον οὕτως ἐστὶ τέλειον, εἴπερ οὕτε ἐλλιπές ἐστὶν οὕτε περιττὸν καὶ περιβύλιον, ὡσπερ τὸ Εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ ἢ ἀλήθεια. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ τέλειον καὶ ἀληθὲς καὶ ἅγιον καὶ σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν ἀποκαλεῖ. Οἱ δὲ τοῦ τοιοῦτου Μωάμεθ ἀκόλουθοι, δικαιοῦντες τὴν ἀσθεῖαν, λέγουσιν ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐδίδαξε μεγάλα καὶ ἀδύνατα· τίς γὰρ δύναται ἀγαπᾶν τὴν πλησίον ὡς ἑαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν ἐξ ὀλης αὐτοῦ τῆς καρδίας; Τίς δύναται ὑπὲρ τῶν δικόντων καὶ συκοφαντούντων εἰσθεσθαι; Τίς δύναται ἀγαπᾶν **366** τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ; καὶ τὰ ἕτερα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπέστειλεν ὁ Θεὸς τὴν Μωάμεθ καὶ τὸ κοράν συγκαταβάσεως· ἔνεκεν, ἵνα βραδίως πληρῶσιν οἱ ἀνθρώποι τὸν νόμον πρὸς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. Εἴπερ γοῦν οὐκ ἀνεφαίνετο ὁ Χριστὸς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, ἀλλ' οὕτως ἀπλῶς ἀνθρώπος ὡς ὁ Μωσῆς, ἐδεόμεθα ἀντιπρὸς ἀποδείξεων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν· ἐπεὶ δὲ Θεὸς ἀληθὴς τρανῶς ἀναφαίνεται, περισοῦν ἤγημαι δοῦναι ἕλω; ἀπολογίαν περὶ τούτου· ὡς γὰρ Θεὸς καὶ ποιητὴς, ὁἶδε τὴν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ δύναμιν. Ἀλλ' ὅμως ἴδωμεν καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωάμεθ λόγων τὸ ἀποπν. Αὐτὸς ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν καὶ λέγων ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος Θεοῦ ἐστὶ καὶ ψυχὴ

Θεοῦ ἐστὶ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ. Καὶ εἰ Λόγος Θεοῦ ἐστὶ, πῶς παραλόγως ὁ τὰ πάντα εἰδὼς ἐποίησεν. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἂν ποτε ἀγνοῶν εἰρίσκειται· οὔτε γὰρ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐλάττω αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὔτε ὡς Λόγος αὐτοῦ. Καὶ εἰ ψυχὴ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐστὶ, πῶς εἰς τε τὴ ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ πνεύματα βάρου ἐέθηκε μὴ δυνάμενα φέρειν αὐτό; Ἔτι ὁ αὐτὸς φησὶ πρὸς τοὺς αὐτῷ ἀκολουθοῦντας ὅτι οὐδὲν εἰσιν εἰ μὴ πληρῶσαιεν τὸν τε Μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κοράν. Καὶ εἰ μὲν βάρεια καὶ δυσβάστακτα διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, πῶς ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὕτω παραγγέλλει ὑμῖν, ὡς εἰ μὴ πληρῶσητε τὸν τε παλαιὸν νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδὲν ἔστε, τοῦτ' ἐστὶν οὐδεμία ὠφέλειά ἐστιν **367** ἐν ὑμῖν; Εἰ δὲ τέλειον ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὡσπερ καὶ ἐστὶ, ματαίως ἔρα δικαιοῦτε τὸ κοράν ὅτι συγκαταβάσεως χάριν ἐξεδόθη, καὶ ἀληθῶς καταψεύθεσθε τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τέλειον εἶναι δεδμενον διορθώσεως.

Ἔτι δὲ εἰ ὁ Γαβριὴλ ἀνελάβετο αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τίς χρεῖα ζῶου, ἵνα ἀπὸ τοῦ Μεκκῆ διακομιση αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ; Ἔτι τίς μετρήσας τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ εὐρῶν αὐτὸ πεντακοσίων ἐτῶν διάστημα ἀνήγγειλε τῷ Μαχούμετ; Ἔτι εἰ μὲν διὰ βημάτων ποδῶν ἐμετρήθη τοῦτ' ἐτὸ διάστημα, πῶς περιπάτησε σῶμα πάχος ἔχον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὡς αὐτὸς τερατεύεται; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἄγγελοι δὲ καὶ ψυχὰ ἀνέρχονται, πῶς τὰ ἀώματα σωματικῶ βήματι μετροῦσι

quomodo Deus sit, qui haud noverit opus suum nec operis sui vires? Si Deus verus et qui omnia nosset, antequam fierent, legem imperfectam per Moysen propter imbecillitatem hominum, perfectam autem per Evangelium edidit, quomodo perfectam hanc quasi oblitus et negligens rursus in imperfectam converteret? Perfectum enim est, quidquid nec minus, nec nimium est, quale sane Evangelium esse constat. Adeo ipse Mohammedes Evangelium perfectum, verum, sanctum, et salutem et viam vitae appellat. Mohammedis asseclae autem, quo impium hunc hominem defendant, aiunt, Christum magna et majora, quam praestari possint, praecipisse. Quis enim alium ut seipsam, et Deum ex omni animo diligit? Quis pro iis qui nos insectantur et calumniantur, precetur? Quis inimicos amet? et quae alia hujus generis sunt. Itaque Deum Mohammedem et Coranem ob indulgentiam misisse, quo facilius homines legi ad salutem suam satisfaciant. Si Christus non esset manifestus Deus et Dei Filius, sed simpliciter homo, sicut Moyses ille, forsitan argumentis opus foret ad verum demonstrandum; sed cum eum revera Deum esse sit in confesso, omnino ejus causam agere supervacaneum esse arbitror. Nam ut Deus et creator vim operis sui novit. Sed videamus tamen in Mohammedis verbis quid insit ineptiarum. Ipse testatur ac dicit, Christum rationem Dei, et animam Dei, et

Spiritum Dei esse. Quodsi ratio Dei est, quomodo; qui cuncta novit, sine ratione egerit? in ratione Dei enim nulla omnino inscitia inest. Neque enim ut Filius Dei minor est Deo ipso et Patre, neque ut ratio ejus. Atque si anima et Spiritus Dei est, quomodo animis et spiritibus hominum onus imposuerit, quod ferre non possint? Idem asseclis suis dicit, nihil eos esse, nisi legi Mosaeicae, Evangelio et Coranisatisfaciant. Quodsi gravia et difficilia ad ferendum injungit Evangelium, quid magister vester ita vobis praecipit, nisi veteri legi et Evangelio satisfactis, vos nihil esse, hoc est nihil frugis habere? Deinde si perfectum est Evangelium, ut est sane, nequidquam Coranem ita tueri conemini, ut eum indulgentiae causa editum esse dicatis, et omnino inepte de Christo Evangelio affirmatis, perfectum illud esse, cum correctione egeat.

Præterea, si Gabriel eum humeris imposuit, quid beatia opus erat ad ferendum eum Meccae Hierosolyma? aut quis longitudinem viae a primo caelo ad secundum emensus, eam distantiam itineri quingentorum annorum parem esse reperit et Mohammedi nuntiavit? Nam si gradibus mensurata est ea distantia, quomodo corpus crassum ultra caela processit, ut ille hallucinatur? Quodsi hoc fieri non potuit, sed angeli et animae ascendunt, quomodo regiones super caelum sitas corporeis gradibus metiantur

τὰ ὑπὲρ τὴν οὐρανὸν, ἅτινα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύνανται διελθεῖν τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, ἄερα λέγω καὶ αἰθέρα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ; Ἔτι μὲν πῶς εἰς τὴν ἀνάβασιν ἐδεήθη ἀγγέλων ἀναβιβάσαι αὐτὸν εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐν δὲ τῇ καταβάσει οὐδαμῶς, ἀλλὰ μόνον τοῦ ζώου Μπαράκ, ἵνα καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ Μεκκὰ διασωσῆται ; Καὶ τίς οὕτω παράφρων ὁ μὴ τῶν τοιούτων κατεγνωκῶς ;

Διὰ τοι τοῦτο παντελῶς κωλύουσιν οἱ ἐκείνου ἀκλόουθοι μετὰ τινων διαλέγεσθαι, τὴν ἐλεγχον δειλιώντες· οὐδὲ γὰρ **368** ὀησοῦντές· εἰσι τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ματαιότητα. Ἀλλ' ὅμως κάκεῖνοι ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχουσιν. Οἱ μὲν γὰρ τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ καὶ ἄκοντες ἔπονται, εἰ δ' Ἰωῆς ἀφόδως καὶ ἐξουσία ἰδίᾳ ἐγένοντο, εὐθύς Χριστιανοὶ ἐγένοντο ἅν· οἱ δὲ τῇ πλάνῃ συναπαχθέντες· ὡς βέβαια καὶ ἀληθῆ καὶ ὡς ὠμολογημένα ἔχουσι τὰ τοῦ Μωάμεθ ψεῦδη καὶ τερατεύματα· οἱ δὲ οὐ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πατροπαράδοτου πλάνης αὐτῶν αἰδοὶ τῶν γονέων, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις τιθέασι τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀπολογίας· οἱ δὲ διὰ τὸ ἄνετον καὶ ἐλευθερον καὶ περὶ τὰς ἡθονὰς ἐνδοσιμον οὐ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ ματαίαν διαίταν προαιροῦνται, γυνώσκοντες μὲν ὅτι οὐκ εἰσιν ἀπὸ Θεοῦ τὰ λεγόμενα, λέγουσι· δ' ὅμως ἀντικρυς, ὡς προεῖρηται, ὅτι· Ὅδον ἐντολῶν σου γινώμαι οὐ βούλομαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ παραχωροῦσιν ἀναγινώσκουσαι τὴν θείαν Γραφήν παρ' ἐκείνοις, ἵνα μὴ τὸ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ψεῦδος εἰς ἐλεγχον ἔλθῃ. Ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἰωνᾷ οὕτω φησὶν, ὅτι κἄν ὁποῖός ποτε

A φωραθεῖ ἀντιλέγων τῷ κορᾶν, θάνατος· ἔστω ἡ τιμωρία, μὴδὲ πιστεύειν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἀμράμ φησὶ, « Μὴ πιστεύσητε ἕτερον πλὴν τοῦ ἐπομένου τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ. » Καίτοι γε τὸ Εὐαγγέλιον σωτηρίαν εἶναι λέγων καὶ ὀδηγίαν, καὶ μὴδὲν εἶναι τοῖς Σαρακηνοῖς μὴ πληρώσασι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς **369** ὡσπερ ἐπιλαθόμενος· τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ φησὶν ὅτι· Ἐμοὶ μὲν ὁ ἐμὸς νόμος καὶ ὁ μὲν ὁ ὑμέτερος· ὑμεῖς ἐλευθεροὶ ἐστε ὦν ἐγὼ πράττω, κἀγὼ ὦν ὑμεῖς. Τοῦτο γοῦν ἰδίῳ ἐστι τοῦ παρατετραμμένου νομοῦ, τὸ μὴ μόνον μετὰ τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἀσύμφωνον τοῦτον εὐρίσκουσαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν μηδέποτε συμφωνεῖν, ὡσπερ καὶ ὁ παρὼν οὗτος Μωάμεθ ἐν δλίῳ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι. Τὰ δὲ τῶν Χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶσα ἡ θεία Γραφή, ἥ τε παλαιὰ ἥ τε νέα, μία ἐκάστη πρὸς ἑαυτὴν κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν συμφωνεῖ, καὶ αὐθις αἱ δύο ὁμοῦ κατὰ πάντα εὐρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ φρονούσαι καὶ λέγουσαι. Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ αὐτὸς Θεὸς ἐστὶν ὁ ποιητὴς καὶ νομοδότης τῆς τε νέας καὶ παλαιᾶς. Ἐγὼ δὲ τάχα ἂν μετὰ τε Ἰσαίου καὶ Δαβὶδ τῶν προφητῶν εἶπον· « Ἴνα τί, Κύριε, ἐδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται ; » Καὶ ὅτι ἐμοῦ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά σου· ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν· ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν καὶ στερέωσις ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν, ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσι καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφάνεια εἰς τέλος· περι-

incorporata, quæ quidem tempore brevissimo ea, quæ infra cælum sunt, æra et æthera et his similia, transire possunt? Aut quid Mohammedes angelis in ascensu egebat, ut in cœla ab iis eveheretur, in descensu non egebat, sed sola bestia Baracus est ut Meccam rediret? Quis adeo stultus sit, qui hæc improbanda esse non sentiat?

Caudent omnino hæc ob causam illius assecræ, ne cum quoquam disputent, refutationem motuentes. Neque enim ignorant magistri sui vanitatem. Nihilo tamen minus ipsi inter se dissentiunt. Alii enim inviti metu mortis eum sequuntur, qui, si timore vacui et sui juris essent, statim Christiani fierent; alii, errore obstricti, ut certa et vera et probata venerantur mendacia et prodigia Mohammedis; alii a majoribus sibi traditos errores propter verecundiam parentum relinquere non audent, sed hos sibi ad Deum excusationi fore confidunt; alii denique propter indulgentiam et libertatem et veniam explendæ libidinis errorem deserere recusant, atque impuram et vanam vitam præoptant, qui quæ doceantur, divina non esse probe sciunt, sed, ut dixi, liquido profitentur, viam mandatorum Dei nosse se nolle. Eadem de causa nec sacras Litteras legi permittunt, ne magistri sui mendacia agnoscantur. In capite Jona enim dicit, quicumque Coranem impugnans deprehendatur,

omni morte multandum esse, nec oportere cuiquam, nisi sibi, credi; idem in capite Amram dicit: « Nemini credite, nisi qui legi nostræ obtemperat. » Et tamen Evangelium salutem et viam appellat, et Saracenos, nisi legi et Evangelio satisfaciant, nihil agere dicit. Rursus quasi oblitus, quæ ante dixisset, in eodem capite, « Mihi, inquit, mea lex, vobis vestra est; vos eorum, quæ ego facio, expertes estis, ego eorum quæ vos facitis. » Nimirum insanæ mentis est, non solum cum bonis sapientibusque non consentire, sed etiam secum pugnare, ut Mohammedes hic in toto libro suo facit. Haud eadem ratio Christianorum librorum est, sed omnis sacra Scriptura, tum vetus tum nova, non solum pro se utraque accuratissime secum concordat, sed etiam ambas partes prorsus inter se consentientes et congruentes habet. Nimirum idem Deus auctor et legislator novæ et veteris Scripturæ est. Enimvero cum Isaiâ et Davide prophetis rogare, « Quare, Domine, via impiorum sternitur? » atque dicere possim, non multum abfuisse, quin labarent pedes mei et falleret vestigio; invidisse me impiis, cum viderem peccantium pacem; nullam cerni improbationem in morte eorum nec firmitatem in eorum flagellatione, eos ærumnis hominum non obnoxios esse, nec cum hominibus castigari. Quapropter invasit eos postremum superbia atque

βάλλοτο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν. Ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στάτος ἡ ἀδικία αὐτῶν· διήλθοσαν εἰς διάθεσιν καρδίας· διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ· ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν. Ἐθεντο εἰς οὐρανούς τὸ στόμα **370** αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διεπλοῖεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλὰ σὺν τῷ Θεοπάτορι Δαβὶδ καὶ αὐτὸς κεκράξομαι· διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν ἔθου αὐτοῖς κακά, Κύριε· κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαροῦσθαι. Πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν, ἐξάπινα; Ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ὡσεὶ ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου. Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

Ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ λέγει ὁ Μωάμεθ ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν, Ἀριγένει αἰρετικῷ ἀκολουθῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν ὅτι πολλοὶ τῶν δαιμόνων ἀκούσαντες τὸ τοῦ Μωάμεθ κερὸν ἀναγινωσκόμενον ἐπήνεσαν καὶ ἐθαύμασαν καὶ πεστεύσαντες αὐτῷ ἐσώθησαν· ἀλλὰ νῦν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθολικῶς λέγει καὶ ἀποφαίνεται ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες. Ἐπερ γοῦν δύναται σωθῆναι εἷς καὶ μόνος; ἐκ τοῦ τάγματός αὐτῶν, δύναται σωθῆναι καὶ πάντες. Ἄλλ' ὡσπερ πάντοτε αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιλέγει καὶ ἐναντιοῦται, οὕτως καὶ κατὰ τὸ παρὸν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ πάντα λέγουσι τὸ Εὐαγγέλιον τέλειον καὶ ἅγιον καὶ σωτήριον ὡς τοῦ Χριστοῦ λόγους, νῦν δ' ὡς καὶ πολλάκις ἐναντία τούτῳ καθόλου λέγουσιν. Ὁ γὰρ Χριστὸς οὕτως εἶρηκε πρὸς τοὺς τῆς γενένης ἀξίους· Ἐπορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις **371** αὐτοῦ. » Τοῦτο τοίνυν εἰπὼν οὐδένα τῶν δαι-

μόνων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς κολάσεως. Καὶ εἰκότως· ἔ γάρ σεσωσμένος σὺν μετανοίᾳ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ αὐτὸς συμβάλλει διὰ πράξεω; εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ἐπὶ γὰρ τοῦ σώματος οὐ δύναται ἰσθρῶπος ποιῆσαι τὸ κατὰ βούλησιν ἤτοι τὸ μὴ ἐμπέσειν εἰς νόσον, ἢ ἐμπεσῶν οὐκ ἔχει ἐπ' ἐξουσίας ἐπανελεῖν εἰς τὴν προτέραν ὑγίαιαν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς τις ἄνθρωπος ἐπ' ἐξουσίας ἔχει ἵνα μὴ ἀμάρτη, ὅπερ ἐστὶν ἀσθένεια ψυχῆς· ἀμαρτῶν δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ θέλησιν ἐστὶν ἵνα καὶ αὐθις ἀνακαλέσῃται ἑαυτὸν, καὶ μὴ μόνον εἰς τὴν προτέραν ὑγίαιαν τῆς ψυχῆς ἐπανελεῖται, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβῆ, καὶ ἡ σὺν τῇ μετανοίᾳ, ὡς εἴρηται, ποιῆσῃ καὶ ἔργα ἀξιώχρεα, ἢ κατὰ δεύτερον, ὡς φασι, πλοῦν μόνον μετανοῶν εὐρίσκειται. Καὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατελθὼν καὶ γεγωνῶς ἄνθρωπος, ἐκχεῖ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶ μείζον πάσης πράξεω; ἀγγέλων, τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν τούτου λογίζεται, καὶ πρὶς ἑαυτὸν προσηκαλεῖται αὐτοὺς καὶ φίλους αὐτοῦ καλοῖσθαι. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου τοῦ μετανοοῦ; πῶς ταπεινώσει; Ἡ γὰρ μετάνοια ἐκ ταπεινώσεω; γίνεται· πρότερον γὰρ καταγινώσκει τις ἑαυτοῦ ὡς κακῶς πράξαντος, ἔπειτα μετανοεῖ ἐφ' οἷς ἡμαρτεν. Ὁ δὲ διάβολος τούναντιον στέργει μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἣν ἡμαρτε καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρόξενος καὶ συνεργὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας εὐρίσκειται. Τίς γοῦν κοινωνία Θεῷ καὶ διαβόλῳ; **372** Ἄρα ματαίως ἐλάλησεν ὁ Μωάμεθ, εἰπὼν ὅτι δύναται σωθῆναι οἱ δαίμονες.

cinxerunt se injustitia et impietate. Emanabit tanquam ex adipe injustitia eorum; processerunt ad componendos animos, meditati et locuti sunt in pravitate, iniquitatem verbis extulerunt; collocarunt in caelis os suum, et lingua eorum ad terram penetravit. At idem cum patre Dei Davide dicam: «Propter fraudes eorum immisisti iis mala, Domine: rejecisti eos dum se efferunt. Quam præcípites dati sunt in miseriam! Defecerunt, perierunt injustitia sua, tanquam somnium expergiscentis. Defebis, Domine, in urbe tua imaginem eorum.»

Eodem capite Mohammedes dæmones salvatum iri dicit, Origenem hæreticum secutus. Quod enim alio loco narrat, multos dæmones, qui Mohammedis Coranem prælegi audirent, eum librum laudasse et admiratos esse, et fide quæ habenda esse salvatos: nunc quidem non idem dicit, sed in universum docet, dæmones salvos fore. Si enim unus ex eorum ordine salvari potest, omnes salvari possunt. Sed sicut ubivis secum pugnat et dissentit, ita hic quoque. Nam cum ipse et assectæ ejus Evangelium omnino perfectum, sanctum, et salutare esse dicant ut doctrinam Christi, nunc, ut sæpe, huic generali sententiæ contraria proferunt. Christus enim gehenna dignis ita edixit: «Abite hinc, execrandi, in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus.» Quod cum diceret, nullum dæmonum exe-

mit de pœna. Nec immerito. Nam qui propter pœnitentiam salvatur, factis suis pro viribus confert ad salutem obtinendam. Corpore enim homo facere, quod vult, non potest, velut a morbo sibi cavere, aut, postquam incidit in morbum, pristinam valetudinem ad arbitrium recuperare; contra animo omni homini licet ac concessum est peccatum vitare, qui morbus animi est, aut, si peccavit, revocare se et non solum recuperare pristinam animi valetudinem, sed etiam longe firmiorem sibi parare, atque aut cum pœnitentia, ut dixi, opera salutaria edere, aut solam viam, ut aiunt, pœnitentiæ tenere. Deus optimus enim, qui ob salutem hominum, relicto cælo, in terram descendit et homo factus est, misericordiam suam, quæ omnibus angelorum hominumque factis major est et par habetur cunctis virtutibus, effundit, eos ad se invitat et amicos sibi facit. At ubinam in diabolo pœnitentia? Ubinam submissus animus? Pœnitentia enim animi non nisi submissi est. Nam prius aliquis quod male fecerit, se accusat, deinde eum pœnitet eorumque fecit. Sed diabolus amat potius peccatum, quod commisit, et pro viribus adjuvat perniciem hominum. Quæ igitur diabolo cum Deo communio? Ergo temere Mohammedes loquitur, cum dæmones salvari posse dicit.

"Ετι δ' αὐτὸς Μωάμεθ φησὶ περὶ τοῦ κοράν ὅτι ἄ των τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ δαί-
 οὔδεις τῶν ἀνθρώπων οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ γινώ-
 σκει τὴν τούτου ἐξήγησιν, ἀλλ' ἢ ὁ μόνος ὁ Θεός. Καὶ
 εἰ τοῦτο ἔστιν ἀλήθεια, ποία ἔστιν ἡ τοῦ κοράν
 ὠφέλεια; Ἰσως γὰρ οὕτως ἠδύνατο ὠφελησθαι, εἴ-
 περ ἐγίνωσκον τὰ παρὰ Θεοῦ λεγόμενα. Ἐπει δ'
 αὐτὸς ὁ Μωάμεθ εὐρίσκειται μαρτυρῶν ὅτι οὔδεις
 τῶν ἀνθρώπων γινώσκει τὰ ἐν τῷ κοράν λεγόμενα,
 τίς ἡ τούτου ὠφέλεια; Πάντως οὐδεμία. Καὶ τίς
 μείζων ἄλλη ἀπόδειξις ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ ὁ
 παρὰ τοῦ Μωάμεθ δοθεὶς νόμος; Οὐ γὰρ δὴ μα-
 ταίως νομοθετεῖ ὁ Θεός. Ἰδοὺ τοίνυν καταφανές ἔστι
 τὸ κοράν, ὅτι οὐκ ἔστιν παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνά-
 πλασματὶ ἐστὶ διανοίας αὐτοῦ τοῦ καχοδαίμονος. Καὶ
 πρόδηλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ κοράν, ὅτι ὡς τῇ παλαιᾷ
 Γραφῇ συμφωνεῖ οὕτε τῇ νέᾳ Διαθήκῃ, καίτοι γε Β
 ὁμολογοῦντος τοῦ Μωάμεθ ὅτι ἄγιοι καὶ καλὰ εἰσιν
 αἱ Γραφαί, καὶ ὅτι οὐδὲν εἰσιν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι
 εἰ μὴ πληρῶσαιεν τὸν τε νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον.
 "Ετι σχεδὸν δι' ὅλου αὐτὸς ἑαυτῷ ἔστιν ἀντιλέγων.
 "Ετι οὐδὲν θαῦμα ἐποίησεν εἰς πίστωσιν τῶν λεγο-
 μένων. "Ετι ὁμολογούμενα ψεύδη περιέχει, ὅπερ
 ἔστι τοῦ Θεοῦ ἀλλότριον πάντη. "Ετι βίαιόν ἔστι
 καὶ καταλύει τὸ αὐτεξούσιον, ὅπερ οὐδέ ποτε ὁ Θεός
 ἀνέτρεψεν. "Ετι παντελῶς ἔστιν ἄτακτον, καὶ τὸ
 ἄτακτον μακρὰν ἔστι τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ ἔστιν ὁ Θεός
 ἀταξία; Θεός. "Ετι πονηρὸν 373 ἀναφαινεταί·
 καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάσης ἐπέκτεινα εὐθύ-
 τητος καὶ ἀπλότητος; "Ετι πεπλασμένως καὶ τερα-
 τῶδεις θεωρεῖται περιέχει· καὶ πῶς τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ
 τοῦ ποιητοῦ καὶ δοτήρο; τῆς ἀληθείας; Τὸ δὲ πάν-

των τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ δαί-
 μονος ἐξεδόθη τὸ τοιοῦτον κοράν, καὶν καὶ τὸν Θεὸν
 διαβάλλοντες λέγουσιν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐδόθη.

Θαυμάζω γὰρ ἔγωγε καὶ λίαν ἐκπλήττομαι πῶς
 τὸν Χριστὸν ἀφέντες οἱ τάλανες ἠκολούθησαν τῷ
 Μωάμεθ. Αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ τοῦ Μωάμεθ νόμος, τοῦτ'
 ἔστι τὸ κοράν, αὐτὸ τοῦτο φησιν ὅτι δι' ἀγγέλου
 εὐηγγελίσθη τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ Πνεύμα-
 τος ἁγίου ἠγιάσθη καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ συνε-
 λήφθη, ἀλλ' οὐ φύσεως ἐνεργεῖα, καὶ ἐκ παρθένου
 ἁγιωτάτης καὶ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας γυναῖκας; κα-
 θαρᾶς γεννηθῆναι· ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Αἰνεσάν
 φησιν· « Ὁ ἑταῖροι τῆς βίβλου (τοῦτ' ἔστιν οἱ
 πιστοί), μὴ λέγετε περὶ τοῦ Θεοῦ πλὴν τῆς ἀλη-
 θείας, ὅτι ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς υἱός ἔστι τῆς Μαρίας
 καὶ ἀπόστολος Θεοῦ καὶ Λόγος Θεοῦ, ὃν ἐν αὐτῇ
 ἔθηκε διὰ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. » Ἰδοὺ γοῦν Θεὸν
 ὀνομάσας καὶ Λόγον Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἅγιον τὴν
 τρισυπόστατον Τριάδα ὁ ἄθλιος οὐκ ἤνοιξε τοὺς τῆς
 ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς Τριάδος. Καὶ εἰ-
 κῶτως· ὡς περ γὰρ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς εὐ-
 ρισκόμενα 374 ἐμβρυα πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν
 ζῶν μὲν ἔχουσιν, ἀνωφελῆ δὲ καὶ ἀνόητον, καὶ ψυ-
 χὴν μὴ δυναμένην διακρίναί τὸ κρεῖττον τοῦ χειρο-
 νος, ἢ παρὰ καιρὸν γεννηθέντα οὐκ εἰσιν ἄνθρωποι,
 ἀλλ' ἐκτρώματα καὶ ἀμβλώματα, οὕτω καὶ πᾶ;
 ἀσεθῆς ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος καὶ πνεύμα-
 τος, τοῦτ' ἔστι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ δύ-
 ναται ἰδεῖν τὸ οὐράνιον φῶς καὶ τὴν τῆς ἀληθείας
 ἐπίγνωσιν, καὶ διὰ τοῦτο μύσας τοὺς τῆς ψυχῆς
 αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ὁ μάταιος σκοτεινὸς ἐναπελείφθη

Idem Mohametes affirmat, Coranem nullum ho-
 minem interpretari posse, ne ipsum Mohametem
 quidem, sed solum Deum. Quod si verum est, quæ
 tandem est utilitas Coranis? Fortasse utilis esse
 posset, si intelligerent homines a Deo tradita; sed
 cum Mohametes ipse testetur, nullum hominem in-
 telligere, quæ in Corane doceantur, quænam possit
 istius utilitas esse? Profecto nulla omnino. Quod
 autem gravius documentum est, quo probetur,
 Deum non esse legis a Mohamete constitutæ aucto-
 rem? Neque enim nequidquam Deus leges sancit.
 Manifestum est igitur, Coranem non esse a Deo
 repetendum, sed potius opus sapientiæ ipsius Sata-
 næ esse; atque ex ipso corane perspicuum est,
 eum nec cum veteri Scriptura, nec cum Novo Te-
 stamento congruere, cum tamen consentiat Moha-
 metes, eas Litteras sacras et pulchras esse, nec
 quidquam agere asseclas suos, nisi legi et Evangelio
 satisfaciant. Accedit, ut pene ubivis sibi repugnet;
 ut nullum miraculum ediderit ad fidem dictis pa-
 randam; ut liber iste manifesta mendacia contineat,
 id quod a Deo prorsus alienum est; ut violentus
 sit et libertatem tollat, quam Deus nunquam ever-
 tit; ut perturbationis plenus sit, quæ a Deo longe
 abest, quandoquidem Deus non est perturbationis
 Deus: ut pravus sit, cum Deus omni sit aequitate
 et iustitia superior; ut itinera fictitia et prodigiosa

contineat, cum Deus sit omnis veritatis auctor. Quo-
 rum malorum omnium primum et positivum est,
 quod a dæmone editus est coran iste, quamvis eum
 a Deo editum esse dicant Deum calumniantes.

Miror equidem et almodum stupeo, quod, Christo
 relicto, miseri isti Mohametem secuti sint. In ipsæ
 enim Mohameti lege, hoc est Corane docetur, Chri-
 stum per angelum Matri Jesu prænuntiatum, per
 Spiritum sanctum sanctificatum, vi divina, non na-
 turali, conceptum, et e virgine sanctissima et præ
 omnibus feminis pura natum esse. Capite Ænesan
 enim dicit: « Socii Scripturæ (hoc est, fideles),
 ne dicatis nisi verum de Deo, Jesum Christum Fi-
 lium Mariæ et legatum et Verbum Dei esse, quem
 in ea collocavit per Spiritum sanctum. » Itaque mi-
 ser iste, cum Deum appellaret et Verbum Dei et
 Spiritum sanctum, hoc est sanctam Trinitatem,
 non aperuit tamen oculos mentis ad videndum lu-
 men Trinitatis. Nimirum sicut in ventre matris fe-
 tus immaturi vitam quidem, sed inutilem et sui
 nesciam, atque mentem, utrum melius, utrum pe-
 jus sit, non discernentem habent, aut, ante tempus
 editi, non homines, sed partus præposterius vel abor-
 tus sunt, ita quisquis impius per æquam et spiri-
 tum, hoc est sanctum baptismum, non regeneratus,
 cæleste lumen et veritatem aspiceret nequit; et
 propterea, clausis oculis mentis, nebulo iste occæ-

ὡς ὁ πατήρ αὐτοῦ ὁ διάβολος. Περὶ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεχῶς ἐν τῷ κορᾷν μένηται. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἐμπιά ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὅτι περὶ τῆς Μαρίας ἐνεφυσήσαμεν αὐτῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ πάντως οὐ δύναται εἰπεῖν ὅτι περὶ ἀγγέλου εἶπε τοῦτο ὁ Θεός. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα · περὶ δὲ τοῦ Μωάμεθ οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ὅτι ἦν ὄρφανός καὶ πλανήτης ὑπὸ Θεοῦ συναχθείς. Ἔτι τὸν Χριστὸν Λόγον Θεοῦ ὀνομάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ προφήτην πάντων τῶν προφητῶν μέγιστον, τὸν δὲ Μωάμεθ οὕτως μόνον προφήτην ἀπλῶς. Ἔτι τὸν Χριστὸν ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὁμολογοῦσιν εἶναι τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπαγγελίας · ὁ δὲ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ ἔστιν, ὅστις ἐξεβλήθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς παιδίσκης Ἄγαρ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀβραάμ. Ἔτι ὁ Χριστὸς οὐδέ ποτε ἐποίησεν ἁμαρτίαν (Λόγος γὰρ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ οὐ δύναται πλανηθῆναι), ὁ δὲ Μωάμεθ εἰδωλολάτρης ἐγένετο καὶ φονεὺς καὶ ἄρπαξ καὶ ἀσελγής, καὶ πολλοὺς ἐτέροισι ἁμαρτήμασιν ἔνοχος ἐγένετο, ἐφ' οἷς ὁ Θεός, ὡς φασιν, αὐτὸν συνεπάθησεν. Ἔτι ὁ Χριστὸς φορικτὰ καὶ ἐξαισια πεποίηκε θαύματα, ὡς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἐλματῶ μεμαρτύρηται ὅτι ὁ Χριστὸς τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπρούς ἐκαθάρισε, νεκροὺς ἀνέστησε καὶ ἄλλα πολλὰ εἰργάσατο · ὁ δὲ Μωάμεθ οὐδὲν θαῦμα πεποίηκε κατὰ τὸ κορᾷν, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ τῆς σελήνης, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος ἀντικρυς, καὶ ἑτέρα τινὰ αἰσχρὰ, ἀπερ καὶ παρεσιωπήθησαν καὶ τῇ σιγῇ παρεδόθησαν διὰ τὸ κλαν δῦσφημον. Ἔτι κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁ

Χριστὸς ἐσταύρωται καὶ τέθνηκε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κέθεται · κατὰ δὲ τὸ κορᾷν, ὡς ἔθθεν τιμῶντες αὐτὸν, λέγουσιν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀνελήφθη δ' ὁμοῦ. Καὶ ἰδοὺ δεσὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀληθείας καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Μωάμεθ ψευδολογίας ὁ Χριστὸς ζῶν ἀναφαίνεται καὶ ὁμολογεῖται, ὁ δὲ Μαχούμεθ οὐτόστιν, ὡς πάντες οἱ τὰ ἐκείνου φρονούντες ὁμολογοῦσιν, ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀνέστη. Καὶ τοίνυν διὰ ταῦτα πάντα τὸν Χριστὸν ἔδει προσκυνεῖν καὶ μὴ τῷ Μωάμεθ ἀκολουθεῖν. Πῶς γὰρ ἔδει πιστευθῆναι τῷ Θεοῦ λόγια ἀνθρώπῳ ὁμοίῳ κατὰ πάντα τῷ δαίμονι; Καὶ εἰ βούλει, παραβάλλωμεν ἀμφοτέρους, καὶ γνωσόμεθα τὰ τούτων ἰδιώματα. Ὁ διάβολος ἐπηρμένος καὶ ἀλαζῶν, ὁ Μωάμεθ ἐπηρμένος καὶ θλαζῶν · τίς γὰρ μείζων τοῦ Μωάμεθ, ὃς ὑπερβασθεὶς τοὺς οὐρανοὺς, ὡς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ εἴρηκε, καὶ αὐτὰς πάσας τὰς ἀγγελικὰς ἐννάμεις τῷ Θεῷ προσωμίλει, καὶ μεσότης τῶν ἐπιτακτικῶν ἀγγέλων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου πάντος προστάτης; Ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ, καὶ ὁ Μωάμεθ τοὺς μὴ πειθομένους τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ θανάτῳ κατεδίκασεν. Ὁ διάβολος ἀπατεῖν ἐστὶ, καὶ ὁ Μωάμεθ τὰς ἡδονὰς ἐνδοῦς καὶ ὡσπερ τι δέλεαρ ἐν ἀγκίστρῳ ἐνθεῖς τοὺς ἀνεήτους πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκύσατο. Ὁ διάβολος ψεύστης ἐστὶν, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον ὡς ὁ Μωάμεθ, καθὼς καὶ ἐν ἄλλῳ τῷ κορᾷν τρανῶς ἀναραίνεται. Ὁ διάβολος ὑπουλόξ ἐστὶ · καὶ τίς ἄλλος ὡς Μωάμεθ τῇ ταπεινώσει ὑποκρινθεὶς τὴν ὑψηλοφροσύνην ἠσπάσατο; Ὁ διάβολος σύμβουλος ἐστὶ τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ ὑπὲρ πάν-

catus mansit, ut pater ejus diabolus. Sancti Spiritus enim in Corane perpetuo mentionem facit. Capite Empia enim nomine Dei de Maria dicit: « Inspiravimus ei per Spiritum sanctum. » Profecto enim dicere non potest, de angelo hoc Deum dicere. Hæc igitur de Christo prædicat; de Mohamete nihil ejusmodi, sed orbem cum fuisse et vagum hominem a Deo compulsam. Idem Christum Verbum Dei appellat, ut diximus, et animam Dei et prophetam omnium prophetarum maximum, Mohametem autem simpliciter prophetam. Deinde Christum ab Abrahamo, Isacco et Jacobo, quibus promissa data erant, genus ducere consentiunt; Mohametes autem ex Ismaelis posteris est, qui cum matre sua, Agar ancilla, ab Abrahamo domo ejectus est. Christus nunquam peccavit (nam Verbum Dei et Spiritus Dei non potest peccare), sed Mohametes idololatra, homicida, prædo, libidinosus, multisque aliis vitiis obnoxius erat, ob quæ cum Deus, ut aiunt, miseratus est. Christus stupenda et eximia miracula elidit, sicut in capite Elmaida confirmatur, Christum cæcis visum restituisse, scabiosos purgasse, mortuos suscitasse, et multa alia fecisse. Contra Mohametes nullum miraculum edidit secundum Coranem, præter unum illud de luna, quod manifestum mendacium est, et alia quædam turpia, quæ silentio prætermissa sunt propter nimiam infamiam.

Christus secundum Evangelium et revera cruci affixus, mortuus et sepultus est, surrexit, in cælum ascendit et a dextra Patris sedet; secundum Coranem autem, utpote eum venerantes, dicunt, eum non mortuum esse, sed tamen in cælum ascendisse. Itaque veritas Evangelii et mendacia Mohametis testimonio sunt et consentiunt, Christum vivere; Mohametes iste vero, ut omnes assecræ ejus conveniunt, mortuus est nec surrexit. Ob hæc omnia igitur Christum profiteri, non Mohametem sequi debebant. Quis enim dicta Dei ab homine omnino dæmoni simillimo accipiat? Si placet, comparemus eos et cognoscamus utriusque proprietatis. Diabolus elatus et nebulo; Mohametes elatus et nebulo. Quis enim Mohamete major, qui supra cæla, ut ipse de se prædicat, et omnes angelos egressus Deum convenit et angelis, qui peccaverant, divinam gratiam reconciliavit, quin etiam totius mundi patronus fuit? Diabolus homicida est; Mohametes eos qui dogmatis suis non obtemperarent, morte multavit. Diabolus fraudulentus est; Mohametes licentiam voluptatum faciens, quas quasi ut escam habeo affixit, imprudentes ad se pellexit. Diabolus mendax est, nec tantus tamen, quantus Mohametes, quod toto Corane clare demonstratur. Diabolus subdolosus est; quis autem pariter ac Mohametes, humilitate occultans superbiam, blanditus est? Diabolus veti-

τας ὁ Μωάμεθ· οὐδὲν γὰρ ὕψις, οὐδὲν ὠφέλιμον, οὐδὲν Θεῶν δεκτὸν, ἀλλὰ τὰ πάντα κατὰ τοῦ θείου νόμου ἐδίδαξεν. Ὁ διάβολος ἀθεός ἐστι, καὶ κατὰ πάντα ὁμοίος αὐτῷ ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὁ Μωάμεθ· Θεὸν γὰρ προσκυνεῖ καὶ κηρύττει· ὀλόσφαιρον καὶ ψυχρότατον, Θεὸν προσκυνεῖ τὴν μήτε γεννησάντα μήτε γεννηθέντα, μὴ νοήσας ὁ δαίλιαος ὅτι σῶμα προσκυνεῖ καὶ οὐ Θεόν· ἡ γὰρ σφαῖρα εἶδος σώματος· ἐστὶ καὶ ἡ ψῦξις ποιότης σώματος. Τὸν δὲ Θεὸν ἐν μήτε γεννησάντα μήτε γεννηθέντα οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ ὅσα σῶμα, οὐτε Θεὸν ἀσώματον καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ **377** Θεὸν προσκυνεῖ ὃν δνειραι τῶν ἀσεβῶν διαπλάττουσι. Γελοῖον γὰρ πάντως ἐστὶ δοξάζειν τινὰ ἥλιον φῶς μὴ ἔχοντα καὶ πηγὴν ἀνευ ὕδατος καὶ νοῦν λόγον μὴ ἔχοντα. Ὡς ἀπόλοιτο ὁ τοιοῦτος Θεός. Ὁ δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς Θεός ἐστὶν, ὁ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μόνος ἐν Τριάδι καὶ Τριάς· ἐν μονάδι ἀσυγχύτως ἐνούμενη καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη, μόνος ἡ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος, πατὴρ ἀναρχος οὐ μόνον ὡς ἀχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀναίτιος, μόνος αἰτία καὶ ρίζα καὶ πηγὴ τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης· θεότητος· ὅς ἡλεως γένοιτο ἡμῖν καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, πρεσβεύεις τῆς πανυπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ζ'. Τίς γοῦν ἀντιλογία ἐστὶ περὶ τοῦ πλάσματος

torum suator est; idem præ omnibus Mohammedes, qui nihil salutare, nihil utile, nihil Deo acceptum, sed omnia legi divinæ contraria docuit. Diabolus impius est; omnino ei simillimus est perniciæ filius Mohammedes. Deum enim adorat, quem globosum et frigidissimum appellat, Deum, qui nec generavit nec generatus est, adorare sibi visus, atque nescius, corpus, non Deum a se adorari. Globus enim species, frigus qualitas corporis est. Itaque non Deum, qui nec generavit nec generatus est, adorat, sed corpus adorat, nec Deum incorporeum et verum adorat, sed Deum, quem somnia impiorum conflaxerunt. Prorsus ridiculum enim est, solem lucis, aut fontem aquæ, aut mentem rationis expertem cogitare. Quare pereat iste Deus. Sed Christianorum Deus unus est ante omnia et post omnia et in omnibus et supra omnia, in Patre, Filio et Spiritu sancto creditus et adoratus, unitas in Trinitate et Trinitas in unitate immista conjuncta, et individua separata, unitas eadem et Trinitas omnipotens, Pater initio carens, non solum quod tempore, sed etiam quod omnino causa non continetur, solus causa et radix et fons divinitatis Filio et Spiritui sancto insitæ: qui nobis et cunctis Christianis propitius sit die iudiciali, deprecante benedictissima domina nostra, Deipara et semper Virgine Maria et omnibus sanctis. Amen.

6. Quæ vero fabulæ istius de luna conflictæ insul-

τῆς σελήνης; Ὅμως πᾶς τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν γνώτω ὅτι τὰ θαύματα οὐ κατ' ἐπίδειξιν γίνονται, ἀλλὰ δι' ὠφέλειαν ψυχικὴν ἅμα καὶ σωματικὴν, ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἢ διὰ χρῆσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Μωυσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀλλὰ πῶς ἐνήργησε τὸ τῆς σελήνης τοιοῦτον ἔξαισιον θαῦμα; Αὐτός γάρ ἐστιν ὁ εἰπὼν ὅτι οὐκ ἤθελε διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παιδεύεσθαι ἡμᾶς κατηγορεῖ ἡμῶν· ἐγὼ **378** δὲ, φησί, τοῦναντίον, ὅτι ἐπιμελούμενος ὁ πατὴρ τοῦ πατρὸς παιδεύει αὐτὸν, ἀγάπης ἐνυπαρχούσης. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἑβραίων ἀληθῶς εἶπεν· οἱ γὰρ Ἑβραῖοι κατὰ καιροῦς ἔλαβον ὁργὴν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀσυμπαθῆ· εἶχον καὶ γὰρ προφῆτας δι' ὅλου τοῦ καιροῦ καὶ ἄγιστον καὶ ἱεροσούνην, παιδεύοντος μὲν αὐτούς τοῦ Θεοῦ σωματικῶς, ψυχικῶς δὲ οὐ κατελιμπάνοντο. Μετὰ δὲ τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν καὶ τὸ πάθος ἐγένετο παντελής εἰς αὐτούς ἐγκατάλειψις ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἰς αὐτούς λέγω τοὺς αὐθάδεις.

ζ'. Ἐπὶ τὸ προκείμενον οὖν ἐπανέλωμεν τῆς ἡμετέρας διηγήσεως τε καὶ ἱστορίας. Τῷ θέρει τοῦ ϞϞϞβ' ἔτους ἤρξαστο φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν δυτικῶν μερῶν τοῦ ἀφ' ἑσπέρας ὀρίζοντος· ἐκάστης, εὐθὺς μετὰ ὄσιν ἡλίου, ῥομφαία τινὲν ἰοικώς, καὶ τῇ σελήνῃ πλησίσσας πανεσλήνῃ οὐσῃ ἐκλειψίς κατὰ τύχην γέγονε κατὰ τὴν τάξιν καὶ κύκλον τῶν οὐρανίων φαστήρων, ὡς ἔθος. Τινὲς δὲ τὸν κομήτην ξιφοειδῆ ὄρωντες καὶ ἐκ τῶν ἑσπερίων κινούμενον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὴν πορείαν ποιοῦντα καὶ τῇ σελήνῃ πλησίσσασα, καὶ τὸ σκότος τῆς ἐκλειψέως

sitas est? Nempe quicumque verum dicere cupit, scito, miracula non ostentandi causa, sed propter salutem animæ et corporis, ut a Christo, aut propter necessitatem, ut a Moysæ et Jesu, Navæ filio, fieri. Quid autem iste luxæ illud eximium miraculum edidit? Ipse enim dicit, non venisse se miraculis legem constitutum. Quin etiam nos, quod castigemur, acusat. Equidem, ait, contra dico, patrem filium, quem curæ habet, castigare, amore commotum. Ac de Hebræis quidem recte dicit. Hebræi enim nonnunquam fram Dei experti sunt, neque tamen illam immisericordem. Habebant enim perpetuo prophetas, sacra et sacerdotia, corpore a Deo castigati, sed anima non destituti. Post Christi autem supplicium et perpassionem secuta est perfecta eorum, id est contumaciam, destitutio tum corporis tum animæ.

7. Redeamus jam ad res, in quibus nunc maxime versamur, enarrandas. Estate anni 6962 in parte occidentali horizontis quotidie statim post occasum solis cometes romphææ similis apparere cœpit; qui cum prope lunam esset, pleno lumine splendens, accidit, ut defectio lunæ fieret, secundum ordines et circuitum rerum cœlestium, ut solet fieri. Quidam cum cometem gladio similem e regione occidentali orientem versus procedere et lunæ appropinquare viderent sentirentque tenbras defectionis, existimabant, cometem lune est

ιδόντες, ἐνμίζον ὅτι ὁ κομήτης ὁ ξιφοειδής καὶ ἡ σκίπτουσις τῆς σελήνης οὕτως δηλοῖ, ὅτι μέλλουσιν ἐμοφωηῆσαι οἱ τῶν ἐσπερίων αὐθέντες Χριστιανοὶ ἐλθεῖν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ αὐτοὺς νικῆσαι. Οἱ Τούρκοι δὲ θεωροῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς φόβον οὐκ ὀλίγον καὶ λογισμοὺς ἐνέπεσον. Ἄλλὰ καὶ αἱ νύκτες **379** ἐκείναι πασέληνοι εἶσαι, οὐ διέλειπον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καθ' ἐκάστην ἐσπεραν ἄχρι καὶ τῆς δευτέρας φυλακῆς τῆς νυκτός. Τῷ δὲ πρῶτῳ σεισμοὶ τινες ἐλαφροὶ ἐγένοντο ἐπὶ ἡμέρας δέκα καὶ ὀκτώ. Καὶ καύσων ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ ὀλίγος ἦν.

Ἄλλὰ μέρος τι περὶ τῆς φύσεως τῶν κομητῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ ἀρκων ἤγουν κεραυνῶν καὶ σεισμοῦ καὶ στοιχείων διηγησώμεθα· καὶ ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν δηλώσω πρὸς ὑμᾶς. Ἄκουσον οὖν.

Ἡ Κομήται λέγονται τὰ φαινόμενα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἐκχυνόμενα, ἄπερ λέγουσι τινες ἀστρα· ἀλλ' οὐκ οἶδασι τί λέγουσιν. Ἐτεροὶ δὲ λέγουσιν ὅτι δαίμονές εἰσιν, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ τί λέγουσι, καὶ σφιλερῶς βλασφημοῦσιν. Ἄλλ' οὕτε ἀστρα εἰσὶν οὕτε δαιμονικὰ πνεύματα· τὰ γὰρ δαιμόνια οὐκ εἰσι λαμπρὰ, ἀλλὰ ἐξοφωμένα καὶ ἀφανῆ τῆς ἀνθρωπίνης ὄψεως. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα λαλοῦντες φλυαροῦσιν ἁμαρτάνοντες. Εἰ δὲ πάλιν ἀστρα εἰσὶ καὶ πάντοτε ἀπὸ αἰῶνος πίπτοντα ἦσαν, ἔμενεν ὁ οὐρανὸς ἀναστρος. Διὰ τοῦτο οὕτε ἀστρα εἰσὶν οὕτε πονηρὰ πνεύματα, ἀλλὰ κομήται εἰσιν. Οἱ γὰρ κομήται τοιουτοτρόπως γίνονται. Τῶν ἀνέμων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ αἰθέρι εἰσερχομένων, τὸ λεπτότατον ἐπιφέρουσι τῆς γῆς ὕλοισιδὲς πρὸς τὸ οὐράνιον πῦρ, καὶ

obscuratam lunam significare, occidentales principes Christianos, conspiratione facta, adversus Turcas profecturos eosque devicturos esse. Atque Turcæ ipsi, ista cum viderent, in timorem laudem levem sollicitudinemque inciderunt. Quin etiam, cum noctibus illis plena luna esset, fulgura et tonitrua non cessabant quavis vespera usque ad secundam vigiliam. Mane autem terra tremebat modiciter per dies octodecim. Æstus solis per idem tempus laud levis erat.

Enimvero disseramus paucis de natura cometarum, fulgurum, tonitruum, fulminum, motuum terre et elementorum. Docebo equidem pro viribus de his rebus. Audi igitur.

8. Cometæ dicuntur phænomena a terra in cœlum sublata, quos nonnulli æstra appellant, nescii, quid dicant. Alii dæmones eos esse dicunt, qui et ipsi nesciunt, quid dicant, et graviter blasphemant. Dæmonia enim non clara, sed obscura sunt, nec humanis oculis cerni possunt. Quare istud qui dicunt, nugantur et peccant. Si autem æstra essent et inde ab omni tempore caderent, cœlum non foret astris distinctum. Itaque neque æstra, neque mali spiritus, sed cometæ sunt. Cometæ enim hoc modo nascuntur. Venti supra terram et per aerem flantes tenuissimam terræ materiem ad ignem cœ-

Α βιαζομένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἡ ὕλη οὐ κατέρχεται ἕως οὐ σιγήσῃ ὁ ἄνεμος. Καὶ τότε ἐκπίπτουσιν ὀλομανούτων τῶν ἀνέμων, **380** ἐκκεχυμένων λαυροειδῶς, ὡς ὑπὸ τοῦ πυρός τοῦ ἀνωθεν κατακαίμενος ὁ ἄνεμος σὺν τῇ ὕλῃ λαυροειδῆς γίνεται· καὶ οὕτω γίνονται οἱ κομήται. Καὶ εἰ ἅμα τῷ κρῦε ἐκπέσῃ ὁ πεπυρακτωμένος ἄνεμος, γίνεται πάλιν ἀχλὺς καὶ σμίγεται τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ ἀέρι.

Θ'. Ἡ ἀστραπή οὐκ ἐν ἐτέρῳ τρόπῳ γίνεται εἰ μὴ συναλλατομένων τῶν ἀνέμων, καὶ τῶν νεφελῶν συγκρουομένων, ὡς βιαζομένων ὑπὸ τῶν ἀνέμων, γίνεται κτύπος, ἐν δὲ τῷ κτύπῳ συγκέχεται τὸ πῦρ παρὰ τοῦ οὐρανοῦ πυρός. Πρωτέρα δὲ ἡ βροντὴ τῆς ἀστραπῆς γίνεται· ἡμεῖς δὲ δευτέραν ἔχοντες τὴν δρασιν διὰ τοῦτο πρῶτον θεωροῦμεν τὴν ἀστραπὴν, μετὰ δὲ ταῦτα ἀκούομεν τὴν βροντὴν, διότι βραδυτέραν τὴν ἀκοήν ἔχομεν. Βλέπεις· ἐν παραδείγματι ἀποδείξω σοι. Ἀπέχοντός σου τινος· πῆρῶθεν κέπτοντος ξύλα, βλέπεις αὐτοῦ τὴν ἀξίνην συγκρουομένην, καὶ οὕτω μετὰ μικρὸν τὴν κτύπον ἀκούεις.

ι'. Ἄνωθεν πρὸς τὸν αἰθέρα ἠπλωμένον ὑπέρχει τὸ πῦρ ἐν ὅλῳ τῷ προσώπῳ τοῦ οὐρανοῦ· αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ τέταρτον στοιχεῖον, καὶ ἰσομερεῖ τῶν ἐτέρων τριῶν, ὡς μὴ ἰσαζομένων ὁ κόσμος ἀπώλετο ἂν· οἶδε γὰρ ὁ δημιουργὸς πῶς παρεσκευάσεν αὐτά.

ια'. Ὁ μὲν κεραυνὸς οὕτω γίνεται. Συγκρουομένων τῶν **381** νεφελῶν γίνεται, ὡσπερ προσπίομεν, κτύπος, καὶ μετὰ τὸν κτύπον γίνεται πῦρ. Τὸ δὲ πῦρ ἐκείνο ἐὰν τύχῃ καὶ συνουσιάζῃ μετὰ κομήτου, οὐ χλιαίνει ὡς οἱ κομήται, ἀλλὰ ἐπὶ γῆς ἐπιεσέρχεται καὶ φθείρει· θανατοὶ καὶ ἀπειλοῖ,

lestem auferunt, nec descendit ea materies ventorum vi aucta, nisi dum silent venti. Tum excidunt ventis materie repletis et in speciem folii laurei effusis; quippe igne superiore inflammatus ventus cum materie formam talis folii induit. Sic igitur cometæ nascuntur. Si in frigus ventus ignitus incidit, rursus obscurus fit et misceitur cum sui simili aere.

9. Fulgur hoc modo fit, ut luctantibus ventis, et nebulis ventorum vi collisis, fragor oritur, fragore autem ignis avellatur a cœlesti igne. Tonitruum autem prius fulgure fit; sed quoniam visum acriorem habemus, prius fulgur videmus, deinde audimus tonitruum, quia auditus lentior est. En tibi ejus rei documentum. Si quis procul a te ligna cædit, vides asciam immissam, paulo post demum sonitum audis.

10. Sursum per æthera dispersus est ignis toto spatio cœli. Id enim quartum elementum est, cæteris tribus æquabile. Nam si æquabilia non essent, periret mundus. Atenim novit rerum auctor, quomodo ea constituerit.

11. Fulmen hoc modo fit. Nebulis collisis, fragor, ut ante dixi, et post eum fragorem ignis efficitur. Qui ignis cum cometa junctus, non calefacit, sicut cometæ, sed in terram delatus evertit: occidit ac

ἀλλ' οὐ καίει, ὡς λέγουσιν τινες. Καὶ οὕτως γίνεται Ἄρα οὐρανοῦ, ἀστραπῆς ποιεῖ, βροντᾶς τρανοτάτας καὶ κεραυνός, ὃν περ ἡμεῖς λέγομεν ἀρχόν.

ιβ'. Περὶ δὲ σεισμοῦ ἀκουσον, καὶ ὅσον κατὰ δύναμιν δηλώσω ὑμῖν, ὅτι μετὰ καθαρᾶς ἀποδείξεως τοῦτο τὸ τοῦ Θεοῦ μέγα μυστήριον ἀποδείξει οὐ δύναμαι, ὅτι τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων καὶ προνοίας αὐτοῦ καὶ βᾶθος καὶ ὕψους τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐξιχνιάσαι ἀνθρωπίνῃ οὐ δύναται γλώσσα, ἀλλ' οὐδὲ γνώσει ἐπ' αὐτὰ συνιεῖ, οὐδ' αὐτὸς ὁ θαυμάσιος Παῦλος ἰσχύει ἐξιχνιάειν τὰς ἑορὰς Κυρίου · ἀλλ' ὡς εὐπλάγχνος ὢν οἰκτίρων καὶ πολυέλεος καὶ ἄπασαν σοφίαν καὶ σύνεσιν φιλανθρώπως τῷ τοῦ αὐτοῦ ἐχαρίσατο πλάσματι, οὕτω γνωρίζει ἡμῖν ὅτι πάντα κτίσις κινεῖται, ὡς προσέπομεν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὧν τὰ μὲν δύο εἰσὶν εὐφερῆ, ὡς ἐλαφρώτερα κουφιζόμενα ἐν τῷ αἰθέρι · ἀλλ' οὕτε ἀνωθεν ἐκλείπουσιν οὔτε κάτωθεν · ἀλλ' ὅπου οὐκ εἰσὶν οὐδὲ ἴστανται, οὐχ, ὡς λέγουσιν, οὐ φθάουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δυνάμει αὐτῶν ἐνεργοῦσιν. Ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ οὐκ ἔστι γῆ · ἀλλ' ὁ κόνιορτος αὐτῆς λαυροειδῆς· γίνεται σὺν τῷ ἀέρι, καὶ ἐκχεῖται πεφυρακτωμένως, καὶ ἐμφανῆς τῷ κόσμῳ τῷ κάτω φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ γῇ οὐκ ἔστι πῦρ · ἀλλὰ τοῦ πυρός αἱ δυνάμεις πολλάκις ἐπὶ γῆς ἐνεργοῦσιν. **382** Οὕτως· δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ αἱ νεφέλαι αὐτὸ πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγουσι. Γέγραπται γάρ ὅτι καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδωρ ὑπάρχει · ἄλλο γάρ τὸ ὑπερχόσμιον καὶ ἄλλο τὸ ἐν κόσμῳ φαινόμενον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄηρ ἰσχυρόν ἐστι στοιχεῖον, καὶ ἀνωθεν καὶ κάτωθεν ἐνεργεῖ πολλάκις καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ποιεῖ. Ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς ἀνάγει νεφέλας σὺν ὕδατι πρὸς οὐ-

ρανοῦς, ἀστραπῆς ποιεῖ, βροντᾶς τρανοτάτας καὶ φοβεράς ὥστε καὶ οἱ οὐρανοὶ σείονται καὶ ἔχουσι· καὶ τῷ πυρὶ συνευοῦται καὶ κεραυνοὺς ποιεῖ διὰ πυρός. Καὶ πάντας ὁ ἄηρ ἐκθροεῖ καὶ ταράττει· τὴν ὀχλάσαν μετατιθεῖ καὶ ἐκ βουθῶ ἀμετρήτου συνταράττει, καὶ πάντα κυμαίνει ἐν ἐξουσίᾳ πολλῇ· περικυκλοῖ τὴν γῆν· αὐτὸ γὰρ τὸ στοιχεῖον ἰσχυρότερον πάντως καὶ πολεμικὸν ὑπάρχει. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὁ σεισμὸς γίνεται καὶ πᾶσα ἡ κτίσις κινεῖται· ἡ γὰρ γῆ, ὡς εἴρηται, οὐ βιστάζεται ὑπὸ οὐδενός.

ιγ'. Ὁ μὲν ἄηρ πρωτόκτιστον πάντων ὑπάρχει στοιχεῖον, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀέρος τὸ ὕδωρ γεννᾶται· καὶ οὕτως ἀέρος ἐξερχομένου ἐκ τοῦ στόματός σου καὶ ὑποπίπτοντος εἰς τὴν σῆν πολὺν γίνεται ὄροσια, ὡς ἤδη τεσσάρων στοιχείων καὶ ὁ ἄνθρωπος συνηρμοσμένος ὑπάρχει καὶ πᾶσα ἡ κτίσις. Τὸ δὲ ὕδωρ χούδ ἀποτελεῖ. Εἰ βούλη, τοῦτο ἔφη ἀληθῶς. Λάβε **383** ὕδωρ ἀπὸ βροχῆς καθαρὸν ἐν ὄδακι ὕδατι, καὶ ἄψες αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἕως οὗ ἐκλείπη, καὶ εὔρει· χούδ, ὡς εἴπομεν. Ὁ δὲ χούδ γεννᾶ λίθον καὶ σίδηρον καὶ πῦρ ἀποτελεῖ.

Ἐνταῦθα εἰπόντες τὴν τῶν στοιχείων καὶ ἄλλων τινῶν διήγησιν ἐν συνόψει, τὰ νῦν τὰ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας αὐθις ἀψώμεθα.

ιδ'. Τῷ αὐτῷ δὲ φθινοπώρῳ, τοῦ ς' β' ἔτους ἠηλονότι, τελέω; ἐπανεστήσαν οἱ τῆς Ἡεροποννήσου Ἄλθανῖται κατὰ τῶν δεσποτικῶν καὶ ἀθέλων αὐτῶν, καὶ τὸν Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασι, περὶ οὗ οὐκ οἶδα τί εἶπειν, πῶθεν καὶ διὰ τί οὕτως ἐπεχειρήθη. Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐλθόντος πάλιν τοῦ Ἀμάργιοι τοῦ Του-

dejeit, nec urit tamen, ut nonnulli dicunt. Sic fulmen fit, quod vulgo ἀρχὸν appellamus.

12. De motibus terræ jam audi, quos pro viribus explicare conabor, quandoquidem perfecta declaratione magnum hoc mysterium Dei explanare nequeo, quoniam judiciorum, providentiæ et sapientiæ divinæ altitudinem nec lingua humana e' oqui nec mens perspicere potest adeo ut ipse divus Paulus vias Domini investigare se non posse fateatur. Sed cum probevolentia et misericordia sua omnem sapientiam et cognitionem benigne impertiverit creaturæ suæ, tum edocet nos, totum mundum, ut diximus, quatuor elementis contineri, quorum duo leviores sunt et versus cælum sublimia, at tamen nec supra nec infra plane deficiunt; nec ubi constituta non sunt, eo non perveniunt, sed ibi quoque vim suam exercent. In cælo non est terra: sed pulvis speciem folii laurei cum aere induit et ignitus effunditur et ex inferiore terra conspicitur. In terra non est ignis: sed vis ignis sæpe in terra efficax est. Ita nec aqua in cælo est, sed tamen nebulis eo attollitur. Quod enim in sacris Litteris est, etiam supra cæla aquam esse, alia est supra mundum, alia in mundo aqua. Similiter aer validum elementum est, et tum supra tum infra vim suam exercet ac signa et prodigia efficit. Ex extrema terra nebulas cum aqua in cælum attollit, fulgura excitat et to-

nitrua acerrima et terribilia, ita ut etiam cæla contremant et personent, atque, igni junctus, fulmina efficit. Ita aer omnes homines terret et turbat, mare ciet et ex altitudine immensa concitat, cuncta agitat vi ingenti, terram circumdat. Adeo id elementum validum et vehemens est. Ex hoc igitur motus terræ oriuntur, quibus universa natura concutitur. Terra enim, ut dictum est, a nemine portatur.

13. Aer primus ex elementis conditus est, ex aere autem aqua nata. Ita acere ex ore tuo exeunte et adhærente barbæ, ros nascitur, quoniam e quatuor elementis etiam homo cum universa natura compositus est. Aqua limum efficit: quod, si velis, ita experiare. Collige aquam puram urna vitrea, et emitte eam, donec deficiat, atque invenies limum, ut diximus. Limus autem lapidem gignit et ferrum atque ignem creat.

In conspectu posita elementorum et aliarum quarumdam rerum natura, redeat jam, unde digressa est, narratio.

14. Eodem autumno, anni 6962, Albanitæ Peloponnesii adversus despotas et principes suos manifestam moverunt seditionem et Manuelem Cantacuzenum despotam creaverunt, de quo non habeo dicere, unde et cur id egerit. Decembri ejusdem anni Amares, Turachanus filius, despotarum rogatu cum exercitu ad eos adiuvandos adventit: qui

ραχάνη μετὰ στρατοπέδου εἰς βοήθειαν τῶν δεσπο-
τῶν αἰτήσῃ αὐτῶν, καὶ μικρὸν τι κακώσαντος τοὺς
Ἕλληνας, καὶ τὸν αἰχμάλωτον αὐτοῦ ἀδελφὸν χά-
ριν λαβῶν ἐπανάστρεψεν. Ἐν τῷ δὲ χρόνῳ καὶ μηνί
ἀνεῖλεν αὐτοχειρὶ τὸν φίλιτατόν μου υἱὸν Ἰωάννην
ὁ ἀσεδέστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμυρᾶς, ὃς δὴθεν
ἐδούλετο τὴν ἀθήμιτον σοδομίαν πράξει κατὰ τοῦ
παιδὸς χρόνων ὄντος δεκαεσσάρων καὶ μηνῶν ὀκτὼ
παρὰ ἡμέραν μίαν· κατὰ δὲ φρόνησιν καὶ ἡλικίαν
ὥσάν πλείονων ἐτῶν ἦν. Οἱ μοι τῷ δυστυχεῖ καὶ
ἀθλίῳ γενέτη! Τῷ αὐτῷ δὲ Δεκεμβρίῳ ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ
εἰς τὸ Λεοντάριν καὶ τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν τὸν
πορφυρογέννητον προσεκύνησα· καὶ εἰς τὴν δουλο-
σύνην αὐτοῦ προσεδέξατό **384** με, καὶ τὸ χωρίον
τὴν Κερτέζην εὐηργέτησέ μοι ἀργυροδούλλῳ. Καὶ
πρὸς τοὺς δεσπότας Σερβίας τὸν συμπενθερὸν καὶ
γαμβρὸν αὐτοῦ ἠτοίμασεν ἀπελθεῖν με τῷ ἔαρι τοῦ
αὐτοῦ ἔτους διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας δουλείας
ὠφελίμους ἀνὰ τούτων. Καὶ ἐτοίμασθεις παρεγενό-
μην εἰς Μοθώνην, ἵνα διὰ πλευσίμου ἐκείθεν ἀπέ-
λθω εἰς Ἐπίδαυρον τῆς Ἰλλυρίας ἀκείθεν εἰς τὴν
Σερβίαν· καὶ ἐξεκόπην τῆς ὁδοῦ διὰ τὴν γενομένην
σύγχυσιν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἕνεκεν τῆς φυγῆς τοῦ
γυνακαδέλφου τοῦ δεσπότη κύρ Θωμᾶ, υἱοῦ Κεν-
τηρίωνος τοῦ πριγκίπου, ἀπὸ τῆς τοῦ Χλουμουτζίου
φυλακῆς. Ἐν τῷδε τῷ τοῦ καιροῦ διαλήμματι ὁ
ἀμυρᾶς ἀπῆλθεν κατὰ τῆς Σερβίας, καὶ τὸ Ὀμό-
δρον παρελάσεν. Καὶ ἀπῆλθον ἐγὼ διὰ θαλάσσης
εἰς τὴν Πάτραν, κἀκεῖθεν διὰ τῆς Βοστίτζας διελ-
θῶν πέραν εἰς Αἰτωλίαν, καὶ τῇ πρώτῃ Σεπτεμβρίου
τοῦ 385 ἔτους ἐφθάσα εἰς τὴν Αἴνον, ἵνα καιρὸν
τινα ἐκείσε διαβιδάτω ἀποκρύψω, ἕως οὗ ὁ ἀμυρᾶς

tamen, postquam admodum leviter afflixit Albani-
as, captivum fratrem præmii loco adeptus, rever-
sus est. Quo tempore et mense impiissimus et im-
manissimus Ameras dilectissimum mihi filium
Joannem sua manu jugulavit, cum turpiter eo abuti
vellet, annos quatuordecim et menses ad unum
diem octo nato, sed ad prudentiam longe majori.
Væ mihi misero et infelici patri! Eodem Decem-
bri ego Leonarium profectus despotam Thomam
porphyrogenitum salutavi, qui in servitium sui
me recepit et Certezam oppidulum cum bulla au-
rea mihi donavit. Idem me itineri ad despotas Ser-
viae, affines suos, multis, idoneis et necessariis
de causis vere ejusdem anni faciendo destinavit.
Paratus ad iter Mothonen veni, navigio inde Epi-
daurum Illyricam et in Serviam profecturus. Sed
impeditus sum tumultu in Peloponneso inde exor-
to, quod frater uxoris Thomæ despotæ, filius Cen-
terionis principis, Chlomotza e custodia aufugerat.
Eodem tempore Ameras in Serviam profectus Ho-
molyridum cepit. Ego per mare Patram, atque inde
trans Bositzam in Aetoliam profectus, primo die
Septembris anni 6963 Ænuin veni, ut laterem
ibi aliquantisper, donec Ameras per Sophiam re-
gionem Adrianopolim redisset et ego eodem abi-
reum ad familiares captivos redimendos. Cum Ame-

Α διὰ τοῦ τῆς Σοφίας μέρους ἐπαναστρέψῃ εἰς Ἄν-
δριανούπολιν, καὶ ἐλευσώμαι καὶ ἐγὼ, ἵνα τοὺς οἰκίους
μου αἰχμαλιτισθέντας ἐξαγοράσω. Καὶ ἐλθόντος
τοῦ ἀμυρᾶ ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει παρεγενόμην καὶ ἐγὼ
ἐκείσε, καὶ παρὰ τοῦ πρώτου ἱπποκόμου τοῦ ἀμυρᾶ
τοῦνομα Ἰμπραῖμ τζελεπῆ ἐξηγγόρασα τὴν ἐμὴν
σύνευον, οὐκ αὐτὴν μόνην ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς
Χρυσοβεργίαν, καὶ ἐν τῇ Πάτρῃ τῷ Φεβρουαρίῳ
μηνὶ μετ' αὐτῶν ἐπανάστρεψα, πολλὰ κακοπαθήσας
καὶ καταναλώσας ἐν τῇδε τῇ ἀποδημίᾳ. Καὶ ὅτε **385**
ἐγὼ εἰς Ἀνδριανούπολιν διέτριβον, τῷ Ὀκτωβρίῳ
δὴ μηνὶ ἦλθεν ὁ Τουραχάνης μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ
καὶ πολλῶν στρατοπέδων εἰς βοήθειαν τῶν αὐθεντῶν
καὶ δεσποτῶν, καὶ τοὺς Ἕλληνας παντελῶς ἐδού-
λωσεν τοὺς ποτε ἀφηνιάσαντας, καὶ τὸν ψευδοδεσπ-
την αὐτῶν ἐδίωξεν. Ἐν τῷ δὲ χρόνῳ καὶ τῇ β' Ἰα-
νουαρίου μηνὸς ἐγενήθη τῷ δεσπότη κύρ Θωμᾶ ὁ
κύρ Μάνουηλ ὁ Παλαιολόγος. Καὶ τῷ Σεπτεμβρίῳ
μηνὶ τοῦ 385 ἔτους ἀπέθανε Θάμαρ ἡ καλὴ μου
θυγάτηρ, αἰχμάλωτος οὕσα ἐν τῷ τοῦ ἀμυρᾶ σέρβα-
γίῳ λοιμῷδε νόσῳ, οὕσα ἐτῶν ἰδ' καὶ μηνῶν πάντε·
ἦν ποτε διὰ προστάγματος τοῦ αἰδίδιμου βασιλέως
κύρ Κωνσταντίνου τοῦ αὐθέντου μου ἐδεδώκειν εἰς
σύνευον τῷ κληρονόμῳ καὶ αὐθέντῃ τῆς Αἴνου καὶ
τῆς Ἰθώμης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν, ὡς προέφη ἐν ταῖς
πρώτῃν βιβλίοις. Ἐγὼ γε ὁ ἀθλίος οὐκ οἶδα τὴν ταύ-
της θάνατον. Οἱ μοι, αἱ μοι, τῷ ἀθλίῳ γενέτη! Καὶ
τῇ κε' τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεστάλην πρίσθους πρὸς τὴν
τῶν Ἐνετῶν ἀριστοκρατίαν, δουκὸς ὄντος ἐτι αὐτοῦ
τοῦ Φραγκίσκου Φούσκαρε· ὅψ' ὦν εὐηργετήσθη καὶ
ἐτιμήθη διὰ χρημάτων τε καὶ γραμμῶν. Καὶ
τῇ ε' τοῦ Ἀπριλλίου ἐπανάστρεψα εἰς τὴν Πάτραν,

ras Adrianopolim advenisset, affui et ego, et a
primario prefecto stabuli Ameræ, Ibrahim tzelepe,
conjugem et ejus comitem Chrysoberginam redemi,
et mense Februario cum eisdem Patram reverti,
multis in eo itinere miseris exantlatis magnoque
sumptu facto. Quo tempore autem Adrianopoli coin-
morabar, mense Octobri, Turachanes cum aliis
magnisque copiis ad auxilium despotarum et prin-
cipum advenit, et rebelles Albanitas penitus coer-
cuit et falsum despotam eorum fugavit. Eodem an-
no, mensis Januarii die secundo, Thomæ despotæ
filius natus est Manuel Palæologus. Mense Septem-
bri anni 6934 Thamar, filia mea pulcherrima, in
serragio Ameræ captiva, morbo pestifero mortua
est, annos quatuordecim et menses quinque nata:
quam quondam jussu venerandi imperatoris, domi-
ni mei Constantini, heredi et principi Æni, Itho-
nes et locorum adjacentium despõnderam, sicut
supra a me explicatum est. Ego miser ignorabam
mortem ejus. Heu me infelicem parentem! Die 25
Octobris legatus missus sum ad senatum Veneto-
rum, duce etiam tum eodem illo Francisco Fuscario:
a quibus ductus et ornatus sum pecuniis ac litteris.
Die 6 Aprilis Patram redii, solius Dei auxilio sal-
vus e periculo maris, in quod in itinere deveneram.
Junio ejusdem anni Ameras urbem Athenas cepit;

Θεοῦ καὶ μόνου βοηθεῖα ὀλύξαμεν τὸ τῆς θαλάσσης κακὸν, ὅπερ καθ' ὄδον ἡμᾶς εἴρε. Τῷ δὲ Ἰουλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους; παρέλαθεν ὁ ἀμηρᾶς τὴν Ἀθηνῶν πόλιν. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ ἀπειθόντος τοῦ ἀμηρᾶ εἰς Ἀθλανάιν σχεδὸν ἐβλῶθ' ἡμᾶς μέρος αὐτῆς. Τέλο; κακῶς **386** ἀπειδωθή παρὰ τῶν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ Καπιστρανοῦ καὶ ἑτέρων ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν · ὃς ἠττηθεὶς φεύγων ᾤχετο, καὶ ὁ χρῆσιμος ἐκείνος μπετλέρμπεης Τουραχάνης ἀπέθανεν.

ἰε'. Καὶ τῷ ςζξε' ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγγρίας ἰταροπέδου ἀρχων καὶ κυβερνήτης Ἰάγκος ἐτελεύτησεν. Ἀλλὰ ἐπὶ καὶ ὁ Καπιστρανός; ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σερβίας ἀρχων καὶ δεσπότη; κύρ Γεώργιος; ὁ Βούλκος ἐτελεύτησε. Καὶ Ματῆ β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ βασίλισσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν · ἐν ἧ σχεδὸν ἡμέρᾳ καὶ ὥρα διέβη πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς εἰς ἀμῆρισαν μετὰ τοῦ τυφλοῦ τοῦ πρώτου αὐτῆς ἀδελφοῦ καὶ τοῦ θειοῦ αὐτῆς; Θωμᾶ τοῦ Καντακουζηνού, ἄρσαα μεθ' ἑαυτῆς ἄπαντα τὸν βίον ἦτοι περιουσίαν καὶ ὑπαρξιν κινετήν, φοβοῦμενοι διὰ τὸν βίον τῆς μητρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην αὐτῶν. Καὶ τῷ ἔτει ςζξς' μηνὶ Νοεμβρίῳ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης Λάζαρος, καὶ ὁ ἀμηρᾶς Μεμέτην τὸν αὐτοῦ μπετλέρμπεην ἐιδόρισεν Ἰ.α, εἰ δυνατόν ἦν, μετ' εἰρήνης τὸ Σμεντόροδον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερβίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἀνε' αὐτῶν δώση τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαζάρου · ὅπερ καὶ οὐ κατώρθωσε τότε, εἰ μὴ μόνον τὸ Περιστέρην παρέλαβε προδοσίᾳ, μετὰ δὲ τίνα καιρὸν καὶ τὸ Σμεντόροδον καὶ τὸν ἄλλον τόπον. Καὶ τῇ βασιλείᾳ **387** ἔδωκε τάχα τινὰ

Ἀ κάστρα, ἅπερ ὁ ἀμηρᾶ; ἐν τῇ Μπόονζ κέκτητο. Ματῆ δὲ ἰε' τοῦ αὐτοῦ ἔτους; ὁ ἀμηρᾶς παραγέγονεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καταλείψας; στρατὸν, περιεκύκλωσεν αὐτὴν πολιορκῶν · αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τόπου καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε τὰ μὲν ἠχμαλώτους, τὰ δὲ ἴφνιαις καὶ ἐνέπρησε, ἐξαιρέτως δὲ τὴν Ἄκωδαν, τὴν Ἄετὸν καὶ τὰ Πενταχυρία. Κάκειθεν ἐξελθὼν κατὰ τοῦ Μοχλίου ἐπέδραμεν, καὶ ὁ τότε ἐκεῖσε ἡγεμονεῦων ἔδωκεν αὐτῷ μετ' εἰρήνης τῷ ἀμηρᾶ, ὁ καλοκαγαθὸς Ἀσάνης Δημήτριος. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους κάκειθεν πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμηρᾶ; εἰς Κόρινθον ἔπεσεν, ἦν δὴ καὶ δεδώκασι αὐτῷ οἱ γυναῖοι ἀρχοντες; ἀνου ἀντιλογίας τινός; ὁ Ἀσάνης Ματθαῖος; λέγω, ὁ γυναικᾶδελφος τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Δημητρίου, Β οὗτος δὲ Παύλου τοῦ Ἀσάνη, τὸ παλαιὸν καὶ νέον κακὸν, καὶ ὁ Λουκάνης Νικηφόρος. Γέγονε δὲ τοῦτο ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τῇ ς'. Ὅν ὁ μὲν εἰς ἡγεμονεῦεν ἐν αὐτῇ, ὡς μὴ ὕφελεν, ὁ δὲ Ἀσάνης ἦν ἀπεισταλμένως σπουδῇ παρὰ τοῦ δεσπότη ἐν αὐτῇ, ὅπως χρηστοτέρως φυλάξῃ τὴν πόλιν · κάκεινος δὲ συντομωτέρως παρέδωκεν αὐτὴν. Καὶ οὐκ οἶδασιν ὅτι εἰ καὶ τὴν Κόρινθον ἔδωσαν, δῆλόν ἐστι κατὰ τὰ πράγματα ὅτι ὥσπερ κεφαλὴ ἐν τῷ σώματι, τοιούτοτρόπως καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἦδε ἡ πόλις εἶχε. Τάχα καὶ ὀρκωμοτικὰ εἰρήνης πεποιήχασιν μετὰ καταστάσεως, ὅτι καὶ ὁ δεσπότης **388** ὁ κύρ Θωμᾶς τὴν Πάτραν δώση μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τὰ Καλάβρυτα καὶ ἀπλῶς πάντα ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δεσπότης ὢν ἐν τῇ C Πελοποννήσῳ εἶχεν. Ἄπερ δὴ ὡς ἤκουσεν ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ὁ αὐθέντης καὶ κύριος αὐτῶν ἐν τῇ

atque Julio mense in Albaniam profectus, non multum absuit, quin majorem partem hujus quoque terræ in potestatem redigeret; sed postremo ab iis, qui auxilio venerant, Janco, Capistrano et aliis viris præstantissimis victus recessit. Sub idem tempus egregius ille beglerbegus Turachanes in vivis esse desiit.

15. Anno 6965 Hungarorum dux et princeps Jancus mortuus est; imo etiam Capistranus et Servie princeps et despota, Georgius Bulcus. Maii mensis die secundo anni ejusdem etiam regina, uxor ejus, obiit: quo ferme ipso die et hora ad Ameram et amerissam se contulit filia ejus cum cæco fratre natu maximo et Thoma Cantacuzeno avunculo, ablatis secum omnibus facultatibus sive rebus mobilibus. Anno 6966, mense Novembri, ipse Lazarus despota mortuus est, et Ameras Mehemeti, beglerbegi suo, mandavit, ut, si fieri posset, pactione sibi compararet Smentorobum et totam Serviam, et alia pro his uxori et liberis Lazari daret; cujus voti tum non compos factus est, sed solum Peristerium prodicione obtinuit; aliquanto post tamen etiam Smentorobum et locum alium. Reginæ castella quedam data sunt, quæ Ameras in Bosna habebat. Maii die 15 ejusdem anni Ameras in Peloponnesum venit, et Corinthum, exercitu reli-

cto, oppugnari jussit, ipse, per mediam terram procedens, cuncta aut in servitutem redegit aut delevit et combussit, in primis Acolam, Aëtum et Pentachyria. Inde progressus Mochblum incuravit, quam urbem pacifice illi tradidit ejus tum præfectus optimus Demetrius Asanes. Julio mense inde reversus Corinthum adortus est, quam haud cunctanter ei dederunt duces fortissimi, Matthæus Asanes, frater uxoris Demetrii despote, filius Pauli Asanis, quod vetus et recens malum fuit, et Nicephorus Lucanes, mensis Augusti die sexto, quorum alter utinam ne administrasset urbem, quam administrabat, alter, Asanes, dedita opera a despota missus ad diligentius eam tuendam, etiam citius eam tradidit. Adeo nesciebant, cum Corinthum traderent, urbem se tradere, quæ, si rem æstimare velis, in Peloponneso id esset, quod caput in corpore est. Mox etiam pactionem cum sacramento fecerunt, ut Thomas despota Patram cum locis adjacentibus traderet; præterea Calabryta, et omnino cuncta, quæ beatæ memoriæ imperator Constantinus despota, cum is in Peloponneso esset, habuerat. Quæ ubi audiit Thomas despota, eorum dominus et princeps, cum omni familia Mantinæ degens, in viciniam Trypes bura, ubi frater ejus et isti rerum tam laudabilium auctores erant, conces-

Μιν:ινείχ διαβιούζω, πανοικί. έλθών εις τὰ περί τήν Τρύπην βουνά, ένθα δὴ καί ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ἦν, καί οἱ ῥηθέντες καταστάται τῶν τοιοῦτων & ξηπαίτων Έργων ἦλθον· καί ἄνευ συμβουλῆς ἤ ἀντιρρήσεως, μὴ ποιήσας ἀναβολήν οὐδέμιαν, ἀπέστειλε τὸν αὐτοῦ μέγαν πριμικέρριον τὸν Λάζαρον, καί πάντα τὰ ῥηθέντα ἄστεα τῷ ἀμηρᾷ παρέδωκεν ὡς λάχανα κήπου. Τῆ δ' αὐτῆ σχεδὸν ἡμέρᾳ ἐπεὶ ὁ ἀμηρᾷς ἦν ἀναγκαζόμενος ἐξελεθεῖν τῆς Πελοποννήσου διὰ τίνα αἰτίαν, καταλείψας Ἀμάρην τὸν τοῦ Τουραχάνη υἱόν, ἵνα αὐτὰ λάβῃ ἀντὶ τοῦ ἀμηρᾷ, ὁ δ' ἐκείθεν διέβη.

ἵς: Τῷ δ' Ὀκτωβρίῳ μηνί τοῦ 967 ἔτους ὁ ἀμηρᾷς ἀποστείλας πρέσβυν πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον ἤτει τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναικα, ἣν ἔσχεν ἐκ τῆς αὐτοῦ συζύγου τῆς τοῦ Παύλου τοῦ Ἀσάνη θυγατρὸς, τοῦ πατρὸς Ματθαίου· εἰ δ' οὐ, μάχῃ ἀνὰ αὐτῶν ἔσεται. Ὁ δὲ περὶ τούτου τοῦ συνοικεσίου πρέσβυς ἐλθὼν καί πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν εἰς τὴν Πόντικον εὐρισκόμενον τοὺς ὄρκους τῆς ἀγάπης ἀπέτέλεσε, καί τὰ μὴ φοβήσαντα ἄστεα δοθῆναι τῷ αὐθέντῃ αὐτοῦ ἔσχε κατὰ τὰς συμφωνίας, ὡς εἰρηκαμεν, καί 389 ἀπῆλθε. Κατὰ δὲ τὸν Ἰανουάριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους καί ὁ καλοκαγαθὸς Λυκάνης Νικηφόρος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Πελοποννησιοφθόρος, λογιζόμενος εἶναι τῶν πρώτων καί πιστῶν ἀρχόντων τοῦ δεσπότης κύρ Δημητρίου, καί τινες ἄλλοι σὺν αὐτῷ τῶν Ἀλβανιτῶν καί Πελοποννησιωτῶν, μὴ λογιζόμενοι ὅτι & ἐπιμελοῦνται πρᾶξαι εἰς κακίαν αὐτῶν πρόχειρον ψυκόνουμν, ἐπεισαν τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν ἵνα μάχην ἐγείρῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καί κατὰ τοῦ ἀμηρᾷ ἐπα-

νάστασιν ποιήσῃ, καί φάγῃ τοὺς ὄρκους ὡς λάχανα, οὐδ; πρὸ ὀλίγου μετ' αὐτῶν ἐποίησε. Καί ὁ ἄλλος ἀγαθὸς ἀνὴρ Ἀσάνης ὁ Ματθαίος διὰ τὸ πρὸς τὸν ἀμηρᾷν εἶναι ἀπεσταλμένος περὶ τοῦ εἰρημένου συνοικεσίου τοῦ ἀνὰ τῆς τούτου ἀνεψιᾶς καί τοῦ ἀμηρᾷ ταῦτα οὐκ ἐγίνωσκεν. Ἐξελθόντες οὖν τοῦ δεσπότης κύρ Θωμᾷ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας, καί ἐνωθέντος μετὰ τῶν ἐργαζομένων κατ' αὐτοῦ ἢ καί μᾶλλον εἰπεῖν τὰ κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος προῖων διγλώσει, παρέλαθεν ἀπὸ μὲν τῶν Τούρκων τὰ Καλάβρυτα καί μόνον ἐκ τῶν ἀστέων ὧν ἤλιπζον λαβεῖν, & οἱ Τούρκοι κέκτηντο, ἀπὸ δὲ τοῦ δεσπότης κύρ Δημητρίου ἅπερ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν κακῶν ἡγεμόνευον, Καρτίτιαν λέγω καί ἅγιον Γεώργιον, Βορδόνιαν, Καστρίτζαν καί ἕτερα τίνα, ἐν' αὐθις ἔχουσιν αὐτὰ οὐχ ὡς πρώην ἐκυβέρνουσιν, ἀλλ' ὡς αὐθένται ἴδιοι. Ἐκατιώρθωσαν οὖν οὐδὲν ἄλλο οἱ φρόνιμοι καί πρακτικοὶ καί γενναῖοι ἄρχοντες ἢ μόνον ὅτι 390 ἔσχον κατ' αὐτῶν Θεὸν τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν καί αὐθέντην τῶν ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον, καί οὕτως τὸ σκάνδαλον ἐποίησαν ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν καί αὐθεντῶν αὐτῶν, οὐκ ἐνθυμηθέντες οἱ ἀθλιοὶ τοῦ ἄψευδους λογίου ὅτι πᾶσα βασιλεία διαμεριθεῖται κατ' αὐτὴν ἐρημοῦται, οὔτε τοῦ παροιμιώδους λόγου τοῦ πρὸς τοὺς δύο οὐδ' Ἡρακλῆς, ἀλλ' ἐπανέστησαν καί πρὸς τοὺς τρεῖς. Καί τούτων οὕτως προδόντων πρώτον μὲν ὁ Θεὸς παρείδεν αὐτοὺς, καί τί ἐπραττον οὐκ ἐγίνωσκον, ἀλλ' ὡς τοὺς ἰχθύας τοὺς ἔσω τῆς σαγήνης ὄντας καί ἀγνοοῦντας ὅτι πάντες μέλλουσιν ἔλκεσθαι εἰς γῆν, ἐν ὄσφ ἔως τοῦτο γένηται ἀλλήλως διώκονται καί ἀλλίσκονται καί φθεί-

sit, ac sine deliberatione vel reclamatione et minime cunctanter Lazarum, magnum primicerium suum, misit et loca, quæ dixi, omnia, tanquam olera horti, Ameræ tradidit. Cum eodem ferme die Ameras e Peloponneso discedere causa quadam cogeret, Amarem, Turachanis filium, qui illa pro se occuparet, reliquit, ipse inde abiit.

16. Octobri mense anni 967 Ameras, legato ad Demetrium despotam misso, hujus filiam in matrimonium sibi expetivit, quam is ex Pauli Asanis, patris Matthæi, filia, uxore legitima, habebat: nisi daret, pro hoste se eum habiturum. De hoc conjugio missus legatus etiam ad Thomam despotam Pontici versantem venit, et, pactione cum eo facta, oppida principi suo nondum donata secundum conventionem accepit ac discessit. Mense Januario ejusdem anni eximius ille vir, imo vero pestis Peloponnesi, Nicephorus Lucanes, qui in fidelibus et primis Demetrii despotæ proceribus numerabatur, et alii quidam Albanitæ et Peloponnesii, ignari, quæ molirentur, in suam se perniciem moliri, Thomæ despotæ suaserunt, ut fratrem bello adoriretur et contra Ameram rebellaret, et quæ paulo ante fecerat sacramenta, tanquam olera, comederet. Ignorabat hoc alter vir egregius, Mathæus Asanes, de connubio illo inter illum consobrinam et Ameram

conciliando (ad Ameram missus. Itaque Thomas despota sub initium Februarii ejusdem anni ex Arcadia profectus et conjunctus cum iis qui ipsius, imo, ut docebunt ea, quæ sequuntur, sui studiosi erant, Turcis eripuit Calabrita, solam ex urbibus, quas a Turcis occupatas recuperaturos se esse sperabant, Demetrio despotæ autem eas, quibus ipsi malorum auctores præerant, Caritænam, sanctum Georgium, Bordoniam, Castritzam, et alia nonnulla, ut illi eas non tanquam administratores, ut ante, sed ut domini reciperent. Nihil igitur aliud prudentes isti, strenui et generosi primores assecuti sunt, nisi ut Deum, rerum omnium auctorem et principem iis, qui in terra sunt, potentiolem contra se irritarent; atque inter fratres et dominos suos severunt inimicitias, haud memores miseri oraculi illius indubii: « Omne regnum secum discordans dilabetur; » nec proverbii illius: « Adversus duos ne Hercules quidem: » quin imo etiam tribus obnisi sunt. Quæ cum ita procederent, primum eos Deus neglexit, nec sciebant, quid facerent, sed erant velut pisces in verriculo, qui, se omnes in terram protractum iri nesciit, interim invicem se persequuntur, ac minores capti consumuntur a majoribus. Quippe Thomas despota incursabat obsidebatque fratris urbes et oppida, Zarnatam et alia

ρονται: οὐδέ τι ἐλάττωτες ὑπὸ τῶν μειζοτέρων, οὕτως καὶ ἄλλοι οὗτοι. Ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κύριος Θωμᾶς παρέπιπτε καὶ ἐπολιόρκει τὰ τοῦ αὐταδέλφου δεσποτα καὶ χώρας, Ζαρνάταν λέγω καὶ τὰ ἕτερα τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ, τὴν Καλαμάταν καὶ ἄλλα ὅσα εἰς χεῖρας εἶχεν ὁ δεσπότης κύριος Δημήτριος ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ· καὶ συνεργὸν εὗρε πρωτοστράτορα τὸν ἄριστον Φραγκόπουλον Νικόλαον, τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην, Λέοντα τὸν μεσάζοντα καὶ τὸν σύγγαμbron τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ τὴν περιπόθητον γυναικοθεῖον, τὸν μᾶλλον Κυδωνίδην ἢ Τζαμπλάκωνα ὀνομαζόμενον. Ὁ δὲ δεσπότης κύριος Δημήτριος πάλιν ἐν Λεοντάρι καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ ἐπολιόρκει καὶ τὴν Ἄκιοθαν, ὅς καὶ συνεργούς εὗρε καὶ αὐτὸς Γεωργίον τὸν Παλαιολόγον καὶ τινα **391** τοῦτου ἐξ ἀδελφοῦ, καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μπούχαλην Μανουήλ, οἱ ἐμέσασον κατὰ τοῦ δεσπότη κυρίου Θωμᾶ. Καὶ ὁ μὲν παρέλαθε τάχα τὴν Ζαρνάταν, ὁ δεσπότης κύριος Θωμᾶς λέγω, καὶ τὸ Λευκτερον καὶ τὸ πολὺ τῆς Μανῆς ζυγόν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Καλαμάταν. Τοῦ δὲ δεσπότη κυρίου Δημητρίου ἐρχομένου ἐκθῆναι ἐν τῷ Λεοντάρι, καὶ μαθὼν τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, δραμῶν ἐπρόλαθε καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷδε τῷ ἄστεϊ· καὶ οὕτως ὁ δεσπότης κύριος Δημήτριος ἀπέμεινεν ἄπρακτος. Τοῦ δὲ Παλαιολόγου κύριου Γεωργίου καὶ τῶν Μπούχαλέων φυγόντων μόνων καὶ ἀπελθόντων σὺν αὐτῷ ἐπαναστρέφονται εἰς Σπάρτην, ἔτι δὲ καὶ τὸ κάκιστον καὶ ἀνωφελέστατον τῶν Ἀλβανιτῶν γένο; εὐκαιρίαν εὐρόντες τῆς ὑπολήψεως καὶ ἀρπακτικῆς καὶ ἀδίκου αὐτῶν γνώμης ἀρμόδιον, εἰ οὐκ ἐπραξαν ἢ εἰ οὐκ ἐιργάσαντο κακόν; Ἀπιστοῦντες γὰρ τρι-

Α τοῦ Σαββάτου ἐκ τοῦ ἐνὸς αὐθέντου πρὸς τὴν ἄλλον ἀπῆρχοντο, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν κίωμας ἦ ἄστυα, κάστρα; ἔλεγον κατὰ τὴν αὐτῶν γλώσσαν τὴν βαρβαρίζουσαν, καὶ ταύτας εἰς κεφαλτικῶς ἀπῆχοντο, καὶ οὕτως ποτὲ μὲν πρὸς τὴν ἑνα τῶν δεσποτῶν ἀπῆρχοντο, ποτὲ δὲ πρὸς τὸν ἕτερον. Αἱ δὲ μέσου οὖν αὐτῶν πνευτὶ ἄρα εὐρίσκειτο τῶν ἀλλῶν τάχα Ῥωμαίων τε καὶ ἑτέρων Ἀλβανιτῶν καὶ συγγενῶν καὶ οἰκείων αὐτῶν πολλάκις διηπάζον καὶ ἠφάνιζον πάντα: Ἐγένοντο δὲ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ὅτι τίς αὐτὰ οὐ θρηνήσειεν; Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι οἱ ἐν Κορίνθῳ καὶ **392** ἐν Ἀμύκλῃ καὶ Πάτρῳ εὐρισκόμενοι, λαβόντες καιρὸν ἐπιτίθειον, τοὺς μὲν ἠχμαλώτιζον, τοὺς δὲ ἀπέκτεινον, τοὺς δ' αὐθέντας; καὶ τοὺς ἄρχοντας κατεγέλων, βλέποντας καθ' ἑαυτῶν τὰ ζῆφω ὠθοῦντας.

Β Ταύτας δὲ τῆς ἐργασίας ἐνοησάντων ἡμῶν ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ὄντων, ἐνθα δὴ καὶ ἐπράττοντο τὰ ἑαυτῶν συμπεράσματα, σὺν ἡμῖν ἦν καὶ ὁ τῆς χρηστῆς βίβης καρπὸς Νικόλαος ὁ Μελισσηνὸς ὁ νέος καὶ ὀρφανός, ὃν ποτὲ ἐμελλον ὁ δυστυχὴς ἐγὼ γαμβρὸν ποιῆσαι μοι. Ὅς ἀναμέτρον τῶν δύο αὐθεντῶν καὶ δεσποτῶν κακῶς καὶ αὐτὸς καὶ πικρῶς διέκειτο· ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κύριος Δημήτριος ἐπεμπεν αὐτὸν πρὸς τὸν δεσπότην κύριον Θωμᾶν· ὁ δὲ πάλιν ὁμοίω; ἐποίησεν, καὶ οὐκ ἔπαυον εἰς πρὸς τὸν ἕτερον πέμπειν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἂν τὸ ζῆν αὐτῷ ἐδίδουσαν, ἀλλὰ συναλλήλων αὐτοῖς ἐκράτουσαν πάντα ἐκεῖνου πράγματα, ἢ ἡ ἱστορία προσδήλωσε, τὰ ἐν τῇ Πελοποννησίᾳ· καὶ μᾶλλον ἢ ζωὴ αὐτοῦ ἀναμέτρον τῶν τοιοῦτων σκανδάλων ἐκινδύνευεν. Ἡμῶν δὲ βλέπόντων τὰς τοιαύ-

loca provinciae Melissent, Calamatam et reliqua, quae Demetrius in sinu Messeniaco possidebat. Adjutores habebat virum optimum Nicolaum Franco-pulum, protostratorem, Joannem Eudæmonem, Leonem vicarium et adfrem fratris sui, et charissimum uxoris patrum, Cydoniden potius quam Tzampliconem appellatum. Vicissim Demetrius despota Leontarium cum locis vicinis et Acobam ob-sidebat: qui et ipse ministros invenit Georgium Palaeologum et hujus patruelem quemdam ejusque generum Manuelem Buchalen, qui contra Thomam despota ipsius negotium curabant. Atque ille quidem, Thomas, inquam, Zarnatam et Leuctrum et majorem partem regionis Manes, Calamatam insuper cepit; Demetrius despota autem, ad invadendum Leontarium profectus, spe frustratus est, quoniam resciscens id frater ejus, praecipiti agmine urbem praecoccupatam intravit. Georgio Palaeologo et Buchalis solis profugis et cum ipso Spartam redeunte profectis, genus hominum nequissimum et perditissimum, Albanitae, occasionem nacti cogitationi suae et rapaci atque injustae naturae commodam, quid non fecerunt aut quid non designarunt mali? Invidi enim ter intra Sabbatum ab uno domino ad alterum transibant, atque pro eo, ut vicos aut oppida appellarent, lingua sua harbare castris dicentes, petebant earum principatus, et ita nunc

PATROL. GR. CLVI

ad illum, nunc ad alterum se adjungebant despota, Inter hos igitur omnigenus miseriarum reperiebatur, inter Romanos, inquam, et Albanitas eorumque cognatos et domesticos, quorum bona omnia diripiabantur et vastabantur. Denique talia ac tanta commissa sunt, quae nemo videatur non deplorantibus fuisse. Quin etiam Turcae, qui Corinthi vel Amyclae vel Patræ erant, arrepta opportunitate, alios in servitium atque trahebant, alios occidebant, principes vero et primos irridebant, quorum enses in se strictos videbant.

Haec facinora nos in Arcadia commorantes prospiciebamus, eratque nobiscum bonae radicis sopolis Nicolaus Melissenus Junior idemque orbis, quem quondam miser ego generum habiturus eram. Is quoque ab utroque principe et despota male acerbeque habebatur. Stenim Demetrius despota ad Thomam eum mittebat, hic contra, nec cessabant eum invicem missitare, et ne victum quidem ei praebant eum omnia, quae in Peloponneso eum habuisse supra docuimus, sibi vindicarent: in quibus turbis, in haud mediocri periculo ipsa vita ejus versabatur. Tantos tumultus cum cernereimus, quorum eventa praesagivimus, antequam Thomas despota exiret ex Arcadia, ipsi quoque, cum suis quibusdam praetextis, egressi. Pidasum, quem nunc Mothone appellatur, venimus, Quia etiam

31

τας μεγάλας ἀκαταστασίας, καὶ τὰ αὐτῶν συμπερά-
σματᾶ σκοπησάντων πρὸ τοῦ ἐξελεῖν κύρ Θωμάν
τὸν δεσπότην ἐκ τῆς Ἀρκαδίας, ἐξήλθομεν καὶ ἡμεῖς
πλάσσαντες αἰτίαι· τινάς, καὶ παρεγενόμεθα εἰς Πί-
δασον, ἣ νῦν Μοθώνη καλεῖται. Ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ χρη-
σιμοῦ ἀρχῶν γνώσει τε καὶ πράξει καὶ γένει Γεώργ-
γιος ὁ Παοῦλ, ὁ ἐπὶ μητρὸς θεοῦ τοῦ, ὃν ἡ ἱστορία
ἐδήλωσεν, Νικολάου **393** τοῦ Μελισσηνοῦ τοῦ καὶ
μελλογράφου μου, καὶ αὐτὸς ἀφαιρὶ τὴν αὐθεντίαν
καὶ πάντα τὴν αὐτοῦ κτήσιν τε καὶ περιουσίαν,
παρεγένετο καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ Μοθώνῃ,
περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους.
Καὶ καθήμενοι ἀμφοτέρω ἐν τῷ λιμένι ἰκαραδοχοῦμεν
καθορῶντες τὸ τῆς τοιαύτης τρικαιρίας τέλος, εἰ καὶ
ὁ Θεὸς μακροθυμῆση, ἵνα οὐ ἀσύνητοί ποτε συνήσω-
σιν, καὶ οἱ μισροὶ ποτε φρονήσωσι, καὶ ὀρόνια καὶ
εἰρήνη γενήσεται ἀναμέσον αὐτῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ
δεηθῶσι, καὶ ἐλεῆση μὲν αὐτοὺς ὡς ἐλεῆμων Θεὸς,
προστήξῃ δὲ καὶ τὸν δῆμιον αὐτοῦ ἀμνηρῶν καὶ ἐάση
αὐτοὺς ζῆσαι κλεινοῦ χρόνον· τόπον γὰρ καὶ τάξιν
ἔχει καὶ αὐτὸς πρὸς Θεὸν, ὅταν οἱ αὐτοῦ δῆμιοι πρὸς
αὐτὸν, ὅτινες πληροῦσι μὲν τὰ προστάγματα αὐ-
τοῦ, εἰσὶ δὲ καὶ μισροὶ καὶ ἀποτρόπαιοι.

Καὶ τούτων δὴ τῶν προβλεθέντων κακῶν κατὰ
τῆς Πελοποννήσου περισσοτέρως παντὸς ἀθλοῦ τόπου
γενομένων, ἐλθόντος δὲ καὶ μέρους τῶν Τούρκων
στρατοῦ ἐξωθεν, κατέδραμον τὸν τόπον ἅπαντα,
καὶ ἵνα ἄπερ κακὰ παρῆλαπον οἱ οἰκήτορες καὶ
κύριοι καὶ αὐθένται καὶ ἀρχόντες, οὐ προαιρέσει
ἀλλ' ἀνδρῆς, πράξωσιν αὐτοὶ, καὶ τοῦ μὲν ἐνδὸς τῶν
δεσποτῶν ἔχθροί ὄντες, τοῦ δ' ἄλλου τάχα φίλοι· ὃν
δὲ δεσπότην, τὸν καὶ ἔχθρον αὐτῶν κύρ Θωμάν,

εἰς τὴν περὶ τὸ **394** Λεοντάριον ἐλθόντες εὗρον
αὐτὸν, καὶ κακῶς ἐδίωξαν, καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸν
ἐν τῷ ἄστεϊ, καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἀπέκτειναν
καὶ ἠχμαλώτισαν. Ἐπειτα ἕστησαν τὰς σκηναῖς
αὐτῶν κλησίον τοῦ Λεονταρίου, καὶ μετ' ὀλίγον
ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὰ περὶ τὴν Σπάρτην πρὸς
τὸν αὐτῶν φίλον δεσπότην κύρ Δημητρίου μετὰ
νίκης καὶ πολλοῦ κέρβου· ζῶν τε καὶ ἀνθρώπων.
Μόλις οὖν ποτὲ ἐνοήσαντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοί
τὸ κακὸν τῆς αὐτῶν μάχης καὶ συναχθέντες εἰς τὸ
Καστρίτζι ἐποίησαν τάχα ὄρκους εἰρήνης, τοῦ τῆς
Λακεδαιμονίας μητροπολίτου ἡτοῦ τῆς Σπάρτης
μετὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ ἱεροουργήσαντος· καὶ ὅτε ἐν
τῇ θείᾳ ἱεροουργίᾳ εἰδείκνυε τὰ ἅγια τῷ λαῷ λέ-
γων· « Μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως προσέλθετε, »
ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ προσῆλθον οἱ αὐθένται καὶ
ἀδελφοί, καὶ ὤμοσαν ἵνα τὴν εἰρήνην φυλάξωσιν.
Ἔμειναν μὲν, ὡς ἠκούσαμεν, ὁ δεσπότης κύρ Δη-
μητριος ἐν τοῖς συμφωνημένοις μέχρι τινός, καὶ
πάλιν, ὁ αὐτὸς εἰς οὐδὲν τοὺς ὄρκους ἐλογίσαστο καὶ
καινὰς μάχας καὶ σκάνδαλα ἐποίησε. Ὁ τῆς ἀνοχῆς
καὶ μακροθυμίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ εἰς αὐ-
τὸν καὶ τοὺς αἰτίους! Καὶ ἤρξαντο ἔτι τὰ κακὰ
πάλιν τὸν χθρὸς τοιοῦτον φρικτὸν ὄρκον ἀθετησάν-
των· καὶ ἐπραττεν ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τοῦ ἑτέρου
δου δύναμις, ἐλπίζοντες ὁ μὲν εἰς τὴν φιλίαν τοῦ
ἀμνηρῶ καὶ βοήθειαν, καὶ τὴν ἀδικίαν ἐνθυμού-
μενος ἦν ἡδίκηθη ὑπὸ τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ, ὁ δὲ
εἰς **395** τὴν ἐπιτορκίαν τοῦ ἄλλου, καὶ εἰς τὸ κατὰ
ἀσεδῶν τάχα μάχεσθαι.

Τούτων οὖν οὕτως κακῶς πραττομένων, παρῆλθεν
ὁ χειμὼν τοῦ ς' ἔτους, καὶ ἰδοὺ τοῦ αὐτοῦ ἔτους

prudencia, peritia et genere eximius vir Georgius
Kaul, avunculus ejus, de quo dixi, Nicolai Melisse-
ni, qui gener meus futurus erat, relicta provincia
cum bonis et facultatibus omnibus, eodem necum
venit, extremo Decembri anni ejusdem; sedentes-
que ambo in portu, tantorum fluctuum finem op-
periebamur, si forte Deus pro patientia sua exspe-
ctaturas esset, dum insipientes saperent, stulti ad
sanitatem reverterentur; pacem concordiamque
colerent et Deum precarentur, atque commiseratus
eos pro misericordia sua Deus imperaturus
esset carnifici suo ameræ, ut eos diutius spirare
pateretur. Hic enim locum et ordinem apud Deum
tenet, qualem apud ipsum carnifices ejus, qui jussa
ejus faciunt, et tamen exosi et contempti sunt.

Cum iis quæ autem commemoravi, malis Pelopon-
nesus gravius, quam ulla alia misera regio,
affligeretur, etiam manus Turcarum externa adve-
nit et cuncta incurravit, ut quas clades incolæ,
domini, principes, primores non consulto, sed
resistentium virtute impediti, omiserant, illi ede-
rent, alterius despotæ hostes, alterius amici: e
quibus illum, inimicum sibi Thomam, prope
Leontarium repertum, acriter insectati, in urbem
compulerunt, multis de militibus ejus aut captis
aut occisis. Deinde castra prope eam urbem collo-

carunt, sed mox Spartam ad despotam sibi ami-
cum, Demetrium, victoria et magna hominum
animaliumque præda glati, profecti sunt. Tandem
aliquando fratres principes, quam perniciosum sibi
esset mutuum bellum, intelligentes, Castritzæ con-
venerunt et sacramentis se ad pacem servandam
obstrinxerunt, metropolita Lacedæmonis sive Spar-
te cum sacco sacris operante. Itaque cum in
sacrificio sacrosancta populo monstrasset, cum
his verbis: « Cum verecundia et fide accedite, »
arcesserunt principes fratres et pacem se servatu-
ros esse juraverunt. At Demetrius despotæ ali-
quantisper quidem, ut audivimus, stetit pactis
conventis, sed mox, nulla sacramenti ratione
habita, pugnas et turbas novas movit. O pati-
entiam et lenitatem tuam, Christe rex, adversus
ipsum et talis consilii auctores! redierant pristina
calamitates, sacramentis horrendis, quæ vix dum
facta erant contemptis. Affligebant se mutuo,
quantum poterant, confusi alter amicitia et auxi-
lio ameræ et injuriis, quas a subjectis passus erat,
alter illius perjurio et eo, quod adversus impios sibi
pugnandum esset.

Hæc dum ita calamitosa geruntur, hiems anni
6968 præterit. Mense Maio autem ameræ, adver-
sus utrumque expeditione suscepta, recta Spartam

Ματθ μνηθὶ δ' ἀμνηρᾶς ἐξήλθεν κατ' ἀμφοτέρων. Καὶ Α παραγενομένου αὐτοῦ ἐξ ὄρθου εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπεὶ ἐκεῖ εὐρίσκειτο ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος διὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἐχθρὸν εἶναι ἐν Καλαμάτῃ, καὶ ἐπολιόρχει τὴν Μαντινίαν καὶ εἰ τι ἕτερον τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ Νικολάου, ὃς ἤρχετο παρὰ τοῦ δεσπότη κυρ Δημητρίου, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου· καὶ μέγα κακὸν ἦν. Τοῦ δὲ ἀμνηρᾶ φθάσαντος ἐν τῇ Σπάρτῃ κατήλθον αὐτοθελῶς ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος καὶ ἰδούλω' ἡ αὐτῶν· καὶ οὕτως ὁ ἀμνηρᾶς παρέλαβε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν Σπάρτην· καὶ τῷ δεσπότη φυλακὴν περιθεὶς εἶπεν αὐτῷ· «Ὡ δεσποτα, ἐπεὶ οὕτως συνέθη σοι τὰ πράγματα, τὸν τόπον τοῦτον ἄρχεισθαι ὑπὸ σοῦ ἀδύνατον. Ὅμως ἐπεὶ πατέρα σε ἐπέστησamen ἔχειν, καὶ τὴ κοράσιόν σου λαβεῖν ἡμᾶς εἰς γυναῖκα, τὸν τόπον τοῦτον ὁδὸς ἡμῖν· σὺ δὲ καὶ τὴ κοράσιόν σου ἔλθετε σὺν ἡμῖν, καὶ χαρίζομεν ὑμῖν ἕτερον τόπον πρὸς σιτηρέσιον ὑμῶν, καὶ ζωάρχειαν.» Ὅς γε στέρξας καὶ ἀκουσίως ἐτελείωσε τὰ τοῦ γάμου καὶ τῶν ἐτέρων πραγμάτων.

Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς μετὰ τοῦ δεσπότη ὁμιλήσας τὰ παντοῖα **396** διώρωμισεν ὡς ἐβούλετο, καὶ ἐξ ἀπέστειλεν ἄροντάς τινας Τούρκους καὶ Χριστιανούς ἐν τῇ Μονεμβασίῃ, ἵνα τὴν σύζυγον καὶ βασίλισσαν καὶ τὴν τοῦτου θυγατέρα καὶ ἀμνηρῖσαν λάβωσιν (ἔκειτο γὰρ αὐτὰ· ὑπῆρχον διὰ τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀδιάσειστον εἶναι τὸ φρούριον), ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ φρούριον παραδώσωσιν. Ὡν τὴ μὲν ἐγένετο, ἤγουν δὲ τὰς γυναῖκας· ἐξήλθον γὰρ καὶ παρεγένοντο ἔκουσίως ἔνθα ἦσαν ὃ τε ἀμνηρᾶς καὶ ὁ δεσπότης·

laten-dit, quoniam ibi Demetrius despota commorabatur propter Thomam fratrem et hostem suum, qui Calamatae erat, et Mantineam et loca reliqua obsidebat, in circuitu sinus Messeniaci a Nicolao Melisseno, qui Demetrio despote subjectus erat, administrata: unde illorum locorum magna erat calamitas. Cum autem ameras Spartam venisset, Demetrius despota, ultro obviam profectus, ei se tradidit. Ita ameras temp ipso tum Sparta potius est, et despote in custodiam dato dixit: « Mi despota, quoniam res tuae huc relictæ sunt, hic locus abs te gubernari non potest; sed cum patrem te habere et filiam tuam uxorem ducere constitueris, hunc locum nobis trahe, ipse et filia nobiscum abite, donabimusque vobis locum alium ad victum et vitæ commoditatem.» Demetrius non nisi invitus et metu compulsus nuptias et reliquas conditiones non abnuit.

Itaque ameras, despota sibi sociato, omnia pro voluntate administrabat, et nobiles quosdam Turcas et Christianos Monembasiam misit, qui conjugem suam et amerissam, filius filiam, reciperent (ibi enim cum mulieribus suis versabatur, quoniam castrum firmum et difficile ad expugnandum erat) et castrum sibi tradi juberent. Quorum alterum factum est, a feminis scilicet: quæ exierunt e castro et prompto animo venerunt, ubi

τὸ δὲ λαβεῖν τὸ ἄστυ οὐδαμῶς, ἔτι οἱ Μονεμβασιωταὶ, ὡς πάντοτε ἔκπαλαι ἦσαν τὰ αὐτῶν κατορθώματα ἀξία διηγήσεως, οὕτω καὶ τότε ἐκ νέου ἐποίησαν καὶ οὐκ ἠνέσχοντο παραδῶσαι αὐτὸ. Ὁμοίως καὶ ὁ; ἡγεμονεύειν ἐκεῖσε εὐρίσκειτο Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος συναίνων τὰς καλὰς γνώμας τῶν πολιτῶν, οὐκ ἤθελον λοιπὸν ἀκούσαι ὡς τὴν πατρίδα εἰς χεῖρας τῶν ἀσθεῶν παραδῶσωσιν, ἀλλὰ τοὺς ἀποσταθέντας ἄρχοντα; τοῦ δεσπότη καὶ τοῦ ἀμνηρᾶ καὶ τοὺς συναλθόντας αὐτοὺς ἐτέρους στρατιώτας τοῦ λαβεῖν τὸ φρούριον καλῶς ἀπειδίωξαν. Καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν αὐτοῖς ἔδωσαν· εἶπατε ταῦτα τῷ ἀμνηρᾶ, ὅτι πᾶν ἄστυ καὶ φρούριον κτισθὲν μετὰ μηχανῆς καὶ τέχνης ἀνθρωπίνης καὶ διορθωθὲν καὶ ἀσφαλισθὲν, πάλιν μὲν οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐντὸς αὐτοῦ ἔξουσίαν ἔχουσιν. Ἡ δὲ τιμητέρα πατρὶς καὶ χώρα οὐχ οὕτως ὑπάρχει, ἀλλ' ἡ φύσις αὐτῆ ἐπιλοδοῦρησε, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ τύπου ἐρμυνότητος τὴν ἰσχὴν καὶ ἀσφάλειαν ἔχει. Καὶ ὅταν θέλῃσις καὶ **397** βουλὴ ἔσται τῷ Κυρίῳ ἀνωθεν, τὸ θέλημα αὐτοῦ γίνεται, καὶ οἱ δυνάμεθα ἀντιλέγειν τι, καὶ οἳς βούλεται παρέρηται· ἡμεῖς δὲ οὐδεμίαν ἔξουσίαν ἔχομεν τὰ παρὰ Θεοῦ κεισθέντα ὀρίζειν καὶ χαρίζειν. Ἀπαγγελουμένης οὖν τῆς τοιαύτης ἀπολογίας τῷ ἀμνηρᾶ, καὶ ἀκούσας ἐκεῖνος ἐθαύμασε, καὶ τοὺς Μονεμβασιωτάς; πλείστα ᾤ; φρονίμους ἐπέηνεσε. Κρατήσαντες οὖν τὸ ἄστυ δώκασιν αὐτῷ τῷ δεσπότη κύρ Θωμᾶ, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς τάχα τῷ πάππῃ.

Διὸ οὐκ ἐγκαταλείβομεν τοῦ εἰπεῖν, ἐπεὶ ἐδοξέ μοι διηγηθῆναι τὰ, ὅσα; τιμὰ; τε καὶ προνόμια

ameras et despota erant: minime autem castrum occupari poterat, quia Monembasiota, ut jam pridem omni tempore facinora memoratu digna ediderant, ita tum denuo generosos se præsiterunt, nec a se impetrare poterant, ut urbem traderent. Nec non probavit ea civium consilia, qui urbi præerat, Manuel Palæologus. Denique de urbe in manus impiorum tradenda vix audire sustinebant, et a despota et amera ablegatos primores ei, qui cum iis venerant milites ad occupandam arcem, acerbè repulerunt, hoc iis responso dato: « Renuntiate ita ameræ, omnem urbem et castellum humana opera et arte exstructum et munitionum in potestate eorum esse, a quibus teneatur; sed nostræ patriæ diversa ratio est, quæ naturæ donum est et a Deo et regione munitionem et firmitatem suam habet. Quodsi Domini, qui in cælis est, voluntas et consilium ita fert, sit utique, qui illi placet, nec nostrum est refragari, sed donec eam ipse, cui velit. At nos nullam potestatem habemus tradendi et largiendi ea, quæ a Deo condita sunt.» Quod responsum ubi ad ameram perlatum est, Monembasiotarum prudentiam admiratus est et magnopere laudavit. Servatam igitur urbem Thomæ despote tradiderunt, ille mox eandem papæ donavit.

Hic jam non omitteremus dicere et exponere,

μεγάλα δὲ τὴν τοῦ ἄστειος καλλοῦν καὶ τὰς τῶν πολιτῶν ἀρετὰς οἱ βασιλεῖς κατὰ διαδοχὴν τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς πολίτας τοὺς τοῦ περιωνύμου φρουρίου ἐτίμησαν καὶ δωρεὰς μεγίστας ἐδωρήσαντο αὐτοῖς. Καὶ τοῦ μὲν ἄστειος τὸ ὄνομα ὄντως τὴν κλῆσιν εἶχεν, ὅτι τοῖς βουλευμένοις εἰσελοεῖν ἀληθῶς μίαν παρέχει τὴν εἰσοδόν, καὶ οὐ μετὰ μηχανῆς καὶ τέχνης ἀνθρωπίνης, ὡς εἴπομεν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ φύσει τὸ ἄστει ἐπέλειπε· καὶ ἀδύνατον ἦν εὐρεθῆναι κατὰ πᾶσαν τὴν ὕψ' ἥλιον ἕτερον φρούριον τοιοῦτως ἀδίσταστον καὶ ἀπολέμητον καὶ ἀνευλόγητον ἐκ πάσης μηχανῆς πολεμικῆς, ὡς τοῦτο εὐρεθῆναι ἀδύνατον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ ἄστειος βραχεολόγως εἰρήκαμεν, τῶν δὲ ἀρχόντων καὶ πολιτῶν καὶ τοῦ δήμου τὰς ἀρετὰς καὶ ἀνδρίας διηγησώμεθα. Τὰ ἐν γῆ καὶ **398** ἐν θαλάσῃ εἰς πάντα ἀγαθοὶ εἰσι καὶ ἐπιτηδείστατοι, ἐν τῇ θαλάσῃ μὲν ἰκανόπλοιοί τε καὶ Ὀκλαστουργοί, καὶ νῆας ἔμπροχίς πλείεστα· ἔχοντες, καὶ κυβερνῆται καὶ ναύκληροι ἄριστοι οὐ μόνον ἐν ταῖς ναυσὶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν στόλων τῶν βασιλικῶν κυβερνῆται οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν εἰσιν· ἐν δὲ τῇ χέρσῃ ὁμοίως ἐν τῷ ἰκπεύειν καὶ ἀκοντίζειν στρατιῶται ἀγαθότατοι καὶ περὶ ἀνδρικώτατοι καὶ δοκιμώτατοι. Οἱ δὲ ἄρχοντες αὐτῶν πάλιν συνετοὶ καὶ σοφοὶ καὶ ἐντιμοὶ, ξενίζοντες τοὺς τυχόντας καὶ παραμυθούντες. Καὶ πρὸ πάντων τὴν πίστιν καὶ εὐνοίαν ἦν ἐφύλαττον ἐκ παλαιῶν καὶ ἕως τοῦ νῦν εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων. Διὰ ταύτας μὲν τὰς τοιαύτας χάριτας καὶ ἀρετὰς καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς εὐνοίαν καὶ πίστιν ἐν διαφόροις καιροῖς διαφόρως οἱ κρα-

quantis honoribus et beneficiis propter nobilitatem et virtutes civium imperatores ordine tum sanctam eorum ecclesiam, tum ipsos cives nobilissimi hujus castelli auxerunt et ornarunt. Et sane urbs hæc nomen suum proprie et vere gerit, si eam ingredi volentibus revera unum præbet introitum, nec opera aut arte humana, sed ipsa natura, ut diximus, munita est. Nec alia sub sole urbs inveniri potest æque firma, inexpugnabilis et ab omni machinarum bellicarum vi tuta. Et ad oppidum quidem quod attinet, strictum ista munitum; magistratum autem et civium populique virtutes et fortitudinem jam commemoremus. Terra marique ad omnia fortes et quam maxime idonei sunt; ac mare quidem scienter navigant, navesque onerarias permultas habent cum gubernatoribus et naucleris præstantissimis, qui non solum ipsorum naves regunt, sed etiam magno numero classem imperatoriam gubernant. Similiter in terra qua equitando, qua jaculando milites optimi, et pedites fortissimi et probatissimi sunt. Item eorum magistratus sapientes, periti et spectati sunt, peregrinos hospitio exipiunt et fovent. Ante omnia fidem et benevolentiam erga Deum et imperium Romanum, ab omni inde tempore integram servatam, hodieque conservant. Propter hæc tanta ornamenta et virtutes et insignem erga imperatores

Α τούτους ἀνακτες ἐτίμησαν, καὶ εἰς μεγάλα προνόμια τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἀνεβίβασαν. Καὶ πρῶτον μὲν τοῦτο τὸ περιώνυμον καὶ ὑπερνεφελέες φρούριον ἐπισκοπῆν οὖσαν τῆς Κορίνθου μητροπόλεως, δι' αὐτὴν εἴπομεν ἀρετὰς τῶν πολιτῶν καὶ χάριτας τοῦ ἄστειος, ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς καὶ μέγιστος Μαυρίκιος ὁ καὶ Τιβέριος εἰς μητροπόλιν ἀνεβίβασεν καὶ τριακοστὴν τέταρτον θρόνον ἔταξεν, καὶ ἕτερα προνόμια περὶ ἐλευθερίας τῆς πόλεως ἐδωρήσατο. Ἐπακολουθῶν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς κύριος Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός **399** καὶ ἕτεροι ταῦτα ἀνεβίβασαν καὶ ἐθεβαίωσαν. Ἐπειτα καὶ ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ γέρον ὁ Παλαιολόγος ἕστερον, ἐπὶ ἔτους ςω', Ἰνδικτιωνός ς', ἐθεβαίωσε, διὰ τε τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν τοῦ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας· τότε προεδρεύοντος κυροῦ Νικολάου ζήλω θεῶν κινήσει· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔνεκεν τοῦ προεδρεύοντος καὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεως καὶ εὐνοίας ἦν εἶχον πρὸς αὐτὸν, ἐκ τριακοστοῦ τετάρτου θρόνου εἰς δέκατον ἀνεβίβασεν οἰκίῃ αυτοκρατορικῇ κελύσματι καὶ ψήφῳ συνοδικῇ, καὶ ἕτερα πολλά προνόμια τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐχαρίσατο. Καὶ ταῦτα πάντα τὰ ἰχνη τοῦ πάππου ἐπακολουθῶν καὶ βεβαίωνων ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ νέος, τὸ κάτωθεν χρυσόβουλλον τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ ἐχαρίσατο, ἀνανεύων καὶ βεβαίωνων τὰ παλαιὰ, καὶ ἐκ νέου καὶ τοῦτος καὶ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν ἐφειλοδόρησε. Καὶ ταῦτα πάντα μὲν ἐγὼ ἐν σεκρέτῳ τῷ βασιλικῷ εἶδον καὶ πολλὰς ἀνεγέννηκα· τὸ δὲ παρὲν χρυσόβουλλον εἰς χεῖράς μοι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἔτυχον ἔχειν. Τὰ νῦν δὲ, ὡς προεί-

fidem et studium diversis temporibus diverse ab imperatoribus honorati sunt et ecclesiam magnis beneficiis auctam habuerunt. Ac primum quidem, cum nobile illud et super nubes elatum oppidum episcopatum haberet Corinthi metropoli subiectum, propter eas, quas commemoravimus civium virtutes urbisque commoda, æternæ memoriæ imperator et martyr Mauricius, cognomento Tiberius, urbem metropolis dignitate illustravit et tricesimum quartum thronum ei constituit, aliaque beneficia et immunitatis dona eidem impertivit. Deinde imperator Alexius Comnenus et alii donationes illas approbarunt et confirmarunt. Eadem post perpetua dignus memoria imperator Andronicus Palæologus major, anno 6800, indictione 7, confirmavit, propter virtutem et sapientiam Nicolai domini, qui ecclesię tum præerat, divino ardore incitatus: qui idem urbem propter ipsum episcopum et civium erga se fidem et studia a throno tricesimo quarto ad decimum evexit imperatoria sua auctoritate et suffragio synodico, et alia multa jura præcipua sanctę ecclesię impertivit. Quę omnia, avi vestigia secutus, imperator Andronicus Palæologus minor rata habuit, et civitati infra perscriptam bullam auream dedit, qua vetera beneficia approbat confirmatque, et nova tum civibus tum ecclesię impertit. Hęc in secretario imperatorio vidi et frequenter legi,

των, καλῶς μοι ἔφάνη ἐν τῇ ἡμετέρῃ βιβλίῳ καὶ ἔργῳ καὶ ταῦτα εὐρίσκεισθαι, ἵνα τὰς εὐεργεσίας γινώσκωμεν ἅς οἱ Μονεμβασιῶται εἶχον παρὰ τῶν βασιλέων διὰ τὰς καλοκαγθίας καὶ ἀρετὰς αὐτῶν, ἵνα οὐκ εἰς λήθην διὰ τὸν χρόνον γενήσονται, ὅπως καὶ οἱ ἄκροαταὶ καὶ ἕτεροι μνημηταὶ καὶ ζηλωταὶ καλῶν ἔργων ἔσονται.

400 ἰς'. Ἐπεὶ οἱ Μονεμβασιῶται οἱ τε ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Μονεμβασίας καὶ ἀπὸ τῶν Πηγῶν εὐρίσκόμενοι καὶ κατοικοῦντες ἀρετίῳ εἰς τὴν θεοδόξαστον καὶ θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ χώρας τῆς βασιλείας μου, εἰσὶν ἀποτετογμέοι διὰ χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τῶν ἁγίων ἀοιδίμων καὶ μακαρίων μου ἀδελφῶν καὶ βασιλέων, τοῦ τε πατρὸς καὶ πάππου καὶ προπάππου τῆς βασιλείας μου, ἵνα ἐφ' αἷς ἂν ποιῶσι πραγματείας εἰς τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σηλυμβρίαν, τὴν Ἡράκλειαν, τὸ Ραιδεστόν, τὴν Καλλιούπολιν καὶ τὰς ἄλλας τῆς Μακεδονίας πόλεις, καὶ δίδωσι χάριν κομερκίου εἰς ποσότητα νομισμάτων ἑκατὸν νομίσματα δύο, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς πάντας τόπους καὶ χώρας καὶ σκίλας τῆς βασιλείας μου διαμενῶσιν ἀνώτεροι ἀπαιτήσεως κομερκίου παντελῶς, διατηρῶνται δὲ καὶ ἐνθα ἂν εὐρίσκωνται καὶ κατοικῶσιν ἀνενόχλητοι καὶ ἀπὸ πασῶν ἄλλων δόσεων καὶ ἀπαιτήσεων, παρεκάλεσαν δὲ ἵνα τύχωσι καὶ ἐκ νέου εὐεργεσίας ἰδίας· παρὰ τῆς βασιλείας μου, δι' ἣν ἔχει αὐτῇ τῇ χίρτιι ἔφεσιν καὶ δρεξιν τοῦ εὐεργετηῖν πάντας τοὺς εἰς αὐτὴν ἀναφερομένους πιστοὺς καὶ εὐπολήπτους,

προστάσσει καὶ διορίζεται ἥδη ἡ βασιλεία μου, ἀπολύουσα τὸν παρόντα χρυσοβούλλον λόγον αὐτοῖς, ἵνα πάντες οἱ Μονεμβασιῶται **401** οἱ τε ἐν τῇ θεοσώστῃ πόλει Μονεμβασίας κατοικοῦντες, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ ἐκ τῶν Πηγῶν καὶ οἱ περὶ ἄρα εὐρίσκωνται καὶ κατοικῶσιν εἰς τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν εἰ τε καὶ ἄλλαχού, ἀπολαύουσι μὲν τῆς ἣν εἶχον πρότερον ἐξουσίας καὶ δεφενδεύσεως διὰ τῶν βηθέντων χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων ὧν εἶχον οἱ ἀπὸ τῶν Πηγῶν καὶ οἱ βηθέντες Μονεμβασιῶται· κατεπέκεινα δὲ τῆς τοιαύτης ἐξουσίας εὐεργετῆι ἡ βασιλεία μου αὐτοὺς κοινῶς ὅλους τοὺς Μονεμβασιώτας, τοὺς τε ἐκ τῶν Πηγῶν καὶ τοὺς ἐκ Μονεμβασίας, ἵνα ἐφ' αἷς ἂν ποιῶσι πραγματείας δίδωσιν εἰς τὸ κομερκίον τῆς θεοδόξαστου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ ἐκβολῆς ποσότητος νομισμάτων ἑκατὸν νομίσμα ἓν, καὶ ὑπὲρ ἐκβολῆς ἀγορᾶς καὶ ἑτέρας πραγματείας ποσότητος νομισμάτων ἑκατὸν νομίσμα ἓν, εἴτε δηλονότι· διὰ οἴτου ἐν τῇ προφορῇ καὶ ἀλλαχού ἐνθα βούλωνται, εἴτε διὰ οἴνου, ἐὰν ἐξ οἴασθῃποτε χώρας διακομίωσι τυύτοις, ἢ διὰ προσφαγίων παστῶν ἢ τομαρίων ἢ πετρίων ἢ πανίου ἢ λινοκόκκου ἢ τζοχαρικής ἢ τετραπίλων ἢ ἐτέρων εἰδῶν ὧν ἂν βούλωνται, μηδ' ὅλως παρὰ μηδενὸς κωλυόμενοι ἐπὶ ταῖς διαπραΰσεσι τῶν τοιοῦτων πραγματειῶν αὐτῶν ἢ καθελόμενοι εἰς ἀπαιτήσεις καμπανιστικοῦ, μεσικτικοῦ, ζυγαστικοῦ, μετρητικοῦ, παχιρτικῶ, γομαριατικοῦ, ὄψωνίου, σκαλιατικοῦ, βιγλιατικοῦ, δεκατίας, ἀλιευτικῆς τετραμορίας, **402** ξυλαχύρου, δρεμιῆς τῆς ἐνιάδος ὡς τὰς εἰς αὐτοὺς περὶ αὐτὴν ἀπάστα;

auream bullam vero ipse forte nactus sum post captam urbem. Itaque, ut ante dixit, pulchrum mihi visum est, talia libro et opere nostro contineri, unde beneficia cognoscantur, quibus Monembasiotæ, propter res præclare gestas virtutesque, ab imperatoribus ornati sunt, ut temporis injuria in oblivionem ne abeat et lectoris aliique præclara illa facinora imitentur et æmulentur.

47. «Cum Monembasiotæ tum ii, qui Deo charam Monembasiam habitant, tum qui Pegis vel in urbe gloria, custodia et magnificentia divina insigni, Cpoli, vel aliis in oppidis locisve imperii nostri commorantur, bullis aureis et mandatis sanctorum et beatorum principum et imperatorum, patris, avi et abavi majestatis nostræ, jure hoc præcipuo donati sint, ut in negotiis, quæ Cpoli, urbe gloria Dei illustri, Selymbriae, Heracleæ, Rhædesti, Calliopolis et reliquis oppidis Macedoniae faciunt, vectigal pendant centesimas duntaxat binas, in cæteris vero locis, regionibus et navalibus imperii nostri immunes sint omnis omnino tributis, neve vexentur, ubicunque vivant, ulla ullius stipendii exactione: nostra majestas, ab iisdem rogata, ut et ipsa denuo se ornaret beneficiis, pro gratia et benevolentia, qua cunctos sibi subjectos fideles et sui studiosos amplectitur fovetque, imperat atque edicit bulla hac aurea, ut omnes Monembasiotæ tum qui urbem Deo

charam Monembasiam habitant, tum qui Pegis vel quovis alio loco, sive Cpoli, urbe gloria Dei illustri, sive alibi, vivunt commoranturque, etiam posthac fruantur ea, quam pridem habuerunt per supra nominatas bullas aureas et edicta, liberate et immunitate; et vero Monembasiotas universos, tum eos qui Pegis, tum qui Monembasie habitant, novo hoc beneficio ornamus, ut in ærarium urbis gloria Dei illi trissimæ Cpolis in mercatu, mundinis aliisve negotiis centesimas non amplius singulas pendant, si in foro vel alibi proponant aut e regione quacunque advehant sive frumentum, sive vinum, sive carnes salsas, sive coria, sive pelles, sive pannos laneos, linteos sericosve, sive equos, sive denique aliud quodcunque mercium genus, neve in peragendis his negotiis a nemine impediuntur aut cogantur tributa pendere pro mercibus ponderandis, librandis vel metiendis, pro adipe, opsonio, statione navium, excubiis, aut dare decumas, vel quadrantem piscatorium, vel aliud quodcunque stipendii genus, imo nec collationem faciant ad castra munienda vel exstruendas triremes, aut tributa pendant, nautis, vel iis qui merces apud externos dividendunt, vel cauponibus opificibusque imposita, vel pro serico, pannis in foro vendendis, navigiis frumentariis solvenda, denique nulla omnino vel inventa jam, vel post invenienda vectigalia pendant,

οκάλας, ἀλλὰ δὴ καστροκτισίας, κατεργοκτισίας, A
 μαγειρίας, ἀντιναύλου, ἐξωπρασίας, κισμιατικοῦ,
 ρακηλαϊτικοῦ, μηνιατικοῦ, ἐργαστηριακῆς μετα-
 ξιατικοῦ, τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ πανίου τοῦ ἐν τῷ
 φῶρι πωλουμένου, εἶτι δὲ καὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ
 σταρίου τοῦ εἰσαποταχθέντος ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τῶν
 παραβίων ἢ ἐτέρου τινὸς κεφαλαίου τῶν νῦν ἐνερ-
 γουμένων, ἢ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μελλόντων ἐπινοηθή-
 σεσθαι, ἀλλὰ διατηρῶνται ἀπάντων τούτων ἀνενό-
 χητοι καὶ ἀδιάσειστοι παντελῶς. Ἐσαύτως οὐδὲ
 οἱ πωλοῦντες πρὸς αὐτοῦς ἢ ἐξωνούμενοι ἀπὸ τῶν
 πραγματειῶν αὐτῶν, εἰτε ζῶα εἰσιν εἰτε γεννημα-
 τικά εἶδη ἢ καὶ ἄλλο τι, ἢ ἐν τῇ θεοδοξάτῃ Κων-
 σταντινουπόλει ἢ ἐν ἐτέροις τόποις τῆς βασιλείας
 μου, ἀπαιτοῦντες χάριν κομερκίου ἕνεκεν δηλονότι
 τῆς δεφένδεύσεως τῶν τοιοῦτων Μονεμβασιωτῶν. B
 Ἔσται δὲ καὶ ὅταν διακομίζωσι διὰ παραβίων τὰς
 τούτων πραγματείας, εἰτε ἀπὸ τῆς ἀνω θαλάσσης,
 εἰτε ἀπὸ τῶν τῆς θεομεγαλύντου Κωνσταντινουπό-
 λεως κόλπων, εἰτε εἰτος, ἕν, εἰτε δύο, εἰτε ἑτερόν τι
 εἶδος, ἰσάζονται μὲν οἱ δηλωθέντες Μονεμβασιωταὶ ἐν
 τῷ κομερκίῳ τῆς Θεοφυλάκτου Κωνσταντινουπόλεως,
 καὶ ἐν αἰ διδῶσιν ὅσον ἀνωτέρω διορίζεται ἡ βασιλεία
 μου, οἱ δὲ ἔχοντες τὰ καρῆδια διαμένωσιν ἀνενόχλη-
 τοι χάριν τῶν τοιοῦτων πραγματειῶν αὐτῶν, μήτε
 τετραμοίριαν ἢ ἄλλην ἀπαίτησιν τινα χάριν τῆς
 τούτων ἐξουσίας παρά τινος ἀπαιτοῦμενοι. Ἐὰν δὲ
 403 διέρχωνται μετὰ πραγματειῶν αὐτῶν ἢ ἀπὸ
 Δύσεως εἰς Ἀνατολιν, ἢ ἀπὸ Ἀνατολῆς εἰς Δύσιν, ἢ ἀπὸ
 μέρους τῆς Ζαγοράς, διαδιβάλλοντες ζῶα ἢ ἄλλο τι, C
 εἰτε εἰς τὴν Σωζόπολιν ἢ εἰς τὴν Ἀγαθόπολιν ἢ εἰς
 τὴν Μιδίαν καὶ τὰς λοιπὰς χώρας τῆς βασιλείας
 μου, ὀφείλωσι διατηρεῖσθαι ἀνενόχλητοι καὶ ἀδιά-
 σειστοι παντελῶς ἀπὸ τε τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ κο-
 μερκίου, τοῦ διαβατικοῦ καὶ τοῦ ποριατικοῦ, παρά

τε τῶν κατὰ καιροὺς εὐρισκομένων εἰς κεφαλὴν τῶν
 εἰρημένων κάστρων καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε τὰ δημόσια
 διενεργούντων, ἐφ' αἷς δὴ ποιῶσι πραγματείας ἐν
 ἐτέροις τόποις τῆς βασιλείας μου γεννηματικῆς τε
 καὶ λοιπὰς, εἰτε κατὰ Ἀνατολὴν εἰτε κατὰ Δύσιν, εἰτε
 ἐν νήσοις εἰτε κατ' ἠπειρον, ἐν τε κάστροις καὶ παν-
 τηγύρεσιν εἰτε ἐν ἄλλοις τόποις. Ἐτι δὲ καὶ εἰς τὰς
 τῆς Πελοποννήσου ἀπάτας χώρας καὶ κάστρα τῆς
 βασιλείας μου γινωσκομένας παντηγύρεις ὀφείλωσι
 διατηρεῖσθαι μὲν καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλαίων πάντων
 ἀνώτεροι, διατηρεῖσθαι δὲ καὶ παντελῶς ἀνενόχλητοι
 καὶ χάριν δόσεως κομερκίου, μηδὲ ἕνεκεν ποριατι-
 κοῦ διδόντες τὸ τυχόν. Ὅθεν ὀφείλωσι διατηρεῖν
 αὐτοῦς εἰς τὴν τοιαύτην ἀνενόχλησιν καὶ δεφένδευσιν
 οἱ εἰς τε τὸ κομέρκιον τῆς θεομεγαλύντου Κωνσταν-
 τινουπόλεως, καὶ οἱ εἰς τὰς ἄλλας πάσας σκάλας καὶ
 χώρας καὶ κάστρα τῆς βασιλείας μου ἐνοχοποιούμε-
 νοι κατὰ καιροῦς, ἀλλὰ δὴ καὶ πάντες ὅσοι ἐπιπρα-
 τῶσι κτήματα ἢ ζευγαλιὰ ἢ κάστρα ὀρισμῶ τῆς
 βασιλείας μου, εἰτε τῆς περιποθῆτου μοι Αὐγούστης
 εἰσὶν οὗτοι, εἰτε τοῦ ἐρασιμωτάτου μοι υἱοῦ 404
 τῆς βασιλείας μου βασιλέως, εἰτε τῶν προσημένων
 ἀρχόντων τῆς βασιλείας μου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρ-
 χόντων καὶ ἀρχοντοπούλων αὐτῆς, οὐδὲ αὐτοὶ ὀφεί-
 λουσι χάριν μαγειρίας ἢ ὀψωνίου ἢ ἄλλου τινὸς ζη-
 τήματος ἀπαιτεῖν τι ἐξ αὐτῶν ἢ ἄλλο τι ἐπάγειν
 αὐτοῖς ἐπιτίμιον καὶ ἐπιδαθές. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ
 κατὰ καιρὸν μέλλοντες ἔχειν τὴν ἐνοχὴν τῆς θεοδο-
 ξάστου Κωνσταντινουπόλεως ἀφ᾿ ἑξῆς, καὶ ἐπάγειν
 ἐπὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἀπάτης τῆς τυχούσας ἢ ὀψωνίου ἢ
 μαγειρίας, ἢ συγκαταλέγειν αὐτοῦς
 τὸς λοιποὺς ἐπὶ τοῖς ταύτης ἐπὶ τὰς κατὰ καιροῦς
 γινόμενας κοινωφελεῖς ἰσως, χρεῖας συγχροτήσεσιν,
 ἢ ἰδίως ὅπως ἀπαιτεῖν τούτους τῆς τοιαύτης συγχρο-
 τήσεως ἕνεκα. Ἀλλ' οὐδὲ εἰς αἶς ἔχωσιν οὗτοι ὑποβί-

sed horum omnium plane sint immunes. Item ii qui
 merces, sive ex animalibus sive e plantis sive alia
 quacunq; ratione parvas, aut vendunt Monembasi-
 otis, aut ab iis emunt, sive Cpoli gloria Dei illu-
 atrissimæ, sive in aliis imperii nostri locis, nihil pen-
 dunt tributum propter gratiam Monembastotis im-
 pertitam. Deinde si qui navigiis horum merces vel
 a mari supero vel ab urbis magnificæ Cpolis oris
 avehant, sive frumentum, sive vinum, sive aliud
 quodcunq; mercium genus, pendunt ii quos dixi-
 mus, Monembasiotæ ærario urbis tributum id, quod
 supra constituit majestas nostra, domini navium
 immunes sumo, neve postulante quadrantem vel
 aliud quiddam vectigalis, propter immunitatem
 illis concessam. Si vero eorumdum merces, sive
 animalia sive aliud quid, aut ex occidente in orien-
 tem, aut ex oriente in occidentem, aut e sioibus
 Zagoræ advehuntur, sive Sozopolim, sive Agatho-
 polin, sive in Mediam et reliqua loca imperii nostri,
 nihil omnino vexantur exigendo tributum, vectigali vel
 portorio, ab iis qui castris illis vel civitatibus præsent
 in negotiis quibuscunq; quæ in aliis locis imperii
 nostri faciunt, sive in oriente sive in occidente,

sive in insulis sive in continenti, in castris, merca-
 tibus et reliquis locis. Item in mercatibus, qui in
 Peloponnesi oppidis et castris imperio nostro sub-
 jectis habentur, eosdem liberos esse volo omni
 tributi genere, nec ulla vectigalis vel portorii exa-
 ctione vexari. Quare præsent iis necesse est has
 immunitates tum qui Cpoli tributorum exactioni,
 tum qui aliis portibus, locis et castris imperii nos-
 tri præfecti sunt; nec vero quicunque fundos,
 prædia vel castra intra fines imperii nostri sita ha-
 bent, sive majestatis nostræ, sive filii nostri dile-
 ctissimi, sive cognatorum nobis vel aliorum primo-
 rum procerumque ministri sunt, ullum ullius gene-
 ris tributum ab iis exigunt, neve omnino quid-
 quam iis imponunt mulctæ noxiivæ. Ipsi item
 Cpolis, urbis clarissimæ, præfecti prorsus absti-
 nent a tributis illis imponendis, neve eosdem cum
 reliquis advenis in censum referunt ad collationes
 ob rei publicæ salutem faciendas, aut separatim
 eos in tali re stipendia postulante. Nec vero lites,
 quas vel cum aliis, vel inter se habent, ab illis,
 sed in sanctuario majestatis nostræ dijudicantur.
 Atque, hujus quidem bullæ auctoritate et

σεις ἢ μετ' ἀλλήλων ἢ μεθ' ἐτέρων τινῶν, κριθί- A
σονται πρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐν τῷ σεκρέτῳ τῆς βασι-
λειας μου. Τῇ γοῦν ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος
χρυσόβουλλου λόγου τῆς βασιλείας μου τὰ κατὰ μέ-
ρο; περὶ αὐτῆς διορίζεται, ἀπολαύσῃσι ταύτης; κατὰ
τὸ ἴσον καὶ ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ ἐξ ὄφου; παῖδες
καὶ ἀπόγονοι τούτων, μέχρι ἂν ἡ τοῦ γένους αὐτῶν
διαρκῆ σειρά· εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀπάντων
βεβαίωσιν ἀσφαλείας ἐγένετο καὶ ἐπεθραβεύθη καὶ
ἐπιχορηγήθη αὐτοῖς καὶ ὁ παρῶν χρυσόβουλλος λόγος
τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Νοέμβριον
τῆς ἐνισταμένης Ἰνδικτιωνῶς ιε' ἔτους ς'ωκε'. Ἐν
ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπ
εστημήσατο κράτος.

Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴς βασιλεὺς
καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων.

405 Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος.

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβλήθην καὶ εὐρεθῆν κατὰ πάντα
ἰσάζον τῷ πρωτοτύπῳ, καὶ ἐγράφη δι' ἀσφάλειαν.

ἰη'. Λοικὸν κρατοῦ·τος τοῦ δεσπότης κύρ Θωμᾶ
τῆν Μονεμβασίαν παρὰ τῶν Μονεμβασιωτῶν αὐτῷ
ἐσομένῃν, ὁ ἀμνηρᾶ; τὴν μὲν βασιλίσσαν καὶ τὴν
αὐτῆς θυγατέρα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οἰκονομήσα;
ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τινῶν τῶν
αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῆς, τὴν δὲ δεσπότην εἶχε μεθ'
ἑαυτοῦ. Ἐλθόντος οὖν τοῦ ἀμνηρᾶ ἐν τῇ Βορδονίᾳ οἱ
ἐκείσε γενναῖοι ἄρχοντες φοβηθέντες ἔφυγον ἀφέντες
αὐτῆν. Οἱ δὲ ἐν τῷ Καστριῆ τᾶχα μέχρι τινὸς ἀν-
τισταθέντες; καὶ πολυμήσαντες; τέλος προσεκύνησαν
μετὰ συμβάσεως, ἵνα μὴ ἀθετήσῃ τὰ αὐτῶν ἦθη
καὶ νόμιμα. Ὅς ὑπὲρ ταῦτα καὶ ἄλλα; πλείστας
χάριτας αὐτοῖς ἐπηγγείλατο· καὶ κατελόντες στα-
φθῆναι ὑπὲρ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτῶν κατ' ἔθος
lege quæ constituta sunt a majestate nostra, iis fru-
antur æquali et pari modo eorum filii et posterii,
quatenus pertinebit generis eorum series. Nam ad
omnia hæc firmanda et sancienda donata et data
iis est bulla hæc aurea majestatis nostræ,
edita mense Novembri indictionis 15. anni 6825 :
cui subscripsit pia nostra et Deo obedientissima
potestas.

Andronicus in Christo D. o fidelis rex et impera-
tor Romanorum.

Angelus Ducas Comnenus Palæologus.

Exemplar hoc archetypo collatum et prorsus si- D
mile r. pertum et accurate scriptum est.

18. Cum igitur Thomas despota Monembasiam a
Monembasiotis sibi traditam teneret, ameras impe-
ratricem et Eliam ejus sibi matrimonio junctam cum
quibusdam de suis et ipsius comitibus Cpolim
misit, despota apud se retinuit. Amera deinde
Bordoniam profecto, generosi scilicet optimates
timore perculti fugerunt urbemque deseruerunt.
Castrizenses ubi aliquandiu resisterunt pugnarunt-
que, postremo eum receperunt, conditione dicta,
ut ipsorum mores et instituta ne turbaret. Quod ille
cum aliis plurimis beneficiis se iis præstiturum pro-
misit. Itaque cum egredierentur, ut pro more virtu-
tis suæ præmia acciperent, aliis eorum capita præ-

οὐ; μὲν αὐτῶν ἑκαταδμήσαν, ὅς ἐκ ὀβελῶς ἀπέ-
κτεινα, τὴν δὲ Προϊνοκοκκᾶν λεπύτα; ἐτελείωσαν·
ἄξιον τέλος τῶν ἐργασιῶν καὶ πράξεων ἀπέλαυσαν.
Ἐλθόντος δ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμνηρᾶ καὶ εἰς τὰ περὶ
τὸ Λεοντάρην, καὶ εὐρών αὐτὸ Ἐρημον ἀνθρώπων,
πάρελαβεν αὐτὸ διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φυγεῖν. Ἐν
δὲ τῷ Γαρδίκῃ ὡς ἰσχυρότερον αὐτοῦ εἰσθλοὺν φυ-
λαχθῆναι, ἐνθα πάλιν ὁ ἀμνηρᾶς παρεγένετο πολιορ-
κῶν καὶ αὐτὸ μέχρι τινὸς· τέλος δὲ ἐδουλώθησαν,
μετὰ συνθήκης καὶ **406** ὄρκου ἐπαγγελάμενος αὐ-
τοῖς ἵνα μηδένα αὐτῶν ἐνοχλήσῃ ἢ θανατώσῃ ἢ
αἰχμαλωτίσῃ. Αὐτοῖς δὲ τοὺς ὄρκους ἀθετήσας καὶ
τῇ μνησικακίᾳ καὶ ὀργῇ κινούμενος, ἐν τινι πεδίῳ
μικρῷ συνάξας αὐτοὺς πάντας καὶ δεσμεύσας, παρα-
νάλωμα μαχαίρας σὺν γυναίξῃ καὶ παισὶ πεποίηκε.

B Τοιουτοτρόπως καὶ οἱ ποτε προσετολ αὐτῶν οἱ
Μπουχάλαιοι ἔπαθον, εἰ μὴ ἔφθασεν ὁ μεγατέρων περὶ
Μαχουμούτης· ἐξεζήτησαν αὐτοῦ; διὰ τὸ τὴν γυναῖκα
Μανουῆλ τοῦ Μπουχάλῃ διασεφάδεληρην εἶναι αὐτοῦ. Οἱ
καὶ κακὰ ἀναπέθωκιν αὐτῷ ἀντὶ τούτων. Δούς γὰρ
αὐτοῖς ἀνθρώπους ἵνα μετὰ ἀνέσεω; καὶ ἀναπαύσεως
ἀπέρχωνται τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν ἔξω τόπον,
διερχόμενοι περὶ τὸ Ποντικὸν εὐρόντες πλείστμον καὶ
ἐολίως ἀποκτείναντες τοὺς ἀπάγοντας ἀνθρώπους
τοῦ μεγατέρου καὶ ἐρῶντες εἰς τὸ πλείστμον
ἔφυγον εἰς Κέρκυραν, ἀκείθην πάλιν εἰς Νεάπολιν.
Καὶ αὐτοὶ μὲν ἠλευθερώθησαν τῆς δουλείας ὅπως
δήποτα· ὁ δὲ πενθερὸς μὲν Μανουῆλ τοῦ Μπουχάλῃ
Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος, πρωτεζάδελος δὲ, ὡς προ-
εδηλώσαμεν, τῆς μητρὸς τοῦ μεγατέρου, βληθεὶς
εἰς σίδηρα ἤγετο. Αὐτῶς γὰρ, ὡς προείπομεν, φυγὼν
ἐκ τοῦ Λεονταρίου μετὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ
ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην εἰς δουλοσύνην τοῦ δε-
cilit, alios palo sufficit, Prænococcam vero exco-
riavit, mortem factis suis dignam nactum. Deinde
ameras Leontarium profectus, eam urbem a civi-
bus desertam invenit et nullo labore occupavit. Cum
Gardicam, oppidum munitionis, securitatis causa
confugissent, illuc rursus ameras profectus, urbem
aliquandiu obsessam, postremo in ditionem accepit,
ex pacto et jurejurando pollicitus, se neminem e-
orum aut turbaturum, aut occisurum, aut in servi-
tium abducturum esse. Sed, sacramenti immemor
et ulciscendi cupiditate atque ira incitatus, cunctos
in parvo quodam campo coactos et viuctos cum ux-
oribus et liberis gladio trucidari iussit. Quo supp' i-
cio etiam præfecti iis Buchalei affecti fuissent, nisi
Mahometes beglerbegus vitam iis impetrasset, quod
uxor Manuelis Buchalei ipsius soror sobrina esset.
Qui male gratias retulerunt. Nam cum homines iis
dedisset, ut tuto et citra laborem via e finibus ame-
ræ ducente procederent, Ponticum profecti ibique
navigandi occasionem nacti, dolose homines a be-
glerbego sibi adjunctos interemerunt, et conscensa
navi Corcyram, et inde rursus Neapolim profuge-
runt. Itaque ipsi quidem servituti se modo quali-
cunq; eripuerunt; sed Manuelis Buchalei socer,
Georgius Palæologus, mairis beglerbegi, ut ante
significavi, frater consobrinus, ferro viuctus duce-

σπότου κύρ Δημητρίου, πολέμου δὲ γεγονότος περὶ τὴν Βορδονιαν καὶ τὴν Τρύπαν κακῶς τρωθεὶς ἔαλω, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν δέσμιον πρὸς τὸν ποτε αὐθέντην αὐτοῦ **407** τὸν δεσπότην κύρ Θωμά. Ὡς δὲ ἰάθη ἀπὸ τοῦ τραύματος, περιωρισμένου δὲ ὄντος καὶ φυλαττομένου ὀπωσδήποτε περὶ τὸ Δυβράχιον, ἀπατήσας τοὺς φυλάσσοντας ἔφυγε, καὶ πάλιν προσέρχεται τῷ δεσπότην κύρ Δημητρίῳ, καὶ ἐν τῷ Ναυπλίῳ τὸν πλείονα καιρὸν διέτριβε διὰ τὸ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά αὐτοῦ ὑπάρχειν ἐν τοῖς τῶν Ἑνετῶν.

10. Τοῦ οὖν ἀμηρᾶ δουλώσαντος, ὡς δεδηλώκαμεν, τὸ Λεοντάριον καὶ τὰ περὶ αὐτὸ, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἄγιον Γεώργιον · ταῦτα γὰρ ἰδὼν ὁ Κροκόνηλος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Κροκόδειλος οἰκειότερον, προεκύνησεν καὶ αὐτὸς τὸν ἀμηρᾶν, τὸ δὲ κάσπερον τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ δέδωκεν αὐτῷ · αὐτὸς δὲ ἔλαβε χάριν τούτων τ', Ἐ.λοῖ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ *Ἥλ.* καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦ· Ἐστὶ, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ὡς εἰπεῖν μᾶλλον, ἵνα τί μὴ καὶ αὐτὸν ἐγκατέλιπες, τῶν πρελεχθέντων κακῶν πρωτεργάτην. Τούτων οὖν ἐκεῖσε γινομένων, ὁ δεσπότης κύρ Θωμάς ἀπέβη τὴν Καλαμάταν καὶ πειράσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κόσμαιναν καὶ τὸ Πετρίδι, εἰσελθὼν εἰς τὸν Ἀβαρίον κάκειθεν εἰς τὸ Μαραθίον, προγενέστερον τῆς βασιλείας καταλειψάσης τὴν Ἀρκαδίαν κάκεισε ἀπελθούσης μετὰ τῶν παιδῶν αὐτῆς καὶ τῶν εὐρισκομένων ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ἀρχόντων. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς περιλαβὼν αὐτὰ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρίταιναν, πρὸς τοῦ Σγουρομάλλη Παλαυολόγου καὶ γυναικαδελφοῦ τοῦ μεγάλου Λουκᾶν, ὃς προεπέθανεν **408** εἰς ἀπόπτων διαβίβασα; τὴν ψυχὴν, ὡς ποτε ὁ Ἄρειος

Ἐπαθεν, ἔμ' ἐγκάτος, καὶ περάσας κατήλθεν εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδροῦσαν καὶ Ἰθώμην. Καὶ λαβὼν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα ἀπῆλθε θεάσασθαι καὶ τὴν Κορώνην, εἰτ' ἐκείθεν διέβη καὶ εἶδε τὴν Μοθώνην, εἶτα τὴν Πύλον τὴν καὶ Ἀβαρίον. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Θωμάς ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου · προητοίμασε γὰρ τινὰ πλοίαρια, καὶ ἐλθὼν ἐν τῷ λιμένι τῷ παρ' Ἰταλοῖς καλουμένῳ Πόρτῳ λόγῳ, ἵνα ἐκείθεν εὐπλώϊμον καιρὸν εὐρῶν εἰς Κέρκυραν ἀπέβη. Ὁ δὲ γέγονε, καὶ τῇ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπεσώθη εἰς Κέρκυραν. Εὐρόντιος δὲ καὶ ἡμεῖς πλεῦσιμον ἀπαρμόμενον ἐκεῖσε, ἐμβάντες τῇ ια' Ἰουλίου διὰ τὸ ἐπιγενέσθαι καὶ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν θανατικῶν ἐν τῇ Μοθώνῃ, τῇ β' τοῦ Αὐγούστου ἀπεσώθημεν εἰς Κέρκυραν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν ἵνα ἀπέλθομεν εἰς τὴν Κρήτην ἢ εἰς τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονικίην Βέρροιν, διὰ τὸ εἶναι κάκεισε καλύτερην μονὴν εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἦν περὶ ὁ τῆς μητρὸς μου πατὴρ ἀνήγαγεν ἐκ βάθρων. Τοῦ δὲ Ἐραοῦλ Γεωργίου καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ καὶ θυγατρὸς προπελθόντων, ἐπαρώτρυναν καὶ τὸν θυεψὶν αὐτοῦ τὸν ποτε μελλόγαμβρόν μου Νικόλαον τὸν Μελισσηνὸν, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐμὲ · ἔτι δὲ καὶ τοῦ δεσπότη μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖσε παραγενομένου ἀπῆλθομεν χημεῖς, προσμεῖναι ἐκεῖ ἕως οὗ ἴδωμεν τὸ μέλλον. Τοῦ δ' **409** ἀμηρᾶ λαβόντος τὴν Ἀρκαδίαν, κάκειθεν διερχομένου εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ λαβόντος πάντα τὰ ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἰσχυρότατον Χλομούτζην καὶ τὸ Σανταμαρίν, ἃ ἐκείνησθε τινες τὸ ἐπίκλην μεγλερμπείδες, καὶ αὐτοὶ φοβοῦμενοι εἶσαν πάντα κω-

batür. Is enim, Leontario profugus, cum genere Spartam discesserat, ut Demetrio despota operam navaret, sed in obsidione Borloniæ et Trypes, accepto vulnere, captus et vinculis constrictus ad dominum quondam suum Thomam despota adductus est. Sed, sanato vulnere, cum custodiretur ad Dyrrhachium, deceptis custodibus, effugit iterumque adiunxit se Demetrio despota, ac Nauplii aliquandiu commoratus est, quoniam ibi in Venetorum ditone uxore et liberi eius vivebant.

10. Occupatis igitur, ut docuimus, Leontario locisque vicinis, et S. Georgio insuper, animadvertens id Crocontelus sive, ut aptius dicam, Crocodilus, ipse quoque ad eum defecit eique cum castro duos filios tradidit, habuitque ejus rei præmium *E'oi* sive *EH.* et quæ sequuntur, hoc est, « Mi Deus, mi Deus, quare deseruisti me? » sive, ut dicam melius, « Quare non et ipsum deseruisti commemoratorum malorum primum auctorem? » Hæc dum illic sunt, Thomas despota, relicta Calamata, Cosmanam et Petalidium trajectus, Abarium et inde Marathium venit, cum jam ante regina ex Arcadia exisset atque illuc cum liberis et primoribus Arcadiæ advenisset. Itaque occupavit ea ameras, recepitque idem Carianam a Sguromalle Palæologo et fratre uxoris magni Lucanis, qui, ut olim Arius, in sella familiarica, emissis visceribus, animam exspiravit, ac

transiit in viciniam Andrusæ et Ithomes. His quoque oppidis cum omni regione iniuncta occupatis, Coronam visum abiit, atque inde rursus Mothonom trajecit ac Pylum sive Abarium. Quo die etiam Thomas despota, exstructis ante navibus, e Peloponneso discessit et ad Portum Longum, quem Itali dicunt, profectus est, ut inde, idoneam nactus tempestatem, Corcyram navigaret. Ita factum est, pervenitque die mensis Julii 28 Corcyram. Nos quoque navigium eodem profecturum nacti, Julii die 11 solvimus, quod præter reliquas miserias pestifera lues Mothonen invaserat, et delati sumus Corcyram die 2 Augusti. Erat autem consilium inde in Cretam vel Berrhæam prope Thessalonicam proficisci, quoniam illic monasterium pulcherrimum erat, in honorem sancti Nicolai ab avo meo materno a fundamentis exstructum. Georgius Raulus autem et gener et filia ejus, ante illum profecti, consobrinum suum, qui quondam meus erat futurus gener, Nicolaum Melissenum, ut eodem discederet, cohortati erant, atque hic rursus mihi idem suaserat. Itaque et despota et reliquis illic commorantibus, nos quoque abivimus expectaturi, quid futurum esset. Interim ameras, occupata Arcadia, in partem inferiorem Peloponnesi profectus, cuncta ejus regionis loca cepit, ipsamque adeo firmissimam Chlomotzam et Santamarium, quæ a quibus-

φά, καὶ ἀπῆλθον καὶ αὐτοὶ εἰς Κέρκυραν. Ὁ δὲ ἦλθε
μέχρι καὶ Πάτρας κάκειος προσέμεινε. Καὶ τὰ Κα-
λάβρυτα λαθῶν, ἔνθα ὁ ἡγεμονεύων οὔτε τοῖς δε-
σπόταις οὔτε τῷ ἀμυρᾷ ἐφύλαττε πίστιν, ἀλλ' οὐδ' εἰς
Θεὸν, ὡς νομίζω, αὐτὸς μὲν ὁ ἀμυρᾶς ἔδωκε δίκην
ἀξίαν αὐτῷ· ἐλέησε γὰρ αὐτὸν, οἱ δ' αὐτοῦ πάντες
οἱ μὲν ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλὰς, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι
ἀπῆχθησαν. Τὸ δὲ ἄστυ ὁ ἀμυρᾶς καλῶς ἀσφαλισά-
μενος καὶ πικρὴν τόπῳ ἀφελὲς στρατιώτας, ἐγερθεὶς
ἀπὸ τῆς Πάτρας διέβη εἰς τὰ περὶ τὸ Σαλμενικὸν
καὶ Λίστραϊναν καὶ Βοστίτζαν· καὶ τὴν μὲν Βοσ-
τίτζαν καὶ Λίστραϊναν ἔλαβε, τὸ δὲ Σαλμενικὸν
ἐκράτησε μέχρι τινός τις Παλαιολόγος λεγόμενος τὸ
ἐπέβλην Γρατζίας.

Τοῦ δὲ δεσπότη, ὡς εἶπομεν, πανοικί ἐλθόντος
εἰς Κέρκυραν, προσῆλθον αὐτῷ καὶ γράμματα ἀπὸ
τοῦ πράκτορος τοῦ Ἀγγελοκάστρου διαλαμβάνοντα
οὕτως, ὅτι τῷ ἀμυρᾷ βριεῖς ἦν ἵνα προσέλθῃ αὐ-
τῷ τις τῶν τοῦ δεσπότη ἀρχόντων, καὶ γενήσεται
συμβίβασις καὶ ἀγάπη ἀμφοτέροις, καὶ δοθῆ παρ'
αὐτοῦ τόπος μετὰ τινων συμφωνιῶν τῷ δεσπότη
πρὸς 410 τὸ ζῆν. Συνδιασκεψάμενος οὖν σὺν τοῖς
αὐτοῦ δὲ δεσπότη, ἔδοξεν αὐτῷ καλὸν εἶναι ἵνα ὁ μὲν
Ῥάλης Γεώργιος ἀπέλθῃ πρὸς τὸν ἀμυρᾶν, ὁ δὲ
γαμβρὸς αὐτοῦ Ῥαοὺλ Γεώργιος ἀπέλθῃ πρὸς τὸν
πίππαν, ἵνα ὁ μὲν καὶ ταῦτα καὶ τὴν εἰς Κέρκυραν
τοῦ δεσπότη ἐπιδημίαν δηλώσῃ τῷ πάππῳ, ὁ δὲ ἴδῃ
καὶ μάθῃ τις ὁ τοῦ ἀμυρᾷ σκοπός. Οἱ καὶ ἀπῆλθον,
ὁ μὲν τῆ θ', ὁ δὲ τῆ ια' Αὐγούστου. Θανατικῷ δ' ἐπι-
γενομένου καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν πόλιν ὁ δεσπότης
καὶ ἡμεῖς ἀπῆλθομεν ἐν τοῖς περιχωρίοις, ἐκδεχόμενοι

καὶ τὰ τῶν πρεσβυτῶν ἀποτελέσματα. Ὁ μὲν
οὖν Ῥάλης Ἰωάννης διελθὼν διὰ τοῦ Ἀγγελοκά-
στρου ἐφθασε τὸν ἀμυρᾶν εἰς τὰ περὶ τὴν Βέρ-
βριαν· καὶ εὐθὺς προστάξαντος αὐτοῦ ὅ τε Ῥάλης
καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐδεσμεύθησαν, καὶ οἱ κόδες
αὐτῶν ἠσφαλισθησαν σιδήροις. Διαβιδάσαντες οὖν
οὕτως δεσμίοι, μετὰ τινος ἰδοῦς ἡμερῶν εἰς τοὺς
περὶ τοῦ μαύρου ὄρους βουνοὺς ἠλευθέρωσαν αὐτούς,
εἰπὼν ὅτι Ἐγὼ ἐκδεχόμεν πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου
εὐρισκομένου μου ἐλλεῖν τὸν δεσπότην, ἢ στείλῃ
τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ ἀρχόντων, καὶ γένηται ἡ χάρις
πρὸς αὐτὸν, καὶ κάθηται, καὶ ζῆ. Ἐπεὶ οὖν οὐ-
δὲν γέγονε, πάλιν λέγομεν, γεννηθῆτω, εἰ θέλει,
καὶ ἀπελθόντος σοῦ ἐλθέτω ὁ δεσπότης, ἢ ἔξαπο-
στειλάτω ἕνα τῶν παιδῶν αὐτοῦ, ᾧ καὶ ποιήσωμεν
χρηστά. Ἐπιστρέψαντος δὲ τοῦ Ῥαοὺλ ἀπρά-
κτου τῷ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 5959 ἔτους, καὶ τῆ ις'
Νοεμβρίου ἐμβὰς ἐν τινι τῶν 411 Κερκυραίων
πλοίων ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς μετὰ τῶν πλείονων
ἀρχόντων αὐτοῦ διέβη εἰς τὸν Ἀγκῶνα, ἵνα ἐκείθεν
πρὸς τε τὸν πάππαν καὶ τὸν δοῦκα Μεδιολάνων καὶ
ἀλλαγῷ ἀπέλθῃ, εἰς Κέρκυραν καταλείψας τὴν τε
βασίλισσαν καὶ τὰ παῖδια αὐτοῦ καὶ τινος τῶν ἀρ-
χόντων αὐτοῦ οικειακοῦς καὶ οικέτας τῶν αὐτῷ
ἐπομένων. Οὐ δὲ κάμει πολλὰ διορισάμενος καὶ ζῆ-
τήσαντος ἵνα ἢ σὺν αὐτῷ ἀπέλθῃ ἢ ἐν Κερκυρᾷ
μετὰ τῆς βασιλείας μείνω, ἀρχῶν τοῦ ὅσπερ οὐ
αὐτῆς· ἐγὼ δὲ διὰ τε τὸ ἔλεος τοῦ τὰ πάντα καλῶς
οἰκονομοῦντος Θεοῦ, διὰ τε τὴν λύτην ὧν ἐγέννησα,
διὰ τε τὴν ἀταξίαν πάντων τῶν τοῦ οἴκου αὐτῶν ἀνή-
κοος ἐγενόμην εἰς τὰ ἀμφοτέρα. Ἄλλ' ἐπιμειναντός

dam beglerbegis tenebantur, qui et ipsi, metu per-
culsi, omnia deseruerunt et Corcyram venerunt. Ille
Patrum usque processit, ibique mansit. Captis Cala-
brytis, ejus urbis praefectum, qui nec despotis, nec
a nera, nec vero Deo, opinor, fidem servarat, sup-
plicio dignissimo punivit. Quippe pellem ei detrahi
jussit, et cives aut jugulavit aut captivos abduxit.
Urbe bene munita et ubi relicti praesidiis, ameram
Patra movit et Salmenicum, Listrænam et Bosti-
tzam transiit, ac Bostitza et Listræna quidem poti-
tus est, sed Salmenicum Palæologus quidam, cogno-
mento Graitzas, aliquamdiu servavit.

Despota igitur cum tota familia Corcyram pro-
fecto, litteræ ei a procuratore Angelocastri allatæ
sunt, quibus scriptum erat, ameram quempiam o
proceribus despote ad se mitti cupere, ut amicitia
et concordia inter ipsos conciliaretur, et locus ali-
quis despote cum conditionibus quibusdam a se
daretur, in quo is vitam ageret. Re cum suis deli-
berata, despota e re fore existimavit, ut Georgius
Rales ad ameram, Georgius Raulus autem, gener
ejus, ad papam proficisceretur, ut alter hoc ipsum
et despote in Corcyra commorationem papæ nunti-
aret, alter videret et exploraret, quo spectaret
consilium ameræ. Itaque illi discesserunt, alter
nono, alter undecimo die Augusti. Mox autem
quum pestis etiam Corcyram urbem invasisset, de-

spota et reliqui in loca vicina concessimus, lega-
torum exspectantes reditum et quid allaturi essent
nuntii. Ac Joannes Rales quidem, trans Angeloca-
strum profectus, ubi prope Berrhœam ad ameram
venit, statim jussu ejus cum omnibus comitibus
vinctus et compedibus ferreis astrictus est. Cum
ita vincti processissent dies aliquot, ad colles
montis nigri eos liberavit, et exspectasse se dixit,
ut, cum esset prope Peloponnesum, aut veniret
ipse despota, aut filium cum proceribus mitteret,
ac se illi benefacturum sedemque stabilem, in qua
viveret, donaturum fuisse. Quorum cum neutrum
factum sit, inquit, iterum, ut fiat, suademus, et
post reditum tuum aut veniat despota, aut unum e
filiis mittat, cui beneficiamus. Itaque cum Raulus
re infecta redisset mense Octobri anni 6969, Tho-
mæ despota, die 16 Novembris Corcyraeorum na-
vem ingressus, cum proceribus suis plerisque Au-
ronam trajecit, inde ad papam et Mediolanensium
ducem et alio profecturus, in Corcyra relictiis re-
gina et filiis et nonnullis procerum, qui eum se-
quebantur, familiaribus et domesticis. Equidem,
multum ab eo invitatus et rogatus, ut aut comita-
rer se, aut Corcyrae manerem in ædibus reginæ,
per misericordiam Dei cuncta bene moderantis et
propter luctum eorum quos procraveram, et re-
rum omnium in illius domo perturbationem, neu-

μου καὶ ἑτέρω καιρῷ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ διδάσκει Μολυβδινὰ ἐν ᾧ ἤμεν, ὅτε καὶ ὁ δεσπότης ἦν ἐν τῷ Χιολῷ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανατικῆς ὡς δεδήλωται. Καὶ μετὰ καιρὸν δὲ κήθισμα ἐφρών τῶν δνομα τοῦ ἁγίου Ἰλλίου πλησίον τοῦ ἄστεως, ἀπελθόντος μου ἐκείσε κατῴκησα Σεπτεμβρίου ἕκτη τοῦ 530' ἔτους. Κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν, καὶ μόνον ἐξέμην τοῦ Θεοῦ ἵνα ἡμᾶς ἐλεήσῃ καὶ ἐξοικονομήσῃ ὅτι τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Διεδάσαντός μου οὖν ἐκείσε μῆνας πέντε, καὶ πρὸς τινα καιρὸν οὐδὲν ἐνέσχεμα ἀναπαυθῆναι μετὰ τῶν ἐχόντων τὸ τοιοῦτον κήθισμα. Καὶ διὰ τὸ ἐξείν ἡμᾶς πλείονα τὸν πολυπλασιασμὸν τοῦ καλοκαγαθοῦ φίλου καὶ πνευματικῆς Πατρὸς Δωροθέου 412 εὐρισκόμενον αὐτῷ εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ἰάκωνος καὶ Σωσιπύτρου, εὐρόντες καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν τριάκοντα δύο ἱερῶν τοῦ ἁγίου Νικολάου κήθισμα τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Ταρχανιώτου, παρελθόμενον αὐτὸ Μαρτίου 15' τοῦ 530' ἔτους, καὶ κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν. Ὁ δὲ δεσπότης κύριος Θωμᾶς φθάσας εἰς τὸν Ἀγκῶνα κἀκεῖθεν εἰς τὴν Ῥώμην οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν εἰ μὴ ὅτι ἔδωκε τῷ πῖππρ Πλω δευτέρῳ ἐν τῷ β' ἔτει τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου, κἀκεῖνος αὐτῷ μόλις πρὸς τὸ ζῆν μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐδωρήσατο τὴν μονὴν καὶ ἀναγκαίαν τροφήν. Ὡς οὖν εἶδον οἱ ὄντες μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν Κερκύρῳ ἀπυμείναντες ἤκουσαν μὴ εἶναι οὐδεμίαν ἐπιπέδα βογηθείας, διεσκορπίθησαν, οἱ μὲν ἐνθεν οἱ δὲ κἀκεῖθεν, κλιόντες τὴν δυστυχίαν αὐτῶν. Τότε δὲ καὶ ἡ

ἡγαπημένος μου ὑπὲρ ὅλων, ὁ ποτε μελλογυμνός μου Νικόλαος ὁ Μελισσηνός, ὁ τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, εὐφρῶν νῆαν ἐμπορικὴν Κρήτα τοῦ Σοφολεῦ ὀνομαζόμενου, ἐρχόμενην ἐκ τῆς Ἑνετίας, ἐμῆς ἐν αὐτῇ διέβη εἰς πόλιν Κυδωνίας ἐν τῇ Κρήτῃ τοῦ Ἀπριλλίου 15' τοῦ 530' ἔτους, κλαύσαντες καὶ θρηνησαντες πρότερον ἡμεῖς περὶ τῆς στερήσεως αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν λίαν καλὸν πρὸς με. Ἐκεῖ δὲ γυναίκα συζυγεῖσθεαι πρᾶσύτερος ἐγένετο, 413 καθὼς ὑστερον ἔμαθα καὶ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γράμματα ἔλαθον. Τοῦ δὲ δεσπότης κύριος Θωμᾶς διαβιβάσαντος καιρὸν τινα ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἔδοξεν αὐτῷ ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὴν ἀθηνῶν τῶν Ἑνετῶν, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν Ἀγκῶνα, τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ βασιλισσῆς τῆς Σερβίας ἐκεῖθεν ἀπελθούσης· καὶ διατρέψασα ἡμέρας τινὰς εἰς ἐπίσκοπον αὐτοῦ, ἐκεῖνος μὲν ἐδιέβη πάλιν εἰς Ῥώμην, ἡ δὲ βασίλισσα διελοοῦσα ἀπῆλθεν εἰς Ἐπίδαυρον τοῦ Ἰλλυρικῆς. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἡ βασίλισσα κακῶς διάγουσα ἐν Κερκύρῳ, ἐληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῷ αὐτῷ ἔθδομηκοτῷ ἔτει Αὐγούστου 15' ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μονῇ, Ἰάκωνος λέγω καὶ Σωσιπύτρου.

Ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν ἔξαρχος τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει ἀπελθὼν κατὰ τοῦ Σπεντιάρη παρέλαβε τὴν ἐκεῖνου περιβόητον πόλιν Σινώπιον ὀνομαζομένην, ὃ δὲ καὶ ἐν ἐπιπέδα. Οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα αὐτοῦ τόπον παρέλαβεν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Κερατοῦντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Δαδιδ τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἐκείσε τότε

tram conditionem accepi, sed mansi Molybatinis, quo loco etiam ante fueram, cum despota metu pestis, ut significavimus, Chlomi versaretur; et mox cellula inventa in monasterio prope urbem in honorem sancti Eliae exstructo, illic sedem transtuli die 6 Septembris anni 6970. Ibi cum meis mansi, et tantummodo precatus sum Deum, ut miseraretur nos et pro benignitate et charitate sua in nos decerneret. Commoratus sum ibi menses quatuor, atque intellexi procedente tempore, neutiquam nos tranquillo animo frui posse cum iis qui id monasterium tenerent; itaque ob crebriorem quoque optimi et benevoli Patris spiritualis Dorothei consuetudinem, qui in monasterio sanctorum apostolorum Jasonis et Sosipatri erat, etiam nos ex ordine triginta duorum sacerdotum sancti Nicolai cellulam nacti sumus Tarchaniotæ quæ dicitur, die 15 Martii anni 6970, ac mansi ibi cum meis. Thomas autem despota, Anconam atque inde Romam profectus, nihil aliud effecit, nisi ut, cum ipse Pio secundo papa, anno pontificatus ejus secundo, ex reliquiis apostoli primum vocati, sancti Andree, caput dedisset, ille sibi vix ad sustentandam suam et suorum vitam necessarium victum præberet. Ut igitur proceres eum secuti viderunt, et qui in Coreyra relicti erant, audiverunt, nullam spem auxilii reliquam esse, alii alio

dissipati sunt, calamitatem suam deplorantes. Tum etiam filio mihi charior futurus gener meus, Nicolaus Melissenus, magni protostratoris filius, navem mercatoriam Cretensem Sopholei ejusdem Venetiis venientem conscendit, et Cydoniam, Cretæ urbem, trajecit die 11 Aprilis anni 6970, quem nos nobis eripi vehementer dolebamus et lugrebamus, quoniam mirifice erga me officiosus erat. Ibi, uxore ducta, presbyter factus est, ut postea e litteris ejus ad me datis cognovi. Thomas despota autem, aliquandiu Romæ commoratus, ad civitatem Venetiarum, atque inde Anconam redire statuit, unde filia ejus, regina Servie, discessura erat. Itaque cum ad visendam eam urbem dies aliquot ibi hæsisset, ipse Romam rediit, regina Epidaurum in Illyricum abiit. Hujus mater, regina, quæ Corycæ vitam miseram debebat, miserante Deo, ipso septuagesimo anno ætatis, Augusti die 16, mortua et in sanctorum apostolorum, Jasonis, inquam, et Sosipatri, monasterio sepulta est.

Princeps autem impiorum eodem anno Sphenitiarem adortus, celebrem illius urbem Sinopium occupavit, quam ipse vidi; nec vero hanc solum urbem, sed etiam omnem viciniam regionem; præterea Cerasuntem et Trapezuntem, Davidi Comneni regi ereptas, et universam regionem circumjacentem illorum principum, hoc est, regis Tra-

βασιλεύοντος, καὶ ἄπασιν τὴν περίχωρον αὐτῶν, ἅ δὲ προμελετωμένης οὐσης τῆς μάχης τοῦ γενέσθαι· κατὰ τοῦ ἀμηνῶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἑνετῶν γερουσίας, τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ἀπακάλυψεν αὐτὴν, καὶ ἀρχὴ κατέστη. Καὶ ἐλθόντος τοῦ καθόλου **415** ντυάρχου ὀνόματι Ἀλουϊσίου Λαυρεδανοῦ μετὰ πολλῆς πειρασκαυῆς καὶ ἐτοιμασίας καὶ δυνάμεως, ἐπίσας τὴν τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμὸν, καὶ ὑποδόμησεν αὐτὸν, κακῶς δὲ διὰ τὴν συντομίαν· οὐ γὰρ ἐν τῷ συντόμῳ τὸ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος. Ἐἶτα πολεμήσας τὴν Κόρινθον καὶ μὴ τυχῶν τοῦ ἐπιζωομένου, ἀφείκε τὴν Ἰσθμὸν ἀνεχώρησε. Τῷ δὲ **ῥῥοβ'** ἔπειτα παρέλαθον τὴν Μονεμβασίαν οἱ Ἑνετοί, οὐ τοσοῦτον θελήσαν· καὶ χάριτι τοῦ κυριεύοντος· αὐτὴν ὅσον ἀνωφελεῖα τοῦ ἡγεμονεύοντος ἐν αὐτῇ ἄρχοντος· ὡσπερ δὴ ὁμοίως ἀνωφελεῖς καὶ ἀτυχῆς τοῦ ἡγεμόνος τῆς

Ἀθήμων πολίχνιον τὸ λεγόμενον Παλαιόκατρον ἐκλάπη μᾶλλον παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ τυχόντων ξένων καὶ ἐδόθη τῇ αὐθεντίᾳ τῶν Ἑνετῶν· καὶ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον τοῦ πολίχνιου, ἄπασιν τὴν νῆσον ἐκλήρωσαντο. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λέσβον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαυρεδανοῦ καὶ πολεμήσαντος αὐτὴν, οὐκ ἐπραξέ τι καὶ ἀνεχώρησεν ἀπρακτος.

Τῷ δὲ ἔπειτα τοῦ **ῥῥογ'** ἔτους ὁ δεσπότης κύριος Θωμάς ἐμήνυσεν ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ ἐκείσε ἀπέλθωσιν ὅπου κίκεινος ἦν· καὶ ἐγένετο, ὅτε ἀποσώθησαν μετὰ νηὸς εἰς τὸν Ἀγκῶνα, καὶ μόνον ἤκουσαν ὅτι ἐν Ἀγκῶνι παρεγένοντο ἐν Ῥώμῃ ὦν, καὶ μὴ φθάσας ἰδεῖν αὐτὰ Ματαίου ἱβ' ἐν Ῥώμῃ πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ὑπάρχων ἐτῶν νϛ', καὶ πρὸς τι μικρόν. Καὶ ὄντων τῶν παίδων εἰς Ἀγκῶναν, ἐπιστολὴν **416** ἔγραψεν ὁ καρδιανάλης Βησσαρίων πρὸς τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν οὕτως·

illa res ejus ordiendi occasionem præbuit et initium ejus fuit. Advenit enim summus classis præfectus Aloysius Lauredanus cum magno apparatu et copiis, atque Isthmum Peloponnesi occupavit et munivit, male tamen propter festinationem: etenim in festinatione non est securitas, ut in proverbio est. Deinde Corinthum aggressus, sed spe frustratus, relicto Isthmo, discessit. Anno autem 6972 Veneti Monembasia potiti sunt, non tam voluntate et gratia ejus, qui urbi præerat, quam ejusdem inertia: quemadmodum inertia et infortunio præfecti Lemni factum est, ut oppidulum, quod Palæocastrum dicitur, a peregrinis, qui latus aderant, subreptum, rei publicæ Venetorum traderetur: ex quo deinde oppidulo profecti, tota insula potiti sunt. Quin etiam Lesbum item Lauredanus profectus et bello adortus, frustra laboravit, et re infecta rediit.

20. Novembri ejusdem anni 6971 Amares, Tracharanis filius, incursionem facta, omnem regionem Naupacti Ætolici adjacentem, quam Galatam dicunt, occupavit, nec solos Venetos, sed etiam tributarios sibi incolas oppidi parvæ Valachicæ, quod Phlaurum appellatur. Quod ut cognovit Venetorum triremium præfectus, auxilio advolavit et urbem amercæ regione sitam, Bostitzam nomine, odortus incendit, totamque occupavit præter solum Culam. Incolas deinde Naupactum abductos cum suis commutavit. Ceterum bello a senatu Venetorum adversus amercam jam ante decreto,

ἅ δὲ προμελετωμένης οὐσης τῆς μάχης τοῦ γενέσθαι· κατὰ τοῦ ἀμηνῶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἑνετῶν γερουσίας, τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ἀπακάλυψεν αὐτὴν, καὶ ἀρχὴ κατέστη. Καὶ ἐλθόντος τοῦ καθόλου **415** ντυάρχου ὀνόματι Ἀλουϊσίου Λαυρεδανοῦ μετὰ πολλῆς πειρασκαυῆς καὶ ἐτοιμασίας καὶ δυνάμεως, ἐπίσας τὴν τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμὸν, καὶ ὑποδόμησεν αὐτὸν, κακῶς δὲ διὰ τὴν συντομίαν· οὐ γὰρ ἐν τῷ συντόμῳ τὸ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος. Ἐἶτα πολεμήσας τὴν Κόρινθον καὶ μὴ τυχῶν τοῦ ἐπιζωομένου, ἀφείκε τὴν Ἰσθμὸν ἀνεχώρησε. Τῷ δὲ **ῥῥοβ'** ἔπειτα παρέλαθον τὴν Μονεμβασίαν οἱ Ἑνετοί, οὐ τοσοῦτον θελήσαν· καὶ χάριτι τοῦ κυριεύοντος· αὐτὴν ὅσον ἀνωφελεῖα τοῦ ἡγεμονεύοντος ἐν αὐτῇ ἄρχοντος· ὡσπερ δὴ ὁμοίως ἀνωφελεῖς καὶ ἀτυχῆς τοῦ ἡγεμόνος τῆς

Ἀθήμων πολίχνιον τὸ λεγόμενον Παλαιόκατρον ἐκλάπη μᾶλλον παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ τυχόντων ξένων καὶ ἐδόθη τῇ αὐθεντίᾳ τῶν Ἑνετῶν· καὶ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον τοῦ πολίχνιου, ἄπασιν τὴν νῆσον ἐκλήρωσαντο. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λέσβον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαυρεδανοῦ καὶ πολεμήσαντος αὐτὴν, οὐκ ἐπραξέ τι καὶ ἀνεχώρησεν ἀπρακτος.

Τῷ δὲ ἔπειτα τοῦ **ῥῥογ'** ἔτους ὁ δεσπότης κύριος Θωμάς ἐμήνυσεν ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ ἐκείσε ἀπέλθωσιν ὅπου κίκεινος ἦν· καὶ ἐγένετο, ὅτε ἀποσώθησαν μετὰ νηὸς εἰς τὸν Ἀγκῶνα, καὶ μόνον ἤκουσαν ὅτι ἐν Ἀγκῶνι παρεγένοντο ἐν Ῥώμῃ ὦν, καὶ μὴ φθάσας ἰδεῖν αὐτὰ Ματαίου ἱβ' ἐν Ῥώμῃ πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ὑπάρχων ἐτῶν νϛ', καὶ πρὸς τι μικρόν. Καὶ ὄντων τῶν παίδων εἰς Ἀγκῶναν, ἐπιστολὴν **416** ἔγραψεν ὁ καρδιανάλης Βησσαρίων πρὸς τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν οὕτως·

illa res ejus ordiendi occasionem præbuit et initium ejus fuit. Advenit enim summus classis præfectus Aloysius Lauredanus cum magno apparatu et copiis, atque Isthmum Peloponnesi occupavit et munivit, male tamen propter festinationem: etenim in festinatione non est securitas, ut in proverbio est. Deinde Corinthum aggressus, sed spe frustratus, relicto Isthmo, discessit. Anno autem 6972 Veneti Monembasia potiti sunt, non tam voluntate et gratia ejus, qui urbi præerat, quam ejusdem inertia: quemadmodum inertia et infortunio præfecti Lemni factum est, ut oppidulum, quod Palæocastrum dicitur, a peregrinis, qui latus aderant, subreptum, rei publicæ Venetorum traderetur: ex quo deinde oppidulo profecti, tota insula potiti sunt. Quin etiam Lesbum item Lauredanus profectus et bello adortus, frustra laboravit, et re infecta rediit.

Vere anni 6973 Thomas despota filios et filiam ad se venire jussit. Accidit autem, cum navi Anconam delati essent, ut ille Romæ, audito tantum de eorum adventu, priusquam eos videret, ad Dominum migraret mensis Martii die 12, annos natus 56 et paulo plus. Cujus cum liberi adhuc Anconæ essent, Bessarion cardinalis epistolam ad paedagogum eorum dedit, hoc exemplo scriptam:

κα'. Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ εἰρημένου A
καρδινόλη πρὸς τὴν παιδαγωγὴν τῶν πρῶτων ἐπιπέδων
παιδῶν εἰς Ἄγκωνα.

Εὐγενέστατε ἀνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων,
ἐδεξάμην καὶ πρότερον καὶ νῦν διὰ τοῦ Ἑρμητια-
νοῦ γράμματα τῆς εὐγενείας σου, πρὸς ἃ οὐκ
ἀπεκρινάμην, ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατά-
στασις εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν αὐθεντοπούλων. Ἐπειδὴ
οὖν νῦν ἐγένετο, νῦν καὶ γράφω. Παραμυθεῖσθαι
μὲν καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν
ἀφόρητον λύπην τοῦ μακαρίτου ἐκείνου καὶ ἀγίου
δεσπότη οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ· διὸ παρ-
αιτήσομαι τοῦτο τὰ νῦν. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ ἀγιώ-
τατος πάππας διὰ παρακλήσεως φίλων τινῶν καὶ
οἰκειᾶς κλοθελεῖα; ἔταξε νὰ διδῇ κάθε μῆνα τὰ
αὐθεντοπούλα δουκᾶτα τριακόσια, ὡσπερ εἶδιε καὶ
τῷ ἀγίῳ δεσπότη. Θέλει δὲ καὶ ὀρῆσαι ὁ ἀγιώτατος
πάππας ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα νὰ εἶναι διὰ
τὰ τρία ἀδέλφια ἐπίσης ἀνέγκιστα, νὰ ἐξοδιάζωνται
εἰς τροφὴν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων αὐ-
τῶν μικρῶν, ἕξ ἢ ἑπτὰ τοῦ καθ' ἑνὸς, καὶ εἰς ἀγο-
ρὴν καὶ τροφὴν ἀλόγων τσασάρων τὸ ὀλιγώτερον,
καὶ εἰς βόταν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων, καὶ εἰς ἐνοῦ-
ματα τῶν αὐθεντοπούλων, νὰ 417 εἶναι καλὰ ἐν-
δύματα, καὶ κάπου νὰ περισσεύσῃ καὶ τίποτε τὸν
καθ' ἕνα, διὰ νὰ βοηθηθῶσι κάπου εἰς ἀσθένειάν
τους ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ γένη
ἕξ ἀπαντος, καὶ νὰ μηδὲν γένη ἄλλῶς. Τὰ δὲ λοιπὰ
ἐκατὸν δουκᾶτα τὸν μῆνα ἦγουν χίλια καὶ διακόσια
τὸν χρόνον νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τινὰς ἀρχοντας καὶ
καλὰ πρόσωπα, ὅπου νὰ εἶναι μετ' αὐτῶν νὰ τὰ

δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντροφιᾶζουν καὶ νὰ τὰ
φυλάττουσιν. Ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος πάππας τὸ
πόσο εἶναι αὐτοῦ ὑπερεθαύμασε καὶ καταγινώσκει-
ται μᾶς· καὶ γὰρ ἂν εἰς τὴν αὐθέντην τὸν μικρα-
ρισμένον ἐκείνον τοιοῦτον ἀνθρώπον ἰθαυμάζον πῶς
εἶγεν ἐδῶ τόσους καὶ ἑκατηγόρου τον ὅτι εἰς τὴν
ξενιτείαν νὰ τρέφῃ τόσους μὲ ξένα δουκᾶτα καὶ ξέ-
νας ἐλπίδας, πόσω μᾶλλον τῶρι, ὅπου ἦλθον καὶ
ἄλλοι πλείότεροι παρὰ ὅπου ἦσαν ἐδῶ, καταγινώ-
σκοντες τῶν καὶ κατηγοροῦσι τῶν, καὶ μάλιστα εἰς
αὐθεντοπούλα νέα καὶ ὄρφανᾶ, ὅπου οὔτε ἀξίωμα
οὔτε ὄνομα οὔτε φήμην ἔχουσι. Καὶ οὐ μόνον κατα-
γινώσκουσι τοὺς, ἀλλ' οὔδὲ βούλονται νὰ ἐξοδιάζω-
σιν ἕνα τορνέσιν πλέον, καὶ ἀμποτες μᾶς τὸ ἔταξαν
νὰ τὴ φυλάξωσι τελείως καὶ νὰ μηδὲν μεταβληθῶ-
σιν, ὡσπερ ἐποίησαν καὶ ἄλλοτε. Δι' αὐτὸ εἶναι
χρεία νὰ φροντίζῃ ἡ εὐγενεία σου μετὰ τοῦ ἀρχόν-
του τοῦ Κριτοπούλου τοῦ ἱατροῦ 418 τοῦτο, ὅπου
κατὰ τὸ παρὸν ἔχετε τὴν φροντίδα τῶν αὐθεντοπού-
λων. Ἐπαναστήσωμεν τίς νὰ τὰ διοικῇ, ἢ τίς εἶναι
ἀναγκαῖος νὰ κρατηθῇ. Καὶ μετὰ ταῦτα θέλουσι
μερισθῆν μετὰ βουλῆς ἐδικῆς μας εἰς ἐκείνους ὅπου
θέλουσιν ἀπομένειν. Ἐμένα γοῦν προηγουμένως
φαίνεται με ὡς ἀναγκαιότατον ὅπου δὲν ἠμπορεῖ νὰ
λείψῃ, πρῶτον ὁ ἱατρὸς, δεύτερον ὁ ἐπιδικασκός
Ἕλληνας, τρίτον ὁ διδάσκαλος Λατίνος, τέταρτον ὁ
δραγουμάνος· οὗτοι γοῦν εἰσὶν ἀναγκαιότατοι καὶ
δὲν ἠμπορεῖ νὰ λείψωσιν. Ἐτι δὲ καὶ εἰς ἡ δὲ οὖ
πικρὰδες Λατίνος εἶναι ἀναγκαιότατοι διὰ νὰ φά-
λωσι λειτουργίαν Λατινικὴν συνεχῶς. Εἶναι γὰρ
χρεία νὰ ζῶσι τὰ παιδία Λατινικῶς, ὡσπερ ἐβοῦ-

21. Epistola a cardinali, quem dixi, ad pæda-
gogum liberorum modo appellatorum Aneonam
missam.

Vir nobilissime et amicissime, accepi tum prius,
tūm nunc per Hermetianum litteras tuas, ad quas
non respondi, quoniam expectare statueram, do-
nec rebus adolescentum principum consultum foret.
Quod cum jam factum sit, nunc ad te scribo. Con-
solarī vos et principes de morte acerbissima beati
illiū et sancti despote, non est hujus loci: quare
hujus rei veniam a te peto. Scito autem, sanctis-
simum papam, amicorum quorundam auctoritate
et sua ipsius benevolentia commotum, statuisse,
principibus mensibus singulis nummos aureos tre-
centos pendere, quos hucusque beato despote pen-
debat. Vult autem, ac decrevit sanctissimus papa,
ut ducenti nummi singulis mensibus æqualiter dis-
tribuantur tribus fratribus, ut impendantur ad
alendus ipsos et sex septemve singulorum mini-
stros; ad emendos et alendos quatuor minimum
equos, ad ministrorum stipendia et principum ve-
stimenta, quæ pulchra sint necesse est, et de cu-
justis portione aliquantulum comparceitor, ut ha-
beant, quo utantur, si forte in morbum vel alias
angustias incidierint. Atque hæc quidem omnino
ita fieri, nec fieri quidpiam aliter, jubet. Reliqui
autem centum nummi aurei singulorum mensium,

vel mille et ducenti totius anni, impendantur in
stipendia procerum aliquot et hominum elegan-
tium, qui cum principibus vivant et consuetudinem
habent, iis serviant et eos custodiant. Certior au-
tem factus sanctissimus papa, quot huc adveue-
rint, miratus est et subirasceit. Si enim beate
memorie principem, talem virum, mirati sunt et
vituperarunt, quod tot huc ministros adduxisset,
quos pecunia et liberalitate aliena sustentaturus
esset, quanto magis nunc, cum alii plures huc
immigrarint, principibus præsertim pueris et orbis
succensendum est, qui nec dignitate, nec titulis,
nec fama nobiles sunt nec iis irascuntur solum,
sed vetant etiam, vel unum teruncium supra pecu-
niam decretam impendi, mandaruntque mihi mo-
nerem, ut accurate hæc fierent neve quidquam im-
mutaretur, quemadmodum alias factum est
nonnunquam. Quare necesse est, vir nobilissime,
tibi et Critopulo medico V. Cl. nunc quilem curæ
sint res principum: atque eligemus nos præterea,
qui eas administret et strenue regat. De nde singu-
lari hic consilio deliberabitur, qui locus domicilio
iis assignandus sit. Ac quantum quidem statim
dicerni potest, maxime opus sunt, quorum deesse
nemo poterit, primum medicus, deinde magister
Græcus, tum magister Latinus, postremo interpres.
Hi igitur plane necessarii sunt, et omnino secesse

λετο καὶ ὁ μακαρισμένος πατήρ των. Καὶ οἱ ἄρχοντες ὅπου θέλουσιν εἶσθαι μετ' ἐκείνους, εἶναι χρεία νὰ προσέχωσιν εἰς τοῦτο, νὰ μὴδὲν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ πίππα, ὡσάν τὸ ἐποίησαν εἰς τὴν στρατάν ὅπου ἤρχεσθε, διότι ἂν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἶναι χρεία νὰ φεύγωσιν καὶ ἀπὸ τὴν Φραγγίαν· οὐδὲ τινὰς· γὰρ θέλει, ἄνθρωπον ὅπου τὴν ὀνομάζει ἄπιστον καὶ αἰρετικόν, καὶ ἀποστρέφεται τον φανερά. Ἀφ' οὗτου γοῦν τοῦτοι οἱ ἀναγκαῖοι οὐδ' εἴπαμεν νὰ κατασταθῶσι καὶ στηθῇ τὸ μερικόν των, τότε θέλει εἶσθαι. Κατὰ δὲ θέλω τὸ καὶ τάξιεν ἐγὼ ἰδῶ καὶ θέλω τοὺς καταστήσειεν, **419** τότε θέλετε ἰδεῖν τὸ ὑπόλοιπον πόσον εἶναι καὶ πόσον ἀπομένει ἀπὸ τὰ μὲν φλωρία. Καὶ τότε ἡ εὐγένειά σας ὄλοι ἀντάμα θέλετε ἀποκαταστήσειεν τίς νὰ ἀπομείνη καὶ τί νὰ ἔχη ὁ καθείς μετὰ βουλῆς ἡμετέρας. Ἐμένα οὖν φαίνεται μου, ὅτι ὅσον εἶναι πλείονες καὶ ἐλαφρότεροι ὅπου μέλλουν νὰ ἀρκεθοῦν μὲ ὀλίγον ὁ καθείς, εἶναι δὲ ἄλλως χρήσιμοι, τόσον θέλει εἶσθαι· κάλλιον, διότι θέλουσιν ἔχειν τὰ παιδία πλείονα συντροφίαν καὶ πλείονα δουλοσύνην καὶ πλείονα τιμῆν. Ὅμως τοῦτο θέλομεν τὸ σκέψασθαι· ἀντάμα, καὶ θέλομεν ποιήσειεν τὸ κάλλιον. Ἡ εὐγένειά σου εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ὡσπερ διοικητῆς τῶν παιδίων μετὰ τοῦ Κριτοπούλου· εἶναι γοῦν ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ φροντίζετε τὴν παιδευσίν των καὶ τὰ ἥθη των, νὰ γίνουσι καλὰ καὶ πεπαιδευμένα, ἂν θέλετε νὰ ἔχουσι τιμῆν ἰδῶ. Εἰ δὲ μὴ, θέλουσι τὰ καταφρονήσειεν καὶ αὐτὰ καὶ ἑσῶς ἰδῶ, καὶ οἱ δὲ στραφεῖν θέλουσι νασῶς ἰδοῦν. Μὲ τὸν μακαρικὴν τὸν αὐθέντην τὸν πατέρα τους· ἐσυντύ-

χαμεν περὶ τοῦτου· καὶ ἐκεῖνοι· ἐβούλετο νὰ τὰ ἐνδύη καὶ νὰ ποιήσῃ νὰ ζοῦν Φραγγίκα παντσίως, ἤγουν νὰ ἀκολουθοῦσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσάν Λατίνοι καὶ οὐχὶ ἄλλῶς, νὰ ἐνδύωνται Λατινικῶς, νὰ μάθουσι, νὰ γονατίζουσι τοὺς ὑπερέχοντας καὶ πάππαν καὶ καρδιναλλοὺς καὶ **420** τοὺς ἄλλους αὐθέντας, νὰ ἀποσκηπάζωνται τὸ κεφάλι τους, νὰ τιμῶσι τοὺς χαιρετῶντας αὐτοὺς, ὅταν ὑπάγουσι νὰ ἰδοῦν καρδινάλιον ἢ ἄλλον ὅμοιον αὐθέντην, νὰ μὴδὲν καθίσουσι ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουσι καὶ ἀπέκει ὅταν τοὺς εἴπῃ ἐκεῖνος, νὰ σηκωθοῦσιν. Ὁ δὲ μακαρικὸς ἐκεῖνος· εἶλεγεν ὅτι καὶ πολλάκις αὐτοὺς τὸ εἶπε νὰ μὴδὲν καθίσωσιν. Αὐτὰ οὖν ὅλα ἐνθυμῶσθέ τα· νὰ τοὺς νοθετήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε καλὰ. Ἔτι ποιήσετε ὅτι τὸ βάδισμά τους νὰ εἶναι σεμνὸν καὶ τίμιον, ἡ ὁμιλία τους χρησιμῶς· ἀπὸ τῆ καὶ ἡ φωνὴ τους νὰ εἶναι μετρίαι καὶ ἡρέμῃ, τὴ βλέμμα τους προσεκτικόν, νὰ μὴδὲν χάσκωσιν ἐδῶθεν κίκειθεν. Ἄς τιμοῦν πάντας, ἄς ἀγαποῦν πάντας, ἄς συντυχαίνωσι πάντας· καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς ξένους μετὰ τιμῆς. Νὰ μὴ εἶναι ἀλαζονικοί, ἄς εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἡρεμοί. Καὶ μὴδὲν ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἄς ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον των, ὄρφανοί, ξένοι, ὀλόπτωχοι, ὅτι εἶναι χρεία νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια, καὶ ὅτι ἂν δὲν ἔχωσιν ἀρετὴν, ἂν δὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν δὲν εἶναι ταπεινοί, ἂν δὲν τιμῶσι πάντας, οὐδὲ τοὺς θέλουσι τιμῆσειεν οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουσι τοὺς ἀποστρέφασθαι πάντας. Αὐτὰ οὖν ὅλα φροντίζετε τα καλὰ ἢ εὐγένειά σου μετὰ καὶ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ γομάρι ἀπάνω σας εἶναι. Πρὸς τοῦτοις ἄς ἐπιμε-

non possunt. Præterea opus est uno vel duobus sacerdotibus Latinis, qui perpetuo canant liturgiam Latinam. Etenim pueros Latino more vivere oportet, id quod etiam ipse pater eorum voluit. Itaque qui eos comitabuntur proceres, videant necesse est, ne principes ex Ecclesia secedant propter commemorationem papæ, quemadmodum in itinere factum est. Nam si ex Ecclesia secedant, eos e Francia quoque secedere oportet. Nemo enim hominem tolerat, qui se impium et hæreticum appellat et manifesto fugiat. Quare ii, quos necessarios esse dixi, suum iudicanto curare, ut ita fiat. Præterea volo et illis commendo, ut videant, quantum relinquatur de florenis mille et decentis. Hoc autem tu, vir nobilissime, una nobiscum delibera, quis reprimendus sit et quid cuique muneris tribuendum. Ac mihi quidem videtur, quo plures sint et propter minutos labores minori contenti stipendio, hoc pulchrius fore, quoniam pueri plus habebunt comitum, ministrorum et honoris. Sed hoc una deliberabimus et quam fieri potest pulcherrime instituemus. Interim tu nunc quidem cum Critopulo res puerorum administra. Itaque necesse est ante omnia, eorum educationi et moribus prospiciatis, ut urbani et eruditi fiant, si eos hic in aliquo honore esse vultis. Quod nisi fiat, et ipsi et iuvenes hic negligemini, nec ulla vestri existimatio erit. De

qua re cum beatæ memoriæ principe, illorum patre, collocutus sum, voluitque is, ut omnino mores Francorum imitarentur et induerent, hoc est ut Ecclesiæ interessent plane eodem, quo Latini, modo, ut Latino vestimento uterentur, reverenter salutarent papam, cardinales et reliquos primores, detecto capite, ut honorem exhiberent salutantibus, ut, si adirent cardinalem vel alium similem principem, non assiderent, sed flexis genibus procumbirent, donec ab illo juberentur surgere. Dixitque beatus ille vir, sæpe se iis imperasse, ut se considerent. Quæ igitur omnia vobis commendo, ut moneatis principes et probe eos educetis. Præterea curæ vobis esto, ut incessus eorum gravis sit et magnificus, sermo consideratus, vox modesta et placida, vultus verecundus neve huc illic vagus. Erga omnes comes et officiosi sunt, omnibus tum suis tum alienis blandi et affabiles, minime gloriosi, sed demisso et serato animo. Nihil superbiunt, quod imperatoris posterii sint, sed cogitanto, se e patria ejectos, orbos, hospites, mendicos esse, qui aliorum beneficiis egeant ad vitam sustentandam, nec, nisi virtutem colant, prudentes ac modesti sint, omnes honorifice habeant, ab aliis honorifice habitum iri, sed in omnium venturos esse invidiam. Quæ omnia tu, vir nobilissime, cum Critopulo considera, quandoquidem id

λούνται νὰ μάθουν γράμματα, νὰ προκόψουν, **421** A νὰ μὴ ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι εὐγενικοί. Ἡ εὐγένεια χωρὶς ἀρετῆς δὲν εἶναι τίποτε· καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὅπου ἔχουν καὶ μεγάλας αὐθεντίας καὶ ἀρχάς, καὶ μᾶλλον εἰς αὐτοὺς ὅπου ἔχασαν ὅλα. Διὸ ἄς σπουδάζουν νὰ μάθωσιν, ἄς ἔχουν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν εὐγένειάν σου, καὶ εἰς τὸν ἱατρὸν ὅπου τοὺς ἐνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν των, καὶ ἄς σά; ὑπακούωσι, καὶ ἄς ποιοῦν τὸ τοὺς λέγετε ἐξ ἅπαντος. Ἄς μάθῃ ὁ κίθεις ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν εἰς τὴν πάππυ, νὰ τὴ εἴπωσι τὴν πάππαν γονατιστοὶ καὶ ἀποσκέπαστοι ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ νὰ μὴδὲν γένη ἀλλέως. Ὅταν περιπιτοῦν εἰς τὴν στρατὸν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκηπάζονται τοὺς καὶ τιμοῦν τοὺς, ἄς ἀποσκηπάζονται καὶ αὐτοὶ τὸ καπάσι των, ἢ ὀλότελα ἢ πλείον ἢ ὀλιγώτερον ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμοιω; καὶ ἂν ἔρχωνται ξένοι εἰς τὸ σπῆτι τέμιοι ἄνθρωποι νὰ τοὺς βλέπωσιν, ἄς τοὺς προσηκουῦνται, ἄς τοὺς ἀποσκηπάζονται, ἄς τοὺς παρεκθάνωσι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄς συντυχαίνωσι ὀλίγα μὲν, ἔντιμα δὲ καὶ εὐχαριστικά καὶ ταπεινά, νὰ μὴν γελῶσι ποσῶς, νὰ μὴν διαχέτωνται, ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ σοδαροῦ φρονήματος; ἄς τοὺς συντυχαίνωσιν. Εἰς τὴν τροφὴν των ἄς εἶναι προσηκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. Εἰς τὸ τραπέζι των ἄς κάθωνται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδείας. Ἄν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι **422** πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἰδικοὺς των. Ἄς μὴ ἀναισχυντοῦν τινα, συνηθιστέ τους ἀπὸ τώρα καλὰ ἤθη καὶ τα-

oneris tibi impositum est. Præterea operam danto litteris, ut progressus faciant, neve, quod principes sint, illis carere se posse existiman'o. Nobilitas, quæ caret virtute, nihil est in omnibus principibus, etiamsi magna regna et bona hæbent, nêdum in illis, qui rebus omnibus orbatii sunt. Quare necesse est, eos litteras colere, obediētes obtemperantesque esse tibi, et medico, eorum qui valetudini prospicit, et magistro, dictisque vestris studiose audientes sunt. Insuper singuli brevem aliquam orationem memoriæ mandanto, qua papam flexis genibus et nudo capite saluent, cum huc venerint: quod cavento ne aliter faciant. Si publica ambulantes ab hominibus salutantur aperiendis capitibus, ipsi quoque caput aut plane aut plus minusve pro cujusvis conditione aperiunt. Similiter si alieni honorati homines eos visum veniunt, digne hos excipiunt, caput aperiunt et pro sua quemque dignitate habent. Loquutor pauca quidem, sed ea laudabilia, gratiosa et placida, nunquam ridendo aut carhinnançor, sed vultu severo et composito sermonem cum iis conferunt. In cibis capiendis temperanto sibi, tabulæ modeste et verecunde assidento. Si eos inorum cultum æoram alienis præstare vultis, necesse est eos coram suis decorum servare doceatis. Ut neminem laudent, assuefacite eos dehinc ad morum elegantiam, mo-

πεινὰ καὶ ἡμερα. Ἄς μανθίνωσιν ἀπὸ τώρα νὰ γονατίζουσι ἐπιτήδεια καὶ εὐμορφα. Καὶ νὰ μὴν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν ὅτι μεγάλοι δηγάδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν σεβαίνουσι εἰς ἐκκλησίαν Λατινικήν, ἄς γονατίζουσι καὶ ἄς εὐχωνται ὡς περ οἱ Λατίνοι. Ὑπαγένετέ τους συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς λειτουργίας, καὶ ἄς στίκωνται μετὰ εὐλαβείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτος, χωρὶς λαλίας. Ἄς γονατίζουσι καὶ ἄς ἀποσκηπάζονται ὡς περ οἱ Λατίνοι, καὶ ἄς μιμοῦνται ἐκείνους. Ἄν οὕτως ποιῶσι, θέλουσι βοηθηθεῖν, θέλουσι ἔχειν τιμὴν παρὰ πάντας, θέλω δυνθεῖν καὶ ἐγὼ νὰ τῶς συνεργῶ. Εἰ δὲ τάναντία ποιοῦσιν, ἐγὼ δὲν θέλω δυνθεῖν νὰ τῶς βοηθῶ οὐδὲ δλω, οἱ ἄνθρωποι θέλουσι τοὺς ἀποστριφεῖν, καὶ τινα; δὲν θέλει τοὺς τιμῆσειν οὐδὲ ποσῶς.

Ταῦτα δὲν λέγω γράφειν τὴν εὐγένειάν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τόσην πολυλογίαν, εὐκαιρα καὶ μίματα ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λέγετε συνεχῶς τὰ αὐθεντόπουλα, νὰ ποιήσητέ τους νὰ τὰ ἀναγινώσκῃ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των, νὰ τὰ ἀγροικῶν καλὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους τὰ ἤθελα γράφειν ὄλλ' ἐπειδὴ ἐκείνοι ὡς νέοι ἀκόμη δὲν τὰ ἀγροικῶν καλὰ, εἰ αὐτὸ γράφω τα τὴν εὐγένειάν σου, νὰ τοὺς περαινῆτε καὶ **423** ἀπὸ λόγου μου καὶ ἀπὸ ἰδικοῦ σας νὰ ποιῶσιν ὡσὲν γράφομεν.

Ἐνταῦθα εἶναι θανατικὸν κατὰ τὸ παρόν. Δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὴν μετὰ βοίλην τῶν ἀρχόντων ὅπου εἶναι ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ γνωστάτου πίππα, νὰ μὴν ἔλθουσι τὰ ἀθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄγκωνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ

destiam et lenitatem. Discunto jam flexis genibus apte et eleganter salutare; neve pudeat eos facere. quod magni reges et imperatores faciunt. Quando ecclesiam Latinam intrant, sœcuntio genua et precantur sicut Latini. Ne negligatis eos ad missas et liturgias ducere, et assistunt verecunde et attente, sine risu vel garritu, flexis genibus et apertis capitibus, sicut Latini faciunt, qui omnino iis imitandi sunt. Hæc si fecerint, subsidiis non carebunt, apud omnes in honore erunt, et ipse si quid poterō iis operæ præstare, studiose præstabo. Si contraria fecerint, equidem nulla omnino re eos alid juvabo, homines eos negligent nec ullum iis honorem habebunt.

Hæc tam copiose ad te, vir nobilissime, et reliquos scripsi, non ut levia et inania, sed ut moneatis ea perpetuo principes, per magistrum ea perpetuo iis legenda curretis, quo accuratius ab iis et intelligantur et fiant. Ad ipsos hæc scribere volebam; sed quia, ut pueri, ea non probe intellecturi erant, ideo ad te, vir nobilissime, scripsi, ut et meo et tuo nomine iis commendaras, ut facerent quæ scripsi.

Pestilentia nunc hanc urbem invasit. Quare commodum visum est in consilio principum, qui hic sunt, et voluntate papæ sancitum est, ut propter periculum principes huc ne veniant. At nec

οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι γερὸς, ἀμὴν νὰ διαβῆτε νὰ ἄπαγετε εἰς ἄλλην χώραν τὴν λέγουσι Τζίκολον, ὅπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ στέκετε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου μὲ τοὺς αὐθεντιποῦλους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπει νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡσάν βούλωνται καὶ οἱ ἀρχοντες ὅπου εἶναι ἐδῶ. Ὁ μακαριώτατος πάππας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν λεγόμενον τῆς μάρκας ὅπου νὰ σας βοηθῆσῃ καὶ νὰ σας συνδράμῃ εἰς εἴ τι εἶναι χρεῖα. Αὐτοῦ εἶναι καὶ τις ἐπίσκοπος ἐδικὸς μου, ὅπου εἶναι τοῦ Κώμου καὶ ἦτον καὶ δουλεύτης τοῦ ἁγίου δεσπότητος. Τὸ Τζίκολον εἶναι ἐνοριὰ του, καὶ ἐξῆ καὶ ἐκεῖ καλὸν ὀσπήτιον, καὶ θέλει σας τὸ δώσειν νὰ κατοικήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σας συνεργῆσειν εἰς ὅτι εἶναι δυνατόν.

Ἐν Ῥώμῃς Ἀγούστου 9, αὐξῆς ἔτους. Ὁ Βησσαρίων κερδινάλις καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

424 κβ'. Μαθῶν οὖν ὁ πένπας τὴν ἔλευσιν τῶν ἀρχοντοπούλων εἰς Ἀγκῶνα ἐξαπέστειλε διὰ ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς καὶ βοήθειας τοῦ αἰδισιμωτάτου καρδινάλειος καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βησσαρίωνος, καὶ παρεγένοντο ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἦν ὁ πατήρ αὐτῶν εἶχε δέδωκεν αὐτοῖς πρὸς τὸ ζῆν, καὶ τὸν πρῶτον υἱὸν τὸν κύρ Ἀνδρέαν τὸν Παλαολόγον δεσπότην ὁ πάππας τετίμηκε. Τῷ δὲ 7398 ἔτε: Ὀκτωβρίου ιε' καὶ ὁ πνευματικὸς πατήρ ἡμῶν καὶ ἀδελφός καὶ φίλος ἄριστος; ὁ Δωρόθεος ἐν κυρίῳ ἐξεδήμησεν, ἡμᾶς δὲ κατέλιπε τὴν ἐκείνου λυπούμενους στέρησιν. Καγὼ δ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνδείας, Ἀπριλλίῳ ιη' ἐξελθὼν παραγγέγονα εἰς

Ἀγκῶνα τῆ 15 Μαίου· καὶ τῇ πρώτῃ πάλιν Ἰουνίου ἐξελθόντος μου ἀπῆλθον διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βιτέλμου, ἐπαι ἐκεῖτε εἰς τὰ θερμὰ ἦν ὁ καρδινάλις κύρ Βησσαρίων καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως; τῇ κλῆσει, ὡς ἠκούσαμεν. Καὶ δε' ἡμερῶν ἐννεὰ ἐφθάσαμεν εἰς Ῥώμην, καὶ κατελύσαμεν ἐν τῷ οἴκῳ τῶν αὐθεντῶν ἡμῶν. Τότε καὶ ὁ μακαριώτατος πάππας διὰ τοῦ αἰδισιμωτάτου καρδινάλειος κύρ Βησσαρίωνος ἐξαπέστειλε πρὸς τοῦσδε τοὺς δεσπότης, κύρ Ἀνδρέαν λέγω τὸν δεσπότην καὶ κύρ Μανουὴλ τὸν αὐθεντοπούλον, ἐν' εἰς γυναῖκα δώσειν τὴν αὐτῶν ἀδελφὴν τινα ἀρχοντι ἐκ γένους Πιρακίλλῳ πλοῦτῳ τε καὶ γένει καὶ λαμπρότητι διαπρέποντι. Καὶ τῆς συμφωνίας γενομένης ἡ τῶν μνηστῶν ἱερολογία ὑπὸ τοῦ ἀκροῦ ἀρχιερέως διετελέσθη. Ἡμεῖς οὖν οἱ τῆς νύμφης οἰκτακοὶ 425 παρὰ τοῦ νομφίου πλείεστας φιλοτιμίας ἐλάβομεν, εὐφραινόμενοι ἐν τῇ χαρῇ. Ἐνθα προσέμεινα ἡμέρας 15· καὶ τοὺς τῶν κορυφαίων ἀποστόλων ἐπισκεψάμενος τάφους; καὶ πολλῶν ἄλλων ἁγίων, καὶ ἱστορήσας τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ προσκυτήρῃ Ῥώμῃ, τῆ 15 Ἰουλίου ἐξελθὼν ἀπῆλθον διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς Ἀγκῶνα, καὶ μικρὸν τι προσμείνας διὰ θαλάσσης εἰς Ἐνετίαν ἀπῆλθον τῇ κη' τοῦ αὐτοῦ. Καὶ προσμείνας ἐκεῖτε ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Σταυροῦ ἡμέρας 15 ἕως τῆς κη' Αὐγούστου, ὅθεν ὕψις σὺν Θεῷ ἐξελθόντες ἀπεσιώθημεν ἐνταῦθα εἰς τὴν Κέρκυραν, τῇ πέμπτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός τοῦ 7398 ἔτους.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἡμεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετέριδομεν, ὁ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων ἀμνηστῆς ἐλθὼν κατὰ τῆς Ἀλβαντίας καὶ διώξας τὸν αὐθίτην αὐ-

Anconæ iis commorandum, quia ea quoque urbs peste infecta est, sed in regionem, quam Siciliam vocant, ubi aer saluber est, transeundum, ibique cum principibus ad Septembrem vel Octobrem commorandum. Deliberate vos interim, semperne ibi habitare velitis, id quod iis qui hic sunt, principibus placebit. Ego et sanctissimus papa ad legatum constitutus scribemus, ut vobis auxilietur et præsto sit in re quacunque. Ibidem etiam episcopus Comi est mihi subjectus et servus sancti Domini. Hujus diocesis Sicilia est, ubi pulchras ædes possidet, quas tibi tradet cum reliquis habitandas, omnino te, quantum poterit adju-
rus.

Romæ die Augusti 9, anno 1465. Bessario, cardinalis et patriarcha Cpolitanus.

22. Papa igitur, ut principes Anconam delatos audiret, diligentia, studio et ope reverendissimi cardinalis Bessarionis, patriarchæ Cpolitani, curavit, Romam ut venirent, deditque iis, quod pater eorum ad vitam sustentandam habuerat, stipendium, ac alium natu maximum, Andream Palæologum, despote dignitate auxit. Anno 6974, Octobris die 15, etiam spiritualis pater noster et frater et amicus optimus, Dorotheus, in Domino ex hac vita excessit, et nos mortem suam deplorantes reliquit. Itaque ego, inopia conductatus,

Aprillis die 18 nave soluta, 18 die Maii Anconam perveni; rursusque Kalendis Junii ex ea urbe egressus et trans Bitelmum profectus, quia illis aquis Bessarionem cardinalem morari, qui patriarcha Cpolitani appellabatur, uti audieram, die nono Romam adveni ac diverti in ædes dominorum mepurnu. Quo tempore sanctissimus papa operæ venerandissimi viri, Bessarionis cardinalis, ad despotes, id est, Andream despote et Manuelem principem, misit, ut ii sororem suam homini principi, Paracolo, opibus, genere et splendore insigni, uxorem darent. Dictis conditionibus, inauguratio nuptialis a summo episcopo facta est; nos autem, sponsæ domesticæ, a sponso muneribus amplissimis donati sumus, gaudio exsultantes. Mansi Romæ dies 36; deinde, apostolorum principum et aliorum multorum sanctorum spectatis sepulchris et exploratis rebuz, quæ in magna veteri Roma memorabiles essent, die 16 Junii discessi et, recta Anconam profectus ibique aliquandiu commoratus, per mare Venetias vni ejusdem mensis die 28. Mansi ibi in monasterio Crucis dies 26, usque ad Augusti vicesimum tertium, ac sero, Deo juvante, inde egressus, Corcyram delatus sum Septembris die 5, anno 6975.

Quo autem tempore nos Romæ morabamur, imperiorum princeps et ameras, adversus Albanitas

τῆς τῶν Σκαντέρينو καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον, καὶ κτίσας ἄστὴν πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούσας ὀνομαζομένου, πρὸς τὴν ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανίστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Καὶ τοῦ αὐτοῦ ἰστορικοῦ ἔτους τῷ ὀκτώβριος ὁ Βίκτωρ Καπέλος ὁ καθολικὸς ναυάρχης τῶν τῶν Ἑνετῶν στόλου ἀπελθὼν εἰς νῆσον Ἰμβρον παρέλαβεν αὐτὴν, καὶ πάλιν ἀπελθὼν εἰς Ἀθήνας πᾶσαν τὴν τῶν Ἀθηνῶν πόλιν ἡχμαλώτευσεν· εἶτα ἐλθὼν περὶ τὸν Αὐγούστου μῆνα εἰς τὴν παλαιάν Πάτραν ἐπῆρε τὴν χώραν. Ἐπιδραμόντος οὖν τοῦ **426** Ἀμάρου εἰς βοήθειαν τῆς χώρας, ὁ προμηθεύς τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου ἡ ναύαρχος, καὶ ὁ Ραούλ Μιχαὴλ ὁ ἰσθμὸς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν στρατιωτικῶν ἔτρεψεν αὐτὴν κατὰ κράτος καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἀπέκτεινον. Καὶ διώξαντες μέχρι πολλοῦ οὐκ ἔβασαν αὐτοὺς φεύγειν, ὡς ἔθος παρὰ τοῖς ἐμπείροις πολεμισταῖς ἐστὶ τοῖς ἀντιδικοῖς ποιεῖν, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐπέστρεψαν εἰς τόπον αὐτῶν τὸν ἴδιον καὶ τὸν στόλον, καθὼς ἔσυμβούλευον αὐτοὺς οἱ τοῦ τόπου Ῥωμαῖοι ἄρχοντες καὶ πᾶς ὁ δῆμος· ἀλλ' ὁ ῥηθεις ναύαρχος ἤτοι ὁ τοῦ στόλου προμηθεύς μὴ καταδεχάμενος τὴν τούτων βουλήν, ἀλλ' ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ καὶ σκληρῶς φανεῖς καὶ μάλλον κατὰ τῶνδε τῶν συμβουλευόντων αὐτῷ ἀπειλητικοὺς λόγους ἐξέτερε, λέγων ὅτι ἐξ ἀναδρίας καὶ ἀπιστίας αὐτῶν οὐκ ἀκολουθοῦσι κάκεινοι τῷ τῶν ἐχθρῶν διωγμῷ. Καὶ οὕτως θέλων καὶ μὴ θέλων ὁ στρατὸς ἐδίωξεν τοὺς ἐναντίους ἄχρι Σαβελλίου καὶ ἐπέκεινα πρὸς τὴν ἐπέκδοον ἤτοι ἀνάβασιν τοῦ Σιδηροκάστρου. Ὁ γοῦν ἀμάρου ἰδὼν τὸν τούτων διωγμὸν ἄκαρον καὶ

ἄπρακτον καὶ ἀτακτον, καταλείψας εἰς τινὰς τόπους ἀνθρώπους κρατοῦντας τοὺς τόπους ὄθεν ἡμεῶν διελθεῖν, εἶτ' ἐπιστρέψας κατ' αὐτῶν ἔτρεψε καὶ ἐδίωξεν αὐτοὺς, καὶ φθάσας ἀνέειλε τὸν εἰρημένον προμηθεῖα τοῦ στόλου ἐπὶ ἡμῶν καθεζόμενον καὶ εὐσεπέκεινα πεσόντα. Καὶ ἄλλους ἀνεῖλον ἀλίσιαιτες πολλοὺς, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Ῥαούλ Μιχαὴλ ἀλώσαντες τοῦ Ἰππου ἐκπέσόντα **427** ἐκάθισαν αὐτὴν ἐπὶ σκόλοπος. Καὶ τέλος ὡς νικηταὶ δραμόντες εἰς τὸν αἰγαῖον ἔνθα ἦσαν αἱ τριήρεις, καὶ πλείεστας ἐδρόντες ἐπὶ τὴν γῆν εἰλκισμένους ἀνεῖλον καὶ ἡχμαλώτευσαν. Καὶ ὑποπτεύσαντες τὸν μητροπολίτην τῆς αὐτῆς παλαιᾶς Πάτρας εἶναι αὐτὸν αἴτιον τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου κατ' αὐτῶν, καὶ πιάσαντες αὐτὸν ἀνεσκολόπισαν. Τοιαῦτα οὖν παθόντες ἀπρακτοὶ καὶ ζημιωμένοι οἱ τοῦ εἰρημένου στόλου ἐπανέστρεψον. Ἀφ' οὗ δὴ κακοῦ συμβεβηκότος ὁ ναύαρχος λυπηθείς καὶ βαρέως ἀσθενήσας ἐν Εὐρέπῳ ὧν ἀπέθανε· καὶ ἀντὶ αὐτοῦ ἐγεγένει ναύαρχος ὁ Ἰάκωβος Λαυρεδανός, ὁ ἐκείνου τοῦ Πέτρου Λαυρεδανοῦ υἱός, ἐξάδελφος δὲ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ναυάρχου Ἀλωϋσίου Λαυρεδανοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ πικρηκολούθησαν τῷ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου χειμῶνι, τῷ δὲ τῆς Πάτρας τῷ πρὸ τοῦ φθινοπώρου Αὐγούστου συνέβη.

Τῆ δὲ κθ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ ἰστορικοῦ ἔτους, ἐν ἧ καὶ τὸ ἡμέτερον Πάσχα γέγονε, λέγω δὴ τῷ τῶν ἀνατολικῶν Χριστιανῶν, ἀπέψυξεν ὁ τῶν κακῶν πάντων τῆς Πελοποννήσου αἴτιος Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης. Καὶ ἰδοὺ καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ μελώδημα ἐπιπλήρωται, τὸ· «Διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί

expeditione suscepta, horum ducem Scanterinum olade amixit, omnia cepit, ac vastavit, et, condito oppido prope urbem eorum principem, quæ Crua appellatur, ad eum inde lacessendum, Copolim reversus est. Æstate ejusdem anni 6975 Victor Cappelus, summus classis Venetæ dux, Imbrum profectus, eam insulam cepit, rursumque Athenas delatus, totam urbem in potestatem redegit; deinde Augusto mense veterem Patram aggressus est, et ejus urbis agrum vastavit. Ameram ad scendum auxilium accurrentem præfectus classis Venetæ et Michael Raulus laes cum magna et probata manu strenue fugarunt, multis e militibus ejus occisis; ac diu eos persequentes, fugiendi spatium eis non dederunt, ut periti milites adversariis facere solent, nec ad stationem suam et classem reversi sunt, quantumvis suadentibus Romanis urbis magistratibus cunctisque civibus; sed præfectus classis spreto eorum consilio, et victoria elatus superbiatque intumescens, potius verba minacia in eos qui talia suaderent, fundebat, propter ignaviam et perfidiam eos non una hostes persequi dictitans. Itaque exercitus coactus usque Sabellium, et eo ulterius, ad ardua Siderocastri, hostes insecutus est. Ameras autem importunam eorum, inutilem et confusam insecutionem intuitus, relictis præfectis in locis quibusdam, per quæ transituri erant, con-

versus eos in fugam vertit et insectatus est, et eum, quem dixi, classis præfectum, multo insidentem et prolapsam, comprehēdit occiditque. Multi præterea alii capti et occisi sunt, In his ipse Michael Raulus, quem ex equo delapsam comprehēderunt et palo infixerunt. Postremo victores ad litus, ubi naves stabant, procurrerunt, quarum multas in litus subductas invenientes, milites partim jugularunt partim captivos fecerunt; atque ipsius veteris Patræ metropolitani auctorem esse suspicati expeditionis a Venetorum classe adversus se factæ, comprehensum palo transfugerunt. Talia igitur passi, re infecta et data imprudentiæ pœna, illius classis milites reversi sunt. Atque ea calamitate contristatus et gravi morbo correptus navarchus in Euripo diem obiit. Successit in locum ejus Jacobus Lauredanus, Petri Lauredani filius, ejus, qui ante eum navarchus erat, Aloysii Lauredani consobrinus, Et hæc quidem anni hujus hieme acciderunt: Patrensium autem clades ante autumnum mense Augusto contigit.

Die 29 mensis Martii anni 6975, quo die nostrum, id est, orientalium Christianorum pascha erat, animam efflavit omnium, quibus Peloponnesus afflicta est, malorum auctor Matthæus Acanes: atque eventum etiam tum habuit carmen illud Davidis: «Dissipentur hostes ejus, et fugiant a facie

αὐτοῦ καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μι-
σοῦντες αὐτόν. » Καὶ τούτου γενομένου ὡς ἠκούσα-
μεν παρὰ τινων, ὅτι καὶ ὁ δεσπότης ἀπέπεμψε πρὸς
τὸν ἀμηρᾶν τὴν **428** πρόσδοτον, μὴ θέλων ἔτι ἔχειν
τὸ βῆρος ὃ εἶχεν εἰς τὸ στρατόπεδον, εἰπὼν οὕτως·
« Ἐγὼ εἶμι γέρον καὶ ἀσθενής, καὶ ὁ ἐκπληρῶν
τὴν δουλοσύνην ἀπέθανε· λοιπὴν ἢ πολλὴ πρόσδοτος
δοθήτω ὅπου δ' ἂν κελεύσης, ἐμοὶ δὲ δοθήτω μόνον
τὸ ἀρκοῦν πρὸς τὸ ζῆν με καθήμενον ἐνταῦθα μετὰ
τινων ὀλίγων. » Ὁ οὖν ἀμηρᾶς ἀπεκρίνατο· « Κα-
λῶς ἔχει· διαχωρισάτω ὁ δεσπότης οὐς βούλεται, »
καὶ χωρίσας δέδωκε πρὸς αὐτὸν ἄσπρα πεντήκοντα
χιλιάδας, ἵνα ἐξῆλθὲν ἐκ τοῦ κομερκίου τοῦ ἀλεύρου·
τούς δὲ πλείονας τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ περιορίσας
ἀπῆρεν ἵνα εὐρίσκωνται ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει.
« Ἄλλοι δὲ εἶπον ἄλλως γέγονεν, ὅτι ὁ τῶν κακῶν
ἐπάντων ἐφευρετὴς Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης μετὰ τῶν
ἐχόντων τὴν τῆς Δίνου ἀλικὴν κλέψας τινὰ χρῆ-
ματα μὴ εἰδότες τοῦ δεσπότου, καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ
ἀμηρᾶς ἐβουλήθη πιάσαι τὸν εἰρημένον Ἀσάνην καὶ
ἀνασκοποῦσαι αὐτόν, ὃ δὲ Ἀσάνης ἐκ τοῦ φόβου,
ἔνθα ἦν, ἀπέφυγεν. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς ὑποπετεύων μὴ
τοι καὶ ὁ δεσπότης ἐν τῇ τοιαύτῃ συμβουλῇ ἦν καὶ
δραπέτευση, ἐξώρισεν ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ καὶ ἦρεν
αὐτοῦ πᾶν σιτηρέσιον, καὶ οὕτω κακῶς διέκειτο.
Μετ' οὖν τῶν ἡμερῶν ἐρχομένου τοῦ ἀμηρᾶ ἀπὸ τοῦ
κυνηγίου καὶ μέλλοντος διαλθεῖν ὄθεν ὁ εἰρημένος
δεσπότης ἦν, ἐξῆλθεν ὁ δεσπότης πεζηπορῶν καὶ
συνανετήσας προσεκύνησε τὸν ἀμηρᾶν τὸν καὶ γαμ-
βρὸν αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ τοῦτον ὁ ἀμηρᾶς περιπατοῦντα

ejus, qui oderunt eum. » Mox, ut e quibusdam cog-
novi, Demetrius despotas, non jam militiæ mole-
stiam sustenturus, amerae reditus remisit his verbis:
« Senex sum et infirmus, et occidit, qui tibi ser-
viebat. Itaque multa hæc pecunia, quo loco vo-
lueris, pendetur: mihi detur, quantum ad victum
sufficiat, cum paucis hic degenti. » Respondit ame-
ras: « Bene res habet: segreget despotas a se licet
quos illi placet; » deditque segregato asprorum
quinquaginta millia, e vectigalibus frumentariis ei
pendenda, plerisque ministris ejus Cpoli degere
jussis. Alii rem aliter narrant: nempe omnium
malorum auctorem Matthæum Asanem cum qui-
busdam, qui salinas Æni tenebant, pecunias
quasdam furatum esse, inscio despotas. Id ubi com-
perisset ameras, voluisse eum Asanem illum
comprehendere et palo transfūgere: unde metu
perculsum Asanem illico exspirasse. Ameram autem
percussum despotas, despotam ejus consilii participem
et fuga salutem quæsiturum esse, eum, Didymotichum
relegatum, omni stipendio spoliasse, et ita male
multasse. Quondam autem, cum ameras, a
venatione rediens, transiturus esset, ubi despotas
viveret, hunc pedibus obviam processisse, et ame-
ram, generum suum, adorasse; illum cum ambu-
lantem eum videret, vehementer tristatum, et
magis etiam ejusdem senectutem commiseratum

PATROL. GR. CLVI

αὐτοῦ ἐκέλευσε δοθῆναι αὐτῷ ἔπρον τινὰ
ἐκ τῶν αὐθεντικῶν. Καὶ ἀναβάς ἦλθε σὺν αὐτῷ ἐν
τῇ Ἀνδριανουπόλει, καὶ εἰς σιτηρέσιον δέδωκεν αὐτῷ
ἄσπρα χιλιάδας πενήκοντα ἐκ τοῦ κομερκίου τοῦ
ἀλεύρου. Καὶ τοῦτο ἀληθέστερον.

Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τῷ ἑστέρι ἐγγύονε τσαούτη λοι-
μώδης νόσος ἔντε τῇ Κωνσταντινουπόλει· Ἀνδριανου-
πόλει καὶ Καλλιουπόλει καὶ ταῖς πέριξ αὐτῶν πόλεσι
καὶ κώμαις, ἄσπεστέ τε καὶ χῆραις, οἷα οὐ γέγονεν ἐν
τοῖς παρελθούσι χρόνοις ἐκ πολλοῦ καιροῦ, ὥστε
τεθνήκασιν, ὡς φασι, μυριάδες πολλὰ ἀνθρώπων,
οὐ χιλιάδες. Ἐν οἷς δὲ καὶ ἡ τοῦ δεσπότητος θυγάτηρ
ἢ ἀμήρισσα ἀπέθανε.

Τοῦ δὲ 570ς ἔτους Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀπῆλθον
κἀγὼ εἰς τὴν ἁγίαν Μαύραν παρακινήσει τῆς βασι-
λέως κυρία· Ἐλένης καὶ πενθεροῦ τοῦ αὐθέντου
τοῦ τόπου ἐκεῖνου κύρ Λεονάρδου, ἵνα καὶ τὸν τό-
πον ἐκεῖσε ἀναθεωρήσω, καὶ ὡς δῆθεν ἀνεψιῶ τοῦ
μακαρίτου τοῦ αὐθέντου μου τοῦ βασιλέως κύρ Κων-
σταντίνου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παθόντος μου
ζημίαν μεγίστην, ὡς ἐπροσδήλωσα ἐν τῷ λη' ἔτει,
ἵνα ἀπολαύσω τινὸς εὐεργεσίας ἐτῆσι οὗ ὡς γέρον
καὶ ἀσθενῆς καὶ πτωχὸς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας.
Ἐπαναστρέψας δὲ τῇ κβ' τοῦ αὐτοῦ, ἐντελῆ πάντα
ἰδὼν καὶ ἀπολαύσας, ἀνευ τοῦ ὑπερέχειν ἐν τῷ μα-
στραϊδαῖῳ γένει τὴν πᾶσαν ἀρχὴν αὐτοῦ· δεῖ γὰρ
τοῖς ἀρχομένοις ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἀρχουσι. Καὶ τῷ
Ἰανουαρίῳ **430** μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ τῆς
Ἀθανασίας αὐθέντης ὄνματι Σκαντάρης τέθνηκε
φυσικῶς θανάτῳ, καὶ τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐ-
θεντίας παρέλαβεν ἡ αὐθεντία τῆς Ἐνετίας, τὸ δὲ ὁ

de equis regiis unum ei præberi jussisse: quo
consenso, despotam cum amera Adrianopolim
abissis, ibique in victum habuisse e vectigalibus
frumentariis asprorum quinquaginta millia. Atque
hæc quidem narratio verior est.

Æstate ejusdem anni Cpolim, Adrianopolim, Cal-
liopolim, et finitimas urbes et vicos, oppida et regio-
nes pestilentia invasit, qualis longo temporis spa-
tio non fuerat, ita ut multas hominum myriades,
nempe chiliades, e medio abissis dicant: in quo
numero amerrissa, despotæ filia, erat.

Anni 6976 mense Novembri sanctam Mauram
concessi, Helena regina et Leonardus, principis ejus
loci, socero auctoribus, ut non solum locum eum
reviserem, sed etiam, cum ille beati mei domini,
Constantini imperatoris, consobrinus esset et gra-
vissimam tulisset, ut supra narravi, calamitatem
propter ejus patrem, anno ætatis 58, pecunia ali-
qua annua mihi constitueretur utpote seni et in-
firmo et egeno e captivitate. Reversus sum die 22
mensis ejusdem, omnia perfecta nactus, nisi quod
in gente Mastraidiensi omne ejus reliquum impe-
rium continebatur; oportet enim qui regunt si-
miles evadant iis qui reguntur. Mense Januario
ejusdem anni Albanitarum princeps Scantares
morbo obiit, cujus regionis et domum partem res-
publica Venetorum, partem sororis ipsius filius

32

τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱὸς Τοῦρκος ὧν παρὰ τῷ ἀμηρᾷ A καὶ ὁ κόσμος, σε οὐκ ἔγνω, ἔκαλ, « Πρὸς τὸν Πατέρα ἐστάλη παρ' ἐκεῖνου.

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμίσεως ἕκρον τοῦ αὐτοῦ δηλονότι, ἵσθος ἔτους καὶ ὄψω τῷ θέρει διαβιάσαντός μου κακῶς ἀπὸ τῆς συνήλου ἀσθενείας τοῦ βευματισμοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κοσμικῶν μου φορεμάτων διαλυθέντων ἱερά ἐρασφορήσαμεν τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ ἀντὶ Γεώργιος Γρηγόριος μετανομάσθη, ἀντὶ δὲ Ἑλένη ἡ ἐμὴ σύνευος Εὐπραξία, διδωκότες πρώτων τῆν εἰς Θεὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ὁμολογίαν, ὡς ἔθος ἔστι τοῖς ὀρθοδόξοις μεταλαμβάνουσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Καὶ οὕτως ἡρξάμεθα πρώτων μὲν τὸ ἅγιον σύμβολον καλῶς ἐκθέσθαι, καὶ ὅθεν τὸ ἱερώτατον παρὰ τῶν θείων Πατέρων συνετέθη σύμβολον, ἵνα γινώμεν ὡς οὐδ' αὐτοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων χρησμῶν ἐρανισμένοι τὰς ῥήσεις τε καὶ τὴν γνώσιν εὐσεβοφρόνως αὐτὸ συνεγράψαντο. Σχεδὸν οὖν πᾶσαι αὐτοῦ θείου συμβόλου ῥήσεις ἐκ τῶν ἁγίων εἰσι Γραφῶν, ὡς κατὰ μέρος ῥηθήσεται.

Πιστεύω. Εὐαγγέλιον · « Πιστεύετε εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ 431 Θεοῦ · καὶ, « Πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἕμἐ πιστεύετε. » Ἀπόστολος, « Πιστεύοντες εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν. »

Εἰς ἕνα Θεόν. Εὐαγγέλιον, « Ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. » Ἀδελφός, « Πιστεύετε ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ. » Παῦλος, « Καὶ τῶν Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. »

Πατέρα. Εὐαγγέλιον, « Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, » καὶ, « Πάτερ ἄγιε,

Turca, qui apud ameram vivebat, missus ab eodem, occupavit.

A medio vere anni ejusdem, id est 6976, per totam ætatem male conflictatus morbo meo, rheumatismo, cum sæculares vestes meæ laceræ essent, vestimenta sacra indui primo die Augusti, pro Georgio Gregorius appellatus, itemque uxor mea, Eupraxia pro Helena dicta, professi ante, ut mos est orthodoxis monachicum habitum induentibus, fidei nostræ formulam, itaque infra sanctum symbolum accurate proposui, significans simul, unde a divinis patribus compositum fuerit, ut cognoscamus, eos symbolum non ex ingenio suo conscripsisse, sed e sacris litteris veracunde collectis testimoniis, et hausta rerum divinarum scientia. Nimirum symboli divini verba tantum non omnia e sacris litteris deprompta sunt, ut singulis locis a me significabitur.

Credo. Evangelium : « Credis in Filium Dei, » et : « Creditis in Deum, etiam in me credite. » Apostolus, « Crede in Jesum Dominum. »

In unum Deum. Evangelium : « Ut cognoscant te unum verum Deum. » Frater Domini : « Crede Deum esse. » Paulus : « Ac Deus noster Pater, ex quo omnia et nos ex illo, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. »

Patrem. Evangelium : « Ascendo ad Patrem meum et patrem vestrum : » et : « Sancte Pater,

μου πορεύομαι, » καὶ, « Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, » καὶ, « Πάτερ μου, εἰς χεῖράς σου παριστέθῃμι τὸ πνεῦμά μου, » καί, « Οὐ δύναμαι ἀρτι πρᾶκκαλέσαι τὸν Πατέρα μου. » Πέτρος, « Εὐλόγητός ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Παῦλος, « Ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Παντοκράτωρ. Ζαχαρίας, « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, » καὶ, « Ἐπὶ τὴν οἰκὸν τοῦ Κυρίου παντοκράτωρ, » καί, « Λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἰεζεκιήλ, « Ἄδωναί Κύριε, » ὁ ἐστὶ παντοκράτωρ. Καὶ τὸ Σαβαώθ δὲ παντοκράτωρ ἐρμηνεύεται, ὁ πάση τῇ Τριάδι ἀνατίθησιν ὁ Ἰσαίας λέγων, « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. » Εὐαγγέλιον, « Πατήρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Δαβὶδ, « Ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέλατα τῆς γῆς. » Ἐπιστήθιος, « Ὁ ὧν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος παντοκράτωρ. »

432 *Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς.* Μωσέως, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Εὐαγγελίου, « Πάτερ Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. »

Ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Παῦλος, « Εἴτε ὀρατὰ εἴτε ἀόρατα, πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτισται, ἐκ τοῦ Πατρὸς δηλονότι διὰ τοῦ Χριστοῦ. » Ὁ Δαβὶδ ὅτι, « Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν · αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. »

Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μόνονγενῆ. Παῦλος, « Καὶ ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. »

et mundus non agnovit te, » et : « Ad Patrem meum proficiscar, » et : « Interrogabo Patrem meum, » et : « Mi Pater, in manus tuas tradō spiritum meum, » et : « Non posse me nunc precari Patrem meum. » Petrus : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. » Paulus : « Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. »

Omnipotentem. Zacharias : « Hæc dicit Dominus omnipotens, » et : « In domum Domini omnipotentis, » et : « Dicit Dominus omnipotens. » Iezechiel : « Adonai, Domine » id est, omnipotens. Item Sabaoth omnipotentem significat, quod cognomentum omni Trinitati Isaias tribuit his verbis : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth. » Evangelium : « Pater cæli et terræ. » David : « In manu ejus termini terræ. » Qui in pectore Domini quievit : « Qui est, erat et erit omnipotens. »

Factorem cæli et terræ. Moyses : « In principio Deus fecit cælum et terram. » Evangelium : « Pater, Domine cæli et terræ. »

Visibilitium omnium et invisibilitium. Paulus : « Sive visibilia sive invisibilia, omnia per eum et ad eum facta sunt, a Patre scilicet per Christum. » David : « Ipse dixit, et nata sunt; ipse jussit, et condita sunt. »

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Paulus : « Nobis est unus Deus Pater, et unus Dominus Jesus Christus. » Evangelium :

Εὐαγγελίου, « Ἴνα γινώσκωσι σε τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Α καὶ ἂν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Καί, « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καί, « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός. » Καί, « Κἀγὼ ἐώρακα καὶ πεπίστευκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Καί, « Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. » Καί, « Ταῦτα γέγραπται ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Καί, « Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. » Καί, « Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενεὴν ἔδωκε. » Καὶ ὁ ἠγαπημένος, « Ἴνα γινώσκῃτε περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. »

Τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Εὐαγγελίου, « Πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννηθέντα, **433** ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. » Καί, « Νῦν δέξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, » καί, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » καί, « Ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ, « Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς. » Ἀποστόλου, « Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. » Παροιμιῶν, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουῶν γεννᾷ με. » Εὐαγγελίου, « Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκα, » καί, « Ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. »

Φῶς ἐκ φωτός. Εὐαγγελίου, « Ἴνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, » καί, « Ἦν τὸ φῶς ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Δαβὶδ, « Ἐν τῷ φωτὶ σου ἐφόδεθα φῶς. » Παύλου, « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. »

« Ut cognoscant te verum Deum et quem misisti Jesum Christum, » et : « Tu es Christus, Filius Dei vivi, » et : « Tu es Filius meus dilectus. » et : « Ego vidi et credidi, hunc esse Christum Filium Dei, » et : « Credis in Filium Dei, » et : « Scripta hæc sunt, ut credant, hunc esse Christum Filium Dei, » et : « Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. » Et : « Apleo Deus mundum dilexit, ut dederit unigenitum Filium suum. » Et dilectus : « Ut cognoscatis Filium unigenitum. »

Et ex Patre generatum ante omnia sæcula. Evangelium : « Qui generatorem amat, amat etiam generatum ex eo, » et : « Glorifica me ea gloria, quam habui apud te ante mundum conditum, » et : « In principio erat Verbum, » et : « Qui erat in sinu Patris, » et : « Qui erat inde a principio. » Apostolus : « Extremis his diebus locutus est nobiscum in Filio, per quem sæcula condidit. » Proverbia : « Ante sæcula condidit me, ante omnes colles gignit me. » Evangelium : « E Patre exii et adsum, » et : « Exii e Patre, et veni in hunc mundum. »

Lumen de lumine. Evangelium : « Ut testaretur de lumine, » et « Erat verum lumen quod illustrat omnem hominem qui in mundum venit. » David : « In lumine tuo videbimus lumen. » Paulus : « Qui erat splendor repercussus gloriæ. »

Deum verum de Deo vero. Dilectus : « Illic est

Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Τοῦ ἠγαπημένου, « Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος, » καί, « Ἐστὴν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. » Εὐαγγελίου, « Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀληθεια. » Παύλου, « Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » *Γεννηθέντα.* Παροιμιῶν, « Πρὸ δὲ πάντων βουῶν γεννᾷ με. » Εὐαγγελίου, « Ἐγὼ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα καὶ εἰς τοῦτο γεγέννημαι. » Τοῦ ἠγαπημένου, « Ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννηθέντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. »

434 *Ὁ ποιηθέντα.* Γεγέννηται γὰρ, οὐ ποιεῖται μετὰ τῶν κτισμάτων, ὅτι αὐτὸς πάντων ποιητής. Παύλου, « Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. » Τῆς Σοφίας, « Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου. »

Ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Εὐαγγελίου, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμεν, » καί, « Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ; » καί, « Ὁ ἑωρακώς με ἐώρακε τὸν Πατέρα. » Παύλου, « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, » καί, « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφῇ δούλου λαβών. »

Δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Παύλου, « Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, » καί, « Πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται, » καί, « Αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν. » Εὐαγγελίου, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ἃ γέγονε. » Παροιμιῶν, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. » Τοῦτο δὲ τὴν ἐν τῷ Πατρὶ μαρτυρεῖ τῆς ζωῆς σοφίας αὐτοῦ πρὸ αἰῶνος καὶ

Deus verus et vita æterna, » et : « Sumus in vero Deo, in Filio ejus Jesu Christo. » Evangelium : « Ego sum veritas. » Paulus : « Per adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. »

Genitum. Proverbia : « Ante omnes colles gignit me. » Evangelium : « Ego ad hoc veni et ad hoc genitus sum. » Dilectus : « Qui genitorem amat, etiam genitum ex eo. »

Non factum. Genitus enim est, non factus cum creaturis, quia ipse omnium creator est. Paulus : « Per quem etiam sæcula condidit. » Liber Sapientiae : « Qui cuncta fecit in nomine tuo. »

Consubstantialem Patri. Evangelium « Ego et Pater unum sumus, » et : « Au nescitis, me in Patre, et Patrem in me esse, » et : « Qui me vidit, Patrem vidit. » Paulus : « Qui est splendor repercussus gloriæ et character personæ ejus, » et : « Qui cum esset in forma Dei, rapinam esse non existimavit, quod Deo par esset, sed ipse sese spoliavit, forma servi induta. »

Per quem omnia facta sunt. Paulus : « Per quem sæcula fecit, » et : « Cuncta per eum et ad eum condita sunt, » et : « Ipse ante omnia est, et omnia in ipso consistunt. » Evangelium : « Cuncta per ipsum facta sunt et sine ipso nihil factum est, quod factum est. » Proverbia : « Ante sæcula condidit me. » Hoc autem vivæ sapientiæ ejus in Patre ante omne sæ-

ἀκίνητον ἔδωκεν, ὡς καὶ τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργον αὐτοῦ, » τὴν ἐνανθρώπησιν προσημαίνει, δι' ἧς τὰ μεγάλα ἔργα τῆς σωτηρίας ἡμῶν κατεργάσατο ὑστερον. Ὡς καὶ τὸ, « Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, » τὰ ἐξῆς ἔργα δηλῶν, καὶ **435** τὸ, « Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, » καὶ τὸ, « Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου. » Τὸ δὲ, « Κύριος ἔκτισέ με, » φησὶ καὶ ἀντὶ τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ δι' ἐμοῦ τῆς σοφίας αὐτοῦ εὐδόκησε. Καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο μαρτυρεῖ· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. » Καθαρωτέρως καὶ τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιφάνειαν τὸ « Κύριος ἔκτισέ με » διδάσκει, ὡς ἐφημεν.

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Παύλου, « Τὰ γὰρ πάντα δι' ἡμᾶς. » Καὶ, « Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφέλατο, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. » Καὶ, « Ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοινωνήκατε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. »

Καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἡσαίου, « Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσας ἡμᾶς. » Πέτρου, « Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξέζητήσαν προφηταί. » Εὐαγγελίου, « Οὐκ ἤλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον, » καὶ, « Ἴνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ, » καὶ, « Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ, » καὶ, « Οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός. »

Κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν. Παύλου, « Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ἄναβάς. » Εὐαγγελίου, « Ὅτι καταβέβηκα **436** ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. » Παύλου, « Ὁ

γὰρ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. »

Καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Ἡσαίου, « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν. » Εὐαγγελίου, « Καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί. » Καὶ πρὸς τὸν Ἰωσήφ, « Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶν ἁγίου· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Παύλου, « Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, » καὶ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. »

Καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Παύλου, « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐκ ἄρπαγμαν ἤγησάτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφῆν δούλου λαβὼν, ἐνόμοιωματι ἀνθρώπων γενόμενος. » Καὶ, « Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, εἰς καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστός. » Εὐαγγελίου, « Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. » Καὶ, « Ὅταν εἴθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. »

Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου. Παύλου, « Παραγγέλλω σοὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα καὶ Κυρίου Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος **437** ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν. » Εὐαγγελίου, « Ἰησοῦν ζῆτε τὸν Ναζαρηθὸν τὸν ἐσταυρωμένον; Παύλου, « Καὶ εἰ

culum factam et immutatam constitutionem testatur, sicut illud: « Dominus condidit me initium viarum suarum ad opus suum, » Christum humana specie indutum præsignificat, qua magna salvationis nostræ opera postea perfecit. Simile est illud: « Deus sapientia terram condidit, » opera deinceps secuta significans, et, « Cuncta in sapientia fecisti, » et, « Qui fecit omnia in mente tua. » Illud autem: « Dominus condidit me » significat, Deum pro eo, ut conderet et faceret opera sua, per ipsum, sapientiam suam, maluisse. Idem David testatur: « Verbo Domini cœla stabilita sunt. » Purius etiam incarnationem illud: « Dominus condidit me, » docet, ut diximus.

Qui propter nos homines. Paulus: Cuncta enim propter nos. » et: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui suo ipsius Filio non pepercit, et pro nobis omnibus tradidit eum. » Et: « Quoniam infantes carnis et sanguinis participes sunt, ipse quoque similiter eorumdem particeps factus est. »

Et propter nostram salutem. Isaias: « Non angelus, non legatus, sed ipse Dominus salvasti nos. » Petrus: « De qua salvatione acquisiverunt prophetæ. » Evangelium: « Non veni, ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum, » et: « Ut salvaretur mundus per eum, » et: « Quoniam salvatio e Judæis est, » et: « Ille est Saviour mundi Christus. »

Descendit de cœlis. Paulus: « Ipse est, qui descen-

dit et qui ascendit. » Evangelium: « Quod descendit de cœlo. » Paulus: « Deus enim, qui Filium in forma simili carni peccato obnoxie misit. »

Et incarnatus de Spiritu sancto et Maria Virgine. Isaias: « Ecce virgo habebit in utero, et filium pariet. » Evangelium: « quomodo istud fiet, quandoquidem virum non novi? Ne time, Maria; ecce, concipies in utero, et Filium paries; Spiritus sanctus superveniet super te, et virtus Altissimi inumbrabit te. » Et ad Josephum « Quod enim in ea genitum est, de Spiritu sancto est. Non cognovit eam, donec peperisset filium suum primogenitum. » Paulus: « Misit Deus Filium suum e femina natum, » et: « Verbum caro factum est, et commoratum est inter nos. »

Et homo factus est. Paulus: « Qui cum esset in forma Dei, non existimavit rapinam esse, quod Deo par esset, sed spoliavit se, forma servi induta et similis hominibus factus. » Et: « Unus Deus et Pater omnium, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus. » Evangelium: « Quod Filius hominis est, ne miramini. » Et: « Cum venerit Filius hominis in throno gloriæ suæ. »

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato. Paulus: « Mando tibi coram Deo, qui omnia vivificat, et Domino Jesu Christo, qui testatus est coram Pontio Pilato præclaram illam confessionem. » Evangelium: « Jesum quaeritis Nazarenus, qui cru-

ἐσταυρώθη καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. »

Καὶ παθόντα καὶ ταφόντα. Μωϋσέως, « Καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμασμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου. » Ἡσαίου, « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, » καὶ, « Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας. » Δαβὶδ, « Ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος. » Ζαχαρίου, « Τί αἱ πληγαὶ αὐταὶ ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; καὶ ἔρει ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ ὀκνῷ τῷ ἀγαπητῷ μου. » Εὐαγγελίου, « Ὅτι ἔδει οὕτως παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Εὐαγγελίου, « Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσήφ ἐτύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνημεῖῳ καινῷ ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας. » Καὶ, « Ἐλαβὸν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἔσταυρώθη κήπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτίθη. »

Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. Εὐαγγελίου, « Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρῶτῃ τῇ πρώτῃ Σαββάτῳ. » Καὶ, « Τρίτῃ ἡμέρᾳ ἄγει σήμερον ἀπ' οὗ ταῦτα ἐγένετο. » Καὶ, « Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἐκ νεκρῶν ἔστη ἐν 438 μέσῳ τῶν μαθητῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὁμῖν. » Καὶ, « Μνήσθητι, Κύριε, ὡς ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, λέγων ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. »

Καὶ ἀναστάντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθελόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Εὐαγγελίου, « Ὁ cifixus est. » Paulus : « Crucifixus est et sepultus et suscitatus die tertio secundum Scripturas. »

Passus et sepultus est. Moyses : « Eriique vita tua suspensa coram oculis tuis. » Isaias : « Tanquam agnus ad macellationem ductus est, » et : « Tergum meum castigandum præbui. » David : « Ut castiger paratus. » Zacharias (Quid sibi volunt vulnera hæc in manibus tuis? et respondebit, vulneratus sum in domicilio meo dilecto. » Evangelium : « Oportuit ita pati Christum et introire in gloriam suam. » Evangelium : « Et Josephus cum accepisset corpus, involvit id sindone pura et collocavit in monumento novo, quod in saxo excisum erat. » Et : « Acceperunt igitur corpus Jesu et obvinxerunt id linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis funerare. Erat autem hortus in eo loco, ubi crucifixus fuerat, et in horto monumentum novum, in quo nemo dum positus erat. »

Et resurrexit tertio die secundum Scripturas. Evangelium : « Resurrexit Jesus Christus mane primo die hebdomadis. » Et : « Dies tertius hodie est, ex quo hæc facta sunt. » et : « Jesus cum resurrexisset e mortuis, inter medios discipulos suos adfuit, dixitque iis, Pax esto vobiscum. » et : « Memento, Domine, dixisse eum nobis in Galilæa, Filium hominis oportere tradi in manus hominum peccantium et crucifigi et die tertio resurgere. »

Et ascendit ad cælos, et sedet ad dextram Patris,

ἂ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔκαθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ, « Ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. »

Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζώντας καὶ νεκρούς. Πράξεων, « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Ὅτις ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὗτος ἐλεύσεται πάλιν, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. » Εὐαγγελίου, « Καὶ τότε δεψαθε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον μετὰ δόξης ἐπὶ τῶν νεφελῶν· καὶ τότε καθίσει ὁ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη. » Πράξεων, « Ὅτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπινομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξει τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτῆς ζώντων καὶ 439 νεκρῶν. » Δανιήλ, « Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτίθησαν καὶ ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισε, » καὶ, « Ἰδοὺ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ νεφελῶν ἐρχόμενος, » καὶ « Ἐως τοῦ Παλαίου τῶν ἡμερῶν ἐφθασε, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία. »

Ὁ δὲ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Δανιήλ, « Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐκ ὑποληφθήσεται. » Εὐαγγελίου, « Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. »

Τὸ ἐφεξῆς ἐντεῦθεν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἡ δευτέρα ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀπήρτισεν.

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εὐαγγελίου, « Ra Evangelium : « Dominus igitur, postquam locutus est cum iis, susceptus est in cælos et consedit ad dextram Dei. » Et : « Accidit, ut, dum benediceret iis, disjunctus ab iis, sursum ferretur in cælum. »

Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos. Acta : « Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Jesus hic, qui disjunctus a vobis et sursum receptus est in cælum, iterum veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum. » Evangelium : « Tum videbitis Filium hominis venientem cum gloria in nubibus; et tum sedebit Filius hominis in throno gloriæ suæ, et cogentur coram eo omnes gentes. » Acta : « Qui edimus et bibimus cum eo e mortuis suscitato, rursumque nobis mandavit, ut nuntiaremus populo et testaremur, sese esse a Deo constitutum iudicem viventium et mortuorum. » Daniel : « Videbam eo usque, ubi throni constituti erant et Antiquus dierum consedit, » et : « Ecce Filium hominis venientem, » et : « Usque dum Antiquus dierum veniret et honor ei ac potestas daretur. »

Cujus regni non erit finis. Daniel : « Et regnum ejus æternum erit, nec alienæ genti subjicietur. » Evangelium : « Et regnabit in domo Jacobi per omnia sæcula, nec erit finis regni ejus. »

Quæ hinc sequitur sancti Symboli pars, a secunda sancta et œcumenica synodo addita est.

Et in Spiritum sanctum. Evangelium : « Bapti-

πιζόντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμφει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου. » Δαβίδ, « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ. »

Τὸ Κύριον. Παῦλος, « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Ὅπου δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Καί, « Ἴνα τί ἐψέσω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψέσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ. »

Τὸ ζωοποιῶν. Εὐαγγελίου, « Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν, ἢ σὰρξ οὐκ ὤφειλε οὐδέν. » Δαβίδ, « Ἐξπποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσαι τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Μωυσῆς, « Καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ 440 πνοὴν ζωῆς. » Ἐξεκίλη, « Ἰὺ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὰ καὶ ἐξήσαν. »

Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Εὐαγγελίου, « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμφω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » « Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν. » Παῦλος, « Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ. » Καὶ Δαβίδ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Πέτρον ἐκ τῶν Πράξεων, « Τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου ὃ Ἰῆς λαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξέχευε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. » Παῦλον πρὸς Τίτον, « Ἔσωσεν ἡμεῖς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώ-

σεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεον ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. »

Τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Εὐαγγελίου, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » καί, « Οὐδεὶς γινώσκει τὰ τοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ, » καί, « Τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ. » Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα καὶ Ἐξεκίλη οἱ 441 ἄγγελοι ὀμνοῦσιν, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, » δηλονότι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ μόνου ἐν Τριᾷθεοῦ.

Τὸ λαλῆσαι διὰ τῶν προφητῶν. Ζαχαρίου, « Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν. Τῆς Θεοτόκου, « Καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος. » Πράξεων, « Τοῦτο πάντες; οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφασιν ἀμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. » Καί, « Ὅν δεῖ οὐρανὸν μὲν δεῖσθαι ἀχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ. » Εὐαγγελίου, « Εἶπε Δαβίδ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Πράξεων, « Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος οὗ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρησίας. » Τῆς Ἐξόδου, « Καὶ ἐπλήσθησαν Πνεύματος ἁγίου, προσφῆτεῦον ἐν τῇ παρεμβολῇ. »

zantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » — « Cum venerit Paracletus, Spiritus sanctus, quem Pater meus in nomine meo mittet. » David : « Spiritum tuum sanctum ne mihi rursus eripias. »

Dominum. Paulus : « Dominus spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas; » et : « Quid mentitus es Spiritui sancto? neque enim hominibus, sed Deo mentitus es. »

Et vivificantem. Evangelium : « Spiritus illud est, quod vivificat, caro nihil juvat. » David : « Emitte spiritum tuum, et condentur, et innovabis faciem terræ. » Moyses : « Et spiravit in os ejus spiritum vitalem; » Ezechiel : « Fili hominis, vaticinator in spiritu, ac venit super ea, et vixerunt. »

Qui e Patre procedit. Evangelium : « Cum venerit Paracletus, quem ego a Patre vobis mittam, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. » Atque statim excedens ex aqua caelos divisos et Spiritum tanquam columbam descendentem vidit. » Paulus : « Nos non spiritum mundi, sed Dei accepimus. » David : « Verbo Domini cæli conditi sunt, et spiritu oris ejus omne eorum robur. » Petrus in Actis : « Promissum Spiritum sanctum adeptus Filius a Patre, effudit hoc, quod nunc cernitis et auditis. » Paulus ad Titum : « Servavit nos lotionem regenerationis et instaurationis Spiritus sancti quem in nos large

effudit per Jesum Christum, Servatorem nostrum. »

Qui cum Patre et Filio simul adoratur et glorificatur. Evangelium : « Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, » et « Nemo novit res cælestes præter Spiritum in eo habitantem, » et : « Res divinas nemo novit præter Spiritum, qui est in Deo. » Apud Isaiam et Ezechielem angeli cauunt : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : cælum et terra impleta sunt gloria ejus, » id est Patris et Filii et Spiritus sancti, unius in Trinitate Dei.

Qui locutus est per prophetas. Zacharias : « Quem admodum per ora sanctorum ab omni inde tempore prophetarum nuntiavit nostram ab hostibus liberationem. » Deipara : « Quem admodum dixit patribus nostris Abrahamo et semini ejus per omnia sæcula. » Acta : « Hoc omnes prophetæ testantur, veniam peccatorum nacturos esse illius nomine, quicumque credunt in eum. » et : « Quem cælum accipere oportet usque ad tempus restitutionis omnium, de quibus Deus dixit per ora suorum ab omni inde tempore sanctorum prophetarum. » Dixit David in Spiritu sancto : « Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam. » Acta : « Cum precarentur, concessus est locus, in quo coacti erant, et omnes impleti sunt Spiritu sancto, et libere docebant Verbum Dei. » Exodus : « Et impleti sunt Spiritu sancto et vaticinabantur in castris. »

Εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἀ
Ἐκκλησίαν. Ὡσπερ καθολικαὶ ἐπιστολαὶ αἱ ἑπτὰ
ὡς εἰς πάντας πιστοὺς γραφείσιν κοινῶς, οὕτω καὶ
καθολικὴ Ἐκκλησία **442** ἡ πάντων ὀρθοδόξων γέ-
γραπται. Παύλου, « Ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἔν,
καὶ εἰς Κύριος, μία πίστις, ἔν βάπτισμα. » Καί,
« Ἀδελφοὶ ἅγιοι καὶ ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμε-
λίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογων-
γιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καί, « Ὑμεῖς ἐστὲ
σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Καί, « Ὁς
μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστό-
λους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους. » Καί,
« Ἴνα οἰκοδομηταὶ ἡ Ἐκκλησία. » Καί, « Ὑμεῖς
ἐστὲ ναὸς Θεοῦ ζῶντος. » Καί, « Εἰς καθαρτισμὸν
τῆς Ἐκκλησίας. » Καί, « Ὅντος ἀκρογωνιαίου αὐ-
τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ᾧ καὶ ὁμεῖς συνοικοδομη-
σθε καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς
Ἐκκλησίας. »

Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.
Παύλου, « Ὁμολόγησον τὴν καλὴν ὁμολογίαν. » Καί,
« Καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, σῶματι
δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. » « Εἰς κύριος, μία
πίστις, ἔν βάπτισμα. Εὐαγγελίου, « Βαπτίζοντες
αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. » « Βαπτίζοντες αὐ-
τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος. »

Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Πράξεων, « Περὶ
ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. »
Ἡσαίου, « Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσου-
νται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. » Πράξεων, « Ἦ γὰρ ἀπο-
καρδοκία τῆς πίστεως τὴν ἀποκάλυψιν **443** τῶν

Et unam sanctam catholicam et apostolicam Eccle-
siam. Sicut catholicæ sunt septem epistolæ ad om-
nes fideles scriptæ communiter, ita etiam omnium
orthodoxorum Ecclesia catholica dicitur. Paulus:
« Is, qui diversa conciliavit, et unus Dominus, una
fides, unum baptisma. » Et: « Fratres sancti et su-
perstructi super fundamentum apostolorum et pro-
phetarum existente imo lapide angulari ipso Jesu
Christo. » Et: « Vos estis corpus Christi et singula-
tim membra. » Et: « Quos Deus constituit in Eccle-
sia primum apostolos, deinde prophetas, tertio
discipulos. » Et: « Ut ædificetur Ecclesia. » Et: « Vos
estis templum Dei vivi. » Et: « Ad perfectionem ec-
clesiæ, » et: « Existente imo lapide angulari ipso
Jesu Christo, in quo vos ædificamini. Atque ipse est
caput corporis Ecclesiæ. »

Confiteor unum baptismum in remissionem peccato-
rum. Paulus: « Confitere pulchram confessionem. »
Et: « Animo credimus ad justitiam, ore confitemur
ad salvationem. » « Unus Dominus, una fides, unum
baptisma. » Evangelium: « Baptizantes eos ad re-
missionem peccatorum. » « Baptizantes eos in no-
mine Patris et Filii et Spiritus sancti. »

Exspecto resurrectionem mortuorum. Acta. « De
spe et resurrectione mortuorum ego judicor. »
Isaias: « Resurgent mortui et suscitabuntur qui sunt
in sepulchris. » Acta: « Etenim mundus hic conditus

αἰῶν τοῦ Θεοῦ ἐκδέχεται. » Εὐαγγελίου, « Ὅτε οἱ
νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ
οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. »

Καὶ ζῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εὐαγγελίου,
« Ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ
εἰς ζῶν αἰῶνιον φυλάξει αὐτήν. » Πράξεων, « Δια-
λεγόμενου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἔγκρα-
τειας καὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος ἐσεσθαι. »
Ἡσαίου, « Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. » Εὐαγ-
γελίου, « Ἐγὼ δὲ ζῶ διὰ τῶν Πατέρων, καὶ ὁ
τρώγων με ζήσεται δι' ἐμέ. » Καί, « Ἐγὼ εἶμι ἡ
ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. » Καί, « Ἀπελεύσονται οὗτοι
εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζῶν αἰώνιον. »

Ἀμήν. Τὸ δὲ ἀμήν παντὸς τοῦ ἱεροῦ συμβόλου
ἐστὶ βεβαιωτικὸν καὶ σφραγὶς καὶ οἶόν τις κλειῆς
ἀποκλείουσα τοὺς ξέθωθεν, καὶ φυλάττουσα ὡς ταμειῶ
τινὶ καλλίστῳ τῆς Ἐκκλησίας τὸν τῆς πίστεως θη-
σαυρὸν, ἵνα μὴ τίς τι ἐκ τούτου ἀφέλῃται ἢ νόθον τι
ἐπιεισαγάγῃ.

Αὐτὸ τὸ θεῖον καὶ ἱερῶτατον καὶ τέλειον πάντο-
θεν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν σημεῖον, τὴν ὁμολογίαν
τῶν πατέρων, τὸν ὄρον τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν πίστεως,
ἐνστερνιζόμενοι ταῖς ψυχαῖς καὶ τῇ γλῶττῃ καὶ
χεῖλεσι μετὰ παρρησίας ὁμολογοῦντες, τὴν ἀκτινὴν
ἐν αὐταῖς καὶ ἀκίδηλον καὶ ἀπαράθραστον πάντη
ὡς θεοφορήτων καὶ θεοδοξάστων καὶ θεοκινήτων
Πατέρων ἱερῶν **444** παραθήκην μέχρι τέλους φυ-
λάξωμεν, ἵνα ταῖς προσβείαις τῶν ἐκθεμένων αὐτῶ
καὶ φυλαξάντων ἁγίων καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἐξ ὧν
τὴν γνῶσιν οὗτοι τοῦ συμβόλου παρέλαβον, καὶ
πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων, τῶν ἱερῶν ἀγγέλων λι-

sollicite exspectat revelationem filiorum Dei.)
Evangelium: «Cum mortui audiat vocem Filii Dei,
et vivent, qui audiverint eam.»

Et vitam venturi sæculi. Evangelium: « Qui odit
animam suam in hoc mundo, ad vitam æternam eam
servabit. » Acta: « Disputante autem illo de justitia
et temperantia et judicio futuro. » Isaias: « Pater
sæculi futuri. » Evangelium: « Ego vivo, et qui me
oderit, vivet per me. » Et: « Ego sum resurrectio
et vita. » Et: « Abibunt hi ad pœnam æternam, justi
autem ad vitam æternam. »

Amen. Vocabulum Amen totius sancti Symboli
confirmatio et sigillum et quasi clavis quædam est,
qua externi secluduntur et tanquam conclavi pul-
cherrimo Ecclesiæ servatur thesaurus fidei, ne quis
inde quid auferat, aut alienum quid inferat.

Divinum hoc sanctissimum et omni ex parte per-
fectum pietatis nostræ signum, confessionem pa-
trum, definitionem veræ nostræ fidei, mente con-
siderantes ac lingua et labiis libere profitentes, in-
violatum in animo et sincerum et incorruptum om-
nino semper servabimus a Patribus divino Spiritu
affatis, incitatis et gloriosis acceptum sanctum
pignus, ut, sanctis, qui id proposuerunt et serva-
runt, et iis, a quibus hi notitiam symboli habuerunt,
sanctis denique omnibus deprecantibus, et interce-
dentibus angelis et Matre Salvatoris nostri et Dei

ταίς καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος, ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀειπαρθένου Μητρὸς, τῆς μόνης παναγίας καὶ ἀληθῶς Θεομήτορος, ὡς δῶρον καθαρὸν τὴν καλὴν ταύτην ὁμολογίαν προσενεγκόντες τῇ Τριάδι, τῆς τε αἰωνίου ἐλευθερωθῶμεν κολάσεως καὶ τῆς διακαινουσίας σὺν Χριστῷ ἀπολαύσωμεν θείας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας καὶ δόξης καὶ ἀπολαύσεως, αἰωνίως· αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ζῶντος δοξάζοντες σὺν τῷ προαιωνίῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

Ἐπισκευθῶν οὖν ἐγὼ τῇ ὁμολογίᾳ, ὡς χρῆ ποιεῖν τοὺς τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνοντας, εἶπον οὕτως ἔτι·

Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὴ κτίσμα εἶναι οὐδ' ὑπὸ χρόνον κατὰ τὸν ἄφρονα Ἀρειον, ἀλλ' ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινῷ, ποιητὴν χρόνων καὶ τῶν κτισμάτων πάντων, ὕστερον δὲ σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου.

Πιστεύω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ κτίσμα εἶναι μηδὲ ἑτερούσιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Μακεδόνιος ὁ κενὸς 445 τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐδιδασφῆμαι, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινὸν ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατέρος προῖον ἐκπορευτῶς, ὡσπερ ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς.

Πιστεύω μὴ ἄλλον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν προαιώνιον, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ὁ ἄφρων Νεστόριος ἐδιδασφῆμαι, ἀλλὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα δύο μὲν εἶναι:

Jesu Christi semper virgine, una sanctissima et vera Deipara, tanquam donum purum pulchram hanc professionem offerentes Trinitati, poena aeterna liberemur et fruamur sempiterno cum Christo divino regno ejus, gloria et lætitia, perpetuo celebrantes Christum, Filium Dei unigenitum, cum Patre, qui fuit ante sæcula, et Spiritu sanctissimo. Amen.

Post hanc igitur confessionem, ut decet facere eos qui monachicum habitum induunt, addidi hæc.

Credo Filium Dei non esse creaturam nec temporali subjectum, ut stultus Arius docet, sed coæqualem et coæternum Deo Patri, Deum verum e Deo vero, factorem sæculorum et creaturarum omnium, post autem incarnatum propter nos e Spiritu sancto et Maria Virgine.

Credo Spiritum sanctum non esse creaturam, nec diversum a Patre et Filio, sicut Macedonius gratia ejus destitutus blasphemabat, sed Deum verum coæqualem et coæternum Patri et Filio, e Patre procedentem processione, sicut Filius ex eodem generatione.

Credo non esse alium Filium Dei ante sæcula natum, alium e Virgine natum Jesum Christum, sicut stultus Nestorius blasphemabat, sed ex ea natum duas esse post unionem naturas, unum autem personam, divina scilicet, unde etiam quæ cum pepe-

rit, proprie et vere Deipara, non, ut stultus ille volebat, Christipara.

Credo, Filium Dei post incarnationem et unionem non in unam naturam ambas conjunxisse, secundum stultorum hominum, Dioscori et Eutychie, doctrinam, qui divinitati dolores attribuerunt, sed in duas naturis post unionem immiste dignoscendum; nec vero finem poenæ aut restitutionem dæmonium esse, ut stultus Origenes docuit.

Credo, Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, postquam homo factus est, non unam habuisse voluntatem naturalem et unam efficientiam, secundum Honorium, episcopum Romanum, et stultum Pyrrhum, sed duas naturas et duas efficientias, divinam et humanam voluntatem et efficientiam, et neutram naturam aut voluntate aut efficientia carere.

Credo in imagines expressas sive characterem imagine descriptum Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi et sanctissimæ Deiparæ, matris ejus, atque sanctorum omnium, relative, non religiose adorandas, nec consecratas, ut colantur et honorentur ab Ecclesia Dei, quæ non materiam, sed personam veneratione prosequitur. Etenim cultus imagini tributus ad ipsam personam transit, secundum magnum Basilium, quippe imago instar est archetypi.

Πιστεύω μήτε ἀνεργήτων εἶναι τὴν θεῖαν φύσιν ἅ τῃν Πελοπόννησον καὶ ὀλοδομήσας τὴν Βοστανίζαν καὶ ἐνεργειῶν οὐσιωδῶν ἔρημον, μήτε αὐτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνεργειαν ἐπ' ἐκείνης, μήτε κτιστὰς εἶναι ταύτας κατὰ τοὺς ἀφρονάς Βαριλάμ καὶ Ἀκινδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείας θείας οὐσιωδεις, καὶ ἐτέρας εἶναι ταύτας παρ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ ἀκτίστους εἶναι καὶ λεγομένας θεότῃτας.

Ὁμοιωτῶ βεβαίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὡς κατὰ τοὺς Ἱταλοὺς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐνικῶς, ὡσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐνικῶς γεννᾶται, πέμπεσθαι δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οἷον αὐτὴ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ διδωσι.

κγ'. Καὶ οὕτως τῷ φθινοπώρῳ τοῦ 590ς ἔτους ἀπῆλθεν 447 ἡ βασίλισσα κυρία Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, τοῦ δεσπότη τοῦ Σερβίας γυνή, πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἑνετῶν, ἐγκαλοῦσα τοὺς κλέψαντας τὸν βίον αὐτῆς ἐν Κερκύραις. Καὶ τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο σεισμοὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι εἰς τε τὴν ἁγίαν Μαύραν καὶ Κεφαληνίαν καὶ Ζάκυνθον· καὶ πολλαὶ οἰκοδομαὶ ἐχάλασαν τῶν ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι κώμαις τε καὶ τόποις οἰκούντων, ἄσπετά τε καὶ τελεῖα. Τὸ δὲ τῆς Κεφαληνίας πτολιέθρον παντελῶς ἐχάλασθη, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τεθνήκασα.

Τῷ δὲ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ τῶν Ἑνετῶν ναύαρχος τοῦνομα Νικόλαος Δεκανάλης μετὰ τριήρων ἦλθε κατὰ τῆς Αἰνίου καὶ ἠχμαλύτῃσιν αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ ἐβδόμῃ· καὶ ἐπιστρέψας παρεγένετο εἰς

τὴν Πελοπόννησον καὶ ὀλοδομήσας τὴν Βοστανίζαν αὐθις τῷ τοῦ θέρους καιρῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τῷ δὲ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους 590ς, Ἰανουαρίου κε', ἔπεσε καθ' ἕλην τὴν νῆσον τοσαύτη χιῶν ὅταν οἱ τῶν Κερκύρων ἀνθρώποι οὐκ εἶδον πώποτε, ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγωοὺς οἰκαιοχειρῶς ἐθήρευον. Ὁμοίως καὶ εἰς τὰ τῆς δύσεως μέρη, πολλῶν δὲ μᾶλλον εἰς τὴν Ἀσίαν ἤτοι ἀνατολήν. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστράτευσεν κατὰ τῆς Εὐβοίας· ὁ τῶν ἀσεβῶν ἀρχων, ἐπὶ τέλος τοῦ Ἰουνίου μηνός. Ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἐξελεῖν τὸ στρατόπεδον διὰ ξηρᾶς ἐκ Καλλιουπόλεως, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Λήμνον, καὶ παρέλαβε τὸν Κότζινον καὶ τὰ περὶ πᾶσαν τὴν νῆσον χωρὶα πλὴν τοῦ

448 παλαιοῦ νάστρου, ἤγουν παλαιοῦ πτολιέθρου καὶ τῆς σκάλας, καὶ ἐπέστρεψεν. Ἐπελθὼν δὲ τὸ τῆς πόλεως στρατεύμα ἐκ Νικομηδείας καὶ ὄθεν ἀνῆν, ὁμοῦ ἐξῆλθον καὶ παρεγένοντο εἰς Εὐριπον· ὅς ἰδὼν ὁ ἐξάρχος ὁ καὶ ναύαρχος τῶν Ἑνετῶν ἀνεχώρησεν, ἴσως καλῶς ποιήσας, κακῶς δὲ ὅτι οὐκ ἠθέλησε δυναμῶσαι τὴν Εὐβοίαν πλὴν ἤτοι ἄστου. Διερχόμενον δὲ τὸ τοῦ ἀμηνᾶ στρατόπεδον ἀπῆρε τὴν Ἰμβρον καθ' ὄδον, εἶτα ἦλθεν εἰς τὴν Εὐβοίαν, καθ' ὃν δὴ μῆνα ἐφθασε καὶ ὁ ἀμηνᾶς. Καὶ σφοδρῶς τε πολεμήσαντες διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τῇ 18' τοῦ Ἰουλίου μηνός παρέλαβε τὸ πτολιέθρον πολέμῳ. Καὶ τούτου γενομένου πάντα τὰ περὶ τὴν νῆσον νησῦδρια καὶ ἄσπετα ἐδουλώθησαν ἀκουσίως. Ὁ δὲ ἀμηνᾶς προσκαρτερήσας μικρὸν τι, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου ἐξελθὼν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὸν δὲ μεπηλέρμπεην ἐπαφῆκε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν Βοστι-

Credo, neque inefficacem esse naturam divinam et essentialium efficiarum expertem, neque idem esse essentiam et efficientiam in ea, nec creatas eas esse, secundum homines stultos Barlaamum et Acindynum, sed et esse efficientias divinas essentialitates et diversas eas esse ab ipsa essentia et non creatas et divinitates dictas.

Credo firmiter, Spiritum sanctum non e Patre et Filio procedere, ut Itali docent, sed ex ipsa unice persona Patris, quemadmodum ipse Filius ex ipsa persona Patris unice generatur, mitti autem a Patre et Filio Spiritum, qualem ipsa ejus gratia et benignitas donat.

23. Ita autumno anni 6977 regina, domina Helena Palæologa, despotæ Serviæ uxor, ad rempublicam Venetorum abiit, accusata eos, qui Corcyræ eam bonis spoliaverant. Vere ejusdem anni terræ motus multi et vehementes Sanctam Mauram, Cephaleniam et Zacynthum affixerunt, et multa ædificia hominum per eas urbes, vicos et regiones habitantium, quin etiam oppida et mœnia, corrueverunt. Oppidum Cephaleniæ prorsus eversum est et magna hominum multitudo periit.

Æstate anni ejusdem classis Venetæ dux, Nicolaus Decanalis nomine, cum triremibus Ænum invasit et die septimo cepit; inde in Peloponnesum

profectus Bostitzam æstate anni ejusdem instauravit. Hieme autem anni ejusdem, 6978, die Januarii 25, in tota insula nix cecidit, quantum Corcyræ nunquam viderant, ita ut manibus vulpes et lepores caperent. Idem versus occidentem factum est, multoque magis versus Asiam sive Orientem. Sub finem veris anni ejusdem, exeunte Junio mense, impiorum princeps adversus Eubœam expeditionem suscepit. Classis ejus, antequam exercitus per terram Calliopolis exiret, Lemnum venit et Cotzinum et omnia totius insulæ loca, præter Palæocastrum sive vetus oppidum et portum, occupavit; deinde reversa est. Tum advenientibus Nicomedia et ubicunque erant urbanis copiis, una exierunt et in Euripum venerunt. Quos ubi vidit exarchus et navarchus Venetorum, recessit, recte fortasse: male autem fecit, quod Eubœam urbem munire noluit. Transiens autem athenæ exercitus Imbrum exitinere cepit, atque inde ad Eubœam impulsus est; quo mense affuit etiam ameras. Pugnatum est vehementer terra marique, et duodecimo die Julii oppidum in potestatem redactum. Quo facto, omnes in circuitu parvæ insulæ et oppida ultro se dediderunt. Ameras aliquantisper ibi commoratus, sub initium mensis Augusti Cpolim discessit, beglerbegum in Peloponnesum misit. Qui Bostitzam tenuerunt. partim fuge-

τῶν ἀφέντες αὐτὴν Ἐφυγον· οἱ δὲ προσεκύνησαν καὶ παρέβωκαν αὐτῷ ταύτην. Διεργόμενος δὲ παρέμ- προσθεν ὁμοίως ἐποίησαν καὶ οἱ ἐν τῷ Βουμερῶ καὶ τῇ Ὀλένῃ καὶ τῷ Χελιδόνι καὶ οἱ ἐν τῷ Ποντικῷ. Καὶ πάντα ὅσα ἦσαν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ἐκατέλυ- σαν μέχρι καὶ θεμελίων, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι. Διελ- θὼν δὲ μέχρι καὶ τοῦ πριγκιπάτου καὶ ἐπιστρέψας ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου. Οἱ δὲ Ἐνετοὶ ἔστειλαν ἕτερον ναύαρχον Θωμᾶν τοῦνομα, Μοκένικον τοῦ- πίκλην· 449 ὅστις πιάσα; τὸν ποτε ναύαρχον Νικόλαον Κανάλην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ γραμ- ματικὸν, θεῖς αὐτοὺς ἐν χειροπέδαις σιδηραῖς καὶ δεσμεύσας ἀπέστειλεν εἰς Ἐνετίαν πρὸς τὴν αὐθεντίαν ἧτοι ἀριστοκρατεῖαν αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ φθινοπύρου τοῦ 530^θ ἔτους· ἐν τῷ δὲ χρόνῳ καὶ ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος τέθνηκεν ἐν Ἀδριανουπόλει μοναχῶ; γεροντῶ; δ; καὶ ἐπινομάσθη Δαβίδ. Καὶ πρὸ τῆς θαν- νῆς αὐτοῦ ὀλίγω χρόνῳ ἀπέθανεν ἡ θυγάτηρ αὐ- τοῦ ἡ ἀμήρισσα· ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ ἡ βασίλισσα τέθνηκε μετὰ τινα ὀλίγον καιρὸν τῆς θανῆς αὐτοῦ.

Τῇ δὲ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ 531^θ ἔτους περιέπεσα ἐν ἀσθενείᾳ τοσαύτη ὥστε καὶ ἐγεγό- νειν τέλειος μοναχῶ; τοῦ μεγάλου σχήματος μὴ ἐνο- υήσας τὸ τυχόν. Περὶ δὲ τῷ φθινοπύρῳ τοῦ 532^θ ἔτους ἐπανάστρέφουσιν ἐκ τοῦ τῆς Φραγκίας ἀηγῶ; καὶ τοῦ δουκὸ; τῆς Βυργυντίας ὁ καρδινάλι; κύρ Βησσα- ρίων, ἀπεσταλμένος ὢν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Ῥώ- μης πρὸς τὴν εἰρηνεύσαι αὐτοὺς, καθ' ὁδὸν τῇ ιε' τοῦ Νοεμβρίου τέθνηκε· τὸ δὲ σῶμα ἧτοι λείψανον αὐ- τοῦ ἐκόμισαν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ πλείστη; τιμῆ; καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅπου δὴ καὶ προκατέμενε, καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ προ-

runt, partim submitte eum venerati, urbem tradide- runt. Progredienti idem fecerunt Bumeri, Olenæ, Chelidonii et Pontici incolæ. Loca ad mare sita omnia funditus evertit, retinuit reliqua. Progressus usque ad principatum, reversus est et Peloponneso exiit. Veneti miserunt alium classis præfectum, Thomam nomine, Mocenicum cognominatum: qui prædictum navarchum Nicolaum Canalem cum filio ejus et scriba comprehendit, eosque manicis ferreis constrictos Venetias ad senatum misit.

Ineunte autumno anni 6979 Demetrius despota Adrianopoli obiit monachus, David appellatus, cum paulo ante mortua esset filia ejus amerissa. Ejusdem uxor, regina, non multo post eum obiit.

Die 26 mensis Julii in tam gravem morbum inci- di, ut perfecte monachus magni habitus factus sim: quod mihi plane præter expectationem acci- dit. Autumno anni 6981 a rege Francorum et duce Burgundiæ, ad quos placandos ab Ecclesia Romana missus erat, rediens Bessario cardinalis, in itinere die 15 Novembris obiit. Corpus ejus Romam ho- norificentissime delatum et in templo apostolorum, ubi ante vixerat, sepultum est, sepulcro ejus ex- structo prope sepulcrum sanctæ martyris Eugeniæ.

ἠτοίμασαν πλησίον τοῦ τάφου τῆς ἁγίας Εὐγενείας τῆς ὀσιομάρτυρος.

Περὶ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ Ζουχασάνης κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἀμνηρᾶ Μεεμέτη, καὶ διέδραμε 450 τόπους τινὰς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνα- τολήν, ἧτοι τὴν Ἀσίαν. Ἐξελθὼν δὲ καὶ ὁ ἀμνηρᾶ; ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπῆλθε κατ' ἐκείνου μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ πλησιάσαντες, ἠττήθη τὸ τοῦ ἀμνηρᾶ στρατόπεδον παρὰ τοῦ Ζουχασάνη, ὅπερ κατ' ἐκείνου ἐξῆλθεν. Ἐκεῖ δὲ ἀπεκτάνθη ὁ μπεηλέρμπεης ὁ Παλαιολόγος, ὁ ποτε υἱὸ; Παλαιολόγου τοῦ Θωμᾶ ἐκείνου τοῦ Γίδου, μπεηλέρμπεης ὢν τῆς δύσεως, καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἐν δύσει ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων. Εἶτα ἐπελθόντος κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀμνηρᾶ ἐνικιήθη, καὶ ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πό- λιν, ὁμοίως καὶ ὁ ἀμνηρᾶ; εἰς Κωνσταντινου- πόλιν.

Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαθεν ἡ γερούσια τῶν Ἐνετιῶν, ἧτοι ἡ αὐ- θεντία, κάστρον τι τὸ λεγόμενον Στροβόλιν τὸ πλη- σίον Κερκύρας.

Τῇ δὲ ζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ 532^θ ἔτους τέθνηκεν ἐν τῇ ἀγίᾳ Μαύρᾳ ἡ βασίλισσα κυρία Ἐλένη ἡ Παλαιολογίνα, μοναχῇ γενομένη καὶ Ὑπομονῇ μετονομασθεῖσα διὰ τοῦ μεγάλου σχή- ματος, καὶ ὁ σὺν ἡμῖν ἱερομόναχος καὶ πνευματι- κὸ; πατήρ κύρ Ἰερόθεος, ὁ διὰ τοῦ μεγάλου σχήμα- τος μετονομασθεῖς Ἰωσήφ, ὃ; ἦν ἐκ νεότητος μετ' ἡμῶν καὶ σχολιτῆ; καὶ φίλος μέχρι καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ.

Τῷ δὲ θέρει τοῦ 533^θ ἔτους ὁ τῶν ἀσεβῶν ἀρ- χων στόλον ἀποστείλας κατὰ τὰ ἀνωτερικὰ μέρη τοῦ Εὐξείνου πόντου, 451 παρέλαβε τὸ μέγα πτο-

Vere anni ejusdem Zuchasanes contra Mehemem- tem ameram expeditionem molitus, aliquot ejus loca in Oriente sive in Asia incuravit. Egressus est Cpoli contra eum ameras cum omnibus copiis suis. Prælio satim inito, exercitus ameræ adversus Zuchasancum eductus plane succubuit. Ibi occisus est Palæologus beglerbegus, Thomæ illius Palæologi Gidi filius, beglerbegus Occidentis, multique alii principes et duces Occidentis. Postea, cum ipse advenisset ameras, victus et in urbem suam reversus est Zuchasanes, ameras Cpolim rediit.

Sub finem mensis Julii anni ejusdem Venetorum respublica Strobolium castrum, juxta Coreqram situm, occupavit.

Die 7 Novembris anni 6982 mortua est Sanctæ Mauræ Helena Palæologina regina, monarcha facta et mutato nomine Hypomone appellata per sanctum habitum, et qui nobiscum erat hieromonachus et pater spiritualis Hierotheus, per sanctum habitum Josephus nominatus, qui inde a pueritia sodalis mihi et amicus fuit usque ad finem vitæ.

Æstate anni 6983 impiorum dux in superiores partes ponti Euxini classem misit et Chersonesi Tauricæ urbem magnam Capham occupavit. Æs-

λαίθρον τὸ Κσφῖν λεγόμενον τῆς Χερβρόνησου τῆς ἂ τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ θεὸς Ἰὼβ προσ-
ἐν τῷ Ταυρικῷ. Τῷ δὲ θέρει τοῦ ςθπεδ' ἔτους ηγόρευσε, ἐδεήθη οὕτως τοῦ Θεοῦ· « Ἄλλ' εἰ με,
ἀπῆλθεν κατὰ τῆς Βλαχίας μετὰ πάσης τῆς δυνά- Σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν (τίς γὰρ οἶδε τὸ βάθος τῶν
μειως αὐτοῦ. Τῷ δὲ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ςθπε' ἔτους ὠν κριμάτων; τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἰονεῖ
ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Βλαχίας μᾶλλον ἡττηθείς ἢ μου τὰ πάθη βδελυτομένης, τῆς δὲ δικαιοσύνης
ἡττήσας, καὶ τὸν μὲν μπεηλέρμπεην ἀφήκεν ἐν δρώσης τὸ ἑαυτῆς), εἰς γοῦν τὸν ἐκδεχόμενον λῆξιν
τῆ Σοφίᾳ πόλει, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς Ἀνδριανού- τόνδε χρόνον δοῦναι δίκην ἐμοὶ παράσχου, ἀλλὰ μὴ
πολιν.

Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους τῆ πρώτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου ἐπεστρεψεν ἐκ τῆς Βλαχίας μᾶλλον ἡττηθείς ἢ
μηνός ἐπῆλθέ μοι ρευματισμός εἰς τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γόνατα, καὶ ἐξῆλθέ μοι τοῦ στόματος καὶ
βινός καὶ ὠτίων τοσοῦτος χυμός, ὥστε ἀπελπίσθην παρὰ πάντων, καὶ τρις τῶν ἀγράντων μυστηρίων
μετέλαθον· ὅπερ καὶ εἶθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἡ μετέλαθον· ὅπερ καὶ εἶθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἡ
θεραπεία πάντων τῶν ἐμοὶ δυσχερῶν, γήρους τε θεραπεία πάντων τῶν ἐμοὶ δυσχερῶν, γήρους τε
καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδείας. Οὐ μόνον γὰρ τῶν καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδείας. Οὐ μόνον γὰρ τῶν
πολλῶν καλῶν καὶ συνήθων τῶν ἐκ νεότητος ὑστερημένους ἤμην, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀναγκαίων
τῆς καθημερινῆς τροφῆς. Οἶμαι ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιοῦτων καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐχαριστία Θεοῦ χάριτι
αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρηθῆσθαι μοι πολλὰ αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρηθῆσθαι μοι πολλὰ
τῶν ὡς πρὸς αὐτὸν ἑπταισα· οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν τῶν ὡς πρὸς αὐτὸν ἑπταισα· οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν
τῷ βίῳ ἀμαρτήρια οὐδὲ πράξεις οὔτε ἄλλη πᾶσα κακία ἦν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλησα ὁ ἀνάξιος καὶ
ἀθλιός, κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν, θέσει τε καὶ γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτήσας ὡς οὐδεὶς
ἄλλος πώποτε. Ὅμως λυτρωθείς τοῦ θανάτου κω- φός 452 ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας
μέχρι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου σημαντήρια ἤκουον. Καὶ ἵνα εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν ἀπαλλαγῶ
μετὰ τὸ παρελθεῖν τὰς ἐναπολειφθείσας μοι τοιαύ- 452 ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας
τας ἡμέρας τῆς ζωῆς, ἐπελθόντος μοι τοῦ θανάτου, 452 ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας
tate anni 6984 in Valachiam profectus est cum om- nibus copiis suis : unde anni sequentis mense Se-
ptembri victus magis, quam victor rediit, et, begler- bego in urbe Sophia relicto, ipse Adrianopolim venit.

Anni ejusdem Octobris die primo rheumatismus caput mihi et genua invasit, fluxitque tantum pituitæ ex ore, naribus et auribus, ut omnes desperarent de salute mea et ter particeps fierem immaculato- rum mysteriorum. Utinam me abstulisset mors, medicina et requies malorum meorum omnium, senectutis, infirmitatis et inopix. Etenim non solum multis optimis viris, quorum consuetudine usus eram inde ab adolescentia, sed etiam rebus ad victum quotidianum necessariis privatus eram. Spero tantorum malorum patientia et grato erga Deum animo, ipso propitio, veniam me impetraturam esse multis, quibus eum offendi, peccatis. Nullum enim est in vita humana peccatum vel flagitium, nec ulla omnino nequitia, quam ego indignus et miser cogitatione, verbo et voluntate non commiserim, qui iudicio, proposito et actione peccavi, quantum nemo unquam ante. Verum enimvero liberatus a morte, ex illo morbo diu ita surdus mansi, ut ne ejus quidem, qui prope me loqueretur, verba audirem. Atque ut ad supremam providentiam reverterer, præteritis his, qui mihi reliqui sunt, diebus vitæ, et morte, requiete hominum, ut

τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ θεὸς Ἰὼβ προσ- ηγόρευσε, ἐδεήθη οὕτως τοῦ Θεοῦ· « Ἄλλ' εἰ με, Σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν (τίς γὰρ οἶδε τὸ βάθος τῶν ὠν κριμάτων; τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἰονεῖ μου τὰ πάθη βδελυτομένης, τῆς δὲ δικαιοσύνης δρώσης τὸ ἑαυτῆς), εἰς γοῦν τὸν ἐκδεχόμενον λῆξιν τόνδε χρόνον δοῦναι δίκην ἐμοὶ παράσχου, ἀλλὰ μὴ εἰς τὸν μέλλοντα τὸν ἀπέραντον, ἔμβα οὐκ ἔστι πραγμάτων ἀποκατάστασις. Ἐνταῦθα τοῖνον ἀνα- καθάρας, ἀπασὶ χρησάμενος τοῖς εἰς τοῦτο φέρου- σιν, οὕτω τῶν τῆδὲ μεταστῆσας ἀξιώστων με τοῦ μὴ τῶν ὠν ἐκπεσεῖν με οἰκτιρμῶν ἐν τῇ δευτέρῃ τε καὶ φρικτῇ παρουσίᾳ σου. »

Τῷ δὲ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ςθπε' ὁ ἀμηρᾶς ἀποστείλας πλείστον στρατόπεδον κατὰ τοῦ Ναυ- πάκτου, ἵνα παραλάβῃ αὐτὸν, εἶτα εἰς τὴν ἁγίαν Μαύραν ἐπέβη· ὅθεν βοηθείᾳ Θεοῦ οὕτε τὸν Ναυ- πακτον παρέλαθε τῷ αὐτῷ ἔτει, οὕτε κατὰ τῆς ἁγίας Μαύρας ἦλθεν, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἀπρακτος.

Τέλος τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ ἡτοῦ χρονικοῦ βι- βλίου, παρ' ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως ποιηθὲν αἰτήσῃ τινῶν εὐγενῶν 453 Κερκυραίων, παρακαλοῦντων με ἵνα μὴ σιωπῇ παραλείψω ἀ οἶδα ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἤκουσα καὶ ἀνέγνωκα. Καὶ οὕτως ἔγραψα ἰδι- οχείρως καὶ ἀπέδωσα ἀνὰ χεῖρας τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερέως κύρ Ἀντωνίου. Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐ- χεσθὲ μοι διὰ τὴν Κύριον, εἰ ἔλαθέ τι· τὸ γῆρας γὰρ τὸ ἐμὸν καὶ ἡ δεινὴ ἀσθένεια οὐκ εἰσέ με καλῶς διορθῶσαι. Ἐγράφη οὖν ἔτει τῷ ἀπὸ τῆς κτίσεως κόσμου ςθπς', Μαρτίου κθ', Ἰνδικτιῶνος ἐνδεκάτης.

eam divus Jobus appellavit, sopitus, ita Deum pre- catus sum : « Quodsi, Salvator, pati me necesse est (quis enim novit altitudinem iudiciorum tuorum ? siquidem benignitas tua detestatur miseras meas, justitia autem facit, quod suum est), in tempus hoc, quod finem habet, pœnis me multa, non in futurum tempus, cujus nullus finis, nulla rerum reparatio est. Hic igitur cum me purgaveris usus miseriis omnibus, quæ huc faciunt, ita me hinc transferre dignare, ut non excidam misericordia tua in altero tuo et horribili adventu. »

Ἐstate anni 6985 ameras ingentem exercitum misit, qui Naupactum caperet, deinde invaderet Sanctam Μαύραν. Verum auxiliante Deo factum est, ut nec Naupactum subiceret eo anno, nec Sanctam Μαύραν adoriretur, sed re infecta rediret.

Finis libri hujus historici sive chronici, quem ego rogatu nobilium quorundam Κορυθαίων conscripsi, qui cohortabantur me, ut ne silentio premerem, quæ vidissem oculis, audissem, legissem. Itaque manu mea hæc scripsi et in manus sacerdotis religiosissimi Antonii tradidi. Lectores, ignoscite mihi per Dominum, si quid præternisi. Senectus enim et summa infirmitas mea non sive- runt me accurate omnia elaborare. Scribebam anno a mundo condito 6986, mensis Martii die 29, indictione undecima.

GEORGII PHRANTZÆ

CHRONICON MINUS.

EDITORIS ROMANI MONITUM

(*Classici Auctores*, tom. IX, p. 591).

Georgii Phrantzæ prolixum Chronicon Latine a se conversum Jacobus Pontanus libera quadam ratione olim ediderat; deinde Græce Carolus Alterus fideliter ante hos annos vulgaverat. Sed tamen præter illud prolixum, ut dixi, Chronicon, aliud brevius ineditum ejusdem Phrantzæ Leo Allatius commemoraverat in Diatriba de Georgiis, et contra Creyghtonum, quod Allatii indicium Fabricius, Caveus, aliique bibliographi recte adnotaverant. Ego vero bibliothecæ Vaticanæ olim præsidens, animadverti in codicibus Græcis Othobonianis sub n. 260, p. 113-207, hoc ipsum Allatio cognitum Phrantzæ scriptum; quod cum vix cœpisset exscribere, bibliothecæ otium cum graviore officio commutavi. Quia tamen vulgandi aliquando opusculi studium non dimiseram, benivolam nactus operam Cl. viri Augustini Theineri, apographum integrum ex Othoboniano codice manu ejus confectum habui; quod typis mox traditurus, nihil opportunius me facturum putavi, quam si alterius Cl. viri Joannis Franzii, Romæ versantis, auxilium criticum ad editionem curandam invocarem; non tam quia Phrantzam patrono homonymo Franzio commendavi, quam quia barbariorem Chronici sermonem, qualem tum Græcia corrupta jam usurpabat, peritissimo dialecti ejus magistro exhibebam, qui grammatico bis tractatu eandem docuit et enucleavit. Sed cur ego plura? ipsum jam Cl. Franzium præfantem audiamus.

JOANNES FRANZIUS LECTORI

Epitome Chronici, scilicet Chronicum hoc minus, etsi, dialecto rudiore confectum, nihil habet quod possit, styli gratia, ad legendum invitare, tamen, cum ex codice sit descriptum paulo meliore, quam quo Car. Alterus usus est in Chronico majore edendo, certe propter lectiones varias, visum dignum est, quod typis exprimeretur. Quippe Chronicum minus, qui comparare velit cum Chronico illo majore, facili opera alterum altero explicari quodammodo et restitui posse in plurimis locis intelliget. Nos hic paucis defungamur. Et Chronicum minus quidem majore recentius videri, nemo erit qui ambigat. Tanta enim inest in eo verborum constructionisque perversitas, ut, quanquam Phrantzen concedamus stylo malo usum esse, tamen cum eo, qui epitomen compilavit, multo pejus actum esse appareat. Ille voces vel nomina recentiora certe studet evitare, hic infimo quoque maxime gaudet, opinor, quod orationem faciliorem ita fieri magisque dilucidam existimaverit. Quæ cum ita sint, tametsi quispiam de diversis auctoribus cogitaverit, tamen causa nulla est, cur Phrantzen hujus epitomes auctorem esse negemus, qui scilicet, ut in minore Chronico, minore cura usus sit, idque, nescio quo consilio, dialecto negligentiore composuerit. Nam illud certe verisimile non est, primo Chronicum hoc minus esse confectum, ex quo majus illud Phrantzes concinnaverit.

Quidquid sit, quemadmodum alterum Chronicum ex altero explicatur, ita nunc demum qui velit, cum jure suo posse ad emendandum Phrantzæ Chronicum accedere.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΦΡΑΝΤΖΗ

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΙΚΡΟΝ.

Οἱ κτλ. Γεώργιος Σφραντζῆς ὁ καὶ πρωτοβεστιάριος, Γρηγόριος τάχα μοναχός, ταῦτα ἐγράψαμεν ὑπὲρ τῶν κατ' αὐτὸν καὶ τινῶν μερικῶν γενομένων ἐν τῷ τῆς ἀθλίως ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ.

Ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως
αυα'.

Καλὸν ἦν μοι εἰ οὐκ ἐγενήθη, ἢ παιδίον ἀποθαινεῖν· [Chron. maj. p. 65'] ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐγένετο, ἴστέον ὅτι ἐν ἔτει ς, ρθ' ἐγενήθη Ἀγγούστῳ λ', ἡμέρᾳ γ' ἀνεγενήθη δὲ ὑπὸ τῆς ὁσιωτάτης καὶ ἀγίας Θωμῆδος, περὶ ἧς ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ μέλλομεν διηγήσασθαι τάληθες.

αυβ'.

Καὶ τῇ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ δεκάτου ἔτους ἐσκοτώθη ὁ Ἀμηρᾶς Παταζήτης παρὰ τοῦ Τεμήρη, δς δὴ Παταζήτης ἦν πέμπτος αὐθέντης τῆς γενεᾶς αὐτοῦ. [67] Ἐρτογρούλης γὰρ ἦν ὁ πρῶτος· καὶ ὁ δεῦτερος Ὀρμάνης, ἐξ οὗ καὶ Ἀτουμαλίδαι· ὁ τρίτος Ὀρχάνης· ὁ τέταρτος Μοράτης· ὁ πέμπτος Παταζήτης· ὁ ἕκτος Μεχεμέτης· ὁ ἕβδομος Μοράτης· ὁ ὄγδοος Μεχεμέτης, δς δὴ καὶ ἡμᾶς ἠχμαλῶτευσεν καὶ ἐξέωσεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

αυδ'.

Εἰς τὰς ἀρχὰς οὖν τοῦ ιβ' ἔτους ἐπαγγέθη ἀπὸ τῆς δύσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ ἅγιος βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

αυε'.

Καὶ τῷ ιγ' ἔτει, μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἢ ἐγενήθη αὐτῷ καὶ ὁ δεῦτερος Κωνσταντῖνος, δς ἐγεγόνει καὶ βασιλεὺς· ἀπ' οὗ δὴ ιβ' ἔτους μέχρι καὶ τοῦ κα' πολλῶν γενομένων ἀναγκαίων καὶ μνήμης ἀξίων, λέγω δὴ τῆς εἰς τὴν δύσιν ἀφίξεως τῶν ε' υἱῶν Ἀμηρᾶ τοῦ Παταζήτη, ἡγῶν τοῦ Μουλουμάνου, τοῦ Μωσῆ, τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ Μεχεμέτη καὶ τοῦ Ἰωσοῦφ, δς ἐγεγόνει καὶ Χριστιανὸς καὶ Δημήτριος ἐπωνομάσθη· τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ τῆς ἐλεύσεως ἐκεῖ τοῦ ἀγίου βασιλέως κύρ Μανουὴλ, καὶ θείου αὐτοῦ, καὶ τῆς τοῦ αὐτοῦ δεσπότης κύρ Ἀνδρονίκου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καταστάσεως· καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότης κύρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου εἰς τὸν Μυζηθρᾶν· καὶ τοῦ ἀγίου βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κύρ Μανουὴλ εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύσεως· καὶ θανάτου τοῦ Ἀμηρᾶ Μουλουμάνου παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μωσῆ· καὶ τῆς τριετοῦς μάχης αὐτοῦ δὴ τοῦ Μωσῆ μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἀγίου κύρ Μανουὴλ· καὶ τῆς περὶ τὰ μέρη τῆς Λαρίσσης ἐκτυπλώσεως Ὀρχάνη τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουλουμάνου· καὶ τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ

τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεχεμέτη τοῦ καὶ κύρ Ἰεζή· καὶ τῆς ἤττης· καὶ ἐπιστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνατολὴν, καὶ πάλιν ἐλεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς πόλεως εἰς τὴν δύσιν. καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου Μωσῆ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ δευτέρου υἱοῦ τοῦ ἀγίου τοῦ βασιλέως κύρ Μανουὴλ Κωνσταντίνου τὸν θάνατον ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ, ἀλλὰ δὴ καὶ δύο θυγατέρων αὐτοῦ· καὶ τῆς γεννήσεως εἰς τὴν πόλιν τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Μιχαήλ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος· καὶ τοῦ θανάτου ὁμοίως τοῦ Τζαλαπῆ κύρ Δημητρίου· καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Δημητρίου, καὶ τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Θωμᾶ, καὶ ἄλλων τινῶν μερικῶν ἀναγκαίων. Ταῦτα δὴ πάντα διὰ τὸ τῆς ἡλικίας μου ἀτελὲς πάντη οὐ καλῶς εἰδότες μου καὶ ἀκριβῶς, ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἐγένοντο καὶ πῶς, σιωπῇ παραλείπω.

ιγ'.

[96] Τὸν δὲ Ἰούλιον μῆνα τοῦ κα' ἔτους ἐξεβλῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ὁ ἅγιος βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ.

ιιδ'.

Καὶ ἀπῆρεν αὐτὴν τὸν Σεπτέβριον τοῦ κβ' ἔτους. Ἐπ' ἀπ' ἐκεῖ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὸν Μορέαν, καὶ ἐκτίσεν τὸ Ἐξαμίλιον.

ιιε'.

Τῷ κγ' ἔτει Μαρτίῳ γὰρ ἔσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγχρεῶν ὀνομαζομένῳ. Καὶ τῇ η' τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς ἤρξατο [107] ἀνακαθίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν αὐτὸ δὴ τὸ Ἐξαμίλιον, ὅπερ ἔνι τὸ μήκος οὐργυῖες γω' ἀνέστησεν δὲ πύργους ἐπ' αὐτῷ ργ'. Ἐδρέθησαν καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λέγοντα οὕτως, εἰπὼς ἐκ φωτὸς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν, καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ δούλον Βικτωρῆνον, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας· ἐκ Θεοῦ ζῶντας.)

ιις'.

[108] Καὶ τῷ κδ' ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ ἐπανέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν· ἐν ᾧ μηνὶ μετὰ τὴν ἀφιξίν αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀγίου βασιλέως καὶ ὁ πατριάρχης κύρ Εὐθύμιος ἀπέθανεν καὶ τῇ κα' Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγόνει πατριάρχης ὁ Ἐφέσου κύρ Ἰωσήφ.

ιιζ'.

Καὶ τῷ κε' ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἐν ᾧ τῷ φθεινοπώρῳ, [109] ἐν ᾧ δὴ καιρῷ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διερχόμενος τὸν πλαστὸν υἱὸν τοῦ Παταζήτου ἐκεῖνον τὸν Μουσταφᾶν ἀπῆρε διωκόμενον παρὰ τοῦ τάχα ἀδελφοῦ αὐτοῦ Με-

* Numeri inter uncas positi Lectorem revocant ad loca parallela Chronici majoris.

χεμέτη, καὶ εἰς τὴν Λήμνον ἀπέστειλε, μετέπειτα δὲ εἰς τὸν Μυζήθραν. Ἐν δὲ τῷ χεμιῶνι τοῦ αὐτοῦ δὴ ἔτους, θανατικοῦ γενομένου ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσῃ καὶ φαμικῶς εὐρισκομένων εἰς κάστρον ἐν τῶν ἐκείσε, κεφαλατεύοντες ὁ γαμβρὸς μου Γρηγόριος ὁ Παλαιολόγος ὁ Μαμωνᾶς, ἀνὴρ ἀριστος, υἱὸς μεγάλου δουκὸς τοῦ Μιχωνᾶ, καὶ αὐθέντης ποτὲ τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν. Ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀδελφή μου καὶ γυνὴ αὐτοῦ καὶ παιδίον ἐν αὐτῶν θῆλυ ἀπέθανον, πρῶτον τὸ παιδίον, καὶ εἰς ζ' ἡμέρας τοῦ παιδὸς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ εἰς ζ' ἡμέρας τοῦ πατρὸς ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Ἔτι δὲ καὶ ἐξ τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἑναπολειφθέντων δὲ δύο καὶ μόνων τῶν αὐτῶν, ἐλθόντες ἐν τῇ πόλει εἶπον ἐν μιᾷ φωνῇ ταῦτα τοὺς ἀθλίους μου γενέτας, οἱ καὶ ἀλλοτρόπως ἀπέθανον ἀκούσαντες τοῦτο, εἰ καὶ οὐκ ἀπέθανον, ὡς τελέως ἀπὸ τούτου μετέπειτα καὶ ἀσθενεῖς, ὅπερ ἦν καὶ αἴτιον τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὸν γεννήσαντά με εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Θωμᾶ εἰς τάξιν κατὰ αὐτοῦ, καὶ ἐμοῦ μετ' αὐτοῦ εἰς ὕπηρεσιαν ἐπὶ τραπεζίου καὶ κελλιῶτου αὐτοῦ, ὡς ὠρῆσθην παρὰ τοῦ ἀγίου βασιλέως τοῦ πατρὸς τοῦ βρθέντος αὐθεντοπούλου, καὶ ἡτοιμαζόμεθα καὶ ἀπὸ τοῦ ὅτι ὁ μὲν ἐμοῦ πρῶτος ἀδελφὸς ἦν εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τοῦ βασιλέως· ὁ δὲ μετ' ἐμὲ ἕτερος, ὡς ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἀφελὲς καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς, εἰς τὴν τοῦ Χαρσιανίου λεγομένην μονήν, ἐν ἣ ἦν καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν διδάσκαλος κύρ Ἰωσήφ, γέγονε καλόγερος. Τοῦ δ' αὐτοῦ θανάτου γενομένου περὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος εἰς τὴν πόλιν ἐν μηνὶ Αὐγούστου ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Ἄννα ἡ ἀπὸ τῆς Ρωσσίας λοιμώδει νόσῳ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Λιδῶς μονῇ.

υιη'.

[110] Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κς' ἔτους ἐστάλη καὶ εἰς τὸν Μορέαν παρὰ τοῦ ἀγίου βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμᾶς ἐν ᾧ ὅτ' ἡ χρόνῳ ἐπανέστρεψε καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης· καὶ ἐμὲ ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος καὶ πατὴρ αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ προσηγάγετο Μαρτίῳ ις', ὑπάρχοντός μου χρόνων ις', ἐκείνου δὲ τοῦ ἀγίου ξθ'.

υιθ'.

Καὶ τῷ κς' ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία, ἡ τοῦ Μόντες Φεβρᾶντος μαρκεσιου θυγάτηρ. Καὶ τῇ ιθ' τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη αὐτή, καὶ ἐστέφη καὶ βασιλεὺς ὁ κύρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἐν ἣ ὅτ' ἐστέψει ἐγγεγόνει δυνωσ, ἑορτῶν ἑορτῆ καὶ πανηγυρις πανηγύρων.

υκ'.

Καὶ τῷ κη' ἔτει ἦλθεν ὁ Ἀμηρᾶς ὁ καὶ κύρ Ἰτζῆς καὶ Μεχεμέτης ἵνα ἀπὸ τῆς πόλεως περάσῃ εἰς τὴν ἀνατολήν· καὶ προμαθόντες ὡς ἐν μυστηρίῳ ἀπὸ εἰδῶν ἐκείνου, ὅτι ὑπάγει ἵνα τὰ τῆς ἀνατολῆς διορθώσῃ, καὶ, ὡς ἂν ἐπιστρέψῃ, ἔχει σκοπὸν καὶ μελέτην ἐλθεῖν κατὰ τῆς πόλεως, πάντες οἱ τοῦ βασιλέως τοῦ ἀγίου ἐμπιστευθέντες τὸ μυστήριον ἄρχοντες

καὶ τῶν ἱερομονάχων παρῴτρυνον καὶ ἐβούλευον τῷ βασιλεῖ ἵνα πιάσῃ αὐτόν· ἐκείνος δὲ οὐ κατεπεισθη ποτὲ, λέγων, Οὐκ ἀθετῶ τὸν ὄρκον ὃν πρὸς ἐκείνον ἐποιησάμην, ἂν ἐβεβαιούμην καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἐλθῇ, μέλλει ἀιχμαλωτεύσειν ἡμᾶς· εἰ δὲ πάλιν ἐκείνος ἀθετήσῃ τοὺς ὄρκους του, ἀπέμεινε εἰς τὸν Θεὸν τὸν πολλὰ πλεῖον δυνάμενον ἐκείνου· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδέ τινα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔστειλεν εἰς ἐνάγησιν αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀσεβοῦς, ἀλλὰ μόνους τὸν ἄριστον ἄνδρα Δημήτριον τὸν Λεοντάρην, Ἰσαάκιον τὸν Ἀσάνην, καὶ Μανουὴλ πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνὸν, μετὰ πολλῶν ἀρχοντοπούλων καὶ στρατιωτῶν καὶ δώρων· [112] οἱ καὶ συνήντησαν αὐτῷ περὶ τὰ Κουτουλοῦ, καὶ ἦλθον μετ' ἐκείνου ἕως τὸ Διπλοκιδιονιον, ὅλην δηλονότι τὴν ὁδὸν ὀμιλῶν μετὰ τοῦ Λεοντάρη· ἐκεῖσε δὲ εἰς τὸ Διπλοκιδιονιον εὐρεθέντες καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετὰ ἐνὸς κατέργου ἵνα περάσῃ ἐκείνον, καὶ ἐμβὰς εἰς αὐτὸ, εἰς τὴν θάλασσαν μέσον ἐχαιρετήθησαν πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ τὰ κάτεργα, καὶ ὀμιλοῦντες ἀπῆλθον μέχρι εἰς τὸν πέρα τόπον τῆς ἀνατολῆς, ὅπερ νῦν Σκουτάριον ἀνομάζεται, πρότερον δὲ Χρυσόπολις· καὶ ἐκείνος μὲν ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ κατέργου ἀνέβη εἰς τένδαρ ἃς αὐτῷ προητοίμασαν· οἱ δὲ βασιλεῖς μετὰ τῶν κατέργων τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ ἀποστολάς τροφίμους πρὸς ἀλλήλους ἀποστέλλοντες, περὶ τὸν ἐσπερινὸν ἐκείνος μὲν καθαλικεύσας ἀπῆλθεν τὴν ὁδὸν τὴν περὶ τὴν Νίκομηδειαν φέρουσαν· οἱ δὲ βασιλεῖς ἐπανεστρέψαν οὐκ αἰδέ. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντες εἰς τὴν δύσιν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιπόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀδριανόπολιν· ὁ δὲ ἅγιος βασιλεὺς ἐτοιμάσας τὸν Λεοντάρην Δημήτριον ἔστειλε πρὸς ἐκείνον, ἵνα καὶ περὶ τῶν προμελετωμένων μάθῃ καὶ προμηνύσῃ καὶ ἐκείνον ἐλέγξῃ διὰ τῆς καλῆς ἀγάπης· καὶ τιμῆς ἧς πρὸς ἐκείνον ἐπεδείξαντο, καὶ διὰ τοῦ περάματος καὶ διὰ τοῦ τοιούτου ἀποκρισιαρικοῦ, τοῦ προσώπου λέγω καὶ τῶν δώρων ὧν προσεκόμιζεν. Ἴδεν οὖν αὐτὸν ὁ Ἀμηρᾶς μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης· ὅτι πλείστης, καὶ τέλος εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἐχω ἡμέρας ὅτι οὐχ ὑγιῶς ἔχω· ἅμα θελω γενῆν καλὰ, καὶ θέλωμεν φάγειν καὶ πιεῖν ὀμοῦ καὶ ὀμιλήσειν· ἐκεῖνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε. Καὶ τὸν μὲν Λεοντάρην τὸ τυχὸν οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἦν εἰς τὴν κατοῦναν αὐτοῦ, καὶ τάχα θουμαζῶν πῶς οὐδὲν προσκαλεῖται αὐτὸν ὁ αὐθέντης, ἵνα καὶ τὰς δουλείας αὐτοῦ ἀκούσῃ· τοῦτο μαθόντος τὸν θάνατον αὐτοῦ κατ' αὐτὴν δὴ σχεδὸν τὴν ὥραν, ἐπεισὶ [δὲ] τὰς στρατάς Ἐκλειος κρυφίως τὰς φερούσας εἰς τὴν πύλιν, καὶ πολλοὺς γραμματοκομιστὰς ἀποστείλας ὁ Λεοντάρης, οὐδὲν τοὺς ἀφῆκαν νὰ διέλθουν, καὶ ἡμέραι παρῆλθον, ἰδοὺ ἀπὸ τούτου τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπεκαλύφθη μυστήριον, καὶ θροὺς μέγας ἐγένετο καὶ βουλή καὶ μελέτη, καὶ πολλοὺς ἐλέγχους ὁ ἅγιος ἔλαβε βασιλεὺς παρὰ τῶν βουλευόντων ἵνα πιάσῃ αὐτόν, εἰς τὴν μονὴν τῆς Περιβλέπτου δι' αἰτίαν θανατικοῦ εὐρισκομένου· μόλις οὖν ποτε δι' ἄλλης ὁδοῦ τῆς εἰς τὴν Μεσημβρίαν ἀπαγωγῆς στείλας ὁ Λεοντάρης ἄνθρωπον, καὶ ἂν· ἐκεῖ διὰ θαλάσσης ἐλθόντος, ἔφρασε

γραφῆν ὅτι ὁ Ἀμνηρὰ ἀπέθανε· καὶ ἐγένετο τοῦτο δὴ τὸ, ἡ Ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς· καὶ εἰς τὸ πρωτὶ ἀγαλλίασις· ἡ καὶ ἰδοὺ ἔπεσον εἰς ἑτέραν φροντίδα καὶ βουλήν καὶ μελέτην, πότερον νὰ ἔχουσι (πρὸς) τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μουράτην ἀγάπην καὶ νὰ παραχωρήσωσιν εἶναι αὐτὸν αὐθέντην, ὡς καὶ ἐκ ὀρκωμοτικῶν αὐτῶν διελάμβανον, ἢ νὰ φέρωσι τὸν Μουσταφᾶν ἀπὸ τοῦ Μυζηθρᾶ, καὶ ποιήσωσιν αὐτὸν αὐθέντην εἰς τὴν δύσιν, καὶ ὁ Μουράτης ἐνὶ εἰς τὴν ἀνατολήν αὐθέντης· τοῦ μὲν ἀγίου βασιλέως καὶ πατρὸς τὸν πρώτων βουλευομένου καὶ κρίνοντος δικαίου ἐκ πολλῶν αἰτιῶν· τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ Δημητρίου ὅτι νὰ ποιήσωσιν τὸν δεύτερον, καὶ ὅτι δίδῃ τους καὶ τὴν Καλλίπολιν, μόλις δὲ ποτε οἶονεῖ ὡς κατὰ παραχώρησιν δέδωκεν ἔξουσίαν ὁ ἅγιος βασιλεὺς τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἡ Ὡς θέλεις, ἡ κειπὼν, ποιήσω· ἐγὼ γὰρ εἰμι, υἱὲ μου, καὶ γέρον καὶ ἀσθενῆς καὶ ἔγγυς τοῦ θανάτου· τὴν δὲ βασιλείαν καὶ τὰ αὐτῆς δέδωκα πρὸς σέ, καὶ ποιήσω ὡς θέλεις.

υκα'.

[114] Καὶ ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ κβ' ἔτους μετὰ κατέργων ἀπελθόντος εἰς τὴν Καλλίπολιν τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου Ἀμνηρᾶν τὸν Μουσταφᾶν φέρων ἀπὸ τοῦ Μορέως αὐθέντην ἐξέβαλεν εἰς δύσιν, καὶ ἡ Καλλίπολις αὐτὸν προσεκύνησε· καὶ μετὰ τινας ἡμέρας ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως, τάχα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις ἀπεκρίνατο, Πάντες οἱ Τούρκοι λέγουσιν ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν ἡ Καλλίπολις ἐνὶ, καὶ οὐδὲν ἐμπορεῖ νὰ τὴν δώσωμεν, πολλὰ τοῦ Μουράτη ἀπὸ τὴν ἀνατολήν δι' ἀποκρισιαρίων δεομένου καὶ τάσσοντος. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ ἔτους περάσαντος τοῦ Παῖαζήτη τοῦ ἀπὸ τὴν ἐπάνω στενὴν εἰς τὴν δύσιν, ἀνδρὸς χρησίου Μπελαρμπεὶ καὶ βιζύρου δυτοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ Μουράτη, καὶ τὴν Ἄγκυραν ἔχοντος κεφαλαίχιον, εἰς τὸ, ἂν δυνήθῃ, νὰ κρατήσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μουράτη τὴν δύσιν δηλονότι· καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πάλιν ἀπελθόντος ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν, ἐπίασεν αὐτὸν δὴ τὸν Παῖαζήτη καὶ τὸν ἐσχότωσε, καὶ τὴν εἰς τὴν δύσιν πᾶσαν ἀρχὴν τῶν ἀσθεῶν ἐκυρίευσεν· καὶ πάλιν ἐπιστρέψας [116] ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν Καλλίπολιν τῷ αὐτῷ εἵκει ἐπέρασαν εἰς τὴν ἀνατολήν κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μουράτη εἰς τὴν Προῦσαν εὐρισκομένου, καὶ ἡττηθεὶς ἐπανάστρεψεν εἰς τὴν δύσιν. Καὶ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέρασαν, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Μουράτης μετὰ Γενουϊτικῶν καραβίων, καὶ διώξας τὸν θεῖον αὐτοῦ ἐφθασε καὶ ἐσχότωσε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λ' ἔτους.

υκβ'.

Καὶ τῇ η' τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔστειλε καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν διὰ τοῦ Μιχάλαμπεῖ· καὶ τῇ ιε' τοῦ αὐτοῦ ἤλθε καὶ ὁ Μουράτης καὶ αὐθέντης αὐτοῦ, καὶ ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν, φέρων μετ' αὐτοῦ καὶ δεσμίους καὶ τοὺς ἀποκρισιαρίους, οὗς προαπέστειλαν εἰς ἐκεῖνον διὰ κατὰστασιν ἀγάπης, Δημήτριον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ Ματθαῖον τὸν Λάσκαριν καὶ ἄλλους γρηματικῶν Ἀγγέλων τὸν Φιλοματῆν· καὶ τῇ

κβ' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐπολέμησεν αὐτὴν δὴ τὴν πόλιν καθολικὸν πόλεμον.

υκγ'.

[117] Καὶ τῇ ς' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ λα' ἔτους ἀπῆλθεν ἀπρακτος ἀπὸ τῆς πόλεως βοηθεῖα Θεοῦ· καὶ τῇ λ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἤλθεν ὁ Μουσταφᾶπουλος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ δὴ τοῦ Μουράτη καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔπεσαν ἔξω εἰς τὸν αὐθεντικὸν περίβολον· καὶ ἐπὶ τὴν αὐρὴν τῇ α' Ὀκτωβρίου ἤλθεν εἰς προσκύνησιν τῶν βασιλέων· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἀριστον ἐγένετο τὸ τῆς ἡμιπληζίας νόσημα τῷ ἁγίῳ βασιλεὶ κύρ Μανουήλ, ὃν ἰδόντας οἱ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μετὰ τοῦ Μουσταφοπούλου Τούρκοι καὶ θαυμάσαντες καὶ ἀπ' αὐτῆς μόνης τῆς θεωρίας αὐτοῦ μετὰ θαύματος ἔλεγον ὅτι τὸν τῆς πίστεως αὐτῶν ἀρχηγὸν Μαχοῦμετ ὁμοιάζει· ὡς καὶ ὁ ποτε Παῖαζήτη· καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ εἰρηκεν, ὅτι τὸν βασιλέα καὶ ὁποῦ οὐδὲν γυμνάζει αὐτὸν καὶ ἀπὸ μόνης τῆς αὐτοῦ θεωρίας θέλει εἰπεῖν ὅτι ἡ Αὐτὸς τυχεῖν νὰ ἐνὶ βασιλεὺς· ὁ δὲ Μουσταφᾶπουλος πλημμελήσας καὶ πλείους ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ συμβᾶν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον τέλος ἀπῆλθεν μέχρι καὶ τῆς Σηλυμβρίας καὶ μικρὸν διατρέψας ἐπανάστρεψεν εἰς τὴν πόλιν καὶ περᾶσας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Προῦσαν· τὸ δὲ ἔαρ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέρασε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνατολήν καὶ ἐσχότωσεν αὐτὸν προδοσίᾳ τῶν ἰδίων αὐτοῦ· [118] καὶ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐχάλασε καὶ ὁ Τουραχάνης τὸ Ἐξαμίλιον εἰς τὸν Μορέαν καὶ πολλοὺς τῶν Ἀλθανιτῶν ἐσχότωσεν· καὶ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔφυγεν ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Δημήτριος μετὰ Ἰαρίωνος Ντώρια καὶ Γιούργη Ἰσαοὺλ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Ντώρια, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Γαλατῶν ἵνα ὑπάγωσιν εἰς τοὺς Τούρκους, εἰ καὶ οὐκ ἀπῆλθον, ἀλλ' εἰς τὴν Οὐγγαρίαν.

υκδ'.

Καὶ τῇ ιε' τοῦ Νοεμβρίου τοῦ λβ' ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰούγγαριαν, ποιήσας δεσπότην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν αὐθεντόπουλον κύρ Κωνσταντίνον, καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἀντ' αὐτοῦ· τῇ δὲ κβ' τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιήσαμεν ὀρκωμοτικὰ ἀγάπην μετὰ τοῦ Ἀμνηρᾶ τοῦ Μουράτη, ἀποκρισιαρίων ἀπελθόντων Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ τοῦ γεγονότος ὑστερον καὶ μεγάλου δουκῆ, τοῦ Μελαχρηνοῦ Μανουήλ καὶ ἐμοῦ δι' αἰτίας ταύτας· ὅτι ὁ μὲν Μελαχρηνοῦς προαπῆλθεν εἰς τὸν Ἀμνηρᾶν, καὶ ἐγνώριζεν ὅτι θέλει γενέσθαι τὴν ἀγάπην· ὁ δὲ Νοταρᾶς ἵνα τελέσῃ αὐτὸς καλῶς κατὰ τὸ δυνατόν ὡς χρῆσιμος καὶ καλὸς· ἐγὼ δὲ ὡς ἀπὸ τὴν ἁγίαν δέσποιναν συγγενίδα αὐτοῦ δὴ τοῦ Ἀμνηρᾶ ἀπὸ τὴν μητέραν του, καὶ ὅτι, ἂν δεήσῃ, νὰ γράψω καὶ δι' ὑφικτῶν εἰς τὸν ἔγιον βασιλέα καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εὐρισκόμενον.

υκε'.

[119] Καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ λγ' ἔτους ἐπανῆλθεν καὶ εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὸν Δαυνοῦσιον ποταμὸν Κελλίου ὀνομαζομένου ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης, ἀπελθόντων κα-

τερῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείσε. Προέπεμψε γάρ ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν ἀνθρωπον ἀλλόγλωσσον καὶ ἄλλογενῆ, τοῦ ἔλθειν διὰ τῆς στερεᾶς μετὰ πιττακίου ὑφιλτοῦ. ὡς περ ἔλθοντος ἐζήτει νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα ὅτι ἔχει τι τῶν ἀναγκαίων. Τοῦτο πῶς ἤθελε γενῆν, ἀνθρωπος τοιοῦτος νὰ ἴδῃ βασιλέα ἀσθενῆ; Κατάκοιτος γὰρ ἦν· καὶ μόνος πρὸς μόνον. Πολλῶν οὖν λόγων δαπανηθέντων, τέλος ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἀνθρωπον δύο τῶν Κελλιωτῶν καὶ συντρόφων μου, καὶ εἶπον τῷ ἀνθρώπῳ· Ἦ τῷ παρόντι εἰπὲ τὸ θέλιον (δειξαντες ἐμὲ), ἢ ἀπελθε ἔνθα θέλεις. Τότε παραλαβὼν με ἴδω, δέδωκέ μοι χαρτίν τι ὑφιλτῆν, καὶ ἐδῆλωσέ μοι καὶ ᾗθεν καὶ ὅποτε ἐξῆλθεν. Ὡς δὲ διῶρθωσα τὸ ὑφιλτῆν καὶ ἀπῆλθον ἀναγνῶνας τοῦτο, ἀνέφερον ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν· [120] ἔπει χαρίεντα μέλλει ἀναφέρειν ἐκεῖσε τῆς ἀγίας; δεσποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νόμφης αὐτῆς τοῦ δεσπότητος λιπόντες εἰς τὸ κωνῆριον· καὶ ἀναγνῶς τὸν χάρτην ὅτι καὶ ὑγιαίνει καὶ ἀπέρχεται καλῶς καὶ εἰς τὰ περὶ τὴν μεγάλην Βλαχίαν, καὶ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὸ Κελλιὸν ὀνομαζόμενον λιμῶνα κάτερρα ἵνα ἐπάρωσι καὶ φέρωσιν αὐτὴν, ἐχάρησαν μεγάλως καὶ μετὰ μικρὸν ὀρίζει ὁ ἅγιος· βασιλεὺς πρὸς τὸν ρουχάρην αὐτοῦ, Δίς πρὸς τὸν Φραντζῆ τὸ καθάδι, τὸν μολιθὸν χαμουχᾶν, τὸν μετὰ βαροκοιλίας ἐνδεδυμένον, καὶ ἀμέλει καὶ τὸ σεντούκιν ὕπερ μοι ἐζήτησεν· ἦν γὰρ εἰς τὰς χειράς μου σεντούκιν κάλλιστον καὶ μέγα, ἔχον πολλὰ καὶ καλὰ εἶδη· ἄπερ διεδόθησαν τὰ μὲν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, τὰ δὲ ὡπὲρ τῆς ἀγίας ψυχῆς αὐτοῦ. Καὶ τέλος ἐζήτησα ἀγὼ τὸ σεντούκιν, καὶ ὤρισέ μοι ὅτι αὐτὸ ἦεν τοῦ αὐθεντοῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς μου, καὶ εἶχα ἐν αὐτῷ μετὰ τῆς ψυχῆς ἐκεῖνου πολλὰ καὶ καλὰ καὶ πολλῶν πλεῖω τῶν ὧν εἶδες· καὶ θέλω πάλιν νὰ τὸ δώσω καὶ ἐγὼ πρὸς τὸν βασιλέα τὸν υἱόν μου ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχη καὶ ἐκεῖνος μετὰ τῆς εὐχῆς μου τὰ ἑαυτοῦ· τότε δὲ πάλιν ὤρισεν ἵνα τὸ ἔχω· καὶ εἶλον αὐτὸ μετὰ τῆς ἀγίας εὐχῆς ἐκεῖνου γεμάτον ἀπὸ πάντων τῶν χρήσιμων καὶ τιμῶν τοῦ βίου τούτου τοῦ ματαίου· ἡ δὲ ἀγία δέσποινα ὀρίζει καὶ φέρουσί με χαμουχᾶν καλὸν πράσινον. Ἦ δὲ νέα δέσποινα μηνύει με ὅτι· Τὸ δεινὰ μου ρούχον, ὅταν μέλλης λαθεῖν γυναῖκα, [121] θέλει ἦσθεν ἐκεῖνης. Τῆ δὲ κα' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος· ἀοιδιμος καὶ εὐσεβῆς· βασιλεὺς κύριος Μανουήλ, ὁ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς πρὸ ἡμερῶν β' Ματθαῖος μοναχός, καὶ ἐτάφη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν τῇ σεβασμιά βασιλικῇ καὶ περικαλλεῖ μνητὸν τοῦ Παντοκράτορος μετὰ πένθους καὶ συνδρομῆς οἴας οὐ γέγονε πώποτε εἰς τινα τῶν ἄλλων· ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡμέραι ἕτη αζ' καὶ ἡμέραι κς'.

[122] Καὶ τῷ (δδ') ἔτει μηνὶ Αὐγούστῳ διέβη φυγῶσα εἰς τὴν αὐτῆς πατριδα ἡ δέσποινα κυρία Σοφία.

[123] Καὶ τῷ (λε') ἔτει τοῦ Αὐγούστου κθ' ἔφερον μετὰ κατέρων ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦνταν κυρίαν Μαρῖν τὴν Κομνηνῆν, θυγατέραν κύριον Ἀλ. ξίου βασιλέως Τραπεζοῦντος τοῦ Κομνηνοῦ.

Καὶ τῷ (λς') ἔτει μηνὶ Σεπτεβρίῳ εὐλογηθῆ αὐτὴν ὁ βασιλεὺς κύριος Ἰωάννης· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐξῆλθεν αὐτῆς δὴ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν τῇ κς' Δεκεμβρίου μετὰ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ δεσπότητος κύριου Κωνσταντίνου διὰ τὸ βούλεσθαι γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν τὸν δεσπότην κύριον Θεόδωρον καλόγερον, καὶ ὁ κύριος Κωνσταντίνος ἐναπομείνη αὐθέντης τοῦ Μορείου, εἰ καὶ μετεμελήθη καὶ οὐκ ἐγένετο· μεθ' ὧν [γὰρ] ἐγὼ ἀρχῇ εἰς τὸν Μορέαν ἦλθον, εἰς τὴν τοῦ βασιλέως μου δουλοσύνην ὑπάρχων, εἰς δὲ τὴν τοῦ δεσπότητος κύριου Κωνσταντίνου ἀποδιέπῳν ἐξ αἰτίας τοιαύτης· τοῦ γὰρ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου πατρὸς αὐτῶν ἐγγίζοντος πρὸς τὸ ἀπθανεῖν ὤρισέ μοι καὶ ἔγραφα ἰδίως, οὐκ διαθήκην αὐτοῦ· οὐ γὰρ διατίθενται οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ προσταττούσιν· ὅτι νὰ ἔχη εἰς ἕκαστον τὸ καὶ τὸ, ὁ δὲ τὸδε ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀξιολόγων εἰδῶν· καὶ τὸ ἐπιπλὸν τοῦ βίου αὐτοῦ ἵνα μερισθῇ εἰς τέσσαρα μερικὰ, εἰς παραστάσιμα καὶ λειτουργίας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεπέκεινα τῶν συνήθων, ὧν πολυτελῶς καὶ καλῶς ἐτετέθησαν παρὰ τῶν αὐτοῦ καὶ τῶν εισοδημάτων τῆς βασιλείας, εἰς πτωχοῦς, εἰς τοὺς λατροῦς καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ κελλιώτας· ἐπιτροποὶ δὲ νὰ ὦσιν ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ εἰς τῶν Ξανθοπούλων Μακάριος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ διδάσκαλος Ἰωσήφ ὁ εἰς τοῦ Χαρσιαντινοῦ, καὶ ἐγὼ καὶ ἀναγνωσθείσης ταύτης δὴ τῆς προσταξῆς παρ' ἐμοῦ ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῶν καὶ μόνον τέλος ὤρισε πρὸς τὸν υἱόν αὐτοῦ· Ἰε' μου, ἤκουσας τὸ σὲ προστατῆται διὰ τοὺς ἰδίους μου ὁποῦ λατρεύουσιν· ἔγραψον γὰρ· οἱ δὲ κελλιῶται μου, οἵτινες ἐδούλευσάν μοι καλῶς καὶ εὐνοικῶς διάκεινται καὶ δουλικῶς ὡς ἐν εἰκῆ εἰς ἐμὲ, ἃς ἔχωσι παρὰ πάντων ὁμῶν τῶν υἱῶν μου ἀγάπην τε καὶ ἀνεκδοχὴν καὶ προμήθειαν κατὰ τὸ ἀναλογεῖν ἐνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν. Ἰδίως δὲ πάλιν λέγω σοι διὰ τοῦτον δὴ τὸν Φραντζῆν ὅτι ἐδούλευσέ μοι καλῶς καὶ θεράπευσέ μοι εἰς τὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τοῦ σώματος, καὶ νῦν εἰς τὰ τῆς ἀσθενείας μου πλεόν τῶν ἄλλων μοι θεραπεύει, καὶ θαρρῶ ὅτι καὶ τὸ ὡπὲρ τῆς ψυχῆς μου μετὰ θάνατον καλῶς τὰ θέλει ἐξοικονομήσειν· ἡ νεότης οὖν αὐτοῦ καὶ τὸ γῆρας τὸ ἐμὸν οὐδὲν ἀφῆκαν ἵνα γένηται πρὸς αὐτὸν ἀντάξιον τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης αὐτοῦ. Ἀφῆμι δὲ αὐτὸν εἰς σέ, καὶ νὰ ἔχη· τὴν εὐχὴν μου, τὸ ἐτύχενεν ἵνα γένηται παρ' ἐμοῦ πρὸς αὐτὴν, καὶ οὐδὲν ἐγένετο δι' ἃς αἰτίας εἶπον, ἃς γένηται παρὰ σοῦ· ἐπειδὴ μετὰ τοῦ δεσπότητος κυροῦ Κωνσταντίνου εἶχον ἀγάπην καὶ πληροφορίαν ἦν ὁ Θεὸς ἀπεδέχετο, ὅτι ὁ τοῦ πατρὸς μου ἀδελφός ἦν αὐτοῦ τατάς, [126] καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ συνανάτροφοι καὶ φίλοι καὶ δοῦλοι αὐτοῦ καὶ ἐγὼ μετ' αὐτῶν· εἴτα ἔφερον ὁ καιρὸς καὶ οἰκείωσιν ἐμοῦ εἰς τὸν μακαρίτην καὶ ἀοιδίμον πατέραν αὐτοῦ· καὶ τὰ ἐχρηξεν ἀπ' ἐκείνου πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα, εὕρισκον αὐτὰ δι' ἐμοῦ· ἡγάπα καὶ τὸν ἐμὲ εἶχε καὶ ἰδίως εἰς τὴν δουλοσύνην του. Καὶ συνηθείας καὶ τάξεως οὐσης εἰς τὰ τῶν βασιλέων ὁσπήτια ὅτι τοῦ πατρὸς οἱ κελλιῶται νὰ χωρῶσι καὶ εἰς τὰ κελλία τῶν υἱῶν

αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ τῶν υἱῶν εἰς τὸ τοῦ πατρὸς· τοῦτο δὲ ἕως ἂν ἐν τοῖς ζῶσιν ὁ πατήρ εὐρίσκηται, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ θάνατον· ὡς ἀπέθανεν ὁ μακαρίτης καὶ ἀσπίδμος πατήρ αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐκείνου πρῶτον μνημόσυνον ἐπιστρέψαντες πάντες ἡμεῖς· οἱ ἐκείνου κελλιῶται εἰς τὸ παλάτιν· ἔθος γάρ ἐστι καὶ τοῦτο ὅτι οἱ κελλιῶται αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως νὰ καταμένωσι περὶ τὴν τάφον αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ πρώτου μνημόσυνου· ἀπῆλθον καὶ εἰς τὸ ὁσπήτιον ὅπερ κατέμενον ὁ ῥηθεις ἁγίου κὺρ Κωνσταντίνου· καὶ ἐκάθισα ἕξω ὡς οἱ πολλοί. Μαθῶν δὲ τοῦτο ἐστειλε τὸν θεῖόν μου καὶ ὤρισέ μοι, ὅτι Οὐ μὲν ἐτήρησας τὴν τάξιν καὶ οὐδὲν ἤλθεις εἰς τὸ κελλίον μου ἐξ ὀρθοῦ, ὡς ἐποιεῖς ζῶντος τοῦ αὐθεντός μου βασιλέως τοῦ πατρὸς μου· ἀμὴ πάλιν ἡμεῖς διὰ τὸ χρέος τῆς εἰς ἐκείνον ἀγάπης σου καὶ δουλοσύνης καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργετουμένῃ σοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ἦ εἰς τὴν δουλοσύνην τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ μου νὰ ἔρχεται [127] ἐξ ὀρθοῦ εἰς τὸ κελλίον μου, ὡς καὶ πρότερον. Ἀπὸ τούτων οὖν τῶν αἰτιῶν ὡς ὤρισθη παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὅτι νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτῷ ἀπερχομένη εἰς τὸν Μορέαν δι' ἣν αἰτίαν προσδηλώσαμεν, ὤρισέ μοι ἰδίως τὸ δὴ μέλλει γενέσθαι· καὶ ἀγαπῶ νὰ ἡμπορή νὰ σε εἶχον μετ' ἐμοῦ· καὶ ἀνέφερον αὐτῷ καὶ ἐγὼ τοῦτο πολλῶ πλέον, σωζομένου μόνον ὅτι νὰ ἐνὶ μετὰ ἀποδοχῆς καὶ ὀρισμοῦ τοῦ αὐθεντός τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ σου· ἐζήτησεν οὖν τοῦτο τὴν ἀδελφὸν αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ μετὰ λόγων παρακλητικῶν καὶ αἰτιῶν ἀναγκαίων ὅπου τὸν ἠνάγκαζον ἵνα ἔχη τὸ ἐμὸν χρεῖαν. Ἐκεῖνος δὲ ἀπελογῆσατο, ὡς ζητοῦντα ἀδύνατόν τι αὐτῷ δι' ἄλλο τι ἀλλ' ἢ διὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐμὴν διὰ στόματος παραδόντα. Ὅ δὲ πάλιν ἐζήτησε τοῦτο διὰ τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ μητρὸς αὐτῶν, καὶ ἔτι μετὰ τῶν μεσαζόντων αὐτοῦ· καὶ μόλις ποτὲ ὤρισεν τοῦτο, ὅτι Ἄς ἐλθῃ μετ' ἡμῶν ὁ Φραντζής· καὶ εἰ μὲν ἀπομείνῃ ὁ ἀδελφός μου ἐκεῖ, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ ἔχη αὐτόν· ἐπεὶ καὶ ἡ κυρά μου ἡ δέσποινα ὤρισέ μοι περὶ τούτου καὶ συγχωρεῖ τὸ· εἰ δὲ ἐπαναστρέψῃ ἐδῶ ὁ ἀδελφός μου μετ' ἐμοῦ, οὐδὲν τυχεῖται εἰ μὴ νὰ ἐνὶ εἰς ἐμὲ καθὼς ὤρισεν ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς ὁ πατήρ μου νὰ ἔχωμεν δίκαιον νὰ ποιήσωμεν εἰς αὐτόν. Ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὸν Μορέαν τοῦ μὲν ὑπῆρχον τελείως ὑποχείριος ὡς προσέειπον, πρὸς δὲ τὸν ἀγάπην καὶ ἐλπίδι προσπαθέβωπον· ἀποσιωθέντες οὖν εἰς τὸν Μορέαν καὶ κατὰ τοῦ τόπου πανιῶς οὐ ἐνός τοῦ Μορέως ἐκράται δεσπότης ὁ Κάρουλλος, ἀπελθόντες πάντες οἱ αὐθέντες καὶ ἀδελφοί, τέλος ἐπεὶ [128] οὔτε αὐτοὶ ἦσαν τριθάρρηχότες ὅτι θέλουν δουλώσειν εἰς ἑαυτοὺς ὅλον τὸν τόπον οὐν ἦρχεν ὁ Κάρουλλος, οὔτε πάλιν ἐκεῖνος ἔτι νὰ δυναθῆν νὰ φυλάξῃ τὸν ἐπίλοιπον τόπον ὅπου ἀπέμεινεν αὐτῷ· ἀπῆραν γὰρ οἱ αὐθέντες ἡμῶν τινὰ τῶν αὐτοῦ· ἐφάνη καλὸν ἵνα ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντίνος ἐπάρῃ τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ δὴ τοῦ Κερουλλοῦ δεσπότης εἰς νόμιμον γυναῖκα καὶ τὰ κάστρα, ὅσα δὴ καὶ εἶχεν εἰς τὸν Μορέαν, λάθῃ εἰς προσίκαν αὐτῆς· οὐ δὴ γενομένου τελείου τῆς πρώτης Μαῦρου αὐτοῦ ἔτους, σταλαῖς ἐγγὺ παραλάθον τὴν Γλαρύν-

τζαν, καὶ ἄλλοι τὰ ἄλλα· καὶ ἐπαναστρέψαντες εἰς τὸν Μυσηθρᾶν ἐνεργεῖτο τὸ τῆς καλογορευτικῆς τοῦ δεσπότης κυρίου Θεοδώρου. [129] Διὰ δὲ τὸ νὰ ἐπάρουν, ἀνεμπορέσουν, τὴν Πάτραν, ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον τόπον, καὶ διὰ τὸ νὰ μηδὲν εὐρίσκονταί εἰς τὸν Μυσηθρᾶν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν βουλομένου γενέσθαι καλοτέρου, ἐξελοθέντες τῇ πρώτῃ Τουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἤλθον κατὰ τῆς Πάτρας οἱ τρεῖς τῶν ἀδελφῶν· καὶ περὶ τοὺς μύλους αὐτῆς σκηνώσαντες ἐκεῖσε καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ δεσπότης Κερουλλοῦ ἔφερον κυρίαν Θεοδώραν· καὶ ἐκεῖσε αὐτὸς καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντίνος· τὴν εὐλόγηθη. Εἰς δὲ τὴν Πάτραν οὐδὲν ἐκατορθώθη τι πρὸς ἄλλωσιν· ἀλλ' ἦν μᾶλλον καὶ αἴτιον ὅτι καὶ ὅπερ ὁ ἀδελφός αὐτῶν κὺρ Θεόδωρος ὁ δεσπότης εἰς τὸν Μυσηθρᾶν ἐστῆσεν ἵνα ποιήσῃ, ἀβέτησῃ, ὅπερ αἴτιον πολλῶν κακῶν· ὡς οὖν εἰς τὰ τῆς Πάτρας τι συμπέραςμα χρηστὸν οὐδὲν ἐκατορθούτο, ἀλλ' ἦ μόνον τρία κασταλόπουλα ὅπου ἀπῆραν ποιήσαντες εἰρήνην μετὰ τῶν ἐν τῷ κάστρῳ· καὶ ὅτι νὰ δίδουν καὶ κατ' ἐτος πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Κωνσταντίνον φλωρία φ', ἐγερθέντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν βασιλεὺς δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὸν Μυσηθρᾶν, [130] ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Κωνσταντίνος· δι' ἄλλης εἰς τὸ Χλουμουτζίον μετὰ καὶ τῆς γυναίκης αὐτοῦ καὶ βασιλίσσης. Μετὰ δὲ τινα καιρὸν ὀλίγον, ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς ἤθελεν ἵνα ἀπέλθῃ ὁπισθεν εἰς τὸ ὁσπήτιον αὐτοῦ, μνησθεις καὶ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μυσηθρᾶν ἀπὸ τῶν Χλουμουτζίων· καί τις διαβιβάσαντες ἀμφοτέρω· οἱ δύο ἀδελφοὶ ἡμέρας ὀλίγας, τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ (λ') ἔτους ἐκαθαλίκευσαν ὁμοῦ καὶ ἀπῆλθον μέχρι καὶ τῆς Κορίνθου· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐμβὰς εἰς τὰ κάστρα ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν· ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος ἀπῆλθεν ὁπισθεν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν Μυσηθρᾶν· καὶ ὁ κὺρ Θωμάς ὁ αὐθεντόπουλος μετ' αὐτοῦ μέχρι τινὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Καλάδρυτα· ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθεντός ἡμῶν κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ δεσπότης διὰ τῆς ἄλλης ὁδοῦ ἤλθομεν εἰς τὴν Βοστίτζαν· καὶ γὰρ εἰ καὶ καλόγερος οὐκ ἔγενετο ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ἵνα ἀπομείνῃ ἅπας ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν κὺρ Κωνσταντίνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀλλ' οὖν καὶ οὕτως δέδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν Βοστίτζαν, καὶ εἰς τὸ ἄλλο μέρος· ὅσα δὴ ἦρχεν ὁ Φραγκόπουλος πρωτοστράτωρ. [135] Ἀνδρούσαν λέγω καὶ Καλομάταν, καὶ Πιόρημα καὶ Μίνην καὶ Νησίον καὶ Σπητάλιον καὶ Γραμπένην, καὶ Ἀστὸν καὶ Λωί, καὶ Νεόκαστρον καὶ ἕτερα πολλὰ· ἃ καὶ σταλαῖς ἐγὼ παρέλαθον ταῦτα παρὰ τοῦ ῥηθέντος πρωτοστράτορος.

[134] Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτι ἐν μηνὶ Μαρτίῳ δ' ἐτέθηεν ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος, ὁ δὲ τοῦ θεῖου σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάχιος· καὶ ἐτάρῃ ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, ἐν ἣ καὶ κατέμενε· βουλῆς δὲ ἀποκρύφου μόνον εἰς ἐμὲ οὔσης παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότης, ὅτι νὰ ἀπέλθωμεν κατὰ τῆς Πάτρας, καὶ εἰ μὲν ἐπάρωμεν αὐτὴν, ἵδου νὰ εὐρισκώμεθα εἰς τὸν Μορέαν, καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ ὁ τῆς Μαύρης δηλονότι θαλάσσης· δοθῆν πρὸς τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ τὸν βασιλέα· εἰ δὲ οὐκ ἐπάρωμεν τὴν

Πάτραν, νὰ ὑπάγωμεν ὀπισθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ νὰ ἔχη ἔνταυθα εἰς τὸν Μορέαν τὰ τῆς προικὸς αὐτοῦ κάστρα. [135] καὶ ἐκεῖσε τὸν τόπον του, τὴν Μαύρην δηλονότι θάλασσαν· τὰ δὲ δοθέντα παρὰ τοῦ δεσπότη κάστρα πάλιν νὰ δοθῶσιν, ἔνθα ὁ βασιλεὺς διακρίνει, παρηκολούθησε καὶ τοῦτο, ὅπερ ἦτον ἀπὸ μέρους βεβαίως τῆς ἀποκρύφου μελέτης. Ἄπὸ τῆς Βοστίτζης διερχόμενοι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Πάτρας, ἵνα εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὸ Χλομούτζιν ἀπέλθωμεν, ἔνθα καὶ ἡ βασίλισσα, ἐστάλη Ἄνδρόνικος Λάσκαρις ὁ Παδιάτης εἰς τοὺς ἐν τῇ Πάτρῃ ἄρχοντας διὰ τινὰς δουλείας· καίκεῖσε προσμεναιντος συνέτυχον αὐτῷ ἰδίως καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ περὶ τοῦ, ἂν θέλει ὁ αὐθέντης αὐτοῦ, ἔχουσι τρόπον ὅτι νὰ ποιήσουν νὰ ἐπάρῃ τὴν Πάτραν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Λάσκαρι καὶ εἰπόντος μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ τῶν Πατρηνῶν ἀπόκρυφα, ἀπεπέμφθη ὡς ἀδύνατα καὶ περισσὰ καὶ ἀκούσαντος καὶ λέγοντος· σταλαῖς οὖν εἰς κεφαλὴν εἰς τὴν Ἄνδρουσαν ὁ αὐτὸς Λάσκαρις, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντας εἰς τὰ ἐκεῖσε κάστρα Κεφαλάδες, (ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τοῦ ὀσπητίου αὐτοῦ ὁ Λάσκαρις Ἀλέξιος εἶχε λάβῃν εἰς κεφαλατικὸν τὴν Βοστίτζαν καὶ ἐναπέμεινε ἐκεῖσε) διερχόμενοι, [156] ὡς δεδήλωκα, τοῦ δεσπότη καὶ αὐθέντός μου μετ' ἐμοῦ καὶ μόνου ἐνεργοῦντος τὸ περὶ τῆς Πάτρας, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν Γλαρέντζαν· ἐγράψαμεν πολλάκις, πάλιν ἔκρινον τὰ παρ' ἡμῶν ἀδύνατα, ὡς καὶ ὁ καιρὸς ἔδειξε. Τέλος ἐστήσαμεν ἵνα ἀπέλθωμεν καὶ νυκτὸς οὐσης εὐρεθῶμεν εἰς τόπον πλησίον τοῦ τέλους τῶν ἀμπελίων αὐτῶν δὴ τῶν Πατρηνῶν εἰς τρεῖς ἐκκλησίας ὀνομαζόμενον, ἐπὶ καὶ ἡσαν παλαιότερον, ἐκεῖσε δὲ εὐρεθῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ δηλώσωσιν εἰς πλάτος τὰ διὰ γραφῆς, καὶ, εἰ μὲν δυνατὰ εἴσι, νὰ ἐνεργηθῶσι, εἰ δ' οὖν, νὰ ἀπέλθωμεν, φανερώς νὰ ἀποκλείσωμεν τὸ κάστρον καὶ ὡς φέρει τὸ φέρον. Καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν ὀρισμούς εἰς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἄνδρουσης, ὅτι τῇ ἐ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἵνα ἔλθωσι μετ' ἀρμάτων καὶ τῶν πλειόνων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν, ἵνα μετὰ τοῦ πρέποντος διέλθῃ τὸν τόπον τοῦ πριγκίπου καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἄνδρουσαν ὀνόμας αὐθέντης τοῦ τόπου ἐκεῖνου· ὁμοίως ἐμηνύθη καὶ Λάσκαρις Ἀλέξιος ἀπὸ τῆς Βοστίτζαν· ἐλθόντος δὲ ὡς ἐκαθαλικεύσαμεν καὶ οὐδὲν ἐπίεσαμεν τὴν περὶ τὸν Ἄλφιον ὁδὸν, ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν, ἐθαύμαζον καὶ πρὸς ἀλλήλους· ἔλεγον ἐρωτῶντες, Πῶς ἀπερχόμεθα; Ἐλθόντες δὲ περὶ τὸν συμφωνηθέντα τόπον περὶ ὠραν ἀλεκτοροφωνίας καὶ εὐρόντες καὶ τοὺς ἀνθρώπους, [137] καὶ ἰδόντες αὐτοὺς καὶ ἀπράκτους καὶ ἀπρακτὰ λέγοντας ἀπεπέμφαμεν· ἐξημερωθίντες δ' ἐκεῖσε βουλευόμενοι· τί ἄρα νὰ πράξῃ, τὸ φρασάτον νὰ πηλαλήσῃ νὰ ἀίχμαλῶσιν τοὺς εὐμισχομένους ἔξωθεν ἀνθρώπους καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Ἑβραίων ἰκησησιν, ὡς ἐφάνη ἀπρακτὸν διὰ περὶ αἰτίας, ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὸ κάστρον ἰδόντες· ἡμῶς καὶ ἀπορήσαντες τί ἄρα καὶ ἐνι, (οὐδὲ γὰρ προενήθησαν τὸ τυχερὸν) ἀπέστειλαν ἕνα τῶν ἀρχόντων, καὶ ἕνα κανονικὸν Μάρκον ὀνομαζόμενον

καὶ μετὰ καὶ δραγουμάνου καὶ ἀνθρώπων, ἵνα μάθωσι τίς ἐνι καὶ διὰ τί; Ὡς δὲ εἶδον τίς ἐνι καὶ ἤκουσαν δτι ἠλθόμεν ἢ νὰ μᾶς δώσῃτε τὸ κάστρον, ἢ νὰ τὴν ἐπάρωμεν μεθ' οἴου τρόπου ἐμπορεύσωμεν, ἐπιστρέψαντες καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ κρούσαντες λάβρα συνήχθησαν βίᾳ πάντες· οἱ ἐκτὸς ἐντὸς. Ἡμεῖς δ' εἶπα τὴν αὐρίον, ἢ τῶν Βαίων καὶ ἡ εὐρτὴ τυχοῦσα, ταμίαι πάντες· βία μυσταίνης, τοῦ τόπου πληθὸς ἔχρητος, καὶ φέροντες ἀνὰ χεῖρας, ἐλθόντες ἐπέσαμεν περὶ τὰς πόρτας τοῦ κάστρου· [138] ὡς δ' ἐκείμην τῇ κς' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου μετὰ τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου ἀκολουθίαν, ὡς ἐφάγομεν, ἐκθήμεθα εἰς τὴν τοῦ αὐθέντος ἡμῶν τέραν, ὁμιλοῦντες περισσά. Ἄφνω δὲ ἐξεκρότησαν ἀπὸ τῆς πύρας τῆς Ἑβραϊκῆς ἢ τοῦ Ζευγαλατίου (καὶ οὐκ γὰρ ὠνομάζετο) καθαλλάριοι ὀλιγοί, καὶ διαβήντες ὡς ἐφάνησαν, ἀπῆλθον καὶ ἐσέθησαν εἰς τὴν τοῦ αἰγιαλοῦ πόρταν, ἐκεῖσε κατασκευαστικῶς ἔκτες οἱ τοῦ κάστρου ὑπάρχοντες μετὰ τζαγγῶν καὶ τοξαρίων καὶ σαλότων. Τοῦ δὲ δεσπότη κατὰ πρὸς (προβαδίζοντων πρὸ τοῦ διωγμοῦ διὰ τὸ) εὐρεθῆναι κατὰ τύχην τὰ ἄλογα ἡμῶν ἔτοιμα πλησίον τῆς γεφυρίου τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπερχομένης εἰς τὸν ἄγιν Ἄνδρέαν, τίς τῶν Πατρηνῶν ἐτόξευεν οὕτως τὸν δεσπότη ἄλογον, ὅτι εὐθὺς ἔπεσε· καὶ ὀρμῶντες ἵνα ἢ σκοτώσωσιν ἢ πιάσωσιν αὐτὸν, ἐρέθη ἐγὼ ὑπέρμαχος, καὶ ἐκεῖνος μὲν Θεοῦ βοηθία ἀποπλακεῖς ἀπὸ τὸ ἄλογον ἔφυγε περὶς, ἐγὼ δὲ καὶ δέδωκα, καὶ ἕνα καὶ ἐπίεσα υἱὸν Σταματέλλῃ, ἀλλὰ καὶ δεδώκασι με καὶ ἐμὲ, καὶ τὸ ἄλογον μὲν τοσαῦτα δὴ δτι ἀδυνατήσαν ἔπεσε καὶ ἐπλάκωσιν με, ἄλογον ἄριστον, ὅπερ ὁ ἀμνηρᾶς δέδωκε τῷ Ἀσάνῃ Ἰσαακίῳ, ὅσον ἐσυνήνηθησαν ἐκεῖνω· ὁ δ' Ἀσάνης τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Φιλανθρωπίνῳ Γεωργίῳ, [139] καὶ ἐκεῖνος τῷ ἀνεψίῳ αὐτοῦ τῷ Κομνηνῷ, τῷ τῷ πρωτοστράτορος Καντακουζηνοῦ γαμβρῷ, καὶ φεύγοντος μετ' αὐτοῦ ἵνα εἰς τὸν Γαλατᾶν ἀπέλθῃ, φθάσας ὁ ἀδελφός μου ἐπίεσαν αὐτὸν, καὶ ἐνεργητήθη ὁ ἀδελφός μου τὸ ἄλογον αὐτοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπῆρα τοῦτο παρ' ἐκεῖνου, ἐρχόμενος εἰς τὸν Μορέαν. Πιάσαντές με οὖν μετὰ πολλῶν λαβωμάτων, ἀπαγαγόντες με, ἐβαλόν με εἰς τὸν Κουλεῖν εἰς ὀσπήτιον σκοτεινὸν, ἔχον μύρμηκας καὶ σιταροψήφρας καὶ ποντικὸς, διὰ τὸ εἶναι ἐν αὐτῷ πρὸ τοῦ σιτάρου, ἐβαλόν με καὶ σιδηρὰ μνοκάνανα καὶ εἰς τὸν ἀριστερὸν πόδα ἄλλοις σιταροῖς εἰς τζόκον μέγαν καρφωμένῳ καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῇ τοιαύτῃ φυλακῇ πικρῶς διαβιβάζων ἀπὸ τῶν λαβωμάτων καὶ τῶν σιδηρῶν καὶ τοῦ ἐντὸς κοιτασμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὅπου εἶχεν, ὡς ἐδηλώσαμεν, τὸ ὀσπήτιον κακῶν.

Ἐνταῦθα δ' ἔστι προσῆκον διηγησασθαι καὶ περὶ τῆς ὀσιωτάτης Θεωμαίδος. Αὕτη γένους χρησίμου ὑπάρχουσα ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἀπορφανισθεῖσα, φέροντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, δεδώκασι τῇ ἀδελφῇ τῶν τριῶν ἀρχιερέων καὶ ἀδελφῶν, τῶν καὶ βασιλέων, καὶ μητρὶ τῶν σωφωτάτου Καθασίλα Νικολάου· ἢ δὲ ταύτην ἔχουσι καὶ παιδεύουσα μετὰ καιρὸν τινὰ ἀπῆλθεν εἰς τὴν

Θεσσαλονικην, Νικολάου τοῦ Καθασίλα καὶ Ἰδελφοῦ Α αὐτῆς ἀρχιερέως ἔκεισε δντος, [140] καὶ εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεοδώρας ῥηκισαν μετὰ Παλαιολογίνας γυναικὸς ἐναρέτου καὶ λογίου, περὶ ἧς πολλοὺς καὶ πολλάκις ἤκουσα παρὰ τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ ἐπαίνους, καὶ πολλοὺς κανόνας εἰς τε τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ τὴν ἁγίαν Θεοδώραν καὶ ἄλλους ἁγίους ἀνέγνωσα ἐκεῖνης ποιήματα, ἔχουσαι σὺν αὐταῖς καὶ τὴν ὅσιαν Θωμαΐδαν, καὶ παιδεύουσαι εἰς τε ἀρετὴν καὶ λόγον. Ὡς δὲ ἤλθε τὸ τέλος αὐτῶν κατέλειπον αὐτὴν πάντα τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ Κυπριανοῦ γυνήν, ἧτις ἀγανακτήσασα τὸ σκληρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπελθοῦσα εἰς τὰς βῆθεισας μοναχὰς καλογραΐα γέγονεν· ἐπεὶ δὲ περὶ τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο, πάλιν εἰς τὴν κληρὸνόμεον ἐκεῖνων καὶ τοῦ βίου, ὅπως δὴ ποτε καὶ τῆς ἀρετῆς, ὑπετάγη· καὶ καλῶς διήνωσε τὸν τῆς ὑποαχῆς δρόμον μέχρι θανάτου. Κυπριανὸς δὲ γυνὴν λέγων τοῦ ἐλθόντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν μονὴν κτίσαντος τὴν εἰς δνομα τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἐπονομαζομένην δὲ τοῦ Κυπριανοῦ. Τῶν δὲ ἀσεβῶν τὴν Θεσσαλονικὴν παραλαβόντων, ἐξεληθούσα ἡ ὁσία Θωμαΐς μετὰ καὶ τῆς ὑποτακτικῆς αὐτῆς τῆς Κυπριανῆς ἦλθεν εἰς τὴν Λῆμνον, ἵνα ἀπ' ἐκεῖθεν πάλιν (ἀπέλθῃ) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· [141] ἐν ἧ Ἀῆμνῳ ὁ πάππος μου εὗρισκόμενος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν παιδίων, ἰδοῦσα αὐτὴν καὶ τὴν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ τὸν λόγον ἢ πρώτη τῶν τριῶν θυγατέρων αὐτοῦ, τῆς κυρίως πρώτης θυγατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἀποπεινάσας μετὰ καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τῶν παιδίων, καταλείψασα γονεῖς καὶ ἀδελφὰς καὶ ἀδελφοὺς, καὶ τὸν δν ἐμνηστεύσατο εἰς ἀνδρα, ἀπελθοῦσα γέγονε καλογραΐα καὶ ἐν ὑποαχῇ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας· ἐκεῖθεν δὲ ἐξεληθούσαι καὶ ἐλθοῦσαι αἱ τρεῖς καὶ μόνον ἐν Κωνσταντινούπολει κατήνησαν ἀρχὴν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπονομαζομένη τῆς Κλεραΐνας. Διαδοθεῖσα δὲ ἡ ἀρετὴ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας καὶ ἡ εἰς τὴν θεῖαν Γραφὴν ἐμπειρία εἰς τε τὸν βασιλέα καὶ τὸν πατριάρχην καὶ πάντας τοὺς τῆς πόλεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐγύρευεν ἵνα καὶ λάβῃ μοναστήριον, οἷον ἂν ἐνὶ τῷ μεγαλώτερον καὶ πολυεπισώτερον, ὁ δὲ πατριάρχης τὸ δοῦναι αὐτὸν ἐνταλμα πνευματικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς βουλομένας τῆς πόλεως γυναῖκας· οἱ δὲ τῆς πόλεως ὅτι καὶ νὰ προσέρχονται καὶ νὰ βλέπουν καὶ νὰ θεραπεύουν εἰς τὰ πρὸς χρεῖαν αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν ἐκείναις οὔτε ἀργύριον, οὐκ ἄλλο τι, εἰ μὴ τὸ ἐργόχειρον καὶ ἡ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων προμήθεια. Λαβοῦσαι δὲ μικρὸν τι κάθισμα συνδράμον εἰς ὑποταγὴν τοσαῦται, ὅσαι οὐκ ἂν ἐχώρησαν εἰς τε τὴν τοῦ Λιδὸς μονὴν καὶ τῆς κυρᾶς Μάρθας, ἡ δὲ οὐ κλειούς· ἡ δὲ οὐ καὶ δέκα προσελάβετο· καὶ ἦσαν τοιαῦται εἰς τε ἀκτιμοσύνην καὶ ὑπακοήν καὶ σωφροσύνην, [142] καὶ πᾶν ὅ τι εἰς θεὸν εὐαπόδεκτον, ὅ τι κατέλειπον οἱ τῆς πόλεως λέγειν, ἡ ἁγία, ἀλλ' αἱ ἅγαι, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ δνομα εἶχον εἰς αὐτὰς ἁγίας. Καὶ τὸ μὲν τῶν καλογραϊῶν, τὸ κοινὸν τῆς τροφῆς καὶ φορεμάτων καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ἴδιον, καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸ μικρότερον ἢ πρὸς κοινὴν ἢ πρὸς ἴδιον

χρεῖαν, εἰ μὴ μετὰ συγχωρήσεως, καὶ τὸ ἀνυπόδητον καὶ ὀλιγότροφον καὶ τὸ χαμὰ κείσθαι καὶ ἐν εὐτελεῖ, καὶ τέλλα ὅσα τῆς ἀρετῆς εἰσὶν ἐκμαρτύρια, τῶν περισσῶν ἔστι διηγείσθαι· ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ τῆς αὐτῶν ὁσίας καὶ πνευματικῆς μητρὸς, τῆς εἰς ἐκεῖνην συνδρομῆς καὶ θεωρίας βασιλέως καὶ δεσποινῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, αἱ μὲν δι' ἐξομολόγησιν, αἱ δὲ δι' εὐχὴν καὶ θεωρίαν, τίς ἂν ἀκριβῶς καὶ ταῦτα καὶ τὴν ἐκεῖνης ἀρετῆν δυνηθεῖ ἀκριβῶς διηγῆσθαι; Ἐν δὲ καὶ μόνον διηγησάμενοι δείξομεν πάντα ἀληθῆ· Τῷ βῆθέντι μεγάλῳ Σαββάτῳ ᾠπερ μοι συμβέβηκεν ἅπερ διηγησάμην, καθημένης μετὰ τὴν τελετὴν τῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ σὺν αὐτῇ πᾶσαι αἱ καλογραΐαι αὐτῆς καὶ προσμένουσαι ἵνα μικρὸν τι καὶ ἀπογεύσωνται διὰ τὴν τοῦ ἀντιδώρου μετάληψιν, εἶτα εἰς τὰς ἱράξεις τῶν ἀποστόλων τεθῆναι (τὴν) ἀνάγνωσιν, λέγει ἡ ὁσία, Καλογραΐαι, ἐγειρεσθε. Αἱ δὲ, Τί ἐστὶ σοι χρεῖα; κυρία ἡμῶν ἁγία! Ἡ δὲ, Τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ προσήλθε πειρασμός, [143] καὶ ἵνα δεηθῶμεν τῆς Θεοτόκου ὑπὲρ ἐκείνου. Τὸ δὲ ἀκούσασαι πᾶσαι, ἐξικρίτως δὲ αἱ τῆς μητρὸς μου ἀδελφαί (καὶ γὰρ ἑτέρα ἀδελφὴ καὶ ὑστέρᾳ γέγονε κἀκεῖνη καλογραΐα καὶ ὑποτακτικὴ αὐτῆς καλῆ), προσέδραμον μετὰ δακρύων, Τί ἐστὶ τοῦτο; κυρία ἡμῶν ἁγία! Ἡ δὲ πρὸς αὐτάς, Μὴ θροεῖσθε! ὁ Θεὸς ὁ συγχωρήσας τὸν πειρασμὸν θέλει χορηγήσει καὶ τὴν βοήθειαν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ δὴ τοῦ πειρασμοῦ· καὶ σταθεῖσαι ἐψάλλον τὴν εἰς τὴν Θεοτόκον παράκλησιν μετὰ δακρύων. Τούτου τί κρεῖττον ἐκμαρτύριον τῆς εἰς θεὸν ἐκεῖνης ἀρετῆς καὶ οἰκειώσεως; Ζήσασα οὖν οὕτω καλῶς καὶ πολλὰ ἐκμαρτύρια τῆς ἀρετῆς αὐτῆς ἐνδείξας ὁ Θεός, τέλος καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς τίμιος ἐναντίον Κυρίου καὶ τῶν ἀνθρώπων προέβη· ἡμέρας γὰρ τινὰς ἀσθενήσασα μικρὸν, καὶ πᾶσας κοινῶς νοθετήσασα, καὶ καταλείψασα εἰς τὴν ὑποαχὴν τῆς μητρὸς μου τῆς ἀδελφῆς, ἡ καὶ πρώτη εἰς ἀρετὴν καὶ ὑποταγὴν αὐτῆς ἦν, καὶ πάντα τὰ τοῦ κελλοῦ αὐτῶν ἐκεῖνη; διοικούσης, εἶτα ὡς ἐθνους; γενομένη ἐκάθητο, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κεκλεισμένους, τὸ δὲ στόμα ἀεὶ κινῶσα πρὸς ὕμνους καὶ εὐχαριστίας [144] πρὸς θεὸν, μηκέτι προσλαμβάνουσα τροφίμου ἢ ποτίμου, μήτε οὐκίλουσα τὸ τυχερὸν ἀνευ τοῦ καθ' ἡμέραν, ἐρχομένου τοῦ ἱερέως εἰς τὸ μεταλαθεῖν αὐτὴν τῶν θεῶν μυστηρίων, τότε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφρουσα καὶ συγχώρησιν αἰτούσα μετελάμβανεν· ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως κυρίου Ἰωάννου καὶ τῶν δεσποινῶν καὶ ἄλλοτε πολλάκις εἰς ἐκεῖνην ἀπελθόντων, ἀλλ' αὐτῇ καὶ τότε διὰ τελευταίαν εὐχὴν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, καὶ ἐγχερίτων ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν, ἀνένευε καὶ συγχώρησιν καὶ εὐχὴν ἐχορήγει καὶ οὕτως διαρκέσασα ἡμέρας ζ' πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν· καὶ ἐτάφη φιλοτίμως συνδραμόντων σχεδὸν πάντων (τῶν) ἱερῶν ἱερομονάχων (κλητῶν καὶ) ἀκλήτων καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως; καὶ ἀληθῶς.

Ἐμοῦ δὲ κειμένου ἐν φυλακῇ ἡμέρας μ', ὡς ἤλθην ἢ μὴ μὴ τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων, τοῦ μεγαλομάρτυρος· δηλονότι Γεωργίου, ἐδεήθην αὐτοῦ, ὡς καὶ γῶ Γεωργίος, καὶ παιδίσθεν δούλου αὐτοῦ, ἵνα λυτρώσῃ με τῶν δεσμῶν· καὶ ἀφυπνισθεὶς ἔδοξέ μοι ὅτι εὐρέθην εἰς τὸν περικαλλῆ ναὸν τὸν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῶν Μαργάρων [145] ἐπονομαζόμενον, εἰς τὴν φαίην ἱστάμενος καὶ φορῶν καὶ τὰ σιδηρᾶ· διερχομένου δὲ τοῦ βασιλέως τάχα ἵνα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἀπέβη, ἐδεήθην αὐτοῦ, ἵνα με ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰ σιδηρᾶ· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς διέβη ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἄρχων δὲ τις νέος ἐπιστρέψας πρὸς ἐμὲ λέγει μοι· Ὁρίσεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς, ἵνα σε ἐκβάλουν ἀπὸ τὰ σιδηρᾶ· ἐζήτησέν το γὰρ καὶ ἡ κυρία ἡμῶν δέσποινα. Καὶ περὶ τὴν αὐγὴν αὐτὴν τῆς νυκτὸς ἐν ὥρᾳ ἀσυνήθει, ἰδοὺ οἱ τοῦ κουλά ἄρχοντες, καὶ ἕτεροι μετὰ σιδηρικῶν, καὶ ἐκβάλλουσι με ἀπαντὰ τὰ σιδηρᾶ· καὶ ἐξαιτιῶνται καὶ λέγουσιν, οὐχ ὅτι ἐχθροὺς ἔχουσι, καλῶς οὐδὲν με τρέφουσιν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔχουσι· καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐλθόντες, πάλιν ζητοῦσίν με, καὶ δέομαι τοῦ αὐθεντοῦ μου διὰ γραφῆς, ὅτι νὰ ἐνδώσῃ νὰ ἐξελεθῶν ἄρχοντας νὰ συντύχουν πρὸς συμβίβασιν, ὅπερ καὶ γέγονε· καὶ συμβιβασθέντες δεδώκασιν αὐτῷ τὸ Σαραβάλε, οὕτως ὅτι νὰ σηκωθῇ εἰς τὸ ὀσπήτιον αὐτοῦ τὴν Γλαρέντζαν· καὶ μέχρις ὄλου Μαΐου εἰ μὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ αὐθέντης αὐτῶν, ποιήσῃ ἐκείνος ὡς θέλει· εἰ δ' οὐκ, νὰ δώσωσιν αὐτῷ τὸ κάστρον· καὶ γεγονότων ὄρκων καὶ παραλαβόντος καὶ τὸ Σαραβάλε τῆ ε' Μαΐου ἐκαβαλίκευσεν καὶ ἀπῆλθε μέχρι [146] τῆς Σκλαβίτζας καὶ τοῦ Ριόλου τὰ ἔρια· δι' ἐμὲ δὲ ἐπαφῆκεν Ἰωάννην τὸν Ρωσατᾶν ἵνα με ἐπάρῃ· σωζομένου γάρ τοῦ ἐλευρωθῆναι με ἔξουσι τὸ βέβαιον τὰ πραχθέντα· καὶ ἐλευθερωθεὶς ἡμιθνής δὴ μόλις ἀπέσωσα, ἔνθα καὶ ὁ αὐθέντης μου, ὃς ἰδὼν με μετὰ χαρᾶς ὅτι πολλῆς καὶ λύπης, τὸ μὲν ὅτι ἡμῖν οὕτως ἡμιθνής, τὸ δὲ ὅτι ἡλευθερώθην, καὶ ὄρισας πολλοὺς λόγους πρὸς ἔπαινον καὶ παραμυθίαν μου, ὡς ἀπῆλθον εἰς τὴν κατοῦναν μου, ἐφερὸν με εὐεργεσίαν αὐτοῦ, ταμπάρων διπλοῦν χαμουχᾶν πράσινον ἀπὸ τὴν Λούκαν ἀξιώλογον, μετὰ καὶ πρασίνας τζόχας καὶ καλῆς ἐνδεδυμένον, σκούφιαν Θεσσαλονικαίαν μετὰ χρυσοκοκκίνου χασδίου ἐνδεδυμένην, καθδάδιον χρεμεζῆν χαμουχᾶν μετὰ βαρέου καταράχου ἐνδεδυμένον, κουρτζουβράκιν χαμουχᾶν χρυσοῦν πράσινον, καὶ φωτᾶν πράσινον καὶ σπαῖλον ἐγκοκομημένον. Ἐπὶ τὴν αὐριον οὖν ἀπελθόντες εἰς τὴν Γλαρέντζαν ἰδοὺ καὶ ἄρχων τοῦ ἀμηνᾶ μετὰ τινος ὀλίγας ἡμέρας λέγων, ὅτι ἡ Πάτρα δίδει με χαράττι καὶ διαβαίνει ἰδική μου· σηκώθητι οὖν ἀπ' αὐτῆς καὶ μηδὲν πολιοῦρκει αὐτὴν· εἰ δ' οὐκ, θέλωμεν πέμψειν φωσάτον κατὰ σοῦ. Ὁ δ' αὐθέντης μου πάλιν εἶπεν πρὸς αὐτὸν, [147] Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι θέλει νὰ δώσῃ αὐτὴν τοὺς Καταλάνους· οὐδὲν οὖν ἐφάνη πρέπον ἐχθροῦς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μεγάλου ἀμηνᾶ καὶ ἡμῶν νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ ἐπάρωσι τοιοῦτον κάστρον εἰς τὴν μέσην τοῦ τόπου μας· διὰ τοῦτο ἀπῆλθομεν ἐκεῖ· καὶ ἐξετάσαντες τὸ πρᾶγμα ἐστήσαμεν νὰ μηδὲν γένηται·

καὶ ἰδοὺ ὡς βλέπεις, ἐστηκόημεν καὶ ἤλθομεν εἰς τὸ ὀσπήτιον ἡμῶν· εἰς ὀλίγας οὖν ἡμέρας ἔχω σκεπῶν νὰ στέλλω τοῦτον δὴ τὴν ἄρχονταν εἰς τὸν ἀελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηνᾶ (δεικνύς ἐμὲ), καὶ θέει δηλώσειν καὶ τοὺς πλείονας ἡμῶν λόγους· ὁ δὲ Τζερκὸς ἀκούσας τοῦτους τοὺς λόγους, ἔτι δὲ καὶ φιλφρονηθεὶς καλῶς ἀπῆλθε χαίρων· ἐκείνου δὲ ἀπιθόντος, ὤρισεν ἐμὲ, ἰδοὺ προετοίμαζε τὰ πρὸς χρῆσιν τῆς ἰδοῦ, μὴ εἰδότες μου πρότερον τὸ τυχόν· ἐπὶ δ' ἀνέφερον αὐτῷ, ὅτι μόνον νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ μηδὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης, καὶ νὰ δώσωσιν ἡμεῖς τὸ κάστρον, καὶ ἐγὼ νὰ ἀναρρώσθῃ τί ποτε πλείον· ἀμὴ πάντα θέλω τὰ ἔξω ἐτοιμα εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποδοχῆς σου. Τῆς δὲ προθεσμίας ἐλθούσης καὶ τὸ μητροπολίτου οὐκ ἐλθόντος, τῆ αὐτοῦ Ἰουλίου μὲν καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθალიκεύσαντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Πάτραν. [148] Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμάς τὸ τοῦ πριγκίπου Τζεντουριου κάστρον τὴν Χαλαντρίτζαν τοῦ καὶ μετέπειτα γεγονότος πενθεροῦ αὐτοῦ ἐπολιόρκει· ὡς δὲ διήρχετο ὁ αὐθέντης μου καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν ἰδοῦν τὴν φέρουσιν εἰς τὴν Πάτραν, χαταλῶν καὶ οὗτος δὴ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἐμειναν ὁμοῦ εἰς τὴν Καμενίτζαν· ὡς δὲ ἔμαθε τοῦτο καὶ ὁ εἰς τὴν Χαλαντρίτζαν τοῦ πριγκίπου εὐρισκόμενος ἄρχων, ἰωαννουτζίς Παλότας, αἰτήσας ἀφιέρωσιν, ἵνα ἐλθῇ καὶ προσκυρήσῃ ἀμφοτέρους τοὺς αὐθέντας, ἦθε, καὶ ἐξελεθόντος εὐθύς ἐκβαλὼν τὰς τοῦ κάστρου κλεῖς δέδωκε ταύτας τῷ αὐθέντῃ μου τῷ δεσπότῃ, εἰπὼν· Τοῦτο ἐνὶ κάστρον ἰδίως τοῦ αὐθέντη μου καὶ συγγάμβρου τῆς βασιλείας σου· καὶ γὰρ ὁ τοῦ πριγκίπου υἱὸς προσαπῆεν εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τῆς βασιλείας κυρῆς Θεοδώρας· καὶ ὤρισέ μοι, ἵνα παραδώσω τοῦτο αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀπεκρίθη αὐτῷ· Οὕτως ἔχει, ὅτι συγγενοῦς μοῦ ἐστὶν ὁ τόπος, ἀλλ' οὐ γίνησιεστέρο τοῦ ἀδελφοῦ μου· λοιπὸν προγενέστερον ἂν εἶχε ποιήσειν τοῦτο, καὶ ὁ ἀδελφός μου ὡς εἰς ἐμὸν οὐδὲν ἤθελεν ἐπιχειρήσειν τι καὶ ἐγὼ εἰρηνικῶς ἦθελα ἔχειν αὐτὸ καὶ ὁ αὐθέντης σου ἄλλοτρόπως· ἀμὴ νῦν (εἰ) αὐτὸ ἐπάρω, ἀναγκασθὼν νὰ διαφερώμεθα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐκ ἐν τυχένοι διὰ πολὺ τι, πολλῷ μᾶλλον διὰ τοσούτων· ἀλλ' ἀπέλθε ἐν αὐτῷ καὶ ὡς δύνασαι ποιεῖ. Ὁ δὲ ταῦτα ἤκουσεν, ἐζήτησεν, ἵνα καλῶς ἐκβῆ εἰς τὸ κάστρον αὐτοῦ. Ὁρίσθη δ' ἐγὼ καὶ ἀπῆρα αὐτὸν μετὰ στρατιωτῶν καὶ ἀπληρόμην· καὶ περὶ τὸ κάστρον εὐρεθεὶς [149] Ραούλ ὁ Θωμάς ἐνόμισεν ἐκόλον εἶναι ἵνα ἐπάρῃ αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ καὶ εἰς κίνδυνον ἦλθε τοῦ γενέσθαι μέσον τῶν ἀδελφῶν μέγα τι μάχιμον καὶ λυπηρόν· ὁμοῦ οὖν Θεοῦ εὐδοκίσαντος, ἐκείνον μὲν καλῶς ἀπεκατέστησα εἰς τὸ κάστρον αὐτοῦ, καὶ ἐγὼ δὲ καλῶς ἐπιστρέψας εὐρεν τὸν αὐθέντην μου ἐν τῷ τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου τῷ πρωτοκλήτῳ ναῷ καὶ τάφῳ ἀποσωθέντα τῆ δ' τοῦ Ἰαννουαρίου ἀργά· τῆ δὲ ε' πρωτὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος α', ἐξελεθόντες οἱ τοῦ κάστρου ἔγχεροι καὶ πᾶς ὁ λαὸς καὶ ἐλθόντες μέχρι καὶ τοῦ βιθόντος ναοῦ τοῦ ἀγίου, τῷ δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ μου προσεκύνησαν καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου δέδωκαν

καὶ καβαλκεύσαντες μετὰ πλείστης ὄτι χαρὰς καὶ ἄγιστος ἐνός μέρους καὶ τοῦ ἄλλου ἐσέθημεν εἰς τὸ κάστρον καὶ μέχρι τῶν εἰς τὸν ναυὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὁσπητίων ἀπήλθομεν, τῆς μὲν ὁδοῦ πάτης κατεστρωμένης πάντων ἀνθέων καὶ εὐκωσμίας καὶ ἀπὸ τὰ ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ὁσπήτια πάντων βρομένων διὰ ῥοδοσταμμάτων καὶ ῥόδων καὶ τριακονταφύλλων· [150] ἀπὸ δ' ἀνωθεν τοῦ Κουλαῖ διὰ σκευῶν καὶ τζαγγῶν κακῶς δεξιουμένων ἡμᾶς, εἰ καὶ οὐδέν τι ἔβλαψαν· οἱ γὰρ τοῦ μητροπολίτου κρατήσαντες τὸν Κουλαῖν, εἴτι δὲ καὶ τὰ αὐθεντικὰ πλησίον αὐτοῦ ὁσπήτια καὶ σιταρχήσαντες καὶ ἀφιερῶσαντες κατέτχον, ἐλπίζοντες ὅτι ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου, διὰ τούτου ἔξιν πάλιν ἄπερ καὶ πρότερον εἶχον· ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὴν αὐριον συναχθέντων ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου ναφὶ καὶ παντός τοῦ τῆς χώρας λαοῦ ὁδωκάσιν ὄρον διὰ τὴν ἰσπίστον δουλοῦ τοῦ αὐθεντὸς ἡμῶν τοῦ δεσπότη· καὶ ἐμὲ εἰς κεφαλὴν αὐτῶν ἐζήτησαν· ἤκουσαν δὲ, ὅτι καὶ δύο καὶ πλέον τούτων τὸν χρεωστοῦμεν, καὶ διὰ τὴν ὕμῶν αἰτησιν θῆλω ἦσθαι αὐτὸς εἰς κεφαλὴν ὕμῶν. Καὶ τῆ ἡ' τοῦ Ἰουνίου μηνός περάσαντός μου εἰς τὸν Ναυπάκτον, ἵνα εἰς τὸν βασιλεῖα πρώτων ἀπέλθω, ἵνα κἀκεῖνος τὰ εἰς τὴν Πάτραν παρακολουθήσαντα μάθη· εἴτι ἀπ' ἐκεῖσε μετὰ καὶ ἄρχοντος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμηνῶν· καὶ γὰρ κατὰ τὴν δ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐν ἧ ἰθάσαντες ἔμειναι ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ναφὶ, ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὴν Ναυπάκτον ἐπέρασαν δύο Τούρκοι, ὁ μὲν τοῦ ἀμηνῶν, ὁ δὲ τοῦ Τουρξαχάνη, λέγοντες ὄρισμόν διὰ τὴν Πάτραν ἵνα μὴ ἐπάρωμεν αὐτὴν· οἱ δὲ πάλιν ὑπέστρεψαν μετ' ἐμοῦ ἀπολογίαν λαβόντες, διὰ, ἐπεὶ ὁ παρῶν ἀρχῶν ἐμοῦ ὑπάγει εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηνῶν, [151] ὡς ἂν ὄρισθαι, θέλομεν ποιήσιν. Ὡς οὖν περάσαντες ἐν τῷ Ναυπάκτῳ ἔμειναι, πρῶτ' σκοτίας ὕψης, ἰδοὺ ἐκεῖσε καὶ ὁ παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης, Παντούλφος Μαλατέστας, μετὰ κατέργου Καταλανικοῦ ἦλθεν· διερχόμενος γὰρ ὡς ἔμαθε περὶ τὰ νησοῦρια τὰ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὅτι ἐδόθη τὸ κάστρον πρὸς τὸν δεσπότην, ἐπίσας τὴν λιθέραν τοῦ μέρους τοῦ Ναυπάκτου, ἵνα πρώτων τοῦτο καλῶς μάθη ὡς ἐγένετο· ἐδέησεν οὖν ἐπιμείναι κάμῳ ἐκεῖσε καὶ τὴν αὐριον, ἵνα πρώτων μηνῶσω τοῦτο τῷ αὐθέντῃ μου, ὅπερ καὶ γέγονε· καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦτο πρώτων ἔμαθεν· καὶ δεῦτερον ἵνα καὶ, τίς ὁ ἐπίσκοπος αὐτοῦ δὴ τοῦ μητροπολίτου, τὸ δυνατόν μάθη· μέσον δὲ γενομένου καὶ τοῦ Μπερνάρδου Μαρτζέλλου ἐκείνου καπετάνου Ναυπάκτου, ἐβδόμεν καὶ ἀλλήλους· ὃν ἰδὼν ἐθαύμασα ὅτι διεφερε πάντων ἀνθρώπων εἰς τὸ δυσειδῆς εἶναι· ἐξετάζων οὖν ἐκεῖνος τί βούλομαι ποιῆσαι εἰς τὸν ἀμηνῶν, καὶ ὡς ἐκεῖνον, τί κατὰ τῆς Πάτρας, ἀπῆρα ἐγὼ παρ' ἐκεῖνον, τὸ δὴ λεγόμενον, κουκουζέλα, ἐκεῖνος δὲ παρ' ἐμοῦ βρύα. Ὅμως δεδωκῶς ὁ μητροπολίτης τοῖς σκλάβοις χαρτὰ πρὸς τε τὸν ἀμηνῶν καὶ τὸν Τουρξαχάνη πολλὸν λογισμὸν ἐνέβαλεν εἰς ἐμὲ, μὴ ποτε ὑπισχεσθῆται δοῦναι καστέλλιὰ τινα τῆς Πάτρας, [152] εἴπερ αὐτὸν βοηθῆσθαι, ἵνα ἐπάρη αὐτὴν, ἢ πολλὰ τινα χρήματα· καὶ οὐκ ἔπαυσεν ὁ ἐμὸς λο-

γισμός ἕως οὐ πολλὰ κοπιάσας καὶ μεθύσας (πολλὰκις καὶ ἀκουσίως ἐμέθυσα), κἀκεῖνος τοσοῦτον ὅτι ἀπῆρά τους τὰ χαρτὰ, καὶ ἀνεγένωσα καὶ μετέγραψα, κἀκεῖνα πάλιν ἐδοῦλασα καὶ ἀφῆκα· ὡς δὲ ἔφθασα εἰς τὴν πόλιν, ἐδόθη μοι συναποκρισιάρχης, [153] Μάρκος Παλαιολόγος, ὁ Ἰαγρός, ὁ ὑστερον πρωτοστράτωρ, τότε δὲ πρωτοβεστιαρίτης, πλείον ἀνατεθειεῖ εἶναι κατὰ τῆς δουλείας μου, ἢ ὑπὲρ αὐτῆς· οὐκ οἶδα δὲ ἄλλο τι αἴτιον, ἀλλ' ἢ τὸ φθόνος οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον· ἀπελθόντες δ' ὁμοῦ εἰς τὸν ἀμηνῶν, ἀπήραμεν ἀπολογίαν, ἵνα δώσωμεν αὐτὴν οἷς εἶχον· ἀπελογησάμην οὖν τῷ τότε πρώτῳ βιζιζῆ καὶ ἄρχοντι, τῷ Μπραῖμ Πασίᾳ, ζῆτι τοῦτο ἐγὼ τὸν αὐθέντην μου οὐδὲν τολμῶ ἵνα εἶπω, ἀλλ' ἐπεὶ ἐκεῖνος ὁπωσδήποτε ἄρχονταν αὐτοῦ ἀπέστειλε πρὸς τὸν μέγαν αὐθέντην, ἰδοὺ ἄς ὄρισθαι καὶ ὁ αὐθέντης· σκλάβον του καὶ ἄς ἐλθῆ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἄς εἴπῃ τοὺς ὄρισμούς τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς· καὶ ἔστρεψε τοῦτο καὶ εἶπε· Φρόνιμα καὶ καλὰ λέγετε· τοῦ Ἰαγροῦ ἰδίως σκώπτωντος τοῦτο εἰς ἐμὲ ὡς ἄπρακτον καὶ μόνον ἐπιζήμιον· ἐγὼ Θεοῦ εὐδοκούντος, ἔπραξα τοῦτο καὶ ἀπῆρα Ἀρχοντέσκλαδον, καὶ ἦν τοῦτο πρώτων αἴτιον τοῦ λαθεῖν τὴν διόρθωσιν τὸ περὶ τῆς Πάτρας.

υλ'.

[154] Καὶ τῷ λη' ἔτει ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τοὺς κρατικούς, ἔπραξαν τὸ συνοικέσιον τοῦ αὐθεντοπούλου Θωμᾶ, οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ οἱ δεσπότη, μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπος Ἀσάνη Ζαχαρία τοῦ Κεντηρίωνος· ᾧ δὴ μηνὶ καὶ ἡμῶν πάλιν ἐπανεστρεψα εἰς τὰ Τρίκκαλα πρὸς τὸν Τουρξαχάνη καὶ τὴν περὶ τῆς Πάτρας δουλείαν τελείως διώρθωσα· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ βασίλισσα κυρὰ Θεοδώρα εἰς τὸ Στάμιρον εὐρισκομένη ἀπέθανε, καταλείψασα λύπην πολλὴν καὶ εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς οικείους αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι τινός εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆγαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῷ Μυζηθρᾷ τοῦ Ζωωδοῦτου μονῆν. Καὶ τῷ Ἰαννουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογηθὴ καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμᾶς· εἰς τὸν Μυζηθρᾷν κυρὰν Αἰκατερήναν τὴν θυγατέρα τοῦ βηθέντος πρίγκιπος. Τῆ δὲ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ ὅπου μὲ ἐπίσασαν οἱ Πατρινηλὶ ἀπερχομένου μου εἰς τὸ δεσποτάτον ὡς ἀποκρισιάρχου ζητήσῃ αὐτῶν ἕνεκα εἰρήνης μέσον τοῦ ἀνεψιοῦ δεσπότη τοῦ Καρόλλου καὶ γυναικαδέλφου τοῦ αὐθεντὸς μου, καὶ τῶν φυσικῶν υἱῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ Καρόλλου, [155] Ἐρκοῦλα καὶ Μενώνου· ἐποίησαν γὰρ ἐνόρκους συμφωνίας, ὅτι, εἰ τι ἄρα καὶ διακρίνει ὁ ζητήσῃ ἡμῶν σταλεῖς ἄρχων τοῦ δεσπότη κυρ Κωνσταντίνου εἰς τὰ μέσον ἡμῶν διαφερόμενα, στέρξομεν καὶ ἀμφοτέρω τὰ μέρη κατὰ τὰ πλησίον νησοῦρια τῆς ἀγίας Μαύρας· ἀπίρασι με οἱ Καταλάνοι μετὰ πολλῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ σκευῶν πολυτίμιον ὄντα με, καὶ κρατήσαντες μέχρι τινός καὶ ἀπαγαγόντες μέχρι καὶ τῆς Κεφαλωνίας ὡς ὄρθην περάσαντες εἰς τὰ περὶ τὴν Νέαν πλιν, τέλος ἐγυρίσαμεν εἰς τὴν Γλαρέντζαν· καὶ ἐπούλησαν καὶ

ἐμὲ καὶ τοὺς σὺν ἐμοί· ἐν ᾧ δὴ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ ἁμνηρᾷς ὁ Μουράμπεις τὴν Θεσσαλονίκην ἀπήρην ἀπὸ τοῖς Βενετικοῖς πολέμῳ· ὁ δὲ δεσπότης καὶ αὐθεντής μου κύρ Κωνσταντίνος, τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τὸν κουλᾶν τῆς Πάτρας ἀπήρην ἀπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας τῶν εὐρισκομένων ἐντὸς αὐτοῦ· καὶ τῆς ἐξ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, [156] ἀπήρην οἱ Καταλάνοι τὴν Γλαρέντζαν, ἣν καὶ κρατήσαντες μέχρι τινὸς πάλιν ἐπούλησαν αὐτῇ· καὶ τῷ Ἀυγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέφαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου πρὸς τὸν πάπαν Μαρτίνον πρέσβεις, ὃ τε Μάρκος· ὁ Ἰαγγος καὶ μέγας στρατοπεδάρχης, καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγγελος καὶ ἠγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Ἱερομόναχο· καὶ πνευματικὸς, Μακάριος ὁ Μακρὸς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ ἀριστος κατὰ τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν, ἐποίησαν ὀρισμῶ τοῦ βασιλέως δεσπότην τὸν αὐθεντόπουλον κύρ Θωμᾶν.

υλᾶ'.

Καὶ τῷ λθ' ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εὐεργετήθην ἐγὼ τὸ κεφαλατικὸν τῆς Πάτρας· [157] καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἀπήρην ὁ Μπελαρμπεις τῶν Τούρκων ὁ Συνάνις τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν αὐτῶν περιουχίην, καὶ τῆς κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ τῆς αὐτῆς, ἐν ἣ καὶ τὰ προγεγονότα μοι συνέβησαν, ἰδεξάμην καὶ τὸ ἀπευκταῖον ἐμὸν μήνυμα δι' ὀρισμοῦ τοῦ αὐθεντός μου ἀπὸ τῆν Βοστίτζαν, ὅτι τῆς τοῦ παρελθόντος Ἰαννουαρίου ζ' τέθνηκε λοιμῶδαι νόσῳ ὁ ἀριστος κἀμοῦ φίλος, ὁ Μακάριος καὶ ὦν καὶ καλούμενος ὁ Μακρὸς, ὁ παρ' ὀφθαλμῶ μὲν πατριαρχεικῶ ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπλήστῳ τῆς ἀγροικῆς καρδίᾳ αἰρετικὸς, παρὰ δὲ ὀφθαλμῶ παντοκρατορικῶ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθείᾳ δικαιοσύνη ἁρθόδοξος, ὃς καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανήλθεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου θρους, καὶ τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἔλαβε παρακινήσει καὶ συνεργείᾳ ἰδικῆ μὲν, ὡς οἱ πάντες ἠπίσταντο, καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῆ καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε καὶ κἀκείνου, πᾶν εἰ τι καλὸν καὶ πρὸς εὐστάσιον καὶ εὐκοσμίαν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν προεχώρησε· καὶ τῷ τέλει τοῦ ἔτους αὐτοῦ δὴ τοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ Τουραχάνης, καὶ καταχάλασε καὶ ἔει τοῦ Ἐξαμιλίου καὶ θανατικὸν ἔει πολὺ εἰς τὴν Πάτραν ἐγένετο.

υλβ'.

Καὶ τῆς λα' Ἰαννουαρίου τοῦ μ' ἔτους ὀρισθεὶς ἀπῆλθον ἀποκρισιάριος εἰς τε τὸν βασιλέα (καὶ) ἀφ' οὗ καὶ τὸ τοῦ πρωτοβυστιαρίου τότε ὀφφικίου [158] εὐεργετηθῶ, εἰς τὸν ἁμνηρᾶν· ἐν ᾧ ἔτει κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τόπων ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ δεσποτῶν κύρ Κωνσταντίνου καὶ κυροῦ Θωμᾶ ἐγένετο, καὶ ὁ μὲν ἀπήρῃ τὰ Καλάβρυτα καὶ πάντα τὰ ἐκείσε τοῦ κύρ Θωμᾶ· ὁ δὲ πάλιν τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀνδραῦσαν πάντα.

υλγ'.

Καὶ τῷ μα' ἔτει τέθνηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα μὲν θυγάτηρ, γυνὴ δὲ τοῦ δεσπότη κυρίου Θεοδώρου τοῦ

πορφυρογεννήτου, κυρὰ Κλεώπη· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῆ.

υλδ'.

Καὶ τῷ μβ' ἔτει Ἰαννουαρίου ζ' πάλιν ὀπῆλον ἀποκρισιάριος εἰς τε τὸν ἀντώνιον καὶ αὐθέντη τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς τὸν ἁμνηρᾶν, καὶ εἰς τὸν βασιλέα· ἐν ᾧ δὴ Ἰαννουαρίῳ τῆς κθ' αὐτοῦ, νυκτὸς ὥρᾳ γ' ἐπυρπόλησε τὸν ἐν Βλαχέρναις εἰς ὄνομα τῆς Θεομήτορος· περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὅπερ ἀκηχόαμεν ἐκεῖσε ἀπερχόμενοι εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Μέστον ὀνομαζόμενον τῆς α' Φεβρουαρίου, ὥρᾳ μετὰ τὸν ἄσπερινόν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς τῆς Ἰπαπαντῆς· καὶ ἐλογισάμεθα αὐτὸ ψεῦδος, ἔπει δὲ εἰρηκῶς οὐκ ἐγνώσθη, καὶ διεβήναι εἰς τὸ ἔμπροσθεν μονᾶς ε' καὶ οὐδὲν περὶ τούτου ἀκούσαντες, τῆς εἰς τὸν Ῥαδεστὸν ε' μονῆ ἡμῶν ἐμάθομεν [159] τοῦτο ἀκριδῶς, ὅπως· καὶ ὅποτε ἐγένετο· ὅπερ παράδοξον.

υλε'.

Καὶ εἰς τὰς ὀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ μγ' ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν αὐθέντης κύριος Ἀντώνιος Ντελανζιόλης, καὶ ζητήσεται τῆς ἐκείνου γυναικὸς ἐστάλην ἐγὼ μετὰ ἐνόρχου ἀργυροβούλλου καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα παραλάβω τὴν Ἀθηναν, καὶ ἄλλον εἰς τὸν Μορέαν αὐτῆς δώσω τόπον ὀπόσον καὶ ὅποσον φαίνεται μοι· προλαβόντος δὲ τοῦ Τουραχάνη καὶ τὴν Θῆβαν ἀποκλείσαντος, ἦν καὶ ἀπήρῃ μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀπρακτος ἐγύρισα ἀπὸ τὸ Ἐξαμιλίου τούτου παραγγελίαν ἔχοντός μου. Εἰς δὲ τὰ Στυλάρια εὐρισκομένου τοῦ δεσπότη καὶ αὐθεντός μου, καὶ τὰ τῆς πραγματείας κάτεργα [160] Βενετικῶ ἐκδεχομένου, ἵνα ἐμβᾶς εἰς τὴν πάλιν ἀπέλθῃ, ἰδοὺ κἀγὼ ἀπρακτος ἐφθασα. Καὶ ἐμβᾶς κἀγὼ ἀπερχόμεθα, καὶ εἰς τὴν Εὐριπίον φθάσαντες, ἐφάνη καλὸν, καὶ ἐστάλην εἰς τὸν Τουραχάνην εἰς τὴν Θῆβαν εὐρισκόμενον, καὶ τὴν δουλείαν τὴν περὶ τῆς Ἀθήνας ἐδηλοποίησα αὐτῷ· καὶ ἐπληροφόρησά μοι μεθ' ὄρκου, ὅτι διὰ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην καὶ σὲ ἐγνωριμίαν καὶ ἀγάπην, καλῶς καὶ προθύμως ἤθελα παραχωρήσῃ ἡν πραχθῆ τοῦτο, ἂν εἶχα ἐξυφρεῖν τι πρὸς τοῦ ἐξελεῖν με ἀπὸ τὸ ὀσπητίον μου καὶ ἐλθεῖν ἐνταῦθα· ἔπει ὀρισμῶ τοῦ μεγάλου αὐθεντός· οὐδὲν ἐποίησα τοῦτο· καὶ εὐρισκομένου μου (ἐν τῇ οἰκίᾳ) εἶχον πολλὰ σκεπάσματα, νῦν δὲ πλέον σκεπάσμα τι οὐκ ἔχω· φιλοφρονηθεῖς δὲ φιλοτίμως παρ' ἐκείνου καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ φέροντος εἰς προσκύνησίν μου καὶ παραβόντος αὐτοῦς πρὸς ἐμὲ καὶ τὸν αὐθέντην μου, ἐξ ὧν ἦν καὶ ὁ νῦν ποιὺς καὶ μέγας Ἀμάρης, ἐπανέστρεψα κἀκεῖθεν ἀπρακτος· καὶ ἔπει προλαβόντες οἱ ἐν τῷ Εὐρίπῳ ἐσήκωσαν τὸ γεοφύριν, καὶ ἀκούσιως ἐμέλιναν εἰς τὰς ἔξω τῷ γεοφύρου πέτρας, διεδιδάσκαμεν οὖν τοιαύτην νύκταν ἀπὸ τε κρύους, κθ' ἦν τοῦ Ἀυγούστου, ἀπὸ τε πίννας ἀπὸ τε ξηρότητος τῶν πετρῶν, ἀπὸ τε φόδου καὶ κλεπτῶν τῶν ἀπὸ τοῦ φωσάτου τοῦ Τουραχάνη, διὰ τὰ ξένα ἄλογα, [161] ἀ ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ κάστρῳ ἐδανεισάμεθα, ἔτι παροιμία ἐγένετο ἐπὶ κακῷ τῷ μετ' ἐμοῦ τότε οὖσιν εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον. Ἀναβάντες οὖν εἰς τὰ κάτεργα ἐπὶ τὴν αὔριον,

τῆ κα' τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ μδ' ἔτους εἰς τὴν Α Κωνσταντινουπόλιν ἐφθάσαμεν.

υλς'.

Και τῆ κα' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ τοῦ Παρασπονδήλου μεγάλου δουκὸς θυγατέρα Ζωή, μετὰ κατέργου βασιλικοῦ, ὅπου ἐστάλη μετὰ Παλαιολόγου τοῦ Μανουήλ, ἵνα φέρωσιν αὐτὴν· ἦν δὲ καὶ μετὰ τινος ἡμέρας εὐλογηθῆ αὐτὴν ὁ δεσπότης κύριος Δημήτριος· μεθ' οὗ δὲ κατέργου ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ δεσπότης κύριος Θεόδωρος, ἵνα ἐκείνος εἰς τὴν πόλιν εὐρίσκηται καὶ δ· ἀδελφός ὡς δευτέρος ἀδελφός τῆ· βασιλείας· ὅ καὶ ὁ βασιλεὺς ἔστειρε μὲν καὶ ἀκουσίως, ἔπει τὸν κύριον Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου πολλάκις με ἐπηροφόρησε καὶ ἐνόρκως ὡς ἐν μυστηρίῳ ἠγάπα καὶ ἤθελεν, ὡς καὶ ὁ λόγος προῖων δηλώσει. Ἐπει δὲ οὕτως παρηκολούθησεν, ἐσπούδαζεν ἵνα εἰς τὸν Μορέαν καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους ἀδελφοὺς ἐγκατοικίσῃ· ὁ γοῦν αὐθέντης μου πάλιν ὁ δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη (ἦν γὰρ εἰς τὴν πόλιν μεθ' ἡμῶν ὁ πρῶτος ἀρχων τοῦ ὁσπητίου ἐκείνου· Παοῦλ Μιχαὴλ ὁ Ἰσῆς), ἐσπούδαζον, ἵνα οἱ δύο μὲν σὺν τῷ βασιλεὶ εὐρίσκηται εἰς τὴν πόλιν, [162] οὗτοι δὲ οἱ δύο αὐθένται εἰς τὸν Μορέαν διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν Μορέαν ὁ δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος ὡς φυγὰς μετὰ Ἀλιώτου καὶ ἐγὼ ἐστάλην παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμηνρῶν διὰ ταύτην δὴ τὴν δουλείαν, ἵνα αὐτὸν ὑπὲρ ἐαυτῶν ἔχωσι· καὶ ἀπῆλθον καὶ καλῶς ἐκονόμησα τὰ ἀναταθειμένα, καὶ διὰ τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἐφθασα· εὗρον δὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ αὐθέντας ἔχοντας ὀχλήσιν μάχης μεγάλης· καὶ γὰρ ὁπισθεν τοῦ Κυρίου Κωνσταντῖνου καὶ αὐθεντός μου σταλείς μετὰ κατέργου καὶ ὁ κύριος Θεόδωρος ἐμάχετο τοῖς δυοῖν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὡς καὶ φωσάτων συναγθέντων ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι, καὶ πολέμου μερικτοῦ μέσον αὐτῶν γεγονότος.

υλς'.

Τῷ με' ἔτει καὶ ἀποκρισάρῳ ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἦσαν δὲ ὁ καλὸς κἀγαθὸς Διονύσιος ἱερομόναχος, ὁ χρηματίσας καὶ μητροπολίτης Σάρδεων, καὶ Δυσύπατος Γεώργιος, τὴν μάχην ἀπὸ μέρους κατεπαρένυναν· τέλος δὲ πάλιν ἄλλων ἐλθόντων ἀποκρισάρῳ τοῦ βασιλέως Γρηγορίου ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ τοῦ χρηματίσαντος Ὑστερον καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτὸν δὲ πάλιν Γεωργίου τοῦ Δυσυπάτου συνεβίβασαν, ἵνα ὁ μὲν αὐθέντης μου δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος ἀπέβη καὶ ἐνι εἰς τὸν πόλιν, ὁ δὲ κύριος Θεόδωρος καὶ κύριος Θωμᾶς οἱ δεσπότης εἰς τὸν Μορέαν.

υλη'.

[163] Καὶ τῆ ε' Σεπτεβρίου τοῦ μς' ἔτους διέβη ἀπὸ τῆς Πάτρας διὰ τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Ἐβριπον, μετὰ τοῦ αὐθεντός μου λέγω, καὶ ἐσίθημεν εἰς κάτεργον Βενετικῶν ἀπὸ τὸ καστέλλον τῆς Εὐρίπου, τὴν Κάρυστον· ἐν ᾧ δὲ κατέργω ἦν καὶ ὁ ποτὲ μὲν ἐν τῇ Πάτρᾳ Κανονικὸς Μάρκος, ὅταν

ἀπῆλθομεν κατ' αὐτῆς, γεγονώς δὲ λεγάτος παρὰ τοῦ πάππα Εὐγενίου τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου καὶ ἀποκρισιάρχος εἰς τὸν βασιλεῖα. Καὶ τῆ κδ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεβρίου ἀπεσιώθημεν εἰς τὴν πόλιν· [176] καὶ τῆ κς' Νομβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κύριος Ἰωάννης μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ δεσπότη κυρίου Δημητρίου, καὶ πολλῶν ἀρχόντων τῆς [177] συγκαλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντων σχεδὸν τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων διὰ τὴν μελετηθείσαν, ὡς μὴ ὠφελε, σύνοδον. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο διὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα· ταῦτα γὰρ παρ' ἄλλοις ἐδόθησαν κρίναι· ἐμοὶ δ' ἀρκεῖ ἡ πατριχὴ μου διαδοχὴ τῆς πίστεως, καὶ ὅτι οὐδέποτε παρὰ τινος τῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ἤκουσα ὅτι τὸ ἡμῶν κακόν, ἀλλὰ καλόν καὶ ἀρχαῖον, καὶ τὸ ἐκείνων οὐ κακόν, ἀλλὰ καλόν· καὶ νὰ εἶπω, ὡς ἐν παραδείγματι, ὅτι τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς πόλεως, τὴν πλατείαν καὶ εὐρύχωρον, διερχόμεθα πολλοὺς χρόνους μετὰ τινων, δι' ἧς ἔκατανεῦμεν εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν, εἶτα μετὰ τινος καιροῦ εὐρέθη παρὰ τινων καὶ ἄλλη ὁδὸς κατανεῶσα, ὡς λέγουσι, καὶ αὐτὴ ἐκεῖ, καὶ νὰ μὲ παροτρύνωσιν, ὅτι· Ἐλθε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἧς εὐρομεν καὶ γὰρ, εἰ καὶ ἔστιν αὐτὴ, ὅπου ἀπέρχη, καλὴ καὶ ἀρχαία, καὶ ἡμῖν ἀρχῆθεν σὺν ὕμῖν γνωστὴ καὶ διερχομένη, ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἦν εὐρομεν νῦν, καλὴ ἔστιν. Ἐγὼ δὲ νὰ ἀκούω παρὰ μὲν τῶν, ὅτι καλὴ ἔστι, παρὰ δὲ τῶν, ὅτι οὐ καλὴ, διὰ τί νὰ μὴδὲν εἶπω, Μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης ἀπέρχεσθε καλῶς εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν, ὅπως βούλεσθε· ἐγὼ δὲ πάλιν θέλω διέρχεσθαι διὰ τῆς ὁδοῦ, ἦν καὶ μετ' ὕμῶν πολὺν τινα χρόνον διερχόμεν, [178] καὶ καλὴν αὐτὴν καὶ παρ' ὕμῶν καὶ τῶν προγόνων μου μαρτυρουμένην. Οὐ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον ὡς μὴ ὠφελεν· ἤθελα γὰρ νὰ εἶχε γενῆν καλῶς ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ μὲ ἔλειπον ὁ εἰς τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἀλλὰ διὰ τί; Ὅτι ἦν καὶ αὕτη ἡ σύνοδος δουλεῖα αἰτία μία καὶ πρώτη καὶ μεγάλη εἰς τὸ νὰ γένηται ἡ κατὰ τῆς πόλεως τῶν ἀσεβῶν ἔφοδος καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν ἡ πολιορκία καὶ ἡ αἰχμαλωσία καὶ τοιαύτη καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν καὶ ἀκούσατε λόγους ἀληθεῖς τὴν αὐτοαλήθειαν προβαλομένου μου μαρτυρίαν. Εἶπεν ὁ δοῖδεμος βασιλεὺς πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλεῖα κύριος Ἰωάννην ὁ μόνος πρὸς μόνον, ἱσταμένου καὶ ἐμοῦ μόνου ἐμπροσθεν αὐτῶν, ἐμπροσθέντος λόγου περὶ τῆς συνόδου· Γίε μου, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐν μέσση τῆς καρδίας δὴ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι πολλὰ τοὺς φοβεῖ, μὴ συμφωνήσωμεν καὶ ἐνωθῶμεν μὲ τοὺς φράγκους· ἠγοῦντο γὰρ ὅτι, ἂν τοῦτο γένηται, θέλει γενῆν μέγα τι κακόν εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν τῆς Δύσεως Χριστιανῶν· δι' ἡμᾶς λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου μελέτα μὲν αὐτὸ καὶ ἀνακάνετε, καὶ μάλισθ' ὅταν ἔχης χρεῖαν τινὰ φοβῆσαι τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ νὰ ποιήσης αὐτὴν, μὴδὲν ἐπιχειρήσῃς αὐτὸ, διότι οὐδὲν βλέπω τοὺς ἡμετέρους, ὅτι εἰσὶν ἀρμόδιοι πρὸς τὸ εὐρεῖν τινα τρόπον ἐνώσεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, [179] ἀλλ' ὅτι νὰ τοὺς ἐπιστρέψουν εἰς τὸ νὰ ἐσμεν ὡς ἀρχῆθεν· τούτου δὲ

ἀδυνάτου ὄντας σχεδὸν, φοβοῦμαι μὴ καὶ χεῖρον Ἀ κλειου Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Τζαμπλάκου. οὐδ'.

σχίσμα γένηται· καὶ ἰδοὺ ἀπεσκεπάσθημεν εἰς τοὺς ἀσεβεῖς. Τοῦ δὲ βασιλέως, ὡς ἔδοξε, μὴ δεξαμένου τὸν λόγον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μηδὲν εἰπὼν ἀναστὰς ἀπῆλθε· καὶ μικρὸν σύνουος γεγωνὺς ὁ μακαρίτης καὶ αἰδύμιος πατὴρ αὐτοῦ ἐμβλέψας πρὸς με ὀρίζει· Ὁ βασιλεὺς, ὁ υἱός μου, ἐνὶ μὲν ἀρμοδίως βασιλεῖ, οὐ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ. Βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλα, καὶ τοιαῦτα οἷα οἱ καιροὶ ἐγρηζόν (ἐπι) τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν· ἀμὴ σήμερον, ὡσάν παρακολουθοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὰ πράγματα, οὐ βασιλέα θέλει ἢ ἡμῶν ἀρχῆ, ἀλλ' οἰκονόμον· καὶ φοβοῦμαι, μήποτε ἐκ τῶν ἐνθυμημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμός τοῦ ὁσπητίου τούτου· προσίδον γὰρ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτοῦ, καὶ τὰ ἰδόξασε κατορθῶσαι μὲ τὸν Μουσταφᾶν, καὶ εἶδον καὶ τὰ τέλη τῶν κατορθωμάτων, εἰς τί κίνδυνον μᾶς ἔφερον, ἕτερον βεβαιούην τὴν ποτὲ βουλήν τοῦ αἰδύμιου πατρὸς αὐτοῦ. Ὡς ἐστάθη, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον, ἐστάθη εἰς τὸν ἀμηνρᾶν ἀποκρισιάρχης Ἀνδρόνικος ὁ Ἰαγρός; δηλῶσαι τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς τάχα φίλον καὶ ἀδελφόν· κάκεινος ἀπελοήσατο, [180] ὅτι Οὐδὲν μοι φαίνεται καλὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ κοπιᾷση τοσοῦτον καὶ νὰ ἐξοδιάσῃ· καὶ τί νὰ κερδίσῃ; Ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ ἐὰν ἔχη χρῆσαν καὶ δσπρων δι' ἔξοδον καὶ εισόδημα καὶ ἄλλο τι πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἔτοιμός εἰμι νὰ τὸν-θεραπεύσω. Καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος καὶ βουλή, πότερον νὰ γένηται τὸ τοῦ ἀμηνρᾶ, ἢ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν σύνοδον· καὶ ἐγένετο, ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλεὺς, ἢ μᾶλλον ἢ κακὴ τύχη. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπερχομένου ἐβουλεύσατο ὁ ἀμηνρᾶς ὅτι νὰ ποιήσῃ μάχην εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ πέμψῃ φωσάτον κατ' αὐτῆς· οὐ τοσοῦτον, ὅτι νὰ ἐπάρῃ αὐτήν, ὅσον ἵνα ποιήσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο ἐβεβαιώθη καὶ ἐστάθη παρὰ πάντων τῶν αὐτοῦ ἄνευ μόνου τοῦ Καλλί πασιᾶ, ὅστις ἀντέστη λέγων, ὅτι Μᾶλλον μὲν οὖν αἰτιον θέλει ἦσθαι, ἐὰν ποιήσῃς μάχην τὴν πόλιν, ἵνα ὁ βασιλεὺς εἴπῃ τοὺς Φράγκους ἀπὸ ἀνάγκης, ὅτι, Ἄπερ λέγετε, στέργω τα· καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ὅπερ ἐφοδούμεθα· ἀμὴ ἄφες τὸ καὶ ἰδὲ τὸ τί θέλει πράξῃν· καὶ εἰ μὲν ὁμονοήσουσιν, οὐ ἀγάπην ἔχεις μετ' ἐκείνων καὶ ὄρκους εἰς τὸ ἐμπροσθεν πάλιν, ὡς ἂν βλέπῃς, θέλεις πράττειν· εἰ δὲ μᾶλλον οὐδὲν ὁμονοήσουσιν, τότε μᾶλλον ἐξέβῃ ὁ λογισμὸς, καὶ μὲ πλέον θάρρος ποίησον τὸ θέλει. Καὶ αὕτη ἢ βουλή τὸν μὲν ἀμηνρᾶν τοῦ σκοποῦ ἐκώλυσεν· πρὸς δὲ τοῦ Καλλί πασιᾶ τὴν βουλήν ἄγτος τοῦ καιροῦ μαθεῖν ἡμᾶς ἀλλὰ τῶν ἄλλων, [181] ὁ αὐθέντης μου δεσπότης καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξώρθωσαν τὸν Παλαιολόγον Θωμᾶν καὶ (πρὸς) τὸν βασιλέα ἀπέστειλαν· καὶ λογισμὸς καὶ τρικυμία τοῖς ἐν τῇ πόλει περιέπεσον ὅτι πλείστη, ἕως οὐ πάλιν ἐμάθομεν τὴν ἰαχύσασαν βουλήν τοῦ Καλλί πασιᾶ· καὶ ἰδοὺ ἐκμαρτυρία τοῦ ὡς μὴ ὤφελε γενέσθαι τὴν σύνοδον· ἀφίγημι γὰρ τὰ ἄλλα ἃ παρηκολούθησαν ἀπὸ τούτου· [191] Τοῦ δὲ αὐτοῦ μς' ἔτους τῇ κς' τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς εὐλόγηθη ἐγὼ Ἐλένην, τὴν θυγατέραν τοῦ ἐπι Κανι-

Καὶ Μαῖου α' τοῦ μς' ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς Ἰωάννης, ὃν καὶ βασιλεὺς ὁ αὐθέντης μου κύριος Κωνσταντίνος ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ὁ καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς στεφανώσας. υμ'.

Καὶ Δεκεμβρίου ις' τοῦ μ' ἔτους ἀπέθανεν ἢ δέσποινα κυρὰ Μαρία, ἢ ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆ α' Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ἢ δέσποινα κυρὰ Εὐγένεια ἢ τοῦ Γατελιούτζη θυγάτηρ, αὐ καὶ ἐτάφησαν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῆ, καὶ σφοδρῶ, εἴπερ ποτὲ, χειμῶνος τὸν γενομένου· καὶ τῇ ις' τοῦ αὐτοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἀπέθανεν ἢ βασίλισσα κυρὰ (Ζωὴ) καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῆς κυρᾶς Μάρθας μονῆ· [192] καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς συνόδου ὃ τε βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἀπελθόντες ἄλλοι, τοῦ πατριάρχου καὶ μόνον καὶ τοῦ καλοῦ Σαρδέων (μητροπολίτου) κάμοι πλείστα φίλων ἐκείσιν τελευτησάντων, τούτου μὲν εἰς τὴν Φεβρουάριον, τοῦ δὲ πατριάρχου ἐν Φλωρεντίᾳ ἕστερον. Καὶ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ λαμπρᾷ Κυριακῇ ἐγεννήθη μοι ὁ δευτέρου υἱὸς Ἀλέξιος, ὃς καὶ ἐπέζησεν ἡμέρας καὶ μόνον λ'· καὶ τὴν ἕαρ τοῦ αὐτοῦ χρόνον ἐγαγόναι καὶ πατριάρχης ὁ πρότερον Κυζικίου κύριος Μητροφάνης.

υμᾶ'.

Καὶ τῇ ς' Δεκεμβρίου τοῦ μθ' ἔτους ὄρισθαις ἀπῆλθον εἰς τὴν νῆσον Λέσβον, καὶ κατέστησα τὴν συμπενοθήριον, καὶ ἐποίησα καὶ μνηστεῖαν γάμου μετὰ κυρᾶς Αἰκατερήνης τῆς θυγατρὸς [193] αὐθεντῆς τῆς Μιτυλήνης καὶ τῶν ἐξῆς κύριος Νοταρᾶ Παλαιολόγου τοῦ Γατελιούτζη. Καὶ τῇ ις' Ἀπριλλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ λαμπρᾷ πάλιν Κυριακῇ ἐγεννήθη μοι θυγάτηρ ἢ Θάμαρ· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ λαβὼν τὴν αὐτοῦ θυγατέραν Ἀσανίαν τὴν Θεοδώραν Παύλος ὁ Ἀσάνης, ἔφυγεν ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μεσημβρίαν· καὶ δέδωκεν αὐτὴν εἰς νόμιμον γυναῖκα τῷ δεσπότη κυρῷ Δημητρίῳ· καὶ τῇ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μιτυλήνην μετὰ κατέργων βασιλικῶν, καὶ εὐλόγηθη ὁ αὐθέντης μου δηλονότι τὴν βῆθειαν κυρὰν Αἰκατερήνην, τὴν Γατελιουτζέαν, κατεταμίον ὄντος εἰς τὰ κάτεργα τοῦ μετὰ ταῦτα γεγονῶτος μεγάλου δουκὸς Λουκά τοῦ Νοταρᾶ.

υμβ'.

Καὶ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τοῦ ν' ἔτους καταλείψας ἐκεῖσε εἰς τὸν αὐτῆς πατέρα τὴν βασιλίσσαν καὶ γυνὴν αὐτοῦ, ὁ αὐθέντης μου δηλονότι, ἦλθον εἰς τὸν Μορέαν μετὰ πῶν αὐτῶν κατέργων καὶ τῆς Μιτυλήνης ἐτέρου ἐνό· [194] καὶ τῇ κ' Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὄρισθαις διέβην ἐγὼ εἰς τὸν ἀμηνρᾶν καὶ τὸν βασιλέα ἀποκρισιάρχειος, ἔχοντος μου καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι, ἐὰν ἐνδώσῃ τούτο καὶ ὁ βασιλεὺς, νὰ ἀπέλθω εἰς τὸν δεσπότην κύριος Δημητρίου ἄνω εἰς τὴν Μεσημβρίαν καὶ δώσω πρὸς ἐκεῖνον ἅπαντα τὸν τόπον, ὃν ὁ αὐθέντης μου εἰς τὸν Μορέαν εἶχεν· αὐτὸς δὲ πάλιν ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν

ἔχη τὴν Σηλυμβρίαν καὶ τὸν πρώην τόπον αὐτοῦ τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὰ ἄλλα ἕως τῶν Δέρκων (δὲ τὰ) καὶ εἰς ἐλπιδάνα εἶναι τῆς βασιλείας, ὡς ἡγάπα ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖσε εὐρισκόμενον· ὃ δὴ καλῶς ἀποδεξάμενος ὁ βασιλεὺς, τὸν Ἰαννουάριον ῥῆνα εἰς τὴν Μεσημβρίαν πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον ἀπέληθον· ἐκείνος δὲ ἐνεργῶν τὰ κατὰ τῆς πόλεως μᾶλλον τὰ κατ' ἐκείνου ἀπέπεμψε με ἀπρακτον· ἐν ᾧ μηνὶ καὶ ἐν ἀποπληξίᾳ δεινῇ περιπεσῶν Παῦλος· ὁ Ἀσάνης ἐναπέψυξεν· ἐμοῦ δὲ ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν πόλιν, καὶ προσμένοντος ὀρισμῷ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι εἰς τὸν αὐθέντην μου, τῆς καὶ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐπηλάλησε μετὰ Τούρκων καὶ ἀπέκλεισε καὶ ἐφθίρε τὰ τῆς πόλεως ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος, ἐν ᾧ δὴ μηνὶ καὶ ἡμέρᾳ ἐγεννήθη αὐτῷ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἰούλιον μήνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους [195], ἔρχομένου τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότης κύρ Κωνσταντίνου εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς Μιτυλήνης διελθόντος καὶ λαθόντος καὶ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα τὴν βασιλίσσαν, εἰς τὴν Λῆμμον ἤλθε· καὶ εὐρεθέντος ἐκεῖσε ἐπολεμήθη εἰς τὸν Κότζηνον ἡμέρας πολλὰς ὑπὸ τοῦ στόλου παντῆς τῶν Τούρκων· ἀπελθόντος δ' ἀπράκτου τοῦ στόλου βοηθείᾳ Θεοῦ ἡ βασιλίσσα ἀπὸ τῆς περιστάσεως, ἀσθενήσασα καὶ ἐκτροθεῖσα, τὸν Ἀβγυστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ αὐτοῦ νησιῦ τῆς Λήμνου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη.

υμγ'.

Καὶ τῆ ἰδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ να' ἔτους ἐγεννήθη μοι ὁ ἕτερος υἱὸς Ἀλέξιος· καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κύρ Κωνσταντίνος· καὶ τῆ α' Μαρτίου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν βασιλέα τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἀπέστειλεν ἐμὲ ἐκεῖθεν εἰς κεφαλὴν, ἵνα καὶ ἀπὸ τὸν ἀμυρᾶν καὶ τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον καὶ αὐτὸν δὴ τὸν δεδωκῆτα βασιλέα προστάξας φυλάττω. Καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν Φραγκόπουλος ὁ πρωτοστράτωρ· καὶ ὀρισθεὶς κατὰ τὴν Σηλυμβρίαν εἰς τὴν πόλιν ἦλθον· καὶ συμφωνίαι γεγόνασιν, ὅτι ὁ μὲν δεσπότης καὶ αὐθέντης μου εἰς τὸν Μορέαν ἀπέβη καὶ τὸν τόπον πάντα τοῦ δεσπότης κύρ Θεοδώρου λάβη, ἐκεῖνος δὲ εἰς τὴν πόλιν ἔλθῃ, καὶ τὴν Σηλυμβρίαν λάβῃ, ὃ δὴ καὶ ἐγένετο.

υμδ'.

[196] Καὶ τῆ ι' Ὀκτωβρίου τοῦ νβ' ἔτους μετὰ καρδίῳ ἐξελθόντος ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότης, καὶ ἀπελθόντος εἰς τὸν Μορέαν, καὶ πάλιν μετὰ αὐτοῦ δὴ τοῦ καρδίου ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος τὸν Δεκέμβριον μήνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὴν πόλιν ἀπέσωσε. Καὶ τὸν Μάρτιον παρέδωκα ἐγὼ πρὸς αὐτὸν τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἐμβάντος μου εἰς καρδίον τοῦ ἀπὸ τὴν Κρήτην Ἰαλινὰ Ἀντωνίου εἰς τὴν τοῦ Εὐρίπου Κάρυστον ἐπαφῆκέ με· καὶ τῆ γ' τοῦ Ἰουνίου διὰ τῆς στερεᾶς ὁδοῦ εἰς τὴν Μυζηθρᾶν ἔφθασα, πολλὰ τοῦ δεσπότης κυροῦ Θεοδώρου ζητοῦντός με καὶ παρατρύνοντός, ἵνα καὶ τὴν Σηλυμβρίαν ἔχω καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑποχειρίων εὐρίσκωμαι. Διερχόμενος δὲ εὐρον καὶ τὸ Ἐξαμί-

λιον κτισθὲν παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότης τῷ παρελθόντι καιρῷ τοῦ ἔαρος. Φθάσαντός μου οὖν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, μετὰ τινὰς ἡμέρας ὀλίγας, τοῦ καρδηναλλοῦ καὶ βιζεκαγκαλλαρίου καὶ λεγάτου καθολικοῦ τοῦ πάπα ἀπερχομένου μετὰ πολλῶν κατέργων εἰς τὴν πόλιν διὰ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦ ῥηγῶς τῆς Οὐγγαρίας ἐξέλευσιν, [197] ἐστάλην καὶ ἐγὼ πάλιν ἀποκρισιάριος πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν ἀμυρᾶν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ῥῆγαν. ἀλλὰ δὴ καὶ πρὸς τὸν λεγάτον καὶ πρὸς τὸν καπετάνιον Ἀλωῖσιον Λορδᾶν δι' ἀναγκαίας δουλείας πρὸς οὐ προβῶσι τὰ πράγματα· καὶ διερχομένου μου τὴν Κόρινθον τῆ λ' τοῦ Ἀυγούστου, ἵνα εἰς τὸν Εὐρίπον τὰ κάτεργα τῆς ἀρμάτας φθάσω, εὐρον θαπτόμενον τὸν καλὸν κάγαθον Κορίνθου Μάρκον, ὃς καὶ ἐν τῆ αὐτῇ ἡμῶν ἐγεννήθη καὶ μεθ' ἡμῶν ἀνετράφη καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ τῆς μητριᾶς αὐτοῦ πολλὰ πιεζόμενος μεγάλας θεραπείας παρὰ τῶν γεννητόρων μου εὕρισκεν· ἐκεῖ ἀναγκασθεὶς ἀπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ ἐφυγεν ἀπὸ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τῶν Ξανθοπούλων μονὴν ἀπήλθε· καὶ τοιοῦτος χρήσιμος ἀπεκατεστάθη.

υμε'.

Φθάσας οὖν ἐγὼ εἰς τὸν Εὐρίπον, τὰ δὲ κάτεργα οὐ φθάσας, δι' ἄλλου πλευσίμου εἰς τὴν Λῆμμον ἀπεσώθην, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ιγ' ἔτους· τῷ δὲ αὐτῷ μηνὶ ια' ὁ ῥῆξ τῆς Οὐγγαρίας ἐσκοτώθη παρὰ τοῦ ἀμυρᾶ εἰς τὴν Βίρναν [200] καὶ τῆ ιζ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγενήθη παγκόσμιος καύσων καὶ ὄξιος μνήμη, ἐν ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κύρ Γρηγόριος πατριάρχης ἐγενόνη· καὶ τῆ ιε' τοῦ Ἀυγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς Ἀνδρόνικος, ὃς ἐζησεν ἡμέρας καὶ μόνον ὀκτώ.

υμς'.

Καὶ τῷ νδ' ἔτει, Δεκεμβρίῳ μηνὶ πρὸς τέλος, ἐλθόντος μου εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τῆς πραγματείας Βενετικῶν κατέργων.

υμζ'.

Σεπτεμβρίου αὐτοῦ νε' ἔτους εὐεργετήθη τὸ κεφαλατικὸν τοῦ Μυζηθρᾶ, μετὰ καὶ πάντων τῶν περὶ αὐτὸ, ἦγον Κουλά, Ἑβραϊκῆς Τρύπης, Γτζεραμίλου, Παγκόσμων καὶ Σκλαδοχωρίου, καὶ μετὰ πάντων τῶν εισοδημάτων αὐτῶν, ὡς οὐκ εἶχεν ἄλλοις· τις οὕτως πῶποτε τὸ τοῦ Μυζηθρᾶ κεφαλατικὸν· ὥρισέ μοι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Ἐγὼ δέδωκά σοι τὸν Μυζηθρᾶν εἰς κεφαλατικὸν καὶ διὰ τὴν σὴν καλὴν δουλοσύνην καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς σὲ ἀναδοχὴν καὶ ἀγάπην, καὶ ὅτι θέλω νὰ εἶ καὶ τοῦτο ἐν, ὡς ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Πάτρα· ὡν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακουζηνός Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις· καὶ γίνωσκῃς ὅτι ἕτερον μεσάζοντα οὐδὲν θέλω ποιῆσαι πάρεξ αὐτῶν δὴ τὸν Εὐδαιμονοϊωάννην ὃν ἔχω· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα θέλω εὐρίσκεισθαι ἀεὶ· [201] ἀμὴ θέλω διερχεσθαι τὸν τόπον μου διὰ πολλὰ ὠφέλιμα· καὶ ὅταν εὕρισκωμαι εἰς τὴν Κόρινθον, θέλω πράττειν τὰς ἐμὰς δουλείας καὶ τὰς τοῦ τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Εὐδαιμονοϊωάννου· ὅταν δὲ εἰς τὴν Πάτραν ἀπέλθω πάλιν μετὰ τὸν Λάσ-

ντριν και τον Ευδαιμονοιδωννην καταλιμπανων τον Κιντακουζηνον εις την αρχην αυτου, όταν δε ειμι ενταυθα μετα σου και του Ευδαιμονοιδωννου και άλλων, οτι, όταν συν θεω εχω και γυναικαν, δια σου ολω ξεειν αυτην, ενταυθα τον πλειονα χρονον ολω διαβιδάσεις, και θελεις ησθεν και συ ο πλεον γνωριμος αυτης εις τα της θεραπειας αυτης. Νυν δ' εγω μεν απερχομαι προς οικοδομην καλλιονα του Εξαμιλιου· συ δε ενταυθα ευρισκόμενος αρχε καλω· την αρχην μου, και παυσον τας αδικιας και τας πολλας αρχας των ενταυθα ευρισκομένων, και ποιησον παντας τους ενταυθα ινα σε μόνον εχωσιν αρχην, ως εμε μόνον αυθέντην. Προσκυνησαντός μου ουν αυτω και ευχαριστήσαντος απηλθεν εις τη Εξαμιλιον τη η' του αυτου Σεπτεβριου μηνός; [202]. Τον δε Οκτωβριον του αυτου ετους εξηλθεν από της Γλαρέντζας η θυγάτηρ κυρου Θωμά του δεσπότου κυρά Έλενη, ινα απέλθη εις την Σερβίαν και Λάζαρον τον υιον κυρου Γεωργίου άνδρα λάθη, οπερ και εγένετο· και δια τουτο και δεσπότην και αυτον δη τον Λάζαρον ο βασιλεύς κυρ Ιωάννης δια του Φιλανθρωπίνου Γεωργίου τετιμηκε. Τη δε κ' του Νοεμβριου μηνός του αυτου ετους ηλθεν ο άνμηρας κατα του Εξαμιλιου, και τη ε' του Δεκεμβριου απηρην αυτε και το έχάλασε· [203] και απελθόντος αυτου και εως την Πάτραν, την χώραν και μονην απηρε και κατέκαυσε και ηφάνισε. Καί τον Αυγουστον του αυτου ετους εστάλην πάλιν εγω εις την πόλιν, και δι' ελλας μεν δουλείας και δια την Τραπεζούνταν και την Γοθίαν συνοικισίου δια του αυθεντός μου δουλείαν· επαι προσυνέτυχον απ' εκειθεν εις α μέρος και ιερομόναχον τον υστερον χρηματίσαντα και μητροπολιτην Αθηνων και ανθρώπους μου εστειλα και εγραφα.

υμη'.

Και προσμένοντός μου εκει τον Ιούνιον του νς ετους, απθαναν υπό λοιμώδους νοσήματος εις την Σηλυμβριαν ο δεσπότης κυρ Θεόδωρος, και φέροντες αυτην εις την πόλιν εθαψαν εν τη του Παντοκράτορος μονη· και τη ιε' του Αυγουστου μηνός του αυτου ετους απέθαναν εμοι ο υιός Αλέξιος, ζήσας χρονους ε' και μηνας ια· ού ο θάνατος και σφοδρα μου καθήψατο, ουκ ειδοτος μου τού θλήου τα μέλλοντά μοι συμβήσεσθαι λυπηρότερα.

υμηθ'.

Και τη λα' του Οκτωβριου μηνός του νς ετους απέθανε και ο βασιλεύς κυρ Ιωάννης χρονων ύπαρχων νς' και μηνων ι' και ημερων ιε'· και ετάφη τη α' Νοεμβριου εις την μονην του Παντοκράτορος, αυτοκρατορήσας χρονους κγ', και μηνας γ', και ημέρας ι'· [204] και τη ιγ' του αυτου Νοεμβριου μηνός ηλθεν εις την πόλιν μετα караβίου ο δεσπότης κυρ Θωμάς, ουκ ειδώς τον θάνατον του βασιλέως, αλλά περι την Καλλιπολιν διερχόμενος ακούσας αυτόν· εκεινου δε ελθόντος έπαυσαν πολλω πλεον, απερ ο δεσπότης κυρ Δημήτριος η μάλλον οι αυτου σφετεριζόμενοι ενεργούσαν, ινα βασιλεύση, τον ουχί και δεσπότην και πορφυρογέννητον παρ των Κωνσταντινοπολιτών αξιον δυνα κρινεσθαι,

Α ζώντος του πρωτου και τοιούτου αδελφου και του επε πδσιν αγαθοις πρωτεύοντος· ανευ του δυστυχς είναι, ομως το πρόπον και δικαιον ισχύσαν ορισμω της αγίας δεσποίνης και των υιων αυτης των δεσποτων και αρχόντων βουλη και γνώμη, [205] τη ε' του Δεκεμβριου, απηλθον εγω αποκρισιάριος εις τον άνμηραν, οτι και αυτη η μητηρ και οι αδελφοι και το πρωτειον του χρόνου και η αρετη και η αγάπη των εν τη πόλει σχεδον πάντων τον κύριον Κωνσταντινον εις βασιλεία κρίνουσι, και να επισταται τουτο κάκεινος δη ο άνμηρας, οπερ και εστερξε και απεδέξατο, και μετα τιμης και δώρων και με απέπεμψε. Τας αυτάς δε ημέρας και άρχοντες απ της πόλεως εις τον Μορέαν εστάλησαν Αλέξιος Φιλανθρώπινος ο Λάσαρισ, ος εστάλη εις την πόλιν παρ του αυθεντός ημών μετα του δεσπότου κυρου Θωμά ύπερ των δουλειών αυτου δη του δεσπότου εις τον βασιλεία και αυτος επιμεληθηναι, και Μανουήλ Παλαιολόγος ο Ίαγρος, και βασιλεία πεποιήκασιν εις τον Μυζηθραν τη ε' Ιαννουαριου τον δεσπότην κυρ Κωνσταντινον. Καί τη ιβ' του Μαρτιου μηνός του αυτου ετους ηλθε και εις την πόλιν μετα караβίου Καταλανικου και παρ πάντων άσπασίως εδέχθη· και τω αυτω ετει, εν μηνι Αυγουστω [206] εξηλθεν ο δεσπότης ο πορφυρογέννητος τιμηθείς κυρ Θωμάς και απηλθεν εις τον Μορέαν.

υν'.

Και τη α' Σεπτεβριου του νη' ετους εξηλθε και ο δεσπότης και πορφυρογέννητος κυρ Δημήτριος, και απηλθε κάκεινος εις την πόλιν συμβιβάσθέντων εμπροσθεν της κυρίας και αγίας μητρός αυτων και του βασιλέως και αδελφου και ημών των εγκρίτων αρχόντων και ορκους πεποιηκότων, ους και κακώς εστερξαν και κακώς απέλαθον, ως ειδον υστερον κάγω, ει και. πώς προς άλλήλους διετέθησαν, ουτε των αναγκαίων διηγεΐσθαι, ουτε εν τη πόλει ευρισκόμενη, ινα καλώς αυτε επισταμαι· τη γάρ ιθ' του Οκτωβριου μηνός του αυτου ετους εστάλην εγω εις τε τον της Ιθρηρίας Μέπεν, ηγουν βασιλεία κυρ Γεωργιον, και τον βασιλέα Τραπεζούντος κυρ Ιωάννην τον Κομνηνον μετα χαρίτων αξιολόγων και παρασκευής οτι πολλής και καλής άργοντοπούλων και στρατιωτών και ιερομόναχων και ψαλιτών και λατρών και τεχνιτών κροτούντων και όργανων· οι και ηκουον δυομα μεν αυτε, τι δε εστιν, ουκ ειδον, και επεθυμούσαν ιδειν και ακούσει οι Ιθρηρες· και δια τουτο και συντρέχον εκ των περάτων αυτης δη της Ιθρηρίας. ινα ακούσωσιν αυτου· επηλθον δε δια συμπενθερίαν, όπου δρα με φανη εκ των δύο γανων· εδέησεν ουν, ινα δια το αναίτιόν μου πλεον δηλώσω τω αυθέντη μου τω βασιλει τα καλ άμφοτέρων των μερών και τα εναντία, και πάλιν ως αν όριση, και εστειλα γραφάς μετα ανθρώπων, και πάλιν άλλους ο αυθέντης μου άπολογητέμενοι· και ερχόμενοι εις την Αμιτον ενυαύγησαν. Καί εως ου να μάθη τουτο ο αυθέντης μου ο βασιλεύς να στελλη άλλους, διεβίβασα εις τα μέρη εκεινα χρονους β' παρ ημέρας λ'. Ευρισκομένου μου ουν εκεισε τη κγ' του Μαρτιου μηνός του αυτου ετους

[210] τέθηκεν ἡ ἐν μακάρια τῇ λήξει γενομένη **A** ἀπελθὼν περὶ τὸ Σαμαχὶν ἐκρούσεν καὶ ἐστειλέ μοι χάριν, καὶ ἄλλα δέσποινα, ἡ διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονή μοναχῆ, καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς.

υνα'.

Καὶ τὸν Φευρούριον τοῦ νθ' ἔτους ἀπέθηνεν ὁ ἀμηρᾶς ὁ Μουράτης· καὶ τοῦτο οὐκ ἀκούσαντός μου εἰς τὴν Ἱδριαν, ὡς ἦλθον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, λέγει μοι ὁ βασιλεὺς· Ἄρχον ἀποκριστῆρι, [211] νὰ σὲ εἶπω μὲν καλὰ μαντάτα, μόνον νὰ μᾶ; δώσης τὰ συγχαρῖκια· καὶ ἀναστὰς προσεκύνησα αὐτὸν εἰπόν· Νὰ ποιήτῃ ὁ Θεὸς πολυχρόνιον τὴν βασιλείαν σου, ὅπου πάσι τρόποις εὐεργετεῖς ἡμῖν, καὶ θέλεις εὐεργετήσῃ καὶ νῦν τὰ καλὰ μαντάτα. Ἄμῃ ἡμεῖς τί δέξιοι ἐχομεν νὰ ἀποδώσωμεν τῇ βασιλείᾳ σου; Καὶ λέγει μοι τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ, καὶ ὅτι ἐγένετο καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ αὐθέντης, καὶ δέδωκε πολλὰ τὸν βασιλεῖα καὶ ἔστερξεν, ἵνα ἔλῃ καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν μετὰ τοῦ πατρὸς του εἶχε τὸ ὁσπήτιον ἐκεῖνο. Καὶ ἀκούσας τοῦτο ἐγενόμην ἄφρων καὶ οὕτως ὀδυνηθεὶς, ὥσπερ νὰ μὲ ἔλεγεν θάνατον τῶν ἡμῶν φιλότατων· καὶ μέχρι τινὸς κατηφιάσας λέγω· Δέσποτά μου, τοῦτο οὐ χάρην μνητάτων, ἀλλὰ καὶ ὀδυνήρων ἴαν. Καὶ λέγει· Πῶς, καλέ; Καὶ εἶπον· Διότι ἐκεῖνος ἦν γέρον καὶ τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπεπειράσθη αὐτῷ, καὶ πλείον οὐδὲν ἤθελεν, μόνον τὴν ἀγάπην καὶ εἰρήνην· ἀμὴ οὔτος, ὅπου ἐγένετο νῦν αὐθέντης, ἐνὶ νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, νὰ ὀβριζῆ καὶ νὰ ἐπαπειλῆται, ὅτι θέλει ποιήσῃν τὰ καὶ τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἡ πόλις, εἴπερ ἄλλοτε, ἐνὶ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως τοῦ γαμβροῦ ἠπορημένη, [212] καὶ χρεὸς εἰς τὰ εἰσοδήματα ἐκεῖνης πολὺ, καὶ ἀπορία εἰς πάντα· καὶ ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς νέος αὐθέντης καὶ θέλει καιρὸν εἰρηνικὸν νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ ἐκεῖνης, καὶ ἂν παραχωρήσῃ ὁ Θεός, νὰ νικηθῆ ἀπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακίας καὶ νὰ ὀρθῆ κατὰ τῆς πόλεως, οὐκ οἶδα, τί νὰ γένηται. Ναί, ἂν εἶχεν εὐδοκῆσαι ὁ Θεός, νὰ ἀπέθνησκεν οὗτος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἰδοὺ εὐφρόσυνον; κατὰ ἀλήθειαν ἀγγεῖλα ἴ ἐπεὶ ἄλλον οὐκ εἶχε, καὶ ἀπὸ τῆς λύπης ἤθελε γενῆν καὶ ἀσθενέστερος καὶ ὀλιγοχρονώτερος, καὶ μέσον τοῦτο ἤθελεν ἀναρρώσθην καὶ τὸ ὁσπήτιον ἐκεῖνο· καὶ ἀποθανόντος ἐκεῖνου ἤθελεν ὑπάγειν εἰς προίμῃσιν μεγάλην· καὶ λέγει μοι· Σὺ ἦσαι καὶ τῶν φρονίμων καὶ τῶν πρώτων ἀρχόντων τοῦ ὁσπητίου ἐκεῖνου, καὶ θέλεις γινώσκειν [213] καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα καλλίω· ὁμοῦς ὁ Θεός, δυνάτως ἐνὶ, νὰ τὸ ποιήσῃ διὰ καλόν. Καὶ εἶπον· Οὕτως ἐνὶ ὡς ὀρίζεις· καὶ ἀπέμεινεν εἰς ἐκείνον. Ἐγὼ δὲ ὡς ἤκουσα τοῦτο, καὶ ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ἀμηρᾶ, ἡ θυγάτηρ δεσπότης Σερβίας, ἐντίμως καὶ καλῶς ἐπανέστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῆς· ἐπεὶ ἐγὼ ἐμελλον μένειν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα διὰ αἰτία πολλά· πλεῖσιμον δὲ (εὐρών) ἀπερχόμενον εἰς τὴν πόλιν, ἐστελλον καὶ ἄλογα καὶ παιδιὰ δύο, ἅτινα ὁ βασιλεὺς Ἱδρίας

A ἀπελθὼν περὶ τὸ Σαμαχὶν ἐκρούσεν καὶ ἐστειλέ μοι χάριν, καὶ ἄλλα τινὰ, ἃ καὶ ἐχαρίσθημεν καὶ ἐκτησάμεθα ἄλλοτρόπως· καθίσας ἔγραψα πρὸς τὸν αὐθέντην μου τὸν βασιλεῖα, ὅσα καὶ εἰς τὴν Ἱδριαν ἔπραξα, καὶ ὅσα εἰς τὴν Τραπεζοῦνταν ὑποπτεύω ὅτι μέλλω πράξειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκεῖσε προσμονῆς· ἔγραψα δὲ καὶ ἐτέραν ἀναφορὰν, περὶ ὧν μέλλω δηλώσειν· καὶ δούς τὰς γραφὰς ἐνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀρχοντοπούλων ἔστειλα αὐτὸν παραγγέλλας, ὅτι τὴν μὲν μίαν δὴς τῷ αὐθέντη ἡμῶν βασιλεῖ, ὡσάν προσκυνήσης αὐτῷ, καὶ διὰ στόματος πάντα καθ' ἡμᾶς ἀνάφερε· ἔπειτα τὴν αὖριον δὴς τὴν ἐτέραν· Ἐγραψα δὲ οὕτως· Ἐγὼ ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ φθάσας ἐνταῦθα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα [214] παρὰ τοῦ βασιλέως· ἔμαθον οὖν καὶ τῆς ἐξαδέλφης αὐτοῦ τῆς ἀμηρήσης ἐπαναστροφῆν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῆς· λοιπὸν συλλογισάμενος, φαίνεται μοι κάλλιον καὶ ὠφέλιμον εἰς πολλὰ τὸ ἐκεῖσε αὐτὸ νὰ εὕρῃς τὰ τὴ πράξης παρὰ ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα· τέσσαρα γὰρ καὶ μόνον εὐρίσχω τὰ προσιστάμενα· τὸ ἔλαττον τοῦ γένους, τὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν συγγένειάν, τὸ ὅτι εἶχεν ἄνδρα (Τοῦρκον) καὶ τέταρτον ὅτι ἐνὶ χρόνῳ πλείονος καὶ ἐνὶ λογισμῶς, μήποτε ἐλθόντος καιροῦ τοῦ τεκεῖν παίδιον κινδυνεύσῃ, ὡς οἱ φυσικοὶ γράφουσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐπισομδαίνει· λοιπὸν περὶ τοῦ πρώτου λέγω, ὅτι οὐδὲν ἐνὶ παράδοξον· ἐπεὶ οὐδὲν ἐνὶ ἐλάττωτος γένους· τῆς κυρίας μου καὶ ἀοιδίμου μητρὸς σου· περὶ τοῦ δευτέρου καὶ ἂν ὅλως ἐλπίζωμεν ὅτι, τὸ τῆς Τραπεζοῦντος ἂν γένηται, [215] θέλει συγχωρήσῃν αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία, δοθέντων χρημάτων εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς, πολλῷ μᾶλλον θέλει συγχωρήσῃν τὸ τοῦ δεσπότης Σερβίας, ὅπου τὸν ἐντρέπονται καὶ χρεωστουσι τοσαύτας χάριτας καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ πτωχοί. Περὶ δὲ τοῦ τρίτου καὶ οὐδὲν ἐνὶ παράδοξον· ἐπεὶ καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Εὐδοκία ἄνδρα προεῖχε Τοῦρκον, καὶ μικρῶ καὶ ὀλίγου τόπου αὐθέντην, καὶ παιδιὰ μετ' ἐκεῖνου ἐποίησαν· ἀπῆρην δὲ αὐτὴν εἰς γυναίκαν ὁ πάππος σου· αὕτη δὲ ἦν τοιοῦτου μεγάλου αὐθεντός γυνῆ, καὶ οὐδὲ κἄν μετ' ἐκεῖνου, ὡς ἠκούσαμεν, ἔμεινε· περὶ δὲ τοῦ τεταρτου, καὶ τοῦτο ἃς ἐνὶ εἰς Θεὸν, καὶ ὡς ἂν τοῦτο εὐδοκῆσῃ· ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἄλλα πάντα θέλει ἦσθαι συμφορώτερον, καὶ οἱ γονεῖς περιχαρῶς θέλουσι δέξασθαι τοῦτο, στείλει τίνα ἢ τῶν τοῦ ὁσπητίου σου ἢ τῶν μοναχῶν, καὶ ἴσα τὸ περὶ τούτου, καὶ μὴδὲν γένηται ἀναβολή, ἀλλὰ πράξῃ αὐτό. Ἀποσωθέντων οὖν τῶν γραμματοκομητιῶν ἐν τῇ πόλει τῇ κη' Μαΐου, τοῦ δὲ βασιλέως [216] ὄντος εἰς χοροκυνήγιον, ὡς ἐλαλήθη, ὅτι ἦλθον οἱ εἰς τὴν Ἱδριαν, σχολιάσας ἦλθον οἰκόμενοι, χαίρων διὰ τὴν τῆς Σερβίας δουλείαν, ὡς παρακατῶν ὁ λόγος δηλώσει· ἔτυχε δὲ ὅτι τὴν αὐτὴν δὴ τῆς κη' ἔσπεραν φαίνεται μοι καθ' ὑπνοῦς, ὅτι ἐφθασα εἰς τὴν πόλιν καὶ πεσόντος μου ἀσπάσασθαι τοὺς βασιλέως πόδας, οὐκ ἀφῆκέ μοι, ἀλλ' ἐπιλαθῶν ἐφλησέ μοι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ἔξυπνος γενόμενος λέγω τοὺς

περι ἐμέ ὑπνοῦντας, Τὸ καὶ τὸ νῦν ἔδοξέ μοι καθ' ὑπνοῦς, καὶ ἐνούμεισθε τὴν ἡμέραν· ὁ γοῦν αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς ἰδὼν ὅτι οὐκ ἤλθον ἐγὼ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σὺν ἐμοί, (ὡς) καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀνέγνωσε, περιβλυπος ἐγένετο καὶ ἐδυσφόρει, καὶ τὴν ἐμὴν κατηγορεῖ βραδυτέταν. Ὡς δ' ἐπὶ τὴν αὐριον τὴν ἄλλην γραφὴν ἀνέγνω, ἰδοὺ ἀπέμεινεν ἀρκετὸς, ὡς εἰ ἤρχόμεν κἀγὼ. Καὶ εὐθύς οἰκονομήσας Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον τὸν ἀνεψιὸν Καντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίας εἰστείλειν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐδοκιμάσθη τὸ περὶ τούτου, καὶ ἤκουσαν οἱ γονεῖς αὐτῆς ἠδέως τὸν λόγον, καὶ ἐτοίμως εἶχον καὶ πρὸς τὸ ἔργον· ἀλλ' εὐρέθη ὅτι ἡ ἀμήριστα ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ καὶ ἔταξεν, ἵνα, εἰ διὰ τινος τρόπου ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸ ὀσπήτιον τοῦ τάχα ἀνδρὸς αὐτῆς, [217] ἄνδρα ἕτερον εἰς ὄλην αὐτῆς τὴν ζωὴν νὰ μηδὲν ἐπάρῃ, ἀλλὰ νὰ μένη ἐλευθέρα καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν θεραπεύουσα τὸν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῇ δεσποκόντα. Ἐναπέμεινεν οὖν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τὸ περὶ τούτου ἄργον. Τὸν δ' αὐτοῦ τοῦ ἔτους Αὐγουστον διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως ὡς φυγὰς καὶ ὁ πατριάρχης κύρ Γρηγόριος.

υυβ'.

Καὶ ἐγὼ τῇ 18' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 9' ἔτους εἰς τὴν πόλιν ἀπέσωσα μετὰ τοῦ καρδίου τοῦ καλοῦ Ἀνατωνίου Ῥίτζου, τοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως αὐτοῦ, τελέσας ἡ μᾶλλον πλέον βεβαιώσας τὸ τῆς Ἱθρηίας συνοικέσιον, εἰδὼς τὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐλάττονα πολλῶ πλέον ἐκείνων· εἶπέ μοι γὰρ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱθρηίας ὅτι Ἐφ' ἡμῖν τούτο οὐκ ἔστι σύνηθες, ὅτι νὰ δίδωσιν αἱ γυναῖκες χρήματα τοὺς μέλλοντας λαθεῖν ἄνδρας, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ σὺ μαθεῖν ἤθελεις ἐνταῦθα· διὰ τοῦτο ποιουμέν το μετ' αἰδοῦς καὶ (οὐκ) ἀσυμβουλευσεως ἀπὸ τοὺς εθνους καὶ δίδω τὴν θυγατέραν μου ἄνευ [219] τῶν φορεμίτων καὶ σκευῶν τῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς φιλωρία χιλιάδες ἰσ' καὶ νὰ ἔχη καὶ κατ' ἔτος χιλιάδες γ' διὰ τὸ νὰ δίδῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ πτωχοῦς, καὶ ὅπου ἂν φανεῖται αὐτῇ· σὲ δὲ ἀκούω ὅτι ἔχει; παιδία δύο, καὶ τὰ ἄρσενικὸν ἐβάπτισέν το ὁ βασιλεὺς καὶ ἔνι ἐκείνου, τὸ δὲ θηλυκὸν νὰ ἔνι ἀπὸ τὴν σήμερον τῆς θυγατρὸς μου καὶ νὰ ὀφείλῃ νὰ τὸ ὑπανδρεύσῃ, ὅπου ἂν σὺ κρίνης ἱεῖον καὶ εὐρῆς μετὰ βίου ἰδικωτέρου. Ὅταν δὲ ἔλθῃς σὺν Θεῷ νὰ τὴν ἐπάρῃ, νὰ ἔχης παρ' ἐμοῦ γομάρια τέσσαρα μεταξίου· ἔνι δὲ ψιλὸν (καὶ), ὡς ἠκούσαμεν, [220] ἔχει τὸ γομάριον φιλωρίων φ'. Ὡς οὖν πάντα τὰ τοῦ ἀποκρισταρίου ἀπὸ μέρους ἀνέφερα, ἤλθον καὶ εἰς τὸ τῆς Σερβίας, καὶ ἠρώτητα μαθεῖν· καὶ ὠρισέ μοι οὕτως· Ἐγὼ ὀφείλω σοι πολλὰ διὰ τὴν εἰς ἐμέ σου ἀγάπην παιδείθεν καὶ πίστιν καὶ δουλοσύνην· ἀλλὰ τοῦτο δὴ τὸ σὺν σήμερον τὸ περὶ τῆς Σερβίας ἦν βεβαίως καὶ ἐκσφράγισμα τῆς εἰς ἐμέ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, ὅπου λέγω καὶ εἰς ἐμέ τοῦ νὰ χρεωστῶ νὰ ἀνταμείθωμαι· νὰ κοπιᾷτῃς γὰρ τοσαῦτα καὶ νὰ πασχίῃς καὶ νὰ λίπῃς ἀπὸ τὸ ὀσπήτιόν σου τοσοῦτον δὴ καιρὸν, καὶ νὰ εὐρῆς ὅσα

εὐρες καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαύτας ἐπαγγελίας εὐεργεσιῶν καὶ τιμῶν, ἐν μόνον τὸ ἐκείνων τελέσης· σὺ δὲ νὰ προκρίνης τὸ ἐνόησας διὰ συμφέρον πλέον ἐμὸν, καὶ νὰ μὲ γράφῃς καὶ νὰ μὲ βουλευέσαι ἅπερ μοι ἔγραψας, τούτο ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς ἀληθοῦς σου ἀγάπης εἰς ἐμέ καὶ δουλοσύνης καὶ πίστεως. Καὶ πληρορρορήθητι ἀληθῶς, ὅτι θέλεις ἔξειν καὶ παρ' ἐμοῦ ἀξίαν τὴν ἀντάμειψιν, εἴπερ ἐν τοῖς ζῶσιν ἑυρίσκομαι. Τὸ περὶ τούτου σὺν παρακολουθήσεν οὕτως, ὡς ἀπέθανεν ὁ ἀμηρᾶς· καὶ τὸ τῆς θυγατρὸς δεσπότης Σερβίας οὕτως παρακολουθήσεν· Ἐλθούσα ἡ πρωτοστρατορίστα συνέτυχέ μοι περὶ τούτου, καὶ πολλὰς δόσαι· καὶ ἐπαγγέλια; εἰς τὸ μέλλον ὠφελίμους ἔταξεν, ἅπερ καὶ ἐγὼ ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ἐνόμισα αὐτὰ, καὶ πολλὰ καὶ καλὰ, ἀληθῆ καὶ συμφέροντα· ὅμως δὲ ἤθελεν εἰς τούτο καὶ ἄλλον βουλὴν καὶ σκέψιν, πῶς ἂν τυχένη νὰ γένηται, ἵνα καὶ γένηται· τίνα οὖν νὰ ἐβουλευόμενη; Ἡ κυρά μου ἡ δέσποινα καὶ ἀπέθανεν· ὁ Καντακουζηνὸς, ὁποῦ, ὡς ἀπὸ πολλῶν τῶν ἄλλων, ἀπροπαθῶς ἐβουλεύετο, καὶ ὁμοίως ἀπέθανεν· ὁ Νοταρᾶς καὶ πάντα τὰ ἄλλα φανερῶς καὶ ἀφανῶς λέγει ὅτι οὐδὲν ὠφελούσιν, εἰ μὴ μόνον τὸ ἐκείνου, καὶ πάντα λίθον κινεῖ, ὡς ὁ λόγος, ὡς καὶ σὺ κάλλιόν τῶν ἄλλων ἐπίστασαι, ὁ μέγας δομέστικος καὶ διάκειται ἐχθρῶδως εἰς τὰ τῆς Σερβίας· καὶ ἰδοὺ μετὰ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου ὁμονοήσαντες ἀεὶ παροτρύνουσί με εἰς τὸ τῆς Τραπεζοῦντος. Ποῦ νὰ ἐκούμεζον; εἰς καλογέρους; Καὶ τίνα νὰ εὕρισκον ἀπρόσπαθῆ καὶ νὰ μηδὲν πρόσκειται εἰς τι, [222] ἢ νὰ μηδὲν τὸ ἐξεῖπη πρὸς τοὺς ἄλλους; Λοιπὸν ἔδεινοπάθουν εἰς τὴν σὴν βραδυτέταν. Ἐλθούσης δὲ τῆς γραφῆς σου, ἰδοὺ καὶ σὲ καὶ τὴν γνώμην σου ἔγνωκα· καὶ τὰ εἴχομεν καὶ ἡμεῖς; προσιτάμενα, φρονίμους καὶ καλῶς ἔλυτας. καὶ εὐθύς τὸν Παλαιολόγον εἰστείλα δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπὸ τῆς θείας του δὲ τῆς πρωτοστρατορίας εἶπη τοῦτο, καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος καὶ ἐπαύσαμεν. Λοιπὸν σὺν Θεῷ ἄς τελέσωμεν τὸ τοῦ βασιλεῦς τῆς Ἱθρηίας; καὶ γεγονότος χρονοβούλλου καὶ ὑπογραφέντος, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ νὰ ἔνι γυνὴ αὐτοῦ καὶ δεσπότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὗτος δὲ νὰ ἔνι ἀνὴρ ἐκείνης εἰς τὰς συμφωνίας, ἄς μετ' ἐμοῦ εἰστείλειν ὁ βασιλεὺς Ἱθρηίας· καὶ κληθεῖς ὁ αὐτὸς σταλαῖς μεθ' ἡμῶν ἐκείνου ἄρχων ἀπὸ τοὺς δευτέρους, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀβθέντης μου οικειοχέρως σταυροὺς τρεῖς μετὰ κινναδάρεως εἰς τὸ ἀνωθεν μέτωπον τοῦ χρυσοβούλλου εἰς βεβαίωσιν, ὡς ἡ ἐκείνων συνήθεια· καὶ λαβὼν τὸ χρυσοβούλλιν ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἀκούσας· Ἰδοὺ οὕτος (δεῖξας ἐμέ), ὅς σὺν Θεῷ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἔρχεται μετὰ κατέρηρον, ἵνα ἐπάρῃ αὐτὴν, προσκυνήσας ἀπῆλθεν. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο, ὅτι βούλεται ὁ ἀμηρᾶς [223] καὶ εἰς τὸ στενὸν περὶ τὸν Ἀσώματον κτεῖσαι κάστρου, ἐβουλεύσατο ὁ βασιλεὺς, ἵνα εἰς τὸν Μορέαν ἀπὸ στείλας φέρῃ ἕνα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὃς ἂν κατ'

δέξεται: τούτο, καὶ τὸ συμπεφωνημένα στέρξῃ, ἵνα Ἀ
 χρείας τυχοῦσης πρὸς τὰ ἰδῶσιν εἰς τὸν ἀμηρᾶν, εἴς
 ἐκ τῶν δύο ἀπέλθῃ εἰς τοὺς τῆς δύσεως αὐθέν-
 τας· καὶ τούτου σταθέντος, ὀρίζει πρὸς με μίαν
 τῶν ἡμερῶν· Πρωτοβεστιάρτα, εἰς τὸ ἐβουλευσά-
 μεθα, σὺ λέγεις νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὸν Μορέαν, καὶ ὡς
 ἂν κατορθώσῃς τὸ ἐκεῖσε· ἐκεῖνος μὲν νὰ ἐρχηται
 ἐνταῦθα, ὅσος ἂν ἦ τῶν ἀδελφῶν μου ὅπου θελήσῃ
 τοῦτο, σὺ δὲ νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν
 ἀνεψιάν μου τὴν βηγίαν· καὶ ἡμεῖς ἐδῶ θέλομεν
 ἐτοιμάσῃν τὰ εἶσιν χρείας, ὡσάν ἔλθῃς ἀπὸ τὴν
 Κύπρον, νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἰθῆριαν, ἵνα ἐπάρῃς
 τὴν μελλοκυράν σου. Ἀνέφερον δ' αὐτῷ· ἡ ἀγάπη
 καὶ τὸ χρέος τῆς δουλοσύνης μου ἀπαίτει, ὅτι νὰ
 εἶπω εἰς τὸν ὀρισμὸν σου· ἀμὴ πάλιν φοβοῦμαι διὰ
 τὴν δούλην καὶ συντέκνονσάν σου, μὴ ποτε ἀγα-
 νακτῆσῃ, καὶ ἡ ἀπέλθῃ καὶ γένηται καλογραία ἢ
 ἀφήσῃ με [224] καὶ ἐπάρῃ ἄλλον· ἠθές γὰρ ἦλθον,
 ποιήσας εἰς τὴν Ἰθῆριαν χρόνον καὶ μῆνας ἰα· καὶ
 πάλιν νὰ ἀπέλθω νῦν, δίκαιον θέλει ἔχειν νὰ ποιήσῃ
 οἶον ἐκ τῶν δύο ποιήσῃ. Καὶ γελάσας ὀρίζει· ἀλλὰ
 εἰπέ αὐτῇ, ὅτι ταῦτα καὶ μόνον τὰ ταξείδια νὰ σὲ
 συγχωρήσῃ νὰ ποιήσῃς, καὶ νὰ τὴν ποιήσω ἔνορκον
 πρόσταγμα, ὅτι πλέον νὰ μηδὲν σε ἐνοχλήσω διὰ
 τοιοῦτόν τι· καὶ μᾶλλον καὶ σὺ ἐπίστασαι, εἰ ἐνθυ-
 μούμεθα καὶ ἀμφότεροι συντυχένομεν καὶ βουλευσά-
 μεθα ποιῆσαι· καὶ τούτο βεβαίου καὶ χωρὶς ἐνόρκου
 προστάγματος, ὅτι τὰ διὰ σοῦ ἀποκρισιαρχία νὰ
 παύσουν. Ἦν δ' ὅπερ συντυχένομεν καὶ ἐβουλευσά-
 μεθα, ὅτι νὰ μνηύσῃ τὸν μέγαν δούκαν τὸν Νοτα-
 ρᾶν, ὅτι τὸ μεσασιτικὸν οὐδὲν ἔμπορεῖ νὰ ἔχῃ· καὶ
 οὐδὲν τυχεῖν νὰ [τῆς] τὸ ἐπάρωμεν διὰ τὴν τιμὴν
 του· ἀμὴ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἐκεῖνος, νὰ ἔχῃ δὲ καὶ τὸ
 πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλήs, καὶ πρό-
 σοδὸν τινὰ δι' ἄλλου τρόπου· ἐπεὶ ἔχω χρεῖαν νὰ
 ποιήσω ἀρχοντας δύο, ὡς ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου,
 οὐχὶ μεσάζοντας, ἵνα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας
 ὦσι μετ' ἐμοῦ μέχρι πολλῆς ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ
 τὰς δουλείας μου πράττω, ὅπερ καὶ ἐγένετο· [225]
 καὶ ἐμνηύθη ὁ μέγας δούξ διὰ τὸ συντέκνον αὐτοῦ
 κάμου Ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ Νεοφύτου τοῦ
 εἰς τὸν Χαρσιανίτην· ὁ δὲ καὶ ἔστερξεν, ἔκουσῶς ἢ
 ἀκουσίως, οὐκ οἶδα· καὶ μᾶλλον ἐδειξεν ὅτι κάκει-
 νος ἐβούλετο τοῦτο ποιῆται, καὶ ὅτι μόνον νὰ
 ποιήσῃ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τιμὴν· καὶ ἐστάθην,
 εἰ καὶ οὐδὲν ἐτελέσθη, ἐπελθοῦσα· αἱ συμφορὰ εἰς
 πάντας ὁμοῦ· καὶ ὤρισεν, ὅτι ἐγὼ μὲν θέλω ἦσθαι
 ὁ εἴς, καὶ ὅτι στοχάζεται πρὸς τὸν Γουδέλλην Νικό-
 λαον, καὶ ἂν ἀρσῆθῃ ἐνὶ ἡ συντροφίᾳ, νὰ γένηται
 καὶ μέσον ἡμῶν συμπενοθέριον, ὁ υἱός μου τὴν
 ἐκείνου θυγατέραν. Καὶ αὕτη μὲν ἦν ἡ δουλεία,
 ὅπου ὤρισεν ὅτι ἦθελαν παύσειν εἰς ἐμὲ τὰ ἀποκρι-
 σιαιρχία· ὤρισέ μοι δὲ ὅτι πέμψειν ἦθελα εἰς τὸν
 Μορέαν καὶ ἀπὸ τούτους τάχα τοὺς γεραιτέρους,
 ἀλλὰ θέλω νὰ δώσω οἰκειόχειρὸν μου ἀνάθειν
 ἔχουσαν κεφάλαια ε'· ἵνα [226] εἴπη τὸ πρῶτον εἰς
 συμβίβασιν, εἰ δ' οὖν, τὸ δεῦτερον ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ
 τέταρτον ἢ ἐξ ἀνάγκης τὸ πέμπτον· καὶ δοξάζω
 ὅτι, οἶον ἀποστείλω ἄνευ σοῦ, θέλει ὑπάγειν, καὶ νὰ

τὸν τάξουν κάθεννα χωρίον ἀργυροβούλλῃ ἢ ὅτι θέλει
 ἔχειν ἐκεῖνος καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ οὕτως καὶ οὕτως,
 εὐθὺς θέλει δώσειν τὸ πέμπτον, ὅπερ θέλει ἦσθαι
 εἰς ἐμὲ βαρὺ. Εἰς τὸ τῆς Κύπρου καὶ ἐπίσταται
 τὸν καλόγερον, ὅς μοι συνετύχευε τὴν δεῖνα ἡμέραν·
 Εἶπέ μοι ἀπὸ τὴν ἀνεψιάν μου, ὅτι Τίποτε ἔχει τῶν
 ἀναγκαίων, ὅπου ἦθελεν, ἢ ἂν ἦν τῶν δυνατῶν, νὰ
 με τὸ ἔλεγεν διὰ στόματος αὐτῆς ἢ, κἂν νὰ τὸ ἐμήνυε
 διὰ πιστοῦ καὶ φρονίμου ἀνθρώπου αὐτῆς· ἂν εἶχεν
 ἐπαὶ δὲ τὸ μὲν οὐκ ἔχει, τὸ δὲ ἐνὶ ἀδύνατον, νὰ στείλω
 ἐγὼ τὸν ὃν με θέλει φανῆν ἀρμόδιον νὰ τὸ ἀκούσῃ.
 Τίς οὖν πρὸς τοῦτο ἀρμοδιώτερος· εἰς τὸ τρίτον, καὶ
 τοῦτο λόγου οὐ δεῖται· σὺ γὰρ ὅπου καὶ ἔπραξας καὶ
 ἔστησας καὶ εἶδες τὸ πρόσωπον καὶ συντεύχευε καὶ
 ἐπληροφώθης, πῶς ἔμπορεῖ τὸ τέλος τῆς δουλείας
 νὰ γένηται παρ' ἄλλου; [227] Ἀνέφερον αὐτῷ· Τοῦτο
 ὁμολογοῦμένως· οὕτως ἔχει, ὡς ὀρίζεις, καὶ συγκα-
 ταθεται το καὶ ἡ δούλη σου, ἡ σύντροφός μου,
 ἐπεὶ καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀπαίτει, καὶ ὅτι διὰ τού-
 του θέλει ἔχειν καὶ ὅπερ μοι ἐταξεί, καὶ τόπον καὶ
 τιμὴν καὶ ἀναδοχὴν πλείω τῶν ἄλλων ἀρχοντισῶν·
 ἀμὴν εἰς τὰ ἄλλα οὐδὲν ἠξέυρω τί νὰ σὲ ἀναφέρω.
 Καιροῦ δὲ ἔντος τοῦ ἀρίστου ἀπῆλθον ἐγὼ οὐκαθε.
 Ἀπὸ δὲ τοῦ γεύματος ἐλθόντος τοῦ μεγάλου δουκὸς
 ὤρισε πρὸς αὐτὸν, ὅσα μετ' ἐμοῦ περὶ τῶν ἀποκρι-
 σιαιρχικῶν ὤρισε, πρὸς τὸ νὰ ἀπέλθω, οὐ μὴν τὰ
 αἷτια, καὶ προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνὶ καὶ χρεῖα
 καὶ ἡμεῖς νὰ τὸν τιμῶμεν. Εἰς γὰρ τὸ ὄφφικιον,
 ὅπου ἔχει, χάριν ἡμᾶς οὐδὲν ἔχει, εἰ μὴ τὸν βασι-
 λέα τὸν ἀδελφόν μου· λοιπὸν ἰδὲ αὐτὸν πρὸς τοῦτο
 καὶ ἐγρήκησον, ποῖον τῶν ὄφφικίων νὰ ὀρέγεται, καὶ
 πρὸς οὐκ ἀκούσωμεν. Συντεύχε μοι οὖν, καὶ εἶπον
 πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐγὼ ἐν νῷ εἶχον ὅτι νὰ τὸν ζητήσω
 νὰ με εὐεργετήσῃ ὄφφικιον μεγαλύτερον, πλὴν ὅπερ
 ἄλλο; οὐτε ἔχει ἄλλ' οὐδὲ νὰ τὸ εὐεργετήσῃ ζῶντος
 μου, διότι καὶ οὕτως μοι φαίνεται πρέπον καὶ ἡγά-
 πουν, καὶ ἀφ' οὐ μάλιστα εἰς τὴν Τραπεζοῦνταν
 ἀπῆλθον καὶ τοσαῦτα ἐνεῖδη καὶ κατηγορίας ἤκουσα,
 πῶς εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὄφφικιον εἰσὶν ἀρχοντες [228]
 τρεῖς ἐνταῦθα· καὶ εἶτι ἐθεδαιώθη ὁ λογισμός μου
 εἰς τὴν δρεξίν ἦν εἶχον· λοιπὸν ἄς με εὐεργετήσῃ τὸ
 ὄφφικιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου. Ἀπῆλθε καὶ
 ἀνέφερε ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ ὀρίζει πρὸς αὐτόν·
 Τοῦτο, Νοταρᾶ, τινὰ οὐδὲν τὸ θέλω δώσειν, διότι ὁ
 πρῶτός μου πενθερός ἦν μέγας κοντοστάυλος, γε-
 γονώς παρὰ τοῦ αἰθεντός μου τοῦ βασιλέως τοῦ πα-
 τρός μου εἰς τὸ Ἐξαμίλιον· ἀμὴ νὰ τὸν δώσω με-
 γαλύτερον τούτου, ἵνα τὸν ποιήσω μέγαν λογοθέτην,
 ὅπερ ἐνὶ ὄφφικιον τέταρτον καὶ τὸ τοῦ μεγάλου κον-
 τοσταύλου ἐνὶ ἔβδομον. Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας δούξ,
 Καὶ τί νὰ γένηται μετὰ Παλαιολόγον τὸν Μετοχλίταν,
 ὅπου ἐποίησεν (ἡ βασιλεία σου) τὸν υἱὸν τοῦ Καν-
 τακουζηνίου ζητήσῃ τὸ ἐκείνου τοῦ ἀδελφοῦ σου
 διὰ τὴν συγγένειαν τῆς συγγαμβρίας καὶ διὰ τὸν
 αὐτοῦ πατέρα πρωτοστράτορα, καὶ ἐκεῖνος ὑπάγει
 νὰ δώσῃ τὴν ψυχὴν του τὸν διάβολον, ἂν καὶ νῦν
 ποιήσῃς καὶ τὸν Φραντζῆν μέγαν λογοθέτην, ὅπου
 ἐνὶ καὶ αὐτὸ πρῶτον ἀπὸ τὸ τοῦ μεγάλου στρατο-
 πεδάρχῃ· τί θέλει γενῆν; Ἀμὴ δὲς αὐτῷ τὸ μέγα-

λου πριμικυρίου, ὁποῦ ἔνι μετὰ τὸν μέγαν στρατο- A
 πεδάρχην. Καὶ ὀρίζει πρὸς αὐτόν· Ἐκεῖνος προεπέ-
 μοι, ὅτι οὐδὲν θέλει κἀνένα, ἂν ἔνι τὸ μεγαλύτερον
 [229] ἂν ἔχη αὐτὸ ἄλλος· πῶς θέλει καταδέξασθαι
 αὐτό; Ὅμως εἶπε τούτου πρὸς αὐτὸν, καὶ ἄς ἀκού-
 σωμεν. Ἐρχεται καὶ λέγει πρὸς ἐμέ, ὅτι Περὶ τοῦ
 μεγάλου κοντοσταύλου τὸ ὀφφίκιον ὀρίζει, ὅτι διὰ τὸ
 εἶναι τὸν πενθερὸν αὐτοῦ μέγαν κοντόσταυλον οὔτε
 σὲ οὔτε ἄλλον θέλει εὐεργετήσῃν τοῦτο· ἀμὴ νὰ σὲ
 εὐεργετήσῃ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικυρίου, ὅπερ ἔνι
 καὶ πρὸ τούτου. Εἶπον δ' ἐγὼ πρὸς αὐτόν, ὅτι, Ἐάν
 ἦν καὶ πρῶτον τοῦ μεγάλου δουκὸς, οὐδὲν τὸ θέλω·
 ἐπεὶ τὸ ἔχει καὶ ἄλλος. Διελύθη ὁ σύλλογος. Βου-
 λευθέντος δὲ μου μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων καὶ
 οἰκείων ἐφάνη καλὸν ὅτι τὸ περὶ τῶν ὀφφικίων νὰ
 γένηται ὡς γένηται, νὰ ἀπέλθω δὲ εἰς τὸν Μορέαν
 καὶ τὴν Κύπρον, καὶ ὅτι νὰ ἐπάρω καὶ μετ' ἐμοῦ
 καὶ τὸν ἀριστόν μου υἱὸν καὶ κρείττονα σχεδὸν πάν-
 των τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ κινητοῦ
 μου βίου τὸ πλεόν μερδικόν, καὶ νὰ ἀπέλθωμεν τῆς
 στερεᾶς καὶ νὰ ἴδῃ καὶ τοὺς τόπους, καὶ νὰ παιδευθῇ
 εἰς πᾶν εἴ τι χήσιμον ἐν τῷ βίῳ, καὶ πρὸς οὗ ἀνα-
 διδάξωσιν ἡμῖν τὰ τοῦ ἀμνηρᾶ, καὶ ἂν τυχένη, νὰ
 ἀφῆσω τὸν υἱόν μου εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τὸν βίον μου
 εἰς τοὺς ἀπὸ μητρὸς γνησίους αὐτοῦ συγγενεῖς,
 [230] ἢ πάλιν μετ' ἐμοῦ νὰ ἐπαναστρέψῃ· ὅπερ αἶ-
 τιον καὶ τὴν κληρῶν αὐτοῦ ἔδυσάπησαν, ὁ λογισμὸς
 δηλονότι τῆς μάχης, καὶ συναχώρησεν τὴν πάλιν ἐξέ-
 λευσίν μου. Ὡς δὲ πάντα τὰ χρειώδη τῆς ὁδοῦ ἔκω-
 νόμησα, καὶ ἔλιπον μόνον αἱ γραφαὶ, μίαν τῶν ἡμε-
 ρῶν ἀπελθόντος μου εἰς τὸ παλάτιον, ἐσέθηκα εἰς τὸ
 τοῦ βασιλέως κελλίον ὡς σὺνηθές μοι· καὶ ὡς οὐχ
 εὔρον ἐκεῖσε τὸν βασιλέα, ἐρωτήσας, εἶπόν μοι ὅτι
 εἰς τὸ τετράσπαρον, ἕτερον τοῦ κελλίου αὐτοῦ πη-
 σίν ὀσπήτιον, συντυχέναι μετὰ τοῦ πατρὸς Ἀντωνίου
 τοῦ Ῥοδαίου καὶ προσμείνας μικρὸν, ἰδοὺ καὶ ὁ βα-
 σιλεὺς, θυμοῦ πνέων, καὶ ὀρίζει πρὸς με· Εἶδές τον,
 καὶ παραλείπων τὴν ὕβριν, τὴν μεσάζοντά σου· οὐ
 ἐζήτησας τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου·
 καὶ ἐγὼ εἶπον πρὸς αὐτόν· Οὔτε ἄλλον τι· νὰ τὸ θέλω
 δώσῃν, δι' ἄς αἰτίας εἶπον· εἶπον δὲ ἐγὼ τὸ τοῦ με-
 γάλου λογοθέτου· καὶ εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι θέλει ὑπά-
 γειν ἵνα κρημνίσῃ ὁ Παλαιολόγος [331] ὁ μέγας
 στρατοπεδάρχης, ὅτι ποιῶ καὶ σὲ πρὸ ἐκεῖνου, καὶ
 σήμερον ἔστειλε τὴν προβατείαν, τὴν παπᾶν Ἄνε-
 τάνιον, ὅτι ἐζήτησεν ἵνα τιμῆσωμεν τὰ μουσαρά-
 κιά του, ζητῶν ἵνα ποιήσωμεν τὸν πρῶτον μέγαν
 λογοθέτην, καὶ τὸν δευτέρου μέγαν κοντόσταυλον,
 ἐπεὶ καὶ τοὺς λογατόρους (ἔχει) τοῦ αὐτοῦ ὀφφικίου.
 Λοιπὸν λέγω σοι, ὅτι ἐκεῖνους, ἂν θέλῃ, θέλουσι τοὺς
 δώσῃν ἄλλα μικρότερα ὀφφικία, ἢ ἀκόμη θέλει
 ἦσθαι καὶ παρὰ τὴν ἄξιαν τους· οὐ δὲ ἔχει τὸ τοῦ
 μεγάλου λογοθέτου· τοῦτο δὲ καὶ μόνον σε ζητῶ, ὅτι
 διὰ πολλὰ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν αἰ-
 τία, νὰ μηδὲν με προσκυνήσῃς εἰς παράστασιν ἐορ-
 τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀμὴ νὰ σὲ τὸ γράψῃ ὁ γραμματι-
 κὸς ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς μου καὶ τὴν ῥηγίαν,
 καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας, οὐ; μέλλει γράψῃν, ὅτι
 ἔρχεται αὐτοῦ ὁ μέγας λογοθέτης. Καὶ σὺ πάλιν θέλεις

τὸ γράψῃν ἐδῶ πρὸς ἐμέ καὶ τοῦ; σὸς· καὶ θέλεις
 τὸ βάλλῃν εἰς τὸ στόμα τους καὶ ἂν οὐς φανῇ ὀριμὸν
 ἢ πικρὸν, τέλος θέλουσι τὸ καταπιεῖν. Ἐγὼ δὲ ἀπε-
 λογησάμην· Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς ἁγίας βασιλείας· ἀμὴ
 δέομαί σου καὶ παρακαλῶ, ὅτι δι' ἐμὲ μηδὲν ἔνι τί-
 ποτε, ὁποῦ νὰ προξενήσῃ λύπην, [232] ἀλλὰ μῆ-
 λον καὶ τὸ δέρμα μου ἀφαίρεσε, ἂν ἡμπορεῖ νὰ ἔνι
 πρὸς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῆς ἁγίας βασιλείας
 σου. Κάκεινος ὀρίζει· Ὡς καλὸς ὑποχείριος λέγεις,
 πλὴν μηδὲν τὸ ἔχεις τίποτε· πρὸς γὰρ τὰς ὑπολή-
 ψεις αὐτῶν τῆς πρὸς σὲ τάχα φιλαίας καὶ τοὺς τρῖ-
 πους των ἀπειδῶν ἐλυπήθηκα. Ἄμὴ κάλεσίν με
 ἐδῶ τὸν γραμματικόν, τίς ἔνι αὐτοῦ; Καὶ ἀποκρι-
 θεὶς τις ἀπῆλθεν αὐτόν· καὶ ὡς ἦλθεν, ὀρίζει πρὸς
 αὐτόν· Εἴσομεν πρὸς σὲ, πρὸς τίνα καὶ τίνα νὰ
 γράψῃς πιστωσῖν ὅτι θέλει μάθειν· καὶ γράψῃ ὅτι
 θέλει μάθειν παρὰ τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ δεῖνος·
 καὶ ἐάν ζῶμεν καὶ παρέμπροσθεν, θέλω τὸν γρά-
 ψῃν καὶ συγγενῆν εἰς τὴν πομπὴν ἐκεῖνων, ὁποῦ νὰ
 τὸ κακίσουν μόνον· καὶ σὺ ἔχει τοῦτο, γραμματικῶς
 ὡς ἂν ἀπόκριφον μέχρι τίνος· καὶ ἐξοικονομήσας τοὺς
 ὀρισμοὺς ἔλαβον αὐτοὺς καὶ σήμερον νὰ προσκυνήσω
 καὶ αὐριον ὁμοίως, καὶ ὅτι ὁ ἀμνηρᾶς ἐξῆλθε τῆς
 Ἄνδριανουπόλεως καὶ ἔρχεται, καὶ ἄς ἴδωμεν,
 μὴ ποτε καὶ καθ' ἴδδον συναντήσῃ σοὶ τι ἀπευ-
 खाίον.

Ἰδοὺ τῆς κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους
 ἦλθεν ὁ ἀμνηρᾶς, καὶ ἔπεσον εἰς τὸ στενὸν, ἵνα ἐκεῖσε
 κτίσῃ τὸ κάστρον· καὶ σήμερον νὰ ἴδωμεν καὶ [233]
 αὐριον καὶ ὅτι διὰ τῆς στερεᾶς οὐδὲ τυχέναι, ἐπεὶ
 ἐπὶ κίνδυνον θέλει ἦσθαι· ἰδοὺ εὐρεῖν θέλομεν πλεῖ-
 σιμον. [234] Τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπεσι-
 πάσθη ἡ μάχη· καὶ πηλαλήσαντος φωσάτου, οὐ;
 ἐξωθεν εὔρεν, ἀπίρης, καὶ τὴν πόλιν ἀπέκλεισε, καὶ
 τελέσας τὸ κάστρον τῆς λα' τοῦ Αὐγούστου, ἔγερ-
 θεὶς ἀπ' ἐκεῖ ἐλθὼν ἔπεσον εἰς τὰς σοῦδας τῆς πό-
 λεως.

υγγ'.

Καὶ τῆς γ' τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ ε' ἔτους
 διέβη εἰς τὴν Ἄνδριανουπόλιν, ὡς φαίνεται, ὅτι τις
 δύο ἡμέρας αὐτάς ἵνα κρυφίως ἴδῃ τὸ κάστρον κα-
 λῶς καὶ τὰ τοῦ κάστρου· [235] καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ
 φθινοπώρῳ ἦλθεν ὁ Τουραχάνης μετὰ καὶ τῶν υἱῶν
 αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου εἰς τὸν Μορέαν, ἐν ᾧ
 D καιρῷ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐάλω ὑπὸ τῶν Μοραϊτῶν.
 [236] Καὶ τῆς ις' τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
 ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους διά-
 δοχος καὶ κληρονόμος, ὁ κύρ Ἄνδρέας ὁ Παλαιολό-
 γος· [237] καὶ τῆς δ' τοῦ ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
 ἔτους ἦλθεν πάλιν ὀμνηρᾶς καὶ παρέπεσε τὴν πόλιν
 πολιορκῶν αὐτὴν πᾶσι τρόποις καὶ πάσαις μηχαν-
 ναῖς, διὰ τε γῆ; καὶ θαλάσσης περιουκλιώσας καὶ τὰ
 ἐν' ἠλίκα τῆς πόλεως, τετρακοσίων πλεουσίμων ὄντων
 ἀπὸ τῆν θάλασσαν μικρῶν καὶ μεγάλων, διακοσίων ἑξ
 χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς στερεᾶς, ἐχοῦσης τῆς πό-
 λεως, τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος, ἀνδρας πρὸς ἀντι-
 ράταξιν δὲ ὡς ἀνευ τῶν ξένων μολίς ὄντων ὅς ἡ μικ-
 ρὸν τι πρὸς. [240] Ἐγγων οὖν ἐγὼ τοῦτο οὕτως ἔχον,
 ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης· τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαν

τος τοῖς δημάρχοις ἔγραψεν εἰς ἕκαστος [241] τὴν ἀσημασίαν αὐτοῦ ἀκριβῶς, τοῖς δυναμένους σταθῆναι ἐν τῷ κάστρῳ κοσμικοὺς καὶ καλογέρους, καὶ τί καὶ τί ἄρμα πρὸς ἄμυναν νὰ ἔχη εἰς ἕκαστος αὐτῶν, καὶ φέροντες εἰς ἕκαστος τῶν δημάρχων δέδωκε τὰ κατάστιχον τῆς αὐτοῦ δημαρχίας, τῷ βασιλεῖ· εἶτα ὀρίζει πρὸς ἐμέ· Αὕτη ἡ δουλεία πρὸς σὲ ἀφ' ἧρ' καὶ οὐ πρὸς ἄλλον τινὰ διὰ τὸ ἐπιστάσθαι σε καὶ καλῶς ἀριθμεῖν καὶ καλῶς φυλάσσειν τὰ φυλακῆς δέδωκεν καὶ ἀπέκρυφα· καὶ λάβε τὰ κατάστιχα καὶ καθίσας εἰς τὸ δεσπότην σου λογάρισας ἀκριβῶς, πόσοι εἰσὶν ἄνθρωποι, καὶ πόσα ἄρματα, καὶ πόσα κοντάρια, καὶ πόσα σκουτάρια, καὶ πόσα τοξάρια, καὶ ἐκτελέσας τὸν ὄρισμὸν αὐτοῦ φέρων δέδωκα τῷ αὐθέντῳ μου καὶ βασιλεῖ τὸ κατάστιχον μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος ὅτι πολλῆς καὶ ἔμεινε μόνον ἐν ἀποκρύφῳ ἡ ποσότης εἰς ἐκεῖνον καὶ ἐμέ. [288] Καὶ τῇ κ' Μαίτου ἡμέρῃ, γ' ὥρα τῆς ἡμέρας ἀρχῆς, ἀπῆρε τὴν πόλιν ὁ ἀμηρᾶς, ἐν ἣ ὥρᾃ καὶ ἀλώσει τῆς πόλεως καὶ ὁ μακαρίτης αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς· κύρ Κωνσταντίνος σκοτωθεὶς ἀπέθανεν ἐμοῦ πλησίον αὐτοῦ οὐχ εὐρεθέντος τῇ ὥρᾃ ἐκεῖνη, ἀλλὰ προστάζει ἐκεῖνου εἰς ἐπίσκεψιν δῆθεν ἄλλου μέρους τῆς πόλεως· ἰοὺ ἰοὺ κάμοι, τῆς προνοίας οὐκ οἶδ' εἰς τίνα με καιρὸν φυλαττούσης! Ἦν δὲ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ δὴ τοῦ μακαρίτου βασιλέως καὶ μάρτυρος χρόνοι μθ' καὶ μῆνες γ' καὶ ἡμέραι η', ἀφ' ὧν ἦν βασιλεὺς χρόνους δ', μῆνας δ' καὶ ἡμέρας κδ', ὄγδοος βασιλεὺς τοῦ γένους αὐτοῦ τῶν Παλαιολόγων ὑπάρχων· ὁ γὰρ πρῶτος ἦν Μιχαήλ· ὁ δευτέρος Ἀνδρόνικος· ὁ τρίτος Μιχαήλ· ὁ τέταρτος Ἀνδρόνικος· ὁ πέμπτος Ἰωάννης· ὁ ἕκτος Μανουήλ· ὁ ἕβδομος Ἰωάννης, καὶ ὁ ὄγδοος Κωνσταντίνος. Ἦρχον δὲ καὶ βασιλείου ταύτην δὴ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ τούτων γένος τῶν Παλαιολόγων χρόνους ἑκατὸν ἐνενηκοντα τέσσαρας καὶ μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας δ'· ἀλοὺς οὖν ἐγὼ καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκῶν ὁ θεὸς, τέλος ἐξαγορασθεὶς.

οὐδ'.

[309] Τῇ α' Σεπτεμβρίου τοῦ ββ' ἔτους εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἀπέσωσα, τῆς γυναίκός μου καὶ τῶν παιδίων μου ὑπὸ γερόντων καὶ καλῶν Τούρκων ἀλωθέντων, καὶ παρ' αὐτῶν πάλιν πραθέντων εἰς τὸν τοῦ Ἀμηρᾶ μελαχούρη, ἦγον ἰσχυρὰ τῶν αὐτοῦ ἀλόγων, δς καὶ πολλὰς καὶ καλὰς τῶν ἀρχοντισσῶν ἠγόρασε, καὶ πολλὰ ἐκέρθησεν ἐπ' αὐταῖς· τοῦ δὲ κάλλους καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν παιδίων μου οὐ δυναμένου κρυθῆναι, [310] μαθόντος περὶ αὐτῶν τοῦ ἀμηρᾶ, ἀπῆρεν αὐτὰ δοῦς πρὸς τὸν μελαχούρην ἄσπρα χιλιάδας πολλὰς. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία μήτηρ μόνη μετὰ μιᾶς καὶ μόνης ἀνατροφῆς αὐτῆς, αἱ δὲ ἄλλαι διεμερίσθησαν.

Ἐρωτήσεις δ' ἂν τις, καὶ τί ἐγεγόνει παρὰ τοῦ βασιλέως τὸν διὰ μέσου καιρὸν τῆς μάχης, ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ καιρῷ ὁ ἀμηρᾶς παρεσκευάζετο, καὶ τί πρὸς βοήθειαν ἐποίησαν οἱ ἐξωθεν Χριστιανοί. Καὶ τῶν μὲν ἐξωθεν Χριστιανῶν δῆλόν ἐστιν ὅτι οὐδέ τί ποτε· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς τὸν τῆς Σερβίας δε-

σπότην Γεώργιον ἀποσταλεὶς ἄρχων τοῦ ἀμηρᾶ ἵνα γένηται μέσος εἰς ἀγάπην μετὰ τῶν Οὐγγαρῶν. ἦν ἀνατεθειμένος ὁ μετὰ τοῦ ἀποκρισαρίου τοῦ ἀπερχομένου γραμματικοῦ Χριστιανὸς παρὰ τινῶν Τούρκων τῶν τῆς βουλῆς, ἵνα εἴπῃ τῷ δεσπότη καὶ ποιήσῃ τρόπον ἀναβολῆς εἰς τὴν ἀγάπην, ὅτι, ἂν γένηται ἡ μετὰ τῶν Οὐγγαρῶν ἀγάπη, εὐθύς ὑπάγει ὁ ἀμηρᾶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἐκεῖνος λόγον οὐκ ἐποίησατο, οὐκ εἰδίτος τοῦ ἀθλίου, ὅτι, ἂν τυχὸν ἀφαιρεθῆ κεφαλὴ σώματος, τὰ μέλη εἰσι νεκρά.

Εἰς τὴν Βενετίαν καὶ βουλῆς γενομένης μεγάλης ἀντίστη ὁ δούξ Φραντζέσκος Φούσκαρις οὐ κατ' ἄγνοιαν· καὶ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ὠρίσθη μᾶς· ἀλλὰ καὶ [324] ἄλλοι οἱ ἰδόντες καὶ ὀμίλησαντες αὐτὸν (εἶπον) ὅτι φρονιμώτερον ἄνθρωπον εἰς τὴν Ἰταλίαν οὐκ εἶδον· ἀλλὰ διὰ κακίαν καὶ φθόνον· οὐκ οἶδε γὰρ ὁ φθόνος προτιμᾶν τὸ συμφέρον· ἦν δὲ τὸ αἴτιον τοῦτο τοῦ Ἀλοῖσου Διέδου ἐκεῖνου μέσου γεγονότος, ἵνα ὁ μακαρίτης αὐθέντης μου κύρ Κωνσταντίνος δεσπότης ἦν καὶ εἰς τὴν Μορέαν αὐθέντης εὐριακόμηνος, ἐπάρῃ καὶ εἰς γυναῖκα αὐτοῦ δὴ τοῦ δουκὸς τὴν θυγατέραν καὶ μετὰ πολλῆς προικῆς. Ὁ αὐθέντης μου οὖν οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τὸ γενέσθαι οἰονεὶ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ μετὰ τῆς Βενετίας ἦν, συνεκατέβαινε τὸ τοιοῦτον συμπενήριον, ἐμοῦ πλέον τῶν ἄλλων συναινοῦντος τοῦτο καὶ ἀναγκάζοντος· καὶ ἰδοὺ ἦν ἵνα γένηται. Ὡς δὲ βασιλεὺς ἐγεγόνει καὶ εἰς τὴν πόλιν ἀπῆλθε, τοῦτο ἦν πάλιν ἀνοικεῖον· τίς γὰρ τῶν τῆς πόλεως ἀρχόντων ἢ ἀρχοντισσῶν κυρίαν καὶ δέσποινιν κατεδέξατο Βενετικῶν θυγατέραν, ἐνδύξου μὲν ἴσως καὶ δουκὸς, ἀλλὰ προσκαίρω; ἢ τοὺς γαμβροὺς τοὺς ἄλλους αὐτοῦ ὡς συγγάμβρους ἢ τοὺς υἱοὺς ὡς γυναῖκαδὲς τοῦ βασιλέως; Λοιπὸν τοῦτου γυρεύσαντος ἀπεπέμφθη καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος ἐχθρὸς, καὶ πολλὰ εἰπόντων τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἀλοῖσου Χουρδᾶ καὶ τοῦ Ἀντωνίου Διέδου καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ ἀποδειξάντων ὅτι, ἂν ἀλώθῃ ἡ Κωνσταντινούπολις, εἰς πολλὴν ζημίαν θέλει ἦσθαι καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτῶν, οὐκ ἴσχυσαν. [325] Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης καὶ τί περὶ τούτου ἐφρόντισεν; Εὐρεθέντος καὶ γὰρ τοῦ Καρθηναίου Ῥωσσίας εἰς τὴν πόλιν, μέσος ἐγὼ παρ' αὐτοῦ γέγονα εἰς τὸν ἀοιδίμον καὶ μακαρίτην αὐθέντην μου τὸν βασιλέα ἵνα γένηται πατριάρχης· καὶ (πάντα) νὰ γένωνται παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε πάπα, ἢ κὰν ἐκ δευτέρου νὰ μνημονεῖσθαι ὁ πάπας· καὶ πολλῶν λόγων καὶ βουλῆς καὶ μελέτης γενομένης ἔδοξε τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ, ὅτι τὸ ἔν νὰ λείψῃ παντελῶς, διότι πατριάρχου γενομένου ἐνὶ χρεῖα παντελῶς ἢ νὰ πεῖθωνται αὐτῷ ἢ ἐχθρα νὰ γένηται καὶ πόλεμος μέσον αὐτοῦ καὶ τῶν μὴ πειθομένων αὐτῷ· καὶ εἰς τοιοῦτον καιρὸν ὅπου μᾶς ἐπεμβαίνει ἐξωθεν πόλεμος, καὶ ἔχωμεν καὶ ἐσωθεν πόλεμον, πόσον κακόν! τοῦ δὲ μνημοσύνου, ἃς γένηται διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς βοηθείας ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάγκην· καὶ ὅσοι ποιήσουν τοῦτο εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν, οἱ ἄλλοι θέλουσιν ἦσθαι ἀνάπτοι καὶ εἰρηνικοί.

Και γενομένου τῆ ἰβ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, Α ἐκέλευεν τὸ ἡθελεν. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τοῦ λόγου ἐπανέλωμεν.

Καὶ διέβησαν ἰδοὺ μῆνες ἕξ καὶ τοσοῦτον λόγον ἐποίησαντο ὑπὲρ βοήθειας, ὅσον ἐποίησατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάρεος· ἀπὸ δὲ τῆς Σερβίας, [326] δυνατοῦ δυτο; νὰ ἀποστείλῃ χρήματα καὶ κρυφίως ἀπὸ πολλὰ μέρη καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου, εἰδέ τις ἕνα ὄβολόν; Ναὶ ἀληθῶς ἔστειλαν πολλὰ καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους εἰς τὴν Ἀμηνρᾶν πολιορκουῦντα τὴν πόλιν· καὶ ἐβριάμθουσιν αὐτοὺς οἱ Τούρκοι καὶ εἰδειξαν, ὅτι Ἰδοὺ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὁμῶν εἰσι. Τίς τῶν Χριστιανῶν ἢ τάχα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος ἢ τῶν Βλαχῶν ἢ τῶν Ἰβηρων ἀπέστειλαν ἕνα ὄβολόν, ἢ ἕνα ἄνθρωπον εἰς βοήθειαν ἢ φανερώς ἢ κρυφίως; Οἱ Οὐγγαροὶ ἔστειλαν ἰσως ἀποκρισιάρους λέγοντες, ὅτι Σωζομένου τοῦ νὰ ἔχητε καὶ μετὰ τῆς πόλεως ἀγάπην, ἐποίησαμεν καὶ ἡμεῖς μεθ' ὁμῶν τὴν ἀγάπην· εἰ δ' οὖν, θέλομεν τὴν χαλάσειν. Ἦλθε τὸ ἀποκρισιάρικιον σχεδὸν κατὰ τὴν ἐδομάδα, ἐν ἣ ἔμελλον ἵνα πολεμήσουσιν, καὶ εἰ μὲν ἐπάρουν αὐτήν, ἵνα εἰπωσιν πρὸς αὐτοῦ; Ἰδοὺ ἀπήραμεν αὐτήν, καὶ ὑμεῖς ἀπέλυτε καὶ, ὡς ἂν θέλητε, ἔχετε ἡμᾶς ἢ ἀγάπην ἢ μάχην· ὁ δὲ καὶ ἐγένετο· καὶ τοῦτο πρὸς ἐκείνους ἐβρέθη· εἰ δὲ καὶ οὐδὲν τὴν Ἐπερνον, [327] νὰ σηκωθῶσι καὶ νὰ εἰπωσιν ὅτι καὶ διὰ τὴν ἡμῶν ἀγάπην καὶ τὸν λόγον τῆς συμφωνίας ἐσηκώθημεν, ἢ καὶ νὰ ἐποίει καὶ ἀγάπην, ὡς ἠκούομεν, ὅτι ἔλεγεν, ὅτι, ἂν οὐδὲν ἐπάρω αὐτήν, εὐθύς νὰ ποιήσω ἀγάπην, ὅτι εἰς πᾶσάν μου τὴν ζῶην νὰ ἴσταται.

Ὁ δὲ μακαρίτης καὶ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς, τί οὐκ ἔπραξεν κρυφίως καὶ φανερώς πρὸς βοήθειαν τοῦ ὀσηπίτου αὐτοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Ἦ ἐνεθυμείτο, ὅτι, ἐὰν ἐπισυμβῇ τίποτε, νὰ φύγῃ, δυνατὸ καὶ εὐκόλου δυτος; Τίς γὰρ ἐπίστατο τῶν ἄλλων πάντων πάρεξ τοῦ Καντακουσηνοῦ Ἰωάννου, ὅτι ὁ Ἰάγχος προσζήτησεν νὰ τὸν δώσῃ ἢ τὴν Σιγλυμβρίαν, ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ νὰ ἔνι εἰς τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκέισε ἔχει, καὶ εἰς καιρὸν μάχης τῶν Τούρκων νὰ ἔνι ἐχθρὸς ἐκείνων καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως· καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἢ Μεσημβρία, καὶ τὸ χρυσόβολον δι' ἐμοῦ ἐγράφη· καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου ὁ τοῦ Μιχαήλ υἱὸς ἐκόμισεν εἰς ἐκείνον· τίς ἠπίστατο τὴν τοῦ βῆγος ζήτησιν τῶν Κατελάνων, ὅτι νὰ δοθῇ πρὸς ἐκείνον ἢ Ἀἷμος καὶ νὰ ἔνι κατὰ τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ὀαλάσσῃ ἀεὶ καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐν ἀνάγκῃ βοηθός, καὶ ἐπράττετο; Τίς [328] ἠπίστατο, ὅσα δὲ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκε καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα στελιωσιν ἀνθρώπους καὶ οὐκ ἔστειλαν; Τίς καὶ νηστείας καὶ δεήσεις ἐποίητο καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων διδοῦς αὐτοῖς χρήματα, ἢ τοῖς πτωχοῖς πλεῖω ἐθεράπευσεν ἢ ἐπαγγελίας ἐποίησατο πλείους εἰς Θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Τούρκων· ἀλλ' ὅμως πάντα ταῦτα μὲν παρεῖθε Θεός, τίσι κρῖμασιν, οὐκ οἶδα· τὰ δὲ ἠγνοοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἕκαστος ἔλεγε κατ'

λόγου ἐπανέλωμεν.

[385] Τῷ αὐτῷ δὲ φθινοπώρῳ τοῦ ἕβ' ἔτους δολονότι τελείως ἐπανέστησαν οἱ τοῦ Μορέως Ἀλβανίται κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν· καὶ τὸν, οὐκ οἶδα τί εἰπεῖν, Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασι. Τὸν δὲ Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ χρόνου, ἐλθόντος πάλιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη μετὰ φωσάτου ὑπὲρ βοήθειας τῶν δεσποτῶν, καὶ κακώσαντος μικρὸν τοὺς Ἀλβανίτας καὶ τὴν αἰχμάλωτον αὐτοῦ ἀδελφὸν Χάρητα λαβὼν ἐπανάστρεψεν· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἐνεῖλεν αὐτογερίῃ τὸν φιλιππῶν μου υἱὸν Ἰωάννην ὁ ἀσεβέστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμηνρᾶς, ὡς δῆθεν βουλευθέντος τοῦ παιδὸς τοῦτο ποιῆσαι κατ' αὐτοῦ, οἴμοι οἴμοι τῷ δυστυχεῖ καὶ ἀλίῳ γενέτη! — χρόνων δυτος ἰδ' καὶ μηνῶν ἡ' παρὰ ἡμέραν, φρόνημα καὶ κορμὶν ἔχων πολλῶν πλειόνων χρόνων. Τῷ αὐτῷ δὲ Δεκεμβρίῳ καὶ εἰς τὸ Λεοντάριν ἀπῆλθον κἀγὼ· καὶ τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν τὸν πορφυρογέννητον προσεκύνησα, καὶ εἰς τὴν δουλοσύνην αὐτοῦ με προσεβέβατο. [384] καὶ τὸ χωρίον τὴν Κέρτασιν εὐεργέτησεν ἀργυροβούλλῳ, καὶ πρὸς τοὺς δεσπότης Σερβίας, τὸν συμπένθερον καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ, ἠτοίμασεν ἀπελθεῖν με τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας δουλείας καὶ ὠφελίμου; ἀμφοτέρων, τοῦτου λέγω κακείνων· καὶ ὀρθωθείς ἀπῆλθον καὶ εἰς τὴν Μεθώνην, ἵνα διὰ πλευσίμου ἀπέλθω εἰς τὸ Ραούζη, καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Σερβίαν, εἰ καὶ ἐσκόπει, εἰς τὴν Μορέαν μὲν τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Κεντηρίωνος υἱοῦ τοῦ πριγκίπου ἀπὸ τὴν φυλακὴν τοῦ Χλουμουτζίου φυγόντος, καὶ σύγχυσιν ποιήσαντος εἰς τὸν τόπον. τοῦ δὲ ἀμηνρᾶ κατὰ τῆς Σερβίας ἀπὸ θόντος, ἐν ᾧ δὲ καιρῷ καὶ τὸ Ὁμόδρομον ἀπῆρην· ὡς δὲ πλέον τὸ τῆς Σερβίας οὐκ εἶχε καιρὸν πραχθῆναι, ἀπῆλθον διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πάτραν, καὶ ἀπ' ἐκεῖ περάσας ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν πέρα.

υνε'.

Τῇ α' Σεπτεμβρίου τοῦ ἕγ' ἔτους ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Αἴνον, ἵνα ἀποκρύψω; διαβιβάσω καιρὸν, ἕως οὗ ἀπὸ τοῦ τῆς Σοφίας μέρους ἐπαναστρέψῃ ὁ ἀμηνρᾶς, καὶ ὁ τὴν ἀθλιῶν τῶν παιδῶν μου μητέραν ἔχων εἰς χωρίον μελαχούρης αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔλθῃ· ἢ καὶ ἐξαγοράσας, ἐπιστρέψαντός μου τὴν Ἀνδριανούπολιν, ἀλλὰ δὲ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς Χρυσοβεργίαν. ἐν τῇ Πάτρᾳ τὸν Φευρούριον ἐπανάστρεψα μετ' αὐτῶν, πολλὰ κακοπαθήσας καὶ ἐξοδιάσας· τὸν δ' Ὁμόδρομον, ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν [385] διέτριπον, ἐλθόντος τοῦ Τουραχάνη μετὰ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου, ὑπὲρ βοήθειας τῶν αὐθεντῶν καὶ δεσποτῶν τοὺς Ἀλβανίτας; ἐδούλωσαν ὅπως δὲ ποτε κακώσαντες καὶ τὸν ψευδοδεσπότην ἐδίωξαν· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ, καὶ τῇ β' Ἰαννουαρίου ἐγεννήθη καὶ τῷ δεσπότην κυρίῳ Θωμᾶ καὶ ὁ κύρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

υνε'.

Καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἕζ' ἔτους ἀπέθανεν θάμνο

ἡ καλὴ μου θυγάτηρ ἐν τῷ τοῦ Ἀμυρᾶ σαβραγίμ A
λοιμώδει νόσφ (ιοῦ ιοῦ μοι τῷ ἀθλίῳ γενέτη!) οὕτα
χρόνων ἰδ' καὶ μηνῶν ε'· ἐμοῦ δὲ τοῦ ἀθλίου οὐκ
εἰδότες τοῦτο τῇ κε' τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεστάλην
ἀποκρισιάριος εἰς τὴν αὐθεντιαν τῶν Βενετικῶν,
δοικὸς ὄντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Φραντζέσκου Φούσκαρι·
ὄφ' ὧν καὶ ἐτιμῆθηκα καὶ εὐεργετήθηκα καὶ διὰ
χρημάτων καὶ γραμμάτων. Καὶ τῇ ζ' Ἀπριλλίου
ἐπανέστρεψα εἰς τὴν Πάτραν Θεοῦ καὶ μόνον βοη-
θ.ία ἀπὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος τῆς θάλασσης κακοῦ,
οὐπερ καθ' ἑδὼν ἡμᾶς συνήτησε· καὶ τὸν Ἰούλιον
τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀπῆρεν ὁ ἀμυρᾶς τὴν πόλιν τῶν
Ἀθηναίων. Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπελ-
θόντος τοῦ ἀμυρᾶ εἰς τὸ Μπελοσγράδον τὸ πλέον
μερικὸν ἀλώσαντος, αὐτὸς τέλος κακῶς [385] ἐδιώ-
χθη παρὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ
Ἰάγκου δηλονότι καὶ τοῦ Καπιστριανοῦ, καὶ ἐτέρων
ἀξιολόγων ἀνδρῶν· καὶ ἤτηθις καὶ τοῦ χρησίου
Μπεϊλερμπεϊ αὐτοῦ ἀποθάνοντος, ὡς φυγὰς ἔχεται.
υνη'.

Καὶ τῷ ξε' ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγγαρίας φωσάτου
ἄρχων καὶ κουβερνάριος ὁ Ἰάγκος ἐτελεύτησεν·
ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Καπιστριανός, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς
Σερβίας ἄρχων καὶ δεσπότης κύρ Γεώργιος· ὁ Βούλ-
κος ἐτελεύτησε. Καὶ Μαῖω β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ
βασιλεῖσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ἡ σχεδὸν ἡμέρᾳ
καὶ ὥρα διέβη εἰς τὸν ἀμυρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς
ἀμήρισσα μετὰ τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ
τυφλοῦ καὶ τοῦ θειοῦ αὐτῆς Θωμᾶ τοῦ Καντακουζυ-
νοῦ καὶ παντὸς τοῦ βίου αὐτῶν, φοβηθέντες διὰ τὸν C
βίον τῆς μητρὸς, τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην
αὐτοῦ.

υνη'.

Καὶ τῷ ξς' ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ καὶ αὐτὸς ὁ
δεσπότης Λάζαρος ἀπέθανεν, καὶ ὁ ἀμυρᾶς τὸν
Μπεϊλερμπεϊ αὐτοῦ Μεχεμέτην ἀπέστειλεν, ἵνα,
εἰ δυνατόν, τὸ Σμεντώροβον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερ-
βίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν τόπον
δώσῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τεκνίοις αὐτοῦ δὴ τοῦ Λα-
ζάρου· ἔπερ τότε μὲν οὐ καταβύβωθη, ἀλλὰ μόνον
τὸ Περιστερίν ἀπῆρε προδοσίᾳ, μετὰ τινὰ δὲ καιρὸν
καὶ τὸ Σμεντώροβον καὶ τὸν ἄλλον τόπον, καὶ
ἔδωκε τὴν βασιλείαν [387] τάχα κάστρα τινὰ, ἅπερ
ὁ ἀμυρᾶς εἰς τὴν Μπόσθαν εἶλε. Μαῖω ιε' τοῦ
αὐτοῦ ἔτους· ὁ ἀμυρᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἦλθε, καὶ
εἰς τὴν Κόρινθον καταλύσας φωσάτου εἶχε τούτην
ἀποκλεισμένην, αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἔπεσαν εἰς τὴν μέ-
σην τοῦ τόπου· καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε τὰ μὲν ἡχμα-
λύτουμεσε, τὰ δὲ κατέκαυσε καὶ ἠφάνισεν, ἐξαιρέτως
δὲ τὴν Ἀκοβαν, τὸν Ἄετον, καὶ τὰ Πέντε χωρία·
καὶ ἐξεληθὼν ἐκεῖσε ἦλθε καὶ ἔπεσαν εἰς τὸ Μουχλιν,
δὴ καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὸν ὁ καλὸς κάγαθός Ἀσά-
νης Δημήτριος. Τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ
ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμυρᾶς ἦλθε καὶ
ἔπεσαν εἰς τὴν Κόρινθον ἦν δὴ καὶ δεδώκασιν πρὸς
αὐτὸν οἱ γενναῖοι ἄρχοντες, ὁ Ἀσάνης Ματθαῖος, καὶ
ὁ Λουκάνης Νικηφόρος, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ζ'· ὧν ὁ
μὲν εἰς τὴν κεφαλὴν εἰς αὐτὴν, ὡς μὴ ὤρελεν, ὁ δὲ
Ἀσάνης δραμῶν ἦλθεν εἰς αὐτὴν, πότερον ἵνα ἡ

PATROL. GR. CLVI.

ἀκλίον φυλαχθῆ ἢ συντομωτέρως ἐσοῆ, οὐκ οἶδα,
εἰ καὶ δῆλον ἐκ τῶν πραγμάτων· δεδωκότες οὖν
τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος τοῦ Μορέως τὴν Κόριν-
θον, τάχα καὶ ὄρκωμοτικὰ ἀγάπην πεποιθήκασιν,
οὕτως ὅτι καὶ ὁ δεσπότης [388] κύρ Θωμᾶς τὴν
Πάτραν δώσῃ μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ
τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Γρεβενὸν, καὶ ἀπλῶς πάντα
ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κύρ Κωνσταντῖνος, δεσπό-
της ὧν καὶ εἰς τὸν Μορέαν εὐρισκόμενος εἶχεν· ἅπερ
δὴ ἀκούσας ὁ αὐθέντης μου καὶ κύριος αὐτῶν (ἦν γὰρ
εὐρισκόμενος εἰς τὴν Μαντίνειαν πανοικει, δραμῶν
εἰς· εὐ περὶ τῆς Γρύπτης βουνᾶ, ἐνθα δὴ καὶ ὁ ἀδελφός
αὐτοῦ ἦν καὶ εἰ βῆθίντες καταστάται τῶν τοιοῦτων
ἀξιεπαίνων ἔργων ἦλθον), οὐ βουλευσάμενος οὐδ' ἀνα-
βολὴν τιν' οἰανοῦν ποιήσας, ἀλλὰ πέμψας τὸν αὐτοῦ
B ὄντως μέγαν Πριμικύριον τὸν Λάζαρον πάντα τὰ ἄ-
μυρᾶ παραδέδωκεν ὡς λάχανα κήπου· τὴν αὐτὴν σχε-
δὸν ἡμέραν καὶ ὁ ἀμυρᾶς, ἐπεὶ ἦν ἀναγκαζόμενος
ἐξελεθεῖν διὰ τινὰ αἰτία, καταλείψας Ἀμάρην τὸν τοῦ
Τουρζακῆν υἱὸν, ἵνα αὐτὰ λάβῃ, ἐξῆλθε τοῦ Μο-
ρέως.

υνη'.

Τὸν δ' Ὀκτώβριον τοῦ ξς' ἔτους ἀποκρισιάριος ὁ
ἀμυρᾶς ἔστειλεν εἰς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον,
ἵνα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα πέμψῃ αὐτῷ
δὴ τῷ ἀμυρᾶ· εἰ δ' οὖν, μάχῃ μέσον αὐτῶν ἔσται,
ὡς δὴ ἀποκρισιάριος καὶ εἰς τὸν δεσπότην κύρ Θω-
μᾶν ἐλθὼν, εἰς τὸν Ποντικὸν εὐρισκόμενον, ὄρκους
αὐτοῦ ἀπῆρεν ἀγάπης καὶ τὰ μὴ φθάσαντα δοθῆναι
κάστρα εἰς τὸν αὐθέντην αὐτοῦ, [389] καὶ ἀπῆλθε·
τὸν δὲ Ἰαννουάριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ
καλὸς κάγαθος Λουκάνης Νικηφόρος ἡ μάλλον Μο-
ρεοφθόρος, καὶ τῶν πρώτων καὶ πιστῶν ἀρχόντων
τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Δημητρίου λογιζόμενος, καὶ τινες
ἄλλοι Ἀλβανικῶν καὶ Μοραϊτῶν, οὓς καὶ αὐτοὺς
πολλῶ πλέον τὸ εἰς κακίαν ἐκείνῳ πρόχειρον ὠκο-
νόμησεν, ἔπεισαν τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν, ἵνα καὶ
κατὰ τοῦ ἀμυρᾶ καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπα-
νάστασιν ποιήσῃ, καὶ φάγῃ τοὺς ὄρκους ὡς λάχανα,
οὓς πρὸ ὀλίγου μετ' αὐτῶν ἐποίησεν, καὶ ταῦτα
τοῦ ἄλλου ἀγαθοῦ ἀνδρὸς Ἀσάνη Μιαθαλοῦ πρὸ
ὀλίγου ἀπελθόντος καὶ ὄντος εἰς τὸν ἀμυρᾶν ἀπο-
κρισιάριου διὰ τὴν δουλείαν δῆθεν τοῦ συνοικεσίου
τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ δεσπότη
κύρ Θωμᾶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φευρουαρίου μηνὸς
τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπὸ τῆν Ἀρχαδίαν, καὶ ἐνωθέν-
τος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὰ κατ' αὐτοῦ ἢ καὶ τὰ
κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος προῖων δηλώσει, ἀπῆραν
ἀπὸ μὲν τοὺς Τούρκους τὰ Καλάβρυτα καὶ μόνον
ἐκ τῶν κάστρων, ὧν ἐθαβροῦσαν λαβεῖν, ἐξ ὧν ἐκρα-
τοῦσαν οἱ Τούρκοι, ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου τοῦ δεσπότη
κύρ Δημητρίου, ἅπερ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν κακῶν
ἐκρατοῦσαν ὡς κεφαλτικία, ἦγον Καρύταιναν,
Βερδονίαν, Καστριτζαν, καὶ ἑτερά τινὰ καὶ οὕτως,
ἵνα πάλιν ἔχωσιν αὐτοὶ ταῦτα, ὡς αὐθένται αὐτῶν,
οὐκ ὡς κεφαλᾶδες· ἐκατόρθωσαν δὲ οὐδὲν ἄλλο οἱ
φρόνιμοι καὶ πρακτικοὶ καὶ γενναῖοι ἄρχοντες, ἡ
μόνον ὅτι [590] ἐπῆραν κατ' αὐτῶν θεῖν τὸν τοῦ
παντὸς ποιητῆν καὶ αὐθέντην τῶν ἐπὶ γῆς ἰσχυροῦ.

τερον, και αδελφὸν και αὐθέντην ἐν τῷ τοῦ τόπου, οὐκ ἐνθυμηθέντες οἱ ἄθλιοι, οὐτε τοῦ ἀφευδοῦς τὸ λόγιον, ὅτι πᾶσα οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται, οὐτε τὸν προειμώδη λόγον τὸν, « Πρὸς τοὺς δύο οὐδ' Ἡρακλῆς, » ἀλλ' ἐπανέστησαν και πρὸς τρεῖς και τοιοῦτους. Και τούτων οὕτως προδάντων πρῶτον μὲν Θεὸς παρεῖδεν αὐτοὺς, και τί ἐπραττον, οὐκ ἐγίνωσκον· ἀλλ' ὡς τοὺς ἰχθύας τοὺς μέσον σαγήνης ὄντας, οἱ ἀγνοοῦσιν ὅτι πάντες ὁμοῦ ἔλκονται εἰς γῆν, ἐκείνοι δὲ, ἕως τοῦτο γένηται, διώκουν και διώκονται και ἀλίσκονται και φθείρονται οἱ ἐλάττονες ὑπὸ τῶν μεγαλωτέρων, οὕτω και οὗτοι· ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κύρ Θωμᾶς παρεπίπτε και ἐπολιόρκει τὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Καλομμάταν και Μαντίνειαν, και συνοργούς εὔρε πρωτοστράτορα τὸν ἄριστον πρωτοστράτορα τὸν Σεβαστόπουλον Νικόλαον (τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην Λέοντα) μεσάζοντα σύγγαμβρον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, και τὸν περιπόθητον γυναικοθεῖον, τὸν πλέον Κυθωνίδην ἢ Τζαμπλάκωνα. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Δημήτριος πάλιν τὸ Λεοντάριν και τὰ αὐτοῦ και τὸ Πίδημα διὰ τοῦ Παλαιολόγου Γεωργίου, [391] περιποθήτου ἐξαδελφοῦ, και μεσάζοντος τοῦ δεσπότης κύρ Θωμᾶ και τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Μποχάλη Μανουήλ, εἰ και ὁ μὲν τάχα ἀπήρη τὴν Καλομμάταν και τὸ Λεῦτερον και πολὺ τοῦ τῆς Μάνης ζυγοῦ· τοῦ δὲ δεσπότης κύρ Δημητρίου ἐρχομένων ἐμύθηται ἐν τῷ Λεονταρίῳ, ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἔδραμε και προλαβὼν ἐπέθη ἐν αὐτῷ, και ἀπέμεινε ἀπρακτος ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος τοῦ Παλαιολόγου και τῶν Μποχαλιῶν φυγόντων μόνων και ἀπελθόντων εἰς αὐτὸν, εἰς τὸν Μυζηθηρᾶν ἐπαναστρέψαντα, ἐτι δὲ και τὸ κάκιστον και ἀνωφελέστατον γένος τῶν Ἀλβανικῶν, καιροῦ λαβόμενον τῆς ὑπολήψεως και πλεονεκτητικῆς και ἀρπακτικῆς αὐτῶν γνώμης ἀρμοδίου, τί οὐκ ἐφρασαν, ἢ τί οὐκ ἐιργάσαντο κακόν; Ἀπιστοῦντες γὰρ δις τοῦ Σαβδάτου ἀπὸ τὸν ἓνα τῶν αὐθεντῶν εἰς τὸν ἄλλον ἀπήρχοντο· και κάστρα, ὡς ἢ ἐκείνων γλώσσα, εἰς κεφαλαίτικα ἀπήφτον, εἰ δ' οὖν, εἰς τὸν ἄλλον ἀπήρχοντο· και οἱ ἄλλοι πρὸς τὸν ἕτερον τῶν δεσποτῶν ὁμοίως. Διὰ μέσου οὖν, εἰ τι ἄρα και εὐρισκον τῶν ἀθλίων τάχα Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὴ και Ἀλβανικῶν και συγγενῶν πολλάκις και οικειῶν αὐτῶν πάντα διήρπακσον και ἠφάνιζον· ἐγένοντο δὲ τοιαῦτα και τοσαῦτα, ὅτι τίς ἀξίως αὐτὰ θρηνησειεν; Ἀλλὰ δὴ και αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, οἱ εἰς τὴν Κόρινθον [392] και τὴν Πάτραν εὐρισκόμενοι, καιροῦ λαβόμενοι δικαίως τοὺς μὲν ἠχμαλωτίζον, τοὺς δὲ ἀπέκτεινον, τοὺς δ' αὐθέντας και τοὺς ἀρχοντας κατεγέλων, βλέποντες καθ' ἑαυτῶν τὰ ξίφη ὠθοῦντας. Ταῦτας δὴ τὰς ἐργασίας κἀμοῦ ἐνοήσαντος, εὐρισκόμενον μοῦ εἰς τὴν Ἀρχαδίαν, ἐνθα δὴ και ἐπράττοντο, και τὰ αὐτῶν συμπεράσματα σκοπήσαντος, πρὸ τοῦ ἐξελεῖν τὸν δεσπότην ἀπὸ τῆς Ἀρχαδίας, ἐξῆλθον κἀγὼ πλάσας αἰτίας τινάς, και ἀπῆλθον εἰς τὴν Πίδασον, ἢ νῦν Μεθώνη καλεῖται, περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἀλλὰ δὴ και ὁ χρησίμος ἀρχων ἀπὸ τε γνῶ-

σεως και πράξεως Γεώργιος ὁ Ῥαοῦλ, [393] και αὐτὸς ἀφείς και αὐθέντην και τὰ πλεῖα τῶν αὐτοῦ ἤλθε και αὐτὸς ἐν τῇ Μεθώνῃ· και καθήμενος ἀφότεροι ἐν λιμένι ἐκαράδεκοῦμεν καθ' ὅραν τὸ τῆς τοιαύτης τρικυμίας τέλος, εἰ και τοῦ Θεοῦ μακροθυμήσαντος ἐμάκρυνεν, ἵνα οἱ ἀσύνετοι ποτὶ συνήσσωσι και οἱ μωροὶ ποτὶ φρονήσωσι, και ὁμόνοια και εἰρήχη γένηται μέσον αὐτῶν, και τοῦ Θεοῦ δεηθῶσιν, ἐτι δὲ και τοῦ ἀμηρᾶ, και ἐλεήση μὲν αὐτοὺς ὡς ἐλεήμων Θεὸς, προστάξῃ δὲ και τὸν δῆμιον αὐτοῦ Ἀμηρᾶν, και ἀφήση αὐτοὺς ζῆσαι πλείονα χρόνον· τόπον γὰρ και τάξιν ἔχει και αὐτὸς εἰς Θεὸν, οἶαν οἱ αὐτοῦ δῆμιοι πρὸς· αὐτὸν, οἵτινες πληροῦσι μὲν τῷ θελήματι και τῇ προστάξει αὐτοῦ, εἰσι δὲ μισητοὶ και ἀποτρόπαιοι.

Και τούτων δὴ τῶν προρρήθέντων κακῶν εἰς τὴν ἅπαντα τοῦ Μορέως ἀθλίου τόπον γινόμενων, ἐλθόντος και φωσδάτου μερικῶ ἐξωθεν, κατέδραμον τὸν τόπον ἅπαντα, ἵνα, ἄπερ κακὰ παρέλιπον οἱ οικητορες και κύριοι αὐθένται και ἀρχοντες, οἱ ἀπὸ προαιρέσεως ἀλλ' ἀπὸ ἀδυναμίας πρᾶξωσιν αὐτοῦ, τοῦ μὲν ἐνός τῶν δεσποτῶν ἐχθροὶ ὄντες, τοῦ δ' ἄλλου τάχα φίλοι· ὃν δὴ δεσπότην και ἐχθρὸν αὐτῶν κύρ Θωμᾶν εἰς τὰ περὶ τὸ [394] Λεοντάριν εὐρόντες και διώξαντες και εἰχμαλωτίζαντες, ἔπειτα φέροντες τὸ κατουρόπκιον ἤτοι τὰς τένας αὐτῶν πλησίον τῶν ὁσητικῶν τοῦ Λεονταρίου ἐθηκαν, εἰ' ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὰ περὶ τὸν Μυζηθηρᾶν και τὸν φίλον αὐτῶν δεσπότην, και ἀπ' ἐκεῖ διέβησαν νικηταὶ και μετὰ πολλοῦ κέρδους ζῶων τε και ἀνθρώπων. Μόλις οὖν ποτὲ ἐνοήσαντες οἱ αὐθένται και ἀδελφοὶ τὸ κακὸν τῆς ἑαυτῶν μάχης, και συναχθέντες εἰς τὸ Καστριτζίν ἐποίησαν τάχα ὄρκους εἰρήνης και τοῦ τῆς Λακεδαιμονίας (μητροπολίτου) μετὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ λειτουργήσαντος, ὅπταν τοὺς Χριστιανοὺς μετὰ φόβου Θεοῦ και πίστεως προσελθεῖν ἐπιθωῶσιν οἱ ἱερεῖς, προσελθόντες οἱ αὐθένται και ἀδελφοὶ και ὁμόσαντες, ἔμεινε, ὡς ἠκούσαμεν, ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἐν τῷ συμπεφωνημένοις μέχρι τινός· και πάλιν ἦν ὁ αὐτὸς, ὡς οὐδενὸς καινοῦ γεγονότος· ὦ τῆς ἀνοχῆς και μακροθυμίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, και εἰς αὐτὸν και τοὺς αἰτίους! και ἤρξαντο πάλιν τὰ κακὰ και ἐτι, τῶν χθὲς τοιοῦτων φρικτῶν ὄρκων λυθέντων.

Και ἐπραττεν ὁ καθείς κατὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἠδυνετο τὰς ἐλπίδας, ὁ μὲν εἰς τὴν φίλιν τοῦ ἀμηρᾶ και βοήθειαν, και τὴν ἀδικίαν, ὅπου ἠδικήθη εἰς τε τοὺς ὑποχειρίους αὐτοῦ και τὰ κάστρα, [395] ὁ δὲ εἰς τὴν ἐπιτοκίαν τοῦ ἄλλου και εἰς τὸ κατὰ τῶν ἐπιθῶν τάχα μάχεσθαι.

υξ'.

Τούτων οὖν οὕτω πραττομένων διέθη και ὁ χειμῶν τοῦ ξη' ἔτους, και τὸν Μάιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἰδὺ και ὁ ἀμηρᾶς ἤλθεν κατ' ἀμφοτέρων. Ἀπελθόντος δ' αὐτοῦ ἐξ ὄρθου εἰς τὸν Μυζηθηρᾶν, ἐπεὶ ἐκεῖ εὐρίσκειτο ὁ δεσπότης, διὰ τὸ εὐρίσκεισθαι τὸν ἀδελφὸν και ἐχθρὸν αὐτοῦ εἰς τὴν Καλομμάταν και πολεμίζοντος τὴν Μαντίνειαν, κατήλθε και ἀποσιώως ἐκουσίως, και ἐδουλώθη εἰς αὐτὸν· λαβὼν δὲ

ὁ μηρᾶς· καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Μυζηθρᾶν καὶ φυλακὴν περιθειὲς εἶπε πρὸς τὸν δεσπότην· Σὺ μὲν, ὦ δέσποτα, ἐπεὶ οὕτως ἦλθον εἰς σὲ τὰ πράγματα, τὸν τόπον τοῦτον πλέον οὐδὲ ἠμπορεῖς νὰ τὸν ἀρχῆς· ἀλλ' ἐπεὶ πατέραν σε ἐστήσαμεν ἔχειν, καὶ τὸ κορίτζιν σου ἐστήσαμεν λαβεῖν εἰς γυναϊκά μας, τὸν τόπον τοῦτον ὅς ἤμιν. Σὺ δὲ καὶ τὸ κορίτζιν σου ἔλαθε μεθ' ἡμῶν, καὶ θέλομεν σὸς δώσειν ἕτερον κόσμον εἰς τὸ νὰ ἔχητε νὰ ζήτε· ἄπερ στέφρας καὶ ἀκουσίως ἔπειψε καὶ ἄρχοντα; αὐτῷ καὶ Τοδρῶς, [396] ἵνα καθ' τὴν γυναϊκᾶν αὐτοῦ τὴν βασιλισσαν καὶ τὴν θυγατέραν λάβωσι καὶ φέρωσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Μονεμβασιᾶν παραδώσωσιν· ἐκεῖσε γὰρ αὐταὶ εὗρισκοντο, ὧν τὸ μὲν ἐγένετο (ἐξῆλθον γὰρ καὶ ἦλθον ἐκουσίως, ἐνθα ἦσαν ὅ τε ἀμηρᾶς καὶ ὁ δεσπότης)· οἱ δὲ Μονεμβασιῶται καὶ ὁ εἰς κεφαλὴν εὗρισκόμενος Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος κρατήσαντες [397] τὸ κάστρον δωδωκάσιν αὐτὴ τῷ δεσπότη κυρίῳ Θωμᾶ, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτοὺς τάχα τῷ πάπῳ.

[405] Ὁ δ' ἀμηρᾶς τὴν μετὰ βασιλίσσαν καὶ τὴν θυγατέραν οἰκονομήσας ἵσταλεν ἔξω μετὰ τινων τῶν αὐτοῦ καὶ αὐτῆς, τὸν δὲ δεσπότην ἦγε καὶ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν Βορδοιαν καὶ τὸ Καστριτζιν, οἱ μὲν εἰς τὴν Βορδοιαν γενναῖοι ἄρχοντες αὐτῆς φοδηθέντες ἔφυγον ἀφέντες αὐτήν, οἱ δὲ εἰς τὸ Καστριτζιν τάχα μέχρι τινὸς ἀνισταθίντες καὶ πολεμήσαντες· τέλος προσεκύνησαν, καὶ κατελθόντες στεφανωθῆναι ὑπὲρ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτῶν, οὗς μὲν αὐτῶν ἄκαρτόμησεν, οὗς δὲ εἰς πάλους ἐκάθισε, τὸν δὲ Προϊνοκοκκῶν ἐκδείρας ἐταλείουσιν, ἔξιον τέλος τῶν ἐργασίων καὶ πράξεων ἀπολαύσαντος. Ἐλθόντος δ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ εἰς τὰ περὶ τὸ Λεοντάριν καὶ αὐτὸ τὸ Λεοντάριν, καὶ εὐρῶν αὐτὸ ἔρημον ἀνθρώπων, αὐτὸ μὲν ἀπῆραν· εἰς δὲ τὸ Γαρδικιν, ἐνθα οἱ ἀνθρωποὶ ὡς ἰσχυρότερον ἀπέλθον φυλαχθισόμενοι, ἀπελθὼν ἐπολεμήθη μέχρι τινὸς παρὰ τῶν Λεονταριτῶν· τέλος δὲ ἐδουλώθησαν· [406] καὶ ἐγένοντο πάντες παρανάλωμα μαχαίρας σὺν γυναίξιν καὶ παισίν. Τοῦτο ἂν καὶ οἱ ποτὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Μιχοχάλοι ἔπαθον, εἰ μὴ φθάσας ὁ Μπειλαρμπεὶς Μαχουμούτης· ἐξεζήτησεν αὐτοὺς τῆς γυναικὸς Μανουὴλ τοῦ Μποχάλη ἐξαδέλφου οὗσης αὐτοῦ, εἰ καὶ κακὰ ἀνταπέδωκαν αὐτῷ ἀντὶ τούτου· δίδοντας γὰρ αὐτοῖς ἀνθρώπους ἵνα μετὰ ἀνέσεως καὶ ἀναπαύσεως ἀπέρχωνται τὴν ὁδὸν εἴην φέρουσαν εἰς τὸν ἔξω τόπον, διερχόμενοι περὶ τὸν Ποντικὸν εὐρόντες πλεῖσιμον καὶ δολίως ἀποκτείναντες τοὺς ἀπάγοντας ἀνθρώπους τοῦ Μπειλαρμπεὶ, ἐμβάντες ἔφυγον εἰς Κέρκυραν· καὶ αὐτοὶ μὲν ἠλευθερώθησαν τῆς βουλείας ὅπως δὴ ποτε· ὁ δὲ πενθερὸς μὲν Μανουὴλ τοῦ Μποχάλη Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος, πρωτεξάδελφος δὲ, ὡς προεδηλώσαμεν, τῆς μητρὸς τοῦ Μπειλαρμπεὶ, βληθεὶς εἰς σιδηρὰ ἦγατο· αὐτοὺς γὰρ, ὡς προείπομεν, φυγὸν ἀπὸ τὸ Λεοντάριν μετὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, καὶ τὴν δουλοσύνην τοῦ δεσπότη κυρίου Δημητρίου· πολέμου δὲ γεγονότος περὶ τὴν Βορδοιαν καὶ τὴν Τρύπην κακῶς λαβωθείς· ἔαλω, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν δέσμιον εἰς τὴν ποτὲ

αὐθέντην αὐτοῦ δεσπότην [407] κύριον Θωμᾶν. Ὡς δὲ ἐλάθη ἀπὸ τοῦ λαδώματος, περιωρισμένου δὲ ὄντος καὶ φυλαττομένου ὀπωσθήποτε περὶ τὸ Δυβ' ἄχρον, ἀπατήσας τοὺς φυλάσσοντας ἔφυγε· καὶ πάλιν εὗρισκετο εἰς τε τὸν δεσπότην κύριον Δημήτριον καὶ εἰς τὸν Ἀνάπλιν, τὸν πλείονα καιρὸν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων εὗρισκομένων εἰς τὰ Βενετικά. Τοῦ οὖν ἀμηρᾶ, ὡς δεδηλώκαμεν, δουλώσαντος τὸ Λεοντάριν καὶ τὰ περὶ αὐτὸ ἰδούλωσεν, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ταῦτα γὰρ ἰδόντος τοῦ Κροκοντύλου ἢ μᾶλλον Κροκοδείλου εἰπεῖν οικειότερον, πρωτεύνησεν καὶ αὐτὸς τὸν ἀμηρᾶν, καὶ τὸ κάστρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ αὐτῷ δέδωκεν· αὐτὸς δὲ ἔλαθε χάριν τούτων τὸ Λωὶ ἢ μᾶλλον τὸ Ἐλωὶ Ἐλωὶ, τούτεστι, θεὲ μου ἵνα εἴ μὴ καὶ αὐτὴν προεγκτελίπεις, τῶν προελθόντων κακῶν πρωτεργάτην; Τούτων οὖν ἐκείθεν γενομένων ἢ μᾶλλον γινομένων, ὁ δεσπότης κύριον Θωμᾶ ἀφείλε τὴν Καλομμάταν, καὶ περᾶσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κοσμῆαν καὶ τὸ Πατάλιν ἦλθε καὶ ἐσέθη εἰς τὸν Ἀβαρίνον, κάκειθεν εἰς τὸ Μαράθιν προγενέστερον τῆς βασιλείας καταλαϊψάσης τὴν Ἀρκαδιαν, κάκεισε ἀπελθούσης μετὰ καὶ τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν εὗρισκομένων ἐκεῖσε εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἀρχόντων. Ὡς δὲ ὁ ἀμηρᾶς ἀπῆρεν αὐτὰ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρόταιναν παρὰ τοῦ Σγουρομάλη Παλαιολόγου καὶ γυναικιδέλου τοῦ μεγάλου Λουκᾶν, ὃς προαπέθανεν [408] εἰς ἀπίπαινον διαδιδάσας τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἔγκαιρος, κατῆλθεν εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀδρουσαν, καὶ λαβὼν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα ἀπῆλθε θεάσασθαι τὴν Κορώνην, εἰς τὰ ἀπ' ἐκεῖσε διέβη καὶ εἶδε καὶ τὴν Μεθώνην, εἶτα εἰς τὸν Πύλον τὸν καὶ Ἀβαρίνον, καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὁ δεσπότης κύριον Θωμᾶ· ἐξῆλθε· προητοιμασε γὰρ τινα πλοίαρα, καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πόρτῳ λόγγῳ ὀνομαζομένῳ, ἵν' ἀπ' ἐκεῖσε καιροῦ λαβόμενος εἰς τὴν Κέρκυραν ἀπέλθῃ, ὃ δὴ καὶ γέγονε. Καὶ τῆς καὶ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπέσωσαν ἐκεῖσε, ἤγουν τοὺς Κορφοὺς, ὡς νῦν ὀνομάζεται ἡ Κέρκυρα· εὐρόντος δὲ κάμου πλεῖσιμον ἀπαθόμενον ἐκεῖσε, ἐμβὰς τῆς ἱα' Ἰουλίου διὰ τὸ ἐπιγενέσθαι μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν θανατικῶν ἐν τῇ Μεθώνῃ, τῆς β' τοῦ Αὐγούστου ἀπιστώθημεν ἔχοντός μου σκοπὸν, ἵνα εἰς τὴν Κρήτην ἀπέλθω, ἣ εἰς τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονικίαν Βερρόϊαν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐκεῖ καλλίστην μονὴν εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἣν περ τῆς μητρὸς μου ὁ πατὴρ ἀνήγειρεν ἐκ βάρων. Τοῦ δὲ Ῥαοῦλ Γεωργίου καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἀπελθόντων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δεσπότη μετὰ καὶ τῶν ἄλλων πάντων μετέπειτα, καὶ ἐμὲ παρώτρυνον καὶ ἐβουλεύοντο ἐκεῖσε ἀπελθεῖν, ἀπῆλθον κίχῳ. Τοῦ δὲ [409] ἀμηρᾶ λαβόντος τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ ἀπ' ἐκεῖσε διερχομένου εἰς τὰ κάτω μέρη τοῦ Μορέως, καὶ λαμβάνοντος πάντα τὰ ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἰσχυρότατον Χλομούτζιν καὶ Σανταμῆριν τῶν Μπειλαρμπεῖδων, ὅπου εἶχον αὐτὰ, ταῦτα ἀφέντων κούφων, καὶ ἀπελθόντων καὶ αὐτῶν εἰς Κορφοὺς, ἦλθε μέχρι καὶ τῆς Πάτρας κάκεισε προσέμεινε, καὶ τὰ Καλάβρυτα λαβόντος παρὰ τοῦ οὐ· εἰς δεσπότης οὐ· εἰς ἀμηρᾶν πιστοῦ Δοξᾶ, ἀλλ' οὐ· εἰς δὲν

νομίζω, αὐτῆς μὲν ἔδωκεν δίκην ἀξίαν· ἐκόραξες, οἱ δ' αὐτοῦ πάντες· οἱ μὲν ἀπετραμήθησαν τὰ κεφάλια, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἐπήχθησαν. Τὸ δὲ κάστρον ὁ ἀμηρᾶς καλῶς ἀσφαλισάμενος καὶ παντὶ τρόπῳ ἐχυρούσας ἐγερωθεῖ· ἀπὸ τῆν Πάτραν, διέβη εἰς τὰ περὶ τὸ Σαλμενιακὸν καὶ Ἀγιοστρουιναν καὶ Βοστρίτζαν, ὧν τὴν μὲν Βοστρίτζαν καὶ Ἀγιοστρουιναν ἔλαβε, τὴ δὲ Σαλμενιακὴν ἐκράτησε μέχρι τινὸς Παλαιολόγου ὁ τὸ ἐπίκληρον Γρέτζα.

Τοῦ δὲ δεσπότη, ὡς εἶπομέν, πανοικεῖ ἐλθόντος εἰς τοὺς Κορφοὺς, ἦλλον περὶ αὐτὴν καὶ γράμματα ἀπὸ τὸν σούμπασιον Ἄγγελοκάστρου, διαλαμβάνοντα, ὡς ὁ ἀμηρᾶς ἔχει ἔρξιν ἀπελθεῖν εἰς ἐκεῖνον· Τίς τῶν ἀρχόντων σου καὶ γενήσεται συμβίβασις μέσον ὑμῶν ἀγάπης, καὶ δοθῆ παρ' ἐκείνου καὶ τόπος μετὰ τινων συμφωνιῶν πρὸς σέ; [410] Συνδιασκεψάμενος οὖν μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁ δεσπότης ἔδοξε καλόν, ἵνα ὁ μὲν Ῥαούλ Γεώργιος ἀπέλθῃ εἰς τὸν ἀμηρᾶν, ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Ῥαούλ Ἰωάννης ἀπέλθῃ εἰς τὸν πάπαν, ἵνα ὁ μὲν καὶ ταῦτα καὶ τὴν εἰς τοὺς Κορφοὺς τοῦ δεσπότης πλημμυλιαὴν ἐγλήσῃ τῷ πάπῃ, ὁ δὲ Ἰβη, τίς ὁ τοῦ ἀμηρᾶ σκοπέλις τοῦ λόγου· οἱ καὶ ἀπῆλθον, ὁ μὲν τῆ Ὁ, ὁ δὲ τῆ ια' Αὐγούστου. Θανατικοῦ δ' ἐπιγεγονότος καὶ εἰς τὸ κάστρον τῶν Κορυφῶν, ὁ δεσπότης καὶ ἡμεῖς ἀπέλθομεν εἰς χωρία, ἐκδεγόμενοι καὶ τὰ τῶν ἀποκρισιῶν ἀποταλέσματα. Ὁ μὲν οὖν Ῥαούλ Γεώργιος διελθὼν διὰ τοῦ Ἄγγελοκάστρου ἔρθε εἰς τὸν Ἀμηρᾶν εἰς τὰ περὶ τὴν Βέρροϊαν· καὶ εὐθὺς προστάξαντος αὐτοῦ, ὅ τε Ῥάλης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες, ἐδραμεύθησαν καὶ οἱ πόδες αὐτῶν ἠσφαλισθησαν σιδηροῖς. Διαβιβάσαντες οὖν οὕτως ἡμέρας τινὰς, ὡς ἐξῆλθεν ὁ ἀμηρᾶς καὶ αὐτοὶ οὕτως δέσμοι μετὰ τινος ἑοῦς ἡμερῶν εἰς τὰ περὶ τοῦ μαύρου βροῦς βουνὰ ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς, εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ ἐκδεχόμενον ἵνα πλησίον τοῦ Μορέως εὐρισκομένου μου ἔλθῃ ὁ δεσπότης ἢ στελλῇ υἱὸν αὐτοῦ μετὰ ἀρχόντων, καὶ γένηται χάρις πρὸς αὐτὸν, καὶ κάθηται καὶ ζῆ· ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἐγένετο, πάλιν λέγομεν, ἂν στέλλῃ, ἂς γενῆ, καὶ ἀπελθόντος σου ἂς ἔλθῃ ὁ δεσπότης ἢ ἂς στελλῇ ἀπὸ τὰ παιδία αὐτοῦ καὶ θέλομεν ποιήσῃν εἰς ἐκεῖνους καλὰ.

υἱα'.

Ἐπιστρέψαντος δὲ τοῦ Ῥαούλ ἀπράκτου τὸν Ὀκτωβριον τοῦ ξθ' ἔτους, τῆ 15' τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐμβὰς εἰς ἕν τῶν [411] κορφατικῶν καρμπούλων ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς μετὰ καὶ τῶν πλείονων ἀρχόντων αὐτοῦ διέβη εἰς τὸν Ἀγκῶνα, ἵνα ἀπ' ἐκεῖσε εἰς τε τὸν πάπαν καὶ τὸν δουκᾶν Μιλάνας καὶ ἀλλαχοῦ ἀπέλθῃ, εἰς τοὺς Κορφοὺς καταλείψας τὴν τε βασιλισσαν καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ καὶ τινος τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς φαιμείας τῶν ἐκεῖνον ἀκολουθοῦντων· οὗ δὴ καμὲ πολλὰ διορισμῶν καὶ ζητησαντος, ἵνα ἢ μετ' αὐτοῦ ἀπέλθῃ ἢ ἐνταῦθα μετὰ τῆς βασιλισσῆς εὐρισκωμαι, καὶ ὡς ἀρχων τοῦ ὁσπητίου αὐτῆς, ἐγὼ ἀπὸ τε τοῦ ἐλέους τοῦ τὰ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ, ἀπὸ τε τῆς λύπης· ὧν ἐγέννησα, ἀπὸ τε τῆς ἀταξίας πάντων τῶν τοῦ ὁσπητίου αὐτοῦ, ἀνηκούς ἐγενόμην καὶ εἰς

Ἀ ἀμφοτέρω· ἀλλ' ἐπιμείνας καὶ ἕτερον καιρὸν εἰς αὐτὸ δὴ τὸ χωρίον τὰ Μολυθοτινὰ, ἔπερ εὐρισκόμην, ἔταν καὶ ὁ δεσπότης (ἦν) εἰς τὸν Χλομὸν ἐκ τῶν φέρον τοῦ θανατικοῦ, ὡς δεδήλωται, ὡς εὔρον μετὰ καιρὸν κάθισμα τὸ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἰλλίου, πύσλον τοῦ κάστρου, ἀπελθόντος μου ἐκεῖσε.

υἱβ'.

Σεπτεβρίου 5' τοῦ σ' ἔτους, κατέμεινον μετὰ τῶν ἐμῶν, καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ δεόμενος, ἵνα ἡμᾶς ἐλεήσῃ καὶ ἐξοικονομήσῃ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Διαβιβάσαντός μου οὖν ἐκεῖσε ἡμέρας· καὶ μικρὸν τι πρὸς, ὡς οὐδὲν ἐνοήσαμεν ἀνακαθῆναι μὲ· τοὺς ἔχοντας τὸ τοιοῦτον κάθισμα, καὶ διὰ τὸ νὰ ἔξωμεν καὶ πλέον τὸν πλησιασμένον τοῦ καλοῦ κάγαθου φίλου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς Δωροθέου, [412] εὐρισκομένου αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Ἰάσωνος· καὶ Σωσιπύρου· εὐρόντες καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν λβ' ἱερῶν τὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου κάθισμα τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Ταρχανιώτου ἀπῆρξαμεν αὐτὸ Μικρίω ιε' τοῦ αὐτοῦ σ' ἔτους δηλονότι. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Θωμᾶς φθάσας εἰς τὸν Ἀγκῶνα καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ρώμην οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν, εἰ μὴ ὅτι δίδωκε τῷ πάπῃ Πίω τὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου κάραν, κάκεινος πρὸς αὐτὸν πρὸς· ἐμὸς νὰ ζῆ μετὰ τοὺς αὐτοῦ αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἀναγκαίαν τροφήν· διαβιβάσαντος [413] δὲ μερικὴν καιρὸν, ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν αὐτοῦ· τιναν τῶν Βενετινῶν καὶ πάλιν ἀπ' ἐκεῖσε εἰς τὸν Ἀγκῶνα, τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ βασιλισσῆς Σαρδίας ἐκεῖσε ἀπελθούσης, καὶ διατρέψας ἡμέρας τινὰς εἰς θεωρίαν αὐτῆς, ἐκεῖνος μὲν διέβη πάλιν εἰς τὴν Ρώμην, ἡ δὲ βασιλισσα εἰς τὸ Ῥαούζιν ἐπέρασεν· ἡ δὲ εἰς τοὺς Κορφοὺς βασιλισσα καὶ μήτηρ αὐτῆς, κακῶς διαβιάζουσα, ἐλεηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ αὐτῷ σ' ἔτει Αὐγούστῳ κς' ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῆ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μονῇ Ἰάσωνος καὶ Σωσιπύρου.

Ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων τὴν αὐτὴν δὴ χρόνον ἀπελθὼν κατὰ τοῦ Σφεντιάρη ἀπῆρε τὸ ἐκεῖνον περιβόητον κάστρον Σινῶπιν ὀνομαζόμενον, ὃ δὴ κατὰ ἰθασσάμην, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ἄλλον αὐτοῦ ἅπαντα τόπον· ἔτι δὲ παρεμπροσθεν ἀπελθόντος αὐτοῦ ἀπῆρε καὶ τὴν Κερασζούντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἄπασαν τὴν περιχωρον αὐτῶν δὴ τῶν βασιλειῶν Τραπεζοῦντος, καὶ πάντας σχεδὸν τῶν ἐκεῖσε ἀτυχῶν αὐθεντῶν καὶ ἀρχόντων ἐκβαλὼν, εἰς τὴν Ἀνδριανόπολιν φέρον κατώκησεν, ἔνθα δὴ καὶ ὁ τοῦ Μορέως αὐθέντης· ζῆ δὴ καὶ δίδωκεν ἔχειν εἰς ζωάρκιον [414] αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ τὴν μεγάλην Αἶνον, τὴν Ἀτμνον, τὴν Ἰμβρον, καὶ τὸ Σαμοθράκιον, τὴν δὲ Τραπεζοῦντος βασιλεία τὸν Κομνηνὸν κύρ Δαυὶ χωρία περὶ τὸ μαῦρον βροῦς, ὃν δὴ καὶ μετὰ τινος χρόνου μικροῦ παραδρομῆν εὐρῶν τάχα εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν μικρὰν καὶ οὐκ ἀληθῆ, πάντα τὰ αὐτοῦ ἔλαβε, κάκεινον πνιγμῷ ἐτελείωσε. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ σ' ἔτους διέβη ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν μεγάλην Βίσχίαν, καὶ ἐδιδοῦσας τὰ κατ' αὐτοῦ ἐκεῖσε ἐντ

γούμενα και επιστρέψας ἐποίησεν ἀρμάτωμα, και Α πέμφας αὐτὸ κατὰ τῆς Λέσδου ἀπέηρεν αὐτήν.

υζγ'.

Τὸν δὲ Νεμέθριον τοῦ οα' ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχίνῃ Ἀμάρῃ, ἀπῆρε πάντας τοὺς περὶ τὸν Ναυπάκτον και τὴν αὐτοῦ περιουχὴν τὴν Γαλατῶν οὕτω Βενετικούς, ὡς τάχα και χαρατζαρίους τοῦ τῆς μικρᾶς Βλαχίας Φλαμπούλου αὐτοῦ· ὅπερ μαθῶν ὁ τῶν Βενετικῶν κατέργων καπετάνιος και πρὸς βοήθειαν δριμῶν εἰς τὴν ἀντιπέραν πόλιν τοῦ ἀμυρᾶ Βισσιτῶν περῶσας, ἔκαυσε και ἤχμαλώτευσε πᾶσαν ἀνευ μόνου τοῦ Κουλᾶ· και φέρων τοὺς Βοστανιάνους ἐν τῷ Ναυπάκτῳ μετὰ τοὺς αὐτοῦ ἐναλλαγὴν ἐποίησατο, και δὴ προμελετωμένης οὐσης μάχης τοῦ γενέσθαι μετὰ τοῦ ἀμυρᾶ παρὰ τῆς αὐθεντίας τῶν Βενετικῶν, διὰ τὸ πᾶσι τρόποις χρήσασθαι τυχεῖν τῆς ἀρχῆς και ἐξουσίας τοῦ Μορέως. Τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ἀπεκάλυπεν αὐτήν (και) ἀρχὴ κατέστη· και ἐλθόντος τοῦ τζενεράλη [415] καπετάνου Ἀλωϊζου Λορᾶ ἐκείνου μετὰ πολλῆς ὅτι πρασχευῆς και δυνάμεως, ἐπίσσε τὸ Ἐξαμύλιον και ἔκτισεν αὐτὸ· κακῶς δὲ ἀπὸ τῆς συντομίας· οὐ γὰρ ἐν συντόμῳ τὸ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπεὶ ἐπολέμησε τὴν Κόρινθον και οὐκ ἔτυχε τοῦ ἐπιζήσαντος, ἀφείλε και τὸ Ἐξαμύλιον ἀπέληθε.

υζδ'.

Τὸ δὲ οβ' ἔτος ἀπῆραν τὴν Μονεμβασίαν οἱ Βενετικοί, οὐ τοσοῦτον θελήσας και χάριτι τῶν κυριῶν αὐτῶν, ὅσον ἀνομιελεῖα τοῦ κρατούντος αὐτὴν ἀρχοντος, ὅσπερ ἐπὶ ἰσομίας ἀνομιελεῖα και ἀποτυχεῖα και C τοῦ κεφαλεύοντος τὸ τῆς Αἰθίου κράτην, τὸ λεγόμενον Παλαιόκαστρον, ἐκλάπης και μᾶλλον ὁ τοιοῦτος Κουλᾶ· αὐτοῦ και παρὰ ἐξωτερικοῦ τυχόντος και ἐδόθη πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετικῶν, και ἐξ αὐτοῦ δηλονότι τοῦ κράτους και ἄπαν τὸ νησίον ἐκκληρώσαντο· ἀλλὰ και εἰς τὴν Λέσδον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ καπετάνου και πολεμήσαντος αὐτήν, οὐκ ἔπραξέ τι, ἀλλ' ἀπέληθεν ἀπρακτος.

υζε'.

Τὸ δὲ ερ τοῦ ογ' ἔτους ἀποστείλας ὁ δεσπότης κύρ Θωμάς ἐμήνησεν, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ και ἡ θυγάτηρ ἐκείσε ἀπέλωσιν, ὅπου κάκεινος· και γενόμενος και ἀποσωθέντων μετὰ καρδίᾳ εἰς τὸν Ἀγκῶνα, και μόνον ἀκούσαντος ὅτι ἀπεσώθησαν, οὐ φθάσιντος δὲ ἰδεῖν αὐτὰ Μιτῶ ἐβ', ἐν Ῥώμῃ εὐρετόμενος ἔβονηκεν, ὑπάρχοντος χρόνιον γς' και μικρόν τι πρὸς· αὐτὰ δὲ ὀλίγον καιρὸν διαβιβάσαντα εἰς τὸν Ἀγκῶνα, [424] πέμφας ὁ πάπας ἐπιμελεῖα και σπουδῇ και βοήθειᾳ τοῦ αἰθισιωτάτου καρδηνάλιου και πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βησσαρίωνος, ἀπέληθεν εἰς τὴν Ῥώμην και εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν οἰκονομίαν πρὸς τὸ ζῆν, ἦν και ὁ πατήρ αὐτῶν εἶχε· και τὸν πρῶτον υἱὸν τὸν κύρ Ἀνδρέαν τὸν Παλαιολόγον δεσπότην ὁ πάπας τετίμηκε.

υζς'.

Τῷ δὲ οδ' ἔτει Ὀκτωβρίου ιε' και ὁ πνευματικὸς πατήρ ἡμῶν και ἀδελφός και φίλος ἄριστος ὁ Δωρόθεος, ἀπέληθεν ἀποθανὼν εὐφραίνόμενος ἐν οὐρανοῖς, ἡμᾶς δὲ καταλείπει και τὴν ἐκείνου λυπουμένους

στέρησιν· καὶ γὰρ· δ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνδείας Ἀπρῶλλῳ ιη', ἐξῆλθον και ἀπέληθεν εἰς τὸν Ἀγκῶνα τῆ ιζ' Μαΐου, και τῆ α' πάλιν Ἰουλίῳ ἐξελεύοντος μου, ἀπέληθον διὰ τῆς ἐξοῦ Βιτέλου, ἐπεὶ κἀκεῖσε εἰς τὰ θερμὰ εὐρίσκεισθαι τὸν καρδηνάλιον μεμαθήκαμεν· δι' ἡμέρας θ' εἰς τὴν Ῥώμην ἐφθάσαμεν, και ποιήσας εἰς τὸ ὁσπῆτιον τῶν αὐθεντικῶν ἡμῶν, τοῦ δεσπότης κύρ Ἀνδρέου και αὐθεντοπούλου κύρ Μανουὴλ τῶν Παλαιολόγων, ἡμέρας λς', [425] ἐν αἷς ἡμέραις και τοὺς τάφους τῶν μακαρίων ἀποστόλων Πέτρου και Παύλου προσεκύνθησα· και πολλῶν ἄλλων ἁγίων τῶν ἐκεῖσε ταθαμμένων, και ἱστορήσας τὰ ἐν τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ και περιβόητῃ (και) παλαιᾷ, τῆ ις' Ἰουλίῳ ἐξῆλθον και ἦλθον διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς τὸν Ἀγκῶνα, και μικρὸν τι προσωμέναις διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Βενετίαν ἀπέληθον τῆ κη' τοῦ αὐτοῦ, και ἐποίησα ἐκεῖσε εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σταυροῦ ἡμέρας κς', ἕως Αὐγούστου δηλονότι κγ' ἐν ἡ ἀργῆ σὺν Θεῷ ἐξελεύοντες, ἀπεσώθημεν ἐνταῦθα εἰς τοὺς Κορφοὺς.

υζζ'.

Τῆ ε' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ οε' ἔτους· καθ' ὃν δὴ καιρὸν ἡμεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, και ὁ τῶν ἀσθεῶν ἐξάρχων ἀμυρᾶς, ἐλθὼν κατὰ τῆς Ἀλβαντίας, και διώξας τὸν αὐθεντικὸν ἀπὸ τῆς τὸν Σκαντάριν, και ἀίχμαλωτεύσας και ἀφανίσας τὸν τόπον, και κτίσας κἀστέρων πλησίον τοῦ καθολικοῦ κράτους αὐτοῦ, Κρούας ὀνομαζομένου, πρὸς τὸ ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν· και τοῦ αὐτοῦ οε' ἔτους τὸ θέρος, γεγονώς ὁ Βίκτηρ Καπέλος καπετάνιος τζενεράλης ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Ἰμβρον και πολεμήσας, ἀπῆρεν αὐτήν· και πάλιν ἀπέλθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀθήναν, πᾶσαν τὴν χώραν ἠχμαλώτευσεν· ἐλθόντος δ' αὐτοῦ εἰς τὴν παλαιὰν Πάτραν περὶ τὸν Αὐγούστον, ἀπῆρε τὴν χώραν. Ἐπιδραμόντος οὖν τοῦ Ἀμάρη [426] εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ὁ Πρεβεδοῦρος μετὰ τῶν τῆς ἀρμάτας και Ῥαοῦλ Μιχαῆλ ὁ Ἰσῆς μετὰ στρατιωτῶν πολλῶν και καλῶν ἐτρεψάν αὐτὸν και κράτος, και πολλῶν τῶν αὐτοῦ ἐσκότῳσαν και διώξαντες μέχρι πολλοῦ, οὐκ ἐστράφησαν περὶ τὸ προκείμενον τοῦ ἔργου, και μᾶλλον τοῦτο συμβουλεύοντες οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ και τοῦ τόπου και τῶν τοιοῦτων πλέον εἰδήμονες. Ἀλλ' ἐπαρθεὶς ὁ Πρεβεδοῦρος και σκληρὸς μᾶλλον φανεῖς και πρὸς αὐτοὺς, πῶς οὐ διώκουσιν, ἐξεδιώξαν και μὴ γινώσκοντες τοῦτο· καλὸν μέχρι και τῶν μύλων και τοῦ Σαραβαλλίου και ἐπέκεινα πρὸς τὸ ἀνώφορον τοῦ Σιτηροκράτους. Ὁ γοῦν Ἀμάρης ἰδὼν τὸν τούτων διωγμὸν ἀκαιρον και ἀπρακτον και ἀτακτον, καταλείψας εἰς τινὰς τόπους ἀνθρώπους, εἴτ' ἐπιστρέψας κατ' αὐτῶν, ἐτρεψε και ἐδιώξεν αὐτοὺς, και εφάταξ ἀνεῖλε τὸν Πρεβεδοῦρον ἐπὶ μουλιρίου καθοζόμενον, και δις ἀπ' ἐκείνου πεσόντα, και ἄλλους ἀνεῖλεν πολλοὺς, και αὐτὸν δὴ τὸν Ῥαοῦλ Μιχαῆλ ἀλώσαντες τοῦ ἀλόγου αὐτῷ συμπροσόντος, [427] και ἐκτίθησαν αὐτὸν εἰς τὸν πάλον. Και τέλος ὡς νικηταὶ δραμόντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἐνθα τὰ κἀτερρα, πολλοὺς εὐρόντες εἰ; τὴν γῆν ἀνεῖλον αὐτοὺς· ὑπο-

πεισύντες δὲ εἶναι αἰτιον, καὶ τὸν μητροπολίτην Α τῆς αὐτῆς παλαιᾶς Πάτρας τοῦ ἐλθεῖν κατ' αὐτῶν τὸ ἀρχαῖον, λαβόντες εἰς τὸν πάλον ἐκάθισαν. Ταῦτα δὲ παθόντες ἄπρακτοι καὶ ζημιωμένοι οἱ τῆς ἀρμύρας, ἐπανέστρεψαν· ἀφ' οὗ δὴ συμβεβηκότος κακοῦ καὶ ὁ καπετάνιος λυπηθεὶς καὶ πολὺ ἀσθενήσας, εἰς τὸν Εὐριπον εὐρισκόμενος ἀπέθανε, καὶ γέγονε καπετάνιος Ἰάκωβος Λορδᾶς ὁ τοῦ Πέτρου Λορδᾶ ἐκείνου υἱὸς καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀλωῖσου Λορδᾶ καπετανίου πρωτεξάδελφος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῷ τοῦ ἐπιστάτους χρόνου χειμῶνι παρηκολούθησαν· τὸ δὲ τῆς Πάτρας τῷ πρὸ τοῦ φθινοπώρου Αὐγούστου, τῆς κθ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ οε' ἔτους, ἐν ἣ καὶ τὸ ἡμέτερον μέγα Πάσχα γέγονεν, ἐναπέψυξεν ὁ τῶν κακῶν πάντων τοῦ Μορέως αἰτίας Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης· καὶ θεοῦ καὶ τὸ τοῦ Δαυὶδ μελόδημα καὶ B ἐτι πληθρῶται, τὸ, Ἀραστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. Καὶ τούτου γενομένου ὡς ἠκούσαμεν παρὰ τινων, ἀπέπεμψε καὶ ὁ δεσπότης τὴν τοῦ Ἀμηρᾶ πρὸς αὐτὸν [428] πρόσδορον καὶ τὸ χρέος τῆς δουλείας εἰς τὰ φωσάτα, εἰπόντος αὐτοῦ· Ἐγὼ εἰμι γέρον καὶ ἀσθενής· ὁ ἐκπληρῶν τὴν δουλοσύνην ἀπέθανε· λοιπὸν ἢ πολλὴ πρόσδοδος ἄ· δοθῆ ὅπου ὀρίσῃς· ἐμοὶ δὲ ἄς δοθῆ ὅσον νὰ ζῶ καθήμενος ἐνταῦθα μετὰ τινων δλιγῶν. Ἀπελόγησατο ὁ ἀμηρᾶς· Καλῶς λέγει, καὶ ἄς χωρὶση τοὺς θελεῖ, καὶ ἐχώρισε· καὶ δίδωκε πρὸς αὐτὸν ἄσπρα χ', ἵνα ἐχῆ αὐτὸς ἀπὸ τὸ κουμέριον τοῦ ἀλεύρου, τοὺς δὲ πλειονας τῶν ὑποχειριῶν αὐτοῦ C περιορίζας ἀπῆρεν, ἵνα εὐρίσκωνται εἰς τὴν πόλιν· ἄλλοι δὲ εἶπον ἄλλως γεγονέναι καὶ μέλλομεν μαθεῖν καὶ διηγήσασθαι. [429] Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τὸ θῆρος ἐγαγᾶνει τοσαύτη λοιμώδης νόσος· εἰς τε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ τὴν Καλλιπόλιν καὶ τὰ περίρξ αὐτῶν κάστρα καὶ κωμοπόλεις καὶ χώρας, οὐκ οὐ γέγονε παρόπισθε χρόνους πολλοί· τεθνήκασιν γὰρ, ὡς λέγουσι, μυριάδες πολλὰ ἀνθρώπων, οὐ χιλιάδες· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἡ τοῦ δεσπότητος θυγάτηρ.

υῆς.

Τοῦ δὲ ος' ἔτους Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀπῆλθον κἀγὼ εἰς τὴν ἁγίαν Μαῦραν, παρακινήσει τῆς βασιλείσης κυρᾶς Ἐλένης καὶ πενθερᾶς ταῦ αὐθεντός τοῦ τόπου ἐκείνου κύρ Λεονάρδου, ἵνα καὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς D ἐκεῖσιν ἀναθεωρήσω, καὶ ὡς δῆθεν ἀνεψίου τοῦ μακαρίτου αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως κύρ Κωνσταντίνου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς πούτου παθόντος μου ζημίαν μεγίστην, ὡς προσέδηλωσα ἐν τῷ λη' ἔτει, ἀπολαύσω τινὰς εὐεργεσίας ἐτησίους, ὡς γέρον καὶ ἀσθενής· καὶ πτωχὸς ἀπὸ τῆς ἀχμαλωσίας. Ἐπανέστρεψα δὲ τῆς κθ' τοῦ αὐτοῦ, εὐτελεῖ πάντα καὶ ἰδὼν καὶ ἀπελαύσα· ἄνευ τοῦ ὑπερέχειν ἐν τῷ μασταρδικῷ γένει τὴν πᾶσαν ἀρχὴν αὐτοῦ· δεῖ γὰρ τοὺς ἀρχαίμηνους ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἀρχουσι. Καὶ τὸν Ἰανουάριον [430] τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ τῆς Ἀλβαντίας εὐθένης Σκαντάρης· τέθνηκεν φυσικῶ θανάτῳ· καὶ

τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ ἐλαβε ἡ αὐθεντία τῶν Βενετιῶν· τὸ δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱὸς, Τοῦρκος ὢν, καὶ εἰς τὸν ἀμηρᾶν καὶ σταίε παρ' ἐκείνου· ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμίσεως ἔαρος τοῦ αὐτοῦ θηλονότι ος' ἔτους καὶ ἄλου τοῦ θέρους διαβιβάσας τὸς μου κακῶς ἀπὸ τῆς συνήθους ἀσθενίας· τὸ ρευματισμοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κοσμικῶν φορεμάτων μου διαλυθέντων, ἐρασφορέσαμεν τῆς α' τοῦ Αἰγούστου μηνός, καὶ ἀντι Γεώργιος Γρηγόριος, ἀντιᾶ Ἑλένη Εὐπραξία ὠνομάσθημεν, διδόντες πρῶτον τῆ εἰς Θεὸν τῆς πίστεως ὁμολογίαν ἡμῶν, ἔχουσαν οὕτως [444] Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὴ κτίσμα εἶναι οὐδ' ὑπὸ χρόνον, κατὰ τὸν ἄφρονα Ἀρειον, ἀλλ' ἑμοούσιον καὶ συναϊδιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεῶν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ποιητὴν χρόνων καὶ τῶν κτισμάτων τῶν πάντων, ὕστερον δὲ σαρκωθέντα ἐκ ἡμᾶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου. Πιστεύω τὸ Πνεῦμα ἅγιον μὴ κτίσμα εἶναι μηδὲ ἑτεροούσιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Μακαθίνιος ὁ κενός [445] τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐδασσήμεναι, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινόν, ὁμοούσιον καὶ συναϊδιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸς Υἱὸν ἐκπορευτῶς, ὡς περὶ ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς. Πιστεύω μὴ ἄλλον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν προαἰώνιον, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὁ ἄφρων Νεστόριος ἐδασσήμεναι, ἀλλ' ὅτι τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα δύο μὲν εἶναι μετὰ τὴν ἐνωσιν φύσεις, ἕνα δὲ τῆ ὑποστάσει· τῆ θεϊκῆς θηλονότι· δεῖ καὶ τὴν αὐτὴν τεκοῦσαν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον εἶναι, καὶ οὐ Χριστοτόκον κατ' ἐκεῖνον τὸν ἄφρονα. — Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν μὴ εἰς μίαν φύσιν τὰς δύο συνάψαι, κατὰ τοὺς ἄφρονας Διδύσκον καὶ Εὐτυχιῶν, οἱ τῆ θεότητι τὰ πάθη προσήπτον, ἀλλ' ἐν δύο φύσεσι καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν ἄσυγχυτος· γνωρίζόμενον, καὶ ἐκ μῆτε προῆπάχειν πᾶς ψυχᾶς τῶν σωμάτων μῆτε τέλος εἶναι κολάσεως μῆτε ἀποκατάστασιν δαιμόνων, κατὰ τὸν ἄφρονα Ὀριγένην. — Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οὐχ ἐν θέλημα ἔχειν φυσικὸν καὶ μίαν ἐνέργειαν, κατὰ τὸν Ῥώμησις Ὀνώριον (1) καὶ Ἡύρρον τὸν ἄφρονα, ἀλλὰ δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας, θεϊκὴν θηλαδὴ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν καὶ θέλησιν, καὶ μηδετέραν τῶν αὐτοῦ φύσεων ἀβλήτων εἶναι ἢ ἀνερέγητον. — [446] Πιστεύω τὰς εἰκονὰς καὶ ἀνατυπώσεις, οὐ λατρευτικῶς, ἀλλὰ σχετικῶς ἀσπάζεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τιμᾶν, ὡς τῆ ὅλη τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ πρωτοτύπῳ ἀπονέμουςιν· ἢ γὰρ τιμῆ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Πιστεύω μῆτε ἀνερέγητον εἶναι τὴν θέλαν φύσιν καὶ ἐνεργειῶν οὐσιαστικῶν ἐργειῶν, μῆτε ταυτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνεργείαν ἐκείνης μῆτε κτιστᾶς εἶναι ταύτας, κατὰ τοὺς ἄφρονας Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείας θείας οὐσιώδεις, καὶ ἐτέρας εἶναι ταύτας παρ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν, καὶ ἀκτιστοὺς εἶναι καὶ λεγομένους θεότητος. Ὁμολογῶ βεβαίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

(1) Honorium a monothelismi labe satis purgant theologi passim omnes, M.

οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ἅμα Α τῇ Ἰωάννη καὶ τῷ Χριστῷ καὶ οἱ ἐν τῷ Ποντικῷ ἔπερ ὡς εἶναι εἰς τὸν αἰγαλὸν ἐχάλασαν μέχρι καὶ θεμελιῶν, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι· διαλυθόντος δὲ αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ Πριγκιπάτου ἐπιστρέψας ἐξῆλθε τοῦ Μορέως, τὸν δὲ ρηθέντα καπετάνιον Νικολῶν Δεκανάλια, στείλαντες ἕτερον καπετάνιον τὸν Θωμᾶ Μουζενίγον, ἐπίσεν αὐτὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὴν γραμματικὸν, [449] καὶ σιδηροῖς δεσμεύσαντες ἐστειλαν εἰς τὸν αὐθέντην αὐτῶν, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φθεινοπώρου τοῦ οἴ' ἔτους.

υεθ'.

Τὸ δὲ φθεινοπώρον τοῦ οἴ' ἔτους ἀπῆλθεν ἡ βασίλισσα [447] κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, ἡ τοῦ δεσπότη Σερβίας γυνή, εἰς τὴν αὐθεντιαν τῆς Βενετίας, ἐγκαλοῦσα τοὺς τὸν βίον αὐτῆς κλέψαντας εἰς τοὺς Κορφοὺς. Καὶ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο σεισμοὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι εἰς τε τὴν ἁγίαν Μαῦραν καὶ τὴν Κεφαλωνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἐχάλασαν πολλὰ τῶν αὐτῶν· τὸ δὲ τῆς Κεφαλωνίας κάστρον τελείως ἄπαν ἐχάλασε, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τεθνήκασιν. Τὸ δὲ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν ὁ τῶν Βενετικῶν κατέργων καπετάνιος, Νικολῶν Δεκανάλιας, καὶ ἠχμαλύταυσε τὴν μεγάλην Αἴνον, καὶ ἐπιστρέψας καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν Μορέαν, ἔκτισε τὴν Βαστίτζαν τῷ τοῦ θέρους καιρῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

υσ'.

Τὸν δὲ χειμῶνα τοῦ οἴ' ἔτους Ἰαννουαρίῳ κα' ἔπεσεν εἰς τὸ καθολικὸν νησίον χιῶν τοσαύτη, ὅση οὐδὲν εἶδον οἱ τῶν Κορυφῶν ἄνθρωποι· ἄλλοτε, ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγωὺς διὰ τῶν οἰκείων χειρῶν θηρεύειν, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὸν τῆς Δύσεως τόπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τῆς Ἀνατολῆς πολλῶ γε μᾶλλον. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Εὐρίπου ὁ τῶν ἀρεθῶν ἀρχὼν ἦλθε εἰς αὐτὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου μηνός· τὸ δὲ ἀρμάτωμα αὐτοῦ τὸ διὰ θαλάσσης, πρὸ τοῦ ἐξελεθεῖν ἄπαν τὸ εὐρισκόμενον εἰς αὐτὴν Καλλιπόλιον, ἀπελθὼν εἰς τὴν Λήμμον ἀπῆρε τὸν Κότζηνον καὶ τὰ εἰς ἄπαν τὸ νησίον εὐρισκόμενα χωρία ἄνευ τοῦ [448] Παλαιοκίστρου καὶ τῆς Σκάλας καὶ ὑπέστρεψεν· ἐπελθὼν δὲ τὸ τῆς πόλεως ἐκ Νικομηδείας καὶ ὀπόθεν ἂν ἦν ὁμοῦ ἐξῆλθεν καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸ εἰς τὸν Εὐριπον, ὁποῖον ἰδὼν ὁ ἐξάρχων τοῦ ἔρατος τῶν Βενετικῶν ἀνεχώρησεν, ἰσως καλῶς ποιήσας, κακῶς δὲ ὅτι οὐκ ἦλθε βαλεῖν δύναμιν εἰς τὸν Εὐριπον· ἐρχόμενον δὲ πρὸ τοῦ ἀμηνᾶ ἀρμάτωμα καθ' ὁδὸν ἀπῆρε τὴν Ἰμβρον. Εἶτα ἦλθεν εἰς τὸν Εὐριπον, καθ' ὃν δὴ μῆνα καὶ ὁ ἀμηνᾶς, καὶ παλεμήσαντες σφοδρῶς ἀπὸ τε γῆς καὶ θαλάσσης, τῇ ιβ' τοῦ Ἰουλίου μηνός ἀπῆραν τὸ κάστρον πολέμῳ. Καὶ τούτου γενομένου πάντα τὰ περὶ αὐτὸν νησίδρια καὶ καστέλλια ἐδουλώθησαν ἐκουσίως· ἀκουσίως ὁ δὲ ἀμηνᾶς προσκαρτερήσας μικρὸν τι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου ἐξῆλθεν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· τὸν δὲ Μπεϊλαρμπεῖν αὐτοῦ ἐπαφῆκε καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Μορέαν· ἦλθε δὲ τὸ δεξιὸν μέρος παρὰ θάλασσαν καὶ διερχόμενοι οἱ περὶ τὴν Βαστίτζαν οἱ μὲν ἀφέντες αὐτὴν ἐξυγον, οἱ δὲ προσεκύνησαν καὶ παρέδωκαν αὐτῷ ταύτην. Διερχόμενος δὲ παρέμπροσθεν, ὁμοίως ἐποίησαν καὶ οἱ ἐν τῷ Βενυμέρῳ καὶ

τῇ Ἰωάννη καὶ τῷ Χριστῷ καὶ οἱ ἐν τῷ Ποντικῷ ἔπερ ὡς εἶναι εἰς τὸν αἰγαλὸν ἐχάλασαν μέχρι καὶ θεμελιῶν, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι· διαλυθόντος δὲ αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ Πριγκιπάτου ἐπιστρέψας ἐξῆλθε τοῦ Μορέως, τὸν δὲ ρηθέντα καπετάνιον Νικολῶν Δεκανάλια, στείλαντες ἕτερον καπετάνιον τὸν Θωμᾶ Μουζενίγον, ἐπίσεν αὐτὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὴν γραμματικὸν, [449] καὶ σιδηροῖς δεσμεύσαντες ἐστειλαν εἰς τὸν αὐθέντην αὐτῶν, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φθεινοπώρου τοῦ οἴ' ἔτους.

υσα'.

Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ [τοῦ μηνός] καὶ ὁ εἰς τὴν Ἀνδρινοπούλιν δεσπότης κύρ Δημήτριος τέθνηκε, γεγονὼς καὶ καλόγερος καὶ Δαυὶδ ἔπονομασθεῖς, πρὸ αὐτοῦ χρόνων ὀλίγων ἀποθανούσης τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ· ἐτι δὲ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ βασίλισσα τέθνηκε μετὰ τινα καιρὸν ὀλίγον τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

υσβ'.

Τῇ δὲ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνός τοῦ π' ἔτους περιέπεσον ἐγὼ εἰς ἀσθένειαν τοιαύτην, ὥστε καὶ ἐποίησάν με καὶ τέλειον καλόγερον καὶ μεγαλόσχημον, μὴ ἐνοήσαντός μου τὸ τυχόν.

υσγ'.

Περὶ δὲ τὸ φθεινοπώρον τοῦ πα' ἔτους ἐπαναστρέψων ἀπὸ τὸν βῆγαν τῆς Φράντζας καὶ τὸν δοῦκαν τῆς Μπεργωνίας ὁ καρδηνάλιος κύρ Βησσαρίων (ἀπεστέλλη γὰρ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ εἰρνεύσαι αὐτοῦς), καθ' ὁδὸν τῆ ιε' Νοεμβρίου ἀπέθανε καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης ἰθαψαν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐνθα δὴ καὶ προκλιτέμνε, καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ προετοίμασε πλησίον τοῦ τάφου τῆς ἁγίας ὀσιομάργου Εὐγενείας. Περὶ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν καὶ ὁ Ζουχασάνης κατὰ τοῦ τόπου ἀμηνᾶ τοῦ Μεχεμέτη, καὶ διέδραμε [450] τόπους αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνατολήν, καὶ ἐξῆλθε καὶ οὕτως ὁ ἀμηνᾶς ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀπῆλθε κατ' ἐκείνου μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ πλησιάζοντες εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐνίκησεν ἐκείνου· φωσάτοιν τοῦ ἀμηνᾶ, ἔπερ ἐξῆλθεν ἐμπροσθεν κατ' ἐκείνου· ἐν ᾧ ἐσκότωσε καὶ τὸν Μπεϊλαρμπεῖν τῆς Δύσεως, υἱὸν τοῦ πρὶν Παλαιολόγου Θωμᾶ τοῦ Γίδου ἐκείνου καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἑντων εἰς τὴν δύσιν ἀρχόντων καὶ κεφαλῶν· εἶτα ἐπελθόντος καὶ κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀμηνᾶ ἐνίκηθη, καὶ ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, ὁμοίως καὶ ὁ ἀμηνᾶς ἐπιστρέψας ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆραν καὶ ἡ αὐθεντία τῶν Βενετικῶν τὸ πλησίον τῶν Κορυφῶν καστέλλιν Στροφύλιον ὀνομαζόμενον.

υσδ'.

Τῇ δὲ ζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός τοῦ πγ' ἔτους τέθνηκε καὶ εἰς τὴν ἁγίαν Μαῦραν καὶ βασίλισσα κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, καὶ μοναχὴ γενομένη καὶ Ἰπομονῆ μετονομασθεῖσα. Τῇ θ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός τέθνηκεν καὶ ὁ μεθ' ἡμῶν εὐρισκόμενος; ἔρα-

(1) Solemnis error Græcorum de processione Spiritus sancti tantummodo a Patre. M

μόναχος και πνευματικός, κύριος Ἱερόθεος ὁ και διὰ τοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθεὶς Ἰωσήφ, ὁ ἦν ἐκ νεότητος μετ' ἡμῶν και τρυφώτης και φίλος μέχρι και τοῦ τέλους αὐτοῦ.

Τὸ δὲ θέρος τοῦ πρ' ἔτους ποιήσας ὁ τῶν ἀσεβῶν ἀρχῶν ἀρμάτωμα μέγα και πέμψας αὐτὸ εἰς τὰ ἄνω μέρη τῆς μαύρης θαλάσσης [451] ἀπῆρε τὸ μέγα κάστρον, τὸν Καφάν λεγόμενον.

υῶς'.

Τὸ δὲ θέρος τοῦ πδ' ἔτους ἀπῆλθε κατὰ τῆς Βλαχίας μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

υῶς'.

Τὸν δὲ Σεπτέβριον τοῦ πς' ἔτους ἐπέστρεψεν πλεόν νικηθεὶς ἢ νικήσας, και τὸν μὲν Μπεϊλαρμπεὶν ἀπῆκταν εἰς τὴν Σοφίαν, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν· και ποιήσας ἡμέρας τινὰς ἐξελθὼν ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τῆ α' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐπῆλθεν ἐμοὶ ρευματισμὸς εἰς τὴν κεφαλὴν και τὰ γόνατα, και ἐξῆλθεν ἀπὸ στόματός μου και τῆς ῥινός και τῶν ὠτίων τσσαύτη ὕγρασία, ὅτι ἀπῆλπισάν με, και τρις τῶν ἀχράντων μουστριῶν με ἐκινώνησαν τὸν ἀνάξιον· ὅπερ και εἶθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἢ Θεραπεία πάντων τῶν ἐν ἐμοὶ δυσχερῶν, και τοῦ γήριος λέγω και τῆς ἀσθενείας και τῆς ἐνδείας οὐ τῶν πολλῶν καλῶν και συλῆθων ἀπὸ νεότητος, ἀλλὰ και αὐτῶν σχεδὸν τῶν ἀναγκαίων, εἰ μὴ ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων και εὐχαριστία εἰς Θεὸν, Θεοῦ χάριτι, αἰτία μέλλει εἶναι

εἰς τὸ συγχωρησάσθαι αὐτὸν πολλὰ τῶν ὧν πρὸς αὐτὸν ἔπταισα. Οὐ γὰρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἀμάρτημα, οὐδὲ πρᾶξις, οὐδὲ κακία, ἦν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλησα ὁ δὲ βίος κατὰ νοῦν και λόγον και προαίρεσιν και θέσει και γνώρῃ και πράξει ἐξαμαρτήσας, ὡς βίβλος οὐδεὶς τῶ ποτε· ὁμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου [452] ἐπιμεινα κωφὸς μέχρι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου σήμαντρα ἀκούειν, ἐτι δὲ και κατακόπιος ἀπὸ τῶν ποδῶν τὰς ἰδύνας (ἀπέμεινεν δὲ εἰς τὴν ἄνω πρόνιαν, ἢ νὰ ἀπαλλαγῶ τῶν τοιούτων ἡμερῶν παρελθουσῶν, ἢ ἐπελθόντος μοι τοῦ θανάτου κατ' ἐτῆς ἀκαπύστω; τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ θεός· Ἰα. 6 προηγόρευσεν· ἀλλ' ἐγὼ δέομαι τοῦ Θεοῦ οὕτως· ἀλλ' εἰ με, Σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν), τίς γὰρ οἶδεν τὸ βάθος τῶν ὧν κριμάτων; τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἰκί μου τὰ πάθη βεβουλομένης, τῆς δ' αὖ δικαιοσύνης δρώσης τὸ εαυτῆς)· εἰς γοῦν τὸν ἐκπεχόμενον λῆξιν τόνδε χρόνον τὸ δοῦναι δίκην ἐμοὶ παράσχου· ἀλλὰ μὴ εἰς τὸν μέλλοντα ἀπέραντον, ἐνθα οὐκ ἐστι μεταπεσεῖσθαι τὰ πράγματα· ἐνταῦθά με τοῖνον ἀνακαθάρας ἀπασι χρησάμενος τοῖς εἰς τοῦτο φέρουσιν, οὕτω τῶν τῆδε μετασθήσας ἄξιον τοῦ μὴ τῶν ὧν ἐκπεσεῖν οἰκτιρῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ και φρικτῇ παρουσίᾳ σου. — Τὸ δὲ θέρος τοῦ αὐτοῦ πς' ἔτους ἔστειλε πολὺ φωσάτον τὸ κατὰ Ναύπακτον, ἵνα ἐπάρῃ αὐτὸ, εἶτα εἰς τὴν ἁγίαν Μαύραν ἔδρη, ὅπερ βοηθεῖα Θεοῦ οὕτως τὸν Ναύπακτον ἀπῆρεν, οὕτως κατὰ τῆς ἁγίας Μαύρας· ἦλθεν, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἄπρακτον.

INDEX ANALYTICUS

AD

GEORGI PHRANTZÆ CHRONICON MAJUS.

(Revocatur Lector ad numeros grandiores in textu expressos)

A

- Abarinus oppidum, 407. Etiam Pylus dictum, 408.
 Abasgia regio, 312.
 Abedulus pater Mohametis prophetæ, 205.
 Abersæ dux ad Nicopolim a Turcis captus, 60.
 Abibacares Mohametis prophetæ successor, 302.
 Ahydus oppidum, 45.
 Acarnanes subjecti Andronico III, 58. Amurati II, 91.
 Achumates cum Turachane patre in Peloponnesum profectus, 255. Ab Asane vincitur et capitur, ib., liberatur ab Amare fratre, 385.
 Acindyni hæresis, 446.
 Acoba oppidum Peloponnesi a Mehemete II bello premitur, 587. A Demetrio despota obsidetur, 590.
 Adenanides turres, 51.
 Adrianopolis ab Amurati I capta, 46, 80, a Mehemete I sedes imperii facta, 90.
 Aecaterina Centerionis principis f., Thomæ despote uxor, 154.
 Aecaterina, Catelintzæ, Lesbiorum principis f., Constantino despote nubit, 192, 193. Eius mors, 195.
 Eius magna oppidum Peloponnesi, 153. Demetrio despote a Mehemete II ad victum datum, 413. A Venetis captum, 147. Eius provincia, 76.
 Alii subjecti Andronico III, 58. Amurati II, 91.
 Aëus oppidum Peloponnesi, 153. A Mehemete II bello premitur, 587.
 Agar mater Saracenorum, 505.
 Agareni unde dicti, 505.
 Agathopolis, 405.
 Albanitas a Bajazete devicti, 82. Adversus Thomam et Demetrium despotas seditione commota, Manuelem Cantacuzenum despotam creant, 585. A Turachane coercentur, 585. Rapaces ac perfidi, 391. A Mehemete II victi, 425.
 Aleutores quid significet, 81.
 Alexander IV papa cum Michaelo VIII Palæologo de conciliandis Ecclesie convenit, 31.
 Alexii turris Cpoli, 287.
 Ali pasias Mehemetem II a bello adversus Romanos detertere frustra conatus, 265. Eius consilia Constantino XI aperit, 268. A Mehemete II interficitur, 295. Exertus propter mortem eius lactus, 294.
 Allage oppidum, 21.
 Almyram oppidum Cretæ, 100.
 Amares cum Turachane patre adversus Thomam et Demetrium despotas proficiscitur, 235. Isdem adversus Albanitas seditiosos optulatus fratrem captivitate liberat, 585. A Mehemete II in Peloponneso cum exercitu relinquitur, 585. Regionem Naupacto adjacentem occupat, 414. Venetos vincit, 425.
 Amastria a Bajazete occupata, 82.

Amazonum mores, 218.
 Amurates I Orchanis f. et successor, 42, 79. Dolo malo adversus Joannem V usus, 45. Calliopolim, Adrianopoli in aliaque loca capit, 46 seq., 80. Pacem cum Joanne V componit, 46, 80. Manuele II ab occupanda Thessalonica prohibet, 47. Ejus in excipiendo Manuele calliditas, 48. Seditiosos in Asia satrapas compescit, 49, 80. Mosem filium seditiosum morte multat, 49, 80. Ejus in puniendo atrocitas, 51. Amorii posteros regno exiit, 80. Bulgaros et Servios vincit, 80. A Lazaro Servio occiditur, 81.
 Amurates II, a Mehemete I patre ad amicitiam cum Manuele II servandam invitatus, 89. Mustapham patrum occidit, 90. Cpolim obsidet, ib., 116. Pacem cum Manuele II componit, ib., 118. Thessaloniam Venetis eripit, ib. I adislaum Hungarum vincit, ib. A Blachis repressus mox eosdem fugat, 91. Quibus locis regni fines protulerit, ib. Ladislaum ad Varnam profligat, 91, 197. Mysiam superiorem et Bosnam sibi subjicit, ib. Jannitizans quomodo consuluerit, 92. Ejus mores et ingenium, ib. Reg. o Mehemeti filio tradito derbises fit, ib., 14. Mustapham fratrem spurium exagitat, 109. Romanis ne Mustapham adveniat instat, 114, 115. Victum et comprehensum occidit, 116. Romanorum legatos in vincula conjicit, ib. Dimittit, 118. Mustaphopolum fratrem occidit, 117. Patram a Constantino despota occupari vetat, 146, 150. Thessaloniam expugnat, 155. Ab oppugnanda Cpoli prohibetur a Chalibasia, 180. Isthmum et Patram expugnat, 202. De Joannis VI successoris eligendo consultat, 204. Ejus mors, 210. Amarius post Azatinis sultani mortem regnum affectat, 72.
 Anicyla oppidum, 592.
 Anchialus oppidum ad Pontum Euxinum, 122.
 Andreas (S.) oppidum, 138.
 Andreas (S.) caput Pio II papae a Thoma despota donatum, 412.
 Andrusa oppidum Peloponnesi, 25. Ab Athanasio patriarcha episcopatus dignitate ornatur, Mouembasie metropoli subjecta, ib.
 Anueman Saracenus Cretensis a Nicephoro Phoca captus, 106.
 ANGELI:
 Alexis III, excecato fratre, imperium occupat, 6. Viriis prolis experts, ib. Filias duas habet, ib. Natu majorem imperio destinatum Alexio Palaeologum collocat, ib. Irene Alexii III f. imperio destinata, 6. Filiam ex Alexio Palaeologo genitam Andronico Palaeologo collocat, ib. Isaacius imp. ab Alexio fratre excecatus, 6.
 Angelocastrum, 410.
 Anna Andronici III uxor altera, 59.
 Anna despota e Rossia oriunda pestilentia moritur, 110.
 Antiochia Caramano Alissurio subjecta, 77.
 Antouius metropolitae Heraclensis ad papam legatus, 190.
 Antonius juvenis Italus. V. *Paulus*.
 Antonius Rhodius sacerdos Notaræ apud Constantinum XI interpres, 250, 251.
 Antonii navarchi statio ad defendendam Cpolim, 255.
 Antonius monachus Coryceensis, 453.
 Apochaps amermines, Saracenorum in Hispania princeps, longinquis latrociniis operam dat, 94. Cretam incursat, ib.
 Apochaps, Sael, Apochaps amerminis f., a Niceta patrio prælio navali vincitur, 105.
 Archangelus oppidum, 133.
 Argos a Turcis expugnatum, 85.
 Arian heresis, 444.
 Armenii a Bajazete subjecti, 82.
 Arsenius patriarcha in Michaelem Palaeologum inquirat, 7. Procurator imperii, 12. Nobiles ad fidem Joanni Lascari servandam sacramento astringit, ib. Administrandæ rei publicæ parum peritus, 15. Michaeli Comnenus asciscit socium, 14. Ejus arrogantiam sacramentis cohibere conatur, 16. Anathemati eum subjicit, inque monasterium secedit, 20.
 Demetrius Asanes Mehemeti II Nochlum tradit, 387.
 Isaacius Asanes Mehemeti I obviam missus, 111. Equo ab eo donatus, 158.
 Matthæus Asanes Pauli f., 387. Achumatem capit, 256. Mehemeti, II Corinthum tradit, 387. Eidem cuncta loca Thomæ despote tradi vult, ib. De connubio conciliando a Thoma despota ad Mehemetem II missus, 589. Moritur, 427.
 Paulus Asanes cum filia Mesembriam profugus, 193. Eam Demetrio despote collocat, ib. d. Moritur, 194.
 Asarus et posteris Cedar, 293.
 Asomatium oppidum, 225. A Mehemete II occupatum et munitionum, 250, 251.

Asprocastro coloni Cpolim ducti a Mehemete II, 308.
 Assus oppidum Peloponnesi, 156.
 Astrum oppidum Peloponnesi, 159.
 Athanasius patriarcha creatur, 25. Dignitate se abdicat, 51.
 Athenæ ab Amurate II occupatæ, 91. Delatizatiæ a Latinis data, 107. Earum princeps Antonius Comnenus, 158. A Turachane oppugnata, 160. A Mehemete II captæ, 385.
 August. Cæsaris strategica navale, 251.
 Azatinis sultanus Christianæ religioni addictus, 72.
 Azizius avarus Ægypti Hierosolyma expugnat, 315.

B

Babyloniorum mores, 218.
 Bactrianorum mores, 218.
 Bajazetes beglerbegus a Mustapha victus et occisus, 115.
 Bajzetes cur Aleutores appellatus, 81. Amuratis I f. et successor, 51, 81. Andronicum despota ad occupandum imperium adjuvat, ibid. Joannem V et Manuelem II in imperium restituit, 85. Ejus adversus Christianos principes insolentia, 57. Bulgaros vincit, 58. Sigismundum, Germaniæ regem, ad Nicopolim profligat, 59, 82. Cpolim obsidet, 60, 85. In Peloponnesium copias mittit, 62, 85. Obsidionem se vit propter incursionem Demiris, 64. Ab eo captus, 67, 84. Et cavea ferrea inclusus mox occiditur, 85. Ejus origo, 68. Musulmanum fratrem occidit, 81. Armenios, Colchos et Amastrim sibi subjicit, 82. Hungaros, Albanos et Blachos superat, ibid. Ejus filii inter se dissidentes, 65, 85. Ejus de Manuele II dictum, 117.
 Balduinus, Latinofum Cpoli imperator, profugus, 21. Cum Carolo Itolorum rege ad recuperandam Cpolim se conjungit, 21. Repellitur a Romanis, 22. Comes Flandriæ, 106.
 Joannicus Balotas Chalatrizam Constantino despote tradit, 148.
 Barlaamus monachus Italus a Gregorio Palama refutatus, 59. Barlaami heresis, 446.
 Basilus Bulgaroconus imp., 315.
 Basilus Macedo imp. Nicotam adversus Saelem Apochapem mittit, 105.
 Boccus patriarcha, 25; dignitate exiit, 25.
 Beledarum gens, 276.
 Berrhosa, 408. Ibi monasterium S. Nicolai, ib.
 Bessario episcopus Nicanus Romæ cardinalis fit, 192. Ejus epistola ad pædagogum liberorum Thomæ despote, 416. E Gallia rediens moritur, 419.
 Bitulum oppidum Italiæ, 424.
 Blachernarum templum incendio deletur, 158.
 Blachi vexati a Bajazete, 82. Ab Amurato II, 91.
 Blachia magna, 411. Parva, ib.
 Bœotia ab Amurate II occupata, 91.
 Bonifacius, marchio Montisferratensis, rex Thessaloniciæ et Cretæ insulæ factus, 107. Mox Cretam Venetis vendit, ib.
 Bordonnia Demetrio despote a Thoma erepta, 389.
 Bosna Amurati II subjecta, 91.
 Bostizza Constantino despote a Theodoro fratre donata, 150. A Venetis expugnata, 414. Ejus pars Culas, ib. A Venetis instauratur, 447.
 Bostra ab Umoro expugnata, 507.
 Brenazes a Bajazete missus Peloponnesum incursat, 62, 83.
 Britannorum matrimonia, 218.
 Manuel Buchales, 391. A Mehemete beglerbegeo affini servatus male gratias refert, 406.
 Bucoleon Cpoli, 255.
 Georgius Bulcus. V. *Georgius*.
 Bulgari ab Andronico III victi, 53. Joannis V satellites, 55. Ab Amurate I victi, 80. Magnam partem Bajazeti subjecti, 58.
 Bulla aurea ab Andronico III Monenbasiolis data, 400.
 Bumerum oppidum Mehemeti II. se d. dit, 418.
 Burgundiæ dux ad Nicopolim a Turcis captus, 60.

C

Caba-las (Nicolaus), 159.
 Cabasilas episcopus Thessalonicensis, 150.
 Cæsarea ab Amurate II occupata, 91.
 Cæsarensis metropolitæ quod munus fuerit in creando patriarcha, 305.
 Cautus et posteris Cedar, 293.

- Calahrya oppidum Peloponnesi, 130. A Thoma data Constantino despote, 138. Mehemeti II, 387, 388. Recuperatur, 389.
- Calamata oppidum Peloponnesi, 135, 390, 391.
- Calames quam provinciam habuerit, 77.
- Caligaria Cpoli, 234, 280.
- Calliopolis a Latinis occupata, 30. Ab Amurate I capta, 46. A Mustapha Romanis data, 114. A reliquis Turcis retinetur, *ibid.*
- Camaris Cpolim Andronico III prodit, 35.
- Camentiza oppidum, 148.
- Camero Joannis Comneni Tzelepis uxor, 70. Solimanis Siachi mater, 71. Ertogrulis avia, *ibid.*
- CANTACUZENI:**
- Demetrius Mustaphæ regnum Occidentis dandum suadet, 114. Ad Amuratem II legatus in carcerem ab eo conjicitur, 116. Dimittitur, 118. Ejus statio ad defendendam Cpolim, 255. Ejus gener Nicephorus Palæologus, *ibid.* Ejus fortitudo, 285. Joannes magnus domesticus ab Andronico III Joanni filio tutor datus, 39. Nilium sui studiosus, 40. Cpoli ejectus, 41. In Serviam fugit, 42. Regnum recuperaturus copias parat, *ibid.* Joannis V consilia repudiat, 42, 43. Monachus fit, 45. Joannes Corinthis prefectus, 200. Urbi parum consulit, 221. Arcana Constantini XI consilia novit, 327. Manuel protostrator Mehemeti I obviam mittitur, 111. Ab Albanis despota creatus, 385. A Turcane eicitur, 385. Thomas cum Georgii Bulei liberis ad Mehemetam II se confert, 386.
- Capha urbs in superiore parte Ponti Euxini a Mehemete II expugnata, 431. Inde coloni Cpolim deducit, 308.
- Capistranus Mehemetem II ex Albania repellit, 385. Moritur, 386.
- Victor Cappellus, classis Venetæ præfectus, Imbrum et Athenas capit, 425. Moritur, 428.
- Carali-pasias Thessalicam mi-sus, 47.
- Caramanus Alissurius, Othmanis aequalis, quas terras tenuerit, 77.
- Caramanus Alissurtus, Cappadociæ ameras, Mehemetem Bajazetis f. adjuvat, 88. Ab Amurate II bello premitur, 91. In montes se abdit, *ibid.* A Mehemete II opprimitur, 93.
- Carases Calamis f., 77.
- Castima a Thoma despota Demetrio crepta, 389. Mehemeti II traditur, 407.
- Carolus Itatorum rex cum Balduino conjunctus ad debellandos Romanos, 21. Repellitur a Romanis, 22.
- Carolus Francoorum rex ab Joanne V frustra auxilia rogatus, 52.
- Carolus princeps multa Peloponnesi oppida possidens, 128. Ea partim Joanni VI tradit, partim Constantino despote, genero futuro, destinat, *ibid.* Ejus mors, 154. Ejus filii dissidentes, *ibid.*
- Carystus oppidum Eubœe, 196.
- Castelanus Cpolim Andronico III prodit, 35.
- Joannes Castriota Amurati II subjectus, 91.
- Castritza Demetrio despote a Thoma crepta, 389. Mehemeti II se tradit, 405.
- Catalani piratæ Phrantzen capiunt, 155. Glarantzam occupatam Constantino despote vendunt, 156. Eorum consul Cpoli, 252. Capti a Mehemete II interficiuntur, 295. Eorum rex Cpolim adiutorum se promittit, si detur sibi Lemnos, 377.
- Catiliuzes Lesbiorum principes, 191. Constantini despote socer, 192.
- Catena portui Cpollitani præsentata, 258, 259.
- Cedar tribus Muhametis prophete, 294.
- Cellium regio, 119.
- Certogalata, 276.
- Cenchreæ portus, 103.
- Asanes Zacharias Centerio Chalatrithæ princeps, 148. Thomæ despote socer, *ibid.*, 154. Ejus filius Hercules, 151.
- Cephalenia a Mehemete II occupata, 98. A Saæte Apochape vexata, 103. Ejus urbs terræ motu concussa, 447.
- Cerasus a Mehemete II expugnata, 415.
- Ceratinus sinus Cpolis, 237.
- Certeza oppidum Phrantzam donatam, 384.
- Chadisha Muhametis uxor, 295.
- Chalatriza a Thoma despota obsessa, 148. Ab Joannico Balota Constantino despote tradita, *ibid.*
- Chalepi proprium suum regem habet, 97.
- Chalil-basias Amuratem II ab obsidenda Cpoli dehortatur, 180.
- Chamuzas Ladislaum, Hungarorum regem, occidit, 199. Veires fit, *ibid.*
- Chandax castellum Cretense unde nomen duxerit, 99.
- Chandax novum quare a Saracenis in Cræta extructum, 100. A Nicephoro Phocas expugnatur, 103. Unam Cpolim obsessam adjuvat, 284.
- Charate-pasias ad obsidendam Cpolim a Mehemete II præmissus, 256.
- Charax pro-ontorium Crætæ, 99.
- Chasanes iannizarus primus moenia Cpolis ascendit, 284. Telis obruitur, 285.
- Chassan et Mahometes, Amorii filii, quas terras habuerint, 77.
- Chelidonium oppidum Mehemeti II se tradit, 413. (Chius ab Andronico III capta, 38. Mehemeti II subjeta, 94.)
- Chionum locus Corcyræ, 411.
- Chlomotium oppidum Peloponnesi, 130, 384. A Mehemete II expugnatur, 409.
- Christianæ religionis apologia, 328.
- Chrysobergina, uxoris Phrantzæ in captivitate sociæ, cum eadem redempta, 384.
- Joannes Chrysoloras refutatus, 59.
- Chrysopolis, nunc Scutari, 112.
- Circumcisionis origo explicata, 335.
- Cleopa, Malatestæ f., Theodori despote uxor, moritur, 158.
- Cnosus urbs Crætæ a Minoe condita, 101.
- Jacobus locus Venetus Turcarum naues igne delere conatur, 257.
- Colchi a Bajazete subjecti, 82.
- Collis aridi forum Cpollitanum, 293.
- Cometes cernitur, 578. Cometarum origo, 579.
- COMMENTI:**
- Alexius Trapezuntiorum rex, 123. Antonius Lantziola Athenienstem et Thebanorum princeps, 158, 159. Ejus mors, 159. David Trapezuntiorum rex, a Mehemete II captus et Cpolim ductus, 94, 415. Eidem in suspicionem adductus interficitur, 414. Joannes imp. quomodo originem dederit genti Othmanidarum, 69. Joannes, Joannis imp. ex Isaacio fratre sebastocratore nepos, auctor gentis Othmanidarum, 69. Joannes Trapezuntiorum rex, 297. Ejus cum Phrantze de morte Amuratis II colloquium, 210. Maria, Alexii f., Joanni VI nubit, 125.
- Cpolis a Romanis recuperatur, 18. A Latinis quandiu occupata fuerit, 19. Obsidetur a Bajazete, 85. Ab Amurate II, 90. A Mehemete II, 234, 236. A quot viris defensa fuerit, 240. A multis familiis deseritur, 241. A Constantino magno Deiparæ consecrata, 276. A Turcis expugnata diripitur, 288.
- Constantinus Monomachus imp., 312.
- Constantinus Pogonatus imp., 313.
- Jacobi Contarini Veneti statio ad Cpolim defendendam, 253. Vitam pecunia redimit, 295.
- Contoscalii regio Cpollitana, 253.
- Coranis libri et capita recensita, 297.
- Corcyra insula pestilentiâ vexata, 410.
- Corinthus ab Juanne Cantacuzeno administrata, 200, 201. A Mehemete II expugnata, 387. Caput Peloponnesi, *ibid.* A Venetis frustra tentata, 415.
- Corone oppidum Peloponnesi, 83, 408.
- Cosmæ dictum, 313.
- Cosmæna oppidum, 407.
- Cozzinus oppidum, 447.
- Cræta ab Apochape Saraceno occupatur, 98, 101. Una e septem magnis insulis, 101. Ejus natura, 101, 102. In partes divisa, 102. A Romanis recuperatur, 105, 106. Bonifacio Montisferratensi a Latinis data, 107. Ab hoc Venetis venditur, *ibid.* Tribus navibus Cpolim obsessam adjuvat, 258.
- Cretenses primi ex equis pugnasse feruntur, 102. Cpolim strenue defendunt, 287.
- Critopolus medicus, 417.
- Crocontelus ad Mahometem II deficit, 207.
- Crua Albanitarum urbs, 425.
- Cula oppidum Peloponnesi, 200.
- Cusarus avus Muhametis prophete, 295.
- Cutulium locus, 112.
- Cyclades a Saracenis Cretensibus vexatæ, 102.
- Cydonenses pars Crætæ, 102.
- Cydonia a Saracenorum ditione servata, 101. A Minoe condita, *ibid.* Ejus situs, 102. Duabus navibus Cpolim obsessam adjuvat, 258.
- Cydouides. V. *Tamplaco.*
- Cynegesius regio Cpolis, 234.
- Cyparissia oppidum Peloponnesi, 150.
- Cyrus Mehemeti II tributaria, 94.

D

- Dabalus princeps Peloponnesi, 107.
- Henricus Dandulus quantum imperii Romani acceperit, 106.

Damianus, comes stabuli, a Michaelē Balbo imp. in Cretam missus praefico occumbit, 100.
 Daulia, olim Delphi, 317.
 De-auias, classis Venetæ praefectus, Enum capit, 447. Bostizam instaurat, *ibid.* Propter amissam Eubœam victus Venetias mittitur, 444.
 Delatziotes Romanus Florentinus princeps Athenensium et Thebanorum, 107.
 Delphi, nunc Daulia, 317.
 Demiris, Sytharum rex, a Dino et aliis Turcis invitatus Bajaze em bello adortur, 64, 83. Eumdem cum aliis multis capit, 67, 84. Cavea ferrea inclusum mox occidit, 84.
 Derca oppidum ad Pontum Euxinum, 194.
 Diaseisum Constantino despota a Theodoro fratre donatum, 131.
 Didymotichum ab Andronico Palæologo occupatum, 51.
 Aloysius Dielus Venetus connubium inter Constantinum despota et Franciscum Fuscarim Venetorum ducem conciliare studet, 324. Cpoli succurrendum censet, *ibid.*
 Dinus, ameras Amastris, a Bajazete regno exutus, 82.
 Demiris auxilium implorat, 83.
 Dionysius hieromonachus, metropolita Sardensis, ad Constantinum et Theodorum despotas bellantes legatus, 162.
 Dioscori heresis, 418.
 Georgius Disypatus ad Constantinum et Theodorum despotas bellantes ab imperatore bis legatus, 162.
 Hilario Doria Cpoli profugus, 118.
 Doricenses pars Cretæ, 102.
 Dorotheus pater spiritualis Phrantzæ familiaris, 411.
 Moritur, 424.
 Drachium Constantino despota a Theodoro fratre donatum, 131.
 Constantinus Dragages Mannelis II socer futurus, 57, 58.
 Duplex columna apud Cpolim, 240.
 Dyrrhachium, 407.

E

Elementorum natura, 580, 581.
 Ephesus Sassani data, 77.
 Epiphanius Iherus terra marique circumvagatus, 307.
 Epidaurus Illyrici, 415.
 Epidaurus Peloponnesi, 101.
 Epirotæ subjecti Andronico III, 58. Amurati II, 91.
 Ertogrulus, Gui f., Othmanidarum auctor, 68, 77. Eius origo, 69, 71. Bellica virtute insignis, 74. Eius somnium memorabile, 74. Cyclades regionesque alias bello vexat, 76.
 Eteocrates pars Cretæ, 102.
 Ethribus mons Arabia, 295.
 Eubœa, Genuensibus a Latinis data, mox ab illis Venetis traditur, 107. A Turcis expugnatur, 447.
 Eudocia despota prius Turcæ nupta, 215.
 Eugenia Cataliuzæ f. moritur, 191.
 Eugeniae martyris sepulchrum Romæ, 419.
 Eugenius papa ad Joannem VI legatum mittit, 163.
 Quomodo eum ad concilium Florentinum proficiscentem exceperit, 187.
 Euthymii patriarchæ mors, 106.
 Eutychii heresis, 445.

F

Ferrara, 187.
 Ferrarensis marchio, 185.
 Florentinum concilium de Ecclesiis conciliandis, 176.
 Franciscus Toledus Constantini XI imp. cognatus, 256.
 Eius genus, *ib.* Fortiter pugnat, 286.
 Leo Francopus Nicolai Melissenii procurator, 154.
 Filius sororis Nicephori Melissenii protostratoris, 195.
 Cpolim venit, *ib.*
 Nicolaus Francopus protostrator ab Joanne VI ad Amuratem II legatus, 155. Thomam despota adversus Demetrium adjuvat, 590.
 Frangulum castellum Italiae, 187.
 Fulgurum natura et origo, 380.
 Fulminum natura et origo, 380.
 Franciscus Fuscaris, Venetorum dux, Constantino XI propter repudiatum connubium inimicus, 325. Cpoli succurrere recusat, 324.

G

Gabatha urbs terminus imperii Umari, 303.
 Galata regio Naupacto adiacens, 414.
 Galata oppidum a Charate passio obsessum, 237. Prope id collis S. Theodori, 239. Eius incolæ Turcarum Cpolim obsidentium socii, *ib.*, 275. A Turcis parum servantur,

259. Constantino XI belli adversus Turcas suscipiendi auctores, 293. A Mehemete mutantur, *ib.* Ab imperatore sibi commissam pecuniam intervertunt, 328.
 Gani montes, 25.
 Gardica perfide habita a Mehemete II, 405.
 Gasiliza Constantino despota a Theodoro fratre donata, 131.
 Germanus patriarcha, 22.
 Joannes Germanus Turcarum cuniculos evertit, 244.
 Eius statio ad Cpolim defendendam, 254.
 Gennadius patriarcha, prius Georgius Scholaris appellatus, 305. A Mehemete II rite instituitur, 306. Sedem ex apostolorum templo in monasterium beatissimæ Virginis transfert, 307. Literas de securitate a Mehemete II accipit, 308. A Mehemete II in honore habitus, 95.
 Genuenses Eubœam nacti, mox eam Venetis tradunt, 107.
 Georgius (S.) oppidum Peloponnesi, 389.
 Georgius martyr captivorum liberator, 144.
 Georgius Bulcus Serviorum princeps, 202. A Mehemete II invitatur ad pacem sibi cum Hungaris conciliandam, 325. Ipsius et uxoris mors, 386. Eius liberi ad Mehemetem II se conferunt, *ibid.*
 Georgius Mepen Iberorum rex, 207. Filiam Constantino collocat, 217.
 Gerasilimus patriarcha factus, mox solum Isalæ concedere cogitur, 32.
 Giarup-pasias a Bajazete missus Peloponnesum populatur, 62, 85.
 Joannes Glycys patriarcha factus mox munus deprecatur, 22.
 Gortyna a Saracenorū ditone servata, 101. A Miucō condita, *ibid.* Ejussitus et munitio, 102.
 Gottbia oppidum, 205.
 Græcorum filis a Romanorum accusationibus vindicata, 310.
 Graizas Palæologus Salmenico praefectus, 409.
 Gregorius pater spiritualis Joannis VI, 187.
 Gregorius patriarcha Cpoli profugus, 217.
 Grepene oppidum Peloponnesi, 155.
 Petri Gulliani Catalanorum consulis ad Cpolim defendendam statio, 252.

H

Hebraica Tripe oppidum, 200.
 Hellas ab Amurate II occupata, 91.
 Herculensis metropolitæ quod munus fuerit in creando patriarcha Cpolitano, 565.
 Heraclius imp. a Mohamete propheta reverenter salutatur, 296 *sed*
 Hercules Centerionis f., 151. Constantini despota a nia. 148 E custodia elahitur, 384 seq.
 Hermetianus, 415.
 Hexamilium ad Cpolim, 257. Isthmi. V. *Isthmus*
 Hieronymi Liguis statio ad defendendam Cpolim, 254.
 Hierotheus, pater spiritualis, Phrantzæ familiaris, moritur, 450.
 Historia quibus e fontibus haurienda, 4.
 Historicorum munus, 4.
 Georgius Hizalus Cpoli profugas, 118.
 Homobrydum, Servia oppidum, a Mehemete II capitur, 381.
 Honori papæ heresis, 415.
 Hungari devicti a Bajazete, 82. Ab Amurate II, 90, 91. Ab eodem ad Varnam profligati, 91, 197. Pacem sibi cum Mehemete II, nisi is Cpolim non accessat, esse nolunt, 326, 326.
 Antonius Hyalinas Cretensis patronus navis, 196.
 Hydrus a Mehemete occupata, 95.
 Hypsomathia regio Cpoli, 253.
 Andronicus Iagrus ad Amuratem II legatus, 179.
 Manuel Iagrus Palæologus Constantinum despota imperatorem coronat, 205.
 Marcus Iagrus Palæologus protoventarius Phrantzæ ad Amuratem II legato adjunctus adversatur, 153. Magnus stratopedarcha et ad papam legatus, 156.

I

Ianens Hungarorum dux prudentia insignis, 198. Cpoli opem laturus existimatur, 263. Mesembria donatus, ad Cpoli optuletur, 327. Mehemetem II ex Albania repellit, 385. Eius mors, 386.
 Iannitza oppidum Peloponnesi, 153.
 Iannitzi ab Amurate II honoribus aucti, 92.
 Iberorum rex Georgius Mepen, 207. Enrum in jungendis connubiis mos, 217. Una navi Cpolim obsessam adjuvat, 258.

Ibraem p̄sias Amurati II primus a consiliis, 153.
 Ibrahim izelep̄s, Mehemeti II primarius prefectus
 stabuli, Phirantzæ conjugem et captivitate dimittit, 384.
 Iessai, Bajzetis f., a quantisper regno potitus a Mus-
 sulmano fratre strangulatur, 86.
 Ignis Græcus, 244, 245, 248, 257.
 Ilyrii Andronico III subjecti, 38.
 Imbrus Demetrio despota a Mehemete II donata,
 415. A Turcis occupatur, 418.
 Imperatoris in creando patriarcha partes, 305.
 Inscriptio in Isthmo reperta, 108.
 Irene Lombarda Andronici II uxor altera, 27. Libero-
 rum nimis studiosa, *ibid.* Theodorum filium in Lombardiam
 missum marchionem constituit, *ibid.*
 Irene Alemanna Andronici III uxor, 39.
 Irene desp̄sa moritur, 210.
 Isaias patriarcha, 32.
 Isidorus hieromonachus, post metropolita Atheniensis,
 205.
 Ismael ameras Sinopenis Mehemeti I vectigalis,
 81.
 Ismaelis historia et posteri, 317.
 Ismaelitarum nomen unde trahant Saraceni, 505.
 Isthmus a quibus communitus fuerit, 96, 107. Ejus
 latitudo et longitudo, 108. A Turcis expugnatur,
 117. A Constantino despota munitur, 196, 201, 202. A
 Mehemete II eversus, 202.
 Iulorum hæresis de processione S. Spiritus, 446.
 Ithome, nunc Messene, urbs sanctissima, 152, 153.

J

Joannes (S.) oppidum Peloponnesi, 159.
 Joannis (S.) Baptistæ societas provinciam Spartæ
 emptam tenere nequit, 65.
 Joannes (S.) Evangelista quibus scripserit Evange-
 lium, 356.
 Joannes Dalmeta fortitudine conspicuus, 286.
 Joannes Sophianus Eudamo Constantini despote mi-
 nister, 200. De conciliando conuictus in Seruianus legatus,
 222. Domini parum studiosus, 350.
 Joannes Sozopolitanus patriarcha factus, 31. Mox mu-
 nere se abdicat, *ibid.*
 Joannina oppidum Peloponnesi, 153.
 Joannina ab Amurate II occupata, 91. A Sinæ beg-
 hergo expugnata, 137.
 Josephus magister monasterii Charsianitæ, 110. Te-
 stamenti Manuelli H curtor, 121.
 Josephus, metropolita Ephesus, post mortem Euthymii
 patriarcha, 108. Florentinæ synodo interest, 176. Quibus
 honoribus in Italia ornatus sit, 187, 189, 190.
 Florentinæ moritur, 192.
 Josephus, Bajzetis f., Christianus fit, 62.
 Justinianus I in inscriptione quadam commemoratus,
 104.
 Joannes Justinianus, Ligusticis navibus præfectus,
 rei militaris peritissimus, 541. Cohoriti militum a Con-
 stantino XI præficitur, *ibid.* Strenuus, 248, 265. Ejus
 statio ad Cpolim tuendam, 255. Cum Notara dissidens, 263.
 Placatur a Constantino XI, 265. Vulneratus animum
 abiecit, 285. Ejus mors, 284.

L

Ladislæus Hungarorum rex ab Amurate II bis victus,
 90, 91. Ad Varnam profligatus, *ibid.* Occiditur a Cha-
 muza, 199.
 Lampadariti quæ partes fuerint in creando patriarcha,
 505.
 Alexius Lascaris Philanthropenus. V. *Philanthropenus*.
 Andronicus Lascaris Pediatas a Constantino despota
 ad Patrenses legatus, 135, 136.
 Joannes Lascaris Theodori II f., 12. Execratus a Mi-
 chaele Palæologo, 20. Humane habitus ab Andronico
 II, 26. Matthæus Lascaris ad Amuratem II legatus in
 carcerem ab eo conjicitur, 116. Dimittitur, 114.
 Theodorus Lascaris I, Alexii Angeli gener, Androni-
 cum Palæologum magnum domesticum creat, 6.
 Theodorus Lascaris II Michaellem Palæologum in
 quæstionem vocari jubet, 7. Nicææ præficit, 10.
 Præcepit et vehemens, *ibid.* Michaellem Palæologum e
 Turcis revocatum honoribus ornat, 11. Ejus mors, 12.
 Latini quando Cpolim tenuerint, 19. Romanos laces-
 sunt, 50. Græcorum fidem accusant, 310.
 Aloysius Lauredanus prefectus cassis Venetæ, 197.
 Cpoli succurrendum censet, 324. Isthmum munit cona-
 tur, 414. Lesbum frustra tentat, 415.
 Jacobus Lauredanus, Petri f., Aloysii consobrinus,
 classis Venetæ prefectus, 427.

Lazarus, Serviorum princeps, ab Amurate I devictus,
 80. Dolo eum necat, 81.
 Lazarus, Georgii f., Serviorum princeps, Helenam
 Palæologam uxorem ducit et despota fit, 202. Moritur,
 386.
 Lazarus Thomæ despote magnus primicerius, 324.
 Lemnus a Cætanorum rege expedita, 527. Demetrio
 despota a Mehemete II donata, 415. A Venetis occu-
 patur, 415. A Turcis expugnatur, 417.
 Leo Armeus imp. ab Umaro minore ignominiose ha-
 bitus, 305.
 Basilii Leonis turris Cpoli, 287.
 Leonardus princeps Mauræ, 429.
 Leonardi Ligurii statio ad Cpolim defendendam, 251.
 Leonidas oppidum Laconicæ, 159.
 Demetrius Leontaris Mehemeti I cum aliis obriam
 missus, 111. Solus cum eo sermone confert, 112. E-
 rum ad eundem missus, *ibid.* Ejus mortem imperatori
 nuntiat, 115.
 Leontarium oppidum Peloponnesi, 256, 590. A Mehe-
 mete II expugnatur, 405.
 Lesbus Mehemeti II subjecta, 94. A Venetis frustra
 tentata, 415. Ejus princeps Cætanus, 191, 192.
 Leuctrum Mainæ, olim Tanarum, urbs munitissima,
 imperatori traditum, 17. Constantino despote a Theo-
 doro fratre donatum, 151. Olim Cætaris, *ibid.* A Thoma
 despota expugnatur, 591.
 Libya cives imperii cælestis nutrices, 515.
 Ligudista oppidum Peloponnesi, 155.
 Ligures tribus navibus Cpoli obsessam opuluntur,
 238. Cum aliis tribus navibus per medios hostes in por-
 tum penetrant, 247, 19. Cum Venetis dissident, 238. Ad
 virtutem excitantur a Constantino XI, 277.
 Istræna oppidum, 409.
 Petrus Lordan, classis Venetæ dux, 89.
 Nicephorus Lucanus Mehemeti II Corinthum tradit,
 587. Thomam despota ad bellum Demetrio fratri infe-
 rendum incitat. Ejus mors, 407.
 Lucas (S.) quibus scripserit Evangelium, 355.
 Lycus, 162.
 Lynadum, 284.
 Lychallitarum gens, 276.

M

Macarius, Manuelli II pater spiritualis, 121. Protosyo-
 celus et Macra cognominatus, 156. Ad Martinum papam
 legatus, *ib.* Ejus mors et laudes, 157.
 Macedonici hæresis, 414.
 Macrobius, 208.
 Maedes ameras a Bajzete victus, 82.
 Mazestia Sasani data, 77. Magni domestici in patri-
 cha creando partes, 505.
 Mahomet rasul, 463.
 Mahometus Amorii f., 72. Ab auticis dolo interfe-
 ctus, 75.
 Manulphus Malatesta meropolita Patram a potestate
 Constantini despote vindicare conatur, 151.
 Mælea, 104.
 Paulus Mamonas Monembasiæ prefectus, 57.
 Gregorius Mamonas. V. *Palæologus*.
 Mane oppidum, 135, 391.
 Manfredus, Siculorum rex, Michaelis Etoli socius, 17.
 Mantinea, 122, 133, 388.
 Manuel, Manuelli II frater nothus, Mosem, Bajzetis
 filium, vincit, 87.
 Manuelli Ligurii statio ad Cpolim defendendam, 253.
 Manuel Malachrenus ad Amuratem II legatus, 115.
 Marathium oppidum, 407.
 Marcus (S.) quibus scripserit Evangelium, 355.
 Marcus, Bulgarorum princeps, Andronici despote so-
 cer, 54.
 Marcus canonicus Patrensis, 137. Ab Eugenio papa ad
 Joannem VI legatus, 165.
 Marcus episcopus Corinthus Phirantzæ familiaris, 197.
 Maria, despota Trapezuntia, moritur, 191.
 Maro, Amuratis II noverca, pacem inter ipsum et
 Romanos conciliat, 90.
 Martinus, Chii insulæ procurator, ab Andronico III
 captus, 38.
 Martinus papa, 156.
 Matthæus (S.) quibus scripserit Evangelium, 355.
 Matthæus hieromonachus et magnus protoyaccelus
 Xenum Hebræum redarguit, 172.
 Maura (S.), 155, 429. Prope eam insulæ, 155.
 Mauricius imp. quo beneficio ornaverit Monembasio
 tas, 598.
 Maurusia, 276.

Mehemetes I. Bajazetis f. natu minimus, etiam Cyri-les appellatus, 65, 66, 87, 90. A Caramano aliusque principibus a Jutuo Moem fratrem vincit, 84. Quousque regni fines protulerit, 89. Cum Venetis pacem componit, *ib.* Manuelli II amicus *ib.* Sedem regiam Adrianopo im transferit, 90. Mores ejus *ib.* Manuelli II suspiciosus, 111. Ab eo quomodo deceptus sit, *ib.*, 112. Ejus mors, 115.

Mehemetes II, Amuratis II f., patre superstitite regnum accepit, 92. Vezires sibi adversantes graviter multat, *ib.* Ejus ingenium et doctrina, 95, 98. Caramanum Alissurium opprimat, 95. Post Cpolim expugnatam quas regiones in potestatem redegerit, *ib.* A Rhodo insula classe Italae repulsus, 94. Adversus Italos expeditionem facit, *ib.* Ejus mors, 95. Genadium patriarcham magno in honore habet, *ib.* Ejus adversus Christianos minus, 211. Cpolis oppugnanda consilium capit, 255. Asomatum communit, *ib.*, 254. Cpolim adortur, *ib.* Trachanam in Peloponnesum mittit, 255. Adrianopolim redit, 254. Urbem obsidere instituit, 256. Ejus copia naves ad oppugnandum Cpolim, 257, 259, 240. Terrestres, 240. Propter suorum ignaviam stomachans, 249. Praefectum classis bonis et dignitate exiit, 250. Quo stratagemate naves in portum Cpolititanum deduxerit, 251. Eum ponte jungit, 252. Crudelis in hostes captos, 258. Portento quodam terretur, 261, 263. Milites cohortatur, 269. Cpoli potitur, 288. Notaram aliosque occidit, 291. Patriarcham a Cpolititanis creari jubet, 304. Et rite instituit, 305, 306. Cpolim incolis frequentat, 308. Patriarcha litteras regias de securitate dat, *ibid.* Servorium principem ad pacem sibi cum Hungaris conciliandam invitat, 323. A Servis aditus in oppugnanda Cpoli, 325. Phrantzae filium jugulat, 383. Homobrydium et Athenas capit, 384, 385. Ex Albania repellitur, *ibid.* Quendam Serviorum loca occupat, 386. Peloponnesum invadit, 387. Quae loca a Thoma despota acceperit, 388. Amarem in Peloponneso relinquit, *ibid.* Demetrii despote filiam uxorem expetit, *ibid.* Demetrium et Thomam despotas bello adortus, 595. Demetrium sibi conciliat ejusque filiam uxorem ducit, *ibid.* Ejus erga Castrizenses perfidia, 403. Ejus in Peloponneso res gestae, 407, 408. Ralem a Thoma despota ad se legatum captivum detinet, 410. Ad Pontum Euxinum quas loca expugnavit, 415. Albanitarum ducem Scantarium vincit, 425. Lemno, Imbro et Euboea potitur, 447, 449. Zuchasavem vincit, 449. Capham occupat, 451. Adversus Blachos minus prospere res gerit, *ibid.* Naupactum et S. Mauram capere frustra conatur, 452.

Mehemetes beglerbegus a Mehmete II Serviam expugnare jubetur, 386. Buchalae affluens servat, 406.

Mele oppidum, 151.

Melec Azatinus sultani f., 72. Ab alicis dolo interfectus, 73.

Melium oppidum Laconicae, 159.

МЕЛИСКИ :

Alexius Caesar Strategopulus Aetolos et Epirotas vincit, 17. Cpolim recuperat, 18. Ejus honores, 19. Unde Strategopulus cognominatus, 153. Gregorius hieromonachus ad fratres despotas bellantes legatus, 162. Patriarcha Cpolititanus, 200. Leo, Nicephori Melissurgi consobrinus, 159. Leo sebastocrator, Nicephori magni protostratoris pater, 132. Maria, Antouii Comneni uxor, 159. Michael Strategopulus in vicinia datus ab Andronico II, 26. Nicephorus Caesar Melissenus, 132. Nicephori, magni protostratoris, cognomine Melissurgi, genus, *ibid.* Mors intempestiva, *ibid.* Filius, *ibid.* Nicolaus Nicephori f., Theodori despote pupillus, *ibid.* Uxor ei destinata filia Phrantzae, 225. Ejus hereditas, 385. Male habitus a Thoma et Demetrio despotis, 392. Coryram abit, 408. In Cretam profectus presbyter fit, 412.

Melitene, 97.

Menonus Centerionis f., 154.

Hieronymi Menoti Veneti statio ad defendendam Cpolim, 252.

Georgius Mepen. V. Georgius.

Merachures Turcarum sermo summus praefectus stabuli, 309.

Mesembria Constantino despote data, 132. Iacoco Hungaro donata, 327.

Messene, olim Ithome, 152, 153.

Methenes ameras a Bajazete victus, 82.

Methone, 83, 103.

Melochita, magnus logotheta, ab Andronico III bonis privatus, 56.

Melochita Palaeologus, magnus logotheta, 223.

Metrophanes, metropolitae Cyzicenus, patriarcha fit, 192.

Michael Balbus imp. bellis civilibus distractus, 98.

Saracenos Creta prohibere frustra conatur, 100, 101.

Michael, Epirotarum et Aetolorum princeps, a Michaele Palaeologo devictus, 17.

Michael Clerularius patriarcha, 312.

Michael begus ad obsidendam Cpolim ab Amurate II missus, 90.

Miluzas, Blachorum dux, cum Bajazete pactionem init, 82.

Minos Cretensium rex, 101.

Mizithra, 109.

Moldarus, Nizari f., abavus Mohametis prophete, 291.

Mochlium, 387.

Thomas Moccenicus, classis Venete praefectus, 148.

Mohametis prophetae origo et vita, 294. Quare monachos immunes esse voluerit, 296. Heraclio imp. cum donis obvius, *ibid.* Ejus scripta, 297, 302. Moribundus Alubacarem in locum suum evehit, *ibid.* Ejus doctrina refutata, 335. Ejus iter prodigiosum, 339.

Moldoblachi ab Amurate II vexati, 91.

Molybatina, 411.

Monasteria: Charianitae, 110, 124. Chora Christi Salvatoris, 36. Chortaitae, 503, 520. Clerena, 141. Christi Salvatoris, 154. Elias, 411. Georgii martyris, 144. Jasonis et Sosipatri, 412. Joannis Baptistae, 507, 320. Libis, 141. Marthae, 141, 192. Pantocratoris, 120, 122. Peribicpta, 115. Susandrium, 15. Theodora, 140. Xanthopulorum, 121.

Monembasta, urbs munitissima, imperatori a principe Peloponnesi tradita, 17. Metropolis, 25. A Mamona administrata, 109. Ejus episcopus Theodosius, 193. A Mehmete II expugnari nequit, 396. A Thoma despota papae traditur, 397. Incolae beneficiis imperatoris ornatissimi, *ibid.* A Venetis occupatur, 415.

Mons niger, 410.

Montisferratenensis marchio, 27.

Morea Hexamilio a Manuele II munita, 96.

Moses tzelopes ab Amurate I patre ad provincias occidentales administrandas relictus, 49. Cum Andronico despota seditionem motus, 50. Morte multatur, 51.

Moses Bajazetis f., a Demire captus, 66, 86. Dimissus regno potitur, 86. A Mehmete fratre victus perit, 87.

Mothone olim Pidasus, 392.

Murat Pei, 460.

Mustaphas, Bajazetis f. nothus, ab Amuratis insidias defensus ab Joanne VI, 109. Post Mehemetis I mortem ab eodem Saracenorum in Occidente princeps constitutus, 114. Romanis Calliopolim dedit, *ibid.* Bajazetem beglerbegum vincit, 115. Ab Amurate victus occidit, 116.

Mustaphopulus, Amuratis II frater, Cpoli effrenatus, 117. A fratre occiditur, *ibid.*

Musulmanus, Bajazetis f., imperio potitur, 86. Victus a Mose fratre occiditur, *ibid.*

Georgius Muzalo procurator Imperii, 12. Tutor Joannis Iasaris, *ibid.* Trucidatur, *ibid.*

Mysi cum Romanis connubio principum juncti, 59.

Mysia superior Amurati II vectigalis, 91.

N

Naupactum, 150. Ejus praefectus Dicardus Marcellus, 151. Regio vicina Galata appellatur, 414.

Nauplium, 407.

Neocesarea, 69.

Neocastrum, 135.

Neophytus hieromonachus, 225.

Nepho, episcopus Cyzicenus, patriarcha factus, mox loco movetur, 31.

Nesis, 155.

Nestorii haeresis, 445.

Netarium, 104.

Nicaea Michaeli Palaeologo administranda data, 10. Sedes Imperii Romanorum, 15. A Turcis expugnatur, 56, 79.

Nicetas patricius, cognomento Oripas, quo strategemate Saracenos vicerit, 96, 103, 251. Rei militaris peritissimus, 103.

Nicolaus Chonlates. protosebastus ad Amuratem II legatus, 155.

Nicomedia Orchani subjecta, 38, 79.

Nicopolis victoria Bajazetis nobilis, 59.

Nili fontes et natura, 208.

Nizarus, e posteris Cedar, Mohametis prophetae avus, 291.

Lucas Notaras ad Amuratem II legatus, 118. Drungarius Constantinum despota Lesbum ducit, 195. Arrogans, 221, 250. Magnus dux et minister, 224. Cum Phrantza agit de munere illi tribuendo, 227, 228. Ejus statio ad defendendam Cpolim, 254. Cum Justiniano Ligre dissidens, 262. Placatur a Constantino XI, 265. A Mehmete II cum illo quare occisus sit, 291.

O

Olena Mehemeti II se tradit, 448.
 Orchanes, Bithynias amaras, Niceam et Nicomediam capit, 56, 58. Andronici III filium uxorem ducit, 59. Cf. 42, 79. Chersonesum Thraciae incursum, 41. Joanni V imperium restituit, 42. Regni fines quousque protulerit, 74. Loca in Chersoneso expugnata Joanni V reddit, 79. Quandiu regnaverit, *ibid.*
 Orchanes a Manuele II adversus Mosem fratrem adjuvatur, 87. A Sabane vezire proditus, oculis privatur, *ibid.*
 Origenis haeresis, 370, 145.
 Ottomanes satrapa Turcarum, 29. Romanos premit, 35. Ejus origo, 69, 71, 77. Ertogrulus filius et successor, 77. Provincias a Turcis occupatas inter satrapas partientes censet, *ibid.* Quae ei regio obtigerit, 78. Alieua invadit, *ibid.* Quandiu regnaverit, *ibid.*
 Ottomanidarum origo, 64.

P

Pachomium, 24.
 Palaeocastrum, 195.
 PALAEOLOGI:
 Alexius ab imperatore Alexio Angelo, socero, imperio destinatus, praematura morte occidit, 4.
 Alexius Examplaco, cancelli praefectus, Phrantzam socer, 191. Andreas, Thoma despota f., nascitur, 236. A papa despota creatur, 421.
 Andronicus a Theodoro Lascari imp. magnus domesticus fit, 6. Ejus filii, 7.
 Andronicus II Michaeli VIII patri honestam sepulchram recusat, 24. Ecclesiarum conciliationem improbat, *ib.* Berecum patriarchali dignitate exiit, 25. Eiusdem asseclas loco movet, *ib.* Erga milites liberalis, *ib.* Erga Joannem Lascarium officiosus, 26. Ejus liberi, 27. Rogerium et Pirincerium Tentzam Catellanos belli adversus Turcas socios habet, 28. Rogerium occidi jubet, 29. Rei navalis negligens, 32. Ab Andronico nepote regno privatur, 35. Quo honore Monembasiotas auxerit, 399. Andronicus III Michaelis f., 33. Andronico II zocharus, *ib.*, 7. Manuelli fratri mortem affert, *ib.* Propterea objurgatus ab avo, seditionem movet, *ib.* Urbis potitur, 35. Erga adversarios milis, 36. A Turcis vincitur, *ib.* Cilium insulam occupat, 38. Phocenses vertigulis facit, *ib.* Quas gentes in potestatem redegit, *ib.* Eius ex Anna uxore liberi, 39. Mysorum principis socer, *ib.* Joannem Cantacuzenum tutorem filii relinquit, *ib.* Eius mores, 40. Mors, *ib.* Bulla aurea Monembasiotis donata, 391, 400.
 Andronicus despota, Joannis V f., imperio destinatus, 47. Ad administrandam Cpolim reititus, cum Mose telepe seditionem molitur, 50. Executus in carcerem conjicitur, 51. Liberatus, *ibid.* Et iterum urbi praefectus, 52. Pristina consilia recipit, *ibid.* Imperio exclusus, 53. A Bajazete auxilia accipit, 54. Et regno potitur, 55. Ejectus et Thessalonicam relegatus, 56. Eam urbem Venetis vendit, 64.
 Andronicus despota Manuelis II f., 121. Thessalonicam a patre sibi donatam Venetis vendit et in monasterium se abdicit, 122. Eius mors, 151. Anna Michaelis VII f., 24, 35.
 Constantinus Andronici f., 7.
 Constantinus Porphyrogenitus, Michaelis VIII f., 27. Ab Andronico II in vincula datur, 28.
 Constantinus despota Andronici II f., 27. Ab Andronico III in carcerem conjicitur, 36.
 Constantinus Manuelis II f., 121.
 Constantinus XI Manuelis II f., 121. Cpolim gubernat, 118. Anchlialum et Mesembriam a patre accipit, 122. Cum Joanne VI in Peloponnesum proficiscitur, 123. Eius praceptor, 123. Caroli principis in Peloponneso heres futurus propter Theodoram uxorem, illius consobrinam, 128, 129. Quae loca a Theodoro fratre acceperit, 150. Nicolai Melissenii procurator et futurus heres, 152. Patra potiri conatur, 154. A Phrantze servatur, 158. Factione cum Patrensis facta recedit, 145. Chaladriztam in ditionem accipit, 148. De eo oppido cum Thoma fratre dissidens, 148, 149. Patram in potestatem redigit, 156. Glarentzam a Venetis emit, *ibid.* Cpolim proficiscitur, 159, 160. Ab Joanne VI Theodoro imperii heredi praestatus, 161. In Peloponnesum reversus, *ibid.* Cum Theodoro despota bellat, 162. Cum eodem conciliatus Cpolim redit, *ibid.* Ecaterizam, Lesbiorum principis filiam, uxorem ducit, 192, 193. In Peloponnesum profectus, spem imperii alii, 195. Joanni VI adversus Demetrium auxilio venit, 194. A Turcis obsidetur, 195. Eius uxor moritur, *ibid.* Selymbria donatur, *ibid.* Facta cum Theodoro fratre possessionum permutatione in Peloponnesum redit, 196. De administranda Peloponneso quod consilium habuerit, 200. Isti-

um munus instituit, 201, 203. Imperator creatur, 201. Phrantzen in Iberiam et Trapezantem mittit conciliandi connubii causa, 206. Amuratis II viduam uxorem ducere cogitat, 215. Ejus de ducenda uxore cum Phrantze colloquium, 220. Iberorum regis filiam ducere constituit, 222. Ejus de Phrantze officio et remuneratione cum ipso et Notara colloquia, 223, 227, 328. Notaram arrogantiam agre fert, 230. Phrantzen magnum antevethetam creat, 231. Mehemeti II bellum parandi antevethetam censet, 233. Quomodo navibus usus sit ad urbem defendendam, 238. Strenue pugnatur et res bellicas adornat, 246, 253, 286. Quas singulis navibus stationes tribuerit, 255. Sappellestem sacram in annuos redigit, 256. Navis hostium incendio delere conatur, *ibid.* Turcas captos occidit, 258. Venetos et Ligures dissidentes placat, *ibid.* Erga civem benignus, 260. Eorum envidia patientius fert, 261. Justinianum Venetum et Notaram dissidentes conciliat, 263. Solemnem pompam per urbem haberi jubet, 271. Milites ad virtutem cohortatur, *ibid.* Eius cadaver ab hostibus repertum, 290. Connubium a Francisco Fuscari olim sibi oblatum imperator factus repudiat, 324. Cum papa agit de adjuvanda Cpoli, 325. Eius in defendenda urbe alacritas laudata, 327. Demetrius Andronici II f., 27. Demetrius despota, Manuelis II f., 121. Cpoli profugus, 118. Zoen uxorem ducit, 161. Cum Joanne VI concilio Florentino interest, 176. Pauli Assanis filiam ducit, 193. De permittendis possessionibus Phrantzes a Constantino despota ad eum legatus, *ibid.* Imperatorem bello laecessit, 194. Imperium affectat, 204. In Peloponnesum abii, 205. Adversus Albanitas seditiosos Amaris ope utilis, 385. A Mehemete filiam in matrimonium rogatur, 388. A Thoma fratre delibatur, 389. Eius loca quaedam obsidet, 390. A Turcis adjuvatur, 395. Pacem cum fratre compositam mox violat, 398. In potestatem Mehemetis II venit conjugemque et dat filiam, 395. Quae loca ei ad victum donata sint a Mehemete II, 413. Locis restitutus stipendium accipit, 427. Ipsi et conjugis mors, 449.
 Eudocia Michaelis VIII f., 34.
 Georgius, 390, 391. Manuelis Buchala socer, 406. K Turcarum custodia aufugit, *ibid.* Gregorius Mamonas, Phrantze levir, cum omni familia pestilentia extinctus, 409.

Helena, Thoma despota f., Lazaro, Serviorum principi, nubit, 202. Venetis eos, qui se bonis privarent, serusatura, 446.

Helena regina S. Maurae monacha moritur, 450.
 Helena, Phrantze uxor, Alexii Examplaconis f., 191. Capta primario praefecto stabuli Mehemetis II venditur, 309. A conjuge redempta, 381. Monacha fit, 450.
 Joannes Andronici f., 7. Joannes Andronici II f., 27. Morte praematura obit, *ibid.* Joannes V, Andronici III f., Joannem Cantacuzenum tutorem et socerum habet, 50. Ab eo injuste habitus, 49. Ad Orchanem confugit, 51. Huius auxilio imperium recuperat, 42. Cantacuzenum a bello sibi inferendo epistola dehortari studet, *ibid.* Ab Amurate I deripitur, 45. Cum eodem amicitiam init, 46. Eius filii, 47. Erga Amuratum officiosus, 48. In compe-scenda satraparum seditione eum adjuvat, 49. Ad regendam Cpolim Andronicum filium relinquit, 50. Seditiosum punire cogitur ab Amurate I, *ibid.* Latinorum opem frustra imporat, 52. Ab Andronico filio captus, 55. E custodia elapsus, a Bajazete in imperium restituitur, *ibid.* Quousque imperaverit, 56. Joannes Andronici despota f., 54. Cum patre aliquantisper imperium tenet, *ibid.* Bajazeti in suspicionem adductus, Cpolim redit, 61. Urbis praeficitur a Manuele II, 62.
 Joannes VI Manuelis II f., 114, 121. Mustapham ab Amuratis insidiis defendit, 109. Sophiam Montisferratensem uxorem ducit, 110. Mustapham in Occidente principem constituit, 114. In Hungariam proficiscitur, 118. Cum Amurate II pacem componit, *ibid.* Redit, *ibid.* Imperator creatus a patre, 121. Cum Sophia uxore divortio facto, 122. Mariam Comnenam ducit, 123. In Peloponnesum profectus, *ibid.* A Carolo loca quaedam accipit, 128. Patram frustra tentat, 128, 129. Cpolim redit, 150. Amuratum II Thessalonicam aggredi vult, 155. Eius ad Martinum papam legati, 156. Thomam fratrem despota creat, *ibid.* Constantinum Theodoro, fratri majori, praefert, 161. Eos bellantes conciliat, 162. Eius cum Xeno Hebraeo disputatio, 163. Florentina synodus de conciliandis ecclesiis interest, 176. Quomodo exceptus sit a Venetis et papa, 181, 187. A Demetrio fratre obsidetur, 194. Eius mors, 205.
 Joannes Andronici despota f., Manuelis II nepos, 121. Irene Michaelis VIII f., 24.
 Mamonas magnus dux Monembasiam administrans, 109. Manuel despota Michaelis VIII f., 35. Quo casu perierit, *ibid.*

Manuel II Joannis V f., 17. Ab occupanda arce Thessalonicensium prohibetur a Turcis, *ibid.* Lesbium, inde Prusam ad ancram abit, 48. Ad patrem redit, 49. Imperio destinatus, 55. Cum patre capitur ab Andronico fratre, 55. E carcere elapsus, Bajazetis auxilio imperator fit, *ibid.* Ab eodem insolentis habitus, cum principibus quibusdam foedus pangit, 57. In Occidentem proficiscitur auxilii petendi causa, 61. Foedere junctus cum Iessai, 86. Et Musumano, Bajazetis filius, 87. Mosem, Bajazetis f., terra marique vincit, *ibid.* Orchanem, Bajazetis nepotem, adversus Mosem, patrum ejus, adjuvat, *ibid.* Mehemeti adversus eundem auxiliatur, 88. Thasum expugnat, 96. Hexamilium in Isthmo extruit, 96, 107, 108 *et seq.* Copulim rediens Phrantzem in cubiculum assumit, 110. Sacramentum Mehemeti I datum violare recusat, 111. Mehemeti I legatos obviam mittit, 111, 112. Amurati regnum paternum debere censet, 114. Apoplexia corripitur, 117. Mahometi prophetae similissimus, *ibid.* Ejus mors, 121. Liberi, *ibid.* Inter hos, dum in vivis est, regnum distribuit, *ibid.* Ejus ultima voluntas, 124. Ejus de conciliandis ecclesiis consilium Joanni filio datum, 178.

Manuel Zoen Copulim ducit, 161. De conciliando confidio legatus, 216, 222.

Manuel Thomae despota f., 383, 421.

Michael VIII Comnenus, Andronici f. nato maximus, 7. Gratosus, *ibid.* Affectati imperii accusatus in quaestione vocatur, *ibid.* Liberatus et pristinis honoribus restitutus civitati Nicensium praeficitur, 10. Imperatori rusus suspectus, *ibid.* Iconium aufugit, 10, 11. Cum copiis euntium Scythas fugat, 11. Ab imperatore revocatus contumaciter dignitatem recipit, *ibid.* A Muzalove ad administrandam rem publicam socius assumptus, 14. Potestate abutitur ad perficienda sua consilia, *ibid.* Despota, mox imperator fit, 15. Michaeli, Epirotarum et Aetolorum principem, devincit, 16. Recuperata Copli, 17. Joannem Lascarium excecavit, imperium sibi vindicat, 20. Auathemate constringitur ab Arsenio patriarcha, 21. Cum Alexandro papa de conciliandis ecclesiis agit, *ibid.* Deyctis Italiae, 22, insulas maris Aegaei recuperat, *ibid.* Saugarri ripas communit, 25. Ejus liberi, 24. Mortuus honesta sepultura caret, *ibid.*

Michael Andronici II f., 27. Male pugnat contra Latinos seditiosos, 30. Contra Turcas, *ibid.* Ejus liberi, 35. Mors, *ibid.*

Michael despota Joannis V f., 47.

Michael Manuelis II f., 121.

Nicephorus Demetrii Cantacuzeni gener quam stationem habuerit ad Coplim a Turcis defendendam, 255. Strenue pugnat, 283.

Notaras Catelicutzes. V. *Catelicutzes.*

Simonis Andronici II f., 27. Despota Serviorum uxor, *ibid.*

Theodora Michaelis f., 55.

Theodorus Andronici II f., 27. In Lombardiam missus marchio fit et uxorem ducit e gente Spiularum, *ibid.* Reversus Andronicum minorem adjuvat, 34.

Theodorus Porphyrogenitus Joannis V f., 47. Manuelis II uxorem tuendam accipit, 62. Principatum Spartae societati Joannis Baptistae vendere conatus, 63. Aegre recipitur, 64.

Theodorus despota Manuelis II f., 121. Lacedaemonem a patre accipit, 122. Ejus in monasterium se abdendi consilium, 125, 128, 129. Constantino fratri quaerere loca donavit, 130. Nicolai Melissenae tutor, 132. Ejus uxor moritur, 158. Imperii heres, 161. Cum Constantino despota bellat, *ibid.* Coplim venit, 196. Selymbriae moritur, 205.

Theophilus, eruditissimi viri, statio ad defendendam Coplim, 205. Fortitudo, 286.

Thomas Manuelis II f., 121. Quae loca Peloponnesi a patre acceperit, 122. Chalatrizam, oppidum Centerionis principis, obsidet, 148. Cum Constantino fratre de eo dissidens, *ibid.* Centerionis gener, 148, 154. Despota fit, 156. Cf. 206. Ejus filia Helena, 202. Coplim venit, 204. In Peloponnesum redit, *ibid.* Ejus filius Andreas natus, 236. Adversus Albanos seditiosos Amaris Turcae ope usus, 383. Phrantzem inter ministros recipit, *ibid.* Mehemeti II quaerere loca tradidit, 388. Sacramenta Mehemeti II data violat et fratrem bello adortur, 389. A Turcis vincitur, 393. In pacem cum fratre redit, 394. E Peloponneso Coryram proficiscitur, 407, 408. Ad papam et Mehemetem II legatos mittit, 410. In Italiam trajicit, *ibid.* A Pio II papa quomodo exceptus sit, 412. Venetias et Anconam profectus, mox Romam redit, 413. Ejus filia Serviorum regina, *ibid.* Moritur, 415. Ejus liberi ab Ecclesia Romana sustentati, *ibid.* De eorum educatione ad paedagogum epistola Bessarionis cardinalis, 416. Filius natus maximus despota creatur a papa, 424. Filia Paraclo, principi Italo, nubit, 424.

Palaeologus beglerbegus, Thomae Gii f., praefectus, 450.

Gregorius Palamas, episcopus Thessalonicensis, Barlaamum Italum refutat, 59.

Pamisus fl. in sinu Messeniaco, 132.

Pancota, 200.

Paracolus, princeps Italus, Thomae despota filiam uxorem ducit, 424.

Paraspondelus magnus dux, 161.

Parentium portus, 181.

Patra ab Joanne VI frustra tentata, 128, 129. Item a Constantino despota, 135, 145. Et trahitur, 148. Ab eo subigitur, 156. Pestilentia affligitur, 157. Ab Alexio Lascari administrata, 200, 201. Ab Amurata II expugnatur, 205.

Paulus, Troilus et Antonius fratres quam stationem habuerint ad defendendam Coplim, 283, 288.

Pegae palatinum, 53.

Pegae a Monemhasiotis habitatae, 460, 461.

Pelaeorum mores, 218.

Peloponnesus a Romanis quomodo recuperata sit, 17. A Bajazete affligitur, 85. A Latinis Dabalo data, 107. Ejus forma, 108. Magnam partem a Carolo principe occupata, 128.

Pentachyria, 387.

Pergamus Sasanis data, 77.

Peristerium Serviae oppidum Mehemeti II proditur, 586.

Peritheorium oppidum, 135. Ejus provincia, 76.

Pestilentia ad Pontum Euxium vehemens, 109. Copli, 110, 429.

Petalidium, 407.

Petrium regio Copli, 254.

Petrus (S.) oppidum Laconiae, 159.

Philadelphia Caramano Alissurum data, 77.

Alexius Lascaris Philanthropenus Hostizam administrat, 133. Patra praefectus, 200. Constantinum despota imperatorem coronat, 205.

Georgius Philanthropenus Isaaci Asanis gener, 134.

Philes Palaeologus protostrator Turcas vincit, 30.

Philocrone oppidum, 37.

Angelus Philometes, ad Amuratem II legatus, in carcerem ab eo conjicitur, 116. Dimittitur, 118.

Phlaburum oppidum, 414.

Phocenses Latini Andronico III vectigales, 58.

Nicephorus Phocas Cretam a Saracenis vindicat, 107.

Photinus protospatharius e Creta ejcitur a Saracenis, 100.

Alexius Phrantzes Georgii f., infans mortuus, 192.

Alexius Phrantzes Georgii f., 195. Moritur, 203.

Andronicus Phrantzes, Georgii f., infans mortuus, 200.

Georgius Phrantzes quod consilium secutus sit in scribenda historia, 3, 5. Rex a nemine tum litteris mandatas sibi conscribendas proponit, 4. Quando natus sit, 65. Unde rerum notitiam habeat, 66. Patris loco Thomae principis cubicularius, cum eodem in Peloponnesum proficiscitur, 109. Ejus fratres qua conditione vitae fuerint, 110. A Manuele II in cubiculum assumitur, *ibid.* Ad Amuratem II legatus, 118. Propter allatum letum nuntium donis ab imperatore cumulatus, 119. Ultimam Manuelis II voluntatem litteris mandat, 124. Joanni VI ab eodem commendatus, 125. Hujus cubicularius fit, 125. Quomodo in familiaritatem Constantini despotae venerit, 125. In hujus cubiculum transit, 126. Joannem VI in Peloponnesum proficiscentem comitatur, 127. Cum Constantino in Peloponneso manet, 130. A Patreusibus captus, 138. Liberatur et muneribus augetur, 145. Ejus matertera monacha, 140. Chalatrizae praeficitur, 150. Ad Amuratem II missus, 147, 150. Hujus legatus litteras subtrahit, 152. Quod responsum tulerit ab Amurata II, 153. Iterum captus a Catalanis et redemptus, 155. Patrae praeficitur, 156. Macarii Macrae amicus, 157. Ad Joannem VI legatus protovestiarius fit, *ibid.* Ad Antonium Amuratum, Amuratem II et imperatorem legatus, 158. Ad Mariam Melissenam, Antonii Comneni viduam, de permittendis oppidis missus, 159. Re infecta reversus, *ibid.* Ad Turchanem ablegatur, 160. Coplim cum Constantino proficiscitur, *ibid.* Amuratem II in Constantini despota partes pertrahit, 162. Ad fratres bellantes ab Joanne VI legatus, *ibid.* Cum Constantino despota Coplim redit, *ibid.* Uxorem ducit Heenam Palaeologam, 191. Ejus liberi, 191, 192, 193, 200. Ad uxorem Constantino petendam Lesbium missus, 192. De permittendis possessionibus a Constantino ad Demetrium fratrem legatus, 193. Selymbriae praeficitur, 195. In Peloponnesum redit, 196. Coplim legatus propter Hungarorum adversus Turcas expeditionem, *ibid.* Spartae et locis adjacentibus praeficitur, 200. Coplim mittitur ob conjugium Constantini despota

et alia negotia, 203. Ad ameram legatus de Constantino despota ad imperium evchendo, 204. De uxore Constantino petenda in Iberiam et Trapezuntem missus, 206. Prope Amisum naufragium facit, 210. Ejus cum Trapezuntiorum rege de Amuratis II morte colloquium, *ibid.* Constantino XI suadet, ut Amuratis II viduam ducat, 213. Cpolim redit, 217. Legationum satietate captus, 223. A Constantino XI largis promissis placatur, 223, 227. Ejus cum Notara colloquium de munere sibi tribuendo, 227, 229. A Turcis captus Spartam ducitur, 209. Ejus uxor et liberi capti, *ibid.* Cum uno Joanne Caulacuzeno arcana Constantini XI consilia novit, 327. Inter ministros Thomæ despote receptus et Certeza oppido donatus, 383. In Serviam ablegatur, 384. Uxorem et comitem ejus redimit, *ibid.* Ad senatum Venetorum legatus, 385. E Peloponneso discedere cogit, 392. Corcyram proficiscitur, 408. In monasterium S. Eliæ, mox Jasonis et Sospatri concedit, 411. In Italiam proficiscitur, 424. Corcyram redit, 425. S. Mauram proficiscitur, 429. Monachus fit Gregorii nomine, 430. Monachus magni habitus fit, 449. Rheumatismo laborat, 450, 451. Quorum auctoritate commotus historiam scripserit, 432.

Joannes Phrantzes Georgii f. maximus, 191. Ejus laudes, 229. A Mehemete II jugulatur, 383.

Thamar Phrantza, Georgii f., nata, 195. Nicolao Melliseno in matrimonium destinata, 225. Capta, 509. Moritur, 385.

Phrygia magna Caramano Alissurio data, 77.

Pidasus nunc Mithone, 394.

Pidema, 135.

Pigineeris Tentzas, V. *Tentzas*.

Pius II papa, quomodo Thomam despotam exceperit, 412.

Πλάγιον κακόν via, 108.

Platamonas oppidum Laconicæ, 139.

Pate insula victoria Manueis II nobilis, 87.

Pollanium Constantino despote a Theodoro fratre donatum, 151.

Ponticum, 382, 103. Mehemete II cedit, 418.

Portæ Cpolis: Charsæ, 462. Chrysia sive Aurca, 237, 460. 469. Lignaria, 237. Pulchra, 254. Regia, 255. S. Romani, 237. Selybria, 253. S. Theodosiæ, 254.

Prasus oppidum Cretæ, 102.

Proasteum oppidum Laconicæ, 159.

Prænococcos a Mehemete II excoriatus, 405.

Protopapæ quod munus fuerit in creando patriarcha, 305.

Prusa Romanis e Creta ab Orchane, 79.

Pylos, 103. Abarinus, 408. Iliua, 151.

Pyrrii hæresis, 443.

R

Joannes Rales, a Thoma despota ad Mehemete II legatus, 410. Ab hoc vinculis oneratur, *ibid.*

Georgius Raulus Nicolai Melliseni avunculus, 408. A Thoma despota ad papam legatus, 410.

Michael Raulus Iseis Thomæ despote summus minister, 161. Ab Amare captus occiditur, 426.

Thomas Raulus Chalcidiam Thomæ despote compare studeus, 149.

Realtus pons Venetiis, 186.

Rhabias e posteris Cedar, 295.

Rhæontas oppidum Laconicæ, 159.

Rhodiensium fratrum magister ad Nicopolim a Turcis captus, 60.

Rhodus a Mehemete II frustra tentata, 94.

Joannes Rhosotas Phrantze e captivitate liberandi causa ad Patrenses missus, 146.

Antonius Ritzus, 217.

Rogerus Cateanus bellum adversus Turcas se facturum pollicitus, 28. Magni ducis dignitate ab Andronico II honestatur, 29. Romanos affligit, *ibid.* Jussu imperatoris occiditur, *ibid.*

Roma pestilentia afflicta, 423.

Romani in questionibus tormentorum abstinentes, 9.

Romanus imp. Cretam recuperat, 105.

Rossia cardinalis que statio fuerit ad defendendam Cpolim, 254. Cur non creatus fuerit patriarcha, 323.

S

Sobellium, 426.

Salmenicum, 409.

Samatelli Patrensis filius a Phrantze captus, 138.

Sauothrace Demetrio despote a Mehemete II donata, 413.

Sangarius fl. a Michæle III castris munitur, 23.

Santalamarum a Mehemete II expugnatur, 409.

Sarabale Constantino despote a Patrensisbus tradita, 145.

Saraceni regnum in multas partes distrabi patiuntur, 97. Creta possit, 98, 101. Cycladas insulas populantur, 102. Victi a Niceta, 103. Basilio Macedoni tributa pendunt, 103. Rebelles a Nicephoro Phoca insula ejiciuntur, *ibid.* Eorum varia nomina unde originem trahant, 305. Ismaelis posteri et a pactione Dei exclusi, 317. Eorum religio refutata, 335. Mohametis doctrinam plerique parum liberali animo sequuntur, 367.

Sarcanes ameras a Bajazete devictus, 82.

Sarchanes quam regionem tenuerit, 77.

Sardiensis metropolita Ferrariæ mortuus, 192.

Saulaurus, 133.

Scanterinus s. Scantares Albanitarum princeps a Mehemete II victus, 425. Moritur, 450. Ejus regnum divisum inter Venetos et sororis filium, *ibid.*

Georgius Scholarius patriarcha, 504.

Scalabiza, 146.

Scalabochorium, 200.

Scuda regio, 276.

Sculari olim Chrysopolis, 112.

Selytharum mores, 67.

Sebastia ab Othmane occupata, 78.

Selymbria Constantino despote donata a Phrantze administrator, 195. Theodoro despote traditur, 146.

Sergius pseudabbas Mohametis prophetae socius, 295.

Serræ, 47, 57.

Serum mores, 218.

Servi ab Amurate I devicti, 80. A Mehemete II in potestatem redacti, 91. Principis eorum filia Amurati II nupta, post hujus mortem in patriam rediit, 215. Mehemete II Cpolim oppugnante adjurant, 325, 325.

Skuromalles Palæologus Mehemete II Caritanam tradit, 407.

Siderocastrum, 426.

Sigismundus Germaniæ rex bello adversus Bajazetem commoto, 58, ad Nicopolim devictus, 59, 81.

Sinaues beglerbegus Joannina occupat, 157.

Sinope coloni Cpolim ducti a Mehemete II, 308. A Mehemete II expugnatur, 94, 413.

Siuopium. V. *Sinope*.

Sitanas oppidum Laconicæ, 159.

Smentorobum a Mehemete II occupatur, 386.

Soliman Siachus Joannis Comneni f., 71. Kriogrulis pater, *ibid.*

Sophia, marchionis Montisferratensis f., Joannis VI uxor, 110. Repudiata in patriam redit, 122.

Sophia urbs, 384, 451.

Sopholeus nauclerus Cretensis, 412.

Sosan pasias vezires Mehemete II, 266.

Sozopolis, 403.

Sparta a principe Peloponnesi Romanis tradita, 17. A Theodoro Porphyrogenito nequidquam societati Joannis Baptista vendita, 65. A Mehemete II in potestatem redigitur, 595.

Sphientiars Sinopensium princeps a Mehemete II victus, 413.

Spirularum gens, 28.

Spitalis oppidum, 153.

Stamerum, 154.

Stephanus Servie despota, 57. Cum Manuele II et Sigismundo, Germaniæ rege, adversus Bajazetem bellat, 59.

Stephanus Syriro papa separatæ Ecclesiæ Latine et Græcæ auctor, 512.

Stephau Alexandrini thema de Saracenoribus regno, 315.

Stroboliolum castrum a Venetis occupatur, 450.

Stylaria oppidum, 159.

Surguicides Turcarum sermone coloni dicti, 308.

T

Tartari, 470.

Taygetus mons, 130.

Techois ameras a Bajazete victus, 82.

TEMPLA CPOLIS:

Apostolorum sedes patriarchalis a Mehemete II constitutum, 207. S. Constantini, 240. S. Demetrii, 254. S. Sophie, 111, 289, 307.

Temporum computatio a mundo condito usque ad Cpolim a Turcis captam, 294, 304.

Pirincerius Tentzas Cateanus Andronico II opem suam offert, 29.

Teriolium, 146.

Terræ motus, 32, 579, 447. Eorum probabilis origo, 581.

Thasus a Manuele II expugnata, 96.

Thebes ad Amurata II occupatae 91, Delatzioe a Latinis datae 107, earum dominus Antonius Comnenus 159, a Turachane expugnatae ib.

Themata de Saracenorum regno 515, 516.

Themines e posteris Cedar 295.

Theodora Caroli principis consobrina, Constantini despotae uxor 128, 132, ejus mors 134.

Theodori (S.) collis prope Galatam 289.

Theodori Carystii statio ad Cpolim defendendam 234.

Theodosius, episcopus Monembasiotum, ad papam legatus 190.

Theodosi Cypril gener, Michaelis f., a Constantino XI ad Jancum Hungarum legatus 327.

Thessalonica in potestate Turcarum, 47. Andronico despotae tradita 56, 122, ab eodem Venetis venditur 64, 123. Venetis ab Amurata II erepta 90, 155.

Thomais mater venerabilis Phrantzæ baptizando testis 63, ejus vita 139.

Tityrus mons Cretæ 102.

Tormenta Romanis in questionibus inusitata 9.

Trapezuntiorum regnum a Mehemete II eversum 94. Trapezus a Mehemete II capta 415, ab eodem inde coloni Cpolim deducti 508.

Gabriel Tritizanus Venetarum navium praefectus quam stationem habuerit ad Cpolim defendendam 254.

Tributorum et vectigalium varia genera 400, 401.

Tripe Hebraica oppidum 200.

Tripe bona oppidum 588.

Troilus. V. *Pantus*.

Turachanes Hexamilium expugnat 117. Patram a Constantino despotâ occupari vetat, 180, muros Isthmi destruit, 157, Thebis et Athenis potitur 159, 160, a Mehemete II cum filiis in Peloponnesum missos 235. Isthmum expugnat ib. Albanitas in ditionem despotarum redigit 585, ejus mors 586.

Torae Romaporum in Asia provincias vexare instituit 25, in Thraciam trajiciunt 28, reprimuntur a Phille Palseologo 30, eorum regnum inter satrapas distributum 77. Demetrium despotam Cpolim obsidentem adjuvant 194. Constantinum despotam in Lemno insula oppugnant 195. Cpolim obsidentes rumore quodam et portento terrentur 263, armis non utuntur 274. Peloponnesum diripiunt 391. Demetrium despotam adversus Thomam adjuvat 395.

Tzamplico Thomam despotam adversus Demetrium adjuvat 390.

Tzsiæpes Ottomanidarum auctor 69, 71.

Tzeranium 200.

U

Umarus Abuhacaris successor 505, ejus res gesta ib. Umarus minor Christianos insecutus 505, ejus ad imp. Leonem Armenium epistola ib.

V

Valschi. V. *Blachi*.

Varna clade Ladislat nobilis 91.

Vectigalium et tributorum varia genera 400, 401.

Veneti. Ab iis Joannes V auxilia frustra rogat 52. Enbosam a Genuensibus accipiunt 107. Cretam a Bonifacio, marchione Montisferratensi, emptam occupatam tenent ib. sqq., ab iis quomodo exceptus sit Joannes VI 181, Cpolim a Turcis obsessam publice adjuvare recusant 324, tribus triribus Cpolim obsessam adjuvant, 328, cum Liguribus dissident 328, ad virtutem excitantur a Constantino XI 277, eidem belli adversus Turcas suscipiendi auctores 393, multi capti a Mehemete II occiduntur 295. Monembasia et Lemno potiuntur 415. Imbrum et Athenas expugnant 425, ab Amare vincuntur ib. Scantaris, Albanitarum principis, heredes 450. Aenum capiunt 447. Stroboliium occupant 450.

Victorinus Justiniani I minister in inscriptione quadam commemoratus, 198.

X

Xenus Hebraeus cum Joanne VI et Mattheo hieromacho disputat 165, religionem Christianam amplectitur, 176.

Z

Zacynthus a Mehemete II occupata 96, a Saale Apochape afflicta 103.

Zagora 403.

Zarnatas castellum Constantino despotâ a Theodoro fratre dotatur 151, a Thoma despotâ expugnatur 390, 391.

Zengalitis. Hebraica porta Patrensis 158.

Zoe, Paraspondeli f., Demetrio despotâ nubit 161, moritur 191.

Zuchasanes Mehemetem II vincit et ab eo vincitur 449.

INDEX GRÆCITATIS.

IN GEORGHII PHRANTZÆ HISTORIAM BYZANTINAM

Revocatur lector ad numeros crassiores.

- Ἄγροικεῖν 422.
 ἀδιάσειστος 402, 403.
 Ἄθῆνα 91, 106, 150.
 Ἄκαρνοι 38, 91.
 ἀκολουθία ἤτοι θεία μυσταγωγία 138, 145.
 ἀκόμι 422.
 ἀκροπολλισαργας 101.
 ἀλάσαστος ὀφθαλμός 9.
 ἄλυσας 258.
 ἀλώσαι 250, 59.
 ἀμήρισα 214, 215, 216, 386, 449.
 ἀναβολή 214, 224.
 ἀνενόησις 403.
 ἀντάμα 419.
 ἀντιέλεσθαι i. q. μάχεσθαι 36, 280.
 ἀντίναυλον 402.
 ἀποπλακεῖς τοῦ ἵππου 138.
 ἀποσῶσαι 107, 146, 197, 217.
   προαπέσωσε 131. ἀποσωθῆναι 128, 151, 187, 196, 197, 213, 215.
 ἀργυρόβουλλον 159.
 ἄρκον ἢ ἄστραπὴ 81.
 ἀρχόντισσα 142, 144.
 ἄς 420, 421, 422.
 τὰ αὐθεντόπουλα 416, 417, 422.
   οἱ αὐθεντόπουλοι 416. ἢ αὐθεντοπούλα 423.
 αὐτοθελῶς 224, 395.
 αὐτοτρόπως 106, 107.
 ἀφιέρωσις 148.
 βαρεῖσι λίθοις 282.
 βαρεσκόλια 120.
 ἡ βασιλεία σου ἐπιχειρηθῆς 198, 199. ἐκέλευσας 213. προστασεῖς 217. ἐποίησας 226.
 βιγλιατικόν 401.
 βραχεολόγως 397.
 βραχημερία 224.
 βρύουαι 152.
 γεννηματικὰ εἶδη 402.
 γερὸς 423.
 γνωριμία 160.
 γομάρι 420.
 γομαριτικόν 401.
 γονατίζειν 422.
 γονατιστὸς 421.
 γραμματοκομιστής 113, 215.
 γυναικόθειος 390.
 δαιμονήτης 295.
 δεκανίκιον 305.
 δεσποτάτον 154.
 δεφένδαισις 401, 402, 403.
 διὰ τὴ μὲν i. q. διότι 201, 208, 246, 267, 316, 390.
 διαχέτεσθαι 421.
 διδάβουλον 306.
 διενεργεῖν τὰ δημόσια 403.
 δουλευτής 423.
 ἐγγεμίζειν 243.
 ἐδικός 422, 423.
 ἐδῶ 417, 418, 419, 421.
 ἐκσφράγισμα 220.
 ἐκτενὴ 303.
 ἐλεβολικά 241.
 ἐλέβολις 236, et deinde passim.
 ἐλεβολισκος 236.
 ἐνηλίζειν 14.
 ἐννατος ἡμέρα 13.
 ἐνοχοποιούμενοι 403.
 ἐξωπρασία 402.
 ἐπανώφωρον ἱμάτιον 146.
 ἐργαστηριακόν 402.
 ἐργόχειρον 141.
 εὐλογηθῆναι γυναῖκα 111, 125, 129, 161, 191.
 εὐλογητόν 305.
 εὐσεβοφρόνως, 430.
 εὐσκόφυλλος 75.
 εὐυπόληπτος 400.
 ζευγαλία 403.
 ζυγαστικόν 401.
 ἡμέρα τῆ ἡμέρᾳ 52, 356.
 ἡμικύων 292.
 ἡμιτερίρης 183.
 Ἡπειρίοι 38.
 θανατικόν 408, 410, 425.
 θαγὴ 13, 109, 121, 213, 449.
 θέλωμαι ἀνθρακας ἐπὶ τὸ στήθος 9.
 θέλων καὶ μὴ θέλων 51, 75, 306, 426. θέλων καὶ μὴ βουλόμενος 64. ἀκων καὶ μὴ βουλόμενος 70.
 θεοδόξαστος 400, 401, 402.
 θεομεγάλυντος 400, 402.
 Θῆβα, 91, 107.
 ἱερολογία τοῦ ἀρραβῶνος 230. τῶν μνηστρων 424.
 ἱεροτελετή 20.
 ἱκανόπλοιος 398.
 ἱματοφύλαξ 120.
 Ἰσση 405.
 καβάδιον 120, 116.
 κακογνωμία 212.
 καλάθωσις 190.
 καλοθέλεια 416.
 καμηλοειδῶς διέκειτο 90.
 καμπανιστικόν 401.
 κανόνες εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον 140.
 καπάσι 421.
 καπετάνιος 254, 255. καπητάνιος 197.
 καπηλιατικόν 402.
 κάπου 417.
 καρμεζὴν 146.
 κιστροκτισία 402.
 καταλεπτῶς 56, 220.
 καταροῦ/α 146.
 καταστιχά(ι)ον 241.
 κατεπέκεινα 124, 401.
 κατεργοκτισία 402.
 κελλίον 126.
 κελλιώτης 110, 424, 125, 126.
 κεφαλατεύειν 109.
 κεφαλάτικον 115, 135, 391
 κληροποιῆσαι 41.
 κοκκινόχρῶσας 183.
 κομέρικιον 400, 402, 403.
 κοσμιαιτικόν 402.
 κουβούκλιον 85.
 κουρτζουδάκα 146.
 Κρήται 101.
 λαμπαδάριος 305.
 λέμδρος 284.
 λεπίζειν 405, 409.
 λινόκοκκον 401.
 μαγειρία 402, 404.
 μακροβολίζεσθαι 248.
 μακροημερεύουσι θεὸς τὴν σου βασιλείαν 211. τὸ κράτος σου 231.
 μάκρος 57; 96, 108. οὐκ εἰς μάκρος 73, 242, 267.
 μανάκια διαμάργαμα 219.
 μελοκουρία 223.
 μερόθεν 275.
 μερικόν 418.
 μεσάζων 200, 230.
 μεσαστικόν ὄρφικιον 224.
 μεστιτικόν 401.
 μεταγλωττίζειν 71.
 μεταξιατικόν 402.
 μνησιατικόν 402.
 Μουσταφῶπουλος 117.
 μπαλαῖστραι 239, 253.
 μυριαριθμητος 96, 273.
 μύρμυγκες 139.
 ξυλάχουρον 402.
 ξυλόπιθος 252.
 ὀλότελα 421.
 ὄρειμή 402.
 ἐξ ὄρθου 126.
 ὀρκωμοτικὰ εἰρήνης 387. ὀρκωμοτικὸν ἀγάπης 118, 395.
 παιδαριόγερον 93.
 παιδιόθεν 25, 144, 211, 220.
 παμμέγεθος 210.
 πανεύμορφος 102.
 πανιον 401, 402.
 παντοιοτρόπως 78.
 παραστάσιμα 124.
 παστόν 401.
 πατριδῶθεν 224.
 παχιατικόν 401.
 ἡ πενθέκτη σύνοδος 307.
 περικύκλωθεν 323.
 πετζῖον 401.
 πλειοπορεῖν 185.
 ποιεῖν ἡμεροσκόπους 255.
 ποικιλώδης 231.
 πολλαχιλοπλάσιον 361.
 πολυέλεος 381.
 ποριατικόν 403.
 τοῦ πρόσβου 113.
 πρὶν τῆς αἰχμαλωσίας 5, 15, 67.

πρὶν τοῦ λαθεῖν 64. πρὶν ἢ τοῦ εἶπειν, 225.
 προεστοί 406.
 προικασύμφωνα 230.
 προμαθητεύεσθαι 111.
 προμηθεὺς τοῦ στόλου 426.
 προσηκῶνεσθαι 421.
 προσκύνημα 307.
 προσφάγιον 401.
 πρωτοπαπᾶς μέγας τοῦ παλατίου 305.
 πρωτοστρατήρισα 216, 221, 223.
 πυριάλωτος 275.
 ρασσαφορέσαι 436.
 ῥήγισσα 231.
 σαλό; 85.
 σεβαίνουσι, q. σεβαίνουσιν 422.
 σιτάριον 402.
 σιτόφθειρες 139.
 σκάλα 400, 402.
 σκαλιατικόν 401.
 σκούφια 146.
 σμίγεται 380.

σοῦδαί 254.
 σουργούνιδες 308.
 στέκεται 425. στέκωνται 422.
 στράτα 418, 421.
 σύαγιον 216.
 συγγαμῆρια 228.
 συντροφιάζειν 417.
 συντυχαίνειν 419, 421.
 σφενδονίζειν 239.
 σχολίτης 450.
 σωζομένου ἴνα 127, 146, 326.
 τάγα 109, 113, 114, 145, 179, 247, 383, 387, 393, 394, 395, 397, 405.
 τζάγκραι 138, 149.
 τζαγκράτορες 183, 243.
 τζαούσιδες 282.
 τζόχαρική 401.
 τομάριον 401.
 τράσσαρον (s. τετράσσαρον) δωμάτιον 230.
 τριακοντάφυλλον 149.
 ὑβρίστρια 35.

ὑπανδρεία 227.
 ὑπανδρεῦσαι 219.
 ὑπὸσχεται 21. ὑπόσχομαι 219.
 ὑποκορίζεσθαι 52.
 ὑποψήφιος 305.
 ὑφειλτόν 119. ὑφειλτά γράμματα 118. ὑφειλτόν πιττάκιον 119.
 ὑφειλτόν χάρτην 119.
 τὸ φέρον φέρει 229.
 φημιστοί 278.
 φλωρία 146.
 φῶα 146.
 χαμουχάν 120, 146.
 χαρίζειν 292, 395, 397.
 χαρτοκομιστάι 216.
 χάσιον 146, 188, 305.
 Χερρώνεια 41.
 χοιράγρα 215.
 χοντρά ξύλα 244.
 χρυσοζωγράφιστος 183.
 χρυσοκόκκινος 146.
 χρυσοπετάλινα 183.
 ὡς καθῶς 219.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MANUEL CHRYSOLORAS.

<i>Notitia ex Bibliotheca Fabricii.</i>	9
<i>Vita Manuelis Chrysoloræ, ex Hankio de Byzantiæ. rerum Scripturibus.</i>	15
MANUELIS CHRYSOLORÆ EPISTOLÆ.	
I. — Ad Joannem Palæolog. imp., qua veteris et novæ Romæ comparatio continetur.	25
II. — Ad Joannem Chrysoloram.	53
III. — Ad Demetrium Chrysoloram.	57

JOANNES CANANUS.

<i>Notitia ex H. Warton Supplem. ad Cav. de script. eccl.</i>	59
De Cpoli ab Amurate II, anno 1423, frustra tentata.	61

MANUEL PALÆOLOGUS IMP.

<i>Notitia historica ex H. Warton.</i>	81
<i>Notitia bibliographica ex Fabricii Biblioth. Gr.</i>	85

MANUELIS PALÆOLOGI OPERA.

ORATIO in SS. Virginis Deiparæ dormitionem.	91
CANON deprecatorius ad eandem pro præsentibus peccatis.	107
DIALOGI duo quos cum Mahumetano habuit Muteritæ munere fugente in Galatiæ oppido Ancyræ. Præmittitur C. B. Hassi editoris Præfatio vernaculo sermone scripta.	125
MANUELIS PROLOGUS ad Theodorum Palæologum fratrem.	123
Dialogus primus. — De angelis et hominibus.	133

Dialogus II. — De celo, terra et iis quæ ibi continentur; Item de Adami lapsu Christianique judicio, et Moamethis paradiso. 149

LAUDATIO FUNEBRIS Theodori Palæologi fratris. Præmittuntur 1° Francisci Combelsii monitum, et Georgii Plethonis Protheoria in orationem. 18f

Scitæ sententiæ ex hac oratione excerptæ. 307

PRÆCEPTA educationis regis ad Joannem filium centum comprehensa capitibus. 315

ORATIONES VII ETHICO-POLITICÆ. 385

I. — Oratio hortatoria ad eloquentiæ studium, deque virtute ac bono principe. 386

II. — Quod bonum est ab omnibus naturaliter diligi. Hominem malum etiam ipsi sibi odio esse. Nonnunquam vero et id quod malum est diligimus, quia bonum esse putamus. Itemque de felicitate deque virtute. 409

III. — De electione, deque voluntario, tum quod malus non natura nec extrinsecus, sed suamet ipse culpa sit malus. 419

IV. — De voluptate; quod eam præstaret ab hac vita prorsus abesse. 441

V. — De voluptate; qua præcedens oratio refellit. 461

VI. — Peccatum esse quiddam longe pessimum. Neminem vero desperare debere nec de seipso, nec de altero, sed judicare seipsum, et non alterum; nec eos odisse qui deliquerunt, sed miserari; deque penitentia et providentia Dei, et dilectione, et in homines clementia. 483

VII. — De humilitate atque etiam ex parte, de dilectione. 482

Epilogus epistolaris. 537

Oratio propitiæ principis ad benevolos subditos qui ætatis in flore sunt. 561

PRÆCES MATUTINÆ, 568

ALIZ,	573
CAPITA compunctionis metrica,	575
DESCRIPTIO veris,	577
ALLOCUTIO ad Bajazetem captivum in persona Tamerlanis,	579
De fulmine Agareno (Bajazete) in forma psalmi, 581.	
EPISTOLA ad Manuelem Chrysoloram, ab imp. scripta cum in aula regis Anglorum Henrici IV versaretur auxilium rebus suis afflictis emendicans,	581

JOANNES ANAGNOSTA.

Notitia ex Hankii de rer. Byzant. script.;	583
NARRATIO DE EXCIBIO THESSALONICES, ANNO 1450 ab Amurata expugnata.	787

GEORGIUS PHRANTZA.

Notitia ex Bibliotheca Græca Joan. Alb. Fabricii,	631
---	-----

GEORGH PHRANTZÆ CHRONICON MAJUS.

Proœmium,	537
LIBER PRIMUS, a Michaelæ Palæologo usque ad Manuelem,	641
LIBER II, incipiens post mortem imp. Manuelis Palæologi et ab initio imperii Joannis, filii ejus.	737
LIBER III. De imperio Constantini Palæologi, expugnatione Cypri et rebus quibusdam aliis, 807.	
LIBER IV, qui a capta regina urbium incipit, turbas ac pugnas in Peloponneso inter fratres et despotas excitatas continens, atque enarrans quomodo ipsos et insulam Amaras sibi subjecerit, et quæ scriptori accideriat et res alias quasdam, capitibus distributas.	
Editoris Romani monitum in subsequens Chronicon abbreviatum.	1025

CHRONICON MINUS SEU ABBREVIATUM.

Indices in Georgium Phrantzam;	1079
--------------------------------	------

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI SEXTI.

Parisii. - Ex Typis J.-P. NICNE.

UNIV. OF MICHIGAN.

MAY 6 1914

Digitized by

Google

Распознавание текста

ABR/FR

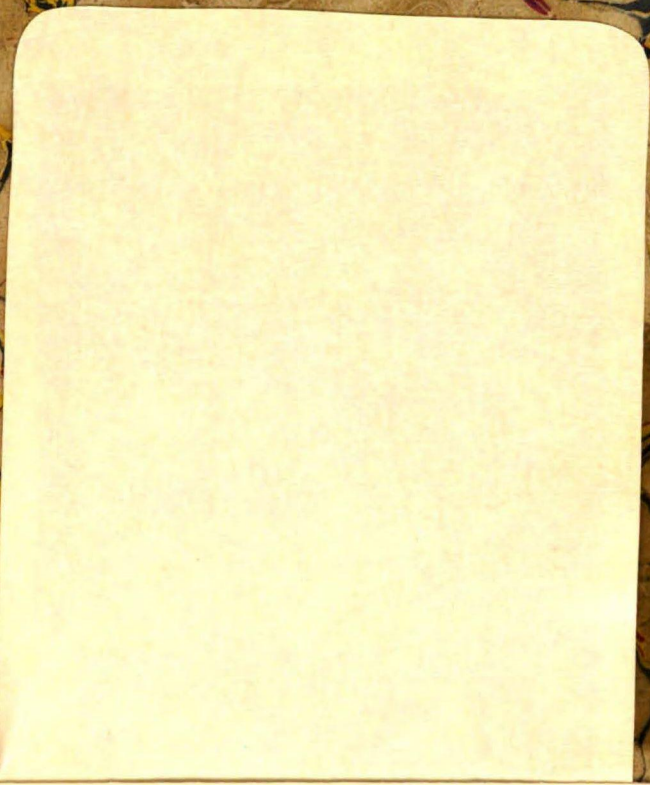

Replaced with Commercial Microform

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 07838 4719

Replaced with Commercial Microform

**DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD**

G.E. STECHERT
& Co.
NEW YORK

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>